

OCTAVVS TOMVS

OPERV M VENERABI-
lis Bedæ presbyteri Anglofaxonis, quæstiones
aliquot elegantissimas ueteris Testamenti com-
plectens, unâ cum doctissimo in Psalmos Dau-
dicos Commentario recens inuento: quo-
rum omnium catalogum uersa pa-
gella demonstrat.

BASILEAE, M. D. LXIII.

OCTAVVS TOMVS

OPERV M VENERABI-
lis Bedæ presbyteri Anglofaxonis, quæstiones
aliquot elegantissimas veteris Testamenti com-
plectens, unâ cum doctissimo in Psalmos Dau-
dicos Commentario recens inuento: quo-
rum omnium catalogum uersa pa-
gella demonstrat.

BASILEAE, M. D. LXIII.

OCTAVI TOMI
ELENCHVS.

	Pagina
<i>De templo Salomonis, liber.</i>	73
<i>De sex dierum creatione, liber.</i>	109
<i>Quæstiones super Genesim.</i>	271
<i>Quæstiones super Exodum.</i>	300
<i>Quæstiones super Leuiticum.</i>	312
<i>Quæstiones super librum Numeri.</i>	329
<i>Quæstiones super Deuteronomium.</i>	339
<i>Quæstiones super librum Iesu Naue.</i>	347
<i>Quæstiones super librum Iudicum.</i>	355
<i>Quæstiones super librum Ruth.</i>	357
<i>Quæstiones super quatuor libros Regū.</i>	389
<i>Quæstionum uariarum, liber.</i>	419
<i>In Psalmorum librum commentaria.</i>	1057
<i>Vocabulorū Psalterij expositio, item de diapsalmate collectio.</i>	1063
<i>Sermo de eo quod in psalmis legitur: Dominus de coelo prospexit, &c.</i>	1088
<i>In Boethij librum de Trinitate, commentarius.</i>	1120
<i>De septem uerbis Christi, oratio.</i>	1122
<i>Meditationes passionis Christi per septem diei horas.</i>	1127
<i>De remedijs peccatorum.</i>	1135
<i>Vita Venerabilis Bedæ.</i>	1135
<i>Obitus eiusdem.</i>	1135

I Prologus. 2
Venerabilis Bedæ presbyteri, de templo Salomonis, liber.

PROLOGVS.

Rom. 15.

Prover. 10.
Ecl. 4.4.

Iacob. 5.

Psal. 67.

ORTATVR nos uas electionis, & magister gentium, ad lectionē diuinorum eloquiorū, ueridica uoce contēstans, quia quæcunque scripta sunt, ad nostrā doctrinā scripta sunt, ut per patientiā & cōsolationem scripturarum, spem habeamus. Vbi optimē ad obtinendam spem cœlestium bonorū, patientiā nobis habendam, & cōsolationem scripturarum inspiciendam esse declarat. Patientiam uidelicet, ut ea quæ occurrerint aduersa, mente humili ac submissa, quasi a iusto iudice, & pio patre irrogata flagella toleremus: siue ad uirtutum gloriā, augmentumq; meritorum, si iusti & innocentes ferimur: seu ad correctionem morū, si uitijs implicamur. Cōsolationem uerō scripturarū, ut harum crebra meditatione ad memoriā reuocemus, quantum illi summi patres, & præclara ecclesiæ lumina tenebrosæ afflictionis sepe in uita præsentī pertulerint, quantum in futura uita gloriæ cum diuino merito pietatis & patientiæ perceperint, quantum etiam in hac uita apud fideles omnes indefectiuæ laudis & claritatis reliquerint, dicente scriptura: Memoria iusti cū laudibus. Et iterum: Corpora sanctorum in pace sepulta sunt: & nomina eorū uiuent in generationes & generatiōes. Et apostolus Iacobus: Ecce beatificamus, inquit, eos qui sustinuerunt. Fufferentiam Iob audistis, & finem Domini uidistis. Non autem frustra commemoratis iustorum pressuris addidit, Et finē Domini uidistis: quia neq; ille hinc sine flagello exiit, qui hic sine uitio uixit. quiq; ad sanandos infirmos, mortuosq; suscitandos apparuit in mundo, ipse ad præmonstrandum nobis exemplum patientiæ, per infirmitatem mortis uoluit redire de mundo. Vnde Psalmista cum dixisset, Deus noster Deus saluos faciendi: mox admirando uel potius obstupescendo subiunxit, Et Domini Domini exitus mortis. Itaq; per patientiam & cōsolationem scripturarum spem habeamus, etiam nos consolandi post nostrarū afflictiones pressurarum, cum & ipsi in tribulatione patientes extiterimus, & eorum actus ad mentem reduxerimus, qui nos & merito iustitiæ longē precesserunt, & longē maiora nobis aduersitatum certamina tolerarunt. Illi etenim propter iustitiam qua excellenter eminebant, persecutio- nes sepe patiebantur iniustorum, quatenus cū operatione iustitiæ coronam insuperabilis patientiæ perciperent, & insuper cunctis se sequē Bedæ tom. 8.

tibus, gloriosa perseverantia sua uestigia præfixa relinquerent. Nos autem sepius misericordia & prouisione conditoris nostri pro nostris castigamur erratibus, ut salubri cōpunctione ad conscientiam nostram redeūtes, puniamus sollicitē lachrymis diluentibus, quod illecebris fallentibus ac negligentijs admisimus: sicq; iuuante Domino correcti ad spem uitæ, ad illorū qui innocentes afflicti sunt, mereamur pertinere cōsolationem. Nam & hic in cōsolatione scripturarū inuenimus, quia benedixit Dominus omnes timentes se, pullos cū maioribus, multasq; nobis in domo patris sui mansiones esse declarauit. Quarum nunc cōsolatione & te dilectissime antistitum, præsentis rerum temporaliū angores quotidie alleuiare, atq; ad uidentia bona Domini in terra uiuentium, sublimiter animari non ambigo, utpote abundantem non tantum diuinarum paginis literarū, sed & pijs earum expositionibus, quas ueneranda Patrū nobis scriptura reliquit. Verū quia noua quæq; nonnunquam amplius delectant, uisum mihi est, opusculum quod de factura templi Dei sequēs magnorum uestigia tractatorum nuper allegorice condideram, tuæ sanctitati percurrendum mittere. Cuius lectioni intentus, quanto plura Christi & ecclesiæ sacramenta antiquis indita paginis inuenieris, quanto ampliora ibi Dei dona, siue in præsentī nobis data, seu in futuro promissa perspexeris, tãto leuiora credo, & minus curanda omnium labentium rerum, & aduersa iudicabis & prospera: iuxta exemplū beati Iohannis, qui ab Imperatore nefando intra angustias unius paruissimæ relegatus insulæ, confestim a pio conditore, per spiritum est, ad contēplanda infinita illa cœlestium mansionum arca na, introductus: & ubi putatus est a deceptis hostibus amicorum hominum auxilio ac societate destitui, ibi amicorum angelorum meruit aspectu atque colloquio perfrui. A quibus eductus, eo magis magisque illecebras seculi & amaritudines didicit esse spernendas, quo sublimius illa speculabatur, quæ pro magnitudine atq; æternitate sui longē amplius uel metuenda cōstat esse, uel amanda. Bene ualens semper dilectissime, pro nobis intercede.

Quod ædificatio tabernaculi & templi, unam eandemq; Christi Ecclesiam designet. Caput I.

OMVS Dei quam ædificat rex Salomon in Hierusalem, in figurā facta est sanctæ uniuersalis Ecclesiæ, quæ à primo electo, usq; ad ultimum, qui in fine mundi nasciturus est, quotidie per gratiā regis pacifici, sui uelidelicet redēptoris, ædificatur. Quæ partim peregrinatur adhuc ab illo in terris, partim euasis peregrinandi ærumnis cum illa iam regnat in cœlis, ubi peracto ultimo iudicio, tota est regnatura cum ipso. Ad hanc domū pertinent electi angeli, quorum nobis similitudo in futura uita promittitur.

Matth. 19. promittitur, dicente Domino: Illi autem qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubunt, neque ducunt uxores: neque enim ultra mori poterunt. Aequales enim angelis sunt, & filij sunt Dei, cum sint filij resurrectionis. Ad hanc pertinet ipse mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, ipso attestante cum ait: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Quod exponens Euangelista, subiunxit: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Dicit autem Apostolus de nobis: Ne fecitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis. Si ergo ille templum Dei per assumptam humanitatem factus est, & nos templum Dei per inhabitantem spiritum eius in nobis efficitur, constat utique quia figuram omnium nostrum & ipsius, Domini uidelicet & membrorum eius quae nos sumus, templum illud materiale tenuit. Sed ipsius tanquam lapidis angularis singulariter electi, & preciosi in fundamento iudicati, nostri autem tanquam lapidum uigorum, superaedificatorum super fundamentum Apostolorum & prophetarum, hoc est super ipsum Dominum. Quod melius ex colliderato ordine ipso templi aedificati patebit, ut in quibusdam uidelicet figura ad ipsum Dominum, in quibusdam uero ad omnes electos pertineat: in quibusdam intemeratam in caelis angelorum felicitatem, in quibusdam inuictam in terris hominum patientiam describat, in quibusdam colata hominibus angelorum auxilia, in quibusdam remunerata cum angelis hominum certamina demonstret. Designat eandem domum Domini spiritualem, etiam tabernaculum quondam factum in eremo per Moysen. Verum quia illa domus in itinere, quo ad terram repromissionis ueniebatur, haec autem aedificabatur in ipsa terra repromissionis & in ciuitate Hierusalem: illud ut de loco ad locum crebro Leuitarum ministerio deportatum tandem in terram promissionis hereditatis induceretur, haec ut mox in patria ipsa & ciuitate regia constructa inuictabili semper fundamento consisteret, donec inditum sibi figurarum caelestium munus impleret: potest in illa praesentis ecclesiae labor & exilium, in hac futura requies & beatitudo figurari. Vel certe quia a solis filiis Israel illa, haec autem a profelytis etiam & gentibus facta est: possunt in illa principaliter patres ueteris Testamenti, & antiquus ille Dei populus, in hac autem congregata de gentibus ecclesia figurally exprimi. Quauis aedificium utriusque domus enucleatius spirituali sensu discussum, & labores praesentis ecclesiae quotidianos, & praemia in futuro perennia, gaudiaque regni caelestis, & electionem primae de Israel ecclesiae, & salutem omnium gentium in Christo multimodis ostenditur insinuare figuris. Tractaturi igitur iuuante Domino de aedificatione templi, & in structura materiali spiritali Dei mansionem quaesituri, opportunum uidetur ut primo de operariis eius, qui & unde fuerint, simul & de ipsa materia unde factum est, aliquid dicamus. Nam & haec spiritualibus gra-

uida esse sacramentis testatur Apostolus, qui ait, Omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos. *1. Cor. 10.*
Quomodo Hiram rex Salomonem in opere iuuerit. Cap. II.
Narrat regum historia, quia Salomon aedificaturus domum Domino, quaesierit auxilium ab Hiram rege Tyri, qui erat amicus David omni tempore, & cum ipso quoque Salomone, postquam regno potitus est, pacem habere iam coeperat: promptumque mox ad adiuuandum se in omnibus eius animu inuenerit, ita ut artifices illi, & ligna & aurum, prout opus habebat, deriderit. Cuius beneficii gratia, Salomoni ei per annos singulos plurimos tritici & olei coros, in cibum domui eius dabat. Nulli autem dubium, quod Salomon, qui interpretatur pacificus, & ipso nomine, & serenissimo regni sui statu illud significet, de quo dicit Esaias: Multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. *Esai. 9.*
 Hiram uero, qui Latine dicitur uiuens excelsus, credentes ex gentibus & uita simul cum fide gloriosos figurally exprimit. Neque aliquid prohibet, quin Hiram, quia rex erat, regali quoque potentia Salomonem in aedificio domus Domini iuuebat, conuersos ad fidem ipsos rerum dominos typice denunciaret, quorum ope constat ecclesiam saepius adiuta, nobiliter augmentatam, & contra haereticos, schismaticos & paganos principalibus erectam esse decretis. *3. Reg. 5.*
 Petiit ergo Salomon in opere templi auxilium ab Hiram, quia cum ueniens in carne Dominus dilectam sibi domum, uidelicet ecclesiam, edificare disponderet, non de Iudaeis tantummodo, uerum etiam de gentibus adiutores operis elegit. Na de utroque populo ministros sermonis assumpsit. Misit Hiram Salomoni praecisa de Libano ligna cedrina & abiegna, quae in domum Domini ponerentur, quia conuersa gentilitas misit ad Dominum uiros quondam in seculo claros, sed securi Domini in crepationis de monte sua superbia iam deiectos & humiliatos, qui ad normam Euangelicae ueritatis instituti, in aedificio ecclesiae proprio quoque merito, uel tempore collocantur. Misit quoque artifices, quia conuersos ad ueram sapientiam philosophos, qui gratia eruditionis populis, quoque regendis iure praepoherentur, Domino gentilitas obrulit. Qualis ipsis Apostolorum temporibus Dionysius Arcopagita, qualis deinceps doctor suauis & fortissimus martyr Cyprianus, alijque quamplurimi. Misit & aurum, quod in eadem significatione accipitur, quia nimirum uiros sapientia claros ostendit. Pro quibus cunctis oblationibus gentilitas a Domino expectat dona gratiae caelestis, triticum uidelicet uerbi Dei, & oleum caritatis atque unctionis, & illuminationem spiritus sancti. Conuenit autem apte rebus ecclesiae, quod in auxilium operis sancti flagitanter ait ad Hiram Salomon: Praecipue igitur ut praedicant mihi cedros de Libano, & serui mei sint cum seruis tuis. Serui quippe Hiram, qui praecidebant Salomoni cedros de Libano, doctores sunt electi de gentibus, quorum officium est, eos qui in hoc mundo rebus

& gloria iactabantur, a superbie fastu corrigendo sternere, atque ad obsequium sui redemptoris eorum uota transferre. Cum quibus uidelicet seruis erant, & serui Salomonis, ac pariter memorato instabant operi: quia primi doctores ex gentibus necesse habebant ipsorum Apostolorum, quia Domino didicerant eruditione in uerbo fidei institui, ne si absque magistris docere inciperent, magistri existerent erroris. Idcirco enim Salomoni seruos Hiram cadere sibi uoluit ligna de Libano, quia doctores erant seruis suis ad cadendum. Et idcirco simul seruos suos adesse uoluit, ut ostenderent cadentibus, cuius mensura ligna fieri deberent. Cuius rei figura in promptu est, quia nimirum Apostoli certius uerbum Euangelij, quod a Domino audire meruerunt, alijs praedicare nouerunt: sed gentiles ab errore conuersi atque ad ueritatem Euangelij transformati, melius ipsos gentium errores nouerant, & quocertius nouerant, eo artificiosius hos expugnare, atque euacuare didicerunt. Paulus quidem sacramentum Euangelij, quod per reuelationem didicerat, melius nouit, sed Dionysius melius refellere poterat falsa Athenarum dogmata, quorum cum erroribus syllogismus a puero & argumeta cuncta nouerat. Cui sensui conuenit apte quod sequitur: Scis enim quod non est in populo meo uir, qui nouerit cadere ligna sicut Sidonij. Non enim erat in populo Iudaeorum, ubi Dominus corporaliter praesens docebat, ullus eorum qui tam docte nosset errores refellere gentium, quam ipsi conuersi ad fidem gentiles, & ex gentibus facti Christiani. Sidonij namque & Tyrij, quia gentium fuere populi, merito in figura gentium accipiuntur.

Quot operarios Salomon in opere templi habuerit. Cap. III.

Quor autem seruos Salomon noster in hoc opus miserit, in sequentibus mystico sermone designatur cum dicitur: Elegit Salomon operarios de omni Israel, & erat indicio triginta milium uirorum, misitque in Libanum decem milia per menses singulos uicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis. Vbi primò notandum, quod non frustra Salomon operarios de omni Israel elegit, neque erat ulla portio populi de qua non digni tantopere uiri assumerentur: quia nimirum non nunc de una stirpe sacerdotis Aaron eligendi, sed de omni sunt ecclesia quaerendi, qui aedificare domum Domini uel exemplo suo, uel dicto sufficiant, & ubicunque inuenti fuerint, mox in officium doctorum absque ulla personarum acceptione promouendi. Talesque cum ad erudiendos infideles atque in collegium ecclesiae uocandos ordinantur, quasi ad cadendas in Libano templi materias uiri strenui atque electi nutriuntur. Et quidem numerus triginta milium quo eisdem lignorum caesores censebantur, potest ad eorum figuram apte referri, qui in fide trinitatis sunt perfecti, quod doctoribus maxime conuenit. Verum quia triginta milia ita erant ordinata, ut dena milia per menses singulos operi

sancto instarent, magis denarij numeri sacramentum perpendere debemus. Dena namque milia uirorum de Israel ad caedenda ligna in opus Domini mittuntur: quia quicumque doctores atque insipientium eruditores sunt ordinandi, decem praeccepta legis per omnia & ipsi obseruare, & auditoribus suis debent obseruanda monstrare, & praemia in caelis futura, quae denario solent figurari, & ipsi sperare, & auditoribus suis speranda semper debent intimare. Terni autem menses quorum distantia singulis erat caesoribus imposita, perfectionem trium uirtutum Euangeliorum typice denunciat, elemosynae uidelicet, orationis, & ieiunij. Cum enim dixisset Dominus in Euangelio, Attendite ne iustitiam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis: in professione eiusdem sententiae, non aliud quam elemosynae, orationis, & ieiunij fecit mentionem, quae non ad hominum ostentationem, sed ad solam inspectoris interni gloriam essent facienda, altoqui a fructu aeternitatis uacua manerent. Quibus uerbis aperte docuit, omnes uirtutum fructus his tribus quasi ramis de una charitatis radice prodeuntibus insinuari. Per elemosynam namque comprehenduntur omnia, quae ad dilectionem proximi explendam beneuole in fratres operamur. Per orationem omnia quibus per internam compunctionem nostro conditori coniungimur. Per ieiunium omnia quibus nos a contagione uiciorum, & illecebris seculi obseruamus, ut libera mente & corpore casto, dilectioni ualeamus inherere semper & conditoris nostri & proximi. Et isti sunt tres menses operariorum templi. Nam quia mensis plenitudine dierum lunaris circuli perficitur, per illam plenitudinem uirtutis cuiusque spiritualis ostenditur, in qua mens fidelium a Domino quotidiana illustratione, quae luna a sole respicitur. Vnus mensis quo ligna ad opus templi caedebantur, elemosyna est, id est, opus misericordiae quo erga salutem proximi, ut in unitatem sanctae ecclesiae bene proficere perueniant, docendo, castigando, commoda temporalia impendendo, uicique exempla monstrando laboramus. Duo autem reliqui menses, quibus in domibus suis manere ac suis necessitatibus sunt uacare permisi, oratio est & ieiunium, quibus praeter ea, quae erga necessitatem fratrum foris operamur, nostrae salutis propriae curam intus conuersi mente ad Dominum gerimus. Et quoniam illi solum perfecte, uel suae uel fraternae salutis curam gerunt, qui se intuitioni diuinae gratiae humiliter subdunt, recte sequitur: Et Adoniram erat super huiusmodi indicionem. Adoniram namque qui Latine dicitur Dominus meus excelsus, quem melius quam ipsum quem nomine imitatur, insinuat, Dominum uidelicet saluatorē. Et tunc Adoniram operariis templi praepo nitur, ut sua prouisione recte ordinetur, quibus mensibus singuli ad operandum exeant, quibus denuo ad curandum domum suam redeant: cum Dominus & saluator noster mentes sanctorum praedicatorum sua familiaris illustratione informat ad discernendum, quando

Matth. 6.

oporteat ædificandi ecclesiam opus inire prædicando, uel alia pietatis opera præstado: & quãdo rursum cõueniat ad suam ipsorũ cõscientiã examinandã, quasi ad inspiciendã domum suã reuertì, & hæc orationibus ac ieiunijs superno uisitatoe ac inspectore dignã reddere. Fuerunt itaq; Salomoni 70. milia eorũ, qui onera portabant, & 80. milia latomorũ in mote, absq; præpositis numero triũ milium trecentorũ præcipientũ populo & his, qui faciebant opus. Latomos dicit lapidũ cæsores. Idem autem lapidũ cæsores, quod & lignorũ figuratẽ designat: hoc est, sanctos prædicatores, qui mētēs insipientiũ labore uerbi Dei exercēt, eosq; ab ea in qua nati sunt turpitudine ac deformitate trãsmutare contendunt, ac regulariter institutos unitati fidelitatis, & dignitati uidelicet, aptos reddere curãt. Quod autẽ & ligna & lapides in monte cedũtur, & cæsa ac præparata utraq; materies ad montẽ domus Domini trãsfertur, patet sensus, quod omnes homines in monte superbiã nati sumus, quã de præuaricatione primi hominis, quã superbia fecit, originẽ carnis traximus. Quicquid autẽ gratia Dei præordinatũ ad uitã excidimur catechizando, & sacramenta fidei percipiendo, de monte superbiã in montẽ domus Domini transferimur, quia eruti de potestate tenebrarũ, ad arcẽ uirtutũ, quã est in unitate sancte ecclesie peruenimus. Notandũ autẽ, quod q̄dem operarij ita erant distributi, ut pars in monte lapides cæderet, pars itẽ onera portaret. Diuersa namq; sunt dona spiritus, & quidã maiorẽ dicendi, atq; proteruos arguendi constantiã habent, quidã miriores ad consolandos pusillanimes & subleuandos infirmos existunt: quidã utriusq; uirtutis munere præditi ad opus Domini conueniunt: quales fieri uoluit quibus loquitur Apostolus dicens, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes. suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Præpositi autem qui præerant singulis operibus, ipsi sunt sacre conditores scripturæ, quorum magisterio in omnibus erudimur, quo modo in factis docere, contemptores corripere, quomodo nos inuicẽ onera nostra portare, ut impleamus legem Christi, conueniat. Quanto autem quisq; plus in sustentandis proximorum necessitatibus, siue in castigandis eorum erratibus laborat, tanto certiora in futuro præmia, uel quietis animarum post mortem, uel beatæ corporũ immortalitatis expectat. Vnde recte præfati operarij 70. milia & 80. milia esse perhibentur. Septuaginta uidelicet propter sabbatissimum animarum: septimus enim dies in sabbatum, id est, requiem consecratus est. Octoginta propter spem resurrectionis, quã octaua die, id est, post sabbatum in Domino præcessit, & in nobis quoq; octaua die simul & octaua ætate futura speratur. Præpositi autem erant tria milia, trecenti, propter fidem nimirum sanctæ trinitatis, quã sancta nobis eloquia prædicat. Quod uerò pro tribus milibus trecentis præpositis, in libro Paralipomenon tria milia sexcenti sunt scripti, ad eandem prorsus sublimitatem uirorum

respicit perfectionem. Nam quia in senario numero Dominus mundi ornatum compleuit, recte in eo perfecta bonorum solent opera figurari: & quia sancta scriptura cum fide ueritatis opera iustitiæ docet habenda, recte præpositi operum tria milia sexcenti fuisse perhibentur. Nec prætereundum, quod hæc 70. & 80. milia portantium onera, & latomorũ cum præpositis suis non fuere de Israel, sed de profelytis, id est, aduenis qui morabantur inter eos. Scriptum namq; est in libro Paralipomenon: Numerauit autem Salomon omnes uiros profelytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem quã dinumerauit pater eius Dauid, & inuenti sunt centum quinquaginta tria milia sexcenti, sexcentisq; ex eis septuaginta milia, qui onera portarent, & cætera. Propheta autem Græcẽ uocabatur, qui ex alijs nationibus progeniti in fidem & consortium populi Dei accepta circuncisione transierunt. Fuerunt itaq; operarij domus Domini de filijs Israel, fuerunt de profelytis, fuerunt de gentibus. De filijs uidelicet Israel 30. milia, qui ad præcidendas de Libano cedros missi sunt. De profelytis isti de quibus nunc locuti sumus, lapidum cæsores. De gentibus Hiram ipse & serui eius, qui cum seruis Salomonis ligna cedebant de Libano. Omne igitur hominum genus, per quod ædificanda erat ecclesia, in ædificio templi præcessit. Iudæi namq; profelyti, & gentiles conuersi ad ueritatem Euangelij, unam eandemq; Christi ecclesiã, siue recte uiuendo, siue etiam docendo construunt.

De quali lapide templum sit factum. Caput IIII.

Præcepitq; rex, ut tollerent lapides grandes preciosos in fundamentum templi, & quadrarent eos. Fundamentum templi nullum est aliud mystice intelligendum, quã illud quod ostendit Apostolus dicens: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Qui propterea recte fundamentum domus Domini potest uocari, quia (sicut ait Petrus) non est aliud sub celo nomen datum hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. In quod fundamentum lapides grandes, & preciosi tolluntur, cum præcipui factis ac sanctitate uitri, familiari mentis sanctitate suo adherent conditori, ut quo firmius in eo spem suam ponunt, eo fortius aliorum uitam dirigere, quod est latitudinem portare, sufficiant. Lapidem ergo qui in fundamentum templi ad portandum ædificium omne ponebatur, proprie sunt prophetae & Apostoli, qui uerbum & sacramenta ueritatis, siue uisibiliter siue inuisibiliter ab ipsa Dei sapientia perceperunt. Vnde & nos qui horum doctrinam, siue uitã studemus pro nostro modulo imitari, fundatos dicit Apostolus super fundamentum Apostolorum & prophetarum. Sed & generaliter perfecti quique, qui fideliter ipsi Domino adherere, & impostas sibi fratrum necessitates fortiter

Paral. 2.

1. Cor. 3.

Act. 4.

Ephes. 2.

fortiter ferre didicerint, his possunt lapidibus grandibus ac preciosis indicari. Qui bene lapides primò quadrari, ac sic in fundamentum ponuntur. Quadratum namq; omne quocunq; uertitur, fixum stare consueuit. Cui nimirum figuræ corda asimulantur electorum, quæ ita in fidei firmitate consistere didicerunt, ut nulla occurrentiũ rerum aduersitate, nec ipsa etiã morte, à sui rectitudine status possint inclinari. Quales uidelicet doctores ecclesia nõ solum de Iudæa, uerum etiam de gentibus per plures suscepit. Vnde bene de lapidibus huiusmodi grandibus preciosis & quadratis subditur: Quos dolauerunt cæmentarij Salomonis, & cæmentarij Hiram. Dolantur namq; lapides preciosi, cum electi quicq; credentium, sanctorum instructione & instantia quicquid in se habent noxiũ & inane, relinquant, atq; ante conspectum sui conditoris solã iustitiã regulã, quasi quadraturæ formã ostendunt. Dolauerunt autẽ lapides nõ solum cæmentarij Salomonis, sed etiã cæmentarij Hiram: quia ex utroq; Dei populo fuere nonnulli, qui ipsorum quoq; doctorũ sublimium iure doctores existerent, & quasi quadrantes eos ad subleuandũ domus Domini ædificiũ pararent. Neq; enim solũ Hieremias & Isaias, & cæteri ex circuncisione prophetæ; uerum etiã beatus Iob cum filijs suis, qui erant ex gentibus, maximã uitã siue patientiæ formã, maxima doctrinã salutaris præconia sequentis aut doctoribus ministrant, quo abiectis uerbis, actibus, cogitatibus superuacuis, ad portandum onus sanctæ ecclesie digni fierent & apti. Porro Ghiblij præparauerunt ligna & lapides ad ædificandam domũ. Ghiblos est ciuitas Phoenicię, cuius meminit Ezechiel, dicens: Sapientes tui Tyre, facti sunt gubernatores tui, senes Ghiblij & prudentes eius: pro qua in Hebræo cõtinetur Gebel siue Gebel, quod interpretatur desiniens, siue determinans. Quod uocabulum apte conuenit eis, qui corda hominum ad ædificiũ spirituale, quod ex uirtutibus animæ construitur, parant. Sic etenim solum suos auditores fidem & opera iustitiæ docere sufficiunt, dũ ipsi prius sacris paginis edocti, diligenter quæ sit fides tenenda, quo uirtutũ calle incedendum, certa definitione ueritatis didicerunt. Nam frustra sibi officium doctoris usurpat, qui discretionem catholicæ fidei ignorat. Neq; sanctuarium Domini, sed ruinam sibi ædificat, qui docere alios regulam, quam ipsi non didicere, conantur. In ædificanda enim domo Domini, primò sunt ligna & lapides cædendi de monte: quia eos quos in fide ueritatis instituere querimus, primò necesse est ut abrenunciare diabolo, ac de sorte primæ præuaricationis, in qua nati sunt, doceamus renascendo erui. Dein querendi sunt lapides preciosi & grandes, atq; in fundamentũ templi deponendi: ut meminerimus abdicatã cõuersatione priorĩ eorũ in omnibus uitã mōresq; inspicere, eos nostris auditoribus, imitandos proponere, quos per uirtutẽ humilitatis specialiter Domino adherere nouerimus, quos inuincibili men-

Ezech. 27.

tis stabilitate quasi quadratos quodãmodo, atq; ad omnes tentationũ incurfus immobilis perdurare cõspicimus, quos preciosos & grandes fama & merito cõperimus. Post fundamentum uerò talibus ac tantis lapidibus compositũ, ædificanda est domus præparatis diligentius lignis ac lapidibus, ac decetĩ ordine collocatis, quæ olim prisco suo situ uel radice fuerat abstracta: quæ post fidei rudimẽta, post collocata in nobis iuxta exemplũ sublimiũ uirorũ fundamenta humilitatis, addendus est in altũ paries bonorũ operũ, quasi superimpositis sibi inuicẽ ordinibus lapidũ ambulando ac proficiendo de uirtute in uirtutẽ. Vel certẽ lapides fundamenti grandes, preciosi quadrati, primi sunt (ut supra dixerã) ecclesiarũ magistrĩ, qui ab ipso Domino uerbum audire salutis. Suppositi autẽ ordines lapidũ siue lignorũ, sequentes suo quicq; tẽpore sacerdotes ac doctores, quorũ uel prædicatione ac ministerio fabrica crescit ecclesia, uel ordinatur uirtutibus. Quali autẽ colore fuerint lapides, quib; factũ est templũ, in lib. Paralipomenon aperte declaratũ est, dicẽte Dauid ad Salomonẽ, cũ ei impẽsas tẽpli quas præparauit, ostēderet: Omne preciosum lapidẽ, & marmor Pariũ abundantissimẽ præparauĩ. Marmor autẽ Pariũ, marmor candidũ dicit, quale eadẽ insula gignere cõsueuit. unde Poeta dicit: Olearon, niueãq; Paron, sparsasq; per æquor Cycladas, & crebris legimus freta cõcita uẽtis. Niueã ergo Paron dicit, eo quod marmor candidissimĩ generis mittat. est autẽ una de Cycladibus, quo uidelicet lapide tẽplum fuisse factũ Iosephus insinuat, dicẽs: Eleuauit itaq; templũ usq; ad camerã, ex lapide albo constructũ, altitudo fuit 60. cubitorũ, & centũ: nec mysterij sensus in abdito est. Cuius etenim patet, quia marmor candidũ, ex quo domus Domini cõstructa est, mundã electorũ actionẽ simul & conscientiã ab omni nauo corruptionis castigatã designat. Quales esse uoluit sapiẽs ille architectus eos, quos super fundamentum Christi locabat, lapides preciosos auro argenteoq; redimitos: Charissimi, inquit, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.

Quando, uel ubi ædificatum sit templum. Cap. V.

Factũ est igitur quadragesimo & octogesimo anno egressis filiorum Israel de terra Aegypti, in anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus, regis Salomonis super Israel, ædificare cepit domum Domino. Quod dicitur anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus regis Salomonis super Israel, ordinis sensus est. In anno quarto regis Salomonis, mense Zio, ipse est mensis secundus. Mensis autẽ secundũ Maiũ dicit: namq; Aprilis quo Pascha celebratur, principiũ mensiũ apud Hebræos primus erat in mensibus anni. Ex quo manifeste claret, quia mox peracto Pascha, cepit ædificare domũ Domino, & consecratus mystica solennitate populus manus ad opus mysticũ misit. Fit autẽ cõmemoratio egressionis de Aegypto, quando tabernaculum ædificari cõceptum est, ut admonetur le-

Lib. 8. An. 113.

Et hoc, quot annorum tempus inter adificationē utriusque domus extiterit, & huius quoque summe temporis sacramentum spirituale cognoscat. Quater namque centeni & uiceni, quadringētos & octoginta faciunt. Quatuor autē euangelicæ perfectioni apte conueniunt, propter ipsum euāgelistarū numerum. Centum 20. doctrinæ legalis, propter annos totidem legislatoris. In quo etiam numero uirorū gratiā spiritus sancti primitiua suscepit ecclesia, patēter ostendens, quia qui lege legitime utuntur, id est, qui Christi in ea gratiā cognoscentes amplectuntur, iure spiritus eius gratia replētur, qua in charitate eius amplius ignescant. Diximus autē per tabernaculum quod fecit in deserto Moyses & filij Israel synagogā: per templū uerō, quod Salomon & filij Israel cum profelytorū & gētilium auxilio construxit, ecclesiam gentium posse designari. Permanit autē cultus & religio tabernaculi annis quadringentis & 30. & sic templū adificari incēpit, quia scripturā ueteris Testamenti tanta perfectione redundat, ut si quis eam bene intellexerit, cuncta in se noui testamenti mysteria cōtineat. Patres quoque ueteris Testamenti per plures, tantæ perfectionis arcē uiuendo tenuerunt, ut in nullo Apostolis apostolicisq; uiris purandi sint esse minores. Manebat tabernaculū usq; ad constructionē templi in populo Dei per annos quadringētos & 30. id est, centum 20. per quatuor multiplicatos: quia ex tempore datæ legis Dei usq; ad incarnationem Dominicā, & tempus reuelatæ gratiæ, nō defuere uiri qui in lege constituti, euangelicam per omnia perfectionem mente & opere seruarent: non defuit scriptura, quæ gratiā noui Testamenti in ueteri prophetis intimaret eloquijs. Quod autem quarto anno regis Salomonis adificari cōpta est domus Domini, potest eō referri mysticē, quōd post expletam dispensationē Dominicæ incarnationis, quæ in quatuor Euangelij libris scripta est, missō de cœlo spiritu sancto, ecclesiæ structura cœperit. Et quod mense secundo cōcepta est, potest ad electionē gentium referri, quæ secūdo loco post Israel adificationē in se suscepit creatos. Vnde & secundus mensis in lege concessus est ad faciendum Pascha his, qui immundi super animā, uel in uia procul positi ad faciendū in primō mense Pascha, occurrere nequirent. Vbi nos apertissimē designati sumus, qui in mundi super animā nostre morte, & procul adhuc positi à populo Dei, nō potuimus primum Pascha facere, quod in carne & sanguine agni fiebat. Celebramus autē hodie Pascha secundum, quod in corpore & sanguine redēptoris nostri, à quo quæsi & mundati sumus, actū est. In quo autem loco templum sit adificatum, manifestius in libro Paralipomenon ostenditur, ubi scriptum est: Et cœpit Salomon adificare domum Domino, in Hierusalem, in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco quem parauerat Dauid in area Ornan Iebusæ. Adificatur ergo in monte domus Domini, in uisione pacis, quia dilatata per orbē

ecclesia, in una eademq; fide & ueritatis catholice societate consistit. Namq; in scissura mentium Deus non est, sed factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Adificatur in monte, uidelicet in ipso Domino saluatore, de quo Esaias ait: Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in uertice montiū. Et ipse de se in Euangelio: Non potest, inquit, ciuitas abscondi, supra montem posita. Ipse est enim mons montium, qui de terra quidem per originem assumptæ carnis ortus est, sed omnium terrigenarum potentiam ac sanctitatem lingularis culmine dignitatis transcendat. In quo nimirum monte ciuitas, siue domus Domini constructa est, quia si non in illo radicem figat, spes & fides nostra nulla est. Qui recte mōs Moria, id est, uisionis uocatur, quia electos suos quos ad æternam suæ claritatis uisionem conseruat, in hac interim uita laborantes uidere & adiuuare dignatur. Ipse est enim locus in quo obtulit Abraham Isaac filium Domino, ac deuotione obedientiæ uideri ab illo meruit, unde & nomen accepit. Deniq; ubi Dominus ait: Tolle filium tuum unigenitum quem diligis Isaac, & uade in terram uisionis, atq; offer eum holocaustum: Pro terra uisionis, in Hebræo terram Moria habet. Et quia immolatio Isaac typus Dominicæ passionis extitit, recte in loco immolationis eiusdem templum adificatur: quia per fidē & mysteria Dominicæ passionis ecclesia dedicata, crescit in templum sanctum in Domino. De quo monte bene subditur: Qui demonstratus fuerat Dauid patri eius. Ostensus namque erat Dauid sicut & cæteris prophetis, uenturus in carne Dominus, qui uocatam de gentibus ecclesiam, per sacramenta eiusdem suæ incarnationis ablueret à peccatis, atq; in domum sibi fidelem dilectamq; consecraret. Bene autem additur: In loco quem parauerat Dauid. Parauerat namque Dauid psallendo, parauerant alij prophete uaticinando locum Domino, uero uerticē Salomoni, in quo domum adificaret, quia corda auditorum suorum fide ueritatis instituerunt, sedulo admonentes, ut uenientem in carne Dei filiū, fideli ac deuota mente susciperent. Hinc etenim Dominus de paratis sibi ad credendum populis, ait discipulis: Leuate oculos uestrōs, & uidete regiones, quia albæ sunt iam ad messem, & qui metet, mercedem accipit, & congregat fructum in uitam æternam, ut qui seminatur, simul gaudeat & qui metit. Quasi alijs uerbis de adificatione templi diceret: Leuate oculos uestrōs, & uidete locū, quia paratus est iam ad adificandam domum Domini. Et qui docēdo adificat, mercedem accipit, & congregat lapides preciosos in uitam æternam, ut & qui parat locum edificio, simul gaudeat & qui adificat: id est, propheta uenturum prædicens, & Apostolus uenientem prædicans Dominum unā simul in illo mercede potiantur. Bene idem locus in area erat Ornan Iebusæ, quia ecclesia area uocabulo solet designari, dicente Ioannē de Domino: Cuius uentilabrum in manu

Psal. 73.

Esa. 2.

Matth. 5.

Gen. 22.

Ioan. 4.

Matth. 4.

manu sua, & permundabit areā suam. Ornan, qui interpretatur illuminatus, erat natione Iebusæus. Natione gentiles quidem significat, nomine autem eosdem illuminandos à Domino, atq; in filios ecclesiæ commutandos ostendit, quibus merito dicat Apostolus: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Iebus eadem est ciuitas, quæ & Hierusalem. Et Iebus quidem interpretatur conculcata: Hierusalem autem uisio pacis: in qua quā diu Ornan gentilis regnabat, Iebus dicta est. Cum uerō Dauid in ea locum holocausti emeret, cum Salomon in ea templum Domino adificaret, nō iam Iebus, sed Hierusalem uocata est: quia nimirum gentilitas, quā diu diuini cultus nescia, & permanserat, conculcabatur & illudebatur ab immūdis spiritibus ad simulachra muta, prout ducebatur sequens. Cum uerō illū gratia sui conditoris respexit, continuo pacis in se & locum inuenit & nomen, dicente de ipsa Domino: Beati pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur. Cum ergo Ornan in hac ciuitate regnum adhuc haberet, Iebus uocabatur: cum autem locum areæ suæ cū bobus ac tribulis Dauid regi uenderet, nomen Hierusalē accepit: quia persistens adhuc in sua obstinatione gentilitas conculcabatur, quasi uilis & abiecta, à malignis spiritibus. Porro cū omnia sua uendere, ac uero regi offerre didicit, nō ultra conculcari à dæmonibus ac uitijs potuit, sed interna pacis quam cum suo conditore haberet, magis compos effecta est. Cuius mensura sit factum. Cap. VI. Domus autem quam adificabat rex Salomon Domino, habebat 60 cubitos in longitudine, 20 in latitudine, & 30 in altitudine. Longitudo domus, longanimitatē designat sanctæ ecclesiæ, qua in exilio peregrinationis huius patienter aduersa quæq; tolerat, donec ad patriā quā expectat, perueniat. Latitudo insinuat charitatē, qua dilatato sinu mētis nō solū amicos in Deo, sed inimicos gaudet diligere propter Deū, donec ueniat tēpus, quando ad pacē suā conuersis seu funditus extinctis, cū solis gaudeat amicis in Deo. Altitudo spem denunciat futuræ retributionis, cuius intuitu libenter infima quæq; siue quæ demulcēt, seu quæ aduersantur, cōtemnit, usq; dum utriusq; transiēsis, sola mereatur uidere bona Domini in terra uiuentium: unde apte longitudo domus, sexagenario cubitorum numero comprehenditur. Senarius namque numerus, in quo mūdus factus est, perfectionē solet operū designare bonorū. Et necesse est nos ita per longanimitatē molestias ferre nostræ peregrinationis, ut merito bonæ operationis promissam patriā cum apparuerit, ualeamus intrare. Latitudo uicenarius numero determinatur, propter geminā eiusdē charitatis, qua Deū & proximū amamus, distātiā. Altitudo tricenarius, propter fidē sanctæ trinitatis, qui unus est Deus, in cuius uisionem cuncta spei nostræ desideria suspenduntur. Sex ergo ad operis perfectionem, duo ad dilectionē Dei & proximi, tria pertinet ad spem diuinæ uisionis. Singuli autem numeri recte per decē multipli-

Eph. 5.

* alias, per durabat

Matth. 5.

Cap. VI.

Ioan. 10.

50

60

cantur, quia nō nisi per fidem & custodiā decalogi legis, uel patientia nostra salubriter exercetur, uel charitas utiliter ardescit, uel spes sublimiter ad æterna desideria rapitur. Vbi notandum est quōd 30. cubiti altitudinis nō usq; ad tectum templi, sed usq; ad cœnaculū inferius pertingebāt. namq; in libro Paralipomenon aperte scriptū est, quod altitudo 120. cubitorū erat. De cuius rei sacramentis aptius in sequentibus tractabitur, ubi ad mediū usq; cœnaculū, ac tertium sectionis ordo peruenerit. Porticus erat ante templū 20. cubitorū longitudinis, iuxta mensurā latitudinis templi, & habebat 10. cubitos latitudinis ante faciē templi. De hac porticu in libro Paralipomenon ita scriptū est: Porticu uerō ante frontē quæ tendebatur in longum iuxta mensurā latitudinis domus, cubitorū 20. Patet ergo quia porticus ista ad orientālē templi partem facta est. Templū namq; erat cōuersum ad orientē, sicut & tabernaculum, habebatq; ostiū porticus ab oriente cōtra ostium templi, iuxta quod historicus Iudæorum Iosephus apertissimē docet: ita ut sol æquinoctialis oriēs, directis radiorū suorū lineis per ostia tria, porticus uidelicet, & templi & oraculi, arcam testamenti perfundere posset. Quia uerō templum sanctā ecclesiam delignat, porticus quæ erat ante templum & propior, lumen solis accipere solebat: quid aptius quā illam eius partem, quæ Dominicæ incarnationis tēpora præcelsis, typicē denunciat: in qua sunt patriarche & prophete, qui orientē huic mundo solem iustitiæ primo susceperunt, & nascētī Domino in carne testimonium, siue uiuendo, siue prædicando, siue nascēdo, siue moriendo præbuerunt. Ostiū ergo templi, Dominus est: quia nemo uenit ad patrē, nisi per ipsum. Hinc alibi dicit: Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur. Ostiū porticus, sermo propheticus est, qui quasi recto calle ingredientes ad ostium Domini perducebat: quia gratiā Domini saluatoris, qua mundū erat redēpturus, prædicabat. Factura ergo porticus tota, fideles illius tēporis signat. Ostiū ergo in porticu, doctores, qui cæteris lucē uitæ, ianuāq; intrandi ad Dominū pandebant, exprimit. Et bene unū ostiū propter consonā in omnibus sanctis fidē ac dilectionē ueritatis: quæ uidelicet porticus iuxta latitudinē tēpli 20. cubitos longa erat, quia nimirū antiqui iusti multa diu patientia & longanimitate expectabāt, quando apparens in carne Dominus nouā Euangelij gratiā mūdo afferret, nō acceptis ipsi promissōibus, sed à lōge eas aspiciēt es & saluāt es. Aequabāt ergo lōgitudine sua longitudinē tēpli, quia per lōganimitatē deuotē mētis desiderabāt uenire dilatationē ecclesiæ in charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro: qui quā adhuc tēpore fuerint à sacramentis Dominicæ incarnationis separati, fide tamen ac prædicatione fuere proximi. In huius sacratissimæ porticus prima fronte, fuere beatus protomartyr Abel, & Seth & Enoch, ceteriq; iusti mundi originallis: in intimo autē penetrālī eius, & quasi prope murum

2. Par. 3.

Antiq. lib. 8. cap. 3.

Ioan. 10.

1. Par. 3.

2. Reg. ult.

murum templi mysticum obtinere locum parentes precursoris Domini, Symeon, & Anna, & ceteri. Qui etsi natiuitatem eius uidere meruerunt, ad auditionem tamen doctrinæ eius, & perceptionem sacramentorum eius peruenire nequiverunt. Quæ bene porticus decem cubitos erat lata, quia tales etsi necdum uerba siue mysteria Euangelij, quæ erant per Dominum tradenda receperunt: præcepta tamen decalogi, quæ perceperunt perfecta dilectione dilatati in Domino cordis seruabant.

De fenestris eius & tabulis per gyrum.
Capit VII.

Fecitq; in templo fenestras obliquas. Fenestræ templi doctores sunt sancti, & spirituales quicq; in ecclesia, quibus mente excedentibus Deo arcana secretorum cœlestium specialius ceteris uide re conceditur. Qui dum ea quæ in occulto uidentur, publice fidelibus pandunt, quasi suscepto lumine solis fenestræ obliquæ, id est, intus latiores fuisse perhibentur: quia nimirum necesse est, ut quisq; iubar supernæ contemplationis uel ad momentum perceperit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atq; ad maiora capessenda solerti exercitatione præparet. Et adificauit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus, per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. Tabulatum quod supererat quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septem habebat cubitos latitudinis. Hæc tabulata in Euangelio ubi Dominus tentabatur à diabolo, pinnacula templi uocabantur. Sed & Iacobum fratrem Domini Apostolum in pinnaculum templi, unde ad populum concionaretur, leuatum esse legitur. Vtrum autem moris fuerit doctoribus, ut in his sedentes tabulatis ad circumstantem inferius turbam facerent sermonem, nusquam in scripturis inuenimus. Patet ergo ratio sacramenti, quia tabulata hæc tria toridem fidelium gradus, coniugatorum uidelicet, continentium & uirginum designant, distinctos quidem altitudinis professionis, sed societate fidei & ueritatis eiusdem omnes ad domum Dei pertinentes, eiq; fixa mente inhaerentes. Vbi pulchre dicitur, quia tabulatum quod supererat, quinque cubitos habebat latitudinis, medium sex, tertium septem. Supremum ergo tabulatum erat ceteris angustius, medium supremo latius, sed infimo erat factum angustius, quia nimirum altior professio uirtutis altiore debet uitam tenere uiuenti. Nam quicumq; abrenunciato uinculo coniugali uirginitatem suam Domino consecrauerint, mores simul oportet uirginitatis condignos ostendere. Abstineant ab ociosis eloquijs, irarix, detractione, habitu impudico, commestrationibus, potationibus, contentione & emulatione: & e contrario uigilijs sanctis, orationibus, lectionibus diuinis, & psalmis, doctrinæ & elemosynis, ceterisque spiritibus fructibus operamur

pendant, ut qui futura statum uitæ in professione tenent in qua non nubent, neq; nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cœlo. Huius quoque statum quantum mortalibus possibile est, in præfenti contendant imitari. At uero infimum tabulatum amplioris erat latitudinis, quia non dicitur coniugatis: Vade, uende quæ habes & da pauperibus: sed si uis, inquit, ad uitam ingredi, uerua mandata. Non homicidium facies, non ad ulterabis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, & cetera. Medium inter hos locum tenent continentes, quantum uirginibus inferiores, tantum eminentiores coniugatis. Quorum portio gloriosissima primitiua in Hierusalem adificabat ecclesiam, scribente beato Luca, quia multitudinis credentium erat cor unum & anima una, & cetera. Quorum maximam partem uxorios reliquisse complexus testatur historia sancti Stephani, ubi feminas eadem religione pollentes, non coniuges, sed uel duas appellat eorum. Singula autem tabulata in circuitu habebant latera, id est turrículas, ne quis in eisdem tabulatis consistens, siue residens posset ad inferiora decidere, quod Ochozias regi contigisse legitur in Samaria. Quæ nimirum latera non incongrue quotidiana diuinæ protectionis erga nos munimenta designant. De quibus Psalmista: Immitter inquit angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Ascendit quidem in cœnaculum Ochozias rex Samaria, qui se à domo Dauid separauerat, sed per cancellos decidit: quia etsi hæretici siue schismatici aliquam bonæ actionis arcem conscendere uidentur, quia tamen compagem ecclesie unitatis non habent, quasi patentibus & non solidis laterum præsidijs, semper ad uitiorum infima relabuntur, dum diuino destituti auxilio sue pertinaciæ fastu intereunt. Quæ autem arte præfata tabulata parietibus templi sunt affixa declaratur, cum subditur: Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non hærent muris templi. Trabes ergo quæ intrinsecus domum muniabant & ornabant, tantæ erant longitudinis, ut capita earum forinsecus prominere, in infimo quidem ordine cubitorum septem, in medio sex, in supremo quinque. At in eisdem capitibus earum tabulata componerentur, nequaquam muris templi infixæ, sed iuxta muros trabes, quæ de muris exierant superposita. Qui itaq; per trabes domus, quæ tabulata portabant, nisi prædicatores sunt typice designati: Qui dum ipsi sublimem atq; honorabilem in ecclesia Dei locum tenent, infirmiores quosq; ac fragiles suis prædicationibus ab infirmorum appetitu sustollunt, atq; ad cœlestia desideranda ac speranda suspendunt, suis etiam in tercessionibus, ut in cœptis persistant, adiuuant. Legimus autem in libro Paralipomenon, quod trabes templi, sicut & cetera eius interiora, fuerint auro uestitæ. Quod ita factum esse non dubium est, ut illæ trabium partes: quæ intus in templo erant, auri essent laminis tectæ, quæ uero foris parebāt, hæc minime deauratæ, ipsam cedri speciem

Matth. 19.

Act. 4.

Act. 5.

4. Reg. 1.

Psalm. 33.

Matth. 4.

Esippo

* Malim legi, ritum uiuenti.

speciem formamq; cunctis ostenderet. In qua tamen imposita libimet tabulata gestabant. Quod ergo extrinsecus eminebat trabium, uel tam sanctorum, quæ nobis inferius innotescere potuit, designat. Quod intus in templo deauratum fulgebat, claritatem illam qua in cœlesti patria, quæ in aspectu sui creatoris gaudent, figuratè denunciat. Quæ nimirum claritas trabium aurea illis solummodo, qui templum intrauerant, patebat: quia quàm sit magna multitudo dulcedinis Dei, quam abscondit timentibus se, & perfecte sperantibus in se, soli norunt illi, qui regnum cœlestis meruerunt intrare. Et tamen nos cum uitam, passionem, doctrinam sanctorum cernentes, siue in scripturis legentes, ad benefaciendum exemplo excitamur eorum, quasi in capitibus trabium foras apparentibus à terra subleuamur, quia quamuis internam sanctorum gloriam percipere necdum ualeamus, ex eo tamen quod exterius uidere ualuimus, sublimibus ecclesie membris fideliter adhæremus. Possumus etiã hæc de sanctis in hac uita adhuc positus intelligere, quorum puritatem dilectionis qua in secreto cordis coram domino resurgunt, inspiciere nequimus. Attamen ex eis quæ loquendo, uel agendo, uel patiendo foras ostendunt, auxilium nostræ salutis inuenimus.

Domus autem cum edificaretur de lapidibus dolatis, atq; perfectis edificata est, & malleus & securis, & omne ferramentum, non sunt audita in domo Dei cum edificaretur. Hæc ad illam ecclesie partem, quæ post huius seculi labores & certamina ad æterna præmia meruerit introduci, proprie pertinet. Ibi etenim perfecti solummodo & immaculati, atq; ab omni labe iniquitatis castigati, ingrediuntur. Non enim aliquid coquinatum faciens abominationem & mendacium intrabit in illam ciuitatem, sicut in Apocalypsi scripsit Ioannes. Malleus & securis & omne ferramentum non auditur, quia hic tundimur aduersitatibus, & disciplina ueritatis exercemur, ut illic locis iuxta meritum congruis disponamur, & castigatione cessante solo amoris glutino, quo adiuuicem copulemur, uno impleti spiritu perfundamur. Ceterum quamuis dicatur Noe uir perfectus in generationibus suis, & beati immaculati in uia, & cetera huiusmodi, nullus uere perfectus & absq; macula, quãdiu in huius uitæ uita, incedere potest. Non est enim iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Veruntamen secundum huius temporis modum perfecti & immaculati uocantur, qui tunc uere perficiuntur, cum nexibus corporis absoluti ad immortalem illum domus Domini decorem peruenerint, locumq; tabernaculi gloriæ eius ascenderint, perfectiq; solummodo & immaculati, atque ab omni labe iniquitatis castigati, ingrediuntur in illam ciuitatem.

De ascensu uel factura medij ac tertij tabernaculi.
Cap. VIII.

Ostium lateris medij in parte erat domus dexteræ, & per cochleam ascendebat in medium cœnaculum, & à medio in tertium. Quidam hunc locum male intelligentes, putant ostium templi à meridie fuisse, non attendentes quia si hoc significare uoluisset scriptura, non ita diceret: ostium lateris medij in parte erat domus dexteræ, sed ita potius, simpliciter, & habebat domus ostium ad meridiem. Nunc autem longè aliud significat. Partem namq; domus dexteræ, latus templi meridianum dicit. In cuius parte orientali ostium erat in ipso angulo factum, iuxta terram. In quod introeuntes, statim ad altiora gradatim ascendebant, habentes uiam ascensum per ipsa parietis interiora, donec tali itinere ad medium cœnaculum, & à medio peruenirent ad tertium. Hæc ita esse non dubitandum, quamlibet scriptura non dicat, quia sic ascendentes creberrimas habebant à meridie fenestras, quarum luce certum per omnia & sine offensione iter agerent. Qui nimirum locus proprie ad corpus Dominicum, quod de uirgine assumptis, respicit. Ostium namq; lateris medij in parte erat domus dexteræ, quia defuncto in cruce Domino, unus militum lancea latus eius aperuit. Et bene in parte domus dexteræ, quia dexterum ei latus à milite apertum sancta credit ecclesia. Vbi & apto etiam uerbo usus est Euangelista, ut non percussit diceret aut uulnerauit, sed aperuit, uidelicet quasi ostium lateris medij, per quod nobis iter ad cœlestia panderetur. Deniq; ita subiunxit: Et continuo exiuit sanguis & aqua. Aqua scilicet, qua abluitur in baptismo, & sanguis quo consecramur in calice sancto. Per hoc namq; ostium nobis est ascensus in medium cœnaculum, & à medio in tertium: quia per fidem & mysteria nostri redemptoris, de præsentis ecclesie conuersatione, ad requiem animarum post mortem ascendimus, rursumq; de requie animarum adueniente die iudicij ad immortalitatem quoq; corporum quasi in tertium cœnaculum sublimiore profectu penetrabimus, ex quo in magna amborum, corporis uidelicet & animæ beatitudine, perpetuo uiuamus. Quod quidem iter inuisibiliter agebatur, ita ut soli hoc qui intrauerant nossent, quamuis ipsum ostium etiam foris positi uiderent, quia nimirum actus fidelium in hoc seculo, & celebrationes sacramentorum etiam reprobi possunt intueri: uerum arcana fidei & intimæ gratiam dilectionis nullus nisi per hæc Domino duce ad cœlestia scandit, agnoscat. Qui enim se dicit nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Notandum sanè quod cubiti altitudinis, de quibus supra legitur, usque ad medium cœnaculum pertingebant. Deniq; alij triginta cubiti usq; ad tertium cœnaculum addebantur, quousq; ad porticum que erant circa templum ab austro & aquilone &

70

occalu

occafū tectum perueniebat, ut Iosepho narrāte discimus. Deinde usq; ad supremum templi tectum alij 60. cubiti numerabantur, & sic tota altitudo domus iuxta librum Paralipomenō in 120. cubitos cōsummata est. Porticus quoq; quæ erat ante frontem templi ad Orientem iuxta fidem præfati uoluminis eandem cubitorum summam in altitudine habebat. Qui uide licet liber illas de quibus prædiximus porticus circa templū, cellaria uocat & cubacula. Dedit autē, inquit, Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus & templi & cellariorum & cœnaculi & cubiculorum in adytis & domus propiciationis. Vbi etiam exteriorū domorum, quæ erant extra atrium sacerdotū in circuitu templi fecit mentionem, cum protinus adiunxit. Nec non & omnium quæ cogitauerat atriorum & exedarum per circuitū in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum. Quod autem omnis altitudo templi 120. cubitorum erat, ad idem sacramentum respicit, quod primitiua ecclesia in Hierosolymis post passionem, resurrectionem & ascensionem Domini in cœlos in hoc numero uirorum gratiam sancti spiritus accepit. Quindecim namq; qui ex septem & octo constant, solent nonnunquam ad significationem referri futuræ uitæ, quæ nunc in sabbathismo geritur animarum fidelium, perficietur autem in fine seculi resurrectione corporum immortalium. Ipsa autem quindecim in trigonum ducta, id est, cum omnibus suis partibus annumerata 120. efficiunt. Quapropter apte numero cœtenario & uicenario magna electorum beatitudo in futura uita designatur. Aptè in hoc tertium domus domini cœnaculum consummatur, quia post præsentis fidelium labores, post acceptam in futuro requiem animarum, plena totius ecclesiæ felicitas in resurrectionis gloria complebitur. Ad quod mysteriū æque pertineat ut diximus, quod resurgens à mortuis Dominus atq; ad cœlos ascendens, huic numero uirorum spiritū sanctū in linguis igneis misit, qui eos qui diuersitate linguarum ab inuicem discreti erant, cognatione loquelarum communem in laudem dei fecit habere sermonem. Nam & ecclesia suo tempore resurgens à morte, atq; ad cœlos in carne incorruptibili ascendens, plenè ac perfectè dono sancti spiritus illustrabitur, quando secundū promissum Apostoli erit Deus omnia in omnibus. Tunc plena erit adunatio linguarū in omnibus ad prædicanda magnalia Dei, quia consona mente ac uoce omnes diuinæ gloriæ maiestatis, quam præsentem uisuri sunt, collaudabunt.

Vi parietes cedro ac pauimentum sit abiete tectum.
Cap. IX.

ET edificauit domum, & consummauit eam. Texit quoq; domum laquearibus cedrinis. Laquearia sunt tabulata, quæ magno decore composita & ornata, ab inferiori parte trabibus affiguntur. Et

quia ternæ altitudinis domus domini facta fuerat, terna nimirum habebat laquearia. Quid autem aptius per laquearia, quam sublimiores quoq; in sancta ecclesia iustos significare credamus? Quorum opus & doctrina cunctis in exemplo proposita quasi lōgius in alto præeminent, quiq; suis intercessionibus & exhortationibus animos infirmorum ne in tentationibus deficiant, protegunt. Quæ nimirum laquearia, recte cedrina esse describuntur. Cedrus namq; arbor est impetrabilis omnino naturæ, odoris iucundi, aspectus nitidi, serpentes accensa nidore fugans ac perimens. Quæ perfectis quibusq; conueniunt, quorum insuperabilis est patientia, fama uirtutū eximia, præsentia cūctis gratissima bonis, autoritas ad reuincendos confutandosq; eos qui ueritati resistunt constantissima, qui & in hac uita & in futura singulari præ cæteris sanctis eminentia fulgent.

Et edificauit tabulatum super omnem domum quinq; cubitis altitudinis.] Turriculas significat, quæ in supremo domus tecto per circuitum erant factæ, ne quis ad altiora perueniens repente laberetur ad ima. Quod in omni domo quam quisq; ædificaret, Moyses fieri præcepit. Cum ædificaueris, inquiens domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio, & in præceptu ruente. Hæc autem tabulata siue turriculæ, supra sunt latera uocata: ubi cum dictum esset, Aedificauit super parietē templi tabulata per gyrum, in parietibus domus, per circuitum templi & oraculi: continuū subiunctum est, Et fecit latera in circuitu. In quibus nimirum lateribus intexleximus diuina esse præsidia designata, quæ nos in hoc adhuc seculo laborantes, ac pro captu nostro ad superiora nitentes, quotidie ne deficiamus, adiuuāt. Ad cuius formam sensus etiam hunc locum intelligere debemus, sed ea distinctione, quod in hac uita inter crebra uel hostis impacati tentamenta, uel nostræ fragilitatis obstacula, crebrò imò continuo supernæ pietatis munere, ne corruamus, defendimur. In illa uero uita, quam supremū templi tectum, ut supra docuimus, insinuat, tanta præsentis gratia munimur, ut nec uelimus ultra peccare, nec possimus, nec ullo mortis siue doloris, siue tentantis aduersarij metu afficimur. De præsentibus Domini auxilijs, quasi de lateribus tabulatorum, dicit ipse dominus, loquens de populo suo: Inuocauit me, & ego exaudiam eum, & glorificabo eum. De futura autem eius gratia, qua superna illa ciuitas illustratur, dicit eidem ciuitati Propheta: Lauda Hierusalem Dominum, & cætera usq;: Fines tuos pacē. Bene autem hoc tabulata in tectum domus domini quinq; cubitos altū esse memoratur, quia nimirum ita nos in illa patria diuinæ præsentia claritatis adimplet, ut nihil aliud uel sus noster, nihil auditus, nihil olfactus, nihil gustus, nihil tactus, dulce habeat, nisi diligere dominum deū nostrū ex toto corde, tota anima, tota uirtute: diligere & proximū tāquā nos ipsos. Et ope

Et operuit domum lignis cedrinis. Hic supremum ipsum domus tectum dicit, id est, tabulatum illud, quod supremis trabibus superpositū erat. Non autem habebat templum culmen in superioribus, sicut nec tabernaculum: sed erat æquale, quomodo omnib. in Palestina & Aegypto domos ædificantibus facere moris est. Id ipsum autem hoc tabulatum, quo operta est domus & laquearia, designat eximios quoq; in resurrectionis gloria uiros, & singulari sanctitate ad ipsum uirtutis apicem peruenientes: de quorum uno dicitur, Inter natos mulierum nō surrexit maior Ioanne baptista. Cuius si cōparem magnitudinis scire uis, audi quid patri ipsius angelus ait: Et ipse præcedet ante Dominum, in spiritu & uirtute Helix. Et edificauit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis, à pauimento domus usq; ad summam parietum, & usq; ad laquearia operuit lignis. Intrinsecus autem domus cedro erat uestita. Nam forinsecus tanto nitore lapis ipse, de quo facta erat, fulgebat, ac si calculo candido esset tecta. Iuxta sensus uerò mysticos, parietes templi, sunt populi fidelis, ex quibus sancta uniuersalis ecclesia consistit: quorum dilatationem per orbem latitudinem designat parietum, spem uerò & intentionem omnem ad cœlestia erectam altitudo. Vel cerè altitudo parietis, qui ex ordinibus lapidum super inuicem positus constat, præsentis statum ecclesiæ designat: ubi electi super fundamentum Christi omnes ædificati, sibi inuicem in ordine per temporum curricula succedunt, seseq; inuicem portantes, legem Christi, quæ est charitas, adimplent. Dum enim, qui nunc præcedentibus erudiuntur magistris, rursus ipsi alios erudiunt, quasi super inuicem positus ordinibus, quiq; lapidum uiuorum in domo Dei, sic ab alijs fixa constantia portantur, ut ad portandos alios & ipsi sufficiant, usq; ad ultimos, qui in fine mudi nascituri sunt, iustos: qui quasi in summo domus Dei locati cacumine, docentur & portantur ab alijs: sed quos doceant, quorum uere fragilitatem tolerent, ipsi non habent: qui uide licet intrinsecus tabulatis cedrinis operiuntur, cum corda fidelium amore uirtutis redundant. Sicut enim cedri natura perfectos homines, ut supra docuimus, typicè denunciat: ita etiam locis opportunis celsitudinem uirtutum, quibus ad eandem perfectionem peruenitur, non immeritò designat. Teguntur autem omnia lignis, à pauimento domus usq; ad summam parietum, & usq; ad laquearia, cum electi à primis fidei rudimentis, usq; ad perfectionem bonæ actionis, & usq; ad ingressum patrie cœlestis, bonis insudare non desistunt operibus, cum à primis iustis usq; ad ultimos, in consummationem seculi omnes uirtutibus student, quorum merito iure ualeant protestari, quia bonus Christi odor sumus Deo in omni loco. Et texit pauimentum tabulatis abiegnis. Hoc quomodo factum sit, plenius in libro Paralipomenon explicatur, ubi scriptū est: Strauit quoq; pauimentū templi preciosissimo marmore, stratū decore

Bedæ tom. 2.

multo. Vnde patet quod tabulas abiegnas, quibus pauimentum tegeret, nequaquam in terra posuit: sed primò illud marmore prætexit, ac deinde tabulas superposuit: ac tertium his duobus auri uestitum superaddidit, ut in sequentibus legitur. Sicut autem altitudo parietis in altum exurgens, atq; usq; ad laquearia perueniens, profectus uirtutum, quibus electi ad regnum cœlestem perueniunt, uel certè ipsos electorū choros, sibi met per tempora uariantia succedentes significat, ita æqualitas pauimenti concordem eorundem humilitatem, qua in temporalibus ad huc uita positi, socialiter inuicem charitate distante conuersantur, non immeritò demonstrat. Quod uidelicet pauimentum preciosissimo erat marmore stratū, decore multo: idemq; marmor mox tabulis tectum abiegnis: quia nimirum uita iustorum primò fidei firmitate præmunita in corde, ac deinde uirtutum spiritualium latitudine est adornanda in opere: alioquin quid utilitatis habebat decor marmoris preciosissimi lignorum tabulis obiectus, si non in ylici cum aliquid tacite signaret, ac bonorum amplitudinem operum fortitudine fidei intemerata suffulciendam esse doceret? Abies uerò propter altitudinem sui, & robur durabile, mentem electorum infima mentis quæq; desideria spernentem, & cœlestium contemplationi semper intam, uirtuteq; patientiæ excellentem, non incongruè demonstrat. Auri autem laminæ, quæ marmor ac tabulis sunt abiegnis superpolatæ, ipsa est latitudo charitatis, de puro corde, & conscientia bona, & fide non ficta: quæ licet aurum alijs preciosius est metallis, ita cæteris eximior uirtutibus, in templo Dei singulari luce resulget. Vnde bene Apostolus, cum plurima uirtutum bona, quæ humilibus corde essent seruanda, quasi pauimenti ornatus enumeraret, dicit: Induite uos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, suffèrentes inuicem, & donantes uobis meritis, si quis aduersus aliquem habet querelam: sicut Christus donauit nobis, ita & uos facite, repente, uelut desuper addendo auri uelamine subiunxit: Super omnia autem charitatem habentes, quod est uinculum perfectionis.

De distincta mensura templi ipsius, & oraculi.
li. Caput X.

Aedificauit quoq; 20. cubitorū, ad posteriorem partem templi, tabulata cedrina, à pauimento usq; ad superiora, & fecit interiorem domum oraculi in sancta sanctorum. Posteriorem templi occidētem dicit. Ab ortu enim solis ingressum habebat templum, & ab occasu domum interiorem, hoc est sancta sanctorū. Quod autem tabulata, quæ interiorem domū ab exteriori separabant, à pauimento usq; ad superiora esse dicit ædificata: nō usq; ad laquearia significat, quæ 30. cubitis erant in sublime à pauimento suspēsa, ut supra iam dictum est: sed tantum usq; ad cubitos 20. altitudinis, ut in sequenti,

b

quenti,

quentibus aperte legitur. Reliquum uero erat supra tabulata apertum & inane, usque ad laquearia cubitorum decem altitudinis, & cubitorum 20. longitudinis, iuxta latitudinem domus, per quam nimirum ianuam fumus incensorum thymiamatis solebat in sancta sanctorum ascendere, atque ad arcam Domini operiendam penetrare. In qua distinctione domus Domini patet

Hebr. 9.

figura mystica, & Apostolo exponente luce clarus est: quia prior domus, in qua semper introbant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes, presens est ecclesia, ubi quotidie pijs insistentes operibus, Domino sacrificia laudis offerimus. Interior uero domus, quae ad posteriorem templi partem erat facta, ipsa est promissa nobis uita in caelis, interior quidem hac conuersione nostrae exilij: quia in praesentia regis summi, perpes ibi beatorum angelorum & hominum solennitas agitur. Vnde bene de ea merito seruo dicitur, Intra in gaudium Domini tui.

Matth. 25.

Sed posterior est tempore, quia post seculi huius labores, ad illius ingressum perducimur. Tabulata autem quae utraque domum ab inuicem diuidunt, ipsa sunt claustra caeli, quorum nobis apertionem quotidie suspiramus: & quantum Dominus donauerit, pia semper instantia, donec aperiantur, & intrare liceat, pulsamus: ubi etsi necdum ante solutionem corporum intrare permittimur, apertam tamen habemus ianuam diuinae pietatis, qua orationum nostrarum, eleemosynarum, ieiuniorum, ceterorumque operum thymiamata praemittamus. Hinc est enim quod paries cedrinus, domus interioris ianuam habebat in superioribus per totum, ubi fumus incensorum intraret: quia oculi Domini aperti sunt super domum eius, nocte ac die, & aures eius in orationes seruorum suorum intendentes, & hoc per totam latitudinem diffusa per orbem ecclesiae. Altare quoque thymiamatis, quod in domo quidem exteriore, sed prope ostium stabat domus interioris, typus fuit perfectorum iustorum, qui carne quidem adhuc in mundo retenti, sed omni desiderio sunt ad caelestia suspensi, & uelut incenso thure fumum ascendentem in sancta sanctorum emittunt: quia superno amore flagrantes, crebris orationum uocibus aures sui pulsant auctoris. Apertamque late ianuam fumus incensorum in superioribus intravit: quia quanto mundiores quique in terris, & quasi uiciniores caelesti patriae commorantur, tanto citius a Domino cuncta quae poscunt accipiunt. Bene autem interior domus 20. cubitos longa facta est, propter mysterium geminae dilectionis, de qua supra diximus, quae in hac interrim uita ex parte maxima electorum illustrantes, sed in illa patria cessantibus altiarum uirtutum operibus, sola perpetuo regnat. Porro 40. cubitorum erat ipsum templum, pro fortibus oraculi. Diximus ipsum templum ecclesiae typum gessisse: unde recte fuit 40. cubitorum. Qui numerus saepe in significationem ponitur praesentis fidelium laboris, quomodo quinquagenarius in significatione futurae quietis & pa-

cis. Denario namque numero continentur praeccepta, quorum obseruatione ad uitam peruenitur. Denario quoque significatur ipsa, quam desideramus, & pro qua laboramus, uita perennis. Quadratus uero est mundus, in quo pro acquirenda eadem uita, certamus. Vnde & Psal. mista congreganda de gentibus ecclesiam praeuidentis aiebat: De regionibus congregauit eos, a solis ortu & occasu; ab Aquilone & mari. De-

Psal. 106.

cem autem quater ducta, sexaginta faciunt. Vnde populus ab Aegypto liberatus, in figuram praesentis ecclesiae, quadraginta annis in eremo multis laboribus exercebatur, simul & pane caelesti reficiebatur, ac sic tandem ad promissam olim patriam peruenit. Exercebatur enim tentationibus quadraginta annis, ut latroes ecclesiae, quibus totum per orbem in obseruanda Dei lege desudat, insinuentur: pascebat manna de caelo per eosdem quadraginta annos, ut ostendatur ipse, quas ecclesia tolerat passiones, spe denarii caelestis, hoc est, aeternae beatitudinis esse * leuiganda: ubi hi qui nunc elurium & sitium iustitiam, saturabuntur: & sicut eadem ecclesia suo canit redemptori Deo, Ego autem cum iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor, dum manifestabitur gloria tua. Pariter ergo populus Dei & afficitur aduersis, & reficitur manna: ut sit illud Apostoli, Spe gaudentes, in tribulatione patientes. In qua figura & Dominus noster quadraginta diebus ieiunabat ante mortem carnis suae: quadraginta etiam epulabatur cum discipulis suis post resurrectionem carnis suae, apparens eis in multis argumentis, & loquens de regno Dei, & conuescens. Ieiunando etenim ostendebat nostrum in se laborem, manducando autem & bibendo cum discipulis, ostendebat in nobis suam consolationem. Ieiunans uelut clamabat: Attendite ne grauentur corda uestra in crapula & ebrietate, & curis huius uitae: manducans autem & bibens, uelut clamabat, Ecce ego uobiscum sum, usque ad consummationem seculi. & iterum ait: Videbo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet a uobis. Simul enim cum uiam Domini carpinimus, & a uanitate praesentis seculi ieiunamus, & promissione futuri reficimur, hic non apponentes cor, illic pascentes sursum cor.

* Forte leuande.

Psal. 16.

Rom. 12.

Matth. 4. Act. 1.

Luce 21.

Matth. ult. Ioan. 16.

Vt omnis domus sit cedro uestita & auro. Caput XI.

Et cedro omnis domus intrinsecus uestiatur. [habens tornaturas suas, & iuncturas sabrefactus, & calaturas eminentes.] Diximus de cedro, quod insuperabilem uirtutum uenustatem signaret. Quo nimirum ligno, omnis domus Domini intrinsecus uestitur, cum corda iustorum solo honorum operum amore nitescunt. Habet domus Domini in tabulis cedrinis tornaturas suas, & coniuncturas sabrefactas, cum electi quique sese ad inuicem pulcherrima charitatis copula connectunt: ita ut cum innumera sit multitudo fidelium, unum tamen cor, unam habere animam pro communis fidei,

Ac

ac dilectionis societate merito dicantur. Namque tornaturae, quae iuncturis tabularum apponebantur, ut unum ex omnibus fieret tabulatum, ipsa sunt officia charitatis, quibus adiuuicem fraternitas sancta copulatur, atque in unam Christi domum toto terrarum orbe componitur. Quae etiam domus habet calaturas eminentes, cum opera uirtutum sancti nequaquam occulte regunt, sed manifesta expressione foris omnibus, quales sint ipsi, quid agant, in exemplum uiuendi proferunt: quomodo fecit Apostolus Paulus, qui non solum praedicando Christum gentibus, & patiendo pro Christo, quantum emerneret, ostendebat, uerum etiam in epistolis ad ecclesias destinatis, quot pericula pro Christo tolerarit, quantis reuelationibus sit a Christo sublimatus, felici glorificatione declarabat, qui cum dicere suis auditoribus non dubitaret: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Quid in domo Domini, nisi calaturas eminentes ostendit, quia singulari culmine uirtutis se cunctis imitabilem praebuit. Omnia cedrinis tabulis uestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete. Et lapides parietis siue pauimenti, & tabulae & aurum, sanctorum omnia in ecclesia uitam designant. Sed ea utique distinctione, cum pariter ponuntur, ut lapides uiui sint sancti, fortitudine fidei in unam eandemque regulam sibimet agglutinati: tabulae cedrinae siue abiegnae sint sancti, latitudine uariarum uirtutum, secundum donationes sancti spiritus in una eademque fide sibimet alterutrum connexi: auri laminae, sunt sancti supereminentes, scientiae charitatem habentes, huiusque fulgore gratissimo adiuuicem congaudentes. Quae tria beatus Apostolus una sententia complexus est dicens, Nam in Christo Iesu neque circuncisio aliquid ualet, neque praepitium, sed fides quae per dilectionem operatur. Fidei namque inuicemque lapis figuram tenuit, cedrus actionis odorifera, aurum transcendens omnia dilectionis. uestiturque lapideus paries tabulis cedrinis, cum professio fidei bonis ornatur operibus, ne sine operibus ociosa iudicetur, aut mortua. Verum quia lex in lapide scripta, doctrina uero Euangelij per lignum est Dominicae passionis confirmata, unde & populus lapide circuncidebatur in praepitio, nos ligno crucis consecramur in fronte. Possunt non incongrue parietes templi lapidei, siue pauimentum preciosissimum marmore stratum, eorum qui in lege fideliter ac perfecte uixerunt, typum gerere: tabulae uero cedrinae siue abiegnae, noui Testamenti iustos indicare, qui uolentes post Dominum uenire, abnegant semetipsos, & sumpta cruce sua quotidie sequuntur illum. Et quoniam uiam utriusque temporis iustos communis gloria superna manet retributionis, lapidibus ac lignis preciosis terna est species aurearum adiuncta laminarum. Nec contrarium debet uideri, quod supra diximus, porticum quae erat ante templum, antiquorum figuram gestare fidelium: ipsum uero templum, eorum qui post incarnationis Dominicae tempus in mundum uen-

1. Cor. 11.

Galat. 5.

nerunt: porro domum interiorem regni caelestis gaudia, quae utriusque iustis dantur, figurare: nunc autem dicamus parietes lapideos antiquum Dei populum, tabulata cedrina nouum, aureas laminae utriusque in caelis praemia designare, cum iidem parietes templi, & in porticu, & in ipso templo, & in sanctis sanctorum pariter fuerint modo de lapidibus & lignis & auro compacti. Multiplex namque est in diuersis rebus earundem repetitio figurarum. Sed & hoc dicendum, quia fuerunt & in lege, & ante scriptam legem plurimi, qui legaliter Domino deseruirent, non occidentes, non fornicantes, non furtum facientes, non falsum testimonium loquentes, honorantes patrem & matrem, & diligentes proximos sicut seipsos. Hi ad parietes porticus lapideos pertinebant. Fuerunt alij, qui maiori perfectione relicti mundi negocijs, & assumpta cruce sua sequebantur Dominum, qui ut Apostolus ait, Ludibria & uerbera, lapidati sunt, se-

ci sunt, tentati sunt, in occasione gladii mortui sunt: circueiunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Hi qui ante manifestata tempora Euangelij, uitam duxere Euangelicam, quod nisi ante ingressum templi tabulata cedrina in porticu fulgebant: Quos utrosque, quia idem regnum caeleste communiter, quamuis in mansionibus discretis recipit, quali porticus templi, post lapides & cedrum, intrinsecus est auro cooperata. Sunt autem hoc in tempore per plures, qui legalibus contenti praecceptis, quae supra commemorauimus, sufficere sibi credunt tantum, si ad uitam uenire mereantur. Sunt alij qui ad perfectionem nitentes, uenditis quae habent omnibus, Dominum sequuntur, memores promissum illius, quo talibus in resurrectione non solum uitam, sed & specialem praedixit honorem esse tribuendum: Amē dico uobis, inquit, quod uos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Hi ad parietes templi albo de lapide factos, illi figuratiter ad cedrina pertinent tabulata, utriusque a Domino perpetuae praemia lucis, quasi auri laminae quibus decorentur, expectant. Sunt in abditis templi lapides preciosi, sunt tabulae ligni aromatici, utraque auro cooperata: quia & illi qui in lege Domini immaculate ambulauerunt, & qui gratiam Euangelij perfecte susceperunt, pariter aeterna uitae pertruantur. Oraculum autem in medio domus in interiore parte fecerat, ut poneret ibi arcam foederis Domini. Hoc superius praecipiendo expositum est: quia uidelicet interna domus secreta patriae caelestis, arca foederis Domini saluatorem, in quo solo foedus pacis apud patrem habemus, designaret: qui post resurrectionem suam ascendens in caelum, carnem quam assumpserat ex uirgine, in patris dextera collocauit. Porro oraculum habebat uiginti cubitos longitudinis, & uiginti cubitos latitudinis,

Hebr. 11.

Matth. 19.

Bedæ tom. 3.

dinis, & uiginti cubitos altitudinis. Parietem significat cedrinum, qui oraculum, id est, sancta sanctorum ab eade exteriori segregabat, sicut & supra diximus. Oraculū ergo ubi erat arca, habebat uicenos cubitos in longitudine & latitudine & altitudine, id est, per quadrum: quia in superna illa patria, ubi regem in decore suo uident oculi sanctorū, sola charitas diuina ac fraternæ gratiæ per omnia fulget: quod presentibus quoque uerbis astruitur, cum dicitur, Et operuit illud atque uestiuit auro purissimo. Quod est aperte dicere: quia supernæ moenia ciuitatis gratia charitatis impleuit.

Ut altare oraculi cedro & auro coopertum sit. Cap. XII.

Sed et altare uestiuit cedro. Altare dicit thymiamatis, quod erat ante oraculum, de quo paulo post subinfertur: Sed & totum altare oraculi texit auro. Vnde intelligi datur, quod idem altare de lapide quidem fuerit factum, & cedro uestitum, ac deinde auro coopertum. Significat autem typicè perfectiorum uitam iustorum, qui quasi in uicinia oraculi sunt positi: quia desertis infimis delectationibus, de solo regni caelestis ingressu curam omnem impendunt. Vnde bene in hoc altari non carnes uictimarum, sed sola incendebantur thymiamata: quia tales non adhuc peccata carnis, & illecebras cogitationum in se mactare opus habent, sed tantum orationum spiritualium, & caelestium desideriorū odora menta, per ignem aeterni amoris in conspectu sui conditoris offerunt. Quid autem in huiusmodi altari lapis, cedrus, & aurum figerent, ex his quæ superius dicta sunt, facile potest intelligi. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, & fixit laminas clauis aureis. Domum ante oraculum presentis ecclesie typum tenere diximus, ubi ita redemptoris nostri amore flagramus, ut necdum ipsum uidere facie ad faciem ualeamus. Vnde apte domus hæc auro quidem optimo cooperta, sed interposito erat medio pariete ab oraculo secreta. Oraculum namque uocatur, cum uel diuina hominibus, uel angelica allocutio cum secretorū quorumque reuelatione conceditur. Vnde bene oraculum in abditis, hoc est, in interiore domo factum est: quia in superna patria & angelorū nobis uisio & allocutio, ipsa que Dei presentia reuelabitur: iuxta hoc quod ueritas ipsa diligentibus se pollicetur, dicens: Qui autem diligit me, diligitur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum, & iterum: Venit hora cum iam non in prouerbis loquar uobis, sed palam de patre meo annuntiabo uobis. Domus ergo ante oraculū auro tecta est, quia perfecti quique iusti in hac uita, ubi necdum palam de patre audire: id est, necdum palam uidere queant, fidem & opus iustitiæ diuino ornant amore, per quem perfectam uisionem, & plenā Dei cognitionem mereantur. Laminæ aureæ, quibus cooperta est domus, operationes sunt

multifariæ pietatis, quos in obsequium uel sui creatoris, uel fraternæ necessitatis amor castus exhibet. Clauis aurei quibus erant affixæ laminæ, ipsa sunt præcepta charitatis, siue promissa aeternæ claritatis, per quæ in exercitio studioque uirtutis, ne deficiamus, donante Christi gratia continemur. Vnde bene de eisdem clauis in libro Paralipomenon scriptum est, Sed & clauos fecit aureos, ita ut singuli clauis siclos quinquagenos appenderent. Quinquagenario namque numero solet in scripturis remissio peccatorū, & gratia spiritus sancti, & requies aeterna figurari: quoniam quinquagesimus Psalmus est penitentiae & remissionis, quinquagesimus annus iubilæus, & quinquagesima die post pascha spiritus sanctus aduentans primitiuam ecclesiam consecrauit. Et quinquagenorum erant siclorum clauis singuli, quibus laminæ aureæ affigebantur, in parietibus domus Domini: quia nimirum uerba caelestia, quibus in amore bonorum operum proficimus, & cōseruamur, ueritatem nobis promittunt peccatorum, gratiam spiritus sancti, & sabbatismum in futuro pollicentur aeternum. Et hi quidem clauis dilectionis. Sunt uerò alij clauis timoris, quibus incipientes quique, & necdum ad perfectionem peruenientes, illecebras uitiorum carnalium uoluptatumque mortificant: illi uidelicet sermones ueritatis, quorum institutione carnem nostram crucifigere cōstituitis & concupiscentijs edocemur, quos habere desiderabat propheta cū ait: Crucifige clauis & timore tuo carnes meas, a iudicijs enim tuis timui. Qui rursus ad perfectionem perueniens dicit de clauis dilectionis: Mihi autem adhærere Deo bonum est. Nihilque erat in templo, quod non auro tegetetur. Sed & altare totum oraculi auro texit. Supra de altari dictū est, plenius uerò hæc in libro Paralipomenon explicatur, ubi porticus quoque, quæ erat ante frontem templi deaurata esse intrinsecus, cœnacula quoque tecta esse perhibentur. Vbi figura mysterij in promptu est, quod tota ecclesia, et in hoc seculo, & in futuro, præ cæteris uirtutibus Deo placitis dono charitatis abundat, & sola hic quasi singulariter eminens clarè uidetur. Deaurata est quippe porticus ante templū, quia patres ueteris Testamenti Deo per charitatem placuerunt: deauratum est templum, quia eadem ipsa charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctum, qui datus est nobis: deaurata est domus interior, quia in superna patria sola charitas regnat. Sed ibi eo uerius & securius, quo præsens ipse Deus, qui est charitas, uidetur: ibi eo certius, quo ipse mediator Dei & hominum, qui solus paternorum est cōscius secretorū, uelut arca Testamenti semper aspicitur. Quod autem cœnacula quoque tecta sunt auro, ad eundem sensum respicit. Sicut enim interior domus sancti sanctorum, ubi erat arca fœderis, uitam sanctorum in conspectu sui conditoris & redemptoris designat, iuxta illud Psalmistæ, Abscondes eos in abscondito uultus tui a conturbatione hominum: ita cœnacula eandem

eandem in alto uitā, hoc est in caelis esse, & non in hoc mundo designat, dicente Apostolo: Quæ sursum sunt, querite, ubi Christus est in dextera Dei sedes: quæ sursum sunt sapite, nō quæ sursum terrā.

De factura Cherubin. Cap. XIII.

Et fecit in oraculo duos Cherubin de lignis oliuarum, decem cubitorum altitudinis. Cherubin sicut propheta Ezechiel aperte declarat, angelicæ dignitatis uocabulū est, numeroque singulari Cherub, plurali Cherubin dicitur. Vnde apte in figuris Cherubin, quæ erant in oraculo facta angelica ministeria, quæ conditori suo in caelis semper assistunt, possunt intelligi. Qui recte de lignis oliuarum facti esse perhibentur, quia nimirum uirtutes angelicæ gratia spiritus sancti ne unquam ab amore Dei arescant, unctæ sunt. Ipsi etenim unā nobiscum sunt participes illius, de quo ait in laude Christi propheta: Vixit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Recte de lignis oliuarum sunt figuratim facti, quos luce sapientiæ caelestis mox ipse qui creauit, impleuit. Vnde Cherub appellari uoluit, qui Latine multiplicata scientia, siue scientiæ multitudo interpretatur. Decem autem cubitorum sunt altitudinis, quia denario uitæ aeternæ fruuntur, habentes inuolantam in se sui redemptoris imaginem seruata in perpetuum sanctitate & iustitia & ueritate, quam à prima conditione perceperunt. Denarius namque decem obolis constat, & continere in se nomen Cæsaris & imaginem cōsuevit. Quapropter & figuræ regni caelestis aptissime congruit, ubi & sancti angeli in imagine sui conditoris, ad quam facti sunt, semper manent, & electi homines imaginem eius, quam peccando amiserant, recipiunt. Scimus enim, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam & uidebimus eum sicuti est. Quinque cubitorum ala Cherub una, & quinque cubitorum ala Cherub altera, id est, decem cubitos habentes à summitate alæ unius usque ad alæ alterius summitatem. Alæ cum in sanctorum hominum figura ponuntur, uirtutes significant eorum, quibus ad caelestia semper uolare, atque in his conuersationem delectantur habere. Cum uerò in significatione angelorum ponuntur alæ, quid aptius quam gratiam perpetuam & indefectiuam felicitatis eorum, qua semper in caelestibus in ministerio sui perstant auctoritatis: Vel certe quia leuitate spiritalis naturæ sunt præditi, ita ut ubicunque uoluerint, statim quasi uolando perueniant, & hic cum aliis ostēsi. Bene autem dicitur quod quinque cubitorum fuerit ala Cherub una, & quinque cubitorum ala Cherub altera: quoniam uirtutes angelicæ legem Dei, quæ in quinque libris descripta est, indefessa deuotione custodiunt, diligendo uidelicet Deum & Dominum suum ex omnibus uiribus suis, diligendo & proximis tanquam seipos. Plenitudo enim legis est charitas. Proximi autem eorum, & ipsi ad inuicem sunt angelici spiritus, & homines electi eorum, quæ conciliet. Vnde utraq; ala eiusdem esse mensuræ perhibetur, quia uidelicet eadem

Bedæ tom. 8.

ipsa deuotione, qua sese in alterutrum in Deo diligunt, nostram quoque ad se ascendentium societatem desiderant. Sicque simul alæ decem cubitos complent, cum in gemine charitatis exhibitione angeli de conditoris sui presentia lætantur. Decem quoque cubitorum erat Cherub secundus mensura parī, & opus unum erat in duobus Cherubin. Duo erant facti Cherubin propter confortium eiusdem, de qua loquimur charitatis significandum: quia minus quam inter duos stare charitas nō potest. Vnde & Saluator binos ad prædicandum mittere discipulos curauit, ut tacite doceret, ab eis qui uerbum fidei prædicarent, uirtutem dilectionis ante omnia opera esse tenendam. Vniusque mensuræ & operis erant duo Cherubin, quia disparitas uoluntatū siue cogitatum in superna illa patria nulla est, ubi una omnes eademque Dei presentis uisione & gloria illustratur. Posuitque Cherubin in medio templi interioris. Extendebant autem alas suas Cherubin, & tangebant ala una parietem, & ala Cherub secundus tangebant parietem alterum. Alæ autem alteræ in medio pariete templi, se inuicem contingebant. Manifestum est ex his, quæ prædicta sunt, quare Cherubin in medio templi interioris sint positi, quorum habitatio semper est in caelis. Extendebant autem alas Cherubin quasi ad uolandum, quia spiritus angelici semper habent animum ad obsequium diuine uoluntatis paratum. Quod uerò ala una tangebant parietem, & ala Cherub secundus alterum parietem, ad illam charitatis administrationem quam nobis exhibent angeli, pertinet. Quod alæ alteræ in medio templi se inuicem contingebant, eam dilectionis gratiam qua se alterutrum complentur, exprimit. Bene autem sequitur: Texit quoque auro Cherubin, quia & naturam eorum conditor immortalī caritate sublimauit, & mentem uera dilectionis atque humilitatis luce repleuit. Notandum sane, quod Moyses dum tabernaculū faceret, fecit & duos Cherubin aureos, quos posuit in propiciatorio, quod erat super arcam. Salomon autem addidit alios duos maiores, quos in templo poneret, sub quorum alis arcam in medio poneret cum propiciatorio & Cherubin prioribus. Sicque factum est, ut in tabernaculo quidem essent Cherubin duo, in templo autem quatuor. Ad unam uerò eandemque significationem utriusque pertinent. Sed repetitum est opus auguste factum & per Salomonem, ut typicè doceretur, quia multiplicata per incarnationem Dominicam ecclesia, latius esse genibus sublimitas celi ciuium pandenda. Qui sic conditorem de collato sibi munere beatitudinis collaudant, ut de nostra quoque ereptione, atque ad eandem beatitudinem introductione congaudeant. Extendunt enim alas ad inuicem super arcam, cum ad laudem Domini saluatoris referunt bonum omne quod acceperunt. Extendunt alteras alas ad parietes oraculi, cū sanctos etiam homines secum uidere lætantur, eosque uelut alarum suarum summitatibus tangunt, quos cōsortes atque imitatores fuisse in hac

b 3 uita

uita suæ puritatis exultant. Duos autem æque parietes alis suis tangunt, quia fideles utriusque populi Iudæos scilicet & Gentiles, possessores secum habent aulae coelestis. Non quod in illa patria distinctio sit localis inter utrumque populū, sed quia maior fiat festiuitas internæ beatitudinis, de consortio adunatæ fraternitatis. Extendunt ergo Cherubin ad utrumque parietem oraculi alas suas, quia latentes in coelesti patria iustos utriusque populi uisione quoque suæ gloriæ ad laudem sui creatoris excitant. Nec solum de istorum, quos secum intus habent, hominum iustorum felicitate latantur agmina coelestia, uerum etiam nostri, qui foris adhuc positi, de profundis ad Dominum clamamus, curam gerunt sedulam. Vnde bene de eisdem Cherubin, in libro Paralipomenon scriptum est: Ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum uersæ erant ad exteriorem domum. Stabant erectis pedibus Cherubin, quia à uia ueritatis, in qua mox ut conditi sunt positi, nunquam aberrauerunt. Angeli habent facies ad exteriorem domum, quia nos ab huius ærumna peregrinationis ereptos, ad suum desiderant peruenire consortium. Sic ergo pedibus stabant erectis, sic alas suas ad auro textos oraculi parietes extendunt, ut facies habeant ad domum uersas exteriorem: quia angeli sic suam perpetuam innocentiam conseruāt, sic de animarum sanctarum in cœlis beatitudine congauident, ut eis quoque, quos in terris adhuc peregrinari conspiciunt, electis opem ferre non desinant, donec & illos ad coelestem patriam introducant. Omnes enim sunt administratores spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis. Possunt etiam per duo Cherubin, duo testamenta figurari: qui nimirum Cherubin in oraculo sunt facti, quia in consilio diuinæ prouisionis nobis utique inaccessibili atque incomprehensibili ante secula dispositum est, quando, & qualiter, quibus uel auctoribus sacra scriptura cōderetur. De lignis oliuarū sunt facti, quia per uiros misericordiae, quorum pietatis opera non defuerunt, per uiros unctiōe spiritus sancti illustratos, diuini sunt libri conscripti. De lignis oliuarum sunt facti, quia lucem nobis scientiæ tribuunt, iuuant flamme charitatis Dei, qui per spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris. Decem cubitis sunt alti, quia per obseruantiam decalogi legis Deo seruiendum prædicant: quia Deo seruitutes fideliter, denario remunerandos esse regni perpetuis ostendunt. Geminas habent alas, quæ testamenta per aspera æque & prospera infesso proposito semper ad coelestia tetendisse, ac peruenisse declarant: quia hoc quidem suis auditoribus faciendum esse demonstrant. Quinque cubitorum ala Cherub altera: quia in omni labentium dierum uarietate, sancti uniuersos sui corporis sensus in obsequium sui conditoris extendunt, oculos habentes semper ad Dominum, audire desiderantes uocem laudis eius, & enarrare uniuersa mirabilia eius, dulcia faucibus suis

habentes eloquia illius, super mel & fauum oris suo, currentes in odore unguentorum eius, & donec superest habitus in eis, & spiritus Dei in naribus, non loquentes labijs iniquitatem, nec in lingua sua stultitiam personantes. Sicque per arma iustitiæ à dextris & à sinistris incedentes, ad perceptionem coelestis denarii, quem summus paterfamilias cultoribus suæ promisit uinæ, perueniunt. Et opus unum erat in duobus Cherubin, quia utriusque instrumenti scriptores una eademque castitate operis, & charitatis deuotione Deo seruiabant, una & consona Domini uoce ac fide prædicant. Et quidem nouum Testamentum de Dominica incarnatione, passionis, resurrectionis, ascensionis, gentium uocationis, Iudæorum expulsionis, multimoda ecclesiæ tribulatione facta narrat: hæc eadem uetus Testamentum, si recte intelligitur, ueraciter fienda prædicabat. Aduentum ergo Antichristi, finem seculi, extremi diem iudicii, & æternam honorum gloriam, poenamque reproborum, concordiam utrumque testamentum ueritate probat. Ala igitur Cherubin interiores super arcam se inuicem contingebant, quia utraque testamenta pari de Domino attestatiōe consentiunt. Item alis exterioribus iste unum parietem, ille alterum contingebant: quia uetus Testamentum proprie antiquo Dei populo scriptum est, nouum uero nobis, qui post incarnationem Domini ad fidem uenimus: & secundo parietem, id est, septentrionali recte comparatur, quibus post frigora, ac tenebras idololatriæ lucem ueritatis cognoscere datum est. Nam etsi primitiua ecclesia maximè de Iudæis effloruit, & omnis Israel circa finem seculi saluandus esse creditur, plurimi tamen fidelium huius temporis de gentibus congregantur ad Euangelij suscipienda sacramenta: quibus etiam diuinitus hoc datum est, ut reuelatis oculis sui cordis, manifeste cognoscant literam ueteris Testamenti Euangelicæ gratiæ plenam esse mysterijs. Veras habent facies Cherubin ad exteriorem domum, quia ad nos qui adhuc foris stamus, nec re ipsa, sed spe salui facti sumus, diuini sunt libri conditi: quia scriptores eorum iam regnantes cum Domino, illumque collaudantes in cœlis, curam nostræ gerunt salutis, proque nostris erratibus apud eius pietatem interpellant. Circumdati sunt auro Cherubin, quia præclaris scriptorum suorum operibus confirmatur auctoritas testamentorum. Manifestata autem cognitio, ne per orbem diuinarum scripturarum, siue interna gloria coelestium agminum (utrumque enim Cherubin, ut diximus, & angelos uidelicet, & testamenta designat) cōfestim plures ad fidem conuerti & bonis abundare cœperunt operibus, unde apte subdit. *Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit uarijs calaturis & torno.* Omnes parietes templi per circuitum omnes sanctæ ecclesiæ populi sunt, quibus super fundamentum Christi locatis, totius ambitus orbis repleuit, cœptumque fidei adificium, quotidie noua membrorum suorum progenie, quasi lapidum

lapidum preciosorum appositione supraugmentare non desistit. Qui nimirum parietes uarijs calaturis sculpuntur, cum aliud datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum: alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum in uno spiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Et ut ad illas ueniamus, quas omnes habere ualemus uirtutes: charitas, gaudium, pax, longanimitas, patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia, & ceteri fructus spiritus, quid nisi calaturæ sunt parietum templi: quia ornamenta sunt mentium populi Dei. Sculpuntur item parietes & torno, cum prompto pollent animo fideles ad faciendum cuncta, quæ Dominus præcepit, ad patendum cuncta, quæ permittit, dicentes ex animo per singula quæ occurrunt: *Benedicam Dominum in omni tempore: & Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo, & psallam dicam Domino.* Sculpuntur torno, cum in tantum uirtutibus operam impendunt, ut ab harum tramite nullis circumstantium rerum periculis, nullis possint blandimentis auerti. Quia enim tornatura, & ceteris artibus uelocitate præcellit, & ipsa sibi regulam, qua sine errore opus perficiat, sistit: apte per hanc pia sanctorum uita signatur, quæ parata est semper ad obsequium diuinæ uoluntatis, & hanc absque diuerticulo errandi complere longo uirtutum usu exercitata didicit. Vnde & sancta ecclesia in Canticis canticorum sponsi & redemptoris sui uirtutes admirata, dicebat: *Manus eius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis.* Tornatiles quippe sunt manus eius, quia apparsens in carne, sanctitates & miracula quæcunque uoluit, absque omni morarum tarditate, absque ullis errorum ambagibus, Dei uirtus & sapientia perfecit. Aureæ sunt, quia quæ foris terbo insit intus ut siterent, diuina plenius potentia de dit. Plenæ sunt hyacinthis, quia ad gloriam patris uniuersa quæ fecit, retulit: quia per opera quæ fecit, nostros ad coelestia quærenda sensus erigit. Omnes ergo parietes templi per gyrum uarijs calaturis & torno sculpuntur, cum per mundam Ecclesia uirtutum spiritualium executioni, absque ulla prorsus errore, prompta deuotione insistit, ubi bene dicitur: *Et fecit in eis cherubin & palmas, & picturas uarias, quasi prominentes de pariete, & egredientes.* Cherubin namque in parietibus templi facit Salomon, cum electos suos ad regulam sanctarum scripturarum in quibus est multitudo scientiæ, uitam suam dirigere donat. Cherubin facit, cum eos in hoc mundo castitatem angelicæ cōuersationis, pro modulo suo docet imitari, quod maximè uigilijs ac laudibus diuinis, dilectione sincera conditoris & proximi geritur. Palmas facit, cum memoriam æternæ retributionis eorum mentibus infigit, ut eo minus ab arce iustitiæ declinent, quæ semper ante cordis oculos habent. Facit picturas uarias, quasi prominentes de pariete, & e-

gredientes, cum multifarias uirtutum operationes fidelibus tribuit: uerbi gratia, uiscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, sufferre inuicem, & donare sibi metipsis, super omnia autem hæc, charitatem habere, quod est uinculum perfectionis. Quæ uidelicet uirtutes cum in tantam electis consueta dinem uenerint, ut uelut naturaliter eis esse uideantur insita, quid aliud quam picturæ domus Domini prominentes, quali de pariete exeunt. Quia & uerba, & opera ueritatis non adhuc ab alijs extrinsecus discunt, sed infixæ radicibus parata semper ab intimis cordis, quæ sunt agenda siue docenda, proferunt. Sed & pauimentum domus textit auro intrinsecus & extrinsecus. In intrinsecus & extrinsecus, in oraculo & in ipso templo significat. Diximus autem supra, quod pauimenti æqualitas, humilem cōcordiam designaret sanctæ fraternitatis: ubi cum sint Iudæi & Gentes, Barbari & Scythæ, liberi & serui, nobiles & ignobiles, cuncti se in Christo esse fratres, uniuersi eundem se habere patrem, qui est in cœlis, gloriantur. Neque enim de concordissimâ humilitate supernorum ciuium dubitare cuiquam fas est. Textit ergo Salomon pauimentum domus auro intrinsecus & extrinsecus, quia rex noster pacificus & angelos & animas iustorum, in cœlis perfectæ ac plenariæ dono dilectionis impleuit, & peregrinantes in hoc seculo ciues eiusdem patriæ coelestis signaculo dilectionis à ceterorum mortalium uilitate secreuit: In hoc cognoscet, inquit, omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem.

De ingressu templi, siue oraculi. Cap. xv.

Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliuarum, posteaque angulorum quinque, & duo ostia de lignis oliuarum. Quod primò dixerat, *Fecit ostiola de lignis oliuarum, hoc ipsum apertius uidetur explicare uoluisse, cum adiunxit: Et duo ostia de lignis oliuarum, unus quippe erat ingressus oraculi, sed idem ingressus duobus ostijs claudabatur. Rursumque reteratis eisdem aperiebatur, sicut & templum & porticus ante templum unum non amplius habebat introitum: certi utique causa mysterij, quia unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, unus in ecclesia presentem per baptismum, unus in regnum cœlestem per opera fidei est sperandus introitus. Nam quod unus esset ingressus Oraculi, testatur hoc quod inferius de arca scriptum est: Cumque eminerent uergetes, & apparerent summitates eorum foris sanctuarii ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus. Vbi patenter ostenditur, ni fallor, quod unus erat ingressus oraculi, & hic est regione factus arcus, quæ erat in medio eiusdem oraculi: cuius ingressus ostiola, per significationem multifarie possunt accipi. Nam & angelicos spiritus, quorum ministerio in habitatione patriæ coelestis introducimur, apertissimè designat: & apostolicorum æque uirorum, quæ apostolorum figuram tenet, quibus clauis regni cœlorum datae sunt: quæ accepta à domino potestate ligandi atque soluendi, & dignos intra ianuam regni admittendi, & cōtumaces impuros & superbos excommunicando, uel anathematizando ab*

Sapient. 6.

ingressu uitæ perennis eliminat. Sed & opera iustitiæ, quorū merito ad regnū cœlestē puenitur, recte per ostia, per quæ in sancta sanctorū ingrediebatur, possunt typicè designari: iuxta quod in libro Sapientiæ scriptum est, Custoditio autem legum, consummatio incorruptionis, incorruptio autem facit proximum Deo. Concupiscentia autem sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Quibus omnibus apte congruit, quod eadem ostiola de lignis sunt oliuarum: quia nimis & angeli & homines perfecti, fructu misericordiæ, & operibus lucis sese in domo Dei gloriosos exhibent: imò omnes electi per armam lucis & pietatis aditum sibi patriæ cœlestis aperiant. Duo sunt autē ostiola, siue quia Deus & proximos diligunt & angeli & homines sancti: neque ianuam uitæ nisi per hanc geminam dilectionem possunt intrare: seu quia utriusque populis fidelibus, Iudæis uidelicet & Gentilibus, eadem uitæ ianua referatur. Postes habent angulorum quinque, quia non solum animas electorum aula cœli recipit, sed & corporibus immortalis gloria præditis, in iudicio suas fores aperiet. Quinque enim sunt sensus corporis nostri, quorum & supra meminimus: uisus, auditus, gustus, olfactus, & tactus. Vel certè postis uterque tabernaculi quinque factus est cubitorum, quia solis illis supernæ patriæ introitus panditur, qui omnibus sui corporis & cordis sensibus Domino seruire studuerint: corporis uidelicet cum per eisdem sensus aliquid pro illo agunt, cordis uero, cum sobrie, & iuste & pie cogitant de eis, quæ per ipsos corporis sensus agere decernunt. Et sculpsit in eis cherubin, & palmarum facies, & anaglypha ualde prominentia, & textit ea auro. Ἰσοψη Græcè, Latine dicitur cælatura. Cuncta autem hæc supra idem cum cherubin in ornatu parietum templi posita, & pro captu nostro exposita sunt. Nec laborandum in astruendo, quod uirtutum operibus, quæ per totum orbem ecclesia in suis sanctis ac perfectis exercet, illi præcipue, quibus fidelium cura commissa, & clauis regni cœlorum sunt date, omni debeant solertia insistere: ut quantum gradu præminent cæteris, tantum & merito præcellant bonæ actionis. Habent namque in se picturam cherubin sculpsit angelicam in terris uitam, quantum mortalibus possibile est, & mente imitantur, & opere. Habent & palmarum species, cum dona supernæ retributionis fixa semper intentione meditantur. Palma namque manus uictoris ornata est. Habent anaglypha ualde prominentia, cū nemo in sinistra partem interpretari ualeat, cunctis sese intuentibus ostendunt. Et hæc omnia opera aureis sunt laminis operta, cum sicut sepe dictum est, & semper dicendum, cæteris uirtutum floribus specialius in magnis ecclesiæ membris fulgor supereminet amoris. His ostioliis etiam uelum fuisse additum, Verba dierum narrant. Fecit quoque uelum, inquit, ex hyacintho, purpura, cocco & bysso, & intexit ei cherubin. Quod decoris quidem gratia factum est, ut in-

ter parietes deauratos etiam holofericum fulgeret. Sed in eiusdem mysterij significatione, cuius & ostiola ante arcam, atque ingressum oraculi appensum est: ut sicut ostiola congruis horis aperiebantur, sic & uelum reuelaretur quoties aduenirēt, quibus in sancta sanctorum esset ingrediendum. Huius ergo ueli sedula reuelatio legis apertionem significat, & regni cœlestis, quæ nobis per incarnationem Domini & saluatoris nostri donata est. Vnde & baptizato eo, cœli aperti sunt, ut ostenderetur quia per baptismum quod nobis ipse consecrauit, ianuam patriæ cœlestis deberemus ingredi. Et moriente illo in cruce, idem uelum scissum est meridum à summo usque deorsum, ut apertè doceretur, quia figuræ legales iam tunc ad finem uenissent, ac ueritas Euangelij arcanæ cœlestis, & ipse cœli ingressus non adhuc prophetandus, ac figuratè significandus, sed iam iamque esset proximè omnibus aperiendus. qui ab initio mundi usque ad id temporis in fide ueritatis de mundo transierunt. Nam die post resurrectionem Domini quadragesimo, uniuersi cū eo cœlum petierunt, remota que omni uelamine, multifarias in domo patris mansiones pro suis quique meritis acceperunt. Sed & nobis qui adhuc futuri eramus, eadem hora iam referatus est supernæ illius ciuitatis, ac domus patris ingressus. In quam profectio ciuitatem, non nisi per interna æternorum bonorum desideria, per fidem & sacramenta Dominicæ passionis, per feruorem sinceræ dilectionis, per mortificationem concupiscentiæ carnalis, & per quotidiana angelorum auxilia conscenditur. Vnde bene idem uelum, sub quo in Oraculum intrabatur, ex hyacintho & purpura, cocco & bysso factum esse, ei quoque cherubin intexti esse memorantur. Hyacinthus quippe qui cœli colorem imitatur, supernorum desiderijs apte comparatur: purpura quæ sanguine conciliatorum conficitur, & sanguineam ipsam profert speciem, non immeritò sacramentum Dominicæ passionis signat, quo nos initiari, quod imitari crucem nostram portando, debemus. Coccino, qui rubeo colore flammescit, congruè exprimitur uirtus amoris, de quo mirantes dixerunt: qui cum Domino ambulauerunt discipuli: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in uia, & aperiret nobis scripturas: Bysso qui de terra uirenti germine nascitur, & longo artificum exercitio, natiuum exiit uirorem, atque ad albam deducitur speciem, congruè castigationem nostræ carnis insinuat. Cuius quasi humorem ingenitum exicari iubet apostolus Paulus, dicens: Mortificate membra uestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulachrorum seruitus. Ad quantam uero candoris gratiam hanc uelit perducere, ostendit idem Apostolus, dicens: Obsecro uos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placen-

Luc. 24.

Coloss. 3.

Rom. 13.

Psal. 118.

1. Ioan. 5.

1. Ioan. 4.

placentem, rationale sit obsequium uestrum. Intextuntur uelo cherubin, eisdem quatuor coloribus extimjs conficiuntur, cum in uniuersis quæ pie agimus à uenenatis demonum telis, per angelorum præsidia Domino donante, protegimur. Intextuntur uelo cherubin, cum in bonis quæ agimus, multitudine scientiæ indefinenter utimur, respicientes semper ad eloquia diuina: & ne forte à uirtutum calle aberremus, horum intuitu contenti, uestigia nostra regimus. Fecitque in introitu templi postes, de lignis oliuarum quadrangulos, & duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus: & utrumque ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur. Sicut ingressus oraculi, quo ad arcam Domini cherubin perueniebatur, introitum significat regni cœlestis, quo ad uisionem nostri conditoris, supernorum que ciuium nos introduci speramus, & desideramus: ita introitus in templum, primordia nostræ conuersionis ad Deum, quando in præsentem ecclesiam ingredimur, typicè demonstrat. Ille ingressum nostrum ad fidem, ille designat ad speciem. Vnde apte postes huius introitus quadrangulati sunt facti, propter quatuor sancti Euangelij libros, quorum doctrina in fide ueritatis erudimur: seu propter totidem quatuor uirtutes principales, prudentiam, fortitudinē, temperantiam, iustitiam, quarum ueluti fundamentum quodam firmissimo, omnis bonorum actuum structura innittitur. Prudentia namque est, qua discimus quid nos agere, qualiter uiuere deceat. Fortitudo, per quam ea quæ agenda didicimus, implemus: quas uno uersiculo uirtutes Propheta breuiter complectitur, dicens: Dominus illuminatio mea, & salus mea. Illuminatio uidelicet, ut quæ agere debeamus, edoceat: salus uero, ut ad hæc nos per agenda confirmet. Temperantia, qua discernimus, ne plus aut minus iusto prudentiæ siue fortitudinis operam dare inueniamur. Et quoniam quisque prudentia, fortitudinē, temperantia utitur, absque ulla contradictione iustus esse probatur. Virtus quarta post prudentiam, fortitudinē, temperantiam, iustitia sequitur. Duo ostia quæ in hunc ingressum facta sunt, dilectio est Dei & proximi: quæ bene altrinsecus facta esse dicuntur, quia ad inuicem respiciunt, adeo ut una sine altera, nequaquam possit haberi. Omnis enim qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit eum, qui natus est ex ipso. Et sicut iterum dicit: Quia qui non diligit fratrem suum quem uidet, Deum quem non uidet, quomodo potest diligere? Vnde rectè ostium exterius dilectio fraterna, interius dilectio intelligitur diuina: quia illa prior tempore, hæc est dignitate sublimior. Et per illam ad hanc intratur, quia ex amore proximi discitur, qualiter amari conditor debeat. Vtrumque autem ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur: quia in utraque dilectione duo sunt, quæ principaliter obseruare de-

bemus. In dilectione etenim Dei, fidem ueritatis, & puritatem necesse est habeamus bonæ operationis. Sine fide enim impossibile est placere Deo: & Fides sine operibus mortua est: in amore autem fraternitatis patientia est & benignitas seruanda, dicente apostolo Paulo: Charitas patiens est, benigna est. Patiens uidelicet ad tolerandas molestias iniurias que proximorum: benigna uero ad dimittendum ex corde, & benefaciendum eis, quorum iniurias sustinet. Qualem nos charitatem habere Dominus uoluit, cum ait: Dimittite, & dimittetur uobis: date, & dabitur uobis. Dimittite iniurias lædentibus uos, date subsidia pietatis eis quibus laxatis iniurias. Qualem nos impendere dilectionem desiderat ipse, qui nos in oratione dicere præcepit: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & Dimittite nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vtrumque autem ostium duplex erat, & dilectio utraque gemino ordine perficitur. Vtrumque se inuicem tenens aperiebatur, quia iunctæ sunt uirtutes, neque ab inuicem queunt diuidi. Nam neque fides sine operibus, neque sine fide possunt opera bona placere. Neque item iniurias ferre sufficit, qui ei quem tolerat etiam quæ necesse habet, cum possit, ministrare contempsit: neque ei qui substantiam mundi habuerit, sat est de hac egentis proximo dare, si non eas quas sibi forte irrogauerit molestias, sincero ex corde remittit. Quod enim de utroque illo ostio dicitur, quia se inuicem tenens aperiebatur, non hæc apertio separationem ab inuicem spiritualium designat uirtutum: sed hoc potius indicat, quod per harum coniunctionem ingressus nobis sanctæ ecclesiæ magis patefcit, ut quo his amplius abundemus, eo uerius sanctorum cœtibus associemur. Sicut etiam diuisio maris rubri, per quam populus Dei Aegyptium persequentem euasit, non diuisionem unius baptismatis, sed apertionem potius signauit, qua extinctis peccatis omnibus, ad litus & solitudinem transueamus uirtutum: uel certè ostium quod inuicem se tenebat, aperitur, cum per ministerium prædicatoris discernitur, quid proprie ad cognitionem fidei, quid ad uiuendi castitatem pertineat: quæ tamen utraque à sua nequeunt connexionem separari: quantum distet inter se proximorum mala tolerare, & eis nostra bona commendare, cum hæc certissime soleant in uno eodemque corde perfectorum indissolubilia permanere. Notandum sane quod in ingressu Oraculi, duo quidem ostia fuisse dicuntur, sed hæc duplicia fuisse non dicuntur: in templi uero, id est, domus prioris introitu ita erant duo ostia, ut duplex esset utrumque: quia nimirum in præsentem ecclesiam nos ingredi ac ducere uitam necesse est, in qua dilectionem Dei & proximi per fidem & operationem, per patientiam & benignitatem, seruemus. In futura autem uita, ubi Deum & proximos, in luce æternæ beatitudinis uidebi-

1. Cor. 13.

Luc. 6.

Matth. 6.

mus eadem utique dilectione gemina, absque ullo profus labore, imò in magna requie, multitudine diuinæ dulcedinis fruemur. Vnde aptè introitus domus interioris duo quidem ostia, sed hic simplicia habebat. Non enim ibi fides necessaria est, ubi ea quæ nunc credimus ac speramus, omnia manifesta luce uidebimus: non enim est labor operum necessarius, ubi mercede perpetua eorum quæ hic laboramus, donabimur: non necessaria patientia, ubi nemo aliquid aduersi irrogat: non munificentiâ benignitatis, ubi nemo indiget quod opus est. Hæc de ostiorum figura pro modulo nostro, sequentes partium uestigia, differuimus: uerum iuxta formam operis, decoris gratia prouisum est, ut in uno eodemque templi ingressu, duo essent ostia. Necesse etenim erat parietes domus, quæ uiginti cubitos habebant in altitudine, nonnullas etiã grossitudines habere, in cuius nimirum grossitudinis extrema parte ostia erant affixa, ita ut æquale parietis esset utrunque ostium, & siue intus siue foris templum quisque positus, ostium inspiceret, unus ei per omnia paries esse uideretur. Similiter & cedrinus paries, cum uicinarum in longitudine & altitudine esset cubitorum, non paruam & ipse debuit habere grossitudinem. Quapropter & in huius ingressu duo facta sunt ostia, ut uidelicet ab utroque latere, hoc est, intus & foris, æquale parietis ostium pareret: & quoniam eandem picturam ostium, quas & paries habebat, ueraciter unus per omnia & continuatim extentus paries uideretur: unum decoris gratiam præstans, aliud mysterij dispensationem præfigurans. Quod uerò descriptionis templi ostijs sequitur, Et sculpsit Cherubin & palmas, & cælaturas ualde eminentes, operuitque omnia laminis aureis, opere quadro ad regulam, iam supra expositum est: quia & in parietibus domus, & in ostijs, & in interioribus ecclesiæ picturæ, siue cælaturæ sunt factæ. Partemque ratio figuræ, quare eandem ipsas picturas & cælaturas, eosdem Cherubin prima templi ianua, quos & interior recipiat: quia nimirum eadem arcana fidei, spei & charitatis, sublimes quicquid ac perfecti sublimiter capiunt. Quæque omnes electi in cælis plene in diuina uisione percipiunt, etiam catechizandos rudibus per suos quosque discenda & consistendo traduntur, quatenus sacris initiati mysterijs, quandoque etiam ad capienda ea quæ pie credere, perueniant.

De atrijs domus Domini. Caput XVI.

Aedificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordine lignorum cedri. De interiori atrio breuiter loquitur, de exteriori profus tacere uidetur. Verum in uerbis dierum utriusque fit mentio, ubi ita scriptum est: Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica quæ textit ære. Atrium ergo interius, quod uocatur sacerdotum, eo quod sacerdotes & Leuitæ in eo ministrarent,

ex omni parte erat templo circumdatum, sed ab oriente unde templi erat ingressus, multo longius erat à templo, quam à cæteris tribus plagis secretum: quia nimirum in ea plaga, id est, in facie templi fiebant ministeria sanctorum. Ibi altare æneum ad hostias Domino offerendas, ibi decem conchæ ad lauandas easdem hostias, ibi mare æneum erat positum, ad lauandas manus pedesque sacerdotum, cum ad ministrandum intraret. Habebat autem hoc atrium tres cubitos altitudinis, ut Iosephus narrat, quatenus ab ingressu templi externos prohiberet, & solum hoc sacerdotibus licere significaret. Eratque ianua ad orientalem plagam, ad quam usque populus hostias suas & sacrificia inferebat, inde suscipienda à sacerdotibus, atque ad altare perferenda. De exteriori uerò atrio, quod uerba dierum basilicam grandem uocant, ita Iosephus scribit: Extrinsecus autem huius templi, aliam edificauit aulam, quadranguli schemate factam, erigens maximas porticus atque latas, & portas excelsas & amplas, per quatuor mundi partes in eo constituens, quarum singulæ ad unumquemque uentum, quatuor angelis attendebant, ubi æreas ianuas collocauit. Et paulo post: In hoc sacrarium omnes populi, quibus purgatio & obseruatio legitimorum inerat, introibant. Has uerò porticus Cassiodorus Senator in Pandectis, ut ipse Psalmorum expositione commemorat, triplici ordine distinxit. Primum uidelicet ordinem ponens extra atrium sacerdotum, ex omni parte per quadratum secundum eodem modo extra intimas porticus, undique uersum in gyro: extremum similiter ex omni latere priorum porticum in circuitu. Sicque templum triformi ædificiorum præsidio ab omni parte munitum, factio pauimento sub diuo inter ædificia singula de marmore, & parietibus domorum interioribus: hoc est, eis qui ad templum respiciebant, factis inter columnis, exterioribus uerò solidis. Sicque fiebat ut omnis structura templi, pro graduum esset uarietate rationabiliter distincta. Nam quando in sancta sanctorum ingrediebatur Pontifex, in ipsum templum sacerdotum erant purificati: in atrium sacerdotum sacerdotes non purificati, unã cum Leuitis & cantoribus in intimum atrium basilicæ maioris, uiri Iudæi purificati stantes & orantes, sub diuosi serenum esset, si tempestas in porticus proximas sese recipientes: in exteriori uerò atrium mulieres Iudææ purificatæ: in extremum uerò atrium, Gentiles & Iudæi, qui nuper uenerant ex gentibus, usque ad sextum purificationis diem. Hæc ut in pictura Cassiodori reperimus distincta, breuiter annotare curauimus, ita eum ab antiquis Iudæis didicisse: neque uirum tameruditum uoluisse in exemplum legendi proponere, quod non ipse prius uerum esse cognouisset. Hæc sunt loca quorum meminist superius graduum Psalmus, qui ita incipit: Ecce nunc benedicite Dominum, omnes serui Domini: qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei

Dei nostri. In his porticibus Hieremias & alij prophetae, in his Dominus & apostoli uerbum populo prædicabant. In harum aliqua Dominus sedebat docens, quando à tentantibus pharisæis mulier illi adultera iudicanda oblata est. In his inuenit uendentes & ementes boues, & oues & columbas, hosque cum suis mercimonijs eliminauit è templo. In his Petrum & Ioannem claudum inuenientes, sanauerunt, ac secum ingrediente interius ad orandum duxerunt. In his orabat omnis multitudo populi, quando incensum portici Zachariæ, angelus ad altare thymiamatis apparuit, eumque de præcursois Domini natiuitate perdocuit. Non autem hæc atria cum porticibus suis aspectum templi de longe aspectantibus abscondere potuerunt, quia locus in quo templum erat situm, multo sublimior erat, quam ubi porticus fundatae fuere. Nam sic Iosephus scribit: Extremæ atriorum fabricæ, cum in quadringentis cubitis essent erectæ, tamen ad uerticem usque montis, in quo templum ædificatum est, peruenierunt. hæc quidem de structura templi studioso Lectori credidimus intimanda. Verum in eis quæcumque scriptura sacra referre commo dum duxit, figuras mysteriorum quaramus, ceteris per historiam cognitionem simpliciter utamur. Aedificium ergo templi intra atrium sacerdotum, perfectiorum in sancta ecclesia, & sublimium uitam exprimit uirorum, eorum uidelicet qui & excellentia uirtutum Domino appropinquare, & alijs uerbo atque opere ducatum solent ostendere salutis. Sacerdos namque ab eo Latine nomen accepit, quod sacrum præbere ducatum minoribus debeat. Quo nomine in scripturis mysticè non solum altaris ministri, episcopi uidelicet & presbyteri, sed omnes utique censentur, qui altitudine rectæ conuersationis, ac doctrinæ salutaris eminentia, nec sibi metipsis tantummodo, sed sibi & pluribus prosunt, dum corpora sua hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem exhibent. Neque enim episcopis solis aut presbyteris, uerum uniuersæ ecclesiæ loquebatur apostolus Petrus, cum ait: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Cuius honore dignitatis etiã antiquus Dei populus erat insignitus, dicente ipso ad Moysen: Hæc dices domui Iacob, & annuntiabis filijs Israel. Et paulo post: Et uos eritis mihi regnum sacerdotale, & gens sancta. Basilica uerò grandis, quæ erat extra atrium sacerdotum, in quo omnis populi multitudo adorare, siue ad uerbum audiendum confluere solebat, carnalium in sancta ecclesia uitam, moresque secularium figuratim insinuat, quibus dicit Apostolus: Et ego, fratres, non potui uobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo Iac potum uobis dedi, non escam. Qui bene per basilicam grandem designatur, quia absque ulla dubietate multo maior est in sancta ecclesia talium quam perfectiorum numerus. Sed quantum numero præstant, tantum succumbunt merito. Vnde aptè basilica hæc grandis, etsi plurimos capit, non eos tamen in

interiora templi deaurati, non ad altaris officium, non in ipsum saltem atrium sacerdotum immittit: quia carnales quicquid atque infirmi adhuc in ecclesijs, etsi ob meritum castæ fidei ac pietatis Deo deuoti, ad electorum sortem pertinent, longe tamen abest ut illis æquantur, qui cum fiducia proloquuntur: Non enim a deo aliquid eorum loqui, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium uerbo & factis. Et iterum: Bonum certamen certauit, cursum consummaui, fidem seruauit, de cætero reposita est mihi corona iustitiæ. Accedebat quidem uulgus usque ad atrium sacerdotum, & hostias suas ad huius usque ianuam deferebat susceptas à sacerdotibus, atque in altari oblatas oculis proferebatur. In ipsum etiã templum cum aperiebatur, intuitum suum à longe dirigebat, nec tamen atrium sacerdotum intrandi facultatem habebat: uerum de inferioribus clamabat ad Dominum, quia nec carnalium in ecclesia simplicitas à Domino despicitur, quando fideliter ea quæ ualent, uota pietatis offerunt. Dirigunt enim uisus à longe in templum Dei, cum uitam sublimium discere & imitari sedulo congaudent, & quos uirtutis imitatione sequi nequeunt, pie uenerationis affectu amplectuntur. Vident hostias sacerdotum in altari igne sacrosancto consumi, quia magna operum præmia cognoscunt à Domino per spiritum sanctum dignanter accipi. Adferunt & suas hostias ad atrium sacerdotum offerendas Domino per illos, dum bona que præuolent operantes, maiorum ac doctorum & firman tur exhortatione, & intercessionem commendantur. Offerunt etiam tunc hostias suas sacerdotibus per eos Domino commendandas, cum sanctis quibusque egentibus necessaria mundi huius, quibus ipsi abundant, summam mercedis intuitu tribuunt, Domino adponente, ac dicente: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Et quicumque (inquit) potum dederit uni ex minimis meis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico uobis, non perdet mercedem suam. Ac sic utrorumque hostias unum idemque in altari dei ignis absumit, quando Dominus eleemosynas diuitum, quibus ministrauerunt sanctis, unã cum magnis eorumdem sanctorum uirtutibus suo intuitu ac retributione dignas iudicat. Multitudo ergo credentium, qui relictis possessionibus, uno corde & anima Domino seruebant, ipsa est templum Dei, & locus intra atrium sacerdotum specialiter illi consecratus. Porro basilica grandis, & orantes in ea circa atrium sacerdotum in gyro, figuram gestant eorum, qui eodem tempore credebant ex gentibus in Syria & Antiochia, cæterisque prouincijs & ciuitatibus, quibus apostoli & seniores qui erant in Hierosolymis nihil amplius imponebant oneris, quam abstinerent se ab idolis, immolato & sanguine, & suffocato, et fornicatione. Quorum tamen oblationibus uolebant pauperes sanctorum, qui erant in Hierosolymis, sustentari, quatenus eis carnalia sua ministran-

Rom. 15.

2. Tim. 4.

Luce. 16.

Matth. 10.

Libro in dicto

Lib. 8.

1. Pet. 2.

Exod. 19.

1. Cor. 3.

Psalm. 113.

nitrantes, spiritualium eorum possent fieri par-
 ticipes. Barnabas uero & Paulus cum socijs suis,
 qui oblationes eorum accipientes Hierosoly-
 mam deferebant, ipsi sunt sacerdotes, qui obla-
 tiones suscipiant ad altare Domini consecra-
 das perducebant, & deuotionis eorum, san-
 ctis pro illis orare de-
 ent, attulerunt. Atrium
 ergo quod positum inter locum uulgi & sacer-
 dotum medium erat, diuisionem illam signifi-
 cat, quæ carnales in sancta ecclesia nuper quide-
 incipientes uiam iustitiæ ab arce perfectiorum,
 non quidem sorte electionis, sed meritorum qua-
 titate discernit. Namq; carnales sufficere sibi cre-
 dunt, si fidem, spem & charitatem, operum quoq;
 mundiciam habeant. Perfecti autem & hæc ha-
 bent, & insuper uerbo prædicando laborant,
 pauperibus omnia sua tribuunt, uigilijs, ieiun-
 nijs, hymnis, & canticis spiritualibus, sacris q; q;
 lectionibus operam dant, persecutiones, peri-
 cula propter iustitiam tolerant, & cætera quæ
 se fecisse cum socijs Paulus gloriatur, prompta
 deuotione mentis exequuntur. Vnde bene a-
 trium sacerdotum tribus ordinibus lapidum po-
 litorum, & uno ordine lignorum cedri ædifica-
 tum esse memoratur. Tres quippe ordines sunt
 lapidum politorum, fides, spes, charitas. Et re-
 gopolitorum, quia certè necessaria est discen-
 da solertia, quo quisq; modo quid credere, quid
 sperare, seu quid diligere debeat, dinoscatur. V-
 nus autem ordo lignorum cedri, ipsa est bona
 operatio sine corruptione simulationis exhibi-
 ta, sine cuius superadiectione, fides, spes, chari-
 tas, uera esse non ualet. Dicitur namq; est sapi-
 us, quod ligna cedri propter odoris gratiam, &
 impuitibilem suæ naturæ potentiam, perseue-
 rantiam, famamq; piæ debent actionis. Ad
 hoc atrium usq; uniuersis conscendunt electi, qui
 fide, spe, & dilectione atq; opere Deo placere
 appetunt. Hoc alta meritorum gratia transeun-
 dunt perfecti, cum in tantum uirtutum culmi-
 ne proficiunt, ut dicere suis auditoribus pos-
 sint: Imitatores nostri estote, sicut & nos Chris-
 ti, gloriaturq; & dicunt: Nescitis quoniam ange-
 los iudicabimus, quanto magis secularia?

1. Cor. 4.
1. Cor. 6.

Quot annis templum sit ædificatum.
Capitulum XVII.

Anno quarto fundata est domus Domini, mense Zio: & in
 anno undecimo mense Elul, ipse est mensis octauus, perfe-
 cta est domus in omni opere suo, & in uniuersis utensilibus: ædi-
 ficauitq; eam annis septem. Patet allegoria sensus,
 quare septem annis ædificata sit domus Domi-
 ni: quia nimirum sancta ecclesia toto huius secu-
 li tempore, qui sex dierum circuitu peragitur,
 ex electis construitur animabus, & cum sine se-
 culi suum quoq; crementum ad finem ipsa per-
 ducit. Vel certè septem annis ædificatur, ob si-
 gnificationem gratiæ spiritualis, per quam ec-
 clesia solum ut sit ecclesia, percipit. Septem quip-
 pe dona sancti spiritus enumerat Esaias, sine
 quibus nemo uel fidelis efficitur, uel fidem serua-
 re, uel merito fidei ad coronam potest perueni-

1. Cor. 12.

re iustitiæ. Quod autem in septimo anno, & in
 octauo eius mense perfecta est domus Domini
 in omni opere suo; & in uniuersis utensilibus,
 ad futurum seculum diemq; iudicij pertinet, quæ-
 do ad tantam iam perfectionem sancta ecclesia
 perueniet, ut quid ei amplius addi possit, inue-
 niri non possit. Habebit enim tunc, quod pius
 ille desiderator supplex à Domino quærebat,
 dicens: Domine, ostende nobis patrem, & suffi-
 cit nobis. Constat enim quia dies iudicij sæpe in
 scripturis octonario numero typicè exprimi-
 tur, eo quod hoc seculum, quod septem diebus
 currit, sequatur. Vnde & propheta Psalmo ti-
 tulum pro octaua imposuit, quem ob metum
 eiusdem districti iudicij cantauit, ita incipiens:
 Domine ne in ira tua arguas me, neq; in furore
 tuo, & reliqua. Sed non contemnenda nascitur
 quaestio, quomodo dicatur domus Domini in
 mense octauo perfecta in omni opere suo,
 & in uniuersis utensilibus: cum in sequentibus
 legatur, mense septimo perfectionem & dedi-
 cationem eius esse completam. Neq; autem in-
 credible est, quod septem quidem annis tem-
 plum ædificans Salomon, octauo mense octauo
 anni perfecit, uel usq; ad septimum anni no-
 ni mensem, dedicationem perfectæ distulerit.
 Vnde potius uerisimile uidetur, domum septem
 annis, ac septem mensibus ædificatam, ita ut eo-
 dem mense septimo dedicationis sit celebrata
 solennitas, ac die uicesimo tertio ipsius mensis,
 ut uerba dierum narrat, populum Salomon ad
 tabernacula sua dimiserit, sicq; post unam septi-
 manam adueniente mense octauo, perfecta in-
 uenta sit domus Domini, & operibus eius uide-
 licet uniuersis, & ipsa dedicatione prius comple-
 ta. Nisi forte putandum est post dedicatum tem-
 plum aliquid adhuc utensiliorum in ministeria
 eius additum fuisse, usq; ad ingressum octauo men-
 sis, accelerante rege, ut omnino mense septimo
 qui totus erat solennis, templum dedicaretur:
 atq; ita uerum reperitur utrunq; & templum
 uidelicet octauo mense in omni opere suo atq;
 utensilibus perfectum, & ipsum septimo men-
 se dedicatum fuisse. Misit quoq; rex Salomon,
 & tulit Hiram de Tyro filium mulieris uiduæ,
 de tribu Nephtalim patre Tyrio, artificem ar-
 rium, & plenum sapientia, & intelligentia & do-
 ctirina, ad faciendum omne opus ex ære. Qui
 cum uenisset ad regem Salomonem, fecit om-
 ne opus eius. Et hoc mysterij gratia factum est.
 Artifex quippe Tyrius, quem adiutorem Salo-
 mon assumpsit, operis electos de gentibus uer-
 bi ministros significat: qui uidelicet artifex pul-
 chre dicitur, quia filius erat mulieris uiduæ de
 Israel. In qua persona solet nonnunquam præ-
 sentis ecclesia temporis figurari, pro qua uir suus,
 uidelicet Christus, morte gustata resurrexit,
 atq; in caelos ascendens, eam interim à se pere-
 grinantem reliquit in terris. Non autem labo-
 randum in explanando, quomodo huius uiduæ
 filij sint sancti prædicatores, cum omnes electi
 uirum se filios esse fateantur ecclesiæ, cum etiã
 de eisdem prædicatoribus noui Testamenti spe-
 cialiter

1. Ion. 14.

1. Psal. 6.

1. Par. 7.

1. Reg. 7.

cialiter promittatur, dicente Propheta: Pro pa-
 tribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos prin-
 cipes super omnem terram. Fecit autem Hirã
 omne opus Salomon: quia nimirum sancti præ-
 dicatores, dum fideliter ministerio uerbi insi-
 stunt, opus utiq; Dei operantur: quoniam illis
 loquendo foris uiam ueritatis aperiunt, quos il-
 lustrando intus ipse ad uitam præordinauit æ-
 ternam. Ego (inquit) plantaui, Apollo rigauit,
 Deus autem incrementum dedit. Fecit autem
 opus ex ære, quia illis committere uerbum quæ-
 rit doctor strenuus, qui piè suscipere, ac perseue-
 ranter custodire desiderant, quiq; etiã alijs præ-
 dicando latius diffamare quæcunq; ipsi didice-
 runt, rectè satagunt. Aeris namq; metallum, ualde
 esse durable constat, atq; omnimodo sonorum.

1. Cor. 3.

De columnis æneis. Cap. XVIII.

ET firmat duas columnas æneas, decem & octo cubitorum
 altitudinis columnam utranque. Hæ sunt columnæ,
 de quibus Paulus ait: Iacobus & Cephas, & Io-
 annes, qui uidebatur columnæ esse, dextras de-
 derunt mihi & Barnabæ, societatis: ut nos in gē-
 tes, illi autem in circumcisionem. Quibus uer-
 bis quasi exponere uidetur mysterium colum-
 narum materialium, & quid uidelicet figuraue-
 rint, & quare duæ sint factæ. Apostolos namq; &
 doctores cunctos spirituales significant, fortes
 nimirum fide & opere, & contemplatione ad
 superna erectos. Duæ sunt autem, ut & gentes &
 circumcisionem prædicando in ecclesiam intro-
 ducant. Stabant in porticu ante fores templi,
 & ingressum illius suo decore ac pulchritudi-
 ne, ex utraq; parte mirabiliter ornabant. Ostiū
 autem templi Dominus est, quia nemo uenit ad
 patrem, nisi per illum: & sicut alibi dicit, Ego sum
 ostiū, per me si quis introierit, saluabitur. Quod
 uidelicet ostium columnæ ab utroq; latere co-
 ram posita circumstant, cum ministri sermonis
 utriq; populo introitū regni cœlestis ostendūt,
 ut siue à luce scientiæ legalis quisq; seu ex rigo-
 re gentilitatis ad fidem Euangelij uenerit, ha-
 beat paratos eos, qui iter sibi salutis & uerbo
 monstrant, & exemplo. Et certè quia de eis
 columnis in libro Paralipomenon ita scriptum
 est, Ipsasq; columnas posuit in uestibulo templi,
 unam à dextris, & alteram à sinistris: ideo sunt
 factæ duæ columnæ, atq; ita dispositæ, ut nobis
 & in prosperis, & in aduersis ingressum patriæ
 cœlestis ante oculos mentis habendum esse do-
 ceant. Hinc etenim Paulus columna utiq; do-
 mus Domini excellentissima, per arma iustitiæ
 nos à dextris & à sinistris communiendos esse,
 suis suorūq; sedulus hortatur exēplis: ut nec
 prosperis delectati, nec fracti asperis, à regia ui-
 tæ uia, qua ad promissam nobis hereditatem
 patriæ cœlestis gradiendum est, ulla in parte
 declinemus. Notandum fanè in hac sententiã
 Paralipomenon, quam posuit, quod eadem por-
 ticus templi etiam uestibulum templi uocabatur:
 & quod in prophetis legimus, Inter uesti-
 bulum & altare orabant sacerdotes: inter por-
 ticum & altare debere intelligi. Bene autem u-

Galat. 2.

1. Ion. 10.

1. Paral. 3.

1. Cor. 6.

traque columna 18, cubitos altitudinis habere
 memoratur. Ter etenim seni, decem & octo fa-
 ciunt. Tria uero ad fidem pertinere propter san-
 ctam trinitatem, sex ad operationem, quod in
 eo dierum numero mundus sit factus, luce cla-
 rius est. Et tria per sex multiplicantur, cum ius-
 tus qui ex fide uiuit, cognitionem piæ creduli-
 tatis executione bonæ actionis accumulatur. Co-
 lumna namq; ante fores templi decem & octo
 cubitos alta est, cum prædicator quisque egre-
 gius palam cunctis insinuat, non nisi per fidem
 & opera iustitiæ nos ad superna gaudia uitæ
 posse peruenire. Quauis possit & hoc altius in-
 telligi, quod nomē Iesu apud Græcos ab hoc
 numero incipiat. Prima enim litera nominis Ie-
 su apud eos decem, secunda octo significat. Et
 apte octodecim cubitos altæ sunt columnæ do-
 mus Dei: quia doctores sancti, imò omnes ele-
 cti ad eum finem bene uiuendo intendunt, ut
 conditorem suum facie uidere mereantur ad fa-
 ciem. Neq; enim ultra quid querere habebunt,
 cum ad eum qui est super omnia, peruenerint.
 Et linea cubitorum duodecim ambiebat colu-
 nam utranque. Linea cubitorum duodecim,
 norma est Apostolicæ institutionis: quæ nimi-
 rum linea ambit columnam utranq; cum quis-
 que doctor siue Iudæis siue Gentibus prædica-
 re missus, ea tamen facere curat, ea docere, quæ
 sancta per Apostolos accepit ac didicit eccle-
 sia. Nam si quis aliter uiuere, siue prædicare uo-
 luerit, & uel Apostolica decreta spernere, uel
 pro suo libitu noua quælibet statuere maluerit,
 non est talis columna templo Dei apta: quia
 dum Apostolica statuta sequi contemnit, qua-
 si uel exilitate inertix suæ, uel elationis tumidæ
 grositudine duodecim cubitorum lineæ non
 conuenit. Has nimirum lineas Dominus tem-
 pli sui columnis circundedit, cum missis ad do-
 cendas baptizandasq; omnes gentes discipulis
 ait: Docentes eos seruare omnia, quæcunq; ma-
 daui uobis. Qui ergo seruat, ac docet omnia
 quæcunq; mandauit Apostolis Dominus, neq;
 alia superaddens, neq; horum quippiam præte-
 riens, ipse profectò est columna in domo Dei,
 quæ est ecclesia, & firmamentum ueritatis, qua-
 lem fore Timotheum monuit Apostolus Pau-
 lus. Verum quia absque scientia scripturarum
 non potest esse firma uel uita uel loquela docto-
 rum, apte subditur: Duo quoq; capitella fecit,
 quæ ponerentur super capita columnarum, su-
 silia ex ære. Quinq; cubitorum altitudinis ca-
 pitellum unum, & quinque cubitorum altitudi-
 nis capitellum alterum. Capita enim columna-
 rum, hoc est suprema pars earū, præcordia sunt
 doctorum fidelium, quorum Deo deuotis cogi-
 tationibus, sicut capite membra, ita ipsorum
 omnia opera diriguntur & uerba. Duo autem
 capitella, quæ his capitibus erant superposita,
 duo sunt testamenta, quorum meditationi atq;
 obseruantia doctores sancti toto & animo sub-
 duntur, & corpore. Vnde bene utranque ca-
 pitellum quinque cubitos habebat altitudinis:
 quia nimirum quinque libris scriptura Mosai-
 cales

Matth. 23.

cæ legis comprehensa est, quinque etiam seculi ætates tota ueteris Testamenti series completa est. Nouum uero Testamentum non alia nobis prædicat, quam quæ Moyses prædicanda per hoc prædixerat, & propheta. Vnde Dominus Iudæis ueteris Testamenti literæ frustra ad hærentibus, & gratiam noui spernentibus ait: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. De me enim ille scripsit.* Scripsit enim Moyses de Deo, & multa figuratim, & illud apertissime, cum promissum narrat Abraham per Dominum, quia in semine tuo benedicentur omnes familiæ terre: & cum per se ipse dicit filiis Israel, Quia prophetæ uobis suscitabit Dominus Deus uester de fratribus uestris, tanquam me ipsum audietis, iuxta omnia quæcumque locutus fuerit uobis. Cuius præfagij admonuit discipulos uox patris de cælo, cum apparente illis Domino in gloria, inter ipsum Moysen & Heliam, in monte sancto intonuit, ita dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite.* Cum ergo admirabili diuinæ operationis concordia, & primo noui Testamenti gratia in uelamine erat ueteris condita, & nunc sacramenta ueteris Testamenti per lucem sunt noui reuelata, quasi capitellum utriusque columnæ quinque est cubitos altum: quia uidelicet manifestum est, quod in Testamento ueteri, cuius sacramenta uel in quinque libris legis præsignata, uel in quinque ætatibus omnia sunt plenius comprehensa, Euangelicæ quoque perfectionis est insita gratia. Sicque fit, ut prædicator quisque egregius, siue ad Iudæos, seu mittendus ad gentes, consono diuinorum eloquiorum testimonio confirmatus, certamen fidei, & operis rectitudinē, absque errore conseruet: noueritque docens proferre de thesauro suo noua & uetera. Non solum autem testamenta sibi inuicem diuinorum sacramentorum relatione concinunt, sed & omnes, qui in eorumdem testamentorum libris scripti continentur electi, una fide præditi, eademque sunt adinuicem charitate connexi. Vnde apte de ipsorum capitellorum factura subinfertur: Et quasi in modum retis, & catenarum sibi inuicem miro opere contextarum, utrumque capitellum columnarum fusile erat. Quod in libro Paralipomenon ita scriptum est, Nec non & quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus columnarum. Species namque catenarum, similitudo retis in capitellis, uarietas est uirtutum spiritualium in sanæ, de qua Dominus canitur in psalmis: *Aspexit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, circumdata uarietate: hoc est, in uestitu fulgidæ dilectionis circumdata uarietate diuersorum charismatum.* Vel certe multiplex contextio catenarum, & retis expansio, multifarias electorum personas insinuat: quæ cum uerbis sanctorum prædicatorum fideliter auscultando, atque obediendo adheret, quasi columnarum capitibus superpositæ catenulæ miraculum suæ connexionis cunctis aspectantibus præbent. Hæ etenim catenæ miro sibi inuicem sunt opere contextæ: quia mirabili

proprus gratia spiritus sancti actum est, ut uita fidelium & locis & temporibus, & gradu & conditione, & sexu & ætate, multum secreta ab alterutrum, nihilominus una eademque fide ac dilectione sit adinuicem coniuncta. Nam quod hæc coniunctio fraterna iustorum locis & temporibus disiunctorum adunatione fiat donorum spiritualium, sequentibus quoque uerbis ostenditur, cum de capitellorum factura adiungitur: *Septena uersuum retiacula in capitello uno, & septena retiacula in capitello altero.* Septena namque numero spiritus sancti solet gratia designari, Ioanne attestante in Apocalypsi: qui cum uidisse se diceret agnum habentem cornua septem, & oculos septem, mox exponendo subiunxit, *Qui sunt septem spiritus sancti qui missi in uniuersam terram.* Quod propheta Esaias apertius explicat, cum de nascituro Domino in carne loquens: *Requiescet (inquit) super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* Septena ergo uersuum retiacula erant in capitello utroque, & patres utriusque testamenti per gratiam unius eiusdemque spiritus sepius formis, ut essent electi, acceperunt. Et fecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, ut tegeter capitella. Duo quidem ordines erant retiaculorum in gyro capitelli, sed uterque ordo septem uersuum numero currebat, donec circumactio capitello rursus in se ipsum, quasi circulo factio rediret. Hæc figura sacramenti in abdito non est, quare duo retiaculorum sint ordines, cum constet gemine discretionis esse uirtutem dilectionis: quando uidelicet Deus ex toto corde, & ex tota anima, tota uirtute, & proximum tanquam nosipsum amare præcipimur. Sed uterque ordo ille septem habet uersuum retiacula: quia nec Deus absque gratia spiritus sancti potest amari, nec proximus. Manet namque sententia ueridica, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, non ex merito nostro, sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Vbi autem charitas Dei, ibi profecto & proximi diffunditur in cordibus fidelium, quia nimirum una sine altera haberi nequaquam ualet. Facta sunt autem retiacula hæc, ut tegerent capitella, hoc est undique in gyro circumdarent: quia omnis scripturæ sanctæ pagina cum recte intelligitur, gratiam per omnia diuinorum eloquiorum, retiacula sunt uincula mutue dilectionis. Et retiaculis teguntur capitella, cum sacra eloquia, ut ita dixerim, dono charitatis undique probantur esse restituta. Nam & in eis, quæ non intelligimus in scripturis, caritas late patet. Bene autem de eisdem retiaculis siue capitellis adiungitur: *Quæ erant super summitatem malogranatorum.* Malogranata namque, quorum natura est, uno foris cortice multa interiorum grana circumdare, apte in figura sanctæ ponuntur ecclesiæ, quæ catholica unius fidei munimine innumera electorum agmina

solet includere. Potest autem & uniuscuiusque iustitiam moresque designare, qui uelut plurima uno cortice grana circumplectens, multa cogitationum uirtutumque spiritualium insignia, ne forte diffluant, firma fidei & humilitatis curat uallare custodia. Et apte proprus mysterio capita columnarum malis granatis erant in gyro circumdata: quia sanctos doctores necesse est priorum uitam fidelium ad memoriam reuocare, eorumque exemplis semper actus suos ac sermones omni ex parte communitate: ne si aliter forte quam illorum habet regula, uixerint, aut doctuerint, errent. Sicut ergo retiaculorum admiranda connectio unitatem designat fidelium, quæ est in uinculo pacis: ita etiam mala granata eandem ipsam typicè denunciant unitatem, quæ innumeros per orbem populos in unam fidei catholicæ regulam cohibet. Vel certe mirabilis retiaculorum connectio, manifestam omnium fidelium concordiam demonstrat: malorum granatorum uero positio internas animi uirtutes, quæ ab alijs uideri nequaquam queunt, exprimit: patientiam uidelicet, humilitatem, benignitatem, modestiam, & cætera huiusmodi. Et quasi pulcherrima foris pomorum superficies apparet, sed inclusa intus granorum copia non patet, cum pia sanctorum operatio palam cunctis ostenditur: sed ea quæ intus est, fidei, spei, ac dilectionis, cæterorumque animi bonorum gratia non cernitur. Cum ergo dictum sit de retiaculis, ut tegerent capitella, quæ erant super summitatem malorum granatorum, uideatur iuxta ordinem operis illius, quia mala granata fuerint facta in circuitu capitellorum, à parte inferiori, atque ex eisdem malis granatis orientur retiacula, quibus capitella ex parte aliqua tegerentur. Patetque figura mysterij, quia retiacula super summitatem fuerint malorum granatorum adnexa, quæ ad unam penè significationem, siue personarum seu uirtutum pertinent spiritualium. Scimus enim uirtutes de uirtutibus nasci, & sanctos ambulare de uirtute in uirtutem, donec uideatur Deus deorum in Syon. Vnde & Apostolus: *Scientes (inquit) quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio uero spem.* Sed & in ipso uniuersali electorum collegio uariè sibi inuicem succedunt personæ iustorum, minoresque maiorum ac prædecessorum suorum gaudent fideliter adhaerere uestigijs, eorumque dictis siue scriptis, ne forte in errore labi possint, inniti. Retiacula ergo super summitatem sunt malorum granatorum apposita, cum concordia charitatis perfectis fuerit superaddicta operibus. Et cum utroque uirtutis munere, & operatione uideat, & charitate, uita sanctorum clarescit, quasi circumdantur malorum granatorum in capitellis columnæ concatenatio retiaculorum superaddita comitatur. Et quoniam omnia uirtutum dona presentium ad æternam gloriam remunerationis, quæ per Euangelium est nobis promissa ac ministrata, respiciunt, apte subiungitur: *Capitella autem quæ erant*

super capita columnarum, quasi opere lilijs fabricata erant in porticu, quatuor cubitorum. Quid per lilia nisi supernæ claritas patriæ, atque immortalitatis floribus redolens, paradisi designatur amoenitas? Quid per quatuor cubitos, nisi euangelicus sermo, qui introitum nobis æternæ beatitudinis illius promittit, & iter quo ad hanc perueniatur, ostendit? Cum ergo sancti doctores promissa nobis limina regni cælestis in quatuor sancti Euangelij libris ostendunt, quasi capita columnarum opus in se lilijs quatuor cubitorum exhibent. Vbi notandum iuxta literam, quia cum opus lilijs in capitellis quatuor cubitorum esse memoratur, neque addidit latitudinis aut altitudinis, lectoris utique iudicio, utrum in altitudine, an in latitudine intelligi debeat, relictum est. Constat autem absque ulla proprus dubietate, quia columna, quæ duodecim cubitorum restis ambebat, quatuor habebat cubitos grossitudinis. Omnis etenim circulus quantum habet spacij in diametro, tantum habet ter in gyro. Denique mare æneum, quia diametrum habebat decem cubitorum, ut in sequentibus legitur: consequenter habebat triginta cubitos in gyro. Verum quia dicitur opus lilijs quatuor fuisse cubitorum, siue latitudinem seu delignet altitudinem, nihilominus ratio figuræ perspicua est: quia non nisi per Euangelium exoptatissima illa mundo uox insonuit dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.* Quod uero seribus columnarum desuper, iuxta mensuram columnæ, contra retiacula: iuxta mensuram columnæ dicit, tantæ altitudinis quantæ erat & columna, cuius tamen altitudo quanta fuerit, minimè narratur. Hæc autem capitella qualiacunque & quantacunque fuerint (non enim mensuram eorum aperte scriptura designat) more liliorum uidentur esse apposita: de quorum factura si quid mysticum inquirere desiderat, illam regni perennis sublimitatem potest non incongruè designare, quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Post lilia etenim quatuor cubitorum, alia sunt apposita capitella, quorum altitudo quanta fuerit, non dicitur: quia multa quidem de cælesti beatitudine in Euangelio legimus, quod uidelicet ibi mundi corde Deum uidebunt, quod erunt æquales angelis Dei, quod non nubunt, neque nubentur, quod nec mori ultra poterunt, quod ubicunque est Christus, ibi & ministri eius erunt, quod manifestabit seipsum illis, quod iam de patre annuntiabit eis, quod gaudium uisus eius nemo tollit ab eis. Sed ipsa species horum quæ diximus, ipse status & conuersatio patriæ ipsius cælestis, quomodo sese habeat, solis eis qui hanc intrare meruerunt, eius ciuibus patet. Vnde bene factura siue altitudo horum capitellorum, quæ supra lilia erant, ut incomprehensibilis esset terrestribus, qualitas cælestis habitationis insinuat: de qua tamen

hoc minime latet, quia omnes ibi communif
licitate diuinæ uisionis fruuntur, tanto quisque
sublimius, quanto mundiores ad eum uiden
dum oculos habuerit cordis. Qui enim dixit,
Psal. 113. Benedixit omnes timētes Deum, pulillos cum
maiorib. ipse dixit, Quia tu reddes singulis se
cundum opera eorum. Communis ergo ibi be
nedictio omnium erit electorum. Attamen pro
distincta operum qualitate, multæ sunt mansio
nes beatorum in una eademq; domo patris æ
terna in cælis: quod in harum quoque structu
ra columnarum mysticè reor esse designatum,
cum dicitur: Et rursus alia capitella in summi
tate columnarum desuper, iuxta mensuram co
lumnæ, contra retiacula. Iuxta mensuram quip
pe columnæ sunt capitella desuper, cum sancti
doctores, imò omnes iusti, eorūdem doctorum
uestigia sequentes, præmia supernæ retributio
nis, secundum merita piæ recipiunt operatio
nis. Contra retiacula quoque sunt eadem ca
pitella, quia iuxta modum dilectionis, qua sibi
adinuicem in hac uita fraternitas sancta copu
lata est, supernorum quoque ciuium societate
in præsentia sui creatoris coniungetur in cœ
lis. Verum quod eadem supernorum societas
ciuium utriusque populi fidelibus tribuitur, re
ctè subiungitur: Malorum granatorum autem
ducenti ordines erant in circuiitu capitelli secū
di. Diximus mala granata totius sanctæ eccle
siæ typum tenere: centenarius uerò numerus,
qui ad dexteram manum primus peruenit, nō
nunquam uitam æternæ beatitudinis figurare
consueuit. Duplicatur autem hic numerus ma
lorum granatorum in circuiitu capitelli secun
di, ut inlinuetur mysticè, quod utriusque testa
menti populus adunāus in Christo ad æternæ
uitæ sit introducendus coronam. Cui figuræ cō
uenit hoc, quod de Apostolis post resurrectio
nem Domini piscantibus scriptum est, cum i
psum in litore stantem uiderunt. Non enim lo
gerant à terra, sed quasi cubitis ducentis tra
hentes rete piscium. Per ducentos autem cubi
tos rete plenum magnis piscibus discipuli ad
Dominum trahunt, effectum suæ resurrectionis
in litore monstrantem, cum sancti prædicatores
& Iudæis & Gentibus uerbum fidei commit
tunt, atque utriusque populi electos à fluctibus
præsentis seculi extractos, ad futuræ gloriæ
pacis & immortalitatis perducunt. Circuitus
ergo capitelli secundi ducentos habet ordines
malorum granatorū, cum sublimitas regni cœ
lestis, utriusq; populi electos in una beatitudi
nis arce colligit. Et statuit duas colūnas in por
ticiu templi. Cum statuisset columnam dexte
ram, uocauit eam nomine Iachin, id est, firmitas.
Similiter erexit secundam columnā, & uo
cauit nomē eius Booz, id est, in robore. Dexte
ra columna, ut supra diximus, exprimit figu
ram doctorum, qui primitiuam in Hierosoly
mis instituerunt ecclesiam, secunda eorum qui
ad prædicandum gentibus destinati sunt. Vel
certè dextera columna eos significat, qui uentu
rum in carne Dominum prophetando prædi
cauerāt: secūda illos, qui hunc iam uenisse, & mū
dum suo sanguine redemisse testantur. Et aptè
uocabulo simili ambæ censebantur columnæ,
cum una firmitas, altera in robore dicta est: ut
una fidei & operis fortitudo cunctis inesse do
ctoribus monstraretur, nostriq; temporis iner
tia notaretur, ubi se nonnulli doctores, sacer
dotes & columnas Dei uideri, atque appellari
uolunt, cum nihil in se prorsus firmæ fidei ad
contemnendas seculi pompas, ac desideranda
inuisibilia bona, nihil habeant roboris ad corri
gendos, nihil industrie saltem ad intelligendos
eorum quibus prælati sunt, errores.

De mariæneo. Cap. XIX.

Fecit quoque mare fusile, decem cubitorum à labio usque ad
labium, rotundum in circuiitu.] Mare hoc fusile in fi
guram lauacri salutaris, quo in remissionem
peccatorum emundamur, factum est. Namque
sacerdotes in eo lauabantur, ut Verba dierum
apertè testantur. Sacerdotes autem constat om
nes electos typicè in scripturis uocari, eo quod
sint membra summi sacerdotis Domini nostri
Iesu Christi. Et rectè huc uali nomen maris scri
ptura indidit, in memoriam uidelicet maris ru
bri, in quo prius per extinctionem Aegyptio
rum, & populi Dei liberationem, forma baptis
mi præcelsit, exponente Apostolo, ac dicente:
Quoniam omnes patres nostri sub nube fue
runt, & omnes mare transierunt, & omnes in
Moysè baptizati sunt in nube & in mari. Sacra
mentum autem baptismi, & uitæ nobis mundi
ciam acquirit in hoc seculo, & uitæ nobis æter
næ gloriæ promittit in futuro. Quod utruq;
in mari hoc æneo una sentētia designatur, cum
esse decem cubitorum à labio usque ad labium
perhibetur. Decem nanque præceptis, in lege
Dominus omnia quæ facere debeamus, expres
sit. Denario æque mercedem benefactorum si
gnauit, cum hunc in uinea laborantibus dan
dum esse prædixit. Erat ergo mare decem cubi
torum à labio usque ad labium: quia à primo ba
ptizato in nomine Iesu Christi usq; ad ultimū,
qui in fine seculi crediturus, & baptizandus est,
omnis fidelium chorus unam eandemq; uiam
ueritatis ingredi, & communem debet à Do
mino coronam sperare iustitiæ. Rotundum e
rat in circuiitu, ut orbis uniuersus in gyro laua
cro uitæ à forde peccatorum designaretur esse
mūdandus: de quo bene subditur, Quinque cu
bitorum altitudo eius: quia nimirum quicquid
uisu, quicquid auditu, quicquid olfactu, quic
quid gustu, quicquid tactu delinquimus, totū
hoc nobis gratia Dei per ablutionem uiuifici
fontis relaxat. Sed non sufficit præteritorum re
missio peccatorum, si non quisque bonis de
inceps insistere studuerit operibus: alioquin dia
bolus qui exierat de homine, si hunc à bonis ua
care actibus uiderit, multiplicius redit, facitq;
nouissima hominis illius peiora prioribus. Vnde
apertè subditur: Et reticula triginta cubitorū
cingebat illud per circuiitum. Per reticulam
namq;

hiis dicente
Eccles. 4.

namque disciplina præceptorum cœlestium,
qua à nostris uoluptatibus religamur, potest
apertè signari, scriptura * teste: quia funiculus tri
plex difficile rumpitur, quia nimirum obserua
tio mandatorum Dei, quæ in cordibus electo
rum, fide, spe & dilectione supernæ retributio
nis firmata est, nullo temporalium rerum po
test obstaculo dissolui. Et reticula mare ambit,
cum sacramentum baptismi quod accepimus,
pñs communire operibus studemus: quæ nimi
rum reticula aptè triginta dicitur esse cubito
rum. Quinquies etenim feni triginta faciunt.
Senario autem numero, in quo Deus hominem
fecit cum non esset, & cum perisset, refecit, re
ctè bona operatio etiā nostra figuratur. Et sex
per quinque multiplicantur, ut ad triginta per
uenias, cum omnes nostri corporis sensus diui
nis humiliter subiugamus imperijs. Possumus
autem & aliter hunc tricenarium mysticè ma
ris numerum non incōuenienter accipere. Ter
etenim deni, triginta faciunt. Et genus huma
num post diluuium ex progenie trium filio
rum Noë, latitudinem totius orbis impleuit.
Sem quippe profapia Asiam, Cham posterio A
fricam, Iaphet soboles Europam, & insulas ma
ris obtinuit. Et quia mysterium baptismi cum
executione bonorum operum, & spe cœlestiū
præmiorum cunctis erat nationibus ministran
dum, aptè reticula triginta cubitorum mare il
lud, in quo baptismatis unda figurabatur, cin
gebat. Sed & hoc dicendum, quod Dominus tri
ginta habens annos ætatis uenit ad Iordanem
baptizari à Ioanne. Qui quoniam baptismate
suo quod tricenarius accepit, undam nobis la
uacri salutaris consecrauit, rectè mare quod no
strum baptismata figurabat, triginta cubitorum
retis circuibat: ut significaretur à dono illius,
qui baptismata sine peccato subiit, baptismata no
bis omnibus, in eum credentibus in remissio
nem peccatorum dedicari. Et sculptura subter
labium circuibat illud decem cubitis ambiens
mare. Duo ordines sculpturarum histriatarum
erant fusiles. Cum prædictum sit supra, quod re
ticula triginta cubitorum mare circumierit, &
nunc addatur, quod sculptura hoc subter la
bium posita decem cubitis ambierit: patet ex
utraque relatione, quod uas erat in modum Ilij
repandum ac diffusum, quod à triginta cubitis
circuitus, quos habebat in labio, usque ad de
cem est cubitos coaptatum. Sculptura autem
histriata est, quæ historias rerum aliquas imita
tur. Vnde rectè per sculpturas histriatas, qui
bus mare circundabatur, exemplaria sunt prio
rum temporum designata, quæ necesse est nos
solerter intueri, ut uideamus quibus operibus
sancti Deo placuerunt ab initio, qua obstinatio
ne in sceleribus perdurarunt iniqui, quanta
iniquitate ob scelera perierint reprobi: quo
modo in exordio nascentis seculi Cain ob ma
litiā inuidiæ damnatus, Abel sit ob iustitiæ
meritum coronatus, Lamech ob adulterium
& homicidium maledictus, Enoch ob gratiam
pietatis ad paradisum reductus: quomodo post

Bedæ tom. 8.

diluuium Cham ob impietatem à patre dete
status, Sem & Iaphet populi ob obsequium re
uerentiæ perpetua sint benedictione donati,
Abraham ob meritum fidei hæres sit diuinæ
promissionis effectus, cætera gentium multitu
do in auita sit infidelitate relicta: qualiter adue
niente in carne Domino, Iudæa ob perfidiæ no
xam repulsa, & gentilitas sit per gratiam fidei
ad salutem reducta: & cætera huiusmodi quæ
in utroque testamento solerter ac piè conide
rata multum studiosis quibusque profunt. Et
ideo forsitan duo sunt ordines sculpturarum hi
striatarum in mari æneo facti, ut hi qui fonte ba
ptismatis imbuti sunt, utriusque testamenti di
ligenter auscultent historias. Ideo decem cubi
torum erant in gyro, ut quoscunque in istis
historijs deditos, iussis cœlestibus, ac tota in
tentione ad superna præmia suspensos esse per
spexerint, hos imitari contendant. Bene autem
sequitur: Et stabat super duodecim boues, e
quibus tres respiciebāt ad Aquilonem, & tres ad
occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad
orientem. Per boues quippe Apostolos & Eu
angelistas, imò omnes uerbi ministros debere
intelligi, Apostolo docente cognoscimus, qui
aspiciens mandatum legis, quo dictum est:
Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de
bobus (inquit) cura est Deo, an propter nos uti
que dicit, nam propter nos scripta sunt, quo
niam debet in ipse qui arat, arare, & qui triturat,
spei suæ fructus percipere. Duodecim ergo
boues, duodecim Apostoli sunt, & omnes qui
uice eorum regendam susceperunt ecclesiam
sanctam: qui nimirum boues mare tibi superpo
situm portant, cum Apostoli apostolorum que
successores iniunctum sibi euangelizandi offi
cium prompta implere deuotione satagunt. Et
tres ad Aquilonem, & tres ad occidentem, &
tres ad meridiem, & tres ad orientem respici
unt, cum in uniuersis quadrati orbis partibus
fidem sanctæ trinitatis prædicant. Nam & A
postoli eo mysterio duodecim, hoc est, quater
terni sunt electi, ut fidem & confessionem san
ctæ trinitatis per quatuor mundi plagas euan
gelizantes, baptizarent in nomine patris, & fi
lij, & spiritus sancti: quorum uidelicet Aposto
lorum successorūq; eorū uerba, actus & pas
siones perfacile in præsentia uidere, uel legen
do cognoscere ualemus: quæ uerò illos in futu
ro maneat gloria retributionis, necdum uide
re possumus. Vnde aptè subditur: Quorum po
steriora uniuersa intrinsecus latitabant. Intrin
secus namque latitant uniuersa bouum poste
riora: quia qua mercede sancti prædicatores in
perpetuum donentur, in interni arbitri exami
ne iam dispositum est: sed nobis qui adhuc fo
ris sumus, manet omnimodis occultum. Qui
bus tamen hoc esse occultum nullatenus po
test, quia omnis qui lauacrum baptismi ad fa
lutem accipit & uitam, fidem, spem, & chari
tatem debet habere: nec sine his tribus uirtuti
bus quisque aliquid iam operari, neque intrare
ad uitam ualeat. Vnde rectè subiungitur: Gros
situdi

Deut. 25.
1. Cor. 9.

firudo autem luteris trium unciarū erat. Grosi-
tudo etenim luteris in mari, firmitas est uirtu-
tis in baptismo. Et trium unciarū est hæc gros-
fitudo, dum fidei, spei, & dilectionis robore per-
ceptio baptismi communitur. Neq; aliter pro-
ficuum esse accipientibus ostēditur, nisi harum
firma certitudo uirtutum mētem accipientiū,
simul & opera confirmet. Accipitur autem, &
celebratur baptismi lauacrum in exemplo Do-
minicæ passionis & resurrectionis à mortuis: iu-
xta quod Apostolus exponens ait, Quia qui-
cunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte
ipsum baptizati sumus. Consepulti enim sumus
cum illo per baptismū in morte, ut quemadmo-
dum resurrexit Christus à mortuis per gloriam
patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.
Si enim cōplāti facti sumus similitudini mor-
tis eius, simul & resurrectionis erimus. Quod
in figura quoq; maris enei typicē signatum est,
cum consequenter adiungitur: Labiumq; eius
sicut labium calicis, & folium repandi lilij. Per
labium namq; calicis gustus Dominicæ passio-
nis: per foliū lilij repandi, patefacta claritas re-
surrectionis ipsius exprimitur. Nam quod in ca-
lice poculum passionis designetur, ait ipse Do-
minus, qui ueniens ad passionem, patrem orat
dicens: Pater si uis, trāser calicem istum à me.
Lilium uerò quod comitante odoris iucundis-
simi gratia candidum foris colorem, intus ostē-
dit aurosum, apte gloriam resurrectionis eius
inlūat, qui & corporis immortalitatem foris
ostendit discipulis, & animam diuina luce coru-
scam, simul sibi inesse perdocuit. Potest etiā in
lilio repando ipse mediator Dei & hominum,
post passionem mortis gloria & honore coro-
natus, non inconuenienter accipi: qui ante pas-
sionem quidem suam, quasi clausum adhuc li-
lum fuit, cum signis miraculorū quæ fecit, cla-
rus homo resurrexit: post resurrectionem uerò, &
ascensionem suam repandum selilium superne
patris ciuitibus exhibuit, quod in assumpta hu-
manitate potentiam diuine claritatis, quam ha-
buit apud patrem priusquam mundus esset, ostē-
dit. Unde & in amoris Cantico lilij se uocabu-
lo designare uoluit, dicens: Ego flos campi, & li-
lium conuallium. Labium ergo maris, in quo sa-
cerdotes lauabantur, quasi labium fuit calicis,
& folium repandi lilij: quia lauacrum salutare,
quo membra summi sacerdotis efficiuntur, in fi-
de nos sacrosanctæ passionis eius à peccatorū
omnium labe purificat, ac purificatos ad uirtu-
nem gloriæ ipsius perennis intro mīt it: in quo
nō niri in lauacro uterq; populus, circūcisionis
uidelicet & præputij, per fidem, spem, & dile-
ctionem unum in Domino efficiunt ipso attestā-
te qui circūcisionem per se predicans ait inter
alia: Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc
ouili, & illas oportet me adducere: & uocem
meam audient. & fiet unum ouile, & unus pa-
stor. Quod in hoc quoq; mari typicē figuraba-
tur: nam sequitur, Duo milia batos capiebat.
Millenarius namq; numerus pro significatione
perfectionis solet poni in scripturis: quia nimi-

Rom. 6.

Luce 22.

Cant. 2.

Ioan. 10.

rum denarium numerum quadratum solidum
facit. Decem quippe decies ducti, centum fa-
ciunt. Quæ uidelicet figura iam quadrata, sed
adhuc plena est. Verum ut in altitudinem sur-
gat, & solida efficiatur, multiplicata centum per
decem, & fiunt mille. Quo profectio numero sta-
bilis & insuperabilis, & uelut cōquadrata, iu-
storum cōciētia designatur. Quacunq; enim
uerteris, quadrum stabit. Sic & animus electo-
rum nullo tentationum occurſu nouit à suæ re-
ctitudinis statu inclinari. Batus autem Hebræo-
rum mensura est, quam ipsi bath nominant, ha-
bens modios tres. Ipsa est & ephi, quod & illi
epha nuncupant. Sed & ephi ad mensuram per-
tinet aridarum frugum, tritici, hordei, legumi-
num: batus uerò est in speciebus liquidis, uino,
oleo, aqua. Itaq; batus, qui certæ normæ men-
sura est, opera designat equitatis & iustitiæ, qui-
bus hi qui in remissionem peccatorum baptiz-
antur, nec esse habent institui. Batosq; mille ca-
piebat mare, cum aqua baptismatis piebem Iu-
dæorum abluens, ad regnum cœleste transmi-
sit. Recipiebat & alios mille, cum etiam turbas
nationum eodem fonte renatas, & operibus iu-
stitiæ confirmatas, eiusdem regni perennis fecit
esse participes. Notandū sane hoc in loco, quia
sunt qui putant lege Dei prohibitum, ne uel ho-
minum, uel quorumlibet animalium, siue rerū
similitudines sculpamus, aut depingamus in ec-
clesia aut pariete, aut alio quolibet loco, eo qd
in decalogo legis dixerit: Nō facias tibi sculpi-
le, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo
desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum
quæ sunt in aquis sub terra. Qui nequaquam
hoc putarēt, si uel Salomonis opus ad memo-
riam reuocassent, qui & in templo intus pal-
mas fecit, & Cherubin cum uarijs cælaturis: in
columnis illius mala granata & retiacula, in
mari quoq; hoc æneo duodecim boues, & scul-
pturas histriatas, sed & in balibus luterū, ut in
sequentibus legitur: leones cum bobus, pal-
mas, axes, & rotas, cum Cherubin & uario pi-
cturarū genere fecit: uel certe ipsius Moysi ope-
ra considerassent, qui iubente Domino, & Che-
rubin prius in propiciatorio, & postea serpen-
tem fecit æneum in eremo, cuius intuitu popu-
lus à ferorum serpentium ueneno saluaretur. Si
enim licebat serpentem exaltari æneum in li-
gno, quem aspicientes filij Israel uiuerent: cur
non licet exaltationem Domini saluatoris in
cruce, qua mortem uicit, ad memoriam fideli-
bus depingendo reduci, uel alia eius miracula
& sanationes, quibus de eodem mortis aucto-
re mirabiliter triumphauit, cum horum aspe-
ctus sæpe multum compunctionis soleat præ-
stare contuentibus, & eis quoque qui literas i-
gnorant, quasi uiuam Dominicæ historiæ pan-
dere lectionem? Nam pictura Græcè *σωφροσιν*,
id est, uia scriptura uocatur. Si licuit duode-
cim boues æneos facere, qui mare superposu-
erunt quatuor mundi plagas terni respice-
rēt: quid prohibet duodecim Apostolos depin-
gere, quomodo euntes docerēt omnes gentes,
baptiz-

Exod. 20.

baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spi-
ritus sancti: uia, ut ita dixerim, præ oculis om-
nium designare scriptura: Si contra legem non
fuit in eodem mari sculpturas histriatas, in gy-
ro decem cubitorum fieri, quomodo legi con-
trarium putabitur, si histriatas sanctorū ac mar-
tyrum Christi sculpamus, siue pingamus in ta-
bulis, qui per custodiam diuinæ legis ad gloriā
meruerunt æternæ retributionis attingere? Ve-
rum si diligentius uerba legis attendamus, for-
tè parebit non interdicitum imagines rerum ac
animalium facere, sed hæc idololatriæ gratia fa-
cere, omnimodis esse prohibitum. Deniq; dictu-
rus in monte sancto Dominus, Non facies tibi
sculptile, neq; omnem similitudinem: præmisit,
Non habebis deos alienos coram me: ac dein-
de subiunxit, Non facies tibi sculptile, neq; om-
nem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, &
quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in
aquis sub terra: atq; cōclūsit, Non adorabis ea,
neque coles. Quibus uerbis aperte declaratur,
quod illæ similitudines fieri prohibentur ab or-
mnibus, quas in ueneratione deorum alienorū
facere solent impij, quasq; ad colendum atque
adorandum gentilitas errabunda reperit. Cæ-
terum simpliciter hæc fieri nulla, ut reor, legis
diuinæ litera uetuit: alioquin & Dominus ten-
tantibus se pharisæis de tributo Cæsaris reddē-
do, in quo nomē & imaginem Cæsaris expres-
sam esse dicebant, nequaquam ita responde-
ret, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, &
quæ sunt Dei, Deo: sed potius eorum corrigē-
ret errorem, dicens: Non licet uobis percussu-
ra auri uestri imaginem facere Cæsari, quia ta-
lem sculpturam lex diuina prohibet esse: neque
locutus ostēso sibi numismate census hoc di-
ceret, si in eo Cæsaris imago causa idololatriæ,
& non ad iudicium magis regis potestatis es-
set deformata.

De balibus decem, & luteribus. Cap. XX.

ET fecit bases decem æneas quatuor cubitorum longitudinis,
bases singulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium
cubitorum altitudinis. Multifariè & multis modis
una eademq; nostræ salutis sacramēta præfigu-
rantur. Namq; ijdem apostoli apostolicisq; uiri,
qui per boues mare portantes designati sunt:
designantur etiam per bases, quæ portandis e-
rant luteribus præparate, quomodo ipsi luteris
eiusdem lauacri spiritualis, cuius & mare typū
gerabant. Siquidem ut Verba dierum narrāt,
omnia in eis, quæ in holocaustum oblaturi e-
rant, lauabant. Holocaustum ergo Domini ge-
neraliter omnis electorum multitudo potest in-
telligi, quæ iuxta uocem præcursoris baptiza-
ta est ab ipso in spiritu sancto & igni. Sicut er-
go sacerdotes, qui in mari lauabantur, formam
exprimunt eorum, qui per baptismum efficiuntur
summi sacerdotij consortes, quod est in Do-
mino Iesu Christo: ita etiam eorundem figurā
holocausta aptissimè præsentant, cum per
ablutionem baptismi gratia spiritus sancti im-
plentur. Lauatur namque in lutere hostia, cum
quis fidelium aqua perfunditur: offertur uerò

Matth. 22.

Paral. 4.

in holocaustum, cum per impositionem manus
episcopi, donum spiritus sancti accipit. Philip-
pus euangelista cum prædicaret in Samaria, Act. 8.
quid nisi in lutere templi hostias Domini laua-
bat? Sed quia necdum in quenquam eorū spi-
ritus sanctus descenderat, sed baptizati erant
tantum in nomine Domini Iesu, uelut ab-
hostia, necdum ad sacrosancti altaris ignē per-
uenerant: at cum missi illō Petrus & Ioannes
imponebant baptizatis manus, & accipiebant
spiritum sanctum, loquebaturq; linguis, iam ad
ignem altaris peruenerant hostiæ, ut fieret ho-
locaustum, quod Latine dicitur totū incensum:
quia uidelicet conscientiam illorum gratia spi-
ritus sancti adimplens, diuino fecit amore fer-
uescere. Quia uerò ad portados luteris decem
sunt bases factæ, poterat ita mysticè interpreta-
ri, quod ministri lauacri uitalis ad æternæ gau-
dia beatitudinis, quæ denario solet numero fi-
gurari, eos quos imbuunt uoce, exempli ope-
re fulciant. Verum quia de illis luteribus distin-
ctè in sequentibus scriptum est, quod uidelicet
quinque ex his positi sint ad dexteram partem
templi, & quinque ad sinistram, magis in eis qui-
narij numeri sunt intuenta mysteria. In utra-
que etenim parte templi sunt bases luterum, ut
utriusq; Dei populo sacri fontis gratia deligna-
retur esse pandenda. Et quinque sunt in utraq;
parte, ut sicut in expositione maris, quod quinq;
que cubitis altum esse iam diximus, sic & in
quinque balibus luterum demonstraretur typi-
ce, uniuersa fidelibus, quæ per quinque corpo-
ris sensus deliquerant, per lauacrum baptismi
esse remittenda. Sicut ergo in uno mari duode-
cim bobus superposito unitas exprimitur ba-
ptismatis, quæ per Apostolos toto erat orbi præ-
dicanda: ita & per duos ordines luterum mysti-
cè ostēditur, quod gentilitas & Iudæa in unum
confortium fidei per baptismatis erat undam
colligenda. Nam et si in geminis luteribus ho-
stia lauabantur, quædam quidem à dexteris a-
trijs, quædam uerò à sinistris, uno tamen igne cō-
sumebantur altaris, ut holocaustum fieret: quia
sive quis in parte circūcisionis, siue in præpu-
tij lauacrum Christi suscepit, uno omnes spi-
ritu, ut filij Dei fieri possint, sanctificatur. Hinc
etenim Apostolus, Sed accepistis (inquit) spiri-
tum adoptionis filiorum, in quo clamamus, ab-
ba pater. Vnum (inquit) spiritum accepistis, in
quo omnes filij adoptionis efficiamini: in quo
nimirum spiritu clamamus, abba pater, abba ui-
delicet qui ex Hebræis uenimus ad fidē: pater,
qui ex gentibus, uarijs quidē linguis pro diuer-
sitate nationū, sed unum eundemq; patrē Deū,
propter unius donum spiritus inuocātes. Quod
aut quatuor cubitorū longitudinis, & quatuor
cubitorum latitudinis, & trium cubitorū altitu-
dinis, bases singulæ fuere, facile intellectu est.
Longitudo etenim ad patientiā loganimitatis,
latitudo ad dilatationē dilectionis, altitudo per-
tinet ad spem supernæ retributionis. Quatuor
autem sunt principales uirtutes, quibus cætera
uirtutū structura imminet: prudentia scilicet, for-
tudo,

Act. 8.

Rom. 8.

titudo, temperantia, atque iustitia. Et ideo quaternorum cubitorum erat longitudo & latitudo basium, quia sancti predicatorum siue aduersa mundi, & longitudinem exilij atque laborum presentium foris tolerant, seu cor in dilectione sui conditoris, suorumque proximorum in exultatione aeterna dilatent, semper operam dare uirtutibus curant, prudenter uidelicet inter bona & mala discernentes, fortiter aduersa sustinentes, cor ab appetitu uoluptatum temperantes, iustitiam in operatione tenentes. Trium uero cubitorum fit altitudo basium, cum per exercitium uirtutum, quas cum patientia malorum, & dilectione bonorum exercent, continua intentione ad sanctae trinitatis peruenire uisionem satagunt. Et ipsum opus basium interrasse erat, & sculpturae inter iuncturas. Iuncturas uidentur dicere eas, quibus ipse luterum tabulae sibimet inuicem connexae sunt, ut scilicet ex quatuor siue quinque tabulis una fieret basis. Quales autem sculpturas inter has iuncturas, id est, in ipsis suis lateribus ante & retro, a dextra & sinistra, & supra quoque habuerint, subdendo aperitur, cum dicitur: Inter coronulas & plectas, leones, & boues, & cherubin, & iuncturas similiter desuper. Non ergo plana erat illa ex parte superficies basium, sed undique uersum mysticis sculpta figuris: quia mentes sanctorum, imò uniuersa conuersatio eorum uirtutum in omnibus gratiam praetendit, neque aliqua illas hora inanis & uacua praeterit, in qua pijs uacare operibus, uel sermonibus, uel certe cogitationibus desistant. Coronulas quippe in se sculptas habent, cum ad ingressum uitae perennis infatigabili desiderio anhelant. Et plectas habent, cum inter desideria uitae, quae sursum est, nunquam fraternae societatis, quae iuxta est, uincula dissoluunt. Habent inter coronulas & plectas leones, cum ita ad speranda caelestia mentem erigunt, ita ad diligendos proximos dilatant, ut in peccantes quosque, qui sibi commissi sunt, feruorem asperae inuentionis exercere non tardent. Habent cum leonibus corripienti cum spiritu mansuetudinis exhibent: quando in feruore corrigendi nunquam fissam unguam discretæ actionis ad loquelam, nusquam uerba diuinæ lectionis uel ut ruminanda in ore uoluerunt cessant. Denique beatus Stephanus, basis uidelicet templi Domini eximia, seruos leonis dentes atque ungues ostendere uidebatur, cum suis persecutoribus aiebat: Dura ceruice, & incircuncisi corde & auribus, uos semper spiritui sancto resistitis. Quem prophetarum patres uestri non sunt persecuti? & cetera. Verum hæc loquens, quantum pietatis, & ut ita dixerim, bubulae mansuetudinis intus in corde gestaret, ostendit, cum pro ipsidem persecutoribus usque ad necem suam desuauentibus, genu flectens, dixit: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Sed quia neque spem aeternorum in caelis, neque amorem proximorum in terris, neque fer-

uorem zeli mordentis, neque lenitatem modestiae compatiens absque sanctarum scientia scripturarum habere possumus, aprè inter coronas & plectas, leones & boues, cherubin esse sculpti memorantur. Cherubin namque constat scripturae sacrae typum tenere, siue quia duo cherubin in propitiatorio arcae, in figuram duorum testamentorum concorditer de Christo canentium sunt, seu quia ipsum nomen scientiae multitudinem sonat. Quanto autem quisque studiosius legendis diuinorum eloquiorum paginis insisterit, tanto necesse est amplius in omnibus quae agit aut iudicat, interni testis aut iudicis examen pertimescat, ne aut plus iuste in peccantes uindicans, aut rursum absque modo iudicis incurrat. Qui enim addit scientiam, addit & laborem. Vnde hic quoque praeter sculpturas cherubin, conuenienter adiungitur: Et super leones & boues, quasi lora exare dependent, quando sancti doctores & in seueritate distinctionis, qua peccantes iudicant, & in mansuetudine lenitatis, qua poenitentibus remittunt, iudicium sui timent auctoris, ne forte iniuste ligando ipsi iuste ligari ab eo cuius iudicium errare nequit, mereantur. Et quatuor rotæ per bases singulas, & axes aenei, & per quatuor partes quali humeruli subter luterem fusiles, contra se inuicem respectantes. Quatuor rotæ, quatuor sunt Euangeliorum libri, qui aptissime rotis comparantur: quia sicut uolubilitas rotæ citissimo cursu quocumque ducitur, currit: ita sermo euangelicus, iuuante Domino, per apostolos uniuersas in breui mundi plagas impleuit. Sicut rota superimpositum sibi curruum à terra subleuat, & subleuat quod auriga dirigit, portat: ita euangelica praedicatione mentes electorum à terrenis cupiditatibus in caelestia desideria suspendit, ac suspensos ad profectum bonae operationis, siue ad ministerium praedicationis, quocumque adiuuans gratia spiritus uoluerit, ducit. Namque in sequentibus dicitur, Quia tales erant rotæ, quales in curru fieri solent. Legimus autem de sanctis: Currus Dei decem milium, multiplex milia tantum. Quid est ergo quod rotæ basium rotis assimilantur curruum, nisi quia unus idemque sermo Euangelij, quosdam eorum quos insituit currus Dei, quosdam bases facit? Quicunque ad euangelizandum uerbum doctores longe lateque mittebantur in mundo, utique currus Dei, & quidem uelocissimi fuerunt: quia per cuncta discurrentes, Deum ad corda credentium perducebant. At uero illi, qui in uno loco commorantes, uerbum salutis proximis annunciant, eosque ad lauacrum uitae, quae uel in baptismo, uel in compunctione lacrymarum celebratur, accendunt, quasi bases sunt templi, quae portant luterem ad lauandas hostias. Quia ita fidelibus, quibus praesunt, ministerium salutis impendunt, ut longius excurrere ad acquirendos novos populos, labores non subeant.

Rota

Rotæ ergo basium rotis sunt curruum similes: quia iidem libri euangeliorum, qui hos doctores ad praedicandam fidem ueritatis mittunt, illos ad confirmandam amplius fidem inter doctores, tam sacramentis caelestibus imbutos, manere praecipunt. Rotæ quatuor basium luteris sustentabant, cum euangelia Iacobum fratrem Domini ad confirmandam in Hierosolymis ecclesiam residere iusserunt. Rotæ earum similes curruum Dei suppositæ ad currendum parabant, cum eadem euangelia Paulum & Barnabam ad praedicandum gentibus per omnia discurrere uoluerunt. Rotæ bases suppositæ ad portandum luterem templi à terra sustolliebant, cum nostris nuper temporibus beatus papa Gregorius euangelicis roboratus eloquijs, Romanam rexerit ecclesiam. Rotæ eadem curruum Dei subnexae longestabant, cum reuerendissimi patres Augustinus, Paulinus, & ceteri socij eorum, eisdem euangelicis confirmati oraculis, iubente illo uenere in Britanniam, & uerbum Dei commiserere dudum incredulis Gentibus. Si ergo bases luteris sancti doctores sunt, qui lauacrum nobis uitae ministrant, & rotæ quaternae basium quatuor sunt libri Euangeliorum, quid axes rotarum qui bases gestant, nisi ipsa eorumdem sunt corda doctorum, qui dum preceptis Euangelij sedulo intenti, eos ab infimorum appetitu sustollunt, uelut immisi rotis axes altius basim à terra subleuant. Porro humeruli, qui rotis antepositi, ne ab axis delabi possent, assistebant, praeconia sunt Prophetarum, quibus euangelica & apostolica scriptura, ne cui legentium in dubium forsitan ueniat, confirmatur. Vnde & apostolus Petrus de Domino loquens, ait: Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui beneficiis intendentes. Sed & omnes euangelistae atque apostoli in eis quae scribere, legis & prophetarum mentionem facere solebant. Denique Marcus ait, Initium euangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Esaiæ propheta. & Mattheus, Hoc totum factum est, ut adimpleretur scripturae prophetarum, & cetera huiusmodi. Bene autem dicitur quod humeruli, qui per quatuor partes subter luterem erant positi, contra se inuicem fuerint respectantes: quia nimirum omnis scriptura prophetica libimet consentanea est, utpote uno dicitur spiritu condita. Quatuor autem fuere per bases singulas humeruli, uidelicet iuxta numerum rotarum, non quia quatuor sunt tantum libri prophetici, sed quia in omnibus que locuti sunt prophetae & Moyses, dictis quatuor euangelistarum testimonium praebuerunt, ut ex consensu utriusque una fides & dilectio Christi nostra omnium corda firmaret. Os quoque luteris intrinsecus erat in summitate capitis, & quod forinsecus apparebat unius cubiti, erat totum rotundum, pariterque habebat unum cubitum & dimidium. Os luteris unius cubiti erat, propter unitatem confessionis & fidei: quia omnes in confessione patris & filij, & spiritus sancti baptizamur, dicitur Apostolo: Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & pater omnium. Et ipsum

os in capitis erat summitate, ut ad caelestia nobis regna per baptismum iter esse patefactum diceret. Ipse uero luter in amplitudine cubiti habebat unum & dimidium, propter operis nimirum perfectionem, & initium contemplationis. Integer etenim cubitus in luterem, perfectionem bonae designat actionis. Quod absque ulla dubietate habebat ille, de quo tentatori antiquo Domini aiebat: Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra? homo simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo. Est uero alter cubitus diuinæ uisionis, qui ex parte nonnulla etiam in hac adhuc uita retentis fidelibus donari consueuit, ut idem Iob de uisio auris audiui te, nunc autem oculus meus uidet te: ut Moyse Dominus facie uisus est ad faciem, ut Esaiæ sedens in solio regni circumstantibus cum laude debita caeli ciuibus, ut ceteris saepe uisus est prophetis, ut beato Stephano in articulo passionis, apertis caeli ianuis gloria Dei ostensa est, ut Paulo introitus paradisi, & tertij caeli sunt patefacta mysteria. Sed uniuersa hæc ex parte permodica, in comparatione eius, quae in futuro reuelanda est gloria. Ideo post cubitum bonae operationis, quae in hac uita perfici potest in sanctis, cubitus incipit supernae contemplationis, quae in futura uita in cunctis iam constat perficienda electis. Quae nimirum mensura unius & dimidij cubiti, non luteribus tantum, sed & rotis earum inerat ac basibus. Scriptum namque est in sequentibus, Vna rota habebat altitudinis cubitum, & semis. Et paulo post, In summitate autem basis erat quadam rotunditas unius & dimidij cubiti, ita facta, ut luter desuper posset imponi. Luterum quippe mensura unius erat cubiti & dimidij: quia nimirum ea fide in fonte uitae lauamur, ut per opera iustitiae, ad uitam intrare mereamur aeternam, quamuis line peccato dum hic uiuimus, esse nequeamus. Ipsam uero uitae caelestis dulcedinem gustare ex parte, ac diligere in hac interim uita, perfecte autem uigilare nulla ratione ualemus. Rotæ quoque uno ac dimidio cubito mensurantur: quia studium lectionis euangelicae, qualiter hi qui perfecti esse uelint, uiuere debeant, ostendit: spemque nobis aeternae retributionis in praesenti demonstrat, ipsam uero retributionis illius qualitatem in futuro nobis pandendam, simul & donandam esse promittit. Bases & ipsae unum habent cubitum, ac semissem amplitudinis in summitate sui, ubi luterem recipiunt: quia ipsi doctores summi, ac ministri lauacri salutaris, opere quidem perfecti in hac uita fulserunt, sed luce contemplationis ex parte sunt fruiti. unde & aiunt, Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus: cum autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. In hunc modum fecit decem bases, iuxta unam & mensura, sculpturaeque consimili. Fecit quoque decem luterem aeneos. Quare sint bases factae, totidemque eis superpositi luterem, supra tam dictum est. Quod

Quod uerò una erat fufura mensura. & consiliis sculptura omnium basium siue luterum, non in ea significatione factum est, quod aqua lia possint esse omnium merita doctorum: sed in ea potius, quod una fides Euangelij, qua instituantur, unum est & sacramentum baptismi, quo abluuntur, unus idemque spiritus est, quo omnes consecrantur electi, tametsi donationes habent diuersas in ipso spiritu, qui diuidit singulis prout uult. Quadraginta batos capiebat luter unus. Quadragenarius numerus solet magnæ perfectionis typum tenere, quia numerum quater deni, faciunt quadraginta. Decem autem sunt præcepta, quibus omnis nostra operatio in lege diuina præfixa est: quatuor uerò Euangeliorum libri, quibus per dispensationem Dominicæ incarnationis cœlestis patriæ nobis est patefactus introitus. Et quia omnes, qui ad mysterium sacri baptismi pertinent, cum fide & sacramentis euangelij debent fructum rectæ operationis ostendere, apte luter singuli in quibus holocausta lauabatur, quadraginta batos capiebant. Quod uerò sequitur, Eratque quatuor cubitorum, siue in altitudine, seu in latitudine significet, intellectus mysterij in promptu est. Luter enim unus quatuor cubitorum erat, uel propter sancti Euangelij libros, in quibus forma nobis baptismi præfixa est: uel propter quatuor cardinales uirtutes, quibus quisque fidelis, si non frustra fidelis est, debet institui: uel certe propter mundi quatuor plagas, quibus lauacrum salutis ministratur, dicente Psalmographo: Quos redemit de manu inimici, de regionibus congregauit eos, à solis ortu & occasu, ab aquilone & mari. Quod uerò supra dixit, Pariterque habebat unum cubitum & dimidium: & neque ibi altitudinem an amplitudinem significaret, adiecit, uidetur quod fundum ipsius luteris unius esse amplitudinis uoluerit intelligi. Quod ex mensura (nisi fallor) basis, in qua positus erat, quisque luter facillime conicitur, quæ ita describitur: In summitate autem basis erat quadam rotunditas unius & dimidij cubiti, ita fabricata, ut luter de super imponi posset. Latitudo ergo fundi in luteribus, unus erat cubiti ac dimidij, ipsa uerò capacitas luterum, quatuor habebat cubitos. Sed utrum in altitudine, an in longitudine, an in utroque dicat, qui nouerit? Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, qui inq; ad sinistram. Dexteram partem templi & sinistram non intus in templo ipso, sed ante templum dicit ad orientalem plagam, uidelicet in atrio interiore, quod sacerdotum proprie uocabatur. Quinq; autem posuit ad dexteram partem templi propter Iudeos, qui sole iustitiae pro doctrina legis antiquitus uti solebant: & quinq; ad sinistram propter nos, qui caeco diuitius corde seruituti adhaerebamus eius, qui ait: Pone sedem meam ad Aquilonem, quod est aperte dicere: Illis in cordibus requiescere desidero, quæ à luce ueritatis, & flamma diuine charitatis aliena esse considero. Mare autem posuit

ad dexteram partem templi, contra orientem ad meridiem. Et hoc in eodem atrio positum est ad orientem. Quod autem ait, Ad dexteram partem templi, hoc est quod repetit dicens, Ad meridiem. Inredientibus enim atrium ab oriente, primo diuertendum erat ad meridiem, ubi mare in ipso angulo stabat, sacerdotibus ad lauandum paratum: deinde progredientibus intro, occurrerant luteri ad lauandas hostias, ab utraque parte positi: intra hos erat basis aenea quinq; cubitorum longitudinis, & quinq; cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis, in qua stans Salomon dedicauit templum: deinde ultra progredientibus, occurrerant altare holocausti contra meridiem atrij: deinde porticus templi siue uestibulum, in quo erant columnæ aereæ, circa ostium templi. Quod ergo mare posuit ad dexteram partem templi, significat nos per lauacrum baptismi ad regnum cœlestis, quod iure uocabulo dextera figuratur, debere peruenire. Qui enim crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Nam ubi dextera simul & sinistra in bono accipiuntur, uel Iudæam & Gentilitatem, ut in expositione basium supra diximus: uel præsentem ecclesiæ uitam & futuram, uel legitimitatem sanctorum & trinitatem, uel aliquid huiusmodi: ubi uerò absolute dextera in bono ponitur, æterna gaudia sapienter demonstrat. Quod uerò contra orientem posuit mare, ad eandem propè significationem respicit, quod uidelicet per lauacrum sacri fontis splendor nobis internæ claritatis aperitur. Quod ad meridianum latus atrij, significat fideles per acceptionem sancti spiritus ad flagrantiam solere ueræ charitatis accendi. Feruor etenim meridiani solis consuevit in scripturis ardorem dilectionis, & illustrationem spiritus sancti, per quem eadem dilectio diffunditur in cordibus electorum, significare.

Quod in regione Iordanis facta sint uasa domus Domini. Caput XXI.

Omnia uasa que fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant: in campestri regione Iordanis fuit earex in argillosa terra.] Aptè in regione Iordanis fusa sunt uasa domus Domini, in quo uidelicet lumine Dominus noster baptizari dignatus est, tinctusque eius undis aquarum nobis elementum in abluitionem peccatorum conuerit: quia omne fidelium baptismum, quo Domino consecrantur, in exemplum celebratur baptismatis illius, quo ipse aquas sanctificauit. Rectè in regione Iordanis uasa domus Domini sunt facta. Neque enim aliter uasa electionis & misericordiae fieri possumus, nisi ad baptismum illius, quod illo in flumine subijt respicientes, & ipsi uitali flumine saturamus abluui. Notandum autem, quod non tantum in regione Iordanis, sed & in campestri regione illius facta dicit eadem uasa: significans multiplicationem fidelium, quæ non solum in Iudæa, sed & in omnium nationum erat latitudine futura, expleta prophetia

pheta quæ dicit: Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt. Cui simile est hoc, quod idem psalmista de sacramenti Dominicæ incarnationis arcano, à qua ad fidem uenerunt, ait: Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ. Audimus quippe in Ephrata, id est, in Bethleem sacramenta Dominica: quia reuelatum per prophetas de Virgine, quæ erat ex eadem ciuitate, de fructu uentris eius Christum in carne uenturum. Inuenimus ea in campis syluæ: quia reuelata in latitudine gentium per orbem, ipsi cognouimus, ipsi uidimus, ipsi participes sumus facti. Fudit ergo rex uasa domus Domini in campestri regione Iordanis, quia Dominus baptismum salutis, de quo uasa misericordiae faceret, per totam mundi latitudinem impleuit. Argillosa autem terra de qua facta sunt formæ ad fundenda uasa domus Domini, quæ melius quam scriptura sacra, de qua regulam bene uiuendi accipimus, ualet intelligi: Quasi enim argilla ignibus durata formam uasis Domini, ipsa quanta & qualia fieri debeant, exhibit, cum nobis scriptura regulam iustitiæ quam sequamur, ostendit, sanctorumque nobis exemplum, qui in igni tribulationum inuincibiles perdurant, in omnibus sequenda præmonstrant. Si uasa in domo Domini electa, ac preciosa esse concupiscimus, sicut æs igni liquefactum argillæ formam ingreditur, quo uas possit aptum ministris cœlestibus effici: ita & ipsi salubriter humiliati, & flamma siue diuinæ charitatis, seu etiam humanæ aduersitatis emolliti, uiam patrum bono operando intramus, ut ad præmia patrum bene currendo perueniamus. Neque enim semper nos regulis necesse est bonæ operationis aptari; sed completa operatione bona palma est speranda beatæ retributionis: quia nec semper uasa in formis argillæ tenebantur inclusa, uerum ubi ad perfectionem peruenierant, fractis formarum claustris producebantur in lucem, & in templo Domini pro suis quæque locis disponebantur. Hoc autem dicimus, non quia opera sanctorum unquam sint interitura, sed quia ubi coronam iustitiæ, quam bene operando meruerunt, acceperint, laboriosæ operationis cuncta iam cessent officia. Quis enim in illa uita pro fide Christi martyrium patitur, ubi expullis aduersarijs, omnes electi in presentia Christi laetantur? Quis ibi mortuum sepeliat, ubi sola uiuentium terra est? Quis lugentem consoletur, ubi absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum? Quis ibi domum peregrino & hospiti aperiat, ubi omnes simul electi habitacionem ex Deo habent, domum non mansuetam, æternam in cœlis: Quis mihi illic panem esurienti, potum uel adferat sitienti, ubi Dominus pascet me, & nihil mihi deerit? Diruptis ergo formis uasorum quondam necessarijs, uasa ipsa in domo Domini splendida iam resurgent: quia cessantibus, in fine seculi non solum persecutionibus, quas propter iustitiâ pariuntur, uerueritiam laboriosam iustitiæ operibus, quibus spòte sua per æternam beatitudinem insudant electi, sola uisione sui cœlestis præcepta immortalitatis claritate lætabunt.

De altari utroque. Cap. XXII.

Fecitque Salomon omnia uasa in domo Domini, altare aureum, & mensam, super qua poneretur panes propositionis, aurea. Altare aureum corda significat peccatorum iustorum, internæ claritatis & castitatis luce corusca, quorum sublimitati significandæ etiam locus conuenit eiusdem altaris. Stabat enim ante ostium sancti sanctorum, ut in factura tabernaculi manifeste legimus. In quod uidelicet altari non hostiarum sanguis, neque libamina, sed thymiamata tantum incendebantur, quorum fumus ad superiora ascendens operiebat arcam, atque oraculum odore suauitatis implebat. In quo figuram exprimebat sanctorum, qui dum neglectis temporalium cupiditatibus tota intentione cœlestia querunt, uelut intus in uicinia oraculi sunt positi, nec longe remoti sunt à uelo, quo templum & sancta sanctorum dirimuntur. Qui corpore tantum terram incolunt, ceterum secundum interio-rem hominem totam conuersationem habent in cœlis. Ascendit que ab huiusmodi altari fumus incensorum intra sancta sanctorum, ubi arca est recondita, cum orationes sanctorum flamma charitatis excitata, ad cœlum usque perueniunt, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Non enim in hoc altari sanguis hostiarum, sed thymiamata tantum incendebantur: quia tales uiri non habent opera carnis & sanguinis, quæ in ara sui cordis immolantes Domino manant, sed solummodo lachrymarum & orationis ei uota, pro desiderio regni cœlestis offerunt. Verum quia nemo repente fit summus, sed per oblationem carnalium uoluptatum sollicita mente ad desiderium cœlestis conscenditur, non prætermisit scriptura in mystica domus Domini factura & illorum ponere figuram, qui carnales adhuc in se concupiscentias, quæ militat aduersus animam, flamma superni laboris incendere laborant, quatenus his corde siue corpore suo extirpatis, consequenter ad maiora possint ascendere, ac Deo spiritualium thymiamata orationum & cōpunctionis offerre. Factum namque est aliud altare ad offerendas uictimam, multo quidem maius, sed quantum magnitudine præstas, tantum situ loci, & specie metalli inferius. Nam & de ære factum, & ante fores positum erat templi. In quo nimirum illi sunt figurati expressi, qui tali deuotione Domino deservunt, ut caro eorum adhuc concupiscat aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, soleatque dicere, Quia mēte seruimus legi Dei, carne autem legi peccati. Qui cum incētiua carnis edomare, fluxa luxuriam restringere, frequentibus ieiunijs & orationibus, uigilijs & eleemosynis, ceterisque spiritus fructibus, ad tranquillitatem castimoniam Deo dignè accedere cōtendūt, quid nisi uictimam illi suæ deuotionis immolāt, implētes illud Apostoli, quo obsecrat nos per misericordiam Dei, ut exhibeamus corpora nostra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem? Qui quoniam flagrant spiritualis seruitutis amoris, in nodum triumpho eminet deuotæ concupiscentiæ carnalis, altare holocausti ignem quod de cœlis sacrosanctum habet, sed specie æris, & non auri præterdit. Verum quia plures sunt in sancta ecclesia carnales, quam spirituales, plures qui

Psalm. 77.

Apocal. 7.

Rom. 7.

Rom. 12.

qui uitiorum illecebras refranando cohibent, quam qui superato ac sopito uitiorum certamine de adepta uirtutum securitate latantur, merito altare holocausti maius esse multo, quam altare thymiamatis afferebatur. Scriptum namque de eo est in libro Paralipomenon: Fecitque altare æneum 20. cubitorum longitudinis, & 20. cubitorum latitudinis, & 10. cubitorum altitudinis. Et quidē altare thymiamatis Moyses fecit in eremo, habēs cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, & duos cubitos in altitudine. Quantē autem magnitudinis hoc Salomon fecit, scriptura non dicit, sed tantum quod altare aureum fecerit, dicitur. Constat autem quia tantum facere non potuit, quantum fecit holocausti: quia si uiginti cubitorum in longitudine factum esset, totam templi latitudinem impleveret. Quanto igitur ulterius erat positum altare holocausti quam incensii, quantumque genere oblationis, ac uilitate metalli ignobilius fuit, tantum quantitate mensuræ, & hostiarū frequentatione prestantabat: quia nimirum plures sunt multo, quibus dicatur: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: quam quos audire delectet, Si uis perfectus esse, uade, uende quæ habes, & da pauperibus. Nec tamen huius mensura altaris ratione mystica caret, & numero. Habet enim uiginti cubitos longitudinis, & totidem cubitos latitudinis, & decem cubitos altitudinis, de quo quidē numero in expositione templi, & uestibulo eius diximus. Sed & nunc dicendum breuiter. Quod altare holocausti electorum in ecclesia typum tenet, qui suum corpus & animam Deo consecrare per ignem amoris illius quarunt, perseuerantia horum in bona operatione per longitudinem altaris, amplitudo in charitate Dei & proximi, per latitudinem, spes in expectatione diuinæ uisionis, per altitudinem figuratur. Quod uerò longitudo & latitudo altaris uicenorum erat cubitorum, magnam utique perfectionem designat eiusdem indefessa longanimitatis, ac sinceræ dilectionis, quæ per utriusque testamenti nobis obseruatiā tribuitur. Quater enim quini uicenarium numerum cōplent. Quinque autem libri Moysaicae legis, quatuor Euangelicæ sunt libertatis. Et cum ad intelligentiam atque custodiam legis spirituales illustrante Euangelij gratia peruenimus, uicenarium profectio numerum perficimus. Fitque idē numerus uicenarius in longitudine & latitudine altaris, cum corda electorum, docente utroque Testamento, & adiuvante ipso uno utriusque Testamenti auctore, & perseuerantiam boni operis etiam in persecutionibus seruant, & hilaritatem dilectionis in eos qui persequuntur, exhibent. Denario autem numero spes celestium premiorum designari solet, Domino affirmante, cum eos qui in uinea magni patrisfamilias laborabant, denario remunerandos esse testatur. Et merito per hunc numerum merces æterna figuratur, in qua nostra natura, & in æternum diuinæ uisioni coniungitur, quia in ipso numero mystice diuina simul & humana natura desig-

gnatur, Deus quippe trinitas est. Homo autem septenario numero comprehenditur: quaternario uidelicet propter corpus, quod ex quatuor elementis consistit: ternario uerò propter triplicem interioris hominis differentiam, quam scriptura nobis sancta ostendit, cum diligere nos iubet Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota uirtute. Vnde & in decalogo legis tria sunt mandata, quæ nos ad cultum diuini amoris excitant, septem quæ dilectionem commendant proximi. Qui ergo decalogum in Dei & proximi amore custodiunt, iure mercedem huius custodiæ in Dei simul & proximi uisione percipiunt. Quicquid in hac uita & proximum quem uident, & Deum quem non uident, diligunt, hi in futura uita & Deum regē in decore suo, & proximum glorificatum ac decoratum uidebunt. Et ideo altare quod in figura factum est electorum, ad significandam eorum uitam perpetuam, decem erat cubitos altum. Cum uerò dictum esset quod fecit Salomon altare aureum, additum est continuò: Et mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream. Mensa autem aurea, scriptura est sacra spiritualis intelligentiæ claritate fecunda: de qua Psalmista Domino, Parasti (inquit) in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Ne enim nos aduersarij tribulantes ad errorē inflectant, mensam nobis conditor noster scientiæ celestis, per quam in fide ueritatis confortemur, parauit. Panes namque propositionis, sancti sunt doctores, quorum nobis opera, uel uerba salutaria, ad exemplum uitæ proposita, semper in diuinis paginis quisquis bene querit, inuenit. Vnde & apte huiusmodi panes in Exodo duodecim fieri præcepti sunt, uidelicet propter Apostolos duodecim, per quorum ministerium & noui scriptura Testamenti condita est, & instrumenti ueteris, donante Domino, reuelata mysteria. Quo nimirum numero non tantum idem apostoli, sed & omnes sunt designati, qui prædicando uerbum pabulum uitæ fidelibus ministrant: quia omnes utique ipsam doctrinæ formam, quam apostoli à Domino acceperunt, sequuntur. Legimus autem de his panibus in Exodo, per singula sabbata eos mutari debere, & novos pro ueteribus in mensa Domini proponi, unius quoque mensuræ, ac similis formæ semper eos parari præceptos. De quibus omnibus mysticus de interna refectione sensus, luce clarior resurgit. Ablatis enim ueteribus, noui restituntur panes, cum assumptis de hac uita aliquibus doctorum fidelium alios loco eorum sancta ordinat ecclesia. Et hoc non nisi de die sabbati, quia quisquis bonum certamen certauerit, cursum consummauerit, fidem seruauerit, tempore suæ resolutionis requiem beatę perennitatis intrabit. Vnius mensuræ, & non disparis, similes semper fiebant panes: quia nimirum una eademque forma est ueritatis & fidei, quam primo apostoli suis auditoribus ostendebant, ac deinde successores eorū, & omnes usque ad finem seculi pij doctores in ecclesijs Christi per orbem prædicare non desistunt.

De

De mensis decem aureis. Cap. XXIII.

Quod uerò in uerbis dierum legimus, quia fecit Salomon mensas decem, & posuit eas in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris, phialas quoque aureas centum, non tam ad panes propositionis, quam ad uasa Domini factas esse, credibile est: phialas uidelicet, quas pariter factas scriptura refert: thymiamateria, thuribula, & cætera quæ in sequentibus leguntur. Nam quod paulo post in eodē uerborum uolumine subinfertur: Fecitque omnia uasa domus Domini, & altare æneum, & mensas, & super eas panes propositionis, uel pluralem posuit pro singulari, more scripturis usitatissimo: ut in Iesu Naue, Filij autē Israel prauaricati sunt mandatum, & usurpauerunt de anathemate, cum Achana solus, & non plures filij Israel hoc fecerint: uel certe quia panes propositionis solebant ante sabbathum coqui, ut in sabbatho mox poni possent in mensam propositionis: potuit fieri, ut panes nouiter cocti, mox illis mensis imponerentur, ibidemque nocte illa seruarentur operati, donec primo mane ablatis ueteribus, super mensam propositionis ponerentur calidi. Non autē hæc mensa decem à figura unius mensæ propositionis discrepant. Nam sicut mensa duodecim panibus onusta unanimē totius scripturæ cōcordiam, auctoritate Apostolica munita designat: ita non immerito & mensa decem aurea diuinæ legis, & Prophetarum eloquia figurate denunciat, quæ uel refectionē nobis uerbi Dei, quasi panes propositionis offerunt, uel nobis exempla fidelium, quasi positurū in se uasorū Domini claritatē & miracula proponunt. Recte autē bis quinque sunt mensæ, non solum quia legislator quinque uolumina scripsit, uerum etiam quia tota ueteris Testamenti series quinque ætates seculi complectitur. Geminatur autem numerus mensarū quinarius, & quinque à dextris, & quinque à sinistris ponitur, cum post incarnationem Dominicā eadem scriptura, siue utriusque Dei populo, Iudæo scilicet & Gentili committitur, siue Euangelicis plena figuris ostenditur, quæ quondam Dei populo antiquo iuxta literam solum intelligenda esse putabatur. Cum enim legentes in sancta scriptura, uerbi gratia à Abel coronatū martyrio, Enoch translātū de mūdo, Noe pereunte mundo mirabiliter saluatū, hospitem Loth exterminatis impijs sublimiter remuneratum, Abraham meritō obediētiae patrem cunctarum gentium constitutum, Ioseph post uenditionem meritō castitatis & innocentiæ exemplum uirtutis assumimus: quid mensæ quinque aureæ, siue uasa Domini, seu panes propositionis adhuc in sinistris templi, nisi quia diuinæ literæ iuxta historicum sensum ianuā nobis & recte uiuendi, & æterna præmia à Domino speranda aperiant? At cum easdem altius intelligentes, uel dispensationē Dominicæ incarnationis, uel alia quælibet sanctæ Ecclesiæ sacramenta sonare uideamus: quasi alias quinque mensas ad portanda uasa electionis, & alimoniam uitæ spiritualis in dextris templi inueni-

Bedæ tom. 8.

mus: quia eadem ipsa uerba sacræ historiæ nouum omnino fulgur nobis sapientiæ celestis, nouos aperire sensus de ueteribus cognoscimus: in qua profectio figura & candelabra quina sunt facta in templo. Cum enim dixisset scriptura regem Salomonem fecisse mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream, adiunxit subsequenter, & ait:

De decem candelabris. Cap. XXIII.

Et candelabra aurea quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram contra oraculum ex auro purissimo, & quasi lilij flores, & lucernas desuper aureas. Hæc enim mensæ ex typo sanctæ scripturæ recte ponuntur, quia & iustitiam esurientibus panem uerbi ministrant, et uasa ferunt ministerij celestis, id est, iustorum nobis actus in exemplum proponunt: ita & aptissime per candelabra eadem diuina eloquia figurantur, uidelicet quia lucem sapientiæ errantibus proferunt. Hinc etenim Psalmista, Lucerna (inquit) pedibus meis uerbum tuum, &c. Hinc etenim Salomon ait, Quia mandatum lucerna est, & lex lux. Quare autem quinque à dextris, & quinque à sinistris sint posita candelabra, ex his quæ de mensis tractauimus, facillimè patet. Cui uerò dixisset, Quinque à dextris, & quinque à sinistris: conuenienter additur, Contra oraculum. Oraculum namque ubi erat arca, ut sæpe dictum est, aditum designat patriæ celestis, ubi Christus est in dextera Dei sedens, paternorū utique conscius secretorū. Vel candelabra templi aurea contra oraculum sunt posita, quia diuina eloquia ad habitationem semper superne ciuitatis aspectant, ut huius agnitionem ac desiderium nostris cordibus infundat, & eos qui originem carnis à terra habent, ad appetendam promerendamque in celestibus sedem perpetuæ mansionis accendant. Sunt autem qui hoc quod de candelabris dicitur, quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram, ita putant intelligendum, quod quinque fuerint à dextris illius candelabri, quod fecit Moyses in deserto, & quinque à sinistris, utraque tamen ad meridiana plagam, in qua candelabrum, quod unum fecit Moyses, stare præceptum est. Quod eodem ordine de mensis decem intelligunt, quæ omnes quidem ad Septentrionalem plagam fuerint positæ: sed quinque ad dexteram Moysaica illius mensæ, & quinque ad læuam. Verum si cōsideres uerba sacræ scripturæ, quibus dicitur, Et candelabra aurea quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram contra oraculum: patet, ni fallor, quod æque utraque per la- tus utriusque templi in longum sint posita. Nam si omnia candelabra ad australe latum templi in longum posita essent, non diceretur contra oraculum posita, sed potius contra Aquilonem, siue contra mensas, siue etiam in mensis ubi stabat: quod dictum est in Exodo, de illo uno candelabro in tabernaculo testimonij, & regione mensæ, in parte Australi: itemque in libro Numerorum, Cum posueris septem lucernas contra eam partem, qua candelabrum lucere debuit. Ex utraque parte templi candelabra, ex utraque erant mensæ: quia diuina scriptura ad illustrandum

Psal. 118.

Proverb. 6.

Exod. 25.

Num. 8.

d

nem

nem ac refectiōem utriusq; Dei populi condi-
ta est, quæ nos in prosperis & aduersis, tristibus
ac lætis uenientibus uel accidentibus reficere,
ne deficiamus, & ne cæci remaneamus, illustra-
re consueuit. Vasa quoq; misericordiæ sibi su-
perposita, hoc est scripta in se iustorum opera,
utrisq; nobis, per quæ in actione iustitiæ & ipsi
confortemur, proponit. Si autem quæris, quid
inter candelabra & lucernas eorum typicè di-
stet, possumus rectè intelligere lucernas esse ui-
ros sanctos, qui oleo sancti spiritus infusi, & ipsi
igni dilectionis ardent in corde, & proximis lu-
cem scientiæ proferunt in lingua. Candelabra
autem quæ has lucernas in sublime tollunt, ut
longè lateq; uideri possint in Ecclesia scriptu-
ram esse sacram, quæ sanctorū nobis uirtutes,
& doctrinam sua lectiōe demonstrat: cui uide-
licet interpretatiōi annuit sermo Domini, quo
dicitur de Ioanne, Ille erat lucerna ardens & lu-
cens. Possimus etiam ita aptissimè dicere, quia
lucernæ sunt diuina eloquia, iuxta illud Psalmi-
stæ, quod & supra posuimus: Lucerna pedibus
meis uerbum tuum. Candelabra autem harum
lucernarum sancti omnes, qui sua corda & cor-
pora ferendis Domini mādatis, humili semper
intentione supponunt. Quisquis enim in nullo
propriam sequi curat uoluntatē, uerū in om-
nibus quæ scriptura sancta dicit, attendit, eiusq;
se subijcere mādatis fatagit: auscultare pro-
missis, quasi candelabrum domus Dei aureum
aureas eius gestat lucernas: quia casta corporis
sui membra castas mentis cogitationes ad faci-
enda quæ Deus iubet, supponere contendit. Et
hoc tam fixa intentione quàm candelabrū, ne-
cesse est firmiter ad superna erectum, impossi-
tas sibi lucernas non solum absq; ruina, sed etiā
absq; ulla status sui mutatione seruare. Quod
uero cum dixisset, Et candelabra aurea quinq;
ad dexteram, & quinq; ad sinistram contra ora-
culū ex auro puro: addidit, Et quasi lilij flores,
& lucernas desuper aureas, uidetur iuxta lite-
ram, quia suprema pars candelabrorum in mo-
dum sit lilij repandi deformata, quod in cande-
labro tabernaculi factum esse legimus, cuius &
stipes medius, & calami ex ipso procedentes cū
scypis & sphaerulis, lilia scribuntur habuisse
per plurima. Flores autem lilij, sicut sæpè dictū,
amoenitatem semper uiuentis terræ uiuentium
designat. De qua dicit beatus Petrus, regenera-
tos nos à Domino in spem uiuam, in hæredita-
tem incorruptibilem, & incontaminatā, & im-
marcescibilem conseruatam in cœlis. Et bene
lilij flores aurei in candelabro sunt facti domus
Domini, quia diuina scriptura spretis tempora-
libus gaudijs, ad appetēda nos bonā patriæ cœ-
lestis prouocare cōsueuit. Et quomodo erectū
in altitudine candelabrum lilij flores & iucer-
nas habet aureas in capite: ita omnes electi qui
in eadem scriptura sacra cōtinentur, erecto ad
superna sensu, cœlestia bona à Domino quesit-
se, & percepisse probatur. Diximus plenius de
mensa & candelabro, & utroq; altari, ac basi do-
mus Domini, in libris quos de factura taberna-

culi & habitu sacerdotali scripsimus. Si quis er-
go iuxta capacitatem nostri sensus ex patrum
traditione progenitam de his scire desiderat, in
illo opere requirat. Sequitur:

*De cardinibus ostiorum, & perfectione operis domus
Domini. Cap. XXV.*

ET cardines ostiorum domus Domini interioris sancti san-
ctorū, & ostium domus templi ex auro erant. Si ostia
domus interioris sancti sanctorū angelica sunt
mysteria, quæ nobis de corpore egressis introi-
tum uitæ cœlestis referant, & ostia domus tem-
pli doctores sancti ac sacerdotes, qui instruen-
do, baptizādo, Dominici corporis & sanguinis
mysteria cōmunicando prima nobis præsentis
ecclesiæ lumina pandūt, quid cardines utrorūq;
ostiorū, nisi sensus & corda eorundem sunt an-
gelorum siue sanctorum, quibus immobiliter
contemplationi ac dilectioni sui conditoris ad-
hærent, ut eo ministerium diuinitus sibi delega-
tum, rectè compleant, quod à uoluntate illius,
cui ministrant, nunq; oculos auertunt. Aperitū
ergo & clauduntur ostia tempore cōgruo,
sed nullo suum cardinē tempore deserunt: quia
& angeli & homines sancti, siue in hac uita fi-
dei, siue in illa speciei fideles atq; electos susci-
piant, semper animum in radice internæ dile-
ctionis fixum tenent. Vnde bene iisdem cardines
ex auro facti esse perhibentur, propter ui-
delicet meritum propriæ claritatis.

*Et perfecit omne opus, quod faciebat Salomon in domo Do-
mini.]* Perfecit Salomon opus quod faciebat in
domo Domini, cū Rex pacificus noster in die
nouissima omnes electos resurrectionis immor-
talitate glorificat. Alioquin quædiu status huius
seculi geritur, facit quidem opus domus Domi-
ni Salomon, sed nondū perficit: quia corda ele-
ctorum Dominus, ut bona operentur, inspirat
& adiuuat: nullum tamē in hac uita duntaxat
commorantem absq; peccato esse tribuit. nāq;
hoc donū futuræ uitæ beatitudinij reseruat. Per-
ficit uero omne opus templi sui, & hoc dedica-
tioni aptum reddit, cum translatos de hac uita
electos, æternum perducit ad regnū. Quod be-
ne significatur & in hoc, quod templum septem
annis edificatum est, octauo autem perfectum,
ac dedicatum est. Septem namq; diebus omne
hoc tempus uoluitur. Octaua est dies iudicij &
resurrectionis futuræ, de qua Psalmi sextus &
undecimus attitulantur: cui uidelicet tempo-
ri conuenit aptè quod sequitur:

*Et intulit quæ sacrificauerat pater eius Dauid, argentū &
aurū, & uasa, repositūq; in thesauris domus Domini.]* Argē-
tum namq; ad nitorem eloquentiæ: aurum ad
splendorem sapiētiae, uasa generaliter ad ratio-
nalem pertinent creaturā. Sanctificatq; Dauid
pater Salomonis argentū, cum Deus pater elo-
quentes quosq; gratia sancti spiritus ad loquen-
dum uerbum Euāgelij confortat: sanctificat au-
rum, cum naturali ingenio præditos suo replēs
spiritu, ad consideranda in lege sua mirabilia il-
luminat: sanctificat & uasa, cū omnibus gene-
raliter filijs ecclesiæ eiusdem spiritus gratiā lar-
gitus, ad amanda illos, & appetenda dona per-
petuæ

petuæ salutis inflammat. Hoc autem argentū,
hoc aurum, hæc sanctificata uasa Salomon in-
fert in templum, cum Dominus noster per actio-
ni uersali iudicio omnes electos, & doctores
uidelicet, & cæterorū fidelium cœtum, in gau-
dium regni cœlestis introducit: reponitq; uasa
diuersi generis argentea siue aurea in thesauris
domus Domini, quando eos qui multitudine
dulcedinis eius frui meruerint, abscondit in ab-
dito uultus sui à conturbatione hominum. Et
aptè multi sunt thesauri, in quibus uasa electio-
nis recondantur, sed una domus Domini, in qua
iisdem sunt facti thesauri: quia & una est eccle-
sia, in qua omnes continentur electi, quantum li-
bet meritis distent: & una est, & non diuersa pa-
tria illa cœlestis, quæ electis promittitur omni-
bus: quamuis sicut stella à stella differt in clari-
tate, ita & resurrectionis mortuorū. Quod utrun-
que iudex ipse ac distributor præmiorum Do-
minus una sententia demonstrauit, cum ait: In
domo patris mei mansiones multe sunt. Vnam
ergo domum Domini fecit Salomon, sed mul-
tos in ea thesauros ad recipienda uasa diuersi
generis, una tamen benedictione sanctificata
parauit: quæ nimirum domus patris non manu
facta æterna est in cœlis, sed multè in ea mansio-
nes, ad recipiendos omnes timentes se ac dili-
gentes, quibus Dominus benedixit, pusillis cū
maioribus, Amen.

Venerabilis Bedæ pres-
byteri, de sex dierū crea-
tione, ex Patribus sen-
tentiarum colle-
ctarum, li-
ber.

In principio creauit Deus cœlum & terram.] Istud capitulū om-
nium librorum caput est.
Omnis enim scriptura di-
uina bipartita est: uetus te-
stamentum, & nouum: a-
lia quippe sunt, ubi æter-
na intantur. Ut est, In
principio erat uerbum. Alia facta narratur, ut
est: In principio fecit Deus cœlum & terrā. A-
lia futura pronuntiantur, sicut dicitur: Cum ue-
nerit filius hominis in maiestate sua. Alia uerò
sunt, quæ agenda præcipiuntur, ut est, Diliges
proximū tuum. Quomodo ergo bipartita est?
Quia sunt alia quæ secundū figurā dicta sunt,
ut est Canticum canticorū. Et est: Audiuit Adā
uocem Domini Dei deambulantis in paradi-
so. Et alia sunt secundum rerum gestarum fidē,
ut est secundū quod populus de Aegypto trās-
Bedæ tom. 8.

ferit, & quod mare pedibus ambulauit. Alia
uerò sunt, quæ utroque modo dicta sunt: ut est
transitus maris rubri. Et miracula illa quæ Do-
minus in Euangelio fecit. Dicit uerò: In princi-
pio creauit Deus cœlum & terram. Inquiren-
dum est, in quo principio creauit Deus cœlum
& terram: utrū in principio tēporis an in prin-
cipio, ut esset hoc initiū creaturæ eius, ex quo
alia esse cœperunt. Non enim Deo semper cog-
terna fuerunt. Dicamusq; in principio sibi cœ-
terno fecit Deus cœlum & terram: hoc est in ue-
nigenito filio, qui est sapiētia patris, de quo di-
cit Apostolus, Christum Dei uirtutem & Dei
sapiētiam. Et in Psalmo dicit: Omnia in sapiē-
tia fecisti. Et iterum dicit Apostolus: Quia in
ipso condita sunt omnia, quæ in cœlo sunt & in
terra, uisibilia & inuisibilia, nam & Euangelista
de Christo dicit: In hoc mundo erat, & mūdus
per eum factus est. Tamen quærendū est, quod
in principio primum Deus fecit cœlum & ter-
ram, an lucem. Et si prima lux creata fuit, quare
non dixit, In principio creauit Deus lucem: In-
telligendum est, quod simul creauit cœlum, &
terram & lucem. Quia nihil interest, nisi origo
tantum, sicut homo duas parabolas cognitas si-
mul non potest enarrare, ita & Dominus fecit.
Quia hoc prius enarrauit, quod originem ha-
buit, & postea quod exinde factum fuit, quam-
uis utrunq; simul fecisset. Ut quod sola origine
prior est in faciendo, prior sit ex tempore enar-
rando. Ergo dum oportebat, ut scriptura sancta
utrumq; enarrasset, & res gestas, quàm res nar-
ratas, quod exinde factū est: ratio erat, ut prius
enarrasset, unde aliquid factū erat, quàm illud,
quod exinde factum est, propter tardiores intel-
lectu, ut capere potuissent, quia res corporeæ
ex aliquo fiebant. Quia nihil interest inter crea-
tionem cœli & terræ, & lucem, nisi hoc tantū,
quod est inter uerbum & uocem. Quare nō di-
xit, In principio fecit Deus cœlum & terrā: sed
dixit, Creauit propter infirmitatem materiæ,
& iterum secundum sensum spiritalem.

ITEM RECAPITVLATIO.

In principio creauit Deus cœlum & terram.] Principiū
Christus est, sicut ipse in Euangelio ait: Ego
principium, qui & loquor uobis. In hoc igitur
principio fecit Deus cœlum: id est, spirituales, qui
cœlestia meditantur & querunt. In ipso fecit &
carnales, qui terrenum necdum deposuerunt.
Terra autem erat inanis & uacua: id est, Quia nō
dum erat à mari distincta. Et uacua, id est, quia
litoribus non erat circumdata, uel uicibus orna-
ta: id est, arboribus uel animalibus.

ITEM RECAPITVLATIO.

Terra autem erat inanis & uacua.] Terra scilicet car-
nis nostræ inanis erat & uacua, priusquam
doctrinæ acciperet formā. Et tenebræ erant su-
per faciem abyssi, quia nō erat lux quæ super-
funderetur: quod si esset, utiq; superesset. Sed q-
modo erat? Id est, aer spissat⁹ luce carēs diurna.

ITEM RECAPITVLATIO.

Et tenebræ erant super faciem abyssi.] Quia delictorū
cæcitas, & ignorantia profunda obscu-
ritas

ritas corda nostra tegebat. Et spiritus Dei ferebatur super aquas. Vnde ait beatus Apostolus, Super eminentem, inquit, scientiam charitatis Christi. Et alibi ait: Super exaltat autem omnem intellectum. Ergo aliquid inchoatum ostendit, super quod spiritus Dei ferre dicitur, non loco, sed omnia superante atque præcelsente potentia. Duo quippe sunt, propter quod amat Deus creaturam suam, ut sit & maneat. Ut sit formata, & maneat in præcepto creatoris. Ergo spiritus Dei ferebatur super aquas, ut esset quod maneret, quam obrem prius res inchoata, & postea spiritum sanctum nominavit: quia omnis exiguus amor, rebus quas diligit, subterponitur.

RECAPITVLATIO.

Et spiritus Dei ferebatur super aquas. Id est, spiritus Dei patris. Et de ipso spiritu sancto ait Apostolus: Qui non habet spiritum Christi, hic non est eius. Si ergo nihil interest inter personam patris, & filij & spiritus sancti, quare non dicit, Qui non habet spiritum spiritus, uel sicut dicit spiritus patris uel spiritus filij. Quare non dicit pater spiritus, uel filius spiritus: quia non habet relationem modum unde reddere posset, sicut dicit seruus domini, aut domini seruus: uel filius patris, & pater filij. Quia si dixisset pater spiritus, ostendisset Deum esse patrem spiritus. Vel si dixisset filius spiritus, demonstrasset spiritum sanctum patrem esse filij: quia non est nec pater nec filius, sed de diuina substantia processit. Quam obrem non dicit spiritus sanctus natus à patre uel à filio, quia non est natus sicut unigenitus, nec factus sicut nos, ut per adoptionem gratia filius uocaretur. Et quomodo spiritus sanctus coæternus dicitur patri & filio? Quia dixit spiritum sanctum ex patre & filio procedentem, & coæternum esse. Semper enim procedit, nam non semper datus est: quia semper potest fieri donum non per datum. Semper enim spiritus sanctus processit, & à patre paratum fuit dare. Nam tunc non erat qui eum accepisset, neque angeli, neque homines, nisi solus creator omnium. Et si tres unum sunt, pater, & filius & spiritus sanctus: quare ergo non dicitur pater missus à filio uel à spiritu sancto? Ordo paternæ reuerentiæ seruetur.

RECAPITVLATIO.

Spiritum autem Dei super cor nostrum tenebrosum & fluidum, quali super aquas iam super ferebatur. In quo subsistentes requiesceremus, cuiusque uiuificaremur flatu, & cuius unda ablueremur.

DE CREATIONE LVCIS.

Dixit quoque Deus, Fiat lux. Lux autem ista est uisibilis, an inuisibilis? Inuisibilis uero dicitur, quia creatio angelica est, quam oculi nostri non ualent prospicere. Ratio enim erat, ut die quarta sidera in cælo fabricasset, quæ oculi nostri potuissent prospicere. Ista creatio angelica, est temporalis an intemporalis? Temporalis enim erat in angelis, intemporalis in Deo. Temporalis erat, quod dictum intelligimus ex-

pressum ab æterno Deo per uerbum coæternum in creatura spiritali, quam iam tunc fecerat, cum dictum est, In principio creauit Deus cælum & terram: sed ista locutio non tantum sine aliquo sono, sed etiam sine ullo corporali motu creatura spiritalis eius mente atque ratione quodam modo infixam per uerbum patris coæternum: sed multum ac difficillimum est capere, quomodo dicitur Deo non temporaliter iubenti, neque id temporaliter audiente creatura, qui contemplatione ueritatis omnia tempora excedit: sed intellectus uel sibi et expressas, cum patri coæterna sapientia tanquam intelligentibus locutionis, ad ea quæ infra sunt transmittentes, ut fieret temporalis motus in rebus temporalibus, siue formandis siue administrandis.

Et facta est lux. Id est, creatio angelica: quia illi tunc cognouerunt agnoscere uel intelligere creatorem suum. Quare iterum non repetit, Et fecit Deus lucem, sicut in cæteras creaturas repetit, quas creauit ut in firmamento dicit, Fiat firmamentum. & iterum, Fecit Deus firmamentum. Ideo quia non erat necesse ut dixisset, Fecit Deus lucem, quia intellectualis creatura erat, id sunt angeli. Quando autem dicit, Fiat firmamentum uel cætera in alijs creaturis, hoc in cognitione angelica dicit: quia nec mirum est si Deus sanctis angelis suis, in prima lucis conditione ad se conuersis, prius uoluit ostendere, quid erat deinceps facturum. Quando uero dicit, Et fecit Deus. Id est in propria natura rerum, iam non erat opus hoc de angelis iterum repetere, quia illi tunc, sicut diximus, conuersi fuerunt ad agnoscendum creatorem suum. Cum enim æterna illa & immutabilis, quæ non est facta, sed genita, sapientia in spiritalem atque rationalem creaturam se transfert (sicut in animas sanctas, ut illuminati lucere possent) fit in eis quædam luculenta rationis affectio, quæ potest accipi facta lux: cum dixerit Deus, Fiat lux. Iam enim erat spiritalis creatio, quæ cæli nomine significata est: cum scriptum sit, In principio creauit Deus cælum & terram: non cæli corporei, sed cæli incorporei, in quo intelliguntur omnes sancti angeli.

Et uidit Deus lucem quod esset bona. Quare lucem tantum laudauit, & non noctem. Id est, quia nox adhuc, nec dies factæ erant, sed tantum lux angelica: quia indignum erat Deo rem informem laudare, quæ adhuc formata non erat, sed rem illam quæ formata erat, laudauit, id est, lucem angelicam.

Et diuisit lucem à tenebris. Quid est diuisio lucis à tenebris, nisi distinctio formata ab informi.

Appellauitque lucem diem. Quam obrem appellauit lucem diem, quia dies adhuc non erat formata. Idemque dies circa speciem factæ rei appellatus est.

Et tenebras noctem. Quare similiter noctem appellauit, quæ adhuc minimè formata erat: quia nox ista quæ nobis notissima est, facit eam esse absentia solis super terram. Quia decedente sole, uocamus uesperam: inchoante mane, appellamus

lucis diem. Nox autem hic priuatio operis est, aut nox ipsa possibilitas est appellata, quæ in rebus est factis, unde fieri potest, etiam si non mutentur. Et iterum secundum sensum spiritalem.

RECAPITVLATIO.

Dixit quoque Deus, Fiat lux. Id est, illuminatio creaturæ deditur, quia prima est in conuersione fides. Vnde & ipsum primum in præceptis mandatum est, Dominus Deus tuus, Deus uerus est. Propter quam fidem ipse Dominus etiam inuisibiliter in mundo apparere uoluit. Iam tunc Deus iuxta præsentia suæ gratiam diuisit iustos, id est, filios Dei & lucis, à peccatoribus, tanquam à tenebris: istos uocans diem, illos noctem. Nam quia in ecclesia lucis nomine iusti appellantur, audi Apostolum, Fuisitis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.

Factumque uespere & mane dies unus. Quid est uespere, nisi ipsa perfectio singulorum operum: & mane, id est, inchoatio sequentium.

DE SECUNDA DIE.

Dixit quoque Deus, Fiat firmamentum. Idem propter firmamentum stabilitatis, siue propter infrangibilitatem superiorum atque inferiorum aquarum. Naturam tamen aquarum illicitam non uaporali tenuitate, sed glaciali soliditate pendere æstimamus, propter siderum naturas mitigandas, ne creaturas Dei subterpitas, nimio ardore concrement. Quomodo autem quælibet aquæ ibi sint, ubi eas minimè dubitemus. Quia maior est scripturæ huius auctoritas, quam omnis humani ingenij capacitas. De cælorum autem consistentia querenda est ratio. Dominus hic unum firmamentum factum commemorat, Apostolus autem se in tertium cælum raptum fuisse testatur. Quid ergo dicamus, nisi quia conglobatæ minimæ guttæ in unum faciunt collectionem unam. & propter grauitatem ponderis non eas suffert aer sustinere, sed eius ponderis ad imum defundendo dat locum. Hæc est pluuia. Ergo aer inter uapores humidus, unde desuper nubila globentur, & maria subterfusa uolunt intelligere cælum esse inter aquam & aquam. Secundum uero cælum, quod spiritu cernimus: unde animalibus plenus discus ille ad Petrum in extasim mentis descendit. Tertium uero cælum, quod mente cognoscimus, ita secretum atque remotum, uel omnino mundatum, uel à carnis sensibus abreptum, ut ea quæ in illo cælo sunt, ipsam Dei substantiam uerbum, per quod facta sunt omnia, in charitate spiritus sancti ineffabiliter uidere ualeant.

Et dixit Deus, Fiat firmamentum inter medium aquarum, & diuidat aquas ab aquis.

Spiritus ergo Dei scribendus aderat, quasi quis ab eo requireret, quomodo factum sit re-
spondeat. Dixit Deus, Fiat: id est quod in uerbo Dei æterno erat ut fieret. Deinde incipit narrare unumquodque factum. Cum autem Bedæ tom. s.

diuimus. Et sic factum est, intelligimus factam creaturam non excelluisse prescriptum in uerbo Dei terminos generis sui: cum uero audiimus, Vidit Deus quia bonum est, intelligimus in benigno spiritu eius, non quasi incognitum post factum placuisse, sed potius in ea bonitate placuisse, ut maneret factum, ubi placebat ut fieret. De figura autem cæli breuiter dicendum est, hoc scisse auctores nostros, quod ueritas habet: sed spiritum Dei qui super eos loquebatur noluisse ostendere, nullo salute profuturo utilia. de ea autem contentione, quæ inter plures de figura cæli fieri solet, utrum in modum extensæ pellis, an spheræ uel cameræ consistat: non uidemus quod prohibeat pellem extensam in modum cameræ curuari, uel quasi spheræ in rotundum sinum extendi.

ITEM RECAPITVLATIO.

Deinde secunda die disposuit Deus firmamentum, id est, solidamentum sanctarum scripturarum: firmamentum enim in ecclesia scripturæ diuinæ intelliguntur, quia cælum placabitur sicut liber.

Discreuitque super hoc firmamentum aquas. Id est, cœlestes populos angelorum, qui non opus habent hoc suscipere firmamentum, ut legentes audiant uerbum Dei. Vident enim semper eum, & diligunt. Sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super infirmitatem inferiorum populorum, ut ibi spirituales suscipientes cognoscant, qualiter discernant inter carnalia & spiritalia, quali inter aquas superiores & inferiores.

DE DIE TERTIA.

Dixit uero Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt in locum unum, & appareat arida.

Quid est ergo quod non ait, Fiat arida uisibilis, uel aqua congregata, nisi quia propinqua sunt eidem informitati, quam cœlestia corpora, ut de his per innumerationem dierum infirma rerum conduntur. Ideo noluit inferri ut similiter cum superioribus fieri imperaret, sed congregatæ aquæ apparere per se infirma rerum iussit. Vbi ergo congregatæ sunt aquæ si totam terram prius occupauerunt, illic scilicet quo retractæ sunt ut terra nudaretur. Et si aliqua pars antea arida apparebat, ubi congregari potuissent, non ergo totum abyssus occupauit, sed magis intelligendum est, aut in modum nebulæ prius aqua terram occupasset, aut terram longè lateque obsidens, qua cauum locum præbuisset, ubi percurrētes aquas capere potuissent, ut appareret arida.

ITEM RECAPITVLATIO.

Post hæc die tertia collegit in unum aquas inferiores salvas.

Hoc est, homines infideles, qui cupiditatum tempestate & tentationum carnalium fluctibus quatuntur, & in se ipsis quasi amaritudinem includunt. Segregauitque ab eis aridam, populorum scilicet fontem fidei sitientem: ob-

fixitq; dehinc superborum limites, & coercuit eos ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus aridam, id est, animam sitientem Deum cōturbent, liceatq; ei germinare bonorum operū fructus secundum genus. Diliges proximum in subsidijs necessitatum carnaliū, habens in semine secundum similitudinem, ut ex sua infirmitate compatiantur ad subueniendum indigentibus, producens & lignum fortis robore. Et fructiferum, id est, beneficium ad eripiendū eum qui iniuriam patitur de manu potentis, & præbendo protectionis umbraculum ualido robore iusti iudicij.

Et uidit Deus quod esset bonum, & ait, Germinet terra herbam uiuentem, & facientem semen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam uiuentem & afferentem semen, iuxta genus suum, lignumq; faciens fructum, & habens unumquodq; sementem secundum speciem suam. Et uidit Deus, quod esset bonum, factumq; est uespere & mane dies tertius.

Quid est enim, quod ista omnia in unum dicit imperari fieri, & terram germinare, & aquas congregare, nisi quod ista omnia in terra radice figuntur? Ideo ad eandem diem pertinere dicuntur: quia quamuis longè lateq; per incrementa sua diffunduntur, tamen de locis proprijs nexibus suis non mouentur. Quia arbores uiuunt, uiuunt tamen non per animam, sed per uiriditatem: quia ille succus infunditur in radice, deinde in qualitatem arboris efficitur, & postea in effusione ramorum, & exinde in uiriditate foliorum. Vnde dicit. Et lignum pomiferum, quia omnia ligna fructum non faciunt, quia hic fructus intelligitur: quia unaquæque arbor habet usum suum, & unaquæque herba similiter utilitatem suam tam in manifesto quam in occulto.

DE DIE QVARTA.

Dixit autem Deus, fiant luminaria in firmamento caeli, ut diuidant diem ac noctem, & sint in signa & tempora & dies & annos, & luceant in firmamento caeli, & illuminent terram. Et factum est ita. Fecitq; Deus duo magna luminaria, luminare maius, ut præesset diei: & luminare minus, ut præesset nocti, & stellas, & posuit eas in firmamento caeli, ut luceant super terram, & præessent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras. Et uidit Deus quod esset bonum, & factum est uespere & mane dies quartus.

Vt quod ibi erat in uerbo Dei secundum genitiam sapientiam. Deinde factū est in creatura spiritali, hoc est in angelis. Deinde facta sunt ipsa luminaria, ut essent in genere proprio, ut sint in signa & tempora. Quis non uideat quā obscure positum sit, quarta die cœpisse tempora, quali superius illud triduum sine tempore præterire potuisset, quæ suæ tamen creationis tempus habuerunt, quia mutuo creatura nomen accepit, siderum tamen distinctione illud triduum non habuerunt.

Luminare maius, ut præesset diei, quia diem clarescere non posse cognoscimus, nisi solis lumine adiuuetur: nec noctem stellis apparenti-

bus, si luna desit, quemadmodum illius præsentia illustratur. Quærent tamen, utrum ista præcipua cœli luminaria æqualiter ualeant, sed diuersa interualli distantia terræ oculis nostris maiora minoraq; appareant: quia sicut prius cœlum factum est, ita prius ornandum erat.

Quarta die fiunt sidera, quibus luceſcentibus super terram habitatio illustratur inferior, ne habitatores eius in tenebrosam habitationē inducerentur. Ideo succedentibus motibus, in firma inferiorum corpora quieti reparantur, factum est circumuente sole diei noctisq; uicissitudo propter uicissitudinem dormiendi uel uigilandi. Nox autem illa ne indecora remaneret, luna uel siderum luce decorata est, ut ipsos homines consolaretur, quibus iter carperetibus etiam operantibus nocturna necessitas compellit: uel animalia, quæ solis lucem ferre non possunt, æquanimiter consolentur. Quando uero dicit: Dixit Deus, Fiat: intelligimus scripturæ intentionem ad æternitatem uerbi Dei recurrentem, non enim inuenit aliqua re creanda, quam in uerbo Dei non inuenisset creata, non ergo toties dixit Deus, Fiat illa, uel illa, quotiens in hoc libro reperitur scriptum. Vnum enim uerbum ille genuit, in quo dixit omnia, priusquam facta sunt singula. Et sint insignia & tempora: non secundum hereticos uel philosophos, qui uana signa sectantur: sed secundum ueritatem signorum. Signa autem & tempora ad lunam uel ad sidera cœli pertinere dicuntur. Inquirendum est, si cœlum in gyro uersatur, an sidera circumeunt. Id intelligendum est, quod sidera circumeunt, cœlum autem firmiter stat.

Et factum est uespere & mane dies quartus. Cum uespere uel mane nominauit, de nocte autem nihil indicauit. Quid ergo aliud nocte dicamus, nisi absentiam lucis, quæ inter uesperam & mane restare uidebatur: an quia prima lux angelicam significauit creationem, qui contemplando creatorem suum, cum concordissima charitate sine cæcitate ignorantia creatorem in perpetuum laudare non cessant? Sed tamen initio operis & sine, lucide cognouerunt, quod uespere & mane uocatur, & iterum secundum sensum spiritalem.

ITEM RECAPITVLATIO.

Deinde quarto die emicuerunt luminaria, firmamento legis infixa. Id est, Euangelistæ, doctores, & scripturæ sanctæ disputando coherentes, & omnibus inferioribus lumen sapientiae demonstrantes. Prodiit etiam simul & cætera micantia siderum turba, id est, diuersarum uirtutum in ecclesia numerositas, quæ in huius uitæ obscuritate tanquam in nocte resurgentes, diuidant in hoc firmamento scripturæ sensibilia & intelligibilia, quasi inter lucem perfectorum, & tenebras paruulorum, & sint in signis uirtutum & miraculorum. Sunt etiam in tempora & annos, quia prædicatores proprijs temporibus uiuunt & trahunt, uerbum autem Domini manet in æternū, Quare autem primo terra germinat, uerit,

uerit, deinde facta sunt luminaria, nisi quia post opera bona uenit illuminatio lucis ad contemplandam speciem supernæ uirtutis?

DE QVINTA DIE.

Dixit etiam Deus, Producant aqua reptile animæ uiuentis, & uolatile super terram sub firmamento caeli. Creauitq; Deus cete grandia, & omnem animam uiuentem atque motabilem, quam produxerant aqua in specie sua, & omne uolatile secundum genus suum. Et uidit Deus quod esset bonum, benedixitq; eis dicens: Crescite, & multiplicamini & replete aquas maris, auesq; multiplicentur super terram. Et factum est uespere & mane dies quintus.

Quid est ergo quod prius ornauit aquas de reptilibus, antequam terram de animalibus? Ratio erat, quia prius uisibilis apparuit, ut prius ornatum suum accepisset: aut quia in principio cœlum recepit ornamentum suum, id est, de angelis, quando creati fuerunt. Similiter autem & terra, quam de herbis uel de arboribus uestiuit, ratio enim erat, ut aque recepissent ornamentum suum de reptilibus, uel aer de uolatilibus. Quid est enim, quod sæpè legimus de creatura cœli & terræ & maris similiter, quomodo creati fuerunt, de aere autem nihil indicauit? Non enim arbitrandum est, ut illud elementum in hac scriptura prætermisisset, nisi quia consuetudo est diuinæ scripturæ cœlum & terram totum mundum appellare. Et ideo æstimandum est, aerem ad cœlum & terram pertinere. Et quicquid est humidum, uel uaporaliter expensum, hoc ad terram pertinet: quicquid enim tranquillum & quietum est, ad cœlum pertinere dicitur. Et quod ita sit aer aquæ similis, ut ex eius halationibus pinguescere probatur. Spiritum procellæ faciat, id est, uentum & nubilum contra, & ut possit uolatus autem sustinere, non enim dixit, Producant aqua reptile animæ uiuentis, & producat aer uolatilis super terram: sed dixit, Producant aqua reptile animæ uiuentis, & uolatile super terram, quia aer ex aqua fit. Et quicquid undosum uel fluidum est, hoc piscibus datum est. Quicquid autem humidum uel uaporaliter suspensum est, hoc uolatilibus traditum esse manifeste cognoscitur: quia sicut pisces maris pinnulis suis in aquis natant, ita uolatilia cœli in aere quasi in aquis de pinnulis suis uolitare uideantur. Et ideo sub firmamento cœli uolitare dicuntur, non in firmamento cœli: quia illic spaciū contiguum est, ubi uolitare aues non possunt. Aer iste à consinio luminoso cœli usque ad fluidam aquarum & nudam terram fluxum est: non omnis tamen ad terram pertinet, sed de quo incipit à sursum uersum ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis. Quicquid autem superius est, propter tranquillitatem ad cœlum pertinere dicitur. Et demones habitare in aere dicuntur: & propterea eos suffert aer sustinere, quia aerea imagine utuntur, & exinde impugnant humanum genus, qui statim quando creati fuerunt,

de conspectu Dei proiecti sunt. Vnde Saluator in Euangelio ad discipulos suos loquitur, dicens: Vidi satanam sicut fulgur cadentem de cœlo. Quomodo enim cadere dicitur, si non stetit: idem que non perseverauit in consortio sanctorū angelorū, sed statim quā citò se ipsum aspexit in claritate Dei, erexit se in superbiam contra creatorem suum. Et dixit, Ascendam super altitudinem nubium, & ero similis altissimo. Et statim proiectus est de altitudine cœli in aerem cum omnibus satellitibus suis, qui eum secuti sunt, qui non perstiterunt in diuino amore, sicut illi qui firmati sunt: ut si uelint peccare non possint, quia ipsi in principio proprium arbitrium habuerunt, sicut nunc humanum genus uidetur habere. Illi autem de proprio arbitrio lapsi fuerunt, & sententiam Dei acceperunt, ut si uelint, reparare non possint. Et iterum dixit Dominus, Ille ab initio homicida fuit, & in ueritate non stetit. Quomodo uero ab initio homicida fuit? Idemq; primum Adam iugulauit in paradiso, quando poma comedere uoluit, & de immortalitate factus est mortalis, & postea humanum genus usque ad aduentum Saluatoris iugulauit. Quomodo in ueritate non stetit? Quia non meruit accipere quod ei promissum fuerat, ut cum creatore suo in perpetuum cum reliquis angelis permanisset: sed proiectus est in terram cum suis, ubi sine dubio pœnam patiuntur: quia in aere ignis sidereus eis dominatur, & sibi pro genere suo quasi quidam carcer deputatus est, quo usque ueniat tempus diei iudicij, & in ignem æternum mittentur, ubi est fletus & stridor dentium. aer uero sæpè suscitatur, & fortiter congelatur, & facit niuem, aliquando autem magis cōstringitur, & procella efficitur, aliquando uero coruscationes & tonitrua: & ad imum descendendo dat locum, quia aer ista non suffert sustinere, tamen omnia ista per prouidentiam diuinam & occulto iudicio Dei fiunt. Sed tamen alij ista quatuor elementa mundi ad quinque corporis sensus referunt: ignem ad oculos, aerem ad auditum, humorem ad odorem & gustum, tactus ad terram pertinere dicunt. Dicunt etiam nec uidere sine igne posse aliquid, nec tangi sine terra, ac per hoc elementa omnia in hominibus inesse: sed unumquodque eorum ex eo quod amplius habet, accepisse uocabulum. Ideo autem calor priuatione cum corpus nimie frigescit obtundit sensum: quia corpus frigescit, qui ex calore inest corpori, dum ignis aerem, & aer humida, & humor terrena afficit, subtilioribus scilicet crassiora penetrantibus. Quanto autem quicquid subtilius est in natura corporali, tanto est uicinius naturæ spiritali, quamuis longè distante genere: quod quidem illud corpus est, illud non est. Ac per hoc quoniam sentire non est corporis, sed animæ per corpus, scilicet acutè differatur, secundum diuersitatem corporeorum elementorum sensus esse corporis distributos: anima tamen cui sentiendi uis inest, cū corporea non

fit, per subtilius corpus agit at uigorem sentien-
di. Inchoat itaque motum in omnibus sensibus
ad subtilitatem ignis, sed non in omnibus ad
idem pertinet. in uisu enim peruenit represso
calore, usq; ad eius lucē: in auditu, usq; ad eius
liquidiorē aerem calor ignis penetrat: in ol-
factu autem transit aer purus, & peruenit ad hu-
midam exhalationem, unde crassior hęc aura
subsistit: in gustatu & hanc transit, & peruenit
usque ad humorem corpulentiorē, quo etiā
penetrato atque transiecto cum ad terrenam
grauitatem peruenit, tangendi ultimum sen-
sum agit. Inquirendum est autem, quando mi-
nimi pisces uel animalia siue uermiculi, quod
scriptura non meminit, creati fuissent. Dum ra-
tio inquirenda est, ab elephanto maximo, usq;
ad uermiculum minimū, quomodo creati fue-
runt. Ergo ratione debemus intelligere, unde
ueniat ista minima creatura, dum scriptura hic
nihil indicauit. intelligendum est enim, quan-
do Deus separauit aquas ab aquis, tunc mini-
ma animalia, quæ de aquis efficiuntur, in ipsis
aquis natura illorum consistebat. Et illi uermes,
qui de corporibus mortuorum sunt, unde ueni-
unt: intelligendum est, quod in corpora habēt
eorum uigorem nascendi. Si aqua tegebat ter-
ram, an terra aquam, id aqua tegebat terram,
quali aliqua pars terrę elapsa fuerit super aquā,
statim erupta est aqua, in locum suum terra re-
uertitur. Quomodo autem dicit in alio loco,
quia ipse super maria fundauit eā, & super flu-
mina preparauit illam. Si hic aqua tegebat
terram, id aut de altiori terra hoc dicit, ubi mō-
tes esse uidentur: aut de insulis illud dictum est,
ubi terra altior est quā aqua. Sed magis hoc
secundum sensum intelligendum est, quia sim-
plices in ecclesia super prudentes fundati sunt:
& ita aquæ uiuæ dicuntur, quia sustentant eos
quos infirmiores esse conspiciunt. Quia quan-
tum est inter lunam & sidera cœli, tantum est
inter sanctam rusticitatem, & sanctam simplici-
tatem. Pisces autem unde procreantur, de aqua,
aut de semetipsis? Id intelligendum est, quia
de aquis procreantur, dum dicit: Producant a-
quæ reptile animæ uiuentis. Benedixit que
eis dicens: Crescite & multiplicamini, qua-
re ista animalia benedictionem accipere me-
ruerunt sicut homo? Id ut intelligamus, istam
benedictionem in cæteris animalibus per-
manere.

ITEM RECAPITVLATIO.

ET iterum inter hęc die quinta facta sunt in
aquis reptilia animarum uiuarum, homi-
nes scilicet renouati in uita per baptismi sacra-
mentum: facta sunt & uolatilia, id est, sanctæ ar-
nimæ ad superna uolantes.

DE DIE SEXTA.

Dixit quoque Deus, Producat terra animam uiuentem in
genere suo: iumenta & reptilia & bestias terrę secun-
dum species suas, & iumenta, & omne reptile terrę in genere
suo animæ uiuentis.

Et simplicia animalia, quæ data sunt in usum

humano generi: reptilia uerò, qui reptant su-
per terram, serpentes uel cætera sunt. Et bestię
terrę sunt, ursi, leones, pardi, uel cætera: bestię
uerò dicuntur, quicquid dentibus aut unguis
pugnat. Quærenda est enim ratio, si ista anima-
lia uenosa in principio, quando creata fue-
runt, habuerunt uenenum sicut nunc. Intelligē-
dum est, quod sicut tunc creata fuerunt, ita per-
manent. Sed tamen in principio nocendi pos-
testatem non habuerunt, sicut probare possi-
mus de serpentibus, quando uipera inualit ma-
num Pauli, & nihil ei nocuit, quia potestatem
habuit inuadendi, nocendi autem non habuit
potestatem. Similiter de bestijs, quando Da-
niel missus in lacum leonum fuit, non ei nocue-
runt, sed lingebant pedes eius. Aut propterea
ista animalia uenosa creata fuerunt ad terrę
dum hominem: quia Deus prouidebat eum
peccantem, ut intelligeret pœnas infernales.
quia alibi dicit, Vermes eorum non moriun-
tur, & ignis eorum non extinguitur. Quamob-
rem bestię inter semetipsos nocēt, dum de ori-
ginali peccato non habent unde eis uindicta
tribuatur. ut beatus Augustinus dicit, quod be-
stie in genere suo conciuēs sunt. Et quando ui-
dent bestiam de ciue aliorum, statim inter se li-
tigant: quia animalia uiuunt & sentiunt: arbo-
res autem, sicut diximus, uiuunt, & non senti-
unt. Homo uerò uiuit, & sentit, & intelligit:
quia habet discernendi discretionem inter bonum
& malum.

DE CREATIONE HOMINVM.

ET uidit Deus, quod esset bonum, & ait: Faciamus hominem
ad imaginem & similitudinem nostram.

Propter insinuandam pluralitatem persona-
rum dicit, patris & filij & spiritus sancti. Illico
statim subiungit dicens: Et creauit Deus homi-
nem, ut ostēderet maiestatis unitatem, eius ad
imaginem, idem ut immortalis permaneret. Et
similitudinem, idem ut intellectum mentis ha-
buisset, non ut animalia habent, qui nesciunt
discernere bonum & malum. Ille autem non
liniamētis corpora induit, sed intellectum mē-
tis, ut intelligeret creatorem suum in perpetuum
sine mortalitate laudare. Ille uerò cum in
honore esset, nō intellexit, cōparatus est imē-
tis insipientibus, & similis factus est illis. Dum
enim ille noluit præcepta creatoris sui obserua-
re, quod ei præceptum erat, factus est mortalis
ut iumentū in corpore, non in anima, quia im-
mortalis permanerat. Quare iterum non repe-
tit, Et fecit hominem sicut in cæteris creaturis
quas creauit. Idq; non necesse erat, quia intelle-
ctualis creatura erat sicut angeli, ita & homo.
Quia hoc est ei fieri, quod est intelligere uerbū
Dei patris per quem facta sunt omnia. Quare
non dicit, Secundum genus, dum propago ho-
minis manifestissima sit: idq; non erat opus,
dum Adā talis creatus fuit, ut immortalis per-
maneret, & tempora transirent, & illa immor-
talis permaneret: aut quia de illo humanum
genus processurum erat, non de diuersis crea-
turis,

turis, sicut sunt diuersa genera animalium, uel
piscium uel uolucrum.

Non enim ita fuit de homine, ut diuersa ge-
nera hominum fuissent super terram: sed de u-
no homine humanum genus processit, quia ho-
mo præcellit animalibus, quia mens eius ere-
cta est ad cœlum, & intelligit creatorem suum
in cœlum querere, qui eum creauit.

Et presit piscibus maris, & uolatilibus cœli, & bestijs uni-
uersis creaturæ. Id est, ut semetipsum intelli-
geret ad imaginem Dei factum, dum tantis ani-
malibus intellectu mentis præcellit.

Et creauit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem
Dei creauit illum, masculum & foeminam creauit eos. Quid
est enim, quod foeminam dicit creasse cū mas-
culo, quæ adhuc non erat formata, id quæ de
Adam processura erat: quia sicut in sementem
arboris multa occultantur. Primò enim in ra-
dice figitur, deinde in qualitatem arboris, &
postea in effusione ramorum. Et exinde in uiri-
ditate foliorum, & cætera: ita & foemina in cor-
pore Adam latebat, quia de costa Adæ fabri-
cata fuit.

Benedixitq; eis dicens: Crescite & multiplicamini & re-
plete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris &
uolatilibus cœli & uniuersis animantibus quæ mouentur super
terram. Quare homo istam benedictionem ac-
cipere meruit? Id ne inculpare uideretur in
procreandis filijs, quod dixissent peccatum esse
se filios procreare. Ita & Dominus benedixit
hominem in procreandis filijs, ut declararet
nullum exinde peccatū habere si legitimo nu-
berentur. Si ergo Adam talis creatus fuit, ut
immortalis permaneret, quid est quod dicit:
Crescite & multiplicamini? Hoc uerò intelli-
gendum est, quia non secundum concupiscen-
tiam carnis, neque ullam uoluntatem in malam
debuerunt filios procreare, uel sicut nunc in do-
lore pariunt filios: sed sicut quilibet imperat
membra sua aliquid exercere, uel manum in
operando, uel pedem in ambulando, ita & illi
debuerunt in paradiso foetus procreare. Si au-
tem sic debuerunt foetus procreare, quid est
quod in paradiso, antequam proiecti fuissent,
non coierunt simul ut filios procrearent? Quia
mox creata mulier transgressa est & de alta im-
mortalitate in imo profundo proiecta est. Quo-
modo igitur corpora illorum debuerunt mu-
tare, si illi immortales permanerent. Id intelli-
gendum est, quasi non peccassent, mori omni-
no non potuissent: sed corpora illorum sine
mortalitate postquam numerus ille impletus
fuisset, iuxta numerum angelorum in melius
mutare debuerunt.

Dixitque Deus, Ecce dedi uobis omnem herbam afferentem
semen, & lignum pomiferum, ut habeant ad uescendum.

Si Adam immortalis aut mortalis fuit, & si
mortalis, quomodo immortalis? Et si animalis,
quomodo spiritalis? Et si spiritalis, quid est er-
go quod cum cæteris animalibus in commune
cibum sumpsit? Mortalis erat, & immortalis,
quia potuit mori: immortalis, quia potuit non
mori. Quia si non peccasset, mori omnino non

potuisset: postquam autem peccauit, mortalis
factus est. Mortalis enim erat, & immortalis.
mortalis erat, sua conditione: immortalis Dei
beneficio, quod ei præstabat à ligno uitæ, a quo
ligno cum peccasset, proiectus est ut potuisset
mori. Si ista uox fuit aerē percutiens, aut quo-
modo iste sermo intelligendus est? Ipse sermo
eius ante omnem aeris sonum, & ante omnem
carnem, & nubis uocem in illa summa sapien-
tia, per quem facta sunt omnia, non quasi hu-
manis auribus instrepebat. Quid est ergo, quod
nos qui per Christū renati sumus, ipsam immor-
talitatem nō accepimus, quā Adam habuit an-
te peccatum? Non enim accepimus quod in A-
dam perdidimus, id est, corpus animale: sed tan-
to accipimus melius, quanto spiritalē corpora-
li præponitur, unde ait apostolus: Seminatur
corpus animale, surgit corpus spiritalē. Non
enim recepimus immortalitatem corporis spi-
ritalis, sed recepimus iustitiam, de qua per pec-
catum lapsus est Adam. De quo dicit beatus a-
postolus: Renouamini autem spiritu mentis
uestre, & reliqua. quomodo enim debemus re-
nouari? Id est, renouabimur igitur à uetustate
peccati, nō in pristinū corpus animale, in quo
fuit Adam: sed in melius, id est, in corpus spi-
ritale, cum efficiamur equales angelis Dei cœle-
sti habitatione. Renouabimur etiā spiritu mē-
tis nostræ secundum imaginem eius, qui crea-
uit nos, quam peccando perdidit Adam. Reno-
uamur autem etiam carne, cum hoc corruptibi-
le induet incorruptionem, & mortale hoc im-
mortalitatem: ut sit spiritalē corpus, in quo nō
dum mutatus est Adam, sed mutandus erat: quia
in corpore portamus imaginem terreni homi-
nis, in mente autem imaginem cœlestis homi-
nis. Vnde iterū ait apostolus: Si est corpus ani-
male, est & spiritalē, sicut scriptum est: Factus
est primus homo Adam in animam uiuentem,
nouissimus Adam in animam uiuificantē: sed
non primum quod spiritalē est, sed quod anima-
le, postea spiritalē. Primus homo de terra terre-
nus, secundus homo de cœlo cœlestis. Qualis
terrenus, tales & terreni. Induamus & imaginē
eius qui de cœlo est. imaginē autē terreni homi-
nis ab ipso exordio humani generis inditimus.
Imaginē ergo cœlestis hominis nūc ex fide por-
tamus, & habitare in resurrectione credimus.

Viditque Deus cuncta quæ fecit, & erant ualde bona. Et
factum est uespere & mane dies sextus. Si omnia ualde
bona Deus creauit, unde ergo malū incremen-
tauit? Malum non fuisset, si nō fecissemus. Ne-
que enim ultra naturæ malē esset, sed amissio
boni hoc nomē accepit. Quare non benedixit
arbores uel herbas, sed hominē uel animalia?
Ideo ista benedixit propter propagandū pro-
lem, aut propter sexum masculinū aut foemi-
nini, aut quia arbores sensum non habent sen-
tiendi uel intelligendi: animalia uerò uiuunt,

sentiunt & non intelligunt. homo quidem
sentit & intelligit. Ideo arboribus
non dixit, Crescite & mul-
tiplicamini.

DE OPERE EXPLETO ET BENEDICTIONE DIEI SEPTIMI.

Igitur perfecti sunt cœli & terra & omnes ornatus eorum. Complensq; Deus die septimo opus suum quod fecerat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit Deus ut faceret.

Id est, perfecit creationem cœli & terræ. Cœlum cum omni ornamento suo, terram autem cum omni opere suo.

Et compleuit die septimo opus suum. Die sexto, quādo dixit, Consummatum est, & inclinato capite tradidit spiritum. Et die septimo requieuit in sepulchro, & tunc omnia consummata sunt quæ de ipso scripta erant. Iudæi autem istum diem in umbra obseruabant, quod eis à Deo per Moysen præceptum erat: nobis autem ipsa dies requiem significauit, quia si opera nostra in bonis operibus consumamus, cum Christo in æternum requiescimus. Quia sabbatus requies interpretatur, quia Christus est requies nostra, in quo nos requiescimus, quia ipse per mortem suam transtulit nos de morte ad uitam.

Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. Quare benedixit diei septimo, in quo nihil creauit? Ne forte indigens apparere uideretur, sicut homo post laborem fessus est, & dicit, Gratias ago Deo meo, quia perfecit opus meum. Non enim Dominus ita fecit, sed diem in quo nihil creauit, ut demonstraret, quod Deo nostro nullus fuit labor cuncta creare, quia tantū dixit, Fiat, & facta sunt. Ideo ipse in die septimo requieuit, ut nos in ipso fecisset requiescere. In quo benedixit diem septimum? In nullo, nisi à semetipso, quia à nullo beatus, nisi à semetipso: à nullo sanctificatus, nisi à semetipso. Quia quamuis omnia non fecisset, non exinde fuit deterior, quia apud Deum nihil mutabile cernitur, nec in æternitate nec in ueritate, nec in uoluntate, sed fixum ac immutabile cum ipso omnia permanent. Quid enim est iste dies? Ipse est primus, ipse secundus, ipse nouissimus, quia repetitio est diei septimi. Et isti tres dies qui præcesserunt, antequam sidera in cœlo posuisset, pertinent ad dies an non? Id intelligendum est, quia ad dies pertinent: quia ante lux non erat, quam oculi nostri potuissent prospicere: quia maior est scripturæ huius auctoritas, quam omnis humani ingenij capacitas. Quia sicut Christus aliter est lux, aliter lapis: lux proprie, lapis figuratè. ita etiam alia fuit lux angelica, altera lux siderum. Quare non benedixit diem primum, in quo lucem angelicam creauit, uel illum diem in quo omnia perfecit? Non enim sanctificans diem, in quo hoc facere inchoauit: neque eum in quo hoc perfecit, ne illis uel faciendis uel factis actio eius gaudium fuisse uideretur, sed eum in quo ab ipsis in semetipso requieuit. Ipse tamen illa requie nunquam caruit, sed nobis eum per diem septimum ostendit: significans non percipere requiem suam, nisi post perfectionem operis. Et ideo in hac die uespera non successisse co-

gnoscitur, quia requies nostra post perfectionem operis sine fine in gaudium erit, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo. Id est, noua mundi incognita fabricari, quod creauit Deus ut faceret: quia usque in fine mundi gubernat, unde ipse dixit in Euangelio: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Quare non potuit mane in primo die, neque uespera in nouissimo? Ideo mane non posuit, quia initium non habet: & uespera id, quia finem non habet, neque ullo termino clauditur. & iterum secundum sensum spiritalem.

ITEM RECAPITULATIO
sex dierum.

Post hæc sexta die producit terram animam uiuam, quando caro nostra abstinens ab operibus mortuis, uita uirtutum germina parurit: secundum genus scilicet suum, id est, uitam imitando sanctorum, sicut ait apostolus: Imitatores mei estote. Secundum nostrum quippe genus uiuimus, quando in opere bono sanctos uiros, quasi proximos imitamur. Deinde produxit terra bestias, homines in potètia rerum, siue ferocitate superbiæ: similiter & pecora, homines fideles in simplicitate uiuentes: serpentes quoque, innoxios sanctos scilicet uiros, astutiæ uiuacitate bonum à malo discernentes, & in quantum fas est, reptando scrutantes terrena: per quam intelligant sempiterna, non illos uenenosos, qui se in huius mundi terrenis cupiditatibus collocant. Post hæc fecit Deus hominem ad imaginem suam, perfectum scilicet uirum, qui non quemlibet sanctorum uirorum imitando: sed ipsam ueritatem contemplabiliter intuenso operatur iusticiam, ut ipsam intelligat & sequatur, ad cuius imaginem factus est ueritatis. Iste etiam accepit potestatem piscium maris, & uolatilium cœli pecorumq; ferarum quoque & reptantium: quia spiritalis quisquis effectus, & Deo similiter factus. Secundum apostolum, iudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. Quod uero sequitur, Masculum & feminam fecit eos, spirituales in ecclesia & obediens ostendit. Quia sicut uiro subdita est mulier, sic spiritali & perfectio uiro obediens est is, qui minus perfectus est, sicut apostolus ait: Rogamus uos fratres, ut cognoscatis eos, qui in uobis laborant & præsumunt uobis in Domino. Dicitur enim eis, Crescite & multiplicamini, siue in linguis, siue in spiritalibus intelligentiæ gradibus, ut dominantur rationis intellectu omnium carnalium perturbationum, quasi insensibilem animantiū. Omne autem herbam feminalem, & omne lignum fructuosum, quod hominibus datū est in escā: fideles sunt, & de oblationibus suis sanctorum comunicantes. Unde apostolus ait: Nā si in spiritalibus participes facti sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis. hæc sunt fructifera ligna. In istis ergo gradibus tanquā in quibus diebus uespera est, ipsa perfectio singulorum operum, & mane inchoatio sequentium septimo: post istorum itaq; quasi sex dierum opera bona ualde, spe-

de, sperat homo quietem mentis constitutus in spiritali paradiso, quo significatur uita beata, ubi fons est sapientiæ diuisus in quatuor partes uirtutum, ubi edat ligni uitæ gratiam, ubi utiles disciplinas morum, quasi fructus lignorum carpat. Est namque paradisos, uita beatorum: quatuor flumina, quatuor uirtutes: ligna eius, omnes utiles disciplinæ: lignorum fructus, mores piorum: lignum uitæ ipsa bonorum omnium mater sapientia est, de qua scriptum est Salomone dicente: Lignum uitæ est his qui apprehendunt illam, & qui tenuerit eam, beatus. lignum scientiæ boni & mali, transgressio est mandati. Experimentum hæc tenet sex dierum opera, qualiter in ecclesia spiritaliter intelligantur, explicata sunt, deinde quod in figuram seculi significant subiiciendum est.

Sex diebus consummauit Deus omnia opera sua, & septimo requieuit.

Sex ætatibus humanum genus in hoc seculo, per successiones temporum Dei opera insinuant: quarum prima est, ab Adam usque ad Noe: secunda, à Noe usque ad Abraham: tertia, ab Abraham usque ad Dauid: quarta, à Dauid usque ad transmigrationem Babylonis.

Quinta, à transmigratione Babylonis usque ad humilè aduentum Domini nostri Iesu Christi: sexta, quæ nunc agitur, usque quo mundus finiat, donec excelsus ueniat ad iudiciū. Septima uero intelligitur in requie sanctorum, quæ scilicet uesperam non habet: quia eam iam nullus terminus claudit. Pergamus ergo breuiter per has mundi ætates, & replicantes ordinem temporum eorum quæ mysticè differentias distinguamus. Primo enim seculo factum est tanquam lux, homo in paradiso: in qua ætate, filios Dei lucis nomine diuidit Deus à filiis hominum, quasi à tenebris: fit quæ huius diei uespera diluuium, secundum seculum factum est, quasi firmamentum inter aquam & aquam, archa utique illa quæ nauauit inter pluuiam & maria: huius uespera fit confusio linguarum. Tertium seculum factum est, quando separauit populum suum à gentibus per Abraham, discernens eum quasi aridam ab aquis, ut proferret germen herbarum atque lignorum, id est, spirituales sanctos & fructum sanctorum scripturarum, huius uespera fuit peccatum, & malicia pessimi regis Saul. Inde quartum seculum coepit à Dauid, quando constituit Deus luminaria in firmamento cœli, id est, splendorem regni tanquam solis excellentiam, & in luna speciem lumen obtemperantem tanquam synagogam, & stellas principes eius: cuius ætas fit uespera in peccatis regum, quibus gens illa meruit captuari in Babyloniam. Porro quinto seculo, id est, in transmigratione Babylonis, facta sunt quasi animalia in aquis, & uolatilia cœli: quia tunc Iudæi inter gentes tanquam in mari uiuere coeperunt. nec habebant stabilem locum tanquam uolantes aues. huius diei quasi uespera est, multiplicatio peccatorum in populo Iudæorum, quando sic excæcati sunt, ut

etiam Dominum suum non possent agnoscere. Iam sextum seculum fit in aduentu Domini nostri Iesu Christi. Nam sicut in illa die sexta primus homo Adam de limo terræ ad imaginem Dei formatus est, sic in ista sexta seculi ætate secundus Adam, id est, Christus de Maria uirgine natus est. Ille in anima uiuente, hic in spiritu uiuificante: & sicut in illo die fit anima uiua, sic & in isto seculo uitam desiderantes æternam. & sicut in illa sexta die serpentem & ferarum genera terra produxit, ita & in hac sexta ætate seculi gentes uitam appetentes æternam ecclesiam generauit. Quem etiam sensum uas Petro ostensum manifestaui, & quem admodum in illa die creatur masculus & femina, sic in ista sexta seculi ætate manifestatur Christus & ecclesia. & sicut præponitur homo in die illa pecoribus, serpentibus & cœli uolatilibus: ita Christus in hac ætate gentibus, populis & nationibus ut ab eo regantur, uel carnali concupiscentia dediti sicut pecora, uel terrena curiositate obscurati quasi serpentes, uel elati superbia quasi aues. Et sicut in illo die pascitur homo & animalia, quæ cum illo sunt, herbis seminalibus & lignis fructiferis, & herbis uiridibus: sic in ista ætate spiritalis homo, qui bonus minister est Iesu Christi, cum populo spiritaliter pascitur sanctorum scripturarum elementis & lege diuina ad concipiendam sanctitatem rationum atque sermonum tanquam herbis seminalibus: partim ad utilitatem morum conuersationis humane tanquam lignis fructiferis, partim ad uigorem fidei & spei & charitatis in uitam æternam, tanquam herbis uiridibus, quæ nullo estu tribulationum arefcunt: sed spiritalibus cibis, sic istis alimentis pascitur ut multa intelligat. Carnalis autem, id est, paruulus in Christo tanquam pecus Dei, ut multa credat, quæ intelligere nec dum potest: tamen eosdem cibos omnes habent. Huius autem ætatis quasi uespera, utinam nos non inueniat. illa est enim, de qua Dominus dicit: Putas ueniens filius hominis inueniet fidem super terram? Post istam uesperam fiet mane, cum ipse Dominus in claritate uenturus erit. Tunc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis, hi quibus dictum est: Estote perfecti, sicut pater uester qui in cœlis est. Tales enim faciunt opera bona ualde. Post talia enim opera speranda est requies in die septimo, qui uesperam non habet. Istæ generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt in die quo fecit Dominus Deus cœlum & terram, & omne uirgultum agri, antequam orientur in terra, omnemq; herbam regionis priusquam germinaret: inquirenda est ratio, si ista omnia in uno die facta fuerunt, aut per sex dies, sicut scriptura hic commemorat: & si per sex dies facta fuerunt, quomodo ergo sancta scriptura dicit, Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul, quia ille secundum substantiarum simul omnia creauit. Nam secundum speciem formæ non simul creauit omnia. Nam sicut

cut mater nutriens infantem in gremio suo, ex peccat ut conualefcatur: ita & Dominus tarditatem humani ingenij expectauit. Nam in principio apud eum omnia creata fuerunt, sed non statim in specie uenerunt, quādo dixit: In principio creauit Deus cœlum & terram. Tunc omnia sicut diximus, apud ipsum facta sunt, quæ cūq; de cœlo & de terra orta fuerunt, quamuis per sex dies secundum speciem diuidere uoluisset. Sicut dicit, quarto die in cœlo sidera posuisset, tamen primo die apud ipsum in cœlo facta sunt, quod die quarto in speciem uenit: quasi sicut in grano seminis multa occultantur, radix, cortex, folia, fructus, uel multa alia, quæ de ipsa arbore ueniunt: ita apud Deum ista omnia prius occultabantur, quæ postea in specie uenerunt. Ergo si simul omnia, quomodo dixit Dominus, Pater meus usque modo operatus est, & ego operor. Quia quamuis tunc omnia creasset simul, quotidie tamen gubernat, in rigando, in plantando, in ædificando, uel in cæteris rebus. Nam sicut homo qui agrum exercet, si illum dimittit, incultus remanet: ita & mundus creatus à Deo sine Dei gubernatione esse non potest. Secundum apostolum Paulum: Neque qui plantat, neq; qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Sunt autem & alij qui hic istos septem dies septem dona gratiæ spiritus sancti intelligere uolunt: id est, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, spiritus timoris Domini. Dicit uero per spiritum sapientiæ fecisse Deum cœlum & terram, & per spiritum intelligentiæ fecisse firmamentum, & separasse aquas ab aquis, per spiritum consilij segregasse aquas ab arida, & germinare terram fecisse, per spiritum fortitudinis posuisse luminaria in firmamento cœli, ut diuiderent inter diem & noctem. Per spiritum scientiæ ornare aquas de reptilibus, & aerem de uolatilibus. 40 per spiritum pietatis uestire terram de animalibus, & hominem creare, uel cætera quæ sequuntur. Per spiritum timoris Domini, die septimo opus suum sanctificasse. Ita & nos debemus ista septem dona gratiæ spiritus sancti in nos imitari, & per spiritum sapientiæ cœlum & terram facere. Id est, cœlestia meditari, & terrena derelinquere, uel lucem à tenebris separare. Id est, opera nostra perfecta à tenebris prauorum: & per spiritum intelligentiæ debemus 50 facere firmamentum inter aquas superiores & inferiores. Id est, disciplina sancta inter uitia & uirtutes, ut non declinemus ad uitia. Per spiritum consilij debemus aquas separare ab arida: id est, homines reprobos ab anima scienti uerba Dei. per spiritum fortitudinis debemus ponere luminaria in firmamento cœli: id est, dilectionem Dei & proximi. quia dixit sanctus Ioannes: Qui odit fratrem suum, homicida est. Per spiritum scientiæ debemus aquas ornare de reptilibus, & cætera de arcana cordis nostri uocem ad cœlum mittere. Sicut pisces de pinnulis suis in altum saltum tribuunt, & uolucres cœ-

li in aere uolitant: ita & nos sensum nostrum ad superiora leuare semper oportet. Per spiritum pietatis debemus facere pecora serpentes, uel cætera: id est, ut simplicitatem ac prudentiam habeamus discernendi bonum & malum, & fructum honorum operum agamus, qualiter ualeamus imitari sanctorum exempla uel ipsam ueritatem, ad cuius imaginem facti sumus. Per spiritum timoris Domini debemus requiescere in requie uitæ æternæ, quia scriptum est: Initium sapientiæ timor Domini. Quare in primo die non posuit mane, uel in septimo die uesperam? Ideo mane non posuit, quia preuidit hominem peccantem in paradiso, & nox ignorantiam eum secuta fuit: & in septimo ideo non posuit uesperam, quia præciebat eum ad ueniam reuersum fuisse per aduentum Saluatoris. Et in principio, si nox sequebatur diem, aut dies noctem: id est, nox diem sequebatur. & modo post aduentum Saluatoris dies sequitur noctem, quod designauit hominem lapsum, quando transgressus fuit, & nox eum secuta fuit, id est, peccatum. Post aduentum uero Saluatoris dies sequitur noctem: quia ille reparauit nos ad ueniam, & per suam mortem transtulit nos de morte ad uitam, quod perdidimus per primi culpam parentis nostri Adam. illum sequebatur nox, quia homines sancti claustra inferni penetrauerunt, usque ad aduentum Domini: & nos modo sequitur dies, quia post resurrectionem eius omnes sancti de corpore exeuntes ad Christum pergunt, quia quod in Adam perdidimus, per Iesum Christum recepimus.

ITEM RECAPITULATIO.

Istæ generationes cœli & terre, quādo creatae sunt in die, quo fecit Dominus Deus cœlum & terram: & cum superius septem dies numerati sunt, nunc unus dies dicitur, quo fecit Deus cœlum & terram, & omne uirgultum agri, & omnem herbam regionis. Huius diei nomine secundum prophetiam, omne tempus huius uitæ significatur, in quo cœlum & terra factum est: id est, in quo creaturæ uisibiles disponuntur, administrantur atque existunt. sed quid sibi uult, quod nunc nominato cœlo & terra, adiecit uirgultum agri & herbam regionis, & tacuit cætera quæ sunt in cœlo & in terra, uel etiam in mari, nisi quia per uirgultum agri, inuisibile creaturam demonstrat intelligi, sicut est anima, dicitur autem uirgultum, propter uigorem uitæ: herba, propter eandem uitam, nunquam marcescentem. Deinde quod addidit, Antequam esset super terram: intelligitur antequam anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordidata, tanquam super terram nata uel super terram esse recte dicitur. Non enim pluerat Dominus super terram, & homo non erat qui operaretur terram, ideo non germinauerat terra: quia non pluerat Dominus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram. Quia maxime propter pluiam & hominem, qui operatus est eam, germinet terra,

terra, & fructum producit. unde & adiecit: Nō dum enim pluerat Dominus Deus super terram, quasi aperte diceretur: Antequam peccaret anima, nō dum nubibus scripturarum pluiam doctrinæ Dominus ad irrigandam animam cōcesserat. Nondum propter hominem, qui est terra, Dominus noster nebulam carnis nostræ assumpserat, per quod imbrem sancti Euāgelij largissimum infudit. quod uero subiungit, Et homo non erat, qui operaretur terram, quia nullus homo operatus est in uirgine, unde natus est Christus. Ipse enim est lapis de mōte abscissus sine manibus: id est, absq; coitu & humano semine de uirginali utero, quasi de mōte humanæ naturæ & substantiæ carnis abscissus.

DE ASCENSIONE FONTIS,

et irrigatione terre.

Sed et fons ascendebat à terra, irrigans uniuersam superficiem terræ. Quis est iste fons qui irrigabat uniuersam faciem terræ? Non sicut Nilus, qui solam Aegyptum irrigat, sed iste fons totum mundum irrigare dicitur. aut fons unus appellatus est, antequam paradísus plantatus esset, & accepto humoris adiutorio irrigabat uniuersam superficiem terræ. Aut postquā paradísus est, & restagnata aquarū abruptio est, & ille fons diuisus est per uios suos ad irrigandam uniuersam faciem terræ. Sicut nunc uidemus ire aquas per alueos fluminū fluxusq; riuorum, & eorum excessu uicinia perfundere: sic & tunc quasi de uno fonte multi processerunt. aut fons unus appellatus est, & in quodam sinu terræ occultatus, & inde omnes fontes magni & parui progrediuntur. Et quid est, quod iste fons manifeste non inuenitur, qui irrigare uideatur uniuersam faciem terræ? forsitan propter peccatum primi hominis parentis nostri Adā abstractus est iste fons, ut auferret ubertatem à terra, & maiorem laborē exerceret humanū genus. Et quomodo potest fieri quod unus fons omnem terram irrigaret? & si terram irrigabat, montes quomodo quia aliqui ex illis magnam altitudinem habent, irrigare dicuntur? hoc est sciendum, quia tunc in nouitate terrarum, & non omnia, plura tamē plena fuisse creditibile est. aut sicut Nilus irrigat uniuersam terram Aegypti, ita & tunc potuit ille fluuius irrigare uniuersam faciem terræ, per imperium Dei & potentiam eius. aut singularem numerum posuit pro plurali, quia non dicit: Unus fons, sed tantum & fons ascendebat, & irrigans uniuersam faciem terræ. sicut dicit, Rana & locusta ascenderūt super terram Aegypti, & multa intelliguntur rana & locusta: ita forsitan tunc unus fons appellatus est, & multi intelliguntur fontes.

ITEM RECAPITULATIO.

Et fons ascendebat à terra, irrigans uniuersam superficiem terræ. Terra mater uirgo Domini Maria rectissime accipitur, de qua scriptum est, Aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Quam terram irrigauit spiritus sanctus,

qui fontis & aquæ nomine in Euangelio significatur.

Formauit igitur Deus hominem de limo terræ. Id est, Adā de puluere terræ. alij uolunt dicere, quod ideo homo ad imaginem Dei creatus sit, quod ipse Dominus eum proprijs manibus creasset: sed hoc omnino nō est recipiendum, ut ullam rem corporalem Dominus corporaliter creasset, sicut dicit: Initio tu Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Quia Deus ista non per opera manuum corporaliter fabricauit, sed per imperium & potentiam suam iussit fieri omnia quomodo uoluit. Quare eum fecit de limo terræ, & quare non de limo paradisi? Ratio erat, ut de terra hominem creasset, qui in terram reuersurus erat. sicut scriptum est: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Hinc requirendum est, si statim imperfecta ætate Adam factus est, an in puerili ætate. Id arbitrandum est, quod statim imperfecta ætate formatum fuisset propter miraculum, sicut fecit de aqua uinum & cætera alia, quod enarrare longum est. & iterum.

RECAPITULATIO.

Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ. Idem factus est Christus, iuxta quod ait apostolus: Ex semine Dauid secundum carnem tamquam de limo terræ de inspiratione hominis, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Quid est spiraculum uitæ? id est, spiraculum facere, id est, animam facere. sicut Dominus per Esaiam prophetam dixit, Spiritus ex me procedit, & omnem flatum ego feci. Et item, Spirauit in faciem eius, & cætera: utiq; infusionē spiritus sancti, quod operatus est hominem Christum. Et factus est homo in animam uiuentem: id est, cepit sentire in corpore, id est, animantis.

HIC MODO RECAPITULATIO.

Et omnia ex ordine narrat, quomodo creata fuerint, quod superius tacuit. Alij autem dicunt, quod anima ex diuinitate processit, dū dicit: Et insufflauit in faciem eius flatum uitæ. sed hoc omnino non est recipiendum, ut anima de diuinitate procedat: sed illi qui hoc dicunt, contra fidem catholicam loquuntur: quia diuinitas nunquam mutatur, quia illi quando benefaciendo meliorem reddunt. Nam deo qui hoc dicunt, quia sicut Dominus in Euangelio, quando uenit ad discipulos suos, & insufflauit & dixit: Accipite spiritum sanctum, sicut spiritus sanctus tunc de diuinitate sanctis Apostolis datus est, ita & anima de diuinitate data sit: sed omnino hoc non est recipiendum, quia insufflatio flatu est corporis. Nam sancti apostoli de diuinitate spiritum sanctum acceperunt. anima uero non est de diuinitate, sed ex Deo nata est, ex nihilo facta. Inquirenda est ratio, quando anima creata fuit, si sexta die, quando hominem de limo terræ formauit, fuisset creata. an non ergo contrarium est diuinitate scripturæ, quæ dixit: Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. Si tunc anima creata fuit,

ubi ergo latebat, usque dum homo eam accepit fortiter inter creaturas Dei occultabat, donec in hominem introiret: & quid est quod anima, quæ innocens creata fuit, in corpus introiuit, quod Deus præsciebat peccatum. Sed absit ut hoc recipiendum sit, ut propterea anima creata fuisset, & reserua, ut in corpus quod Deus præuidebat peccans. & si sic esset, quali Deus auctor peccati fuisset. Sed absit hoc, quia non est ita, sed magis intelligendum est atque recipiendum, quod ipsa uoluntaria introiisset in corpus administrandum corpus: quia per animam sentitur corpus. quia si anima de est, corpus mortuum est: & quid est quod in alio membro aut in uertice, aut in fronte, uel in pectore non insufflauit spiritum uitæ, nisi in faciem tantum? Quia ignis cuius principalis locus in iecore est, ascendit in cerebro, quali in cœlum corporis nostri, & exinde efficiuntur tres partes: anterior uero pars, per quam sensus omnis ascendit de cerebro in frontem, de fronte in faciem, de facie autem diffundit per fistulas minutas, quasi per organa in quatuor corporis sensus, id est in uisum, in auditum, in odoratum, in gustum. Posterior autem pars, per quam motus omnis habet, tantum de eadem anteriore parte uiam suam ascendit in uerticem: de uertice autem ad medullam spinæ: inde omnem motum diffundit in membris. Merito anterior pars posteriori præponitur, quia consilium sequitur motus. Tertia uero pars, in qua memoria figitur, quia quicquid uis facere, aut antea fecit, in memoria constat. Vbi autem memoria non est, non est spontaneus motus. Et inde capilli & unguis procreantur de spontaneo motu, id est, de anteriore parte, per sensum intelligitur omnis: quia homo habet sensum, quem animalia non habent, & inde efficitur spontaneus motus, per quod administratur anima. Id intelligitur per aerem & lucem, quia aer intrat in pulmones quasi in organa, deinde in uenas, & peruenit usque ad cor, quod nos arterias uocamus. Et quomodo est anima, uel corpus sentit, an non? Intelligendum est, quia per sensus corporis administratur, per oculos uidet, per aures audit, per gustum & odorem sentit. quid est dulce uel amarum, & si est anima de quinque sensibus corporis. Intelligendum est, quod non est unde hoc probare possimus: quia quando hominis anima uult aliquid secretum considerare, claudit oculos uel aures suas, & considerat quid fecit, aut quid factura erit siue de creatore suo qui eam creauit. Quid ergo est anima? & si est aliqua res unde animæ fiant, quid ipsa est? Quod nomen eius? Quæ species, quem usum in rebus conditis tenet, uiuit an non? Si uiuit, quid confert uniuersitatis affectibus? beatam ne uitam ducit, an miseram? Quid est ergo animæ cœlum non est, neque terra, neque aer, neque ignis, non aqua, non Deus, non sidera, non uisus, non auditus, non odoratus, non gustus, uel cætera alia quod memorare longum est, quæ sunt in

cœlo siue in terra, quod anima non est. Vnde ergo est anima. Si ex Deo data est, & ex nihilo facta: quia homo qui de terra factus est, in terram reuersurus erit. Similiter nix uel procella, quia ex aqua fit, & aer est, sumit de terra, in aquam reuertitur, & in terram, de aqua sumptus est aer: anima uero non habet ullum elementum, ad quod reuertatur, nisi ad creatoris suum qui eam creauit. Postquam de corpore exierit, si recte egerit, & illi cæci qui uisum non habent, quomodo uident somnia? sicut illi qui uisum habent. Id intelligendum est, quia illi in sopiuntur in cerebro, & non possunt foris eripere, tunc in semetipsis uident ipsas imagines, illis animus nunquam dormit. Inquirenda est ratio, unde anima ueniat, quando homo nascitur. alij dicunt, quod sicut caro de carne nascitur, ita anima de anima nascatur. Sed hoc scriptura non narrat in ullo loco, unde anima in hominem ueniat, quando natus est: neque de ipsa anima mulieris, quomodo ei nata fuisset, sicut narrat de carne, quomodo facta sit. Et alij dicunt, quod unicuique homini anima ex Deo data sit, quando natus est. Sicut in Esaiâ dictum est: Omnem statum ego feci. Id est, omnem animam, & in Psalmo similiter scriptum est: Qui finxit singillatim corda eorum. Alij autem dicunt, quod ex parentibus anima data sit, sicut caro ex carne. Scripturæ repugnare uidentur, dum dicit: Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul, quasi semper nouas animas creare uideatur. Et alij dicunt, quod tunc anima omnium creata fuisset, quando simul omnia fecit, & in quodam loco occultantur, donec homo natus sit, & tunc ei anima data sit ex Deo. Sed hoc non est in rebus nostris considerandum, quid uel sinat uel non sinat, quomodo anima data sit homini: quod scriptura non narrat ullo loco. Nos non possumus discernere, quod ueritas tacuit, & non dicit neque de ipsa anima mulieris, quomodo facta sit: nisi tantum narrat, quomodo Adam data fuit anima. Ergo Saluator noster Iesus Christus unde habuit animam, non de Adam: sed unde Adam, id est, ex Deo, quia quæuis de propagine peccati descendit, tamen de propagine peccati non concepit: quia nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Non enim inde accepit reatum moriendi, & anima quando de hoc corpore migrauerit, est corporalis an incorporealis. Quomodo ergo prædicatur, si incorporealis est, id incorporeum est simul corporibus, & ubi portatur, ad locum corporeum an incorporeum? id ad incorporeum locum, similia corporibus. Quaritur ergo ratio, si potest anima absque corpore inter angelos in perpetua beatitudine sine defectu consistere? Quid ergo opus est ut iterum surgat corpus, ut illud tunc immortale induat, quod nunc mortale deposuit, nisi quia inest quidem corporis administratio, quod detardatur animus, ut non in illum summum pergat, donec confurgat corpus, ut quod ei nunc fœcundum est, sit tunc in gloria. Et quid opus est ut paruuli, qui

qui parentes habent Christianos, patrem & matrem iterum renascantur per aquam baptismatis, nisi quia unusquisque in originali peccato nascitur, & nisi renatus sit per aquam baptismatis, non potest introire in regnum Dei. sicut Saluator in Euangelio ostendit dicens: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest uidere regnum Dei.

ET ITERVM SECVNDVM

sensus spiritalem.

Et factus est homo in animam uiuentem, sicut licet ut qui perfectus erat, Deus perfectus crederetur & homo.

DE PLANTATIONE PARADISI.

Plantauerat autem Dominus Deus paradysum uoluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formauerat. Paradysus locus delictarum dicitur, aut pollens affluentiâ gratiarum. hoc dixit sanctus Augustinus, quod in quodam loco iste paradysus plantatus fuit, ubi homo terrenus habitare potuit. Nam paradysus spiritualiter intelligitur, ubi nunc animæ sanctorum de corpore exeuntes pergunt. In cuius figura iste paradysus plantatus fuit, secundum rerum gestarum fidem.

Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum uisu, & ad uescendum suauis lignum etiam uitæ in medio paradysi. Non alia ligna produxit, nisi illa, quod superius dixit die tertia creasse, & modo narrat, quomodo in speciem produxit in paradiso: & istud lignum uitæ, quod id est qui de illo gustasset, et immortalis permanisset. Tamen tunc in paradiso quasi cibus terrestris fieri uidebatur, non sicut alius cibus facit, qui solet habere fastidium: sed unde omni sanitate stabilis firmaretur. Tamen quid in isto ligno continebat. In alia enim ligna erant alimenta, in istud autem sacramentum continebat. quæuis tunc historialiter factum fuisset, sicut de paradiso dictum est, quod ecclesiam præfigurabat: uel sicut factum fuit de Agar, uel de Sara & multa alia quæ historialiter facta fuerunt, tamen aliter præfigurabat, ita & lignum istud præfigurabat lignum crucis.

ET ITERVM RECAPITVLATIO.

Plantauerat autem Dominus Deus paradysum uoluptatis à principio, & cætera. Paradysus ecclesia est. sic enim de illa legitur in Canticis canticorum: Ortus conclusus est soror mea. à principio autem paradysus plantatur, quia ecclesia catholica à Christo, qui est principium omnium, condita esse cognoscitur. fluuius de paradiso exiens, imaginem portat Christi de paterno fonte fluentis, qui irrigat ecclesiam suam uerbo prædicationis, & dono baptismatis. De quo bene per prophetam dicitur: Dominus Deus noster fluuius gloriosus, exilient in terram sitientem, quatuor autem paradysi flumina, quatuor sunt Euangelia, ad prædicationem in cunctis gentibus missa. ligna fructifera, omnes sancti sunt: fructus eorum, opera eorum: lignum uitæ, sanctus sanctorum utique Christus, ad quem quisque si porrexerit manum, uiuet in æternum.

DE LIGNO SCIENTIÆ BONI ET MALI.

Lignumque scientiæ boni & mali. Quare istud nomen Bedæ tom. 8.

accepit: Quia Deus omnia ualde bona creauit. Id agnoscendo boni & mali, quantum fuisset inter obedientiam boni, & inobedientiam mali: quia si exinde transgressus fuisset, malum illi esset: si bonum illi fuisset, quia si transgressus non fuisset, experimentum penè non didicisset.

DE EGRESSIONE FLUUII.

Et fluuius egrediebatur de loco uoluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Nomen uni Phison, ipse est qui circuit omnem terram Euilath, ubi nascitur aurum, & aurum terra illius optimum est, ibique inuenitur bdellium, & lapis onychinus. Et nomen fluuii secundi Gesbon: ipse est qui circuit omnem terram Aethiopiæ. Nomen uero fluminis tertij, Tigris: ipse uadit contra Assyrios. Fluuius autem quartus, ipse est Eufrates. Idem ut superius indicatum est de ipso fluuiio, & de ipsis quatuor fluminibus paradysi egrediuntur: quorum duo propria nomina habent. Tigris autem ipse est Nilus, qui circuit omnem terram Aegypti. Phison uero, ipse est Ganges.

RECAPITVLATIO.

Et iterum secundum sensum spiritalem, lignum autem scientiæ boni & mali proprium est uoluntatis arbitrium, quod in medio nostri est positum, ad agnoscendum bonum uel malum. De quo qui relicta Dei gratia gustauerit, morte morietur. Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradysum uoluptatis, ut operaretur & custodiret illud: quia quotienscunque de persona hominis loquitur, utrumque nominat, & Deum & Dominum, ut ostenderit quantum ei expediat habere Dominum Deum suum, id est sub eius damnatione obedienter uiuere ut operaretur. Quomodo autem debuit operari non labore seruili, sed honestæ animæ uoluntate, & custodiret illud, id est ne aliquid committeret. Quare inde mereretur expellere. Recte ergo quisque dicitur non custodisse rem suam, qui sic agit ut eam amittat: quia non erat necesse propter bestias paradysum custodire, aut propter aliam rem siue seruili labore operari, quia dixit: Ecce dedi uobis omnem herbam, & reliqua. Sed ut Dominus operatus fuisset in eis iusticiam, pietatem, & cætera bona. quod Deus homini tribueret, quia nihil potest homo facere sine adiutorio dei. Et operaretur illud ut iustus esset, & custodiret ut tutus esset: quia si illum Deus dereliquerit, & solatium eius abstraxerit, ille inaniter remaneret, quia Deus nihil bonum ei necesse sit. Sed non omnes indigemus damnatione eius. Quia scriptum est: Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. & in alio loco scriptum est: Mihi autem ad hærente Deo, bonum est.

DE PRÆCEPTIONE LIGNI.

Precepitque ei dicens: Ex omni ligno paradysi comedet, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. In quocunque enim die comederis ex eo, morte morieris.

Quare Dominus ei prohibuit, ut non comederet de ipso ligno, quia sciebat damnaturum, si transgressus fuisset. oportebat enim ut homo sub Domino Deo positus, aliunde prohiberetur, ut ei promerendo Dominum suum uir-

tus esset ipsa obedientia: si uero seruasset præcepti creatoris sui, uirtus ei fuisset, & ipsa obedientia, quam post transgressionem perdidit.

RECAPITVLATIO.

Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradysum uoluptatis. Assumpsit Deus carnem, & factus est caput ecclesie. Ut operaretur & custodiret illum: id est, ut uoluntatem patris ex omnibus gentibus ecclesiam adimpleret, atque ut impleretur sermo, quem Dominus dixit: Ego seruabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, custodiui.

Dixit quoque Deus, Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sui. Hic manifeste ostendit, quod semen debuerunt procreare, dum Adam adiutorium simile sui datum fuit: id est, Eua fabricata de latere suo. Non sic debuerunt semen procreare, sicut nunc faciunt, ut mortalis parentibus filij succedunt in locum: sed ut immortales permanerent, & post consummatum numerum in meliora commutassent.

Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terre, & uniuersis uolatilibus coeli, adduxit ea ad Adam, ut uideret quid uocaret ea. Omne enim, quod uocauit Adam anima uiuentis, ipsum est nomen eius.

Quomodo ea adduxit, quia Deus incommutabilis est. Si per angelum, aut per semetipsum: hoc omnino non est recipiendum, ut Deus corporaliter ista egisset: sed ut ostenderet, quia omnia ei uiuunt, & sentiunt, sicut asina locuta fuit cum Balaam, uel cætera multa: quia homo ista potestatem accepit a Domino, ut haberet dominationem super bestias usque in hodiernum diem.

RECAPITVLATIO.

Dixit quoque Deus, Non est bonum hominem esse solum. Arguantur heretici, qui Christum solum hominem putant, & non etiam Deum.

Faciamus ei adiutorium simile sui. Quia in ipso homine suscepto, ecclesia Deo copulata est.

Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia & uniuersa uolatilia coeli, & omnes bestias terre: Adam uero non inueniebatur adiutorium simile sibi.

Quando ergo pisces nomina acceperunt, dum hic non memorat, sed tantum de animalibus. Id paulatim cognitis generibus piscium impositum est: hoc est, quando creati fuerunt.

INTERVM RECAPITVLATIO.

Appellauit autem Adam nominibus suis, & cætera. Significans gentes, quæ saluæ fierent in ecclesia, & per Christum nomina erant accepturæ, quod prius non habuerunt. Sicut scriptum est: Et uocabo seruos meos nomine alio.

Adam uero non inueniebatur adiutorium simile sui. Vtique quoniam quauis fidelis aut iustus sit quisque, Christo tamen æquari non potest. Quis enim, inquit Moyses, similis tibi in dijs Domine? Nam & Dauid ait: Speciosus forma præ filijs hominum. Nemo enim potuerat a morte humanum genus liberare, & ipsam mortem superare, nisi Christus. Sicut apocalypsis ait: Nemo inuentus est dignus neque in cælo neque in terra, neque infra terram aperire librum.

DE IMMISSIONE SOPORIS, ET creatione mulieris.

Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam. Cumque obdormisset, tulit unam de costis eius, & repleuit carnem pro ea.

Quomodo ergo misit Dominus Deus soporem in Adam, ut tantum soporem habuisset, ut costam de se abstractam minime sensisset: id intelligendum est, ut particeps esset curæ angelorum intrans in sanctuarium, & intelligens in nouissimis eorum. Illic statim euigilans erexit dicens:

Hoc nunc os ex ossibus meis, & cætera. Et edificauit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus, & caro de carne mea.

Quare de costa mulierem fecit: id ut ostenderet Christum de muliere nasciturum. Sicut tunc de uiro facta est mulier, ita & de muliere natus est Christus: quia uirtus ex muliere processit in mundo. Quamuis tunc mors introisset in mundum per mulierem, siue ut demonstraret casta membra à Deo non esse repugnanda, aut propter uim commendationis, dicit mulierem de costa fabricatam fuisse.

RECAPITVLATIO.

Immisit ergo Deus soporem in Adam, & cætera. Dormiuit Adam, & fit illi mulier de latere: patitur Christus, dormiuit in cruce pungitur latus lancea, & profluunt sacramenta, ex quibus formatur ecclesia. hanc dormitionem cæcat propheta dicens: Ego dormiui & quieui & surrexi, quoniam Dominus suscitauit me. Sequitur

Et posuit carnem pro ea. Sicut & Christus carnem suam moriendo posuit in patibulo crucis pro ecclesia.

Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Quia siue sancti spirituales & fortissimi in tentationibus, siue minus perfecti utriusque in unum corpus Christi sunt, & in una ecclesia. Hæc uocabitur uirago, quoniam de iurosumpta est: ideo Eua, quia mater est cunctorum uiuentium.

Quamobrem relinquit homo patrem suum & matrem, & adheret uxori suæ, & erunt duo in carne una. Erant autem uterque nudi Adam, scilicet & uxor eius, & non erubescerant. Ideo non erubescerant, quia non sentiebant ultra legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, & uiolentas illecebras carnis illecebra in corpore mortis unde & Apostolus non ait, Non sit peccatum in membris uestris: sed ait, Non regnet. Non enim regnat, cuius desiderijs eius non obediunt.

ET INTERVM SECVDVM SENsum spiritalem recapitulatio.

Hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro sumpta est. Sic & à Christo ecclesie nomen datum est Christianum, quæ de latere eius sumpta est: hæc igitur omnia in figura facta sunt, quæ erant in ecclesia profutura.

Quamobrem relinquit homo patrem suum & matrem, & cætera. Hoc interpretans Apostolus ait: Hoc autem dico in Christo & in ecclesia. Ergo quod per historiam cõpletum est in Adâ, per prophetiam significatur

ficatur in Christo. Qui relinquit patrem, cum dicit: Ego à patre exiui, & ueni in hunc mundum. Reliquit & matrem, id est, synagogam ueteri testamento carnaliter inherentem, quæ illi erat mater ex semine Dauid secundum carnem. Et adhesit uxori suæ: id est, ecclesie, ut pace noui testamenti essent duo in carne una. Quia cum sit Deus apud patrem, per quem facti sumus: factus est per carnem particeps nostri, ut illius capitis corpus esse possimus. Post hæc uocatur Eua, uita & mater uiuorum, quia de uiri sui latere facta est: & Dominus dicit in Euangelio, Si quis non mæducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habet in se uitam. Iam dehinc præceptum quod accepit figuratim Christus, nos accepimus in illo: quia unusquisque Christianus non incongrue gestat personam Christi, dicente ipso Domino: Quod uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis. Dicitur ergo illi: Ex omni ligno paradisi comede. quo significantur spirituales deliciae. fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, mansuetudo, continentia. sicut dicit Apostolus.

Et non tangamus lignum in medio paradisi plantatum scientie boni & mali. Id est, non uelimus superbire de natura arbitrij nostri, quæ media est, ut decepti post scientiam experiamur & malum.

DE ASTVTIA SERPENTIS.

Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terre, quæ fecerat Dominus Deus. Serpens iste non natura sua callidior erat, id est, prudētior, uel sapiētior: sed ex diabolo, quod per serpente loquebatur. Unde Christus Dominus dixit in Euangelio: Filij huius seculi prudentiores sunt quam filij lucis. Quomodo serpens ad mulierem locutus fuit, per semetipsum an per diabolum: id intelligendum est, quia diabolus introiuit in serpente, & sic loquebatur ad mulierem. Et quomodo nunc solet introire in uas suum, & loqui per illum: ita & tunc per serpente loquebatur. Quia sicut solet organa homo calcare, & nihil exinde sentit organum: ita & tunc serpens nihil sensit quid locuta fuit. Quare per istud animal permisit tentari: non mirum est si per serpente permisit tentare, per quod diabolus permissum habuit: quia ipse antiquus hostis iniquissimam uoluntatem habet, & nequissimam potestatem: quia semper habet uoluntatem male faciendi, & nullam habet potestatem nocendi sine Dei permissu. Quare permisit tentare, quem consensurum præciebat. Quid mirum est si hoc facere permisit, quia proprium arbitrium habuerunt male faciendi uel benefaciendi. Non mihi uidetur magna laus fuisse hominem futurum, si propterea potuisset bene uiuere, quia nemo male uiuere suaderet. Id est, quia nulla laus fuisset, si propterea bene uixisset, eo quod nullam tentationem habuisset Adam in membris suis. Quare ergo permisit tentare, quæ præciebat cõsensurum: cum id facturus esset propria uoluntate per culpam, & ordinatus esset

set illius æquitate per penam. Quid autem culpabilis esset, si non tentare permisisset, dum proprium arbitrium habuit, & Deo adiuuante potuit resistere ipsam tentationem, qui superbis resistit, & humilibus dat gratiam, & resistere magna laus fuisset: sicut nunc sancti Dei multas tentationes sustinent, & Deo opitulante uincunt: & propterea maius præmium accipiunt cum Christo. Et si tentatio ista potuit eos proijcere de paradiso? Intelligendum est, quod non potuit, si non se eleuassent in uanam gloriam, quod eis contrarius hostis promissit dicens: Si comederitis ex eo, aperietur oculi uestri, & eritis sicut dii. In hoc autem se eleuabant, unde scriptum est: Ante ruinam exaltatur cor, & cætera. Quid est quod Deus præciebat homines peccatores & damnandos permisit nasci? & quare non dimitteret, dum proprium arbitrium possideret, & si noluerint conseruare quod facti sunt, damnationem accipiunt, & in exemplo sunt aliorum qui uindictam eorum aspiciunt, & de malis fiunt boni. Quia considerant, quod eis euenit propter peccata eorum: quia est natura bona, quæ peccare non potest: & est natura, quæ potest peccare. Vna est in angelis, alia in hominibus, ratio erat ut de utraque natura Deum laudassent, tamen in utraque natura iniquitas inuenta est: quia bonam naturam uoluntas mala deprauauit, quia natura bona à Deo est creata. Nam uoluntas praua facit eam esse malam, & si aliquis diceret, Quare Deus malos homines creauit? Recte responderet, melius non esset: quia alterius malo bene utendo misericorditer coronaretur, quam esset etiam malus, qui pro suo merito iuste puniretur. Quare diabolus non potest reparari, & homo potest. Idem ut demonstraret potentiam & misericordiam, & haberet quid timere & quid sperare. Et quid mirum, si diabolus in serpente introiuit, cum Dominus in porcos eum permisit introire? & alij uolunt dicere, quod diabolus inuidiam habuit contra hominem. quare ad imaginem Dei creatus fuit, & ideo suauiter comedere poma in paradiso, quod prohibitum fuit ut non comedisset. Unde ait Apostolus: Radix omnium malorum est cupiditas, id est, amor pecunie. Non enim ille tunc pecuniam concupiuit, sed hominem uoluit decipere: & quoniam in alio loco scriptum est, Initium omnis peccati superbia. Hoc intelligendum est quod diabolo, non ex inuidia processit superbia, sed magis ex superbia processit inuidia, & utraque simul initium inuentum est: quia per superbiam deiectus fuit de cælo, & per inuidiam hominem decepit.

DE SVGGESTIONE SERPENTIS ad mulierem.

Dixit autem serpens ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi. Cui respondit mulier: De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso, nescimus, de fructu

En uerò ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & non tangeremus illud, ne forte moriamur.] Quare serpens prius mulierem interrogauit, & ipsa ei indicauit ex quo ligno præceptum habuerunt, ne de ipso comederent, ut præuicatio inexcusabilis fieret & quia non habuit unde semetipsum excusasset, dum manifeste intellexit, de quo ligno prohibiti erant ne comedissent.

Dixit quoque serpens: Nequaquam morte moriemini, scit enim Deus quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dii scientes bonum & malum.

Quia usque in hodiernum diem sic operatus est diabolus, semper enim suadet, ut præcepta Dei contemnantur: & quod Deus minatur, ille dat mollitiem & leuitatem atque securitatem, & propterea multi decipiuntur in seductione eius. Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum, indicat diabolum, qui in de serpente dicitur, quod uolubili uerfetur a sturtia. Sed quid est quod ipse per mulierem cepit, & non per uirum? quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi præcedente delectatione carnali infirmitatis affectu, qui magis debet obtemperare rationi tanquam uiro dominante, hoc enim in unoquoque homine geritur in occulto quodam secretoque coniugio. suggestionem quippe per serpentem accipimus, mulierem uerò animalè corporis sensum, rationem autem uirum. Ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur: sed si sola cogitatio oblectetur, illius suggestio nis & refrenatur ratione, consensus explendi operis non succedat. Sola mulier uidetur comedisse illicitum, quod si ipsum peccatum, etiam & mens perpetrandum decernat. Iam uir deceptus est, iam mulier cibum dedisse uirouidetur. Illecebra enim consentire de ligno prohibito, manducare est. Tunc quippe iure à uita beata tanquam à paradiso expellitur homo, peccatum que ei imputatur, etiam si non subsequatur effectus: quia & si non est in factis culpa, in consensione tamen rea tenetur conscientia. Hæc secundum anagogen, cæterum iuxta metaphoram poterat callidus serpens iste hæreticorum uersutiam designare. Nonnulli enim loquuntur atque subtilius promittunt illicita curiositate secretorum ad apertionem atque scientiam boni & mali, & in ipso homine tanquam in arbore, quæ plantata est in medio paradisi, etiam diuosciam demonstrare. Contra hunc serpentem clamat Apostolus, cum dicit: Metuo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, ita sensus uestri corrum pantur. seducitur autem uerbis huius serpentis, carnalis nostra concupiscentia, & per illam decipitur Adam, non Christus, sed Christianus. dicit ergo iste ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus ut non comederetis ex omni ligno paradisi? Sic & hæreticorum curiosa cupiditas, sic prauipredicatores ad diligendam erroris fallaciam, auditorum carnalium corda succendunt dicentes: Quare fugitis sci-

entiam habere latentem, noua semper exquisita, boni maliq; scientiam penetrare. Vnde apud Salomonem, mulier illa hæreticorum sententiam tenens dicit: Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. Subiecit deinde idem serpens: Quacumque die comederitis, statim aperientur oculi uestri, & eritis scientes sicut dii bonum & malum. sic & omnes hæretici generationes diuinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiunt, & reprehendunt eos quos simpliciter credentes inuenerint: & quia omnino carnalia persuadent, quasi carnalium oculorum ad apertionem conantur adducere, ut interior oculus obscuratur.

DE CONSENSU MULIERIS.

Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad uescendum, & pulchrum oculis aspectuq; delectabile & tulit de fructu illius, & comedit, deditq; uiro suo, qui comedit.

In hoc unusquisq; nostrum discat exemplum. Nunquam debet aspicere, quod contingere non licet, ne forte per concupiscentiam & delectationem decipiatur sicut Eua, quod prius aspexit lignum, & postea delectata fuit & comedit: quare mulieri suggestit, & non uiro: id propter mollitiem uel infirmitatem mulieris. Sicut dixit Apostolus Paulus, Adā non est seductus, sed mulier decepta est, quomodo hoc dictum est, dum in alio loco dicitur beatus Paulus: In similitudine preuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Ideo hoc dixit, quia Adam non fuit per serpentem seductus, sed per mulierem: quia mulier prius comedit per suggestionem serpentis, & postea tribuit uiro suo: quia uir imago est & gloria Dei, mulier autem gloria est uiri, & ideo non suauit uiro prius, sed mulieri, in qua mollities continebatur. & quare Adam comedit de ligno uetito, de quo illi præceptum erat ne comederet & sciebat si fecisset, sententiam Dei adimplendam esse, quod prius ei locutus fuit dicens: Si comederitis ex eo, morte moriemini. Is propter dilectionem mulieris comedit, quia noluit eam offendere atque contristari, sicut legimus quod fecit Salomon: quia propter dilectionem mulierum Deum suum contra se irritauit. Ita Adam operatus est, dum mulierem dilexit, præcepta sui conditoris contempsit, & de alta immortalitate in imo terræ pstratus est.

Et aperti sunt oculi amborum.] Non ad aliud aperti sunt, nisi ad inuicem concupiscendum ad poenam peccati. Cum autē deiectione sunt à ligno uitæ, statim eorum corpora morbidā atq; mortiferam duxerunt qualitatem: quia antequam peccassent, nullam legem sentiebant in membris eorum repugnantem legi mentis suæ. Postea uerò statim senserunt in membris suis aliam legem repugnantem legi mentis suæ, & captiuantem eos in lege peccati.

ET ITERVM SECUNDVM SEN-

sum spiritalem. Vidit ergo mulier quod bonum esset lignum, etc.] Mulier comedit antea, non uir: ideo quia factilius

ET ITERVM.

ius carnales persuadentur in peccatum, nec tam uelociter spiritales decipiuntur.

DE CONSENSU VIRI.

Et dedit uiro suo, & comedit.] Vtq; quia post delectationem carnalis concupiscentiæ nostræ, etiam ratio nostra subicitur ad peccandū.

Cumq; cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficu.] Folio fici se contegunt, qui seculum asperum amplectuntur, qui pruriginè uoluptatis carnalis uruntur: quicq; & decepti hæretica prauitate, & gratia Dei nudati, tegumenta mendaciorum tanquam folia fici colligunt, facientes sibi succinctoria prauitatis, cum de Domino uel ecclesia mentiuntur.

Et cum audissent uocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem.] Deambulat Deus in illis, & non stat, quia stabiles in eius præcepto non perseverant, & bene ad auram post meridiem, quia iam auferunt ab eis lux illa feruentior charitatis, appropinquantibus errorum tenebris, unde scriptum est: Sequitur umbram, & non lucem. Abscondit se Adam & uxor eius à facie Domini Dei, in medio ligni paradisi. Quomodo autem semetipsos à facie Dei abscondere potuerunt? Nunquid Deo potest esse occultum aliquid? Hoc intelligendum est, quia unusquisq; qui peccatum committit, aut præceptum Domini contemnit, semetipsum abscondit de Deo, quia Deus eū ignorat propter peccatum suum. Sicut dixit in Euangelio: Nescio uos. Nam non potest fieri, ut Deo aliquid absconditum sit: quia scriptum est, Oculi Domini contemplantur bona & mala. Sed unusquisq; semetipsum abscondit in medio ligni paradisi, quia auersus à præcepto creatoris in errore, atq; arbitrii sui uoluptatibus uiuit.

VOX INCREPANTIS uel reuocantis.

Vocauitq; Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es? Qui ait: Vocem tuam audiui in paradiso, & timui eo quod nudus essem, & abscondi me. Qui dixit: Quis enim indicauit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo tibi præceperam, ne comederes, comedisti.

Non uox ignorantis est hoc, sed obturgantis. In hoc autem quod uocat, ad poenitentiam eum reuocat: in hoc uerò quod requirit, ostendit quod peccatores iure damnandos Deus ignorat. Et si Adam talis fuit, quod potuisset locutionem Dei intelligere, sicut angeli: an adhuc ei necesse erat perfectionem intellectus habere, quomodo capere ualuisset locutionem Dei. Inde intelligendum est, quod per angelum ad eū locutus fuit, sicut ad patres locutus est: quia non per intellectum cognouit, quod Deus loqui uoluit, sicut faciunt angeli. De eo autem quod nudus esset, id intelligitur: quia iam sentiebant in corpore eorum legem peccati, quod prius non habuerunt antequam peccassent: & si de ligno scientiæ boni & mali non comedissent, mori omnino non potuissent, sicut superius indicatum est.

Vocauitq; Deus Adam, & dixit ei: Vbi es?] Hic ostendit, quia si qui à fide uel bonis operibus, ad mendacia suaq; desideria labuntur, non despicit illos Deus, sed adhuc ut redeant, per poenitentiam uocat: quia non uult mortem peccatoris, donec conuertatur & uiuat. Ergo non est desperandum quibuslibet peccatoribus, dum & ipsi impij ad ipem indulgentiæ prouocantur.

DE EXCVSATIONE uiri.

Dixitq; Adam: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me.

Vbi ergo debuit uenire humilitas, ibi superbia præcelsit. Ad hoc enim requisiti fuerunt, ut peccatum confessi essent: illi uerò uterq; excusationem protulerunt, & culpas suas alius per alium excusauit. Adam per mulierem, mulier autem per serpentem, & auxerunt culpas suas, quas confiteri debuerant, & quasi Deum inculpate uidentur. Quare mulierem sociam ei dedisset, similiter autem & mulier locuta est, quare serpentem in paradiso posuisset, & uindictam acceperunt, ubi misericordiam inuenire debuerant, & de alta immortalitate prostrati sunt in imo terræ.

DE MALEDICTIONE serpentis.

Dicit autem post hæc serpenti: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia & bestias terræ, supra pectus tuum gradieris.

Nomine pectoris significatur superbia mentis: nomine autem uentris significantur desideria carnis. His enim duabus rebus serpit diabolus in eos quos uult decipere, id est, aut terrena cupiditate & luxuria, aut superbia & in sana ruina. Et terram comedes, id est, ad te pertinebunt quos terrena cupiditate deceperis. Cunctis diebus uitæ tuæ: id est, omni tempore quo agis hanc potestatem ante illam ultimam poenam iudicij.

Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius.] Semen diaboli, perueria suggestio: semen autem mulieris, fructus est boni operis, quo perueria suggestioni resistitur. Ipsa caput illius conteret, si eum mens in ipso initio malæ suggestionis excludit: ille insidiatur calcaneo eius, quia mentem quæ prima suggestionem non decipit, decipere in fine tendit. Quidam autem hoc quod dictum est, Inimicitias ponam inter te & mulierem, de uirgine desponsata, in qua Dominus natus est, intellexerunt: eo quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus ad inimicum deuincendum, & ad mortem cuius ille auctor erat, destruendam promittebatur. sicut in David scriptum est: De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Nam & illud quod subiunctum est, Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius: hoc de fructu uentris Mariæ, qui est Christus, intelligunt: id est, Tu

eum supplantabis ut moriatur: ille autem te uicō resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicut & Dauid dixerat ex persona patris ad filium: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem Antichristum, draconem diabolum.

DE MALEDICTIO/
ne mulieris.

Mulier quoque dixit Deus: Multiplicabo erumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub uiri potestate eris, ipse dominabitur tui.

De pœna autē mulieris quid significat quod ei dicitur: In dolore paries filios, nisi quia uoluptas carnalis cum aliqua mala consuetudine uult uincere? Patitur in exordio dolores, atque per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios. quod uerō adiecit, Et conuersio tua ad uirum tuū, & ipse dominabitur tui: hoc significat, quod illa uoluntas carnalis, quæ cum dolore reluctauerat, ut faceret consuetudinem bonam, iam ipsa erudita doloribus cautiō fit, & ne corrumpat, obtemperat rationi, & libenter seruit quasi uiro iubenti.

DE MALEDICTIO/
ne uiri.

Adā uerō dixit: Quia audisti uocem mulieris tue, & comediti de ligno, ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuertaris. Et uocauit Adam nomen uxoris suæ Euam, eo quod mater esset cunctorum uiuentium. Vocaturque dehinc mater uiuorum, id est, recte factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ per nomen mortuorum significantur: iam uerō per sententiam quæ in uiro infertur, ratio nostra arguitur, quæ & supra peccati concupiscentia seducta, habet maledictionis terrenæ operationis, habet & dolores temporalium curarum, quasi spinas & tribulos: si tamen dimittitur à paradiso beatitudinis, ut operetur terram, id est, ut in corpore isto laboret, & collocet sibi meritum redeundi ad uitam æternam, quæ paradisi nomine significatur.

DE VESTE MORTALI.

Fecit quoque Dominus Deus Adam & uxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, & ait: Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, sciens bonum & malum. Nunc ergo, ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno uitæ, & comedat, & uiuat in æternum.

Vox trinitatis est patris, & filij & spiritus sancti, ac si dixisset: Sicut nos scimus inter bonum obedientiæ, & malum inobedienciæ, ita nunc Adam intelligit: quia ille non solum non fuerat factus, qualis fieri uoluit, sed nec illud quod factus fuerat conseruauit. Accepit etiam tunicā pelliceam diuino iudicio, quo nomine corporis mortalitas significatur in historia. In allegoria autē à carnalibus sensibus abstractis,

uoluptatesque carnaliter uiuentem, diuina lege consequuntur & contegunt: quia si aliquando ad Deum conuerterit, possitque aliquando manum porrigere ad arborem uitæ, & uiuere in æternum. Manus autem porrectio bene significat crucem uel cruciatum pœnitentiæ, per quā uita æterna recuperatur.

DE ELECTIONE EORVM,
de paradiso, & de flammea frama
mea uersatili.

Misit eum Dominus Deus de paradiso uoluptatis, ut operaretur terram de qua sumptus erat. Eiecitque Adam, & collocauit ante paradisum uoluptatis Cherubin, & flammeum gladium atque uersatilem, ad custodiendam uiam ligni uitæ.

Iste autem gladius ideo positus est, ut homo non introiret in paradisum, ne comederet de ligno uitæ: ne forte immortalis permanisset, & esset irreparabilis, sicut dæmones qui non possunt reparari: & propterea uersatilis flammea posita fuit, ut cum tempus misericordiæ per aduentum Saluatoris nostri aduenerit, potuisset iterum remoueri. Quia omnes iusti & electi ante aduentum ipsius, claustra inferni penetrauerunt: nunc autem omnes sancti de corpore exeuntes, ad Christum pergunt, sicut Saluator in Euangelio ait: Si quis mihi ministrat, me sequatur: & ubi ego sum, illic minister meus erit.

ET ITERVM HAEC SEMITA EST REDEUNTIBVS.

Per flammeam frameam. Id est, per temporales tribulationes peccata sua agnoscendo & gemendo: & per Cherubin, id est, per plenitudinem scientiæ, quod est charitas, perueniet ad arborem uitæ Christum, & uiuet in æternum. Cherubin namque plenitudo scientiæ interpretatur: flammea uerō frama uersatilis, posita ad custodiendam uiam ligni uitæ, temporales pœnæ intelliguntur. Nemo enim potest peruenire ad arborem uitæ, nisi per has duas res: tolerantiam uidelicet molestiarum, & plenitudinem scientiæ: id est, per charitatem Dei & proximi. Plenitudo enim legis, charitas est, quæ est mater uirtutum: quam sancti, Dei uestigia imitantes, tota uirtute & in alijs adimplere conantur. Hanc sequemur charitatē, & operibus exercere studeamus, ut ad arborem uitæ pertingere ualeamus, quod est Christus, & de fructu eius dulci & suauiter refecti ac satiati in æternum cum ipso & sanctis suis sine defectu gaudere mereamur, Amen.

VENERABILIS BEDÆ
presbyteri, libri De sex dierum
creatione, finis.

Vene-

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super Genesim, ex dictis Patrum, Dialogus.

DISCIPVLVS.

Primo omnium præceptorum mihi necesse est, quis huius libri qui Genesim apud nos dicitur, scriptor habeatur.

Magister. Sicut à maioribus nostris insinuat atque traditum est, Moysen huius operis scriptorem fuisse asserunt, id est, quinque librorum, qui iuxta Græcos Pentateuchum nominantur. Cum non dicat hoc titulus, sed quasi de alio ipse refert. Dixit Dominus ad Moysen, cuius exemplum in nouo Testamento Ioannes sequens apostolus, ubicunque de se aliquid referre uoluit, nomen suum studiose siluit aiendo, Conuersus Petrus uidit illum discipulum, quem diligebat Iesus sequentem, & cætera.

Discipulus. Genesim, unde hoc nomen accepit? **M**. Septuaginta etenim interpretes, Symmachus & Theodotus, in principio translulerunt, & in Hebræo scriptum est, Breshith: quod Aquila interpretatur in capitulo. Et ideo secundum sensum magis quam secundum uerbi translationem de Christo accipi potest, qui tam in ipsa fronte Genesios, quæ caput librorum omnium est, quam in principio Ioannis Euangelistæ cæli & terre conditor approbatur. Unde & in Psalterio de se ipse ait: In capitulo libri scriptum est de me, id est, In principio Genesios. & in Euangelio: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ideo sciendum, quod liber hic apud Hebræos Breshith uocetur, hanc habentes consuetudinem, ut uoluminibus ex principijs, eorum nomina imponant.

Discipulus. In libro Proœmiorum, Genesim iuxta fidem historie, quæ describitur?

Magister. Fabricam describit mundi, & hominis conditionem, cataclysmum, & diuisionem terræ, confusionem quoque linguarum, gestaque omnium patriarcharum, usque ad ingressionem Israel in Aegyptum. Iunilius.

Discipulus. Hæc scriptura quæ de præsentis seculo loquens significet, nosse cupio. **M**agister. Quinque aut generationem eius, id est, creationem, aut gubernationem, aut accidentia naturis, aut euenientia uoluntatibus, aut subsequentiā uoluntatis euentus.

Discipulus. Quibus modis genera-

tionem seculi hæc scriptura signauit? **M**agister. Tribus, aut enim sola Dei uoluntate factam aliquid scribitur, ut est: In principio creauit Deus cælum & terram, aut uoluntate simul & uoce, siue præceptiua, ut est: Fiat lux, & fiat firmamentum. siue deliberatiua, ut est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, aut uoluntate, uoce ac definitione, ut est: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et iterum: Germinet terra herbam uiuentem, ferentem semen iuxta genus suum, & lignum fructiferum, faciens fructus, cuius semen in seipso sit, & cætera. Quæ post septimum diem usque in finem seculi per partes operatur. ex illa enim definitione proueniunt. **D**iscipulus. Est in his tribus aliqua differentia? **M**agister. Est: quia ea quæ sola uoluntate, uel etiam uoce sunt facta, nouiter facta sunt: quæ uerò definitione illis iam similia, quæ facta nouiter diximus. & rursus illa quidem in sex primis diebus hæc uerò, donec seculum stabit. **D**iscipulus. Da ordinem per sex dies factarum rerum.

Magister. In ipso quidem principio conditionis facta sunt cælum, terra, angelus, aer, & aqua. **D**iscipulus. Proba angelos, & aquas & aerem factum. **M**agister. Facta quidem ex alijs scripturæ locis ostenduntur: ut est, Qui facit angelos suos spiritus: & Laudate eum omnes angeli eius: & Aqua quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini: quoniam ipse dixit, & facta sunt: & Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud. Et aer in scripturis sanctis cæli nomine solet ostendi, ut est: Volucres cæli, cum certum sit aues in aerem deuolare, cælum autem ostendimus factum. Quod uerò præcesserint ista cæteras creaturas in angelis, ut scriptura demonstrat, dum in laudibus & benedictionibus creaturis cæteris proponuntur. Est ratio. Oportuit enim ut terras cælestis creatura præcesserit. De aquis uerò ipsa scriptura dicit, quod spiritus Dei ferebatur super aquas.

Discipulus. Sequere ordinem generationis. **M**agister. In principio diei prima lux facta est: secunda uerò factum firmamentum: tertia mare, & terræ nascencia: quarta, luminaria cæli: quinta, natantia & uolatilia: sexta, reliqua animalia, & homo.

Discipulus. Quæ est in ipsarum creaturarum operatione distantia? **M**agister. Quod quedam ex nihilo facta sunt, ut cælum, terra, & cætera quæ usque ad completum primum diem, ut diximus, facta: quedam uerò ex iam factis primo die. **D**iscipulus. Da horum probationes. **M**agister. Quotiens scriptura ex aliqua factas res cupit ostendere, aut palam significat, ut est: Producat terra, & producant aquæ, & similia: aut certè ex subtili significatione uerborum, ut cum dicit, Fiat firmamentum: utique significat fuisse aliquid illud ac liquidum, id est, aquas, quæ ut solidate ostenduntur, firmamentum uocatum est, quod

quod fiebat, & rursus luminaria deriuatè ap-
pellauit, quæ quarta die facta fuerunt: ut ex lu-
mine primo die operato, facta monstraret. In
his autem quæ primo die facta sunt, neq; aper-
tè neq; subtili uerbo factum aliquid declaratur
ex altero. **D.** Nihil enim post primum diem
ostenditur, ex non existentibus factum. **M.** So-
la hominis anima, in quo & hoc attendendum,
quia cum aliqua aut ex nihilo aut ex iam factis
facta sunt, solus homo ex utroq; componitur.
D. Quas alias creaturis ascribimus differenti-
as? **M.** Quod ea quæ primis sex diebus facta
sunt, non naturaliter, nec ex similitudine proue-
nerunt: reliqua uerò quæ fiunt naturaliter, ex
diuina definitione nascuntur, exceptis scilicet
miraculis. **D.** Da tertiam differentiã. **M.** Quod
creaturarum aliqua, id est, rationales propter
se ipsas factæ sunt, ut angeli & homines: reli-
quæ uerò non propter se, sed propter predictos
angelos, ut homines factæ noscuntur. Homo ue-
rò principaliter secundum animam propter se
intelligendum est factus, non secundum cor-
pus consequenter. **D.** Quid enim præter an-
gelos & homines aliæ creaturæ se ipsis inuicè
non egebant. **M.** Egebant quidem non ad uti-
litatem, sed ad ornatum: utilia enim non sibi,
sed angelis & hominibus sunt, pro quibus etiã
facta esse noscuntur. Ornatum uerò etiam inui-
cem præstant, quippe & cœlum inornatum si-
ne cœlestibus luminariis fuit, & luminaria i-
psa ne superflua factæ essent, uidentium oculis
indigebant: & mare inornatum, donec aut lo-
cum suum receperit, aut animalibus implere-
tur, & terra incomposita præter habitantium
uel nascentium usum, & irrationalia animalia
sine hominis regimine, ineptæ herbæ absente
animalium usu superflua. Ita omnia egerunt
inuitem, uel his quæ quotidie fiunt. Sed ut iam
diximus, aliud est esse incompositum, aliud uti-
le: incompositum enim aliquid per se utile alte-
ri declaratur. **D.** In ornamento ipso aliqua
est differentia. **M.** Est enim aliqua in sex die-
bus, quæ ornata sunt, ut cœlum luminariis, &
terra herbis, & piscibus mare. Quædam donec
mundus uiuit, ornantur: ut mare nauigijs, & ter-
ra ædificijs, & cæteris quæ humano construun-
tur ingenio, & homo ipse scientiã. Quædam ue-
rò decorem suum in futuro recipiēt, ut corpus
in corruptionem, & mortalia immortalitatē,
& cœleste regnum habitationem sanctorum.
Notandum autem in ornamentis, quod eorum
quæ uel ingenio, uel artibus fiunt: in homini-
bus causa est, reliquorum autem in Deo. **D.** Da
quartam differentiã. **M.** Quod quædam si-
mul & uelut subito creata emerferunt, ut her-
bæ, luminaria, natantia & uolatilia, nec non ter-
rena animalia & quadrupedia: quædam uerò
non simul, sed uelut cum quadam mora, ut ma-
re, terra, homo, & ipse enim paulatim factus
scribitur sicut & cætera. **D.** Da quintam crea-
turarum differentiã. **M.** Quod quædam eo-
rum ratione cæteris præstant, ut rationalia: quæ-
dam uerò usui habentur, ut cœlestia luminaria,

Quædam naturæ necessitate obsequuntur, ut
aues & quadrupedes, & his similia. **D.** Da se-
xtam differentiã. **M.** Quod ea quæ cæteris
præstant, id est, rationalia, uoluntate ac ratione
mouentur: quæ uerò usui aut necessitate obse-
quuntur, aut natura mouentur. **D.** Ea quæ ex
aliquo facta sunt, quot materias habuerunt? **M.**
Sex: terram, aquas, aerem, ignem, lumen, costã.
D. Da singulis origines suas. **M.** Ex terra ui-
uentia, plantaria & animalia. Ex aquis firma-
mentum, mare, natantia & uolatilia. Simul au-
tem ex terra, aquis, igne & aere omnia quæ per
successiones temporum renouantur. Ex lumi-
ne, luminaria: ex costã, Eua. **D.** Ignis quomo-
do probatur factus, aut unde, uel quando? **M.**
Factus quidem ex generali scriptura possumus
approbare, cum dicitur de Deo: Qui fecit cœ-
lum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt.
Quia utiq; etiam ignis in eis est, & ex speciali
prophetia innuitur, ubi dicitur: Laudate Domi-
num dracones, & omnes abyssi, ignis, grando,
nix, glacies, spiritus procellarum: de quibus an-
tè dixerat, quoniam ipse dixit & facta sunt. &
rursus: Benedicite omnia opera Domini Do-
mino, & subiunxit: Benedicite ignis & æstus
Domino. Vtrum uerò ex nihilo sicut & alia fa-
ctus sit, an ex aliquo dubitatur. Plures enim uo-
lunt cœlestium luminarium esse particulam.
Quippe etiam nunc frequenter uidimus homi-
nes certo modo ignem ex solis radijs mutari,
quod si ita est, primo die factus est. Sed sapiētius
hoc scriptura lumen, quàm ignem uocauit, ut
ex meliore usu nomen acceperat. **D.** Da se-
ptimam creaturarum differentiã. **M.** Quod
omnia quæ ex aliquo facta sunt, corpora sunt:
incorporea autem neq; ipsa ex aliquo, neq; ex
ipsis facta sunt aliqua. hæc uerò incorporea ac-
cipienda sunt, non sicut Deus incorporeus dici-
tur. Eius enim comparatione nihil corporeum
est, sicut nec immortale, nec inuisibile. Alius e-
nim modus est, quo hæc uerba soli diuinitati
conueniunt: alius quod de creaturis loquimur,
sicut de animalibus uel angelis. **D.** Quomo-
do Deus mundum fecerit, possumus querere.
M. Hoc temerariè magis quàm cautè exquisi-
tur. Nullius enim diuinæ creaturæ modum ho-
mini licet agnoscere. Nam si sciret quis, quo-
modo facta sunt aliqua ex nihilo, creatori utiq;
scientia ac potentia par fuisset.

AUGUSTINVS. Si omnia in numero, &
mensura & pondere Deus disposuit, ipsum nu-
merum, & mensuram & pondus ubi disposuit?
M. Numerus, & mensura & pondus ipse est
Deus. Ipse est enim numerus sine numero, à
quo est omnis numerus: ipse est mensura sine
mensura, à quo est omnis mensura: ipse est pon-
dus sine pondere, à quo est omne pondus. Non
enim creaturarum extra se, ut alicubi uidet, ut
sicut hominis memoria retineat atq; faceret.
Omnis igitur cuncta creatura, uoluntas est crea-
toris. Voluntas itaq; creatoris non est extra na-
turam creatoris: hoc est, ubi uoluntas, quo na-
tura. Sic tamen æterna est natura, sicut æterna
uoluntas.

uoluntas. Non enim accedit Deo aliqua noua
cogitatio ad formandam creaturam, proinde
omnia in se trinitas Deus disposuit: quia in se
cuncta habuit, quæ fecit. Intelligitur & aliter
omnia in numero & mensura disposuit. Id est,
omnia quæ fecit, numerũ, & mensuram & pon-
dus haberent.

**AUGUSTINVS IN LI-
bro contra Manichæos ita ex-
posuit est.**

MORE Manichæorum multi imperiti & ru-
stici, & ut ita dicam, præsumptuosi, percũ-
ctari solent, & obijciunt: Si in principio aliquo
temporis fecit Deus cœlum & terram, quid a-
gebat antequam faceret cœlum & terram? uel
ubi erat, & quid ei placuit subito facere, quod
nunquam ante fecerat per tempora æterna?
his respondemus.

Deus in principio creauit cœlum & terrã,
non in principio temporis, sed in Christo, cum
uerbum esset apud patrem, per quod facta, &
in quo facta sunt omnia. Sed si in principio tem-
poris Deum fecisse cœlum & terram creda-
mus, debemus utique intelligere, quod ante
principium temporis non erat tempus. Deus
enim fecit & tempora, & ideo antequam face-
ret tempora, nõ erant tempora. Non ergo pos-
sumus dicere, fuisse aliquod tempus, quando
Deus aliquid nondum fecerat. Quomodo e-
nim erat tempus, quod Deus non fecerat, cum
omnium temporum ipse sit fabricator? Et si
tempus cum cœlo & terra esse cepit, non po-
test inueniri tempus, quod Deus nondum fe-
cerat cœlum & terram? Cum autem dicitur,
quid ei subito placuit. Sic dicitur quasi aliqua
tempora transferunt, quibus Deus nihil ope-
ratus est. Non enim transire poterat tempus,
quod nondum fecerat Deus: quia non potest
esse operator temporum, nisi qui est ante tem-
pora. Certè & ipsi Manichæi legunt aposto-
lum Paulum, & laudant & honorant, & eius
epistolas malè interpretando, multos decipi-
unt. Dicant ergo nobis, quid dixerit apostolus
Paulus agnitionem ueritatis, quæ est secun-
dum pietatem Dei, in spem uitæ æternæ, quam
promisit non mendax Deus, ante tempora æ-
terna. Æterna enim tempora quid ante se
habere potuerint? Hoc ergo cogantur expo-
nere, ut intelligant se non intelligere. cum te-
mere uolunt reprehendere, quod diligenter
querere debuerunt. Si autem nõ dicunt, quid
placuit Deo subito facere cœlum & terram.
Sed tollunt, unde subito & hoc tantum dicunt,
Quid placuit Deo facere cœlum & terram?
Non enim cœlum Deo mundum istum dici-
mus: quia non eius æternitatis est hic mun-
dus, cuius æternitatis est Deus. Mundum quip-
pe Deus fecit, & si cum ipsa creatura, quam fe-
cit Deus, tempora esse cœperunt. Et ideo di-
cuntur æterna tempora, non tamen sic sunt æ-
terna, quomodo æternus est Deus: quia De-

us est ante tempora, qui fabricator est tempo-
rum. sicut omnia quæ fecit Deus, bona sunt
ualde: sed non sic bona sunt, quomodo bonus
est Deus, qui illa fecit. Hæc autem facta sunt,
non ea genuit de seipso, ut hoc essent quod ip-
se est. Sed ea fecit de nihilo, ut essent æqua-
lia, nec ei à quo facta sunt, nec filio eius per
quem facta sunt. iustus est enim. Si enim isti di-
xerint. Quid placuit Deo facere cœlum & ter-
ram? Respondendum est eis, ut prius uim des-
cant uoluntatis humanæ, qui uoluntatem Dei
nosse desiderant. Causas enim uoluntatis Dei
scire querunt, cum uoluntas Dei omnium quæ
sunt, ipsa sit causa. Si enim habet causam uo-
luntas Dei, est aliquid quod antecedit uo-
luntatem Dei? Quod nefas est credere. Qui
ergo dicit, Quare fecit Deus cœlum & ter-
ram? Respondendum est illi, Quia uoluit: uo-
luntas enim Dei, causa est cœli & terræ, & ideo
eo maior est uoluntas Dei, quàm cœlum &
terra. Qui autem dicit: Quare uoluit face-
re cœlum & terram, aut ubi erat, antequam
fierent, maius aliquid querit, quàm est uolun-
tas Dei. Nihil enim maius inueniri potest.
Compescat ergo se humana temeritas, & id
quod non est, non querat: ne id quod est, non
inueniat. Et si uoluntatem Dei nosse quisque
desiderat, fiat amicus Deo. Certè si uolunta-
tem hominis quis nosse uellet, cuius amicus
non est, omnes eius impudentiam aut stulti-
tiam deriderent. Non enim quisque efficitur
amicus Dei, nisi purgatissimis moribus & il-
lo sine præcepti, de quo dicit Apostolus: Fi-
nis autem præcepti est charitas, de corde pu-
ro, & conscientia bona, & fide non ficta, quod
isti si haberent, non essent hæretici.

RECAPITVLATIO.

QUOD autem sequitur in libro Genesios,
Terra autem erat inuisibilis & interposi-
ta, sic reprehendunt Manichæi, ut dicant: Quo-
modo in principio fecit Deus cœlum & ter-
ram, si iam terra erat inuisibilis & incomposi-
ta? Itaque cum uolunt scripturas diuinas pri-
us uituperare, quàm nosse, etiam res apertissi-
mas non intelligunt. Quid enim manifestius
dici potuit, quàm hoc dictum est: In principio
creauit Deus cœlum & terram, terra autem e-
rat inuisibilis & incomposita, id est, in princi-
pio fecit Deus cœlum & terram. Terra autem
ipsa, quam fecit Deus, inuisibilis erat, & incõ-
posita. Antequam Deus omnium rerum for-
mas locis & sedibus suis ordinata distinctio-
ne disponeret, antequam diceret, Fiat lux, &
fiat firmamentum, & congregentur aquæ, &
appareat arida, & cætera quæ in eodem libro
per ordinem sic exponuntur, quemadmodum
ea paruuli possint capere: quæ omnia conti-
nent tam magna mysteria, ut quisquis ea didi-
cerit, omnium hæreticorum uanitatem uel do-
leat, quia homines sunt: uel rideat, quia super-
bi sunt. Sequitur in illo libro.

Et tenebræ erant super abyssum.] Quod Manichæi uel sectatores eorum reprehendunt, dicentes: In tenebris ergo erat Deus, antequam faceret lucem? Verè ipsi sunt in tenebris ignorantia, & ideo non intelligunt lucem, in qua Deus erat antequam faceret istam lucem. Non enim nouerunt isti lucem, nisi quam carnis oculis uident: & ideo istum solem, quem pariter non solum cum bestijs maioribus, uerum etiam cum muscis & uermiculis cernimus, illi sic colunt, ut particulam dicant esse lucis illius in qua habitat Deus. Sed nos intelligamus aliam esse lucem, in qua habitat Deus. Vnde est illud lumē, de quo in Euangelio legitur: Erat lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Nam solis istius lumen non illuminat hominem, sed corpus hominis, & mortales oculos, quibus nos uincunt aquilarum oculi, qui solem istum multo melius quam nos dicuntur aspicere. Illud autem lumen non irrationabilem autem oculis pascit, sed pura corda eorum qui Deo credunt, & ab amore uisibilium rerum & temporalium se ad eius præcepta cōplenda conuertunt, quod omnes homines possunt, si uelint: quia illud lumen omnem illuminat hominem, uenientem in hunc mundum. Ergo tenebræ erant super abyssum, antequam lux ista fieret. De qua consequenter hoc loco dicitur: Et dixit Deus, Fiat lux. Quia ubi lux non est, tenebræ sunt: nō quia aliquid sint tenebræ, sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur. Sicut silentium non aliqua res est, sed ubi sonus non est, silentium dicitur. Et nuditas non aliqua res est, sed in corpore ubi tegumentum non est, nuditas dicitur: & inanitas non est aliquid, sed locus ubi corpus non est, inanis dicitur. Sic tenebræ, ut iam diximus, non aliquid sunt, sed ubi lux non est, tenebræ dicuntur. Hæc ideo diximus, quia solent dicere: Vnde erant ipse tenebræ super abyssum, antequam Deus faceret lucem, quis illas fecerat uel genuerat? aut si nemo fecerat uel genuerat eas, æternæ erant tenebræ, quasi aliquid sint tenebræ, sed ut dictum est, lucis absentia hoc nomē accepit. Sed quia ipsi fabulis suis decepti crediderunt gentem esse tenebrarum, in qua & corpora, & formas & animas in illis corporibus fuisse arbitrantur: ideo putant quod tenebræ aliquid sint, & non intelligunt non sentiri tenebras, nisi quando non uidentur, sicut non sentitur silentium, nisi quando non audimus. Sicut autem silentium nihil est, sic & tenebræ nihil sunt. Sicut autem isti dicunt gentem tenebrarum contra Dei lucē pugnasse, sic potest & alius similiter uanus dicere gentem silentiorum cōtra Dei uocem pugnasse. Sed illas uanitates modo nos suscipimus reprehendere atque conuincere. Nunc enim ea quæ reprehendunt in ueteri testamento, statim de fendere quantum uires Dominus præstare dignatur, & in eis ostendere contra ueritatē Dei nihil ualere hominum cæcitatē. Sequitur. Quod autem scriptum est, Et spiritus Dei ferebatur super aquas: sic solent Manichæi repre-

hendere, ut dicant, Aqua ergo erat habitaculus spiritus Dei, & ipsa continebat spiritum Dei. Totum conantur peruersa mente peruertere, & excæcatur malitia sua. Cum enim dicimus, Sol superfertur super terram, nunquid hoc intelligi uolumus, quod in terra sol habitet, & terra solem contineat: & tamen non sic spiritus Dei superferebatur super aquam, sicut superfertur sol super terram: sed alio modo, quæ pauci intelligunt. Non enim per spacia locorum superferebatur aque ille spiritus, sicut terra sol superfertur, sed per potentiam inuisibilis sublimitatis suæ. Dicant autem nobis isti, quomodo his rebus quæ fabricandæ sunt, superferebatur uoluntas fabri. Quod si hæc humana & quotidiana non comprehendunt, timeant Deum, & simplici corde quæ non intelligunt, credant: ne cum uolunt uerbis sacrilegis concidere ueritatem, quam uidere non possunt, redeat illis securis in crura. Nam illa concidit non potest, quæ incommutabilis manet: sed quæcumque plagæ in illam emissæ fuerint, repercutiuntur, & maiori ictu redeunt in eos qui cedere audent, quod credere deberent, ut intelligere mererentur. Deinde quærunt, & insultando interrogant, unde erat ipsa aqua super quam ferebatur spiritus Dei. Nunquid enim superius scriptum est, quod Deus aquam fecerit. hoc si pie quærerent, inueniret quemadmodum intelligendum esset. Non enim aqua sic appellata est hoc loco, ut hæc à nobis intelligatur, quam uidere iam & tangere possumus: quomodo nec terra quæ inuisibilis & incōposita dicta est, talis erat qualis ista quæ iam uideri & tractari potest: sed illud quod dictum est, In principio creauit Deus cælum & terram. Cæli & terræ nomine uniuersa creatura significata est, quam fecit & condidit Deus. Ideo autem nominibus uisibilium rerum hæc appellata sunt propter paruulorum infirmitatem, qui minus idonei sunt inuisibilia comprehendere. Primo ergo materia facta est confusa & informis, unde omnia fierent, quæ distincta atque formata sunt, quod credo à Græcis chaos appellari. Sic enim & alio loco legimus dictum in laudibus Dei: Qui fecisti mundum de materia informi, &c. Quod aliqui codices habent de materia inuisa, & ideo Deus redissimè creditur omnia de nihilo fecisse, quia etsi omnia formata de ista materia facta sunt, hæc ipsa tamē materia omnino de nihilo facta est. Non enim debemus esse similes istis, qui omnipotentē Deum non credunt aliquid de nihilo facere potuisse, cum considerant fabros & quoslibet opifices non posse aliquid fabricare, nisi habuerint unde fabricent: ligna enim & adiuuat fabrum, & argentum adiuuat argentarium, & aurum aurificem, & terra figulum adiuuat, ut possit perficere opera sua. Si enim non adiuuentur ea materia, unde aliquid faciunt: nihil possent facere, cum materiam ipsam non ipsi faciunt. Non enim faber facit lignum, sed de ligno aliquid facit: sic & ceteri omnes opifices. Omnipotens autem Deus nulla re adiuuandus erat, quam ipse

ipse non fecerat, ut quod uolebat efficere. Si enim ad eas res, quas facere uolebat, adiuuabat eum aliqua res, quam ipse non fecerat, non erat omnipotens, quod sacrilegum est credere. Informis ergo illa materia, quæ de nihilo Deus fecit, appellata est primo cælum & terra, non quia hoc iam erat, sed quia hoc esse poterat. Nam & cælum postea scribitur factum, quemadmodum si semen arboris considerantes dicamus, ibi esse radices & robur, ramos, fructus & folia: non quia iam sunt, sed quia inde futura sunt. Sic dictum est, In principio fecit Deus cælum & terram, quasi semen cæli & terræ, cum confusa adhuc esset cæli & terræ materia. Sed quia certum erat inde futurum esse cælum & terram, iam & ipsa materia cæli & terra appellata est isto genere locutionis, quo Dominus loquitur, cum dicit: Iam non dico uos seruos, quia seruus nescit quid faciat Dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo, nota feci uobis: non quia factum erat, sed quia certissimè futurum erat. Nā post patululum dicit illis, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. Ut quid ergo dixerat, Omnia quæ audiui à patre meo, nota uobis feci: nisi quia se sciebat hoc esse facturum. Sic etiam cælum & terra potuit dici materia, unde nōdum erat factum cælum & terra: sed tamen non aliunde faciendum erat. innumerabiles tales locutiones in scripturis diuinis inueniuntur, sicut in consuetudine sermonis nostri, cum id quod certissimè futurum speramus, dicimus iam factum puta. Hæc autem adhuc informem materiam, & iam terram inuisibilem & incōpositam uoluit appellari: quia inter omnia elementa mundi, terra uidetur minus speciosa, quam cetera. Inuisibilem autem dixit propter obscuritatem & incōpositam: propter informitatem eandem ipsam materiam etiam aquam appellauit, super quā ferebatur spiritus Dei, sicut superfertur fabricandi uoluntas artificis. Quod etsi paucorum intelligentia potest attingere, humanis tamen uerbis nescio utrum uel à paucis hominibus possit exponi. Propterea enim non absurde etiam aqua dicta est ista materia: quia omnia quæ in terra nascuntur, siue animalia, siue herbarum uel arbores, & his similia ab humore incipiunt formari atque nutriri. Hæc ergo nomina omnia, siue cælum & terra, siue terra inuisibilis & incōposita, & abyssus cum tenebris. Siue aqua super terram spiritus ferebatur, nomina sunt informis materie, ut res ignota notis uocabulis insinuaretur imperitiis, & non uno uocabulo, sed multis: ne si unum esset, hoc esse putaretur, quod consueuerant homines in illo uocabulo intelligere. Dicta est cælum & terra, quia inde futurum erat cælum & terra. Dicta est terra inuisibilis & incōposita, & tenebræ super abyssum, quia informis erat, & nulla specie cerni aut tractari poterat: etiam si esset homo qui uideret atque tractaret. Dicta est aqua, quia facilis & ductilis subiacebat operæ.

ti, ut de illa omnia formarentur. Sed sub his omnibus nominibus materia erat inuisa & informis, de qua Deus condidit mundum.

In principio creauit Deus cælum & terram.] Istud capitulum librorum omnium caput est. Omnis nanque scriptura diuina bipartita est, uetus testamentum & nouum. Alia quippe sunt, ubi eterna intimantur, ut est: In principio erat uerbum. Alia facta narrantur, ut est: In principio creauit Deus cælum & terram. Alia futura pronuntiantur, ut est: Cum uenerit filius hominis in maiestate sua. Alia uero sunt, quæ agenda præcipiuntur, cum dicitur: Diliges proximum tuum sicut teipsum, & reliqua. Bipartita uero est, quia sunt alia quæ secundam figuram dicta sunt, ut est Cantica canticorum: & ut est, Audiuit Adam uocem Domini Dei deambulantis in paradiso. Et alia sunt secundum rerum gestarum fidem, ut est quod populus exiens de Aegypto, & quod mare pedibus ambulauit. Alia uero sunt, quæ utroque modo dicta sunt, ut est transitus maris rubri, & miracula illa quæ Dominus in Euangelio fecit.

D. In principio creauit Deus cælum & terram.] Inquirendum summopere est, in quo principio, utrum in principio temporis, an in principio, ut hoc esset initium creaturæ eius, ex quo alia esse coeperunt. Non enim coæterno Deo semper fuerunt. M. Dicamus quia in principio sic coæterno fecit Deus cælum & terram, in unigenito filio, qui est sapientia patris, de quo dicit Apostolus, Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiam. & in Psalmo dicit, Omnia in sapientia fecisti. & iterum dicit Apostolus: Quia in ipso condita sunt omnia, quæ in cælo sunt, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia. D. Genesis principium est. In principio creauit Deus cælum & terram: angeli postmodum facti sunt. Si angeli ante facti sunt, non primo omnium creauit Deus cælum & terram. M. Quando facta sunt simul sidera, ait scriptura: Laudauerunt me angeli mei uoce magna. Quarta die facta sunt sidera, etiam erant angeli. neque enim die tertio neque secundo facti sunt. In his enim apparet quæ facta sunt. Tertia die scilicet terra ab aquis discreta est: secunda factum est firmamentum, ubi sol & luna discurrunt, & sidera. Porro primus dies ipse est angelica natura, quæ primo cæli nomine nuncupata est. Vnde euidenter ostenditur, primum diem spiritalem factum, id est, angelicam naturam, & hoc cælum quod oculis cernimus. Nā quod ait, In principio creauit Deus cælum & terram, non primo omnium sicut ais: sed, In principio, id est, in filio. immo per filium fecit Deus omnem spiritalem corporalemque creaturam, quæ cæli & terræ nomine appellata est. Nam quod ipse sit principium, de se interrogantibus Iudæis quis esset: respondit, Principium qui & loquor uobis. Primum igitur uoluit cælum & terram, uelut quandam spiritalem corporalemque materiam dicere, & sic quemadmodum singillatim facta sunt, ordinem texere. Quod enim

enim dixit, Cælum, hoc mihi dixisse uidetur aquarum abyssum, tenebrosam Adæ quodam modo fluitantem uitam, nisi conuertatur ad creatorem; & fiat lux, & contempletur trinitatem Deum esse in Deum. Neque enim ita dicimus, ut ista materies præcedat formam suam, sicut præcedit lignum arcam, & sicut præcedit uox uerbum: neque enim tempore, sed origine. Igitur prima creatura lux, non ista quæ quarta die facta est, sed spiritalis, id est, angelica natura. Hoc tamen intelligendum, quod simul creauit cælum, & terram & lucem. Quia nihil interest, nisi origo tantum. Sicut homo duas parabolis cognitas, simul non potest enarrare: ita & Dominus fecit, quia hoc prius enarravit, quod originem habuit: & postea quod exinde factum fuit. quamuis utrunque simul fecisset, ut quod sola origine prior est in faciendo, prior sit ex tempore enarrando. Ergo dum oportebat ut scriptura sancta utrunque enarrasset, tam res gestas, quam res enarratas, quod exinde factum est. Ratio erat, ut prius enarrasset, unde aliquid factum erat, quam illud, quod exinde factum est, propter tardiores intellectus, ut capere potuissent. Quia res corporeæ, ex aliquo fiebant: quia nihil interest inter creationem cœli, & terræ & lucis, nisi hoc tantum quod est inter uerbum & uocem. **D.** Cur non dixit, In principio fecit Deus cælum & terram, sed creauit? **M.** Propter informitatem materis. **D.** Da sensum spiritalem. **M.** Principium Christus est, sicut ipse in Euangelio ait: Principium qui & loquor uobis. In hoc igitur principio fecit Deus cælum, id est: qui cœlestia meditantur & quarunt. In ipso fecit & carnales, qui terrenum hominem necesse deposuerunt.

D. Terra autem erat inanis & uacua. **M.** Id est, quia non erat à mari distincta, uacua, inquit, quia litoribus non erat circumdata, uel uicibus suis ornata, id est, arboribus & animalibus.

ITEM spiritualiter. Terra scilicet carnis nostræ inanis & uacua erat, priusquam doctrinæ acceperit formam. **D.** Quare tenebræ dicuntur super faciem fuisse abyssis? **M.** Quia non erat lux, quæ superfunderetur: quod si esset, utique superesset. Item quia erat spissus aer, carens luce diurna. Aliter. Tenebræ erant super faciem abyssis, quia delictorum cecitas, & ignorantie profunda obscuritas, corda nostra tegebant.

HIERONYMVS. **D.** Quomodo spiritus Dei ferebatur super aquas, ediffere. **M.** Pro eo quod in nostris codicibus scriptum est, Ferebatur: in Hebræo habet, Meraheseth, quod nos appellare possumus, incubabat, siue confouebat, in similitudinem uolucris oua calore incubantis. Ex quo intelligimus non spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitratur: sed de spiritu sancto, qui & ipse uiuificator omnium à principio dicitur. Si autem uiuificatur quasi cōditor & Deus: emittes, ait, spiritum tuum & creabuntur.

AVGVSTINVS. **D.** Spiritus Dei ferebatur super aquas: localiter ferebatur, sicut sol & sidere

ra, an aliter? **M.** Spiritus sanctus Deus est, quia in re non loco continetur & distenditur, nec temporum mutationibus subiacet: sed est ubique presens totus. Quomodo sanè nominauit creaturam, cui superferre diceretur spiritus sanctus, non localiter, sed potentialiter Dominus, non ex indigentia fecit opera sua, sed ex beneficentia: neque horum indiget quæ fecit. Indigus quippe atque egenus amor subijcitur rebus, quas diligit, ideo dicitur est superferri creaturam spiritus sanctus, quia non ex indigentia operatus est ipsam creaturam.

AMBROSIVS. **D.** Quomodo spiritus Dei ferebatur super aquas? **M.** Sicut ait Apostolus: Super eminentem, inquit, scientiam charitas Christi, & alibi ait: Super exaltat autem omnem intellectum, ergo inchoatum aliquid ostendit, super quod spiritus Dei ferre diceretur, non loco, sed omnia superante atque præcellente potentia. Duo quippe sunt, propter quæ amat Deus creaturam suam: ut sit, & ut maneat: ut sit formata, & maneat in præcepto sui cōditoris. Ut esset ergo spiritus Dei, super ferebatur super aquas: ut aut maneret, uidit Deus quia bonum est, quamobrem prius res informatas, & postea spiritum sanctum nominauit: quia omnis exiguus amor rebus quas diligit, subterponitur.

ITEM in Hexameron **AVGVSTINVS.** **D.** De informitate materis, ut plenius & uberius exponas, posco. **M.** Verum & manifestum est, omne mutabile ex aliqua informitate formati, simulque & manifestissima ratio docet, nullarum naturarum materiam esse potuisse, nisi ex Deo, licet dicat scriptura: Qui fecit mundum ex materia informi. Non tamen informis materia formatis rebus tempore prior est, cum sit utrunque simul concreatum, & quod factum est, & unde factum est. Sicut uox materia uerborum est, uerba uero formatam uocem indicant: ita creator Deus non prior tempore fecit informem materiam, & eam postea per ordinem quaruncumque naturarum quasi secunda consideratione formauit, & non potuit non diuidere scriptura loquendi temporibus, quod Deus faciendi temporibus non diuisit: & nos cum dicimus materiam & formam, utrunque simul intelligimus, ne utrunque simul possumus enūciare. Quod si spiritalis lux facta est, cum dixit Deus, Fiat lux, non illa uera patri cœterna intelligenda est, per quam facta sunt omnia: sed illa de qua dici potuit, prior omnium creata est sapientia, quia per sapientiam non creata, facta est lux. Quo autem modo simul fieri potuerit, & quod illuminaretur, & ipsa illuminatio ac diuerso tempore narranda fuerit, paulo ante diximus, cum de materia tractarem.

AVGVSTINVS. Dixit quoque Deus, Fiat lux. **D.** In die dixit, an ante omnem diem: si in die dixit, temporaliter dixit: si temporaliter dixit, per aliquam creaturam dixit. Igitur non est prima creatura lux. **M.** Nec in die dixit, nec temporaliter dixit: sed ante omnem profecto creaturam uerbum suum genuit. Dicitio itaque Dei uerbum est. Sed diuina scriptura paruulis congruens,

gruens, & quodammodo eos lactans, ut proficiant, & cibum spiritalem capiant, uoluit semper per omnem creaturam formationem, dictionem nuncupare: ut si uerbi causa, requiramus quomodo facta est lux: audies, in uerbo Dei erat, ut fieret. Quomodo & cetera per ordinem si requiras, quomodo facta sunt: in uerbo Dei erat ut fierent. hinc est enim, dixit Deus, Fiat lux. Neque enim corporalibus modis loquitur diuina natura, nec quotiens dicitur dixit: totiens uerbum formauit. Vnum enim uerbum genuit cœternum & consubstantiuum sibi, in quo omnia ineffabiliter dixit. Itē. **D.** Dixit quoque Deus, Fiat lux. Lux autem hæc est uisibilis, an inuisibilis? **M.** Inuisibilis enim dicitur: quia creatio angelica est, quæ oculi nostri non ualent prospicere. Ratio enim erat, ut die quarto sidera in cœlo fabricasset, qua oculi nostri potuissent prospicere. **D.** Ista creatio angelica, est temporalis an intemporalis? **M.** Temporalis erat in angelis, intemporalis autem in Deo. Temporalis erat, quod dictum intelligimus ab æterno Deo expressum per uerbum cœternum in creatura spiritali, quam iam tunc fecerat cum dictum est: In principio creauit Deus cælum & terram. Sed ista locutio non tantum sine aliquo sono, sed etiam sine ullo corporali motu creaturæ spiritalis, eius mente atque ratione quodam modo infixæ, per uerbum patris cœternum. Sed multum atque difficillimum est capere, quomodo dicitur Deo non temporaliter iubenti, neque id temporaliter audiente creatura, qui contemplatione ueritatis omnia excedit tempora: sed intellectualiter sibi met impressas cum patri cœterna substantia, tanquam intelligibilis locutionis, ad ea quæ infra sunt transmittentis, ut fieret temporalis motus in rebus temporalibus, siue formandis, siue administrandis. **Item:** Facta est, inquit, lux: id est, creatio angelica, quia tunc cœperunt agnoscere uel intelligere creatorem suum. **D.** Quare iterum non repetit, Et fecit Deus lucem, sicut creaturas ceteras repetit, quas creauit ut in firmamento dicit: Fiat firmamentum, & iterum: Et fecit Deus firmamentum. **M.** Necessè namque erat, ut dixisset, Fecit Deus lucem: quia intellectualis creatura erat, id est, angelica. Quomodo autem dicit, Fiat firmamentum, uel cetera in alijs creaturis, hoc in cognitione angelica dixit: quia nec mirum est, si Deus sanctis angelis suis in prima lucis conditione ad se conuersis, prius uoluit ostendere, quid erat deinceps factururus. Quando uero dicit, Et fecit Deus, id est, in propria rerum natura, iam non erat hoc opus de angelis iterum repetere: quia illi tunc sicut diximus, conuersi fuerant ad cognoscendum creatorem suum. Cum enim æterna illa & immutabilis, quæ non est facta, sed genita sapientia in spiritalem atque rationalem creaturam se transfert, sicut in animas sanctas, ut illuminati lucere possint: sic in eis quædam luculenta rationis affectio, quæ potest accipi facta

lux, cum dixerit Deus, Fiat lux. Iam enim erat spiritalis creatio, quod cœli nomine significata est, cum scriptum sit: In principio creauit Deus cælum & terram. Non cœli corporei, sed incorporei cœli, in qua natura intelliguntur omnes sancti angeli.

GREGORIUS. Tales namque creati sunt angeli, ut si uelint, in beatitudinis luce persistere. Si autem nolent, etiam labi potuissent. Vnde & satan cum sequacibus legionis cecidit, sed post eius lapsum ita confirmati sunt angeli, qui persistere, ut cadere omnino non possint. Quod bene in ipso exordio Geneseos præsentis libri historica descriptione signatum est: quia creauit Deus cælum, quod postmodum uocauit firmamentum. Cœli ergo fuerunt, ut diximus, hi qui prius bene sunt conditi, sed postmodum firmamentum appellati sunt: quia ne omnino iam caderent, uirtutem incommutabilitatis acceperunt.

ITEM GREGORIUS.

Dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. **Et paulo post: Factum est uespere.** Nequaquam uero in hac uita per exercitationem iustitiæ peccatum deseritur, ut in eadem iustitia inconcussa maneat: quia & suam cordis habitaculo culpæ recitudo eliminat, ipsa tamen culpa, quæ repellitur, cogitationis nostræ foribus assidens, ut sibi aperiat, pulsat. Quod Moyses spiritaliter innuit, cum facta corporaliter temporum momenta narrauit: Facta est lux, atque paulo post subiiciens: Factum est uespere. Creator quippe omnium humanæ culpæ præsciens, tunc expressit in tempore, quod nunc uersatur in mente. Lux quippe ad uesperum ducitur, quia nimirum lumen recitudois umbra sequitur tentationis. Sed quia electorum lux tentatione non extinguitur, nequaquam nox, sed uespere facta perhibetur: quia nimirum sæpe tentatio in corde rectorum, lumen iustitiæ abscondit, sed non interimit, quia si ad pallorem trepidationis pertrahit, sed funditus non extinguit.

AMBROSIVS.

Dixit quoque Deus, Fiat lux. Id est, illuminatio credulitatis appareat. Prima enim die lucem fidei dedit, quia prima est in conuersione fides. Vnde & ipsum primum præcepti mandatum est: Dominus Deus tuus, Deus unus est. Propter quam fidem ipse Dominus uisibiliter in mundo apparere uoluit. Iam tunc Deus iuxta præscientiæ suæ gratiam, diuisit iustos, id est, filios Dei & lucis à peccatoribus tanquam à tenebris: istos uocans diem, illos noctem. Nam quia in lucis nomine iusti appellantur, audi Apostolum: Fuitis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.

AVGVSTINVS.

Et uidit Deus lucem quod esset bona. **D.** Si subito uidit Deus lucem, quod esset bona, an antea nesciuit, & uisio ei contulit scientiam. **M.** Omne enim opus præcedit uoluntas, nam dum cogitamus quid operari debeamus, neque enim ignorans aliquid facit, dum cogitat, qualiter

fiant quæ faciendæ cogitando disposuit, & cum hoc in hominem cadere non possit, ut aliquid ignorans faciat: quanto magis in Deum, qui omnia æterno & stabili consilio suo, quomodo uoluit, fecit. Nec aliter etenim facta, & aliter faciendæ uidentur: eo itaque modo uidentur facta, quod uiderat faciendæ. **D.** Et uidit Deus lucem quod esset bona. Quare lucem tantum laudauit, & non noctem? **M.** Id est, quia nox adhuc nec dies factæ erant, sed tantum lux angelica, quia indignum erat Deo rem informem laudare, quæ adhuc formata non erat: sed rem illam quæ formata erat, laudauit, id est, lucem angelicam.

AUGUSTINVS.

Et diuisit lucem à tenebris. **D.** Diuisit, inquit scriptura, lucem à tenebris: omne enim quod diuiditur, & esse potest. Sicut ergo est essentia lucis, ita essentia tenebrarum & cur non dicit scriptura, Vidit Deus tenebras, quod essent bonæ, sicut de luce dictum est? **M.** Deus bona & incommutabili uoluntate creauit omnes angelos bonos, sed quia ex his quosdam per superbiam præciebat casuros, per incommutabilitatem præscientiæ suæ diuisit inter bonos & malos. Malos igitur appellans tenebras, bonos appellans lucem: in his dicens quia boni sunt, in illis nullatenus dicens, ne peccata quæ erant tenebræ, approbare uideretur.

ITEM ALIBI.

Diuisit lucem à tenebris. **D.** Quid est lucem à tenebris diuidere? **M.** Id est, distinctio rei formatæ ab informi. **D.** Appellauit lucem diem, & tenebras noctem. Cur appellauit lucem diem, & tenebras noctem quæ adhuc formata non erant? **M.** Propterea enim appellauit lucem diem, quia dies circa speciem factæ rei appellatus est: & tenebras noctem, quia nox ista quæ nobis notissima est, facit eam esse absentia solis super terram: quia decidente sole uocamus uesperam, inchoante mane, uocamus diem. Nox autem hic priuatio operis est, aut nox ipsa possibilitas appellata est, quæ inest rebus factis, unde fieri potest, etiam si non mutantur. **D.** Factum est uespere & mane dies unus. Quomodo hoc intelligendum est? **M.** Quid per uesperam, nisi perfectio singulorum operum: & mane, est inchoatio sequentium.

AUGUSTINVS. **D.** Primum enim diem spiritalem astrues esse creaturam, & quomodo habuit uespere & mane? **M.** Omnis nanque creatura, antequam tempore suo fieret, in ipso uerbo Dei erat prius ab angelis cognoscenda, & sic suo tempore faciendæ. Quæ propter ipsa creaturæ cognitio in semetipsis uespera erat in Deo autem mane: quia plus uidetur ipsa creatura in Domino quam in seipsa uideretur creatura, plus scilicet uidetur in arte quæ facta sunt, quam in se ipsa quæ facta est. Propterea ait Euangelista Ioannes: Quod factum est, in ipso uita erat. Omnia ergo quæ facta sunt, & uitam non habent, in ipso uerbo Dei uita sunt, in seipsa non sunt uita. Cælum, terra,

lapis, uita non habent, & tamen in Domino uita sunt: uiuunt igitur in Deo sine initio, atque commutabiliter omnes rationes creaturarum. Ac per hoc plus uidentur ab angelis sanctis in uerbo Dei, ubi sunt uita, quam in seipsa: quia scientia angelorum in comparatione Dei quodammodo uesperascit. Ergo primus in cognitione firmamenti: secundus in cognitione discretione terræ ac maris: tertius in cognitione solis & lunæ uel stellarum: quartus in cognitione reptilium & animalium: quintus in cognitione iumentorum & ferarum, uel ipsius hominis: neque enim sextus dies unius quem intelligimus spiritalem creaturam, id est angelicam sextus facta cognitio. Sextus fecit propter senarij numeri perfectionem. Sed de numero & de senarij numeri perfectione, aliquid tibi ex scripturis sanctis colligam. Libens ades, & te totum ad audiendum prepara, unus in numeris diuidi non potest. Ab ipso enim surgit omnis numerus. Ergo diuidi possunt, si pars eius unus est. Igitur diuisio duorum in unum, diuisio trium in unum, quid aliud hic numerus ostendit, nisi trinitatem quæ Deus est: quia quatuor tres sint personæ, in una creduntur unitate natura. Quaternarius duas partes habet. Nam quarta eius unum est, media eius duo. Vnum uidelicet & duo, tria sunt. Ecce partes suas, nec ultra excrescit, nec complet, & ideo imperfectus est numerus. Quinarius non habet nisi unum, quod est quinta. Senarius igitur numerus perfectus est, quia partibus suis completur. Habet enim unum, quod est sexta. Duo quod est tertia: tria quod est media unum ergo, duo & tria, sex faciunt. Ideo propter huius numeri perfectionem, sex diebus operatus est omnem creaturam. Tres hæ partes senarij numeri, demonstrant nobis trinitatem, Deum in trinitate numeri, & mensuræ & ponderis fecisse omnem creaturam. Plurimum ualere senarij numeri perfectionem in scripturis sanctis frequenter reperimus, præsertim in morte Domini simplam, & in resurrectione eius simplam. Mors itaque Domini nostri Iesu Christi, non fuit in anima, sed in carne sola: mors uero nostra non solum in carne, sed etiam in anima. In anima, propter peccatum: in carne uero propter pœnam peccati. Ille uero, quia peccatum non habuit, in anima non est mortuus, nisi tantum in carne. Et hoc propter similitudinem carnis peccati, quod de Adâ traxerat. Igitur simpla eius mors fuit duplex, & simpla resurrectio. Resurrectio profuit duplex est mors carnis eius, & resurrectio eius: mors animæ nostræ, & resurrectio eius. Duas mortes nostras, & duas resurrectiones nostras. Duæ & duæ, quatuor sunt: una morte Domini & una resurrectione eius: adde & quatuor nostras, sex faciunt. Igitur simplum Domini, & duplum nostrum tres sunt, & tres partes habet. Secundum quod supra diximus senarij numerus. Nā & triginta sex horæ, quibus Dominus fuit in inferno, huic simpli & duplo congruunt. duo decim igitur fuerunt diurnæ, & uiginti quatuor nocturnæ: igitur uiginti quatuor ad duplā mortem nostram conijciunt, & illæ duodecim horæ ad mortem Domini simplam. Reuera enim & natiuitas eius senarij numerum habet: quæ draginta sex annis ædificatum est templum. **D.** Astruunt Iudæi in Euangelio, quod intelligitur de corpore Domini, quadraginta sex anni pro diebus positi sunt. Quadraginta sex diebus dicunt infantem formari in utero, & subinde usque in diem parturitionis augmētari. Quadraginta sex quippe senarij numeri sunt. Qui faciunt mensures nouem, & dies decem. Computa ergo ab octa uo kal. April. quando passus est Dominus, tunc etiam creditur fuisse conceptus: usque in diem octa uo kal. Ian. & reperies dies cclxxvi. qui constant per senarij numerum. Quid de illa muliere in Euangelio, quæ octodecim annis cruci uerat satanas, quæ sanauit Dominus: dicimus, quia & ipsi anni senarij numerum habent. ter igitur senarij octodecim. Illa igitur mulier intelligitur genus humanum, quam in sexta ætate seculi, à diaboli captiuitate liberauit. Prima ætas ab Adam usque ad Noe: secunda à Noe usque ad Abraham: tertia ab Abraham usque ad Dauid: quarta à Dauid usque ad transmigrationem Babylonis: quinta à transmigratione Babylonis, usque ad Ioannem Baptistam, & aduentum Domini Saluatoris: sexta quæ nunc agit, donec excelsus ueniat ad iudicium. Sexto itaque seculo reformatur genus humanum ad imaginem Dei. Profectio enim anni octodecim non solum sex ætates, sed etiam tria tempora euidenter demonstrant: unum scilicet ante legem: alterum sub lege: tertium sub gratia. Igitur & ipse annus senario numero continetur: habet enim dies trecentos sexaginta quinque, & quadrā, sexies quippe sexageni, trecenti. Remanent profectio dies quinque, & quadrans. Quinque dies septuaginta mensis, & tamen si illud quadrans pro die ponas, aperte totum sex faciunt. Ecce quantum me Dominus adiuuare dignatus est, de senarij numeri perfectione etsi non quantum uolui, tamē quantum potui reddidi rationem.

INCIPIT DE DIE SECUNDA DISPUTATIO.

Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis.

AUGUSTINVS. Ordo elementorum & pondus non sinit, ut sit aquarum substantia super cælos: aqua enim cedit terræ, & aer cedit aquæ, & ignis cedit aeri. Nullo modo enim potest esse, ut secundum elementum, quod est aqua, sit super quartum, quod est ignis. & quomodo dictum est, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. **M.** Quomodo aut quales libri sint aquæ illæ, quas scriptura dicit super cælos esse, esse eas ibidem minime dubitemus. Sicut enim istæ nubes quæ utique sunt, feruntur super aerem: ita fieri posse arbitror, ut aquæ tenues atque subtiles ferantur super cælum. Nam ex hoc pondere elementorum multi philosophorum resurrectionem car

Bedæ tom. 8.

nis illudentes, non posse fieri, inquit, ut homo qui utique ex terra factus est, sit in cælo. Sed hos ueritas conuincit, qui facit multa animalia terrena uolitare in aerem, & ignem quod est utique quartum elementum, esse in terra. Ergo dei potentia, quæ hæc facere approbatur, facit ut homo & aqua sint super cælum. Sed talibus aduersariorum disputationibus quidam cedens laudabiliter conatus est demonstrare aquas super cælos, ut ex ipsis uisibilibus conspicuisque naturis adferret scripturæ fidem: & prius quidem quod facillimum fuit, ostendit, & hunc aerem cælum appellari, propter quod dicimus ferentem uel nubilum cælum, uel quod uocantur uolatiua cæli. Cum ergo probasset hunc aerem cælum dici, nulla alia causa etiam firmamentum appellatum uoluit existimari, nisi quia interuallum eius diuidet inter uapores aquarum, & istas aquas, quæ corpulentius in terris fluitant. Ergo ex aere qui est inter uapores humidos, unde superiora nubila cõglobantur, & maria subterfusa, ostendere ille uoluit esse cælum inter aquam & aquam, quantum possit uideri non impedire propria pondera elementorum, quomodo etiam super illud sublimem cælum possint esse aquæ per illas minutias, per aquas etiam super hoc spatium aeris esse poterunt. Ipsi quippe subtilissima ratione persuadent nullum esse quodlibet exiguum corpusculum, in quo diuisio finiatur: ac per hoc si potest aqua, sicut uidemus, ad tantas guttarum minutias peruenire, ut super istum aerem uaporaliter ferantur, cur non possit & super illud leuius cælum minoribus guttis, & leuioribus immixtione uaporibus. Quidam etiam nostris istos de ipsorum siderum qualitatibus & meatibus conuincere moluntur, idem nanque asserunt stellam, quæ Saturni appellant, esse frigidissimam, eamque per annos triginta signiferum peragere circulum. Queritur igitur ab eis unde ista stella sit frigidissima, quæ tanto ardentior esse debet, quanto sublimior è cælo rapitur. Nam proculdubio cum rotunda moles circulari motu agitur, interiora eius tardius eunt, exteriora celerius: quæ autem celerius, utique feruentius. Proinde memorata stella magis debuit calida esse quam frigidissima. Nimirum ergo eam frigidam facit aquarum super cælum constitutarum illi uicinitas. Quæ etiam solet, quæ forma & figura cæli esse credenda sit, utrum cælum, sicut sphaera uel dique, concludat terram in media mundi mole librata, an eam ex inia parte desuper uelut discus cooperiat. Sed ait aliquis: Quomodo non est contrarium his qui figura sphaeræ cælo tribuunt, quod scriptum est in literis nostris: Qui extendit cælum sicut pellem. Cui responderi potest, quod pellis non solum in planum, uerum etiam in rotundum sinum extenditur. nam & ueter & uetlica pellis est.

AMBROSIVS. De motu etiam cæli non nulli fratres quæstionem mouent, utrum steter, an moueatur. Quia si mouetur, inquit, quomodo firmamentum hinc nouerint nomen firmamenti non cogere, ut stare cælum putetur.

f 3 Firma

Firmamentum enim non propter stationē, sed propter firmitatem, aut propter intransgressibilem terminum superiorum atq; inferiorum aquarum uocatum intelligere licet. Hoc tamē intelligendum, quod sidera circūcūt, cœlum autem firmum stat, ut poeta: Nam cœli in æuum suum incontaminata materiēs. Naturam tamē aquarum illiciam non uaporali tenuitate, sed glaciali soliditate pendere estimamus, propter siderum naturas mitigandas, nec creaturas Dei subterpositas nimio ardore concrement. Dicitur ergo de ipsis aquis, quod conglobatae minime guttæ in unum, & faciunt collectionem unam, & propter grauitatem ponderis nō eas suffert aer sustinere, sed eius ponderis ad imum diffundendo dat locū, hæc est pluuia. Ergo aer, qui est inter uapores humidos, unde desuper nubila globantur, & maria subterfusa uolunt intelligere, cœlum esse inter aquam & aquam: secundum uerō cœlum, quod per spiritum cernimus, unde animalibus plenis discus ille ad Petrum missus, in extasi mentis descendit: tertium uerō cœlum, quod mente cognoscimus, ita secretum atq; remotum, uel omnino mundatum, uel carnis sensibus abreptū, ut ea quæ in illo cœlo sunt, ipsam Dei substantiam, uerbū per quod facta omnia sunt, in charitate spiritus sancti ineffabiliter uidere ualeant.

ISIDORVS. Tandem insanire desinant hæretici, atq; confusi agnoscant, quia qui cuncta potuit creare ex nihilo, potuit & illa aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in cœlo. nam cum & ipsi dicant, uolui orbem stellis ardentibus resurgentē, non ne diuina prouidentia necessariō prospexit, ut intra orbē cœli & supra orbem redundaret aqua, quæ illa feruentia saxi incendia temperaret. Item. Secunda, inquit, die disposuit Deus firmamentum, id est solidamentum sanctarum scripturarum: firmamentum enim in ecclesia scripturæ diuinæ intelliguntur: quia cœlum plicabitur sicut liber. Discere itq; super hoc firmamēto aquas, id est, cœlestes populos angelorum, qui non opus habent hoc suscipere firmamentū, ut legentes audiant uerbum Dei. Vident enim semper eum, & diligunt. Sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super inferiorum populorum infirmitatem, ut ubi suscipientes cognoscāt, quasi inter aquas superiores & inferiores.

Factumq; est uespere & mane dies secundus. De die tertia oritur quæstio. D. Dixit uerō Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat arida.

AVGVSTINVS. Hinc oritur quæstio. Si totam terram aqua tegebat, non erat locus ubi aqua congregarentur, dum totam terram tegebat aqua. Et quomodo scriptura dicit: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat arida. M. Totam terram tegebat aqua, sicut rarissima nebula, quæ postea in unum redacta atque collecta est, ut possit terræ species apparere, quanquam & terra longē la-

teq; subsidens, potuit concavas partes præbere, quæ confluentes aquas susciperent, ut arida appareret.

AMBROSIVS. Breuiter tamen admonemus, ut quem forte non mouet querere, quādo species aquarum terrarumq; creata sit, accipiat isto die non esse factum, nisi ut secerneretur hæc duo. Nam illud quod dictum est ante dierum enumerationem: Terra erat inuisibilis & incomposita, cum commendaret scriptura cuiusmodi terram fecerat Deus: quia prædixerat, In principio creauit Deus cœlum & terrā. Nihil aliud his uerbis intelligendum est, quā materię corporalis informitatem insinuare uoluisse: si tamen tardo intellectui non subrepat, ut materiam & speciem, quia uerbis scriptura separat, conetur hæc duo etiam tempore separare.

ITEM VBI SVpra.

D. Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, & appareat arida. Quid est ergo quod non ait, Fiat arida uisibilis, uel aqua congregata? M. Quia propinquiora sunt eidem informitati, quā cœlestia corpora, aut de his per enumerationem dierum infirma rerum condiuntur: ideo noluit inferri, ut similiter cum superioribus fieri imperaret.

VNDE SVpra SPIRITALITER.

Tertia, inquit, die colligit in unum aquas inferiores salvas. Hoc est, homines infideles, qui cupiditatum tempestate, & tentationum carnalium fluctibus quatuntur, & in seipsis quasi amaritudo includuntur. Segreganturq; ab eis arida populorum, scilicet fontem uitæ sitientem: obfixitq; dehinc superbiorum limites, & coercuit eos, ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus aridam, id est, animam scientem Deum conturbent: liceatq; ei germinare bonorum operum fructus secundum genus suum, diligēs proximum in subsidijs necessitatum carnalium, habens in se semen secundum similitudinem, ut ex sua infirmitate cōpatiantur ad subueniendum indigentibus. Producens & lignū forti robore, & fructiferum, id est, beneficium ad eripiendum eum, qui iniuriā patitur de manu potentis, præbendo protectionis umbraculum ualido robore iusti iudicij. Sequitur:

Vocauitq; Deus aridam terram, congregationesq; aquarum appellauit maria.

HIERONYMVS IN LIBRO questionum Hebraicarum.

Notandum quod omnis congregatio aquarum, siue saluæ sint, siue dulces, iuxta idiomata linguæ Hebraicæ maria nuncupentur. Frustra igitur Porphyrius miraculum eo quod Dominus super mare ambulauerit pro lacu Genesareth mare appellasse calumniatur, cum omnis lacus, & aquarum congregatio maria nuncupentur. Sequitur:

Et uidit

Et uidit Deus lucem quod esset bonum. & ait: Germinet terra herbam uirentem, usque, Et factum est ita. Et protulit terra herbam uirentem & facientem semen iuxta genus suum.

GREGORIVS. Quid hoc loco per herbam, nisi bona operatio ponitur, licet in conditione mundi ita historice factum teneamus: terram tamen ecclesiam figurasse non inconuenienter accipimus, quæ in eo germinauit herbam uirentem, in quo ad uerbum Dei fecunda misericordiæ opera protulit. Sequitur.

Lignumq; faciens fructum iuxta genus suum, & habens unū quodque sementem secundum speciem suam.

GREGORIVS. Lignum speciem suam semen producit, cum mens nostra ex se considerationem in alterum colligit, & recti operis germen parit. hinc quidam sapiēs dicit: Quod tibi nō uis fieri, alteri ne feceris. Hinc in Euan gelio dicitur: Quæcunque uultis ut faciant uobis homines, & uos eadem facite illis. ac si aperte diceret: Speciem uestram in alterum respicite, atque ex uobismetipsis cognoscite, quid uos oporteat alijs exhibere: & sicut superius diximus terram significare ecclesiam, quæ & uerbi nos pabulo reficit, & patrocini umbraculo custodit, quæ & loquendo pascit, & opitulando protegit, ut non iolum herbam refectionis proferat, sed etiam cum fructu operis arborem protectionis.

AVGVSTINVS. D. Cum Deus dixerit, Germinet terra herbam uirentem, & afferentem semen & ligna fructifera: ligna infructuosa uel spinas & tribulos quando fecit? M. Simul omnia Deus fecit dicente scriptura: Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. Nullatenus igitur dicenda sunt, infructuosa ligna, quæ aliquo modo hominibus afferunt ad iumenta: quia & reuera si non inuenimus in ijs aliquid ad edendum, inuenimus aliquid ad medicamentum, inuenimus ad adiutorium. Nam quantæ sunt in ijs utilitates, ipse considera: fructifera ligna à fruendo dicta sunt, & ab omni ligno possumus habere adiutorium. Iare nulum lignum dicimus infructuosum. Tribulos uerō & spinas, quamuis post peccatum hominis nascantur ad laborem, dicente scriptura: Spinæ & tribulos pariet tibi: tamen nō est dicendū tunc ea oboriri ex terra, quia tã erant utique ad pastus pecorum ac uolatilium facta, non ad augendam hominis pœnam producta.

Viditq; Deus quod esset bonum. & factum est uespere & mane dies tertius.

Quotiens tibi hoc uerbum occurrerit, memento sententiæ primi diei, quam posuimus: ita sicut subito uidit Deus lucem, quod esset bona, & cætera.

INCIPIT DE DIE QUARTA. Discipulus.

Dixit etiam Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem ac noctem, & sint in signa & tempora & dies & annos, ut luceant in firmamento cœli, & illuminent terram, non antea tempora fuerunt.

ram, non antea tempora fuerunt.

IN HEXAMERO. Quis non uideat quā obscure positum sit, quarto die cœpisse tempora, quasi superius triduum sine tempore præterire potuerit: qui suæ tamen creationis tempus habuerunt, siderum tamen distinctione illud triduum non habuerunt. Qualis etiam luna facta sit, utrum prima an plena, multi loquacissimè inquirunt: sed planè dicam, siue primam siue plenam lunam Deus fecerit, fecisse perfectam. Omnes autem res, quicquid progressu naturali per tempora congrua quodam modo prodit atq; explicat, etiam ante continere occultum, & si non specie uel mole corporis, ut tamen & ratione naturæ: nisi forte arbor, quæ per hyemem est pomis uacua folijsq; nuda est, tunc imperfecta dicenda est. Non nulli etiam multas stellas uel æquales soli, uel etiam maiores audent dicere: sed longius positas paruas uideri, & si ita est, cur istas per ligna circumeuntes amplius uenerantur. Cur eas signorum dominas esse perhibent, etenim si regradationes illas siderum, uel fortasse tarditates nouo sole fieri quisq; contendat: sed alijs occultioribus causis soli tantū istos in iuis deliramentis, quibus uim factorum à ueritate deij suspicantur, præcipuam tribuere potestatem, ex libris eorum certè manifestum est. Quia uerō terrenis & corporalibus illa corpora non ad ea quæ ipsi tractant, potentiora sunt, uel hinc aliquando cognoscant: quia cum multa corpora diuersorum generum uel animalium uel herbarum & arborum uno simulo puncto temporis seminentur, uno que puncto temporis innumerabilia multa nascantur: non tantum diuersis, sed etiam hsdem terrarum locis, tantæ sunt uarietates in progressibus, in actibus & passionibus eorum, ut uerè isti, sicut dicitur, perdant sidera, si ista considerent. Fatendum ergo est, quando ab eis uera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanæ mentes patiuntur. Quod cum ad decipiendos homines sit, spirituum seductorum operatio est, quibus quedam uera de temporalibus rebus nosse permittitur partes subtilioris sensus acumine. Quia corporibus subtilioribus uigent partim experientia callidior, propter tam magnam longitudinem uitæ, partim sanctis angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo discunt etiam iussu eas libri reuelantibus, qui merita humana occultissimè iusticiæ sinceritate distribuit. aliquando autem idem nefandi spiritus, etiam quæ ipsi facturi sunt uelut diuinando prædicunt. D. Sequitur.

Fecit quoque Deus duo magna luminaria. Luminare maius, ut præesset diei: & luminare minus, ut præesset nocti, & stellas, & posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram, & præessent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras. Quomodo ista secundum sensum spiritualē intelligenda sunt, quæso ut dicas.

ISIDORVS. MAGISTER. Quarta namq; die emicuerunt luminaria firmamenti

to legis infixa, id est, Euangelistæ, doctores scripturarum sanctarum, disputando coherentes, & omnibus inferioribus lumen sapientiæ demonstrantes. Prodiit etiam simul & ceterorum micantium siderum turba, id est, diuersarum uirtutum in ecclesia numerositas, quæ in huius uitæ obscuritate tanquam in nocte refulgentes diuidant in hoc firmamento scripturæ sensibilia & intelligibilia, quasi inter lucē perfectorum, & tenebras paruulorum. Et sunt in signis uirtutum & miraculorum, sunt etiam in tempora & dies & annos: quia prædicatores proprijs temporibus uiuunt & transeunt, uerbum autem Domini stabit in æternum. **D.** Cur primò terra germinauerit, deinde facta sint luminaria? **M.** Quia post opera bona uenit illuminatio lucis, ad contemplandam speciem diuinæ uirtutis. **D.** Et uidit Deus quòd esset bonum, & factum est uespere & mane dies quartus, cur uespere uel mane nominauit, de nocte autem nihil indicauit? **M.** Quid ergo aliud noctem dicamus, nisi absentiam lucis, quæ in uespere & mane restare uidebatur, an quia prima lux angelicam significationem creationemq; contemplando creatorem suum, cum concordissimam charitatem sine cæcitate ignorantiæ creatorem in perpetuum laudare non cessant. Sed tamen in initio operis & sine lucide cognouerunt, quod uespere & mane uocatur. Incipit de die quinta. Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile, animæ uiuentis & uolati le super terram sub firmamento cœli. **D.** Quid ergo est quòd prius ornauit aquas de reptilibus, antequam terram de animalibus.

AMBROSIVS in Hexameron. **M.** Ratio namque erat ut quæ prius uisibilis apparuit, prius etiam ornatum suum reciperet: aut quia in principio cœlum recepit ornamentum suum, id est, de angelis, quando creati fuerunt. Similiter autem & terra, quando eam de herbis uel de arboribus uestiuit ratio, enim erat, ut aquæ reciperent ornamentum suum de reptilibus, uel aer de uolatilibus. **D.** Quid est, enim quòd sæpè legimus, de creatura cœli & terræ & maris similiter, quando creati sunt, uel quomodo, de aere autem nihil indicauit? **M.** Non enim arbitrandum, ut ullum elementum in hac scriptura prætermisisset, nisi quia cōsuetudo est diuinæ scripturæ, cœlum & terram totum mundum appellari: & ideo altimandum est aerem ad cœlum & terram pertinere, & quicquid est humidum uel uaporaliter expensum, hoc ad terram pertinet: quicquid uerò tranquillum & quietum est, ad cœlum pertinere dicitur. Et quod ita sit, aer aquæ similis & ex eis halationibus pinguescere probatur, ita ut spiritum procellæ faciat id nebulam. aer namque cœlo in quo sunt luminaria, ita uicinus est, ut & ipse cœli nomen accipiat. Nam cum dicitur in Psalmo, Laudate eum cœli cœlorum. Satis apparet hunc aerem non solum cœlum, sed etiam cœlos dici, sicut dicuntur & terræ, cum una sit. Nos etiam aerios cœlos

quondam perisse diluuiò, in quadam earum quæ canonicæ nuncupantur, epistola legimus: quod nescio quemadmodum possit intelligi, nisi in aquarum naturam pinguioris huius aeris qualitate conuersam. Oportebat ergo ut in creandis habitatoribus inferiores huius mundi partes, quæ sæpè terræ nomine tota commemoratur, prius producerentur ex aquis animalia. Postea uerò de terra, & quod ita, ut iam supra diximus, sit aer aquæ similis, ut ex eius halationibus pinguescere probetur. Nam per hoc non scriptum est, Producant aquæ reptilia animalium uiuarum, & producat aer uolantia uolantia super terram: sed utrumque hoc animantium genus ex aquis productum esse narratur. Quicquid ergo aquarum siue labitur, undosum & fluidum est, siue uaporaliter tenuatum atque suspensum, ut illud reptilibus, hoc uolatilibus appareat distributum, utrumque tamen humidæ naturæ deputatur. Et ideo sunt qui subtilissima consideratione quinque istos corporis sensus, secundum quatuor uisitata elementa distinguunt: ut oculos ad ignem, aures ad aerem purum dicant pertinere: olfactum autem ad aerem humidum, gustum uerò ad corpulentos humores, tactum ad elementum terrenum. ac per hoc elementa omnia in omnibus esse: sed unum quodque eorum ex eo quòd amplius habet, accepisse uocatum. Ideo autem caloris priuatione cum corpus nimie frigidum, obtundi sensum: quia motus pigrescit, qui ex calore inest corpori, dum ignis aerem, & aer humidam, & humor terrena quæque afficit subtilioribus, scilicet crassiora penetrantibus. Quanto autem quicquid subtilius est, in natura corporali, tanto est uicinius naturæ spiritali: anima tamen cui sentiendi uis inest, cum corporea non sit, per subtilius corpus agitat uigorem sentiendi. In hoc itaque motum in omnibus sensibus per subtilitatem ignis, sed non in omnibus ad idem peruenit. In uisu enim peruenit represso calore usque ad eius lucem, in auditu usque ad liquidiorum aerem, in olfactu transit aerem purum, & peruenit ad humidam exhalationem, unde crassior hæc aura substittit: in gustatu & hanc transit & peruenit usque ad humorem corpulentiorum. Quo etiam penetrato atque traiecto, cum ad terrenam grauitatem peruenit, tangendi ultimum sensum agit. Non ergo ignorabat naturas elementorum, qui prius cœlestia luminaria, deinde aquarum animantia, terrarum autem postrema narrauit: non quod aerem prætermiserit, sed quia puriorem partem eius cœlo, pinguiorem uerò terris nuncupauit. Quod enim & tactu aquas uentos que sentimus: hoc est, quod terræ soli dum omnibus admiscetur elementis. In cœlo ergo uolant aues, sed isto quod Psalmus & terræ nomine includit, non tamen in firmamento, sed secundum firmamentum. Nec ignoro quosdam philosophos sua cuiusque elementa distribuisse animalia, ut terrena esse dicerent, non tantum quæ in terra repunt, atque gra-

diuntur:

diuntur: sed aues etiã quod & ipsa in terra req-
escunt, uolando fatigatæ. Aeria uerò animalia, de-
mones esse: cœlestia deos, quorū quidē nos par-
tim luminaria, partim angelos dicimus: aquis
tamen pisces, & sui generis beluas tribuant, ut
nullū elementum suis animalibus uacet. Distri-
buuntur enim elemēta duo ad patiendum, hu-
mor & humor: ad faciendum autē alia duo, aer
& ignis aer nāq; a cōfinio luminosi cœli, usq; ad
aquarum fluida, & nuda terrarū peruenit: non
tamen totum spacium eius exhalationes humi-
dæ infuscant, sed usq; ad eum finem, unde inci-
pit iam terra nominari, sicut in Psalmo. Lauda-
te Dominum de terra. superior uerò pars aeris
propter puram tranquillitatem, cœlo cui colli-
niatur, communi pace coniungitur, & eius uo-
cabulo conuincuntur. In qua forsassis parte
si fuerint ante transgressionem suā transgres-
siones angelū cum principe suo nunc diabolo,
tunc archangelo. Nam nulli nostrī non eos pu-
tāt cœlestes uel supercœlestes angelos fuisse,
non mirum si post peccatum in istam sunt des-
truli caliginem, ubi tamē & aer lit, & humore
tenui contaxatur: qui commotos uentos, & ue-
hementius cōcitatos etiam ignes & cōtractos
nubila, & conspissatos pluuiā, & congelantibus
nubibus niuem, & turbulētius congelantibus
denioribus nubibus grandinē, & distentus se-
renum facit occultis imperijs & opere Dei, a
summīs ad infima uniuersa quæ creauit, ad mi-
nistrantis. Sed ut iam diximus, aer ex aqua fit.
in aere enim uolantia cœli consistunt, unde a-
ues cœli nominamus, & demones habitare in
aere dicuntur: & propterea eos suffert aer susti-
nere, quia aeriā imagine utuntur, & exinde im-
pugnant humanum genus: quia statim quādo
creati fuerunt, de conspectu Dei proiecti sunt.
unde Saluator in Euangelio ait: Vidi satan sicut
fulgur cadentem de cœlo. Ubi iuste queritur,
quomodo cadere dicitur, si non stetit. Sed scien-
dum, quia non perseverauit in cōsortio sancto-
rum angelorum: sed statim quam cito se ipsum
aspexit in claritate Dei, erexit se in superbiam,
& dixit: Ascendam in cœlum, & super astra cœ-
li exaltabo solium meum. sedebam in monte tes-
tamenti, in lateribus aquilonis. Ascendam su-
per altitudinem cœli nubium, similis ero altissi-
mo & statim proiectus est de altitudine cœli in
aerem cum omnibus satellitibus suis: quia non
perstiterit in diuino amore, sicut illi qui firma-
ti sunt, ut si uelint peccare non possint: quia ip-
si in principio proprium arbitriū habuerunt,
sicut genus humanum uidetur habere. Illi autē
de proprio arbitrio lapsi sententiam Dei acce-
perunt, ut si uelint reparari non possint. Alter-
rum dixit Dominus: Ille ab initio homicida fu-
it, & in ueritate non stetit. **D.** Cur homicida? **M.**
Quia primum Adā iugulauit in paradiso quan-
do poma edere suauit, & de immortalitate fa-
ctus est mortalis, & propterea humanum ge-
nus usq; ad aduentum Saluatoris iugulauit. **D.**
Quomodo in ueritate non stetit? **M.** Quia non
meruit accipere quod ei promissum fuerat, ut

cum creatore suo in perpetuum cum reliquis
angelis permansisset: sed proiectus est in ter-
ram cum suis, ubi sine dubio pœnam patiun-
tur, quia in aere ignis sidereus eis dominatur,
& sibi pro genere suo quasi quidam carcer de-
putatus est, quo usque ueniat tempus diei iu-
dicij, ut in ignem mittantur æternum. Se-
quitur.

*Creauit Deus cete grandia, & omnem animam uiuentē at-
que mutabilem, quam produxerant aquæ in species suas, & om-
ne uolabile iuxta genus suum.*

D. Nolle cupio, quādo minimi pisces, uel ani-
malia siue uermiculi, quos scriptura non memi-
nit, creati fuerunt. Et dum ratio inquirēda est,
ab elephanto maximo usq; ad uermiculum mi-
nimum, unde ueniant, dum scriptura hic nihil
indicauit. **M.** Intelligendum enim est, quod quā-
do Deus separauit aquas ab aquis, tunc minia-
ma animalia quæ de aquis efficiuntur in ipsis a-
quis natura illorum consistebat, & illi uermes
qui in corporibus mortuorum sunt, in ipsis cor-
poribus eorum habent uigorē nascendi: & pis-
ces de aquis procreantur, dum dicit, Producat
aquæ reptile animæ uiuentis. **D.** Si aqua tege-
bat terram, an terra aquam, quæso ut dicas. **M.**
Aqua tegebat terram quia si aliqua pars terræ
elapsa fuerit super aquam, statim erupta esset
aqua, & in locum suū terra reuertitur. **D.** Quo-
modo in psalmo dicit: Quia ipse super maria
fundauit eam, & super flumina præparauit eā,
itaque terram tegebat? **M.** De altiori terra hoc
dicit, ubi montes esse uidentur, aut de insulis il-
lud dicitur est, ubi terra altior est quàm aqua:
sed magis hoc secundum sensum intelligendū
est, quia simplices in ecclesia super prudentes
fundati sunt, uix itaque aquæ dicuntur illi:
quia sustentant eos quos inferiores uel infir-
miores se esse conspiciunt, quia quantum est
inter lunam & sidera cœli, tantum est inter san-
ctam rusticitatem & sanctam simplicitatem.
Sequitur.

*Benedixitq; eis dicens: Crescite & multiplicamini & reple-
te aquas maris.* **D.** Quare ista animalia benedictio-
nem accipere meruerunt, sicut homo? **M.** In-
dem intelligamus istam benedictionem in cæ-
teris animalibus permanere, auesq; multipli-
centur super terram. Et factum est uespere, &
mane dies quintus.

QUÆSTIONES DE DIE SEXTA.

D. Dixit quoq; Deus: Producat terra animam uiuentem in ge-
nere suo, iumenta & reptilia & bestias terræ secundum
species suas. Factumq; est ita.

AMBROSIVS. Quærensum nobis est, si ista
animalia ueniosa in principio quando creati
sunt, uenenum habuerunt sicut nunc? **M.** Hoc
proculdubio sciendum, quia sicut tunc creati
fuerunt, ita permanent: sed tamen in principio
nocendi non habuerunt potestatem, sicut proba-
re possumus de serpentibus, quādo uiperā inuasit
manum Pauli, & nihil ei nocuit, quia potesta-
tem habuit inuadendi, nocendi autem non ha-
buit potestatem. Similiter de bestiis, quando
Daniel

Daniel missus fuit in lacum leonum, tunc leones illi nihil nocuerunt, aut propterea ista animalia uenosa creata fuerunt ad terrendum hominem, quem Deus præsciebat peccantem, ut intelligeret poenas infernales. quia alibi dicit: Vermes eorum non moriuntur, & ignis eorum non extinguetur. Quamobrem bestia inter semetipsos nocent, dum de originali peccato non habent unde eis uindicta tribuatur.

DE CREATIONE HOMINIS.

Ambrosius.

Et uidit Deus quod esset bonum, & ait: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. & fecit Deus hominem ad imaginem Dei.

D. Hoc primum breuiter discimus, non indifferenter accipiendum quod in alijs operibus dicitur: Dixit Deus Fiat: hic autem dixit Deus, Faciamus. M. Ad sinuadam, ut ita dicam, pluralitatem personarum, propter patrem & filium & spiritum sanctum, quam tamen deitatis unitatem intelligendam statim admonuit dicens: Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei. quod ita dictum est, tanquam diceret, Fecit Deus hominem ad imaginem suam. Hic etiam illud non est prætereundum, quia cum dixisset, Ad imaginem nostram, statim subiunxit, Et habeat potestatem piscium maris & cæterorum animalium rationis expertium. ut uidelicet intelligamus hominem in eo ad imaginem Dei factum, in quo irrationabilibus animalibus antecellit. Id autem est ipsa ratio exorta, uel mens uel intelligentia. Licet enim subtilissimè differatur ipsam mentem hominis, in qua factus est homo ad imaginem Dei, quando scilicet rationale uitam distribuit in æternæ contemplationis ueritatem, & in rerum temporalium administrationem, atque ita fieri quasi masculinum & feminam illa parte consulente, illa obtemperante: in hac tamen non recte dicitur imago Dei, nisi illud quod inhaeret contemplandæ incommutabili ueritati, in cuius rei figura Paulus Apostolus uirum tantum dicit imaginem & gloriam Dei.

ISIDORVS. Et fecit Deus hominem ad imaginem suam, id est, ad æternitatem & immortalitatem: ad similitudinem uero ut intellectum mentis habuisset, non ut animalia quæ nesciunt discernere inter bonum & malum.

AVGVSTINVS. D. Quid sibi uult intelligi, quod legitur in Genesi, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. M. In mente scilicet, id est, in ratione & intelligentia, ipsa itaque mens, dum cogitat ea quæ æterna sunt, imago Dei dicenda est cogitando æterna. Vir est, sicut dicit Apostolus Paulus: Vir non debet uelare caput suum, cum sit imago gloriæ Dei, id est, quantumcumque se extenderit in id quod æternum est. Tanto magis inde formatur ad imaginem Dei, & ideo non est cohibenda ut se inde contineat ac temperet: quando uero ea agit uel cogitat quæ sunt temporalia, mulier appellatur, tunc non est dicenda imago Dei, & propterea debet uelare caput suum, ne nimitum

sit ad inferiora progressio, ne cum licita agat, illicita concupiscat.

Et creauit Dominus Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculinum & feminam creauit eos. D. Quid est enim quod fœm in a dicitur creare cum masculino, quæ adhuc formata non erat? M. Quia de Adam processura erat. Sic etenim in semente arboris multa occultantur. Primo igitur in radice figitur, deinde in qualitatem arboris, postea in effusione ramorum, & exinde in uiriditate foliorum, & cætera: ita & fœmina in corpore Adæ latebat, quia de costa eius fabricata fuit. Sequitur:

Et benedixit eis dicens, Crescite & multiplicamini & replete terram: & subiicite eam & dominamini piscibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuersis animantibus quæ mouentur in terra. D. Quare homo istam benedictionem accipere meruit? M. Ne inculpari uideretur in procreandis filijs, ut declararet nullum exinde peccatum habere, si legitime nuberent. D. Si ergo Adam talis est creatus, ut immortalis permaneret, cur eis dicitur, Crescite & multiplicamini. M. Hoc namque intelligendum, quia non secudum concupiscentiã carnis, neque ulla uoluntate debuerunt filios procreare: nec sicut nunc in dolore pariunt filios, sed sicut quisque imperat membra sua aliquid exercere, uel manum in operando, uel pedem in ambulando, ita & illi debuerunt in paradiso fœtus procreare. D. Si autem sic debuerunt procreare fœtus, quid est quod in paradiso, antequam profectioni fuissent, non coierunt simul ut filios procrearent? M. Quia mox creata mulier transgressa est, & de alta immortalitate in ima profundum piecra est. D. Quomodo igitur corpora illorum mutari debuerant, si illi immortales permanerent. M. Id intelligendum, quia si non peccassent, mori omnino non potuissent: sed corpora illorum sine mortalitate, postquam numerus ille impletus fuisset, iuxta numerum angelorum in melius commutari debuerunt.

AVGVSTINVS. D. Primus homo mortalis factus est an in mortalis. M. Mortalis secundum aliam, & immortalis secundum aliam. Tale ergo corpus habebat primus homo, quale & nos, sed sine peccato. Non enim habebat legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, quod utique meruit post præuaricationem. Igitur animal male corpus habuit Adam, sed ut non senesceret nec deficeret per illius ligni uirtutem, quo sustentabatur, quod in paradiso uita nomen acceperat. Quapropter si Dei præceptum seruasset, obedientie merito in illud corpus spirituale, quale sanctis in resurrectione promittitur post modum commutandum: ac per hoc poterat non mori, si Dei præceptum obedientie coheruisset. non enim sic factus fuerat, ut non possit mori, sicut & cætera naturæ, quæ omnino mori non possunt: sed ita ut obedientia immortalem, inobedientia mortalem faceret.

DISCIPVLVS. Si Adam immortalis, aut mortalis fuit: & si mortalis, quomodo immortalis: & si animalis, quomodo spiritalis: aut quare cum

re cum cæteris animalibus in comune cibum sumpsit. M. Mortalis erat, & immortalis. Mortalis erat, quia potuit mori: immortalis quia potuit non mori. Quia si non peccasset, mori omnino non potuisset: postquam autem peccauit, mortalis factus est. Iterum Mortalis erat, & immortalis: mortalis erat sua conditione, immortalis Dei beneficio, quod ei præstatur a ligno uitæ, a quo ligno cum peccasset profectionis est ut potuisset mori. D. Quid ergo est, quod nos qui per Christum renati sumus, ipsam immortalitatem non accepimus, quod Adam habuit ante peccatum. M. Non enim hoc accepimus, quod in Adâ perdidimus, id est, corpus animale: sed tanto melius accepimus, quanto spiritalis corporali preponitur. Unde ait Apostolus: Seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale. Non enim recepimus immortalitatem corporis spiritalis, sed recepimus iusticiam, de qua per peccatum lapsus est Adâ. De qua etiam dicit Apostolus: Renouamini igitur spiritu mentis uestre, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate ueritatis. Renouabitur igitur a uetustate peccati non in pristinum corpus animale in quo fuit Adâ: sed in melius, id est, in corpus spirituale, cum efficiamur æquales angelis dei cœlesti habitatione. Renouabimur etiam spiritu mentis nostræ secundum imaginem eius qui creauit nos, quod peccando perdidit Adâ. Renouamur etiam carne, cum hoc corruptibile induetur in corruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, ut sit spirituale corpus in quod nondum mutatus est Adâ: sed mutandum erat quia in corpore portamus imaginem terreni hominis, in mente autem imaginem cœlestis. Unde iterum ait Apostolus: Si est corpus animale, & spirituale, sicut scriptum est: Factus est primus homo Adâ in animam uiuentem, nouissimus Adâ in spiritum uiuentem. Sed non primum quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni. Induamus & imaginem eius qui de cœlo est, imaginem autem terreni hominis ab ipso exordio humani generis induimus: imaginem uero cœlestis hominis nunc ex fide portamus, quod habere in resurrectione credimus. D. Quare non benedixit arbores & herbas, sed hominem & animalia. M. Ideo namque ista benedixit propter propagandi prole, aut propter sexum masculinum & femininum, aut quia arbores sensum non habent sentienti uel intelligenti animalia sentiunt, & non intelligunt: homo quod sentit & intelligit, ideo arboribus non dixit, Crescite & multiplicamini.

Dixitque eis Deus: Ecce dedi uobis omnem herbam afferentem semen super terram, usque, Et factum est ita. Viditque Deus cuncta quæ fecit, & erant ualde bona. D. Cum Deus omnia bona creauerit, nihilque sit quod non ab illo sit conditum unde malum? AVGVST. M. M. Illud natura non est, sed priuatio boni hoc nomen accepit. Denique bonum potest esse sine malo, malum non potest esse sine bono. Non potest esse malum ubi non fuerit bonum: ac per hoc dicimus & angelum bonum, & angelum malum: & hominem bonum, & hominem malum. Sed bonum, quod angelus: malum, quod uisum. Bonum, quod homo: malum, quod uisum. Ideoque quando dicimus bonum, naturam laudamus: quando dicimus malum, non naturam, sed uitium quod est bonæ naturæ reprehendimus. Sequitur.

Et cumque uespere & mane dies sextus. Igitur perfecti sunt cœli & terra & omnis ornatus eorum.

INCIPIT DE DIE SEPTIMA.

Hieronymus.

Et cõpleuit Deus die sexta opera sua quæ fecit. Pro die sexta in Hebræo die septimam habet. Ar. Fabimus igitur ludæos, qui de ocio sabbati gloriantur, quod iam tunc in principio sabbatum dissolutum sit, dum Deus operatur in sabbato cõplens opera sua in eo, & benedicens ipsi diei, quia in illo uniuersa cõpleuerit. D. Benedixit, inquit, diei septimo, & sanctificauit illum. Cur benedixit diei septimo, in quo nihil creauit? M. Ne forte indigens apparere uideretur, sicut homo post laborem festus dicit: Deo gratias, quia perteci opus meum. Non enim Dominus ita fecit, sed benedixit diei, in quo nihil creauit: ut demonstraret, quod ei nullus fuit labor cuncta creare, quia tatum dixit Deus, Fiat, & facta sunt. & ideo ipse in die septimo requieuit, ut nos in ipso faceret requiescere.

AVGVSTINVS. D. Cum requies non sit nisi post laborem, cur Deus requiescere dicitur, & ipse opere fatigatus est ut requiescere diceretur. M. Non in aliqua creatura tanquam bona indigens requieuit Deus, sed in seipso. Denique non in aliquo diei, sed post sexti diei opera requiescere legitur. Unde liquido apparet, nullam creaturam Deum per indigentiam, sed sola bona uoluntate fecisse. Quod si in aliqua creatura requiesceret, aliqua creaturam indigens fecisset. Ergo quia nullam creaturam indigens fecit, in nulla requieuit creatura. Nam quod dicit scriptura, requieuit Deum in die septima ab omnibus operibus suis quæ fecit, hoc intelligi posse arbitror, quod non ipsa bona indigens, quod sit beatorum requieuerit: sed ipsum diem septimum, id est, angelicam naturam adduxisse ad requiem suam, ut uiderent scilicet in Deo, sicut omnem formandam creaturam ita & illud uideretur, quod nullam creaturam per indigentiam fecisset, sed sola bonitate. hoc enim arbitror posse intelligi requiem Dei. Intelligitur & aliter requies Dei, id est, cum nos post bona opera requiescere facit, secundum illum modum quem Deus dicit ad Abraham: Nunc cognoui quod timeas Deum, id est, cognoscere te feci. ita & hic intelligitur requiescere Deus, cum sanctis suis requiem præstat. Itaque aliter. Requiescere Deus dicitur a condendis nouis creaturis, quia post editionem sex dierum operum, nullam deinceps condidit creaturam. Nam quod ait, Pater meus usque modo operatur, & ego operor: non nouam condens creaturam intelligitur, sed quam condidit administrandam, ut luminis. Septimo die requiesse dicitur Deus, non a creando, cum quotidie ex eius dispositione ac prouidentia omnis creatura renouetur ut cõsuet: sed

sed hoc significatum est, quod post illos sex dies nullam mundo incognitam substantialē speciem aut naturam nouam, in expertamq; creauerit. Dies namq; iste est primus, ipse est secundus, ipse est nouissimus: quia repetitio est septi midiei. **D.** Quare non benedixit diem, in quo lucem angelicam creauit, uel illum in quo omnia perfecit. **M.** Non enim sanctificans diem, in quo hoc facere inchoauit, neq; eum in quo hoc perfecit, ne illis uel faciendis uel factis, actio eius gaudium fuisse uideretur: sed eum in quo ab ipsis in semetipso requieuit, & nobis eā per diem septimum ostendit. Ipse tamen illa requie nunquam caruit, sed significans nō percipere requiem suam, nisi post perfectionem operis. Et ideo in hac die uesperā nō suscepisse cognoscitur, quia requies nostra in perfectionem operis sine fine in gaudio erit. Sequitur.

Iste generatioes cæli & terræ, quando create sunt in die quo fecit Dominus Deus cælum & terram & omne uirgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis, priusquam germinaret.

D. Inquirenda est ratio, si ista omnia in una die facta fuerunt, aut per sex dies, sicut scriptura commemorat: & si per sex dies facta fuerunt, quomodo ergo sancta scriptura uera est quæ dicit: Qui uiuit in æternum creauit omnia simul. **M.** Ille namq; secundum substantiā rerū simul omnia creauit. Nā secundum speciē formæ, non simul creauit omnia. Nā sicut mater infantē nūtriēs in gremio suo expectat ut conualecat, ita Dñs tarditatem humani ingenij expectauit. Nam in principio apud illū cuncta creata fuerunt, sed non statim in speciem creauit. Quādo uerō dixit, In principio creauit Deus cælū & terrā: tunc omnia sicut diximus, apud ipsum facta sunt, quæcūq; de cælo & terra oritura fuerunt, quamuis per sex dies secundum speciē diuidere uoluisset. Sicut dicit, quarto die sidera in cælo posuisset: tamē primo die apud ipsū, in cælo facta sunt, quæ die quarto in speciem uenerunt. Quia sicut in grano sementis multa occultantur, radix, cortex, folia, fructus uel multa alia quæ de ipsa arbore ueniunt: ita apud Deū ista omnia prius occultabatur, q̄ postea in speciē uenerunt. **D.** Ergo si simul omnia creauit, q̄ modo uerū est quod legitur: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. **M.** Per spiciat per ritia tua, quia quāuis tūc creasset omnia simul, quotīdie tamen gubernat in rigando, in plantādo, in ædificando, uel in cæteris rebus. Nam sicut homo qui agrum exercet, si illum dimittit, incultus remanet: ita & mūdus à Deo creatus, sine Dei gubernatione esse non potest. secundū Apostolum Paulum: Neq; qui plantat, est aliquid, neq; qui rigat, sed Deus qui incrementū dat. Alij enim istos septem dies, septē dona gratiæ spiritus sancti intelligere uolunt, id est, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritū consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, & spiritum timoris Domini. Dicunt namq; per spiritum sapientiæ fecisse Deum cælum & terram, per spiritum intelligentiæ fecisse firmamentū,

& separare aquas ab aquis. Per spiritum consilij segregare aquas ab arida, & germinare terram fecisse: per spiritum fortitudinis posuisse luminaria in firmamento cæli, ut diuiderēt diē ac noctem. Per spiritum scientiæ ornare aquas de reptilibus, & aerē de uolatilibus. Per spiritū pietatis uestire terram de animalibus, & hominem creare, & cætera quæ nascuntur. Per spiritum timoris Domini die septimo opus suū sanctificasse. Ita & nos debemus ista septem dona sancti spiritus in nobis imitari. Per spiritum nāque sapientiæ cælum & terram facere, id est cælestia meditari, & terrena derelinquere, uel lucē à tenebris separare, id est, opera nostra perfecta à tenebris prauorum operum. Per spiritū intelligentiæ debemus facere firmamentum inter aquas inferiores & superiores, id est, disciplinam sanctam inter uitia & uirtutes, ut non declinemus ad uitia. Per spiritum consilij debemus aquas separare ab arida, id est, homines reprobos ab anima licenti uerbum Dei. Per spiritum fortitudinis debemus ponere luminaria in firmamento cæli, id est, dilectionem proximi, quia dixit sanctus Ioannes: Qui odit fratrem suum, in tenebris est. Per spiritum scientiæ debemus aquas ornare de reptilibus, &c. id est, de arca cordis nostri uocem ad cælum mittere. Sicut pisces pinnulis suis in altum saltum tribunt, & uolucres cæli in aere uolitat: ita & nos sensum nostrum ad superiora leuare oportet. Per spiritum pietatis debemus facere serpentes & pecora, & cætera, id est, ut simplicitatem ac prudentiam habeamus discernendi inter bonū & malum, & fructum bonorū operum agētes, qualiter ualeamus imitari exēpla sanctorum, uel ipsam ueritatē ad cuius imaginem facti sumus. Per spiritum timoris Domini debemus requiescere in requie uitæ æternæ, quia initium sapientiæ timor Domini est. **D.** Ista generatioes cæli & terræ, quando create sunt in die, quo fecit Dominus cælum & terram. superius septē dies numerati sunt, nunc unus dies dicitur, quo fecit Deus cælum & terram, & omne uirgultum agri, & omnem herbā regionis. **M.** Huius diei nomine secundum prophetiam omne tempus huius uitæ significatur, in quo cælū & terrā factum est: id est, in quo creaturæ uisibiles disponuntur, administrantur atq; existunt. Hinc est quod Moyses & distincte per dies singulos cōdita omnia retulit, & tamē simul omnia creata subiunxit, dicens: Ista generatioes cæli & terræ, quando create sunt, in die quo fecit Dominus Deus cælum & terrā, & omne uirgultū agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis. Qui enim diuersis diebus creatū cælum & terram, uirgultū herbamq; narrauerat, nunc uno die factum manifestat, ut liquido ostenderet quod creatura omnis simul per substantiam extitit condita, quamuis non simul per speciem processit. Sequitur.

Non enim pluerat Dominus super terram: & homo nō erat, qui operaretur terram: & fons ascendebat de terra, irrigans uniuersam faciem terræ.

AVGVSTINVS. D. Si uniuersam terram rigabat, ergo & montes rigabat, quia montes utique terra sunt. Si montes rigabat, diluuium erat. Et quomodo terra germinauerat herbam uirentē, & facientem semen, aut quomodo homo habitabat in terra, si uniuersam terrā aqua tegebat. **M.** Fons positus est singularis pro plurali numero. hoc enim si sollicitē requiras, in scripturis sanctis frequēter reperies. Habes nempe in psalmo: Misit in eos muscam caninam, & comedit eos, & ranam, & exterminauit eos. dum utique nec una musca nec una rana fuerint. Et alibi: Venit locusta. Non ait, Locusta: sed, Locusta. En habet singularem numerum pro plurali. Secundum illud quod ait pobilissimus poetarum: Vterumq; armato milite complet. Porro autem propter unitatem naturæ dictum est fons, ut in eo omnes fontes intelligamus, qui sunt in terra: quia quodammodo omnes ex unius abyssi natura emanant. Nam quod ait, Irrigabat uniuersam faciem terræ: non totam terram rigabat, sed partem. à toto enim partem significant, quemadmodum dicitur Christus mortuus est, Christus resurrexit: cum non mortuus fuerit & resurgeret, nisi secundum carnem. Aut ut Ambrosius ait, fons appellatus est, qui accepto humoris adiutorio irrigabat uniuersam superficiem terræ. aut postquam paradus plantatus, restagnata est illa abruptio aquarum. Et ille fons diuisus est per riuulos ad irrigandam uniuersam faciem terræ, sicut nunc uidimus ire aquas per alueos fluminis, alueosq; riuorum & ex eorum excessu uicina perfundere loca: sic & tunc quasi de uno fonte multi processerunt. aut unus fons appellatus est, & in quodam sinu terræ occultatur, & inde omnes fontes parui & magni progrediuntur. **D.** Quid est enim quod fons iste manifeste non inuenitur, qui irrigare uideatur uniuersam faciem terræ? **M.** Forsitan peccato primi hominis parentis nostri Adam iste fons abstractus est, ut auferret ubertatē à terra, & maiorem laborē exerceret humanū genus.

ITEM ALIBI ISIDORVS.

Fons ascendebat de terra irrigans uniuersam faciem terræ.] Terra mater Domini, uirgo Maria rectissime appellatur. de qua scriptum est, Aperiat terra, & germinet Saluatorem. Quam terram irrigauit spiritus sanctus, qui fontis & aquæ nomine in Euangelij significatur. De inspiratio-

Formauit igitur Dominus hominem de limo terræ.] **D.** Primo enim quod de limo terræ Deus hominē finxit, solet habere quæstionem, qualis ille limus fuerit, uel qua materia nomine limi significata sit: quod quæro mihi quoq; aperias. Solēt enim inimici ueterum librorum omnia carnaliter intuentes, & propterea semper errantes, etiam hoc mordaciter reprehendere, quod de limo Deus hominē finxit. Dicunt enim: Quare de limo fecit Deus hominē, an defuerat ei melior & cælestis materia, unde hominē faceret, ut de labe terræ naturam fragilem morta-

lemq; formaret: non intelligentes primò, quā multis significationibus uel terra uel aqua in scripturis ponatur. Limus enim aquæ & terræ commixtio est. Diximus enim tabidum & fragile, & mortū destinatum corpus humanum, post peccatum esse cepisse. Non enim in nostro corpore isti exhorrescunt, nisi mortalitatē quādam natione meruimus. Quid autē mirum aut difficile Deo, etiam si de limo istius terræ hominē fecit: tale tamen corpus eius efficere, corruptioni non subiaceret, si homo præceptū Domini custodiens peccare nolisset. Si enim speciē cæli ipsius de nihilo, uel de informi materia dicimus factā, qui omnipotentē artificē credimus: quid mirū si corpus q̄ de limo qualicūq; factū est, potuit ab omnipotentē artifice tale fieri, ut nulla molestia, nulla indigentia cruciaret hominē ante peccatum, & nulla corruptiōe taebesceret. itaq; superflue quæritur unde homini corpus Deus fecerit, si tamē nunc de corporis formatione dicitur. Sic enim nōnullos nostros intelligere accepi, qui dicunt: Posteaq; dictum est, finxit Deus hominē de limo terræ, propterea nō additū, Ad imaginē & similitudinē suā, quomodo nunc de corporis formatione dicitur. Tunc autē homo interior significabatur, quando dictū est, Fecit Deus hominē ad imaginē Dei: sed etiā si nūc quoq; hominē ex corpore & anima factum intelligamus, ut non alicuius noui operis inchoatio, sed prius breuiter insinuari diligentior retractatio isto sermōe explicetur. Si ergo, ut dixi, hominē hoc loco ex corpore & anima factū intelligamus, non absurdē ipsa cōmixtio limi nomē accepit. Sic ut enim aqua terrā colligit & cōglutinat & cōtinet, quādo eius cōmixtione limus efficitur: sic anima corporis materiam uiuificando in unitatem cōcordem conformat, & non permittit labi & resolui.

AVGVST. D. Quæri autē meritò potest, causa les illa rationes quas mundo indidit, cū primū simul omnia creauit, quomodo sint instituta, utrum & quemadmodū uidimus cuncta nascētia, & fructicū uel animalū in suis conformationibus atq; incrementis sua pro diuersitate generū diuersa spacia peragerēt temporū, aut quē admodum creditur factus Adam sine ullo progressu incrementorū uirilī ætate continuū formaretur: sicut aqua in uinum cōuersa, & uirga in serpentē. Sed cur nō utraq; illas credimus habuisse, ut hoc ex eis futurum esset, q̄ facturo placuisset. nā multa secundum inferiores causas futura sunt: sed si ita sunt, & in prescientia Dei uerē futura sunt. Si autē ibi aliter ita potius futura sunt, sicut ibi sunt, ubi qui prescit falli nō potest. Nā futura dicitur senectus in iuuenes, sed tamē futura non est, si ante moriturus erit. hoc autē ita erit, sicut se habent aliæ causæ siue mundo contextæ siue præsentia reseruatæ. Nam secundum quāsdā futurorum causas moriturus erat Ezechias, cui Deus addidit quindecim annos ad uitā: id utiq; faciens, q̄ ante constitutio nem mundi se facturū esse præciebat, & in sua uoluntate seruabat. Ibi enim erat non solum, ut

ita Adam fieri possit, uerum etiam ut ita eū fieri necesse esset, tamē non facit Deus cōtra causam, q̄ sine dubio uolens præstituit, quā contra suā uoluntatem non facit. Si autem nō oēs causas in creatura primitus cōdita præfixit, sed alias quas in sua uoluntate seruauit: nō sunt quidem illæ quas in sua uoluntate seruauit ex istarū, quas creauit, necessitate pendentes. Nō tamen possunt esse contrariæ, quas in sua uoluntate seruauit: quia Dei uoluntas nō potest sibi esse cōtraria. Istas ergo sic cōdidit, ut ex illis esse illud cuius causæ sunt, possit: sed nō necesse sit. Illas autē sic abscondit, ut ex eis esse necesse sit, hoc quod ex istis fecit, ut esse possit. Sequitur.

ITEM AVGVSTINVS.

Et *flauit in facie eius flatū uitæ.*] D. Quomodo istū flatū recipimus, si Deus incorporeus est? M. Hoc manifeste sciendum, quia sicut nō manibus corporis finxit, ita nec faucibus labijsue sufflauit. Credendum tamē est, atq; intelligendū, neq; ullo modo dubitandum, q̄ recta fides habet, animā sic esse à Deo tanquā rem quā fecerit, nō tanquā naturā, cuius ipse est, siue genuerit, siue quo modo pertulerit. De reuolutionibus autē animarū quomodo se habeat, uel nō habeat philosophorum opinio, catholice tamē fidei non cōuenit credere animas pecorum in homines aut hominum in pecora trāsmigrare. Nā illa q̄ feruntur accidisse, ut quidā quali recordarētur, in quorum animalium corporibus fuerunt, aut falsa narrantur, aut ludificationibus demonū hoc in eorum animis factum est. Si enim contingit in somnis, ut fallaci memoria quali recorderetur se homo fuisse quod nō fuit, aut egisse q̄ non egit: quid mirum si quodā Dei iusto occultoq; iudicio sinuntur dæmones in cordibus etiam uigilantium tale aliquid posse. Manichei autē, qui se Christianos uel putāt uel putari uolunt, in hac opinione translationis uel reuolutionis animarum eo sunt illis gentium philosophis, uel si qui alij uani homines hoc putant deteriores & detestabiliores, quod illi animæ naturā à Dei natura discernunt. Isti autē cū aliud nihil dicant esse animam, quā ipsam Dei substantiam, atq; id omnino quod Deus est nō trepidant, eam tam turpiter cōmutabile dicere, ut nullū sit herbe seu uermiculi genus, ubi eā non esse cōmixtā, uel quo reuolui nō posse mirabili opinentur infania. Proinde quoniam pars cerebri anterior, unde sensus omnes distribuuntur, ad frontem collocata est, atq; in facie sunt ipsa quasi organa sentiendi: ideo scriptum arbitror, quod in faciem Deus sufflauit hominis flatū uitæ. anterior quippe pars posteriori merito præponitur, quia & ista ducit illā. Sequitur: Et ab ista sensus, ab illa motus est. sicut consilium præcedit actionē, & quomodo corporalis motus, qui sensum sequitur sine interuallis temporum nullus est. Agere autem interualla temporum spontaneo motu, nisi per adiutorium memorie non ualemus. Ideo tres tanquā uentriculi cerebri demonstrantur. unus anterior ad faciem, à quo sensus omnis. Alter posterior ad

144
ceruicem, à quo motus omnis. Tertius inter utrumq; in quo memoriā uigere demōstrant, nec sensum sequitur motus, nō cōnectat homo q̄ faciendum est, si fuerit q̄ facit oblitus. unde ergo sit ipsa, id est, de qua uelut materia Deus hūc flatum fecerit, quæ anima dicitur. Dum queritur, nihil corporeum debet occurrere. Sicut enim Deus omnē creaturā, sic anima omnē creaturā corporeā naturæ dignitate præcellit. Per lucē enim & aerē, quæ in ipso quoq; mundo præcellentia sunt corpora, magisq; habent faciendi præstantiā, q̄ patie di corpulentia, sicut humor & terra tanq; per ea quæ spiritui similia sunt, corpus administrat. Nunciat enim aliqd lux corporea, cui autē nunciat non est hoc q̄ illa: & hæc est anima, cui nūciat: non illa quæ nūciat. & cum affectiōes corporis molestæ sentit, actionē suā qua illi regendo adest, turbato eius temperamento impediri offenditur. Et hæc offensio dolor uocatur, & aer qui neruis infusus est, paret uoluntati ut mēbra moueat, non autē ipse uoluntas est. Namq; aliud esse animā, alia hæc eius corporalia ministeria uel uasa uel organa, uel si quid aptius dici possunt. Hinc euidēter elucet, q̄ plerunq; se uehementi cogitationis intentione auertit ab omnib. ut præ oculis parentibus recteq; ualentibus multa posita nesciat. Nam & obliuiscitur aliquādo, & unde ueniat, & quod eat, & tranlit imprudens uis illa quod tendebat, natura sui corporis sana, sed sua in aliud auocata. Omne quippe corpus in omne corpus mutari posse, credibile est: quidlibet autē corpus mutari posse in animā, credere absurdū est. Illud ergo uideamus, utrū forsitan uerū esse possit, quod certē humane opinionē tolerabilius mihi uidetur, Deum in illis primis operibus q̄ simul omnia creauit, etiā animā creasse, q̄ suo tempore mēbris ex limo formati corporis inspiraret, cuius corporis in illis simul cōditis rebus rationē creasse casualiter, secundum q̄ fieret, cū faciendum esset corpus humanū. Nā neq; illud q̄ dictū est, ad imaginē suā, nisi in anima: neq; illud q̄ dictum est, masculū & foeminā, nisi in corpore rectē intelligimus. Credatur ergo si nulla scripturarum auctoritas seu ueritas contradicit, hominē ita factū sexto die, ut corporis quidē causalis in elementis mundi, anima uerō iam ipsa crearetur: sicut cū primus cōditus est dies, & creata lateret in operibus Dei, donec eam suo tempore sufflando, hoc est inspirando formato ex limo corpori infereret. Quod si ita est, fatebimur non in eo rerum genere animam primitus creatam, ut esset præscia futuri operis sui, uel iusti uel iniqui. neq; enim ex his tantum laudandus est Deus, quibus præscientiam dedit, cū rectē laudetur etiā: quia pecora creauit, quibus est natura humana præstantior, etiā in ipsis peccatibus, natura quippe hominis ex Deo est, non iniquitas qua se ipse inuoluit male utendo liberiore arbitrio, quod tamen si nō haberet in natura rerum, minus excelleret. Cogitandus est quippe homo iuste uiuens, etiā nō præscius futurorum, & ita uiuendum est excellentia

lentia uoluntatis bonæ, quam impediatur ad rectē uiuendum, & qui placendum quod ignarus futuri uiuit ex fide. Huiusmodi ergo creaturam quisquis nolit esse in rebus, cōtradicit Dei bonitati: quisquis autem pœnas eam non uult luere pro peccatis, in inimicus est æquitati. His enim omnibus diuinæ scripturæ testimonijs, q̄ esse ueracē, nemo dubitat, nisi infidelis & impius. Ad illam sententiā ducti sumus, ut dicemus, Deum ab exordio seculi primum simul omnia creasse. Quædā conditis iam ipsis naturis, quædam præ conditis causis: sicut non solū præsentia, uerum etiā futura fecit omnipotens, & ab eis factis requieuit, ut eorū deinceps administratione atq; regimine crearet etiā ordines temporum & temporalium. Nunc tamē q̄ Deus inspirauit homini sufflando in eius specie, nihil confirmo: nisi quia ex Deo sic est, ut non sit substantia Dei, & sit incorporea, id est, nō sit corpus, sed spiritus: nō de substantia Dei genitus, nec de substantia Dei procedens, sed factus à Deo: nec ita factus, ut in eius naturā natura uel corporis uel irrationalis anime uerteretur.

RELIGVÆ QVÆSTIONES

de natura anime.

Inflauit in faciem eius spiraculum uitæ.] D. Per spiraculum uitæ quid intelligere debemus? M. Hoc est animam facere, sicut per Esaiam dicitur: Species ex me procedit, & omnem flatum ego feci. D. Quid est enim quod anima quæ innocens creata est, in corpus introiit, q̄ Deus præsciebat peccantem. M. Absit: hoc recipiendū, ut propterea anima creata fuisset, ut in corpus quod Deus præsciebat peccantem, introisset, & ad hoc reseruata esset: quia si sic esset, Deus auctor peccati fuisset. Sed nō est ita. Magis autem intelligendum atq; recipiendum, q̄ Deo inspirate ipsa uoluntaria introisset in corpus administrandum ipsum, quia per animā sentitur corpus: quia si anima non est, corpus mortuum est. D. Quid ergo est anima? aut si est alia qua res, unde anime fiat, quid ipsa est? quid nomen eius? quæ species? quæ usum in rebus conditis tenet? uiuit, an non? Si uiuit, quid confert uniuersitatis affectibus? beatā ne uitam ducit, an miseram? Quid est ergo anima? cœlū nō est, neq; terra, neq; aer, neq; ignis, non aqua, nō Deus, non sidera, non uisus, nō auditus, nō gustus, uel cætera quod enumerare longum est, quæ in cœlo sunt, & in terra. Vnde ergo est anima? M. Anima ex Deo data est, & ex nihilo facta: quia homo qui de terra factus est, in terrā reuertitur: similiter niues & procella, quæ ex aqua fiunt, & aer sumit de terra, in aquā reuertuntur. Et iterum de terra, ex qua sumpta sunt in aere: anima uerō non habet ullum elementum, ad quod reuertatur, nisi ad creatorem suum postquā de corpore exierit, ut ipso moderante recipiat q̄ meretur. D. Inquirenda est ergo ratio, unde homini anima ueniat, quando nascitur. M. Alij dicunt, quod sicut caro de carne nascitur, ita anima de anima nascatur. Sed hoc scriptura non narrat ullo loco, unde anima homini ueniat,

quando natus est: neq; de ipsa anima mulieris, quomodo edita fuisset, sicut narrat de carne q̄ modo facta est. Alij uerō melius sentiunt, quod unoquoq; homini anima à Deo data sit, quando natus est, sicut in Esaia scriptum est: Spiritus ex me procedit, & omnem flatū ego feci, id est, omnem animam. Et sicut in Psalmo scriptum est: Qui finxit singillatim corda eorum. Et alij temerarie dicunt, quod tunc animæ omnium creatæ fuissent, quando simul omnia fecit, & in quodam loco occultantur, donec homo natus sit, & tunc ei data sit anima ex Deo. Sed hoc non est in rebus nostris considerandū, quid uel sinat, uel non sinat, quomodo anima data sit homini, quod scriptura non narrat ullo loco. Nos non possumus discernere quod ueritas tacuit, & nihil aliud sonat scriptura de hac re, nisi hoc tantum, quomodo anima à Deo data sit. D. Ergo Saluator noster unde habuit animam? M. Non de Adam, sed unde Adam, id est, ex Deo: quia quamuis de propagine peccati descendit, tamen de propagine peccati non concepit, quia nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati, non enim inde accepit reatum moriendi. D. Et anima quando de hoc corpore migrauerit, est corporalis an incorporealis? M. Incorporealis quidē est. D. Quomodo ergo portatur, si incorporealis est? M. Incorporea quidem similis corporibus. D. Et ubi portatur ad locum corporeum an incorporeum? M. Ad loca incorporea similia corporalibus. D. Queritur ergo, si potest anima absq; corpore inter angelos in perpetua beatitudine consistere sine defectu. Quid ergo opus est ut iterum surgat corpus, ut illam tunc immortalem induat, quā nūc mortalem deposuit? M. Inest quidem corporis administratio, quo detardatur animus, ut non in illud summum pergat, donec confluat corpus, ut quod nunc ei sarcinum est, tūc sit in gloria. D. Quid ergo opus est ut paruuli, qui pariter habent Christianos patrem & matrē, iterum renascantur per aquā baptismatis? M. Quia unusquisq; in originali peccato nascitur, & nisi renatus sit per aquam baptismatis, non potest introire in regnum Dei.

DE PLANTATIONE PARADISI.

Hieronymus in libro Quæstionum Hebraicarum ita: Et plantauit Dominus Deus paradysum in Eden contra orientem. Pro paradiso ortum habet, id est, Gan. Porro Eden delicia interpretatur. Pro quo Symmachus translulit paradysum florentem, nec nō quod sequitur contra orientem in Hebræo Mikedem scribitur, quod Aquila posuit, ἐπὶ ἀρκίς. Et nos ab exordio possumus dicere. Symmachus uerō, ἐκ ἀρκίς: & Theodotion, ἐκ ἀρκίς. Quod & ipsum non orientem, sed principium significat. Ex quo manifestissimè cōprobatur, q̄ prius q̄ cœlum & terrā faceret, paradysum ante cōdidit. Sicut legitur in Hebræo: Plantauerat autē Dominus Deus paradysum in Edē à principio.

AVGVSTINVS in Hexamero: Et plantauit Deus paradysum in Eden ad orientem, & posuit

ibi hominem, quem finxit. Nō ignoro de paradiso multos multa dixisse, tres tamen de hac re quasi generales sunt sententiæ. Vna eorum qui tantummodo corporaliter paradysum intelligi uolunt: alia eorum, qui spiritaliter tantū: tertia eorum, qui utroq; modo & corporaliter & spiritaliter. Breuiter ergo dicā, tertiā mihi fateor placere sententiā. Plantauerat ergo Deus paradysum in delicijs, hoc est, ad orientē, & posuit ibi hominē quē finxerat. Sic enim scriptū est: quia sic factum est, ut quidā sapiens ait, quod in quodā loco iste paradysus plantatus est, ubi homo terrenus habitare potuit. Nam paradysus spiritaliter intelligitur, ubi nunc animæ sancto rum de corpore exeuntes, pergunt, in cuius figurā iste paradysus plantatus fuit secundum rerum gestarum fidē. Illud planē quod sequitur: Et lignum uitæ in medio paradisi, lignumq; sci entia boni & mali. Diligentius considerandum est, ne cogat in allegoriam, ut non ista ligna fuerint, sed aliud aliquid nomine ligni significet. Dicitur enim de sapientia, lignum uitæ est amplectentibus eam. Verū tamen cum sit Hierusalē aeterna in cœlis, etiā in terra ciuitas qua illa significaretur, condita est: & Sara & Agar quamuis duo testamenta significent, erant tamen etiam quædam mulieres dux, & cū Christus per ligni passionem fluente spiritali nos irigeret: erat tamen & petra qua aqua scienti populo ligno percussa manauit. De qua dicitur: Petra autem erat Christus. Non sicut ille uirulus saginatus qui minore filio reuertente in epulas casus est. Ibi quippe ipsa narratio figurarum est, non rerum gestarum figurata significatio, sed illud etiam in rebus gestis factū est: hoc autem tantum in figuris prædictum. Sic & sapientia, id est, ipse Christus lignum uitæ est in paradiso spiritali, quo misit de cruce latronem: creatum est autē, quod eam significaret lignum uitæ in paradiso corporali. Nec sine mysterijs rerum spiritalium corporaliter presentatis uoluit hominem Deus in paradiso uiuere. Erat ergo et in lignis ceteris alimentum: in illo autē sacramentum, quid significans nisi sapientiam, de qua sic dicitur: Lignum uitæ est amplectentibus eam, quemadmodum de Christo dicitur: Petra manans est sitientibus eum. Illud quoque addo, quanquā corporalem cibum rale, tamen illam arborem præstitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur: non sicut ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occulta. Profecto enim licet usitatus panis aliquid tamen amplius habuit, cuius una colliride homine Deus ab indigentia famis dierum quadraginta spacio uindicauit. Sequitur. Nūc uideamus de ligno scientiæ boni & mali, cur istud nomen acceperit: quia ualde bona omnia Deus creauit. Id dignoscendum boni & mali quantū fuisset inter obedientiæ bonū & inobediētiæ malum, quia si inde transgressus esset, malum illi esset: si uerò seruasset præcepta conditoris sui, bonū illi fuisset, quoniam si transgressus non fuisset, experimentum poenæ non didi-

cisset. D. Et fons ascendebat de loco uoluptatis, ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita, uel in quatuor partes, quomodo intelligendum est?

AVGVSTINVS. M. Ne quis ex hoc moueatur, quod de his fluminibus dicitur aliorum esse fontes nouos, aliorum autem prorsus incognitos, cum id potius credendum sit, quomodo locus ipse paradisi cognitione hominum est remotissimus, inde quatuor aquarū partes diuidi, sicut fidelissima scriptura testatur. Sed ea flumina, quorum fontes noti esse dicuntur, alibi ipse sub terras, & post tractus prolixarū regionum locis alijs erupisse, ubi tanquā in suis fontibus non esse perhibentur. Nā hoc solere nonnullas aquas facere quis ignorat.

ITEM AVGVSTINVS. Flumen autē, quod procedebat ex Eden: id est, ex delicijs & uoluptate & epulis, quod flumē à propheta significatur in psalmo, ubi ait: Torrente uoluptatis tuæ potabis eos. Diuiditur, inquit, in quatuor partes, & quatuor uirtutes significat: prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iusticiam. Dicitur autem Phison, ipse est Ganges. Geon autem Nilus, quod etiam in Hieremia propheta animaduerti potest. Nunc in alijs nominibus appellantur, sicut nunc Tiberis dicitur fluius, qui prius Albula dicebatur. Tigris autē & Eufrates etiam nunc eadem nomina tenent, quibus tamen nominibus uirtutes, ut dixi, spirituales significantur, quod etiam ipsorum nominum interpretatio docet, si quis Hebræam linguam uel Syram consideret. Sicut Hierusalē, quamuis sit uisibilis & terrenus locus, significat tamen ciuitatem pacis spiritaliter: & Sion quamuis sit mons in terra, speculationem tamen significat, & hoc nomen in scripturarum allegorijs ad spiritalia intelligenda sepe transfertur. & ille qui descendebat ab Hierusalē in Iericho, sicut Dominus dicit, & in uia uulneratus, faucibus & seminiuis relictus est à latronibus. Vtique loca ista terrarum quamuis secundum historiam in terra inueniuntur spiritaliter cogit intelligi. Prudentia ergo, quæ significat ipsam contemplationem ueritatis, ab omni ore humano aliena, quia est ineffabilis, quæ si eloqui uelis, parturis eam potius quàm paris: quia & ibi audiuit Apostolus ineffabilia uerba, quæ non licet homini loqui. Hac ergo prudentia terram circuit, quæ habet aurum & carbunculum & lapidem prasinum id est, disciplinam uiuendi, quæ ab omnibus terrenis foribus quasi decocta enitescit, sicut aurum optimum: & ueritatem, quam nulla falsitas uincit, sicut carbunculi fulgor nocte non uincitur: & uitam æternam, quæ uiriditate lapidis prasini significatur, propter uirorem qui non arefcit, fluius autem ille, qui circuit terrā Aethiopiā, multum calidam atq; feruentem, significat fortitudinem calore actionis alacrem atq; impigram. Tertius autem Tigris uadit contra Assyrios, & significat temperantiam, quæ resistit libidini, multum aduersanti consilijs prudentiæ.

dentia. Vnde plerunq; in scripturis Assyrijs ad uerfariorum loco ponitur. Quartus fluius, nō est dictum contra quid uadit, aut quā terrā circumueat. Iusticia enim ad omnes partes animæ pertinet, quia ipsa ordo & æquitas animæ est, qua sibi tria ista concorditer copulantur: prima, prudētia, secūda fortitudo, tertia tēperantia, & instituta copulatione atq; ordinatione iusticiæ.

RECAPITVLATIO DE PARADISO, fonte ac fluminibus et ligno uitæ.

ISIDORVS.

Plantauerat autem Dominus Deus paradysum uoluptatis à principio. Paradysus ecclesia est, licet enim de illa legitur in Canticis canticorum: Hortus conclusus est soror mea, à principio autem paradysus plantatur, quia Ecclesia catholica à Christo principe omnium condita esse cognoscitur. Fluius de paradiso exiens, imaginē portat Christi, de paterno fonte fluentis, qui irrigat ecclesiam suam uerbo prædicationis, & dono baptismi. De quo bene per prophetā dicitur, Dominus Deus noster fluius gloriosus exiliens in terrā sitientem. Quatuor autē paradisi flumina, quatuor sunt Euangelia, ad prædicationem in cunctis gentibus missa. Ligna fructifera, omnes sancti sunt: fructus eorum, opera eorum. Lignum uitæ sanctus sanctorum, utiq; Christus ad quē quisq; si porrexerit manum, uiuet in æternum. Lignum autem scientiæ boni & mali, propriū est uoluntatis arbitrium, quod in medio est positum ad dinoscendum bonum & malum, de quō relicta gratia Dei gustauerit, morte moriatur. Sequitur. D.

Attulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso uoluptatis, ut operaretur et custodiret illum. Quid rogo operaretur, quid custodiret? paradysum, non aliud quid? M. Ista scientia duplicem intelligentiam parit, siue enim operaretur homo paradysum, id est, in paradiso aliquid operaretur, non necessitate uictus, sed delectatione operabatur, adhuc nō peccauerat, nec ei terra spinas & tribulos germinauerat, ut in sudore faciei suæ ederet panem suum. Hoc nempe meruit post peccatum, ante peccatum igitur non indigentia, non necessitate, sed sola, ut diximus, uoluntate operabatur paradysum per agriculturā, & custodiebat per disciplinam, non contra bestias, neq; cōtra aliqua animalia paradysum custodiebat: sed sibi scilicet ne amitteret peccandos: sicut adiutoriū semini est in terra, ut uirgultum ex utraq; nascatur. Nec uideo quid prohibere potuerit, ut essent eis etiā in paradiso honorabiles nuptiæ, ut sine ullo inquieto ardore libidinis, sine ullo labore ac dolore parietis fortis, ex eorum semine gigneretur: nō ut morientibus parentibus filij succederēt, sed ut illis qui genuissent, in aliquo formæ statu manentibus, ex ligno uitæ, quod ibi plantatū erat corporalem uigorem sumētibus, & illi qui gigneretur ad eundem produceretur statū, donec cetero numero impleto si iuste omnes obediēterq; uiuerent, fieret in æternā uitā cōmutatio. Sicut cōsiderari potest & de Enoch, qui filijs genitis Deo

Præceptiq; ei Dominus dicens: Ex omni ligno paradisi comedere, de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas, in quacūq; die comederis ex eo, morte morieris.

Bedæ tom. 4.

AVGVSTINVS. D. Dū Deus mīnaretur hominī mortem, die quo uetitū cibum tetigerit, cur non eodem die mortuus fuerit, sicut scriptura dicit: In quacūq; die comederis ex eo, mortē moueris? M. Quatuor esse mortes sancta scriptura manifestissime ostendit. Prima mors est animæ, quæ suum deserit creatorem, cum enim deseruerit, peccat. Sine, inquit Dñs in Euangelio mortuos sepelire mortuos suos. Ecce habes secundum animam sepeliētes mortuos, & quos sepeliunt secundum carnem mortuos. Hac itaq; sententiā duas mortes manifestissime ostendit: unam animæ, alteram corporum. Tertia solius est animæ, quā dum ex hoc corpore exierit, patitur. Secundum illud quod in Euangelio de illo diuite legimus: Pater Abraham, inquit diues, mitte mihi Lazarum, ut digi ro suo refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Quarta autē mors, cū anima receperit corpus, ut in ignem mittatur æternum. Secundum illud quod Dominus in Euangelio de futuro iudicio dicit: Ite in ignē æternū, &c. Die itaq; quo peccauit Adā, in anima mortuus est. Sicut enim corpus uiuit ex anima, ita anima ut beatē uiuat, uiuit ex Deo. Ergo defuncta anima Adę, iure dicitur mortua, ex qua tres postea secuta sunt mortes. ut enim hæc subsequerentur prima præcessit, quia eo die quo peccauit Adā, in anima mortuus est. D. Quomodo poterat mortē timere Adā, quā nullatenus sciebat? M. Sicut enim nos scimus resurrectionē, quā nullā experti sumus nec uidimus, ita & ille sciebat mortem. Scies igitur quod exiens anima à corpore faciat mortē, & dum reuerfa fuerit in corpus suum, faciat resurrectionem (ecce scimus resurrectionem, quā nunquam experti sumus.) Sic & ille sciebat, utiq; mortem non adhuc per experientiam, sed per scientiam. Sciebat quippe quid esset uiuere, & per priuationē uitę sciebat utiq; mortem. Sic sciuntur tenebræ per priuationē lucis, & scitur silentium per priuationem uocis: ita sciebat Adam mortem per priuationem uitæ. Sequitur.

AVGVSTINVS. D.

Dixit quoq; Deus non est bonum esse hominem solum, factus ei adiutoriū simile sui. Quomodo hoc intelligendum est. M. Certē si à me queratur, ad quā rem fieri oportuerit hoc adiutoriū, nihil aliud probabiliter occurrit, quā propter filios, pccandos: sicut adiutoriū semini est in terra, ut uirgultum ex utraq; nascatur. Nec uideo quid prohibere potuerit, ut essent eis etiā in paradiso honorabiles nuptiæ, ut sine ullo inquieto ardore libidinis, sine ullo labore ac dolore parietis fortis, ex eorum semine gigneretur: nō ut morientibus parentibus filij succederēt, sed ut illis qui genuissent, in aliquo formæ statu manentibus, ex ligno uitæ, quod ibi plantatū erat corporalem uigorem sumētibus, & illi qui gigneretur ad eundem produceretur statū, donec cetero numero impleto si iuste omnes obediēterq; uiuerent, fieret in æternā uitā cōmutatio. Sicut cōsiderari potest & de Enoch, qui filijs genitis Deo placena

placens nō mortuus, sed translatus est. Cur ergo & Adā & Eua, si iuste uiuentes, castè filios procreassent, non eis possint translatione non morte succedentib. cedere: quæ cū ita sint, cur nō credamus eos ante peccatū ita genitalibus mēbris ad procreādos filios imperare potuisse, sicut ceteris q̄ in quolibet opere anima sine ulla molestia, & quali pro ritu uoluptatis mouet, ut eo nutu imperaret mēbris, quibus scetus exoritur, quo pēdib. cū ambulatur, ut neq; cū ardore seminareretur, neq; cum dolore pareretur. Nunc uerò transgrediendo præceptū, motū legis illius, quæ repugnat legi mentis in mēbris, cōcepta mortis habere meruerūt. Et quid hac poena iustius quàm ut nō ad omnē nutum serui at corpus, id est, famulus animæ, sicut Domino suo detrectauit ipsa seruire.

Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & uniuersis uolatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, & reliqua.] D. Nunquid nam sic adduxit Deus ad Adā cuncta animalia, & uniuersa uolatilia cœli, quomodo adducunt aucupantes aut uenantes ad retia, an forsitan uox de nube facta est iustionis, quam intelligerent tanquā rational. animæ, & ea audita nihilominus obediuerunt. M. Non hoc acceperunt animalia aut uolatilia, ut sint ratione capacia, per quā obedire possint creatori suo: in suo tamē genere obtemperant Deo, nō rationali uoluntatis arbitrio, sed sicut mouet ille omnia temporibus opportunis, nō ipse temporaliter a motu, mouet itaq; se ipsum sine tempore & loco, mouet creatum spiritum sine loco temporaliter, mouet creaturā corpoream temporaliter & localiter. Præcedit substantia, quæ tātum temporaliter mouetur: præcedit itaq; sententia, quæ nec tēporaliter nec localiter mouetur. Illa quæ temporaliter mouetur, id est spiritus conditus, mouet se ipsum per tēpus sine loco, mouetur corpus per tempus & locū: spiritus uerò creator mouet se ipsum sine tēpore & loco. Igitur spiritus rationalis quæ est in hominib. seu irrationalis etiā, & utriusq; mouetur, sed rationalis habet intelligentiā, per quā iudicare possit, utrum uisus contentiat, an non cōsentiat: animalia uerò aut uolatilia nō acceperunt hoc iudiciū, pro suo tamen genere atq; natura uisū aliquo tacta propelluntur. Vnde angelica natura iussa Dei perficiens, mouet uisus omne genus animantium ducens, quō ille nescit. Si homines possunt nōnulla animalium genera mansueta facere, ita ut quædam uoluntates hominū facere uideātur, quanto magis hoc angeli possunt. D. Qua causa facit, ut Deus quæ astruis moueri, non moueatur in tempore: aut spiritus creatus, qui mouetur in tempore, non moueatur & loco? M. Dominus qui instituit tēpora, & est ante tempora, nihil in eo est præteritum aut futurum, nullum consiliū nouū, nullaq; noua cogitatio: quia si scilicet sit, noua & accedens. Nam si accedit Deo aliquid, iam nō immutabilis. Igitur incommutabilis Deus est, nihil illi accedit, nulla noua cogitatio, nullum nouū consiliū, ideo nō mouetur in tēpore. Spi-

ritus uerò conditus, sicut est angelorū, quanquā sine tempore cōtemplentur Dei æternitatē & claritatem: quia ex tempore in inferioribus iussa Dei perficiunt, iure creduntur moueri in tēpore. Corpora uerò sua in locum mouendum descendunt de cœlo, & ascendunt in cœlū: spiritus itaq; hominum mouetur in tempore, remiscendo præterita, futura expectando, aliqua noua discēdo. Neq; enim cum recordor aliquā lectionem, ac aliquā ciuitatem: sic cōmotus est spiritus meus cogitando, ut hæc recordaretur ex tempore, ita motus est & loco, quod si in loco mouetur an in cœlo, an in terra mouetur: quia sine cœlo & terra nullus est locus. Vbi enim fuit ipse spiritus, in cœlo an in terra, ut uideret ipsam lectionem uel ipsam ciuitatē. Ergo si in nullo loco uidit, ut recordaretur, in se ipso uidit: & quia initium habet, cogitatio est omne quod initium & tempus habet. Igitur secundum supradictā rationem spiritus creatus per tempus moueri potest, non per locum: spiritus uerò creator sine tēpore & loco, corpus autem & tempore & loco. Sequitur.

Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, & tulit unā de costis eius, usque, Hæc uocabitur uirago, quia ex uiro suo sumpta est.

HIERONYMVS. Et misit Dominus Deus ecstasim super Adā, pro ecstasi, id est, mētis excessu: in Hebræo habet Tharde ma, quod Aquila κατὰ φρονέω, Symmachus κάρω, id est, grauē & profundum soporem interpretati sunt. De niq; sequitur. Et dormiuit. Id ipsum uerbū & in Ioznā stertentis somno positum est. Sequitur.

Hoc nunc os ex osibus meis, & caro de carne mea, hæc uocabitur mulier, quoniam ex uiro sumpta est.] Non uidetur in Græco & in Latino resonare, cur mulier appellatur, quia ex uiro sumpta sit: sed etymologia in Hebræo sermo seruatur. Vir quippe uocatur Is, mulier Issa. Vnde & Symmachus pulchre etymologiam etiam in Græco uoluit custodire, dicens: ἀντη κληθισσαται ἀδ' οἱς, ὅτι ἐκ τῆ ἀδ' οἱς ἀντὶς ἐλήθη ἀντὶ. quod nos Latine possumus dicere. Hæc uocabitur uirago, quia ex uiro sumpta est. Porro Theodotio etiā etymologiam suspicatus est, dicens: Hæc uocabitur allumptio, quia ex uiro sumpta est. Potest etiam Issa secundū uarietatem accentus & assumptionem intelligi.

AVGVSTINVS. Quod si quaeritur de facta prius muliere, quomodo se habeat causalis illa cōditio utrum iam id habebat, ut secundum eā necesse esset ex uirili latere foeminam fieri, an hoc tantum habebat ut fieri possit: ut autē ita fieri necesse esset, non ibi iam conditum, sed in Deo erat absconditū. Dicam quid mihi uideatur, omnes ista naturæ usitatissimos cursus habent, quædam naturales leges suas ex his uelut primordijs rerum omnia quæ gignuntur, suo q̄ tēpore exortus processusq; sumunt, finesq; & deceliones sui cuiusq; generis. Vnde fit, ut de grano tritici non nascatur faba, uel de homine pecus. Super hunc autē motum cursumq; rerum naturalē potestas creatoris habet apud se posse de his omnibus facere aliud, quàm eorum quali

quasi foeminales rationes habent. Horū & talium modorū rationes, non tantū in Deo sunt, sed ab illo etiā rebus creatis inditæ atq; concretæ. Ut autē lignū de terra excisum, aridū, perpolitū sine ulla radice, sine terra & aqua repente flore, at, & fructū gignat, dedit quidem naturis, quas creauit, ut ex eis & hæc fieri possint. Veruntamen & alio modo dedit, ut non hæc haberent in motu naturali, sed in eo quo ita creata essent, ut eorum natura suæ uoluntati amplius subiaceret. Habet ergo Deus in seipso absconditas quorundam factorū causas, quas rebus conditis nō inseruit: ibi est & gratia, per quā salui fiunt peccatores. Nam quod attinet ad naturā iniquam suā uolūtate deprauatam, recursum per semetipsam nō habet, sed per Dei gratiā: propter q̄d mysteriū gratiæ huius Apostolus absconditū dixit nō in mūdo, sed in Deo, qui uniuersa creauit. Quamobrē omnia etiā que ad hanc gratiam significandam nō naturali motu rerū, sed mirabiliter facta sunt, eorū etiā cause in Deo abscondite fuerunt, quorū si unū erat quod ita mulier facta est de latere uiri, & hoc dormiens, nō habuit hic prima rerū conditio, quando sexta die dictū est: Masculū & foeminā fecit eos, ut foemina omnino sic fieret: sed tantū hoc habuit, quia & sic fieri possit. Ne contra causas, quas uoluntate instituit, mirabili uoluntate aliquid faceret. Quod autem fieret, ut aliud omnino futurum non esset, absconditū erat in Deo, qui uniuersa creauit.

AVGVSTINVS de anima mulieris. Quomodo de carne mulieris, quemadmodum facta sit, scriptura narrat. Tacuit autē de anima, multo magis nos fecit intentos, ut de hoc modo reselli possint, siue non possint, qui credunt animam de anima hominis: sicut de carne carnem fieri a parentibus in filios, utriusq; rei transfusis seminibus. Hinc enim primitus mouentur, ut dicant, quod unam animā Deus fecerit, quā sufflauit in faciē hominis, quæ de puluere tinxerat, & ut ex illa iam ceteræ creentur animæ hominum: sicut ex illius carne omnis etiā caro hominum, huic suspicioni facile occurritur. Si enim propter ea putant animam mulieris ex anima uiri factā, quia nō scriptū est, quod in mulieris faciē sufflauit Deus: cur credūt ex uiro animā quoq; foeminam, quando ne id quidē scriptum est, ac primum illud firmissime teneamus, animæ naturam non in naturam corporis conuertī, ut quæ iam fuit anima, fiat corpus: nec in naturam animæ irrationalis, ut quæ fuit anima hominis, fiat pecoris: nec in naturā Dei, ut quæ fuit anima, fiat quod Deus est. Illud etiā non minus certū esse debet, animā non esse nisi creaturā Dei. Nunc itaq; & illud cōsideremus, utrum ne unā confirmet sententiā: sed utriusq; possit accommodari quod scriptū est, Per unum hominē peccatum introiuit in mūdū, & per peccatū mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Ex his enim uerbis Apostoli, qui defendunt animarū propaginem, sententiā suam sic alluere molit-

untur. Si secundum solam carnē, in quibus potest intelligi peccatū uel peccator, nō cogimur in his uerbis ex parentibus animam credere. Si autē in quamuis per illecebrā carnis, nō tamen peccat nisi anima: quomodo accipiendum est quod dictū est, In quo omnes peccauerunt, si nō ex Adam etiā anima, sicut caro propagata est. Verissimè quidem ac ueracissimè scriptū est: Caro cōcupiscit aduersus spiritū, & spiritus aduersus carnē. Sed tamen carnem sine anima cōcupiscere nihil puto, quod omnis doctus atq; in doctus non dubitet, ac per hoc ipsius cōcupiscētice carnalis causa nō est in anima sola: sed multo minus est in carne sola, ex utroque enim erit ex anima, scilicet quod sine illa delectatio nulla sentitur: ex carne autē, quod sine illa carnis delectatio non sentitur. Carnē itaq; concupiscētiā aduersus spiritum dicit Apostolus, carnalem proculdubio delectationem, quæ de carne & cū carne spiritus habet aduersus delectationem, quā solus habet. Nam cū spiritus mēbris corporis imperat, ut huic desiderio seruiat, quo solus acceditur, uelut cum assumitur codex cū aliquid scribitur, legitur, disputatur, auditur. Cum deniq; panis frangitur esurienti-obedientiam caro exhibet, nō concupiscētiā mouet. His atq; huiusmodi desiderijs, quibus sola anima cōcupiscit, cū aduersatur aliquid quod eandem animā secundū carnē delectet. Tunc dicitur caro cōcupiscere aduersus spiritum, contra quod peccatū militant sub gratia constituti, nō ut nō sit in eorū corpore, quia de uita mortale est, ut mortuū iudicatur, sed ut nō regnet. Non autē regnat, cum desiderijs eius nō obeditur, secundū hanc sententiā nec rem absconditissimā dicimus, quod caro sine anima concupiscat. Nec Manichæis consentimus, qui cum uiderent carnem nō posse sine anima cōcupiscere, aliā quādam animā suam ex alia natura Deo contraria carnē habere putauerūt. Nec alicui animæ nō esse necessariā Christi gratiā dicere cogimur. D. Cum dicitur nobis, Quid meruit anima infantis, unde illi perniciosum sit, nō percepto baptismo exire de corpore. M. Quibus respondetur, animas quidē corporibus hominū Deū uas singillatim dare, ad hoc ut de carne peccati de originali peccato ueniente recte uiuendo, carnalesq; concupiscētijs sub Dei gratia subiungendo meritū cōparent, quo cum ipso corpore in melius transferantur tēpore resurrectionis: sed necesse esse ut cū mēbris terrenis atq; mortalibus maximè, quæ de peccati carne propagatis inro modo coaptentur, ut ea primitus uiuificare possit etiā ætatis accessu regere possint, tanq; obliuioni prægrauentur, quæ si esset quodammodo indigestibilis, creatori tribueretur. Cum uerò paulatim ab huius obliuionis tēpore anima relipiscit, quid ei obesi illam uelut somno paululū immergi, unde paulatim euigilans in lucem intelligentiæ emergat: sed anteq; per ætatē possit secundū spiritū uiuere, nec esse habet mediatoris sacramētū: ut quod per eius sacramētū & fidem nōdum potest, per eorum

qui diligunt, fiat. Quid ergo aliquis ait: Si hoc non curauerint sui uel infidelitate uel negligentia, an forte nihil oberit. Quid ergo prodest ei, cui subuenitur. Hi pro causa sua quid respondeant, qui secundum scripturas sanctas, uel quod apud eas inueniatur, uel quod eis non aduerferetur, conantur asserere, animas nouas non de parentibus tractas corporibus dari, nondum me audisse, uel alicubi legisse confiteor: sed etiam uiuicant non certando, sed probando, qui animarum traduce affirmant, non erit tamen consequens, ut etiam Christi anima ex illius prauaricatoris traduce uenisse credenda sit. Nam corpus Christi quous ex carne foeminae sumptum sit, quare de illa carnis peccati propagine concepta fuerat: tamen quia sic ea non conceptus est, quomodo fuerat illa concepta: nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Denique si a me quaeratur, unde acceperit animam Christus Iesus: malim quidem hinc audire meliores atque doctiores: sed tamen pro meo captulibentius responderim, non de Adâ, sed unde Adâ, id est, ex Deo. Est in epistola, quae scribitur ad Hebraeos, locus quidam diligenti consideratione dignissimus. Cum enim per Melchisedech, in quo huius rei figura precesse rat, discerneret sacerdotium Christi a sacerdotio Leui. Videte ergo, inquit, qualis hic est, cui & decimam partem Abraham dedit de primitiis patriarcha. Non autem ex illo ibi decimatus est, cuius caro inde non feruore uulneris, sed materiam decimatis traxit. Nam cum ipsa decimatio ad praefigurandam medicinam pertinuerit: illud in Abraham carne decimabatur, quod curabatur, non illud unde curabatur. Eadem namque caro non Abraham tamen, sed ipsius primi terrigenique hominis simul habebat, & uulnus prauaricationis, & medicamentum uulneris. Uulnus prauaricationis in lege membrorum, medicamentum uulneris in eo quod inde sine opere concupiscendi de uirgine assumptum est propter mortis sine iniquitate consortium, & sine fallitate resurrectionis exemplum. hic forte dicent: Sicut potuit ibi esse secundum carnem & non decimari, cur non etiam secundum animam sine decimatione potuerit, quia in corporis semine potest esse uis inuisibilis, quae incorporaliter numeros agit: non oculis sed intellectu discernenda ab ea corpulentia, quae uisu tactuque sentitur. Sed quid labor in re quae persuaderi uerbis nemini potest, nisi tantum ac tale ingenium sit quod possit legis prauoluere conatum, nec tamen totum expectare sermonem. Breuiter ergo colligam, si potuit & de anima fieri, quod cum de carne diceremus. Foritan itaque ita intellectum sit, ita est de traduce anima Christi, ut non secum labem prauaricationis attraxerit. Si autem sine isto reatu potuit inde esse, non est inde iam de ceterarum animarum aduentu, utrum ex parentibus, an de super sit. Vincant qui potuerint, ego adhuc inter utroque ambigo, & moueor aliquando sic, aliquando autem sic saluo eo duntaxat, ut uel corpus esse animam, uel aliquam corpoream qualitatem siue coaptationem, si ita dicenda est, quam Graeci harmonia uocant: nec quolibet ista gar-

rientem me crediturum esse considera. adiuuante domino mentem meam moneo sane, quantum ualeo. si quo ista praecipue opinio, ut animas credant ex parentibus propagari, quantum possunt seipos considerent, & interim sapiant corpora non esse animas suas. Nulla enim propior natura est, quae possit Deus incorporaliter cogitari, quam ea quae ad ipsius imaginem facta est, & nihil uicinius, quam ut a credente quod anima corpus sit, etiam Deus corpus esse credatur. D. Nunquid quia opus erat Adâ, ut ei coniunx fieret, aliter non poterat fieri, nisi ut dormienti costam detraheret, ex qua coniunx edificaretur. M. Poterat & aliter fieri, sed ideo congruentius iudicauit, ut sic fieret, unde aliquid significaretur. Sicut enim dormienti Adâ costa detrahitur, & coniunx efficitur: ita & Christo moriente de latere sanguis effunditur, ut ecclesia construatur. Communicans namque corpore & sanguine Christi efficitur ecclesia coniunx Christi. Sequitur. D. Quid sibi uult, quod dicit Adâ, Quamobrem relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suae, & erunt duo in carne una. Et beatus Paulus apostolus hoc capitulum ponens exposuit dicens: Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Sed quomodo reliquerit patrem, cum una substantia sit pater: aut ubi esse poterit pater sine filio, cum de ipso filio, qui sapientia dicitur, qui attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. M. Ergo si ibi est filius, ubi est pater, non potest esse pater sine filio, nec filius sine patre: quia scilicet sic ut inseparabiles sunt in natura, ita & separabiles in personis. sic enim ipse filius de patre dicit in Euangelio: Qui me misit, mecum est. Quomodo igitur derelinquit patrem, & adhæret uxori suae, id est, ecclesiae suae, nisi eo modo quo dicit Apostolus: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanuit, formam serui accipiens. Igitur ipsa forma est seruilis acceptio & exinanitio, quanquam non sit diuinitatis abolitio, aut naturae amissio: tamen propter formam serui, in qua dignoscitur apparuisse, iure dicitur patrem reliquisse. Sed reliquit & matrem, synagogam, scilicet ueteri testamento carnaliter inhaerentem: & adhæsit uxori suae, id est, ecclesiae, ut pace noui testamenti essent duo in carne una. Sequitur.

AMBROSIVS.

Et erant nudi, Adâ & uxor eius, & non pudebat eos. Verum est omnino, nuda erant corpora duorum hominum in paradiso conuersantium, nec pudebat eos. Quid enim puderet, quando nullam legem senserant in membris suis repugnantem legem mentis suae, quae illos poena peccati post perperationem prauaricationis secuta est, usurpante inobedientia prohibitum, & iustitia puniente commissum: quod antequam fieret, nudi erant, ut dictum est, & non confundebantur. nullus erat motus in corpore, cui uerecundia deberetur. Nihil putabant uelandum, quia

quia nihil senserant refrenandum, quemadmodum propagaturi essent filios, iam antea disputatum est. Non tamen eo modo credendum est, quo propagauerunt, posteaquam crimen admissum praedicta ultio consecuta est, cum priusquam moreretur, iam in corpore inobedientium hominum iustissimo recipiatur inobedientium membrorum tumultu mors concepta uersaret.

Serpens autem erat callidior cunctis animalibus quae erant super terram, quae fecerat Dominus Deus, qui dixit ad mulierem: Cur precepit uobis Deus, & reliqua.

AVGVSTINVS. D. Quomodo serpens loqui poterat in paradiso, cum aliquibus patet irrationabile esse animal? M. Serpens per se loqui non poterat, nec quia hoc a creatore acceperat assumpsit, nisi nimirum illum diabolus utrens, & uelut organum per quod articulatum sonum emitteret, per illud nempe uerba faciebat, & tamen hoc etiam ille nesciebat. Natura igitur rationis expers subditur naturae rationali, sed tamen non totum quod uult ex ea uel in ea facit, sed quantum a Deo acceperit. D. Et si non intelligunt serpentes, quomodo audiunt uerba Marforum, ut ab incantationibus eorum de speluncis exeant suis? M. Licet intellectum non habeant, tamen sensu corporis nullatenus carent. habent enim uisum, auditum, gustum, odoratum: & ideo quamuis audiant uerba Marforum, nequaquam tamen intelligunt. Non enim obediunt intelligendo, sed ut de antris ad uerba Marforum exeant, permittente Deo cogitur a diabolo, unde datur testimonium de illo primo factum, quia primum hominem per serpente decepit in paradiso. AMBROSIVS. D. Cur per istud animal permisit eum tentari? M. Non mirum est, si per serpente tentatur, per quem diabolus praefiguratur: quia ipse antiquus hostis iniquissimam habet uoluntatem, & equissimam potestatem: quia semper habet uoluntatem malefaciendi, nihil habet potestatis nocendi sine Dei permissione. D. Quare permisit tentare, quem consensurum praesciebat. AMBROSIVS. M. Dicam quantum uel donat sapere, uel sinit dicere, non mihi uideri magnae laudis fuisse hominem, si propter ea possit bene uiuere, quia nemo male uiuere suaderet, cum & in natura posse, & in potestate habeat uelle, non consentire suadenti. Cur itaque tentare non sineret, quem consensurum esse praesciebat, cum id facturus esset propria uoluntate per culpam, & ordinandus esset illius aequitate per poenam. Sic autem quidam mouentur de hac primi hominis tentatione, quod eam fieri permisit Deus, quasi nunc non uideant uniuersum genus humanum diaboli insidijs sine cessatione tentari, cur & hoc permittit Deus: an quia probatur & exercetur uirtus, & est palma gloriosior non consensisse tentatum, quam non potuisse tentari. RVRSVM quae supra. D. Talem, inquit, faceret hominem, qui nollet omnino peccare. M. Ecce nos concedimus meliorem esse naturam, quae omnino peccare nollet: concedant & ipsi non esse malam naturam, quae sic facta est, ut possit non peccare si nollet. Illa qui pe est in san-

ctis angelis, haec in sanctis hominibus. Qui autem sibi partes iniquitatis elegerunt, laudabilemque naturam culpabili uoluntate deprauarunt, non qui praesciti sunt, ideo creati minime debuerunt. Nam Deus nec iustitia cuiusquam recti hominis eget, quanto minus iniquitate peruersi. Cum enim ratio certa demonstrat, duo quaedam non aequalia bona, sed unum superius, alterum inferius: non intelligunt tardi corde, cum dicunt utrumque tale esse, nihil se aliud dicere, quam solum illud esse, ac sic cum equare uolunt genera bonorum, numerum minuunt. Quis autem istos audiret, si diceret: Quomodo excellentior sensus est uidentis, quam audiendi, quatuor oculi essent, & aures non essent. at enim si Deus uellet, isti etiam boni essent. Quamto melius hoc Deus uoluit, ut quod uellent essent: sed boni infructuose, mali autem impune non essent: sed praesciebat, quod eorum fuisset uoluntas mala: praesciebat sane, & quia falli non potest eius praescientia, ideo non ipsius, sed eorum est uoluntas mala. D. Cur ergo eos creauit, quos tales futuros esse praesciebat? M. Quia sicut prauidit quod mali essent futuri, sic etiam prauidit de malis factis eorum, quid boni ipse esset facturus. Sic enim eos fecit, ut essent alij exercitationis adminiculū, & timoris exemplū. Ergo, inquit, est aliquid in operibus Dei, quod alterius malo indigeat, quo proficiat ad bonum. Itane sic obdurauerunt & excacati sunt homines, nescio quo studio contentiosis, ut non audiant uel uideant quibusdam punitis, quam pluri mi corrigantur. Quis enim paganus, quis Iudeus, quis hereticus non in domo sua quotidie probet, ex quo opere diuinae prouidentiae in eos ueniat inuoluntatis commotio disciplinae. Magna opera Domini exquisita in omnes uoluntates eius. Prauidit bonos futuros, & creat: prauidit malos futuros, & creat. Seipsum ad fruendum praebens bonis, multa in uerum suorum largiens & malis, nihil sibi consulens, nec de operibus bonorum & bonis consulens, etiam de poenis malorum.

ITERVM. Si quaeritur, cur per serpente diabolum tentare permisit sit, non sit mirum, cum demonia in porcos intrare Christus ipse permiserit. Magis de ipsa natura diaboli scrupulosius quaeri solet, quam totam haereticam quidam offensi molestiam male uoluntatis eius alienare conantur a creatura summi & ueri Dei, & alterum ei dare principium, quod sit contra Deum. Non enim ualere intelligere omne, quod est in quantum aliqua substantia est, & bonum esse, & nisi ab illo uero Deo, a quo omne bonum est, esse non posse. Malum uero uoluntate inordinatè moueri, bona inferiora superioribus praeponeudo: atque ita factum esse ut rationalis creaturae spiritus sua potestate propter excellentiam delectatus tumesceret superbia, per quam caderet a beatitudine spiritalis paradisi, & inuidentia cetera besceret. In quo tamen bonum est hoc ipsum, quod utiuit & uiuificat corpus, siue aereū, sicut ipsius diaboli uel demonum spiritus: siue hominis anima, cuius uis etiam maligni & peruersi. Nonnulli enim dicunt ipsum diabolum fuisse casum a supernis sedibus, quod

quod inuiderit homini factio ad imaginē Dei. Porro autem inuidia sequitur superbiam, non præcedit. non enim causa superbiendi est inuidia, sed causa inuidendi superbia. Cum igitur superbia sit amor excellentiæ propriæ, inuidia uero sit odium felicitatis alienæ: quid unde nascatur, satis in præcepto est. Amando enim quisque excellentiam suam, uel paribus inuidet, quæ ei coæquentur: uel superioribus, quod eis non coæquetur. Superbiendo igitur inuidus, non inuidendo quisque superbus est. Initium autem figmenti Domini à propheta dictus est, quod fecit ut illudatur ab angelis eius: non quia ipsum primitus condidit, sed quia cum sciret eum ad hoc propria uoluntate futurum, ut bonis noceret, creauit eum ad hoc, ut de illo bonis prodesset. Hoc est enim ut illudatur ab angelis eius, quoniam sic illudatur, cum sanctis profunt tentationes, quibus eos deprauare conatur, & ideo initium figmenti ad illudendum: per serpentem uero locutum fuisse diabolum, ipse usus quotidianus docet. Nam serpentes, sicut superius dictum est, magis mouentur carminibus hominum, quam ullum genus aliud animantium: quia hæc non parua testatio est, naturam primitus humanam serpentis seductam esse colloquio. Hoc autem permittuntur demones ad primi facti memoriam commedandam, quo sit eis quædam cum humano genere familiaritas. **D.** Potuit eos ista tentatio de paradiso eicere, an non? **M.** Id intelligendum, quod non potuit, si non eleuassent in uanam gloriam, quando eis contrarius hostis promissit dicens: Si comederitis ex eo, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dii. Sic namque scriptum est: Ante ruinam exaltabitur cor.

RECAPITULATIO ISIDORI.

Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum, indicat diabolum, qui inde serpens dicitur, quod uolubili uersetur astutia. Sed quid est quod ipse per mulierem decepit, & non per uirum: quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi præcedente delectatione, in carnali infirmitatis affectu, qui magis debet obtemperare rationi, tanquam uiro dominantis. Hoc enim in unoquoque homine geritur in occulto quodam secretoque coniugio. Suggestio nem quippe serpentem accipiamus, mulierem uero animale corporis sensum, rationem autem uirum: ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur: sed si sola cogitatio oblectetur, illius suggestionis & refrenante ratione consensus explendi operis non succedat, sola mulier uidetur comedisse illicitum. Quod si ipsum peccatum etiam & mens perpetrandum decernat, iam uir deceptus est, iam mulier cibum dedisse uiro uidetur. Illecebre enim consentire, de ligno prohibito manducare est. Tunc quippe iure à uita beata tanquam à paradiso expellitur homo, peccatumque ei imputatur, etiam si non sequatur effectus: quia etiam non est in factis culpa, in consensu tamen retinetur conscientia. Hæc secundum anagogen, ceterum iuxta metaphoram poterit callidus iste serpens hæreticorum

uerfutiā designare. Nonnulli enim loquacius atque subtilius promittunt illicita curiositate secretorum ad apertionem atque scientiam boni & mali: & in ipso homine tanquam in arbore, quæ plantata est in medio paradisi, eam ignoscantiam demonstrare. Contra hunc serpentem clamat Apostolus, cum dicit: Metuo, ne sicut serpens Euam seduxit uersutia sua, sic sensus uestri corrumpatur. seducitur uerbis huius serpentis carnalis nostra concupiscentia, & per illam decipitur Christianus Adam, non Christus. Dicit ergo iste ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno paradisi? Sic & hæreticorum curiosa cupiditas, sic prædicatores prauis ad diligentiam erroris, fallacium auditorum carnalium corda succendunt, dicentes: Quare fugitis scientiam habere latentem, noua semper exquirite, boni malique scientiam penetrare. Unde illa in Salomone mulier, hæreticorum speciem tenens, dicit: Quæ furtiue dulciores sunt, & panis absconditus uerior. Subiecit deinde idem serpens: Quacumque die comederitis ex eo, statim aperientur oculi uestri, & eritis ut dii, scientes bonum & malum. Sic & omnes generaliter hæretici diuinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiuntur, & reprehendunt eos quos simpliciter credentes inuenerint: & quia omnino carnalia persuadent, quasi & carnalium oculorum ad apertionem conantur adducere, ut interior oculus obscuretur.

SEQUITUR ISIDORVS.

Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum, tulitque de fructu illius, & comedit.

Mulier comedit ante, non uir, ideo quia carnales facilius persuadentur ad peccatum, nec tam uelociter spirituales decipiuntur. Sequitur: *Deditque uiro suo, & comedit.* Vtique, quia post delectationem carnalis concupiscentiæ nostræ, etiã ratio nostra subijcitur ad peccandum.

Cumque cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficis, & contexerunt se.

Item, quia seculum asperum amplectuntur, qui prurigine uoluptatis carnalis uruntur, quique decepti hæretica prauitate, & gratia Dei nudati, tegumenta mendaciorum tanquam folia ficis colligunt, facientes sibi succinctoria prauitatis, cum de Domino uel ecclesia mentiuntur. Et ut ait Gregorius, Adam namque post peccatum inobedienciæ, mox pudenda contexit, quia contumeliam spiritus Deo intulit, mox contumeliam carnis inuenit: & quia auctori suo subditus esse noluit, iura carnis subditæ, quam regebat admisit, ut in ipso se uidelicet inobedienciæ suæ consilio redundaret, & superatus disceret, quod elatus amisit. Sequitur.

AUGUSTINVS.

D. Adduxit Deus ad Adam cuncta animalia & uolatilia, ut densus ea, imposuit nomina. *E*t de muliere paulo post dicitur.

Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad uescendum. Ecce scriptura manifestissime ostendit amborum oculos apertos fuisse. Nec est enim fas dicere,

cere, primos homines cæcos factos, & cur post paululum post ligni uetiti tactum eadem scriptura dicit, *Aperiti sunt oculi amborum.* **M.** Nisi oculos apertos haberent, nec ille animalibus nomina imponeret, nec ille uideret ligni pulchritudinem. Hoc quippe uerum est, quia oculos apertos haberent, & tamen nisi ad aliud quid essent clausi, nullatenus scriptura diceret, *Aperiti sunt oculi amborum.* *Aperiti scilicet, non aliud, nisi ad inuicem cognoscendum, ut esset lex in membris repugnans legi mentis, ut etiam in ipsis membris esset non uoluntarius motus, iuxta scilicet Dei uindicta: ut homo qui noluit Deo esse subiectus, non haberet subditum corpus.* ergo in id aperti sunt oculi amborum, ut moueretur concupiscentialiter membra. Sequitur: *Et cum audissent uocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram.*

AUGUSTINVS. Post absconderunt se Adam & Eua uxor eius à facie Domini in medio ligni paradisi. **D.** Rogo ergo ediffere, quid sit illa Dei deambulatio. **M.** Absit enim, ut Deus trinitas ex hoc quod eius dicitur deambulatio, corporeus aut localis esse credatur. Omne locale, corpus est utique: & omne corpus, locale est. Deus uero incorporea res est, nec corporaliter mouetur: neque loco continetur, neque de loco ad locum transfertur. Est nempe eius deambulatio intelligenda per aliquam creaturam facta, quam creaturam hominem fuisse, ex ipsius circumstantiæ scripturæ intellectum à maioribus recolo.

GREGORIUS.

Cum audisset Adam uocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se inter ligna paradisi, nonnunquam per angelos simul uerbis & rebus loquitur Deus, cum quibusdam motibus insinuat hoc quod sermonibus narrat. Neque enim Adam post culpam in diuinitate uidere Deum potuit, sed in crepationis uerba per angelum audiuit. **D.** Sed quærendum nobis est, quid sit quod post peccatum hominis Dominus in paradiso iam non stat, sed ambulat. **M.** Hoc patenter datur intelligi, quod irruente culpa, se à corde hominis motum demonstrat. Quid est quod ad auram post meridiem, nisi quod lux feruentior ueritatis abscesserat, & peccatricem animam culpæ suæ frigora constrangebant. Ad auram namque post meridiem, primus homo post culpam absconditus, inuenitur: quia enim meridianum calorem charitatis perdidit, iam sub peccati umbra quasi sub frigore auræ torpebat, sicut de eodem peccanti homine scriptum est: Quia secutus est umbram. Charitatis enim calorem perdidit, & uerum solem homo deseruit, & sub umbra se in terni frigoris abscondit. Unde & uoce eiusdem ueritatis dicitur: Abundabit iniquitas, refrigescit charitas multorum. Increpauit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret, quatenus peccator homo, & per uerba quod fecerat, audiret: & per deambulationem amissos

o aternitatis statu, mutabilitatis suæ inconstantiam cerneret: & per auram seruire charitatis expulso, torporis suum animaduerneret, & per declinationem solis cognosceret, quod ad tenebras propinquaret.

Vocauit autem Dominus Adam, & dixit, Vbi es? **D.** Quid est quod Dominus post lapsum requirit Adam, ubi es? Num quidnam diuina potentia nesciebat, ad que post culpam seruus latibula fugerat, quem nihil latet? **M.** Hoc proculdubio credendum, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius: sed quia uidit culpa lapsum, etiam sub peccato uelut ab oculis ueritatis absconditum, quia tenebras erroris eius approbat, quasi ubi sit peccator ignorat, eumque euocat, & requirit dicens: Adam ubi es? Per hoc quod uocat, signum dat, quia ad poenitentiam reuocatur per hoc quod requirit, aperte insinuat, quia peccatores iure damnandos ignorat. Hoc namque in loco desperati ad spem redeant, quia & ipsi impij ad spem indulgentiæ prouocantur, qui ait: Audiui Domine uocem tuam in paradiso, & timui eo quod nudus essem, & abscondi me. Qui dixit: Quis enim indicauit tibi quod nudus esses? nisi quod ex ligno, de quo tibi præcepam ne comederes, comedisti? Dixitque Adâ: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.

GREGORIUS. Sciendum summopere est, quod quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namque suggestionem, delectationem, consensum & defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per aduersarium, defensionis audacia per elationem. Culpa enim quæ terrere mentem debuit, extollit, & deiciens eleuat, sed grauius eleuando supplantat: unde & illam primi hominis recititudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam ut supra diximus, serpens suauis, Eua delectata est: Adam consensit, qui etiam requisitus confiteri culpam per audaciam noluit. Hoc uero in humano genere quotidie agitur, quod actum in primo parente nostri generis non ignoratur. Serpens suauis, quia occultus hostis mala cordibus hominum latenter suggerit: Eua delectata est, quia carnalis sensus ad uerba serpentis mox se delectatione substernit. Ad sensum uero Adam mulier præpositus præbuit, quia dum caro in delectationem rapitur, etiam à sua recititudine spiritus infirmatus inclinatur. Et requisitus Adam confiteri culpam noluit, quia uidelicet spiritus quo peccando à ueritate disjungitur, eo in ruinæ suæ audacia nequius obduratur. Per timorem quippe Adam semetipsum absconderat, sed tamen requisitus innotuit, quia tum etiam timens tumebat. Cum enim ex peccato præfens poena metuitur, & amissa Dei facies non amatur, timor iste ex timore est, non ex humilitate: ipsæ etiam quatuor modis peccatum consummatur in opere. Primo namque latens culpa agitur, postmodum uero etiam ante oculos

oculos hominum sine confusione reatus aperitur: dehinc & in cōsuetudinem ducitur, ad extremum quoq; uel falsæ spei seductionibus, uel obstinatione miseræ desperationis enutritur. Sequitur:

Et dixit Dominus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me.

GREGORIUS. Ad hoc quippe requisiti fuerant, ut peccatum quod transgrediendo cōmiserant, confitendo delerent. Vnde & serpens ille persuasor, qui non erat reuocandus ad ueniam, non de culpa est requisitus. Interrogatus itaq; homo est, ubi esset, ut post perpetratā culpā relinqueret, & confitendo agnosceret, quā lōge à conditoris sui facie abscessit: sed adhibere sibi met utriq; defensionis solatia, quā confessionis elegerunt. Cumq; excusare peccatū uoluit uir per mulierem, mulier per serpentē: auxerūt culpam, quam tueri conati sunt. obliquē Adam Dominum tangens, quod ipse peccati eorum auctor extiterit, qui mulierem fecit: Eua culpam ad Dominum refert, qui serpentem in paradiso posuisset. Qui enim ore diaboli fallētis audierant, Eritis ut dii: quia Deo esse similes in diuinitate non quierant, ad erroris sui cumulum Deum sibi similem facere in culpa conati sunt. Sic ergo reatum suum dum defendere moliantur, addiderunt ut culpa eorum atrocior discussa fieret, quā fuerat perpetrata. Vnde nunc quoq; humani generis rami ex hac ad huc radice amaritudinem trahūt, & cum de uoto suo quisq; arguitur, sub defensionum uerbis quasi sub quadam se arbore folijs abscondit, & uelut quadam excusationis suæ opaca secreta faciem conditoris fugit, dum non uult cognosci quod fecit. In hac uidelicet occultatione nō se Domino, sed Dominum abscondit sibi. Agit quippe ne omnia uidentem uideat, non autem ne ipse uideatur: quia unicuiq; peccatori exordium illuminationis, est humilitas cōfessionis.

Dixit quoq; Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia & bestias terræ. Super peccus tuū gradieris, & terram comedes cunctis diebus uitæ tuæ: inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis eius calcaneo.

HIERONYMVS IN HEBRAICIS QUESTIONIBUS.

IN Hebræo ita habetur, Super peccus tuū gradieris, id est, ut calliditates & uersutias cogitationum eius aperiret, quod omnes gressus ipsius nequitiae esset & fraudis. Sed & quod sequitur: Terram manducabis, pro terra Aphar scriptum est, quod nos fauillam possumus & puluerem dicere. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius: quia & nostri gressus prapediuntur à colubro, & Dominus conteret satanā sub pedibus nostris uelociter.

ITEM RECAPITVLATIO.

Dicitur postea serpenti: Maledictus eris inter omnia animantia, super peccus tuum & uentrem gradieris. Nomine etenim peccor-

ris, significatur superbia mentis: nomine autē uentris, ut Septuaginta transtulere, significatur desideria carnis. His enim duabus rebus serpit diabolus eos, quos uult decipere, id est, aut terrena cupiditate & luxuria, aut supbia & infana ruina. Et terram manducabis, id est, ad te pertinebunt, quos terrena cupiditate deceperis. Omnibus diebus uitæ tuæ, id est, omni tempore, quo agis hanc potestatem, ante illam ultimam pœnam iudicij. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius. Semen diaboli, peruersa suggestio est: semen mulieris, fructus est boni operis, quo peruersa suggestioni resistitur. Ipsa caput illius conteret, si eum mens in ipso initio malæ suggestionis excludit: ille insidiatur calcaneo eius, quia mentem quam prima suggestionē non decepit, decipere in finem tendit. Quidam autē hoc quod dictum est, Inimicitias ponam inter te & mulierem: de uirgine, de qua Dominus natus est intellexerunt, eo quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus, ad inimicum deuincendum, & ad mortem, cuius ille auctor erat, destruendam promittebatur. Nam illud quod subiunctū est, Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius: hoc de fructu uentris Mariæ, qui est Christus intelligitur, id est, tu eum supplantabis, ut moriatur: ille autem uictor resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicut & Dauid dixerat ex persona patris ad filium: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonē Antichristum, draconem diabolum.

HIERONYMVS in eodem libro: Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitus tuos, & ad uirum conuersio tua. Pro tristitia & gemitu: in Hebræo dolores conceptus habet, & ad uirum conuersio tua. Pro conuersione Aquila societatem, Symmachus appetitū, uel impetum transtulerunt.

ALIBI ISIDORVS.

De pœna autē mulieris quid significet quod ei dicitur, In dolore paries filios: nisi quia uoluptas carnalis cum aliquam malam consuetudinem uult uincere, patitur in exordio dolores, atq; ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios. Quod uerò adiecit: Et conuersio tua ad uirum tuum, & ipse tui dominabitur: hoc significat, quod illa uoluptas carnalis, quam cum dolore reluctauerat, ut faceret consuetudinē bonam. Iam ipsis erudita doloribus cautior sit ne corruat, & obtemperet rationi, & libenter seruit quasi uirō iubenti. uocaturq; dehinc mater uiuorum, id est, recte factorum, quibus cōtraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significantur. Adā uerò dixit: Quia au disti uocem uxoris tuæ plus quā me, & reliqua. Et deinde: Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes eam cunctis diebus uitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, & reliqua, usq; Terra es, & in terram ibis.

HIERO-

HIERONYMVS.

Maledicta terra in operibus tuis. Opera hic non ruris colendi, ut pleriq; putant, sed peccata significant. In Hebræo habet, & Aquila non discordat dicens: Maledicta humus propter te. Et Theodotio: Maledicta Adama in transgressionē tua.

GREGORIUS.

Maledicta terra in opere tuo, cum maledictionis iaculum diuina uox grauestruat uisionē plectendum, ita ut regni quoq; celestis aditum claudat. Quid est quod nunc peccanti homini in terra maledictione diuina uoce, hoc quod homo facere prohibetur, inferitur. M. Sciendum est quod scriptura sacra duobus modis maledictum memora: aliud uidelicet quod approbat, aliud quod damnat. alterum enim maledictum profertur iudicio iustitiæ, aliter liuore uindictæ. Maledictum quippe iudicio iustitiæ, ipso primo homini peccanti prolatum est, cum audiuit: Maledicta terra in opere tuo. Maledictum iustitiæ iudicio profertur, cum ad Abraham dicitur: Maledicam maledicentibus tibi. Rursum, quia maledictum non iudicio iustitiæ, sed liuore uindictæ promittitur uoce Pauli predicantis admonetur, qui ait: Benedicite, & nolite maledicere. & rursum: Neq; maledicere regnum Dei possidebunt. Deus ergo maledicere dicitur, & tamen maledicere homo prohibetur: quia quod homo agit malitia uindictæ, Deus nō facit, nisi examine & uirtute iustitiæ. Nā & sancti uiri cum maledictionis sententiā proferunt, non ad hanc ex uoto ultionis, sed ex iustitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile Dei iudicium aspiciunt, & mala foras exurgētia: qui à maledicto debent ferri, recognoscunt, & eo in maledicto non peccant, quo ab interu iudicio non discordant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecunias Simonem, sententiā maledictionis intorlit dicens: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Qui enim nō ait: Est, sed sit, non indicatio, sed operatio modo: sed hæc dixisse signauit. Hinc Helias duobus quinquagenarijs ad se uenientibus dixit: Si homo Dei ium, ueniat ignis de coelo, & consumat uos. Quorum utrumq; sententiā quanta ueritatis ratione conualuit, terminus causæ monstrauit. Nam & Simon aeterna perditione interijt, & duos quinquagenarios desuper ueniens flamma consumpsit. Virtus enim subsequens testificatur, quia mentem maledictionis sententiā premitur. Cum enim & maledicentis innocentia permanet, & tamen eum qui maledicatur, usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusq; partis sine colligitur: quia ab uno & in timo iudice in resū sumpta sententiā iaculatur.

ISIDORVS VNDE SVPR.

Iam uerò per sententiā, quæ in uirum inferitur, ratio nostra arguitur, quæ & supra peccati concupiscentia seducta à paradiso beatitudinis remota habet maledictionis terrenæ operationes: habet & dolores temporalium curarū quasi spinas & tribulos. Sic tamen dimittitur à

Bedæ tom. 8.

paradiso beatitudinis, ut operaretur terram, id est, ut in corpore isto laboret, & collocet sibi meritum redeundi ad uitam beatam, quæ paradisi nomine significatur: possitq; aliquādo manum porrigere ad arborem uitæ, & uiuere in aeternum. Manus autem porrectio bene significat crucem uel cruciatum pœnitentiæ, per quā uita recuperatur aeterna.

GREGORIUS.

Terra es, & in terram ibis.] Primus namq; homo ita conditus fuit, ut manente illo deciderent tempora, ne cum temporibus ipse transiret. Stabat ergo in momentis decurrentibus, quia nequāquam ad uitæ terminum per diem incrementa tendebat. Stabat tanto robustius, quanto superstanti ardentius inhærebat. At ubi uetitum contigit, mox offenso creatore coepit ire cum tempore. Vnde ei dictū est: Terra es, & in terram ibis, statum uidelicet immortalitatis amisso. Cursus eum mortalitatis absorbit, & dum à iuuentute ad senium, à senio traheretur ad mortem: transeūdo didicit, quid stando fuit: cuius nos quia de propagine nascimur, radicis amaritudine quali in utroque retinemus. Iam quia ex illo originem ducimus, eius cursum nascendo fortimur, ut eo ipso quotidiano momento quo uiuimus, incessanter à uita transeamus, & uiuendi nobis spaciū unde crescere creditur, inde decrescat: quia dum infantia ad pueritiā, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad iuuentutem, iuuentus ad senectutem, senectus transit ad mortem, in cursu uitæ presentis ipsis augmentis ad detrimenta impellitur, & inde semper deficit, unde se proficere in spaciū uitæ credit. Fixum etenim statum hic habere nō possumus, ubi transituri uenimus, atque hoc ipsum nostrum uiuere quotidie à uita transire, quem uidelicet lapsū primus homo ante culpam habere non potuit: quia tempora eo stante transebat, sed postquam deliquit, in quodā se status sui protinus inuenit defectum.

HIERONYMVS.

Et uocauit Adam nomen uxoris suæ Eua, eo quod mater sit omnium uiuentium. Eua quippe uita interpretatur, siue calamitas. De qua poeta ita cecinit:

Eua columba fuit tunc candida nigra,
Deinde facta per anguinum maleuada fraus
de uenenum,
Tinxit & innocuum maculis sordentibus
Adam,
Dat nudis ficulna draco mox tegmina uictor.

Fecit quoq; Dominus Deus Adæ & uxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, & ait: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. Nunc ergo uidere ne forte mittat manū suam, & sumat etiam de ligno uitæ, & comedat, & uiuat in aeternum.

AVGVSTINVS.

D. Cū Deus unus sit dicente scriptura: Audi Israel, Deus tuus, Deus unus est, quomodo hic dicit: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus

h est

est: Nobis enim pluralitatem insinuat. *M.* Deus enim quis unus sit, tamen trinitas est, pater scilicet, & filius & spiritus sanctus. Vnus ex nobis dictum est non propter pluralitatem deorum, sed propter pluralitatem personarum, sciens bonum & malum. ac si diceret: Sicut nos scimus inter bonum obedientiam, & malum inobedientiam: ita nunc Adam intelligit, quia non solum fuit factus, qualis fieri debuit, sed nec quod factus fuerat, conseruauit. Accepit etiam tunicam pelliceam diuino nutu, quo numero corporis mortalitas significari solet in historia. In allegoria autem carnaliter uiuentem diuina lege conseruatur & contegunt, quasi aliquando ad Deum conuerteret, possitque aliquando manum porrigere ad arborem uitæ, id est, ad Christum, & uiuere in æternum. Eiecitque Adam Dominus Deus de paradiso, ut operaretur terram de qua sumptus est: collocauitque ante paradisum uoluptatis cherubin & flammeum gladium atque uersatilem ad custodiendam uiam ligni uitæ.

HIERONYMVS. Non ut alij putant quod ipsum Adam, quem eiecerat Deus, habitare fecerat contra paradisum uoluptatis: sed quod illo eiecto ante fores paradisi cherubin & flammeum gladium posuerit ad custodiendum paradisum uersatilibus, ne quis possit intrare.

ISIDORVS. Per flammeam frameam, id est, per temporales tribulationes, peccata sua agnoscendo & gemendo: & per cherubin, id est, plenitudinem scientiæ, quæ est charitas, perueniet ad arborem uitæ Christum, & uiuat in æternum. Item: Cherubin namque plenitudo scientiæ interpretatur: framea uero uersatilis posita ad custodiam uiam ligni uitæ, temporales, ut supra diximus, poenæ intelliguntur. Nemo enim potest peruenire ad arborem uitæ, nisi per has duas res: tolerantiam uidelicet molestiarum, & plenitudinem scientiæ, id est, per charitatem dei & proximi. plenitudo enim legis, charitas. Adam uero cognouit uxorem suam, quæ concepit & peperit ei Cain: rursumque peperit fratrem eius Abel.

ISIDORVS. Natuitas duorum filiorum Adam, similitudinem habet duorum populorum, qui erant diuersis temporibus ad fidem uenuri: pari opere & dissimili charitate ante Deum. Fuit autem Abel pastor ouium, Cain uero agricola, de quibus poeta cecinit:

Fratrum sacra Deus nutu distante duorum,
Æstimat accipiens uiua & terrena refutans,
Rusticus inuidia pastorem sternit in Abel,
Forma animæ exprimitur caro nostra in munere Cain. Abel pastor ouium, ut iam diximus, & Cain agricola. Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain munera Domino de fructibus terræ: Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum, & respexit Dominus super Abel & super munera eius: ad Cain uero, & ad munera eius non respexit. Iratusque est Cain uehementer, & concidit uultus eius.

HIERONYMVS. D. Vnde scire potuit Cain, quod fratris munera suscepisset Deus, & sua repudiasset? *M.* Vera est igitur illa interpretatio, quam Theodotio posuit, Et inflammauit Dominus super Abel, & super sacrificium eius: super Cain uero & super sacrificium eius non inflammauit. Ignem autem ad sacrificium deo randum solitum uenire de celo, & in dedicatione templi sub Salomone legimus, & quando Helias in monte Carmelo construxit altare.

AVGVSTINVS. D. Cur Cain ex terræ fructibus munera reprobantur, & Abel de adipibus gregis sui munera suscipiuntur? *M.* Cain typum gerebat Iudæorum, quia illi corporalia sacramenta secundum uetus testamentum exercebant. Horum enim sacrificia superueniente testamenti noui fide, ex innocentia Deum laudandis quod significabant: Abel ex ouibus munera quæ accipiuntur. Vnde & in Psalmo de oblatione priorum: Oblationes & holocausta noluisse.

HIERONYMVS.

DISCIPVLVS. Quid sibi uult, quod dixit Dominus ad Cain: Quare concidit uultus tuus? non ne si recte offeras, non recte autem diuidas peccasti, quiesce: ad te conuersio eius, & tu dominaberis illis. *M.* Necessitate compellimur in singulis diutius immorari. Siquidem multo alius in Hebræo, quam in Septuaginta translatoribus sensus est. Ait enim Deus ad Cain: Quare irasceris, & quare concidit uultus tuus? nonne si bene egeris, dimittitur tibi omne delictum: & si non bene egeris, ante fores peccatum sedebit, & ad te societas eius, & tu dominare eius. Quod autem dicit, hoc est, quare irasceris, & inuidia in fratre litore cruciatus, uultum dimittis in terram. Nonne si bene feceris, dimittetur tibi omne delictum, siue ut Theodotio ait: Acceptabile erit, id est, munus tuum suscipiam, ut suscepi fratris tui. Quod si male egeris, ilico peccatum ante uersatilibus tuis se debet, & tali ianitori comitaberis: uerum quia liberi arbitrij es, moneo ut non tui peccatum, sed tu peccato dominaberis. Quod autem in Septuaginta interpretibus fecit error, illud est: quia peccatum, id est, athath, in Hebræo generis masculini est, in Græco feminini: & qui interpretati sunt, masculino illud, ut erat in Hebræo, genere transtulerunt.

GREGORIVS.

DISCIPVLVS. Quomodo intelligitur, Si recte offeras: non recte autem diuidas, peccasti. *MAGISTER.* Recte enim offerimus, cum recta intentione quid agimus: sed recte non diuidimus, si non hoc subtiliter discernamus. Oblata enim recte, diuidere est qualibet bona nostra studia, sollicitè discernendo pensare. Quod nimirum qui agere dissimulat, etiam recte offerens peccat. Recte ergo offerimus, cum bono studio bonum opus agimus: sed recte non diuidimus, si habere discretionem in bono opere postponamus: & res,

& recte non diuidimus, si ea quæ Deo donante accepimus, impertiri proximis negligimus.

AVGVSTINVS.

Dixitque Cain ad Abel: Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain aduersus Abel fratrem suum, & interfecit eum. *D.* Quid significat quod Cain fratrem suum Abel in agro interfecit? *M.* Iam superius diximus Cain significare Iudæos, qui Christum occiderunt, Abel uero Christum. Occiditur itaque Abel minor natu: occiditur Christus caput populi minoris natu: à populo Iudæorum maioris natu ille in agro, iste in Caluarie loco.

INTERPRETATIO NOMINVM.

Cain possessio siue lamentatio interpretatur, Abel uero luctus siue uanitas, uel uapor, aut miserabilis.

ISIDORVS.

Deinde interrogat Deus Cain non tanquam ignarus, sed tanquam iudex reum, quem puniat, & dicit ubi sit frater eius. Respondit ille nescire se, nec eius se esse custodem. Vique nunc quid nobis respondent Iudæi, cum eos hoc sanctorum scripturarum uoce interrogamus de Christo: illi nescire Christum respondent. Fallax enim Cain ignorantia, Iudæorum falsa est negatio: essent autem quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem accipere & custodire uoluissent. Dixitque ei: Quid fecisti? Ecce uox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. *D.* Quomodo intelligitur sanguis Abel de terra ad Dominum clamasse? *M.* Sanguis Abel significat sanguinem Christi, quem uniuersa ecclesia acceptum uicunt, Amen. Nam qualem clamorem faciat uniuersa ecclesia, dum porantur sanguine Christi, & dicunt Amen, tu ipse considera. Iudæi ergo, qui intelliguntur in persona Cain, quia non credunt Christum, nec potantur sanguine Christi: maledicti sunt super terram, super illam scilicet terram quæ aperuit os suum post confelsionem, & bibit sanguinem fratris sui, id est, Christi sui: quem quia Iudæi non bibunt, maledicti sunt. Nunc igitur maledictus eris super terram, & reliqua, usque, Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.

DAMASVS AD HIERONYMVM.

D. Quid sibi uult, quod scribitur in Genesi, Omnis qui occiderit Cain, septuplum uindictas exoluit.

HIERONYMVS AD DAMASVM.

M. Antequam de questione dicamus, rectum uidetur ut editiones singulorum cum ipso Hebræo digeramus, quo facilius sensus scripturæ possit intelligi. Vainomer lo adonai lachen colhoreg, Cain libathaim iucam. Aquila: Et dicit ei Dominus: Propterea omnis qui occiderit Cain, septupliciter ulciscitur. Symmachus: Et dicit ei Dominus, Non sic, sed omnis qui occiderit Cain, hebdomada siue septimus uindictabitur. Septuaginta & Theodotio, Et dixit

Bedæ tom. 8.

ei Dominus: Non sic, sed omnis qui occiderit Cain, septem uindictas exoluit. Postquam Cain occiderat fratrem, interrogatus à Domino, Vbi est Abel frater tuus? contumeliose respondit, Nescio. nunquid custos fratris mei sum? quamobrem maledictione damnatus, ut gemens & tremens uiueret super terram, noluit ueniam deprecari: sed peccatis peccata congemians tantum putauit nefas, cui à Domino non possit ignosci. Denique respondit Domino: Maior causa mea est, quam ut dimittar, id est, plus peccauit, quam ut merear absolui. Ecce reiecis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & erogemens & tremens super terram: & erit omnis qui inuenit me, occidit me. Eijcior, inquit, à conspectu tuo, & conscientia sceleris tremebundus lucem ipsam ferre non sustinens, abscondar ut latitem, & erit omnis qui inuenit me, occidit me. Hæc secundum Septuaginta aditione. Hic nobis sensus uidetur. De eo autem quod Aquila posuit, Septupliciter: & Symmachus, hebdomade siue septies uindictabitur: maiorum nostrorum ista sententia est, quod putant in septima generatione à Lamech interfectum Cain. Adam quippe genuit Cain, Cain genuit Enoch, Enoch genuit Irad, Irad genuit Mahiuel, Mahiuel genuit Mathusalem, Mathusalem genuit Lamech, qui septimus ab Adam, non sponte, sicut in quodam Hebræo uolumine scribitur, interfecit Cain, ut ipse postea confitetur: quia uirum occidi in uulnere meo, & iuuenem in liuore meo, quoniam septies uindictabitur de Cain. de Lamech autem septuagies septies. Et quidam de Cain putant, quod in septima generatione à Lamech interfectus sit, & iuxta aliam expositionem, poenam sui sceleris dederit, quod tot generationibus gemens & tremens uiueret super terram. Nihil arbitror obscurum remansisse, dum ex tremore corporis & furia mentis agitatum se esse intelligit. ac si diceret Dominus: Omnis qui occiderit te, à magno te liberet cruciatus: non quod percussit Cain, septem ultionibus subiiciendus sit, sed quod septem uindictas, quæ in Cain tanto tempore cucurrerunt, soluat interfectus occidens eum, qui uitæ fuerat derelictus ad poenam, quasi loqueretur Dominus ad Cain, Non ut uis morieris, uerum longgeuo tempore custodieris ad uitam: & tam infeliciter in hac luce uersaberis, ut quicumque te occiderit, beneficium præstet occiso, dum de tam multis te liberet cruciatibus. Nunc uero illud quod non interrogaueras, dum aliud agimus, irrepit, quæ sunt septuaginta septem uindictæ, quæ in Lamech exoluenda sunt. Aiunt ab Adam usque ad Christum generationes septuaginta septem. Relege Lucam Euangelistam, & inuenies ita esse quæ dicimus. Sicuti ergo generatione septima Cain peccatum est dissolutum, non uindictabit quippe Dominus bis in idipsum, & qui semel mala sua recepit in uita sua, non eisdem cruciatus patietur in morte, quos est passus in uita sua: ita & Lamech peccatum, id est, totius mundi atque sanguinis, qui effusus est, Christi sol

h. 2. uitur

uitur aduentu, qui tollit peccata mundi, qui la-
 uit amictum suum in sanguine uirgæ, & torcular
 calcavit solus: qui de EDOM ad cœlum rubicun-
 dus ascendens, clamantibus angelis miraculū
 præbuit, Eleuate portas principes uestras, &
 introibit rex glorię. Quis est iste rex glorię? Do-
 minus uirtutum, ipse est rex glorię. Referebat
 mihi quidam Hebræus in apocryphis eorum
 libris, septuaginta septem animas ex Lamech
 progenie reperiri, quæ diluuiō deletæ sint, &
 in hoc numero de Lamech factam esse uindi-
 ctam, quod genus ipsius usq; ad cataclysmum
 aquæ perseverauerit. Alibi de septem uindictis
 Cain uariē suspicantur, & primum eius asse-
 runt fuisse peccatum, quia non rectē diuiserit.
 Secundum, quia inuiderit fratri. Tertium, quia
 dolose egerit dicens: Transeamus in campum.
 Quartum peccatum, quia interfecit fratrem.
 Quintum, quia procaciter negauerit, dicens:
 Nescio, nunquid custos fratris mei sum: Sextū,
 quia seipsum damnauerit, dicens: Maior est ini-
 quitas mea, quā ut dimittat. Septimum, quia
 nec damnatus egerit pœnitentiam, secundum
 Niniuitas & Ezechiam regem, qui imminentē
 mortem lachrymis distulerunt, ut qui damna-
 ti fuerant, non perirent, sed agentes pœniten-
 tiam impetrarent misericordiam Dei. Nam &
 dicunt illum à clementissimo Deo ideo usque
 ad septimam generationem fuisse delatum, ut
 salū malis ipsius & longæuitatis mœrore com-
 pulsus pœnitentiam ageret, ut mereretur ab-
 solui. Nonnulli septenarium numerum plenū
 & perfectum interpretantur, de multis scriptu-
 rarum locis testimonia contrahentes: & hunc
 esse sensum, quem supra perstrinximus: quia
 qui interfecerit Cain, ab ingenti eū & omnia
 supplicia transeuntem liberaret à pœna. Sunt
 autem qui & de Euangelio interrogationem
 Petri replicent: Domine quotiens peccauerit
 in me frater meus, & dimittam ei usq; septies.
 Dicit ei Iesus: Non dico tibi usq; septies, sed us-
 que septuagies septies. & putant mortem atq;
 peccatum in septima progenie sabbatizasse,
 quando Enoch raptus est, & nō inueniebatur,
 quia transtulit eum Deus. De septuaginta au-
 tem & septem illam expositionem sequuntur
 in aduentu Christi mortis atq; peccati aculeū
 esse contractum. Ponam & aliam opinionem,
 ne quid utdear prætergressus, quidam septimū
 annum remissionis, & quinquagesimum iubi-
 lei, & quadringentesimum nonagesimum, quod
 uolunt intelligi septuagies septies: multis mo-
 dis interpretantur, asserentes ob hanc causam
 quinquagesimi & quingentesimi numeri sacra-
 ti in Euangelio positum debitorē, & quinquagesimum
 Psalmum pœnitentię, qui septem cō-
 ficitur septimanis, & in principio octoadis e-
 rumpit. Verum ne lōgius sermo procedat huc
 usq; super hoc locutum esse sufficiat: quia & ex
 his quæ reperimus, ingentem tibi disputatio-
 nis syluam poteris ipsi conficere, sciens Orige-
 nem duodecimum & tertiodecimum in Gene-
 silibrum de hac tantum quæstione dictasse. E-

gressus Cain à facie Domini, habitauit in terra
 Naid. Non est igitur terra Naid, ut uulgo no-
 strorum putat: sed expletur sententiā Dei, quod
 huc atq; illuc uagus & profugus oberrauit. In
 Hebræo Nod dicitur, & interpretatur *caulus*
 & i. fluctuans & instabilis, ac incertæ sedis.

RECAPITVLATIO.

Dixit etiam Deus ad Cain: *Maledictus eris super terram.*
 Manifeste Iudæos hoc in loco significare nihil
 dubium, quod nolentes esse sub gratia, sed sub
 lege, ut essent ab ecclesia maledicti, testificante
 Apostolo: Quicumque enim ex operibus legis
 sunt, sub maledictio sunt. Sequitur:

Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus suos.

In ipsam enim terram, quam Christus portauit,
 id est, in eius carnem ipsi operati sunt salu-
 tem nostram crucifigendo Christum, qui mor-
 tuus est propter delicta nostra. Nec tamen de-
 dit eis eadem terra uirtutem suam, quia non ius-
 tificati sunt uirtute resurrectionis eius, qui re-
 surrexit propter iustificationem nostram, qui
 etli crucifixus est ex infirmitate nostra, sed ui-
 uit in uirtute Dei. Hæc est ergo uirtus terræ il-
 lius, quam non ostendit impijs & incredulis.
 Vnde nec resurgens eis, à quibus erat crucifi-
 xus, apparuit, tanquam Cain operanti terram:
 ut granum illud seminaretur. Vagus & profu-
 gus, siue ut in Septuaginta scriptum est, Ge-
 mens & tremens eris in terra. Nunc ecce quis
 non uideat, quis nō agnoscat in tota terra, qua
 cunq; dispersus est ille populus, quomodo sit
 uagus in gentibus, & profugus ab Ierusalem,
 quomodo gemat amisso regno, & tremat timo-
 re sub innumerabilibus populis Christianis.
 Ideoq; respondit dicens: Maior est iniquitas
 mea, quā ut ueniam merear. Ecce eijcis me
 hodie à facie terræ, à tuāq; abscondar facie: &
 ero uagus & profugus in terra. Et erit omnis
 qui inuenerit me, occidit me. Verè inde uagus
 & profugus gemit & tremit, etiam ne regno
 perditō terreno uisibili morte occidatur. Hanc
 dicit maiorem causam, quā illam: quod & ter-
 ra nostra non dat uirtutem suam, ne spiritaliter
 moriatur. Carnaliter enim sapit, & abscondit se
 à facie Dei, id est, iratum Deum habere graue
 non putat: sed hoc timet, ne inueniatur & occi-
 datur. Carnaliter autem sapit tanquam operas
 terram, cuius uirtutem non accepit. Sapere au-
 tem secundum carnem, mors est, quā ille non
 intelligens amisso regno gemit, & corporalem
 mortem timet. Sed quid ei respondit Deus: Ne
 quaquam ita fiet: sed omnis qui occiderit Cain,
 septuplū punietur. Siue ut Septuaginta transtu-
 lerunt, Septem uindictas exoluet, id est, aufe-
 ret ab eis septem uindictas, quibus alligati sunt
 propter reatum occisi Christi, hoc toto tempo-
 re quod septenario dierum numero uoluitur
 magis, quia non interijt gens Iudæa, satis appa-
 reat fidelibus Christianis, sed solam disperlio-
 nem meruerunt: iuxta quod ait scriptura, Non
 occides eos, ne quando obliuiscātur legis tuæ.
 Disperge illos in uirtute tua, & depone eos.

RECAPITVLATIO.

Posuit Dominus Cain signum, ut non eum interficeret om-
 nis qui inuenisset eum.

Hoc reuera mirabile est, quem admodum o-
 mnes gentes, quæ à Romanis subiugatae sunt,
 in ritu Romanorum sacrorum transierint, eaq;
 sacrilega obseruanda & celebranda suscepe-
 rint: gens autem Iudæa siue sub paganis regi-
 bus, siue sub Christianis non amisit lignum le-
 gis & circumcisionis suæ, quo à ceteris genti-
 bus populisq; distinguitur: sed omnis impera-
 tor uel rex, qui eos in regno suo inuenit, cum
 ipso signo eos inuenit, & non occidit. Exijt er-
 go Cain à facie Domini, & habitauit in terra
 Naid: sic & Iudæi & omnes qui diuersis errori-
 bus cōtumaces sunt, resistendo ueritati, uenun-
 dati exeunt à facie Dei, id est, à misericordia di-
 lectionis eius, uel à participatione lucis eius: &
 habitant profugi in terra cōmōtionis, id est,
 in carnali conturbatione contra iucunditatem
 Dei. hoc est, contra Eden, quod interpretatur
 epulatio, ubi est plātatus paradysus. Sequitur:

Cognouit etenim Cain uxorem suam, quæ concepit & pepe-
 rit Enoch, & edificauit ciuitatē Cain ex nomine filij sui Enoch.

D. Quid ergo sibi per figuram uult, quod
 impiorum progenies ciuitatem in ipsa mundi
 origine construxit? M. Prænoscat charitas
 tua, quia cernis impios in hac uita esse funda-
 tos: sanctos uerò hospites & peregrinos esse.
 Vnde & Abel tanquam peregrinus in terris,
 id est, populus Christianus non condidit ciui-
 tatem. Superna est enim sanctorum ciuitas,
 quam uis hic pareat ciuis, in quibus peregrina-
 tur, donec regni eius tempus adueniat.

SEQVITVR REPETITIO.

Iste filius, in cuius nomine condita est E-
 noch, id est, terrestris Hierusalem, quod inter-
 pretatur possessio: significat istam ciuitatem,
 & initium & finem habere terrenum, ubi nihil
 plus quā cernitur, speratur. Sequitur:

Porrò Enoch genuit Irad. Irad genuit Mahiuuel. Mahiuuel
 genuit Mathusalelem. Mathusael genuit Lamech.

INTERPRETATIO NOMINVM.

Enoch, dedicatio: Irad, descendens siue ro-
 borans: Mahiuuel, quis est Dominus Deus, uel
 ex uita Deus. Mathusalelem, mortis emissio, uel
 mortuus est, & interrogauit. Lamech, humili-
 tum aut percutientem, siue percussum. Iste nā-
 que Lamech accepit uxores duas. nomen uni
 Ada, & nomen secunda Sella. Ada testimoniū
 dicitur, Sella umbra eius. Ada quippe genuit
 Iabal, qui fuit pater habitantium in tentorijs
 atq; pastorum. Iabal, dimittens aut mutatus, si-
 ue desluit: & nomen fratris eius Iubal, ipse fuit
 pater canentium cithara & organa. Interpreta-
 tur quoque delatus siue dimittens. Sequitur:
 Dixitq; Lamech uxoribus suis Adæ & Sella:
 Audite uerba mea, & auscultate sermonem me-
 um: Quoniam occidi uirum in uulnus meum,
 & adolescentulum in litore meo. Quoniam
 septies uindicabitur de Cain, de Lamech au-
 tem septuagies septies. Iam alibi secundum hi-
 storiam dictum est, eo quod ab Adam usque ad

Christum septuaginta septē generationes in-
 ueniantur, in quibus Lamech peccatum, id est,
 totius mundi sanguinis Christi effusione solu-
 tum est. Siquidem & in populo Iudæorum pro-
 pter interfecionem Christi septuaginta septē
 uindictæ sunt statuta, iuxta illud Euangelium,
 in quo dictum est Petro apostolo: Non solum
 septies, sed septuagies septies, si pœnituerit fra-
 tri remittendum, id est, Iudæum reuertentem.
 Post septuaginta septem uindictas statutas re-
 ciptendum ad indulgentiam Christi. Sequitur:
 Rursum cognouit Adam uxorem suam, quæ
 concepit & peperit filium, uocauitq; nomen ei-
 us Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen aliud
 pro Abel, quem occidit Cain.

HIERONYMVS.

Seth proprie dicitur, id est, positio dicitur: quia
 igitur posuerit eum Deus pro Abel, propterea
 Seth, id est, positio appellatur. Denique quæ-
 la, Et uocauit, inquit, Seth dicens: Quia posuit
 mihi Deus semen alterum.

SEQVITVR HIERONYMVS.

Sed & Seth natus est filius, quem uocauit
 Enos. Hic cepit inuocare nomen Domini
 Dei. Quomodo Adam homo interpretatur: i-
 ta & nos iuxta Hebrææ linguæ uarietatem, ho-
 mo uel uir dicitur, & pulchre: quia hoc uocabu-
 lum habuit, quod de eo scriptum est, Tunc ini-
 tium fuit inuocandi nomen Domini. licet ple-
 rique aliud arbitrentur, quod tunc primum in
 nomine Domini & in similitudinem eius fa-
 bricata sunt idola.

ITEM RECAPITVLATIO.

Seth quippe interpretatur possessio siue re-
 surrectio, qui est Christus. Enos filius eius inter-
 pretatur homo, qui cepit inuocare nomen Do-
 mini, quid hoc intelligitur. Quia igitur in con-
 fessione uiuit omnis homo, qui est filius resur-
 rectionis, quā diu peregrinatur in terris: non
 ociose prætereundum de duobus illis homini-
 bus, Abel & Seth: quod Abel interpretatur lu-
 ctus, & Seth frater eius resurrectio, quia in his
 mors Christi, & uita eius ex mortuis figuratur.
 Ergo ut breuius dicam, Abel iustus, Seth resur-
 rectio, Enos homo: quia post luctum resurre-
 ctio, de resurrectione homo inuocans Deum.
 Item Enos genuit Cainan. Cainan autem ge-
 nuit Malalabel. Malalabel genuit Iareth. Ia-
 reth genuit Enoch. Hic autem Enoch septimus
 ab Adam, qui placuit Deo & translatus est. se-
 ptimam requiem significat, ad quam transfer-
 tur omnis qui tanquam sexta die, id est, sexta
 arate seculi per Christi aduentum formatur:
 transactis enim sex milibus annis, & reliquis
 quæ sequuntur. Facto etiam iudicio & renoua-
 tis cœlo & terra transferentur sancti in uitā per-
 petuæ immortalitatis. Hoc quoq; notandum,
 quod in progenie Seth nulla ibi progenita fœ-
 mina nominatim exprimitur, nisi tantū in pro-
 genie Cain fœmina commemoratur: quod si-
 gnificat terrenam ciuitatem, usq; sui in finē car-
 nalis habituram generationis, quæ maritorum
 ac fœminarum coniunctione proueniunt. D.

Quid ergo significationis habeat, quod per Seth ab Adam usque ad Noe, denarius numerus inuenitur, siue duodenarius: in Cain uero undenarius numerus reperitur, obsecro ut dicas. **M.** Ille namque denarius numerus per Seth ab Adam usque ad Noe, insinuatür completum mandatorum in ecclesia operum legalium, cui numero si adiciantur tres filij Noe, medio reprobato duodenarius consummatur, qui in patriarcharum & apostolorum numero insignis habetur propter septenarij partes, altera per alteram multiplicata. Nam ter quaterni, uel quater terni ipsum faciunt. Quod uero progenies ex Adam per Cain undenario numero finitur, transgressio mandatorum siue peccatum ostenditur. Nam dum Lamech septimus ab Adam reperitur scriptus, adduntur ei tres filij & una filia, ut undenarius numerus compleatur, per quod demonstratur peccatum. Nam et ipse numerus à femina clauditur, à quo sexus initium peccati commissum est, per quod omnes morimur, scilicet ut uoluptas carnis, quæ & spiritui resistit, sequeretur. Vnde & ipsa filia Lamech Noema, id est, uoluptas interpretatur. Hic est liber generationis Adæ, in die qua creauit Deus hominem ad similitudinem Dei, fecit illum masculum & feminam creauit eos, & benedixit illis, & uocauit nomen eorum Adam, in die qua creati sunt. Notandum & hic & ubi in Euangelio Matthæi scribitur: Liber generationis Iesu, quia hoc corruptibile principium, ad incorruptibile principium respicit, ubi dicitur: Liber generationis Iesu Christi: quia libri libro, & principium principio opponit, quia scriptum est: In primo mare conteres caput eius, & in nouissimo mari posteriora eius.

HIERONYMVS in Hebraicis questionibus. Et uocauit nomen eorum Adam: id est, homo. Hominis autem nomen tam uiro quam femina conuenit. Vixit autem Adam ducentos & uiginti annos, & genuit ad similitudinem & imaginem suam, uocauitque nomen eius Seth. Sciendum quod usque ad diluuium, ubi in nostris codicibus ducentos, & quod excurrit annorum genuisse quis dicitur, in Hebræo habeat centum annos, & reliquos qui sequuntur. Fuerunt autem dies Adam postquam genuit Seth, septingenti anni, quia in ducentis errauerant. cōsequenter hic posuit septingentos, cum in Hebræo hic habeat octingentos, & supra centum. Et uixit Mathusalam annis centum septuaginta septem, & genuit Lamech. & uixit Mathusalam postquam genuit Lamech, annis **DCCCLXXI**. & genuit filios & filias: & fuerunt omnes dies Mathusalam: quos uixit, anni **DCCCLXXI**. & mortuus est. **D.** Famosa quæstio & disputatione omnium ecclesiarum uentilata, quod iuxta diligenter supputationem quatuordecim annos post diluuium Mathusala uixisse refertur. Etenim cum esset Mathusala annorum centum sexaginta septem, genuit Lamech Rursum Lamech cum esset annorum centum octuaginta octo, genuit Noe. & sunt usque ad diem natiuitatis Noe an-

ni uita Mathusala, **CCCLV**. sexcentesimo autem anno uita Noe, diluuium factum est. Ac per hoc habita supputatione per partes noningentesimo quinquagesimo quinto anno Mathusala diluuium fuisse conuincitur. Cum autem supra noningentos sexaginta nouem annis uixisse sit dictus, nulli dubium est eum quatuordecim annos uixisse post diluuium: & quomodo uerum est quod octo tantum annis in arca salua facta sunt. **M.** Restat ergo ut quomodo in plerisque, ita & in hoc sit error in numero. Siquidem in Hebræis & in Samaritanorum libris ita scriptum reperitur, Et uixit Mathusala centum octuaginta septem annis, & genuit Lamech. Et uixit Mathusala postquam genuit Lamech, **DCCCLXXI**. annos, & genuit filios & filias, & fuerunt omnes dies Mathusala anni **DCCCLXXI**. & mortuus est: & uixit Lamech **CLXXXII**. annos, & genuit Noe. Ad diem ergo natiuitatis Mathusala usque ad diem ortus Noe, sunt anni **CCCLXXI**. his adde annos Noe, quia in sexcentesimo uita eius anno diluuium factum est: atque ita fit ut noningentesimo sexagesimo nono anno uita sua Mathusalam mortuus sit eo anno, quo cœpit esse diluuium. Iste namque Mathusalam filius est Enoch, qui septimus ab Adam in genealogia Seth, qui ambulauit cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. de isto quoque Enoch poeta ita cecinit: Primus ad usque chaos meritis uiuacibus Enoch, Multa per innumeros iam secula cōtigit annos, Natura perdente modum, quem iure creandi Terra tulit genitum, sed mors miratur ademptum.

Mathusalam genuit Lamech, de quo iam supra meminimus. Iste autem Lamech seculi huius figuram tenuit, cuius peccatum Christus per sanguinis sui effusionem post septuaginta septem mundi generationes absoluit, iuxta quod Lucas scribit Euangelista. Iste namque Lamech genuit filium, & uocauit nomen eius Noe, dicens: Iste requiescere nos faciet ab operibus nostris. Noe requies interpretatur. Ab eo igitur quod sub illo omnia retro opera quæ uerint per diluuium, requies appellatus est. Noe uero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham & Iapheth. Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent. Videntes filij Dei filias eorum, quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant.

HIERONYMVS.

Videntes filij Dei filias hominum, quia bonæ sunt. Verbum Hebraicum elohim communis est numeri, & Deus quippe & dii similiter appellantur. Propter quod Aquila plurali numero filios deorum ausus est dicere, deos intelligens sanctos, siue angelos. Deus enim stetit in synagoga deorum, in medio autem Deus iudicat. unde & Symmachus istiusmodi sensum sequens ait: Videntes filij potentium filias hominum, & reliqua. Plerique affirmant, ut hi qui ex Seth progenie nati sunt, filij Dei uocati sunt,

eo quod ipse cœperit inuocare nomē Domini. Nam sicut propheta Ioannē baptistam angelum uocauit uaticinando, Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, &c. sic & isto in loco filios Dei, siue angelos intelligimus homines iustos, stirpe iusta, pgenitos lapsos in peccatum. Sicut & alius propheta sacerdotes angelos appellat.

HIERONYMVS. D. Dixit Dominus Deus, Non permanebit spiritus meus in hominibus, istis in æternum, quia carnes sunt. Et in Hebræo scriptum est, Non iudicabit spiritus meus homines istos in sempiternum, quia caro sunt. Quomodo hoc intelligendum est? **M.** Hoc est, quia fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos feruabo cruciatus: sed hic illis restituum, quod merentur. Ergo ne seueritate, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere uisitat. Vnde & iratus dicitur Deus ad quosdam, Non uisitabo filias eorum, cum fuerint fornicatae: & spōsas eorum, cum adulterauerint. & in alio loco: Visitabo in uirga iniquitates eorum, & in flagellis peccata eorum: uerum tamen misericordiam meam non auferam ab eis. Sequitur.

Erantque dies illorum centum uiginti anni.] D. Si enim humana uita in ceterum uiginti annis ab hac die contracta est, quid est quod plerique patres post diluuium ducentis & trecentis annis amplius uixisse memorantur. **M.** Non igitur ut multi errant, humana uita in **CXX**. annis contracta est, sed generationi illi ad penitentiam data est. Porro ne uideretur in eo esse crudelis, quod peccatoribus locum penitentia non dedisset: adiecit, Erunt dies eorum **CXX**. anni. hoc ad agenda penitentiam. Siquidem inueniamus uixisse Abraham post diluuium **CLXXV**. annos, & ceteros amplius. Quia uero penitentiam agere contempserunt, noluit Deus expectare tepus decretum: sed uiginti annorum spatium amputatis induxit diluuium, anno centesimo agenda penitentia destinato. Perpendis enim quod uixit Noe post diluuium **CCC**. annos: ex quo perspicuum est, **CXX**. annos generationi illi ad penitentiam datos, & non uitam mortalium constitutos. Sequitur.

Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Et post hæc ut ingrediebantur filij Dei ad filias hominum, & generabant eis. illi erant gigantes à seculo homines nominati.

In Hebræo ita habet: Cadentes erant in terram in diebus illis, id est, Nihilum & post hæc ut ingrediebantur filij deorum ad filias hominum, & generabant eis: hi erant fortes à principio uiriles nominati. Pro cadentibus siue gigantibus uolentos eos interpretatus est Symmachus. angelis autem, & sanctorum liberis conuenit nomē cadentium, sicut superior diximus. Sequitur.

Vidensque Dominus quod multa malitia hominum in terra, & cuncta cogitatio cordis inueterata esset ad malum omni tempore: penituit eum quod hominem fecisset in terra, &c. usque, Penitet enim me fecisse eos.

GREGORIUS. D. Quid est quod omnipotens Deus, qui nulla mutabilitate humanae conditionis astringitur, nec ei quid esse est, esse delit, ex

tempore penituisse de sua conditione describitur. **M.** Plerumque enim in sacro eloquio sicut sapientes Dei sermonem trahunt à sapientibus seculi: sic nunc pro utilitate hominis uocem in se humanæ passionis conditor hominum sumit Deus, ut uidelicet dicatur, Penituit eum quod hominem fecisset in terra: dum profectio constat, quia is qui cuncta priusquam ueniant, conspicit, nequaquam aliquid penitendo fecerit, resipiscit. Ut ergo mirum non est, si spirituales plerumque utantur uerbis carnalium, sic neque si ipse ineffabilis & creator omnium spiritus, ut ad intellectum suum carnem pertrahat, in se ipso carnis sermonem formet.

SEQUITUR IN LIBRO QUÆSTIONUM HEBRAICARUM.

Hæc generationes Noe. Noe uir iustus atque perfectus in generatione sua cum Deo ambulauit. Hieron. signanter quippe ait, In generatione sua: ut ostenderet non iuxta iusticiam consummatam, sed iuxta generationem suam eum iustum fuisse iusticia. Cum Deo ambulabat, hoc est, illius uestigia sequebatur. Sequitur.

Dixitque autem Dominus ad Noe, Finis uniuersae carnis uenit coram me. repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Fac tibi arcam de lignis leuigatis.

Ut Hieronymus. Fac tibi arcam de lignis quadratis. Pro quadratis lignis bituminatis legitur in Hebræo. Colligens facies arcam, & in cubito consumabis eam desuper. Pro eo quod est, Colligens facies arcæ: in Hebræo habet meridianum facies arcæ, quod manifestius interpretatum est Symmachus dicens: *Quærens*: hoc est dilucidum facies arcæ, uolens fenestram intelligi. Sequitur.

Mansuinculus in arca facies, &c. usque, Et quicquid aqua, & reuelati sunt fontes abyssi & cataractae coeli.] Pro reuelatis fontibus, clausos & obduratos omnes interpres transtulerunt: & pro eo quod sequitur, Cessauit aqua super terram, & reliqua: scriptum est, Reuersaque sunt aquae de terra euntes & redeuntes. Nota secundum Ecclesiasten, quod omnes aquae atque torrentes per occultas uenas ad matricem abyssum reuertantur.

Post quadraginta dies aperuit Noe ostium arcae, quod fecit et emisit coruum: & egressus non rediit ad eum, donec siccarentur aquae de terra.

Pro ostio fenestra scripta est in Hebræo, & de coruo aliter dicitur: Emisit coruum, & egressus est exiens non reuertens, donec siccarentur aquae de terra. hæc iuxta Hieronymum.

RECAPITVLATIO VNDE SUPRA.

Noe autem per omnia omnesque actus eius Christum significat. Noe enim requies interpretatur, & Dominus dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. Solus iustus inuenitur in illa gente Noe, cui septem homines donantur propter iustitiam suam. Solus iustus est Christus atque perfectus, cui septem ecclesie propter septemque spirituum illuminantem in unam ecclesiam condonantur.

Quod uero Noe per aqua & lignum liberatur, significat crucē & baptismum. Sicut enim ille cum suis per aqua & lignum saluatur: sic familia Christi per baptismum, & crucis passionem sanatur. Arcam instruxit Noe de lignis non putrescentibus: Ecclesia construitur a Christo ex hominibus in sempiternū uicturis. arca enim ista ecclesiam demonstrabat, quæ natat in fluctibus mundi huius. Quod autem eadem arca de lignis quadratis fieri iubetur, undiq; stabilem uitam sanctorum significat, ad omne opus bonum paratum, quocumq; enim uerteris quadratum, firmiter stabit. Quod bitumine glutinantur arca ligna intrinsecus & extrinsecus, ut in cōpage unitatis significetur tolerantia charitatis, ne scandalis ecclesiam tentantibus siue ab his qui intrus sunt, siue ab his qui foris sunt, cedat fraterna iūctura, & soluatur uinculū pacis. Est enim bitumen feruentissimū gluten, significans dilectionis ardorem, uel magnæ fortitudinis ad tenendā societatem spirituale omnia tolerantem. Quod arca trecentis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta cōpleatur, sicut sex etatibus omne huius seculi tēpus extenditur. In omnibus quibus Christus nunquā desistit prædicari. In quinta per prophetiā prædictus, in sexta per Euangelium diffamatus. Potest quidē & in his trecentis cubitis signū ligni passionis ostendi. Ipsi us enim litere numerus crucis demonstrat signū quo socij passionis Christi effecti per baptismū longitudinem uitæ æternæ adipiscuntur. Quod uero cubitis quinquaginta latitudo eius expāditur. Sicut Apostolus dicit: Cor nostrum dilatātū est. Vnde nisi charitate spiritali, propter quod ipse iterum dicit: Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctum qui datus est nobis. Quinquagesimo enim die post resurrectionē suā Christus spiritū sanctum misit, quo corda credentiū dilatauit. Quod autē altitudo eius xxx. cubitis surgit, quē numerū decies habet in trecentis cubitis lōgītudo: quia Christus est altitudo nostra, qui triginta annorū etate gerens, doctrinā Euangelicā cōsecrauit: cōtestans legē nō se uenisse soluere, sed adimplere. Lex autē in decē præceptis agnoscitur, unde decies tricenis arca longitudine perficitur. Vnde & ipse Noe ab Adam decimus cōputatur, quod sexies longa ad latitudinem suam, & decies ad altitudinem suā humani corporis instar ostendit, in quo Christus apparuit. Corporis enim lōgītudo, quæ a uertice usq; ad uestigium sexies tantum habet quā latitudo, quæ est ab uno latere ad alterum latus, & decies tantū quantū latitudo. Cuius latitudinis mensura est in latere a dorso ad uentrē, uel uel si facientem hominē metiaris supinum seu pronum, sexies tantum longitudinis est a capite usq; ad pedes, quā latus a dextera in sinistram, uel a sinistra in dextram, & decies quā altus a terra. Vnde facta est arca trecentorum in longitudine cubitorum, & quinquaginta in latitudine & triginta in altitudine. Itē quod eadem arca collecta in unū cubitū desuper consummatur: sic & ecclesia corpus

Christi in unitatē collecta sublimatur & perficitur. Vnde dicitur in Euangelio: Qui mecum nō colligit, spargit, quod autem aditus ei fit a latere, id est, quod nemo intrat in ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorū, quod de Christi latere aperto manauit. Quod uero inferiora arca bicamerata, & tricamerata constructuntur, sicut ex omnibus gentibus uel bipertita multitudinē congregat ecclesia. Propter circūcisionē & præputiū, uel tripartitam propter filios Noe: quorum pgenie repletus est orbis. & ideo arca inferiora ista dicta sunt, quia in hac uita terrena est diuersitas gentiū. In summo autē oēs cōsummamur in unū, & nō est ista uarietas quia omnia omnib. Christus est tanq; nos uno cubito desuper cœlesti unitate cōsummās. Quod autem cuncta animalium genera includuntur in arca, significat quia ex omnibus gentibus & nationibus congregatio fit in ecclesia. Quod etiā Petro demonstratus discus ille significat, quod munda & immūda sint ibi animalia, sicut in ecclesie sacramentis & boni & mali uersantur. Quod septena sunt munda, & bina immunda: non quia pauciores sunt mali, quā boni, sed quia boni seruant unitatem spiritus in uinculo pacis. Sanctum autem spiritum diuina scriptura in septiformi operatione cōmendat: sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, sciētiae & pietatis & timoris Domini. Vnde & ille numerus quinquaginta dierū ad aduētum sancti spiritus pertinens in septies septenis. Qui sunt quadraginta nouē uno addito consummatur, propter quod dictum est: Studētes seruire unitatem spiritus in uinculo pacis. Mali autē in binario numero ad schismata faciles, & quodam modo diuisibiles ostenduntur. Quod Noe ipse cū suis octauus numeratur, significat quia in Christo spes resurrectionis nostræ apparuit: quia octaua die. i. post sabbatū septimū primo a mortuis resurrexit. Qui dies a passiōe tertius, in numero autē dierum, qui per omne tempus uoluitur, & octauus & primus est. Quod post septē dies ex quo ingressus est Noe in arca, diluuiū factum est: hoc est, quia in spem future quietis, quæ septimo die significata est, baptizamur. Quod uero præter arcam omnis caro, quæ terra sustentabat, diluuiō cōsumpta est: significat quia præter ecclesie societatem aqua baptismi quāuis eadē sit, non solū nō ualeat ad salutē, sed ualeat potius ad pñiciē. Quod autē quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit, quia oīs reatus peccatorū in x. præceptis legis admittitur per uniuersum orbē terrarū, quod quatuor partibus cōtinetur. Decē præcepta quater dicta, quadraginta sunt: siue ille reatus, quod ad dies pertinet, ex rerū prosperitate, siue quod ad noctes ex rerū aduersitate cōtractus sit sacramento baptismi cœlestis abluitur. Quod Noe quingentorū erat annorū, cū ei locutus est Dñs, ut arca sibi fabriceret, & sexcētos habebat annos, cū in ea uisisset ingressus. Vnde intelligitur per cētum annos arca fabricata: quid aliud hic uidentur centum anni significare, nisi ætates singulas seculi. Vnde

Vnde ista sexta ætas quæ cōpletis quingentis usq; ad sexcentos, significatur in manifestatio ne Euangelicā ecclesiam construi. & ideo qui sibi ad uitam cōsultit, sit uelut quadratum lignū, paratus ad omne opus bonum, & intret in fabricam sanctam: quia & secundus mensis anni sexcētesimi, quo intrauit Noe in arca, eandem senariā ætatē significat. Duo enim mēses sexagenario numero concluduntur: a senario autē numero & sexaginta cognominantur & sexcēti, & sex milia. & 60. milia & sexcenta milia & sexcenties, & quicquid deinceps in maioribus summis per eundem articulū numerus in infinita incrementa cōsurgit: & quod uicelimus & septimus dies mensis cōmemoratur, ad eiusdem quadraturę significationem pertinet, quæ iam in quadratis lignis expōsa est. Sed hic euidentius, quia nos ad omne opus bonum paratos, id est, quodammodo cōquadratos trinitas perfecit in memoria, qua Deū recolimus intellegētia, qua cognoscimus in uoluntate, qua diligimus. Tria enim ter, & hoc ter sunt. qui est numerus ternarij quadratus. Quod uero septimo mense arca refedit, hoc est requieuit ad illā septimā requiē significatio recurrit: & quia perfecti requiescūt, ibi quoq; quadraturā illius numerus iteratur. Nam uicelima septima die secūdi mensis, cōmendatum est hoc sacramentum: & rursum uicelima septima die mensis septimi eadem cōmendatio confirmata est, cum arca requieuit. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porro quia ipsa septima requiēs cum octaua resurrectione coniungitur. Neque enim reddito corpore sinitur requies, quæ post hanc uitam excipit sanctos: sed potius totum hominē, nō adhuc spe, sed iam re ipsa omni ex parte spiritus & corporis perfecta & immortalī salute renouatum æternæ uitæ munus assumit. Quia ergo septima requies cū octaua resurrectione coniungitur, & hoc in sacramento regenerationis nostræ, id est, in baptismo, altū profundumq; mysterium est, quod quindecim cubitis supercreuit aqua, excedens altitudinē montium. Octo itaq; & septem, quindecim faciunt. Sed octo significant resurrectionē, septē quietem. Hoc igitur sacramentum resurrectionis & quietis transcendit omnē sapientiā superbiorum, ita ut nullatenus possit indagare scientiæ suæ altitudinem resurrectionis quietem: & quia septuaginta a septem & LXXX. ab octo dinumerantur, cōiunctio utroq; numero centū quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandem commendans nobis atq; confirmans altitudinem baptismi in cōsecrandum nouum hominem, ad tenendam quietis & resurrectionis fidem. Quod post dies quadraginta emissus coruus non est reuersus, aut aquis utiq; interceptus, an aliquo supernatati caduere ille cū, significat homines immundicia cupiditatis deterrimos, & ob hoc ad ea quæ foris sunt, in hoc mundo retentos, aut re baptizari ab his præter arcam, id est, præter ecclesiam baptismus occidit, seduci & teneri. Quod columba emissa

non inuenta requie reuersa est: ostendit per nouum testamentum requiem sanctis in hoc mundo non esse promissam. Post quadraginta enim dies emissa est, qui numerus uitam quæ in hoc mundo agitur, significat. Deniq; post septē dies dimissa columba propter illam septenariā operationem spiritalem oliuæ fructuosum surculum retulit: quo significaret nonnullos etiam extra ecclesiam baptizatos, si in eis pinguedo non defuerit charitatis, posteriori tempore quasi uespere more columbæ tāquam in osculo pacis ad unitatis societatem posse perducī. Quod post alios septem dies dimissa, & nō reuersa: significat finem seculi, quando erit sanctorum requies, non adhuc in sacramento spei, quod in hoc tempore cōfociatur quam diu uiuitur, quod de Christi latere manauit: sed iam in ipsa perfectione salutis æternæ cum tradetur regnum Deo & patri, ut in illa per spūcia contemplatione incommutabilis ueritatis nullis ministerijs corporabilibus egeamus.

DISCIPLVS. Cur sexcentesimo & uno anno uite Noe, id est, peractis sexcentis aperitur arca tertiū. M. Finita quippe sexcenta ætate seculi reuelabitur absconditum sacramentum atq; promissum. D. Cur uicelimo & septimo die secūdi mensis dicitur sicca esse terra, tanquam finita esset iam baptizandi necessitas? M. In numero etenim dierū quinquagesimo & septimo ipse est enim dies secūdi mensis uicelimus septimus, qui numerus ex illa cōiunctione spiritus & corporis septies octonos habet, uno addito propter unitatis uinculū: D. Cur de arca cōiuncti exeunt, qui disiuncti intrauerant? Sic enim dictum erat, quod intrauerint in arcam Noe & filij eius, uxor eius, & uxores filiorum eius, seorsum uiri & seorsum femine commemorata sunt. M. Quia igitur in hoc tempore caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, ad typum illum disiuncti intrauerant: postmodum autem exeunt Noe & uxor eius, filij eius & uxores filiorum eius. Hoc est, cōiuncti masculi & femine: quia in fine seculi, & in resurrectione iustorum omnimoda & perfecta pace spiritui corpus adhærebit in illa mortalitatis indigentia uel concupiscentia resistente. Quod datur eis in escam cuncta animalia, sicut in illo disico Petro dicitur, Macta & manduca: quod eiecto sanguine iubentur manducare, ne uita pristina quasi suffocato in conscientia teneatur, sed habeant tanquam effusionem per confessionem. Quod uero testamentum posuit Deus inter se & homines atque omnem animā uiuam ne perdat eam diluuiō: arcum scilicet qui apparet in nubibus, qui nunquam nisi de sole resplendet. Illi enim nō pereunt diluuiō, qui in prophetis & in omnibus diuinis scripturis tanquā in Dei nubibus agnoscunt Christi gloriam, non quærunt suam.

HIERONYMVS in libro locorum dixit: Ararat in Armenia, siquidem in montibus. Ararat, arca post diluuiū sedisse perhibetur, & dicuntur

citur ibidem usq; hodie eius manere uestigia. Meminit horum montium & Hieremias in uisione contra Babylonem. Iosephus quoque in primo Antiquitatum Iudaicarum libro, secularium literarum historias proferens: Animaduertens, inquit, Noe terram diluuii liberatam, septem alios dies abire permisit, & uniuersa animalia bestiasque parentibus claustris emittens ipse cum sua prole egressus est: immolans Deo hostias, gaudensque cum liberis. Hæc locum Armeniæ exitum uel egressus uocant: siquidem ibi cultores illarum regionum arcam primam sedisse testantur, & lignorum quaedam superesse monumenta. Arcæ huius & diluuii, omnes qui barbaras scripsere historias, recordantur: quorum est uerus Berofus Chaldaeus, qui super diluuium referens, hæc locutus est: Dicitur huius nauis in Armenia propter montem Carduenorum pars aliqua permanere, & quosdam bitumē ex ea auellentes circumferre, quo utuntur uel maxime hi qui lustrantur & se expiant. sed & Hieronymus Aegyptius, qui antiquitates Phœnicum pulchro sermone descripsit, & Mnaseas & multi alij. Nicolaus quoque Damascenus in nonagesimo sexto libro refert: Est in Armenia super Myniadem mons nomine Bearis: ad quem multos in diluuium confugisse autumant, ibique saluos esse. Alios uero in arcæ alueo supernantes ad eius uerticem peruenisse, & usque ad multas ætates ligna arce monstrari solita: quos quidam ego puto non esse alios, nisi eos quos Moyses legiser Hebræorum in suis uoluminibus edidit. De arca quoque ipse poeta cecinit ita.

Nuncia diluuii tam decreueris ad arcam,
Ore colūba refert ramum uiridantis oliuæ,
Coruus enim ingluuie per fœda cadauera captus,
Hæserat: illa datæ reuehit noua gaudia pacis.

HIERONYMVS.

ET erant filij Noe qui egressi sunt de arca: Sem, Cham & Iapheth.] Frequenter septuaginta interpretes non ualentes Heth literam, quæ duplicem aspirationem habet, in Græcum sermonem uertere, chi Græcam literam addiderunt: ut nos docerent in istiusmodi uocabulis aspirare debere. Vnde & in præsentis loco Cham transfulerunt, pro eo quod est Ham, quo & Aegyptus usque hodie Aegyptiorum lingua Ham dicitur.

Plantauit autem Noe uineam, bibesque uinum inebriatus est, & cetera, usque Faciesque eorum auerſe erant, & patris uirilia non uiderunt.

Iam uero illud quod post diluuium de uinea, quam plauit Noe, inebriatus est, & nudatus est in domo sua: cui non appareat Christi esse figura, qui inebriatus est, dum passus est. Nudatus est, dum crucifixus est in domo sua, id est, ingente sua, & in domesticis sanguinis sui utique ludæis. Tunc enim nudatus est mortalitas carnis eius, quam nuditatem, id est, passionem Christi uidens Cham derisit: & Iudæi Christi mortem uidentes subfannauerunt. Sem uero & Iapheth tanquam duo populi ex circūcisione & præpu-

tio credentes, cognita nuditate patris, qua significabatur passio Saluatoris, sumentes uestimentum posuerunt super dorsa sua: & intrantes auerſi operuerunt nuditatem patris, nec uiderunt quod uerenda texerunt. Quodam enim modo passionem Christi uelamento tegimus, id est, sacramento honoramus, eiusque mysterij rationem reddentes, Iudæorum detractionem operimus. Vestimentum enim significat sacramentum, dorsa memoriam præteritorum: quia passio nem transactam Christi celebrat ecclesia, non adhuc prospectat futuram. medius autem frater Cham, id est, impius populus Iudæorum: ideo medius, quia nec primatum apostolorum tenuit, nec ultimus in gentibus credidit. Vidit nuditatem patris, quia cōsensit in nece Domini Saluatoris. Post hæc nunciauit foras fratribus. Per eum quippe manifestatum est, quod erat in propheta secretum: ideoque sit seruus fratrum suorum. Quid est enim aliud hodieque gens ipsa nisi quaedam scrinaria Christianorum, baiulans legem & prophetas ad testimonium assertionis ecclesiæ, ut nos honoremus per sacramentum, quod nunciant illi per literam.

Expergefactus itaque Noe, cum didicisset quod fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis. Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan seruus eius. Dilatat Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem.] Quomodo hoc intelligendum est?

HIERONYMVS. De Sem Hebræi, de Iapheth populus gentium nascitur. Quia igitur lata est multitudo credentium, à latitudine que Iapheth dicitur, latitudo nomē accepit. Quod autem ait: Et habitet in tabernaculis Sem, de nobis prophetatur, qui in eruditione & scientia scripturarum electio Israele uersamur.

EXPLANATIO SPIRITALIS.

Post hæc itaque benedicuntur duo illi, qui nuditatem patris honorauerunt. Benedictus namque Dominus Deus Sem, sit Chanaan puer illius. Dilatat Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem. hic Sem maior natus, ex quo patres & prophete & apostoli nati sunt, atque generati. Iapheth autem gentium est pater, qui etiam latitudo interpretatur. Cum ingenti enim multitudine dilatatus est populus ex gentibus, qui cum prophetis & apostolis erat habitaturus. Si quidem & uidemus iuxta Noe propheticam patris benedictionem in tabernaculo Sem, transisse habitationem Iapheth: hoc est, in domum legis & prophetarum ecclesiam potius iustificari. minorem quidem temporum, sed gratia lege maiorem. Cham porro qui interpretatur callidus, medius filius tanquam ab utroque discretus, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium permanens, significat non solum Iudæorum, sed etiam hæreticorum genus callidum, non spiritu sapientiæ, sed impatiētiæ, quo solent hæreticorum feruere primordia, & pacem perturbare sanctorum: sed & omnes qui Christiano uocabulo gloriantur, & perditate uiuunt, ipsius figuram gestare uidentur. Passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate

ditate significata est, & annunciant bene proficendo, & male agendo exonorant. De talibus ergo dictum est, Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Ideo & Chanaan in filio suo maledictus est, tanquam in fructu suo, id est, in opere suo. Vnde de conuenienter & ipse filius eius Chanaan, quod interpretatur motus eorum. Quod aliud quid est, quam opus eorum. Item quod Cham peccate posteritas eius damnatur: significat quod reprobis hic quidem delinquit, sed in posterum, id est, in futurum sententiam damnationis accipiunt. Sed & plebs Iudaica, quæ Dominum crucifixit, etiam in filios poenæ damnationis suæ transmisit. Dixerunt enim: Sanguis huius super nos, & super filios nostros. Benedictus igitur duobus filijs Noe, atque uno in medio eorum maledicto: deinceps generationes eorum texuntur, ex quibus septuaginta duæ gentes ortæ sunt, id est, quindecim de Iapheth, triginta de Chanaan, uiginti septem de Sem.

DE AEDIFICATIONE TURRIS,
etc. usque ad diuisionem linguarum.

PRImus autem post diluuium inter homines Neroth, filius Chus noua imperij cupiditate tyrannidem arripuit. Regnauitque in Babylonia, quæ ab eo quod ibi confusa sunt lingue Babel appellata est, quod interpretatur confusio, cuius ædificandæ turris idem Nemrod extitit auctor: quique pro eo quod ultra naturam suam cæli alta penetrare contendit, non incongrue diabolo comparatur, qui cogitatione cordis sui intumescens, super sidera exaltare se uoluit. id est, super omnem potestatem angelorum Deo se coequare disponens, dum dicit: Ascendam super altitudinem nubium, & ero similis altissimi. Quod autem dicitur uenator, quod lignificatur hoc nomine, nisi animarum terrigenarum deceptor, & capiens homines ad mortem. Turris eius, superbia huius mundi est, uel impia dogmata hæreticorum, qui postquam moti sunt ab oriente, id est, à uero lumine recesserunt, & uenerunt in campum Sennaar, qui interpretatur excusio dentium, statim aduersus Deum impietatis suæ edificat turrim, ac dogmatum superbia nefario ausu confringunt: uolentes curiositate non licita ipsius cæli alta penetrare, sed sicut illi per superbiam ab una lingua in multis diuisi sunt, ita & hæretici ab unitate fidei confessione segregati inter se diuersitate erroris, quasi per dissonantiam linguarum inuicem se cernuntur, & quos armat aduersus Deum elata conspirationis pernicioſa cōsensio. Rursum intercedente dogmatum discordia diuisi, oborta repente confusio: quos quidem ipsa trinitas damnat, in quam offendunt, ipsa eos dispergit dum dicit: Venite & confundamus ibi linguam eorum, in uarietate utique erroris siue schismatum. Eo autem tempore quando linguarum facta est uarietas, in sola domo Heber, quæ antea fuit lingua remansit: nunc quoque in sola ecclesia, quæ est domus Christi, unitatem esse confessionis &

fidei pacem diuisis omnibus reprobis restat.

NUNC DE GENTIVM DIVISIONE
nibus secundum Hieronymum uideamus.

Filij Iafeth, Gomer & Magog, & Madai & Iauan, & Thubal, & Mosoch, & Thiras. Iapheth filio Noe nati sunt septem filij, qui possederunt terram in Asia ab Amano & Tauro, Syria cœles & Cilicię montibus, usque ad fluuium Tanaim, in Europa uero usque ad Gaditana, nomina locis & gentibus relinquentes, è quibus postea immutata sunt plurima, cætera permanserunt ut fuerunt. Sunt autem Gomer, Galatę: Magog, Scythę: Madai, Medi: Sauan, Iones & Græci: unde & mare Ionium: Thubal Iberi, qui & Hispani, à quibus Celtiberi, licet quidam Italos suspicentur. Mosoch, Cappadoces: unde & urbs apud eos usque hodie Mazaca dicitur. Porro septuaginta interpretes Caphthorim Cappadocas arbitrantur: Thiras, Thraces, quorum non satis immutatum uocabulum est. Scio quædam Gog & Magog, tam de præsentis loco, quam de Ezechiel ad Gothorum nuper in terra nostra uagantium historiam retulisse. Quod utrum uerum sit, prælii ipsius sine monstrabitur. Et certe Gothos omnes retro eruditi, magis Getas quam Gog & Magog appellare consueuerunt. Hęc itaque septem gentes, quas de Iapheth uenire stirpe memorauimus, ad aquilonis partem habitant. Filij Gomer Aschanaz & Riphath & Thogarma, Aschanaz Græci Reginos uocant. Riphath, Paphlagones: Thogarma, Phrygas: filij Iauan, Elisa & Tharsis, Cethim & Dodaniam. Ab his diuisa sibi insula nationum in terris suis. Vir secundum linguam suam & cognationem & gentem suam. De Ionibus, id est, Græcis nascuntur Elisei, qui uocantur Aeolis: unde & quinta lingua Græcię Aeolis appellatur, quam illi uocant ἠϊολικὴ γλῶσσα. Tharsis Iosephus Cilicas arbitratur, & aspirationis litteram uitiose à posteris in τ dicens fuisse corruptam, unde & metropolis eorum ciuitas Tharsus appellatur Paulo Apostolo gloriosa. Cethim sunt Cithi, à quibus hodie quoque urbs Cypri Cithium nominatur. Dodaniam, Rhodij, ita enim septuaginta interpretes trāsulerunt. Legamus Varronis de antiquitatibus libros, & Sisinnij Capitonis, & Græcum Phlegonta, cæterosque eruditissimos uiros, & uidebimus omnes penè insulas & totius orbis litora terrasque mare uicinas Græcis accolis occupatas, qui ut supra diximus, ab Amano & Tauro montibus omnia maritima loca usque ad oceanum possidere Britanicum. Filij Chan, Chus & Mesraim, & Phut, & Chanaan. Chus usque hodie ab hebræis Aethiopia nuncupatur: Mesraim, Aegyptus: Phut, Libye à quo & Mauritanie fluuius usque in præfens Phut, omnisque circa eum regio Phutensis. Multi tam Græci quam Latini scriptores huius rei testes sunt. Quare autem in una tantum climatis parte, antiquum nomen Lybie reſederit, & reliqua terra uocata sit Aphryca, disſerere non huius loci nec temporis est. Porro Chanaan

Chanaan obtinuit terram, quam Iudæi dein-
ceps possederunt eiectione Chananeis. Filij Chus,
Saba, Heuila, Sabatha, Regma, Sabathaca. Sa-
ba, à quo Sabæi, de quibus Virgilius: Solisq; est
Thurea uirga Sabæis. & alibi: Centumq; Sa-
bæo Thure calent aræ. Heuila, Gethuli, in
parte remotioris Africæ, eremo coherentes.
Sabatha, à quo Sabatheni, qui nunc Astabari
nuncupantur. Regma uerò & Sabathaca pau-
latim antiqua perdidere uocabula, & quæ nunc
pro ueteribus habeant, ignoratur. Filij Rheg-
ma, Saba & Dadan. hic Saba per Schin literã
scribitur: supra uerò per Samech, à quo dixi-
mus appellatos Sabæos, interpretatur uerò
nunc Saba Arabia. Nam in LXXI. Psalmo,
ubi nos habemus, Reges Arabum & Saba mu-
nera offerent: in Hebræo scriptum est, Reges Sa-
ba primum nomen per schin, secundum per sa-
mech. Dadan gens est Aethiopiæ in occidenta-
li plaga, & Chus genuit Nemrod, de quo iam
superius mentionem fecimus. Iste cepit esse po-
tens in terra. & post paululum: Et fuit, inquit,
caput regni ipsius Babel & Arach, & Achad,
& Chalanne in terra Sennaar. Nemrod filius
Chus arripuit, ut supra differuimus, insuetã pri-
us in populo tyrannidem, regnauitq; in Baby-
lone, quæ ab eo quod ibi confusa sunt linguæ,
turrem ædificantium, Babel appellata est. Ba-
bel autem interpretatur confusio. Regnauit au-
tẽ & in Arach, hoc est, in Edeffa, & in Achad,
quæ nunc dicitur Nisibis, & in Calane, quæ po-
stea uerò nomine à Seleuco rege est dicta Se-
leucia, uel certè quæ nunc *ἡσιόπολις* appellatur.
De terra illa exiit Assur, & ædificauit Niniuem
& Rohoboth ciuitatem, de hac terra Assyrio-
rum pululauit imperium, qui ex nomine Ninii
Beli filij Ninum condiderunt, urbem magnam
quã Hebræi appellant Niniuem, ad cuius ruinã
uel pœnitentiam tota Ionæ pertinet prophe-
tia. Quod autem ait: Niniuem & Rohoboth ci-
uitatem, non putemus duas esse urbes: sed quia
Rohoboth plateæ interpretatur, ita legendum
est, Et ædificauit Niniuem & plateas ciuitatis.
Sequitur. Et Mesraim genuit Ludim, & Ana-
mim, & Laabim & Nephthim, & Phetofim
& Chasloim, è quibus egressi sunt Philistim, &
Caphthorim exceptis Labaim, à quibus Libyes
postea nominati sunt, qui prius Phutei uocabã-
tur: & Chasloim, qui deinceps Philistim ap-
pellati sunt, quos nos corruptè Palæstinos dici-
mus. Ceteræ sex gentes ignote nobis sunt, quia
bello Aethiopico subuersæ usq; ad obliuionẽ
preteritorum nominum peruenere. Posuerunt
autem terrã à Gaza usq; ad extremos fines Ae-
gypti. Sequitur. Et Chanaan genuit Sidonẽ,
primogenitum suum, & Chetream & Iebusã
& Amorream, & Gergesum, & Euarũ, & Ara-
caum, & Sinaum, & Aradium, & Samarum,
& Amathæum. De Chanaan primus natus est
Sidon, à quo urbs in Phœnice Sidon uocatur.
Dein Aracæus, qui Arcas condidit oppidum,
contra Tripolim in radicibus Libani situm. à
quo haud procul alia ciuitas iuit nomine Sim-

que postea uario euentu subuersa bellorum, no-
men tantummodo loco pristinum reseruauit.
Aradij sunt, qui Aradum insulam possederunt
angusto fretò à Phœnicis litore separatam. Sa-
marai quibus Edeffa nobilis Syriæ coeles ci-
uitas Amath usq; ad nostrum tempus, tam à Sy-
res quàm ab Hebræis, ita apud ueteres dicta fu-
erat, appellatur. Hanc Macedones, qui post A-
lexandrum morientem regnarunt, Epiphaniã
nuncupauerunt. Nonnulli Antiochiã ita ap-
pellatam putant. alij licet non uerè, tamen opi-
nionem suam quali ueri simili uocabulo conso-
lantes, Emath primam ab Antiochia mansio-
nem Edeffam pergētibus appellari putant: &
eandem esse, quæ apud ueteres dicta sit Emach.
Et fuit terminus Chananorum à Sidone, do-
nec uenias in Gerara usq; ad Gazam pergenti-
bus Sodomam & Gomorram, & Adamam, &
Seboim, usq; ad Lafan. quia ceteræ ciuitates, Si-
don uidelicet & Gerara & Sodomã & Gomor-
ra, & Adama & Seboim, notæ sunt omnibus.
Hoc tamen adnotandum uidetur, quod Lasa i-
psa sit, quæ nunc Callirhoe dicitur, ubi aquæ ca-
lidæ prorumpentes in mare mortuum defluunt.
Filij Sem, Elam & Assur & Arfaxat, & Lud, &
Aram. Hi ab Eufrate fluuio partem Asiæ usq;
ad Indicum oceanum tenent. Est autem Elam,
à quo Elamitæ principes Persidis. de Assur ita
ante dictum est, quod Ninum urbem condide-
rit. Arphaxad, à quo Chaldei: Lud, à quo Ly-
dij: Aram, à quo Syri, quorum metropolis est
Damascus. Filij Aram, Hus & Vi & Gether &
Mes. Huz Trachonitidis & Damasci conditor:
inter Palestinam & Coelen Syriam tenuit prin-
cipatum, à quo septuaginta interpretes in li-
bro Iob, ubi in Hebræo scribitur, Terra Huz re-
gionem Aulitidem, quasi Husitidem transule-
runt. Vi, à quo Armeni: & Gether, à quibus Aca-
nanij siue Carij. Porro Mes, pro quo septuagin-
ta interpretes Mosoch transulerunt, qui nunc
uocantur Mæones. Arphaxad genuit Sela, &
Sela genuit Heber. Ex Heber nati sunt duo fi-
lij: nomen uni Phaleg, quia in diebus eius diuisa
est terra, & nomen fratris eius Iectã. Heber,
à quo Hebræi uaticinio quodam filio suo Pha-
leg nomen imposuit: qui interpretatur diuisio,
ab eo quod in diebus eius linguæ in Babylone
diuisæ sunt. Iectã genuit Helmodad & Saleph,
& Afermoth, & Iare, & Aduram, & Vzãl, &
Decla, & Hebal, & Abimael, Seba & Ophir,
Hauila & Iobab. Harum gentium posteriora
nomina inuenire nõ potui, sed usq; in presens,
quã procul à nobis sunt, uel ita uocatur ut pri-
mum, uel quæ immutata sint, ignoratur. Posse-
derunt autem à Cophene fluuio omnem Indiæ
regionem, quæ uocatur Ieria. Sequitur.

Phaleg filius Heber genuit Reu. Reu genuit
Sarug. Sarug genuit Nachor. Nachor genuit
Thare. Hæ sunt autem generationes Thare.
Thare genuit Abram & Nachor & Aran. Por-
ro Aran genuit Loth, mortuusq; est Aran ante
Thare patrem suum in terra natiuitatis suæ in
Ur Chaldæorũ. De hoc quoq; capitulo quod
Hieronymus

Hieronymus in libro Quæstionum Hebraica-
rum senserit inferamus. Sequitur. Et mortuus
est Aran ante patrem suum in terra, qua natus
est in regione Chaldæorum. pro eo quod legi-
mus, In regione Chaldæorum, in Hebræo habe-
tur, ur Chasdim: id est, in igne Chaldeo. Tra-
dunt Hebræi istiusmodi fabulam ex hac occa-
sione esse, quod Abraham in ignem missus sit,
quia ignem adorare noluerit, quæ Chaldei co-
lunt, & Dei auxilio liberatus de idolatriæ igne
profugerit: quod in sequentibus scribitur egres-
sum esse Tharan cum sobole sua de regione
Chaldæorum: pro eo quod in Hebræo habetur,
De incendio Chaldeo. & hoc esse quod nunc
dicitur: Mortuus est Aran ante cõspectũ Tha-
ræ patris sui in terra natiuitatis suæ, in igne
Chaldæorum: quod uidelicet ignem nolens ad-
orare, igne consumptus sit. Loquitur autẽ Do-
minus postea ad Abraham: Ego sum, qui eduxi
te de igne Chaldæorum. Sequitur.

Et assumpserunt Abram & Nachor sibi uxo-
res. Nomen uxoris Abram Sarai, & nomẽ uxo-
ris Nachor Melcha, filia Axam. Pater autẽ Mel-
cha, ipse pater Iesca. Aran filius Thara, fra-
ter Abra & Nachor duas filias genuit Melchã
& Sarai, cognomẽto Iesca. Aran *ἡσίου*: è quibus
Melcham accepit uxore Nachor, & Sarai A-
bram. Nec dum quippe inter patruos & fratres
filias nuptiæ fuerant lege prohibita, quæ in
primis hominibus & inter fratres & sorores
initæ sunt.

HIERONYMVS. D. Erat autem Abram
LXX. & quinq; annorum, quando egressus est
ex Charran. Indissolubilis nascitur quæstio. Si
enim Thara pater Abraham, cum adhuc esset in
regione Chaldæa, LXX. annorũ genuit Abrã
& postea in Charran, CCV. ætatis suæ anno
mortuus est: quomodo nunc post mortẽ Tha-
ræ Abram exiens de Charra LXXV. annorum
fuisse memoratur, cũ à natiuitate Abre usq; ad
mortem patris eius, CXXXV. anni fuisse do-
ceantur. M. Vera est igitur illa Hebræorum tra-
ditio, quã supra diximus, quod egressus sit Tha-
ra cum filiis suis de igne Chaldæorum: & quod
Abram Babyloniõ uallatus incendio, quia illud
adorare uolebat, Dei sit auxilio liberatus: & ex
illo tempore dies uitæ & tempus reputetur æ-
tatis, ex quo confessus est Dominum spernens
idola Chaldæorum. Potest autem fieri, ut quia
scriptura reliquit incertum, ante paucos annos
Thara de Chaldæa profectus, uenerit in Char-
ran quàm mortem obiret, uel certè statim post
persecutionem in Charran uenerit, & ibi di-
utius sit moratus. Si quis ergo huic expositio-
ni contrarius est, quærat aliam solutionem, &
tunc rectè ea quæ à nobis dicta sunt, improbabit.

ISIDORVS.

Locutus est Dominus ad Abraham dicens: Egredere de terra
tua & de cognatione tua, & de domo patris tui, & ueni in
terram, quam monstrabo tibi, faciamq; te in gentem magnam.
etc. usque, Benedicentur in te uniuersæ cognationes terræ.

Quis autem alius exiit in Abraham de terra
Bedæ tom. 8.

sua, & de cognatione sua, ut apud externos locu-
pletaretur, ut esset in gentem magnã: nisi Chri-
sti, qui relicta terra & cognatione Iudæorum
præpollerit nunc, ut uidemus in populis gentiũ.
sed & nobis ad exemplum Christi exeundum
est de terra nostra, id est, de facultatibus mundi
huius, operibusq; terrenis: & de cognatione no-
stra, id est, de cõuersatione & moribus uitæ usq;
prioribus, quæ nobis à nostra natiuitate coherẽ-
tia uelut affinitate quadã & cõsanguinitate cõ-
iuncta sunt. Siue de domo patris nostri, id est,
omni memoria mundi, ut ei renunciantes, pos-
simus in populo Dei dilatari, & in terram cœ-
lestis repromissionis cum tẽpore aduenire in-
troducì. Duæ autem promissiones Abraham dã-
tur: una, per quam terram Chanaan possessurũ
semen eius promittitur, dum dicit Deus, Vade
in terram, quã monstrauero tibi, faciamq; te in
gentem magnam. Alia uerò longè præstantior
non de carnali, sed spiritali semine, per quæ pater
est non unius gentis Israeliticæ, sed omniũ gen-
tium, quæ fidei eius uestigia cõsequuntur. Quod
promitti cœpit his uerbis: Et benedicetur in te
omnes cognationes terræ. Sequitur.

Apparuitq; Dominus Abre, & dixit, Semini tuo Dabo ter-
ram hanc, etc. usque, Et uenit ad Sichem, & ad conuallem illu-
strem usq; perrexitq; uadens, & ultra progrediẽs ad meridiẽ.

Accepto itaq; secundo oraculo de promissio-
ne terræ ipsius, & ædificauit ibi altare Domino,
quæ apparuit ei, & profectus inde habitauit in e-
remo: atq; inde famis inopia pulsus, descendit
in Aegyptum, ubi uxorem suam dixit esse foro-
rem: nec mentitur, quia propinqua erat sangui-
ne. Quam tamẽ Pharaõ rex Aegypti uxorem
uolens accipere, gradissimis terretur mōstris,
multisq; propter eã malis afflictus: ubi eius esse
uxorem diuinitus didicit, cõfestim illegam cum
honore restituit. hoc itaq; cũ de ab Abimelech
dicere cœperimus exponemus.

HIERONYMVS. Et proficiscens Abra-
ham abiit in desertũ, & famis facta est super ter-
ram. Notandum quod in presenti & in pluri-
mis alijs locis pro deserto, ad austrum scriptũ
est in Hebræo. D. Hoc igitur notare debemus
quod sequitur: Et uiderunt eam principes Pha-
raonis, & laudauerunt eam ad Pharaonem, &
introduxerunt eam in domũ eius, & Abre bene-
fecit propter eam: & fuerunt ei oues & arma-
ta & asini & serui & ancilla, muli & cameli. M.
Licet corpus sanctarum mulierũ non uis macu-
let, sed uoluntas, & excusari possit Sarai, quod
famis tempore sola regi in peregrinis locis ma-
rito conueniente resistere nequie: tamẽ po-
test & aliter foeda necessitas excusari: quod iux-
ta librum Hester, quæcũq; mulierum placuis-
set regi apud ueteres, sex mensibus ungebatur
oleo myrtino, & sex mensibus in pigmentis ua-
rijs erat, & curationibus sceminarum, & tunc
demum ingrediebatur ad regem. atque ita po-
test fieri, ut Sarai postquam placuerat regi, dũ
p annũ eius ad regẽ prepararetur introitus, &
Abre Pharaõ multa donauerit, & Pharaõ po-
stea sit percussus à Domino, illa adhuc intacta ab
eius

eius concubitu permanente. Sequitur.

Et ascendit Abram ex Aegypto ipse & uxor eius, & omnia que illius erant, & Loth cum eo in deserto. Erat autem Abram aues ualde pecore, argento & auro: & abiit unde uenit, in desertum usque Bethel. Pulchre de Aegypto liberatus ascendisse dicitur. Sed occurrit huic sensui illud quod sequitur, quomodo potuerit exiisse de Aegypto fuisse diues ualde: Quod tamen soluitur illa Hebraica ueritate, in qua scribitur Abram grauis ualde siue uehementer: hoc est, βαρύς & φέρτος. Aegypti enim pondere grauabatur. & licet uidetur esse diuitie pecoris, auri & argenti: tamen si Aegyptia sunt, uiro sancto graues sunt. Denique non ut in LXX. legimus, abiit unde uenerat per desertum usque Bethel: sed sicut in Hebraeo scriptum est. Abiit in itinere suo per austrum usque Bethel. Idcirco enim de Aegypto profectus est, ut non desertum ingrederetur, cum Aegyptum relinqueret: sed ut per austrum, quod aquiloni contrarius est, ueniret ad domum Dei, ubi fuerat tabernaculum eius in medio Bethel & Hai, in loco altaris quod fecerat prius, & in uocauit ibi nomen Domini. Reuerso igitur Abraham ex Aegypto unde uenerat, tunc Loth ab Abram auunculo suo in terram Sodomorum siua charitate discessit, uitans discordiam: quia diuites facti erant, & pastores eorum inuicem rixabantur. Permanit autem Abram in terra Chanana: habitauitque iuxta quercum Mambre, hęc est Hebron. Mambre autem uocabatur unus amicorum Abraham. Sequitur.

Et uiri Sodomorum mali & peccatores in conspectu Dei uenerunt. Superflue hic in Septuaginta interpretibus additum est. In conspectu Dei: siquidem Sodomorum coloni apud homines mali & peccatores erant. Ille autem dicitur in conspectu Dei peccator, qui potest apud homines iustus uideri. Quomodo de Zacharia & Eliza, Beth in praenotio ponitur, quod fuerint iusti ambo in conspectu Dei. Et in Psalmo dicitur: Non transibit in conspectu tuo omnis uiuus.

Locutus est autem Dominus ad Abraham, postquam diuisus est ab eo Loth: Leua oculos tuos, & uide a loco in quo tu nunc es, a aquilonem, & ad austrum, & ad orientem, & ad mare, quia omnia terram quam tu uides, tibi dabo eam, & semini tuo.

Quatuor climata mundi posuit, orientem & occidentem, septentrionem & meridianum. Quod autem in omnibus scripturis legitur, hic semel dixisse sufficiat, mare semper pro occidente ponitur, ab eo quod Palaestina regio ita sit, ut mare in occidentis plaga habeat. Sequitur.

Factum est autem in illo tempore ut Amraphel rex Sennaar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahomor rex Aelamitarum, & Thadal rex gentium inirent bellum contra regem Sodomorum & regem Gomorrae & regem Adamae, & regem Seboim, & regem Bale, ipsa est Segor.

Omnes hi considerunt apud uallem salis, hoc est mare salis. Bale lingua Hebraea κατὰ πόντον, id est deuoratio dicitur. Tradunt igitur Hebraei hanc eandem in alio scripturarum loco Salis nominari dicitur rursum, καὶ οὐρανὸν ἔσται, id est uitu am conterminantem, quod scilicet tertio motu terre absorpta sit. Et ex eo tempo-

re, quo Sodoma & Gomorra, Adama & Seboim diuino igne subuersa sint, illa paruula nuncupetur. siquidem Segor transfertur in paruam, quae lingua Syra Zoara dicitur. uallis enim salinarum, sicut in hoc eodem libro scribitur, in qua fuerunt ante putei bituminis, post Dei iram & sulphuris pluuiam, in mare mortuum uersa est, quod a Graecis λίμνη ἀσφραλδίου, id est stagnum bituminis appellatur. Sequitur.

Hi autem reges memorati tulerunt omnem substantiam Sodomorum & Gomorraeorum, nec non & Loth & substantiam eius, qui erat nepos Abraham, qui habitauit in Sodomis: & ecce uernus qui euaserat, nunciauit Abram Hebraeo. Qui cum audisset captum Loth numerauit CCCXXVIII. uernaculos, quos assumens secum persecutus est eos. Tulitque omne quod inuaserant, pariter & Loth: persecutusque est eos, usque Dan ad Phoenicis oppidum, quod nunc Paneas dicitur.

Dan autem unus est e fontibus Iordanis. Nam & alter uocatur Ior, quod interpretatur ἰσχυρός, id est, riuus. Duobus ergo fontibus, qui haud procul a se distant, in unum riuulum coeuerunt, Iordanis deinceps appellatur.

ISIDORVS. Deinde a quinque regibus, qui Sodomis irruerant, Abram captum Loth liberat, habens secum in praelio CCCXXVIII. uernaculos. Sed quid haec uictoria Abraham de quinque regibus indicabat, quos ille fidei pater mysterio superabat, nisi quod fides nostra si confirmata sit in spiritu principali, totidem corporis nostri sensus uerbo Dei subigit. Nam sicut ille de proximo in regibus uictor, ita & fides per animam uictrix de exteriori homine triumphabit. Quod uero ille non multitudine nec uirtute legionum, sed tantum CCCXXVIII. comitibus aduersarios principes debellauit, iam tunc in sacramento crucis, cuius figura per tau litteram Graecam in numero trecentorum exprimitur, imaginabatur: quod nos Christi passio liberaret a dominatu quinque carnalium sensuum, qui nos antea uarijs uitij captiuantes exuperauerant.

Reuertenti igitur a caede hostium Abraham occurrit ei mox Melchisedech rex Salem sacerdos Dei, benedixitque Abram circumciso offerens panem & uinum.

HIERONYMVS. Quia semel opusculum nostrum, uel quaestionum Hebraicarum, uel traditionum congregatio est, propterea quid Hebraei de hoc sentiant, inferamus. Aiunt hunc esse Sem filium Noe, & supputantes annos uite ipsius ostendunt, eum ad Isaac usque uixisse: omnesque primogenitos Noe, donec sacerdotio fungeretur Aaron, fuisse pontifices. Porro Salem rex Hierusalem dicitur, quae prius Salem appellabatur. Melchisedech autem beatus Apostolus ad Hebraeos sine patre & matre commemoras, ad Christum refert: & per Christum ad gentium ecclesiam. Omnis enim corporis gloria refertur ad membra, eo quod preputium habens Abram benedixerit circumciso, & in Abram Leui: & per Leui Aaron, de quo postea sacerdotium Ex quo colligi uult, sacerdotium ecclesiae habetis preputium, benedixisse circumciso sacerdotium Synagoga. Quod autem ait, Tu es sacerdos

cerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, mysterium nostrum in uerbo recodificationis uel ordinis significatur, nequaquam per Aaron rationabilium uictimis immoladis, sed ob lato pane & uino, id est, corpore & sanguine Domini Iesu. Quod autem supra diximus eum ab Apostolo Paulo sine patre & matre commemoratum, figuratiter refert ad Christum, ut iam ostendimus. ipse est enim solus de patre sine matre genitus, per diuinitatem: ipse de matre sine patre, per humanitatem. Quod uero patriarcha magnus decimas omnes substantiae suae Melchisedech sacerdoti post benedictionem dedit, sciens spiritaliter meliorem sacerdotem futurum in populo gentium quam Leuiticum, quod in Israel de ipso erat nasciturum, futurumque ut sacerdotium ecclesiae habentis praepotium, benediceret in Abraham circumciso sacerdotium Synagoga. Qui enim benedicit, maior est quam qui benedicitur. Unde & sacerdotes ex semine Abraham nati fratris ex se quos benedicebat, i. populos Israel. Quibus illi decimas secundum legis mandatum dabant uere, ut maioribus & eminentioribus suis. Nomen autem ipsum, id est, Melchisedech rex pacis, uel rex iustitiae interpretatur, quod tum refertur ad Christum, ipse est enim rex pacis, quia pro ipsum recodiamur Deo. id est est rex iustitiae: quia ipse ueniet ut discernat sanctos ab impijs. Idem quoque unus & sacerdos & rex, quia ad redemptionem omnium Deo patri se obtulit hostiam, & uerus rex in presenti seculo populum suum regit, & in futuro iudicabit.

HIERONYMVS AD EVAGRIVM presbyterum de Melchisedech.

Misisti mihi uolumen ἀπόστολον καὶ ἀδελφόν σου, & nescio utrum tu de titulo nomine subtraxeris, an ille qui scripsit, ut periculum fugeret disputandi auctorem noluerit confiteri. Quod cum legissem, intellexi famosissimam quaestionem super pontificem Melchisedech illuc plurimis argumentis esse perductam, ut docere conatus sit eum qui benedixerit, tanto patriarchae diuinitatis fuisse naturam, nec de hominibus aestimandum, & ad extremum ausus est dicere, Spiritum sanctum occurrisse Abraham, & ipsum esse qui sub hominis figura uisus sit. Quomodo autem spiritus sanctus panem uinumque protulerit & decimas praedae, quas Abraham uictis quatuor regibus reportaret acceperit, omnino tangere noluit. Petisque ut quid mihi uel de scriptore uel de quaestione uideatur respondeat. fateor uolui dissimulare sententiam, nec me periculoso & φιλιζυκαίου miscere tractatu. In quo quodcumque dixissem, reprehensores habituros fore: sed rursus cum epistolam legerim & inuenissem in extrema pagella, miris me obtestationibus adiuratum sperneret precatorem. Reuolui ueterum libros, ut uiderem quid singuli dicerent, & tibi quali de multorum consilio responderem. Statimque in fronte Geneseos in prima homiliarum Origenis reperi scriptum de Melchisedech. In qua multiplici sermone disputans illuc deuolutus est, ut eum angelum diceret. Iisdemque argu-

mentis penes quibus scriptor tuus de spiritu sancto, ille de supernis uirtutibus est locutus. Trahsit ad Didymum sectatorem eius, & uidi hominem pedibus in magistri isse sententiam. Verti me ad Hippolytum Hirenem, Eusebium Cesariensem & Emisenum, Apollinariū quoque nostrum & Eustachium, qui primus Antiochens episcopus ecclesiae fuit, & contra Arriū clarissima tuba bellicum cecinit: & deprehendi horum omnium opiniones diuersis argumentationibus ac diuerculis ad unum compitum peruenisse, ut dicerent Melchisedech hominem fuisse Canaenum regem urbis Hierosolymae, quae primū Salem, postea Iebus, ad extremum Hierusalē appellata sit. Nec mirum esse si sacerdos Dei altissimi describatur absque circumcisione & legalibus ceremonijs, & genere Aaron: cum Abel quoque & Enoch & Noe placuerint Deo, & uictimas obtulerint. & in Iob uolumine legimus, quod ipse & oblator munerum fuerit, & sacerdos & quotidie pro filijs suis hostias immolaret. & aiunt ipsum quoque Iob non fuisse de genere Leui, sed de stirpe Esau, licet aliud Hebraei autement. Quomodo autem Noe inebriatus in domo sua, & nudatus atque derisus a mediano filio typum Saluatoris praebuit, & Cham & populi Iudaeorum Samson quoque amator meretricis & pauperis Dalila multo plures hostium moriturus, quam uiuus occidit, ut Christi exemplaret passionem, omnesque pene sancti patriarchae & prophetae in aliqua re figuram expresserint Saluatoris. Sic & Melchisedech, eo quod Chananeus fuerit, & non de genere Iudeorum in typum praecessisse sacerdotis filij Dei, de quo dicitur in centesimo nono Psalmo: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Ordinem autem eius multis modis interpretantur, quod solus & rex fuerit & sacerdos, & ante circumcisionem sanctus sacerdotio, ut non gentes ex Iudaeis, sed Iudaei ex gentibus sacerdotij acceperint: neque unctus oleo sacerdotali, ut Moyli praeccepta colunt, sed oleo exultationis & fidei puritate: neque carnis & sanguinis uictimas immolaret, & brutorum sanguinem animalium exta, id est, quicquid super escam est, susceperit: sed pane & uino simplici, puroque sacrificio Christi dedicauerit sacramentum, & multa alia quae epistolae breuitas non recipit. praeterea plenius esse tractatum in epistola ad Hebraeos, quam omnes Graeci recipiunt, & nonnulli Latinorum, quod iste Melchisedech, id est, rex iustus rex fuerit Salē, id est, rex pacis sine patre sine matre. Et quomodo hoc intelligendum sit, uno statim uerbo explicarit ἀνεκλόγητος, non quod absque patre & matre fuerit, cum Christus quoque secundum ueram naturam & patrem habuerit & matrem: sed quod subito introducatur in Genesi occurrisse Abraham a caede hostium reuertenti. Et nec ante nec postea eius nomen feratur adscriptum. assermat autem Apostolus, quod Aaron sacerdotium, id est, populi Iudaeorum & principium habuerit & finem, Melchisedech autem, i. Christus

& ecclesia & in præteritum & in futurum æternum sit, nullumque habuerit auctorem. & quod translato sacerdotio, legis quoque mutatio fiat: ut nequaquam de Agar ancilla & monte Sina, sed de Sara libera & arce Syon egrediatur uerbum Domini, & lex Dei de Ierusalem & difficultate rei proœmio exaggerat dicens: Super quod multis nobis sermo est, & ininterpretabilis: non quia Apostolus non potuerit id interpretari, sed quod illius temporis non fuerint. Hebræis enim. I. Iudæis persuadebat, non iam fidelibus, quibus passim perderet sacramentum. Verumtamen uas electionis super ad mysterium, & de quo disputat ineffabile confitetur: quanto magis nos uermiculi & culices solam debemus scientiam in scitiam confiteri, & amplissimam domum paruo quasi foramine ostendere, ut dicamus duo sacerdotia inter se ab Apostolo comparata prioris populi & posterioris. Et hoc agit tota disputatione, quod ante Leui & Aaron fuerit sacerdos Melchisedech ex gentibus, cuius tantum prædicat meritum, ut futuris sacerdotibus Iudæorum in lumbis benedixerit Abraham, totumque quod sequitur in laudes Melchisedech ad Christi typum refertur, cuius profectus ecclesie sacramenta sunt. hæc legi in Græcorum uoluminibus, & quasi latissimos terrarum situs in breui tabella uolui demonstrare, non extendens spacia sensuum atque tractatum: sed quibusdam punctis atque compendijs infinita significans, ut in parua epistola multorum simul disceres uoluntates. Verum quia amantem interrogas, & uniuersa quæ didici fidelibus auribus instillanda sunt, ponam & Hebræorum opinionem & ne quid desit curiositati, ipsa uerba subnectam. Et Melchisedech rex Salem, protulit panem & uinum: erat autem sacerdos Dei excelsi, benedixitque illi, & ait: Benedictus Abram Deo excelsis, qui creauit cælum & terram, & benedictus Deus altissimus, qui tradidit inimicos tuos in manu tua, & dedit ei decimas ex omnibus. Traduntque hunc esse Sem primum filium Noe, & eo tempore quo ortus est Abraham habuisse annos ætatis trecentos nonaginta, qui ita supputantur. Sem post diluuium anno secundo, cum centum esset annorum, genuit Arfaxat. Post cuius ortum uixit annos quingentos, hoc est simul DC. Arfaxat annos natus xxxv. genuit Salæ qui & ipse tricenus procreauit Heber, quem xxx. quatuor annorum legimus genuisse Phaleg. Rursum Phaleg expletis annis xxx. genuit Rehu, qui & ipse post xxx. & secundum natiuitatis sue annum genuit Serug. De quo cum ad xxx. peruenisset annos, ortus est Nachor. Qui xxxviii. annorum genuit Thare. Quem legimus quod septuagenarius genuit Abrâ & Nachor & Aran. Supputa per singulas grades annorum numerum, & inuenies ab ortu Sem usque ad generationem Abrâ CCCX. annos, mortuus est autem Abram CLXXV. ætatis sue anno. Itaque ratione deducta inuenitur Sæ ab nepote suo decimi gradus Abram superuixisse annos xxxv. simulque &

hoc tradunt, quod usque ad sacerdotium Aaron omnes primogeniti ex stirpe Noe, cuius series & ordo describitur fuerunt sacerdotes, & Deo uictimas immolarint. & hæc esse primogenita, quæ Esau fratri suo uendidit Iacob, nec esse mirum si Melchisedech uictori Abram obuiam procefferit, & in refectione tam ipsius quam progenitorum eius panem uinumque protulerit, & benedixerit ei, cum abnepoti suo hoc iure deberit, & decimas prædæ atque uictoriæ acceperit ab eo: siue quod habeatur ambiguum, ipse dederit ei decimas substantiæ suæ, & autam largitatem ostenderet in nepotem. utrunque enim intelligi potest & iuxta Hebræum & iuxta LXX. interpretes, quod & ipse acceperit decimas spoliatorum, & Abrâ dederit decimas substantiæ suæ, quanquam Apostolus in epistola sua ad Hebræos apertissime definit, non Abraham suscepisse à Melchisedech decimas diuitiarum eius, sed de spolijs hostium partem accepisse pontificem. Salem autem non ut Ioiephus & nostri omnes arbitrantur. Hierusalem esse nomen ex Græco Hebræoque compositum, quod absurdum esse peregrinæ linguæ mixtura demonstrat. Sed oppidum iuxta Scythopolim, quod usque hodie appelletur Salem, & ostenditur ibi palatium Melchisedech, ex magnitudine ruinarum ueteris operis ostendens magnificentiam, de quo in posteriori quoque parte Geneseos scriptum est. Venit Iacob in Socoth, id est, in tabernacula, & fecit sibi ibi domos atque tentoria, & transiit in Salem ciuitatem regionis Sichem, que est in terra Chanaân. Considerandum quoque est, quod Abraham à cæde hostium reuertenti, quos persecutus est usque Dan, quæ hodie Paneas appellatur, non de uia Hierusalem, sed oppidum metropoleos Sichem in itinere fuit. De quo in Euangelio quoque legimus: Erat autem Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi. Nec refert utrum Salem an Salim nominetur, cum uocalibus in medio literis per raro utantur Hebræi, & pro uarietate locorum ac uarietate regionum eadem uerba diuersis sonis atque accentibus proferantur. Hæc ab eruditissimis gentis illius didicimus, qui in tantum non recipiunt spiritum sanctum uel angelum fuisse Melchisedech, ut etiam certissimum nomen hominis ascribant. Et reuera stultum est id quod in typo dicitur, eo quod Christi sacerdotium finem non habeat, & ipse rex & sacerdos nobis utrunque donauerit, ut simus genus regale & sacerdotale, & quasi angularis lapis parietem utrunque coniunxerit, & de duobus gregibus bonus pastor unum effecerit gregem. Sic quosdam referre ad *מלך שלום*, ut historiam auferant ueritatem, & dicant non fuisse regem, sed in imagine hominis angelum demonstratum, cum in tantum nitantur Hebræi Melchisedech regem Salem, filium Noe. Sem ostendere, ut ante hoc scriptum sic referat: Egressus est autem rex Sodomorum in occursum ei, haud dubium quin Abraham postquam reuersus est à cæde

à cæde Chodorlahomor, & regum qui cum eo erant, in ualle Sabe. hæc est uallis regis, de qua statim sequitur: Et Melchisedech rex Salæ protulit panem & uinum, &c. Si ergo hæc ciuitas regis est, & uallis regis, siue ut Septuaginta transtulerunt, campus, quem hodie Aulonem Palestinæ uocant, manifestum est hominem fuisse, qui in terrena & ualle & urbe regnauerit. Habes quæ audierim, quæ legerim de Melchisedech, meum fuit citare testes, tuum est de fide testium iudicare. Quod si omnes repuleris, tuum certe illum spiritalem interpretem non recipies, qui imperitus sermone & scientia tanto supercilio & auctoritate Melchisedech spiritum sanctum pronunciauit, ut illud uerissimum comprobaret, quod apud Græcos canitur: Imperitia confidentiam, eruditio timorem creat. Ego post longam ægrotationem uix in quadragesimæ diebus hæc fabricare potui, ut cum alteri me operi prepararem, paucos dies qui supererant in Matthæi expositione consumpsi. Tanta que auaritate studia ommissa repetiui, ut quod exercitatione lingua profuit, nocuerit corporis ualitudini.

EXPLICIT DE MELCHISEDECH.

Post hanc uictoriam dixit Abram ad Dominum: Domine Deus quid dabis mihi, & ego sine liberis uadam, & Masæc uernaculæ meæ hic Damascus Eliezer.

HIERONYMVS. Et dixit Abraham: Ecce mihi non dedisti semen, & filius uernaculæ meæ hæres meus erit. Vbi nos habemus, Et filius Masæc uernaculæ meæ hæres meus erit: in Hebræo scriptum est, uben Mesek bethi: quod Aquila transtulit, & ipse *τοῦ πατρὸς ὀνόματι* id est, filius potum dantis domui meæ: Theodotio uerò, *ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς ὀνόματι* id est, Et filius eius qui super domum meam est. Quod autem dicit, hoc est, Ego sine liberis morior, & filius procuratoris mei uel uillici, & quæ uniuersa dispensat & distribuit familiæ cibaria, uocatur que Damascus Eliezer, hic meus hæres erit. Porro Eliezer interpretatur Deus meus adiutor. Ob hoc autem Damascum conditam & nuncupatam. Sequitur.

Factumque est uerbum Domini ab Abrâ in uisu, dum esset de posteritate sollicitus, & sibi uideret non nasci filium, & tamen semini suo factam promissionem teneret: & statim fit illi duplex figura promissioni feminis eius, id est, in similitudine harenæ maris, uel in multitudinem stellarum cæli futura. Eijciens ergo Abram Deus foris, ostendit ei stellas cæli dicens: Sic faciam autem, semen tuum, id est, Christianam gentem, cuius tu pater in fide subsistens, sic faciam resurrectionis lumine conuolare. Deinde monstrauit illi harenam maris, & dixit: Sic erit in multitudine semen tuum. hoc est, erit quidem copiosa gens Iudæorum, sed sterilis & infœcunda, sicut arena manebit. Post hæc cum promitteret ei Deus, quod esset possessor repromissionis futurus, signum petiit, per quod recognosceret,

Bedæ tom. 8.

non quasi dubitans an fieret, sed quomodo futurum esset requirens. Cui Dominus: Sume inquit, tibi uaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem & columbam. Tollens igitur Abram uniuersa hæc diuisit ea per medium, & utraque partes contra se altrinfecus posuit, aues autem non diuisit. Descenderunt que uolucres super cadauera, & abigebat eas Abram. Cumque occubisset sol, pauidus irruit super Abram, & horror magnus & tenebrosus irruit in eum, ac inuasit: apparuitque clibanus fumans & ignis transiens inter media illa, quæ diuisa erant. Diciturque est ei: Cognoscendo scies, quia semen tuum peregrinum erit in terra non sua, seruietque & affligetur, & reliqua. Statutus est itaque modus promissioni feminis Abræ, & ista est figura. Per iuuenecam enim uaccam significata est plebs, posita sub iugo legis: per capram, eadem plebs, etiam peccatrix futura: per arietem, eadem plebs, etiam regnatura. Et quod animalia ideo tria dicuntur, quia per articulos temporum ab Adam usque ad Noe & inde usque ad Abraham, & inde usque ad Dauid tanquam tertiam ætatem gerens, illic populus adoleuit. Per turturem & columbam spirituales populi figurati sunt, indiuidui filij, promissionis, & hæres regni futuri, quorum ætas temporalis ideo taceatur, quia æterna meditantibus transgressi sunt desideria temporalia. Sed quid est quod animalia illa tria diuiduntur aduersus se inuicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo ueteri & nunc inter se diuiduntur. Porro aues inter se non diuiduntur, quia spirituales indiuidui sunt: schisma non cogitant, non seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis siue à turbis se remoueant, ut turtur: siue inter illas conuersantur, sicut columba. Vtraque tamē auis est, habens simplicitatem & innocentiam. Volucres autem descendentes super cadauera, quæ diuisa erant, spiritus immundi significantur, passum quædam suum de carnalium diuisione querentes. Quod illic confedens Abram abigebat eas, significat multos carnales meritis sanctorum in fine mundi ab angustijs liberandos. Quod autem circa solis occasum pauidus irruit in Abram, & horror magnus & tenebrosus: significat circa huius seculi finem magnam perturbationem ab Antichristo, in sanctis futuram. De qua Dominus in Euangelio dicit: Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio, &c. Quod uero adiungitur, cum occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter media illa quæ diuiserat: significat post finem seculi futurum diem iudicij, quando per ignem segregabuntur sanctorum populi & iniquorum. Quod uerò dicitur est ad Abram, Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & in seruitutem redigent eos, & humiliabunt quadringentis annis: hoc de populo Israel, quærat in Aegypto seruiturus apertissime prophetatum est, non quod sub Aegyptijs quadringentis annis seruerint,

feruerint, sed quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est: quia cōputantur illo tempore, quo ista Abræ promittuntur. Iam tūc propter peregrinationem futuram, ne cōmiseretur semen eius inter gentes, datur ei circūcisio in signum his uerbis: Circūcidetur ex uobis omne masculinum. infans octo dierum circumcidetur in uobis, tā uernaculus quā empticius. Masculus autem, cuius preputij caro circūcisā non fuerit, delebitur anima illa, de populo suo, quia pactū meū irritū fecit. Cur autē pereat anima paruuli uagientis, & nec bonū nec malum scientis incircumcisi, dum ipsa pactū Dei irritū nō fecit, sed qui eum circūcidere neglexerunt: nisi ut significaret, quod paruuli nō secūndū opus, sed secundum originē in primi hominis scelere pactū Dei dispauerūt, in q̄ omnes peccauerūt. Nascuntur enim omnes nō proprie, sed originaliter peccatores: quē nisi regeneratio liberet, perit anima eius de populo suo, quia pactū Dei irritū fecit, quando in Adā etiam ipse peccabat originaliter. Sequitur.

Generazione autem quarta reuertentur huc.] Quasiuit hoc Damasus papa à beato Hieronymo, quomodo huic sententiæ congruat q̄ scribitur in Exodo: quinta generatione egressi sunt filij Israel de terra Aegypti. Deniq; quid ei respōdit inferamus. Damasus: Cur Deus loquitur ad Abrā quā quarta progenie filij Israel essent de Aegypto reuersuri, & postea Moyses scribit in Exodo, Quinta generatiōe exierūt filij Israel de terra Aegypti. q̄ utiq; nisi exponatur, uidetur esse contrarium.

HIERONYMVS. Hoc uerò problema cum legissem, ceepi mecum tacitus gētuare, & euestigādo Genesim Exodūq; percurrēns, reperi loca in quibus scripta sunt, quæ uidētur facere quæstionem. ac primo æstimabā spiritalibus spiritalia cōparans indissolubilia esse, sicuti & multa sunt alia. Nā & Matusalā xiiii. annis post diluuium uixisse scribitur, nec tñ arcā ingressus est cū Noe: & cum ipse Dñs locutus sit ad Abram, Sciendo scies, quoniam peregrinū erit semen tuum in terra non sua, & in seruitutem redigent eos, & affligent & humiliabunt quadringētos annos. Postea Moyses scribit in Exodo: Et factū post quadringētos xxx. annos exiit omnis potentia Domini de terra Aegypti. Agar quoq; Ismaelem quasi lactantē & tenerū portat in humeris, cū xviii. ferme & amplius reperiat annorum, & ridiculum sit tam grandem iuuenem matris sedisse ceruicibus. Roboā autem filius Salomonis quadragesimo primo grātis suę anno regni sumpsit exordium, & regnauit in Hierusalem sedecim annis: cum utiq; pater eius undecimo anno regnare incipiens, annis quadraginta regnauerit, & undecimo filiū generare nequuerit. Dū hæc & multa istiusmodi oracula mecum sollicitus uoluerim, aperuit mihi ostiū, qui habet clauem Dauid, introduxit me in cubiculū suū, posuitq; me in foramine petre, ut post spiritum sanctū post terra meæ motū, post incendium

ignorantiæ, quo urebar, uox ad me aure lenioris accederet, diceremq;: Inueni quem quasi uult anima mea, tenebo eum & nō dimittā. Etenim cum inter se scriptura uideatur esse contraria, utrumq; uerum est, cū diuersum sit. Egressi sunt quarta generatiōe filij Israel de terra Aegypti, replica genealogiam Leui. Leui genuit Caath. Caath genuit Amram. Amram genuit Aaron. Aaron genuit Eleazar. Eleazar genuit Phinees. Caath cum patre suo Leui ingressus est Aegyptum. Rursum Eleazar cum patre suo Aaron egressus est Aegyptum. Replica Caath usque ad Eleazar genealogiam, & computantur generationes quatuor. Licet quidam uelint ab Abrā incipere usq; ad Phinees, quod nos in Eleazar fecimus, peruenire. Si uerò uolueris dispārem numerū ostēdere, quomodo secundum Exodū quinta generatiōe egressi sunt filij Israel de terra Aegypti, tribus tūc Iudæ & ordo numeretur. Iudas genuit Phares. Phares genuit Esrom. Esrom genuit Amram. Amram genuit Aminadab. Aminadab genuit Naafon. Naafon genuit Salmō. Phares cum patre suo Iudā ingressus Aegyptū. Naafon princeps tribus Iudæ in deserto fuisse describitur, cuius filius Salmon terrā repromissionis introiit. Cōputa ergo à Phares usq; ad Naafon, & inuenies generatiōes v. tantū, & si nonnulli, ut quod nos in tribu Leui ostendimus, in Esrom initium faciant, & ad Salmon usq; perueniant. hæc tibi sacratissime pōtifex ex ingenio studij nostri, prout potui enucleaui, & iuxta pōsitam quæstionem iuxta utramque editionem, ne cui contrarium uideatur, secundum utramque genealogiam, Leui uidelicet & Iudæ puto plenius problema dissolutum. Quod si alicui displicet de æmulis & obtractatoribus nostris ad cōpendiū ueniam, & dicam in eo non esse diuersum: quia secundum unamquamq; genealogiā utrumq; uerum est, & plenum habet sensum. Aquila quoq; qui nō contentiosus, ut quidam putant, sed studiosus uerbum interpretatur, ad uerbū in eo loco, ubi Lxx. posuerunt, Quinta generatione ascendent filij Israel de terra Aegypti: ita transtulit, Armati ascēderunt filij Israel de terra Aegypti. Licet pro eo quod Armatos nos diximus, secundum græci sermonis ambiguitatem instruit atq; moniti, pro eo ut potuimus explicaui mus. nolo ista molesta esse lectori. De Hebraicis itaq; libris disputantem, non decet Aristotelis argumenta conquiri, nec ex flumine Tulliano eloquentiæ ducendus est riuulus: nec aures Quintiliani sterculis, & scholari declamatione mulcendæ. Pedesfris & quotidianæ similibus, & nullam lucubrationem redolens oratio, necessaria est, quæ rem explicet, sensum edisseret, obscura manifestet: non quæ uerborum compositione frondeat. sint alij disertī, laudētur ut uolunt inflatis buccis, spumantia uerba trutinant. Mihi sufficit sic loqui, ut intelligar, ut de scripturis sanctis disputantī scripturarū intelligere simplicitatem.

Quāuis Hieronymus, diuine legis interpres, de Mar

de Mathusalā obitu & cccxxx. annorum egressiōis filiorū Israel de Aegypto: de Agar quoq; & Ismaele & Roboam quæstiones indissolubiles iudicasset, tamen in dictis suis aibi omnes solutas inuenimus, ut presentis libri ex parte stylus depromit. Dixit autē Sarai ad Abram: Ecce conclusit me Deus ut non parā. Ingrede ergo ad ancillam meam, ut habeam ex ea filios.

HIERONYMVS. Diligenter nota quod procreatio filiorum in Hebræo edificatio scripta est. Legitur enim ibi: Ingrede ad ancillam meam, si quomodo edificer ex ea, & ne forte hoc sit quod in Exodo scribitur: Benedixit Deus obstetricibus, & edificauerunt sibi domos. Sequitur. Afflixit Sarai Agar ancillam suam, eo quod despectū eam haberet. Quæ fugam inijt, inuenitq; eam angelus Domini super fontem aquæ in deserto ad fontē in uia Sur. Consequenter in uia Sur Aegyptia ire cupiens, quæ per eremum ducit ad Aegyptum. Dixitq; ad eam: Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu eius. & uerisq; peperit filium, & uocauit nomē eius Ismael: quia exaudiuit Deus humilitatem meam. Ismael interpretatur ex auditio Dei, hic erit rusticus homo: manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, contra faciem omnium fratrum suorum habitabit. Pro rustico in Hebræo scriptum habet Pher, quod interpretatur onager. Significat autē semen eius habiturum in eremo, id est Saracenos uagos, incertisq; sedibus, qui uniuersas gentes quibus desertum ex latere iungitur, incurfantes impugnantur ab omnibus. Et locutus est Dominus ad Abram dicens: Ecce testamentū meum tecū, & eris pater multitudinis gentiū, & nō uocabitur adhuc nomē tuū Abrā, sed Abraham, quia patrē multarum gentium posuit te.

HIERONYMVS. Notandum quod ubi cūq; in Græco, testamento legimus, ibi in Hebraico sermone sit fœdus siue pactum, id est, Berith. Dicunt autē Hebræi, quod ex nomine suo Deus, quod apud illos tetragrammū est, he literā Abraham & Saræ addiderit. Dicebatur enim primū Abram, quod interpretatur pater excelsus: & postea uocatus est Abraham, quod trās fertur pater multarū. nam quod sequitur Genitium, non habetur in nomine, sed subauditur. Nec mirandum quare cū apud Græcos & nos a litera uideatur addita: nos he literā Hebræā additam dixerimus. Idioma enim lingua illius est per he quidē scribere, sed per a legere: sicut econtrario a literam sæpē per he pronunciat. Sequitur. Et dixit Deus ad Abrā, Sarai uxor tua nō uocabis eā Sarai, sed Sara erit nomē ei.

HIERONYMVS. Errant qui putant primū Saram per unum r scriptam fuisse, & postea ei alterum r additū. Et quia r apud Græcos centarius numerus est, multas super nomine eius ineptias suspicantur, cum ut cūq; uoluerit, ei uocabulum cōmutatum, non Græcā, sed Hebraicam debeat habere rationē, cum ipsum nomen Hebraicū sit. Nemo autē in altera lingua

quæpiam uocans, etymologiam uocabuli sumit ex altera. Sarai igitur primū uocata est per sin, res, iod: sublato ergo iod, id est, i elemento, addita est he litera, quæ per a legitur, & uocata est Saraa. Causa autē ita nominis immutati hæc est, quod antea dicebatur princeps mea: uerò tantūmodo domus materfamilias. Postea uerò dicitur absolute princeps, id est, pater. Sequitur enim: Dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, & erit in gentes, & reges populorum erunt ex eo. Signanterq; non ut in Græco legitur, Dixit Deus ad Abrā, Sarai uxor tua nō uocabitur nomen eius Sarai. In Hebræo habetur. Non uocabis nomen eius Sarai, id est, nō dicet ei. Princeps mea es. Omnī quippe gentiū futura iam princeps est. Quidam pēsime suspicantur ante eam lepram fuisse uocitatā, & post ea principem, cum lepra Zaraath dicitur: quæ in nostra quidem lingua uidetur aliquam habere similitudinem, in Hebraico autem penitus est diuersa. Scribitur enim per zade, & ain & res, & tau: quod multum à superioribus tribus literis, id est, sin, res & he, quibus Sara scribitur, discrepare manifestum est.

RECAPITVLATIO.

Hic iam declaratur promissio de uocatione gentium in Isaac filio promissionis, id est, gratia, non natura: quia de sene patre, & sterili matre, & quia hoc non per generationem, qui est Ismael, sed per regenerationem futurum erat à Deo, ibidem imperata est circumcisio, quando de Sarra promittitur filius in typo ecclesiæ, non quando Ismael, qui typum tenuit Iudæorum. Sed quid aliud circumcisio significat, nisi renouatam naturam per baptismum post exolutionem ueteris hominis. Et quis est octauus dies, nisi Christus qui hebdomada cōpleta, hoc est post sabbatum surrexit. Quod uerò non solum filios, sed & seruos uernaculos emptitios circumcidi præcepit, ad omnes gratiam redemptionis pertinere testatur. Vnde etiam parentum mutantur & nomina, ut omnia resonēt nouitatem. Nam Abram quod antea uocabatur, interpretatur pater excelsus: Abraham pater gentium, quo nomine prænunciabatur, quod multæ gentes fidei eius uestigia sequerentur. Sequitur.

Deinde apparuit Dominus Abræ in conualle Mambre. sedenti ad ostium tabernaculi: cumq; leuasset oculos suos, apparuerunt tres uirantes iuxta eum. Quos cum uidisset, adorauit & ait: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, lauentur pedes uestri, & quiescite sub arbore. Et abiit Abraham ad Saram, & dixit: Festina, tres mensuræ farinae simile commisce.

HIERONYMVS.

Quia tres mensuræ absolute hic dictæ uidentur, & est incerta mensura, propterea addidit quod in Hebræo tria fata similia habeat. 1. tres amphoras: ut idem mysterium & hic & in Euāgelio, ubi mulier tria fata fermentare dicitur, agnoscamus. Sequitur:

Fecitq; submeritos panes Sara, Abraham autem cucurrit ad gregem, & occisum parauit uittulum saginatum: attulit quoq; lac & butyrum, & stabat iuxta eos sub arbore. Cumq; comedisset,

sent, dixerunt ad eum, Vbi est Sara uxor tua? At ille: Ecce, inquit, in tabernaculo est. Reuertens ueniam ad te in tempore hoc, & habebit filium Sara.

Pro hora uitam legimus in Hebræo, ut sit ordo uel sensus: Reuertar ad te in tempore uitæ. Quasi dixerit, Si uixerò, si fuerit uita comitata. Et cecidit Abraham super faciem suam, & risit, & dixit in corde, Si centenarius nascitur filius, & si Sara nonagenaria pariet. Et post paululum, Et uocabis nomen eius Isaac.

HIERONYMVS.

Diuerfa opinio, sed una etymologia, quare appellatus sit Isaac: interpretatur enim Isaac risus. Alij dicunt quia Sara riserit, ideo eum uocatum risum esse, quod falsum est. alij uero quod riserit Abraham, quod & nos probamus. Postquam enim ad risum Abraham uocatus est filius eius Isaac, tunc legimus risisse & Saram. Risit autem in semetipsa dicens, Necdum hoc mihi factum est, usq; Nunc & Dominus meus senex est. Aliter multo legitur in Hebræo: Et risit Sara in semetipsa dicens, Postquam attrita sum, facta est mihi uoluptas. Simul nota, quod ubi nos posuimus uoluptatem, Eden scriptum est in Hebræo. Symmachus hunc locum ita transtulit: Postquam uetustate consenui, facta est mihi adolescentia, de qua etiam poeta cecinit: Saucia iam uetula marcebant uiscera Saræ, Grandæuo consumptasitu, prolemq; negabat Frigidus annofo moriens in corpore sanguis: Cum seniore uiro gelidi præcordia uentris In partu tumuere nouu, tremebundaq; mater Argentes onerata sinus, spem gentis optima Aedidit, & serum suspendit ad ubera natum, Macchadumq; Deo pater obtulit: at facer ipsam Pro puero iugulis aries macchatur ad aram. O iusti mens sancta uiri, pietate remota, Plus pietatis habens contemplit uulnera nati. Amplexus præcepta Dei typicq; cruoris, Auxilio uentura docet, quod sanguine Christi, Humana pro gente pius occumberet agnus.

Sciendum quoq; quod quatuor in ueteri Testamento absq; ullo uelamine nominibus suis, antequam nascerentur, uocati sunt: Israhel, Isaac, Salomon, Iosias: lege scripturas.

RECAPITVLATIO.

Notandum quippe est, quod Abraham habeat triplicem figuram in semetipso. Primam Saluatoris, quando derelicta cognatione uenit in hunc mundum. Alteram patris, quando imolauit unicu filium. Tertiam uero, quæ hoc loco est, figuram gestauit sanctorum, qui aduentum Christi cum gaudio susceperunt. Tabernaculum autem illud Abraham, typum habuit Hierusalem, ubi primo tempore prophetæ & apostoli habitauerunt, ubi & primum Dominus adueniens à credentibus exceptus ab incredulis in ligno suspensus est. In tribus autem uiris qui uenerunt ad illum, Domini nostri Iesu Christi pronuntiabatur aduentus. Cum quo duo angeli comitabantur, quos pleriq; Moysen & Heliam accipiunt, unum præcæ legislatorum, qui per eandem legem aduentum Domini indicauit: alium qui in fine mundi uenturus est, denũ-

ciaturus secundum aduentum Christi, atq; eius Euangelium Iudæis prædicaturus. Vnde & in monte, dum Dominus fuisset transfiguratus, hi duo Moyses & Helias cum eo ab apostolis uisi sunt. Quod uero Abraham tres uidit, & unum adorauit: Dominum scilicet Saluatorem ostendens, cuius iam aduentum est præsolatus: iuxta quod in Euangelio Dominus ait, Abraham quasi uidere diem meum, uidit, & gauisus est. Tunc enim futuri aspexit mysterium sacramenti, unde & pedes eorum lauat, ut in extremo fine mundi lauacri purificationem demonstraret futuram. pedes enim nouissima significat. Siquidem & conuiuium præparat, uitulũ scilicet saginatum. Iste autem uitulus tener saginatus, Domini Iesu Christi est corpus. hic est & uitulus Domini, qui propter salutem creditum ad arborem crucis est immolatus. Hic est uitulus Domini corporis, qui in Euangelio pro peccatore occiditur filio. Sed & lac & butyrum cum carne uituli apposuit. Lac quippe præcæ legis habuisse figuram, Apostolus non ster annunciat dicens: Lac uobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Tradiderat enim illis legis mandatum, quasi lac de uberibus duarum tabularum expressum: hoc est, testamentum filii dei. Necdum enim poterat propter infantiam sensus sui Euangelicæ doctrinæ solidam & robustam escam accipere. Butyrum autem uberimum & pinguisimum Euangeliorum est testimonium, quod ueluti oleum fidelibus in signum datur. Sed proinde uitulum cum lacte & butyro Abraham ad edendum apposuit: quia nec corpus Domini, quod est uitulus sine lacte legis, nec lac legis sine butyro: hoc est, sine Euangelij testimonio esse potest. Tria autem fata unde Sara panes subcineritios fecit, trium filiorum Noe imaginem indicauerunt, ex quibus omne hominum genus natum est. Qui diuinam trinitatem credentes, ex aqua baptismatis per ecclesiam, cuius imago Sara erat, conspargendi essent, & in uno pane Christi corpori redigendi. Hæc sunt illa tria fata, quæ mulier in Euangelio cognoscitur fermentasse. Azymi autem panes, eo quod sine fermento malitiæ, & sine angore nequitia, & sine seruore peruersæ doctrinæ oporteat esse credentium unitatem. Subcineritij autem ideo, ut per poenitentiam præcæ ritorum delictorum spiritus sancti uapore decocti uelut esca beneplacita Deo, acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos sedisse, passionis Dominicæ erat signũ, cuius ipsi sunt prædicatores. Quod autem promisit Deus Saræ risi filium dicens, Circa tempus hoc ueniam: nõ de temporibus significat, sed qualitatẽ aduentus sui, quando per filium reprobissimum fidelis erat populus nasciturus. Ista est enim Sara sterilis, cui per prophetã Dominus dicit: Latere sterilis, quæ nõ parit: erumpe & clama, quæ non parturit, quia plures filij desertæ magis q; eius quæ habet uirũ. Risus aut Saræ nõ est dubitatio, sed prophætia. Qui risus duplicem habet significantiã, siue quod

quod risus futurus esset incredulis Christus, siue quod omnes inimicos in iudicio suo esset derisurus, ut scriptum est: Ego quoque in interitu uestro ridebo, & subsannabo, &c. Vnde & ipse qui natus est de Sara, risus uocatus est. Isaac enim ex Hebræa lingua in latinum sermonem, risus interpretatur. Deinde rursum eidẽ Isaac filius promittitur futurus in gentem magnam, & benedicentur in eo ait omnes gentes terre. Quibus uerbis duo historialiter illi promissa sunt: gens Iudæorum secundum carnem, & omnes gentes secundum fidem. Sequitur:

Et dixit Abraham, Ne queso irascaris Domine, si locutus fuero, & reliqua, usq; Ad subuersionem urbium.

HIERONYMVS.

Quia enim uidebatur interrogans Dominũ arctare responsõ, temperat præfatione quod quærit. Sequitur.

Dixit Dominus, Num celare poterimus amicum nostrum Abraham, usq; ad id, Numquid debeo propter decem, &c. Et locutus est Loth ad generos suos, qui acciperant filias eius.

HIERONYMVS.

Quia igitur postea duæ filia Loth uirgines fuisse dicuntur, de quibus & ipse dudum ad Sodomas dixerat, Ecce duæ filia mee, quæ non cognouerunt uirum: & nunc scriptura commemorat eum habuisse generos. Nonnulli arbitrantur illas quæ uiros habuerunt, in Sodomis remansisse, & eas exisse cum patre, quæ uirgines fuerint. Quod cum scriptura non dicat, Hebraica ueritas exponenda est, in qua scribitur: Egressus est Loth, & locutus est ad sponfos, qui accipituri erant filias eius. Necdum ergo uirgines matrimonio fuerunt copulatae. Sequitur:

Et dixit ei, Ecce admiratus sum faciem tuam. In Hebræo habet, Ecce suscepi faciem tuam, id est, acquiesco precibus tuis. Quod Symmachus secundum sensum interpretas ait, ὁ ἄριστος ἐστὶν ὁ προσώπιόν σου. Ecce ascendebat flamma de terra qua si uapor fornacis. Pro quo legimus in Hebræo, Ecce ascendebat Kitor quasi uapor fornacis: quod nos uaporem, uel fumum, siue fauillã possumus dicere.

Et ascendit Loth de Segor, & sedit in monte, & duæ filia eius cum eo: tinnit enim sedere in Segor.

HIERONYMVS.

D. Quaritur quare eum primum fugam montis Segor prætulit, & eam in habitaculum suum uoluerit liberari: nunc de Segor rursum ad montem migret. M. Respondebimus ueram esse illam Hebræorum coniecturam de Segor, quod frequenter terræ motu subruta. Bale primum, & postea Saliffa appellata sit: timueritq; Loth dicens, Si cum caterg adhuc urbes stare, ista sæpe subuersa est: quanto magis nunc in communi ruina non poterit liberari? & hanc occasionem infidelitatis, etiam in filias coitus dedisse principium. Qui enim ceteras subruui uiderat ciuitates, & hanc stare, seq; Dei auxilio eripsum, utiq; de eo quod sibi coëssum audierat, ambigere non debuit. Illud autem quod pro excusatione filiarũ dicitur, eo quod putauerit de fecisse humanum genus, & ideo cum patre con-

cubuerint, non excusat patrem. Deniq; Hebræi quod sequitur, Et nesciuit eum dormisse cum ea, & cum surrexisset ab eo. Appungunt desuper quasi incredibile, & quod rerum natura non capiat coire quempiam nescientem. Sequitur:

Et conceperunt duæ filia Loth de patre suo, & genuit primogenita filium, & uocauit nomẽ eius Moab. Iste est pater Moabitum usq; in hanc diem. Et minor, & ipsa peperit filium, & uocauit nomen eius Ammon, iste est pater Ammonitarum.

Moab interpretatur expatre, & totum nomen etymologiam habet: Ammon uero cuius quasi causa nominis eius reddidit, filius generis mei: siue ut melius est in Hebræo, filius populi mei, sic deriuatur ut ex parte sensus nominis sit, ex parte ipse sit sermo. Ammi enim, à quo dicti sunt Ammonitæ, uocatur populus meus.

ITEM RECAPITVLATIO

eiusdem rei.

Uersa est igitur Sodomã in cinerem. libera tur Loth cum filiabus suis. Sed quid significat quod à quinquaginta iustis, usq; ad decem si inuenirentur in Sodomis, dixerit Dominus urbem esse saluandam. Numerũ quippe quinquagenarium propter poenitentiam lignũ posuit, si forte conuerteretur & saluarentur. Quinquagenarius enim semper ad poenitentiam refertur. Vnde & David in eodem numero Psalmum scribit poenitentia. Proinde quando aspicit Deus delinquentium uitam nequaquã uelle reuerti ad poenitentiam, quam quinquagenarius numerus præfigurat: coëssim ardorem immoderatae luxuriæ compescet igni gehennæ. Usq; ad decem autem iustos non perire Sodomam dixit, quia si in quolibet per decem peccatorum custodiam Christi nomen inueniatur, iste non perit. Denarij enim numeri figura crucem Christi demonstrat. Nam & quod quinq; sunt ciuitates, quæ imbris igneis conflagratae sunt: illud nili fallor, significat, quod omnes qui quinq; sensus corporis sui libidinosè trauerint, in illo futuro incendio concrematuri sunt. ipse autem Loth frater Abraham iustus & hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri iudicij, meruit saluus euadere: typum gerebat corporis Christi, quod in omnibus sanctis, & nunc inter iniquos & impios gemit, quorum factis non consentit, & aquarum permixtione in seculi sine liberabitur, illis damnatis supplicio ignis æterni. Vxor autẽ eius, eorũ scilicet genus figurauit, qui per gratiã Dei uocati, retro respiciunt, & ad ea quæ reliquerant, redire cõtendunt. De quibus ipse Dominus ait: Nemo ponens manum suam super aratrum, & respiciens retrõ, aptus est regno Dei. Vnde & illi prohibetur retrõ respicere, ut per id ostenderet, non esse redeundũ ad ueterẽ uitã, qui per gratiam Dei regenerati, ultimũ cupiunt euadere supplicium. Sequitur. Quod uero idem respiciens remansit, & in salem cõuersa est: exemplũ præstat ad condimentũ fidelitũ, unde alij salietur. Nã nec ipsum tacuit Christus dicens. Memetore uxoris Loth: scilicet ut nos tãquã sale condiret, ut non tanq; fatui negligere-

mus, sed prudentes caueremus. Hoc enim & illa monuit, cum in statuam salis conuersa est. Sequitur. Illud uero quod ipse Loth ardentē Sodomam fugiens, Segor uenit, & nequaquam ad montana conscendit: ardentem quippe Sodomam fugere, est illicita carnis incendia, uel in di desideria declinare. Altitudo uero montium, est speculatio perfectorum: sed quia multi sunt iusti, qui mundi quidem illecebras fugiunt, sed tamen in actione positi contemplationis apicē subire nequeunt. Hoc est quod exijt quidē Loth de Sodomis, sed tamen ad montana non peruenit, quia dānabilis uita relinquitur, sed adhuc celsitudo speculationis subtiliter non tenetur. Vnde idem Loth ad angelum dicit: Est ciuitas hæc iuxta ad quam possumus fugere parua, & saluabor in ea. Nunquid non modica est, & uiuit in ea anima mea? luxta igitur dicitur, & tamen ad salutem tuta perhibetur: quia actualis uita nec à mundi curis ex toto discreta est, nec tamen à gaudio æternæ salutis aliena. Sequitur. In ipso autem Loth, quando filia concubuerunt cum eo, non illud quod cum à Sodomis liberatus est, sed aliud figuratum est. Tunc enim ipse Loth futuræ legis uidebatur gestasse personam, quam quidam ex illa propagati, & sub lege positi, male intelligendo quodammodo se inebriant, eamque non legitime utendo, infidelitatis opera pariunt. Bona est enim lex, inquit, si quis ea, ut ait Apostolus, legitime utatur. De Loth quoque & uxore eius, poeta quod cecinerit, audiamus:

Loth Sodomæ fugiēte chaos dū respicit uxor,
In statuam mutata salis stupefacta remansit.
Ad poenā conuersa suā, quia nemo retrorsum,
Noxia contempti uitans discrimina mundi,
Aspiciens saluandus erit: nec debet arator,
Dignū opus exercēs uultū in sua terga referre.

Cur Abraham patriarcha Abimelech regi Saram suam profiteretur esse fororē, cum uxor eius esset? Non igitur conuenit ut mentiretur.

HIERONYMVS.

Non igitur ut multi putant, mentitus est: quia dixit, Soror mea est. Soror namque eius erat de patre, sed non ex matre, id est, fratris est Aran filia, non fororis. Sed quia in Hebræo habet, Verè soror mea est, id est, filia patris mei, sed non filia matris meæ. Et magis sonat quod Abraham foror fuerit in excusationem eius dicimus, nec dum illo in tempore tales nuptias lege prohibitas. Sequitur deinde historia de Abimelech, quando Abraham tacuit Saram uxorem, & dixit fororem, ne se occiso ab alienigenis captiua possideretur: certus de Deo, quod eam uiolari non permetteret, sicut nec primum à Pharaone. Vnde & Abimelech somno admonitus non commaculauit eam concubitu, sed intactā restaurauit marito. Veruntamen quis tunc in illo figurabatur uiro, scire uolo: & cuius sit uxor, quæ in hac peregrinatione atque inter alienigenas pollutū macularique non sinitur, ut sit uiro suo sine macula & sine ruga. In gloriam quippe Christi recte uiuit ecclesia, ut pulchritudo

eius honor uiro eius sit. Sicut & Abraham propter Saram pulchritudinē inter alienigenas honorabatur, eiq; cum dicitur in Canticis canticorum, O pulchra inter mulieres. Ipsius pulchritudini merito reges offerunt munera: sicut Saram obtulit rex Abimelech, plus in ea miras formæ decus, quod amare potuit, & uiolare non potuit. Est etenim sancta ecclesia Domini Iesu Christi in occulto uxor. Occultē quippe atque in abscondito secreto spiritali anima humana inhæret uerbo Dei, ut sint duo in carne una: quod magni conjugij sacramentum in Christo & in ecclesia commendat Apostolus. Proinde regnum terrenum seculi huius, cuius figuram gerebant reges, qui Saram polluere permisi non sunt, non est expertum, nec inuenit ecclesia coniugem Christi, nisi cum uiolare tentant. Diuino enim testimonio per fidem martyrum celsit, correctumque in posterioribus regibus honorauit munere, quā corruptionis suæ subdere in prioribus non ualuit. Nam quod tunc in eodem rege prius & posterioribus figuratum est, hoc in isto regno prioribus & posterioribus regibus adimpletum est temporibus. Cum autē dicitur de patre esse foror Christi ecclesia, non de matre: non de terrenæ generationis, quæ euacuabitur, sed gratia cœlestis, quæ in æternū manebit, cognatio commendatur, secundum quam gratiam genus mortale non erimus accepta potestate, ut filij Dei uocemur & simus. Neque enim gratiam hanc de synagoga matre Christi secundum carnē, sed de Deo patre percepimus: hanc uero cognationem terrenam uocans propter aliam uitā, ubi nullus moritur, negare nos Christus docuit, non fateri, cum discipulis ait: Ne uobis dicatis in terra patrem: unus est enim pater uester qui in cœlis est. Quod uero ecclesia, cuius uxor sit, occultatur alienigenis, cuius autē foror sit, non tacetur. Hæc interim causa facile occurrit, quia occultum est, & difficile ad intelligendū, quomodo anima humana uerbo Dei copuletur siue misceatur: siue quod melius & aptius dici potest, cum sit illud Deus, ista creatura. Secundum hoc est sponsus & sponsa, uel uir & uxor Christus & ecclesia dicuntur. Quia uero cognatione sint fratres Iesus Christus, & omnes sancti gratia diuina non consanguinitate terrena: hoc est de patre, non de matre, & estabilius dicitur & capacius auditur. Nam inter se omnes sancti per eandem gratiā fratres sunt: spōsus autē cæterorū societate nullus illorū est.

DE LVSU ISAAC CVM ISMAELE.

Quomodo lusus duorum filiorum Abraham secundum literam intelligi debeat, nosse uolo.

HIERONYMVS.

Sequamur iuxta historiam opiniones priorum. Vidit, inquit, Sara filiū Agar Aegyptiæ, quem peperit Abraham ludentem. Quod sequitur, Cum Isaac filio suo, non habet ita in Hebræo. Dupliciter itaque ab Hebræis exponitur, siue quod idola luto fecerit, iuxta illud quod alibi scriptum est: Sedit populus comedere & bibere, & surrexerunt ludere: siue quod aduersum Isaac

Isaac quasi maioris ætatis, loco sibi & Iudo primogenita uindicaret. Quod quidem Sara audiens non tulit, & hoc ex ipsius approbatur sermone dicentis: Eijce ancillam hanc cum filio suo, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Et sumpsit panes & utrem aquæ, & dedit Agar, ponēs super humerum eius paruulum, & dimisit eam.

Ibi namque oritur quæstio. Quid sibi uult ista emissio Ismaelis cum matre, quando Isaac natus est, tredecim annorum fuit Ismael: & post ablationem eius iste cum matre expellitur e domo. Variè autem de hoc capitulo plerique opinantur, afferentibus alijs quinto anno ablationis tempus statutum, & alijs duodecimum annum uindicantibus: nos autem ut breuiorē eligamus ætatem, post octodecim annos Ismael supputauimus eiectum esse cum matre, & non conuenire tam grandem adolescentem matris sedisse ceruicibus: quod ut rectius scis, postulo ut exponas. Verum est igitur illud Hebræorum linguæ idioma, quod omnis filius ad comparisonem parentum infans uocetur & paruulus. Nec miremur habere barbaram linguam proprietates suas, cum hodieque Romæ omnes filij uocentur infantes. Posuit ergo Abraham panes & utrem super humerum Agar. Et hoc factio dedit puerum matri: hoc est, in manu eius eum tradidit, commendauit. & ita emisit e domo. Quod autem sequitur: Et proiecit puerum subter abietem, & abiens sedit de contra longè quasi tactu sagittæ. Dixit enim, Non uidebo mortem paruuli mei. & sedit contra eam, & sic adiungitur: Et exclamauit puer, & fleuit. & audiuit Dominus uocem pueri de loco, ubi erat, & dixit angelus Dei ad Agar de cœlo, & reliqua. Nullum moueat, in Hebræo enim post hoc quod scriptum est Non uidebo mortem pueri mei: ita legitur, quod ipsa Agar federit contra puerum, & lenauerit uocem suam, & fleuerit, & exaudierit Deus uocem paruuli. Fiente enim matre, & mortem filij miserabiliter præstolante, Deus exaudiuit puerum, de quo pollicitus fuerat Abraham, dicens: Sed & filium ancillæ tuæ in gentem magnam faciam, alioquin & ipsa mater non suam mortem, sed filij deporabat. Pepercit igitur ei Deus, pro quo fuerat & fletus. Denique in cōsequentiis dicitur: Surge, tolle puerum, & tene manum eius. Ex quo manifestum est, eum qui tenetur, non oneri matri fuisse, sed comitem. Quod autem manu parentis tenetur, sollicitus monstratur affectus. Quarendum est, cur antea Sara uoluit maritū de ancilla suscipere filium, & post hæc cum matre iubet expelli de domo.

ISIDORVS.

Hoc sine dubio sciendum, quod hoc non zelo fecit accensa, sed mysterio prophetiæ compulsa. Agar quippe secundum quod ait Apostolus, in seruitutem genuit populum carnalē: Sara uero libera populum genuit, qui non est secundum carnem, sed in libertatem uocatus est: qua libertate liberauit eum Christus. Hoc igitur

tur mysterio figurabatur, priorem populum in seruitutem peccatorum generatum in domo Israel, id est, ecclesiæ non manere in æternum, neque esse hæredem uel consortem cultoribus Christi, nec cum filio nobili, id est, fidei populo regnum cœlestis gloriæ possessurum. Nunc sequentiā uideamus. Quid ergo significet, quod exiens Agar in humeros suos infantem posuisse legitur: nisi quod peccator populus & impius ceruicem matris suæ synagoge grauabat, dum dicit, Sanguis huius super nos, & super filios nostros. Panes autem hoc indicabāt, quod uetus sacerdotium panes propositionis, sicut scriptum est, portaret secum, & ueretur. Vter uero aquæ, quæ defecit, Iudaica purificatio significabitur defecitura: siue doctrina eorū carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne mortua ueteris hominis, præuaricationis sententia damnata, quæ nec refrigerium præstat, nec satisfiat sitim, sed æstu tepida uomitum facit. Quod uero errat Agar in solitudine cum filio suo: significat synagogam cum populo suo expulsam de terra sua sine sacerdotio & sacrificio, in toto orbe errare, & uiam quæ Christus est, penitus ignorare. Quod filius eius siti deperit: ostendit populum nullam habens spiritalem purificationem. Quod autem filium morientem siti sub arbore proiecit, & sic demonstrante angelo aspexit fontem: significabat quosdam ex eo populo ad umbram ligni crucis refugium perituros. Quod exclamat puer plorans, & exaudiuit eum Deus, & sic demonstrante angelo aspexit fontem: hoc pro illis dicit, qui ex Iudæis ad Christum conuertuntur, ac silentes retroactos errores exaudiuntur. Reseratisque oculis cordis uident fontem aquæ uitæ, id est, Christum filium Dei uiui, qui dicit: Ego sum fons aquæ uitæ: qui sitit, ueniat & bibat. Vnde Ismael exauditio interpretatur, angelus autem iste similitudo est Heliæ per quē populus iste est crediturus: sicut per Malachiam dicitur: Ecce ego mitto uobis Heliā, qui conuertat corda patrum in filios, & reliqua. Verum quod statim angelus Domini uocauit Agar, dicens: Surge, tolle puerum, quia in gentē magnam faciam eum: hoc significabat, siue quod copiosus Iudæorum populus esset regnaturus in seculo: siue quia cœlestis regni gloriam consecuturi essent, qui ex Iudæis credituri essent in Christum. Quod autem eundem angelum, qui loquitur ad Agar, prius angelum scriptura pronūciat, deinde Dominum filium Dei eundem fuisse credendum est, qui per legē & prophetas semper locutus est, qui propter obedientiam paternæ uoluntatis angelus uocatur, Deus autem secundum naturā patris: quia uerè & ipse est Deus, sicut & pater.

DE PVTEO IVRAMENTI,
HIERONYMVS.

Dixit Abraham ad Abimelech: Septem oves has accipies à me, ut sint in testimonium mihi, quia ego fodi puteum istum. Ideo cognominauit nomen loci illius Puteus iuramenti: quia

quæ iurauerant sibi ambo. Vbi hic legitur pu-
 tam iuramentum, in Hebræo habet Bersabee. Nunc
 quod sibi uelit intelligi, aperire non abnuet. Du-
 plex autem causa est, cur ita appellatus sit: siue
 quia septem agnas Abimelech de manu Abra-
 hae acceperit (septem enim dicuntur Sabee) si-
 ue quod sibi iurauerint, quia & iuramentum Sa-
 bae similiter appellatur. Quod si ante hanc cau-
 sam supra hoc nomē legimus, sciamus per pro-
 leptum dictum esse, sicut Bethel & Galgala: que
 utiq; usq; ad tempus, quo ita appellatae sunt, a-
 liter uocabantur. Notandum autem & ex prio-
 ribus & ex præfenti loco, quod Isaac non sit na-
 tus ad quercū Mambre, siue in Aulone Mam-
 bre, ut in Hebræo habetur, sed in Geraris, ubi &
 Bersabee usq; hodie oppidum est. quæ prouin-
 cia ante non grande tempus, ex diuisione præ-
 sidum Palæstinae, Salutaris est dicta. Huius rei
 testis est scriptura, quæ dicit: Et habitauit Abra-
 ham in terra Philistinorum diebus multis. Se-
 quitur. Et dixit ad Abraham Deus: Tolle filiū
 tuum, quem diligis Isaac, & uade in terram uis-
 sionis, &c. Quis sit locus iste uisionis uolo sci-
 re. Difficile est idioma linguæ Hebrææ in lati-
 num uertere sermonem, ubi nunc dicitur, Va-
 de in terram excelsum: in Hebræo habet Mo-
 ria, quod Aquila translulit *Μορια*, hoc est
 lucidā. Symmachus *Πορια*, hoc est uisio-
 nis. Aiunt ergo Hebræi hunc montem esse, in
 quo postea templum ædificatum est in area Or-
 nae Iebusæ, sicut & in Paralipomenon scriptū
 est. Et cœperunt ædificare templum mense fe-
 cundo, in secunda die mensis in monte Moria:
 qui idcirco illuminans interpretatur & lucēs,
 quia ibi est Dabir, hoc est oraculum Dei, & lex
 & spiritus sanctus, qui docet homines ueritatē,
 & inspirat prophetas. Sequitur. Et abiit in lo-
 cum quem condixit ei Deus in die tertia. No-
 tandum quod de Geraris usq; ad montem Mo-
 ria, id est, sedem templi iter dierum trium sit, &
 consequenter illuc die tertio peruenisse dicatur.
 Male igitur quidam æstimant, qui Abraham pu-
 rant illo tempore ad quercum habitasse Mam-
 bre, cum inde usq; ad montē Moria uix unius
 diei iter plenum sit. Sequitur: Et eleuauit oculos
 suos Abraham, & ecce aries post tergum
 eius tenebatur in uirgulto Sabech cornibus
 suis. Quomodo hoc intelligendum est. Rīdīcu-
 lam rem hoc in loco Emisenus Eusebius est lo-
 cutus. Sabech inquit, dicitur hircus, qui re-
 ctis cornibus, & ad carpendas arboris frondes
 sublimis attollitur. Rursum Aquila *συχυεω* in-
 terpretatus est, quem nos uepretem possumus
 dicere, uel spinetum. Et (ut uerbi uim interpre-
 temur) condensa & inter se implexa uirgulta.
 Vnde & Symmachus in eandē ductus opinio-
 nem: Et apparuit ait aries, post hoc retentus in
 rete cornibus suis. Verum quibusdam in hoc
 duntaxat loco melius uidentur interpretati esse
 Septuaginta & Theodotion, qui ipsum no-
 men Sabech posuerunt dicentes, In uirgultum
 Sabech cornibus suis. Etenim *συχυεω*, siue re-
 te, quod Aquila posuit, & Symmachus per sin-

literam scribi, hic uerò Sabech literam positā,
 ex quo manifestum esse non in interpretationem
 stirpium condensarum, & in modum retis in-
 ter se uirgulta contexta uerbum Sabech: sed no-
 men sonare uirgulti, quod ita Hebræicè dicitur.
 Ego uerò diligenter inquirens, *συχυεω* per Sa-
 mech literam scribi crebrò reperi. Sequitur. Et
 uocauit Abraham nomen loci illius, Dominus
 uidit. Cur hoc nomen accepit? Pro eo quod
 hic habet, Vidit: in Hebræo habet, Videbitur.
 Hoc autem apud Hebræos exiuit in prouerbi-
 um, ut si quando in angustia constituti sunt, &
 Domini optāt auxilio subleuari, dicant: In mō-
 te Dominus uidebitur: hoc est, sicut Abrahæ
 misertus est, miserebitur & nostri. Vnde & si-
 gnū dati arietis solent etiā nunc cornu clāgere.

RECAPITULATIO.

Iubetur Abraham immolare filium suū uni-
 cum, ille autem obtemperans Deo soluit uotū.
 Strauit alinum, imposuit ligna, seruos longè di-
 misit, solus cum filio ascendit, in triduo ad locū
 peruenit, antequam filius ueniret ad locum sa-
 crificij, ipse sibi immolandum ligna portabat.
 Deinde Abraham gladio armatur, & cum iam
 penè feriret, admonetur ut parceret: & non ta-
 men sine sacrificio, sine sanguine feruori cedit.
 Apparet namq; aries in uepre, inherens corni-
 bus, immolatur, peragiturq; sacrificium, pera-
 cto sacrificio, dicitur ad Abraham: Benedicam
 tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas
 coeli, & uelut arenam maris: possidebit semen
 tuum portas inimicorum suorum, & benedicē-
 tur in femine tuo omnes gentes terræ, quia ob-
 audisti uoci meæ.

EXPLICATIO SPIRITALIS.

Agere nunc uideamus, quid sub huius sacra-
 menti lateat mysterio. Iste enim Abraham quan-
 do filium unicum perduxit ad immolandū, ha-
 bebat personam Dei patris. Sed quid est, quod
 eum senex suscepit? Deus enim non senescit.
 Sed ipsa pronuntiatio de Christo iam quodā-
 modo senuerat, quando natus est Christus, in-
 choata est ab Adam, ubi dictum est: Erunt duo
 in carne una: sacramentum illud magnum, hoc
 est, in Christo & in ecclesia, completum est se-
 xta ætate seculi, quæ significat senectūm Abra-
 hæ: quia ipsum sacramentum Dei longæuum
 erat, & senectus Saræ in plebe Dei, hoc est in
 multitudine prophetarū hoc idem significat:
 quia in fine temporum ex ipsa plebe sanctarū
 animarum natus est Christus. Sterilitas autem
 eius intimat, quod in hoc seculo spe salui facti
 sumus, & in Christo tanquam in Isaac omnes
 nati sumus, quem partum ecclesiæ in fine tem-
 porum mirabili Dei gratia non naturali foccū-
 ditate prophetauit. Iam deinde sequentis histo-
 riæ sacramentum, quod imaginariē pertende-
 bat, inspicendum est. Quis ergo in Abraham
 (ut prædictum) per illam immolationem figu-
 rabatur, nisi pater excelsus? Quis in Isaac, nisi
 Christus? Nam sicut Abraham unicum & dile-
 ctum filium Deo uictimam obtulit: ita Domi-
 nus unicū filium suum pro nobis omnibus tra-
 didit.

didit. Et sicut Isaac ipse sibi ligna portabat, qui
 bus erat imponendus: ita & Christus gestabat
 in humeris lignum crucis, in quo erat crucifi-
 gendus. Duo autem serui illi dimisi, & nō per-
 ducti ad locum sacrificij, Iudgos figurabant: qui
 cum seruilliter uiuerent, & carnaliter saperent,
 non intelligebant humanitatem Christi, non
 intelligebant passionem eius: ideo non perue-
 nerunt ad locum sacrificij. Cur autem duo ser-
 ui, quia ipse in duas partes diuidendus erat.
 Quod factum est Salomone peccante, quando
 diuisus est idem populus loco regni, non erro-
 re impietatis, quibus etiam sæpe per prophetā
 dicitur: Auerfatrix Israel, & prauaricatrix Iu-
 da, & reliqua. Asinus eutem ille, insensata est
 stultitia Iudæorum: ista insensata stultitia por-
 tabat omnia sacramēta, & quod ferebat nescie-
 bat. Iam quod dictum est eis, Expectate hic cū
 asino, usq; reuertimur ad uos. Apostolum audi,
 Cæcitas ex parte in Israel facta est. Quæ cæci-
 tas ex parte est hic cum asino, ut plenitudo, in-
 quit gentium intraret: hoc est, postquam adora-
 uerimus, ubi sacrificium crucis Dominicæ im-
 pletum, per gentes fuerit prædicatum: hoc est,
 ut plenitudo gentium intraret. Quid est reuer-
 timur ad uos, & sic omnis Israel saluus fiet. Tri-
 duum autem illud, in quo uenerunt ad locū im-
 molationis, tres mundi ætates significantur: u-
 nam ante legē, aliam sub lege, tertiam sub gra-
 tia. Ante legem, ab Abraham usq; ad Moysem:
 sub lege, à Moysse usq; ad Ioannem, inde iam à
 Domino, & quicquid restat. Tertius dies gra-
 tia est, in qua tertia ætate quasi post triduum sa-
 cramentum sacrificij Christi completum est.
 Deinde Isaac ligatis pedibus altari superponi-
 tur: & Dominus in ligno suspensus cruci affigi-
 tur. Sed illud quod figuratum est in Isaac, trans-
 gressum est ad arietē. cur? quia Christus uisus,
 ipse enim filius, ipse agnus, filius, quia natus: a-
 ries, quia immolatus. Sed quid est quod in ue-
 pribus hærebat aries ille? crux cornua habet,
 sicut enim duo ligna cum compaginantur, in se
 speciem crucis reddunt. unde & scriptum est de
 eo, Cornua in manibus eius sunt. Cornibus ergo
 hærens aries, crucifixum Dominum signifi-
 cat. Vepres autem, spinæ sunt. Spinæ in quos
 & peccatores significant, qui suspenderunt Do-
 minum in cruce, inter spinas itaq; peccatorū Iu-
 dæorum suspensus est Dominus, sicut per Hiero-
 nimum idem dicit: Spinis peccatorum suorū
 circumdedit me populus hic. Alij hūc arietem
 cornibus in uepribus obligatū, eundem Chri-
 stum senserunt, antequam immolaretur spinis
 à Iudæis coronatum. Peracto igitur sacrificio
 dicitur ad Abraham: In femine tuo benedicen-
 tur omnes gentes. Quando enim hoc factum
 est, nisi quando dicit ille aries: Foderūt manus
 meas, & pedes meos, & dinumerauerunt om-
 nia ossa meā. Hoc enim quando peractum est il-
 lud in Psalmis sacrificium, tunc in ipso Psalmo
 dicitur est: Reminiscetur & conuertantur ad
 Dominum uniuersi fines terræ, & adorabunt in
 conspectu eius uniuersæ patriæ gentium. Quo

niam Domini est regnum, & ipse dominabitur
 gentium. Immolato ergo Abraham arietē pro
 Isaac filio suo, uocauit nomen loci illius, Domi-
 nus uidit: pro eo quod est, Dominus uidere fe-
 cit, utiq; per incarnationem. Sequitur de Iob &
 genere eius, ut ueritas patefacta clareat, edoce-
 ri cupio.

HERONYMVS. Et nunciauerunt Abra-
 ham dicentes: Ecce peperit Melcha, & ipsa fi-
 lios Nachor fratri tuo, Huz primogenitus e-
 ius, & Buz fratrem illius, & Camuel patrē Syro-
 rū, & Cased. Primogenitus Nachor fratris Ab-
 rahæ de Melcha uxore eius filia Atā natus est,
 Huz de cuius Iob stirpe descendit: sicut scriptū
 est in exordio uoluminis eius, Vir fuit in terra
 Huz, Iob nomen eius. Male igitur quidam æsti-
 mant, Iob de genere esse Esau: siquidem illud
 quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de Sy-
 ro sermone translatum est: & quartus sit ab Es-
 sau, & reliqua quæ ibi continentur, in Hebræis
 uoluminibus non habetur. Secundus natus est
 de Melcha Buz, quem Septuaginta Bauz tras-
 ferre uoluerint. Et ex huius genere est Balaam
 ille diuinus, ut Hebræi tradūt, qui in libro Iob
 dicitur Helius, primū uir sanctus & propheta
 Dei: postea per inobedientiam & delictū mu-
 nerum, dum Israeli maledicere cupit, diuini uo-
 cabulo nūcupatus. Et iratus est Helui filius Ba-
 rachiel Buzites. de huius uidelicet Buzi radi-
 ce descendens. Camuel uerò pater est Da-
 masci. Ipsa enim uocatur Aran, quæ hic pro Sy-
 ria scripta est. & ipso nomine legitur in Esaiā.
 Calēth quoq; quartus est, à quo Casdei, id est,
 Chaldæi postea uocati sunt.

DE OBITU SARAE.

HERONYMVS.

Qualem debemus accipere locum Arboc,
 in quo Sara mortua esse perhibetur. Mortua
 est, inquit, Sara in ciuitate Arboc, quæ est in
 ualle, hæc est Hebron in terra Chanaā. hoc au-
 tem quod hic positum est in ualle, in authenti-
 cis codicibus non habetur. Nomen quoq; ciui-
 tatis Arboc paulatim à scribentibus legentibusq;
 corruptum est. Neq; enim putandum Septua-
 ginta interpretes nomē ciuitatis Hebræe barba-
 ræ atq; corruptæ, & aliter quàm in suo eloquio
 dicitur, translulisse. Arboc enim nihil omnino
 significat: sed dicitur Arbec, hoc est quatuor:
 quia ibi Abraham, Isaac, & Iacob conditi sunt,
 & ipse princeps humani generis Adā, ut in le-
 su libro apertius demonstratur. Sequitur.

Dixitq; Ephron ad Abraham: Audi nos Domine rex, à Deo
 tu es nobis, in electo sepulchro nostro sepeli mortuum tuum.

Pro rege principem habet siue ducē. Nāsi
 quippe non rex, sed dux dicitur. Sequitur.

Et appendit Abraham Ephron argentum, quod locutus est
 in auribus filiorum Iet. In Hebræo sicut hic posui-
 mus, primum nomē eius scribitur Ephron, se-
 cundum Ephran. Postquam enim precio ui-
 ditus est ut sepulchrum uideret, & acciperet ar-
 gētum, licet cogente Abraham uau litera, quæ
 apud illos pro a legitur, ablata de eius nomi-
 ne est, ut pro eo Ephron appellatus est Ephrā,
 k lignis

significatē scriptura non eum fuisse consummate perfectæq; uirtutis, qui potuerit memorias uendere mortuorū. Sciunt igitur qui sepulchra uendunt, & nō coguntur ut accipiant precīū, sed à nolentibus quoq; extorquent, immutari nomen suum, & perire quid de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur occulte, quod inuitus acceperat.

RECAPITVLATIO.

Moritur Sara centesimo uicesimo anno uite suæ, & empto agro ab Ephron, sepeliunt eam. Sed quid sibi uelit quod Sara in sepulchro duplici sepelitur, nosse cupio. Hoc sanè sciendum, quia anima quæ seculo moritur, ut Deo uiuat, gemina uitæ requie suscipitur, id est, in actione boni operis, & contemplatione diuinitatis.

DE IVRAMENTO SERVI IN FŌEMORE ABRAHÆ.

HIERONYMVS.

ERat autem Abraham senex, dierumq; multorum. Dixitq; seruo suo seniori, qui supra omnia eius erat. Pone manum tuam sub femur meum, ut adiurem te per Deum cœli & terra, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum: sed ad terram & cognationem meam proficiaris, & inde accipies uxorem filio meo Isaac. Posuitq; seruus manum suam sub femur Abraham, & iurauit ei.

Cur in fœmore Abraham iurat, quasi in loco sancto Super uerbo hoc tradunt Hebræi, quod in sanctificatione, hoc est in circuncisione iura uerit. Nos autem dicimus iurasse eum in semine Abraham, hoc est in Christo, qui ex illo natus erat: iuxta Euangelistam Matthæum loquentem, Liber generationis Iesu Christi, filij David, filij Abraham. Sequitur.

Perrexitq; seruus in Mesopotamiam Syria, stetitq; iuxta fontem, & ecce Rebecca uenit ad aquam greges: & ait seruus, Ecce ego sto super fontem aquæ, & filie hominum ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam, & erit uirgo quæ egredietur ad hauriendum, cui ego dixerō, Da mihi aquam de hydra tua, ut bibā, & cetera, usq; ipsa est quam preparauit Dominus filio Domini mei, & quod sequitur. Tulitq; uir in aure auream didrachmum pondus eius.

Bace quod in hoc loco pro didrachmo scribitur, semucia est. Secel uerò qui Latino sermone sielus corruptè appellatur, unci pondus habet. Quid sibi uult q; sic tam uariè in translationibus inuenitur. In alijs namq; seruum Abraham dixisse comperi. Et ecce uirgo quæ egredietur ad hauriendum, &c. In alijs uerò pro uirgine adolescentulam legitimus, quæ quomodo sibi in uicem congruant, doce. In Hebræo namq; adolescentulam quoq; quæ Græco sermone νεανίς dicitur, ibi legitimus Alma: quod quidem in Esaia habetur nomine hoc loco, ubi in nostris codicibus scriptum est: Ecce uirgo concipiet & pariet. Et Aquila transfudit: Ecce adolescentula concipiet & pariet. Et in Hebræo: Ecce alma concipiet. Notandum ergo quod nomē Alma nunquam nisi in uirgine scribitur: & habet etymologiam ἀπαρκευμένη, id est, abscondita. Scriptum est siquidem in Iob, Et sapientia unde inue-

nietur, & quis locus intelligentiæ, & absconditur ab oculis omnis uiuentis. Vbi nunc diximus, Absconditur: in Hebræo propter declinationem uerbi aliter figuratum est, Naalma dicitur huic quid simile, licet masculino genere declinetur. Et in Regnorum libris scriptum est ex persona Helisei loquentis ad Giezi: Et Dominus abscondit à me. Ergo Alma quod interpretatur abscondita, id est, uirgo nimia diligentia custodita, mihi maioris laudis uidetur esse, quam uirgo. Virgo quippe iuxta Apostolū potest esse corpore, & non spiritu: abscondita uerò, quæ uirgo est, ἐπιπορευ uirginitatis habet, ut & uirgo sit & abscondita. Et quæ abscondita est, iuxta idioma linguæ Hebrææ, consequenter & uirgo est: quæ autem uirgo, non statim sequitur ut & abscondita sit. Hoc idem uerbum & in Exodo de Maria sorore Moyli uirgine legitur. Ostendant igitur Iudæi in scripturis aliquibi positum Alma, ubi adolescentulam tantum, & non uirginem sonet: & cōcedemus eis illud quod in Esaia apud nos dicitur, Ecce uirgo concipiet & pariet, non absconditam uirginem, sed adolescentulam significare iam nuptam. Sequitur.

Et dimiserunt Rebecca sororem suam & substantiam eius, & seruum Abraham & uiros qui cum eo erant. In Hebræo habet, Et dimiserunt Rebecca sororem suam, & nutricem eius & seruum Abraham & uiros ipsius. Decens quippe erat, ut ad nuptias absque parentibus uirgo proficiens, nutricis solatio foueretur. Sequitur.

Isaac namq; habitauit in terra Ausræ, & egressus est ut exeret in campo ad uesperam. Cuius significationis sit ista egressio Isaac in campū ad uesperam, scire desidero. hoc mihi uidetur significari uelle, unde à patre ad immolandum quōdam fuerat abductus. Quod autem ait, Et egressus est ut exeret in campo, quod Græce dicitur ἀπολεγειν, in Hebræo habet, Et egressus est Isaac ut loqueretur in agro declinate iam uespera. Significat autem secundum illud quod dominus solus orabat in mōte, etiam Isaac, qui in typo Domini fuit ad orationem, quasi uirum iustum domo egressū, & uel nona hora, uel ante solis occasū spiritales Deo uictimas obtulisse. Sequitur.

D. Vidensq; Rebecca Isaac, tulit theristrum, & operuit se. Theristrum quid sit expone. M. Theristrum etenim pallium dicitur, genus etiam nunc Arabici uestimenti, quo mulieres prouinciæ illius utuntur. Sequitur.

Et adiecit Abraham, & accepit uxorem nomine Cethurā, & peperit ei Zamram, & Iecsan & Madan, & Madian, Iesboc & Sue. Iecsan genuit Saba & Dadan, filij Dadan fuerunt Asurim, & Latufim, & Laomim, filij Madian Gephar, & Afer, Saba, & Enoch & Abida & Alede. Omnes filij Cethuræ deditq; Abraham uniuersa quæ habuit Isaac: filijs autem concubinarum quas habuit, dedit munera, & dimisit eos ab Isaac filio suo, cum adhuc uiueret in oriente ad orientalem plagam. D. Quæ est ista Cethura, aut quo ex genere, uel quæ sit interpretatio nominis eius, quæso ut dicas. M. Cethura Hebræo sermone copulata interpretatur, aut uicta: quam ob causam suspicantur Hebræi

Hebræi mutato nomine eandem esse Agar Aegyptiam, quæ Sara mortua transierit in uxorem, & uidetur decrepiti iam Abraham excusari atas, ne senex post mortem uxoris uetula no uis arguatur nuptijs lasciuisse. Nos quod incertum est relinquentes, hoc dicimus quod de Cethura nati filij Abraham iuxta históricos Hebræorum, occupauerint ἀγρωδύριον, & Arabiam quæ nunc uocatur ἀραβία, usq; ad mare rubrum. Dicitur autem unus ex posteris Abraham, qui appellabatur Apher, duxisse aduersus Libyam exercitum, & ibi uictis hostibus confesse, eiusq; posteros ex nomine atauī Aphricam nūcupasse. Huius rei testis est Alexander, qui dicitur Polyhistor, & Cleodemus cognomento Malchus, Græco sermone barbaram historiam retexentes. Quod autem & filij Dadan fuerunt Asurim, & Latofim, & Laomim, & Asurim in negociatores transferri putant; Latofim aris ferricq; metalla cudentes: Laomim uerò φιλάρη, id est, princeps multarum tribuū atq; populorum. Alij ob hoc Assurim uocatos Syros esse contendunt, & à plerisq; filijs Abraham ex Cethura, occupatas Indiæ regiones.

RECAPITVLATIO A IVRAMENTO SERUI IN FŌEMORE USQ; FILIOS CETHURÆ.

ANimaduertendum cur Abraham seruo suo dixerit, postulans iureiurando fidem. Pone, inquit, manum tuam sub fœmore meo, & adiuuro te per Deum cœli. Quid sibi uult, Deus cœli ad fœmur Abraham, nisi ut cognoscatur sacramentum. Per fœmur enim genus intelligitur. Ergo quæ fuit illa coniuratio, nisi quia significabatur de genere Abraham in carne uenturum Deum cœli. Senior autem iste imaginem habuit legis, per quam sponsa, id est, Christi ecclesia deipondebatur. Abijt itaq; puer in Mesopotamiam, in ciuitatem Nachor, stetitq; circa fontem quarens sponfam filio Domini sui: sic & lex, quæ post fidem est, uenit ad fontem baptisimatīs, ibi orans occurrit ei uirgo Rebecca, id est, ecclesia. Vidit autem Rebecca puerum, id est, sermonem propheticum, deponit de humero hydriam, utiq; elatam seculi facundiam, & ad humilem propheticum se inclinat sermonem. Accepit autem à puero in aurem auream, id est, suscepit fidei ornamenta, uel morum, uel etiam aureos scripturarum sensus, & clarum argenti eloquium: sicq; secuta puerum Rebecca uenit ad Isaac. Secuta uerbum propheticum ecclesia, uenit ad Christū, quæ tamen cameli dorso deducitur: quia ad Christum ex gentilitate ecclesia properans intortis uitiosisq; uitæ ueteris conuersationibus inuenitur. Quæ Isaac uero descendit de camelo: quia Domino agnito uictia sua gentilitas deseruit, & ab elatione celsitudinis uitam humilitatis petiuit. Quæ etiam & uerecundata pallio uelabatur, quia coram eo de erroribus prioris uitæ confunditur. Quod uero inclinatio iam die egressus est in agrū Isaac: hoc significabat, quod extremo huius mundi tempore uelut in diei fine ueniens Christus, qui quasi in agrum foras exijt: quia cum sit inui-

libilis, se tamen uisibilem in hoc mundo uenienti ex gentibus ecclesiæ demonstrauit. Inuenit autem eum ecclesia ad puteum uisionis, id est, in contemplatione & intelligentia ueritatis, ubi intellectum percipiat altiolem: siue lapulatur sponso suo Christo, adherens illi gloria æternitatis & regnū. Sequitur. Quid enim sibi uelit, quod Abraham post obitum Sara Cethuram duxit uxorem? nunquid ob incōtinentiam, dum esset iam ætate grandæuis, absit, sed propter filiorum procreationē, dum illi semen quasi stellæ cœli ex Isaac filio promitteretur. Ergo uideamus, quid sibi uelit ista Cethura: nisi quia sicut Agar & Ismael significauerunt carnales ueteris testamenti, sic & Cethura & filij eius significabant hæreticos, qui se ad testamentum nouum æstimant pertinere: sed filij concubina dicitur. Sola Sara semper uxor uocatur, sicut scriptum est: Vna est columna mea, una est perfecta mea. Sequitur. Quid datur intelligi, quod Abraham cuncta quæ possidebat, dedit filio suo Isaac, filijs autem concubinarū largitus est munera, & separauit abinuicem. Dantur quippe & nonnulla munera filijs concubinarum, id est, carnalium, sed nō perueniunt ad regnū promissum nec hæretici nec Iudæi, quia carnalia lucra sectantur. præter Isaac enim nullus est hæres, utiq; quia non filij carnis, sed filij promissionis deputantur in semine.

DE MORTE ABRAHÆ.

HIERONYMVS. Et mortuus est Abraham in senectute bona, senex & plenus dierū, & collectus est ad populum suum. Male in Septuaginta interpretibus additum est, Abraham deficiens mortuus est: quia non cōuenit Abraham deficere & minui. Illud quoq; quod nos posuimus, In senectute bona, senex & plenus: in Græcis codicibus ponitur, Plenus dierū, quod cum sensum uideatur exponere, eo quod luce & diei operibus plenus occubuerit.

ITEM HÆC NOMINA FILIORUM ISMAEL IN GENERATIONIBUS SUIS & NOMINIBUS.

HIERONYMVS.

Primogenitus Ismaelis Nabaioth & Cedar, & reliqui usque ad eum locum, ubi ait: Et habitauerunt ab Euila, usq; Sar, quæ est contra faciem Aegypti uenientibus in Assyrios, in conspectu omnium fratrum suorum cecidit.

Duodecim filij nascuntur Ismaeli: ex quibus primogenitus fuit Nabaioth, à quo omnis regio ab Euphrate usq; ad mare rubrum Nabaithena usq; hodie dicitur, quæ pars Arabiæ est. Nam & filia earum, oppidaq; ac pagi & munita castella, & tribus horum appellatione celebrantur ab uno ex his Cedar in deserto, & Dumma alia regio, & Theman ad Ausrum, & Cedma ad Orientalem plagam dicitur. Quod autem in extremo huius capituli iuxta Septuaginta legitur, Contra faciem omnium fratrum suorum habitabit: uerius est illud quod nos posuimus, Coram omnibus fratribus suis occubuit.

id est, in manibus omnium filiorum suorū mortuus est superstitib. liberis, & nullo prius morte prærepto. Fratres autem pro filijs appellari Iacob ad Laban demonstrat, dicens: Quid est peccatum meum, quia persecutus es post me: & quia scrutatus es omnia uasa mea: Quid inuenisti de uniuersis uasis domus tuæ: ponatur coram fratribus meis & fratribus tuis, & iudicent inter nos. Nec enim possumus credere, ut scriptura commemorat, quod Iacob exceptis liberis, secum fratres aliquos habuerit.

SEQUITUR DE CONCEPTIONE REBECCÆ.

Deprecatusq; est Isaac Dominū pro uxore sua, eo quod sterilis esset, & exaudivit eum, deditq; conceptum Rebecca.

HIERONYMVS. Et concepit Rebecca, & mouebantur filij eius in ea. Pro motione Septuaginta posuerūt interpretes *ἐκινετώ*, id est, ludebant: uel ut Aquila transtulit, confringebantur filij in utero eius. Symmachus uerò *ἀνταρτώ*, id est, in similitudine nauis in superficie ferebantur. Sequitur. Egressusq; primus rubeus sicut pilosus. Vbi nos pilosum posuimus, in Hebræo habet Sear. Vnde & Esau, sicut & alibi legimus, Sear, id est, pilosus est dicitur.

GREGORIUS.

D. Deus Abraham promisit dicens, In Isaac uocabitur tibi semen: cui etiam dixit, Patrem multarum gentium posui te. cui rursum promisit dicens: Benedicens benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & uelut arenam, quæ est in litore maris. Quare aperte constat, quia omnipotens Deus semē Abraham multiplicare per Isaac prædestinauerat: & tamē scriptum est, Deprecatus est Isaac Dominū pro uxore sua, eo quod sterilis esset: qui exaudivit eum, & dedit cōceptum Rebecca. Si ergo multiplicatio generis Abraham per Isaac prædestinata fuit, cur coniugem sterilem accepit? Ea namq; quæ uiri sancti orando efficiunt, ita prædestinata sunt, ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoq; perennis regni prædestinatio ita est ab omnipotente Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perueniāt, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis omnipotens Deus ante secula donare disposuit. Quod utrum uerum sit, pensa quæ proposuisti, & concite uales probare: quia prædestinatio precibus impletur, quando is in quo multiplicare semē Abraham prædestinauerat, oratione obtinuit, ut filios habere potuisset.

RECAPITVLATIO.

Igitur Isaac dum rogaret Dominum, ut pareret uxor eius, quæ sterilis erat, concessit Dominus quæ postulabat, illi dabanturq; gemini in utero eius inclusi angustia: quæ dum agerentur, interrogauit Dominum, accepit responsum: Dux gentes in utero tuo sunt, & duo populi de uentre tuo diuentur, populusq; populum superabit, & maior seruiet minori. Quod figuratim factum etiam ipsis Iudeis non credentibus notum est, qualiter populus ecclesiæ synagoge

populum superabit, & quomodo plebs Iudeorum tempore maior seruit minori populo Christianorum. Siquidem & in singulis nobis hoc dici potest, quod dux gentes & duo populi sunt intra nos, uitiorum scilicet atq; uirtutum: sed iste minor est, ille maior. Semper enim plures sunt mali, quam boni: & uitia numerosiora uirtutibus sunt: sed tamen & in nobis gratia Dei populus populum superat, & maior seruit minori. Seruit etenim caro spiritui, & uitia uirtutibus cedunt. Procedit enim Esau primus rufus, & totus tanquam pellis hirsutus. Deinde exiit frater eius Iacob, & manus eius implexerat calcaneo Esau. Sed cur ille totus rubeus & hispidus, nisi quia populus prior prophetarum & Christi fuit cruore pollutus, ac peccati & nequitie squalore extitit circūdatus. Cuius ideo minor calcaneum tenuit, quia mysticē maiore populum minor superaturus esset. Sequitur.

Factus est Esau uir gnarus uenandi, & homo agricola. Iacob autem simplex habitabat in tabernaculis. Et sicut in alia translatione habetur, habitauit domi.

GREGORIUS. Quid per uenationem Esau, nisi eorum uita figuratur, qui in exterioribus uoluptatibus fulti carnem sequuntur: qui etiam agricola esse describitur, quia amatores seculi huius tanto magis exteriora incolunt, quanto interiora sua inculca derelinquunt. Iacob uerò simplex in tabernaculis habitare perhibetur: quia nimirum omnes qui in curis exterioribus spargere fugiunt, simplices in cogitatione atq; in conscientia sua habitatione consistunt. In tabernaculis enim aut in domo habitare, est se intra mentis secreta restringere, & nequaquam exterius per desideria dissipare, ne dum ad multa foras inhiāt, à seipsis alienatis cogitationibus recedant.

HIERONYMVS.

Dixitq; Esau ad Iacob: Da mihi gustum de coctione ista rubea, quia deficio. Propterea uocatum est nomen eius Edom. Rubrum enim siue fuluū lingua Hebræa Edom dicitur. Ab eo igitur quod rubro cibo uēdiderit primitiua sua fului, id est, Edom fortitus est nomen.

GREGORIUS.

De Esau quod propter lenticulam fratri uendiderit primogenita, ita ait: Sciendū quia quinque nos modis gulæ uitium tentat. aliquando namq; indigentia tempora præuenit, aliquando tempus non præuenit, sed cibos lautiores querit. Aliquando qualibet sumenda sunt, & preparare curatius expetit. Aliquando autem & qualitate ciborum & tempore congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram refectionis excedit. Nonnunquā uerò & abiecius est qd desiderat, & tamē in ipso actu immēsi desiderij deterius peccat: quæ uitiorū tēpora melius ostendimus, si hæc exēplis euidentiorib. appbeamus. Mortis quippe sententiā patris ore Ionathan meruit, qd in gustu mellis cōstiturū edēdi tēpus antecessit: & ex Aegypto populus eductus in eremo occubuit, quia despecto manna cibos

cibos carniū petijt, quos lautiores putauit. Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quod ex eorū uoto sacerdotis puer non antiquo more coctas ueller de sacrificio carnes accipere, sed crudas quereret, quas accuratius exhiberet. Et cum ad Hierusalem dicitur: Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis, tuæ superbia, saturitas panis, & abundantia aquæ: aperte ostenditur, quod idcirco salutem perdidit, quia cum superbię uitio mensuram immoderate refectionis excessisset. Hinc primogenitorum gloriam amisit, quia magno actu desiderabilem cibum, id est, lenticulam concupiuit: quam dum uendit primogenitis prætulit, quomodo in illo appetitu anhelaret, indicauit. Neq; enim cibus, sed appetitus in uitio est. Vnde & lautiores cibos plerūque sine culpa sumimus, & abiecius non sine reatu concupiscentiæ degustamus. Hic quippe, quem diximus Esau, primatū pro lenticula perdidit: & Helias in eremo uirtute corporis carnis edendo seruauit. Vnde & antiquus hostis, quia non cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, & primum sibi hominem non carne, sed poma subdidit: & secundū non carne, sed pane tentauit. Hinc quod plerūq; Adam culpa committitur, etiam cum abiecia & uilia sumuntur. Neq; Adam etenim solus ut à uerito se poma contineret, præceptū prohibitionis accepit. Nam cum alimenta quædam salutis nostræ Deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam uetat. & cum concupiscentes noxia attingimus, profectō quid aliud quàm uetita degustamus. Ea itaq; sumenda sunt, quæ naturæ necessitas querit, & non quæ edendi libido suggerit, ne si hæc moderata discretio minus caute prospexerit, illicita se concupiscentiæ quis uoragine mergat.

ISIDORVS.

Nam quod iste Esau primogenita sua propter escā fratri suo iuniori uenundedit, ac postmodum paterna benedictione sibi promissa priuatus est: significat eundem populum Israeliticum, qui ideo ut Exodi indicat liber, primogenitus filius nuncupatus est, non solū primatus sui honorem amisit, uerum etiam & regni cœlestis pramium preparatum adipisci nō meruit: Domino quodammodo id eidem exprobrante, cum dicit, Auferetur a uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti uoluntatem eius. Primogenita autem, ipsa uestis erat sacerdotalis, qua maiores nati cum benedictione patris induti, uictimas Deo uelut pontifices offerebāt. Hoc donum terreni amoris desiderio caruerūt Iudæi cum gloria regni futuri Sequitur.

Orta dehinc fame super terram, abiit Isaac ad Abimelech regem Palestinorum in Gerara.

HIERONYMVS. Seminauit autem Isaac in terra illa, & inuenit in anno illo centuplum hordei. Licet in aliena terra seminauerit Isaac, tamen non puto, quia ei tanta fertilitas hordei fuerit. Vnde melius puto illud esse, quod habetur in Hebræo, & Aquila quoq; transtulit, Et inuenit in illo anno centuplum glimatum, id est,

Bedæ tom. s.

ἐκείνου ἐνεσπορέθη. Licet enim eisdem literis & estimatione scribatur, & hordeum: tamen estimatione Searim leguntur, hordea uerò Seorim. Tacens autem scriptura genus frugum, quod centuplicauerit, uidetur mihi cunctarum in illo uirtutum ostendisse multiplicationē. Deniq; sequitur. Et benedixit ei Dominus, & magnificatus est uir, & ambulabat uadens magnificatus, donec magnus fieret ualde siue uehementer. Felicitas autem hordei, ignoro si multiplicati, quem posset facere gloriosum. Sequitur.

Et abiit inde Isaac, & uenit in uallem Gerarim, & habitauit ibi. Pro ualle torrentem habet in Hebræo. neque enim Isaac, postquam magnus factus est, habitare poterat in ualle. habitauit autem in torrente de quo scriptum est: De torrente bibit in uia. De quo etiam Helias tempore famis bibit. Sed quia Helias nō erat ut Christus, ideo ei torrens ille aruit. Dominus enim noster etiam in torrente traditus est, dedicans regenerationem nostrā & baptismi sacramentū. Sequitur.

Et fodit puteum Isaac in ualle Gerarim, & inuenit ibi puteum aquæ uiuæ. Et hic pro ualle torrentem habet. Nunquā enim in ualle inuenitur puteus aquæ uiuæ. Sequitur.

Et foderunt puteum alterum, & altercati sunt etiam super eum, & uocauit nomen eius inimicia. Pro inimicitijs quod Aquila transtulit & Symmachus, *τὴν ἀντιπαρῆσαν* & *ἐναντιώσαν*: id est, aduersum atq; contrarium in Hebræo habet, satana. Ex quo intelligimus satana contrarium interpretari.

Et foderunt puteum alterum, & nō litigauerunt cum eis, & uocauit nomen eius latitudo. Pro latitudine in Hebræo habet, Rohoboth, ad probādū illud quod supra diximus. Ipse edificauit Ninium ciuitatē & Rohoboth, hoc est, plateas eius. Sequitur.

Et Abimelech iuit ad eum de Geraris & Chorath pronus eius, & Phicol princeps miliciæ eius.

Pro Ochozat in Hebræo habet, collegium amicorum eius: ut non tam hominem significet quàm amicorum turbam, quæ cum rege uenerat: in quibus fuit & Phicol princeps exercitus. Sequitur.

Et uenerunt serui Isaac, & nunciauerunt de puteo, quem foderunt, & dixerunt ei: inuenimus aquam, & uocauit nomen eius saturitas. Nescio quomodo in LXX. interpretibus habeatur, Et uenerunt pueri Isaac, & nunciauerunt de puteo, quem foderunt: dixeruntq; ei, Non inuenimus aquā, & uocauit nomen eius iuramentū. Quæ enim etymologia est propterea uocari iuramentum, quod aquam nō inuenisset? Econtrario in Hebræo, cui interpretatiō Aquila quoq; cōsentit & Symmachus: hoc significat, quod inuenit aquā, & propterea appellatus sit puteus ipse saturitas. Et uocata est ciuitas Beer saba: hoc est, puteus saturitatis. Licet enim supra ex uerbo iuramenti siue ex septenario ouium numero, quod saba dicitur, asseruimus Beer saba appellatam: tamen nunc ex eo quod aqua inuenta est, Isaac ad nomē eius ciuitatis, quæ ita uocabatur alludens, declinauit paululum literam, & prostridulo Hebræorū lin, à quo Sabe incipitur, græcū sigma, id est, Hebræorum

Hebræorum samech posuit. Alioquin & iuxta allegoriæ legem post tantos puteos in fine uirtutum nequaquam congruit, ut Isaac aquam minimè repererit.

RECAPITVLATIO VNDE SVpra.

Ex præcepto iraq; & benedictione Domini iuit Isaac ad Abimelech regem Palæstinorum, ibiq; uxorem suam Rebeccam sororem finxit causa timoris, quam rex alienigena Isaac coniugem tunc esse cognouit, quando eum cum ea ludentem uidit. Quid autem sibi uelit in sacramento Christi & ecclesiæ, quod tantus patriarcha cum coniuge iuserit, coniugiumq; illud inde sit cognitum. Vidit profecto quisquis, ne aliquid errando in ecclesia peccet, si secretum uiri eius in scripturis sanctis diligenter intueatur, & inuenit eum maiestatem suam, qua in forma Dei æqualis est patri, paulisper abscondisse in forma serui, ut eius capax esse humana infirmitas possit: eoq; modo se coniugii congruenter aptaret. Quid enim absurdū, imò quid non conuenienter futurorum prænuntiationi accōmodatum, si propheta Dei carnale aliquid lusit, ut eum caperet affectus uxoris: cum ipsum uerbum Dei caro factum sit, ut habitaret in nobis. Post hæc refert scriptura illud, quod Isaac postquam eum benedixit Dominus, & magnificatus est ualde, aggressus est opus, & cepit fodere puteos, quos foderant pueri patris eius Abraham: sed inuidentes ei Palæstini, obstruxerunt eos, implentes humo, & reliqua. Quis est iste Isaac, nisi Saluator noster, qui dum descendisset in istum torrentē Gerara, primo omnium illos puteos fodere uult, quos foderat pueri patris sui, id est, Moyses puteum legis foderat: Dauid, Salomon & propheta libros scripserunt ueteris Testamenti, quos tamen terrena & sordida repleuerat intelligentia Iudæorum & hereticorum. Hos cum uellet purgare Isaac, ut ostenderet quia quæcumq; lex & propheta dixerit, de ipso dixerunt: rixati sunt eū Philistini, id est Iudei, à regno Dei alieni, sed discedit ab eis. Nō enim potest esse cum eis, qui in puteis aquam habere nolunt, sed terram, & dicit eis: Ecce relinquitur uobis domus uestra deserta. Fodit ergo Isaac nouum puteum, imò Isaac pueri fodiunt. Pueri sunt Isaac, Mattheus, Marcus, Lucas, Ioannes, Petrus, Iacobus, Iudas, Paulus, & reliqui qui omnes noui Testamenti puteum foderūt, & inuenerunt aquam uitam, quæ sit fons aquæ salientis in uitam æternam. Sed pro his adhuc altercantur illi, qui terrena sapiunt, nec noua conditi patiuntur, nec uetera purgari Euangelicis puteis contradicunt, apostolis aduersantur: & quoniam in omnibus contradicunt, litigantes, dicitur ad eos: Quoniam indignos uos fecistis gratia Dei, ex hoc iam ad gentes ibimus. Post hæc fodit tertium puteum Isaac, & appellauit nomen eius latitudo dicens: Nunc dilatauit nos Deus, & crescere fecit super terram. Verè dilatatus est Isaac, id est Christus, & impleuit omnē terram scientia trinitatis, & in toto orbe latitudinē ecclesiæ collocauit. Prius notus tan-

tum erat in Iudæa Deus, & in Israel nominabatur: nunc autē in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorū. Exeunt enim pueri Isaac per uniuersum orbem terræ, foderunt puteos, & aquam omnibus ostēderunt, baptizantes apostoli omnes gentes in nomine patris, & filij & spiritus sancti. D. Sed quid est quod puteos, quos Abraham aperuit, Isaac sic eos uocauit, sicut & pater eius? M. Sciē dum sanē, quia Moyses apud nos etiā Moyses appellatur, ut propheta uniusquisq; nomine uocantur, nec mutantur, quasi eorundem uocabula puteorum, hæc mysticē.

GREGORIVS. Moraliter autem Isaac apud alienā gentē puteos fodisse describitur: quo uidelicet exemplo discimus, ut in hac peregrinationis ærumna positi, cogitationū nostrarū profunda penetremus, & quousq; nobis ueræ intelligentiæ aqua respondeat, nequaquā nostræ inquisitionis manus ad exhaurienda cordis terræ torpescat. Quos tamen puteos allophyli insidiantes replent: quia nimirum immundi spiritus cum nos studiose cōfiteri peccata nostra cōspiciunt, molestas nobis tentationū cogitationes immergūt. Et quia si sæpē eloquijs sacris intendimus, malignorū spiritū insidias grauius toleramus: quia menti nostræ terrenarū cogitationū puluerē aspergūt, ut intētionis nostræ oculos à luce intimæ uisionis obscurent. Vnde semper mens euacuāda est, incessanterq; fodēda, neli indiscussa relinquitur, usq; ad tumorem peruersorū operū cogitationū super nos terra cumuletur. Vnde ad Ezechielem dicitur: Fili hominis, sode parietem, id est, cordis duritiam crebris perferuationum ictibus rumpe.

DE GENERATIONIBVS FILIORVM Isaac, Hieronymus in libro Quæst.

Dixitq; Iacob: Ecce Esau frater meus, uir pilosus est, & ego uir lenis. Vbi nos pilosū legimus, in Hebræo habet Seir, unde postea nōs Seor, & regio in qua uersabatur, est dicta, diximus de hoc & supra.

Et sumpsit Rebecca uestimenta filij sui maioris, quæ erāt desiderabilia ualde, apud se domi. Et in hoc loco tradunt Hebræi, ut iam intima uimus, primogenitos suos officio sacerdotū, & habuisse uestimentū sacerdotale, quo induti uictimas offerebant, anteq; Aaron in sacerdotiū eligeretur. Sequitur.

Et dixit Esau: Iuste uocatum est nomen eius Iacob, supplantauit enim me ecce secundo. Iacob supplantator interpretatur, eo igitur quod fratrem arte deceperit: alludit ad nomen, qui ideo Iacob antè uocatus est, quod mortui fratris plantam apprehenderat. Sequitur.

Dixitq; Isaac ad Esau: Pacta benedictione Iacob fratri tuo seruiet, & erit tempus, quando depones iugū illius de collo tuo.

Significat quod Idumæi seruituri sint Iudæis, & tempus esse uenturū, quando de collo iugum seruitutis abiciatur, eorumq; imperio cōtradican. Secundum autem Septuaginta interpretes ita habet, Erit autem cum deponeris & solueris iugū de collo tuo: uideretur pendere sententia, nec esse completa.

HIERONYMVS DAMASO, D.

CVr Isaac uir iustus, & Deo charus non cui uoluit, sed cui noluit deceptus errore benedixit? M. Differo paulisper typos, & ea quæ à maioribus nostris super hoc loco interpretata sunt, prætereo: non quia opinionem eorū non acquiescam, sed quod tu illic tantum quæras quare uir iustus aliquid ignorauerit, & contra suam fecerit uoluntatem. Ad quod districte respondendum est, nullum hominē excepto eo qui ob nostram salutem carnē est dignatus assumere, pleenam habuisse scientiam, & certissima doctrinā fluente potare. Vnde nec mirum, si tam celsus patriarcha aliquid ignorauerit, ex parte namq; cognouit, & ex parte prophetauit, & nunc per speculum uidit in enigmate: & secundū quod oportet orare, nescire nos dicit. Quia cum uenerit quod perfectū est, tunc quod ex parte est destruetur, sed quod uidit homo, uidit in facie, Deus autem inspicit cor. Et sicut Samuel nesciuit quæ ex filijs Iesse benedicere deberet, prius quam Domino reuelante cognouit: ut Dauid, qui erat in pascuis ungi deberet in regem. Aut sicut Heliseus propheta prohibēte Giezi puero suo, mulierem Sunamitem dicebat: Dimitte eam, anima enim eius in angustia est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi, & reliqua. Vnde nec mirum est, Isaac patriarcham in suam maxime utilitatem nescisse, quid facerem cum eo magis eo tempore erraret, quo filium sanguinariē deditum uoluptati, & eum qui fratrem postea possit occidere, prætermisso illo innocenter habitabat, domi uellet discurrere, & suam magis quam Dei statueret uoluntatem. Ergo puto diuinæ dispensationis fuisse, ut oculis cæcarentur: & cum ipse diceret, Vox quidem uox Iacob est, manus autem manus sunt Esau. Tamen non intelligeret minorem esse filium, qui ad benedictionem fratris præceptor aliterat. Iunilius. D. Quid est typus, quem disse dixisti superius? M. Quem nos figuram dicimus, siue formā, sicut dicit Apostolus: Omnia enim in figura continebantur illis, & iterum, Adā qui est forma futuri, nec enim ab re est unū aliquid multis significare. D. Quid est ergo typus uel figuræ? M. Præsentium aut præteritarum aut futurarum ignorantia per opera, secundum id quod opera sunt manifestatio. D. Da præteritorum typos. M. Vt est catechumenorum humilitas, typum enim gerūt ad ea paradisi exclusi, & ex conscientia delictorum diuinū metuentes aspectum, propter quod & per publicum capitibus reclusis incedunt. D. Da in præsentibus. M. Vt Aaron uestis, quæ duodecim tribuum nomina lapidibus insignita gestabat: ostendens se pro omni quidāmodo populo supplicare. D. Da de futuris. M. In his nulla est difficultas, tamen ex superfluo ut in duobus filijs Isaac duo testamenta mōstrata sunt. D. Quoniam & de prophetia similem penē diffinitionem diximus, quid in terest. M. Quæ in prophetia uerbis secundū hoc quæ uerba sunt, futura significantur. In typis autē res declaratur in rebus. Possunt tamē hæc duo

ita diffinitione misceri, ut dicamus: quia prophetia est typus in uerbis, secundum id quod uerba sunt, & econtrā, typus est prophetia in rebus, in quantum res esse noscuntur, hæc de typis, figuris uel formis hoc in loco dictum sufficiat.

ITEM VNDE SVpra GREGORIVS, D.

Quid significare uelit actus Esau & Iacob, qui aliter ad uenatum mittitur, ut bene dicitur: aliter uerò per suppositionem matris à patre benedicitur. M. Liquidò constat, quia iuxta sacre lectionis historiam pascitur: in qua uidelicet historia se ad intellectum paulo subtilius stringatur. Vide quia Iacob primogeniti benedictionē non per fraudem subripuit, sed ut sibi debitā accepit, quam à concedente fratre delentis mercede cōparauit. At uerò si quis altius sentiens utrunq; factū uelit per allegoriæ arcana discutere, protinus ab historia in mysterium surgat. D. Quid est enim quod Isaac de maioris filij sui uenatione uesci cōcupiscit? *ἀναγωγῆς*. M. Omnipotens etenim Deus Iudaici populi bona operatione pasci desiderauit, sed illo tardante minorem Rebecca supposuit: quia dū Iudaicus populus bona opera foras quarit, gentiliū populū mater gratia introduxit, ut omnipotenti patri cibū boni operis offerret, & benedictionem maioris fratris acciperet, qui eosdē cibos ex domesticis animalibus prebuit: quia gentilis populus placere Deo de exterioribus, sacrificijs nō quarit, per uocē prophete dicit: In me sunt Deus nota tua, quæ reddā laudationes tibi. D. Quid est quod Iacob manus ac brachia & collum hœdinis pellib. texit? M. Hœdus sæpē pro peccato offerri cōsueuit, & gentilis populus, dū se cōfiteri peccatorē nō erubescit, carnis in se peccata maculat. D. Quid sibi uult quod uestimentis maioris fratris Iacob induitur? M. Sacra nāq; scripturæ præceptis, quæ maiori populo data fuerant, in bona operatione uestitus est, & eis minor in domo utitur, quæ maior foras exiens nō poruit, dum solā in eis literā adtendit. D. Quid indicat quod Isaac eundem filium nescit, quæ benedicit? M. De gentili ergo populo Dñs per psalmistā dicit: Populus quē nō cognoui, seruitūte mihi, &c. D. Quid est quod per præsentē filium nō uidit, & tamen in futuro ei multa preuidit? M. Omnipotēs enim Deus, cū per prophetas suos prædixerit gentilitatem gratiā prærogandā, eā in præsentī per gratiā non uidit, quā tunc in errore dereliquit: & tamen quia hanc quandoq; collecturus erat, per benedictionis gratiā preuidit. Vnde & eidē Iacob gentilis populi figurā tenētī in benedictione dicitur: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dñs Deus. Sicut enim in Euangelio ueritas dicit: Ager est hic mūdus. Et quia electorū populus in uniuerso mundo uirtutibus redolet. Odor fidei, odor est agri pleni. Aliter namq; olet flos unæ, quia magna est uirtus & opinio prædicatorum, qui debriant mentes credentium. Aliter flos oliuæ, quia suauis est opus misericordie, quod more olei resouet & relucet. Aliter flos rosæ, quia mira

est flagrantia, quæ rutilat & redolet ex cruore martyrum. Aliter flos lilij, quia cædida uita carnis est de incorruptiõe uirginitatis. Aliter flos uiolæ, quia magna est uirtus humilium, qui ex desiderio loca ultima tenentes, super humilitatem in altum à terra non subleuant, & cœlestis regni purpuram in mente seruant. Aliter redolet spica, cum ad maturitatem perducitur: quia bonorum operum perfectio ad saturitatem eorum qui iusticiam esuriunt preparantur. Quia ergo gentilis populus in electis suis ubiq; per mundum sparsus est, & ex eis uirtutibus quas agit, omnes qui intelligunt odore bonæ opinionis replet, dicatur recte: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni. Sed quia eandem uirtutes ex semetipso non habet, adiungit: Cui benedixit Dominus Deus. Et quoniam ipsidem electorum populus per quosdã uerò in actiue uitæ solummodo opere pinguefcit: recte illud additur. Det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam. Ros enim de super subtiliter cadit, & totiens de rore cœli accipimus, quotiens per infusionem contemplationis intimæ aliquid tenuiter uidemus. Cum uerò bona opera etiã per corpus agimus, de terræ pinguedine ditamur. D. Quid est quod Esau tarde ad patrem rediit. M. Constat proculdubio, quod Iudaicus populus ad placandum Dominum serò reuertitur: cui & hoc in benedictione dicitur. Tempusq; erit cum soluat iugum de collo tuo: quia à seruitute peccati Iudaicus populus in fine liberatur. Sicut scriptum est: Donec plenitudo gentium introierit, & sic omnis Israel saluus fiet.

ITEM VNDE SUPRA IPSE QUI SUPRA.

Liquidò constat, quod nullus Iudaorum qui plenè legem didicit, aduentum redemptoris nostri ignorauit: unde & Herodes rex magorù occursum perterritus, sacerdotes ac principes studuit solertiter inquirere, ubi Christum nacturum esse præscirent. cui protinus responderunt, In Bethlehem Iudæ. Prius ergo nouerant, quem passionis tempore dum despicerent, ignorabant. Quorum notitia prior, & ignorantia posterior bene ac breuiter Isaac castigante signatur, qui dum Iacob benediceret, & quid eueniret in futuro præuidebat, & quis illi præsens assisteret nesciebat. Sic quippe Israelitarù populus, qui prophetiæ mysteria acceperunt, sed tamen cæcos oculos in contemplatione tenuit, qui eum præsentem non uidit, de quo tam multa in futuro præuidit. ante se enim positum nequaquã cernere ualuit, cuius aduentus potentiam longè ante nunciavit.

ITEM RECAPITULATIO VNDE SUPRA.

De benedictione Iacob quid figuraliter indicauerit, Hippolyti martyris uerba sicut excellentissimè sciētiae ac doctrinæ Hieronymus explicauit. in hoc loco ponenda sunt. Isaac, inquit, portat imaginem Dei patris: Rebecca, spiritus sancti: Esau, populi prioris & zabuli: Iacob, ecclesiæ & Christi. Seniisse Isaac, cõsummatio

nem orbis ostendit. Oculos illius caligasse, fidè perisse de mundo, & religionis lumen ante eum neglectum esse denunciat. Quod filius maior uocatur, acceptio legis est Iudaorù. Quod escas eius, atq; capturam dilexit pater, homines sunt ab errore saluati, quos per doctrinã iustus quærenatur. Sermo Dei repromissionis est benedictio, & spes regni futuri, in quo cū Christo sancti regnaturi sunt, & uerū sabbatū celebraturi. Rebecca plena spiritu sancto, sciens quod audiuit, anteq; pareret: quia maior seruiet minori, formã gerit in hoc loco spiritus sancti, quæ futura nomen uerat in Christo, ante in Iacob meditatur. Loquitur ad filiū minorē, Vade ad regē, & accipe mihi duos hœdos inde: præfigurans carneum Saluatoris aduentum, in quo eos uel maxime liberaret, qui peccatis tenebatur obnoxij. Siquidẽ in omnibus scripturis hœdi pro peccatoribus accipiuntur. Quod autem duos iubetur afferre, duorù populorù significabatur assumptio, quæ teneros & bonos, docibiles & innocetes animas ostendit. Stola Esau fides & scripturæ sunt Hebrorù, quæ illis primò datae sunt, & post modum gentiliū indutus est populus. Pelles autem quæ eius brachijs circumdatae sunt, peccata utriusq; populij, quæ Christus in extensione manuum cruci secum pariter affixit. Ipse enim in corpore suo non sua, sed aliena peccata portauit. Quod Isaac querit ab Iacob, cur tam cito uenerit, admiratur uelocem in ecclesijs credentium fidem. Quod cibi delectabiles offeruntur, hostia placens Deo, salus est peccatorum. Quod postea cõsequitur benedictio, & eius odore perficitur: uirtutem resurrectionis & regni aperta uoce pronunciat: Taliter enim benedicitur. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, odore nominis Christi, sicut ager mundus impletur, cuius est benedictio de rore cœli: hoc est, de uerborum pluuia diuinorù. Et de pinguedine terræ, hoc est cõgregatione populorù. Multitudine frumenti & uini, hoc est, multitudine quam colligit de sacramento corporis & sanguinis sui: illi seruiunt populi ex gentibus ad eum conuersi. Ipsum adorant tribus, id est, populi ex circumcissione credentes. ipse est dominus fratrum suorum, quia plebi dominatur Iudeorum. Ipsum adorant filij matris eius: quia & ipse secundum carnem ex ea natus est. Ipsum qui maledixerit, maledictus est: & qui benedixerit, benedictionibus replebitur. Christus inquam non ster ex ore populi ignorantis benedicitur, id est, ueraciter dicitur. Sed alius à Iudæis benedicti puratur, qui ab eis errantibus expectatur. Ecce benedictione præmissa repetentem maiore expauit Isaac, & alium se pro alio benedixisse cognouit. Nec tamen indignatur reuelato sibi sacramento, sed cõfirmat benedictionem in filio dicens: Benedixi eum, & benedictus est. Hæc est benedictio prima Isaac, qua data est minori populo Christianorù. Sed neq; tamẽ maiorẽ filiū penitus fuisse despectum: quia cū intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus erit. cuius tamen secundæ benedictionis prophetatio hæc est: In pinguedine terræ, & in rore cœli erit benedictio

nedictio tua. In pinguedine utiq; terræ, id est, in fecunditate rerum, & potentia regni, quæ in illo populo fuit: & in rore cœli erit benedictio tua, id est, in eloquijs Dei. ipsis enim credita sunt eloquia Dei, & legis testamẽta. Quod autem ait, Viues gladio, id est, quia populus sanguine ille deditus, neces in Christo uel prophetis exercuit. Et fratri tuo seruiet minori. i. populo Christiano. Tempusq; ueniet cum excutias & soluas iugum de ceruicibus tuis, dum per agnitionem fidei ad gratiã Christi conuersus depoueris onus legis, quando non seruis populo minori, sed per fidem irater uocaberis. Igitur Esau post benedictionem patris inuidie stimulis cõcitatatus, necem fratri suo Iacob fraudulenter excogitat: hoc nimirum & Iudaicus populus in Christo præmeditatus non solum Dominum crucis patibulo tradidit, uerum etiã credentes in illum usq; ad effusionem sanguinis persecutus est. Iacob autem dolos fugiens fratris, relicta domo patria uel paritibus, uadit in regionem longinquã, ut accipiat sibi uxorem: non aliter Christus relicta paritibus secum carnem. i. populũ Israel & patriã. i. Hierosolymã, & oēs regiones Iudæ abiit in gentibus, accipiens sibi inde ecclesiã, ut impleretur quod dictum est, Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam plebem dilectam, & erit in loco ubi dictum est, Non plebs mea, uos ibi uocabimi filij Dei uiui.

SEQUITUR HIERONYMVS DE
itineri Iacob in Mesopotamiam Syriæ.

Pergens itaq; in Mesopotamiam, etc. usque, Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cœli.

HIERONYMVS. Et uocauit Iacob nomen loci illius Bethel & Vlam Luz erat nomen ciuitatis prius: ab eo quod supra dixerat, Quam terribilis est locus iste, non est hic nisi domus Dei, & hæc porta cœli. Nunc loco nomen imponit, & uocauit illum Bethel, id est, domus Dei: qui locus ante uocabatur Luza, quod interpretatur nux siue amygdalon. Vnderidicula quidam, qui uerbum Hebraicum Vlam nomen esse urbis putant, cum Vlam interpretetur prius. Ordo itaq; est iste locutionis. Et uocauit nomen loci illius Bethel & prius Luza uocabulum ciuitatis. Antiquæ omnes scripturæ uerbo Vlam siue Elẽ plenæ sunt: quod nihil aliud significat, nisi ante aut prius, uel uestibulum, siue superliminare uel postes.

RECAPITULATIO.

Venit autem Iacob in locum, ubi nunc Bethlehem uocatur, & posuit sub capite suo lapidem magnum, & dormiens uidit scalam subnixam, iunntentem cœlo, & angelos Dei ascendentes & descendentes. hoc uisio euigilauit, unxitq; lapidem dicens: Verè hic domus Dei est, & porta cœli. & his dictis discessit. Somnus iste Iacob mors siue passio Christi est. Lapis ad caput eius, qui nominatim quodammodo dicitus est, & iam unctus Christus significatur. caput enim uiri Christus est. quoniam enim nescit Christum ab unctione appellari. Domus autem Dei,

quia ibi natus est Christus in Bethlehem. porta uerò cœli, quia ibi in terram descendit, ibi iterum ad cœlum conscendit: erectio autem lapidis, resurrectio Christi est. Porro scala Christus est, qui dixit: Ego sum uia, per hanc ascendebant & descendebant angeli, in quibus significati sunt Euangelistæ, prædicatores Christi, ascendentes utiq; cum ad intelligendam eius super eminentissimam diuinitatem excedunt uniuersam creaturam, ut eum inueniant. In principio uerbum apud Deum, per quem facta sunt omnia. Descendentes autem ut eum inueniant, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. In illa enim scala à terra usque in cœlum, à carne usque ad spiritum: quia in illa carnales proficendo, uelut ascendendo spirituales fiunt, ad quos lacte nutriendos etiam ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: ipse est sursum in capite suo, ipse deorsum in corpore suo, quod est ecclesia. ipsum ergo scalam intelligimus, quia ipse dixit, Ego sum uia. ad ipsum ergo ascenditur, ut in excelsis intelligatur: & ad ipsum descenditur, ut in membris suis paruulus nutriatur: & per illum solum se erigunt, ut sublimiter excedant. Per ipsum etiam se humiliant, ut eum sublimitate ac temperanter annuntient. Post hanc uisionem inde Iacob iter faciens uidit oues & pastores & puteum aquæ uiuæ, & lapidem magnum superpositum puteo. Figuraliter per oues, iustorum populi significantur: sicut illud quod dictum est in Euangelio, Statuer oues quidam ad dexteram. Pastores uerò prophetae sunt, qui usq; aduentum Domini spiritu sancto inuadati, Israelitarum populũ gubernabant. lapis puteo superpositus, figuram Domini præferat. Puteus gratiam spiritus sancti, per predicationem Christi uenturam ad ecclesiam ex gentibus, quæ oblecta erant, nondum adueniente & homine facto Christo.

DE CONIUGIO IACOB.
HIERONYMVS.

At ergo Labi ad Iacob: Cõple ergo hebdomadã istius, & dabo etiam hanc tibi. Postquã Liam Iacob fraude deceptus, pro Rachel uxore acceperat, dicitur ei à socero Laban, ut septem dies post nuptias fororis prioris expleat, & sic accipiat Rachel, pro qua iterum septimanis alijs seruiturus sit. Non igitur ut multi male existimant, post septem annos alios Rachel accepit uxorem, sed post septem dies nuptiarum primæ. Nam sequitur.

Et ingressus est ad Rachel, & dilexit Rachel magis quã Liam, & seruitit ei annis septem alijs. concepitq; Lia & peperit filium, & uocauit nomen eius Ruben. Omnis patriarcharum propter cõpendium lectionis. erymologias nominum uolo pariter dicere. Et uocauit, inquit, nomen eius Ruben, dicens quia uidit Dominus humilitatem meam. Ruben interpretatur utilitatis filius.

Et concepit, inquit, alterũ filium, uocauitq; nomen eius Symeon dicens: Quoniam exaudivit me Dominus, eo quod odio me haberet.

uir meus, & dedit mihi etiam hæc.] Simeon quippe interpretatur auditio. De tertio uero sequitur, Et concepit adhuc, & peperit filium, & dixit, Nunc mecum erit uir meus, quia peperit ei tres filios, ideo uocauit nomen eius Leui. Vbi nos legitimus, Mecum erit uir meus: Aquila interpretatur est, Applicabitur mihi uir meus, quod Hebraice dicitur, Ilauē: & à doctoribus Hebræorū aliter transfertur, ut dicant, Prosequetur me uir meus, id est, non ambigo de amore in me uiri mei, erit mihi in hac uita comes, & eius dilectio me ad mortē usq; deducet & prosequetur. tres enim ei filios genuit, & cōcepit & peperit genuitq; filium, & dixit: Nunc super hoc confitebor Dño, & ob id uocauit nomē eius Iuda. Iuda confessio dicitur, à confessione itaq; cōfessoris nomen est dictum. Verumtamen hic confessio pro gratiarum actione aut pro laude accipitur, ut frequenter in Psalmis & in Euāgelio: Cōfitebor tibi Domine cœli & terræ, id est, gratias ago tibi, siue glorifico te.

Et concepit Bala, & peperit iacob filium, & dixit Rachel: Iudicauit me Deus, & exaudiuit uocem meā, & dedit mihi filium: propterea uocauit nomen eius Dan.

Causam nominis expressit, ut ab eo quod iudicasset se Dominus filio ancillæ, iudicij nomē imponeret. Dan quippe interpretatur iudicij. Et concepit adhuc Bala, & peperit filium, & dixit Rachel: Habitare me fecit Deus habitatio ne cum sorore mea, & inualui: uocauitq; nomē eius Nephtalim. causa nominis Nephtalim alia hic multo exponitur, quam in libro Hebræorū nominum scripta est. Vnde & Aquila ait: *συνανεστη με ο θεος κγα συνανεσπαλιν*: pro quo in Hebræo scriptum est, Naphthale Elohim, Naphthaleti. Vnde à conuersatione siue comparatione, quia utrunque sonat, Nephtalim nomē impositum. Quod autem sequitur, Et peperit Zelfa ancilla Liæ iacob filium, & dixit Lia in fortuna & uocauit nomē eius Gad. ubi nos posuimus, in fortuna: & Græcè dicitur *επιτυχια*, quæ potest euentus dici, in Hebræo habet Bagad, quod Aquila interpretatur, Venit accinctio. nos autē dicere possumus in præcinctu. Ba enim potest præpositionē sonare in, & uenit. ab euentu ergo siue præcinctu, qui Gad dicitur, Zelfæ filius Gad uocatus est. Sequitur.

Et peperit Zelfa ancilla Liæ filium iacob secundum, & dixit Lia: Beata ergo, quia beatificant me mulieres, & uocauit nomē eius Aser diuitiæ.

Male additæ sunt diuitiæ, id est, *ωλστ*, cum etymologia nominis Aser scripturæ auctoritate pandatur dicentis: Beata sum ego, & beatificant me mulieres. & ab eo quod beata dicatur ab omnibus, filium suum beatum uocauerit. Aser ergo non diuitiæ, sed beatus dicitur dñt taxat in præsentī loco. Nam in alijs secundum ambiguitatē uerbi possunt & diuitiæ sic uocari.

Et audiuit Deus Liam, & concepit & peperit filium quintum, & dixit Lia: Dedit Deus mercedem meam uiro meo, & uocauit nomen eius Isachar.

Etymologiā huius nominis septuaginta interpretes ediderunt, Est merces. Non igitur ut

pleriq; addito pronomine male legunt, estimā dum est ita scriptum esse, quod est merces, sed totum nomen interpretatur, est merces. Ies quippe dicitur est, & Sachar merces. hoc autem ideo, quia mandragoris filij Ruben introitum, qui Racheli debebatur, ad se uerterat.

Et concepit adhuc Lia, & peperit filium sextum iacob. Dixitq; Dotauit me Deus dote bona in hoc tempore, habitauit mecum uir meus, quia peperit ei sex filios, & uocauit nomen eius Zabulon.

Vbi nos posuimus, Habitauit mecum: Lxx. interpretati sunt, Diliget me. in Hebræo habetur, *lzboleni*. & est sensus, Quia sex filios genui iacob, propterea iam securus sum. Habitauit enim mecum uir meus, & filius meus uocatur habitaculum. Male igitur & uiolenter in libro nominum, Zabulon fluxus noctis interpretatur.

Et post hoc peperit filiam, & uocauit nomen eius Dina.] Hæc transfertur in causam, quam significatius Græci *δινω* uocant. Iurgij enim in Sichimis causa extitit. Post filios & parentum ponenda sunt nomina. Lia interpretatur laborans, Rachel uis: cuius filius Ioseph ab eo quod sibi alium ad di mater optauerat, uocatur augmentum.

RECAPITVLATIO SPIRITUALIS.

Gitur iacob pergens in Mesopotamiā, accepit uxores duas filias Laban, fratris Rebeccæ.

Hoc est, primo Liam, secundo Rachel, inde sibi accepit Liæ ancillam nomine Zelfa, & ancillam Rachel Balam, ex quibus quatuor, duo decim genuit filios & unam filiam. De Lia scilicet genuit Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Isachar, Zabulon. De Rachel autem Ioseph, & Beniamin. De Bala ancilla, Rachel, Dan, & Nephtalim. De Zelfa ancilla Liæ, Gad, & Aser. hi sunt duodecim filij Israel. Nunc autem quid rerum figurauerint quatuor uxores iacob, quarū duæ libere & duæ ancillæ fuerunt, obseruandū. Sci mus enim Apostolum in libera & ancilla, quas habebat Abraham, duo testamēta intelligere, sed ibi in una, & una facilius apparet quod dicitur: hic etiam duæ sunt & duæ. Deinde ibi ancillæ filius exhereditatus: hic uero ancillarum filij simul cum filijs liberarum terrā promissionis accipiunt. Vnde hic procul dubio aliquid aliud significatur. Quanquam enim duæ libere uxores iacob ad nouum testamentum, quod in libertatem uocari sumus, existimantur pertinere: non tamen frustra duæ sunt, nisi quia duæ uitæ nobis in Christi corpore prædicantur. una tēporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua delectationem Dei contemplabuntur. Lia namque ut diximus, interpretatur laborans: Rachel autem ouis, & secundum aliorum opinionem, usum principium siue uerbū. actio ergo huius uitæ, in qua uiuimus ex fide, laboriosa est in operibus & incerta in quo exitu proueniat ad utilitatem eorum, quibus consulere uolumus. Ipsa est Lia prior uxor iacob, ac per hoc infirma oculis fuisse cōmemoratur. Cogitationes enim eorum

eorum mortalium timida & incertę prouidentia nostra: spes uero æternæ contemplationis Dei, habens certam intelligentiam ueritatis. Ipsa est Rachel, unde etiā dicitur bona facie & pulchra specie. Hanc enim amat omnis pie studiosus, & propter hanc seruit gratiæ Dei: quia peccata nostra & si fuerint sicut feniculum, tanquam nix dealbabitur. Laban quippe interpretatur dealbatio, cui seruit iacob propter Rachel. Neq; enim se quisq; conuertit sub gratia remissionis peccatorum seruire iusticię, nisi ut quiete uiuat in uerbo, ex quo uideatur principium quod Deus est. Ergo propter Rachel, nō non propter Liam seruitur. Nam quis tandem amauerit in operibus iusticię laborem actionū atq; passionum: quis eam uitā propter se ipsam expetierit, sicut nec iacob Liam, sed tamen sibi suppositam in usum generandi amplexus cōcunditatem eius expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligi non poterat, primo ad Rachel perueniretur, tolerari fecit: deinde propter filios cōmendauit. Ita uero unusquisq; utilis Dei seruus sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud amans in sua conuersatione meditatur, nisi doctrinam sapientia: quam pleriq; se percepturos putāt, statim ut se in septē præceptis legis exercuerint, quærunt dilectionem proximi, ne cuiquā noceantur, id est, honora patrem tuum & matrem: non mechaberis, non occides: nō furaberis, nō falsum testimonium dices, non concupisces rē proximi tui: nō cōcupisces uxore proximi tui. quibus obseruatis postea quā homini p concupita delectatione doctrinę per tentationes uarias, quali per huius seculi noxam tolerantia laboris adhaerit, uelut pro Rachel Lia inopinata coniungitur: & hanc sustinet, ut ad illam perueniat, si perseveranter amat, acceptis septem alijs præceptis, ac si ei dicatur: Serui alios septē annos propter Rachel, ut sis pauper spiritu, mitis, iugens, esurēs sitiensq; iusticiā, misericors, mundi cordis, pacificus. Vellet enim homo, si fieri possit, sine ulla tolerantia laboris, quæ in agendo patiendq; amplectenda est, statim ad pulchræ contemplationis delicias peruenire. sed hoc non potest in terra morientium. hoc enim uideretur significare quidd dictum est ad iacob, Nō est moris in loco hoc ut minor habeatur priusquam maior: quia non absurdè maior appellatur, quæ tempore prior est: prior autē in hominis operatione labor boni operis, quæ requies contemplationis. ad unum ergo cōtendendum, sed propter hoc multa ferenda sunt. Itaq; duæ sunt uxores iacob liberae ambæ quippe sunt filia: remissionis peccatorum, hoc est, dealbationis, quod est Laban: uerumtamen una amatur, altera toleratur. sed quæ toleratur, ipsa prius & uberius fecundatur, ut si non propter se ipsam, certè propter filios diligatur. Labores enim iustorum maximum fructum habent in eis, quos regno Dei generant inter multas tentationes & tribulationes prædicando Euāgelium ad eos, propter quos sunt in labori-

bus abundanti, in plagis supra modū, in mortibus sapius, propter q̄s habent foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam suam uocant. Nascuntur autem eis filij facilius atq; copiosius ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu mēte excedit Deo, & uidet in principio uerbum Deum apud Deum, & uult parere, & non potest: quia generationē eius quis enarrabit? Ideoq; cum contemplatiua uita appetit ut diuinitatem ineffabilem cernat, uacare uult ab omni negotio, & ideo sterilis qui in uarijs prefluris non subuenit. Sed quia & ipsa interdū procreandi charitate inardescit, uult enim docere quod nouit: uidet forem labore agendi filijs abundantem, & dolet potius currere homines ad eam uirtutem, qua eorum necessitatibus cōsulitur, & ad illam, unde diuinum aliquid dicitur. Hic dolor figuratus uidetur in eo quod scriptum est: Et zelauit Rachel sororem suā. Proinde quia purus intellectus spiritalis substantię uerbis carne editis exprimi non potest, elegit doctrinam sapiententiæ per quaslibet corporeas similitudines insinuare diuinā, sicut elegit Rachel ex uiro suo & ancilla suscipere filios, quam sine filijs omnino manere. Bala quippe ancilla Rachel interpretatur inueterata. Deuere quippe uita carnalib. sensibus dedita, corporeq; excitantur imagines, etiam cum aliquidd de spiritali & incommutabili substantia diuinitatis auditur. Suscepit & Lia filios de ancilla sua, amore habendæ numerosioris prolis accessa: inuenimus autem Zelfam eius ancillā interpretari os hians: quapropter hæc ancilla illos figurat, quorum in prædicatione fidei Euangelicæ os hiat, & cor non hiat. De qualibus scriptū est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. & de quibus apostolus dicit, Qui prædicat non esse iurandum, iuraris. Verūtamen ut etiam per hæc conditionalem uxorem libera illa uxor iacob laborans filios hæredes regni suscipiat: ideo Dominus dicit. Quæ dicunt facite: quæ autem faciunt, face re nolite. Vnde Apostolus: Siue inquit, ex occasione siue ex ueritate Christus annuntietur, in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Tanquam ut ancillam pariens de prole numerosiori letatur. est uero quidā Liæ fetus ex beneficio Rachel. Rachel exit, ut cum uiro suo debita nocte concubito, si acceptis à filio Liæ mandragoricis malis cum sorore cubari permittit. Quid enim de mandragora dicendum est: Proinde rem comperi pulchram & sua se olentem, saporem aut inlipidum: & ideo in illo mandragorico pomo figurari intelligo samam bonam populare. unde dicit Apostolus: Oportet etiam testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt: qui licet parum sapiant, reddunt tamen fructū plerumq; labori eorum per quos sibi cōsuetur, & splendorem laudis & odorem bonę opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primū perueniunt eorum, qui sunt in ecclesia: nisi quicunq; in actionū periculis & labore uersantur. ppter

rea Lia filius mala mandragorica inuenit, exiens in agrum, id est, honeste ambulans ad eos qui foris sunt: doctrina uero illa sapientiae, quæ à uulgi strepitu remotissimè in contemplatione ueritatis dulci delectatione defigit. Hanc popularem gloriam quantumcunque non assequeretur, nisi per eos qui in medijs turbis agendo, actus populi presunt, quia dum isti & actus homines & negotiosi per quos multitudinis administratur utilitas, & quorum auctoritas populis chara est, testimonium perhibent, etiam uitæ propter studium conquirendæ & contemplandæ ueritatis otiose, quodammodo mala mandragorica per Lia ueniunt ad Rachel: ad ipsam uero Liam per filium primogenitum, id est, per honorem fecunditatis, in quo est omnes fructus laboriose atq; in certamina tentationum periclitatis actionis. quæ pleriq; bono ingenio præditi studioq; flagrant, quamuis idonei regendis populis esse possint, tamen euitant propter turbulenta occupationes exire, si in doctrinæ otium toto pectore tanquam in speciosæ Rachel feruntur amplexus: & quia bonum est ut & hæc uita latius innotescens popularem gloriam mereatur. Inustum est autem ut eam consequatur, si amorem suum administrandis ecclesiasticis curis aptum & idoneum in otio detinet, nec gubernationem communis utilitatis impetit. Propterea Lia sorori suæ dicit: Parum est tibi quod uirum meum accepisti, insuper et mandragoram filij mei uis accipere. Per unum uirum significans eos omnes, quia cum sint agendi uirtute habiles, & digni quibus regimen ecclesiæ committatur ad dispensandam fidei sacramentum: illi accenti studio doctrinæ atq; indagandæ & contemplandæ sapientiae se ab omnibus actionum molestijs remouere, atq; in otio discendi aut docendi uolunt considerare. Ita ergo dictum est: Parum est tibi quod accepisti uirum meum, insuper & mandragoras filij mei uis accipere. ac si diceretur: Parum est quod homines ad laborem rerum gerendarum necessarios in otio detinet uita studiorum, insuper & popularem gloriam requirit. Proinde ut eam iuste comparet, impertit Rachel uirum sorori suæ illa nocte, ut scilicet qui uirtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiam si scientiæ uacare diligenter, suscipiant experientiam tentationum curarumq; sarcinam pro utilitate communi, ne ipsa doctrina sapientiae, cui uacare stauerant, blasphemetur: neq; adipiscatur ab imperitioribus populis existimationem bonam, quod illa poma significant, & quod necessarium est ad exhortationem discerium. Sed planè ut hanc curam suscipiant uiri coguntur, satis & hoc est significatum. Quod cum ueniret Iacob de agro, occurrit ei Lia, eumq; detinens ait: Ad me intrabis. conduxit enim te pro mandragoribus filij mei. Tanquam diceret: Doctrinæ quam diligis uis conferre bonam opinionem, noli fugere officiosum laborem. Hæc in ecclesia gerit quisquis aduerterit, cernit & experitur in exemplis, quod intelligamus in libris. Quis non uideat

hoc geri toto orbe terrarum, uenire homines ab operibus seculi, & ire in otium usum cognoscendæ & contemplandæ ueritatis tanquam in amplexu Rachel, & excipi de transuerso ad ecclesiasticam necessitatem, atq; ordinari in labore tanquam Lia dicente: Ad me intrabis. quibus istud mysterium Dei dispensantibus, ut in nocte huius seculi filios generent fidei, laudatur à populis etiã illa uita, cuius amore conuersi seculi reliquerunt, & ex cuius professione ad misericordiam regendæ plebis assumpti sunt. Idem agunt in omnibus operibus suis uel laboribus, ut illa professio ex qua se conuerterunt: quia tales rectores populi dedit ratio, non infametur, sed clarius glorificetur tanquam Iacob non recusante noctem Lia, ut Rachel pomis suauiter olentibus & clare nitentibus potiat. Quæ aliquando & ipsa præstant misericordia Dei per se ipsam parit, uix tandem quidè quia perrarum est, ut in principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Et quicquid de hac re pie sapienterq; dicitur, & sine phantasmate carnalis cogitationis & salubriter, uel ex parte capiatur. Alio quoq; sensu Liam & Rachel Victorinus Martyr, & ceteri in similitudinem ecclesiæ uel Synagogæ interpretati sunt. Liam enim maior natu Synagoga tenuisse existimabatur typum: quia prior Deigenitum populum, & quidem oculis legitur grauidam, quia lex per Moysen data, quod operata est atq; lignata. Rachel autem iunior & pulchra, prius sterilis & postmodum fecunda: similitudo est ecclesiæ iunior, quia tempore posterior: pulchra, quia corpore & spiritu sancto oculi eius decori, qui Euangelium perspicere meruerunt. Quæ etiam tãdiu sterilis fuit, quo usq; Synagoga populum generabat. Cur autem Iacob pro Rachel seruiuit, & subponitur ei Lia maior: nisi quia Dominus ut ecclesiam assumeret, prius Synagogam sibi coniunxit. Seruitus itaq; ipsius Iacob, septem annorum pro duabus uxoriibus. huius uitæ præsentis tēpus significat: quia per septem dies uoluitur, in qua Dominus formam serui accepit, factus obediens paternæ uoluntati usq; ad mortem. Ille enim pro ouibus seruit, & Dominus noster ait: Non uenit filius hominis ministrari, sed ministrare. Ille oues pascit, & Dominus in Euangelio dicit: Ego sum pastor bonus. Ille mercedis lucro uarium sibi pecus abstulit: Christus diuersarum gentium uarietatem sibi met congregauit. Ille tres uirgas amputatis corticibus in alueis aquarum opposuit, ut earum contemplatione multiplicarentur eius oues: & Dominus noster in aqua baptismatis trium personarum nomina patris & filij & spiritus sancti populo fidei proposuit, ut quisquis hoc pleno corde perspexerit, efficiatur ouis Dei.

HIERONYMVS SEQUITVR.

Dixitq; Iacob ad Laban: Transibo in uniuerso pecore tuo hodie, separa inde omne pecus uarium & discolor, & omne pecus unius coloris in agnis, & uarium & discolor in capris, & erit

erit merces mea, & respondebit mihi iusticia mea in die crastino, cum uenerit merces mea coram te. Omne quod non fuerit uarium & discolor in capris & in agnis, futurum erit apud me, & cetera.

Multum apud LXX. interpretes confusus est sensus, & usq; in præsentem diem nullum potui inuenire nostrorum, qui ad liquidum quid in hoc loco diceretur exponeret. Vis, inquit, Iacob me seruire tibi, etiam alios septem annos: fac quod postulo. Separa mihi omnes discolors & uarias, tam oues quam capras: & trade in manus filiorum tuorum. Rursum ex utroq; grege, alba & nigra pecora, id est, unius coloris da mihi. Si quid igitur ex albis & nigris, quæ unius sunt uarium natum fuerit, mecum erit: si quid uero unius coloris, tuum erit. Rem non difficilem postulo. Tecum facit natura pecorum, ut alba ex albis, & nigra nascantur ex nigris. Mecum iusticia mea, dum Deus respicit humilitatem meam & laborem. Optionem Laban datam libenter arripuit, & ita ut Iacob postulat faciens trium dierum iter, inter Iacob & filios suos separauit, ne quis ex uicinitate pecoris nasceretur dolus. Itaque Iacob nouam stropham cõmentus est, & contra naturam albi & nigri naturali arte pugnavit. Tres enim uirgas populeas & amygdalinas & mali granati: quanquam Septuaginta styracinas & nucinas & plataninas habeant, ex parte decorticans uarium uirgarum fecit colorem, ut ubique in uirga corticem reliquisset, antiquus permaneret color: ubi uero tulisset corticem, color candidus panderetur. Obseruabat ergo Iacob, & tempore quo ascendebantur pecora, & post colorem die ad potandum auida pergebant: discolors uirgas ponebat in canalibus, & admissis arietibus & hircis in ipsa potandi auditate oues & capras faciebat ascendere: ut ex duplici desiderio dum audire bibunt, & ascenduntur à maribus, tales foetus conciperent, quales umbras arietum & hircorum desuper ascenditium in aquarum speculo contemplabatur. Ex uirgis enim in canalibus positis, uariis etiam erat imaginum color. Nec mirum hanc in conceptu feminarum esse naturam, ut quales perspexerint siue mente conceperint, in extremo uoluptatis æstu quæ concipiunt, talem sobolem procreent. Cum hoc ipsum etiam in equarum gregibus apud Hispanos dicatur fieri, & Quintilianus in ea controuersia, in qua accusabat pro defensione illius argumentetur, hanc conceptum esse naturam, quam supra diximus. Et scriptum reperietur in libris Hippocratis, quod quædam suspitione adulterij fuerat puni endam, cum pulcherrimum peperisset, utriq; parenti generisq; dissimilem, nisi memoratus medicus soluisset quæstionem: monens querere ne forte talis pictura esset in cubiculo: qua inuenta mulier à suspitione liberata est. Postquam autem nati fuerant hædi & agni uarii & discolors ex albis, & unius coloris gregibus separabat illos Iacob, & procul esse faciebat à pristino grege. Si quid autem nascebatur unius coloris, id est, albi siue nigri, tradebat in manus filiorum Laban, & ponebat uirgas, quas decorticauerat in canalibus, ubi effundebatur aqua, & ueniebant ad potandum: contra pecora, ut conciperent eo tempore, cum uenirent ad potandum: & concipiebant pecora contra uirgas Iacob, uirgas quas posuerat coram pecore in canalibus ad concipiendum in eis: & in serotinis ouibus non ponebat, & fiebat serotina Laban, & temporanea Iacob. Hoc in Septuaginta interpretibus non habetur: sed pro serotinis & temporaneis aliud nescio quid, quod ad sensum non pertinet transfulerunt. Quod autem dicit scriptura, hoc est: Iacob prudens & callidus iusticiam & æquitatem, etiam in noua arte seruabat. Si enim omnes agnos & hædos uarios pecora procreassent, erat aliqua suspicio doli: & aperte huic rei Laban inuidus contraxisset. Ergo ita omnia temperauit, ut & ipse fructum sui laboris acciperet, & Laban & penitus spoliaretur. Si quando oues & caprae primo tempore ascendebantur: quia melior uerius est foetus, ante ipsas ponebat uirgas, ut uaria soboles nasceretur: quæcunque autem oues & caprae sero quærebant marem, ante harum oculos non ponebat, ut unius coloris pecora nascerentur. & quicquid primum nascebatur, suum erat: quia discolor & uarium erat: quicquid postea, Laban. unius enim tam in nigro, quam in albo coloris pecus oriebatur. In eo autem loco, ubi scriptum est, ut cõceperint in uirgis: & in Hebræo habet Iohammenna. uim uerbi Hebraici, nisi circuitu exprimere non possum. Iohammenna enim proprie dicitur extremus in coitu calor, quo corpus omne concutitur, ut patranti uoluptati uicinus est finis.

SEQUITVR IDEM QUI SV PRA.

Et pater uester mentitus est mihi, & mutauit mercedem meam decem uicibus, & non dedit ei Deus, ut noceret mihi. Si dixerit, Hoc uarium pecus erit merces tua, nascetur omne pecus uarium: & si dixerit, Unius coloris erit merces tua, nascetur omne pecus unius coloris.

Pro eo quod nos posuimus, Mutauit mercedem meam decem uicibus, Septuaginta interpretes posuerunt, Decem agnis: nescio qua opinione ducti, cum uerbum Hebraicum Monim numerum magis quam agnos sonet. Denique & ex consequentibus hic magis sensus probatur, quod per lingulos foetus semper Laban conditionem mutauerit. Si uidebat uarium nasci pecus, post foetum dicebat: Uolo ut in futurum uaria mihi nascantur. Rursum cum uidisset unius coloris nasci pecora (Iacob quippe hoc audito uirgas in canalibus non ponebat) dicebat ut futuros foetus unius coloris sibi pecora procrearent. Et quid plura? usque ad uices decem semper à Laban pecoris sui, siue Iacob mutata conditio est. Et quodcumq; sibi proposuerat ut nasceretur, in colore contrarium uertebatur. Ne cui autem in sex annis decem

pariendi uices incredibiles uideantur, lege Virgiliū, in quo dicitur: Bis grauidæ pecudes. Natura autem Italicarū ouium & Mesopotamiæ una esse traditur.

SEQVITVR QVI SV PRA.

ET furata est Rachel idola patris sui.] Vbi nunc idola legimus, in Hebræo Theraphim scriptum est: quæ Aquila ἰσοπέματα, id est, figurata uel imagines interpretatur. Hoc autē ideo, ut sciamus quid in Iudicum libro Theraphim sonet. Sequitur.

Et transiit fluium, & uenit in montē Galaad.] Non quod tēpore Galaad mons diceretur, sed per anticipatiōem, ut frequenter diximus, illo uocatur nomine, quo postea nuncupandus erat.

ITEM SV PRA.

ET mutasti mercedem meam decem agnis.] Idem error qui supra, numerus pro agnis legendus. Sequitur. Et ait iacob fratribus suis: Colligimus lapides, & congregatis lapidibus fecerunt acerū, & comederunt. & uocauit illum Labā aceruus testimoniij, & uocauit iacob illum aceruus testis. aceruus lingua Hebræa Gal dicitur: ed uerò testimonium. Rursum lingua Syra aceruus igr appellatur, testimoniū uerò Saadutha. Iacob igitur aceruus testimoniij, hoc est galaad lingua appellauit Hebræa Laban uerò id ipsum, id est, aceruum testimoniij igr Saadutha, à gentis suæ sermone uocauit. Erat enim Syrus, & antiquā linguā parentū, prouincie in qua habitabat sermone mutauerat.

RECAPITVLATIO.

POST longam igitur seruitutem, quæ iacob apud socerū suum pro uxoribus uelut mercede sustinuit, præcepit ei Dominus ut reuertetur in patriam suam. Tunc ignorāte socero suo cum uxoribus & comitatu properauit. Laban autē consecutus est eum in monte Galaad cum furore, atq; idola quæ Rachel furata erat, apud eum requisit, nec reperit. Quid ergo sibi hoc ipsum figurat uelit? Dum enim Laban superius aliam gerat personam, nunc tamen diaboli typum figurat. Laban quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autem diabolus non inconuenienter accipitur: qui cum sit tenebrosus ex merito, transfiguratur se uelut angelum lucis. Huic seruit iacob, i. ex parte reproborū Iudaicus populus, ex cuius carne incarnatus Dominus uenit. Potest etiam per Labā mundus sic exprimi, qui cū furore iacob psequitur: quia electos quosque qui redemptoris nostri mēbra sunt, persequendo opprimere conatur. Huius filiā, id est, mundi seu diaboli iacob abstulit, cū sibi Christus ecclesiā ex gentilitate coniunxit, quā & de domo patris abstrahit: quia ei per prophetam dicit, Obluiscere populū tuum & domū patris tui. Quid uerò in idolis, nisi auaritia designatur. Vnde per Paulū dicitur: Auaritia, quæ est idolorū seruitus. Laban uerò ueniens apud iacob idolū non inuenit: quia ostēsis mūdi thesauris diabolus redemptori nostro uestigia cōcupiscentiæ terrenæ non reperit: sed quia iacob non habuit, ea Rachel sedēdo cooperuit.

Per Rachel quippe, quæ & ouis dicitur, ecclesiā figuratur. Sedere autē est humilitatē penitentię appetere. sicut scriptum est: Surgite postquam sederitis. Rachel ergo idola sedēdo operuit, quia sancta ecclesiā Christū sequens, uitium terrenæ concupiscentiæ per humilitatē penitentiæ cooperuit. De hac cooperatione uitiorum per prophetā dicitur: Beati quorū remissa sunt iniquitates, & quorum testā sunt peccata. nos igitur Rachel significauit: quia idola sedēdo premimus, si culpas auaritiæ penitēdo damnamus. Quæ utiq; auaritiæ immunditiā, non illos qui uiriliter currūt impedit, quibus dicitur: Viriliter agite, & confortetur cor uestrum: sed his maximē euenit, q. quasi effeminato gressu gradientes per blandimēta seculi resoluuntur. Vnde & illie eiusdem Rachelis hæc uerba sunt: Iuxta cōsuetudinē foeminarū nunc accidit mihi, id est, quasi muliebria se habere innotuit. Labā uerò postquā persecutus est iacob, & inuenisset eū, & locuti essent inter se, inientes foedus: tulit iacob lapidem, & erexit illum in titulum: dixitq; fratribus suis, Afferte lapides. qui congregantes fecerunt tumulum, quæ & uocabatur Laban tumulū testis, & iacob aceruum testimoniij, inter fideles enim tam Iudæos quā gentiles, testis est lapis eminens, in similitudinē Christi, aceruus lapidum, qui est multitudo credentium. Sequitur.

HIERONYMVS.

ET occurrerunt ei angeli Dei, & dixit iacob ut uidit eos: Castra Dei hæc sunt. & uocauit nomē loci illius Castra.] Vbi hic castra posita sunt, in Hebræo habet Mahanaim: ut sciamus si quando in alio loco interpretatū ponitur, quæ locū significet. Et pulchrè ad fratrem iuratus inimicum, angelorū se comitantium excipitur choris.

Et dixit iacob: Deus patris mei Isaac, Domine qui dixisti mihi, Reuerte in terrā tuam, & benedicā tibi, minor sum omnium misericordiarū tuarū & omni ueritate tua, q. fecisti seruo tuo.] Pro eo quod nos posuimus. Minor sum, aliud nescio quid q. sensum turbet, in Græcis & Latinis codicibus continetur. Sequitur.

Et dixit ei: Quod tibi nomen est? qui ait: iacob. Dixitq; ait ei: iam non uocabitur iacob nomen tuum, sed uocabitur nomen tuum israel: quia inualuisti cū Deo, & cum hominibus ualebis.

Iosephus in primo Antiquitatū libro, Israel ideo appellatū putat, quod aduersus angelum steterit: quod ego diligenter excutiens, in Hebræo penitus inuenire non potui. Et quid me necesse est opinionem quærere singulorū, cum etymologia nominis exponat ipse, qui posuit. Non uocabitur, inquit, nomē tuum iacob, sed israel erit nomen tuum. Quare interpretatur Aquila, ἰσραήλ ἡσφας μετὰ θεῶν: Symmachus, ἰσραήλ ἡσφας μετὰ θεῶν: Septuaginta & Theodotion, ἰσραήλ μετὰ θεῶν. Sarith enim, q. ab israel uocabulo deriuatur, principem sonat. Senus itaq; hic est, Nomē tuum non uocabitur supplantator, hoc est, iacob: sed uocabitur nomen tuum princeps cum Deo, hoc est israel. Quomodo enim princeps sum ego, sic & tu q. mecū luctari potuisti, princeps uocaberis. Si autē mecū q. Deus sum, siue

REPETITIO.

siue angelus (quoniam pleriq; uariè interpretatur) pugnare potuisti: quāto magis cum hominibus, hoc est cū Esau, quem formidare non debes. Illud autē quod in libro nominum interpretatur israel uir uidens Deum, siue mens uidens Deum, omnium penè sermone detritū, non tam uerè quam uolenter mihi interpretatum uideatur. Hic enim israel p. has literas scribitur, Iod, sin, res, aleph, lamech: qd interpretatur princeps Dei, siue directus Dei: hoc est, uir uidens Deū, his literis scribitur, ut uir ex tribus literis scribatur, aleph, iod, sin, & dicatur ais: uidens uerò tribus, res, aleph, he, & dicatur rahe. Porrò E, ex duabus aleph, & lamech: & interpretatur Deus, siue fortis. Quā uis igitur grande auctoritatis sint & eloquentiæ, & ipsorum umbra nos opprimat, qui israel uirū siue mentē uidentē Deum transtulerūt: nos magis scripturæ & angeli uel Dei, qui israel ipsum uocauit, auctoritate ducimur, quā cuiuslibet eloquentiæ secularis. Illud quoq; quod postea sequitur: Et benedixit cum ibi, & uocauit iacob nomē loci illius facies Dei: uidi enim Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: in Hebræo dicitur Phanuel, ut sciamus ipsum esse locum, qui in cæteris scripturæ sanctæ uoluminibus, ita ut in Hebræo scriptum est, Phanuel legitur in Græco.

ITEM QVI SUPERIORE LIBRO, QUO SUPRA.

ET diuisit pueros super Lia & super Rachel et super ancillas duas, et super filios eorū primos. Lia uerò & pueros nouissimos, & Rachel & Ioseph nouissimos, & ipse trāsit ante eos.] Non ut pleriq; assi māt, tres turmas fecit, sed duas. Deniq; ubi nos habem? Diuisit: Aquila posuit, διuήσασα. i. dimidiavit, ut unū cunē faceret ancillarum cum paruulis suis: & aliū Lia & Rachel, quæ liberæ erant cū filijs earum: primasq; ire faceret ancillas, secundas liberas, ipse autē ante utrunq; gregem, fratrem adoraturus occurreret. Sequitur.

Et edificauit ibi iacob domum, & pecoribus suis edificauit tētoriam siue tabernacula. ideo uocauit loci illius nomē tabernacula. Vbi nos tabernacula habemus in Hebræo legitur, Succoth. Est autē usq; hodie ciuitas trās Iordanē hoc uocabulo interpretata, Scythopoleos, de qua in libro locorū scriptum est. Segtur.

Et uenit iacob Salem ciuitatem Sichem in terra Chanaan, cū uenisset de Mesopotamia Syria.] Error oboritur, quomodo Salem Sichem ciuitas appelletur, cū Hierusalem in qua regnauit Melchisedech, Salem ante sit dicta. Aut igitur unius urbs utraq; nominis est: q. etiā de pluribus Iudææ locis possumus inuenire: ut idē urbis & loci nomē in alia atq; alia tribu sit. aut certè ista Salē, q. nunc pro Sichem nominatur, dicimus hic interpretari cōsummatam atq; perfectam: & illā quæ postea Hierusalem dicta est, pacificā, nostro sermone transferri, utrunq; enim accentu paulus declinato hoc uocabulum sonat. Tradunt Hebræi, quod claudicantis femur iacob ibi conualuerit, & sanatum sit, propterea eandē ciuitatē curati atq; perfecti uocabulum consecutam.

His ita transactis iacob mittit nuncios ad Esau fratrem suū, & munera. Post hæc transductis omnibus suis per torrentem ipse remansit solus, & ecce uir luctabatur cum illo, præualuitq; ei iacob: nec dimisit eum, nisi benedictio nem extorqueret, sacrumq; israel nomen acciperet. In quo principaliter sacramenti Domini imago præfigurata est. Vir enim ille typū Christi euidentissimè gesserat: cui tamen ideo præualuit iacob utiq; uolenti, & ut mysterium figuraret passionis Domini, ubi uisus est iacob in Iudæorum typo, hoc est in corporis sui sobole præualuisse Deo, & quasi cum infirmo, ita cū carne eius luctamen inire, & inualefcere in passione eius. sicut scriptum est, cum diceret, Crucifige. Et tamen iacob benedictionem ab eodē angelo, quæ uictor superauerat impetrauit, cuius nominis impositio utiq; benedictio fuit. Interpretatur autem israel, hoc est uidens Deū: q. erit in fine præmium omnium sanctorum. Tergit porrò illi idem angelus latitudinem femoris, & claudum reddidit: sicq; erat unus atq; idē iacob benedictus & claudus. Benedictus in his, qui in Christum ex eodem populo crediderunt, atq; in infidelibus claudus. Nam femoris neruum uel latitudo, & generis multitudo est. Plures quippe sunt in ecclesia qui degenerantes à fide patrum & à præceptis auctoritatis uiuantes, in erroris sui semitis claudicant, de quibus propheticè prædictum est: Et claudicauerunt à semitis suis, qui tamen populus postea cæcis sibi uiribus, non solum claudicat, sed & torpescit, ne ultra iam generare filios possit. Denique quod adiecit idem patriarcha, uidisse se Deum facie ad faciem, cum superius uirum fecum narret fuisse luctatum: id significat, quia idem Deus homo erat futurus, qui cum iacob populo luctaretur.

HIERONYMVS SEQVITVR.

ET uenit Emor & Sichem filius eius ad portam ciuitatis, & locuti sunt ad uiros ciuitatis dicentes: Viri isti pacifici nobis sunt.] Vbi nunc LX X. interpretes pacificos transtulerunt, Aquila interpretatus est, ἀνεργημένοι: id est, consummatos atque perfectos: p quo in Hebræo legitur, Salamin. Ex quo perspicuum est, uerum esse illud quod supra de Salem diximus. Sequitur.

Et introgressi sunt ciuitatem diligenter, & interfecerunt omnia masculinam.] Pro eo quod in Græcis legitur ἀσφαλώς, id est, diligenter: in Hebræo scriptum est Beta, id est, audacter & confidenter.

RECAPITVLATIO.

EMOR itaq; filius Sichem, Dinā filiam iacob uiolauit, qui post cōcubitū eius familię israel uoluerat sociari, quem Simeō & Leui fratres uirginitatis sororis uindices, dolo cū omni populo eius interfecerunt. Sed quid sibi uelit q. scriptum est, Egressa est Dina ut uideret mulieres regionis illius, quācum uidisset Sichem filius Emor Euei, princeps terre illius, adamauit & rapuit, dormiuitq; cum illa, ut opprimens uirginem, & conglutinata est anima eius cum

ca. tristisq; blanditijs delinuit. Dina quippe ut mulieres uideat extraneæ regionis, egreditur: quando unaquæque mens sua studia negligens actiones alienas curans extra habitum atque extra ordinem proprium euagatur: quâ Siche princeps terræ opprimit, quia uidelicet in curris inuentam exterioribus diabolus corrumpit. Et adglutinata est anima eius cum ea: quia unitam sibi per iniquitatem respicit. Et quia cum mens à culpa respiscit, atq; admissum flere conatur, corruptor autem spes & securitates uacuas ante oculos uocat, quatenus utilitatem tristitiæ subtrahat: recte illi adiungitur, Tristemq; blanditijs delinuit. Modò enim aliorum facta grauiora, modo nihil esse quod perpetratum est, modo misericordem Deum loquitur, modo ad huc tempus subsequens ad poenitentiam pollicetur, ut dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione poenitentiae suspendatur, quatenus tunc bona nulla percipiat, quâ nunc mala nulla contristant: & tunc plenius obsedatur supplicijs, quæ nunc gaudet etiam in delictis.

HIERONYMVS.

Et uenit iacob in Luzā in terra Chanaan, quæ est Bethel.] Ecce manifestissimè cõprobatur Bethel, non Vlam Luz, ut supra dictum est, sed Luzā, id est, amygdalon ante uocitatum.

RECAPITVLATIO.

Dehinc loquitur Deus ad Iacob, ut habitaret in Bethel: ibi Rachel cum pareret Beniamin, mortua est. Sed quid sibi uult, quod cū eundem Beniamin Rachel pareret, uocauit nomen eius filius doloris mei: Nisi futurum prophætans ex ipsa tribu Beniamin Paulū, qui affigeret filios ecclesiæ persecutionis suæ tempore. Aliter per Beniamin cœlestis figurabatur Hierusalem, quæ est in tribu eiusdẽ Beniamin, cuius populus matrẽ graui dolore afficit effundendo sanguinem prophetarū. insuper etiā in necem Christi. impijs acclamando uocibus, Sanguis eius super nos & super filios nostros.

ITEM HIERONYMVS.

Et mortua est Debhora nutrix Rebeccæ, & sepulta est sub tur Bethel.] Si mortua est nutrix Rebeccæ, nomine Debhora, ut LXX. quoq; hic interpretes trãstulerunt, & ipsum uerbum est Hebraicum Meneket: scire non possumus, quare ibi substantiam posuerint, hic nutricem. Sequitur.

Et dixit ei Deus: iam non uocabitur nomen tuum iacob, sed erit israel nomen tuum, & uocauit nomen eius israel.] Dum nequaquam ei ab angelo nomen imponitur, sed quod imponendum à Deo sit, prædicatur. Quod igitur ibi futurum promittitur, hic docetur expletum. Sequitur.

Et factum est cum appropinquarent Cabratha in terra Chanaan, ut uenirent Effrata peperit Rachel.] Verbum Hebraicū cabratha in consequentibus, ubi iacob loquitur ad Ioseph: Ego autem cum uenisssem de Mesopotamia Syriæ mortua est mater tua Rachel in terra Chanaan, in uia Hippodromi, ut uenire Effrata: nescio quid uolentes, Hippodromum, Septuaginta interpretes transtule-

runt: & statim ibi, ubi in Hebræo dicitur, Et sepelierunt eam in uia Effrata, hoc est, Bethleh: rursum Septuaginta interpretes p Effrata posuerunt Hippodromum, cum utiq; sic cabratha Hippodromus est, Effrata Hippodromus esse nõ possit. Aquila aut hoc ita trãstulit, Et factum est, *καθ' ἰσραὴλ* 1. in itinere terræ introiēs in Effrata. Sed melius est si transferatur. In electo terræ tẽpore, cum introierit Effrata. Porro uerum tempus significat, cum in florẽ cuncta rumpuntur & anni tempus electum est: uel cum trãseuntes per uiam carpunt & eligunt è uicinis agris, quodcumq; ad manū uenerit, diuersis floribus. Effrata uerò & Bethlehẽ unius urbis uocabulum est, sub interpretatione consimili: siquidem Bethlehẽ in domum patris uertitur, propter eum panem qui de cœlo descendisse dicitur. Sequitur.

Et factum est cum dimitteret animam (siquidẽ moriebatur) uocauit nomen eius filius doloris mei. Pater uerò eius uocauit nomen eius Beniamin.] In Hebræo similitudo nominis resonat. Filius enim doloris mei, quod nomen mater moriens imposuit, dicitur Benoni. Filius uerò dextre, hoc est, uirtutis quod Iacob mutauit, appellatur Beniamin. Vnde errant q; putant Beniamin filiũ dierum interpretari. Cū enim dextra appelletur iamin, & finiatur in n litera: dies quippe appellantur & ipsi iamin, sed in m literam terminantur. Sequitur.

Et profectus est israel, & extendit tabernaculum suum turrin Ader.] Huc locum Hebræi uolunt esse, ubi postea templũ ædificatum est, & turrin Ader, turrin gregis significari, hoc est, congregatio nis & cœtus, quod & Micheas propheta testatur dicens: Et tu turris gregis nebulosa, filia Sion, & cætera. Illoq; tempore iacob translocum, ubi postea ædificatum est templum, habuisset tentoria: sed si sequamur ordinem uia, pastorum iuxta Bethlehẽ locus est, ubi uel angelorũ grex in ortu Domini cecinit: uel iacob peccata sua pauit, loco nomen imponēs: uel quod uerius est, quodam uaticinio futurum iam tũc mysterium monstrabatur.

HIERONYMVS.

Et uenit iacob ad Isaac patrem suum in Mambre ciuitate Arbec, hæc est Chebron.] Pro arbec in LXX. campum habet, cum Chebron in monte sita sit. Eadẽ autem ciuitas dicitur & Mambre, ab amico Abraham ita antiquitus appellata.

HÆ GENERATIONES ESAU.

Et peperit Adesa, Esau Eliphaz.] Iste est Eliphaz, cuius scriptura in Iob uolumine recordatur. Isti filij Esau, & isti principes eorũ: ipse est Edom, & hi filij Seir. Esau, Edõ, & Seir, unius nomen est hominis, & quare uariè nũcupetur, supra dictum est. Quod aut sequitur, Et Chorei habitantes terrã, &c. Postquã enumerauit filios Esau, altius repetit & exponit, qui ante Esau in Edõ terra principes fuerint ex genere Choræorum, qui in lingua nostra interpretatur liberi. Legamus diligenter Deutronomium, ubi manifestius scribitur, quomodo uenerint filij Esau,

Esau, & interfecerint Choræos, ac terram eorum hereditate possederint. Et fuerunt filij Lothan Chorri & Aemã & soror Lotan Tamna: hæc est Tamna, de qua supradictum est: Et Tamna erat cõcubina Eliphaz, filij primogeniti Esau, & ex ipsa natus est Amalech. Idcirco autẽ Choræorum recordatus est, quia primogenitus filiorum Esau ex filiabus earum acceperat concubinam. Quod autem dicitur Theman, & Kenez, Amalech, & reliqua: sciamus postea regionibus Idumeorum ex his uocabula imposita. Sequitur. Ipse est Ana, qui inuenit Iamin in deserto cum pasceret asinos Zebeon patris sui. Multa & uaria apud Hebræos de hoc capitulo disputantur: apud Grecos & nostros super hoc silentium est. Alij putant Iamin maria appellata. Iisdem enim scribuntur literis maria, quibus & nunc iste sermo descriptus est: & uolunt illũ, dum pascit asinos patris sui in deserto, aquarũ congregationes reperisse, quæ iuxta idioma linguæ Hebraicæ maria nuncupentur, quod scilicet stagnum repererit: cuius rei inuentio in eremo difficilis est. Nonnulli putant aquas calidas iuxta Punicã linguæ uiciniam, quæ Hebrææ contermina est, hoc uocabulo significari. Sunt qui arbitrantur onagros ab hoc admissos esse ad asinas, & ipsum istiusmodi reperisse cõcubitum, ut uelocissimi ex his alini nascerentur, qui uocantur Iamin. plerique putant quod equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum inde noua contra naturam animalia nascerentur. Aquila huc locum ita transtulit: Ipse est Anas, qui inuenit eremũ *το σιμημ*. & Symmachus similiter, *αδ σιμημ*, quæ interpretatio pluralem numerum significat. Septuaginta uerò & Theodotion æqualiter transtulerunt dicentes. *το ιαμειμ* quod indicat numerum singularem. Sequitur.

Et regnauit pro eo Iobab filius Zare de Bosra.] Huc quidam suspicantur esse Iob, ut in fine uoluminis ipsius additum est. contra Hebræi asserunt de Nachor eum stirpe generatũ, ut iam supra dictum est. Sequitur.

Interea Ruben concupiscentia motus libidinis, in concubinam patris sui præceps effebuit, quod incesti crimen non scriberetur, nisi futura populi perueritas pronũciaretur. Quãquam & in illo qui hoc commiserit consideraretur esse flagitium: in scripturis autẽ propheta est futurorum. Namq; per Ruben primogenitum populũ primogenitus Israel ex circumcissione significatur, qui thorum concubinæ polluit, id est, legem ueteris testamẽti sapẽ præuaricando commaculauit. Quod autem in cõcubina lex ueteris testamenti ponatur, Paulus Apostolus edocuit dicens: Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, & unum de libera. Hæc autem duo sunt testamenta, in quo Agar, quæ concubina fuit in ueteris testamẽti ponitur typo. Vna est ego columba genitricis suæ, quæ uirgo casta regina, sponsa regi ecclesiæ per Euangelium iungitur Christo. Hieronymus.

Et israel dilexit Ioseph super omnes filios suos, qui erat filius

Bedæ tom. 8.

senectutis, & fecit ei tunicam uariam.

Pro uaria tunica Aquila interpretatus est tunicam *εσφαλαιον*, id est, tunicam talarẽ: Symmachus tunicam manicatam, siue quod ad talos usq; descenderet, & manibus artificis mira esset uarietate distincta, siue quod haberet manicas. Antiqui enim magis colobijs utebantur. Et adiecit, & peperit filium Iudæ uxor, uocauit que nomen eius Sela: hæc autem erat in Chazbi, quando peperit eum. Verbum Hebraicum hic pro loci uocabulo positum est, quod Aquila pro re transtulit dicens: Et uocauit nomen eius Selom. Et factum est, ut mentiretur in partu, postquam genuit eum. Postquam eum genuit Selom, stetit partus eius. Chazbi ergo non nomen loci, sed mēdacium dicitur. unde & in alio loco scriptum est, Mentietur opus oliuæ, id est, fructum oliua non faciet. Sequitur.

Et consolatus Iudas ascendit ad eos qui tondebant oues eius, ipse & Hiras pastor eius Odolamites.

Pro pastore amicus legitur: sed uerbum ambiguum est, quia isdem literis utrunque nomen scribitur. Verum amicus re, pastor ro legitur.

Et sedit ad portam Enan, quæ est in transitu Thamma.] Sermo Hebraicus Enaim trãsfertur in oculos. Nõ est igitur nomen loci, sed est sensus: Sedit in uioluiue in compito, ubi diligenter debet uisitor aspicere, quod iter gradiendi capiat. Sequitur.

Cognouit aut Iudas & ait: iustior est ista quam ego, eo quod non dedi eam Sela filio meo.] In Hebræo habet, Iustificata est ex me, non quod iusta fuerit, sed quod cõparatione illius minus male fecerit, nequam uaga ad turpitudinem, sed liberos requirendo. Sequitur.

Eccc egressus est frater eius, dixitq;: Vt quid diuisa est propter te maceria, & uocauit nomen eius Phares.

Pro maceria Aquila & Symmachus diuisionem transtulerunt, quod Hebraicè dicitur Phares. Ab eo igitur quod diuiserit membranulam secundinarum, diuisionis accepit nomẽ. Vnde & Pharisæi, qui se quasi iustos à populo Dei separauerunt, diuisi appellantur.

Post hoc exiit frater eius, in cuius manu erat coecinum, & uocauit nomen eius Zara.] Hoc nomen interpretatur oriens, siue igitur quia primus apparuit: siue quia plurimi iusti ex eo nati sunt: ut in libro Paralipomenon continetur. Zara, id est, oriens appellatus est.

RECAPITVLATIO VBI

SV PRA.

Iam deinde Iudæ factum consideremus, quia cum nuru sua concubuit, quid significauerit futurorum. In Thamar ergo nuru Iudæ intelligitur plebs Iudæa, cui de tribu Iuda reges tanquam mariti adhibebantur. Merito nomen eius amaritudo interpretatur: ipsa enim Domino fellis poculum dedit. Duo enim genera principum, qui non recte operabantur in plebe. Vnum eorum qui oberant, alterum eorum

13 qui

qui nihil proderant: significatur in duobus filiis Iudæ, quorum unus erat malignus uel seuis ante Dominum: alter in terra fundebat semē, ne daret semē ad fecundandā Thamar. Nec sunt amplius quam duo genera hominum, inutilia generi humano: unum nocentium, alterum prestare nolentium, & si quid boni habent in hac terrena uita perentium, tanquam in terram fundentium, & qui à malo prior est, ille qui nocet illi qui non prodest. Ideo maior dicitur malignus, ille minor & sequens qui fundebat semē in terram. Nomen quoque maioris, qui uocatur Her, interpretatur pellicius, qualibus tunicis induti sunt primi homines in pœna damnationis suæ, dimissi ex paradiso. Sequentis autem nomen, qui uocatur Onan, interpretatur mœror eorum: quorum nisi quibus nihil prodest, cum habeat unde prodesse possit, atque id perdat in terra. Maius porro malum est ablatæ uitæ, quod significat pellicis, quam nō ad uitæ quod significat memor eorum. Deus tamen ambos occidisse dicitur, ubi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius uerò filius Iudæ, qui illi mulieri non iungitur, significat tempus ex quo reges plebi Iudæorum ceperunt de tribu Iuda non fieri. Ideo erat quidem filius Iudæ, sed iam Thamar maritum non accipiebat, quia eadem erat tribus Iudæ, sed iam in populo Iudæ nemo regnabat, unde & nomen eius, id est, Sela interpretatur, dimissio eius. Non pertinent sanè ad hanc significationem uiri sancti & iusti, qui licet illo tempore fuerint, ad nouum tamen pertinent testamentum, qui prophetando scienter utiles fuerunt. Qualis Dauid fuit eo sanè ipso tempore, quo iam Iudæa ceperat reges ex tribu Iuda non habere. Non est computandus Herodes maior in regibus eius tanquam maritus Thamar. Erat enim alienigena, nec ei sacramēto illo mysticæ unctionis tanquam coniugali foedere cohærebat: sed tanquam extraneus dominabatur, quam potestatem à Romanis & à Cæsare acceperat. Sic & eius filij tetrarchæ, quorum erat unus Herodes patris nomine appellatus, qui cum Pilato in passione Domini concordauit. Isti ergo alienigenæ usque adeo non deputabatur in regno illo mystico Iudæorum, ut ipsi Iudæi publicè clamarent frendētes aduersus Christum: Nos non habemus regem nisi Cæsarem. Neque hoc uerum, nisi illa uniuersali dominatione Romanorum, quippe etiam Cæsar rex erat, non propriè Iudæorum, sed ut Christum negarent, & hunc adorarent, ideo se tali uoce damnarunt. Illo enim tempore quo iam de tribu Iuda regnum defecerat, ueniendum erat regnum Christo uero Saluatori nostro Domino, qui non obesset, multumque prodesset. hinc enim fuerat prophetatum: Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femoribus eius, donec ueniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium. Iam illo tempore omne quoque magisterium Iudæorum & mystica, unde Christi uocabantur, unctio ipsa deser-

cerat secundum prophetiam Danielis: Tunc uenit, cui repositum erat expectatio gentium: & unctus est sanctus sanctorum oleo exultationis præ participibus suis. Natus est enim Herodis maioris tempore, passus est autem Herodis minoris tetrarchæ. huius itaque ueniens ad oues, quæ perierant domus Israel, figuram gessit ipse Iudas, cum iret ad tondendas oues suas in Thana, quod interpretatur deficiens. Iam enim defecerat princeps ex Iuda, & omnè magisterium atque unctio Iudæorum, donec ueniret cui repositum erat. Venit autem cum suo pastore Odolamite, cui nomen erat Hiras, quod interpretatur fratris mei uisio. Odolamites uerò testimonium in aqua, cum hoc planè testimonio Dominus uenit, habēs testimonium maius Iohanne: sed tamen propter oues infirmas, hoc est testimonio usus in aqua. Nam & ipse Hiras, ut iam diximus, interpretatur fratris mei uisio. Vidit omnino fratrem suum Iohannes, fratrem secundum semen Abrahæ, secundum cognationem Mariæ matris eius, & Elizabeth matris suæ, eundemque Deum ac Dñm suum: quia sicut ipse ait, Ex plenitudine eius accepit. Vidit omnino, & ideo in natis mulierum maior illo non surrexit: quia ex omnibus prænuntiantibus Christum ipse uidit, quod multi iusti & prophetæ cupierunt uidere, & non uiderūt. Saluauit ex utero, agnouit perfectius ex columba: & ideo tanquam Odolamites uerè testimonium perhibet in aqua. Venit autem Dominus ad tondendas oues: hoc est, exonorandas sarcinis peccatorum, ex quibus in ecclesiæ laude in Canticis canticorum, Dentes eius uelut grex tonsarum. Iam deinde habitum Thamar mutat. Nam & commutans interpretatur Thamar, mutat habitum, mutat & nomen, & fit de Synagoga ecclesia. Sed in ea prorsus nomen amaritudinis manet, non illius amaritudinis, in qua Domino se ministravit, sed illius in qua Petrus amarè fleuit. Nam & Iuda latinè confessio est, confessioni ergo amaritudo miscetur, ut uera pœnitentiæ præsignetur. Hac pœnitentiæ fecundatur ecclesia in omnibus generibus constituta. Oportebat enim pati Christum, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiæ & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Nam & ipse habitus meretricius confessio peccatorum est, typum quippe ecclesiæ gerit. Thamar quippe ex gentibus euocata, sedens cum hoc habitu ad portam Neman uel Enahin, quod interpretatur fontes. Currit enim uelut ceruus ad fontes aquarum, peruenire cupiens ad semen Abrahæ. Illo enim nō cognoscente scetatur, quia de illo prædictum est: Populum quem non cognoui, seruiuit mihi. accepit in occulto anulum, monile & uirgam: uocatione signatur, iustificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos autem prædestinauit, illos & uocauit. Quos autem uocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit.

Sed

Sed hæc ut dixi, adhuc in occulto, ubi sit & conceptio sanctæ ubertatis. Mittitur autem promissus hœdus tanquam meretrici. Hœdus exprobratio peccati per eundem Odolomitē tanquam increpantem & dicentem, Generatio uiperarum: sed non eam inuenit peccati exprobratio, quam mutauit confessionis amaritudo. Post uerò iam publicis signis annūti, monilis & uirgæ uicit temerè iudicantes Iudæos. Quorum iam personam Iudas ipse gestabat, qui dicunt hodie quoque, Non hunc populum esse Christi, nec habere nos semen Abrahæ: sed prolatis certissimis documentis nostræ uocationis, iustificationis & glorificationis erubescunt sine dubio & confunduntur, & nos magis quam se iustificatos esse fatebuntur. Pignora enim refert se ecclesia habere, cum accusatur à Iudæis, quasi adulteratrix legis. Sed ostendit uirgam, id est, passionis signum, & monile legis legitimæ, & anulum pignus immortalitatis. Quod autem scriptura inducit Thamar parientem, & duos in utero geminos habentem, quorum scilicet primus qui dicitur Zara, misit manum suam, & obtretix ligauit coccinum, & dehinc illo intrinsecus manum retrahente. Posterior qui Phares uocatur, porrexit manum, & nascendo præcessit. Figuraliter congruit, quod extenderit Israel in legis opera manum suam, & eam prophetarum & ipsius Saluatoris pollutam cruore contraxerit. Postea uerò prorupit populus gentium, scilicet ut futuri essent nouissimi, primi: & primi, nouissimi.

HIERONYMVS DE
IOSEPH.

ET uendiderunt Ioseph Ismaelitis uiginti aureis. Pro aureis, in Hebræo, argenteis habet. Neque uiliore metallo Dominus uenundari debuit, quam Ioseph. Madianæi autem uendiderunt Ioseph in Aegypto, Phutiphar eunucho, Pharaonis arhimagiro. In plerisque locis archimagiros, id est, cocorum principes, pro magistris exercitus, scriptura commemorat: *ἄρχιμαγίροι* quippe Græcè interpretatur occidere. Venditus est igitur Ioseph principis exercitus & bellatorum, non Petephre, ut in Latino scriptum est, sed Phutiphar eunucho. D. Vbi quaritur, quomodo postea uxorem habere dicatur, si eunuchus erat? Tradunt Hebræi emptum ab hoc Ioseph ob nimiam pulchritudinem in turpe ministerium, & à domino uirilibus eius arefactis, postea electum esse iuxta morem *ἱεροφάνης* in pontificatum Helio poleos: & huius filiam esse Aseneth, quam postea Ioseph uxorem accepit. Sequitur. Post hæc peccauit princeps uinariorum regis Aegypti. Vbi nos posuimus principem uinariorum, in Hebræo scriptum est Maskel: illud uerbum quod in nomine serui Abraham dudum legimus, quem nos possumus more uulgi pincernam uocare. Nec uise putetur officium, cum apud reges barbaros usque hodie maxima dignitatis sit regi poculum porrexisse. Poetæ

quoque de Catamito & Ioue scriptitant, quod amatum suum huic officio manciparit. Sequitur. Et ecce uitis in conspectu meo, & in uite tres fundi, & ipsa germinans tres fundos. Tria flagella, & tres ramos, siue propagines, Hebræo sermone significat, quæ ab illis uocantur Sarigim. Et uidebar mihi tria canistra chondritorum portare in capite meo. Pro tribus canistris chondritorum, tres cophinos farinæ in Hebræo habet. Et ecce de fluuio ascendebant septem boues, speciosæ ad uidentium, & electæ carnibus, & pascebantur in achî. Bis in Genesi scriptum est achî: & neque Græcus sermo est, nec Latinus. Sed & Hebræus ipse corruptus est: dicitur enim in Ahu, hoc est in palude. Sed quia uau litera apud Hebræos, & iod similes sunt: & tantum magnitudine differunt: pro ahû, achî Septuaginta interpretes transtulerunt: & secundum consuetudinem suam ad exprimendam duplicem aspirationem, heth Hebrææ literæ & Græcam literam copulauerunt. Sequitur. Et respondit Ioseph Pharaoni, dicens: Sine Deo non respondebit salutare Pharaoni. In Hebræo aliter habet: Sine me Deus respondebit pacem Pharaoni. Denique Symmachus more suo apertius transtulit: Non ergo, sed Deus respondebit pacem Pharaoni. Sequitur. Et ecce septem anni ueniunt abundantia magnæ in omni terra Aegypti. Miror quomodo uerbum Hebræicum Saba, quod nos supra, abundantiam siue satietatem, in puteo quæ foderunt extremum serui Isaac, interpretati sumus: nunc Septuaginta rectissime transferentes, ibi iuramentum interpretati sunt: cum & iuramentum, & septem, & satietas, & abundantia, prout locus & ordo flagitauerit, possit intelligi. Sed & in consequentibus ubicunque abundantia legitur in Hebræo, idem uerbum scriptum habetur. Sequitur. Et clamauit ante eum præco, & constituit eum super omnem terram Aegypti. Pro quo Aquila transtulit: Et clamauit in conspectu eius ad geniculationem. Symmachus ipsum Hebræicum sermonem interpretans ait: Et clamauit ante eum, Abrech. Vnde mihi uideretur non tam præco siue adgeniculationem, quæ in salutando, uel adorando Ioseph accipi potest, intelligenda: quam id quod Hebræi tradunt, dicentes patrem tenerum ex hoc sermone transferri. Ab, quippe dicitur pater, Rech, delicatus siue tenerimus, significantem scriptura, quod iuxta prudentiam quidem pater omnium fuerit: sed iuxta aetatem tenerimus adolescens & puer. Sequitur. Et uocauit Pharaon nomen Ioseph Zaphanath Phaanetha, & dedit ei Aseneth filiam Phutipharis sacerdotis Helio poleos in uxorem. Licet Hebræicè hoc nomen, abconditorum reperiorem sonet: tamen quia ab Aegypto peruenit, ipsius lingue debet habere rationem. Interpretatur ergo sermone Aegyptio Zaphanath Phaanetha, siue ut Septuaginta transferre uoluerit, *ἱεροφάνης* saluator mundi, eo quod orbetera ab imminente famis excidio liberaret.

I 4 Noz

Notandum autem quoddam Domini quondam & emptoris sui filiam uxorem acceperit: quia ad id locorum pontifex Heliopoleos erat. Neque enim fas absque eunuchis idoli illius esse antistites, ut uera illa Hebræorum super eo quod ante iam diximus, suspicio comprobetur. Sequitur. Et Ioseph nati sunt duo filij, antequam ueniret anni famis, quos peperit ei Aseneth filia Putifar sacerdotis Heliopoleos. Vocauit autem Ioseph nomen primogeniti Manasse, quia dixit, Obluisti me fecit Dominus omnium laborum meorum, & omnis domus patris mei. Nomen autem secundi uocauit Ephraim, quia crescere me fecit Deus in terra humilitatis meae. Obserua propter quaestionem quae post paululum de Ioseph filijs proponenda est, quod ante famis tempus, quo Iacob intrauit in Aegyptum, duos tantum Ioseph filios habuerit, Manasse & Ephraim. Manasse uocans ab eo, quod sit oblitus laborum suorum, ita enim Hebraice uocatur oblitio Ephraim, eo quod auxerit eum Deus, ex hoc enim uocabulo in linguam nostram transfertur augmentum. Sequitur. Et deseruit uiro munera, aliquid resinae, & mellis, & thymiana, & stacten, & terebinthum, & nuces: siue ut Aquila & Symmachus transtulerunt, amygdala. Idcirco hoc capitulum posuimus, ut sciamus ubi in nostris codicibus habetur thymiana, in Hebraeo esse nechota, quod Aquila storacem transtulit: ex quo domus Nechota, quae in Esaia legitur, manifestissime cella thymiamatis siue storacis intelligitur, eo quod in illa aromata diuersa sint condita. Sequitur. Biberuntque & inebriati sunt cum eo. Idioma lingua Hebraea, ut ebrietatem pro satietate ponat, sicut ibi, In stillicidijs suis letabitur germians: haud dubium, quia terra pluuijs irrigata. Sequitur.

Et pone argentum uniuscuiusque in ore sacculi, & condy meum argenteum mitte in sacculum iunioris.

Pro sacculo peronem uel sollem in Hebraeo habet, pro condy, id est, poculo, quod etiam in Esaia legitur: Aquila scyphum, Symmachus phialam transtulerunt.

Descende ergo ad me, ne steteris & habitabis in terra Gosen Arabiae.

Hic Arabiae additum est: in Hebraeis enim uoluminibus non habetur. Vnde & error increbuit, quod terra Gosen in Arabia sit. Porro sicut in nostris codicibus est, per extremum in scribitur Gosem, quod mihi nequaquam placet. Terram significat compluta. Gosen enim in imbrem uertitur. Sequitur.

Dixit autem Pharaon ad Ioseph: Dic fratribus tuis, Hoc facite, onerate uehricula uestra, & ite in terram Chanaan.

Pro uehiculis, quae Septuaginta & Theodotion *καρρῶν* interpretati sunt: iumenta reliqua transtulerunt.

Et dedit illis cibaria in uia. Verbum Zeda, quod hic omnes ore consono *זֶדָה*, id est, cibaria uel sitarcia interpretati sunt: in Psalterio quoque habetur, ubi enim nostri legunt, Viam quam eius benedicens benedicam: licet in ple-

risque codicibus pro uia, hoc est pro *זֶדָה*, non nulli legunt *זֶדָה*: in Hebraeo habet Zeda, id est, cibaria eius benedicens benedicam. Porro *זֶדָה*, uenationem magis potest sonare, quam fruges: tamen moris sit Aegyptiorum, *זֶדָה* etiam far uocare, quod nunc corrupte *זֶדָה* uocant.

RECAPITVLATIO SPIRITUALIS de Ioseph.

Dehinc sequitur historia Ioseph, qui uenditur a fratribus, in Aegyptum perducitur, atque ibidem sublimatus est. Ioseph unus ex duodecim filijs Iacob, quem pater praeter ceteris filijs dilexit, Christum Dominum figurauit: quem Deus pater secundum carnem natum, ceteris fratribus ex Abraham stirpe progenitis, praetulit. Vnde & ibi dicitur: Amabat eum Iacob, quod in senectute genuisset eum. Senescente enim mundo, illuc escens Dei filius per Mariae uirginis partum serus aduenit, tanquam filius senectutis secundum sacramentum suscepti corporis, qui erat ante, sicut nunc semper apud patrem. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, uarietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significauit. Somnium uero illud, per quod fratrum manipuli illius manipulum adorauerunt: illud est quod in Christo completum est. Adorauerunt eum omnes reges terre, omnes gentes feruient ei: scilicet per fidem fructum bonorum operum offerentes. Ipse est quem sol, & luna & stellae adorant. De quo sole dictum est: Laudate eum sol, & luna, & stellae omnes. Ipsum enim ex essentia sanctorum in solis nomine, ecclesiae claritas sub imagine lunae & omnium populorum: numerositas in figura stellarum adorat.

Vnde pater suus increpauit eum dicens: Numquid ego, & mater tua, & fratres tui, adorabimus te? Obiurgatio ista patris, duritiam populi Israel significat: pro eo quod ex se natum Christum esse cognoscunt, & adorare contemnunt. Iacob mittit Ioseph filium suum, ut de fratribus sollicitudinem gereret: & Deus pater misit filium suum unigenitum, ut genus humanum peccatis languidum uisitaret. Mittitur ab illo utique patre, de quo scriptum est: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, ut uideret si recte esset erga oues: & Christus in Euangelio, Non ueni nisi ad oues perditas domus Israel. Inuenit ergo Ioseph fratres suos in Dothaim, quod interpretatur defectio: uere in grandi defectioe erant, qui de parricidio cogitabant. Cumque uidissent Ioseph fratres sui procul, occidere eum cogitabant: & Iudaei uidentes uerum Ioseph, Dominum Iesum Christum, ut eum crucifigerent, uno omnes consilio stauerunt, dicentes: Crucifige eum. Fera pessima deuorauit eum, id est, Iudas, atque Iudaica bestia interfecit eum. De qua Dominus in Euangelio dicit: Ecce mitto uos in medio luporum. Nudauerunt Ioseph fratris sui tunica polymita

ta & talaris, & Iudaei Christum per mortem crucis expoliauerunt tunicam corporalem. Polymitam autem, id est, decoratam omnium uirtute diuersitate. Respargerunt autem tunicam hodi sanguine, quia falsis eum testimonijs accusantes, in inuidiam deduxerunt peccati omnium peccata dimittentem. Mittitur dehinc in cisternam, id est, in lacum: & Christus expoliatus carne humana, descendit in infernum. De cisterna quoque leuatus ille Ismaelitis, id est, gentibus uenditur: & Christus posteaquam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Iudae consilium triginta argenteis distrahitur. & hic Christus per consilium Iudae Scarioth eodem numero uendatur. Dehinc Iacob posteritatis suae deplorans dispendia, quasi pater filium lugebat amissum, quasi propheta flebat intentum Iudaeorum. Denique scidit uestimentum suum, quod in passione Domini legitimum factum a principe sacerdotum. Sed & uelum templi scissum est, ut prophetaret nudatum suum populum, & diuisum ostenderet regnum. Igitur Ioseph descendit in Aegyptum, & Christus in mundum. Emitte eum eunuchus, id est, castus in disciplinis Euangelicis populus. Erat autem Ioseph pulchra facie, ita & de Christo David ait, Speciosus forma praeter filios hominum: diffusa est gratia in labijs tuis. Sed mulier, inquit, in eum oculos iniexit, ut adulterium cum illa perpetraret. Ista mulier figura erat Synagoga, quae saepe, sicut ut scriptum est, moechata est post deos alienos. Similiter uoluit & Christum in adulterij sui scelere tenere, ut negaret se esse Deum, & pharisaeorum magis & scribarum, quam legis precepta seruare, quae illi uelut maritus erat. Christus autem non acquiescens illicite doctrinae, ab adulterinae synagoga manu ueste corporis apprehensus, carne se exiit mortali, & liber mortis in caelum ascendit. calumniata est meretrix, ubi eum tenere non potuit, dicens, eo quod templum Domini blasphemaret, & legis diceretur esse transgressor. Et illum non carcer tenuit, non inferna tenuerunt, cum etiam ubi uelut puniendus descenderat, inde alios liberauit. Denique inuenit Ioseph duos eunuchos, de domo regis in carcere uinctos, duorum populorum credentium uel incredulorum figuram significantes, qui conclusi sub peccato Aedae transgressione obnoxij tenebantur: qui ideo eunuchi dicuntur, quia castam acceperant regulam disciplinae. Eloquia, inquit, Domini casta. Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente, & legis obscura, ut Ioseph somnia reuelante, solutus est a peccatis credentium populus, & inferni carcere liberatus. Redditur in ministerio diuinae legis, incredulus autem & impius populus Iudaeorum, quia in conuersionis signo non credit, transgressionis ligno suspenditur, ut illi alteri contigit eunuchis, qui Iudaeorum imaginem indicauit. Praterea narrat Pharaon, somnium interpretatur Ioseph. Sed quid significant se-

ptem anni, qui in septem speciebus plenis, seu qui in septem uaccis pinguibus ostendebantur, nisi septem charismatum spiritualium dona, quibus ubertas fidei larga pietate redundat. At contra septem steriles & ieiuni, fame ueritatis & iustitiae nouissimis temporibus significabant. Congregauit autem Ioseph per septem annos omnem abundantiam frugum, id est, frumenta fidei sanctorum horreis condens, per illa scilicet charismata septem, quasi per septem annos: ut cum septem anni inopiae coeperint, id est, cum iniquitas occurrerit septem capitalium criminum sub Antichristo, quando famis fidei fuerit & salutis, tunc sancti praeter ac fideles habeant copiosam iustitiae frugem, ne fides eorum inopiae sermonis tenuitate deficiat. Inde Ioseph qui typum induerat Christi, currum meruit, & praeco praekonauit ante eum, & constituit illum Pharaon super uniuersam terram Aegypti: & Dominus noster postquam est distrahitur a Iuda, ut Ioseph a fratribus, & de inferorum carcere surrexit, ascendit currum regni caelestis, de quo dictum est: Currus Dei decem milium. & accepit potestatem a patre praedicandi & iudicandi, sicut Paulus apostolus ait: Et dedit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium & infernorum. Accepit quoque & annulum, pontificatum scilicet fidei, quod credentium animae salutis signo signantur, frontibusque & cordibus nostris per signum crucis figura aeterni regis exprimitur. Induiturque stolam byssina, id est, carnem sanctam bysso splendidiorem, & stolam immortalitatis. Accepit quoque torquem auream, id est, intellectum bonum. Praeco ante eum praecedit, id est, Iosannes baptista, qui iter eius praecedens praekonauit dicens: Parate uiam Domino. Habebit & alium praconem, tubam angeli, quia ipse dixit: Veniet in tuba angeli. Vocatur quippe Ioseph lingua Aegyptiaca Saluator mundi. Quid manifestius de Christo, quando sub figura Ioseph saluator ostenditur, non tantum unius terrae Aegypti, sed etiam totius mundi. Triginta annorum erat Ioseph, quando in conspectu regis Pharaonis stetit: totidemque annis fuisse legitur Christus, quando sub typo Pharaonis in conspectu regis apparuit reuelatus. Accepit ergo ex gentibus uxorem, id est, ecclesiam, ex qua genuit duos filios, id est, duos populos, ex Iudaeis & gentibus congregatos. Igitur post ubertatis annos in uniuerso orbi famem praualuit merito, quia non erat qui faceret bonitatem. Post haec Ioseph penuria frumenti saluat Aegyptum: & Christus fame Dei uerbi liberat mundum. Aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum, & erogatione frumenti sui omnia subiugauit. Nisi enim Ioseph fratres uendidissent, defecerat Aegyptus: nisi Christum Iudaei crucifixissent, perierat mundus. Ioseph interpretatur augmentatio, siue ampliatio. Sed in illo Ioseph ampliacionem non habuit, nisi sola

sola Aegyptus: in nostro uero Ioseph augmen-
tum habere meruit uersus mundus. Ille ero-
gauit triticum: noster erogauit Dei uerbum. In
omnem enim terram exiit sonus eorum. Di-
cit Iacob filijs suis. Est fructus in Aegypto: Di-
cit & Deus pater. Ex Aegypto uocauit filium
meum. Descendunt igitur decem perfectio-
res, id est, Iudæi, quasi Decalogi legis in nume-
ro constituti, quos ipse cognoscens, non est a-
gnitus ab eis: cognoscuntur & Hebræi a Chri-
sto, ipsi autem non agnoscunt eum. Dederunt
quidem illi pecuniam, sed Ioseph, id est, Chri-
stus triticum dedit, & argentum reddidit: quia
nō pecunia emitur Christus, sed gratia. Vidit
Ioseph Benjamin paruulum fratrem suum: my-
stice quoque uidit Iesus Paulum, quando lux cir-
cumfulsit eum. Paruulus dicitur, quia nondum
in carne maturam fidei ætatem gerebat. Vnde
etiam & adolescens legitur, quando lapidan-
tium Stephanum uestimenta seruabat. Fleuit
Ioseph: & cæcitatem Pauli flet Christus. Lauat
iterum faciem suam, ut lumen ei amissum resti-
tuat: lauat faciem suam Christus, ubi baptiza-
tus est Paulus, per quem Dominus Iesus à plu-
rimis uideretur. Dehinc scyphus argenteus so-
lo sacco iunioris inseritur. Sed quid uult sibi,
quod inuentus est in sacco Benjamin scyphus
Ioseph: nisi quia in corpore Pauli iam doctrinæ
coelestis præfulgebat eloquium, dum esset eru-
ditus in lege, sed quia subiectus non erat. Intra
saccum erat scyphus doctrinæ intra legem, lur-
cerna inter modium. Missus tamen Ananias
manum posuit, marsupium soluit: marsupio
soluto argentum resplenduit, & decidentibus
squamis uelut quibusdam sacculculis: soluto
sacco, id est, deposito legis uelamine, adeptus
est gratiam libertatis, & reuelata facie, sermo-
nem Euangelij prædicat. Dati sunt ei triginta
argentei, cum quinque stolis optimis: triginta
argentei à Christo accipit, quicumque prædi-
cat trinitatem, siue Christi crucem. Ideoque Pau-
lus ait: Neque enim iudicauit scire me aliquid
inter uos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifi-
xum. Quinque enim stolas accepit, id est, sapi-
entiæ, omniumque sensuum multiplices discipuli-
nas. Præcellit igitur Paulus, eius exuberat por-
tio meritorum: sed tamen habent & fratres, id
est, alij prædicatores gratiam suam, binas sto-
las, id est, ut consiteantur Christum & Deum
esse hominem. iuxta quod in Proverbij legi-
tur: Omnes domestici eius uestiti duplicibus,
id est, mystica, uel morali intelligentia. Mittun-
tur & patri munera, filius honorat patrem: Chri-
stus populum suum promissis inuitat muneri-
bus. Portant hæc munera alij, illi gentiles inu-
tiles ac laboriosi, nunc autem utiles portant in
typo Christi munera. Portant in Euangelio mu-
nerum largitorem. Dimisit Ioseph fratres suos,
qui nunciauerunt patri dicentes: Ioseph uiuit,
& ipse dominus est in omni terra Aegypti. Ex-
pauit autem Iacob id est, plebs incredula, sed
postquam gesta Christi agnoscit, reuiuiscit spi-
ritus eius: & qui mortuus uidebatur fide, retur

rectionis Christi uiuificatur. Vocatur ergo à fi-
lijs suis, id est à Petro, Paulo & Ioanne: popu-
lus Iudæorum inuitatur ad gratiam. Occurrit
illis Iudas, quod interpretatum est confessio:
quia iam præcedit confessio, quos ante perfu-
dia possidebat, & sic Ioseph uerus Christus oc-
currit. Quis enim ætate iam suscipiat ultimis
temporibus populum Iudæorum? Non secun-
dum illius merita, sed secundum electionem suæ
gratiæ, & imponit manum super oculos eius,
& cæcitatem auferit: cuius distulit cæcitatem,
ut postremus crederet, qui ante non putauit ef-
se credendus. Vnde & Apostolus ait: Quia cæci-
tas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo
gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fiet.

HIERONYMVS.

Omnes ergo animæ, quæ ingressæ sunt cum
Iacob in Aegyptum, & quæ exierunt de femo-
ribus eius abtq; mulieribus filiorum Iacob, om-
nes animæ sexaginta sex. Filij autem Ioseph, qui
nati sunt ei in Aegypto, animæ nouem. Omnes
enim animæ quæ ingressæ sunt cum Iacob in
Aegyptum, septuaginta quinque. Quod exce-
ptio Ioseph & filijs eius sexaginta sex animæ, quæ
egressæ sunt de femoribus Iacob, introierunt in
Aegyptum, nulla dubitatio est. Ita enim & pau-
latim per singulos supputatus numerus appro-
bat, & in Hebræis uoluminibus inuenitur. Hoc
autem quod in Septuaginta legimus: Filij autem
Ioseph qui nati sunt ei in Aegypto, animæ nouem:
sciamus in Hebræo pro nouem esse duas.
Ephraim quippe & Manasse antequam Iacob
intraret in Aegyptum, & famis tempus ingre-
ret, nati sunt de Aseneth filia Putifar in Aegy-
pto. sed & illud quod supra legimus: Facti sunt
autem filij Manasse, quos genuit ei concubina
Syræ Machir: & Machir genuit Galaad. Filij
autem Ephraim fratris Manasse Suthalaam, et
Thaam filij uero Suthalaam, Edem, additum
est: liquidem id quod postea legimus, quasi per
anticipationem factum esse describitur. Neque
enim illo tempore quo ingressus est Iacob in Aeg-
yptum, eius ætatis erant Ephraim & Manas-
se, ut filios generare potuerint. Ex quo manife-
stum est, omnes animas quæ ingressæ sunt Aeg-
yptum, de femoribus Iacob fuisse LXX. dum
LXXI. postea sint ingressæ, & pepererunt in Aeg-
yptum animas tres, Ioseph uidelicet cum filijs
suis, septuagesimus autem ipse fuerit Iacob. Hanc
rem ne uideamur aduersus scripturæ authorita-
tē loqui, etiā LXX. interpretes in Deuterono-
mio transtulerunt, quod in LXX. animabus in-
gressus est Aegyptum. Si quis igitur nostræ sen-
tentia suffragatur, scripturā intra se contrariā
faciet. Ipsi enim LXX. interpretes, quæ hic LXXV.
animas per *περάλιον*, cū Ioseph & posteris eius
Aegyptum ingressas esse dixerunt: in Deuterono-
mio LXX. tantum introisse memorantur. Quod si
econtra illud nobis opponitur, quomodo in A-
ctis apostolorum in contentione Stephanus di-
catur ad populum septuaginta quinque animas
ingressas esse Aegyptum, facilis excusatio est.
Non

Non enim debuit sanctus Lucas, qui ipse scri-
ptor historiarum, in gentes Actuum apostolorum uo-
lumen emittens, contrariū aliquid scribere ad-
uersum eam scripturam, quæ iam fuerat genti-
bus diuulgata, & utiq; maioris opinionis illo-
duntaxat tempore Septuaginta interpretum ha-
bebatur auctoritas, quam Lucas qui ignotus et
uilius, & non magnæ fidei in nationibus duceba-
tur. Hoc autem generaliter obseruandum, quod
ubicunq; sancti apostoli aut apostolici uiri lo-
quantur ad populos, his plerunq; testimonijs
abutuntur, quæ iam fuerant gentibus diuulga-
ta: licet pleriq; tradant, Lucam Euangelistā ut
profelytū Hebræas literas ignorasse. Sequitur.

Iudam uero misit ante se ad Ioseph, in terram Ramesse. In
Hebræo nec urbem habet heroum, nec terram
Ramesse, sed tantummodo Gosen. Nonnulli Iu-
dæorum asserunt, Gosen nunc Thebaidam uo-
cari, & id quod postea sequitur: Dedit eis ut
possiderent terram Aegypti, Ramesse, pagū.
Arsenotien sic olim autumant uocatum. Sequi-
tur. Et dixit ei, Iura mihi, & iurauit ei, & adora-
uit contra summitatem uirgæ eius. Et in hoc
loco quidā frustra simulant adorasse Iacob sum-
mitatem septem Ioseph, quod uidelicet hono-
rans filium potestatem eius adorauerit, cum in
Hebræo multo aliter legatur. Et adorauit, in-
quit, Israel ad caput lectuli: quod scilicet postq;
iurauerit, & filius securus de petitione, quam
rogauerat, adorare Deum contra caput lectuli
fuit. Sanctus quippe & Deo deditus uir, oppres-
sus senectute, sic habebat lectulum positum, ut
ipse iacentis habitus absq; difficultate ulla ad-
orationem esset paratus. Et nunciatum est Ioseph,
ecce pater tuus ægrotat: & tulit duos filios
suos secum, Manasse & Ephraim. Ex hoc il-
lud quod supradictū est demonstratur, quia Ioseph
ad id locorum duos tantum filios habuerit,
Ephraim & Manassen. Si enim post multos
annos moriente Iacob patre suo, duos tantum
filios ducit ad benedictionem, utiq; illo tempo-
re cum filij eius generare nequiverant, paruuli
atq; lactantes in ingressu patris & fratrum, ne-
potes ex eis habere non potuit.

Et confortatus Israel, dedit super lectulum suum. Causam
cur Septuaginta interpretes idem uerbū aliter
atq; aliter ediderunt nescio. Hoc unum audacter
dico, quod ipsum uerbum *Mitta*, quod hic in le-
ctulum transtulerunt: supra ubi diximus, ado-
rasse Iacob uirgam potius quam lectulum, no-
minauerunt. Sequitur. Et nunc ecce duo filij,
qui nati sunt tibi in terra Aegypti, antequam ue-
nirem ad te in Aegyptum, mei sunt, Ephraim
& Manasse, quasi Ruben & Simeon erunt mi-
hi. Quos autem genueris post hæc, tui erunt: in
nomina fratrum suorum uocabuntur. Si quis
ambigebat, quod septuaginta animæ introis-
sent Aegyptum filiorum Israel, & quod Ioseph
eo tempore quo ingressus est Iacob, non nouē,
sed duos tantum filios habuerit, præsentī capi-
tulo confirmatur. Siquidem ipse Iacob loqui-
tur, duos eum filios habuisse, nō nouem. Quod
autem dicit Ephraim & Manasse, sicut Simeon

on & Ruben erunt mihi, illud significat: Sicut
Ruben & Simeon duæ tribus erunt, & suis uo-
cabulis appellabuntur, sic Ephraim & Manas-
se duæ tribus erunt, duosq; populos procrea-
bunt. & sic hereditabunt repromissionis ter-
ræ, sicut & filij mei. Reliquos autem, ait, filios,
quos post mortem meam genueris, ostendens
necdum illo tempore procreatos, tui erunt. In
nomine fratrum suorum uocabuntur in heredi-
tatem suam. Non inquit, accipiet separatim
terram, nec funiculos habebunt proprios, ut re-
liqui tribus: sed in tribubus Ephraim & Ma-
nasse quasi appendices populi commiscebun-
tur. Sequitur. Dixitq; Iacob ad Ioseph: Ego
dedit tibi Sichimam præcipuam, super fratres
tuos, plus quam fratribus tuis: quam accipi
de manibus Amorrhæorum in gladio meo &
sagitta. Sichimam iuxta Græcam & latinam
consuetudinem declinata est. alioquin Hebrai-
cè Sicheim dicitur, ut Ioannes Euangelista testa-
tur. Licet uiciose ut Sichear legatur, error ino-
leuit, & est nunc Neapolis urbs Samaritano-
rum. Quia igitur Sicheim lingua Hebræa trans-
fertur in humerum, pulchrè alludit ad nomen,
dicens: Et ego dabo tibi humerum unum. pro
præcipuo enim, id est, *ἀξίωμα*, unum scribitur
in Hebræo, quod autem dicit, se eam in ar-
cu & in gladio possedisse: arcum hic & gladi-
um iustitiam uocat, per quam meruit peregrinus
& aduena interfectio Sicheim & Emor de
periculo liberari. Timuit enim, ut supra legi-
mus, ne uicina oppida atque castella ob euer-
sionem foederatæ urbis aduersum me conuer-
gerent. Et Dominus non dedit eis ut nocerent
eis: uel certe sic intelligendum, Dabo tibi Si-
chimam, quam emi in fortitudine mea: hoc est,
in pecunia, quam multo labore & sudore qua-
siui. Quod autem ait, Super fratres suos: ostendit
absque morte dedisse se eam tribui Ioseph,
& mausoleum ibi usq; hodie cernitur.

RECAPITVLATIO.

Tradidit ergo Ioseph patri & fratribus suis
optimam terram Gosen, præbens eis cibaria,
quia fames oppresserat terram: sic & Domi-
nus eligens optimam terram parentibus, id
est, patriarchis & prophetis, ex quibus Chri-
stus secundum carnem siue omnibus filijs Ioseph,
de quibus in Euangelio dicit: Hi sunt fratres mei,
qui faciunt uoluntatem patris mei. His igitur
dat terram, scilicet repromissionis regni Dei,
de qua dicit propheta: Credo uidere bona Do-
mini in terra uiuentium.

INTERVM RECAPITVLATIO.

Dehinc Ioseph festinans accipere benedi-
ctionem patris, duos filios suos obtulit, Manas-
sen & Ephraim, in quibus sicut factum est in E-
sau & Iacob, dicente Domino, Maior serui,
et minori: ita & in istis duobus filijs Ioseph.
Nam maior Manasses, qui interpretatur ob-
liuio, typum gessit populi Iudæorum, qui
oblitus est Dominum suum, qui fecit eum.
Minor

Minor autem Christianorum, qui fecunditatem sonat: quod est proprium populi iunioris, qui corpus est Christi, qui fecundatus est in laetudinem mundi: hos quidem cum benedicere uellet Iacob, posuit Iacob Ephraim ad sinistram, Manassen autem ad dexteram illius constituit. At ille cancellatis manibus crucis mysterium præfigurans, translata in minore dextram, maiori sinistram, figuratiter superposuit: sicque crucis similitudo super capita eorum denotata Iudæis scandalum, Christianis futuram gloriam præsignauit, senior enim per crucis mysterium, sinistram factam de dextro, & iuniorum dextram de sinistro, quia Iudæis in nostra deserta labentibus nos illorum gloriam adepti sumus. Taliq; sacramento maiori populo Iudæorum præpositus est minor populus gentium. Vnde & idem patriarcha ait, Hic quidem erit in populo: sed frater eius minor, maior illo erit.

HIERONYMVS DE BENEDICTIONIBUS IACOB SUPER FILIOS.

Vocauit itaq; Iacob duodecim filios suos, et benedicens illis, ait: Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium filiorum meorum, durus ad ferendum, & durus procacitate & iniuria, sicut aqua non ebullias. Ascendisti enim super lectum patris tui, tunc uiolasti stratum cum ascendisti. In Hebræo ita scriptum est, Ruben primogenitus meus, fortitudo mea, & capitulum in liberis meis, maior ad portandum roborē: effusus es quasi aqua, ne adicias. Ascendisti enim cubile patris tui, & contaminasti stratum in ascensu. Est autem sensus hic: Tu es primogenitus meus, maior in liberis, & sedebas iuxta ordinem natiuitatis tuæ: & hare ditatem, quæ primogenitis iure debebatur, sacerdotium accipere & regnum. Hoc quippe in portando onere, & praua uide roborē demon stratur: uerum quia peccasti, & quasi aqua quæ uasculo non tenetur, uoluptatis effusus es impetu. Idcirco præcipio tibi, ut ultra non pecces, usq; in fratrum numero poenas peccati lugēs, quod primogeniti ordinem perdidisti.

ITEM REPETITIO.

Vocauit Iacob filios suos ut benediceret eos. Mystice ordine loquens, uerē tanquam futurorum præcius. Dixitq; eis quæ nouissimis temporibus futura erant, incipiens ita: Ruben primogenitus meus. Secundum mysticam intelligentiam, Ruben prioris populi uidetur ostendisse personam. Cui etiam Dominus per prophetam dicit: Israel primogenitus meus. Et enim iuxta quod primogenitis debebatur, ipsius erat accipere sacerdotium atq; regnum. additur: Tu uirtus mea: utiq; quia ex ipso populo fundamentum fidei: ex ipso uirtus, quæ est Christus aduenit. Quomodo autem ipse est principium dolorum, nisi dum patri Deo semper irrogaret iniuriam. dum conuertit ad eum dorsum, & non faciem. Iste prior in donis, quia primis ipsis data sunt eloquia Dei. Primis ipsis legislatio & testamentum siue promissio. Iste maior

in imperio, utiq; pro magnitudine uirum: quia copiosius cæteris in hoc seculo populus idem regnauit. Effusus est autem sicut aqua peccando in Christo, quasi aqua quæ uasculo non tenetur, uoluptatis effusus est impetu. Et idcirco addidit, Ultra non crescas: quia populus ipse postquam in uniuerso orbe dispersus est, ualde imminutus atq; abbreviatus est. Sed quare talia meruit, ita subiecit: Quia ascendisti cubile patris tui, non sicut Iudæi intelligunt hoc, proinde dictum esse, eo quod cum Balac concubina patris sui concubuerat. Prophetia enim futura prænucciabat, non quæ fuerant gesta ipso patriarcha dicente: Annunciam uobis quæ uentura sunt nouissimis diebus: & ideo in præterito non est referendum, quod ille futurum prædixit. Prædicabat enim Domini passionem, & primogenitæ plebis audaciā. Qui ascendit cubile Dei patris sui, & maculauit stratum eius, quando corpus Dominicum, in quo plenitudo diuinitatis quiescebat, raptum in cruce suspendit, & ferro commaculauit.

ITEM HIERONYMVS.

Simeon & Leui fratres consummauerunt iniquitatem adinventionis suæ, in consiliū eorum non ueniat anima mea, & in congregatio ne eorum ne amuletur cor meum: quia in furore suo interfecerunt homines, & in delirio suo subneruauerunt taurum. Necessitate compellimur iuxta propositum operis longius ea repetere, quæ ab Hebræa ueritate discordant. Legitur enim ibi, Simeon & Leui fratres, uasa iniquitatis Amorrhæorum, in arcanum eorum non intret anima mea, & in conuentu ipsorum non desoletur gloria mea: quia in furore suo interfecerunt uirum, & in libidine sua suffoderunt murum. Significat autē non sui fuisse consilij, quod Sichem & Emor fœderatos uiros interfecerunt, contraq; eius pacis & amicitiarum sanguinem fuderunt innocentem, & quasi quodam furore sic crudelitate rapti muros hospite urbis existerent. Vnde sequitur, & dicit: Maledictus furor eorum, quia procax: & ira eorum, quia dura: diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. Leui enim hereditatem propriam non accepit, sed in omnibus sceptris paucas urbes ad inhabitandū habuit. De Simeone uero in libro Iesu scriptum est, quod & ipse proprium funiculum non fuerit consequutus: sed de tribu Iuda quiddam acceperit. In Paralipomenon manifestius scribitur, quod cum multiplicatus fuisset, & non haberet possessionis locum, exiret in desertum. Quidam propheticè interfectos homines apostolos, & subneruatum taurum a pharisæis Christum interpretantur.

RECAPITVLATIO.

Conuersusq; Iacob ad Simeon & Leui dixit: Simeon & Leui fratres, uasa iniquitatis bellantia. Per Simeonem & Leui, scribæ & sacerdotes Iudaici populi intelliguntur. De Simeone enim scribæ erant Iudæorum, de tribu uero Leui principes sacerdotum: de quibus scriptum est, Quia consiliū fecerunt, ut Iesum morti trad-

rent.

rent. De quo consilio iste patriarcha, qui iam mente Deum uidebat, dicit: In consilio eorum non ueniat anima mea, & reliqua. Horrebant namq; iam illo tempore sanctus iste patriarcha uideri tantorum scelerum, quæ in nouissimis temporibus facturi erant Iudæi. Sequitur. Quia in furore suo occiderunt uirum, id est, Christum: iuxta quod scriptum est, Væ animæ ipsorum, quæ cogitatio ipsorum consiliū malum aduersus se dicentes: Alligemus iustum, quia inutilis est nobis. Et in dolore suo suffoderunt murum: quando lancea confoderunt illum spiritalem, & fortissimum propugnaculum, quod custodit Israel. Maledictus furor eorum, quia pertinax utiq; ad tantum scelus perpetrandum, quando furore accensi, & ira obtulerunt Christum Põrio Pilato præsidii dicentes: Crucifige Crucifige, & si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Et indignatio eorum quia dura, dum Barrabam latronem peterent, & principem uitæ crucifigendum postularent. Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel: hic duo nominantur, diuisio & dispersio. Idcirco quia nonnulli ex ipsis Deo crediderunt, quidam in infidelitate permanserunt. Diuisi enim dicuntur, hi qui ab eis separantur, & ueniunt ad fidem. Dispersi autem hi quorum patria templorū subuersio, per orbem terræ incredulum genus spargitur.

HIERONYMVS.

Iuda te laudant fratres tui. Quia Iuda confessio siue laus interpretatur, consequenter scribitur: Iuda, tibi confitebuntur fratres tui, uel te laudabunt fratres tui. Adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, ex germine filij mi ascendisti: procumbens ut leo, & quasi catulus leonis, quis suscitauit eum? Licet de Christo grande mysterium sit, tamen iuxta literam per Dauid stirpem generentur, & quod adorēt eum omnes tribus. Non enim ait, Filij matris tuæ: sed filij patris tui, & quod sequitur, Ex germine filij mi: in hebreo habet, De captiuitate filij mi ascendisti, ut ostenderet eum captiuos populos esse ducturum. Et iuxta intelligentiam sacratiorem, ascendisse in altum, captiuitatem duxisse captiuam, siue quod melius puto, captiuitas passionem: ascensus resurrectionem significat, alligans ad uitam pulchrum suum, & funiculum pullo aine. In Hebræo ita habet: Alligās ad uitam pulchrum suum, & in Sorek filij mi aliam suam: quod uidelicet pulchrum aine, cui super sedit Iesus, hoc est gentilium populum, uineq; Apostolorum, quia ex Iudæis sunt, copulauerit. Et ad Sorek, id est, electam uitam alligauerit a sinam, cui super sedit ecclesia ex nationibus congregata. quod autem dicit, Filij mi, apostrophē ad ipsum Iuda facit, quod Christus hæc sit uniuersa factururus. Sed & hoc sciendum, quod ubi nos legimus, Alligans ad uitam pulchrum suum. Pro pullo in Hebræo posuit legi, urbem tuam, iuxta eundem sensum alij uerbis ecclesia demonstrata. De qua alibi scriptum: Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, & fluminis impetus latificat ciuitatem Dei.

Bedæ tom. 8.

RECAPITVLATIO.

Iuda te laudabunt fratres tui. Per hunc enim Iudæus uerus confessor exprimitur Christus, qui ex eius tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudant fratres sui, Apostoli scilicet, & omnes cohæredes eius, qui per adoptionem filij Dei patri effecti sunt, & Christi fratres per gratiā, quorum ipse est Dominus per naturam. Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum, isdem enim manibus atq; eodē crucis trophæo & suos textit, & inimicos & aduersarias potestates curauit. Iuxta quod & pater promittit ei dicens: Sede ad dexteram meam, donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Adorabunt te filij patris tui, quoniam multi filij Iacob adorant eum & per electionem gratiæ salui facti sunt. catulus leonis Iuda, quoniam nascendo paruulus factus est, sicut scriptum est: Paruulus natus est nobis, ad prædam filij mi ascendisti, id est, ascendens in cruce captiuos populos redemisti. Et quos ille contrarius leo inuaserat, tu moriens eripuisti. Deniq; redēs ab inferis ascēdisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem, requiescens accubuisti ut leo. Manifestissimè in passione Christus recubuit, quando inclinato capite tradidit spiritum, siue quando in sepulchro securus uelut quodā corporis somno quiescens. Sed quare ut leo, & uelut catulus leonis: In somno enim suo leo fuit: quia non necessitate, sed potestate hoc ipsum impleuit. Iuxta quod & ipse dixerat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit a me, sed ego eam pono. Quod uero addidit, Et ut catulus leonis, inde enim mortuus, unde & natus. Phyci autem de catulo leonis scribunt, quod cum natus fuerit, tribus diebus & tribus noctibus dormit. Tunc deinde patris fremitu uel rugitu ueluti tremefactus cubilis loco suscitare dicitur catulum dormientem. Quod ualde cōuenienter de passionis morte aptatur in Christo, qui tribus diebus & tribus noctibus in cubili sepulchri iacēs, somnū mortis impleuit. Bene ergo Christus ut leo requieuit, qui non solū mortis acerbitate, sed etiam ipsum mortis imperium uicit. Bene idem iterū ut catulus leonis, quia die tertia resurrexit: unde & sic adiungitur de resurrectione eius, Qui suscitauit eum. Hoc est, quia nullus hominum, nisi ipse iuxta quod idē de corpore suo dixit: Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud. Sequitur.

Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.

Hic locus manifestissimè ad Iudam refertur, tamdiu enim fuit ex semine eius apud Iudæos intemerata successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi ex uirgine nasceretur. Probat hoc historia Iudæorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Iudæorum fuisse Herodem, quo tempore Christus natus est. Quod si putat Iudæi non uenisse Christum, ergo de tribu Iuda non usq; hodie Iudæorum permanet regnum. Itaq; non defuit rex de populo Iuda, donec ueniret cui repositum est.

m Sed

Sed quia non solum Iudeis profuit, qui mittendus erat: ideo sequitur, Et ipse erit expectatio gentium. Alligans ad uineam pullum suum: pullos suos ex gentibus populus, cui adhuc nunquam fuerat legis onus impositum. hunc copulauit ad uineam Apostolorum, quia ex Iudeis sunt. Nam uinea Domini sabaoth domus Israel est, & ad uitem, o fili mi, asinam suam. Ipse dixit: Ego sum uitis uera. Ad hanc ego uitem alligat asinam suam, cui supersedit ecclesia, ex nationibus congregata. hanc itaque ad uitem corporis sui alligauit uinculo charitatis, & disciplinae Euangelicæ astrinxit nexibus, ut de imitatione illius uiuens efficiatur hæres Dei, & coheres Christi. Alij namque Synagogam hanc asinam intelligi uolunt, tardigradam scilicet, & graui pondere legis oppressam. Lauabit in uino stolam suam, siue carnem suam in sanguine passionis, siue sanctam ecclesiam in illo uino, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, & in sanguine uice pallium suum. Pallium gentes sunt, quas corpori suo coniunxit. sicut scriptum est: *Uiuo ego dixit Dominus, nisi hos omnes induam sicut uestimētum.* Nos quippe Christus in sanguine uice mundauit, quando sicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere eius sanguis & aqua profluit: sed aqua nos abluit, sanguis redemit. Pulchriores oculi eius uino. Oculi Christi Apostoli sunt, & Euangelista, qui lumen scientiæ uenerunt in corpore ecclesiæ præstant. hi pulchriores uino probantur quia eorum doctrina austeritatem uini ueteris exuperat, id est. præcæ legis traditionem. Euangelica præcepta longè clariora sunt, quam ueteris testamenti mandata. Et dentes lacte candidiores. Dentes predicatorum sunt sancti, qui præcedunt ab erroribus homines, & eos quasi comedendo in Christi corpore transferunt. Nomine autem lactis doctrina legis significatur, quæ carnalem populum tanquam paruulos poculo lactis alebat. Cuius quidem candidiores effecti sunt doctores ecclesie, quia fortem & ualidum uerbicubum mandant atque distribuunt. De quibus dicit Apostolus in epistola ad Hebræos: *Perfectorum est autem solidus cibus.* Et bene candidiores lacte dentes eius dicit. omnes enim qui perfecti sunt, & qui scripturarum cibos explanantes subtiliter & minutum intellectum qui spiritalis dicitur, ecclesie corpori subministrant, candidi debent esse & puri, atque ab omni macula liberi.

HIERONYMVS.

Isach. ut bonum desiderauit, requiescens inter medios clericos uidens requiem, quia bona est: & terram, quia pinguis. superposuit humerum suum ad laborandum, & factus est uir agricola. In Hebræo ita scriptum est, Isachar alinus osseus, recumbens inter terminos, & uidens requiem, quia bona est: & terram, quia pulchra. Inclinauit humerum suum ad portandum. & factus est in tributum seruiens: quia supra Zabulon dixerat, quod maris magni litora esset pos-

sessurus, Sidonem quoque & reliquas Phœnicis urbes contingeret: nunc ad mediterraneam prouinciam redit, & Isachar, qui iuxta Nephtalim pulcherrimam in Galilæa regione possessurus est, benedictione sua habitorem facit. asinum autem osseum uocat, & humerum ad portandum: quia in labore terræ, & uehendis ad mare, quæ in suis finibus nascebantur, plurimum laborat: retribuit quoque tributa comportans. Atque Hebræi per metaphoram significari, quod scripturas sanctas die ac nocte meditando, studium suum dederit ad laborandum: & idcirco ei omnes tribus seruiant, quasi magistro dona portantes.

RECAPITVLATIO.

[Isachar asinus fortis.] Isachar quod interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem Dominus sanguinis sui precio est mercatus. Hic Isachar alinus fortis scribitur, quia prius gentilis populus quasi brutum animal & luxuriosum erat, nullaque ratione subsistens: nunc uero fortis est, redemptoris dominio colla subiectus & iugum disciplinæ Dominicæ & Euangelicæ præferens. hic accubans inter terminos uidit requiem, quod esset bona: & terram, quod optima. Inter terminos namque accubare, est præstato lato mundi sine requiescere, nihilque de his quæ nunc uersantur, in medio quærere: sed ultima desiderare. Et fortis asinus requiem uidit, & terram optimam cum simplex gentilitas, idcirco se ad robur boni operis erigit, qui ad æternam uitam patriam tendit. Vnde etiam ponit humerum suum ad portandum, quia dum ad promissam requiem peruenire desiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat. Vnde & factus est tributum seruiens, hoc est regi & Christo suo fidelis dona, operumque bonorum munera offerens.

HIERONYMVS.

Dan iudicabit populum suum quasi unum ex sceptris israel. Fiat Dan coluber in uia, regulus in semita, mordens unguilas equi, & cadat ascensor eius retrorsum. Salutare tuum expectabo Domine.

Samson iudex Israel de tribu Dan fuit. hoc ergo dicit, nunc uidens in spiritu comam nutrire Samsonem Nazareum tuum cælis hostibus triumphare, quod in similitudinem colubri reguli obsidentis uias nullum per terram Israel transire permittat. Sed etiam si quis temerarius uirtute sua quasi equi uelocitate confusus, eam uoluerit prædonis more populari, effugere non ualebit. Totum autem per metaphoram serpentis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazareum tuum, quod ipse propter meritum mortuus est, & moriens nostros occidit inimicos, putauit Deus ipsum esse Christum filium tuum uerum, quia mortuus est, & non resurrexit, & rursus captus ductus est Israel. Alius mihi Saluator mundi & mei generis præstolatus est, ut ueniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium.

RECAPITVLATIO.

Dan iudicabit populum suum sicut alia tribus israel. Fiat coluber Dan in uia, cerastes in semita, &c.

Alij

Alij dicunt Antichristum per hæc uerba prædictum, & de ista tribu futurum: alij de Iudæa, a quo traditus est Christus. hæc scripta pronunciant & equitem, atque dominum cum carne suscepta designare uolunt. Retrorsum autem cadere, ut in terram reuertetur, de qua sumptus est: sed quia die tertia resurrexit, ideo ait, Salutare tuum expectabo Domine. Sicut & per Dauid dicit, Non derelinques animam meam in inferno. hæc quidem ita exponunt. Alij autem hanc prophetiam ad Antichristum transferunt, pro eo quod in hoc loco Dan & coluber asseritur, & mordens. Vnde & non immerito, dum Israeliticus populus terras in castrorum partitione suscepit, primus Dan ad aquilonem castra meratus est. Illud scilicet significans, qui in corde suo dixerat: *Se debo in monte testamenti in lateribus aquilonis: ascendam altitudinem nubium, similis ero altissimo.* De quo per prophetam dicitur: *A Dan auditus est fremitus equorum eius, qui non solum coluber, sed etiam cerastes uocatur. cerasta enim græcè cornua dicitur, serpensque hic cornuta esse perhibetur, per quæ recte aduentus Antichristi asseritur: quia contra uitam fidelium morsu pestiferæ prædicationis armabitur, etiam cornibus potestatis. quis autem nesciat semitam angustiorem esse quam uiam? Fit ergo coluber in uia, quia in presentis uite latitudinem eos ambulare prouocat, quibus quasi parcendo blâditur: sed in uia mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris sui ueneno consumit. Fit iterum cerastes in semita, quia quos fideles reperit, & sese ad præcepti cælestis angusta itinera contringentes, non solum nequitia callide persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit: & in persecutionis angore post benedicta sicque dulcedinis exercet cornua potestatis. quo in loco equus hunc mundum insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat, & quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur. Cerastes iste equi unguilas mordere perhibetur, unguilam quippe equi mordere, est extrema seculi feriêdo contingere, ut cadat ascensor eius retrò. Ascensor equi est, quisquis extollitur indignationis mundi, qui retrò cadere dicitur, & non in faciem sicut Saulus cecidisse dicitur. In faciem enim cadere, est in hac uita suas unquamque culpas agnoscere, easque poenitendo deslere. Retrò uero non uidetur cadere, est ex hac uita repente decidere, & ad quæ supplicia ducatur ignorare. Et quia Iudæa erroris sui laqueis capta pro Christo Antichristum expectat. Bene autem Iacob eodem loco in electorum uocem conuersus est dicens: *Salutare tuum expectabo Domine, id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram uenturus est, uerum credo fideliter Christum.* Sequitur.*

Zabulon in litore maris habitabit, & in statione nauium.] Zabulon interpretatur habitaculum fortitudinis, ecclesiam significat fortissimam ad omnem tolerantiam passionis. hæc in litore maris, & in statione nauium, ut credentibus sit refugium, & periclitantibus demonstret fidei portum. Hæc contra omnes turbines seculi immobili & inconcussa firmitate solidata expectat naufragium Iudæorum & hæreticorum procellas: quæ circumferuntur omni uento doctrinæ, quorum etsi tunditur fluctibus, tamen ipsa fluctibus non frangitur, nec ullis hæresum tempestatibus cedit, nec ullo uento schismatum commota succumbit. Pertendit autem usque ad Sidonem, hoc est usque ad gentes peruenit. Legitur etiam in Euangelio, inde assumptos esse aliquos Apostolorum, & in ipsis locis Dominum sepe docuisse, sicut scriptum est: *Terra Zabulon & terra Nephtalim uia maris trans Iordanem Galilææ gentium populus, qui sedebat in tenebris uidit lucem magnam.*

HIERONYMVS.

Gad latrunculus latrocinabitur, & ipse latrocinabitur plantam.] Iuxta Hebræorum interpretati sumus. Sed ubi nos latrunculum posuimus, ibi scriptum est, *Gedud:* ut ad Gad nomen alluderet, qui significatus *euueros*, id est, accinctus siue expeditus exprimi potest. Totum autem illud est, quod ante Rubem, & dimidia tribu Manasse ad filios, quos trans Iordanem in possessionem dimiserat, post tredecim annos reuertens prælium aduersum eos gentium uicinarum grande reperit, & uictis hostibus fortiter dimicaret. *Legit brum Iesu Naue & Paralipomenon.* Non ignora plura in benedictionibus patriarcharum esse mysteria, sed ad præsens opusculum non pertinent.

RECAPITVLATIO.

Gad accinctus præliabitur ante ipsum.] Iste Gad accinctus personam Domini indicat, qui in primo aduentu humilitatis suæ ante aduentum Antichristi præliandus occurrit, accinctus gladio uerbi sui circa femur potentissime, quo inimicos diuisit, id est, filium a patre, filiam a matre, nurum a socro. Iuxta quod legitur in Euangelio: *Non ueni mittere pacem, sed gladium.* quod autem ait, *Ipse accingetur retrorsum:* claritas Domini nostri in secundo aduentu eius ostenditur, quia cum uenerit Antichristus, ita occurret retrorsum, id est, post eius uestigia Christus celeri aduentu progrediens, ut interficiat eum gladio oris sui. Vnde & bene idem Gad latrunculus interpretatur, eo quod posterior, id est, secus pedes quasi latrunculus rapido atque improviso aduentu exiliat contra apertam Antichristi oppugnationem. Hinc est quod Euangelista proclamat dicens: *Quia dies Domini sicut fur ita in nocte ueniet.* Christus ergo & ante & retro præliari contra Antichristum scribitur. Ante eum namque in occulto humilitatis demonstrat, aperte & Moyses prophetiam patriarchæ huius specialiter pertinere ad Christum sic enim: *Benedictus, inquit, in latitudine Gad, quasi leo requieuit. cepitque brachium & uerticem, & uidit principatum suum.* Agnoscant itaque, quis requieuerit sicut leo, nisi Christus in sepulchro suo: quis cõregerit uerticem & brachia potentium, nisi redemptor noster: qui humiliauit

militauit uirtutē & superbiam excelsorum, quis uidit principatum suum, nisi ille cui datus est principatus honorq; & regnum. Sequitur.

Aser pinguis panis est, præbebit delicias regibus.] Aser cuius nomen significat delicias, idem Christus est, cuius altitudo diuitiarum sapientie & scientie, qui propter nos factus est pauper, cū esset diues: cuius panis pinguis factus est caro scilicet eius, quæ est sancta sanctorum, quam si quis manducauerit, non morietur in æternum. Iste etiam præbet delicias sapientie regibus, id est, qui sensus proprios bene regunt, qui domini sunt uitiorum suorū, qui castigant corpora sua, & in seruitutem subiiciunt.

HIERONYMVS.

Nephtalim uirgultum resolutū dans in generatione pulchritudinem.] In Hebræo ita scriptum est: Nephtalim ager irriguus, dans eloquia pulchritudinis: significans quod aquæ calidæ in ipsa nascantur tribu: siue quod super lacum Genesareth & fluento Iordanis irrigua sit. Hebræi autem uolūt propter Tiberiadem, quæ legis urdebatur habere notitiā, agrum irriguū, & eloquia pulchritudinis prophetari. Porro ubi nos agrum irriguū, & LXX. σελήνος ἐν ἐμῶν, id est, uirgultum resolutū posuerunt: in Hebræo legitur, Aiala seluha, quod potest & ceruus transferri emissus, propter temporaneas fruges, uelocitatem terre uberiores ostēdens. Sed melius si ad doctrinam Saluatoris cuncta referamus, quod ibi uel maxime docuerit, ut in Euangelio quoque scriptum est.

RECAPITVLATIO.

Nephtalim quod interpretatur dilatatio, Apostolos & prædicatores sanctos significat, & rum doctrina in latitudinem totius mundi diffusa est. Ex hac enim tribu fuerunt Apostoli, qui sunt principes ecclesiarū, & duces & principes Zabulon, & principes Nephtalim, qui sine dubio ad personam referuntur Apostolorum: ipsi sunt filij excelsorum, id est, prophetarum, qui in manu potentis Dei positi, & tanq; sagitta excusse peruenerunt usq; ad fines terre. Vnde & bene hic Nephtalim ceruus emissus scribitur, quia nimirum Apostoli siue prædicatores ueloci saltu exilientes, in morem ceruorum transcendunt: implicamenta scilicet mundi huius, sicq; excelsa ac sublimia meditantes, dant eloquia pulchritudinis, id est, prædicant cunctis gentibus doctrinā Domini Saluatoris.

HIERONYMVS.

Filius auctus Ioseph, filius auctus, super fontem filie, gradu composito incedētes super murum. Et exacerbauerunt eum, & contenderunt, & irascabantur, aduersum eum habentes sagittas. Sedit in forti arcus eius, & disrupta sunt brachia manuum eius à manibus fortis Iacob: inde pascetur lapis Israel à Deo patris tui, & reliqua.

Quia septuaginta interpretes in plerisq; dissentiant, pro interpretatione reliquorum, ut in Hebræo habetur, expressimus. Et est sensus capituli: Ioseph, qui ideo sic uocaris, quia auxit te mihi Dominus, siue quia inter fratres tuos

maior futurus es. fortissima siquidem tribus Ephraim, ut in Regnorum & in Paralipomenō libris legimus. O inquam, fili Ioseph, qui tam pulcher es, ut te tota de muris & turribus ac fenestris puellarum Aegypti turba prospiciet. Inuiderunt enim tibi, & te ad iracundiam prouocauerunt fratres tui, habentes liuoris sagittas, & zeli iaculis uulnerati. Verum tu arcum tuum & arma pugnandi posuisti in Deo, qui fortis est propugnator: & uincula tua quibus te fratres ligauerant, ab ipso soluta sunt & disrupta, ut ex tuo semine tribus nasceretur Ephraim, fortis & stabilis, & instar lapidis durioris inuicta imperans quoq; duodecim tribubus Israel.

RECAPITVLATIO.

Filius accrescens Ioseph.] Hæc propheta post passionem Domini patrem uocis imaginem tenuit, quo redeunti in cœlum post uictoriam pater alloquitur dicens: Filius accrescens Ioseph, filius accrescens utiq; in gentibus, quia cum ob incredulitatem Synagoga populū reliquisset, innumeram sibi plebem ecclesie ex omnibus gentibus ampliavit, quod & Dauid cecinit dicens: Remiscentur & conuertentur ad Dominum uniuersi fines terre, & reliqua. Filius accrescens & decorus, aspectu enim omnes superat illius pulchritudo, iuxta quod & de illo in psalmis canitur: Speciosus forma præ filiis hominum. Filij discurrerunt super murum, id est, gentes uel ecclesie, quod crediderant in Christum. hæc si per soliditatem fidei quasi super murum amore pulchritudinis Christi ascensæ discurrūt, ut uerum spōsum per contēplationem aspiciunt, & osculo charitatis illi copulentur, atq; adhereant. Sed obiurgati sunt eum, quando falsis testimonijs calumniantes sanctum Dominum opprimere Synagoge populū tentauerunt, inuiderunt illi habentes iacula. Neque enim quisquam in Ioseph contexit sagittas, uel aliquod uulneris telum: sed hoc specialiter uenit in Christum. Sedit in forti arcus eius: Christus enim arcum suum, & arma pugnandi posuit in Deo, qui fortis est propugnator, cuius uirtute cōciditur omnis nequitia perfidorum, & dissoluta sunt uincula brachiorum eius, quibus fratres eum uinctum ad Pilatum duxerūt, uel quibus eum suspensum ligno crucifixerūt. Rescissa sunt enim per manum Dei omnipotentis. Iacob ex cuius ore ipse Dominus bonus pastor egressus est, lapis & firmitas credentium in Israel.

Deus patris tui erit adiutor tuus.] Quis adiuuet filiū nisi pater Deus solus, qui dixit: Iacob puer meus, suscipiet eum anima mea.

Et omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper benedictionis abyssi iacentis deorsum.

Vniuersa enim subiicit ei cœlestia per benedictionem cœli: & terrena per benedictionem abyssi iacētis deorsum, ut omnibus angelis & hominibus dominaretur.

Benedictionibus uberius.] I. siue duorū testamētōrū, quorum

quorum alteri nunciatum est, alteri demonstratum: siue benedictionibus uberum Mariæ, quæ uerè benedictæ erant, quia ipsæ sancta uirgo Domino potum lactis immulsi. Vnde & illa mulier in Euangelio ait: Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ suxisti.

Benedictionibus uberum & uulua.] Etiam hic benedicitur uulua eiusdem matris, utiq; illa uirginalis, quæ nobis Christum Dominum edidit. De qua per Hieremiā dicit: Priusquam te formarem in utero, noui te: & antequam exires de uulua, sanctificauit te.

Benedictiones patris tui confortate sunt benedictionibus patrum tuorum.

Benedictiones patris tui, inquit, cœlestis quæ data sunt tibi à summo cœli, & abyssi confortati sunt, id est, præualuerunt benedictionibus patrum tuorum. Ultra enim sanctorum meritum, patriarcharum siue prophetarum cōualuit, benedictio patris in filio, ita ut ei nullus sanctorum æquetur, donec ueniret.

Desiderium collium æternorum.] Colles isti sancti sunt, qui Christi aduentum prophetantes, magno cum desiderio incarnationem eius expectauerunt. De quibus Dominus dicit: Quia multi iusti & prophete cupierunt uidere quæ uidetis, & reliqua. Hi ergo sancti dicti sunt colles, propter excellentiam sanctitatis: qui etiam æterni uocantur, quia uitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni.

Fiant in capite Ioseph omnes scilicet benedictiones.] Iste super caput Christi ponuntur, quas incarnationis accepit.

Et super uerticem Nazarei.] De quo scriptum est, Quoniam Nazareus uocabitur, id est, sanctus Dei inter fratres suos, quia ipse est caput omnium eminens uniuersorum sanctorum, quos etiam in psalmis fratres uocat dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis, &c.

HIERONYMVS.

Beniamin lupus rapax, mane comedit spolia, ad uesperam dabit escam.

Hæc quia de Paulo Apostolo manifestissima propheta sit, omnib. pater quod in adolecētia sua persecutus ecclesiam, in senectute prædicator Euangelij fuerit: tamen in Hebræo sic legitur, Beniamin lupus rapax, siue capiens, in matutino comedit prædam, & ad uesperam diuidit spolia. quod ita Hebræi differunt: Altare in quo immolabantur hostiæ, & uictimarū sanguis ad basem illius fundebatur, in parte tribus Beniamin fuit. Hoc, inquit, ergo significat, quod sacerdotes mane immolant hostias, & ad uesperam diuidant ea quæ sibi à populo ex lege collata sunt: lupum sanguinarium, lupum uoracem super altaris interpretationem ponentes, & spoliatorum diuisionem super sacerdotibus, qui seruiunt altari, uiuant de altari.

ISIDORVS.

Legimus quendam ex doctoribus ad urbem Bedæ tom. 5.

Hierusalem, ea quæ de Beniamin scripta sunt, referent. Beniamin, inquit, filius doloris interpretatur. Hic sorte hereditatis eū locū accepit, in quo terrena est Ierusalē, quæ nūc propter incredulitatem abiecta est atq; repulsa. hæc enim in filiis suis sub persona Beniamin designatur.

Nam sicut Beniamin ultimam consequitur benedictionem, ita & idem populus ultimus est saluandus, posteaquam plenitudo gentium introisset. Dicitur enim Beniamin lupus rapax. Lupus scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem prophetarum atq; iustorū: rapax autē, propter auaritatem dicitur. Ex multa enim fame uerbi Dei, & inedia uenit rapax, quæ ipsi uolenter diripiunt regnum Dei: hic autem mane comedit prædam, mane illud tempus creditur, quo legem accepit. Tunc enim mundo prima quidem illuminatio scientie data est, comedit autem mane, quia legem quam mane accepit, edit, adhuc meditatur, licet sequens legem iusticie in legem fidei non peruenerit: ad uesperam autem diuidet spolia, uespera est illud tempus nouissimum, quo conuertetur. Tunc ergo diuidet escam: tunc intelliget diuidendam esse literam ab spiritu, & tunc cognoscat quia litera occidit, spiritus autem uiuificat. Quia ergo iam per gratiā Domini illuminatus incipit in lege spiritalia corporalibus diuidere & separare, ideo dicitur ad uesperam diuidere escam, quod tota die in lege meditans ante non fecit.

Quæritur autem de Iacob, cur omnes quos de liberis & de ancillis genuit, equales honore filios & hæredes constituerit, nisi ut ostenderet quod Christus Dominus omnibus gentibus, qui per fidem corpori eius conciliātur, cunctis pari honore & gloria habitis cœlestia præmia largiatur. Nec est discretio, Iudæus an Græcus, Barbarus an Scytha, seruus an liber sit: quia per omnia & in omnibus Christus est. Propterea enim figurā serui Saluator noster & Dominus induit, & pro libero & pro seruo seruiuit, ut in omnibus in se credentibus in se quæle donum bonorum cœlestium largiatur. Nec præfertur apud illum, qui secundum carnem nobilior sit. Quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis natiuitatis offuscatur. Nam hoc ita futurum etiam per prophetam significatur, dicente Domino: Erit in nouissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, QUÆSTIONVM SUPER GENESIM FINIS.

m 3 VENE

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super Exodum, ex diæstis patrum, Dialogus.

PROLOGVS.

QVAEDAM mysteria ex libro Geneseos, & obscuriora rerum gestarum, quæ allegorice sunt obiecta figuris, ex libris maiorum breuiter excerpta pertraximus: nonnulla uero sequentis legis typica & figurata mysteria singillatim ex literis sanctorum uirorum sublata subiungimus, pauca scilicet ex eorum stylo prometes. Nam omnia legis quis poterit indagare, quæ tam immensa sunt, ut nec iuxta historiarum textum explicari facile possint. Proinde tamen secuti sumus, quæ tum contiguo operi sufficiens putauimus, ut nec libellus excedat modum, nec lector incurrat fastidium.

EXODVS QVAE IN SE CONTINEAT. CAPVT I.

DISCIPLVS. Exodus iuxta fidem historie, quæ describitur MAGISTER. Exodus continet Hebræorum seruitutem ac nec, plagas Aegypti, egressum populi, & nubem protegentem. Transitum etiam rubri maris, mersumque cum curribus Pharaonem, & gloriae decantationem: congressum quoque eremum, cibum mannae, & fluentia in dulcedinem uersa: pugnam Amalech, mandata etiam Decalogi, & arcam testamenti: dedicationem quoque tabernaculi, & oblationum.

DE SEPTVAGINTA ANIMABUS. Cap. II.

PRimo omnium LXX. animæ cum Iacob introierunt in Aegyptum. LXX. discipuli ad prædicandum uerbum Dei toto mittuntur mundo. Aliter hæ LXX. animæ, quæ in Aegypto ingressæ sunt, mysticè in numero remissionis accipiuntur. Scilicet ut huic seculo, qui per Aegyptum figurabatur, post tanta peccata & sacrilegia donaretur remissio peccatorum. Aegyptus enim hic mundus esse figuratè multis prophetarum uocibus approbatur.

DE MORTE IOSEPH. Cap. III.

Mortuo Ioseph & fratribus eius, creuerunt filij Israel, & inualuerunt nimis. Sic & nos ter uerus Ioseph postquam pro omnibus gustauit mortem, per quam destruxit diabolus, qui habebat mortis imperium, multiplicatus est fidelium populus. Nisi enim, sicut ipse ait, cecidisset

set granum frumenti in terram, & mortuum fuisset, non utique fructum nunc plurimum orbis terræ ecclesia sustulisset.

DE AFFLICTIONE POPULI.

Capit. III.

Affligit Pharaon filios Israel luto & latere. Israel similitudo est populi nostri, Pharaon autem Diaboli, qui imposuit iugum grauissimum seruitutis luto & latere operari, id est, lutulentis & terrenis operibus incubari. admixtis etiam paleis, hoc est, leuibus & irrationabilibus factis, ut his uisitorum actibus populorum Dei comprimeret, ac peccatorum omnium muro incredulitatis posset obcludi, ut nemo esset qui regnum eius aut disperderet aut uinceret.

DE MASCVLORVM NECE.

Capit. V.

Iubet quoque masculos Pharaon occidi, & foeminas uiuere: sic postea ne robur fidei praualeat, conabatur ut interfectis uirtutibus uita remaneret: fortissimosque & uiriles animi sensus, unde cœlestia sapimus, & diuina, id est, rationem, prudentiam, constantiam, innocentiam & fidem, in homine occidere: & illud in eo uiuere, quod foemineum, quod imbecillum & fragile & prouum ad uita cernitur, id est, ambitionem, uinolentiam, libidinem, iracundiam, crudelitatem, furorem, & cetera his similia quæ in foeminarum figura sunt.

DE INVENTIONE MOYSI.

Capit. VI.

Deinde Moyses ad ripam fluminis expositus reperitur, & Dominus, cuius Moyses typum induerat, ad flumen lauacri, & ad aquam baptismatis a credentibus inuenitur. Plorabat infans, quia Christus ueteris hominis, quem induerat, peccata deslebat. Vnde ad resuscitandum Lazarum fleuit, Iudæorum deplorans perfidiam. Filia Pharaonis descendens ad lauacrum fluminis, collegit infantem: ecclesia ex gentibus lauacri salutaris sanctificationem desiderans, Christum excepit a synagoga matre carnali expulsum, quasi infantem: quia tunc paruulus uidebatur, cum in homine cerneretur. Inuenit illa Mosen inclusum in uasculo tibi, quod ex multis agrestibus uirgulis fit: inuenit Christum ecclesia reconditum in cordibus sanctorum, qui in unitatem sui contexti ex multorum fratrum membris omnes unum in Christo corpus effecti sunt, & eum religiosa obseruatione suscipientes tuentur.

DE OCCISO AEGYPTIO.

Capit. VII.

Interea Moyses peregrinum fratrem ab Aegypto liberauit, ab Aegypto iniuriam patientem, inultum esse non ferens, fratrem defendit, & eundem Aegyptium occidit. cuius figura facillimè occurrit, iniuriose nobis in hac peregrinatione diabolus a Domino Christo nobis defensus occidi. Quod uero in sabulo harenae obruit interemptum, manifestum est eius iam morticinam presentiam in eis latere, qui non habent stabile fundamentum. Vnde & ecclesia

Dominus

Dominus ædificat in petra, & eos qui audiunt uerbum eius, & faciunt, comparat prudenti uiro, qui ædificat domum suam super petram, & ne tentationibus cedat & corruat. Illos autem qui audiunt, & non faciunt, comparat stulto ædificanti super harenam, cuius tentata domus ruina efficit magnam.

DE MANIFESTATIONE DOMINI IN RUBO. Capit. VIII.

Deinde dum pasceret oues Moyses Iethro soceri sui, uidit ardere rubum, & non comburi. Apparuit in rubo Dominus Moysi, mitens ad gentem, quam præsciebat iniquam futuram. Et erat flamma in rubo, id est, in spinis & rubus non cremabatur. Rubus, spinæ peccatorum Iudæorum: flamma in rubo, uerbum Dei, quod ergo illis lex lata est, flamma erat in rubo, quod lege data non sunt consumpta peccata, nec rubus sub igne cremabatur. Alii in rubo flammante & non urente ecclesiam intelligunt inflammari persecutionibus, & eam loquente in illa Domino non perire. Quod uero Dominus Moysi in eodem rubo apparuisse legitur, ostendit non alibi, quam in ecclesia esse credentibus apparere: quia nullus dignè consistere, uel Deum uidere potest, nisi qui cuncta terrena & mortalia deposuerit uita. Quid significabant illa Moysi calciamēta depōita, habet quippe & aliam figuram, id quod Moyses excalcari iubetur. Veterum namque consuetudo erat, ut si sponsa sponsum repudiare uellet, discalcaretur ille, & hoc esse signum repudij. Proinde Moyses excalcari iubetur, ne ad ecclesiam, que in rubo significabatur, quasi sponsus calcatus accederet. Hoc enim Christo seruabatur, qui uerus sponsus erat, de quo dicit Iohannes: Cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamenti. Vtiq; sicut dicitur est Iosue & Moysi. Hebræi autē dicunt propterea in rubo apparuisse Deum Moysi, & non in alio ligno, ne forte & sculperent in eodem Iudæi idolum, semper enim abstulit occasionem idolatriæ.

DE VIRGA IN SERPENTEM CONVERSA. Capit. IX.

Mittitur dehinc Moyses ad liberandum populum Israel, qui dicit Dño: Quod signum habeo, ut credant mihi, quia tu me misisti? & Dominus ad illum: Projice, inquit, uirgam, quæ in manu gestas in terram, & proiecit, & factus est serpens. expauit Moyses, & fugit, & ait illi Dominus: Apprehēde caudam eius, & apprehēdit, & facta est iterum uirga. Quid enim hoc significat, serpens enim perualuit mortem homini, ergo mors a serpente: uirga itaq; in serpente, Christus in morte, & tamen expauit & fugit Moyses, quid est ab illo serpente fugisse Moysen, nisi quod legitur in Euangelio factum: Mortuus est Christus, & expauerunt discipuli, & ab illa spe in qua fuerunt recesserunt. Sed quod dicitur est, Apprehēde caudā eius. Quid est cauda nisi posteriora eius: hoc significauit. Posteriora mea uidebis. Primo enim factus est serpens, sed cauda apprehensa, facta est uirga: quia pri-

mo occisus est, postea peractis omnibus ad id quod fuerat resurgendo reuersus est, ubi per uitæ reparationem morte consumpta, nihil in eo serpentis apparuit. Est etiam in cauda serpentis seculi finis, quia sic mortalitas ecclesie per lubrica temporum uoluitur. alij eunt, alij ueniunt per mortem, tanquam per serpentem mors seminata est: sed sine nouissimo uelut cauda seculi redimus ad manum Dei, atq; apprehensi reparabimur, & nouissima inimica morte destructa resurgentes in dextera Dei uirga erimus.

DE MANV MOYSI IN SINVM MISSA. Capit. X.

Item datur aliud signum Moysi: Mitte, inquit, manum in sinu tuo, & misit. Produca, inquit, eam, & produxit, & inuenta est alba, id est, immunda. Albor enim in cute, lepra est non candor. Ipsa enim hæreditas Dei, id est, populus eius, foras ab eo missus immundus factus est, sicut scriptum est de ea: Ut quid auertis faciem tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo? Sed quod illi ait: Reuoca eam in sinum tuum. Reuocauit, & reuersa est ad colorem suum. Sic & plebs Iudæa, nunc aliena est a sinu Dei, & foris immunda remansit. Sed reuocat eam, & redit ad pristinum colorem, dum agnouerit Dominum Saluatorem. nunc enim cecitas ex parte contigit in Israel donec plenitudo gentium intrauerit, & sic omnis Israel saluus fiat.

DE AQUIS CONVERSIS IN SANGUINEM. Capit. XI.

Deinde aquæ missæ in terram a Moysse uertuntur in sanguinem, id est, populi in sanguinis Christi fide. aquas enim, ait Apocalypsis, quas uidisti, populi sunt & gentes.

DE INGRESSV MOYSI AD PHARAONEM. Capit. XII.

Post hæc intrant ad Pharaonem Moyses & Aaron, petentes trium dierum uiam proficisci in deserto populū Israel, & ibi sacrificare Domino Deo. Quæ est uia trium dierum, quæ nobis incedenda est, ut excuntes de Aegypto uenire possimus ad locum, in quo immolare debemus: Via ista Christus est, quæ dixit: Ego sum uia & ueritas, & uita: quæ uia triduo nobis incedenda est. Qui enim confessus fuerit in ore suo Dominum Iesum, & crediderit in corde suo quod Deus illū suscitauit à mortuis tertia die, saluus erit. Hæc est ergo tridui uia, per quæ peruenitur in locum, in quo Dño immoletur & redatur sacrificiū laudis. Abominations, inquit, Aegyptiorū immolabimus Dño Deo nostro. oues quippe Aegyptij edere dedignatur. Sed quæ obominatur Aegyptij, hoc Israelite Deo offerunt: quia simplicitatē conscientia, quæ sapientes huius seculi: hoc est, ciues Aegypti quasi fatuitatē deputat. hanc iusti Deo in sacrificium immolant, & per id Deo placere procurant, quæ seculo & mundo abiectum & contemptibile esse considerant, secundum Apostolum qui ait: Nam quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes. Ex quo autē loqui cœpit

Moyſes ad Pharaonē, affligitur populus Dei, id eſt, ex quo in animam hominis ſermo Dei prolatus fuerit, acrius callidus hoſtis conſurgit, & maiora uitia quibus uincatur immittit. Prius uerò quam ueniret ſermo qui argueret uitia, in pace durabant: ſed ubi ſermo Dei facere ceperit uniuſcuiuſq; diſcrimen, tunc cõturbatio magna conſurgit.

DE VIRGA IN DRACONEM
conuerſa. Caput XIII.

Proiecit deinde Moyſes uirgam coram Pharaone, & ſerpens factus deuorauit ſerpentem Aegyptiorum: ſignificans quòd uerbũ caro fieret, qui ſerpentis diri uenena euacuaret, per remiſſionem & indulgentiam peccatorũ. Virga eſt enim uerbum directum, regale, plenum poteſtatis, quod eſt in ſigne imperij. Virga ſerpens facta eſt, quoniã qui erat filius Dei, ex Deo patre natus, filius hominis factus eſt, natus ex uirgine, qui quali ſerpens exaltatus in cruce medicinam uulneribus inſudit humanis. Vnde & ipſe Dominus ait: Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis. Virga enim Moyſi in draconē conuerſa, magorum abſorbuit uirgas: & Chriſtus poſt gloriæ ſuæ dignitatem factus eſt obediens uſq; ad mortem, & per ipſam mortē carnis conſumpſit aculeum mortis, at teſtante propheta: Ero mors tua, ò mors, ero morſus tuus inferne.

DE OBDRATIONE PHARAONIS.
Caput XIII.

Indurauit Dominus cor Pharaonis, ſcilicet quia diabolus ita ſic indurauit poſt peccatũ, ut poenitentię compunctione nunquam emolliatur: ſicut in Iob de eo ſcriptum eſt: Indurabitur quali lapis.

DE DECEMPLAGIS.
Caput XV.

Dehinc inferuntur plagę in Aegyptum, licet illa in Aegyptũ corporaliter geſta ſint, ſpiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Aegyptus namq; ſeculi forma eſt. Prima plaga, in qua primo aqua uertitur in ſanguinem. Aquę Aegyptiæ erratica & lubrica philoſophorum ſunt dogmata, quę meritò in ſanguinem uertuntur: quia in rerum cauſis carnaliter ſentiunt, ſed ubi crux Chriſti mundo huic lumen ueritatis oſtendit, huiuſmodi eũ correptionibus arguet, ut ex qualitate poenarum proprios agnoſcat errores. In ſecunda uerò plaga ranę producuntur, quibus indicari figuratim arbitrantur carnalium poetarum, qui inani quadam & inflata modulatione uelut ranarũ ſonitus & cantibus mũdo huic deceptionis fabulas intulerunt. Rana eſt enim loquaciſſima uanitas. nihil enim aliud animal ipſum utile eſt, niſi quod ſonũ uocis improbis & importunis clamoribus reddit. Poſt hæc ſcynipheſ producuntur. hoc animal penitus quidem ſuſpenditur per aera uolitans, ſed ita ſubtile eſt & minutum, ut oculi uifum niſi acutè cernentis effugiat: corpus autem cum in-

ſederit, acerbiffimo terebrat ſtimulo, ita ut quę uolentem uidere quis non ualeat, ſentiat ſtatim auolantē. Hoc ergo animalis genus ſubtilitati hæreticę comparatur, quę ſubtilibus uerborũ ſtumulis animas terebrat, tantaq; calliditate circumuenit, ut deceptus quiſq; nec uideat nec intelligat unde decipiatur. Quod uerò in tertio ſigno magi ceſſarunt dicentes: Hic digitus Dei eſt. Magi illi typum hæreticorum, atq; animoſitatem habuerunt. Declarat hoc Apoſtolus dicens: Sicut Iamnes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ſic & hi reſiſtunt ueritati. homines mēte corrupti, & reprobi circa fidem, ſed ultra nõ proficient, dementia eorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit. Hi autem qui per ipſam corruptionem mentis inquietiſſimi fuerunt, in ſigno tertio defecerunt, faciētes ſibi aduerſum eſſe ſpiritum ſanctum, qui erat in Moyſen. Tertio enim ponitur ſpiritus ſanctus, qui eſt digitus Dei. Vnde & illi deficientes in tertio ſigno, dixerunt: Digitus Dei hic eſt. Sicut autem conciliatus & placatus ſpiritus ſanctus requiem præſtat mitibus & humilib. corde, ita cõtrario aduerſus immites ac ſuperbos inquietudinem muſcæ illæ breuiſſimæ ſignificauerunt, quibus magi Pharaonis defecerunt, dicētes, Digitus Dei eſt hic. Quarto loco Aegyptus muſcis percutitur. muſca enim nimis inſolens & inquietum animal eſt, in qua quid aliud quàm inſolentes curæ deſideriorum carnalium deſignantur. Aegyptus uerò muſcis percutitur, quia eorum corda, qui hoc ſeculum diligunt, deſideriorum ſuorum inquietudinibus feruntur. Porro LXX. interpretes cynomiam, id eſt, caninam muſcã poſuerunt. Per quam canini mores ſignificantur, in quibus humanae mentes, uoluntas & libido carnis arguitur. Poſſe quidem hic locus ſignificare etiam per muſcã caninam, fore ſenſum hominum eloquentiam, qua uelut canes alterutrum ſe lacerant. Iam uerò quinto in loco animalium nece, uel pecudum Aegyptus uerberatur. Vecordia in hoc arguitur, ſtulticiaq; mortalium, quę tanquam irrationabilia pecora cultum & uocabulum Dei impoſuerunt figuris, nõ ſolum hominum, ſed & pecudum ligno & lapidibus impreſſis, Hammonem Iouem in ariete uenerantur, & Anubem in cane: Apim quoq; colētes in tauro, & cætera quoq; quę Aegyptus Deum ſuum portenta miratur, & in quibus cultum credebāt in eſſe diuinum, in his uiderunt miſeranda ſupplicia. Vlcerata poſt hæc & ueſicæ turgētes ſexto, in uerbere producuntur. In ulceribus arguitur dolofa huius ſeculi, & purulenta malitia: in ueſicis, tumens & inflata ſuperbia. In ſeruore iræ ac furoris inſania. Hucusq; enim talia per errorum ſuorum figuram mundo ſupplicia temperantur. Poſt hæc uerò uerba ueniunt de ſupernis uocibus, ſcilicet tonitrua & grando & ignis diſcurrens. In tonitruis enim increpationes ac diuine correptiones intelliguntur: quia non cum ſilentio uerberatur, ſed dat uoces, ſed & doctrinã cœlitus mittit, per

tit, per quam poteſt culpam ſuam caſtigatus agnoſcere mundus. Dat & grandinem, per quã tenera adhuc ualentur naſcentia uitiorum. Dat & ignem, ſciens eſſe ſpinas & tribulos, quos debeat ignis ille depaſci. De quo dicit Dominus: Ignem ueni mittere in terram. Per hunc enim inſentia uoluptatis & libidinis conſumuntur. Quod autem locuſtarum octauo in loco fit mentio, putatur à quibusdam per hoc genus plagę diſſidentes à ſe & diſcordantes humani generis inſtantia conſutari. Alio quoque ſenſu locuſtæ pro mobilitate leuitatis accipiendæ ſunt, tanquam uagæ & falientis anime in ſeculi uoluptates. Nona plaga tenebræ factę ſunt, ſiue ut mentis eorum cæcitas arguatur, ſiue ut intelligant diuinæ diſpenſationis & prouidentię obſcuriſſimas eſſe rationes. Poſuit enim Deus tenebras latibulum ſuum, quas illi audacter & temerè peruertere cupientes, & alia ex alijs afferentes in craſſas & palpabiles ignorantie tenebras deuoluti ſunt. Ad ultimũ delentur primogenita Aegyptiorum, ſiue principatus & poteſtates, & mũdi rectores harum tenebrarum: ſiue authores & inuectores falſarum quę in hoc mundo fuerunt religionum, quę Chriſti ueritas cum ſuis extinxit & deleuit auditoribus. Porro quę ſequitur, In diebus eorũ fecit iudicium: illud Hebræi autumant, quod nocte qua egreſſus eſt populus, omnia in Aegypto templa deſtructa ſunt, ſiue motu terra, ſiue tactu fulminum. Spiritualiter autem dicimus, quòd egreſſionibus nobis ex Aegypto, errorum idola corruant, & omnis peruerſorum dogmatum cultura quatiatur.

DE PASCHA.

Caput XVI.

Interea fit paſcha in occiſione agni: occiditur Chriſtus, de quo in Euangelio dicitur, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Veſpere immolatur agnus: in ueſpere mundi paſſus eſt Dominus. prohibentur qui paſcha faciunt, oſſa frangere: non franguntur in cruce oſſa Domini, at teſtante Euangelifta qui dicit: Oſ eius non comminuetis. Sanguine agni illinuntur Iſrahelitarum poſtes, ne uaſtator angelus aut deat inferre perniciem: ſignantur ſigno paſſionis Domini in frontibus fideles populi, ad tutelam ſalutis, ut hi ſoli ab interitu liberentur, qui cruore dominicę paſſionis corde & fronte ſignati ſunt, qui etiam opere loquuntur: Signatum eſt ſuper nõs lumen uultus tui Domine. Vnde & appellatur ipſa ſolemniſſas paſchæ, quod nos tranſitum poſſumus uocare, eo quod de peioribus ad meliora pergentes, tenebroſam Aegyptum derelinquimus. Quod autem ait, De agni illius eſu omnis alienigena non comedit ex eo, & in una domo comeditur, nec efferētis de carnibus eius foras: hoc de Chriſti corporis ſacramento, cuius agnus ille figuram obtinuit, proprie tenetur ſcriptum. cuius corpus & ſanguis in una domo, id eſt, in una eccleſia ueſci præcipitur: nec efferri foris, in

plebibus ſcilicet hæreticorum, quę ab eadem eccleſiæ unitate foris iragantur.

DE ARGENTO ET AVRO
Aegyptiorum ſublato. Cap. XVII.

Precepit dehinc populo Deus per Moyſen, ut ab Aegyptiis ſibi commoda peteret, quę auferrent: ſicq; Moyſes & populus proficiſcēs auro & argēto ſpoliauit Aegyptios, iuſſu Domini Dei, nihil iniuſte iubentis. Quid uerò hæc præfigurauerint, niſi quòd in auro & argento ac ueſte Aegyptiorum ſignificari ſint quædam doctrinæ, quę ex ipſa conſuetudine gentium non inuſiti ſtudio diſcuntur. Sed ſiue hoc ſignificet, ſiue illud quod ex ipſis gentibus animæ precioſæ tanquam uafa aurea & argentea cũ ſuis utiq; corporibus, quod ueſtes ſignificant, adiunguntur populo dei, ut ſimul de hoc ſeculo nequam liberentur.

DE AZYMO.
Caput XVIII.

Quod ergo ait fermento ſublato ſic profectos eſſe filios Iſrael de Aegypto, hoc & à nobis modis omnibus ſi fieri poteſt, elaborandum eſt, ut euntes à ſeculi huius illecebris, non ambulemus in fermento ueteris malitię ac nequitie, ſed in azymis ſinceritatis & ueritatis. Quod eſt in noui hominis conuerſatione relicto priſtino homine cum uitijs ſuis: & illi quidem ſeptem diebus azyma comedebant, nos uerò ſi ſimpliciter & pure uerſemur in his ſeptem diebus, quibus mundus iſte peragitur, qui ſemper in ſuo ordine reuoluuntur, & quotidie nobis agnus occiditur, & paſcha quotidie celebratur: ſi fermentum malitię & nequitie non habeamus, ſi in nouati nihil ex ueteris corruptionis malitiã deleceimur. Nam quid eſt aliud fermentum, niſi corruptio natura, quod ipſum prius à naturali dulcedine recedens angore corruptum eſt. In hac nobis præcipitur manſione, ut ſemper egreſſionis ex Aegypto memores ſimus, ut celebremus paſcha, id eſt, tranſitum noſtrum de peioribus ad meliora, & primogenita noſtri ueritatis, id eſt, noſtrorum operum, cunctarumq; uirtutum principium Domino conſecremus.

DE COLUMNA IGNIS ET
NUBIS. Cap. XIX.

Iam tunc uidetur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis præcedens populum, & dux factus itineris. Nubes iſta præcedens Chriſtus eſt: idem etiam columna, quia rectus & firmus & ſulciens infirmitatem noſtram: per noctem lucens, ut qui non uident uideant, & qui uident cecidi fiant. Poſſe & ſic non incongrue accipi, quod Chriſti ſacramentum tanquam in die manifeſtum eſt in carne, uelut in nube: in iudicio uerò tanquam in errore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio ſeculi tanquam ignis, & lucebit iuſtis, & ardebit iniuſtis.

DE DIVISIONE MARIS.

Caput XX.

Sequentibus inde Aegyptijs percutit uirga Moyses aquas, & transierunt filij Israel per medium mare rubrum. Quid mare rubrum, nisi baptismus est, Christi sanguine consecratus: hostes sequentes cum rege, qui à tergo moriuntur, peccata sunt præterita, quæ delentur, & diabolus qui in spiritali baptismo suffocatur. Premunt quidem Aegyptij: urgent & instant peccata, sed usq; ad aquam.

DE CANTICO GLORIFICATIONIS. Caput XXI.

Post transitum maris rubri canit canticum populus Deo, Aegyptijs & Pharaone submerso: non aliter & fideles postquã de lauacro descendunt extinctis peccatis hymnũ in uoce gratulationis emittunt, dicentes: Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare, quod tamẽ melius & dignius ille dicit: Qui habuerit tympanũ in manu sua sicut Maria, id est, carnem suã crucifixæ cum uitijs & concupiscentijs, & mortificauerit membra sua, quæ sunt super terram. Iam dehinc ducitur post maris transitum populus per desertum: baptizati scilicet omnes per mundum, non perfruẽtes promissa patria, sed quod nõ uident sperãdo & per patientiam expectando tanquam in deserto sunt, & illic laboriose & periculose tentati, non reuertantur corde in Aegyptum, nec ibi tandem Christus deserit, nam & illa columna non recedit.

DE AQUIS MARIS.

Caput XXII.

Egressus populus de mari rubro occurrit eremus, in qua tribus diebus ingredientes non habuerunt aquam: & peruenierunt ad fontem amarum, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat populus uidens aquas, & portæ non sustinẽs, mittit lignum Moyses in aquas, & factæ sunt dulces. Intelligere amaras aquas occidentis literæ & legis habere figuram, quibus summittatur confessio crucis & passionis dominicæ sacramentum tingatur, tunc efficitur aqua amara suauis, & amaritudo literæ uertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritalis. Vnde & scriptum est: Constituit Dominus populo suo legem & iudicia, & tentauit eum. Alio quoq; sensu, quod aquæ amara ligno in se suscepto dulcescunt, indicio erat amaritudinem gentium per lignum crucis Christi in usus dulcedinis quandoq; esse uertendum. Sciendum uerò iuxta superiorem sensum, quod primũ ductus est Israel ad aquas salvas atq; amaras, & ligno monstrato à Domino dulcibus effectis, postea uenitur ad fontes. Primò enim ducitur populus ad literam legis, in qua donec permanet, de amaritudine recedere non potest.

DE DVODECIM FONTIBVS

et septuaginta palmis. Cap. XXIII.

CVm ergo per lignum uitæ dulcis fuerit effecta, & intelligi lex spiritaliter ceperit, tunc de ueteri testamento transitur ad nouum, & uenitur ad duodecim Apostolicos fontes. Ibi enim arbores reperiuntur septuaginta palmarum. Non enim duodecim soli Apostoli fidem Christi prædicauerunt, sed & alij septuaginta missi ad prædicandum uerbum Dei referuntur, per quos palmas uictorie Christi mundus agnosceret: siquidem & isti duodecim fontes septuaginta palmarum arbores irrigantes, Apostolicam gratiam prefigurant, populos in septenario numero decuplato rigantem, ut per septiformem spiritus donum legis decalogus impleatur. Murmurat in terea populus in deserto propter famem: & conuersus respexit procul in nubem gloriam dei, aspexitq; uespere coturnicem, & mane alterius diei manna. Quid enim per uolucres & escas, nisi prædicatiões diuinitus missæ intelliguntur, quæ transcurrunt per uerba sonantia quasi per aerem uolatilia pennata, quibus per fidem pascantur hi qui ad patriam regni cœlestis peruenire contendunt. Potest quidem & uolucrum esca ueteris significare legis eloquia, quæ plebem carnalem tanquam carne alebat, per uerba diuinitus missa quasi per uolatilia. Vnde & uespere dantur, quia cuncta quæ carnaliter illis concessa sunt, finem habitura erant: manifestato autem lumine si dei datur manna populo. Manna utique, quod est Christus, qui tanquam panis uiuus de cœlo descendit, qui per nubes Euagelicas uniuerso orbi pluitur, non iam murmuranti & tentati Synagogæ, sed credenti, & in illo spem ponenti ecclesiæ: hæc est autem manna indeficiens, hic est panis uerus & cœlestis cibus angelorum, quod Dei uerbum corruptibiles incorruptibiliter pascit: quod ut manducaret homo, caro factum est uerbum, & habitauit in nobis. quo etiam qui uescuntur, spiritaliter uiuunt. Nam illi ueterem figuram carnaliter accipientes mortui sunt, non incongruè & per manna etiam cœlestia significantur eloquia: unde & interpretatio nominis sic sonat, Manna enim interpretatur, quid est hoc? Cum enim audimus legem Dei recitari in ecclesia, interrogamus doctores dicentes, Quid est hoc? Hoc autem manna minutũ erat sicut semen coriãdri & suauis: quid uerbo Dei minutius quid ue subtilius, aut quid dulcius & suauius eloquijs Dei quæ sunt super mel & fauum.

DE CARNIBVS ALITVM ET

manna. Caput XXIII.

Sed quid est quod sexta die duplum colligi iubetur, quod etiã sufficiat in sabbato: sexta dies ista est sexta ætas mundi, in qua nunc sumus. In hac ergo duplum colligit, qui propter spem uitæ æternæ uerbum Dei & audit & facit. In hac duplum recondit, qui & bene uiuit & alijs

DE COGNATO MOYSI.

CAPVT XXVII.

& alijs misericordiam præbet: quod & reponatur pro sabbato, & non corrumpatur. Bonam enim opera facta propter futuram requiem, in futuro seculo permanet: qui uerò infideles erant, & præter causas sabbati seruabant de manna, ebulliebant ex ea uermes, & putrescebant: sic & qui propter præsentem uitam & amorem seculi thesaurizant, illis uermes ebulliunt, qui non morietur. Isti sunt uermes, quos generant auaritia, & diuitiarum cæca cupiditas: hi sunt qui habent pecunias, & uidentes in necessitate fratres suos, claudunt uiscera sua ab eis: sed & is qui post susceptum uerbum Dei peccat, efficitur ei ipsum uerbum Dei uermis, qui eius semper conscientiam fodiat, & arcana pectoris rodit, sicut uermis lignũ, quod est crux Christi. quanquam & uermis sit Christus ipso loquente: Ego autem sum uermis, & non homo. Sicut enim ipse est alijs in ruinam, alijs in resurrectionem: ita & ipse in manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus uermis efficitur.

DE PETRA VIRGA PERCVSSA. CAPVT XXV.

Post manna queritur liberari populus ab ardore sitis, & fons de petra erupit, petra autem quæ percussa aquam euomit, Christi figuram passionis habuit, qua aperta cuncta fluxerunt: ad quem uelut uirga lignum passionis accessit, ut emanaret creditibus gratia. Percussa enim petra fons manauit: percussus in cruce Christus, sitientibus lauacri gratiam & donum sancti spiritus effudit. Petram enim istam figuram Christi habuisse probat Apostolus, cum dicit: Bibebant, inquit, de spiritali consequenti eos petra, petra autem erat Christus. Quod autem sitiens populus propter aquam murmurat aduersus Moysen, & propterea iubet Deus ut ostendat eis petram, de qua bibant: quid hoc significat, nisi quia si quis est, qui aduersantur legi Moysi, & qui murmurat aduersus eũ, & displicet ei lex, quæ secundum literam est scripta: ostendit ei Moyses petram, qui est Christus, & adducit eum ad ipsam, ut inde bibat & reficiat sitim suam.

DE PVGNA CONTRA AMALECH. CAPVT XXVI.

Post hæc Moyses ascendit in montem, & Iesus contra Amalech militat. Tenet uirgam Moyses, brachiaq; sua in modum crucis extendit: sicq; hostis, id est, diabolus uiam cœlestis patriæ intercludere demoliens signo crucis dominicæ superatur. Dum leuare manus suas Moyses, uincebat Israel: rursum si inclinasset, superabat Amalech. eleuantibus enim nobis actus nostros ad cœlum, rectores tenebrarum subijciuntur: at contra remissis orantes manibus, hoc est, conuersationem terrenam sectantes, hostis uictor insequitur. Sedit Moyses super lapidem, quod in Zacharia septem habebat oculos, & in Samuelis uolumine appellatur lapis adiutorij, & utranq; manum eius Aarõ & Hur quasi duo populi, aut duo testamenta sustentant.

DE ASCENSIONE MOYSI IN

MONTEM. CAP. XXVIII.

Successit itaq; post hæc populus quadragesima septima die egressiõis ex Aegypto ad montem Sina, ibiq; Moyses ascendit ad Dominum, & Dominus ad eum descendit. Sed quid est moraliter quod Moyses in montem ascendit, & Dominus in monte descendit: Mons quippe altitudo contemplationis nostræ est, in qua ascendimus ut ea quæ ultra infirmitatem nostram sunt intuenda, subleuemur. Sed in hunc Dominus descendit, quia sanctis multum proficientibus parum de se aliquid eorũ sensibus aperuit.

DE MONTE SINA ET TONITRUIS.

CAPVT XXIX.

Iam deinde quinquagesima die post actũ passionis data est lex Moysi: ita quinquagesima die post passionem Domini, quæ pascha illud præfigurabat, datus est spiritus sanctus, promissus paraclitus, descendens super Apostolos, & qui cum eis erant in centum uiginti Mosaicæ ætatis numero constitutis, & diuisis linguis credentium totus Euangelica prædicatione mundus impletus est. Dicitur illic scripta lex digito dei, & Dominus dicit de spiritu sancto: In digito Dei eicio demonia, aspicit illic cunctus populus uoces & lampades, montemq; fumantem tonitrua & fulgura, clangoremq; buccinæ per strepantem. In uocibus namq; & tonitruis, clamor prædicantium intelligitur: in lampadibus, claritas miraculorum: in sonitu buccinæ, fortis prædicatio sanctorum, quæ omnia in aduentu Christi & sancti spiritus completa sunt, quando omnes discipuli Christi in uarietate linguarum præceptis & signis intonuerunt. Interpretatur autem Sina rubus, quod significat ecclesiam, in qua & Dominus Moysi loquitur. Quod autem legẽ daturus Dominus in igne fumoq; descendit: hoc significat, quia & fideles claritate

tis suæ ostensionis illuminat, & infidelium oculos per fumum erroris obscurat. Quod uerò uideretur in caligine, hoc significat: quia impij, qui terrena sapiunt, caligine malitiæ eum descendentem, id est, in humilitate nascentem non agnouerunt: alijs in caligine uisus legem dedit, quia ueritatem suæ legis non secuturis infidelibus quasi per caliginem dixit: Ut uidentes non uideant, & audientes non audiant.

DE DECIMIS VERBIS.
Capitulum XXX.

DAt igitur inde Dominus Moyse legem innocentiae nostrae, & cognitionis suae, eandemque in decem uerba constituit, & sexeis tabulis digito suo scripsit: & haec quidem praeptra ita sunt distributa, ut tria pertineant ad dilectionem trinitatis diuinæ, septem uerò ad maiorem fraternitatis, quibus societas humana non laeditur. Primum decalogi mandatū ad Deum patrem pertinet, dū dicit, Dominus Deus tuus Deus unus est: utique ut haec audiens, uerum Deum patrem colas, & in multos fictos, Deos fornicationem tuam non effundas. Secundū praepceptum ad filium pertinet, dum dicit: Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum. id est, ne aestimes creaturam esse filium Dei, quia omnis creatura uanitati subiecta est: sed credas eum equalem esse patri, Deum deorum, uerbum apud Deum, per quem omnia facta sunt. Tertium mandatū de sabbato ad spiritum pertinet sanctum, cuius dono requies nobis sempiterna promittitur. Nam quia spiritus sanctus dicitur, propterea & septimum diem sanctificauit. In alijs enim diebus operum non est nominata sanctificatio, nisi in sabbato, ubi dicitur: Requieuit Deus. Proinde igitur hoc mandatū pertinet ad spiritum sanctum, tam propter nomen sanctificationis, quam etiam propter aeternam requiem, ad donum spiritus sancti pertinentem. Dicitur enim ibi: Memeto ut diem sabbati sanctifices. Sex dies operaberis & facies omnia opera tua, septimus autem dies sabbatū est Domini Dei tui. Non facies in eo omne opus. In sex dierum opere sex milium annorum operatio continetur: in septimo uerò requies beati filius temporis regni ostenditur, quod carnaliter Iudaei celebrantes peccant: & hoc non nos ad fidem mendacij fallentis aptamus. clamat propheta Deus, Neomenia & sabbata uestra odiuit anima mea. Quomodo ergo sanctificata sunt sabbata illa, quae odiuit Dominus: Illud ergo sabbatum est sanctificatum, ubi post bona uitae huius opera requies nobis aeterna promittitur: ideoque quicquid agimus, si propter futurum seculi requiem faciamus, ueraciter sabbatum obseruamus.

Post haec tria praepcepta septenarius succedit numerus mandatorum, ad dilectionem proximi pertinens, & incipit ab honore parentum, quod tamen in ordine quartum est: Honora patrem tuum & matrem tuam. à parentibus enim suis homo aperit oculos, & haec uita ab eorum dilectione sumit exordium: inde hoc mandatū

primum est in septem, sicut & Dominus in Euangelio ait, Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatū primum. Sed quomodo primum, quia quartum, nisi quia praedictum est in septenario numero, qui pertinet ad dilectionem proximi. primum est in altera tabula. nam ideo duae tabulae legis datae sunt. Iubetur ergo in hoc praepcepto filijs honorare parentes, neque contumeliosos illis existere, sed officio pietatis debitam reuerentiam praestare. Nam qui parentibus honorem deferre non nouit, quibus parere poterit, qui suos odit?

Quintum non moechaberis: id est, ne quisquam praeter matrimonij foedera alijs foeminis miscetur ad explendam libidinem. Nam specialiter adulterium facit, qui praeter suam ad alteram accedit.

Sexto, non occides. etenim non solum opere perpetrans homicidium facit, sed etiam & qui incurrit in eum esurientem uel nudum, qui mori possit nisi indumentum cibumque porrigendo subueniat, & idem homicida tenebitur.

Septimum, non furtum facies: quod est uitium rapacitatis.

Octauum, non falsum testimonium dices: quod est crimen mendacij & falsitatis.

Nonum, non concupisces uxorem proximi tui. In hoc praepcepto uetat intentionem adulterinae cogitationis. Nam aliud est facere aliquid tale praeter uxorem, aliud non appetere aliam uxorem. Ideo duo praepcepta sunt, Non moechaberis, & non concupisces uxorem proximi tui.

Decimum, non concupisces rem proximi tui. In hoc praepcepto damnat ambitionem seculi, & refrenat concupiscentiam rerum. Itaque horum primum prohibet subreptionem, secundum errorem, tertium interficit seculi amorem, quartum impietatem, quintum allidit fornicationem, sextum crudelitatem, septimum rapacitatem, octauum perimit falsitatem, nonum adulterij cogitationem, decimum mundi cupiditatem. Et notandum quia decem plagis percutiuntur Aegyptij, sic decem praepceptis conscribuntur tabulae, quibus regantur populi Dei, ut demones occidantur.

DE DVABVS TABVLIS.
Capitulum XXXI.

CUr autem in duabus tabulis scripta est lex, nisi aut propter duo testamenta significanda, aut propter duo illa praepcepta dilectionis proximi, in quibus tota lex pendet & prophetae. haec enim in singulis tabulis explicata sunt. In una enim tria praepcepta, ad Dei pertinentia charitatem: in alia uerò septem pertinentia ad proximi societatem. Sed cur lapideae eadem tabulae fuerint, nisi ad significandum cor Iudaeorum lapideum. Per lapides enim insensibilitatem demonstrauit: per duritiam eorum mentis soliditatem. De qua propheta dicit: Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Vnde & Apostolus: Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Neque enim hoc tabulae

carnales

carnales uolunt, ut carnaliter sapiamus, sed ga in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit: idcirco per lapidis duritiam significatum est cor non intelligens, & per carnalem sensibilitatem significatum est cor intelligens.

DE EO QUOD IVSSVM EST, ALTA
re de terra facietis. Cap. XXXII.

Quod autem additur ibi à Domino, Non facietis uobis Deos aureos & argenteos, altare de terra facietis mihi. Altare enim de terra facere, est incarnationem meditatoris sperare. Tunc quippe à Deo nostro munus accipitur, quando in hoc altare nostra humilitas. I. super dominicam incarnationis fidem posuerit, quae quid bene operatur. In altare ergo de terra oblationum munus offerimus, si actus nostros dominicam incarnationis fide solidamus.

DE EO QUOD AIT, NON AEDIFICABITIS ILLUD DE SECTIS LAPIDIBUS.
Capitulum XXXIII.

DEinde adiecit, Quod si altare lapideum feceris mihi, non aedificabis illud de sectis lapidibus. Si enim leuaueris super id cultrum, polluetur. Secti lapides hi sunt, qui unitatem scindunt ac diuidunt semetipsos à societate fraterna per odium, uel schismata. Tales in corpore suo non recipiunt Christum, cuius corporis figuram altaris illius constructio obumbrat. Isti uerò non secti lapides, ex quibus altare contrahi iubetur, hi sunt qui fidei ueritatem unitate solidantur. De quibus dicit Apostolus: Vos estis lapides uiui, coaedificati domui spirituali. his non est iniectum ferrum, quia incorrupti sunt, & iacula ignita maligni non receperunt: quia unum altare faciunt, unitate fidei uel concordiae charitatis.

DE EO QUOD AIT, NON ACCEDES
tis ad eum per gradus. Cap. XXXIII.

Non accedes per gradus ad altare meum, id est, non gradatim unum alio praefrens ad me peruenies, neque priorē atque posteriorem tempore discernes: quia diuisum & sequestratum unitatis Dominum propitium non habebis. Hoc enim Arriani faciunt, qui inseparabilem patris & filij & spiritus sancti substantiam diuidunt. Iam de inde, quam plura legis praepcepta datur, quibus omnis, quae opportuna sunt, dicenda sunt.

DE HEBRAEO, SEX ANNIS
seruiente. Cap. XXXV.

Precipitur enim post haec in lege, ut Hebraeus puer, si forte in seruitutem deuenit, sex annis seruiat: septimo uerò liber dimittatur. quod si egredi à seruitute noluerit propter uxorem & filios, perforabitur auricula eius, & erit seruus in seculum. Hoc de presenti non dicitur seculo, sed de futuro: quia in sex aetatibus huius seculi seruientes, septimo die, id est, aeterno sabbato liberabimur, si tamen uoluerimus esse liberi, dū adhuc in seculo seruimus peccato. Si autem non uerimus, perforabitur nobis auricula in testimonium inobedientiae, & cum uxore & filijs nostris, quos praetulimus libertati, id est, cum

Bedæ tom. 8.

carne & operibus iugiter peccati serui erimus in aeternum.

DE TALIONE. CAP.
XXXVI.

Illud uerò quid significat, quod in hac lege oculum pro oculo dare iubetur. Oculus est enim, quisque doctor tanquam uitae demonstrans iter. Iste autem si intentionem auditoris per aliquam perniciosam doctrinam conetur extinguere, si oculum laedat anime, & intellectum eius turbet, auferatur necesse est ab ecclesiae praesertim: & intellectus eius turbulentus ac ferox, qui scandalum fidei generat proficiatur. Sed & si quis dentem laedit auditoris, per quem scripturarum cibum comminuebat, & diuidens spiritaliter distinguebat, ut subtiliter ex his ad interiora animae transmitteret sensum. Quisquis ergo huiusmodi euellens dentem conatur à corpore Christi praecidere, auferatur dens ille. De talibus enim dicitur: Dentes peccatorum contriuiti. Siquidem & manus pro manu, & pes pro pede depositur. Manus est actio operantis, pes per quem inceditur ad bona, uel mala. Praecidatur ergo ille qui scandalum facit, non solum fide, sed etiam in actibus, quae per manum significantur: aut offendiculum praebent, quo pedes intelliguntur. Recipiat etiam combustionem, quia combussit, & gehennae fraternam tradidit animam, per quae signacula ostenditur, ut iste percussor omnibus detruncatis membris, à corpore excidatur ecclesiae: ut ceteri uidentes, timorem habeant, & non faciant similiter.

DE DECIMIS ET PRIMITIIS
offerendis. Cap. XXXVII.

Iubetur quoque inter haec Israeliticus populus decimas frugum cunctarumque primitias rerum offerre Deo. Spiritualiter quippe primitiae frugum uel primogenitorum principia operum bonorum ostendunt, uel ipsam bonam uoluntatem, quae prior est opere, quam Pelagiani sibi tribuendo ostendunt: Deus autem dum illa sibi à nobis iuber offerre, indicat ad ipsius gratiam pertinere. In decimis itaque Domino offerendis denarius numerus perfectionem significat: quia usque ad ipsum numerum crescit: ideoque sicut in primitiis principia uoluntatum, ita decimis con summationem nostrorum operum ad Deum referre precipitur, à quo & boni operis initium & perfectionis designatur effectus. Verum quod dixit, Primogenita asini mutabis oue. Per asinum quippe hoc loco immunditia: per ouem uerò innocentia designatur. Asini ergo primogenita oue mutare, est immunda uitae primordia ad innocentiam simplicitatem conuertere, ut postquam illa peccator egit, quae ut immunda Dominus respuit, ea iam agendo proferat, quae Dei sacrificio ut munda imponat. Quod uerò sequitur, Si non redimes, occidetur: quia nimium mens immunda, & delictis obnoxia, si non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

DE VITULO COMBUSTO IGNI. Caput XXXVIII.

Descendens itaq; Moyses de monte cum tabulis, dum audisset populum quod fuerat in idolo consecratus, indignos eos iudicans accipere legē: proiecit de manibus suis tabulas, quibus contractis incendit vitulum, quem plasmaverant. Sed quid sibi velit iste vitulus, quem fecerunt filij Israel in solitudine: uel quid significet, quod Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimq; concidit, & in aquam aspergens potum populo dedit. Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc est operatiōe spiritus sancti scriptas acceperat, ideo fregit q̄a indignos eos, quibus eas legeret iudicauit: si denique ut ab eis ille vitulus penitus aboleretur, incendit eum, & contriuit, & in aquam sparsit atq; submersit. Vt quid potum hoc populo dedit, quē non exciter factum hoc ad quarendam & ad intelligendam prophetiam significationem. Occurrat ergo iam intētis mentibus, quia diaboli corpus significauerit in vitulo, id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hęc sacrilegia caput, hoc est author est diabolus. Aureū propterea, quia uidentur idolatrię ritus uelut a sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: Quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationib; suis, & obsecraturum est insipiens cor eorum, dicētes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. & immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & in uolucrū, & quadrupedum & serpentium: ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebat Aegyptiorum etiam ipsi primates, & tanquā docti homines adorare figmenta. hoc ergo uitulo significatū est omne corpus, id est, omnis societas gentium idolatrię deditorum. Hanc sacrilegam societatem Dominus Iesus illo igne comburet, de quo in Euangelio dicit: Ignē ueni mittere in terrā. Vt quoniam non est qui se abscōdat a calore eius, dum in eū credūt gentes, igne uirtutis eius diabolica in eis forma soluitur. Totum deinde corpus illud cōminuitur, id est, ab illa male conspirationis conflatione discissum, uerbo ueritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, ut eos Israelitā, id est, Euangelij prædicatores ex baptisimo in sua membra, id est, in dominicū corpus transferant. Quorum unius Israelitarum, id est, Petro de ipsis gentibus dicitū est sic: Macra & manduca, quare etiā non concide & bibe. Ita ille vitulus per ignē zeli, & aciem uerbi & aquā baptisimi ab eis potius quos absorbere conabatur, absorptus est.

DE INTERFECTIS TRIBVS MILIBUS HOMINUM. Cap. XXXIX.

Nunc autem quid etiam prophetice significationis habuerit, requirendum est, quod multis multis qui sibi absente ipso idolum fabricauerunt, sine uisa cuiusq; necessitudinis distētia uisus interitum. Facile est, ut intelligatur

hominum illorum intentione significari uitiorum talium necem, qualibus ad eandem idolatriam defluerunt. In talia quippe uitia scuire iubet nos Apostolus, cū dicit: Mortificate membra uestra super terrā. fornicationem, immunditiam, luxuriam, concupiscentiam malā, & auaritiā, quæ est idolorum seruitus. De porta uero usq; ad portam ire, est a uitio usq; ad uitium per quod ad mētem mors ingreditur, cum gladio increpationis discurrere. Sed & ipse numerus uiginti triū miliū interfectōrū triplicē formam indicat peccatorum. omne enim peccatū aut factio, aut uerbo, aut cogitatiōe cōmittitur.

DE CONFRATIONE TABULARUM. Caput XL.

Ascendit itaq; Moyses denuo in montem, iterumq; dat ei Deus legem in alijs tabulis ad instar priorum præcis. Sed quid significauerunt eadem tabulæ, quas primo Moyses a Domino accepit, & sine mora confregit. tabulæ imaginem demonstrabant præcæ legis, nō post lōgo interuallo pro populi peccato cessantis, alia uerō ad instar priorum iteratim incisæ noui testamenti habuere figuram. Ista non franguntur, ut ostenderetur noui testamenti eloquia per mansura. Vnde & merito decem uerbis legenda signantur, ut per eundem numerū figura crucis exprimeretur. huius enim forma in x litera est. Nam recto uno apice a summo in imum ducitur: rursus alio nō dispari per transuersa brachiorum componitur. Vnde & ipse ait: Non ueni legem soluere, sed implere. Vtiq; p̄ passionē crucis, cuius imago fuit in tabulis.

DE QVADRAGINTA DIEBUS, QUOS IEIUNAUIT MOSES. Cap. XLI.

Quid autē sibi uelit quōd Moyses quadraginta diebus ieiunauerit, cuius actionis quardam figura est in huius numeri consideratione. quadragenario enim numero & Moyses & Helias & ipse Dominus ieiunauerunt. Præcipitur enim nobis ex lege & ex prophetis & ipso Euangelio, quōd testimonium habet ex lege & prophetis. Vnde etiam in monte inter utranq; personam medius saluator effulsit, ut ab omnibus mundi illecebris aueritatem nostram tanquam ieiunio tēperantię refrenemus, quando perfectio decalogi legis per quatuor eiusdem mundi partes, id est, toto orbe prædicatur, ut decem quater ducta quadragenarium numerum signant.

DE EO QVOD DICIT DOMINUS AD MOSEN, POSTERIORA MEA UIDEBIS. Caput XLII.

Discipulus. Quid est uisio, quæ Moysi in eremo apparuisse describitur, modo angelus, modo Dñs nominatur? M. Angelus nāque p̄pter q̄ exterius loquendo seruiebat: Dñs autē, quia interius præsidens loquendi efficacitā ministrabat. Cū ergo loquēs ab interiore regitur, & per obsequiū angelus & p̄ inspirationem Dñs nominatur. D. Quomodo sibi conuenit intelligi dixisse Dominum ad Moysen, Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos, faciamq;

faciamq; te in gentem magnam. Quomodo seruus qui uult dimittere Dominum omnipotentē facere que uellet? M. Intelligi potest in eo sensu deprecandi a sum præbere seruo, ac si aperte diceretur: Pensa quanti apud me ualeas, & cognosce: quia obtinere poteris quicquid pro populo exoras. Omnes sancti namq; cum irē Dei obuiant, ab ipso accipiunt, ut contra impetum percussiois apponantur, atq; ut ita dixerim, cum ipso se erigunt cōtra ipsum, eosq; uis diuina sibi opponit secum: quia in eo quod aduersum se uictis se irā fortasse opponent, intus eos gratia irascentis fouet, & famulantes interius leuat, quos quasi aduersantes interius tolerat. Portat ergo contradictionem deprecantium, quam aspirat, & uelut uolenti imponitur, quod ab ipso ut fiat imperatur. **DISCIPVLVS.** Dum testamēti ueteris patres intueor, multos horum teste sacræ lectionis historia Deum uidisse cognosco. Vidit quippe Iacob Deum, qui dixit: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Vidit Moyses Deū, de quo scriptum est: Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loquitur homo ad amicum suum. Vidit Iob Deum, qui ait: Auditū auris audiui te, nunc oculus meus uidet te. Vidit Elisas Deū qui ait: In anno quo mortuus est rex Ozias, uidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & cetera usq; ad id quod ait: Regem exercituum uidi oculis meis. Vidit Micheas Deum, qui dicit: Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris, & a sinistris. Quid est ergo quod tot testamenti ueteris patres Deum se uidisse testati sunt, & tamen ipse dicit, Non enim uidebit me homo, & uiuet. M. Ioannes ait: Deum nemo uidit unquam. Hoc patenter datur intelligi, quia quādiu mortaliter uiuunt, uideri per quasdam imagines Deus potest: sed ipsam naturam suam specie non potest: ut anima gratia spiritus a filata per figuras quasdam Deū uideat, sed ad ipsam uim eius essentię nō pertingat. hinc est enim q̄ Iacob, qui Deū se uidisse testatur, hūc nō nisi in angelo uidit. hinc est quod Moyses, qui cū Deo facie ad faciem loquebatur, sicut loqui solet homo ad amicum suū: & in ipsa uerba sue locutionis dicit, Si inueni gratiā in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, ut uideam te. Certe enim si Deus non erat, cum quo loquebatur, Ostende mihi Deū diceret: & nō, Ostende temetipsum. Si autem Deus erat, cū q̄ facie ad faciem loquebatur, cur se pe tebat uideri, quæ uidebat? sed hac eius petitione colligitur, quia eum sitiebat per incircumscriptam naturam suam claritatemcernere, quæ iam ceperat per quasdam imagines uidere, ut sic superna sciētia mētis eius oculis adesset, quatenus eis ad eternitatis uisionem nulla imago creata tēporaliter interesset. Et uiderūt ergo patres testamēti ueteris Deum, & tamen iuxta Ioannis uocē, Deū nemo uidit unquam: & iuxta eiusdem Domini uocem, Nō enim uidebit me homo, & uiuet.

uet: quia in hac mortali carne consistentib; & uideri potest per quasdam imagines, & uideri non potest per incircumscriptum lumen eternitatis. Sin uerō a quibusdā potest in hac adhuc corruptibili carne uiuentibus, sed tamē inestimabili uirtute crescentibus quodā contemplationis acuminē aterna Dei claritas uideri. Hoc q̄ que ab eiusdem ueritatis sententiā nō abhorret, quæ dicitur: Non enim uidebit me homo, & uiuet: quia quisquis sapientiam, quæ Deus est uidet, huic uitæ funditus moritur, ne sã eius amor re teneatur. Nullus quippe eū uidit, qui adhuc carnaliter uiuit: quia nemo potest amplecti Deum simul & seculum. qui enim Deū uidit, eo ipsi moritur, qui uel intentione cordis uel effectu operis ab huius delectationibus tota mente se paratur. Nemo ergo Deū uidit & uixit. ac si aperte diceretur: Nullus unquam Deū spiritaliter uidit, & mundo carnaliter uixit. **D.** Quid tibi uult quōd Moyses ait ad Deū: Qui reddis iniquitatem patrū in filios ac nepotes, in tertiā & quartam generationem: cū scriptū sit, Quid est quod inter uos uertitur parabola in prouerbis illud in terra Israel: Patres comederunt uuā acerbā, & dentes filiorum obstupescūt. uiuo ego dicit Dominus, si erit uobis ultra prouerbiū hoc: nō ne sicut anima patris, ita & anima filij mea est. anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Pater nō portabit iniquitatem filij, neq; filius portabit iniquitatem patris. Iusticia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eū, & reliqua. Quid non aequaliter ac concorditer sonare uidetur, quod quæso soluere stude. **M.** In utraq; etenim sententiā dū dissimilis sensus inuenitur authoris, animus ut discretionis uis subtiliter requirat, instruitur. Peccatum quippe originale a parentibus trahimus, & nisi per gratiā baptisimatis saluamur, etiā parētum peccata portamus: quia unum uidelicet cum illis sumus. Reddit ergo iniquitatem patrū in filios, dum pro culpa parentis ex originali peccato anima polluitur. **P.** **M.** & rursus, non reddit iniquitatem parentum in filijs: quia cum ab originali culpa per baptisimū liberamur, nō parentū culpas, sed quas ipsi cōmittimus, habemus. Quod tamen intelligi aliter potest, quia quisquis prauū parentis iniquitatem imitatur, etiā ex eius delicto cōstringitur. Quisquis autē parentis iniquitatem nō imitatur, nequaquā delicto illius grauatur: unde fit ut iniquus filius, iniqui patris non solum sua quæ addidit, sed etiā patris peccata persoluat, cum uis patris, quibus iratum Dñm non ignorat, etiam adhuc suā maliciā adiungere nō formidat: & iustum est, ut qui sub districto iudice uis parentis iniqui non timet imitari, cogatur in uita presenti etiam culpas parentis iniqui persoluere. Vnde & illic dicitū est: Anima patris mea est, anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: quia in carne nonnunquam filij, etiam ex patris peccato perimuntur. Deiecto autem originali peccato ex parentum nequitia, in anima non tenentur. **D.** Quid est enim quod paruuli filij plerunq; a demonibus arripiuntur?

piuntur. Hoc datur sentiri, quod caro filij ex patris pœna multatur. In semetipso enim percussit pater iniquus, & percussiois uim sentire contemnit plerumque in filijs, ut acrius iratur dolor carnis patris & p. filiorum pœnas mēs patris iniqua puniatur. Cum uero nō paruuli, sed etiam perfectiores filij ex parentum culpa feriantur, quid aliud aperte datur intelligi, nisi quod illorum etiam pœnas luunt, quorum facta secuti sunt. Vnde & recte dicitur, Vsq; ad tertiam & quartam generationem, eam quam imitantur filij parentum uitam possunt uidere, usq; ad eos ultio extenditur, qui uiderunt quod male sequerentur.

RECAPITVLATIO.

Quid uero petiuit Moyses, ut claritate Domini uideret dicens: Si inueni gratiam apud te, ostende mihi temetipsum manifeste. accepit enim in presenti congruum responsum, quod faciem Domini uidere non possit, quam nemo hominum uideret & uiueret. Quid est ergo, faciem meam uidere non poteris: nisi quia quamuis usq; ad parilitatem angelicam humana etiam post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandum Deum indefessa consurgat: Videre tamen eius essentiam plenē non praeualer, quam ne ipsa perfectio angelica in toto uel integre adtingit scire: secundum Apostolum qui ait, Pax Dei, quæ exuperat omnē sensum, ut subaudiatur angelorum. Sola enim sibi in regre nota est trinitas, & humanitati suscepta, quæ tertia est in trinitate persona. Iam deinde sequentibus uerbis Dei future Christi ecclesie, quæ mysterium figuratum est. Gestauit quippe Moyses typum populi Iudæorum, in Christum postea credituri: ideo illi dictum est, Cum transiero, posteriora mea uidebis. quidam hunc sensum in Euangelio dicunt fuisse completum, cum ascendisset Iesus in montem, quando apparuit Moyses, colloquens cum Iesu, & ideo ibi completam aiunt istam promissionem, quam accepit in monte Sina, cum dictum est, Posteriora mea uidebis. Vidit ergo posteriora eius, id est, uidit quæ in posterioribus & nouissimis facta sunt. Quod autē ait Dominus ad Moysen, Est locus apud me, stabis super petram. Er paulo post: Tollam manū meam, & uidebis posteriora mea. quæ enim ex sola ecclesia catholica Christus conspicitur, apud se esse locum Dominus perhibet de quo uideatur. In petra Moyses ponitur, ut Dei speciem contempletur: quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, diuinam presentiam nō agnoscit. De qua soliditate Dominus: Super hanc petram edificabo ecclesiam meam.

DE GLORIFICATIONE MOY,
si. Caput XLIII.

Qvod uero descendente de nouo Moysē, cum tabulis facies eius glorificata uideretur, sed tamen uelamine tegitur: hoc significabat, ut ostenderet eam legē mystico esse uelamine cooperatā testamq; infidelibus, & occultā. Sermo quippe legis habet scientiæ gloriā, sed secretā:

habet & cornua duorum testamentorum, quibus contra dogmata falsitatis incedit armata. Cum enim Moyses legitur, uelamē est positum super cor eorum: & manifeste dū legis & prophetarum scripturas per nimiam soliditatem cordis carnaliter accipiunt infideles. Tota facies Moysi quodam uelamine tegitur, ita ut nō possint loquentes legis gloriā sustinere: sed si conuersi fuerint ad Deū, auferitur uelamen: occidens littera morietur, uiuificans spiritus uiuificabitur. Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

DE AEDIFICATIONE ARCAE.

Caput XLIII.

Iam nunc arcam testamenti Domini inspicimus, in qua erant reposita tabulae legis. Per hanc itaq; arcam, quæ de lignis imputribilibus Moyses fabricauit, ecclesia Christi significatur, edificata ex omnibus sanctis, mēte & corpore in corruptis: habentibus etiā interius duas tabulas testamenti. i. obseruantiam legis & Euangelij, in utroque autem ac foris inauratur arca: sic & ecclesia quasi aurū radiare debet, tam interius uitę splendore, quam exterius doctrinæ & sapientiæ claritate. Coronæ autē aureæ per circuitū, & per quatuor angulos circa aurei q per quatuor angulos iubentur adiungi: hoc significat, quia in eo q ecclesia per quatuor mundi partes dilatata tenditur, proculdubio quatuor sancti Euangelij libris accincta predicatur, quæ tamen intra unius coronæ ambitū, id est, intra eiusdem fidei unitatē cōcluditur: & uelut quatuor de lignis scithim fiunt, qui isdem ad portandū circulis inseruntur, quia fortes perseverantesq; doctores uelut imputribilia ligna quærendi sunt in instructione sacrorum uoluminum: semper in harentes sanctæ ecclesie unitatē denunciant, & quasi intromissis circulis arcā portant: q auro quoq; iubentur operiri, ut cū sermone alijs infonant, ipsi etiam uitæ splendore fulgescant.

DE VRNA AVREA, TABVLIS

si uirga. Caput XLV.

In hac testamenti arca fuit urna aurea, tabula quoq; & uirga Aaron. Arca hæc, ut predictum est, ecclesia est, habens duas tabulas lapideas, id est, duplicis testamenti perpetuam firmitatem: urnam quoq; auream, carnem intelligentis Christi purā atq; sinceram, quæ recondita in se manna perpetuæ diuinitatis conseruat, & angelici illius panis perennē & celestē gerit dulcedinem. Nec non etiam uirga Aaron, id est, eiusdem summi ueriq; pontificis nostri Iesu Christi salutare uexillum exprimit, immortalis memorie semper uiriditate frondentem.

DE PROPITIATORIO ET

Cherubin. Caput XLVI.

Iam porro propitiatorium super arcam testamenti positū, idem ipse Christus insinuatur, qui inter Deū & hominē medius propitiator interuenit. De quo dicit Apostolus: Quē propitiator fuit Deus propitiatorisq; fidei in sanguine ipsius. Hoc propitiatorij arcæ sup ponit, sicut & Christus

caput

caput est ecclesie: cuius à dextris & sinistris duo cherubin consistunt, quod est plenitudo scientiæ, id est, dilectio Dei & proximi, per quod Dominus ostenditur. Nemo enim potest peruenire ad Deum, nisi per charitatem. plenitudo enim legis dilectio. Alij eadem duo cherubin, duo intelligunt testamenta, qui propitiatorij Dei, id est, Christi sacramenta obumbrant, testante propheta: In medio duorum animalium cognosceris. Hi uersis uultibus se respiciunt, dum in spiritali sensu uertuntur. Tunc enim alter alterum in melius sibi cōcordant, & in omnibus rectius consonant. Si quidem ex utroq; latere oraculum uel propitiatorij tegunt, quia uetus & nouum testamentum tanquam Christi sacramenta ecclesie sub enigmatum figuris operiunt.

DE ALTARE.

Caput XLVII.

Altare autem illud corpus Christi significat, siue omnes sanctos: in quibus ardet semper per diuinitatis ignis, & semper cōsumitur caro.

DE MENSA. CAPVT

XLVIII.

Posita uero mensa pacis & fidei, ecclesia gestabat typum, in qua pacemur alimētis scripturarum: ad cuius unitatem ex toto orbe uocibus Apostolicis Dei populus cōgregatur, Salomone dicente: Sapientia ædificauit sibi domum, parauit suam mensam, miscuit uinum in cratere, & reliqua, dicens: Venite & edite de meis panibus.

DE CANDELABRO ET OLEO.

Caput XLIX.

Candelabrum illud septem calamorum spiritus sancti gestabat imaginē, qui septiformi gratia illustrat ecclesiam omnem, in unitate fidei consistentem. Alij idem candelabrū, Christum intelligunt, gestantem septem ecclesias: in quibus septiformis spiritus sancti splendore micat. Huic candelabro sunt emunctoria, quæ in Esaiā forcpes nuncupantur. Et hæc quidam duo testamenta interpretati sunt, quibus peccata purgantur, quæq; inter se sancti spiritus unione sociantur. Extra uelut autē testimonij, quod oppansum est, candelabrum ardere precipitur: quia sine ullo ueteris testamenti uelamine sancti spiritus iam ueritas fulget. Oleum uero, quod de arboribus oliuarum sumendum Deus præcepit, eandem gratiam spiritus sancti ostendit: habentem in se pacem & misericordiā per saluatoris aduentum, unde in cordibus nostris lumen ueritatis accenditur.

DE TABERNACULO.

Caput L.

Sequitur nunc figura tabernaculi, quod iubente Domino Moyses fabricare iubetur. Tabernaculum hoc per allegoriā ecclesia est, in huius uitæ eremo constituta. De quo psalmista ait: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum. Varijs igitur speciebus in

Bedæ tom. 8.

struitur tabernaculum, partim preciosis, partim uilioribus. per quod monstratur alios sanctos, alios esse peccatores in ecclesia. Fideles autem omnes, & intra corpus ecclesie constitutos: infideles uero extra sinum collocatos. Ipsum autem tabernaculum cum in typo ecclesie fieret, columnas eius quatuor fundari argenteas Dominus iubet. Columnæ istæ quatuor Euangelistæ sunt, sanctæ firmitate fidei solidati. Argenteæ autem dicuntur propter diuini eloquij claritatem. Harum columnarum bases prophetæ sunt, qui suo gestamine structuram portant ecclesie. Supra firmamentum enim prophetarum Euangelistæ collocantur ecclesiam, eorumq; autoritate Euangelicam fidem confirmant. Caput autem columnarum aureū, ille est, de quo dicit Apostolus: Quia caput uiri Christus est.

DE COLUMNIS ET BASIBVS,

si capitula. Caput LI.

Interim & tabulas deauratas erigi precipit, & effundi earum bases argenteas iubet. Quid enim per tabulas nisi doctores & Apostoli extensa in mundum prædicatione dilatati? Quid per bases argenteas, nisi ut prædictum est, prophetæ signantur, qui super impositas tabulas firmi ac iustiles sustinentur: quia Apostolorum & doctorum uita, dum eorum prædicatione in fruitur, eorum autoritate solidatur. Vnde & cōiunctæ hinc bases singulis tabulis supponuntur: quia dum prophetæ sancti in uerbis suis de mediatoris incarnatione cōcordant, subsequētes prædicatores ecclesie indubitanter ædificant: & cum in semetipsis non discrepant, illos in se robustius figunt. Vnde & bene pelles arietum sibi subiecit, ut per arietes duces præpositosq; ecclesiarum ostēderet: qui quia deseruire curis temporalibus non timent, oportet ut tentationum uentos & pluias de huius mundi contrarietatibus portent. ut hi qui intra ecclesiam spiritaliter quasi byssus & hyacinthus & purpura fulgent, securi interius resplendant, dum præpositi & rectores eorum contra procellas & turbines seculi foris laborant.

DE OPPANSO VELO IN ME-

dio tabernaculi. Cap. LII.

Qvod uero in medio tabernaculi uelū extenditur, & exteriorum pars ab interiore separatur: illud significat, quod nunc populus ecclesie ea quæ promissa sunt, uel oppansa, quo usq; adueniant, uidere non liceat. Sic enim & Apostolus ait: Nunc uidemus per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Quādiu igitur in hoc mundo sumus, tanquā per speculum ueritatē uidemus: positi quasi in sancta, nondum peruenientes ad sancta sanctorū. Sancta enim esse possunt ea quæ in præsentī seculo habere sanctā conuersationem possunt: sancta uero sanctorum, in qua semel tantūmodo intratur, ad cœlū quippe est transeundū, ubi est propitiatorium & cherubin, ubi & mundis corde apparere poterit Deus. In qua tamen conuersatione cōstituti, nō sine adiutorio spiritus sancti

n 3 constitimus,

consistimus. habemus enim ex uno spiritus sancti fonte septem lucernas, quæ illuminent populum ecclesie, id est, septem plures Domini gratiam missam in uniuerso orbe terrarum, quæ populos ecclesie fulgore sancti spiritus diuersa charismata claritate illustrat. Potest quidem hoc oppasum uelum, quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne prospicerentur illuc reposita: tempus illud significari, quod fuit sub lege: quia quæ lex & prophetæ cecinerunt, occulta erant: & in teriecto uelamine uidere non poterant, sed postea quæ Christus adueniens tempore passionis, uelum illud à summo usque ad deorsum dirupit, omnia illa quæ antea erant occulta, per Domini passionem ad nostram fidem sunt reuelata, dicente Apostolo: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum, quia spiritus omnia scrutatur, & ea quæ sunt alta Dei.

DE DIVERSIS DONARIIS AD
constructionem tabernaculi. Cap. LIII.
put LIII.

Offeruntur autem uno studio, & tamen diuersa donaria ad constructionem tabernaculi: iuxta quod scriptum est, Aurum & argentum, & lapides preciosi. Tunc præterea byssus, coccum, hyacinthum, & purpuram: pelles etiã arietum rubricatas, & pelles hyacinthinas: sed & ligna imputribilia, pilos quoque caprarum ad constructionem tabernaculi, sed & quicquid inculsum, & ad uestes sanctas necessarium erat, uiri cum mulieribus prebuerunt: armillas & inares, & annulos: & dexteralia, omne uas aureum in donaria Domini separatim. Si quis habuit hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, byssum, & pilos caprarum. Figura itaque prioris tabernaculi, ecclesie typus est. Per hæc itaque munera, significantur meritorum dona, quibus ornatur ecclesia. Fides eius auro comparatur, sermo prædicationis argento. Quod uerò in ornamento, siue tabernaculo necessaria sunt, uiri cum mulieribus præbent: hoc significat, quia intra ecclesiam uirtutes fortium, quæ per uiros exprimuntur, exigua opera infirmorum, quæ per mulieres intendantur, omnia locum inueniunt quia ad usus sanctæ edificationis accipiuntur. Collatio uero ipsa non sit necessitate, sed sponte: quia fides spontanea est. Nam per armillas, quæ lacertos astringunt, præpositorum ualde laborantium opera demonstratur. Per inares subditorum obedientia exprimitur. Per annulos signaculum secretorum ostenditur. Vnde & quedam minus intelligentium occultantes, quasi sub signaculo recondunt doctores, ne indignis quibusque dei sacramenta credantur. Vnde & iustus latatur, & dicit: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Porro per dexteralia, opera bona & dextera commemorantur. Per uas aureum, in donaria Domini separatim, diuinitatis intelligentia accipitur. quæ tanto ab infirmorum amore distungitur, quanto ad ea sola quæ terrena sunt à mandato subleuatur. Porro per hyacinthum spes celestium præmiorum ostenditur: per purpuram cruor ac tolerantia passio-

num, amore regni perpetui exhibitã declaratur. Per bis tinctum coccum, charitas demonstratur: quæ perfectione sui bis tingitur, qui à Dei & proximi dilectione decoratur. Per byssum immaculata carnis incorruptio, & splendidissimus sanctimonie candor ostenditur. Byssus enim linum est candidum. Per pilos autem caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas textitur, dura poenitentiae afflictio designatur. Dum igitur alij per armillas & annulos forti magisterio exercentur, alij per inares & dexteralia deuotam audiendi obedientiam, reuerentiamque operationem exhibent, alij per uas aureum præclaram subtilioremque Dei intelligentiam tenent, alij per hyacinthum, purpuram & coccum audita celestia sperare, credere, amare, non delinunt, etiam quæ adhuc subtiliore intellectu minime cognoscunt. alij per byssum incorruptio nem carnis offerunt. Alij per caprarum pilos deplorant asperem, quod libenter admiserunt. Ecce ex tanta diuersitate operum unum conficitur tabernaculum, sicut ex diuerso puluere unus compingitur terra globus infusione sancti spiritus irrigatus. iam porro ligna sethim imputribilia, omnes sancti intelliguntur, mente & corpore incorrupti: neque cum seculo pereunt, sed permanentes æterni. Lapidibus quoque preciosi, confessores, Apostoli, sacerdotes, omnesque iusti, quos etiam lapides uiuos beatus Petrus Apostolus dicit: Ut sitis, inquit, lapides uiui, coedificati in templo Dei, hæc igitur omnia offeruntur in tabernaculo Dei, ut nullus desperet salutem. offert & alius aurum, sensum: alius argentum, eloquium: alius uocem aris, sicque fiunt multa in tabernaculo. Mensa scilicet & candelabrum, altare, columnæ, bases, tabulæ, crates, scyphi, thuribula, phialæ, mortariola, & emunctoria, paxilli, tentoria: quibus diuersitatibus tota illa tabernaculi, id est, ecclesie pulchritudo distinguitur. Nam tabernaculum ecclesia est, in qua est mensa, id est, unitas fidei: uel certe scriptura sacra, qua uniuersi fideles spirituali cibo pascuntur. Candelabrum quoque cum septem lucernis, Christus est cum septem ecclesiis. Emunctoria quoque eius, hoc est geminum testamentum: & columnæ, doctores sancti, firmitate fidei solidati: nec non & bases, id est, prophetæ suo fundamine structuram gestantes ecclesie. Ibi etiam & tabulæ, Apostoli, prædicationis fidei dilatati. Tentoria, præpositi uide licet & prædicatores, qui strictius laborant contra huius seculi turbines. Sunt ibi & crates. I. distributiones hominum. Sunt & paxilli, hoc est, principes ecclesie, in quibus pendent omnia genera populorum quasi uasorum. Scyphi quoque, doctrinæ eloquia, siue sensus: nec non & thuribula, uirtutes scilicet operum, uel orationes sanctorum, quibus odor suauitatis ascendit ad Dominum. Phialæ quoque, Apostoli & doctores, pleni uitalibus aquis. Ibi lilia, uirginitatis candor: siue mortariola, laborum passionumque tolerantia, quibus mortificantur membra poenitentium. & hæc quidem species dispensationesque donorum

donorum sunt diuise per spiritum sanctum fidelibus, ut in singulis distributionibus perfectum Christi tabernaculum construatur, in quibus habitat Deus in medio sanctorum.

DE VNGVENTO QVO PER VN
gitur tabernaculum. Cap. LIIII.

Porro unguentum, quo perungitur tabernaculum, chrisma est, quo ungitur populus fidelis in ecclesia, in quibus diuinitas tanquam in tabernaculo habitat. Potest quidem unguentum hoc intelligi etiam uirtutes sanctorum, siue odor iustitiæ longè lateque diffusus. De quo dicit Apostolus: Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Iesu, & odorem iustitiæ sue manifestat per nos.

DE INCENSO COMPOSITO.
Caput LV.

Incensum autem quod ex quatuor odoratissimis generibus in maximã subtilitatẽ cominitis, id est, stacte, oniche, galbano & thure componitur. Hæc in forma orationum fidelium constituta, beati Ioannis Apocalypsis ostendit: Et illi quidem uiginti quatuor seniores prociderunt ante agnum, habentes unusquisque citharas & phialas aureas, plenas incenso, quæ sunt orationes sanctorum. Quamquam & speciem quatuor elementorum horum quatuor odorum naturæ significare uideantur, ut thus quod perlucidum est, aeri comparetur: stactem uero aquis, galbanus & onyx terræ atque igni, ut per hæc omnia quæ in celo & infra celum, & in terra & in aquis sunt, placitum Deo incensum sit, hic creaturæ laudis oratio. Deo incensum ille, hic creaturæ laudis oratio. Incensum autem ille, quod Moyses populum aspergit ac purificat, & tabernaculum testamenti, omniaque quæ in eo erant dicens: Sanguis hic sanguis testamenti, mirifice Domini Iesu sanguinẽ prædicare monstratur, quo omnium credentium corda purgantur, quo fides ecclesie signatur, quo omnis populus, id est, Christi corpus omnis tabernaculi sanctificatur, dicente Domino discipulis: Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur: ad implendum in ueritate id, quod per Moysen fuerat ostensum in imagine.

DE VESTE PONTIFICIS.
Caput LVI.

Iam nunc indumenta pontificis quæ sint, quæque potius significant, demonstrandum est. Sacerdotem autem Aaron illum significari, ad quem dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vestis eiusdem sacerdotis ecclesia est, de qua dicit Apostolus: Ut exhiberet sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam. Quatuor colores, ex quibus uestis eius cõtextitur, meritorum est diuersitas, quæ intra sanctam ecclesiam in Christi corpore rutilat. Poderem autem illam, id est, sacerdotalem lineam, incarnationem Christi accipimus, quæ de terra est, & significatur in pedibus. Linum enim de terra oritur, cidarim super caput eius, & auream laminam, splendorem diuinitatis intelligimus, ut nos quidem secundum hominem pode-

re, secundum Deum cidari ornatu esse uideamur. Feminalia uero illa quæ induit, castitatẽ corporis Christi, & integritatem ostendit. Cingulum uero illud, quo sacerdotale pectus astringitur, chorus sanctorum uel concordia figuratur, qui in unitate fidei Christum amplectuntur: tunica autem illa talaris, à capite usque ad plantas dimissa, eadem ecclesia Christi usque ad finem temporum permensura. Hæc uestis tota fit hyacinthina. Hyacinthus enim aërio colore resplendet: sicut cet ut omnis ecclesia, quæ sursum sunt, sapiat, et tota ad amorem celestium surgat. Mala autem punica in inferioribus posita, eiusdem ecclesie unitatem declarant. Nam sicut in malo punice uno exterius cortice, multa interioribus granis munitur: sic in numero sanctæ ecclesie populos unitas fidei contegit, quos intus diuersitas meritorum tenet. Tintinnabula uero inter mala granata testimonia consonantia, prophetia intelliguntur, & doctores sancti in medio ecclesie collocati, quorum lingua doctrinæ scientia resonat. Tangit utraque acies tintinnabuli, id est, partes legis & Euangelij. Hæc autem tintinnabula in extremo uestimento sunt posita, idcirco & de fine mundi, & de uita futura disputantes, nunquam sileant. Superhumeralis autem, pallium saluatoris insinuat potestatem & regnum. sicut scriptum est: Principatus eius super humeros eius. Duos autem lapides smaragdini in super humerali à dextera & laua positi, duo sunt populi: gentilis dexter & Iudeus, qui sicut aliquando dexter, sinister est. Habentes in se supra nomina duodecim patriarcharum id est, ad imitandum uitæ exemplar sanctorum Apostolorum. Alij eosdem lapides duos, duo testamenta dixerunt siue literam & spiritum, in quibus tenentur legis uniuersa mysteria. In dextera spiritus, in laua litera. Rationale uero pectori superpositum, quaternario lapidum ordine distinctum: sermonem figurat Euangelicũ, qui quadruplicato ordine ueritatem fidei nobis & doctrinam trinitatis exponit, cui conuenit in geminis apostolicis sermo tam uirtute numero. Hoc autem rationale duplex est: quia Euangelicæ doctrinæ scientie doctrina scientia operata est & abscondita, simplex & mystica. Itẽ idẽ sacerdos Christus, non incõgruè interpretatur in membris suis, & maxime in pontifice, qui moratur in sanctis, & offert uictimam pro populo carnis immaculati agni, sacro ordine conficiens. Primo enim quod in Aaron pectore rationale iudicij uirtutis ligatibus imprimitur: significat ut sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant: sed ratio sola constingat, quod etiam rationali uigilanter adiungitur, ut duodecim patriarcharum nomina describantur. Scriptos etenim sanctos patres semper in pectore ferre debent, quorum exempla imitari non cesset: & quod in utroque humero sacerdos uelamine superhumerali astringitur, ut contra aduersa ac prospera uirtutum semper ornamento munitur. Et quod superhumeralis ex auro, & hyacintho & purpura bis tincto

cocco & torta fieri bysso præcipitur: quantum sacerdos clarescere uirtutum diuersitate debet, demonstratur. In sacerdotis quippe habitu aurum fulget, dum intellectu sapientie emicat, cui hyacinthus, qui aërio colore resplendet, adiungitur: scilicet ut omne quod tractat, ad amorem cœlestium surgat. huic admiscetur regalis purpura, ut suggestiones uitiorum ueluti ex parte regis comprimant. Coccus quoque bis tinctus ipsius superhumerali adiungitur, ut ante interni iudicis oculos omnium uirtutum bona ex charitate decorentur: quia charitas, que in dilectione Dei & proximi pendet, quasi ex duplici tinctura resulget, cui bis tincto cocco torta byssus adiungitur. De terra enim byssus nitente specie oritur, per quod candens decor munditiæ corporalis castitas designatur: quæ uidelicet torta pulchritudine superhumerali innectitur, quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro affligitur. Siquidem & baltheo præcingitur, per quod rerum incentiua & luxurie libidinum restringantur. Tabernaculum autem sacerdos ingrediens, in tunica tintinnabulis ambitur: ut uidelicet uoces prædicationis habeat ne superni inspectoris iudicium ex silentio offendat. Mala quoque punice tintinnabulis coniunguntur, ut per eius doctrinam fidei unitas designetur. Quod autem in prima parte tabernaculi quotidie sacerdos ad immodandas hostias introibat, instantia nobis quotidiana præcipitur, ut ab hoc loco ubi populus Dei cœlestibus uocibus eruditur, nunquam abscedamus: sed quotidie confessionis & laudis spiritale sacrificium offeramus, id est, humilitatem animarum nostrarum, quæ sunt ueræ hostiæ, sicut scriptum est: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Illud autem quod semel in anno pontifex relicto populo ingrediebatur in sancta sanctorum, ubi erat propitiatorium: significat pontificem nostrum Dominum Iesum Christum, qui in carne positus per totum annum erat cum populo annum illum, de quo ipse dicit: Euangelizare pauperibus misit me, & uocare annum Domini acceptum, & diem propitiacionis. Ille ergo semel in anno in die propitiacionis intrat in sancta sanctorum, id est, completa dispensatione penetrauit cœlos, intrans ad patrem, ut eum propitium humano generi faciat, & exoret pro omnibus in se credentibus.

VENERABILIS BEDÆ PRES-
BYTERI QUÆSTIONVM
SUPER EXODVM,
FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super Leuiticum, ex dictis patrum, Dialogus.

DE QUATVOR GENERIBVS PRINCIPALIVM OB- LATIONVM. Caput I.

IN EXORDIO Leuitici quatuor genera principalium oblationum describuntur, quæ in odorem suauitatis Domino offerri iubentur. id est, primum, uitelus de armētis sine macula: secundum, agnus de ouibus: tertium, turtur & columba: quartum, similago conspersa azyma, oleo uncta, & clybano cocta. Reliqua autem sacrificia pro qualitatibus causarum in persona populi offeruntur. Primum itaque sacrificium uitelum ex armentis Christum demonstrat, ex patriarcharum progenie descendente: hic aratro crucis suæ terram carnis nostræ edomuit, atque spiritus sancti semen uirtutum fruge ditauit. Ille uitelus sine macula est, quia sine peccato ad passionem ducitur. Offeritur autem non in tabernaculo, sed ad hostium eius, quia extra castra passus est Christus, per filios autem Aaron sacerdotis offertur sanguis eius, quod de Anna & Caïpha intelligitur: quia consiliū facientes effuderunt sanguinem Christi. Secunda hostia de ouibus, agnus oblatus idem Christus propter innocentiam figuratur. Hic est agnus qui apud Esaiam in sacrificium adducitur, & ab Iohanne omnibus demonstratur: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Bene ergo in sacrificio agnus offertur, ut innocentiam & passionis Christi figura demonstraretur. Bene & hœdus, quia per eius mortem auctor peccati diabolus agnoscitur iugulatus. Tertium sacrificium dicitur turtur & columba: turtur carnem Christi manifestum esse, Salomone dicente: Speciose generatæ sicut turtur. Columbam spiritus sancti figuram habere Iohannes baptista declarat, dicens: Super quem uideris spiritum sanctum descendente sicut columbam, hic est filius meus: ac per hoc turtur & columbam, id est, carnem Christi spiritu sancto sociatum per mysterium passionis, sacrificium Deo in odorem suauitatis. Ista tria sacrificia offert homo, id est, Christus Iesus. Quartum autem anima offert, id est, ecclesia offert sacrificium de similitudine ecclesiæ catholicæ figuram pronuncians, quæ ex conuenientibus membris quasi similia ex multis credentium granis collecta est, & legis & Euangeliorum

geliorum mola inter literam & spiritum separat: per aquam baptismatis adunatam, christiatis oleo per unctam, sancti spiritus igne solidatâ, per humilitatem spiritus Deo placens effecta. Hæ sunt quatuor oblationes, quadriforme Christi & ecclesiæ habitum demonstrantes.

DE FIGVRIS HOSTIARVM. Caput II.

HOSTIARUM diuersitates exequitur, quatuor typus imaginem passionis Christi præferat. Nam postquam ipse oblatus est, omnes hostiæ cessauerunt, quæ in typo uel umbra eiusdem præcesserant, figurantes illud sacrificium, quod unus & uerus sacerdos obtulit mediator Dei & hominum, cuius sacrificij promissas figuras in uictimis animalium celebrare ante oportebat, propter mundationem futuræ carnis & sanguinis: per quam unam uictimam fieret remissio peccatorum, de carne & sanguine contractorum, que regnum Dei non possederunt, quia eadem substantia corporalis in cœlesti commutabitur qualitate. Ipse enim in uitulo, propter uirtutem crucis offerebatur. Ipse in agno propter innocentiam. In ariete propter principatum. In hirco, propter similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatū. In turture & columba, propter Deum & hominem: quia mediator Dei & hominis in duarum substantiarum conuersione offendebatur. Porro in similitudine conspersione credentium, per aquam baptismatis collectam ecclesiâ, quæ corpus est Christi, perspicue demonstrabat. Nos autem moraliter munus Deo uitelum offerimus, cum carnis superbiam uincimus: agnum, cum irrationabiles mortus & insipientes corrigimus: & hœdum, dum lasciuiam superamus: columbam, dum simplicitatem mentis ostendimus: turturam, dum carnis seruamus castitatem: panes azymos, dum non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis & ueritatis ambulamus.

DE IGNE SACRIFICII. Caput III.

Ignis in sacrificio id significabat, uelut absorbens mortem uictoria. In eo autem populo hæc ritè celebrata sunt, cuius regnum & sacerdotium prophetia erat uenturi regis & sacerdotis, ad regendos & congregandos fideles in omnibus gentibus, & introducendos in regnum cœlorum, ad sacrarium angelorum, & ad uitam æternam. Huius itaque ueri sacrificij sicut religiosa sacramenta Hebræi celebrauerunt: ita facti legæ imitamenta pagani, quæ immolant gentes, ut ait Apostolus, Daemonibus immolant, & non Deo, antiqua enim res est, & præuicia tua immolatio sanguinis, futura in passionem mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse, in sacris literis inuenitur.

QUOD MEL IN DEI SACRIFICIO NON OFFERATUR. Caput III.

Quod mel in Dei sacrificium non offertur, indicat apud Deum nihil uoluptuosum, nihil suauitatis mundi placere, nihil quod non habeat mordacitatis aliquid ueritati fore acceptum. Vnde & pascha cum amaritudinibus manducatur.

QUOD SAL IN OMNIBVS SACRIFICIIS ADMISCEATUR. Caput V.

E Contrario admisceri in omnibus sacrificijs sal iubetur, scilicet ut omnia quæ ad Christi honorem offerimus, sal rationis ac discretionis semper accipiant.

QUOD IN SACRIFICIIS OLEUM OFFERATUR. Caput VI.

Quod uero in sacrificio oleum offeratur, significat: ut quicquid ad cultum Christi, & deuotionem sanctorum impeditur, totum cum hilaritate faciamus: nihil ut ait Apostolus, ex tristitia aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. Oleum uero hilaritatem significat, sicut scriptum est, Ut exhilaret faciem eius in oleo.

DE SACRIFICIO EIVS QUI SACRAMENTUM PROTULIT, & ABOLUTIONEM. Caput VII.

Deo autem qui iuramentum obtulit, ut uel male uel bene quid faceret, atque hoc ipsum obliuione transcendit, dicitur: Offerat agnum de gregibus, siue capram, orabitque pro eo sacerdos, & pro peccato eius. Sin autem non poterit offeret pecus, offerat duos turtures, uel duos pullos columbarum: unum pro peccato, & alterum in holocausto. Iuramentum namque proferre, est uoto nos diuine seruitutis alligare: & cum bona opera promittimus, bene nos facere spondemus. Cum uero abstinentiam cruciatumque carnis nostræ uouemus, male ad præsens nobis facere iuramus. Sed quia nullus in hac uita perfectus est, quamlibet Deo deuotus sit, qui inter ipsa quantulumcunque pia uota, pro peccato agnus offerri de gregibus, siue capra præcipitur. Quid enim per agnum, nisi actiua uita innocentiam. Quid per capram, quæ in summis sepe extremis pendens rupibus, pascitur, nisi contemptiua uita signatur. Qui ergo se conspicit promissa hæc & proposita non implisse, in sacrificio Dei se studiosus debet, uel innocentia boni operis uel in sublimi pastu contemplationis accingere. Et bene agna de gregibus, capra uero offerri de gregibus non iubetur: quia actiua uita multorum est, contemplatiua paucorum. Et cum hæc agimus, quæ multos agere & egisse conspicimus, quasi agnum de gregibus damus: sed cum offerentis uirtus ad agnam capram non sufficit in remedio penitentis, adiungitur ut duo columbarum pulli uel turtures offerantur. Scimus quia columbarum pulli uel turtures pro cantu gemitus habent, Quid ergo per duos columbarum

columbarum pullos, uel turtures duos, nisi duplex pœnitentię nostrę gemitus designatur, ut cum ad offerenda bona opera non assurgimus, nosmetipsos dupliciter desleamus: quia & recta non fecimus, & praua operati sumus. Vnde & unus turtur pro peccato, alter uerò offerri in holocaustum iubetur. Holocaustum namq; totum incensum dicitur. Vnum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus: de altero uerò holocaustum facimus, cum pro eo quod bona negleximus, nosmetipsos funditus succedentes igne doloris ardemus.

DE FILIIS AARON EXTINCTIS. Caput VIII.

Filij autem Aaron, qui imponetes altari igne alienum, igne diuino exusti sunt: illos significauerunt, qui Dei traditione contempta alienas doctrinas appetunt, & magisteria humanę actionis inducunt, quos increpat Dominus & obiurgat in Euangelio dicens: Reijcitis mandatum Dei, ut traditionem uestram statueratis. Videtur & ignem alienum incendere, quisquis corpore uel secularis altus cupiditatis ignem in sacrario suo cordis accendens, audet altarijs Domini appropinquare, quę non recipiunt, nisi illius ignis accensionem. De quo ait Dominus: Ignem ueni mittere in terram. Hoc igne nos Dominus Iesus semper incendit, ut illuminemur in sensibus, ne flagremur in uitijs.

DE DISCRETIONE CIBORUM. Caput IX.

Nunc autem de discretione ciborum, ubi lex de mundis & immundis quedam animalia ad esum quasi munda concessit, quedam uerò interdixit quasi non munda. Primum enim sciendum est, quicquid à Deo institutum est, mundum esse, & in ipsa institutionis autoritate purgatum. Quid ergo est in animalibus: igitur mores punguntur humani, & actus & uoluntates, ex quibus ipsi fiunt mundi & immundi. Hęc itaque munda esse dicit. Omne, inquit, quod habet diuisam unguam, & ruminat in pecoribus, comedetis. quod cum diceret, non pecora, sed mores hominum discernibat. Deniq; hi homines mundi sunt, qui ruminant, qui in ore semper portant quasi cibum diuina præcepta. Hi & unguam findunt, quia duo testamenta legis & Euangeliorum credentes, se firmo passu innocentie iusticieq; uitę conficiunt. Item Iudæi ruminant quidem uerba legis, sed unguam non findunt: hoc est, quod nec duo testamenta recipiunt, nec in patrem & filium fidei suę gressus statuunt, propterea immundi habentur. hæretici quoq; licet unguam findunt, in patrem & filium credentes, & duo testamenta recipientes: sed quia doctrinam ueritatis in ore non ruminant, nihilominus & ipsi immundi sunt. Nam quod adiecit scriptura dicens: Ex omnibus quę gignuntur in aquis, & habet pinnulas & squamas, hæc

comedetis: quicquid autem pinnulas & squamas non habet, abominabile uobis erit. Quod ergo in piscibus, squamosa & aspera pro mundis habentur, hispidi & hirsuti, & firmi ac graues mores hominum approbatur: quę autem sine his sunt, immunda dicuntur, quibus leues & lubrici & infidi, & effeminati mores approbantur. Quid autem sibi uult, quod lex dicit: Camelum non manducabis: nisi quod de exemplo animalis uitam damnat informem, & criminibus, tortuosam. Cum autem in cibum suum prohibet, reprehendit utiq; cenosam & luteam & gaudentem uitiorum sordibus uitam: & cum leporem accusat, reformatos utiq; in feminis uiros damnat. Quis autem mustelę corpus cibum faciat, sed furtum reprehendit. Quis lacertam, sed odit uitę incertam uarietatem. Quis postremo stellione uelci possit, ut hæc lex magnopere prohiberet, sed maculas mentium execratur. Quis accipitrē aut miluū, aut aquilam: sed odit raptorem uolentem scelere uiuentem. Quis uulturem: sed execratur prædam de aliena morte quarentem: sic & cum corruum prohibet, uoluntates nigras, passerem quoq; dum interdicit, in temperatiam coarguit. quando noctuam, odit lucitugas uanitates. quando caradrimum, nimig linguę intemperantiam. Quando cignum prohibet, ceruicis altę superbię denotat. Quando uespertilionem, quarentes tenebras noctis similes errores. Hęc ergo paria & lex in animalibus execratur, quę in illis quidem non sunt criminosa: quia in hoc nata sunt, sed quia contra naturam non ex institutione, sed ex errore que sita sunt. Sed fuit tempus aliquando antiquum, quo ista umbrę uel figurę exercendę erant à populo uel gerendę, ut abstinentum esset à cibis quos institutio quidem commendauerat, sed lex interdixerat. Verum iam finis legis Christus aduenit, aperiens cuncta legis, & obscura referans: atq; omnia sacramenta, quę nobis antiquitas texerat, magister insignis & doctor celestis & institutor referata ueritate patefecit, sub q̄ dicitur, iam omnia munda mundis: inquit natis autē & infidelibus nihil mundum, sed pollutę sunt eorum mens & conscientia.

DE IMMUNDITIA PARIENTIIUM. Caput X.

Sequitur quæstio de immundicia partus, & contagione leprę. Ait enim: Mulier quę concepit semen, & peperit masculum, septem diebus esse immundam, octauo purificari. Quę autem feminam peperit, bis septem diebus in immundicia scribitur permanere. In tabulis ergo quedam mysteria latentis arcani non est dubium continere. Septimana enim huius presentis uitę tempus uideri potest, quia in septimana dierum consummatus est mundus: in quo do- nec sumus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, nisi octaua uenerit dies, quod est futuri seculi tempus, in quo tamen die purgandus ille est qui uiriliter egit, statim enim mundicia efficitur.

da efficitur mater eius quę genuit eum. purgata namq; uitij carnem ex resurrectione suscipiet, qui uerò nihil in se habuit uirile aduersus peccatum, sed remissus & effeminatus permāserit in actibus suis, iste neq; in præsentis seculi hebdomada, neque in futura purgabitur ab imunditia iua.

DE LEPRIS.

Caput XI.

Locutus est Dominus ad Moysen & Aarō dicens: Homo in cuius carne & cute ortus fuerit diuersus color siue pustula, aut quasi lucens quippiam, id est, plaga leprę, adducetur ad Aaron sacerdotem, uel ad unum quemlibet filiorum eius. Qui cum uiderit lepram in cute, & pilos in album colorem mutatos, plaga leprę est, & arbitrio eius separabitur. Lepra doctrina est falsa, proinde leprosi non absurde intelliguntur hæretici, qui unitatem uerę fidei non habent, uarias doctrinas profitentur erroris, ueracq; falsis admiscēt, sicut & lepra ueris falsiq; locis humana corpora uariando commaculat. Hęc uel scilicet leprę inuenimus legis latorem sex species in hominem posuisse: prima capitis & barba, secunda caluitij & recaluationis. Tertia carnis & cutis. Quarta cutis corporis & cicatrices albę uel rubore. Quinta ulceris & cicatricis. Sexta uulsioms. In capite lepram portat, qui in diuinitate patris uel in ipso capite, Christus est, peccat. Caput enim uiri Christus est. Hanc lepram habent Iudæi, Valentiniani, Marcionites, Photiniani, Manichæi, Arriani, Sabelliani, Macedoniani, Anthropomorphitę, Priscilliani, Donatistę, Nestoriani, Euticiani, quicq; omnes in caluaria lepram gerunt, quia erroris sui perfidiam aperta prauitate defendunt. In barba lepram gerunt, quide Apostolis & sanctis Christi peruerse aliquid sentiant, atq; eos falsum quodlibet predicasse cõtingunt. Sicut enim barba ornamentum est uiri, ita sancti Apostoli & doctores ornamenta sunt corporis Christi. In corpore lepram habent, qui ecclesię detrahunt, sicut Carpocratiani, qui negant carnis resurrectionem: sicut Nouatiani, qui nuptias damnant, & peccantibus pœnitentiam negant, sicut Heraclitę, qui inter alios errores regnum cœlorum paruulos habere non credunt, sicut Arriani, qui uerant pro defunctis offerri sacrificium. In carne & cute lepram gerunt, qui carnalia uel exteriora suadere conantur: ut Corinthiani, qui resurrectionem futuram in carnis uoluntate existimant, uel sicut Arriani, qui dicunt in fide manentibus, quamuis carnaliter uiuant, non posse computari peccata. In cicatrice sanati ulceris lepram portant, qui post cognitionem & medicinam Dei, & manifestationem fidei, quam à Christo suscepit. Rursum in ipsa cicatrice ascendit aliquot indicij erroris, aut perfidia dogmatis ueteris. In carne uiua lepram gestat, qui de anima, quę uita est carnis, aliquid falsum existimat, sicut Luciferiani, qui dicunt animam de carnis substantia propagatam, sicut

Arabici, qui animam simul cū corpore mori putant. In cicatrice ulsionis lepram habent Manichæi, qui inani abstinentiã cruciatu corpora sua exurant, & per infidelitatem non munditiam inde, sed lepram gignunt. De talibus enim prædicabat Apostolus, Discedunt, inquit, quidam à fide attendentes uarijs spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Sed adhuc adiecit colores leprarum, id est, pallidam, rubentem, albam, liuidam, nigram, florescentem. Itaq; dū pallidam lepram dicit, imbecillum & fragilem fidem animę denotat, quę perditō colore integre sanitatis erroris infirmitate languescit. Cū autem rubicundam lepram ostendit, homicidij cruore mentem infectam denotat, & iniurij: cū uerò albam, illos hæreticos, qui se mundos appellant, siue reliquos, qui de falso merito gloriantur: sicut Pelagius & Nouatus. Cum autem nigram uel liuidam lepram commemorat, inuidię & liuoris notas execratur: cum uerò nigram insinuat, sacrificiorum fumo & busto idolatrię denigratam conscientiam detestatur. Cum autem florescentem toto corpore, & cooperientem omnem pelliculam corporis à capite usq; ad pedes dicit: atariciã crimen ostendit, quia nunc floridum & iucundum putatur hominem felicem esse in hoc mundo, & diuitem uideri in seculo. Hęc enim pestis auaritię omne genus humanum quasi totum corpus crebro erroris istius contagione commaculat. Cum autem lepram, quę habet ruborem, cum pallore permixtum hominē denotat, qui cum sit imbecillus animo & mendax, facile in furorē prorupit, & ueritate morū cito periturat. pallor enim mentem linguam significat, rubor iracundiam manifestat. Est itaq; lepra peccati, quę sacrificiorū oblationibus, emundatur, id est, corde contrito & humiliato. Sacrificium enim Deo spiritus cõtribulatus est. Aqua qua lepra diluif baptisimus est, quę etiam septem dierum purgatione extra castra habetur, id est, per septiformis spiritus agnitionē purificetur. est quę iusu sacerdotis aufertur, scilicet per doctrinã. Genus autem leprę, quod mundari omnino non potest, eorum est qui in spiritu sancto peccant, nec dicunt pœnitentes posse consequi ueniam. De his ait ueritas: Qui peccauerit in spiritu sancto non remittetur ei neq; in hoc seculo neq; in futuro. Quod uero iubetur leprosis ut exeant de castris, & sedeant foris donec mundetur lepra eorum: intelligitur hæreticos proijci debere ab ecclesiã, donec proprio errore purgentur, & sic reuertantur ad Dominum. eiusmodi uerò dissolutis tunicis capite deoperto & ore obuoluto sordere iubetur, leprę emundationem expectas. tali modo debet sordere impenitentia, dissolutis tunicis, id est, omnibus secretis manifestatis, capite deoperto, ut à cunctis eius denunciatio uideatur ore clauso, ne ulterius impia doceat uel loquatur.

loquatur. Sed adhuc adiecit scriptura, lepram esse in uasis, in parietibus domus, in uestimēto, in trama, in stamine. Lepra in parietib. domus, hæreticorum congregatio denotatur, quæ per sacerdotem purgari debet. Lepra in uasculis, unicuique homini proprii corporis delicta. Lepra in stamine uel in uestimento, peccata quæ extra corpus committuntur: uel quæ in ipso corpore perpetrantur. Stamen enim anima hominis intelligitur: & trama mollissimi corporis sensus.

DE SACERDOTE MAGNO ET
cultu eius. Caput XII.

Dixit Dominus ad Moysen, pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fustum est unctiois oleum, & cuius manus in sacerdotio consecratae sunt, uestitusque est sanctis uestibus, caput suum non discoperiet, uestimentum non scindet, & ad omnem mortuum non ingredietur omnino. Super patre quoque suo & matre non contaminabitur, nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium Dei: quia oleum sanctæ unctiois Dei sui super eum est, ego Dominus. Virginem ducat uxorem, uiduam & repudiata & sordidam atque meretricem non accipiat: sed puellam de populo suo, ne contamine seminem suum. Sacerdos magnus inter fratres suos, hic est de quo scriptum est, cum resurrexisset a mortuis: Vade ad fratres meos & dic eis. Ascendo ad patrem meum, & ad patrem uestrum: ad Deum meum, & ad Deum uestrum. Super cuius caput fustum est unctiois oleum, iuxta quod propheta Dauid dicit: Dilixisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo leuicæ præ participibus. Cuius consecratae sunt manus: iste consecratas habet manus, dum eas in passione extendit pro expiatione totius seculi. uestimentum eius non scinditur, id est, non patitur diuidi in hæreses & schismata ecclesiam suam, quæ illi in hærendo uestis est propria, cuius indumenti figura fuit tunica illa Iesu inconsutilis: sed per totum textilis quæ in passione eius non scinditur, sed indiuidua a possidente seruat. Ad mortuum non accedat, quia peccatum non fecit. Per peccatum enim mors intelligitur, sicut scriptum est: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. In patre & matre non contaminabitur: in matre quidem Christus non est pollutus, cum ante secula nasceretur de patre: similiter in patre non est commaculatus, cum in seculo nasceretur ex matre. Solus enim ipse in seculo mundus ingressus est, procedens ex utero uirginali sine contagione uirili. Nam omnes nos dum peccamus, contaminamur in patre, de quo creati sumus, si in hæresim deoluamur. Item in matre contaminamur, si credentes Deo, ecclesiam in aliquid lædimus, uel libertatem matris cœlestis indigna peccati seruitute scedamus. De sanctis non discadat, quia Christus per susceptionem carnis, sic descendit in mundum, ut nunquam desereret

cœlum. Et uiduam repudiata ac meretricem non ducat uxorem, sed uirginem. Vidua & repudiata est Synagoga, de qua Dominus loquitur per Esaiam dicens: Quis est liber repudij matris uestræ, quo ego dimisi eam. Meretrix autem hæresis est, quæ multorum errore uel libidini patet. Tales non copulantur Christo, nisi sola ecclesia uirgo, quæ non habet maculam aut rugam. De qua Apostolus: Despondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo, dicitur quidem & anima sponsa esse, sed illa quæ fidei simplicitate & actuum puritate incorrupta probatur. Et uirgo est & uidua anima, quæ discedens à iugo legis, Euangelij præcepta non seruat. Est & repudiata, quia peccando à Christi corpore separatur, etiam non proficiatur ab episcopo. Est & meretrix, quæ ad se recipit amatores, id est, contrarias potestates & demones, qui desiderium capiunt pulchritudinis. Pulchra namque à Deo creata est anima, & satis decora, quæ imaginem & similitudinem Dei habet. Sequitur de hinc: De genere suo ducet uxorem: animam scilicet, quæ ei fide coniungitur: nec contaminabit semen suum, id est, uerbum Dei, quod in ecclesia prædicatur. Sicut in Euangelio scriptum est: Ne dederitis sanctum canibus, neque mittatis margaritas uestras ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis. Hucusque quæ de summo sacerdote prædicata sunt, mystice ad Christum pertinent. Dehinc ea ipsa sic interpretantur in membris suis, & maxime in sacerdotibus, ad quos pertinent spiritalia sacramenta, qui etiam quantis polleant priuilegijs, breuiter percurruntur. Dicit enim de eo: Caput, inquit, suum non discooperiat, id est, ut sacramenta Christi, qui caput est, uelamento mysteriorum honoret: & uestimēta sua non scindet, ne in hæresim & schismata transeat. Super omnem animam quæ mortua est, non ingredietur: id est, ad omne peccatum, quod ad mortem pertinet, non accedit. Super patre suo & matre non inquinabitur: scilicet ne tanta indulgeat pietate parentum amorem, ut Dominum suum offendat & creatori: neque ita misereatur propinquis, ut erga Deum uideatur culpabilis. Quæti enim episcopi, quæti monachi, dum curam gerunt parentum, suas animas perdidit. De sanctis non egredietur, ut semper in opere & cogitatione sancta moretur. Qui enim loquitur, quod ociosum & reprehensione dignum est, de sanctis egredietur, & polluit sanctificationem Dei: quia non incidit ut seruus Christi. Viduam & repudiata & meretricem non ducat uxorem, sed uirginem, id est, nihil de uetere homine, & pristina uoluntate amplectatur, sed uitam omnium puritate florentem possideat. De genere suo ducet uxorem: utique uitam amplectatur sanctorum, quorum per fidem proximus est. Inter hæc præcipitur istdem, ut ministrantes in templo uinum & siceram non bibant, ne ebrietate & crapula & curis huius uitæ prægraentur corda eorum: nec partem habeant in terra nisi solum Deum, ne dum de terrenis cogitant, superna obliuiscantur. ab

tur. ab hoc quoque conuiuio iubentur uicinos & mercenarios separari, & seruis tantum ciborum dari reliquias: & uicinus hæreticus est, qui proximum se titulo Christiani nominis asserit. Mercenarius Iudæum ostendit, qui fructum obseruantia legis carnaliter quarit. Cum istis ergo sacerdos Dei non participat Euangelij pabulum, quod est ad refectioem animarum: sed tantummodo cum Christi seruis datur. de hisque superferuntur altari, sacerdoti pectus & brachium dextrum: in pectore legis mundas cogitationes, doctrinaeque noticiam: in brachio dextro opera bona ad pugnam contra diabolum, & armata manu, quod corde conceperit, operum exemplo perficiat. Datur ei & de priuato maxilla, ut eloquentiam habeat. Datur & de uicinis uenter, cuius indicio dicat luxuriam extinguere, & contemnere gulam.

DE SACERDOTIBVS, QUI NON OFFERANT SACRIFICIUM. Cap. XIII.

Inter hæc etiam iubetur ipsis sacerdotibus, ut nulla debilitate insignes sint, ne cæcus, ne claudus, uel paruo an grandi, uel torto naso, ne fracto pede aut manu, nec gibbosus ne lippus, ne albuginem habens in oculo, ne iugem scabiem, ne impetiginem in corpore, ne ponderosus: quæ omnia referuntur ad animæ uitium. Mores enim animæ, non natura damnatur. Nam cæcus sacerdos est, qui scripturam scientiæ non intelligit, & quo gressum doctrinae uel operis porrigat, per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est: Speculatores eius cæci omnes. Claudus est, qui quidem intelligit quod docere debet, sed tamē præcepta quæ docet non implet. Paruo autem naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est. Grandi & torto naso est, furibundus & minax, cum superbie arrogantia uel immoderata discretionem. Fractio autem pede uel manu est, qui uiam Dei quam docet, pergere non studet. Gibbosus quoque sacerdos est, qui terrenæ cupiditatis pondus deprimit, & tardius ad superna intendit. Lippus uero est, cuius ingenium ad cognitionem ueritatis emicat: sed hoc carnaliter uiuendo obscurat. Albuginem quoque habet in oculo, qui arrogantia sapientia seu iusticia cæcatur. Iugem uero habet scabiem, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. Impetiginem quoque habet in corpore, qui auaritia uastatur in mente: quæ nisi in paruo compescatur, nimirum sine mensura dilatur. Ponderosus uero est, qui si turpitudinem non exercet opere, sed ab hac cogitatione continua sine moderamine grauat in mente. Talis nec sancta ingredi, nec nomen antistitis poterit possidere: quia & terrenis grauat delictis, & expers est scientiæ ueritatis.

DE ABLUTIONE AARON ET
filiorum eius. Caput XIII.

Preterea quid sit illud quod iuxta præceptum Dei Moyses lauisse Aaron, & filios eius legitur: iam tunc purgationem mundi & rerum omnium sanctitatem baptismi sacramenta signi

ficabant. Non accipiunt uestes, nisi prius lotis fordibus: nec ordinantur ad sacra, nisi in Christo noui homines renascantur. Quod autem Moyses lauat, legis indicium est. præceptis enim Dei lauandi sumus, & cum parati ad induendum Christi tunicas pelliceas deposuerimus, tunc induemur ueste lineæ, nihil in se mortis habente: sed tota candida, ut de baptismo surgentes cingamus lumbos in ueritate, & tota pristinorum peccatorum turpitudine celetur. Unde & Dauid ait: Beati, inquit, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

DE OBLATIONE PRO SACERDOTE
delicto. Cap. XV.

Quid autem sibi uelit lex imaginaria, quæ iubet uitulum pro peccato sacerdotis immolari, & sanguine eius septies digito populum aspergi. Deinde duos hircos offerri debere: unum in quo fors Domini uenisset occidendum esse, & de sanguine eius, similiter ut de sanguine uituli digito sacerdotis populum adspargendum. Alterum uero, in quo omnia peccata & maledictiones totius populi imponenda essent, in locum desertum perducendum, ibique dimittendum: sed prius necesse est uituli sacrificium pascere, & tum etiam hircorum causas mysteriaque eorum narrare. Vitulus itaque hic, qui pro peccato sacerdotis & totius populi emundatione occidi iubetur: figuram Domini & Saluatoris nostri in semetipsum portabat, qui non solum pro peccatis sacerdotis populi, uerum & pro omni humano genere, cunctis nationibus Deo patre permittente est immolatus. Sicut Apostolus ait: Qui filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Merito & hoc loco de huius uituli sanguine septies populum digito sacerdotis aspergi iubetur, ut redemptio nostra & purificatio in Christi sanguine lata per gratiam septemplex spiritus demonstraretur. duo autem hirci, duorum populorum figuram perspicua ratione demonstrauerunt, propter originalem peccati præuarcationem, hircorum formam gerentes, quorum est similitudo in Euangelio. Hædi, id est, peccatores ad finem futuri, sed ex eis qui in Christo credidissent, & poenitentiam delictorum suorum toto corde egissent, baptismi gratiam consecuti. hi in similitudinem huius hirci, qui in sorte Domini uenit, figuram accipiunt, cuius sanguis cum sanguine uituli permisceri iubetur: ut confortis passionis Christi effecti, participes gloriae ipsius efficiantur. Sed quid est hircum in sortem Domini uenire, nisi ut populus credentium, cuius ille figuram habebat, confors & congressus Domini haberetur in regno. Sicut Apostolus ait: Heredes quidem Dei sumus, coheredes autem Christi. Alius uero hircus, qui in sortem Domini non uenit, similitudinem tenet infidelium, qui nunquam in Christo credere uoluerunt. Hi utique accipiunt maledictionem totius populi, & omnes iniquitates humani generis, & proficiuntur in desertum locum. Sed quid est, omnes

iniquitates & maledictiones accipere, nisi quia omnia peccata quæ ab Adam usque ad Christum humanum genus admisit, illi soli sunt percepturi qui nec credere in Christo, nec expiari Christi sanguine uoluerunt: & sic onusti & prægruati iniquitatibus & maledictionibus, totius humani generis, in desertum locum proficientur, id est, in tenebras exteriores, ibi est fletus & stridor dentium: & in stagno ignis, quod est gehenna, ibi ignis eorum non extinguetur, & uermis eorum non morietur.

DE QUAE PECORIBVS NON OFFERUNTUR IN SACRIFICIO. *Caput XVI.*

Diuersitas uictimarum, & quæ uel offerri debeant, uel non offerri, in hoc libro Leuiticorum dinumeratur, sed per comparationem pecorum conuersatio hominum demonstratur. Homo qui obtulerit uictimam pacificorum Domino, uel uota soluens uel sponte offerens, tam de bubus quam de ouibus immaculatum offerat: ut acceptabile sit, omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulam aut scabiem, uel impetiginem, non offeretis ea Domino. neque adolebitis ex eis super altare Domini. Bouem & ouem aure aut cauda amputatis uoluntarie offerri potest: uotum autem ex his fieri non potest. Omne animal quod uel cõtritis uel tonlis uel sectis, ablatisque testiculis est, non offeretis Domino, & in terra uestra hoc omnino non facietis. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo uestro, quicquid aliud dare uoluerint, quia corrupta & maculata sunt omnia, non suscipietis ea. Primo reijcitur à sacrificio maculosum animal, uel uarium, id est, in quibus est diuersitas peccatorum, & nunc in libidine & cupiditate, nunc in diuersis criminibus cõmutantur. Reijcitur qui dem & cecum animal, id est, qui nec Deum uidet, nec opera eius facit. Fractum quoque, id est, uitij carnalibus uexatum atque collisum. Reijcitur & cicatricem habens, qui non digna satisfactione penitentiae uulnera peccatorum deplorat: sed adhuc ueteris morbi signum per delicta uoluntatis interius gestat. Reprobatur & lingua amputatum, quæ Deum non confitetur, neque diuinam legem meditat. Reijcitur & papulam habens, qui pruritu libidinis & ardore concupiscentiarum exæstuat. Similiter & scabiolum, qui peccatum carnis perficit cogitatione operis. Iam uero impetiginem habens, hereticorum figurat collectionem, quæ frequenter se in ecclesie corpus immergit, & impetigione uiuorem facit. Porro aure amputata sunt, qui uerbo Dei non obediunt, non faciendo quæ iussa sunt. Qui uero caudam habet amputatam, ille est qui bonum quod incipit, perseverantia sine non perficit. Porro defectum, uel testiculis amputatum, indicat eos, qui cum corpore uiri sunt, turpitudinis usu effeminantur. His ergo criminibus inuoluti à sacrificio Domini reprobantur nec efficiuntur consortes passionis Christi, nec celestis participes sanctificationis.

DE CAETERIS CERIMONIIS. *Caput XVII.*

Sed neque panes alienigenæ offeruntur Domino, id est, superstitiosa doctrina hereticorum, uel studia superstitiosa secularium literarum, quæ extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ à Domino, & reijcitur huiusmodi sacrificium ab ecclesia catholica.

EXPLANATIONIS IN LEUITICVM, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum Numeri, ex dictis patrum, Dialogus.

CATALOGVS MANSIONUM. *Caput I.*

DISCIPVLVS.

PRIMA nobis quaestio oritur, cur hic liber Numeri nomen accepit? **M**AGISTER. Ideo hic liber unus ex quinque libris Moyse, Numeri appellatus est, eo quod egressæ multitudinis israeliticæ ex Aegypto in eodem perfectorum uirorum cõputatio & numerus teneatur in fertus: in eo etiam perfectiones eorum, & mansiones à finibus Aegypti usque ad locum & tempus, in quo Moyse defunctus est, numerantur. In quo dies dedicationis tabernaculi, & oblationum modus, non sine mystici numeri sacramentorum rationeque dinumeratus est. Catalogus autem mansionum filiorum Israel, quæ à prima usque ad ultimam numerantur, simul quadraginta & duæ sunt. De quibus Matthæus loquitur: Ab Abrahâ usque ad Dauid generationes quatuordecim, & à transmigratiõne Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim, id est, generationes simul quadraginta & duæ. Per has currit Hebræus, qui de terra festinat transire ad caelum, & Aegypto seculi derelicto terram repromissionis ingreditur. Nec mirum si illo numeri sacramentorum perueniamus ad regnum caelorum, sub quo Dominus & Saluator à primo patriarcha peruenit ad Virginem, quali ad Iordanem, quæ pleno gurgite fluens, spiritus sancti gratia redundauit.

Prima mansio est Rameses urbs, quæ in extremis finibus Aegypti erat, in qua populus cõgregatus exiit in deserto altera die post pascha in conspectu Aegyptiorum. Rameses interpretari quidam cõmotionem uel tonitruum putauerunt, utique quia cum cõmoti fuerimus ad Euangelicam tubam, excitati tonitru cõ gaudio eximus in mense primo, quando hyems præterijt, quando uerni exordij est, quando cuncta renouantur: eximus quinta decima die mensis primis, in crastinum paschæ pleno mensis lumine post esum agni immaculati: & calciatos pedes habentes de Apostolo & accinctos lumbos de pudicitia, & baculos in manibus præparatos.

in conspectu Aegyptiorum. Rameses interpretari quidam cõmotionem uel tonitruum putauerunt, utique quia cum cõmoti fuerimus ad Euangelicam tubam, excitati tonitru cõ gaudio eximus in mense primo, quando hyems præterijt, quando uerni exordij est, quando cuncta renouantur: eximus quinta decima die mensis primis, in crastinum paschæ pleno mensis lumine post esum agni immaculati: & calciatos pedes habentes de Apostolo & accinctos lumbos de pudicitia, & baculos in manibus præparatos.

PASCHA SECVNDI MENSIS.

Caput II.

Secunda mansio est in Socoth: in qua coquunt panes azymos, & primum tendunt tabernacula. Vnde & locus nomen accepit. Socoth quippe interpretatur tabernacula siue tentoria. Cum ergo exierimus ex Aegypto, id est, à seculo primam tabernacula figimus, scientes nobis ad interiora pergendum, & ad sanctam terram caeleste iter accelerandum.

Tertia mansio est Ethan, quæ est in extremo solitudinis, in qua primam uidetur Dominus præcedens populum in columna ignis. Ethan sonat fortitudo siue professio. Præparemus ergo nobis fortitudinem, assumentes perfectum robur, ut inter errorum tenebras, & confusionum noctis scientiæ Christi lumen appareat. Dies quoque noster nubem habeat protegentem, ut his ducibus ad terram sanctæ repromissionis peruenire ualeamus.

Quarta mansio est Phi habiroth, quæ est contra Belsephon. Phi habiroth interpretatur os nobilium. Proinde assumpta fortitudine nobilitate mur in Domino, contemnentes & Belsephon, qui interpretatur Dominus aquilonis, eiusque superbiam declinemus. Ab hac mansionem profecti filij Israel transierunt per medium mare in deserto, uiderunt Pharaonem cum suo exercitu pereuntem, Mariam præcinentem in tympanis.

Quinta mansio est Marah, ad quam uenerunt filij Israel transito mare post triduum. Marah autem interpretatur amaritudo. Post prædicationem enim Euangelij, & tabernacula transinigrantium, post assumptam fortitudinem fidei, & post baptismum atque uictoriam, rursus uenitur ad amaritudinem, ut uoluptas atque luxuria uitæ amaritudine terminetur, & per crucis lignum quasi per cruciatum, iterum suauitas compensetur.

Sexta mansio est Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmae: in figura duodecim Apostolorum, & septuaginta discipulorum secundi ordinis. De quorum fontibus doctrine potum haurimus, & dulces fructus uictoriæ carpimus. Vnde & bene Elim uertitur in arietes fortes. ipsi enim sunt robusti principes gregis, duces ouium, doctores gentium.

Septima mansio est iterum ad mare rubrum. Quaritur hic, quomodo post transitum rubri maris & fontes mare & Elim, rursus ad mare rubrum uenerint: nisi forte in itinere pergentibus Bedæ tom. 8.

sinus quidam maris occurrit, iuxta quem castra metati sunt. Aliud est enim transire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur, etiam post Euangelicæ doctrine disciplinam, & cibos dulcissimos triumphorum aperire nobis interdum mare, & præterita discrimina poni ante oculos.

Octaua mansio est in solitudine Sin, qua tenditur usque ad montem Synai. Interpretatur autem Sin rubus uel odium: quia posteaquam uenerimus in locum ecclesie, de qua nobis sit Dominus locuturus, grande odium mereamur inimici.

Nona mansio est Daphca: quæ dicitur pulsatio, iuxta quod & Dominus ait: Pulsate, & aperietur uobis. Sensusque manifestus, quia postquam uenerimus in locum ecclesie, incipimus sacramenta pulsare.

Decima mansio est in Alus, quod interpretatur fermentum, quod tollens mulier, cõmiscuit farinam tribus, donec fermentaretur totum. in hac solitudine murmurat populus propter famem, accepitque uespere coturnicem, & mane alterius diei manna. & nota quod in decima mansionem manna tribuit, id est, post decalogi perfectionem angelorum panem manducare.

Vndecima mansio est in Raphidim, quæ interpretatur dissolutio fortium, uel remissio manuum. In hac sitiienti populo fons de petra Horreb in similitudinem Christi aqua erupit. Ibi Iesus in typo Saluatoris contra Amalech militat, & in ligno crucis demonum aduersum nos tentamenta surgentia deuincuntur. Ibi uenit Iethro ad Moysen, dans consilium seniorum septuaginta, & in typum ecclesie ex gentibus congregandæ legis imminutio Euangelio suggerente completur. Pulchre autem dissolutio ac sanitas fortium Raphidim dicitur, uel propter dissipatum Amalech, uel propter factum natum Israel.

Duodecima mansio est in solitudine Sinai, ubi statim ueniet in mente Apostolicus numerus. Sinai quippe interpretatur rubus, & significatur ecclesia in qua nobis Apostoli prædicant. In hac mansionem Moyses ascendit ad Dominum, ibique descendit Dominus in monte Synai, dās legem populo suo: ibi fabricatur tabernaculum, ibi præcipitur ueritas hostiarum, uasorum diuersitas, indumenta pontificis sacerdotum ac leuitarum ceremoniæ: ibi numerus populorum leuitarumque, & per singulas tribus populi distributio. Oblationes quoque principum in hac mansionem descriptæ sunt. Dug quoque argenteæ tubæ ad promouenda castra ibidem fieri iubentur. Ibique præcipitur immundis, qui primo mense paschæ inter esse non potuerunt, ut mense secundo conueniant. Sed quod sibi uelit quod hi qui longius habitant, uel immundi in anima fuerant, in secundo mense paschæ iussi sunt facere. Quod nimirum in typum intelligitur populi gentium, qui cum omnibus demonibus fornicati, immundi uidebantur in anima: salubri uero confessione mundati, ad secundam

secundam naturam quasi ad secundum me-
sem transire præcipiuntur.

DE NAZARÆIS. CA/
put III.

IVbetur quoque in hac mansione Nazaræis, ut
uinum & siceram & omne quod de uuis est,
non bibant, nec comedant: nec de uua quidem
passa, sed nec acetum quidem ex uino. Sed in
Prouerbijs præcipitur, Potentes qui iracundi
sunt, uinū nō bibant, ne cum biberint, obliuiscā-
tur sapientiæ. Quid ergo Nazarenorum nomi-
ne, nisi abstinentium continētiumque uita signa-
tur? Hic in uino luxuria prohibetur, in siceram
omnis uoluptas terrena. Siceram enim ex diuerso
conficitur genere, sicut uoluptas ex diuersa
uitiorum oritur passione. Illi enim uinum non
bibunt, & siceram bibunt, qui ad decipiendos
homines umbras quasdam & imagines simu-
lant habere uirtutum. Uua passa illi uestuntur,
qui propter humanos oculos abstinentiæ pal-
lore inficiuntur, ut gloriam capiant ab homini-
bus. Acetum autem bibunt, qui post uitæ san-
ctitatem in uetustate præteritorum uitiorum
labuntur, & corruptione ueteris nequitie de-
lectantur. Præcipit itaque Deus, ut eos qui san-
ctitatis induerunt titulum, cunctis his careant
uitijs: nullamque huiusmodi perturbationem ap-
petant, quia à tanta mente reuertuntur.

DE LEPROSIS, FLUXIS ET IM-
mundis. Caput IIII.

IN hac mansione proijciuntur de castris lepro-
si, fluxi & immundi. Leprosi hæretici, fluxi co-
gitatione, immundi opere, ut tanquam con-
tacti & morbi à castris ecclesiæ separentur,
ne contagione morum suorum uitam polluan-
t innocentum.

AETAS BELLATORVM.
Caput V.

IBi ab anno uicelimo adnumerantur populi,
qui ad prælium eliguntur. Sed cur ab anno ui-
celimo, nisi quia ab hac aetate contra unūquēque
uitiorum bella nascuntur. Ideoque ad pugnam
eliguntur, ut habeant contra libidines consili-
cium, ne luxuria superentur.

LEVITAE ET CVSTODES VA/
forum. Caput VI.

IBi etiam ab anno uicelimo & quinto Leuitæ
tabernaculo seruire mandantur, & à quinqua-
genario custodes uasorum fiunt. Quid enim p-
annum quintum ac uicelimum, in quo flos iu-
uentutis oboritur, nisi ipsa contra unumquēque
uitiorum bella signantur. Et quid per quinquagenarium,
in quo & iubilæi requiescunt in æter-
num, nisi interna quies, edomito bello mentis
exprimitur. Quid uero per uasa tabernaculi, nisi
fidelium anima figurantur. Leuitæ ergo anno
uicelimo & quinto tabernaculo seruiunt, & quinquagenario
custodes uasorum fiunt: ut uidelicet qui adhuc in
pugnantium uitiorum certamina per contentum
delectationis tolerant, a-

liorum curam suscipere non præsumat. Cū ue-
rō tentationum bella subegerint, cum apud se-
iam de intima tranquillitate securi sunt, anima
rum custodiam sortiuntur. Sed quis hæc prælia
perfecte subigat, cum Paulus dicat: Video aliam
legem in membris meis, repugnantem legi me-
tis meæ, & captiuum me ducentem in lege pec-
cati. Sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud
bellis eneruiter expugnari. In istis excitatur
uirtus, ne extolli debeant: in illis omnimodo
extinguitur, ne subsistant. Præcipit dehinc ibi
lex Leuitas omnes pilos carnis radere: quia in
his qui obsequijs diuinis assumuntur, debet an-
te Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus
mundi apparere, ne illicita cogitatione mens
proferat. & pulchram animæ speciem quasi pi-
lis fructificantibus deformem reddat.

DVAE TVBAE. CA/
put VII.

POST hæc iubentur fieri duæ tubæ, quarum
clangore populi mouentur ad prælium. Sic
enim scriptum est de his ad Moysen: Fac tibi
duas tubas argenteas ductiles. Et paulo post:
Cum concisus clangor increpauerit, mouebun-
tur castra. Per duas enim tubas exercitus duci-
tur, quia per duo testamenta siue per duo præ-
cepta charitatis ad procinctum fidei populus
euocatur. Quæ idcirco argenteæ fieri præcipi-
untur, ut prædicatorum uerba eloquij nitore
refulgeant, & auditorum mentem nulla sui ob-
scuritate confundant. Idcirco autem ductiles,
quia necesse est ut hi qui uitam uenturam præ-
dicent, per tribulationum præsentium tonsio-
nes crescant. Bene autem dicitur, Cum concisus
clangor increpauerit, mouebuntur castra: quia
nimirum cum subtilior ac minutior prædicatio
nis sermo tractatur, auditorum mentes contra
tentationum certamina ardentius excitantur.
Iam ab hinc promouent filij Israel de monte Si-
na, & transeunt in sepulchris concupiscentiæ.

SEPVLCBRA CONCVPISCEN-
tie. Caput VIII.

TERTIA decima mansio est in sepulchris con-
cupiscentiæ, ubi populus fastidians cœ-
lestem panem, carnes Aegyptias desiderauit.
multosque subitū uorauit incendiū, ex quibus e-
docemur, ut qui conuersionem reliquimus
seculi & Aegyptias ollas, id est, carnalium de-
sideriorum seruores contempsimus, non debe-
re murmurare contra cœlestem panem, nec ui-
rulentias Aegyptiorum desiderare, quæ sunt
magnarum carniū. sed simplicem manna ci-
bum, id est, puram cœlestemque uitam ferre: alio-
quin si post percepta angelica manna, quæ est
cœlestis uita doctrina, rursus carnes Aeg-
yptias, quæ sunt carnales huius seculi uolu-
ptates, & concupiscentias pristinorum mo-
rum uoluerimus appetere, uorabimur nau-
sea, & statim Domini igne torquebimur, de-
siderium que nostrum uertetur in tumulos, ut
simus sepulchra dealbata, quæ foris parent
hominibus

hominibus speciosa; intus autē plena sunt osi-
hus mortuorum, & omni spurcitia.

SEPTVAGINTA VIRI ELE/
cti. Caput IX.

IN hac mansione descendit spiritus super se-
ptuaginta uiros electos, & tunc Dominus de-
scendit in nube, & retraxit de spiritu, qui erat
super Moysen, & imposuit super septuaginta
uiros. Descendente enim in nube carnis Chri-
sto, diffusa est per fidem spiritus sancti gratia su-
per populos, & septuaginta gentium linguis e-
lectos, uenitque super omnes donum illud uirtu-
tis cœlestis, quod quondam fuerat in Moysē
& prophetis.

MARIAE OBTRACTATIO.
Caput X.

QUARTA decima mansio est in solitudine Ha-
seroth: in hac Aaron sacerdos locum inci-
dens offensionis, cum sorore sua Maria, fratri u-
terque obtractant, quod alienigenam accepisset
uxorem. unde ilico Maria contagio lepre efflo-
ruit, quo loco euidenter fuit figura mysterij, quod
sacerdotalis illa plebs patrum Christo saluato-
ri aduersus ecclesiam congregatam ex gentib.
derogaret. Ideoque lepre sordē perfunditur, nec
redit ad Dei tabernaculum, donec statum ple-
nitudinis gentium tempus adimpletur. Tunc
enim eadem plebs pristinam poterit recipere
sanitatem, dum eis septiformis spiritalis agni-
tio ad ueniam fuerit suffragata.

QUINTA decima mansio est in Rithma: quæ
transfertur sonitus, siue uiniperus. Ferunt au-
tem lignum hoc ignem multo tempore conser-
uare, ita ut si prunæ eius cinere fuerint ad opera-
tæ, usque ad annum perueniant. Ex quibus disci-
mus post sepulchra concupiscentiæ, siue an-
tra transire, nos ad lignum tempore multo ca-
lens, ut simus feruentes spiritu, & claro so-
nitu, atque in altum exaltari uoce Euangelium
Domini prædicemus. Ab hac mansione usque ad
tricesimam secundam hæc continentur histo-
riæ, quæ quia non sunt per mansiones singulas
distributa, à nobis quoque in cōmune dicuntur.

DE DVODECIM EXPLORATO/
ribus. Caput XI.

DVODECIM exploratores mittuntur ad ter-
ram sanctam. botrus refertur in ligno, &
Christi breuiter passio demonstratur. Murmu-
rat populus Iudæorum gigantum impetum re-
formidans, pugnat contra Amalech & Chana-
neum nolente Deo, & uictus intelligit quæ de-
beat in terra sancta exercere sacrificia. Nathan
& Abiron filij Chore consurgunt contra Moy-
sen & Aaron, & terra uoragine gloriuntur. In-
ter mortuos & uiuentes pontifex medijs thur-
ribulo armatus ingreditur, & currens ira Dei
sacerdotis uoce prohibetur. Virga Aaron flo-
rem profert & folium, & in æternam memoriā
uirēs siccitas cōsecratur. Vitula rufa cōcrema-
tur in holocausto, & cinis eius peculiaris asper-
sio est, quorum quidem figuras breuiter ad no-
Bedæ tom. 8.

tantes, ex duodecim exploratoribus incipie-
mus. Exploratores missi ad explorandam ter-
ram uberem, qui terruerunt populum ne crede-
rent posse accipere terrā à Domino repromis-
sam, scribarum & pharisæorum præterulerunt in-
dicium. Sicut enim illi per Moysen missi sunt,
ut soli fecunditatē sollicita consideratione tra-
ctarent: ita & isti per legem & prophetas iussi
sunt, ut scripturarum peruestigatione Domini
cum specularēt aduentum. In quo erat terra,
id est, caro sancta, in qua regnum Dei & uber-
tatem fructuum spiritalium, & uitam æternam
consequi possent. Sed sicut illi desperatione ter-
ruerunt populum, ne de Dei promissione con-
siderent: ita & isti scribae & pharisei suaserunt
populo Iudæorum, ne crederent Christum ad
Aegyptum seculi huius redire cupientes. Re-
pudiantes manna fidei, quærentes ollas pecca-
torum nigras, & cepas putidas blaiphemorū,
& pepones uitiorum ac libidinum corruptio-
ne marcentes. Ille autem botrus uua, quem in
ligno de terra repromissionis duo aduexere ue-
ctores: botrus pendens è ligno, utique Christus,
ex ligno crucis promissus gentibus, de terra ge-
nitricis Mariæ secundum carnem terræ stir-
pis, uisceribus effusus. Duo baiuli qui sub one-
re botri illius incedebant, populus est uterque,
cuius prior est Iudaicus cæcus & auersus, igna-
rus pendentis gratiæ, & pressus onere suspen-
si, cui subijcietur iudicanti. De quibus dicitur:
Obscurentur oculi eorū, ne uideant: & dorsum
eorum semper incurua. Qui uero posterior ue-
niebat, populi gentium gerebat figurā, qui cre-
dens & Christum ante oculos habens, semper
eū portans uidet, & quasi feruus dominum &
discipulus magistrum sequitur. sicut ipse Domi-
nus in Euangelio ait, Si quis uult post me ueni-
re, tollat crucem suam, & sequatur me. Hic est
botrus, qui effusus est in salutem nostram, & ui-
num sanguinis sui. crucis contritione perfudit,
atque expressum passionis suæ calicem ecclesiæ
propinauit. Hic est botrus, quem malo grana-
to focia muneris gratia secuta est, nostra scilicet
ecclesiæ mater, habens intra se per granorū
numerum multitudinem populorum, per ru-
borem sanguinis Christi lignaculo coruscantē:
habentem etiam intus distincta gratia sicut
Apostus ait, Diuisa charismata & dona spiri-
tus sancti gratia distributa. quibus omnibus in-
dignos se increduli iudicantes, terram carnis
Christi fluentem lac & mel accipere non me-
ruerunt. quam per fidem serui eius, id est, Chri-
stiani populi consecuti sunt. de cuius doctrina
quotidie dicit ecclesiæ: Quā dulcia faucibus meis
eloquia tua super mel & fatuum ori meo. Ficus
autem, quem cum botro de terra repromissio-
nis attulerunt, imaginem legis attulisse Euāge-
licis edocemur exemplis. Sicut & botrum con-
stat figuram Saluatoris ostendere, quem admo-
dum in Canticis canticorum ecclesiæ de Chri-
sto dicit, Frater meus ut botrus Cyprici: quia
nec Christus sine lege, nec lex sine
Christo esse poterit.

DE HOMINE LIGNA COLLI-
gente. Caput XII.

POST hæc quidam homo die sabbato ligna colli-
gens, necatur à populo. Quid autem insinu-
at, quod tam atrociter iussu Dei fuerit idem ab
omni trucidatus populo? Quod facile ab insi-
delibus proponitur. Intelligent ergo, quia hæc
omnia in typo acciderunt illis. Scripta sunt au-
tem ad correptionem nostram. Ille autem pri-
stinus carnalisq; homo, qui diem sabbatum ui-
lare ausus est, dum ligna colligeret, propter qd
& punitus: formam significabat eius, qui hodie
in Christo signatus inuenitur agere carnale o-
pus, id est, contrahere ligna, scenum, stipulam,
ad escam ignis æterni conuenientem: que dum
colligit in suam perniciem, si fuerit deprehensus,
pellitur ab omnibus, & statim occiditur, dum
iudicatur à spiritualibus. Sic ergo omnia quecun-
que illis iudeis per legem acciderunt, formaliter
intelligenda sunt.

DE CHORE, DATHAN ET
Abiron. Cap. XIII.

SEQUITUR iam excidit Chores, Dathã & Abi-
ron, qui sibi contra Moysem & Aaron sacerdo-
tem sacrificandi licentiã iudicantes, pœnas pro
suis conatibus expendunt. Per quos itaque
significatur hi, qui hæreses & schismata face-
re conantur, & multos secum trahendo decipiunt,
cõtempnentes sacerdotes Christi, & se à clero e-
ius plebis societate segregantes, cõstituere au-
dent ecclesias, & aliud altare, precemq; alterã
illicitis uocibus faciunt, Dominicæ hostiæ ue-
ritatem per falsa sacrificia prophanantes hi, qui
contra Dei ordinationem nituntur ob temeri-
tatis audaciã terræ cõpaginibus ruptis uiuen-
tes profundo hiatu merguntur. Nec tantum hi q
duces errorum sunt, sed & illi qui consentien-
do participes eorundem effecti sunt, in igne æ-
terni iudicij præparata ultione peribunt.

AARON CVM THYRIBVLO.
Caput XIII.

DEINDE Aaron sanctus à ruina mortis po-
pulum trahere cepit, thuribulum accipiens
cucurrit obuiam quassationi, stansq; in medio
superstitum ac peremptorum letalẽ plagam ob-
iecto sui quasi quidam murus exclusit. Iste sacer-
dos Dominus Iesus Christus est, princeps prin-
cipum. Sacerdos iste ruinam mortis in mundo
cõspiciens, occurrit à summo cœlo, uenitq; ob-
uiam quasi gigas ad currẽdam uiam: stetitq; in
ter uiuos & mortuos, quia natus est & mortu-
us. Sicq; thuribulum passionis suæ accipiens, &
in odorem suauitatis præterens, suspendit i-
gnis æterni perniciẽ, & inimicã pertulit mortẽ.

VIRGA FLORENS.
Caput XV.

VIRGA autem Aaron, quæ post siccitatem flo-
ruit: caro insinuat Christi, quæ postquã
de radice Iessæ succisa est, uiuacius mortificata
reuiuificat. Itaq; uirga post ariditatem uirescens,
Christus est, post mortẽ reiuuens. Ipsam enim
uirgam, ipsam florem intelligimus, ut in uirga

regnantis potentia, & in flore eius pulchritu-
do monstratur. Vnde & in Canticis canticorũ
idem dicit: Ego sum flos campi, & lilium cõual-
liũ. alij uirgam hanc, quæ sine humore florem
protulit, Mariam uirginem putant, quæ sine coi-
tu edidit uerbum Dei. De qua scriptum est: Exiit
uirga de radice Iessæ, & flos de radice eius ascẽ-
deret: scilicet Christus, qui futuræ typum præfe-
rens passionis candido fidei lumine & passio-
nis sanguine purpura flos uirginũ, corona mar-
tyrum, gratia continentium est.

VITVLA RUSA. CA-
put XVI.

RESTAT interea uitula rusa, in holocausto cõ-
cremata, cuius cinis expiatio populi erat.
Sic enim dicitur de illa ad Moysem & Aaron:
Præcipe filiis Israel ut adducant ad te uaccã ru-
sam ætatis integræ: in qua nulla sit macula, nec
portauerit iugum, traderisq; eam Eleazaro sa-
cerdoti: quæeducta extra castra immolabitur
in conspectu omnium, & intinget digitum Elea-
zar in sanguine eius, & asperget contra fores
tabernaculi septies: cõburetq; eam cunctis ui-
dentibus tam pellem & carnes eius, quam san-
guinem & simum sciamã traderis. Lignum qd
cedrinum & hyfopum coccumq; bis tinctum sa-
cerdos mittit in sciamã, qui uacã uorat: & tunc
demum lotis uestibus & corpore ingreditur
in castra, cõmaculatusq; erit usq; ad uesperam.
Sed & ille qui combusserit, lauabit uestimenta
sua, & corpus, & immundus erit usq; ad uespe-
rum. colliget autem uir mundus cineres uaccę
& effundit eos extra castra in loco purissimo,
ut sint multitudini filiorum Israel in custodia,
& in aquam aspersio: quia pro peccato uac-
ca combusta est. Habebunt hoc filij Israel, & ad
uenæ sanctum iure perpetuo, & qui tetigerit
mortuum, & propter hoc septẽ diebus fuerit
immundus. Aspergetur ex hac aqua die tertio
& die septimo mundabitur. Si die tertio asper-
sus non fuerit, uel septimo non poterit emun-
dari: uitula rusa caro est Saluatoris, rosea san-
guine, passionis ætatis integræ, quia perfecta
ætate passionem suscepit. Quod autem nõ est
impositum super illam iugum: hoc ostendit, qd
caro Christi non est subiugata delicto, neq; ui-
ta ab ullo peccato. Quod autem apprehensam
eiecerunt filij Israel extra castra astante Elea-
zaro sacerdote, populum Iudeorum significat,
& consensum sacerdotum in necem Domini
quẽ eiecit extra Hierusalẽ crucifixerunt. Sicut
ergo qui offerunt uitulam immundi sunt: sic &
qui apprehenderunt Dominum, peccatores ha-
bentur, & sicut is qui colligit cinerem aspersio-
nis, mundus est: sic & omnes mundi sunt, qui
passionem Christi prædicauerunt gentibus &
in toto orbe terrarum, doctrinam eius asperse-
runt, populosq; Domino collegerunt. Lignum
autẽ & hyfopum crucẽ putamus, & baptismũ.
Per hyfopum enim fasciculũ aspergebantur agni
sanguine, qui mundari solebant: typicẽ figu-
rantes lauacrum baptismatis & abluionem æ-
terni fontis. Per coccum autem bis tinctum,
figuram

figuram sacri sanguinis significari, quo pecca-
tores abluuntur: bis tinctum autem, quia per eũ
& corpore & corde mundamur. Hæc enim tria
ad purgationem peccatorum sunt tradita. Pri-
mo per cedrum, fides ligni crucis: secundo per hi-
sopũ, martyrium: tertio per coccum, sanguinis
dominici sacramentũ. Sicut autẽ illuc die tertia
purgari iubetur, ita & omnis anima purgatur
ab omnibus delictorum fordibus, quecunq; cre-
dit Christum Dominũ die tertia à mortuis re-
suscitatum. Huiusmodi etiã homo mundus erit
in die septima, id est, in regno sanctorũ aduen-
ente Domino, & beatus ac lætus partem cœle-
stis illius regni potietur. Qui autem non fuerit
asperfus, id est, huius gratiæ fide munitus, peri-
bit anima illa de regno sancti sanctorum, & de
populo fidelium. Ex sanguine autem huius ui-
tulæ ideo septies tabernaculum iubet aspergi:
quia septies sunt spiritus sancti charismata, quæ
per Christi sanguinem super ecclesiã populis
distribuantur, per quã ab omni delicto purga-
tur, sicut Apostolus ait: Iam abluti estis in san-
guine Christi, & passione eius. Quod uerò ui-
tula cum pelle & ossibus suis comburitur, & a-
gnus ille pascalis pari modo concrematur, ne
ossa eius confringantur: hoc ostendit, quod Do-
mini Iesu Christi corporis in passione nõ esset
confringenda crura, sicut Euangelista testatur.
Moraliter autem uacca rusa, cuius cinis expi-
atio populi est, non aliter immolari & offerri ad
altare Domini poterit, nisi qui terrana opera
non fecerit, iugumq; delicti nõ traxerit, nec uin-
culis peccatorum fuerit alligatus. Iam dehinc
post exploratores & botrum, post excidium
superborum, & sacerdotale thuribulum, postq;
uirgam florentem, & uitulæ combustę aspersio-
nem reuertamur ad mansiones.

Sexta decima mansio in Ramoth: quod lati-
ne dicitur mali punici diuilio, quæ significat ec-
clesiam, quasi multa grana uno cortice conte-
git, dum omnem turbam credentium in fidei u-
nitatem concludit.

Decima septima mansio in Libna: quæ latine
transfertur in laterem, legimus quod Aegypti
us populus lateres faciens ingemuit. Ex qui-
bus discimus in itinere istius uite de alio in ali-
um transitum nunc nos crescere, nunc decre-
cere, & post ordinem ecclesiasticũ sapẽ ad late-
rem, id est, carnalia opera transmigrare.

Decima octaua est in Resa, quæ infrenos
uertitur. Si enim post profectum rursus ad lu-
tulenta opera descẽdimus, infrenandi sumus,
& cursu uagi atq; præcipientes scripturarum re-
tinaculis dirigendi.

Decima nona mansio est in Caaltha: quæ in-
terpretatur ecclesia, scilicet ut uagi currentiũ
gressus frenis ad ecclesiam retrahantur, & ad
fores quas ante reliquerant, rursus festinent
intrare.

Vicesima mansio est in monte Sepher: qui
interpretatur pulchritudo, id est, Christus: &
uide quid profint frenas, à uicijs nos retrahunt,
introducunt ad uirtutum choros, & in Chri-

sto monte pulcherrimo habitare faciunt. De
quo scriptum est: Venite ascendamus ad mon-
tem Domini.

Vicesima prima mansio est in Arada, quæ
uertitur in miraculum: & uide quã pulchrẽ est
ordo uirtutum, post frenos in ecclesia intromit-
tuntur. Post habitationem ad Christi montem
ascendimus, in quo positi miramur in eo quod
nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor
hominis ascendit.

Vigesima secunda mansio est in Maceloth,
quæ in cœtu uertitur, id est, ecclesia. in hac enim
consistit multitudo credentium, iuxta quod scri-
ptum est: Ecce quam bonum, & quã iocundum
habitare fratres in unum.

Vigesima tertia mansio est in Thaath, quæ
interpretatur pauor: quia dum quisque ue-
nit ad ecclesiam, atq; ascendit in montem pul-
cherrimum Christum, & stupore & miraculo
Christi magnitudinem conficitur: adiungat de-
inde timorẽ, qui custos est beatitudinis, ut altũ
non sapiat, quia Deus superbis resistit, humili-
bus autem dat gratiam.

Vigesima quarta mansio est in Thare, quam
nonnulli uertunt in maliciã, siue pasturam.
Quod bene ad præpositos ecclesiarum, uel ad
custodiam animę refertur, ut sollicitus sit quisq;
qui habet pauorem, ne leo diabolus in caulas
ouium, id est, in ecclesijs per diuersa uitiorũ fo-
ramina introire nitatur.

Vigesima quinta mansio est in Methca: quæ
uertitur in dulcedinem ascendisti, in excelsum
patris, admiratus es uirtutum choros, timuisti
ruinam, abiicisti insidiatores. Dulcis te proci-
nus fructus laboris insequitur, ut merito dicas,
Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super
mel & fauum ori meo.

Vigesima sexta mansio est in Asmona, quæ
latine festinationem sonat, scilicet ut postquã
dulces fructus laboris sumperimus, nisi simus
quiete contenti & ocio, sed rursus ad altiora
properantes obliuiscamur præteritorum, & in
futura nos extendamus.

Vigesima septima mansio est in Moseroth:
quæ interpretatur uincula siue disciplina, scilicet
ut festino gradu pergamus ad magistrõs. eo-
rumq; teramus limina & præcepta uirtutum,
ac mysteria scripturarũ uincula putemus esse
æterna. Hæc sunt Christi uincula, de quibus
in ecclesia ceu in Esaia legitur: Viri sublimes
ad te transibunt, & tui erunt serui. Post te ambu-
labunt colligati uinculis, & alta diaboli uincu-
la, quibus ruptis uicit hostes Samson. De quali-
bus propheta dicit: Dirupisti uincula mea, tibi
sacrificabo hostiam laudis.

Vigesima octaua mansio est in Beniacan:
quæ per interpretationẽ transfertur in filios ne-
cessitatis, seu stridoris. q sunt isti filij necessi-
tatis? ipse psalmus nos docet: Afferte Domino
filij Dei, afferte Domino filios arctum. quæ
est tanta necessitas, quæ nolentibus imponatur
cum diuinis scripturis fueris eruditus, & leges
earum ac testimonia quæ uincula ueritatis sunt
scieris,

scieris contendes cum aduersarijs, ligabis eos, & uinctos duces in captiuitatem, & de hostib. quondam atq; captiuos liberos Dei efficies, ut repente dicas cum Sion: Ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiuata, & istos quis enutriuit? Ego destituta, & sola, & isti ubi erāt? Porro quod interpretatum est, filios stridoris ad illum sensum refert, quod timore supplicij, & eius loci, ibi est fletus, & stridor dentiū, deserrētes diaboli uincula, Christo Domino credētiū turbę colla submittant.

Vigesima nona mansio est in mōte Gad: Gad interpretatur nunciū, siue accinctio, uel certē cōctio. Non enim aliter possumus magistri discipulorum atq; credentium eos facere filios necessitatis, nisi præceptores eorum interfercerimus crudelissimos in occisione eorum, nō parcat manus nostra. Armum aut extremum auriculæ de ore leonis extrahere ad uiro, denuntio & accinctio breuiter hæc dici potest. quod filij necessitatis grādes ad uirtutis stimulos suggeramus, cum eis nunciauerimus præmia futurorum, & accinctos in rebellando docuerimus. horum trium quicquid magister fecerit, in monte consistit.

Trigesima mansio in Iothatha, quod interpretatur bonitas, quæ est Christus.

Trigesima prima mansio in Ebrona, quæ interpretatur transitus, id est, mūdus, de quo Apostolus ait: Præterit enim figura huius mundi. huc uenientes sancti Dei cupiunt ad meliora transire. De quibus psalmista canit: Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio Domini super uos.

Trigesima secunda mansio est in Alionga/ber, quæ transfertur in ligno uitri. Possunt hæc ligna uitri saltuū & omniū arborum genera multitudinem gentium figurare. Huc usq; solitudo Pharan, decem & octo continet mansiones, quæ scriptæ in catalogo in superiori itinere componantur.

Trigesima tertia mansio est in deserto Sin. Hęc est Cades. Sin autem sancta interpretatur per antiphralim, sicut lucus cū minimè luceat: uel bellum, quod tamen sit horridum.

MARIAE MORS.

Caput XVII.

In hac mansione moritur Maria, & sepelitur. Videtur in Maria propheta mortua. in Moyse & Aaron legis & sacerdotij Iudæorum finis impositus, quod nec ipsi ad terrā repromissionis transire ualeant, nec credentem populū de solitudine huius mundi educere, nisi solus Iesus Deus, id est, Saluator uerus filius Dei.

MOYSI TITUBATIO AD PETRAM. Caput XVIII.

In hac propterea aquas contradictionis Moyse offendit Dominum, & prohibetur transire Iordanem. turbatus enim murmure populi, dubitanter petram utrga percussit, quasi illud non possit Deus facere, ut aqua de petra pro-

fluere, quod ante iam fecerat. Quid ergo hic fides Moyse insinuat, quod aquam de petra eijciendam titubauerit? Hanc prophetiam fuisse de Christo recte intelligimus. Dum enim Moyse in scripturis sanctis aliam atq; aliam pro re aliqua significanda personam gerat, nunc tamen populi Iudæorum sub lege positi personam gerebat, eumq; inter prophetiam pronuntiationem figurabat. Nam sicut Moyse petram uirga percutiens, de Dei uirtute dubitauit: ita ille populus qui sub lege per Moysem data tenebatur, Christum ligno crucis affigens, eum uirtutem Dei esse non credidit: sed sicut percussa petra manauit aquam sitientibus, sic plaga dominicæ passionis effecta est uita credentibus. Habemus enim de hac re præclarissimam & fidelissimam uocem Apostolicam, cum inde loqueretur dicens: Petra autem erat Christus. Hanc ergo carnalem de Christi diuinitate Dei uenerationem in ipsius Christi altitudine, Deus mori iubet, cum mortem carnis Moyse morte imperat fieri. Sicut enim petra Christus, ita & mons Christus. Petra humilis fortitudo, mons eminens magnitudo: quia sicut Apostolus ait, Petra erat Christus. ita ipse Deus, Non potest ciuitas abscondi super montem constituta, scilicet montem: fideles autem suos in sui nominis gloria fundatos asserens ciuitatem. Prudentia enim carnis uiuit, cum tanquam petra percussa Christi humilitas in cruce contemnitur. Christus enim crucifixus, Iudæis scandalū, gentibus autem stultitia est. Et prudentia carnis moritur, cum tanquam montis eminentia Christus excelsus agnoscitur. Ipsi enim uocatis, Iudæis & Græcis Christus Dei uirtus, & Dei sapientia est.

Trigesima quarta mansio est in monte Or. In extremis finibus Edon in quo ascendit Aaron iuxta præceptum Domini, & mortuus est anno quadragesimo egressionis ex Aegypto, eo scilicet anno, quo nouus populus repromissionis terram intraturus erat: & quamquam in monte sacerdotiū Eleazaro filio dereliquerit, Lexq; eos qui eam impleuerint, perducatur ad summum: tamen ipsa sublimitas non est transiit Jordanis, sed in extremis terrenorum operum suis. Et plangit eum populus triginta diebus: Aaron plangitur, Iesus nō plangitur. In lege descensus ad inferos, in Euangelio ad paradisum transmigratio. Audit quoq; Chananeus, quod uenisset Israel & in locum exploratorum, ubi quondam offendisse populū nouerant, inuēnt prælium. & captiuū ducunt Israel. Rursumq; in eodem loco pugnatur ex uoto uictor uincitur, uicti superant: per quod intelligamus, ut cum nos Dei auxilio destitutos, hostes inuaserint duxerintq; captiuos, nō desperemus salutem, sed iterum armemur ad præliū.

Potest fieri ut uncamus, ubi uicti sumus: & in eodem loco triumphemus, in quo fuimus ante captiui.

DE MORTE AARONIS ET SERPENTU UULNERATIONE. Cap. XIX.

Trigesima quinta mansio est in Selmōa. Trigesima sexta mansio est in Phinon. Hęc due mansiones, in ordine historiarum nō inueniuntur. In his mōrtuo Aaron murmurant Israelitici populi contra Deū & Moysen, manna fastidiunt, à serpentibus uulnerantur. Sed quid illud significat quod morsus mortiferi serpentium exalrato & respecto æneo serpente sanabantur: nisi quod nūc in typo Saluatoris, qui ferrē antiquūq; serpentem in patibulo triumphauit, diaboli uenena superantur, ita ut qui uerē expresserit imaginem filij Dei passionēq; eius conspexerit, conferuetur. Hoc enim significant & uerba ipsius Domini dicentis: Sicut exaltauit Moyses serpentem in eremo, sic oportet exaltari filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, nō pereat, sed habeat uitam æternam. Quod uerō æneus est serpens ipse, qui ligno suspensus est, æs quippe metallis cæteris durabilius esse solet: & apte æneus serpens ligno suspensus est, ut Dominus & in serpente mortalis, & in gre significaretur æternus, ut uidelicet & indicaretur mortuus per humanitatem, & tamen esset quasi æneus per diuinitatem. Pulchrē autē prima mansio Selmōa interpretatur imaginem, quia nimirū ibi imago expressa est Saluatoris per serpentem æneum, qui in ligno pependit. Pulchrē etiam & secunda Phinō interpretatur os, quia postea quam passionem filij Dei cognoscimus, quod corde credimus, ore pronunciamus, legentes illud Apostoli: Corde creditur ad iusticiam, ore confessio fit ad salutem.

Trigesima septima mansio est in Oboth: quæ uertitur in magos, siue phitones. Unde monstratur, quia post imaginem Dei, quæ in cordis ratione monstratur, & confessionem fidei que ore profertur: confurgunt serpētes, & artes maleficæ ad bella nos prouocant. Sed nos custodia circumdantes cor nostrum, obduramus aures nostras, ne audiamus uoces incantatum, & Syrenarum carmina negligamus.

Trigesima octaua mansio est in Ieabarim, in finibus Moab, quæ significat aceros lapidum transeuntium, id est, sanctos per istud seculum ad alias mansiones transire festinantem.

DE SEON REGE AMORREORVM, & OGREGE BASAN. Cap. XX.

Trigesima nona mansio est in Dibon Gad: in hac geritur bellum contra Seon regem Amorreorum, & Og regem Basan. In his regibus licet res gesta cognoscatur: tamen per conditiones uirtutesq; nominum spiritalis significatio est subiecta. Seon namq; interpretatur tēratio oculorum, per quam figuratur diabolus, qui se transfiguratur uelut angelum lucis, & per hæresim & schismata uerisimilia mentitur, ut fallat incautos. hunc Amorrei, id est, amaricantes habent regem. Nūc enim quedam simulatio

ueritatis præcedat, non sunt hæreses amaricantes, non schismata exacerbantes in ecclesia. Iste ergo rex occiditur in uno quoq; homine, quando quisq; damnat simulationem, & diligit ueritatem. Og uerò rex interpretatur cōclusio, Basan autem confusio. Id enim agit diabolus semper, ut concludat uiam ad Dominum opponēdo idola sua ne credatur in Christum. Conclusio præcedit ut rex sequatur, confusio tanquam plebs: quia quos modo concludit, ne credat in Christum, quando apparuerit Christus, omnes confundentur. Mansio autem ista Dibongad, interpretatur fortiter intellecta tentatio: quia nimirū si superetur simulatio, quæ per schisma uel hæresim exacerbatur ecclesiam, & conclusio quæ per sacrilegium claudit fidei uiam, nihilominus tentatio intelligitur, ac deinde intellecta fortiter superatur.

Quadragesima mansio de Dibon Gad, in Selmōa de Bathaim, quæ uertitur in contemptum palatarum siue obprobriorum: & per hoc discimus, omnia dulcia ac illecebras uoluptatū pretereuntium in seculo contemnendas, & obprobria diligenda: quæ si falso obijciantur, beatitudinem pariunt, Saluatore plenissime perdoctē, qui ait: Cum exprobrauerint uos homines, beati eritis.

MOYSIS MORS.

Caput XXI.

Quadragesima prima mansio in mōte Abaram contra faciem mōtis Nabo, ubi moritur & sepelitur Moyse, terra repromissionis ante coniecta. Nabo interpretatur conclusio, in qua finitur lex, & non inuenitur eius memoria, porro gratia Euangelij absq; ullo fine tenditur. in omnem enim terram exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ uerba illius. Simulq; considerandum, quod habitatio transeuntium in mōtib. sita sit, & adhuc profectu indigeat. Post mōtes enim plurimos ad campestria Moab & Iordanis fluentia descendimus. quæ interpretatur descensio. Nihil enim tā periculosum est, quam gloria cupiditatis, & iactantia, & animus conscientia uirtutum tumescens.

DE BALAAM ET BALAAC.

Caput XXII.

Quadragesima secunda mansio est in campestribus Moab super Iordanē, iuxta Hiericho, ubi fixerunt tentoria à domo solitudinis usq; ad Bellachā in planicie Moab. In quadragesima secunda, quæ extrema mansio est, quedam qualiter sint gesta narremus: sedens in ea populus à diuino Balaam, quem mercede conduxerat Balaac, Dei iussu benedicitur, & maledictio mutatur in laudes. Sed quid est quod iste Balaam, dum peruenire ad propitium tēderet, anima cui præsidebat, dū uidisset angelū loquitur. Quæ est enim hæc asina, ubi bruta gētilitas, quæ quondā Balaam, id est, seductor idolarum, quali brutū animal & nulla ratione renitēs poenitentia,

pœnitentiæ, quo uoluit errore subtrauit. Sed ista angelum Dei uidit, quem homo uidere nō potuit. Et uidit & detulit, & locuta est: ut agnosceremus posterioribus temporibus sub aduentu magni angeli Dei gentilem illam plebem mutata duricia stoliditatis, solutis Deo linguæ locuturam, ita ut quæ erat subiecta perfidia, in uocem fidei & confessionis erumperet. Licet & caro nostra per hoc possit intelligi. Plurimæ enim caro per molestias tacta flagello suæ menti Deum indicat, quæ mens ipsa carni præficens non uidebat, ita ut anxietate spiritus, proficere in hoc mundo cupientis, uelut iter tendens impediatur, donec ei inuisibilis, qui sibi obuius innotescat. Vnde & bene per Petrum dicitur: Correctionem habuit suæ uesaniæ subiugale mutum, quod in hominis uoce loquens prohibuit propheta insipientiam. Insanus quippe homo à subiugali muto corripitur, quando elata mens humilitatis bonum, quod tenere debeat, ab afflictâ carne memoratur. Sed huius correctionis donum idcirco Balaam non obtinuit, quia ad maledicendum pergens, uocem nō memorem mutauit. consilium quippe dedit regi Balaac, ut mulieres in meritorio poneret, & ante ianuas earum aras, ut uenientes filij Israel prius sacrificent idolis, & sic ingrederentur ad mulieres. Vnde & fornicatur Israel cū filiabus Madian. Sed quid est quod iste Balaam populum Dei posse decipi certa ratione colligit, dans consilium ut ex illa parte qua infirmari nouerat filios Israel, perniciosi eis laquei tenderentur, nō dubitans eos oblata copia foeminarum fornicationis ruina protinus lapsuros: quia concupiscibiles animos eorum præciebat esse corruptos. Ita ergo unumquemque nostrum nequitie spiritalis uersuta malignitate in figura Balaam pertentant, illis præcipue affectibus animæ insidiosis laqueos prætententes quibus nos senserint ægrotare, ut uerbi gratia, cum uiderint rationabiles animæ nostræ partes esse uitiatas, illo nos ordine decipere moliantur.

PHINEES SACERDOS.
Caput XXIII.

Sed Phinees sacerdos zelatus, ut Domini furor placaret, Zambrem qui ad scortum ingressus est, arripens pugionem, utrosque transigit: significans per crucem Christi, non solum idolatriam, sed etiam omnem carnis affectum uel concupiscentiam primi seculi, & tunc placari Deum, dum carnis extinguitur desiderium. Post hæc rursus populus numeratur, & Leuitæ ut interfectis primis carnalibus nouus Dei populus censeatur, qui per Iordanis baptismum transeat, & cœlestis hereditatis repromissionem percipiat.

NUMERVS POPVLI.
Caput XXIII.

Porrò quod sexcenta milia armatorum de Aegypto numeratur egressa, & ex ipsis nō sunt amplius, quam duo tantum terram repromis-

sionis ingressi. Hæc figura demonstrat multos per baptismum ad fidem transire, sed ad patriam cœlestem ualde paucissimos peruenire. Secundum illam figuram in Euangelio, in qua multi uocati, pauci autem inueniuntur electi. Quod uerò duo tantum ingrediuntur, aut propter eos qui ex utroque populo regni cœlestis promissiones adipiscuntur: aut propter illos, qui per duras uias actionis & contemplationis, ad aternam beatitudinem prædestinantur.

QUINQUE FILII SALPHAT.
Caput XXV.

Interpellat dehinc quinque filia Salphat, & iudicio Dei hereditatem accipiunt inter fratres suos, nec legis plebs ab Euangelij possessione excluditur. Deinde Iesus Moyli in monte succedit, & dicit quæ spiritaliter debeat offerri in ecclesia. legi enim succedit Euangelium, ibique lex facienda præcepta admonet & gratia cõplet.

GENERA OBLATIONVM.
Caput XXVI.

Primum quidem quid offerri debeat per singulos dies. Dehinc quid in sabbato propter spem quietis aternæ, quid in Calendis pro inuouatione uitæ: quid in pascha, quando confestimur cum Christo per baptismum quasi à mortuis transeuntes ad uitæ nouitatem, & quid in Pentecostæ propter gratiam spiritus sancti, & indulgentiam remissionis peccatorum. Quid in neomenia mensis septimi, quid in ieiunio eiusdem mensis decimi diei. Quid in cenopœcia, quâ do figuntur tabernacula, quinto decimo die supradicti mensis.

DE MORTE BALAA.
Caput XXVII.

Dehinc textitur bellum contra Madianitas, & mors diuini Balaac, in cuius nece error per fidem ligno crucis interficitur: fitque deinde de Amalech prædictio diuisio, & oblatio ex ea animarum in tabernaculo Dei.

FILII RUBEN ET GAD.
Caput XXVIII.

Post hæc filij Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse citra Iordanem possessionem accipiunt, & in repromissionis terræ hereditatem habere nolunt: figurantes quia quos multa mundi implicamenta occupant, habitationem cœlestis patriæ nequaquam desiderant.

IDOLI DESTRUCTIO.
Caput XXIX.

Dehinc præcipitur ut populus in terra sancta idola destruat, & nullus de prioribus habitatoribus referuetur: ad significandum, ut dum in terrâ sanctâ repromissionis per fidem ingredimur simul cum idolatriâ omnia etiam uitia extinguiamus.

VENERABILIS BEDAE PRESBYTERI QUÆSTIONVM
super librum Numeri, finis.

VENERA

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super Deuteronomium, ex dictis patrum, Dialogus.

DISCIPVLVS.

DEUTERONOMIUM iuxta fidem historiae quæ describitur MAGISTER. In Deuteronomio namque quæ est secunda lex, narratur ea quæ in Pharan, & Obet, Laban, & Aseroth usque Cades barne fuerunt populo dicta à Moysse, mandata uidelicet atque promissa, maledictiones peccatorum, & promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moyses, ibi dat benedictionem filiis Israel: ibique terra repromissionis conspecta moritur, atque sepe litur. Nonnulli autem Hebræorum quatuor tantum libros computant, id est, Genesim, Exodum, Leuiticum, siue Numerorum: Deuteronomium autem repetitionem eorumdem librorum, & quasi quoddam legis meditatorium dicunt: ea dumtaxat ratione, pro eo quod illa quatuor proprias rerum gestarum continet causas, iste uerò omnium.

QUID SIGNIFICET QUOD VNDECIM DIEBUS DEUTERONOMIUM MANU SCRIBITUR.
Caput I.

LIBER Deuteronomij repetitio est præcedentium quatuor librorum legis. Nam dum illi in se proprias contineant causas, iste tamē replicat omnium: habet autem & ipsæ proprie innumera sacramenta, ex quibus parua pro exercitio lectoris studio memoranda innexi. Deuteronomium autem secunda legisatio dicitur: quod significat Euangelium, in cuius principio notandum est, quid indicet quod undecim diebus Deuteronomium à Moysi scribitur: nisi ad significandum Iudaicæ plebis lapsum in Euangelio per transgressionem Decalogi mandatorum.

DE QUADRAGINTA ANNIS LABORIOSE PERACTIS À FILIIS ISRAEL.
Cap. II.

Quid autem significauerint XL. anni, quibus laboriose peractis filij Israel ad repromissionis terram transierunt. Per hos quippe quadraginta annos totum seculi tempus significatur: in quo uiuit ecclesia sub laboribus & periculosis tentationibus, sperando quæ non uideret per patientiam, quo usque ad promissam eter-

nae felicitatis perueniat patriam. Ideo & Dominus quadraginta diebus ieiunauit, & quadraginta noctibus tentatus est in eremo. corpus enim eius, quod est ecclesia, necesse est tentationes laboresque patiatur in hoc seculo, quæ ad usque ueniat illud tempus, ubi post tentationes suscipiat consolationes. Porro quod uestis Israel per tot annos in eremo nulla uetustate corrupta est, & morticina pellis calciamentorum tantum diu sine labe durauit: potest figurare figuram incorruptibilitatis corporum, ubi ea quæ corruptibilia sunt, sine corruptione permanent.

DE NON PLANTANDO LIGNO IUXTA ALTARE DEI.
Caput III.

NON plantabis omne lignum iuxta altare Dei, ne plantes nemus in terra: dicitur quippe ne nemus plantetur in templo. Nemus frondentes arbores & infructuosæ sunt, solummodo ad delectationem uisus plantata. Tales sunt & greges uiles, qui rationem suam uerborum decore componunt, & non conuertunt se à uitijis: sed delectant, atque istiusmodi seductione persequuntur. Nos autem secundum præceptum Dei, iuxta altare Dei nemus non plantamus, si circa dominicam fidem, nihil in uerbis infructuosum, nihil audientia secularis illecebrosam componimus: sed sola puritate ueritatis scientiam prædicationis tenemus. Hoc nemus in prædicatione sapientia plantare uitabat Apostolus cum dicebat: Loquimur non in doctis humana sapientie uerbis, sed in doctrina spiritus & uirtutis.

DE AUFERENDO PRAEPUTIA LIGNI POMIFERI.
Cap. IIII.

Quando ingressi fueritis in terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum: pomorumque germina immunda erunt uobis, nec edetis ex eis. Ligna quippe pomifera, sunt opera uirtutibus foecunda: præputia itaque lignorum auferimus, cum de ipsa inchoationis infirmitate suspecti, primordia operum nostrorum non approbamus. Poma autem quæ germinant immunda existimemus, nostrisque etibus non aptamus: quia cum primordia boni laudantur operis, dignum est ut hoc animum non pascat operantis, ne dum accepta laus suauiter carpitur, fructus boni operis intempestiue commedatur.

DE NON ARANDO IN PRIMOGENITO BOVIS, & NON TONDENDO PRIMOGENITUM OUIUM.
Cap. V.

Non operaberis in primogenito bouis, & non tondabis primogenitum ouium. In primogenito quippe bouis operari, est bonæ conuersationis primordia in exercitio publicæ actionis ostendere. Ouium quoque primogenita tondere, est ab occultationis suæ tegmine humanis oculis inchoantia bona nostra denudare. In primogenito ergo bouis operari prohibemur, atque à primogenitis ouium derondendis cõpescimur. Quia & si quid robustum incipimus exercere, hoc

hoc in aperto citius nõ debemus ostendere: sed cum uita nostra simplex, quicquid innocuū inchoat, ut dignum est in secreti sui uelamina nõ derelinquat, nec hoc humanis oculis, quasi sub ducto uellere ostendat. Ad sola ergo diuina sacrificia boum primogenita ouium proficiant, ut siquid forte innocuū incipimus, hoc ad honore intimi iudicis in ara cordis immolemus. Quod ab illo proculdubio tato libētius accipi tar, quāto & ab hominib. occultatū, nullo lau dis appetitu maculatur. Sæpē autem conuersa tionis primordia adhuc carnali sunt uite com mixta: & idcirco innotescere citius non debēt, ne cum laudantur bona quę placent, deceptus laude sua animus deprehendere in eis nequeat mala quę latent.

DE NON ARANDO IN BOVE simul & asino. Caput VI.

Non arabis in boue simul & asino. In bouis nomine populus, ex circumcisione positus sub iugo legis accipitur: in asino autem populus gentium, pertinens ad Euangeliū. In boue quippe simul & asino arat, qui sic recipit Euan gelium, ut Iudaicaram superstitionum, quę in umbra & imagine precesserunt, ceremonias nõ reuincat. Item nonnunquam in boue bene o perantium uita, in asino stultorum uecordia de signatur. Quid est ergo. Non arabis in boue si mul & asino, ac si diceret: Fatuū sapienti in præ dicatione non socias, ne per eum qui rem im plere nõ ualet, & illi qui praualet oblitus. Boue uē quippe & asinū si necesse sit, unusquisq; sine detrimento operis iungit: sapientē uerò & stul tum, non ut unus præcipiat, & alter obtēperet: sed ut pariter æquali potestate adnunciēt uer bum Dei, non sine scandalo quicq; comites sūt.

DE NON ALLIGANDO OS BOVIS triturantis. Cap. VII.

Non alligabis os boui trituranti. Dicitur est quod in bouis nomine uita uniuscuiusque operātis exprimitur. Dicit quodā in loco Apo stolus Paulus, reprehēdens & dolens quod ne mo illi communicauerit in ratione dati & ac cepti, nisi quod aliud in loco quēdā aperte ex posuit dicens: Si nos uobis spiritalia seminaui mus, magnum est ut carnalia uestra metamus. Hoc significat non alligabis os boui trituranti. Vnde & idem Apostolus alio loco dicit: Dignus operarius est mercede sua. Vult ergo scri ptura doctorib. prestare carnalia, à quibus spiri talia consequuntur, quia q̄ prædicatores occupa uit doctrina necessaria sibi prouidere nõ posse.

DE NON COQUENDO HOEDVM in lacte matris sue. Cap. VIII.

Non coques hoedum in lacte matris sue. Hoc dicitur hic sub peccatoris figura introducitur. Proinde peccans nõ est coquendus in lacte ma tris, id est, non est purgandus mediocribus ter rerrimisq; ecclesię disciplinis: sed austeriorib. præceptis eius sunt excoquēda peccata, cuius magna sunt crimina, ut qui per lasciuia blandimenta se perdidit, fortiori disciplina se redimat.

DE NON INDVENDA VESTE EX lana & lino contexta. Cap. IX.

Non indues uestem ex lana linoq; cõtextā. Per lanam quippe simplicitas, per linū ue rō subtilitas designatur. Et nimirum uestis quę ex lino lanaq; conficitur, linum interius calat, in superficie lana demonstrat. Vestem ergo ex lana linoq; contextam induit, & qui sub locu tione innocentia, intus subtilitatem calat ma licia. Hoc secundum moralem sensum, ceterū iuxta altam allegoriam lineis uestibus miseri lanam uel purpuram prohibemur: id est, inor dinate uiuere: & diuersis generibus professio nis uelle miseri, ut uel sanctimonialis habeat ornamentum nuptiarum, aut ea quę se non cõ tinens nuplit, speciē uirginitatis gerat, omnimo do hoc peccatum est. Et si quid inconuenien ter ex diuerso genere uel religione in uita cu iusq; contextitur. uerum illud tunc figurabatur in uestibus, quod nunc declaratur in moribus.

DE NON ACCIPIENDA LOCO pignoris superiorem & inferiorem molam. Caput X.

Non accipias loco pignoris superiorem aut inferiorem molam. Accipere aliquando dicimus auferre. Vnde & aues illa quę rapiē di sunt auidæ, accipitres uocantur. Vnde & Paulus Apostolus dicit: Sustinetis enim si quis deuorat, si quis accipit, ac si diceret: Si quis ra pit. Pignus uerò debitoris, est confessio pec catoris, à debitore enim pignus accipitur, cum à peccatore iam confessio peccati tenetur. Su perior autē & inferior mola, est spes & timor. Spes quippe ad alia subuehit, timor autem cor inferius premit. Sed mola superior & inferior ita tibi necessario iunguntur, ut una sine alte ra inutiliter habeatur: in peccatoris itaq; men te incessanter debet spes & formido coniungi, quia pœnitentia in cassum misericordiam spe rat, si non etiam iusticiam pertimescat: in cas sum iusticiam metuit, si non etiam in misericor diam confidit. Loco igitur pignoris mola su perior aut inferior tolli prohibetur: quia q̄ præ dicat peccatori tanta dispensatione cõponere predicationem debet, ut nec derelicta spe timo rem subtrahat, nec subtracta spe in solo eum timore derelinquat. Tollit enim superiorem mo lam, si silenti peccatori dicat, Non habebis ueni am de commissis. Tollit inferiorem, si peccan tem deceptione palpet, ac dicat: Age mala in quantum uis abiq; metu, nam Deus pius est, & ad indulgentiam paratus: sed utiliter tunc mo la utraq; habetur, si & spes sit cõmendata formi dine, & formido fuerit cum spe.

DE NON ABOMINANDO AEGYPTIUM. Caput XI.

Non abominaberis Aegyptium, quia fuisse incola in terra eius. quamuis enim mun do renunciantes Aegyptiam terram, id est, pri stinam seculi conuersionē uel cõcupiscentiã declinemus:

declinemus: tamē dum præsentis seculi necessi tatibus subdimur, quasi Aegyptiam nationem nequaquã extinguimus: & licet ab ipsa discre tione separemur, nõ de superfluis cogitantes, sed simus secundum Apostolū uicū quotidiano indumētoq; cõtenti. Hoc enim figuraliter mā dabatur in lege, Nõ abominaberis Aegyptiū.

DE NON HABENDA IN SAC CULO diuersa pondera. Cap. XII.

Non habebis in sacculo diuersa pōdera ma ius & minus: non erit in domo tua modius maior & minor. Ponderus habebis iustum & ue rū, & modius æqualis, & uerus erit tibi, ut mul to uiuas tempore super terram. Hoc & idem le gislator etiã in Leuitico interdicit, Salomone quoq; parem super hoc sententiam numero p/ ferente: Ponderus magnum & pusillum, & men sura duplices, immunda sunt utraq; ante Deū: & qui facit ea, adiuuentibus suis compe dietur. Proinde non solum illo corporali, sed et iam spiritali modo studēdum est nobis ut nec diuersa pondera in cordibus nostris, nec in do mo conscientia nostra mensuras duplices ha beamus, id est, ne ipsi ea quę districiori regula moliantur, remissione indulgentia presumentes eos, quibus uerbum Domini prædicamus, di strictioribus præceptis & grauioribus, quam ipsi perferre possumus, ponderibus obruamus. Quod cum facimus, quasi diuerso pondere at que mensura præceptorum Domini mercedē frugemq; uel appēdimus uel metimur. Si enim aliter ea nobis, aliter nostris fratribus dispen se mus, recte increpamus à Domino, eo quod sta teras diuersas, aut mensuras duplices habea mus: secundum illam sententiam Salomonis, qua dicitur: Abominatio est Domino pondus duplex & statera dolosa, non est bonum in con spectu eius.

DE TRIVM TESTIMONIO VA lituro. Cap. XIII.

Non stabit aduersus alterum unus testis, sed in ore duorum aut trium testium stabit om ne uerbum. Licet historialiter hæc sit diuina ser uanda sententia, tamen & cum contra quosli bet impios uel hereticos agimus, necesse nobis est scripturas sanctas in testimoniū uocare. Sæ sus quippe nostri, & attestatio sine his testibus non habent fidem. Vnde magis conuenit ad p/ bationem, & ad firmum uerbū intellectus mei adhibeo duos testes, nouum & uetus testamē tum: adhibeo etiam & tres, Euangeliū, pro phetam, Apostolum. Sicq; stabit omne uerbū.

DE VXORE FRATRIS ACCI pienda. Cap. XIII.

Illud uerò quod uxorem fratris ad hoc frater iussus est adducere, & non sibi, sed illi sobole suscitare, eiusq; uocaret nomine, quod inde ei dem nasceretur: quid aliud in figura præmon/ strat, nisi quia unusquisq; Euangelij prædicator ita debet in ecclesia laborare, ut defuncto fratri hoc est, Christo suscitaret semen: quia pro no bis mortuus est, & quod suscitatum fuerit eius nomen accipiat. Deniq; hoc implēs Apostolus Bedæ tom. 8.

non carnaliter in præmissa significatione, sed spiritaliter in completa ueritate, quos in Chri sto Iesu per Euangeliū se cõmemorat genuisse, suscitans eos, & increpans corrigit, uolentes esse Pauli. Nunquid Paulus, inquit, pro uobis crucifixus est, aut in nomine Pauli bapti zati estis? tanquã diceret: Defuncto fratri uos genui, Christiani uocamini, nõ Pauliani: at ue rō qui electus ab ecclesia ministeriū Euangeli/ zandi reuerit, ab ipsa ecclesia merito digneq; contemnitur. hoc est enim quod in eius faciem iubetur expuere, non sanē sine signo huius op probrij, ut calciamēto pedis unius exuatur, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait: Et calciaui pedes in præparatione Euangelij pacis. Et de quibus cõmemorat per prophetam: Quã speciosi pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona? Qui enim sic Euangeli cam fidem tenet, ut & sibi possit & ecclesię pro desse, & renuit: bene intelligitur utroq; pede discalciaui. Qui aut sibi putat ideo, quia cre dit, satis esse consultum, curam uerò lucrando rum aliorum refugit, quasi unius pedis calcia mentum cum dedecore amittit.

DE FORMIDOLOSO ET PAUIDO ut non ingrediatur ad bellum. Cap. XV.

Homo formidolosus & corde pauido non egredietur ad bellum. Vadat & reuertatur in domum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorū, sicut & ipse timore perterritus est. Quibus uerbis edocet non posse quenquam pro/ fessionem contemplationis uel spiritalis mili tia arripere exercitium, qui adhuc nudari ter renis operib. pertimescūt, ne rursus ad infirmi ratē mentis reuertantur, suocq; exemplo alios ab Evangelica perfectione reuocent, & infide liter in errore firmant. Iubentur itaq; tales ut di scendentes à pugna, reuertantur in domum suã: quia nõ potest duplici corde bella Domini præ liari. Vir enim duplex animo, inconstans est in omnibus uis suis. Tales quippe oportet ut ne initium quidem renunciationis arripiant, quibus melius est ut in actiua uita consistant, q̄ trepide contemplationem sequētes, maiori di scrimine semetipsos inuoluāt. Melius est enim nõ uouere, quam uouere, & non reddere. Simi liter & ille à tali militia prohibetur, qui uxore duxerit: qui plantauerit uineam, uelut propa gines filiorum. Non enim potest seruire diuinæ militiæ seruus uxoris. Sicut illud Apostolicum: Qui cum uxore est, sollicitus est quomodo pla ceat uxori, & diuisus est: nec potest esse quis in studio contemplationis, qui adhuc in delecta tione desigitur carnis. Nemo inquit Apostolus militans Deo, implicat se negotijs secularibus, ut ei placeat cui se probauit.

DE INTEREMPTIONE SEPTEM gentium, quas Dominus tradidit Israeli. Cap. XVI.

Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terrã quã possessurus ingredieris, & deleuerit

leuerit gentes multas coram te. Etheum, Ger-
geum, & Amorreum, & Cananum & Phe-
rezeum, & Eucum, & Iebuseum: septem gen-
tes multo maiores numero, quam tu es, & ro-
bustiores, tradideritq; eos tibi Dominus, per-
cuties eos usque ad internecionem. Septem i-
ste gentes, septem sunt principalia uitia, quæ
per gratiã Dei unusquisq; spiritalis miles exu-
perans exterminare penitus admonetur. Quod
uerò maioris numeri dicitur esse, hæc ratio est:
quia plura sunt uitia quã uirtutes. Sed ideo in
catalogo quidem dinumerantur septem natio-
nes: in expugnatione uerò earum sine numeri
ascriptione ponuntur. Ita enim dicitur, Et de-
leueris gentes multas coram te. Numerosior
est enim quàm Israel carnalium passionum po-
pulus, qui de hoc septenario fomite uitiorum
ac radice procedit. De gastrimargia namque
nascuntur commestationes, ebrietates: de for-
nicatione, turpiloquia, scurrilitas, ludibria at-
que stultiloquia. De philargyria, mendacium,
fraudulatio, furta, periuria, turpis lucri appeti-
tus, falsa testimonia, uiolentiã, inhumanitas ac
rapacitas. De ira, homicidia, clamor, & in-
dignatio. De tristitia, rancor, pusillanimitas,
amaritudo, desperatio. De acidiã, otiositas,
somnia, somnolentiã, importunitas, inquietudo, per-
uagatio, instabilitas mentis & corporis, uerbo-
sitas & curiositas. De cenodoxia, contentio-
ne, hereses, iactantia ac præsumptio nouita-
tum. De superbia, contemptus, inuidia, inobe-
dientiã, blasphemia, murmuratio, detractatio,
aliãq; quam plura similia: quæ cum sint multo
maiores numeri quam uirtutes, de uicis tamẽ
illis septem principalibus uitijs, ex quorum na-
tura ista procedunt, omnes protinus conqui-
escunt, ac perpetua pariter cum his internitio-
ne delentur. Quod autem hæc pestes etiã ro-
bustiores sunt, manifeste naturã ipsius impu-
gnatione sentimus. fortius enim militat in mē-
bris nostris oblectatio carnalium passionum,
q̃ studia uirtutum: quæ nõ nisi summa contri-
tione cordis & corporis acquiruntur. Quod
uerò istarum perniciosarum gentium regiones
salubriter possidere præcipimur, ita intelligi-
tur. Habet enim unumquodque uitium in cor-
de nostro propriam stationem: sed si cum spiri-
tibus populis, id est, uirtutibus contra se di-
micantibus fuerint uitia separata, locum quem
sibi in corde nostro concupiscentiã uel forni-
candi spiritus retinebat, deinceps castitas ob-
tinebit: quem furor ceperat, patientia uindica-
bit. Quem tristitia morte operante occupaue-
rat, incipiat excludere fortitudo salutaris, &
plena gaudij læticia possidebit. Quem accidia
uastabat, incipit excolere fortitudo. Quem su-
perbiam conculcabat, incipit excolere humi-
litas. Et ita singulis uitijs expullis eorum
loca, id est, effectus contrarios pos-
sidentur filij Israel, id est, animæ
uidentes Deum.

QUOD CVM ABRAHAM DE FUTU-
ris Dominus loqueretur, non septem, sed decem
legitur gentes dinumerasse. Ca-
put XVII.

ILLud uerò quod cum Abraham de futuris Do-
minus loqueretur, non septem gentes legitur
dinumerasse, sed decem, quarum terra semini
eius danda promittitur, qui numerus adiecta i-
dolatria gentium, blasphemia Iudeorũ, errore
hæreticorum euidentissimè adimpletur. Qui-
bus ante noticiã Dei & gratiã baptismi uel im-
pia gentium, uel blasphemia Iudeorum multi-
tudo subiecta est, donec intellectuã Aegypto
comoratur. Si aut abrenunciãns quis egressus
exinde per Dei gratiam ad eremũ peruenit
spiritalẽ, de impugnatione trium gentium li-
beratis, contra septem tantum, quæ per Moy-
sen dinumerantur, bella suscipiat.

DE MULIERE CAPTA IN
bello. Caput XVIII.

SI inquit, exieris ad bellum contra inimicos
tuos, & uideris mulierem decorã specie, &
concupieris eã, rade omnes pilos capitis eius,
& ungulas eius, & indues eam lugubribus in-
dumentis: & sedebit in domo lugens patrẽ suũ
& matrem suã, & domum paternã suã, &
post xxx. dies erit tibi uxor. Dicant Iudæi,
quomodo apud eos ista feruentur. Quid cause,
quid rationis est, decaluate mulierem, & ungu-
las eius abscindẽ, uerbi causa ponamus. Quod
si ita inuenit eã is, qui dicitur inuenisse, ut
neque capillos neque ungulas habeat. Qui ha-
buit quod secundum legem demere uideretur,
nobis uerò quibus militia spiritalis est, & arma
non carnalia, sed potentiã a Deo. Si decorã mu-
lierẽ, id est, animã, quã a Deo pulchra est crea-
ta, in gentili conuersatione inuenimus, & so-
ciari uoluerimus eam corpori Christi: deposito
idolatriã cultu, induitur lugubribus poenitenti-
e indumentis, deploratq; patrẽ & matrem: hoc
est, omnem memoriã mundi, eiusq; carnales il-
lecebras. Deinde uerbi Dei nouacula & doctri-
na omne peccatũ infidelitatis eius: q̃ mortuũ
& inane est, abradatur. Hoc enim sunt capilli
capitis, & ungulæ mulieris: atq; ita demum sa-
lutaris lauacri undã purificata iungitur sanctis
Dei, scilicet cum iam nihil in capite mortuum,
nihil in manibus ex illis quæ per infidelitatem
mortua ducuntur, habuerit, ut neque sensibus
uel actibus immundum aliquid aut mortuum
gerat. Quod uerò post triginta dies iubet eã
duci in uxorem, ternario namq; ac denario nu-
mero fides opusq; significatur. Per fidem ergo
trinitatis atq; opus legis recte sociatur. Quæ-
cũq; uerò anima Israelitã, corpori scilicet Chri-
sti adherens, illi sine macula, sinceritate fidei,
& actuum puritate. Alij putauerunt hanc mu-
lierem decora specie rationabilem aliquam
disciplinã significare, quæ sapienter dicta in-
uenitur apud gentes. Hanc igitur a nobis
reperam oportet: primum de ea auertere, & re-
secare omnem superstitionis eius immunditã
etiam, & sic eã in studio ueritatis assumere.
Nihil

Nihil enim mundum habent disciplinã genti-
lium, quia nulla apud infideles sapiëntia est, cui
immunditiã aliqua uel superstitio non sit ad-
mixta.

DE EO QUID SIGNIFICET

securis è manubrio lapsa. Ca-
put XIX.

ILLud autem quid significat, quod Dominus p̃
Moysem præcepit dicens: Si quis abierit cum
amico suo simpliciter in syluam ad ligna ceden-
da, & lignum securis fugerit manum, ferrumq;
lapsum de manubrio amicum eius percusserit
& occiderit, hic ad unam supra dictarum urbium
fugiet & uiuet, ne fortè proximus eius cuius ef-
fusus est sanguis, doloris stimulo persequatur,
& apprehēdat eum, & percutiat animam eius.
Ad syluam quippe cum amico imus, quotiens
ad intuenda subditorum delicta conuertimur:
& simpliciter ligna succidimus, cum delinquē-
tium uitia pia intentione refecamus. Sed secu-
ris manum fugit, cum sese increpatio plus quã
necessè est, in asperitatẽ protrahit: ferrumq; de
manubrio profilit, cum de correptione sermo
durior excedit: & amicum percutit & occidit,
qui auditorem suum prolata contumeliã spi-
ritu dilectionis interficit. correpti namq; mens
repente ad odium proruit, si hanc immoderata
increpatio plus quam debuit addidit. Sed is q̃
incaute ligna percussit, & proximũ extinguit,
ad tres necesse est urbes fugiat, ut in una earum
defensus uiuat: qui si ad poenitentia lamenta
conuersus in unitate sacramenti sub spe, fide &
charitate absconditur, reus perpetrati homici-
dij non tenetur. Quem extinctũ proximũ cum
inuenit, non occidit: quia cum districtus iu-
dex uenerit, qui se nobis per naturã consortiũ
iunxit, ab eo proculdubio culpæ reatum non
expedit, quem sub eius uenia spes, fides & cha-
ritas abscondit.

DE POLLVTIONE SOMNII
nocturni. Caput XX.

SI fuerit inter uos homo, qui nocturno possu-
tus somnio sit, egredietur extra castra, & nõ
reuertetur, priusquam ad uesperam lauetur a-
qua, & post solis occasum regredietur in ca-
stra. Nocturnum quippe est somnium, tentatio
occulta, per quam tenebrosa cogitatione tur-
pe aliquid corde concipitur, quod tamen cor-
poris opere non expletur. Sed somnio noctur-
no pollutus extra castra præcipitur egredi, ga-
uidelicet dignum est, ut qui immunda cogita-
tione polluitur, indignum se cunctorum fidelium
societatibus arbitretur: culpæ suę meritum an-
te oculos ponat, & ex bonorum se existimatio-
ne despiciat. Pollutus ergo extra castra exire
est turpi impugnatione laboranti se se ex conti-
nentium comparatione despiciere. Qui ad ue-
speram aqua lauatur, cum defectum suum cogi-
tans ad poenitentia lamenta conuertitur,
ut sletibus diluat omne, quod amicum occulta
inquinatio accusat: sed post solis occasum ad
Bedæ tom. 8.

castra redeat, quia deferuescente tentationis
ardore, necesse est ut iterum fiduciam erga so-
cietatis bonum sumat. Post aquam quippe oc-
cumbente sole ad castra reuertitur, qui post la-
menta poenitentia frigescente flamma cogita-
tionis illicita ad fidelium merita præsumenda
reparatur, ut iam se à cæteris longè esse non e-
stimer: quia mundum se per affectum intimi ar-
doris gaudet.

DE PAXILLO FERENDO.

Caput XXI.

IBetur præterea Israelitico populo p̃ Moy-
sen, ut cum egreditur ad requisita naturã, mit-
tat paxillum in balteo, & effossa humo abscon-
dat quæ gesta fuerint. Naturã enim corruptibili-
lis pondere grauato, ab utero mētis nostrę que-
dam cogitationum superflua quasi uentus gra-
uamina erumpunt. Sed portare sub balteo paxil-
lum debemus, ut uidelicet ad reprehendendos
nosmetipsos semper accincti, acuti circa nos
stimulum compunctionis habeamus, qui in-
cessanter terram mentis nostrę poenitentia do-
lore confodiat, & hoc quod a nobis foetidum e-
rumpit, abscondat.

DE QUADRAGINTA FLAGEL-
lis delinquentibus adhibendis. Ca-
put XXII.

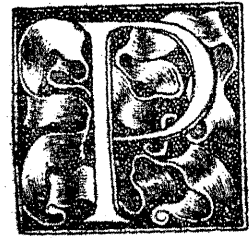
QUod autem pro mensura peccati quadra-
ginta flagellis delinquentes argui iussit:
iam prædictum est, quod per quadragenarium
numerum figura significetur huius temporis,
in quo ecclesia per quatuor mundi partes dif-
fusa sub Decalogo legis uiuit. Quadragenario
numero delinquentes cadimur, cū in hoc tẽpo-
re poenitentia uerberibus flagellamur. Debet er-
go quisq; peccator temporalibus flagellis atteri,
quatenus in iudicio purgatus ualeat inueniri.
Beatus enim homo, qui corripitur a Domino.
Nulla enim in gternum animaduersio affligere
poterit, quos hic poenitentia disciplina per-
cussit. Si enim hic pro peccatis cedi-
mur, illic sine peccato in-
uenimur.

VENERABILIS BEDÆ PRES-
byteri Quæstionum super Deuterono-
mium, Finis.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum Iesu Naue, ex dictis patrum, Dialogus.

DE MORTE MOYSI ET

principatu Iesu Naue. Caput I.

OSTER mortem ergo Moysi loquitur Dominus ad Iosue dicens: Moyses seruus meus mortuus est, surge & trahi Jordanem tu & omnis populus in terram, quam ego dabo filiis Israel. Defunctus est ergo Moyses, defuncta est lex: legalia præcepta iam cessant, & obtinet Iesus, id est, Saluator Christus, filius Dei principatum, introducit populū in terram, de qua dicit Dominus: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

DE DVOBVS EXPLORATORI/ bus, & meretrice Raab. Caput II.

Iste Iesus, filius Nun mittit duos exploratores ad Iericho urbem, qui suscipiuntur a meretrice Raab. Iesus iste dux populi in semetipso Dominum Christum & uocabulo ostendit & factio. Hiericho autem ciuitas mundus est, ad quem Dominus Christus ad perferendos mores hominum duo testamēta direxit. Nam in eo ut credentium fidem, aut rebellium per uicaciam plenius comprobaret ante aduentum iudicij sui, quasi exploratores duos legē & Euangelium destinauit. Raab uero typū tenet ecclēiæ, quæ de extraneis atq; alienis gentibus congregata est, quæ antea in desiderijs carnis fornicabatur in idolis. De talib. ait Dominus: Quod præcedent uos in regno cœlorum. Hæc igitur testamenta Domini sola suscipit, & eadē fideliter conseruat. Amicos omnino nō tradit, ipsa potius periclitari optans, dum modo ille salua seruaret. Hæc casurum mundum sicut illa ciuitatem firmiter credit, hæc pro se suorū que omnium salute pactum cum testamentis Domini fecit: hæc in domo sua coccū, id est, signū sanguinis posuit. Extra hanc si quis inuentus fuerit, ruinam seculi atq; incēdium mundi nullo modo uitabit.

DE TRANSITV ARCAE ET DI/ uisione Iordanis. Caput III.

Populus cum arca testamenti Iordanem transierunt. Sed quid sibi uelit, quod Iordane eadē arca testamenti transeunte per sacerdotes & leuitas deducitur turba: sicut stante aqua flumi-

nis in cumulum Dei populus iter incedit innoxium. Hæc omnia implentur in ecclesiæ populis mystica operatione. Dum enim quis ad baptismi uenerit fontem, & consistente sacerdotali & Leuitico ordine initiatus fuerit mysticis sacramentis, tunc sacerdotum ministerijs per baptismum, quasi per Iordanis fluētā ingreditur, & terram cœlestis repromissionis adipiscitur. Quod uero pars aquarum fluminis, quæ retro resiliit, perseverat in dulcedinem, pars uero in amarum confluit gurgitem maris: hæc figura baptizatorū uarietate designat, quia ex omnibus qui baptizantur, pars quædam acceptam gratiam cœlestis dulcedinem custodiunt: pars uero in peccatorum amaritudine conuertuntur. Quod uero sacerdotalis ordo & Leuiticus iter ostendit populo Dei, magisteriū sacerdotale monstratur. Ipsi enim & docent populum exire de Aegypto, id est, de erroribus mundi, & transire per eremum uastā, id est, per seculi tentationes. Quod uero sacerdotalis & Leuiticus ordo assidet arca testamenti, in qua lex portatur, sine dubio ut ipsi illuminent populum.

DE DVOBVS SEMI TRIBVS armatis præcedentibus Israel. Caput III.

DVA semis tribus, quæ trans Iordanem a Moysen acceperunt terram relictiis mulieribus & infantibus, cum fratribus transeuntes præbebant illis pugnandi auxilium, usq; quo & ipsi consequerentur hereditatem. Isti quippe qui per Moysen accipiunt hereditatē trans Iordanem, & cum fratribus suis armati & præcincti incedunt: illi hoc loco intelliguntur, qui primum per Moysen hereditatem legis potiti sunt, unde & primogenitos esse oēs. Rubē quippe primogenitus est Iacob, ex Lia. Gad primogenitus eiusdem ex Zelfa. Manasses primogenitus est Ioseph, de Aegypcia filia sacerdotis Putipharis. In his ergo primogenitis figuratiter illi ex priori populo designatur, qui per legem placuerunt Deo, quique non requiescunt, sed expediti ad auxilium fratrum suorum conflurgunt. Laborantibus enim nobis in agone uitæ huius, atq; habentibus certamen aduersus contrarias potestates, ueniunt in auxilium nobis illi qui ante aduentum Christi per legem iustificati sunt. Vidimus enim Esaiam, Hieremiā ac cinctos expeditosq; ad auxilium nostrū de uoluminum suorum iaculis cordis nostri hostes acerrimos uulnerantes. accingitur & Daniel ad auxilium nostrum, cum nos de Christi regno, & Antichristi futura fraude instruit atque præmonet. adest & Ezechiel, sacramenta nobis cœlestia in quadriformib. rotarū circulis signans. Docet & Osee bisenas agminis turmas, & præcedunt nos succinctis lumbis in ueritate, quam prædicant ad auxilium nostrum. Isti ergo uirtutes fortes pugnant nobiscum, quousque cœlestis repromissionis patriam consequamur.

DE DVOBVS

DE DVODECIM LAPIDIBVS. Caput V.

TRANSEUNTES itaq; filij Israel Iordanem sustulerunt de medio fluminis duodecim lapides, quos pro testimonio posuerunt. Illico secundæ circumcissionis sequitur typus, ad significandū nobis, ut dum de lauacro consurgimus Apostolica uitæ exempla firmissima nobis congesta re debeamus, quarum semper testimonium ad imitamenta uirtutum contuemur.

DE CIRCUMCISIONE SECVN/ da. Caput VI.

POST Iordanis autem transitum uenit Iesus in Galgala, ibiq; iubetur facere sibi cultros lapideos, & circumcidere secūdo filios Israel. Per contentur inde Iudæi, quomodo potest quis secundo circumcidi circumcissione carnali? Semel enim circumcissus, ultra non habet quod secundo possit auferre: a nobis autem, quibus lex spiritalis est, conueniēter ista soluntur. Dicimus enim circumcissionem primā fuisse per legem in Aegypto: sed si a lege trāseat quis per baptismum Iordanis ad Euangelium, tunc accipit secundam circumcissionem spiritalem, per petram quæ est Christus. Sicq; tali circumcissione purgatus, caret Aegypti opprobrijs, id est, illecebris corporalium uitiorū. Nomen autem loci Galgala, quod interpretatur reuelatio: ostendit, quia dū in præputio infidelitatis ambulauerit quisq; p huius uitæ desertū, oculos ei esse cæcatos. Videmus & cōsequentia. Post Euangelij enim circumcissionem statim in loco reuelatiōis pascha celebratur, immolaturq; agnus ille pro mundi salute occisus. Ad deficientem manna typicē legis primū comedit populus panem corporis Christi, quem incorrupta repromissionis terra, id est, mater Domini uirgo Maria protulit, cuius granum in terrā cadens fructum plurimum attulit. Et uide ordinem, postquam enim sub Iesu Naue, id est, sub Iesu Christo duce positi per lauacri fluenta transmimus, ac per fidem spirituali circumcissione signamur: tūc his gradibus ad uenientes, celebramus pascha, id est, immolatiū Christum pro mundi salute credimus. Ac dein de credentes statim pane illo Domini corporis pascimur. Occurrit deinde nobis princeps militiæ uirtutum cœlestiū Christus, tenens gladium Euangelij, ad refecandam carnis nostræ pollutionem. Percunctatio autem Iosue dicens ad Angelū, Noster es an aduersariorum: discernitionem suorum insinuat, qui inter bonum & malum per discretionem diiudicant, ne eos aduersarius per speciem boni fallat. Vnde & Hieremiæ dicitur: Si separaueris præciosum a uili, quasi os meum eris circumdatus.

DE EXCIDIO HIERICHO, ET SAL/ uatione Raab. Caput VII.

CIRCUDATUR post hæc Iericho, expugnaturq; aduersus quā gladius non educitur, aries non dirigitur, nec tela uibrantur: tubæ solummodo sacerdotales septē diebus continuis adhibentur, sicq; circumacta arca muri Iericho subruuntur. Iericho autem per interpretationē luna dicitur. Luna uero mundi huius speciem tenet: quia sicut luna menstruis completionibus deficit, ita hic mundus ad completionem temporum currens, quotidianis defectibus, cadit. In arca uero ecclesia figuratur, in tubis autē areis predicatorum fortes accipiuntur. Hanc ergo urbem Iericho diebus septem ferētes arcam Israelitæ, gneis tubis clangentibus circueunt, & muri eius per arcæ præsentiam atque arearum tubarum sonitum cadunt: quia in hoc tempore, quod septem dierum uicissitudo uoluit, dum fertur arca, id est, dum orbem terrarū circumierit, mouetur ecclesia, ad prædicantē iū uoces quasi ad tubarum sonitum muri Iericho, id est, elati mundi, ac superbia infidelitatis obstacula corrumpit, donec in fine temporum mors nouissima inimica destruat, & impiorum perditione unica domus Raab, tanquam unica ecclesia liberetur a turpitudine mundi fornicationis, per fenestram confessionis in sanguine remissionis. Ista enim meretrix in Hiericho tanq; in hoc mortali seculo moratur, quæ ut saluari possit, per fenestram domus suæ, tanq; per os corporis sui coccum mittit, quod est sanguinis Christi lignum pro remissionē peccatorū confiteri ad salutem. Qui inuenti sunt in domo illius, saluati sunt ab interitu urbis: & quicumq; intra ecclesiam reperiuntur, ipsi tamen saluatur. Extra hanc autem domum, id est, extra ecclesiam nemo saluatur.

DE FVRTO ACHAN. Caput VIII.

FVRATUR interea de anathemate urbis Hiericho Achā pallium & regulam auream: pro q; irascente Deo perierunt quidam manu hostili ex populo. Hiericho itaq; ut dictum est, mundi gerit figuram. De anathemate autem eius fraudans in tabernaculo suo abscondit, qui seculares mores in ecclesiæ secretis inserit, q; sub cultu Dei manens solēnitates seculi uel spectacula diligit, qui sortilegos, aruspices & augures inquirat: uel qui ceteros ritus persuadet qui prius in Hiericho, id est, in hoc seculo habebatur. Iste ergo, quia post fidei indumentum conuersationes seculares occulte inducit, quasi pallium de anathemate tollit: sed & ille de anathemate Hiericho fraudat, qui in ecclesia hæreticorum infert dogma, uel supersticiosa secularium literarum studia. Hanc enim regulam auream luculento sermone aptatā, fraudati sunt, Arrius, Marcion & Basilides. fraudati sunt enim isti regulas aureas de Hiericho, & philosophorū secta non rectā in ecclesiā conati sunt introducere, & maculare omnē ecclesiam Dñi, ita ut alij multi præderentur per eos: ideoq; abiecti pro anathemate quasi acervo lapidū, ita multitudine peccatorum suorū oppressi atq; extincti sunt, quorū author ac peremptor ex alijs: hoc est, diabolus qui per illorū impietatem fidelium quosdā euicerat. Rursum superatus euincitur, atq; a populo Dei suspensus ligni crucis uirtute necatur.

DE CONSTRUCTIONE ALTARIS. *Capit IX.*

Superatis igitur hostibus ædificauit Iesus altare Deo excelso ex lapidibus integris, in quibus non erat iniectum ferrum, sicut præceperat Moyses: & immolauit sacrificium, & scripsit in lapidibus Deuteronomiū legis Moyli. Videamus itaq; qui sint isti lapides, ex quibus ædificatur altare. Omnes igitur qui in Christum Iesum credunt, lapides uiui dicuntur. De quibus Apostolus dicit: Vos estis lapides uiui, ædificati domus spiritalis. His nō iniectū ferrum, quia incorrupti & immaculati carne & spiritu sunt, & iacula maligni ignita non receperunt: hi uero num altare faciunt unitate fidei uel concordia caritatis. In his quoq; Deuteronomium, id est, secundum Euangelij legem, Iesus Dominus noster scripsit. Audiamus itaq; eum dicentem: Discum est antiquis, Non moechaberis: ego autē dico uobis, Si quis uiderit mulierem ad concupiscendū eam, iam moechatus est eam in corde suo. Hanc igitur legem Iesus nouam in cordibus credentium scripsit in eorum mentibus, qui altaris constructione digni sunt.

DE MALEDICTIONIBVS ET BENEDICTIONIBVS. *Capit X.*

Post hæc omnis populus & maiores natu, ducesq; ac iudices præcedebat hinc & inde arcas, steteruntq; sicut præceperat Moyses in Deuteronomio sex tribus in monte Garizim, ut benediceret populum, & ipse tribus quæ nobiliores sunt, id est, Simeon, Leui, Iudas, Isachar, Ioseph & Benjamin. Alij uerò sex ignobiliores steterunt eregione in monte Gebal, ut maledicerent, inter quos & Ruben, qui maculauerat thorum parentis, & Zabulon ultimus Liæ filius, & ancillarum filij. Et hæc quidē ueteres historij referunt gesta: sed inspiciendum est quid in narratione mysticæ intelligentiæ referatur. Qui sunt ergo isti qui incedunt iuxta montem Garizim, & qui sunt qui incedunt iuxta montem Gebal? Illi itaq; qui hoc in loco iuxta montem Garizim incedunt, electi ad benedictionem eos figuratiter indicant, qui non metu pœnæ, sed cœlestis promissionis amore succenti ueniunt ad salutem. Illi uerò dimidi, qui iuxta montem Gebal incedunt, in quo maledictiones prolatae sunt, illos indicant, qui nō amore benedictionum uel promissionum, sed futurorū suppliciorū timore complent, quæ in lege scripta sunt, ut perueniant ad salutem. omnes autem circa arcam incedunt, qui ab ecclesiæ sinu non discedunt: sed nobiliores illos esse dicimus, quoniam ipsius desiderio aeternæ benedictionis amore, quod bonū est agunt, quam illos qui pro mali metu bonū sectantur. Solum ergo Iesus potest ex omnibus populis huiusmodi mentes animosq; condicere, & alios quidem statuere in monte Garizim ad benedicendum: alios uerò statuere in monte Gebal, ad maledictionem: non ut maledictiones accipiant, sed ut intuentes præscriptas ma-

ledictiones, & pœnas peccatoribus constitutas incurrere caueant, ac semetipsos timoris supplicio corrigant.

DE GABAONITIS. *Capit XI.*

Interea Gabaonite perditionis metu perterriti, cū fraude & calliditate uenerunt ad Iesum, pannis calciamentisq; ueteribus induti, deprecantes ut saluarentur, statimq; ab Iesu salutem suscipiunt: quorum tamen dolum ut agnouit, lignicefros uel aque gestatores eos constituit. In quorū figura illi ostenduntur, qui de mundo ad ecclesiam uenientes, habent fidem in Deo, & inclinant caput suum sacerdotibus, sanctis quoque ministrant & seruiunt, ut aliquid utilitatis impendant: ad ornatum etiam ecclesiæ uel ministerium prompti sunt, in moribus uerò suis & conuersatione pristina detinentur, induentes ueterem hominum cū actibus suis, & inuoluit uetustis uitij, sicut & isti pannis & calciamentis ueteribus obtegit: & præter hoc quo Deum credunt, & erga seruos Dei uel ecclesiæ cultus uidentur esse deuoti, nihil habent emendationis uel inuolutionis in moribus. Tales igitur tantummodo quasi quoddam salutis signū intra ecclesiam temporaliter præferunt, inter spirituales autem, id est, inter sanctos Dei regnū æternum uel libertatem minime consequuntur.

DE PRAELIO IN GABAON. *Capit XII.*

Quod autem in Gabaon pugnat Iesu Naue stetit phibetur sol & luna, donec Israel inimici delerentur, dicente scriptura: Stetit inquit sol super Gabaon, & luna super uallem Eilom: & adiecit scriptura & dicit, Quia nunquā sic audiuit Deus hominem. Iesus ergo noster solem stare fecit nō tunc solum, sed multo magis modo in aduentu suo, dum nos bellū gerimus aduersus uitiorum gentes, & colluctamur aduersus principes & potestates, & rectores harū tenebrarū, aduersus spirituales nequitas in cœlestibus. sol nobis iusticiæ in delinēter assistit, nec deserit nos unquam, nec festinat occumbere: quia ipse dixit, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad cōsummationē seculi. Quinque autem reges, quinque sensus corpore eos indicant: qui Gabaonitas, id est, carnales homines expugnant. hi ad speluncam confugiunt, cum se terrenis actibus in corpore positi mergūt. quia tamen pugnat Iesu, id est, prædicatione Euangelica superantur, atq; ingrediente uerbo Dei in nobis, id est, intra speluncam corporis nostri omnes pariter interficiuntur.

DE EXTINCTIS GENTIBVS, ET TERRÆ DIUISIONE. *Capit XIII.*

Extinctis deinde uel deletis gentibus Iosue sorte diuidit populis terrā repromissionis: eiecit ergo & Christus à facie fidelium suorum quodam-

quodam modo gentes, gentilium errorum malignos spiritus, & sorte diuidit terram, in nobis omnia operans unus atq; idē spiritus, ac diuidens dona propria unicuiq; prout uult.

DE DIUISIONE TERRÆ IN DUABUS ET NOUEM SEMI TRIBUBUS. *Capit XIII.*

Refertur autē in his diuinis eloquijs prima & secunda hæreditatis facta diuisio. Prima quidem per Moysen secunda uerò quæ fortior est per Iesum. Sed Moyses trans Iordanē duabus tantum semis tribubus, Rubē scilicet Gad, & dimidiā tribu Manasse possessionem dare decreuit: cæteræ uerò oēs per Iesum suscipiunt. Per quod indicatur, quod plures per fidem Iesu Christi promissa cœlestia essent percepturi, quam qui per legem adepti sunt. Nam duæ illegis semis tribus proculdubio priorem populū ad umbrabāt: sed ideo duæ semis dicuntur, quia hi qui in lege agebant, contigerunt cognitionem trinitatis, sed perfectam eius scientiam nō habuerunt. Sicut & Ecclesiasticus liber loquitur dicens: Qui non perfecit primo scire sapientiā, & infirmior non inuestigauit illam. Hic autem nouem semis tribus, quæ per Iesum repromissionem terræ sanctæ suscipiunt, ut prædictū est, figurā noui populi tenuerunt: quia Iesu Domino nostro per fidem & gratiam aeternæ repromissionis hæreditatē post lauacrum, quasi per Iordanis transitū susceperunt. Sed proinde & ipse nouem semis tribus dicuntur, quæ sub Iesu hæreditate potiuntur, & non integræ decimus numerus cōsummatus dicitur & perfectus: quia nec in ipso aduentu Dñi uel incarnatione eius cuncta nobis per semetipsum perfecte annunciata sunt. Vnde & ipse dicit discipulis, Multa adhuc habeo quæ uobis loquar, sed non potestis illa modo audire: ueniet autē spiritus ueritatis, qui à patre procedit, ille de meo accipiet, & annuntiabit uobis omnia. Perfectio itaq; ad summam cunctorū honorū in spiritu sancto cōsistit, alioquin nihil in eo perfectum putabitur, cui spiritus sanctus deest.

QUOD LEUITAE NON ACCEPERUNT HÆREDITATē TERRÆ. *Capit XV.*

Quod uerò Leuitæ nō acceperunt hæreditatē terræ, utiq; quia Iesus Dñs noster ipse est hæreditas eorum. Sicut scriptū est: Ego hæreditas eorū, & possessio non dabitur eis in Israel. ego enim sum possessio eorum. Clericorum enim possessio ob hoc se dici uoluit Deus: quia ministri altaris ipsius effecti sunt, & fors. Propter quod & clericos fors interpretatur. Ergo Deum hæreditatem meritō possidet, qui ut absq; ullo impedimento deseruire Deo ualeat, pauper spiritu esse contendit: ut congruē illud Psalmistæ dicere possit, Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.

QUOD HABITACULA LEUITARVM PER OMNES TRIBUS DISCERNUNTUR. *Capit XVI.*

Quod uerò habitacula Leuitis ab Iesu per omnes tribus discernuntur, significat ut hi

qui in ecclesia Dei scientiæ operam dantes, doctrinæ gratiam administrant. Rursus ab omnibus quibus dispensant diuina terrena subsidia, quæ non habent recipiant, ut impleatur illud quod Apostolus præcipit dicens: Si nos uobis spiritalia seminauimus, magnum est ut carnalia uestra metamus. Et meritō isti in cunctis tribus diuisi dicuntur: quia dispensatione cunctorum utuntur.

QUOD QUADRAGINTA DUAS VRBES LEUITAE IN POSSESSIONEM ACCIPIUNT. *Capit XVII.*

Quod autem quadraginta duas urbēs accipiunt, indubitanter ipsa prædicatione sanctorum signatur. Ipsi enim possident doctrinā, quæ constat legis decalogo, & quadrifido Euangelij numero quasi quaternas urbes habet, quibus etiam duæ adijciuntur: quia nimirum cuncta quæ prædicant, moralis ac mystico sensu annunciant.

DE CHANANEO POPULO EXISTO. *Capit XVIII.*

Illud autem quod Israelicico populo percepta repromissionis terra partiretur Effraim, tamen tribu Chananeus omnis, id est, gentilis populus non occisus, sed factus tributarius dicitur. Sicut scriptum est in Iudicum libro: Habitauit Chananeus in medio Effraim tributarius. Quid enim tributarius, quid Chananeus, gentilis uidelicet populus, nisi uitium signat. Sape enim in magnis uirtutibus terram repromissionis ingredimur, quia spe intima de aternitate roboramur. Sed dum interemptis sublimibus uitij quædam tamen parua retinemus, quasi Chananeum in terra nostra uiuere concedimus: qui tamē tributarius efficitur, quia hoc ipsum uitij quod subiugare non possumus, ad usum nostræ utilitatis humiliter retorquemus, ut eodem se mens, & in suis uitiis sentiat, quod suis uiribus etiam parua quæ appetit, non expugnat. Vnde bene rursum scriptum est: Hæ sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israel. Adhuc namq; quædam minima uitia nostra retinentur, ut sensum intentionis solum in certamine semper exerceat, & ideo de uictoria non superbiat, quo uiuere in se hostes cōspicit, à quibus adhuc uinci formidat. Israel ergo reseruat gentibus eruditur, quando in quibusdam minimis uitiis elatio uirtutis nostræ comprimitur, & in paruis libere consistit discit, quod ex se maiora non subiciat.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI QUÆSTIONVM SUPER LIBRUM IESU NAUE, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum Iudicum, ex dictis patrum, Dialogus.

DE SERVITUTE POPULI, & liberatione. Caput .I.

HISTORIA Iudicum non parua mysteriorum indicat sacramenta. Primum quod post Iosue succedunt Iudices: sicut & post Christum successerunt Apostoli, & ecclesiarum rectores, ad gubernandos & regendos fideles, quos ipse ad spem æternæ reprobationis perducit. Per omnia autem in hoc uolumine delicta Iudaici populi, & seruitutis, clamor quoque eorum & miserationes Dei scribuntur. Nam multis annis pro suis offensis multorum regum serui erant, & iterum conuersi liberati sunt. Sed quid est quod sæpe peccantes in manu hostili traduntur, nisi quod nostra peccata quando delinquimus, uires hostibus præbent, & quando nos facimus malum in conspectu Domini, tunc confortatur aduersarius nostrus: id est, demones spiritualium nequitarum uirtutes: sed iterum, quando conuertimur, suscitatur Dominus saluatores, & iudices: hoc est, principes & doctores, quos ad subsidium Deus mittit eorum, qui ad se toto corde clamauerint. sicut misit Othoniel, qui expugnauit Cusan Repsatha in regem Mesopotamie: sicut misit Aoth, qui occidit Eglon regem Moab: sicut misit Iahel & Debboram, quæ interfecerunt Sisaram. Quarum historia pro suis mysteriis breuiter memoranda est.

DE DEBBORA ET IAHEL. Caput .II.

DEBBORA Prophetes, uxor Lapidoth iudicabat populum in illo tempore, & sedebat sub palma inter Rama & Bethel, in monte Effraim, ascendebatque ad eam filii Israel in omne iudicium. Debbora quæ interpretatur apis, siue loquela, in prophetie forma accipienda est, de qua dicitur: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Consideremus ubi locus prophetie describitur. Sub palma, inquit. Sub palma sedem habet prophetia, quia quos suis institutionibus erudit, ad palmam supernam uocationis adducit. Inter medium autem Rama & inter medium Bethel sedere dicitur prophetia. Rama interpretatur excelsum, Bethel domus Dei: utique quia nos intra domum Dei positos, non que

in terra sunt querere docet, sed quæ in caelis sunt. hæc misit & uocauit ad se Barach. Barach interpretatur coruscatio. Coruscatio est, quæ habet quidem lucem, sed non permanentem. Ad modicum enim temporis respicit, & desinit. Hic ergo Barach formam gerit prioris populi, qui primo omnium per prophetiam uocatus & in uitas ad audienda eloquia Dei, resulsit quidem in legis splendore, & breui tempore coruscauit, sed non diu permanit. Cum ergo dixisset Debbora ad Barach, id est, prophetia ad priorem populum, Tibi præcepit Dominus Deus Israel, & tu ascende in montem Thabor, & accipe decem milia uirorum: respondit Barach ex persona prioris populi ad prophetiam, Non ascendam, nisi & tu ascenderis mecum. Dixit ad eum Debbora: Ibo tecum, sed non erit primatus tuus in uia qua incedis: sed in manu mulieris tradetur Sisara. Et uidetur ostendere, quia non est apud illum populum primatus, nec permanet apud eum uictoria palma: sed apud Iahel mulierem, id est, ecclesiam. Nam Iahel ista alienigena, in cuius manu uictoria est facta, figuram tenet ecclesie ex gentibus congregatae. Iahel enim interpretatur ascensio: quia per ecclesiam ascenditur ad caelum. Ista palo Sisaram hostem interfecit: id est, ligni crucis acumine & uirtute diabolum interemit: quod Barach, id est, prior populus per legis præcepta facere non potuit. Sola enim ista per lignum, in quo spiritualibus sacramentis credentium salus est fidei, hostem affligit: quem deinde mortuum pellibus obtegit, id est, inclusum in carnalium cordibus derelinquit. Non enim latent mortiferæ ipsius, nisi in corruptibilitate uite uiuentibus, & peccata mortalia perpetrantibus: qui dum præuere uiuentes segregantur à corpore Christi, efficiuntur membra diaboli.

DE ORACULO ANGELI AD GEDEON. Caput .III.

TRADITUR deinde populus Israel in manu Madian, pro cuius liberatione loquitur angelus Domini ad Gedeon. Cuius gesta quod significet mystice, demonstrandum est. Gedeon namque cum sub arbore quercu tritici mense uirga caderet, & à paleis frumenta excuteret, angelum uidit, & accepit ab eo oraculum, ut à potestate hostium populum Domini in libertatem reduceret. Iste Gedeon nimirum figuram præstabat Christi, qui sub umbra sacrae crucis prædestinato in carnationis futuræ mysterio constitutus, reseruitudine iudicij quasi per uirga electionem factorum à uitiorum paleis sequestrabat. Hic ergo Gedeon cum audisset ab angelo, quod deficientibus populorum milibus in uno uero Dominus plebem suam ab hostibus liberaret: protinus hædum coxit, cuius carnes secundum præceptum angeli simul cum azyma supra petram posuit, & ius carniū desuper effudit. Quæ dum angelus uirge cacumine contigit, statim de petra ignis erupit: atque ita sacrificium Deo quod offerebatur, absumptum est. Quo iudicio declaratum uidetur, quod petra illa typum habuerit corporis

corporis Christi, Paulo attestante: Petra autem erat Christus. Iam tunc igitur in ministerio de claratum est, quia Dominus Iesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret. Nec solum delicta factorum, sed etiam cupiditates purgaret animorum. Caro autem hæc ad culpam facti refertur, ius ad illecebras cupiditatum: sicut scriptum est: Quia concupiuit populus cupiditatem pessimam: & dixerunt, Quis nos ciuabit carne? Quod igitur extendit angelus uirgam, & tetigit petram, de qua ignis exiuit: ostendit, quod caro Domini spiritu repleta diuino, peccata omnia humanæ conditionis exurit. Unde & Dominus ait: Ignem ueni mittere in terram. Aduertit igitur uir doctus & præfagus futurorum superna mysteria, & ideo secundum oracula occidit uitulum, à patre suo idolis deputatum: & ipse septennem alium uitulum immolauit Deo. Quod factum manifestissime reuelauit, post aduentum Domini omnia gentilitatis abolenda sacrificia, solumque sacrificium Deo dominicæ passionis pro redemptione nostra, religiose à populis deferendum. Etenim uitulus ille erat in typo Christi, in quo septiformis spiritualium plenitudo uirtutum, sicut dixit Blasius, inhabitabat.

DE MYSTERIO VELLERIS ET AREÆ. Caput .IIII.

PRæuidit ergo mysterium uictoriae Gedeon: & tamē licet fortis & fidus, pleniora adhuc de Domino futurae uictoriae documenta quærebatur, ut una nocte lanæ uellus in aera poneret, & esset super illud tantummodo eos, & super omnem terram: & rursus similiter poneret uellus, & super totam terram ros plueret, & siccitas esset in uellere. Quærit fortasse aliquis, utrum quasi incredulus esse uideatur, qui frequentibus ita fuerat indicij informatus. Absit. Non enim ille ambiguus erat: sed nimirum futura mysteria præuidebat: quæ etiam prouidus diligentissime explorabat, ut amplius crederet mysterium, dum intellexisset oraculum: Quid ergo uellus complotum, & areæ sicca, & postea compluta areæ sicca uellere, nisi quod primo una gens Hebræorum, habens gratie mysterium, totus orbis hoc habet, illa uacua est? Areæ enim illa, totum orbem terrarum significabat. Denique quando totus orbis infructuoso cultu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille celestis uisitationis in uellere: postea uero quoniam oues quæ perierant domus Israel, quæ sub figura uelleris demonstrabantur, fontem aque uiuæ negauerunt: ros fidei exaruit in pectoribus Iudeorum, gratiamque suam imber ille diuinus in corda gentium deriuauit. Inde est quod nunc fidei rore totus orbis humescit, Iudæi uero prophetis & omnibus charismatibus carent. Nec mirum si perfidie subeunt siccitatem, quos Dominus prophetici imbris ubertate priuauit dicentes: Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem. Idcirco autem illam gentem uelleris nomine significauit, uel quia in obauditum eandem pluuiam detinebat, quæ uolebat sibi proposito predicari: id

est, incircumcisis gentibus reuelari.

DE PRAELIO CVM TRECENTIS. Caput .V.

Post hæc diligentissimam mysterij explanationem, cum iam contra Madianitas Gedeon dimicare contenderet, & exercitus multitudinem ad bella produceret: diuina illi admonitione præceptum est, ut ad flumem ueniens, omnes quos flexis genibus aquas haurire cõspiceret, à bellorum conflictu remoueret: actumque est, ut trecenti uiri tantummodo qui stantes manibus aquas hauerunt, remanerent. Cum his Gedeon ad prælium pergit, eosque non armis, sed tubis, lampadibus, & lagenis armauit. Nam sicut illic scriptum est, accelas lapades miserunt inter laungunculas, & tubas in dextera, lagenas autem in sinistra tenuerunt: & ad hostes suos cominus uenientes, cecinerunt tubis, confregerunt lagunculas, lampades apparuerunt: & hinc tubarum sonitu, illinc lampadarum coruscatione terribi hostes in fugam conuersi sunt. Quid hoc est quod tale bellum per prophetam ad medium deducitur? An indicare nobis propheta studuit, quod aduentum redemptoris nostri contra diabolum, illa sub Gedeon duce pugnae uictoria designauit? Talia enim nimirum acta sunt, quæ quanto magis usum pugnandi transeunt, tanto amplius à prophetandi mysterio non recedunt. Quis enim unquam cum lagenis & lampadibus ad prælium uenit? Quis contra arma ueniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profectio fuerant, si terribilia hostibus non fuissent. Sed uictoria ista attestante didicimus, ne parua hæc quæ acta sunt perpẽdamus. Gedeon itaque ad prælium ueniens, redemptoris nostri signat aduentum: de quo scriptum est, Tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Hæc redemptor nostrum non solum opere, sed etiam nomine prophetauit. Gedeon namque interpretatur circumciens in utero. Dominus enim noster per maiestatis potentiam omnia circumplectitur, & tamen per dispensationis gratiam inter uterum uirginis uenit. Quid est ergo circumciens in utero, nisi quia omnipotens Deus Christus inter uterum uiuit per infirmitatis substantiam, & extra mundum per maiestatis potentiam? Madian uero interpretatur de iudicio. Non de uitio repellentis, sed de iudicio iuste iudicatis fuit: & idcirco de iudicio uocatur, quæ alieni gratia. Ut enim hostes eius repellendi essent destruendi, redemptoris iuste damnationis meritum etiam in uocabulo nominis trahunt: contra hos Gedeon cum trecentis pergit ad prælium. Solet in tricenario numero, plenitudo perfectionis intelligi. Quod ergo per interdictum tricenarium numerum designatur, nisi perfecta cognitio trinitatis? Cum his quippe Dominus noster aduersarios fidei destruit, cum his ad prædicationis bellum descendit: qui possunt diuina cognoscere, qui sciunt de trinitate, quæ Deus est, perfecte sentire. Notandum uero est, quia iste

iste trecentorum numerus in tau litera continetur, quæ crucis speciem tenet. Cui si super trāuerfam lineam, id quod in cruce eminet, adderetur, nō iam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorū numerus in tau litera continetur, & per tau literā sicut diximus, species crucis ostēditur: non immeritō in his trecentis Gedeonē sequētibz, illi designati sunt, quibus dictum est: Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucē suā, & sequatur me. Qui sequentes Dñm tanto uerius crucem tollunt, quanto acrius sese edomant, & erga proximos suos charitatis compassione cruciantur. Vnde per Ezechielem prophetam dicitur: Signa tau super frōres uirorum gementiū & dolentium. Vel certē in his trecentis, qui in tau litera continētur, hoc exprimitur, quod ferrū hōstis crucis ligno superetur. Ducti itaq; sunt ad fluium, ut aquas biberent: quicq; flexis genibus hauserunt, à bellica interdictione remoti sunt. Aquis namq; doctrina sapientiæ designatur. Stantis autem genu, recta operatio designatur. Qui ergo dum aquas bibunt, genu flexisse perhibentur, & à bellorum certamine prohibiti recesserunt: hi sunt, qui doctrinam cum rectis operibus non hauriunt. Qui uerō doctrinā fluentia ita hauriunt, ut nequaquam in prauis operibus carnaliter inflectantur, hi Christo dūce cōtra hostes fidei ad praeliū pergunt. Vadunt ergo cum tubis, cum lāpadibus, cū lagenis: atque iste, ut diximus, fuit ordo praeliādi. Cecinerunt tubis, intra lagenas autem sunt missæ lāpades: confractis uerō lagenis lampades ostense sunt, quarum coruscante luce, hostes territi in fugā uertuntur. Designatur itaq; in tubis clamor prædicantium, in lampadibus claritas miraculorū, in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe fecum dux nosfer ad prædicationis praeliū duxit, qui despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternerent, eorumq; gladios non armis, sed patientiā superarent. Armati enim uenerunt iūb dūce suo ad praelium martyres nostri, sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum prædicant: confrēgerunt lagenas, dum soluenda in passione sua corpora hostilibz gladijs opponunt: resplēduerūt lampadibus, dum post solutionem corporis miraculis coruscauerunt. Moxq; hostes in fugam uerli sunt: quia dum martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce ueritatis fracti: q; impugnauerunt, crediderūt. Cecinerūt ergo tubis, ut lagenæ frangerentur. Lagenæ fractæ sunt, ut lampades apparerent: apparuerunt lampades, ut hostes in fugam uerterētur: id est, prædicauerunt martyres, donec eorum corpora in morte soluerentur. Corpora eorū in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent: coruscauerunt miraculis, ut hostes suos ex diuina luce prosternerent. Et notādum, quod steterunt hostes ante lagenas, fugerunt ante lāpades: quia nimirum persecutores sanctæ fidei, prædicatoribus adhuc in corpore positis restiterunt. Post solutionem uerō corporum, apparentibus mi-

raculis in fugam uerli sunt: quia pauore conterriti, à persecutione fidelium cessauerunt. Intuēdum est etiam id quod illic scriptum est: quia in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt. Pro dextera enim habere dicimus, quicquid pro magno pensamus: pro sinistra uerō, quicquid pro nihilo ducimus. Bene ergo illic scriptum est, quod in dextera tubas, & in sinistra lagenas tenuerūt: quia Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam, corporum uerō utilitatē pro minimo. Quisquis enim corporis utilitatem plus facit quam gratiā prædicationis, in sinistra tubam, atq; in dextera lagenā tenet. Si enim priori loco gratiā prædicationis accenditur, & posteriori utilitas corporis: certum est quia dextris tubæ, & sinistris lagenæ tenentur.

DE ABIMELECH. CA/
put VI.

MORITUR Gedeon, & relinquit septuaginta filios: & unum nomine Abimelech, natū ex concubina: qui cōduxit sibi uiros uagos, & abierunt post illum: & intrauit in domū patris sui, & occidit fratres suos septuaginta uiros, super lapidem unum: & remāsit loatham iunior, quoniam abscondus erat, & cætera. Hoc factū si nihil propheticum indicaret, quid opus erat ut magnopere scriberetur, utrū Gedeon septuaginta filios, & multas uxores habuisset, sed & cōcubinam, de qua unum, & malum filiū suū peperisset: Et quod cum turpe factum sit, tunc etiā turpius esset, si hæc posteris ad exemplum in diuinis scripta uiderentur: nisi magnæ alicuius rei imaginem earum rerum gesta per typos & figuras ostenderent. Gedeon igitur, ut superius dictum est, typum Domini prætendebat. Plurimæ uxores eius, multæ sunt nationes, quæ per fidem Christo adhaeserunt. Septuaginta filij eius, septuaginta lingue sunt in hoc mundo diffusæ, in quibus per fidē filios sibi generaturus erat. Concubinam in hoc loco Synagogam uocat, quæ in nouissimis temporibus Antichristo creditura est: de qua Ioannes in Apocalypsi ait: Qui dicunt se ludæos esse, & non sunt, sed sunt Synagoga satanæ. De qua ultimis temporibus nequissimus filius, id est, Antichristus est generandus. Eritq; filius ancillæ, id est, Synagogæ illius peccatricis: quia qui peccatum, inquit, facit, seruus est peccati. hic inquam congregatis sibi impijs, sicut Abimelech fecit, regnum impie usurpabit. Interfectisq; nobilibz filijs, id est, his qui ex diuersis nationibz & linguis in Christum credentes, à Deo sunt generati, inducturus est persecutionē, ut penē omnes sanctos interficiat. Sed super septuaginta, inquit, fuit iunior filius, ex nobili matrimonio, qui se absconderat: hic ascēdit in uerticem mōtis Garizim, & exclamauit uoce magna ad populum Sichimorum, componēs eis parabolam. hic ergo iunior filius, qui fugitat ut gladium inimici euaderet, figura est residui populi Israēl, prædicante Helia extremis temporibus credituri, & Antichristi gladium euasuri. Ascendit, inquit, iste in uerticem

DE IEPHTHE ET FILIA E/
ius. Cap. VII.

in uerticem montis Garizim. Sed cur mōtem ascendit? Quia nec prophetare, nec persecutio nem Antichristi quisquam euadere potest, nisi prius in montem benedictionis, id est, in sublimitatem fidei ac uirtutū ascenderit. hic est enim mōs Garizim, qui à Moysē in benedictione deputatur. Itaq; cum ascendisset, eleuata uoce clamauit & dixit: Audite me uiri Sichem. Ierunt ligna, ut ungerent super se regem, dixeruntq; oliuæ: Impera nobis. Quæ respondit, Nūquid possum amittere pinguedinem meā, quæ diu utuntur & homines, & uenire ut inter ligna promouear? Dixeruntq; ligna ad arborem situm: Veni, & super nos accipe regnum. Quæ respondit eis: Nunquid possum deserere dulcedinem meā, fructusq; suauissimos, & ire ut inter cætera ligna commouear? Locuta sunt quæque ligna ad uitē: Veni, & impera nobis. Quæ respondit: Nunquid possum deserere uinū meum, quod lætificat Deum & homines, & inter cætera ligna commoueris? Cum ergo repudiata fuissent ligna syluæ ab oliuæ, & ficu & uite, uenerunt ad ramnum, ut eum sibi facerent regem. Sed prius uideamus cur oliuæ, ficus & uitis super ligna regnare noluerunt. Ligna quippe syluæ, homines esse uanos & uagos æterno incendio preparados. His ergo meritō noluit nec oliuæ nec ficus regnare, nec uitis: quia minime merebatur. Oliuæ enim gratiam spiritus sancti, & unctionem pacis significat: ficus autē sacra legis imaginem habet, sicut in Euāgelio scriptum est: Quidā paterfamilias in uinea sua plantauit ficum. Quis paterfamilias nisi Deus, qui familiæ suæ, id est, omnium credentium pater est? Plantauit ergo uineam, id est, populum: quia uineam ex Aegypto transtulisti. In hac uinea plantauit ficum: hoc est, in populo suo posuit legem. Quæ lex primitiuū populum, sicut ficus grossus, aridos & inutiles deiecit in terrā, & postea alios fructus generauit: id est, populum Christianorum, quem ad debitam Euangelicæ disciplinæ maturitatem & suauissimā pinguedinem Christi, cū gloria & honore perduxit. Sed uitis, inquit, noluit regnare in eis. Uitem autē Saluatoris nostri typum habere manifestum est: sicut in Euāgelio ait, Ego sum uitis uera. Igitur quia iam in reprobam sensum, sicut Apostolus dixit, futurus est populus ille, qui Antichristo est seruiturus, quem ligna syluæ appellat: & necesse est ut credat mendacio, id est, Antichristo, quia ueritati Christo noluit credere: ideo & ad regno uitis, id est, Christi, & ab oliuæ, id est, spiritus sancti gratiā, & ficu: id est, diuinæ legis dulcedine reprobatus uenit ad ramnum. Ramnus enim genus rubi est, quam uulgō senticem uersinam appellant, asperum nimis & spinosum: per quod meritō typus Antichristi significatur, qui omni asperitate & esseritate humanum genus est uastaturus. Sed exiit, inquit, ignis de ramno, id est, iniquitas de Antichristo: & omnes qui in eo con-

fidunt, cum ipso pariter deuorabit.

DE SAMSON, ET ACTIBVS
eius. Caput VIII.

SAMSON autem quondam Domini Nazareus, habet quidem typum Christi. Primum quod ab angelo natiuitas eius annunciat, deinceps quoniam Nazareus dicitur, & ipse liberauit Israēl de hostibus. Postremo quod tēplū illorum subuertit, & perierunt multa milia hominum, qui illum illuserant. Natiuitas istius Samson, quæ per angelum nunciatur, similitudinem habet primum prophetarum, qui natiuitatem Domini secundum carnem annunciauerunt: deinceps etiam angelis, qui ad Mariam loquuntur, dicens: Maria inuenisti gratiā ante conspectū Domini, & accepisti in utero, & paries filium, & uocabitur nomen eius Emanuel. Hic enim saluum faciet populū suum à peccatis eorum. Samson autem interpretatur sol. Sed quia & redemptor noster sol appellatur, audi ipsū Dominum Iesum p prophetā eo nomine uocari: Orietur uobis sol iusticiæ, & sanitas in penis eius. Verē enim hic sol iusticiæ est: qui omnium credentiū mentes celesti munimine clarificat: hic uerē Nazareus est, & sanctus Deus, cuius in similitudinem ille Nazareus est nuncupatus. Iste ergo cum tenderet ad mysterium nuptiarum, leo rugiens occurrit ei. Sed quis primum erat in Samson obuium leonem necans, cum petendæ uxoris causa ad alienigenas tenderet, nisi Christus, qui ecclesiā uocaturus ex gentibus, uincens diabolum dicit: Gaudete, quia ego uici mundum: Quid sibi uult, ex ore eius dē leonis occili fauus mellis extractus, nisi quia ut conspicimus lege ipsas terreni regni, quæ aduersus Christum fremuerunt, nūc iam perēpta feritate dulcedini Euangelicæ prædicandæ etiā munimina

munimina præbent: Item quid in semetipso ex-
 presit, quod paucos quidē dum uiueret intere-
 mit, destructo autem templo hostes multos cū
 moreretur occidit: Quia nimirū Dominus ab
 elatione infidelitatis paucos cum uiueret, plu-
 res uerò cum templum sui corporis solueretur
 extinxit: atq; elatos ex gentibus, quos uiuēdo
 sustinuit, simul omnes moriendo prostrauit. Iā
 reliqua eius quod ei mulier subdola caput rase-
 rit, & Allophilis illudendum tradiderit: quōd
 captiuatus, quōd cæcatus, quōd ad molam de-
 putatus est, in his non Christus, sed illi figuran-
 tur qui solo tātummodo in ecclesia Christi no-
 mine gloriantur, & malis actibus iugiter impli-
 cantur. Vir enim sensus rationalis intelligitur,
 caro autem quasi in typo mulieris accipitur. Si
 enim mulier, id est, carni nostræ blandiente li-
 bidine, uel reliquis malis operibus consenserit
 mus: gratiam spiritus, quæ Nazarei crine signi-
 ficatur, nudati expoliatur atq; decipimur. Ita
 enim superbis & peccatoribus uiolata Christi
 gratia, sicut Samson incisa coma diabolus il-
 ludit. Sed quid est quod Samson ille ab Allo-
 philis captus, postquā oculos perdidit, ad mo-
 lam deputatus est: Quia nimirum maligni spi-
 ritus postquam tentationum stimulis intus a-
 ciem contemplationis effodiunt, foris hominē
 in circuitu laborū mittunt. Quod si aliquando i-
 dem homo agendo pœnitentiā redeat, illi ue-
 lut coma reducitur: id est, gratia refluente,
 reparatur ad salutem. Deinde cupiditatis ac lu-
 xuriae subuersis columnis uictores hostes
 deijcit, & reparato certamine in si-
 nem fortissimē de demoni-
 bus triumphabit.

EXPLANATIONIS IN LI-
 brum Iudicum, finis.

Venerabilis Bedæ pres-
 byteri, Quæstionum su-
 per librum Ruth, ex
 dictis patrum, Dia-
 logus.

IDEAMVS nūc de Ruth. 50
 habet enim ista typum eccle-
 siæ. Primum quod alienige-
 na est ex populo gentili, quæ
 relicta patria & omnib. quæ
 illius erant, uadit in terram
 Israel: & cum prohiberet illā
 focus sua pergere secum, perseverabat dicēs,
 Quocunq; perrexeris pergam. Populus tuus,
 populus meus: & Deus tuus, Deus meus. Quæ
 te morientē terra susceperit, in ea moriar. Quæ
 uxor sine dubio typum in illa fuisse ecclesia ma-
 nifestat. Sic enim ecclesia ex gentib. ad Domi-
 num conuocata, relicta patria sua, quod est ido-

latria, & omiſſa uniuersa conuersatione terre-
 na: proficitur Dñm Deum suum esse, in quem
 sancti crediderunt, & illuc se ituram, ubi caro
 Christi post passionē ascendit, & ob eius nomē
 in hoc seculo pati usq; ad mortem, & cum san-
 ctorum populo, patriarchis scilicet, prophetis,
 cōsociandam. De quorū societate q̄ sanctis ex
 stirpe Abrahæ uenientib. consociaretur, Moy-
 ses in cantico ostēdit dicens: Latamini gentes
 cum plebe eius. Id est, uos qui ex gētibus estis
 credituri, cum illis qui primi electi sunt æterna
 letitia exultate. Ingressa autem Ruth cū focru
 sua in terram Israel, ob merita obsequiorū suo-
 rum prouidetur, ut homini coniungeretur, ex
 Abrahæ stirpe uenienti. & primū quidem huic
 quem ipsa propinquum magis esse credebat: q̄
 negat se posse illi nubere offerit: & recedente il-
 lo per testimoniū decē maiorum, Booz illi con-
 iungitur, & ab ipsis decē seniorib. benedicitur:
 quia prior ipse ex cognatis cōfiteretur, se eidē nu-
 bere posse. Hoc loco Ioannis baptistæ figuram
 ostendit existimamus. quia cum ipse Apostolo
 Christus putaretur, & interrogaretur q̄s esset:
 nō negauit, sed cōfessus est dicēs, Christū se nō
 esse. Et perseverantib. his qui misī erāt, & inq̄-
 rentibus quis esset: respondit, Ego sum uox cla-
 mātis in deserto. Nouissimē etiā consistetur de
 Dño ipse dicens: Qui habet spōsam, spōsus est.
 De autē amicū spōsi manifestat, cū adiecit: Ami-
 cus autē sponsi est qui stat, & audit eū, & letatur
 propter uocē sponsi. hunc ergo Christū existi-
 mabant: quia Christum in die uisitationis suæ
 uenisse non intelligebant. Est quippe ecclesiæ
 sponsus, qui propheticis uocibus est ante p̄mis-
 sus, sed sicut ille propinquus negauit, & postea
 Ruth iungitur Booz: ita Christus, qui uere spō-
 sus ecclesiæ est, quem prophetarum omniū ora-
 cula cecinerant, dignatus est ecclesiā assumere
 & ex omnibus gentibus per totam orbem ter-
 rarum Deo patri innumeros populos offerre.
 Quod uerò ex calciat se cognatus ille, ueterum
 consuetudo erat, ut si sponsam sponsus repudia-
 re uellet, discalcietur ille. & hoc esset signum
 repudij. Proinde ex calcari iubetur, ne ad ec-
 clesiam quasi sponsus calcietur accederet. hoc
 enim Christo seruabatur, qui uerus sponsus ē-
 rat. Decem autē maiorum natu benedictio: hoc
 ostendit, in nomine Iesu omnes esse gentes sal-
 uādas ac benedicēdas. Iota enim apud Græcos,
 decē significat. Quæ prima litera nomē Dñi Ie-
 su summopere scribit. Quæ res, ut diximus, oēs
 gētes per ipsum saluādas ac benedicēdas esse
 demōstrat. Nec dubitet ergo quisquā, hęc ut di-
 cta sunt, credere: cū uideat uniuersa, & ab initio
 figuris antecedentib. præcurrisse. & p̄ aduentū
 Dñi manifeste adimpleta sic esse, & quæ super-
 sunt hoc modo pficiēda in ueritate, cōsonatib.
 omnib. & uocib. & figuris sacrarū scripturarū:
 q̄ adimpleuit is q̄ pollicitus est p̄ filiū suū Iesū
 Christū Dñm, regē & Saluatōrē nostrū, cum q̄
 est illi gloria & honor in secula seculorū, Amē.

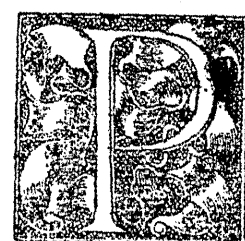
EXPLANATIONIS IN LI-
 brum Ruth, finis.

VENERA-

Venerabilis Bedæ pres-
 byteri, Quæstionum su-
 per librum primum Re-
 gum, ex dictis patrum,
 Dialogus.

DE NATIUITATE

Samuelis. Caput I.

DE NATIUITATE
 Samuelis. Caput I.
 OS T librum Iudicū sequi-
 tur liber Regum. Et aspice tē-
 pora. Primo Iudicū, postea
 Regum: sicut erit primo iudi-
 cium, deinde regnum. In qui-
 bus quippe tēporibus, mul-
 tis & uarijs modis sacramen-
 ta Christi & ecclesiæ reuelantur. Nam ab ipso
 exordio Regum commutatum sacerdotium in
 Samuele reprobato Heli: & commutatum re-
 gnū in Dauid, reprobato Saule, exclamauit p̄-
 nunciari nouum sacerdotium nouumq; regnū
 reprobato ueteri q̄ umbra erat futuri, in Do-
 mino Iesu Christo uenturum. Nonne ipse Da-
 uid cum panes propositionis māducauit, quos
 non licebat manducare, nisi solis sacerdotibus
 in una persona utrunq; futurū, id est, in uno Ie-
 su Christo regnum & sacerdotium figurauit:
 Itaq; ipsa Samuelis sacerdotis successio, nouū
 ut predictum est, & sempiternum sacerdotium
 præfigurabat, qui est Christus Iesus: Heli sacer-
 dote reprobato, id est, Iudaico sacerdotio ab-
 iecto. Mater quoq; ipsa Samuelis, quæ prius fu-
 it sterilis, & posteriori fecunditate lactata, cu-
 ius etiam nomen Anna, id est, gratia eius inter-
 pretatur, ipsam religionem Christianā, ipsam
 postremō Dei gratiā significat: qua nobis Chri-
 stus oritur, ipsam quoq; ecclesiam, quæ olim ste-
 rilis, nunc fecunda in Dei laude lactatur.
 Quæ nihil aliud in cantico suo prophetare ui-
 detur, nisi mutationem ueteris testamenti: uel
 sacerdotij, in nouum testamentum: uel sacerdo-
 tium, qui est Christus. Nisi forte quis dicat, ni-
 hil Annam prophetasse, sed Deum tantummo-
 do propter filium impetratum, exultanti præ-
 dicatiōe laudasse. Quid ergo sibi uult quod ait,
 Arcum potentum fecit infirmum, & infirmū ac-
 cincti sunt uirtutes: Pleni panib. minorati sunt,
 & esurientes transierunt terrā: quia sterilis pe-
 perit septem, & foetosa in filijs infirmata est:
 Nunquid ipsa septem peperit, quamuis sterilis
 fuerit: Vnicum habebat, quando ista dicebat:
 sed nec postea septē peperit siue sex, quib. septi-
 mus esset ipse Samuel, sed tres mares, & duas
 fœminas. Deinde in illo populo, cum adhuc ne-
 mo regnaret, quid in extremo posuit: Dat uir-
 tutem regibus nostris, & exaltabit cornu Chri-
 sti sui. Vnde hęc dicebat, nisi prophetabat: Di-
 Bedæ tom. 8.

cit ergo ecclesia Christi, ciuitas regis magni,
 Gratia plena, prole fecunda: dicit q̄ tanto ante
 de se prophetatum per huius pię matris affectū
 agnoscit. Confirmatum est cor meum in Domi-
 no, & exaltatum est cornu meum in Deo saluta-
 ri meo, & cetera. Interea Samuel erat ministras
 in templo Dei, accinctus ephod. Porro filij He-
 li diuina sacrificia nescientes, peccabant corā
 Domino: & deridebāt per eos multi sacrificiū
 Dei. Vnde & Heli sacerdos pro eorum iniqui-
 tate dānatus est, quod eos peccantes minus se-
 uera animaduersione plectebat miserimos: &
 quidē coercuit & corripuit, sed lenitate & man-
 suetudine patris, non seueritate & autoritate
 pōtēsticis. Quæ sentētia discāt sacerdotes, quo-
 modo ipsi propter peccata filiorum: id est, pro-
 pter scelera puniantur. Quicq; etiam quamuis
 sancti sint, culpa tamē subditorum eisdem si nō
 corceatur, reputatur.

DE PROPHETA AD HELI DE-
 stinato. Caput II.

VENIT autem propheta Dei quidam ad He-
 li sacerdotem, & dixit ei: Hęc dicit Domi-
 nus, Nunquid nō aperte reuelatus sum domui
 patris tui, cum esset in Aegypto in domo Pha-
 raonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Isra-
 el mihi in sacerdotē, ut ascēderet ad altare meū,
 & adoleret mihi incensum, & portaret ephod
 coram me: & dedi tibi & domui patris tui om-
 nia de sacrificijs filiorū Israel: Quare ergo calce
 abiicisti uictimam meam, & munera mea quæ
 præcepi ut offerretur in templo, & magis hono-
 rasti filios tuos quam me, ut commederetis pri-
 mitias omnis sacrificij Israel populi mei: pro-
 pterea hęc dicit Dñs Deus Israel: Loquēs locu-
 tus sum, ut domus tua & domus patris tui mi-
 nistraret in conspectu meo usq; in sempiternū.
 Nunc autē dicit Dominus: Absit hoc à me Sed
 quicumq; glorificauerit me, glorificabo eum: q̄
 autem contempnunt me, erunt ignobiles. Ecce
 dies ueniunt, & præcidam brachium tuum, &
 brachium domus patris tui: ut non sit senex in
 domo tua, & uidebis æmulam tuam in templo
 in uniuersis prosperis Israel. Quæ propheta de
 mutatione sacerdotij non est in Samuele com-
 pleta, sed in Dño Iesu Christo extitit adombra-
 ta. Nam post Samuelem prophetam, postea
 sacerdotes fuerunt de genere Aaron, sicut Sa-
 doch & Abiathar, regnante Dauid, & alij dein-
 cepti, antequam tempus ueniret, quo ista de sa-
 cerdotio mutando per Christum effici oportet
 bat. Nam cum diceret, Loquēs locutus sum, ut
 domus tua, & domus patris tui ministraret in
 conspectu meo usq; in sempiternum: nunc autē
 dicit Dominus, Absit hoc à me: sed quicumque
 glorificauerit me, glorificabo eum. qui autem
 contempnunt me, erunt ignobiles. ecce isti sunt
 dies, qui prænunciati sunt, iam enim uenerunt.
 Nullus enim sacerdos est secundum ordinem
 Aaron. Nam & illud quod tibi sequitur, Suscita-
 bo mihi sacerdotem fidelem: de Christo Iesu
 noui testamenti uero sacerdote dicitur. Qd̄ ue-
 rō adiūgitur: Et erit, qui remāserit in domo tua,
 q̄ ueniet

ueniet ut oretur, p eo: nō proprie dicitur de do-
mo huius Heli, sed illius Aaron, de quo usq; ad
aduentū Christi homines remāserunt. De q; ge-
nere etiā huc usq; nō desunt q; cōuertātur. De q;
bus alius propheta dixit: Reliq; saluæ fiet. Vn-
de & Apostolus: Sic ergo, inquit, & in hoc tēpo-
re reliquie secundū electionē gratie saluæ factæ
sunt. De talib; em̄ res dūis bene intelligitur esse
q; dicitū est: Qui remanserit in domo tua, ueniet
ut oretur p eo, pfectō q; credit in Christū, sicut
temporib; Apostolorū, ex ipsa gente primi ue-
nerūt & crediderunt. Neq; nūc desunt, qui licet
rarissimē, tū credāt: ut impleatur in his, q; hic
homo Dei locutus est. Qd̄ uerō cōtinuō secutus
adiunxit, Et offeret numum argenteū, & tortā
panis: quid per numū argenteū, nisi oris cōfesa-
tio designatur, quæ sit credentib; ad salutē? Ar-
gentū em̄ pro eloquio poni solet, psalmista te-
stante, ubi canitur: Eloquia Dñi, eloquia casta:
argentū igne examinātū, probatū terrę, purga-
tū septuplum. Ergo dicit iste qui uenit, Dimitte
me obsecro ad unā partē sacerdotālē, ut come-
dā buccellā panis. Sacerdotalem partē corpus
Christi, i. ecclesiā dicit, cuius plebs ille sacerdos
mediator Dei & hominū homo est, Christus Ie-
sus. Cui plebi dicit Apostolus Petrus: Plebs san-
cta, regale sacerdotiū. In hac parte sacerdotālī,
postulat comedere buccellā panis. Quibus uer-
bis ipsum sacrificiū Christianorū eleganter ex-
pressum est, de q; dicit sacerdos ipse: Panis quē
ego dabo, caro mea est pro mundi uita. ipsum est
quippe sacrificiū, non secundum ordinē Aa-
ron, sed secundum ordinem Melchisedech.

DE ARCAE CAPTIVITATE.

Capit III.

igitur posteaq; hæc in figura mutationis uete-
ris testamenti a propheta illo p̄nūciata sunt
ad Heli, offenso Dño ab Israel intruxerūt aciē
Philistei cōtra eos: tollunt autē Israelitę arcā ad
stationē suā, & capta est ab hostib; arca. Ipsi q;
non solū uicti sunt, & in fugā uerū, immō etiā
magna strages facta est occisorū. Nō nihil tamē
futurorum hoc significat res gesta. Prophetice
em̄ arca illa ab alienigenis capta, indicabat te-
stamentū Dei transiurū ad gentes. Quādo em̄
nūciatū est Heli sacerdoti captā iussisse arcam
Dñi, cecidit de sella, & mortuus est: trāseūte ar-
ca Dñi ad gentes, perijt atq; interiit sacerdotiū
Iudaeorū. Duo quoq; filij Heli corruerūt, quorū
unius uxor uiduata, & mox in partu mortua est
ppter eandē perturbationē. Quo euidē signo
p̄figuratū est, post extinctū sacerdotiū Iudgo-
rū, carnalē interiisse synagogā, illi carnaliter ad-
hærentē. Prostratoq; Heli de sella p̄tificis, Iu-
daeorū sedē habere uacūā, & gloriā sacerdotij,
regniq; extinctam. Sed quid est, quod dum po-
suerunt Philistij arcam Dñi in tēplo, Dagōis
Dei sui intrauerūt templū, & inuenerunt Deū
suū prostratū atq; cōfractū, caput quoq; eius ac-
dūz manus abscissa erat. Statim em̄ ut testamē-
tū Dñi peruenit in gentib; confestim idola quæ
deceptum possidebāt orbē, destructa sunt, om-
nisq; error simulacrorū corruis, p̄sentia Dei

ferre nō sustinens. Nā in manib; Dagon præci-
sis, opus idolatriæ amputatur: & in capite eius
superbia diaboli abscissa significabatur, a q; inti-
tū peccati fuit. Quod uerō in limine, ut certū
scilicet præfinitūq; suæ idolatrię finē agnosce-
ret. Limes enim finē itineris significat, etiam &
illud ad magnā pertinet significationē, in ipsa
ruina Dagon Dei sui atq; fractura, q; dorsum il-
lius solū inuenerūt, fractis omnib; mēbris. Dor-
sum quippe, fugā significat. Quicunq; enim fu-
giunt, persequentib; dorsum dāt. Vnde & scri-
ptū est de hostib;. Qm̄ pones eos dorsum. Vbi
sunt idola: Perierunt. & si aliqua remanētia ab
aliquibus absconduntur, fugerūt. Quod aut per-
cussī sunt in posteriora hi qui arcā Dei captiua
uerūt, hæc poena signū uidetur: quia si q; suscepe-
rint testamentū Dei, & posteriora uitæ dilexe-
rint, ex ipsis iustissimē cruciabitur: q; sicut A-
postolus dicit, existimare debēt sicut iterora.
Qui em̄ sic assumūt testamentū diuinū, ut in po-
steriora respicientes, ueteri se uanitate nō exu-
ant: similes sunt hostib; illis, qui arcā testamenti
captiua iuxta idola sua posuerunt: & illa quidē
uetera etiā nolentib; cadunt: quia omnis caro
scēnū, & claritas hominis ut flos scēni. Aruit foe-
nū, flos decidit: arca autē Dñi manet in æternū,
secretū testamentum regni cœlorū: ubi est æter-
nū uerbū Dei. Vaccæ autē ille Allophilorū arcā
Dei gestātes, figurā sanctorū renūciantū secu-
lo designauerunt, q; nullū delictū fugū traxerūt.
Nā sicut ille pignorū affectib; a recto itinere mi-
nimē digressi sunt: ita sancti mundo renūciantes
parente obtentu, nō debent a bono præpedi-
ri propolito: sicut & Moyses ait, Qui dicit pa-
tri suo & matri, Nescio uos & fratrib; suis, igno-
ro illos, & nescierunt filios suos: hi custodierūt
testamentū Dei, & præcepta eius seruauerūt.
Iudicia tua Iacob, & legē tuā ò Israel. Ille em̄ scē-
re Deū famularius appetit, q; p amore pietatis
eius nescire desiderat, q; cūq; carnaliter sciuit.

DE SACRIFICIO SAMVELIS, ET

lapide adiutorij. Cap. IIII.

Samuel aut post mortem Heli regebat Israel.
Congregato autem omni populo, exclama-
uit ad Dominum pro Israel, & exaudiuit eum.
& cū offerret holocaustū, accedentib; alienige-
nis ad pugnā contra populū Dei, in tonuit Dñs
super eos, & cōfusi sunt, & offenderunt coram
Israel, atq; superati sunt. Tūc assumpsit Samuel
lapidē unū, & posuit eum inter Masphat & Si-
celech: & ut interpretes LXX. translulerunt, in-
ter Masphat nouā & ueterē, & uocauit nomen
eius lapis adiutorij, & dixit: Vsq; huc auxilia-
tus est nobis Deus. Masphat interpretatur intē-
tio. Lapis ille adiutorij, materas est Saluatoris,
per quem transeundū est a Masphat uetere ad
nouam, id est, ab intentione quę expectabatur
in carnali regno, quod erat beatitudo falsa car-
nalis: ad intentionē, quę per nouū testamētū
expectabatur in regno cœlorum. ubi est beati-
tudo uerissima spiritualis, qua nihil est melius.
Huc usq; auxiliatur Deus. Iste Samuel inuoca-
uit nomen Domini, & exaudiuit eum Deus,
& in

& in tempore mensis pluuia impetrauit. Pluuia
enim in sanctis scripturis uerba sunt Euar yelij,
siue legis: sicut & Moyses dicit, Expectetur si-
cut pluuia eloquiū meū, & descendant sicut ros
uerba mea. hanc igitur pluuia dedit mūdo Chri-
stus in tēpore mensis. i. quādo gentes colligi o-
portebat: ut sicut frumentum in horreis, sic in-
tra ecclesie sinum cōgregarentur. Iudicauit autē
Samuel Israel omnib; diebus uitæ suæ, fuerūtq;
usq; ad eum Iudices, & principes super Israel.
Porro filij Samuel declinauerūt post auariciā,
& accipiebant munera, & tā iniqui iudices ex-
titerunt, ut populus nequaq; ferēs regē, sibi in
similitudine cæterarum gentium postulare.

VNCTIO SAULIS REGIS. CAP. V.

Quibus dedit Deus Saul regem, ungiturq;
iubente Dño prior a propheta in regnū.
Qui & ipse quidē in id q; unctus est, imaginem
Christi portauit. Vnde & beatus David & ipse
Christus nūcupatus, ait ad eū q; se sūxerat Saul
occidisse: Quomodo nō timuisti in hincere manū
tuā in Christū Dñi: hinc est q; ab humero & sur-
sum Saul supeminebat omnib;. quia caput no-
strum sursum est, q; est Christus. In id autē q; re-
probatus postea & reiectus est succedere in re-
gno David: populi ut prædictū est, Israel psonā
gestauit, qui populus regnū adeptū erat amissu-
rus, Christo Domino nostro per nouū testamē-
tum nō carnaliter, sed spiritualiter regnatura.

DE IEIUNIO INDICTO A SAU-

le. Caput VI.

Iste aut Saul dū pergeret dimicaturus aduer-
sus Philistijm, indixit cūcto exercitui ieiuniū
quo usq; reueteretur a p̄lio, sed Ionathas fili-
us eius uidens in superficium agri mel, extēdit
summitate uirgę, & intinxit in saū mellis, & quā-
stauit, & illuminati sunt oculi eius. Nō utiq; ad
uidendū illuminati, q; antea uidebat: sed ad dis-
cernendū, quia uetita tetigerat. Tunc enim ca-
sus ille, sicut & Adam fecit attentū & reddidit
quibus consulum. Quo facto admonetur, oēs ille-
cebras uoluptatū in seculo debere cōtemnere
is q; Deo nititur militare. Nā nō potest cōtra Al-
lophilos spirituales. i. aduersus principes tene-
brarū harū uirib; armisq; pugnare, q; adhuc hu-
ius mundi negligit dulcedinē declinare. Mel e-
nim distillant labia meretricis, q; est delectatio
uoluptatis carnalis. De quo putatur iuxta my-
sticos intellectus, hunc gestasse Ionathan, & for-
te deprehensum uix precibus populi liberatū.

DE AGAG REGE SERVATO, ET A

Samuele interfecto. Cap. VII.

Istius iterū Saul præliū aduersus Amalech, &
interfectis cūctis hostib; pepercit Agag regi:
nec uoluit disperdere oīa iuxta præceptū Dñi,
irasciturq; ei Dñs. Veniens autē Samuel sumpsit
gladiū, & in frustra cōcidit Agag. Quādo legūt
quidā in scripturis, q; sancti nulli hostiū parcūt,
efficiuntur crudeles. & humanū sanguinē sitien-
tes dicūt, q; & iusti ita perculserunt hostes, ut
nō relinqueretur ab his q; saluus fieret: & nō in-
telligunt in his uerbis adumbrari mysteria, &
hoc magis nobis indicari, ut pugnantes aduer-

sus uitia, nullū penitus ex his relinquere debea-
mus, sed oīa interimere. Nā si peccamus, repu-
tari nobis in culpam potest, sicut reputatum est
Saul, q; seruauerat triuū regē Amalech. Non e-
nim quisq; iustus manebit, si aliquid adhuc pec-
cati in semetipso seruauerit, sicut Saul: at uerō
sancti in figura Samuelis ita sequuntur super hos-
tes suos, id est, super uitia peccatorū, ut nō per-
mittant relinqui aliquid peccatū impunitum.

DE ARREPTIONE SAUL A SPI-

ritu maligno. Cap. VIII.

igitur recedete Saul a Dño propter inobediē-
tiā, arreptus est maligno spiritu a Dño. Irrue-
bat enim malignus spiritus Dñi in eo. Si Dñi,
cur malus? Si malus, cur Dñi? Sed duobus uer-
bis cōprehensa est hæc sentētia, & in Dño po-
testatē iustā, & in diabolo uolūtātē iniustā. Nā
idem spiritus malus per nequissimā uolūtātē,
& idē spiritus Dñi p iustissimā potestatē. Inde er-
go spiritus Dñi appellatus est diabolus ppter
mysteriū, quia omnib; etiā spiritib; malis bene-
uitur Deus, uel ad dānationē quorundā, uel ad
emendationē, uel ad p̄bationē. & quāuis mali-
gnitas a Dño nō sit, potestas tamē nō nisi a Deo
est. Sic & alibi dicitur est sopor Dñi, qui occupa-
uerat milites eiusdē Saul, cū David hastā & scy-
phū abstulisset a capite dormiētis. Nāq; sopor q;
tunc homines apprehēderat, nutu Dei erat in-
fusus, ne David serui eius in eo loco p̄sentia
fētiretur. Dicitur ergo spiritus Dñi malus, hoc
est minister Dei ad faciendū in Saul, q; eū patii i-
dex omnipotentissimus iudicabat. Qm̄ spiritus
ille uoluntate qua malus erat, nō erat Dei: crea-
tura uerō qua cōditus erat & potestate q; nō sua
sed Domini omnī eq̄tate acceperat, Dñi erat.

DAUIDIS VNCTIO. CAP. IX.

Itaq; saule ppter inobediētiā rephato, mit-
tit Dñs Samuel ad Heli, & sumpto cornu olei
unxit in regē David. Sed uideamus eundē Da-
uid quomodo Christū ppheticē significauerit.
David enim interpretatur manu fortis, siue de-
siderabilis: & quid fortius leone illo de tribu lu-
da, quicquid mundū, & qd desiderabilius illo de q;
dicitur, Veniet desideratus cunctis gentib;. Vn-
gitur iste David in regnū futurū, denūcians p
unctionē illā Christū, Christus enim a chrisma
te appellatur. David namq; ab officio pastora-
li pecorū, ad hominū regnū trāfertur. Dicitur
autē David ipse Iesus, ab ouib; Iudaicæ plebis ab-
latus, in regno gētiū trāslatus est. in Iudaicā em̄
plebe nō est Christus modo: ablatus est inde,
nunc gentiū greges pascit. Erat autē David in cā-
ticis musicis eruditus. In d' uersorū em̄ sonorū
rationabiles moderatosq; cōcentus, concordī
uarietate cōpactā ordinatq; ecclesie insinuat
unitatē. q; uarijs modis quotidie resonat, & sua
uitate mystica modulatur. Iste adhuc puer in cē-
thara suauiter immō fortiter canēs, malignum
spiritū q; operabatur in Saule, cōpescuit: nō q;
citharę illius tanta uirtus erat, sed q; figura cru-
cis Christi, quę de ligno & extensione neruorū
mystice gerebatur, ipsaq; passione q; cātabatur,
iā tunc spiritus demonis opprimebatur. Leonē

quod & uersum David idem necauit: uersum uide-
 licet diaboli, leone Antichristi: alterum nunc
 hominibus. latenter insidiantē, alterum in posterum
 manifestissimē sequentē. Iste David in prelio gi-
 gantē superauit, cū aduersus populū Dñi alie-
 nigenā dimicaret. Prouocauit superbia humili-
 tatē, puocauit diabolus Christū. Accepit arma
 bellica sanctus David, ut aduersus Goliā pce-
 deret, hęc arma p gratē, & paruā staturā corpo-
 ris portare nō ualuit. Abiecit onerātā, accepit
 quinque lapides de flumine, & posuit in uase pa-
 storali. his armatus pcessit, & uicit. hoc quidē
 ille David. Sed si mysteria pscrutemur, in Da-
 uid intelligitur Christus, qui tēpus reuelatiōis
 noui testamēti inlinuādē, & cōmendādē gratiā
 prouidens, arma deposuit, quinque lapides tulit.
 Deposuit ergo corporalia sacramēta legis, que
 nō sunt imposita gentib. Deposuit q̄ non obser-
 uamus, sed tamē ad aliquam significatiōē prae-
 missa & posita intelligimus. Deniq; hęc arma
 deposuit, tanq̄ onera sacramentorū ueteris le-
 gis, & ipsam legē accepit. Quinq; enim lapides
 quinque libros Moysi significant. Tullit ergo il-
 los quinque de flumine. i. de seculo. Labitur enim
 mortale seculum: & preterfluit, quicquid uenit in
 mundū. Erant enim in flumine tanq̄ in populo
 illo. Primo lapides erant illic inutiles, & uacua-
 biles, nihil proderāt: transibāt super fluuios. Sed
 qd̄ fecit David? Vt lex illa utilis esset, accepit
 gratiā. Lex enim sine gratiā impleri nō potest.
 Plenitudo enim legis charitas. Quia ergo gra-
 tiā fecit impleri legē, significatur autē gratiā la-
 te: hoc est em̄ in carne gratuitū, ubi mater non
 querit accipere, sed satagit dare, hoc mater gra-
 tis dat, & cōtristatur, si delit q̄ accipiat. Quomo-
 do ergo ostēdit David legē, sine gratiā operari
 nō posse, nisi cū illos lapides quinque, quib. signi-
 ficabatur lex in libris quinque, q̄s cōiungere uo-
 lens gratiā, posuit in uase pastorali. quo lac mul-
 gere cōsueuerat. His armatus processit aduer-
 sus Goliā superbū, se factantē, de se presumentē.
 Tullit unū lapidē, & deiecit diaboli. In fronte
 percussit & cecidit, & eo loco corporis, ubi signū
 Christi non habuit. Hoc quoq; licet attendas.
 Quinq; lapides posuit, unū misit. Quinq; librile
 ei sunt, sed unitas uicit. Plenitudo enim legis,
 charitas, ut ait Apostolus: sufferentes inuicē in
 dilectione, studentes seruare unitatē spiritus, in
 uinculo pacis. Deinde illo deiecto atq; percusso,
 gladiū eius abstulit, & inde caput illius abscidit
 & hoc facit noster David. Deiecit diaboli de su-
 is, quando credunt magis in eū, quos ille in ma-
 nu habebat, & de quibus cæteras animas truci-
 dabat. Cōuertunt linguas suas cōtra diaboli, &
 sic Goliā de gladio suo caput inciditur.

DE CERTAMINE DAVIDIS ET GOLIATH.
 Philistei, ubi Saul Davidi p centū p̄cipiis Philisti-
 norū filiā promittit cōnubium. Cap. x.

Interea David uictoria animum Saul regis of-
 fendit, indignantis q̄ sibi in mille, & David in
 decē milibus conclamantiū publice gratulatio-
 nis ora insonarent. hinc inuidia Saul, & semen
 odiorū aduersus David. Quē dissimulator cal-

lidus ut sine insidijs suis posset offerre discrimi-
 ni, statuit eum Michol filiā suā nuptijs alligari,
 si centū sibi Allophilorū p̄cipitia uictor affer-
 ret: p quibus cētū, ducēta dedit illi. & unde cre-
 ditur regio perire uoto, inde actus est glorioso
 ri tropheo: ita & Iudej dū cōtra uolūtāt em Dei
 Christū interficere nituntur, per id salutē gētū
 egerunt, per quod crediderūt extinguere. Qd̄
 uerō David prius alienigenarū p̄cipitia attu-
 lit, & sic denuo filiā Saul nuptijs hāsit: significa-
 bat q̄ Christus nō prius synagogā cōnubio suo
 spōderet, nisi antea gloriosus in gētū fieret. Pri-
 us enim in nationib. refecauit carnis pollutio-
 nē, & postea copulatus est Synagoga. Postq; e-
 nim licet scriptū est introierit plenitudo gētū,
 tunc omnis Israel saluus fiet. Dupla autē. i. ducē-
 ta p̄cipitia attulit, siue pro Iudejs & gentib. ac-
 quisitis: siue quia maior est numerus acquisi-
 tionis populi gentium, quā creditiū Iudeorū.

DAVID CANENS SPIRITVM IMMVN-
 dum a saule repellit. Cap. XI.

AVxit deinde odiū Saul aduersus David in-
 tantū, ut rex ob medelā sui spiritus David
 ex more psallentē, iaculo conaretur confingere.
 Sed qd̄ est q̄ dū Saulē spiritus aduersus inuade-
 ret, apprehēsa David cithara eius uesaniā miti-
 gabat: Per Saulē itaq; Iudeorū elatio, p David
 autē humilitas Christi significatur. Cū ergo Saul
 ab immundo spiritu arripitur, David canēte, e-
 ius uesania tēperatur: q̄ cū sensus Iudeorū per
 blasphemā in furorē uertitur, dignū est ut salu-
 tem mentis eorū quasi dulcedine citharę, locu-
 tionis Euangelicę tranquillitate reuocentur.

SAUL MITTIT CVSTODES AD DO-
 mū David, ut interficeretur. Cap. XII.

Mittit Saul custodes ad domū David, ut cu-
 stodirēt eū, & interficeretur. Abscessit autē
 David nocte, & fugit, atq; saluatus est. Cūq; ue-
 nissent nūcij Saul, inuenērūt statuā in lecto Da-
 uid positā, & pellē pilosā caprarū ad caput e-
 ius. Audiamus ergo quid hoc significet, q̄ mise-
 rit Saul ad custodiendū domū David, ut eū inter-
 ficeret. Hoc nō ad crucē Dñi, sed tñ ad passiōē
 eius pertinet. Crucifixus em̄ Christus, & mor-
 tuus, & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tā-
 q; domus, ad q̄ custodiendā misit regnū Iudeorū,
 quando custodes adhibiti sunt sepulchro Chri-
 sti. Quomodo ergo custodita est domus, si Da-
 uid figurabat Christū ut Christus interficeretur,
 dū nō in sepultura Christus, sed in cruce sit in-
 terfectus? Refertur ergo hoc ad corpus Christi,
 q̄ interficere Christū, erat tollere nomē Chri-
 sti. Neq; em̄ crederetur in Christū, si mēdaciū p̄-
 ualeret custodiū, q̄ corrupti sunt, ut dicerēt: quia
 dormiētib. nobis uenerūt discipuli eius, & ab-
 stulerūt eū. hoc est itaq; uelle Christū interfee-
 re, nomē resurrectionis eius extinguere, ut mē-
 daciū Euāgelio p̄ferretur. Sed licet illud nō na-
 luit Saul ut interficeret David, sic nec hoc potu-
 it regnū Iudeorū efficere, ut memoriā Christi
 deleteret. Istiq; de Saul uirtute. i. de regno Iudeo-
 rū in Christo p̄sumere uoluerūt, ostēderūt in la-
 pidē ostēdiōis tanq̄ in statuā: & hoc eius uisus
 erat

erat agnus, quia in quo peccatū nō inuenērūt,
 quasi peccatorē p̄secuti sunt. Igitur David regie
 manus ic̄tū euitans, eiusq; persecutiōē decli-
 nās fugit, uenitq; ad Samuelem, & misit Saul nun-
 cios, q̄ apprehēderent David. Samuel autē erat
 inter prophetas & ceterū prophetarum, qui illo
 tempore prophetauerunt. Nuncijs autem qui mis-
 si sunt, accepto eodem spiritu prophetauerunt.
 Misitq; alijs, hoc contigit & tertijs nihilomi-
 nus. Postea uerō cum & ipse Saul uenisset, fa-
 ctus est super eum spiritus Dei, & ambulabat
 ingrediens, & prophetauit. Quæritur autem,
 quomodo & illi cum misit essent ad tenēdum
 hominem, & ad necem ducendum, tales spiri-
 tu effici meruerunt: & Saul ipse qui miserat, ue-
 niens, & ipse sanguinem innocentem quarēs
 effundere, accipere meruit spiritum illū, & pro-
 phetauit. Quantum enim ad literam attinet, nō
 est mirum hominem reprobū ad momentū
 transtorie prophetasse, dum etiam multi simi-
 le prophetiā donū legantur habuisse: sicut Sa-
 laam ille reprobus, quem nō tacet scriptura iu-
 dicio diuino esse damnatum, sed tamē prophe-
 tiam habebat. Nec illa uerba paruā attendantur
 huic sententię, quæ in Euangelio scripta sunt,
 multos discipulos in illa die: Domine Domine,
 in tuo nomine māducauimus, & bibimus, & in
 nomine tuo uirtutes multas fecimus. Quibus
 dicitur est, Non noui uos: discedite a me ope-
 rarij iniquitatis. Mystice autem exemplum hu-
 ius Saul, nunciatorūq; eius: in hac sententiā signi-
 rat nōnullos hereticos, qui aliquid boni de mi-
 neribus sancti spiritus habent, sicut testamēta
 legis & Euangelij, sicut baptisimū sacramētū.
 Qui cum ad ecclesiam catholicam ueniunt, nō
 est in eis uisio modo uiolandum, aut quā nō in-
 beant tradendum: sed tamen eos non debet de-
 bere consisteri salutem, quia non improbumus
 quod illos accepisse credimus. Sed oportet eos
 cognoscere unitatem & societate uinculo cha-
 ritatis, sine qua omnino quicquid habere pote-
 rant, quamuis sanctum sit atq; uenerēdum, ipsi
 tamen nihil sunt, tanto indigniores effecti præ-
 mio uitæ æternæ, quanto illis donis non bene-
 uli sunt, quæ in hac uita, quæ transitoria est ac-
 ceperunt. Item exemplū atq; imago huius Saul
 nunciatorūq; eius, in hoc loco Iudeorum non
 incongruē gestat personam: qui dum aduersa-
 ri cupiunt Christo, habent in ore sacramenta
 legis & prophetarum: ad testimoniū Christi,
 & cū ecclesia quasi cū p̄phetis de scripturis di-
 sputant, sicut illi cū prophetis uaticinabantur.

AD DAVIDEM MISSI, PROPHET-
 are incipiunt. Caput XIII.

SVt exiit itaq; David, & iterum fugit a facie
 Saul: uenitq; ad sacerdotem Abimelech, a q̄
 & gladium Goliā sustulit, & panes propositio-
 nis accepit. Quæ res & sacerdoti mortem attra-
 hit, & animaduersionem religiose turbæ ciuita-
 ti. Hęc itaq; gestorum fides est. Sed quantum ad
 sacramētū prophetiæ pertinet, in Christo Dño
 nostro completum est, qui positus in carne dā
 insectationem declinaret Iudaicam, ad Apōstro-
 pham

pham transiit, cum quibus & desideratū sibi cibū
 sumpsit. desiderio enim desideratū pascha mā-
 ducare. Ex quibus Goliā, id est, arma diaboli
 sustulit: fortis enim spolia ipse diripuit. his er-
 go a quibus receptus est Christus, tribulatiōes
 induxit diabolus, & mortem. Omnes enim, ut
 ait Apostolus, qui in Christo piē uolunt uiue-
 re, persecutiōnem patiūtur. Et Dominus ait: Si
 me persecuti sunt, & uos p̄sequētur. In Doe-
 ch autem Idumeo, Iude proditoris persona consi-
 stit, per quem ita operatus est diabolus, ut eius
 proditio est facta in Christo, postea persecutiō-
 nem ecclesia pateretur, & occiderētur quā plu-
 rimi discipuli Christi & sacerdotes, & pro no-
 mine eius persecutiōes grauissimas perferēt.

DAVID VENIT AD ABIME-
 lech sacerdotem. Caput XIII.

Interea David cū fugeret Saul, latere uoluit
 apud regē quendā Geth nomine Achis. Sed
 cum gloria ei fuisset sibi commemorata, ne per-
 liuorem rex idem ad quem confugerat aliquid
 ei mali machinaretur: finxit insaniam & quasi
 furore correptus, mutauit os suum: desuēbatq;
 salia in barbā eius. collabebaturq; in mani-
 bus eorū & ad hostia portę procedebat. & di-
 xit Achis rex: Quid huc mihi adduxisti istum?
 Nanquid deerant nobis furiosi? & licet eum di-
 misset. Achis interpretatur quomodo est. Per q̄
 significatur ignorantia ad uerbum mirantis &
 non agnoscentis, quod in gente Iudeorū imple-
 tum est, qui dum uiderunt Christum non agno-
 uerunt. Corā quibus mutauit os suum, & abiit.
 Erant enim ibi p̄cepta legis carnalia, erāt &
 sacrificia secundum ordinem Aaron: & postea
 ipse de corpore & sanguine suo instituit sacrifi-
 cium secundum ordinem Melchisedech. Muta-
 uit ergo os suum sacerdotio, mutauit in p̄ce-
 ptis aliud testamentum, euacuata carnali
 operatione. Atq; inde collapsus est in manibus
 eorū, quando eum comprehendentes cruci-
 fixerunt. Et procedebat ad hostium portę, hoc
 est humiliabat se usq; ad hostiā fidei nostre. Ho-
 stiū enim portę, initium est fidei. Inde incipit
 ecclesia, & peruenit usq; ad speciem. Vt cū cre-
 dit ea quæ non uidet, mereatur perfrui, cum eū
 uidere facie ad faciem ceperit. Quod uero in il-
 lo quasi furore salia decurrebant super barbā
 eius, Apostolus hęc aperit dicens: Iudej signa-
 petunt, & greci sapientiam querunt. Nos autē
 prædicamus Christū crucifixum, Iudejs quidē
 scandalum, gentibus autem stulticiam. Ipsi ue-
 rō uocatis Iudejs & grecis Christum Dei uirtu-
 rem & Dei sapientiam: quia quod stultum est
 Dei sapientius est hominibus, & quod infirmū
 est Dei fortius est hominibus. Salus enim infir-
 mitatem significant. Sed quod stultum est Dei
 fortius est hominibus, non tanquam saluā at-
 tendas: sed attende quia super barbā decur-
 rit. Quomodo enim in saluis infirmitas: sic
 in barba uirtus ostenditur. Texit ergo uirtutē
 suam, corpore infirmitatis suæ. Et quod forinse-
 cus infirmabatur, tanquā in salia apparebat.
 Intus autē diuina uirtus tanq̄ barba tegebatur.

DAVID AD REGEM LACHIS
fugit. Caput XV.

DEhinc in eremo Engaddi, cum persequen-
dum Dauid Saul appeteret, ingressus Da-
uid in spelunca, ibi latebat: sed rex improuisis
exceptus insidijs, quod innocuo moliebatur in-
ciderat. Scriptum est enim: Qui fodit foueam
proximo suo, ipse incidet in eam. Dauid autem
bona pro malis retribuens, inimicum non occi-
dit, sed pro testimonio facti orā chlamydis re-
giæ abstulit: cum facilis esset exceptū, insidijs
aduersarium perdere magis quā fallere. Quid
ergo est quod iste fugiens a facie Saul in spelun-
ca latuit? Quare autem latuit, nisi ut occultare-
tur, & non inueniretur? Quid est contegi spe-
lunca, nisi contegi terra? Qui enim fugit in spe-
lunca, terra tegitur, ne uideatur. Portabat au-
tem terram Iesus, id est, carnem, quam acceperat
de terra, & in ea se occultabat, ne a Iudeis in-
ueniretur. Si enim cognouissent, nunquam Do-
minum gloriæ crucifixissent. Quare ergo Do-
minum gloriæ non inuenierunt? Quia spelunca
se tegerat, id est, carnis infirmitatem oculis
obscurebat, & maiestatem diuinitatis corporis
in tegmine tanquam speluncæ abdito contege-
bat. Illi ergo non cognoscentes Deum, persecu-
ti sunt hominem. Nec mori potuit, nisi in homi-
ne, nec crucifigi potuit nisi homine, quia nec
teneri posset nisi cū homine. Opposuit ergo ma-
le querentibus terram, seruauit bene querenti-
bus uitam. Fugit ergo secundum carnē in spe-
lunca a facie Saul, quia passus est, usque adeo se
occultans Iudeis, ut moreretur. Sed quare usque
ad mortem uoluit esse patiens, ut fugeret a fa-
cie Saul in spelunca? Etenim spelunca, inferior
pars terræ potest accipi: & certe quod manife-
stum est & notum omnibus, corpus eius in mo-
numentum positum est, quod erat excisum in pe-
tra. hoc ergo monumentum spelunca erat. Illuc
fugit noster Dauid a facie Saul. Tam diu enim
persecuti sunt illum Iudei, quo ad usque ponere-
tur in spelunca. Sed quid est quod Saul persecu-
tor ad purgandum uentrem speluncam ingre-
ditur, nisi quod Iudei in Christum conceptam
mentis maliciam quasi odorem foetidum emi-
serunt, & cogitata apud se noxia factis deterio-
ribus, dum Christū perimunt ostenderunt: sed
tamen Dauid Saulem occidere noluit, & cum
eum in abdito occultatus antro haberet in po-
testate, referuare potius quā occidere maluit:
ita & Christus dum esset in spelunca carnis, per-
secutorem populum in potestate habuit, & nō
occidit. Scriptum enim erat de eis per prophe-
tam: Ne occideris eos. Tantum denique Dauid
summitatem chlamydis eius silenter abscidit:
ut ostenderet per prophetiam Christum Iudeos
non occidisse, sed eis tantum regni gloriam
abstulisse, sicque eos uacuos sede uel imperio re-
liquisse. Chlamydis enim abscisio, regni est ar-
putatio. hoc etiam alio loco idem Saul cum per-
inobedientiā peccasset ostendit. Nam cū ueniā
precaretur rogaretque Samuelem ut reuertere-

tur cum illo ad placandum Deum, & nolisset,
atque conuertens faciem suā abiret: tenuit Saul
pinnulam uestimēti eius, & dirupit eam, & di-
xit ad eum Samuel: Dirupit Dominus regnū
Israel de manu tua hodie, & dabit illud proximo
uo, & diuidetur Israel in duos populos. Er-
go Israelis personam figuratē gerebat rex iste,
qui populus amissurus erat regnum, dum per-
sequitur Christum.

DAVID DORMIENTE SAULO,
hastam tulit. Caput XVI.

Quod & sequenter iterum demonstratum
est, quando idē Dauid fugiens a facie Saul
ingressus est in castra regis. Cum dormientem
inuenisset, non percussit, non occidit: sed solam
lanceam, quæ erat ad caput eius, & lenticulam
sustulit, dormientibus cunctis. Egressusque de ca-
stris transiuit in cacumine montis. Quid ergo
hoc est? Persequerentur namque Christum Iu-
dæi, sed persequendo dormiebant, quia non ui-
gilabant corde. Duricia enim cordis, obdormi-
tio est. Dormiunt in uitam ueterem, non eui-
lant in nouam. Venit Christus nō eos occidit,
sed tulit ab eis scyphum aquæ, id est, gratiam le-
gis. Tulit regale regni, sed potestatem, quā
magno habebant, & unde se protegabant tem-
poraliter, & quam aduersus Deum per incre-
dulitatem gerebāt. Deinde & ingressus uictor
Dauid noster de castris eorum, & regressus tra-
scendit in altitudinem montis cœlorum.

A MALECHITAE A DAUIDE
superantur. Cap. XVII.

Interea fugiens Dauid, dum pergeret cū A-
chis rege Philistinorum in prælium aduersus
Israel, insurgentes Amalechitæ irruerunt in Si-
celech: & succedentes eam, captiuauerunt om-
nia quæ erant Dauid & puerorum eius. Reuer-
sus ergo Dauid ad persequēdos Amalechitas,
inuenit Aegyptium puerum lassentem, quē
Amalechitæ agrorū itinere reliquerant: hūc
autem inuentum Dauid cibo refecit, ducemque
sui itineris fecit. sicque Amalechitas persequitur,
epulātesque reperit, & funditus extinguit. Quid
est enim quod Aegyptius Amalechitæ puer in
itinere lassatur, nisi quod amator presentis secu-
li peccati sui nigredine opertus, sapē ab eodē
seculo infirmus despectusque relinquitur, ut cū
eo nequaquā currere ualeat, sed fractus aduer-
sitate torpescat? Sed hunc Dauid inuenit, quia
redemptor noster ueraciter manu fortis, non
nunquam quos despectos a mundi gloria repe-
rit, hos in suo amore cōuertit. Cibo pascit, quia
uerbi scientia reficit. Ducem itineris eligit, quia
suum etiam prædicatorem facit. Et qui Amale-
chitas sequi nō ualuit, dux Dauid elicitur: quia
is quem uelut indignum mundus deseruit, non
solum conuersus in sua mente Deū recipit, sed
prædicando hunc etiam usque ad aliena corda
perducit. Quo uidelicet duce, Dauid Ama-
lechitam

lechitam conuiuientem inuenit, & extinguit:
quia ipsi Christum prædicantibus mundi læti-
ciam destruit, quos mundus comites habere
despexit.

SAVL PHITONISSAM CON-
sulit. Caput XVIII.

Post mortem autem Samuelis congregatis
Philistinim contra Israel, consuluit Saul Do-
minum, & non respondit ei. Quæsiuit autem
Saul Phitonissā, quæ suscitaret ei Samuelē: sta-
timque suscitatus ait ad eum, Quare inquietasti
me ut suscitarer? Quæritur secundum historiam,
utrum Phitonissa ipsū prophetam de inferno
euocauerit, an aliquam imaginariam illusionē
fallacia demonum factam. De qua quæstione
beate memorie Augustinus episcopus Simpli-
ciano, Mediolanēsi episcopo ita scripsit: Inquis
inquam, utrum potuerit malignum spiritum
excitare animam iusti: & tanquam de abditis
mortuorum receptaculis euocare, ut uideretur
& loqueretur cum Saul. Nōne magis mirandū
sit, quod sathanas ipsum Dominum assumpsit,
& constituit supra pinnam templi? Quolibet
enim modo fecerit, factū est: ita ut & Samuel
suscitaretur, similiter lateret. Nisi forte quis dix-
erit, faciliorem diaboli fuisse licētiam ad Domi-
num uiuum, unde uoluit assumendum, & ubi
uoluit constituendum, quā ad Samuelis defuncti
spiritum a suis sedibus excitandum. Quod si il-
lud in Euangelio nos ideo non conturbat, quia
Dominus uoluit atque permisit nulla diminutio
ne sue potestatis & diuinitatis id fieri, sicut ab
ipsis Iudeis quanquā peruersis atque immundis,
& facta diaboli facientibus, & teneri se, & uin-
ciri & illudi, & crucifigi atque interfici passus est
non est absurdum credere ex aliqua dispensa-
tione diuinæ uoluntatis permittum fuisse, ut nō
inuitus nec domitante magica potētia, sed uo-
lens atque obtemperans occultæ dispensationi
Dei, quæ Phitonissam illam & Saulem latebat
spiritus prophete sancti se ostenderet aspecti-
bus regis, diuina cum sententia percussurus.
Quanquā in hoc facto potest esse alius facilior
intellectus, ut non uere spiritum Samuelis exci-
tatum a requie sua credamus, sed aliquod phā-
tasma, & imaginariam illusionem diaboli ma-
chinationibus factam. Quā propterea scriptu-
ra nomine Samuelis appellat, quia solent ima-
gines earum rerum nominibus appellari, qua-
rum imagines sunt. Sic & omnia quæ pingun-
tur atque finguntur, earum rerum quarum ima-
gines sunt, nominibus appellantur. Sic homi-
nis pictura cum fingitur, proprium quodque no-
men incunctatè adhibetur, & dicitur: Ille Ci-
cero est, ille Salustius, ille Achilles, ille Hector:
hoc flumen Simois, illa Roma, cum aliud ni-
hil sint quam pictæ imagines. Vnde & Cheru-
bin cum sint cœlestes uirtutes, ficti tamē ex me-
tallo, quo imperauit Deus super arcā testamen-
ti, magnæ rei & significandæ gratia: non aliud
quam cherubin, illa quoque signenta uocaban-
tur. Itē dum quisque uidet somnium, non dicit, Vi-
di imaginem Augustini: sed uidi Augustinum:

cum eō tempore quo aliquid tale aliquis uidit,
ignoraret hoc Augustinus. Vtque adeo manife-
stum est, non ipsos homines, sed eorum imagi-
nes uidere. Et Pharaō spicas se dixit in somnis
uidisse, & boues: non spicarum aut bouum ima-
gines. Si igitur constat liquidō, nominibus ea-
rum rerum quarum imagines sunt, appellari:
non mirum est, quod scriptura dicit, Samuelē
uisum, etiam si forte imago Samuelis apparuit
ficta machinamēto eius, qui transfigurauit se ue-
lut angelum lucis, & ministros suos subornat,
uelut ministros iusticiæ. Iam uero si illud ingre-
ditur, mouet, quomodo à maligno spiritu Sauli uera
prædicta sunt: potest & illud mirum uideri, quo-
modo demones agnouerunt Christum, quem
Iudæi non cognoscebāt. Cum enim uult Deus
etiam infirmis spiritibus, aliqua uera cognoscere
temporalia, duntaxat ad istam mortalitatem
pertinentia: facile est & non incongruū, ut om-
nipotens & iustus ad eorū poenam, quibus ista
prædicantur, ut malum quod eis imminet, an-
tequam ueniat prænoscendo patiantur: occul-
to apparatu mysteriorum suorum etiam spiriti-
bus talibus aliquid diuinationis impertiat, & quæ
audiuit ab angelis, prænuncient hominibus. Tan-
tum autem audiunt, quantum omnium Domi-
nus atque moderator, uel iubet uel linat. Vnde e-
tiam spiritus Phitonis in Actibus Apostolorū
attestatur Paulo Apostolo, & Euangelistā esse
conatur. Miscet tamen isti fallacias, & uerum
quod nosse potuerunt, non docendi magis quā
deciipiendi sine pronunciant. Et forte hoc est,
quod cum illa imago Samuelis Saulem prædi-
ceret moriturum, dixit etiam esse secum futu-
rum. Quod utique falsum est. Magno quippe in-
teruallo post mortem separari bonos à malis in
Euangelio legimus, cum inter superbum illum
diuitem, cum iam apud inferos tormenta pate-
retur, & illum qui ad eius ianuam ulcerosus ia-
cebat, iam in requie constitutum, magnū ha-
os interiectum esse testatur. Aut si propterea
Samuel ei dixit, Mecum eris: ut non ad equali-
tatem felicitatis, sed ad parem traditionē mor-
tis referatur, quod uterque homo fuerit, & uterque
mori potuerit, iamque mortuus mortem in uo præ-
nunciabat. Secundum utrumque igitur intellectu
habere exitum hanc lectionem, qui non sit con-
tra fidem, nisi forte profundiori inquisitione in-
ueniatur ad liquidum, uel posse uel non posse
animam humanam, cum ex hac uita migraue-
rit, magicis carminibus euocari, & uiuorum ap-
parere conspectibus, etiam corporis lineam en-
ta gestantem: ut non solum uideri ualeat, sed &
agnosci. Et si potest, utrum etiā iusti anima, non
quidē cogatur magicis sacris, sed dignetur ostē-
di occultioribus mysterijs, summar legi obtem-
perans: ut si fieri non posse claruerit, ut non u-
terque sensus in huius scripturæ tractatione ad-
mittatur: sed illo excluso, imaginaria similitu-
do Samuelis, diabolico ritu facta intelligatur.
Sed quoniam siue illud fieri possit, siue nō pos-
sit, tamen fallacia sathanæ, atque imaginum simu-
landarū callida operatio, decipiendū sensibus
humanis,

humanis, multiformis inuigilat pedetentim q̄
den, ne inquisitionib. diligentioribus prescri-
bamus: sed potius existimemus tale aliquid fa-
ctum maligno spiritu phitonisse illius ministe-
rio. quandiu nobis aliquid amplius excogitare
atq; explicare non datur. Hæc sunt quæ tunc de
phitonissa & Samuele scripsit beatus August.

SAVL ET IONATHAS OCCI-
duntur. Caput XIX.

Igitur exorto prælio percusserunt Philistei Isra-
hel plaga magna, corrueruntq; in prælio Saul
& Ionathas. quos deniq; figuratiter pius pphe-
ta deslet. Qui cū potentes essent, & semper ho-
stibus præualerent, sauciati ac uulnerati illico
in medio prælij corruerunt. Quomodo, inquit,
cecidere potentes in medio pugnae? Hoc etiã
modo pium Christianorum genus deslet, eos q̄
repugnantes dæmonibus labuntur in seculo,
quod est lubricum. Gelboe enim montes,
interpretatur lubrici montes.

EXPLANATIONIS IN LI-
brum primum Regum, finis.

Venerabilis Bedæ pres- byteri, Quæstionum su- per librum secundū Re- gum, ex dictis patrum, Dialogus.

DAVID ADMONETVR

per prophetam, ne templum construat. Ca-
put I.

ROST mortem itaque Saul
ungitur David, & regnat:
transfertq; arcam testamē-
ti in ciuitatem suam. Qui
cum uellet templū Dei edi-
ficare, admonetur per pro-
phetam à Domino ita: Nō
tu edificabis mihi templū,
quia uir sanguineus es. Quid est igitur quod er-
ga exteriora bella laborāti David interdicitur,
ne domus Dei ab eo edificaret? Templū quip-
pe Dei nos sumus, quia ad ueram uitam in eius
habitationem construimur, Paulo attestante,
quæ ait: Templum enim Dei sanctum est, quod
estis uos. Sed uir sanguinum templū Deo edi-
ficare prohibetur, quia qui adhuc actis carnali-
bus incubat, necesse est ut instruat spirituali-
ter ecclesiam non presumat: quia nequaquam
pure maculam in membro considerat oculus,
quem puluis grauat: & superiecclesas sordes ter-
gere non ualet manus, quæ lutum tenet.

DE PECCATO DAVIDIS ET
Bethsabæ. Caput II.

Nunc & peccatum David quid in prophe-
tia signauerit, quanta possum breuitate p-
stringam. Nomina quippe ipsa interpretata sa-
tis ostendunt, quid etiam hoc factum præfigu-
rauerit. David ut diximus, interpretatur manu
fortis, siue desiderabilis. Bethsabæ puteus facie
tatis, siue puteus septimus. Quamlibet autem
harum nominis eius interpretationem in id q̄
dicere intendimus assumamus, satis congruit.
Nam in Cantico canticorum sponsa, quæ illi ec-
clesia est, uocatur puteus aquæ uiuæ: & huic pu-
teo septenarij numeri nomē in spiritu sancti si-
gnificatione coniungitur, propter rationē Pē-
tecostes, q̄ die de cælo missus spiritus sanctus
uenit. Ad quadraginta nouem autem, quod est
septies septem, unum additur, quo unitas com-
mendatur. In hac ratione uiuit Apostolica illa
sententia, iusserentes inuicem ad dilectionem,
studentes seruare unitatem spiritus, in uinculo
pacis. Dono itaq; spirituali, hoc est septenario,
facta est ecclesia puteus facietatis, quia facius
est in ea fons aquæ salientis in uitam æternam:
quem qui habuerit, non sitiet in æternum. Iam
uero qui fuerit maritus eius, quid aliud q̄ dia-
bolum nominis eius interpretatione significa-
tur: huius erāt pessimo coniugio delegati, om-
nes quos gratia Dei liberat, ut ecclesia sine ma-
cula & ruga, saluatori proprio copuletur. Vri-
as nāq; interpretatur, lux mea Dei: Ethæus autē
abscissus, siue quod in ueritate non stetit, sed à
luce superna quam de Deo habebat, superbiæ
merito abscissus est: siue quod cadendo ueris ui-
ribus perditis, trāsfigurat se in angelum lucis,
audens dicere Deo, Lux mea Dei est, ergo iste
quidem David grauiter scelerateq; peccauit.
Quod scelus eius etiam per prophetam Deus
arguit increpando, & ipse abluuit pœnitendo.
Veruntamen ille desiderabilis omnibus genti-
bus, quasi in solarium deambulans: quia in sole
posuit tabernaculum suum, adamauit ecclesiam
super tectum se lauante, id est, mundatē se à
sordibus seculi, & domum luteam spirituali cō-
templatione transcendentem atq; calcantem:
& inchoata cum illa primæ conventionis noti-
cia, postea ab ea penitus separatam diabolum
occidit, eāq; sibi perpetuo cōnubio copulauit.
Odiamus ergo peccatum, sed prophetiam non
extinguamus. Amemus illum David, quantū
amandus est, qui nos à diabolo per misericordi-
am liberauit. Amemus & istum David, qui tā
grauē in se uulnus iniquitatis, pœnitētiæ & hu-
militatis confessione sanauit. Sed fortasse quis
dicat: Si David imaginem Christi gerebat, quo
modo multas uxores & concubinas habuisse
scribitur, cum has res Christus & horrescat &
damnet? Hoc enim pro figura fiebat. Multe
enim uxores David, multarum gentium & na-
tionum imaginem indicabant, quæ per fidem
Christi consortio iungerentur: concubinae ue-
rò eius significant hereticorum ecclesias, quæ
iub

sub Christi nominis titulo manere se gloriatur:
sed quia, ppter carnalia lucra sectantur Christū
nō cōiuges, sed cōcubinae uocantur. Deniq; nūc
reges si plures habeant uxores, uel cōcubinas,
crimen est: quia iam transierunt figure, pro qui-
bus uxorū uel cōcubinarum uenia concedeba-
tur. At nunc quia figuræ transierunt, uenia nul-
la datur.

DE ABSOLONE.
Caput III.

Illud uero quid significat, quod parricida filia-
us Absalon, patrem insequens, primo pater e-
ius declinās, fugit ante faciem eius, securus de
uictoria, quia sciebat impium perire? Quem e-
tiam fleuit magno luctu, & deplorauit exitum
parricidæ. Scribitur enim fugisse David à facie
bellantis aduersum se filij. Et quoniam scriptū
est de populo Hierusalē: Filios enutriui, & ex-
altaui, ipsi autem spreuerūt me: per filium eius
impium significabatur tropicē idem populus
Iudæus, qui eum tradidit. Absalō autem sicut
quidam interpretatur, intelligitur patris pax:
quod mirum in historia uidetur, quemadmodū
patris pax possit intelligi, qui patrē bello per-
secutus est. Sed qui diligenter allegoriam intē-
dunt, inspicunt Absolon esse Hierusalem, quæ
etiam & ipsa pax interpretatur: à cuius facie
Christus fugit, quando eam patiendo deserens,
ingentibus per fidem fecessit. Alj Absolon lu-
dam traditorem accipiunt, quem tanta & tam
miranda patientia Christus pertulit tanquam
bonum: cum eius cogitationes not ignoraret,
cum adhibuit conuiuio, in quo corporis & san-
guinis sui figuram discipulis commendauit, &
tradidit. Quod deniq; in ipsa traditiōe & oscu-
lum accepit bene intelligitur pacem Christum
exhibuisse traditori suo, quamuis ille tam sce-
leratæ cogitationis interno bello uastaretur.
Et ideo Absolon patris pax dicitur, quia pater
habuit pacem, quam ille non habuit.

DE EO QUOD DAVID SIBI
aquis de cisterna, quæ in Bethleem est, adser-
ni iubet. Caput IIII.

Item ipse David in prælio Philistinorum, cū
sitiens conuersaretur in bello, & aquam quæ-
reret: Quis mihi inquit, potum dabit de lacu. q̄
est in Beheem? Et ad portas erat iter lacus, &
David interfusus hostibus, & media hostilium
cincerat septa castrorum. Præcesserūt tres uir-
ri multitudinem aduersariorum, & hauerunt
aquam de lacu qui erat in Bethleem, & obtule-
runt regi bibendam. Rex autem noluit bibere,
sed profudit illam Domino, dixitq;: Non con-
tingat mihi hoc facere, ut sanguinem uirorum
qui abierunt, ex animis eorum bibam. Vixit er-
go naturam, ut sitiens non biberet, & exemplū
de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare si-
tim disceret. Quod si altius uelis expectare &
introspicere mysterium, sciebat David nō aquā

quæ est in Bethleem, sed oriundum in eadem
Bethleem ex uirgine Christū, quæ in spiritu præ-
uidebat. Ergo uolebat bibere non aquam flu-
minis, sed lauacrum ex latere Christi fluentem:
hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed
sanguinem Christi. Vnde & non bibit oblatā
aquam, sed Domino fudit: significans sitire se
Christi sacrificium, non naturæ fluentem, sed il-
lud sacrificiū in quo esset remissio peccatorū:
illum sitire fontem æternum, non qui periculis
quæretur alienis, sed pericula aliena deleter.

PSALMVS DECIMVS SEPTI-
mus cur solus in libris Regum reperitur.
Caput V.

Quertur autē, cur solus septimusdecimus
psalmus in libris Regum reperitur con-
scriptus. Nec merito psalmus iste in Regum
libris solus inuenitur, quia regnum illud signifi-
cat, ubi aduersarium non habebimus. Titulus
enim eius est, In die qua eripuit eum Dominus
de manu omnium inimicorum eius, & de ma-
nu Saul. Quis enim figuratur in David, nisi ille
qui uenit in carne ex semine Dauid? Qui utiq;
in corpore suo, quod est ecclesia, adhuc patitur
inimicos. Vnde & illi persecutori, quem uoce
mactauit, & in suum corpus traiecit iens quodē-
modo mādcauit, insonuit de cælo: Saule Sau-
le, quid me persequeris? Quando autem mere-
tur arripere hoc corpus eius de manu omniū
inimicorum eius, nisi cum & illa nouissima in-
nica destruetur mors, ut perueniatur ad re-
gnum Dei?

DE CATALOGO FORTIUM
uirorum David in typo sanctorum. Ca-
put VI.

Dehinc textitur catalogus uirorum fortium,
in figura sanctorum: qui quamuis uirtutū
sublimitate proficiant, tamen usq; ad excellen-
tiam diuinæ trinitatis nequaquam attingunt.
Inde est quod ibi scriptum est, Usq; ad tres non
peruenit. Quis enim æquabitur Domino,
aut quis similis erit Deo inter
filios Dei?

VENERABILIS BEDÆ PRES-
BYTERI QUÆSTIONVM
super librum secundū Regum, finis.

VENERA-

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum tertium Regum, ex dictis patrum, Dialogus.

DE SALOMONE.

Caput I.

SCCREDIT deinde Salomon, in quo quidem nonnulla imago rei futuræ facta est, in eo quod templum ædificauit, & pacem habuit secundum nomen suum. Salomon quippe interpretatur pacificus. Ac per hoc tale uocabulum illi uerissime cõgruit, per quem mediatorem ex inimicis accepta remissione peccatorum, reconciliamur Deo, et enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Idem ipse est ille pacificus, qui fecit utraq; unum, & medium partem macerie soluens inimicitias in carne sua, legemq; mandatorum decretis euacuans, ut duos conderet in se unum nouum hominem, faciens pacem: & ueniens Euangelizauit pacem his qui longe, & pacem his qui prope. Ipse in Euangelio dicit: Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis. his & multis alijs testimonijs Dominus Christus pacificus esse monstratur.

DE TEMPLI AEDIFICATIONE.

Caput II.

NAM in eo quod ædificauit templum excellentissimum Domino, & ibi Christum significat: quia ædificauit domum Deo in celestibus non de lignis & lapidibus, sed de hominibus sanctis: hoc est, de fidelibus. Quibus dicit Apostolus: Templum enim Dei sanctum est, quod estis uos. Quod uero eadem domus lapidibus de dolatis atq; perfectis ædificata est, & malleus & securis, & omne ferramentum non sunt audita in templo Dei, cum ædificaretur. Quid enim domus illa, ut prædictum est, nisi sanctam ecclesiam, quam in celestibus Dominus inhabitat, figurabat? Ad cuius ædificationem electorum animæ quasi quidam expositi lapides deferuntur. Quæ cum ædificantur in cœlis, nullus illic discipulæ malleus resonat: quia dolati atq; perfecti illuc lapides ducimur, ut locis iuxta meritum cõgruis disponamur. Ideo enim foris tundimur, ut illuc sine reprehensione inueniamur. Multitudo autem templi huius dominici ad fidem refertur, longitudo ad spem, latitudo ad charitatem. his enim tribus uirtutibus quasi liniamentis sanctæ ecclesiæ in cœlestibus structura con-

furgit. Porro quod parietes templi interius ligno teguntur, hoc ob mysterium dominicæ crucis imaginatum, sub cuius tutela proteguntur omnes sancti, qui indruptæ pacis perseverantia tanquam lapides uiui, in structura ecclesiæ unitate fidei solidantur. & bene interius uestitur ligno templum, quia corde creditur ad iusticiam. Quod uero tempore dedicationis gloria Domini impleuit domum: gloria Domini intelligitur Christus, cuius fide repletus est Moyses, ut parceret populo peccatori: respondit Dominus, Propitius ero illis. Verumtamen uiuo ego, & uiuit nomen meum: quia implebitur gloria mea omnis terra. Et septuagesimus primus psalmus canit: Implebitur gloria mea omnis terra. Vnde & angeli clamabant pastoribus: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Quod autem nebula impleuit domum Dei, & non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam: hæc sententia superbos Iudæorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum natiuitatis Christi sacramenta inuestigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium per erroris nebulam perdidierunt. Ita enim eorum mentes infidelitatis caligo repleuit, ut exigentibus proprijs meritis, non agnoscant cultum credulitatis. Quod uero idem Salomon in eodem templo duodecim boues æreos fecit, quos in æreo labro cõstituit, qui facie quidem per diuersas partes intendunt, sed in uno loco per posteriora colliguntur. Quid enim aliud in 12. bobus, quæ 12. Apostolos credimus designari? Qui facie quidem per diuersa respiciunt, sed ita in labro sunt positi, ut ex posterioribus adunentur. Quia in hac præsentis uitæ ad prædicationis officium in diuersis mundi partibus sunt diuisi: in illa uero uitæ quæ huic uitæ posterior est, quæ post hanc uidetur æternæ gloriæ unitate cõueniunt. Per diuersum igitur mundum prædicando respiciunt, sed in unum conueniendo consistunt. Ideo autem ærei, quia clamor prædicationis eorum in toto mundo insonuit: sicut scriptum est, In omnem terram exiit sonus eorum. Labrum autem orbem terræ intelligimus, cuius ambitum lustrauerunt Apostoli docentes gentes, ut baptizarentur in nomine patris, & filij & spiritus sancti.

DE SAPIENTIA SALOMONIS.

Caput III.

Locutus est autem Salomon tria milia parabolæ: & fuerunt carmina eius quinque milia. Quid enim per tria milia parabolæ, nisi plenitudo fidei in lege & in Euangelijs, à Christo tradita designatur? Quæ dum tota multipliciter allegoriam sensus sub mysterio trinitatis describitur, quasi tria milia parabolæ nuncupantur. Carmina autem eius quinque milia, pro quinque sensibus corporis intelliguntur: quod qui in diuersis uirtutibus bene regit, beatus est, & per eos quasi quinque milia carmina Domino canit. Disputauit autem à cedro Salomon, usque ad hyssopum. Cedri nomine celsitudo gloriæ cœlestis accipitur,

accipitur, sicut & propheta testatur dicens: Iustus ut palma florebit, & sicut cedrus quæ in libano est multiplicabitur. Hyssopus autem herba est humilis, saxo hærens, quæ signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster, à cedro usque ad hyssopum disputauit: quia ab alta excellentia cœlestis gloriæ, usque ad carnis humilitatem descendendo peruenit. Siquidem & cedri nomine prauorum superba elatio designatur: sicut per Dauid dicitur, Vox domini confringentis cedros. à cedro itaq; Christus usque ad hyssopum disputat: quia prauorum corda & humilium iudicat. Super ligna autem disputauit, dum in cruce pependit. Tunc enim in cedro seculi arrogantiam inclinauit, quoniam etiam usque ad hyssopi humilitatem, id est ad crucis stulticiam ac contemptibilem fidem deduxit.

DE IUDICIO SALOMONIS.

Caput IIII.

Legitur quoque idem sapientissimus primum habuisse iudicium inter duas mulieres, de pietate certantes. Quarum in una dilectio ardebat, in altera simulatio surripiebat. In illo ergo iudicio Salomonis Christi figura fuit, ubi mulier illa improba plebs, scilicet synagoga uel hæreticorum uerae matris, hoc est, ecclesiæ filium appetebat: quem non ut reseruaret, sed reuera ut interimeret, cupiebat. Sed sicut gladio Salomonis dirimente propriæ matris gemitus, iste uerus repertus est partus: ita & spiritu Iesu Christi docente, plerumque qui à matre seducti sunt, & capti errore hæreticorum, nonnunquam meretur pro semetipsis gemante et recognoscere ecclesiam matrem. Vnde satis cõuenienter apparet, hanc mulierem hæreticorum uel synagoga figurasse impietatem, quæ & suos nequiter nutriendo interimunt, & alienos quouitque perducunt illudendo peruadunt.

DE REGINA AVSTRI.

Caput V.

Regina autem Austri, quæ ab interuallis ultimis excitata, ueniens Salomonis audire sapientiam concupiuit, iam tunc per illa uentura de gentibus regina, desiderans Christum figurabatur. Quæ iuxta propheticum os circum amicta uarietate, in uestitu deaurato, & populi sui & paternæ domus oblita, currebat barbara gente non animo: quæ in aperto peregrina, sed in occulto sanctorum fieri ciuis optabat. Vnde non solum cœlesti premio resurrectionis beata, sed etiam potestate Apostolica de ludæis adulteris iudicandis, in ipsius ore iudicis digna cõfetur: quia Christum in Salomone mirata, uerum reginæ cœlestis affectum, in imagine mystica ecclesiæ prouidentis impleuerat.

DE CAETERIS OPERIBVS SALOMONIS.

Caput VI.

Iam porrò de ceteris operibus Salomonis quid dicam, quæ uehementer arguit sancta scriptura,

atq; condemnat. Nihilque de poenitentia eius, uel in eum indulgentia Dei commemorat. Nec prorsus occurrit, quid saltem in allegoria boni significet hæc eius stenda summissio: nisi forte quis dicat, mulieres alienigenas, quarum amore exarserat: significare ecclesias, electas de gentibus posse. hoc fortasse non absurde intelligi, si ille propter Salomonem desererent Deos suos, & colerent Deum eius: cum uero ipse propter illas offenderit Deum suum, & coluit Deos earum, non est quid inde boni coniectari possit. Nec tamen nihil arbitror significare, sed malum: sicut de uxore filiabusque Loth diximus. Apparet enim in persona huius Salomonis mira excellentia, & mira subuersio. Quod igitur in illo diuersis temporibus extitit prius bonum, & posteriorius malum: hoc in ecclesia in isto adhuc seculo, simul & uno tempore ostenditur. Nam bono illius bonos ecclesiæ, malo autem illius malos ecclesiæ significatos puto, tanquam in unitate illius aræ, sicut in illo uno homine bonos in granis, malos in paleis: aut in unitate unius fegetis, bonos in tritico, malos in zizanijs.

DE DIVISIONE DECEM TRIBUUM.

Cap. VII.

Illud uero quod post mortem Salomonis decem tribus à templo separatae sunt, & duæ relictae: satis indicat, quod de tota ipsa gente Apostolus ait, Reliquia per elationem gratiæ facta sunt.

DE HELIA ET HELISEO.

Caput VIII.

Quid autem significauerunt magni illi & insignes prophetae, qui etiam mirabilia multa fecerunt, Helias & Heliseus, discipulus eius? Pascebat enim Helias tempore famis, coruis manne afferentibus panem, & ad uesperam carnes: ut intelligant illi Christum, cui quodammodo salutem nostram esurienti cõstitentur peccatores fidem, primitias spiritus nunc habentes, in fine autem uelut ad uesperam seculi, etiam carnis resurrectionem. Mittitur Helias pasceendus ad alienam uiduam, quæ uolebat duo ligna colligere, priusquam moreretur. Non hic solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signum crucis exprimitur. Benedicitur farina & oleum, fructus & hilaritas charitatis: quæ cum impenditur, non defecisse dicitur. Hilararem enim datorem diligit Deus. Viduam eius benedicens, opinor ecclesia significatur, quæ Christus non frumenti, sed uerbis pane pascebat. De qua dicitur per Dauid: Viduam eius benedicens benedicam, illam scilicet uiduam, quam Apostolus ait: Mortuo uiro, quibus ueller nuptis liberam esse. Quia deficiente lege, cui finis est Christus, ad gratiæ libertatem transitum faciens ecclesia, Christum quasi uidua legis in nuptis huius nunc in uasis oleum gratiæ & benedictiois farina non deficit, in omnibus foris gentibus, fame manente: quarum tibi uitæ esuriam, & fidei trinitatis in ediam

inediam congruè præfigurauit illa quondã triennio fames. Quod uerò per Heliam in tempore siccitatis nubes illa apparuit, & postea futura pluuiæ signum in uestigio hominis ostensum est: significabat quòd nascente Christo in uestigio hominis, ad terras imber de cœlo descenderet, qui nos à peccato mundaret.

EXPLANATIONIS IN LIBRUM TERTIUM REGUM, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri, Quæstionum super librum quartum Regum, ex dictis patrum, Dialogus.

DE DVOBVS QVINQVAGENARIJS

generijs cum militibus suis igne combustis.

Caput I.

ITITIT rex impius quinquagenarios duos cum subditis sibi militibus, ut exhiberent Heliam, qui diuino igne consumpti sunt: tertius autem missus saluator. Quinquagenarius namque numerus confessio pœnitentiæ est, quo declaratur remissio peccatorum. Iudæi ergo nolentes Christum Dominum esse perfectum, nec principem pœnitentiæ: dicunt ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham nosti: hi in futurum diuino incêdio extinguentur. Tertius autem quinquagenarius, quia conuersus ad fidem trinitatis sacramenta agnouit, indulgentiam meruit.

DE HELISEO VBI AQUAS

Hericho steriles & malignas sanauit. Caput II.

Postulatur Heliseus à populo, ut aquas Hericho steriles & malignas sanaret: & accepit uas rude, & iecit in eo sal: & demersit illud in flumine, & statim sanatae sunt aquae. Quo facto, pronunciabat propheta quod uerbum caro fieret, & habitaret in nobis. Inde in similitudinẽ uerbi salcm, id est, sapiẽtiam dedit in uas fictile, in corpus, hoc humanum: & mittens in aqua, demersit. Quod quidem significabat, quia omnes populi qui sub figura aquarũ in in toto mundo steriles erant, per Christi incarnationem fecerunt ditatem & benedictionem accepturi essent.

DE PARVVLIS AB HELISEO MALEDICTIS, & à bestijs deuoratis. Cap. III.

Ipsè quoq; Heliseus propheta figuram Christi gessit. Deniq; uocabulum ipsum, salus Dei

interpretatur. Salus autem Dei quis est alijs, nisi filius eius qui & Saluator ubique uocatur? Paruuli uerò illudentes salutem Dei, id est, Heliseo, Iudæorum habuere personam, qui ad crucem Domino Saluatori subsannabant. Quod dicunt, Ascende calue, Ascende calue: quia in caluarie loco Christus ascensurus erat in cruce. Quod uerò conuersus maledixit eos Heliseus, & exierunt duo ursi de sylua, & interfecerunt quadraginta duos pueros blasphemantes: ita & Christus post passionem & resurrectionem ex mortuis, posteaquã ascendit in cœlum, sicut Heliseus ascendit Bethel, id est, in domo Dei: conuersus maledixit Iudæos, & quadragesimo secundo anno ascensionis suae immisit duos ursos de syluis gentiũ: Vespasianũ scilicet & Titum, eosq; crudeli strage deiecerunt.

DE BACVLO PER SERVVM MISSO, & mortuo non resuscitato. Cap. IIII.

Mittit Heliseus per seruum, baculum super mortuum, & non reuiuiscit: uenit ipse coniungit, & coaptat se mortuo, & reuiuiscit. Misit sermo Dei legem per seruum suum, nec profuit in peccatis mortuo generi humano: uenit ipse descendens de cœlorũ sublimitate quasi de mortis altitudine, humiliavit semetipsum, conformauit se nobis, mortuisq; membris mēbra sua composuit, nostraq; mortalitatis de suo corpore medicinam aptauit. Deinde super mortuum septies oscitat, & septiformem spiritum humano generi dat, per quẽ uiuificatus à morte peccatorum resurgat.

DE FERRO ET LIGNO EXILIATE

ente in profundũ, & reuerso ad lignum. Caput V.

Cum securibus ligna cederentur, de ligno ferrum exiliens in profundũ fluminismersum est, atq; in lignum desuper ab Heliseo proiectũ reuersum est: ita cum impios Iudæos per corpus operata præsentia Christi, tanquam infructuosas arbores cederet, quia de illo Ioannes dixerat, Ecce securis ad radicem arborum posita est: ab eis interueniẽte passione corpus ipsum deseruit, & in inferni profunda descendit: quod in sepultura depositum, tanquam ad manubrũ spiritu redeunte surrexit.

DE AEGRITVDINE EZECHIAE,

& quindecim additis annis. Cap. VI.

Decumbenti in lectulo Ezechia, grauiq; ægritudine laborati, ex persona Domini Esaias propheta adoratus est eum, prædicens illi quòd moreretur: ille autem orans Dominum in ipso præstituto termino mortis, cõfessim Deus uocem eius audiuit, & quindecim annos uitæ de precãtis ostendit. Qui numerus quindecim annorum, quid sacramentũ continet in mysterio: nam ut Apostolus ait, Secundum quod quis operatus fuerit, ita & recipiet. Ideoque iste rex, quia

quia Decalogum legis cum quinq; libris Moy si integra conseruatione compleuerat, ideo quindecim annos secundum legis numerum, quem custodierat, ad uitã auctos accepit. Per quod figuratim sciremus, quia quicunq; per numeri istius mysterium totius legis plenitudinem custodiunt, aeternæ salutis præmiũ consequuntur: ac per legis cõsummationem ad uitã aeternæ plenitudinem transeunt, cuius quidem regis pro signo conferendæ salutis, decem gradus domus suæ, in quibus umbra descendere consueuerat, sol retrorsum ad ortum unde ascenderat, regressus scribitur. qui numerus quid mysterij habeat, uideamus. Nam gradus isti temporum, ordines sunt per quos umbra figurarum Christi descendit, & per quos iterum sol iustitiæ Christus, post resurrectionem ascendit. Primus itaq; gradus descensionis de Deo in angelo fuit, qui magni consilij nunciatus erat. Denique & Iacob sic loquitur: Et dixit in angelus Dei, Ego sum cui unxisti titulum, & uouisti uotum, ut & angelum & Deum ostenderet. Secundus gradus descensionis de angelo in patriarchis fuit, quia in omnibus, ut ait Apostolus, ipse est operatus. Tertius in legis datione, quia & in lege ipse locutus est. Quartus gradus in Iesu Naue, ut populum in terrã repromissionis induceret. Quintus in iudicibus, quia eundem populum per eos ipse regabat. Sextus in regibus Iudæorum, quia in eis ipse regnabat. Septimus in prophetis, quia per eos est annunciat. Octauus in pontificibus, quia ipse summus sacerdos est patris. Nonus in homine. Decimus in passione. Per hos enim decem gradus, quos ipse per umbram legis præfca Christus descendit, ac rursus post resurrectionem suam sol iustitiæ Christus per eisdem gradus sursum in cœlum ascendit, & omnẽ umbram illam legis ueritatis radijs illustrauit: obscura reuelans, clausa referans, & omnia tecta denudans.

DE EZECHIAE DIVITIIS,

morbo iactantiæ Chaldaeis ostensis. Caput VII.

Quod & Ezechias rex diuitias suas Chaldaeis iactantiæ ostentatione perdidit, & propterea perituras per prophetam audiuit: significat Dei seruũ, qui dum uirtutes suas uanæ gloriæ perdidit, mox eas perdere, & in demonium dominio thesauros bonorum operũ infelici permutatione constat transire, sicut ille per ostentationis appetitum, thesauros suos sub dominio Chaldaeorum effecit migrare.

DE TRANSMIGRATIONE

sub rege Nabuchodonosore facta in Babyloniam. Caput VIII.

Nam ipsa in Babyloniam transmigratio, quod etiam spiritus Dei per Hieremiam prophetam iubet ut pergant, & orent pro eis ipsis, Bedæ tom. s.

in quorum regno peregrinantur quòd in illorum pace etiam pax esset istorum, & aedificarent domos, & nouellarent uineas, & plantarent hortos: quis nõ agnoscat, quid præfigurauerit, qui attenderit uiros Israelitas, in quibus dolus nõ est, per apostolicam dispensationem cum euangelico sacramento ad regnum gentium transmigrasse? Vnde nobis Apostolus tanquam replicans Hieremiam, dicit: Voluitur primo omnium fieri deprecationes, adorationes, interpellationes, gratiarũ actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate & charitate. Hoc enim bonum & acceptum est corã Saluatore nostro Deo, qui omnes homines uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Ex hoc quippe etiam illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianarũ congregationum: & nouellatae uineæ, populũ fidelium: & plantati horti, ubi etiam inter olea omnia granum illud sinapis regnat, sub cuius umbraculis longè lateq; porrectis, etiam altipetax superbia gentium, tanquam in cœli uolatilibus requiescit.

DE SEPTUAGINTA ANNIS

in captiuitate, & Iesu sacerdote. Caput IX.

Nam quòd etiam septuaginta annos secundum eiusdem Hieremiæ prophetiam reditur ex captiuitate, & templũ renouatur: quis fidelium nõ intelligat, post euoluta tempora, quæ septenarij dierũ numeri repetitione transcurreunt, etiam nobis, id est ecclesiæ Dei ad illã cœlestem Hierusalem ex huius seculi peregrinatione esse redeundum, per Iesum Christum sacerdotem magnum? Cuius gerebat figuram ille Iesus, sacerdos magnus illius temporis, à quo templum aedificatum est post captiuitatẽ: quem propheta Zacharias uidit in sordido habitu, deuictõq; diabolo qui ad eius accusatorem stabat, ablata ab illo sordida ueste, & dato indumento honoris gloriæ, sicut corpus Iesu Christi, quod est ecclesia aduersario in fine tẽporum per iudicium superato, à luctu peregrinationis in gloria sempiternæ salutis assumitur. Quod etiam in Psalmo dedicationis domus, apertissimè canitur: Conuertisti luctum meum in gaudium mihi, cõcidisti faccum meum, & accinxisti me lætitiã: ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.

DE VASIS DOMINI IN BABYLONIAM

deportatis, & quòd rex Babylonicus tyrum gerat diaboli. Cap. X.

Quod autem uasa Domini sacrificijs uel sacramentis mysticis deputata, rex quondã Babylonis de Hierusalem abstulisse, pariterq; captiuũ abduxisse, & suis uisibus deputasse: miserante autem Deo post solutam captiuitatẽ, uasa

uasa illa relata sunt, non confata, & diuino rursum cultui mancipata. Rex Babylonius diabolus est, qui infelicem populum corporum captiuitate de Hierusalem, id est, ecclesia, in Babyloniam, id est, confusionem hæreticæ prauitatis abduxit. Sed & partem uasorum, & sacramentorum, simul cum captiuis asportauit. Nam uasa sacramentorum ipsa sacramenta significant, per quæ diuini cultus perfectio adimpletur. Detulerunt namque ex his nonnulli secum ex nostris heretici in primo nomē ipsum, Christiani utiq; dicuntur: asportauerunt legem, euangelium, apostolum, psalterium, baptismum, Amen, Alleluia.

DE REDITV POPVLI IN Hierusalem. Caput XI.

Cum autem respectu Domini ignorantia confessione relicta, populus ad Hierusalem, id est, uisionem pacis, quæ est ecclesia Dei uis, duce Domino redire festinat. Hæc uasa, id est sacramenta secum deferens, non immutat, sed reportat utiq; integra. Nec confringit quæ si in melius renouanda, sed ea templo restituit ueteri, ibiq; diuinis accommodat uisibus, ita ut ea secum non perdit, sed etiam apud impios seruata fuisse, plebiq; restituta cõgaudeat. Nec delemus Euangelium, nec obliteramus Apostolum, amen quoq; & alleluia non commutamus, baptisma non iteramus.

DE MACHABAEIS. Caput XII.

De Machabæis autem fratribus quid eloquar, qui sub Antiocho rege pro sacris legibus dira tormēta perpessi sunt: Mater pia cum diuersis supplicijs urgeretur, non solum fleuit, sed & gaudens hortabatur ad gloriam passionis: sic & mater ecclesia gaudet, atq; in martyribus suis colluctatur, maioremq; gloriam per martyria filiorum consequitur, dum eos septiformi spiritu superasse diabolum gratulatur. Quis poterit omnia quæ illis ueteribus legijs, & prophetarum libris figuratè annunciatur, quando libet breuitate perstringere? Nisi forte quis putat ingenio fieri, ut ea quæ rerum ordine per sua tempora cucurrerunt, ad mysticas significationes interpretando cõuertit: hic forte Iudæi auli sunt dicere, siue pagani. Eis autem qui se Christianos esse uolunt, premit certicem Apostolica autoritas. Instruens enim quosdam ait: Omnia hæc in figura contingebant illis: & hæc omnia figura nostræ fuerunt, in quos fines seculorum deueniunt. Suntq; uerueris mysterijs consummata, per Dominum nostrum Iesum Christum, cui est honor, & gloria, & regnum, & potestas, cum patre & spiritu sancto, in secula seculorum, Amen.

POST SIMONIS MACHABAEI discessum, quæcunq; anni usq; ad Christi natiuitatem computantur. Caput XIII.

Post Simonis Machabæi discessum computantur anni usq; ad natiuitatem Christi, 123.

Siquidem filius eius Ioannes, qui alio nomine nuncupatus est Hircanus, post patrem 27. annis pontificatum tenuit. Hinc Aristobolus filius Ioannis anno uno. Post quem Alexander lanetis 27. annis rex & pontifex extitit. Hinc uxor eiusdem Alexandri Alexandra, quæ alio nomine Salissa uocatur, regnum Iudæorum annis nouem rexit. Post hanc Hircanus filius eius, annis 34. Post hunc alienigena Herodes in regnum succedente, tricesimo secundo anno regni eius Christus nascitur.

DAUID LEONEM ET VRSUM interfecit. Cap. XIII.

Dixit Dauid ad Saul: Pascebat seruus tuus gregem patris sui, & ueniebat leo & ursus, tollebatq; arietem de medio gregis, & insequē bar percutiebamq; eruebamq; de ore eorū, & illi consurgebant aduersum me: & apprehēdebam in mentum eorum, & suffocabam, interficiebamq; eos. Nam & leonem & ursum interfeci ego seruus tuus. Dauid Christū significat. Per leonem autem & ursum, persecutores sanctæ ecclesiæ designantur. Per leonem, imperatores & ceteri principes terræ: per ursum, Iudæi designati sunt, qui ecclesiam Dei persecuti sunt: per arietem uerò martyres designantur. Leo igitur & ursus uenit, atq; arietem de medio gregis abstulit: quia persecutores quosdam de ecclesia fideles tulerunt, atq; proximi nomine interfecerunt. Et sicut Dauid leonem & ursum insecutus est: percussit, atq; arietem de ore eorū eruit, similiter & redemptor noster quosdam ex persecutoribus persecutus est, quando eis poenam quam merebantur, in præsentis seculo irrogauit, sicut primo Herodi, & iterū secundo & tertio, & multis alijs. Percussit quippe, quando eos æterna morte damnauit. Arietem de ore eorum eruit, quia populum fidelitū ab eorum dilaceratione liberauit. Et illi iterū consurgebant aduersum Dauid: quia temporibus persecutorum cum alijs puniuntur, alijs contra Christum insurgebant, ut eius nomen atq; culturam funditus extinguerent. Sed Dauid apprehendebat mentum eorum, & suffocabat interficiebatq; eos. Per mentū quodori est propinquus, blasphemæ Iudæorum atq; paganorum designantur. Christus mentum persecutorū apprehendit, & suffocauit interfecitq; eos, quando imperatoribus in Christum credentibus, omnis cultura & error gentilium ita suffocatus est, ut nullus persecutorum auderet os ad blasphemandum Christū aperire, omnesq; extincti sunt credentibus in Christū gentibus. Idem autem Dauid cum ad bellum contra Philistæum iret, baculum suum tulit secum, quem semper habebat in manibus, elegitq; sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram, quam habebat secum, & eundem manu tulit, & processit contra Philistæum. Per baculum, quo homo sustentatur, apostoli designantur, qui Christum quasi sustinuerunt, cum opus propter quod in mundum uenerat, com-

compleuerūt, sicut dicit Apostolus, Dei enim sumus adiutores. Per peram autem eius humanitas designatur: per quinque lapides, quinque libri Moyli, quos in peram misit, quia scientiam quinque librorum, homini quæ assumpsit, dedit. Per fundam autem eius linguam accipere possumus. Processio uerò Dauid cõtra Philistæum, duobus modis secundum allegoriam intelligi potest. Processit uerò Saluator noster contra Philistæum, quando ductus est in desertum à spiritu sancto, ut tentaretur à diabolo, uinceretq; diabolum. Quinque lapides Dauid in peram misit, sed ex uno Goliath profrauit: quia Saluator noster scientiam quinque librorum æqualiter possedit: sed ex uno, id est, Deuteronomio, terna testimonia sumpsit, ex quibus tres tentationes diaboli deuicit. Et sicut Dauid fundam lapidem iecit, & Goliath interfecit: ita & Dominus noster lingua sacræ scripturæ testimonia protulit, & diabolum superauit. Aliter: Per exit Dauid ad pugnam contra Philistæum: similiter & Christus, ut diabolum uinceret, ad passionem properauit. Dauid lapide Goliath deiecit: similiter & Christus diabolum morte sua peremit. Cumq; gladium non haberet in manu Dauid, tulit gladium Philistæi, & interfecit eum gladio suo, præciditq; caput eius. Gladius diaboli, mors est. Inuidia enim diaboli, mors introiit in orbem terrarū. Iste est gladius, de quo primum hominem, deinde genus humanum, usq; dū à Christo redimeretur, interfecit. Hunc gladium incurrimus, cum peccamus. Sed hūc gladium Christus non habebat, quia peccatū non fecerat, nec inuentus fuerat dolus in ore eius. Originali quoq; peccato obnoxius erat, non quia ex cõcubitu uiri, qui sine peccato esse non potest, ortus non fuerat. Christus itaq; qui mortē ex debito non habebat, à diabolo qui auctor eius erat, mortē mutauit, & per eam eundem principem mortis interfecit. Per caput autem Philistæi, genus humanū in hoc loco designatur. Præcidit Dauid caput Philistæi, quia Christus à corpore diaboli electorū multitudinē separauit. Derulit illud in Hierusalem, quia multitudinem electorū in cœlesti beatitudine, quæ Hierusalem uocatur, collocauit.

HELIAM ACHAB PERSEQUITUR. Caput XV.

In Regum uolumine scriptū est, quia cū cepisset Achab rex Israel Heliam persequi, precipiente Domino abiit in desertum, & sedit iuxta torrentē Charib. Corui quoq; deserebant ei panes & carnes mane & uespere, & bibebat de torrente. Helias Christum figurabat: per torrentem autē Charib, legē debemus intelligere. Charib interpretatur mendaciū, non quod lex mendaciū sit. Solent namq; prudētes proponere auditoribus suis parabolas, ut apertius intelligantur ea quæ dicere uolunt, & introducunt bestias & aues loquētes. Quod si sola uerba parabolarum attendas, mendaciū esse perspicies: si uerò sensum, ueritatē probabis. Similiter & quædam præcepta legalia, si literam tan-

tummodo attendas, inutilia tibi uidebuntur: si spiritualem intelligentiam, ueritas tibi magna in litera refulget. Quædam igitur præcepta legalia Iudæis mendacia sunt, quia ea carnaliter intelligunt: nobis autē ueritas, qui ea spiritualiter intelligere curamus. Per coruos uerò sacerdotes Iudæorum designantur, uelamine cordium suorum tenebrosi. Per carnes, iuge sacrificium, quod & mane & uespere offerebatur. Panes autē, panes propositionis demonstrant, qui assidue in conspectu Domini ponebantur. Bibebat uerò de torrente, quia in obseruationibus legalibus Christus delectabatur. Post dies autem multos siccatus est torrentis, quia ueniente Christo in carne, & Euangelium prædicante, obseruatio legalis cessauit, atq; ab illo tempore nihil profuit: sicut dominus dicit, Lex & prophetæ usq; ad Ioannem, & iterū dicit ad Ibrael per Prophetam: Ne offeratis ultra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi: neomenias & sabbata uestra non ferā, iniqui sunt cœtus uestri, & dixit Dominus ad Heliam: Vade in Sareptam Sidoniorum, & manebis ibi. Præcepi enim ibi mulieri uiduæ, ut pascat te. Qui consurgens abiit in Sareptam. Helias in Sareptam abiit: quia Iudæos perfidos Christus derelinquens, per apostolos suos transiit ad gentes. Sarepta uerò successa interpretatur, uel angustia panis. Gentiles quippe qui erant ciuitas diaboli, & qui per Sareptam designantur, igne uictorum succensæ erant. De hoc igni scriptura dicit: Omnes uos accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis uestri, & in flammis quas succendistis uobis. Illi namq; flammis accincti sunt, qui igne uictorū undiq; exuruntur: qui & angustia panis uocantur, quia nullus prædicatorum unquam ad eos accesserat, qui pabulum uerbi Dei eis impartiret. Cumq; uenisset ad portā ciuitatis, apparuit ei mulier uidua colligēs ligna. Eandem significationem habet mulier, quam & ciuitas, significant enim ecclesiam ex gentibus cõgregatam. Vidua uerò erat, quia Deum unicum suum peccatis suis exigētibus perdiderat. Et uocauit eam, dixitq; ei: Affer mihi paululum aquæ in uase ut bibā. Minora petijt, ut ad maiora perueniret. Possumus namq; per paululum aquæ quod animū sitientis refrigerat, uoluntatem audientium intelligere: quia sicut sitientis linguæ aqua refrigerat, ita & prædicatorū mentes promptus animus auditorum. Cumq; illa pergeret ut afferret, clamauit post tergum eius dicens: Affer mihi & buccellam panis in manu tua. Quasi post tergum nobis est, quod ignoramus. Helias ergo post tergū mulieris clamauit, quia prædicator sancti gentibus, Deum quem ignorabāt, prædicauerunt. Unde & per buccellam panis, in itia fidei possumus intelligere: & quia illi cõpetenter ad fidē ueniunt, qui student prius peccata sua cõfiteri, rucie subditur, Dixitq; mulier: Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantū potest pugillus capere farinae in hydria, & paululum olei in lecythus

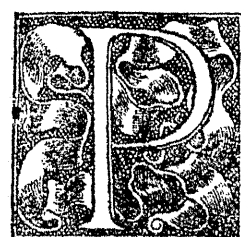
uas erat, in quo oleū seruabatur. Possimus uerò per farinam, rationem: per oleum aut, opera misericordiæ intelligere. Gentilis ergo populus cognoscens se grauiter errasse, confitebatur nihil in se boni esse, nisi tantummodo quod parum rationis, & parū ex operibus misericordiæ uideretur habere. Gentiles namq; parum rationis habebant, quia ex parte rationabiles erant, ex maxima aut parte irrationabiles. Quid enim irrationabilius, quàm dicere ligno aut lapidi, Deus meus es tu? Habebant & parū misericordiæ, quia ipsa natura sapē eos ad hoc impellebat, ut miseris subuenirent. Per uasa uerò, in quibus farina & oleum continebatur, eorū corda designantur. En colligo duo ligna, ut ingrediar & faciam illud mihi & filio meo, ut comedamus & moriamur. Ligna quæ in ciuitate colliguntur, nihil utilitatis habent, nisi ut igni comburātur. Per ligna igitur errores gentiliū, diabolica fraude inuenti designantur. Mulier duo ligna colligebat, quia gentilis populus ex doctrina philosophorū atq; poetarū diuersos errores colligebat, pro quibus perpetuo incendio truderetur. Sed quid est quod dicit, Ut comedamus & moriamur? Nos aut ideo comedimus, ut uitam in corpore seruemus: hec autem ideo se dicit comedere ut moriatur, quia doctrina gentiliū mortem magis infert quàm uitā. Ad quam Helias: Vade, & fac sicut dixisti. Verrunt autē mihi fac ex ipsa farina succinericū panem paruulum, & affer ad me tibi autem & filio tuo, facies postea. Per panem fides, per cinerem uerò sapē poenitentia designatur, sicut dicit beatus Iob ad Dominum: Idcirco ipse me reprehendo, & ago poenitentiam in fauilla & cinere. Panis igitur cinere cooperitur, cū quilibet infidelis ad fidem ueniens, prius studet deflere mala quæ fecit, ut conuenientius ad fidem Christi percipiendā, quæ in baptisinate datur, accedat. Helias itaq; præcepit mulieri ut ex farina panem faceret, sibiq; deferret: quia prædicatores sancti gentes hortabantur, ut ex rationis bono quod à Deo perceperant, cibum fidei Deo prepararent, sibiq; deferrent. Fidem namq; unusquisq; ad baptismum ueniens prædicatori defert, cum ad interrogationē sacerdotis qualiter credat, confitetur. Helias panem quē mulier fecit, comedit: quia profectus filiorum, merces est prædicatorum. Quapropter Helias mulieri præcepit, ut sibi primum, postea sibi & filio suo prepararet: quia conuersio peccatoris prædicatori primò imputatur, postea uerò conuersus. Panem sibi preparat, cum in bonis operibus semetipsum exercens, ut haeres patricoelestis fiat, obtinet. Quod autem ait Helias, Hydria farinae non deficiet, nec lecythus minuetur, usq; in diē in qua daturus est Dominus pluiam super terram: illud significat, quod fides ab electorum cordibus, bonaq; opera nō deficient, usq; dum Dominus ad iudicium cum omnibus sanctis suis ueniat.

HELISEVS NAAMAN SYRUM à lepra mundat. Cap. XVI.
 Heliseus Christum figurauit, Naaman uerò populum gentium. Multi leprosi erant in Israel, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus: quia ueniens in carne, & Iudæi & gentes lepra peccatorum suorum circumdanti erant. Sed Iudæis in iniquitate sua permanentibus, gentes à lepra peccatorum suorum mundatę sunt. Præcepit ergo Heliseus Naamā dicens: Vade & laua te septies in Iordane, & recipiet sanitatē caro tua, & mundaberis. Et abiit & lauit, & facta est caro eius sicut caro pueri paruuli, & mundatus est à lepra. Aqua Iordanis baptismū figurabat, eo quod in ea Christus baptizatus sit. Naamā aquis Iordanis ablutus est, & à lepra mundatus: quia populus gentium aqua sacri baptismatis à lepra peccatorum suorum est purgatus. Septena uerò eius lauatio, septiformem spiritū sanctū figurauit, per cuius operationem remissio peccatorū in baptisinate datur: quia sicut corpus uisibiliter aquis baptismatis, ita anima inuisibiliter per operationē spiritus sancti à peccatis omnibus emundatur. Giezi autem, qui precium sanitatis à Naaman percepit, lepramq; eius hereditauit: eos designat, qui doctrinā suā prædicationis hominibus uendūt, quos Dominus in Euangelio nō pastores, sed mercenarios uocat. Heliseus igitur sanitate cōtulit, & Giezi precium accepit: quia ab eis quos diuina misericordia saluat, peruersi doctores precium sanitatis exigunt: & ideo heredes lepra eorū efficiuntur, quia in malis, quæ isti per gratiam Dei contēpserunt, permanentes, damnationē sibi perpetuam adquirūt. Naaman iste Syrus, qui interpretatur fidelis uirtus eorum, cor populi demonstrat nationū, quondā per fidei scelerumq; lepra maculosum, sed per sacramentū baptismatis ab omni mentis & corporis sceditate purgatū. Qui capte cōsilio puella, hoc est inspirationis supernæ gratia, quā Iudæis conseruare nō ualentibus, gentes rapuere, salutē sperare cōmonitus, septies lauare iubetur, quia nimirū solum baptismi genus, quod ex spiritu sancto regenerat, saluat. Vnde iure caro eius post lauacrum uelut caro pueri paruuli apparuisse memoratur, siue quia cunctos in Christo baptizatos, in unam pariter gratia mater infantia: seu magis ille sit intelligendus puer, de quo dictū est, Paruulus natus est nobis, filius datus est nobis, cuius corpori per baptismū tota credentium soboles adunatur: & ut cuncta hic baptismi scire sacramēta permonstrata, in quo abrenunciare satanæ fidem confiteri præcipimur, negat se Naaman ultra dijs alienis litaturum, soli per omnia Domino seruiturus. Partē quoq; terrę sanctę secū tollere gaudet, quia baptizatos oportet quoq; Domini corporis participatione confirmari. Merito igitur Naaman, cuius dū aqua corpus abluatur, fide peccus imbutur, id est populus gentiū Iudæis lepra cōtumacię squalētibus antefertur.

Questionum in libros Regum, finis. VENE/

Venerabilis Bedæ presbyteri, aliquot Quæstionum liber.

DE STELLA ET MAGIS, QUÆSTIO I.

VTANT quidam Magos qui ad Dominum in carne natum ab Oriente uenerūt, eūq; oblati muneribus adorauerunt, nequaquā ipsos in eisdem muneribus mysteria illa nobilissima, quæ nūc sancta Ecclesia sublimiter intelligit intellexisse, uidelicet in auro regem, in thure Deum, in myrrha hominem suo tempore moriturum ac sepeliendum: sed plus in mysterijs quàm in conscientijs proferentes, ea simpliciter quæ in sua patria preciosa noscebantur, ei quem adoraturi uenerant, regi obrulisse pro munere. Sed si uerba ipsorum diligēter pensamus, quia hæc Hierosolymā uenientes dixerunt, Vbi est qui natus est rex Iudæorum? uidimus enim stellam eius in Oriente, & uenimus adorare eum, longē aliter fuisse comperimus. Constat quippe illos hominem intellexisse eum, propter quod dicunt: Vbi est qui natus est. Constat & regē, quod & ipso uerbo declarant. Constat & Deū credidisse, unde & consequenter adiungunt: Et uenimus adorare eum. Neq; enim homines doctissimi, eum quem tantummodo hominem regem ac non etiam Deum crederent tam longē adoraturi uenirent. Qui etiam hoc nobilissime ac diuinitissime de eo senserunt, quod cum esset rex Iudæorū, ad saluandas etiam gentes, quæ in ipsum credere, atq; ad illum uenire uellent, effectidoneus, quod suo maxime aduentu probauerunt, & actu. Sed & de stella, quæ eis apparuit, quidam minus diligenter scripturam intuentes, eam ab Oriente usq; ad uiciniam Bethleem ducem eis itineris extitisse dixerunt, uiaq; præuiam. At ubi relicta uia Bethleem ita ad Hierosolymā iter, & oculos deflexerunt, disparuisse stellam, quæ eos ducebat, donec rursum ab Hierosolymis pedem referrent ad Bethleem. Quod nequaquā ita esse factum, ipsa Euangelij ueritas inquisita demonstrat, sed potius in Oriente tantum eos stellam uidisse, statimq; intellexisse, quia hæc ortum nati in Iudæa regis signaret, de quo prædixerat Balaam: Orietur stella ex Iacob, & consurget uirga de Israel, & percutiet duces Moab. Et ipsi enim cum essent astrologi, diligenter ea quæ de stella sunt dicta, memorie commendauerāt. Ideo que statim ut eam uiderunt, uenerunt in Iudæam, in qua natum regem nouerant, & præcipue ad regiam ciuitatem, ut ubi eius natiuitatem magis cognitam credebant inuenirent. Cumq; te Bedæ tom, s.

stimonij Propheticis in Bethleem illum natū cognouissent, mox illuc iter agentes, stellam quam in Oriente uiderant, ducem habere meruerūt. Sic enim habes in Euangelio, primo de centibus ipsis Magis: Vbi est qui natus est rex Iudæorum? uidimus enim stellam eius in Oriente, neq; enim dicebant, quia ab Oriente nos usq; ad hæc loca præuiando perduxit. Deinde etiam Euangelista protestante de ipsis: Qui cū audissent regem abierunt, & ecce stella quam uiderant in oriente antecedebat eos. Neq; enim uel ipse scripsit, quod alibi stellā, quam in Oriente tantum uidissent, donec audito rege ad Bethleem iter dirigerent. De qua stella notandum, quia nequaquam eis Bethleem uenientibus in summa cœli altitudine inter ceteras stellas, sed in uicinia terræ uisa est. Cum enim dicat Euangelista: Antecedebat eos usq; dum ueniens staret ubi erat puer, patenter insinuat uiciniam eam domui, in qua erat puer, stetit se. Namq; sidera quæ in summo sunt cœlo locata, ubi ad centrum cœli peruenerint, quamuis amplissima sit ciuitas, unicuique domui supra uerticem stare uidentur.

DE EO QVOD DICIT APOSTOLVS: A Iudæis quinquies quadragenas una minus accipi. Quæstio secunda.

QVOD dicit Apostolus, A Iudæis quinquies quadragenas una minus accipi: significat se ab eis quinquies flagellatum, ita tamen ut nunquam uicibus quadraginta, sed semper una minus tricies & nouies feriretur. Præceptum namq; erat legis, ut cum delinquentem iudices uerberarent, ita modum uindictæ temperarent, ut plagarum modus quadragenariū numerum minimē transcederet, ne tædē (inquit) laceratus coram te frater tuus iaceat. Quod ita intelligendum, ab antiquis ita intellectum, testatur etiā pictura eiusdem libri, quæ reuerendissimus ac doctissimus Cudum Orientalium Anglorum antistes, ueniens à Roma secum in Britanniam detulit, in quo uidelicet libro omnes penē ipsius Apostoli passionis siue labores per loca opportuna erant depictæ. Vbi ita hic locus depictus est, quali denudatus iaceret Apostolus laceratus, flagris lacrimisq; persusus. Superastaret autem ei tor tor quadrifidum habēs flagellum in manu, sed unam e fidibus in manu sua retentam: tres uerò reliquas solum ad feriendum habens exercitas. Vbi pictoris sensus facillimē patet, quod ideo ternis fidibus eum fecit uerberare, ut inde plagarū quadragenarium numerum * compleret. Si enim quaternis fidibus percuteret, decies percutiens * sexaginta plagas faceret: si uerò ternis tredecies feriret, unde quadraginta plagas implet. Itaq; licebat quidem Iudæis quadragies peccantem percutere, sed illi soli aliquid donantes de suo, ac misericordiam prestantes, unde quadragies Apostolum percutiebant. Quod autem ait idem Apostolus ge

Deest nega partem. Quæstio hanc habet legendum.

nere feminino quadragenas plagas se accepit se, utiq; significat, quas quinq; uicibus una minus quadragenis perpeſſus. Pro quo uerbo ſim pliciter in Græco dictum eſt *πενήκοντα πλάγας ἕνα μῖνον ἧσσον*: id eſt, quadraginta præter unam.

DE EO QUOD IBIDEM DICIT APO
ſtolus: Noſte & die in profundo maris fui.
Queſtio tertia.

QVod ait idem Apoſtolus, Noſte & die in profundo maris fui: quosdam audiui aſtru entes, quòd beatæ memoriæ Theodorus, do ctiſſimus uir & archiepiſcopus quondam gen tis Anglorum, ita expoſuerit, quia fuerit in Zi zico quædam fouea nimis alta, ad tormenta noxiarum parata, quæ ob altitudinem immen ſam, profundum maris ſoleret appellari, cuius cœnum & obſcuritatem Paulus inter alia in/numera ſuſtinuerit pro Chriſto. Verum ſi ue/nerabilia Patrum ſcripta replicemus, patet pro/fectò, quia nihil in his uerbis aliud quàm hoc quod ſonat, intelligere ſolebant. id eſt, quoniã Apoſtolus caſu aliquo deueniens in profundũ maris, ac die ſimul & nocte fluctibus circumſe/ptus, poſt hæc ad æra liberum terramq; Deo gubernante redierit. Vnde & inter miracula diuina adſcribunt, quòd homo tanto tempore ſub undis retentus, neq; à circumpoſitis præſo cari aquis, neq; à beluis maris deuorari potuerit. Deniq; non amplius Petrum ſuper undas ambulãtem nec demerſum, quàm Paulum ſub undis retẽtum nec necatum prædicant eſſe mi/randum. Quod ſi in utriuſque Apoſtoli tam diſpari miraculo myſticum aliquid intellige/re uolumus, in promptu eſt, quòd Paulus non ſolum tertio naufragus, ſed etiam nocte ac die in profundo maris poſitus atq; ubique prote/ctus ac liberatus à Domino, ſignificat iuſtos de cunctis periculis eruendos à Domino. Nec tã/40 tum de tentationibus extrinſecus ingruenti/ bus ſaluandos, uerũ & ſi mortis iplius uideã tur gurgite depreſſi, atq; ab humanis rebus ab ſcõditi, nihil ominis uirtute ſui conditoris eos eſſe reuocandos ad uitam. Porrò Petrus ſuper undas uento commotas liberis paſſibus ince/dẽs, ſed ubi ob timorem mergi cœpit, dextera Chriſti erectus: ſignificat eorũ electos omnia in p̄ſorũ tentamenta ac perſecutiones diaboli eo inſinẽtu ſibi illatas, fide inuicta ſuperare, & 50 quã pro nihilo contemnere, nec omnino poſ ſe ſeculi fluctibus immergi, qui præſens ſem/ per authoris ſui complectuntur auxilium. Qui ſi aliquãdo ut homines turbari cœperunt, mox eripiantur ab eo, quem ſine intermiſſione ſo/ lent inuocare, dicentes: Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo.

DE EO QUOD IBIDEM DICIT APO/
ſtolus: Mihi uindictam, & ego retribuam, dicit Domi/ nus, &c. Queſtio quarta.

QVod dicit Apoſtolus Mihi uindictam, & ego retribuam, dicit Dominus: hunc ha/

bet ſenſum. Quid opus eſt uos ipſos ueſtras ul tum ire iniurias, qui nec corda hominum noſſe, nec agnita illorum ſcelera tranquillo ualeatis animo iudicare? Quin potius quod in uos pec catur, quaſi fratribus & proximis ex corde re/ mittite, ut & uobis ueſtra Deus peccata remit tat, ſcientes quia ſi corrigi uoluerint, eos ſoci/ os bonorum habebitis. Sin alias, rectius diu/ no iudicio, quòd errare non poteſt, ſicut nec ira ſci poteſt, quàm ueſtro dãnabuntur. Mihi enim (inquit) uindictam reſeruate, & ego retribuã. Et quia non ſolum mala improborum patien/ ter ſuſtinere, ſed & bona illis noſtra libẽter im pendere debemus, quibus ſuperati ad amorem noſtrum redeant, & uirtutem manſuetudinis ac patientiæ noſtræ admirantes etiam imitari incipiant, relictisq; uitijs ad uirtutum opera cõ uertantur, admonendo ſubiunxit: Si euerit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi. hoc enim factens, carbonẽs ignis congeres ſu/ per caput eius. Caput enim illius mentem eius dicit, quæ in cunctis actibus ſue cogitationi/ bus noſtris quaſi arcem & præſidatũ tenet. Carbonẽs uerò ignis flammam dilectionis ap/ pellat, de qua Dominus in Euangelio: Ignem (inquit) ueni mittere in terram, & quid uolo ni ſi ut ardeat? Abſit enim ut credamus, Apoſto lum uel Salomonem, de cuius prouerbijis hanc ſententiam ſumpſit, hoc nos docere uoluiffe, ut 30 eo animo eaq; intentione bona faciamus aduer ſarijs noſtris, ut ipſi in his ingrati perſiſtentes, maiora perpetuò tormentorum patiantur in/ cendia. Sed hoc potius iubent, ut miſericordiã facientes egentibus inimicis, emolliamus for mētis beneficiorum tumorem ac duritiã cor dis illorum, eoſq; ad redamandos nos in Do/ mino excitare, adhibito dilectionis igne ſtur deamus.

DE ILLO EIVSDEM APO/
ſtoli, Vnusquisq; in ſuo ſenſu abundet.
Queſtio quinta.

QVod ait Apoſtolus, Vnusquisq; in ſuo ſen ſu abundet: nonnulli ita dictũ putant, quaſi diceret, Sufficit unicuiq; ad iuſtitiam face re, quæ ſibi optima uidentur. Quòd nequaquã ita intelligendum eſt. Quid enim ſi hæreticus eſt, putans ſe catholicum eſſe, ſiquis male con/ uerſatur, exiſtimans rectam eſſe uiam uerita/ tis, quàm incedit, nunquid talis operatio ſuffi/ cit illi ad opus iuſtitia, per quòd ad ſalutẽ per/ ueniat, maxime cum non dicat Apoſtolus in/ dicatiuo modo, Abundat, at imperatiuo: Vnus quisq; in ſuo ſenſu abundet: Præcepit ergo, ut ſi ſublimiora ſacramentorum diuinorum arca na capere nequimus, in his tamen quæ ueraci/ ter credenda ac confiãda intelligimus & ſenti mus, humiliter ac deuotè Domino ſeruimus. 50 Sic etiam implebitur quod ſuſcit, ut unusquis que in ſuo ſenſu abundet, cum in eis quæ à ma/ gnis doctoribus credenda uel agenda didici/ mus, abundanter bonis operibus inſiſtere cur ramus,

ramus, quatenus per executionem eorum que nouimus, etiam ad agnitionem ſublimiorum, quæ necdum nouimus, mereamur attingere. Vnde bene ſubiungit: Si quid aliter ſapitis, & hoc quoq; uobis Deus reuelabit. id eſt, Si bona quæ noſtis, per charitatem operamini, tribuet uobis diuina gratia, ut ſi quid aliter quàm de/ cet ſapitis, & hoc aliquando intelligatis. Sicut beato Cypriano cõtigiffe perſpicuum eſt, qui cum ſuis coepiſcopis, qui erant in Africa, rebã 10 prizandos eſſe hæreticos contra morem eccle ſiæ ſtatuit. Sed quia in ſuo ſenſu, qui ſibi rectus uidebatur, bonis abundare operibus ſtudit, mox corrigi meruit, atq; ad uniuerſalem ſan/ ctiæ eccleſiæ normam ſpiritualium uirorum inſtitutione reduci.

DE VERBIS DAVID QUI/
bus Saul & Jonathan filium eius interfectos plorauit. Queſtio ſexta.

QVod interrogat de uerbis David, qui/ bus Saul & Jonathan filium eius interfe ctos plorabat, in quo ploratu etiam montibus Gelboe, in quibus interfecti ſunt, maledicere uidetur: quomodo cõueniant temporĩ uel my/ ſterio Domini cõſentionis, ita ut hæc (ſicut ſcri bis) per omnes eccleſias quaſi in memoriam e/ tuſdem paſſionis in reſpoſorijs in ſabbato ſan/ cto Paſchæ dicantur, quaſi rex impius, & pro 30 ſuo ſcelere interemptus ab hoſtibus, mortẽ po tuerit figurare innocentem regis Chriſti, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Scire debes, quia ueraciter Saul, qui poſt unctiõnem ſacri chriſmatis, à quo & Chri ſtus Domini uocatus eſt, ab hoſtib. occidi me/ ruit, mortem ueri Chriſti, quam ſine culpa ſub ire dignatus eſt, inſinuat. Vnde bene Gelboe uolutatio ſiue decurſus interpretatur. Voluta bantur enim in ſorde peccatorum, iuxta illud 40 Prouerbiorum, Sus lota in uolutabro luti: atq; à recitidine uia ſalutaris aberrantes, iamãq; ad inferiora, id eſt, huius ſeculi deſideria inſida decurrebant, ob quorum deſiderium regẽ cœ/ li & terræ in mortem tradere non dubitabant. Propter quòd meritò eis optatur, ne rorem de cœlo pluuiam ue ſuſcipiant: quòd hodie rebus 50 iplis uidemus impletum in eo, quòd eos gra tia cœleſtis deferens, translata eſt ad plebem gentium. Quòd etiam Eſaias ſub figura uinea/ tuturum illis ex perſona Domini comminatus eſt, dicens: Et nubibus mandabo ne pluuant ſu/ per eam imbrẽ. Quòd eſt aperte dicere: Et Apoſtolis atq; Apoſtolicis uiris omnibus mãda/ bo, ne illis ultra uerbum uitæ prædicent, ſed ir/ rigatione uerbi cœleſtis, quòd à ſe proterui re/ pulerunt indignos, in ſua ſterilitate uacuos ac perpetuo igni comburendos relinquunt. Nec tibi abſurdum uideri debet, ut mala reproborum acta boni aliqui ſignificent, aut rurſum 60 bona iuſtorum opera in contraria ſignificatio ne ponantur. Lege enim Moralia ſancti Papæ Gregorij, ubi expoſuit quomodo beatus Iob

maledixerit diei ſuo, dicens, Pereat dies in quo natus ſum, &c. & uidebis quia uſitatiffimum eſt in ſcripturis, ut & bona in malorum, & in ſi gnificatione bonorum mala hominum geſta accipiantur. Deniq; Vriam fideliffimum regis David militem, ac piſſima atq; innocentiſſima eius opera uel dicta, in mala ſignificatione: & econtrã ipſum David in maximo ſuo ſcelere in bona accipiendum interpretatur. Alioquin ſi non & per mala bonũ, & malũ ſignificari per bonum poſſet, nunquam liceret nigro atra mento, ſed ſemper lucido auro deberet ſcribi: quia Deus lux eſt, & tenebræ in eo nõ ſunt ul/ læ, nec rurſum in titulis Pſalmorum nomẽ Ab ſalon & Doeg hominum reproborum nimio fulgente, ſed ſolo atro colore deberet adſcribi. Sicut ergo in paginis librorum quouis colore & mala poſſumus, & bona abſq; ulla reprehẽ ſione figurare: ita etiam in parte ſignificationũ 20 per quilibet hominum geſta, & bona rectiſi/ me & mala poſſunt exprimi. Quamuis & mul to ſapius cõtingat, & multo dulcius audiatur, bona per bona, & mala figurari per mala. Sic/ ut autem in pictura parietum, neq; obſcurum Aethiopem candido, neq; candidi corporis ſi/ ue capilli Saxonem atro decet colore depin/ gi: ita in retributione meritorum iuxta ſuum quiſq; opus recipiet, & qualis erit actũ, talis e/ tiam parebit uultu in iudicio: neq; omnino ad 30 rẽqd quiſq; figurarit, ſed quid egerit, p̄tinebit.

QVID SIT IN PſALMO,
Ignitum eloquium tuum uehementer.
Queſtio ſeptima.

INTERIM quaſiſti, quid ſit in Pſalmo: Ignitum eloquium tuum uehementer. Quòd uerbũ & in Prouerbijis poſitum eſt: Omnis ſermo Dei ignitus. Scito ergo quòd hoc uerbum longe alt ter quàm ſonare uidetur, accipiendum eſt. Igni tũ nanq; ſolet dici, quòd totum igne perſuſum & impletum eſt: uerbi gratia, Sicut ferrum & æs medijs in ignibus liquefactum, imò igne ple niſſimum. In qua figura dictum eſt de Ioseph, Eloquium Domini igniuit eum: id eſt, ita ardo re & flamma diuina uirtutis impleuit, ut ipſe totus ſpiritu Dei accenſus, & quali igne uide/ retur eſſe perſuſus. Quales erant qui dicebant: Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in uia, & aperiret nobis ſcripturas? Quòd uerò eloquium Domini ignitũ, uel ſer mo Dei ignitus aſſeueratur, illud ranquã igne examinatum debet accipi, inſtar auri uel alte/ riuſ cuiuſlibet metalli, quòd igne conſtatũ, ſor dem in ſe alienam atq; inutilem non continet, & totum quicquid in eo reſidet, uerum & per/ ſectum. & omni uiciorum contagione purga/ tum eſt. Sic etenim eloquia Domini æternorũ in ſe bonorum fidem continentia, uera omnia 50 iunt, & non ocioſe neq; inutiliter conſtituta. Vnde & Dominus ait, Quia ſota unum aut u/ nus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant: ne quid illic eſſe quòd non perfectum ac

proprium sit aestimetur. Ignitum igitur igne examinatum, siue igne purgatum intellige. Ex uno ergo Græco, quod est *επιπυρόμενος*, utrumque Latine & ignitum, & igne examinatum pro interpretum uoluntate translatum est. Nam & ubi dictum est, Eloquia Domini igne examinata: in Græco idem unus sermo positus est *επιπυρόμενος*. Ex quo etiam uerbo deriuatum est, Igne nos examinasti: quod quidam dixerunt, Ignisti nos. Ignitus est autem, siue igne examinatus omnis sermo Dei, quia per illuminationem sancti spiritus sincera ac firma est ueritate subnixus.

DE REDUCTIONE ARCAE
Domini de domo Aminadab per regem Dauidem. *Questio octaua.*

Congregauit autem rursus Dauid omnes electos ex Israel triginta milia, & cetera. In historia beati regis & prophetae Dauid, quae arcam Dei reduxisse narratur, humilitas approbata, superbia damnata, & temeritas uindicata monstratur. Quia & ipse Dauid, qui coram arca Domini humiliter saltare non erubuit, mox promissionem filij Dei ex sua stirpe nascituri suscipere promeruit. Et coniunx, quae eandem eius humilitatem despexit, eius semine fecundari non est merita, sed perpetuae sterilitatis poenas luit. Sacerdos quoque qui arcam Dei inconsiderata temeritate tetigit, ausus suum reatum immatura morte purgauit. Vbi intueri necesse est, quantum delinquat qui ad corpus Domini reus accesserit, si deuotus ille sacerdos morte mulcatur, qui arcam Domini uideat uidelicet corporis figuram, minori quam debuit ueneratione corripuit. Verum iuxta allegoriam Dauid Christum, arca ecclesiam significat. Quæsiuit autem Dauid arcam in suam ciuitatem adducere, sed causa interueniente contraria, ad tempus eam alibi diuertit, ac sic deinceps quod multum desiderauerat expleuit. Quia Dominus in carne apparens, Euangelium in his Israel, siue uidelicet genti prædicauit, sed cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Sed ut hæc enucleatius per singula uideamus, congregauit Dauid omnes electos ex Israel triginta milia, quia Dominus ecclesiam primitiuam ex Israel instituit, non quidem omnem Israel, sed electos quosque sibi consocians. Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israeli: sed filij promissionis deputantur in semine. Qui triginta milia esse referuntur, id est, fidei operis & spei firmitate perfecti. Tria enim propter confessionem sanctæ trinitatis ad fidem pertinent, decem propter decalogum legis ad opera, mille propter sui perfectionem ad spem uite æternæ, quæ superius aliquid non est, sicut numerus millenario nullus maior est. Et si enim decem milia, si triginta milia, si etiam millemilia dixeris: non ipsum mille numerando transcendes, sed uel per se uel per minores numeros sepius dicendo multiplicas, Tria ergo

per decem multiplicas, sic fides sine operibus mortua sit: item triginta per mille multiplicas, ut fides quæ per dilectionem operatur, non alibi quam in cælis retributionem speret. Electi igitur ex Israel, populos recte credentes, operantes, sperantes, insinuent: uiri autem Iuda, qui erant cum Dauid, ipsos Apostolos & doctores qui lateri Christi quasi familiariter adherabant, indicent. Quo utroque stipatus exercitu Dominus, arcam adducere: id est, ecclesiam dilatare, & in eorum qui non crediderant, cordibus inserere gaudet. Imponitur autem arca plaustrum nouo, ut noui testamenti gratia renouatis in baptismo mentibus infundatur, nouumque uinum nouis utribus conseruandum mandetur. Erat quidem prius arca in domo Aminadab, qui erat in Gabaa, quia eadem quæ nunc predicatur Ecclesie fides, & ante incarnationis Domini tempus florebat, in his qui Patriarcharum Prophetarumque sunt deuotionem secuti. Aminadab enim qui interpretatur pater meus spontaneus, uel Abraham patrem fidei, uel Moysen legislatorem significat: qui uterque in Gabaa custodit arcam, quia sublimi uirtutis exemplo credentium peccata munit. Vnde & Gabaa collis interpretatur, qui locus est in ciuitate Cariathiarim. Elata ergo foris arca iudebat Dauid, & omnis Israel coram Domino diuersis Mulicorum generibus, quia mox inchoante nouæ gratiæ præconio, Dominus ad exhibendam Deo Patri laudes humilitatis omnes inuitat dicens: Qui mihi ministrat, me sequatur. Alij dando per spiritum sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij genera linguarum, alij gratiam curationum, &c. Sed his atque huiusmodi charismatum generibus progrediente arca, id est, crescente ecclesia primitiua uentum est ad arcam Nachor: id est, arcam preparatam, gentium uidelicet Ecclesiam, fidei ueritate consecrandam. de qua Ioannes ait: Et permundabit arcam suam. Vbi sacerdos, qui arcam incautus quasi corrigedo tetigit, mox à Domino percussus occubuit: quia Iudæorum populus dum gentibus inuidet, salutis se munere priuat, dum legem uult Euangelio miscere utriusque sibi gratiam tollit. Et tenuit eam, inquit, quoniam calcitrauerant boues. Boues quippe calcitrare, est prædicatores Euangelij liberius circa fidem agere, neque secundum consuetudinem Legis ingredi: sed Sabbatham, neomenias, circumcisions, uictimasque spiritualiter interpretari. Quos uelut errantes corrigere tentabant, qui descendentes de Iudæa docebant fratres, Quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non poteritis salui fieri. Et de quibus Iacobus ad Paulum, Vides, inquit, frater quot milia sunt in Iudæa, qui crediderunt, & omnes hi æmulatores sunt legis. Ob causam ergo sacerdotis occisi, Dauid noluit diuertere ad se arcam Domini in ciuitatem Dauid, sed diuertit eam in domum Obed edom Gethai: quia respicientibus uerbis Iudæis, ne amplius audita & non suscepta prædicatio noceret, Apostoli ab eis ablati, & ad Gentes

Gentes imbuendas sunt missi. Vnde & locus aræ Nachon, quæ Gentium fidem Domini gratiæ præparatam demonstrat, percussio Oza nuncupatur, uidelicet quia illorum delicto salus est gentibus. Obed Edom namque qui interpretatur seruiens homo, ille est utique de quo Dominus ad Patrem: Constitues (inquit) me in caput gentium, populus quem non cognouit, seruiuit mihi. Vbi & Iudæorum abiectiōem, quæ si Oze mortem præmittens ait, Eripies me de contradictionibus populi. Nomen quoque urbis congruit. Gethæ enim interpretatur torcular, significans crucem in qua uitis uera calcari & exprimi designata est. A qua cunctus gentium populus merito Gethæus appellari potest, cum dicit, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Tres autem menses quibus ibidem arca demoratur, fides, spes, & charitas sunt. Sicut enim diebus adimpletur mensis, ita singulæ uirtutes suis quoque passibus ad perfectionem perueniunt. Hi menses quoque plenitudo gentium intret, non cessant. Tandem rediens Dauid arcam inducit in ciuitatem Dauid, quia Dominus & Enoch & Heliam prædicantibus conuertet corda patrum in filios. Boues & arietes immolans, id est, eos qui arcam Domini triturant, & ouium eius ducatum gerunt martyrij sanguine coronans, & ipse quoque suæ incarnationis & passionis exemplum eam tenus Iudæis non creditum palam manifestans. Hoc enim significat, quod & ipse Dauid accinctus erat ephod lineo. Nam linum quod terra procreatum multiplici labore ad candorem ueluti peruenit, ueritate humane carnis inter flagella triumphans ostendit. Verum cunctis exultantibus, & ad arcam cælestis introitus hymnos resonantibus, sola Michol filia Saul arcam ducentibus, abest. Quin etiam in speculis Dauid respicit humilitatem, quia credentibus in mundi sine Iudæis, erunt nonnulli qui Christum profestione, sed opere sequuntur Antichristum. Quibus merito congruit, quod eadem Michol, quæ ob figurandam instabilitatem carnalium aqua omnis interpretatur, non uxor Dauid, sed filia Saul appellatur: quia qui Christo fide tenus seruiunt non illius regno coronandi, sed persecutorum eius quos imitauerunt, sunt anathemate damnandi. Verum prauis succenseant, humilitatem Ecclesie contemnant, nihilominus arca Domini locum suum ingreditur. Poni tur in medio tabernaculi, quod tetenderat ei Dauid, id est, fides Ecclesie prædicatur, proficit, inseritur cordibus omnium, quos Dominus ad uitam præordinauerat æternam. Offert Dauid holocausta & pacifica coram Domino, fidem deuotionemque Ecclesie commendat patri Christum, qui est ad dexteram Dei, qui & in terpellat pro nobis. Qui in exemplum Dauid fideles humilesque benedicens, salutaris mysterij pascit alimentis. Partitur singulis collyrida panis unam, illius utique qui de celo descendit, & dat uitam huic mundo. Et assaturam bubulæ carnis unam, illius scilicet uiculi saginati, qui

pro reuertente ad patrem filio iuniore maceratus, & igne passionis affatus est dicens: Exaruit tanquam testa uirtus mea. Et simillam fraxam oleo, carnem uidelicet à peccati labe mundissimam, sed ob humane salutis uberrimam dilectionem crucis sartagine rostram. Et merito una panis collyrida, una carnis assatura datur, quia unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & pater omnium. Aliter hæc munera si deles accipiunt, quando unus panis, unum corpus omnes sumus in Christo, & suæ carnis lasciuam singuli castigantes, ac seruituti subiecti entes, sancti spiritus igne decoquant, nec non & bonorum fructus operum oleo misericordie pinguisimos compassione seruesciant. At contra filia Saul frustra cubiculum Regis ingressa, nullos concepti seminis fructus dat: quia qui uerbum Dei auretenus percipiunt, absque boni operis prole diè perpetuæ mortis expectant.

DE ANGELIS.
Questio nona.

Angelorum natura, creatio & status qualis Angelis ante creationem mundi creati sunt: & ante omnem creationem angelorum diabolus est conditus, sicut scriptum est: ipse est principium uisum Dei. Vnde & ad comparationem angelorum archangelus appellatus est. Prius enim creatus extitit ordinis pralatione, non temporis quantitate. Primatum habuisse angelorum diabolum, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatione laboretur, cuius pralationis excellentiam propheta his uerbis annuntiat: Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, abietes non adæquauerunt summum illum. Omne lignum paradisi non est assimilatum illi, quomodo speciosorem fecit eum Deus. Distat conditio angelis à condicione hominis. homo enim ad similitudinem Dei conditus est, archangelus uero qui lapsus est, signaculum Dei similitudinis appellatus est, teitate Domino per Ezechielem: Tu signaculum similitudinis plenus sapientia, perfectus decore, in delicijs paradisi Dei fuisti. Quanto enim subtilior est eius natura, tanto plenius extitit ad similitudinem diuine ueritatis expressa. Prius de celo cecidisse diabolum, quam homo conderetur. Nam mox ut factus est, in superbiam erupit, & præcipitatus de celo est. Nam iuxta ueritatis testimonium ab initio mendax fuit, & in ueritate non stetit: quia statim ut factus est, cecidit. fuit quidem in ueritate conditus, sed non stando, cõfessim à ueritate est lapsus. Vno superbia lapsu, dum Deo per tumorem se conferuit, & hoc cecidit & diabolus. Sed homore uerius ad poenitentiam, dum se inferiorem esse cognoscit: diabolus uero non solum in hoc contentus quod se Deo æqualem existimans cecidit, in super etiam superiorem Deo se dicit, secundum Apostoli dicta qui ait de Antichristo: Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur

dicitur Deus, aut quod colitur. Diabolus ideo iam non petit ueniam, quia non compungitur ad pœnitentiam. Membra uerò eius sæpe per hypocrisin deprecantur, quod tamen pro mala conscientia adipisci nō merentur. Discat humana miseria quod ea causa citius permouetur Deus præstare ueniam, dum infirmo cōpatur homini: quia ipse homo traxit ex parte inferiori infirmitatem peccati, hoc est ex carne, qua exclusa anima detinetur. Apostata angeli ideo ueniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate grauari sunt, ut peccarent: homines autem post peccatum idcirco reuertuntur ad ueniam, propter quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis, ideoque pro infirma carnis conditione, reditum patet hominis ad salutem. sicut & Psalmus dicit, Ipse scit figmentum nostrum. Memēto Domine quod terra sumus. Et iterum: Memorare, inquit, que sit nostra substantia. Postquam apostata angeli ceciderunt, reliqui perseuerantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Vnde & post cœli creationem in principio reperitur: Fiat firmamentum. Et uocatum est firmamentum cœlum, numerum ostendens quod post angelorum ruinam hi qui permanserunt, firmitatem meruerunt æternæ perseuerantia & beatitudinis, quā minus acceperant: post diaboli deiectionē angelorum sanctorum collatam sanctitatis perseuerantiam & beatitudinem, quam minus acceperant. Vnde oportet cognosci, quod malorum iniquitas sanctorum seruiat humilitati: quia unde mali corruunt, inde boni proficiunt. Bonorum angelorum numerus qui post ruinam angelorum malorum est, diminutus ex numero electorum omnium supplebitur, quia numerus soli Deo est cognitus. Inter angelos distantia potestatum est, & pro gradu dignitate ministeria eisdem sunt distributa: alijsque alij preferuntur tam culmine potestatis, quam scientia uirtutis. Subministrant igitur alij aliorum præceptis, atque obediunt iussis. Vnde ad prophetam Zachariam angelus angelum mittit, & quæcunque annunciare debeat, præcepit. Nouem esse distinctiones uel ordines angelorum, sacre scripture testantur. Id est, Angeli, archangeli, throni, dominationes, uirtutes, principatus, potestates, cherubin & seraphin. Horum ordinum numerum & Ezechiel propheta describit sub totidem nominibus lapidum. cum de primatu apostata angeli loqueretur: Omnis, inquit, lapis operimentum tuum: sardius, topazius, & iaspis, & chrysolithus, & onyx, & beryllus, & sapphyrus, caruiculus & smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt angelorum, quos apostata angelus ante lapsum quali in uestimento ornamenti sui affixos habuit, ad quorum se comparationem dum se clariorem cunctis aspexit, confestim intumuit, & cor suum ad superbiam eleuauit. Angeli semper in Domino gaudent, nō in se: malus uerò inde est diabolus, quia nō quæ Dei, sed quæ sua sunt requirit. Nulla aut maior iniquitas, quam non in

Deū, sed in se uelle quempiam gloriarī: angeli uerò Dei cognoscunt omnia antequam in re fiant, & quia apud homines adhuc futura sunt, angeli iam reuelante Deo nouerunt. Præuaricatores angeli & sanctitate amissa, non tamen amiserunt uiuacem creaturæ angelicæ sensum. Triplici enim modo præscientiæ acumine fieri: id est, subtilitate nature, experientia temporū, reuelatione superiorū potestatum. Quotiens Deus quocumque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium uindictæ angeli mittuntur, qui tamen diuina potestate coercentur, ne tantum noceant, quantum cupiunt. Boni autem angeli ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, ut curas administrarent mundi, & regant omnia iussu Dei, testante Apostolo, Nonne omnes, inquit, sunt administratores spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatē capiunt salutis? Angeli corpora in quibus hominibus apparēt, in superno aere sumūt, solidamque speciem ex cœlesti elemento inducunt, per quam humanis obrutibus manifestius demonstrantur. Singulæ gentes præpositos angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio angeli Danieli loquentis: Ego, inquit, ueni ut nunciarem tibi, sed princeps regni Persarum restitit mihi. Et post alia: Non est qui me adiuet, nisi Michael princeps uester. Item omnes homines angelos habere probantur, loquētē Domino in Euangelio: Amen dico uobis, quia angeli eorum semper uident faciē patris mei qui est in cœlis. Vnde & Petrus in Actibus apostolorum, cum pulsaret ianuā, dixerunt intus apostoli, non est Petrus, sed angelus eius. Si Deum angeli cōtuentur & uident, cur Petrus apostolus dicit: In quem desiderāt angeli Dei conspiceret? Item si tunc non contuentur nec uident, quomodo iuxta sententiā Domini, angeli eorum semper uident faciē patris mei qui in cœlis est: sed bene utrunque est, nam ueraciter credimus, quod Deum angeli & uident, & uidere desiderant: & habēt, & habere testinant: & amāt, & amare nituntur. Si enim sic uidere desiderāt ut effectū desiderij non perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet. Necessitas illa pœnalis non est, & beatis angelis omnis pœnalis pœna est, quia nunquam simul & pœna & beatitudo conueniunt. Rursum si eos dicimus Deum uisione satiari, satietas fastidium habere solet: & scimus illos Deum uisionē, quam & desiderāt, fastidire non posse. Quid ergo est, nisi ut miro modo simul utrunque credamus, quia & desiderant & satiantur: sed desiderant sine labore, & satiantur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiantur. Et iterum, ne sit necessitate fastidium, satiati desiderant. Vident enim angeli faciē patris per satietatē: sed quia satietas ita fastidium nescit, angeli desiderāt in eo prospicere semper. Vbi quæ in scripturis sanctis pro Deo angelus ponitur, nō pater, nō spiritus sanctus: sed pro incarnationis dispensatione solus filius intelligitur. Ante Domini incarnationis aduentum, discordia inter angelos & ho-

& homines fuit: ueniēs autē Christus, pacē in se angelis & hominibus fecit. Eodē quippe nato clamauerunt angeli. In terra pax hominibus bone uoluntatis. Per incarnationē igitur Christi, nō solum Deo reconciliatus est homo, uerum etiam pax inter angelos & homines reformata est. Discordia igitur ante aduentum Christi angelorum & hominum fuisse per id maxime agnoscitur, quod salutari in ueteri testamento ab hominibus angeli, despiciunt resalutari ab eis. Quod in nouo testamento ab Ioanne factum, non solum reuerenter suscipit, uerum & ne faciat interdicitur. Ab hoc homo in ueteri testamento despicitur nec resalutatur ab angelo, eo quod homo adhuc nondum transisset in Deo. Suspicitur autem homo à Deo, & reuerenter saluatur ab angelo. Nam & Mariam angelus legitur salutasse, & Ioanne angelum salutanti ab eodem angelo dicitur: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum. Per quod agnoscitur per incarnationem dominicam pacē hominibus fuisse & angelis reddidit.

DE DELICTIS HOMINUM
et eorum pœna. Quæstio decima.

Scire uelim quomodo iustus sit, ut culpa quæ cum sine perpetrata est, sine fine puniatur. Hoc recte diceretur, si districtus iudex non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum sine deliquerunt, quia cum sine uiuere, nam uoluissent utique, si potuissent sine fine uiuere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim, quia in peccato uiuere semper cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum uiuunt. Ad magnam ergo iustitiam iudicantis perinet, ut nunquam careant supplicio, qui in hac uita nunquam uoluerunt carere peccato. Quod Deus pius sit, & non pascatur cruciatus miserorum: iustus autem, & ideo non deditur in perpetuum ab impiorum ultione. Nullus iustus crudelitate pascitur, & delinquens seruus à iusto Domino idcirco cædi præcipitur, ut à nequitia corrigatur. Ad hoc enim uapulat, ut emendari debeat. Igni autem gehennæ iniqui traditi, si ad correctionem nunquam ueniunt, quo sine semper ardebunt: Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatus non pascitur: quia autem iustus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes aeterno supplicio deputati, sua quidem iniquitate puniuntur, & tamen ad aliquid ardebunt, scilicet ut iusti omnes, & in Deo uideant gaudia, quæ percipiunt, & in illis respiciant supplicia, quæ euaserunt: quatenus in æternum tanto magis diuinæ gratiæ debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt, quæ eius adiutorio uicerunt.

DE ANIMARUM VSQUE
ad restitutionem mansionem. Quæstio XI.

Uelim scire, si nunc ante restitutionem corporum, in cœlum recipiant autem iu-

storum. Hoc namque de omnibus iustis fateri nō possumus, neque de omnibus negare. Nam sunt quorundam animæ iustorum, quæ à cœlesti regno quibusdam adhuc mansionibus differuntur iniquo dilationis damno. Quid per hoc aliquid innuitur, nisi quod perfectæ iustitiæ aliquid munus habuerunt? Et tamen luce clarius constat, quia perfectorum iustorum animæ mox ut huius carnis claustro exeunt, in cœlestibus sedibus recipiuntur. Quod & ipsa per se ueritas testatur dicens: Vbi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ: quia ubi ipse redemptor noster est corpore, illuc proculdubio colliguntur & animæ iustorum: & Paulus desiderat dissolui, & esse cum Christo. Qui ergo Christum esse in cœlis non dubitat, nec Pauli animam esse in cœlo negat. Qui etiam de dissolutione sui corporis, atque habitatione patriæ cœlestis dicit: Scimus quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum nō manufactam, sed æternam in cœlis. Si ergo nunc in cœlo sunt animæ iustorum, quid est hoc quod in die iudicii pro iustitiæ suæ retributionem percipiunt? Hoc in eis nimirum crescit in iudicio, quod nunc animarum sola, postmodum uerò corporum beatitudine perfruantur, ut in ipsa quoque carne gaudeant, in qua dolores pro Domino, cruciatusque pertulerunt. Pro hac quippe geminata eorum gloria scriptum est, iusti duplicia possidebunt. Hinc etiam ante resurrectionis diem de sanctorum animabus scriptum est: Datae sunt illis singulis stolæ albae, & dictum est illis, ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus conseruorum & fratrum eorum. Qui itaque nunc singulas acceperint, in iudicio binas stolas habituri sunt: quia modo animarum res tantum agitur, tunc autem animarum simul & corporum gloria latabuntur.

SI BONI BONOS IN REGNO
cœlesti, uel si mali malos in supplicio
agnoscant. Quæstio XII.

Nosse uellē, si boni bonos in regno, uel mali malos in supplicio agnoscant? Huius rei sententia in uerbis est Dominicis, quam iam superius protulimus, luce clarius demonstrata. In quibus cum dictum esset, Homo quidam erat, & induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide: ita per totum usque dicitur, Fili recorde, quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala. Diues autem de seipso iam spem salutis non habens, ad promerendam suorum salutem conuertitur, dicens: Rogo ergo te pater, ut mittas cum in domum patris mei, &c. Quibus uerbis declaratur aperire, quia & boni bonos, & mali malos agnoscant. Si igitur Abraham Lazarum minime recognosceret, nequaquam ad diuitem positum in tormentis de transecta eius contritione loqueretur dicens, quod mala reciperet in uita sua: quomodo

modo etiam presentes non posset agnoscere, qui etiam pro absentium memoria curauit orare. Quia in re hoc quoque ostenditur, quia & boni malos, & mali cognoscunt bonos. Nam & diues ab Abraham cognoscitur cum dicitur, Recordare quia recepisti bona in uita tua. & electus Lazarus à reprobo diuite est cognitus, quem mitti precatur ex nomine dicens: Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam. In qua uidelicet cognitione utriusque partis cumulus retributionis excrescit, & ut boni amplius gaudeant, quia secum eos latari conspiciunt, quos amauerunt: & mali dum cum eis torquentur, quos in hoc mundo despecto Deo dilexerunt, eos non solum sua, sed etiam eorum poena consumat. Fit autem in electis quiddam mirabilis, quia non solum eos cognoscunt, quos in hoc mundo nouerunt, sed uelut uisos ac cognitos recognoscunt bonos, quos nunquam uiderunt. Nam cum antiquos patres in illa aeterna hereditate uiderint, eis incogniti per uisionem non erant, quos in opere semper nouerunt. Quia enim illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientiam omnia uident? Nam quidam noster & uita uenerabilis uir, religiosusque ualde & laudabilis, cum ante triennium fuerunt, testati sunt, in hora sui exitus. Ionam prophetam, Ezechielem quoque & Danielelem cepit aspiciere. Quos dum uenisse ad se diceret, & de pressis luminibus eis reuerentia obsequium preberet, carne educus est. Quia in re aperte datur intelligi, quae erit in illa incorruptibili uita noticia, si uir iste ad huc in carne politus corruptibilis, prophetas sanctos, quos nimirum nunquam uidit, agnouit. Solet autem plerumque contingere, ut egressura anima eos etiam recognoscat, cum quibus pro aequalitate culparum, uel etiam praemiorum in una est mentione deputanda, quod multi eos in exitu uident, quos aut in regno aut in supplicio pares habebunt.

DE LIBERO ARBITRIO.
Quaestio decima tertia.

Deus hominem fecit perfectum, & talem scilicet quod posset & uelle bonum, & non uelle. Et hoc est liberum arbitrium, uelle scilicet & nolle, & absolutum. Hoc est uelle suum hominis per naturam, sicut dicitur in sapientia: nostrum est uelle, Dei autem perficere, nostrum scilicet per naturam. Et apostolus: Velle quidem adiacet mihi per naturam, sed hoc uelle, & hoc bonum deprauauit homo peccando, & quasi extinxit, non tamen omnino: quia semper remansit in eo aliqua scintilla boni. & quando apostolus dixit, Deus operatur uelle, sic non intelligimus quod modo primum ponat in eo uelle, sed uoluntatem quae in eo est per naturam deprauatam & quasi extinctam suscitaret & reuiuifere faciat. Sic facimus conuenire ista duo,

quod scriptura dicit, nostrum est uelle: & quod apostolus, Deus operatur uelle cum libero arbitrio, Deus uel etiam quod necessario facit, fecit hominem talem, scilicet ut posset uelle bonum & non uelle bonum, quia si talem fecisset ut nunquam posset nisi uelle bonum, inconuertibilem fecisset eum. Inconuertibile autem nihil est nisi Deus, quia non potest nisi uelle bonum. Deus autem quod generare quidem potest id quod est, facere autem non potest id quod est. Quod simile possumus de homine. Homo enim generare potest id quod est, facere autem non potest id quod est, licet possit imaginem suam in pariete pingere, uel in ligno formare. Quia igitur aliqua distantia esse debuit inter creatorem & creaturam, potuit Deus facere id quod non ipse erat, non id quod ipse erat, sicut hominem potentem uelle bonum & non uelle bonum, quod ipse Deus non est, non hominem, non potentem uelle & non uelle bonum, quod ipse est. Rationali creatura dedit Deus efficacem uim bonae naturae ad se cognoscendum, quae bona uis naturae ad se cognoscendum gratia uocari potest, de qua gentiles Romani multum praesumebant, attribuendo sibi quod tam bene crediderant audita ueritate euangelij, non attendentes non eadem natura relicta sibi à Deo, nec in angelo nec in homine erat sufficiens ad salutem, immo praecipitatum se usque ad turpissima uitia, quasi fuisset sufficiens tunc, nec angelus nec homo indignisset Deo: quoniam uterque in semetipso habuisset sufficientiam, & ita quisque sibi foret Deus, quasi par uero Deo: nec esset unus Deus nec unus omnipotens, & ideo remansit sola omnimoda sufficientia quae angelica uel humana natura, nulla potest operari bona aliquando, etiam cum ipsius appositione potest relabi. Resp. Cur igitur apposuit Deus sibi, cum per eam non sit profectura, uidelicet ut ipsa labens apposito sibi adiutoria recognoscat se inexcusabilem, & perseverans natura reddat Deo gratias de appositione gratiae. Ergo bona natura rationalis creaturae, cooperari quidem bonum apposita sibi gratia potest. Si uero relicta nihil operatur boni, immo praecipitatum se in malum, constat esse peccatum efficientem causam mortis: mortem autem necessarium effectum peccati Domino attestante qui ait ad Adam, Quocumque die comederis de uetito ligno, morte morieris. Ergo qui moritur necessaria morte, impotens est per se resurgere: Christus autem qui caruit crimine, caruit mortis necessitate, ipso teste qui ait, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Igitur mors Christi uoluntaria fuit non necessaria, & ob hoc potuit per se resurgere, ut esset resurrectio communis resurrectionis illis qui mortui erant, uel sunt uel erunt, in Christo mortis necessitate.

Deus dicitur praescire cuncta quae fiunt per uim naturae, uel per uim libertatis, dicitur etiam scire ea quae fiunt bona, futura esse bona per appositionem gratiae. Dei igitur praedestinatio, est

est diuinae gratiae appositio. Quapropter qui negat Christum esse praedestinatum, negat eum esse filium hominis, quia humana natura, quae fuerat in lumbis Adae, eius peccato obnoxia per appositionem gratiae in ipsa unione uerbi Dei, est immunis ab omni culpa, licet poenam peccati retinuisset, ut in resurrectione sua Christus eam destrueret, cuius destructio est nostra rum corruptionum destructio uel ablutio.

Omnes cogitationes malae non semper in instinctu diaboli excitantur, sed aliquando ex nostri arbitrij motu emergunt. bonae autem cogitationes semper à Deo sunt. Sciendum est quod liberum arbitrium dicitur habuisse primum homo ante gustum pomi, post gustum uero seruus effectus est peccati. Sed cum habuisset liberum arbitrium, uidendum est quae libertas illius arbitrij fuerit. Arbitrium certe liberum fuit, quam diu suae potestatis extitit, ita ut nulla uel cogente, nec Dei nec diaboli quod uellet bonum seu malum faceret. Sed cum liberum esset hoc respectu, quod à nullo domino nulla uel poterat ut uellet aliquid aut nollet, per se tamē debile erat, ita ut ex sua debilitate eadem posset, si à diabolo non egerit, sed persuadenti non consentiret. Sed stare ex sua uirtute nullo modo posset, & si uellet perficeret per eiusdem Dei auxilium, si non Dei consilio credens ut uellet bonum. Cum ergo Adam liberam uoluntatem haberet, & propriam habebat possibilitatem, sed alienam ut esset in homine quod iuste à Deo remuneraretur, libera scilicet uoluntas, quae Deo non coacta seruiret, ut esset in Deo unde glorificaretur, cum hominem sua uirtute roboret. Quia igitur Adam liber erat & infirmus, postquam sibi uni est confusus, & ex libero arbitrio hosti consensit, & per fragilitatem suam cecidit, qui si soli Domino confusus fuisset, Domino auxiliante nullatenus uirg; cecidisset. Sed cum post primi parentis lapsum totus orbis esset seruus peccati, uenit Dominus nos pristino restituens gradui, reddens arbitrium patris primi, liberum sicut prius à ui extranea, sed noua debilitate propria, ut nemo sit qui de se presumat, sed in solo Deo semper confidat. Sed huic libero arbitrio uidetur contrarium, quod Dominus ab aeterno sanctis eius uitam aeternam praedestinauit, & similiter causam uitae aeternae meritum sanctis eius praedestinauit, reprobis autem mortem aeternam: sed non mortis aeternae causam, quia nulli Deus peccata sua praedestinauit. Non est enim in Dei dispositione quomodo peccator peccet, sed tamen cum sciat eum peccaturum, mortem ei praedestinat ut uerus iudex. Si autem praedestinatum & praedestinatum uitam bono, & mortem malo, uidetur uim inferre libero arbitrio: quia cum praedestinatio sua falli non possit, necesse est ut malus sit, quem praedestinatum ad mortem: & bonus sit, quem praedestinatum ad uitam. Et si necesse est hunc esse bonum, & illum malum, perijt ergo liberum arbitrium, quod necessitate cogitur. Quod si arbitrium non est liberum, sed cogitur necessitate, non est culpandus ille, qui uelit nolit peccat: neque laudandus, qui uelit nolit, bene agit, sed laus & culpa soli cogenti est imputanda. Cur ergo poena malis, gloria iustis? Non est itaque praemium quod iusti remunerantur, sed sola Dei gratia, non est uindicta, quod iniusti puniantur: sed iniuria, quod ablit. Praedestinatio enim Dei nulla uel cogit nos ad bonum uel ad malum, sed Deus apud quem non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio, ab aeterno ea quae sunt futura nobis, in conspectu suo praesentia habuit, & quales nos aut ex nostra prauiditate aut ex iustitia sibi tales praesentauit, ut praesentes diiudicauit. Quae enim sunt apud nos praeterita uel futura, à conspectu Dei nunquam transeunt, sed semper praesentia sunt. Unde & Dominus in euangelio dicit: Caelum & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt. Si autem uerba quae apud nos in momento transeunt, apud Deum semper manent, quis dubitet quin in conspectu Dei sunt permanentia, quae apud nos sunt transitoria? Si ergo in conspectu eius semper fuimus, & praesentialiter nos uidet, quales aut ex ipso futuri essemus in bonum, aut non ex ipso, sed ex nobis futuri essemus in malum non inconueniens fecit. si enim diuersa uidens merita, diuersa etiam nobis retribuere praemia. Prauiditas nostra ab aeterno mala in conspectu Dei ex sua nequitia praesentauit, Deus illam ad mortem destinauit. Quid ergo? Cogit nos Deus ut mali sibi uideremur ab aeterno? Ablit. Nam potius nos coegimus eum, ut nos malos uideret. Verbi gratia, si uideo iacere aliquem, necesse est ut ille iaceat, quem iacere uideo, aut falsum est quod ego eum iacere uideo. Illa ergo necessitas à iacente est, aut à uidente? Utique non à uidente infertur necessitas ut iaceat, sed ab ipso qui se deposuit ut iaceret. Deus igitur cui nihil est futurum aut praeteritum, nos sibi praesentes semper malos esse uidet, non ut iustis ille necessitatem inferret prauiditatis, sed quia prauiditas illa latere nequit praesentiam iudicis. Nunquid autem Petrus Deum negauit, quia Dominus dixit, Tu me negabis? Aut nunquid Iudas tradidit, quia Dominus dixit, Tu me trades? Aut nunquid Lazarus mortuus est, quia dixit Deus, Lazarus dormit? Iudas autem Iudeos iam de traditione conuenerat, solus Petrus cum de negatione audisset se non negaturum, iurabat: sed tamen ex uerbis Domini magis coactus est Petrus, ut faceret quod nolebat, quam Iudas ut perficeret quod uolebat. Sed impossibile erat scientem omnino nescire, quae istis essent uentura. Sicut ergo praedestinatio ad mortem non cogit malos ut peccarent, sic etiam praedestinatio ad uitam non cogit bonos ut saluentur. Sed cum Dominus bonos ad uitam praedestinauit, ita eos praedestinauit, ut ipsa sua praedestinatio meritis & praebitis nostris obtineatur. Nonne enim Dominus Abraham dixit, In Isaac uocabitur tibi semen. Sed licet in Isaac promississet Dominus fecunditatem feminis, tamen uxor illius Isaac fuit

sterilis.

sterilis. Oravit Isaac, & dedit Dominus conceptum Rebecce. Si ergo promissit Deus fecunditatem, & dedit sterilitatem, Isaac autem oravit: quid aliud est, nisi quod oratio prædestinationem obtinuit? Vnde colligi potest, quia ita Deus nobis bona sua promittit, ut tamen labore nostro acquiratur. Quod si uoluerimus ad laborem in omnibus quæ bene agemus, nobis cooperabitur.

DE PECCATO ORIGINALI.
li. Quæstio. XIII.

Quæritur quare propagatio peccati originalis, & introitus mortis in mundum, acribatur primo homini Adæ, & non mulieri uel serpenti: cum utriusque prius peccauerint, serpens suggerendo, Eua consentiendo? Ad quod dicitur, quoniam iniuste à diabolo habemus hæreditatem peccati, cuius originis & naturæ nullam habemus communionem, ideoque ipsi suggestione uel imitatione possemus esse similes, sed propagatione non fuimus conformes. Ab Eua uero matre nostra, ideo peccati suggestio nem non habemus, quia seminis nostri originem non à matre, sed à patre accepimus: & ideo decuius principaliter traducimur massa, de eo etiam originaliter traducatur & culpa: & quia etiam Adam plus peccauit, quia Eua seducta est. Adam uero non seductus nec deceptus, sed scienter peccauit. Quæritur, quo potest peccatum Adæ tantum fuerit, ut non solum ipsum, sed & totum genus humanum perdere potuerit? Ideo quia non peccauit necessitate nec ignorantia uel fragilitate. Necessitate non, quia neque uolentia diaboli, nec indigentia cibi coactus est ut pomum comederet, neque ignorantia: quia cum sapientissimus creatus esset, de eadem re præmonitus fuerat à Domino: nec fragilitate, quia cum præsentem Deum adiutorē haberet, sed de hoc eum interrogare uel in eo considerare uoluisset, eadem nullo modo potuisset. Quæritur, cum Dominus redimendo omnia peccata nobis abstulerit, cur poenam peccati non abstulit: ita ut etiam in hac uita impassibiles essemus & immortales: Quod etiam cum summa ratione fecit. Si enim nos post suam redemptionem immortales fecisset, omnes ad fidem conuolarent, non propter amorem Dei æternæ beatitudinis: sed propter id solum, ut possent assequi immortalitatem huius uite carnalis, & sic periret fructus fidei, quia non esset propter amorem Dei. Passibilitatem uero reliquit, ne uideretur nobis delectabile huic inharere, sed potius festinarem ad illam quietem, quæ cum Domino est indeficiens. Quid enim esset, si passibilitatem penitus abstulisset, & cum suis tot & tantis tribulationibus ita diligeretur, ut uix aliquis esset qui sic æternæ beatitudinis memor fuisset. Notandum, si quis baptizans dicat, Baptizo te in Christo Iesu, & non dicat, In nomine patris, & filij & spiritus sancti, sicut dominus instituit, non est uerus ba-

ptismus: & ideo uidentum est ne quis erret in uerbis Apostoli, quibus dicit, Nunc baptizo in Christo Iesu, aliter intelligens quam dictum sit.

Ut ultra non seruiamus peccato, hic quidam hæretici asserere uolebant, ut si peccator post baptismum ad peccatum rediret, nullo modo amplius ad poenitentiam reciperetur, eo quod ad peccatum ultra redire non deberet post baptismum, sed illud falsum est testante Domino, Peccator, quacunq; hora ingemuerit, saluus erit. Mors illi ultra non dominabitur, id est, aliqua mortis compassio, ut flere & litire, &c. Quod enim post resurrectionem comedit, non fame illud fecit, sed quasi miraculum illud ad se declarandum fecit. Similiter quando mortui peccatis sumus, non ultra ad ea redire debemus, ita ut nobis dominantur. Et notandum est, quod non dicitur, Christus resurrexit: sicut dicitur, Rehabuit, quasi iterum habuit. Non enim Dominus aut ter surrexit, sed semel, & Christo iam non moritur. Nam mortuus est tantum semel, non bis, quod semel mori sufficit: quia hoc quod mortuus est, peccato, id est, ad destructionem peccati: & quia peccatum destruxit, satis mors una sufficit. Verè enim non iterum moritur. nam hoc quod mortuus est, scilicet mortuus est peccato, id est, ut destruat peccatum, illud est semel, non bis. Quasi dicat: Hoc est semel, quod ipse mortuus est, ut peccatum deleteret. Ergo filios destruit, qui dicunt Dominum ita in aere mori pro diabolo, sicut mortuus est pro nobis in mundo. Prima die qua Adam conditus fuit, uetus extitit non ætate, sed congrua similitudine: quia sicut res que uetus est deficit, & ad occasum trahit, sic Adam qua hora peccauit, ad occasum mortis quasi uetus descendit, & similiter post eum quilibet peccator. Sed Christo nouus homo fuit, & spiritu aliter ratione, & licet homo factus, rex tamen erat & angelorum & hominum: & præterea alia generali ratione, quia sicut nouæ res crescit & roboratur, sic Christus de uirtute in uirtutem creuit, testante scriptura: Iesus autem proficiebat ætate & sapientia coram Deo & hominibus. Ad cuius imitationem noui esse debemus, conscendendo de uirtute in uirtutem. Vnus status Adæ fuit, quando adhuc in paradiso ita conditus ut comederet & biberet, & alia corporis officia expleret. Hunc sibi filius incarnatus assumpsit. Secundus status fuit post lapsum & post exitum de paradiso, quando mortis conditioni subiicitur, ex eo accepit Dominus ut mori posset. Tunc eius status fuit, non quem habuit, sed quem habere debuit, si in obedientia persistisset, scilicet ut neque peccare potuisset, neque uoluisset. Ita Christus neque peccare potuit neque uoluit. Dux sunt uocationes: una generalis, alia specialis. Generalis qua dicitur, Multi uocati: quia in fide omnes generaliter sumus uocati. Specialis qua dicitur, Pauci uero electi. Vbi notatur omnes generaliter ad uitam per fidem uocatos, paucos uero electione honorum meritorum uitæ prædestinatos, Sciendum est,

est, quia ante legem eadem fide saluabantur patres, qua & nos modo. Ergo quare Deus circumcisionem superaddidit, si fides ad salutem tunc sufficit? Ad hoc dicitur, quia Dominus noster semper talia inuenit & statuit, quibus merita nostra ampliari possint. Ut igitur Dominus noster Abraham maioribus meritis sublimaret, ut circumcisionem obseruaret sicut Adam in paradiso terreno posito induxit obedientiam, ut postea transferret eum eis meritis, uidelicet si obediens permanisset, in cœlestem regiam. Aut uoluit Dominus ut sicut Iudei distabant à gentibus in fide, ita distarent in habitu exteriori. Vel signum fuit exterior circumcisio interioris circumcisionis. Iterum quæritur, si bona fuit circumcisio, quare mutata sit, cum nullum bonum debeat mutari, & hoc modo Deus mutabilis causatur. falsum est, quod nullum bonum debeat mutari: quia uidemus & tempora & ætates mutari, quæ tamen bona sunt. Iterum quæritur, quare illud membrum circumcidatur, & non alia. Sed hoc ideo fit, quia illud membrum pronius est ad peccatum. Et quare omnia membra non circumcidentur, cum omnia iugiter offendant? Profecto quia aut turpe esset, si nasus uel oculus circumcideretur, aut intolerabile. Iterum quæritur, quare femine non circumciderentur. In hoc mysterium consideratur, quoniam uir in designatione rationalitatis, quæ semper purior esse potest quam sensualitas, quæ ratione cõ-

tra uidetur, & licet ceteri sensus exteriores. Notandum est quare dicat Apostolus, Per unum hominem mors introiit in mundum: cum potius diabolo persuadente, Eua consentiente, Adam sciente intrauerit. Sed diabolo non imputatur, quia à diabolo nullam originem in propagatione accepit homo. Quæ iterum non ascribitur, quia uir non à muliere, sed mulier à uiro est, & ipsa post recepto uirili semine, suum secundario adijcit, sicut uidemus quod terra primum semine recipit, deinde suos humores administrat, & pullulare facit. Soli ergo uiro culpa imponitur, quia & sciens & uidentem peccauit, & maluit ad horam uxorem suam non offendere, quam in Dei obedientia perseverare.

Quæritur, quare puero adhuc in utero matris originale peccatum imputetur, & quare de baptizato baptizatus non nascatur. Ad hoc dicitur, quia de corrupto non nisi corruptum nasci potuit. Et iterum: Homo quantum in se est mundatur in baptismo, sed quia sine concupiscentia procreare non potest, imputatur & illius proli. Sicut terra purgata semen à paleis suscipit, & tamen absque paleis non ipsum exurgit. Sed quare animæ originale peccatum imputatur, cum noua & munda à Deo procreatur? Sanè quia ipsa corpori in eadem persona unitur, & ab ea hac consuetudine & unione corrumpitur. Verbi gratia, ut si quis bonum semen in terram mittat, & postea non fructum

bonum terræ commixtione, sed zizania referat. Sed quare melior pars, scilicet anima in puriorem partem, scilicet corpus non trahit, & suam non conuertit? Hoc diuino iudicio relinquendum est. Quæritur, quandoquidē Dominus abstulit originale peccatum, quare etiam poenam eiusdem peccati non abstulit? Quo contra dicitur, quod in hoc misericorditer Dominus consuluit, quod mori possumus: quia ad cœlum ascendere non possumus, nisi aliquibus meritis, sicut nec Adam in paradiso positus potuit. Voluit igitur Dominus omni nos necessitate compellere ut illum tenderemus, quo sublati timore mortis nemo proficeret. Cum modo tot instantibus periculis, tot mundi tribulationibus & molestiis pauci admodum coacti ad uitam æternam perueniant, & reuera fieret homo incorrigibilis licet diabolus sine formidine.

DE REDEMPTIONE HUMANÆ
na. Quæstio. XV.

Prima quæstio est, quare Dominus hominem solo uerbo non redemit? Quod sic soluitur. Si solo uerbo hominem saluum esse præcepisset, diabolus conqueri posset eum magis uisum dominica potestate, quam iustitiæ æquitate. Secunda quo iure æquitatis hoc fecerit. Responsio, quia diabolus dominicum hominem, naturam non culpam hominis habentem, in hoc quod uinctum reddidit: quomodo sanè Christum in quo peccati ius non habuit, crucifixit, & ideo merito & iure gentium amittit hoc quod maligna fraude possidebat. Tertia, quare ista tribulatio redemptio uocetur. Quæ consequenter soluitur, quia licet Esau edulo lentis primo genita sua uendidit, ita Adam dum pomum gustare præsumperit, se in seruū diaboli subiugauit, quem Dominus Iesus pari referens, simili potu inebriauit, quo ille lethifer protoplasmum mortificauit. Sicut enim ille gustu pomi Adæ mortem potauit, ita Dominus quoddam dulce poculum ei propinauit, quando eum concessit oblectari contumeliosis multis, quas sibi ingessit. Quarta, cur neque per angelum neque per hominem saluatio fieri potuit? Responsio. Per hominem fieri ideo non potuit, quia impossibile erat ut perditus perditum redimeret, uinctus uinctum liberaret. Per angelum uero non potuit, quia & si salutem daret, diuinitatē tamen minimè conferret, quam ex sese non habebat. Quinta, cur angelicam naturam ad redemptionem hominis non assumpsit? Responsio, quia iterum diabolus conquereretur, quod sua pugna non recte cum Domino comparata fuisset, quod quasi gladium contra tenentem baculum attulisset. Sexta, quæritur quare tādū distulit? Quod ita soluitur. Nouum quod & inauditum atque mirabile Dominus facturus erat, quod multis testibus prius erat promittendum & firmandum: quia si subitum accidisset, nullus fidem tantæ rei habuisset, cum tantis & tam certis indicijis pauci admodum inuenti sunt, qui

Christo uenienti fidem præbuerint. Porro si ante datam legem Dominus saluare mundum uenisset, posset aliquis dicere, quia superfluous esset eius aduentus, cum aliqua præcepta dedisset potuisset, quæ salutem contulissent. Voluit ergo Dominus nos omnia prius experiri, ut probatum esset nos nulla alia uia saluos fieri posse, nisi per eum, & eius tantum gratiæ omnia ascriberentur. Septima, quare diabolus non redemit sicut hominem. Responso. Idcirco profecto, quoniam cum esset in amplissimis & perfectissimis delicijs Domini sui, nullo inspirante nec persuadente, sed proprio uitio elatus corruit: homo uero alieno instinctu, scilicet diabolo persuadente deceptus errauit.

Quatuordecim epistolas scripsit apostolus, ipso suo numero ostendens eas concordare de calogo legis, & quatuor Euangelijs, à quorum fide & ueritate in nullo discrepabant. Sed uidentur superflue additæ post euangelia, cum in eis perfecta sit fidei doctrina, uirtutum instructio, uitiorum correctio. Sunt tamen necessaria post euangelium epistolæ, quia & si de omnibus in eis scriptum sit, quod tamen summotenus ibi dictum est, hic plenarie & sufficienter perdoceatur: & suborientibus etiam nouis uitijs in ecclesia, quasi nouæ causæ nouaq; adinuenienda erant præcepta, quæ & ab euangelijs profuerent, & tamen quadam sua nouitate & necessitate non superfluerent, in quo innitur Apostolus auctoritati prophetarum, quod post datam legem Moyli contra rediuiua uitia inspirante Domino & iubente spiritualem dederunt correctionem. Cum enim Dominus in Euangelio hortans nos ad humilitatem, ne quis inuitatus ad nuptias ecclesiæ, discumberet in primo loco, superbia admoneret, ostendens quod nequis se alijs præferret, & nequis se de suis meritis iactaret.

Per legem cognouit peccatum esse uitandū, peccatum, id est, diabolus, qui me peccare fecit, operatus est in me concupiscentiam, & hoc per mandatum legis, non necessitate peccandi accepta in lege, sed occasione hoc modo: quia ante legem quod quasi sopitus erat diabolus, non curans ut illos ad mortem cogeret, quos ad ipsam spontaneos ire uidebat: sed cum uidebat dari legem, que uiam peccati contradiceret, cognouit quod eos aut penitus amitteret, aut eos ire ad uitam mortis, qua interdiceretur cogeret. Et tali modo ad bonum legis quæ expergefactus est, eniti & laborare plus cepit, ut eos cogeret inuitos ire, quo prius ibant spontanei, & sic à lege accepta occasione cepit eos instigare ut peccarent. Illi autem non in Deo confidentes, sed in se resistere non poterunt, & ideo occasione legis plus peccauerunt: quia & inobedientes Deo fuerunt, & maiora peccata fecerunt. Sicut si hostis in hostem debilem surgeret, in eum non omnes uires exerceret, sed si eum præmuniri & roborari uideret, fortior aduersus eum occasione illa insurgeret, quia tunc aut uinceretur aut uinceret,

Occasionem non rectam causam uocare solemus, quam habet aduersus nos, quando nos ad bona tendere conspicit. Notandum est quod Apostolus triplicem legem notauit: legem carnis, quæ est peccati: legem Moyli, legem mentis, quæ etiam est lex spiritus. Dixit quod in Christo Iesu sunt liberati à morte, & uerè sunt liberati in Christo à causa. Nam pater filium suum non carne peccati, sed in similitudine carnis peccati, damnauit peccatum nostrum de peccato, id est, de filio suo, qui fuit peccatum, id est, hostia pro peccato. Deus pater dicitur mittere filium improprie, quia non mittit ut à se localiter remoueat, qui secum est ubiq; præfens, sed tamen quadam similitudine mittere dicitur: quia sicut eum quem nos mittimus, à nobis separamus, sic pater filium misit, quando eum in assumptione carnis à se aliquantulum separauit: quia licet pater & filius & spiritus sanctus in conceptione beatæ uirginis Mariæ sint cooperati, sola tantum persona filij carnem assumpsit. Sicq; quasi à se uidetur mittere, quia cum filio non assumpsit carnem de uirgine. Uidendum est, quod filius missus est non ad uirginem, sed similitudinem uirginis: & non carnis simpliciter, sed carnis peccati. Si enim diceret Christum imaginem carnem habere, iam uideretur illi hæretico consentire, quod Christum afferbāt imaginarium & phantasticum corpus habuisse. Ut ille qui dicit, Si uirgo peperit, phantasma fuit. Ideo dicendus est Christus missus fuisse, non imagine, sed similitudine carnis: non carnis simpliciter, sed carnis peccati, quia Christus non similem carnem, sed uerè & uerum corpus habuit: quæ caro cum sine peccato esset mundissima, pura, uera, similis tamen nostræ peccatrici carni in passibilitate & mortalitate: sicq; nostram habuit carnem non peccati, sed similem carnem peccatrici. Si pater mittens filium suum in similitudine carnis peccati de peccato, id est, de filio qui erat hostia pro peccato, ut dictum est, damnauit peccatum, quod erat suum in nostra carne damnauit: dico peccatum originale & actuale penitus in morte filij destruendo, & fomitem peccati qui in carne remansit, unde ortus debilitando, ita ut carnalis titillatio non ultra ita ut solebat, impugnare fideles, si in Domino cõfidant, passionis eius memores. Sciendum est, quod licet inuauit Iudæos seruasse ex timore, non tamen hoc de ueris Iudæis intelligendum est, quia certè sancti uiri qui fuerunt nostræ fidei, & nostri testamenti, sicut nos modo sub gratia, sic ipsi ex dilectione seruiuerunt, sed propter falsos Iudæos dicit. Videndum est autem quomodo falsis Iudæus datus sit spiritus sanctus, ut per ipsum spiritum seruiret Deo, & non in timore: quia ubique datur spiritus sanctus, potius amorem generat quam timorem. Ad quod dicitur, quia in hoc quod bene egerunt, opificem spiritum habuerunt: in hoc autem quod ex solo timore fecerunt, non à spiritu, sed à se ipsis habuerunt. Quare spiritus sanctus fuit quidem opifex bonæ seruitutis,

ris, & non prauis timoris: sicq; spiritus dabit seruitutem, seruitus uero prodebat per timorē, quia nullum præmium promeretur ab eis qui aliquid suo timore operatur: sicq; nos accepimus spiritum seruitutis, non qui sit in timore, sed in amore. Quare spiritus magis perfectus datus est in nobis quam in illis, quia facit nos adoptiuos filios, & uerè sumus filij, à causa. Nam ipse spiritus reddit multipliciter, id est, multis signis dat testimonium spiritui nostro, quod sumus filij Dei: quia seruiuimus Deo amore filij, non timore serui. Spiritus noster facit se filium Dei, cum ipsi Deo ex amore seruit, quod scilicet eum esse filium testatur & approbat spiritus sanctus, quod non refugit ab eo, sed potius cooperatur ei ad omnia de die in diē, ad maiora eum prouehens: quod non faceret, si spiritus noster in timore seruiret. Semel immolatus est Christus in se ipso, & tamen in sacramento non solum per omnes paschæ solemnitates, sed omni die populis immolatur. Hæc utiq; mentis est, qui interrogatus, respondet immolari. Inuitauit Dominus seruos, & comparauit illis cibum se ipsum. Quis audeat manducare Dominum suum? Et tamen ait: Qui manducat me, uiuit propter me. Quando Christus manducatur, uita manducatur: nec occiditur ut manducetur, sed mortuos uiuificat: quando manducatur, reficit, sed non deficit. Non ergo timeamus fratres, manducare illum panem, ne forte sinamus illum, & postea qui manducemus, non inueniamus. Manducetur Christus, uiuit manducatus: quia resurrexit occisus, nec quando manducamus, partes de illo facimus. Et quia in sacramento sic sit, & norunt fideles quemadmodum manducant carnem Christi. Vnusquisq; accipit partem suam, unde ipsa gratia partes uocantur. Per partes manducatur, & manet ineger totus in celo, manet integer totus in corde tuo. Totus enim erat apud patrem, quando uenit in uirginem: impleuit illam, nec recessit ab illo. Venit in carne, ut homines illum manducarent: & mansit apud patrem, ut angelos pasceret. Quid enim sciatis fratres, & quod scitis & quod nescitis scire debetis, quando Christus factus est homo, panem angelorum manducauit homo. Vnde, quomodo, qua uia, quibus meritis, qua dignitate panem angelorum manducauit homo, nisi creator angelorum fieret homo?

Si fides iustificat, sicut scriptum est, Iustus autem ex fide uiuit: tunc originalia & actualia peccata per eam remittuntur, insuper etiam augentur merita. Vnde merito queritur, cur prouidentia diuinæ placuit superinducere circumcissionem, aut superinducta quid proffit. Responso. Misericordia Dei nos semper de uirtute in uirtutem ascendere cupit, & nihil magis quam profectum nostrum desiderat. Sicut ergo primo homini legem posuit, qua seruata ad honorem impassibilitatis atq; immortalitatis perueniret: sic & Abraham & posteris eius de-

dit circumcissionis præceptum, quo completo, ingens obedientiæ illorum accresceret meritum. Vel per carnalem circumcissionem delignabatur spiritualis, quæ est cordis munditia, & uitiorum mentis amputatio, ut sicut à cæteris gentibus distabat in interiori homine, sic quoq; exteriori homine discerneret per circumcissionem. Voluit etiam eos Dominus hoc signum in corpore suo portare, & quasi sub oculis habere, ut eius significationem frequenti meditatione attenderent, etiam fidei operibus studerent.

Rursum queritur, si sancta atq; utilis erat circumcissio, cur debuit mutari, atq; pro ea sustineri baptismus? Ad quod dicitur. Postquam propter charitatem suam, qua dilexit nos, misit Deus filium suum, ut homo fieret, & hominibus appareret, tunc dona gratiæ eius profluere nobis magis cœperunt, scilicet robustior & maior innocentia, copiosior iustitia. Vnde pro circumcissione baptismus lauacri salutaris institutus est, ut ablutione exterioris hominis decor splendidius interioris demonstraretur, & signanter elementum aqua huic sacramento qualitum est, quæ rebus sordidis candorem reducit, quæ sitientem reficit, quæ terram irrigat, & fertilem facit, & ignem extinguit. Significat enim gratiam spiritualem, animam emundantem, & intus reficientem, & fomitem peccati extinguentem, & profectum uirtutum ipsi animæ largientem.

Queritur, quo iure acquiritur eum liberauit. Ad quod dicitur. Filius quidem Dei homo factus est, generis humani assumpta de uirgine matre natura sine culpa, quam scilicet prouidentiam non tenerent peccata. Videt autem eum improbus hostis uagientem, lachrymantem, & cætera facientem, quæ humana exigit natura: unde non credens eum non sibi obnoxium, neq; transgressionis exortem, quem tot documentis didicit esse mortalem. Inijt, intulit contumelias, multiplicauit iniurias, & dum manum innocētem misit, & chirographum quo innitebatur, excidit ab illo iniquitatis exigens poenam, in quo nullam reperit culpam. Solutum est ergo nostræ damnationis atq; conscriptionis uinculum, atq; improbus hostis dum plus querit, suum perdidit: quoniam hæc lex iustissima est, ut qui alienis incumbat, propria amittat.

Queritur, cur solis masculis imposita sit circumcissio, cum modo uideamus utrumq; sexū ad baptismi gratiam conuolare. Ad quod dicitur. Quia occultè mysterium significationis in se continebat. Nam mulieris nomine sensualitas, uiri autem nomine rationalitas designatur, sicut ait Apostolus: Caput mulieris uir, uiri autem spiritus rationalis, qui animalem affectionem tanquam coniugium regit. Ut ergo signaret hanc animalitatem, à uitijs penitus immunem esse non posse, neq; per sui munditiam uiro suo, id est, spiritui æquari, idcirco masculis circumcissio iniuncta est, mulieribus autem non. In baptismo

primo autem huiusmodi non attenditur significatio, sed quia utrique indifferenter peccata per gratiam remittuntur, indifferenter ab utroque ad baptismi gratiam conuolatur.

Quæritur, cur hæc tribulatio redemptio uocetur. Ad quod dicitur: Sicut Esau edulio lenitis primogenita sua uendit, ita miser proplatus dulcedine pomi quam gustauit sese sub peccato & diaboli seruitio macipauit. Dominus autem pro dulcedine uerita qua miser homo uenditus est, dulcedinem quoque iniuriandi & colaphizandi se ad ultimum crucifigendi, diabolo propinauit, cuncta humiliter patiens, quæ in eum facere uoluerunt. Sicque & uerita dulcedine diabolus fallaciter eum emit, & uerita dulcedine sibi Dominus redemit.

Iterum queritur, quid cause fuerit, quod ad celebrandam hanc redemptionem humanam naturam assumpsit, & non potius digniorem angelicam naturam, sicut ait apostolus: Nunquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham semel apprehendit. Ad quod dicitur: Idoneum ac dignum erat ut per quam peccatum admiseramus, per illam etiam redimeremur, & forsitan posset diabolus murmure se iniuste amittere originale humani generis seruitutem, nisi de eo quod subiecerat uinceretur. Præterea & filius Dei sicut nisi Deus esset, non ferret remedium: ita nisi uerus homo esset, non daret exemplum.

Idetiam queritur, cur tam diu distulit aduentum suum, & redemptionem istam? Quod sic soluitur. Nouum quiddam atque mirabile erat futurum, & ideo per multam seriem temporum prædicandum. Nam si subito atque omnibus incognitum euenisset, nullus quod credere potuisset, cum etiam post teruelationes, tot signa, tot prædicamenta, tantam temporis moram, uix aliquos inuenerit fidem præbentes. Aliter etiam soluitur, quod retro

inuenies. Queritur, cum à muliere initium peccati, & ante mulierem à diabolo, unde dicitur in euangelio, Quia ille homicida erat ab initio, & diabolus persuadendo, & mulier consentiendo, & uiro persuadendo prius peccauerit: Apostolus de peccato loquens, qui per successionem posteritatis ac sobolis propagatio in omnes transierat, cur non serpenti illud ascribitur uel diabolo? Responsio Quod ex eo nulla penitus humana generatio. Mulieri iterum non ascribitur, quia non ex muliere, sed ex uiro posteritas nominatur. Dignior enim sexus est, sicut alibi dicit Apostolus: Non uir ex muliere, sed mulier ex uiro est. Viro igitur ascribitur, quia principaliter ex uirili semine fit procreatio, quæ originali corrumpitur peccato, & secundario ex muliebri. Verbi gratia, si cut ex grano semen principaliter procedit, & ex humore terræ secundario accrescit. Ex materia corrupta nihil integrum aut corruptum potest nasci, iuxta illud sancti Iob: Quis potest

facere mundum de immundo conceptum sermine? Si quis altius perquirat, cur peior pars aduersus meliorem præualuit. Hoc Dei iudicio relinquendum est, id tantum ueraciter protestamur, quod nisi anima simul & corpus hominis originali peccato subiacerent, non inde utrumque liberandum esset, non utrumque filius Dei uerus & homo sibi personaliter assumplisset.

Rursus consequenter requiritur, si per baptismum hominibus peccatum originale remittitur, quid obstat, ut poena eiusdem peccati non protinus absoluat, neque timeat amplius mortem, siue alicui passioni subiacet. Ad quod dicitur. Etiam in hoc prouidit nobis pius & misericors Dominus. In cælo siquidem nobis regnum & uitam meliorem, quam in hoc mundo esse poterit, & iocundiores præparauit. Sed ad eam quis animum intenderit, sciens se in hoc mundo perpetuo sine passione aliqua uicturum, cum etiam timor mortis & caro nostra tot plena est miseris: mundus quoque penè suis contritionibus deletus, uix nos mittat ad Deum? Voluit igitur hanc uiram nobis amarefcere, ut dulcescere amplius illa potuisset. Hinc post transgressionem proptolasti à Domino dictum est, Videte ne sumat de ligno uitæ, & uiuat in æternum. Præputium est illa pellicula, quam præputiabant

Iudæi: quam quia retinebant gentiles, non præpuciati, sed præputium, id est, ipsa immundicia opprobrium habebant à Iudæis. Hanc pelliculam, quæ sedes est libidinis, Deus Abraham ut recideret iniunxit: ut ipse & alij per uoluptuosam partem separatam à corpore intellexerent recidi omnes uoluptates à monte dignumque erat ut in eo membro magis originale peccatum puniretur, à quo etiam propagabatur. Ideo autem uir & non mulier est circum-

cisus, ut cum sint duo status animæ, uirilis & muliebri, quos Apostolus insequenti carnem & spiritum uocat. Unde & Dominus in Euangelio: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Ostenditur à carne fomitem peccati non esse ablatum iustis ad probationem, à spiritu uerò per gratiam ablatum esse, & consensum delectationis, & contagium eiusdem ad renunciandum. Unde Apostolus cum repugnantiam fomitis in membris carnis & uoluntatis bonæ in spiritu perspexit, exclamauit: Quis me liberabit à corpore mortis huius, cum per me contra hæc sim debilis? Et subdit, Gratia Dei per Dominum nostrum Iesum Christum: ut ostenderet se & de sua uirtute deficere, & de diuina præsumere. Et tamen mulier licet non sit circumcisa solennijs hostijs & oblationibus, ab originali peccato purgata est. In membro autem illo magis amputatio peccati ostendi debuit, quia præceteris omnibus magis peccato obnoxium tam propagatione originali in filios, quam perpetratione actuali in se ipso; ut quod & Adam

prima

prima die textit omnibus filijs ad cõcisionem, hoc Deus circumcidi fecit octaua die natiuitatis cuiusque ad remissionem, ut qui in initio seculi peccato sunt infecti, & in hac uita magis punirentur à lege in membris originis & uoluptatis, & in octaua ætate finis seculi post diem iudicij scoriari signarentur ab omni contagione peccati.

Quæritur etiam, cur circumcisio in uiro & non in muliere, uel in uirili & non in cæteris membris completa sit. Responsio. In uiro tantum, & non in muliere ideo: quia mulier statim post peccatum duplicem sententiam accepit. Vnam cum uiro mortalitatis & passibilitatis pro transgressionem: alteram in eodem originali membro propagationis, ut sola pareret in dolore filios suos pro serpentis obedientia, & uiri deceptione. Ideoque dignum erat, ut similiter uir qui scienter & plus peccauerat, duplicem sententiam reciperet: unam mortalitatis pro transgressionem, alteram circumcissionis in originali membro, pro consensu hostis & uxoris suæ. In uirili autem & non in cæteris membris completa est circumcisio, tum quia nimis crudele & intolerabile esset in omnibus membris circumcidi: tum ut ostenderet, quia extrinsecus non erat plenaria circumcisio mentis, quia circumcisio peccatum originale in originali membro puniret, temporalique sua poena poenam æternam præueniens, ut culpam auferret, sicut & lex

cætera membra: quia per gratiam remittere non poterat uindicando auferere, sicut dentem pro dente, oculum pro oculo, & nec profectum uirtutum nec actualium delictorum remissionem, nec gratiam adiutricem dabat: sed qui apud inultum transire non posse nouerat, qui ut plenius & dulcius faceret in suo baptisate sine omni poena, sola & plena gratia aqua generationis totum hominem abluat, ut in omni parte sua totus interior homo ab omni peccato suo tam originali quam actuali mundari, & insuper in nouum splendorem uirtutum reformari gratis, & candidari uideretur. In quo tanto mysterio suo complendo, idoneum eligere curauit elementum, scilicet ut non uinum & oleum uel quemlibet liquorem preciosum. Quæ cum nusquam sit uenalis, sed omnibus gentibus gratuita, non ideo utilitatem irrogarent tanto sacramento: quia non est preciosa, sed ex hoc quia non est uenalis, æquæ tam pauperibus quam diuitibus idoneam se exhiberet, & ideo gratuitam Dei gratiam ostenderet, quia est gratuita: eandem necessariam, quia & ipsa omnibus est necessaria, cuius & interiorum efficaciam exprimeret sua exteriori.

Sicut enim aqua non solum præ omnibus

quoribus sordes abluat, sed & candorem reducit: sic gratia baptismi non solum sordes omnium abluat uirtutum, sed incendia extinguens libidinum, candorem reducit omnium uirtutum. Unde & baptismus post circumcissionem iure est superpositus, ut quia lex iniusticijs carnis perfectum non potuit facere seruientem, gratia perfectum faceret & obseruaret. Quæ etiam aqua quia germinare facit terram, bonorum operum fecunditatem denunciat, & quot usus habet, tot sua mysteria significat.

Si ut quidam opponunt, angelica natura incarnaretur, cum utriusque & angelus & homo in natura sua habeat peccare, facillime caderet nostræ fragilitati unita, cum utramque naturam per se constat peccasse, sicut constat humanam naturam nullo modo sine peccato esse posse nisi subueniret ei diuinitas.

Queritur, quare Dominus discipulis suis non ante, sed post cœnam corpus & sanguinem suum tradidit, cum nullus nisi ieiunus illud Dominicum corpus & sanguinem præsumat accipere? Ad quod dicitur. Quia non debuit nouum incipere testamentum, nisi prius finito ueteri testamento: idque ostenditur ubi dicit, Desiderio desiderauit pascha manducare uobiscum, antequam patiar. & item: Mandatum noui do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexit uos Dominus Deus.

Tribus modis diabolus hominem percutit, uidelicet in fronte, in latere, in tergo. In fronte, cum uolenti alicui aliquod bonum opus incipere, in ipsa intentione suggestiua quam extollentiam, dum putat se bene facturum, ac deinde gloriatur interior. In latere, ut dum agit, mente exaltatur. In tergo quoque, cum priusquam actum literit, uidens sese recognoscens tandem confessionem in ultimis facit.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, VARIARVM
QUÆSTIONVM
FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri de Psalmorum libro Exegetis.

In primo libro Paralipomenon legitur, cum propheta David deuota Domino ætate senuisset, quatuor milia iuuenum ex Israelitico populo delegisse, qui Psalmos, quos ipse domini aspiratione protulerat, organis, citharis, nablis, tympanis, cymbalis, tubis, propria uoce in magnam iucunditatem supernæ gratiæ personarent. Ex quo numero indita nomina frequenter in titulis inuenimus, ut Idithun, Asaph, filij Chore, & his similia: non quia ipsi (ut quidam uolunt) auctores fuerint Psalmorum, sed quoniam præpositi artificibus, administratores earum rerum probabiles extiterunt, ut honorem de tali commoratione sumentes, qui officio sancto deuotis mentibus seruiebant, maximè quia & nomina eorum intellectus rerum congruos indicare noscuntur. Hæc Cassiodorus. Item Hieronymus: Scio, inquit, quosdam putare Psalterium in quinque libros esse diuisum, ut ubicunq; apud Septuaginta interpretes scriptum est: *ᾠδὴ οὐκ ᾔσθηται*: id est, Fiat, fiat, finis librorum sit. pro quo in Hebræo legitur, Amen amen. Nos autem Hebræorum auctoritatem secuti, & maximè apostolorum, qui semper in nouo testamento Psalmorum librum nominant, unum uolumen adferimus. Psalmos quoq; omnes eorum testamur auctorum, qui ponuntur in titulis, David scilicet & Asaph, & Idithun, & filiorum Chore, Eman Ezraïta, Moyfi & Salomonis, & reliquorum, quos Ezras uno uolumine comprehendit. Nam & titulus ipse Hebraicus *ספר המזמורים* quod interpretatur uolumen hymnorum, apostolicæ auctoritati congruens, non plures libros, sed unum uolumen ostendit. Itē Hieronymus: De his autem qui sine auctorum nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur, antiquorum uirorum ista traditio est, quod ex eo Psalmo cuius auctor in superscriptione præponitur, qui deinceps sine auctorum superscriptione succedunt, eius existimandi sunt, qui ante prioris Psalmi auctor inscribitur. Non est autem ignorandum in discretum apud Hebræos numerum esse Psalmorum, sed sine ordinis adnotatione esse conscriptos. Non enim illic primus, aut secundus, aut tertius, aut quinquagesimus aut centesimus prænotantur, sed sine discrimine aliquo ordines numeriq; permixti sunt. Esdra enim ut antiqui traditores ferunt, incompósitos eos, & pro auctorum acteporū diuersitate dispersos, in uolumen unū collegit & retulit. Sed Septuaginta seniores secūdū Moyfi traditionē ad custodiam legis & do-

ctrinam in synagoga manentes, post eamquam illis à rege Ptolemæo transferendæ ex Hebræo in Græcum sermonem totius legis cura mandata est. Spirituali & cœlesti scientia uirtutem Psalmorum intelligentes, in numerum eos atque ordinem redegerunt, singulis quibusq; numeris pro efficientia & absolute perfectione, perfectum & sufficientem Psalmorum ordinem deputantes. Deniq; tertius Psalmus secundum historiam, quinquagesimo posterior est, sed certi sacramenti gratia prælatus: quinquagesimus quoq; Psalmus iuxta historiam, quinquagesimo primo posterior est: sed quinquagesimo primi numeri uirtus & perfectio exigebat, & Doeg Idumæi impœnitens, in David odium antè postponi, & posteriorem anteferri, ut remissio peccatorum collocaretur in numero quinquagesimo: & pœna perfidæ numerum constitutæ remissionis excedens careret uenia, cum tempus & numerum pœnitentiæ perdidisset. Nam cum quinquagesimo, in quo est sabbatum sabbatorum, secundum iubilæi anni præformatio nem peccatorum remissio sit constituta. Constantè hic psalmus, in quo est pœnitentiæ antelata, & peccatorū remissio postulatur, in ordine huius numeri collocatur. Tribus uerò psalmorum liber quinquagesimis continetur, & hoc ex ratione & numero beati illius nostræ expectationis existit. Qui enim singularem quinquagesimarum consummationē diligenter aduertat prouidentiam dispositorem in hunc ordinem Psalmorum, cum dispensatione nostræ salutis conuenire reperiet. Primo siquidem in nouum hominem per peccatorum remissionē renascimur. Deinde post pœnitentiæ remissionem, regnum Domini futurum in sanctæ illius ciuitatis Hierusalem tempora speramus, ad ultimum consummata in nos cœlesti gloria, debitas Deo laudes uniuersitas spirituum prædicat, Amen.

Enarratio, qualiter spiritus sanctus Psalterium dictauerit.

DAUID filius Iesse, cum esset in regno suo, quatuor e legit, qui psalmos facerent, Asaph, Eman, Ethan & Idithun. Nouē sunt ipsius Dauid, LXXXII. ipsi Dauid, LXXXII. non sunt superscripti: duodecim in Asaph, duodecim Idithun, & nouem filiorum Chore: duo in Aggæo & Zacharia: unum Moyfi, & unum Salomon. Ergo LXXXVIIII. dicebant psalmos, & à synpsalma & cithara percutiebatur, cum Dauid reduxisset arcam Dei in Hierusalem

rusalem post annos quadraginta reuocatā ab Azotijs, & mansit in domo Aminadab: hæc imposuit in subiuugali nouo, & abduxit in Hierusalem, & electis ex omni genere filiorum Israel LXX. uiris. Ex tribu autem Leui CCLXXX. uiros, ex quibus quatuor uiros principes præfesse cantionibus constituit, Asaph & Ethan, Eman & Idithun. Vnicuiq; eorum diuidentem LXX. uiros subclamantes laudem canticorum Domino: & unus quidem eorum feriebat cymbala, alius cithara, alius cythara: alius uerò tuba cornea exaltans. In medio autem illorum stabat Dauid, tenens ipse Psalterium: arcam autē antecedeabant septem chori, & sacrificia uulorum. Populus autem uniuersus sequebatur arcam. sunt itaq; uniuersi psalmi Dauid CL. Quorum quidem, ut supra diximus, nouē fecit ipse Dauid, LXXXII. in Dauid. LXXXII. non sunt superscripti: duodecim in Asaph, duodecim in Idithun. Nouē filijs Chore, duo Aggæo & Zacharia, Moyfi unum, & Salomonis unū. Fiunt ergo omnes psalmi Dauid filij Iesse regis Israel numero CL. diapsalmata CC. & unū extra numerū, id est, psalmus Dauid propriè sibi scriptus.

Venerabilis Bedæ presbyteri, in Psalterium Præfatio.

QUONIAM illo auxiliante, sine quo omnis actio & intentio cassā est, Psalterium incepturi sumus, pauca que prædicanda cognouimus, compendiose pro posse prælibemus. Sciendum igitur quod omnis diuina scriptura aut pertinet ad historiam, aut ad mores aut ad mysterium. Hæc autem diuisio non sic accipienda est, quin partes eius aliquando permisceantur. Reperitur enim in historia plerunq; moralitas & mysterium, ut in Genesi, & in pluribus libris Veteris testamenti, cuius ut dicitur nullum à mysterio uacat uerbum. Reperitur quoq; in moralitate historia & mysterium, ut in pluribus Augustini sermonibus, & aliorum sanctorum patrum multa historialiter, & secundum mysterium, id est spirituales sensum dicuntur. Reperitur etiam in mystica scriptura moralitas & historia, ut in ipso ad quod tēditur Psalterio & in prophetis pluribus. Veruntamen secundum ingenia diuersorū diuersis modis ipsi scripturis utentium dicitur hoc. Quidam enim secundum solam historiam agunt, ut rudes sacerdotes, quando simpliciter populo secundum literam tantū euangelia exponunt: quidam autem secundum mores tantum, ut de eisdem Euangelij sacerdotibus in scientia profectiores. Quidam uerò secundum mysterium, ut qui à Deo profecti sunt, ut eis secreta diuinarum scripturarum pateant, que alijs occulta sunt. Itaq; quod prædicta diuisio sit, scilicet quod diuina scriptura, aut est historialis, ut Genesim: aut moralis, ut sermones: aut pertinet ad mysterium. Que pars præcipuè ad prophetiam spectat. Definitur autem sic prophetia: prophetia est diuina inspiratio, que rerum euentus aut per uisiones aut per facta, aut per quorundam dicta immutabili ueritate demonstrat. Per uisiones, ut Eszechiel, Daniel, & beato Ioanni in extasi positus diu-

na inspiratio per quasdam imagines futura præmonstrauit. Per facta, ut in immolatione Abraham, qui monitus à Deo propriè immolare filium: nec dubitans, quin qui contra naturam generationis humane sibi dederat filium in senectute, ipsum posse à morte resuscitare. & cum imperata properaret perficere, cœlesti rursus nuncio parcere iubente, post tergum respexit, atq; arietē oblatum sibi uidit, quem assumptum pro filio immolauit. In qua immolatione diuina inspiratio hoc præmonstrauit, quod in saluatore nostro Iesu Christo in unitate ueræ carnis atq; diuinitatis affuturo, sola humanitas pro salute mundi pati: diuinitas uerò iuxta atq; intemerata deberet referuari. Que rectè per Isaac, qui risus uel gaudium interpretatur, intelligitur: quoniam ipsa per humanitatem assumptam pacem & gaudium contulit angelis & hominibus. Rectè quoq; humanitas Christi per arietem intelligitur, de quo alibi legitur, Sicut ouis ad occisionē ductus est, &c. Potest quoq; prophetia per facta in Iacob accipi, qui transpositis manibus Manassen & Ephraim filios Ioseph benedixit, dexteram superponendo Ephraim minori, sinistram uerò superponendo Manassi maiori. In quibus diuina inspiratio duorum populorum ex diuerso semine futurorum qualitatem, scilicet quales futuri sint præmonstrauit: quorum alter qui per Manasse quod obliuio interpretatur, intelligitur, reprobus fuit. alter uerò per Ephraim, qui fructificans dicitur intellectus, electus fuit. Prophetia autem per dicta est, ut quod in Moyse de Christo legitur: Suscitabo de fratribus uestris prophetam, tanquam me ipsum audite, & ut Psalterium, & quorundam dicta prophetiarum. Est autem inspiratio prædicta duobus modis: aut gratia, aut permissione. Gratia, ut in Moyse, & in cæteris bonis. Per permissione, ut in Sibylla uate, & in infidelibus philosophis, qui multa diuino instinctu de Christo prædixerunt. Quorum eloquia per argentea uasa & aurea, que Israeliticus populus à nigris Aegyptijs mutuo sumpsit, intelliguntur, quia ipsorum dictis & sententijs ab Israel, id est à fidelibus diuina pagina uelut argento & auro ornatur. Diuiditur uerò prophetia per dicta, in præteritum, præsens & futurum. De præterito est, ut liber Genesim. Non enim mens alicuius hominis tanto post tempore uati ad memorandum, aut enarrandum ordinem primæ creationis rerum, ut illic Moyses facit per se, sufficere sine diuina posset inspiratione. De præsentem autem illud beati Ioannis de Christo: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et ideo Elisabeth in occurso gloriose uirginis dicit, Vnde mihi, quod ueniat mater Dei ad me? De futuro uerò est, ut Psalterium, & quæcunq; de primo & de secundo Christi aduentu & ecclesiæ statu prædicta sunt. Diuiditur quoq; prophetia per dicta, quantum ad præsens propositū scilicet prophetia per dicta agens de Christo, aliquando loquitur de eius diuinitate, ut ubi dicitur: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Tecū principium, & in similibus. Aliquando loquitur de eius corpore, id est de fidelibus, qui eius membra dicuntur esse per similitudinem: quia ab ipso tanquam membra à capite reguntur. Aliquando de eius humanitate, ut cum dicitur, Assiterunt reges terre, & in similibus. Hæc autem prophetia loquens de corpore, aliquando introducit aliquem perfectum orauem, ut, In te decet, &c. Introduxit Moyses, aliquando introducit aliquem inferiorem, ut aliquam animam pœnitentem, aliquando intro ducit ipsam carniem, quod ea affectione qua semetipsum tradidit pro nobis, ut nos faceret hostiam suam Deo patri. Sæpe loquitur de membris tanquam de se, ut ubi dicitur, Deus Deus meus, quare, &c. Sicut lingua menti aliquando pro se loquitur, ut cum dicit, Scis calcas me. Sciendum quod quando prophetia loquitur de Christi humanitate, rectè dicitur de Deo loqui. Quid enim est aliud loqui

loqui de illa carne, quæ sine carnali delectatione concepta, sine dolore nata, sine peccato in medio peccati est conuersata, quàm loqui de diuinitate. Item cum prophetia quæ de corpore loquitur, quosdam Psalmos inscribat ipsi Dauid: hic magnificum nomen quod interpretatur manu fortis, uel uisu desiderabilis, attribuendo membris ex uicina coniunctione capitis, cui proprie conuenit ut uocetur Dauid, nonne merito loquendo de talibus de diuinitate loqui dicitur? Potest utiq; Nunc ad titulum accedamus.

Intitulatur autem hic liber apud omnes tam Hebræos quàm Græcos atq; Latinos totius respectu liber hymnorum, Soliloquiorum de Christo. Hymnus est proprie laus Dei, metricè scripta. Constat enim totum Psalterium in Hebræo metricè compositum esse. Vnde proprie in Hebræo dicitur liber hymnorum. Apud nos uerò, & fortasse apud Græcos non seruat impediens translatione metrum. Dicitur tamen apud nos rectè liber hymnorum: quia licet non teneat metrum, tenet tamen id quod est precipuum, scilicet quod in omni parte tam apud nos quàm apud Hebræos laude Dei est conspicuum. Liber uerò Soliloquiorum de Christo non ideo dicitur Psalterium, quod de solo Christo apud aliquos in omni parte sua loquatur, cum etiam interdum ut superius ostendimus, de corpore, id est de ecclesia loquatur. Sed quia precipue & maxime de eius diuinitate uel humanitate loquitur, ideo dicamus quod emphaticè sic nominetur. Sicut in Euangelio Iudeorum pater Abraham uocatur, nõ quia sit pater in fide multarum gentium credentium: sed quia ipse precipue in eius paternitate gloriabatur, cum carnalis pater eorum esset. Potest etiã si quis alius speculatur psalterium dici de solo Christo loqui: quia ubi etiam de corpore loquitur, ex magna coniunctione corporis & capitis ut supra diximus, de ipso Christo per membra loquitur.

Sciendum Psalterij translationes esse duas apud Latinos in usu atq; honore, Romanam scilicet, & Gallicã. Romana est, qua utuntur Romani, & pleriq; Italici, quæ de Græco in Latinum à Symmacho & Aquila sumpta est secundum Septuaginta interpretes Ptolemæi regis. Gallicã uerò est, qua precipue Galli utuntur. Hæc autem precipua est sumpta rogatu Damasi Pape, à beato Hieronymo, de Hebræo in latinum ad intentionem. Peccat enim Hieronymus prius aliam translationem, similiter de Hebræo sumptam ad litteram, uerbum scilicet ex uerbo transferens simpliciter, quæ parum perfecta erat lingue disparitate. Sunt autem factæ apud Latinos plures aliæ translationes, quarum nulla in usu est. Inscribitur quoq; liber iste totius respectu apud Hebræos Nablat, apud Græcos uerò atq; Latinos psalterium. Est autem Psalterium proprie musicum instrumentum ad modum literæ Delta: quæ triangulata est formatum, superius uentrem habens concuum. Cui decem chordæ desuper regulariter exterioribus cum uel digitis tanguntur, uel plectro percutiuntur, à parte superiori reddunt consonum melos, & dulcem sonum. Vocatur uerò liber iste psalterium hac similitudine, quia sicut illud musicum instrumentum de superiori parte reddit sonum, ita liber iste de supernis sonat: id est, supercoelestia & diuina nobis demonstrat, quia docet nos quæ de Christi humanitate uel diuina natura fideles scire oportet. Docet etiam decem principalia præcepta per decem chordas musici instrumenti significata, in quibus omne nouum & uetus testamentum comprehenditur. Quorum decem præceptorum tria pertinent ad Dei dilectionem, septem ad hominum dilectionem, quæ in duabus tabulis distincta, Moysi data fuerunt. Tria autem quæ pertinent ad Dei dilectionem, hæc sunt: Dominus Deus tuus unus est. Quod sic exponitur, Ne seruis uis post deos alienos & uariabiles: id est: ne adores idola mutabilia & uaria, quia Deus tuus quem adorare debes, unus est: id est, semper manet, id est, nec uariari in locum & spoliem, & cetera demonia potest huiusmodi. Secundum

mandatum, Ne accipias nomen Dei tui in uanum: id est, ne credas uerbum propter te incarnatum tantum creaturam, & non creatorem esse. Quod hoc nomen Christus in uanum accipere esset, nam ut testatur Ecclesiastes, omnis creatura quæ sub sole est, uanitas est. Tertium mandatum est, Obserua sabbatum: id est, spiritualiter sabbatiza. Ille spiritualiter sabbatizat, qui diuinitus inspiratus, quicquid agit huius uite tempore, totum facit pro adipiscenda futura requie. Vita enim præsens presentè, dies quibus Dominus operatus est cuncta, quæ in mundo sunt designatur. Per septimam uerò, id est sabbatum, quæ postquam quæ fecerat bona, uidit, quieuit, requies futura designatur. Debet ergo quisq; in sex diebus, id est in hac presentè uita sic operari, ut ab æterna requie non metuat expelli. Hinc bene liber Genesis cum in sex diebus mane & uespere describat, dicitur: Et factum est mane dies unus, & in cæteris similiter. In septimo, id est in sabbato, tacet de nocte, per quam aduersitas designatur: quia in futura requie quæ per sabbatum intelligitur, gaudium æternum sine omni aduersitate uel tristitia possidetur. Carnaliter uerò sabbatizat, qui siue operetur, siue quiescat, ad solam terrenam iucunditatem & requiem festinat. Mandata septem quæ pertinent ad homines, hæc sunt: Honora patrem & matrem, non occides, non moechaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, non concupisces uxorem proximi tui, non concupisces rem eius. In quibus omnibus hæc summa colligitur, ut nullus faciat alteri, quod sibi non uult fieri. In primo uerò impietas in parentes remouetur, quod ideo præmissum inter hæc septem fuit: quia principium est dilectionis proximi. In proprijs enim partibus quisq; si uerè eos diligit, proximum diligere discit. Significant autem tria præcepta de Deo sanctam trinitatem, septem uerò non

stram quæ in mundo, qui septenario numero est, conuersatione. De his decem præceptis dictum est: Esto consentiens aduersario tuo, dum forte cum eo es in uia, ne si uicerit te, tradat te iudici, iudex autem tradat te tortori. Aduersarius noster sunt hæc decem præcepta, quæ ea quæ nos assidue facimus, contradicunt. Cum quibus in hac uita quæ designatur per uiam, debemus consentire cessando, à quibus illa iubent nos cessare, si uolumus futura tormèta uitare: quia superius quid sit Psalterium, exposuimus, quid etiam sit Psalmus, dicamus. Psalmus proprie est illa consona melodia, quæ ex cordis musici instrumenti, id est, Psalterij digitis aut plectro citatis redditur. Dicitur autem partes huius libri Psalmi, quia docent nos hymnare uel psalmizare, id est, ut cordis solertia quasi digitis chordas decem præcepta pulsantes, dulcem psalmum, id est nos ipsos per illorum executionem atq; operationem dulces conditori nostro reddamus melodias. Ponitur enim Psalmus in diuina pagina pro suaui & dulci operatione. Sciendum quod Psalterio musico instrumento cithara est contrarium, quæ concauitatem quam Psalterium habet superius, inferius habet. Solet autem in diuina pagina pro mortificatione carnis accipi cithara, quæ ab inferioribus sonat. Pro uiuificatione uerò spiritus Psalterium, quod à superioribus sonat: quia nos si uolumus uiuificari in spiritu, oportet ut primum ab inferioribus dulcem Deo reddamus sonum, carnem nostram sub tractis delicijs mortificando, & quæ nobis subtrahimus, pauperibus dando: deinde à superioribus animum, scilicet mortificationis uicij, uirtutibus exornando, & in contemplatione ponendo. Notandum quoq; quod singuli Psalmi præter primum, proprijs titulis inscribuntur, ab Esdra scriba appositis. Esdras enim scriba cum de Chaldeorum captiuitate cum populo Israelitico rediisset in Iudeam, & ciuitatem regiam Hierusalem inuenisset, scilicet combustam, & ornamento templi atq; libris penitus spoliatam hanc prophetiam, id est Psalterium, ut multa alia memoriter integrè repetiit, & Psalmos ut nunc sunt ordinauit, & titulos tam toti libro quàm singulis Psalmis apposuit. Huius ordinatio

nationis causam atq; notitiam beatus Augustinus soli spiritui sancto fatetur relinquendam. Videtur enim quod Dauid qui eos composuit, non sic eos ordinauerit, propter historiarum transpositionem, quæ in Psalmis quibusdam iuxta hunc ordinem reperitur. Dicunt autem quidam, quod ideo Esdras Psalmos aliter quàm historia habeat, ordinauerit, ut non historicè, sed mystice accipiantur. Vnde etiam quibusdam de historia titulos apposuit, quibusdam non. Intitulauit autem quosdam Psalmos nominibus quatuor præcentorum, quos Dauid psalmodie coram arca Domini præfecit. Legitur enim in libro Paralipomenon in Hebræo, quod Dauid cum reduceret arcam Domini redditam à Philistæis, de domo Aminadab in Gabaa Hierusalem, ut in tabernaculo quod preparauerat, eam poneret, quatuor milia uirorum præcentorum de Israel elegerit, qui & propria uoce & omnimodico instrumento coram arca incessanter dulci melodia in Psalmis his secum iubilarent Domino. Quibus cantoribus præfecit, ut consona esset melodia CL præcentores. Deinde his omnibus quatuor in præcinendo apposuit magistros, Asaph, Ethan, Eman, Idithun, iam significante spiritu sancto, quod cooperante illo de quo Psalmi compositi erant, id est, Christo catholica ecclesia de cunctis mundi partibus et pluribus lingua & moribus diffusis gentibus, quasi consonam Deo redditura esset melodia, & in fidei & Christianæ religionis identitate. Per quaternarijs enim numerum tam in cantoribus quàm in magistris, quatuor mundi partes designantur, per mille uerò perfecti ex illis in ecclesia collecti. Horum autem quatuor præcentorum nominibus Esdras quosdam Psalmos intitulauit, uel quia ipsi adiutores in ipsorum melodia fuerunt, uel quod melius est: quia ipsa nomina secundum interpretationem & mysterium suum psalmis ipsis conueniunt. Propter quam causam quidam psalmi quibusdam alijs nominibus, ut Aggei, Zacharie, Moysi sunt intitulati: non uerò ut quidam dicunt, quod illi Psalmos composuerint, quos omnes solus Dauid composuit. Sciendum hanc prophetiam, id est Psalterium, ideo plus omnibus alijs in ecclesia frequentari, quia plura de Christo & Christiana religione continet mysteria, & quia à patribus ueteris testamenti in simili usu sit habita.

Nec prætereundum, quod in hac prophetia sicut & in alijs quedam futura dicuntur per præsens uel præteritum: quod ideo fit, quia spiritui sancto qui ea reuelat, nihil est futurum, & quia apud nos nihil est tam certum, quàm præsens uel præteritum. Si quis causam & intentionem huius operis requirat, breuiter utriusq; sic colligat: Quia mortis illius grauissima, quam primus pater tradux peccati toti communiter mundo intulerat, cui per eum nec angelus, nec philosophus, nec creatura aliqua subuenire poterat: beato patriarcha Dauid carnem assumpturum, & ecclesiam sacramento sui corporis & sanguinis structurum, Deus pater per spiritum sanctum plus omnibus & apertius quandoq; finem assuturum præmonstrauit. Idcirco uir ille sanctissimus hunc librum sub prophetia illius futuræ salutis composuit, intendens ad humani generis consolationem, & Christianæ religionis instructionem. Nunc ad librum accedamus.

SEQUENTVR NVNC AR-
gumenta, Titulorum explanationes, &
Commentarij.

IN PSALMVM PRIMVM
ARGVMENTVM.

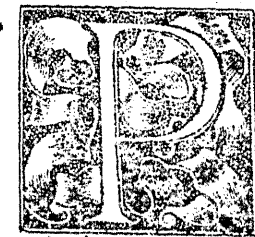
Omnes generaliter ad studia uirtutum incitant, simul adiungens. quæ merces bona, quæ mala gesta sequatur. Tertullianus in libro de Spectaculis adierit hunc psalmum & de Io

seph posse intelligi, qui corpus Domini sepe liuit, & de his qui ad spectacula gentium non conueniunt.

EXPLANATIO.

Primus psalmus ideo non habet titulum, quia capiti nostro Domino Saluatori, de quo absolute dicturus est, nihil debuit præponi. Nã licet & alij psalmi de ipso multa dicant, nemo eorum de eius qui fuit in terris conuersatione sic loquitur: quoniam ad hunc quæ dicenda sunt, cuncta respiciunt, merito caput sancti operis ponitur. Nam quidam tituli, quidam præfationis locum cum tenere dixerunt. Totus Psalmi huius propheta referentem narratur textus. In prima parte uitam sanctæ incarnationis exponit: secunda uerò peccatorum nequitias in futuro iudicio debitas recipere commemorat ultiones.

COMMENTARIVS.

PRIMVS Psalmus duabus de causis caret titulo, uel quia ipse titulus & principium est aliorum: uel quia uicinius & apertius iuxta quod inter homines conuersatus est, loquitur de illo, id est de Christo, qui secundum diuinam essentiam omni caret principio, & a quo omnia sunt ut principium. Est autem hæc primi psalmi intentio, hortari fideles, ut à triplici morte animæ exemplo capitis festinè resurgere, id est, ut in quantum possint, à regione dissimilitudinis, in qua per primum parentem traducti sunt, itudeant redire, & in peccati immunitate capiti suo se lociare. Omnis mors animæ fit tribus modis, scilicet aut delectatione tantum, aut delectatione & conuulsu, & peccati perpetracione. Delectatio est uoluntas peccandi, quæ fit in anima ex titillatione & fomite, & appetitine peccandi, quæ in nobis est, & ex suggestionis, id est incitatione inceptoris diaboli superueniente: & hoc est prima mors animæ. Secunda uerò est conuulsus, quando nos ad peragendum peccatum, quantum possumus, exterius secus nos applicamus. Tertia autem est ipsius peccati actio. Quæ diuiditur in duo, scilicet in actionem simplicem & in frequenter, sicut & præmissa duo. & hoc dictum est de uoluntarijs peccatis. Dicuntur autem hæc tria mors animæ, quia per ea anima ab eo qui uita & maritus eius est, recedit: id est, à Deo, & sociatur morti, id est diabolo. Designantur uerò hæc tres mortes animæ per tres mortuos à Domino resuscitados. Per puellam enim in domo Archi synagogæ Iairi filiam, manus erectione suscitaram, delectatio designatur, quæ quasi pudica est, quia nondum exterius apparet, nec exemplum præbet. Vnde & in domo manens suscitatur, quando ad factis actionem de ipsa uenit, & leuiter elemosynis scilicet & alijs talibus purgatur. Per adulescentem uerò Iacobi, atque à domo matris antequam suscitaretur elatum, intelligitur consensus, qui in exteriori applicatione positus, exemplum dat certentibus. Vnde iam nisi graui penitentiæ peccatum hoc deletur, qua per hoc intelligitur, quia manne huius à Domino non porrigitur, sed quodam quasi pulsus & grauitate ei dicitur, Adulescens, tibi dico surge. Per Lazarum uerò quatuordecimum in sepulchro & fœtidum intelligitur, & actus simplex, & consuetudo peccandi. De consuetudine qua dicitur: Computruerunt iumenta in stercore suo. Quæ non nisi ræta & ponderosa satisfactione abolitur, quod per uocis clamorem & fremitum spiritus Domini in huius infirmitate intelligitur. Per has tres mortes tradux peccati Adam à Deo moriendo recedit, quod in primo huius Psalmi uersu propheta in-

nuit. Potest uerò torus hic Psalmus aut in uoce capitis legi de se ac membris eius loquentis, aut in uoce prophetæ, in persona capitis loquentis. Quasi dicat: Præcessit olim in humano genere quidam miser & infelix, nulli imitandus, tradux scilicet peccati Adam, qui abiit in regionem dissimilitudinis à suo creatore in peccatis pluribus delectando, & sterit consensum delectationi adhibendo, & sedit peccata sua per agendo, & exemplum posteris existendo. Affuturus est autè quidam beatus, id est, in omni bono auctus, cui data est gratia spiritus sancti sine mensura, & ideo uerè imitandus, Christus scilicet, existens uir: id est, fortis nulli succumbens tentationi, non abibit à Deo suo uoluntate etiam peccati aberrando, nec stabit cõsentiendo, nec sedebit alios suo exemplo peccare docendo. Nota ordinem uerborũ. Remoto enim à Christo abire etiam uoluntate constat remota esse stare & sedere. Et ideo ne superfluat, ad membra referamus, sicut quæ de Adam affirmauimus, in posteris sibi consimilibus accipere possumus. Vt si dicatur: Affuturus uir, id est, Christus non abijt etiam uoluntate quantũ ad se, aut si abibit in aliquo suorum uoluntate, id est, delectatione, non stabit ille, id est, consentiendo, sed redibit eius auxilio delectatione mortificando. Aut, si quis fortè suorum stabit consentiendo, non sedebit peccatum peragendo, & exemplum præbendo, sicut Adam abijt in se & in suis delectando, consentiendo, exemplum peccandi dando. Notandum quod dicat, Consilium impiorum. Impios uocat deceptorem serpentem, & Euam deceptam. Consilium uocat, quòd Eua credidit serpenti, quod quàm cirò ipsa & uir eius comederent de fructu ligni scientiæ boni & mali, essent sicut dii. In quorum consilio, quia Adam positus fuit, id est, quia ipsis acquieuit, inobediens creatori exitit, triplicemq; mortem animæ, quam supra notauimus, incurrit. Viam quoque peccatorum possumus accipere mala opera eorundem, id est, Euæ & serpentis, id est, contra Deum agere & loqui. In quo eis Adâ conformis fuit, uel etiam per uiam peccatorum, mala opera quorumlibet, qui exemplo ipsius Adâ peccatores facti sunt, accipere possumus. Per cathedram uerò pestilentiæ exemplum peccati rectè accipitur. Cathedra enim magisterium significat. Et qui magistri sunt, faciliè alios suo exemplo ad malum uel bonũ attrahunt. Pestilentia uerò est morbus latè peruagatus, omnes aut penè omnes inuoluens. Sic quoque peccatum per Adam exemplificatum multos inuoluendo nullum liberum præeremit, nisi quæ liberat ille cui etiam abire in uoluntate non cõuenit. Sciendũ quod Adam non sicut Eua deceptus fuit, ut crederet se sicut Deum unquam futurum: sed quia ut legitur, maluit non turbare uxore, resistendo eius persuasioni, quàm obedire præceptis creatoris. In hoc quoque deceptus fuit, quia peccatum confiteri noluit, sed culpam in auctorem reflexit dicens: Vxor quam dedisti mihi sociam, dedit mihi comedere: sicut Eua quoque per serpentem excusare uoluit dicens: Serpens persuasit mihi. Potest & aliter uersus expositus legi, ut singula quæ à Christo negabimus, singulis primo terreno datis conferamus, iuxta quod intentio erit huius psalmi, hortari nos, ut sicut portauimus imaginem terreni hominis, portemus & cœlestis. Et dicitur in uoce prophetæ similiter sic: Olim præcessit quidam miser & infelix, qui abiit, id est, à præceptis creatoris per inobedienciam apostatando recessit: & ideo sterit in uia peccatorum, id est, actus prauæ consuetudinis postea frequenter impleuit, & in cathedra pestilentiæ sedit, id est, prauam doctrinam docuit, & ambitiosus terrenorum exitit. Affuturus est autem puer adhuc sedens in medio doctorum, & expulserit eis scripturas: & etiam membris, sicut Apostolus, Qui non longo exercitio doctrinæ quod sciebant didicerunt, sed ut aspirati diuino igne fuerunt, statim frondes, id est, uerba prædicationis emiserunt, & nullorum uerba unquam tantum fructũ fecerunt,

& superius consilium impiorum malorum opera uocantur, à quibus ipse immunis fuit, licet inter ipsa uerfaretur. Viam autem peccatorum aut hunc mundum, aut uiam peccatorum possumus accipere, in quam uiam Christus uenit nascendo, id est, inter peccatores cõuersando: sed non ibi sterit, quia nulla secularis illecebra eum detinuit, imò ut alibi legitur, ut gigas fortis & uelox, in hac uia cucurrit. Adam dicitur prauam doctrinam dedisse, quia nõ solum malè facere exemplo, sed etiam maledicere monstrauit posteris uerbo: Christus autem econtrà, saluiferam doctrinam contulit mundo. Adam ambitiosus fuit, Christus oblatum sibi regnum accipere noluit. Legitur enim quòd cum satiaret in deserto quinque milia hominum de quinque panibus & duobus piscibus, uoluerunt illa milia ut nullam amplius sentirent terreni cibi necessitatẽ, ipsum sibi carnaliter proponere regem. Quod ille cõtemnens, atque exhorrens eos, ad postulandum spirituale regnum dixit: Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet. Regia uerò potestas, per quam dominatio accipitur, atque mala doctrina, meritò dicitur pestilentia: quoniam utrunque multos inuoluit. Nullus enim uerè est qui careat amore dominandi. De prauæ quoque doctriinæ persuasione dicit Apostolus: Cuius sermo ut cancer serpit. Impij idolatræ atq; infideles ppriè dicuntur, peccatores uerò dicuntur scriptæ legis præuariatores, licet hic nõ aliter accipiat. Sed in lege Domini.] Quia non sufficit alicui ad beatitudinem abstinere à malo, quin operetur bonum, ideo ad probandum uirum perfectum, & uerè beatũ affuturum subdit, Sed in lege Domini. Quod potest accipi in membris, ut in capite: & quantum ad ultimã sententiam, referuntur hic contraria contrarijs. Quãtũ enim ad abire à præcepto, dicitur in lege esse: quantum uerò ad stare & sedere, meditari in lege: iuxta uerò primam sententiam est sententia simpliciter posita. Et sciendũ est, quod aliud est esse in lege, aliud sub lege. In lege enim esse, est uoluntariè secundum legẽ agere. Sub lege esse, est agere quæ premi à lege. Hic igitur seruitus est, illic libertas: hic seruilis timor, illic filialis dilectio. Dicitur ergo rectè de Christo, quòd uoluntas eius, id est affectio eius erit in lege Domini patris implenda, qui dicit: Non ueni soluere legem, sed adimplere. & Meus cibus est ut faciam uoluntatẽ patris, &c. Potest quoque esse in lege, membris attribui, qui non timore, sed amore legem implèt, iuxta quod dicitur: Lex non est posita iustis, &c. Meditari in lege, est filiali dilectione in lege perseuerare. Per diem autè & noctem, aut omne tempus accipiemus: aut per diẽ prosperitatem, per noctem uerò aduersitatẽ: & uocabimus in Christo totum tempus à natiuitate usq; ad passionem, prosperitatem ipsam uerò passionem dicemus aduersitatem. In membris uerò, tempus perfectionis aduersitatem: tempus quietis à persecutione, prosperitatem. In utroque enim tempore & caput & membra à lege Domini non recesserunt. Vt ab ista, quicunque pro. Et item ab hac: Qui legitime certauerit, coronabitur. De die prosperitatis Christi dicitur: Abraham uidit diem meum & gauisus est. Itè de nocte aduersitatis: Et usq; ad noctem increpauerunt, &c. Et erit tanquam lignum.] Hic uerius de solo capite potest legi, uel de membris cum capite, si simpliciter insistamus. Iuxta quod sic dicitur: Quia hic uir tantus futurus erit in se, & talis in suis, ut prædictum est, ideo erit & ipse & sui tanquam lignum, id est, comparabiles arbori positæ in irriguo loco, quæ tepore fructus tempestiuus emittit frondes & flores, & fructus reddidit uberiores. Quod propriè conuenit ipsi capiti, de quo dicitur, quòd puer adhuc sedens in medio doctorum, & expulserit eis scripturas: & etiam membris, sicut Apostolus, Qui non longo exercitio doctrinæ quod sciebant didicerunt, sed ut aspirati diuino igne fuerunt, statim frondes, id est, uerba prædicationis emiserunt, & nullorum uerba unquam tantum fructũ fecerunt,

fecerunt, sicut ipsius capitis & ipsorum membrorum. Si uerò ad solum caput hic uersus referatur, sic continuabitur: Nõ mirum si hic uir affuturus talis erit, qui neque abibit, sed potius erit in lege Domini: quia erit tanquam merito illud uerum lignum uitæ, positi in medio ecclesiæ; & significatum à materiali in medio paradisi positi: quod lignum secundum humanitatem plantatum est secus, id est, iuxta decursus aquarum: id est, adiunctum & adunitum est sapientiæ Dei patris, scilicet uerbo. Quæ sapientia est decursus aquarum, quia ab ipsa decurrunt in quæque subiecta sibi membra aquæ: id est, spiritualia dona. Necesse est enim cum sapientia patris, id est filius, sit consubstantialis patri, quòd spiritualia decurrant à filio, sicut à patre de quo dicitur: Omne donum perfectum, &c. Vel aliter, ut de humana & diuina natura unita dicatur. Quod lignum illud, scilicet unicum est plantatum, id est, sic cooperante spiritu sancto præparatum, ut sit secus, id est, iuxta decursus aquarũ, id est, plenariè recipiat decursus aquarum, id est, irrigationem spiritualium donorum. Plenariè enim in illo homine omnis gratia spiritus fuit, de quo legitur, In quo habitat, &c. & itè, Non Deus spiritum dat ad mensurã. Vel aliter, quòd plantatum, id est natum & positum est secus, id est, iuxta decursus aquarum, id est inter populos dilabãtes per uicia, uelut inter ægros medicus. Vnde dicitur: Non ueni uocare iustos, & reliqua. Vel aliter: Quod lignum humanitatis scilicet plantatum est, id est, conceptum est in utero uirginis, secus decursus aquarum, id est, secundum obumbrationem integram sancti spiritus, quæ omnia incensiu uicio in ea destruxit. Vnde dicitur: Spiritus sanctus superueniet in te, & reliqua. Sciendum quòd tribus modis in diuina pagina accipitur aqua, scilicet aut pro spiritualibus donis, iuxta quod dicitur: Fluminis imperus. & Aqua quam ego dedero. Aut pro populi, ut in Canticis: Aquæ multæ, &c. Aut pro blanditijs, unde dicitur: Non me demergat tempus, &c. Spiritualia autem dona hac ratione dicuntur aqua, quia sicut his materialibus aquis nostrũ exterius, id est corpus lauat: ita per ipsa spiritualia dona nostrum interius, id est anima lauat. Populi uerò ideo aquæ dicuntur, quia semper in fluxu sunt, & quantum ad instabilitatem propriæ uitæ, quæ semper preterit: & quantum ad uitia, per quæ defluunt. Blanditiæ quoque hac ratione dicuntur aquæ, quia sicut aqua aliquid mollit: ita sæpè blanditiæ multorum molliunt animum & frangunt. Nota quòd dicitur: Quod fructum suum dabit in tempore suo. Tẽpus suum illius ligni, id est Christi, ad fructificandum dicit fuisse, postquam ipse Christus clarificatus est resurrectione & ascensione. Tempus enim non suũ ad fructificandum fuit illud, de quo dicitur: Nondum erat spiritus sanctus datus, quia nondum erat clarificatus. Quod non ideo dicitur, quia ipse Christus ante clarificationem suam dedit, mortuos suscitando, infirmos sanando, plures prædicatione sua conuertendo, sed quia paruus fuit ille fructus, respectu illius quem post clarificationem in apostolis dedit, cordibus eorum spiritu sancto deliuper missio, illuminatis atque confirmatis, per quos apostolos ecclesiam toto orbe constituit, cum sonus prædicationis eorum in omnem terram, & in fines orbis terrę exiuit. Christus dicitur lignum uitæ hac similitudine, quia sicut Adâ & Eua nisi peccassent gustantes de fructu materialis ligni uitæ in paradiso positi, immortales fierent: ita quicunque spiritualiter & digne Christum gustant, in anima immortales sunt, ipso attestante cum dicit: Quicunque dignè manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, mortem non gustabit in æternum, &c. Et folium eius non.] Folium Christi uocat uerba prædicationis hac similitudine, quia sicut in arbore foliũ præcedit, & sequitur fructus: ita uerba prædicationis Christi fructus subsequitur, salus scilicet multorum.

Quod folium, id est quæ uerba nõ defluent, id est, nõ inefficacia erunt, quia semper alicubi fructificabunt. De his uerbis dictum est: Omnis caro fœnum, & claritas eius tanquam fœni. Exiccatum est fœnum, & cecidit flos, uerbum autem Domini manet in æternũ. Et item: Cœlum & terra transibunt, &c. Et item: Verbum meum non reuertetur ad me uacuum, sed fructificabit quocunq; mittam illud. Et omnia.] Per omnia accipit tam dicta quàm facta, quæ Christus facit in se & in suis: quæ sicut in se bona erunt, ita etiam in ipsis fidelibus prosperabunt, id est ad prosperum deducuntur exitum. Possumus etiam dicere inuicem, quod etiam mala secundum uisum hominum, quæcunq; Christus facit, id est fieri permittit à diabolo in suis, ad ipsorum prosperitatem fieri. Licet enim uideatur nocuisse Petro, quod Dominum negauit, multum tamen profuit, cum ipse correctus qualiter aliorum fragilitati debet misereri, in seipso didicit. Sic in cæteris. Non sic impij non sic.] Sicut quæ haftenus dicta sunt, pertinent ad dehortationem atque terrorem malorum. Et accipit hic impios tam falsos Christianos, quàm incredulos. Quasi dicat: Pij per omnia tã dicta quàm facta quæ in eis fieri, prosperabunt: sed impij nõ sic erunt, id est neque in dictis neque in factis, prosperabunt. Reperitionem ponit ad confirmationem, quod uere mali puniuntur, quod paucis uerum uidebatur. Vnde dictum est, Iustitia iusti super eum erit, & impietas impij super eum, dicit Dominus. Non prosperabuntur impij, sed erunt tanquam puluis, id est comparabiles pulucri: quia sicut terram solubilem sine humore & grauitate, quæ puluis dicitur materialis uentus à solida terra separat & proijcit: ita ipsos qui sunt puluis, id est, carent affectione charitatis, id est, dilectione Dei & proximi, in quo inobedientes sunt præceptis Dei. Vnde necesse est ut sint elati: proijcit uentus, id est elatio eorum à facie, id est à præsentia ueræ terræ repromissionis: id est cœlestis Hierusalem, ubi soli boni erunt. De qua dictum est: Credo uidere bona Dei. Et item: Beati mites, quoniam, &c. uel à facie terræ, id est, à representatione, id est, à stabilitate in Deo: id est, in ipsis non representabuntur, nec uidebuntur præcepta Dei, quæ stabilitas bonorum sunt: quia ipsos stabiles contra tentationes hostilias reddunt. uel à facie terræ, id est, à pulchritudine & clarificatione propriæ carnis. Licet enim resurgant impij, non tamen recipient carnem suam clarificatam: quia resurrectio eorum nõ erit eis ad gloriam, sed ad ignominiam. De hac terra dicitur: Expecta Dominũ, &c. ut hæreditate capias terram. Qui enim in hac uita aduentum Domini expectat patienter, tolerando flagellam, & à uia, id est à præceptis eius non aberrauerit: ille tandem in resurrectione terram, id est carnem suam, quæ non potest ei auferri & perturbari, recipiet hæreditatem: id est, ita clarificatam, ut neque eam amplius amittere, neque perturbari in ipsis possit. Quia erunt tanquam puluis omnes impij, ideo neque ueri impij, id est, idolatræ resurgent, ut sint in iudicio, quia nõ ueniunt ad iudicium. De his enim dictum est: Impius iam iudicatus est: & qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Neque peccatores, id est scriptę legis præuariatores: id est, falsi Christiani non erunt in consilio iustorum, id est, in neutro iudicio, iustorum scilicet, ut uel iudicent, sicut quidã iusti, id est apostoli & martyres, &c. tales uel ut iudicentur ad saluationem: sicut ut quidam ex iustis, quibus dicitur, Venite benedictio patris mei, & reliqua. hoc appositum est ad depressio nem fallorum Christianorum, ne ipsi audientes incredulos non uenire ad iudicium, quia legem non susceperunt, se autem scirent uenturos propter Christianitatis sacramenta: quæ quamuis indignè susceperint, putarent tamen quòd uel ipsi iudicare debeant, aut saltem sic iudicari ut saluarentur. & accipiuntur pro impij & peccatores propriè. Cõsiliũ ponitur pro iudicio

dicio, quia omne iudicium quod rationabiliter fit, agitur per consilium. Sciendum plures diuersitates fuerunt resurgentium. Alij enim ira resurgent, ut ueniant ad iudicium: alij ut non ueniant ad iudicium, quia iam iudicati sunt. Venientium alij iudicabunt, alij iudicabuntur. Eorum qui iudicabuntur, alij saluabuntur, alij non. quæ diuersitas in predicto uersu notari possit.

Quoniam nouit Dominus. Quoniam dictum est, quod mali aut non ueniant ad iudicium: aut si uenient, non erunt in consilio iustorum, intellectum est per oppositum bonis, quod illis negatur esse concessum. subdit causam ad utrumque. Quasi dicat: Ideo boni hæc habebunt, & mali carebunt: quia ille qui Dominus est absolutus, & cuius remunerare est, nouit uiam iustorum, id est, approbat opera eorum, unde dicitur: Nouit Dominus qui sunt eius: & quia iter impiorum, id est opera malorum, quæ ipsi frequentant (quod pariter inuenitur) debet dicere: Non nouit, id est reprobat: sed ut magis ipsos deterreat, ponit quod planius est: & quod necessario consequitur, peribit scilicet. Sicut enim scire Dei pertinet ad esse, & ad saluationem: sic nescire, ad non esse & ad perditionem. Nescire Dominus ponitur pro reprobare. iuxta illud: Amen dico uobis, nescio uos. Non enim potest dici Deus qui omnia scit, aliquid nescire, quasi ignoras, sed nescire eius est reprobare, id est, non defendere quicquid dignum est perire. Possumus quoque uiam iustorum dicere caput iustorum, id est Christum, quem Deus pater approbat. Quia omne iudicium dedit filio: & sic ut ipsum approbat, ita qui eum imitantur, approbabit, unde dictum est: Volo pater ut ubi ego sum, ibi, &c. Et iterum: Vbi cumque fuerit corpus, congregabuntur & aquilæ illuc. Iter quoque impiorum, est caput eorum: id est diabolus, quem omnes sui comitabuntur in perditione, & in illum ignem de quo dictum est: Qui preparatus est diabolo & angelis eius. Potest quoque hic uersus ultimus primus legi, & prior ad istum uelut causa subdi. iuxta quod continuabitur sic: Ideo pij prosperabuntur, impij non sic: id est, non prosperabuntur, quia non uir Dominus uiam illorum, & iter impiorum non nouit, quod peribit. & quare pereat, prior uersus ostendit. Quasi diceret: Ideo scilicet, quod iter impiorum peribit, erit eorum, quia ipsi impij tam idolatræ, quam falsi Christiani non resurgunt in hac uita, per primam, id est ponendo se in iudicio, ut damnentur scilicet in se, quæ damnanda sunt, & probent quæ probanda sunt. Et quia in hac prima resurrectione non resurgent, ideo ipsi peccatores, id est impij, non erunt in consilio iustorum, id est in conuentu iustorum in futura resurrectione. Duæ enim sunt resurrectiones, altera prima, altera secunda. Prima est in presentia, quando aliquis a morte uitiorum per penitentiam in anima resurgit: secunda erit in die iudicij, quando boni per immutabilitatem & impassibilitatem carnis, ita in carne resurgunt, ut nec in ipsa carne aliquid amplius pati possint. Hanc autem secundam resurrectionem nullus habebit nisi qui primam habuerit. Necessè est enim ut qui expers fuerit primæ, expers sit & secundæ.

IN PSALMVM II. ARGVMENTVM.

Generalem Dauid querimoniam facit ad Deum, quod regno sibi desuper dato, & gentes & populi Israel inuiderint communem ad omnium correctionem dirigens. Aliter Christus de passione & potestate sua dicit. Itege ad Lucam.

EXPLANATIO.

Dauid interpretatur manu fortis sive desiderabilis, quod nulli aptius conuenire, quam omnipotenti Christo, qui est

ueraciter fortissimus, & summo desiderio requirendus. De cuius passione loquitur propheta. & ipse Dominus sua uerba distulit. Verum apud Hebræos nec iste psalmus habet titulum, sed priori adiunctus unum psalmum facit, qui & a beatitudine incipiat, & in beatitudinem consummetur. Quatuor membris psalmus iste diuiditur. In primo loquitur propheta de iudæis, propter passionem Christi, secundo uerba sunt demendatio iudicum. Tertio dicta sunt Domini saluatoris de omnipotenti regno, & de inenarrabili generatione sua, quantum potest paritas humana recipere. Quarta propheta relinquitur mones populos, ut ad fidem Christianam agnita Domini maiestate conueniant.

COMMENTARIVS.

Quare fremuerunt gentes. Introducitur hic per prophetiam caput iudæos & gentes obiurgans, quod non aduercentes medicum salutis, irrationabilem fremitum & impetum in ipsum facturi in eius passione erant. Et loquitur hic de passione sua & suorum, & de regni sui obtentione hoc modo: Quod iudæi enim ualidissimam causam putauerunt, ne ipsi amitterent locum & gentem, & ne mundus post ipsum iret, scilicet mortem eius ualidissima causa fuit, cur ipsi amitterent locum & gentem, quando destruci à Tito & Vespasiano, per totum orbem in captiuitatem dispersi sunt, & quare totus mundus per ipsum iret. Nisi enim ipsi iudæi ipsum non resurrecturum putarent, non eum crucifixissent: sed ipse quia mortuus est, resurrexit: & quia resurrexit, ascendit, & spiritum sanctum transmisit, qui corda Apostolorum ita illustrauit, ut doctrina eorum ubiq; diffusa, totum penè orbem faceret sequi. In quo toto hoc omne bene inuenitur, quia non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Videtur autem hic psalmus esse idem cum superiori, quia ad idem, id est, ad caput refertur, & quodam modo de eodem & hic & ibi agitur, sed planè ab illo diuersificatur tum per titulum, qui huic apponitur, tum per aliam intentionem, quæ huic datur. Est enim huius psalmi intentio, hortari fideles exemplo capitis, ut in presentia sint cõpatientes, ut tandè in futuro sint cõregnantes. dicit enim Apostolus: Quod si cõpatimur, & conglorificabimur. Hæc autè intentio plenè à superiori differt, & ab ea, quæ fuit hortari, resurgere à triplici morte animæ: & ab ea quæ est, ut sicut portauimus imaginem terreni hominis, portemus & imaginem cœlestis. Nec illud obest huic diuersitati, quod in Actibus Apostolorum hic psalmus à Petro primus dicitur. Nam primus dicitur, non quatum ad priorem, qui quasi titulus est omnium aliorum, & ideo titulo caret: sed quantum ad intitulatos psalmos sequentes, quorum ipse primus taliter intitulatur, Psalmus Dauid. Psalmus iuxta quod nomen est uerborum, sic diffinitur. Psalmus est hymnus alicuius metri lege compositus, quod ad similitudinem organici instrumenti supernam cognoscitur nobis indicare uirtutem. Quod rectè competit uerbis huius psalmi. Nam & metricè & in Hebræo composita sunt, & supernam indicant uirtutem: quia indicant nobis passionem Christi, & eius resurrectionem, per quæ ipse regnum quod super omne regnum est, obtinuit. Sic in cæteris. Accipitur quoque Psalmus pro actione hæc similitudine, quia sonus instrumenti musico, qui proprie psalmus dicitur, per nostram actionem fit, quando chordas digitis aut plectro percurimus, iuxta quod utrumque potest hic exponi titulus. Psalmus, id est uerba sequentia, quæ supernam uirtutem indicant, aut actio quæ in ipsis uerbis notatur taliter, scilicet agere de passione, de regni obtentione, attribuitur nõ historiali, sed uero Dauid, id est Christo qui uerè manu for-

nu fortis est: quia diabolus alligauit, & spolia eius, id est Petrus & Paulus, & cæteros tales, quos ipse in primo parente captiuauerat, ei abstulit, & in ornamenta domus suæ distribuit, quando illis in ecclesiâ translatis, alij gratiam linguarum, alij gratiã sanitatum, alij tale aliquid dedit. Est quoque Christus uerè uisus desiderabilis, cuius conspectu reficiuntur angeli, & de quo dicitur: Cuius uultum desiderat uniuersa terra. & Speciosus præ filijs hominum. Quod etiam de humanitate eius potest dici. Nihil enim in ipso etiam secundum carnem fuit, quod uerè non reficeret, & quod uerè amplexandum non sit, quia & totus à peccatis immunis fuit, & omni uirtute abundauit, quod de nullo alio potest dici. Cõtinuatur autem hic psalmus superiori, si in uoce capitis ille legatur transmutatione de tertia persona in primam facta, ut sæpè fit, sic: Ego per quem prosperabuntur, & in dictis & in factis omnes imitatores mei adsum, uocando, iustificando, magnificando, & omnia bona faciendo. Quare ergo gentes contra me fremebunt. Si uerò in uoce prophætæ superior psalmus legatur, sic cõtinuabitur: Ego de quo propheta meus tot & tanta prædixit, scilicet quod nec cogitatione abirent, sed in lege eius totus essem, &c. adsum omnia bona omnibus conferre paratus. Quare ergo gentes, id est, gentiles in passione contra me fremebunt, & populi, id est, iudæi quare contra me inania meditabuntur. Quali dicat: Ob uilem, immò ob nullam causam hoc fecerunt. Gentes, milites Pilati dicit, qui & Romani & gentiles erant, & qui Dominum lingua, iudæi manibus crucifixerunt. Qui nihil aliud causæ in ipsum habuerunt, nisi quod iudæi Christum accusantes, quia se regem diceret, dixerunt: Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari. Quæ causa nulla fuit. Nam audierant & iudæi & gentes tale quid ab eo, per quod intelligere possent, quem regem Christum se diceret, cum dixisset: Reddere quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Populos, id est, iudæos dupliciter meditari inania dicit: uel quia non aduertunt quam salutaris sit eius aduentus, sed expectant Messiam adhuc uenturum, quod inane fuit, quia iam uenit, quod quidam in euangelio manifeste comprobant, qui ipsum uides dixit: Verè aut duo sunt, aut hic est. Et quia putauerunt, quod non amitteret locum & gentem, si ipsum interficerent, neque mundus post ipsum iret. Quod inane fuit, ut supra dictum est. Verè quod putauerunt se non crucifigere Iesum cum dixerunt, Nobis non licet quemquam interficere: quod inane fuit, linguæ enim eorum gladius acutus.

Asisterunt reges terræ. Non solum minores in me & meos fremebunt, sed etiam superiores: quia reges terræ, id est, inhiantes terrenis, & cœlestia non attendentes, astabunt, id est, ad se stabunt, & cõsentientes erunt in persecutione mea, id est, meorum & principes, id est, tyrannorum regibus inferiores, conueniunt in hoc unum, ut sint aduersus Dominum, id est Deum patrem. & hoc ideo, quia erunt aduersum me Christum eius, me & meos persequentes. Vnde dictum est: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem. Ipsi dico omnes & inferiores & superiores, dicentes contra me & meos.

Dirumpamus uincula. Id est instituta eorum, ne nos alliget Christiana religio, & proijciamus à nobis iugum, id est dominium ipsius prælationis Christi & suorum. Quasi enim quoddam iugum & dominium prælati ecclesiæ in subditos, quos instruant, habere uidentur. De quo iugo dictum est: Iugum enim meum suauis est, & reliqua. Quantum ad passionem Christi, accipe superiores reges gentium, Herodem primum, qui in ter pueros uoluit interficere Iesum, & Herodè secundum nepotem eius, qui etiam interfecit eum consentit. De quo in passione Christi legitur: Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in die illa. Principes uerò iugum, quantum ad Christum, prælatos iudæorum acci-

pe, Pilatum scilicet, Annam Caipham. Carebant enim tunc iudæi rege, iuxta illud: Non auferetur sceptrum de iuda, & reliqua. Quantum uerò ad membra Christi, reges Neronem & sibi consimiles: principes uerò quoslibet tyrannos, inferiores regibus, persecutores sanctorum accipe. Potest & aliter, Dirumpamus uincula eorum legi, ut sit exhortatio Christi ad membra sua contra persecutores. Quasi dicat: Ipsi & superiores & inferiores conuenient cõtra nos deceptionibus & persecutionibus suis, ad se retrahere: nos autem dirumpamus uincula, id est blanditias eorum, quibus uoluerunt nos flectere, cõtemnamus & iugum ipsorum, id est, minas & tribulationes, quas nobis inferent, proijciamus, id est negligamus.

Qui habitat in cœlis. Iuxta proximè dictam sententiam sic continuabis: Ideo proijciamus iugum ipsorum, non acquiescentes, ut à fide nos detrahant: quia Dominus irridebit eos, id est, quandoque ad eandem fidem perducet eos. Iuxta primam uerò sententiam sic continuatur: Strabunt quidem reges & principes contra nos, sed nihil proficient: quia ille qui est habitator cœlorum, id est iustorum animarum, Dominus scilicet pater, irridebit, id est irrisibiles, quantum ad priorem statum faciet eos, cum etiam in passione quosdam ex ipsis assumeret latronem, & illum qui dixit, Verè filius Dei erat iste: & centurionem, de quo legitur in passione, & alios plures, faciendo ut qui prius uidebatur præesse, postea gaudeant subesse: & qui fuerat inimici, fiant amici, quod quantum ad illorum primam stultitiam, erit quasi irrisio. Et quos hic non irridebit, assumendo subannabit, id est dignos subannatione, id est, contemptui faciet in futuro. Vel potest esse repetitio in presentia ad exaggerandam ignorantiam, iuxta quod proprie poterunt accipi subannatio & irrisio. Est enim irrisio proprie in dictis ignominia: subannatio uerò cõtempus ille, qui narium corrugatio ne fit notatur. Erunt ergo quasi dicatur: Tale quid eos facere faciet, quod & irrisibile erit in dictis & in gestu corporis. Cæli congruè dicuntur iustorum animæ. Dicit enim Salomon, quod anima iusti sedes est sapientiæ. Constat quoque quod sapientia Deus est. Cum igitur Dei sedes cœlum est, iuxta quod ipse dicit, Cœlum mihi est sedes, terra autem scabellum pedum meorum: ualde congruum est, quod si anima Dei sedes est, ut Salomon cõprobat, anima quoque dicatur tēplū.

Tunc loquetur. Verè subannabit eos in futuro, quia loquetur ad eos in ira sua, id est, irreflexibili & irruocabili, tunc quando manifesta erit eius ira, quæ nunc est occulta, scilicet cum exprobrabit eis dicens: Esuriui, & non dedistis mihi manducare, & reliqua. Et conturbabit eos, id est, & conturbatos & cõfusos reddet eos in furore suo, cum dicit in fenerissima sententia: Ite maledicti in ignem æternum. Sciendum quod ira non est accipienda motus aliquis in Deo, sicut in homine. In homine enim proprie ira est motus animæ diligentis legem, contra animam non diligentem legem. Reliqui enim motus irrationabiles, furor non ira dicendi sunt. Hac autem ira sæpè apud homines plura bene iudicantur. Vnde ad hanc similitudinem dicitur ira in Deo uis illa, qua iustissimè uindicat subiectam creaturam, non cum metu, sed cum tranquillitate. Dicit enim Salomon de Deo: Domine Deus saba oth, tu iudicas omnia cum tranquillitate, & iustissime disponis. Dicitur tamen hæc uis cum tranquillitate ira in Deo, quantum ad illos qui patiuntur: quia ipsi Deus motus esse uidetur. Est autem ira Dei duplex: una præsens & occulta, altera manifesta & futura. Occulta & præsens est, quando praua mens hominis in hac uita datur inter interiores tenebras, id est, deprimatur cœcitate. De qua dictum est: Cœterum nescit se puniri impius, nisi cum iuit nolens, quod perperat uolens. Manifesta autem in futuro erit, quando mali in tenebras exteriores, id est, in gehennam ignis manifestè & irrecuperabiliter dabuntur, quod utrum

que in libro notatur. Per tunc enim manifesta ira dicitur, per sua irreflexibilis. Quicquid enim apud Deum semel damnatur, æternaliter damnatur. Vnde merito in præfenti locus tantum misericordiæ esse dicitur. Nullus enim in futuro misericordiam allequetur nisi qui promeruerit hic eam.

Ego autem con.] Hic aperte de regni obreptione loqui incipit. Quasi dicat: Gentes & populi & principes contra patrem stabunt, & contra me uolentes me deprimere & destruere, & per me patrem. Ego autem ex labor, quia ira certus sum quod constituar rex ab eo, id est, à Domino patre, quasi iam constitutus sum rex. & hoc super sanctum montem eius, qui est Syon, id est, super ecclesiam, ad hoc ut prædicem ipsi Syon præceptum & uoluntatem eius, id est patris. Syon mos quidam altus est, olim positus intra Hierusalè, unde à lōge solebāt aspicere & præuidere hostes, uel quos liber aduenientes, & interpretatur specula. Vnde tū propter significationem, tum propter interpretationem recte hoc nomen Sion cōuenit ecclesie, id est fide libus, quia & alti sunt eminētia uirtutum, & firmi fundamenta: id est, stabilitate fidei, sicut mons & altus & firmus est: & inspicere debent quæ à longe sunt, id est futura, non præfentia: anteriora, non posteriora sicut à Sion longè posita inspiciebantur. De his enim dicit Apostolus: Nos autem reuelata specie speculamur gratiam Dei.

Dominus dixit ad me filius.] Quasi dicat: Quorsum hoc dico, quod rex constitutus sum. Ideo scilicet hoc dico, quia Dominus pater præcepit mihi ut incarnarer, & ipse mihi gentes traderet, ut excolerem eas tanquam hæreditate. Quod sic in libro habetur: Dominus pater dixit mihi uerbo suo, quod in quantum ei æqualis eram, nihil ab eo postulare poteram.

Postula à me.] Id est, fac te talem, qui possis postulare, id est, humanam naturam assume. Ego dabo tibi gētes hæreditatem: id est, ut eas excolas tua doctrina, & ipse te bonis moribus pascant. Sicut enim aliquis hæreditatem excolit, & ipse eum pascit: ita gentes dicuntur hæreditas Christi, quas ipse excolit prædicatione, & cuius bonis ipse pascitur, id est, delectatur. Vnde alibi dicit: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris mei. Et non paucas gentes tibi dabo, sed etiam terminos terræ, id est, gētes, quæ sitæ sunt in extremis terræ, dabo tibi in possessionem. Possessionem & hæreditatem dico tuam, id est ad te pertinentem: quia tu es filius meus, non adoptiuus, sed proprius: quia ego genui te, non temporaliter, sed hodie, id est in æternitate. Licet per nullas uocum quas habemus, proprie loqui de Deo possimus, tamen que præfens tempus significant, ut hodie proprie ad loquendum de diuina essentia, cui omnia præfentia sunt, accedunt. Propter hodie quod ad notandum eius æternitatem, quæ tota simul præfens est, positum est.

Terminos terræ aliter accipere possumus, scilicet solos perfectos, qui uera possessio Dei dicuntur: quia adeo se à terrenis elongauerunt, quod nihil in eis retinuerunt, nisi quantum ad suppleendam necessitatem uix sufficit.

Reges eos in uirga ferrea.] Ideo dabo tibi gentes in hereditatem tuam, quia tu eris dignus hæres: quia scilicet tu reges eos in uirga, id est in iustitia, quæ propter rectitudinem significatur à uirga ferrea, id est, irreflexibili. Quicquid enim apud Deum semel iustum uel iniustum est, semper est iustum uel iniustum. Et ideo iustitia eius irreflexibilis est, non commutabilis ut iustitia hominum. Et confringes eos existentes tanquā uas figuli, id est, conteres in eis carnales concupiscentias, & lutulenta negocia ueteris hominis, & quicquid à uetere limo inoletum est atque contractum. Deus quasi noster figulus est, quia nos facit, & nos sumus sicut figuli: quia sicut figulus postquam aliquid in ua-

se præter libitum suum sit, ut in melius mutet confringit, ita Deus correctione & admonitione sua, quod præter eius creationem ex uicijs nobis adhæsit, confringit, & in melius restituit.

Et nunc reges intelligite.] Hic exhortatio capitis incipit ad fideles, ut patientes sint, & ex nimia familiaritate & benigna affectione ad eos conuertitur. Quasi dicat: Deus pater subijciet uos mihi, & in hæreditatem dabit, & uos per hanc subiectionem, & per hoc seruium nunc facti reges, uos ipsos scilicet & alios regentes. Vnde alibi dicit: Quia Deo seruire, regnare est. Intelligite, id est, intelligenter agite, scilicet quid uos qui serui estis, Domino debeatis considerare. Quis enim dignior intellectus, quàm scire quid creatura creatori, quid seruus Domino, quid homo debeat Deo? Nullus scit. Et uos qui iudicatis terram, id est, qui potestatem habetis iudicare terrenam, id est, damnare in uobis, & in alijs quæ damnanda sunt. Erudimini, id est eruditionem, id est flagella Dei assumite. De quibus dictum est, Flagellat pater filium quem diligit.

Seruite Domino.] Exponit quid per intelligere accipiat. Et ideo poluit Seruite, ne superbiat, quia reges eos dixit. Quasi dicat: Licet uos reges uocauerim, tamen seruite Domino ut serui, quod intelligitur agere est, & hoc non in elatione, sed in timore: & hoc non in timore seruili, sed exultate, id est, hoc exultanter agite. Et ne hanc exultationem uerterent ad elusionem reuerentis, & non ad custodiam sanctitatis, subdit: Cum tremore, & pertinet timor ad animum, tremor ad corpus.

Apprehendite disciplinam eius.] Rursus exponit quid sit erudiri. Quasi dicat: Si uultis scire quid sit erudiri, apprehendite, id est, desiderate capere etiam fugientem disciplinam, id est flagella patris uestris, quibus disciplinam & probati efficiemini. Quoniam debeat apprehendere, non solum ut futuras penas effugiatis, quæ ualde timendæ sunt, sed etiam amore iustitiæ. Quod sic dicit: Ne quando, id est, ut aliquando Dominus pater non irascatur uobis: id est, per uim illam quam iustissimè uindicat in subiectam creaturam, de uos in interiores tenebras, id est in cæcitate mentis. Et sic percaus de uia iustitiae: id est, per mentis cæcitate recedatis à iustitia. Quod quam graue sit, nouit ille, qui perferit quanta dulcedo sit iniustitia.

Cum exarsit.] Illud apponit, ne parum uideretur perire à iustitia. Quasi dicat: Valde graue est perire uel deficere à iustitia Domini: quia cum ira eius, id est, cum uis illa qua iustissimè uindicat, quæ nunc occurrere ardet in illis, quos in præfenti dat in interiores tenebras, id est in cæcitate mentis. Cum illa inquam exarsit, id est manifestè arserit, dando illos eisdem in tenebras exteriores, id est, in gehennam: deberet dicere æternaliter damnati sunt, uel si quid peius posset: sed ut aggrauet illud, contrarium ponit, scilicet quia beati erunt omnes qui confidunt in eo, id est, in Domino. Vnde consequitur quod infelices sunt, qui non confidunt in eo. Considerate in Domino dicitur, qui talia iam fecerunt, aut adhuc facient propter quæ æquum sit eos remunerari à Domino.

IN PSALMVM III. AR- GUMENTVM.

Potest Ezechia conuenire, qui circumdatus Assyrio exercitu Domini inuocauerit. Alii ter uox Christi ad patrem de iudæis.

PSALMVS DAVID, CVM fugeret à facie Absalon filij sui.

EXPLANATIO.

David Christum accipe, Absalon Iudam Scariothen, à cuius facie Christus fugit: uel corporaliter in montem Oliueti recedendo, uel spiritualiter sue cognitionis & dilectionis lumen abscondendo. Bene propter sacramenti concordiam uterque persecutor uno suspendij tormento perijt. Notandum autem, hunc Psalmum post quinquagesimum, & multos alios qui ad Sauli insidias pertinent, fuisse cantatum: sed certe mysterij gratia prepositum, quia & his qui de tridana resurrectione memorat, tertius ponit: & ille qui quinquagesimus debuit, qui remissionis & penitentiae fructus ostendit. Totus hic psalmus ad personam Christi aptatur. primo modo ad patrem loquitur, persecutoribus exprobrans qui irreligiosa contra ipsum uerba loquebantur: secundo loco fidelis populus ne mortem firmidet instruitur, quando eum exemplo auctoris sui fide resurrexerit certissimè consolatur.

EXPLANATIO.

Omne quid multiplicati sunt.] Iste Psalmus sic intitulatur, Psalmus David, cum fugeret à facie Absalon filij sui. Legitur in historia in libro Regum, quod post perpetratum adulterium & homicidium Uriæ à David, cum ipse David nondum regnaret super totum Israel, sed in Iudæa tantum. Absalon filius eius, quia Amone fratrem suum causa Thamar sororis suæ, quam ille commaculauerat, interfecit gratiam patris David, scilicet amisit. Postea uero per Ioab restitutus in gratiam patris, curus & equites sibi comparauit undiq; atq; paulatim cepit affectare regnum patris, quousq; tandem apertè regem se fecit clamari, atq; patrem de regno fugauit. Quo facto uiri Iudæ, qui cum patre erant, tandem collecti sunt, ut contra Israel, quem ille coadunauerat, pugnarent. Et cum egredierentur ad pugnam, pater stans in porta ciuitatis, diligenter singulos rogauit, ut Absalonem puerum, quem diligebat seruari sibi. Postquam uero exercitus congressi sunt, post paulo fugit exercitus Absalonis. Cumq; ipse etiam fugeret, Absalon transiliens subter quandam frondosam quercum, quia crinitus erat, inter densos ramos capillis hæsit, atq; mula quam equitauerat, fugiente pependit. Quod uidens quidam miles patris, Moab principi militie nunciauit, atq; Moab iubente rediens, necis uulnere illum perforauit. Quod audiens David incredibili fletu, ut historia refert, mortem eius deplorauit. Ex historia hac sumptus est iste psalmus in persecutione eadem à David compositus, non quod historice agat de historialis David persecutione, sed quæ mysticè agat de spiritualis David à Iudæ filio suo illata persecutione. Est enim per illum historialis David spiritualis David, id est, Christus intelligendus. Per Absalonem filium eius Iudas spiritalis filius istius. Qui recte potest dici filius, iuxta illud: Non possunt filij spon si lugere, quam diu cū ipsi est sponsus. Quod de Apostolis dictū est. Per hoc uero quod ille historialis David fugatus à filio suo fugit à facie illius, fuga huius spiritalis David accipienda est, qui à facie filij sui persequentis Iudæ fugit, & historialiter & mysticè. Historialiter, cū in nocte, qua traditus est Iudæ ad Iudæos abeunte, ipse cum discipulis in montem recessit, ubi solus orauit. Mysticè uero ab ipso fugit cum uirtus & sapientia Dei mentem eius deseruit. Fugit cum mētem eius illustrare desinit, & cum post buccellam Bedæ tom. 8.

panis in cena receptam indignè, satanas mētem eius peruasit. Per suspensionem quoq; Absalonis, suspensio Iudæ intelligenda est. Quem cælo & terræ perosum, nec cælum nec terra retinuit, sed inter utrumq; proprio suspēdio dignum factis exitium pertulit. Per hoc uero quod historialis David persecutionem filio, illo defuncto euasit: intelligitur, quod Christus perditio Iudæ traditore suo, omnem tribulationem & angustiam euasit, cum post passionem suam clarificatus est, resurrectione, ascensione, ad patris dexteram consensione. In terpretatur autē Absalō, pax patris: quod ualde mirum, & secundum historiam & secundum mysterium potest uideri, cum & historialis Absalon suū patrem tanto studio persecutus sit, & cum mysticus Absalon, id est, Iudas spiritalis patrem tanta seuitia exacerbauerit. Sed alicui diligentius persequentanti, non uidebitur mirum. Pax patris enim non refertur ad filios, sed ad patres. & bene cum historialem patrem David tantam habuisse pacem in filium Absalonem, licet persequentem legatur, quod exercitū egredientem ad prælium quali uirtutem de cura eius rogauit, & mortem eius tanta affectione deiecit, ut diceret, Absalon fili mi, & reliqua. Inuenietur quoq; spiritalis David in Iudam habuisse pacem traditorē, cum & eius nefanda consilia cognoscens, eius præfentiam pertulit, nec à sacratissima cena, in qua figuram sacrosancti corporis sanguinisq; sui discipulis tradidit, ipsumq; exclusit, atq; pacis osculum illi tradenti se non negauit, cum tamen celeritate cogitationis interno bello nequam ille uastaretur. Suprà dictus sic exponitur titulus. Psalmus, id est sequētia uerba quæ psalmus dicuntur, quia supernam nobis ad similitudinem multici instrumenti indicant uirtutem, illa in quæ uerba cum intellectu suo & propria significatione, ac tribuuntur David, non historiali, sed uero: uerba dico, facta & significata talem intellectum apud nos habitura, qualem & tunc, quantum ad spiritum sanctum, cui omnia præfentia sunt, habuerunt, scilicet de persecutione, quam Christus à Iudæ filio suo erat passurus, significata inquam tunc, cum historialis David fugeret à facie filij sui persequentis eum historialiter. Sciendum quod hic psalmus superiori debet continuari, tum quia capitis uox est, sicut & superior, tum quia loquitur de eadem re. Agit enim de Christi persecutione, & eius clarificatione, quod idem ualeat quod & passio Christi, & regni obreptione, unde ille locutus est: tum etiam quia eandem intentionem quam ille in maiori parte habet. Sicut enim superius psalmi intentio fuit, hortari nos ad compassionem, ut perueniremus etiam ad conglorificationem, ita & huius est eadem, sed in hoc tamen differt, quia ibi simpliciter hortatus est ad quamcunq; compassionem: hic autē in tantum aggrauat, quia hortatur nos ut non deficiamus in passione, quantacunq; persecutio imminet, etiam si multa milia persecutorum nos circumueniant. & hoc ad exemplum capitis nostri, in quem tam uehemens & tanta facta est persecutio, ut non deesset denumero discipulorum quidam uel etiam multi ad diti numero persecutorum. Potest enim coniectari, quod non solum Iudas traditor, de discipulis Christi in eius persecutione de se defecerit, sed quod etiam adhuc quidam alij ex illis prius Dominum sequentibus & in eum credentibus in eadem forte persecutione consenserint, de quibus legitur: Et scandalizati sermē abierunt retrorsum illi septuaginta duo. Continuat autem sic: Ego de quo tot & tanta prædicta sunt aditum, omnia bona omnibus cōferre paratus, omnibusq; mederi uolens. Vnde benignè ab omnibus suscipi, & a nullo deberem persequi. Persecutores autem tam ex Iudæis quam ex gentibus, tam maiores quam minores, tam mei quam alieni rāto studio coaceruati fremebunt contra me, ut non desit in numero discipulorum, qui adderetur numero persecutorum. Sed o Domine pater propter quod in tantum multiplicabun-

plicabuntur tribulantes me? Quasi dicat: Ad magnā gloriam meam, & ad immensam confutionem ipsorum patiens hoc fieri. hæc omnia quātum ad prophetam, intelligenda sunt de futuro, sicut & superiora. Verē multi erunt tribulantes me. Nam multi insurgunt, non pro me defendendo quod debent, sed aduersum me: id est, contra me, & pro se, id est, pro loco & gēte.

Multi dicunt animæ meæ. Verē multi erūt contra me, quia multi ad damnationem animæ meæ, id est, uitæ meæ, scilicet ut interficiant me, dicent inquam de me loquentes, Non est salus in Deo eius. Quasi dicat: Hūc Christum non saluabit Deus ille, in quem ipse confidit, ut resuscitet illum. Dixerat Christus ante passionem in pluribus sermonibus Deum patrem a mortuis eum suscitaturum. Et cum de se loquens dixit: Tra detur gentibus ad illudendum. Et item: Soluite tuum plum hoc, & reliqua, & multa talia. Quod Iudæi non credentes, & ideo in morte penitus damnare eum putantes: quod nerē facerent, si nō resurgeret, ipsum crucifixerunt. Si enim resurrecturum sperarent, nunquā ad resurrectionis gloriam crucifigendo perducerent.

Tu autem Domine. Ipsi dicent, quia tu non saluabis, me suscitando, sed tu manifestum habes Domine patrem mentiri eos, quia sicut suscepisti me hominem sine dolore natum, sine carnali delectatione conceptū, a uirginis utero per uerbum tuum mihi adiunctum, ira suscipies me de sepulchro resuscitando me. & ita certus sum quod uere suscipies me, quasi iam susceptor meus sis: quod ideo conhdō, quia cum ego mihi ignominia, nihil ex me nisi opprobrium uicij habens, tu es gloria me faciendo immunem a peccatis. Et eris exaltans caput meum: id est, mentem sine spiritum meum in passione, ut nequaquā ipsam abhoire at, sed hilariter atq; cupide eam suscipiat. Vnde dictū est: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Caput accipitur pro mente pluribus in locis sacre scripture. Vt ibi dicitur: Oleum peccatoris non impinguet caput meum. Et item: Hoc faciens, congeres carbores super caput eius. Potest quod in Apostolo legitur, hæc applicari, scilicet quod caput mulieris est uir, uiri uero caput Christus. Per mulierem enim intelligitur uitalitas, uel sensualitas designatur: per uirū dignior pars mentis, ratio scilicet, quæ caput est uitalitatis: quia ipsam sicut caput, cætera membra regit, quando ipsa ratio ita regitur a capite suo, id est, Christo, ut non deierit in aliquo. Potest gloria mea & exaltans caput meum, aliter legi, ut dicatur: Ita suscipies me de sepulchro, ut sis gloria mea, id est, glorifices me per immortalitatem, & per impassibilitatem, & post glorificationem sis exaltans caput meum, id est, exaltas me, qui caput meorum sum per confessionem ad dexteram tuam.

Potest etiam susceptor meus sic exponi, Tu es susceptor meus, id est, defensor meus, id est, suscepisti causam meam ad agendum contra inimicos meos: tu dico gloria mea, id est, in quo solo mihi glorandum est, & non in me. Vnde dictum est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Et item: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine, neque diues in diuitijs: sed gloriatur tantum scire me, & nosse me, dicit Dominus. In hac sententia exaltans caput non mutatur.

Voce mea ad Dominum clamauit. Meritō suscipies me glorificando & exaltando, quia ego in quantum poterō, me idoneum ut suscipiar, reddam. Quia ego clamabo non ad aurum, non ad argentum, sed ad te Domine, ut a te suscipiar, & te præmium habeam. Clamabo inquam & hac uoce, id est, non uoce exteriori, quæ strepita uerberati aeris fit, sed uoce cordis. Quæ licet hominibus filer, Deo tamen clamor est, & qua non minus aliquid orādo impetratur, licet nulla uox è corpore addatur, si nullæ terrenæ cogitationes ab affectu orationis intercedant, sed tota mentis affe-

ctio ad eum intendar. Dicitur autem hæc talis uox, id est, huiusmodi mentis applicatio, propter uim ipsius affectionis clamor ad Dominum, quod nequaquam frustratur, sed semper exauditur. Hac uoce clamat, qui corde clauso ab omni affectione terrena tota mentis affectione non ad aliquid terrenum, sed ad Deum aspirat, ut ipsum præmium recipiat. Ille uerō non hac uoce clamat, qui magis terrena quam Deum desiderat, & ideo Deum non pro se ut ipsum præmium habeat, sed pro ipsis terrenis postulat. Qui infelicio est cum exauditur, quàm si non exaudiretur. Quanto magis enim quæ desiderat nociua commoda recipit hic, tanto grauioribus in futuro urgetur incommodis. Vnde de uoce prædicta rectè dicitur: Tu cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi. Quid enim orando cubiculum intrare, & ostium claudere aliud est, quàm se in mentem recipere, & ostium, id est sensus, a terrenorum respectu remouere, & soli diuinæ contemplationi tota intentione uacare.

Et exaudiuit me. Quia ego taliter clamabo, ideo ipse Dominus pater exaudiet me, resuscitando me. Exaudiet dico de monte sancto suo: id est, de memet ipso, qui sum sanctus mons eius. Hoc dictum est de Christo, secundum quod duplex natura in eo est. In eo enim est & cui conueniat postulare, humana scilicet natura: & cui conueniat exaudire, diuina scilicet natura. Hominis enim est postulare, Dei autem exaudire. Dicitur autem ipse Christus mons, propter eminentiam uirtutum. Iuxta quod per prophetam dictum est de illo: Et erit in nouissimis diebus præparatus mons Domini, in uertice montium. Vel aliter: Exaudiuit me in resurrectione de suo sancto monte, uel aliter: Exaudiuit me de monte sancto suo, id est, propter iustitiam suam, siue meam, quæ mons propter eminentiam dicitur, iuxta illud: Iustitia tua sicut montes Dei. Iustum enim fuit, & quantum ad patrem qui nerē iustus est: & quantum ad filium eius Christum, qui sine causa morti traditus est, ut filium ipsum innocenter damnatum resuscitaret. Vel exaudiuit me in resuscitatione de suo sancto monte, id est, propter humilitatem assumptæ carnis: quia ego eius præcepto ac uoluntati eius obediens assumpsi de Iudæis, qui propter legis eminentiam & sacramenta multa quæ eis singulariter cœcessa sunt, mons Dei olim disti sunt, ad differentiam.

Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me. Ostendit qua exauditione Deus pater ipsum exaudierit, hæc scilicet, quia potestatem dedit mihi ponendi animam meam, & iterū sumendi eam. Quasi dicat, Ego dormiui. Insiite uim pronominis. Nō Iudæi scilicet persequentes ad passionem coegetunt me, sed ego propria sponte mea dormiui, id est, passio nem subiui. Dormire enim proprie quies illa est, qui antecedit somnum: sicut expergeferi proprie est post somnum, quando nec uigil penitus, nec sopitus aliquis est: & ideo ponit dormitionem pro passione, quæ mortem antecedit: somnum uerō pro ipsa morte, cum dicit, Dormiui, id est, propria uoluntate passionem pertuli, & soporatus sum, id est, soporem mortis post passionem adij. Et tamē post triduum a morte exurrexi, ideo quia Dominus pater uel diuina natura ab inferis destructis rediens, ad resumendū propriam carnem suscepit me, de sepulchro scilicet resuscitando me. Vel quia Dominus pater suscepit ad agendum causam meam, ut supra dictum est.

Non timebo milia populi circumdantis me. Quia Dominus pater uel me suscipiet de sepulchro, uel causam ad agendum meam, ideo non timebo ego milia tumultuantis populi, circumdantis me in passione mea, non ad imitandum, sed ad insultandum. Legitur enim quod crucifixo Domino multa milia hominum, qui

qui pro festiuitate paschali conuenerant Hierosolymam, exierunt ad eum tantum causa spectaculi, aut etiam insultationis causa, uel derisionis: pauci uerō causa commiserationis: boni scilicet, qui numero pauci & occulti erant. Vnde dictum est: Circumspexi, & non erat qui me adiuuaret. Et item: Torcular calcavi solus, & de gentibus non est uir mecum.

Exurge Domine, saluum me fac Deus meus. Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa: dentes peccatorum contriisti. Hic orat caput pro membris, id est, pro fidelibus, ut tanto magis exhortetur eos, ut hic compatiantur, & tandem conglorificentur. Quasi dicat: Tu Domine pater, qui facis me non timere innumerabiles persecutores meos, exurge etiam in meis, id est, exurgere fac meos, quia tunc salui erunt. Vnde dictum est: Quicumque perueuerit usque in finem, saluus erit. Et debes exurgere in meis, quia tu qui omnium Deus es potestate, meus Deus es, id est, meorum es uoluntate: ipsi non Iouem, non Apollinem, sed te solum Deum suum esse uolunt. Exurge dicitur, Domino non dormienti, uel recumbenti: sed quia nos torpentes carnis fragilitate exurgere facit animi corroboratione. Est enim mos diuinæ scripture, Deo quæ in nobis facit attribueret. Vnde dicit Apostolus: An uultis experimentum eius, qui in me loquitur Christus? Loquitur ponit, pro, loqui facit. & alibi dicitur, Spiritus postulat pro nobis, id est, postulant nos facit.

Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. Ideo debes eos qui te Deum suum faciunt, saluare o pater, quia ipsi sunt serui tui, & tu es Dominus eorum: & ad dominum pertinet, ut seruum qui se saluare nō potest, saluet. Vnde dictum est: Non sibi, sed Domino gratis est, quæ seruit egestas. Et quia tuum saluare est illos, in de benedictio non quælibet, sed tua, id est ad te pertinens, scilicet incrementum uirtutum, quod ad te tantum suscipitur, sit super populum tuum, id est super illos qui se faciunt non suum populum, sed tuū, querentes scilicet nō quæ sua sunt, sed quæ tua sunt. Benedictio Dei accipitur proprie pro augmento uirtutum, iuxta illud: Benedicat nos Dominus Deus noster, &c. Sicut econtrā maledictio eius accipitur pro diminutione uirtutum.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi. Probatio præmissa contrario, quod uerē Deus benediceret populo suo, quia malediceret econtrā populo non suo. Quod sic dicit: Tu Domine pater non solum percussisti omnes aduersantes mihi tam in me quàm in meis, dando eos cum principe suo diabolo in gehennam in die iudicij, sed etiam iam percussisti eos percussione interiori, scilicet dando eis cæcitatē mentis. Et merito, quia sine causa aduersantur & mihi & meis: & quia sine causa aduersantur mihi, ideo contriuiti, id est, debilitasti & inefficaces fecisti dentes eorum, quia peccatores erant: sicut econtrariū exacuisti dentes bonorum, uel non tantum ipsorum, sed omnium etiam peccatorum. Quæ sententia locum habebit, si specialiter aduersantes Christo, persequentes eum in passione accipiamus. Dentes alij bonorum, alij malorum. Dentes malorum sunt dissuasoria uerba, Christo & fidelibus detrahentia. Quibus sæpè quosdam minus cautos de corpore Christi, id est, de ecclesia uelur dentes ueris aliquid minuitur, præcidunt, & cū membra sua in corpore diaboli eos faciunt. Dentes quoque malorum, dicuntur prelati iniquitatis, qui & minis suis & auctoritate sui exempli sæpè quosdam Christo detrahunt, & diabolo coniungunt. De his malis dentibus meminit Apostolus dicens: Videte ne in uicem mordeatis, ne ab inuicem conuamamini. Dentes uero bonorum, sunt & persuasoria uerba & dulcia doctrinæ bonorum, quibus tanquam partes de corpore diaboli auferunt, cum infideles quoslibet conuertunt. Et etiam sancti ecclesie prelati, qui quod uerbo docent, opere complentes tum doctri-

narum exemplo bonæ uitæ plures diabolo subtrahunt, & Christo coniungunt. De quibus in Canticis dictum est in uoce Christi ad ecclesiam: Dentes tui sicut greges detonsarum ascendunt de lauacro, que omnes gemellos pariunt, & nō est sterilis in eis. Quod sic exponitur: Perfecti in ecclesia qui dentes dicuntur, qui & sana doctrina sua & bonæ uitæ exemplo corpus diaboli conterunt. Ipsi auferentes plures, quos in uiscera ecclesie transfundunt, sunt similes gregibus detonsarum ouium: quia sicut oues detonsæ unus uelleris deponunt, ita ipsi sarcinam terrenarum curarum abiecerunt. Et sunt ascendentes de lauacro, quia a peccatorum sordibus in baptismo mundati sunt. Et omnes pariunt gemellos fetus, quia duo præcepta quibus omnis lex & prophetæ continentur, fructum suū exequentes ea ope faciunt, ita quod inter eos nullus est sterilis, id est uacans à fructu bonorum operum. Potest quoque hic Psalmus in persona capris lectus, legi totus in uoce ecclesie. Quæ ecclesia inter saeculentes procellas tribulationum loquatur ad Dominum Deum suum, ostendendo quod nō debeat deficere in tribulationibus, cum & ad glorificationem suam augendam sibi datæ sint, & ipsam habeat consolatorem & adiutorem suum, qui ipsam ab omni angustia sua liberabit, intendens membra sua hortari per hoc, ut constantem in tribulationibus patientiam habeant. Quasi dicat: Domine propter quid ubique terrarum multiplicati sunt qui tribulant me. Nonne ad magnum perfectionis meæ cumulum hoc tua permissione factum est? Verē est. Quapropter non deberent me deterere.

Multi insurgunt. Verē multiplices sunt tribulantes, quia multi insurgunt aduersum me, uolentes Christianum nomen delere: & dicunt illi multi ad damnationem animæ meæ, id est, ut me à fide deuocent. Quod si perficerent, uerē damnaretur anima mea, dicunt inquam de me inter se unus alteri: Persequamur hanc ecclesiam, quia non est salus ipsi posita in Deo eius: id est Deus ille quem se adiutorem habere confidit, non saluabit eam defendendo ipsam. Nequaquā enim persecutores populantem ecclesiam destituerentur, si Deum de propectu eius atq; salute curare putarent.

Tu autem Domine. Dicunt quidem persecutores mei, o Domine, quod tu non saluabis me, sed mentiuntur: quia tu es susceptor meus, id est, uerbo tuo incarnato suscepisti naturam meam, ut me saluares, uel susceperisti causam meam agendam, tu dico gloria mea, id est, in quo solo non in me, qui sum mihi ignominia, est mihi glorandum: uel futurus gloria mea, quia glorificabis me confessione: quod inde scio, quia iam exaltasti illum, qui est caput meum, id est, Christum confessione, qui me trahet ad eandem gloriam, ubi ipse est.

Voce mea ad Dominum. Istud non mutatur. Accipitur enim clamare hic sicut superius expoliuimus. Mēs quoque sanctus Christus hic dicitur, de quo dictum est: Erit in nouissimis diebus, &c.

Ego dormiui. Verē exaudiuit me Dominus, quia exurrexi: de morte uitiorum surrexi, non per me, sed quia Dominus, uerbum scilicet patris suscepit me, id est naturam meam, uel suscepit causam meam agendam. Quod necesse fuit ut resurgerem: quia ego dormiui, opprella leuitoribus peccatis uentibus, scilicet.

Et soporatus sum. Id est, criminalium peccatorum soporem passa sum. A quibus per me exurgere nullo modo poteram. De hac exurgitione dictum est: Surge qui dormis, exurge à mortuis, & illuminabit tibi Deus.

Non timebo milia populi. Quia Dominus suscipiēdo exurgere me à morte uitiorum fecit, ideo non timebo ego milia peccatorum meorum. Et ut timeam, exurge Deus, id est, qui hæcenus iacuisi paucis tantum notus, vnde dictum est: Notus in Iudæa Deus.

Exurge modo in multorum noticia, ut & persecutores mei te cognoscant: & sic saluum me fac, ipsos à persecutione cessare faciendo, quod tuum est facere, quia tu es Deus meus & non alius.

Quoniam tu percussisti omnes. Verè exurges in noticia persecutorum meorum, quoniam tu iam percussisti omnes aduersantes mihi: id est, aliquos de omni genere persequentium me bona percussione, percussione scilicet, & mortificando in eis uitia. Et contriuiti detes peccatorum, id est, maledica uerba & prauam uitam, per quæ præcidebant minus cautos de corpore Christi, destruxisti in multis peccatoribus, faciendos quosdam qui fuerat persecutores bonos prædicatores.

Domini est salus & super populum. Huius nec continuatio, nec expositio mutatur. Tertio quoque modo psalmus prædictus potest legi, in persona scilicet alicuius membri ecclesiæ, id est, alicuius fidelis circumuallati turbis innumeris uitiorum, & terrenarum afflictionum. Qui quia mentem eius resistentem coactione uitiorum & noxiarum delectationum insultante diabolo & angelis eius, per prauas suggestiones deducere nititur in legem peccati & mortis, id est, in desperatione loquitur, orando & miseriam suam cõquereudo ad Deum creatorem suum, ut ipsum commoueat ad commiserandum sibi, atque subueniendum, ita dicens: Domine pater, propter quid hostes animam meam tribulantes atque affligentes adeo multiplicati sunt, ut me prorsus in morte deducere nitantur? Quasi dicat: Propter summum peccatum meum atque miseriam meam hoc est, quapropter ut subuenias mihi necesse est. Et uerè multi tribulant me, quia multi: id est, uitia multa & concupiscentiæ prauæ insurgunt aduersum me, id est, ut opprimant animam meam, dicentia non uerbis, sed in effectu rei. sicut panis bonus licet non uerbis, tamen in re loquitur pistorem suum esse bonum, dicentia inquam ad damnationem animæ meæ, ut eam scilicet desperare cogant, quod non sit salus ipsi animæ meæ in Deo eius, id est, quod iam amplius non cures, uel non possis saluare eam, tu qui es Deus, id est, creator eius. Cætera quæ sequuntur eodem modo in hac sententia de corpore, id est ecclesia dicta sunt accipiuntur, hoc solo seruato, ut sicut ibi in toto, hic in parte accipiantur. Et præterea milia populi persequentis, quod inferius dicitur: non ad exteriores hostes, sed ad interiores in hac sententia referuntur, id est, ad uitia & ad prauas cupiditates, quæ recte populus dicitur, quia tumultum & rixam in anima faciunt.

IN PSALMUM IIII. ARGUMENTVM.

Ezechias cõtra amicos suos de auxilio Domini gloriatur, corripiens eosdem, ne in mendacio confidant: sed desinentes à malis cogitationibus, semper Deo seruiant. Aliter propheta increpat Iudeos. Aliter Arnobius exponit, quia Deus iustitiæ exaudiuit in cruce positum filium suum, contra quem irascentes Iudei peccant usque hodie.

IN FINEM DAVID, Canticum.

EXPLANATIO.

Finis legis est Christus, ad iustitiam omni credenti, qui est omnium bonorum gloriosa perfectio: siue ut quibusdam placet, pro nobis dictum est, in quos seculorum finis aduenit. Psalmus

autem est organum musicum, capite sonorum, quo diuina præconia canebantur: canticum, quod supernas laudes humanis uocibus personabat: sed hæc ideo uidentur esse sociata, quia & instrumentis musicis & choris psallentium sacrificijs cælestibus consona uociferatione canebantur, sic istis uerbis omnibus commemoratur de Domino Christo canticum istud esse dicturum. Per totum Psalmum uerba sunt sanctæ matris ecclesiæ. In prima parte rogat, ut eius audiatur oratio, increpans infideles, qui colentes falsos Deos, culturam ueri Domini negligebant. Secunda commonet generalitatem, ut relicta superstitione fallaci, sacrificium iustitiæ debeat immolare, & ut gentiliū mentes facta promissione conuerteret, ingentia commemorat præstitisse Dominum beneficia Christianis.

COMMENTARIVS.

Vni inuocarem exaudiuit me Deus. Psalmus hic taliter intitulatur, In fine Psalmi canticum Dauid. Finis dupliciter in scripturis accipitur, scilicet aut pro consumptione, aut pro cõsumptione, id est pro perfectione. Pro consumptione, ut cum dicimus, Panis finitus est, id est cõsumptus est. Pro perfectione uerò, ut cum dicimus, Tela finita est, id est perfecta est. In hac igitur significatione pro perfectione, scilicet finis Christo conuenit, quod est uerus finis, & perfectio umbræ ueteris legis. Unde dictum est: Finis legis Christus est ad iustitiam omni credenti. Apponitur autem in fine hæc determinatio, titulis quorundam psalmorum ad finalem Dauid: id est, ad Christum denotandum, qui & finis legis est: & finis etiam respectu historialis Dauid, qui eius umbra & figura fuit, dici potest. Significatur uerò Christus titulis in quibusdã hac determinatione aliquando, propter se cum Psalmus proprie capitis est, ut hic. Aliquando uerò pro toto corpore, id est ecclesia, uel pro aliquo membro ecclesiæ, id est, id est, si psalmus cuius titulus ille fuerit, sit aut uox totius ecclesiæ, aut unius tantum membri, id est alicuius fidelis animæ, ut multi inferius inueniuntur. Possunt tamen & ecclesia, & quo dlibet membrum finis dici, respectu illius populi, qui sub lege fuit: sicut Christus respectu illius Dauid, quia & totus ille populus umbra populi ecclesiæ fuit: & partes illius, partium istius. Psalmus quoque, ut supra dictum est, proprie dicitur illa conuolna melodia, quæ in musico instrumento, id est psalterio, cum corde pullantur de superiori parte redditur. Canticum proprie est, quãdo aliquis in laudibus Dei cum lætitia unitur libera uoce, nullo sono musici instrumenti concinente. Quæ uox iucundior sono instrumenti eius, quia & melodiam illam quam sonus, & præterea uoces expressas habet. Psalmus autem canticum est, quando præcedente sono musici instrumenti libera uox sequitur, atque ei in melodia associatur: sicut e contrario canticum psalmi dicitur, quando præcinentem choro organum ad cantus melodiam lenientem subsequitur, quod in quibusdam ecclesijs solet fieri. Valde enim dulce est, quando hoc utrunque, uerba scilicet & uox libera, & sonus instrumenti quocumque ordine associantur, & longè suauius, quàm si alterutrum per se accipiantur. Ad alterius itaque horum similitudinem, illius scilicet ubi Psalmus præcedit, & subsequitur canticum, dicuntur uerba huius psalmi, Psalmus canticum: quia & supernam nobis indicant uirtutem, quod notat Psalmus: & quia quæ indicant, ad magnam iucunditatem & delectationem pertinent, quod notat canticum. Agunt enim de Christi clarificatione, facta in resurrectione, ascensione, cõfessione, quæ à nobis ualde iucunda atque delectabilia reputanda sunt: quoniam in eius resurrectione atque clarificatione certitudo nobis data est, quod & resurgemus & glorificabimur, si ipsum tantum Christum imitabimur. Potest quoque si quis diligenter consideret, hic etiã ordo uerborum notari. Præcedit enim in his sequentibus uerbis de Christi inuocatione ad Deum patrem ante clarificationem, quod potest intelligi per Psalmum: subsequitur uerò de ipsa clarificatione, quæ multo iucundior est inuocatione, & ideo intelligitur per canticum, quæ iucundior uox quam Psalmus est, ut supra dictum est. Exponitur autem ut breuiter dicatur, sudradictus sic: Hæc sequentia uerba quæ sunt Psalmus canticum, ut expositum est, attribuantur Dauid, non historiali, sed relato in finem, id est finali Dauid, scilicet Christo, qui finis legis est. Est enim hic totus Psalmus uox capitis, attributa ei post resurrectionem. In quo Psalmo intendit hortari fideles, ut nunc interim orēt & laborent pro adipiscenda resurrectione prima, id est, ut à uitijs hic resurgant, ut tandem exaudiantur pro resurrectione secunda, atque ad ipsam pertingant. Et huius exauditionis se ipsum proponit nobis exemplum, quia quia dignè inuocauit, exauditus est, ut & nos dignè inuocare studeamus, ut sic exaudiamur. Siquis autem ad nos quærat, an in Christo fuerit resurrectio prima: sciat, minimè in eo fuisse. Non est enim resurgere, nisi cadētis: Christus uerò nullo modo cecidit, quia neque actualiter, neque originaliter. Quod actualiter non ceciderit, patet. Patet quoque quod nec originaliter. Solum enim illi casum originalis peccati patiuntur, qui per penam ipsius originalis peccati, id est per concupiscentiam generantur: Christus uerò per concupiscentiam generatus non est, quia sine carnali delectatione de spiritu sancto conceptus est. Christus ergo originalis peccati sanè expers dicitur. Dicunt tamē quidam carnem Christi casum originale quodam modo attingisse, materialiter scilicet, non personaliter. Omnis enim caro in Adam casum cõmuniter pertulit. At tamen illa caro, quæ uerbo adiuncta est, licet casum attigerit, quantum ad materiam, quia de peccati carne nata est: tamen quantum ad personam Christi, casus omnis expers iudicanda est. Et hi tales immunitatē à peccato primæ resurrectione in Christo dicunt accipiedam esse: prima uerò sententia probator est. Continuatur autem taliter hic Psalmus: Ego quidem de quo propheta tot & tanta prædixerunt, adsum uocando, ad fidem uocatos iustificando, Deum patrem pro resurrectionis clarificatione inuocando. Et uos o fideles exemplo meo inuocare, quia si inuocaueritis, exaudiemini: sicut & ego exauditus sum, quod sic dicit: Deus auctor iustitiæ meæ, exaudiuit me clarificando me resurrectione. Cum inuocarem, id est, quia eum in me, non auribus, non aliquid aliud uocauit, in eius scilicet uoluntate persistendo, & in nullo à præceptis eius aberrando. Aliud enim est uocare Deum, aliud inuocare. Ille Deum inuocat, qui ipsum Deum in se uocat, propter se eum & non propter aliud, & qui adimplet quæ præcipiuntur. Ille uerò uocat, qui dicit, Dñe Dñe, & nõ facit quæ præcipiuntur: & Deum nõ propter Deum, sed propter aliud uocat. Iustitiæ meæ Deus dicit, ad retundendam superbiam nostrã, qui de nobis præsumimus, quod ille qui cõæqualis in diuina natura erat patri, facere de se temerarium iudicauit.

In tribulatione. Conuertere se caput ipsum ad Deum patrem familiariter, quasi dicat: Verè exaudisti me, quia dilatasti mihi posito in tribulatione, id est de angustia tribulationis deduxisti me in latitudinem gaudiorum. Quod dupliciter accipi potest, scilicet quod uel post tribulationem passiois deduxerit eum in latitudinem gaudiorum, id est super cælestia bona quæ & ampla & cetera sunt: uel ipsum positum in tribulatione peccatorum, id est natum inter peccatores, & conuerterat inter eos, deduxit Deus pater in latitudinem gaudiorum, id est in plenariã gratiam uirtutum: quia & immunitus à peccato fuit & omnē uirtutem in se habuit. Unde dictum est: In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Et item: Benedixit te Deus tuus, præ participib. tuis, &c.

Non dat Deus ad mensuram spiritum suum, & plura talia. Angustia pertinet ad tribulationem, sicut latitudo ad gaudium. Nam sicut gaudium mentem dilatat, ita tribulatio angustat. Unde dictum est: Tribulatio & angustia in omnē animã operantis malum. Nã sequitur tribulatione angustia. Vel aliter, Dilatasti mihi, id est dilatasti & amplum cor in charitate dedisti mihi, in tribulatione, id est, in passione, scilicet ut non solum charitas cordis mei extenderetur per omnes amicos, sed etiam ad inimicos. Orauit enim in passione Dñs noster pro inimicis, dicens: Pater ignosce illis, quia nesciunt quod faciunt. De hac dilatatione dicitur: Arcta uia est, quæ ducit ad uitam. Hac non curritur, nisi dilatato corde. Solis enim illis qui hanc habent dilatationem, & sic ueram proximi dilectionem, sine qua diuina haberi nõ potest, uia uitæ quæ alijs arcta est, spaciola & peruia est, quia omni impedimento caret. Vel aliter, Dilatasti mihi, id est, latu & amplu cor dedisti mihi, scilicet ut in ipsa tribulatione gloriarer, sciens bonum magnum ex ea me consequi. Unde dicit Apostolus: Nõ solum patimur, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiã operatur, patientia probationem, probatio uerò spem, spes autem non confundit.

Miserere mei. Hic caput orat pro mēbris, ut Deus pater exaudiat ea, nunc interim orantia pro prima resurrectione, ut tandem perueniant ad secundã. Et loquitur de ipsis quasi de se, ac si dicat: Tu pater qui me exaudisti, miserere etiam mei, id est meorum, & talis miseratione, ut exaudias orationem meam, id est ipsorum meorum, nunc interim pro prima resurrectione.

Filij hominum. Nunc se conuertit ad membra, id est ad ipsos fideles, hortando eos, ut se tales præparent, qui sint digni exaudiri. Quasi dicat, O nos filij, non unius hominis, id est Christi, quæ imitari debetis, sed qui hæcenus fuistis filij hominum, uel terrenorum parentum, portando scilicet imaginem illorũ, & faciendos mala opera eorum: deponite iam ut exaudiamini, grauitatē cordis in cupiditatibus terrenorum, quæ pondus sunt, non subsidium, & quæ mentem à cultu ueri Dei retrahunt, atque idolis seruire faciunt. Nam usquequo, id est quandiu uultis esse graui corde, id est, cor grauatum his uanitatibus habere, & diuinæ propiciationis locum in uobis non facere cordibus. non sursum erectis, sed ad infima deiectis. Quasi dicat: Si hæcenus nullo uobis subueniente à ueritate aberrastis, saltem hunc me medicum cognoscite. Ut quid diligitis uanitatem. Verè habetis graue cor: nam diligitis uanitatem, & queritis mendacium, id est, queritis beari in uanis & mendacibus, id est in terrenis bonis, sectando hæc posteriora & falsa bona, tanquam uera, & anteriora bona, scilicet supercælestia. Sed ut quid, id est propter quam utilitatem facitis hoc frustra, quasi dicat, Queritis beatitudinem in uanis & mendacibus, quia non nisi sola ueritas eam dare potest. Terrena dicuntur uana, quia transitoria & labilia uelut umbra sunt. Unde Ecclesiastes: Vanitas uanitatum, & omnia uanitas quæcumque: homo operatur sub sole. Dicitur etiam mendacia, quia quod promittunt, sufficientiã scilicet & opulentiam non dant. Unde apparet, quia beatitudinem non ferunt.

Et scitote, quia. Quasi dicat: Et ut amplius non queratis beatitudinem in uanis, scitote me, id est considerate me, non iam scilicet carnalem, non fragilem: sed immortale, incorruptibilem, exaltatũ super omnes cœlos, quia de uanis non curauit. Scitote inquam me, quia propositus sum uobis exemplum. Nam Dominus pater me sanctum suum, id est quem ipse immunitus fecit à peccatis, & non curantem uana scilicet sanctorum, Deum deorum, mirificauit, id est, quasi quoddã mirabile & desiderabile proposuit uobis, ut uos uidentes me clarificatũ resurrectione, conregnatione me imitari studeretis, laborantes hic pro resurrectione prima, ut uos tandem susciperet secunda.

Mirificavit congruè dicit: Quid enim magis mirû uel desiderabile rei mortali, paisibili & trástoriar, quam quod est immortale, impaisibile & æternum uideri debet. nihil scilicet.

Domini exaudiet me.] Itè transfert se ad illos, loquês de illis tanq de se. Quasi dicat: Sicut me mirificauit Dominus pater, eodem modo mirificabit uos si imitati fueritis me. Nam exaudiet uos pro clarificatione secundæ resurrectionis, cum ego clamauero, id est, cû ego clamare uos uoce cordis faciam, pro prima resurrectione, tendentes ad illum, id est, nihil præter ipsum postulantes, sicut nec ego feci. Clamare se rectè dicit, in illis quos clamare facit. Nam clamor ille suus est, iuxta illud quod alibi dicit: Non uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis.

Irascimini et nolite.] Quasi dicat, Et ut exaudiri mereamini, irascimini uobis de præterito, id est, uos qui iudicatis aliena peccata, iudices uestri sitis punientes uos ipsos de præteritis malis, & de reliquo nolite peccare, id est, cautelam peccandi in futuro habeatis. Et si qua correctione digna dicitis, in mentis uestre cogitatione, illa sint tantum in cordibus uestris, id est, non ad uocem etiam prorumpant, & pro eisdem tamen compungimini ad penitentiam & fletum in cubilibus uestris, id est, in cordibus uestris. Cubilibus conuenièter ponit. nã cõ cubilia propriè sunt lecti ferarû, sic & corda nostra non sedes rationis, sed quasi ferina receptacula sunt, quando huiusmodi cogitationes recipiunt, quæ per se solas dignæ correctione sint, licet etiam ad uocem non prorumpant.

Sacrificate sacrificium.] Quasi dicat: Ita dico ut irascimini præteritis peccatis, ut sacrificetis sacrificium: id est, mortificetis propria uitia uestra, faciendo dignos fructus penitentiar, tantum scilicet pro singulis uos asiligentes, quantum digna expetit penitentia, quod erit sacrificium iustitiar: id est, iustum sacrificium. Nã nihil inuis est, quam qui punit aliena peccata, ut puniat propria: & ut quiq; tantum se affligat, quantum fœdata eius meruit conscientia, & sic se ipsum faciat Deo suauè sacrificium. Potest istud quoq; cum præcedenti uersu aliter legi, si Irascimini non ad præterita uitia referatur, sed ad illicitos motus: qui ne fiant in nobis, euitare non possumus. Ex pœna enim originalis peccati est hoc, quod in potestate nostra non sunt illiciti motus, sed tunc maxime insurgant in nobis, quando minus uellemus per suggestiones diaboli, & per fomitem peccati, qui inest nostræ carni, Et ideo eos ne ad actum perueniant, coercere debemus. De his enim dicit beatus Paulus: Est peccatum in uestro mortali corpore, sed non regnet, id est, non perducatur ad actum. Tunc enim regnant illiciti motus, cum perducuntur ad actum. Quod caput nostrum, id est Christus præcipit cauere. Quasi dicat: Ut uos filij hominum exaudiamini à Deo patre de secunda resurrectione, irascimini & nolite peccare, id est, si quando ira uel aliquis illicitus motus in uobis per suggestionem diaboli surgere incœperit. Irã enim pro reliquis omnibus ponit: nolite peccare, id est illos motus, qui quasi per se peccatum non sunt, ad graue peccatum peragendo nolite perducere. Et quæcunq; pertinẽtia ad bonum extra dicitis, illa sint in cordibus uestris, id est, ea ex corde dicite. ne sitis populus ille de quo dicitur, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et compungimini in cubilibus uestris, id est, compunctionem temper habete in cordibus uestris ad custodiam sanctitatis, ut qui stat, uideat ne cadat. Et præterea ut perfecti sitis, sacrificate sacrificium iustitiar, id est bona opera facite, & uirtutes assumite, quod in se debetis facere: & per quod reddetis uobis Deum placatum, tanquam per aliquod sacrificium: & sic postquam sacrificaueritis, sperate in Domino. Nota non esse sperare, nisi præcedat sacrificare. Nisi enim aliquis uel sacrificet, se mortificando inuitus, quod prior sententia habuit, nõ est

quod speret in Domino. Sperare in Domino, est cum uera de benefactis conscientia adualiter remunerationem uerorum & futurorum bonorum à Domino expectare. Spes enim tantum est de futuris & ueris bonis. De futuris ideo, quia nullus quod præteritum est, uel præsens sperat, sed tantum quod futurum est. De ueris bonis autem ideo tantum est, quia dicit Apostolus, Spes non confundit. Quod falsum esset, si aut de falsis bonis, aut de malis spes esse posset. Ponitur tamen aliquando improprie sperare pro timere. Sunt autem bona futura & uera, uerè diligenda atque desideranda, quia non fallunt: terrena uerò quia decipiunt & uana sunt, ad solam necessitatem appetenda sunt: sed quia multi sunt qui dubitant de ueris bonis an sint, aut quid sint, omnes scilicet qui terrena affectant, subiungit eorum interrogationem de ueris bonis, ut irrationabiles eos ostendat, cõprobando quod uerè uera sint bona. Quæ interrogatio talis est: Quis ostendit nobis uera bona? Quasi dicant: Nolumus credere esse illa uera bona, quæ nullus aut rediens ab inferno, aut à cœlo nobis ostendit.

Signatum est.] Probat quod taliter interrogantes sint irrationabiles, & loquitur hicipsum caput in persona alicuius membri, id est, fidelis. Quasi dicat: Ipsi dicunt, quia nullus ostendit illa bona, & mentuntur, quia naturaliter à Deo omnibus sunt ostensa. Nam ó Domine pater lumen, id est claritas uultus tui, id est, ratio & intellectus, per quæ clarè nobis ostenditur uoluntas tua, scilicet quæ bona tu uelis nos appetere. Illud inquam lumen signatum est super nos, id est impressum superiori nostro, scilicet animæ meæ, per quod dedisti, id est, ostendisti esse lætitiar mihi in corde meo, id est, tantum lætan dum esse in bonis animar meæ, & non in bonis corporis. Vel aliter: Lumen uultus tui signatum est super nos, id est, luminosus uultus tuus impressus est nostræ animæ, ut sit dictum ad similitudinem, quasi uultus Dei ita expresse sit in anima nostra, sicut in aliqua statua expresse est alicuius uultus imago. Iuxta quod dictum est: Formauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem sui. Imago enim Dei in anima nostra est, ratio & intellectus. Similitudo uerò eius est, pietas, iustitia, humilitas, & cæteræ uirtutes, quas ut boni essemus, sicut ipse naturaliter animæ nostræ inseruit, cætera non mutantur.

A fructu frumenti.] Tu Domine naturaliter ostendisti hominibus, quæ sint uera bona, sed mali hoc non aduertunt, quia multiplicati, id est dissipati, & in multas partes distrahi sunt cogitationibus suis. A fructu, id est propter abundantiam frumenti, non tui, sed illius qui dicit: Ego lum panis uitæ, qui de cœlo descendi. Sed sui, id est terreni frumenti. Et à fructu uini, sui scilicet, id est terreni, quod dementat & inebriat corpus non tui uini, quod dementat animam: & à fructu olei sui, non tui. Vinum Christi, est calix passionis Christi: id est, imitatio eius, quod dementat animam: quia facit eam sentire mortem, & non sentire tormẽta eius. De hoc uino satis biberat egregius martyr ille Laurentius, qui cum iam assatus esset, tyranno tamen crucianti se insultabat dicens: Assatus sum, & reliqua. Bibeat quoque de eodem Apostolus, cum dicebat: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Oleum quoq; Christi sunt spiritualia dona, quibus mulcet & mitigat eos quibus confert ea. De quo dictum est: Benedixit Deus oleo exultationis, & impinguasti in oleo caput meum. Oleum autem malorum potest dici & materiale oleum, quo ipsi discere querunt: & adulatio nes, de quibus muncetur, & quibus gaudent. De quo oleo dicitur: Oleum peccatoris non impinguet caput meum.

In pace in idipsum.] Illi mali nõ aduertunt uera bona, quia dissipati sunt: ego autè cui tu ostendisti ea, dormiam, id est, retraham me à cura & miseria huius sollicitæ uitæ mundanæ, in præsentem & in futuro requiescam æternaliter, existens in pace, nunquã ualẽte recipere

recipere oppositû, sed semper eunte in idipsum pacè, paci continuando, & non intromittendo bellum.

Quoniam tu Domine.] Verè requiescam in futuro in æterna pace, quia tunc ó Domine pater, dabis mihi uera bona, qui hic & in præsentem uoluisti & præcepisti me non esse in re, & sine spe, sicut mali sunt: sed singulariter, id est tantum uoluisti me hic esse in spe, ut in futuro essem in re.

IN PSALMUM V. ARGUMENTUM.

Ezechias post infirmitatẽ gratias agit Domino, & adorat in templo. Aliter uox Christi ad patrem.

IN FINEM PRO EA QUAE HEREDITATEM CONSEQUITUR. Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Id est pro ecclesia, quæ Christo resurgente bonorum spirituum dona percepit, quæ et ipsa nunquam Domini uocatur hereditas, cuius precioso est sanguine cõparata. Vnde dictum est, Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Totus hic psalmus à persona catholice profertur ecclesie, quæ primã sectione orationem suam poscit audiri, hereticos & schismaticos prædicans à Domini muneribus excludendos. Secunda sectione per intellectum scripturarum diuinarum recto tramite dirigitur ad illam felicem patriam diuino munere deprecatur, perfidos inde asserens fieri funditus alienos. ad postremum cõmemorans premia beatorum, ut una prædicatione & malos prædicta pœna cõuerteret, et iustos promissa premia cõtineret.

COMMENTARIUS.

Erba mea.] Huius Psalmi titulus talis est: In finem, pro ea quæ hereditatẽ consequitur. Hereditas ecclesie est Christus, qui pascet eã in futuro, quã do ipse erit omnia in omnibus: & est idem Christus uita æterna eius, designata per terram illã de qua dicitur, Credo uidere bona Dei, &c. & Beati mites, quoniam possidebunt terram. Ipsa quoq; ecclesia est hereditas Christi, quia ipse excolit eam doctrina sua, & ipsa pascit eum bonis operibus suis, quibus ipse tanquã bono cibo delectatur. Vnde ipse alibi dicit: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris mei. Ea uerò quæ hereditatẽ assequitur, est ecclesia quæ uocata ad hereditatem illam, quã supra diximus, ut & ipsa fiat hereditas laborat, Deum sui orando, atq; multipliciter insistendo ut eam assequatur aliquando. Vel ut quidam libri habent, iam suscepit hereditatem illam, si non re, saltem spe. Vnde dicit Apostolus: Sæpè enim salui facti sunt expectantes redemptionẽ corporis nostri. Pro hac ecclesia, id est in persona eius factus est sequens Psalmus. Exponitur autè ut breuiter dicat, supradictus titulus ita: Verba sequentia quæ dicitur Psalmus, quia supernã indicant uirtutẽ, composita à Dauid propheta, referuntur in finem, id est ad Christum, qui & finis est illius Dauid, & finis legis, ut supra dictum est. & hoc pro ea quæ hereditatẽ assequitur id est, ideo referuntur hæc uerba ad Christum, quia sunt dicta pro ea, id est uice eius quæ uocata ad hereditatem, assequitur ipsam hereditatem, id est, in uoce ecclesie, quæ corpus eius est. In Christo enim continetur caput & corpus, & singula membra. Et ideo ut supra diximus, in superiori titulo aliquando quædam per corpus, ut præsens Psalmus, qui est uox corporis, id est ecclesie. Aliquando quædam per unum membrum, ut Psalmus qui istum sequitur in uoce cuiuslibet penitentis animæ. Intentio in hoc psalmo est hæc: Ecclesia posita inter uaria uitæ præsentis implicameta, uolentia eam retrahere, ne ad

hereditatẽ ad quã uocata festinat, perueniat, intendẽ orando multipliciter, insistendo exorare Deum suum, ut eius auxilio atq; ducatu ualeat implicameta huius sæculi deuitare, atq; ad hereditatẽ suam, id est ad ipsum peruenire, dicens ita: Domine quã habere hereditatẽ desidero, & cuius hereditas esse uolo, & percipe auri. uerba mea: id est, talem effectum auxiliij erga me expectantẽ exhibeas, ut uidearis auribus percepisse uerba mea. Ad hanc enim similitudinẽ hoc dictum est, quia quando aliquis agit quod rogatur, uideatur percepisse uerba rogantib. auribus. Non uerò q; Deus pater qui totus oculus, totus auris est, aliquas aures ut creatura habeat, & quia improprie hoc dixerat, quomodo rectè intelligendũ sit determinat. Subdit quantũ ad uerba clamorẽ, qui pertinet ad animi uiuã intentionẽ, in qua se intendat sicut corpus in exteriori clamore: ut per hoc innuat se superius accepisse uerba, non quæ sunt uerberari aeris strepitu, sed quæ sunt uoce cordis. Quantũ uerò ad percipere, ponit intellige, quoniam intellectus propriè ad clamorem animi pertinet, sicut aures ad uerba corporis.

Intende uoci orationis meæ.] Id est, intensum me fac uoci orationis meæ, ut nõ remissius orẽ, uel te fac intensum orationi meæ: in effectu cõplendo ipsam. Quod facere debes, quia tu es rex meus & Deus meus: id est quia ego & te regẽ meũ esse uolo, & Deũ meũ te cõstituo. Christus Deus noster rex secundũ humanitatẽ, secundum quã conuersatus inter homines, nos doctrina, & uitæ exemplo rexit innocetia, & in cæteris uirtutibus. Vnde dicitur: Pautus eorum in innocetia cordis sui, & intellectu, manu suarum deduxit eos. Deus aut noster dicitur, secundũ creationẽ, nã Dei est creare.

Quoniam ad te orabo.] Ideo rogo, ut clamorẽ meũ intelligas, quoniã nõ petam, nisi quod cõueniens sit. Nã ego orabo, nõ ad aurũ, non ad argentũ, nõ ad aliquid obtinendũ, sed ad te solũ, ut te hereditatẽ habeam. Et ideo tu exaudies uerba mea, ut me expedias mane: id est, quando depullis tenebris uirtorũ, & infidelitatis, lux ueri solis clarescet: uel exaudies uocẽ meam, & cõstitua in me, id est in sedulitate. Mane enim pro sedulitate ponitur, quia qui seduli sunt in officijs, mane ad opera surgere solent, uel exaudies uocẽ meam, quod si feceris, manifestum erit in mane, id est, in sancto aduẽtu tuo, in quo erit mane: quia incipiet tibi claritas bonis sine fine, cui nunquam iungentur tenebræ.

Mane astabo tibi.] Et quia tu exaudies uocẽ meam, ideo ego astabo tibi, id est, iuxta te stabo, & præsens tibi ero in mane, id est in secundo tuo aduẽtu, quasi tibi familiaris, uel inuenies me itantẽ & uigilantẽ, nõ tantum & dormientẽ, in illo mane: id est, in tuo secundo aduẽtu. Vnde dictum est: Vigilate, quia nescitis qua hora, &c. Et itè: State iusti, uigilate, orate, cõforramini in Dño, & omnia uestra in charitate sint. Et itè: Videbo, id est cognoscã, quæ nunc impedita carnalibus uidera nõ possum, scilicet quod tu Deus qui in præsentem uia deris uelle iniquitatẽ, quia pateris malos permisceri bonis: nõ tamẽ uis iniquitatẽ, q; ostendes tunc manifeste, cû agnos ab hoedis separabis. Potest etiã in præsentem iuxta alias sentetias de mane hoc dici, ut si dicat mane, id est depullã nocte uirtorũ & luce ueri solis clarescente, uel existens in mane, id est in sedulitate orãdi astabo tibi. Quãto enim aliquis magis clarè ueritatẽ inspicit, uel quando leuitor circa ipsam est, magis astat ei, etiã in præsentem. Et ita astabo, q; uidebo etiam hic in præsentem, q; cuiuslibet uidere nõ cõtingit, scilicet q; tu qui uideris uelle iniquitatẽ: quia corporaliter in quos iustis cohabitare pateris, nõ tantũ uis iniquitatem: quia sicut in futuro eos corpore & mente separabis, ita etiã hic eos mète abinuitẽ diuidis, malorũ scilicet mète excacado, bonorũ uerò mentẽ illuminado.

Neq; habet.] Verè non uis iniquitatẽ, quia neque malignus, id est detractorum in futura requie habitabit iuxta te, neq; aliqui iniusti pmanebũt ante oculos tuos, quã licet quidã iniusti, legis scilicet purgationes ueniant

ueniant ante te in iudicio, tamen non permanebunt aliqui ex ipsis ante oculos tuos, id est in gloria. Vnde dictum est: Tollatur impius, ne uideat gloriam Dei.

Odisti omnes.] Verè non permanebunt iniusti ante te, quia tu odisti, id est reprobasti oēs operarios peccati. Quod probat & à minori & à maiori dicitur: quia perdes omnes, etiam loquentes mendacium. Minus est enim loqui mendacium, quàm operari peccatum: maius uerò perdere, quàm odisse. Dicit Salomon de mendacio, quia omne os quod mentitur, occidit animam. Sciendum tamen duo esse mendacia, quæ licet à culpa penitus libera non sint, parum tunc culpam habent. Quorum alterum fit causa iocandi, ut quado alicui puero dicimus de magistro eius absente, Magister uenit, ut eum perterrefaciamus. Alterum uerò est officiale, id est fit causa benivolentiae, ut si illum què alius assequitur districto gladio, cum eum sciamus la ritare, negabimus eum uidisse, uolentes eum liberare. Quod licet bonum uideatur, tamen peccatum est, quia mendacium est. Et ideo est uitandum, quia mendacium est mors animæ. Potest enim & ille à Deo ad què pertinet liberari, & nos ueritatem tacentes non incurere mortem animæ. Tacere namq; ueritatem, non est peccatum, quod inde apparet: quia Christus qui solus non peccauit, ueritatè tacuit, cum dicit: Multa habeo. Volunt quidam claudere inter mendacia illa, in quibus est duplex uoluntas, ut si quis alicui sibi gladium committenti promitteret se reddere ei, quã citò repolceret, postea uerò illi poscenti gladium ad hoc ut uel se uel alium interficeret, se reddere denegaret, ut illius furorem cõpesceret: hic duplex uoluntas esset, quia priore uoluntate manente alia accessisset: nec esset dicendum hoc mendacium, quia nõ hic quod promissum fuisset, negaretur scilicet, quin quam cito committens bono animo repolceret ille cui commisit, sibi ita tim redderet. Sic & in cæteris.

Uirum sanguinum.] Probat aperre quod Deus odit operarios iniquitatis, quia odit uirum sanguinum, id est homicidam. Item probat à pari atq; à parte, quia perdet mendaces, quia abijciet, id est ex hæreditibus dolosum. Dolosus est qui aliud promptum in lingua habet, aliud gerit clausum in pectore, & est par ad mendacem. Omnis enim dolosus mendax, & omnis mendax dolosus, si uterq; in dictis accipiat. Abominari uerò, id est exhæditare, se habet ad perdere ut pars, & est tractum à filiis abominabilibus, id est exheredatariis: qui quia aliquo modo abominauerunt, scilicet aut uerberando proprios parentes, aut aliquid tale faciendo contra ius hominũ, solent abominari, id est exhæditari. Sic & Deus exhæditabit, id est expertes supernæ hæreditatis faciet, dolosum & uirũ sanguinũ. Verus homicida, qui & sciens & uolens aliquem interficet, dicitur uir non tantum sanguinis, sed sanguinum: quia duorũ sanguinẽ fudit, & illius quem interfecit, & suum. Se ipsum prius interficit propriũ sanguinem effundendo, id est uitã animæ suæ perdendo. Dicit enim Augustinus, quòd omnis homo non prius peccat in seipsum quàm in alterum.

Ego autem.] Illi quidem exhæditabuntur, sed ego recipiam hæreditatẽ, quia ó Domine, ego introibo in domũ tuam, id est supernã requiem, quæ est cœlestis Hierusalem, constructam uiuis lapidibus & firmis. In grediar, ut siam lapis in ædificio eius, & te hæreditatẽ possideam: uel introibo in domum tuã, id est in ecclesiastica in stituta, quæ sunt domus tua, id est à te cõstituta, intrabo seruãdo ea, & hoc nõ per me, sed in multitudine misericordiæ tuæ, id est per Christum filium tuũ, per què multã misericordiam exhibuisti: quia & cœlestia & terrena per ipsum reconciliata sunt, uel in multitudine misericordiæ tuæ, id est per multã misericordiam tuam, scilicet per tuam uocationẽ & iustificationem, uel in multitudine misericordiæ tuæ, id est per multos à te misericorditer saluatos. Intrat enim ecclesia per multos fideles in domũ Dei tanquã per

membra sua, qui fideles quantumcunq; iusti sint, diuina misericordia saluantur. Nullus enim unquam erit tam iustus, qui per sola sua merita saluetur. Introibo inquam in domum tuam, & postmodum adorabo te uoce, scilicet cordis: id est, idoneã me faciam tibi. Accedens ad tuum templum sanctum, id est conformarem me in innocentia nitendo me Christo, qui per te factus est sanctum templum, scilicet in quo habitaret omnis plenitudo diuinitatis, uel adorabo tendens ad tuũ sanctum templum, id est, ut ego possim fieri tuũ sanctũ templum, in quo tu digneris habere. Habitat enim Deus in cordibus fidelium. Vnde Salomon dicit: Anima iusti est sedes sapientiæ. Adorabo in quã non in relationem, sed timore: nõ seruili, sed tuo, id est filiali, pertinente scilicet ad custodiam sanctitatis. Nota q, dicit, Adorabo ad templũ. Olim fuit præceptũ Israeli tico populo, ut saltem semel in anno cõuenirent Hierosoly mã, ut adorarent tibi in templo Domini. Est autẽ Hierosoly ma in montanis posita, per quod significabatur quendam uenturum hominem in cuius ueneratione atq; fide multæ gentes conuenturæ erant: id est, Christum, qui rectè per templum Hierosoly mis, quod in montibus erat, significabatur, quia de eo scriptum est: Erit in nouissimis diebus præparatus mons Domini in uertice montis.

Domine deduc me.] Sic continuatur: Vre ego ualeam introire in domum tuam, & adorabo ad templum, ideo ó Domine deduc, id est, de uirtute in uirtutem gradatim duc me ecclesiam positam in iustitia non humana, quæ non est recta, quia malum pro malo red dit: sed in tua quæ recta est, quia præcipis non solum bonum pro bono reddere, sed etiam bonum pro malo. unde dictum est: Diligite inimicos uestros, benefacite eis qui uos oderunt. & item: Cum esurierit inimicus tuus, ciba illum, & cætera. Deduc me inquam, & ita hoc agas, ut dirigas uiam meam: id est, directa facies opera mea, ita ut sint in conspectu tuo, id est, ut placeant tibi. Quod necessarium est ut facias propter inimicos meos, id est, quia circumuenta sum à pluribus inimicis, qui me de uia recta ac ueritate uolunt deuocare.

Quoniam non est.] Verè propter inimicos oportet ut me dirigas, quoniam illi tales sunt in ore, quorum nõ est ueritas. & ideo quicquid mihi persuadet, falsum est. & non mirum si in ore non est nisi ueritas, quia in corde eorum non est nisi uanitas. id est, quæcunq; cogitant, sunt uana: id est, ad terrena (quæ uana sunt) per tinentia, & non ad uera bona.

Sepulchrum patens est.] Verè in ore eorum non est ueritas, quia guttur eorum id est, uox eorum est sicut patens sepulchrum. Insiste similitudinem. Sicut omne sepulchrum patens aut ad hoc patet, ut cadauer recipiat, aut si iam recipit fetorem emittat: ita quicquid mali bonis dicitur, aut ideo dicitur, ut prauis persuasionibus suis bonos sibi conformet, & sic eos in morte sepeliãt, aut ut per ueneno sa aut irrisoria uerba sua fetorem: id est, conturbationem atq; molestiam eis ingerant. Vnde rectè dicit ecclesia: Quia guttur, id est, quia locutio inimicorum suorum fit apud eum sicut patens sepulchrum, id est, uel ad hoc fiat ut eam in morte sepeliãt, aut per turbationem obprobrijs & maledictis ei ingerat. Guttur ponitur pro uoce, quia aer qui pulsus pulmonis de gutture egreditur, plestri linguae uerberatione atq; palati percussione fit uox.

Linguis.] Non solum nunc guttur inimicorũ meorum est patens sicut sepulchrum, sed etiam semper dolose agebatur contra me, ut me à ueritate detraheret. Linguis nõ tuis, sed suis: id est, uenenariis. Et ideo ó Domine iudica illos, id est, iusta pœna affice illos, scilicet ut qui in sordibus esse uolunt, sordescant adhuc, ut tantum maiorem damnationem incurrant. Quod necesse habes facere, quia es Deus, unde oportet quòd iustus iudex sis.

Decidant à cogitationibus suis.] Exponit qualiter intel ligit

IN PSALMUM VI. ARGUMENTVM.

Ezechias infirmatus inuocat Dominũ, cauans fragilitatem humanæ naturæ. Aliter uox Christi ad patrem. Lege ad Lazarũ resurrectionẽ. Nota ordinẽ dispositionis mysticę, quia quinto Psalmo mane hereditas danda promittitur, in sexto resurrectio iudicij pertinet scitur.

IN FINEM HYMNVS PRO OCTAUA DAUID.

EXPLANATIO.

In finem iam notum est, hymnus est laus diuinitatis metri alia cuius lege composita. Pro octaua Domini significat aduentũ, quando finita seculi hebdomada ad iudicandum uenerit mundũ: unde Psalmus iste cum tremore maximo fecit initium. Quatuor modis in hoc Psalmo uir confidens. In exordio beneuolentiam sibi iudicem facit, animum eius demulcens à potestate iudicij, ab infirmitate sua, à consuetudine parcendi. Secunda diuisione narrat ærumnas proprias, quibus afflictus & contristatus ingemescat. Tertia sequestrat se à malis, quòd bono iudici nouerat esse se gratissimũ, ut ab illis mens redderetur aliena, quib. & ipsa iustitia probabatur aduersa. Ad extremũ cõturbat & repudiat oēs iniquos, quoniam cum ipsis habere uolebat ullatenus portionẽ.

COMMENTARIVS.

Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripas me.] Iste Psalmus hoc modo doinitur: in finẽ in carminib. pro octaua Psalmus Dauid. Diem iudicij quidam erronei octauam uocauerunt, quantum ad septem milia annorum, quæ ab Adam incæperunt, quibus quasi diebus septem finitis proculdubio diem iudicij sequi dixerit, & sic se & alios certos de illa die fecerunt. Sed inconueniens tamẽ oritur, scriptura enim falsificatur, quæ dicit: Nõ enim est uestrum nosse tempora, &c. Et itẽ: Dies Domini tanquã fur ueniet. & rursus: De illa hora, & de illa die nullus scit, nisi solus pater, nec angelus, nec uirtus, nec ipse filius nouit. Sed cum filium nulla occulta patris lateant, sciendum est, quòd diem illam quantum ad se non ignorat, sed tamen dicitur nescire: quia discipulos suos quibus multa alia reuelauit, illam nescire fecit, sicut dicitur, Tentat uos Dominus, ut sciat: id est, ut uos scire faciat. Remota autẽ illa temeraria cõputatione dies iudicij potest optime octaua uocari hac ratione, quia transactis his temporalibus rebus, quæ per septenarium numerũ dierum uoluntur, & ideo pro septem diebus accipiuntur: sequitur illa dies octaua, id est dies iudicij, in qua animæ adepta æternitate, nihil iam debet tempori uel mutationi. Alio & modo octaua dicitur, scilicet quantum ad sex dies, per quos labor huius uitæ intelligitur, & quibus Dominus laborasse legitur: & quantum ad sextum diem, id est ad requiem illam, in qua iustorũ animæ qui mortui sunt positi, expectant communẽ resurrectionem, ut geminam stulam immortalitatis ibi recipiant, qua expectatione finita, cum sex prædictis diebus, id est cum labore huius mundi proculdubio sequitur dies octaua, id est dies iudicij. Aliter etiam potest uocari dies octaua, scilicet quantum ad carnalẽ generationem & spiritualem, quæ carnalis generatio pertinet ad quaternarium numerum: spiritualis ad ternarium. Ideo autem carnalis pertinet ad quate non propter corpus, quod constat ex quatuor elementis, uel ex quatuor qualitibus, quia corpus est siccu, calidum, frigidum & humidum, uel propter quatuor humores, qui sunt in unoquoq; homine. Spiritualis autem

ligit eos debere iudicari. Quasi dicat: Ita Domine iudica illos, id est, ut grauiore casum in maiora uicia patiantur à cogitationibus suis, id est, propter cogitationes suas prauas, à quibus respiscere nolunt. Et illos qui te expulerunt à se, nolentes te hæreditatẽ habere, expelle à te magis & magis, subtrahendo eis cognitionem ueritatis, & detrudendo eos in ignorantia cęcitatẽ. & hoc facias secũdũ multitudinẽ impietatis eorũ: id est, secũdũ q, pmeruit multa impietas eorũ. Iustus est enim ut qui te multũ expulerũt, multũ expellantur. Et oportet ut & expellatur, quoniam ó Dñe ipsi lippientes oculos ad lucem tuam cernendam habentes, & nolentes in suo febricitatẽ palato gustare, quã dulcis, sed tanquam amarum cibum & porum acidũ te reijcietes irritauerunt: id est, ad terram te prouocauerunt. Habet alia translatio, Quoniam amaricanerunt te Domine, quod satis congruit huic sententiæ. Potest iudica superius in bono accipi, & sic totũ hoc ad bonum ipforum inimicorum legi. Quasi dicat: Ecclesia orans pro illis, ut exemplum det orandi pro inimicis. Quandoquidem ó Domine, ita perditũ sunt inimici, quòd nec in ore nec in corde eorum est ueritas, ut liberes me ab eis, iudica illos bono iudicio: scilicet destrue in eis quod sunt, id est malũ, & fac quod non sunt: id est, bonum, ut qui sunt impij fiant pi, & inimici fiant amici. Vnde dictum est: Verre impios, & nõ erũt. Iudica dico, nam potes facere, quia Deus es, & ita iudica illos, ut decidat à prauis cogitationibus suis: & hoc non parum, sed expelle eos Domine ab illis cogitationibus secundum multitudinem impietatum eorum: id est tantum, quantum indiget multa impietas eorum. Qui enim multum peccauerunt, multa in eorum correctione: & debes eos expellere, quoniam irritauerunt te: id est, quia ipsi uolentes se præferre, & præesse, ad hanc iram prouocauerunt te, ut tu facias eos subesse.

Et latentur omnes qui sperant.] Ideo rogo ut conuertas inimicos meos domine pater, ut & ipsi postquam cõuersi fuerint, & omnes qui in te confidentes sperant: id est in præsentũ tantum in spe, & non in re esse que runt, in futuro legentur tecum in æterna requie. Iuxta aliam sententiam sic continuatur: Inimici quidẽ dam nentur, omnes uerò qui sperant in te legentur. & uerè lætabuntur, quia exultabunt, exultatione eunte in æternum: id est, æterna in futuro, & nunc interim ad custodiam & consolationem eorum habitabis in mentibus eorum. Et quia tu habitabis in eis, ideo ipsi gloriabũtur in te: id est, in futuro, ut sit repetitio, uel etiã in præsentũ gloriam atq; lætitiã mentis habebunt in te omnes qui diligunt nomen tuum, non suum, sicut Adam fecit, qui sibi hoc nomen Deus exproauit, sed diligunt nomen tuum: id est, uolunt ut tu iudicaris dominus eorum, & ipsi serui tui sint. Ille enim diligit nomen Dei, qui se non uult subtrahere à seruitio Domini, & qui mauult pendere à Domino, quàm esse esse. Quod quia Adã noluit, damnationẽ incurrit.

Quoniam tu bened.] Verè in te gloriabuntur, quoniam tu benedixisti, id est in incrementum in uirtutibus das, in præsentũ iusto, per quod ad æternam gloriam perueniat. Iubes enim quod uis, & quod iubes tu ipse facis. Vnde patet quòd memores es illius præcepti, quo dicitur, Sine me nihil potestis facere.

Domine ut factu.] Ostendit per effectum quòd uerè Dominus benedixit iusto. Quasi dicat: Non est dubiũ Domine, quin tu benedixisti iusto. nam coronasti nos iam: id est, sicut corona multitudinis circumstantis aliquem protegit: ita tu Domine nos, id est me ecclesiam cum omnibus meis protexisti iam in baptisma te ab impugnationibus diaboli, & coronabis, id est proteges nos in futuro ab æterna damnatione, bona uoluntate tua, id est gratia & misericordia tua existẽte nobis hic & illic ut scuto.

Bedæ tom. 8.

autem pertinet ad ternarium numerum, quia ad spiritum, id est ad animam pertinent tres vires: scilicet ratio, irascibilitas & concupiscibilitas. Quibus adhuc duo adduntur, scilicet uirtus & doctrina. Doctrina ad illuminandam rationem, uirtus autem ad refrenandam irascibilitatem & concupiscibilitatem. Carnalis generatio ab Adam incepit, & usque ad Moysen, id est usque ad legem, & etiam sub Moysen, id est sub lege usque ad Christum durauit. Et si enim uiri quidam religiosi multo subditi sub lege fuerunt, tamen quia spiritalia fuerunt per carnalia, id est per quasdam carnales obseruantias præsignabant, carnalis generatio dicti sunt. Spirituales generatio à Christo incepit, quando de carnali circumfisione uentus est, uel transitus factus est ad spiritalis circumfisionem, quando de umbra ad rem transitus factus est. Et per actus carnalium officij quæ pertinent ad carnem & ad uetus testamentum, & spiritalibus quæ pertinent ad spiritum & nouum testamentum, in quibus omnibus debemus considerare septenarium numerum: ad carnem quidem referendos quaternarium numerum, ad spiritum uero ternarium, sequitur dies octaua, in qua die meritis singulorum reddetur, quod debetur: & quæ dies transfert sanctos ad æternam saluationem, malos uero ad æternam damnationem. Quæ damnatione timens quælibet fidelis anima, & optans æternam saluationem, & ideo præterita peccata reminiscens, & ea inuermiscens sic instat, sic agit cum Dño Deo suo, sicut in Psalmo inuenietur. Sed prius titulus exponatur. Iste Psalms David historialis habitus in carminibus, id est in diuinis laudibus, refertur in fine, id est in Christo, & hoc ideo, quia factus est pro octaua, id est in uoce alicuius fidelis animæ timentis octauam diem, id est die iudicij, quæ membrum eius erit. Quæ anima orat in hoc mundo sanari, ut non mereat in die illa argui uel corripi. Hinc potest intentio leuiter concipi. Loquitur autem sic: Dñe, ure, seca in hoc seculo, ne arguas me id est, dñe, me in furore tuo: id est, in illa ira, quæ tu ostendes impijs in die iudicij. Arguere pro comprobare, pro accusare ponitur, & pro damnare, ut hic. & etiam non corripas me: id est, nullum peccatum in me inuenias, propter quod me dignum correctione in igne purgatorio ostendas. Omne enim peccatum, quod facit homo, aut ipse puniet, aut Deus.

Miserere me, Domine, quoniam. Et ut me non arguas, neque corripas, miserere mei in hoc seculo: id est, manu tua medicabile mihi subpone, quia infirmus sum, id est quæ medicina ego pro metis infirmitate. Quod sequitur, id est cum superiori. Sana me, id est miserere mei, quia conturbata sunt ossa mea: id est, quia vires & robora mentis sunt imminuta propter peccata, eam grauantia. Istud refertur ad infirmus sum, uel aliter, miserere mei, quoniam infirmus sum in carne mea. Multum enim motus carnis surgunt aduersum me. Sana me, quoniam conturbata sunt ossa mea: id est, quia infirmus sum in mente.

Et anima mea turbata est. Et ne per ossa intelligatur corpus, subiungit illud quod nobis manifestat, quid per ossa debeamus accipere, scilicet anima mea turbata est ualde: id est debilitata in suis oisibus, id est in suo robore. Et quia perturbata est, tu Dñe usque, quo cesses: id est quare me hic non uris? quare me non secas (ut in die octaua me non arguas, neque corripas. Noli cessare, sed sicut te auertisti a me, auertio à te: ita conuertere ad me, id est fac te conuersum ad me, faciendo me conuersum ad te. Vel aliter: Quia conturbata sunt ossa mea, id est conturbata est anima mea in femeripia. Superior enim uis animæ, id est ratio repugnat inferiori, id est sensualitati. Et quia anima mea turbata est in femeripia, usquequo turbaris in me: id est, ascendet ad id tua turbatio, ut uel me arguas, uel me corripas, cum hoc sit quod in hominibus in hoc seculo se turbantem, id est corripientem non turbabis, & in hominibus se hic non turbantem turbabis? Et quia anima mea turbata est in femeripia, id est quia te corripit, conuertere Dñe, id est

esto conuersus ad conuersum ad te, scilicet conuertere ad me, qui sum conuersus ad te, sicut scriptum est: Conuertimini ad me, & ego reuertar ad uos. Et non solum conuertere, sed etiam eripe animam meam perplexitatibus huius uitæ inhæretem, & saluum me faciendo perseverantiam, non propter meritum meum, sed propter misericordiam tuam. Nam cum sæpe tua transgressus sum præcepta propter meritum meum, nihil mihi debetur, nisi iusta damnatio, sicut scriptum est: Peccatori datum præceptum non seruanti nihil debetur, nisi iusta damnatio. In hoc uersu ostenditur difficultas saluationis, & in sequenti locus conuersionis. Nam ubi dicitur, Conuertere Dñe: & non solum conuertere, sed etiam eripe animam meam: & non solum eripe me, sed etiam saluum me fac: & non propter meritum meum, sed propter misericordiam tuam, quia per me nihil possum, difficultas magna in saluato esse ostenditur: & quanto res difficilior est, & quanto maiore labore adipiscitur, oportet ut maior custodia adhibeatur. & sic probatur à contrario: Quod si magna difficultas est saluato, magna debetur pena non saluato.

Quoniam non est in morte. Da Dñe conuertere in hoc seculo, quia in morte non est qui memor sit tui: id est, post separationem corporis & animæ nemo memor tui efficitur cum sua utilitate: id est, nemo qui in hoc seculo de peccatis suis non compungitur, postquam mortuus est, inutiliter compungitur: quia hic tantum locus est misericordiae, post hoc seculum tantum locus est iustitiæ. Et ideo eripe anima meam, & saluum me fac: quia quis confitebitur tibi in inferno. In inferno confessio fieri non negetur, ne de diuine opponatur, qui confessionem in inferno fecisse legitur animo dicens Abraham: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum digiti tui in aqua, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Sed per infernum ille profundissimam tenebram intelligatur, in quas impij cum suo capite diabolo post die iudicij proiecentur, quando ultra locus confessionis non erit. Vel aliter: Domine conuertere ad me conuersum, ne sim in morte: id est, in aliquo criminali peccato, quod uere est mors animæ: & sic sim immemor tui, quia non est qui in morte memor sit tui: id est, nemo ueliter tui recordatur, dum à criminali peccato impeditur: quia & si aliquando compungatur, non ideo saluabitur, nisi à criminali peccato penitus remoueatur. Et ideo eripe animam meam & saluum me fac, ut non existens in inferno tibi confitear: quia quis confitebitur tibi in inferno? id est, quis poterit tibi laudabilem confessionem facere, si sit in inferno, id est, in uitiorum profundo? nullus. Sicut scriptum est: Peccator cum uenerit in profundum uitiorum, contemnet. Confessio alia laudabilis, alia penalis, laudabilis est, quando aliquis de bene factis Deo laudes agit: sicut, Confiteor tibi Dñe rex, &c. Penalis est, quando aliquis sua peccata consistens eadem damnat, & inde penam postulat. In hoc uersu secundum priorem sententiam locus conuersionis ostenditur.

Laborauit in gemitu meo. Domine sana me, & ego in quantum potui ad sanitatem recipendam me idoneum feci: quia laborauit in gemitu meo, id est assidue propter peccata mea gemui. Et lauabo lectum meum per singulas noctes, id est, purgabo meam conscientiam per singulos lapsus peccatorum, lachrymis meis, id est, lachrymis cordis. Et non solum lauabo, sed etiam stratum meum, id est, eandem conscientiam meam rigabo, id est, interius perfundam lachrymis. Lauare enim dicitur, aliquid exterius humectare: rigare uero, perfundere interius. Meritum conscientia lectus uocatur. Sicut enim lectus quiescitur & laboratur, quiescitur à sanis, laboratur ab ægrotis: ita conscientia quiescitur à laboratur. Quiescitur in bona conscientia, laboratur in mala. Possimus etiam per lectum accipere delectationem, quia in delectatione sicut in lecto quiescitur & laboratur. Quiescitur in bona, laboratur in mala. Possimus etiam per stratum aliud accipere quem per lectum.

lectum. Nam corpus merito per stratum intelligitur. Sicut enim stratum est lectus de stramine, qui leuiter à uento potest destrui: sicut corpus leuiter potest lædi & laniari. Itaque exponendum est: Non solum lauabo meum lectum, id est meam conscientiam: sed etiam rigabo stratum, id est corpus lachrymis perfundam. Sciendum est quod positio diuersorum temporum, ut laborauit & lauabo, non facit necessitas narrantis, sed affectio orantis. Potuit enim dixisse Psalmista, laborauit uel laui. Vel potest dici, laborauit & lauabo, ita esse dictum, ut istud est: Seruui tibi in quadam re, sed quia per hoc tibi non suffeci, faciam istud aliud, ut tibi sufficiam.

Turbatus est à furore oculus. Ideo lauabo lectum, quia oculus meus, id est interior homo meus turbatus est, id est, obstupescit à furore tuo, id est furorem quem in die iudicij impijs ostendes contuendo, & peccata mea reminiscendo. Vel interior homo meus turbatus est, id est cæcatus à furore, id est, à peccato primi parentis. Et ideo etiam turbatus est oculus meus, quia in ueterari inter omnes inimicos meos, siue carnales, siue spirituales. Carnales siue uideantur amici uel inimici. Nullus enim maior inimicus est animæ, quam temporalis amicus, pro quo sæpe in terrenis tantum laboratur, quod Deus postponitur. Ideo dicit: Inueterari, quia factus est membrum primi & ueteris hominis: uel quia comparabilis est ueteri uentri, quod nec usui ualet, nec ornamento. Vel aliter: Oculus meus, id est interior homo meus turbatus est à furore, id est ab ira tua, quæ ipsum cæcauit, neque ipsum patientem esse permisit. Et non solum est turbatus ira propria, sed etiam inueterari inter omnes inimicos meos, siue carnales siue spirituales.

Discedite à me omnes. Fidelis anima præterita peccata reminiscens, & ea ingemiscens à Domino se exaudiam ostendit. Et proponens se nobis exemplum, quod si peccata nostra ingemuerimus, à Dño exaudiemur, sic dicens: Inueterari inter omnes inimicos meos, sed de uos mei inimici, siue spirituales siue carnales, qui operamini iniquitatem, & in me prauis persuasionibus, & in uobis malis operibus, discedite à me modo spiritaliter, quandoque discessuri localiter, scilicet quando uobis dicitur: Ite maledicti in ignem æternum, quia Dominus exaudiuit uocem mei fletus, id est, uocem mei fletus.

Exaudiuit Dominus deprecationem meam. Probatur à partibus quod uere Deus exaudiuit uocem meam, quia exaudiuit deprecationem meam factam pro peccatis meis, & suscepit orationem meam factam pro perseverantia. Namque pro peccatis delensis proprie sit deprecatio, pro perseverantia in bono oratio.

Erubescant & conturbentur. Et quia Dominus suscepit orationem meam, erubescant. Vel aliter: Ita discedant mei inimici à me, quod erubescant in die iudicij in propria conscientia, dicentes: Nos insensati uitam illorum æstimabamus insaniam, & mortem eorum sine honore. Ecce quomodo inter filios Dei collocati sunt? Et conturbentur uehementer penas timendo, & conuertantur de malo in peius, quando in profundissimas deiciantur tenebras, & de illa conuersione erubescant ualde, id est uelociter. Quod citò erit, id est quæ erubescencia citò fiet. Tempus enim breue est. Sciendum est quod istud Erubescant dicentes, Nos insensati uitam illarum reputabamus insaniam, referendum est tantum ad carnales inimicos, & non ad spirituales, id est, non ad diabolos, quia ipsi non dicent hoc. Vel aliter: O nos carnales inimici, qui modo & in me & in uobis operamini iniquitatem, discedite à me secundum malam mentem, & accedite secundum bonam, quod iuste debetis facere: quia Deus exaudiuit uocem Reus mei, id est Deus meus me fletem peccata mea exaudiuit, & similiter uos fletes uestra peccata exaudiet, & ideo mei inimici erubescant de præteritis peccatis suis. Vel ita dicitur.

sedant à me, quod erubescant de peccatis suis, & conturbentur inde uehementer, id est ualde. inde compungantur in cordibus suis, & sic conuertantur ad penitentiam. Et erubescant ualde de hoc quod prius gloriabantur in peccatis suis, & hoc faciant uelociter, id est, absque mora. Qui enim promittit salutem penitentem, non promittit crastinam diem dilatanti. Possunt etiam isti tres uersus legi solummodo ordine mutato ad Exaudiuit Dominus deprecationem meam incipiendo, sed melius est ut legatur ordine recto.

IN PSALMUM VII, ARGUMENTUM.

Ezechias ab hostibus calumniatus, & à suis proditus Domino supplicat: imprecatus eius iudicium in eos qui mendaciter innocentem accusabant.

PSALMVS DAVID QVEM CANTAUIT DOMINO PRO UERBIS CHUSI FILII IEMINI.

EXPLANATIO.

Huius interpretatur Aethiops, quo nomine Saul propter sanguinarios & crudeles mores exprimitur, & appellatur filius Iemini, quia de illius stirpe descendit, ut Regum historia narrat. Allegoricè autem David Christum, Aethiopian uero persequentem populum Iudeorum intellige. Huius tituli sensum Hieronymus secutus exposuit, quia sunt, ut ipse testis est qui hunc Psalmum contra Absalon putant esse cantatum, quando Chusi amicus David destruxit consilium Achitophel. quos sciendum est uehementer errare primo, quia nomen Chusi per samech litteram scriptum est: hic uero per sin. deinde quod nomen quam David, qui ducibus exercitus sui præceperat, Parcite puero Absalon, de morte illius loqueretur, concepit dolorem, & peperit iniquitatem, lacum aperuit, &c. Maxime qui hunc mortuum aperto capite fleuit. Ad extremum quod ille amicus David filius Arachi, hic uero filius Iemini scribitur. Causam ergo suam propheta trahens in futurum mysterium Domini saluatoris, in prima diuisione sue personæ dominum deprecatur, ut ab omnibus persecutoribus eius uirtute liberetur. Secunda sectione idem propheta rogat, ut iruersionis eius gloria manifestata subueniat. Tertia ipsum introducit loquentem, per id quod factus est humilis, ut secundum iustitiam suam ueritate eius iudicetur: malos ultione deterrens, bonis gratuita præmia committens. In quarta parte iterum propheta loquitur, commonens Iudeos, ut metu futuri iudicij à proposito iniquitate discedant, ne meritis luere debeant ultiones. Potest iste Psalmus etiam in persona Domini hominis intelligi, si modo ea quæ ibi humiliter dicta sunt, ad nostram infirmitatem referantur, quæ ille gestabat.

COMMENTARIUS.

Domine Deus meus in te speraui. Psalmus iste sic intulatur: Psalmus David, quæ cantauit Domino pro uerbis Chusi filij Iemini. Legitur in secundo libro Regum, quod Absalon patrem suum David crudeliter persequens, de regno fugauit. Cumque eum fugerem Chusi quidam familiaris latus comitari uellet. David illi summopere rogauit rediret, atque in Absalonis partes se conferret, eiusque consilia quæ contra eum autore consecratiuo suo Achitophel

tosel machinabatur, diligenter notaret, atque secretius ei denunciaret. Quapropter Chusi ad Absalonem rediit, & quia Dauid rogauerat, fideliter peregit. Ex historia hac Psalmus iste sumpsit occasione, sed quia historia non continetur in Psalmo, interpretationes nominum inuistamus, ut per eas ad Psalmi mysterium perueniamus, quæ tales sunt. Chusi interpretatur silentium, Iemini uerò dextra: Achitofel fratris ruina. Ex his interpretationibus occurrit nobis iterum traditor Iudas gerens figuram Absalonis, iuxta quod interpretatur Absalon pax patris: quia pater eius, id est Christus in eum pacem habuit, quamuis ille suis dolis bellum in corde gereret. Et sicut in Euangelio inuenimus discipulos filios uocatos, uelut ibi, Non possunt filij sponsi lugere quandiu cum ipsis est sponsus: sic inuenimus & fratres dictos, ut cum dicitur, Ite nunciate fratribus meis. In hac quoque propheta dicitur: Narrabo nomen tuum fratribus meis. & in apostolo: Primogenitus in multis fratribus. Quare discipulus ille, qui Dominum sceleratis dolis Iudæis tradidit, rectè dicitur ruina fratris, qui Achitofel interpretatur. Chusi uerò quod silentium interpretatur, rectè intelligitur Dominum nostrum Iesum Christum contra dolos illos silentio: id est altissimo secreto dimicasse, hoc scilicet silentio, quod cecitas ex parte contigit in Israel, quando Dominum persequeretur, ut plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. hoc silentio Dominus noster Iesus Christus uenerabilis passionis suæ sacramenta occultans, uoluntariam ruinam fratris: id est adhuc penitus liberetur, exoratur, in suæ misericordie atque providentiæ ordinem conuertit, ut quod ille ad perniciem unius hominis peruersa mente faceret, hoc ipse ad salutem omnium prouida gubernatione conuerteret. Cantat ergo Psalmum Domino perfecta anima, digna nosse illud silentium, carat pro uerbis Chusi, id est pro reuelatione illius silentij. Apud infideles enim & persecutores silentium atque secretum est, apud fideles uerò non silentium: sed uerba silentij, id est ratio manifestata & exposita illius secreti. Quod secretum dicitur Chusi filius Iemini, id est dexteri. Non enim abscondendum erat à sanctis, quod pro sanctis gestum est. Cantat ergo in prophetia Domino perfecta anima, cui secretum illic innotuit pro uerbis Chusi: id est pro manifestatione illius silentij, quod Deus pater dextera, id est fauens & propitius ad salutem nostram operatus est. Quare hoc silentium dicitur filius dexteri, id est Chusi, id est filius Iemini. Sciendum quod uerba haec dicta sunt beati Augustini. Quæ si cui graui uideantur, eorum colligat summa his planioribus uerbis expositam. Agit in hoc Psalmo quæque perfecta anima laudes Deo patri, quia sibi sacramentum passionis Domini nostri Iesu Christi malis occultarum reuelauit. Quia Dominus noster Iesus Christus sub tanto silentio, id est sub tanta patientia & humilitate sequitiam persecutionis impiorum Iudeorum & traditoris Iudæ ad humilitatis exemplum tolerauit, ut ipsi diuinitatem eius non cognoscentes machinarentur illud ad eius unius perniciem, quod Deus pater misericors & propitius mirabili ordine conuertit ad omnium credentium salutem. Si enim cognouissent, nequaquam Dominum glorie crucifixissent. Hoc itaque silentium illud quo Dominus noster Iesus Christus contra dolos persecutorum dimicauit, fuit illa cecitas, quæ in Israel contigit, ut in omnes gentes lux intraret. hoc illa prouida gubernatio, quæ nequitiam persequentium ineffabili uirtute conuertit ad salutem omnium, pro quo reuelato cantat in hac prophetia perfecta anima Domino. Exponitur autè secundum hanc sententiam præmissus titulus ita: Psalmus iste attribuitur uel ipsi Dauid prophetæ, de quo dictum est, Inueni mihi Dauid filium Iesse, uirum secundum cor meum, uel cuiusque ita perfectæ animæ, quæ Psalmum cantauit illa perfecta anima, id est exultante procul non tã uoce, quàm bona ope

ratione, ad laudè Domini pro uerbis Chusi, id est pro manifestatione supradicti silentij, quam Spiritus sanctus sibi fecit. Qui Chusi, id est quod silentium est filius Iemini, id est dexteri: quia Deus pater dextra, id est misericors ad salutem omnium illud fieri disposuit. Huic expositioni obuiat beatus Ieronymus, & quodam modo inuehitur in beatorum Augustinum dicens, quod Chusi de quo Psalmus intulatur, non fuerit Chusi Arachites, qui consilia Achitofel dissipauit, sed quidam alter Chusi. Iuxta quod dicitur iste taliter exponitur. Chusi interpretatur Aethiops. Aethiopes autè omnes denigrati in peccatis dicitur: hic uerò per Aethiopes, id est Chusi accipitur maximè Saul, qui persecutus est sanctum Dauid, per quem Saulem omnes persecutores mortiferi, qui significarum Dauid, id est Christum in se quàm in membris persequuntur, rectè intelliguntur. Saul enim interpretatur petrius, quod nomen quantum ad interpretationem, mittit nos ad mortem, de qua scriptum est: Deus non fecit mortem, sed impij accersuerunt eam sibi manibus & pedibus. Verba Chusi, id est Aethiops accipiuntur deuocationes, quas persecutores in sanctos faciunt. Quorum uerborum alia sunt uisibilia, alia inuisibilia. Visibilia uerba dicuntur facta, inuisibilia uerò uoces quæ proferuntur. Aliquando enim persecutores nituntur deuocare sanctos factis, id est tormentis illatis, aliquando uero in membris liberata, qui eam cognoscere fecit, quàm iniqua sint & quàm nocua uerba illa, agit ei gratias & laudes in sequenti Psalmo, atque eum ut adhuc penitus liberetur, exorat. Sic igitur beatus Hieronymus sequentes, supradictum titulum exponimus. Psalmus iste attribuitur Dauid, id est cuique perfecta anime, quem ipsa cantauit ad laudem Domini, pro uerbis Chusi, id est quia meruit cognoscere uerba Chusi, id est Aethiops, etiam in parte liberari. Chusi dico filij Iemini, id est grauisissimi persecutoris Saulis. hic Iemini appositum est, non ad interpretationem, sed ad persecutorum exaggerationem, ut per hoc innuat quàm graues persecutores hic accipiat. scilicet tales qui etià ex origine persecutores descendunt, & quorum peccata in progenie patrum introeant. Iemini enim de tribu Beniamin pelsimus quidam fuit. De qua eadè tribu Saul grauisissimus persecutor sancti Dauid, & Saulus lupus rapax, & ferè omnes grauisissimi peccatores fuerunt. Sciendum quod persequendum has utraque supradicti tituli expositiones potest sequens Psalmus legi in uoce cuiuslibet perfectæ anime, siue Dauid siue cuiuslibet perfecti de illo prioris populo, qui fuit ante natiuitatè Christi, siue de hoc populo posteriori. Quod si dicitur uarietate sententiarij, quæ inferius dicitur, necesse est taliter accipi. In uoce autè perfectæ anime prioris populi legatur sic. Quasi dicat: Domine speraui in te, non in me sicut Adam fecit, qui non ex te, sed ex se pendere uoluit, neque in carne. Quia omnis maledictus qui carnè brachium suum ponit, sed speraui in te, id est tota spè meam contieci in te: & in te merito, quia tu qui omnium Deus es potestare, meus es uoluntate: & ideo saluum me fac, id est cõserua me propter peruerentiam eripiendum à persequentibus me: id est à membris diaboli me deuocare uolentibus omnibus. id est tam inuisibilibus, quàm uisibilibus, tam occurrentibus, quàm subsequenibus: & præterea libera me ab ipso capite, id est à principe tenebrarum diabolo, ne ille qui est ut leo rugiens, querens quæ deuoret, quando pro aliquando rapiat animam meam ad terrenas delectationes. Tunc enim rapitur anima, quando à Domino retrahitur, & terrenis delectationibus implicatur. & uerè rapit, dū non est qui redimat me ab ipso diabolo, si tu non liberabis me: neque qui saluum faciat ab eius membris, nisi tu saluum facias me. Visibiles persecutores sunt, prauis homines nos malis persuasionibus suis deuocantes: inuisibiles uerò sunt uirtutia ipsa, siue caco demones, per prauas suggestiones ad peccata nos incitantes. & sicut Israeliticus populus

ab Aegypto rediens, habuit quosdam persecutores persequentes, sicut Pharaonem & exercitum eius, & quosdam occurrentes, scilicet Amalech & alios populos, qui ei ad resistendum atque repellendum occurrerunt: ita perfecta anima de tenebrarum potestate recedens, habet subsequentes hostes uitia præterea, & quicumque homines uel demones ei quodlibet peccatum iam per suaferunt, habet etiam occurrentes hostes, scilicet uirtutia futura, siue quoslibet ad ea ipsa persuasores. Quod innuit ubi dixit, Ex omnibus persequentibus me. Et quia quadiu in carne sumus, locus mortis est semper in nobis, & ideo quantumlibet perfectis hostis semper imminet auctor scilicet mortis diabolus: ideo perfecta anima postquàm à membris eius saluari rogauit, ab ipso etiam capite liberari petit, & potest illud planè à quolibet & diligenter consideranti supradicto titulo utique adaptari.

Domine Deus meus.] Resumptio est hic eiusdè nominis, quod superius posuit, & spectat quod hic dicitur aperte ad priorè titulum. Ostendit enim perfectæ animæ, cuius uox est in hoc Psalmo, sibi reuelatū esse Dominicæ passionis mysterium atque secretum, id est patientiam & humilitatem, quam Dominus noster Iesus Christus in passione sua habuit, qui retribuētib. sibi mala pro bonis, bona pro malis retribuit, orando patrem pro eis. Ostendit inquam cum se illud secretum, ut alios suo exemplo prouocet, quantum possit imitari dicit, & quasi Dominus exponens eis silentium hac admonitione uolens esset: Ego pro te impio & peccatore tã humiliter persecutores meos sustinui, tã patienter proditor per tui. Quid ergo tu facies? nonne me imitaberis? Quasi inquit ira Dominus diceret, respondet ipsi perfecta anima, dicens illi ira: Domine qui me creasti, si feci istud quod non debui, & exponit quod istud scilicet, si est in manibus meis, id est in operibus, meis illa etià iniquitas, quæ apud homines est equitas: & determinat quæ scilicet, si reddidi te non imitando mala pro malis, retribuētib. mihi mala pro bonis, & non bona pro malis. Hic magna patientiam notat. Maior enim patientia est, non reddere malū pro bono aliqui, qui susceptis beneficijs inferunt nobis mala, quàm si nocere uoluissent nullo beneficio prærogato. & est tale hoc totum, quasi dicat: Domine si non feci quod debui: id est, si imitator non sum quod tu faciendo me facere docuisti, sed malum pro malo reddidi incurram hoc malum, scilicet decidam: id est, deuincat ab inimicis meis inuisibilibus, inanis, id est inuisibilis factus in anima qui extrinsecus uictor reddendo malum pro malo esse uoluit, quod fiet merito, id est iuste: scilicet quia ego potius quod peius est, quàm quod bonum est, facere uolui. De hac inanitate dicitur, Inaniter se iactat, qui cum sit homo cupit se uindicare de homine: & dum hominē querit palam superare, uincitur à diabolo occultè inanis effectus uana & superba lætitia, quia uinci non potuit. Nescit uerò quanto gloriofior triumphus sit animum suum superare, quam alium uincere. unde Salomon: Fortior est expugnator animi expugnator urbis.

Persequitur inimicus animam meam.] Ita decidam ut inimicus, id est diabolus persequitur interiorius animam meam, & quia eius est semper persequi, ne uacet, subdit & apprehendat, id est, decipiat eam. Qui enim semper persequitur, non semper comprehendit: quia non semper decipit, & ita comprehendat. ut conculcet, id est conculcatam reddat uitam meam, id est, animam meam. in terrenas concupiscentias in tantum, ut in terram eam redigat, id est, cibum suum eam faciat. Diabolus enim non tantum leo, sed & serpens dicitur, & serpenti à principio dictum est: Super pestus tuum gradieris, & terram comedes: quia Diabolus animas illas, quæ terra sunt, id est, quæ ex toto terrenis concupiscentijs & malis delectationibus inuolutæ sunt, cibum habet: quia in eis delectatur & reficit se. Et ita cõ

Bedæ tom. 8.

culcet uitam meam, id est animam meam, ut gloriam meam, id est, gloriosam conscientiam meam deducat in puluerem, id est destruat. Dicit Apostolus: Quia gloria nostra est testimonium conscientie nostræ. hæc gloria uera, solida & perfecta est, dum tantum interiorius ubi solus Deus conspicitur, habetur. Cum uerò exteriorius in humana laude causa elationis queritur, tunc à priori soliditate quasi in puluerem, id est in dissolutionem deducitur. Vnde Boetius: Minuit enim quodam modo bonum conscientie probantis se. & Macrobius: Sapiens ponit fructum in conscientia, stultus uerò in laude. Monet autem hic superbiam siue elationem ab omnibus perfectis maximè esse cauendam. Nam hoc uitium tale est, quod etiam in rectè facta timendum est, & quod primum occurrit recedentibus à Domino uelut in Adam, & nouissimum occurrit redeuntibus omnibus etiam alijs iam superatis. Sciendum quod huiusmodi dicta in diuina pagina, quale istud est, Decidam merito, & persequatur inimicus, &c. non imprecario, ut uidentur dicenda sunt, sed est propheta in prophetis, assentans diuinæ sententiæ. Generaliter autem ubicunque potest dici aggratulatione iusti iudicij Dei, dicuntur. Hic autem hæc posita sunt, non ut propheta perfecta anima, quod hæc mala incurere debeat: sed ut per hoc ostendat, quod futurum sit talibus, in quibus ea sunt, quæ à se remoueri innuit, scilicet qui faciunt quod non debent uel non faciunt quod debent. Ponit quasi cõsequens ad oppositum prioris antecedentis. Quasi dicat: Si feci quod non debui, uel non feci quod debui, tunc incurram supra dicta mala. Si autè feci quod debui, uel non feci quod non debui, id est, si imitator sum te, tunc tu Domine, fac mihi quod debes, scilicet exurge persequentibus me in ira tua, id est, fac innotescere eis quàm inuitabilis & terribilis super malos sit ira tua futura, ut conuertantur & persequi me desistant. & exaltare in finibus inimicorum meorum, id est, potestatem & dominium obtine in impijs, qui prius fuerunt fines inimicorum meorum, scilicet possessio diabolorum, scilicet fac de impijs pios, ut per hos inimicos, à quibus ante blasphemabar, glorificetur nomen tuum. Et ut possis exaltari exurge in præcepto quod mandasti. Quasi dicat: Mandasti Domine primo homini obedientiam & humilitatem, quæ ille per superbiam instinctu diaboli amisit. Ad quam superbiam deuincendam exurge tu Domine Deus meus, in illo præcepto quod mandasti, id est, appare in humilitate & obedientia assumptæ carnis, per quod exurge contra inimicos debellando eos. & debes exurgere, quia sic synagoga, id est congregatio multorum populorum credentium circumdabit te ad imitandum. Circumdabit rectè ponit. De his enim dictum est: Viro ego dicit Dominus, quia his omnibus uelut uestimento uestieris. Et propter hæc synagogam, id est multitudinem credentium confirmandam post peractam obedientiam assumptæ carnis tu Domine, cui soli proprium est per te ascendere in cælum. Vnde dictum est: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Regredere in altum, id est in cælum unde descendisti, ut inde mittas spiritum sanctum ad confirmanda corda credentium. Hæc sic exposita proprie conueniunt animæ de prioris populo. Non enim alieni de posterioribus conuenit optare quæ præferunt, scilicet incarnatione Christi, & eius ascensione.

Domine iudicat populos.] Probat perfecta anima de prioris populo conuertendo se ad nos, quod uerè Dominus post obedientiam complemper regredietur in altum: quia ille regrediens uerus Dominus, qui sedebat ad dexteram patris, & cui pater omne iudicium dedit, iudicabit damnando, non saluando populos infideles: nunc interim occulto iudicio, scilicet dando eos in tenebras interiores, tandem autem manifestè dando eos scilicet in tenebras exteriores.

Indica me Domine secundum iustitiam meam.] Fidelis anima quæ ante perfectionem timebat ne argueretur, uel corripere in iudicio: quia iam perfecta facta est & secura, per cognitionem supradicti silentij, iam non timens iudicium dicit: Tu Domine qui iudicas malos secundum merita sua, iudica etiam me hic secundum iustitiam meam, id est secundum hoc quod conueniens est illi iustitiæ, imitor silentium tuum reddendo bonum pro malo: & secundum quod conuenit innocentiam meam, quæ nec lædo me, nec alterum. Iustitiam & innocentiam dico, quæ sunt super me, id est, quæ non à me, sed à te habeo, qui super me es. Omne enim datum, & omne donum perfectum defursum est datum à patre luminum. Iudicare hic accipitur in bono, scilicet pro temporalibus flagellis, quæ Deus ad custodiam sanctitatis in presentiam concedit perfectis, & ad exolum iusti iudicij sui. Qui enim non parit hic dilectis filius, multo minus parceret in futuro seruis fugitiuis. Sciendum duo officia esse medicinæ. Alterum quo repellitur infirmitas, alterum uero quo custoditur sanctitas. Fidelis ergo anima quæ superius in alio Psalmo sanari rogauit, ubi dixit, Miserere mei Domine, sana me, & reliqua: iam ad eam sanitate rogat hic reliquum officium medicinæ, scilicet quo custodiatur sanctitas dari sibi à Domino cum dicit: Iudica me Domine, &c.

Consumetur nequitia peccatorum.] Sic continuatur: Vt tu Domine iudices me secundum quod rogo, permitte ut consumatur, id est perficiatur contra me nequitia peccatorum, scilicet permittite impijs quod eis propositum est implere in me, ut me flagellent & persequantur: & hoc modo diriges me iustum, quia flagella illa erunt custodia sanitatis meæ. Semper enim persecutio malorum, salus est bonorum. Vnde dictum est: Impius uiuit pio. Quod enim fornax facit auro uel palea, quod lima ferro: hoc impius facit pio. Nam sicut palea incineratur, aurum uero purgatur: sic in persecutione iustus fit iustior, & sordidus sordidior.

Scrutans.] Ostendit quod uerè Deus dirigit iustum, quia scrutatur corda, id est cogitationes & renes, id est, delectationes ipsius iusti non sola cognitione, ut in peccatoribus, sed etiam dignatione. Quod est quædam ipsius directio, proprium est Dei scrutari corda & renes, homo enim secundum sola facta uel dicta iudicat, non uerò discernit quo animo quid quisque faciat, uel quid quem quisque intendat, & quid quemque delectet. Et quia uidet quod tota intentio malorum ad concupiscentiam oculorum & carnis spectat, bonos uerò non ima, sed summa delectant, ideo utrosque iuste iudicans illos errare permittit, bonos uerò dirigit. Renes propriè pro carnalibus delectationibus ponuntur, quia renes & inferior pars in homine sunt, & regio illa quam maximè uoluptas humanæ generationis inhabitat, & per quâ in huius mundi miseriam atque erummosam lætitiâ per prolis successionem humana natura transfunditur: hic tamen renes pro bonis delectationibus accipiuntur. Possimus etiam per corda hic accipere curas, per renes uerò exitus curarum. Nam ad id quicquid peruenit operatur, quod eum delectat.

Iustum adiutorium meum à Domino.] Ideo diriges tu me Domine iustum per flagella mea, quia hoc quod uerè est meum adiutorium, scilicet ut à te dirigat, iustum est mihi dari à te Domino, qui rector corde factus saluos esse recondidit in se. Quasi dicat: Iustum est Domine, ut qui mihi infirmo medicinam restituede sanitatis. Hinc Apostolus dicit: Si Christus pro nobis mortuus, cum adhuc essemus impij, multo magis salu erimus ab ira per ipsum. Recte corde dicuntur, qui mundis cogitationibus supernas delectationes associant.

Domini iudex iustus & fortis.] Postquâ perfecta ani-

ma quæ iam sanitatem à Domino recipit, occasione sumpta de iudicio occulto, quod nunc in impijs sit pro medicina sanitatis conseruandæ interpositionem faciendo orauit, redit ad iudicium de impijs. Quasi dicat, conuerrens se ad impijs: Quandoquidem Dominus, o uos impij iam iudicat occulto iudicio, id est per cæcitatem mentis, quid fiet uobis in extremis? Manifestè scilicet tunc uos in exteriores tenebras dabit. Quod non denegasti, tribuas etiam medicinam, confirmandæ sanitatis, sic dicit: Deus pater, qui iudex iustus es, reddens singulis pro meritis. & qui fortis est, id est cui nullus poterit resistere, & tamen patiens est in presenti. quia non irascitur, id est non congregat ministros iræ lux, id est Diabolos ad ulciscendum de singulis per singulos dies, quos ministros humana pena non per iustitiâ, sed propter propriam nequitiam delectat, & ideo semper ad nocendum parati sunt. Deus inquam, qui iudex est, nisi uos impij interim conuersi fueritis, penitentiam agendo, dum occultè uos iudicat, tandem uos manifestè iudicabit: quia gladium, id est solum suum, quem in primo aduentu recondidit in uagina humanitatis humilem misit, in secundo aduentu iudicij uibrabit, id est in tam manifesta ira mittet ipsum iam reuelatum, ut coruscet lumen pijs & terrorem impijs, iustis appareat mitis, & terribilis iniustis: & hoc non sine prouidentia faciet, quia iam retendit arcum suum, id est scripturâ noui & ueteris Testamenti, in qua illud minatur cõstituit: quæ ideo comparatur arcui, quia sicut in arcu rigiditas ligni flexitur per neruum, ita in ipsa scriptura per fortitudinem noui Testamenti quasi per neruum flexitur & molliuit. Duritia ueteris Testamenti, cuius umbra per ipsius ueritatè explanatur, & ita retendit arcum quod ipsum præparauit ita tanquam ad iaculandam, id est, quod certissimam mortem in eo promittit impijs. Et præterea præparauit in eo arcu, id est introxit & docuit in ipsa scriptura diuina uasa mortis, id est Apostolos qui ex se tanquam ex uase liquoem talem, id est tales sententias fuderunt, quæ credentibus fuerunt ad uitam, non credentibus uerò ad mortem. Vnde Apostolus: Christi bonus odor sumus Deo, alijs quidem ad uitam, alijs autem ad mortem. & effecit etiam in eo arcu sagittas suas, id est diuinas & penetrabiles sententias, uel sanctos & Apostolos ibi instruxit ardentibus, id dilectoribus suis, ut ipsi inde utilitatem haberent. Apostoli ideo sagittæ nocentur, quia diuinis sententijs frigida corda penetrantes, credentium incendunt ea illo igne, de quo dictum est: Ignem ueni mittere in terram, & quid nolo nisi ut ardeat? id est dilectione Dei & proximi. Possunt etiam uasa mortis hæretici uocari, quos quia praua uota & causa arrogantiæ ad diuinas scripturas accedunt, Deus perimit eos, & prauè intelligere, & prauè ad suam, & multorum mortem exponere. Vnde rectè uasa mortis dicuntur, quod tamen non inutiliter permittitur fieri quantum ad fideles. Cognuntur enim ueri catholici per illos ueritatem in diuinis sententijs scrutari, atque intelligere. Vnde dicit Apostolus: Oporteret esse hæreses, ut qui probati sunt manifesti fiant. Christus ideo dicitur gladius, quia & per eius humilitatem Deus pater inimicos suos superauit, & quia per ipsum ueluti per gladium cæsurâ & separatione inter bonos & malos in die iudicij.

Eccc parturit iniustitia.] Ostendit quibus sint Apostoli uasa mortis. Quasi dicat: Ecce potest uidere quod uerè sunt uasa mortis quibusdam. Nam aliquis parturit iniustitiam, id est, laborat per consentum implere iniustitiam, id est quamlibet deceptionem, & hoc ideo, quia concepit dolorem, id est, delectationem cõtraxit ex dolore, id est ex aliqua terrena re. & quia concepit & parturit, ideo postea parit iniquitatem, id est perficit ipsam deceptionem. Nota quod dicitur,

car, dolor, angustia & labor dicuntur terrena res, quæ labor sunt in acquirendo: angustia in retinendo, dolor in amittendo. Parturire uerò est labor ante partum, parere autem partum emittere. Concipit ergo aliquis ex dolore, quando delectationem prauam ex aliqua re terrena contrahit. Parturit ergo, cum delectationi consensum adhibet, & in quo delectabatur, perficere satagit. Parit autem, quando in alijs perficit. Si autem uasa mortis ut supra dictum est, hæreticos accipimus, iam secundum hoc continuatio eadem erit. Sententia uerò in hoc mutabitur, quia ostenditur non quibus ut de apostolis, sed qualiter sint uasa mortis. Delectatur enim aliquis hæreticus in persuasionem prauam, adhibet consensum & cum consensu etiam ad iungit actum.

Lacum aperuit & effodit.] Idem quod dixit superior uersus, alijs uerbis ut plus addat, repetit. Lacus est aquæ locus, cuius fundus later. Huic comparatur occulta delectatio in terrenarum rerum fraude. Lacum aperire, est lacum dilatare: lacum uero effodere, est in altum deducere. Lacum ego facere, est fraudem aliquam in terrenis parare. Aperire uero est, consensum delectationi ipsius adiungere. Effodere uero est, operationi ipsius fraudis insistere. Et quia aliquis lacum fecit, aperuit & effodit, ideo incidit infoueam, quam fecit, id est, priorem & grauiorem casum passus est in fraude, quam alij parauit. Dicit enim beatus Augustinus, quod quisque non prius peccat in se, quam in alterum. Apparet ergo quod quicumque alium intertere fraudare cupit, se prius quam illum decipit. Ille enim patitur damnum pecuniæ, iste damnum innocentie. Ille leuiori damno exterius multatur, iste mucrone auaritiæ interius graniter lauciatur. hoc ideo appositum, ut ostenderet iustum iudicium Dei, quia Deus inferit supplicium malis, non ex sua ira, sed ex eorum propria nequitia, ita ut quæ fuerunt blandimenta homini peccanti, sint instrumenta Deo punienti. Nec prætereundum quod sicut in utero facta conceptio aliud gignitur & aliud concipitur. Semen enim concipitur, homo generatur: ita etiam in superiori similitudine, dolor, id est, res aliqua per delectatione concipitur, iniquitas autem generatur.

Conuertentur dolor.] Ostendit quomodo aliquis incidat in propriam foueam, ita scilicet dolor eius, id est, nequitia eius conuertetur in caput eius: id est, in animam eius quæ debuerat pressè, facit subesse: & quæ debuerat imperare, ipsam facit seruire. Omnis enim qui peccatum facit, seruus est peccati, & iniquitas eius descendit etiam in uerticem ipsius, id est, erit superior ratione, quæ ratio est quasi uertex in capite: id est, in anima, quia dignior uis animæ est. Vbiunque enim libido dominatur, ratio premitur & subiugatur. Possunt etiam hi duo uersus præcedentes ad solam similitudinem legi. Quasi diceret: Quid censes putandum de illo qui concipit dolorem, & parturit atque parit iniquitatem? Idem scilicet quod de illo qui tota uita sua præparat aliquem lacum, & tandem præcipitaretur in ipsum, & tunc dolor eius: id est, quicquid terræ cum dolore de lacu exhaulerat, regeretur super caput eius. & idem etiam quod de illo qui cum iniquè parauisset alicui furcam uel penam aliquam, postea iniquitas eius descenderet in uerticem ipsius, iniqua illa pena retorqueretur in ipsum, sicut contingit Aman de pena quam Mardocheo parauerat, & alijs multis. Nam sicut utriusque istorum labor suus esset, sic uerò omnibus, terrenis fraudibus insistenti, labor suus omnis erit ad damnationem.

Confitebor Domino.] Postquam anima considerauit in bonis & in malis iustum iudicium, quia Deus sic protegit iustos, ut ipsos de se illuminet: sic punit iniustos, ut non de sua ira, sed de propria nequitia eos dânet: facit laudabilem confessionem Deo, de tanta iustitia eius dicens, Confitebor Domino secundum iu-

sticiam eius, id est, laudabo Dominum propter iustum iudicium eius in uocis confessione, & etiam psallam, id est, bona & suauia opera faciam nomini Domini, id est, ad glorificandum nomen non meum, sed ipsius Domini. & merito, quia altissimus est, & ideo dignus omni laude. Huc illud attinet: Vt uidentes opera uestra, glorificent Deum qui in cælis est. Nec uacat hæc confessio. Quidam enim erant qui damnationem malorum, & saluationem bonorum, non iusto iudicio Dei, sed fato uel constellationi, uel ceteris talibus ascribebant. Sciendum quod si iste Psalmus in persona perfectæ animæ de posteriori populo legatur, nihil de supradicta lectione oportet mutari, nisi fortè ubi dicit: Exurge Domine in præcepto quod mandasti. Iuxta quod potest etiam præcedens Exurge in quolibet lectione, continuatione non mutata taliter uariari. Quasi dicat perfecta anima de posteriori siue de priori populo: Si feci quod debui imitando te, tunc tu Domine fac mihi quod debes, scilicet exurge in ira tua, id est, auge iram grauem & irreflexibilem inimicis meis, uidelicet permittite eos flagellare & persequi me. Cognitionem enim dum flagellor ab illis, non me negligis, sed illis in ira exurgis, & exaltare in finibus inimicorum meorum, id est, obtine tibi dominium inimicis meis, qui sunt fines, id est, marcha diaboli uertendo ipsi eisdem ad sui damnationem, id est, permittendo eos subtrahere lumine ueritatis facere ea per quæ damnentur. Vnde dictum est: Non enim quod uolo bonum, illud facio, sed quod nolo malum, id ago.

Exurge Domine Deus.] Quasi dicat: Inimicis quidem exurge in ira, amicis uerò, nobis scilicet, tu qui Dominus noster es potestare, & Deus noster creatione, exurge in præcepto quod mandasti, id est, fac nos proficere in hoc tuo præcepto, hoc est præceptum matris d. s. d. u. scilicet ut dilectio nostra usque ad inimicos extendatur: uel fac nos exurgere in humilitatis & obedientiæ præcepto, quod tu mandasti, ut etiam erga persecutores nostros simus obedientes & humiles, & sic exemplo & imitatione nostra synagoga populorum, id est, multitudo credentium circumdabit te, & propter hanc illuminando regredere in altum, id est, fac ut appareat eis regressio tua in celum, & cetera quæ de te dicuntur lucem ueritatis mentibus eorum inlerendo. Quotidie enim Christus nascitur, patitur, resurgit & ascendit, secundum diuersorum ad fidem accedentium cognitionem. Vel aliter: Exurge Domine i. m. n. t. & ex. i. i. m. id est, ut fiat altus inimicis meis, ut ad inspectionem tui non attingant, sed cognitionem tui amittant, scilicet iudæis, & etiam quibuslibet alijs persecutoribus exurge, id est, sacre arduum in præcepto quod mandasti, in obedientia & humilitate humanitatis tuæ, scilicet ut non cognoscant te uerè humilitatem incarnatione, passione, & ceteris: sed putent falsa esse quæ dicuntur de te, & sic per horum excæcationem Synagoga populorum c. t. id est, multitudo fidelium, uel infidelium circumdabit te, expulsio enim iudæorum, facta est receptio gentium. Et quia inter hos multi non uerè fideles erunt, scilicet habentes nomen Christianum, sed non obseruantes præceptum, sicut hypocritæ & hæretici: ideo tu Domine propter hanc synagogam in parte cæcandam regredere, id est, aufer te ab eis, eundo in altum, scilicet aspectum & cognitionem tuam eis auferendo, ut qui sordidus est, sordescat adhuc. Et uerè regredietur, nam hoc modo Dominus nunc interim iudicat populos occultè, tandem iudicaturus eos manifestè. Post istum Psalmum in persona capitis totus legi, iuxta quod titulus præmissus taliter exponitur. Psalmus iste attribuit uerè David, id est Christo quæ ipse canauit, id est exultat ad laudem eius protulit, per uerbis Christi, id est quæ illud quod apud persecutores & infideles erat Christi, id est silicium, scilicet reconciliatio per ipsius Christi mediationem facta, quia ima summis, cælestia terrestri-

bus coniuncta sunt: illud inquam factum est apud fideles uerba, id est ratio Christi manifesta. Vnde factum est, ut plures in eius corporis, id est, Christi perfectionem peruenerint, per cognitionem illius Chusi. Quod Chusi est filius Iemini, id est dexteri: quia Deus pater propitius mundo ad salutem omnium illud silerium per mediatorum Christum operatus est, atque ut fructificaret, ipsum quoque reuelare dignatus est, pro qua reuelatione Dominus noster Iesus Christus gratias agens Deo patri, ut ad sui conformationem nos exhortaretur, orat in hoc Psalmo pro se, & pro membris suis ita dicens: Domine Deus meus speraui non in me, sed in te, & ideo saluum me fac: id est, saluos fac meos ex omnibus persequentibus eos, ut superius expositum est: & libera me in me ipso, ne ille qui est ut leo, id est Iudaicus populus, qui uere grauem rugitum dedit in passione contra Christum cum diceret: Crucifige, crucifige eum. Ne ille inquam aliquando rapiat, id est, auferat animam meam, ita ut potestatem non habeam resumendi eam: & debes liberare, & saluum facere, quia non est qui redimat, id est liberet me in me ipso, si tu non liberas me: neque qui saluum faciat me in meis, si tu non saluum facis.

Domine Deus meus.] Resumit idem nomen. Quasi dicat, Ideo etiam debes liberare me, & saluum facere Domine Deus meus: quia non feci nec in me nec in meis, quod non debui. Nam si feci istud, scilicet quod non debui, & determinat sicut superius: tunc ego non reuocuin decidam, id est, deiciat de inimicis meis Iudaicis, inanis: id est inuictoriosus scilicet, ut non possim resumere animam meam, quod merito fieret: quia qui debueram esse caput in gloria, factus essem exemplar in ignominia, & ita decidam ut inimicus, id est Iudaicus populus persequatur animam meam in tribulatione passionis, & comprehendat eam compellendo me ad mortem. & conculcet ipsam uitam meam: id est, animam meam in terram, post mortem, me tanquam aliquem terrenum non ualentem amplius resurgere, in sepulchro claudendo, & signum cum cultoribus sepulchro adhibendo: & sic deducat gloriam meam, id est, gloriam resurrectionis meae in puluere, id est in nihilum. Si autem feci quod debui, tunc tu Domine exurge in ira tua inimicis meis, & exaltare in finibus inimicorum meorum, sicut superius in proxima lectione expositum est: & exurge in meis amicis in præcepto q. m. id est, fac exurgere adhaerentes mihi in præcepto tuo, siue dilectionis, siue obedientie & humilitatis, & sic per doctrinam & exemplum uitae illorum sicut apostolorum synagoga populorum credentium circumdabit te in me, & propter hanc eorum firmandam per spiritus missionem regredere in altum, me homine regrediente in altum, qui per me hominem descendisti de alto. Notandum quod non attribuitur ascendere Deo secundum localem motionem, quia omnia complet, sed descendere Dei est, hoc quod summa diuinitatis maiestas, per humilitatem humanæ naturæ uerbo unitæ nobis innotuit. Ascendere uerò est, quod per eandem humanitatem post mortem clarificatam, resurrectione, ascensione, confessione magna Dei potestas declarata est. Vel aliter: Synagoga populorum persequentium propter zelum illorum, qui proficiunt in præcepto, circumdabit te in persequutione mea & meorum. Et propter hanc excæcandam regredere tu in altum per me regressum, subtrahendo eis scilicet cognitionem, sicut supra dictum est. Cætera que sequuntur, non mutantur. Quas uerò dicit: Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me: talia in hac lectione ad mēbra reuerēda sunt.

IN PSALMVM VIII.
ARGVMENTVM.

Admiratur propheta Dei potentiam, per quam gubernat cunctam mundi molem, gratiasque agit quod tantus creator hominis memoriam sit habere dignatus. Aliter ecclesia laudem dicit Christo de fide omnium credentium. Lege ad Euangelium Marci.

IN FINEM PRO TORCVLARIBUS. Psalmus David.

EXPLANATIO.

Pro torcularibus, pro ecclesie membris dicit: quia sicut in torcularibus pressa uua durissimis gignit comminutis, foliisq; uacuatissimis uina profundunt: sic in ecclesia de obstitatis moribus, tumidaq; superbia pressura penitentiae suae lachrymae salubriter exprimitur. Ecclesia ergo prisci temporis, in qua reuera torcular est quidem corporum, sed fructus salutatis animarum. Primo ingressu laudes Christi Domini laeta decantat, maiestatem eius prædicans, & operationis excelsa. Secundo apertius uenit ad hominis naturam, quam de conditione prauissima, quæ Adam fuerat peccante uiciata ad magnarum rerum dicit creuisse fastigia. Sic Domini Christi ex duabus & in duabus naturis inconsusis atq; distinctis una persona salubriter & indubitanter agnoscitur.

COMMENTARIVS.

Domine Dominus noster, quam.] Psalmus iste sic intitular: in finem pro torcularibus ipsi David. Quod sic exponitur: Hæc uerba referuntur in finem, id est in perfectionem, quæ sunt Psalmus, id est laus Dei, attributa ipsi David, uel propheta ipsi, uel alicui ita perfecto de priori populo, sicut ipse fuit, per quem scilicet spiritus sanctus & operaretur & loqueretur. Psalmus dico dictus ad laudem Dei pro torcularibus, id est pro ecclesijs, quas ipse propheta uel quilibet ita perfectus per spiritum sanctum futuras præuidit. Solet diuina pagina quandoque per similitudines, non solum unam, sed plures res significare, uelut ecclesiam quandoque; per arcam siue torcular significat. Quandoque uerò per retia, siue per arcam Noe, in quibus continebantur bona & mala, munda & immunda. Torculari autem siue aræ ideo ecclesia comparatur, quia sicut in torculari & arca id agitur, ut fructus ab integumentis separaretur, quæ tamen integumenta necessarium fuit, ubi cum fructibus nasceretur, & cum ipsis crescerent, & ipsos ad maturitatem perducerent: ita ecclesia per ministrorum Dei operationem id agit, ut boni à malis, amatores mundi ab amatoribus Christi separaretur nunc saltem mente, quandoque separandi corpore: quos tamen malos necesse est nunc localiter permixtos esse bonis, ut ad ipsos ad quandam maturitatem, id est ad perfectionem perducant. Veniet autem tempus quando frumenta recondent uel horreo, paleas autem comburent igni inextringuibili, & uina recondent in cellas, uinacea uerò projicient extra, unde bestiae terræ uentres cōpleant. Est etiam alius intellectus de torcularibus, non tamē ab ecclesiarum significatione recedens. Uua est uerbum diuinum, quod quando necessitate pronūciationis usurpat sonum uocis quo perferat ad aures audientium, eodem ipso sono intellectus quasi uicium in uina ceis concludit. Sicq; uua illa peruenit ad aures audientium, quasi ad torcularis calcatorum, & ibi discernit, ita ut sonus

ut sonus uocis usq; ad aures ualeat: intellectus uero memoria eorum qui audiunt, quasi quodam lacu torcularis excipiat. Vnde in disciplinam morum & habitum mentis quasi uinum de lacu torcularis in cellas profuit, ubi si non negligentia acuerit, ueritate firmabitur: si uero negligentia acuerit, fiet istud acetum, de quo Iudæi Dominum potauerunt, id est, uerterunt in prauos mores & opera mala. Hoc enim aceto Iudæi male diuina scripta intelligentes, Dominum exacerbauerunt. Possunt etiam martyria torcularibus assimulari. Quid enim agitur in tanta persecutione malorum, & tribulatione honorum, quādo scilicet ipsi boni flagellantur, atq; omnibus modis angustiantur, quam ut mortalia: id est, corpora eorum uelut esca bestiarum terræ projiciantur, animæ eorum in apothecas æternæ beatitudinis recondantur? Nunc ad literam accedamus. Propheta David siue quilibet ita perfectus, plenus spiritu sancto, qui in ipso operabatur & loquebatur, præuidens quod futurum esset tempore prædicationis Christi & Apostolorum congregationes fidelium futuras: id est, ecclesias, quæ tamen sine permixtione malorum esse non possunt, in quibus, id est, per operationem ministrorum Dei ageretur, ut boni à malis separarentur nunc mente, quandoque; etiam separandi corpore: præuidens in quâ hoc admirando prorumpit in laudem Dei ad consolationem & doctrinam posterorum, & etiam ad instructionem contemporaneorum suorum ita dicens, Domine Dominus omnium potestate, noster autem specialiter per gratiam: quia nos adoramus quod scimus, alij uero adorant quod ignorant, nomen tuum, id est, laus & fama tua quam admirabilis, id est, quam uenerabilis & laudabilis futura est per ecclesiarum constitutionem, non solum in Iudæa, sed etiam in uniuersa terra. Prius enim nomen Domini tantum in Iudæa notum fuit, postea uero per prædicationem Apostolorum in omnes partes terræ pullulante ecclesia exiit.

Quoniam eleuata est.] Ideo nomen tuum erit admirabile, quoniam magnificentia tua, id est, magnificus filius tuus, dicens ipsa magnificentia: quia multos magnificos faciet ad augmentum laudis tuæ eleuabitur super cælos quod ita certum est, ut iam possit dici quasi præteritum eleuata est magnificentia tua super cælos. Cælos accipit hic libros ueteris & noui testamenti, qui ideo dicuntur cæli, quia uarijs figuris sunt cælati, id est, sculpti, & sicut in aliquo opere sculpru quoddam extra apparet, quoddam intus latet: ita in ipsis multa mysteria latent. Super hos cælos eleuatus est Christus excedendo eos, quia & in dictis & in factis omnia scripturarum præconia facta de se excelsa fit. Vel aliter. Eleuabitur super cælos, id est, supereminet Apostolos & alios præcones ueritatis in plenitudine gratiæ spiritus sancti. Vnde ei per prophetam dicitur: Vnixit te Deus tuus oleo laticiae præconfortibus tuis, uel maior erit & in dictis & in factis, quam illi de eo præconentur. De factis enim eius dicitur: Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi Deus fuerit cum illo. Et iterum: A seculo non est auditum. De dictis quoque dicitur: Nunquam si locutus est homo, sicut hic homo. Vel aliter: Eleuabitur super cælos materiales, quando resumpta carne à mortuis in illud summum cælum, cuius ipse lux est ascenderit, ad cōsedendum in dextera patris. Apostoli siue alij præcones ueritatis ideo dicuntur cæli, quia & nos cōplunt doctrinæ uerbis, & conuiscant nobis miraculis de quibus dicitur: Cæli enarrant gloriam Dei, & plura talia.

Ex ore infantium & lactentium profertur laudem.] Verè admirabile erit nomen tuum, per magnificam tuam, quia per ipsum perficies tibi laudem, id est, facies tibi perfectam laudem prouenire ex ore infantium & lactentium, id est, ex prædicatione rudium apostolorum. Stulta enim mundi elegit Deus, ut confundat sapientia: infirma elegit, ut confundat fortia. Elegit ea que rarij non sunt, ut perderet ea que sunt. Quod totū de apo-

stolis dictum est. Qui stulti prius in scientia, infirmi in potentia, tanquā non essent in fama, superauerunt: diuini sententijs philosophos & potentes uiros, assumpti à Domino, atq; misit ad prædicandum. Quod ualde prouidè factum est à Domino, ne si eligeret philosophos mundi prædicationis suæ ministros, pararetur quod si quid magnū facerent, non ex dignitate materiæ prædicationis hoc esset, sed ex eorum mundana sapientia uel potestate. Potest hic etiam ordo uerborum notari. Minus enim est infans, quā lactens. Accipiamus igitur per infantes ceteros apostolos, nihil prius scientes: per lactentem uerò Paulum, qui etsi aliquid prius sciret, tamen quasi lactens adhuc erat antequā eligeretur cōparatione Platonis & aliorum philosophorum. Existorū ore perfectam sibi Deus fecit laudem, cum cælos, id est scripturas arduas & abditas ad capacitatem eorum inclinauit, & eis aperuit ita ut per humilitatē historicæ fidei, quæ temporaliter gesta sunt, ad celsitudinem spiritualis intelligentiæ animos eorum instructos atq; roboratos erigeret. perficies inquam tibi laudem, & hoc propter inimicos tuos perdendos, scilicet ut destruas inimicū sectæ tuæ, & uictor, id est, defensorem sectæ suæ, Iudæum, siue pseudopphetam uel hæreticū. Multum enim Iudæi & pseudopostoli de sana doctrina talium scandalizati sunt. Inimicos Dei uocat, quicunq; dispensationi diuine uirtutis & sapientiæ per Iesum Christum ad salutem omnium administratæ nequiter aduersantur. Vel aliter: Ex ore infantium, id est simplicium puerorū Hebræorum: nullo instructorū, perficies tibi laudem propter inimicos tuos Iudæos confundens. Valde enim confusi & perturbati fuerūt Iudæi, quando Dominus appropinquante passioni suæ sexto scilicet die ante pascha ueniente Hierosolymam, pueri eorum à nullo instructi nisi à spiritu sancto, processerunt ei obuiam, cum summa pompa clamantes, O sanna filio David.

Quoniam uidebo cælos.] Verè eleuabitur super cælos magnificus tuus, siue libros siue apostolos, quia plures erunt cæli. Nam ego uidebo, non in me, sed in posteris. Tale dictū est: Introduxit eos Dominus in mortem sanctificationis. Non enim Dominus filios Israel, quos de Aegypto eduxit in terram promissionis, cū omnes priusquam ad ipsam peruenirēt, præter duos mortui essent, per se introduxit. Dicitur tamen introduxisse eos per posteros, quos introduxit. Similiter hic dicitur: Videbo in posteris meis tempore magnifici tui cælos tuos, id est libros tuos, cælatos & cōpositos ab illis, in quibus spiritus sanctus loquitur & operabitur: & ideo dicendi erunt opera digitorum tuorum, id est spiritus sancti. Plures enim libri postquam ueritas in aduentu Christi paruit, facti sunt quā prius. Vnde rectè dicitur: Videbo cælos tuos, & cætera. Digtus accipitur pro spiritu sancto, propter diuersitatem donorum. Nullum enim membrum tot manifestas diuersiones habet in nostro corpore, quot manus in digitis. Ad hoc pertinet quod tabulæ, in quibus lex data est Moyse, leguntur scriptæ digito Dei, id est à spiritu sancto. Et quod in Euangelio dicitur: Si in digito Dei efficio dæmonia, & plura talia. Vel aliter: Videbo in posteris meis cælos tuos, id est, apostolos tuos ita innotatos, & charismatibus plenos, ut possint dici opera digitorum tuorum, id est, opus spiritus sancti, & uidebo etiam opera digitorum tuorum, lunam & stellas: lunam, id est uniuersalem ecclesiam: & stellas, id est singulas minores ecclesias: septem ecclesias Asia, quæ utraque tu per apostolos tuos fundabis. Vel secundam primam sententiam ita dicitur: Videbo cælos, id est libros: & lunam & stellas, quæ tu ipsis cælis, id est libris fundabis. Præcepta enim diuina non solum sunt fundamenta & uniuersalis ecclesie & singularū ecclesiarū, quibus ipsa roborantur & sustentantur uelut ædificiū à fundamento. Ecclesia tota significatur à luna, propter defectū quem patitur. Nihil enim cūq; perfectionis in ecclesia uiuit, qui nō multo

tiens cadat & resurgat. Vnde dictum est: Iustus cadit septies in die, & resurgit. Singulæ uerò ecclesiæ id eo stellis comparantur, quia sicut stella differt à stella in claritate, ita diuersæ ecclesiæ inter se in diuersorū charismatum concessione. Alia enim præualeat in largitate, alia in castitate & cætera.

Quid est homo.] Quia notatum est superius, quosdā imitatores ueteris hominis regenerandos esse in nouum hominem, quod scilicet in proximo uersu & in primo, ubi mentio de constitutione ecclesiarum per nomen in uniuersa terra clarificandum facta est, innuitur: & quia dictum est quod magnificus Dei, id est, filius hominis super omnes cælos eleuabitur, ideo propheta resumit superiorem admirationem. Quasi dicat: Domine Dominus noster. Quid est homo, id est, cuius dignitatis in se simpliciter homo, id est, uerus homo & omnis portās imaginem eius, quod tu eius à te per peccatum elongari memor esse dignaris, parando ei opem medicinæ. Aut etiam filius hominis, id est, uirginis, dominicus scilicet homo. quid est quod uisitatus eum, per præsentiam uerbi tui sibi adiuuatus? Quasi dicat: Quātum ad se nihil est & simplex homo & filius hominis, secundum quod de peccatrici carne est natus: quantum uero ad te, qui & memor es illius & uisitatus istum, magnum quid est. Sciendum quod omnis filius hominis, est homo: sed non omnis homo, est filius hominis. Simpliciter enim homo dicitur, primus transgressor, & omnes sequentes uestigia eius. Filius uero hominis dicitur, Dominicus homo: id est, Christus, sicut hic. Dicuntur quoque filij hominis, quicumque ex ueteri homine regenerati sunt: sed quia multi sunt qui non regenerantur, ideo non omnis homo est filius hominis. Est tantum homo principium omnis filij hominis. Est generatio filij hominis: id est, nouitatis. Præcedit uero animalitas spiritualitatem. Vnde dicit Apostolus: Nō prius quod spirituale est, sed quod animale, &c.

Inuisti eum paulo minus.] Licet tu uisites filium hominis, tamen tu facies eum minorem angelis in paulo, id est, in parua re, scilicet in carnis infirmitate, & tribulatione passionis & mortis: sed nihil nocet, quia tu statim coronabis eum: id est, ornabis eum gloria resurrectionis, & honore confessionis. & per hoc utrumque constitues eum super omnem m. r. id est, facies eū superiorem omni rationabili creatura bona tam superiori quam inferiori, quæ dignius inter cætera opus tuum potest dici. Namque subijcies omnia rationabilia sub pedibus eius, id est, potestati eius, ut sit dictū ad similitudinem, uel sub pedibus eius: id est, etiam humanitati eius subijcies omnia. Per pedes namque quæ inferior pars est corporis, humanitas Christi, quæ inferior est diuinitate, designatur: & ostēdit per partes, quia omnia.

Oues scilicet & boues.] Oues in hominibus dicuntur rationabiles homines, fructum simplicitatis & innocentiae referentes. Angeli quoque dicuntur oues, iuxta illud euangelium: Si quis habet centum oues, & si perdidit unam ex illis, & cætera. Centenarius quippe numerus qui perfectus est, designat perfectionem in supercelesti rationabili creatura. Per nonaginta uero nouem, qui imperfectus numerus est, intelligitur imperfectio & diminutio rationis, quæ in illo facta est per primum hominem, qui per inobedientiam de diuinæ gloria cognitionis lapsus est. Boues quoque in hominibus dicitur præcones ueritatis, fructificantes, atque alios in fide generantes: propter quod etiam in feminino genere protulit, Boues uniuersas. In angelis uero illi possunt dici boues, qui aliquam salutem hominibus præconantur, per quod Deo eos fructificauerunt. Ut Gabriel sacratissimam incarnationem Domini beate Mariæ, & cætera talia. Insuper & pecora hic apponit, de subiectione malorum in hominibus, ut integram constitutionem ecclesiæ ostendat: & oc-

culte notat hic quod supra dictū est in titulo, De particularibus scilicet, quod in ecclesia permixti sunt boni & mali. Qui nunc per operationem ministrorū Dei se perabantur mente, quandoque uero separandi etiā corpore. & ne si simpliciter dicent, Et pecora campi referemus ad idem, ponit in super ad notandum hic alios accipiendos. Dicuntur autem campi, homines irrationabiles, terrenis tantum uoluptatibus inhiantes & gaudentes, qui per campum, id est, per laram uiam, quæ ducit ad interitum incedunt, ubi nihil arduum ascenditur, nulla difficultas superatur. Vbiq; planicies apparet, quo usque ad præcipitium ineuicabile perueniatur. De his uerè dictum est: Quorum Deus uenter est, & gloria eorum in confusione. Volucres quoque simpliciter dicuntur homines elati, communē modum excedentes. Volucres cæli, id est, aeris dicuntur, qui magis elati sunt, ut illi de quibus dicitur: Magnificabimus legem nostram, & reliqua, sicut cum plures uolucres materiales sint cæli, quia in aere conuersantur. Illæ autem specialiter dicuntur uolucres cæli, quæ sublimiorem aerem frequentant. Per pisces uero maris, qui latiorē uiam habent ad discurrendū quam pisces fluminis, designantur curiosi in terrenis: sicut mercatores, qui laram profunditatis maris, id est, huius mudi rimantur, sectando lucra importuna. Quorum negotia comparantur semitis illis, qui in uero mari extracti nauium aut aliquarū rerum sunt: quia quàm citò illæ destruantur, tam citò totus labor istorum annihilatur. Ostensa perfecta ecclesiæ futuræ constitutione ex capite & ex membris, tam bonis quam malis, resumit item ad confirmationem primam admirationem dicens: Domine Dominus noster.

IN PSALMVM IX. ARGUMENTVM.

ORat Dominum Dauid pro dolosis cogitationibus filij sui, gratias agens quod eos non sequeretur effectus. potest & Ezechie congruere gratias agenti, post Assyrii exercitus interitum. Aliter ecclesia laudem dicit Christo de Iudæis & de principe demoniorum.

IN FINEM PRO OCCULTIS FILIJ. Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Nomen filij personam significat Domini saluatoris, nam cum nomen aliquod, ad quem pertinet non ponitur, necesse est ut hoc dictum de summitate aliqua sentiat. Pro occultis autem, quod plurali numero posuit, non unum, sed utrumque eius demonstrat aduentum. Verum sciendum est, in Hebræo haberi pro morte filij: sed Septuaginta interpretes Christi passionem & resurrectionem, quæ ignota prius mundo fuit, per uerbum absconsonis celare maluisse, ne à gentibus illo tempore facile nosceretur. Deinde & Symmachus ita transtulit pro uictoria de morte filij, hanc habens consuetudinem ut uerbum Hebraicum Lamassæ, quod Septuaginta interpretes, in finem: Aquila inimicorum transtulit. hoc est ei qui præbet uictoriam ipse: Epinicion uerteret, quod proprie triumphum, psalmumque significat. Totus hic psalmus à persona prophete depromitur. Prima professione letum se dicit Domino psalliturum, quoniam confudit diabolum, cuius culturam aduentus sui pia dispensatione destruxit. Secunda commonet fideles, ut psallat Domino, qui uindicat sanguinem pauperū, & exultat eos de portis mortis. Tertia peccatoribus, cū Antichristo malorū sine dicit uenturū.

Quarta

Quarta malorum ipsorum nimietate permotus, conuersus ad Dominum, quasi recessisse illum dicit à defensione pauperū, cum malis datur licentia presumptionis sue. Quinta deprecatur, ut tremendi illius iudicii tempus adueniat, quatenus hæc omnia sine celeri transigant, ne cuiuslibet hominis iniquitas ultra præualeat.

COMMENTARIVS.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo.] Psalmus iste sic intitulatur: In fine pro occultis filij Psalmus Dauid. Quod sic exponitur: Iste Psalmus est compositus ab Dauid historiali, referendus non ad aliquam historiam, sed in finem: id est, in perfectionem, scilicet in plenitudinem temporis, quando Deus misit filium suum, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret: & quando recessit imperfectio temporis, in qua prius ueritas sub umbra latuit. Psalmus dico dictus, pro occultis filij Dei intelligendis, uel insistentis. Quæri posset, cuius filij hic occulta accipiantur, quia determinatio non est apposita, nisi superioris Psalmi titulus dubitationem istam excluderet, qui de Absalone filio Dauid historia hic agens, habet ad determinationem filij sui præterea hoc quoque, quod cum ille nefarius bellū patri intulit, nō gentes aliquas, sed solum Israel aduersus eum conuertit. In hoc autem psalmo multa de gentibus intelliguntur, hoc inquam manifeste nos inducit ad id, ut non hic occulta alicuius historialis filij Dauid accipiamus: sed potius unigeniti filij Dei patris, qui per excellentiam absolute uocat filium se dicens: Si filius uos liberauit, uerè liberi eritis. Hæc autem distinctio quæ ponitur hic, scilicet pro occultis, mittit nos per oppositum ad intelligendum, quædam ipsius filij esse manifestata: ad quorum differentiam dicuntur hæc occulta. Ut igitur perfectius hæc occulta uideamus, consideremus utraque scilicet occulta ipsius filij, & manifesta. Duo aduentus Christi certissimè esse creduntur. Alter præteritus est, humilis scilicet & occultus, quando in carne apparuit, quem Iudæi nō crediderunt, & qui gentibus profuit: quia cecitas ex parte facta est in Israel, ut plenitudo gentium intraret. Alterum uerò manifestum, scilicet aduentū in die iudicii expectant ipsi Iudæi sicut & nos, in quo etiam impij manifeste confitebuntur ipsum Christum esse illum, qui meritis iustis conferat præmia, & malis inferat supplicia. licet illa confessio non sit eis ad remedium salutis, sed ad cumulum damnationis. Hos autem duos aduentus sequuntur duo iudicia, humilem scilicet aduentum sequitur occultum iudicium: manifestum uerò aduentum, manifestum sequitur iudicium. Occultum iudicium in presenti agit, quod Petrus in epistola sua testatur dicens: Oportet ut flagellum nunc incipiat à domo Dei. Flagellum uocat iustum iudicium, quod in presenti ad purgationem exercetur in domo Dei, id est, in fidelibus. Est autem occultum iudicium, pena illa quæ in presenti occulte ministratur, ut uel exerceat conuersos ad purgationem, aut admoneat impios ad conuersionem, aut obduratos præparet per præsentem cæcitatem ad æternam damnationem. Hæc quoque duo iudicia prædicta manifestat Dominus in Euangelio dicens ira de manifesto: Qui credit in me, non uenit in iudicium, sed transit de morte ad uitam. Quod sic intelligendum est, quod quisque uerè fidelis ita in presenti iudicio per aliquantulum afflictionē, qua Deus pater flagellat omnem filium quæ recipit, purgat, ut non sit opus ipsi uenire tanquam purgandum ad iudicium, sed statim transeat ad gloriam. De occulto quoque iudicio dicit: Qui autem nō crediderit, iam iudicatus est, id est, iam per excæcationem occulti iudicii preparatus est æternæ damnationi iusti iudicii. Hæc sunt occulta filij & manifesta: &

pro his occultis, & etiam manifestis intelligendis, & aduertendis pro suo modo & tempore à fidelibus. Psalmus iste à Dauid propheta in uoce capitis, uel etiam alicuius perfecti de priori populo compositus est. Possimus quoque sine prædicta uerborum prolixitate, occulta & manifesta hic notare, ut per occulta accipiamus hoc quod in presenti malis permittitur prosperitas, & paritur eis, ut tandem repellatur: boni uero nunc flagellantur, ut tandem in gloriam recipiantur. Quod hominibus quibus per contrarium uideatur occultum est, & per hæc occulta intelligamus manifesta illa, quæ postea sequentur, quando boni scilicet manifeste recipientur, mali uerò reijcientur. Nunc ad literam accedamus. Vox capitis est in hoc Psalmo, exhortantis nos ut aggratulemur humilitati eius aduentui, & conformemur per imitationem passionis eius, ut apprehendamus hic disciplinam patris occultam & fugientem, ut in futuro possimus euadere manifestam penam, malos deuantem: & dicit ita, Domine pater confitebor tibi, id est, laudabo te in me & in meis, per bonam operationem, & non sicut, quasi populus labijs honorans, sed in toto corde meo: id est, affectione tota. Ille in toto corde laudat Dominum, qui nullum angulum cordis in quo aliquid terreni habeat, sibi referuat, sed omni cordis affectione laudat Deum per bona opera festinat. Ille etiam in toto corde laudat, qui diuinæ dispositioni in nullo resistit, nihil attribuendo saro, uel constellationi, uel cæteris talium, sicut quidam stulti: & qui intelligunt gaudendum esse in tribulationibus, quia scit quod omnis pena præuens uel ad hoc datur, ut exerceat conuersos iam ad purgationem, aut admoneat non conuersos ad conuersionem, aut nolentes conuerti, præparet ad æternam damnationem. Confrateri ideo ponitur pro laudare, quia post ueram confessionem peccatorum sequitur laudabilis confessio: id est, immutatio prauæ uitæ in uitam bonam, qua uerè Deus laudatur. Confitebor inquam tibi, & narrabo similiter in me, & in meis, per bona opera mirabilia tua, omnia narrabilia scilicet. Hæc determinatio apponitur propter quadam quæ nec in se nec in suis ipsum caput narrat, de quibus dictum est: Non est uestrum noisse tempora, uel, &c. Et item: Multa habeo uobis dicere. Et rursum: De die autem illa, uel hora nullus scit, nisi solus pater, & reliqua. Vel aliter: Narrabo omnia mirabilia tua, non solum ea scilicet quæ palam operaris in corpore, sed etiam quæ facis inuisibiliter, quod longe dignius & excellentius est. Excellentius enim fuit Sauli persecutorem inuisibiliter resuscitare in mente, quàm Lazarum mortuum uisibiliter in corpore: quia uisibilia miracula uocant animam ad illuminationem, inuisibilia uerò ipsam uocant illuminant: & ita narrabo, ut transeam in me & in meis per inuisibilia miracula, ad intelligenda atque credenda inuisibilia. Quod est perfecte narrare omnia mirabilia Dei.

Letabor & exultabo in te.] Hoc modo scilicet narrabo & confitebor, quia letabor in mente, & exultabo in corpore: id est, perfecte gaudebo. quod notatur per hoc utrumque, & hoc non in me, uel in aliqua seculari conuisione, sed in rebus quo peadebit esse meum, & etiam psallam: id est, bene operabor, non ad gloria meam, sed ad nomen tuum glorificandum: quia tu altissimus es, hoc rectè competit ipsi capiti, id est, Christo qui dicit, Ego non ueni ut facerem uoluntatem meam. Et rursum, Gloria mea non est mea. Conuenit etiam membris suo modo. Iuxta quod dictum est: Ut uidentes opera uestra bona, glorificent Deum, qui in cælis est.

In conuertendo inimicum meum retrosum.] Meritò psallam tibi, quia quod placebo, uel quod ero, per te erit: quia tu conuerteris, non ego inimicum meum retrosum, id est, diabolum tentantem me, per te ipsum, & membra mea, & per te & per membra tua: & in ipsa tentatione uolentem se & membra sua præponere, per uictoriam,

nictoriam, & mihi & meis: illum facies & in se & in suis retrorsum esse, id est uictum posteriorē esse. Semper enim indigniora posteriora sunt dignioribus, nō tempore, sed dignitate. Quod uerē Ioannes sensit cū dixit: Qui post me uenit, ante me factus est. hoc factū est in Christo, quando tentatus à diabolo, dixit ei qui uolebat præesse: Vade retro satanas. Fit etiam in membris eius quotidie, quando tentari à diabolo per suggestiones, uel à ministris eius per concitationes, non ipsi succumbunt, sed eos uincentes præcedunt. Vel aliter: Conuertens inimicum meum retrorsum: id est principem mundi diabolum: qui prius quàm à te expelleretur, foras præcedebat ducendo facies sequi in se & in membris suis, tuos inaniter persequendo. & uerē eunt retrorsum diabolus: quia infirmabuntur, id est inefficaces in utroque erunt, & peribunt tandem remoti à facie tua, cum eis dicitur: Ite maledicti in ignem æternum. & uerē diabolus & ministri eius tentantes infirmabuntur: quia tu nō dico facies, sed iam fecisti iudicium, id est rationem in me & in meis, quā ipsi tentando uoluerunt facere suam: id est sibi obedientem illam, tu contra tentationes roborando facies esse meam & meorum, id est facies parere potius utilitati meæ, & meorum & causam, id est suggestionem ipsius diaboli, & concitationem ministrorum eius quam ipsi putabant esse suam: id est prouenire ad eorum gloriam, illam facies tu meam. id est proficere mihi & meis ad gloriam, & in hoc sedebis super thronum dignus: id est iuste iudicabis in hoc tu qui iudicas omnem iustitiam & nullam iniustitiam. Thronus est sedes iudiciaria, in qua ille solus sedere dicitur, quia rectē iudicat. Non enim in sede regni sedet, imò nec esse sibi dicendum est, quia non regit. Vnde hic rectē sedere super thronum pro iusto iudicio positum est. Iuxta aliam uerō sententiam ita dicitur: Verē diabolus & ministri eius persequentes me & meos, infirmabuntur: quia tu facies iudicium, id est iudiciariam potestatem eorum & causam, id est accusationem, quam ipsi in damnatione mea & meorum exercebant, ad suam gloriam, illam scilicet iudiciariam potestatem & accusationem facies tu meam: id est, cōuerter ad meā meorum que gloriam, & illorum ignominiam. & in hoc sedebit super thronum, id est, parabis tibi animā meam & meorum thronum: id est iudiciariam sedē, tu qui per me iudicas omnem iustitiam. Omne enim iudicium pater dedit filio. hinc dictum est: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Possunt etiam hi duo uerfus aliter legi, ut sic dicatur: Ideo ego psallā nomini tuo, quia inimicum meum, id est Iudicū populū infirmitatem suam nō animaduertentē prius, & ideo me medicum contemnentem & præcedentē, sicut aliquis infans, dum morbum suum non intelligit, non ueneratur sequendo medicum, sed præcedendo contemnit: illum inquam inimicum conuerter, retrorsum, id est, facies per prædicationes apostolorum tuorum aduertere morbum suum, & humiliter me se qui ac uenerari me medicum. Vel uerē conuerter retrorsum, nam infirmabuntur in se, id est recognoscēt infirmitatem suam: & sic peribit in eis facies eorum, id est deformitas peccati, qua se fulcauerāt à facie tua superueniente: id est, propter uirtutes superuenientes. Sic perierat facies Saul cum dixit: Vivo iam non ego, uiuit in me uerō Christus. Vel peribit facies eorum à facie tua: id est per illos in quibus apertē representabitur facies tua, id est per doctrinam apostolorum. & ideo peribit, quia damnatio mea saluabit eos. Quod sic dicit: Quoniam tu Domine pater iam fecisti in dispositione tua iudicium, id est damnationē, qua damnabor: & causam, id est accusationem, qua accusabor, esse meam, id est meorum, id est salutariferam meis. & in hoc sedisti super thronum: id est, iuste iudicasti in hoc. Iustum enim fuit iudicem hominum, qui salutē conferre uenerat, pro salutē hominum immolari. Vn

de dicit Apostolus: Oportebat enim qui multos filios adducturus erat in gloriam, auctorem salutis eorū per mortem consummare. Hoc idem quod de Iudeis nunc diximus, potest dici de quibuslibet gentilibus membra persequentibus.

Increpasti gentes. Quasi diceret: Pro quo fructu fecisti iudicium & causam meam, ob hoc scilicet, quia per hoc increpasti per me gentes, id est omnes gentiliter uiuentes: non quod ipse Christus personaliter increpauerit gentes, quarum nullus ad eum uenisse dicitur, nisi mulier quædam Chananæa, & Centurio quidam magnæ fidei: cum ipsemet dicat, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. sed hoc factum est, quando apostoli per spiritum sanctum confirmati, apertē uicia omnium malorum reprehenderunt. & quia gentes increpasti, ideo perijt impius, id est, qui prius erat impius iustificatus, factus est pius. Vnde dictum est: Verte impios, & non erunt: & in hoc perijt, quia tu delesti nomen eorum: id est, nomen impietatis in eis, non tantum in præsentem, sed in æternum. & quia in æternum solet accipi pro tanta diurnitate, quanto longior ab humano animo potest concipi, ut ibi: Dominus in æternum regnabit, & ultra: ideo subdit, Et in seculum consecutum huius seculi præsentis, id est, in uera æternitate, quæ in hoc consequitur hoc seculum: quia sicut istud seculum agitur per decedentes & succedentes dies, menses & annos: ita ipsa æternitas agitur quasi per decedentes & succedentes infinitas ætates. Dicit beatus Augustinus, quod in aëlia translatione habetur in seculo & in seculo seculi: sed quia in Græco unde hæc translatio facta est, habetur quoddam nomen *αιων*, quod æquiuocū est ad seculum & ad æternum: ideo hic æternum iuxta illud positum est.

Inimici defecerunt. Per hoc delesti nomen eorū, quia non dico deficiēt, sed etiam iam tua dispositione defecerunt frameæ inimici, id est diaboli. Frameas uocat diuersas opiniones errorum, quibus diabolus quasi gladio ingulabat animas illorum, quos per illos errores decipiebat. Quas omnes frameas gladius ille destruxit, quem Deus pater in humili aduentu reconditum in uagina militis in manifesto uerō aduentu in maiestate uibravit, quia post aduentum Christi, et si frameæ illæ in aliquibus manserunt, parum tamen efficaciam habuerunt, quod sic dicit, Frameæ defecerunt, id est, destructæ sunt peruenientes in finem: id est, in perfectionem & plenitudinem temporis, quando scilicet Christus aduenit, uel defecerunt euntes in finem: id est, omnimoda defensione & contritione destruxisti. Anima cuiusq; impij est ciuitas, in qua regnat princeps Babylonis, id est diabolus. In hac ciuitate dolosa & fraudulenta consilia quasi curiæ locū obrinent. Officia uerō diuersorum membrorum huic principati satellitium præbent ad explendū flagitium, quando per oculos decipimur ad carnalem concupiscentiam, per aures ad lasciuiam, per manus ad rapacitatem, & sic per cætera. Hæc quoque ciuitatis plebs sunt, carnales delectationes, & turbulenti motus animi quotidianas seditiones in homine concitantes. Hæc regna per diuinum uerbum destruantur, quando per sacram prædicationem fraudulenta consilia sopiuntur, & illicitæ delectationes edomantur, & officia membrorum captiuantur: ut fiat in nobis quod Apostolus ad monet dicens, Sic exhibuistis membra uestra seruire iniquitati ad iniquitatem, &c. Vnde dicit: Ciuitates, id est animas impiorum in quantum regnum erat diaboli, per uerbum prædicationis destruxisti. Et sciendum quod nequaquam ista, id est fraudulenta consilia & cætera, in malis ciuitatibus esse dicerentur, nisi prius essent in singulis hominibus. Vel aliter: Frameæ inimici, id est manifestæ contradictiones, quas diabolus per membra sua prius faciebat Christiano nominis: quæ ideo designantur per frameas, quia qui frameas, id est gladio pugnat, manifestē pugnat. Illæ, inquam, defece-

defecerunt in finem, ut supra dictum est, & nō in paucis: sed ciuitates, id est, conspirationes & conuenticula illorum contradictorum destruxisti, transferendo eos in ecclesiam, & bene dico destruxisti iam, quia iā apud te perijt memoria, id est, fama & gloria eorum, quam ipsi uoluerunt ex persecutione Christiani nominis sibi acquirere. & merito perijt, quia fiet cum sonitu, id est, irrationabiliter: sicut nulla ratio intellectus est, ubi solus sonus non distinctus per uerba est. Quæ irrationabilitas satis exprimitur, ubi ipsis bonis comparantur, Domino dicente ad Saulum: Scutum est tibi contra stimulum calcitrare. Vel aliter: Memoria eorū perijt cum sonitu, id est, cum strepitu impietatis: id est, memoria perijt in eis, & impietas, quæ strepitum faciunt in anima. Vel aliter: Memoria perijt cum sonitu: id est, cum magno labore & conatu abnegandi se. Multo enim labore opus est, ut aliquis se abneget, & crucem suam tollat. Vel aliter: Memoria eorum perijt cum sonitu prædicationis: id est, per tonitrum & terrorem, quem Apostoli prædicantes per uocinas futuri iudicij eis intulerunt. Et Dominus permanet in æternum, id est, ego quem ipsi exhæredare, & tanquam seruum expellere uoluerunt, factus Dominus permansit in domo: id est, habito in fidelibus non ad horam, sed in æternum. Vnde dictum est: Seruus non permanet in domo in æternum, filius autem permanet in æternum. Et rursum: Termini eius nō erit finis. Hic caput de se, quasi de tertia persona loquitur.

Parauit in iudicio. Meritū Dominus permanet in æternum in domo, quia ipse in iudicio pater. id est, ego in damnatione passionis meæ parauit mihi thronum: id est, conquisiui mihi iudiciariam potestatem apud Deum patrem, qui me quia pro hominibus indicatus sum, iudicem hominum cōstituit. Vnde dictum: Christus factus est obediens patri usque ad mortem, propter quod & Deus pater illum exaltauit, & reliqua: Et ipse, id est, ego qui prius in humilitate positus non uidebar ipse, non factus ipse, id est, Dominus & iudex omnium, iudicabo manifesto iudicio in fine orbem terræ, id est, illos qui cum prius essent terra, id est, terreni sicut per bona opera orbis, id est, perfecti: illos iudicabo in æquitate, id est, in æqualitate conformando eos scilicet mihi in gloria ibi, quia hic se mihi conformauerunt per bona opera & populos, id est, malos tumultus & seditiones agitantis iudicabo in iustitia, id est, in comparatione iustitiæ perfectorum: quia hic ipse perfectus se non conformauerunt, non associabuntur illis ibi in gloria. Non enim ibi erit iudicium nisi in conscientia, qua se quisq; sociabit tibi siue bono siue malo, cui se hic conformauit.

Et factus est Dominus. Idem creator omnium, qui tūc manifestē iudicabitur, factus, id est, creatus per humilitatem sibi adiunctam, & ideo dominus cōstitutus: nunc interim est refugium, id est receptaculum quo defenditur & recipitur ille, qui prius per primum traducem peccati in regione longinquā iugerat. est, in qua, refugium pauperi nō exterius, sed interius, id est uero pauperi, qui ita se in mente pauperauerunt, ut nihil amet quod uel eum uincentē deserat, uel ab eo in morte deseratur, sed sola æterna quæ stabilita sunt, desiderat, & in hoc est refugium, quia adiutor est in opportunitatibus, id est, ubi est opportunū scilicet in uirtutibus interius, licet non adiuuet exterius: quia ponit uirtutes in suis ne deuocentur uel deficiāt. & hoc tūc quando necesse est scilicet in tribulatione, quādo exterius tribulantur. Vel aliter: Adiutor est suorum in tribulatione, id est per prædicationē, & per quædam amara data in opportunitatibus, id est in prosperitatibus. Cum enim Deus quædam amara & aspera prosperitatibus mundanis suorum intermisceri permittit, uerē in hoc eos adiuuat: quia statim perfecta anima q̄ fragilia sint, hoc mundana aduertit, & sic ea contemnit, atq; in celestium appetitu animū affigit. Possunt quoq; hi duo uerfus rectē in tertia persona legi,

id est ad patrē referri, ut sic dicatur: Iustus Dominus filius permanet in æternum in domo, id est, ego quia Dominus pater in iudicio, id est in damnatione mea parauit sibi me thronum suum, id est, fecit me esse iudiciariam sedem, ut per me alios iudicaret. Vel aliter: In iudicio, id est in patientia & constantia damnationis meæ parauit sibi per exemplum imitationis thronum suum, id est, apostolos in quibus sederet, & per quos alios iudicaret, & ipse Dominus manifestē tadē iudicabit per me orbē terræ, &c. Et nūc interim per me factus est refugium pauperi, sicut superius expositū est.

Et sperent in te qui nouerunt. Hic se ad ipsum patrem cōuertit. Quasi dicat: Quia ego dominus sum refugium pauperi, uel tu in me, ideo o Domine sperent in te qui nouerunt nomen tuum. Vel ita continuabitur iuxta posteriorē sententiam de Adiutor in opportunitatibus. Quia terrena contemptibilia esse cognoscit per tribulationē admixtam prosperitati, ideo sperent nō in se, ut de se aliquid præsumant, sicut fecit Adā, neq; sperent in terrenis, sed spem suam in te conijciant, scientes quod sine te nihil possunt facere. Illi dico speret qui nouerunt uerē nomen tuum. Legitur de hoc nomine, quod Dominus nomen est illi. Quod nomē, id est Dominus ille uerē nouit solus, qui se seruum spontaneē ei subiecit. Itē legitur, Qui est, misit me ad uos: Ego sum qui sum. Quod iterum nomen scilicet est, ille tantū uerē noscit, qui non cupit ea quæ fluunt per se & erit, id est transitoria, quæ sicut cum magno desiderio expectantur antequam acquirantur, quod notatur per erit: ita cum magno dolore amittuntur, quod notatur per fuit, sed tantum desiderat ea quæ sunt, id est sola æterna, & meritū debet sperare in te: quia tu nō dico derelinques, sed non dereliquisti iam in proposito tuo quærentes te, & abnegantes se.

Psallite Domino qui habitant. Hic conuertit se ad mebra, quasi diceret: Et ut possitis sperare, psallite Domino, id est, bene operamini ad gloriam Dei. Nota nō esse sperare, nisi præcedat psallere, Domino dico qui habitat in Syon, uel qui nunc per in habitationē suam facit uos esse Syon, id est speculatores, ut tandem sitis ad ueram uisionem peruenire. Sicut enim alicui ascendenti Hierusalem primū occurrit Syon, ita nūc in præsentem a bonis agitur speculatio, ut tandem perueniatur in Hierusalem, id est, in ueram pacis uisionem. Psallite inquam Domino, & ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum: annunciate inter gentes, id est gentibus ad salutem earum studia, id est uehementes affectiones eius scilicet: quia ad salutem omnium me uerbum suū humiliari per incarnationem & passionē uoluit, & annunciano, nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem nō possunt occidere, quoniam ueniet tempus, quando manifesta erit interficiētium pœna, & interfectorū gloria quod sic dicit, Dominus non dico recordabitur, sed iam recordatus est, ad hoc ut tandem sit requirens per manifestam pœnā interficientiū, & manifestam gloriam interfectorū sanguinem eorum, id est, studia eius annunciantū, qui à persecutoribus effunderentur. Notandum q̄, ideo non dicit recordatus, ut obliuio aliqua cadat in Deū: sed quia illis qui tota affectione aspirat ad illam gloriam, & uerbi mali ab eis separentur, uidetur quasi propter dilationem Deus oblitus esse, ideo iuxta uisum illorū ponit recordatus. Et quia recordationē solet præcedere obliuio, subdit: Imò nō est oblitus clamorē: id est, desiderium mentis pauperū, qui quotidie clamant: Vindica Domine sanguinem sanctorum tuorum. Pauperū dico dicentium per me uerum pauperē, qui cum essent diues, pro omnibus pauper factus sum: ita ad patrem pro eis clamantē, Domine pater miserere mei, id est, miserere meorū, ita scilicet: Vide humilitatem meam, id est, habere præ oculis afflictionē meorū, illarū eis ab inimicis meis: id est à persecutoribus Christiani nominis, meis scilicet dando constantiam ne deuocentur: illis uerō mentis exccæcationē. Vel aliter: Domine mi

ferere meorum, & ut miserearis uide humilitatem meam, id est deiectionem meam in meis, qui in ipsis non tantum per propria peccata eorum, sed etiam per peccata primi parentis deiectus sum, humilitatem dico illam mihi in meis, ab inimicis meis, id est, a serpente & Eua. Vel aliter. Domine parer miserere mei in meis, & uide humilitatem meam, id est, considera humilem satisfactionem meam in meis, qua ego recognoscens me longe aberrasse a patria per superbiam, laboro reparare per obedientiam. Vide in qua ut uidento eripias me de inimicis meis exterioribus siue interioribus, ne ab ipsis deuocer.

Qui exaltas me de portis mortis. Rogo ut miserearis, & uere facies, quia iam incœpisti, quia me in meis eripsum de portis mortis, id est, de carnalibus concupiscentijs, quæ cum sint prima mors, dicuntur tamen portæ mortis, quia sunt introitus ad alias duas graui ores mortes, scilicet ad consensum & ad operationem peccati: me inquam exaltas de illis portis, scilicet ut si quando per penam primi parentis in meis sunt, non regnet tantum per consensum & operationem. Vnde dictum est: Est peccatum in uestro mortali corpore, sed non regnet. Vel aliter. Qui exaltas me de portis mortis, id est, de quinque sensibus corporis, qui sunt portæ mortis, id est, accessus ad peccatum ut oculi ad curiositatem, aures ad lasciuiam, manus ad rapacitatem, & cætera similiter. De illis inquam portis exaltas me & meos, ut non attendamus ima, sed summa. Vel de portis mortis, id est, de humanis iudicijs, quæ antiquitus solebant fieri ante portas urbium: ut egredientes & ingredientiens uidentes damnationem malorum, & remunerationem bonorum, cauerent uitanda, & appetere facienda, quæ humana iudicia ideo dicuntur portæ mortis quia nequaquam sine in iustitia possunt exerceri. de illis inquam portis exaltas tu me, id est meos, ut nequaquam uidelicet secundum homines, sed secundum te qui acceptor personarum non es. Hæc tres sententiæ de portis mortis, maxime ad membra referuntur. Quantum uero ad caput, ita potest dici, Exaltas me de portis mortis, id est, de humilitate & passibilitate humanitatis, quæ sunt accessus ad mortem, exaltas me in resurrectione per immortalitatem & per impassibilitatem. Vel ut simpliciter dicatur, Exaltas me de portis mortis, id est de potestate mortis, qua cõmuniter omnes qui carnaliter nascuntur, tenentur, exaltas me, ut ab ipsa non continear. Vel, Exaltas me de portis mortis, id est tartari, quasi materialibus, quibus scilicet clausi tenentur, qui illuc detruduntur. Quod tunc factum est, quando diuinitas ipsa, quæ in humana anima coopererit in sepulchro quiescente, descendit ad inferos mortis portis cõfractis, & tenebrarum principe catenato, suos inde eruens cum summo triumpho in eadem anima non rediit, atque die tercia carni propriam iure Dei crexit. Ideo in qua exaltas me, ut annunciem & in me & in meis, omnes laudationes tuas, id est, omnia quæ ad laudem tuam pertinent, siue ea palam operaris in corpore, siue occulte: sed quod longè dignius in mente, annunciem ea in quibus, qui malunt pertinaciter oblatrare, quam humiliter audire & intelligere: neque porcis, qui nec in telligere curant, nec contradicere laborant, sed in uolutabro carnalium delectationum sopiri uersantur. Vnde dictum est: Nolite spargere margaritas ante porcos, neque sanctum dare canibus, sed annunciem ea Syon, id est speculatoribus & iam conuersis. Syon dico facta filia, id est, si circumspiciam custodiam suæ salutis habuerit, ut retro adeo quæ reliquit, non aspiciat. Quod rectè notatur per filiam. Maior enim custodia solet semper a parentibus adhiberi filiabus, quam aliquibus alijs in familia. Et annunciem ei in portis, id est in publico, ubi multi conueniant, sicut in portis, non erubescendo scilicet. Vnde dictum est: Qui me erubuerit coram hominibus, erubescat & ego eum coram patre meo. Vel in portis, id est, per ecclesiastica instituta

uel sacramenta, quæ sunt scilicet baptismus & cætera talia, quæ sunt portæ, id est accessus ad saluationem. Vel annunciem ei, ego existens in portis, id est, in uirtutibus & bonis operibus, quæ sunt portæ ad beatitudinem. Meritò enim contemnitur lingua prædicatoris, si non sit ex re prædicationis, id est, si aliud uerbia, & aliud docet factis. Potest superior uersus, Quoniam requires sanguinem eorum, aliter quoque quam dictum sit legi, ut sit exhortatio capitis ad dilectionem proximi. Quasi dicat: Ideo debetis uos perfectiores annunciare studia Domini gentibus, id est in peccatis uiuentibus: quoniam si non annunciaueritis eis, & non correxeritis impietatem in eis, Dominus est requies sanguinis eorum, id est, requirit damnationem eorum a uobis: & si modò differat, recordabitur tamè in manifesto iudicio. Nec mirù si recordabitur, quia non est oblitus clamorem pauperum, id est, manifesta iniquitas illorum pauperum ab omni uirtute, quæ per clamorem designatur. Ut ibi, Clamor Sodomorum uenit ad me. Et in Apostolo: Tollatur clamor de medio uestrum, cum omni nequitia. Ille inquam clamor non paritur Dominum obliuisci, quin requirat sanguinem illorum a uobis, quibus illum non annuistiis. Hinc dictum est: Si annunciaueris impio iniquitatem suam, & non conuertetur impius, peribit impius in iniquitate sua, tu uerò animam tuam liberabis. Si autè non annunciaueris, peribit quidem impius, sanguine autè eius de manu tua requiratur. Rursus in Apocalypsi est: Qui audit, dicat ueni. Iuxta hanc sententiam sequens uersus. Misere mei Domine, cõtinuabitur, non ad proximum sicut prius, sed ad id quod supra dictum est, scilicet quoniam non dereliquisti quærentes te Domine. Quasi dicat: Tu Domine qui non dereliquisti quærentes te, id est, qui semper misereris quærenti te, miserere mei, id est mei meorum, &c. Sententia nan mutatur.

Exultabo in saluari tuo. Quia tu Domine exaltas me & meos, ideo ego exultabo in me & in meis in saluari tuo. Potest quoque hic uersus ad Sperem in te, quasi ad principalem cõtinuari. Videtur enim a Psallere Domino hucusque interpolatio esse. Quasi dicat: Dico ut qui nouerunt nomen tuum sperantes in te, & hoc faciant meo exemplo, qui uere spero in te. Nam non tantum nunc exulto, sed semper exultabo ego & mei, id est, perfecte gaudebo intus & exterius quantumcumque tribulet & affligat. Et hoc non in mea presumptione, sicut fecit Adam, sed in saluari tuo, id est, in saluatione tua, scilicet in uerbo tuo mihi homini adiuncto. Qui enim gloriatur, in Domino gloriatur. Gentes autè quæ nos persequuntur, non exultabunt, quia infixæ sunt, id est, immutabiliter damnatæ sunt, occulto iudicio Dei: & hoc non ex ira tua, sed ex propria sua culpa, scilicet in interitu illo quæ nobis fecerunt, id est, in tribulatione illa quæ nobis præparauerunt. Dum enim parant interficere corpus exterius, prius ipsi interficiuntur interius. Vnde dictum est: Nemo non prius peccat in se quam in alterum, & Qui foueam fecit, prius incidit in eam. hic tangit iustum iudicium Dei, qui non punit malos ex sua ira, sed ex eorum propria nequitia.

In laqueo isto quem absconderunt. Exponit quomodo gentes infixæ sunt, ita scilicet quia pes eorum, id est scientium in ueritatem, non tantum cõprehenditur, cum manifestè dabuntur in tenebras exteriores, sed etiam comprehensus est iam per tenebras interiores, in laqueo isto, scilicet ubi non aduertunt, quem ipsi absconderunt, id est absconse ad perniciem aliorum præparauerunt. Pes est affectio animæ, id est amor animæ. Quæ affectio ideo dicitur pes, quia sicut corpus uehitur pedibus, ita anima affectionibus. Hæc affectio aliquando est bona, aliquando mala. Si mala est, uocatur cupiditas: si bona est, uocatur charitas. Malâ sequitur perniciosa delectatio, bonâ uerò delectatio fructuosa. Laqueus quoque dicitur hic fraudulenta & occulta cogitatio ad decipiendum alium. Illius ergo pes cõprehenditur in laqueo, cuius affectio ita irretitur in dolosa cogitatione,

ratione, ut & delectatione & cõsensum ad perficiendum ipsam prauâ cogitationem adhibeat. Et bene dicit Cõprehendit. Est enim fraudulenta cogitatio, quasi quod dâ uinculū & impedimentū aiæ, ne ueritatē attendat.

Cognosceretur Dominus. Nunc occultè cõprehenduntur, tandem autè Dominus modò faciens hic occulta iudicia, & reperit quæ, scilicet quod peccator cõprehensus est in operibus manu suarum, id est, quod transgressor præceptorum damnatur ex propria culpa, non ex eius ira. Ille in qua Dominus, qui modò non cognoscitur, tandem cognosceretur uerè esse Dominus, cum manifestè dabuntur in tenebras exteriores. Vnde dictum est: Cæterum se nescit puniri impius, nisi cum manifestè luit nolens, quod perpetrauerit uolens.

Conuertantur peccatores in inferno. Istud potest dupliciter legi, uel ut sit aggratatio diuini iudicij, uel ut sit cõmiseratio. Secundum autè aggratatione ita dicitur: Peccator nolens cognoscere Dominum, cõprehensus nunc per tenebras interiores, & fiat hoc scilicet peccatores damnati in interiori cæcitate conuertantur, id est, transant de peccatis in quibus nunc sunt in infernū, id est in profundum uiciorum, ut penitus careat Dei cognitione. Vnde dictum est: Peccator cum ceciderit in profundū, iniquitates cõtemnet: & quia peccatores dicuntur propria scriptæ legis transgressores, ne referretur hoc tantum ad Iudæos legem habentes, subdit: Conuertantur omnes gentes, id est, qui cumque gentiliter sunt uiuentes, qui Deum quem naturaliter per rationem sibi datam nouerunt, obliuiscuntur, quia præcepta eius audire nolunt: aut si audiunt, negligunt. Et est hoc totum tale. Quasi dicat: Fiat hoc ut qui sordidi sunt, sordescant adhuc: quia quado magis sordescunt, id est in interiores tenebras dabuntur, tanto iniquiores contra iustos erunt, & si quis iustus est, iustus fiet.

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis. Ideo dico conuertantur peccatores in tenebras, ut qui iustus est, iustus fiat. Quoniam obliuio pauperis ueri, qui se in mente pauperauit, licet nunc uideatur esse, quando mali in mundanis florescunt, & ipse econtra arefcit. Illa inquam obliuio non erit tendens in finem, id est, non erit omnimoda. Vel non erit, quoniam uenietur in finem, id est, non apparebit, quando uenietur in extremam uentilationem, scilicet cum separabuntur oues ab hædis, & ipse statuetur a dextris Dei. Et uerè non erit obliuio in finem, quia patientia pauperum, id est, merces patientiæ uerorum pauperum, licet uideatur nunc perijisse, non peribit tamen in finem, id est, omnimode, uel cum uenietur in finem, ut supra dictum est. Vnde alibi dicitur: Patientia necessaria est, ut fructus reportemus. Et ut non pereat, tu Domine exurge in eis, id est, fac eos exurgere per cõstantiam & perleuantiam, ne deuocetur. & homo, id est, aliquis terrenus, portans ueteris hominis, uolens eos deuocare, non conforterur, id est, non uictor in efficacia prauis operibus, uel propositi sui sit contra eos, sed potius gentes, id est irrationabiliter uiuentes, & peccata sua non attendentes iudicent, id est damnentur occultè per excacationem in conspectu tuo, id est, non exterius, sed interius in corde, ubi tibi soli conspicere licet, ut qui non probauerunt Deū habere in notitia, sicut dicit Apostolus: tradant in reprobū sensum, ut faciant quod non cõueniunt.

Cõstipue Domine. Quasi dicat: Illis iudicatis, quia non luerunt meliorè legis tuæ caput habere, cõstipue super eos, id est, da eis caput ad maiorè damnatione latore legis, id est assertore & defensore legis suæ, non tuæ, id est diaboli uel Antichristum nuncium eius, ut sit dictū de his qui eius imperio ad persequendum Christianū nomen, cum ipse aduenit, parebunt. uel etiã quodlibet membrū eius diaboli in hominibus, quod facit se caput: & dabit præcepta sua contra Christianum nomen, sicut fecit Nero & Diocletianus, & alij potentes persecutores ecclesiæ, quibus multi præceptis eorum consentientes, se subiecerunt. Necessè enim

est, quasi dicat, ut sub aliquo capite sint. Et quia sub me, quem tu caput fecisti esse noluerunt, fac eos habere tale, quale meruerunt. Et ideo hoc facias, ut gentes, id est, ut ipsi gentiliter sine lege uiuentes, tandem cum a facie tua, cum capite suo in tenebras exteriores recedent, sciant, id est experiant, quoniam pro quod homines sunt hic, non filij hominum, id est uiuentes secundum ueterè hominè, non nouum. uel si quoniam causatiue accipiat, tunc ita dicitur: Sciant gètes tandem, & gentes scire cõuenit, quod meritò fiet, quoniam hic homines sunt, hoc secundum quod per latore legis, quodlibet membrum diaboli accipitur, dictum est. Secundum uerò Antichristū ita dicitur: Sciant gentes quoniam per ipsum Antichristum non dii, sed homines facti sunt, id est, non exaltati in uirtutibus, sed dimersi in uicia sunt, licet ille extollatur super omne quod dicitur, aut quod colitur Deus.

Vt quid Domine. Gentes sciant in futuro cum a te recedent, quod etiam prius: quia non regnati in te fuerunt, sed homines manserunt, uerè ab eis recessisti, licet uidereris propter præsentem prosperitatem accessisse. Tu autem a quibus quia in presenti arefcunt, uideris recessisse, sciant te a se non recessisse. Nam recessus ille potius fuit accessus, quia in hoc ad ipsorum utilitatem prospicis. Nam ut quid, id est, propter quod aliud, nisi propter eorum utilitatem recessisti longè, id est, uideris longè ab eis recessisse? Verè propter eorum utilitatem. Nam cum uideris eos cum flagellantur despicere, non tamen uerè despicias eos: quia tantum despicis in tribulatione, in opportunitatibus, id est, ubi opportunum est, scilicet despicias eos ad usum dum flagellantur, exterius: quos tamen uerè per cõstantiam quæ ministras, respicis interius, opportunitatibus pluraliter dicit propter plures extrinsecus infestationes, quas sancti patiuntur, ut proscritionem, uerberationem, uisionem & cætera talia.

Dum superbit impius. Verè non despicias eos, quia quanto magis impius, id est, quilibet persecutor superbit in seuitia persecutionis, tanto magis uerus pauper quem persequitur impius, incenditur ad amorè fidei, atque ad bene uiuendum. Hic dicit beatus Augustinus: Mirum est, & tamen uerum est, quanto studio comparatione peccantium incendatur pauper ad bene uiuendum. Pauper inquam incenditur. Impius uerò & caput & membra (utrunque enim in impio collectiue accipitur, quia se pauperare noluit, comprehenduntur, id est, damnantur interiori excacatione, non solum factis, sed etiam in dolosa consilijs, quæ perficere cogitant. hæc dicta sunt secundum quod Legis latores superius, quodlibet membrum diaboli accipitur. Si autem Antichristo superius accipitur, tunc, Vt quid Domine, quod modo simpliciter lectum est: erit exhortatio capitis præstuentis ac præmunientis membra sua, ne tempore ipsius antichristi, de quo dictum est: Et ueniet tempus quale non fuit, &c. deficiant per grauissimam eius persecutionem, sed constantes & perseverantes sint, scientes se tunc non derelictos a Domino, licet per seuitiam tribulationum uideatur. Cum enim iam duæ graues persecutiones in ecclesia præcesserint, quarum prima significatur per leonem: quia uolenta fuit, quia scilicet per potentes tyrannos facta est, qui primum Christianum nomen destruere conati sunt. Secunda uerò significatur per serpentem, quæ fraudulenta fuit, facta scilicet per hæreticos. De quibus Ioannes dicit: A nobis non fuerunt, quia a nobis exierunt. Si enim a nobis essent, a nobis non exissent. Quæ tempore antichristi fiet, grauior erit, quia erit & fraudulenta & uolenta. Violenta propter regnum, quia rex erit: fraudulenta uerò propter miracula, & ideo ualde erit periculosa. Continuario in hac sententia non mutatur. Ita enim dicitur: Gentes antichristi parentes, sciant quod per ipsum non dii, sed homines facti sunt: tui uerò sciant, quod tu qui uideberis propter tribulationis grauitatem, illo tempore

recessisse ab eis, non recessisti, imò accessisti, sicut supra dictum est. Nam dum magis ille impius Antichristus superbit persequendo, tanto magis uerus pauper incendetur in bono patiendo. Ipse uero antichristus cum membris suis comprehenditur, id est, damnabuntur in consilijs, quibus cogitant. Hæc omnia nunc lecta sunt secundum aggratulationem iudicij Dei. Post sunt uero hæc eadem à Conuertantur peccatores huc usque, legi ad commiserationem, ut supra dictum est. Iuxta quod sic dicitur: Quando quidem miseri peccatores, quia hic occulta iudicia Dei non attendunt, cōprehensi per interiorē excaecationem non conuertantur, conuertantur saltem mentis agilitate eundo in infernum, id est, considerando exteriores renebras, in quas tandem manifeste trudentur. Quasi dicat: Si non timent occultum iudicium, quia non aduertunt, saltem timeant manifestam, quod uerè eis est annunciatum, & sic conuertantur. Et merito conuerti debent, propter infernum. Nam uerè erit eis infernus, quia ueniet tempus, quando manifesta fiet ultio bonis de malis, quod sic dicit: Quoniam obliuio ueri pauperis, qui nunc cum persequitur à peccatoribus, uidetur esse oblitus, non erit in finem: nec patientia, id est, merces patientiæ ipsorum pauperum peribit in finem, sed uerè remunerabuntur, & sic sequit̃ illorum damnabitur. Et ideo tu Domine, ut antequam damnentur, conuertantur, exurge in eis, id est, innoresce illis iram tuam, & homo uetus, id est, sensualitas non confortetur, id est, non præualeat in eis, sed debilitet homo & præualeat ratio. & sic gētes, id est, illi qui prius fuerunt irrationabiliter uiuentes, iudicentur à se ipsis, id est, irascantur sibi ipsis per compunctionem & poenitentiam: & hoc non negligenter exterius, sed diligenter interius, scilicet in conspectu tuo, in corde ubi tu conspicias. Et ut uerè indicentur ó Domine pater, constitue me legis tuæ latorem super eos, id est, subijce eos mihi ut qui prius à te recesserunt per superbiam, redeant ad te per obedientiam. Constitue inquam, ut illi qui prius fuerunt gētes, sciant exemplo meo, quoniam pro quod homines sunt, id est, rationales sunt, id est, ut aduertant ad quod creati sunt, scilicet ut seruiant ut serui, non ut superbiant ut domini, & ut se non à se pendere dicant, sed creaturam tuam se esse cognoscant.

Ut quid Domine recessisti longe. Quasi dicat: Quando quidem tu Domine accessurus eras ad eos, exurgendo in eis, & me super eos constituendo: ut quid, id est, propter quod prius longe recessisti, permittendo eos tibi in peccatis? Quasi dicat: Propter utilitatem eorū fecisti hoc. Vnde dictum est: Diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum, & reliqua. Et uerè propter utilitatem discessisti: quia tu despicias sæpè quos saluare proposuisti in tribulatione, id est, quando anima tribulatur à uitijs. Sicut enim corpus tribulatur flagellis, ita anima tribulatur uitijs. Vnde dictum est: Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantur malū. & hoc facis in opportunitatibus, id est, propter multas utilitates, quas inde assequunt. Sæpè enim unus lapsus est causa resurrectionis multorum peccatorum. Vt Dauid, uel quia postquā lapsus est in adulterium & homicidium, postquam se recognouit, grauiductus poenitentia, perferret à multorum uitiorum lapsu resurrexit. Petro quoque multum profuit, quod ad uocem unius ancillæ Dominum negauit: quia & perfectè per hoc si quis in eo lapsus erat, resurrexit, & constantior postmodum fuit, sic in cæteris.

Dum superbit impius. Verè opportune despicias in tribulatione, quia in quantum aliquis manens impius superbit peccando: in tantum pauper factus, id est, postquam conuertitur, incenditur per bonam uitam se humiliando. Quod manifestè patet in Paulo, qui cū summus esset inter Apostolos, recolens tamen prius lapsus suos innumeros, dicebat: Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus uocari Apostolus. Pauper quidem incenditur, qui uerò non fuit

pauperes, sed impij mauent, comprehenduntur magis & magis per interiorē cæcitatē, non solum in factis, sed etiam in consilijs: quibus, id est, per quos cogitant alios decipere. Nec mirum si comprehenduntur, quoniam ad maiorem cumulū damnationis suæ adsunt eis adulatores. Qui cum laudat eis praua, quas ipsi in corde desiderant, eos in peccatis alligant. Vnde dictum est: Linguae adulantium alligant animas in peccatis. Quod sic in libro habetur: Quoniam laudatur ab adulatoribus peccator in prauis desiderijs animæ suæ, & non solum peccator, id est, scripturæ legis transgressor, sed etiam omnis iniquus benedicitur, id est, laudatur ab adulatoribus suis in prauis cupiditatibus, in quo non est ei aggratulationum. Dicit enim beatus Augustinus: Nemo aggratuletur homini qui pro speratur in uia sua mala, cuius peccati deest ultor, & adest adulator. Magis enim per hoc sibi Deus irascitur. Quod sic in libro dicitur: Peccator dum ab adulate laudatur, exacerbatur, id est, ualde acerbum & asperum fecit sibi Dominum in tantum, ut eius dulcedinem gustare non possit. Vnde beatus Augustinus dicit: Ille Dominum sibi exacerbatur, qui peccando incidit in eā infirmitatem, ut cibum ueritatis quos sanæ animæ gaudent, gustare non possint. Et quia exacerbatur sibi Dominum, id est, non queret eum Dominus per gratiæ illuminationem, uel ipse peccator non queret, id est, negligit Dominum, secundum multitudinem iræ suæ, id est, Domini: quia multipliciter iratus est ei Dominus, uel iræ suæ, id est, peccatoris: quia ipse peccator multa sibi irā Domini acquisiuit.

Non est Deus in conspectu eius. Ideo peccator non queret Dominum, quia non attendit iudicem esse in rebus, uel ideo Dominus non queret eum, quia non attenditur ab eo. Nam non est per attentionem in conspectu eius, id est, in corde ipsius peccatoris, ubi Deus conspiciat, quod ostendit per effectum: quia uia illius, id est, opera illius peccatoris sunt inquinata, id est, in efficacia non tantum ad horam, sed omni tempore uitæ suæ: quod non esset, si iustum iudicem in rebus esse attenderet: quem quia non attendit, apparet quod uerè ei Dominus exacerbatus sit.

Auferuntur iudicia tua. Ideo non est Deus in conspectu eius, quia ó Domine tua iudicia scilicet, & quæ nunc occultè agis, & quæ tandem manifestè ages, auferuntur à facie, id est, à cognitione eius, id est, non attendit neque præsens iudicium occultum, neque timet manifestum futurum: & hoc ideo, quia damnabitur hic omnium inimicorum suorum exteriorum. Quasi dicat: Quia prosperè succedit sibi in omnibus exterioribus.

Dixit enim in corde suo. Ostendit per effectum à partibus, quod uerè non attendit peccator iudicia Dei: quia & cogitat praua, & loquitur uana & facit perueria, & de cogitatione præmittit dicens ita: Dixit peccator in corde suo cogitando scilicet, Non mouebo à prauo proposito meo, id est, semper male agam, quia sicut sum in hac generatione sine malo, ita etiam transibo ab hac generatione in futuram generationem sine malo, id est, nullam in futuro pro peccatis patiar poenam. Vel aliter. Dixit impius in corde suo, subauditur male agam pertinaciter: quia non mouebo, id est, non promouebo pro famam ab hac generatione in posterorum generatione sine malo, id est, nisi fecero aliquod graue malū, per quod mihi famam acquiram. Cuius rei exemplum potest esse mactator innocentium Herodes, qui cum circa mortem esset, sciens se omnibus infestum esse, fecit quinquaginta de melioribus totius Israel in carcerari, atque eos in morte sua iussit necari: ut cū multi fletent pro illorum interfectione, uiderentur pro morte ipsius flere.

Cuius maledictione os plenum est. Id est, os illius ita malè cogitatis, etiam mala loquitur: quia plenum est maledictione, id est, blasphemia & detractioe in Deū & in sanctos, & ideo plenus est amaritudine, id est, plenarie

narie facit sibi Deum amarum & asperum, & est etiā plenum dolo contra proximum, quia semper nititur dolose cum proximo agere: & hoc ideo, quia labor & dolor tantum est sub lingua eius, id est, quia tantum tractat de terrenis, quæ sunt labor in acquirendo, & dolor in amittendo, ut in his dolose cū proximo agat sub lingua sua, id est, in cogitatione sua, quæ est sub lingua, quia præcedit uerba. Vnde Horatius: Post effert alij morus interpretare lingua. Nec solum male cogitat & male loquitur, sed etiam male agit, ac si dicat, uel quod sic dicat: Seder in insidijs, id est, cum mora & lima uersatur in deceptionibus cum diuitibus, id est, cū amatoribus huius seculi, qui se non mente pauperauerunt. & hoc in occultis primum per blandicias, occultè eos decipiendo, ad hoc scilicet ut interficiat innocentem, id est, ut deuocet innocentem ab innocentia sua, & eum nocentē conformando sibi faciat. Ideo dico innocentem, quia oculi eius, id est, omnes affectus eius respiciunt in pauperem, id est, innocentem, qui se in anima pauperauit decipiendum. Vel potest dictum esse hac similitudine, quia qui pertransiens respicit in eum, uidetur moueri quidem circa eum misericordia, iuxta quod dicitur: Verè nititur interficere innocentem, quia oculi eius respiciunt in eum quasi in pauperem, id est, quodam fraudulenta misericordiam exhibet ad decipiendum eum, sicut legitur in passionibus sanctorum de quibusdā tyrannis. Qui quasi morti misericordia, his quos deuocare uolebant, dixerunt: Fili respice nobilitatem tuam, considera adulescentiam tuam, & cætera talia, ut sic occulte eos deciperet. Repetit quod superius dixit: Seder in insidijs, æquipollenter, ut aliam partē deceptionis addat. Qui enim alios deuocant, aliquando fraudulenta deceptione uruntur, quæ iam dicta est: aliquando uerò uolenta per tormenta illata scilicet, de qua subditur, cū dicat: Insidiatur pauperi respiciendo in eum occultè si potest, id est, in abscondito. Si uerò non potest occultè, fit quasi leo, id est, infert aperte uolentiam. Et item: Si sic nō potest tanquam serpens in spelunca sua, id est, redit ad occultè decipiendum. Insidiatur inquam, ut rapiat pauperem, id est, ut deuocet pauperem. Rapere autem pauperem dico, dum eum conformando sibi in suam sectam aterahit. Et uerè attrahit eum, quia humiliat eum, id est, in partem suam deflectit ipsum pauperem in laqueo suo, id est, per deceptionem suā occultam siue uolentem, quod plus ei obest quā proficit: quia humiliando illum inclinat se, id est, præparat se ipsum ad interitum: & etiam cadet, id est, grauem casum parietur, scilicet incurret irreuerabiliter quer nam mortē in anima cum dominatus fuerit pauperū, id est, quādo uictor esse putabit: quia ex toto sibi subingauerat aliquos pauperes, sectā suā imponēdo.

Dixit enim in corde suo. Et ponit casum. Quasi dicat: Verè cadet. Nam hoc modo cadet, quia abnegabit uerum iudicem à rebus. Nam non dico dicturū: sed iam dixit in corde suo, per effectum scilicet omnibus modis male agēdo: Deus oblitus est terrenorum, & auertit faciem suam in finem, id est, omnino ne uideat hæc. Vel aliter. Auertit faciem suam ne uideat in hūc finem. Duo sunt fines regni Dei: superior, & inferior. Vnde dictum est: Attingens à fine usque ad finem fortiter. Superior finis est, ubi supercelestes sunt creaturæ: inferior uero finis est, ubi terra infimum elementum est, & quæ de terra sunt. Fuit autē sententia quorundam errorū, quod Deus qui tantæ maiestatis esset, nunquam se ad hūc finem inspiciendum uel regēdum dignaretur inclinare. Quod plane fallum est, quia tunc omnia temeraria casu fluitarent.

Exurge Domine. Hæc tenus egit de iudicio occulto principaliter, nūc incipit agere de manifesto, ut per cōtrarium melius occultū uideam. Intitulatur tñ totus psalmus de occultis propter maiorem & digniorem partem, in qua principaliter agitur de ipsis occultis, & cōtinuatur ita: Mali dicunt, quod Deus oblitus sit ter

renorum, tu autē Domine Deus, qui modo iaces eis, quia non considerant occultam dispositionem tuā, & iudiciū tuū, exurge, id est, altus eis appare in tuo manifesto iudicio & exaltet manus tua, id est, ego quē tu misisti ad debellandas aereas potestates, prius misisti in humilitate: exalter tunc missus ad iudicandū in maiestate cum frequentia angelorū atque sanctorū, ad hoc ne obliuiscaris pauperū, id est, ut ostēdas tunc te non esse oblitum pauperū: sicut mali tibi imponunt, pauperes assumendo in gloriā, malos mittendo in gehennam. Et debes exurgere, nā sine causa irritauerunt te. Nā propter quod, id est, pro qua causa irritauit impius Deum? Quasi dicat: Potius habuit causam non irritandi, cū omnia uideret certo ordine disponi, quā irritandi. Et repetit ipsam iritationem, ut eam destruat, dicens: Dixit enim impius in corde suo, Deus non requirit ista quæ facimus, sed mentitur: quia tu uides, id est, tu requires: quoniam iam in præsentī consideras laborem, id est, studium infererium mala pauperibus suis & dolorem eorum sustinētium, & tamen differ ultionem, ut tandem tradas eos, id est, malos in manus tuas, ut in extrema separatione manifestam potētiam exerceas super eos, quos nunc dilatio meritis pōneq̃ ad poenitentiam non commouet. Vnde dicit Apostolus impio non poenitenti: Nescis quia parietia Dei ad poenitentiam te uocat. Tu autem secundum duritiam tuam, & impoentens cor thesaurizas tibi iram.

Tibi de relictis est pauper. Merito tu consideras causam pauperis, quoniam ipse se non considerat: quia ipsa pauper derelictus est à se ipso tibi, id est, abnegauit se & mundum propter te, & ideo tu eris adiutor ipsi, factus propter te orphano. Orphanus proprie dicit, qui caret patre in pupillaribus annis, tamen ad hanc similitudinem dicitur orphanus, quicunq; se pro Deo abnegat: quia iam spoliatus est priore patre, mundo scilicet, iuxta quem carnaliter genitus est, & diabolo, qui eū in concupiscentijs carnalibus generauit. Vnde dictum est: Vos ex parte diabolo estis. Et sicut iudiciū est maximè illorum causam agere, qui carent proprio aduocato, scilicet pupillorum & uiduarū: ita ad Deū, qui uerus iudex est, pertinet causam suorum orphanorum agere.

Contere brachium. Quia brachiū peccatoris es, ideo ó Domine destrue brachium, id est, potentiam peccatoris, id est, transgressoris & omnis maligni, ut nō possit ipsum paupere affligere & deuocare. & uerè contra res, quia queretur in manifesto iudicio peccatū illius, quæ locū habeat, & non inuenietur locus eius. Quasi dicat: Ponatur modo quod aliquis mentis agilitate ad manifestū iudicium considerandum transeat & inquirat, an amplius peccatū priorem locū habeat, inueniat quod loco careat. In præsentī enim dum mali bonis permixti sunt, peccatū habet locum, quia uiuit impius pio. Sicut autē planato ferro lima non habet locū, & auro purgato fornax: sic in extrema separatione nō erit locus peccato, quia cū iā perfecta iustitia, & inuariabilis erit in omnibus bonis, nihil residuū erit in eis, quod amplius sit purgandum. Erit tamen peccatū alio modo. Nam sicut non peribit patientia pauperū, quantum ad remunerationē: ita nec peccata malorū peribunt, quantum ad æternam damnationem.

Dominus regnabit in æternum. Verè nō erit locus peccato, quia Dominus qui nūc regnat in his, qui aliquo modo sunt mutabiles. Nullus enim ita perfectus est, quin in minimo quādoque labatur. Vnde Horatius: O primus ille qui minimis urgetur. Dominus in quā tūc regnabit in æternū, id est, in his qui uerè erunt æterni, nec aliquā meruēr amplius mutationē. & determinat æternum, dicens: Et in seculum seculi. Vos autem qui nunc in uitijs ut gētes, tunc peribitis æterniter separati de terra illius, id est, ab illis qui cū prius essent terra, facti sunt digna possessio eius. & uerè peribitis, quia tunc implebitur illud ad quod pauperes toto uoto suspirant: sed fiet æterna diuisio bonorum & malo

si: quod sic dicit, Dominus exaudivit, id est, ostēdet se tunc exaudisse hie desiderū pauperū, adimplendo illud, & quia desiderium potest accipi etiā in precāribus verbis, addit plus conuertendo se ad Dominū cū dicit, Auris tua, id est, potētia audiēdi, quæ in te o Domine est, qui totus auris es, & totus oculus, & cætera talia. Illa in quā auris audiuit, id est, tunc ostēdet se exaudiuisse præparationem cordis eorū: id est, bonā affectionem, cor eorum ualde paratum & intentū faciēte: & quod sit illud desiderū ostendit, hoc scilicet, iudicare pupillo & humili: id est, ut tu iudiciū, id est, separationē facias inter bonos & malos, ad utilitatē illius qui mortificādo sibi patrem mundū, siue diabolum fecit se pupillum. & hoc non ad arrogantiam, sicut Diogenes abrenūciavit mūdo, ut uideretur ab hominibus: sed ad utilitatē, scilicet ut obediētis præceptis tuis. Et ad hanc utilitatē, ut ille qui est simpliciter homo imbutus, scilicet adhuc ueteri fece, qui in hac uita prius posuit se iniquitatē, & deinde apposuit cū alijs eandem iniquitatē, persuasit ut sic magnificaret se, id est, magnū nomen sibi faceret ultra, id est, post iudiciū illud non apponat, id est, ut nō possit priori positioni adiungere ut magnificet se super terram, id est, super tuos, qui iam erunt stabiles, & solidi sicut terra.

IN PSALMUM X. ARGUMENTVM.

Verba Dauid quando Saule fugiens in desertis est habitare cōpulsus. Aliter uox Christi est, lege ad Genesim perditio Sodome.

IN FINEM, PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Antes semper ad Christum intendit, sed modo passionem illius, modo resurrectionem designat. Nunc autem sanctam fidem declarat, in qua heretici diligantur contra fidelissimos Christianos. Sciendum igitur hunc psalmum ad destruendos hereticos esse prolatum. Psalmus hic totus ad personam prophetae referendus est, primo capite de insidiatoribus dicit hereticis, qui nituntur catholicos in suam conuētere prauitatem. Secundo Domini iudicium comminatur, & quid in illa retributione sustinere possint, euidenter ostendit, ut iniquitiam Domini metuentes superstitiosas deseruāt falsitates.

COMMENTARIUS.

In Domino confido, quomodo dicitur anima mea. Psalmus iste sic intitulatur: In fine psalmus ipsi Dauid. Quod sic exponitur: Hæc uerba sequētia, quæ psalmus sunt, quia ad laudem Dei instrunt, sunt attributa ipsi Dauid, uel prophetae ipsi, uel alicui perfectiori de priori populo, uel de posteriori horranti alios, ut sibi caueant a fermento hereticorum, quæ uerba referuntur in fine, quia dicta sunt pro his quæ futura erant in fine temporis, id est, in plenitudine temporis, scilicet in tempore ecclesie. Loquitur autem hic psalmus cōtra hereticos, quia propheta siue quilibet perfectus, cuius uox est in hoc psalmo, præuidens quosdam pestilentes uiros, se solos iustos & ueros. Christi cultores affirmantes, emerituros de corpore Christi, id est, de ecclesia. A nobis enim exierunt quia a nobis non fuerunt: qui nitentur multos ab uberibus sanctæ matris ecclesie separare, & in sectam suam inducere, dicentes se in morte, se in eminentia uirtutum: & ideo confidēt eos sic aduocantes. Transite ad nos, qui in sublimioribus sumus, nobis adhærete. Ecce apud nos Christus. Quem Christum sacra scriptura diuersis nominibus uocat: nunc leonem, nunc montē, & cætera talia, præuidens

inquam hoc, instruit nos in hoc psalmo, quid illis circumuenientibus nos respondere, & quomodo nos in puritate & sinceritate fidei debeamus permanere, quasi dicat: Adfuturi sunt quidam ceruicosi tauri, id est, heretici, pro arrogantia errorum suū affirmantes, non pro ignorantia. Arrogantia enim facit hereticum, nō ignorantia: qui dicturi sunt nobis, Transite ad nos in montem. Ecce apud nos Christus. Quibus uos respondētis sic, quisq; pro se: Vnum modum teneo. In Domino, qui mons montium est cōfido. Quomodo uos ergo dicitis, id est, qua fiducia dicere præsumitis, animæ meæ. Transmigrā in montē, id est, relinque uallē humilitatis in qua es, & appone nostram eminentiam, cum uos potius omnium infimi sitis. Animæ meæ dico quæ est sicut passer, id est, cauta à laqueis & penata uirtutibus & diuinis præceptis, & quæ iam sibi certam domum, id est, ecclesiasticam insituta inuenit. Frustra utiq; facitis. Vel sic potest etiam dici: Cum talia dicitis, reputatis quod anima mea sit inconstans & instabilis sicut passer. Vtiq; non est. Vos dico, qui ut errorem uestrum persuadeatis, & uos commendētis, peccata aliorum aggravatis, & ueros doctores criminamini, dicentes mihi: Verē debes ad nos transire, quoniam peccatores, id est, scriptæ legis præuicariōres, quos tu sequeris arcum, id est, diuinam scripturam intendunt, id est, ualde prauis tentationibus suis coartauerūt. quod est ecce, id est, manifestum, & in tendendo parauerūt sagittas suas, id est, dolosas & deceptorias sentētiās in pharetra, id est, in occulto cordis sui ad hoc ut sagittent, id est, occultē decipiant rectos corde, id est, bonos non cautos & prouidos, sicut nos sumus: sed postos adhuc in obscuro, id est, nondum sublimatos, sicut uos simplices estis.

Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Ideo uos pessimi heretici istud bonis imponitis, quoniam uos illud fecistis, scilicet prauis interpretationibus uestris scripturam sanctam deprauauistis. Quod sic dicit conuertendo se ad Dominum: O Domine destruxerunt malē interpretādo heretici ea quæ tu perfecisti, id est, scripturas, quas tu per tuos uiros plenus spiritu sancto edidisti. Item se conuertit ad hereticos. Quasi dicat: Vos heretici destruxistis opus Domini, sed non deberetis: quia iustus, id est, Christus, absolute dicens iustus, qui unitatem & concordiam relinquens suis dixit: Pacem meam relinquo uobis, pacem meā do uobis. Et qui traditorem suum tanta patientia pertulit, ut primam eucharistiam manibus suis confectā, & ore suo commendatam, ei cum cæteris discipulis traderet. Quiq; etiam ad prædicandum regnum cælorum ipsum cum cæteris misit: ut demonstraret dona Dei peruenire ad illos, qui ea cum fide suscipiunt, etiā si ille à quo suscipiuntur sit talis, qualis ipse Iudas fuit. Ille inquam iustus quod fecit uobis, id est, quod commisit apud uos, propter quod uos deprauantes scripturas, unitatem quam ipse reliquit destruxistis.

Domini in templo sancto suo. Vobis quidem nihil iustus fecit, at ipse hoc facit, quod & suos misericorditer saluat, & malos non solum pro malo uoto suo, quo ad scripturas ascendere, ut inde damnentur, prauē eas intelligere permittit: sed etiam doctrinam eorum prauam ad multorum damnationem prouenire permittit. Quod innuit ubi dicit: Pluit super peccatores laqueos, & spectat illuc nominatiuus hic positus, scilicet Dominus. Interponit autem de bonorū saluatione primum, & deinde de prauorum in seipsis damnatione, ita dicens: Dominus (absolute dixit Dominus) id est, Christus in uerus Dominus, in suo templo, id est, in fidelibus qui per fidei unitatem templum eius sunt. De hoc templo dicitur: Templum Dei sanctum est, quod estis uos. & Quicunq; uiolauerit templum Domini, disperdet illum Deus. Ille autem templum Dei uiolat, id est, unitatem uiolat, qui principatus sui causa à catholica unitate disiungitur, sicut faciunt hi qui causa arrogantiae, quod prauē intelligunt, confirmare

confirmare contra communem fidem nituntur, id est, heretici, & determinat de quo templo dicat, dicens: Sedes eius est in cælo, id est, in his qui de terrenis facti sunt cælum. Vnde dictum est, Anima iusti sedes est sapientiæ. Et item: Cælum mihi est sedes, terra autem scabellum pedum meorum: & quod cælum sunt, nō ex meritis suis, sed ex respectu misericordiæ eius. Quod sic dicit: Oculi eius respiciunt in pauperem, id est, sicut aliquis qui postquam pertransit pauperem, reijcit oculos in eum, uideretur moueri commiseratione circa eum: ita Deus misericordiæ respectum exhibet circa pauperem suum saluandum. & hoc modo respicit in pauperem, quia palpebræ eius interrogant filios hominum. Licet filij possint dici & boni & mali, hic tamen teste beato Augustino, ut ad pauperes referatur, accipiemus filios hominum, illos quos uerus homo paruit cum gemitu & dolore in nouum hominem, id est, qui per penitentiā ueteris hominis sunt regenerati in nouum hominem. Qui filij hominum quibusdam obscuris locis scripturarum, quasi clausis oculis Dei excercerentur, ut quærant: quibusdā uerō manifestis scripturarum locis illuminantur ut uideant. Hæc autē crebra apertio & opertio in scripturis sunt quasi palpebræ Dei, claudentiæ & apertentiæ scripturas, sicut palpebræ claudunt & aperit oculos, de quibus scripturis alibi dicitur. Ob hoc teguntur, ne uideant: ad hoc aperiantur, ut nutriant. Quæ palpebræ, id est, obscuritates & apertiones scripturarum interrogant, id est, probant illos filios hominum, de quibus prædiximus, in hoc scilicet, quia illi nec fatigantur obsecratiuitatibus scripturarum, ut reijciantur, sed excercerentur, ut quærant: nec cognitione scripturarum inflantur, sed confirmantur. Sicut econtra mali reijciuntur obsecratiuitatibus, & non excercerentur: inflantur cognitione, & non confirmantur. In quo utriq; rectē probant. Sicut enim aliquis dominus seruos suos excludens à secreto consilio suo, probat illos quos postmodū uult admittere, scilicet qui patienter repulsam ferunt: probat etiam illos quos reijciat, scilicet qui non patienter ferunt, sed indignantur, & qui quod aliquando admittit sunt, non gratia Domini, sed suæ arrogantiae tribuunt: ita Dominus per palpebras suas, id est, per obscuritates scripturarum suarum probat suos, probat etiam non suos.

Dominus interrogat iustum & impium. Ostendit quos filios hominum hic acceperit, & est à pari ostensio: quæ uerè Dominus per palpebras suas interrogat filios hominum: quia interrogat, id est, probat iustum, id est, pauperem, sicut prædictum est: & interrogat, id est, probat etiam impium hic apponit de malis. Et accipiemus hic pauperes illos, qui post fidem susceptam deprauati sunt, id est, hereticos, quos Dominus probat ad eorum damnationem per palpebras: quia ipsi obscuritatibus fatigati reijciuntur, cognitione inflantur, non confirmantur: & ideo à Domino excæcatur, ut & ipsi prauē eas intelligant atque damnentur: & alij qui digni sunt, prauē eas interpretando, ipsos se cum damnent.

Quæ autem diligit iniquitatem. Debemus extra intelligere, quod iustus responderet interrogatus à Domino pro competentiā sua. Sed ille qui diligit iniquitatem, id est, deprauatus odit animam suam, id est, tale quid respondet, si non uoce, saltem actu: in quo se ostendit odisse animam suam, quia uidelicet reijcitur obscuritate, inflatur ambitione: & ideo Dominus nō solum ipsum damnat, sed etiā per ipsum alios. Quod sic dicit, nuncrandent ponens personam superioris nominatiui: Dominus pluit, id est, per pluiam malæ doctrinæ impiorum super peccatores, qui scilicet meriti sunt, mittit laqueos, id est, impedimenta plura falsitatis, ne possint attendere ueritatem: & ostendit per quod sint illi laquei, per hoc scilicet, quia pars calicis eorū, id est, illud quod ipsi peccatores cum certa mensura de praua doctrina impiorum suscipiunt, per cali-

cem enim sit diuisio. Et ideo ponitur hic calix, qui est nota mensura: ut sciant, quia nihil inordinate, nihil sine modo sit, etiam in damnatione malorum. Nam licet Deus non crearet tenebras, ordinauit tamen eas. Vnde dictum est: Diuinit Deus lucem à tenebris. Illa inquam pars est calicis ignis, quo primum deuantantur per incentiā carnalium concupiscentiarum, & ex illo igne procedit sulphur, id est, fœtor malorum operum, quo separantur ipsi boni à malis: & sic sequitur spiritus procellarum, id est, grauis absorbitio interitus, quando ineffabiles pœnas in fine tridentur.

Sciendum quod omnes interpretes scripturarum boni siue mali, nubes, id est, cōplutores dici possunt: quia alios doctrina sua bona siue mala, quasi cōpluūt. Vnde rectis præconibus ueritatis dicitur à Domino: Mandabo nubibus meis ut non pluant super meretricem illam: quod de Iudæa & Hierusalem dictum est, & ex eadem scriptura pluit Dominus per bonos doctores serotinam pluiam, id est, temperatam, & proficientem doctrinam super bonam terram, id est, super bonos: & per hereticos nocuam pluiam, id est, pestilentem doctrinam super malos, sicut ex eadem pluiam materiali, & producit triticum ad similaginem, & lolium ad combustionem.

Quoniam iustus Dominus. Dixit superius, Et Dominus saluos facit iustos, ubi ait, quod sedet in illis, & quod damnat impios, ubi scilicet ait: Iniquus odit animam suam, & pluit super peccatores, & reliqua. Nunc autem reddit causam ad utrumque. Quasi dicat: Ideo saluat Dominus iustos, quia ipse qui uerè iustus est, diligit iustitias, id est, singulos iustos. Ideo autē damnat impios, quia uultus, id est, multositas & seueritas eius uidit hoc esse æquitatem, id est, æquum.

IN PSALMUM XI. ARGUMENTVM.

Ex persona Dauid canitur, quod in tempore eius omnis defecerit sanctus, & diminuta sint ueritates à filiis hominum. Aliter Christus pro passione suorum dicit de Iudæis, lege ad Lucam. Aliter psalmus iste pro octaua scribitur: id est, Dominica die resurrectionis Christi, quando defecit credens, & diminuta sunt ueritates, ita ut etiam custodibus corporis pecunias offerrent, quorum labia lolosa Dominus disperdidit.

IN FINEM PRO OCTAUA DIE. PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Octaua ut in sexto psalmo iam dictum est, ad æternā peruenit requiem. Nam octauum diem mundus iste non recipit, sed finito septimo redit semper ad primum. Et ita propheta iniquitatem mundi ipsius destruit, ut ad illam ueritatem futuræ promissionis debeat perueniri: meritoq; huius psalmo octauus dies aptatur, ubi seculi ipsius consuetudo nitiosa destruitur, & illius uenire innocentia postulat. Prima parte propheta à mundi ipsius peruersitate saluum se fecit fieri, quoniam dolosi atq; superbi potentiam Domini sceleratis oblocutionibus abnegabant. Secundo promissionem patris per omnipotētē filium prædicat esse faciendam. Eloquia Domini sub breuitate cæli laudans, sicut prius sermone impios arguebat.

C O M M E N T A R I V S.

Aluum me fac Domine.] Psalmus iste est uox prophete David, uel quorūlibet perfectorum de priori populo expectantium & optantium aduentum Domini Iesu Christi, per quem ueram saluationem mundo assururam uenturam uerò tempore plenitudinis, id est, aduentus ipsius Christi, quando umbra recessit, & ueritas successit. Qui fideles quia uerè per spiritum sanctū in carnalibus institutis illam futuram cognouerunt, intendunt in hoc psalmo contemporaneos suos hortari & consolari, ut ipsam secum uerè futuram credant, & eius aduentum omni desiderio appetant: posteriores autem post eius aduentum futuros, sicut nos, intendunt hortari, ut ipsam quasi præteritam omni deuotione intelligant atq; suscipiant. Dicit enim beatus Augustinus: Signa & illa fuerunt, signa & hæc sunt. Illa futurorū, ista præteritorū. Oportet ergo ut sicut illi per carnalia uenturā, ita nos intelligamus eā per mystica spiritalia, quæ nunc apud nos sunt quasi præterita. Iuxta quod Psalmus iste sic intitulatur: In fine p octaua Psalmus ipsi David, uel prophete, uel alicuius perfectioris de priori populo, qui per carnalia instituta intelligerent spiritalia uentura, tendentibus, scilicet in fine, id est optantibus uenire fine, id est plenitudinē tēporis. Psalmus dico pro octaua, id est pro uera saluatione & requie, quæ in aduentu Christi collata est optanda: quæ ideo dicitur octaua, quia transacta uenerat temporalium rerū, in quibus septenarius numerus accipitur, quia per septem dies uoluuntur, tūc incipiet octaua dies, quam nox nunquā interpolabit, id est, tunc manifeste apparebit in ueritate uera saluatio illa, qua nunc per aduentū Domini requiescimus in spe. Vnde dicit Apostolus: Spe enim facti salui sumus. Nunc ad literā accedamus. Propheta siue quilibet perfectus de priori populo, cuius uox est in hoc psalmo, exoptans aduentū ueræ saluationis, sic orat: Domine parer me attendentem medicinam mihi necessariam, & optantem eam, fac saluum, id est, mitte quem missurus es, sanctum sanctorū, Deum deorū, per quem mihi uera saluatio, & per quem restituatur destructa sanitas. Qua saluatione uerè in dīgeō. quoniam sanctus Dominus, id est quoniam sanctitas defecit, id est, perijt in priori sancto quem tu misisti, id est in Adam, quem Deus posuit ante lapsum in plenitudine uirtutū, & per illum in me. Et ideo defecit sanctitas, quia à præceptis tuis recesserūt, & primi homines, & filij illorum hominū. quod sic dicit: Quoniam diminutæ sunt à filiis hominū. Veritates hic sicut superius iustitias dicit, quantum ad singulas personas, cū tamen una uera iustitia & ueritas sit, à qua omnes illuminantur. Deus enim una ueritas, qui dicit: Ego sum uita, & ueritas & uita. Præcepta quoq; eius sunt ueritas, adimplentes se ueros facientia. A quibus præceptis primis parentibus, recedentibus, & deinde filiis per culpam ipsorū, diminutæ sunt ueritates in singulis.

Vana locuti sunt.] Verè diminutæ sunt ueritates, quia multiplicatæ sunt uanitates. Quoniam unusquisq; id est singuli hominū sunt locuti uana in se ipsis, per effectum scilicet, fiduciam in terrenis: quæ uanitas uanitas sunt potuerunt, & Deū neglexerunt: & non solū in se ipsis, sed etiam locuti sunt uana ad proximū suū, uidelicet ut qui Deum odit, odio habeat & proximū, sicut è cōterlo, qui diligit Deum, diligit & proximū. Loqui uana proximo, est persuadere ei terrena: quæ uerè uanitas sunt amare & desiderare. Quod ipsi fecerunt exemplo & uoce, ipsi dico entes, uel habentes labia dolosa, id est dolum in uerbis ad decipiendū proximum: quia locuti sunt in corde & corde, id est, non simplici corde, sed in duplici. Non ideo dicit eos locutos in corde & corde, ut plura materialiter corda haberent, cum quisq; tantum unum cor habeat: sed

propter diuersas uoluntates, quia aliam in uerbis uoluntatem ostenderunt, aliam in mente habuerunt. Sic agit omnis qui aliud promptum in lingua, aliud clausum habet in pectore.

Disperdat Dominus.] Istud non est imprecatio, sed diuini iudicij aggratatio. Quasi dicat: Quia ueritatem destrunt, & dolose cum proximo agunt, id est, fiat illis quod merentur, scilicet disperdat æterna damnatione Dominus illos, qui emphaticè dici possunt ipsa labia dolosa, propter ueritas: ut nihil exceptum putes, et non in parte, sed uniuersa: ut nihil exceptum putes, et disperdat etiam linguam magniloquam, id est superbiloquam. Emphaticè similiter linguam magniloquā uocat hæreticos, & imitatores eorū, qui causam principatus, quod per uerū intellexerunt, ad perniciem aliorum aliter nituntur, quos determinat dices: qui non solum nunc dicunt, sed semper dixerunt, siue in corde, siue in effectu, linguā nostram, id est sententias, quas nullo reuelante, neq; Deo neq; homine, sed ex propria interpretatione nostra habemus: magnificabimus, id est ad magnificeriam nostrā affirmabimus: quia labia nostra, id est facundia nostra est à nobis, id est in parte nostra, scilicet nos defendit & cōmendat: uel est à nobis, id est nos ipsi, & non alijs nos eam docuit. Quis igit noster Dominus est? Quid ergo nobis Hieronymus, uel Augustinus, uel aliquis doctor cōtulit, cū à nobis omnia habeamus? Hæc dicit perfecta anima de priori populo prophetando, quasi ponens se in tempore hæreticorū. Potest etiam quantum ad priores, referri ad scribas & pharisæos, qui nihil Moyfi neque ceteris prophetis quicquam ascribent, sed sibi omnia arrogabant. Potest quoq; Disperdat superius, quod nunc aggratulationem fecimus, in bono legi, sicut in cæteris similibus iam prædiximus locis.

Propter miseriam.] Perfecta anima, quæ superius optauit saluationē, ostendit hic se certam esse de aduentu illius, ueræ saluationis, ut ad eam oprandā, & uerè sperandam contemporaneos suos hortetur: posteriores uerò, ut eam uerè uenisse cum gaudio suscipiat. Quasi dicat: Verè saluabit me Dominus, quia ipse Dominus pater dicit, id est disposuit. Dicere enim Dei, est disporre. Nunc exurgā, id est, ego qui prius humiliter surrexi in seruis milis ad uinea, id est patriarchis & prophetis: quorum alium lapidauerūt, alium uerberauerunt, alium occiderunt, & cætera talia: nunc manifestè consergam in filio. Verèbūtur enim filium, & hoc faciam propter miseriam inopum, id est, quam inopes patiuntur in corpore, siue in anima per pœnā primi peccati auferendam: & propter gemitum pauperum, id est, quem pauperes pro miseria illa agunt consolandum. Vnde dictum est: Vidi afflictionem populi mei, & c. Inopes hic accipit, qui non se sufficientes sibi ad ueram saluationem per carnales obseruantias, aut per liberum arbitrium purant, sine uera salute collata per Dominum nostrum Iesum Christum, & hoc quantum ad priores. Quantum uerò ad nos, possunt dici inopes, qui neque per liberum arbitrium, neque per merita aliqua sibi sufficere putant: sed totā spem suam in salute illa ponunt. Pauperes uerò dicuntur, quicunq; aduerentes illam inopiam, tali affectione habent se erga illum, per quem repellitur inopia: quasi affectione aliqui seculares pauperes habent se erga diuites, qui & manus eorum osculantur, & ipsos humiliter sequuntur, & cætera talia faciunt.

Ponam in salutari tuo.] Verè nunc exurgam, quia imponam in salutari meo, per quem exurgam, id est filio: quod imponendum est salutari, scilicet ut & miseriam auferat, & gemitum consoletur: & ego qui quasi prius dubie egi in seruis, in isto agam fiducialiter, & in uerbis & in factis.

In uerbis uerè fiducialiter egit. Vnde dictū est: Nūquam locutus est homo, sicut hic homo. Et item: Erat loquens tanquam potestatem habens, non sicut scriba eorū & pharisæi. In factis quoq; satis fiducia liter

liter egit, cum facto flagello de funiculis, populum maximum cum principibus & sacerdotibus de templo eiecit. Egit etiam fiducialiter, per eum circa alios, quando per ipsum tales constituit, quales Apostolus describit cū dicit: Quis nos separabit à charitate Christi? & reliqua.

Eloquū Domini casta.] Hi duo uersus præcedentes in uoce patris lecti sunt: qui uerò sequuntur, in uoce prophetæ, uel perfectæ animæ leguntur. Quasi dicat: Verè fiducialiter ager Deus pater in eo, quia eloquia ipsius Domini, id est Christi, erunt eloquia casta, id est inuariabilia, quia quod semel probabunt, nunquā improbabunt: & quod semel negabunt, nunquā affirmabunt. & in hoc erunt comparabilia castæ mulierij, quæ eadem se exhibet præsentē & absente marito. Vel erunt casta, id est, carebunt correptione simulationis, & non erunt incesta: quia nihil pro terreno lucro annunciabunt, sicut faciunt aliqui hypocritæ, de quibus dicit Apostolus: Quidam non caste Christum prædicant. Illi enim non caste prædicant, qui non pro spiritali commodo, sed pro terreno lucro prædicant, simulantres pietatem esse quæstum, & ita erunt casta, quod erunt argentum igne examinatum: id est, ita nitida sicut argentum igne recoctum: quod probatū est terræ, id est, prorsus caret terrena fece, & purgatū est septuplum, id est, multipliciter est purgatū. Vel aliter: Eloquia Domini non erunt incesta, id est incestos facientia, sicut fuerunt eloquia serui, id est Moyfi, qui propter duritiam eorum concessit Iudæis, ut suas uxores dimitterent cum uellent, uel alios ducerent. Vnde Dominus in Euangelio: Vobis Moyses concessit propter cordis duritiam dimittere uxores, & libellum repudij mittere. Ego autem dico, quicunq; dimiserit uxorem, nisi propter fornicationem, & aliam duxerit, mæchatur. Eloquia inquam Domini, non erunt incesta, sed casta, id est castos facientia, & ita castos, ut sicut argentum igne, id est sicut comparabile argento, perfecte per ignem purgato, ut sicut illud tantum non dissilit, id est non rumpitur, sed in longum & latum crescit: ita ipsi purgati per ignē, per tribulationem, tunc uerberibus & alijs miris modis nō dissiliant, id est, non deficiant, sed crescant in longum firmiter perseverando, & crescant in latum charitatis suam ad inimicos etiam extendendo: ut ille qui pro lapidantibus dixit, Domine ne statuas illis hoc peccatum: & sint probati terræ, id est per confessionem trinitatis: & repurgati, id est perfecte purgati: septuplū, id est gratia septiformium donorum spiritus sancti, & his talibus eloquijs adhærebunt inopes, & pauperes, qui spiritualiter ea intelligunt, & literam solum non insistant. Impij autem, id est opulenti & diuites, qui se scilicet & per liberum arbitrium, & per propria merita ad ueram saluationem sufficientes esse credūt: illi his eloquijs non adhærebunt, quia ambulant in circuitu, id est, quia literam solum insistant, & à gratia, id est à spiritali intellectu resiliunt: & ideo ambulant in circuitu, id est delectantur, & proficiunt in terrenis rebus, quæ sunt circuitus: quia semper uoluuntur per septenarium numerum temporum, & qui in his tantum delectantur, ad uera bona non perueniūt. Et ab hac tam deua generatione scilicet qui in circuitu ambulat, tu Domine pater serua nos, ne nos sibi conformet: & custodias per perseverantiam duccendo nos in æternum, id est in ueram & æternā saluationem, quæ in titulo dicta est octaua. Er uerè custodias nos: quia sicut illi ambulantes in circuitu multiplicati sunt à fructu sui frumenti & olei, id est in terrenis: ita tu multiplicasti, id est multipliciter distasti ueros hominum filios, scilicet regeneratos in nouū hominem: & hoc secundum altitudinem tuam, id est secundum hoc quod conuenit maiestati tuæ, scilicet distastu eos, non in uanitatibus, sed in uirtutibus, ut de uirtute in uirtutem ascendant, usque dum uideatur Deus deorum in Syon, & sic recipiant octauam, id est

saluationem ueram. Vel aliter. Quasi aliquis dicat: Cum hæc generatio sit impia, & ambulet in circuitu, quare ergo Domine nascuntur? Quare ergo supersunt? Ad hoc responderet propheta, siue perfecta anima ita: O Domine, tu multiplicasti numerum filiorū hominum terrenorum, scilicet parentum secundum altitudinem incōprehensibilis dispositionis tuæ. Vnde dictum est: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, & reliqua.

IN PSALMVM XII.
ARGUMENTVM.

Ezechia preces ab Assyrijs obsessi. Aliter uox Christi ad patrem, de diabolo dicit in Marco.

IN FINEM, PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Totus psalmus de charitate loquitur Domini Christi, respiciens propheta totum penè mundum idolatriæ mancipatum. prima parte credulitate suam aduentu sanctæ incarnationis deposcit expleri, ut uel sic confusa gentilitas suam posse agnoscere creatorem. Secundo ad nostras petitiones efficaciter instruendos illuminari faciem suam uehementer exposulat, ne inimici aliqua fraude succumberet, qui semper se in eius dicit misericordiam fuisse confisum.

C O M M E N T A R I V S.

Squequo Domine.] Vox prophetæ est in hoc psalmo, uel cuiusque perfectæ animæ de prioribus siue de posterioribus exoptantis & ingemiscens uenire ad illam ueram contemplationem, atque perfectam cognitionem, quæ tunc demum erit, quando Christus erit omnia in omnibus: & quando uidentem facie ad faciem, cognoscamus perfecte, sicut & cogniti sumus: & quādo nouissima mors destruetur, & peribit aculeus eius, id est peccatum. Quæ perfecta anima in hoc psalmo proponit se alijs ad exemplum per exoptationem, ut eos instruat quanta affectione & quanto desiderio debeant ingemiscere & suspirare, ut remoti ab hoc cæno ad illam quæ tenebras non nouit, ueram contumeliam ualeant pertingere. Secundum hoc proprie est iste psalmus. Vox dicentium cum Apostolo: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et sicut superior psalmus de priori aduentu tractauit, ita iste de secundo. Potest & aliter dici, quod perfecta anima siue prophetæ siue cuiusque posita in tribulatione & fluctuatione huius uitæ, ubi tanquam circumstantibus uentis agitur ut tiorum procellis, timens ne sicut iam per primum parentem partim incurrit damnum intelligentiæ ueritatis: ita etiam inter tot impedimenta constituta, damnationem æternæ cæcitatē incurrat, orat & optat ut Dominus in præsentī cognitionem ueritatis, quanta hic possit haberi, restituat: proponens se alijs exemplum, quos admonet ut toto mentis ardore cognitionem ueritatis, quanta possit haberi, in hac uita appetere studeant, ut demū per istam ad ueram, quā prædiximus, perueniant. Incutitur autē hic psalmus ita: In fine psalmus David. Quod sic exponit: Iste psalmus attribuitur David prophete, uel cuiq; perfectæ animæ tendenti in finem, id est in perfectionem: id est optantibus, siue ueram cognitionem, quæ sine fine erit, siue

quanta possit in præsentem haberi ut ad illam tandem perueniat, & dicit ita: Domine pater, uideris mei oblitus, dum à patria, id est, à vera cognitione differor, uel saltem præsentem quanta possit haberi non habeo salutem. Sed usque quo obliuisceris mei, id est, quam longe manebit hæc obliuio mea? tendet in finem mundi, id est, erit omnimoda? Vel aliter, ut responsio sit, hæc obliuio erit in finem tendens, id est, usque ad terminum illum, quem tu disposuisti differetur, siue illa uera, siue ista præsentis cognitio. Sicut enim dispositum est, quando malorum nequitia consumetur, ita etiam quando cuiusque boni uirtus perficietur. Vel tertio modo: Usque quo obliuisceris me, in finem non ducendo, id est, in cognitionem perfectionis siue futuræ, siue præsentis? & usque quo auertis, id est, pateris auertam esse faciem tuam, id est, cognitionem tuam siue finalem siue præsentem à me?

Quam diu ponam. Istud potest intelligi interrogatiue siue responsiue. Sed melius responsiue. Quasi dicat: Tam diu obliuisceris me, & auertes faciem tuam, quam diu ponam consilia in anima mea, id est, quam diu dominabitur in membris meis lex pugnans contra legem mentis meæ, & sic necesse erit ut ego positus in aduersis, ponam consilia in anima mea, quibus euadā aduersa peccata scilicet, ne committam peccata: sum ministrat, & sicut misero necesse erit ut ponam dolorem compunctionis in corde meo, quod erit per diem, id est, per totam præsentem uitam, quæ uoluitur de die in diem. Quam diu enim in hac uita sumus, semper superest quo impugnamus. Illi tamen qui iam in tanta celsitudine contemplationis positi sunt, quæta hic potest haberi altior, liberati quasi ab impugnationibus sunt, sicut leguntur fuisse fratres in Aegypto, qui iam diuturnitate solitariae uitæ & carnis maceratione nullos iam carnales motus nouerāt. Anima & cor pro eodem hic accipiuntur, sed tamen quia cor pro interiori affectione solet poni, ideo dolorem cordi apponit: & consilium animæ, quod leuius est, quia facilius est cauere ne labamur, quam resurgere à lapsu, hic cartinet quod dicitur: Qui stat, uideat ne cadat. & item: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, & reliqua. Vel aliter per diem, quasi dicat: Licet auertis faciem tuam à me, tamen hoc quod pono consilium in anima & dolorem in corde, hoc est per diem, id est, per tuam illuminationem.

Vsq; quo exultabitur. Hoc interrogatiuum est, sed quia interrogatio non mutat sententiam, ita dicamus: Tam diu ponam consilia & dolorem, usque quo, id est, quam diu inimicus meus siue diabolus siue carnalis consuetudo exultabit super me, id est, nitetur per illicitos motus opprimere me. Er ut non uerè exaltetur, Domine Deus omnium potestate, meus autem uoluntate, qui prius auertisti faciem respice me: & qui prius oblitus eras, exaudi me, & tali respectu & tali exauditione, scilicet illumina per cognitionem ueritatis siue præsentem perfectam siue finalem oculos & intellectu animæ oculos. Illumina dico, ne unquam obdormiam in morte, id est, contra præcepta tua mihi acquiescam eundo in morte, id est, ne quando dicat, id est, ut aliquando dicere non possit inimicus meus, per effectum scilicet, præualui aduersus eum. Quod ualde cauendum est, quia ualde lætatur si dicere poterit. Quod sic dicit: Illi qui tribulant me, id est, hostes inuisibiles tribulantes & animam tentatione & corpore etiam penali afflictione, qui non exultauerunt de beate Job, tribulato & uictore exultabunt de me, si motus fuero, uel à bono proposito uel à fidei stabilitate. Ve autem non exultent, ego non mouebo: quod non ex me erit, sed quia speraui non in me, sed in tua misericordia, ut qui gloriatur in Domino gloriatur. Et quia speraui in te, ideo exultauit cor meum, id est, perfecta læticia erit in mente mea, in salutari tuo, id

est, per ueram saluationem, id est, Christum: quia uel in fine perfectè facies me cognoscere, uel in præsentem etiam quantum possibile est, & sic perfectè in fine. Et quia exultabo in Deo, cantabo Domino, id est, laudabo Dominum, uoce & corde. Qui tribuit mihi hæc bona spiritualia, non ad humanum diem pertinentia, id est, sperare & perficere: & psallam etiam operando bene per corpus, quasi per instrumentum, non ad gloriam meam, sed ad glorificandum nomen Domini, ut uideas opera uestra bona, & reliqua.

IN PSALMVM XIII.
ARGUMENTVM.

PRO eo quod est insipiens, in Hebræo Nabal positum est, unde & Abigail de uiro suo Nabal dixit. Verè secundum nomen suum insipiens est. Hæc Ezechias contra Rapsacem loquitur. Item uerba Christi ad diuitem se interrogantem in Matthæo, & de populo Iudaico,

IN FINEM, PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Celesta Christi ueniam condemnat Iudeorum, facies illa Domini, quæ in duodecimo psalmo quærebatur, hic iam aduenisse narratur. Et ideo primo modo increpat ecclesia Iudeos, qui uiso Christo minime crediderunt. Secundo modo dicit inani eos trepidatione confundi, qui fructuosum timorem Domini cognoscere noluerunt. Ad postremum eorum in fine seculi prædicatur euenire conuersio.

COMMENTARIVS.

Dixit insipiens.] Vox capitis est in hoc psalmo exprobrantis & obiurgantis duriciam Iudeorum, qui medicum præsentem, & ad eos sanandos missum cognoscere noluerunt, opera eius uidentes, & signa non aduertentes: cum tamen ex Iudæis quidam dixerit, Nemo potest facere quæ tu facis, nisi Deus fuerit cum illo. Et exprobrando hortatur eos, ut quem corpore neglexerunt, saltem ne prorsus pereant absente corpore, præsentem aut deitate per præcones ueritatis agnoscant. Potest etiam dici quod sit uox prophetæ ante aduentum Christi exprobrantis similiter duriciam Iudeorum, & diuertam infidelitatem gentium, ut exhortetur utrosque Iudeos ad hoc, ut cum uenerit sanctus sanctorum qui auferat iniquitatem ab eis, ipsum gaudentes suscipiant, & tempus uisitationis suæ agnoscant. Genes autem ut quem corporali præsentia uidere non meruerunt, quia dixit: Non sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israel, annunciatum per Apostolos benignè suscipiant. Intitulatur uerò psalmus iste: In fine psalmus ipsi Dauid. Quod sic exponitur, iste psalmus attribuitur ipsi Dauid uero capiti scilicet, uel etiam prophetæ: psalmus dico tendens in finem, id est, in perfectionem: quia hortatur & Iudæos & gentes ad perfectionem, id est, ad Christum. Sciendum autem quod secundum quod uox cepit est, agit hic ipsum caput de solis Iudæis, & hoc per quandam similitudinem alicuius potentis regis uel imperatoris, qui collecto exercitu suo ab aliqua alta turri, uel specula inspiceret, qui se sibi uiriliter haberet, quis uerò torperet. Ingressitur quasi conferendo Deum patrem imperatoris, se turri, Iudaicum uerò populum exercitum, & dicit in tercio uersu ita: Dominus pater respexit de caelo, id est, de me quem fecit caelum suum, ubi sederet.

Deus enim erat in Christo reconcilians sibi mundum, quasi de alta quadam specula & supereminenti prospectu, id est, discretionem habuit super filios hominum: id est, super Iudæos qui fuerunt filij uerorum hominum, id est, patriarcharum & prophetarum carnaliter, non spiritaliter, & ad hoc prospexit ut uideret, non ipse quem nihil laeret: sed ut alios uidere faceret, per me cum eis conuersatum, si est inter eos intelligens se Deum mente, aut requireret eum in opere. Sed non est inuentus in eis intelligens aut requirer, quia ille populus insipiens uerè qui medicum non cognouit, & uisitationis tempus non aduertit dixit, & per effectum me contemnendo, & in corde cogitando, hic non est Deus. Quod uerè & tunc affirmauerunt, cum dixerunt: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. & item: Bene dicimus, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes, & in multis talibus. & de hac insipientia sunt ipsi accusabiles non auctor eorum: quia cum auctor ad similitudinem & imaginem suam per rationem & intellectum eos creasset, ipsi corrupti sunt à bona natura, per suum uitium discedentes: & ideo facti sunt apud Deum abominabiles, id est, contemptibiles & exheredabiles in studijs suis, id est, propter studia sua, scilicet quia irritum fecerunt mandatum Domini propter traditiones suas: uel quia magis mundum quam Deum, creaturam quæ creatorem dilexerunt. Nec hoc est mirum, quia non est in eis qui faciat aliquid bonum, quod sit ad salutem: non est dico, uique ad unum, nec unus. Quod non sic intelligendum est, quin aliqui essent inter eos facientes bonum, sicut multi discipuli Domini, & prophetæ multitudine dictum est ad comparationem. Quasi dicitur: Tot sunt facientes mala, quod & si aliqui sint boni, nec unus dici possunt comparatione malorum. Tale est illud de primitiua ecclesia: Lætare sterilis quæ non parit, &c. Et item illud: Oliua & Samaria iustificatis Sodomam & Gomorram forores duas, & multa similia. Vel aliter: Non est in eis faciens bonum usque ad unum, id est, præter illum qui factus est unum mecum, id est, cuius ego sum caput & ipse membrum meum.

Omnes declinauerunt.] Ideo non est in eis faciens bonum, quia omnes. Quod item propter multitudinem malorum dictum est. Omnes inquam declinauerunt, id est, à ueritate deuiarunt simul docti & indocti, superiores & inferiores, & declinando facti sunt inutiles & sibi & Deo, non quod Deus aliquam utilitatem à nobis sibi exspectat, cum sit in se bonum se ipso contentum: sed propter naturaliter sibi insitam bonitatem, nostrā utilitatem in nobis requirit, & suā eā deputat.

Non est qui faciat bonum.] Repetitio est, ut ostendat per quod inutiles facti sunt.

Sepulchrum patens est.] Verè non faciunt bonum, quia porius malum, nam guttur eorum est sicut patens sepulchrum. Quia sicut sepulchrum aut ad hoc patet, ut cadauer recipiat, aut si recepit factorē emittit: ita guttur eorum est patens, uel ad uocacitatem, uel uel nimiam gulam exerceant, uel quoscumque possunt de corpore Christi auellant, & in se per conformitatem quasi deuorant sepellunt. Vel est patens ad dolositate, ut quos deuorare nequeunt, saltem aliquo modo corrumpan. Corrumpan enim bonos mores colloquia mala, & in hoc est os eorum patens sepulchrum, quia semper dolose agebant linguis suis: id est, uenenatis linguis, simulantes scilicet uerba docendi, & habentes uenenam nocendi, quod ideo est, quia uenenam aspidum id est, mortiferæ cogitationes, sunt sub labijs eorum, id est, in corde eorum. Vel potest dictum esse hac similitudine, quia sicut aspis unam aurem firmiter terræ applicat, alteram autem cauda reflexa obdurat, ne uocem sapientis incantatoris audiat: ita ipsi Iudæi unam aurem quasi terrenis affectionibus applicabant, quibus firmiter inhærebant, alteram uerò aurem quasi cauda reflexa obdurabant: quia memoria præteritorum malorum ita eos excæcabat, ut uo-

cem sapientium incantatorum, id est, præconum ueritatis non audirent, & uocabimus in hac sententia uenenam terrenas affectiones & memoriam peccatorum, per quæ comparantur aspidibus.

Quorum os maledictione.] Non solum guttur eorum est sepulchrum, sed etiam os eorum, id est, Iudeorum plenum est maledictione: id est, blasphemia in Deum, uocando me dæmoniacum, filium fabri, destructorē legis, & cæterea talia. & amaritudine, id est, amaribus uerbis, dicentes Pilato: Tolle hunc & dimitte Barrabam, & crucifige eum, & talia similia. Vel potest dici sic & superius, & in alio psalmo, quia plenum est maledictione: id est, amaritudine. id est, ideo fecerunt sibi amarum Dominum. Pedes, id est, affectiones eorum sunt ueloces, non solum ad interficiendum uerbo. Vnde dicitur: Lingua eorum gladius acutus, sed etiam ad effundendum sanguinem bonorum gladio. Et ideo est in uis, id est, in operibus eorum infelicitas in præsentem, cum dantur in tenebras interiores, & in futuro cōtritiō cū in exteriores dabunt. Hinc dictum est, Qui ceciderit super lapidem, confringetur: super quem uerò ceciderit lapis, cōteret eum. Caderet super lapidē, qui in præceptis Christi, i. angularis lapidis offendit, & ille confringit hic in præsentem, cū interiori cæcitate damnat. Si uerò cōfractus non respicerit, tandē cū lapis caderet super eum, id est, in manifesto iudicio cōteretur penitus, id est, in eternas pœnas dabit. & ideo erit eis cōtritiō, quia uia pacis, id est, me qui sum uia ad uerā pacē, semper eunt in idipsum, & quia uolui esse uera pax eorum. Vnde dictum est: Ipse est pax nostra, qui fecit utraq; unū: me inq; non cognouerunt, id est, non sic ut medicū sibi necessariū honorauerunt, sed tanquā inuile & nociuū contempserunt: hoc ideo, quia timor Dei non est ante oculos eius, id est, quia non timent iudicium Dei, neq; præsentem, neq; futurū. In quo decipiunt, quia etiā manifestū iudicium tandem experient. Quod sic dicit: Nonne tandē uerè cognoscent Deū esse timendum omnes illi, id est, Iudæi, qui operantur nunc iniquitatem: emphaticè iniquitatem, sed qui medicū non cognouerunt, sed potius interfecerunt: qui hæredē de uinea ciecerunt, & qui feruis occisis saltē nullam filio reuerentiā exhibuerunt: & qui etiam plebē meā, id est, sanctos & apostolos meos deuorant, id est, nituntur deuorare, & sibi cōformare: deuorant dico, sicut escā panis, id est, ita ut asidue hoc faciāt, & in hoc delectent, sicut panis asiduis cibis hominis est, quo iugiter delectat. Postulauit etiā deuoratores plebis Dñi largius accipi, q̄ in solis Iudæis, omnes scilicet qui sanctos Dei de quacūq; gente sint, de uocando, & sibi cōformare nitendo quasi deuorant. Vnde dictum est Petro de malis: Macta & manduca. Dicitur etiam plebis deuoratores recte, quicūq; prælati officia sua non ad salutē subditorum, sed ad terrenū lucrū exercēt, de quibus dictum est, Colantes culicē, & absorbentes camelū: quia leuiora etiā peccata ubi nihil possunt extorquere puniunt, maioribus autē & in seipis & in alijs precio induti consentiunt.

Domini non inuocauerunt.] Ideo operantur iniquitatem, & deuorant plebē meam, quia Dominū non inuocauerunt. Quod tale est: Ideo dati sunt in reprobum sensum, ut faciāt quæ non conueniūt: quia Deū habere in notitia non probauerunt. Ille Deū non inuocat, qui aliud sibi præ se, q̄ ipsum Deū facit, quod Iudæi fecerunt, qui terrenis tantū inhærebāt. Quod sic dicit, Trepidauerūt ipsi Iudæi illi, id est, in amissione terreni regni: ubi timere non fuit opus, id est, non fuit utile. Quia celestis regnum amiserunt, dum timent amittere terrenum.

Quoniam Dominus.] Ostendit per quod Iudæi tandē cognoscūt Dñm esse iudicē, uel esse timendum, per hoc scilicet, quia Dñs q̄ modo in generatione iusta est, id est, in his qui p̄ ipsum iusti generati sunt, est in habitator, erit in ipsa tūc remunerator. Et cōuertit se ad ipsos Iudæos, quasi dicat: In uobis autē Iudæis non erit, quoniam uos cōfudistis, id est, quantum uoluntate & actione potuistis, cōfusus fecistis consiliū inopis, id est, humilē aduen-

aduentu eius, qui cum esset diues, p uobis factus est pauper. Quod sine causa fecistis, quia ideo tantu quonia solus Dominus erat spes eius. id est, quia nihil in eo secularis pompæ uidistis, & ideo cõtrarius operibus uestris fuit. Humilis aduentus Christi merito appellatur consilium, quia dum omnia tenerent medium si lentium, ipse solus mundo pereuntri remedium conuulit, & completium summæ beatitudinis fuit, scilicet et dispositionis antiquæ, reparationis nouæ, felicitatis æternæ. Quod consilium Iudæi si nõ re, tamen uero & reputatione confuderunt, cum per mortem nomen eius de terra se abstulisse putauerunt.

Quis dabit ex Syon. Confudistis quidem o uos Iudæi consilium inopis, sed nõ deberetis: quoniam hic est ille, de quo uerè propheta prædixit, Veniet ex Syõ, qui auertat captiuitatem ex Iacob, cum alter esse non possit. Nam quis alter ueniet ex Syon, id est, nascens de Iudæis, qui & propter cultum ueri Iudæi, & propter plura excellentia beneficia Dei & legis & prophetarum sibi concessa dicti sunt Syon, id est, speculatores & Israel, id est, Deum uidetes. Quis inquam ueniens ex Syon dabit salutare Israel, id est, saluationem à propheta promissam Iudæis, si iste non dabit? Certe nullus. Hinc quidam dicit in Euangelio: Aut duo sunt, aut hic est. Hinc etiam dictum est ad David: Vnus de mille sit tibi consiliarius. Et uerè iste dabit salutare. Nam tunc dabit, cum tradiderit regnum Deo & patri, scilicet cum Dominus pater: quia iam in spe auertit, perfectè auerterit captiuitatè à plebe sua, qua per primum parentem incurrit, hoc mortale induens immortalitatè. Et tunc erfectè exultabit Iacob, id est, omnis proficiscens ad illam saluationem, qui hic fuit Iacob: id est, supplantator inuisibilium supplantatoru suorum. Et legabitur Israel, id est, omnis perueniens ad illam: & sic factus est Israel, id est, uir uerè uidens Deum. Per Iacob ideo intelligitur proficiscens, & per Israel perueniens: quia Iacob cum reuerteretur in terram suam in proficiscendo adhuc erat Iacob: cum autem iam ferè ad patriam uenisset, uocatus est ab angelo Israel. Potest quoque, ut superius diximus, psalmus iste in persona prophetæ mixtim de gentib. & de Iudæis sic legi, iuxta quod sic propheta ordine incipiet, primum increpando diurnam infidelitatem gentium. Inspiciens, id est, gentilib. populis, uerè inspiciens, qui idola manifesta præposuit creatori, dixit si non uoce, tamen corde dixit, & in effectu ostendit, quod non est Deus uerus omnibus adorandus atq; timendus. & ex hoc errore sunt ipsi accusabiles non ipse Deus, qui eos creauit: quia ex corruptione eorum hoc est, non ex imperfecta creatione, & nõ mutatur sentètia.

Omnes declinauerunt. Hic communiter agit & de Iudæis & de gentibus, quod notat simili: nec aliquid mutatur, nisi quia quod prius ad solos Iudæos, hic ad utrosque referimus: & quod in quorum os sub exemplis prius dictum est, nunc simpliciter dicitur, Et uia pacis nõ cognouerunt: in tertia tantu persona dicitur.

Nomine scient omnes. Hic quoque communiter accipiemus & Iudæos & gentes, & referemus operari iniquitatem ad Iudæos, sicut prius: denorant uero plebem, ad gentes propter excellentiam, & dicit propheta in hac sentètia plebem meam, id est, cuius pars ego sum, sicut solemus dicere de populo uel gente patriæ suæ quisque, Populus meus uel gēs mea: id est, cuius pars ego sum.

Domini non inuocauerunt. Illud quoque ad utrosque referemus, & accipiemus trepidationè quãrum ad Iudæos, de loco & gente: quantum uero ad gentes, de amissione alicuius terreni commodi. Consilium inopis confudistis, poterimus etiam referre ad gentes, quæ si non in capite, in membris tamen confuderunt. Cetera non mutantur, nisi quia Israel & Iacob largius de gentibus accipiemus.

IN PSALMVM XIII. ARGUMENTVM.

Verba populi in captiuitate Babylonis operantis reditum ad patriam, enumeratisq; quibus meritis quis ad hanc peruenire queat. Aliter, quia lex tota decalogo concluditur decem exempli Christi formas expressit, quibus ea docuisse, quæ fecisse monstrantur.

PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Propheticæ interrogationi respondet Dominus in decalogo exemplum, decem uirtutum ad suæ beatitudinis atria perueniri. Diuisio psalmi huius tota interrogatione & responsione continetur: sed interrogatio uno uersiculo, responsio uerò sex uersibus est complexus.

COMMENTARIVS.

Omne quis habitabit. Psalmus iste sic intitularur, Psalmus ipsi David, propheta scilicet attribuendus. Propheeta plenus spiritu sancto præuidens ecclesiam multiplicadã esse super numerum perfectorum, scilicet futuros esse plures nominatenus Christianos, nõ retentus, qui gauderent tantum de Christiano nomine, & non de Christiana religione: ut ostendat solum nomen non ualere nisi studeat quilibet sicut Christus ambulauit, & ipse ambulare: agit sub quadam similitudine alicuius perfecti regis militiæ uel imperatoris, qui bello coorto & multis probis & ignauis concurrentibus quære ret ab ipso Domino suo, quos ex illis in tabernaculo uellet secum militare, & post militiam in palatio remunerare. Et est tale, ac si breuiter diceret: Nemo aggratuletur sibi de Christiano nomine solo sine re, quia non proderit ei nomen sine re, uel ut possit in tabernaculo militare, aut in palatio conregnare. Tabernacula autem sunt expeditionales domus, in quibus ad tempus milites seculi laborant, ut postmodum in stipendijs diutius gaudeant. Hæc tabernacula significat præsentem ecclesiam, in qua contra diabolum atque carnem pugnatur: quia qui digne militabit in hoc tabernaculo, æternaliter gaudebit in cœlesti palatio. Vnde Apostolus: Si compatimur, & conglorificabimur. Notandum quoque quod ad similitudinem prædictam propheta raliter exequitur, ut primum describat nobiles milites, deinde uerò gregarios, qui & dignè militant in tabernaculo, & regnabunt in palatio, ut per oppositum cognoscamus qui sunt indigni tabernaculo atque palatio, & primum sic agit cum Domino: Domine rex uniuersorum, ad cuius militiam tot conuenerunt, quis habitabit in tabernaculo tuo: id est, quem ex tanto numero eligis, qui & dignè militet hic in tabernaculo, & tandem requiescet tecum in monte, id est, in supernæ gloriæ tuæ celsitudine? Alia translatio habet, Quis peregrinabitur? Quod satis conuenit. Nihil enim aliud præterens est uita quam peregrinatio. Vnde Apostolus: Dum sumus in hac uita, peregrinamur à Domino.

Qui ingreditur sine macula. Hic nobilium militum descriptio est, & potest legi, ut uel sit Domini responsio, uel ut implet propheta sibi respondens dicat: Ille scilicet dignè habitabit in tabernaculo, & dignè tandem requiescet in monte, qui ingreditur, id est, qui in hac uita cum bene uiuentibus est ingressus ad supernam uitam: conuersatur sine macula, id est, sine crimine peccati: & quia non sufficit declinare à malo, nisi addatur bonum, subdit: Et qui operatur iustitiã, id est, quicquid iustè facere potest, facit. Quam iustitiam exequitur per partes, dicens: Qui loquitur ueritatem, id est uera, & ita ut uerum quod dicit, sit in corde suo, id est, ex bona affectione procedat. Possumus etiam & uerum dicere, & mala tamen affectione: sicut si alicui de duabus uijs, quæ rectior esset quærenti, indicarem rectiorem, non quod esset rectior, sed ut incurreret in ea latrones, uel aliquod aliud malũ. Verum quidem meum dictum esset, sed ex mala affectione procederet. Et qui non egit dolum in lingua sua, id est, qui nec in lingua contra proximum peccauit, quod summa perfectio est. Non frustra enim lingua in udo posita est: sed ideo, quia sicut in udo aliquis facile labitur, ita nos in lingua facile peccamus. Vnde dictum est: Perfectus est uir, qui in lingua non labitur. Et non solum uerbo proximum non offendit, sed nec malum operando proximo fecit: & si alius opprobrium proximo intulit, ipse non accepit, id est, non factum esse uoluit, & in super malignus, id est, detractor proximi ad nihilum in cõspectu eius deductus est, id est contemptus, & nihilum reputatus. Illos autè qui timent Dominum timore casto glorificat, id est, magnipendit & exultat. Dicit in hoc loco quiddã notabile beatus Augustinus, hoc scilicet: Nemo malignus quid sit nouit, nisi cum sub specie creatoris æternæ incommutabile ad speciem creaturæ, quæ de nihilo facta est cõuertitur. Quod sic intelligendum est, quia tunc tantum homo malignus est, id est, malè agēs est, quando creatorem ad cuius similitudinem factus est, negligit, & terrena, quæ ab ipso de nihilo facta sunt, appetit.

Qui iurat proximo. Hic describuntur gregarij milites, quod periurare notatur. Perfectis enim dictu est: Sit sermo uester, est est, non nõ. Quicquid autem plus est, à malo est, scilicet & à malo illius à quo postulat, qui iterum fratri malè credulus est. Propter hoc iurare malum necesse est in humanis cõtractibus iuramenta sæpè facere, & licet secundum quod hic dicitur, scilicet si qui iurat, non decipiat. Interdicitur tamen perfectis iurare, ne per consuetudinem iurandi aliquando ut peierent, contingat. Qui pecuniam suã non dedit ad usuram: id est, nulli ut plus inde acciperet, accommodauit pecuniam suam, sed misericorditer pauperibus distribuit, uel scuti distribuit, & apud illum remanere eam uoluit, non nisi quantum dedit exegit, & qui non accepit munera super innocentem, ut causam nocentis superiores faceret causæ innocentis, quod sæpè corrupti iudices faciunt.

Qui facit hæc. Hic Psalmum planè adaptat intentioni. Quasi dicat: Quisquis hæc prædicta de perfectioribus uel minus perfectis militibus facit, ille tantum et dignè habitabit, hic in tabernaculo: & non mouebitur, completa militia in æternum à palatio. Quapropter qui hæc non facit, non sibi de Christiano nomine applaudat.

TITVLI INSCRIPTIO ipsi David.

EXPLANATIO.

Um omnes dicantur inscriptiones titulorum, qui Psalmodum frontibus affiguntur, nescio quid mysticum iste designans, hoc specialiter primus continet: quia enim Domino crucifixo scriptus est titulus, Hic est rex Iudæorum, non inconuenienter in Psalmo, quo idem rex de sua passione & resurrectione locutus est, huius inscriptionis cõmemoratio præcedit. Nã & hoc quod additur ipsi David, nõ ad quamlibet aliam personam, sed ad ipsum Dominum saluatorem, quod canitur, pertinere monstratur, per totum Psalmum introducit persona Domini saluatoris. Prima positione ex humanitate suscepta, loquitur ad patrem, conseruari se petens, quia spem suam posuerit semper in eo. Subiungit etiam quemadmodum sancti eius non carnalibus desiderijs, sed spiritualibus uirtutibus eligantur. Omnia quæ pertulit, ad hereditatis suæ gloriam afferens fuisse perditã. Secunda positione idem patri gratias refert, qui illi à dextris apparendo, iniquitatem huius seculi omnipotentie suæ uirtute superant, unde animam suam de inferno asserit esse liberatam, & post resurrectionis gloriam in delectationibus dextere ipsius memorat collocatam.

COMMENTARIVS.

Conserua me Domine. In hoc Psalmo loquitur rex noster ex proprietate susceptæ humanitatis, & agit hic de passione sua orando patrem pro constantia illius obedientiæ perficiendæ, pro qua missus est: non quod ei qui tantæ potestatis erat, ut diceret, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. & nemo tollit à me animam meam, & post tres dies resurgam, de esset aliquid: pro quo adipiscendo necesse esset eum orare, sed ut nobis ad quorum salutem uenerat, orandi formam pro patientia & obedientiæ constantia, per quæ nobis restitueretur, quod primi parentes per inobedientiam amisimus, in seipso daret. Subdit etiam patientiam & obedientiam suam sequi certam remunerationem, scilicet carnis in sepulchro incorruptionem, & resurrectionis clarificationem, ut nos carificaret, quod si patientiæ & obedientiæ erimus conformes, erimus & remunerationis participantes. Intitularur autem Psalmus ita: Tituli in scriptio Psalmus ipsi David. Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuitur ipsi David uero capiti, scilicet non historiali. Qui Psalmus est tituli in scriptio, dicitur autem iste Psalmus ideo tituli in scriptio, quia tractat de negotio illo, id est de obedientia passionis. Per quod sibi Dominus noster Iesus Christus illud regnum obtinuit, de quo titulus iste diuina dispositione inscriptus est. Qui à Pilato capiti eius in cruce dormientis superpositus fuit: Hic est Iesus Nazarenus, rex Iudæorum. Nunc ad litteram accedamus. Vox dominici hominis est, ut supra diximus, pro perficienda obedientia orantis. Quasi diceret: Præcelsit olim quidam, quem tu Domine, quia in te non sperauit, non conseruasti. Me autem o Domine pater conserua, id est, sicut iam seruasti me per peccati immunitatem in anima, ita etiam serua in corpore à corruptione: quoniam ego speraui in te, id est, coram spem meam conieci in te, & uerè speraui, quia dignè dixi tibi Domino, Tu es Deus meus. Quod quidem dignè nullus dicere potest, nisi diuinitus inspiratus, cum nec Dominus Iesus dici possit nisi per spiritum sanctum, ut testatur Apostolus, ille autè dignè dicit Domino Deus meus.

IN PSALMVM XV. ARGUMENTVM.

Ezechias in ægritudine Dominum deprecatur, & in uita suæ reparatione gratulatur, & quod humanarum rerum non sit egens, exponitur. Item uox Christi ad patrem.

Bedæ tom. 8.

Qui ingreditur sine macula. Hic nobilium militum descriptio est, & potest legi, ut uel sit Domini responsio, uel ut implet propheta sibi respondens dicat: Ille scilicet dignè habitabit in tabernaculo, & dignè tandem requiescet in monte, qui ingreditur, id est, qui in hac uita cum bene uiuentibus est ingressus ad supernam uitam: conuersatur sine macula, id est, sine crimine peccati: & quia non sufficit declinare à malo, nisi addatur bonum, subdit: Et qui operatur iustitiã, id est, quicquid iustè facere potest, facit. Quam iustitiam exequitur per partes, dicens: Qui loquitur ueritatem, id est uera, & ita ut uerum quod dicit, sit in corde suo, id est, ex bona affectione procedat. Possumus etiam & uerum dicere, & mala tamen affectione: sicut si alicui de duabus uijs, quæ rectior esset quærenti, indicarem rectiorem, non quod esset rectior, sed ut incurreret in ea latrones, uel aliquod aliud malũ. Verum quidem meum dictum esset, sed ex mala affectione procederet. Et qui non egit dolum in lingua sua, id est, qui nec in lingua contra proximum peccauit, quod summa perfectio est. Non frustra enim lingua in udo posita est: sed ideo, quia sicut in udo aliquis facile labitur, ita nos in lingua facile peccamus. Vnde dictum est: Perfectus est uir, qui in lingua non labitur. Et non solum uerbo proximum non offendit, sed nec malum operando proximo fecit: & si alius opprobrium proximo intulit, ipse non accepit, id est, non factum esse uoluit, & in super malignus, id est, detractor proximi ad nihilum in cõspectu eius deductus est, id est contemptus, & nihilum reputatus. Illos autè qui timent Dominum timore casto glorificat, id est, magnipendit & exultat. Dicit in hoc loco quiddã notabile beatus Augustinus, hoc scilicet: Nemo malignus quid sit nouit, nisi cum sub specie creatoris æternæ incommutabile ad speciem creaturæ, quæ de nihilo facta est cõuertitur. Quod sic intelligendum est, quia tunc tantum homo malignus est, id est, malè agēs est, quando creatorem ad cuius similitudinem factus est, negligit, & terrena, quæ ab ipso de nihilo facta sunt, appetit.

item accipere captionem, ligationem, spura, alapas, & cætera opprobria: ignem uero ipsam crucifixionem. Vilitatio quoque est medicorum accessus ad consulendum ægro. Possunt autem omnia flagella quibus Deus pater corripit omnem filium, quem recipit, uilitatio uocari: quia per ea saluti eorum consulit. Quantum uero ad Christum tribulatio non ob aliud dicitur uilitatio, nisi quia languores nostros ipse curauit, et dolores nostros portauit. In eo enim nulla infirmitas fuit. Litera sic dicitur: *Visitasti me*, id est, uisitacionem ut medicus exhibuisti mihi & in me alijs in nocte, in prioribus tribulacione, & examinasti, id est, purum ab omni labe fecisti, item quantum ad illos in igne, id est, in ignea crucifixionis tribulacione. Et per hoc utrunque probasti cor meum, id est, probatum per patientiam conseruaram usque ad experientiam mortis fecisti cor meum, & quia probasti, id est, iniquitas non est inuenta in me, id est, omne malum fuit remotum à me in tantum, ut nec os meum loqueretur opera hæc, id est, ut nec malum uerbum pro tanta persecucionem profere, quod facere est opera hominum: quia homines si non possunt ueluti se repercutiendo, saltem mala uerba loquuntur, cum tribulantur, sed ego potius custodiui uias Domini. Vel aliter, ut sic dicitur: *Quod dico iniquitatem non esse in me*, non ad hoc dico, ut os meum loquatur opera hominum, id est, ut me iactem more hominum, sed quia ita est in re. Nam ego custodiui, & cætera. Vel aliter: In tantum remota est iniquitas à me, ut etiam os meum non loquatur ad opera hominum, subauditur magnificandæ, ut non solum non facerem, sed nec dicerem aliquid ad laudem humanam pertinentis: sed etiam facerem & dicerem omnia ad laudem tuam. Quod inde apparet, quia ego custodiui uias duras, id est præcepta tua, quæ alijs uidentur dura, habet alia translatio, uias latronis. Iuxta quod sic potest dici: Ego custodiui uias duras, id est uias latronis: quia sicut latro qui non audeat apparere in publica & latro uia, graditur semper per sentos & difficiles uias: ita ego omnia dura, omnia aspera passus sum. Iuxta illud *Catonis*: Qui nec mihi, nec animo meo unquam in aliquo delicto peperi. Vel aliter: Custodiui uias latronis, id est caui opera malorum, ne incurrerem ea. Quæ uia: etsi blandæ uideantur, tamen ex opposito sunt duræ: quia in fine sunt strictæ & asperæ, & hoc feci propter uerba laborum, id est, propter permissionem patris & reconciliationis summorum & imorum, à te patris ante secula dispositæ, per me autem adimpletæ. Vel aliter, hoc feci propter uerba laborum, id est, propter dicta prophetarum, ut scripturarum præconia, quæ de me erant impleverunt. Potest quod superius uno modo lectum est, Non in labijs dolosis, taliter etiam legi, & consequenti uersui coniungi, ut sic dicatur: Hac oratione peto te Domine pater exaudire & percipere, ut iudicium meum, id est, omnis sententia à me & à meis data de quacunque te prodeat de uultu tuo, id est, procedat de sincera ratione & uero intellectu à te, & non sit in labijs dolosis, id est, non ex dolo uel signamento aliquo prodeat, & oculi non exteriores, sed mei, id est, interiores, quibus uti maxime debeo, uideant & in me & in meis æquitatē, scilicet in remuneratione bonorum, & in damnationem malorum: & in probandis quæ probanda sunt, & improbandis quæ improbanda sunt, habet enim quædam translatio hanc literam, scilicet oculi mei & æquitatem. Sequentia non mutantur, nisi quod per noctem in sequenti uersu possumus accipere interiorem persecutionem & occultam, scilicet diabolicam tentationem, quæ & Christo in monte à diabolo occulte, id est, solo cum solo facta est, & quotidie fit perfectis. & dicitur nox quia pertinet: & tamen est uisitatio, quia prodest. Per ignem uero accipere possumus omnem exteriorem persecutionem, siue in capite suo in membris.

Perfice gressus meos. Quasi dicat: Quod ego uerba laborum implere curauit, & uias duras custodiui, hoc

ad perficiendos meos gressus feci. Et ideo ó Domine pater, perfice in semitis tuis, id est, perfectos fac in arctioribus præceptis tuis gressus meos, id est, Apostolos & cæteros, per quos ad noticiam hominum in grediar meos, id est, à te mihi datos. Quasi dicat: Tui erant pater, & tu mihi eos dedisti, & ideo serua eos: perfice dico, ut uestigia mea, id est, signa uitæ meæ, id est, bona opera non moueantur ab eis.

Ego clamaui. Verè perficies eos, quia ego solus idoneus per peccati immunitatem ad hoc clamaui ad te, id est, liberam & ualidam intentionem precis ad te direxi. Et uerè clamaui, quoniam tu qui Deus es, & ideo exauditor honorum exaudisti me iam in pluribus. Quapropter inclina aurem tuam, id est, potentia exaudienti, quæ in te est, non deserat me propter humilitatem meam, qui adeo infirmus sum, quod à te erigi non possum, & exaudi uerba mea, id est, orationem meam factam pro meis, hæc scilicet exauditione mirifica eis misericordias tuas, id est, facies eis mirum & desiderabile uideri, quod eos antequam essent elegisti, & perditos uocasti, recreasti, iustificasti & magnificasti, quæ sunt misericordie tuæ. Mirifica inquam ut sperent in te, & sic saluabuntur, quia tu saluos facis omnes sperantes in te.

Assistentibus dexteræ tuæ. Postquam orauit pro repellenda à suis infirmitate, orat etiam pro conseruanda sanitate. Quasi dicat: Postquam repuleris à meis infirmitatem mirificando eis misericordias tuas, conserua in eis sanitatē, scilicet custodi me, id est, à resistentibus dexteræ tuæ, id est, à contradicentibus ueritatis, qui resistunt mihi, qui sum dextra ad debellandos inimicos tuos. Custodi eos inquam, ut pupillam oculi, id est, sicut custodisti me, qui sum pupilla oculi tui. Pupilla minima particula est in oculo, qua tamen totum corpus dirigitur. Sic Christus dicitur pupilla oculi, id est, ecclesiæ, quæ est lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Vel aliter: Custodi meos ita, ut sunt illi custodiendi, qui sunt pupilla oculi, id est, per quos licet sint pauci transfunditur lux ueritatis, in totum corpus ecclesiæ.

Et protege me. Id est, meos sub umbra, id est, sub protectione alarum tuarum, id est, charitatis, & misericordiarum, quibus nos tanquam alis obumbras. & accipitur hic charitas qua ipse prior, id est, ante etiã quam essemus dilexit nos. Misericordia autem susceptæ humanitatis per uerbum affectio propria. Vel per alas possumus accipere dilectionē Dei & proximi. Quæ ideo dicuntur alæ, quoniam teste beato Augustino sine his duabus uirtutibus non uolatur ad celestem gloriam. Protege meos inquam à facie impiorum, id est, ne impij conformando eos sibi ponant in eis faciem suam, quæ uerè eos affligunt, quia iam prius me afflixerunt. Quasi dicat: Si mihi uiridi ligno non pepercerunt, nec eis qui aridum lignum sunt, parcent. Et hoc modo afflixerunt, quia inimici mei, id est, persecutores mei Iudei circumdederunt animam meam, non ad imitationē, sed ad damnationem. Et concluderunt se per adipem suam, id est, in pingui lingua sua obfirmauerunt superbiam suam. Solent enim adipata animalia, ut tauri ceruicosa esse, & superbire: ita Iudei propter temporalium rerum prosperitatem superbierunt contra Dominum. Nam os eorum locutum est contra eum superbiam, id est, plura superba dicta: ut istud, Nos non habemus regem, nisi Cæsarem, & similia.

Proicientes menunc. Verè superbiuerunt contra me, quia me prius eiecitum de synagoga proicientes me, etiam ad crucifigendum, extra urbem ne pollueretur nunc, quado locus datus est eis, prius enim nemo misit in eum manus, quia nodum uenerat hora eius, uel quem olim in seruis misit proiecerunt, nunc in me ipso proicientes circumdederunt me, ad insultationē & derisionem: & hoc ideo, quia statuerunt declinare oculos suos in terram, id est, ex toto terrenis adhererunt, & cælestia nullo modo respexerunt. Vel aliter, Statuerunt

Statuerunt oculos suos declinare in terram, id est, solam carnis afflictionem, dum me crucifigerent, considerauerunt: clarificationem autem resurrectionis, quæ futura erat non attenderunt.

Susciperunt me sicut leo paratus ad prædam. Verè declinauerunt oculos, quia susceperunt me, id est, effecerunt hoc apud discipulum, ut me eis traderet, cum potestibus ut caperent, cum præside ut crucifigerent. Et his omnibus modis susceperunt, maiores quidem sicut leo paratus ad prædam: & minores, sicut carulus leonis habitans in abditis, id est, simulantes se ab eis damnatione innocentes esse. Minores cum dicerent, Nobis non licet crucifigere quenquam: præses uerò cum diceret, Innocens ego sum à sanguine iusti, & reliqua.

Exurge Domine. Ipsi quidem me susceperunt, tu autem Domine qui modò iaces illi populo, quia te mundana curare & regere non attendit, exurge ei, id est manifeste potens appare ei, præueni scilicet eum in uindicta tua, mentis cæcitas scilicet anticipet peccatum eius, ut quod se malitiose ad perniciem meam crederet agere, tua potius ad multorum salutem agatur prouida dispositione. Quasi dicat: Fiar cæcitas in eis, ut plenitudo gentium intret, & supplantat eum ut amittat, scilicet per mortem meam locum & gentē, cum per ipsam retinere se putet ea. Et eripe animam meam resuscitando me ab illo impio populo, scilicet eripe frameam tuam ab inimicis manus tuæ, id est, animam meam qua manus tua, id est, diuina potentia potestates, eripe per resuscitationē, ab inimicis ipsius manus tuæ.

Domine à paucis. Quasi dicat: Et ut ille nequam populus supplantetur, ó Domine diuisos eos iam à paucis, id est, à bonis: qui cum sint plures in uirtute, quantum ad numerum, tamē sunt in paucitate: eos in quibus diuisos à paucis, moraliter diuide, id est, exclude de terra sua etiam localiter, & hoc in uita eorum, id est, ipsi persecutoribus meis adhuc uiuentibus, amittat locum & gentem. Multi enim ex eis adhuc uiuebant, cum à Tito & Vespasiano destructi sunt, uel in uita eorum, id est in præsentia diuide eos ab habitatione sua terrena, quos diuides à cælesti patria. Et dignum est hoc fieri, quia uenter eorum, id est memoria eorum, uel carnalis uoluntas eorum est adimpleta, id est, ualde impleta: de absconditis tuis, id est, de sceleribus prauis, scilicet deceptione mea, & captione & ligatione, & similibus, quæ tibi sunt abscondita, non cognitione, sed dignatione. Quasi dicat: Satisfecerunt carnali cordi suo super me in his in quibus non debuerunt. Venter dicitur memoria, quia sicut ex his quæ uentre capiuntur, pars egerit, pars in membra transfunditur, ita memoria sententias siue intellectus quoscunque capit, quæ postquam ratio discent, falsa & inutilia quasi digerendo abijcit. Cætera in disciplinam morum & habitum mentis transfundit. Potest & aliter de absconditis tuis dici, ut talis distinctio fiat. Diuide eos de terra, ut prius, & diuide eos etiam de absconditis tuis, id est, de mysterijs sacramentorum, scilicet ut non auertat sacramentum incarnationis & passionis tuæ, & similia. Quod bene promeruerunt, quia uenter eorum adimpletus est ex his unde non debuit.

Nam saturati sunt filijs, id est, malis operibus, scilicet quod discipulum ut eis me traderet postulauerunt, & à Pilato ut me crucifigerent, & similia. Opera nostra nanque tam bona quam mala dicuntur filij nostri, quasi à nobis generata, habet quædam translatio: Saturati sunt porcina, quod satis congruit propter operum immunditiam. Valde enim immunda res apud Iudæos porcus est, & in tantum sunt saturati, quod peccata sua redoundauerunt in posteros suos. Dimiserunt enim reliquias suas, id est, peccata sua superabundantiam paruulis, id est, filijs suis. Quod tunc factum est, cum dixerunt: Sanguis eius super nos & super filios nostros.

Bedæ tom. 8.

Vel aliter, ut sic dicatur: Hoc quod uenter eorum impletus est, non eis profuit, sed filijs. Nam ipsi tanquam grosso cibo sunt saturati, satis faciendo carnali cordi suo in morte mea, quod non eis profuit, sed filijs: quia dimiserunt reliquias quas deberent facere suas, id est, intellectum gloriæ resurrectionis & ascensionis, & cæterorum talium, quæ quasi subtilis & tenuis cibus erant, sicut sunt reliquie respectu grossi cibi, & quo uerè reficiendi essent. Illas inquam reliquias non ad uertentes, dimiserunt suis paruulis, id est, illis de posteris suis, qui paruuli facti sunt, id est, humiles. Vel aliter, ut illa sententia æquipollenter hic habeatur, quod ideo ex parte cæcitas contigit in Israël, ut plenitudo gentium intraret, & tanquam aliquis quæreret: Cur Domine hoc factum est, ut quidam de Israël ita excæcati sint, ut uenter eorum adimpletus sit de tuis absconditis? Respondeat ac si dicat: Nō debes mirari cur hoc factum sit: quia in hoc sunt facti similes auibus illis, quæ saturantur non sibi, sed pullis suis nutriendis, sicut columbæ & quædam aliæ aues. Quod sic dicitur: Ipsi sunt saturati, ut supra diximus, non sibi, sed filijs, id est, ad utilitatem filiorum, & hoc ideo, quia reliquias quas deberent facere suas, scilicet ut essent de quibus est, illæ reliquie saluæ fiunt, illas inquam reliquias dimiserunt posteris suis, qui paruuli, id est, humiles erant. Nam in illis uerè in fine ad implebitur salus illa, quæ reliquijs promissa est.

Ego autem. Quasi dicat: Inimicos meos ó Domine præuenies & supplantabis, ego autem qui ab eis reus reputatus sum, apparebo in iustitia, id est, iustus in conspectu tuo, id est, illis qui digni sunt ut te eos cōspicias, scilicet bonis, & non paucis, sed satior, id est, multis cognitus siam: tu cū apparuerit gloria tua, id est, gloria resurrectionis à te mihi data, id est, postquam resurrexero & ascendam, & spiritum S. mittam. Vel aliter, illi quidem de terra diuidetur, ego autem qui eis non apparui, apparebo in iustitia, id est, in perfecta obedientia, ita ut sim dignus esse in conspectu tuo, id est, quæ tu cōspicias & resuscites, & satior æternis delectationibus, cum apparuerit mihi gloria tua, id est, cum exaltatus fuero confessione.

IN PSALMVM XVII.
ARGUMENTVM.

Hunc psalmum Dauid prope ultimum uitæ suæ tempus, ut ipse titulus indicat pro gratiarum actione cantauit. Aliter Dauid dicit, in similitudine Christi in passione in inferno constituti, ad patrem in Ioanne.

IN FINEM PVERO DOMINI
Dauid, qui locutus est Domino uerba
canticum huius in die qua eripuit eum
Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu
Saul, & dixit.

EXPLANATIO.

Pvero Domini Christo saluatori significat, de quo dicitur: Quia puer natus est nobis, narrat autem historia, quomodo Dauid ab inimicorum omnium fuerit insidijs ereptus: ad cuius similitudinem resurrectione Domini ex membrorum eius absolutio de potestate diabolica declaratur. Psalmus hic uni tantum non potest conuenire persone. Nam primo ordine propheta loquitur, gratias agens quod eum de gravibus periculis diuina pietas liberare dignata est. Secundo ecclesia loquitur, quæ ante aduentum Domini innumeris pertulit calamitates, posteaque misertus

ei medicinam sanctæ incarnationis indulsit, & baptismatis bene-
ficio Christianum populum de orbis uniuersitate collegit. Ter-
tio in rem misericordie uox Christi saluatoris illabitur, ubi pul-
cherrimis allusionib. uirtus eius potestatisq; describitur. Quarto
uocatur ecclesie catholice dicta proferuntur & cum magna ex-
ultatione diuinitatis concessa munera laudantur.

COMMENTARIVS.

Diligam te Domine.] Psalmus iste dici-
tur canticum, siue uerba cæcici, id est,
uox exultatiua: quia in eo Dominus
noster Iesus Christus & caput nostrum
Christus scilicet agit gratias & lau-
des Deo patri prouictoria suæ passi-
onis in qua ereptus est ab inimicis suis, id est, a per-
sequentibus Iudæis & pro gloria resurrectionis, qua
etiam dominium mortis euasit: & pro gloria ascensio-
nis & consensionis, & spiritualis gratiæ missionis, &
pro perfectione corporis sui, id est ecclesiæ, quam mis-
so spiritu sancto per prædicationem Apostolorum in
unitatem fidei collegit, de aquis multis, id est, de ge-
tibus pluribus assumpsit in hereditatem præclaram,
carentem ruga & macula. Pro his omnibus inquam
agit gratias, ut nos exhortetur & instruat, ut sicut ei-
us membra sumus, ita quædam in nobis est, cum eius
auxilio sagamus, ut & in præsentia ab omnibus ini-
micis nostris tam interioribus quam exterioribus li-
beremur, & inde gratias quantas uult interim ualea-
mus agamus & in futuro etiam de manu Saul, id est,
de potestate mortis eripiamur, cum hoc mortale in-
duet iam mortalitatem, & mors nouissima destruetur,
ut tunc plenarias & dignas gratias ipsi Christo Domi-
no nostro, qui tunc erit omnia in omnibus, & patri per
ipsum referamus æternaliter. In titulum autem psalmi
istius ita: In finem pro puero Domini Dauid, quæ
locutus est Domino uerba canticum huius, in die qua
eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum
eius, & de manu Saul, & dixit. Quod sic exponitur.
Verba canticum huius, id est, huius psalmi, qui est canti-
cum, id est, uox letitiæ, ut supra diximus, referuntur
non ad historiam, sed in finem, id est, in perfectionem
in Christum: uel in finem, id est, in plenitudinem tem-
poris gratiæ, & sic remouet nos à carnali intellectu sci-
licet, uerba dico attribuenda Dauid prophætæ dicta
ab eo, cum historialiter liberatus est à Saule & à cæte-
ris inimicis suis non pro se, sed pro puero Domini, id
est, in persona Christi, qui uerè puer à puritate dictus
fuit, uel secundum quosdam libros simpliciter dice-
mus attribueno Dauid puero Domini, id est, Chris-
to. Quæ uerba ipse puer locutus est Domino, id est,
ad laudem Domini, tanto tempore ante per prophe-
tam suam in die, id est, in consideratione illius tempo-
ris, in quo Dominus pater eripuit eum in quibus-
dam membris suis, quæ præcellerant. Eripuit in quâ
de manu, id est, de potestate omnium inimicorum suo-
rum. Caput quidem de manu Iudæorum sequen-
tium, membra uerò de manu quorumlibet persecuto-
rum interiorum siue exteriorum. & eripuit etiam de
manu Saul, id est, de dominio mortis. Caput in pri-
ma resurrectione à mortis, membra uerò in communi
resurrectione futura. & dixit puer ille, id est, Chris-
tus ita, ad laudem patris: Domine pater Adam motus
est ut se ipsum diligeret, mouer mundus quosdâ,
ut se diligant: ego autem te solum non me diligam, ut
faciam uoluntatem tuam non meam. Et quia ad instru-
tionem nostram loquitur, conuertit se ad nos, osten-
dendo quo fructu eum diligat. Quasi dicat: Merito eum
diligam, quia ipse pater est fortitudo mea, id est, quic-
quid boni siue uirum in me fuit & in meis, ab ipso
est: & per hoc est fortitudo mea, quia est liberator me-
us, id est, quia liberauit me hominè per uerbum suum,
quod intelligendum est quantum ad materiam, non

quantum ad personam, & liberauit meos de compe-
dibus & uinculis mortis. Omnes enim sicut Aposto-
lus dicit, derinebamur sub lege peccati & mortis, &
omnes sub peccato uenundati essemus æternaliter,
nisi Deus pater per uerbum suum nos uelut seruos em-
pticios liberasset: & quia est liberator, ideo est refugium
mihi, id est, ego qui fugi ab eo in meitem materialiter,
& in meis per primum hominem ducentem in mor-
tem, refugiam ad eum ut uiuam, & merito refugiam,
quia ipse firmamentum meum, id est, me refugientem,
& firmum & stabilem fecit in præceptis suis. ipse di-
co per omnia ens Deus meus, id est, dignus quem mi-
hi faciam Deum. Et exequitur quomodo sit libera-
tor. Ideo est Deus meus, quia est adiutor meus, id est,
quia præbet mihi uocationis suæ adiutorium in me
& in meis: quod ideo facit, ut ego sperem in eum &
ideo ego sperabo tantum in eo, & merito, quia ipse pro-
rector meus, id est, clypeus meus contra uitia ingruen-
tia, ne ego præsumendo de me, erigam contra ipsum
cornu superbiæ, & est etiam cornu salutis meæ, id est,
factus est mihi firma celsitudo salutis meæ: & potest
dici ad similitudinem, quia sicut cornu carnem excedit
& induratur: ita Dominus perfectos de carnali-
bus concupiscentijs exultat, & quasi indurat confir-
mando in spiritualibus. & ideo est mihi protector &
cornu, quia susceptor meus, id est, quia suscepit cau-
sam meam contra omnes agenda. Unde ego laudans
inuocabo Dominum. Potest simpliciter accipi, quod
dicit susceptor meus, & continuabitur ad illud quod
lôge inferius sequitur, scilicet Admisit me de summo.
Iuxta quod sic dicitur: Ideo est mihi Dominus prote-
ctor & cornu salutis, quia est susceptor meus, id est,
quia me hominè suscepit, & hoc modo me suscepit,
quia misit uerbum suum de summo, id est, de sinu suo
Deus pater, & per illud uerbum mihi personaliter uni-
um accepit me hominè. Est enim hæc uox Dominici
hominis, & assumpsit me, id est, corpus meum eccle-
siæ de aquis multis, id est, de populis multis, scilicet
non solum de Iudæis, sed etiam de gentibus. Unde ego
inuocabo ualida cordis intentione solum Dominum,
& non aliud, laudans eum per bona opera, & sic ero
saluus in me & in meis per constantiam, ereptus de ini-
micis meis & meorum, & carnalibus & spiritualibus: &
hæc saluatioe ualde indigeo, quia infirmus sum in me
& in meis, quod sic æquipollenter dicit, dolores mor-
tis, id est, mortalitas & passibilitas ducetes ad mortem,
circumdederunt me & meos. Conturbauerunt me, id est,
tristitia & commotione ad tempus, quod conturbatio no-
tat, intulerunt mihi & meis. Torrétes iniquitatis, id est
ualidi impetus eorum qui sunt dicendi ipsa iniquitas,
cõparabiles tñ torrétes: quia sicut aqua torrétes quæ na-
turalis est, sed ex inuidatione pluuie subito crescit, citò
deficit & arefcit: ita impetus in aliorum quantitasq; sæ-
uiat nunc, citò deficiet. Tempus enim breue est. Hoc di-
ctum est ad exhortationem & instructionem nostram, ut si al-
quado cõtingit ut aliquid patiamur, q. uerè necesse est,
libèter & pacièter illud sufferamus. Paciètia enim ne-
cessaria est ut reportemus promissionem, scientes quod
omnes præsentis tribulationes citò finè habebunt.
Dolores inferni.] Ostinio est, quos torrétes iniquita-
tis accipiat, q. sic exponit: Dolores inferni, id est in-
ferorū, id est illi qui dolebat de reu inferiorū se amil-
sioe, uel gaudebat de acquisitione: & ideo facti inferi,
id est omnium infimi, dolètes cū audierit à me & à meis.
Transit mundus & concupiscentia eius, per quod eis au-
ferebant terrenorū spes, q. desiderabāt, circūdederunt
me & meos. Potest hoc quoq; cū pcederi uerbu aliter
dici, & sic pcedes uersus cõtinuari: Verè sunt mihi ini-
mici, quia dolores mortis, id est ad dånationem, circūde-
derunt me nõ ad imitandum, sed ad dånandum, & tor-
rentes iniquitatis cõturbauerunt me sicut prius. Circū-
dederunt me dico dolores inferni, id est dolètes me ui-
uere ex inuidia, quod est eis ad mortem: quia p hoc de-
ducun-

ducuntur ad infernum uitiorum. Istud repetitum est,
ut sicut causam doloris apponeret. Nunc etiam sub-
dit, ad quod circumdederunt eum dicens, Præoccupa-
uerunt me laquei mortis. Laqueos mortis uocat do-
losa & occulta consilia, quibus eum Iudæi & quilibet
persecutores mali machinabantur dare morti, & est
rale. Laquei mortis ab ipsis inspirati præoccupauerunt
me, id est uel fraudulenter mihi quasi ignoranti
reputatione eorum paruauerunt mihi damnationem:
uel doli eorum præoccupauerunt me, id est cum me
uel meos prius uellent lædere, prius ipsi læsi sunt.
Prius enim quisq; peccat in se, quam in alterum. Ego
autem in tribulatione mea illata mihi ab illis non ma-
lum eis rependere studui, sed per patientiam Domi-
num solum inuocaui. Et clamauit, id est ualidam intè-
tionem precis direxi ad Deum meum tantum pro-
merendum. Et ideo Dominus exaudiuit uocem meam,
id est intentionem cordis mei: de templo sancto suo,
id est de me ipso, quem plenitudine spiritualis gratiæ
fecit suum sanctum templum, in quo habitaret. Deus
enim erat in Christo, mundum sibi reconcilians.
Hoc dicit ad instructionem, ut ostendat, quod quis-
quis Dominum dignè uocat, de uicino exaudiuit, cū
Deus sit in ipso. Anima enim iusti, sedes est sapientiæ,
Et uerè exaudiuit me, quia clamor meus, id est inrens-
sa uox cordis mei introiuit in aures eius, id est à po-
tentia exaudita est audiendi, quæ in eo est. & hoc ideo
quia clamor ille in conspectu eius fuit, id est non cum
strepitu uerberati aeris factus fuit, sed ex corde ubi
ipse conspicit, processit.
Commota est & contremuit.] Ostendit per effectum,
quod uerè Dominus exaudiuit eum, quia resurgere
fecit eum. Nec tamen ponit ipsam resurrectionem,
sed quiddam adiunctum ei, scilicet tremor, qui
in ipsa factus est dicens: Terra commota est, id est si-
mul omni parte mota est, & præ illa commotione ter-
ra contremuit, id est terreni obstupescit sunt. Et de-
inde per prædicationem Apostolorum fundamenta
montium, id est firmæ spes in terrenis principum su-
perborum, qui totam fiduciam suam in terrenis po-
tuerant, conturbata sunt, id est pariter cum ipsis tur-
bata sunt: quia cæperunt ipsi montes, id est ipsi prin-
cipes diffidere in spe terrenorum, cum audirent Apo-
stolos dicentes, Transit mundus & concupiscentia
eius. & Nolite sperare in incerto diuitiarum. & post
conturbationem cõmota sunt ex toto illa fundamen-
ta, cum eisdem Apostolis hortantibus multi prius cõ-
fidentes in terrenis ipsa contemplerunt: & hoc ideo,
quonia Dominus iratus est eis, id est quia reuela-
tum est eis iram Domini ueruram super omnem ani-
mam operantis malum. Et in ira eius, id est in cog-
nitione iræ eius, id est ipsius Domini fumus: id est, Ia-
chrymosa deprecatio penitentium ascendit, id est mul-
tiplicata est, & illum fumum flamma subsecuta est,
quia ignis, id est seruuor charitatis, & diuinus amor
exaruit in cordibus eorum à facie eius, id est per cog-
nitionem ipsius Domini. Et ab eo igne carbones, id est
illi qui cum in primo homine fuissent secundum crea-
tionem primam ardentes, facti sunt in eodem carbo-
nes, id est extincti ab ardore boni desiderij, & tene-
brosi carentes cognitione ueritatis, rursus succensi
sunt per illum ignem, id est ardorem boni desiderij su-
leperunt. Et quo ordine factum est hoc, tanquam re-
spondens dicit: Dominus inclinauit caelos, id est Apo-
stolos, in quibus ipse sedebat, iuxta illud: Anima iusti,
sedes est sapientiæ: inclinauit, id est humiliauit ad om-
nes corporales afflictiones sustinendas, pro dilectio-
ne sua & pro salute fratrum, in quo dedit alijs exem-
plum. & ut Deum diligerent, & animas pro fratribus
dare non dubitarent. Quod profuit ut carbones suc-
cenderentur. Et inclinando caelos ipsemet in eis de-
scendit ad tolerandas easdem afflictiones. Qui enim
dixit: Venio Romam iterum crucifigi, sicut crucifixus
est in Petro, ita lapidatus est in Stephano, & in carce-

ris similiter. Et in descendendo caligo, id est amores
terrenorum, qui caligine nequitiae suæ Deum non co-
gnoscebant, erant sub pedibus eius & suorum ad si-
militudinem: quia tanquam uiderentur excellen-
tiores, ipsi caliginosi & ipse & sui inferiores & incli-
nati, quia affligebantur ab illis, tamen in rei ueritate
quasi sub pedibus conculcabant illos: quia contem-
nebant & deridebant eos, ut egregius ille martyr, qui
tyrannum in passione sua denit dicens, Adhuc ium,
iam uersa & manduca.
Et ascendit super cherubin.] Descendit quidem Do-
minus in caelis inclinatis, & tamen in descensu illo
ascendit super cherubin. Cherubin interpretatur ple-
nitude scientiæ. Rectè ergo intelliguntur per cheru-
bin dilectionem Dei & proximi habentes, quæ du-
plex dilectio, est plenitudo scientiæ, quia in his duo-
bus præceptis continetur tota lex & prophetæ. Et est
sensus: Quantumcumq; Dominus humiliaretur in af-
flictione suorum apud malos, tamen ascendit super
cherubin, id est sanctis plenitudinem scientiæ habentibus
altus & lux inaccessibilis apparuit, & super, id
est ut longè etiam contutum eorum superaret, & quo-
modo dicit ascendisse, ostendit. Et uolauit, id est cele-
riter exaltatus est. nolauit dico super pennas ueterorū,
id est magis quàm pennis uentorū possunt ascendere. Vt
ti dicuntur animæ sanctorum propter leuitatem, quia
terrenis nõ grauantur, quæ pondus sunt nõ subditio.
Pennis autè sanctorum animarū sunt uirtutes, quib.
se in auras libertatis attollunt, id est quarum auxilio à
seruitute quæ in terrenis est liberantur. Et est sensus:
Ultra capacitatem animarum sanctorum quatumcumq;
pennatæ uirtutibus sint, exaltatus est Dominus.
Et posuit tenebras.] Ac si dicat: Quantumcumq; ascen-
derit Dominus, suos tamen non deseruit: quia posuit
tenebras, id est constituit obscuritatem sacramento-
rum Ecclesiasticorum latibulum suum, id est in quibus
malos lateret. Non enim mali aduertunt diuinam
uirtutem in ipsius sacramentis. Tabernaculum autè
eius, id est militantes ei, quos ipse in præsentia ad rem-
pus tanquam tabernaculum inhabitat, in futuro autè
æternaliter inhabitabit: illi sunt in circuitu eius, id est
manifestè uident & cognoscunt eum in ipsi sacramen-
tis, sicut qui circa aliquè sunt, uident illum circa què
sunt. Vel aliter. Posuit tenebras latibulum suum, id est
occultam spem in cordibus fidelium, in qua lateret, nõ
eos deserens, etiam in his tenebris mundanis, in quibus
ambulamus per spem & non per speciem. Quod nunc
est, quando non uidemus quod speramus, sed per pa-
tientiam expectamus. & est æquipollenter dicere,
Dñs non deseruit suos, quia in quibusdam est per oc-
cultam spem, quod nunc dictum est. In quibusdam est
per manifestam operationem, quod sequitur cum di-
cit, Tabernaculum eius, id est manifestè militæa ei, qui
tabernaculum sunt, ut supradictum est. Sunt incircu-
tu eius, id est uidetur eum ambire & aperte cognosca-
re, quia eius opera manifestè operantur. Nemo tamen
militantium arbitretur per hanc cognitionem esse in
luce futura in manifestatione ipsius Dei, quando
eum facie ad faciem uidebunt: quia omnes prophetiæ
& apostolicæ scripturæ, per quas illud tantillum co-
gnitionis quod habent perceperunt, tenebrosæ quan-
tum ad claritatem illius lucis sunt. Quod sic dicit: Aqua,
id est doctrina rigans corda sicut terram aqua, ens in nu-
bibus, id est in prophetis, qui nos ab alto, id est à lon-
gino, sicuti nubes doctrina sua cõpluerunt: & aqua
aeris huius qui sub nubib. est, id est doctrina Aposto-
lorū, qui sub prophetis sunt, quia dicta eorum exponunt:
& designantur per aerem, qui uiciniore est terræ quàm nu-
bes, quæ tempore nobis propinqui sunt, & ueritate aper-
tius prophetis exponunt. Vtraq; in quâ hæc doctrina est
tenebrosa præ fulgore illius fulgentis & claræ lucis,
quæ futura est in cõspectu eius, id est in manifestatione
ipsius Dñi, quâdo cognoscemur sicut & cogniti sumus.
Potest aliter quoq; satis congrue legi superior uersus.

Ille, Inclinauit celos, & descendit, ut ita dicatur: Quo ordine factū est, quod ignis exarsit in cognitione iræ Domini, & carbones succēsi sunt. Hoc scilicet modo, quia Dominus pater inclinavit celos, id est humiliavit Apostolos suos, ut nobis saperent, & doctrinam suam capacitati nostræ adaptarent. Eriguntur quoque hi celi, mente Deo excedunt, ad quæ nō ualet peringere communis intellectus hominum. Vt ille qui dicit: In principio erat uerbum, & reliqua. Inclinauit uerō, quando in sua doctrina sobriè sapiunt, humanæ condescendentes infirmitati. Et ipsimet Dominus descendit in ipsa inclinatione, cum non ipsi, sed potius ipse in eis loqueretur: & hoc modo caligo, id est amatores mundi, qui prius erant tenebrosi, facti sunt sub pedibus eius, id est sub affectionibus ipsius Domini, quæ erant in Apostolis, tales deposuerunt terrenas affectiones suas, & subdiderunt se spiritualibus.

Et ascendit super cherubim.] Hic uersus non mutatur. Sequens uerō uersus iuxta illam sententiam, in qua caligo sub pedibus eius, in malo accipimus, ita potest legi ut dicatur: Dominus quidem uoluit super penas uentorum, & tamen suos non deseruit: quia & usus est malis occultè ad ipsorum utilitatem, & quibusdam bonis perfectioribus manifestè uisus est ad aliorum bonorum minus perfectorum instructionē. Quod sic dicit: Dominus posuit tenebras latibulum, id est ordinauit tenebrosos uiros latibulum suum, id est, per quos latenter operaretur ad utilitatem suorum. Impius enim uiuit pio per diuinam dispositionem, quod tamen ipse impius ignorat. Iuxta illud: Virga furoris mei Assur, ipse uerō intellexit. Tabernaculum autem eius in circuitu eius, id est, boni manifestè in operibus suis ostēdunt se cognoscere Deū, & sic Dominus per ipsos alijs præbet exemplum. Potest quoque eadem manente continuatione hoc idem taliter dici, Dominus posuit tenebras latibulum suum, id est fecit corpus meum per uerbum sibi adiunctum latibulum suū, ut lateret scilicet impios. Tabernaculum autem eius, id est Apostoli & ceteri, quibus ipse per operationem bonam manifestè inhabitat, illi sunt in circuitu eius, id est apertè cognoscūt eum, & sic quod de eo dicunt, manifestè dicit. Quod necessarium fuit propter propheticas scripturas aperiri. Nam aqua, id est doctrina existens in nubibus huius aeris, id est in prophetis, qui in se continent aerem, id est Apostolos, qui ipsos exponunt esse tenebrosam præ fulgore, id est ad comparationem doctrinæ fulgentis, quæ est in conspectu eius, id est in ipsis Apostolis, qui nunc conspectus Domini, quia eius conuictores fuerunt, & ipsos uerbo exemplo docuit. In nubibus aeris dico, quæ nubes per ipsum aerem transtulerunt, id est, transitum fecerunt. Nam propheta, qui prius apud Iudeos tantū erant, per Apostolos ab ipsis Iudæis ad gētes trāslati sunt. Iuxta illud: Vobis oportebat primū loqui uerbum Dei, &c. Quæ nubes fuerunt grandio prius, & deinde carbones ignis. Grandio enim fuerunt, per obiurgationē. Quæ obiurgatio re-
 20
 30
 40
 50
 60
 70

tereā misit Dominus sagittas suas, id est Euangelistas suos pennatos uirtutibus, sicut sagittæ, & transigen- res humana corda, & per illas sagittas dissipauit eos, ad quos eas misit bona dissipatione, scilicet destruen- do eos in hoc quod mali erant. Vnde dictum est: Ver- te impios, & non erunt. Vel dissipauit eos, id est diuisit eos: ut alijs quidem essent odor uitæ in uitam, alijs odor mortis in mortem. Et hoc taliter fecit, quia mul- tiplicauit fulgura, id est per ipsos Apostolos & Euan- gelistas adauxit miracula humana corda, sicut fulgur perterrefacientia. & sic conturbauit eos, id est obstu- pescere fecit eos ad quos ipsos misit. Et per eadem fulgura apparuerunt ueri fontes aquarum in uitam æternam salientium, id est distincti sunt pseudoapo- stoli à ueris Apostolis, & per illos fontes reuelata sunt fundamenta orbis terrarum, id est exposita sunt scripta prophetarum, quæ fundamentum Ecclesiæ fuerunt: & hæc reuelatio Domine facta est ab increpatione tua, id est per increpationem, quam tu per illos fecisti cum dicerent: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Et ab inspiratione spiritus iræ tuæ, id est & per hoc, quia per eos inspirasti spi- ritum iræ tuæ, id est tempestuosam & grauem iram tuam cum dicerent: Nisi pœnitentiam egeritis mo- riemini.

Misit de summo.] Cōuersio ad nos, quasi dicat: Quo- modo per increpationem, & per inspirationem iræ Domini factum est hoc? hoc scilicet modo, quia Do- minus pater misit spiritum sanctum de summo, id est de superna habitatione ubi ipse manet, super Aposto- los confirmantem eos. Et ut increparent, & spiri- tū uenturæ iræ annunciarent, & hoc modo per ipsos Apostolos accepit me, id est corpus meum, Ecclesiam scilicet: & ita accepit me, quod assumpsit me de aquis multis, id est ipsam Ecclesiam, quæ corpus meum est, elegit de populis multis in hereditatem præclaram non habentem maculam & rugam. Vel aliter. Misit Dominus uerbum suum de summo, id est de sinu suo, & sic accepit me hominem: quia mihi illud uniuert, & per me Apostolos elegit, quibus tandem spiritū san- ctum misit: & sic per illos assumpsit me per Ecclesiam assumptam de aquis multis, ut supra dictum est. Et hoc modo me assumpsit, quia cum me conuersum ad eum in meis, multi persequerentur, eripuit me: id est meos de inimicis meis in ipsis, inimicis dico fortissi- mis, id est, qui non tantum præualuerunt ad affligen- dum & conturbandum, & contendam hanc ætatem nosam uitam. Istud refertur ad persecutores corporum exteriores, qui non solum afflixerunt, sed quibusdā etiam corporalem uitam abstulerunt: & eripuit me etiam ab his qui oderunt me intrinsecus, id est, a de uocatoibus animarum qui grauius odium gerunt, quàm persecutores corporum. Et uerè oderunt, quo- niam confortati sunt: & ita ut essent super me, id est super meos præualuerunt, scilicet ad deuocandos quosdam, qui nondum perfectam Dei cognitionem habebant, qui tamen postea relipuerunt. Nota quod post assumpsit, statim ponit eripuit. Legitur enim quod postquam filij Israel de aqua, quæ de petra pro- fluxit biberunt, statim Amalechitæ in eos insurrexe- runt: Amalechitæ autem lingentes terram interpre- tantur. Notatur ergo per hoc quod postquam aliquis ad doctrinam Christi quæ uerè petra est accedit, & gratiam eius percipit, & sic carnalibus desiderijs cō- tradicit, statim Amalechitæ persequentes interiorius & exteriorius occurrunt ei. Vnde dicit Salomon: Fili accedens ad seruitutem Dei, præpara animum tuum ad bellum.

Præuenerunt me.] Verè confortati sunt super me, quia præuenerunt me in meis, id est oppresserunt meos, in quo tamen præuenerunt: quia cum uellent prio- res laedere, prius facti sunt per interioram uindictam. Præuenerunt inquam in die afflictionis meæ, id est in præsentī uita, quæ est tēpus afflictionis, quod sequi-
 tur

tur tēpus exultationis: quia quisquis in hac uita pro Christo affligitur, in futuro exaltabitur. Et hæc affli- ctio mihi profuit in meis: quia Dñs pater factus est pro- tector meus, id est meorū, conturbando scilicet firma- mentū terrenæ delectationis per admixtā amaritudi- nem miseriarum. Et hoc modo protector factus est, quia eduxit me, id est meos de angustijs corporalibus in latitudinem spiritualium, scilicet ut etiam gauderent in tribulationib. scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, & reliqua. & sic saluum me fecit, id est meos per constantiā: & hoc non ex meritis, sed ideo quoniam ipse prior uoluit me, id est bonam uolunta- tem habuit erga meos, quam ipsi in eum. Et quoniam ipse uoluit me, fecit etiam ut ego in meis uellem eū. Et tamen retribuet mihi in meis Dominus secundum iustitiam meā, id est secundum iustitiam bonæ uolun- tatis, ab ipso mihi datæ in meis: quia qui dedit mihi bene uelle, dabit & benefacere, & pro benefactis ite- rū retribuet. quod sic dicit, Secundum puritatē manuū mearum, id est secundū opera in meis pura, id est mun- da, & nō ad humanum fauorem facta, retribuet mihi Dñs in meis, scilicet & coronam iustitiæ in futuro & in præsentī deducendo me in latitudinem fidei, quæ per dilectionē operatur. Quod extra intellectum in libro ostenditur. Quasi dicat: Hoc modo deduxit me in latitudinem fidei, quia ego custodiui in meis uias Domini, id est omnia præcepta, & omnia opera Do- mini, quæ sunt uia ad eum. Et huic latitudini longan-imitatem addidit, quia ego non gessi aliquando im- pie in presentī recedendo à Deo meo, id est ab ipso Dño, quem Dñm mihi feci: & hoc ideo, quoniam semper ha- beo in conspectu meo, id est ante oculos cordis meo- rum propolita omnia iudicia eius siue in præsentī siue in futuro. In præsentī quidem flagella corrigēdo- rum, tentationes probandorum, excæcationes obdu- ratorum: in futuro uerò tam supplicia malorum, quæ præmia bonorum. Et propter hæc iudicia cognita nō repuli à me in meis iustitijs eius, id est, flagella Dñi pa- tris iustificantia meos, data hic in exemplum iusti iudicij futuri. Quod faciunt illi qui deficiunt sub onere, nolentes portare pondus dei & ætatis. De his flagel- lis dicitur, Filii nolite negligere disciplinam patris tui, neq; fatigeris, cum ab eo argueris, &c. Et de reliquo non repellam, sed ero immaculatus in meis, id est sine capitali crimine existendo cum eo, id est adhærendo ei & insuper obseruabo me, id est obseruabūt se mei ab omni iniquitate, non solum à macula. Quæ iniqui- tatem ex nimia affectione dico meam. Quod non sic accipiendum est, ut iniquitas cadat in Deum: sed se- cundum hoc dictum est, quod ipse peccata nostra por- tauit, & languores nostros ipse sanauit. In hoc iterum uerbi perseverantia notatur.

Et retribuet mihi Dominus.] Quasi dicat: Deduxit me quidem Dominus in latitudinē fidei, ut per dilectio- nem operaretur, & dedit mihi perseverantiam in meis, & ipse inde Dominus retribuet mihi in meis secun- dum iustitiam meam, id est meorum ab ipso datā, scilicet & secundum latitudinem fidei, & secundum longanimitatem, & etiam secundū bona opera inde pro- cedentia. Quod sic dicit, Et retribuet mihi, id est meis secundum puritatem manuum mearū, id est, & secundum munda opera ipsorum, quæ & per dilectionem faciunt, & cum longanimitate. & hoc ideo, quia illa opera sunt in conspectu oculorum eius, id est non si- mulatoriè ad humanum fauorem captanda, sed ex corde facta sunt, ut ei soli placeant. Nota hūc ordinē, in uerbis superioribus primū posuit bene uelle, & ex bene uelle dixit sequi retributionem benefacere, quod iam maius est: re benefacere uerò sequi dixit re- tributionem operari per dilectionem & per perseue- rantiam, quod iam perfectius est. Ex his uerò duobus dicit etiam sequi retributionē, scilicet ut qui iustus est, iustior magis & magis fiat, quo usq; tandem iustitiæ coronam recipiat. Potest quoq; superior series aliter

legi, ut secundū sententiā illam, in qua misit de sum- mo ad missionem uerbi rerulimus, sequentia etiā ad ipsum caput referamus. In hac tamē sententiā assu- puit me de aquis multis, & eripuit me de inimicis meis fortissimis, refertur ad corpus, id est ad Ecclesiā sicut prius, quod uerò sequitur, ad caput. Quasi dicat: Erui me quidem Dominus in meis, & eripuit etiam me caput per resurrectionem ab his qui oderunt me, id est à Iudæis, qui uerè maximo odio habuerunt me: quoniam confortati sunt super me, id est præualue- runt mihi in passione. Et hoc modo confortati sunt, quia præuenerunt me, id est afflixerunt me, cum tamē ipsi essent præuenti uindicta interiori, scilicet paci- tate cordis in die afflictionis, id est in tempore passio- nis, quando eis concessum est ut me affligerent, quod tamē mihi nihil nocuit: quia Dñs factus est protector meus, id est protexit me ab eis resuscitando. Et præ- terea eduxit me de cauea angusta Iudaici populi, in la- titudinē gentium per prædicatores Apostolos, quos de Iudæis ad gentes trāsulit. Iuxta illud: Vobis oportebat primū loqui uerbum Dei, & reliqua. Et fecit me saluum in ipsis gentibus saluando illas per me, & hoc nō ex meritis illorum, sed quoniam prior uoluit me, id est eius bona uoluntas præcessit in illis, ut per me saluarentur. Vel nō meritum alicuius, sed sola uolun- tas eius hoc fecit, quod ipse me hominē per uerbum suum assumpsit per quem illos saluaret: & tamen idē Dñs pater retribuet mihi, quoniam ex sola gratia sua as- sumpsit secundū iustitiā meā, id est secundum perfectā obedientiā meā clarificando me, scilicet resurrectionē & confessionē. & secundum puritatē manuū mearū, id est & secundū munda opera mea retribuet etiā mihi. Nec mirū, quia ego custodiui omnes uias ipsius Do- mini, id est in nullo à præceptis eius apostataui, nec aliquando aliquid impie gessi, per quod recederē ab ipso Domino in regionem longinquam, sicut Adam fecit: & hoc ideo, quoniam in conspectu meo, id est ante oculos cordis mei propolita omnia iudicia eius, si- cut supra dictum est. & ideo iustitijs eius, id est flagel- la eius non repuli à me ipso, sed libenter suscepi, & de reliquo semper ero immaculatus, id est in nullo præ- ceptum eius transgrediar, existendo cum eo, id est ad- hæredo uoluntati eius, & sic ego immaculatus ero, ita etiam obseruabo me, id est obseruabūt se mei ab om- ni iniquitate, quam ex nimia affectione dico meā. Et ideo Dominus pater retribuet mihi, id est retribuet meis, sicut & mihi pro competentia sua, secundum iu- stitiam operum meorum, secundum obedientiā meo- rum, quæ me imitabuntur, & secundum puritatem manuum mearum, id est & retribuet eis secundū bona opera eorū ex obedientia procedentium, quæ erunt in conspectu oculorum eius, sicut prius.

Cum sancto sanctus eris.] Istud secundum utramq; sen- tentiam eodem modo continuatur. Et conuertit se ca- put hic ad Deum patrem familiariter per secundā perso- nam. Quasi dicat: Verè tu Domine retribues mihi se- cundum iustitiā eorum, & secundum puritatem ma- num: quia hoc retribues, ut qui iustus est iustior fiat, & sic ad ueram salutem perueniat: sicut econtra per- mittis, ut qui peruersus est, peruersior fiat. Litera sic exponitur: Tu Domine qui uerè sanctus es, alioq; san- ctificans: tu autem eris cum unoquoq; sancto, ut ma- gis & magis eum sanctifices, & sic innocens fiat, & sic quolibet uiro facto per te innocente eris, ut innocen- tior fiat, tu dico uerè innocens, quia nemini nocens si- cet uidearis in seipso prenam quibusdam, sed potius hi- niculis peccatorum suorum unusquisque malus con- stringitur: & tu qui uerè es electus ante omnes scilicet uirtute factus, eris cum electo, ut electior fiat. No- ta ordinem uerborum. Prius enim fit sanctus aliquis, cum ab immunditia purgatur, deinde fit innocens per uirtutis studij, & sic rāde electus, quā iā ab alijs per perfectionē diuisus. Potest & sic dici: Tu Dñe eris san- ctus cū sancto, id est sanctus reputabit te sanctū, & inno-
 70
 80
 90
 100

cens innocentem, & electus electum, & cū peruerso peruerteris. id est peruersus peruersum te reputabit, dicens, non est æqua uia Dñi, habet alia quædã translatio, Cū peruerso peruerteris. Quod sic intelligendum est: Quando aliquis peruerterit de bono, in quo creatus est in malū, & relapsere negligit, tunc tu peruerteris te apud illum à misericordia in iudiciū. Similiter quoq; pãsiuū, quod hæc translatio habet, potest exponi, ut sic dicatur: Cū peruerso peruerteris, id est si peruersus à misericordia in iustitia, dādo eū in grauiorem cæcitate mentis, ut sic peruersior asidue fiat.

Quoniam tu illumina. s.] Hic aperre agit pro consummatione ecclesiæ. Orat enim hic patrem pro illis alijs ouibus, de quibus distū est: Alias oues habeo, quæ & reliqua. scilicet pro gentilibus ut & ipsi conuertantur ad perfectionē sui corporis, id est ecclesiæ cum electis de Iudæa, in unum ouile: id est in unā fidei concordia, & sub se caput redigatur. & sic continuatur: Peruersi quidem Dñe, qui saluas humiles, & superbos dānas, te peruersum putant. Sed quantūcunq; uidearis eis in hoc peruersus, tu tamen non desistas propter hoc ab eorū qui digni sunt saluatione: sed ò Dñe Deus meus, id est quæ Deum mihi facio, illumina tenebras meas. id est illos gentibus, qui cum modo sint tenebrosi, futuri sunt mei, facti lux à te Dño. Et debes illuminare, quoniam tu iam illuminas, id est illuminasti lucernā meam: id est Apostolos & quosdã de Iudeis, per quorum doctrinam & operationem alijs reluceo.

Quoniam in te eripiar.] Verè illumina, quoniam ego positus in te eripiar: id est mei ponētes spem suā in te & fidem tuā suscipientes, eripientur per te à tentatione, ne succumbant cuilibet tentationi, & circumferantur ab omni uento doctrinæ: & persistentes in te Deo meo, quem & ipsi facient Deum suū, transgredientur murum illum. id est ostaculum illud quod peccata cōstruxerūt. & cœlestē Hierusalē, id est reconciliabūtur supernis ciuib. p uirtutes & bona opera, à quib. remoti & diuisi erāt per peccata, & sicut eū illis ecclesia una.

Deus meus.] Verè per te Dñe eripientur & transgredientur murum, quia tu qui es Dñs meus: id est quem Dñm mihi facio, eripies me de cōtradictionibus Iudæici populi, & constitues me caput ipsis gentibus, scilicet ut mihi subiaceant, & me imitentur. Hic uersus Iōgē inferius sequitur. Quod aut̄ tot interposita sunt, ideo factum est, ut caput ipsum pluribus modis comprobet, quòd meritò Deū suū faciat Dominum, & sic ipsos gentiles hortetur ut & ipsi Deum suum eum faciant, & idola uana postponāt. Qui gentiles, quia multipliciter in idolatria aberrauerant, ad cultum Dei ueri reuocādi erant, & ideo non frustra ad cōmendationē tot rationes interponit, & conuertit se ad ipsas gentiles. Quasi d. Meritò Dñm Deum meum facio, quia uia eius, uel præcepta eius & opera, quib. ad ipsum uenitur non sunt polluta, id est non pertinent ad immūditiam illā, quæ est in sacrificijs idolorum, quorū aræ sæpē etiā humano cruore polluebantur: sed sunt impolluta, id est ad ueram munditiā pertinentia. Vel possumus sic dicere: Via Dñi per quā ipse scilicet ad nos accedit, id est uirtutes & bona opera sunt impolluta, id est uerè munda. Non enim habitat in corpore subdito peccatis, & eloquia ipsius Dñi sunt examinata per ignem, id est præcepta Dñi faciunt tales, qui sunt comparabiles argento examinato per ignem, ut iam supra dictum est. & idem Dñs est protector omnium in se sperantium, propter quod meritò es Deus meus. Et ideo etiam, quoniam quis Deus alter, id est quis de omnibus illis quos nos gētes colitis pro dijs, est Dñs præter illum Dñm cui nos in spiritu seruimus? Aut quis Deus alter est uerè Deus præter Deum nostrū, id est quem nos post seruiturē bonā consummatam hæreditatem, quæ æternaliter pascamus, receperim sumus. utique nō sit.

Deus qui præcinxit me uirtute.] Ideo etiam est Deus

meus, quia est ille Deus, qui præcinxit me, id est meos uirtute hac, scilicet ut opera eorum nō diffuerent cupiditate, & posuit uiam meam, id est meorū immaculatam, id est constituit meos talia, per quæ ad ipsum ueniant, scilicet fidem sinceram, spem firmā, charitatem perfectā, quæ sunt immacolata, id est mūda & lauta.

Qui perfecit pedes meos.] Ideo etiam est Deus meus, quia perfecit pedes meos, id est affectiones meorum tanquam pedes cernorum, id est similes pedibus cernorū, scilicet ut essent agiles ad transilienda hæc terrena, umbrosa & lutulenta, & conscendendum alta ut cerui faciunt: & est statuens me, id est meos super excelsa, id est figit intentionem meorum super cœlestē habitationem, ut adhuc in carne in cœlestibus tamen conuerterentur. Et ideo quoq; est Deus meus, qui docet manus meas ad præliū, id est, quia docet talia bona opera facere, quibus superent inimicos & deuocatores suos, uolentes eis intercludere regnum cœlorū.

Et posuisti ut arcum arcum, etc.] Hic familiariter se cōuertit ad Dominū patrem, ut per hoc magis hortetur illos, ut & ipsi Deum suum faciant eum, & sic eius familiares fiant. Quasi dicat: Iuste Domine pater te Deū meum facio, quia tu etiam posuisti brachia mea, id est meorum ut arcum arcum, id est fecisti meos amplexari tanquam brachijs infatigabilem intentionē bonorum operū, quæ rectè designatur per arcum arcum. Si enim fieri arcus æreus posset, infatigabilis esset. Est aut̄ similitudo hic ab impossibili, & etiā dedisti mihi, id est meis protectionem salutis tuæ, id est talem protectionē à uitijs, qualem merentur qui saluantur à te. Et in hoc est illa protectio, quia dextra tua, id est fauor gratiæ tuæ, suscepit me defendendum. Et ideo disciplina tua, id est paterna flagella tua, quibus omnē filiū corripis, quem diligis: illa inquam disciplina non paties me errare, corripit me in finem, id est, direxit me ita in meis, ut quicquid agerem, referrem in illum finem, quo tibi coheretur: & ipsa eadem disciplina tua, quæ me in finem direxit, docebit me conseruando me in bonis operibus, ad illum finem peruenire. Et ideo meritò es Deus meus, & propter hoc etiā, quia tu dilatasti gressus meos: id est gressibus meis, id est Apostolis & alijs præconibus meis, per quos ad nouitiam hominum gradior, dilatasti cor dedisti, scilicet ut tristitia passionis cor eorum non angustaret: sed gauderent in tribulationibus, & cordis affectionē extendere, ad orandum etiam pro persecutoribus: & ita dilatasti cor, ut subitus me essent, id est, ut non secundum suā, sed secundū meam uoluntatem agerent, & præceptis meis obedirent, non uerò supra me essent, uel mihi præcepta darent. sicut fecit Petrus cū Domino diceret: Ecce ascendimus Hierosolymam, & reliqua, tanquam uolens præesse in docēdo, dixit: Propitius esto tibi Domine, ne fiat istud. Vnde à Dño graue responsum pertulit, cum dixit ei: Vade retro satanas. Quasi dicat: Noli præcepta mihi dare, quem potius conuenit inferiore locum tenere, & meis præceptis obedire. Satanas enim deorsum fluens interpretatur. Et quia dilatasti gressus meos, ideo uestigia, id est signa illa quæ ego factis & dictis impressi alijs, ad me imitandum, nō sunt infirmata, id est debilitata in eis, sed uiriliter conseruata, & per hos tales gressus persequar inimicos meos, & meorum bona persecutione, & comprehendam illos in bono. & nō conuertar ad hæc persecutionē donec deficiāt in hoc quod sunt inimici. & hoc modo deficient, quia ego confringam illos in quo sunt confringendi per illos gressus meos: nec poterunt stare, id est resistere ipsi inimici mei, spiritui & sapientiæ qui loquitur in eis: sed potius cadēt subtrus pedes meos, id est meorum. id est, mutabunt carnales affectiones suas in spirituales affectiones meorum. Et ideo per illos gressus confringentur inimici, & cadent, quia ipsi uirtuosi sunt ad hoc faciendum. Nā tu Domine præcinxisti me, id est coronasti & munuisti me uirtute, id est uirtuosis uiris Apostolis scilicet & alijs

& alijs, ad hoc bellum agendum, scilicet ad persequēdum inimicos, & reliqua. & insurgentes in me, id est deuocatores & persecutores meos subplantasti per illos uirtuosis, ita ut fierent subtrus me, id est ut qui uoluerunt esse superiores ipsis meis, fierēt inferiores eis duobus modis, uel ut conuersi eos quos prius persequerantur, comitentur: uel ut cum eos tormentis & deuocationibus, se uincere purauerunt, uicti potius ab ipsis contemnerentur.

Et inimicos meos.] Istud specialiter ad caput referitur, & est dictum de Iudæis, & continuatur ad principale superius. Quasi dicat: Iuste te Deum meū facio, quia inimicos meos quosdã, id est persecutores meos de Iudæis, qui prius quasi Deum præcedebant, dediisti mihi dorsum, id est fecisti esse imitatores meos ut non præcedant, sed subsequantur. Quod intelligendum est de his, qui conuersi poenituerunt. Odientes autem, id est in odio permanentes, & non conuersos disperdidisti iā dispositione, quia disperdes eos ubiq; terrarum in captiuitatem auferendo eis locum & gentem. & ideo disperdes, quia ipsi clamabant quidem ad te Messiam ad huc expectantes, sed non dignè clamabant. Quod sic dicit, agens de futuro quasi de præterito: Clamauerūt iam & clamauerunt adhuc, nec fuit uel erit qui saluos faciat eos. Clamauerūt dico ad Dominum patrem, etiam, sed quia per mediatorem non clamauerunt, & ideo in dignè ipse Dominus non exaudiuit eos, nec exaudiuit eos. Et ideo conuinuam, id est diuidam eos ubiq; gentium, sicut puluis cōmminuitur, id est diuiditur & destruitur ante faciem uentis, id est, in præsentia ualidi uentis, & eos diminutos delebo, id est conculcabo ubiq; per omnes gentes ut Iurū quod est in plateis, id est, in latis & publicis uijs ubiq; conculcarit. Hoc ad simplicem similitudinem dictum est. Potest uerò si quis interius consideret sic dici: Conuinuam eos ut puluerem ante faciem uentis, id est, erunt aridi & infructuosi ut puluis, non recipientes imbrem uerbi diuini: sed inflati superbia rapiuntur per ipsam superbiam à firma spe, ut uentus rapit puluerem à stabilitate terræ: & delebo eos, ut illi delēdi sunt, qui sunt lutum placentium, id est, qui per latas perditionis uias lubricando per carnis luxurias ambulat. Et de contradictionibus populi huius, qui est ut lutum placentium, qui scilicet dixit: Nolumus hunc regnare super nos, & cætera talia, in quibus contradixerunt mihi, eripies me Domine pater, resuscitādo me: & nomen meum, q̄ prius angustabatur inter eos dilatabis, quia constitues me caput gentium. Ita uersus iste continuabitur superioribus, in suo ordine legatur. Iuxta quod Deus meus, ad quod prius conuinuatur, aliter dicitur. Accipietur enim præcedens uersus scilicet, Quoniam in te eripiar à tentatione, nō de solis gētib. ut prius, sed communiter de quibuscunq; credentibus: & sic continuabitur, Deus meus. Quasi dicat: Verè pater in te Domino meo eripiētur, & transgredientur murum: quia tu eris Deus meus, id est meorum, id est me facient te Deum suum, sicut ego te feci Deum meum, scilicet ut non secundum suam uoluntatem agant, sed secundum tuam. Et conuertit se ad ipsos. Quasi dicat: Meritò facietis eū Deū uestrū, quia uia eius, & reliqua. in hac quoq; lectio omnia usq; ad eripies me, ad hoc interponuntur, ut per ea Deus communiter omnibus credentibus non solis gentibus, ut prius commendetur. Nec est necessarium, ut omnia ad Deus meus, sicut prius referatur: sed quædam positiones per se sunt, quædam ut inter se continuantur. Sententia uerò non mutatur, usque ad Dilatasti gressus meos. Quod secundū beatum Augustinū de affectionibus accipitur, & sic ad proximū continuatur. Quasi dicat: Per hoc disciplina tua docebit me in finem peruenire, quia dilatasti gressus in meis, id est dilatatas affectiones dediisti meis uidelicet, ut non impedirentur carnalibus angustijs, sed hilariter operaretur etiam de his quæ sub se sunt

mortalibus rebus & membris. Et ita dilatasti, ut sint subtrus me, id est sub meis, hoc est, ut ipse affectiones eis non dominentur, sed ipsi affectionibus: & nō sunt infirmata uestigia mea in ipsis sicut prius. Et in his talibus persequar ego inimicos meos, id est carnales affectiones, interius persequentes: & comprehendā illos, ita eas domando, ut ipsi non comprehendantur ab eis. hoc est, ut nō eis ipse carnales affectiones præualeant: & non conuertar à persequendo, donec deficiant, qui mihi oblatrant, id est carnales ipse affectiones, quæ meis ut lacerēt, quasi à lateribus astant, & uerè deficient, quia ego eas confringam, & ita quod nō poterunt stare, id est durare: sed potius cadent subtrus pedes meos, id est cōuertantur ipse carnales affectiones in spirituales. & hoc ideo, quia tu præcinxisti me uirtute ad bellū, id est cōstrinxisti fluentia carnis desideria in meis, ne præpedirentur ad tale bellum. & per hoc supplantasti insurgentes in me, id est carnales delectationes, quæ prius nitebantur spirituale desiderii extinguere in meis, ita supplantasti, ut sint subtrus me, id est mutarā sint in spirituales. Iuxta hanc sententiā idem est istud quod, Et cadēt subtrus pedes meos: sed repetitum est post probationē quasi pro conclusionē. Sequentia eodem modo ad caput, & ad Iudæos referuntur, sicut prius.

Populus quem non cognoui.] Concludit, ideo meritò me constitues caput gentiū, quia populus ille gentilis, scilicet quē ego corporali præsentia non cognoui, seruiet mihi: & ad hoc facilius inductus, quia obediuit mihi in auditu auris, id est, statim cum audierit per Apostolos uerborū prædicationes, unde beatus erit. Beati enim qui non uiderunt, & crediderunt. Illi autē qui debuerunt esse filij, id est Iudæi, facti alieni, qui se ab hæreditate alienauerunt mentiti sunt, id est mendaces apud te patrem, qui illos ut filios educaſti, effecti sunt. Quod factum est mihi, id est ad gloriā & utilitatē meam. De his filijs dictum est: Filios ueni & enitriui, ipsi uerò contempserunt me. Et itē: Vos ex patre diabolo estis. & Filij regni ejicierunt in tenebras exteriores, & multa similia. Mendaces uerò multipliciter fuerunt. Dixerunt enim sæpē Moysi: Quæcunq; præcepit nobis Dñs, faciamus. Quod quia non ex corde dixerunt, citò oblitū sunt. Itē de Christo dixerunt: Hic de Christo dixerunt. Hic dixit: Possum destruere templum hoc, & reliqua. & Inuenimus hunc subuertentem gentē nostram, & uenerunt discipuli eius, & furari sunt eū, & innumera talia. Verè alieni facti sunt filij. Nā in tantum ab alienati sunt, quod cū ego eis nouam gratiā, qua nouarentur attulerim: tamen in ueterem gentē nostram, & uenerunt discipuli eius, & furari sunt eū, id est in uetustate sui erroris manserunt. & claudicauerunt, id est nouo Testamento quasi dextro pede caruerunt, à seminis suis, id est causa semitarum: hoc est traditionū suarū, quib. iam in priori Testamēto irrita fecerant mandata Dñi. Curabant enim ut in Euāgelio dicitur, quæ defortis erant ad munditiā carnalem pertinentia, uerā aut̄ munditiā negligebant. Quod eis ipse Dñs friuolum esse ostendit, cū quasi reprehēsus ab eis de nō lotis manib. Apostolorū respōdit: Nō lotis manib. māducare, & in multis similibus.

Uiuat Dominus.] Quasi dicat: Illi tanquam mali serui alieni à domo facti sunt. Dominus autem quē ipsi uoluerūt penitus extirpare, uiuit, id est, ego cuius nomen etiā delere conati sunt, uiuo & permaneo in domo in æternū: & ideo uiuo, quia Deus meus, id est pater qui me misit, quem ego uerè Deum meū, uiuit in æternū. ipse dico benedictus, id est exaltatus & sublimatus per me, per hoc inuuit: quòd sicut ipse per patrem uiuit, ita & quicunq; ei adhererit, per ipsum uiuet. Iuxta illud: Sicut me misit uiuens pater, & reliqua. Et exaltetur Deus. Quasi dicat: Sicut per me est benedictus, ita semper per meos exaltetur, Deus pater auctor salutis meæ. qui meritò à meis exaltandus est, quia magnificans est, & c. id est quia semper magnificat in uirtutibus saluos à me, quem constituit regē.

Et uerè est auctor salutis meæ, quia misericordiã me resuscitãdo faciat mihi uero Dauid, Christo suo, & faciet misericordiam semini eius propter ipsum, id est, propter me resuscitabis oēs quoscũq; spiritualiter generabo: in præsentem quidem à morte animæ eos resuscitabis, tandem uerò à carnis corruptione. & hoc faciet usq; in seculum, id est æternaliter. Hic uersus licet suo ordine legi possit, tamen quia commodius est, ita liter iungitur illi superiori.

Deus qui das uindictas mihi. Conuertit se familiariter ad patrem, quasi d. Tu dico Deus exalteris, qui uindictas me de inimicis meis & meorũ, per hoc scilicet, quia populos Iudaicos prius superbientes conuersos subdis, id est humilias, ita ut sub me sint, supra quẽ prius esse uoluerunt. Et hoc modo eos subdes, quia liberator meus eris per resuscitationẽ de inimicis meis crucifigentibus me uerè iracundis, cum dicerent: Tolle hunc, & crucifige eum. Postquam enim magnificata fuit per Apostolos resurrectio Christi, multi qui prius de eo dubitauerunt, crediderunt de Iudæis & Apostolis dixerunt: Viri fratres quid faciemus. Quibus ille responderunt: Pœnitentiã agite, & baptizetur unusquisq; uestrum in nomine Domini. Et ab insurgentibus id est uerè liberabis me, quia exaltabis me ab insurgentibus in me, id est, hoc facies per gloriam resurrectionis, ut ipsa resurrectio inimicorum contra me, qua me deprimere uoluerũt, sit exaltatio mea. Et etiã eripes me, uel meos à uiro iniquo, id est ab omni genere iniquorum, ne ab ipsis deuocentur. & propterea scilicet, quia & me exaltabis, & meos eripies: confitebor tibi in meis in nationibus, id est laudabilem confessionem faciam tibi in meis per omnes nationes, in fide uidelicet, & innocentia. & etiam Psalmũ dicã tibi bene operando per illos nomini tuo, id est non ad eorum gloriam, sed ad gloriam nominis tui.

IN PSALMVM XVIIII. ARGUMENTVM.

Ad probatur in hoc Psalmo prouidentia Dei, qui ex hoc ipso multam hominum curam se habere monstrauit, cũ ita elementa se creata componit, ut post ipsa possit agnosci. Item propheta de aduentu Christi dicit in Mattheũ.

IN FINEM PSALMVS DAUID.

EXPLANATIO.

Inscriptio ista notissima est, dicta Psalmi referens ad Dominum Christum, de cuius primo aduentu propheta didurus est. De qua re hic primus est Psalmus, sequuntur autẽ alij quatuor, id est septuagesimus nonus & octuagesimus octauus, nonagesimus sextus & centesimus decimus sextus. Per totum Psalmum propheta uerba sunt. prima narratio eius laudat Domini prædicatores, ipse quoq; de eius incarnatione speciosissimis comparationibus uerba subiungens. Secunda laudat præcepta noui & ueteris Testamenti. Tertia ab occultis uitij purgari se à Domino deprecatur, ut eum sibi esse faciat dignum Psalmistam.

COMMENTARIVS.

Cœli enarrant. Propheta præuidens per spiritum sanctũ in posterioribus de populo suo, & contemporaneis aduentus Christi tanta cordis duritiã atq; phrenesim futuram, ut nec ipsum medicum ad salutem omnium missum cognoscerent, nec tempus uisitationis suæ aduertent: appetit

in hoc Psalmo increpat eos, & obiurgat eorum duritiã, ostendendo eius aduentum certum & indubitabilem futurum per manifesta signa, & per sanctorum Apostolorum præconia, & præterea legem eius immaculatam commendando: quod totum ad exhortationem eorũ facit, ut quandoq; phrenesim deponant, & medicum cum tempore uisitationis cognoscant: & qui legem prius serui receperunt, legem Deum recipere gaudeant, quæ tanto dignius amplexanda est, quanto Dominus seruo dignior est. Sciendum autẽ hoc Psalmũ cum duobus sequentibus, ut sancti dicunt, unum esse Psalmum: & quia de eodem negotio diuersis tantum partibus agunt, & ad idem intendunt, scilicet ad obiurgandam duritiã Iudæorum, & eundẽ habet titulum, hũc scilicet: In finem Psalmus Dauid. Quod sic exponitur: Iste Psalmus attribuitur Dauid propheta, & refertur in finem, id est in Christum, hic Psalmus, per hoc quia de incarnationis gloria & de prædicatione Apostolorum, & de sanctitate noue legis eius agit. Alij uerò suo modo quisque referuntur. Incipit autem propheta in hoc Psalmo obiurgare ceteram Iudæorum per manifestam prædicationem Apostolorum, agens de futuro propter certitudinem quasi de præsentem uel præterito. Et sciendum quod Apostoli, & alij sancti præcones ideo cœli dicuntur, quia longè à terris elati sursum sunt, Deum portantes, præconijs innotantes, miraculis coruscantes. Vnde ita dicit: Cœli id est præcones sancti Apostoli & alij enarrant, id est manifestè narrabunt, alijs gloria Dei, id est gloriosum filium Dei patris, per quem ipse gloriosum opus operatus est in mundo: quia cũ oēs peccatores effemus, per eum ex peccatoribus iustos, ex seruis filios, ex impijs pios, ex damnatis fecit in regnũ assumptos, quod uerè Dei fuit gloria, non nostrũ meritum: quia cum nos nihil boni meruissemus, tantum bonum recepimus iuxta quod dicit Apostolus: Apparuit benignitas saluatoris Domini nostri Dei, qui nõ ex operib; iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundũ suã misericordiã saluos nos fecit, & reliqua. & firmamentum, id est illi iudem præcones sancti, de terra cœlum facti, quorum cor spiritu sancto confirmatum est annunciat opera manuum, id est potentie eius Dei. Idẽ dicit quod prius, sed aliquantum expressius. Licet enim per firmamentum eorũdem, quos per cœlos accipimus, uicinius tamen firmamentum, notat constantiam in eis quã cœlum. Sciendum autem quod non ideo dicit opera manuum eius, ut Deus pater manus habeat, & manibus operetur. non enim humanis mēbris circumscribitur, sed dicitur facere quodcumque facit uerbo, id est sapientia aut manu, id est potentia. Filius autem est sapientia eius, & potentia, & ideo q; per filium fecit, rectè dicitur opus manũ eius, id est potentie, & quia illud opus, quod per gloriam prius accepimus dignius est inter omnia opera, quæ filius in carne fecit, ideo emphaticè opus manus Dei uocatur. Potest autem hoc ab illo taliter diuersificari, ut sic dicatur: Cœli enarrant alijs gloriã Dei, uerbis extrinsecus in firmamentum, id est cor eorum spiritu sancto confirmatum annunciat in se ipso intrinsecus opera manuum eius. Per hoc enim quod cor eorum à Deo cõstans est, quod etiam mundus sciat contra eos, nihil tamen proficiat. Representat opus manus, id est potentie Dei in se, scilicet constantiam rãtam quam aliunde, nisi à Deo habere non possent.

Dies diei. Quasi dicat: Ita annunciant gloriam Dei, ut spirituales spiritualibus, & carnales carnalibus. Per diem enim accipimus limpidißimum & lucidissimum ingenium, ad diuina contemplanda habentes, ut Iohannes habuit cũ dixit: In principio erat uerbum, & reliqua. Nox uerò dicitur, eorũ comparatione illi qui ea considerant & instrunt quæ hominibus comprehensibilia sunt, ut qui de Christi humanitate loquuntur, & de moralibus. & sicut ille qui dies est alij diei uerbu, id est diuinitatem nõ simpliciter

placiter indicat, sed quasi eructat: quia ab intimo cordis profert, quod prædicat: ita qui nox est alijs noctibus, non uerbum, sed scientia. id est humilia & humana facillè indicat. Possunt uerò iudem præcones esse dies & nox diuersis temporibus & ad diuersos. Quod Paulus innuit cum dicit, Siue excedimus mente Deo, siue sobrijs sumus, uobis sobrijs sumus. Idẽ iterum ad Corinthios dicit, Sapientiam: id est diuina loquimur inter perfectos. Sapientia autem proprie pertinet ad diuina, scientia uerò ad humana. Et item in eadem Epistola: Nihil aliud inter uos, nos scire testati sumus, nisi Christum, & ipsum crucifixum. Quasi dicat: Nõ uobis altiora, sed humiliora secundũ humanitatem Christi uobis prædicauit. Potest quoq; aliter hic uersus exponi & continuari, ut sic dicatur: Cœli quidem nunciabunt gloriam Dei, & hæc annunciatio non ad tempus breue erit, sed comprehendet omnem uolubilitatem temporum: quia & dies semper in hac enunciatione continuabitur diei & nox nocti, & sic omni tempore erit. Omne enim tempus aut dies aut nox, & non tantum uno genere linguarum fiet hæc annunciatio, sed in omnib; generibus: quia non sunt loquelæ, id est integræ orationes, neq; etiam singuli sermones in orationibus uoces, id est proprie expressiones, quorũ non audiantur ab Apostolis ac si essent eorũ, & ideo sonus prædicationis ipsorũ Apostolorũ exiuit à Iudæa perueniens in omnẽ terrã, id est in omnes partes terræ, & etiam ad omnes angulos partium: quia uerba eorum in omnes fines orbis terræ pertenerunt. Nullus enim angulus terræ habitabilis est, ubi doctrina Apostolica aut per ipsos, aut per discipulos & successores eorũ non innotuerit. In hac sententiã sonus & uerba pro eodem accipiuntur. Potest uerò alio modo dici, ut utrumq; proprie accipiarur, ita scilicet: Sonus quidem Apostolorum, id est simplex uox prædicationis eorum communiter in omnem terram exiuit, sed non ubiq; profecit. Quia uerba eorum, id est uox cum in intellectu, quod proprie dicitur uerbum, peruenit quidem in fines orbis terræ tantum. id est ad solos illos qui terrenitatem in se finierunt & orbis, id est perfecti facti sunt. eorum dico dicentiu ita gloria Dei, id est filius Dei ueniens ad belligerandum contra regna tenebrarum, posuit tabernaculum, id est militare habitaculum suũ, uidelicet corpus humanum, in quo ad tempus Deo patri sicut in tabernaculo militauit in sole, id est in tempore. quod ideo per solem designatur, quia per solem tempora maximè distinguuntur. Qui enim apud patrem erat sine tempore, natus est ex matre sub tempore. Vel aliter, Posuit tabernaculum suum in sole, id est in labore præsentis uitæ. Nõ enim uenit ad perfrundendam aliqua terrena delectatione, sed ut sibi iniunctam obedientiam perficere laboraret. Vnde ipse quoq; dicit, Non ueni ministrari, sed ministrare. Labor autẽ per solem ideo designatur, quia qui in sole aliquid operatur, grauius laborat, quam qui extra solem. Vel aliter, Posuit in sole, id est in manifesto tabernaculo suum. Multa enim præclara signa & præcedentia & præsentia & subsequentia aduentũ eius uerè rationabilibus manifestum satis fuerunt, cũ etiã quedam de irrationalibus in præsepi eũ cognouisse scripturæ testentur. Et per hoc posuit in sole quocunq; modo dicatur, quia procedens de talamo suo, id est de uirginali utero: qui rectè dicitur talamus, quia in illo humanitate assumpta ecclesiã sibi tanquam sponsam sociauit: procedens dico tanquam sponsus, id est ornatus ita interiori plenitudine diuinitatis, & uirtutibus, tanquam ipõsi procedere solent de thalamis suis ornati exterius, & ipse, id est notabilis. Nã cum multi ornati processissent in hunc mundum, ut Iohannes Baptista & alij tales: iste tamen omnes excessit, quia solus inter mortuos uerè liber fuit. Ipse inquam procedens exultauit, id est exultanter in hunc mundum uenit, nõ ad immorandum, sed ad currendam uiam: id est ad peragendum cursum

huius uitæ. Natus enim est, creuit, docuit, & reliqua. Et in exultãdo fuit ut gigas. Gigas enim est & uelox & fortis. Ipse quoq; & uelox fuit, quia nulla illecebra eum derinuit: & fortis fuit, quia mors eum superare non potuit, sed ab ipso uicta fuit. Item gigantes serpẽtinos pedes habuisse describuntur, in quo terræ adhærentes & humiles licet sint, fortes notantur. Christus quoq; fuit humilis misericordia infra omnes, maiestatem uerò fortis supra omnes. Rursum gigas altus corpore est, & Christus uerè altus fuit dignitate: quia egressus eius est à summo cœlo. id est egressus est sinu patris. Pater enim est summũ cœlum, quia est primum cœlum nõ dignitate, uel potentia, sed ordine: quia nõ est ab alio, sed lux per se est. Filius uerò dicitur cœlum cœli, quia lumen de lumine patre est. Spiritus sanctus autem cœlum cœlorum dicitur, quia est lumen de luminibus. de hac egressione dictum est: Egressus eius à patre, regressus eius ad patrem, & reliqua.

Et occurfus eius. Occursum eius uocat æqualitatem eius. Illud enim proprie dicitur alij rei occurrere, q; ei æquale est. & est quasi dicat: Cum egressus esset à patre, & uenisset in mundum, nihil sibi æquale, uel comparabile inuenit, quo usq; rursum ad patrem redijt. Quia occurfus, id est equalitas eius est, pertingens usq; ad summum eius. id est usq; ad illud summum cœlum, à quo processit. Et quia adeò altus est, ideo non est qui se abscondat. id est excusare possit uel debeat à calore, id est à noticia eius. Quod est dictum ad similitudinem. Si enim in aliqua domo esset magnus rognus accensus, calor eius & splendor omnes angulos domus penetraret, & ad omnes manẽs ibi perueniret: similiter Christo in medio mundi, hoc est in Iudæa, quæ circumclusa gentibus, erat posito, quasi ardente rogo eluxit. Fulsit enim in miraculis, & caluit uerbo prædicationis noticia eius, & per se & præcones suos ad omnes peruenit. Et possumus uocare calorẽ eius, dilectionẽ illam qua se tradidit pro nobis, quæ omnibus per præcones annunciata est. & ideo nullus per ignorantiam se excusare potest. Potest superior uersus, scilicet in sole posuit tabernaculum suum, aliter continuari, & partim exponi, ut sit dictum contra hæreticos, qui apud se solos dicebant esse Christum, sicut Afris tempore beati Augustini, hæresi tacti dixerunt, occasionem assumentes de uersu illo Cantico: quo dicitur: Vbi cubas in meridie? Putabãt enim hoc ad literam, intelligentes ad se solos propter situm loci sui referri, & ita dicemus: Quia sonus Apostolorum ad omnes peruenit, ideo gloria Dei posuit tabernaculum suum, id est Ecclesiã, quæ tabernaculo comparatur, ut supra dictũ est, non aliquo angulo terræ tantum, ut hæretici dicitũt, sed in sole, id est manifesto apud omnes eam dilatando. & ideo in manifesto, quia ipse exultauit ut gigas. id est aduentus eius altus fuit & manifestus. Vel posuit ipsam Ecclesiã per Apostolos in sole, id est in labore. Non enim Apostoli docuerunt corporalem delectationẽ, sed laborem, scilicet ut qui Christum sequeretur, sicut ipse ambulauit ambularet. Et ideo posuit eam in labore, quia etiam ipse uenit ad laborem, non ad delectationem. Nã ipse procedens de thalamo suo, exultauit ens ut gigas, ut prædictum est. uenit ad currendã uiam, id est ad cursum obedientie iniunctæ perficiendum. Quẽ sic perfecit, quia egressus est à summo cœlo, id est à patre scilicet descendit incarnatus & natus est, creuit, docuit, mortuus est, & sepultus, resurrexit. Et occurfus eius usq; ad summum eius, id est ascendit, & ad dextram patris sedit. In de spiritu sanctum super Apostolos loci, in igne fenenum carnis arsurum: aurum uero uirtutum probaturum & purgaturũ. Vnde ipsi confirmati sunt constantè ubiq; gloriam eius annunciauerũt. & ideo non est qui abscondere, id est excusare possit uel debeat à calore eius. id est, quin perceperit noticia eius simpliciter ut prius, uel quin senserit feruorem & doctrinæ & dilectionis, quam contulit spiritus

eius Apostolis & per eos alijs.

Lex Domini immaculata. Verè nullus debet se excu-
sare ab eius noticia, sed libenter eum cognoscere: & le-
gem eius cum iam suscepisset, legem serui suscipere,
quia cum lex serui esset maculata quantum ad literã,
cum diceret, Diliges amicum tuum, & odio habebis
inimicum tuum, & quia concedebat libellum repu-
dij mittere uxoris, & cetera talia, per quod multos
faciebat maculatos. Lex Domini, id est noua lex Chri-
sti, est immaculata, quæ e contra præcipit, & inimicũ
diligere, & dicit: Quod si quis dimiserit uxorem, nisi
causa fornicatiõis, & aliam duxerit, mœchatu est, &
reliqua. & cum illa esset prohibens manum, non in-
struens animum, ut prohiberet affectum: hæc instruit
animas non timore pœnæ, sed ad se imitandum liber-
tate conuertens. & cum testimonium serui essent in-
fidele, quia multa promisit quæ secundũ literam non
euenerunt, testimonium Domini, id est Christi de pa-
tre est fidele: quia quicquid de eo testatus est, uerũ est.
Vnde dictum est: Nemo nouit patrem nisi filius, uel cui
ipse uult reuelare. Domini dico, qui est præstans sa-
pientiam, id est uera bona: & intellectum purum par-
uulis, id est humilibus. Vnde dictum est: Quæ ab-
scondisti sapientibus, & reuelasti ea paruulis. & item,
Superbis resistit, humilibus dat gratiam. Sciendum
autem quod idem Lex est & testimonium. Lex enim
dicitur nouum uel uetus testamentum, in quantum
prohibet: testimonium uerò, secundum quod aliquid
testatur & affirmat. Iustitiæ quoque serui non fuerunt
recte, ut quod præcepit lapidare mulierem deprehen-
sam in adulterio, & similia. Iustitiæ Domini, id est ope-
ra quæ Dominus iusta esse dicit, & præcipit sunt re-
cta. Quoniam ipse nec peccatum fecit, nec inuētus est
dolus in ore eius, & nihil docuit, nisi quod fecit. &
cum illi essent tristites corda, dicentes oculum pro
oculo, & similia: istæ sunt sanctificanda corda suorum, ita
ut gauderent in his quæ imitarentur hilariter cum cha-
ritate, nõ seruili ter cum timore. & omne præceptum
Domini est lucidum, id est sine uelamento carnalium
obseruationum, illuminans oculos non autem hebetans,
sicut præceptum serui quod ubiq; aliud sonabat
exterius, aliud regebat interius. Timor quoque Domini
est sanctus, non ille scilicet legalis, qui pœnalis fuit,
temporalia bona perhorrescens sibi subtrahi. quorum
desiderio sepe anima fornicatur: sed castus timor, quo
spõsa sua Ecclesia, quãto seruētius spõsum diligit, tan-
to diligentius offendere cauit. & ideo perfecta chari-
tas hęc timorem foras non mittit, quia non est seruili-
s ut ille, sed filialis: & ideo permanet in seculũ secu-
li, id est æternaliter. Iudicia etiam Domini non sunt
falsa, ut iudicia serui, quæ in firmando & in pollicen-
do secundum literam fessellit: sed sunt uera, quia siue
minetur siue pollicetur in præsentia alicui, non fallit,
cum quicquid dicit necesse esse fieri, nec aliquis in fu-
turo poterit auferre, uel præmia bonis, uel supplicia
malis, quod totum pertinet ad iudicia Domini. Quæ
iudicia non opinione uel favore hominum sunt iusta
ut iudicia serui, sed sunt iustificata in semetipsis, id
est in seipsis habet illud per quod sunt iusta. & sunt
desiderabilia super aurum & lapidem preciosum, id
est super omne uisu delectabile. id est iocundum in
terrenis, quorum desiderio fit hoc, ut iudicia Dei non
desiderentur, sed uel timeantur à reis, uel contemnan-
tur ab arrogantibus & superbis, uel non credantur à
stultis. Hæc enim duo preciosiora pro omnib. ponit,
& hoc sapienti, non insipienti: fidei, non infidei. Po-
test enim interius dici, uidelicet ut quisquis sic aurũ
per purum intellectum sit lapis preciosus per fidei cõ-
stantiam, ut non in igne consumatur, sed in thesamũ
Dei assumetur. & sic desiderabit super se, id est magis
uoluntari. & sunt dulciora iudicia Dei super mel
& fauum, id est plus quam omne gustu delectabile.
Vel iocundum sanæ uidelicet menti, non feblicitan-

ti. Est enim mel aliquis qui sã solutus à uinculis huius
uitæ, tanquam à fauo expressus expectat diem quam
ueniat in epulas Dei. Fauus uerò est ille, qui adhuc cir-
cumplicatur in hac uita, nõ concretus ei, sed implens
eã. Qui indiget aliqua pressura manus Dei nõ oppri-
mētis, sed exprimētis, qua de præsentia uita in eternã
eliquetur, & his talibus sunt dulciora super se iudicia
Dni, cuius uoluntatem suã præposuerunt uoluntati.

Etenim seruus tuus. Ideo in tantum iudicia Domini
sunt desiderabilia, quia in illis custodiendis est multa
retributio. Cessante enim omni exteriori commodo
magna merces est, quod custodiendi ea per intelligē-
tiam ueram, quam dant, sunt in præsentia sua uia, & in-
futuro salubria: sicut non custodiendi in præsentia sunt
aspera, & futura nocua. Er quod in eorum custodia
magna merces sit mihi experto credendum est. Nam
seruus tuus custodit ea: id est ego qui uolo esse liber-
tus tuus uel tuus, sicut uoluit Adam: sed qui sum ser-
uus tuus in spiritu custodio ea non loquendo scilicet,
sed faciendo. Bene enim loqui, & male uiuere, nihil
aliud est quã se ipsum propria sua uoce dammare. Hoc
dicit propheta conuerti ad Dominum.

Delicta quis intelligit. Verè in custodia iudiciorũ Dei
est intelligentia. Nam in delictis nõ est intelligentia,
sed potius cecitas. Quod sic sub interrogatione dicit:
Quis subauditur manes in delictis, intelligit delicta?
Equidem nullus, & ideo Domine redemptor meus à
malo, & adiutor in bono, uel redemptor uero incipis,
uel ut ad te rendam: adiutor uerò ut perficiã & perue-
niam. munda me ab oculis meis, id est à prauis cogi-
tationibus, & cupiditatibus, quæ latenter in me sunt,
primũ: & deinde parce mihi seruo tuo ab alienis
peccatis, id est, remoue à me prauum persuasorem. Pri-
mũ enim oportet aliquem mundari à suis, ut parca-
tur ei ab alienis. Fit autem omne peccatũ ab aliquo,
aut per se, aut alio persuadente. Quod utrumque; uirũ
in ipso primordio claruit. Malignus enim angelus ex
suo occulto cecidit, Adã uerò persuasione aliena pec-
cauit. Vel possumus dicere quod occulta uocat origi-
nalia peccata, quæ quasi occulte per traducem pecca-
ti, in omnes descendunt: & ideo recte dicit meis. Illud
enim est quasi hæreditarium. Aliena uerò dicit actua-
lia, quasi excedentia extrinsecus, non hæreditaria, uel
econuertit occulta possumus dicere actuali, quorum
maior pars regit occulta cuius; conscientia. Aliena
autem originalis, quod aliunde, id est à primo pa-
tre accelsit.

Si mei non fuerint damnati. Relatio hic fit non ad uo-
ces, sed ad significatum. Quasi dicat: Ideo Domine pe-
ro ut munda ab oculis, & ab alienis: quia si hostes
isti, scilicet occulta uitia & aliena nõ fuerint domina-
ri mei, tunc ego ero immaculatus, id est, sine capitali
crimine. Et emũdabor etiam à maximo delicto, id est
à superbia: quæ ideo dicitur maximũ delictum, quia
& initium est totius peccati. & quia deiecit angelum,
& ex angelo fecit diabolum, atque interclusit ei re-
gnum cœlorum: & ideo etiam maximum, quia sicut
primum occurrit recedentibus, ita nouissimũ occur-
rit redeuntibus. Est enim etiam in recte factis hoc ui-
tium cauendum. Et postquam sic mundatus fuero,
tunc non solum facta, sed etiam eloquia oris mei erũt
recta, ut tibi Domine complacent. id est, erunt humi-
lia, non pomposa: & non solum eloquia, sed etiã me-
ditatio, id est cogitatio cordis mei semper erit talis,
quæ sit digna esse in conspectu tuo, id est quæ placeat
tibi, scilicet non arrogans erit, sed humilis.

IN PSALMVM XIX.
ARGUMENTVM.

PRO Ezechia rege suo populus pariter ab A-
syrjs obsessus orat. Aliter propheta operã
tem hortatur. Item Christo eunti ad crucem, di-
cit Ecclesi, ut Arnobio placet.

IN FINEM PSAL-
MUS DAUID.

EXPLANATIO.

*Am quia tituli uerba nota sunt, de textu Psalmi aliquid disse-
ruius. Futurorum igitur in illuminatione propheta cõpletus
euenire prospera sanctæ deprecatur Ecclesie, quæ illi per adu-
tum Domini pro certo nouerat esse uentura. Primo ingresa
su propheta rogat, ut Ecclesiam diuerso mundi turbine fatiga-
tam Christus Dominus exaudiat, suscipiatq;. Secundo depre-
catur omne consilium eius, rectamq; fidem Dominus sua pietate
confirmat: promittens fidelem populum non potestate munda-
na, sed diuina potentia magnificandum.*

COMMENTARIVS.

L*x audiat te Dominus.* Psalmus iste ut su-
pra dictum, est idem cũ superiori: quia
cum agat de eodem negotio, non solũ
eundẽ titulum, sed eandem etiã habet
intentionem. Sicut enim in superiori
Psalmo propheta redarguit duritiã Iu-
dæorum, qui tempus uisitationis suæ non cognoue-
runt agendo de manifesta Domini incarnatione, de
Apostolorum prædicatione: ita in hoc quoque Psalmo
eodẽ apertè redarguit, agendo de eius manifesta re-
surrectione, etiã de gloria quæ secuta est resurrectione,
scilicet quod & multi saluati sunt, & omnes re-
surgendo, & conclarificando acceperunt. Agunt autẽ
hic sub figura operantis propter maiorem affectum, &
ut illos quos redarguit, horretur, ut quandoque respi-
scentes, & tempus uisitationis cognoscentes, orent
saluari, & Christo hic conformari, ut tandem possint
conglorificari. Si enim compatimur, & conglorificabi-
mur. Cõtinuatur autem Psalmus iste superiori. Quasi
dicat: Domine quem celi annunciant, & qui taber-
naculum tuũ pones in sole, & qui adiutor mihi es &
redemptor, Dominus pater exaudiat te, id est resusci-
ter te clamantẽ pro clarificatione in die tribulationis,
id est in tempore passionis, quoniam malis permitte-
tur te tribulare. Hæc autem exauditio declarata est cũ
eo dicente: Clarifica me pater, claritate quam habui
priusquã mundus fieret. Vox de cœlo descendens di-
cit, Et clarificauit, & iterum clarificabo. & protegat te,
id est tuos, nomen, id est laus & fama Dei, qui cũ om-
nium Deus sit potestate, est Deus uoluntate Iacob, id
est posterioris populi & humilis: intellecti per Iacob
minorem, qui operam dant ad glorificandũ illud noi-
men, in hoc scilicet, quia sunt Iacob: id est subplanta-
tiones benedictionis priori populo, qui intelligitur
per Elau promissæ, primogenita edulio ementes, id
est primatum & dignitatem. Quæ apud Deum illius
quasi fuerant per terrenorum contemptum acquiren-
tes: quia nõ in posteriora, sed in anteriora: id est in fu-
tura bona oculos intendunt. & hoc talis nominis Dei
glorificatio, quasi dicat, sit protectio eorum.

Mittat quoque Dominus pater auxilium tibi. Id est tuus,
de sancto, id est de tua sanctitate: id est tua sanctitas
sit tuis auxiliũ, & tueatur te, id est, tuos, de Syon, id est
de speculatione, id est propterea, quia nõ in situ sunt præ-
sentia, sed longè speculantur futura. Vel aliter. Mittat
tibi auxilium de sancto, id est faciat tibi sanctificatum
corpus: ut sic de sancto illo, id est de multiplicatione
sanctorum sit auxilium per doctrinam & exemplum
unib. ab alijs. & de Syon tueatur te: id est speculatio
sit tuis tuio ut prius.

Memor sit etiam Dominus pater omnis sacrificij. Id est
faciat tuos memores ut reuidentur, omnium mise-
riarum & tribulationum tuarum, quas autem patibu-
lum crucis patieris, & quibus Deum patrem tanquã

sacrificijs humano generi placabis, & holocaustum, id
est ipsum integrum sacrificium tuum, quando in ara
crucis te totũ pro nobis hostiam placationis offeres:
quod rectè per holocaustum intelligitur. Holocaustũ
nãq; interpretatur totũ incensum. Erãt enim olim sa-
crificia quædam, quorum pars tantũ comburebatur
dijs: cetera uerò in epulas sacrificantium retinebãtur.
Alia uerò sacrificia erant, quæ integrè in ara Deorum
comburebantur. & hæc holocausta dicebantur, & e-
rant sanctiora. Similiter hic per omne sacrificium in-
telligimus omnes ærumnas, quæ passionem præcel-
serunt, ut captiõnem, ligationem & similia, in quibus
quasi quasdam partes sacrificauit, quantum ad holo-
caustum, quod subsecutum est, cum se in ara crucis in-
tegrè obtulit. Illud inquam holocaustum fiat pingue,
id est delectabile Deo patri, ut conuertatur in lætitiã
resurrectionis. Acceptabiliores enim pingues hostiæ
erant alijs, unde etiam in lege præcipiebatur offerri.
& tribuat tibi Dominus, non secundum cor inimico-
rum tuorum, nomen tuum per mortem delere uolen-
tium: sed tribuat tibi effectum mortis tuæ secundum
cor tuum, qui uerè præuidebis, & quid profit huma-
nitas diuinitatis, & quid profit diuinitas humani-
tatis. Humanitas enim mortua contulit uitiorũ mor-
tificationem: diuinitas uerò ipsam resuscitans iustifi-
cationem. Et confirmet Dominus pater omne con-
siliũ tuum in morte tua, uidelicet tam de excæca-
tione Iudæorum, quam de saluatione gentium.

Lætabimur in saluari tuo. Ne casum propheta qui
tanto ante tempore fuit, hanc optationem fecisse ui-
deretur, causam eius apponit. Quasi dicat: Ideo Domi-
ne adiutor & redemptor opto, ut Dominus pater te
exaudiat in clarificatione resurrectionis: quia in hoc
tuo saluari, id est in hac saluatione tuę resurrectionis
lætabimur, id est, non solum lætor ego tanto ante tẽ-
pore, sed lætabuntur omnes mihi conformes semper
uisq; ad eam saluationem, iam nobis in ipso per spem
daram. Spe enim salui facti sumus, & tandem magni-
ficabimur ipsa gloria resurrectionis, si in hac uita fueri-
mus in glorificando nomine Dei nostri per humilita-
tem & bona opera.

Impleat Dominus. Redit ad optationem, quasi di-
cat: Quia item lætabimur, ideo Dominus impleat, id
est perficiat omnes petitiones tuas, scilicet nõ solum
quas in terris facies pro clarificatione: sed illas etiam
quibus ad dextram patris sublimatus quotidie in-
terpellabis pro nobis. Ipsa enim presentia humanita-
tis Christi assidue patrem orat pro suis.

Nunc cognoui. Hic ad maiorem increpationem du-
ritiæ Iudæorum ostendit se certum esse, tanto ante tẽ-
pore resurrectionis Christi futuræ. Quasi dicat: Verè
implebit Dominus petitiones tuas & in te & in uis:
quoniam ego nunc tanto ante tẽpore cognoui, quod
non solum faciet saluum, sed iam saluum fecit disposi-
tione, Dominus pater Christum suum. integrè, id est
& in capite & in membris. Caput enim resuscitabit,
& congruum corpus ei aptabit. Perfectus enim Chri-
stus est caput cum corpore.

Exaudiet. Id est uerè saluabit Christum in corpo-
re, quia qui exaudiuit illum de terra, cum adhuc mora-
talis & passibilis esset, pro sua clarificatione exaudiet
illũ de cœlo, id est de sublimitate impassibilitatis &
immortalitatis, clamantem pro corpore, uel potest &
cœlum & terra, ut simpliciter dicatur, materialiter ac-
cipi. Et uerè exaudiet eũ pro corpore, quia salus dex-
træ, id est fauoris & propitiationis eius erit in poten-
tariibus, id est saluari per eius gratiã potentialiter sal-
uabuntur, quia æternaliter. Salus autem sinistra, id
est per præsentẽ prosperitatem, de qua dicitur, Homi-
nes & iumenta saluabis Domine: quæ dicitur sinistra,
non quod aliquid sinisterum in Deo sit, sed quia nõ ex
eius digna propitiatione est, cum sit transitoria. & etiã
mortifera, illa in qua salus erit in infirmis, & hoc
ideo, quia hi scilicet qui saluantur, per ipsam nõ inuo-
cant

carum Deum sicut debent: quia ueniunt ad inuocandum in curribus, id est confisi in uolubili successu temporali rerum. & ueniunt in equis, id est in pompa seculari & arrogantia, non scilicet ad glorificandum nomen Domini. hoc enim faciebat Iudaicus populus spem non in Deo, sed in terrenis habens. cuius mos erat saltem in pascha singulis annis conuenire Hierusalem, ad offerendum & orandum. Nos autem saluari scilicet per dextram inuocabimus non in arrogantia, sed in glorificando nomine illius, quem & Dominum nostrum per spontaneam seruitutem facimus, & Deum, quia tanquam creatura creatori ei obediunt. habet alia in hoc loco translatio pro Inuocabimus, Exultabimus, quod satis congruit.

Ipsi obligati sunt. Ideo saluati per sinistra taliter inuocant, quia ipsi sunt obligati in cupiditatibus terrenis, irruentes præ nimio amore loci & gentis in lapidum offensiois, & petra scandali: & quia terrena diligunt, ceciderunt a spe celestium. Nos uero econtra à terrenis surreximus in spem celestium per fidem, & crecti sumus per bonam operationem. uel surreximus per inuocationem, & erecti sumus per fidem. Et ut perfectè surgamus & erigamur, Domine pater hunc regem tuum, in quo letabimur, & per quem poterit saluabimur, qui exemplum pugnandi nobis in passione sua dabit. quod ad regem pertinet, factu saluum per clarificationem resurrectionis & ascensionis, ut sacerdos factus ad dextram tuam, alsidue interpellat pro nobis. Regum enim est pugnare, sacerdotum orare & sacrificare. & exaudi nos per hunc mediatorum clamantes in die, id est in mentis puritate, qua inuocauimus te, quando cumq; te inuocamus.

IN PSALMVM XX. ARGUMENTVM.

DE Ezechia canitur cæsis Assyrijs, & infirmitate curata.

IN FINEM PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Hic Psalmus Domini saluatoris primò incarnatione, et postea deitatis facta decantat, ut patet agnoscens eundem uirginis matris, quam Dei patris esse filium. In prima narratione Psalms huius propheta loquitur ad patrem de incarnatione Dominica, secunda diuersas uirtutes eius, gloriamq; describit, declarans à parte qua passus est, ad quam summam rerum à picemq; peruenit. Tertia conuersus ad Dominum more desideranti optat, illa in iudicio eius fieri, quæ nouit esse uentura.

COMMENTARIVS.

Domine in uirtute tua. In hoc quoq; Psalmo sicut & in duobus superioribus, redarguit propheta duritiam Iudæorum, commendando humilitatem Christi, quam ipsi recognoscere noluerunt, & ostendit quia asperum eum quandoq; uident, qui nunc eum non cognoscunt humilem, quatenus eos exhortetur, ut respicietes, malint eum hic recognoscere humilem, quã tandem seuerum iudicem in maiestate uidentem. Titulus idem est, qui in duobus præcedentibus hic: In finem Psalmus Dauid. Quod sic exponitur: Iste Psalmus attribuitur Dauid prophete referendus in finem, id est in Christum, cuius ut prædiximus, commendat humilitatem. Continuat autem sic superiori. Quasi dicat: Dixi Domine ut saluum facias regem, & debes eum saluum facere:

quia hic rex nihil de se præsumet, nihil sibi attribuet, sed lætabitur tantum in tua uirtute. id est in uerbo tuo sibi adiuncto, per quod solum se fortem reputabit. & uehementer exultabit salutare tuum, id est saluationem tuam esse super se. id est sibi esse commissam, scilicet quod per ipsum & in a summis conciliare, & omnia uiuificare atq; saluare proposuisti.

Desiderium cordis eius tribuisti. Meritò lætabitur in tua uirtute, quia tu per illum uirtutem tribuisti iam ei dispositione: quia tribues ei in re desiderium cordis eius, id est illud quod desiderabit cor suum, tale iactum, ut non desideret nisi desideranda, scilicet ut & ponat animam pro suis, & resumat eam pro suis. Mortuus est enim propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. & non fraudabis eum, id est non abnegabis ei aliquid in uoluntate labiorum, id est uerborum eius: quia quicquid à te siue pro sua siue suorū salute rogabit, hoc ei non denegabis. Vel aliter. Non fraudabis eum in uoluntate labiorum eius. id est geminæ pacis, quam statuere uoluerunt, scilicet concedes eius uoluntati, ut & pacem relinquat, & pacem det. Iuxta illud: Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis. Reliquit enim sequentibus pacem in interiori tantum, peruenientibus uero ad se dabit pacem suam, scilicet ut non tantum in interiori, sed in utroq; pacem habeant. Quæ utraq; pax labiorum, quod pluraliter positum est, intelligitur. Labijs enim os, quod est signum pacis, damus. & ita per labium pax designatur. Vel aliter. Non fraudabis eum denegando ei uoluntatem non solum suam, sed etiam labiorum: id est preconum eius. qui rectè per labia quæ instrumenta loquendi sunt, intelliguntur: scilicet eos in concedes preconibus suis quod ipsi uoluerunt, scilicet ut ubi ipse erit, sint & ipsi. Quod ipse patrem rogauit dicens: Volo pater, ut ubi ego sum, ibi sint & mei.

Quoniam præuenisti eum. Ideo tribues ei desiderium tuum, & uoluntatem labiorum implebis, quoniam tu talem eum facies, qui idoneus sit, ut satis fiat eius desiderio & uoluntati: quia non erit præueniens scilicet amaritudine, qua omnes in Adam præuenti sumus, id est peccato originali, sed tu in ipso conceptu præuenies. id est præuenies eum ut in eum peccatum illud non perueniat. in benedictionibus, id est in multiplicationibus dulcedinis, scilicet quod & sine peccato concipietur, & sine dolore nascetur. & non ei ad mensuram dabis spiritum, & quod immensus à peccato erit, & cetera talia. & posuisti iam, id est pones in capite eius, id est uel in ipso qui caput est: uel in principio prædicationis eius pones coronam, id est multitudinem Apostolorum & aliorum perfectorum cum dantem eum coronam dico factam de omni lapide precioso: id est ornatum duodecim preciosis gemmis. id est Apostolis, qui meritò sunt gemmæ, quia fulgent & uirtutibus & præconis & signis.

Vitam petijt. Verè tribues ei desiderium eius, quia peret uitam à te. id est resurrectionem & æternitatem sibi & suis. & tu tribuisti eam, id est uerè tribues ei uitam non quamlibet, sed longitudinem dierum, id est æternam, & non solum sibi, sed suis: quia tribues suis longitudinem dierum per interiorem resurrectionem in præsentem, per exteriorem uero in futuro. Longitudinem dico prolongandam in seculum præsens, & in seculum subsequentiū huius seculi. id est, in æternitate.

Magna est gloria eius. Tribues quidem ei uitam, & in hoc tuo saluari, id est, per hanc tuam saluationem gloria eius erit magna, id est gloriosa & æterna uita eius, & suorum erit magnifica: quia per hoc impones tu super eum tanquam fundamentum gloriam & magni decoris, id est gloriosos uiros in uirtutibus, & multum in miraculis decoros. uel gloriosos in conscientia, uel multum decoros in uirtutibus. & non paucos, sed multos.

Quoniam semper dabis eum in benedictionem. Id est in multitudinē, in seculum seculi, id est æternaliter: quia nunquam deerunt aliqui perfecti, qui associentur ei capiti,

capiti, & tandem lætificabis eum & suos in gaudio absoluto & æterno cum uultu tuo, id est in confessione ad dextram tuam. Er meritò, quoniam rex iste non de se præsumit, sed sperat, id est spem suam ponit in te Domino. & non commouebitur per superbiam positus in misericordia altissimi, id est constitutus in diuitijs à te, qui altissimus es sibi datus, scilicet in immunitate peccatorum, & in plenitudine diuinitatis singulariter sibi concessa, sicut primus homo in diuitijs suis, scilicet in libertate arbitrij, & abundantia uirtutum superbiuit.

Inueniatur manus tua. Hic se propheta conuertit ad regem ipsum, cuius humilitatem hæc uita commendat uir commiserando duritiæ Iudæorum, humilitatē eius non aduertentiū. Quasi dicat: O Dñe rex, qui tantæ patientiæ futurus es, manus tua, id est humilis potentia tua, dum adhuc elata ad percutiendum tanquã dextra non erit, inueniatur, id est in humilitate recognoscatur in præsentem ab omnibus inimicis tuis, id est, à contradicentibus, tibi Iudæis. Illos autē omnes qui te oderunt, id est qui in præsentem noluerunt recognoscere humilem manum tuam ad salutem, inueniatur tandē ad damnationem dextra tua, id est potentia tua, cū iam elata ad percutiendum erit in iudicio ut dextra. Hoc autē est diuinæ sententiæ aggratatio, non imprecatio.

Pones eos ut clibanum. Verè dicitur te inueniat dextra tua, quia tu pones eos ita ut sint clibanus ignito similes: quia sicut clibanus ignitus uastatur interius, eodem modo ipsi propria conscientia uastantur in tempore uultus tui, id est uultuofiratis & seueritatis tue, scilicet in die iudicij. & tunc Dñs conturbabit eos in ira sua, id est tu quæ prius in humilitate Dñm habere noluerunt, conturbabis eos in ira tua, id est in ira tibi cõgrua, cui scilicet seruorum nullus resistere præsumet, cum dices eis: Ite maledicti in ignem æternum. & tunc ignis ille percutiet eos. Et uerè conturbabuntur, quia tu Dñe rex fructum, id est mala opera eorum perdes, non dando in æternam obliuionem: ut non puniantur, sed in hoc perdes, quia separauerunt se de terra uiuentium, id est bona remuneratione carebunt. & lacrum, id est imitatores eorum perdes separatos à filijs uerorum hominum, id est à bonis, qui Patriarchas & Apostolos, & reliquos ueros homines imitabuntur. Ipsa enim separatio, erit perditio eorum. Et meritò perdes fructum eorum: quoniam mala illa quæ ipsi putabunt se passuros te regnante, scilicet amissionem loci & gentis: declinauerunt iam, id est certissimè retorquebunt in te in morte tua quantum ad reputationem suam. & cogitabit consilia, scilicet ut mundus post te non abeat, & ut ipsi regnum obtineant, quæ consilia non poterunt stabilire: quia non est sapiētia, non est prudentia, non est consiliū cõtra Dñm.

Quoniam potes. Ideo tandem pones eum ut clibanum ignis, & conturbabis eos, quoniam in præsentem primæ resurrectionis participes non erunt, ut tunc sint participes secundæ, imò dabuntur in reprobum sensum: quia tu pones, id est facies eos esse dorsum, id est ita contemptibilis facies eos, sicut sunt illi qui sunt dorsum, id est, quos tu contemnis, & non respicis. uultum autē eorum, id est cognitionem tuam, quæ debuit esse eorum, per legem sibi datam, illam eis ablatam præparabis, id est, collocabis in reliquijs, id est post mortibus eorum, qui per humilitatē fieri tuæ reliquiæ: scilicet reliquiæ, de quibus dictum est: Et reliquiæ saluæ fiant. Vel aliter. Uultum, id est uoluntatem eorum qualis sit præparabis, id est manifestabis in reliquijs suis, id est, in inferiori tuo. hoc est in corpore tuo, crucifigent, uel in tuis reliquijs, id est in Apostolis & sanctis tuis, quos persequentur, qui erunt propter te reliquijs, id est peripissima & abiectio omnium. Vel aliter uultum eorum, id est quod maxime uelint & appetant præparabis, id est manifestabis in reliquijs tuis, id est in desiderio loci & gentis & ceterorum temporalium, pro quo te crucifigent, quæ sunt reliquiæ tuæ, id est uorum à quibus contemnitur. Vel aliter uultum eorum,

id est cognitionem, quæ debuit esse eorum, illa præparabis in poitremis eorum, qui in tempore Antichristi erunt: & hoc facies per reliquias tuas, id est per Heliam, Enoch, quos uiuos relictos ad hoc cõseruas. Exaltare Dñe. Illos quidē pones, nunc interim ad dorsum & tandem perdes qui humilitatem tuam recognoscere noluerunt. Tu autem Dñe cuius uirtutē ipsi infirmitatē putauerunt, cum dicerent, Deus dereliquit eum: exaltare, id est exaltatus, & magnus appare in uirtute tua, resurgendo, ascendendo, spiritum sanctum mittendo. & tunc nos te prius in humilitate recognoscentes, cõturbabis & psallemus uirtutes tuas, id est celebrabimus uirtutes tuas ore, celebrabimus & opere.

IN PSALMVM XXI. ARGUMENTVM.

Rogat Dominum Dauid factioe Ablatione laborans. Aliter, Iudæi de Hester hunc Psalmm putant esse cantatū, quod uidelicet ipsius periculo & intercessioe apud regem sit populus Israel à morte laxatus.

IN FINEM PRO SVSCPTIONE MATUTINA, PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Sicut in finem sicut Dauid, quod ad Christum pertineant, nota sum est. Susceptio autē matutina, tempus resurrectionis ostendit, quando ipse mortale corpus ueteris hominis conditione deposita, in magnam gloriam clarificatus adsumpsit. In Hebræo autem scriptum est, Pro ceruo matutino, quo eundem Dominum significari non dubium est, qui interfecerit serpentes & uenena confur: pferit, Iudæiq; canina rabie persequentibus colorū alta petierit. Per totum quidem Psalmum loquitur Dominus Christus, sed primo capite derelictum se clamat à patre, ut dispensatam scilicet suscepit passionem, potentissimam humilitatem suam hominum abiectione commendans. Secundo loco passionem suam diuersis comparationibus prophetauit, deprecans ita se uentibus inimicis suis diuina protectione liberetur. Tertio cõmonet laudare Dominum Christianos, quia resurrectione sua sua Catholicam respexerit Ecclesiam, ne passione tantum audita mortalium corda paurent.

COMMENTARIVS.

Deus Deus meus, respice me. Psalmus iste sic intitulatur: In finem pro susceptione matutina Psalmus Dauid. Quod sic exponitur: Iste Psalmus attribuitur Dauid, non historiali, sed Dauid in finem, id est Christo, in quem uelut in finem, id est perfectionem omnia tendunt. Psalmus dico dictus uel cantatus ab ipso pro susceptione matutina, habent enim quidam libri pro assumptione matutina, quod ad idem redit. Susceptio autē uel assumptio matutina dicitur, resurrectio ipsa, quãdo enim Dñs assumptus est in æternam uitam, suscipiens carnem quam deposuerat mortalem, passibilem & corruptibilem, factã immortalem, impassibilem & incorruptibilem. Matutina uero uocatur hoc susceptio, uel quia historialiter mane prima sabbatorum facta est, uel ideo dicitur matutina, etiam si non in mane, sed ante facta sit: quia sicut matutinale tempus quod dicitur matutinum, quasi mane primitium, & tenebras noctis repellit, & lucem primam diei inducit: ita in resurrectione Dñi & nebula præcedentiū peccatorum à nobis recessit, & sol iustitiæ nobis illuxit. Sic enim Christus pro delictis mortuus, ita & resurrexit propter iustificationem nostram. Dicitur ergo Psalmus iste pro susceptione matutina, id est pro resurrectione: quia in eo Dñs noster orat Deum patrem, ne differat suam resurrectionem in cõmunē omnium

nium resurrectione. Quod nec fecit, quia tertio die eum resurrexit. Sciendum autem, quod licet intulerit de re resurrectione. Psalms iste, prius tamen loquitur multa de passionibus, quæ passio est causa resurrectionis: unde manifestatur passioe commodius sit, quod dicitur de resurrectione. Et diligenter in hoc Psalmo quæ in aliquo alio Dñs nos passioem suam nobis exponit, quia proponit nobis & quod passus sit, & quare passus sit ad exhortandum nos, ut utrumque quantum possumus imitemur, scilicet & aggratulemur eius incarnationi, & conformemur ei passioni, ut & coniocundemur resurrectioni: & ut qui audit, dicat, Veni. Norandum quoque quod in Hebræo habetur in hoc titulo pro cerna matutina, quod satis cognè intelligitur. Dicitur enim quod ceruorum natura sit, ut de pulsis tenebris noctis, & accedente luce dici, cum quadam naturali iocunditate ab imis alta perant. Rectè ergo caro Christi ceruæ comparatur, quæ in resurrectione liberata à tenebris priorum tribulationum cum iocunditate & lætitia magna quasi de imis alta petijt, eum de corruptione mortalitatis in incorruptione æternitatis surrexit. Fœmininum autem quod est cerua, posuit propter carnem cui comparauit, quæ est eiusdem generis. Nunc ad litteram accedamus. Possunt sex primi uersus huius Psalmi dupliciter legi, scilicet ut uel caput pro se in eis loquatur, in persona ueteris hominis, qui cum eo crucifixus est, id est, in persona membrorum suorum, quorum ueritatem: id est peccata ipse qui peccatum esse ad salutem se crucifixit. Ipse enim infirmitates nostras morte sua destruxit, & uulnera suis uulneribus curauit. Iuxta quod tale est, quasi dicat: Domine pater, Deus omnium per naturam, meus autem Deus singulariter per gratiam præ alijs mihi cõcessam: respice me, id est meos, quos olim inspexisti in primo parente in abundantia uirtutum posito, quem aspectum per inobediencia eiusdem amiserunt: illos inquam respice per meam obedientiam, quo respectu opus est, quia dereliquisti eos per hoc scilicet, quia præualer uelustas peccati. & quare dereliquisti me, id est meos. Ideo scilicet, quia longè fecerunt te peccata esse à salute mea, id est meorum. Longè enim à peccatoribus est salus. Hæc uerba planè in nuunt caput non in persona sua hic loqui. Quo modo enim derelictus, uel longè à salute factus, posset esse ille, qui cum cum sit filius Dei, Deus est & de quo dictum est: Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians. & rursus: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, quod uerbum in carnatu in cruce pendebat. & hæc talia dicebat? Vtiq; non posset, & quia licet in persona membrorum hæc dixerit, uerba tamen sonare uidentur. quid de se egerit subditur, hoc determinato uerba delictorum me. Quasi dicat: Verba quæ nunc dixi, scilicet respice in me, dereliquisti me, & reliqua: nõ sunt uerba iustitiæ dicta in persona mea, sed sunt uerba delictorum. id est sunt edita in persona membrorum pro delictis ipsorum, quæ delicta feci mea: quia pœnam eorum in me transtuli, ut & ipsi facerent iustitiam meam esse suam. Alio enim nefas est intelligere hoc de illo qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

Deus meus clamabo per diem. Ostendit suos uerè esse derelictos, quia nec exaudiuntur in prosperitate, nec in aduersitate. Quasi dicat: Verè dereliquisti meos. Nã õ Deus meus, clamabo ego, id est clamabunt mei ad te per diem, id est, per prosperitatem temporalem ne mutetur, & clamabunt in nocte, id est in aduersitate, ut in melius mutetur. & tamen quia immundis uerbis delictorum clamabunt, tu non exaudies eos: & quod tu nõ exaudies, non reputo ego fieri mihi, id est meis ad insipientiam, id est ut insipientes fiant, sed ut sapiant, quod eos clamare uelis, scilicet non immundis uerbis delictorum pro delictis temporaliu reru ad danatione, sed uerbis conuersionis nouæ ad te in uitam æternam. Sciendum quod Deus hoc quod suos in tribulatione non exaudit, ad magnam eorum utilitatem facit, scilicet ut intelligat ipsi sum medicum esse, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem: sicut tu aliquis sub medicamento positus dum secaris, dum ureris, medicus non exaudit te clamantē ad uoluntatem, imò ad salutem. Multum enim profuit Paulo quod pro stimulo carnis exauditus nõ fuit, quia & uirtus eius in infirmitate magis enituit: & quia uobis delictorum, id est pro temporali salute clamauit, propter quod exaudiri nõ debuit. Verbis enim delictorum clamat, quicūque pro temporali commodo postulat. Siquis autem querat quare Deus qui suos in tribulatione immundis uerbis delictorum clamantes non exaudit, quodam qui sic clamasse uidentur exaudierit, sicut tres peruersos, quos de camino ignis liberauit, & Daniele de lacu, & Sufannam de falso crimine: sciat non illos uerbis delictorum clamasse, & liberatos corporaliter ob hoc tantum esse, ut eorum saluatio alijs esset exemplum. Nec prætereundum, quod sicut quidam non exaudiuntur extrinsecus, cum tamen maximè exaudiuntur intrinsecus ad salutem: ita quidam exaudiuntur ad damnationem, ut diabolus in persecutione beati Iob exauditus quidē fuit, sed ad damnationem.

Tu autem in sancto. Hoc quod meos in tribulatione non exaudis, non est ad insipientiam quidem, est autem ad sapientiam, qui inhabitas in sancto, id est in illo, quem quia non exaudis, sanctiorem facis. scilicet ut intelligat se non exauditum esse ad salutem: quia quos tu inhabitas, illos utique tribulatio meliores facit, uel ut aurum ignis probabit, ut si quando in micus aliquem ex ipso contingere appetit, aut molestia corporali, aut aliquo damno exteriori, aut etiam morte suorum, & ei concessum fuerit: ille qui contingitur, firmum cor in illo habeat, qui se non subtrahit, idē in Deo: quia & si subtrahit aurem ploranti exteriori, misericordiam tamen apponit deprecanti interiori. Nouit enim reficere nos, qui fecit nos. Tu dico, qui es laus Israel, id est est qui facia laudabilem omnem, qui est Israel, id est, in te intendens, & non de se præsumens, ut manum contra ueritatem ad illicita extendat, sicut Adam fecit.

In te sperauerunt. Hic remouet, non ex iniustitia Dei hoc esse, quod suos clamantes non exaudit: sed potius eorum culpa esse, quia immundis uerbis delictorum clamant. Nam si dignè clamarent, eos exaudiret, sicut patres priores, patriarchas scilicet, & illos quos de Aegypto eduxit, sæpè quia dignè, id est uerbis iustitiæ clamauerunt, exaudiuit. Quod sic dicit: Patres nostri, id est antecessores nostri de prioro populo sperauerunt, id est, spem suam in te Dñe, & nõ in se posuerunt. sperauerunt dignè inquam, & tu liberaisti eos. clamauerunt quoque: nõ uerbis delictorum, sed ad te, id est, uerbis iustitiæ clamauerunt, & ideo à te uerè salui facti sunt: quia sperauerunt in te & nõ in se, & nõ sunt cõfusi, id est nõ decipit eos spes eorum. Quod sperauerunt toties ponit nõ uacat, sed est repetitio ad cõfirmationem.

Ego autem. Patres quidē uerbis iustitiæ clamantes exauditi sunt: ego autē ut iā nõ loquar in persona ueteris hominis, sed loquar ut ego, id est, uerbis iustitiæ secundum me dico quod sum uermis, quia & mortalis, & de uirgine sine uirili cõmixtione natus, ut uermis de matre nascitur sine patre. & qui nõ sum tantum homo propter uerbum mihi adiunctum. Quia si dicat: Ego qui factus sum in homine ultra hominē, ut uel sic humana superbia dignaretur imitari meā humilitatē, in quo iustitiā patrum & omnium hominum excedo: sum tamen sicut non exauditus à te Dñe, dum meorum infirmitatē in me transfero, & sicut infirmus ad exemplar eorum rogo. In hoc scilicet non exauditus, quia sum factus opprobrium hominū intantū, ut me etiā alijs imputet ad opprobriū. Pro summo enim opprobrio Iudei habuerunt, quod ego de ipso dixerunt: Tu discipulus eius sis, & reliqua. Et nõ qualiūcūque hominū opprobriū factus sum, sed sum abiectio plebis, id est,

à plebeis omnibus contēptus sum. Quod quasi diceret, Non ideo Domine factus sum in me, cum sim in homine, supra hominē exaudias: sed quia disposuisti cõplere per mortē meam salutem humano generi promissam. Hoc in loco dicit quiddam beatus Augustinus, quod satis congruit huic sententia, hoc scilicet: Nunquid qui patres clamantes ad se exaudiuit, ad filium de fecit? Vtiq; nõ defecit, sed uerè exaudiuit eum: quia salutē ante tēpora promissam per ipsum adimpleuit. Nec credendū, quod Christus pro se dixerit, quasi timens mortē: Pater trāser, si possibile est, calicem hūc à me, & similia: sed & nostra infirmitate hoc dixit, ut nos licet timidos ad passionē suā imitandam confortaret. Non timuit enim mortē Paulus, qui dixit: Cupio dissolui, non timui eam Laurentius, nõ Stephanus, nec ceteri tales. Quomodo ergo cõuenit, ut quod miles potuit, imperator non posset? Nullo modo utiq; Nunc à principio reiteremus ut in supra dictis uerbis caput in persona sua loquatur, iuxta quod poterit solita litera legi, scilicet respice in me, satis cõmode. & est quasi dicat: Domine Deus omnium per naturā, Deus autē meus per gratiā, ne respicias illos qui insulantes mihi dicunt: Si filius Dei est, descendat de cruce, sed respice me humilē, ita ut respiciat tuus appareat in me, uide licet ut facias me de sepulchro resurgere, nõ de cruce descendere. Longè enim gloriofius & cõpetentius fuit, ut Dominus perfecta obedientia à mortuis cõtra eorum opinionem resurgeret, quā ut quasi impatiens ad uocem insultantiū de cruce descendere. Præterea quoque, si descendisset, eorum petitioni uideretur obtemperare, & sic eorum nequitia corroboraret. Respice in quā in me, quia dereliquisti, id est, uideris dereliquisse me extrinsecus, cum morte turpissima pateris me ab inimicis affigi. & quare dereliquisti me sic? Ideo scilicet, quia uerba delictorum meorum, id est, manifesta delicta meorum faciunt te longè esse à salute mea, exteriori scilicet, id est, experitur hoc exteriori in corpore nõ saluus me, sed permittas exteriori meum tunc mori in cruce, ut per mortem meam peccata illa deleantur.

Deus meus clamabo. Ideo uideor esse derelictus à te, quia ego clamabo & in me & in meis, & tu nõ exaudies me. Et debemus hic in eo clamorē accipere, què nõ pro se fecerit, sed pro nostra infirmitate, ut què dicit: Pater si possibile est, & similia. In quib. quod uideur extrinsecus quantum ad literā, nõ exauditus, cum tñ uerè secundū quod corde intēdebat, sit exauditus nõ solum in his, sed ubiq; uoluit, dies uerò in hac sententia dicitur caro eius à tenebris peccatorū absoluta. Nox quoque dicit Paulus & ceteri fideles, qui quantumcūque sunt perfecti, tamē quia non sunt immunes à peccato. Iuxta illud: Si dixerimus quia peccatū nõ habemus, & reliqua. nox ad comparisonē dominici hominis rectè dicuntur. Litera sic dicitur. Clamabo per diē, id est, per propriū corpus meū, quod est dies, & clamabo in nocte, id est, in meis, qui quantum ad me nox erunt, & tamen tu nõ exaudies me, id est, uidebor ego non exauditus & mei nõ exauditi. Et hæc non exauditio, nõ erit mihi uel meis ad insipientiā, uel potius ad sapientiam ut supra dictum est.

Tu autē. Hoc ideo apponitur, ne uideretur pater delixisse, filium non exauditū. Quasi dicat: Videor quidē non exauditus, & in hoc despectus. Tu autē non me despicias, quia habitas in me sancto tuo. Deus enim erat in Christo, & tu dico laus Israel, ut supra.

In te sperauerunt. Ad primū uersum cõtinuat irat: Nõ mirū si uideor à te Domine derelictus, quia cum patres etiā pro terrenis clamantes olim exaudieris, me digne clamantē nõ exaudire uideris. Litera eodē modo exponitur ut prius, nisi quia & sperare & clamare, & liberari & saluari, ad terrena referuntur. Terrena accipiuntur hæc uictoria de inimicis, & quia quæ in deserto de prætra profuxit, & cetera talia pro quibus patres sunt exauditi.

Ego autē. Patres quidē sunt exauditi, ego autē ui-

deor non exauditus: quia sum uermis, id est, negligē me danare inimici, sicut uermis à cõculcante negligitur & quab non sim homo, id est, quasi nec humanitatis respectus in me habeatur. Quod uerè putatur de me, quia factus sum opprobrium hominum & abiectio plebis ut supra.

Omnes uidentes me. Quasi dicat: Hoc modo sum factus opprobriū & abiectio: quia omnes uidentes me deriserunt me, & locuti sunt de me cum dixerunt: Aue rex Iudæorū, & similia, solis labijs, & nõ corde, & mouerunt caput corporis, insultado mihi exteriori: quia prius mouerat caput, id est, mentē interiori: a uero cõtuitu, scilicet ut non intelligerēt in me super egenū & pauperē. Ipsi dico dicentes ad inuicē de me, iste sperauit, id est, dicit se spem posuisse in Dño, & ideo eripiat eū Dñs, ut à nobis nõ tribulet, & saluū faciat eum, ut mortem non patiat. Quod uerè faciet, quoniam dicit: Quia ipse Dominus uult eum, id est, diligit eum, hoc est ironicè dictum.

Quoniam tu es. Ideo sic me despiciūt, quia nihil in me præter infirmitatē humanā attendūt: & hoc ideo, quoniam tu extraxisti me de utero matris, id est, fecisti me esse hominē, hæc enim est cõmunis lex omnium nascētiū, ut de utero extrahantur uel tu es qui extraxisti me, & c. id est, tu solus per gratiā sanctus tu uia mihi nascendū fuisti de uirgine, nõ humana patre, per quod uideor esse cõtrarius, quia dissimilis sum eis, & tu es spes mea, id est, spē meā te feci ab uberibus matris meæ, id est propter humanā infirmitatē, quā ex matre cõtraxi. Nã secundū te nõ es tu spes mea, sed pater meus ante omnia tēpora, & ex utero, i. ex humanitate hoc habeo, quod sum iactus per spē in te ex gratia uerò, quā à peccatis me liberauisti, est hoc quod proiectus sum, i. porro iactus sum in te: quia plus alijs cõfido in te: & hoc ideo, quia tu es deus meus, i. creator meus factus es, nõ secundū uerbum, quod tibi cõæternū & cõsubstantialē est, sed de uentre matris, i. secundū humanitatē sumptā ex matre. Possunt hi duo uersus aliter quoque dici, & sic cõtinuari: Ideo Iudæi tā ignominiosā dicunt cõtra me, quoniam carnali legi eorum nõ cõsentio. Nã tu Dñe extraxisti me de uentre matris synagoga, id est, fecisti ut nõ clauderet tenebris carnaliū obseruantiarū, ponendo mihi salutē in eis, quæ sunt quasi uenter synagoga, multos cõsumēs: cuius tenebris claudis, qui quis nondū in luce Christi renatus, spem certā salutis sibi ponit in carnali obseruatione sabbati & circūcisionis, ceterorūq; talia. & tu es factus spes mea, id est, mei remoti parte ab uberibus matris meæ synagoga, scilicet ut nõ iugere tanquā uerba carnalis obseruatiōis delectando in eis, sicut ipsi faciunt, & ex utero sum proiectus in terrā, id est, uterus matris synagoga, qui me nõ pertulit, elecit me à se, & tamē nõ cecidi, quia proiectus sum positus in te, qui me nõ labi in peccatis permisisti, sed sustulisti, in spiritualibus: & tu es Deus meus de uentre matris, id est uenter matris synagoga non poruit hoc efficere, ut tanquā paruulus obliuisceret tui: sed te Deū meum, id est defensorē & adiutorē meū cõstituit, & ideo tu Domine ne discesseris à me, id est ne subtrahas mihi auxilium, uel ne differas resurrectionē meā in cõmuni omnium resurrectione.

Quoniam tribulatio proxima est. Ideo ne derelictus, quoniam tribulatio proxima est, id est, infirmitas mentalis & passibilis, per quam tribulationi subiacet, est proxima mihi, quia in me ipso est, uel tribulatio proxima est, id est, qui tribulationi sum me iam circa me sunt nec est homo qui ad uerū me, & ideo maximè egeo tuo auxilio: nec frustra, quoniam circumdederunt me uiruli multi, id est, multitudine hostium gentis populū circumdedit me ad damnationem meam, & pingues tauri, id est, principes eorum in terrenis prosperitatibus superbia obledunt me tanquā reum & damnandum.

Et aperuerunt super me os suū, nõ tuū, i. danauerunt me non de sententijs scripturarū, sed de cõcupiscenti-

tijis suis. ipsi dico existentes sicut leo paratus ad deuorandum, qui est rapiens & rugiens. Rapiens leo fuerunt iudei, quando Dominum & cæperunt & ligauerunt, & ad pontifices adduxerunt: rugiens uero leo fuerunt, cū una uoce Pilato dixerunt, Crucifige, crucifige eū.

Sicut aqua effusus.] Aperuerunt inquam os suum, & hoc modo effusus sum, id est, uiliter sine omni circumspeditione & cura ab eis damnatus sum, sicut aqua inter cæteros liquores incircumspectius effunditur & ideo omnia ossa mea, id est, omnes robustiores de meis dispersi sunt. Vnde dictum est: Percutiam pastorem, & dispergētur oues gregis, & quia ossa dispersa sunt, ideo cor meum, id est, doctrina scripturarum, quæ ideo est cor meum: quia agit de interiori meo præcipue, id est, de diuinitate & quæ prius firma erat, facta est liquefscens, id est, labijs, & infirma in medio uentris mei, id est, in corde meorum, qui molliores & infirmiores erant, sicut ueter in corporis partibus molliorum est, & est breuiter hæc sententia præconia scripturarum, quæ testabantur salutem mundo futuram per me, & prius à meis firma credebantur apud imperfectiores dubia facta sunt, cum me damnatum morte uiderunt. Vnde & duo ex eis, ipso cum eis post resurrectionem eunti in uia, quasi dubij facti dixerunt: Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israel, & quia cor liquefscens factum est, id est, uirtus mea, quæ prius solida & firma uidebatur, aruit, id est, uiluit rāquam testa, id est, fragilis facta est. & ideo lingua mea, id est, meorum, adhæsit faucibus ipsorum, id est, omnes præcones mei tacuerunt, & hoc ideo, quia deduxisti me reparatione illorum, in puluerem mortis, id est, putauerunt me tanquam unumquemlibet mortuum in puluere redigi, & non à te suscitari. Possunt quoque tres hi prædicti uerius aliter exponi, si in Sicut aqua effusus sum, alia similitudo notetur. Aqua enim effusa & lapsa parat, & sordes abluit, & terram in qua effunditur irrigat. Sic & mors Christi & lapsa persecutoribus iudæis, si non exterius, saltem interius per mentis cæcitatē parauit. Contigit enim ex parte cæcitas in Israel, & sordes peccatorum in credentibus abluit, & corda fidelium doctrinæ imbre rigauit. Vnde de eodem dictum est: Ecce factus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel. Iuxta has autem diuersas similitudines, sequentia etiam taliter diuersificatur. Effusus sum sicut aqua, id est, in damnatione mentis ruinam quibusdam parauit, & ideo illis persecuentibus omnia ossa mea, id est, Apostoli & omnes ualidiores mei dispersi sunt, id est, cōturbati & ubiq; fugati sunt, & quia ossa dispersa sunt, ideo factum est cor meum, & c. ideo etiā infirmiores conturbati sunt. Litera in hac sequenti lectione non mutatur, iuxta aliam uerò similitudinem ita dicitur: Effusus sum sicut aqua, quia & ablui & rigauit: & hoc modo ablui & rigauit, quia ossa mea omnia, id est, omnes Apostoli & præcones mei dispersi sunt ad prædicandum per totum mundum, & hoc modo cor meum, id est doctrina scripturarum, quæ prius erat dura ad intelligendū, facta est per eos liquefscens tanquam cæra, id est molliis & intelligibilis, etiam in medio uentris mei, id est, in corde infirmorum, & per hoc uirtus fidei & charitatis, quæ desuper texta est: quia à Deo prius processit, quæ prior nos sic dilexit, ut filii sui unigeniti pro nobis daret. Et hæc uestis non scindit, quia unicus; fidei unitas dat, non scissa, sed integra dat, & fors super eā mittitur: quia nulli per meritorū elationē, sed per gratiā solā quæ per sorte intelligit, dat, & ideo fors recte superponitur, quia gratia præcedit. Est autē sententia talis: Miserunt sorte super uestimēta mea, id est, quicūq; ex illis uestem meā, i. fidei unitatē susceperūt, miserunt sorte sup eā, i. intellexerūt se eā accepisse non ex meritis, sed ex gratia.

Tu autem Domine.] Illi quidem & me & meos ita persequuntur: tu autem Domine pater ne elongaueris auxiliū tuū à me & à meis, sed conspice ad defensionē meā & meorū, hoc modo scilicet: Erue animā meam

sti, id est, iudæi repulerunt me, quia uelut canes circū dederunt me. Iuxta aliam uerò de puluere mortis sententiam, uerius iste remotius continuabitur ita: Ideo rogo Domine ne discedas à me, quoniam canes, id est iudæi magis ex solito quàm ex ueritate latrantes, nō pauci, sed multi circū dederunt me, non ad imitandum, sed ad damnandum. Et uerè multi, quia concilium, id est uniuersus cœtus malignantium iudæorū obfedit me, in iudicio damnationis ne euaderem. & obfidentes foderunt manus meas & pedes meos, clauis in cruce affixis: & dinumerauerūt omnia mea ossa, id est, ita me in cruce extenderunt, ut dinumerare possent omnia ossa mea: & tamen ipsi qui maximè abuerunt me uenerari, quorum mortuos suscitauit, infirmos curauit, & ad quos missus fui, ipsi inquam uero, id est in ueritate considerauerunt, id est, simul maiores & minores uiderunt me: oculos quidem usque ad carnem intendentes: ad diuinitatem uerò nō pertingentes, & inspexerūt, id est spectaculum quo gauderent in me, sibi ueruerunt. Et crucifigentes me, diuiserunt sibi cætera uestimenta mea: meliorem autē uestem meam, tunicam scilicet inconsutilem, quia preciosa erat, nō diuiserunt, sed sortem cui obtingeret, integram super eam miserunt. Quod non ex eorū uoluntate, sed ex diuina dispensatione gestum. Possunt hi duo uersus quos historialiter exposuimus, spiritua-liter quoque intelligi, ut sic dicatur: Non solum in me qui uiride lignum eram, iudæi obfidentes insurrexerunt: sed etiam in arido ligno, id est in meis multa mala fecerunt: quia foderunt, id est, lanauerunt manus meas, id est maiores inter meos, in quibus non solum uerbo, sed etiam miraculis miraculorum signis operabar, apostolos scilicet qui prædicabant. Domino cooperante, &c. & foderunt pedes meos, id est, minores præcones meos, qui licet miraculis in tantum nō cor rulsarent, tamen pedes rēgerāt: portantes me ad notitiam hominum, & omnia ossa mea, id est, omnes illos in quibus aliquod robur uirtutis apparuit, dinumerauerunt non ad imitandum, sed ad damnandum. & ipsi qui uenerari eos non persequi deberēt, quia ad ipsos sicut & ego principaliter missi sunt, considerauerunt eos in tribulationibus, & in ipsis quasi spectaculum habuerunt. & quidam ex eis diuiserunt sibi uestimenta mea, id est imitatores meos tam apostolos, quæ reliquos de quibus dictū est: Vivo ego dicit Dominus, quia his omnibus uelut in uestimēto uestieris, ut Corinthij fecerunt, qui putantes gratiā baptismi per baptizantiū merita uariari, dicebāt: Ego sum Cephæ, ego Pauli, ego Apollo, & similia. Vel possumus accipere uestimenta sacramenta ecclesiastica, quibus ipse tegitur & quasi uestit. quæ sacramēta etiā diuerso modo acceperūt. Quidā enim dixerunt in baptismo sola actualia remitti, non originalia: quidā sola originalia, & similia. Et notatur hic fraudulēta persecutio ab hæreticis facta, superius uerò uiolenta.

Et super uestes meas.] Istud nō ad malū sicut superiora: sed ad bonū referendū est. dicit tamen de eis dē supra notatis malis, randē cōuersis. nec mirū, cū nulli nisi ex peccatorib; salui facti sunt. Accipit autē hic per uestem inconsutile Dñi desuper texta, unitas fidei & charitatis, quæ desuper texta est: quia à Deo prius processit, quæ prior nos sic dilexit, ut filii sui unigeniti pro nobis daret. Et hæc uestis nō scindit, quia unicus; fidei unitas dat, nō scissa, sed integra dat, & fors super eā mittitur: quia nulli per meritorū elationē, sed per gratiā solā quæ per sorte intelligit, dat, & ideo fors recte superponitur, quia gratia præcedit. Est autē sententia talis: Miserunt sorte super uestimēta mea, id est, quicūq; ex illis uestem meā, i. fidei unitatē susceperūt, miserunt sorte sup eā, i. intellexerūt se eā accepisse non ex meritis, sed ex gratia.

Tu autem Domine.] Illi quidem & me & meos ita persequuntur: tu autem Domine pater ne elongaueris auxiliū tuū à me & à meis, sed conspice ad defensionē meā & meorū, hoc modo scilicet: Erue animā meam

per resurrectionem à framea, id est, ab inimicorū sententia, quæ necat ut framea, qui dicunt de me, Deus dereliquit eum, & unicum meam & sponsam meam ecclesiam unicè dilectam erue de manu canis, id est, de potestate cuiusq; contradicentis inimici. Et salua me ex ore leonis, id est, da perseverantiā meis ut per hos populi parati ad deuorandum ut leo, non deuocentur. & humilitatem meam, id est, me humilem salua à cornibus, id est, à superbia & arrogantia unicorniū, id est, iudæorum singulari superbia iustitiæ se erigentium. Unicornis enim animal est, unum cornu habens, cui comparantur iudæi, qui quasi unū cornu habebant: quia in uno tantum testamento & in terrenis promissis, non in celestibus confidebant.

Narrabo nomen tuum.] Hactenus ostēdit quia passus sit, in seruit etiam de resurrectione, & in his duobus proximis uersib; & superioribus, ubi dixit, Ne discesseris à me: nunc autē ingreditur ostendere quare passus sit. Quasi dicat: Ideo peto me & meos saluari, quia narrabo ego, & narrabunt mei nomē tuum, id est, gloriam & laudem tuam, scilicet quod de peccatoribus iustos & de damnatis facis in regnum assumptos, fratribus meis, id est, alijs renatis de eodem fructu spirituali scilicet, unde ego natus sum & laudabo te ego & mei in medio ecclesiæ, id est, non tantum in ecclesia de iudæis, sed in catholica, id est, in communi ecclesia, cuius unus paries de iudæis, alter uerò de gentibus accessit, qui per me angulare lapidem coniuncti sunt, uel quia unusquisq; etiam fidelis ecclesia dicitur, possumus ita dicere: Laudabo te in medio ecclesiæ, id est, in corde cuiusq; fidelis, qui membrum est ecclesiæ. Laudabo inquam ita dicens: Omnes qui timeatis Dominum timore casto non seruii, laudate eum uera laude, opere scilicet nō ore. Timeatis autem Dominum accipio semen Iacob, & semen Israel, & ideo semen uniuersum, id est, nos omnes qui estis imitatores Iacob posterioris scilicet, cui maior seruiet, quia estis ueri supplantatores uitorum: uos inquam glorificate Dominum non solum ore, sed & opere, & omne semen Israel, id est, omnes qui cum prius essent semen Iacob, id est, renati in fide, quod intelligitur per Iacob facti sunt semen Israel, id est, reparati ad uisionē & ueram speculationem, sicut persona eadem prius dicta Iacob meruit dici Israel. Omnes hi inquam timeāt uero & casto timore Dominum, qui meritō timendus atq; laudandus & à me & ab ipsis est. Quoniam non spreuit habitum pauperis in me, neq; despexit deprecationē factam pro peccatis meorum à me. Ut hæc: Pater serua eos quos dedisti mihi, & huic similes. Et uerè non despexit, quia nō auertit à me uel à meis faciem, id est, præsentiam & beneuolentiā suam, quia exaudiuit me pro me & pro meis, cum clamaui ad eum.

Apud te laus mea.] Hic se conuertit ad Dominū. Quasi dicat: Ideo me exaudiuisti, quia laus mea est apud te, id est, ego non quæro laudem nisi tuam, uel cupio, ut & tu lauderis in me, & ego in te in ecclesia non parua, sed etiam magna. Parua fuit ecclesia, quando Petrus per figuram eius gerebat ad uocem ancillæ extimuit atq; negauit: magna uerò fuit, cum idem Petrus post gratiā spiritus sancti de celis in igne super Apostolos missam, coram tyrannis & principibus dixit: Obedire Deo oportet magis quam uobis. Potest quoque aliter distingui istud, ut dicatur per te: Laus mea est apud te & uota mea, id est, uota quæ feci, cum me ipsum in ara crucis obrulisti: reddam in ecclesia magna, id est, iterum per quotidiana sacrificia meorum in sacramentis offeram. uota dico eadem uerè in conspectu timentium eum, id est, quantum ad intellectū bonorum: & non sint eadem in conspectu malorum, qui nihil in sacramentis, nisi quod exterius apparet intelligūt. Vel aliter: Uota quæ in ara crucis obrulisti, reddam, id est, iterum dabo in meis qui per se ipsos offerent, sicut ego me obrulisti. Reddam dico in conspectu,

id est, in anima timentium Dominum. in qua ueritate conspiciunt, quia etsi exterius non pariantur, tamē in anima semper parati erunt, ut si locus fuerit: sicut ego animā pro omnibus posui, ita & ipsi nō dubitent animas pro fratribus ponere.

Edent pauperes.] Ego autem quidem reddam uota, de quibus uotis edent pauperes, id est, mandati contēptores edent quidem realiter, si ad sacramenta referatur: & saturabuntur æternaliter, quia intelligent in pane & uino uisibiliter sibi propositio aliud inuisibile, scilicet corpus uerum & sanguinem uerum Domini, quæ uerus cibus & uerus potus sunt, quo non uentres distenduntur, sed mens saginatur. Si autem ad passionē referatur, ita dicitur, Edent pauperes uota mea, id est delectabuntur sicut aliquis in suauitate delectatur edulio in mea passione: sed saturabuntur, id est imitabuntur. Ipsa enim imitatio, est saturitatis uerè eruatio, postq; saturitate nec formidabunt huius mandati inopia, nec cōcupiscent copiam: & tunc laudabunt Dominū uera laude, illi qui cum eū in Adam anteq; peccaret, quæ sissent, & in eodē per inobedienciā eū amississent, modo requirunt per fidē & operationē bonam: & in hoc laudabūt eū, quia licet pro peccatis corpora moriant, corda tamen eorū uiuent per fidē & bona opera in seculū seculi, id est æternaliter, & per hoc uiuent. Remiscentur & cogitatione & opere Deū, quasi prius oblitū, & sic qui prius auerſi fuerāt, integrè cōuertent ad Dñm, ut eius impleant uoluntatē, uel dicet uniuersū fines terræ, id est omnes qui iam smierunt in se omne terrenitatē. Et cōuersi adorabunt Dñm, & uenerabuntur & laudabunt Dominū non sicut, sed in conspectu eius, id est in corde, ubi ipse conspicit, & hoc nō faciūt pauci, sed uniuersæ familiæ gentiū: id est nulla familia erit in gentibus etiam quæ nō sint adorantes Deū. Familias autē accipit pro diuersis nationibus, ut sunt Scoti, Britanni, & cæteri. Vnde etiam in alia translatione quadā, Vniuersæ patriæ gentiū. Et merito omnes gentes adorabunt Dominum, quia regnum Domini sunt, & ideo ipse in eis dominabitur.

Manducauerunt omnes pinguis.] Non solum pauperes edent de uotis meis, sed etiā omnes pingues terræ, id est omnimodi diuites in terrenis, scilicet qui nihil quæ terrenū sūt, à se alienauerunt. Illi quod manducabunt cū pauperibus uota mea realiter, quantum ad sacramenta, & adorabunt, quia cū quadam exteriori ueneratione accedent, uel manducabunt, id est delectabuntur in passione mea, & adorabunt simulantes uenerationē meam uerā, sed nō saturabuntur: quia omnes qui descendunt in terrā, id est qui solis terrenis delectantur, uel qui in sacramētis nihil nisi quod terrenū & uisibile est attendunt, cadent, id est casum patienter damnationis æternæ, in conspectu, id est in anima ubi ille cōspicit, quem fallere putauerunt.

Et anima.] Illi quidem cadent, anima autē mea, id est meorū, hic nō cadet, sed stabit: quia uiuet nō sibi, sed illi: non suā, sed Dei uoluntatē operabit. Vnde sūt Apostolus: Vivo iam nō ego, uiuit uerò in me Christus. Et semen meū, id est imitatores meorū seruiet ipsi Domino, scilicet patri cuius emptiū serui sunt. Et merito uiuent & seruiet ipsi, quia generatio uera uentura spiritualis scilicet, non carnalis annuntiabit, id est describeret nō Petro uel Paulo, uel alicui aliorū, sed soli Domino. Nota similitudinē. In lege præceptū fuit, ut si quis ducens uxore, moreretur absq; liberis, frater eius eandē duceret uxore, ut suscitaret semē fratri mortuo: & filij qui nascerent, nō nomine uiui, sed defuncti nomine uocarent. Sic & Christus duxit sponsam suā ecclesiā, scilicet quæ quasi sterilis fuit ipso uiuente, quæ paucos genuit: mortuo autē in ara crucis Christo, fratres eius, apostoli scilicet susceperūt uxore eius ecclesiā: & multos filios in ea per uerbuū p̄dicationis genuerūt, quæ oēs nomine defuncti uocant, nō nominib; ipso rō. Dicunt enim Christiani & filij Dei, nō Petri uel Paulini. Vnde dicitur, Generatio annuntiabit Dño, quæ

quæ uentura est: & per hoc uentura, quia cæli, id est, apostoli & alij sancti præcones annuntiabunt iustitiam, id est perfectam obedientiam eius, cuius illa erit generatio populo qui nascetur, non carnaliter, sed quem Dominus faciet per spiritum sanctum nasci in fide & operibus bonis, cuius ut dicit Apostolus, factura atq; signum sumus.

IN PSALMVM XXII.
ARGUMENTVM.

Reditur populi de Babylone prædicat, enumerans quantis redeuntibus in itinere solatijs usi sunt Dei, quanta post reuersionem rerum ubertate donati. Item uox ecclesiæ post baptismum ad Hester. Aliter quia in uigesimo primo psalmo habuimus tribulationem passionis, in uigesimo secundo lætitiæ resurrectionis accepimus.

PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Loquitur per totum psalmum renatus in baptismo Christianus, gratias agens quia de ariditate peccati ad loca pascuæ, & ad aquam sit refectiois inductus. Et notandum, quia sicut ante Decalogum legis accepit, ita hic decem beneficijs se gaudet esse ditatum. Hic psalmus quia diuisionem in personis non habet, sed in rebus, non diuisiones ut in alijs psalmis, sed aras numeri per singulas quasq; partes adfiximus.

COMMENTARIVS.

Dominus regit me.] Psalmus ipsi Dauid, id est, cuique perfectæ animæ attribuendus. Est autem in hoc Psalmo uox uel cuiusque perfecti de ecclesia, uel totius ecclesiæ, attendentis magna & innumerabilia beneficia, à Christo pastore uero sibi collata, & in eis aggratulantis atque commendantis confortibus ea, id est posteris suis, ut qui nondum expertus est ea quàm dulcia sint, festinet experiri, nec tardet conuerti. Qui uerò experti sunt, studeant in melius refici illis pascuis uberrimis, quibus non uenter distenditur, sed mens saginatur. Tale est ergo quasi dicat: Adam peruersor distorti me, Dominus autem, id est Christus, qui pastor est uerus, regit me ut à ueris pascuis non deuiem: uel pascit me iuxta aliam translationem, quo regente me nihil mihi deerit, quod necessarium sit. Nam etsi aliquam indigentiam boni patiuntur exterius, nihil tamen eis deesse: quia illa indigentia plus prodest quàm obsit, quia est animæ saturatio. Vnde dictum est, Timentibus Deum nihil deesse, & reuera nihil mihi deerit, quia posuit me in loco tali, ubi & pascor & poter. Et tractum est à similitudine pinguium pascuorum. Quod sic dicit: Collocauit me, id est me ecclesiæ, de gentibus & Iudeis simul locauit super aquam refectiois, id est super aquas baptismi, quæ nos refecerunt: quia reparauerunt nos de ueritate in nouitatem: & super aquas ponimur, quia gratia baptismi est conuersationis nouæ fundamentum: me dico positam in loco pascuæ, id est, in ecclesiasticis institutis, ubi multa sunt pascuæ, id est, plures scripturarum doctrinæ, quæ pascunt animam. & non in quolibet loco sunt posita, sed ibi ubi ualde iucundum est & delectabile. Scendum quod cum regula Grammaticorum pluraliter tantum pascua pascuorum dicit, diuina scriptura quæ

non sabiacet illi, & hæc pascua, huius pascuæ, & pascuæ pluraliter dicunt. Collocauit me inquam super aquam refectiois, & deinde educauit me in pascuis illis non destructorijs, sed nutritorijs aquis, scilicet super addendo historiali intellectui moralæ, & post spiritualem: & hoc modo conuertit animam meam ad se integre, non habentem maculam & rugam: & deduxit me, id est de uirtute in uirtutem duxit me. positum super semitas iustitiæ, id est in artis præceptis iustitiæ suæ, in quibus pauci ambulant: super quas semitas ille est, qui quia uolens non coactus in eis est, ipsas sibi subiugauit, non super se habet, qui non premitur ab ipsis, & hoc non fecit per meritum meum, sed propter nomen suum glorificandum per me.

Nam si ambulauero.] Hic conuertit se ad Dominum aggratulando beneficijs eius, & commendando ea, & sic continuatur: Verè sum super semitas, quia amplius non timebo mala, id est capitalia crimina ad mortem ducentia: & si ambulauero, id est, quamuis conuersatus fuero in medio umbræ mortis, id est inter eos qui sunt umbra mortis æternæ sibi affuturæ: spem cuius in se repræsentant, quia umbrosi & tenebrosi in corde sunt, sicut umbra repræsentat corporis illius figuram, cuius est uel in medio umbræ mortis, id est in ignorantia, quæ medium, id est communis est omnibus, ut testatur Apostolus dicens: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus, &c. quæ ignorantia est umbra mortis, id est, similitudo mortalis ignorantia, quæ erit in tenebris exterioribus tandem. Vel in medio umbræ mortis, id est in præsentia uita & communi, quæ per quotidianos lapsus quos quilibet in ea patitur, est umbra, id est figura mortis, id est, mortalis lapsus quem derrusi in gehennam patientur. & ideo non timebo mala, quoniam tu mecum es nunc per fidem, quandoq; futurus per speciem. Virga tua, ideo etiam non timebo mala, quia uirga tua, id est paterna correctio tua, & baculus tuus, id est, auxilium tuum, quo quasi baculo sustentor, uel uirga, id est minor correctio tua, qua me dum paruulus eram, eruxisti: & baculus tuus, id est grauior correctio tua, qua me ad ultimum de animali uita in spiritualem, ut in ea proficiam stimulas. Virga enim minoribus minari, baculo uerò maioris solemus urgere animalia. Hæc inquam utraq; non me conturbauerunt, sed ipsa eadem consolata sunt me. Et hoc ideo, quia tu parasti ea mensam, id est, fecisti ea iucundam refectioem in conspectu meo, id est in anima mea, quæ est uerus conspectus meus aduersus eos, id est contra opinionem illorum, qui me tribulant. Quod enim illi putauerunt mihi esse ad tristitiam, fecisti mihi esse ad lætitiã. Vel aliter, parasti mensam in conspectu meo, id est, proposuisti mihi in exemplum patientiam Dominicæ passionis, ut in ea reficerer sicut in mensa, & delectarer aduersus eos, qui me tribulant, uidelicet ne crederem eis, quantumcunque scirent. Vel parasti mihi mensam, id est diuinam scripturam, reficientem & consolantem me, cum dicit: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam non possunt, & multa talia. Beatus Petrus dixit etiam: Omne gaudium exultatione fratres, cum in uarias tribulationes incideritis.

Impinguasti.] Quia mensam parasti, in eius paratione impinguasti caput meum, id est lætificasti mentem meam oleo, id est spirituali lætitiã. Oleo enim inunguntur sacerdotes & reges, in qua unctioe lætificantur, unde oleum pro lætitiã ponitur. Pro spirituali uero ideo, quia omnem illam lætitiã excellit, sicut oleum alijs supernaturat liquoribus. Impinguare autem potest accipi pro mitigare, quia spiritualis lætitiã mitigat ab exterioribus asperitatibus corda, sicut mitigatur extrinsecus, quod inungitur oleo. Et inebriasti me calice tuo, deberet dicere: sed ut maius pondus habeat sub admiratione, hoc idem dicit sic: Calix tuus, id est imitatio passionis tuæ, calix dico non solum potans, sed inebrians, id est dementans non corpus, sed

sed animam: ut illum dementauerat, qui etiam ardorem ignis non sentiens dixit: Assarus sum. Ille in quâ calix quàm præclarus est, id est, quàm dulcis & admirabilis est.

Et misericordia tua.] Præcessit me quidem misericordia tua in his omnibus, & illa eadē misericordia subsequetur me auxiliando omnibus diebus uitæ meæ, id est, huius mortalis uitæ: & hoc tam diu faciet, quousque inhabitarem in domo Domini, id est, in supercœlesti requie, in qua inhabitatur in longitudine dierum, id est æternaliter, & est æquipollenter dicere: Tam diu prosequer misericordia tua uitam meam, quousque perducatur in uitam tuam.

IN PSALMVM XXIII.
ARGUMENTVM.

Prædicatur populo, imò præcipitur quibus uitæ suffragijs ualeat de captiuitate Babylonica laxari.

PSALMVS DAVID PRIMA SABBATI.

EXPLANATIO.

Prima sabbati significat diem Dominicam, quæ prima est post sabbatum, quo die Dominus resurrexit à mortuis: & quia totus psalmus post resurrectionem canitur, ideo ei titulus iste præmissus est, ut corda fidelium congruo moneret indicio. Post resurrectionem Domini propheta lætor effectus humani generis, quod uaria resurrectione laborabat, alloquitur. Prima parte definit Dominum uniuersum orbem esse terrarum, ut sicut se nullus ab eius imperio probaret exceptum, ita nec à fide crederet alienum. Secundo loco determinans quibus uirtutibus præditi sunt in eius ecclesia constituti, Tertio dementissimos supersticiosos alloquitur, ut uero Domino famulantes, à noxia sibi peruersitate discedant.

COMMENTARIVS.

Domini est terra.] Psalmus Dauid in prima sabbati. Prima sabbati uocari solet dies Dominica, in cuius matutino Dominus noster Iesus Christus surrexit à mortuis: & congrue, ut in qua die mundum fecerat, in eadem ipsum etiam reficeret. Dominica enim dies, prima dies fuit, in qua Dominus mundum constituit, iuxta illud Genesis: In principio creauit Deus cœlum & terram. Per cœlum nanque hic non nostrum cœlum accipitur, sed illud cuius ipse agnus lumen est. Per terram uerò intelligitur cœterorum elementorum compositio, & illius totius massæ, quam Dominus in quinque diebus reliquit ante sabbatum, in quo quiescit, distinguit. Hic autem prima sabbati accipitur aliter. Sabbatum nanque, id est requies, fuit nobis resurrectio Domini, qui resurgens nos conresurgere fecit. Ascendens quoque & sedens ad dexteram patris, nos ascendere & consedere fecit, nunc interim spe, quandoque confeluros in re. Spe enim salui facti sumus. Prima ergo sabbati dicitur primum tempus post sabbatum, id est tempus prædicationis apostolorum, in quo tempore primum innotuit illud sabbatum, id est, resurrectio. Secunda uerò sabbati potest uocari tempus prædicationis illorum, qui successerunt apostolis: sic quoque, quarta, quinta, sexta sabbati in successione prædicatorum facile potest notari usque ad illum uerum sabbatum, quando requies æterna suscipiet animas sanctorum.

Vel sicut diuina scriptura septimanam totam uocat sabbatum à digniori parte, iuxta illud in Euangelio, Ieiuno bis in sabbato: ita etiam potest uocari sabbatum totum tempus, quod est inter sabbatum resurrectionis, & uerum sabbatum futurum. Et in hoc sabbato potest notari prima sabbati, & secunda, & reliqua, ut supra. Propheta ergo per sanctum spiritum tempus illud futurum, in quo apostoli tam constanter & manifestè præconaturi essent, præuidens in consideratione illius temporis in persona apostolicæ tubæ uel uocis hunc psalmum composuit, iuxta quod titulus supradictus ita exponitur: Iste psalmus attribuitur Dauid, uel prophetæ ipsi, uel cuiuslibet apostolorum, qui uerè sunt manufactores, & uisus desiderabiles. Psalmus dico habitus uel cantatus in prima sabbati, id est in consideratione futuri temporis apostolicæ prædicationis, quantum ad prophetam: quantum autem ad ipsos apostolos in ipsorum tempore uerè, hic hymnus est celebratus. Hortantur autem nos apostoli in hoc psalmo sub quadam similitudine, scilicet ut sicut antiqui uictores suos cum triumpho ab hostibus redeunt, & cum omni gaudio suscipiebant: ita & nos Dominum Iesum Christum uictorem mortis, & destructorem corporis peccati, qui cum triumpho ab inferis redijt, cum omni lætitiã & gaudio suscipiamus, & ei conformari studeamus. Quasi dicerent apostoli: Gaudeant omnes subdere se Christo, quia ipse uerè Dominus & uerus uictor est. Nam terra prius peruersa à principe tenebrarum est, modo Domini, id quod continet pro eo quod continetur, id est, terreni, qui prius captiui tenebantur sub iugo diaboli, destructa morte & principe eius alligato, cesserunt in ius Domini sui: & quia terra in hoc simpliciter quod terra est, non est Domini per inhabitationem, subdit: Et plenitudo eius, uel terra est Domini. Quod autem sit plenitudo, determinat dicens, Orbis terrarum est Domini. Per orbem enim & plenitudinem perfectos accipimus, ipsos scilicet apostolos, & eorum confimiles, quia & orbis significat perfectionem, iuxta illud Horatii, Totus teres atque rotundus, in quem fortuna semper manca ruit. & pleni numeri dicuntur perfecti numeri. Et uniuersi sunt illi domini de his qui dicuntur orbis, qui non apostatant, sed habitant, id est, perseverant in eo orbe, id est, in perfectione. Potest quoque Domini est terra, ita exponi, terra, id est, carochumana, quæ prius non erat Domini: quia poterat ab eo auferri, cum esset mortalis & passibilis, iam per incorruptionem in resurrectione suscepta, est facta propria Domini: quia iam omnem commutationem euasit, in quo uictoria sicut prius notatur. Sequentia uerò in hac sententia non mutantur.

Quia ipse.] Meritò orbis terrarum, id est, perfecti sunt Domini: quia ipse Dominus eum orbem fundauit, id est, fundamentum alijs per bonum exemplum, doctrinam fecit: orbem dico positum super maria, id est, plantatum in ipsis qui prius erant sicut maria: quia sicut mare & amarum est, & semper fluctuat, ita illi quos Dominus orbem, id est, perfectos fecit, & adhuc facit, prius fluctuabant, & uexabantur in amaritudine curarum & sollicitudinum huius mundi. Quod etiam patet de ipsis apostolis. Verè enim fluctuabat Mattheus, quem de teloneo Dominus assumpsit. Similiter pro suo modo alij. Et præparauit eum orbem etiam super flumina, id est, super principes eculi cupidos, qui sicut flumina semper in mare influunt, ita semper ardore habendi inamaricantes huius uitæ fluctus, plus & plus immergebantur. Quorum unus fuit Paulus, & alij multi, id est ecclesiam, ut & supra maria & super flumina eum constituit.

Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco etc.] Quandoquidē Dominus in rãta sublimitate orbis sui posuit, ergo quis hæcenus iacens in inferioratu peccatorum & mortis, ascendet in montem Domini, id est in sublimitate ecclesiæ, quæ Dominus præparauit, quæ

quæ & propter uirtutum excellentiam, & propter cōstantiam mons dicitur. Aut quis ascendens stabit, id est mansorius erit in sancto loco eius, id est in hac tanta eminentia ecclesiæ, quā Dominus constituit. Multi enim ascendunt qui non stant.

Innocens manibus.] Quasi dicat: Hic uerè ascendet in montem, & in ipso stabit, qui est innocens manibus, id est mundus in operibus: & qui est mundo corde, id est mundus etiam in cogitationibus: & ille etiam ascendet, qui animam suam occupatam in uano, uel in uanis affectionibus & delectationibus non accipit, id est, non preciosam & charam habuit, imò miseram reputauit, & duriter correxit. Ex poena enim peccati est, quòd uanæ affectiones, quæ tamen ad actum nunquam perducentur, uexant animū nostrum, quas etiam perfecti uiri impunitas sibi insurgere non patiuntur. Vel non accipit, id est, non reputauit animam suam esse in uano, id est, intra transitoria, quæ uana sunt. Iuxta illud: Vanitas uanitatum, & reliqua. sicut multi stulti faciunt, qui desperant de uita animæ post mortem, & de resurrectione sua, & ideo animas suas negligunt: sed potius intelligit animam suam uerè eternam, & ideo quantum ualeat laborat, ut ei sedē pareret æternam. Nec iurauit, hoc est, ille etiam ascendet in montem, qui si iurauit proximo suo, quod sæpè necesse est in humanis contractibus fieri, non iurauit in dolo, id est, non deceptus. Et hic talis accipiet benedictionem, id est multiplicationem à Domino, hanc scilicet, ut in presenti bene promereatur, & in futuro bene remuneretur. & hoc non ex meritis, sed ex sola gratia: quia accipiet misericordiam à Deo, id est, quia præceder bona uoluntas Dei in eo, & gratia eius, quæ non ex meritis est, sed à Deo. A Deo dico salutari suo, id est qui secundum misericordiam præcedentem saluabit eum, quia hæc generatio est quærentium eum, id est, tales sunt de his qui quærunt in presenti ipsum Dominum per fidem & bonam operationem, & tandem inueniunt. Quod sic dicit: Quærentium dico, & tandem inuenientium faciem & præsentiam non uidebunt. Quod sic dicit: Quærentium dico, & tandem inuenientium faciem & præsentiam non uidebunt. Quod sic dicit: Quærentium dico, & tandem inuenientium faciem & præsentiam non uidebunt.

Attollite portas.] Quandoquidem Domini est terra, & nullus ascendit in montem eius, nisi innocens manibus & corde, & cætera: ergo o uos principes, qui in iustè hætenus primatum inter homines obtinistis, attollite portas, id est, ad uos tollite, & auferte cupiditatem, & metum per quæ duo hætenus homines sub iugo dominij uestri quasi infra portas clausistis. Quicumque enim terreno Domino subiacet, aut spe acquirendi ei subiacet, aut timore, quæ iam acquisiuit perdidit. Vnde Salustius quoque spem & metum dicit partes r. p. & est sensus: Desistite terreni principes ab iniusta damnatione, quia non erit aliquis cupiens terrena, aut timens perdere ea: & uos portæ æternales oppositæ illis portis, id est, abrenunciatio mundi & pompæ eius, & cōuersio ad Dominum perducentes, ingredientes per uos in æternitatem: uos inquam eleuamini, id est amplificamini & exaltamini, ut illæ depriuantur: & sic introibit in humanas mentes nō rex ignominie, sed rex gloriæ, id est Christus, quem scilicet suis temporibus, id est in die iudicij ostender beatus & solus potens rex regum & Dominus dominatium, Deus pater scilicet. Gloriosum enim est esse sub Deo rege, ignominiosum uerò sub homine rege. Ignominia enim nostra, scilicet quia nos ipsos non rexi mus, hoc fecit quod sub homine rege positi sumus.

Quis est iste.] Quasi admirans humana natura, quæ prius non nouerat, nisi reges ignominie quæreret, quem diceret regem gloriæ: dicit sub interrogatione, Vultis scire quis est iste rex gloriæ? Ille scilicet, qui uerè Dominus est: quia precioso sui sanguinis nos ser-

uos emptitios sibi fecit, & qui est fortis, quem uos in firmum putastis: & potens, quem oppressum credidistis: uel fortis, quia portas mortis destruxit, & potes, quia principem mundi eiecit atque concatenauit. & hic Dominus est uerè potens in hoc prælio, qui contra fractis portis mortis, & patefactis cœlestibus portis, tandē dicit: Gaudete perfecti, quia ego uici mundū.

Attollite portas.] Hic alloquitur aeras potestates, id est dæmones, ita dices, O uos principes, id est, o aerię potestates, uos etiam attollite portas uestras, id est, auferte uicia uestra & suggestiones prauas, quibus hætenus primatum uobis in his qui militiam cœli, id est solem & lunam, & similia adorauerunt, obtinistis. Et uos portæ æternales, id est perducentes ad æternitatem, leuamini, id est amplificamini, & sic introibit rex gloriæ, ut supra dictum est. Portæ æternales oppositæ portis dæmonum, qui militiam cœli adorantibus præerant, sint charitas & castitas. Charitas, qua unus Deus præ omnibus diligitur: castitas uerò, quæ post eius dilectionem anima sub multis qui dicuntur dij, & non sunt fornicatur. Quod omnes adorantes idola faciunt.

Quis est iste.] Quia multi, ut testatur beatus Augustinus & Ambrosius etiam, de bonis angelis dispensationem Dominicæ incarnationis ignorauerunt, quo usque eum exaltatum super omnes uiderunt: ideo quasi admirantibus dæmonijs hunc regem gloriæ dicit sub interrogatione sicut & superius. Vultis scire quis est iste rex gloriæ, ille scilicet qui est Dominus non tantum super uos apostatas dæmones: sed etiam uirtutum, id est cœlestium exercituum, uel qui est Dominus uirtutū, id est, cuius possessio & munera sunt non aliqua terrena, sed solæ uirtutes: & ipse qui talis est, uerè est rex gloriæ. Sciendū quòd hi quatuor uersus ultimi, iuxta quod nunc eos exposuimus, solent à quibusdam præmitti, & ad hos principium psalmi taliter continuari. Ideo uos terreni principes, & aerię potestates debetis portas uestras attollere, & uos portæ æternales eleuari, ut introeat rex gloriæ: quia Domini est terra, id est quia ipse est Dominus, qui terram per uiam ab inimico sibi uindicauit, &c. Potest quoque primum Attollite portas, aliter legi, quàm supra dictum sit, scilicet ut per principes accipiamus angelos bonos, hominibus ad custodiam deputatos, de quibus dicitur in Euangelio: Angeli eorum semper uident faciem patris mei qui in cœlis est. & sic dicatur: Quia terra est Domini, ideo uos principes, id est, angelicæ potestates hominibus ad custodiam præpositæ, facite quod uestro est in occursum Domini, scilicet attollite portas uestras, id est, amplificate uirtutes in subditis uestris, ut Dominus auctor cum tota pompa triumphi possit ingredi. Et uos portæ æternales, id est uos uirtutes ducentes ad æternitatem eleuamini. Quod est dicere: Vos homines in quibus sunt uirtutes, obedite sicut debetis, scilicet amplificate uirtutes in uobis, & sic introibit, sequentia non mutant.

IN PSALMVM XXIII. ARGUMENTVM.

EX persona populi in Babylone degentis oratio formatur.

IN FINEM, PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Quoniam tituli uerba iam nota sunt, & psalmus iste Hebræorum primus alphabeto deest, nouerimus hunc sextā & non undecimam litteram non habere. Per totum psalmū deprecatur

precatur ecclesia, ne ante conspectū Domini contemptibilis appareat inimicis. Primo membro deposcit, ut instituta Domini uiasq; cognoscat. Secundo beneficia eius postulat, quæ sanctis patribus à seculo condonauit. Tertio dicit custodientes præcepta Domini æterna præmia promereri, protestans se in eadem uoluntate tugiter permanere. prima ergo portio continet litteras quinq; secunda sex, tertia nouem.

COMMENTARIVS.

De Domine leuauit.] Psalmus iste sic intitulatur: Psalmus Dauid: id est unicuique perfectiori siue de apostolis, siue de alijs attribuendus. Est enim uox cuiusque perfectæ anime in hoc psalmo, quæ hymnizat in eo Domino, ut nos exhortetur & instruat suo exemplo, qualiter circa Dominum nostrū affici debeamus, & quod per talem affectionē ab ipso obtinere possimus, uel exigere debeamus, ita dices: Domine pater animam meam prius à te in Adam deiecit, & carnalibus desiderijs & concupiscentijs quasi in terram conculcatā tunc non meam, modo autem meam nō solum leuauit: sed etiam leuauit dudum per spirituale uotum & desiderium ad te: & ideo non erubescam, id est, amplius ruborem aliquem non incurram, quia confido in te. Quasi dicat: Præsumpsi olim de me, & irritus de superbia mea erubui: quia usq; ad hanc infirmitatem deiectus sum ut mortem, etiam à quibusq; minimis reum timeam. Amplius autem non erubescam, quia iam non de me præsumo, sed in te confido. & merito in te quia tu es Deus meus, id est, creator & recreator, uel quia non ego iam ut prius uolui, sum mihi Deus, sed te feci Deum meum.

Neg; irideant.] Confido inquam in te, & ideo inimici mei tam exteriores quàm interiores, qui serpentinis & occultis persuasionibus suis me deuocare nituntur, nō irideant me, id est, nō faciant me inefficacē deuo cando me. Quod si fuerit, iridebunt me dicentes: Hic homo cepit edificare, & non potuit consummare. Et ideo dicens, ut non irideant. Etenim uniuersi qui sustinent te, non confundentur: id est, nulli qui uel sustinent te expectando te remuneratorē, cum patientia. Vnde dictum est: Si moram fecerit, expecta eum: quia ueniet & non tardabit. uel qui sustinent pondus præceptorum tuorum portantem pondus dei & æstus: nulli inquam tales confundentur ab inimicis, quia nec de uocabuntur nec iridebuntur ab eis.

Confundantur omnes iniquè agentes.] Istud non maledictio, sed est diuinæ sententię prophetatio, uel aggratatio. Quasi dicat: Sustinentes te non confundentur, omnes autem qui inique agunt, id est, qui terrena cœlestibus preponunt, pro terrenis laborando, & cœlestia contēnendo & in hoc uacū, id est, inutiliter & super uacū: quia magis per ea impediuntur quàm expediuntur. Quod tractū est ab irrationabilibus animalibus, quæ quanto magis mouentur, tato magis ireruntur. Omnes hi inquam confundantur æterna cōsolatione. Ut autem ego non confundar, nec iniquè agam, Domine demonstra mihi uias, id est, præcepta, uias dico tuas, id est, quæ nullum ad interitum ducunt, sicut uigilantæ faciunt, per quæ pecora campi incedunt. Et doce me, scilicet non tantum in uerbo habere, sed etiam in opere semitas tuas, id est, arctiora præcepta tua & paucis cognita.

Dirige me in ueritate tua.] Separata positio est. Quasi dicat: Ego Domine distorti in mea falsitate, tu autem dirige me, ut non aberrem amplius à uia iustitię in ueritate, id est, in præceptis tuis ueris ueritate dico tua. Tu es ipsa ueritas, & à te est omnis ueritas, à me autem nihil est nisi falsitas. Omnis enim homo mēdax, & ut dirigitur in ueritate, doce me ipsam ueritatem, sci

licet non solum in uerbis tenere, sed in re exercere. & ad te pertinet hoc facere: quia tu es saluator meus, nō ego qui peccator sum. Nā cū de paradiso essem eiecus, & in longinquam regionem peregrinatus, per me redire non potui: quia de uia iniquitatis est scriptū, Omnis qui ambulat in ea, nō reuertetur. sed per te liberatus sum, qui bene potuisti facere: quia es Deus & saluator meus, ideo sustinui te, id est, cum patientia expectaui te remuneratorem, uel sustinui pondus præceptorum tuorum tota die, id est, toto tempore conuersionis meæ, uel tota die, id est, tota mentis sinceritate. & quia sustinui, ideo Domine obliuiscere delictorum meorum, & remittere misericordiam tuam & misericordiarum. Miseratio, est exhibitio operum misericordiæ: misericordia autem pia affectio cordis præcedens misericordiam. Er est dictum ad similitudinem. Quasi diceret: Recordare Domine misericordiarum tuarū, id est, operum misericordiæ ab initio mūdi exhibitiorum: qui etiam peccantem hominem ita miseratus es, quod eum tot & tantis creaturæ tuæ consolationibus non deseruisti, non passus necessaria uitæ deesse ei. Et remittere misericordiarum tuarum, id est, tuarum piarum affectionum, quæ à seculo sunt, id est, quæ ab initio mundo, & etiam ante in te fuerunt. Misericordiarum enim semper in Deo fuerunt, misericordiae uerò temporaliter per singulos exhibitæ sunt, ut in Abel & in Abraham: & in cæteris.

Delicta iuuentutis.] Misericordiarum quidē remittere ut misereris, sed ne memineris, i. nō referes ad pœnā, sed quasi excidat tibi per misericordiā, manifesta delicta iuuentutis meæ, id est, quæ ego scienter commisi, post inuentionem in unda baptismatis per quā à ueritate peccati in habitu uirtutis quasi in iuuentute restorui. Vel quia iuuenes solent esse temerarij, possumus simpliciter dicere, Ne memineris referendo ad pœnā manifesta delicta iuuentutis, id est, temeritatis meæ, scilicet quæ ego scienter & temerariē commisi. Et ne memineris ignorantias meas, id est, occulta peccata mea, quæ ignoranter commisi siue extermeritare, siue post inuentionem baptismatis.

Secundum misericordiam.] Ne memineris inquam delicta, sed potius memento mei Domine, ut misericordia secundum misericordiam tuam, id est, te condignam, non secundum iram me condignam. Tu dico ad quæ pertinet, qui solus misereris, solus mederis, solus peccata dimittis. & hoc non facias propter merita mea, sed propter bonitatem, id est, suauitatem tuam.

Dulcis & rectus.] Ne aliquis arroget sibi de bonitate Domini, non attendens rectitudinem iusticię esse in eo, & ideo licet er peccata uellet, cōuerit se ad nos ostendens utrunq; esse in eo cum dicit: Dominus est dulcis & est rectus. In hoc dulcis, quia peccatoribus & impijs priora peccata si conuertantur, dimittit: rectus uero in hoc est, quia misericordia uocationis & ueniæ, quæ gratiam habet sine meritis ultima digno iudicio iusto ordine merita requirit. Et uerè dulcis & rectus est, quia prorogat misericordiam delinquentibus extra uiam, ut sint in uia. Quod æquipoll. nter hæc litera dicit, Propter hoc dabit legem, id est, correctionem delinquentibus extra uiam, ut ponat eos in uia. Vel aliter. Verè est rectus Dominus, quia exhibet paternā flagella etiam filijs, quos recipit in exemplum iudicij, scilicet ut per hoc intelligamus quid futurum sit seruis fugitiuis. Quod sic dicit: Propter hoc scilicet, quia rectus est dabit legem, id est, constrictiorem paternorum uerborū filijs delinquentibus, qui licet delinquant, sunt tamen in uia, id est, in præceptis ambulantes, & non nisi uenialia committunt. que d ideo facit, ut delinquentes citra uiam, scilicet qui non subditi præceptis Dei quasi licenter criminalia & quæq; illi cita committunt, sciant quod sibi futurū sit: & in hoc iudicio, id est, in hac paternā correctione nō perturba

bit illos quibus legem dabit, sed diriget eos in uiam iustitiæ, factos mansuetos, scilicet ut non repugnent flagellis eius, quasi feroces & indomiti: sed cum stimulantur, modestiores fiant, & in uiam redeant. sicut bene domita animalia, cum stimulantur, redeunt in uiam, & modestius mouentur. & docebit illos eosdē factos mites, scilicet ut in nullo uoluntati Dei contradicant, sed per omnia obediant, & uoluntatem suam illi postponent. Illos inquam docebit, & cognoscere faciet ad augmentū perfectionis uias suas, quibus scilicet & ipse ad nos, & nos ad ipsum uenimus. Et q̄ sint illæ uiaē ostendit dicens: Vniuersæ uiaē Domini quibus uel nos ad ipsum, uel ipse ad nos uenit, sunt misericordiæ & ueritas. Misericordiæ, quia placabilis est ueritas uerō, quia incorruptus iudex est. Harum duarum uiarum alteram iam exhibuit peccata dimittendo, alteram in futuro exhibebit merita examinando. & sic uniuersæ uiaē dei possunt dici duo aduentus eius: alter miserantis, alter iudicantis. Quas uias ille reuens peruenit ad eū, quisquis cognoscēs nullis meritis suis se liberatum, deponit superbiam, & deinceps cauet seueritatem iudicantis, quia iam expertus est clementiam subuenientis. Quæ uniuersæ uiaē sunt misericordiæ, non quibuscunq; sed requirentibus testamentum eius: id est, illis qui facti mansueti & mites recognoscunt, & primum aduentum eius fuisse miserantis, & secundum fore iudicantis. & propter hoc quaerunt affectionem, & requirunt opere testamentū eius. id est, æternam hæreditatem promissam ab eo, ad quam recipendam ipse nos sanguine suo redemit. & testimonia eius testamenti, id est, reificationes factas de ipso in prophetis & Euangelistis, ut tanto certiores inde fiant uel requirant testimonia eius: id est, præcepta illa quæ Dominus testatus est, ad hoc ut qui ea obseruarent, ad illud testamentum peruenirent.

Propter nomen tuum. Quia tres supra dicti uerfus interpositi sunt, ad ostendendum quōd aliquis non debet arrogare sibi de bonitate Domini, ideo nunc redit ad principale, mutando personam. Quasi dicat: Verē memor eris mei Domine, quia tu propitiaberis peccato meo non reseruando illud ad pœnam. & hoc facias non propter meritum meum, sed propter nomen tuum: id est, propter gloriam & laudem tuam, scilicet ne qui intelligunt, glorificent te Deum. & ideo etiam, quia ego locum propitiationis tuæ in me facio, per hoc quia peccatum meum mihi multum est: id est, nimis magnum & difficile uiderur mihi. Cuius que enim peccatum suum paruum est, illius peccatum apud Deum magnum est: sicut econtra quando cunque peccatum suum alicui magnum est, apud Deum paruum est. Unde dicit beatus Augustinus: Quia eatenus Deus ignoscit peccata, quatenus quisque cognoscit ea. Et ad Saul dictum est, Cum esses paruulus in oculis tuis, magnus eras in oculis meis: cum autem magnus esse cepisti in oculis tuis, paruulus factus es in oculis meis. Ne quilibet erraret, dicens Dominum sibi fore propitium, quia multum sit ei peccatum suum, uult certis signis ostendere, quis ille sit cui uerē peccatum suum sit multum, præmittens sub interrogatione: Quis est homo qui timet Dominum. Quod æquipollenter dictum: Quis est ille, cui uerē peccatum suum uidetur multum. timor enim Domini, qui filialis est, non seruilis, facit peccatum uideri multum, quantumlibet modicum. Et subdit statim signum timentis Dominum dicens, ei scilicet timentis Dominum, statuit ipse Dominus legem: id est, statutoriam non horariam fecit ei legem in uia, quam ille sponte sua elegit, ne impune peccaret. Non enim decet milites Domini esse horarios. Accipitur autem uia hic aut regula Christianitatis large, aut etiam quælibet strictior infra ipsam ut monastica uel heremitica uita, uel aliquid tale.

Animæ eius in bonis demorabitur. Aliud item signum timentis Dominum, scilicet quod anima eius demorabitur: id est, ualde morabitur, & semper manebit in bonis desiderijs scilicet & cogitationibus. Et semē eius, id est, opera eius hæreditabunt terram: id est, excolent carnem eius ita diligenter, sicut aliquis excolit hæreditatem, extirpando uidelicet ex ea spinas & tribulos, quos prius generauit ei: id est, uicia, ut in futuro ipsam clarificatam in hæreditatem recipiat. Rursum ponit signum timentis Dominum, cum dicit Dominus, Dominus est firmamentum timentibus eum: id est, Dominus facit ut timentes eum ipsum firmamentum habeant non mundum, uidelicet facit ut in se cōfirmentur & mundo infirmetur. Et testamentum ipsius, id est, æternæ hæreditatis promissio facta ab ipso est, etiam firmamentum timentibus eum, id est, causa est cur timentes eum ita firmiter ei adhæreant. & hoc est eis firmamentum Dominus & testamentum eius, ut tandem uel ipsum testamentum manifestetur illis, cum ipsum suscipiēt, uel ipse Dominus manifestetur illis facie ad faciem. Iuxta quod ipse dicit in Euangelio: Ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum.

Oculi mei semper ad Dominum. Quia Dominus timentibus se statuit legem, & ipsos confirmat, ideo interiores oculi mei, id est, omnes affectiones meas semper tendant ad Dominum, non ad aliquod terrenum, ad quē meritō spectare deo. Quoniam ipse pedes meos euellit, id est, affectiones meas extrahet de laqueo, id est, de omni terrena perplexitate, quæ nos illaqueat.

Respice in me & miserere mei. Hic iterum interpositione facta redit ad principale, & sic cōtinuatur: Quia peccatum meum mihi multum est, ideo Domine qui in Adam despexisti me, respice in me, id est, attende in firmitatem meam, & miserere mei faciendo me perseuerare. & debes misereri, quia ego unicus sum, id est, unicus filij affectione, qui sic a matre unice diligitur: in eam unice diligit, erga te habeo me. & quia sum pauper, id est, nihil mihi ascribo uel de me præsumo, & opus ualde est ut misereris: quia tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: id est, quia cognosco tribulationes cordis mei multiplices esse in aduersitate, scilicet & in prosperitate: quia tam timo casum prosperitatis, quā casum aduersitatis. & ideo erue me de necessitatibus meis. id est, de ipsis tribulationibus cordis, hoc est de uitijs. Quæ ideo dicuntur necessitates, quia necesse est ut quisq; deficiens a ueritate, cadat in falsitatem, & a luce in tenebras, & a gaudio uirtutum in tribulationem uitiorum.

Vide humilitatem meam. Ideo debes eruere, quia ego humilis sum, & laboro: & ut eruas uide humilitatem meam, id est, attende deiectionem infirmitatis meæ, & laborem meum, quem patior dum studeo satis facere. Vel uideo humilitatem meam: id est, considero, quia me humilio non abrumpendo me per aliquam iactantiam iustitiæ ab unitate corporis mei, sicut hæretici faciunt. & uide laborem meum, quia in discipulatos & malos mihi permixtos patior. Sicut enim in area simul sunt paleæ & grana, sic in ecclesia mali bonis permixti sūt. Et dimitte mihi uniuersa delicta mea, quæ scilicet & necessitate uiaē cōmitto. Licet enim perfecta sit anima, quæ hic loquitur absoluta a maioribus criminibus: tamen adhuc indiget lauatione pedum, id est, remissione uenialium peccatorum. Quia quemadmodum si quis per puluerem graditur, necesse est ut saltem pedes eius impulerentur, quos lauare necesse est: sic quisquis in hac uita q̄ pulueretē uitæ comparatur conuersatur, quātumcunq; perfectus sit, non tamen penitus ab omni peccato immunis existit. & ideo saltem lauatiōis pedum indiget. Unde dictum est: Qui lotus est totus, non indiget nisi ut pedes lauet.

Respice inimicos meos. Ad idem ad quod & superior uerfus continuatur. Quasi dicat: Ut eruas me respice inimicos meos, qui me deuocare uolunt, & repellas eos. Quod necesse est, quoniam multiplicati sunt, quia non tantum extrinsecus, sed etiā intrinsecus sunt sicut hæretici,

hæretici, qui inter ecclesiam existentes, cæteros tamē qui in ea sunt, fraudulēta persecutione deuocare nituntur. De quibus dictum est: A nobis exierunt, qui a nobis non fuerunt. Et ideo repellere debes inimicos meos, qui oderunt me sine causa. Nam oderūt me iniquo odio. Iniquum odium est, odire illum qui ad salutem suam laborat. Omnis uerō perfectus & bonus ad omnium utilitatem laborat, quia pro omnibus orat: & ideo quisquis odit aliquem bonum, exerceat iniquum odium.

Custodi animam meam. Et quia inimici mei multiplicati sunt, & iniquē me oderunt, ideo Domine custodi animam meam ne declinet in conformitatem eorum, & erue me ab omni perplexitate cohærentibus ipsorum, scilicet ne uel incurram contra eos latens odium, & nō erubescam, id est, non pariaris mihi conuerti ad infirmitatis erubescētia, quia pro quod speraui in te, non in me, sicut prius quia de me præsumpsi, irrisus de superbia mea erubui.

Innocentes, ex reliqua. Quasi dicat: Quo fructu peccato me custodiri a te Domine, & erui. Hoc scilicet, quia innocentes & recti, id est, boni qui nec proximo nocent, & recta opera exercent, adhærebunt mihi per conformationem & bonorum operum imitationem: quia iam etiam adhæserunt mihi, & hoc non propter me, sed quia sustinui te: id est, quia & cum patientia te remuneratore expectaui, & pondus præceptorum tuorum pertuli. Quod est dicere: Non imitabuntur me propter aliquod quod ex me habea uel ex me faciam, sed solummodo in hoc quo imitor te. Unde quoque Paulus dicit: Imitatores mei estote charissimi, sicut & ego Christi. Quasi aperte diceret: Sequimini mi me non secundum opera quæ facio ex me, sed secundum quod Christus operatur in me.

Libera Deus Israel. Quasi dicat: Quia innocentes & recti adhærebunt mihi, ideo Domine libera Israel: id est, protege omnes illos quos tu præparas ad uisionem ueram, uidelicet quæ erit facie ad faciem, ut inter eos etiam adhæretes mihi liberes me. Libera eos inquam ex omnibus tribulationibus suis tam exterioribus quā interioribus, ne per eas deuocentur.

putet, & ut non timeat permixtionem malorum, quæ nunc est: sciens quia ueniet tēpus uentilationis, quando uidelicet quod leue est, auferetur a uento: quod autem graue est, remanebit in area: sed potius id operetur, id oret, & ad id suspiret, ut Dominus non patiat in futuro in simul perire, quos nūc patitur in simul uiuere, & dicit ita, Domine pater, qui iam me moraliter a malis diuisti, iudica Domine: id est, separa me etiam in futuro ab eis localiter, ut nō patiaris me cum ipsis illic perire, sicut hic patiaris in simul uiuere. Molesta & periculosa uideri possent hæc uerba, scilicet quod quasi præsumptuose fidelis anima se postulat a malis separari, nisi hoc subueniret: quia non est superbia elati, sed confessio non ingrati, quod subsequenter ostendit. Quasi dicat: Non dico ut non iudices me ex superbia elationis, sed quoniam post misericordiam a te mihi prærogaram, aliquod meritum innocentiaē meæ habeo, cuius uias custodiui. Quod sic dicit: Ego ingressus sum in innocentiam, id est, uixi in præsentia uita, quæ est ingressus ad æternam uitam innocenter. Quæ innocentia mea est a te tamen data. Ingressus sum inquam in innocentiam, & magis ingrediar, quia nō infirmabor unde grediendo, & hoc tantum tibi soli ascribo: quia sum sperans non in me uel in quolibet alio, sed in te Domine, in quo solo sperandum est, & non in homine. Qui enim sperat in homine, titubante homine titubat & spes eius: & quia cadit homo, & spes eius cadit: qui uerō sperat in Domino, illius spes firma est, & sicut Dominus æternus est, ita quoq; spes æterna erit.

Proba me & tenta. Dico iudica me, & ut Domine in futuro iudices me, tenta me nunc, & proba me. Duo sunt genera tentationis: alterum quidem quod Deus erudit bonos ad salutem, alterū quo diabolus permixtus decipit malos ad damnationem. De bono autem tentationis dictum est, Tentat uos Deus ut sciatis: id est, uos faciat scire. & Fidelis Deus est, qui non patietur uos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione, &c. & tentauit Deus Abraham & similia multa. Pro mala uerō tentatione institutum est, ut orantes quodis die dicamus: Et ne nos inducas in tentationem. De utraq; dictum est: Tentatio uos non apprehendat nisi humana. Hic autem de bona tentatione dicitur: Tenta me Domine, id est, flagella, ure, seca in præsentia, ut sim tentatus non tibi qui omnia scis, sed mihi qui me ipsum ignoro, & alijs ignorantibus. & tentando proba me, id est, duc in perfectam experientiam & cognitionem infirmitatem meam, ut sim probatus non tibi, quem nil latet: sed mihi & alijs, quos sicut me ipsum lateo. Latuit enim Petrus se ipsum cum dixit: Domine & si oportuerit me mori tecum, non te negabo, sed tentatus a Domino cum ad uocem ancillæ eum negauit, infirmitatem suam recognouit, quia egressus foras fleuit amarē, discipulus ille quoq; Thomas scilicet latuit se, qui cum dixisset cum fiducia ingēti, Eamus & nos & moriamur cum eo: cum uideret Dominum capi, primum se in pedes dedit. Sic quodis die sit, cum mali sacerdotes qui quasi sublato uexillo crucis alios primi hortantur dicentes: Venite exultemus Domino, primi se in pedes dant. Proba me inquam, & ut probes, ure renes meos & cor meum. Per renes intelliguntur delectationes, per cor uerō cogitationes. & est dicere: Adhibe medicinale purgatorium quasi ignem delectationibus & cogitationibus meis, ne quid mali me delectet, ne quid mali cogitem: sed si quid mali in eis est cōburatur, & destruat in illo igne, quem mittens in terras uis ut ardeat, id est, in feruorem dilectionis Dei & proximi.

Quoniam misericordiatua. Ideo rogo ut me probes, tentes, uras, quoniam in his omnibus est misericordia ante oculos meos: id est, est mihi manifesta misericordia tua, quia manifestē cognosco, quōd per hæc omnia misereris mei. Et ideo displicuit mihi in falsitate mea prior, & applicui me ad ueritatem tuam, scilicet

IN PSALMUM XXV. ARGUMENTVM.

EX persona captiuorum in Babylone uerū sanctorum prophetiæ carmen componitur, qui pro conscientia bono captiuitatis resolutionem confidentius postularent. Aliter propheta de se testatur.

IN FINEM, PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Totus psalmi textus ad perfectum aptandus est Christianis, qui diuersorum laude meritorum in ecclesia perseverans, diuinitus se beneficijs consolatur. Sanctus iste quem diximus primo modo psalmi innocentiam suam respici deprecat, quia cum iniquis hominibus non habuit portionem. Secundo supplicat ne hereticis aut schismaticis in iudicio Domini miscatur, quoniam domum eius se dilexisset testatus est.

COMMENTARIVS.

Vidua me Domine. Titulus talis est, Psalmus ipsi David, id est, cuiuslibet perfectæ animæ attribuendus. Loquitur enim in hoc psalmo perfecta fidelis anima, exhortas nos ut si quis bonus est, se solum bonum esse non Bedæ tom. 8.

licet ut tantum probarem probanda, & improbarem improbanda. & in ipsa ueritate tua existens complacui, id est, mihi & tibi complacui. Er hoc modo in ueritate tua permansi, quia non sedi cum concilio uanitatis: id est, non elegi cor meum apponere his qui conatur prouidere, quemadmodum ex rerum transeuntium præsumptuose beati fiant. Quod fieri non potest. Conuentus enim illorum propriè uanitatis cõcilium est. Litera sic exponitur: Ego non sedi, id est, non consensu cum concilio uanitatis, id est, cum his qui tantum student in uanitate temporalium rerum: quia & si præfens fui eis corpore, longè tamen ab eis fui mente. Ut si quis sanctus uir causa intercedendi pro aliquo ad theatrum accederet, præfens quidem corpore esset, sed tamen mens eius longè à theatralibus esset. Alter uerò aliquis cuius tota intentio uenire ad theatrum esset, licet impeditus aliquo graui negotio absens corpore esset, mente tamen præfens in theatralibus esset. Et accipitur hic per non sedi, quod non manifestè consentit. Qui enim sedet, ex mora & lima agit, & ideo manifestum est quod facit. Et non solum nõ sedit manifestè consentiendo, sed etiam non introibo cum gerentibus iniqua, id est, etiam occultam conscientiam non adhibeo ut latenter consentiam, sicut qui intrat postquam intrat, exteriores latet gerentibus iniqua, id est his qui ueritati præponit uanitatem: uel etiam quibuslibet qui quærunt iniqua, id est non æqua: hi qui transgrediuntur legem, scripturam naturaliter in cordibus omnium, uidelicet ut non faciant alijs, quod si bi nolunt fieri.

Odiu ecclesiam malignantium. Non sedi inquam cum concilio uanitatis, imò odiu ecclesiam malignantiu, id est congregacionem omnium male agentium. Accipe tamen hic perfectum odium, scilicet ut nõ eos, sed mala quæ faciunt, odio habeant. Vnde beatus Augustinus: Sic diligedi sunt homines, &c. quia odiui, ergo non sedebõ, id est, non blaterabo cõ illis impijs: quia non eorum placitum meum blateratum erit, quod est illatũ à repugnãti, ad cõfirmationem præmissæ sententiæ.

Lauabo inter innocentes manus meas. Non sedebõ inquam cum impijs, sed potius lauabo manus meas, id est, munda faciam opera mea Domine, ut ponar inter innocentes, & cum his lotis manibus circundabo altare tuu, id est, amplexabor & attingam modò per spem, tandem autem in te illam eminentiam tuam, æternitatem scilicet impassibilitatem, in qua tu sacerdos immortalis quotidie offers te dulcè hostiam Deo patri pro nobis. Quæ sublimitas potest dici altare, id est altara: id est alta ara ad comparationem illius humilitatis, in qua prius mortalis & passibilis temporaliter in ara crucis se obtulit: & ad illud altare nullus pertingeret, nisi Ioris manibus, id est mundis operibus, & si hoc præfens altare multi nõ lotis manibus, sed immundi amplexentur. Potest etiam dici ad eam similitudinem, quæ sacerdotibus & Leuitæ solent altare circundare pallijs & uarijs ornamentis. iuxta illud: Circundate Syon Leuitæ altare Domino, & induite uestimētis albis, &c. iuxta quod sic dicitur: Circundabo altare tuum cum Ioris manibus, id est, per hæc munda opera & uirtutes ornabo tanquã pallijs fidem tuam in me: quæ quia fundamentum est bonorum operu, si desint ipsa bona opera, ociosa & mortua est, iuxta illud: Fides sine operibus mortua. & hæc fides ideo altare dicitur, quia sine ea nihil quod acceptabile sit, sacrificatur. Quoniam non est locus ueri sacrificij extra catholicam ecclesiam, id est, extra fidei unitatem.

Ut audiam uocem laudis. Lauabo inquam manus, & circundabo altare tuum, utroq; modo & taliter, id est faciam, ut non hoc ad laudem meam referam, sed ut in his omnibus audiam, id est recognoscam per ueritatẽ intus mihi præsidetẽ, quæ naturaliter singulis inest per rationem: audiam inquam omnẽ uocem laudis tantum esse tuæ laudis, non meæ, sed solum laudabile esse in meis bonis operibus, non me: quia si quid laudabi-

le in me est, à te est: quod uerò uituperabile mihi inest, à me est. Vel aliter: ideo circundabo altare, id est, si dem bonis operibus ut audiam à ueritate, sicut prius uocem laudis tuæ, id est, qua uoce tu fia laudandus, scilicet non solum uoce exteriori, sed etiam cordis intentione, & bona operatione, & non solum in me audiam, sed etiam alijs enarrem uniuersa mirabilia, scilicet quæ de seruis filios, & de impijs pios, & de damnatis fecisti in regnũ assumptos esse tuos, id est nõ ex meritis meis, uel alioru, sed ex sola gratia tua processisse.

Domine dilexi decorem domus tuæ. Ita cõtinuatur: ideo Domine circundabo altare tuum, id est, ornabo fidẽ tuam bonis operibus: quia semper dilexi animã meã, facere tibi decoram domũ, & gloriosum locum habitationis. iuxta aliam uerò sententiam, qua in circundabo altare tuu, diximus: & taliter hoc cõtinuabitur & ordinabitur, quia lauabo manus meas, & cum lotis manibus circundabo altare tuum, id est, attingam sublimitatẽ tuam: ideo Domine ne perdas in futura æterna damnatione animam meã cum impijs, id est, cum irreligijs, qui te odiunt, & idola colunt. Et ne perdas uitam meam, id est, ipsam animam meam cõ uiris sanguinum, id est cum his qui oderunt proximu, qui rectè uiri sanguinum, id est homicidæ dicuntur. iuxta illud: Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Quod æquipollenter dicere est: Ne patiãre Domine me cum his perire, cum quibus hic pateris uiuere. Quod bene accedit intentioni, & ideo non debes me perdere cum malis huiusmodi: quia ego semper studui associare me bonis, quantum potui. Nam semper dilexi decorem domus tuæ, id est, dilexi sanctos uiros, qui sunt decor, id est ornamentum domus tuæ, id est, ecclesie tuæ in qua habitas, ad hoc scilicet ut me eis cõformarem: & dilexi locum habitationis gloriæ tuæ, id est locum illum in quo habitat gloriosus tui, ut etiam ipsum locu cum eis participarem. Locus significat hic quod prius domus significauit, id est ecclesiam, per gloriam quoq; id accipimus, quod & prius per decorum, id est, perfectos & sanctos uiros: expressius tamen gloria significat perfectionem. Gloria enim, id est gloriosi Dei dicuntur illi, qui iam tantæ perfectionis sunt, ut nihil boni sibi, sed Domino attribuant, & non in se, sed tantum in Domino gloriantur.

In quorum manibus. Ideo Domine rogo, ne tandem perdas me cum impijs, & cum uiris sanguinum: quia opera eorum mala sunt, & ideo magna mererentur perditionem. Quod sic dicit: Iniquitates sunt in manibus eorum, id est opera eoru iniqua sunt multipliciter. & quidẽ datum eis ad obtinendam cõlestem patriam, illud conuertunt ad accipiendam munera seculi, putantes pietatem esse quæstũ, debere exerceri, ubi potius deberent esse pij, sicut in iudicando, & in similibus. Quod innuit cum dicit: Dexteræ eoru repleta est muneribus. Si quid quæ uidetur dextrũ, id est bonum faciunt, non causa boni, sed uicij muneribus faciunt. Accipe autẽ munera largẽ, scilicet & munus à manu, & munus ab officio, & munus à lingua. In quibus omnibus grauis culpa est. Munus à manu est, quando pecunia pro aliquo illicito datur. Quod mali episcopi faciunt, qui dant in curia nummum, & accipiunt confusionis baculum. Munus uerò ab officio est, quando aliquod corporale seruitium pro spirituali gloria exigitur aut exhibetur. Quod in capellanis curiæ manifestum est. Munus autem à lingua recipitur, quando aliquid quod pro sola pietate agendum esset, causa potius fauoris & humanæ laudis agitur: ut si causa esset alicui pauperi cum aliquo diuitem, si iudex in iustã partem uolens ex simulata pietate laudari, contra diuitem defenderet, nõ penitus manus ab illicito munere excusisset.

Ego autem in innocentia. Illi quidem cum quibus rogo ne perdas me, tales & tam scelerati sunt: ego autẽ licet præsumptuose & periculose molesta uota superius uideat fecisse, quia dixi, iudica me Domine, proba me,

ba me, tenta me, ure me, ne cum impijs perdas me: tamen dissimilis sum eis propter mala opera eorum: quia ego ingressus sum, id est, uitam institui deducere in innocẽtia mea, ut superius exposuit est. Et ideo Domine redime me ab illis impijs, id est, profit mihi precium tam præclarẽ redemptionis meæ: id est, sanguinis tui precium, ne conformer illis impijs qui sanguinem tuum conculcant, non attendentes pollutionis tuæ sacramentum. Et semper miserere mei in omnibus periculis huius seculi, ne aliquo modo deuocer. Et ideo pro ut me redimas, & mei miserearis: quia meus pes, id est, omnis affectio mea stetit, & iam stabit in directo: id est, non recedet à rectitudine iustitiæ tuæ. Et ideo benedicam te, id est, non occultabo te, sed manifestabo te per mundam conuersationem, & bonoru opera his qui sunt in ecclesia, ut ipsi uidentes me, glorificent te. Vel benedicam te, id est, multiplicabo corpus tuum, id est, ecclesiam quosdam per conformitatem meã ei addendo, & non paucos, sed multos: quia in pluribus ecclesijs hoc faciam.

IN PSALMVM XXVI.
ARGUMENTVM.

Ezechias Assyriorum morte lætor, reddit Deo officia uotaq; gratiarum. Item ad eos qui primum ingrediuntur in Dominicum. Itegens ad Belsam: Ecce qui seruiunt tibi, bona manducabunt.

PSALMVS DAUID PRIUSquam liniretur.

EXPLANATIO.

Ter unctus est David, semel in Bethleem, apud patrem suu per Samuelem: secundo in Hebron à tribu Iuda, post mortem Saul. Tertio ibidem à cuncto Israel post occasionem filij Saul. Quoniam uerò nullum psalmum ante primam unctionem fecisse legitur, restat intelligere secundam hac inscriptione designatam, ante cuius euentum cum adhuc ob insidias Saulis exularet, psalmum cecinisse monstratur. Notandum quod priusquam liniretur, in Hebræis uoluminibus non habetur. Cum frequenter ante regnum liberaretur ab inimicis suis acerrimis, per totu psalmum loquitur propheta. In prima positione dominum se dicens nutuere, & nullum alium formidare, sed inter aduersa seculi unum sibi testatur esse suffugium, ut licet periculis corporalibus lactaretur, ipse in domo Domini firmissima deuotione mentis habitaret. Secunda positione multiplici clade liberatus, diuersis modis gratias agit, & prophetiæ spiritu spem sibi futura beatitudinis pollicetur.

COMMENTARIVS.

Dominus illuminatio mea. Psalmus iste sic intitulatur, Psalmus David priusquam liniretur, id est, priusquam ungeretur unctione tertia. Legitur in libro Regum, beatum uirum David ter fuisse unctum. Primò quidem cum adhuc puer esset, Saule multum præuaricante à Domino reprobato, unctus est à Samuele propheta in domo patris, simpliciter in regem iubente Domino. Secundò uerò unctus est à Nathan propheta rex super Iudam tantum in Hebron. Tertiò autem unctus est rex super Hierusalem, & omnem Israel. Ante hanc uerò unctionem tertiam dicitur huc psalmum Bedæ tom. 8.

composuisse historialiter quidem, non intendens ad historiam, sed mysticè agens in uoce illorum qui nunc in ecclesia initiati Domino per geminam unctionem olei & chrismatis, tertiam unctionem perfectam, quæ tunc erit cum facie ad faciem uidebimus, expectant. Legitur quoque quod antiquitus duæ tantum personæ ungebantur, reges scilicet & sacerdotes. In quibus duabus personis præfigurabatur rex & sacerdos unus futurus Christus scilicet à chrismate dictus. Qui rex est, quia nos regit & ducit: & sacerdos est, quia apud patrem interpellat pro nobis. Qui idem extitit quoq; sacerdos & sacrificium. Sacrificium ideo, quia cum ille sacerdos nihil inueniret, quod Deo patri dignè offerre posset, se ipsum pro nobis obtulit mundans & lauans nos ipse agnus immaculatus suo sanguine, & concorporans nos sibi, & faciens nos membra sua, ut nos in ipso Christi Christo essemus. Totus enim Christus caput est & membra. Et sic non solum ad ipsum, sed ad nos quoq; pertinet unctio. Vnde dictum est, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, & reliqua. Ista autem unctio tertia, de qua in hoc titulo agitur, perficitur in nobis spiritualiter in uita quæ promittitur nobis, uidelicet cum cognoscemus, sicut & cogniti sumus. Et ideo possumus dicere, quod in hoc psalmo est uox fidelis animæ desiderantis uenire ad uitam illam, ubi illam perfectam unctionem accipiat, & nunc interim desiderantis gratiam illam quæ perficitur in nobis in fine, quando scilicet Dominus erit omnia in omnibus. Vnde recte in titulo dictum est, Prius quã liniretur: quia uidelicet uox est perfectæ animæ desiderantis ueram unctionem, quæ in fine in nobis perficitur. Nunc autem in sacramento olei & chrismatis unguimur, per quod sacramentum quiddam miru & ineffabile, quod in fine futuri sumus significatur, quod omni intentione desiderare debemus: & ideo nunc in sacramento suspiramus, in gemamus, ut tandem in re sacramenti gaudeamus. Nunc ad litteram accedamus. Vox est fidelis cuiuslibet, ut supra diximus, desiderantis in se perfici finalem unctionem. Qui quia intendit ad nostram instructionem ne per unctionem uerit se ad nos ita dicens: Dominus illuminatio mea, id est, Dominus animam meam, quæ prius in tenebris infidelitatis fuit, illuminauit per noticiam fidei, data mihi, & in prima unctione olei, quando saranae & pompis eius abrenunciavi: & in secunda unctione chrismatis, quando nominis eius manifeste professor fui. Recedant ergo tenebræ, hinc Apostolus dicit: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et Dominus est salus mea, id est, Dominus me qui prius in infirmitate mortalitatis & corruptibilitatis fui, saluauit iam uerè, & quasi ab omni infirmitate per certam spem resurgendi in gloriam immortalitatis & impassibilitatis, quam mihi dedit, remouit. Recedat ergo infirmitas, hinc rursus Apostolus: Spe enim salui facti sumus, & reliqua. Quem ergo timebo. Quasi dicat: Quando quidem ad omnipotentem ita pertineo, ut me illuminet, & ut me saluet, quæ alium præter ipsum timebo. Vtique nullum. Quoniam & salus ab ipso & talis data est, quam nullus possit extorquere: & lumen tale, quod nullus possit obtenebrare. Quod enim omnipotens dat, nullus aufert, nisi ipse qui dat. Potest quoque si cui liberuerit, illuminatio ad primam tantum unctionem, in qua simpliciter abrenunciamus libere reterri. Salus uerò ad secundam, in qua magis firmamur, quia & nomen Christi in ea profitemur. Et ab eo nomen accipimus, scilicet ut Christiani dicamur, & congrue fidelis anima hic agit de duabus primis unctionibus, ut quia se non ingrati de his ostendit, ad tertiam quam desiderat mereatur perduci. Sciendum autem quod illa unctio quæ per manuum impositionem ab episcopis, quasi alta à duabus prædictis, & uulgo confirmatio dicitur: eadem est cum secunda, propter arrogantiam tamen non cõcessa est singulis sacerdotibus sicut

& multa alia. Potest etiam uersus iste simpliciter ita dici: Dominus est illuminatio mea, id est, per notitiam fidei suæ illuminat me, & hoc ad salutem. Fides enim ipsa accessus est ad ueram salutem.

Dominus protector. Dominus inquam est illuminatio mea & salus, & Dominus est etiam protector uitæ meæ, id est, animæ meæ: quia sicut clypeus protegit aliquem ab exterioribus telis, ita Dominus protegit animam ab igneis telis latentis hostis, id est, diaboli. & Domino protegente me à quo alio trepidabo? A nullo utique. Quasi dicat: Sæuiant inimici mei quantum uelint, edant carnes meas, ego tamen Domino protegente me non trepidabo: quia neque anima, quam ipse inhabitat trepidabit, neque caro quæ licet ex toto comesta sit ab hostibus, tamen immortalitate & impassibilitate in fine induetur, quicquam trepidabit. Si enim mortalis protegit mortalem, securam eum facit. Multo magis ergo Dominus æternus protegens me mortalem, faciet me securum.

Dum appropiant. Ideo Domino illuminante, saluante, protegente me non trepidabo: quia dum nocentes, id est, dum inimici maledico dente suo me ledere uolentes appropiant mihi, facti super me quantum ad exterius quod lacerant, non nocent, sed potius profunt: quia appropiant, non ita ut lædant me, in trinfecus per deuocationem, sed tantum ut edant carnes meas, id est, exterius me affligant, & sic carnalia desideria in me consumant. & ideo eos non trepidabo, quia corpus occidit, animam autem occidere non possunt.

Qui tribulant. Exponit quod dixit, Quasi dicat: Ita dico quod dum nocentes appropiant mihi, non me lædunt, sed tantum carnes meas edunt: quia dum intendunt me infirmum facere & deuocare, ipsi potius in firmari sunt: quia inefficaces facti sunt in proposito suo, & dum calum mihi parat, ipsi potius intus in anima ceciderunt. Ego uero exurrexi. Et quos ipsos accipiat præmittit dicens: Inimici mei uolentes me scilicet deuocare, quos ideo dico inimicos, quia tribulant me extrinsecus & intrinsecus.

Si consistant aduersum me. Quia persequentes me infirmantur & cadunt, ego uero exurgo. Ideo si etiam castra consistunt aduersum me, id est, si conspirans contra dicentium multitudo conueniat contra me. Vel quia postis castris solent milites imperatores consulere, qualiter in prælio se debeant habere: postumus ita etiam dicere, Si consistant castra aduersum me, id est, si omnia consilia inimicorum intenduntur contra me, licet ipsi inimici præ multitudinem & seculari potentia muniti sicut castra sunt: tamens etiam caro extrinsecus timeat eos, cor meum, id est, in trinfecus meum non timebit. Quid enim munitus est Domino me illuminante, me saluante, me protegente? Nihil utique.

Si exurgat. Non solum si castra aduersum me sunt non timebo: sed etiam si prælium, id est, si persecutio ipsa & flagella inimicorum exurgant aduersum me, ego tamen non timebo. Quid enim mihi faciet prælium. Nunquid meum auferet mihi præmium. Vtique non. Tale enim est præmium quod elegi, & in tali loco positum in caelis scilicet, ut à nullo inimicorum possit auferri. Nisi enim uincatur qui dat, à nullo auferetur quod dat. Non timebo inquam prælium, sed potius ego sperabo, id est, fixam spem obtinendi præmium habeo in hoc, quia ego petij unam subaudi petitionem à Domino, & hanc nunquam petere desistam, sed semper eam requiram. Quæ talis est uidelicet, ut ego qui nunc ad tempus habito in tabernaculo, tandem inhabitem, id est, perseveranter maneam in domo Domini, id est, in caelesti patria, quæ semper inhabitatur. Domus enim mansoria habitatio est: tabernacula uero peregrinantium & militatum sunt, quæ ad tempus inhabitantur. & ideo rectè per domum Domini caelestis habitatio, quæ æterna est: per tabernacula uero præfens uita, quæ ad tempus in ecclesia

agitur, significatur. Petij inquam ut inhabitem in domo Domini, in qua inhabitabo non ad tempus, sed omnibus diebus non mortis meæ, sed ueræ uitæ meæ, id est, æternaliter, dies enim præfens uitæ non dies uitæ, sed mortis dies dicuntur: quoniam dum in præfenti uita sumus, assidue peccamus, & peccando morimur, peccatum enim mors est animæ: dies uero futuræ uitæ, quando iam mors nouissima destructa erit, & aculeus eius, id est, peccatum rectè dies uitæ dicuntur: quoniam illos nulla nox aduersitatis interpolabit. Quin potius una dies sine nocte, quam multi dies dicendi essent: sed sola diuina auctoritas æternitatem non solum per unam diem & mensem & annum significare uoluit, sed etiam per multos dies & multos annos.

Ut uideam uoluntatem Domini, & uisitem templum eius. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum, protexit me in abscondito tabernaculi sui.

Ideo inhabitare uolo in domo Domini, ut ibi integrè uideam uoluntatem Domini. Voluntas enim Domini est, ut non quæ uolumus nos illa faciamus, sed ut nostram uoluntatem secundum eius uoluntatem coarctemus. Quam uoluntatem etiam qui perfectissimi mi sunt, nunc ex parte uident: quoniam nullus est cui sæpè propria non subrepat uoluntas. Tunc enim uidebitur, quando ipse Dominus erit omnia in omnibus, quia tunc nec cogitatione ab eo apostarabimus. Videam inquam uoluntatem Domini tunc, & uisitem etiam eum tunc, id est, cum desiderio & assidue in te uideam ipsum Dominum facie ad faciem, factus uerè templum eius, in quo scilicet dignè & assidue inhabitet. Vel uisitem templum eius, id est, præfentialiter uideam dominicum hominem Christum, scilicet qui templum ipsius Domini est, iuxta illud: Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians. Et item: In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis, & reliqua. Quoniam abscondit me. Talis est sententia. Quasi ei alii quis diceret: Audes peccator in mundo talia perere. Audes inique peccator talia sperare. Et ipse responderet: Audeo utique non ex mea præsumptione, sed ex Dei pignore. & ostendit uel exponit ipsum pignus, ut manifestè ostendat, quia si sibi in longinquo posito, id est, in hac uita quæ exilium est, iuxta quod ait Apostolus: Dum enim sumus in corpore, peregrinamur à Domino, talia enim non denegabit tunc ex uicino, multo minus talia ei non denegabit, qualia modo prædixit. Litera autem sic continuabitur: Hac fiducia semper requiram suprascriptam petitionem à Domino. Quoniam Dominus iam mihi aram dedit illius petitionis: quia me positum in tabernaculo suo, id est, in ecclesia sua, quæ meritis tabernaculo comparatur: quia tota hac uita gerit bella contra uicia & carnalia desideria. Abscondit, id est, in abscondito collocauit, quia per fidem, spem, charitatem me armauit. Quæ meritis abscondita dicuntur, quia nondum apparet quod sunt. Fides enim est expectatio futurorum, argumentum rerum non apparentium. Item spes est de futuris. Quod enim uidet quis, non sperat, perfecta quoque charitas nondum, sed futura est. Abscondit me inquam, & hoc fecit in die malorum, id est, in præfenti tempore, quod dicitur dies malorum, propter mala, id est, propter afflictiones & tentationes, quibus mortalis uita subiacet. Pro quo die assidue in ecclesia oramus, Sed libera nos à malo. In futuro autem erunt dies bonorum, quia tunc omnis tentatio cessabit, & persecutio. Et non solum abscondit, sed etiam protexit me: id est, protectionem contra imperis omnes dedit mihi in abscondito tabernaculi sui, id est, in ea parte tabernaculi, id est, ecclesie quæ est abscondita. Absconditum autem tabernaculum uocat sacerdos ille, qui introiit semel in sancta sanctorum, absconditur à nobis, id est, ablatas ab oculis nostris, & ad dexteram patris collocatus, ubi quoti die interpellat pro nobis. Vnde dicit Apostolus: Vita uera abscon-

dita

dita est cum Christo in Deo, & nos ibi sursum cum ipso sumus per fidem, spem, charitatem. Et ipse hic inferius nobiscum est per bonitatem, defensionem, & corporis sui unitatem. iuxta quod ipse permisit dicere: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus uitæ uestræ, usque ad consummationem seculi. Et uerè nobiscum est, quia alioquin Paulo persequenti ecclesiam non dictū esset: Saule Saule, quid me persequeris?

In petra exaltauit me. Verè protexit me in abscondito tabernaculi sui, quia me licet secundum corpus ad huc depresso in puluere, exaltauit iam me, in petra exaltata, id est, in Christo qui est petra, propter soliditatem ecclesie, de qua dictum est: Petra autem erat Christus. Spe enim per ipsum cōsederens nos fecit ad dexteram suam, & ita exaltauit, quod nunc scilicet dum ad huc longè sum, quia mortale corpus gero, exaltauit caput meum, id est, erexit mentem meam, & si carnè subiecerit, ita ut sit super inimicos meos, & contemnat persecutores meos, qui solum corpus occidunt, animam autem occidere nō possunt. Scilicet per hoc exaltauit me in petra, id est, in Christo, quia iam exaltauit caput meum, id est, ipsum Christum, qui caput meum est, subleuauit per ascensionem, & consensionem, & per æternitatem, ita ut sit super inimicos meos, id est, ulterius mortem non timeat, mors enim illi ultra non dominabitur.

Circuiui & immolauit. Dominus quidem abscondit me, & protexit me, & exaltauit me. Ego autem quid feci? Feci equidè in quantum potui quod debui. Nam circuiui nō corpore quidem, sed mente circuiui, id est, circumspexi totū orbem credentē in Dominum, & ego posui in tabernaculo eius, id est, in ecclesia, extra quæ uerū sacrificij non est locus, immolauit hostiam uociferationis, id est, immensum & ineffabile gaudium mentis ipsi Domino sacrificauit, & in laudem eius effudi, gaudes in eo quod ipse temporaliter humiliatus est, per quod tot milia elegit, tali enim hostia placat Deus. Quod gaudium quia sermo nō potest exprimere, restat mente iubilare. Iubilis enim dicitur tanta mente conceptuali læticia, quantum non sufficit uerbis explicare. Et ideo hoc tantum gaudium rectè dicitur hostia iubilationis uel uociferationis: quia sicut aliqui laudes aliquas canendo cum uerba desiciunt, in uocem quandam intensam & inarticulatam, quæ propriè iubilus dicitur, uel uociferatio præsumit. Itaque hoc tantum gaudium non sufficit uerbis exponere, oportet tora mentis affectio ipsa ubi sermo defuerit, adimplere. Vel aliter: Circuiui, id est, omnem creaturam mentem circumspexi, & erant diuersæ eius species tanquam diuersæ uoces Deum laudantes. Et in hac consideratione immolauit hostiam uociferationis, id est, tanta mentis læticia Dominum cum gratiarum actione laudauit, quantum uerbis exprimere non sufficit.

Cantabo & psallam. Hactenus pignus datum à Domino exposuit, & inde infert. Quasi dicat: Quandoquidem Dominus mihi adhuc longè posito hanc carram dedit, scilicet quod me in tabernaculo suo abscondit, & ergo securus sum, quod tandem in domo Domini cantabo, & psallam dicam Domino, id est, omni intentione & intentione laudabo Dominum. Ibi enim omne opus cessabit præter laudem Domini. Siue autem laus illa sola affectione an etiam uoce generatur, ignota tunc per cantabo uerò, & psallam dicam, omnis ideo notatur affectio in futuro, quia nunc in præfenti omnis nostra affectio colligitur in uoce & corde, ad quæ duo pertinet cantare: nō operatione, ad quod pertinet psallam dicam. Potest quoque suprascripta series aliter legi, uidelicet ut sic dicatur: Petij unam petitionem à Domino, quam nunquam petere desistam, sed semper requiram, ut inhabitem scilicet in domo Domini, id est, ut per nullas aduersitates secludar à numero illorum, qui ueritatem & unitatem fidei Domini ce per totum orbem tenent: sed potius persevererē in ecclesiasticis institutis, & sim membrū ecclesie, quæ

non solum tabernaculum, sed etiam domus Domini dicitur, licet improprie, quantum ad suprascriptam rationem. Et hoc omnibus diebus uitæ meæ, id est, quæ diu uiuam in hac uita mea, id est, labili & fragili. In hac sententia proprie pluralis numerus dierum accipitur. Et ideo cupio nunc habitare in domo Domini, ut uideam, id est, ut in præfenti cognoscam uoluntatem Domini, hoc scilicet sine ut in finem perseveranti appareat mihi delectabilis species, qua facie ad faciem contempler. Quod est dicere, Ideo nunc uolo uidere in spe, ut postmodum uideam in re, & sic tandem uisum Dominum factus templum eius, scilicet quando absorpta morte in uictoria immortalitate, induar, factus eius templum.

Quoniam abscondit me. Ideo tanta fiducia talem petitionem semper petam à Domino, quoniam hanc eius aram habeo, quod Dominus in tabernaculo suo, id est, in dispensatione incarnati uerbi sui, quæ tabernaculum eius fuit, in qua contra principem mundi dimicauit, & quod ipse ad salutem omnium crediturū disposuit incarnari, quos in ipso ante mundi constitutionem elegit, abscondit me, id est, disposuit me ad ipsum pertinere, tanquam membrum ad caput. Quod absconditum est, quia filij quidem sumus, sed nondum apparet quod erimus. & hoc fecit in die malorum, id est, in præfenti tempore, quod est dies uel quies malorum, ut iam prædictum est. Et protexit me in abscondito tabernaculi sui, id est, protectionem mihi & securitatem dedit in corde credenti ad iustitiam, quod cor est absconditū tabernaculi sui, id est, mei qui sum tabernaculum eius. & in petra, id est, in firmitate & constantia sua in me posita exaltauit me, id est, emine re me fecit, scilicet ut per opera mea alijs esset nota constantia ipsa. Et per illam constantiam exaltauit caput meum, id est, mentem meam, & nunc dum adhuc mortale corpus gero super inimicos meos, ut contemnam scilicet eos. Ego autem quid feci? Feci utique: quod debui, quia circuiui & immolauit, & reliqua. Sententia non mutatur. Et quia Dominus exaltauit me in petra, & exaltauit caput meum, & cætera. Ideo cantabo & psallam Domino dicam, id est, ore, corde, & opere assidue laudabo Dominum dicens ita:

Exaudi Domine uocem meam, & reliqua. Iuxta autem primam lectionem cōtinuatio talis fiet: Cantabo quidem in futuro, & psallam in domo Domini. Nunc autem interim quid fiet? quasi dicat: Ingemiscendum & orandum est. dum enim in hoc exilio sumus, miserii & indigentes sumus, & miserorum est gemere, indigentium est orare. Quare ut alij hoc idem faciant, meo exemplo gemam ego & orabo dicens ita: Domine exaudi uocem meam, id est, uocem cordis mei, quia clamaui ad te, id est, quam ualida intentione pro petitione una ad te direxi, & miserere mei, dando mihi illam petitionem, & exaudi me clamantem pro illa. Re petitio est, quam ideo fidelis anima facit, ut magna esse quod petit innuat, & ideo unicuique magna ad illud perendum opus esse affectione.

Tibi dixit cor meum. Ideo debes me exaudire, quia cor meum quod non loquitur homini, & quod homini non ostendit dixit tibi, qui solus occulta eius intelligis: Domine facies mea, id est, præfentia cordis mei, quæsiuit te, id est, ultra omnia semper quæsiuit præfentiam tuam, quia inter omnia non inuenit aliquid ita preciosum in te. Et de reliquo requiram faciem tuam, id est, semper satagam ut te facie ad faciem uideam. & ideo Domine ne auerras faciem tuam à me, id est, inueniam quod quæro, præfentiam tuam scilicet. Ne declines à seruo tuo in ira, id est, tu qui declines à liberis tuis, qui te non sponte colunt, sed propter aliud in ira, id est, ut aliud quam te inueniant, id est, propter quod te colebant, à me seruo tuo, id est, qui sponte me tibi subijcio, non declines in ira, ut aliud scilicet quam te inueniam. Quia ira nulla grauior est amanti, & ueritatem uultus tui quærenti.

Adiutor meus esto.] Ne declines à me, inquam, sed potius esto adiutor meus, & nō derelinquas me. quasi dicat: Posuisti me iam in uia, quia liberum arbitrium & rationem mihi dedisti, & ideo nō derelinquas me, sed adiuua: quia si dereliqueris me, ecce aberrabo, ecce remanebo, ecce deficiam, neque profus proficiam. Neque despicias me, id est, non contempnas me mortalem, quærentem te æternum: me inum quærentem te summum, tu qui es salutaris meus, id est, qui solus saluas me, & omnes qui saluantur: quod facere potes, quia tu es Deus.

Quoniam pater meus & mater mea.] Ideo non debes me derelinquere uel despiciere, quoniam pater meus uetus homo, scilicet Adam, & mater mea, id est, Eua, per præuarcationem suam dereliquerunt me, id est, exposuerunt & exheredauerunt me. uel pater meus quem prius habui, id est, diabolus, qui est pater illorum, de quibus dictum est, Vos ex patre diabolo estis, & qui operatur in filiis diffidentie. Et mater mea, id est, societas infidelium, qui duo genuerunt me temoraliter & mortaliter. Hi inquam dereliquerunt me, quærentem te. Statim enim cum aliquis transferi in regnum lucis, deseritur à regno tenebrarum. Dominus autem illis me deserentibus assumpsit me fouendum, nutriendum, consolandum temporalibus bonis, & beatificandum æternis.

Legem pone mihi Domine in uia tua, & dirige me in semita recta propter inimicos meos.] Hic facit apostropham ad Dominum, quasi dicat: Quandoquidem tu Domine assumpsisti me, pone mihi legem, id est, statorem & firmam legem. Fac mihi in uia tua, id est, in illo quem posuisti mihi uiam, scilicet in nouo homine Christo, qui dicit: Ego sum uia, ueritas & uita. Nouus enim homo noua præcepta dedit mundo, & est dicere: Fac me persistere in regula noui testamenti, & postpositam communem legem, dirige me etiam singulariter per misericordiam in semita recta, id est, in reuerentia strictorum præceptorum tuorum, quæ occulta sunt, & paucis nota, & hoc propter inimicos meos deuotandos.

Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.] Ideo rogo ut ponas mihi legem, & dirigas in semita propter inimicos meos, ut non tradas me, id est, mentem meam. Mens enim cuiusque is est, quisque in animas, id est, in conformitatem tribulantium me, quod animæ eorum desiderant. Hoc ideo ad mentem referimus tantum, quia corpus concessum est inimicis. Iuxta quod in Iob dicitur: Terra tradita est in manus peccatorum. Et non debes me tradere in animas eorum, quoniam testes iniqui, id est, ipsi restantes iniqua, scilicet conati persuadere aliquem beari posse in terrenis, quod fieri nequit, insurrexerunt aduersum me, ad hoc ut eorum conformitas appareret in me. Et tamen gratia tua subueniente iniquas, nondum mentita est mihi, id est, illi iniqui nondum mendacium suum persuaserunt mihi, & ideo mentiti sunt sibi tantum, & non mihi.

Credo uidere bona Domini in terra uiuentium.] Ideo iniquitas sibi tantum, & non mihi mentita est: quia ego credo, id est, in spe habeo uidere bona Domini, bona scilicet ineffabilia, incommutabilia & æterna. ego dico positus in terra uiuentium, id est, in celesti requie, quæ uerè est terra uiuentium: quia eruet me de terra morientium ille, qui pro me dignatus est suscipere terram morientium, & mori intra manus morientium, id est, Christus.

Expecta Dominum, uiriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.] Hic se conuertit ad exhortationem aliorum. Quasi dicat: Ut tu quilibet possis sperare, te uisurum bona Domini sicut ego: expecta Dominum, id est, licet Dominus faciat moram, non tamen tu qui portas pondus diei & ætus, amittas confidentiam, quia confidentia habet magnum meritum. Ut testa-

tar Apostolus, & qua nam sit expectandus Dominus ostendit dicens: Viriliter age, non enim Dominus expectandus est manibus dissolutis, scilicet ut quilibet sit ociosus, neque genibus debilitatis: uidelicet, ut qui stat, uideat ne cadat. Imò uiriliter agendo, & determinat uiriliter agere, ne referretur ad aliquam corporalem præsumptionem dicens: Cor tuum confortetur, id est, non exterius aliquid temerè agas, sed cor tuum, id est, interius tuum corroboretur per confidentiam: & hoc modo sustine Dominum, id est, patienter expecta Dominum, sustinendo pondus præceptorum eius.

IN PSALMVM XXVII.
ARGUMENTVM.

EZechias infirmitatis suæ tempore Dominum rogat. Item legendus ad Danielem, Christus de Iudæis dicit ad patrem. Sciendum autem quod & iste psalmus excepta una litera in Hebræis uoluminibus scriptus est, secundum ordinem literarum.

IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

David semper in titulis Christum significare, palam est manifestum in certamine passionis, desiderabilem in claritate resurrectionis: sed aliquando in se, aliquando in suis membris. Cum autem præmittitur ipse, nullam aliam personam licet intelligi, sed ipsum mediatorem Dei & hominum, qui per totum hunc psalmum loquitur, orans ab humilitate susceptæ carnis persecutorum, debitas indicans penas non studio malevolentie, sed contestatione uindictæ. Prima sectione orat Dominus Christus per id quod homo est, ut eius audiat oratio futuro tempore passionis. Secunda gratias agit, quoniam exauditus est in his quæ postulabat. In psalmi sine iungens, ut sicut ipse suscitatus est potestate diuinitatis suæ, ita saluus fiat & populus eius nomini crediturus.

COMMENTARIVS.

Ad te Domine clamabo.] Titulus est talis, Psalmus huic David. Quod qui uelit exponere, pronomen insinat. Nomina nanque significant substantiã eũ qualitate. Pronomina uerò solam substantiam, quapropter titulus iste sic exponitur. Psalmus iste attribuitur David, non historiali, uel alicui cui accidenter conueniat hoc nomen David, si huic David, id est, illi qui substantialiter est David, id est, manu fortis, & cuius desiderabilis. Est enim uox in hoc Psalmo mediatoris uerè manu fortis in ipso conflictu passionis orantis patrem pro sua resurrectione, ut non differatur in communem resurrectionem, & pro resurrectione suorum nunc interrim interiori, quandoq; etiam exteriori. & quod hoc totiens & tam diligenter orat, nemo debet mirari, quia tale & tantum est quod orat, quod multiplici attentione & petitione dignum sit, & per hoc nos admonet, quanto studio & desiderio pro modo nostro idè optare debeamus. Si enim temporaneũ esset, & tã iucundum esset, uerè ab omnibus amplexandum esset. quanto magis ergo cum sit beatitudo interminabilis, cuius gaudia nullo sine clauduntur, nullisque amaritudinibus perturbantur. Nouissimè uerò sciens, quia pater omnia dedit ei in manus, & quod in omnibus

omnibus eum exaudiuit, agit gratias ipsi: quia eum & pro se & pro suis exaudiuit, exhortans nos, ut & nos quantum possumus, eius exemplo gratias agamus, ut in petitionibus nostris etiam exaudiri mereamur. Quod autem in hoc psalmo inimicis optare uidetur, non est malevolentie uotum, sed enumeratio pœnæ illorũ, sicut in Euangelio quibusdam ciuitatibus miraculis eius credere nolentibus non malevolentia optat quæ dicit, sed quid eis immineat, præmittit, dicens: Væ tibi Corozaim, uæ tibi Bethsaida, &c. Nunc ad litteram accedamus. Vox capituli est, ut supra diximus, ita pro se & pro suis apud patrem agentis. Domine pater, ego qui iam clamaui & clamo, clamabo ad te, id est, ualidam cordis intentionem & in me & in meis dirigam sine intermissione ad te, quia qui es Deus omnium per naturam, meus autem & meorum per gratiam, & ad hoc clamabo, ne sileas à me: id est, ut tu nunquam iratus non sileas, id est, nō annuas in rogationi meorum, id est, petitioni eorum pro resurrectione prima, auersus scilicet à me, id est, à meis. Iratorum enim doctorum est sileare ad interrogationem discipulorum, & faciem auertere. Ne quando taceas à me, id est, ad hoc etiam clamabo. Vt tu non taceas mihi ipsi auersus à me, id est, ut nō separet unitatē uerbi tui à me. Quia aliqui, id est, in morte mea, quod tunc uidetur, si differret eius resurrectionem in communem omnium resurrectionem. Et ideo ut non sileas meis, neque taceas mihi: quia si sileris meis, erunt similes alijs descendentibus in lacum, id est, in profundum uitiorum, ubi posita contemnunt, neque hic participes sunt primæ resurrectionis, ut participes tandem fiant secundæ. Et si taceris mihi, separando à me unitatem uerbi tui, ero similis descendentibus in lacum: id est, corruptionem carnis incurram, quia assimilamur alijs natis in profunda miseria huius seculi, quæ est lacus confusio nis, in quo amatores mundi in uoluntate luxuriæ & carnalium concupiscentiarum in uoluntate, & ideo ad solam corruptionem tendunt. Ex eo enim quod æternitas uerbi tui non intermixit unire se mihi in hoc ut nō sim talis, quales ceteri qui nascuntur in profundam miseriam huius seculi, ubi tanquam sileas, non cognoscitur uerbum tuum.

Exaudi Domine uocem orationis meæ.] Quasi dicat: Ne Domine ego uel mei assimilemur descendentibus in lacum, exaudi uocem deprecationis meæ: id est, exaudi ualidam cordis intentionem, qua deprecor te pro me ipso, & exaudi uocem dum oro ad te pro meis. Et dum extollo manus meas, id est, dum etiam crucifigor manus meas in cruce extollendo ad templum sanctum tuum: id est, ad hoc ut & me permulti sanctificati fiant templum tuum. Vel extollo manus, id est, manifesta opera & signa facio ad templum sanctum tuum: id est, ut alij uidentes opera mea imitentur ea, & conforment se mihi, & sic sanctificati fiant templum tuum. Templum enim Dei est, quod estis uos.

Ne simul tradas me cum peccatoribus.] Ideo Domine ne sileas meis, ut non tradas eos in mortem profunditate uiriorum similiter cum alijs peccatoribus. Et ideo ne taceas mihi, ne perdas me: id est, ut non des me in perditionem corruptionis cum operantibus iniquitatem, id est, cum Iudæis qui operantur in me iniquitatem, & quam iniquitatem ostendit, scilicet qui loquuntur pacem hic exterius cum me proximo suo, & secundum carnem & quantum ad misericordiam, quæ eis exhibere uolui dicentes: Magister, scimus quia uerax es, & uiam Dei in ueritate doces, & multa similia. In cordibus aut eorum, licet pacē exterius loquantur, sunt mala: quia meditantur traditionē meā & mortē meam. Et ideo Domine, da illis secundum opera ipsorum: id est, accipiant quod merentur. Et da illis secundum nequitiam adiuuentorū ipsorum: id est, quia ipsi per nequitiam suam adiuuentur & affectant mala, non inueniant bona, sed inueniant mala. Et retribue illis secundum opa manuum eorum: id est, licet alijs

prosit quod faciunt, eis tamē retribuere secundum quod intendunt. Iudæi enim crucifigentes Deum, ad nihil aliud per mortem eius intenderunt, nisi tantum ad perniciem ipsius unius, licet pater prouidã dispensationem conuerterit ad salutem multorum.

Et redde ipsi retributionem eorum.] Quasi dicat: Ipsi pro ueritate quam eis prædicauit falsitatem solam retribuebāt mihi, quia multa de me meriti sunt. Ut quãdo dixerunt: Inuenimus hunc subuertentem gentem nostram. Et hic dixit: Possim destruere templum Dei, & multa talia, & ideo redde illis falsitatem, ut excecati scilicet in ipsa permaneant. Et hoc quasi diceret nō est malevolentia, sed est enunciatio debite pœnæ illorum. Quoniam ipsi non intellexerunt: id est, non intellexerunt ierunt in opera Dei patris, quia nō aduerterunt quo consilio Deus pater uerbum suũ mihi uniri, & me nasci, mori & resurgere disposuit. Et ideo etiam quoniam non intellexerunt ierunt in opera manuum eius: id est, non attenderunt opera facta à me, qui sum manus eius, quæ talia fuerunt, in manifesto possent dici eius esse: id est, Domini patris. Unde quidam ex eis dixit: Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Vel non intellexerunt opera Domini, id est, mei: id est, non attende runt manifesta signa & opera, quæ ego ipse eis feci. Et ut intellexerunt in opera manuum eius Domini, id est, non etiam aduerterunt opera illa quæ inter eos fecerunt apostoli Domini, qui fuerunt manus eius, per quos operatus est. Et ideo Domine destrue, id est, inefficaces fac illos, ut neque mihi noceant. Et si aliquando mihi nocuerint, id est, si quãdo pro aliquo do meis insurrexerint, eis non præualeant. Et quia destructio quandoque soler fieri ad ædificationem, de qua dictum est: Verre impios, & non erant. Subdit, Et non ædificabis eos. Quasi dicat: Destrues eos, non ut in melius ædificentur, sed prorsus consumantur.

Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit uocem deprecationis meæ.] Hic agit gratias patri, sciens quia omnia dedit in manus. Et quia in omni deprecatione sua & pro se & pro suis exaudiuit eum, ut & nos ad gratias agendum exhortetur. Et potest hæc litera ad supra dictam continuari hoc modo: Dixi, exaudi Domine uocem deprecationis meæ. Et quoniam Dominus uerè exaudiuit uocem deprecationis meæ, & pro me & pro meis, benedictus sit Dominus, id est, multiplicatus & aduersus sit Dominus, crescat scilicet numerus illorum, per quos nomen Domini nō blasphematur, sed glorificatur in gentibus.

Dominus adiutor meus, & protector meus: & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.] Verè Dominus exaudiuit me deprecantem, quia adiuuat me in tribulatione patientem. Et est protector meus, quia proteget me per immortalitatem resurgentem. Et meritò est adiutor & protector meus, quia quantum meum quibet corpus meum, semper sperauit, id est, semper per fixam spem habuit in ipso, & ideo adiutus sum ab eo. Et uerè sum adiutus, quia caro mea quæ prius floruit in Adam, dum in plenitudine uirtutũ man sit. Et defloruit in eodem per eius transgressionem, quod quantum ad massam intelligendum est. Ipsa inquam caro resloruit modò per susceptam immortalitatem à Domino. Et ideo confitebor, id est, laudabilem confessionem per bona opera faciam ei in meis, non iam ex coactione, sed ex uoluntate mea. Quia non iam timoris necessitate sub lege, sed libera uoluntate in lege confitebuntur ei qui in me credūt. In quibus quia ego sum, confitebor ei.

Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationũ Christiani sui est.] Meritò confitebuntur mei Domino, quia ipse Dominus est fortitudo plebis, quæ se facit suã, id est, Domini: id est, plebi illi quæ non uult stare iustitiam suam, sed iustitiæ Domini esse subiecta: & quæ nihil suis meritis arrogat, neque ex

fese fortem putat, illi inquam dat Dominus fortitudi nem, id est constantiam dimicandi in periculis huius seculi, & Dominus est prorektor saluationum Christi sui, id est, saluatos per me Christum suum, post fortitudinem & laborem belli, protegit Dominus per im mortalitatem, & debemus accipere hic saluatos à Chri sto, Apostolos tantum & proximos successores eorum in primitiua ecclesia, ut illud quod sequitur ab illo diuersificetur.

Saluum fac populum tuum.] Hic facit apostropham ad Dominum. Quasi dicat: Tu Domine pater qui proteges saluatos in primitiua ecclesia, saluum fac propter perseuerantiam in bono, & omnè populum futurum, qui non faciet se suum. Vt nò secundum suam uoluntatem agat, sed secundum tuam, scilicet ut tuæ uoluntati suam penitus postponat. Et benedic hereditati tue: id est, multiplica illos & numero & uirtute, qui se facient hereditatem tuam, ut exaltes eos & possideas, & rege eos temporaliter in presentia, reprimendo eos à malo, & dirigendo ad bonum: & in futuro extolle illos, perducendo eos usque in æternum: id est, in æternam gloriam.

IN PSALMVM XXVIII. ARGUMENTVM.

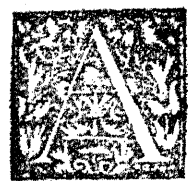
Exhortatio Ezechie, qua ab Assyrijs & morte liberatus usurus sit ad Iudeos, ut pro tantis beneficijs Deo gratiarum actio & uota reddantur. Item ad superstitionem diei sabbati pasc hæ, legendum ad Noe diluuium. Aliter consummatio tabernaculi finis mundi est, in quo offerunt filij Dei filios arietum, ad dexteram ponendos.

PSALMVS DAVID, IN CONSUMMATIONE TABERNACULI.

EXPLANATIO.

Consummatio tabernaculi, perfectionem significat ecclesie, que contra carnalia uitia bella gerens, merito expeditionalis habitaculi nomen accepit. Præuidens propheta mundi terminos ad fidem perducendos, primo ordine alloquitur ueritatem, ut ei sacrificia deuota mente persoluant. Secundo septenaria narratione per uarias allusiones spiritus sancti uirtutes enumerat, ut unam potentiam patris, & filij & spiritus sancti esse cognosceres. Tertio loco inhabitare dicit trinitatem sancto baptisimati, & uirtutem & benedictionem dare Dominum, qui ex eo renatus fuerit populo Christiano.

COMMENTARIVS.

Afferre Domino filij Dei.] Titulus est talis: Psalmus David in consummationem tabernaculi. Tabernaculum est præfens ecclesia, quæ ideo rectè dicitur tabernaculum, quia tabernacula propriè sunt peregrinantium uel militantium. Et ecclesia peregrinatur in presentia, iuxta illud Apostoli: Quam diu enim in hoc mortali corpore sumus, à Domino peregrinamur. Militat quoque ecclesia nunc, quia assidue contra carnalia uicia gerit bella. Consummatio autem tabernaculi dicitur, perfectio uel plenitudo ecclesie, secundum omnia membra quæ usque in finem adipiscetur. Præuidens enim David propheta reuelatione diuina ecclesiam per beatam prædicationem patriarcharum prophetarum, maxi-

mè autem apostolorum & eorum successorum consummandam esse per totum orbem terrarum, & hoc spiritu sancto cooperante & comprædicante: decantat hunc psalmum in laudem ipsius spiritus sancti, cui nulla laus potest dici, nisi quam ipse facit de se dici, & enumerat septiformem gratiam donorum eius, quæ uult intelligi per hoc nomen quod est uox Domini, septies in hoc Psalmo positum: quoniam per hæc septem dona tota consummatio perficitur. Præcesserunt enim omnia in capite, cum spiritus sanctus non est datus ad mensuram. Potuerunt quoque omnia in Petro fuisse. Aut si non omnia, non dubium est quin multa in ipso & cæteris apostolis fuerint. Similiter quoque quisquis in hac consummatione laborat, nò ex se agit, sed pro dono aliquo quod à spiritu sancto accepit, ut scientiam de generibus linguarum, uel discretionem spirituum, uel aliquod aliorum uel plura. Et est intentio prophetæ in hoc psalmo hortari nos, ut in huius tabernaculi consummatione lapides uel partes aliquas interponere studeamus: & à laude tanti opificis, de cuius munere procedit, quicquid aliquis boni facit, uel quicquid boni de eo quisquam dicit, nunquam cessemus. Et dicit ita, principaliter exhortans apostolos ad consummationem tabernaculi: O uos filij Dei, id est, apostoli, quos specialiter Deus in Christo habitans per se ipsum uocauit, & in fida genuit. Afferre, id est, sacrificare uos ipsos Domino. Ille offert se Domino, qui prorsus secundum uoluntatem Dei suam disponit, & humile corpus Christi imitando ipsum comedit. hinc dictum est: Quisquis cogitat quid digne Deo uoueat, seipsum macer & offerat. hoc enim exigitur, hoc debetur. Afferre uos inquam, & afferre etiam Domino filios arietum: id est, illos quos uos qui arietes estis, in fide per doctrinam generabitis Euangelicam. Arietes dicuntur apostoli, & quia principaliter duces omnium sunt, & quia alios in fide genuerunt per Euangelicam prædicationem, & quia utroque cornu feriunt, id est utroque testamento sententias suas approbant, & dicta inimicorum confringunt. & quomodo debeant afferre & se & filios suos, ostendit dicens: Afferre Domino gloriam & honorem, id est, uos gloriosos, id est, honorabiles uirtutibus & bonis operibus. & ne illam gloriam sibi adscriberent, subdit: Afferre inquam gloriam Domino, ita ut illam nò nomini uestro, sed tamen nomini eius glorificando adscribatis. Et sic adorare, id est, ueneramini Dominum in atrio sancto eius, id est, in ecclesia, quæ est sanctum atrium eius, id est Domini: quia sicut atrium uestibulum quod est ante domum, solet uocari, in quo sæpè domus Dominus delectatur: ita ecclesia est quasi atrium ante celestem domum, quia per eam introitur ad illam, in qua ecclesia Dominus bonis moribus & operibus delectatur. Vel in sancto atrio eius, id est, in corde per charitatem dilatato, & bonis operibus, & uirtutibus sanctificato & ornato. Solent enim utrumque hoc habere, scilicet & spacio- sa & ornata esse.

Vox Domini super aquas.] Verè debetis nunc afferre uos Domino, & adorare eum. Nam nunc tempus est, quia ille qui à prophetis Saluator futurus præconatus est, nunc adest, per quem mediatorem potestis uos acceptabilem hostiam offerre. Quod sic dicit: Vox Domini, id est unigeniti Dei filij intonuit, id est, terribiliter de nube carnis insonuit super aquas, id est super Iudaicos populos dicens: Nisi penitentiam egeritis, moriemini. Dicitur autem Iudaicus populus aquæ pluraliter, uel propter duodecim tribus, quæ erant quasi diuersi populi, uel propter illas duas partes principales, Iudam scilicet & Israel. Et uox cuius Domini intonuerat, determinat, dicens: Deus maiestatis, id est, omnipotentie, uerè exiltens Dominus, ipse quidem intonuit, non tantum super Iudeos per se, sed etiam intonuit per uos Apostolos suos super aquas multas, id est, non tantum super

super Iudeos, sed etiam super gentes. Et quomodo ut intonuerit uox Domini & in se & in suis determinat dicens: Vox Domini in se ipso intonuit in uirtute, id est, uel summa potentia, non in infirmitate. Vnde dictum est, Et erat loquens non sicut scribæ eorum, & pharisæi, sed tanquam potestatem habens. In suis ante intonuit uox Domini in magnificentia, id est in magna gloria, scilicet ut non tantum prædicarent, sed etiam quæ prædicabant signis confirmarent. Vnde dictum est: Deo cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Qualiter autè Dominus per suos in magna gloria insonuit, ostendit dicens: Nox inquam Domini intonuit in suis, Domini dico cedros, id est homines elatos diuitijs, potentia, & etiam nobilitate de quolibet populorum per ipsos confringentis. id est, usque ad penitentiam humilitatis. Et uerè quilibet cedros per eos confringeret Dominus, quia confringeret etiam cedros libani, quod est à maiori. Libanus enim interpretatur candidatus, siue candidario. Per libanum itaq; intelligitur Iudaicus populus, qui inter cæteros populos cultura idolorum & ignobilitate carnis quasi denigratos candidus extitit, & generis nobilitate & seculari potestate, & quia legis ceremonias singulariter accepit. Per cedros autem libani superbi de Iudaico populo intelliguntur, qui propter malitiam singularem quam sibi arrogabant, magis semper ueritati contradixerunt. Quosque confrigit in parte per se & per Apostolos suos Dominus, haud dubium est quin multos alios minus contradicentes, & facile errorem suum cognoscentes confringerit. Gentes enim quæ creatorem creaturæ postpoluerant, facile errasse cognouerunt, & ideo statim ad sonum Apostolicæ uocis penituerunt. Si autem illud ad Dominum ipsum referatur, tunc cedros prius ad solos Iudeos referemus: & quod sequitur, scilicet, Et confringeret Dominus cedros libani, determinatiuè tantum erit, quas cedros confringerit.

Et comminuet eos.] Dico quod Dominus confringeret cedros libani, & hoc modo confringentur: quia Dominus uerbum suum, siue Dominus pater agens per uerbum comminuet eas cedros, uel eos homines, significatos per cedros, tanquam uirtulus libani est comminutus. Uirtulus enim in libano natus & nutritus, Christus scilicet de ipso libano ad uictimam ductus, usque ad mortem humiliatus est. Ad huius exemplar comminuet cedros Dominus, quia illos qui prius erant cedri faciet imitari humilitatem eius. Et ideo dico comminuet eas tanquam uirtulum, quia dilectus: id est unigenitus Dei filius præ omnibus electus, & unicus dilectus erit, quem admodum unus de filijs uniconium, id est, erit homo sicut ego. Vnde etiam dicitur in Moyse: Suscitabit Dominus prophetam de fratribus uestris tanquam me, id est, hominem ut ego sum. Ipsum audite, uenit enim Christus in similitudinem carnis peccati, quia de peccatoribus natus est, sed nò in carne peccatrici: quia peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Unicones dicuntur Iudei, uel singulari iustitiæ superbia se erigentes, uel in altero tantum testamento, siue ut terrenis solum non in cælestibus confidentes. Vel aliter: Verè comminuet eos Dominus tanquam uirtulum libani, quia dilectus: id est quisque in fide electus. & ideo dilectus erit humilis, quem admodum filius uniconium: id est Christus humilis fuit. Vel dilectus, id est unigenitus Dei filius comminuetur ad eum modum, ad quem modum erit filius uniconium, id est tantum secundum carnem humiliabitur exterius, non uero secundum deitatem interius.

Vox Domini intercedentis flammam ignis.] Verè uox Domini confringeret cedros, quia intercedit flammam ignis, & concutiet desertum, & reliqua. Quod sic dicit: Vox Domini intonabit, Domini dico intercedentis: id est diuidentis & separantis flammam ignis, uel furentem iram persecutorum, quod tunc factum est

quando per prædicationem Apostolorum quosdam de his qui prius persecutores fuerunt, in charitatem suam traiecit, quosdam uero in nequitia sua dereliquit. Vox inquam Domini insonuit concutiens desertum, id est gentilem populum prius à patriarchis, prophetis & cæteris diuinis cultoribus derelictum, & ideo desertum concutiet, id est per prædicationem Apostolorum excoler, & arabilem terram faciet. Et hoc rati- ter fiet, quia Dominus commouebit, id est celebrari faciet ab illis commouendo ad eorum notitiam per Apostolos desertum Cades, id est, sanctum legis à Iudeis prius quantum ad spiritualem intellectum desertum, & simpliciter ad literam intellectum. Cades enim sanctum legis interpretatur. Et quo modo desertum illud commouebatur exponit dicens: Vox Domini intonabit, præparantis ceruos, id est qui præparabit Apostolos exuperatores & repulsores uenenatæ doctrinæ & persuasionis illorum, qui in terrenis ueram beatitudinem posse haberi purabant, & alios docebant, in quo sunt ceruus comparabiles. Ceruorum enim est natura singulis annis ut cornua deponant, & inuenerunt, uenenatum serpentem sine aliqua læsione transglutinentes: & per hos ceruos, id est per hos Apostolos reuelabit Dominus condensa. Quod est dictum ad similitudinem. Solent enim cerui inter condensa nemorum ingredientes, ramos ipsis cornibus separare, & campum ubi pascantur sibi & alijs animalibus aperire, sicut sancti Apostoli opacitates & occulta mysteria scripturarum, in quibus & ipsi pascerentur & alios pascerent, aperuerunt: & his condensa per Apostolos & eorum successores reuelans omnes, id est aliqui de singulis gentibus dicent gloriam, id est, annuntiabunt gloriam Domini in templo eius: id est in Ecclesia, quæ non solum tabernaculum Dei dicitur, sed etiam domus & templum eius. & hoc quisque faciet pro dono quod accepit à spiritu sancto. quidam enim dictis & factis, quidam uero pro solis bonis operibus, & sic diuersi diuersis modis, hoc autem id eo enienit, quia Dominus dum uagabitur in arca sua, id est in Ecclesiasticis institutis, in quibus octo animæ, id est omnes perfecti saluabuntur, hac & illac per diluuium, id est per homines qui prius erant quasi diluuium positi in profundo uitiorum, & in procellis carnalium concupiscentiarum faciet sanctos suos in habitare illud diluuium, id est habitabilem & fertilem terram facere illos, qui prius erant diluuium. & sic Dominus sedebit, hoc est habitabit in illis, ita in sit rex eorum in æternum: id est regat eos æternaliter. Et hoc modo reger eos, quia Dominus dabit uirtutem, id est constantiam in bono populo suo. Et Dominus etiam benedicet, id est augmentum & numero & uirtute dabit eidem populo suo, ut tandem ponat eum in pace eunte in id ipsum, id est in æterna requie. Ut benedicet illi post hoc in pace, id est in obseruantia bonæ uitæ. Obseruantia autem bonæ uitæ, est litigium habere cum uitijs, pacem cum moribus optimis.

IN PSALMVM XXIX. ARGUMENTVM.

Leuatus Ezechias uictorij tæ gloriose prouentu ægrotatione correptus est, ut suæ fragilitatis admonitione deponeret arrogantiam: sub eius proinde persona ab errore correpti ab infirmitate saluati, & ab hostibus eruti gratiarum actio prædicatur, & pro conseruatione templi, tanquam pro dedicatione cantratur. Aliter Ecclesia orat cum laude.

PSALMVVS CANTICI IN
dedicatione domus Dauid.

EXPLANATIO.

Psalms canticum est cum choro antecanente humane cantationis, hymno ars organi consonantis aptatur, quod ubique ponitur, ostendit per cognitionis diuina scientiam usum boni operis esse tractandum, quatenus optatam fidelium gestorum efficientiam præter anterior de Deo adeptam cognitionem. Domus autem Dauid Dominici corporis templum, dedicatio uero eius resurrectionem eius ostendit, qua in æternam gloriam potestatemque perductum est. Prima narratione Dominus post resurrectionis gloriam patri gratias agit, quia eum de mundi istius aduersitate liberauit, sanctis iubens laudem dicere Domino, quando uniuersa in eius potestate sunt posita. Secundo se dicit à sua constantia non mouendum, insuper addens præconia diuinitatis à uiuis potius, non à mortuis esse soluenda. Tertia redit ad resurrectionem suam letus exultans, quoniam carnis fragilitate deposita, in æterna maiestatis suæ gloria perseuerat.

COMMENTARIVS.

Lxaltabo te Domine.] Titulus est talis, Psalmus canticum in dedicatione domus Dauid. Domus ueri Dauid, id est ecclesia, quæ in præsentibus laboribus summo & tribulationibus uarijs tamen in uniuersis quàm in singulis ædificatur. Hæc domus tandem dedicabitur in communi, sicut resurrectione, quando mortale hoc absorbetur ab immortalitate, & quando apparebit gloria populi Dei, qui nunc in ædificando à filijs Edom, id est, Egipti ualde tribulatur & impeditur, tunc uerè in admiratione illius gloriæ dicturus: Ecce quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem mortis improperij, quomodo cõparati sunt inter filios Dei, & inter sanctos illorum est tors. Dedicare enim proprie est aliquid nouum ædificum in usum celebrem deputare. Verè hæc domus in celebrem usum deputabitur, quado ipse Deus in singulis æternaliter manebit existens omnia in omnibus. Nunc enim est in nobis habitus, sepè tamen malo merito nostro à nobis recedit. Quæ commutatio tunc penitus exclusiva erit, hæc autem dedicatio iam facta est partim in re, partim in spe. Fundamentum enim iam realiter dedicatum est, id est, Christus qui iam nunc resurrexit, & rursus positus est ad dexteram Dei patris, qui uerè fundamentum est. Iuxta illud Apostoli: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, Christus. Parietibus autem & recto huius ædificij iam facta est dedicatio in spe. Necessè est enim quod in membris sequatur, quicquid præcessit in corpore, unde dictum est: Deus pater qui Christum resuscitauit à mortuis, & nos in ipso resuscitabit. Titulus autem sic exponitur: Iste Psalmus, id est hic hymnus, qui est canticum, id est exultationis: quia pertinet ad illam ueram læticiam, quam nulla tristitia intercurrit, est dedicationis domus Dauid, id est, agit de dedicatione domus ueri Dauid. Est enim uox capitis in hoc psalmo, gratias agentis Deo patri, de hoc quia tristitiam passionis suæ cõuertit in gaudium resurrectionis, per quod domui quoque suæ dedit spem futuræ dedicationis, & nunc interim iustitiam internæ resurrectionis, in quo nos exhortatur, ut quantumlibet tribulemur, non deficiamus tamen in ædificatione, quo tandem uerè gaudeamus in dedicatione. Orat autem in hoc psalmo caput nostrum Christus ex humana infirmitate, secundum quam competit ei orare.

Si enim respicias ad hoc, quod in principio erat uer-

bum, & Deus erat uerbum, nec habet quem orat, neque pro quo orat: si uerò respicias ad id quod uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, & habet quem orat, & pro quo orat. Scilicet pro te homine, quia mediator factus est inter summam æquitatem, & infimam iniquitatem: ipse dico homo non iniquus, sed infirmus. Ut per hoc quod esset non iniquus, coniungeretur summæ æquitati: per hoc uerò quod infirmus, non stræ sociaretur infirmitati. Et est tale quasi dicat: Domine pater, primus homo Adam erexit se, & quasi de pressit te, quia potuit uideri uel te esse infirmum, qui hominem feceras, cuius habitum nõ noras, uel quod non esses perfecte bonus, quem tam cito tuus deleuit consecrarius. Ego autem humiliando me exaltabo te, quia mea glorificatio, tua erit exaltatio. Et merito exaltabo te, quoniam suscepisti me, id est, causam meam contra prauos caudicos, id est contra Iudæos egisti, & ideo non delectasti inimicos meos, id est præceptorem iniquitatis, diabolum & Iudæos, & si factus super me quantum ad exterius, quia quamuis delectarentur in morte mea, illa tamen delectatio ad horam tantum fuit, & conuersa est eis in æternam tristitiam.

Domine Deus meus clamaui ad te.] Ideo non delectasti Domine inimicos meos, quia clamaui, id est ualidam cordis intentionem ad te direxi, considerans quia tu es Deus meus, non ego sum mihi Deus, sicut miser Adam seipsum Deum putauit suum, & ex suo nutu pendere uoluit. Et quia clamaui ad te, tu sanasti me, id est corpus quod sanctorum passibilitate portauit, immortalitate restituit: ser quomodo sanauerit exponit dicens: Domine eduxisti animam meam ab inferno, id est, non permisisti animam meam sicut alias in inferno detineri, sed cum triumpho eam reduxisti, & sic me secunda resurrectione clarificasti, quoniam prius per primam resurrectionem clarificaueras, nam saluasti me, id est resuscitasti me prius in interiori per immunitatem à peccatis, me dico separatim à descendētibz in lacum, id est, à commemorantibus in profundo uitiorū. Est enim lacus, quo descendit fere omne mortale genus, baratrum scilicet luxuriæ & totius nequitie. In quem ille quidem non descendit, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

Psallite Domino sancti eius.] Ecce capitis dedicatio iam notata est. Vbi dictum est: Eduxisti animam meam ab inferno. Et quia quod præcessit in capite, necessariò sequetur in corpore. Verus enim & uerum prouerbum est: Quod caput, & cætera membra, ergo quasi dicat: Habentes tantam certitudinem glorificationis & resurrectionis uestræ in me capite, uos sancti eius, id est uos quos iam Dominus pater sanctificauit per iustitiam datam in resurrectione mea. Psallite Domino patri, quasi dicat: Gemite de præsentibus, psallite de futuro. Orate de re, gaudete in spe. Quod ultimū sic dicit. Confitemini, id est, laudem dicite per futura spe memorie sanctitatis eius, id est ipsi Domino. Qui cum uos essetis obliui eius, transgressientes præcepta eius, non est oblitus uestri, sed potius memor fuit sanctitatis uestræ, id est memor fuit mei, resuscitatio me, per quem uos iustificatos sanctificauit.

Quoniam ira in indignatione eius.] Verè debetis Domino psallere & confiteri, quoniam uindicauit in uos peccatum primi parentis per iram, & restituit uobis uitam in me per misericordiam. Quod sic dicit: Ira in indignatione eius, & reliqua. Indignatio proprie dicitur, quando nos commoti erga aliquem, faciem nostram ab eo auerimus. Sic quando Adam præuaricauit, & magis uxori & serpenti obedire uoluit, quàm obseruare præceptum Domini, qui dixerat ei, De ligno scientiæ boni & mali non comedas: Dominus faciem suam auertit ab eo. Quia lucem gratiæ suæ ab eo abstulit, & tunc factum est in eo uespere, quia uerus sol ei occidit. Iuxta illud libri Genesis: Dum deambularet Dominus in paradiso ad auram post meridie, Quasi enim merides fuit, dum feruor obseruantia

uantia præceptorum Dei in Adam perfitit: post meridiem uerò sol inclinatur ad occasum, sic quoque in Adam quasi sol ad occasum declinauit, cum post transgressionem præcepti cognitio & lux ueritatis in mente eius defecit, & nox ignorantia subintrauit. Vnde qui prius in abundantia uirtutum positus ad præsentiam Domini solitus erat gaudere, tunc ad eius ignorantiam compulsus est timere arque se occultare, dicente ei Domino: Adam ubi es? Non quod locum ignoraret, sed quasi dicat: Ecce miser, qui te contra licitum exaltare uoluit, in quantum infirmitatem te deiecit. In hoc autem uespere factus est fletus, quia miser ille tradux peccati, morte multatus est interius & exterius. In quo totū genus humanū hanc miseriam mortalitatis ut asidue labatur interius & exterius incurrit. Et hic fletus, id est hæc miseria demorabitur etiā in perfectissimis, usque ad matutinum exultationis: id est usque ad cõmunem resurrectionem, quando in læticia prius amissa dedicabimur, & stola immortalitatis coronabimur.

Quod matutinum iam est præsignatum, per matutinalem Domini, quæ mane prima sabbati facta est resurrectionem. Litera in his duobus uersibus, quorum sententiam præmissimus, sic exponitur. Ira, id est mortalitas, & omnis fragilitas humane miseria, facta in nobis est in indignationem eius, id est quando Dominus præuaricanti Adam est indignatus. Et uita immortalitatis, quam nullis uestris meritis recuperare potuistis, in uoluntate eius, id est, per solam misericordiam & beneuolentiam eius, non per uestra merita, qui nihil præter iram merueratis, est uobis restituta in spe, ut tandem restituatur in re. Vel si uoluntatem emphaticè accipere, possumus ipsum Christum uoluntatem patris uocare, quia nec cogitatione aberrauit ab eius uoluntate: Adam uerò indignationem, quinihil meruit nisi iram. Et etiam præpostero ordine taliter potes legere: Ideo iure confiteri debetis Domino, quoniam uita est uobis restituta in uoluntate eius, id est, per me qui sum uoluntas eius, quæ ideo nasci & mori constituit, ut uos moreremini in peccatis, & ideo resurgere fecit, ut & uos ad ueram uitam resurgeretis. Et uerè uita est uobis data per meam uoluntatem, quia ira data est in indignatione, id est per illum qui uoluit meruit indignationem. Et hic fletus, id est, hæc ira facta ad uesperum, ut supra dictum est, demorabitur, id est, diu manebit in hominibus, & exterius & interius. Et uerè demorabitur, quia læticia dedicationis licet iam habeatur in spe, differetur tamen in re usque ad matutinum communis resurrectionis, quando lux ueri solis apparebit. Vel resurrectionem accipere fletum, peccatum ipsum, ex quo ira præcessit: & ita dicere, Ira quidem fuit in indignatione. Et fletus illius iræ causa demorabitur semper intendentibus ad uesperum, id est in his qui uestigia uetustatis tenent, & ipsi uespere se conformant. Lætitia uerò nunc interim interioris resurrectionis. Quandoque uerò & iam exterioris erit, intendentibus ad matutinum: id est, in his qui se Christo, qui ueræ lucis matutinum est, conformant. Sciendum autem quod uespere factum per Adam in humano genere, & matutinum nostrum ad uespere capitis, & eius matutinum potest conferri. Caput enim, id est, Christus in uespere sepulchrum fuit, triduo in sepulchro iacuit, tertia die mane surrexit. Et nos quoque in uespere, scilicet quando præuaricante Adam sol ueritatis ei occubuit, sepulti in tenebris peccati & ignorantia fuimus. In quo sepulchro si ad ætates mundi respiciamus, triduo iacimus. Totū enim tempus ante legem una dies accipitur, item totum spacium sub lege secunda uocatur: ueniente autem tertia die, id est, tempore gratiæ resurreximus iam interiori resurrectione in mane sole, scilicet iustitiæ nocte peccatorum fugante, & in hoc eodem tempore resurgemus tandem etiam exteriori resurrectione.

Bedæ tom. 8.

Ego autem dixi in abundantia mea, Non mouebor in æternū.] Ideo ira data est, quia primus homo positus in abundantia uirtutum à Domino, dixit, si non uoce, tamen in re: Ego non mouebor, id est, non stabo in præcepto Domini, qui dixit, ne comedam: sed porrigam manum, & pomum accipiam, & ero sicut Deus. Ideo uerò uita in me secundo homine est restituta, quia ego existens in abundantia mea, id est, longè maiore & digniore abundantia illius, de hoc enim solo dictum est, Quod Deus non dat spiritum ad mensuram. In hoc item maior fuit abundantia istius quàm illius: quia cum ille tantum non mori si non peccasset, iste nullo modo mori potuit peccando. Ego inquam existens in abundantia non dixi mouebor: id est, non apostaturo à præceptis Domini perseuerando in æternum. Et hanc perseuerantiam non mihi adscribo, sed Domino. Nam ó tu Domine, tu præstitisti uirtutem, id est constantiam, ne labi possem decori meo, id est, immunitati à peccatis, quam mihi dedisti. Et hoc non fecisti ex meritis meis, sed uoluntate tua: id est, solummodo in beneplacito & misericordia tua.

Auertisti faciem tuam à me.] Verè in misericordia sola præstitisti mihi uirtutem, quia in ira eam abstulisti. Nam in præuaricante Adam faciem tuam, id est, lumen ueritatis tuæ auertisti à meis & à me, quantum ad massam: & hoc modo conturbati sunt mei per peccatum, & mortalitatis infirmitatem, quæ ab illo susceperunt: & ego ipse quantum ad penam peccati conturbatus sum, licet non quantum ad peccatum. Esuriuit enim Christus, alit, sicut expena peccati: peccatum uerò non cognouit, & pro hac conturbatione clamabo, id est, ualidam cordis intentionem dirigam ad te Domine. Et hoc modo deprecabor, & pro me & pro meis ad te Dominum omnium per naturam, meum autem per gratiam dicens ita: Domine, quæ utilitas erit in sanguine meo, id est, in effusione sanguinis mei, hoc est, qui fructus sequetur ex passione mea dum descendo in corruptionem, hoc est, si ego non resurrexero ad consolationem & ad iustificationem aliorum, sed dabitur caro mea in putredinis corruptionem. Verè nulla utilitas erit, quia puluis, id est peccatores attriti à peccatis, & leues ut puluis qui conuertendi & iustificandi sunt per resurrectionem meam: alioquin non confitebuntur tibi, id est, nullam laudabilem confessionem facient tibi, & nunquid confitebuntur tibi? Vtique non. Aut si ego non resurrexero, quis apostolorum uel aliorum annuntiabit ipsi pulueri ueritatem tuam, id est, ueram uitam per me restitui promissam? Vtique nullus annuntiabit, quia nullus de ea sperabit.

Audiuit Dominus, & misertus est mei.] Dixi Domino, quæ utilitas in sanguine meo, & cætera deprecando: & Dominus audiuit deprecationem meam, & misertus est mei Dominus me resuscitando, & meorum interius eos iustificando, & spem certam perfectæ saluationis dando, & Dominus est factus adiutor meus causam meam agendo contra inimicos. Et quomodo misertus est offendit, & apostropham ad eum facit dicens: Conuertisti Domine planctum meum, id est tristitiam passionis meæ & meorum, commutasti in gaudium mihi & meis. Vnde in Euangelio dictum est: Mundus quidem gaudebit, uos autem contristabimini, sed tristitia uestra uertetur in gaudium.

Et hoc modo conuertisti, quia conscidisti saccum meum, id est, mortalem carnem meam in cruce conscidi & perforari permisisti. Saccus enim proprie dicitur est uestis quædam densa, olim ad usum militiæ apta, de pilis caprarum & hædorum contexta, per hædos autem & per capras peccatores, propter factorem rectè intelliguntur.

Mortalis igitur caro Christi, quam de peccatoribus assumpsisti, rectè per saccum intelligitur. De peccato-

catoribus enim natus in similitudinem carnis peccati uenit, sed non in carne peccatrici: quia saccum quidem induit, sed meritum sacci, id est, peccatum non suscepit, quia solus à peccato immunis exiuit. Consci disti inquam saccum in passione, & circumdedisti me læticia: id est, iocunda & triumphali toga immortalitatis & incorruptionis in resurrectione: me quidem in re, meos autem in spe. Et hoc ideo, ut amplius non gemat tibi mortalitas mea, sed canter tibi: id est, laudet te in euidentia rei gloria mea, id est, immortalitas & impasibilitas mea. Et etiam gloria mea iam eis in spe data, & amplius non compungar ego quidem à mortalitate. Vnde dictum est: Et mors illi ultra non dominabitur. Et mei etiam non compungantur amplius à stimulis peccatorum, scilicet capitalium. Vnde etiam Apostolus: Vt ultra non seruiamus peccato. Et ita ó Domine Deus meus confitebor tibi in æternum: id est, laudabilem confessionem æternaliter faciam tibi in me etiam in meis: quia si confiteamur hic quæ contra eum fecimus, ipse propitius erit. Et dimittet nobis, & sicut æternaliter quæ ipse nobis fecit confirebimur ei, scilicet quod de impijs fecit pijs, quod de peccatoribus fecit iustos, de seruis filios, de damnatis in regnum assumptos.

IN PSALMVM XXX.
ARGVMENTVM.

Quibus uerbis pro reditu suo plebs in Babilone captiua Deo supplicet, quæ uel a la pertulerit, & quæ futura sit Deo concedente reuersio prædicatur. Aliter confessio est credentium Deum.

IN FINEM, PSALMVS
Dauid pro extasi.

EXPLANATIO.

Titulus notus est, pertinens ad Dominum Christum, de cuius passione & resurrectione totus est psalmus iste catus. per uniuersum psalmum uerba sunt Domini saluatoris. Prius ingressu precatur patrem, ut de malis imminentijs liberetur, ac deinde exaudiat se inuidubitanter exultet. Secundo redit ad passionem suam actumq; rei per allusiones uarias mirabili narratione describit. Tertio generaliter gratias agit pro se & populo fideli, quoniam uniuersali ecclesie misericordie sue dona largitus est, commonens etiam sanctos ut in charitate Domini perseuerent, qui & bonorum præmia, & malorum retributiones superius audierunt. Potest hic psalmus iuxta historiam de ipso intelligi.

COMMENTARIVS.

Mne Domine speraui, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me. Titulus est talis, in fine psalmus Dauid extasis. Extasis ut dicit Augustinus, Græcum nomen est, & interpretatur excessus: proprie tamen extasis dicitur metis excessus. Huius excessus duo modi sunt. Pauor scilicet, & ad superna intentio. Talis quidem ut iam in eis labatur ab interna memoria. Quando enim sanctis reuelantur diuina secreta, tunc ab eis uerè excidit eorū solita interna memoria: quia nihil iam cogitant humanum, sed sola cœlestia & spiritalia intendunt. In hac superna intentione Paulus fuit qui dixit: Siue excedi mus mente Deo, siue sobrii sumus, uobis sobrii sumus. Quasi dicat: Si semper alta & sublimia tantum

considerarem, quando uos infirmi ad nos ascendere possitis? Sed ut ad nos peruenire possitis, charitas Dei qui se pro nobis humiliando exinanuit, nos compellit sobrie sapere, & uobis condescendere. Pertinet autem hæc pars extasis, uidelicet ad superna intentio ad hunc psalmum hoc modo: Quia uir sanctus in hac superna intentione positus loquitur in hoc psalmo, exhortans nos, ut eius exemplo sic ad superna intendamus, ut labamur ab interna nostra memoria, scilicet ut non amplius cogitemus uel desideremus aliqua terrena, sed sola cœlestia. Alia quoque pars extasis, quæ in pauore consideratur, ab huius psalmi conuersione non separatur. Agit enim hic psalmus de tribulatione multipliciter, quam sanctus uir qui hic loquitur, patitur non solum à peccatoribus exterius, sed etiam à falsis fratribus interius: pro qua pauet quodammodo factus extra se, quia timeat succumbat, & ideo liberari ab eo orat, exhortans nos, ut si quando tribulemur, oremus & nos, ut non deficiamus. Et si timeamus, ita timeamus, ut etiam speremus, quoniam ipse qui agit in hoc psalmo non solum timet, sed etiam sperat. Timor enim sine spe desperatio est: spes uerò sine timore præsumptio est. Et ideo debemus sperare & timere. Timere quidem ex humana infirmitate, scilicet ut qui stat uideat ne cadat: sperare uerò ex diuina promissione, quia & si in humano corde aliqua sit conurbatio, nõ tamen deserit nos diuina consolatio. Vnde satis congruè à quodam de hoc psalmo dicitur: Psalmum intendamus, si oret, oremus: si gemat, gemamus: si gaudet, gaudeamus: si speret, speremus: si pauet, pauemus. Titulus sic exponitur: Hæc uerba referuntur non ad historiam, sed in finem: id est, ad Christum per eius membrum, quæ sunt psalmus. id est, laus attributa Dauid perfecto uiro: id est, uerè manu forti, uni siue pluribus. loquitur enim hic unus ex unitatis affinitate in persona multorum. Psalmus dico qui est extasis, quia in eo perfectus uir cuius uox est secundum utranq; extasi supra dictam, agit ita agens & insitens cum Domino Deo suo, Domine Adam infelix speraui in se, & ideo confusus est: ego autem speraui in te solo, non in me, & ideo non confundar in æternum, id est, æternam confusionem non incurram, & non perhorrescam hic temporalem confusionem, sed æternam. Est enim quædam temporalis confusio, utilis perturbatio animi peccata sua respicientis. Respicendo erubescens, abhorrendo corrigentis. Quam confusionem Christiana anima formidare non debet, sed omnibus modis appetere, quia si hanc amat, æternam confusionem deuitat: si uerò eam non appetit, diuinam incurrit. Aeterna autem erit, quando iniquitatis suæ malos ex opposito, id est, ad sinistram traducant. Quibus dicitur: Ite maledicti in ignem æternum. Et tunc erubescens, cum exprobrabitur eis: Eluriui, & non dedistis mihi manducare, & cætera. Non confundar inquam, quia speraui in te: & ut non confundar, libera me à periculo mortis in tua iustitia. Qui si respicias ad meam iustitiam, quæ solam iram meruit, damnabis me: in tua uerò iustitia saluabis me. Quæ iustitia est mea, id est, mihi à te data: dicitur tamen tua, ne de se præsumat humana superbia, sicut illi fecerunt, qui iustitiam suam statuerunt, & iusticiæ Dei subiecti esse noluerunt. Quare gratiam Dei, id est, ueram saluationem non attenderunt. Quæ uerè dicitur gratia, id est, gratis data. Gratia enim nos uocauit, gratis & uocauit & iustificauit & magnificauit. Et ideo Domine libera me in tua iustitia, id est, in gratia tua, & erue me. Quasi dicat, Quod iustificat me, scilicet quod de impio facit pium, de ceco uidentem, de cadente surgentem, de fiente gaudentem. Vt tandem ab æterna confusione liberet me, nõ eruat me à malorum conformitate, habet enim alia translatio utrunq;, scilicet Libera me & erue me.

Inclina ad me aurem tuam. Libera me inquam, & inclina tu scilicet altus ad humilem, medicus ad ægro-

rantem, Deus ad hominem: aurem tuam, id est, potentiam exaudiendi, quæ in te est ad me clamantem. id est, dispone misericordiam tuam super me. Quæ enim misericordia maior potest esse, quam quod Deus unigenitum suum incarnari pro nobis constituit, non ut nobis uiueret, sed ut pro nobis moreretur. Inclina inquam, & accelera ut eruas me: id est, ut tandem à confortio malorum separe me, & uerè accelerabis: quia tempus breue est, nec aliquid uideri debet longum, quod habet exitum.

Esto mihi in Deum protectorem. Dico ut tandem eruas me. Nunc autem interim esto mihi Deus protector: id est, proteges me contra omnes imperus & inuidias inimici, & esto mihi domus refugij. Fuggi enim à te, & perdidisti me: refugiam ad te, ut inueniam me: quia si à te recedam, quocumque fugero, te inueniam. Si iratus, punitorem: si placatus, adiutorem. Et ideo sis mihi domus, ad quam quicquam defeci in campo recedens à te, refugiam, ut faciam me saluum: id est, ut qui prius me perdidisti me inueniam.

Quoniam fortitudo mea. Ideo Domine te rogo, ut sis mihi domus refugij & protector. Quoniam tu es fortitudo mea dando mihi patientiam, ut sim fortis ad tolerandas tribulationes & persecutiones inimicorum. Et es refugium meum ad relinquendos eos, scilicet ne eam in conformitatem illorum, & propter nomen tuum per me glorificandum deduces me: id est, uoluntatem tuam insilire & amare, & meam prorsus contemnere facies. Et ita deduces me, id est, de uirtute in uirtute sublimabis me. Et ita enutries me, id est, laetæ nunc interim cibabis me, ut postmodum aptus sim ad uescendum solido cibo, quo pascuntur angeli. Nota similitudinè. Sicut, n. materna pietas durum cibum, quo paruulus nequit pasci, in carnem suam traiecit, ut in lac mollescat, & sic paruulo suo præbeat, donec idoneus solido cibo pasci fiat: ita summi Patris clementia solidum cibum angelorum, id est, sapientiam suam, ad quam percipiendam nostra prauitas nõ erat idonea, in carnem traiecit: quia carne eam uestiuit, & humilitatem eius quasi in esca lactis nobis præbuit. Quam comedentes, id est, imitantes fiamus tandem idonei ad pascendum pane uero, quo pascuntur angeli. Vt enim panem angelorum manducaret homo, rex cœlorum factus est homo.

Educes me de laqueo. Enutries me inquam, & enutrienti deduces me: id est, expedit me de laqueo illo, quem absconderunt, id est, absconfe parauerunt mihi diabolus & ministri eius. Laqueo uocat deceptionem omnem & insidias diaboli, in quo laqueo parat nobis, & occultat duo implicamenta, errorem scilicet & terrorem. Errorem quidem in blanditijs, quo nos decipiat: terrorem uerò in tribulationibus, quo nos frangat. Sed nos imitemur exemplum imperatoris nostri, qui non solum pro nobis dignatus est incarnari, sed etiam pro nobis dignatus est contrari. Et primo quidem tentatus est errore in monte à diabolo, cum ei proponens omnia blandimenta mûdi dixit: Hæc omnia tibi dabo, si prociens adoraueris me. sed decipi non potuit, quia ianuam cupiditatis contra errorem clausit dicens: Vade retrò satanas, non tentabis Dominum Deum tuum. Tunc ut euangelista testatur, recessit ab eo ad tempus, iterum rediturus, & quem non potuit errore decipere, uoluit terrore frangere parando ei passionem, sed nec hoc modo quicquam profecit, quia ipse item ianuam timoris contra terrorem clausit. Nos ergo similiter quædo à diabolo uel ministris eius tentamur, contra errorem cupiditatis ianuam claudamus, & contra terrorem timoris portam obstruamus, & sic à laqueo isto educemur.

Quoniam tu es. Ideo inquam educes me de laqueo, quoniam te solum elegi, ut esses contra insidias & impetus inimici protecor meus. Et quia te protecto-

rem habeo, ideo Domine commendo spiritum meum, id est, animam meam à laqueo erroris & terroris defendendam, non infirmitatem meam, sed in manus tuas: id est, in omnipotentiam tuam. Et meritò hoc facio, quia tu certissimè redimes inde eam, quoniam iam eam per fidei sacramentum redemisti. Tu dico, qui es Deus ueritatis, id est, qui nullum fallis in promissis.

Odisti obseruantes uanitates. Verè es Deus ueritatis, nam non es Deus falsitatis, quia odisti obseruantes uanitatem. Obseruant autem uanitatem, qui dum timet mori, moriuntur. Timendo enim mori mentiuntur, & mentiendo moriuntur. Qui ideo mentiuntur, ut uiuerent. Mendacium enim mors est animæ. Et sic dum unam mortem fugiunt, geminam incurunt. Quod scilicet mortem fugere sit superuacue & inutiliter, quia licet morerem ut uideretur polsiint differre, non tamen eam possunt auferre. & hoc totum ideo fit, quia hanc uitam & hæc temporalia bona amant, quæ uana sunt. Vel hoc modo: Si speras in pecunia aut nobilitate, uel in aliqua seculari dignitate, uanitatem obseruas. nam dum speras, expiras: & dū expiras, perdis in quo sperabis. Quod item superuacuum est, id est, damnosum. Amemus igitur ea quæ nec nos spirantes deserant, nec à nobis spirantibus deserantur.

Ego autem speraui in Deo. Odisti quidem Domine obseruantes uanitatem, me autem nõ odisti: quia ego ad uanitatem non respexi, imò ad ueritatem, quia speraui semper, & sperabo in te Domine. Et hoc modo sperabo, quia exultabo exterius, & lætabor interius: id est, plenariè gaudebo nõ in iusticia mea, sed in misericordia: id est, in gratia tua. In qua meritò debeo lætari, quoniam sicut prius me clarum in Adam despexisti, dando me in necessitates: ita nunc humiliatum respexisti, quia iam saluasti pro spe de necessitatibus animam meam: id est, de peccatis & miserijs omnibus. Quæ ideo necessitates dicuntur, quia dum à luce ueritatis in primo parente concidimus, necessario in has miseras lapsi sumus, à quibus nequaquam perfectè usque in finem saluari poterimus, spe tamen saluari sumus. De his necessitatibus dicit Augustinus: Quis animæ necessitates enumerare uel dignè queat uitandas commendare? Nullus utique. Magna enim necessitas est nescire cor alterius. Vnde eueniunt ut sæpè de amico fideli male sentiamus, de inimico uerò fideli bene cogitemus. hinc dictum est: Nolite ante tempus iudicare, & reliqua. Magna quoq; necessitas est cor suū nescire. Sicut Petrus nesciuit qui dixit: Domine; & si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Præterea magna necessitas est ipsa mortalitas, quia necessarium est omnes mori, & nemo tamen uult mori. Pugnare quoq; contra ueteres consuetudines, & detestari malum: & tamen facere malum graues necessitates sunt, & aliæ multiplices & innumeræ necessitates animæ sunt, quas nullus ualet explicare.

Nec conclusisti me in manibus inimici. Saluasti me inquam de necessitatibus, & hoc modo conclusisti: id est, non permisisti me, neque permittes concludi me. id est, animam meam in manibus, id est, in potestate inimici. Inimicum hic accipe non familiarem aliquè uel tuum uicinum, sed pessimum hostem serpentem antiquum, in cuius manibus concluditur quicunque in peccatis suis moritur. Qui uero conuersus fuerit ab impietate sua, & fecerit iustitiam non morietur, neque in manibus eius concludetur. Non conclusisti me inquam, in manibus inimici, sed potius statuisti pedes meos, id est, affectiones meas in loco spatio, id est, in latitudine charitatis. hoc est, fecisti mihi facilem iustitiam tuam, ut per eam corde dilatato currerem: quæ sicut est difficilis nolenti, ita est facilis amanti. Arcta enim uia est, quæ ducit ad uitam, quia nõ curritur nisi dilatato corde.

Miserere mei Domine.] Hæc usque est quasi aggratulationis perfecti uiri, liberari à tribulationibus, qui & saluatus est à necessitatibus. Ercuius pedes sunt in loco spaciofo. Quo modo autem nunc dicit, periculo quasi rursus imminente. Miserere mei Domine, quoniam tribulor. Si enim tribulatur, angustatur: si uero angustatur, quomodo pedes eius sunt in loco spaciofo? An forte ideo hoc dicit: Quia quorū unū corpus est, eorū uox una est? In quo corpore quedā membra sentiunt facilitatem iustitiæ, quedam adhuc laborant tribulatione: & si patitur unum membrū, cætera compatiuntur: & si glorificatur unum membrum, cætera glorificantur. Et ideo ista tristatur in illorū tribulatione, & illa consolantur in istorum glorificatione. Quod inde euenit, quia charitas facit cōpagē: cōpagēs amplectitur unitatē: unitas seruat charitatē, charitas p̄ducit ad claritatē. Quapropter perfectus hic uir, qui hic loquitur quamuis à tribulationibus liberatus, in persona consortium suorū uel quorumlibet infirmorū, quibus compatitur dicit: Miserere mei Dñe. & opus est ut misereris, quoniam tribulor ego. Vnde autem granum inter tantam multitudinem palearū quod prius gaudebat, modo autem tribulatur? Inde scilicet, quia iam refrigit charitas multorum. Et quia quos prius uidit in templo Dñi, modo uidet in theatro. Et nunc audit cantare theatralia, quos prius audiuit psallere Ecclesiastica cantica. Et non solum tribulor, sed etiam irascor. Vnde irascitur? Inde scilicet, quia uidet homines ore Deum confitentes, moribus autem blasphemantes. Et mundo dictis abrenunciates, factis autē inhærentes. Multaque talia uidet, quibus irascitur corpus Christi, quod interius uiuit de spiritu Christi. Litera sic dicitur: Oculus meus, id est intellectus meus est in ira, id est irascitur falsis fratribus, oculus dico, per irā rationabilem tantū conturbatus, non etiam per odium extinctus. Irasci enim malis quæ mali faciunt licet: ipsos uero odisse non licet. Et non solum oculus, id est intellectus est conturbatus: sed etiam anima mea, id est ratio mea & uenter meus, id est sensualitas mea conturbata sunt. Et intellige per bis tria omnia interiora. Quasi dicat: Interiora mea omnia conturbata sunt, non etiam exteriora. Quando enim tantam peruersitatem & nequitiam malorum præualuisse uidemus, quam nec corrigere nec corrigere possumus, tunc irasci licet: clamare uerò non licet, quia si clamarem, nihil proficeremus. imò magnum nobis offendiculum faceremus. Quod cum euenit, turbantur tantum interiora, non etiam exteriora. Sensualitas dicitur uis illa animæ, quæ tantum de exterioribus appetit, quantum sufficit necessitati corporis. Quod quādiu seruat, subiacet uiro suo, id est, rationi: cum uero hæc excedit, iugum uiri sui abijcit, & diabolo consentiens manum ad illicita quasi Eua ad pomum extendit, & sic etiam uirum seducit.

Quoniam defecit in dolore uita mea.] Meritò interiora mea conturbata sunt, quoniam uita mea quæ debuit proficere in læticia, defecit in dolore. Sciendum quod uita sancti uiri & in euangelio Christi perfecti non est necessaria sibi, sed aliorum dispositioni. Nec ipse propter se uiuit, sed ut eius uita exemplum præbeat alijs, qui cum aliquos luatur, quos suo exemplo corpori Christi adiungit, tunc uita eius in læticia proficit: & econtra si nullum sibi conformare poterit, eius uita in dolore defecit. Vnde perfectus hic uir conqueritur dicens: Vita mea defecit in dolore, & non breuis uita, sed anni mei: id est, longa uita mea, quam ut alijs proficerem deduxi, defecit in gemitibus non in claris uocibus: quia tantam peruersitatem atrendo, quod dolorem cordis gemitu tantum licet exprimere, non etiam uocem correctionis emittere.

Infirmata est in paupertate uirtus mea.] Ideo uita mea in dolore defecit, & anni in gemitibus: quia uirtus mea, id est, uigor charitatis erga proximos exemplo meo saluandos, est infirmatus non in me, sed quantum ad ef-

ficaciam in paupertate: id est, quasi in cibi egestate. Quia cum nihil aliud esurirem, nisi ut aliquos saluos facerem, nullum inueni per quē mihi conformando me rescirem. Et non mirum si uirtus est infirmata, quia etiam ossa mea: id est, ualidiores inter consortes meos qui erant robur meum, conturbati sunt interius (ut supra dictum est) non tantum ab hostium persecutione, quantum à fallorum fratrum impietate.

Super omnes inimicos meos.] Ideo uirtus est infirmata, & ossa conturbata: quia ego factus sum opprobrium super omnes inimicos meos, id est, maiori contemptui habitus sum, quam omnes inimici mei, id est, In dēi scilicet & pagani contradicentes ueritati: quod tamen, quasi dicat, euenit, inueniuntur falsi Christiani, qui deterius in ecclesiæ sacramētis uiuunt, quam uel Iudæi uel pagani in regula sua faciunt. Quod referendū est ad ipsos inimicos. Habet enim alia translatio: Apud oēs inimicos meos factus sum opprobriū, & ualde factus sum opprobriū uicinis meis. Vicinos uocat illos, qui prius ad ecclesiasticā regulā accedere, & ecclesiā intrare uoluerūt, sed p̄pter prauā uitā fallorū fratrum repulsi sunt, apud quos factus est opprobrium. Vel quia ipsi eum cōmuniter cū cæteris uituperant, uel etiam ipsimet dicunt: Quare nos ad uos accedemus, cum multo turpiorem uitam nobis ducatis. Et notis meis, id est, illis etiam quibus ego uel qui mihi noti sunt iam in ecclesiasticis institutis, quia iam in eis uiuere consueuerunt. Illis inquam sum ego timor, quia timent mihi accessisse, quoniam dubitant etiam de me. Quasi dicat: Propter quosdam excidimus in dubitationem. Illi quoque quibus non solum notus eram in ecclesiasticis institutis, sed etiam qui uidebāt me in scripturis sanctis, quia legerat ibi plurā prædicta & de uno quoque perfecto singulariter & cōmuniter de omnibus: illi inquam cum multum sapientes & perfecti uiderentur, fugerunt à me foras: id est, ecclesiam exierunt, & facti sunt hæretici. De quibus dictum est: A nobis exierunt, qui à nobis non fuerunt. Et apud hos datus sum obliuioni, remoratus à corde eorum tāquam essem aliquis in peccatis mortuus. Vel tanquam mortuus à corde: hoc est, prorsus ab intimo ipso mortuus.

Factus sum tanquam uas perditum.] Quia uita mea defecit in dolore & uirtus est infirmata, & factus sum opprobrium super omnes inimicos meos, & cætera. ergo factus sum tanquam uas perditum, id est, uas contractum, & nulli usui aptum. Quia sicut uas contractum liquorem sibi infusum, ut per ipsum alijs infunderetur, inutiliter effudit: ita ego laboraui. Et ut alijs proficerem me disposui, sed inutiliter labor meus & dispositio mea effluerunt: quia non fuit qui me sequi uellet. Et hoc maxime ideo, quoniam audiui uituperationem multorum: id est, factus sum opprobrium multis tam inimicis quam uicinis & notis. Et his qui me prius uiderant, & à me fugerant, multis dico commorantibus in circuitu: id est, qui tantum circueunt, & non intrant. Circueunt quidem & non intrant, quia rotam temporis amant. Non intrant autem ad ueritatem, quia non amant æternitatem, temporalibus delectati quasi rotæ astricti. Et in eo circuitu commorantes, dum quia ipsi in eo erant: ego uero non consentiebam, conuenerunt aduersus me: id est, contra me simul conciliati sunt accipere animam meam, id est, ut me qui intra ueritatem eram, extra facerent, & in circuitu secum ponerent. Inimici qui minis & persecutionibus, falsi uerò fratres blandis seductionibus.

Ego autem.] Illi quidē consiliati sunt ut me deuorarent, sed consiliū suum non perfecērunt: quia ego inter tot opprobria, inter tot scandala positus, foris persecutiones, intrus seditiones, uel seductiones, speraui Dominum non in homine, sed in te, in quo firmam & certū est sperare. Qui enim sperat in homine, turbante homine turbatur & ipse & spes eius. Cadete homine, cadet etiā spes eius. In Domino uero non est processus, non

non est defectus: quia nec augetur nec minuitur, sed semper idē permanet. Et ideo fixa spes eius est & certa. Speraui inquam in te. Et hoc in effectu ostēdi, quia dixi tibi nō trepente uoce oris, sed silente uoce cordis: Eripe me Domine de manibus inimicorum meorū, &c. Et merito tibi dixi, quia tu solus es Deus meus, non Donatus, non Martiō, non etiam ipse Paulus est mihi Deus. Nunquid enim in nomine Pauli baptizati estis? Vtiq; non, sed in nomine Christi. Et iure te Deum mihi facio, quia sortes meæ, id est partes meæ, ad quas scilicet pertineo: hoc est, partes sanctorū sunt non in manibus hominum, sed in manibus tuis, id est sola potētia tua, quia quod illæ partes sanctorū sunt, non est in meritis eorū, sed in gratia tua. Vocatur autē gratia Dei fors, quia sicuti cōtingit non electione meritorum, hoc fit sicut qui forte eliguntur, non in meritis, sed casu eliguntur. Vel sortes meæ in manibus tuis, id est eligant alij quascūq; partes in mundo uelint: sortes autem meæ erunt in manibus tuis, id est, ego nihil eligam, nisi quæ dignè pertinent ad potentiam tuam. Et ideo non permittat mihi Donatus uel Martiō, uel aliquis talium Africam, uel aliquam unā partem in terra.

Eripe me de manibus inimicorum meorum.] Hoc semper orandum, hoc omnibus uotis optandū, ut eripiamur à Domino de manibus, id est, de potestate inimicorū. Notandum uerò quod alij sunt inimici, contra quos debemus orare, alij pro quibus debemus orare. Contra diabolum enim & angelos eius debemus orare, ne decipiamur ab eis, quia ipsi inuidēt nobis regnum cælorū. Dolent enim nos illuc ascendere, unde ipsi ceciderūt: pro hominibus uerò inimicis, in quibus spes conuersionis aliqua est, orare debemus. Sciendum tamen quod inimici homines qualescūq; sint, nō sunt odio habēdi, ne cum malus odit malum quē paritur, duo sint mali. Diliger ergo bonus malum, quem paritur, ut uel unus tantum sit malus.

Eripe me inquam, etc.] Eripe me à persecutibus meis, id est à falsis fratribus fraudulenter persecutentibus, pro quibus ideo etiam singulariter rogat, quia eorum persecutio uiciniōrū est & periculosiorū. Nam illi tales cum à bonis non tolerantur, nec suo modo uiuere permittunt, querūt statim quomodo ab unitate erumpant, & aliquam perurbationē faciunt: & pro his talibus est orandū, ut conuertantur & respiciant. Et si iā exierunt, redeant: si uerò adhuc intra sunt, sed peruerso modo, murentur in melius, & perseverantes fiant.

Illustra faciem tuam.] Dico eripe me, & ut eripias me, illustra faciem tuam super me, non liberum meū uel tuū, sed seruū tuū, id est fac me talem, ut in dictis & factis apparet pertinere me ad hæreditatē tuā & possessionē. Et ut illustres, saluū me fac Domine, id est, fac me perseverantē esse. Et hoc non ex meritis meis, sed in misericordia tua, id est, nō quia ego dignus sum, sed quia tu misericors es. Et ideo rogo, ut saluum me facias, ne confundar, id est, ne incurra æternā confusionem, nam nō debeo confundi, quoniam inuocaui te. facilis quidē & leuis uidetur causa quā dat, ueruntamen satis est magna. Nam; mali Deū uocant, sed nō inuocant: quia nō gratis, id est propter seipsum tantū uocant eum, sed ut eum nequitia lūæ ministrū faciant, scilicet ut per eum aurū, argentū, uel alia, quæ per se nullatenus habere poterant, acquirat. Illi uerò soli reſtē Deū uocant, qui & eum gratis uocant, & uocando dignam ei habitudinem in corde suo præparant.

Erubescant impij.] Ego quod nō confundar, impij autem ex opposito erubescant, id est, æternā confusionē incurrant. Et ut tandem erubescant, deducatur in præfenti in infernū, id est in profundum uitiorū, scilicet dentur nunc in tenebras interiores, ut tandem dentur in tenebras exteriores. Et hoc nō est maleuolentiæ uocum, sed enunciatio pœnæ illorū: uel simpliter ita potest dici, impij erubescant in futuro, & ita erubescant, ut deducant in infernū, id est, in confusionē æternā.

Et labia dolosa fiant muta.] Quod in hac uita nequit fieri, quia hic semper lacerant, blasphemant, semper uenenatis linguis contradicunt: tandem autē uerē muta fient, tūc scilicet quando iniquitates eorū traducēt malos ex opposito, & ultra non erit locus peccato.

Quæ loquuntur aduersus iustū.] Illa inquam sunt labia dolosa, quæ loquuntur iniquitatem aduersus caput ipsum iustorum, & aduersus unumquemq; iustorum, in superbia dictorū, & in abusione rerum. Superba dicta contra iustos sunt ut ista: Quid creditis? Quid speratis? Cerrum quidem est quod laboratis, incertū uerò est quod speratis. Nam quando ueniet quod speratis? Hęc etiam uerē dicta sunt ualde iniqua. Summa enim iniquitas est iustis auferre spem suā. In abusione uerò loquuntur illi iniquitatē, qui terrena appetunt & amāt, quæ Dominus noluit amare & habere, ut doceret ea esse contemenda, non quia in eius potestate non erant possidenda. Quod quidem faciendū ipsi Christo quem imitari nolunt, contradicunt. Er quia ipse caput est omnium iustorum, in ipso ipsis etiā contradicunt, in quo utroq; iniquitatem agunt.

Quam magna multitudo.] Loquuntur inquam in superbia & in abusione. Sed non attendūt quanta sit multitudo dulcedinis tuæ Domine. Potest quoq; cū quorundam uerborū interpositione secundū beatū Augustinū taliter cōtinuari, ut dicat perfectus uir qui prius aggratulabatur, tanquam à tribulationibus liberatus, & qui hic proximē ingemuit, pro confortio suorū in tribulatione, attendēs bona Dei quæ intus in spiritu uident. Quæ bona à solis fidelibus in occulto uident, à malis uerò nō cognoscunt: quia mali sola bona huius seculi nouunt uidere, futuri autē seculi bona nec sciūt cogitare. Vnde in superbia & in abusione cōtra iustū loquunt. Attendens inquam bona illa, & cōmendans ea hominibus, quos hic uult tolerare, nō præsentia amare, quasi admirans illa bona dicit ita: Domine quæ magna est multitudo dulcedinis tuæ. Dulcedinē uocat ipsam immortalē & uerā sapientiā Dei patris, quam per uerbū suū incarnatū notificauit, & quā in præsentia partim fidelibus dat, in futuro uerò perfecte dabit. Per hoc utrunq; uero quod ponit, scilicet quæ magna & multitudo innuit, quod tanta sit quæ nec numero nec modo possit cōprehendi, iuxta illud: Et sapientiæ eius nō est numerus. Magna inquam & multa est dulcedo tua Domine, quā licet celatā malis, tu tamen abscondisti, id est reseruaisti timentibus casto timore te, non homines, & tudentibus ad te. Talis est, quasi aliquis de loquentibus iniquitatē diceret: Vbi est illa dulcedo quam dicis? ostēde mihi eā. Et iste diceret: Non possum uobis eam ostendere, quia non est uobis dicere: Gustate quā dulcis est Dominus, quoniam amissis palatū cordis de febri iniquitatis, sed solis timētibus Dñm potest ostēdi, quoniam his solis dñs eā reseruauit.

Perfecisti eis qui sperant in te.] Tendentibus quidē ad te, & timentibus abscondisti dulcedinem tuam: perfecti autem eam, id est, perfectam quantū hic esse potest, fecisti iam eam, & tandem perficies eis integrē, qui ita sperant in te, ut nō timeant confiteri spem suā in conspectu filiorum hominum, id est, ut ante principes & quoslibet persecutores qui non filij noui hominis, sed filij hominum sunt, id est, qui in ueritate permanēt, adhuc non erubescant profiteri fidem tuam. Hinc dicit Dominus in Euangelio: Qui erubuerit me coram hominibus, erubescam & ego eum coram patre mēto: qui autem non erubuerit me, nec ego erubescam eum. Noli igitur tu quilibet erubescere spem tuam, sed quemadmodum uiuit in corde tuo, ita habitet in ore tuo.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ.] Verē perfecisti dulcedinē tuam manifestē sperantibus in te, quia tandem abscondes eos, id est, munies eos separatos à cōturbatione hominum, à quibus necessariò dum adhuc in area grana cum paleis sunt, perturbantur.

Et pones eos in abscondito faciei tuæ.] Nota quod non

promittit Dominus locum suis in paradiso, aut in sinu Abrahæ, aut in celo: sed in seipso, habitet enim hic Deus in te, & tandem faciet te habitare in se. Recipere enim hic in corde tuo, & ipse recipiet te in uultu suo. Quia qui nunc occultè tuetur suos in huius uite loco, tandem tuebitur eos in se ipso loco. Quo modo autè locus sit in Deo, dicit beatus Augustinus, quòd etià si sibi esset uox dicendi, nulli esset auris audiendi. Potest tamen quadam similitudine congruè hoc accipi, ut per absconditum faciei claritatem uultus eius accipiamus, in qua tandem Dominus bonos tanquam in arce munita collocabit, quæ est abscondita à malis iuxta illud: Tollatur impius, ne uideat gloriam Dei.

Proteges eos.] Tandem quidè abscondes sperantes in te, nunc autem interim proteges eos in tabernaculo tuo positos, id est, in præsentia ecclesiæ, quæ locus est militiæ & peregrinationis.

A conturbatione linguarum.] Hic enim auidè hæreticæ & schismaticæ linguæ lacerant, blasphemant. Nobis autem quid est faciendum? Recipiant se quisque in sanctam ecclesiam, & teneat regulam ueritatis & unitatis. Et sic à contradictione linguarum manebit securus. Potest etiam Abscondes eos, quod de futuro legimus, de præsentia dici sic: Perficies tandem Domine dulcedinem tuam his qui manifeste in te sperant. Nunc autem interim abscondes eos, id est, munies eos à conturbatione hominum, in abscondito faciei tuæ, id est, in secreto cordis eorum, ad iusticiam credètis, ubi faciem tuam abscondam conspiciant, & sic proteges eos in tabernaculo tuo, & reliqua. Solè enim sancti uiri & perfecti cum eis insultatur à malis, & multa opprobria dicuntur, recipere se in cordis secretum, ubi dulcedine uultus Domini oblectantur, & quasi cum ipso Domino familiariter loquuntur, & ab ipso contra omnem turbationem confirmantur.

Benedictus Dominus.] Postquam perfectus uirtutis beneficia Domini cõsiderauit, scilicet quod ipsius in se sperantem non permittit in æternum confundi. Et quod de laqueo educet eum, & saluabit animam eius de necessitatibus, maxime propter id quod hic proxime dixit, scilicet quòd multitudinem dulcedinis, quam malis abscondit, timèntibus se reseruauit, & perficiet tandem eam manifeste sperantibus in se, quos nunc iterum in tabernaculo suo, protegit: pro his inquam omnibus dicit, Benedictus sit Dominus, id est, exaltatus & auctus in membris suis sit Dominus. Et quia superius diffuse dicta fuerant, breuiter ea recolligit dicens. Quoniam mirificauit, &c. Quasi dicat: Merito dico benedictus sit Dominus, quoniam ipse hanc suam misericordiam prædictam mirificauit, id est, mirificam & desiderabilem fecit mihi perfecto uiro, & in me & in meis consortibus, quorum uice loquor. Perfectus enim hic uir quasi pro toto corpore ecclesiæ accipitur. Et non in paucis mihi eam mirificauit, sed in ciuitate munita, id est, in multitudine ecclesiæ, quæ munita est, uel quia populosa est sicut ciuitates populosæ sunt munitæ, uel quia fide, spe, charitate, tãquam propugnaculis protegitur. Habet alia translatio, in ciuitate circumstantiæ. Quod beatus Augustinus sic exponit: Dicit quod ciuitas circumstantiæ olim fuit Hierusalem, quam gentes undiq; circumstantabant: ubi erat & sacerdotum & templum, & ubi sacrificia offerbantur, & prophetiæ declarabantur: ubi etiam Dominus prædicauit, docuit, miracula fecit, passus est, resurrexit, ascendit. Sed quoddam longè dignius post hæc omnia fecit, scilicet quod misericordiam Christi sui infra illum populum tanquam in uase non permisit claudi, sed uelut fracto uase nomen eius ut oleum per omnes gentes effudit, quod taliter fecit, quia spiritum sanctum de celis misit, quo corda Apostolorum quasi quædam robora accendit, & per illos gentium salutem undiq; incendit. Vnde hic rectè dicitur, quod Dominus misericordiam suam in ciuitate munita, id est, populosa mirificauit.

Ego autem dixi in excessu.] Dico benedictus sit Dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam in ciuitate munita: & tamen ego in hac mirificatione positus in excessu, id est, in extasi mentis meæ, pro pauore scilicet tribulationum, quas ut hæc mirificatio per me fieret, uidi sæuituras in me, & cõsortes meos nõ solũ à persecutoribus exterius, sed etiã interius à falsis fratribus, & ideo times impediri dixi, Dñe proiectus sum à facie oculorum tuorum. Quasi dicat: Mala quæ in me sæuiunt, ostendunt me amisisse misericordiam tuam contumeliam, nam si me respiceres, nõ me tanta pari sineres. Dicit beatus Augustinus, q. ex hoc loco occasionem habuit psalmi titulus, quia ponit hic excessus. Et potest reliqua quoq; pars extasi scilicet ad superna in extasi hic notari, si sic dicat: Ego in excessu mentis meæ positus, id est, excedens me hominè, ut sublimitate misericordiam tuam attendere dixi, Domine proiectus sum à facie, &c. i. nõ sum dignus rãta tua misericordia ut prius. Ideo exaudisti.] Ego quod nõ me extuli, sed humiliatus, & accusari dices: Ego proiectus sum à facie oculorum tuorum. Et in tantis tribulationibus, clamare ad te pro hac tribulatione nõ desisti, & ideo tu exaudisti uocem orationis meæ, & meorum consortium dum clamare ad te, id est, quia clamauit nõ ore, sed cordis intentione, ad te Dominum tantum, non ad aliud.

Diligite Dominum omnes sancti eius.] Perfectus uir expertus humilitate in tribulatione. Et quod Deus ipsum clamantè ad se exaudiuit, hortatur nos ut eum imitantes clamemus ad Dñm dicens: Diligite nõ uos uel mundum, sed diligite Dominum, id est, clamare ad Dominum. Ille enim uerè clamat ad Dñm, qui contènit mundum, & abnegat se ipsum. Diligite dico omnes per hoc futuri sancti eius, & debetis diligere, quoniam Dominus regeret ueritate, id est, hanc uerã dilectionem ubi positus in ueritate. Quid enim uerius q̃ creaturã creatoris, quæ nec posse potest subsistere, à quo pender suũ esse diligere. Requirit inq; ueritate, & remunerabit etiã falsitate: quia facièntibus superbiã, id est, quæcũq; peccata. Superbia enim principium est omnis peccati, & hoc abundantius, id est, perseverat. Illis inquam retribuet pro meritis suis Dominus. Potest quoq; ueritas ista cõtra falsitatem illorum accipi, de quibus supra dixit: Qui uidebant me foras fugerunt, & quos notos uel uicinos uocauit. Et superbia plane in eisdem contemnèntibus unitatem notari. Nam & illorum falsitatem, & ueritatem eorum, qui seruant unitatem, tandem disciet Dominus, & utraq; remunerabit. Et ne longè uideretur hoc expectare infirmis, quia nõ dixit Retribuit, sed retribuet: hortatur eos dices, ut patienter expectet. Viriliter agite, & nõ dico in corpore, sed cor uerum cõforter in perseverantia, ne sitis manibus dissolutis, & genibus debilitatis. Vos dico omnes qui speratis in Domino, quia uerè diligitis eum. Sciendũ q, psalmus iste, quæ Augustinus & Cassiodorus secuti, in persona perfecti uiri cuiuslibet legimus. In persona quoq; capitis partim pro se, partim pro mēbris suis loquẽtis, à quibusdã legitur, iuxta q, titulus sic exponet: Ille psalmus refertur nõ ad historiam: sed in finè, id est, in perfectione, attributus uero Dauid, id est, capiti. Psalmus dico dictus ab eo in ipso passionis agone pro extasi, id est, pro pauore mortis, nõ quod fas sit intelligere ullatenus ex se morte timuisse, sed tantũ ex nostra q̃ in se trasfigurauit infirmitate, ut alibi dictũ est. Et est quasi dicat: Domine pater, Adam speraui in se, & ideo confusus est: ego autem speraui in te, & ideo etsi uidear ad horam confusus ab inimicis meis, hæc confusio tamè nõ erit eternalis. Et ut non confundar in æternum, libera me Domine, id est, resuscita me non in iustitia mea, sed in tua iustitia, qua me immunem à peccatis fecisti. Et tu alius inclina ad me humilem aurem tuam, id est, propitiationem tuam. Et accelera ut eruas me, id est, ut non differas resurrectionem meam in communem resurrectionem. Et ut tandem eruas me, nunc interim sis Deus protegens me.

Et sis

Et sis mihi domus refugij cõtra ipsos inimicos meos, ut facias me saluum, id est, perseverantem, ne ab ipsis frangar. Et meritò à te hoc postulo, quoniam tu solus fortitudo mea es, id est, hoc q, ego contra eos fortis sum, nõ à me habeo, sed à te. Et tu es refugium meum, id est, non ego mihi sum refugium, sicut Adam fuit sibi refugium: quia refugit ad se, & perdidit se. Ego uero refugiam ad te, ut inueniam me. Et tu reduces me, id est, de angustia Iudaici populi deduces notitiam meam in latitudinem gentium. Et sic enurries me, id est, plura membra mihi capiti adiunges, & crescere me facies. Quod taliter facies, scilicet educendo me per resurrectionem de laqueo, quem absconderunt mihi, id est, de morte, quam occulte perauerunt mihi inimici mei Iudæi. Quod meritò facies, quoniam tu solus es mihi protector: ego autem mihi sum deest. Et quia tu uere reduces me, ideo securè cõmendo spiritum meum in manus potentiam tuam. Commendatum enim propriè est, quod cum ea securitate datur alicui, ut quando uoluit qui cõmendauit, illud recipiat. Et meritò tibi cõmendo, quia tu reddes mihi eum: quia redimes me à morte, quia iam redemisti me per immunitatẽ peccati, cum sis Deus ueritatis, non fallens scilicet in promissis. Vnde etiã quod de mea resurrectione per prophetas promissisti, uerè adimplebis.

Odisti omnes.] Deus quidem es ueritatis, sed non es Deus falsitatis, quia odisti Iudæos obseruantes uanitatẽ, id est, magis uolentes amittere innocentiam per mortem meam, quam me uiuente perdere locum & gentem. Quod superuacue faciunt, quia tamen amittent locum & gentem. Vel potest dici, quod uanitatem Iudæi fecerunt, quando milites ad sepulchrũ custodiendum posuerunt, timentes ne discipuli Dominicum corpus furarentur, & dicerent plebi, Surrexit à mortuis. Quod superuacuum fuit, quia eis nolentibus ac nescientibus tercia die resurrexit.

Ego autem in Domino speraui.] Illi quidem uanitatem obleruant, ego autem non obseruo uanitatẽ, quia adhæreo ueritati. Nam speraui in te Domine, & ideo exultabo & lætabor: id est plenariè gaudebo non in mea iustitia, sed in tua misericordia, sicut prius. Et meritò gaudebo in te, quoniam sicut Adam elatum despectisti & necessitatibus multis damnasti: ita respexisti me ad eum humilitatum, ut nec uoluntate à te deuiauerim. Et saluasti animam meam de necessitatibus, id est, de peccatis omnibus per ueram in innocentiam mihi datam. Et non elusisti, id est, nec permisisti concludi me in manibus inimici, id est, Iudaici populi, ut prorsus nomen meum auferat, sed statuisti iã & statues pedes meos: id est, Apostolos meos per quos gradior in loco pacioso, id est, in diffusa multitudine, tam Iudæorum quam gentium, qui ab eis uerbum ueritatis audiunt.

Miserere mihi Deus.] Hactenus caput pro se ipso locutum est, hic autem pro suis loquitur. Quasi dicat: Domine bonis principijs bonos exitus iuge, & sicut mei in me ipso miserus es, ita etiã miserere mei in meis, & opus est, quoniam tribulor, id est, tribulationem meam intus & exterius, in quibus quia ego sum, tribulor & ego, & hoc ideo, quia oculus meus, id est, ratio meorum conturbata est à puro contuitu ueritatis, quæ prius habuit in ira illa quam præuaricator Adam promeruit, & anima mea, id est, sensus meae est etiam conturbata, & uenter, id est, illud quod mollius in meis, scilicet caro ipsa est conturbata. Neq; sensus meae uel nostra illicita appeteret, neque caro ita fragilis esset, si Adam non peccasset. Et nimirum si hæc omnia in eis sunt conturbata, quoniam uita ipsa meorum, quæ æterna esse debuit, defectum passa est in dolore, id est, in ira illa, pro qua semper eis dolendum est. Quod enim ira consequitur ut grauius uideretur, pro ira ipsa posuit, & anni meorum qui deberent esse æterni, defecerunt in gemitibus, id est, in eadẽ ira, pro qua semper ingemiscendum est, quod est grauius, & uirtus, id est, cõstantia meorum est infirmata per eadẽ irã,

ira ut sit in paupertate, id est, in omni indigentiã plena. Et ossa mea, id est, intellectualitas mea, quæ erat præcipuum robur meorum, est conturbata, & pro his omnibus restituendis, quæ ira illa turbauit, sum factus opprobrium, id est, uiliter sine omni respectu damnatus apud omnes inimicos meos. Iuxta quandam translationem: Vel sum factus opprobrium super omnes inimicos meos, id est, maiori contẽptui habitus sum omnibus inimicis meis: tam Iudæis quam gentilibus, mihi scilicet Pilati qui eum crucifixerunt, & inter inimicos singulariter factus sum ualde opprobrium uicinis meis, id est, Iudæis, de quorum lumbis exiui, & ideo factus sum timor notis meis, id est, his qui me prius perfectè nouerant, Apostolis scilicet, qui uidentes eum capi relicto eo fugerunt, & illi etiã alij discipuli qui uidebant me, id est, qui attendebant in me super egenũ & pauperem, quia uiderant me prius ut Deum miracula facientem, & docentem. Illi inquam tunc fugerunt foras à me Deo in me hominem simplicem existimandum, & datus sum obliuioni apud eos, remotus à corde eorum tanquam quilibet mortuus. Parauerunt enim me subiacere legi morientũ. Vel illi qui dixerunt: Nos putabamus quod ipse redempturus esset Israel, & ideo factus sum apud eos tanquam uas perditum, id est, cõfractum, id est, uiliter eis quicquid eos docueram tanquam uilescit humor emanans de uasa perditio, id est, cõfractio. Quod inde contigit, quoniam aut diui, id est, patienter sustinui uituperationem multorum, id est, Iudæorum & gentium militum cõmorantiũ in circuitu, id est, diligentium locum & gentem, & cetera terrena: quæ in rota temporis circueunt, scilicet quia de cruce non descendit cum insultantibus mihi dicerent: Vah qui destruis templum Dei, & in triduo ilud reedificas, & Si filius Dei es, descende de cruce, & similia, & ideo cõmorantes in eo circuitu, dum puras me simpliciter hominẽ simul conuenirent aduersum me, cõfiliati sunt accipere animam meã: id est, ut me interficerent, & nomen meũ prorsus deleterent, sed non potuerunt, quia ego speraui in te Dñe, & dixi: Eri pe me de manibus inimicorum meorum Iudæorum, & à persequentibus me gentilibus. Quod debes facere, quia es Deus meus & meorum. Et fortes meæ & meorum sunt in manibus tuis, quia nihil eligemus nobis, nisi quæ ad te pertinent. Et ut eripias me, illustra faciem tuam super me, qui nolo esse libertus tuus, sicut Adã fuit: sed sum seruus tuus, id est, ita clarifica me resurrectione, ascensione, ut euident sit me ad te pertinere. Et saluum me fac, id est, fac meos perseverare non in sua iustitia, sed in tua misericordia, ne confundantur æterna confusione. Et debes facere, quoniam ipsi inuocauerunt te in se, nõ aliud. In quibus quia ego sum, ego inuocauit te. Impij autem qui te Deum suum non faciunt, Iudæi scilicet persequentes me, erubescant æterna confusione, & in præsentia deducantur in infernum, & dolosa labia eorum tanquã mutata. Quæ modo loquuntur iniquitate aduersus me iustum in superbia, cum dicunt: Nõ habemus regẽ nisi Cæsarem. Et in abusione rerũ, quia malunt retinere locum & gentẽ, quã in nocentiã. Non uero attendunt, quanta sit multitudo dulcedinis tuæ per me mundo promissæ & conferendæ.

Quam abscondisti, & reliqua.] Sententia in his quatuor uersibus eadem manet, quæ & in superiori lectione. Benedictus Dominus.] Ex omnibus superioribus, sicut prius dicit, Benedictus sit Dñs. Et quæ sparit dicta sunt, breuiter ea recolligit dicens: Quoniam per Apostolos suos mirificauit omnẽ misericordiam suã per me mundo exhibitã, id est, meis in ciuitate munita, sicut prius.

Ego autem.] Dominus quidem mirificauit misericordiam suam. Vt hæc autem mirificatio fieret, dixi ego in euidentia rei: Domine proiectus sum à facie oculorum tuorum. Vt quid me dereliquisti? Quasi dicat: In tantum me humiliasti, & affligi permisisti, ut uiderer indignus quem tu respiceres: dixi hoc inquam in ex cessu mentis, id est, quasi in extasi pro pa-

uore mortis positus, quem pauorem non ex se, sed ex nostra quam portabat, percussit infirmitate. Et quia ego me in tantum humiliavi, ideo exaudisti Domine uocem orationis meae: id est, intentionem cordis mei, dum clamarem ad te pro meis. Et ut uos exaudiat, diligite Dominum, & sic clamate ad eum omnes sancti eius, & reliqua. Hic quoque ad finem sententia prioris lectionis non mutatur.

IN PSALMVM XXXI.
ARGUMENTVM.

O Ratio Ezechiae, quia in languorem ob superbiam incidit: conuenit & ceteris sanctis simili statu degentibus.

IPSI DAVID INTELLECTUS.

EXPLANATIO.

Hic cum poenitentiae Psalmus sit, primo David meminit propter titulos Dominum Christum, quoniam ad ipsum respicit, quicquid poenitens iste dicitur esse. Deinde intellectus ideo sequitur, quia nullus peccata nisi qui intellexerit, plangit: meritoque Psalmus talis est in scripturae praenotatus. Vbi se deterioratum peccator tardius intellexit, quia peccata que confessum prodi debuerant Domino se diutius tacuisse confessus est, audiens à Domino, intellectum dabo tibi, et instruum te. In prima parte Psalmi poenitens loquitur, peccatum suum euidenter agnoscens, poenam suam merito districtioris in dicens. Quonia noxia facinora credidit occultanda, ubi breuiter principium et narratio continetur. In secunda parte sola correctio est. Nam cum se propria confessione damnauerit, à Domino sibi credit esse parcendum. Tertia parte poenitentis bona commendans, etiam sanctos in hoc mundo asserit Domino supplicare, in quo sibi merito testatur esse refugium. Quarta Dominus ad eius uerba respondens, sperantes in se circumdare misericordiam pollicetur, quae quatuor partes interiectis diapsalmatibus diuiduntur, nisi quas in diuinationibus sequi constat esse propositi.

COMMENTARIVS.

Beati quorum remissa sunt iniquitates.] Commendatur nobis Psalmus diuinae gratiae & iustificationis nostrae nullis nostris meritis praecedentibus, sed sola gratia praeniente. Cuius titulus est Intellectus David, non quod & alij intellectum habeant, sed quia iste praecipuum specialiter quendam intellectum maximè omnibus necessarium aperit. Instruit uidelicet, ut nemo uel libertatem arbitrij uel merita sua sufficere sibi ad beatitudinem credat, sed sola gratia Dei se saluari posse intelligat. Et ait propheta in hoc Psalmo contra populum illum arrogantem superbiae cervicis, qui iustitiam suam statuere uoluit: iustitiae autem Dei subditus esse noluit, quia per se saluari posse credidit, & ideo gratiam Dei contempsit. Quae uerè dicitur gratia gratis data, quia non eam praecedentia conferunt merita, quapropter rectè Psalmus iste intellectus David intitulari. De hoc intellectu dicit beatus Augustinus: Manifestè plane intellectus est. Nemo iactet opera sua ante fidem. Nemo sit piger in bonis operibus accepta fide, quia sola gratia hoc facit, ut Deus non reddat debitam poenam, sed donet indebitam gratiam. Debet uindictam, & donat indulgentiam. Incipite ergo esse in fide per indul-

gentiam, rursus ut plus addat de eodem intellectu dicit: intellectus uero uel ipsa intelligentia est. Nemo praesumat ad regnandum de sua iustitia, nemo etiam praesumat ad peccandum de diuina misericordia: sed quisque secundum quod sibi conscius fuerit aut doleat corrigendus, aut gaudeat approbandus. Si se deuiasse inuenit, redeat ut ambulet in uia. Si in uia stat, ambulet ut perueniat, & ira nemo superbiat extra uiam. Nullus sit piger in uia. Prima autem intelligentia est, ut noueris te esse peccatorem: consequens uero huius intelligentiae est, ut cum in fide bene ceperis operari per dilectionem, nec hoc meritis tuis adscribas, sed diuinae gratiae attribuas. & sic non erit dolus in te, ut aliud habens in corde, aliud in ore: sicut in illis quos Dominus in Euangelio similes dealbatis monumentis dicit, quia extrinsecus hominibus apparent iusti, intus autem pleni sunt dolo & iniquitate. Verè enim dolosus est, qui cum sit iniquus praetendit se iustum defendendo iniquitatem suam. Et quia totum per quod saluamur soli gratiae est ascribendum, non illi sunt beati in quibus Dominus peccata non inuenit. In omnibus enim inuenit, quia omnes peccauerunt, & omnes egēt gloriā Dei. Si illi uero soli sunt beati, quorum iniquitates ante gratiam intensae superueniente gratia sunt remissae, id est, indultae. Et possumus hic dicere iniquitates & originalia & actualia peccata, iuxta quod sequitur, scilicet: Et quorum reata sunt peccata: erit repetitio non ex necessitate narrantis, sed ut expressius Ecclesiae iniquitates remissae ostendantur. Vel si uolumus diuersificare, accipiemus per iniquitates originalia, per peccata uero actualia, quae ex propria transgressione nobis insunt, & secundum hoc simpliciter dicitur. Illi uero sunt beati quorum iniquitates in originalibus sunt remissae, id est, indultae: & quorum peccata actualia sunt reata, id est, abolita per gratiam. Tegit Deus peccata, quia non uult ea uidere, neque animam perdere. non uult uidere, quia non uult punire. Non uult ea cognoscere, quia maluist ignoscere. Et ideo reata sunt peccata. Reata quidem, non ut uiuant, sed ut non uideantur. Auertit enim Deus faciem suam à peccatis, non ut ad nos eam uertat. Item reata sunt peccata, non ut nesciantur, sed non imputentur. Quod statim subsequitur, Quasi dicat: Rectè affirmo quod illi sunt beati, quorum iniquitates & peccata sunt reata. Nam ille uir uerè est beatus, cuius Dominus non imputabit peccatum, id est, in quem Dominus non uindictam aliquid peccatum ante gratiam siue originale siue actuale. neque aliquod post gratiam, quia si quid peccauit post perceptam gratiam, non est in spiritu eius dolus: id est, in corde eius, quia non defendit peccatum suum, sed humiliter confitetur. In illorum enim spiritu uerè est dolus, qui iactando merita defendunt peccata sua. Quia cum iustitia sonet exterius, iniquitas later interioris. In quorum scilicet peccatorum defensione frustra laborant, quia dum se ut iniquitatem suam recognoscant, nolunt humiliare, sed defendendo eam se exaltare, destruitur eorum fortitudo: quia nullus in se fortis est, sed in Domino. Iuxta illud: Nam uirtus in infirmitate perficitur. Potest quoque istud, scilicet, Nec est in spiritu eius dolus, per se & de alio accipi: ut ita dicatur, Ille uir est beatus, cui non imputabitur peccatum. Et ille est etiam beatus, in cuius spiritu non est dolus, habet alia translatio. In ore eius. Iuxta quod spiritus pro uoce sicut placet, hic accipitur.

Quoniam tacui in ueterauerunt.] Hoc dicit propheta non propter se, sed in persona illius superbi populi, contra quem in hoc Psalmo loquitur. Quasi dicat: in spiritu quidem illius qui beatus est, non est dolus, sed in meo spiritu est dolus: quia tacui quod clamandum fuit, & clamaui quod tacendum fuit tota die, id est, assidue. Tacui enim, unde proficerem: clamaui, unde deficerem. Tacui confessionem, clamaui praesumptionem: tacui peccata, clamaui merita. Et ideo in ueterauerunt ossa

ossa mea. Nam si tacerem merita, & clamarè peccata, tunc inuenerunt ossa mea, id est, uirtus mea robusta esset in domo, quia hoc modo inueniret in me infirmus. Quia autem tacui peccata, clamaui merita, inueterata sunt ossa mea. id est, in uetustate permanerunt, quia confitendo peccata, nolui amare nouitatem. Qui autem sunt reparati à peccatis, per misericordiam sunt.

Quoniam die ac nocte.] Ideo inueterauerunt ossa mea, quoniam manus tua, id est, flagellatio tua grauata est super me superbum praesumptione: non humiliatum confessione die ac nocte, id est, assidue. Vel in prosperitate & aduersitate. Est autem dictum ad similitudinem uerberantis magistri, qui superbo puero non parcat. Dominus autem exaltantem se humiliat, id est, super illum manum grauat. Et ideo, quia iste noluit humiliari confessione iniquitatis, passus est pondere diuinitatis, id est, debilis ad quem liber motum refrenandum factus est, ut ad cor rediret, & se peccatorem cognosceret. Quando uero perferbat grauem manum Domini humiliantis, statim sensit quam facilem manum Domini subleuantis: quia peccata sua attendit, & respicit uel respicit. Quod subsequenter innuit cum dicit: Conuersus sum in aerumna mea. Quasi dicat: Manus tua Domine grauata est super me, & in hac aerumna mea, id est, in hac continua miseria, & attritione, quam patiebar ex aggravatione manus tuae, sum conuersus ad te. & hoc ideo, dum pro quod configitur spina, id est, compuncta est conscientia mea per legem. Lex enim fixit spinam, id est, compungi fecit conscientiam, quia lex admonuit ut se quisque reum agnosceret, uidentem se eam non posse implere. Habet autem quaedam translatio, dum configitur spina. Quod uerè bene congruit huic sententiae. Spina enim feruntur corpora reata & erecta. & ideo per spinam rectè intelligitur superbia de propria iustitia, quae etiam superbia per legem, quae omnia conclusit sub peccato est humiliata. & sciendum quod hoc dicit in persona tantum illorum, qui de illo superbo populo pro quo dixit, Quoniam tacui & reliqua, conuersi sunt. Vel forte in sui ipsius persona iuxta priorem statum.

Delictum meum.] Verè conuersus sum. Nam aggravata super me manu tua & spina confixa cognoui delictum, quod contra praeccepta feci: & iniustitiam, id est, quod deum quod aliud peccatum meum esse, id est, ex uirtute mea processisse. & feci tibi cognitum utrumque, & delictum & ipsum meum esse non tuum, uel fati, uel alicuius talium. & non abscondit, id aperit iniustitiam esse, in humiliter per confessionem, ut tu absconderes eam misericorditer per non punitionem. Quando enim quis aperit peccata sua Domino confitendo, ipse abscondit ea non puniendo. Et cetera, si ipse abscondit ea non confitendo, Dominus aperit ea puniendo.

Dixi confitebor.] Verè cognitum feci delictum & iniustitiam meam. Nam dixi, id est, proposui in corde meo istud: Confitebor Domino iniustitiam meam, id est, omne peccatum meum. Et ita quod aduersum me, non aduersum ipsum Dominum. Multi enim confitentur iniustitiam suam, ut ille qui dicit: Nihil quidem peccavi, aut ego quidem feci istud, sed non est peccatum. Multi uero & si confitentur iniustitiam suam, tamen non aduersum se, sed aduersum Dominum. Vt ille qui dicit: Ego quidem peccavi, sed non est culpa mea: quia Deus me talem qui facile peccarem, fecit. Aut quia fatum hoc fecit, uel constellation, uel inimica gens tenebrarum, quae rebellat Deo, & ideo facit homines peccare: uel quodlibet tale. Et hi omnes qui talia dicunt, de longinquo circueunt ad Dominum acculandum, quia de compendio uenire nolunt ad ipsum placandum. Si enim breuiter dicerent, Domine quod nos peccauimus, non tu, non fatum, non constellation, nec aliquid talium acculandum est, sed nos soli: quia cum liberum arbitrium nobis dedisses, nos con-

sentimus diabolo uolentes & scientes. Si inquam talia dicerent, de compendio ad placandum Dominum uenirent. Dixi quod in proposito meo confitebor Domino, & adhuc non erat uerbum in ore, & iam auribus Domini erat in corde: quia tu Domine statim cum hoc proposui, remisisti mihi non solum peccatum, sed impietatem peccati. Peccatum enim dicitur malum quod fecit: impietas uero peccati, quod non in se, sed in Dominum ipsum retulit.

Probae orabit.] Hoc iterum dicit contra superbum illum populum, qui gratiam de qua remittuntur peccata, de sua praesumens iustitia non quaesuit. Et sic concinatur: Tu quidem Domine remissionem peccati fecisti mihi. Et pro hac remissione orabit te, ut perueniat ad te omnis futurus sanctus, per ipsam tunc quando congruum erit orare: quia erit qui exaudiat, scilicet in tempore opportuno, id est, in tempore gratiae. De quo dictum est: Ecce nunc tempus acceptum, & reliqua. Et quia prauidit in illo tempore accepto plures haereses esse futuras, praedicit nobis eas, ut nos praemuniat ab eis. Et conuertit se ad nos. Quasi dicat: Omnis quidem sanctificatus per gratiam orabit ad Dominum, sed tamen non omnes ad eum peruenient: quia positi in diluio aquarum multarum, id est, in profunditate multarum doctrinarum haereticarum, non adproximabunt ab eo. Per aquas multas accipe uarias doctrinas, & peregrinas haereticorum. Alia enim aqua, id est, doctrina fuit quod faceret homines peccare, alia quod confellat. Tercia quod inimica gens tenebrarum, quae rebellat Deo, & plures aliae tales, contra quas dictum est: Bibe aquam de cisterna tua, & de fluente putei tui. Putei enim sunt Apostoli, quorum doctrinam debemus bibere, id est, insistere. His etiam aquis multis est contraria illa una aqua, quae de ipsis intimo fonte purè ueritatis aqua, scilicet humiliationis cordis, quae quid aliud docet, quam hominem se humiliare, semetipsum abnegare, atque prorsus contemnere? Haec autem aqua non in Aristorelicis, non in Platonis, non in aliquibus philosophicis dictis reperitur, licet multa mirabilia ibi continentur: sed solus ille eam tradidit, qui cum esset diues, pro nobis factus est pauper: & cum esset innocens, pro nobis ablui uoluit & uictimari.

Tu es refugium.] Apostropham ad Deum facit. Quasi dicat: Contra has aquas multas frequentes, prementes, sed non opprimentes: urgentes, sed non demergentes, es tu Domine refugium meum liberans me à tribulatione, quae per has strepentes aquas circumdedit iam & circumdabit iam. Tu dico exultatio mea ens in spe, & ut tandem sis in re, erue me ab omnibus inimicis meis circumdantibus me.

Intellectum tibi dabo.] Ita continatur superius ad principale: Dixi in corde meo, Confitebor, & reliqua. Et me hoc dicere tu iam in foribus aderas, & uolenti ingredi ad te occurrebas. Quia dixisti, Accede sili, ego dabo tibi intellectum bonum uirtus, scilicet ut peccatum cognoscas, & sic de te non praesumas: sed confitendo peccata & bene operando ad me gaudeas, quousque illuc peruenias, ubi non sis in spe, sed in re. Dabo inquam intellectum, & non in uia hac, qua dato intellectu gradieris, id est, in bene operando instruant te, non ut ibi haereas, sed ut ab ea non aberes, & in ea proficias. Et hoc modo instruat te, quia firmabo oculos meos super te, id est, dirigam in te lumen intelligentiae meae confirmado oculos misericordiae meae super te, ut tu non auertas oculos tuos à me.

Nolite fieri sicut ovis & mulus, quibus non est intellectus.] Huc usque egit de his qui clamant peccata, & tacent merita. Principaler autem hic se conuertit ad illos, qui tacent peccata, & clamant merita, ut superius ille praedictus populus, exhortando eos ut resipiscant. Quasi dicat: Quandoquidem apparuit in me quod in solis consentibus remittit Dominus peccatum, & promittit intellectum & instructionem in uia, & cetera.

tera. Ergo uos qui haftenus iactastis merita, & ta-
cuistis scelera, nolite fieri de reliquo sicut equus &
mulus, id est irracionales & indomiti, ut proprio ue-
stro lessori, Domino scilicet non obtempereris, sed
ipsum excutiatis, & non cognoscatis sicut faciunt ma-
ximè indomiti equi & muli. Vel quæ equus subijcit se
cuicunq; lessori: & mulus cum sit onoriferum animal,
patitur se à quocunq; onerari. Potest iuxta hæc quoq;
similitudinem ita dici: Nolite fieri sicut equus & mu-
lus, id est, nolite cuiusq; subijci, uel à quocunq; one-
rari doctrinis uarijs & peregrinis, ut per hoc sitis simi-
les equis & mulis. Quod non debetis, quia mulis &
equis non est intellectus, id est, ratio sicut in uobis.

In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non ap-
proximant ad te.] Apostropha ad Dominum. Quasi dicat:
Horror superbieentes de iustitia sua, ut nolint fieri si-
cut equus & mulus. Qui autem uolunt id fieri, ut sint
sicut equus & mulus, & ideo non approximant ad te
humiliando: sed eorum maxillas, id est iactantia eor-
um constringe tu Domine in chamo & freno. quod
unum est, & hic pro eodem accipitur quocunq; scili-
cet diuino flagello in præsentia. Damnantur enim ple-
runq; mali duplici contritione, hic scilicet & in futu-
ro. Et per maxillas, quibus os mouetur ut loquatur,
rectè iactantia de meritis significatur. Quia uero ma-
xillæ mandibulæ sunt, accipit Casiodorus hic per
chamum & frenum subtractionem tantum tempora-
lium bonorum. Et non est hoc maleuolentiæ uorum,
sed enuntiatio poenæ illorum.

Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino mise-
ricordia circumdabit.] Verè Domine cõstringes nõ ap-
proximantes ad te, quia multa erunt flagella pecca-
toris non contentis, sed defendentis peccata sua:
quia & hic & in futuro flagellabitur. Et quia posset
obijci quod etiam boni flagellarentur, remouet illa
non esse flagella, sed misericordiam. Aliter enim
flagellat Dominus seruum ut expellat, aliter filium
quem in hæreditatem recipiat. Et est quasi dicat:
Peccatores quidè flagellabuntur: sed misericordia, id est
pia & paterna correctio circumdabit, id est muniet eos.

Letamini in Domino.] Quia misericordia Domini
tantum circumdabit sperantes in ipso Domino, ergo
uos iusti, id est per misericordiam Domini repara-
ti & facti iusti, lætamini corde, & exultate corpore, id
est plenarium gaudium habere in Domino. Et glo-
riamini, id est, non solum libenter flagella misericor-
diæ sustineatis, sed etiã gloriamini in eis omnes uos
qui non distorti, sed recti corde estis. Recti corde di-
cuntur illi, qui cor suum ita secundum uoluntatem
Dei dirigunt & complanant, ut nihil factum ab ipso
eis displiceat: & quicquid patiuntur, iuste se pati o-
pinentur. Distorti uero corde sunt, qui uoluntatem
suam uoluntati Dei præponunt, & quibus displicent
quæ ab ipso sunt, atq; se iniuste pati quælibet mala
opinantur. Vnde in aliquam harum prauarum senten-
tiarum incidunt, scilicet ut haud dicant Deum non ef-
se, aut iniustum esse. Aut diminuentes ei regimen, di-
cant eum terrena non dispensare.

IN PSALMVM XXXII.
ARGUMENTVM.

Post uictoriam de Assyrijs armè triumphæ
le componitur, in quo docetur irritæ spei ef-
se omnia, quibus præter Deum mortales exul-
tant.

IN FINEM PSAL-
mus David.

EXPLANATIO.

Hortatur in hoc Psalmo propheta Ecclesiã fidelem ad psal-
modiam, enumerans potentiam factusq; creatoris, ut ad lau-
des eius auidius festinet, cum uirtutem ipsius pietatemq; cogno-
scit. per totum quidem Psalmum propheta loquitur, sed in pri-
ma sectione monet iustos in Domino gaudere, qui creaturas
suas mirabili potentia continet: secunda exclamat beatum es-
se, qui ad eius meruit pertinere culturam, significans tempora
Christiana. in quibus erat multitudo gentium creditura.

COMMENTARIVS.

Exultate iusti in Domino.] Titulus est,
Psalmus ipsi David, prophete scilicet
uel cuiuslibet perfecto attribuendus. Di-
cunt expostores sancti, hunc Psal-
mum continuari superiori. Et uide-
tur satis congruum: quia sicut in su-
periori hortatus est ut nullus præsumeret de meritis
suis ante uidere, cum nullus saluetur nisi per gratiam:
hic ita hortatur fideles iam factos, id est iustos, ut non
habeant fidem ociofam. Fides enim sine operibus
mortua est. Potest ergo in superiori Psalmo pars il-
la sententiæ de primo titulo notari, scilicet nemo ia-
ctet bona opera sua ante fidem. In hoc uero Psalmo
pars reliqua, scilicet nullus sit piger in bonis operi-
bus accepta fide. Et est quasi diceret: Iniusti, id est in
fideles exultent in mundo, ut transeunt mundo tra-
seat eorum exultatio: uos autem iusti, id est fideles cre-
dentes in eum qui iustificat impium, exultate in Do-
mino non in mundo, ut sicut Dominus æternus est,
ita exultatio uestra sit æterna. Et quia ita cõuenit ex-
ultare, ut laudent illum in quo nihil est quod displiceat
bonis, & cui omnis ille placet cui ipse non displiceat,
congruè subdit, Rectos decet laudatio. Rectos uo-
cat iustos. Et sunt recti, ut supra dictum est, qui non
uoluntatem Dei distortent: sed secus eam cor suum
dirigunt, grati ei in omnibus quæ ab ipso sunt.
Quia & si in aliquo perturbat eos humana fragilitas,
consolatur eos diuina æquitas. Et ideo laudat Deum
& in aduersitate & in prosperitate, quoniam talis lau-
datio decet solos rectos, id est, iustos. Iniusti enim &
distorti non sic laudant Dominum. Vnde dictum
est, Si bene feceris ei, bene dicet tibi: si uero malè ei
fuerit, non benedicet tibi, immò reprehendet, dicen-
do te iniustum qui crucias eum, cum alios nequiores
eo non punias.

Confitemini Domino.] Quia rectorum est laudare
Deum, ergo uos iusti confitemini Domino, id est, lau-
date Dominum in cithara, & psallite ei in psalterio.
Cum dicit, confitemini in cithara, & psallite, noli in-
tendere animum ad theatralia organa, sed ad spiri-
tualia. Cithara enim ab inferiori parte sonat, & nos
ex inferiori nostro habemus unde dupliciter Deum
laudare possumus: ex prosperitate scilicet, & ex ad-
uersitate. Est enim quædam terrena prosperitas, cum
sani uiuimus secundum carnem, & cum ea quibus ui-
uimus abundant, & cum fructus largè proueniunt:
quæ quia ad terrenam uitam pertinent, ingratus exi-
sit quisquis ex eis non laudat Dominum. Est item
quædam terrena aduersitas, cum in languoribus &
uarijs tribulationibus laboramus. Ex quibus etiam
debemus laudare Deum, scientes hoc non fieri nisi ex
illius suauis dispositione. Cuius sapientia attingit à
fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.
Rursus si ea quibus uiuimus de fuerint, & si fru-
ctus non largè prouenerint, aut si hæc per uolentiam
nobis ablata fuerint, inde etiam laudemus Domi-
num, citharizantes ei citharista illo præcipuo qui
dixit: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Dño
placuit, ita factum est: sit nomè Dñi benedictum. Quia
& si

& si auferuntur quæ dedit, non tamen ipse auferitur
qui dedit. Psalterium autem de superiori parte reso-
nat, & tu aliquis attendens superna dona Dei, scilicet
quid præceptorū tibi dederit, & qua cœlesti doctrina
te imbuerit, & quid desuper ex illis intimò fonte pu-
ræ ueritatis præ alijs tibi concefferit: lauda Dominum,
psallendo ei in psalterio decem cordarum. Decem enim
cordæ, decem præcepta sunt: ex quibus tria pertinet
ad dilectionem Dei, septem uerò ad dilectionem pro-
ximi, de quibus in huius tractatus principio satis ex-
peditū est. In quib. decem præceptis tange psalterium
adimplendo legē, quā Dñs Deus tuus non uenit solu-
ere, sed adimplere. Ille psallit Domino in psalterio
decem cordarū, quisquis bene operando laudat Do-
minum in adimplentione legis, quæ continetur in de-
cem præceptis.

Cantate ei canticum nouum.] Quia lex se habet & ad ue-
litate & ad nouitatem, appositū est hoc ad deter-
minationem. Quasi dicat: Hoc modo hortor confiteri
& psallere Domino in psalterio decem cordarum, ut
cantetis ei non lingua, sed uita: canticum non uetus,
sed nouum. Canticum enim nouum nemo cõtat, nisi
renouatus per gratiam. Et est nouum canticum, noua
charitas, ut nõ tantum quisq; diligat amicū, sed etiã
inimicum sicut seipsum: sicut uetus canticum, est uetus
animositas. Cantate in quā Domino, & bene psal-
lite ei præceptorū uestro, scilicet ut in nullo ei displice-
atis. Quod erit, si psallatis ei in uociferatione, id est,
in immensa & ineffabili mentis exultatione. Vocife-
ratio enim siue iubilatio est sonus quidam, significas
cor parturire, quod non potest dicere. Et talis laus cũ
fir ineffabilis, nõ decet nisi ineffabilem. Ineffabilis au-
tem est, quem fari non potest. & si fari nõ potes, & ta-
cere non debes, quid restat nisi ut iubiles, id est, ut cor
gaudeat sine uerbis. Et immensa latitudo gaudiorum
excedat metas syllabarum.

Quia rectum est uerbum Domini.] Ideo debetis psalle-
re Domino in uociferatione, quia uerbum Dñi quod
erat in principio, id est, filius Dei patris, rectus est, quæ
nullum fallit. Nihil enim promittit, & non reddit.
Quod si faceret, non rectus, sed obliquus esset. Et om-
nia opera eius, id est, Domini sunt in fide, id est fideliter
non fallaciter à nobis sunt agenda. Sint ergo ope-
ra nostra in fide ut efficiamur fideles, credentes in eū.
Iustus enim ex fide uiuit. Inuenimus Dominum esse
fidelem in Apostoli dictis, ut ibi: Fidelis Deus, qui nõ
patietur, & reliqua. Et item: Si toleramus, & congre-
guabimur. Si negauerimus, & ipse negabit nos. Si au-
tem non credimus ei, ipse fidelis permanet, seipsum
negare non potest. Alio autem modo dicitur Deus fi-
delis, alio modo homo. Homo enim fidelis est credēs
Deo promittenti: Deus uero fidelis est, explens homi-
ni quod promittit. Factus est nobis ipse fidelis debi-
tor, si tu auarus exactor. Teneamus ergo fidelissimū
debitorem, qui iam tenemus misericordissimū
promissorem.

Diligite misericordiam.] Alia causa ad idem: Ideo debe-
mus Domino cantare & psallere, quia ipse diligit mi-
sericordiam, & exhibere & exhiberi à nobis, & iudi-
cium facere, & fieri à nobis. Non ergo transeat nos mi-
sericordia, quia subsequetur iudicium. Nunc enim lo-
cus est misericordiæ: & eius quā Dominus exhibet,
& quam uult à nobis exhiberi. Et hæc est in Deo, quā
exhibet misericordia, quia uocat aduersos. Conuersis
donat peccata, peccantes ut conuertantur patienter
expectat. Et quam citò cõuertuntur, obliuiscitur pre-
terita & promittit futura. Hortatur pigros, cõsolatur
afflictos: docet studiosos, adiunat dimicantes. Nemi-
nem deserit laborantem, & ad se clamantem. Ipse do-
nat unde sibi sacrificetur. Ipse tribuit unde placetur.
Et hæc misericordia non excludit ab eo iudiciū, quia
sicut misericors est in cõuersos, ita iustus est in nõ cõ-
uersos. Et sicut misericors est in humiles, ita erit iustus
in superbos. Et sicut misericors est in confitentes, ita

iustus erit in mentientes. Et ipse qui diligit facere hæc
misericordiam, & hoc iudicium, uult ut & nos quan-
tum possumus, ut indigentes misericordiam faciamus
ut æqualiter in omnes iudicemus: scilicet ut nec per-
sonam pauperis in iudicio accipiamus. Iniquior enim
quam iustior est qui parcendo sacello pauperis, uul-
nerat cor ipsius pauperis. Diligit inquam Dominus
misericordia, quod inde apparet: quia misericordia
Domini plena est terra, id est, reparatis per misericor-
diam Domini. Quid autè cœli? Quasi dicat: Cœli non
indigent misericordia, quia in cœlis non est miseria:
in terra uero abundat miseria, abundet misericor-
dia. Plena est terra miseria, plena sit & misericordia.
Et ne quis putaret quod cœli per se firmi subsisterent
& Domino non indigerent, dicit: Cœli firmati sunt
uerbo Domini. id est, hoc quod cœlestis exercitus,
ut cherubin & seraphin præuaricante diabolo per-
sisterunt, non ex se, sed à Domino patre & uerbo eius
habuerunt. & non pars uirtutis, sed omnis uirtus eor-
um est à spiritu oris eius, id est, Domini. id est, à spiri-
tu sancto. Nota sanctæ trinitatis ordinem. prius enim
posuit Dominum patrem & uerbum, nunc ponit spi-
ritū sanctū. Potest quoq; iste uersus aliter legi. Quasi
dicat: Vnde contigit hoc quod terra plena est miseri-
cordia Domini? Inde scilicet, quia Dñs misit quosdā
cœlos, id est Apostolos per totum orbem terrarum,
qui ubiq; seminarent & spargerent misericordiam
eius. Nulla enim misericordia maior est quā peccato-
rū remissio, quā remissionē ipsi in trinitatis nomine
per totum orbē prædicauerunt. Et quasi aliquis que-
reret, Quomodo ausi fuerūt illi ire, cũ oues essent in-
ter lupos. Respondet, eos ideo ausos fuisse ire, quia fir-
matæ sunt oues illæ ut lupos non timerent, imò una
ouis multos cõsumeret lupos, à uerbo Domini à quo
electi. Stulta enim & infirma mundi eligit Deus, ut
confundat sapientia & fortia. & per hoc maximè fir-
mati sunt, quia omnis uirtus eorum est à spiritu san-
cto, quo de cœlis misso super eos, ita corda eorum cõ-
firmata sunt, ut nequaquam inter sæuientes lupos tre-
pidarent. Virtus eorum dico congregans aquas ma-
ris, id est, amaras & salvas cogitationes persecutorū,
quæ prius in aperto erant, comprimens sicut in utre
intra terminos pellis, ut tantum intra se sæuirent non
forinsecus, ut prius. prædicantibus enim Apostolis &
multiplicante uerbo Dei, & credentium multitudinem
licet mali non deessent, quia simul in area sunt palæ
& grana, & in torculari uina & uinacia, & oleum &
amurca: non ausi tamen fuerunt ipsi nisi nequitiam
suam apertè ut prius exercebant, pressi à tanta fidelium
multitudine: congregatæ sunt inquam aquæ maris in
utrem, quod non inutiliter factū est: quia posuit Do-
minus, uel uirtus illa abyssos, id est, homines pessi-
mos in profundum uitiorum demersos, ut thesauris,
id est in Ecclesia, quasi in thesauris. Videlicet ut inde
proferat donaria suis, quando uoluerit, sicut aliquis
Dominus de thesauro suo solet. scit enim Dominus
militibus suis dona sua proferre, & quid proferat, &
quando & quantam potestatem det malis super bo-
nos ad istorum eruditionem, & illorum damnationē.
Viuit enim impius pio, qui a est ei quod lima ferro, &
quod fornax auro. potest aliter quoq; secundum prio-
rem sententiam in uerbo Domini dictam uerbus iste
continuari. Quasi dicat: Diligit inquam Dominus mi-
sericordiam, ut supra diximus. Diligit & iudicium,
quod inde apparet: quia congregans est aquas maris
sicut in utrem, & reliqua. Sententia non mutatur, nisi
quod quidam dicunt, sicut in utrem ad solam simili-
tudinem. Sicut enim qui in utre aliquod colligit,
quantum uult retinet, quantum quæ uult effundit: ita
malis ex nutu Domini datur quantum sæuiant, & quā-
tum non sæuiant. Et pertinet hoc ad præsens iudiciū.
Timeat Dominum omnis terra.] Quia Dominus posuit
abyssos in thesauris, ideo omnis terra bene culta sci-
licet, id est fideles timeant Dominum non abyssos
ipsas.

ipsas. Quasi dicat: Non exulter terra inani & superba læticia, quasi nihil timens, cum audit talia: sed timeat Dominum. Gaudeat, quia plena est terra Domini misericordia: timeat uero, quia Dominus posuit in thesauris abyssos. Ut per illos instruat suos ad cœlestes thesauros. Et ideo qui prius de spe promittebant sibi securitatem, redeat in timorem. Sperare enim & non timere, presumptio est. Timeat in quâ Dominum omnis terra, & ab eo solo non ab alio commoueantur ad timorem omnes inhabitantes orbem, id est, diligentes perfectioem. uel quia ita inhabitant & excolunt se ipsos, ut sint orbis, id est, perfecti. Scuit quippe leo, time Dominum: insidiatur serpens, insidiatur diabolus, time tantum Dominum.

Quoniam ipse dixit. Ideo timendus est Dominus solus, quonia ab ipso omnia facta sunt, & nihil nisi permissa facere possunt. Ipse enim dixit, & facta sunt, id est, per uerbum & sapientia suam omnia ab ipso prima creatioe facta sunt, & etiâ refecta: quia ipse mandauit, id est, mandata dedit, & per illa mandata creata sunt in bonis operibus, quæ simpliciter prius erant facta: & hoc modo sunt creata, quia Dominus dissipauit consilia gentium contra fideles. Quæ hæc erant, capiantur, lacerentur, incarcernetur, & cetera talia, quæ Dñs dissipauit dissipatione bona. Plures enim scuit persecutores effecti sunt boni fideles. Et bene potuit consilia gentiũ contra membra dissipare, quia etiam reprobauit, id est, destruxit cogitationes populorum Iudeorum contra caput. Et non solum populorum inferiorum, sed etiam reprobauit consilia principum, id est, Pilati, Annæ & Caiphæ: quod est à maiori. Maius enim fuit contra caput quam cõtra membra surgere.

Consilium autem Domini. Illorũ inquam consiliũ dissipatum est. Consilium autem Domini, dispositionis scilicet antiquæ, reparationis nouæ, felicitatis æternæ non est dissipatum per uerbum suum, sed manet in æternum. Et repetit euidentiõibus uerbis idem dicens: Cogitationes cordis eius manebunt in generatione præsentis, & in generatione futura. Loquitur autem hic de Domino Deo secundum nos, qui aliquando sedemus & cogitamus: deinde cum familiaribus nostris consilium capimus, nõ quod hæc in Deo sint, sed ut per ea quæ in nobis cognoscimus ad diuina, & non uisibilia accedamus.

Beata gens cuius est Dominus Deus eius. Quandoquidẽ Dominus ita potes est, quod per eum omnia facta & refecta sunt, & ipse consilia malorum infatur & dissipat, consilium autem eius nemo dissipat: ergo gens illa uerè beata est, cuius ipse qui est Deus omnium ex necessitate est Dominus uoluntate. Vel potest ita simpliciter continuari. Quasi dicat: Quod est illud consilium Domini, quod manet in æternum? Hoc scilicet, ut gens nõ cuius est argentum uel aurum, uel aliquid terrenum: sed sola gens uerè sit beata, cuius Deus est Dominus eius. id est, quæ illum quem Dominum habet ex necessitate eligit sibi secundum dominũ quidẽ in hereditatem: & quam ipse Dominus econuerso eligit sibi in hereditatem, quam per se & per suos excolat. & cuius fructibus, id est bonis operibus & uirtutibus satietur & gaudeat. Boni enim omnes & hæreditas Domini sunt, & ipsum habent hereditatem. Ut in quinto Psalmo, cuius titulus est pro ea quæ hereditatem assequitur, supra dictũ est. Et ut hi tales beatificarentur fuit consilium Domini.

De cœlo respexit Dominus. Quasi dicat: Quo modo elegit Dominus illam hereditatem, hoc scilicet modo: quia Dominus misit primum cœlum Adam scilicet, in sublimitate uirtutum positum, in quo cœlo insperxit nos dum obediens permansit, & in eodẽ despexit cum inobediens exiit. Deinde misit aliud cœlum stabilis illo, secundum scilicet Adam, id est hominem dominicum: cui non datus est spiritus ad mensuram, & de quo dictum est: Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. De quo cœlo respexit hæredi-

tatem illam per affectum misericordiæ, & deinde uidit ipsius misericordiæ effectum exhibendo in uocatione omnes filios uerorum hominum: id est, imitatores patriarcharum, prophetarũ, qui ueri homines non de hominantes se, in inferno fuerunt? Videt enim Dominus uidentes se. Accipe autem per filios hominum eodẽ quos prius per beatam gentem.

De preparato habitaculo suo. Illud est repetitio, ut determinet quos filios hominum accipiat, si preparatũ habitaculum, id est quod per cœlum intelligamus. Si uero per preparatũ habitaculum Apostolos ipsos, quos uerè Dominus preparauit, quia per se ipsum eos uocauit, docuit, misit: tunc bene diuersificatur. Nãq; per hos quoq; respexit Dominus super omnes qui inhabitant terram. Iuxta illud: In omnem terram exiit, & reliqua: Quia per eos & eorum successores multos ad fidem uocauit atq; conuerit. Inhabitantes autem terram dicuntur proprie, qui propria terram, id est carnem suam ita excolunt, ut non germinet eis spinas & tribulos, sed uarios flores uirtutũ, ut tandem eam clarificatam recipiant.

Qui finxit singillatim. Quasi dicat: Ille respexit & de cœlo & de preparato habitaculo habitates terrã, uocãdo eos qui fecit aptos ut uocaretur, scilicet qui finxit, id est, q manu omnipotentiæ & misericordiæ plasmauit corda, id est animas eorũ singillatim, id est, singulis dãdo singula dona, ut alij genera linguarũ, alij sermone scientiæ & sapientiæ, & reliqua, non tamen per superbiam unitatem discrimina. Sicut enim in nostro corpore sunt & membra, & membrorum officia diuersa, salus autem una: ita in corpore Christi sunt multa membra, & membrorum officia diuersa, & ipis singularibus diuersa dona concessa, charitas autem una. Qui enim in membris Christi oculus est, nõ illum debet contemnere qui est pes: sed ille debet huic ambulare, & iste illi præuidere, ueluti fit in bonorum cœno bijs monachorum. Ille inquam respexit qui finxit: & quia finxit, intelligit solus perfectẽ omnia opera hominum, quia intelligenter penetrauit usque ad finem inrentionis ipsorum operum. Qui enim fecit hominem, nouit quid sit in homine, & homo uidet in facie, Deus autem in corde.

Non saluatur rex per multam uirtutem. Quia respicere & uidere & eligere Domini in hereditatem, uerè saluare est. Vnde superius notatum est, quod Dominus saluat, probat illud, quasi dicat: Verè solus Dominus saluat, quia nullus alius. Nullus alius saluat, quia neq; rex, id est, quilibet potens: neq; gigas, id est quilibet fortis saluat. De quib. magis uideretur. Rex & gigas non saluat, quia etiam se ipsum non saluat, à maiori. Quod sic dicit: Rex non saluabitur per multam uirtutem, id est per multam potentiam: & gigas non saluabitur in multo robore suo. & hoc ideo, quia equus, id est omnis terrena pãpa siue in fortitudine, siue in potentia fallax est ad ueram salutem. Hoc autem ideo dico, quia equus, id est quilibet confidens in tali pãpa, id est, in abundantia uirtutis, id est quantumcunq; abunder in ea, non saluabitur. Aliter quoq; possunt hi duo uersus legi, si per regẽ accipiamus quemlibet illicitos motus bene regentem: per gigante uero iuxta aliam eius proprietatem, quemlibet non solum se regentem, sed etiam uelocem, ut secularia quamlibet illecebra non retardet eum, & sic dicatur: Verè solus Dominus saluat nõ merita, quia etiam ille qui est rex bene reges motus: & quod plus est, illi qui est gigas, id est uelox seculari illecebra non retardetur, de quibus potissimũ uideretur, nõ saluabuntur per uirtutẽ suã. Et hoc ideo, quia equus quo portantur caro scilicet humana fallit, id est, labi facit eos tendentes ad salutẽ. Facilis enim lapsus est secundũ carnẽ, ut qui stat semper uideat ne cadat. Hoc autẽ ideo dico, ut sciant quæ rex uel gigas nõ saluabitur, quãracunq; uirtus sit in eis in abundantia ipsius uirtutis, si suam facit eam, & non potius gratiarum actionem agit pro ea, & di-

uina

uina gratiæ profus deputat eam. Et quasi aliquis diceret, Quid ergo? Vnde erit saluatio? Dicit, Ecce unde erit saluatio: Quia oculi Domini, id est respectus misericordiæ Domini erunt super meruentes eum casto & filiali, non seruili timore. Et quia timor sine spe desperatio est, ne hic meruentes desperantes acciperemus, dicit: Et in eis, id est super eos erunt oculi Domini, qui cum timeant, sperant tamen in misericordia eius, quæ desuper tantum est, & non ex meritis procedit. Et ideo sperant in eo, ut tandem eruat animas eorũ à morte æterna. Et nunc interim alios scripturæ factæ alimonijs in fame, id est in hac præsentis uita, quæ est tempus famis: quia hic semper boni esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam saturabuntur.

Anima nostra. Quia Dominus tandem eruet à morte, & nunc interim dicit: ideo meritò anima nostra sustinet pondus peccatorum Domini patienter ferendo pondus diei & ætus. Iuxta illud: Veniet Dominus, & nõ tardabit. si moram fecerit, expecta eum, & ideo etiam meritò anima nostra sustinet Dominum, quoniam ipse est adiutor noster in bono, & protector à malo, uel adiutor, ut perficiamus, protector ne deficiamus. & quia tandem cor nostrum, & si modo tristatur, uerè lætabitur in eo, cũ ipse erit omnia in omnibus. Et quia in eo lætatur, ideo meritò non solum speramus, sed etiã sperauimus, id est, anchoram spei nostræ fiximus nõ in mundo, sed in nomine eius quod est sanctum. Ille enim dignè sperat in hoc nomine, quod est Dominus, qui le sponte & uerè subiicit seruitio eius. Et est in Domino ideo hoc nomen Dominus Deus sanctum & castum, quia nõ seruitur ei ad ignominiam, sed ad gloriam: non ad mortẽ, sed ad uitam. In hominibus uero quibus seruitur ad latrocinium, uel ad rapinas, ad homicidium, & ceteras iniquitates, neq; castũ neq; sanctum est hoc nomẽ Dñs.

Erat misericordia tua super nos. Quia lætabitur in te cor nostrum, ideo Domine sit in præsentis misericordia tua, id est iustificatio gratiæ tuæ super nos. & hoc ad illum modũ, ad quem nos sperauimus, id est, pro spe quam coniecimus in te. Coniicit enim multum se quisq; in Domino, & multum miserebitur eius. Vnde alibi dicitur: Quia earens ignoscit, quatenus se quisque cognoscit.

IN PSALMVM XXXIII. ARGUMENTVM.

Ezechias uicõ Afsyrio semper Dominum benedicere promittit, & angelum adiutorem sibi precatur immitti, moxq; ad exemplũ sui cunctos in Dei laudem prouocat. Item uox fidei per te iunã. Item Arnobius: Nisi inquit, mutaueris uultum tuum coram principe uitiorum, & dimiseris eum, ac uirtutũ Domino omne quod tibi superest uitæ mancipaueris tempus, non uerè dicis, Benedicam Dominum in omni tempore.

PSALMVS DAVID CVM MVTAVIT UULTUM SUUM CORAM ABIMELECH, & DIMISIT EUM & ABIIT.

EXPLANATIO.

Cum Saul persequeretur Dauid, confugit ad Achis regem, ubi dum esset inuidia faciente suspectus, industriose mutauit uultum, ita ut saluis ora cõpleret, quatenus energumenus estimatus miseratione faciente dimitteretur illius. Dauid ergo Christus est, Achis populus Iudeorum, in quo ille incarnatus, Bedæ tom. 8.

sed inuidibus non agnoscendus apparuit. Vnde & Achis inã terpretari dicitur, quomodo est. Quod est uerbum mirantis, & non cognoscentis: quia Iudei uirtutes Christi admirantes, ipsum Deum esse minime cognouerunt: & bene Dauid uultu mutatus saluus dimisit in barbã. salua quippe infirmitatem, barba uirtutem designat: quia Christus cum in forma Dei esset, semetipsum exinanauit, formam serui accipiens. Nec in nomine regis error est, cum ex patre regeneratus potuerit etiam Abimelech dici, qui interpretatur pater meus rex; siue patris mei regnum. sed & mysterij sensus aridet, quia Iudei patrem regem habuerunt: de quibus dicitur, Filij autem regni eiciuntur in tenebras exteriores. Dimisit autem eum, & abiit. Dimisit Iudeos & abiit credendus à gentibus. Potest & ita dici, quis corã Abimelech sacerdote mutauerit uultum, quando ut arma panisq; sibi socijsq; perciperet à Saule se missum simulauit. Per totum Psalmum uerba prophete sunt, alphabeti Hebræi literas excepta sexta in capitibus uersuum per ordinem ponens. In primã parte benedicere se Dominum compromittit, admonens mansuetos, ut cum ipso in eius laude perseuerent. Secunda ad conuersionem fidelium, que sunt benenitorũ præmia non tacentur. Tertia quasi filios admonet, à quibus se delectis debeã abstineret. Quarta iustos dicit ex omnibus in tribulationibus eruentos, & impios debitas poenas esse passuros. Quarum prima pars comprehendit literas quatuor, secunda sex, tertia, quatuor; quarta resiliat septem.

COMMENTARIVS.

Benedicam Dominum omni tempore. Titulus est talis, Psalmus Dauid cũ immutauit uultum suum coram Abimelech, & dimisit eum & abiit. Cõtinet hitoria libri Regum, quod post interfectionem Goliath cum puer Domini Dauid in tantã gloriã peruenisset, ut etiam à mulieribus in choris suis Sauli præferretur dicentibus: Saul percussit mille, & Dauid decẽ millia. Indignatus est ualde Saul, & cepit ei inuidere, atq; quo modo interficeretur, cepit machinari. Quod sanctus uir ille intelligens, fugit ab eo in regnũ Achis regis Geth, ut ibi lateret. Cum uero illic quoq; gloria eius publicaretur, duxerunt eum milites ad Achin regem, narrantes ei qualis & quantus esset. Ille autem timens ne etiam Achis per inuidiam machinaretur sibi mortem, immutauit uultum suum coram eo, simulans per insaniam se arreptitium, his scilicet modis affectabat. Tympanizabat ad portam ciuitatis, ferebatur proprijs manibus, prodebat ad ostia portæ, & saluæ decurrebant per barbã eius. Quod uidens Achis dixit: Ut quid adduxistis mihi hunc arreptitium? Nunquid opus habemus arreptitijs? Et putans ueram insaniam dimisit eum, & sic abiit in columis. Notandum autem quod titulus hunc Achim Abimelech uocat duabus de causis: uel quia hoc etiã alio nomine Achis uocabatur, uel ut per nomen mutatum abducat nos ab historia, & inducat nos ad mysterium. Abimelech enim interpretatur pater mei regnum. Et myricus Dauid, Christus scilicet, quæ hæc omnia præsignauerunt, fuit filius illius secundum carnem historialis scilicet Dauid, cuius regnum fuerunt Iudæi. Ante quod regnũ, id est corã Iudeis ipse Christus immutauit uultum suum, hoc est uoluntatem; quia legalia sacrificia secundum ordinem Aaron prius instituta conuertit in sacrificia panis & uini secundum ordinem Melchisedech, qui primus ea obtulit instituta. In quo uideri potuit uoluntas eius immutata esse, licet esset eadem, quia illa umbra tantum fuerunt, id est istorum signa. Quomodo autem hoc fecit? Sic scilicet, affectabat. Sicut enim historialis Dauid affectabat, id est homines more insanientium se applicabat;

C & lu-

& super singulos se proijciebat: ita uerbum patris affectabat, quando misericordie affectum erga nos exhibebat, ut infirmitatem nostræ carnis assumeret, & languores nostros portaret in tantum, ut etiã pro nobis animam poneret, & mortem nostram sua morte destrueret. Qua affectione nihil maius, nihil melius. Vnde illos, qui sine affectione & misericordia sunt reprehendit Apostolus. Tympanizabat quoque ipse Christus. Tympanum fit de sicco corio super lignum extenso. Et historialis Dauid tympanizauit, quando similans insaniam in longum & latum se extendebat. Christus uero tympanizabat, quado corpus suum tanquam siccum corium, id est sine humore carnalium concupiscentiarum in ligno crucis extendebat, adeo ut ossa etiam eius dinumerari possent, iuxta illud: Dinumerauerunt omnia ossa mea, & reliqua. Et hoc faciebat ad ostia ciuitatis historialis Dauid realiter, Christus uero mysticè. Ciuitas enim est societas angelorum & superiorum ciuium: ostia uero ad hanc ciuitatem sunt corda credentium, quia per fidem accessum habemus ad eam. Et ostia ista, id est corda nostra prius clausa erant ueritati, cuius notitiam in primo pariete amiseramus. Sed Christus tympanizabat ad ostia ciuitatis, id est ad aperientia corda nostra ueritati, scilicet ut in ipso quæ prius putabamus solum hominem intelligeremus, & cognosceremus uerbum illud quod in principio erat apud Deum, & ad cuius conspectum gaudent angeli sibi personaliter unitum, quod declaratum est & per eius ueram patientiam, qua patienter omnia tulit: & quia non de cruce descendit, sed de sepulchro potenter surrexit, & in caelos ascendit. Et ferebatur manibus suis. quod in historiali Dauid non nisi fortè ioculari modo potest accipi. Christus uero quodam modo ferebatur in manibus suis, quando in nouissima caena panem benedictum, & ore suo commendatum porrexit discipulis suis dicens, Hic est sanguis meus: commendando nobis humilitatem suam, scilicet ut & humile corpus eius commederemus aggratulando eius natiuitati, & sanguinem eius biberemus conformando nos eius passioni. Prociudebat quoque ad ostia portæ historialis quidè Dauid realiter: Christus uero humiliabat se in omnes tribulationes in tantum, ut etiam turpissimam mortem crucis sustineret, & hoc ad ostia portæ. Et hæc sunt accessus & initium ad fidem nostram natiuitas scilicet Christi, & passio eius & mors. Nisi enim Christus natus esset, mortalis non esset: si mortalis non esset, non moreretur: si non moreretur, non resurgeret: si non resurgeret, non ascenderet, & cætera. Saliuæ etiam decurrebant super barbam eius Dauid quidem historialis, Christo uero mysticè. Saliuæ autem sunt puerorum, barba uero uirorum. Et uerba quidem illa quibus Dominus commendabat humilitatem suam dicens, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis uitam in uobis: infantilia uidebantur & impossibilia, sed in ipsis tegebatur uirtus magna, quia per ea spiritualiter admonebat nos imitari humilitatem eius, ut sic ascenderemus ad eius celsitudinem. Sic quidem Christus immutauit uultum suum coram Abimelech, id est in præsentia Iudaicæ plebis. Sed quæ ipsi immutationem uultus eius, id est conuersionem legalium obseruantiarum in sacrificium nouum non cognouerunt, contempserunt & dimiserunt eum: ipse uero per prædicationem Apostolorum abiit ad gentes. Apud quas uero ubique nouum sacrificium, & eius humilitas ipso iubete celebratur. Et possunt planè intelligi Abimelech uel Achis & regnum eius per illos, de quibus legitur, quod eum Christus commendaret humilitatem suam dicens: Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum non habebitis uitam in uobis. Scandalizati fere septuaginta duo abierunt retrorsum. Achis enim interpretatur, quo modo est? Quomodo autem est, uerbum est obstupescens & ignorantis. Et illi quasi obstupescens & ignoran-

tes dixerunt: Quomodo possunt hæc fieri? Nunquid abscillusus est parriculus de carne sua, & daturus nobis ad bibendum? Gentes uero ad quas ipse contentus à Iudæis abiit rectè intelliguntur per illos de quibus subsequenter dicitur: Et conuersus ad duodecim dixit, Nunquid & uos uultis abire? & respondens Petrus pro omnibus, dixit: Domine ad quem ibimus? Verba uitæ æternæ habes. caro enim nihil prodest, spiritus autem uiuificat. Quasi dicat: Verba tua carnaliter intellecta nihil profunt, spiritualiter uero accepta uiuificant. Titulus taliter exponitur. Psalmus iste, id est operatio, quæ sequentibus uerbis notatur, commendatio scilicet humilitatis, uel laus sequens est ueri Dauid, Christi scilicet, significata tunc cum historialis Dauid immutauit uultum suum coram Achis, ut supra dictum est. Illud enim negorium signum fuit operationis huius ueri Dauid, uel potest totus titulus allegoricè exponi, ut sic dicatur: Psalmus iste est Dauid ueri, habitus ab eo tunc cum ipse immutauit uultum suum, uertendo in sacrificium Melchisedech coram Abimelech, ut supra dictum est. Est enim uox capitis in hoc Psalmo, commendans nobis ueram eius humilitatem. quapropter Psalmus bene conuenit titulo. In titulo enim dicitur, Cum immutauit uultum suum. In qua uultus immutatione facta est humilitatis commendatio, de qua agitur in hoc Psalmo. Et est quasi dicat: Ego qui benedixi Dominum ad tempus in legalibus sacrificijs secundum Aaron institutis, benedicam Dominum in omni tempore, id est æternaliter per sacrificia secundum Melchisedech instituta. Vnde dictum est, secundum ordinem Melchisedech. Tu es sacerdos in æternum. Vel aliter. Primus Adâ benedixit Dominum ad horam, scilicet dum perstitit in humilitate: ego autem secundus scilicet Adâ benedicam Dominum per custodiam humilitatis in omni tempore, scilicet ante passionem & in ipsa passione, nec cogitatione ab eius deuotio uoluntate. Hoc de se ad humilitatis commendationem dicit Christus, hoc etiam debet cauere quilibet Christianus, ut homo qui per superbiam factus est diabolus, per humilitatem fiat angelus. Christus enim factus est homo, ut homo fieret angelus. Ut quisquis autem possit fieri angelus, in humilitate cordis maneat, ut temper siue prosperentur ea quibus uiuimus siue perturbentur, uel si tribuat siue auferat, Dominum benedicat: quia etsi ista auferuntur, ipse tamen non auferretur. Et quid sit benedicere Dominum omni tempore, ostendit dicens: Semper laus eius erit in ore non corporis, sed meo, id est magis mihi proprio, id est in ore cordis. Et est repetitio, si ad idem referatur: potest uero fieri diuersum, si ad membra sic referatur, Ego quidem benedicam Dominum in omni tempore in me & etiam in meis: quia laus eius semper erit in ore meo, id est meorum, ut supra dictum est. Et quo modo Dominum in omni tempore benedicat, ostendit subsequenter, ut nos instruat. Quasi dicat: per hoc omni tempore benedicam Dominum. Quia anima mea nihil sibi arrogabit, nihil de se præsumet, sed laudabitur, id est, laudabilem se reputabit, non in se, quia esset uituperabilis: sed in Domino, id est per hoc solum, quia fixit spem suam in Domino. Et uos quasi dicat non in uobis, sed in Domino laudari & gloriari queratis. Ut semper Dominum benedicatis, laudabitur inquam anima mea in Domino. Et hoc audiant aure audiendi non quilibet, sed mansueti, id est, illi qui uolunt esse mansueta animalia, non immanis uera, uidelicet uoluit habere Dominum sessorum & rectorem ne præcipitentur. Audiant inquam, & lætentur, id est, imitentur, non contristentur. Immanis uerò enim qui de se præsumere uolunt, & gloriari in se non in Domino, cum audiunt ut quisque tantum lætentur in Domino, non lætantur, sed contristantur.

Magnificate Dominum meum.] Hic facit apostropham in ipsos mansuetos. Quasi dicat: Vos mansueti audientes

dientes hoc, & lætantes magnificate, id est, ueneramini & exaltate uos humiliando Dominum, non seorsum per superbiam sicut heretici faciunt, sed mecum, scilicet non in separatione, sed in unitate. hoc dicit ipse amator ueræ sapientiæ Christus, qui non coamatoribus suis inuidet, sed omnes uult rapere, ut sui sint coamatores. Quia non sic in hoc amore est sicut in uirioso & turpi amore huius seculi, ubi quisque solus uult uidere, & solus amare, quoniam illa uera sapientia omnibus amantibus se est communis, & tam integra manet singulis. Et ideo & nos quoscunque quibuscunque ualemus modis ad hunc amorem nobiscum rapere debemus, scilicet hortando, rogando, rationes reddendo. Et qualiter magnificandum sit Dominus dicit: Exaltemus nomen eius, humilitatem quam præcepit seruando, tendentes in id ipsum, id est, non ad destructionem, sed ad concordiam unitatis, uidelicet ut sicut corpus Christi mansit integrum inter manus persecutorum, ita etiam maneat integrum inter manus professorum. Legitur enim quod cum in passione Domini circa uesperam in parasceue frangerentur crura eorum, qui cum eo crucifixi sunt, ut citius ab hac miseria liberarentur, crura eius non sunt fracta: quia cum uentum esset ad eum, placidè eum expirasse inuenerunt. Quod autem corpus eius remansit integrum, ideo factum est, ut per hoc notaretur, quod in corpore eius, id est Ecclesia scilicet non esset faciendum, sed unitas seruanda.

Exquisiui Dominum.] Dico magnificate Dominum, & in hoc habetote me in exemplum: quia ego alius non quæsiui à Domino, sed exquisiui, id est, exceptis alijs præmijs omnibus solum Deum præmium quæsiui, & ideo Dominus exaudiuit me non exterius, sed interius. Talis enim exquisitio fit exterius, non interius, quare & exauditio. Inretigitur quisque corpus suum, & inde auaritiæ expellat, & omnes prauas concupiscentias, & sic Dominum ut exaudiatur exquirat. Exaudiuit me inquam Dominus, & hoc modo exaudiuit me: quia eripuit me caput ex omnibus tribulationibus interioribus per immunitatem à peccatis interioribus uero per resuscitationem. Similiter uos exaudiet, & ex omnibus tribulationibus eripiet, nunc interim interioribus, tandem uero exterioribus.

Accedite ad eum & illuminamini.] Quasi dicat: Ego quidem exquisiui Dominum, & ideo exauditus & ereptus sum: & uos etiã per humilitatem exquirite Dominum, & sic accedite ad eum. Quanto enim se quisque magis humiliat, tanto magis Deo appropinquat: & quantum se erigit, tantum ab eo recedit. Et ideo accedite ad eum per humilitatem. Accedite quidem corde, non corpore, non pede, sed affectione. Accedite fide sectando, corde inhando. Charitate currendo, non claudicando, id est duobus præceptis inhærendo, dilectioni scilicet Dei & proximi, per quam ad ipsum curritur. Accedite inquam & illuminamini luce ueræ cognitionis, scilicet ut intelligatis, quia sectando humilitatem pertingetis ad immensam sublimitatem. Et est quasi dicat: Si accesseritis illuminamini, & in tantum quod facies uestræ non confundentur ad aliquas iniurias & contumelias, id est non contristabuntur, imò lætabuntur. Facies enim superbiorum ad quaslibet iniurias confunduntur, quia doler aliquos esse superiores, qui sibi eas inferant. Eorum uero facies qui Christi humilitatem sequuntur, in tribulationibus non confunduntur, sed gloriantur, quia sciunt per hoc quidem se superiores esse ipsis inferentibus, uel potest hoc etiam accipi in futuro. Quando enim omnes in fine inuitabimur ad nuptias ueri sponsi Christi, qui nescim nuptiaslem habebunt, facies eorum non confundentur: qui uero ea uelut carebunt, eorum facies confusæ erunt, nec appareere audebunt. De quibus dictum est: Tollatur im-

Bedæ tom. 8.

pius ne uideat gloriam Dei.

Iste pauper clamauit.] Ostendit in se ipso quomodo sit accedendum ad Dominum. Quasi dicat: Dico accedite, & ad hoc me exemplum habetote: quia iste pauper, scilicet ego, qui cum essem diues, pro omnibus ad paupertatem humiliatus sum. Iste pauper inquam clamauit, id est, irremissam operationem & intentionem ad Deum direxit. Et ideo Dominus exaudiuit, quia saluabit eum de omnibus tribulationibus eius interioribus siue exterioribus sicut superius, & uos, quasi dicat: Estote pauperes, id est humiles, non elati, & irremissè agendo clamate, & sic exaudiet uos Dominus, & saluabit. Nullus enim nisi pauper exauditur.

Immittit angelus Domini.] Huc usque dixit me exemplum habetote: hoc uero dicit me auxiliatorem habetote, loquendo de se interia persona. Quasi dicat: Dico magnificate & accedite ad Dominum. Et ut hoc possitis, non deerit uobis auxilium, quia angelus Domini, angelus scilicet magni consilij, id est, dispositio- nis antiquæ, reparacionis nouæ, felicitatis æternæ: ille inquam immittet, id est immisionem exercitus faciet, uidelicet aut custodiam angelorum, aut constantiam uirtutum. Et ita immittet ut in circuitu timentium eum, id est ut illa immisio undique muniat timentes eum, & sic eripiet eos & in præsentem & in futuro. Quod intellige dictum esse ad similitudinem, ut illud, Pompeiana reum clauerunt signa Milonem.

Gustate & uidete.] Illud pertinet manifestè ad immutationem uultus, quæ in titulo habetur: quia hic aperte commendat humilitatem suam. Quasi dicat: Quia Dominus exaudiet uos clamantes ad se, & angelus Domini immittet, & uos eripiet: ergo gustate non iam legalia sacrificia, sed humilitatem meam, secundum quod gustanda est palato scilicet cordis, id est, comedite corpus meum, & bibite sanguinem meum, & gustando uidete illud quod uidentium est, scilicet intelligite suauitatem Domini hic per contemplationem, in futuro per speciem, quæ uerè intelligenda est: quoniam ipse Dominus uerè suauis, id est dulcis se intelligenti est. Nota uero non esse uidere, nisi præcesserit gustare. Sectando enim humilitatem peruenimus ad diuinitatis sublimitatem. Gustate inquam, & debetis gustare: quia ille qui sperat in eo, id est in Domino, id est, qui se affuefacit gustandæ ueritati, nihil de se præsumens, sed sperans in Domino, est beatus non in mudo, sed quia uirtus eius, id est beatitudo eius in uirtute est. Et quia spes sine timore præsumptio est, subdit: Timete Dominum ut punitorem omnis nequitie, omnes sancti eius, id est, omnes sperantes in eo. Et ne dubiteris eum timere, nec aliqui mali agatis timore inopia, quod faciunt plerique, quia non est inopia timentibus eum. Quod quantum ad literam, falsum uidetur, quia patiuntur inopiam sæpè in exterioribus: sed tamen uerum est quantum ad illa, in quibus uera est inopia, sed quantum ad spiritualia.

Diuites egerunt.] Timentibus quidem non est inopia, sed diuites & superbi & de se præsumentes, quibus nulla uidetur esse inopia, ipsi quidem naturaliter euriuerunt uerum bonum & summum. Omnis enim cura mortalium quæ diuersis studijs exercetur, ad unum finem beatitudinis nititur peruenire, ut ait Boetius. Esurierunt inquam, & tamen quia deuiauerunt egerunt, id est, indigentiam pleni patiuntur, nec illo cibo saturati sunt. Inquirentes autem Dominum non minuuntur omni bono, id est, nullius ueri boni indigentiam patientur. Quod est repetitum. Idem enim sunt inquirentes & timentes.

Venite filij, audite meritorium Domini docebo uos.] Attende quid tympanizans iste & affectans & quam dulciter admonet. Quasi dicat: Durius quidem uobis locutus sum, cum dixi, Timete Dominum: ut autem

tem lenius uos alloquar, dico, Venite filij corde quidem, & si non corpore, ad me patrem uestrum, & exaudite me aure audiendi: quia ego docebo uos qualiter debeatis Dominum timere. Et hoc non quilibet sibi arroget, nec temere attribuat, quia ille solus timet Dominum qui facit sequentia. Quod sic dicit æquipollenter sub interrogatione: Quis est homo qui uult uitã, & quis diligit dies uidere bonos? Quod est dicere: Quis est qui timet Dominum. Timens enim Dominum uerè tendit ad uitam æternam, & diligit dies bonos. Sunt autem dies boni remoti ab omni necessitate tribulationum & tentationum. Qui dies nõ sunt huius regionis in terra morientium, sed sunt terræ uiuentium. Non enim Abraham hos dies uidit, non Paulus, non ipse Christus, qui esurierunt, alserunt, & tribulationes uarias pertulerunt, nisi forte in interiori eos habuerunt. hic per spem, quos tandem habituri erant per rem.

Prohibe linguam tuam à malo. Quasi dicat: Ille solus uult uitam & diligit dies bonos, qui facit ista sequentia. Et ideo tu quilibet prohibe linguam tuam à malo, id est à detractiõne erga proximum, & à blasphemia in Deum, & ab omni stultiloquio & solitare: & quia dolere aliquando agimus loquentes etiam ueritatem, dicit: Et labia tua ne loquantur dolum ad decipiendum proximum. Diuerse quoque ab omni malo, scilicet ut non solum non pecces in locutione, sed nec in actione, nec in cogitatione. Et quia non sufficit pauperem non denudare, nisi uelimus eum uestire, nec si aliena non auferimus, nisi & nostra demus, dicit: Et fac omne bonum quod potes. Et hæc faciendo inquire pacem hic, ut tandem persequare ipsam ueram pacem, quã nullum scilicet bellum perturbabit. Quæ pax non potest hic haberi. Inde enim Christus uera pax nostra surrexit, & ascendit, qui pacem reliquit sequentibus se, & pacem dabit peruenientibus ad se. Et hæc est pax illa quam reliquit, ut cum omnibus scilicet hominibus quantum in nobis est concordiam habeamus. Quam pacem si serauerimus, resurgemus tandem, & ascēdemus, & sic ueram pacem peruenientes ad eum assequemur, cum ipse erit omnia in omnibus. Hic autem non uera pax est, quia cum hic contra bellum in edic habeamus pacem panem, nunquam sic satiamur, quin rursus bellum innouetur, & sic persequare eum.

Oculi Domini super iustos. Dico inquire pacem & persequare, & hoc uerè potes: quia misericordia Domini adiuuabit me. Vel hoc quod dico inquire pacem, & persequare, noli tibi attribuere, sed tantum diuinæ misericordiæ: quia oculi Domini, id est misericors respectus Domini, erit super te protegens te. nõ erit super omnes iustos, id est pacem inquirentes, & eum timentes. Et aures eius, id est potentia & benivolentia exauditionis eius erit in preces eorum, id est, iustorum. Sed tamen si statim ut uiderunt aliquando non exaudit eos exterius, non tamen in hoc crudelis est, sed potius misericors. nõ exaudiendo enim exaudit, quia medicus est, & secat & aufert quod putre in eis est, nec parcat uulneri, nam si parceret, crudelior quã misericordior esset. Et ne mali accepta hinc occasione dicerent, Ergo quia oculi Domini super iustos sunt, faciemus quilibet impuñe, quia nos non uidebit: occurrer eis spiritus sanctus per os sui prophetæ. Quasi dicat: Propitius quidem respectus Domini erit super iustos: uultus autem, id est respectus iræ indignationis eius erit super omnes facientes mala, non ad bonũ, sed ad malum. scilicet ut memoriam eorum, quam sibi parauerunt in terris morientium, perdat de terra uiuentium, dando eam in obliuionem, non quantum ad uindictam, sed quantum ad bonam remunerationem. Sicut enim Dominus respicit de propinquo iustos ad saluationem, ita de longinquo iniustos respicit ad damnationem. Iux

ta illud: Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, &c. Et uerè perdet memoriam illorum, quibus dicit, Nescio uos.

Clamauerunt iusti, & Dominus exaudivit eos. Dixit quod Dominus respicit & iustos & iniustos, & primum ostendit de iustis hic. Quasi dicat: Verè oculi Dei super iustos, quia Dominus exaudivit eos: & hoc ideo, quia ipsi iusti per irremissam operationem clamauerunt, & hoc modo exaudivit: quia liberauit eos iam ex omnibus tribulationibus eorum, id est grauioribus, scilicet ab interioribus tribulationibus, per quas itur in exteriores, nisi quis ab eis liberetur. Liberauit eos inquam, sed alios sic, alios uero sic. Nũquid enim qui Deus erat trium puerorum, non erat Deus septem Machabæorum? Aut nunquid illos ab igne eruit, istos in igne deseruit. Illi autem in fornace hymnizabant, isti in igne exspirabant. Sed tamen utroque eruit, sed dissimiliter. Illos quidem corporalis ad inimicorum confusione, istos uero spiritualis ad maiorem inimicorum execrationem. Similiter quoque de cæteris.

Iuxta est Dominus ijs qui tribulato sunt corde. Ideo Dominus exaudivit iustos, quia est eis Deus de prope: sicut & iniustis Deus de longe. Quod sic dicit: Dominus est iuxta his qui sunt tribulato corde, id est, qui cor suum non erexerunt, sed obtriuuerunt humiliando, id est, uicinus est iustis. Et ideo saluabit à tribulationibus, ut supra dictum est, humiles spiritus, id est, ipsos eosdem non superbientes, nihilque de se presumentes. Et opus est ut saluet, quia tribulationes iustorum sunt multæ, quia intricatus & extrinsecus multipliciter tribulantur in præsentem, ut post multas tribulationes perueniant ad infinitas remunerationes: sicut econtra iniusti post paucas tribulationes præsentem perueniant ad innumeras intellectuales. Multæ sunt inquam tribulationes iustorum, & de omnibus his liberauit eos Dominus iam spe tandem uero liberabit in re. Et hoc modo liberauit sunt, quia Dominus custodit omnia ossa eorum, & ita quod nec unum ex his conteretur, id est, penitus confringetur. Quod quidem inuenimus os illius latronis crucifixi fractum cum Domino, qui confessus est, sicut & illius qui non est confessus: sed accipienda sunt hic ossa firmamenta animæ, id est, uirtutes, de quibus uerum est: quia ossa Domino custodiēte manent integra, id est non conteruntur istibus illis quibus ossa exteriora. In illo enim latrone fides & si crura eius frangerentur, conteri non potuit, qui cum alter blasphemaret in Dominum, dixit: Memento mei dum ueneris in regnum tuum.

Mors peccatorũ pessima: & qui oderunt iustum, delinquet. Hoc ostento quod uerè oculi Domini sunt super iustos, redit ad alteram partem, scilicet de iniustis. Quasi dicat: Verè uultus iræ Domini erit super malos, ut perdat eos: quia ipsorum peccatorum, id est maleficientium mors qua peribunt, erit pessima. Est autem hic accipienda mors non dissolutio corporis, sed mors interiorum, scilicet separatio animæ à Deo, qui est sponsus & uera uita eius. Quæ mors uerè pessima est, quia sicut uiuere charitati optimum est, ita mori charitati, pessimum est. Et ex hac morte efficitur hoc, quod & si alia mors, id est dissolutio eorum uideretur bona stultis, quia uident funus eorum ferri cum tanta pompa, tamen sic malo: quia cuius corpus hic collocatur & deportatur in lecto eburneo, eius anima sepulta est inferno. Mors inquam peccatorum pessima, & ideo pessima: quia delinquent, qui oderunt iustum, id est, graue delictum in hoc ipsi peccatores committunt, quia iustum absolutè, id est Christum quem deberent diligere, oderunt: quia conculcant sanguinem eius, nolentes imitari humilitatem eius. Hic notatur peccatum, unde hoc quod mors eorum

eorum pessima sit, efficitur: & ab hac tali morte, & si Dominus non redimat animas libertorum suorum, tamen redimet animas seruorum, id est iustorum. Et uerè redimet eos à morte, quia causa ipsius mortis aberit ab eis. Nam omnes qui sperant in eo, id est, qui non de se præsumunt, sed se humiliant, non delinquant in odio iusti: quia non conculcabunt eius sanguinem, sed imitabuntur eius humilitatem. Et postquam hic accipere iustum non solum Christum, sed & Paulum qui dixit: Imitatores mei estote, si aut & ego Christi.

IN PSALMVM XXXIII.
ARGUMENTVM.

Occasione ærumnarum suarum Dauid hũc Psalmum in tempore Hieremiæ composuit, quæq; pertulerit qualiter ue orauerit, expressit est, & per Christum ad omnes Psalmos referri potest.

PSALMVS IPSI
Dauid.

EXPLANATIO.

Totus Psalmus ex persona Christi est, qui se petit ab inimicorum persecutione liberari, nam & Dauid rectè Christus accipitur, & cum præponitur ipsi non quilibet membrum eius, sed ipse mediator ostenditur. Per totum hunc Psalmum uerba sunt Domini Christi, à dispensatione qua passus est. Primo membro persecutionibus retributionem postulat debere restitui, orans illis contraria, quæ tamen ad conuersationem eorum sunt nihilominus profutura. Secundo de resurrectione sua gaudet, & iudeorum iniquitates exprobrans acuat. Tertio promittit esse, per uniuersum orbem terrarum in membris suis paternæ potentie consistere, qui cum ab inimicis suis resurrectionis beneficio liberauit: deprecans ut confundantur persecutores, & exultent in magna gloria fideles.

COMMENTARIVS.

Iudica Domine nocentes me: expugna impugnares me. Vox capitis est in hoc Psalmo loquentis nunc pro se, nunc pro me, & inuocantis Dominum Deum in tribulatione huius seculi, corpore nunc tribulato, sicut & tunc capite. Titulus autem talis est: Psalmus ipsi Dauid, id est, ipsi capiti qui est uerus Dauid attribuendus. Dauid uero ut supra dictum est, interpretatur manu fortis, uel uisu desiderabilis. Et Christus uerè manu fortis est, quia mortem nostram deuicit: & uisu desiderabilis, quia æternam uitam promittit. Est etiam in hoc uisu desiderabilis, & manu fortis: quia quid fortius manu eius quæ retigit loculum, & surrexit mortuus? Quid item fortius illa manu, quæ mundum deuicit, non armata ferro, sed transfixa in ligno? Quid etiam uisu desiderabilis illo quem sancti martyres non uiderunt, & tamen ad eum uidendum moriendo uenire studuerunt? Huic ergo cantet anima nostra, cantet corpus nostrum, cantet & cor nostrum. Loquitur autem hic caput nostrum primum pro se dicens non maleuolentia oprandi, sed præscientia prophetandi: Domine pater, iudica nocentes me, id est iudeos me caput nocere uolentes, qui iudicaria po-

testate sua iudicant me nocentem, non discernendo me per pœnam ab impijs. Iudica tua iudicaria potestate per causam ut nocentes, me autem ut innocentem: da illos scilicet in reprobum sensum propter suam nequitiam, me autem resuscita propter meam innocentiam. Et impugnares me, id est meos, & non expugnares. Gentiles siue quoslibet expugna: id est inuictoriosos & inefficaces redde, ut non ipsi expugnent, sed ipsi expugnentur, ut conuertantur. Sicut enim iudica prius accipitur in malo, ita expugna hic in bono. Et refertur hoc ad corpus, sicut illud ad caput.

Apprehende arma & scutum: & exurge in adiutorium mihi. Dico expugna, & ut expugnes, apprehende arma tua. Ecce magnum spectaculum uidere Deum armatum. Sunt autem arma Dei principaliter anima ipsius Domini hominis hic agentis, quæ ipse usus est ad debellandas aerias potestates, uelut potenti framea. Secularia quoque sunt arma Domini animæ iustorum & nostræ etiam animæ, ita quidem si nos bene profecerimus, id est, si ipse prius armauerit nos scuro fidei, & galea salutis & gladio spiritus, quod est uerbum Dei. His enim spiritualibus & inuisibilibus armis armat Dominus contra hostes spirituales & inuisibiles animas nostras, ut possint esse eius arma, & deinde apprehendit eas, quæ quasi immobiles perse erant ad bellandum uelut arma. Et utitur eis ut frameis & ad debellandos inimicos, & ad nos defendendos. Quod autem subdit, Et scutum, non est appositum ut diuersum. Non enim ita est in his armis spiritualibus sicut in corporalibus, in quibus gladius non est scutum, neque scutum lorica uel galea: quia in his est identitas. Eadem enim fides inuenitur uocaliter lorica & scutum. Scutum ideo, quia ignea tela nequissimi repellit: lorica uero, quia nostrum interius à tentationibus munit diabolicis. Vel quia arma dicuntur ab armis protegendis, potest accipi armorum descriptio per excellentiam, quoniam scutum maximè armos protegit. Apprehendet inquam arma. Et hoc modo tu qui prius uidebaris iacere malis, exurge in notitiam plurimorum tuos per arma illa defendedo, & inimicos expugnando. Et hoc in adiutorium mihi, id est meorum.

Effunde frameam, & concludere aduersus eos qui persequuntur me: dico anime meæ, Salus tua ego sum. Exurge inquam, ut exurgas effunde frameam, id est, multiplicetur numerus iustorum, ut ubique sint effusi, quorum uita est framea tua ad inimicorum depressionem, & tuorum protectionem. Et per horum multitudinem conclusus, id est conclusionem & munitionem fac aduersus eos qui persequuntur me, id est meos, persuadentes eius salutem in Ioue & cæteris dæmonijs siue in terrenis, & sic uolentes eos deuocare. & est dicere: Tantus fiat numerus bonorum, ut aduersarij stupeant & reuerentur nõ habentes quod nobis contradicant. Conclude inquam & dic in euidencia rei, ita scilicet ut intelligam, animæ meæ & meorum: dic inquam istud, Ego sum salus tua, & non aliud, uidelicet ut siue subueniat angelus siue homo, de te semper dicam: Tu es salus mea. Et etiam si hæc terrena conferant mihi aliquod solatium, dicam quia tu es salus mea, quia tu me his consolaris in hac uita, quæ est quasi uia, ubi hæc omnia debent esse stabulum uiatoris, non tanquam domus habitatori.

Confundantur & reuertantur querentes animam meam. Auertantur retro: sum & confundantur cogitantes mihi mala. Ideo peto ut concludas, & animæ meæ talia dicas, ut per hoc querentes animam meam & meorum, non ad imitationem, sed ad damnationem: non ad salutem, sed ad deuocationem, confundantur salubri scilicet confusione. Confusio enim alia salubris, alia non. Illi uero confundantur salubri confusione, qui de uero mero infidelium transeunt numerum fidelium, uel

de numero persecutorum in numerum membrorum, ut fecit Paulus. Et sciendum, quia quidam malorum ira iunguntur, ut à Domino separentur & damnentur: quidam uero ita, ut ad Dominum conuertantur. Et de his qui conuertuntur hic primum dicitur, deinde dicitur de alijs. Confundantur inquam querentes animam meam, & ita confundantur ut reuerantur, id est, extimescant peccata sua, id est reuerantur iustos, non habentes quid eis contra dicant. Et auertantur à persequendo ita, ut qui prius ante fuerant, sint retrorsum secus pedes Domini, & persecutores sunt prædicatores. Auertantur inquam, & confundantur ita, ut qui nunc sunt cogitantes mihi & meis mala, sint mihi desiderantes bona: qui autem id nolunt, fiant tanquam puluis, & reliqua. Hic incipit agere de illis malis, qui ita iunguntur ut damnentur. Potest etiã quod præcedit, scilicet Confundantur, cogitantes mihi mala, aduersus eisdem referri hoc modo: Illi quidem auertantur retrorsum. Ex opposito autem non solum facientes, sed etiam cogitantes perseveranter mala mihi & meis, accipiant quod merentur: confundantur scilicet confusione æterna. Nunc autem interm fiant tanquam puluis ante faciem uentis. Puluis terræ facile auertitur à uento, hic autem per uentum accipitur quicumque carnalis motus & tentatio uel suggestio diabolica. Puluis uero peccatores dicuntur, carentes humore affectionis & misericordiæ, qui facile subruuntur à uento elationis & tentationis. Et est dicere: Tales fiant ut ad nullos motus prauos subsistant, sed omnibus cedant. Vel etiam ut à quolibet uento hæreticæ doctrinæ facile subuertantur, uel circumferantur. Et ad hoc fit eos coartans (id est compellens, ut magis præcipitentur) angelus Domini prauus, per quos etiam Dominus operatur. Iuxta illud: Fecit Dominus impressionem per angelos malos. Fiat quoque uia, id est tota uita præsens illorum tenebræ, id est ignorantia ueritatis. Et lubricum, id est in lapsu omnis carnalis concupiscentiæ: & ad hoc rursus fit eos persequens, id est compellens angelus Domini prauus. Potest etiam hic uersus totus ad similitudinem solam dici ita: Vita illorum sit similis illi qui in tenebroso & lubrico loco persecutorem patitur, qui quidem in maximis angustijs uersatur: quia nec ut lucem expectet, sibi conceditur.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: superuacue exprobrauerunt animam meam. Ideo dico ut talia eis eueniant, quoniam digni sunt: quia gratis, id est cum nihil mali apud eos meruissent, imò multa bona fecissem, mortuos eorum suscitando, & infirmos sanando: tamen absconderunt, id est absconse, quantum ad se, parauerunt interitum laquei. Laquei dico sui non mei, id est multas causas contexuerunt, sicut laqueus contextitur, per quas uoluerunt me illaqueare ad interitum, ut mundus post me non abiret: sed ille laqueus fuit suus, quia ipsi potius illaqueati sunt ad interitum interitum. Ego uero resurrexi, & mundus post me abiit. Absconderunt inquam interitum. Cui uero absconderunt? Mihi scilicet absconderunt corda ipsorum absconderunt cognoscenti, qui tamen inter eos eram similis ignorantis. Et exprobrauerunt animam meam, id est opprobria multa intulerunt uitæ meæ, & hoc uacue. Et superuacue quidem, quantum ad hoc quidem obiecerunt, quæ non solide, uel ut ipse dixerat, acceperunt. Ut illud: Hic dixit, Possim destruere templum Dei, & reliqua. Quantum enim ad ipsam, solidum fuit hoc & perfectum: quia ipse tertia die resurrexit. Quantum uero ad ipsos qui de templo Salomonis hoc acceperunt, non fuit hoc solidum, sed uacuum. Vacuum enim propriæ dicitur, quando non est solidum, sed intus cauum est.

Veniat illi laqueus quem ignorat, captio quam abscondit apprehendat eum: & in laqueum cadat in ipsum. Ecce digna poena & condigna uindicta. Valde enim dignum est, ut quisque peccator confringatur funiculis peccatorum suorum, & ut quisque ex sua nequitia damnentur. Et est dicere: Ipsi quidem absconse parauerunt mihi interitum laquei, & absconse incidat in eundem laqueum. Litera autem sic exponitur: Laqueus id est nequitia eorum qua me illaqueare uoluerunt ad interitum, quam ignorant sibi nocituram. Iuxta illud: Cæterum nescit impius se puniri, nisi cum manifeste luit, quod nolens perpetravit uolens. Ille inquam laqueus ueniat illi populo, id est refundatur in eum, scilicet ut in quo mihi uoluit nocere, noceatur. Et exponit istud dicens: Et captio quam abscondit apprehendit eum, id est, iniquitas illa quæ absconse parauit mihi uelut ignoranti, ut me caperet, apprehendat eum, & ita apprehendat eum ut cadat in laqueum, non alium, sed ipsum eundem quem abscondit mihi, id est, me resurgente propria iniquitas sua sit ei ad perpetuum casum & damnationem. Quod est dictum ad similitudinem. Sic enim est nequitia cuiusque, sicut si quis pararet alicui poculum uenenis, & post modo oblitus biberet idem, aut si pararet alij toueam, & incidere in eam: quia necesse est ut quod aliud corrumpit, illud unde procedit, & in quo principaliter est maxime corrumpat. Potest autem captio per se accipi, ut non sit expositio prioris, & taliter dici: Similiter captio illi captio, quam mihi parauit populus ille, apprehendat eum scilicet, ut sicut in festiuitate paschali cum undiq; conuenissent, occulte, ut me caperent, tractauerunt: ita in consimili die cum undique conuenissent à Tito & Vespasiano comprehendantur. Cætera non mutantur.

Anima autem mea exultabit in Domino: & delectabitur super salutari meo. Illos quidem apprehendat captio, & cadant in laqueum: anima autem mea non dicam oprando quasi dubius ut exultet, sed enunciatuue dicam exultabit, non de se præsumendo, sed in Domino. Et etiam delectabitur, id est plenariam letitiam habebit. Quod notat per hæc duo, quia exultari corporis est, delectari uero animæ. Exultabit inquam, & delectabitur non in se, sed in salutari suo: id est, in resurrectione data sibi desuper, à uerbo scilicet personaliter sibi unito. Nec solum anima mea exultabit, sed etiam corpus meum: quia omnia ossa mea, id est omnes robustiores inter meos, & si caro non dicat, quia spiritus quidem promptus est, caro autem infirma: ossa in quæ propter gaudium de spe resurrectionis sibi in me data dicit, Domine quis in angelis, aut in archangelis, aut in patriarchis uel prophetis, siue in gentium dijs est similis tui? Nullus utique. Et merito hoc dicent, quia tu & eripis eos de tentationibus diabolorum, & me eripis de manibus inimicorum. quod sic dicit: Tu es eripiens inopem populum tuum de se, scilicet nihil præsumens de manu fortiorum eius: id est, de potestate diaboli & angelorum eius, qui fortiores sunt: quia olim toti humano generi præualuerunt in Adam decepto, & adhuc quibusdam præualent, quos blandis suggestionibus suis decipiunt. Et etiam eripis uerè egenum, qui sibi scilicet nihil prorsus attribuit: & uerum pauperem, qui cum scilicet diues esset, pro omnibus pauper factus est: à diripientibus eum, id est de potestate illorum, qui conabantur diripere eum à te, id est, separare dicentes, Deus dereliquit eum. & Non est hic homo à Deo, & cætera talia. Agit autem hic de se ipso in tertia persona, & ostendit quomodo diriperent eum dicens: Testes iniqui, id est illi testantes de me iniqua surgentes contra me, interrogabant me per penam scilicet, colaphizando & cospuendo me, ea quæ ignorabam ego. Quid autem ignorabat? Nunquid aliquid ignorabat, qui etiã corda persecutorum uidebat, & dolos eorum præficerat?

Vtiq;

Vtiq; nihil ignorabat, non quantum ad uindicationem, sed quantum ad commissionem.

Retribuebant mihi. Interrogabant me inquam, & interrogantes mihi mala tantum pro bonis, ut pro uita quam conferre ueneram, mortem: pro honore blasphemias, pro medicina uulnera. Et retribuebant animæ meæ pro fecunditate sterilitatem, quia cum anima mea ad hoc uenisset, & laboraret ut eos cõspetos imbre uerbi Dei bene faceret fructificare & fertiles, ipsi præbuerunt in se solam sterilitatē: quia non passi sunt se regenerari per me, sed manserunt illi sicuti similes, in qua Dominus esuriens nullum fructum, sed sola folia inuenit: quia in uerbis eorum numerositas, in factis uero paucitas.

Ego autem. Ipsi quidem quæ ignorabam, interrogabant me, & mala pro bonis retribuebant: ego autem cum mihi molesti sit essent, & omnibus modis in me sæuissent, tantum modo induebar cilicio, id est, occultabam diuinam potentiam meam, & solum cilicium, id est mortalem carnem, qua circumdabar, eis in quem sæuissent obijciebã. Si enim ille qui uno uerbo solo querentes se capere, in terram prostrauit, diuinam potentiam exere persecutoribus uoluisset: haud dubium quin solo nutu omnes interficere potuisset. Sciendum uero quod cilicium de pilis caprarum & hædorum sit, & per capram & hædum propter ferocitatem significatur peccatū. Dicitur ergo Christi caro cilicium, quia penam peccati pertulit, licet peccatum non admiserit. Caro enim eius mortalis fuit, & in poena tantum: quia sine peccato est similis nostræ carni. Iuxta illud Apostoli: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne. id est, ut per mortē eius destrueret nostram mortem. Dicitur enim mors & Christi & nostra peccatum, quia est effectus & pœnæ illius peccati, quod Adam perpetravit.

Humiliabam in ieiunio animam meam. Ego quidem illis me molestantibus induebar cilicio. Unde apparet, quia anima mea, quæ nihil esuriebat, nihil sitiebat, nisi conuersionem illorum ieiunabat. Et tamen in hoc ieiunio humiliabam animam meam, id est non irascebar, sicut solent irasci potētes in determinato tempore subtrahito sibi cibo. Tantum autē fuit hoc ieiunium, ut in tanta turba persecutorum, nullam in quo se reficeret, inueniret præter latronem sibi collateraliter pendentem, cū etiam discipuli ipso relicto fugissent, & in turba lateret: & etiam Petrus ille, qui prius tam temere clamauerat, Domine & si oportuerit me mori tecum, non te negabo, in turba latebat & ad nocem ancillulæ trepidabat: humiliabam me inquam in ieiunio, & orabam pro illis dicens, Pater ignosce illis. Et orabo non ad remotum aliquem, sed ad uicinum: quia oratio mea cõuertetur in sinum meum, id est in occultum meum: quia humanitas mea orabit pro illis uerbum personaliter sibi unitum. Possunt & aliter hi duo uersus legi, ut sic dicatur, Ipsi quidē retribuebant mala mihi: ego autem cum, id est quamuis molesti essent, induebar tamē cilicio, id est, quosdam illis qui prius erant quasi cilicium, id est spinosi & infructuosos, ad me conuertebam, & quasi mollem uestem qua induerer, faciebam. Iuxta illud: Viuo ego dicit Dominus, quia his omnibus uelut uestimento uestieris. Et hoc si faciam, quia in illo graui ieiunio quod de ipsorum in conuersione patiebar, humiliabam animam meam, id est, uitam meam comedendo cum publicanis & peccatoribus cum ipsis conuersando, ut uel sic aliquos mihi attraherem, in quibus illud ieiunium meum soluere: humiliabam me inquam, & orabam pro illis, & oratio mea & si non omnibus ipsis profuit, conuertetur tamen, id est apparebit in cõuersis in sinum meum, id est, in illis quæ significantur per manum Moysi redactam in sinu. Mixtur enim hic ad historiam, in qua dicitur, quod quando Do-

minus præcepit Moysi ut rediret in Aegyptum, & educeret inde populum suum. Petijt Moyses ut infirmus à Domino: Domine quod signum erit mihi, ut me audiant? Et Dominus ad eum: Educ manum tuã de sinu tuo, & eduxit, & ecce leprosa tota facta est. Iterum dixit ei: Reduc manum tuam in sinum tuum, & reduxit, & reliquæ carni facta est similis. Per sinum autem Moysi, significatur sinus Domini. Et est sinus Domini, fides, spes, charitas & Ecclesiastica instituta: à quo sinu quisquis educitur, ut hæretici qui à nobis exierunt, leprosi sit in peccatis. Si uero contigit ut aliquando redeat, sit similis reliquis infra sinum sanatis à lepra peccatorum. Et quisquis in hoc sinu est, conuersus est in idipsum: quia naturaliter in Adam posito in plenitudine uirtutum, in hoc sinu fuimus: sed exiimus ab eo per eundē præuaricationem.

Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum, sic complacere: quasi lugens & contristatus sic humiliabar. Orabam quidē in passione pro illis, & antea cum eos admonere, complacere mihi sic, quasi admonerem proximum, id est aliquem discipulum, aut quasi admonerem fratrem nostrum, id est aliquem Apostolum: quia sic illi obediebant facile, sicut faceret frater uel proximus. A maiori autem parte eorum, quia sanam doctrinã contemnebant humiliabar sic, ut essem quasi lugens exterius, & contristatus interius, id est, uelut habens plenam tristitiam. Solent enim boni prælati gaudente de profectu subditorum, & tristari de defectu illorum quasi suo. Unde Apostolus: Viuo ego nunc, si uos estis in Domino.

Et aduersum me lætati sunt, & conuenerunt congregati sunt super me flagella, & ignorauit. Humiliabar inquam ab illis, & hoc ideo, quia ipsi lætati sunt, & conuenerunt pro lætante conuenerunt aduersum me. Et ipsis conuenientibus congregata sunt innumera flagella ab illis super me, & tamen ego causam ignorabam, non quantum ad uindictam, sed ad factum, quia nullus mali eram mihi conscius. Conuenerunt inquam, & in illo conuentu dissipati sunt inter se, quia quidã bonus est dicebant, alij autem non. Et tamen non sunt compuncti nec isti, nec illi ad misericordiã: quia tentauerunt me, & cætera. Potest & sic istud dici: Quod ipsi sine causa uenerunt contra me, indicat hic effectus: quia ipsi ubique gentium dissipati sunt, & tamen adhuc non sunt compuncti ad penitentiam. Iuxta quod tentauerunt sic continuabitur. Hoc scilicet modo congregata sunt flagella super me, quia tentauerunt me dicentes: Magister, scimus quia à Deo uenisti, & licet censum dare Casari an non, & cætera talia. Et subannauerunt me, id est detulerunt me: subannatione, id est uili & contemptibili derisione. Et frenduerunt super me dentibus, id est mordacibus dictis suis dicentes: Crucifige crucifige eum. Tu autem Domine patet, quando respicies me caput, ut ab eis liberer? Quando etiam respicies corpus meum? diffinito scilicet tempore respicies me caput resuscitando & etiam corpus, quia non differs in capite ut non respicias inopia, sed ratione: nec differs in corpore tædio, sed amore. Non enim Dominus Christum quem primo etiam momento potuit resuscitare, distulit in diem tertiam inopia, sed ratione: quia legitur in Euangelio, Hodie & cras sanitates operor, tertia uero consumor. Prima enim die, scilicet ante legem Dominus operatus est sanitates in quibusdam, sicut in beato Abel & in Abraham & cæteris Patriarchis: crastina quoque die, scilicet sub lege multi saluari sunt, ut Moyses & Aaron, & quicumq; legem spiritualiter coluerunt. Tertia uero die in tempore gratiæ per uerbum missum ad terras, consumata & perfecta salus data est. Et hæc est ratio, quare Christus non in prima uel secunda, sed potius tertia die resurrexit. In corpore quoque cum Dominus quãdo cunq; uellet, posset uel singulos per se, uel plu-

res in simul resuscitare, non differt resurrectionem tædio, sed amore, scilicet quia cum ipse sit perfectus, amat in corpore quoque ante resurrectionem illam compleri perfectionem, ad quam supplendam prius homo creatus est. Iuxta illud: Sultinete modicum tempus Deum, & cætera. Nunc ad litteram redeamus. Respice inquam & me & corpus in definito tempore, & ideo noli differre resurrectionem meam in communem resurrectionem, sed citò restitue animam meam liberando per resuscitationem à malignitate, id est, à malitia eorum, scilicet frendentium super me dentibus. Et restitue etiam in tempore à te constituto unicam meam, id est, ecclesiam sponsam meam: liberatam à leonibus, id est, à sæuicibus principibus eam persequentibus.

Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo graui laudabor te. Quasi dicat: Quo fructu peto ut restituas & me & unicam meam, hoc scilicet: quia ego confitebor tibi in me & in meis in ecclesia magna. Et uerè magna est ecclesia, quia ubique terrarum est diffusa: sed quia in ea in simul sunt, & paleæ & grana, id est, mali & boni. Veniente autem uento uentilationis & tentationis, paleæ quæ leues sunt depelluntur: grana autem quæ graui sunt, remanent in populo graui. Quasi dicat: Confitebor tibi in ecclesia communiter & in bonis & in malis: laudabo autem te uerè & singulariter in populo graui, id est, in sanctis uiris, quos uetus aduersitas non depellit.

Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.

Ideo quoque rogo ut restituas me caput & corpus, ut si gauisi sunt de me mortuo & de meis incarcerationis, non supergaudeant mihi, id est, ad depressionem meam & meorum, de me non resuscitato & de meis deuocatis. Illi qui iniquè aduersantur mihi & meis, in hoc quia oderunt me caput gratis: quia nulla mala, sed multa bona eis contuli. Et quia fraudulenta persecutione annuunt, id est, ad quiescunt meis in oculis exterius, quos oderunt interius. Annuunt enim uoce, quod contradicunt corde. Annuunt facie, quod negant in uoluntate. Et quid mirum si in arido ligno faciunt, quod fecerunt in uiridi, id est, in me? Quia loquebantur pacifice mihi exterius, dicentes: Scimus quia à Deo uenisti magister, & cætera talia. Et sic loquentes cogitabant tamen dolos in corde contra me, id est, iracundiam terræ, id est, quia irati mihi pro terrenis erant timentes per me locum & gentem amittere. Et non solum cogitauerunt, sed etiam quæ cogitauerant fecerunt: quia dilatauerunt, id est, aperuerunt os suum super me, rugientes contra Pilatum: Crucifigite eum. Et postquam perfecerunt in me quod uoluerunt, lætantes dixerunt: Euge euge, id est, bene factum est animæ nostræ, quia oculi nostri uiderunt quod semper uidere desiderauimus, & quod omnibus modis optauimus.

Uidisti Domine, ne fileas, Domine ne discedas à me. Quasi dicat: Ipsi inquam uiderunt pœnam, tu autem Domine uidisti causam & innocentiam meam, & ideo Domine si siluisti à pœna, non fileas à uindicta: uel sicut non siluisti à præcepto scilicet, quin per me ea quæ uoluisti præciperes, ita etiam non fileas à iudicio, ut non uindices in eos damnationem meam: & non discedas à me, id est, à meis in persecutione, sed potius sicut per me promissisti, sis cum eis usq; ad consummationem seculi, ut eos protegas ab inimicis.

Exurge & intende iudicio meo, Deus meus & Dominus meus in causam meam.

Ne fileas, inquam, sed potius exurge in uindicta, qui uidebaris facere in pœna. Et intende, id est, intentam te facin euidencia rei, iudicio illorum de me facto meo, non suo, scilicet ut quod ipsi perauerunt esse ad suam gloriam & meam ignominiam, potius conuertatur ad meam gloriam, & ad eorum ignomi-

niam: tu dico Deus meus creationis & potestate, & Dominus meus subiectione & uoluntate. In quo nos instruit, ut & nos illum, qui Deus noster est ex necessitate, faciamus nobis Dominum subiectione & uoluntate. Et qualiter roget ut intendat, iudicio declarat, cum subdit: Intende inquam in causam meam discernendam. Quasi dicat: Non peto ut in id intendas, quod commune habeo cum latronibus, scilicet in pœnam: sed ut intendas in causam, scilicet quia beati sunt, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Quæ causa discreta apud solos bonos est, cum sit communis pœna. Et ideo sola causa martyrem facit, non pœna: quia si pœna martyrem faceret, quicumque nequam decollaretur, aut aliquo modo trucidaretur, coronaretur, quod fieri indignū est.

Iudica me secundum iustitiam tuam Domine Deus meus, & non supergaudeant mihi. Non dicant in cordibus suis: Euge euge animæ nostræ, nec dicant: Deuorabimus eum.

Intende inquam in causam & me, quem in pœna à malis non diuidis, iudica: id est, discerne ab eis secundum iustitiam, id est, ueram obedientiam meam: & tamen tuam, id est, à te mihi datam Domine Deus meus. Et debes iudicare, ut inimici qui gauisi sunt de me interfecto, non supergaudeant de me non de resuscitato. Sed qui prius dixerunt in morte mea, Euge euge animæ nostræ, non dicant hoc amplius, uidentes me resuscitatum in cordibus suis, & si simulent exterius in labijs, sed potius dicant, Væ uæ animæ nostræ. Infinitam enim tristitiam habuerunt Iudæi, audientes resurrexisse Christum, & mallent omnibus modis non crucifixisse, quam crucifixum resurrexisse. Non dicant inquam, euge euge, nec etiam dicant, Deuorabimus eum, putantes prius penitus nomen meum de leuisse de terra: sed potius ego deuorem eos, & mei etiam deuorèr persecutores suos, tam gentiles quam Iudæos. Hic mittit nos ad historiam, ubi continetur, quod cum Moyses in monte Synai, ut legem à Domino acciperet, quadraginta diebus staret, & populus Israeliticus murmuraret contra Aaron reposcens idola. Et cum ipse Aaron non posset eos ratione corrigere, uoluit eos damno reuocare. Præcepit igitur eis ut afferrent quoque ornamenta sua aurea uel argentea, & inde fecit uitulum conflatilem. Quem postmodo Moyses cum de monte rediisset, & multo super hoc cruciaretur dolore, fecit in puluerem conterere, & potui commixtum ad deuorandum eis præbuit. In quo signatum est, quod ueri Israelitæ qui futuri erant apostoli, & alij scilicet præcones sancti, non solum quosdam de Iudæis, sed etiam gentiles qui idolatræ erant, & per idolum illud, scilicet per uitulum conflatilem, intelliguntur transglutire, conformando sibi debebant, & in malo deuorare, atque in corpus Christi trahere. Et possunt quæ supra dicta sunt, ab Exurge & intende, etiam ad membra & persecutores eorū, tam de gentibus quam de Iudæis suo modo referri.

Erubescant & reuerentur simul qui gratulantur malis meis. Induantur confusione & reuerentia, qui maligna loquuntur super me. Non dicant inquam, Deuorabimus eum, quantum ad me, uel eos quantum ad meos, sed potius erubescant peccata sua, & simul reuerentur, id est, extimescant ea, uel erubescant me & meos, & reuerentur cognoscentes se peccatores & indigniores. Illi qui nunc gratulantur de malis meis & meorum, & ita erubescant & reuerentur, ut induantur confusione & reuerentia, id est, ut tam plenaria confusio sit, & reuerentia, ut circundet eos uelut indumentum. Induantur inquam, illi, qui loquuntur modò mala, non solum faciunt super me, id est, de me & de meis. Et uerè erubescant & reuerentur, quia exultabunt & lætabuntur omnes illi, qui cum prius uellent statuere iustitiam suam, modò uolunt statuere iustitiam meam. Et utinam exultent & lætentur, & reliqua. Possunt quoque prædicti duo uersus in malo

COMMENTARIUS.

Ita iniustus ut delinquat. Titulus est talis. In finem sermo Domini Dauid, secundum Calsiodorum, qui sic exponitur. Hæc uerba referuntur non ad historiam, sed in finem, id est, in perfectionem ad Christum scilicet: & hoc

malo accipi ita: Non dicat inquam persecutores mei & meorum, Deuorabimus, sed potius erubescant, & simul reuerentur, id est, ruborem exterius & innocuum timorem interius incurrant de nequitia sua in presenti, illi qui gratulantur malis meis & meorum. In futuro autem induantur confusione plenaria, & reuerentia, quicumque maligna loquuntur super me, id est, de me & de meis. Quod uerè tunc erit, quando dicent: Nos in sententi exultabamus uitam illorum infaniam, & reliqua.

Exultent & lætentur qui uolunt iustitiam meam, & dicant semper, Magnificetur Dominus, qui uolunt pacem serui eius.

Quasi dicat: Mali quidem & persecutores patiantur & hic & in futuro. Ex opposito autem exultent & lætentur interius, id est plenariam læticiam habent, & hic & in futuro, omnes qui cum prius uellent statuere suam iustitiam, modò uolunt tantum meam iustitiam: & dicant semper, Magnificetur, id est, exaltetur Dominus, & nunquam seruus. hoc est nihil amplius de se præsumant, sed totum Domino ascribant. Illi qui uolunt pacem datam per me uerè seruum eius, id est homini. Quæ pax est litigium habere cum uicijis, & concordiam cum moribus optimis. Et uerè dicent, Magnificetur Dominus, quia lingua mea, id est, cor meum, quod ideo dicitur lingua, quia Deo loquitur. Vnde in Euangelio habetur, quod Dominus Iesus prauis cogitationibus aduersariorum suorum respondit: cor inquam meorum semper ó Domine meditabitur iustitiam tuam esse. Id est, nihil de se præsumet, sed omnem iustitiam tibi ascribet. Laudem uerò tuam ueram & perfectam meditabitur in die illa, quæ erit dies tota, id est in futura uita, ubi erit perpetuus dies sine nocte. Et tota die, id est tota mentis puritate: uel tota die, id est, alsiduè meditabitur laudem Dei. Si enim hymnum in ecclesia canis, laudas Dominum: si uerò non canis, reficis corpus cibus aut somno. Et hoc non ad delectationem carnis, sed ne deficias in seruitio Dei. Et si quicquid agis, tibi semper in mente Domini proponis, omnis innocentia operum tuorum alsiduè laudat Deum.

IN PSALMUM XXXV. ARGUMENTVM.

Cum Saulis insidijs urgeretur, hunc psalmum cecinit eo præcipue tempore cum eum necare uolens, scyphum tantum pro signo fidei, hastamq; proripuit. Aliter propheta cum laude opera ipsius Iudæ dicitur.

IN FINEM, SERMO DOMINI, Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Sermo Domini non alteri accipe, quam ei qui cum in forma Dei esset, formam serui accepit, factus obediens usque ad mortem. Totus psalmus à persona prophete dicitur. In primo membro contemptores legis uehementer accusat, eos non habitare cum Domino commemorans eorum impias uoluntates. Secundo sub laude Domini collata prauorum dona describit, eosq; domus Domini dicit ubertatè compleri, breuiterq; in ruina malorum psalmus iste concluditur.

ideo, quia sunt attributa Dauid, id est alicui perfectioni de membris eius: Dauid dico non historialiter accepto, etiam si ad prophetam respicias, sed seruo Domini, id est, tali qui sit uerus seruus Domini, non seruiens carnaliter, sed spiritaliter. Qui seruus Domini reprehendit in hoc psalmo conseruos suos iniustos, proponentes sibi peccare: non quia intelligere non possunt, sed quia nolunt, & de peccatis suis iniuste in auctorem culpam transferentes. Quos commonefacit, quod peccant non ex culpa auctoris nel difficultate aut necessitate esse, sed ex eorum praua uoluntate, scilicet quia ut bene agant, nolunt intelligere, ita dicens: Iniustus dixit, id est proposuit, & constituit ut delinquat, id est, ut peccet alsiduè. & hoc non foris in conspectu hominum, quia timer ab eis reprehendi uel dånari: sed in semetipso, id est in corde suo male conscio. Iniustus accipitur hic non quilibet unus, sed totum genus iniquorum, quod aduersatur sibi in intelligendo ut bene agat, non quia nò possit, sed quia non uult. Aliud est enim quando aliquis conatur aliquid intelligere, sed non potest præ humana infirmitate, quia corpus quod corrumpit, aggrauat animam. Verò gratia, ut quod dicitur de equalitate trinitatis, & de illo uerbo quod erat in principio apud Deum, &c. quæ dicuntur de diuinitate, humana infirmitas percipere non potest, & in talibus ignorantia non est peccatum. Aliud uerò est, quando perniciosus agit contra semetipsum cor humanum, scilicet ut non intelligat quod intelligere posset, si uoluit accedente: nò quia difficilis est, sed quia uoluntas praua & uersa est, quod tunc est, quando homines amant peccata, & oderunt diuina præcepta: quia sermo diuinus aduerfarius tuus est, si diligis iniquitatem tuam: amicus uerò tuus est, si odis eam. Et sic eritis duo ad perimendū iniquitatem tuam, tu scilicet & sermo diuinus: quia per te non potes, & ideo si odias ipsam iniquitatem, & Deus dimiserit eam, liber eris. Si autem diligis eam, contrarium tibi est quicquid dicitur contra eam: nò quia intelligere non possis, sed quia non uis. Planissimum enim & apertissimum est omni homini illud præceptum: Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris: quia quisq; in seipso hoc aduertere potest. Et ideo quisq; hoc non intelligit, non impurabitur difficultati, in uoluntati. Et quia hoc est iniustus, ideo non ex difficultate, sed ex uoluntate dixit ut delinquat. Et quia nò ausus est palam, confugit ad occultam cordis conscientiam. Sed cum timer conspectū hominis, multo magis deberet timere conspectū Dei, qui quod conspiciat in corde, sicut homo in facie. Quod ipse intelligere posset, si attēdere uellet. Sed ideo nò attendit, quia timor Domini non est ante oculos eius id est, quia non perpendit Deum iudicem in rebus: quod si perpenderet, utiq; eum timeret.

Quoniam dolose egit in conspectu eius, ut inueniatur iniquitas eius ad odium, &c. Probat ab ill. Ite, quia iniustus non timet Deum, quia facit quod non faceret, si eum timeret. Dolose scilicet agit in conspectu eius, id est in corde suo, ubi ipse Deus conspiciat. & in hoc dolose agit, scilicet ut inueniatur iniquitas eius ad odiū, id est, quia non uult uerè inuenire iniquitatem suam ad hoc, ut odio habeat ipsam inuentā. Sunt enim multi, qui quasi conatur iniquitatem suā inquirere, & tamē eam inuenire timent, ne dicatur eis: Ecce hæcenus ignorates peccatis, nūc uerò iniquitatem cognoscitis. Desinite ergo peccare, & si dolose, non sincere agūt, timent.

timentes iniquitatem inuenire, quam simulant quæ-
rere. Sunt item alij qui dolose agunt, ut inueniant
iniquitatem: quia non ex corde agunt iniquitatem que-
rere & odisse. Et quia dolus est in inquisitione, defen-
sio est in inuentione. Si enim sincere eam quærent,
inuentam eam uerè odissent, & non defenderent di-
centes: Quid nos fecimus? Nonne hoc omnes faciunt?
Nunquid Deus perditurus est omnes talia facientes?
Multaq; similia defendentes iniquitatem dicunt, unde
apparet quia dolose, non sincere agunt.

Verba oris eius.] Probat secundum alteram partem
tantum, scilicet secundum illos qui quasi inueniunt
iniquitatem, & defendunt. Quoniam uerè dolose ag-
unt iniquitatem, uidelicet per hoc, quia uerba oris eius
sunt non solum iniqua, sed ipsa iniquitas: quia iniqui-
tatem scilicet inuentam defendit. Et ideo uerba sunt
iniqua in defensione, quia dolus præcelsit in inquisi-
tione. Et uerè dolus ibi fuit, quia noluit agere quod
potuit, iniquitatem scilicet uerè inquirere & intelli-
gere, ad hoc ut eam postponeret, & sic bene ageret. Et
hoc probat à repugnanti. Quasi dicat: Verè noluit in-
telligere ut bene ageret, quia potius & iniquitatem
cogitauit, & iniquitatem perfecit. quod sic dicit, Me-
ditatus est perseveranter iniustus iniquitatem, id est,
peccare in cubili suo, id est, in corde suo, & etiam ad
effectum perduxit, quæ malè cogitauit: quia alitit om-
ni uitæ non bonæ perseverans fuit in omni opere
malo. Viæ enim malorum dicuntur praua opera eor-
um, cor uerò nostrum dicitur cubile nostrum ad si-
militudinem, scilicet quia in eo quiescit ut sanis, id
est, bonis, aut laboratur ab ægris, id est, malis. Solent
enim boni à strepitu exteriori in secretum cordis se
recipere, & ibi quiescere & gaudere: ita tamen si bo-
nam illuc inuenerunt uxorem, scilicet delectationem
immortalis sapientiæ. Sed ualde cauendum est, ne
inde eijciat aliquem mala uxor, id est, fumus malæ
conscientiæ. Quare satis miser iniustus iste est, qui u-
bi maximè deberet quiescere, scilicet in corde, laborat
magis tumultum habere quam quiescere. Alitit
inquam omni uia non bonæ: hoc autem ideo factum
est, quia malitiæ quæ in ipso erat, id est, fomitem pec-
cati non uerè inquisiuit & odium, immò per omnia
ei consensit. Non enim possumus in præfenti mali-
tiam non habere, possumus uerò eam odisse. Vnde
Apostolus: Est peccatum in uestro mortali corpore,
sed non regnet ad obediendum hæres carnis. Erit
autem quando malitiam non habebimus, quando sci-
licet hoc mortale induet immortalitatem, & nouis-
sima mors destruetur. Ante uerò hoc tempus sem-
per in nobis erit delectatio iniquitatis, & ideo adit
nobis econtrà delectatio æquitatis præceptorū Dei,
qua contra iniquitatem pugnemus, & ipsam uincamus:
quia aliud est non pugnare, sed in perpetua pace
esse. quod tunc erit, quando immortalitate induemur.
Aliud est pugnare, & uinci, quod in illis qui pri-
mum bona opera & præcepta diuina insunt: deinde
superbiunt, & de se præsumunt. Aliud est pugna-
re & uincere, quod in bonis est, qui nihil de se præsu-
munt, dicentes cum Apostolo: Infelix ego homo,
quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia au-
tem Dei. Aliud uerò est non pugnare, immò trahi ab
iniquitate, de quo genere hic agitur cum dicit: Maliti-
am autem non oditit.

Domine in celo.] Sic continuatur: Iniustus quidem
non quia non potest, sed quia non uult bene agere, di-
xit ut delinqueret: hunc tamen tua Domine non dese-
ret misericordia, qua saluas hos tales homines ut iu-
menta, ut inferius habetur. sed tamen misericordia
tua, id est condigna re illa tantum est in celo, id est, in
sanctis uiris qui sublati à terrenis, facti sunt cælum.
Sciendum enim, quod misericordia Dei donorum mul-
tiplex est. Alia enim eius dona sunt terrena & tem-
poralia, & in his saluat corporaliter. quod sicut & iu-

menta iniustum supradictum, & alios simpliciter ho-
mines, id est, portantes imaginem ueteris hominis,
non noui, qui pro magno hanc saluationem habent,
& maximè in ea gaudent. Alia uerò eius dona sunt
cælestia & terrena, quæ sanctis uiris communia par-
tim iam sunt, tandem uerò plenariè erunt cum ange-
lis. Et hæc sunt illæ misericordiæ, de quibus dicit: Do-
mine, tua misericordia est in celo. Et per hoc quasi
diceret, nobis cognita est illa tua misericordia, quia
ueritas tua, id est, ueritas præceptorum tuorum ua-
luit, id est, pertinuit usque ad quaedam nubes consti-
tuendas, id est, cognitio præceptorum tuorum fecit
quosdam de cælis illis sursum ferri in nubes, id est,
apostolos & prædicatores, per quos nobis innotuit
illa misericordia. Dicitur autem prædicatores san-
cti nubes propter carnem, quia de carne illorum di-
uina potentia latens in ea intonuit nobis minis, co-
ruscavit miraculis, & compluit nos uerbis.

Iustitia tua sunt montes.] Ostendit quod uerè quidam
de cælis sursum elati sunt facti nubes. Quasi diceret:
Verè sunt nubes, quia sunt sicut montes, id est, simi-
les montibus pluribus modis, scilicet & propter con-
stantiam fidei, & propter eminentiam uirtutum. Et
quia sicut sol exonens, prius illustrat montes, & in-
de resplendet in ualles, ita uerus sol iustitiæ, id est,
Christus exortus, primum corda illorum montium,
ut intelligat scripturas, aperuit, & inde nobis respici-
dit, quia per illos occulta scripturarum mysteria no-
bis aperuit. Sunt inquam sicut montes, montes di-
co Dei, à quibus scilicet auxilium uenit. iuxta illud:
Leuaui oculos meos in montes, unde ueniat auxili-
um mihi. Sunt autem alij montes, qui non sunt Dei:
ut Donatus, Marcion, & cæteri hæretici, usurpantes
sibi magisterij primatum. Hi uerò montes non sunt
auxilij, sed naufragij: quia qui ad illos respiciunt, non
subleuantur, immò naufragantur. Sunt inquam sicut
montes, & hoc non ex meritis suis Domine, sed ex iu-
stitia tua, id est, ex sola gratia tua ipsos iustificante.
Quod ostendit à simili per contrarium. Quasi dicat:
Sic sunt isti montes per iustitiam tuam: sicut econtrà
hoc quod iniusti sunt, abyssus non in duobus tan-
tum criminalibus, sed multa: id est, in multis crimini-
bus est per iudicia non iniusta, sed iusta, quia tua. Non
enim ut quibusdam uideretur, iniuste est hoc quod ma-
li dantur in reprobum sensum, sed iustissimum Dei
est iudicium. Iuxta illud Apostoli: Quia cum cogno-
uissent Deum, non sicut Deum adorauerunt, & ideo
euauerunt in cogitationibus suis, dicentes enim se
sapientes, stulti facti sunt. Pluraliter ideo posuit iu-
dicia, quia unum quodque criminale habet iudicium
suum. Et sciendum quod sanctus Augustinus iusti-
tia sua, ut supra diximus, ablatiuum facit, & iudicia
accusatiuum. Possunt uerò & nominatiui accipi, si
sic dicatur: Veritas tua fecit quosdam de tuis nubes.
Et hi tales, qui non solum sunt dicendi iusti tui, sed &
ipsa tua iustitia, per excellentiam sunt sicut montes
Dei: sicut econtrà iudicia tua, id est iniusti à te iudica-
ti & damnati sunt abyssus multa. & quasi diceretur:
Quandouidem sunt abyssus, cur ergo uiuunt? cur
superfunt? Dicit: Ideo scilicet uiuunt, non quia me-
ruerunt, sed quia tu Domine saluas, & saluabis homi-
nes huiusmodi temporali saluatione, quam pro mag-
no habent ut iumenta. Et hoc facies ad eum modum,
ad quem multiplicasti misericordiam tuam, scilicet
ut non solum in cælis esset, sed & in his alijs qui sunt
ut terra. Tu dico qui es Deus, & ideo oportet ut mul-
tiplicem misericordiam crearis tuis impendas.

Potest psalmus iste à principio in parte hucusq; ali-
ter legi, ut sit talis, ac si diceretur: Fallo quæritur d.n.
r. g. h. quod imber a. b. e. f. p. r. quàm uirtute. Iuxta
quod sic dicitur: Iniustus dixit, id est statuit & affir-
manit, ut delinquat ex necessitate, quasi culpam refle-
ctendo in naturam & in auctoritatem. sed tamè hoc
quod

quod delinquit, est in semetipso, id est in libero arbi-
trio eius, scilicet non est inde accusandus auctor uel
natura, sed ipse qui per liberum arbitrium suum ad pec-
candum se disposuit. Solent autem quidam habere,
ut non delinquant. Quod etiam sic dici potest: Ini-
ustus dixit, ut (pro quod) non delinquat in semetipso,
id est, ex suo libero arbitrio, immò quia talis creatus est
ut ex necessitate peccaret. Sed cur talia dicunt? Ideo
scilicet, quia timor Domini non est ante oculos eius,
quia non credit Deum iudicaturum de terrenis rebus.
& uerè non timet Deum, quoniam dolose egit in cõ-
spectu eius, id est in corde suo, ubi ipse Deus conspi-
cit. In hoc scilicet, quia cum ex scripturarum præcep-
tis, & ex minis intelligere posset, quid tenendum,
quid uitandum esset, dissimulat se illud posse intelli-
gere, & hoc curandum & in totrebus facit, ut inue-
niatur ab omnibus, id est, ut manifestum sit omnibus
quod iniquitas eius ad odium est, id est, odibilis de-
ber esse omnibus.

Verba oris eius.] Verè dolose agit, quia uerba oris ei-
us sunt iniqua, id est falsa: & ideo iniqua, quia sunt
dolus. In hoc scilicet, quia dicit se non posse intelli-
gere, non quod uerè non possit, sed quia noluit intelli-
gere ut bene ageret. Et non solum uerba oris eius sunt
iniqua, sed etiam iniquitatem cogitat & operatur. quod
sic dicit: Iniquitatem meditatus est, & cætera. Quod
non muratur.

Domine in celo misericordia tua.] Quasi dicat, In his
Domine iniustus talia agentibus, est ira tua: in celo au-
tem est misericordia tua, sicut prius. Et hæc tua iudi-
cia, scilicet quod in illis est ira tua, & in istis misericor-
dia, sunt abyssus non parua, sed multa, id est, sunt in-
exhausta & inscrutabilia. Iuxta illud: O altitudo diui-
tiarum sapientiæ & scientiæ Dei, & reliqua. homines &
iumenta. Sic continuatur: In illis quidem est ira tua,
& tamen etiam hos tales Domine non deserit miseri-
cordia tua: quia saluas hos homines ut iumenta, ut pri-
us. Potest quoque Domine in celo aliter adhuc con-
tinuari, & partim exponi, ut sic dicatur: Dicit inquam
iniustus, quod ea necessitate delinquit, sed mentitur.
Cur enim Dominus pater, si hoc esset, misisset nobis
in celo cælorum, id est Christo librum suum, ad cui-
us exemplar confiteremur, & cui cõformaremur?
Frustra utique. Sed quia illud non est ideo Domine
pater, misericordia tua, scilicet qua nos uocasti & ius-
tificasti, est nobis à te exhibita in celo cælorum, id
est in Christo: & etiam ueritas promissionum æternæ
beatitudinis, quæ utraque misericordia & ueritas ua-
luerunt ad quosdam nubes constituendas. Cetera non
mutantur, sicut in priori lectione dicta sunt.

Filij autem hominum.] Homines inquam supradicti,
saluabuntur per tempora, quæ communia sunt eis cõ-
iumentis: filij autem hominum, scilicet qui non solū
à iumentis diuisi sunt, sed etiam ab illis hominibus in
hoc: quia sicut illi portant imaginem terreni, ita isti por-
tant imaginem cælestis. Et quia sunt imitatores uero-
rum hominum, patriarcharum scilicet & prophetarum.
Tales inquam sperabunt, id est, non erunt hic in
præfenti in re, sed tamen in spe: quia non insectabuntur
hic bona communia cum iumentis, sed sperabunt
æterna cum angelis. & hoc in tegmine alarum tuarum,
id est sub defensione protectionis tuæ, ut sit dictum
ad solam similitudinem, quia & gallina pullos sub a-
lis protegit, uel possumus accipere per alas eius, chari-
tatem & misericordiam. charitatem quidem, qua ad
nos descendit: misericordiam uerò, qua nos uocauit
& iustificauit. uel etiam promissionem utriusque tes-
tamenti, alteram de temporalibus, alteram uerò de
spiritualibus. In ueteri testamento, quantum ad literam
promissio de temporalibus facta est: in nouo ue-
rò promittuntur spiritualia & æterna. Et Dominus
quidem consolatur sperantes in se, nunc interim tem-
poralibus bonis, tandem uerò beatificabit æternis.
Filij inquam hominum sperabunt, & hi tales inebria-

buntur ab ubertate domus tuæ. Voluit quidam pro-
mittere, sed non potuit illud edicere: quia uerba non
habuit, quibus illud exponeret. Sed quia uidit homi-
nes immodicè bibentes, & se ad eod uino ingurgitan-
tes, ut humanam prorsus mentem excedant, & quasi
induant aliam: uoluit per hanc similitudinem expo-
nere illam superabundantiam supernæ lætitiæ & gra-
tiæ, quia sancti Dei etiam in præfenti repleti, sic de-
mentantur, ut humana mente in diuinam transcant
in tantum, ut nulla tormenta extimescant, nec etiam
patres astantes aut uxores uel filios stentes respiciant.
Et dicit, Ita inebriabuntur, id est, sic replebuntur, ut
uelut ebrij mentem propriam excedant ab ubertate,
id est, ab abundantia spiritualis gratiæ, quæ est domus
tuæ Domine. hoc est, quæ descendit de domo tua, id
est de cælesti habitatione. Omne enim datum opti-
mum desursum est. Et uerè inebriabuntur, quia tu po-
tabis eos torrente Domine uoluntatis tuæ, id est, im-
petu abundantis gratiæ donorum tuorum, quæ tua
dona sunt uoluptas, id est, delectabilia. Torrens enim
dicitur propriè pluuiæ aqua quæ abundat, & cū im-
petu solet de montibus decurrere.

Quoniam apud te est fons uitæ.] Meritò dicit, Potabis
eos: quoniam tuum est hoc facere. Nam fons uitæ, id
est uerbum tuum, à quo procedit uera uita, & quod
dicitur fons, quod sitientes potat: & panis, quia esu-
rientes reficit. & lumen, quia cæcos illuminat, & mul-
ta talia. Ille inquam fons est apud te, tibi scilicet con-
substantialis & coæternus. Et ideo uidebimus repe-
tem, qui est lumen non de lumine in lumine tuo, per
illud uerbum, quod est lumen tuum, id est, procedens
de te lumine. Et ut uideamus te per illum, mitte Do-
mine quem misurus es, scilicet prætende quasi de-
fensionem misericordiam tuam, id est filium tuum, qui
non solum misericors, immò ipsa dicendus est miseri-
cordia. Prætende inquam scientibus te, id est, nolentibus
te per ipsum scire: & etiam prætende iustitiam
tuam, id est fidem tuam iustificantem nos, quæ dabitur
per ipsum his qui per eam sunt futuri recto corde,
scilicet non distorquentes cor tuum ad cor suum, im-
mò suum cor dirigentes ad cor tuum, hoc optat fide-
lis de posteriori populo, non quantum ad missionem
uerbi, quæ iam præterijt, immò quantum ad cognitionem.

Non ueniat mihi pes superbiæ.] Ideo Domine rogo ut
præendas misericordem tuam, ut ab illo docear hu-
militatē, & comedendo eius corpus humile: non ue-
niat mihi pes superbiæ, id est, non subrepat mihi am-
plius elata affectio superbiæ: quæ superbia dicitur pes,
quia per eam à Domino in regionem dissimilitudi-
nis recessimus, & sicut per elatum Adam cecidimus:
ita per humiliatum Christum resurreximus, qui uerè
humilitatis exemplum fuit: quoniam nec Iudæis ob-
ijcientibus sibi, Demonij habes: maledixit, sed quod
non erat, humiliter negauit. Quod uerò erat, tacendo
concessit, ne uideretur maledictum reddere, sed ueri-
tatem prædicare, & humilitatem docere. Non ueniat
inquam pes superbiæ, & manus peccatoris, id est, ma-
la operatio prauæ persuasoris non moueat me ut malè
agam. Duo hic rogat, liberari scilicet ab affectione pra-
ua, & à mala persuasione. Quæ duo uicia claruerunt
in exordio, quia & diabolus dicitur ex occulta affec-
tione, & Adam aliena persuasione. Sed tamen serua-
tu quilibet quod in te est, & non timebis quod de fo-
ris est. Vnde ne apud te incidas in elationem, & sic ui-
tabis quæ foris est prauam persuasionem.

Ibi ceciderunt.] Ideo peto ut repellas à me pedem su-
perbiæ: quia ibi, id est in illo pede ceciderunt in exor-
dio, id est grauem casum passi sunt, quicunq; sunt opa-
rarij nunc iniquitatis, scilicet & diaboli & homines.
Et quomodo ceciderunt, exponit, quia expulsi sunt
ab interiori paradiso, id est, ab interna iucunditate ani-
mi, in qua creati sunt. Et quia expulsi sunt ab interio-
ri, non potuerunt stare in paradiso exteriori, Adā scili-
cet in terrestri, diabolus uerò in cælesti.

IN PSALMVM XXXVI. ARGUMENTVM.

AEdificatur hoc psalmo fides eorum, qui prauorum temporalis felicitate turbati, suas uirtutes intermittunt. Lege ad sapientiam Salomonis.

PSALMVS IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Ipsi David, ut supra intelligendum est. Hic psalmus hortatur ad fidem, demonstrans ecclesie salutem: monet credentes, quoniam plerique mortalium pro afflictione bonorum & impiorum prosperitate turbantur, adeo ut non remuneratas in hac uita uirtutes desideret, & uita confectentur, ad huiusmodi repellendum errorem psalmus iste componitur, qui finem magis utrumque considerandum crebra repetitione monet. Per totum ecclesie uox introducit psalmum alphabeti Hebraico ordine digestum, ita tamen ut sextandecimam literam minus habeat. Prima positio comonetur, ne malignanter quisquam debeat imitari, sed quicquid boni sperandum est, a Domino postuletur, qui nouit & profutur a concedere, & perenniter mansera prestare. Secunda dicit peccatores maxima hic inuidie cruciatione torqueri, quoniam in suis actibus nil simile bonis se habere cognoscunt. Tertia profitetur nunquam se iustum uidisse derelictum, malorum penas & premia beatorum uti iam comminatione permiscens. prima positio continet literas sex, secunda septem, tertia octo.

COMMENTARIVS.

Oli emulari in malignantibus.] Titulus est, Psalmus ipsi David, id est, perfectiori uni uel multis in corpore Christi attribuentis. Sunt enim in corpore Christi duo genera, scilicet perfectiores boni, & minus perfecti. Verè enim minus perfecti sunt adhuc illi, qui uidentes malos feliciter uiuentes, & in omni terrena prosperitate florentes indignantur de flore illorum, & ipsium affectant. Contra hos tales uerò perfectiores alij agunt in hoc psalmo, instruètes eos ne murmurēt de flore malorum, ne uel ipsum appetant, ne fortè eis consimiles fiant, imò spem suam in Domino ponant, & malis æternaliter in ipso gaudere, quam hic cum malis ad horam florere. Potest autem ualde commodus accessus taliter quoque fieri ad hunc psalmum. Dominus noster loquendo nobis per electos suos, uult & facit nos cautos ad omnia, dum & sibi tempus est loquendi nondum iudicandi, & nobis tempus est audiendi, nec dum frustra penitendi. Nam & tunc erit penitentia, sed infructuosa. Nam restituerit illis diuina iusticia, quod sua perdidit in iusticia. Iustum enim apud Deum est, ut nunc misericordiam imperiet, tunc iudicium exerceat: & ideo non perturbet te homo Christiane, quod uides malos feliciter uiuentes, copia rerum affluentes, dignitatibus eminere, in omni gloria florere. Neque dicat cor tuum nullum esse diuinum iudicium, sed omnia casibus ferri, omnia fortuitis motibus uentilari. fortasse enim iniquis: Si Deus humana respiceret, non illius iniquitas florere, & mea in ocentia laboraret. Quisquis sic cogitas, quisquis sic ægrota, hibe in corde tuo huius psalmi salutariferum antidotum contra talem morbum. Omnis enim morbus animi in scripturis sanctis inuenit medicamentum suum. Noli ergo murmurare, noli emulari, id est, imitationem habere in malignantibus in consideratione malignantium, scilicet ut uelis imita-

ri florem eorum, quia cum nulli floreat hic, nisi male agentes, ut rapientes & furates: si optes florere, oportebit te pariter malignantem esse. Neque zelaueris, id est, amaueris facientes iniquitatem, scilicet ut appetas florem eorum, zelus enim aliquando ponitur pro ira & indignatione. ut ibi: Zelus domus tuæ comedit me. Aliquando pro diligere, ut: Zelatus est Dominus populum suum. Similiter quoque emulari uel pro inuidere uel imitari, siue affectare: ut Apostolus, Aemulami charismata meliora.

Quoniam tanquam fenum uelociter crescit.] Ideo non debetis appetere florem malorum, quia uelociter arefcunt: id est, deficient & ipsi & flos eorum, scilicet tanquam fenum quod hodie est flos, & cras in elibanum mittitur, & cito decideret, quemadmodum olera herbarum, id est, sic cito decident, quæ proprie holera inter herbas dicuntur. Quod enim inter herbas holus dicitur proprie, per terram seipit: & quia altam radicem non habet, uiret in hyeme, & arefcit in æstate. Arbores uerò quia altam radicem habent, & si in hyeme aridæ uideantur, ueniente æstate frondent, florent, fructus faciunt, & holeribus comparantur mali, qui non habent altam radicem charitatis, & florent in hyeme, id est, in præfenti tempore, quod dicitur hyems propter procellas tribulationum, & fluctus amaritudinum: ueniente autem æstate, quando uerus sol ascendet in meridiem, & apparebit in maiestate patris & angelorum, tunc illi arefcunt, quia æternis flammis tradentur. Iusti uero comparabiles arboribus, quia altam radicem habent charitatis, nunc in hyeme scilicet arefcunt, iuxta illud, Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. In æstate autem prædicta, tunc ornabuntur ornamenta foliorum, id est, bonorum factorum: & locupletabuntur uerbata fructuum, id est, multitudinem remunerationum.

Spera in Domino.] Quia tan cito euanesceat flos malorum, ergo quasi dicat, Noli emulari florem illum, sed tantum spera in Domino, & non in mundo: & fac quamcunque potes bonitatem. non ipsorum malignantium iniquitatem. Et hæc faciens inhabitabit terram, id est, ecclesiam, quæ dicitur bene terra culta, scilicet ne deseras ecclesiasticam institutionem: sed observa ea, quia non est ueri sacrificij locus extra catholicam ecclesiam, uel sic bene faciendo inhabitabit terram, id est, excole propriam carnem tuam, ut tandem eam clarificatam recipias, & sic pascaris in diuitijs eius terræ. Diuitiæ autem huius terræ, si ad ecclesiam respicias, sunt Dominus eius & Deus eius: si uero ad carnem nostram, erunt diuitiæ immortalitas & impassibilitas.

Delectare in Domino.] Si per terram accepisti ecclesiam, tunc istud expositio est, quæ sunt eius diuitiæ, scilicet Dominus, & ideo delectare tantum in Domino: si uero per terram acceperis carnem humanam, ita continuabitur, Spera inquam in Domino, & sperando delectare in Domino, id est, in lætitia quicquid agis pro Domino facias, non in tristitia: quia hilarem datorem diligit Deus. Et sic Dominus dabit tibi petitiones, & si non carnis, tamen cordis tui, id est, implebit omnes petitiones spirituales tuas. Et ut hoc fiat, reuela Domino uiam tuam, id est, in hisce talia opera quæ sint digna reuelari Domino. Velimus enim nolimus, opera nostra bona seu mala reuelata sunt Domino, quantum ad cognitionem: sed tamen sola bona opera reuelantur ei, quantum ad dignationem. Sed pro his dictum est: Reuela Domino uiam tuam, id est, uitam tuam, scilicet quid pariaris, cur gemis, & quid optes. Id enim pareris, quia uides quod caro concupiscit aduersus spiritum. Id etiam optas, infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius.

Gratia Dei per Iesum Christum. Et hoc reuela Domino cordis affectione, & firmiter spera: quia per eum liberabis, & ipse non per alium faciet tibi, quæ subsequuntur scilicet & iustitiam tuam, id est, fidem tuam sperantem ea quæ non uidentur, quæ modo laet. In-

xta illud: Charissimi, filij Dei sumus, sed nondum apparet id quod erimus. Illa inquam fidem educet per remunerationem quasi in lumē, id est, in manifestam cognitionem, scilicet quando ea accipies quæ non uisa credidisti, & iudicium tuum, id est, discretionem tuam, scilicet hanc quia maluisti sequi pauperem Christum, quam diuitem mundum, educer nos non simpliciter in lumen, sed tanquam in meridiam lucem, id est, in manifestissimam cognitionem per remunerationem quidem. Maius enim meritum est in hoc tali iudicio, quam in fide per se: quia quidam fideles sunt & saluabuntur, qui non habent hoc iudicium, scilicet ut relinquant mundum, & sequantur Christum. Educet quidem tadem, interim autem quid fiet. Oportet quasi dicat, tribulari & contristari. Tu autem quantumcumque tribuleris, subditus esto Domino, id est, totum esse tuum & uita tua sit subiacere præceptis Domini, & subiacendo ora eum ne deficias in uinea, ut gaudeas accipiendo nummum in uespera.

Noli emulari.] Quasi dicat: Quia tanta dabitur tibi in futuro spes tua. Ergo noli hic emulari, id est, irasci & indignari in eo, id est, in consideratione eius mali, qui prosperatur in uia sua, id est, in hac præfenti uita, quia tu tribularis in itinere, sed gaudebit in peruentione. Illi uero in uia est prosperitas, in peruentione autem omnis erit incommoditas. Noli inquam emulari in eo scilicet in homine faciente iniustitias, id est, peccata tanquam necessariis non ex natura, sed quia prosperitas istorum perdet eos. & quasi dicat: Si uelis prosperari cum illo, facies sicut ille iniustitias: & ideo noli emulari, sed define ab ira, ut non irascaris de flore ipsius hominis facientis iniustitias. Et derelinque furorem, id est, indignationem & murmurationem contra eundem. Ex ira enim procedit furor, quod est dicere: Ira uel furor de flore illius non conturbet oculum tuum, sed potius consule oculum fidei tuæ, & si promisit tibi temporalia bona, habes irasci: si uero promisit tibi sola celestia & æterna, non irasci debes, sed patieris ea expectes, hoc inquam modo dico, Noli emulari ut malignus, id est, ut unus de malignantibus fias. Aliter enim quasi dicit, non prohibeo. Et ualde cauendum est tibi ne maligneris: quia quicunque malignatur, perseueranter exterminabuntur, id est, extra terminos celestis Hierusalem fiet, uel extra terminos propriæ terræ, id est, carnis suæ, ut non bene eam excolant. Ex opposito autem illi qui non sunt murmurantes, sed sustinentes, id est, patienter expectantes Dominum, non utinam aliquem fallacem, sed ipsam ueritatem: non ut minus ualentem, sed ut omnipotentem ipsi hereditabunt terram uel Hierusalem, quæ est terra uiuentium: uel carnem suam clarificatam immortalitate & impassibilitate. Et ideo adhuc sustinendus est Dominus, sed nulli uideatur longum, quia pusillum erit. Tempus enim breue est, quia si percurramus omnia chronica, inueniemus quod quasi hesternis die Adam de paradyso eiectus est. Et si quod præcessit, tam breue est: & quod sequitur, longe breuius est. Pusillum inquam erit, & post illud pusillum non erit peccator: non quod penitus non sit, sed quia nullus eius usus erit. Nunc enim uiuit impius pio, sed sicut non habet lima locum planato ferro: ita post con summationem iustorum non erit locus impijs. Interim enim de eo flagellum facit Dominus unde deficiat impius, & proficiat pius. Cur ergo applaudit sibi impius. Nonne de illo flagellum facit sibi Deus. Assumit illum ad officium, me autem erudit ad patrimonium. Nō erit inquam peccator, quia si tu aliquis quæ res loci eius, id est, usum eius quem tunc habear, nō inuenies. Contra autem mansueti, qui non murmurant scilicet, sed Dominum patienter expectant, hæ-

sicuti immanis uicti, id est, malignantes delectantur nunc in multo auro & multo argento & in multis talibus: ira Dominus erit tunc, quæcunque delectatio potest excogitari suis: quia erit omnia in omnibus. Et cum ipse sit uera pax, omnia erunt eis pax: & sic delectabitur in multitudine pacis, id est, in multiplici pace. Interim autem quid fiet. Oportet scilicet multam patienter peccator, id est, quilibet persecutor obseruabit iustum, id est, in hidiose ager contra iustum fraudelenta persecutione. & etiam stridebit super eum dentibus suis, id est, manifestas damnationis sententias ad ipsum opprimendum dabit. Sed quæ cura. Nulla scilicet, quia Dominus iridebit eum, id est, irrisibilem faciet eum, peccantem scilicet. Hæc enim uerè est irrisio, quia dum iniquitas eius corpus tuum perimit, animam suam putrefacit. Te facit probabilem, faciet eum peccatorem scilicet. hæc enim uerè est irrisio, quia dum iniquitas eius corpus tuum perimit, animam suam putrefacit. Te facit probabilem, se reum: & grauius ille semper damnatur, cui animus semper deustatur. Dominus inquam iridebit eum, ad quæ scilicet hoc pertrinet, quoniam ipse Dominus prospicit, quod dies eius ueniet, dies scilicet animaduersionis. Quæ animi aduersio duplex erit, scilicet bona uel mala. Qui enim prospexit diem Iudæ traditoris, prospexit & diē Sauli persecutoris: illius ad poenam, istius ad gloriam. In utrumque enim uindicatum est. Ille ignibus gehennæ est destinatus, iste æternæ uitæ est prostratus.

Gladium euaginauerunt peccatores.] Exponere uidetur utrumque quod superius dixit, scilicet & occultam & manifestam infectionem peccatoris aduersus iustum. & primum exponit manifestam: Peccatores euaginauerunt gladium, id est, manifestam damnationem super iustos exercuerunt. Qui enim gladio pugnat, manifeste pugnat. hic dicit beatus Augustinus: Gladium euaginat peccator in corpus tuum, sed nunquid cor eius manet illæsum. In corpore conatur te occidere, ipse uero occiditur in mente. Et est similis alicui trahenti gladium per corpus tuum, ut scindat alterius uestimentum. Euaginauerunt inquam gladium peccatores, & etiam intenderunt arcum suum, id est, occultas insidias ipsi iusto parauerunt. Arcu enim occulte & à longe certatur.

Ut decipiat pauperem.] Reddit singula singulis. Ideo intenderunt arcum, ut occulte decipiant pauperem & in opem, id est, iustum nihil de se præsumente eum, scilicet deuocando & sibi conformando. Ideo autem euaginauerunt gladium, ut manifeste trident, id est, interficiant rectos corde ipsos scilicet iustos. Ipsi autem quid fiet? Quasi dicat: Accipiant quod merentur, scilicet gladius eorum intret in corda ipsorum, scilicet redundet super eos iniquitas eorum. & arcus eorum confringatur, id est, insidie eorum inefficaces fiant. Quod est dicere: Non te interius in mente lædāt, imò se ipsos mente interficiant, imò se ipsos in anima interficiant. Si autem exteriora auferat quæ cura? Nulla scilicet, quia melius est tibi iusto & cuique alij illud modicum, quod ipsi auferre non possunt, scilicet fides & spes, & cæteræ uirtutes, quod ipsi reputant modicum. Vel melius est tibi modicum solum modo necessaria habere ad uictum & ad uestimentum, super (id est, quam) multas diuitias peccatorum. Potest aliter quoque hic uerfus continuari, si intercalare illud uerfum scilicet, Noli emulari, interponamus ita: Quæ doquidem peccatores se ipsos interficiunt, ergo noli emulari in malignantibus ut appetas florem illorum. Nec debes, quia melius, id est, utilius est tibi iusto sequi modicum, id est, humilem Christum, quam habere multas diuitias peccatorum. Quod ideo dico, quoniam brachia, id est, diuitiæ & omnis potentia & robur peccatorum cito conteretur, interim autem confirmat iustos Dominus. Quasi dicat: Seruiant peccatores quantum uelint, & quantum permisi fuerint, nihil

nihil tamen oberit: quia Dominus exemplo patientiæ confirmat iustos. Ad modicum enim dolebunt, & sine fine gaudebunt. Et ut tu (quasi dicat) ne deficias in modico, uide quid pro te pertulit, qui quare ferret, nihil suum habuit. Ut enim multa patiaris, nunquid peruenies ad tantas insultationes & tot tentationes? Nunquid ad illas contumelias, ad illas iniurias? Nunquid tandem ad uentem illam contumeliosam aut spem coronam? Nunquid ad crucem? Quæ iam non est pœna, sed gloria: quia transicum fecit de loco suppliciorum ad frontes imperatorum, & qui rātam gloriam contulit pœnis suis, quid reseruat, fidelibus suis? Vtiq; magnum aliquid.

Nouit Dominus dies immaculatum.] Ideo Dominus confirmat iustos, quia Dominus nouit, id est, approbat dies immaculatum, id est, tempora tribulationis & afflictionis iustorum, quantum mali improbet & utriperent ea. Et quia Dominus nouit dies illorum, ideo hæreditas eorum, scilicet uel cœlestis Hierusalem, uel caro sua clarificata erit hæreditas eorum in æternum, id est, æternaliter.

Non confundentur in tempore malo.] Verè hæreditas eorum erit æterna, quia ipsi non confundentur, id est, æternam confusionem non patientur in tempore malo, id est, in die examinationis & angustiarum quantum ad malos, imò recipient ipsam hæreditatem cū eis dicitur: Venite benedicti patris mei. Et nunc interim etiam saturabuntur in interiori suo de luperna lætitia, quantum possibile est in diebus famis, id est, in præsentia uita, ubi non potest percipi illa plenaria, ad quam iusti esuriunt saturitas. Et uerè iusti nō confundentur in futuro, quia soli peccatores peribunt: non quod non sint, sed quia hæreditate carebunt.

Inimici uero Domini.] Verè peribunt peccatores, quia omnes inimici Domini deficientes deficient, id est, æternam defectum incurrent, quod dico uero, id est, in ueritate. Et hoc diu non differetur, sed mox, id est, ita ut fuerint honorificati, id est, honoribus sublimari & exaltati diuini, continuo deficient: quemadmodum fumus. Fumus enim quanto altius ascendit, tanto magis euanelcit: similiter quanta nunc maior erit exaltatio malorum, tanto grauior erit in futuro decessio. Et breuis quidem erit exultatio, æterna uero erit damnatio.

Mutabitur peccator.] Meritò peccatores peribunt, quia peccator mutabitur, id est, mutui accipit à Domino, nō solum quod sit, sed etiam q; homo sit, & quod perfectus sensibus & sanus corpore, & etiam diues sit, & quod rationem habeat & Deum laudare, & gratias agere queat: & tamen non soluet hoc mutuum, quia nec in interioribus nec in exterioribus laudat Deum, & ideo merito peribit. Iusti autem non confundentur, sed merito saluabuntur: quia iustus miseretur animæ suæ alsidue bene agendo. Vnde dicit Salomon: Miserere animæ tuæ, & eris bene placens Domino. Ille uero miseretur animæ suæ, qui non accipit animam suam in uano, id est, qui non acquiescit animæ suæ in uanitatibus, imò animæ suæ irascitur, & ad poenitentiam etiam ex hoc compungitur. & hoc est prima misericordia, quam animæ suæ quisque debet impendere primum: deinde restat etiam alijs subuenire. Miseretur inquam iustus, & retribuet, id est, solui mutuum quod accepit à Domino, quantalocumque potest gratis agendo intus & exterius. habet Gallica translatio. Fenerator, quod sic exponitur, Miseretur inquam, & fenerator, id est, largitur quicquid potest & in interioribus & in exterioribus p Deo, quod est dare ad sensus: quia recipit centuplum, quod donat simpliciter. Non tamen gaudeant feneratores. Nō enim uult Dominus te esse feneratorem, qui per prophetam suum illum inter milites deseribit suos, qui pecuniam suam non dedit ad usuram: & tamen idem Dominus iubet te esse feneratorem, quia dicit in Euangelio: Si feneraueris, spem non habebis, & iterum, Nisi

feneraueris, spem nō habebis. Prohibet enim esse feneratorem, & uult esse feneratorem. Prohibet quidam ne feneres homines nūmos, aut aliquid ut plus accipias dando. Quia si hoc feceris, fenerator eris nō laudandus, sed improbandus. Iubet ergo ut feneres Deum, scilicet ut des terram, & accipias cœlestia: des pauca, & accipias multa: des terram, & accipias cœli. Et si hoc feceris, fenerator eris non utriperandus, sed laudandus.

Quia benedictes hereditabunt terram.] Verè iustus retribuet, id est soluet Domino mutuum, quod accepit: quia iusti benedictes ei, id est, augent & exaltabunt eum, gratias ei referendo, & alijs se in exemplum dādo, & ideo ipsi benedictes hereditabunt terram, ut supra dictum est: peccatores autem non soluūt mutuum Domino, quia maledicunt ei. Et ideo ipsi maledictes disperibunt, id est, peribunt, diuini ab illa hæreditate.

Apud Dominum.] Benedicunt quod iusti Domino, sed tamen hoc ex se non habent, sed ab ipso Domino, quia gressus, id est affectiones & opera hominis diriguntur tantum à Domino, sicut habet alia translatio: uel secundum hanc translationem ita dicemus, Hoc quod gressus hominis diriguntur, est apud Deum, nō apud hominē. Non est hominis dirigere gressus suos semper. nanq; tortuosi essent gressus hominis, & semitæ nostræ incuruæ, nisi Dominus direxisset nos: sed ipse sic direxit gressus nostros, quia uenit, uocauit, iustificauit, redemit, proprium sanguinem suū fudit, hoc precium dedit. Parum enim erat fecisse te hominem, nisi per te fieret homo. Et homo factus, pertulit quæq; dura temporalia ut te instrueret, ut & tu pariaris hæc tristitia. Et dura temporalia, ut & peruenias ad læta sempiterna. Sustine laborem, ut accipias mercedē, quia reuera æternus labor sustinendus esset pro æterna requie. Sed si tu æternaliter laborares, quando ad æternam quietem peruenires. Nunquid utriusque. Et ideo labor noster temporalis est, quare sustinendus est. Dirigitur inquam à Domino gressus, & ideo quisquis uerus homo est, uolet sequi uiam eius, id est Domini. Qui enim uerè Christianus est, uiam Christi debet tenere, quia aliter nō poterit quod tēdit peruenire.

Cum ceciderit, non collidetur.] Verè Dominus dirigit gressus, quia qui ab ipso dirigitur, non collidetur interius: cum ceciderit, id est cum uidebitur eadem exterius. Nullus enim cecidit ei ad deiectionem, imò ad exaltationem, iuxta illud: Septies cecidit iustus, id est, omnimodo tribulatione affligitur iustus. Septenarius enim numerus perfectus est, & ideo per septies plenaria tribulatio intelligitur. Et tamē resurgit, quia tribulatio non est ei ad depressionem, sed ad erectionem. Et ideo non collidetur, quia Dominus supportat manum suam, & confortat eum exemplo patientiæ suæ.

Iunior sui, etenim seniu.] Sicut in superiori psalmo accepisti iniustum, de quo agebat totum genus iniquorum, ita accipe iustum, qui hic loquitur pro corpore iustorum: quia uersus iste postulat hoc, qui sic continetur: Verè Dominus supportat manum suam illi quō dirigit, id est iusto, quia non derelinquit iustum nunc, nec etiam ex quo primum iustus fuit, non derelinquit. Et nec in iuuentute nec in senectute mea uidi iustum derelictum, quia ego fui iunior. Quod inde patet: Et enim (pro quia) seniu. Iuuenis nanq; fuit iustus iste, qui hic agit pro alijs in prioribus iustis, qui quasi in iuuentute fuerunt, quia primi ad fidem accesserunt: senex uerò quantum ad tempus iam factus est, quantum ad illos qui hoc posteriori tempore accedunt. Et est dicere: Quia nec in prioribus nec in posterioribus iustis aliquis potest reperiri, quē Dominus dereliquerit, & non potius confirmauerit. Non uidi inquam iustum derelictum, nec uidi semen eius quærens panem, id est, nunquam uidi quod iniuratores ipsius illi essent quærentes panem, id est, indigentes pane, non

non pane uentris, sed pane uerbi, de quo dictum est: Non in solo pane uiuet homo, & reliqua. Verè enim iustus illo pane non indiget, quia semper ipsum habet in corde uel in ore. Iuxta illud: Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Manducat autem hūc panē, quādo legit uel audit aliquod præceptorum Dei: ruminat uero ipsum, quando recogitat quod legit uel audiuit, ut fructuosum faciat sibi. Vnde Salomon ait: Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, stultus uero transglutit illud. Hoc autem stulti faciunt. Quare cōparabiles sunt animalibus, quæ non ruminat, & ideo imunda sunt. Iustus uerò, quæ legit & audiuit non obliuiscitur, sed ruminat ea. Quare mundum animal est. Et de hoc idem Salomon dicit: Et cogitatio sancta saluabit te.

Tota die miseretur & commodat.] Verè semen iusti nō indiget pane, quia tota die, id est, alsidue miseretur animæ suæ, dum illum panem aut comedit aut ruminat, & etiam commodat, id est, commodum quod dicitur que potest facit alijs uerbo & facto: & sic erit si pauper sit, diues tamen est. Non enim respicienda est inanis arca, sed conscientia Deo plena. Non exterior facultas, sed interior charitas, id est, bona uoluntas, quæ nunquam est ociosa: quia si non dat nummum, dat cōsilium, dat auxilium & se ipsum, uel saltem bonum uotum. Miseretur inquam & commodat, & ideo semen, id est, opera eius erunt in benedictione, id est, in multiplicatione quantum ad remunerationem, quia singula centuplum accipiet. Noli ergo æmulari in malignantibus tu quilibet, ut semen tuum sit in benedictione: sed potius declina à malo, uel simpliciter ita continuari potest: Quia iusti tamen semen erit in benedictione, ergo tu quilibet desiderans illam benedictionem, declina ab omni malo & fac bonum quodcunque potes, & hoc sine murmuratione, scilicet ut non putes damnum in dando, imò in retinendo: quia quod dedisti, non perdidisti: sed quod seruasti, perdidisti. Atrende ergo Deum dicentem: Facite uobis faculos non computrescibiles, & thesaurus non deficientes in cœlo, quo fur non accedit, & inhabitata in seculum seculi. Quasi dicat: Si declinaueris à malo, & facies bonū, tunc inhabitabis supernam hæreditatem in seculum seculi, id est, in æternum.

Quia Dominus amat iudicium.] Ideo dico sine murmuratione esse faciendum, quia Dominus amat iudiciū facere, id est, diligens examinatur erit, quod notatur per amat: inter illos qui murmurant, in faciendo bonum, & qui non murmurant & in illo iudicio sanctos suos, scilicet facientes bonum ex corde & non cum murmure non derelinquet, quia in æternum conseruabuntur. Potest taliter quoque iste uersus continuari, Ideo dico declina à malo & fac bonum: quia Dominus amat tale iudicium, id est, huiusmodi discretionē, scilicet ut quisque declinet à malo, & faciat bonum, & sanctos suos sic discernentes non derelinquet in æternum. Tertio quoque modo continuatur ita: Declina à malo & fac bonū: sed hæc faciendo patieris multa aduersa. Tu autem noli curare, noli dolere, quia Dominus amat tale iudicium fieri in suis: quia flagellat taliter omnem filium quē recipit, qui nec proprio suo filio in quo nihil inuenit pepercit. Et licet uideatur derelinquere sanctos suos, per hoc non eos derelinquit, sed in æternum conseruabuntur, iniusti uero non conseruabuntur, quia æternaliter punientur. & hoc ideo, quia semē impiorum peribit, id est, quia opera ipsorum iniustorum peribunt, nō quantum ad uindicationem, sed quantum ad bonam remunerationem. Iusti autē non punientur, sed conseruabuntur, ut supra dictum est: per hoc scilicet, quia hæreditabunt, id est, hæreditatem recipiunt terram, uel cœlestem Hierusalem, uel carnem suam clarificatam. Et ne pandat sinus cupiditatis auro, qui statim putaret hic promitti terrenam hæreditatem, & sic tenderet ad iustitiam: exponit quam terram acceperit. Quasi dicat: Ita dico hæreditabunt ter-

ram, quod non ad horam, sicut aliquam possessionē terrenam: sed inhabitabunt in seculum seculi, id est, æternaliter in ea. Erta ut sint super eam, id est, possessores sint eius terræ. Et hoc quantum ad cœlestem illam patriam: quantum uerò ad carnem, sic dicens, Ita inhabitabunt ut sint super eam, id est, ut spiritus semper sit ibi carne superior. Hic enim licet spiritus naturaliter carne superior sit, sæpè tamen subest carni, scilicet cum decipitur carnali delectatione.

Os iusti meditabitur sapientiam.] Meritò iusti hæreditabunt terram, quia semper & meditantur sapientiam, & loquuntur eam, & in corde retinet legē Dei. Quod sic dicit: Os iusti meditabitur sapientiam, id est, alsidue loquitur sibi ipsi illud quod pertinet ad sapientiam, id est, ad bonam uitam, quæ est litigium habere cum uicijs, pacem cum moribus optimis. Et lingua etiam eius, id est, iusti loquetur alijs omne iudicium, id est, omne quod uerè sit iudicandum & tenendum. Et hic talis non est de illis, unde dictum est: Populus hic laudat me honorat: quia lex Dei non tantum est in ore ipsius, sed in corde. ut ista: Quod tibi non uis, alij ne faceris. Et quia talis est, ideo gressus eius, id est, affectiones eius nō superabunt, quia nec etiā cogitatio peccabit.

Considerat peccator iustum.] Quasi dicat: Ergo maneat iustus securus inter impios & inter iniustos. Quid enim oberit ei impius? Nihil utique. Considerat quidem peccator iustum, Dominus autem non derelinquit eum. Potest & aliter hic uersus continuari, ut sicut quod precessit, fuit causa ad iustos: ita & istud causa sit ad iniustos. Quasi dicat, Meritò iniusti puniuntur, quia peccator considerat iustum insidians ei: & hoc ideo, quia quærit mortificare, id est, penitus deuorare eum nunc fraudulenter, nunc uolenter. Sed quæ cura? Nulla inquam, quia Dominus non derelinquet eum iustum, scilicet & si traditur exterius in manus peccatoris. Nam & si in carne iusti dominetur inimicus, iuxta illud beati Iob: Terra tradita est in manus peccatorum, tamen spiritus eius saluabitur. Non derelinquet inquam Dominus iustum, nec damnabit eū, imò exaltabit eum cum in futuro iudicabitur, id est, iudicium damnationis fiet de impio illi, id est, ad honorem iusti. Econtrario non damnabit Dominus iustum, etiam tunc cum iudicabitur in præsentia illi, scilicet impio de pio, & cum luet pro uoluntate impij pius. Nam & si tunc uideatur damnatus pius, nō tamen uerè est damnatus: quia si accipit ab inferiori iudice sententiam, accipiet à superiori coronam. Ideo noli æmulari in malignantibus, sed potius expecta Dominum, & custodi uias eius. Potest sic quoque continuatio fieri: Dixi Dominus non derelinquet iustum, sed saluabit eū. Hanc autem saluationem tu quilibet in præsentia ne appetas, quoniam adhuc tempus est laboris, nondum mercedis. & ideo patienter expecta Dominum tandem exhibitorum, quem iam tenes debitorero. Et ne expectes manibus dissolutis & genibus debilitatis, sed custodi uiam eius, id est, opera uel præcepta eius: & sic ipse ueniens exaltabit te non aliqua temporalis dignitate, sed ita ut tu capias terram uiuentium hæreditatē, id est, ad hæreditatem æternam. & hanc terram uidebis tu, tunc cum perierint peccatores. Nam illis longe postis ad sinistram, eris tu cum cæteris iustis ad dexteram quibus dicitur: Venite benedicti patris mei: illis autem, ite maledicti, &c.

Vidi impium.] Verè peccatores peribunt, quia ego iam prouidi interitum eorum. Nam quasi dicat: Introiui iam mente in sanctuarium Dei, & consideravi eorum nouissima. Quod sic est in libro: Vidi, id est, consideravi impium in hoc mundo, & super multos exaltatum, & etiam eleuatum sicut cedrus Libani, id est, ad modum sublimiorum in omni gloria seculari, qui significatur per cedros Libani. Et hoc uiso transiui hæc temporalia mente, ut uiderem eius nouissima. Et ecce non erat impius, nō quod profus nō esset, sed quia erat quasi non erat. Et ideo dico non erat, quia locum

nullam habebat. Nam ego quæsi eum, & non est in ventus locus eius, id est, usus aliquis eius. Ergo noli æmulari, sed custodi innocentiam. Vel ita potest simpliciter contineri: Quia impius in futuro non habebit locum. Ergo ut locum habeas, custodi innocentiam, id est, ne rapias, ne iniuste agas ut acquiras pecuniam, ut amittas innocentiam: imò perdas pecuniam, ut acquiras innocentiam. Et uide æquitatem, id est, illud quod uidere de te æquum est, id est, intellige te quicquid pateris iuste pati, nel uide æquitatem, scilicet intellige nunc laborandum in uinea, ut merces accipiantur in uespera. Non enim coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Et debes custodire & uidere, quia homini pacifico, id est, non murmuranti, sed custodienti innocentiam, & uidentis æquitatem, sunt reliquæ, id est, futura & posteriora. Et si uidentur arida esse priora, pingua erunt ei posteriora.

Iniusti autem. Verè nullus locus erit impio, quia iniusti disperibunt, id est, ualde peribunt. Simul, id est, & in corpore & in anima. Et ideo peribunt, quia reliquæ impiorum, id est, posteriora ipsorum iniustorum, non dico non erunt, sed interibunt, id est, erunt quasi non sint: quia quantumcūq; sint pingua eorum priora, ualde tamen arida erunt eorum posteriora.

Salus autem iustorum. Iniusti quidem peribunt, iusti autem non peribunt, quia salus continua erit iustis à Domino. Quod à partibus sic probat, quia & tempore tribulationis, id est, præsentis uitæ, quæ plena est angustijs & tribulationibus, erit Dominus protector eorum, id est, iustorum: quia erit eis clypeus contra ignea tela nequissimi. Et adiuuabit eos in perficiendo bonorum, & liberabit eos ab impedimento, ne deficiant: & ita liberabit, quod eruet eos à peccatoribus penitus, id est, ab omni perplexitate & cõformatione peccatorum, & sic tandem saluabit eos uera & æterna saluatione. & hoc ideo, quia sperauerunt in eo, id est, quia ipsi non murmurauerunt de felicitate malorum, & maluerunt apud Dominum esse in spe, quam cū eis in re.

IN PSALMVM XXXVII. ARGVMENTVM.

EZechias agrotans Domino supplicat. Alter confessio patientiæ, & iustus ad salutem. lege Iob.

PSALMVS DAVID, IN REMEMORATIONE DIE SABBATI.

EXPLANATIO.

Dicendo in commemorationem. hoc nobis titulus iste pronuntiatur, ut quia peccatū omnimodis effugere nō ualeamus, certe ut ab eius frequentia temperemus. semper hoc ante oculos mentis habeamus, ut alibi dicit, Et delictum meum coram me est semper. quod autē de sabbato exponitur, quia poenitens quilibet, inter suorū uulnera peccatorū æternæ semper quietis debet habere memoriā. Quidam hunc psalmum ad beatum Iob historiam aptant sed Hieronymo uidetur illum ex poenitentis alicuius, uel mystice ex Domini Saluatoris persona passionis tempore cantatū. Psalmus iste poenitentis quæ diuisa distinctione diuiditur. In prima misericordiam mouet benigni iudicis uita poenalis. In secunda suum & corpus uerbere sulcatum, & animum dicit amicorum exprobratione sauciātū. In tertia medicina salutis aduiguitur, cū totā inter aduersa spem Domino se commississe testatur paratū, quæ se ad flagella & plus mereri q̄ patitur, astruit. In quarta periculis oib. exceptus saluus suæ Deū p̄stetur auctorē.

COMMENTARIVS.

Omine ne in furore tuo. J Titulus talis est, Psalmus ipsi David in recordatione sabbati. Sabbatū est requies, & accipit ideo pro requie, quia sabbatū dicit, quādo nos à labore corpor. si cessamus. Significat autē hæc nostra req̄ illā uerā requiē, quā nos in primo Adā habuimus, &

per ipsum amissimus: & quā per secundū Adam, id est Christū recepimus, si nondū re, saltē spe. spe enim salui facti sumus expectantes redemptionē corporis nostri. Huius itaq; sabbati, id est requietis, recordat quidā dolens & lugēs in hoc Psalmo, quē titulus uocat nō simpliciter David, sed ipsum David, q̄ ideo est, quā nūquā legimus beatū David prophetā recordatū fuisse sabbati secundū obseruationē Iudæorū, qui sabbatū obseruabūt, quia nō recordandū, sed obseruandū erat, q̄ inter septē dies necessariū ueniebat. Nemo enim recordat, nisi quod in absentia est. Quid ergo sibi uult hæc recordatio sabbati, quæ cū tanto dolore, cū tāto mœrore, cū tāto gemitu, cū tāto fletu sit? Aut qd̄ prodest? Multū inq̄, quæ felix est, qui quis sic miser est. Vnde & Dñs in Euangelio quosdā gemētes & fientes beatos uocat. Accipiamus ergo & hircalē sabbatū recordantē, nescio quē lugentē, & utinā nos simus. Est enim hic quidā dolēs, lugēs, sabbatū recordās. Sabbatū nāq; est requies. Et sine dubio in quadā inquietudine erat, q̄ sabbatū sic recordat. Ipse itaq; inquietudine quā patiebatur, narrat: & Deo cõmendat timens, nescio qd̄ grauius q̄ illud erat in quo erat. Quod enim in malo sit apertē dicit, nec opus est interprete aut suspiciōe aut cõiectura. In quo autē malo sit, ex uerbis eius non dubitat: nec opus est ut inquiramus, sed ut quod dicit intelligam⁹. Et uerē nisi graui⁹ malū illū in quo erat timeret, ne quāq; sic inciperet. Dñe ne in furore, &c. Scie dū est q̄, quidā in futuro à Dño arguent, quidā uerò in irā corripient. Illi enim in furore arguent, qui Christū fundamentū nō habuerūt, de quo Apostolus: Fundamentū aliud nemo potest ponere, q̄ qd̄ positū est, id est Christus. uel si habuerūt, nihil boni superædificauerūt. Arguere nāq; est aliq̄ accusando cõinere. Et isti quā arguent, cū eis à Dño exprobrabit? Elurii, & nō dedistis mihi māducare, & cetera talia. Accusationē autē solet sequi dānatio. Similiter & istos tali accusatione cõuictos dānabit furor. i. terribilis & disticta diuina sentētia, cū eis dicit: Ite maledicti, &c. Hæc grauiora timēs iste q̄ loquitur hic in hoc Psalmo, excepta p̄senti uita, cuius deflet innumera mala, sic gemit & orat. Quasi dicit: Futurū Dñe est, ut quosdā in furore tuo arguas. Et ideo quæso ne arguas me in furore tuo. i. ne patiaris me esse in numero illorū q̄ arguent in furore tuo, ut supra dictū est. Futurum quoq; est ut quidā corripiant in ira tua, & ideo Dñe flagella, seca, ure, purgatū me hic redde, ut nō corripias me tunc in ira tua. Corripiant in ira Dei, qui Christum fundamentū habet, sed nō tantū aurū, argentū, lapides preciosos superædificat: sed etiā in termitēt ligna, fœnum, stipulas, id est cõmittunt quædā uenalia peccata grauiora & leuiora, & ideo necesse est ut hi tales in ira corripiantur, id est, in purgatorio igne nūc interim ante diē iudicij ponant, ut quæ in eis immūda sunt, per illū exurant, & sic tandem idonei esse cū his qui in dextra coronādi sunt, inueniantur. Nec immeritò tantū timet iste hæc correctionē, quia attendit eā esse grauiorē, q̄ quicquid unq̄ passus sunt latrones, uel sancti martyres, uel quicquid grauius homo possit excogitare. Si uerò illi quos supra diximus, tantū aurū, argentū, lapides preciosos, id est bona opera superædificat, tūc neq; illi ignē timerēt, qui cremabit æternaliter impios, neq; illi qui corripiet pios. Sciendū autē quosdā esse sanctorū (ut testat Euangeliū) qui nō ueniūt in iudiciū, sed transeūt de morte ad uitā: quia & si aliquas stipulas, id est paruā peccata superædificat, aded tū leuia sunt, quod ignis tribulationis quē patiuntur, uel etiā pena mortis penitus ea exurit. Et hi tales quia nihil in eis ignis suū inuenit, statim dū à corpore separantur, transeunt ad uitam æternā, sicut eoa trā quidam malorum statim æternas penas incurrunt.

Quoniam sagitta tua. J Ideo Domine rogo ne arguas me uel corripias in futuro, quoniam multa & magna sunt quæ in præsentia patior. Vnde quæso iustificat tibi de me sumptis supplicia, & incipit enumerare ea satisfaciens.

rificiens Domino, offerēs ea quæ patitur ne grauiora patiar, dicens ita: Quoniā sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Sagittas uocat animaduersiones iræ Dei, scilicet omnes penas & miseras, quas patimur interius siue exterius. Quas quidem omnes miseras ex præuaricatione primi parentis Adæ cõtraximus. Inde est quod mortale corpus gerimus plenum tentationibus & sollicitudinibus, obnoxii corporalibus doloribus, nexu indigentibus. Mutabile languidum, cum est sanum. Vnde enim diceret iste, Non est sanitas in carne mea: nisi quia sanitas, quæ dicitur huius uitæ sanitas, bene intelligentibus, & sabbatum recordantibus, non esset uera sanitas, imò magna infirmitas. Si enim sanitas esset, non tam facillè corrumpetur naturali morbo, sicut scilicet, sicut, & ceteris huiusmodi. Quæ ideo naturalia dicitur, quia quæ in Adam peccati pena, in nobis est natura. Vnde Apostolus: Fuisistis enim aliquando natura filij iræ. Nunc ad literam redeamus. Sagittæ tuæ inquam, non una, sed multæ mihi infixæ sunt, & in his sagittis confirmasti super me manū tuam, id est, firmam & assiduam potentiam super me exhibuisti, quia sine intermissione penam ex peccato perfero & pertuli. Dicitur autē hoc ad similitudinē alicuius uerberantis magistri, qui quasi manum super illum confirmat quem tenet sub assidua uirga.

Non est sanitas in carne mea. J Verè sagittas infixisti mihi, quia interius & exterius. Nam non est uera sanitas in carne mea, ut supra dictum est, quod procedit à facie, id est, à præsentia iræ tuæ, quia per hoc representatur ira tua, quam in transgressore legis Adam habuisti. Et non est etiam pax ossibus meis, id est, non est cõstantia in uirtutibus, quæ sunt ossa, id est, firmamenta animæ meæ. Quod item est à facie, id est, à præsentia peccatorum meorum, quia per hoc etiam representatur peccatum inobediens, quod Adam principaliter, & in ipso omnis posteritas perpetravit. Dicitur autē pluraliter præcepta hoc unum peccatum, quia multorum criminum ipsum Adam fecit reum. Sciendum autem quodd uox capitis est in hoc psalmo, nunc pro se, nunc pro membris loquentis. Et licet hic non sit distinctio personarum, est tamen discretio dignitatum. Hic enim est caput quod saluat, corpus quod saluat: caput exhibens misericordiam, corpus quasi deficiens miseriam: caput ad purgandum, corpus ad purgandū, corpus ad confitendum. Quomodo ergo ille in quo peccatum nō fuit, dicit à facie peccatorum meorum, nisi quia in persona membrorum ista sicut, & cetera prædicta loquitur? Nec mirum, si illorū est uox una, quorum est caro una. Vnde Apostolus: Erunt duo in carne uno. Sacramētum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia. Quapropter ex nimia affinitate caput non separat hic corpus à se faciendo peccata membrorum esse sua, quorum ipse etiam participes fuit, quantum ad penam. Quod ideo facit ut corpus non separet à se caput in passione, imò faciat esse suam passionem eius passionem.

Quoniam iniquitates meæ. J Meritò dixi peccatorum meorum, quoniam ego sum in culpa, non tu Domine, non factum, nō aliud: quia iniquitates meæ, id est, inobediencia & præuaricationes meæ, quas scilicet in Adam commisi, supergressæ sunt caput meum, id est, præualuerunt capiti meo, & ipsum inuoluerunt. Ego enim caput meum contra te exeri, iniquitas autem illud deiecit. Vnde alibi dictum est: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in uerticem ipsius iniquitas eius descendet. Et accipitur hic caput pro digniori parte, pro anima scilicet, quæ uerè per inobedienciam depressa fuit, quia cognitionem ueri luminis amisit. Iniquitates inquam supergressæ sunt, & sunt grauati super me, id est, ita oppreherunt ipsam mentem meam, sicut onus graue opprimat aliquem: quia sicut ille se erigere non potest, ita nec mens mea ad purum conuitum ueritatis erigere se ualeat. Quæ omnia ad membra referuntur, sicut & quæ sequuntur.

Putruerunt & corrupte sunt cicatrices meæ. J Grauatæ sunt in quā iniquitates super me, & supergressæ sunt iniquitates caput: & ideo cicatrices meæ etiam sunt corruptæ, & aded corruptæ, quod etiam putruerunt, id est, putridæ factæ sunt, uel putruerunt, id est, fetorem emiserunt, iuxta aliam translationem. Cicatrices nāq; fiunt ex sanatis uulneribus, & in nobis uulnera fuerunt ex præuaricatione Adæ, & ex nostris actibus. Quæ uulnera sanata sunt, & uelut cicatrices fecerunt per fidem & gratiam baptismi, sed ex infirmitate nostra sit hoc quod nullus est ita perfectus, quin aliquando per aliud actuale labatur in peccatum, & ideo cicatrices quæ prius sanæ erant, corrumpuntur & fetēt, uel putrescūt: quia & si ualde leuia sunt quæ perfecti uiri committunt, quia recordantur delectabilis odorem sabbati, eis tamen fetida & abominabilia uidentur. Nullus enim intelligit quam sit delectabilis odor sabbati, nisi cui abominabilis est fetor peccati. Corruptæ sunt inquam cicatrices, & hoc est à facie, id est, à præsentia insipientiæ meæ, quia per hoc representatur insipientia mea. Tu enim me sapiētem esse uoluisti, & ueram sapientiam me docuisti dicens: De omni ligno paradisi comedas, de fructu autem scientiæ boni & mali ne comedas. Ego uerò me insipientem feci, quia magis serpenti quam tibi consensi.

Miser factus sum. J Quasi dicat: Quia cicatrices etiam corruptæ sunt, ideo factus sum miser, id est, plenus multis miserijs. Et quia exeri me per superbiam, sum incuruatus, id est, humiliatus per uindictam, & hoc ut que in finem curuationis, id est, omnimoda curuatione, uel ita sum curuatus, quod curuatio mea durabit usq; in finem, id est, donec perueniatur ad sabbatum. Vnde scilicet quia miser factus sum & curuatus tota die, id est, assidue ingrediebar & egrediar, id est, conuerlabor in hac præsentia uita, quæ est ingressus ad futurā, contristatus, id est, simul interius & exterius tristatus, sabbatū quidē recordādo, & nondū obtinēdo.

Quoniam lumbi mei, &c. J Meritò non modo tristis, sed etiam contristatus sum, quia non est mihi bonū interius uel exterius. Nam lumbi mei impleri sunt illusio nibus, id est, anima mea repleta est uanitatibus. Lumbi enim pro delectationibus accipiuntur. Delectationes uerò interiores sunt. Et ideo per lumbos anima quæ interior est, designatur. Illusiones uero uocat uanitates illas & phantasmata, quæ nobis & in cogitando & in orando assidue intercurrunt. Lumbi inquam illusionibus pleni sunt, & uera sanitas non est in carne mea, ut supra dictum est. Est est dicere, Non mirum si iste contristatus, quia ex nulla parte est ei læticia. Nā cum totus homo sit tantum caro & anima, in eius anima est uanitas, & in carne infirmitas. Et ideo meritò contristatus ingreditur, quousq; anima exuat uanitatem, & caro induat sanitatem. Anima uero non exueat uanitatem, quousq; tandem apprehendat ueritatem: neq; caro induat sanitatem, quousq; exuat infirmitatem, quod tunc deniq; erit, quando hoc mortale induat immortalitatem, & corruptibile incorruptionem.

Afflictus sum & humiliatus. J Repetit quod supra dixit, scilicet quod miser factus sum, sicut tanquam per causas appollitas certificatum. Quasi dicat: Quia in anima mea est uanitas, & in carne infirmitas, ideo sum afflictus, id est, miserijs plenus: & nimis humiliatus, quia non ad horam, sed usq; in finem sum humiliatus, ut supradictum est. Hanc autem nimiam humilationē nemo intelligit, nisi qui sabbati immensam celsitudinem attendit. Afflictus sum inquam, & nimis humiliatus, unde rugiebam semper, id est, rugitum ualidissimæ intentionis emittebam ad Dominum, procedentem à gemitu cordis mei. Gemitus enim alius carnis, alius cordis. Gemitus carnis est, qui temporalibus rebus sit. Et hic hominibus, quia exteriorem innotescit. Gemitus uerò cordis est ille, quod sancti uiri interius interpellat, & hic hominibus est occultus: soli uerò Deo cui omnis intentio animæ patet, & omne cor loquitur.

est manifestus. Et quia soli Deo est cognitus, ideo sub
dic: Domine omne desiderium meum, id est, quid de-
siderem taliter ingemiscendo, est ante te, non ante ho-
mines qui cor non uident. Et ideo tu cognoscis desi-
derium, quia gemitus meus, qui hominibus est occul-
tus, à te non est absconditus, imò tibi est manifestus.
Desiderium est nostrum, oratio nostra. Et si continuè
desiderium continua est oratio, si non intermittis de-
siderare, non intermittis orare, continuum enim desi-
derium est uox continua. Tacebis si amare destiteris.
Vnde Dominus de quibusdam tacèribus dicit: Quia
superabundabit iniquitas, refrigescet charitas. Frigus
enim charitatis, est silentium cordis: flagrantia chari-
tatis, est clamor cordis. Si semper manet charitas, sem-
per clamas: si semper clamas, semper desideras: si sem-
per desideras, sabbatum recordaris: & si sabbatum re-
cordaris, gemitus tuus à Domino nò est absconditus.

Cor meum conturbatum est. Quasi aliquis quæreret:
Vnde hic gemitus ducit, inde scilicet, quia cor meum
conturbatum est, id est, corum turbatum. Quam multa
& quam parua sunt quæ turbant cor humanum. Fren-
det enim leo, incurrit latro, tremit terra, fit cordis con-
turbatio, quia undiq; incutiit sollicitudo: & hoc ideo,
quia uirtus, id est, constantia quam in primo parente
habuimus, dum in plenitudine uirtutum māsie, dere-
linquit nos eodè præuaricante. Si enim uirtus nos nò
dereliquisset, quicquid insolitum contingeret, cor no-
strum nò timeret. Vnde rectè hic dicitur: Cor meum
conturbatum est, quia uirtus mea derelinquit me. Et quia
lumen oculorum meorum interiorum scilicet, non est
mecum, & ideo dico nò est mecum, quia ipsum, id est
ueram & dignum lumen non est mecum. Lumen nā
que nostrum ipse est Deus, & Dei sapientia ad quā Adā
dum in obedientia mansit, gaudere solebat: offendendo
uero in umbra recessit, & inter ligna paradysi la-
ruit, quia lucem ad quam prius gaudebat nò habuit.
Iste autem pro quo caput hic agit, iā redemptus & cō-
frens, & in corpore Christi positus dicit: quia lumen
non est secū, habet tamen lumē fidei. iuxta illud, Cha-
risimī, filij Dei sumus. Illud uero lumē de quo subse-
quenter dicitur, Sed nondū apparet quod erimus: cū
aut apparuerit, similes ei erimus, quia uidebimus eū si-
cuti est. Illud in quā lumen nò dum habet, quia est hic
uox peregrinantū, nondū in patria cōstitutorum. dū
enim in corpore sumus, peregrinamur à Domino, &
randiu illud uerū lumen nò habemus: tādē uerò si
Christum hic diligimus, illud uerè habebimus. Ipse
enim dicit: Si quis diligit me, diligetur à patre meo, &
ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.

Amici mei & proximi mei. Huc usq; caput pro mem-
bris locutus est, nunc uerò loquitur pro se. Et quæ ha-
bentis dixit, patitur quisq; à se ipso per pœnā peccati:
quæ uero sequitur, patitur ab his inter quos cōuersa-
tur. Et sicut caput non se diuisit à membris in his quæ
apud se patiuntur, ita nec mēbra se separēt à capite in
his quæ exterius à persecutoribus patiūt: sed sicut ipse
fecit peccata nostra esse sua, ita & nos passionem eius
faciamus esse nostram. Cōtinuatur autē sic: Dixi quia
lumē interiorū oculorū non est meū in meis. Et pro
hoc lumine restimēdo factus sum obediēs patri usq;
ad mortē. In qua obediētia amici mei nò uerū, sed qui
simulāt se prius amicos dicētes: Magister bone scim?
quia à Deo uenisti, & proximi mei iudei scilicet, de
quorū renib? exiui. Quid isti fecerūt. Amici quidē ste-
terūt aduersum me in dānatione, proximi uerò appro-
pinquauerūt quidē corpore, cū lōgē essent mēte. Sa-
ris enim appropinquauerūt, cū eū in cruce sustulerūt.
Et nò solū amici & proximi cōtra me steterūt, sed et
am qui prius erāt iuxta me, id est, quos ego prius do-
cebat, & circa me habebat, apostoli scilicet de lōge ste-
terūt, quia relicto eo fugerunt. Et inter hæc faciebāt
uim mihi, nò quātū ad ueritatē, sed quātū ad eorū opi-
niōnē dū me cæperēt & ligarēt, illi qui quærebāt ani-
mā meā. Alibi Dñs redarguit nò quæretes animā suā,

cū dicit, Nò est qui requirat animā meā: hic uerò quæ-
retes redarguit, quod nemo repugnās intelligat. Illic
enim redarguit nò quæretes ad imitationē, hic uerò
quæretes ad damnationē. Et qui inquirebāt mala. Fa-
ciebāt inq; uim mihi, & ut opportune facerēt illi, qui
mihi, id est, ad damnationē meā mala quæ obijcerēt,
inquirebāt: quia nò ea inueniebāt, locuti sunt plures
mortē cū tentātes ei dicerēt: Scimus quia à Deo ueni-
sti magister. Et in ipsa etiā morte cū milites ut ei? re-
surrectionem dissimularent, corrumperent.

Ego autem. Ipsi inq; locuti sunt cōtra me uanitatē,
ego autē tanq; surdus existēs, nò audiebā: nò quod ue-
re nò audiret, sed quia nihil eis respōdebat, quasi nò
audiret. Et eram sicut murus qui non est aperiens os
suum, nihil ecōtra loquendo. Vnde distū est: Sicut ouis
ad occisionem ductus est, &c.

Et factus sum sicut homo. Iste uerū repetitū est propter il-
lud q; addit, scilicet & factus sum quasi ille qui nò est
habēs in ore suo redargutiones: nò quia multa habe-
ret quæ cōtradiceret, & in quo eos redargueret, qui
tā acriter & tocies eos prius redarguerat: sed ideo no-
luit cōtradicere, noluit redarguere, quia uenerat cum
magna humilitate iudicandus, qui uerū erat cū ma-
gna maiestate iudicaturus. Et quasi aliquis dicat: Qua-
re nò cōtradicebat, quare nò redarguebat? Subdit cau-
sam, quasi dicat: Ideo redarguere nolui, quia ó Domi-
ne speraui, id est, omnē spē meā in te cōieci, eligēdo te
solū ultorē & remuneratorē. Iuxta illud, Mihi uidiētā,
ego retribuā dicit Dñs: & quia in te speraui, ideo tu
Domine Deus meus uolūtate, qui omnī es potesta-
te, exaudies me inimicos excēcādo, & me resuscitan-
do. Hic caput uerū Christiane te monet & instruit te, q;
si quando ingruerit tribulatio, & quæras defensionē,
& nullus accipiat, ne perturberis, neue causam tuā p-
didideris: sed serues intus paciētiam, ubi nullus opprimat
causam tuā, quia & si apud homines fallum testimoni-
um præualer aduersum te, apud Deū non ualet, ubi
causa tua agēda est. Et ideo purā cōfessionē, & scientiā,
ut dignè possis dicere, Quoniā speraui in te Domine.
Ne timeas falsos testes, ne refellas prauos accusatores.

Quia dixi. Ideo Dñe exaudies me, q; ego pposui
semper, & paciētiam habere, & paciētiam docere. Nāq;
dixi, i. statui in corde meo me seruaturū paciētiam, & ita
meo exēplo meos cōfirmaturū in paciētia, ne inimici
mei, id est, meorum, quādo pro aliquādo gaudebāt. i.
gaudere possint de impiētia eorū, facti supergaude-
ant mihi inimici, id est, facti superiores meis propter
occasionē oblatā eos uituperādi. Et ne aliquādo locu-
ti magna super me, id est, super meos, dū cōmoti fue-
rūt per impatiētiam pedes mei, id est affectiones me-
orū sicut olim magna locuti sunt, dū cōmouerūt pe-
des ipsi meorum, ut tūc quādo Petrus ad uocē ancillæ
negauit, & prius multoties magna locuti sunt. Ecce
hic rursus redit caput ad infirmitatē tēporis, & respi-
cit ad pedes suos cū dicit: Ne supergaudeāt mihi, &
cætera. Aliquādo enim ut est uita nostra pedes nostri
mouētur, & in aliquod peccatū illabimur, & inde ma-
lignæ linguæ cōtra nos insurgūt orq; gaudēt inde in-
sultare. Vnde si boni essent, deberēt potius cōdolere:
sed sunt de illis de quib. distū est, Qui tribulāt, &c.

Quoniam ego in flagella paratus sum. Dico ne supergau-
deant, & ne locuti sint magna: & uerè nò supergau-
debūt, neq; magnā loquuntur, quoniam ego & in me
& in meis paratus sum in flagella, id est, ego & mei na-
ri sumus ad sustinēda flagella. Oportet enim ut hic fla-
gellentur, quibus sempiterna uita paratur: quia uera
est sententia illa diuinæ sententiæ in Salomone, Fili-
ne despicias disciplinā Domini, neq; fatigeris cū ab
ipso argueris. Quē enim diligit Dñs corrūpit. Flagel-
la omnē filii quē recipit. Et ideo nò supergaudeāt, ne-
que magna loquantur, si filius flagellatur, patri moni-
um ei paratur. Et in tantum quisq; filius est hic flagel-
landus, quod etiam proprio filio suo non pepercit, in
quo nullā flagelli causam inuenit, paratus sum in quā
in

EXPLANATIO.

in flagella in me & in meis. Et etiā dolor meus, id est,
meorū semper est in cōspectu meo, id est, in corde me-
orum, ubi ipsi ueritatē conspiciunt: dolor scilicet non
de medicina, sed de uulnere, id est, nò de flagello, sed
de causa flagelli, scilicet de peccato: quia omne flagel-
lū medicina est ad peccatum. Homines nanq; dolent
de flagello, non de causa flagelli: iste uerò qui hic lo-
quitur, & pro quibus loquitur, non sunt tales, quod
subsequenter ostendit subdens:

Quoniam iniquitatem meam. Quasi aliquis quæreret,
Vnde tibi dolor? Nò de flagello, sed de uulnere, id est,
de iniquitate. Quod per hunc affectum apparet, quo-
niā ego annuncio iniquitatem esse meā, id est, mei
annunciabunt iniquitatem esse suam, confitendo pec-
catum. & non solū annuncio confitendo, sed etiam
sollicitus ero in meis, pro peccato dignè pœnitendo:
quia cogitabo pro peccato meo, id est, faciam quæcū-
que facienda sunt ad abolēdum peccatum. hic docet
ut nullus sit securus peccata tantum confitendo, nisi
etiam dignè pœnitendo. hæc autē facienda sunt pro
peccato. Fluāt lachrimæ, fiant lætantiæ, impleatur ma-
nus in digentis. Gaudeat ille de tuo dono, ut tu gau-
deas de Dei dono.

Inimici autem mei uiuunt. Ego quidē & mei pro pec-
cato cogitabimus, inimici autem mei & meorū pro
peccato nec cogitant, nec cogitabunt: quia uiuunt, id
est, uiuent & gaudent in terrenis, in quibus ueram li-
bertatem reputant: & quia sic florent, ideo confirmati
& corroborati sunt super me & meos opprimendos.
Et multiplicati sunt mala multiplicatione, scilicet nò
sicut stellæ cœli, quod pertinet tantum ad bonos, quī
perficiunt in claritate: sed sunt multiplicati sicut hare-
na maris, scilicet ut sint steriles & infructuosi sicut ha-
rena maris. Illi qui oderūt me & meos iniquē, id est,
iniquū odium habuerunt contra me & contra meos.
Iniquum autem odium est uelle mala uolenti sibi bo-
na. Est enim ingratus, qui non reddet bonum pro bo-
no. Non bonus uerò est, qui malum reddit pro malo.
Iniquus autem est, qui malo pro bono.

Qui retribuunt mala. Exponit iniquū odium. Qua-
si dicat: Hoc modo iniquē oderūt me, q; retribuēbāt
mihi & mei mala pro bonis detrahentes nobis quasi
pēnas quibus in altum ferebamur: mihi quidem uni-
tatem diuinitatis cum dicerent, Non est hic homo à
Deo, & similia. Meis uero uirtutes, uocantes eos ma-
lesicos & magos. & hoc ideo tātum, quoniam seque-
bar in me & in meis, id est, insitebam bonitatē, id est,
ueram obediētiam, ut nec uolūtate à Domino
apostatarem, per quod me suis operibus contrari-
um reputabant.

Non derelinquas me. Inimici quidem oderunt me &
meos, tu autem Domine Deus meus & meorum uo-
lūtate non derelinquas me caput, id est, non des fan-
ctum tuum uidere corruptionem. Nec discedas à me,
id est, à meis patiēdo eos deuocari: sed potius inten-
de in adiutorium meum & meorum, scilicet ut mere-
fiscites, & ipsos perducas ad sabbatum: tu dico Do-
mine qui es Deus auctor salutis meæ & meorum.

IN PSALMVM XXXVIII.
ARGUMENTVM.

Angentibus sub Saule mœroribus hūc Psal-
mū cecinit, qui plus exhortationis pro au-
dientium profectu, quā pro se deprecationis
haberet. Aliter propheta increpat eos qui di-
uitias habent, & nesciunt cui dimittant eas.

IN FINEM, PRO IDITHVN,
canticum Dauid.

Nomē Idithun significat, quod canticū hoc choros ipsius ca-
neret: & quia Idithun interpretatur transiliēs eos, signifi-
cat eum qui mente terrena transcendit transiliēt; eos qui in hæ-
rentes humo, & curuati in terra, ea quæ ima sunt cogitant, atq;
in excelsis mentis habitans de uanitate seculi libero carnine phi-
losophatur: & ne putares hūc quoq; quia pressuram meminit,
esse pœnitentiæ psalmū, subiunxit canticū Dauid. Cantare enim
latantis est, interdū & dolentis, nunquā uerò pœnitentis. Notan-
dumq; quia psalmi qui canticū in titulo habent, uictoria semper
gaudii inter aduersa decantēt. Canticū autē est, quantū ad mu-
sicas artes pertinet, cum chorus libertate sua utens, neq; in con-
soni organi ad fructus obsequii hymno canere tantū uocis exul-
tat. Psalmus uerò est, cum cessante uoce humana pulsus tantū or-
gani auditur cōcinentis: & ideo mysticè psalmus adū operatio-
nis, canticū uerò letitiam mentis ostendit. Idithun iste uiciorum
transilitor, formā nobis iusti hominis præbens. In prima parte
psalmi cōtra insidiantes inimicos se utilissimè tacuisse testatur:
petens uita suæ finem cognoscere, si forte incarnationē Domini
etiā carnis oculis mereatur intueri. Secundo uanum probat ti-
morem esse mortalium, quoniam sunt omnia in potestate Domi-
ni constituta. Tertio rogat ut ei delicta noxia dimittantur, qua-
tenus uita eius prospero fine claudatur.

COMMENTARIVS.

Dixi custodiam uias meas. Titulus est tā-
lis: In fine pro Idithun canticum ipsi
Dauid. Idithun ut in principio libri di-
ctum est, fuit unus de quatuor præcē-
toribus, quos Dauid elegit ad præci-
nendum in reductione arcis Domini.

Cuius nomē nò ideo in titulo apponitur, ut psalmus
iste ab ipso sit compositus, sed quia nominis eius in-
terpretatio rectè conuenit huic psalmo. Titulus autē
sic exponitur. Hæc uerba referuntur in fine, id est, in
Christum, qui est finis legis omni credenti ad iustitiā,
attributa ipsi Dauid, id est, cuiuslibet perfectioni de cor-
pore Christi. Quæ uerba sunt canticum, id est, pertinet
ad lætitiā & ad iocunditatem, quia ille uerè lætatur,
qui omnia terrena transiliuit, & causam tristitię depo-
suit, cuius uox est hic canticum, dico cantatū pro Idi-
thun, id est, ut nos fieremus Idithun. uel in persona
uniuscuiusq; qui uere est Idithun. Quod beatus Angu-
stinus approbare uidetur intentionē huius psalmi di-
cēs: Cuiusdā qui uocatur Idithun uoces hic sunt expe-
ctandæ & audiendę, docētis & exhortātis nos ut hec
ima contēnam? & omnia terrena gaudia despiciam?
Et si esse unusquisq; nostrū potuerit Idithun, in eo q; cā-
tat & inuenit se & audit se. Audiam? ergo interpreta-
tionē huius nominis, & queramus intelligētiā uerita-
tis. Idithun interpretatur transiliēs eos. Quos eos. In
imis scilicet remanētes, & in omnib. his terrenis gau-
dēt. Si quis igitur transiliens ista cæcitat, hūdeat esse
quod cæcitat, gaudeat esse q; cæcitat. Quosdā enim in
curuatos humo, terræ adherentes, hæc ima cogitātes,
& in rebus trāitorijs spē sibi ponētes, trāsiuit iste q;
dicitur transiliēs eos, hæc autē transilitio nò pedibus
est faciēda, non alis, non scalis, sed sola affectiōne &
bona uolūtate. his ambulemus, ascendamus, uole-
mus. His transiliamus omnia terrena contēnentes,
spirituale gaudium & sacras delicias in diuinis elo-
quijs, & scripturis sacris nobis proponentes. Audia-
mus ergo hic & transiliendo cantantem, & cantan-
do transilientem, & dicentem ita: Cum confiterer
peccator aduersum me, dixi: Custodiam uias me-
as, & cætera. Iste Idithun inter homines conuer-
sando, prædicando, hortando, obiurgando, dixe-
rat quædam pœnitentiā, quæ dixisse noller, & re-
uocare non posset: quia difficile est ut quis non laba-
tur

tur in lingua. Perfectus enim qui non peccat in lingua. Cum autem hoc ei contigisset, proposuit tacere, statuit nihil dicere. Quod uerba eius demonstrant, dum dicit: Cum peccator, id est iniustus calumniator, contraditor scilicet uerborum, & deprauator consisteret aduersum me: ut quæ dicebam, contradiceret & peruerteret, timens scandalum oriri, dixi, id est, hoc apud me statui. Custodiã uias meas, id est, diligentia adhibebo operibus meis, ne quid temere agam ad eum, ut non delinquam in lingua mea, id est, ut nec etiam peccem in lingua.

Proposui ori meo custodiã. Proposui inquit & perfecti, quia proposui quasi custodes ori meo penitus tacere. & hoc modo custodiã posui, quia obmutui, id est, contra illi peccatori quasi mutus extitit: & ideo humiliatus sum, id est, uilis apud illum habitus sum: & in tantum obmutui, quod omnino sibi etiam à bonis omnibus quæ dicenda essent, & ideo dolor meus quæ prius habui in dicendo & tacendo, & cui remediũ silentiũ adhibui renouatus est. Plus enim cepit dolere se non dixisse ea quæ essent dicenda, quã prius doleret se dixisse quæ non erant dicenda.

Cocaluit cor meum. Renouatus est inquit dolor, & ita cor meum cocaluit intra me. id est, apud me ipsum cor meum factum est feruidum & inquietum. Cocaluit, id est, propter duo, hoc est propter tacere & dicere. Videlicet quia uidi præuaricantes tabescere, & tamē non redarguebam eos. Unde timui illam diuinam sententiã: Serue nequã, & piger, non dedisti pecuniã meã ad usurã, ut ego ueniens uti que cum usuris exegissem illã. Et quæ sequitur: Auerat Dominus à dispellatoribus suis. ecce enim ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores projicitur seruus non enerfor ad perdendum, sed piger ad erogandum. Quid ergo fieri illis qui per luxuriã columpserunt, si taliter dānantur qui cum pigritia seruauerunt? Multo peius utique. Cocaluit inquit cor meum, & in hac meditatione mea, id est, in hac fluctuatione mea inrer sollicitudinē dicendi & tacendi, cum essem positus inter homines qui calumniari parati erant, & qui instrui desiderabant, timēs ne spargeret margaritas porcis, anxius ne erogare cibaria cōseruis exardesceret, id est, extra illa priora, scilicet extra illud dicere & illud tacere, cepit uehemēter ignis in me accēdi, id est, desiderium quoddam ad altiora, scilicet ut suspirare ad finē illi: quo adepto nihil restat ultra querere, ubi mihi remediũ sit de priora sollicitudine.

Locutus sum in lingua. Exarsit inquit ignis, & in ardore illius ignis locutus sum in lingua mea, id est, in lingua transilientis, scilicet in intentione cordis non auditori que instrueret, sed à quo instrui uelle, & à quo inurus audio, quicquid non audio. Locutus sum inquit hoc: Fac mihi Dñe notum finē meum, quo tandem peruerturus sum, ultra quē nihil petēdũ est meum, id est, mihi trāsilienti congruū, scilicet finē qui mihi deest, non cursum qui adest. Quē finē currēs apostolus inuocabatur, id est, imperfectionē suã cōfitebatur: aliud in se intueus, aliud alibi querēs. Ait enim: Nã quia iã acceperim ut perfectus sum fratres, ego me non arbitror apprehēdisse. Vñ autē subaudi faciam, eorum quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt excessus scilicet intentionē cordis sequor, ad palmã supernã uocationis, quæ est in Christo Iesu Dño nostro, hic enim est finis. Secundũ in rectionē dixit, non secundũ uentionē uel comprehensionē. Curramus ergo, intēdamus, inuadamus. Hic finē iste Idithiũ cum hic esset notum sibi fieri rogabat, ut sciret quid sibi deesset, & quibusdã transilientis non remanēt in uia, sed omni intentione raperent ad superna.

Et numerum dierum meorum. Facinquam finem mihi notum, & etiam numerum dierum meorum, id est, qui secundum primam institutionem mei fuerunt, notifica mihi numerum inquam, non qui non est, sed illum qui est. Ili enim dies quasi non sunt, quia ferè prius abeunt quam ueniunt, & cum ueniunt, non consistunt, quia statim transeunt. Illi uero dies, immo ille unus dies, qui est sine fine, qui est sine nocte, non trāsit, sed temper manet: quia nec præceditur hesterno, nec impellitur crastino. Hunc autem diem uocat numerum dierum, non quod multi dies sint, sed quod multorum dierum continet spacium. Notifica inquit mihi & finem & numerum dierum meorum, ad hoc ut sciam quid desit mihi, id est, ut recognoscam imperfectionem meam, & sic melius ueram perfectionem arrendam. Quasi dicat: Adhuc deest mihi laboranti, & quamdiu quod deest, non accipio, semper secundum intentionē sequor ad palmã supernã uocationis Dei. Est enim quædã māsio finis currēdi, in qua est patria sine peregrinatione, uita sine tentatione. Ibi nondum sum, hoc mihi deest, & ideo magis humilior ex eo quod deest, quã læter ex eo quod adest. Quicumque enim dicit hic se aliquid habere credunt, illi non accipiunt quod deest, quia magnũ reputant quod adest: quia quilibet existimat se aliquid esse quod nihil sit, ipse se seducit.

Ecce mensurabis. Merito dico quid mihi desit, nam ecce quid mihi deest, quia tu Domine dies illos qui deberet esse mei, scilicet dies immensurabiles, in deficientes posuisti, id est firmiter fecisti malo merito meo, & iusto iudicio tuo esse mensurabiles, id est breues & deficientes. Et substantia mea, & hæc mirabilis & variabilis essentia in qua nunc sum, quã ego feci per malũ meritũ meum, est tanquam nihilum ante te, id est ad comparisonem illius meæ substantiæ, quæ & fuit & facta est tãdem ante te, quia uerè es, & ideo quod ante est, uerè est.

Veruntamen uniuersa uanitas. Sic continuatur, quasi dicat: Ecce ima cõtēplũ, terrena omnia calcaui, mortalia cuncta trãsilui, & in superis nihil fixi, & numerũ dierũ, qui est, notificari mihi desiderauit: sed tamen ego qui iam tantũ transeundi, dũ adhuc mortale corpus gero, & in hac corruptione laboro, & dũ mihi incerta sunt quæ opto, uniuersę uanitati subiacco. Quia omnis uiuus ut homo adhuc, scilicet mortalis & passibilis, siue ille sit in hærens siue transilientis, & etiam ego ipse Idithun est uniuersa uanitas, id est, perinet ad omnimodã uanitatē, quia & interior & exterior hinc quod ad interiorē, illinc ad exteriorē: quia dicit Salomon, Vanitas uanitatũ & omnia uanitas. Quæ enim abundantia homini ex uniuerso labore suo, quo laborat sub sole. Omnia enim quæ sub sole sunt, uisibilia sunt, & ideo uana sunt. Quæ supra solē sunt, inuisibilia sunt, & ideo uera sunt. Iste autē Idithun adhuc uiuens, habet quædã sub sole, quædã supra solē. Sub sole autē interior & exterior. Exterior quidē dormire, uigilare, iuuenescere, senescere, & cetera talia: interior uerò irasci, tristari incertitudine eorũ quæ optat & similia, & secundũ hoc perinet ad omnimodã uanitatē. Supra solē uerò habet illud desiderium, de quo superius dictũ est, & fidē, spẽ, charitatē & ceteras uirtutes. Et sic ut ex illis quæ sub sole sunt, habet uanitatē: ita ex istis uirtutibus, & ideo ingemiscit propter illa, & ardescit in ista.

Veruntamen in imagine. Homo inquit pertinet ad uanitatē, & tamē homo est in imagine Dei: quia factus est ad imaginē & similitudinē Dei, per rationē scilicet & intellectu, & bonitatē innatã: sed pertransit ipse homo, id est, hæpẽ labitur in se interior & exterior, de forã mando se ab illa imagine, & non solũ pertransit per se, sed & propter alios, quia cõturbatur, id est, sollicitatur causa aliorũ in his terrenis, quod est ei ad cõturbationem & hic & in futuro, & frustra, id est, in uanũ & sine causa cõturbatur. Audiamus ergo cõturbationem uanam, ut eam conculcemus, & transiliamus ubi nulla est cõturbatio.

Thesaurizat. Verè cõturbatus, qui thesaurizat, id est arat, nauigat, de omni negotio acquirit, furatur, de prædatur, ut nũmus supra nummũ ponatur: & tamē in uanũ, quia ignorat cui congregabit ea. Sed fortasse iudices, quia filijs (hoc quippe uidit etiam ille Idithun) sed in uanitate accepit: quia uox est pietatis, & excusatio iniquitatis. Nunquid enim moriturus moriturus, transiens transiens, immò moriens morientibus, transiens transiens thesaurizat. Nunquam etiã nondum natis? Vnde enim scit eos nascituros uel natos

tos possessores, thesaurizate ergo uobis thesauros in cœlo. Ponatur scilicet in manu pauperis, ut inueniatur in manu omnipotentis. Potest quoque quæ huc usque lectum est à Conculcauit cor meum, aliter legi: ut sic dicatur, Quia ex nimio silentio dolor renouatus est, ideo cor meum conculcauit amore dicendi. Et in illa meditatione mea ignis, id est, seruator dilectionis Dei & proximi ardescit in lingua transilientis, taliter orans: Domine fac mihi notum finem meum, id est, finem transilientis, scilicet ut sciam quo fine sit tacendum, & quo fine sit dicendum. Et notifica mihi etiam numerum dierum meorum non qui non est, sed qui est ut in dicendo & tacendo compensationem illorum dierum habeam: & sic neque odio raceam, nec temeritate aliquid dicam, & ut sciam quid desit mihi. Istud cum sequenti uersu non mutatur.

Veruntamen uniuersa uanitas. Substantia mea inquit est quasi nihil, quanto magis ergo aliorum: sed miser homo hoc non attendit, quia omnis homo tam in hærens quam transilientis, id est, ipse Idithun est uniuersa uanitas, id est, studet omnimode uanitati in his terrenis, & hoc in tantum, quod ipse etiam potest dici uniuersa uanitas, ueruntamen non deberet. Nam quominus tollerabilis sit eius uanitas, ipse miser non diu durat in hac uanitate, sed citò pertransit. & hoc uide in imagine, quia quã citò imago alicuius corporis per speculum præsentata perit, tam cito ipse homo pertransit. Et tamen studet ipse in se felix homo uanitati, non solũ propter se, sed propter alios frustra cõturbatur, ut in alia dictum est lectione.

Et quæ nunc est expectatio mea. Sic continuatur: Substantia mea quod est tanquam nihilum. Et cum in tanta infirmitate sim positus, nunc scilicet cum iam sim aliquantulum transilientis, quæ est expectatio mea? id est, quæ deo expectare, in quæ deo sperare? Nunquid enim in ea quæ sub sole sunt, quæ iam despicio, an potius in ea quæ supra solē sunt, ad quæ intēdo? Vt quæ in ea quæ supra solē sunt, sic approbat sub interrogatione: Nōne Dominus est expectatio mea? Quasi dicat: Verè solus Dominus est mihi expectandus, à quo procedunt omnia. Qui fecit hæc omnia, & à quo factus sum inter omnia hæc. Et conuertit se familiariter ad ipsum Dominũ, quæ proposuit expectandũ. Quasi dicat: Merito tu Dñe es mihi expectandus, quia substantia mea nunc fragilis, non corruptibilis, tunc primum uerè est, quando est apud te, id est, quando facta immortalis est, imparsibilis ueniet in præsentia tuam facie ad faciem.

Ab omnibus iniquitatibus meis. Quasi dicat: Vt pertineã Domine ad illam ueram substantiam erue me, id est, munda me in præsentia ab omnibus iniquitatibus meis. Cur iste transilientis, qui iam tantum transcendit, aut à quibus iniquitatibus rogat se liberari? Ideo scilicet, quia si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Quod autē dicit omnibus tale est, quasi dicat: Erue me non solum ut reuoluatur in ea, à quibus transilii, id est, in grauiora peccata: sed etiã liberet ab his pro quibus necesse est pedes lauari, id est, à uenialibus, pro quibus quotidie oramus dicentes, Dimitte nobis debita nostra. docet nos quoque iste qui cum tanta transcendit, adhuc rogat se erui: quia uera perfectio in hac uita non potest haberi, sed hæc solũ nostra est perfectio, ut si quædam possimus transilire, intelligamus alia restare ad quæ nobis necesse sit properare, quod utriusque apostolus ostendit. Postquã enim dicit, non quia iã acceperim ut perfectus sim. Fratres, ego me non arbitror apprehēdisse, in quo ostēdit se nondũ esse perfectũ, quod subdit se esse perfectũ, & in quo sit perfectus dicens, Quicquid autē perfectũ sumus, hoc sapiamus, quasi aperte dicat: Hęc omnia non frũ qui perfectũ sumus, uerè est perfectũ, ut sciamus hoc, id est, ut intelligamus nos nondũ uerã posse habere perfectionē. Erue me inquit, & ideo rogo ut erua-

as me: quia iã satis diu dedisti me opprobriũ in sapientia, quæ est dicere: iã satis diu uoluisti me uiuere & prædicare ueritatē inrer insipientes amantes uanitatē, à quibus non derideri non possumus: quia spectaculũ facti sumus mundo, hominibus angelis: angelis & laudatibus & uituperantibus, & hominibus similitur.

Obmutui. Exponit quomodo opprobrio fuit. Quasi dicat: Quia cum ueritatē prædicarem, contēnebar à insipientibus, ideo obmutui, id est, cōtra illos mutus factus: & in tantum, quod non aliquãdo aperui os meum. Tu autē Domine amoue à me has plagas tuas, scilicet opprobriũ & ceteras misérias quas patior. Tuas dico, quoniam tu iusto iudicio tuo fecisti eas.

A fortitudine manus tuæ. Verè tu eas fecisti, quia ego defeci, id est, in hunc defectũ mortalis miserię cecidi, à fortitudine manus tuę, id est, per irreuincibile potētia tuã: sed non iniuste, quia in increpationibus hoc factũ est, quas ego cōmerui. Increpationem enim sequitur peccatũ. Et quomodo in increpationibus ostendit dicens: Quia tu corripuisti per pœnam prædictã, scilicet, morte moriemini. Non penitus dānasti hominē primũ, & in ipso omnē hominē nõ ex tua feruente, sed propter eius iniquitatē, id est, propter eius inobediētia & præsumptionē. Quasi dicat: In me cognosco iniquitatē, in te autē æquitatē. Et in tantum corripuisti, quod fecisti non solũ carnē, sed etiã eius animã tabescere, id est, ita tepidã & fragile esse: sicut aranea tabida & fragilis est, quæ etiã leniter tacta dissoluitur. Vel aliter: Aranea inutilē telã texendo in tantum laborat, quæ euilcerat sese, & sicca tandē & mortua pender. Similiter nos ex illo primo defectu hoc malũ patimur, quod in his inutilibus rebus mundanis tantum studemus, quod non solũ caro, sed etiã anima nostra deficit. & in reffina sua, rationē scilicet & intellectu, p̄cipit. Iuxta quæ, sic sic dicit: Fecisti animã eius tabescere, id est, inuili labore, sicut aranea deficit in sua inutili cōtextiõ.

Veruntamen uanitas. Iuxta priorē sententiã sic continuabitur: Fecisti quidē animã eius tabidã & labilem, sed tamē adhuc omnis homo, id est, quicquid uiuus hominũ cõturbatur, id est, sollicitatur in his terrenis: & hoc uane, sicut supra dictũ est. Secundũ posteriorē sententiã continuatur hoc ad præcedens, scilicet ad Corripuisti eodem modo.

Exaudi orationē meam. Quasi dicat: Vt ego Domine non cõturbaber, exaudi orationē meã pro perferuētia in bono, & deprecationē meã pro emũdatione uenialium peccatorũ: percipe dico lacrimas meas, id est, lacrimolam deprecationē meã auribus, id est, per potētia exaudiendã, quæ in te est. Vnde huic tanta transilienti lachrymę? Inde scilicet, quia si dixerimus quod peccatũ non habemus, nos ipsos seducimus, & quia qui addit lacrimã, addit & dolorē. & est quasi dicat: Quãro magis quod abest desidero, tanto plus quo usque ueniat, gemo.

Ne files. Sic Domine rogo ut exaudias orationē meã, & percipias deprecationē ut tu præ ira aduersus à me ne files, immò dicas mihi ita ut sentia: Ego sum salus tua, & nõ debes flere, quoniã ego quasi dicit, nõ manentē hic ciuitatē, sed futurã inquirimus: quia ego sum apud te iã per spẽ, nondũ tñ naturaliter ciuis, sed aduena, id est, inquilinus ciuis. & sum apud te ut peregrinus adhuc, scilicet in peregrinatione peffus, nõ ut ciuis domesticus. plus est peregrinus quã aduena. Aduena enim dicitur, qui iã cohabitatur, sed nondũ ius ciuis habet: peregrinus uerò dicitur, qui nondũ aduenit, sed adhuc peregrinat. Et sunt multi qui & peregrini sunt, & apud Dñm nõ sunt. Vt ocs amatores mudi peregrinant quidē in regisõ diuinitudinis ab illa superna patria remoti, & non sunt apud Deũ, sed potius apud diabolum patre suũ. Sũ inquit apud te aduena & peregrinũ, & hoc sicut ocs patres, id est, ea conditione qua apud te fuerunt spirituales patres mei patriarchæ scilicet & prophete. Quia sicut illi prius fuerunt apud te in spe, & deinde migrauerunt ad te, ita ego nunc sum apud te in spe, ubi tandem ero in re.

Remitte mihi.] Quasi dicat: Sum in quâ nunc Domine apud te in spe: ut autem possim ibi esse in re, remitte mihi, id est, fac mihi nunc interim remissionem & emundationem uenialium delictorum, quæ necessitate uia committo, ut refrigerer, id est, ut refrigeratam & quietam ab omni tumultu peccati conscientiam habeam: priusquam hinc abeam, id est, antequam moriar. Et necesse est Domine ut remittas, quia si tu non remiseris, & ego abiero, amplius non ero: non quod omnino non sit, sed quia quisquis a uero esse, id est a Deo recedit, ille quasi non est, quia uerum esse amittit.

IN PSALMVM XXXIX. ARGUMENTVM.

Populus de Babylone reuersus, Domino gratias agit. Aliter qui in trigésimo octauo psalmo dixit: Quæ est expectatio mea? nonne Deus? nunc in trigésimo nono dicit: Expectans expectaui Dominum, & respexit me. & qui ibi dixerat, Exaudi orationem meam: hic dicit, Exaudiuit orationem meam. Item de patientia Pauli, ubi Christum prior annunciat, lege in Actis Apostolorum.

IN FINEM, PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Sæpè tritum est, David & finem Christum significare, cuius membra Psalms incipiunt, caput ipse consummat. Prima narratione gratias agit ecclesia gentium, quia de ueterino mundi morore liberata ad noui testamenti meruit gaudia peruenire. Secunda ipse Dominus loquitur sanctam incarnationem & iustitiam suæ prædicationis exponens, ob hoc patris auxiliū deprecatur, ut pericula possit a Iudeis illata deuincere, consundit postulans inimicos, & letari omnes qui sperant in eum.

COMMENTARIVS.

Expectans expectaui.] Titulus est talis: In finem psalmus, David uero scilicet attributus. Est enim uox capitis in hoc psalmo loquentis nunc pro se, nunc pro mebris, & exhortantis nos ut constantes simus in fide & in bonis operibus, & ut promissam hereditatem cum patientia expectemus, proponendo se nobis exemplū cum dicit: Expectans expectaui Dominum: & ostendendo nullam ad illam beatitudinem per liberū arbitriū, aut per legale sacrificiū, sed per solam gratiam posse continere. In fine quoque orat, ut gratia priori populo de Iudeis promissa, & partim exhibita eadem conferatur, illi alij populo de gentibus, scilicet & fiat ouile unum, sicut & pastor est unus. & est quasi dicat: Adam expectaui Dominum, sed non expectans expectaui: quia tantum ad horam obediens extitit. Ego uero expectaui expectans, id est, cum omni patientia & perseverantia expectaui, non hominē consolatorē, qui ante in infirmitate sua posset deficere, quæ me rescere, sed Dominum consolatorē uerum. Et expectaui non hominem promissorem, qui posset falli & fallere, sed Dominum qui est fidelis promissor, & certus debitor. sis tu ergo avarus exactor. Et quia taliter expectaui, ideo Dominus non tantum intendit me, sed etiam mihi intendit: id est, intendit se fecit ut proficeret mihi. Et uerè profecit mihi, quia exaudiuit preces meas factas pro meis. Quod iste docet effectus, quia eduxit me, id est, meos de lacu miseriae, id est, de profundo iniquitatis: in quo lacu sunt multi qui se ibi esse non sentiunt, quia peccata sua non attendunt, nec clamant ad Dominum. Et ideo non inde eruunt, de quibus dictum est: Peccator cum ceciderit in profundum iniquitatis, contemnet. Sunt alij quoque

in eodem lacu, qui quia se recognoscunt, & caput sursum erigunt dicentes: De profundis clamaui ad te Domine, eripiuntur inde. & hi sunt pii deprecatōres, & lachrymōsi clamatores. Eduxit me in quâ de lacu, & etiam de luto fecis. Lutum admixtū fece, & sordidū est & lubricū. Per lutū itaque; fecis accipere possumus uel carnales concupiscentias, ut luxuriam, quæ & sordidat, & multos subruit. Vel ambitionē, quæ primū hominē subuertit, & quæ ut cancer in omnes ferè subrepat. uel etiā malos permixtos bonis in ecclesia, sicut in eodem uase purus liquor & fex simul sunt permixta, qui mali alios sordidant atque subuertunt sua conformatione. Et non solum eduxit, sed etiā pedes meos, id est illos per quos ingressurus erā ad noticiā gentiū, præcones scilicet, uel pedes meos, id est affectiones meorū, qui prius circumferebantur a qualibet doctrina: illos postquam sanam & unā doctrinam perciperunt, statuit, id est, stabiles & firmos fecit postros supra petram, id est in firmo & tuto loco, in ecclesiasticis scilicet institutis. Vel supra me petram. Petra enim erat Christus. Stabiliuit eos, quia per me constantes eos fecit, & sic direxit gressus meos, id est, opera meorū, uel illos per quos egressurus eram ad noticiā gentium.

Et immisit in os meum.] Statuit in quâ pedes meorū, & direxit gressus eorū: & hoc modo immisit in os meū, id est meorū scilicet, & in os cordis & in os corporis canticum nouū, id est, nouam charitatē & humilitatē. Sicut enim uetus canticū, est uetus animositas & superbia: ita nouū canticū, est charitas noua & humilitas noua. Nouū canticū dico, quod est carmen, id est laus deo: qui cum sit omnium Deus per naturā, noster, id est meus & meorū est per gratiam. Hæc enim sunt propter quæ Deus maximè ad nos descendit, scilicet charitas & humilitas, & ideo per hæc maximè laudat.

Videbunt multi.] Quasi dicat: Quo fructu factum est hoc, quod meos eduxisti de lacu miseriae, & immisisti in os eorū canticum nouū. Hoc scilicet ut multi uideant hoc, & timeant, sicut reuera multi uidebunt & timebunt. Duo enim ordines sunt in ecclesia: alij præcedentes, alij subsequentes. Præcedentes exemplum sunt subsequentibus, ut eos imitentur: subsequentes uerò imitatores sunt præcedentiū, & ideo dicit: Multi uidebunt illos præcedentes, & arctam uiam insistentes, & uidentes timebunt propter hoc scilicet, quia per latā uiam incedunt, quæ arcta est in fine, & non potius illos imitant. Et ideo sperabunt, id est spem suam cōiicient imitando illos non in illis, sed in domino quē imitabuntur in ipsis. iuxta illud: Imitatores mei estote charissimi, sicut & ego Christi. Et ideo etiam non in illis sperabunt, sed in Domino, quia omnis uirtus & auxilium eorū principaliter erit a Domino. iuxta illud: Leuaui oculos in montes, unde ueniat auxiliū. Auxilium autem scilicet principale a Domino.

Beatus uir.] Meritū sperabunt in Deo, quia inde beatitudinē assequent. Nam omnis uir ille est beatus, cuius spes est nomē Domini sui, id est, qui facit sibi spem, hoc nomen quod est Dominus, quod omnis ille facit quisquis se exhibet fidelē Domino seruū & sponiancū. Et ita dico eum esse beatū, si non respiciat in uanitates, id est in hæc mundana, quæ uana sunt affectando ea. Nemo enim mittens manū in aratrum, & respiciens retro, aptus erit regno Dei. Et quia multi sunt qui patū respiciunt ad uana, scilicet ad aurū, argentū, & cætera talia, quia non curant ea: sed tamen non uerè perseverantes sunt, quia delectantur in iocularibus rebus, sicut in aurigis & funambulis, canibus & auibus: ideo subdit, Et si non respiciat etiā ad insanias falsas, id est ad iocularia & ludicra, quæ quidem insanias sunt, quia hominem abalienatum reddunt: sed tamē quia non penitus mentem auferunt, falsæ insanias dicuntur. Verè autem insanias sunt, ira, furor, & similia, quæ penitus abalienatum hominem reddunt.

Multa fecisti tu Domine.] Dico si non respiciat ad insanias falsas, ad quas non est respiciendum, cum nulla cogat

cogat inopia: quia tu Domine Deus meus & meorū per gratiam fecisti multa mirabilia, id est, spectacula tua, id est, ad te pertinentia, & ideo potius spectandū est ad illa quam ad insanias falsas. Si quem enim delectat uidere aurigam, potius delectetur eum uidere refrenantem luxuriam, uel iram & similia: quia longè dignius agit, & equos luxuriæ uel auaritiæ raptantes in precipitiū bene refrenat, quam qui giros in curribus uel equites agit. Item si quis miratur funambulum, potius miretur Petrum matiambulum: & eum imitetur calcadō mare, quod ille calcauit. Mare enim est mundus, ut diuina scriptura testatur, in quo est noxia amaritudo delectationum, & fluctus tribulationum, & tempestates tentationum. Et homines per de tractionem se inuicem deuorantes sicut in mari pisces, hoc mare, id est, mundum debet quisque cōtemnendo calcare, & super ipsum ambulare: sed tamē non calcabis, non superabundabis, nisi ille iusserit qui prior calcauit. Namque si ille iusserit te ad se uenire, non finet te perire. Tu inquam Domine fecisti mirabilia, & hoc in solis cogitationibus tuis, id est, per te sine consilio uel auxilio alicuius. Iuxta illud: Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, & reliqua. Quare quia per te solum fecisti, non est qui a simulandus sit tibi, ne dum preferendus. Quod tamē illi faciunt, scilicet alia tibi præferunt, qui relicta ecclesia currunt ad iocularia: maximè uero illi idolatræ, qui creaturam colunt, & creatorem postponunt.

Annunciaui & locutus sum.] Sic continuatur: Expectans expectaui Dominum. Et expectando annunciaui, quod annunciadum fuit opere: & locutus sum, quod loquendum fuit ore. Potest sic quoque ad proximum continuari: Tu Domine fecisti mirabilia, & illa mirabilia annunciaui ego & mei opere, & locutus sum & ego & mei ore. Non solum enim Christus, sed apostoli quoque & sancti præcones docuerunt uerbo & exemplo mundum calcandum, & carnales concupiscentias refrenandas. Et prius fecit Christus, deinde dixit. Iuxta illud: Primum quidem sermonē feci de omnibus & Theophili, quæ cepit Iesus facere & dicere, quia tūc dānam recta est doctrina, quando doctoris non disserpant facta & dicta. Annunciaui in quâ & locutus sum, & me annuncians & loquens multiplicati sunt credentes super numerum, id est, plures accesserunt, quam pertinerent ad Dominum. Est enim certus numerus fidelium pertinentium ad Hierusalem supernam. Hi uerò sunt amatores & obseruatores præceptorum Dei, de quibus dictum est: Nouit Dominus qui sunt eius: qui autē pariter ecclesiæ faciūt, & præcepta Dei cōtemnunt, hi quidem ad sacramentā ecclesiæ pertinent tantū per uocationē, sed non sunt de numero illo de quibus dictū est: Multi sunt uocati, &c.

Sacrificium & oblationem nolui.] Annunciaui in quâ & locutus sum, & necesse fuit ut ego uenirē & annūciarem, quia tu Domine ad horam tantum legalia sacrificia constituiti, & amplius ea esse nolui. Potest sic quoque continuari: Tu Domine fecisti mirabilia in cogitationibus tuis, & ex illis cogitarū: est hæc una, quia tu nolui amplius sacrificium esse legale, & oblationem legalem. Cum enim nondum esset tempus illius uerū sacrificij, quod norunt fideles, scilicet antequam uerū agnus Christus sese in ara crucis pro nobis immolaret: præsignabatur uarijs figuris & mysterijs a quibusdam iam per spiritum sanctum præsentibus illud futurū, & a quibusdam nescientibus. Postquam uerò aduenit tempus illius uerū sacrificij, uenerunt uerba cōspicienda, & ablata sunt uerba promissoria. Hoc est, recesserūt signa promittentia, postquam exhibita est ueritas promissa. & hoc est quod dicit: Nolui postquam sacrificium uerū affuit, sacrificium & oblationē, quæ erant signa promissoria. Quid autē uolui? aures scilicet, id est perfectos obeditores esse nolui, & ideo perfecti mihi aures, id est, perfectā obedientiā mihi ad exemplar aliorū contulisti, & etiam meis suo modo. Nec in

congruē aures uocat obedientiā, per aures enim præcepta inromittuntur ad animam, quæ ipsam doceat obedientiam. & ideo ponitur hic instrumentum obedientiæ pro ipsa obedientia.

Holocausitū autē.] Obsequentiam in quâ uolui. Illud autē legale sacrificiū, quod dicebatur holocaustū, id est, totum incensum, de quo nihil seruabat, sed totū in ara comburebat: & illud aliud quod uocabatur hostia pro peccato, non postulasti, id est, amplius fieri nolui. hæc enim omnia in legalibus diuersa erant, & tūc scilicet cum sacrificium nolui, & holocaustū non postulasti, dixi ego in euidencia rei: Ecce uenio, quasi dicat: Ecce nunc tempus est ut ueniāt, quæ promittebant: & quæ promittebant, auferantur. Et ideo uenio ego o Domine, ut faciam uoluntatē tuam, id est, ut tibi impleam uerā obedientiam, quod debes facere: quia quæ Deus omnium per naturam, meus Deus es per gratiam, & ideo etiam debeo facere uoluntatē tuā, quia ego semper uolui, id est, dilexi eam, scilicet uoluntatē tuam facere, non meā. & quia etiam uolui legē tuā, id est illam uoluntatē tuam, quæ est lex scripta, uolui in medio cordis mei, id est firma & plenaria uoluntate. Quod enim mediū in qualibet re est, firmius & certius est. Et ideo si ad ipsum caput referamus, per mediū cordis firmā uoluntatē cordis accipiemus. Possumus quoque per cor Christi accipere omnes concordēs & incorporatos sibi: per mediū uerò, firmiores inter illos. Iuxta quod sic dicitur: Non solum ego uolui in me uoluntatē tuam & legē tuam, sed etiā in meis: estū non in omnibus, saltē in medio cordis mei, id est, in firmioribus, & perfectioribus, habet alia translatio, in medio uentris mei, iuxta quod probatio est a minori, quod uerè in suis uoluerit uoluntatē, & legē: Quia etiam in medio uentris, id est, in corde infirmorū eam uoluit. Per uentrē enim qui mollis est, molles & infirmi significant. Venio in quâ, ut faciam uoluntatē tuā, & uolui legē tuā. Et hoc meritū, quia in capite libri scriptū est de me, ut facerē uoluntatē tuam. Dicit Apostolus: Quia mulieris caput est uir, uiri caput Christus, Christi uerò caput Deus. Uerū autē patris incarnatū fuit nobis liber promissus & propositus ad exemplarū, ad quē scilicet confiteremur, & cui conformamur. Et in capite huius libri, id est in Deo patre fuit scriptū, id est, firmiter dispositū ante omnia secula de Christo: quod pro nobis redimēde uerā Deo patri obedientiā deberet exhibere, iuxta illud: Elegit nos in ipso ante cōstitutionē mundi, unde dicit: In capite libri, &c.

Annunciaui iustitiam tuā.] Dixi in quâ, uenio ad soluendū uerā obedientiā. Et ueniens patientiō, moriendo, resurgendo, annunciaui in euidencia rei iustitiā tuā, id est, fide tuā iustificante. Inde enim cepit fides nostra qua iustificamur, iuxta illud: Mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationē nostrā. Annunciaui in quâ per me & meos iustitiā tuā in ecclesia non parua, sed magna, id est, ubique terrarū diffusa. Vel in ecclesia non iam infirma, sed magna, id est, forti & firma. Prius enim cū adhuc dubitarent de resurrectione, ecclesia infirma fuit. Cuius formā Petrus gessit, quando ad uocē ancillæ Dñm negauit. Postquam uerò resurgente Dño, certi de resurrectione & futura facti sunt, tunc primum ecclesia fortis fuit. Cuius etiam typū idem Petrus in seipso repræsentauit, cum coram principibus dixit: Obedite Deo magis oportet quam uobis. Annunciaui inquam & annunciauo.

Ecclesia mea.] Quasi dicat: Ecce pura quod uerè annunciauo, quia non prohibebo, id est, non sinā prohiberi labia mea, id est, præcones meos, per quos uelut per labia loquar ab annunciatione. Vel possumus accipere per labia, quæ mollia sunt, labia molliora & infirmiora inter præcones, ut sit loc⁹ a maiori, iuxta illud beati Iob: Derelicta sunt labia circa dentes meos. Per dentes enim quæ firmius os in corpore sunt, fortis constantia Christi in passione accipienda est, quem ossa, id est a postoli, qui robustiores erāt inter ceteros, in passione

non circumsteterunt, quia relicto eo fugerunt: sed sola labia, id est, mulieres, quæ propter mollitiem & fragilitatem sexus per labia designantur, tantum circa eum steterunt. Iuxta quod in passione legitur: Non sinam inquam labia prohiberi, & ideo non prohibebuntur, quia tu Domine scisti, id est, elegisti & fecisti eos esse tales, qui non possent facile prohiberi: quia scis eos habere in corde, quod sonant in ore. Et quicumque veritatem habent in corde, ij non facile possunt prohiberi quin eam loquantur in ore.

Iustitiam tuam.] Verè non prohibebo labia mea, quia non abscondi iustitiam tuam in corde meo, id est, meorum, id est, non sinam ut mei abscondant fidem tuam iustificansem in corde suo, imò ad utilitatem proximorum annuncient. Est enim iustitia Dei in corde abscondenda, & non est abscondenda. Abscondenda est in corde, id est, memoriter retinenda, ne quis temere peccet. Vnde alibi dicitur: In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi. Non est autem abscondenda, id est, annunciannda ad utilitatem proximi. Vnde hic dicitur: Non abscondi iustitiam tuam in corde meo. Et est repetitum propter illud quod addit, scilicet dixi, id est, faciam meos dicere & annunciare veritates tuas quæ consequuntur illa præcepta.

Non abscondi veritatem tuam.] Id est, vera præcepta tua & salutare tuum, id est, saluationem à te datam, per me qui sum salutare tuum, id est, dans salutem humano generi. Et verè dicent mei veritatem tuam & salutare, quia ego non abscondi, id est, non sinam meos abscondere misericordiam tuam & veritatem tuam. Misericordiam quidem, qua uocas & peccata condonas: veritatem uerò, qua merita remuneras & imple promissa etiam à concilio multo, id est, licet multitudine magna aduersariorum conuenias, non tamen timore eorum dimittent mei annunciare misericordiam & veritatem. iuxta illud: Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habitus sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

Tu autem Domine.] Hic incipit orare ut gratia priori populo promissa & pariter exhibita, exhibeatur etiã illis alijs ouibus, de gentibus scilicet. Et sic continuatur: Mei facient quod suum erit. Tu autem Domine, qui es Deus de longe, & Deus de prope. De longe quidem peccatoribus & superbis, sicut phariseo merita sua iactanti: de prope uero bonis & humilibus, sicut publicano peccata sua confitenti. Tu inquam fac quod tuum est, scilicet ne longe facias miserationes tuas, id est, exhibitiones gratiæ tuæ à me, id est, ab his qui futuri sunt de alijs ouibus, id est, da ut præcones mei paratos obeditores inueniant in illis alijs ouibus. Et uerè non longe facias, quia misericordia & ueritas tua, misericordia quæ peccata condonas, ueritas uero qua merita remuneras, semper susceperunt me, id est, meos, hoc est nunquam defuerunt meis de priori populo, sed semper consolata sunt eos. Non enim quasi dicat, auerent conuerti, nisi securi de remissione: nec perseuerarent, nisi securi de remuneratione. Et sicut semper susceperunt & me in illis, ita suscipient me in istis alijs. Exhibitio enim præteritorum, certitudo est futurorum.

Quoniam circumdederunt me.] Opus est ut non longe facias miserationes tuas, quoniam circumdederunt me undiq; id est, meos, in illis ouibus mala. i. peccata tot, quorum non est numerus. Quis enim scire sufficit numerum illorum malorum, pro quibus gemit ille qui dicit: Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce sermo tuo. Et non solum leuiora peccata, ut uenialia circumdederunt me in meis, sed iniquitates meæ, id est, grauiora peccata, id est, idolatria & criminalia quælibet illorum qui futuri sunt mei in illis alijs ouibus: & quæ ego ex nimia affectione facio mea, comprehendunt me, id est, illos futuros meos. Et hoc in tantum quod non potui ut uiderem, id est, quod impotentes sunt illi mei uidere quod uidentum est. Oculis enim

eorum delicijs cæcatus, & peccatis obrebratus non potest uidere lumen ueritatis, nisi prius purgatus, quod à solis mundi cordibus uidetur.

Multiplicati sunt.] Verè iniquitates comprehendunt meos, quia multiplicatae sunt super capillos capitis mei, id est, meorum, quia cum capilli in quibusdam sint numerabiles, ipsæ iniquitates sunt innumerabiles. Licet enim aliquis sibi caueat à mole peccatorum, id est, à criminalibus, tot tamè sunt uenialia quæ committit etiam unius diei, quod numerum excedunt. Vel per capillos capitis eius possumus accipere præcones eius uerbi, qui caput est ita adhærentes, & eum ornantes sicut capilli adhærent capiti, & ornant illud. Iuxta quod sic dicitur: In tantum multiplicatae sunt iniquitates meorum, quod sunt super capillos, id est, quod excedunt illos qui sunt mihi capiti adhærentes ut capilli, id est, excellunt omnes præcones meos, scilicet quod per eos non possunt abluui & deleri sine magno tuo & manifesto auxilio. Quare necesse est ut non longe facias miserationes tuas, & ideo in tantum multiplicatae sunt iniquitates, quia cor meum, id est, meorum, dereliquit me, id est, meos. Nec mirum, si dereliquit eos, quia prius dereliquit te. Si enim cognoscerent te, cognoscerent & se: & si se cognoscerent, tu ignosceres. Illi cor suum derelinquit, qui de se præsumit, & infirmitatem suam non recognoscit, nec peccata sua attendit. Petrum nanque cor suum dereliquit, cum de se præsumpsit dicens: Domine etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Quod satis per effectum apparuit.

Complaceat tibi Domine.] Et quia in tantum multiplicatae sunt iniquitates meorum, ideo placuit Domine mihi ut eruerentur, & quæso complaceat tibi Domine, etiã uerba me, id est, meos ab iniquitatibus, uel complaceat tibi, id est, sicut complaceat tibi ut præcones erueres, ita placeat, ut & istos eruas, Domine respice ad adiuuandum me, id est, meos. Quasi dicat: Depexisti meos prius, & debilitatum est in meis liberum arbitrium, sed adhuc scintilla in eis remansit, qua quodammodo possunt te uidere, ad quam adiuuandum ut plenariè te uideant, tu Domine qui prius despexisti, respice.

Confundantur.] Quasi dicat: Ita dico ut respicias, ut confundantur, id est, ut confusibiles recognoscant, & simul reuerentur, id est, extimescant peccata sua, uel præcones meos illi qui modò querunt animam meam & meorum, ut auferant eam, id est, ut damnent eam, postmodum querant eam ut imitentur eam. Conuertantur dico de malo ad bonum, ita ut sint retrorsum, id est, ut non præcedant, sed subsequantur, & sic reuertantur, id est, plenariè extimescant, non solum qui faciunt, sed etiam illi qui modò uolunt mihi & meis mala, ut postmodum uelint mihi bona.

Ferant confestim.] Illud dicitur de fraudulentis & adulatoribus, nec est maleuolentiæ uorum, sed enunciatione pœnæ illorum. Quasi dicat: Volentes mihi mala, & se cognoscentes conuertantur. Illi autem ferant confusionem suam, quam meruerunt non solum in futuro, sed confestim, id est, in dilate etiam in presenti, ut duplicem contritionem pariantur, qui dicunt mihi & meis, Euge euge, mihi quidem lætantes de morte mea: meis uerò etiam male agentibus dicunt quæ euge euge, id est bene bene est quod agitis, ut sic eos decipiant. Linguae enim adulantium alligant animas in peccatis. Ex opposito autem exultent exterius, lætentur interius, id est plenariam læticiam habent hic & in futuro positi, super te habentes fundamentum, te, non se, omnes querentes te Dominum per me mediatorem, & ut digni sint tanta læticia, nihil de se præsumant, sed semper dicant, Magnificetur Dominus, nunquam seruus. Si enim Dominus de impio facit pium, de seruo filium, & sic uocat ad gloriam, magnificetur Dominus: si uerò peccatorem uocat ad indulgentiam, magnificetur Dominus. Rursus si iustus

uocat

COMMENTARIVS.

Beatus qui intelligit.] Titulus idem est in hoc Psalmo qui præcessit in proximo, scilicet in finem Psalmus David. Intentio persona loquentis, & materia quoq; hic eadem est, quæ & superioris. Et continuatur taliter iuxta proximam dictam sententiã superiori Psalmo. Quasi dicat: Ego quidem mendicus sum & pauper, aliud tamen præter formam mendici & pauperis in me intelligendum: quoniam qui intelligit super me egenum & pauperem, beatus est. Potest quoq; singularis intentio dari in hoc Psalmo, hæc scilicet: Vox capitis est in hoc Psalmo exhortantis nos, ut sicut uerum hominem eum intelligimus, ita etiam uerum Deum esse intelligamus. Et hoc ideo, quia hic intellectus est gratia illa qua iustificamur, & fides uera per quam uiuit æternaliter iustus. Iuxta quod superiori non continuatur. Sed est quasi dicat: Ego quidem à Patriarchis promissus, à prophetis prædictus assum in forma pauperis & humilitatis. Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me, & hoc est quod dicit: Ille qui intelligit in me non tantum egenum & pauperem, sed super egenum, id est plusquam egenum & pauperem, uerè beatus est, uerè autem in gratia iustificante, & fide uiuificante. Super autem egenum & pauperem, intelligit Christum, qui intelligit eum apud homines pauperem, apud patrem diuitem: in terra in opem, in celo in potentem. Et dum nobis ostendebatur infirmitas, intus later diuinitas. Eius namque paupertas, nostra fuit plenitudo: & eius infirmitas, nostra fuit fortitudo. Quia ut panem angelorum maderet homo, rex angelorum factus est homo. Qualiter autem beatus sic taliter intelligens, exponit dicens: Dominus liberabit eum ab omnibus tribulationibus in die mala: id est in die examinationis & tribulationis, quæ mala pluribus erit: quia in ea quæ nunc occulta sunt, manifestabuntur: iuxta illud, Et educet quasi lumen iustitiam tuam.

Dominus conseruet eum.] Videtur hæc optatio, sed futuri est certa promissio. Et exponit qualiter dicitur, Dominus eum liberabit, quia conseruabit eum, id est sicut iam seruauit eum per interiore[m] resurrectionem: ita tunc seruabit in corpore per exteriorem resurrectionem. Et ita fiat scilicet, quod Dominus conseruet eum, & ita dico conseruet, ut qui iam uiuificauit eum in anima per fidem, iustus enim ex fide uiuit, uiuificet eum tunc in corpore per immortalitatem & incorruptionem. Et ne ille putaret se hic neglectum, quia tantum dixit, quod in futuro eum liberabit, subdit & nunc interim faciat eum beatum in terra, in qua omnis est miseria, & ideo difficile est fieri in ea beatum. Et ita dico ut faciat eum in terra beatum, ut quamuis terram, id est carnem tradat in manus inimicorum, non tamen tradat eum in animam, id est in uoluntatem & conformationem eorum. Et ut non tradatur in animam inimicorum.

Dominus seruet illi opem ut sit super lectum doloris eius.] Id est faciat eum dominum lecti sui. Lectus doloris, est infirmitas carnis, cui dum anima consentit, & contemperat concupiscentias eius, portatur ab ipsa carne: cui uero anima ei præualet & dominatur, tunc lectus, id est caro quæ prius animam portabat, ab ipsa portatur. Quod in paralytico illo designatum est, cui submissio per tegulas in domum Dominus dixit: Surge tolle grabbatum tuum, & ambula in domum tuam. Ideo autem infirmitas carnis lectus doloris dicitur, quia omnis infirmitas itas anima, scilicet quæ adhuc perfectionis summam non attingit, aliquod terrenum eligit, in quo sibi acquiescat, & quadã pausatione recumbat: quia intentionem laboris & mentis extenat in Deum, difficile potest perpetuo tolerare, quare sibi eligit aliqd in quo quiescat. Verbi gratia, ut sunt innocentes delectatio

uocat ad coronam, magnificetur Dominus. & sic semper magnificetur Dominus. Quod dicant illi qui diligunt salutare tuum, non suum, id est qui non ex suis meritis, sed ex tua gratia expectant saluari.

Ego autem.] Illud inquam dicunt de re, de se autem dicant quisq; pro se. Ego sum mendicus & pauper, id est sum comparabilis mendico. Qui & si aliquid habet de se, partem tamen est. Et ideo petit ab alijs quod sibi deest. Et sum cõparabilis pauperi, qui nihil profusus per se habet: quia nihil de me præsumo, nihil à me habere puto: & ideo Dominus sollicitus est mei, id est curam habet de me. Qui enim curam habuit de te cum non esses ut esses, non ne curam habeat de te, cum iam sis quod uoluit ut esses? habebit utiq; Quia omnis qui se exultat, humiliabitur.

Adiutor meus.] Conuertit se iste humiliatus ad Dominum familiariter. Quasi dicat: Verè dicunt curam habes de me, quia tu Deus omnium per naturas adiuutor meus in bono perficiedo, & protector meus in malo deuitando: & ideo ne tardaueris, id est ne differas promissam beatitudinem & hereditatē. Possunt & aliter hi duo uersus legi, scilicet ut caput hoc dicat in persona sui. Iuxta quod sic dicitur: Dico optando, ut dicant magnificetur Dominus, & ut se humiliant. Ut autem hoc faciant, dedi eis me exemplum. Quia ego cum essem diues apud patrem, sum mendicus & pauper, id est in habitu mendici & pauperis ad humilitatis exemplum me ipsum exhibui. Et quia ego me humiliavi, ideo Dominus pater sollicitus est mei: quia diuitijs suis paupertatem meam restituit, dādo mihi immortalitatem & impassibilitatem. Et uerè tu Domine sollicitus es mei, quia tu Deus meus, & meorum per gratiam es adiutor meus in perficiedo obedientiam, & protector meus absententia inimicorum nomen meum delere uolentium. Et ideo Domine ne tardaueris, id est ne differas me in cõmunem resurrectionem.

IN PSALMVM XL. ARGVMENTVM.

Infirmitas & curatio prædicatur Ezechia, & quod occasione languoris latentes inimici detecti sunt insultando, quodq; ipsa agrotatio in deuotionem eius profecerit. Item uox Christi de passione sua & de Iuda traditore. Legendus ad Esaiã. Aliter quilibet Christianus cõtra immundum spiritum & hominem fecis suæ: id est, carnem profatur.

IN FINEM PSALMVS ipsi David.

EXPLANATIO.

Verba ista frequenti usu nobis iam debent esse notissima, sed ut breuiter dicta tangamus, omnia dirigitur ad Dominum Christum. Magnificat autè hunc Psalmũ, quod in quadragenario numero nositur collocatus, qui calculi emundationi & purificationi frequenter aptatur. Primo ingressu propheta loquitur, beatum prædicans elemosinæ largitorem, multiplici eum benedictione cõcelebrans. Secundo gloriosam Dominus suam memorat passionem. Tertio ad confirmandam spem fidelium, suam nihilominus resurrectionem prædicat.

Bedæ tom. 8.

lectationes bonorum uirorū, scilicet hortus bene cul-
tus & pomarium & cætera talia. Sed quia Deus uult
nos amare sola æterna & superna, intermiscet etiam
his innocentibus delectationibus amaritudinem, sci-
licet ut sæpè angustiemur, & tribulationes & tæratio-
nes patimur, & hoc ideo ut per amaritudinē inferio-
rum erigamur ad amorem superiorū. Quod innuit cū
subdit: Uniuersum stratum eius. quasi dicat: Ideo dico
lectū doloris, quia stratum eius in infirmitate eius, id est
illud quod ipse ens in infirmitate carnis elegit, ut sibi
esset stratum, id est requies & delectatio: illud in quā uer-
sasti uniuersum, id est totum per admixtam amaritu-
dinē conturbasti. Quia uero hæc eadem amaritudines
immittuntur nobis non iniuste, sed malo merito no-
stro à Domino, quod quisq; debet attendere, subdit:

Ego dixi Domine. Quasi dicat: Verè Domine uersasti
uniuersum stratum eius, quia ego attendens illud, &
scies iuste esse factum, ut alios idem intelligere faciā,
dixi in meis. Nō enim ipsi dixerunt, sed ego dixi, quia
causa fui ut dicerent, Domine miserere mei, id est ure,
seca, flagella omnibus modis, stratum uersasti: solummo-
do animā meam malè merentem sana, quod necesse
est, quia infirmata est. Nam non fatum, non fortuna,
non stella, nō aliquod aliud: sed ego ipse peccaui tibi,
scilicet q̄ solus mederi, sol⁹ peccata dimittere potes.

Inimici mei. Ego quidem hoc meos dicere & intel-
ligere feci. Inimici autem mei hoc non intellexerunt,
quia dixerūt mala mihi, & cætera. Potest & aliter uni-
uersum stratum eius uersasti, & quæ sequuntur expo-
ni, ut sic dicatur: Ideo dico lectum doloris, quia in in-
firmitate eius, id est inconstantia & impatiētia primi
hominis quæ fuit eius, quia ad ipsum descendit, uer-
sasti uniuersum stratum eius, id est comparabilem fe-
cisti eum infirmo uniuersum stratum suum uersasti,
id est conturbasti: quia sicut ille contorquedo se huc
& illuc propter dolorem tantum illud in quo quiesce-
re deberet, conturbat: eodem modo quicquid in isto
debit esse firmum, ex infirmitate, id est inconstantia il-
la est conturbatum, pro qua infirmitate restauranda,
ego solus inter homines ad hoc idoneus, solus erga
miseros tātæ affectionis dixi transferendo in me mi-
seriam eorum, ut tu eā deseres. Domine miserere mei,
& transferendo in me infirmitatem & peccata eorū,
ut eos sanares, dixi: Domine sana animā meam, quia
peccaui tibi. Non tamen ipse in aliquo peccauit, qui
solus sine peccato extitit, sed pœnam ac si ipse peccas-
set pro peccatis nostris pertulit.

Inimici mei. Ego quidem pro restauranda humana
infirmitate ueni, inimici autem mei non hoc intelle-
xerunt, nec ut medicum me susceperunt: sed dixerunt
uel statuerunt & pro tulerunt mala mihi quidem pro
sua reputatione, cum potius eis esset in re, hæc scilicet
mala dicentes, Quando morietur, & quando peribit
nomen eius, id est quando poterimus efficere ut ille
morietur, qui per omnia nobis aduersatur. Et ut no-
men eius potius pereat, id est euacuetur de terra, quā
nos perdamus locum & gentē. Si enim (quasi dicat)
dimittimus eum sic, ueniet Romani, & tollent locum
eius & gentem.

Et si ingrediebatur. Merito uoco eos inimicos, quo-
niam illi etiam qui simulabant se amicos, maximi er-
rant inimici. Nam & si aliquis eorum ingrediebatur,
id est familiariter mecum esse uolebat, simulando se
amicum, qui maxime pertinet ad Iudam & ad alios
etiam qui dixerunt: Magister scimus quoniam à Deo
uenisti & ad consimiles. Ingredebatur dico ut uide-
ret, id est libertatem nostram exploraret, scilicet non
ut haberet quod crederet, sed ut inueniret aliquid ma-
li quod proderet, de quibus Apostolus: Quidam falsi
fratres subintroierunt ut explorarent libertatem no-
stram. Illo inquam ingrediente, cum non uideret nisi
uera, cor tamen eius non loquebatur nisi uana, quia
peruerebat omnia. Et ideo congregauit, id est thesau-
rizauit iniquitatem sibi, iuxta illud: ipsi enim homi-

cidæ thesaurizauerunt sibi mala & cætera.

Egredebatur. Ingredebatur quidem, & loqueba-
tur uana, & deinde egrediebatur foras, id est qui prius
simulauerat se amicum, manifestè ostēdebat se inimi-
cum. Et egrediendo loquebatur, tendens in idipsum,
id est in uanitatem sicut prius.

Aduersum me susurrabant. Quasi dicat: Quia & simu-
lati amici, & manifesti inimici, ideo omnes inimici &
susurrabant latenter inter se mala aduersum me, & co-
gitabant quisq; apud se mala aduersum me pro eorū
opinionē. Quod tamen erat mihi, id est ad meam glo-
riam in re: & etiam manifestè cum alijs tractabant il-
la eadem mala, quia constituerunt, id est communiter
statuerunt aduersum me uerbum iniquum. Verbum
iniquū fuit, quando medicū interficere uoluerunt di-
centes: Crucifige, crucifige eum. Sed quæ cura? nulla
scilicet, quia ego resurgam quam facile quilibet dor-
miens resurgit à somno. De quo constat quod uerè re-
surgit, si sanus sit. Nunquid enim omnis qui dormit,
non adjiciant ut resurgat? Vtiq; facit.

Et enim homo pacis meæ. Verè constituerunt uerbum
iniquum contra me, quia etiam homo pacis meæ, Iu-
das scilicet unus de duodecim, in quo ego semper
pacem habui. Cui etiam cū me traderet, osculum non
negauit, in quo etiam sperauit. Quomodo autem qui
cor eius nouit, in eo sperauit? hoc modo, quia Iudas
cum ceteris Apostolis ad prædicandum regnum Dei
missus fuit: & ideo multi ab eo instruiti, in ipso spera-
uerunt, in quibus sperantibus sicut & in esurientibus
est, fuit Dominus. Et qui edebat panes meos, uel hi-
storialiter uel etiam spiritualiter: quia non solum car-
nalia instruita, sed etiam spiritalia quæ ab ipso per-
perat, edebat. Ille inquam homo, de quo minus uide-
retur, magnificauit supplantationem, id est ampliauit
subuersionem super me, quia alios ad hoc incitauit.

Tu autē Domine. Illi quidem constituerunt iniquum
uerbum contra me, tu autem Domine miserere mei &
meorum: & ita dico miserere, resuscita me scilicet in
exteriori & meos nunc interiori resuscita, ut tandem
resuscites eos etiam in interiori, & sic retribuam ego
eis, id est inimicis malum, quod constituerunt contra
me, retribuam & mei. Ipse enim Christus in hoc eis
retribuuit, quia permissioe eius locum & gentē ami-
serunt. Et ipso uolente Ecclesia ibi plantata est, unde
eradicata est synagoga. Sui uero in hoc eis retribu-
erunt, quia fecerunt quosdam ex illis conuersos subes-
se, qui prius uolebant præesse.

In hi cognoui. Verè miserere mei & meorū, quia
inimicus meus qui gauisus est super me defuncto, nō
gaudebit super me non resuscitato. Quod ego preui-
dens cognoui in hoc, quoniam uoluisti me, id est gra-
tum fuit tibi sacrificium meum & obedientia mea.

Me autem. Inimicos quidem propter iniquitatem
suam repulisti, & ideo non gaudebunt. Ego autē gau-
debo, quia suscepisti me in gratiam tuam propter in-
nocentiam meam, quæ quidem innocentia est in-
tegritas uitæ sine peccato. Redditio sine debito, flagel-
lum sine merito. Suscepisti me inquam, & ideo & si
ad horam ut uidebatur, propter flagella me infirma-
bas coram hominibus, confirmasti me tamen in æter-
num. Id est, æternaliter positum in conspectu tuo, id
est factam immortalē & impassibilem iam dispo-
sitione tua. Christus enim resurgens à mortuis iam
non moritur, & reliqua. Unde scilicet, quia suscepisti
me & confirmasti me.

Benedictus. Id est augmentatus & exaltatus sit Do-
minus, qui cum sit Deus omnium per naturā, Deus
Israel, id est posterioris populi, cui maior seruit per
gratiam: Benedictus sit in quā benedictione incipien-
te à præsentī seculo, & continuata usq; in futu-
rū seculum. Fiat benedictio in illis ui-
uis, & fiat et benedictio in
illis ouibus.

IN PSALMVM XLI.
ARGUMENTVM.

Populus in Babylone captiuus patriæ me-
mororat. Aliter ante baptismū uox Chri-
sti ad eos, qui fidem sunt consecuturi. Lege ad
Esaïam.

IN FINEM INTELE-
LECTUS filijs Chorę.

EXPLANATIO.

Filij Chorę sicut et Eeman, Eshan, Asaph et Idithun nō Psal-
mographi, sed cantores fuerunt, à Dauid quidem ad Psalmodiā
electi, sed ob significantiam nominum titulis congruenter ad fix-
xi. Chorę dicitur caluaria, in cuius nominis loco Dominus
est crucifixus. Et ideo filij Chorę merito dicuntur, qui passionis
illius uexillo tota deuotione famulantur. Psalmusq; hic omni
conuenit Christiano, qui flamma Dominicæ charitatis accingi-
tur. meminisse enim debemus, quod beatus Hieronymus ait: Om-
ne Psalterium sagaci mente perlustrans, nunquam inuenio quod
filij Chorę aliquid triste cõtauerint. semper enim in Psalmis co-
rū leta sunt et iocunda secularibus, quæ cõtemptis cœlestia et
æterna desiderant, congruentes interpretationi nominis sui. Fi-
lius Chorę, quem diximus crucis honore signatum. Prima pro-
fessione Psalmi huius omne desiderium mētis suæ ad Dominū dicit
esse translatum. In secunda loquitur anime suæ, dicens eam in
hoc seculo non debere turbari, quia Deus est ipse fixa delibera-
tione suffugium.

COMMENTARIVS.

Venamodum desiderat ceruus. Titulus
est talis, in finem in intellectum filijs
Chorę Psalmus. Chorę fuit unus de
cantoribus, quos Dauid in reducenda
arca Domini elegit. Qui plures fi-
lios habuit, sed de illis hic nō agitur.
Non enim hoc nomen Chorę ad historiam, sed ad my-
sterium ponitur. Inquiramus ergo mysterium. Magni
enim sacramenti res est, q̄ Christiani, id est filij Chri-
sti, filij Chorę dicuntur. Chorę namq; interpretat̄ caluus
uel caluaria. Et Christus dicit̄ Chorę, id est caluus, uel
quia sola perfectio sine superfluitate in eo fuit. Nihil
enim min⁹ quā capilli ablari uidentur ad perfectionē
obesse in humano corpore: similiter homo in abun-
dantia uirtutum positus perfectus fuit. Vicia autem
superflua sunt, quia super perfectionem addita sunt.
Qua superfluitate uictiorum Christus caruit, & ideo
merito caluus dicitur. Vel ideo etiam caluus dicitur,
quia per caluum Heliseum præsignatus fuit, cui ascen-
denti in montē pueri insultantes dixerunt: Ascende
calue, ascende calue. Quibus ipse conuersus maledi-
xit, & statim duo ursi de sylua egressi quadraginta
duos ex ipsis cōsumplerunt. Similiter pueri, id est stul-
ti Iudæi Christo ascendente in montē, id est in crucē,
plurib; modis insultauerūt dicētes: Aue rex Iudæorū,
& cætera talia. pro quo peccato quadraginta annis
transactis, per totidem pueros cōsumptos prius desi-
gnatis duo ursi scilicet Titus & Vespasianus de sylua,
id est de gentilitate quæ inculta erat sicut sylua, quia
uomerem doctrinæ Apostolicæ nondum senserat. Il-
li in quā egressi cōsumplerunt eos. Ideo quoq; Chri-
st⁹ dicitur caluus, quia in loco Caluarię est crucifixus.
Filij itaq; passionis eius redempti per sanguinē ipsius,
& portantes in fronte, de quod inimici fixerunt in loco
Caluariæ, res & dicuntur filij Chorę. his autē filijs can-
tatur iste Psalmus in intellectum. Excitemus ergo in-

tellectum, & si nobis cantatur, & si filij Chorę esse uo-
lumus, intelligamus quod intellecturi sumus. In quē
autem intellectum iste Psalmus canteretur a deo dice-
re. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ
facta sunt, intellecta conspiciuntur. Simul ergo ame-
mus, simul in hac siti inardescamus, simul ad fontem
intelligēdi curramus. Desideremus uelut ceruus fon-
tem illum, de quo hæc scriptura alibi dicit: Quoniam
apud te est fons uitæ. Ipse enim & fons & lumen, &
intellectus est. Fons est, quia sitientes potat: lumen,
quia cecos illuminat: intellectus uero, quia animā sciē-
di auidam illustrat. Et omnis qui intelligit, non extre-
riori, sed interiori lumine illustrat̄. Curte ergo ad fon-
tem, desidera aquam fontis, nō ut eum que, sed ut cer-
uus. impiger curre, impiger desidera. In ceruo enim
uelocitatis est insigne. Aliud quoq; diuina scriptura
notat in ceruo. Ceruus serpentē cōsumit, & post per-
emptionē serpentis maiori siti inardescit, & acrius ad
fontem currit. Serpentes sunt uicia. Cōsumit ergo ser-
pentes iniquitatis, & magis desiderabis fontem ueri-
tatis. Est etiam aliud quod & de ceruis dicitur, & in
ceruis uidetur. Quoniam enim longinquas regiones pe-
tunt, aut per mare nando, aut in agmine eundo, alter
onus capitis superponit clunib; alterius, sicq; se inui-
cem portant, nec se deserunt, sed propositum iter per
agunt. Hos tales ceruos alloquitur Apostolus dicēs:
Alter alterius onera portate. Hi enim cerui in fide cō-
stituti nondum uidentes quod crediderunt, cupien-
tes intelligere quod diligunt, desiderat̄ ad fontē aqua-
rum non causa lauandi, sed causa resciciendi. Horū cer-
uorum, immō cerui ceruorum, id est Christi uox est, in
hoc Psalmo, exhortantis nos suo exemplo, ut in hac
mortalitate, in hac passibilitate & corruptione consti-
tuti omni intēione desideremus, ingemiscamus. Su-
spiremus perungere ad illum fontem, ubi hoc morta-
le induat immortalitē, & corruptibile incorruptio-
nem. Titulus autem sic exponitur: Psalmus iste refer-
tur ad finē, id est ad Christū, cuius uox est cætus filijs
Chorę, id est imitatori scilicet passionis ipsius Chri-
sti in intellectu, id est ut intelligerent quod est intelli-
gendum, quanto scilicet desiderio & quanto ardo-
re ad fontem intelligēdi currendum sit. Nunc ad li-
teram accedamus. Vox est capitis ut diximus, ad no-
stram exhortationē sic apud patrem agentis: O Deus
anima mea, id est uilitas humanitatis meę desidera-
re ad te uenire fontē uitæ & intellectus. Ita quē admo-
dum, id est quanto ardore & quāta uelocitate ceruus
per consumptionē serpentū desiderat uenire ad fon-
tes, non simpliciter: quia sunt fontes quidam deficiē-
tes, sed ad fontes aquarum ubi plenariam refectio-
nem habere possit, sicut & ego habeo apud te. Voluit
quidam magnum dicere, sed nō habuit uerba qui-
bus per se posset edicere, & ideo ad hanc similitudinē
de ceruo contulit se. Et notatur duo hic in ceruo, de-
siderium uidelicet & uelocitas. Quo modo autē desi-
derat iste uenire ad Deum patrem, à quo nunquā di-
scedere potuit? Deus enim erat in Christo mundum
sibi reconcilians. Sed hoc dicit secundū nos. Quam-
diu enim in hac nostra infirmitate fuit, uidebatur re-
morus à deo: postquam uero immortalitate, incor-
ruptionem indutus est, tunc primum ad Deum perti-
nere uisus est.

Situit anima mea. Repetit idē quod dixit gratioris
uerbis. quasi dicat: Ideo dico Domine animam
meam ad te desiderare, quia anima mea situit, id est
siti magni desiderij exaruit ad te pertingere, ad te dñi
uidendum & intelligendum: te dico fontem, quia
deuicisti mortem nostram. & à quo mihi & meis
est omnis fortitudo nostra: & uiuum, quia à te est ui-
ta mihi & meis. Sicut enim ego uiuo propter patrem,
ita autem situit. Ideo scilicet, ut ueniam & appareā ante
faciem tuam, qui es Deus & ex nimia affectione di-
cit: Et quādo ueniam & apparebo ante faciem tuam.

Constituto scilicet tempore ueniã, quia perfecta obediencia conscendam æternaliter, fessurus ad dextram tuã. Non enim est hic uox dubitantis, sed desiderantis. Quod autẽ dicit, Veniã & apparebo: itẽ ex nostra infirmitate dicit. Dominus enim immortalis est & impassibilis. Quapropter illud solum dignẽ dicitur ante ipsum uenire, quod immortale & impassibile est.

Fuerunt mihi lachrymæ meæ. Quasi dicat: Verẽ ueniã & apparebo ante faciem Dei, quia pro desiderio ueniendi illud, lachrymæ meæ, id est humanæ miseriæ, pro quib, quia expectato suo contrigerunt, semper hominibus fessus est. Meæ, id est quas ego misericordia affestatione in me suscepi, ut per meã miseriã, imò per meã misericordiam destrueretur eorum miseria. Ille inquam lachrymę fuerunt mihi panes, id est refectio, non defectio: & fuerunt mihi desolabiles, non lachrymabiles & iocunditati, nõ amaritudini die ac nocte, id est assidue, dum tamen magnã in eis amaritudinem patior: quia dicitur mihi quotidie, id est assidue ad contemptum, Vbi est Deus tuus? Quare dicit, De reliquit te Deus, quem familiarem tibi facis, quia nullum confert tibi consilium uel auxilium.

Hęc recordatus sum. Ipsi quidem taliter me despexerunt, ego autem nõ oblitus, sed recordatus sum, id est firmiter in memoria habui hæc, scilicet nõ esse ab illis, sed esse fixũ & constitutũ apud te, me nasci ut talia paterer: & ideo prius fudi animã meam in me, id est humiliãui, & attenuãui animã meam in ipsum considerando, scilicet attendendo quid ego creatura deberẽ creatori, maior seruis Domino. Et deinde effudi, id est animã meam extra me extendi, altiora considerando, attendendo scilicet gloriam futuram mihi ex perfecta obedientia. Et meritò non solum fudi, sed effudi, quia uerẽ perueniã ad magnam gloriam. nam tranũbo usq; ad domum Dei, uel supercælestem, in qua immortalitate & impassibilitate coronabor, uel usq; ad Ecclesiam, quæ domus Dei dicitur, constituẽdam. Sicut enim ex latere Adam dormientis nata est Eua, ita ex latere Christi in cruce dormientis exierunt sacramenta sanguis scilicet & aqua, ex quib, constituta est Ecclesia. Ego dico prius existens in loco uel ueniens in locũ tabernaculi. id est in obseruationẽ legatum institutorum, prius enim legalia persoluit, quia & circumcilius est, & in templo representatus, & purificatus secundum legem. Quoniã non legem soluerit uenerat, sed adimplere, deinde spiritualia contulit. Dicuntur autẽ legalia instituta tabernaculum, quia sicut tabernacula non mansoria, sed ad tempus tantũ posita fuerunt. Ecclesiastica uero instituta domus dicitur, quia domus mäsoria habitatio est: & ipsa quoque sunt manentia tabernaculi dico admirabilis, non secũdũ se, sed propter illa quę per illud significabatur.

In uoce exultationis & confessionis. Dico transibo, hoc autẽ non erit ex tristitia uel coactione: quia nemo tollit à me animã meam, sed ego pono eam. Et quia potestati habeo ponendi animã meam, non ex tristitia uel coactione pono eã, sed ex hilaritate erit, & uoluntate: quia hic transitus fiet in uoce exultationis & confessionis, id est exultatiuæ cõfessionis & laudationis tãtæ, quantæ exultationis & laudationis est, sonus epulantiũ. Solent enim apud quosdam epulantes exultatiua proferre, & hospitem laudare.

Quare tristis es anima mea. Quasi dicat: Quandoquidem ad tantam gloriam uentura es anima mea, quod per te domus Dei constituetur: quare ergo es tristis, ut uideris. & quare conturbas me. Ac si dicat: Ad magnam utilitatẽ meorum hoc fit. Verẽ enim tristis fuit, quia dicit in Evangelio: Tristis est anima mea usq; ad mortem. & nihil in eo factum fuit, sed tamen illam tristitiam non ex se, id est non timore mortis habuit, sed infirmitatẽ membrorum in se transformat. De quib, dictum est: Spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma. Vt eos cõsolaretur & exhortaretur nõ desperarent, etiã nisi timidi ad mortem accederent,

Spera in Deo. Noli quidem cõtristari, noli turbari, sed spera in Domino. Spera scilicet effectũ dari illud, propter q, re uoluit à uerbo suo assumi. Vnde alibi dicitur: Vt cognoscant te Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. & item, Vt testimonium perhibeant ueritati. Hęc enim sunt propter quæ uenit. Quod equipollenter inuuit, cũ dicit: Ideo debes sperare in Dño, quoniã & si modo nõ confiteor adhuc, tamen futurum est, quod ego confitebor illi, id est latẽ confessionẽ faciam ei in meis, attendentib, & ipsum uerum Deum, & me ab eo missum, & dicentib, ita: Salutare, id est saluator Christus, scilicet est uultus mei, id est homo est, ut ego. Vnde alter propheta dicit: Spiritus narium nostrarum Dñs, per partem enim torũ significat. & item, Spiritus est ante faciem nostrã. Verbum enim q, erat spiritus, id est inuisibile per assumptam humanitatem, nobis apparuit. Salutare in quã est uultus mei, & tamen est Deus meus. Ex eo enim q, homo incarnatus, saluator est: ex eo uero quod uerbum, Deus creator est.

Ad me ipsum anima mea. Dico tristis & conturbata est anima mea. Quod autẽ cõturbata est, ad me ipsum referendum est. Q, d. Nemo putet hanc conturbatiõnẽ mihi cõmunẽ esse cum cæteris, timore scilicet mortis, q, ego cõturbor: quia hæc cõturbatio ad me ipsum referenda est, quia nõ ex coactione uel necessitate natura est, sed ex propria uoluntate. Habet alia trãslatio, in me ipso. Quod sic intelligẽdũ est: Hęc cõturbatio est in me ipso, id est, in me, nõ secũdũ uerbu, sed secũdũ hoc q, homo sum. Et est hic eadẽ solutio quę prius. Et quia tu Dñe hanc cõstãtiã mihi dedisti scilicet q, nemo tollit à me animã meã, sed ego pono eã, q, quõllẽter hic dictum est: Propterea has gratiarum actiones tibi referã, q, ero memor tui de terra Iordanis & Hermonijm, à monte modico. Vel ita potest continuari: Quo fructu conturbata est anima mea? Propterea scilicet, ut memoria tui habeatur in utroq; populo, & Iudæorum scilicet & gentilium. Quod sic dicit: Ero memor tui, id est faciam esse memores tui, & illos de terra Iordanis, q, uel historialiter in designatione potest accipi, qui circa Iordanem habitauerunt terrã promissionis, uel etiã mysticẽ. Iordanis enim interpretatur descensus, & illi soli de populo illo memores Dei sunt, qui descendunt, id est qui se humiliant ad gratiã baptismi, & mortificationẽ illam quæ ibi designatur. iuxta illud: Quorquot enim baptizati sumus, cõsepulsi sumus cum illo in morte. Et ero memor tui, id est faciam esse memores tuos illos de terra Hermonijm. Hermon autẽ interpretatur anachematisatio, quib, quia coluerunt non creatorẽ, sed creaturã, & etiã opus creaturæ, ut idola manu facta: opus erat non solum humiliationis, sed etiã ut maxime anathematizarent se in priori statu, & diabolo abrenuntiarẽt. Memor ergo inquam tui de terra Hermonijm, scilicet memoria procedente à monte modico, id est ab illis inter gentiles qui conuersi erunt mons per excellentiam uirtutum, & tamen modici, id est humiles erunt.

Abyssum abyssus inuocat. Verẽ erũt memores tui & illi & isti, quia abyssus, id est profundus intellectores de Iudæis inuocant, id est in se uocant: quia incorporare & informare sibi fatagunt in fide abyssum, id est profundos intellectores de gentibus. Et hoc in uoce, id est in manifestatione & expositione cataractarum tuarũ. Vel hoc q, abyssus abyssum inuocat, fuit prædictum in uoce cataractarum, id est prophetarum. Cataractæ enim propriẽ sunt occultæ uis, quib, aqua decurrit. Et ideo per cataractas rectẽ intelliguntur prophetæ, qui occulti sunt in scripturis suis, qui per regumta, & in uolucra quædam cœlestia demonstrant.

Omnia excelsa tua. Ideo inuocat abyssus abyssum, uel ideo possibile est hoc fieri: quia ego morte mea mortem meorum destruxi, q, sic equipollenter dicit, Omnia excelsa tua, id est omnis æterna dãnatio, quã propter peccata hominib, intulisti: & fluctus, id est pe-

nę etiam peccati uenientia quidẽ, super Adã mãserũt, super me autẽ uenientia reputatione inimicorum qui me immundum & æternaliter dãnatum putauerunt, trãserunt, id est perierũt in morte mea partim quidẽ iam in re scilicet, quantum ad peccata: partim uero in spe, uidelicet quantum ad pœnas peccati. Eternam autẽ damnationẽ & peccata ideo dicit excelsa, quia grauia sunt. Sicut q, ab excelso cadit, grauius lædit. Et ne mali hæc audientes, scilicet quod & peccata transierunt, & pœnę peccati promitteret sibi spem, quicquid mali agerent, subdit.

In die mandauit Dominus. Quasi dicat: Dico quia transierunt. Quib, autem uel qua cõpensatione transierũt, hac scilicet, ut attẽdunt misericordiã Dñi in die esse, & canticum eius in nocte, q, ipse Dñs mandauit per me. Vel ita simpliciter cõtinuari potest: Trãserunt quidẽ excelsa & fluctus, & ut transierunt, mandauit Dñs pater per me, id est huius rei legatiõne fungor apud homines, & hoc innoctuit Dñs per me, scilicet misericordiã suam esse in die, id est hoc quod aliquis est in die siue in profectu uirtutum, siue in huius uitæ prosperitate, nõ esse ex suo merito, sed ex eius sola misericordia: & ideo nõ esse de se præsumẽdũ, sed ei soli humiliandũ. Et hoc etiã innoctuit per me, scilicet canticum eius cãtãdũ esse in nocte, id est in aduersitate. Ille cãticũ Dñi cãtat in nocte, q, nõ deficit, sed gloriã in tribulatione.

Apud me oratio. Q, d. Quia cantandum est Dño canticum in nocte, ideo canticum est apud me, nõ rece dens scilicet à me cãtãdũ Deo patri auctori uitæ meę, scilicet qui me facit aded in charitate pscere, ut etiã pro inimicis orem, & sic uerẽ uiuere. Sicut enim odio habere inimicum, mors est. Quia quisquis edidit frãtre suum, homicida est, id est se ipsum interficit: ita quoq; diligere inimicum, & pro ipso orare, uita est. Et quid illud canticum sit dicit, scilicet oratio facta à me pro inimicis futuris meis, cum dixi: Pater ignosce illis. Et uerẽ oratio est apud me, quia dico Deo orando pro meis: Dñe tu es susceptor, non dico meorũ, sed pro nimia affectione erga meos, dicam meus, quod est dicere: Domine tuum est suscipere meos, & ideo suscipiat misericordia & ueritas tua meos.

Quare oblitus es. Quãdoquidẽ susceptor meorũ es, quare ergo oblitus es (ut uidetur), ppter tribulationẽ quam patiarunt, non dico meorum, sed præ nimia affectione mei. Et quare incedo contristatus in meis, dum affligit me meus inimicus, propter peccatum scilicet. Iuxta illud Esaiã in persona Domini: Omnẽ flatum, id est oẽm animã ego feci, propter peccatum autẽ modicum quid contristauit eum, non penitus dampnaui. Et iã cõtristatus est, & tristis abiit in uis suis, q, aut dicit, Dũ affligit me inimicus, sic intellige, Inimicus affligit, & læpẽ miser homo deficit, quia deuocat. Aut si non deficit, in silentib, tamen tribulationib, & perfectionib, opprimentib, & tentationib, timet propter peccatum semper periculum, timet lapsum, scilicet ut qui stat, uideat ne cadat. Quare contristatus.

Dum confringuntur ossa. Ideo meritò contristatus sum in meis, quia inimici mei, id est meorum non qui insidiantur, sed qui tribulant me, id est meos exterius exprobrauerunt, id est multa opprobria intulerũt mihi in meis. Et hoc ideo, dum pro quia confringuntur ossa mea, id est illi qui firmiores & fortiores sunt inter meos in tribulatione. Quidã per peccatum, ut Petrus, qui ad uocẽ ancillæ negauit: quidã uero & si peccatum non confringuntur, tamen uidentur confringi propter tribulationem quam patiuntur.

Dum dicunt mihi per singulos. Verẽ exprobratur mihi, nam hoc modo, dum pro quia dicit mihi, id est meis ad contemptum per singulos dies, id est assidue, Vbi est Deus uester, id est q, consilium uel auxilium Deus uester, quẽ semper iactatis, uobis confert nullũ uerũ. Quare tristis es anima mea. Ecce redit ad superiũ, q, d. Quandoquidẽ ò anima mea, tanta per te futura sunt, scilicet quod & Iudęi & gentiles memores erunt Domini, & q, alij alios ad bonum sint corporaliter, & cę-

tera quæ prædicta sunt. Quare ergo tristis es anima, & quare cõturbas me. Propter utilitatẽ scilicet meorum, ut supra dictum est. Noli in quã cõtristari, noli cõturbari, sed spera in Deo tantum, nihil tibi ascribẽdo, nihil de te præsumendo, quoniã adhuc confitebor illi & cætera. Quod dicit ad exhortationẽ inuorum, quasi dicat: Vos mei imitando me sperate in Dño, id est de uobis nihil uelitis præsumere, quia nihil in uobis uel de uobis est: sed uelitis in Deo sperare, quod uerẽ debetis. Quoniã adhuc futurum est, ut cõstreamini & per uos & per alios sibi dicentes: Salutare uultus mei & Deus meus, ut superius expositum est.

IN PSALMVM XLII. ARGUMENTVM.

Populus, ut supra. Aliter ad eos qui fidẽ sunt consecuti à Christo, uox Ecclesiæ.

PSALMVS DAVID. EXPLANATIO.

Quid indicat Christum, ad quẽ ex persona fidelissimi Christiani Psalmus iste dirigitur. Nam sicut superior ob amorẽ Domini docet omnia cõtemni: ita & hic ne mundi tribulatio de primis, in atrijs Domini præmonet esse gaudendũ. Psalmus iste cuiq; fidelitũ cõgruit, qui in primo capite Domini depræcatur, ut in aduentu nouissimi examinis ab infidelium consilio liberetur. Secundo introiturũ se ad Domini altare consiliũ, ubi beatissimum accessus est: & ideo molestijs huius mundi animam suã dicit non esse turbandã, quia superni iam muneris gloriatur.

COMMENTARIVS.

Vdica me Deus. Titulus talis est, In fine Psalmus David. Quod sic exponitur: Hęc uerba nõ referuntur ad historiam, sed in fine: quia sunt Psalmus David in fine, id est talib, attribuitur iste Psalmus, qui pertinent ad finem, id est ad Christum. Semen enim Abraham, semẽ sanctum, posita in medio malorum, scilicet grana adhuc cõpressã à paleis, triticum à zizanijs, uinum à uinaceis. At trẽdens quid cõmune adhuc cum malis habeat uiuere, esurire, sitire, uigilare, corporum sanitate, frugum abundantia, & similia, à quibus tandẽ separandum est: erũpir in hęc uocem optans, suspirans, ut citò ab eis separetur localiter, à quib, iã separatũ est causaliter. Deus qui tandẽ indicaturus es me, iudica, id est ne differas iudicare, ne differas me separare à malis, quib, nunc localiter permixtus est. Non enim quasi dicat timeo iudicium tuum, quia cognoui misericordiã tuã: quare psumo dicere, iudica me: & nunc interm si nõ diceretis locum, saltem discerne causam meã, de gente non sancta, id est à malis diuersa. Q, d. Distet inter te credentẽ & non credentem, inter sperantẽ & non sperantẽ, inter perseverantẽ & deficientẽ. Est enim par infirmitas istorum & illorum, sed dispar conscientia. Est par labor, sed impar desiderium: quia desiderium impiorum peribit. Desideriũ uero bonorum est Christus in gremiũ manẽs, quia uerẽ sicut mortale mortalib, ita exhibebit se immortalẽ immortalib, discernenunc inquam causam, & tandẽ erue me etiã localiter ab homine iniquo, id est ab omni genere malorum iniquo, id est persuadenti iniqua amare, scilicet terrena. Et doloso, id est habendi speciem consulendi, & uenentũ nocendi. Quia autẽ ad hanc ereptionem opus est patientia & perseverantia, iuxta illud, Patientia necessaria est, ut reportemus promissionẽ: subdit, Quia tu es Deus fortitudo mea. Q, d. Eue me tandem, dando mihi nũc interiorẽ patientiã & perseverantiã. Et ideo à te peropatientiã & perseverantiã, quia tu qui es Deus: & ideo solus fortis, es fortitudo mea, nõ ego. Ego enim mihi sum infirmitas, tu sanctas: ego mihi debilitas, tu es fortitudo.

titudo. Et quãdoquidem es fortitudo mea, quare re- pulisti me, ut uideris per tribulationes quas patior? & quare incedo tristis, dũ affligit me inimicus, id est timens inimicũ? Propter peccatum scilicet, pro quo modicum me contristasti. Vnde timeo periculum, timeo lapsum, ut supra dictum est.

Emitte lucem tuam & ueritatem tuam. Q. d. Ne Dñe repellas, ne tristis incedã, ne affligar ab inimico: lucem & ueritatẽ tuã, id est Christum tuũ, qui uita est & lux secundum uerbum, quia ab eo omnia illuminantur: & qui ueritas est secundum hominem, quia homo ille nihil, nisi q. uerẽ annunciandum fuit, dixit: Et quẽ nunc abscondisti, iuxta illud, Mortui enim estis, & nra ueltra abscondita est cum Christo in Deo. illum in quã emete indillatẽ ad iudicium, ut me à malis separet, & sic introibo ad altare Dei. Altare olim fuit in se- cretiori parte templi, ad q. solus p̄tífex semel in anno introibat, ut Ap̄tolus dicit. Hic autẽ per altare intelligit sublimitas illa diuinitatis, ad quã tunc peruenimus, cum Deum sicut est, uidebimus. Ad q. alta- re Christus p̄tífex noster solus iã introiuit corpora- liter, sacerdos factus, & assidue interpellã pro nobis, ut & nos introeamus. Dicitur autẽ illa sublimitas ideo altare, quã quisquis illuc ingreditur, in holocaustũ assu- mitur: & ibi uitam inuenit, si hic causam discreuit. Et q. sit hoc altare determinat. Q. d. Introibo ad altare, scilicet ad Deum, id est ad præsentiã Dei, qui iuuen- tatem meam, id est me renouatum & immutatũ de- passibilitate ad impassibilitatem, de corruptione & morte ad incorruptionem, lætificat pro lætificabit æ- ternaliter. Et quasi dicat: Hoc precii speremus, quã iam aram accepimus. Quam aram ostendit cum di- cit: Ipsa me deduxerunt. Quod sic continuatur: Verẽ si emiseris lucem tuam & ueritatem tuam, introibo ad altare: quia ipsa lux & ueritas tua iam deduxerunt, id est de regno tenebrarum in regnũ lucis, me semen Abraham: corpus scilicet iustorum deduxerunt, & uer- diq. de gentibus, scilicet & iudais adduxerunt in u- num quid, scilicet in m̄stem sanctum tuum, id est in Ecclesiam sanctam, quẽ propter uirtutum eminentiã, & fidei constantiam mons dicitur. Et quid uocet m̄- stem determinat, scilicet adduxerunt me in tabernacu- la tua, id est in Ecclesiastica instituta, in quibus ad r̄- pus uelut in tabernaculo militare debemus, ut post æternaliter lætemur.

Confitebor in cithara. Dico introibo ad altare Dei, non tamen introibo, nisi prius ei citharizãdo. Et ideo ut introeam, confitebor tibi, id est laudabo te in citha- ra, hoc est in tribulatione lætando & bene operando, q. debeo: quia tu es Deus meus. Duo sunt musica in- strumenta, quã opera nostra significant, ratione inter se differendã, Psalterium scilicet & cithara: quorum alterum sonum dat de superiori, alterum de inferiori: Psalterium quippe q. de super sonat, significat illa ope- ra nostra, quẽ sine uexatione & tribulatione facimus, sicut illa quã faciunt hi qui in contemplatione sunt, sicut est laus sanctorum angelorum assidue dicentiũ, Sanctus, sanctus, sanctus, Deus Sabaoth. Cithara uero quẽ in de inferiori sonat, significat bona opera, quẽ adhuc in actiua uita & tribulatione positi, quã de in- feriori nostro prouenit agimus, ubi si patienter perse- uerauerimus, ipsa parietia est quasi dulce melos Deo. Et ideo cauendũ est, ne per impatiẽtiã citharam no- strã frangamus, quã etiã, ne per impatiẽtiã nostram deficiamus, ecce citharã nostrã frangimus, & à laude di- uina cessamus. Quare tristis es anima mea? Quando- quidẽ anima mea ad s̄tam dignitatem uentura es, q. introibis ad altare Dei, ut æternaliter lætificaberis.

Quare es tristis & quare conturbas me? Propter pec- catum scilicet pro quo times periculum, times lapsum. Quis autẽ loquitur hic uel cui? Maior scilicet inferiori, id est ratio sensualitati, non anima carni. Tristitia enim pertinet ad animam, dolor uero ad carnem.

Spera in Deo. Noli inquam contristari, noli con- turbari, sed spera in Deo, id est nihil de te præsume-

re, uel quia nihil de te uel in te est, sed uelis sperare in Deo, per quem es quicquid es. Et ideo dico spera in Deo, quoniam & si modo non confitear illi, futurũ tamen adhuc est quod plenarie confitebor illi, id est laudabo illum, tunc scilicet quando ad altare eius in- troibo. Et uerẽ confitebor illi, quoniam ipse qui est Deus meus, est & medicus meus, quod sic dicit: Ipse est salu- rare, id est saluator uultus mei. Quia si qua praua uo- luntas uel affectio in me est, illam ipse saluat & pur- gat. & bene potest hoc facere, quia ipse Deus meus, id est quem facio meum subiectione & uoluntate. Po- test & aliter Psalmus iste legi, ut sic titulus dicat: Hęc uerba referuntur in finem, quia sunt Psalmus ueri Da- uid, id est Christi. Loquitur enim Christus in hoc Psal- mo, orans Dominum patrem ut ipsum quem non di- scernit in pena, discernat clarificatione resurrectio- nis in causa. Et quem inimici iudicãt nocentem, ipse iudicet innocentem. Et exhortatur nos ut suo exem- plo non timeamus iniusta hominum iudicia, sed ex- pectemus iustum iudicium Dei, & ut sublimitatem eius tandem attingamus, & ut ab ipso innocentes ui- deamur, nunc interim ei citharizemus. Et dicit ita: Deus pater, inimici iudicant quod iniustum est, & q. eis placet de metu autem iusto iudicio tuo & secun- dum quod tibi placet, iudica me. Illi enim iudicant me nocentem, tu iudica innocentem. Et si non discer- nis penam, discerne uel causam meam de gente non sancta, id est clarifica me resurrectione. per resurre- ctionem enim patuit ipsum iustam causam habere. Iu- dica me inquam, & erue me, id est meos uel homine iniquo & doloso, ut superius, ne ab eis scilicet deuo- centur. Et ideo dico ut iudices me, & eruas me: quia tu Deus es fortitudo mea & meorum, quare ergo re- pulisti me, ut uideretur propter tribulationes, quas pa- tior? Et quare tristis incedo dũ affligit me inimicus? Ad magnã scilicet utilitatem meorum. Nam ideo re- pulisti, ideo tristis incedo, ut emittas lucem tuam & ueritatem tuam. Et tu Domine emitte de cauea Iu- daici populi, & notifica me gentibus, qui sum lux tua & ueritas tua. Lux propter uerbum: ueritas, quia ni- hil præcepi nisi quod præcipiendum fuit, scilicet ue- ritatem. Et ideo dico ut emittas lucem & ueritatem tuam, quia ipsa lux scilicet diuinitatis, quã in me est, & ueritas præceptorum per me datorum, deduxerunt (præteritum propheticum more pro futuro) id est de quibus prioris populi ducent me ad oues posterioris populi, ad gentes scilicet, & sic ueritas adducunt me in unum quid constitutum, scilicet ad constituen- dum montem sanctum tuum, id est Ecclesiam: & ad- ducent me in tabernacula tua, id est ad ueritatẽ illorũ perfectorũ, qui militaturi sunt tibi de utroq. populo.

Et introibo ad altare Dei. Deducar inquam & addu- car. Et hoc sic fiet, quia ego ascendam, & spiritum san- ctum mittam, quod inuuit cum dicit: Introibo ad al- tare, id est ascendam & ingrediar ad sublimitatẽ præ- sentiã Dei patris, scilicet ingrediar ad Deum patrem sessurus ad dextram eius, qui iuuentutem meam, id est immunitatem à peccato, quã est in me, lætifica- bis data immortalitate & incorruptione. post quod (quasi dicat) spiritum sanctum mittam, ut ea quã uerẽ dul- cis est, requirãt. Psalmũ itaq. audiamus, ut hęc eadem in Psalmo intelligamus. Filius iste Chora, qui loqui- tur in hoc Psalmo, admirans quare Deus quasi dereli- querit, quos in his r̄porib. per tribulationes prebare noluit: refert præterita t̄pora, & pronunciat futura. Q. d. Dñe talia à patrib. nostris audiuimus præterita, talia futura, sed nos in medio patimur l̄ge diuersa & incipit ita: Dñe Deus nos audiuimus aurib. nostris, id est attendit, quia patres nostri in scripturis suis annun- cianterit nobis. Opus q. n̄ ip̄s, sed tu operatus es in dieb. eorũ proximorũ scilicet patrũ, & in dieb. etiã an- tiquis, id est in t̄pore antiquorũ & priorũ patrum. Et q. illud opus, istud scilicet: quia manus, id est potẽtia tua disperdit gentes. Et plãtali eos, scilicet patres no- stros in loco gētium. Et uerẽ gentes disperdisti, quia

IN PSALMVM XLIII. ARGUMENTVM.

Machabeorum pressuras propheta suppli- cationesq. commemorat. Item in exomo- logesim legendus ad Epistolã Pauli ad Rom.

IN FINEM FILIIS Chorã ad intellectum.

EXPLANATIO.

Filij Chorã ut prædictũ est, filij crucis sunt: id est martyres sta- ue cõfessores, qui in hoc Psalmo Domino cõqueruntur, ueteres sanctos inimicis suis facillimẽ dominatos, se autẽ grauissimis martyriũ pœnis acquisisse uictorias. Et bene additur Ad intelle- ctũ, quia intellectu aliorũ est opus, ut discernatur quia dispensa- tione unius eiusdẽq. creatoris, & tunc rudes populi terrenis mu- nerib. prouocarentur ad fidẽ, quib. etiã terra Chanaan est here- ditatis donata. Et nunc crescente fide, cœlestisq. regni ianua re- serata maiori certamine essent Christi milites adprobãdi, ne in hac uita diutius subsistere, & cœlestia bona tepidius inquirere uellent. Sicut martyriũ siue confessorũ uerba suscipias, in prima parte dicunt se audisse patres suos multarũ gemitũ fuisse uictor- res: se autẽ in iudicio futuro de inimicis uicturos esse uindictã non arcu aut gladio, sed sola Domini discipulatione uincẽdis. Secũda diuersariũ necessitatũ, quã in seculo patiuntur, tormẽta diuume- rant, & se inter hæc Dei perseuerare memores. In tertia præca- tur auxilium, ut hic grauiter afflictis resurrectionis tempore debeat subueniri.

COMMENTARIVS.

Deus auribus nostris audiuimus. Titulus est talis: In fine filij Chorã, ad intellectũ Psalmus, hoc est, iste Psalmus refertur in fine, quia cantatur à quibusdam filijs Chorã, id est à quibusdã imitatorib. pal- lionis Christi, scilicet à sanctis martyri- bus priorib. filijs alij Chorã ueritas ad intellectum. Magna n̄q. cõsiderationis & profunditatis est cõsi- lĩ Deĩ, scilicet quid causa fuit, cum patres nostros filios Israel de Aegypto in rã potenti manu & brachio extento per manũ sua signa eduxerit, & hostes perse- quentes eos in mari rubro omnes extinxerit, uictor- rias magnas & incredibiles in paucitate militum eis contulerit? quare posterorẽ populũ, ueros scilicet Is- raelitas quasi dereliquerit, quasi cõcepserit, quasi obli- tus fuerit, quasi non idem Deus sit. Sed quia non sine causa hoc est, ideo in titulo positũ est non simpliciter filijs Chorã cantatur, sed ad intellectũ scilicet, ut intel- ligant se nõ derelictos, se non oblitos: sed ideo tollit eis Deus, quã male desiderabant, ut doceat eos quã bene desiderare debeant. Quia si semper adesset atq. faueret eis in huius uitã prosperitatib. neq. aliquas admiseret aduersitates: putarent hęc bona esse sum- ma, neq. pereret ab eo meliora. Et ideo huius uitã ma- le dulci amaritudines admiscerunt, ut ea quã uerẽ dul- cis est, requirãt. Psalmũ itaq. audiamus, ut hęc eadem in Psalmo intelligamus. Filius iste Chorã, qui loqui- tur in hoc Psalmo, admirans quare Deus quasi dereli- querit, quos in his r̄porib. per tribulationes prebare noluit: refert præterita t̄pora, & pronunciat futura. Q. d. Dñe talia à patrib. nostris audiuimus præterita, talia futura, sed nos in medio patimur l̄ge diuersa & incipit ita: Dñe Deus nos audiuimus aurib. nostris, id est attendit, quia patres nostri in scripturis suis annun- cianterit nobis. Opus q. n̄ ip̄s, sed tu operatus es in dieb. eorũ proximorũ scilicet patrũ, & in dieb. etiã an- tiquis, id est in t̄pore antiquorũ & priorũ patrum. Et q. illud opus, istud scilicet: quia manus, id est potẽtia tua disperdit gentes. Et plãtali eos, scilicet patres no- stros in loco gētium. Et uerẽ gentes disperdisti, quia

afflixisti cœde multos populos: Amorreos scilicet, E- theos & Pherezios, & cæteros. Et quos cœde non afflixisti, eos expulisti de terra sua, & patres nostros introduxisti.

Nec enim in gladio suo. Q. d. Nunquid hoc ideo pa- trib. fecisti, quia fuerunt plures & fortiores nobis? Nõ scilicet (enim pro quia) isti nõ possederunt terrã illã, terrã scilicet promissionis, in gladio suo, id est in potẽ- tia sua. Et brachium suũ, id est fortitudo eorũ nõ salua- bit eos, sed dextra tua, id est fauor & propiciatio tua. Et brachium tuũ, id est filius tuus, & illuminatio uul- tus tui, id est hoc q. in tã manifestis signis ei adfuxisti, q. eis præsens esse intelligebaris, hoc inquam saluauit eos. Et hoc ideo, quoniam cõplacuisse in eis, id est quia placuit tibi in eis. Et ita quod cũ, id est in multis, hoc est ita erga eos elegisti, ut diceretur, Dominus agit istos, Dominus regis istos.

Tu es ipse. Q. d. T̄pora quidẽ sunt immutata, sed tu nõ es immutatus: quia tu ipse es rex meus, id est re- gis me: & es Deus meus, id est creator meus. Tu dico qui mandas (pro madaſti) salutes Iacob, id est priorĩ populo madaſti corporale salutẽ, nõ per tuã substantiã p̄pria, qua q̄quid es, occultus es: sed per tibi subiectã creaturã, scilicet per angelos & prophetas. Hinc uero posteriori Iacob, spiritali scilicet madaſti spiritalẽ sa- lutẽ, per tuã substantiã, id est per filiũ tuũ iuxta illud: Multifariã multisq. modis olim Deus locutus est pa- trib. in p̄phetis, nouissime autẽ nobis locutũ est in filio.

In te inimicos nostros. Q. d. Hęc supra dicta, sunt di- cta à patrib. nobis de præterito: hęc autẽ quẽ sequuntur, dicta sunt nobis ab eisdẽ de futuro, scilicet q. nos uerẽ labimur, id est separabimur à nobis in extrema uerita- tiõne inimicos nostros in te cornu, id est per te prote- ctorẽ. Solẽt enim quãdã animalia cornib. se p̄gere, & ideo ponitur cornu pro defensione, uel in te cornu, per quẽ & nos sumus cornu. Cornu enim nascitur de carne, & super carnẽ crescit, & in quiddã aliud quã ca- ro sit, indureſcit. Et ideo per cornu sancti uiri desi- gnatur, qui carnalitatẽ excedit, & in robur spiritalia indureſcit. Uel uel uel inquam inimicos, & per uita spernemus: tunc insurgẽtes in nobis, id est illos qui mo- do insurgunt cõtra nos, ita q. ferma iũ uirtutis pone- re in nobis. & hoc in nomine tuo glorificãdo. Et uerẽ in nomine tuo, nam nõ in meritis nostris. Enim (pro- quia, nõ sperabo in arcu meo potius quã pater in gla- dio. Et gladius meus nõ saluabit, q. est dicere: Nõ per aliqua mea merita saluabor: per arcum enim qui mi- nus ferit quam gladius, minora merita designantur: per gladium uero maiora.

Saluasti enim nos. Verẽ gladius meus non saluabit me, quia tu solus saluasti (pro saluabis) nos de affli- ctib. nos. Sicut eõtrariõ cõfudisti (pro cõfundas) uerẽ- tes nos, dicens eis: Ite maledicti in ignem æternũ.

In Deo laudabimur. Q. d. Hoc modo saluabis nos, q. a laudabimur, id est laudabiles apparebimus, nõ in me- ritis nostris, sed in te Deo tota die, illic scilicet ubi erit tota dies, id est dies sine nocte, quia sine fine. Et con- ſitebimur tibi, id est laudabimus te. usq. in seculum, id est æternaliter. & hoc in nomine tuo glorificãdo. Nunc autẽ quasi dicat: Dicta sunt nobis hæc præteri- ta, & hoc prænunciata futura. In medijs autẽ tempo- rib. patimur longẽ diuerſa, quia tu repulisti, id est uideris repulisse nos: & cõfudisti, id est cõfusi- biles nos fecisti. & hoc ideo, quia nõ egredieris in uirtutib. no- stris. Q. d. Nos eximus ad prælium contra hæreticos & persecutores, & non uideris nobiscum egredi, quia pateris nos in corpore superari: sed cum patribus no- stris egredieris, quia tam manifestas uictorias eis concessisti, quod uerẽ cum eis egressus uidebaris.

Auenturati nos. Ideo dico q. nobiscum egredieris, quia auenturati nos, id est permisiſti auenti retrorsum quẽsdã nostrum in tantũ ut sint post inimicos nostros, id est ut inimici præcedãt, & ipsi sequantur: quia sunt deuo- caci, & inimicis cõformati. Et ideo qui odant nos, diripiẽbant, id est quosdã nostrum quasi prædãt rapie- bant.

bant, ut cõformarent sibi. Nec mirum, quia tu dedisti, id est permisisti dari nos inimicis ad devorandum tanquam oves, nõ reservatas ad fecunditatem, sed escarum: id est destinatas ad escã & occisionem. Et dispersisti nos in gëtib. id est permisisti nos dispergi: quosdã deuoocatione, quosdã psecutione, gëtib. in de causa existëtib.

Et uendidisti populum sine precio. Id est cõparabilis fuit alicui aliquid ad uendendum proponenti, & nihil inde accipiet. Vidimus enim quos dedisti, nõ uidimus quos accepisti. Et si quos accepisti, non fuit multitudo in hac cõmutatione, quia pauci fuerunt quos accepisti. preciosum enim martyre Stephanum dedisti, & nullum accepisti. Et hoc modo posuisti nos opprobriũ uicinis nostris, falsis scilicet Christianis nobis in fide cõuocatis. Et posuisti nos in subannatione, & quod plus est in derisum, his qui sunt in circuitu nostro, id est gentibus nos undiq; circumuallantibus.

Posuisti nos in similitudinem. Verè in derisum posuisti nos, quia posuisti nos gëtib. in similitudinẽ, id est fecisti nos apud gentes uideri execrabiles & abominabiles. Solent enim maledicentes illos quos habent abominabiles ad similitudinẽ inducere, dicentes alicui: Ita tu pereas ut ille pessimus perijt. Et posuisti nos in cõmotionem capitis in populis, scilicet ut insultares ita contra nos caput concutiant, sicut & contra Christũ caput nostrum fecerunt.

Tota die uerecundia. Q. d. Propter hoc omnia prædicta uerecundia mea contra me, id est ante me reputatione illorum, tota die, id est assidue. Et cõfusio faciei meæ cooperuit me, id est multa confusio ut uideatur eis, est mihi. A uoce, id est propter uocem reprobratis mihi crimina de illo, per quæ credo mea omnia deleri peccata. Improperat enim mihi Christum crucifixũ, derisum & despectum. Et à uoce obloqueris, id est ueritati contradicentis. A facie dico inimici nõ tantũ contradicentis, id est ueritati contradicentis, sed etiam persequentis, id est manum in me extendentis.

Hæc omnia uenerunt. Narrauit dicta de præterito, prænunciata de futuro, & quæ patitur in medio: nõ uero ostendit quod patitur fieri ad intellectum, dicens ita: Omnia quæ prædicta sunt in his medijs temporibus, uenerunt super nos, & tamen non oblitum sum te Dñe, propter tanta quæ patimur, scientes (ut in titulo dictũ est) nobis rolli quæ malè desiderabamus, ut quid bene desideremus intelligamus. Et uerè non sumus oblitum tui, quia nõ egimus iniquè, id est infideliter in testamento tuo, id est in pacto tuo. Habet enim rationabilis creatura cũ creatore, fidelis seruus cum Domino pactum, scilicet abnegare se sibi quantum potest, & diabolo abrenuntiare, atq; hæc terrena cõtemnere, & cœlestia amare.

Et nõ recessit retrò. Verè nõ egimus in pacto iniquè, quia cor nostrum non recessit à te, ita ut retrò iret: quia nõ respicit in posteriora, sed semper extenditur in anteriora. & hoc ideo, quia tu declinasti semitas nostras à uia tua, id est fecisti præcidere & deriuari uias nostras à uia tua. Semitę enim nostrę erāt in delectationib. carnaliũ, & cupiditatib. terrenorũ. Et ideo perlatã uia, quæ ad interitum ducit, & per quã multi uadũt gradiebamur: sed tu per artã uia, quæ ducit ad uitã, incedere nos docuisti. Q. d. Quã itis, itur ad mortẽ? Et ideo nolite illuc ire, sed hac ire, quia hac ad uitã itur. Habet quidã libri, Nõ declinasti q; sic intelligit. Tu nõ detorsisti semitas nostras à uia tua, imò direxisti eas secundũ uia tuã. Et uerè direxisti uias nostras secundũ uia tuã. Quoniã humiliasti nos, id est docuisti nos humiliari sicut & tu humiliat⁹ es in loco afflictionis, id est in peregrinatione huius uitæ, in qua repus est afflictionis, post quã sequitur tepus, exaltationis. Humiliasti nos in quã, & hoc in tantũ q; etiã occidi nos uoluiti: quia cooperuit, id est oppressit nos umbra mortis, id est præuens mors, quæ est umbra, id est similitudo æternæ mortis. Hæc enim separatio corporis à uita hac representat nobis separationẽ malorum inter nos uita, id est Deo, uel simpliciter ita: Umbra mortis cõ-

operuit nos, id est mali uolentes nos obumbrare, ad mortem oppresserunt nos.

Si oblitum sumus. Sic ad superius cõtinuatur: Ideo nõ sumus oblitum Dei, quia si hoc fecissemus, meritò in nos ulcisceretur. Quod sic dicit: Si oblitum sumus nomẽ Dei nostri, & intantũ q; expandimus manus nostras ad Deũ alienũ, id est q; idola adoremus. Nõne Deus requirit iustã ultionem ista à nobis. Vtiq; requirit, quia ipse nouit abscondita cordis, id est omnia occulta cognoscit intãtũ, q; etiã est scrutator medullarũ & cogitationũ. Sed in hoc apparet q; nõ sumus oblitum, quia mortificamur ppter te tota die. Potest quoq; superior uersus scilicet, Si oblitum sumus, per apophorin ita legi: Verè Dñe nõ oblitum sumus te. Nã si oblitum sumus nomẽ Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deũ alienũ, q. d. Veniat super nos oĩa mala. Et quasi aliquis diceret, Nõ ne ergo De⁹ iniustus, qui nos sic memores sui nõ ulciscitur ab inimicis, respõdet iste: Vtiq; nõ est iniustus, quia requirit per cõdignã ultionẽ ab inimicis ista quæ nobis scilicet inferunt, & nõne requirit? Vtiq; faciet, quia ipse nouit oĩa occulta cordis, unde & intentionẽ nostrã nouit, quia nõ propter inane nomen scilicet, sed ppter eũ hoc patimur. Et est quasi dicat: Non defuerunt Dñe qui propter gloriosum nomen seculi mortẽ subirent: tu aut nõ si, quoniã nos mortificabimur tota die nõ ppter aliud, sed propter te, & etiã est imati sumus ab inimicis ita uiles ad interficiendũ, sicut oves nõ reservatę ad fecunditatem, sed ad occisionẽ.

Exurge quare obdormis Domine. Q. d. Quando quidẽ propter te mortificamur, ergo Dñe exurge gentib. in noticiam. Quod est dicere: Dormiisti Dñe in cruce, dormiisti Dñe in morte: sed nobis credẽtib. resurrectionẽ tuã iã exurrexisti, Gëtib. aut nõ credẽtib. & nos persequeĩtib. adhuc dormis. Et ideo Dñe exurge in noticiã scilicet ut credãt te resurrexisti: quia si eis exurrexeris, cessabit nostra mortificatio. Quare ergo obdormis gëtib. Exurge dico, ut qui modo uideris per tribulationẽ quã patimur, repulisse nos, nõ etiã repellas nos in finẽ, id est omnimoda repulsionẽ. Ille repellitur omnimoda repulsionẽ, qui timens corporales pœnas deuocatur, & malis concorporatur.

Quare faciem. Ideo dico ne repellas in finẽ, quia auertis, id est auertisse uideris facie tuã à nobis, & quare auertis? Et quomodo auertat ostendit, scilicet obliuisceris, id est uideris oblitus esse inopię nostrę, id est humilitatis nostrę, qui proliis nos inopes facim⁹, nihil de nobis præsumes. Et ideo obliuisceris inopię, quia obliuisceris tribulationis nostrę, id est quæ semper immittet nobis tribulationi.

Quoniã humiliata est in puluere. Verè obliuisceris in opię nostrę, quoniã anima nostra, id est uita nostra humiliata est in puluere, id est inter illos qui sunt puluis illius de quo dictum est, Quẽ projicit uentus à facie terrę. Et multum est humiliata, quia uenter noster cõglutinatus est in terra. Quod dictum est ad similitudinẽ. Qui enim sic humiliatur ut geniculetur, tantũ ad huc habet quo plus humilietur. Qui uero sic humiliatur ut uenter eius terrę cõglutinetur, id est cõiungat, nõ habet quo plus humilietur. & ideo ponitur hic quoniã humiliata, uel humiliatioẽ. Possunt aliter quoque legi hi duo uersus, ut sic dicat: Verè auertis facie tuã, quia obliuisceris inopię nostrę, id est in opĩ nostrorũ. Sicut enim in corpore Christi copia dicuntur atq; diuitię perfecti uiri, ita eõtra inopię dicuntur in eõdem corpore hi qui deuocabiles sunt, & reuincibiles. Quorum Deus obliuiscitur, cum deuocatur: sed quia perfecti uiri pro his dolent & angustiantur, ideo subdit, Et tribulationis nostrę obliuisceris, id est perfectorum inter nos qui pro illis debilibus dolent, obliuisceris etiã, q; ideo dico, quoniã anima nostra, id est illi qui sunt animales imperfectiores, scilicet sunt humiliati, ita ut iã sint in puluere, id est inter illos qui sunt puluis ille, quem projicit uentus à facie terrę. Et ideo hoc, q; uenter noster, id est molliores inter nos sunt cõglutinati, id est coniuncti terrę: quia cõformati

mati sunt malis, qui sunt terra illa, quę est cibus serpẽtis, id est diaboli. Vnde meritò pro his tribulatur, qui perfecti sunt. Exurge ergo Domine gentib. innocentiã, quia exurgendo adiuuabis nos: & ideo adiuua & redime nos, siue adhuc in prosperitate positos, id est nondum deuocatos: siue in aduersitate afflictos, id est iam deuocatos, & hoc iam non facias propter merita nostra, sed propter nomẽ tuũ glorificandũ.

IN PSALMVM XLIIII. ARGUMENTVM.

Propheta de Christo ad Ecclesiam dicit. Iurgendus ad Euangelium Matthæi de regina Aultri.

IN FINEM PRO IIS QUI Cõmutabuntur filijs Chorę ad intellectum, canticũ pro intellectu.

EXPLANATIO.

In finem in Dominum saluatorem designat, pro his qui cõmutabuntur de errore ad fidem, de gentilitate ad Ecclesiã, de certamine martyrij ad palmam uictorię, de tristitia seculi ad gaudium sempiternum. Filijs Chorę ad intellectum, filijs crucis ad intelligendũ spiritualiter Psalmũ, ne de Salomone interpretandum putes, quamuis & ipse dilectus sit, amplexatus canticum pro dilecto, pro filio cui dicitur: Hic est filius meus dilectus, Cœlestibus epulis propheta signatus præconia se Dominice incarnationis cruciatore promittit, ut unde ipse satiatus participauerit & alij. Prima pars huius epithalamij sponsi cõtinet laudes, id est Domini saluatoris quatuor modis. In secunda simili mysticarum uirtutum numero sponsa prædicatur Ecclesia.

COMMENTARIVS.

Eructauit cor meum uerbum bonum. Psalmus iste catur de sanctis nuptijs, de sponso scilicet & spõsa, de rege & plebe, de saluatore & his qui saluati sunt. Et cantatur filijs Chorę, id est calui, neq; hoc tamen ad derisionẽ accipiendum est, ne in sentu puerili inueniamur, sicut pueri illi qui stulte garrientes, & in propria perniciem malè dicentes post sanctũ uirũ Heliseum clamabant: Ascende calue. Et regredientes duo ursi de sylua deuorauerunt eos. In quib. pueris designati sunt homines sensum ignorantie habentes, quales nos etiam uult esse Apostolus qui dicit: Nolite pueri effici sensib. sed malitia pueri estote, ut sensibus perfecti sitis. Tamẽ Dñs hortatur nos ad imitationẽ puerorum, dicens in Euãgelio: Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum. Quẽ ergo delectat puerũ imitari, non delectet eum imperitia, sed in innocentiã. Ex imperitia enim pueri illi post factum uirũ clamauerunt, & à bestijs deuorati sunt. Et figurauerunt homines stultos, in eadem mente pueri irridentes quendã caluam in loco caluarie crucifixum, & ideo à bestijs deuorati sunt, id est à diabolo & angelis eius, qui operantur in filijs diffidencię. Tales pueri erant qui ante factũ signũ crucis stantes caput agitabant & dicebant: Vah qui destruis templum Dei. & Si filius est, descende de cruce, & similia. Huius irrisi filij sumus, quia filij Christi, id est crucifixi filij sumus. Et nobis Psalmus iste catur, cuius titulus est: In finẽ filijs Chorę, qui cõmutabuntur ad intellectum: sum canticũ pro dilecto. Hic aut cõmutationẽ, de qua hic catur, quisq; filius Chorę intelligit, si recognoscit qualis prius fuerit, & qualis nũc sit. & primo uideat totum mundũ immutatũ, nuper idola adorantẽ, modo creatorẽ colentẽ: nuper creaturis famulantẽ, modo creatori seruentẽ. & deinde uideat se ipsum de uetere nouũ factũ, de incesto

castũ, de impio piũ, de infideli fidelẽ, de rapitori largitorẽ. Et sic intelligit, quia Psalmus iste cantatur filijs Chorę pro his qui cõmutabuntur ad intellectum. Et est canticum pro dilecto, hic iã determinat per quẽ hæc cõmutatio fiat, scilicet per dilectum, id est sponsum, de quo hic agit specialiter à patre dilectum. Hic dilectum qui eum crucifixum uiderunt, sed sine intellectu: quia febricitates & phrenetici medicum nõ attenderunt. Si enim cognouissent, nunquã Dominũ glorię crucifixissent. Gaudeamus ergo his nuptijs, quos nos nubẽtes sum⁹, nos ad has nuptias inuitamur, & pertinemus. Nos enim sumus qui cõmutantur & cõmutati sunt, Ecclesia: quę Ecclesia est in his nuptijs spõsa. Quod autẽ Psalmus iste dicitur canticum, ideo est quia solebat antiquitus quædã carmina dici ducẽtib. & nubẽtib. In quib. quicq; erat laus, honor & gloria ducẽtis & nubẽtis erat. Et tale carmẽ dicebat epithalamũ, eo q; esset sup thalamũ, id est de nuptijs. Similiter quoq; Psalmus iste dicitur canticum & epithalamũ, id est carmen super thalamũ. Est enim hic spõsus, sponsa & thalamus. Sponsus qui uenit ad nuptias, est uerbum illud q; in principio erat apud Deũ, & Deus erat uerbum. Spõsa, quæ nubet Ecclesia est, quã uerbum illud per humanitatẽ assumptã sibi associauit: huius nuptialis copulationis thalamus est, uirginis uterus, in quo ut dictum est, per humanam naturam assumptã uerbum Dei associauit sibi Ecclesiã. Et amauit eã fedã, ut faceret pulchrã. Procedat ergo spõsus à quodã laudatore suo descriptus: Vbiq; pulcher, ubiq; iustus. Et si in eo quicquã fecerim inuenimus, nõ eum amemus, quãuis ipse nos amauerit fedes, ut faceret pulchros. Titulus sic est cõstruendus: Canticũ istud referendũ est in finẽ, quia agit de fine cantatum pro dilecto, id est ad honorẽ & laudẽ spõsi specialiter dilecti, propositũ filijs Chorę, pro his qui cõmutabuntur, id est causa cõmutationis factę in se ipsis ad intellectum, scilicet ut intelligat & se cõmutatos & cõmutationẽ esse non ex se uel aliunde, sed per dilectũ. Nũc ad literã accedamus. Quærit cuius uox sit in hoc Psalmo. Et dicit quidã uocẽ esse prophetã, quidam uero intelligit uocẽ esse patris dicẽtis: Eructauit cor meũ, &c. Et per hæc cõmendatis nobis ineffabile quãdam ratiuitatẽ & geniturã inenarrabile, ne putaremus ali quid extrinsecus assumptum, ut inde generaretur uerbu. Solent enim homines per cõnubia uxores sibi adiungere, & inde filios generare: & ideo ne putaremus Deum patrẽ uxorẽ sibi assumpsisse, uel aliquo extrinsecus adiumento ad uerbu generadũ indignis, dicit: Cor meum eructauit uerbum bonum. Et cũ non haberet uerba quib. hoc ineffabile propriẽ nobis posset exponere, quia soler sacra scriptura cum de reb. summis & excellentissimis loquitur, similitudines de infimis reb. artrahere, per quas per hæc uisibilia animus noster alliciatur ad inuisibilia: ideo Deus pater per similitudinẽ loquẽs profundẽ incipit dicens, Cor meũ eructat uerbum bonum. Qui enim eructat, de imo flaturum emittunt. Cor uerè intimũ quiddã est, & occultum. Vnde talis est, q. d. Cor meum, id est intima substantia mea, quã occult⁹ sum quicquid sum. Eructauit, id est ineffabiliter genuit ex se uerbum bonũ. Nec mirũ si pater dicat de intimo cordis uerbu eructatũ, cũ & quisq; nostrum de corde suo nõ indigens uxore uel extrinsecus adiumento generet cõsiliũ. Aedificatur enim aliquid de corde tuo generas cõsiliũ, & fabrica, quę nõdũ est in edificio, iã stat in cõsilio. Et iã in est id quod facturus est, in eo per quod facturus es. Atq; iam laudas fabricam nondum existentẽ in spem ædificij, sed in approbationẽ consilij, sed nullus alius adhuc laudat tuam fabricam, nisi à te consilium expositum fuerit, uel per effectũ uiderit. Ergo si omnia facta sunt per uerbum, & de Deo uerbum, in spicẽ fabricã per uerbum factã, & in hoc artificio mirare cõsiliũ, id est uerbum. Nã quale, id est illud uerbu, per q; terra, mare, cœlũ, facta sunt, & omnis ornatus eorũ? Omnia enim

enim per ipsum, ut Euangelia testantur, facta sunt. Et facta sunt bona, quia ipsum est bonum. Pater namque de uerbo suo bono atque benefico, per quod solum bonum nos utrumque possumus esse boni, dicit: Cor meum eructauit uerbum bonum, per quod bonum additum ostendit sibi substantiale, coæquale & coæternum. Nemo enim bonus, nisi solus Deus. Quare si uerbum bonum est, & uerbum Deus est, dico ego opera mea regi. Viderunt hoc, repetitio superioris. Ipsum enim dicere, est ex corde uerbum generare. Dicit in hoc loco beatus Augustinus: Vereor ne à tardioribus non intelligatur, uerum tamen dicam. Sequatur qui potest, non dicitur non sequatur, & qui potest. Attende ergo quomodo ipsum dicere, est uerbum de corde generare. Quid est enim dico, uerbum profero, & cum de se patet dicit, Dico hoc: dico est uerbum profero. & si pater profert uerbum de corde, id est de intellectu, cum ipse totus sit ille intellectus, illud profert, cum & nos nostrum uerbum quauis leue, quamuis uolacile de corde nostro proferimus. Veruntamen multum differt inter nostrum dicere, & patris dicere. nostrum enim dicere incipit, & cito præterit: dicere autem Dei patris non habet principium, & caret fine, quia nunquam finitur. & ideo secundum non dicitur, sed semel tantum Deus locutus est. Si enim semper manet & quod dicitur & quo dicitur, non est dicendum secundum, quia semper est primum. & ideo unum tantum uerbum est patri coæternum & co substantialia. Quare autem dicit, Dico opera mea regi? ideo scilicet, quia omnia opera patris erant in uerbo. Quicquid enim coæquale in creatura erat, totum præcessit in uerbo. si enim in uerbo non esset nec in creatura esset, sicut nihil est in tuo ædificio, quod non fuerit in consilio. Hinc Euangelista dicit: Quod factum est in ipso, uita erat. Ergo quod factum est erat, sed in uerbo erat. Omnia enim opera patris in uerbo erant, sed nondum opera erant, sed uerbum erat. Et uerbum Deus erat, & idem cum patre Deus erat, in quo sunt quæ nobis facta sunt. Non abierunt quæ nobis præterierunt. In hac sententia litera sic dicitur: Dico opera mea regi, id est de intimo cordis eructo uerbum bonum. Per dico enim habemus ex corde eructo, per opera uerbum: quia in uerbo, omnia opera patris ab æterno sunt, per regi bonum. Et sic planè prioris est repetitio.

Lingua mea. Quia quiddam profundum per improprias similitudines & posuerat, ideo etiam ad id exponendum aliam adducit similitudinem aliquatenus patentiore, dicens: Lingua mea, &c. Et accepit causam pro effectu, lingua scilicet pro uerbo eructuato, & calamus scribæ pro uerbo scripto. Quid autem habet simile uerbum patris cum uerbo scribæ. Quid petra cum Christo habet simile, quid agnus cum Dei simplicitate: quid leo cum Dei fortitudine? Parum utique. Sed mos est sacræ scripturæ, quia proprie res altissimas non ualet exponere, ad ipsas exponendas de rebus infimis similitudines adducere tenues quidam, non tamen aspernabiles: quia nisi hæc fierent, nequaquam animus noster per hæc uisibilia repararetur & susponderetur ad inuisibilia. Quare Deus pater per similitudinem hanc uerbum suum exponens, noluit illud uerbo prolato, sed scripto uerbo comparare. in quo duas quamuis improprias habet similitudines: quia sicut uerbum scriptum non sonat neque transit, ita uerbum Dei tale est, quod non sonat uerberato aere, neque transit, sed semper manet, ut supra dictum est. Litera sic in uoce patris exponitur & continuatur: Cor meum in qua eructauit uerbum bonum. Et lingua mea, hoc est uerbum meum est calamus scribæ. id est, est uerbo scripto scriptoris comparabile, & non cuiuslibet scribæ, sed uelociter scribentis. Uelociter enim Dei, uelocius est omnibus, quia uelociter sermo eius currit. A fine ad finem attingens fortiter, & disponens omnia sua uiter. Nullus autem tam uelox scriba est, quin necessarium litteram post litteram, syllabam post syllabam, dictionem

post dictionem scribat: sermo uero Dei simul comprehendit omnia. Et ideo si quis tam uelox scriptor esset, qui breuissimo puncto quicquid scripturus esset comprehendere posset, illius scripto uerbo uerbum Dei utrumque conferri ualere. Potest quoque supra diximus, repetitum esse legi Dei sine repetitione. quasi Dominus pater ita diceret: Cor meum eructauit uerbum bonum & huic regi, scilicet huic uerbo de corde meo, plato, dico ego omnia opera mea: quia per hunc temporaliter dispono & facio. & sic non accipiemus nunc opera patris in uerbo, quantum ad prouidentiam, ut in superiori lectione, sed quantum ad temporalem dispositionem.

Lingua mea. Ideo dico huic regi opera mea, quia lingua mea, id est hoc uerbum est mihi, quod calamus est scribæ. hoc enim uerbo utroque instrumento ad regendum quæ temporaliter facio, sicut scriba uerbum quod audit aut cogitando inuenit, calamus notat, & disponit. Est in qua calamus scribæ non cuiuslibet, sed uelociter scribentis, id est si quis talis scriba esset quod simul in pluribus locis multa scribere posset, illi calamo uerbum meum comparabile esset, quod multa simul ordinat. Quæcunque enim sunt, quantumcumque nobis uideantur inordinata, omnia tamen ordine fortuntur ab illo uerbo, id est à Dei prouidentia. Si quis forte querat, quomodo hoc dicere patrem de uerbo ad epithalamium pertineat, sciat quia multum pertinet. Sicut enim patres filios suos quos nuptijs tradunt, solent commendare, ita Deus pater uerbum suum producturus nobis spiritum, prius commendat eum à genere, ostendens scilicet sibi consubstantiale, coæternum, & in potestate coæquale.

Speciosus forma. Hic iam agit de eo ut sponso. Quid tu Domine uerbum à me Deo patre sic Deus probatum, & à me coæterno coæternum ostensum, sponsum speciosus, rex potentissimus: accingere gladio, proce de prosperè, & regna. Possunt quoque duo prædicti uerba aliter legi, quia non defuerunt qui eos etiam in persona prophete intelligerent & exponerent iuxta illud quod plane est epithalamium, quod propheta ad honorè sponsum & sponse cantat. Quid cor meum, id est intimum intentionis totius cordis & mentis meæ eructauit, id est ab alto protulit bonum uerbum, id est Deo hymnum. Quid enim melius quam Deum laudare? Nichil utique. Et licet hymnum Dei ad uniuersam bonam uitam pertineat, hic tantum maxime est referendus ad uerba huius epithalamij, quod ad laudè Dei à dispositione & si nondum re cum hoc dixit, Eructauit cor meum, in qua uerbum bonum eructauit. In quo eructando dico (pro dedico) id est consacro regi meo, id est Deo regi meo, ut commuter de ueritate in nouitatem opera mea, id est quæ ego per commutationem eius ex natura hominis facio, neque ex corruptione. Quod est dicere: Quidquid boni facio, totum Deo, & nihil mihi attribuo, quod quisque debet facere. Summum enim opus est nihil de se præsumere, sed Domino totum ascribere. Lingua mea, quod d. Dispono dicere bonum uerbum in corde atque profero & lingua mea, id est uerbum meum est calamus scribæ, id est scribitur à me. quod est dicere, Verbum quidem profero ut maneat & notificetur, etiam scribo. & non solum hoc uerbum est me scribæ, sed etiam est cuiusdam alterius scribæ, id est Dei patris scribentis uelociter, id est cito, quod ego proferes & scribens promitto adimpleris. Quod est dicere: Deus pater quod ego promitto de incarnatione & dispositione filij eius & commutatione agenda, per ipsum non differit implere: uelociter enim lentitur euolutum, & cognoscitur peractum. Neque debet uideri tardum, quicquid habet terminum.

Speciosus forma præ filiis hominum. Quasi dicat: Dico quia bonum profero & scribo, & hoc est illud scilicet, Speciosus forma præ, &c.

Accingere gladio, & præcedere, & reliqua. Quæ sequuntur non differunt, siue in uoce patris, siue in uoce prophete legantur. Quare autem dicit, Præ filiis hominum tantum, cum etiam speciosus sit præ angelis? Ideo scilicet,

scilicet, ut determinet quod ueniens sponsum assumptum. Non enim angelus ita creaturam assumptum, quorum quidam perierat absque respectu saluationis. Quidam in ueritate perseverant sine respectu deceptionis, sed humanam naturam assumptum: quia homo quidem perierat, sed cum respectu saluationis. & ideo dicit Deus pater uel propheta: Domine uerbum qui cum sis speciosus in forma diuini itatis tuæ, es etiam speciosus forma assumpta inter filios hominum, & præ filiis hominum. Natus enim ex filiis hominum, & conuersatus inter filios hominum, oēs filios hominum speciositate præcessit: quia solus à peccato immunitatis exiit, & quæ spiritum ad mensuram non recipit, debet statim subdere, Accingere gladio tuo: sed quæ iam ad eius commendationem interponit. Quasi dicat: Meritum es speciosus præ filiis hominum, quia per te saluati sunt alij filij hominum. Nam gratia est diffusa late super omnes fusa, in labijs tuis, id est per uerba tua. Causa enim accipitur pro effectu. uel in labijs tuis, id est per præsentiam humanitatis tuæ, iuxta quod sic ponitur pars pro toto. Id in labijs tuis, id est per præcones tuos, per quos uelut per labia alij loqueris. Et est dicere: Asperitas per Moysen seruum data est, qui dixit, Oculum pro oculo, & cætera, per te autem data est gratia, id est omnis dulcedo & iocunditas. Ipse enim uenit cum osculo pacis, & uerbo pacis: quia quid dulcius illa gratia qua nobis remissa sunt peccata? Iuxta illud: Beati quorum remissa sunt iniquitates. Dimisit quippe debita, & soluit in debita: quia non pro suo, sed pro nostro passus est peccato. Ecce tibi gratia. Gratis creauit te, perieras quæsiuit te, inuentum reuocauit te. Non imputauit præterea, promisit futura. Et ut per te diffunderetur hæc gratia, propterea Deus pater benedixit te, id est auxit te in incrementum uirtutum in æternum, id est æternaliter, scilicet ut nunquam cades sicut miser Adam fecit, quem Deus quoque benedixit: quia in plenitudine uirtutis eum poluit, sed in seculis ad horam tantum perstitit.

Accingere gladio tuo. Quasi dicat: Tu Domine uerbum qui sic speciosus es, accingere ut potentissimus rex gladio tuo. Gladius iste est uerbum diuine prædicationis, quo anima dominici hominis armata est, ad aerias potestates debellandas, & principem mundi fortis quatendum. hic quoque gladius separatur filium à patre, filium à matre, nurum à locru, iuxta illud: Non ueni pacem mittere, sed gladium. Veni enim filium separare aduersus patrem, &c. quod historialiter intellectum manifestum est. Quia sæpe per admonitionem uerbi Dei, filius contra uoluntatem patris mundum reliquit, & monachus efficitur. Spiritus ueritatis etiam sic potest intelligi. Per hoc enim uerbum Dei multi fideles facti separati sunt ab illo patre, de quo dictum est: Vos ex patre diabolo estis, & abrenuntauerunt ei. Atque etiam illi patri & matri, de quibus alibi dictum est: Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me. Filia quoque spiritualiter separatur à matre, quia filia est plebs credula de synagoga nata: quæ synagoga matris suæ per fidem repugnat. Nurus uero Ecclesiæ de gentibus, quæ repugnat focui suæ synagoga, cuius filius carnaliter Christus sponsum est. De quo dictum est: Reliquit homo patrem suum & matrem suam, & adhæsit uxori suæ, unde dicit Apostolus: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Christus enim Deum patrem reliquit per humilitatem: reliquit etiam synagoga matrem ueteribus sacramentis inhaerentem, & adhæsit uxori suæ, id est Ecclesiæ, & sunt duo in carne una, scilicet Christus & Ecclesia eadem patientes, & eadem cupientes. Litera talis est: Domine uerbum accingere, id est armare gladio tuo, ita ut sit super femur tuum, id est super humilitatem tuam, ut muniat eam. Ut quoque est femur tuum id est super humanitatem tuam. Superius enim & dignus humana natura uerbum est. Tu dico potentissimus in illo gladio. Vnde dictum est: Er erat loquens non

tanquam scribæ & pharisæi, sed tanquam potestatem habens. Potest & aliter construi, ut sic dicatur: Accingere gladio tuo, tu dico potestissime super femur tuum, id est super carnem tuam. Nullus enim tam potens est in carne, quem aliquando Eua sua non decipiat, quapropter solus ille super carnem potentissimus fuit, quem nulla carnalis illecebra retinuit. Quod autem femur quod pars est, accipitur pro humana carne, auctoritas est qua dicitur: Non auferetur pro humana carne, auda, & dux de femore, id est de carne eius. Sanctus quoque pater Abraham fide tenens in humilitate feminis magnitudinem nominis, nec reuerens turpitudinem, sed cognoscens ueritatem, iussit seruum suum manu posita sub femore, quasi super Euangelium iurare intelligens per femur illam de femine suo nasciturum carnaliter, in quo omnes gentes benedicerentur.

Specie tua & pulchritudine. Accingere inquam, & intendere, id est intentus esto in specie tua secundum diuinitatem: & in pulchritudine tua secundum humanitatem à peccato in mutere, scilicet ne sis remissus neque manibus dissolutis sicut Adam fuit, in sua pulchritudine, id est in plenitudine uirtutis sibi concessa, & ideo amisit eam. Et procede de uirtute in uirtutem non aduerse, sed prospere. Adam enim processit, quando manum ad pomum porrexit, & Deus sibi fieri uoluit: sed aduerse processit, quia cum uellet esse dominus, factus est seruus. Christus uero processit, quia natus est, creuit, docuit, passus est, resurrexit, ascendit, positus est à dextera Dei patris. In quo processu magna prosperitas fuit, quia pro mortalitate immortalis, pro corruptione incorruptibilis factus est.

Regna. Quasi dicat: Debellatis in tuo processu hostibus, regnum ab eis per uiam recipe: & sic regna, id est rex esto ubique. Et iussu est ut tu regnes, propter ueritatem à te & à tuis in Euangelio annuntiata: & propter mansuetudinem & patientiam à te & à tuis in tribulatione exhibitam. Quæ enim maior patientia, quam quod ipse Christus in passione pro inimicis orauit, & ad maledicendum os suum non aperuit etiam. Iuxta istud: Sicut ouis, &c. Stephanus quoque pro lapidantibus orauit dicens, Domine ne statuas eis hoc peccatum, similiter alij plures. Vnde dictum est, Propter mansuetudinem tuam & ueritatem, & propter iustitiam partem à te & à tuis exhibitam, partem exhibendam. Iustitia sequitur iudicium. Iuxta illud: Expectaui ut faceret iudicium & iustitiam. Iudicium enim est, quæ probata sunt ab improbandis separare: iustitia uero est ipsa post separationem implere, illa omittit. Et Dominus inter homines conuersatus, quid aliud egit quam quod & iustitiam dixit, & iustitiam fecit? Quid etiam aliud sui, utique, nihil. Faciet adhuc quoque iustitiam, quando oues ab hæc dis separabit, & oues ponet à dextris, hædos autem à sinistris. Quam iustitiam facient etiam & sui, non quod ipsi eos separat: sed quia comparatione sua eos iudicabunt, & sic causa separationis erit. iuxta illud: Iudicabunt sancti nationes, & reliqua.

Et ducet te. Iustum inquam est ut regnes, & uerè regnabis: quia dextera tua, id est potentia & diuinitas tua deducet te de illis quibus prioribus ad alias oues deducet te. & hoc mirabiliter, scilicet faciens diuinum, & patientem humanam. Diuina enim, quia mortuos suscitauit, hæcos illuminauit, hæcos curauit. Humana passus est, quia crucifixus mortuus est & sepultus.

Sagitta tue, acule. Deducet te in qua dextera tua, & hoc modo te deducet: quia sagittæ tuæ erunt acule. Sagittas uocat præcepta diuina, principaliter ab ipso data, & per Apostolos atque Euangelistas & ceteros ueritatis præcones missa. Quæ sagittæ sunt acule, corda scilicet transigentia, & charitatem exuentia. his sagittis percussus est Saulus, & surrexit Paulus. Percussus est crudelissimus persecutor, & resurrexit fidelissimus prædicator. His quoque sagittis percussurum oēs illi quod de inimicis Christi sunt amici. Sagittæ in qua tuæ erunt acule, & per has sagittas populi percussis cadent non à te, sed

sed sub te, scilicet ut te sibi subdant, & hoc in corde. In corde enim exererunt se contra te, & in corde humiliati cadent ante te: & non in quocunq; corde, sed in corde illo quod erat inimicorum regis cadent, scilicet ut sicut amicorum regis, & sicut amici sunt amici.

Sedes tua Deus. Quia sagittæ tuæ erunt acutæ, & populi cadent sub te, ideo sedes tua, id est regnum tuum erit nō temporale, sicut Iudeorum regnū: sed ibit usq; in seculum sub securium huius seculi, id est erit æternale. & hoc ideo, quia tu es Deus. Non enim conuenit Deum qui æternus est, temporalem sedem habere, de hac sede dicitur: Dabit illi Dominus Dauid patris sui sedem, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Vocatur autem sedes eius animarū iustorum, in quibus regnabit æternaliter. Et meritō sedes tua erit æterna, quia uirga regni tui, id est regimē est uirga directionis. Virga regni eius est illa, de qua alibi dicitur: Reges eos in uirga ferrea, id est irreflexibili iusticia, qua ipse quosdā cōterit, quosdam regit. Carnales quidem conterit, spirituales uero regit. Quæ uirga est uirga directionis: quia homines prius curui & distorti, scilicet se amantes, sibi regnare cupientes, uoluntatem suam subdere Deo nolentes: sed eius uoluntatem rectam, secundum suam prauam distortere nitente, illos inquam dirigit, scilicet ut iam non suam, sed Dei uoluntatem diligant.

Dilexisti iustitiam. Verè uirga tua est uirga directionis, quia tu dilexisti omnem iustitiam. Quod probat ab opposito, scilicet quia odisti iniquitatem. Gratias Deo, quia odit iniquitatem non nos, id est odit culpā non naturā. Culpā in nobis notat hoc nōmē iniquus, homo uero naturam. Et culpam nos fecimus, ipse uero naturam. Nec odit in nobis quod ipse fecit. iuxta illud: Misereris omnium Domine, & nihil odisti eorū quæ fecisti, sed odit in nobis quod nos fecimus, id est peccatum. Odiamus itaq; & nos quod in nobis fecimus, & sic amici eius erimus: quia si quod ipse odit odio habemus, tunc & quod ipse diligit, nos diligimus. Quomodo autem odisse debemus. Puniendo scilicet, quia nullum peccatum erit impunitum. Aut enim tu punies, aut ipse puniet. Si autē tu cognoscis, ipse ignoscet. Præueniamus ergo eum puniendo peccatum nunc interim, cū adhuc parcat: quia adhuc minatur arcu, nō dum gladium uibrat. Et aduertamus peccatum, ut simus cum illo qui dicit: Quoniam iniquitatem meā, &c. quia si nos aduertimus, tunc Deus non aduertet: si uero nos non aduertimus, tunc ipse aduertet & puniet. Dilexisti inquam iustitiam, & odisti iniquitatem. Et ut tu hæc faceres, o Deus uerbū, Deus tuus, id est Deus pater unxit te quantum ad prophetam: quantum uero ad uocem patris, ita dicitur, Ego pater tuus unxi te, id est perfecit te in gratia spiritualium donorū. Pro hac unctiōe suscipienda, Deus homo factus est, ita tamen ut uerus Deus maneret. Non enim Deus qui torus unguentum erat, ungi se poterat. Hanc autem unctiōem humanæ naturæ in Christo præfigurauit Patriarcha Iacob, qui lapidē quem in nocte ad caput posuit, mane in titulum erexit, & oleum desuper fudit dicens: Verè locus iste sanctus est. Per lapidem enim postunrad caput, humanitas Christi designatur, qui Christus est caput. Iuxta illud Apostoli: Viri caput Christi est. Per unctiōem uero lapidis, spiritualis gratiæ unctiō in Christo significatur. Per angelos uero quos Iacob super lapidem in unctam ascendentes & descendentes uidit, designantur præcones Christi, modo ascendentes, modo descendentes. Ascendunt enim, quando exponunt eius diuinitatem, ut ille qui dixit: In principio erat uerbū. Descendunt, quando de eius humanitate loquuntur, ut idem quando dixit: Et uerbum caro factum est. Ascē-

debant angeli: quia humanitas Christi quasi schala ascendendi in cælum nobis fuit, quia confedere nos iam fecit ad dexteram Dei patris. Unxit te inquam o Deus filii, Deus pater non oleo tristitiæ, quo prius per in obedientiam inungebantur alij, sed oleo lætitiæ, id est oleo spirituali non corporali. Est enim aliud oleū spirituale, aliud corporale. Corporale est, quod in signo est: spirituale uero est in sacramento. Et illud ualeat exterius, istud interius.

Et unxit te præ participib. tuis. Participes Christi sunt, quicunq; humanam naturam participant. Ipse enim factus est particeps nostræ mortalitatis, ut nos essemus participes eius diuinitatis, & ultra oēs hos participes est ipse unctus oleo lætitiæ, id est gratia spiritali: quia de eo dictum est, Non enim dat Deus spiritum suum ad mensuram.

Mirra & gutta & casta. Quia Deus pater unxit te ita perfecte, ut & iustitiam diligeres, & iniquitatem odio haberes, ideo tu talia uestimenta tibi elegisti, quæ a uestimentis tuis spirabunt mirra & gutta. uestimenta Christi, sunt sancti uiri, iuxta illud: Vivo ego dicit Dominus, quia his omnibus uelut uestimento uestieris. Tota etiam Ecclesia est uestis Christi, quam ipse sibi coniunxit sine macula & ruga: & ut sine macula esset, lauit eā in suo sanguine. Ut uero sine ruga, id est sine dolo & simulatione esset, extendit eam in cruce. Erat enim ipse in Ecclesia per humanitatem. Et extensio illa nihil aliud significauit, nisi charitatis latitudinem, quam decet habere Ecclesiam erga Dei & proximi dilectionem. Per mirram autem, guttam & castam, quæ nomina sunt pigmentorum, intelligenda sunt omnia odoramenta uirtutum, quibus sancti delectant Deum, iuxta illud Apostoli: Christi bonus odor sumus Deo in omni loco, & in his qui salui sunt, & in his qui pereunt. Unde dicit: A uestimentis tuis, id est a sanctis circumdantibus & ornantibus te, uel ut corpus uestimentum spirabunt, mirra, & gutta & casta, id est omnium odoramenta uirtutum, ex quibus scilicet odoramentis delectauerunt te filiæ regum, id est sancti uiri, dicti ideo potius filiæ quam filij, quia sicut filiabus maior cultus & diligentia quam filiis debetur: ita maior cautela adhibenda est eis quos sancti uiri genuerunt in fide, reges, id est Apostoli bene se ipsos & alios regentes. Quorum unus ille uerè fuit qui dixit, Castigo corpus meum, & in seruitutem reddigo, ne fortè cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Filiæ dico generatæ ab illis regibus non in suo, sed in tuo honore. Non enim ut dictum est, nominibus illorum censentur, scilicet ut Petri uel Pauli dicantur, immò tuo nomine: quia Christiani dicuntur. Ex illis inquam odoramentis delectauerunt te, fragrantibus a domibus eburneis, id est a cordibus eorum innocentissimis & castissimis. In ebore enim est candor, & per candorem designatur innocentia: quia ubi candor est, nulla macula est. Similiter uera innocentia a Deo est sine macula, ut uerè sibi nec alteri noceat. Rursus animal illud cuius os ebur est, castissimū est: quia nec cognoscit nisi unam uxorem, & illam temperatissimè, atq; ea mortua nunquā aliam cognoscit. Rectè ergo per ebur designatur castitas & innocentia: & per domos eburneas, corda casta & innocentia.

Astitit regina. Hactenus ad honorem sponsi uisus uidetur epithalamium, licet in proximo uersit de sponsa quoq; quodāmodo facta sit mentio: nunc uero manifestè in greditur sponsæ epithalamium. Quasi dicat: Delectantibus te assidue filiabus regum talibus odoramentis, regina, id est Ecclesia astitit iam dispositione, assistet & re a dextris tuis, id est in posteriori parte tua & hic & in futuro. Hic per bona opera, in futuro uero per æterna præmia. Quæ autem quasi dicat, astitit in sinistra, illa nō erit regina, immò erit concubina & ancilla illa de qua dictum est: Eijce ancillā & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Assistet inquam a dextris regina existēs in uestitu

in uestitu deaurata, id est in omnibus uestimentis uirtutum uestientibus eam. Ornamentis dico deauratis, id est desuper aurum habentibus, hoc est charitate fulgentibus. Sicut aurum supponitur ceteris metallis, ut magis fulgeat: ita opera nostra gratiora & splendiora sunt, si charitatem sibi iunctam habeant. unde dicit Apostolus: Omnia uestra in charitate fiant. Et est charitas superior alijs uirtutibus. Unde Apostolus cū esset locutus de charismatibus, de charitate subiecit: Ad huc excellentiorē uia uobis demōstro. Regina dico circūdata uarietate uirtutum. Quasi dicat: Quāuis uirtutes illæ unum sint in charitate, tamen per se sunt multiplices. uel aliter: Astitit regina a dextris, existēs in uestitu deaurato, id est in sacramentis doctrinæ, quibus uestitur. Quæ uestimenta deaurata sunt, quia omnia ad aurum, id est ad bonos mores conferendum tendunt. Ponitur enim aurum pro sapientia, id est pro bonis moribus. Regina dico circūdata uarietate linguarum, quia uarijs linguis eadem doctrina fit. Iuxta illud: Loquebantur uarijs linguis Apostoli magnalia Dei. Quæ tamen omnes linguæ ad idem aurum & ad eādem fidem instruendam tendunt. Sicut diuersæ partes in eodem uestimento sunt ad idem, ita eodem uerbo componantur tendunt.

Audi filia & uide. Ecce produxit sponsam, & facit nunc apostropham ad eam, sicut & superius ad sponsam eam dixit: Speciosus forma. Quasi dicat, quando quidem astabis a dextris, & uestitum deauratū habebis: ergo regina regis filia, regis sponsa audi promissā, & uide completa. Audi quidem ut credas, credendo uideas, uidendo uiuas, & in audiendo inclina aurem tuam, id est in humilitate audias. Et ut aurem inclines, obliuiscere populum tuum, populum scilicet Babyloniam, de quo rex iste assumptus te fecdam, ut faceret te pulchram. Et obliuiscere domum, id est, familiam patris tui, diaboli scilicet qui te fecit fecdam: quia peccatricem & iniquā. Et si hoc feceris, tunc rex qui amauit te fecdam, ut pulchram faceret, concupiscet decorem tuum, id est, te decoram factam. Ne hoc tibi paruum uideatur, quoniam ipse est Dominus tuus, qui te redemit: & est Deus tuus, quia te fecit. Quare ualde magnum debet tibi uideri, sed & liberam te faciat, & in coniugium in super assumat. Et ideo quoq; debes eum audire, & obliuisci populum & matrem: quia tunc tuo exemplo adorabunt eum, & (pro etiā) filiæ Tyri, id est ecclesiæ de gentibus. Tyrus enim & Sydon ciuitates sunt uicinæ Iudææ, sicut in Euāgelio habetur, ubi dicitur: Egressus Iesus de Iudæa secessit in partes Tyri & Sydonis, & ecce mulier Chananæa. Inde enim fuit illa canis immunda, quæ confessa se canem factā, designat gentes, qui prius in terrenis angustabantur. Filij itaq; Tyri dicuntur cōuersi de gentibus, id est extra angustia educti. Adorabūt inquam, filiæ Tyri, & non simpliciter, sed in muneribus se ipsas scilicet offerentes, & sua etiam pauperibus erogantes. Non enim est ueri sacrificij locus extra ecclesiam. Et sicut antiquitus non ueniebatur Hierosolymā uacuis manibus, ita nec ad hoc templum ecclesiæ, quod per illud figurabatur, uacuis manibus ueniendum est, quia uult Dominus ut sint thesauri augeantur. Offerat ergo aurum & argentum qui potest: qui autē hoc non potest, saltem seipsum offerat. Et non solum filiæ Tyri adorabunt, sed etiam diuites plebis, id est seculares & potentes homines, de plebe illa qui intelliguntur per Tyri, id est de gentilibus, conuersi, deprecabunt, id est uenerabunt & desiderabunt uultū tuū o filia. Accipit autē uultum hic obsequium illum, & feruor illum charitatis primitiæ ecclesiæ, quod omnia sua uendiderunt, & ante pedes Apostolorum posuerunt, ut inde singulis prout cuiq; opus erat diuideret. Diuites uero tales accipe, quales illi erant, de quibus Apostolus Timotheo: Præcipe diuitibus huius seculi, non sublimē sapere, neq; sperare in incerto diuitiarum: sed in Deo uiuo & uero, qui præstat nobis sufficienter omnia.

nia ad fruendum. Dixit quia adorabunt in muneribus, sed quia multi sunt, qui hæc munera magis ad aspectum hominum, quā ad aspectum Dei faciunt: describit nobis uultum illius primitiæ ecclesiæ ad imitandum. Quasi dicat, Adorātes in muneribus, & uultum ecclesiæ deprecantes, debent attendere: quia talis est uultus ille, scilicet quod omnis gloria eius filiæ regis primitiæ scilicet est non foris in conspectu hominū, sed ab intus, id est in conscientia ante Dei conspectū. Unde Apostolus: Gloria enim nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, & est gloria eius in simbrisijs aureis, id est in perseverantia bonorum operum. Simbrisi enim in fine uestimenti sunt, & ideo per simbrisijs designatur finalis perseverantia. Per aurum quoq; ut supra dictum est, boni mores & bona opera designantur. Et quamuis est in occulto gloria eius intrinsecus, tamē est circumamicta uarietatibus, id est multiplex ornamentum uirtutum habet exterius. Præcipit enim utrunq; Dominus, quia cum in uno loco dicat: Cautere iustitiam uestram facere coram hominibus, ne uideamini ab eis. Rursus alibi dicit: Luceat lux uestra coram hominibus, ut uidentes opera uestra glorificent Deum qui in cœlis est. Quæ quidem contraria uidentur, sed non sunt: quia sic debet esse manus in aperro, ut in reuocatio sit in occulto.

Adducentur regi uirgines. Sic continuatur: Nō solum filiæ Tyri adorabunt, sed etiam aliæ uirgines nouæ adducentur huic regi Dauid seni, quæ eum calefaciant, postea, id est post illam primā. Sicut enim Dauid regi cum iam senex esset adductæ sunt puellæ, quæ eum fouerent, & calefaciant: ita Christo uero Dauid iam quasi seni, quia longū tempus est ex quo ecclesia quæ est regnum eius cæpit, nouæ uirgines quotidie adducentur, quando alij infideles conuertuntur, quæ cū seruore fidei & boni operis calefaciant. & non qualescunq; uirgines adducentur, sed tales quæ sint proximæ, id est consanguinæ eius prioris, id est quæ sint imitatrices eius in fide, o rex afferentur tibi. Afferentur dico, non quomodocunq; sed in læticia cordis, & in exultatione corporis, id est in plenaria læticia non tristitia, quia hilarem datorem diligit Deus. Et meritō in læticia, quia adducentur in templum, id est in secretum regis ad hoc, ut & ipse sint templum & uiri lapides fiant. Quædam enim fatuæ uirgines adductæ sunt in templum, sed templum factæ non sunt, immò de templo exierunt, sicut apostatæ heretici.

Pro patribus tuis nati sunt. Quasi aliquis quæreret: A quibus adducentur hæ uirgines, cum patres non sint a quibus deberet adduci? Respondet, quia adducentur a filiis. Et conuertit se ad regem ita, O Domine rex fili, non carne, sed fide nati sunt tibi, ut Martinus, Hilarius, & similes qui suppleant locum sanctorū Apostolorum, qui fuerunt patres præcipue alijs in fide generatis. Patres dico tui, id est a te constituti, & eos filios constitues tu principes, sicut & patres non tantum super Iudæam, sed super omnem terram, id est in omnibus partibus terræ. Et ideo filij isti memores erunt non nominis sui, sed tui, id est generabunt filios multos non in suo nomine, sed in tuo: quia non Martiniani, non Hilariani dicuntur, sed Christiani, & hoc in omni generatione decedenti & generatione subsequenti. Quod est dicere: Semper in præsentī uita erunt memores tui: & propterea confitebuntur, id est laudem ueram & condignam facient tibi etiam in æterno, & quid sit in æternum determinat, scilicet protendētem in seculum subsecutum huius seculi.

IN PSALMVM XLV.
ARGUMENTVM.

EX persona canitur duarum tribuum, pro liberatione sua gratias agentium, quando Phœneas filius Romeliæ, & Rabin rex Syriæ Ahas regem

regem & Hierosolyma uolentes expugnare, non ualuerunt: sed ipsi potius sunt ab Assyrio rege conquassati. Item legendus adlectionem Actus Apostolorum.

IN FINEM FILIIS CHORAE pro arcans Psalmus.

EXPLANATIO.

IN finem Christum significat, filij Choræ Christianos, ex quorum persona Psalmus iste cantatur: pro arcans uero aduentum Domini significat saluatoris, quem diuinitatis suae mirabili secreto pro hominum salute disposuit. Filij Choræ, qui fideles debent intelligi Christiani, primo uero Psalms non se timere possentur conturbationes seculi, quia Deus refugium eorum probatur, & uirtus. Secundo Christum dicunt apparere in medio ecclesiae suae, qui eam in seipso tanquam in solidissima petra edificauit. Tertio credendum turba generaliter ad diuina miracula contuenda, dicentes omnipotentem Deum arma nequitiae constringere, bella remouere, & tristitiam fidelium in aeterna gaudio commutare.

COMMENTARIUS.

Deus noster refugium & uirtus. Titulus talis est, in finem filijs Choræ pro occultis psalmus. hoc est psalmus iste refertur non ad historiam, sed in fine temporum, propositus filijs Choræ, uel cantatus à quibusdam filijs Choræ, alijs filijs Choræ pro occultis intelligendus, id est, ut intelligant occulta. Occulta autem hic uocantur quæ abscondita fuerunt à seculis & generationibus, & manifesta sunt in plenitudine temporis scilicet, uel occultus Christi aduentus, id est incarnatio eius, uel corporatio gentium & Iudeorum: quæ ideo facta est, quia naturales rami oliuæ fracti sunt, & oleaster insertus est, id est facta est in parte expulsi Iudeorum, & receptio gentium. Iuxta illud: Ex parte contigit cæcitas in Israel, & cætera. Et est uox in hoc psalmo, uel communitè omnium de priori ecclesia, præter Apostolos. Vel solummodo illorum qui uidentes uiros idiotas post missum spiritum sanctum, ad eum factos sapientes, ut nullus sapientiae eorum posset resistere. Atque uidentes eos miracula facientes, atque audientes hoc fieri per eius donum, quem ipsi crucifixerunt, & in cuius necem conspirauerunt, compuncti ad Apostolos uenerunt dicentes: Quid faciemus uiri fratres? Et respondens Petrus dixit, Pœnitentiã agite, & reliqua. Horum inquam uel omnium simul uel posteriorum tantum est uox ista exhortantium nos, ut in qualibet tribulatione solum illum eligamus confugium, & auxilium. Qui solus miseretur, solus peccata dimittere potest, quia non est Christiani hominis petere refugium & auxilium nisi Deum suum, & saluatorem suum. & sic dicunt: Deus noster qui es refugium & non uile, sed uirtus, id est uirtuosum, quia certum & tutum, sunt enim quædam refugia ut apud homines infirma, & minime tutata. Deus inquam noster est adiutor in tribulationibus, omnibus siue communibus siue specialibus. Hic autem maxime tribulatio est accipienda conscientia delictorum, quæ quanto interior, tanto grauior. Si enim marcidum est interius, nunquam uerè erit sanum exterius. Et si debitum fisci graue est, multo grauius est debitum peccati. Cuius redditio ipsa erit perditio. Grauius ergo tribulatio est conscientia delictorum, quia si quis extra tribuletur, habet quo confugiat, & ubi quiescere poterat, scilicet urbem, domum, cubiculum. Postremo si in ipso cubiculo à mala inquietetur uxor

re, restat ut ad mentem propriam confugiat: si autem malæ conscientiae fumus inde eum expellat, non habet miser quo amplius fugiat. Adiutor inquam est in tribulationibus, quæ admonentibus Apostolis recognita inuenerunt nos, non nos eas. Ille enim inuenit peccatum, qui scrutando cor suum recognoscit peccatum. Unde dictum est: Redite præuicaciter ad cor. illum uerò inueniunt peccata, qui admonente alio, recognoscunt ipsa peccata. Et nimis inuenerunt nos tribulationes, quia nihil iniquius est quàm ægrosum medicum occidere, quod quidem nos cognouimus fecisse, & est hoc dictum secundum quod uox est illorum tantum, qui compuncti ad Apostolos uenerunt: secundum autem hoc quod communiter uox est primitiuæ ecclesie, dicitur, Quæ inuenerunt nos nimis. Dum enim per obedientiam in paradiso mansimus, in loco sanitatis & quietis fuimus: quando autem per inobedientiam in regionem dissimilitudinis recessimus, tunc quasi in loca tribulationis & inquietudinis peruenerimus. Et sic tribulationes inuenerunt nos in locis suis. Et nimis inuenerunt nos, quia usque ad animam etiam introierunt.

Propterea non timebimus. Quia Deus noster est refugium & adiutor in tribulationibus, propterea non timebimus futurum scilicet iudicium, dum terra Iudaica amaritudine gentium undique circumdatur. Et quæ habitabilis propter legem & prophetas uidebatur, turbabitur, id est turbationem parietur. Quod tunc factum est, quando Apostolis per spiritum confirmatis præconantibus resurrectione & ascensionem Christi Iudæi ad eum turbati sunt, quod eos à se expellerent, & ne quæ loqueretur in nomine eorum prohiberent. Et non timebimus etiam dum montes, id est Apostoli in fide & uirtutibus eminentes transferentur à Iudæis in cor maris, id est ad gentes. Quæ & propter amaritudinem morum, & quia circumdabant Iudæam, designantur per mare. Sed ne putarem populum hunc esse illud, de quo dictum est, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. immo illum de quo Esaias dixit, Ponam legem meam in cordibus eorum, ideo addit, In cor maris. Hanc translationem montium manifestat Paulus, qui dixit: Vobis salutis uerbum huius missum est, sed quoniam repulsi illud, & indignos uos iudicatis, ecce conuertimur ad gentes. Per hos autem montes etiam translatus est ille motus, de quo dictum est: Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in uertice montium. Et qui de se ipso dicit Apostolis, Si habueritis fidem ut granum sinapis, dicetis huic monti, id est mihi, tolle & mitte in mare, & ita fiat. Quod sic intelligendum est: Granum sinapis quanto plus teritur, tanto fit acrius. Et ideo tale est istud, Si habueritis fidem ut granum sinapis, id est fortem & constantem in tribulatione, tunc dicetis mihi monti, Tollere de Iudæa, & mittere in mare, id est transi ad gentes, per Apostolos enim Dominus prædicatus, cognitus & glorificatus est in gentibus. Fortius autem uersus sententia hæc est, quod qui hic loquuntur securi, se Deum habere refugium & auxilium, dicunt: Nos futuram penam non timebimus, dum terra Iudaica conturbabitur, & dum montes & per montes mons tantum transferetur in cor maris, quia nos montibus adhærebimus. Illi uero qui conturbantur, uel pro turbatione motus deserunt, merito timebunt.

Sonuerrunt & turbatae sunt aquæ. Ostendit quomodo montes, id est Apostoli ad gentes translati sunt, scilicet quia sonuerunt, id est sonitus in gentibus dederunt, quoniam Dominus intonauit per eos minis, coruscantibus miraculis, cõpluit præceptis: & ideo aquæ, id est doctrinæ & ritus eorum qui per mare intelliguntur, id est gentium turbati sunt mala turbatione primiti. Unde qui dam ex eis de Paulo dixerunt: Quis est iste nouorum prædicatur daemoniorum? Et etiam montes, id est philosophi & potentes eorum conturbati sunt in fortitudi-

dine eius, scilicet Dei nostri, qui est refugium & uirtus, id est turbati sunt propter constantiam & patientiam ab ipso Apostolis darum. Potest ita quoque uersus iste legi, quasi dicat: Dum montes in mare transferentur, aquæ, id est Apostoli uel doctrinæ eorum, qui per mare intelliguntur, sonuerunt, id est contradixerunt illis motibus. Et hoc ideo, quia prius apud semetipsos conturbati sunt. Unde scilicet quia aquæ sonuerunt, & conturbatae sunt, conturbati, id est, contristati sunt ipsi motes, id est Apostoli, quia & flagella sustinuerunt & p minoribus, uel infirmioribus, timuerunt in fortitudine, id est in perseverantia & duritia eius sonitus.

Fluminis impetus. Turbatae sunt in quâ aquæ, & motes conturbati sunt. Sed quæ cura? Nulla scilicet, quoniam tantacumque turbatio fiat exterius, nihil nocebit fidei. Quia impetus fluminis, id est abundantia spiritualium donorum lætificat interius ciuitatem, id est populum Dei. Vnus enim fluius est, de quo dictum est: Quoniam apud te est fons uitæ, qui unus multos facit impetus, quia in Petrum & in Paulum & in eorum consimiles. Iuxta illud: Qui credit in me, flumina de uentre eius fluent aquæ uitæ. Impetus in quâ lætificat ciuitatem Dei. Et hoc modo lætificat, quia altissimus Deus scilicet sanctificauit, hoc est confirmauit per impetum illum tabernaculum suum, id est milites suos. Et uerè sanctificatum est tabernaculum, quia non commouebit ullis tribulationibus, à stabilitate fidei. & hoc ideo, quia Deus est in medio eius, quia equaliter est omnibus factus uons, omnibus præsens, tanquam quod medium est, equaliter habens se ad circumstantes. Et hoc modo est in medio, quia adiuuauit iam & adiuuabit eam scilicet ciuitatem dando constantiam Deus & hoc mane, id est sedulo. Qui enim mane surgunt, sedulo ad opera sua uidentur, & diluculo, id est per illuminationem facta per impetum illud uel adiuuabit eam mane, id est per resurrectionem suam mane prima sabbati facta, quæ fuit nobis ad diluculum, id est ad illuminationem. Per resurrectionem suam enim Dominus, qui prius mortem timebant ad eum constantes facti sunt, ut non solum mortem non timerent, sed etiam desiderarent. Habet alia translatio: Adiuuabit eam Deus uultu suo. Quod sic exponitur: Talibus signis ei aderit, ut præsens sibi esse intelligatur.

Conturbatae sunt gentes. Quia ciuitas Dei constants facta est in tribulatione, ideo gentes conturbatae sunt bona conturbatione. Quæ enim prius conturbabantur uel destruerent, modo conturbabantur uel edificarent. Et etiam regna, id est reges prius erepti uel contradicerent, modo inclinati sunt ut adorent. Nec hoc mirum, quia Dominus non solum hominum, sed etiam uirtutum, id est supercelestium exercituum, qui prius locutus est per subiecta sibi creatura, modo nobiscum ens, id est Emanuel quod est nobiscum, id est nostræ naturæ Deus. Et susceptor, id est medicus noster qui suscepit nostram infirmitatem curandam, & Deus Iacob, id est omnium luctatorum & subplatorum, ipse in quod modo dedit uocem suam principaliter per seipsum & per Apostolos, & ideo terra. I. plebs gentilis: quæ cum prius esset puluis, modo facta est terra culta, modo est mota ut fructificet.

Uenite & uidete. Quia Dominus uirtutum nobiscum ens, & susceptor noster factus dedit uocem suam, ergo omnes uenite passibus fidei ut credatis, & credendo uidete ut uiuatis. Videte inquam opera Domini, quæ Dominus non solum hominum, sed etiam uirtutum nobiscum ens susceptor noster Deus Iacob (quod reperitum est ad commendationem) posuit ut prodigia, id est miranda & spectanda super terram, id est super illos qui de puluere sunt facti cuncta tibi auferens bella. Exponit opera illa, quasi dicat: Hæc in quâ sunt opera quæ Dominus posuit scilicet, quia Dominus aufert bella, id est tollens omnem contradictionem & repugnantiam lænæ doctrinæ, si non à paleis, saltè à granis usque ad finem terræ, id est in omni parte terræ. In omnem terram exiit sonus Apostolorum. Uel usque ad finem terræ, id est in tantum, ut illos qui prius rebellabant, faceret finem esse terræ, scilicet ut om-

nem terrenitatem in se finiret. Dominus in quâ cõteret arcum, id est occulta impugnatione: & contingeret arma, id est manifesta impugnatione, & scuta, id est defensionem malæ præsumptionis, defensionem scilicet peccati cõburet, & destruet igni non quolibet, sed illo quæ ipse uenit mittere in terram, & uult ut ardeat, scilicet per dilectionem Dei & proximi. Ipse dico dicens: Vacate, id est, uacuate uos uirtutibus, unde pleni eratis, ut impleamini uirtutibus. Et uidete, id est cognoscite me esse Deum. Quod debetis cognoscere, quoniam ego reuera sum Deus, qui exaltabor, id est glorificabor in uobis gentibus. Et tandem etiam exaltabor in terra Iudaica, quia de ea prædictum est: Et reliquæ saluæ fient. Ecce hic manifestè notat Iudeorum & gentium concorporationem, de qua in titulo prædictum est. Potest & aliter psalmus iste à principio ordinari & cõstrui, ut sic dicatur: Deus noster, Dominus scilicet uirtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob. Dedit uocem suam, & ideo terra mota est. Et quomodo mota sit, præmissum est, uidelicet quia gentes conturbatae sunt, & inclinata sunt regna. Ipse dico qui est refugium & uirtus & adiutor in tribulationibus, quæ nimis inuenerunt nos. Cætera non mutantur.

IN PSALMUM XLVI. ARGUMENTVM.

Machabæorum personæ carmen hoc quasi triumphale præcinitur, quoniam uictis gentibus uel Iudæis præuicacioribus templum est cum sacris ritibus instauratum. Item legendus adlectionem Actus Apostolorum, postquam ascendit Christus ad patrem.

IN FINEM, PRO FILIIS CHORAE Psalmus.

EXPLANATIO.

Titulus notus est, Christum & Christianos insinuans: quamuis ex persona filiorum Choræ totus sit hymnus cantatus, diapsalmatis tamen est interpositione diuisus. Primo modo commendatur gentes Domino laudes personare, quia populo acquisitionis cuncta subiecit, & in sua hereditate collocauit. Secundo ascensio Domini, & regnum describitur, quoniam sancti ipsius sunt sine fine fruituri.

COMMENTARIUS.

Mnes gentes plaudite. Dominus Deus noster fidem, in qua statimus, ex qua uiuimus, per quæ & saluamur, multipliciter uarieque per scripturas sacras reuelauit nobis. Sacramenta quidem uerborum uariis, fidem tamen eandem commedans, ut dum ordo dicendi uariatur, & res antiqua renouatur, sit homo in corde paratus retinere, & postea non sit piger eadem cogitare: & quod comedit, id est audiuit semper ruminare, ne inueniamur animalia immunda, sed munda, sicut in hoc psalmo res eadem quæ iam sæpe in alijs psalmis prædicta est iteratur. Cuius titulus est, In finem pro filijs Choræ, psalmus ipsi Dauid. quæ sic exponitur: Iste psalmus refertur in finem, cantatus à quibusdam filijs Choræ pro alijs filijs Choræ, id est ut alij filij Choræ imitatores Christi eius passionis fiant. Psalmus dico attributus ipsi Dauid, id est perfectionibus in corpore Christi. Est enim uox Apostolorum sanctorum exhortantium nos, ut Deo qui pro nobis descendit & mortem subiit, gratias in quantum possumus referamus, scilicet ut ore & opere ei plaudamus: & in quem Iudæi paruulum offenderunt, illum nos cognoscamus excelsum: & quem illi habuerunt irrisibilem, nos timeamus casto tamen timore terribilem. Potest uerò iuxta quosdam qui hunc psalmum

cum superiori unum faciunt, ita ad prædicta cõtinua-
ri, quasi dicat: Quia Dominus non solum in gẽtibus,
sed & in terra Iudaica exaltabitur. Ergo omnes gen-
tes plaudite Deo manibus, id est in bonis operib. lau-
date Deum, & iubilare ei in uoce non qualicunq; sed
exultationis, id est in exultatiua laudatione. Siue e-
nim tantum bene operatur, & uoce non laudare-
mus: siue econuerso faceremus, pigri essemus, & ideo
utrunque præcipitur.

Quoniam Dominus excelsus. Ideo debetis oēs gentes
Deo manibus plaudere, & uoce iubilare: quoniam Do-
minus, id est Christus prius paruulus, modo factus ex-
celsus: prius deisibilis, modo factus terribilis, & mo-
do rex magnus non solum super Iudæa, sed sup omnẽ
terrã. Ipse inq; subiecit populos Iudaicos nobis Apo-
stolis & præconibus, & non solum populos, sed etiã
gentes, i. gentiles posuit sub pedib. i. sub affectionib.
nostris, ita ut qui a nostris prius interdicebamur, ab
illis honorabamur: & quia ab illis expulsi fumus, ab
illis recepti sumus. Et hoc modo, quia & populos &
gentes nobis subiecit, elegit assumendo, quã ante le-
culis elegerat, disponẽdo hæreditatem suam & de Iu-
dæis & de gentibus nobis associandã. exponit quẽ sit
illa hæreditas, scilicet elegit speciem Iacob. i. uiros ipe-
ciosos significatos per Iacob, quia Iacob dilexit, Et au-
tã odio habuit. Duo enim fratres fuerunt in utero ma-
tris, pugnatẽs & se inuicẽ collidentes: quorũ alterum
Deus elegit, alterum reprobauit. Et accipitur alter, id
est Iacob in omnib. bonis, alter uerò in omnib. malis.

Ascendit Deus in tubilo. Quasi aliq; diceret: Quomo-
do elegit Deus hanc hereditatem? Hoc modo scilicet,
quia in caelis ascendit, & inde spiritũ S. misit, qui cor-
da nostra confirmauit, ut populi & gentes subiceren-
tur nobis. Sic quoq; cõtinuatur: uerẽ Dñs excelsus, qã
iam ascendit illuc, quo sequi non potuerunt qui eum
crucifixerunt. Et hoc in iubilo, id est in immentia læti-
cia & stupore Apostolorum, & Dñs ascendit in uoce
angelicæ tubæ. Angeli nãq; cõsolati sunt Apostolos
stupidos, & à se quodam modo abalienatos ascendẽ-
te Dño, quasi dicant: Corpus qdem tollitur ab oculis
uestris, sed Deus nõ separatur à cordib. uestris. Vide-
te ascendente, credite in absentem: sperate uenientem
per occultã misericordiã, semp sentite eum præsentẽ.

Psallite Deo nostro. Quia Dominus excelsus factus
est & terribilis, & rex magnus super omnẽ terrã, ergo
oēs gentes psallite & opere & uoce. & cui debeãt psal-
lere exponit: Psallite Deo, scilicet Deo patri nostro. i.
nobis ppicio, psallite regi nostro. i. filio, psallite & spi-
ritui sancto. Et debetis psallere, quoniam Deus est rex
factus per cognitionẽ nõ tantũ Iudæorũ, sed ois terrẽ.
Semp quippe Deus uelit nolit, Deus rex est uniuersę
terræ: sed tamen tunc tantũ rex dicitur, quãdo regna-
re cognoscitur. Vnde dicit Esaias: Qui eruit te, Deus
uocabitur uniuersę terræ. Rex inquam Deus est, er-
go psallite non insipienter, sed sapienter. Insipienter
namq; psallebant, dum idola adorabant: sapienter ue-
rò nunc psallunt, quoniam creatorem colunt.

Regnabit Deus. Ideo sapiẽter psallendũ est, quia De-
us regnabit. i. regnare cognoscitur super oēs gentes,
& si non in paleis, saltẽ in granis. q. innuit en dicit: qã
Deus sedet iam dispositioẽ, sedebit etiã in re super le-
dem sanctã suam. i. super animas iustorum. Præpara-
re itaq; uos Domino, & ipse sedebit in uobis: quia
Salomon dicit, Anima iusti, est sedes sapientię.

Principes populorũ. Verẽ Dominus regnauit sup gen-
te, quia suscitabit gentes de lapidib. & faciet filios A-
brahæ. Quod sic dicit more pphetæ, loquens per prę-
sens de futuro: Principes populorũ gentiliũ, qui quã-
diu lapidea corda habuerunt, disgregari à Deo erant,
modo sunt cõgregati cũ Deo Abrahã, scilicet facti filij
ipsius Abrahæ, non carnẽ eius gerentes, sed fidẽ haben-
tes. Et hoc ideo factũ est, quoniam dij terræ. i. Apostoli,
qui habiti sunt quasi dij in terra, fortes. i. in tribulatio-
ne & prædicatione persistentes, sunt uehementer ele-

uati. i. honorati & exaltati, Domino scilicet coõperã-
te, & sermonẽ confirmante sequentib. signis. Valde
namq; clarus Petrus erat, cum etiã tactus umbre eius
ægros erigebat. Quare principes eius facile credide-
runt, & fide per eos susceperunt. Vel aliter, quasi dicat:
Ideo facta est receptio gentiũ, quia facta est expulsio
Iudæorũ. Quã innuit dicens: Quoniam dij. i. Iudæi, qui
propter legem & prophetas aliorum cõparatione e-
rant quasi dij, fortes terræ, id est præsumentes de ter-
renitate sua, de seculari scilicet potentia & gloria sunt
eleuati uehementer. i. tantum superbierunt, q. medicũ
qui ad ipsos uenerat, necessariũ sibi nõ putauerunt, &
ideo eum occiderunt. & sic illud cõpletũ est: Quia ex
parte contigit cæcitas in Israel, ut plerũdo, &c.

IN PSALMVM XLVII.
ARGUMENTVM.

Estimatione hominũ ignorantium Deum,
ex his quẽ in ciuitate operatus est, magnus
apparuit. Item legendus ad Apocalypsin Ioan-
nis, figura ecclesiæ Hierusalem futura.

PSALMVS CANTICIS FILIIIS
Choræ secunda sabbati.
EXPLANATIO.

Secunda sabbati, est secunda dies à sabbato. quã nũc secunda
serua uocatur, in qua die, sicut Genesis narrat, fecit Deus fir-
mamẽtũ in medio aquarũ, & uocauit illud cœlũ, ubi sancta ec-
clesiæ celsitudo præfiguratur, quẽ uelut inter inferiores & su-
piorẽs aquas suspensa inferior quidẽ angelicæ sublimitati, sed
nuandane est conuersatione sublimiorũ. Sicut ergo in uicesimo
tertio psalmo prima sabbati, quã facta est lux, resurrectionẽ Dñi
præmonstrat esse canendã: sic & in præsentĩ secũda sabbati, quã
factũ est firmamẽtũ, ecclesiæ culmẽ ostendit. Cui filij Choræ. i.
Domnicæ passionis huius cantici Psalmũ resonant. In prima po-
sitione laudes Dño dicunt, quod ecclesiã suã dilatans cum cõis ter-
rarũ regibus potentã suã ostenderit. In secũda gratias agunt
de aduentu Saluatoris, cõmonentes antistites futuros ut gradus
in ecclesiã distribuant, per quos Saluator posuit agnosci, qui sa-
mulos suos æterna protectione custodit.

COMMENTARIVS.

Agnus Dominus & laudabilis. Dominus
Deus noster per distinctionem
operum suorum, aliud nobis innouit,
quam ipsa simpliciter opera. Legit
enim in libro Genesis sex dieb. distin-
xisse opera sua. Et prima die fecit lu-
cem, & diuisit eam à tenebris. Per q. nos aliud quã
factum est, intelligere uoluit: per lucẽ quippe prima
die factã, intelligendũ est q. per resurrectionẽ Dñi no-
stri Iesu Christi facta nobis lux est: quia datus est no-
bis de tenebris ad lucẽ, de morte ad uitã reditus. Per
eandẽ autẽ lucẽ à tenebris diuisã, intelligenda est
separatio fidelium & infidelium. Qui enim credũt in
mortem Christi, & eius resurrectionẽ, & similia, sunt
lux à tenebris separata. Quia de his dicit Apostolus:
Fuitis aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in Domino.
In infidelitate uerò permanentes, tenebræ sunt. Et de
hoc negotio primæ diei habuimus superius psalmũ
quendã in prima sabbati, scilicet Domini est terra &
plenitudo eius, orbis terrarũ. In secũda uerò die sab-
bati. i. in die secũda fecit Deus firmamẽtũ, & sta-
biluuit illud in medio aquarũ. per q. firmamẽtũ de-
signatur ecclesiã, corpus illius capitis, de quo psalmus
præcedens in prima sabbati loquit. Quæ ecclesiã pro-
priẽ accipitur in sanctis, qui nõ facile cedunt tentatio-
nib. huius seculi. Solum enim corroborati in fide, & fun-
dati in charitate, dignẽ appellanẽ nomine firmamẽti.
De quibus dicit Apostolus: Nos firmi infirmorum in-
firmitatẽ sustinere oportet. De ecclesiã quoq; alibi di-
cit: Eccle-

cit: Ecclesiã Dei uiuĩ, colũna & firmamẽtũ ueritatis.
& totum tẽpus ab ascensione Domini usq; ad cõmu-
nẽ omnium resurrectionẽ potest uocari secunda sab-
bati. In quo tẽpore p Apostolos & præcones sanctos
constituitur hoc firmamẽtũ. i. ecclesiã, & cõsolida-
tur in medio aquarum. i. malorũ, quorum amaritudi-
ne circumdatur undiq;. de hoc firmamẽto nõ signifi-
cante, sed significato agitur in hoc psalmo. Cuius titu-
lus est: Secunda sabbati laus cãtici filij Choræ. Quod
sic intelligitur: Laus ista cãtici. i. hymnus exultationis
cãtatur de secunda sabbati, id est de reb. significatis,
per res creatas in secunda sabbati. ppositus filij Cho-
ræ futuris, id est omnib. quicunq; imitatores passiois
Christi esse uoluerit, ut magis & magis pfiãt. Et est
uox prophete uel cuiusq; pfecti de priorũ populo, co-
gnoscentis per spiritum cõstitutedã esse ecclesiã. Et ex-
horãtis nos, ne nos subtrahamus, immo quoad pos-
sumus in hoc ædificium ingredi nitamur, ut uiui p-
des si nõ quadrati, saltẽ qualescunq; in eo famus. Qua
ppter ingreditur cõmendare hoc ædificium, dicens ita:
Dominus pater futurus est magnus. i. magnificus p
bona opera non in Babylonia, sed in ciuitate Dei no-
stri. Ciuitatẽ hic accipit collectionẽ fidelium, id est ec-
clesiã, quẽ est ciuitas Dei nostri, per nostrã naturã sum-
ptã facti, quia ppter ad uerbum incarnatum. Et Dñs
etiã futurus est nimis. i. ualde laudabilis, cum nec co-
gitatione apostatabit in montẽ sancto eius. i. in Chri-
sto, qui caput est huius ciuitatis. Et est mons sanctus
cõscillius de morte, id est natus de Iudaico populo si-
ne manib. cõcidentiũ, id est sine manib. cõplectentiũ.
Maria enim de qua natus est, nõ cognouit uirum: hic
autẽ mons creuit & factus est magnus mons, & imple-
uit uniuersã terrã. Nõ sis ergo piger ascendere in hũc
montẽ, quia ipse nõ fuit tardus uenire ad te dormien-
tẽ. Non. n. oportet te laborare uel peregrinari ut hunc
montem inuenias, sed si hunc montem non ascendis,
& in eo non proficis, tunc uerò peregrinus eris.

Fundatur exultatione. Duo posuit, ciuitatem scilicet,
& montẽ sanctum eius. Modo primum ager de ciui-
tate, postmodo ager de monte, dicens ita: Ciuitas re-
gis magni. Cuius quia magnus magnã condecor esse
ciuitatẽ. Fundatur ab exultatione. i. ab exultationib.
uniuersę terrę. Nullus. n. uerẽ exultat, nisi qui in Deo
exultat. Et ostendit hoc per partes, scilicet quia mons
Syon, id est quidã de Iudæis, qui dicuntur mōs Syon,
id est mons speculationis ppter legalium obseruaciã,
sunt ciuitas regis magni, quia alter paries sunt. Et la-
tera aquilonis sunt, etiã ciuitas regis magni, q. alter
paries sunt. Latera aquilonis, sunt hoies desperatissi-
mi de gentib. qui maximẽ adhæserunt aquiloni illi q.
dixit: Ponam sedem meã ad aquilonem, & ero similis
altissimo. In quibus quia superabundauit iniquitas,
refrixit charitas q. recte per aquilonẽ intelligit. A qui-
lo nanq; contrarius uentus calidæ plagæ meridiona-
li est, quia frigidus est. Et ideo in aquilone diabolus,
& oēs frigidĩ in charitate intelliguntur, qui sanctis ui-
ris, qui uerum solem iustitiæ semper præsententẽ ha-
bent, contrarij sunt. De his etiã fuit filius ille, qui de-
uorata substantia sua cum meretricib. abiit in regio-
nẽ dissimilitudinis, & adhæsit uni principi illius re-
gionis, aquiloni scilicet, sed tandẽ reuersus ad se: quia
etiã ecclesiã de desperatissimis & perditissimis cõ-
stituenta erat, dixit: Surgam & ibo ad patrem meum,
&c. Ecce redeunte isto duo populi, ecce duo parietes
ecclesiæ. Per illam enim qui reuertitur, gentilis popu-
lus intelligitur, qui adẽ à patre suo recesserat, quod
etiã idola adorabat. Per illam uerò qui cum patre
mansit, Iudaicus populus designatur, perseuerans in
institutiõ legalibus, ex quibus duobus constituta est
ecclesiã & mons Syon: & latera aquilonis, sunt ciui-
tas regis magni. Habent quidam libri, Mōs Syon, q.
sic constituitur: Ciuitas fundatur ab exultatione uni-
uersę terræ, montis Syon. i. ab his qui de Iudæis con-
uersi exultant. Et ideo ponit uniuersã terrã, cum de
Bedæ tom. 8.

solis Iudæis agat: quia inter ipsos Iudæos quẽdã tri-
bus desperatissimẽ erant, ut tribus Benjamin, de qua
fuit Saulus & omnes principes illius populi.

Deus in domibus. Mons inquam Syon & latera a qui-
lonis sunt ciuitas regis magni. Et hoc modo, nam co-
gnoscetur. i. per euidentia signa præfens esse cognosci-
tur, non tantũ in domo una, sed etiã in domib. eius
ciuitatis, id est tam in populo de gentibus, quã in il-
lo de Iudæis. Quod dictum est contra arrogantã Iu-
dæorum, qui iactabãt se de patre Abraham, & saluari
se solos putabant: & meritò cognoscetur Dominus
in domibus eius, cum (pro quia) suscipiet tanquã bo-
nus medicus eam infirmam sanandã, & tuendã. Ec-
potest hæc referri susceptio, uel ad occultã & cõri-
nuam eius misericordiam uel ad incarnationẽ uerbi.

Quoniam ecce. Quasi aliquis dicat: Cõtra quos opus
est, ut tueatur eam, dicit, Verẽ opus est: quoniam re-
ges, id est non solum plebes, sed etiã seui principes, ut
Dioletianus, Maximianus, cõgregati sũt ut impugnẽt
eam. Et ecce (puta uerum quod dico) quia reges ipsi
quantumcunq; in ritu diuersi, conuenerunt in hoc u-
num, scilicet ut ecclesiã destruerent, & Christianum
nomen deleterent: sed tamen ipsi eidem reges uidentes
hanc ciuitatem sic fundari, admirati sunt, &c. Potest
in bono quoq; prædictus uersus legi, & sic ad supra
dictã cõtinuari: Ideo dico quod d latera aquilonis sunt
ciuitas regis magni, quoniam non solum plebes de gen-
tilibus, sed etiã reges, ut Cõstantinus & multi alij.
Vel generaliter reges accipere possumus, omnes illi-
cos motus suos bene regentes, qui omnes congrega-
ti sunt in hac ciuitatem. Ecce puta uerum quod dico,
quia dissimiles moribus & lingua conuenerunt in u-
num, id est in eandẽ fidei concordã. Quomodo au-
tem hoc factũ est? Hoc modo scilicet, quia ipsi reges
uidentes ciuitatem istam fundari sic, id est tam eu-
identibus signis & miraculis, & quod uis paries es-
set ex præputio, alter ex circuncisione, admirati sunt
in miraculorum exhibitione, conturbati sunt in con-
scientia delictorum, & sic cõmoti sunt ad penitentia.

Et hoc ideo, quia tremor futuri scilicet iudicij ex com-
minatione præconum eos apprehendit. Ibi scilicet in
tremore erunt dolores in eis, ut dolores parturientis,
id est penitentis dolores dico non steriles, sed fructuo-
si, parturire nanq; sequitur fœtus. Attẽde hic ergo cõ-
ceptionem, & recognosce parturitionem. Esaias enim
dicit: Ex timore tuo Domine concepimus, & spiritũ
salutis peperimus. Sic & hi reges ex timore Dñi cõce-
perunt timorẽ, & spiritum salutis postea pepererunt:
quia credẽtes in eũ quẽ timuerunt salui facti sunt. Et
uerẽ erunt eis dolores ut parturientis, quia tu Domi-
ne conteres naues Tharsis, id est humiliabis superbiã
gentilium, qui prius de incerto diuitiarum huius se-
culi tumuerunt in spiritu uehementi, id est in timore
nimio propter futuri iudicij comminationem. Vel in
spiritu uehementi, id est uitia comburenti, id est in fla-
granti ardore charitatis Dei & proximi. Attẽde q. di-
cit, Naues Tharsis. Fuerunt qui dicerent per Tharsin
designari Ciliciã, regionem opulentissimã & po-
tentissimã, quia Tharsis ciuitas eius est metropolis.

Alij quoq; dixerunt quod ea ciuitas, quã nunc Car-
thago dicitur, Tharsis etiã olim uocaretur. Quod nõ
li mitum debet uideri, cum eadem etiã Birsã à cori-
tauri sit uocata. Cuius primordia per navigationes &
negotiationes, tantũ floruerunt, quod non indigne p
naues Tharsensium superbiã gentiliũ significatur, de
incerto diuitiarum ita præsumentium, sicut nauẽ de
incerto flaru uentorum. Similiter quoque si per Thar-
sim Ciliciã designatur, non indigne per Ciliciã patriã
opulentã, & gloriosã superbiã gentiliũ designa-
tur. Potest & secundum nominis interpretationẽ cõ-
gruẽ hoc dici. Tharsis enim interpretatur exploratio
gauj, per quod rectẽ gentiles designantur, qui prius
in terrenis & transitorijs gaudijs explorabãt, quia ue-
rẽ in eis beatitudinẽ esse putabãt. Quorũ naues, id est
F 3 superbiã

superbiam & gloriam contriuit & humiliavit Dominos in spiritu uehementi.

Sicut audiuius.] Sic continuatur: Tremor apprehendit reges, ipsos dico dicentes: Sicut audiuius, & cetera. Vel ita simpliciter potest continuari: Quia Dominus conuerteret naues Tharsis, id est, humiliavit superbiam gentium, ideo sicut audiuius promissam, sic uidiuimus cõpletum: sicut audiuius in promissionibus, sic uidiuimus in exhibitionibus. Vbi autem uidiuimus? scilicet in ciuitate Domini, qui etiam uirtutum, id est supercelestium exercituum dicitur Dominus. In ciuitate dico Dei nostri, id est pertinẽtem ad ius uerbi, quod est Deus noster, id est nostræ naturæ particeps. Et hoc ideo, quia ipse Deus uerbum fundauit eam in se ipso. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus, non temporaliter quidem, sed fundatio eius manet in æternum.

Suscipimus Deum.] Hic manifestè agit de more sancto, sicut & superius de ciuitate. Quali dicat: Hoc modo Deus noster eam fundauit ciuitatẽ, quia dicitur Deus pater, nos suscepimus illum qui nõ solum dicendus est misericors, sed ipsa misericordia emphaticè. Et si non in omnibus, saltem in medio templi tui, id est in perfectis. Templum enim Dei sunt omnes quæ sacramenta fidei perceperunt, sed qui inter hos formam quidẽ pietatis habent quia sacramenta perceperunt, sed uirtutẽ eius abnegat, quia opera pietatis nõ obseruãt. Hi in quibus sunt quasi circuitus huius templi. Quoniam & formã pietatis habent, & uirtutẽ eius tenent, quia opera fidei exerceant: hi in hoc templo medium sunt, & suscipiunt in se Dominum, quia in eis habitat fide & operatione. Illi uerò alij & suscipiunt & non suscipiunt. Suscipiunt per sacramenta, non suscipiunt per opera.

Secundum nomen tuum Deus.] Quali dicat: Nos in quibus, qui in medio templi sumus, suscepimus: sed nunquid pauci per hoc, quia medium templi? Non. Immo multi. Quia dicitur Deus secundum nomen tuum, id est secundum hoc quod dilatatum & diffusum est nomen tuum, sic, id est ad eum modum dilatata est laus tua. Quali dicat: Sicut ubique per præcones tuos nominaris, sic ubique laudaris. Vel aliter. Laus tua est sic dilatata, sic magnificata, ut secundum nomen tuum sit. id est secundum hoc quod conuenit nomini tuo. id est maiestati nominis tui. Nã est extensa ubique in fines terræ, quia in omnibus partibus terræ est uel in illis est, qui se fecerunt fines terræ, nihil præter sola necessaria, & uix etiã ea recinentes. Et ne aliquis erroneus dicat: ergo pauci collocãdi erunt ad dexterã, multi uerò ad sinistrã, & ideo Deus paucitatis dextrorum miseretur, quosdam de sinistris transfert ad ipsos: obuiat huic errori propheta per spiritum sanctum, dicens ira, Dextera tua Domine plena est nõ hædis sed agnis, quia plena est iustitia. id est talibus, qui possint dici ipsa iustitia, quod est dicere: Nulli mali, sed soli iusti ad dexteram Dei collocabuntur. Et iusti erunt multi, mali uerò pauci: quia nihil est tam obnoxium paucitati, quam quod est debitum perditioni.

Lætetur mons Syon.] Quia ad dexterã ponentur tantum iusti. Et hi non erunt pauci, sed multi. Lætentur ergo qui ponendi sunt ad dexterã, qui uerò positi sunt ad sinistrã, erunt transferri ad dexterã. Quod sic dicit: Lætetur mons Syon, id est lætentur illi qui de circuncisione ponendi sunt ad dexteram: & exultent etiam filii iudæ, id est filij confessionis, scilicet illi qui de gentibus per confessionem facti sunt tibi filij, quia & ipsi ad dexterã sunt ponendi. Exultent in quã Domine, nõ propter se, sed propter iudicia tua. id est propter iusta præcepta tua custodita. Vel propter iudicia tua, scilicet quia placuit tibi ut iudicares, quod ex parte cæcitas contingeret in Israel, & sic plenitudo gentium intraret. Vnde debent exultare & filii iudæ, id est filij confessionis quæ receptæ sunt: & etiam fideles de iudæis, qui excecati non sunt. Vel propter iudicia tua futura, iam partim euasa, scilicet in spe. Spe enim saluati sumus, tandẽ prorsus euadenda: uide licet quia

non cader unum granum in multitudine palearum comburendum.

Circundate Syon.] Hactenus locutus est quasi de his qui medium templi sunt, nunc conuertit se ad eos, qui circuitus templi sunt, hortãdo eos ut fiant medium, quasi dicat: Ponendi ad dexteram exultent, uos uerò positi ad sinistrã, qui adhuc estis circuitus templi, circundate Syon mediam, & nõ mala circundatione, scilicet ut in iudicemini ei, sed complectimini eam per dilectionem, ut imitemini & narrate, quæ narretis non in temeritate uestra, sed in turribus, id est in autoritate turrium eius, id est in fidei autoritate sanctorum Apostolorum, qui sunt turres eius ciuitatis, de qua alibi dicit: Valida est fides mors dilectio. Sicut enim potens fuit diabolus ad destruendum, ira Christus quem sola charitas ad nos uenire fecit ad rescindendum. sicut ille ad deiciendum, ita iste ad erigendum. Ponite inquam corda uestra in iustitiam, & in hac uirtute distribuite, id est distribuite accipite domus eius. Quali dicat: Dux domus huius ciuitatis sunt. Illi qui circuitus templi, & qui medium eius sunt. Quos distributum debet accipere, qui uis fidelis medius quidẽ ad imitandum: circuentes uerò, ad deuitandum. Vel per domos, quasi diuersas familias possumus accipere. Vna enim quasi familia sunt eminentes in castitate, alia in largitate, & sic secundum propria dona spiritus sancti diuersæ sunt familiae, quas distribuere debent. Vt in istis hoc imitentur, in illis illud. & sic in singulis, quæ bona sunt. Ideo dico ut hæc faciatis, ut bonum exemplum alijs sitis, scilicet ut enarretis non solum in præsentibus uestris, sed etiam enarretis posteris uestris in alia progenie futura: hoc scilicet, quoniam hic Deus qui susceptus est, in medio templi, est Deus noster, id est Deus nostræ naturæ: hoc est, & uerus Datus & uerus homo, manens in æternum & in seculum seculi. Et ipse per se ipsum, non per sibi subiectã creaturam reger nos in bonis operibus hic, & sic perducat nos in æterna secula.

IN PSALMUM XLVIII. ARGUMENTVM.

Communis exhortatio ad omnes homines dirigitur, ne seculi diuitias magni pendat: sed pro his potius si forte adfluant, Deo gratias referant, easque pro æterna requie dispensent. Item uox ecclesiæ super Lazaro & diuite purpurato.

IN FINEM, FILIIS CHORÆ Psalmus.

EXPLANATIO.

Tituli huius uerba cuncta trahunt ad Dominum, illiusque cruore redemptos. Per totum Psalmum uerba sunt omnia potentis filij. In prima sectione narrat, qualia dicitur uel daturus sit fidelibus tempore incarnationis suæ. In secunda quæ sunt stultis uentura. In tertia quæ iustos impiosque secutura sint. In quarta commonet suos, ne timeant diuites seculi, qui omnia bona sua cum luce relinquunt.

COMMENTARIVS.

Vdite hæc omnes gentes.] Titulus est talis: In finem filij Choræ, psalmus David. hoc est, iste psalmus David prophetæ uel cuiusque fidelis perfectique animæ de priori populo, uel de posteriori relatus in finem proponitur filij Choræ,

Choræ, ad hoc scilicet, ut deuitent usitatam peruersionem. Usitata enim peruersitas in hominibus est, quod eum debent uiuere secundum Dei uoluntatẽ, potius uoluntatẽ Dei uiuere secundum suam uoluntatẽ. Et dũ ipsi nolunt corrigi, uolunt Deum deprauari, arbitantes nõ esse iustum quod ipse uult, sed quod ipsi uolunt. Et qui diligunt eum propter terrena commoda, & bona temporalia, murmurant aduersus eum, cum uidet bonos tribulari, malos prosperari: quasi nõ dignetur regere humana, non curet hæc infamia. Contra tales loquitur diuinus sermo etiam in hoc psalmo. Ad quem nõ oportet ut nos attentos uos faciamus, quia ipse propheta uos satis reddit attentos: & non solum uos, sed omnes homines iustos, siue iniustos, dicens ira: Omnes gentes, id est conspiciet ad huc uiuentes, audite hæc quæ dicam, ut corrigamini. Quare dicit omnes gentes: nunquid uox ira clamosa erat, ut omnes possent audire? Non utique, sed præuidit per spiritum sanctum illud, quod in illo uno populo iudaico fuit scriptum, & lectum per omnes gentes reuelandum esse atque relegendum. Et ideo dicit: Audite omnes gentes, & uos etiam omnes qui habitatis orbem, percipite hæc auribus. Videatur hoc esse repetitio, nisi forte dicamus, quod prius alloquitur iniquos, hic uerò iustos. Et quærat aures illas, quas Dominus requirit in euangelio dicens: Qui habet aures audiendi audiatur. Illi enim soli aures audiendi audiunt, qui inhabitant terram, id est carnem suã, non quos ipsa inhabitat, hoc est qui nõ subiacent carni suæ, sed dominantur ei illicitis motus omnes bene regendo. neque portantur a lecto doloris, immo ipsum portant. & ideo dicit: Omnes qui habitatis orbem, id est qui inhabitando & excolendo terram carnis uestræ, facitis eam orbem, id est orbiculam & perfectam. Vos inquam percipite hæc quæ dicam: & non simpliciter, sed auribus, id est aures audiendi. Quali dicat: Nunc quidem boni & mali commixti audiunt, quia quando erit tempus disgregationis, tunc apparebit qui audierint cum causa, qui que sine causa. Sine causa enim audiunt, in gentilitate permanentes: cum causa uero audiunt, qui orbem inhabitant. Audiatur inquam hæc. Quique terrigenæ, id est omnes imaginem terreni portantes, & hæreditatem in terra sibi quærentes, uelut gigantes super pectus suum gradientes, qui serpentinis pedes habebant, quia de terra erigere se non ualebant. Et omnes filij hominum, id est portantes imaginem filij hominis, id est Christi. Et ideo filij, id est imitatores uerorum hominum Patriarcharum scilicet, & Prophetarum, ipsi etiam audiunt hæc. Terrigenæ quidem audiunt, propter iudiciũ: filij uero hominum, propter præmium. & est repetitio, per grauiora tamen & expressiora uocabula. Expressius enim hoc nomen Terrigena maliciam notat, quam gentes. Diues quoque & pauper col lecti in unum, quia in eadem arca mixta sunt paleæ & grana: simul audiunt nunc docentem, ne separatim in futuro Deum audiant iudicandum. Audient enim tunc diuites: Ite maledicti in ignem, pauperes uerò, Venite benedicti, &c. Diues uocatur, qui uel habet diuitias, & inde inflatur: uel qui non habet, sed habere uult, ut inde extollatur. Similiter pauperes dicuntur, qui nec habent, nec curant habere: uel si habent, sunt tanquam non habentes. Non enim consulit Deus arcam uel cellam uinariã, sed consulit conscientiam: & hoc modo multi qui non sunt diuites corpore, damnosè diuites sunt corde, & multi diuites corpore, salubriter pauperes sunt corde. Tales pauperes diuites illi erant, de quibus Apostolus Timotheo dixit: Præcipe diuitibus huius seculi, & cetera.

Os meum loquetur sapientiam.] Ideo, quæ dicam debetis audire, quia quædam magna erit. Nam os meum loquetur sapientiam ueram: & quia multi sapientiam loquuntur ore, non tamen ex corde, ut populus ille

de quo dictum est: Populus iste labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me, quia meditatio proprie cordis est, ideo subdit: Et meditatio cordis mei, id est cor meum meditans, non negligens loquetur prudentiam, scilicet ut quisque provideat cur timendum sit in die mala, & sic laboret ut tibi non timeat. & est dicere: Quæ dicam non ore tantum dicam, sed ex corde proferam. Et ne putarem quod loqueretur ex suo ore, & ex suo corde, & ideo uilipendemus, dicit: quia quæ loquetur, prius audit aure audiendi, à ueritate intus sibi præsentente. Multi enim loquuntur, qui quod dicunt, non audiunt. Quales sunt omnes illi, qui dicunt & non faciunt. De quibus Dominus dicit in Euangelio: Super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisei, quæcumque dixerint uobis, facite: secundum uero opera eorum nolite facere. Et ideo dicit iste, quia prius audiet, & deinde aperiet. Et hoc quod dicit: Inclinabo in parabolam aurem meã, quod est dicere: Priusquam loquar, humiliabo uim audiendi in me, ut ueritate intus præsentente audiam. Humiliabo dico in parabolam, quia necesse est ut adhuc parabolicè audiam, quia quamdiu in hoc corpore sumus, à Domino peregrinamur, & ex parte tantum uidemus. Vnde Apostolus: Videmus nunc per speculum in enigmate. Quantumcumque enim aliquis respiciat & excolat cor suum, quantumcumque ad interiora uidentia confugiat: tamen dum in hac corruptione sumus omnes, uisio quam habemus est quasi enigma, uel parabola, id est quædam similitudo obfcura ad illam uisionẽ, quam soli boni habebunt post hanc corruptionem: erit tamen ibi corporalis uisio Christi cõmunis, sicut & hic fuit bonis & malis. Quia dictum est: Videbunt in quem transfixerunt. Solis autem dilectoribus illa uisio referuatur, de qua Dominus dicit: Si quis diligit me, diligeretur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Et de hac dictum est: Tollatur impius, ne uideat gloriam Dei. Nec hæc uisio exterioribus, sed tantum interioribus oculis poterit uideri. Inclinabo inquam aurem: ut audiam, & deinde aperiam propositionem meã, id est illud quod posui me ostensurum in spalterio, id est in corpore per operationem. Sicut enim muscus aliquis uritur psalterio, ut instrumento ad sonum aliquem perficiendum: sic anima uritur instrumento corporis, ad id quod à ueritate interioris audiuit apeniendum. Expressius enim cognoscitur, quando in dictis & factis aperitur.

Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me.] Sic continuatur: Dico quia aperiam propositionem meam. Hæc autem est illa propositio: Ego uel quis alter cur timebimus in die mala? Ideo scilicet, quia iniquitas calcanei circumdabit nos, quasi dicat: Hæc causa timoris in potestate liberi arbitrij mei est, ut possim eam admittere, uel uitare. Vitabo, & sic in die mala non timebo, sed gaudebo. Dies mala, est dies calamitatis & miserij, quæ multis erit mala, multis etiam bona. Sicut enim mala periturus, ita bona saluandis. In qua perfectus iste qui hic loquitur, timere se dicit, non propter se, sed transferendo alios in se. Quod autem dicit, iniquitas calcanei mei circumdabit me: sic potest accipi, ut per calcaneum, qui pars pedis est, pes totus intelligatur: & postea id per quod fit (pro eo quod fit) scilicet pes pro uia. Esi calcaneus noster erunt uia: nostræ, uia: scilicet prauæ. Quicquid enim ex nostro habebimus, prauum erit: quod uero ex Deo, bonum est. Et erit hæc sententia: Iniquitas calcanei mei, id est uiarum mearum, quæ prauæ sunt circumdabit me, id est opprimer me in die mala. Et hæc erit timoris mei, uel cuiuslibet causa. Sed quia in potestate liberi arbitrij nostri est, ut prauas uias insistamus, uel non uitemus uias prauas, & insistamus uiam rectam, illam scilicet quæ dicit de se: Ego sum uia & ueritas, & uita. & sic

non timebimus, immò gaudebimus. Vel aliter, per calcaneū facile subruimur: quia magis ei innititur, & ideo per calcaneū peccata illa signantur, quibus facilius ad interitum subruimur, criminalia scilicet. Iuxta quod sic dicitur: Iniquitas calcanei mei, id est iniqua subuersio mea, criminalia scilicet peccata circumdabūt me in die mala, & ideo timebo. Vel aliter: Calcaneus extrema pars pedis est, & ideo per calcaneum designatur finalitas operū, in quam nobis diabolus maximè insidiatur: quia si finis malus fuerit, præcedens uita nihil ualebit. Vel aliter: Per calcaneū in quo firmius stamus, status noster designatur, humilitas scilicet & charitas. quæ semper in nobis diabolus per eorum cōtraria destruat conatur. Dicit enim beatus Gregorius: Quia nō curat ut nostra tollat, sed ut charitatem in nobis feriat. Talis ergo sententia est: Ideo in die mala timebo, quia iniquitas calcanei mei, id est iniqua subuersio eius, in qua firmius stare debui id est charitatis & humilitatis circumdabit me, id est opprimit me ibi. Vel aliter: Per calcaneum, qui terræ adhæret, carnalia desideria designantur, quibus nos inhærentes facile labimur. Et ideo magis in hac in fidiā incertioris paritur, cuius caput cōterere debemus. Vnde Euæ & serpenti dictum est: Ipse insidiabitur calcaneo tuo, tu conteres caput eius. Serpens enim, id est diabolus, calcaneo, id est lapsu carnis nostræ semper insidiabitur, ut per id nos decipiat in quo fragiles sumus. Sed nos caput eius, id est principium præuæ suggestionis eius ad petram, id est Christum conterere debemus, ne ad effectum scilicet producat, quia beatus est qui tenebit & allidet eum ad petram. Sed quia quasi dicat in potestate mea est, hæc omnia uel deuitare deuitabo, & sic nihil timeo.

Qui confidunt. Describit qui sint illi qui timeant in die mala, uel quos iniquitas calcanei mei circumdabit, omnes illi scilicet qui confidunt in uirtute sua. potest quoque superior uelut torus sub interrogatione, si quis nolit dicere, quod perfectus ille qui hic loquitur, alios in se transferendo timeat: sed sit quasi dicat, Ego uel quiuis perfectus, cur timebimus in die mala? Nunquid enim iniquitas calcanei mei circumdabit me? Vtiq; nō, quia solos illos circumdabit, qui confidunt in uirtute sua, id est de se præsumentes, & non in Domino sperantes. Et qui gloriatur in multitudine suarum, id est terrenarum diuitiarum, non in Domino, qui promittit humilibus altitudinem, elatis minatur damnationem.

Frater non redimit, etc. Gloriantur inquam in diuitijs, in quibus non est gloriandum: quia nec etiam in amicis quod præciosissimum genus est diuitiarū, non est gloriandum. Et uerè in amicis non est gloriandum, quia homo simpliciter quantumcumque sit amicus, non redimet aliquem à uentura ira. Et uerè homo non redimet, quia etiam frater homo non redimet. Frater iste homo, est ille qui uerus Deus, & uerus homo est. Qui dixit: Ite nunciate fratrib. meis. Et cum quo patrem Deum cōmunem habemus. Vnde de neceffe est ut quisquis uocat illum patrem, uocet & hunc fratrem. Qui homo frater licet omnes communiter redemerit, si ad eum accesserint, illos tamen non redemit, qui sanguinem iusti conculcant, & præcium suum non bibunt, id est qui nō delectantur in passione eius, sed in uacuum gratiam Dei recipiant. Vnde Apostolus: Hortamur uos, ne in uacuum gratiam Dei recipiatis. Frater inquam homo nō redemit eum, & hoc ideo: quia non dabit Deo, id est illi homini fratri placationem suam, id est propriè ad ipsum pertinentem, scilicet non exhibent ueram humilitatem & ueram obedientiam, per quæ ipsum placatum sibi reddat, sicut & ipse patrem per ea placauit. Quod est breuiter dicere: Quia non imitatur eum, & non dabit præcium redemptionis animæ suæ, id est quod redimat animam suam. De hoc præcio

dicit Dominus in euangelio: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis. Mammona Syriaca lingua est pecunia. & pecunia est iniqua: quia dicit beatus Hieronymus. Omnis diues aut est iniquus, aut hæres iniqui, hoc autè summa iniquitas est, si quod Deus fecit commune, aliquis sibi soli priuatum uelit facere. Aliubi rursus dicit Dominus: Facite uobis sacculos non corruptibiles, thesaurum non deficientem in cælis, quo fur non accedit, & tinea non corrodit. Ille enim præciū redemptionis animæ suæ uerè dat, qui digne eleemosynam dat, id est qui & seipsum & suam dat, unde dictum est: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Nō dabit, inquam, præciū pro anima sua, & ideo laborabit in æternum, id est temporali eius sollicitudini addetur sollicitudo æternæ misericordiae. Et sic licet eius uita finiatur, labor tamen non finietur. Et ipse ueniens in finem uitæ suæ, delicias scilicet, quam sibi elegit, uiuet adhuc non ut coronetur, sed ut puniatur in inferno.

Non uidebit interitum. Ideo meritò labor eius erit æternus, quia ipse neque uidet neque uidebit, id est nō attendet uerè interitum, interiore scilicet: sed tantum exteriorem, cū uiderit sapientes exterius morientes. Dicit enim ita: Ecce hic sapiēs erat, seruire Deo omnibus modis satagebat, & tamè mortuus est. Quid profuit ergo ei sanctitas sua? uel quid iuuat eū bonitas sua? Nihil utiq;. Ergo dū uiuam epulabor, gaudebo. Nec in sanctitate huiusmodi laborabo. Et hæc dicens miser exteriorè tantum, & non uerè mentis attendit interitum. Et quia uerè non attendit interitū, ideo insipiens & stultus peribit simul, id est in corpore & anima. Insipiens est, quisquis non attendit in quanta hic sit miseria: stultus uero, qui sibi nō uidet in futuro.

Et relinquet alienis diuitias suas. Peribunt quidem stultus insipiens, & percunt diuitias suas, in quibus scilicet gloriabantur, relinquent illis qui nihil sibi nec eleemosynis nec orationibus proderunt. Nam si relinquent nepotibus uel filijs, relinquent tamen eis ut alienis, id est nihil sibi proficientibus. Nihil enim proderit alicui post mortem, nisi quod secū hinc portabit: aut nisi talis fuerit, qui hoc promeruerit, ut orationibus & eleemosynis possit iuari. Relinquit qui de alienis, & nullā utilitatē habebunt inde, nisi quod sepulchra eorum marmorea sunt, domus illorū in æternum, id est ita ornant ab illis alienis sepulchra illorum, quasi credant eos æternaliter ibi mansuros. Ornant enim locū, ubi corpus ponatur: sed nō attendūt, ubi spiritus apud inferos torquet. Præterea quoque ab eisdem alienis habent hoc aliud inutile, scilicet quod tabernacula, id est palatia eorum, à quibus quia migraturi sunt, dicuntur tabernacula entia in terris suis, id est in prædijs suis. Illa inquam tabernacula per inhabitatores suos uocauerunt nomina sua, relinquentium scilicet, id est agunt memoriā eorū in anniuersarijs eorū, cientes eos nomine, & bene se saturantes: & hoc nō tantum fit in filijs, in nepotibus, sed in progenie decedenti & in progenie subsequenti, id est in omnibus posterioribus qui ritus ut fertur, & fuit, & adhuc est gentiliū. Nos uero transfuimus illū in religiois obsequiū, ut in anniuersarijs nostrorū, scilicet patrum non eos nominibus uocemus, sed Deum pro ipsis per Missarum celebrationes & eleemosynas inuocemus.

Homo cum in honore esset. Quasi dicat: Tales inquam non dantes Deo placationem suam, neque præcium redemptionis animæ suæ, & relinquentes alienis diuitias, perditū sunt: quia in æternum laborabunt, & inde non sunt ipsi excusabiles, & auctor accusabilis, imò ipsi accusabiles, & auctor excusabilis: quia ipse auctor tales eos fecit, qui ratione possent uti, sed culpa eorū hoc est factū, ut essent sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Quod sic dicit: Homo cum in honore esset positus, quia ad imaginem & similitudinē Dei

Dei factus, & ratione uti posset, non intellexit. id est non intelligenter egit, quia ratione non attendit. Vnde reliquit alienis diuitias suas. Nam si intelligenter ageret, potius illi fratri homini de quo supra dictum est, eas cōmisset, membra eius fouēdo atque uesciendo, qui ipsas multiplicatas ei restitueret. Et quia non intelligenter egit, ideo comparatus est iumentis insipientibus, id est curuatus est in hæc terrena, sicut bruta animalia, quæ natura finxit prona, atque uentri obedientia. Et hoc modo factus est illis uerè similiter, scilicet ut rationis usu careret, sicut & illa. Attende humanum genus totum per hominem hic designari, quod in primo homine rationis damnatum perit.

Hec uia illorum scandalum ipsius. Via accipitur pro uita. Et est quasi dicat: Talis uita illorum quos supra diximus, scilicet non intelligenter hoc & illo modo agere, & iumentis insipientibus similes esse, sit ipsis tantum ad scandalum, id est ad damnationem æternam, non tibi o Christiane cui loquor, id est tu non approbes nec insistas talia qualia illi insistant, ne & tibi sint ad scandalum, sicut illis sunt. Et ideo dico illis sint ad scandalum non tibi, quia postea, id est postquam ipsi sic insisterint, sic male uixerint, complacebunt, id est alijs sicut & sibi placere uolunt. & hoc in ore nō Dei, sed suo, id est talia persuadēti, quod est dicere: Ad hoc alijs placere uolunt, ut quæ ipsi prauè insisterint, eis persuadeant, uel aliter. Hæc uia illorum scilicet non intelligenter agere, est ipsis ad scandalum, id est ad offensionem & damnationem uidelicet, quia se factos ad honorem Dei non attenderunt, & tamè postea, id est postquam sic interius scandalizati & similes iumentis facti sunt, complacebunt, id est complacere & Deo & sibi suisque similibus, & ueri prædicatores uolunt Deo quidem, quia de abundantia frugum & domorum suorum ei gratias agunt, exterius ei benedicentes, cui corde male dicunt: sibi uero suisque similibus placet, dum infirmitatem suam accusant & dicunt, Nos naturaliter infirmi sumus, & ideo non possumus quin fragilitati nostræ consentiamus, & similia. Prædicatores quoque ueri placere uolunt, dicentes: Domino nihil sanctius, nihil rectius, quam ieiunare, eleemosynam dare, & cuncta quæ dicitis facere, sed tamen hæc eadem in cordibus odiunt. Adhuc quoque principium uersus huius aliter dici potest, ita scilicet: Homo quidem positus est in honore, quia ad imaginem & similitudinē Dei factus est, sed tamen hac uia, imago scilicet & similitudo Dei, quæ debet esse uia illorum: quia hoc attendere deberent, cum aliqua mentio inde fit, est illis scandalum, quia audire nolūt, uel est eis scandalum, id est iter ad æternam damnationem, quia negligunt. Et tamen postea quam sic de prauari sunt, complacebunt, sicut prædictum est.

Sicut oues in inferno. Quasi dicat: quia scandalizati sunt, & tamen complacere uolunt, ideo sunt positi in inferno interiori, id est in cæcitate mentis, ipsi dicentes sicut oues, id est non spiritu feruentes, sed debiles ut oues, & herbam tendentes, id est carnales delicias appetentes. Et quia positi sunt in inferno entes sicut oues, ideo mors, id est, diabolus depascet eos, id est erit pastor eorum. Diabolus autem ideo mors dicitur, quia causa & mortis animæ & mortis corporis fuit, cum primo homini ut in regione dissimilitudinis à Deo suo recederet, suaserit. Ibi enim mors animæ facta est, quam poena mortis corporalis subsecuta est. Et sicut uita, id est Christus pastor omnium illorum, quorum conuersatio in cælestibus est ad salutem: ita diabolus est pastor omnium illorum, qui animam in terrenis sicut ad damnationem, uel sic potest dici: Mors depascet eos, id est comederit eos, quia delectabitur in eis. Serpenti enim, id est diabolo dictum est, quia terram, id est, malos comederit.

Et dominabuntur eorum. Quasi dicat: quia mors depascet illos positos in inferno, necesse erit, ut persequantur pios, & tamen nulla cura: quia & sine dum

tempus hyemis & noctis est, dum herbulæ uidentur & arbores arent, impij secundum carnem uideantur opprimere iustos: tamen ueniens ætate aliter erit, quia in matutino, id est in mane illo, quando uerus sol iustitiae apparere incipiet, quod mane erit sine succedente nocte, tunc iusti dominabuntur eorum, scilicet in priorū. Iuxta illud: Iudicabit sancti nationes, & dominabuntur populis. Et ideo iusti dominabuntur eorū, quia ipsi peribunt, quoniam auxilium eorū præsumptū in hac uita à gloria eorum, id est à diuitijs & ab amicis & cæteris talibus uenerat, id est annihilabitur eis positus in inferno exteriori, ibi sicut prius fuerant in inferno interiori hic positi.

Veruntamen Deus redimet. Sic continuatur: Tales, quales prædiximus, non dantes Deo placationem suam, & cætera. Frater homo nō redimet, sed tamen Deus redimet animam meam de manu inferi, id est de cōformatione talium inferorū, & de potestate etiā inferni exterioris, cum iam acceperit me inde. Assumēdo enim me per naturam meā de uirginis utero & de sepulchro: assumendo me quoque per mihi cōsimiles post uictoriam mortis, ab inferis, accepit me iam de ipso inferno exteriori, unde certus sum, quia tandem etiam me accipiet. Sic dicitur hoc, secundū quod uox est alicuius de posteriori populo: si uero loquar hic alijs de priorū populo, tunc acceperit dicit de futuro, quā ille per spiritum sanctū hoc præuidens certissimè futurum esse denūciat. Ita quoque dici potest: Verè eruet me de potestate inferorum, cum iam acceperit me de massa perdendorum, quisquis enim particeps est resurrectionis primæ, particeps erit & secundæ.

Ne timueris. Quasi dicat: Quandoquidem hi quos mors depascet, in futuro peribunt, iusti uero dominabunt: ergo tu Christiane, qui hastenus murmurabas contra Dominū, quia uidebas bonos tribulari, & malos prosperari: ne timueris amplius frustra te Deo credidisse, cū quiuis impius homo fuit diues factus, & maximè cū etiam gloria domus eius pecunia scilicet, amici, possessio & similia fuerit multiplicata, sed potius ac si dicat: Si uides eum florentem, attende eum tandem morientem, & postmodo arescentem.

Quoniam cū interierit. Ideo cū talia uideris, timere nō debes, quoniam nihil ei proderit: quia cum interierit, non sumet omnia illa secum. Nihil etiam præter peccata portabit secum. Et uerè nō sumet secum omnia, quia gloria eius qua ipse sibi hic elegit, nō descendet cum eo ad inferos, immò reptrauit ad gloriam, uertetur ad ignominiam.

Quia anima eius. Meritò non descendet cum eo gloria, quia ad maiorem cumulum peccatorum non deerunt ei, dum uiuet fomenta adulatorū. Quod sic dicit: Anima eius, id est animalitas eius benedicetur lingua adulatorum in uita ipsius, quā ipse elegit, scilicet in uita defluente delicias. Quia dicent de eo adulatores: Iste equidē bene uixit, dū uixit, immò certe male uixit dum uixit: quia male secū egit. Quidquid enim iocundè hic ingerit, tristissimè in inferno digerit, & cuius uita hic benedicetur, spiritus eius in inferno torquetur: & ideo etiam meritò nullam habebit gloriā, quia hoc aliud accedit ad cumulum miseriæ eius, scilicet quod confitebitur tibi, id est lauabit te tunc tantum, cum benefeceris ei: id est, cum aliquid prosperabit: maledicet uero tibi, cū damnatum aliquid patierit.

Introibit usque in progeniem. Quia & uita ipsius benedicetur, & non nisi conductus tibi confitebitur. Ideo introibit usque, id est ualde in progenies suorū patrū, id est ualde assimilabitur patrū, non Abraham, non Iacob & alijs iustis: sed patribus suis, id est Cain & Sauli & alijs impijs, ut etiam apud inferos participet eorum miserijs. Et ideo non uidebit lumen, id est nō cognoscat Deum, qui est uerum lumen, cæcatus usque in æternum, id est donec à tenebris somniorum depascatur in æternas tenebras tormentorum, ubi uerū luminis æternaliter expers erit.

Homo cum in honore.] Quasi dicat: Hæc inde auctor accusabilis, & ipsi excusabiles, immo è cõuerso quia auctor in honore imaginis & similitudinis suæ cum posuit, sed miser homo se inde deiecit: quia cum in honore esset, non intellexit, & cætera.

IN PSALMVM XLIX.
ARGVMENTVM.

IN priore psalmo ad omnes homines sermonem direxit, nunc ad Iudæos loquitur, confortare uolens & emendare peccantes, qui uirtutum negligentes, solas curarent hostias. quod totum exequitur terribiliore suggestu, quasi tribunal iudiciale describens, ut sit tota compellatio Dei plena terroris. Item legendus ad euangelium Matthæi.

PSALMVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Asaph filius fuit Barachie de familia Gerson, filij Leui, qui in Paralipomenon legitur, electus inter quatuor cantorum magistrorum, ut instrumentis musicis Domino psalmos resonaret: qui nõ auctor psalmi huius, sicut ex alijs dictum est, sed musicus existens egregius. In hoc tamen titulo meruit ob significantiã sui nominis adhiberi (interpretatur enim Synagoga) sed hic illa fidelis Synagoga loqui intelligenda est, quæ uenturum Christum credidit, & uenientem libentissime suscepit. Sciendum planè, quòd hic psalmus utrumq; Domini prophetet aduentum. In prima sectione fidelis Synagoga loquitur, quæ nunc est in populis Christianis de primo & secundo aduentu Domini Christi. In secunda Christus ipse commonet populos, ut uictimis pecudum derelictis sacrificium laudis imolent. In tertia Synagoga reloquitur, imputans peccatoribus nequitias suas.

COMMENTARIVS.

Deus Deorum, Dominus locutus est.] Talis est titulus: Psalmus Asaph. Asaph fuit unus de præceptoribus. à David electis. Nec ideo psalmus iste Asaph inscribitur, quòd ab ipso sit compositus, quia legitur & uerum est David omnes psalmos composuisse: sed ideo sic intitulatur, quia nominis huius mysterium rectè ei adaptatur. Asaph enim congregans uel congregatio interpretatur. Et in hoc psalmo loquitur priorum congregatio, quia non defuerunt in populo illo qui reuelante spiritu sancto intelligerent illud sacerdotium & sacrificium Aaron, atque testamentum immutandum: & hi tales hic loquuntur, admonentes pueros suos, ne se excusabiles parent, cum à prioribus temporibus certum & manifestum habeant unde nõ possint dissimulare, posse se intelligere tempus uisitacionis, tempus plenitudinis & gratiæ. nec miretur, cum uiderit legem datã per seruum, & testamentum immutatum: quia præsto aderit Dominus sabbari & legis, non soluens legem, sed adimplens. & dicit ira: Dominus non qui uis, sed qui est Deus deorum, id est Deus iustorum, Deus deificatorum. Si enim est iustificans, est & deificans: quia de iustis dictum est, Ego dixi, dij estis. Vnus namque Deus est per naturam, multi per gratiam: unde natus est ex substantia patris, multi facti ex eius gratia. Vnde Apostolus: Videre qualem gratiam nobis Deus dederit, qui & filij Dei uocamur & sumus. Et Iohannes: Charissimi, filij Dei sumus, non

dum apparet quod erimus: cum autem apparuerit in gloria, similes ei erimus. Ille unus quidem similis nascendo, nos similes uiuendo. nos similes tantum, non æquales: ille uero unus ideo similis, quia confubstantialis, coæternus & coequalis. Et ille unus tanquam erga nos dilectionem habuit, quod cohæredes suos nos esse uoluit. hæreditas autem illa non minuitur copia possessorum, non angustior fit numerofitate cohæredum. tanta enim est in multis, quanta in paucis. Nunc ad litteram redeamus. Dominus Deus deorum ens, locutus est. Quasi dicat: Qui olim locutus est per Prophetas, per Patriarchas atque per Apostolos, loquitur per semetipsum & per Apostolos suos. Loquitur etiam per nos, quancumq; aliquid ueridicimus. Loquitur per multa uasa, & per multa organa, ipse ubiq; sonando, ipse ubiq; inspirando. Loquitur inquam Dominus, & loquendo uocabit, & per se & per suos terram. Et quousq; eam uocabit?

A solis ortu usq; ad occasum ea uocabit. quod est dicere: Tantam eam uocabit, quantam & creauit. non uero solam Affricam eam uocabit, sed Affricam non separauit. Et quantam uocabit, tantam & redemit. Partes autem contradicentes condemnauit. Et unde incepit hæc uocatio? est ex Syon scilicet: id est, ex Iudaico populo. Qui uocatur Syon, est species decoris eius, inde processerunt sancti Apostoli, qui sunt species decoris eius. Decor enim eius, id est Dei sunt omnes credentes in eum. Et huius decoris species, id est ornamentum sunt sancti Apostoli, qui quinquagesimo die post resurrectionem Domini spiritum sanctum missum de caelis primi acceperunt. Vnde Apostolus dicit: Nos ipsi primitias spiritus habentes. Et hi incipientes ab Hierosolymis euangelizauerunt regnum Dei, in tantum q; in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Potest etiam, a solis ortu allegoricè exponi: ut sic dicat, Loquendo uocauit terram. Et unde incepit? A solis ortu, id est à Iudaico populo, qui solus in oriente erat per legalia instituta: quamuis umbratica quodã modo sol uerus iusticiæ ei apparebit, uocare cepit. Ipse enim dicit, quia non fuit missus nisi ad oues quæ perierunt, domus Israel, quod ad corporalem præsentiam referendum est. Et uocando per Apostolos suos peruenit usq; ad occasum, id est usq; ad gentes. Quæ uerè in occasu uelut solis erant, quia cultum Dei non etiam nouerant, sed idola adorabant. Et secundum hoc quod sequitur, erit quasi huius expositio, scilicet ex Syon erit species decoris eius, ut prius.

Deus manifeste ueniet.] Ideo dico quod Dominus loquetur, quia Deus manifeste ueniet: ipse dico Deus noster, id est nostræ naturæ factus particeps: in qua nostra natura dabit tam euidentia signa, ut manifestum sit quòd Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians. Et ut dicatur: Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi Deus fuerit cum illo. Veniet inquam Deus, & ueniens non silebit à præcepto. Verè enim ille à præcepto non silebit, qui dixit: Væ uobis scribæ & Pharisæi, qui decimatis mentã & rutam & omne holus: quæ autem maiora sunt legis, prætermittitis, colantes culicem, & absorbetes camelum. rursus de eo dictum est: Erat loquens non tanquam scribæ eorum & Pharisæi, sed tanquam potestatem habens.

Ignis in conspectu eius.] Quasi dicat: Deo ueniente & præcepta dante exardescet ignis dilectionis, scilicet ignis ille de quo dictum est, Ignè ueni mittere in terram. & quid uolo nisi ut ardeat? exardescet inquam in conspectu eius, id est in illis, quos sibi astantes ipse conspiciet, scilicet in sanctis Apostolis & in alijs primitiuis. Et in circuitu eius scilicet conspectus, id est in circumdantibus illos, qui erunt conspectus non ad imitandum, sed ad persequendum: in illis inquam, erit tempestas ualida, quia sicut tempestas solet euertere, & naues submergere: ita praua conscientia demorabit eos, scilicet ut qui sordidus est, sordidior fiat.

Aduocauit

Aduocauit cælum.] Dominus inquam ueniet & ipse desursum, id est de sinu patris ueniens aduocabit primum cælos, illos scilicet de quibus dictum est: Cæli enarrant gloriam Dei, id est eliger Apostolos, & per illos cælos aduocabit terram, id est reliquos fideles, qui designantur per terram bene cultam. Aduocabit dico discernere populum suum, id est ut discernatur populus suus à populo nõ suo, scilicet ut distret inter credentem & non credentem: inter de ipso sperantem, & de se præsumentem.

Congregate illi sanctos eius.] Ecce præuidens Asaph per spiritum, quid per cælos fit futurum, conuertit se ad illos cælos. Quasi dicat, Domino ueniente: Vos cæli congregabitis illi sanctos eius. Et hoc facite, scilicet congregate illi per fidem sanctos eius, modo congregatos inter impios. Et qui sunt sancti eius? Ex fide scilicet uiuètes, opera pietatis facientes. Quos subsequenter determinat, quasi dicat: Illos dico sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia, id est qui promissiones nouas & cælestes præponunt legalibus institutis & terrenis promissis: has quidè retinendo, illas uero postponendo. Quod per ordinè intelligitur, quia in ordine aliquid semper præponitur, aliud postponitur, uel aliter: Qui ordinant testamentum eius super sacrificia: id est qui existimant nõ esse condignos passionis huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, neque quicquam de se præsumunt, sed totum gratiæ Dei ascribunt: & ideo testamentum eius, id est promissiones Dei ordinant super sacrificia sua, id est præferunt bonis operibus suis, quæ sunt sacrificia super aram fidei sacrificata, id est non purant per merita sua uenire ad promissam gloriam, sed per gratiam.

Et annunciant cæli iustitiam eius.] Dominus quidem uocabit cælos, & ij cæli annunciant uniuersæ terræ iustitiam eius, id est fidem eius iustificantem. Vbi que enim annunciant mortem eius & resurrectionem. Et quid intelligendum esset in eo super egenum & pauperem, quòd dignè attendentes iustificatur, & hoc annunciant discernere populum suum, id est ut discernatur populus suus à populo nõ suo, qui uerè est discernendus: quia Deus scrutator est mellarum, eum tandem qui uerus iudex est discernet. Huc usq; de occulto Domini aduentu. Deus manifeste ueniet, interpositio facta est. Potest tamen hoc idem legieriam de manifesto eius aduètu & futuro, si ex Syon, quod præcedit sic dicatur: Dominus terram tantam uocabit, quantam & creauit. Vnde uero incipiet hæc uocatio? Ex Syon scilicet erit species decoris eius terræ. inde enim sancti Apostoli nati sunt, & uocati. Inde etiã, quia ut alibi dictum est, salus ex Iudæis est uenit Dominus occultus, quia uenit passurus. Et qui in se erat fortis, in carne nostra apparuit infirmus & humilis. Oportebat enim ut uideret & nõ cognosceretur, & ut contemneretur, ut crucifigeretur. Si enim cognouissent, Dominum gloriæ nunquam crucifixissent: & ideo occultus ambulauit inter inimicos, esuriens, sitiens, mira faciens, mala patient, contristatus, fatigatus, multis modis occultus, quo usq; in ligno est crucifixus. Et Dominus qui sic uenit occultus, tandem ueniet manifestus. Qui enim occulte uenit iudicandus, manifeste ueniet iudicaturus: & qui uenit occultus ut ante iudices staret, ueniet manifestus ut de ipsis etiam iudicibus iudicet. Et hoc est quod dicit: Deus manifeste ueniet ad iudiciũ, quia ueniet in maiestate patris & sanctorum angelorum, ipse dico Deus noster, id est nostræ naturæ. Sic enim ueniet, quem admodum ascendit in cælum. Et ueniens manifestus, non silebit à iudicio, sicut prius ueniens occultus non silebit à præcepto. Quod autem nunc interim flagellat aliquos, hoc est admonitio nõ damnatio: quia adhuc interpellat pro nobis, nõ dum suam exercens iram, sed nostram expectans penitentiam.

Ignis in conspectu.] Deus inquam ueniet manifeste, & in conspectu eius uenientis exardescet, id est extra ardebit ignis. Sicut enim mala conscientia nunc ardet malos interius, ita tunc ardebit ignis exterius. Et qui ignis? Ignis scilicet elementarius, qui omnia loca comprehendit, quæ aquæ diluuij cõprehenderunt: & tantum ascendet, quantum & ipse ascenderunt. Et hic ignis aurum purgabit, paleam incinerabit. Nunc interim in tua potestate est quid efficiaris, ne quod ueniet te nolente non correctus experiaris. Si uero in potestate nostra esset, ut ignis ille non ueniret, & iudicium illud non fieret, & si semper essemus in omni affluentia omnium deliciarum, & immunitate peccatorum, tamen semper nobis esset dolendũ, semper esset ingemiscendum: quia ab illo essemus separati, à quo sumus creati, scilicet ab ineffabili dulcedine uultus Dei. Qui autem nõdum perceperunt dulcedinẽ, timeant uel ignem. Terreant supplicia, quos non inuitant præmia. Et cui uidetur uile quod pollicetur, contremiscat saltem quod minatur. Ignis inquam, exardescet ante eum, & in circuitu eius erit tempestas ualida: circuitum eius uocat angelos, qui circa eum erunt, illos scilicet de quibus dictum est: Mitter angelos suos, & congregabunt ante eum omnes gentes, & colligent de regno eius omnia scandala. Et in his angelis cum colligent scandala illa, id est malos, erit tempestas ualida, id est uentilatio magna. Neceffe enim erit ut sit magna, cum tantam arcam sit uentilatura. Nunc enim in arca ingens est cõmixtura, quia boni & mali simul mixti sunt in ecclesia: quos tunc legregabit uentilatio illa per angelos facta, bonos ponens ad dextram, malos uero ad sinistram.

Aduocauit cælum.] Sic inquam ueniet ad iudicandũ Dominus, & tunc aduocabit cælum, id est Apostolos deorsum, ubi naturaliter erant: quia carnales erant, sursum scilicet, ut sedeant secum, & iudicent: & non solum cælum, sed etiam terram bene cultam, id est fideles aduocabit sursum: terra autem inculta & paludo fa, quæ uocatur deorsum. Aduocabit inquam terram discernere populum suum, id est ut discernatur populus suus à populo nõ suo.

Congregate illi.] Præuidens Asaph per spiritum sanctum uentilationem prædictam per angelos futurã, facit apostrophã ad ipsos. Quasi dicat: Vos cælestia agmina Domino ueniente ad iudicium congregabitis sanctos eius. Et ita facite, scilicet congregate illi Domino, id est ad honorem eius, scilicet ut tradat regnũ Deo & patri sanctos eius ex fide scilicet uidentes, & opera pietatis facientes. tunc enim sancti nunc inter malos disgregati uerè congregabuntur, cum ad eterna præmia uocabuntur, nec à se amplius separabuntur, & quos uocet sanctos deserminat dicens, Qui ordinant testamentum eius supra sacrificia. Quod non mutatur.

Et annunciant.] Dominus quidè uocabit cælos sursum, & tunc ipsi cæli annunciant iusticiam eius, id est in glorificatione dignitatis suæ facient manifestũ, quanti fuerit hic fatigasse de iusticia. Quia enim plus alijs de iusticia hic fatigerunt, tanto digniores ibi erunt. Et sic eorum dignitas aperiet quid profint bona opera, hoc inquam annunciant cæli. Cæli dico sursum à Domino uocati, discernere populum suum. Qui uerè discernet, quoniam Deus qui uerus iudex est, discernet eum. Potest & aliter legi uersus iste, scilicet ut per se sit interpositio, quasi Asaph hic loquens, admonet posteros suos de iusto iudicio Dei, dicens ita: Dominus quidem in manifesto suo aduentu discernet populum suum. Et hæc discretio uos õ postero non latebit: quia hanc iusticiam eius, id est hoc iustum iudicium Dei à prophetis & angelis attestatum annunciant uobis. Et notificabunt etiã cæli, id est Apostoli eius, quod merito est annunciantum, quoniam uerè erit, quoniam Deus est iudex.

Audi populus meus.] Hic ad principale redit. Quasi dicat:

dicat: Dominus Deus deorum quidē prius per subiectam creaturam loquutus, per se ipsum loqueretur. Ipsa dico dicens ita: Populus meus audit quasi dicat, Si audis, populus es meus: si uero non audis, es alienus. Et ideo diligenter audi, & sic loquar tibi, quid te uelim. Israel dico audi, & testificabor, id est sub testimonio prophetarum, hoc idem attestantium dicam tibi, hoc scilicet, quia ego sum Deus, & quia sum Deus tuus. Deus quidē sum, quia ego sum qui sum: Deus uero tuus sum, quia Deus patrum tuorum sum, Abraham scilicet, & Iacob & similibus. Et si Deus sum, bono meo Deus sum: si uero Deus tuus non sum, malo tuo Deus tuus non sum.

Non in sacrificijs tuis arguam te. Quasi dicat: Ego qui Deus tuus sum, hoc tibi dico Israel, quod amplius non arguam te in sacrificijs tuis, id est a prioribus patribus tibi institutis, mihi oblati quantum ad signa, non quantum ad significata. Sacrificia enim signa tam diu locū habuerunt, quam diu Dominus locutus est per subiectam creaturam. Postquam uero per se ipsum locutus est, ablata sunt signa promittentia, quia oblata est ueritas promissa. Et extunc locum habent sola sacrificia significata, quod innuit dicens: Holocausta autē tua significata scilicet, in conspectu meo sunt semper, id est beneplacita mihi sunt. Sciendum quod quaedam holocausta spreuit Deus. Vnde supra dictum est holocaustum & pro peccato non, &c. quod de signis est intelligendum, hic uero de significatis agēs, dicat placere sibi holocausta. Nec hoc frustra, enim totum interpretatur incensum. Et totum incensum placet Deo hoc modo, quia est quidam ignis flagrantissimæ charitatis, hoc igne, id est hac charitate animus noster incendat. Eadē charitas omnia membra nostra in usum suum arripiat, nec cupiditati serui re permittat, ut totus igne diuini amoris ardeat, qui uult Deo offerre sacrificiū acceptabile. Tali enim hostia placatur Deus, ut omnia scilicet in charitate fiant.

Non accipiam de domo tua uitulos. Quia dixi holocausta sibi placere, ne recurreret populus ille duræ ceruicis ad holocausta legalia, quæ fiebant de uitis & hircis & cæteris huiusmodi: remouet illud dicens, Non accipiam de domo tua uitulos, & reliqua. Non enim quasi dicat his indigeo, quoniam non solum domita, sed etiam feræ sylvarum omnes sunt meæ. Quod per partes ostendit. Et quia etiam de uolatilibus holocausta fiebant, dicit.

Cognoui omnia uolatilia cæli. Non quia creauit, sed ut ea crearem: & antequam crearem, ipsa cognoui. Quare his non indigeo, nec spicarem etiam manipulis indigeo: quia omnis pulchritudo agri, id est omnis fertilitas agri est mecum, id est in dispositione mea. Omnia enim opera patris temperaliter exhibenda in uerbo ante omnia secula erant, ut iam supra dictum est. Et mittit nos hic ad illorum priorum fratrum sacrificia Abel scilicet, & Cain. Cain enim manipulum spicarum obtulit, sed sacrificium eius Domino acceptabile non fuit.

Si es furiero, non dicam tibi. Verè his non indigeo. Nam ut carnaliter secundum te qui carnalis es, loquar: Si es furiero, id est si possibile esset ut esurirem, non dicere tibi ut tu mihi ministrares, ego enim (quasi dicat) creator, tu possessor. Apud me sunt omnia, apud te sunt pauca. Meus enim est orbis terræ totus, & plenitudo eius, & quicquid in eo continetur.

Numquid manducabo carnes taurorum. Ideo non dicam tibi si esuriero, quia tu putas me cibari carnibus taurorum, & potari sanguine hircorum. Quod falsum est hoc ad litteram. Possunt enim hic eadem dici allegorice. Quasi dicat: Mihi quidem Israel, placent holocausta significata, non uero (ut putas) accepta, quia ego de domo tua, id est de populo tuo duræ ceruicis non accipiam, id est non dominus habeo uitulos, id est, de libertate arbitrij lasciuieris, & de legalibus institutis superbientes, & medicum necessarium sibi non pu-

tantes, licet se mihi uellint offerre: neque de gregibus tuis duræ ceruicis accipiam hircos, id est in peccatis semper foetidos.

Quoniam meæ sunt. Ideo illos de populo tuo accipiam, quoniam mihi elegi alium populū. Meæ enim omnes feræ sylvarum, id est omnes hi de gentibus, qui prius quasi feræ syluestres erant: quia neque aliqua lex nec propheta eos domuerant. Sylvarum pluraliter dixit, propter diuersas gentium doctrinas: & exequitur de feris per partes dicēs, Iumenta enim sunt meæ, id est simplices & humiles de gentibus sunt mei. Et ne stultam simplicitatem intelligeremus, addit: Iumenta dico in montibus tantum existentia, id est tales simplices accipio, qui & pascantur, & per fidem habitent in montibus illis, de quibus prædictum est, quod in cor maris transferantur. Et illi etiam de gentilibus qui sunt boues, mei sunt, id est triturantes, quæ eligenda sunt eligentes, quæ spernenda spernentes, & alios in fide generantes. Præterea cognoui omnia uolatilia cæli, id est spirituales uiros de gentibus, qui sunt uolatilia cæli de terra se sustollentes, & in celestibus conuersantes. Uolatilia autem terra uel aquæ, id est superos de populo tuo inutiliter se effertes (quasi dicat) non cognoui. Et præterea omnis pulchritudo agri mecum est, id est odoramenta & uarij flores omnium generum uirtutis præcedentia ab iisdem gentilibus, qui sunt ager bene cultus, sunt mecum, id est mihi placent.

Si esuriero non dicam tibi. Quia hæc omnia mea sunt, ideo si esuriero, sicut reuera esurio. Esurit enim Deus fidem in nobis, & bonam operationem: non dicam tibi duræ ceruicis populo, quia tu humilissimi in ieiunio animam meam, ut iam supra dictum est. Et ideo non dicam tibi, quia orbis terræ, id est omnis terra, quæ orbiculata est, id est omnes perfecti sunt mei. Et præsertim plenitudo eius terræ orbiculata, id est illi qui quasi medium & perfectiores sunt inter illos perfectos, sunt mei.

Numquid manducabo. Ideo etiam non dicam tibi esuriam meam, quia tu cibares me carnibus taurorum, id est recurreres ad priora sacrificia, uel non ministrares mihi, nisi tauros & hircos, id est superbos, & in peccatis foetidos, de quibus ego non curo. quod interrogatio equippollenter habet. Quod autem dicit, Non dicam tibi esuriam meam (uidetur mirum) cum omnibus annunciauerit eam: sed non est, quia hoc dicit quantum ad effectum, scilicet quia populus ille duræ ceruicis salutem sibi missam repulit.

Immola Deo sacrificium. Quia sacrificia prædicta amplius non accipio, ergo tu qui uerus Israel es, immola mihi Deo sacrificium laudis, id est laudabile sacrificiū, scilicet uitulos non gregis, sed laborum, id est semper gratiarum actiōes refer in teris & exteris Deo, à quo est quicquid boni habes, & à quo remitteret quicquid mali in te est. Et mihi altissimo redde, quia à me habes uota non quælibet, sed tua, id est quæ in te sunt, hoc est te ipsum. Quisquis enim cogitat quod dignè uoueat Deo, offerat se ipsum totum, & uoueat quia hoc exigitur, hoc debetur.

Et inuoca me. Redde inquam uota, & tunc inuoca me nihil presumendo de te, in die tribulationis, id est peregrinationis: quia nulla maior est tribulatio, quia quisquis hanc non attendit, patriam ex corde non requirit. Inuoca inquam in die tribulationis, quia non inutiliter tribularis. Si enim non tribulareris, non me inuocares. nunc autem quia tribularis, me inuocabis. Et quia inuocabis me, eram te de tribulatione. Et tu erutus honorificabis, id est laudabis me, nunquam amplius recedendo à me. Beati enim qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.

Peccatori autem dixit Deus. Hæc inquam quæ prædicta sunt, dixit Dominus Deus deorum populo suo: quæ autem sequuntur, dixit peccatori, id est populo non suo, hæc scilicet: Quare tu cum sis peccator, id est legis

legis meque perguaricator, enarras alijus iustitias meas, id est fidem meam iustificatam, uel iusta præcepta mea, & quare assumis testamentum meum, id est promissiones meas enarradas per os tuum? Non enim (quasi dicat) est speciosa laus in ore peccatoris. Videtur hic abstergere prædicatores peccantes à prædicatione, & mirum est cum alibi dicit: Supra cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisei. quæcunq; dixerint uobis seruate & facite. Et Paulus dicit, Quacunque occasione prædicetur Christus, suscipiatur. Quæ contraria uidentur ei quod hic dicitur, sed non sunt: quia illa dicitur ideo, ut qui audiunt aliquod bonum, non timeant audire qualicumque sit ille à quo audiant. Hoc uero ideo dicitur, ne illi qui bene dicunt, & male faciunt, securitatem aliqua habeant, imo semper damnationem ex propria uoce timeant: quia bene loqui, & male uiuere nihil aliud est, quam se ipsum propria sua uoce damnare.

Tu uero odisti disciplinam: & proiecisti sermones meos retrorsum. Enarras quidem alijus iustitias & testimonium meum, sed non deberes: quia tu de filiis non es, ad quos hoc pertinet. Odisti enim disciplinam, id est paternam correctionem meam. Quasi dicat: Cum parco, caritas & laudas: cum uero arguo, mormuras. Quasi tantum tunc sim Deus, cum parco: non sim uero Deus, cum arguo: ego autem quos amo, arguo atque castigo. Sed tu hanc disciplinam odis, quia adulterinus es non filius. Vnde Apostolus: Quod si extra disciplinam estis, ergo adulterini estis, non filij. Odisti inquam disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum, id est post te, qui dicebatur per te. Ut enim non uideres, proiecisti eos post te, cum tamen uelles ut honorarent te.

Si uidebas furem currere, cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas. Per effectum ostendit quod sermones retrorsum proiecit, quia omni scilicet nequitia consentit. Quod sic dicit: Si uidebas furem currere, si non pede, saltem affectione. Erponebas portionem tuam cum adulteris, eis scilicet consentiendo. Non solum enim qui faciunt, sed & qui consentiunt, morte digni sunt.

Os tuum abundauit malitia: & lingua tua concinnabat dolos. Non solum furibus & adulteris cōsensisti, sed etiam os tuum abundauit malitia: quia non solum mala faciendo non reprehendisti, sed ut magis augeretur, eam laudasti. & in hoc etiam delectabaris. Quod sic dicit: Lingua tua concinnabat, id est delectando tanquam in aliquo concinno cōponebat dolos, id est dolosa uerba, quibus laudabas reprehendenda. Præterea quoque detrahebas fratris tui, & sic scandalizabas filium matris tuæ. Frater uocatur hic aliquis iam perfectus, & spiritualis uir: Filius uero matris dicitur aliquis minus perfectus, qui adhuc carnalis est, & adhuc lacte non solido cibo indiget. Et solent quidam perfectos se simulantibus spiritualibus uiris in Ecclesia detrahere, ut sic possint minores scandalizare, ut quidam apud Chorointhios de beato Paulo dixerunt: Epistolæ quidē graues sunt & fortes, sed præsentia infirma, & sermo contempribilis. & per hoc plures de inferioribus scandalizauerunt. Vnde dicit: Tu loquebaris in detractione aduersus fratrem, id est contra quemlibet spiritualē & perfectiorem uirum, qui deberent esse frater tuus: & hoc modo ponebas scandalum aduersus filium matris tuæ, id est detrahendo maiora & digniori scandalizabas filium matris tuæ Ecclesiæ, id est quemque minorem & indigniorem, qui nondum indiget fœdido cibo, sed lacte. hæc inquam omnia mala prædicta fecisti, & tamen ego tacui, id est à uindicta, superfedi, seueritatem meam distuli, patientiam prolongaui, pœnitentiam tuam expectaui. Tu autem secundum duritiam tuam, & impenitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die reuelationis iustitij Dei.

Existimasti iniquè quod ego tui similis: arguam te, & statuam Bedæ tom. 8.

contra faciem tuam. Quia ego tacui à uindicta, ideo tu iniquè existimasti quod ego sim similis tui. Quia enim tu noluisti esse similis mei, putasti quod ego essem similis tui. Parum nanque tibi uidebatur quod tu malus esses, nisi etiam me malum uelle putares. Et quia non attendisti me ultorem à uindicta super sedecem, putasti me participem & corruptum iudicem. Tu inquam hoc existimasti: ego autem tandem arguam te per uindictam condignam, & statuam te contra faciem tuam, id est te qui posueras te post re: ut non uideres te, ponam ante te, ut uideas te. Si enim uideres te, displiceres tibi, & placeres mihi: nunc uero quia te non uides, & places tibi, displicebis mihi, & tibi displicebis. Mihi quidem displicebis, cum iudicaberis: tibi uero displicebis, cum ardebis. Statuam te inquam ante te, ut uideas fœditatem tuam: non ut corrigas, sed ut perpetuo erubescas.

Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum: ne quando rapiat & non sit qui eripiat. Huc usque locutus est Asaph in persona Domini loquentis populo suo, & populo non suo: hic uero dicit in persona sua, admonendo posteros & alios confortes. Quasi dicat: Quia Dominus talia dicit populo suo, & talia populo non suo: ergo uos qui adhuc obliuiscimini Deum actu, uitam male priorem non attendentes, & nihil boni agentes intelligite & hæc quæ Dominus dicit populo suo, & quæ dicit populo non suo, scilicet ut male ante actam uitam in amaritudine animæ nostræ attendentes possitis dignè Deo dicere: Recogitabo tibi omnes annos meos, & reliqua. Intelligite inquam nunc cum tempus est, ne si non intellexeritis, quando (pro aliquando) rapiat nos ut potens, & cui nemo potest cōtradere: & tunc non sit aliquis qui de manu eius uos eripiat, id est eripere possit.

Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter quod ostendam illi salutare Dei. Quasi dicat: Intelligite inquam, hæc qui obliuiscimini Deum, Deum dico dicentem, hæc ad uestram instructionem. Sacrificium laudis, id est laudabile sacrificium, honorificabit me. Attēde quid sit laudabile sacrificium. Ille nanque qui in peccatis perseverat, laudabiliter non sacrificat. Non enim uult nos Deus esse uel latronem in cruce insultantes, id est inconuersos: uel Phariseum in templo merita iactantē, id est non uult nos arrogantes esse & superbos, sed potius uult, ut & conuersi iustificemur, & animas nostras humiliemus, id est nihil meritis nostris adscribamus: & deinde non nos solos in diuitijs Dei esse desideremus, sed si quod bonum in nobis est, illud etiam alijus cupiamus. & sic laudabiliter sacrificabimus. Est enim laudabile sacrificium ut & cōuertamur de iniustitia ad iustitiam, & humiles simus, & uerā charitatis affectionem non modo erga Deum, sed etiam erga proximum habeamus, scilicet ut qui diligit Deum, diligit & proximum. Vnde dicit: Sacrificium laudis honorificabit me. Et hoc ideo, quia illic in sacrificio laudis est iter, id est uia, quo itinere, id est per quam uitam ego ostendam illis, scilicet cuique hæc supra dicta intelligēti salutare Dei fuisse necessarium. Quisquis enim laudabile sacrificium inquit, iustitiam, humilitatem, & charitatem attendit, quæ tria causa fuerunt aduentus Saluatoris. Ut enim aliquis de impio iustus fieret, necessarius erat medicus: ut uero aliquis ueram haberet humilitatem, ille fuit necessarius qui obediens patri usque ad mortem factus est. Item quod aliquis haberet charitatem, non nisi per illum est, qui etiam

in passione pro inimicis orauit dicens: Pater ignosce illis, &c.

IN PSALMVM L. AR- GUMENTVM.

SVb occasione pœnitentiæ, qualiter populus in Babylone captiuus pœnitere debeat, ostendit. Item in Actus Apostolorum, ubi Paulus eligitur, & uox Pauli pœnitentis.

IN FINEM PSALMVS DA- uid, cum uenit ad eum Nathan Pro- pheta, quando intrauit ad Bersabe.

EXPLANATIO.

Historia quidem nota est, David regem concupita, raptâ & constuprata Bersabe, uirum eius Uriam gladio Ammonitarum præmississe, sed cognita per Nathan Prophetâ culpa mox pœnitentiæ lachrymis, quia deliquerat abluisse. Vbi maxime notandum est, ideo sanctissimos quoque uiros in talia nonnunquam cadere permisos, eorumque & culpas & pœnitentiam scripturæ inditam, ut nobis infirmis & longè post eorum uestigia iactantibus, & in eorum casu cautela timor commendetur, & in eorû correctione exemplum pœnitentiæ, & spes ueniæ detur: sed quia sanctorum gesta etiam sinistra mysterium nostræ salutis operantur. David Christum significat, Bersabe, que puteus saturitatis interpretatur, Ecclesiam præfigurat. Urias qui interpretatur lux mea Dei, diabolus demonstrat, qui lucem sibi deitatis usurpare querebat: sed à Domino prostratus mundi regnum amisit, Ecclesiamque fidelium ei regendam dimisit. Quinque membris est Psalmus iste discretus. Prima est satisfactio perfectissimæ humilitatis. Secunda confidentia misericordiæ celestis. Tertia petit Dominum à peccatis suis aspectum auertere. Quarta dicit omnes peccatores ad desiderium supplicandi magis ac magis animandos, si tam ingens illi remitteretur iniquitas eius. Quinta parte causa memoratur Ecclesie, qua per eius erat seferendos uitulos pollicetur, sic & supplicatio deuota concluditur, & uenturæ salutis gaudia nunciatur.

COMMENTARIVS.

Miserere mei Deus secundum magnam.] Psalmus iste cuius titulus est, Psalmus ipsi David, cum uenit ad eum Nathan Prophetâ, quia intrauit ad Bersabe: sicut facit cautos eos qui nondum ceciderunt, ita nec uult desperatos esse eos qui iam ceciderunt. Quisquis ergo peccasti, & dubitas pœnitentiam agere de peccato tuo, desperando salutem tuam, attende David agentem. Ad te Nathan Prophetâ missus non est, sed ipse David missus est. Attende ergo eum clamantem, & simul clama. Attende eum gementem, & congemisce. Attende stentem & simul lachrymas iunge. Quia intrauit ad Bersabe, Bersabe mulier erat, uxor aliena. Cum dolore & tremore dico. Sed tamen Deus noluit taceri, quod uoluit scribi. Dicam ergo non exhortans ad imitationem, sed instruens ad timorem. Cuius pulchritudine sanctus David rex & Prophetâ captus, cum iam in pace esset, & stans in solario nitidam eam ex opposito, & bene cõptam uideret, uocauit eam ad se, & intrauit ad eam. Et sanctificata est mulier ab omni immundicia sua, hoc est concepit. Ideo autem per concipere accipitur mulier mundari ab immundicia, quia post conceptum fluxum sanguinis nõ paritur, quo usque pepererit. Videns ergo David quia non posset celari adulterium, uirum eius

Vriam ab exercitu renocauit, ut ille ad eam intraret, & sic adulterium lateret. Cum autem ille ad eam intrare nollet, scripsit ad Ioab principem militiæ suæ, qui exercitui præerat, ut in qua parte grauius bellum incumberet, ipse Vriam poneretur, ut sic periret. Quod ita factum est, & ille occisus est. Et sic sanctus David homicidium adulterio addidit. Postea uero Nathan Prophetâ ad eum missus est à Domino, ut redargueret eum de tanto peccato. Ecce quid homines cauere debeant, dictum est: nunc uero si lapsi fuerint, quid imitentur dicendum est. Multi enim cum David cadere uolunt, sed cum David resurgere nolunt. Nõ est autem propositum exemplum cadendi, sed si cecideris resurgendi. Attende itaque ne cadas, nec sit delectatio minorum lapsus maiorum, sed potius casus maiorum sit tremor minorum. Ad hoc enim propositum, ad hoc scriptum, ad hoc sæpè in Ecclesia cantatû atque lectum audiant, qui non ceciderunt ne cadant: qui uero ceci derunt, audiant ut resurgant. Tanti uiri casum multi audiunt, & patrocinia peccandi sibi quarunt. Quisquis uero ideo facit, quia David fecit, peius facit quã David faceret. David uero cecidit lapsu cupiditatis, nõ patrocinio sanctitatis. Multi uero salubriter audientes in casu tanti uiri metuntur infirmitatè suã. & Deus damnat, uitare uolentes, oculos suos auertit à uanitate, nec figunt eos in pulchritudine carnis alienæ, scientes, quia & si mulier longè est, libido propè est. Ne peccatum quod est in mortali corpore, regnet. Peccatum est in corpore, cum delectaris: tunc uero regnat, cum consenseris. Quisquis uero hæc audit, & nõ cecidit, cum David inde gaudeat, & Domino Deo tuo gratias agat: qui uero iam lapsus est, & hæc audit, attendat uulneris sui magnitudinè, nec desperet medicum maiestatem, & gemens cum David clamet & dicat: Miserere mei Deus. Titulus supra dictus sic exponitur, Psalmus iste attribuitur ipsi David Prophetæ, scilicet cantatus tunc cum Nathan Prophetâ uenit ad eum, scilicet ad ipsum David, missus à Domino ut redargueret, quia ipse intrauit ad Bersabe. Nunc ad litteram redeamus. Vox Prophetæ est post perpetratû adulterium & homicidium, cum uenisset Nathan ad eum, & sic orantis: Deus miserere mei, id est adhibe mihi piam affectionem tuam nõ paruum, sed secundum tuam magnam misericordiã, id est magnã misericordiam adhibe mihi, id est piã affectionem tuam, quia ipsa uerè est magna. Qui confitetur magnam misericordiam, magnam rogat misericordiã. Quasi dicat: Græue ualde est quod habeo, sed ad omnipotentem confugio. De meo lethali uulnere desperare, nisi tantum medicum reperirem.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum, miserere mihi inquam Deus, & dele iniquitatem meã.] Quasi dicat: Iniquitas mea est, quia feci alij quod mihi nollem fieri, alterius scilicet coniugem adulteravi, & ipsum interfeci: quam iniquitatem tu aduertisti, tu conscripsisti. Nunc autem dele iniquitatem illam secundum multitudinem miserationum tuarum, id est exhibitionum misericordiæ tuæ. Ex tua enim multa misericordiã procedant multæ miserationes tuæ. Attendis enim contententes, ut corrigas nescientes, ut doceas contentes, ut ignoscas. Consequuntur misericordiam tuam nescientes peccantes, consequuntur eam & scienter peccantes: & non quamlibet, sed magnam misericordiam & miserationes multas. Non possum dicere quia ignoranter, non enim ignorauit quid mali sit cõtractatio alienæ subiugalis, & interfectio mariti nescientis, nec eriam irascientis.

Amplius laua me.] Quasi dicat: Abluis illos qui ignoranter peccant, sed amplius laua me ab hac iniquitate mea, & ceteros qui scienter peccant. Vel laua me, id est non solum ab actuali iniquitate mea, sed etiam ab originali: & ita laua me, ut ex toto mundes me, & ab hoc peccato & ab alijs peccatis meis. Plus dicit

dicat quã prius. Possunt enim quædam lauari, & tamen nõ perfecte mundari. Et quasi aliquis dicat: Quia temeritate clamas? qua fiducia Deum iustum inuocas? Si enim iustus est, odit peccatum. Et si iustus est, uindicauit peccatum. Implora misericordiam, sed attende iustitiam. Misericordiã enim est, ut peccanti ignoscat: iustitiã uero, ut peccantem puniat. Quid ergo queris? Nunquid peccatum tuum impunitum manebit? Non Domine. Noui iustitiam, cuius implo-ro misericordiam. Sed ut tu peccatum meum punias nolo, quia ego punio: & ideo tu ignoscas, quia ego cognosco. hoc est quod dicit.

Quoniam iniquitatem meam.] Et potest simpliciter sic continuari: Verè debes me mundare & lauare, quoniam ego quantum ualeo, idoneum me reddo: quia iniquitatem meam agnosco, ut à te ignoscat. Erat cognosco, quod peccatum meum non post dorsum mihi est ad obliuiscendum, sed semper est contra me, id est in conspectu meo ad puniendum. Post dorsum fuit ei peccatum meum, quando Nathan Prophetâ uenit ad eum. Tunc enim quia iniquitatem suam non attendebat, alterius iniquitatem iudicabat: quia cum Prophetâ per simile eum redargueret dixit, Homo qui hoc fecit morte morietur, & quadruplum ouem restituet. Et tunc Deus usus est quasi ferramento lingue eius ad secandum uulnus eius.

Tibi soli peccaui.] Quasi dicat: Quia ego iniquitatem meam agnosco, & peccatum coram me est semper. Ergo Domine miserere, dele, laua, munda. Quod ideo te rogo, quia cum sum rex, tibi soli peccaui. Rex enim si peccat, soli Deo peccat, quia nullum alium pro peccatis suis puniet. Peccaui inquam tibi, & malum adulterium scilicet & homicidium, quod alios celare potui, feci coram te, id est latere te non potui. Ergo miserere, laua, munda. Et ideo dico miserere, ut iustificeris, id est iustus & uerus appareas in sermonibus, id est in promissionibus tuis. Promissisti enim de fructu uentris tui ponam super sedem tuam: & ut hoc promissum impleatur, ideo miserere mei, & munda me.

Tu solus es enim uerus, omnis uero homo falsus. Miserere inquam, ut iustificeris & uincas, me dignum faciendo, cum iudicaris, ab his scilicet qui dicunt: Non esse dignum quod de semine tam damnati hominis & scelerati, ut ego sum, facias nasci Christum tuum. Aliter quoque iste uerus dicitur, quasi dicat: Ideo te solum rogo ut miserearis mei, quia tibi soli peccaui. Tu enim solus sine peccato es, & ideo solus mederi, solus peccata dimittere potes. Quod taliter dicere est, quasi eger aliquis alicui bono medico diceret: Tibi soli agrote, id est non possum sanari ab alio nisi à te solo. Peccaui inquam tibi soli, & malum quod alios latuit coram te feci: id est te latere non potui. Et in tantum tibi soli peccaui, id est in tantum es tu solus sine peccato, ut nec etiam in lingua pecces, sed iustificeris, in sermonibus tuis, id est sis uerus in omnibus uerbis tuis, & uincas omnes iudicatos, & etiam iudices cum iudicaris: quia solus sine culpa iudicaris. Difficile est cognoscere cui loquatur, cum manifestum sit quod pater, cui prius loqui uidebatur, non sit iudicatus: sed præuidit Prophetâ per spiritum iudicem uerum iudicandum, & iustum ab impijs damnandum. Et ideo uincentem, quia nihil in eo esset quod iudicaret. Ipse enim solus inter homines uerus, inter homines sine peccato solus. Iuxta quod ipse dicit: Si peccatum uidi in me, dicit. Et ne aliquod uitium quod celaret homines in eo lateret, appropinquantè tempore passionis dixit: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Nihil scilicet dignum morte inuenit in me, uel damnatione.

Et quasi aliquis dicat: Cur ergo moreris? cur pareris? Subdit. Non ideo morior uel pacior, quod peccatum in me fuit: sed ut cognoscat mundus, quia ego diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio.

Bedæ tom. 8.

Surgite eamus hinc, & tunc uenit ad passionem. Ipse enim dignus pro indignis, iustus pro iniustis passus est: huic tali nullum peccatum habenti loquitur hic Prophetâ dicens, Et in tantum sine peccato es, ut uincas cum iudicaris. Quasi dicat: Tu superas omnes homines, tu superas omnes iudices: quia ad tuum respectum etiã hi qui uidentur iusti, sunt iniusti. quia nemo mundus in conspectu tuo, etiã puer cuius uita unius diei est super terram, & ad tuam comparisonem etiã celi sunt immundi: & ideo superas omnes, quia tu solus iniuste iudicaris. Vincis ergo cum iudicaris. Iudicatos uocat sanctos crucifixos, ut Petrum & Andream, & alios diuersis modis p nomine Dei affictos: quos omnes cum iudicatus fuit, uicit homo Dominicus. Quia & si parum in illis, tamen inueniebatur aliquid morte dignum.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.] Quasi dicat: Ecce quomodo uincis omnes. Non enim solus uincis tales, qualis ego sum nunc post tantum commissum, sed etiam uincis me talem, qualis primum fui, & omnem hominem: quia habes quid ab ipsa origine mihi & omnibus impures.

Quod sic dicit, transferendo in se humanum genus: Nã ego conceptus sum in iniquitatibus, sicut omnis homo. Nunquid iste ex iusto uiro Iesse, & de legali cõiuge natus est in iniquitatibus, id est in adulterio conceptus? Nequaquam. hoc enim castum opus in coniuge, non habet quidem culpam, sed tamè ad carnis debitam pœnam, id est delectationem. Quæ quia ex iniquitate, id est ex præuicatione hominis primi processit, & quia ipsa quodã modo iniquitas est, ideo dicit, in iniquitatibus conceptus sum. Ille uerò uictor, quia solus sine delectatione conceptus est, ideo solus sine dolore natus est. Et ideo solus habet quod etiã unius diei puero imputet. Et in peccatis concepit. Probat quasi à maiori per sexum fragiliorem, quod dixit. Quid. Verè in iniquitatibus conceptus sum, nam si hæc possunt esse, q. à patre in iniquitatibus conceptus sum, necesse mater mea in peccato delectationis concepit me. Facilius enim, & magis etiã fœmineus sexus delectatione corrumpitur. Potest & aliter iste idem uersus cõtinuari, quasi dicat: Quia tibi soli peccaui, ergo miserere mei. Et necesse est, ut miserearis, quoniam non solum à tam graui actuali cõmisso, sed etiam ab originali peccato oppressus sum: quia in iniquitatibus conceptus sum, &c.

Ecce enim ueritatè dilexisti.] Dico quidè in iniquitatibus conceptus sum, nec tamè hoc ideo dico, ut in te auctore culpam refundam, sed quia uerè est. Et ideo ego uerum dico, quia tu diligis ueritatè, id est uera dicentes. Vel aliter etiã continuatur, quasi dicat: Quia in iniquitatibus conceptus sum, ergo Domine miserere: & ideo rogo ut miserearis, quia si nõ misereberis punies. Et ecce quare punies, scilicet ideo, quia dilexisti ueritatè, id est uerum iudicium, in tantum quod impunita peccata eorum etiam quibus ignoscis, nõ relinquis: quia dilexisti ueritatè, id est uerum iudicium, sed tamen prærogasti misericordiam, ut & ueritatè conseruares. Ignoscis enim contententi, sed seipsum punienti.

Et sic misericordiã & ueritatè conseruatur. Misericordiã quidem, quia homo liberatur: ueritas uero, quia peccatum punitur.

Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.] Sic cõtinuatur: Dico quia si non misereberis, punies: sed uerè misereberis, quia iam mihi hoc promissisti. nam manifestasti mihi per Nathan Prophetam, immò per spiritum dicentem mihi per Prophetam, Dimissum est tibi peccatum tuum, manifestasti incerta & occulta sapientiæ tuæ, id est dispositionis atque reparationis nouæ, felicitatis æternæ. Elegit enim in ipso ante mundi constitutionem, Quæ autem incerta, & quæ occulta? Scilicet quod etiam talibus & tam grauibus peccatis ignoscis. Quod hominibus prius incertum fuit,

G 2 quia

quia dubitatur an Dens ignosceret post tam grauem lapsum, & sic an ulla humani generis reparatio esset ignorabant. Sed Dauid hoc experimento monstratum est, Propheta dicente ad eum: Dimissum est tibi peccatum tuum, quia per similitudinem hanc reparationem etiam in alijs attendit. De hoc incerto, id est de reparatione post tam grauem lapsum dubitantes, an unquam eis ignosceretur, egerunt Niniuitæ poenitentiam in prædicatione Ionæ, humiliantes se in omni contritione à minore usque ad maiorem. Quod uero incertum esset in uerbis istis ostenditur: Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus, & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? Qui enim hoc dixit, incertum hoc habuit: sed tamen Niniuitæ, ut ipse si posset esse, remanere noluerunt. Et quia dignè poenituerunt, ideo reipsa quod prius incertum habebat, cognouerunt: quoniam ut interminatus Propheta fuerat, euerfa est ciuitas illorum, uersa quidem in malo, & ædificata in bono. Quod autem dicit, incerta & occulta, neutrum superfluit: quia per occulta determinat incerta. Sunt enim quædam incerta, quæ in natura sua sunt incerta. Hæc autem ideo tantum erant incerta, quia hominibus occulta. Et est hoc totum equipolenter dicere: Manifestasti mihi per Prophetam reparationem humanam: Quomodo autem fiet hæc reparatione? Hoc modo scilicet, quia sicut tu præcepisti in lege leprosa ut mūdaretur aspergi hylopo in sanguine rufæ uitulæ intincto: sic asperges me & alios hylopo & sanguine uituli non signo, sed significato, & sic mūdabimur. Possunt & aliter secundū aliam sententiam hæc continuationes partim fieri. Secundum enim quod præcedentem uersum cōtinuauimus: Non hoc ideo dico, ut refundam culpam in auctorem, sed quia tu Domine diligis ueritatem. talis repetitio fiat, ut quod sequitur continetur: Quia in iniquitatibus conceptus sum. Ergo miserere mei Deus, & munda me. Et uerè misereris, quia iam manifestasti mihi per legalia in scitura incerta & occulta sapientiæ tuæ, id est dispositionis tuæ, scilicet humanitaris reparatione. Et quomodo manifestasti? ita scilicet, quia fecisti me per signa intelligere significata. In lege enim præcepserat, ut leprosi extra castra eijcerentur, & deinde ad emundationem fasciculo hylopi in sanguine uiruli intincto aspergerentur, & emundati reducerentur. In quo reparatio humana præfiguratur. Hylopos humilis herba est, que ualet ad uitium pulmonis, ex quo pulmone procedit anhelitus, per quem anhelitus timor superbiæ designatur. Per hylopum uero humilitas Christi intelligitur, quæ uim medicamenti ad reprimendum in nobis timore ueteris superbiæ & animositatis habuit. per sanguinem quoque rufæ uitulæ passio Christi significatur, per asperisionem uero hylopi in sanguine intincti, qua leprosi emundabantur, hoc præmonstrabatur: quod quicumque humili Christo se conformarent, & sanguine eius aspergerentur, id est passionem eius imitarentur, illi uerè ab omni lepra peccatorum mundarentur, quod sanctus Dauid per spiritum sanctum futurum intellexit. Et inde dicit hoc modo, Per legalia signa incerta sapientiæ tuæ manifestasti mihi: quia fecisti me intelligere, quod sicut leprosi aspergi hylopo, & sanguine uituli mūdabatur: ita tu me & alios Christi imitatores asperges hylopo, sanguine uituli intincto, significato non signo, & sic à peccatis mūdabor. & qualiter intelligat asperges, exponit, scilicet lauabis me per hylopum illum, & hoc adeo quod ego dealabor super niuem, id est super omnem corporalem mundationem, scilicet interius mundabor. Quæ mundatio excellit omnem exteriorem mundationem. Nix enim pro exteriore & digniori mundatione ideo ponit, quia candidior inter exteriora est.

Audiu meo dabis gaudium & lætitiā: & exultabunt ossa humiliata. Alperges me inquam, & me asperso dabis

gaudium & lætitiā, id est perfectam & plenariam lætitiā dabis auditui meo, id est mihi audienti. hoc est, humilianti me, & discenti non dicenti, id est peccatum meum defendenti. Tutius enim longè est audire, quam dicere, quia ille qui audit, humiliat se, & discit: qui uero dicit, superbit. Et est quasi dicat: Audiendo lætabor, dicendo uero tristabor. Ipse paratus est ueniam dare. Non intercludamus ergo nobis ueniam aperiendo uocem defensionis, sed aperiāmus sinum confessionis. De hoc gaudio ille quo in natis mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista ait: Amicus sponsi non dicit & cadit, sed stat & audit. Quia enim audit, stat, & gaudio gaudet: non quia dicit, sed quia audit uocem sponsi, id est quia discit, dabis inquam mihi gaudium audienti: & hoc ideo, quia ossa, id est firmamentum animæ meæ, uirtutes scilicet quæ prius humiliata erant, dicendo exultabunt: quia statum suum obtinebunt audiendo. Potest etiā de futuro uersus iste accipi. Quasi dicat: Hic laudabis me, & dealbabis: tandem uero dabis plenariam lætitiā auditui meo, scilicet cum audiam te dicentem, Euge bone & fidelis intra in gaudium Domini tui, & tunc ossa, id est firmamenta animæ meæ hic humiliata per poenitentiam gaudebunt, ibi clarificata per gloriam.

Auerte faciem tuā à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele. Quasi dicat: Dico quia dabis mihi gaudium, & ossa mea exultabunt. Et ubi hoc fiat, sicut prius, dum ego auerti faciem meam, tu auertisti: ita nunc dum ego auerto, tu auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele, quas prius auertendo scripsisti, modo auertendo dele. Et ut eas deleas o Deus, cor quod per me factum est immundum, crea in me mundum, & fac omnes cogitationes meas mūdādas, & in noua spiritum, id est intellectu modo inueteratum & curuatum, ita ut facias eum rectum in uisceribus meis, id est in anima mea. Spiritus huius prius fuit rectus, & spiritui Dei collimatus, quam diu à uoluntate Dei non dissentit: quando uero ad carnis concupiscentiam & delectationem terrenam se incur uauit, tunc spiritus eius distortus & inueteratus est. Et ideo nunc rogatur in nouetur, & sursum regatur, ut rursus spiritui Dei collimeret, scilicet ut nihil quod Deo placuerit, sibi displiceat, ut quicquid patitur, ipse uel alius iustum esse credat, quod ita factum est. Tunc enim spiritus eius fuit rectus, cum omnem persecutionem quam ab Absalone filio suo passus est, meritis suis imputauit. Et dum quidam miles Absalonis multa conuicia ei inferret, & quidam de suis interfecerent eum uellet, hoc fieri prohibuit dicens: Noli eum interficere. misit enim Deus eum ut maledicet mihi propter peccata mea multa nimis & inenarrabilia.

Ne proicias me à facie tua: & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Innoua inquam spiritum meum, & de cetero ne proicias me à facie tua, id est ne permittas me amplius relabi in peccatum, ut proiciat à facie tua, id est siam indignus tua præsentia, & ne auferas à me tuum sanctum spiritum, per cuius donum hæc habeo, ut iam consistat & poenitentiam agā de peccato meo. Nemo enim per se habet quod poenitentiam & confessionem facit, sed per spiritum Dei, cui celerata & immunditia displicent: sicut e contra immundo spiritui placet. Non potest ergo negari quin Dauid eum iam poeniteret, spiritum sanctum haberet. Et pro hoc spiritu rogatur, ne sibi Deus eum auferat, scilicet ne forte à confessione & poenitentia desinat.

Redde mihi lætitiā salutaris tui: & spiritu principali confirma me. Non auferas inquam à me spiritum tuum, & non auferendo illum, redde mihi lætitiā salutaris tui, quam lætitiā per peccata amisi: quia non scio esse letandum de aduentu eius alicui, nisi qui se conformauerit ei. Et illam talem lætitiā per spiritum tuum redde mihi, & ea reddita confirma me ne amplius

amplius eam amittam spiritu principali, id est spiritu sanctum, qui ideo dicitur principalis, quia quicquid boni est nostro spiritui, ab illo procedit.

Docebo iniquos uias tuas: & impij ad te conuertentur. Cōfirma me inquam, quia ego confirmatus non ero ingratus. Nam que docebo uerbo & exemplo iniquos quoslibet, & p me & per successores meos uias tuas, id est opera tua: & non solum iniquos docebo, sed & impijs, id est idolatras, quia proponam me exemplū eis, ne desperent: & sic impij, id est alia illæ uies ad te conuertentur.

Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ. Quasi dicat: Et ut doceam iniquos & impijs, ideo Deus libera me de sanguinibus, id est de concupiscentijs carnalibus, has enim expertus fuerat, quia per has cederat, & ideo ab eis liberari rogatur. tu dico qui es Deus, dator ueræ salutis meæ, illius scilicet cui nulla subreper corruptio, cui nulla accedet defectio, ubi cibo non fulciamur, neque esca reficiamur: sed tamen non erimus tunc sine potu & cibo, quia ipse Deus erit non ster cibus & potus, scilicet reficiens, & nunquā deficiens. Libera me inquam: & si tu me liberaueris, tunc lingua mea exultabit, id est exultanter alijs annuntiabit iustitiam omnem esse tuam, nullam meā. Quasi dicat: Non ero de numero illorum, qui de meritis præsumentes, & suam iustitiam statuere uolentes, iustitiæ tuæ noluerunt esse subiecti, & ideo non iustitia meritorum, sed solum iustitiam tuam gratis iustificauerunt annuntiabo.

Domine labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuam. Verè liberabis me, quia tu Domine aperies labia mea, id est labia cordis mei, quæ prius clausa erāt per peccatum, illa aperies ad intelligendum: & ideo os meum exterius annuntiabit laudem tuam, non meā, hanc scilicet laudem, quod à te creatus sum: peccans non derelictus sum, atque ut confiterer admonitus sum, & ut securus essem mundatus sum. & hoc quasi dicat: Sacrificium laudis tibi offerā tantum, ideo quia aliud sacrificium non uis tibi offerri. Nam si tu aliud uoluisses, ego utiq; illud dedissem, id est iam pridem me à talibus etiam non abstinuissim. Sed est quasi dicat: Quando non uis, quia futurum est quod tu nō delectaberis non solum minoribus legalibus sacrificijs, sed etiam holocaustis, quibus maxime quia nihil subtrahitur tibi, in eis delectari uideris. Sciendū quia tempore sancti Dauid locum adhuc habuerunt legalia sacrificia, sed attēdit iste per spiritum illa esse signa & promittentia, & ideo futurum esse quando fierent irrita, & haberent locum significata tantum atq; promissa. postquam enim ueritas est oblata, cessauit umbra. Sempiternam locum habuerunt significata sacrificia, quia etiam manente umbra Deo extiterunt gratissima.

Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum. Quasi aliquis dicat: Quando quidem Dominus non uult sacrificia, quid ergo faciemus? nunquid ad altare eius uacuis manibus ueniemus? Non utique. Quia tibi Deo erit sacrificium acceptabile spiritus contribulatus. Et quid sit spiritus contribulatus exponit, cor scilicet contritum labore poenitentiae, & humiliatum à timore superbiæ, erit tibi sacrificiū acceptabile: quia erit quando taurum & hircum & cætera talia despicias, illud uero nunquam despicias.

Benigne fac Domine in bona uoluntate tua Syon. Ut talia sacrificia tibi offerātur, ideo Dñe fac benigne Syon, id est mitte Ecclesiæ tuæ saluatorem, quem es eis miserus. Quæ Ecclesia Syon dicitur, quia per Syon omnes illi significantur, qui sunt in speculatione, & qui in præsentia tantum uolunt esse in spe, & tādē in re. & hoc facias non in meritis eius, sed in bona tantum uoluntate tua. Gratia enim gratis est data, & ædificetur muri Hierusalem futurae, id est munimēta nostræ immortalitatis & incorruptionis. Qui muri modo q-

dificantur in Syon per fidem, spem, charitatem: tunc autem firmi erūt, cum ad Hierusalem, id est ad ueram uisionē perueniemus. Nihil enim aliud hi muri sunt, nisi indeficiens immortalitas & impassibilitas. Potest etiam uersus iste ad quamcunq; fidelem animā per se referri, ut sic dicatur: Benigne fac Domine unicuique Syon, id est fideli & speculari animæ, mittendo ei saluatorem suum non in meritis, sed in bona uoluntate tua: & edificentur muri, id est munimēta eius, uirtutes scilicet. Eius dico quæ nunc est Syon, & tandem erit Hierusalem, cum ad ueram scilicet peruenierit uisionem.

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. Quasi dicat: Nunc interim acceptabis pro peccato sacrificium cor contritum & humiliatum: sed tunc, id est ædificatis muris Hierusalem, acceptabis, id est acceptabile habebis tantum sacrificium iustitiæ, id est uitulos labiorum, quos tunc tibi offerent. Beati enim qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Quæ laus ideo dicitur sacrificiū iustitiæ, quia quid iustius quam ut in æterna beatitudine postri illi laudent, per quem illic erunt? Nihil utique. Et tunc acceptabis, id est oblationes, id est sacrificium secundum animam. Et holocausta, id est sacrificium secundum uniuersam naturam humanam: quia non solum anima in usum sacrificij consumeretur à charitate in suam immortalitatem & impassibilitatem, sed etiam corpus consumeretur in incorruptionem & impassibilitatem æternam. Et ideo tunc imponent uitulos, id est seipsos in innocentia nouæ uitæ renouatos super tuum altare, id est in intima mentis deuotione, quæ est uis altare, quia ibi sacrificatur tibi, quod est dicere, omni deuotione præsentabunt tibi se in innocentia nouæ uitæ.

IN PSALMVM LI. ARGVMENTVM.

Contra uerba Rhapfacis potest cantatum intelligi. Aliter uox Christi ad Iudā traditorem.

IN FINEM INTELLECTVS IPSI DAUID, cum uenit Doeg Idumeus, & nunciavit Sauli, & dixit: Venit Dauid in domum Abimelech.

EXPLANATIO.

Quia titulus iuxta historiam notus est, breuiter de allegoria dicamus. Ideo eorū intellectus titulo inferitur, ut mysterium querere non dubites, quia ipse Dauid sub calamitatibus admonitus de Christo futurum intellexisse narratur. Dauid ergo ut semper Christus sit, Saul Iudæi persequentes. Doeg Idumeus, qui interpretatur motus sanguineus, Iudas proditor: Abimelech sacerdos euecti discipuli, apud quos Dominus uisus & tradidit. Quidā dicunt Doeg Antichristum esse, cuius membrum Iudas extitit: quia sicut ille sacerdos octoginta peremit, sic & iste martyres, qui fidem resurrectionis tenent, occisurus. In prima parte Psalmi Propheta in Iudam uel Antichristum inuehitur, ne se in flagitijs extollat, cui finis grauissimus restet. In secunda dicit eum ocyus periturum, sanctorum per omnia societate priuandum. In tertia sanctos stupere dicit, quando diabolus nunc in seculo bacchantem conspexerint in sine damnari. In quarta ipse Propheta sperat se cum sanctis in futura uita beandum.

COMMENTARIUS.

Vid gloriant in malitia, qui potes es in iniquitate. Titulus est talis: In finem intellectus ipsi David, cum venit Doeg Idumeus, & nunciavit Sauli, & dixit ei, Venit David in domum Abimelech.

Legitur in libro Regum, quod Saul rex in Isaac Domino sit constitutus non ad manendum, sed propter illius populi cor durum: nec ad utilitatem, sed ad eorum correptionem. Iuxta quod Iob de eo dicit: Qui facit hominem hypocritam regnare propter peccata populi sui. Præuaricante autem Saul, & aperte reprobato David puer adhuc subelectus est in regnum à Domino. Sed antequam in regnum perveniret, graviter eum Saul persecutus est. Quod ad nostram instructionem factum est, scilicet ut sciremus, quia non nisi per tribulationem ad ipsum regnum perveniremus. Nam & ipse Dominus noster, corpus quod de terra sumpsit, per tribulationem viam in celum devulit. In prædicta autem persecutione fugit David, ubi cum se posse latere credidit. Cumque circumquaque fugeret, pervenit ad domum Abimelech sacerdotis, ubi & panes propositionis, & gladium Goliath, qui prius in templo positus fuerat, accepit. Quod ideo factum est, ut perfectè illum cuius figuram in se gerebat, repræsentaret, qui futurus erat verus sacerdos & rex. Sacerdos enim per propositionis panes, & per gladium rex intelligendus est. Ibi Doeg Idumeus, princeps pastorum Saulis interfuit, atque David vidit. Postea vero cum David Saul servis suis irasceret, quod infidias David non ponerent, nec eum caperent, prodidit Doeg David, & dixit: Venit David in domum Abimelech. Misit ergo Saul ad Abimelech, & ipsum atque omne sacerdotale genus interfecit per Doech, quia nemo alius in sacerdotibus Domini manum voluit mittere. De hoc negotio Psalmus iste est conscriptus non historicè, sed mysticè. Per Saulem enim designatur mors & regnum terrenum, quia de morte scriptura est, Deus non fecit mortem, nec lætatur in perditione iniquorum: sed creavit omnia ut essent, & sana fides fuit nationes orbis terrarum. Impij autem accesserunt caecis sibi manibus & pedibus: & æstimantes illum amicum, deflexerunt. Per David vero vita & cœlestis regnum intelligitur: Doech autem motus, & Idumeus terrenus interpretatur. Et ideo per Doech Idumeus omnes illi qui de terrenis moventur, & in eis sperant, intelliguntur. Et hi tales cœlesti regnum, id est illos in quibus verus David inhabitat per fidem & per bona opera, apud terrenum regnum semper produnt & accusant, quia operibus eorum contrarij sunt, & etiam graves sunt eis ad videndum. Et de his duobus generibus hominum tractat iste Psalmus, scilicet quorum alij sunt persequentes, alij sufferentes: alij spem in terrenis figentes, alij sola æterna sperantes. Per hoc autem quod Doech qui motus interpretatur, servus Saul, qui terrenum regnum designat, dicitur: hoc etiam notatur quod hoc regnum in motu est, & cito transieturum. Et ideo de persecutione eius his qui ad cœlesti regnum, quod æternum est pertinent, non est cogendum. Potest hoc quoque totum ad populum Iudaicum & Christum referri. Quando enim verbum istud quod in principio erat apud Deum in domum Abimelech, qui patris mei regnum interpretatur, venit, id est quando carnem de Iudaico populo accepit, qui peculiaris populus Domini fuit: tunc Doech, id est illi qui movebantur de loco & gente, scilicet qui Deo dixerunt quod demonium haberet, & similia, apud Deum terrenum regnum, id est apud Pilatum & Annam & Caipham eum prodiderunt & accusaverunt. Et sic terrenum regnum, id est illi scelerati principes Doech miserunt, & per Doech, id est per illos quorum lingua gladius acutus, sacerdotes interfecerunt.

id est ipsum Dominicum hominem, de eis natum, qui verè sacerdos fuit, quia se ipsum pro nobis immolavit, & multos alios ei adherentes. David vero evasit, quia verbum immortale permanit, quod etiam Isaac præsignavit, pro quo aries immolatus fuit. Similiter quoque est si ad omnes fideles hoc referatur, quia cum corpora eorum occiduntur, animæ liberè auolant, donec etiam eadem immortalitate corporali donata & clarificata recipiant. Titulus prædictus sic exponitur: Hæc verba referuntur in finem non ad historiam. Quæ verba sunt intellectus, propositus ipsi David, id est dignioribus de corpore Christi, quia eos instruit, ut intelligant nunc esse tribulandum, deinde lætandum: quia non est lætari, nisi præcesserit tribulari. Intellectus dico significatus tunc, cum gestum est hoc negotium, scilicet cum Doech Idumeus venit & nunciavit Saul, & cætera. Nunc ad Psalmum accedamus. Propheta prævidens per spiritum mysticum David à Doech mystico persequendum, redarguit persecutores iniquitate gloriantes in hoc Psalmo, ostendens non malevolentiam, sed prophetandi præsentiam, quid eis sit futurum ad consolationem bonorum, scilicet ne deficient, sed cum omni patientia tribulationes sustineant. Quia & si ij qui eos persequuntur, modo florent, cito tamen arefcent: & contra flores eorum, qui nunc aridi apparent, in æternum non deficient. Et dicit ita: Tu qui potens es, id est qui potentia tuam reputas in iniquitate, ubi potius impotentia est, propter quod gloriantis in malitia, in qua non est glorandum, immo erubescendum? Multi enim sunt qui destruant, pauci qui construunt. Et ideo non est in malitia glorandum, sed qui gloriatur, in Domino gloriatur. Iuxta quod scriptum est, Non gloriatur sapiens in sapientia sua, non dives in divitijs, non fortis in fortitudine: sed qui gloriatur, gloriatur scire & nosce me, dicit Dominus. Tota die iniustitiam cogitavit lingua tua: sicut novacula acuta fecisti dolum. Ostendit quo modo gloriatur in malitia, scilicet quia ita studet malitiæ, cuius gloria est ignominia, ac si inde sequeretur vera gloria, dicens ita: Lingua tua, id est lingua cordis tui cogitavit iniustitiam tota die, id est assidue. Nullum enim tempus intermittis ab iniustitia, quia & si non est in opere, est tamen in cogitatione: & si abest ab ore, nunquam abest à corde. sed quæ cura? Nulla scilicet, quia nihil per hoc fidelibus nocuisti. Nam fecisti, id est explesti dolum tuum. Tu dico ens sicut novacula acuta, id est sola exteriora & superflua abscidisti, interiora vero & necessaria, æterna scilicet non læsisti. sicut novacula acuta exteriora abscindit, ossa vero non inscindit. Quasi d. Exerceat Doech quantum velit malitiam suam, acuat novaculam suam. Quid tandem David faciet? Capillos scilicet abradet, & calvos, id est filios Choræ faciat. Per capillos enim exteriora atque superflua designantur. Verumtamen Deus non superfluos capillos fecit, quia ad ornamentum eos creavit. sed ideo per capillos superflua terrena designantur, quia sicut capilli sine sensu, id est sine dolore absciduntur: ita hæc terrena superflua ab his qui firmiter Deo mente inhærent, non solum exteriora, sed ipsa etiam corpora sine omni dolore possunt auferri, quia dictum est: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Possunt tamen de his superfluis multa bona fieri, scilicet si panem esurienti frangas, si nudos uestias, & similia his facias. Quod etiam mulier illa designavit, quæ postquam pedes Domini lachrymis rigavit, capillis etiam terxit. Ille enim pedes Domini quasi lachrymis rigavit, qui pauperum Domini miseretur per piam affectionem. Capillis vero quasi detergit, cum post commiserationem per facultatem horum superfluatorum inopia eorum subuenit. uel aliter: Quia intermittere iniustitiam cogitasti, ideo perfecisti dolum, ens sicut novacula acuta, id est accuratissimè scilicet, ut quantum posses auferas ad eum quod

quod nec ipsa corpora intacta permitteres. Ad hoc enim novacula acuta est, ut quanto expressius possint, capilli abradantur. Si vero ad Christum & Iudaicum populum hoc referatur, ita dicitur, Perfecisti dolum sicut novacula acuta facit dolum, quia sicut novacula quæ adhuc acuitur, ut per eam uultus orneretur, si uulnerat, potius ipsum deturpat: ita peculiaris ille Iudaicus populus ad hoc electus, ut in eo uultus Domini repræsentaretur & ornaretur, potius illum deturpavit, quia tempus uisitationis non recognouit. Et in hoc dolose egit, quia aliud fecit, & ad aliud eum Dominus elegit. Dilexisti malitiam super bonitatem. Quasi dicat: Ideo assidue iniquitates cogitasti, quia malitiã dilexisti super benignitatem, id est ita ut præponeres eam benignitati, & sic quod naturale est pervertisti. Ad quod enim unumquodque factum est, illud in eo primum est. Quare beneignitas & æquitas ad quam homo creatus est, prius sunt in homine: malitia uero, quæ accessit ex corruptione, est posterior. Dilexisti inquam super bonitatem malitiam, & ideo dilexisti magis loqui iniquitatem, quam loqui æquitatem. Et in hoc quasi dicat, non idem quod in alijs seruas, prouides enim ne acidum tibi uentri tuo ingeras, & non prouides qui id in ore habes? Sicut namque eligendum est quid uescaris, ita quid loquaris. Dilexisti omnia uerba. Quasi dicat: Ut summam nequitiam tuam concludam, dico quia dilexisti omnia uerba præcipitationis, quodcumque ad præcipitium ducit, & interitum dilexisti, scilicet linguam dolosam. Sicut enim habent quidam libri, Vel tu Doech ens lingua dolosa, nihil agens uel loquens nisi dolum, & accipe dolum hic large pro omni iniquitate. Sed quid tibi inde? Omne malum scilicet, quia propterea Deus qui potest, destruet te in fine, quando non licebit ultra resurgere. Vel in finem semper tendere, id est æterna destructione destruet te non ad ædificationem, sed destructionem. Et nunc interim euellere de tabernaculo, & hoc ita quod emigrabit te, id est longè migrare te faciet inde. hoc est in præsentia à comunione fidelium moraliter separabit te. habent autem quidam libri, Tu: quod satis bene est: quia & naturaliter omnia homo plantatus est in hoc tabernaculo, & radicem habet in cœlo. Vnde dicit, Euellere hic de tabernaculo tuo, id est quod tuum deberet esse. Et quia hic euellere te de tabernaculo, ideo tandem etiam de palatio, quod sic dicit: Et tandem euellere radicem tuam, id est quæ deberet esse tua de terra uiuentium. Radix nostra charitas est, fructus uero huius radicis sunt bona opera. Vnde dicit Apostolus: Omnia uestra in charitate fiant. Et item alibi: In charitate radicati & fundati. hanc radicem, id est charitatem dicit euelli de terra uiuentium, id est de superna requie, quantum ad malos: quia eam non habuerunt, & ideo per eam illic non complantabuntur. Charitas autem tibi semper uerè manebit, quia charitas nunquam excidit. Videbunt iusti. Quasi dicat: Quod Deus uero sic damnabit Doech, non infructuose, sed utiliter suis faciet: quia iusti uidebunt, id est attendent & præsentè, & futuram eius damnationem. Et ideo nunc dum tempus noctis est, timebunt. De hoc timore dicit Apostolus: In timore & tremore uestram ipsorum operantes saluemur. & Qui stat, uideat ne cadat. Et item: Considerans te ipsum, ne & tu tenteris. Dum enim ad lucernam ambulamus, necesse est ut in timore uiuamus: nunc autem ad lucernam ambulamus, iuxta quod dicit Petrus: Habetis autem certiorum propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernam in obscuro loco, donec dies ueniat, & lucifer oriatur in cordibus uestris. Nunc enim propheticum sermonem certiorum, id est certas promissiones habemus, sed in obscuro loco sumus: quia tantum ex parte cognoscimus, & cognoscemus quousque lux illa ueniat,

de qua dictum est: Cum autem appaerit, similes ei erimus, & uidebimus eum sicuti est. Nunc inquam timebunt, & tandem ridebunt: facti tunc super eum, quamuis nunc sint sub eo. De hoc risu Sapientia dicit: Loquebar, & non attendistis sermonibus meis: ego autem subannabo, & desuper ridebo de inieritu uestro. Nunc enim tempus dolendi & compatimenti est malis, dum possumus eis prodesse: quia & tunc quidem erit penitentia, sed infructuosa. Et ideo tu quique nunc peniteas, & erit tuus aduocatus, qui tunc erit te iudicaturus: quia nunc habebis adiutorem, quem tunc iudicem. Postquæ uerò oues separabuntur ab hædis, tunc erit tempus ridendi, id est diuinæ sententiæ aggratulan di. Ridebunt inquam tandem, & exprobrantes eis dicent: Ecce homo, id est ecce ad quid dū se extollere uellet, redactus est Doech. Qui non posuit Deum adiutorem suum: id est, qui non de Deo, sed de se præsumpsit, quia in diuitiarum suarum multitudine sperauit. Non dicit qui diues fuit, sed si quis diuitias habeat ad necessitatem, & ad aliorum refectioem, non est peccatum: sperare autem in diuitijs, id est habere eas non ad necessitatem, sed ad delectationem, est peccatum. Si enim libros legamus, inueniamus Abraham & Iacob & alios priores patres & diuites fuisse, & tamen felices: quia non est considerandum, si eges in facultate, sed si ardes in cupiditate. Non enim Deus consulit arcã, sed conscientiam: nec damnatur pecunia, sed auaritia, sicut econtra non laudatur inopia, sed innocentia. Quod attendentes sancti Apostoli cum Dominus diceret eis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem in regnum cœlorum: dixerunt, Et quis poterit saluus esse? Nullus enim ferè, qui non desideret habere. Petrus uero satis fiducialiter locutus est, cum diceret: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Nihil namque præter ratem ueterem, & scissam uestem reliquerat, & tamen se dicebat reliquisse omnia. Quod soluit beatus Gregorius dicens: Multum reliquit, qui nihil sibi retinuit. Tanta enim à sequentibus relicta sunt, quanta ante sequentibus concupisci potuerunt. Et item: Multum reliquit qui ipsum etiam desiderium habendi postposuit. Sperauit inquam in diuitijs, & præualuit in uanitate sua, id est magis profecit in uanitate, id est in his quæ uanè concupiuntur, quam proficere in ueritate, plus enim fecit nummum, quã Deum. Ego autem. Hic loquitur non quilibet unus, sed oliua illa, id est Ecclesia, cuius superbi rami de Iudeis fracti sunt, & loco illorum humilis oleaster de gentibus insertus est. Quasi dicat: Doech quia sperauit in multitudine diuitiarum suarum, damnabitur: ego autem iam positus in domo Dei, id est in cœlesti requie, ipse, etsi nondum in re, existens sicut oliua fructifera. Oliua enim fructus tardè apparet, & tamen apparet. Sic & fructus iustorum tardè quidem eueniunt, sed tamè apparebunt. Et ideo positus in domo Dei, quia non sperauit in pecunia, sed in Dei misericordia, ipsa dico dante me in æternum, id est in seculum subsecuturum huius seculi. Quod est dicere: Quod ego sperauit in misericordia Dei, feci non pro temporali comodo, sicut multi faciunt, sed pro æterno. Ego inquam talis non dānabor, sed cōstarebor tibi, id est cōfessionè laudatim faciā tibi in seculū, id est æternaliter, hoc est æternaliter sacrificabo tibi uictulos laborū. Beati enim quod habitāt in domo tua Dñe, in secula seculorū laudabunt te. Et merito tibi cōstarebor, quia fecisti tale quidè ut sis dignus laudari, Doech scilicet dānasti, & David corona tui. Vel fecisti me tale qui sum dignus æternaliter te dānari. Constarebor tibi tandem, & nunc interim expectabo nomen tuum, id est non properando præcipiā hoc nomē quod est Deus, sicut Adam qui sibi Deus esse, & de suo nutu non de tuo uoluit pendere, sed expectabo patienter quousque per misericordiam & gloriam illud possim acquirere. Eximus enim omnes si-

cur dij immortales & impasibiles facti. Iuxta illud: Ego dixi dij estis. Et merito nomen tuum expectabo, quoniam ipsum est bonum, id est & suave & dulce est: & quia pauci sunt qui adhuc dulcedinem illam percepissent. de qua dictu est: Gustate & uidete, quoniam suavis est Dñs, & ideo nesciunt suauitatem illam: sicut & ille qui dulcedinem mellis nō gustauit, nescit quam dulce mel sit. ideo subdit & quibus suauere sit, & quando dicens: Quoniam nomen tuum est bonum, quod apparebit in conspectu, id est in societate sanctorū tuorū, his scilicet qui eis associabūtur.

IN PSALMV M LII. ARGVMENTVM.

ET hic Psalmus Rhapsacen percutit. Aliter increpat Iudæos incredulos operibus negantes Deum. Legendus ad Euangelium Matthæi.

IN FINEM PRO ABIMElech, intellectus Dauid.

EXPLANATIO.

Regum narrat historia, cum Dauid apud Achis exularet, & cum eo descenderet in castra ad preliandum cōtra Saul latrunculos Amalech uastasse ciuitatem Sicileg, raptisq; Dauid & sociorū eius uxoribus, filijs ac substantijs, abijisse: hoc comperito Dauid eos persecutum esse, & inter cōiūia repertos interitioni dedisse. Intellexit ergo Dauid Christum de suo sermine nasciturum, gentiumq; persecutiones contra Ecclesiā eius, quasi Amalech contra Sicileg ciuitatem Dauid esse seuituras, sed easdem mox ne animas quas de Ecclesia rapuerant, possint occidere Christo uictore prosternendas, uel ad fidem scilicet uel ad damnationem. Et ideo recte titulus dicit, in fine pro Amalech: id est, in Christum pro gentibus intellectus Dauid. quia ipse intellexit, quid hæc que gesserat, mysterij salutaris tenerent. Amalech interpretatur populus lambens, quia qui terrena nimium desiderant, etiam ambiendo quasi lambere uidentur, pro horum ergo conuersione uel punitione Psalmus iste formatur. In primo membro Psalmi Ecclesia loquitur, increpans eos qui uel corde uel opere corrumpi non metuent. In secundo dicit eos recepturos mala, que fecerint Christianis. In tertio fideles monet æquanimiter seculi ferre molestias, donec iudicij matestas adueniat, ubi omnes beati induantur, bona recipient.

COMMENTARIVS.

Dixit insipiens in corde suo non est Deus. Titulus est talis: In finem pro Amalech, uel pro Melech intellectus ipsi Dauid. Amalech populus fuit persecutor sancti Dauid, & regni ad ipsum pertinentis, id est Israeliticæ gentis. Qui scilicet Amalech Sicelech ciuitatem succedit, & inde uxorem Dauid & familiam cum facultate eius diripuit. Et interpretantur Amalechitæ lingentes terram, per quos amatores mundi intelliguntur, de quibus necesse est ut amatores cœli, qui per Dauid intelliguntur, persecutionem patiantur. Titulus sic exponitur: Hæc uerba referuntur in finem temporum, id est ad Christum natum in fine temporum, iuxta quod ait Apostolus: Nouissime uobis locutus est in filio. Et quia Christus est finis, in quē quicquid boni agimus, dirigimus: & quo ad pro nihil est quod ultra petare

mus. Quæ uerba sunt propositus intellectus ipsi Dauid uel digniorib. de corpore Christi pro Amalech, id est pro persecutione. Redarguit enim Propheta in hoc Psalmo persecutores corporis Christi, & exhortatur ipsum corpus, id est Ecclesiam, ut cum omni patientia sustineat tribulationem & persecutionem, atque tandem etiam inserit ipsius corporis consolationem. Vnde dicit in titulo, quod sic Psalmus iste intellectus, propositus fidibus pro persecutione, scilicet ut intelligant tolerandam esse persecutionem, quia finem habebit persecutio, sed premium persecutionis finē non habebit. Vel pro Melech. Melech ut Hieronymus dicit, interpretatur parturiens, siue dolens. Quis autem hic est parturiens, siue dolens? Corpus scilicet Christi. Doler enim uidens, quod quia superabundabit iniquitas, refrigit charitas multorum. Parturit uero illos eosdem, pro quibus dolet, cū aliquos ex eis impijs facit pios. Parturire enim, est cum labore parere. Vnde quoddā membrum huius corporis charitate prægnans ait: Filioi mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in uobis. Est itaque Psalmus iste intellectus propositus ipsi Dauid, p Melech, id est pro parturiente siue dolente, hoc est, ut intelligat corpus Christi parturiens & dolens, nunc esse parturiendum, nunc esse dolendum: quia hūc finē habebunt, præmia uero eorum nunquam habebunt finem. Et redarguit hic Propheta illos, propter quos corpus Christi dolet, atque demum sicut prædictū est, consolationem eius interferit. Ne superflue Psalmus iste repetitus uideatur, quia ad aliud hic & ad aliud superius intendebatur. Qui uero sunt illi pro quibus dolet & parturit corpus Christi, Psalmus iste aperit dicens: Insipiens populus non prouidens sibi in futurum, dixit quia non est Deus. & hoc in corde suo, id est in cogitatione sua. Multi etiam ore dicunt quia nō est Deus. Sed ut uniuersaliter acciperetur, ideo dixit, in corde suo. Omnes enim illi qui cogitant Deo placere iniquitatem suā, quia super sedet à uindicta, nec statim punit eam, Deum aperte non esse dicunt. Quia si Deus est, necessario iustus est: & si iustus est, nulla ei iniquitas placet. Illi uero qui iniquitatem ei placere putant, quia destruunt in eo iustū, destruunt & Deū.

Corrupti sunt. Insipiens populus dicit quia nō est Deus: hoc autem non est culpa naturæ, sed quia ipsi corrupti sunt à bona natura, in qua creati sunt. Iuxta illud: Et uidit Deus cuncta que fecerat, & erant ualde bona. Bona enim natura in homine fuit, quam diu in plenitudine uirtutis mansit, quia bonam naturā præuicando amisit. Corrupti sunt inquam, & ideo facti sunt à Domino abominabiles, id est exheredati & execrabiles. Quamdiu enim bene aliquis agit, tandiū tantum Dominus hereditatem ei promittit, ipsi dico entes in iniquitatibus, id est non desistentes ab iniquitate: quia non est in eis qui faciat bonum.

Deus de cælo prospexit. Cor quidem insipientis auferit Deum, cor quidem sapientis, id iusti ponit Deum: quia de cælo, id est de corde iusti, quod ideo cœlum dicitur, quia semper in cælo conuersatur, & ubi Deus manet: quia anima iusti sedes est sapientiæ. De illo inquam cælo prospexit Deus, id est Deus fecit illud cœlum, id est iustos prospicere super filios hominum, id est à longè fecit aspiciere filios hominū, id est male operantes à longè, quidem non secundū locū, sed secundū dignitatem morū, ipsos dico positos per dignitatem super eos. Solum nāq; sacra scriptura ea que p nos Deo operat, ipsi attribuere, ut ubi dicit: ipse quidē spiritus postulat p nobis, id est postulare nos facit gemitibus in enarrabilibus. & item: Spiritus Dei scrutatur omnia, etiam ipsam altitudinē cœli, id est scrutari nos facit. & Tentat nos Deus, ut sciat, id est ut scire nos faciat. Sic & hic dicitur, Deus de cælo prospexit, id est fecit cœlum prospicere super filios hominum, ad hoc ut uideant, id est ut uiderent ipsum cœlum faciat, & diiudicare

care si est inter illos filios hominum aliquis intelligens Deum corde, aut requirens opere. Quod uerè non est, quia omnes declinauerunt in malum: simul, id est & de Iudæis & de gentibus. Et ideo facti sunt inuitiles, adeo quod non est in eis qui faciat bonum, non est dico usque ad unum, id est nec unus, uel usq; ad illum qui pertinet ad unum, ad Christum, qui unus est, multorum. Filij namque hominum dicuntur, quicunque homines dum malè agunt. Filij uero Dei dicuntur, dum bene agunt. quia ille de filijs hominum bene operando fecit filios Dei, qui fecit filium Dei esse filium hominis. fecit enim illum participem esse nostræ miseræ, ut nos fieremus participes eius gloriæ. Tollatur autem de hominibus filius Dei, id est bene agentes, remanent filij hominum, id est male operantes. de quibus rectè dicitur quod non est in eis usq; ad unum, qui faciat bonum.

Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem: qui deuant plebem meam ut cibum panis. Modò quod non est qui faciat bonum, & omnes declinauerunt: Nonne autem omnes qui nunc operantur iniquitatem, tandem scient, id est cognoscent ipsam iniquitatem? Quasi dicit: Certè qui nunc iniquitatem scire nolunt ut se cognoscant, tandem scient eam ut se plangant. Illi dico scient iniquitatem, qui modo deuant, id est deuorare & sibi naturaliter incorporeare nituntur plebem meam, id est plebem Dei meam, id est cuius pars ego sum dicit Propheta. In hoc enim deuorat & contemnit eam, & hoc ita ut cibum panis, id est assidue. Pane enim qualitercunq; alijs cibis uariè utamur, assidue uescimur. Hic inseritur prædicta corporis consolatio.

Deum non inuocauerunt: illic trepidauerunt timore, ubi non fuit timor. Ideo merito scient iniquitatem, quia ipsi non inuocauerunt in se æterna, sed temporalia inuocauerunt, mundum scilicet, & nō Deum. Deus enim gratis uult se coli, gratis uult se amari. Quicunq; ergo Deum propter aurum uel aliquid mundanum inuocat, non Deum in se uocat, sed illud quod affectat, & Deum quasi nequitia suam ministrum fieri postulat. Ille uero Deum in se uocat, qui ad hoc ratum eum uocat, ut ipsum possessorem & premium habeat. Nō inuocauerunt inquam Deum, & hoc ideo, quia non timuerunt amittere æterna, sed temporalia, & ideo uoluerunt retinere temporalia, & male retinendo ea perdidit æterna, perdidit & temporalia. Et hoc est quod dicit, Trepidauerunt timore, id est uehementer timuerunt illic, id est in amissione temporalium, ubi non fuit timor, id est pro quibus nequaquā est timendum, quia ex necessitate perduntur. Non enim pro exterioribus timendum est, cum etiam non sit timendum pro corpore, quia dictum est: Nolite timere eos qui occidunt corpus.

Quoniam Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Ideo Deum non inuocauerunt, & ubi non deberent trepidauerunt: quoniam Deus dissipauit, id est iusto iudicio dissipari permisit ossa eorum, id est firmamenta animæ eorum, uirtutes scilicet. Et hoc merito, quia ipsi non Deo, sed hominibus placere student: & ideo effusi sunt, ut se ipsos non attenderent. Vnde dictum est: Redite præuicatores ad cor. Et sic confusi sunt nunc quidem interiori confusione, tandem uero exteriori: ideo quoniam Deo spreuit & abiecit eos, hominibus scilicet placetes.

Quis dabis ex Syon. Inuisi quidem dicunt, quia nō est Deus, sed mentiuntur: quia quis, id est aliquis dabit salutem, id est saluationem æternam Israel. facto ex Syon, id est his qui ad eodē proficiunt in speculatione, ut tandem gaudeant uisione. Nunc enim sumus in Syon, id est speculatores, tandem erimus Israel, id est peruentores & uisores. & quasi dicat: Cum hoc non possit alius dator, ille erit Deus. Et hoc salutare dabitur, cum Dominus conuerterit captiuitatem ple-

bis suæ, id est cum simul & anima & corpore auerterit captiuitatem ab his qui maluerunt esse plebs sua, id est Dei quam mundi, quod erit cū nouissima mors destruetur, & hoc mortale induet immortalitatem. Et tunc uerè lætabitur Israel, quia hic exultabit Iacob, id est gaudebunt tunc in perueniendo, quia nūc lætabuntur in proficiscendo. Poteest etiam à principio uersus iste legi interrogari, quod satis in priorū huius Psalmi positione explanatum est.

IN PSALMV M LIII. ARGVMENTVM.

EX persona Ezechie obsessi potest intelligi. Aliter uox Christi ad patrem, uel cuiuslibet fidelis auxiliū Dei contra uitia flagitatis.

IN FINEM IN CARMINIBVS uel hymnis intellectus Dauid, cum uenissent Ziphei ad Saul, & nunciassent Sauli: Nonne Dauid absconditus est apud nos.

EXPLANATIO.

Intellectus Dauid accipiendus est, ut supra: quia uidelicet a magis obsessus, sed inopinatè liberatus, quid Ecclesia Christi, cuius & ipse membrum erat, uenturum esset, intellexit: & hunc eundem intellectum suum in carminibus, hoc est, in maximis lætitiæ laudibus exultit: semper enim (ni fallor) Psalmi qui in carminibus inscribuntur, exultationem canentis inter aduersa denunciant. Ziphei interpretantur florentes, quod in hoc seculo peccatoribus datur est, ubi ad tempus libertate perfida prosperari solent, & fidelibus e contrario contemptis, & impiorum obstinatione conclusis. A Saulis periculo propheta liberatus per totū Psalmū Domino gratias agit, quia Zipheorum nō potuit nocere prodiū. In prima parte deprecatur, ne eum inimici fortissimi grauari præualeant. Secundo loco aduersarios suos spiritali pietate supplicat debere conuerti. Quod omnem conuenit petere Christianum, ut à florentibus huius mundi ita liberetur, quatenus eis conuersionis gratia non negetur.

COMMENTARIVS.

Deus in nomine tuo. Titulus est talis: In finem in carminibus ipsi Dauid, cum Ziphei uenerunt ad Saul, & dixerunt: Ecce Dauid absconditus est apud nos. Quod Saul qui electus est in regnum non ad permanendum, sed secundum scripturæ sententiam, quæ dicit: Qui facit hominem hypocritam regnare propter peruersitatem populi sui: figuram gerebat regni temporalis ad interitum pertinentis, iam dictum est. Notificatum quoque est superius, Dauid figurā Christi gessisse & capitis & corporis. Totus enim Christus caput & corpus. Cui capiti sursum posito, corpus conuinctum est iam spe: & caput corpori deorsum charitate. Ziphi autem uicūs fuit Iudææ, cuius habitatores Ziphei dicebantur, apud quos cum Sauleum persequeretur, latuit Dauid. Interpretantur uero Ziphei florentes, per quos intelliguntur mundi amatores, apud quos uero Dauid, id est illi quos figurabat ille Dauid, sunt latentes. De his latentibus dicit Apostolus: Mortui estis, & uita uestra abscondita est, cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit gloria uestra, tūc & uos cum Christo apparebitis

apparebitis in gloria. tunc enim qui nunc latent, quia bona eorum non apparent, erunt florentes. Er Ziphei nunc florentes, tunc erunt arefcentes. Per deos enim duos, duo intelliguntur genera maximè distinguenda. Nihil autem prodest distinguere, si pigri sumus eligere. Nunc enim datur potestas eligendi, quæ dicitur Deus differt sententiam iudicandi: postquam autem uenerit sententia iudicij, non amplius erit potestas eligendi. Nunc ergo eligamus, & malimus esse latentes quam florentes: & cum Dauid humiliari, quæ cum Zipheis exaltari, & intelligamus quem finem habeat flos Zipheorum. Quis sit autem iste finis, psalmista alibi aperit dicens: Vir insipiens & stultus non intelligit hæc, &c. usque cum dicit, Vt intereant in seculum seculi. Aternus enim interitus finis erit floris illorum: & contra æterna iocunditas ariditatis bonorum. Et de hoc intellectu agitur in titulo, cum dicitur: Hæc uerba referuntur in finem reponum, id est ad Christum, quæ sunt intellectus attributus ipsi Dauid, uel dignioribus de corpore Christi, uel ipsi Prophætæ uice illorum agenti & exhortanti nos ad intellectum, scilicet ut finem floris Zipheorum attendamus. Qui intellectus habendus est in carminibus, id est in læcitiis, non in tristitiis: quia non est dolendum si hoc flore careamus, & tribulamur: immò gaudere debemus in tribulatione, scientes quia tribulatio patientiam operatur, & cætera. Intellectus dico signatus in illa historia, cum uenerunt Ziphei ad Saul, & dixerunt ei: Ecce Dauid absconditus est apud nos. Semper enim florescentes latentibus aduersantur, & ipsos produnt, sed nihil eis obsunt, sicut & Ziphei Dauid quidem prodiderunt: sed nihil ei obfuit, quia illæsus euasit, & speluncam Odollam intrauit. Quamdiu etiam Saul persecutor intrallet, ut uentrem purgaret, & interficendi se copiam illi daret, Dauid ei pepercit, & oram tantum chlammydis ei abscondit. significans nobis quod tales nos persequentes non persequi debeamus, nec odio habere, si potius diligere, & pro ipsi orare. Nunc ad litteram accedamus. Vox est ut prædictum est, uel perfectorum in corpore Christi, uel ipsius Prophætæ uice eorum agentis, & ita dicitur: Deus in nomine tuo saluum me fac. Quasi dicitur: Nomen tuum quod prædicatum est nobis in infirmitate, quia mortalis & passibilis nobis annunciat es, cognosco sublimitatem in uirtute. Venisti enim ut moriaris ex infirmitate, uenies uero ut iudices in uirtute. Et quoscunque nunc saluabis in præcedenti nomine, illos salubriter liberabis in tua subsequenti uirtute: & ideo tu Domine me credentem & sperantem, in tuo nomine præcedente, non in me, saluum me fac. Et bene dicit Saluum, quia iustus ex fide uiuit. Et sic tandem perfecte libera me in tua subsequenti uirtute, & ut libereris, ð Deus exaudi orationem meam, non quamlibet, sed meam, florè scilicet Zipheorum non rogantem. Et uerba oris, non Zipheorum: sed mei, id est æterna bona à te rogantis, quæ illi quidem audiunt, sed non percipiunt: quia non æterna mecum, si terrena cupiunt, inquam percipe, id est ostende per effectum percipisse te auribus, id est audie di potentia, quæ in te est.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quaesierunt animam meam, & non preposuerunt Deum ante conspectum suum. Ideo necesse est, ut tu me saluum facias & libereris, quia alieni, id est Ziphei alieni à me non cognatione, sed affectione: non loco, sed flore insurrexerunt, ut essent aduersum me, id est ut opprimerent me. Et hoc modo insurrexerunt, quia ipsi fortes non in rei ueritate, sed sua reputatione quaesierunt animam meam, ut sibi conformarent eam. Et hoc totum ideo fecerunt, quia non proposuerunt ante conspectum suum Deum, sed mundum, id est noluerunt Deum diligere, sed potius uoluerunt nummum super nummum ponere & omnia terrena commoda augere.

Ecce enim Deus adiuuat me: & Dominus susceptor est animæ meæ. Alieni quidem insurrexerunt contra me, sed quæ cura? Nulla scilicet, quia Deus adiuuat me. Deus omnes sanctos suos adiuuat, & si non exterius manifeste, interius tamen occulte, quia uerè magnum adiutorium illis est, qui possunt dicere, Gloria nostra est testimonium conscientiae nostræ. In quo adiutorio iste quoque gloriatur cum dicit, Voluntarie tibi sacrificabo, &c. Deus inquam adiuuat me. Et ecce quomodo adiuuet, scilicet quia Dominus est susceptor, id est defensor animæ meæ, & si non corporis mei contra Zipheos dando mihi gloriosam conscientiam, quæ facit ne eis consentiam.

Auerte mala ab inimicis meis: & in ueritate tua disperde illos. Hic interserit orationem pro persecutoribus, illis, dans nobis exemplum, ut tales non odiamus, sed pro ipsis oremus. Quasi dicat: Illi quidem insurgunt contra me, tu autem Domine auerte ab illis meis mala interiora, scilicet & grauiora. Nullum enim malum grauius quàm amare terrena, & negligere æterna: & ipsos positos in ueritate tua, id est in amore æternorum, disperge in falsitate sua, id est in affectione terrenorum.

Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine: quoniam bonum est. Ad principale continuatur. Quasi dicat: Verè tu Domine adiuuas me, & es susceptor meus. Quod per hunc effectum apparet, quia ego sacrificabo tibi, id est sacrificium, laudis scilicet. Et hoc non ex necessitate, sed ex uoluntate. Quod est dicere: Gratis te laudabo, & in eius laude gaudebo, quo laudato nunquàm erubescio. Voluntarie Deus laudetur, charitate ameretur: gratis laudetur, gratis ameretur, hoc est propter se ameretur, non ex necessitate, id est non propter aurum uel argentum, uel aliquid tale. Sacrificabo tibi inquam, & hoc taliter scilicet, quia confitebor tibi, id est perfectam laudem ore, corde & opere faciam nomini tuo Domine. Et hoc non propter aliud, sed quoniam ipsum in se ipso bonum est.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: & super inimicos meos despectit oculus meus. Merito tibi sacrificabo & confitebor, quoniam tu eripuisti me in spe, ex omni tribulatione interiori, scilicet & exteriori. Et oculus meus interior scilicet factus per hanc ereptionem super inimicos meos, despectit, id est despectibilem florem Zipheorum habuit, attendendo scilicet, quia omnis caro scænum est, & omnis gloria eius rāquam flos scæni. Aruit scænum, & cecidit flos: uerbum autem Domini, id est promissiones Domini manet in æternum. Quare? quasi dicat: Si hic humilior, exaltabor cum Dominus dicat, Quia qui se humiliat, exaltabitur.

IN PSALMVM LIIII. ARGUMENTVM.

Ex persona Oniæ sacerdotis sponte Aegyptum petentis Psalmus iste depromitur, quando Iason propinquus eius, sed honoris & uitæ illius æmulus ab Antiocho Seleuci filio Pontificatum redemit ea cōditione, ut omnes Iudeos in gentiliū scita traduceret. Ipse uero Onias constructo in Aegypto altari ritus sacros, quos Hierosolymis Iason profanauerat cum Iudæis, qui inuenire potuerant, antistes deuotus instaurauit. Aliter fidelis quispiam contra uitiam carnis, & ipsam carnem deprecatur.

IN

IN FINEM CARMINIS intellectus Dauid.

EXPLANATIO.

In finem in Christum in carminibus, in gaudijs spiritualibus intellectus Dauid, quia cum intellexit incarnandum, per quæ se nouit à tribulatione liberandum. Per totum Psalmum duobus diapsalmatibus distinctum, uerba sunt Domini. In prima parte petit ne sua in tribulatione positi despiciatur oratio, deprecans liberationis celeritatē, quam ex carnis infirmitate probatur expetere. Secundo loco Iudæorum destrui supplicat iniquitates, quoniam in ciuitate ipsorum erat contradictio ueritatis. Tertio dicit quæ obfirmatis Iudæis pro suis sceleribus nouerat euenire. Post hæc introducitur pia consolatio, ne quis fidelium audita iudicij seueritate terreatur.

COMMENTARIVS.

Exaudi Deus orationem meam, &c.] Titulus est talis: In finem in hymnis intellectus ipsi Dauid. Quod sic exponitur. Hæc uerba referuntur in finem, id est in Christum, qui finis est omni credenti ad iustitiam accipiendi in hymnis, id est in laudibus, scilicet ut siue exultemus & letemur, siue tribulemur & angustiēmur, ille semper sit laudandus qui in tribulationibus erudit, & consolatur in prosperis. Nunquam enim laus Dei debet ab ore & corde Christiani recedere, non ut laudet in prosperis, & reprehēdat in aduersis: sed ut semper ut Psalmista ait, laus eius sit in ore meo. Gaudes, agnosce patrem blandientem: tribularis, agnosce patrem emendantem, quia siue blanditur siue emendat, illum erudit, cui hæreditatem parat. hoc modo in hymnis uerba sunt accipienda, & sunt intellectus attributus ipsi Dauid, à cuius semine Christus processit secundum carnem: quia filius eius fuit secundum humanitatem, Dominus eius secundum diuinitatem. significat hic totum Christum caput scilicet & corpus, quia potest Psalmus iste uox esse uel capitis uel digniorū mēbrorū in corpore. Et est intellectus. Admonemur enim ut cū audimus, intelligamus quæ magna ad nos attinet cura intelligēdi, in quo malo sumus & à quo malo semper liberari optamus. Inter multas tribulationes huius seculi, plangit aliquid Psalmus iste de intellectu. Non autem plangit, cum hoc Psalmo quisquis non habet intellectum. Porro aurè illud meminisse debemus, quia secundum intellectum ad imaginem Dei facti sumus, & per intellectum ab alijs animalibus differimus. Vnde quidam contemptores tanti boni in quodam Psalmo reprehenduntur, cum eis dicitur: Nolite fieri sicut equus & mulus. Et item, Homo cum in honore esset, non intellexit. Agnoscamus ergo nostrum honorem, & intelligamus non istam patriam esse gaudendi, sed dolendi: non dū exultandi, sed adhuc gemendi, quia & si aliqua in nobis est exultatio, non dum est in re, sed in spe. Ex promisso enim lætamur sciētes promissorem nos non fallere. Quantum autem ad præsens tempus attinet, in quo malo & in quibus angustijs sumus audiamus, & in nobis quod audimus agnoscamus. Si autem non dum in nobis agnoscamus, Dauid incorporemur, & sic sentiamus, & cū ipso dicamus: Deus exaudi orationem meam, id est me orantem. Et hoc ita ne despexeris, id est ut amplius non despicias deprecationem meam. Multorū enim exaudietur oratio cum pro temporalibus rogant, & conceditur eis quod postulant, quorum postea despicitur prædicatio: quia terrena orat non æterna. & ideo iste utrumque ponit, scilicet ut orationem exaudiat, & deprecationem non despiciat, id est terrena eum orare non per-

mittat. hoc secundum Cassiodorum, qui non distinguit orationem & deprecationem: iuxta uerò Augustinum & Hieronymum ita distinguitur, Deus exaudi orationem meam factam, pro perseverantia, id est fac me inter malos perseverare ne desiciam, imo proficiam. Et ut exaudias orationem, ne despexeris præmissam pro peccatis deprecationem, prius enim unicuique pro peccatis est deprecandum, deinde pro perseverantia orandum. Intende dico mihi in oratione, & ut intendas, exaudi me prius in deprecatione. Et quasi dicat ei: Quid gemis? Quid pateris? Subdit.

Contristatus sum in exercitatione mea.] Quasi dicat: Posuisti me exerceri inter malos, sed quæ ipsi supra uires meas insurgunt contra me, ideo tu Domine tranquilla persecutionem eorum. Iste positus inter malos uoluit extendere dilectionem suam usque ad inimicos, & dum more perfecti uiri admoneret & exhortaretur eos inter quos conuertebatur, & nihil proficeret, quia illi supra uires eius obiurgabatur eum cum uitijs & opprobrijs, & etiam molestabant eum in uitijs, timuit perdere dilectionem. Et noluit eos uincere cum uitijs, quia hæc est regula pietatis, ut tales per conuitia non uincamus, nec ipsos odiamus, imo pro ipsis oremus ut conuertantur, & nobiscum exerceantur. Non enim frustra sunt impij, quæ omnis impius aut ad hoc uiuit ut corrigatur, aut per eum bonus exerceatur. Vnde iste noluit malos conuitijs uincere, sed conuertit se ad orationem, ne perderet dilectionem orando, scilicet inter tales perseverantiam. Maxime enim bono uiro cauendum est, ne in tali tribulatione perdat dilectionem: quia duos hostes patimur, alterum uisibile, & alterum inuisibilem, sed si exterius scæniens amatur, antèrius scæniens faciliè superatur. Vterque autem nititur nobis auferre illud, in quo nos uidet superiores esse. homo namque superat hominem terrena felicitate: homo uero superat diabolum inimici dilectione. Vnde dicit b. Gregorius: Quia suscitavit infirmiorē fratrem aduersus nos, nec curat antiquus hostis ut nostra tollat, sed ut charitatem in nobis hostiat. Et ideo iste ut prædiximus, conuertit se ad orationem, ne perderet dilectionem. Et quare orat, causam reddit, dicens: Contristatus sum & conturbatus timendo perdere dilectionem in exercitatione mea, id est dum exerceo inter malos admonendo eos, & nihil, quia insurgunt supra uires meas, proficiendo. Nota quod dicit mea. Dux enim exercitationes sunt: una bonorum, altera malorum. Exercitatio malorum est inutilis, quando mali scilicet opprimuntur à malis. Exercitatio bonorum, est exercitatio ad pietatem, & ad omnia utilis, qualis est hic accipienda. Et quia duo posuit, duo etiam subdit. Quasi dicat: Conturbatus sum inquam à uoce inimici, id est propter exprobrationem & conuitia illata ab inimico. Et contristatus sum à tribulatione peccatoris, qui non solum male dixit, sed & contra fecit flagella adhibendo. plus enim est contristatus, quàm conturbatus: quia conturbatio hæc est tantum ad horam. Quoniam declinauerunt.] Ideo merito contristatus sum & conturbatus, quoniam ipsi inimici declinauerunt, id est quasi deuiare uoluerunt in me iniquitates suas, id est me conformare sibi conati sunt, cum potius deberent mihi conformari. Et molesti erant mihi, id est molestabant me contradicendo, & etiam contrafaciendo in ira sua, id est propter admonitionem suam & exhortationē irati mihi erant. Vnde cor, id est interior meum conturbatum est, ira tamen ut conturbatio illa maneret in me tantum, id est non extra procederet in odium illorum. Et est hic determinatio conturbationis. Et ideo non superfluit, licet idem prius dictum sit, conturbatum est inquam, cor meum. Et hoc adeo, quod cecidit super me formido mortis, id est, timor mortis non exterioris, sed interioris. Non enim timebat mortem exteriorē, contra quam munierat eum Dominus dicens: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: timebant

bant mortem interiorem, quæ grauior est, id est odium timebant, quia sicut dilectio est uita, ita odium est mors animæ.

Timor & tremor.] Hoc inquam modo formido mortis cecidit super me, quia uenerunt super me timor de ira, tremor de odio. Ira enim breuis furor est, Odium inueterata ira. Timor quoque animi est, tremor uero corporis. Et uidetur plus esse tremor, ubi etiam per concussionem corporis exterius aperitur, quantum sit timor interior. Et ideo timor refertur ad iram quæ leuis est: tremor uero ad odium, quod utrumque graue est. Et potest hic trabs & festuca illa norari, de quibus Dñs in Euangelio dicit: Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & deinde festucam de oculo fratris tui. Per trabem enim odium, per festucam uero ira designatur. Et multi praui doctores alios de ira reprehendunt, cum ipsi interioris graue gerat odium. Timor inquam & tremor uenerunt super me, & hoc ideo: quia tenebræ odij quasi contexerunt, id est oppreserunt me. Non enim uerè contexerunt eum, sed in tanto metu erat, ne dilectionem perderet, & odium incurreret, ut uideretur ei quasi odium ipsum iam in eo esse. Odium ideo uocat tenebras, quia ut Ioannes Euangelista ait: Qui odit fratrem suum, in tenebris est.

Et dixi, quis dabis mihi.] Venerunt inquam super me timor, & tremor. & in illo timore constitutus dixi preteritio, quia uidi eos quos admoneram nihil proficere, sed potius deficere. Quis dabit mihi pennas, ut columbe, quando uir sanctus uidet malos inter quos conuerfatur potius quam proficere, quia in surgit in eum, & molestias ei inferunt, & sic peccatū peccato superaddit, solet contingere propter tædiū ut capiat eum solitudinis desiderium, & uult recedere à corpore non amore scilicet, ut quibus non poterat prodesse horrado, profic saltem orando. sed multi sunt quibus non licet sic auolare, quia ligatas alas habet non uisco, sed officio. Et ideo hi aliud desertum petunt, desertū scilicet cordis petunt, ut soli sint in puritate mēris, quæ se cum Deo suo oblectent, non tamen soli sunt in charitate, quia per charitatē cum illis à quibus recesserunt sunt. Sic enim querūt requiē in mēre, ut corpus tamē exterius non subtrahatur à labore. Et hunc talem recessum operat iste cum dicit: Quis dabis mihi pennas, id est recessionem ab his malis potius per me deficientibus, quam proficientibus, pennas dicit, quæ sunt sicut pennæ columbæ. Et uolabo, id est recedam ab eis in mēris solitudinem, & sic requiescam. Quasi dicat: Certè tu Domine dabis mihi pennas, qui exaudis orationem meam, & nō despicias deprecationem meam. Cum pennæ sint cornuorum & accipitrum, sicut columbarum: ite tamen querit sibi tantum dari pennas columbæ, quia columbam querit à molestijs auolationem, sed non amittit dilectionem, quia signum est dilectionis multis modis. Sic & iste queret auolare à malis fratribus, quos patitur ut dilectionē non amittat, sed cum eis semper per charitatē maneat. Et mittitur hic ad scripturam illam, ubi legitur, quod columba de arca emissa, quia ubiq; lutosā loca inuenit, ad arcam per dilectionem redijt. Sic & iste qui lutosā loca tantum inuenit malorum in secretum cordis, seruata tamen in se dilectione recipere se querit.

Eccelongaui fugiens.] Quasi dicat: Quæsiui pennas mihi dari, & ecce factum est, quod optabam: quia pennæ sunt mihi datæ. & ego fugiens elongaui me, scilicet ut solus essem in mentis puritate, nō tamen solus in charitate, & in ea solitudine mansi. Vel elongaui me tendens in desertum corpore, scilicet Deum, quousque me confortaret, eum dico, qui scuriam me saluum fecit in spe, ita me saluum faciet in re à pusillanimitate, id est ab infirmitate spiritus, id est ita me confirmaret, ut iam nō timerem perdere inter malos molestantes me dilectionem. Et sic spiritus meus prius infirmus timendo, esset firmus nihil timendo, & qui me saluum

faceret à tempestate, id est à mentis perturbatione. Siquis enim non attendit quid Dominus pro eo passus sit, in illo quasi Christ⁹ dormit, & ideo in eius mente tēpestat perturbationis sit: qui uero attendit quid Dominus passus sit, & in aliqua similitudine passionis Christi gaudet inueniri, in illo quasi Christus euigilat, & mari & uētis imperat, & sic tempestat cessat. Vel etiam potest dici: Qui saluum me faceret à tempestate, id est ab exteriori persecutione, non quod penitus persecutio cessaret, sed ego confirmatus non attenderem.

Præcipita Domine.] Sic continuatur: Expectabam, inquam, eum qui saluum me faceret. Ego dico (dicens ita) præcipita Domine, &c. Velle scidum Augustinū ita: Inimici quidē declinauerunt in me iniquitates: tu autem Domine præcipita eos de peccatū in peccatū. Et linguas eorum diuide à ueritate tua, scilicet ut semper loquantur falsitatem. Quod non dico ex maleuolentia, sed quoniam ipsi digni sunt, quia ego uidi iniquitatem, &c. Vel potest in bono accipi hoc, ut sic dicatur: Domine præcipita eos à superbia in humilitatem, id est humiliā eos. Et linguas eorum prius conspirantes in malum, diuide ita ut amplius in malo sibi non acquiescant, sed conspirent in bono. Et necesse est ut hoc facias, quoniam in ciuitate, id est in eorū multitudine uidi iniquitatem in factis & contradictionē in uerbis. Quod est dicere: Ad eā manifesta iniquitas & contradictio est in eis, ut ab omnibus possit uideri. Et designanter per iniquitatem mala opera, per contradictionem uero quod semper ueritati contradicatur. Ciuitatem autem uocat multitudinē illorum. Est quædam ciuitas confusionis Babylonia scilicet, ad quam omnes mali pertinēt: sicut e contrario omnes boni ad Hierusalem pertinēt. Et mirum hic ad tres diuersas scripturas. per Præcipita enim mittitur ad scripturam quæ dicit, quod quidam superbi sub tempore Noe diluuiū sint præcipitari: quia illorum præcipitatio significauit istorū, de quibus hic agitur præcipitationem. per Diuide linguas eorum, mittitur ad illos, qui post diluuiū turrim in cælum edificare uoluerunt, per quorum superbiam linguæ sunt dispersæ, sicut postmodum per humilitatem Apostolorum Ecclesiæ linguæ coadunatæ sunt. Per contradictionem uero mittitur ad totius schismatis initium, scilicet quando Datan & Abiron contra diuinam iussionem usurpantes sibi sacerdotalem ordinem, cum multis consentaneis suis processerunt ad thurificandum: quo factum est, ut ipsos principes Datan & Abiron terra uiuos deglutiret, sequaces uero omnes ignis de cælo ueniens absumeret.

Die & nocte.] Vidi inquam, iniquitatem in ciuitate malorum, & hoc in tantum quod ipsa iniquitas die ac nocte, hoc est semper circumdabit illam ciuitatē. id est inuoluet eam undiq; quantum ad minores. Et ita inuoluet minores, ut etiam ascendat super muros eius, id est inuoluet etiam maiores, ut Donatum, Arrium & alios tales qui sunt muri eius, quia quasi muri muniunt eam, & circumdant eā. Et ideo sic iniquitas circumdabit eam, quia labor, id est mandatum in medio eius, id est in corde eius multitudinis. Qui enim uerum dicit, non laborat, uel in medio eius, id est in plebe eius quæ circumdatur ab ipsis maioribus, est labor. Et iniustitia est in ipsis maioribus, iniustitia enim propriè pertinet ad illos qui iudicant.

Et non defecit.] Ostendit in partibus, quod uerè manifesta iniquitas est in ciuitate prædicta, scilicet quia usura & dolus non defecit de plateis eius, id est de publico eius, id est manifestè exercetur usura & dolus in ea, per quod augetur eius iniquitas: quia omne malum execrabilius redditur, cū publica præsumptione tractatur. Et accipit hic usuram illam de qua alibi dictum est: Qui non dedit pecuniam suam ad usuram. Vel potest hic accipi usura illa iniustissima, quæ parua scilicet offensione grauem nimis uindictā extingunt,

gunt, sicut quando pro solo uerbo aliquem occidunt, quam usurā sequitur alia grauior usura, scilicet damnatio æterna.

Quoniam si inimicus.] Si superius per inimicū & peccatorem illum tantū, qui semper extra fuit, id est fidelē acceperimus, ut beatus Augustus dicit: tunc uersus iste sic continuabitur. Quasi dicat: Quæris auolationem propter illos qui extra sunt, dicit iste non possum, quia & hic falsi fratres me persequuntur, quod molestius est ferendum: quoniam si inimicus tantū scilicet qui semper extra fuit, maledixisset mihi, utiq; ego sustinuissem, id est sustinendum hoc putarem, quia omne malum patientius debet accipi, quod probatur non opinatum assumi, quæ quidem inopinatum assumitur. Non opinatum assumitur, quod cumque malum ab his qui extra sunt assumitur. inopinatum uero est quod à conciu accipitur, à quo nihil mali expectamus. Et ideo est grauius, quia nulla pestis efficacior est ad nocendum, quam familiaris amicus. Si uero superius per inimicū & peccatorem, ut quidam uolunt illos accipiamus, quoniam prius intus fuerunt, sed à nobis exierunt, id est falsos fratres: tunc planus ad hunc uersum erit accessus hoc modo, Præcipita Domine, & diuide linguas eorū, qui nobiscum prius fuerunt, & à nobis exierunt, quod non ex maleuolentia dico, sed quoniam dignū est, quia uidi iniquitatē & contradictionē in ciuitate etiā, id est in ecclesia, ubi maior securitas uidebatur: & hoc adeo ut die & nocte, id est semper. Vel & in prosperitate & in aduersitate circumdet eam, id est ciuitatem: & in minoribus & in maioribus, ut in alijs prælati iniquitas. Quod ualde molestè ferendum est, & meritò: quoniam si inimicus qui nunquā fuit, intus maledixisset mihi, utiq; illud sustinuissem, id est sustinendum putarem. Quod uero conciuis maledicit (quasi diceret) intolerabile est propter illud, quod prædictū est, & si his qui oderat me, id est de quo manifestum est, quod odio me habet, quia mauult creaturæ quam creatori seruire. Si quis in quā fuisset locus magna super me, id est super eum, & arroganter mihi insultasset, forsitan abscondissem, id est possem me abscondere, id est subtrahere ab eo, ut proteruitas eius defineret, cum me aduersarium nō uideret, ab illo uero qui intus est non possum me abscondere.

Tu uero homo uniuersis.] Ille quidē qui semper extra fuit, tolerabilis est: tu uero homo qui à nobis existit, quia à nobis nō fuit, quæ deberes mihi esse uniuersis: quia aliquando dū intus esses, fuisti dux meus, id est sæpè salubre consiliū dedisti, ita ut in consulendo preberes, ut beatus Hieronymus de Origene dicit, Vbi bene, nemo melius: ubi malè, nemo peius. Et quæ fuisti notus meus in eisdem institutis, & exponit quomodo notus, scilicet quia capiebatur simul cū multis alijs dulces cibos diuinorū uerborū, ens in hoc meo: quia dulcis erat mihi sicut tibi doctrina ueritatis. Nam ambulauimus pariter in domo Dei, id est in ecclesiasticis institutis cum consensu, tu in quæ prius talis fuisti, & hoc modo apostatasti. Quod dicere me cogis, hoc scilicet: Veniat mors super illos, hic rursus mittitur ad initium schismatis in Dathan & Abiron. Et est dicere: Mors .i. mentis cæcitas ueniat super illos, scilicet inferiores, sicut ignis consumptiois uenit super ignem dissensionis in fautorib; Datan & Abiron, & sicut principes illos, Datan scilicet & Abiron deglutit uos terra: ita principes inter hos apostatas, ut Donatus & Arrius, uiuentes. i. prudentes & sciētēs descendant in infernum, id est in profundum uiciorū. Quasi enim sciens in ignem manum mittit, qui quod non sit faciendum, scit, & non facit. Nec hoc (quasi dicat) ex maleuolentia dico, sed quoniam digni sunt quia nequitia est in habitaculis eorum, id est in corporibus, quæ ad tempus inhabitant, quia sunt migraturi, & est in medio, id est in corde & interiori eorum. Quod est dicere: Immundi sunt interior & exterior.

Bedæ tom. 8.

Ego autem.] In illis quidem est nequitia intus & exterior: me aut saluabit Dominus ab illorum nequitia, scilicet ne eis conformer: & hoc ideo, quia clamaui ad Deum, id est ad ipsum Dominum, hic dat nobis exemplum, qualiter & nos ab huiusmodi nequitia possimus liberari, scilicet si clamemus ad Dominum, id est irremissè bene agamus.

Uespere & mane.] Dominus inquam saluabit me, & ego saluatus, non existam ingratus: quia narrabo ad ædificationem aliorum, quæ sunt uespere, id est euangelizata de preterito. Vel Domini natiuitatē, passionem, resurrectionem & similia, quæ per uespere designantur: quia quando uespere est, sol preteritus est. Et annuntiabo, quæ sunt in mane, id est euangelizata de futuro, ut de secundo eius aduentu. Annuntiatio enim propriè pertinet ad futura, quæ per mane ideo designantur, quia quādo mane est, sol adhuc futurus est. Et quia ego narrabo uespere, & annuntiabo mane, ideo Dñs exaudiuit uocem meā in meridie, id est dando mihi æterna bona & manentia. Quæ ideo designantur per meridiem, quia quando sol in meridiano circulo est, & maior ipedor & feruor est, & quasi stat: quia nec in ascensu nec in descensu est. Nihil uero dignius stat uel manet, quam illud cui nihil accedit uel recedit, ut æternitati. Vel aliter: Narrabo quæ sunt facta in uespere, id est sapientiam morientis. In uespere enim mortuus est Dñs. In quo miram sapientiam, licet gentibus stulticia uideatur, exercuit: quia morte sua temperali nostram mortem æternā destruxit. Et narrabo quæ sunt facta in mane, id est uitā resurgentis, mane enim resurrexit Dominus, & sua resurrectione nobis uias uitæ notificauit. Et annuntiabo quæ sunt facta in meridie, id est gloriā ascendentis, & ad dexteram Dei patris sedentis, ubi interpellat pro nobis, quod per hunc effectum apparet, quia Dñs pater exaudiet uocē meam. Vel aliter: Narrabo quæ narranda sunt ad ædificationē in uespere & mane, id est in prosperitate. Quæ ideo designant per uespere & mane, quia in his duobus temporib; temperantior aer est à calore: & quia uespertinum & matutinum tempus propter auræ mutationē nauigantib; & alijs talibus prosperum solet esse. Et annuntiabo etiam ad utilitatē proximi in meridie, id est in aduersitatis feruore. Quod est dicere: Nec erigat in prosperis, quin narrem: nec frangar aduersis, quin annuncie. Et ideo Dñs cum ad eum clamaui, exaudiet uocē meam: & hoc modo exaudiet, quia redimet animam meam, prius positam in pace, id est quia pacē seruauit inter odientes pacē, nec inter persequentes amisit dilectionem ab his, id est à potestate & à conformatione eorum qui appropinquant mihi, id est qui ex uicino aduersantur mihi, quia & conciuēs sunt. Et ideo dico appropinquant, quoniam inter multos, secundum ordines institutorum & sacramentorum erant mecum, habet alio translatio, Quoniam inter paleas erant mecum, quod melius huic sententiæ accedit. Vel aliter: Ideo necessarium est ut ab illis redimat animam meam, quoniam ipsi erant mecum inter multos, id est inter paleas, non inter grana, plures enim paleæ sunt in area quam grana. Sic & simulati amici plures sunt quam ueri amici, de quibus dictum est: Amicitie genus pessimum est, corde esse aduersarios, lingua simulare deuotos.

Exaudiet Deus.] Verè Deus redimet animam meā ab illis, quia Deus exaudiet me, & exaltabit, eos uero qui se erexerunt in dissensionem, humiliabit in damnatione, Deus dico qui est ante secula. Quasi dicat: Illos homo qui fuit ex tempore, ut Donatus uel aliquis talis erexit: Deus uero qui est ante secula .i. qui est sine tempore, humiliabit illos. Vnde dicit Casiodorus: Non sit tibi Dñs pro Dño, qui noluit esse confederatus sub Domino.

Non enim est illis.] Meritò eos humiliabit, quia illis nō est cōmutatio in præsentī, & ideo non erit illis in futuro.

H

turo.

turo. Hoc est, quia non habuerunt partem in prima resurrectione, nec habebunt in secunda. Erit tamen mutatio eis in futuro per resurrectionem, sed non erit eis commutatio. In melius mutatio: quia resurgent ad penam, non ad gloriam. Non est illis inquam commutatio, & hoc ideo, quia non timuerunt Deum, id est iudicem futurum non attenderunt, ut mandata eius custodirent. Et ideo Deus extendit manum suam in retribuendo. id est plenariam inferet nequitiam eorum retributionem. Et merito, quia ipsi comminauerunt. id est deprauerunt testamentum. id est promissiones eius. Quod enim dictum est ad Abraham, In semine tuo benedicentur omnes gentes, hoc peruertit, uerbi gratia, ut illi qui ad solam Africam hoc pertinere dicunt. Et ideo diuisi sunt non a contaminantibus. Et hoc ab ira uultus eius. id est per iram ostensam in uultu ositate eius. id est Dei. Diuisi sunt enim iam ab illis per interiorum caecitatem. id est moraliter. Diuisi sunt tunc localiter, cum dicitur eis: Ite maledicti in ignem aeternum. Et illis contaminantibus diuisi & excaecati cor illius. id est Dei, hoc est scriptura: quia ideo dicitur cor Dei, quia continet interiora & occulta mysteria de eo, illa appropinquauit, id est patefacta est non contaminantibus testamentum. Quia enim illi repulsi sunt necesse fuit illis. id est contaminantibus, perquirere ueritatem scripturarum, ut possint resistere falsitati illorum. Et sic scriptura eis appropinquauerunt, quia quanto magis & sapientius eas quaeruerunt, tanto magis intellexerunt. Unde Apostolus: Oportet esse haereticos, ut qui probati sunt manifesti fiant.

Molliti sunt sermones eius. Exponit quomodo cor Dei illis appropinquabit, ita scilicet, quia mollii. id est intelligibiles facti sunt illis sermones eius, scilicet Dei, in quibus solent esse quaedam dura. Ut cum Dominus dixit, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis uitam. Durus est hic sermo, & quis poterit eum audire? Et scandalizati sermo septuaginta duo abierunt retrorsum. Petro uero mollis hic sermo factus est, non tamen quia Petrus hoc intelligebat, sed quia pie dictum est credebatur. Molliti sunt inquam sermones eius, & non parum, sed super oleum. id est super omnem liquorem molliissimum & tenuissimum. Oleum enim ad ea molle & tenue est, quod dicitur corpus penetrare: sermones uero isti ad huc molliores sunt, quia penetrant usque ad animam. Et licet ita molles facti sint, uires tamen non amiserunt: quia ipsi sunt iacula. id est armant & muniunt eos ab hostibus, & ipsi mittunt eos uelut sagittas acutas, corda transientes, & charitatem inintendentes.

Iacta super Dominum curam tuam, & ipse, &c. Hic maior res quorum uox est, in hoc psalmo hortantur inferiores suos. Quasi dicat: Ut uobis quoque, inferioribus, molliantur sermones Dei, ideo tu quilibet iacta curam tuam, id est tuam curam, reputa nihil tibi prodesse, sed ipsum salutis tuae curam gerere. Iuxta quod alibi dictum est: Omnem sollicitudinem uestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis. Et si hoc feceris, ipse enarrat te, id est de uirtute in uirtutem promouebit te. Et tandem tibi iusto perduto in aeternum, id est in eternitatem, non dabit amplius fluctuationem: quia aeternitas erit portus ubi anchoram figas, & deinceps stabilis maneat. quod in hac uita nulli quamcunque perfecto contingere potest, cum etiam Petrus ad ancillam uocem fluctuauerit.

Tu uero Deus. Hos quidem Domine enutries, eos uero praedictos, scilicet contaminantes testamentum, deduces tu quia poteris (qui Deus es) in puteum interitus, scilicet in puteum corruptionis, in tenebras submerisionis. id est in profundum uiciorum, qui erit in puteum interitus, id est ad aeternam damnationem. tu dico auctor culpae, sed damnator eorum nequitiae.

Viri sanguinum & dolosi. Merito in puteum deduces eos, quia ipsi sunt uiri sanguinum, quia multorum sanguinem fundunt non corporaliter, sed spiritualiter: quia animas occidunt, & hoc ideo, quia dolosi sunt, id est

alios heresi sua decipiunt. Et hi tales non dimidiabunt dies suos, id est non tantum proficient in nequitia, quantum putauerunt: quia promittunt sibi longam uitam, & illam non dimidiabunt, quia saepe celeriter morte absumunt. Vel non potuerunt, id est non possunt Deo seruire & mammonae. Volunt enim dies suos, id est praesentem uitam, quam totam seruitio Dei deberent impendere, dimidiare, id est separare, ut partem sibi & mammonae seruiant, sed non dimidiabunt, id est non sic illos dies suos separare potuerunt, ad salutem scilicet. Quia nemo mittens manum ad aratrum, & reliqua, uel aliter (quasi diceretur) Nonne procedunt eis bona quae fecerunt? Non equidem, quia dies suos, id est uitam suam non dimidiabunt, id est non ita separare poterunt, ut per pauca bona destruant multa mala, quae fecerunt: cum potius per multa bona destruenda sint pauca mala. Quod est dicere, Propter pauca bona non saluabuntur, immo propter mala multa damnabuntur.

Ego autem. Illos inquam deduces in puteum, me autem non deduces: quia ego Domine sperabo, id est omnem spem meam conijciam in te. Nunc quidem psalmus iste lectus est in uoce cuiuslibet perfecti tribulationem, in qua est attendenti, & ab ipsa liberati oranti, ad nostram instructionem, scilicet ut nos attendentes communem esse tribulationem, faciamus communem etiam orationem. Si uero in uoce capitis psalmus idem legatur, ita caput ipsum loquatur: Deus pater exaudi orationem meam factam pro perseverantia meorum, & exaudias orationem, ne despexeris praecedentem deprecationem factam a me pro meis. Intende mihi dico in oratione, & exaudi me in deprecatione facta pro meis. Et opus est ut me pro eis exaudias, quia uere contristabuntur & conturbabuntur, quoniam ego ipse contristatus sum in exercitatione mea. Quasi dicat: Si in me uiridi ligno hoc fecerunt, in arido, quid fiet? Et si patre familias beelzebub uocauerunt, quanto magis domesticos eius, & similia. Exercitatio Christi fuit illa de qua ipse dicit: Ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Quae exercitatio fuit ad pietatem & ad omnia utilia, quia in omnibus quaecumque fecit aut uerbo aut exemplo, nobis profuit. In qua exercitatione dupliciter contristatus est, quia Iudaicam gentem quam respexit, imbre uerbi quasi aridam ficum nullum fructum, quo ipse solueret ieiunium: sed sola folia, id est uerba habentem inuenit, & ex ipsa etiam morte contristatus est, quia dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem: non quia mors ipsa iocunda & delectabilis ei esset, sed quia nostram in se transfugerat infirmitatem. Et hoc est quod dicit: Contristatus sum in exercitatione mea in me & in meis, quia etiam suo modo dupliciter contristatus fuit. Et ita sum contristatus quod conturbatus, id est quod haec contristatio fuit conturbatio, id est horaria tantum, quia cito uersa est in eo in laeticiam resurrectionis. Cito quoque in suis suo modo laetificatur, & quia ita sum contristatus quod tantum sum conturbatus, ergo contristatus sum in me & in meis a uoce, id est propter uocem inimici. Et propter tribulationem peccatoris, quia non meam penam, sed illius damnationem attendi, & inde dolui. Vocem inimici possumus accipere, quia dixerunt ei, Daemonium habes, & similia, & etiam contradictiones in membris eius: tribulationem uero peccatoris, ipsam eius passionem & suorum. Distinguit autem, sicut nunc diximus, hunc uersum Cassiodorus, & uallet satis in utraque lectione.

Quoniam declinauerunt. Quasi dicat: Inde sum contristatus, quia ipsi iniquitates suas, quibus locum & gentem perdere merebantur, declinauerunt in me quantum in ipsis fuit: quia putabant uitam meam quasi pollutionem, & ideo credebant per mortem meam quasi purgari se & ciuitatem suam. unde unus ex eis dixit: Expedit ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens

ra gens pereat. Et in ira sua, id est irati pro loco & genere, erant molesti mihi, id est molestabant me dictis & factis. Unde cor meum, id est anima mea conturbata est, quod non fuit ex illorum coactione, uel in illorum potestate: sed in me, id est in mea propria uoluntate. Et formido mortis, id est illud propter quod formidat mors, damnatio scilicet consecutua mortis, mortis dico ueniens super me cecidit, id est destructa fuit. Quod est dicere: Quia mors me, in quem nullum ius habebat, uendicare sibi uoluit, perdidit illud iuris quod habuit. Morde enim sua temporali mortem nostram aeternam destruxit, & sic mors in uictoria sua absorpta fuit.

Timor & tremor. Ostendit quomodo mors super eum uenerit, dicens: Timor & tremor uenerunt super me, quod est descriptio mortis nostrae per eius effectus. Quoniam enim mors, id est separatio animae & corporis, timetur: quoniam efficitur ut timor sit in mente, & tremor in corpore.

Et contexerunt me tenebrae. Hoc item pertinet ad praedictam descriptionem, quia tangit hic uiciniam mortis. Sequuntur enim mortem tenebrae, id est huius loci defectio. Vel aliter: Ideo timor & tremor uenerunt super me: quia tenebrae, id est tenebrosi intellectu carentes, contexerunt, id est circumdederunt me ad damnationem. Et quia attendi haec super me uentura dixi: Quis dabit mihi pennas? Nonne tu Deus pater. Penas dico, quae sunt sicut columbae: & uolabo ab istis, & sic requiescam. Pennas accipimus hic potestatem ponendi animam, & resumendi eam: post quas pennas auolauit a persecutoribus suis moriendo & resurgendo, non ut pennis coruinis, sed ut columbinis, id est non odiose, sed charitative: quia quosdam ex illis postea uisitauit, quia crederent in una die tria milia, & deinde multi alij. Vel in hoc charitative, quia mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et postquam sic auolauit, requieuit in immortalitate & in impassibilitate. Vera enim requies est, cui nulla amplius intercedit conturbatio. Vel auolauit a populo illo, de quo dictum est.

Laborauit sustinens, id est a Iudaeis: & requieuit in illo alio populo, de quo dictum est: Populus quem non cognoui, seruit mihi in auditu auris. Ecce (quasi dicit) factum est quod optaui, datae sunt mihi pennae, & elongaui me ab illis, id est a Iudaeis moriendo, resurgendo, fugiens eos quantum ad maiorem partem, non uero quantum ad membra sua, id est Apostolos, a quibus sua propria membra postea ne dubitaret, palpari permittit: nec quantum ad illos quos per gratiam fidei uisitauit. Et elongatus ab illis, mansi in solitudine, id est in gentibus, quae erant quasi deferrum a lege, & a Prophetis desertum. Vel elongaui me fugiens, quantum etiam ad omnes corporali praesentia. Et mansi in solitudine paternae confessionis, quae ideo merito dicitur solitudo, quia nondum aliquis corporaliter illuc peruenit praeter eum. Et merito (quasi dicat) hoc mihi concessum est, scilicet ut auolarem & requiescerem: quia ego cum patientia obedientiam expleui. Nam expectabam patienter eum, id est Deum patrem: qui nunc prius saluum me fecit in spe, ita saluum me faciet in re: a pusillanimitate spiritus, id est ab infirmitate illa spiritus pro qua dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem. Et a tempestate, id est ab imperu furentis populi. Ego dico dicens ita: Praecipira Domine, & diuide linguas eorum dupliciter, ut in priori lectione dictum est. Et hoc non dico ex maleuolentia, sed quia digni sunt: quoniam in ciuitate, id est in populo Iudeorum, qui quasi ciuitas fuit, propter legem & Prophetas, ubi minus uidebatur timendum. Ibi uidi, id est recognoui & manifestus expertus sum: id est, & contradictiones & eam ciuitatem circumdabit iniquitas die ac nocte, id est semper, non solum in minoribus, sed ita ut ascendat super muros eius, id est super principes eius, Pilatum scilicet & Annam & Caypham.

Et hoc ideo, quia labor est in medio eius, ut in prior lectione dictum est.

Quoniam si inimicus maledixisset. I uidi inquam in ciuitate contradictionem, quod molestissimè ferendum est, & intolerabile. Quoniam si manifestus inimicus, id est gentilis populus maledixisset mihi, illud utique sustinuissem, id est sustinendum putarem. Quod non ita intelligendum est, quod Deus aliquam iniquitatem sustineat, id est alicuius iniquitati parcat, sed quasi sustinet nescienter peccantium iniquitatem: quia minus punit eam, quam si essent scienter peccantes. Et si is qui aperte oderat me, quia maluit creaturam quam Deum colere, fuisset loquutus magna super me dicens: Non habemus regem nisi Caesarem: forsitan, id est talis posset esse quod abscondissem me ab eo, id est non per tam asperam uindictam ostenderem me illi. Forsitan ideo opponit, quia quidam etiam inter gentiles erant, quibus Deus tantum ingenium concessit, ut legem naturaliter scriptam in cordibus haberent. Ut Plato & alij Philosophi. Et his talibus non abscondit se Deus, quia ita seuerè in eos uindicabit, sicut & in illos qui legem scriptam acceperunt.

Tu uero homo. Illum quidem sustinuissem, & ab illo me abscondissem: tu uero quem ego per legem datam feci hominem, id est intelligentem, & qui deberes unanimes mihi esse, dux meus, id est quem ego ducem alij constitui, scilicet ut in te uultum Dei cererent, & quid colerent intelligerent: & notus meus secundum carnem, qui capiebas mecum dulces cibos, id est legalia instituta: quae uocat dulcia, non quantum ad signa, sed quantum ad significata, licet illi hoc non attenderent. Et uere mecum: nam ambulauimus cum consensu in domo Domini, id est in praecipris legis. Quorum plura ipse etiam carnaliter adimpleuit, quia & circumcisus est, & in templo cum muneribus praesentatus. Tu inquam homo ita mihi familiaris, ad quid dicendum me inducis? Ad hoc scilicet, Veniat mors super illos, & caetera. Quod ibidem dicitur hic, sicut in lectione priori, in malum scilicet. Potest etiam secundum Cassiodorum exponi in bonum, ita: Mors ueniat super illos, id est priori uita moriantur, & ipsi uiuentes, id est male actam uitam suam attendentes, descendant in infernum, id est mente praecurrant in infernum, & uideant quae poena debeatur illis, & sic conuertantur. Et necesse est ut hoc faciant, quoniam nequitia est in habitaculis eorum. Quod similiter est, ut supra. Vel potest dici ad solam similitudinem, scilicet ita sordidi sunt in nequitia, ut illi sordidi sunt, in quorum habitaculis sordes sunt non solum in angulis, sed etiam in medio. Me autem, ab eorum nequitia Dominus saluabit in me & in meis. Et ego saluatus narrabo in me & in meis uespere, id est euangelizata de praeterito. Et annuntiabo mane, id est dicta de futuro, & ipse me & meos exaudiat in meridie, id est dando aeterna. Possunt etiam hic aliae praedictae sententiae dici partim ad eum, partim ad suos. Et uere exaudiet, quia redimet animam meam in pace existentem, id est inter odientes etiam pacem seruuantem, ab his qui appropinquant mihi, id est a potestate Iudeorum, qui ex appropinquo aduersantur mihi. Quod necesse est, quoniam ipsi mecum erant inter multos, id est inter paleas tantum, ut prius.

Contaminauerunt testamentum eius. Hic accipe testamentum Dei promissiones de aeternis sub gratia factas: quod testamentum Iudaei super legalia sacrificia non ordinauerunt, immo terrenas & ueteres ei promissiones praeposuerunt. Unde dicit, Contaminauerunt, id est despexerunt eius testamentum, sanguine scilicet mei testatoris confirmatum. & ideo diuisi sunt ut prius.

Viri sanguinum. Merito deduces eos in puteum interitus, quia ipsi sunt uiri sanguinum, apperentes scilicet effundere sanguinem meum pro loco & genere: & quia dolosi sunt, id est deceptorie mecum agunt, dicentes: Magister, scimus quia uerax es, & similia. &

tamen licet sanguinem meum fundendo regnū æter num sibi parare intendant, dies suos quos quasi æter naliter in illo regno deducere putabant, nec dimidia bunt tibi. Quia quadragesimo secundo anno à Tito & Vespasiano euerit & captiuati sunt. Vel aliter quasi dicat: Non ne proderunt eis instituta legalia? non scilicet, quia sola signa insunt non significata: sed tamen ipsi dies suos, id est uitam suam in carnalibus obseruantijs non dimidiabunt, id est nō ita separare poterunt, ut ipsæ carnales obseruantie, quæ sunt signa à significatis diuisa, possunt eos saluare. Per imperfectū enim, id est per sola signa nunq̄ peruenient ad perfectum, id est ad saluatiōem ueram. Illi inquam damnabuntur. Ego autem & mei non damnabimur Domine pater, quia ego & mei in te tātum sperabimus.

IN PSALMVM LV. ARGVMENTVM.

Machabeorum supplicatio, quando in uisionem legis conspirantes tam præuari catores ciues, quā etiam hostes expugnare tentabant. Aliter uox Christi ad patrem. Item Arnobius: Si tulerint te allophylis, & à sanctis cogitationibus te longe fecerint, clama ad Dominū dicens: Miserere mei Domine, quoniam conculcauit me homo, homo utiq; exterior, per te enim agit contra te per ipsum, tota die pugnant contra te inimici tui.

IN FINEM PRO POPVLO, QUIA sanctis longè factus est, Dauid in tituli inscriptione, cum tenuerit eum allophylis in Geth.

EXPLANATIO.

In Hebræo ita habet, Pro columba muta longitudinem Dauid humilis atq; perfecti, cum tenuissent eum Philistin in Geth. Columba muta & Dauid humilis atq; perfectus Christus monstratur in passione, quod uerò nostra translatio dicit, Pro populo, qui à sanctis longè factus est, id est, pro comitibus Dauid qui in Geth exultantes longè facti sunt à iudea, in qua sancta sancto uim fuerunt, significat pro Christi discipulis, qui tempore passionis eius scandalizati fuerunt, psalmum esse cantatū, pro quorum fide ne deficeret ipse Dominus se rogasse testatur. Dauid in tituli inscriptione Dominus in passione ubi attitulus est Rex esse iudeorum, id est, omnium credētium & consitentium Deū cum tenuissent eum Allophylis in Geth: cū crucifixissent eum iudei, uel milites Pilati. Geth enim, qui interpretatur torcular, pressuram crucis indicat. Possunt in columba muta uel in populo, qui à sanctis longè factus est, cum sancti fideles intelligi: qui ab æternis sanctis exultantes cum Apostolo dicūt, Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino, pro quibus Dauid psallere nō cessat, ille uidelicet, qui sedet ad dexteram Dei, qui iam interpellat pro nobis. Potest & ex persona ecclesie dictus psalmus accipi, quæ semper in seculo pressuram pati non desinit, diuersis afflictionibus onerata. In prima sectione psalmi mater orat ecclesia, confidens se tamen ab inimicis esse liberandam. Sectionis secunda enumerat passiones, gratias agens, quia de creaturis sit excepta periculis nec se formidare mala, quæ celerimē transeunt. Tertio loco in futura illa beatitudine laudes se dicit Dominum ingiter cantaturam, qui eam de huius seculi aduersitate liberauit.

COMMENTARIVS.

Miserere mei Deus quoniam conculcauit me homo. Titulus est talis: In finem pro populo qui longè factus est à sanctis in tituli inscriptione ipsi Dauid, cum tenuerit eum allophylis in Geth. Quod sic exponitur: Hæc uerba referuntur in finem, id est ad Christū, qui totius laboris & intentionis nostræ finis est. sic locus ad quem tendit, finis est uitæ: quia sicut hic uiuendi se dedit exemplum, ita in futuro promisit se præmium. Et postquam ipsum præmium habebimus, nihil amplius q̄, quæramus, inuenimus. Verba dico dicta ab ecclesia pro populo, id est ut liberetur ab oppressione & conformariōe illius populi, qui longè factus est à sanctis per inscriptionem tituli. Quis aut populus iste sit, titulus nobis ostendit. In dominica passione scriptus est quidam titulus Hæbraicè, græcè & latinè trib. linguis quasi tribus testib. confirmatus. hunc titulum cū legisset Iudæi, indignati sunt, & Pilato dixerūt: Noli scribere regem Iudeorum, sed quod ipse dixit, rex sum Iudæorum. Quasi dicerent, scribe dixisse, nō ipsum esse. Sed quia per spiritū sanctum erat prophetariū, Ne corrupas tituli inscriptionem. Pilatus iratus dixit, Quod scripsi scripsi. Quasi diceret nesciens, Non corrumpe ueritatem, si uos diligitis falsitatem. Et quia in titulo offensus sunt, & prius maledicto habuerunt, cum Pilatus diceret eis, Vestrum regem crucifigam? & ipsi dicerent: Non habemus regem nisi Cæsarem, longè à sanctis facti sunt. Illi autem sanctis appropinquant, qui & Christum regem recognoscunt, & habere concupiscunt. Nec hoc ad illos, scilicet Iudæos referendum est, sed & omnis populus terreno regno delectatus, Deū regem spernens habere, à sanctis longè factus est: sed tamen in illis data sunt primitiua exempla, ut in illo populo eluceret, quod omnis populus caueret. Illi enim aperte Christum contempserunt, & regem Cæsarem elegerunt. Nec in hoc peccauerunt, quia Cæsarem elegerunt, sed quia Christum regem contempserunt, quem adhuc multi in celo sedentē, & ubiq; regnantem, nolūt habere regem. Et hi quoq; longè à sanctis facti sunt non corpore, sed corde, & persequuntur sanctos. Contra hos uero confirmat nos psalmus iste, quæ necesse est ut leses patiantur, quos non pateremur nisi prodesset, tentatio enim operatur probationē, probatio uero spem, & cætera. Et hoc est pro populo qui à sanctis longè factus est, in tituli inscriptione. In scriptiōne dico facta ipsi Dauid non historiali, quia non legit scriptus fuisse ei aliquis titulus, sed mystico scilicet tunc, cum tenuerit eum allophylis in Geth. Istud quoq; non conuenit Dauid historiali, quia legit quidem ad allophylas in Geth ciuitatem uenisse, sed nō legitur ab eis tentus fuisse: oportet ergo ut ad misticum Dauid, id est ad Christum referatur, quem uerè tenuerunt allophylis, id est alienigenæ, uel potione cadentes: hoc est, Iudæi uiri alienigenæ, qui à sanctis longè sunt facti, & potione cadentes, id est irati ei pro loco & gēte, & tenuerunt in Geth, quod interpretatur torcular siue pressura, hoc est, tenuerit eum in pressura passionis, in qua borris ille primitiuus, id est Christus quasi uua in torculari conculcatus expressit uinum illud dulcissimum, de quo dictum est. Et calix meus inebrians quam præclarus est. Tenuerit quoq; adhuc idē Christus in corpore suo, quia necesse est ut quicumq; uolunt piè uiuere in Christo Iesu, persecutionem patiantur, nec astringitur ad hanc uocem quicquid est extra passionem. Et ideo timendum est ne simus longè à passione, & sic famus longè à sanctis. At tendendū ergo sunt, immo concupiscendæ tribulationes & persecutiones. attendendi sunt etiam hostes nos persequētes, quia duos hostes patimur, alterum uisibilem, alterū inuisibilem, hominem uidemus, diabolum non uidemus, hominem amemus, diabolum caueamus.

caueamus, pro homine oremus, & contra diabolum oremus & dicamus: Miserere mei Dñe. Vox est corporis Christi orantis liberari ab his qui à sanctis longè sunt ne eis conformetur, immo illi conuertantur, & sibi conformentur: & dicit ita, Deus pater miserere mei, dando mihi constantiam, ne uincar ab allophylis, uel conformer eis. & opus est ut miserearis, quoniam homo tā ille scilicet qui figuratiter dicitur homo, id est diabolus (ut ibi, Inimicus homo uenit & superfeminauit zizania) q̄ ille qui naturaliter est homo, id est ministri diaboli, cōculcauerunt me. Et bene dicit cōculcauerunt, quia sicut uua pendens in uite quasi sterilis manet, quia liquor in ea non apparet, cum autem in torculari calcatur, dulcem exprimit liquorem: sic ecclesia in torculari persecutiōis posita, exprimit plurima sanctorum martyrum egregia merita, scilicet q̄, ad tumulos eorum cæci illuminantur, egri sanantur, dæmoniacci curantur, & similia. Conculcauit me inquam homo, hoc modo scilicet, quia impugnans me tribulauit me tota die, id est assiduè, uel toto conculcationis tempore. Et quid per hominem accepit, exponit dicens: Conculcauerunt me dico tota die inimici mei uisibiles & inuisibiles. Vel quare nunc dixerit pluraliter, q̄, prius singulariter, causam subdit dicens: Quoniam bellantes aduersum me interius & exterius sunt multi. Sed quæ cura? nulla scilicet, quia timebo ego ab altitudine, id est propter potentiam aliquam, uel superbiam persecutorum, cum sit diei, id est temporalis & transitoria? Vtiq; non timebo, immo ipsi tandem timebunt & penitebunt, sed infructuose: quia qui hic cor suum & aures suas obdurauerunt contra Dominum admonentem, non ibi obdurare poterunt contra ipsum iudicem. Tantus enim erit terror eius sententiæ, qui conterat omnem superbiam eorum. & ibi æquè timebit imperator, sicut & piscator. Illi inquam timebunt, ego uero (deberet dicere) non timebo, sed ne præsumptuosum uideretur, ponit causam quare non timeat, scilicet quia sperabo in te, nihil præsumens de me: & quia in te sperabo, ideo sermones meos nō in me, sed in te Deo laudabo, ascribendo tibi non mihi, si uerū aliquid dicam. Quisquis enim cognoscit, nihil in sapientia Dei uel fide posse uerū dicere, nisi quod accepit ab illo, qui est fons & origo totius ueritatis, ille sermones suos laudabit in Deo, qui sermones & sui sunt & Dei. Dei sunt, quia ipse dedit: sui sunt, quia accepit, & petendo eos à Deo nō existit uacans. Et dicendo suos esse, sed ab illo accepisse, non existit ingratus. In Deo speraui. Repetit quod prædixit, quasi dicat: Non solum sperabo, sed & prius speraui in Deo, & ideo nō timebo quid faciat mihi caro. Nam quid faciat mihi caro? Sæuiat quantum uelit caro, nihil faciet mihi, nisi quod potest caro, uua eram, caro conculcabit me, & uinum efficiat, & in apothecam celestem transferat. Carnem ponit pro homine, partē scilicet pro toto, ut ibi: Verbum caro factum est, id est, homo factus est.

Tota die uerba mea. Exequitur facta carnis. Quasi dicat: Ecce quid possit caro. Nam illi qui intelliguntur per carnem, execrabantur, id est abhominabantur tota die, id est assiduè, uerba mea. Et quid mirum, si uerba mea execrabantur, cum te Deum in ipsis, quia in te laudata erant, execrarentur? Non enim est discipulus super magistrum, nec seruus super Dominum. Execrabantur inquam uerba mea, ita quod omnes cogitationes, etiam non solū dicta, sed & facta erant tendētes in malum, & aduersum me, id est ad meā damnationem. Et tamen licet ita me execrarentur, & omne malum in me cogitent: in habitabunt, id est mecum conuersabuntur in sacramentis fidei: & ita abscondent se, id est insidiosè & dolose mecum egerunt. ad hoc enim uenerunt, non ut discerent, sed ut haberent quod proderent & improperarent. De quib. Apostolos: Subintroierunt quidam falsi fratres explorare libertatem nostram. Intra enim ut Titus, ne caueatur

ut alienus. Abscondent se inquam ad hoc, ut insidiantur mihi. Et ita reuera facient, quia ipsi obseruabunt calcaneum meum: id est, magna cautela insidiantur calcaneo, id est lapsui meo, scilicet si uel labar in lingua ut prodāt. Ita dico obseruabunt, sicut id est, quæ admodum illi qui sustinuerunt animam meam, id est qui odiosam habuerunt uitam meam, quia grauis eram eis, etiam ad uidendum, propter quod malitiosus insidiantur. Sed tu Domine retribues eis, qui facies eos saluos, id est, saluabis eos tandē à carnis corruptione, resuscitando eos ad penam æternam non ad gloriam, quæ saluatio pro nihilo reputanda est. Et meritō pro nihilo, quia tu confringes populos illos, sicut saluatos in ira tua, id est, tantus erit terror sententiæ, quam iratus dabit dicens eis: Ite maledicti in ignem æternum, quod ex toto confringetur & comminuetur eorum spes & superbia. Illos inquam pro nihilo saluabis, me autem saluabis non pro nihilo, sed pro aliquo scilicet, quia annunciaui tibi uitam meam. Potest etiam saluatio præcedens in bono accipi, sic: Licet illi tam prauis sint, tamen tu Deus facies illos saluos, conuersos & fideles factos. Et hoc est tibi pro nihilo, id est nihili pendens saluare eos, quia in uerbo solo saluas eos, nec laboras in saluando, licet nos obstupefaciamus in uidendo. Vel aliter, Facies eos saluos pro nihilo, id est sine aliquo præcedenti merito eorū. Quid enim Paulus blasphemus persecutor & iniuri osus cum in uia uerbo prostratus est & saluatus, attulit? Quid etiam latro attulit in iudicium, de iudicio in lignum, de ligno in paradysum? Nihil utiq; præter fidem, quā ille ei dedit, qui iuxta pependit, id est Christus. & hoc modo saluos eos facies, quia in ira tua, id est mittendo eis tribulationes aliquas, quasi iratus, confringes, id est humiliabis populos illos. Irasceris enim & confringis, sæuis & saluas, terres & uocas. Multi enim tribulatione contristati, fide sunt repleti: quia ad hoc exagitat tribulatio, ut uas euacuetur nequitie, & repleatur gratia.

Deus uitam meam. Quia tales etiā pro nihilo saluas, in deo Deus annunciaui tibi uitam meam, non mihi: quia omnis uita ascribenda est tibi, nō alicuius meritis. Paulus enim cum diceret, Quoniam ego blasphemus persecutor & iniuri osus misericordiam sum consecutus, & cætera: uitam suā annunciauerit non sibi, sed illi, id est Deo, ut ei scilicet crederetur, nō lucra sua quærens, sed illius de quo subsequenter dicit: Christus Iesus mortuus est, ut omnes qui uiuunt iam non sibi uiuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Si ergo uiuis, & non à re uiuis, sed quia ille ut uiueres præstitit, uitam tuam annuncia illi, & ideo nō timebo quid faciat mihi caro. Nam quid faciat mihi caro? Sæuiat quantum uelit caro, nihil faciet mihi, nisi quod potest caro, uua eram, caro conculcabit me, & uinum efficiat, & in apothecam celestem transferat. Carnem ponit pro homine, partē scilicet pro toto, ut ibi: Verbum caro factum est, id est, homo factus est. Tota die uerba mea. Exequitur facta carnis. Quasi dicat: Ecce quid possit caro. Nam illi qui intelliguntur per carnem, execrabantur, id est abhominabantur tota die, id est assiduè, uerba mea. Et quid mirum, si uerba mea execrabantur, cum te Deum in ipsis, quia in te laudata erant, execrarentur? Non enim est discipulus super magistrum, nec seruus super Dominum. Execrabantur inquam uerba mea, ita quod omnes cogitationes, etiam non solū dicta, sed & facta erant tendētes in malum, & aduersum me, id est ad meā damnationem. Et tamen licet ita me execrarentur, & omne malum in me cogitent: in habitabunt, id est mecum conuersabuntur in sacramentis fidei: & ita abscondent se, id est insidiosè & dolose mecum egerunt. ad hoc enim uenerunt, non ut discerent, sed ut haberent quod proderent & improperarent. De quib. Apostolos: Subintroierunt quidam falsi fratres explorare libertatem nostram. Intra enim ut Titus, ne caueatur

prius conuersis cognoui te, & esse Deum & meum. magna scientia scire Deum suū. Tuus enim est, quia tibi subuenit, & à se alienum te non fecit. Et hæ sunt magnæ cordis diuitiæ, & magnum lumen interioris hominis, Deum suum scire, Deum suum habere. hoc est, gratis Deum colere, gratis Deum amare & laudare. quod est Deum uere inuocare. Quod autem dixi, Cognoscam in istis, quia cognoui in illis, non te conturbet: quia uox est ecclesiæ, quæ & in præcedentibus inuocauit, & in futuris inuocabit.

In Deo laudabo. Repetio est propter conuertendos, de quib. hic dictū est. Ac si dicat: Sicut & in illis prioribus sermones meos in te Deo laudo, nihil de me præsumens, eodem modo in his conuertendis nihil de me præsumam: sed in te Deo patre laudabo uerbum meum tibi, non mihi ascribendo: & in Domino filio, quia de seruitute nos redemit. Laudabo etiam sermonem meum, id est uerbum, & in Domino spiritu sancto (deberet dicere) similiter laudabo: sed tantum dicit quare, scilicet quia in Deo spiritu speraui, quæ causa communis est. Nam si sperat in spiritu sancto, sperat in patre & filio, quorum una est maiestas & essentia. Speraui inquam in Deo, & ideo non timebo quid faciat mihi homo. Nam quid faciat mihi homo? Sæuiat quantum uelit homo, auferat aurum, argentum, auferat omne terrenum, tamen nil mihi faciat, quia uota mea mihi non auferet: hoc enim patrimonium est in corde inclusum, quod homo auferre nō poterit: proferam de ara cordis laudis incensum, de cellario conscientiæ bonæ fidei sacramentum. Exigit enim Deus non hircū, non uirulum, sed exigit laudationem, & cōfessionem: id est fidem, quam nemo auferre poterit, si tu eam nō contempseris. Et hoc est q. dicit: Deus uota tua, id est tibi congrua & accepta sunt in me, id est sunt clausa in corde meo, & ideo non possunt auferri. Vota dico quæ semper reddam tibi, & quæ illa sunt uota dicit, scilicet laudationes.

Quoniam eripuisi animam meam. Ideo meritō te laudabo, quoniam eripuisi iam in spe animā meam de morte, id est de actualibus peccatis grauioribus, & etiam eripuisi icidem in spe pedes meos, id est affecti ones meas, de lapsu, id est etiam de actualibus minimis, ut nec labar in illis. Et ad hoc me eripuisi, ut deum perfecte placeam coram te Deo, scilicet in affectione sanctorum: ego dico ens in lumine uiuentiū. Lumen uiuentium, lumen sanctorum, lumen iam mortalium est, gratis Deum amare, colere & laudare. uel in lumine uiuentium, id est immortalitate, & in impassibilitate, ubi facie ad faciem uidebo.

IN PSALMVM LVI. ARGUMENTVM.

Et hic Machabeorū. uerūm incipiente iam uictoria lætabunda formatur oratio. Item uox Pauli post resurrectionē. Item Arnobius: Cū fugeris à facie principis huius mundi persecutentis te, sicut Saul persequeretur Dauid, speluncam pete. id est: ita te cōstitue, ut ab inimico tuo inueniri non possis, & tu quidē inimicum tuum inter manus habeas: ille uerō te nō uideat. hoc enim eueniet, si ex toto corde dicas Deo, In umbra alarum tuarum sperabo.

IN FINEM NE DISPERDAS DAUID, in tituli inscriptione, cum fugeret à facie Saul regis Israel in speluncam.

EXPLANATIO.

Per finem Domini significat, qui nobis omnium bonorum persectio restat: quia cum ad ipsum uenerimus, nihil ultra querere opus habemus. Ne disperdas Dauid, prohibetur à Saule disperdi, qui à Domino fuerat preparatus ad regnum. In tituli inscriptione, hoc non Dauid, sed Domino conuenit, ne uidelicet scriptus in passione titulus mutaretur, sed quia Dauid Christi personam gerat, hoc nunc de ipso dicitur, quod erat in Christi passione faciendum, ne disperderetur Dauid de regno deputato: sicut nec illa Domini potuit tituli inscriptio cōmutari, cum fugeret à facie Saul in spelunca. Sicut Saul fugiens Dauid in spelunca se condidit, ita Christi diuinitas est à perfidis Iudeis intra templum corporis abscondita. Potest et ita dici, quia Dominus ad hoc usq; passus sit Iudeos, donec monumenti speluncā intraret: maxime cum psalmus hic non passionem tantū illius, sed et resurrectionē decantet. Dominus Christus in prima parte psalmi orat, sollicitus secundum humanitatem, qua passus est. In secunda resurrectionis suæ gloriam commemorat. In tertia laudes patri post resurrectionem decantat. quæ membra Diapsalmatum quoq; interpositione distinguuntur.

COMMENTARIVS.

Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. Psalmus iste de passione Dñi notatus, docet quantum diligere debeamus, & quanta sit perfecta mensura dilectionis, quæ Deo placet, qua nulla maior est: quia ipse de ea dicit, Maiorem charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Hoc ipse Dñs fecit, hoc Apostolos suos docuit, hoc & nos per Apostolos docuit. Et si quis attēdens infirmitatē suam, deficit in præcepto, confirmetur in exemplo. Et est uox capitis, ita tamen ut non separem uocē corporis: quia nō uult separari loqui, qui nō uult à corpore separari. Iuxta quod dicit, Ecce ego uobiscum sum omnib. diebus, usq; ad consumationē seculi. Cuius titulus est: In finem ne corrupas Dauid, in tituli inscriptione, cum fugeret à facie Saul in spelunca. Quod dicit ne corrupas Dauid, in tituli inscriptione, non potest Dauid historiali adaptari, quia nullus titulus legitur ei scriptus, quem Saul corruerit, uel aliquis persecutorum eius. Et quia non inuenitur in historia, oportet ut inueniatur in allegoria. Legitur enim quidam titulus in passione Domini cōscriptus, ut exprimeret frontes Iudeorum, qui manus suas à rege non abstinerunt. Quæ tituli Iudæi legentes offensus sunt, & indignati talem regem se habere, quæ possent crucifigere, ad Pilatū dixerunt, cui etiam Christū obrulerunt crucifigendū: Noli regē scribere, sed scribe ipsum dixisse, nō esse. Sed quia prophetatum erat, Ne corrupas tituli inscriptionē, Pilatus iratus respondit eis dicens, Quod scripsi, scripsi. Ac si diceret: Vt quid suggeritis falsitatem? ego non corruo ueritate. Horū stulticiam prouidens spiritus sanctus, immō sæuitiam & insaniam, admonet eos per Prophetam ne corrum pat Dauid, id est, ne pellere uelint uerū Dauid, i. Christū de regno sibi deputato, subtrahendo se regimini eius, qui uere rex eorū est (qa omnium rex est) offensus in tituli inscriptione facta ipsi Dauid, cum fugeret à facie Saul in speluncam, hoc & historia habet, & allegoria. Fugit enim historialis Dauid, Saulem persecutorem imitem & ingratum in speluncam, in qua occultabatur, & terra tegebatur. Fugit quoque nunc noster Dauid in speluncam, quando uerbum quod in principio erat apud Deū, infirmitatem nostrā induit, in qua se his qui p Saul designant, Iudæis occultauit. Oportebat enim eum sic ut intelligeret uideri, quia si cognouissent, nunquam Deum gloriæ crucifixi sentent.

sent. Quare Dominum non cognouerunt? Quia terram oculis eorum subijciebat, & maiestatem suam terra contegebat: in qua terra, tantum potuit teneri, flagellari & crucifigi. Male quærentibus terram opposuit, bene quærentibus uitam referuauit. Aliter quoque potest dici, fugisse scilicet, quia in tantum passus est se illis occultari, ut in cruce moreretur, & in sepulchro poneretur. De quo sepulchro surrexit incorruptus, sicut Dauid de spe speluncæ recessit illæsus, occultans se inimicis, & manifestans se membris suis. Apostoli enim eius membra tractauerunt, quia eum surrexissent crediderunt. Titulus sic constituitur: Hæc uerba referuntur in finem, proposita ad hoc, ne tu aliquis corrupas Dauid, offensus in tituli inscriptione facta cum fugeret Dauid. Nūc ad psalmum accedamus. Vox est capitis (ut prædiximus) pro se & pro membris suis orantis. Orat prius magister, ut nos doceat orare: qui ideo passus est, ut nos pari doceret: & surrexit, ut nobis spem resurgendi daret. & dicit ita: Deus pater miserere mei, restituendo me immortalitati, & miserere mei, id est, meorum nunc per interiorum resurrectionem, quo usque & per exteriorum. Et dignum est ut hoc facias, quoniam anima mea & meorum confidit in te solum, nihil præsumendo de se. Et non tantum nunc in te confido, sed etiam semper sperando in meis, in umbra alarum tuarum, hoc est, quia sicut umbra maternam alarū protegit pullos, ita tu proteges me in meis obumbraculum dando, ne ab æstu iniquitatis arefcam, & tandiu sperabo, donec transeat iniquitas, id est, quando mundus erit. Transit iam iniquitas, quantum ad caput quidem & quosdam sanctorum, sed tamen non perijt iniquitas. Nūc enim feruet iniquitas, & semper feruebit dum mundus erit: quia sicut quibusdam morientibus iniquis succedunt alij iniqui, ita morientibus quibusdam iustis nascuntur alij, & sic nunquam in hac uita deerit iniquitas persecuens, & iustitia pariens. Clamabo ad Deum altissimum. Quia sperabo in Deo, clamabo ad Deum, ad quem meritō clamandum: quia altissimus est, id est super omnia est. Et tamen misericordie nostræ proximus est, quia sicut est Deus de longē, ita & de prope. Sicut enim alta & superba à longē cognoscit, ita humilia de uicino respicit, quia prope est Dominus his qui obtriuerunt cor. Clamabo inquam ad Dominum, & ipse benefaciet & mihi & meis. Vnde ex perimento data est mihi fiducia, quia iam bene fecit mihi in meis. Si enim meis antequā eum cognoscerent benefecit, mittendo mihi propiciatorem & consolatorem, qui & moreretur propter peccata eorum, & resurgerem propter iustificationem eorum, nonne exaudivit me clamatem, id est irremisse benefecit? Vtq; exaudivit. Misit de caelo. Benefecit inquam meis in me, & ut per me beneficeret, misit diuinam potentiam suā de caelo, & liberauit me hominē, assumens me de utero & immunem à peccatis faciendo: & assumens me de sepulchro resuscitando me, per quod dedit iam dispositione, & daturus est in re: conculcantes me, id est Iudæos, tribulantes me in opprobrium. Magnum enim opprobrium est, quod in ciuitate illa in qua magis læuerunt & superbiebant, omneius amiserunt, & inde eradicati, & ubique dispersi contemptibiles omnibus sunt facti. Hoc etiam ad opprobrium pertinet, quod captiui, id est librarij nostri facti sunt: quia portant nobis libros suos, sicut solent serui post dominos. ipsi enim deficiunt portant, Christiani proficiunt legentes. Et similes cæco qui lucidissimum speculum portaret, in quo imago sua alijs, & non sibi eluceret: quia ipsi portant libros, in quibus uultus eorum, scilicet quid eis promissum fuisset, nobis elucet, eis uerō non apparet. Maximum autem est opprobrium, quod illum quem se prorsus putauerūt deleuisse, audiuit ubiq; exaltatum esse. Misit Deus misericordiam suam. Misit inquam Deus

pater uerbum suum, ut me liberaret: misit etiam ad alios liberandum me misericordiam suā, id est me misericordiam aliorum compatientem, & misericordiam exhibentem: & me ueritatem suam, id est uera docentē. Vel potest dici ad similitudinē hoc legationis ita: Misit Deus pater uerbum & me hominem assumptum. Misit quoq; misericordiam suā, quia misericorditer mecum egit: & ueritatem suam, quia uere promisit. Misericorditer enim impleuit, quod ueraciter promisit, & eripuit animam meā. Dixit superius, liberauit me. Ex hoc modo quasi diceret: Liberauit me, quia eripuit animam meam, resuscitando me de medio catulorum leonum, id est de medio Iudaici populi. A leonibus, id est principibus ad interficiendum me seducti. Per catulos enim minores, per leones uerō maiores in tel liguntur: quia in mortem eius omnes conspirauerāt. Maiores quippe cum interfecerunt, minores autem consenserunt. Et quid opus fuit ereptione? ideo scilicet, quia dormiui: id est, mortem subij, quæ mors potius dicenda est dormitio, quam mors: quia tam facile ab ea, uelut à somno surrexi, ego dico cōturbatus. Re pugnare uidetur, quod & dormiret, & conturbatus esset: quia qui conturbatur, aut somno excitatur, aut ne in somnum uergat prohibetur. sed hoc dicit quantum ad illos, qui per mortem quam iocundissimam habuit, conturbatum eum putauerunt.

Filij hominum. Quasi dicit: Qui te conturbauerunt? R. filij hominum cōturbauerunt me. hoc ideo determinat, ut ostendat illos nō esse excusabiles, qui se excusabiles putauerunt dicentes Pilato: Nobis non licet interficere quēquā. Tale enim est, quasi diceret eis propheta: Si non licet interficere, nec licet ad interficiendum tradere. Et quasi dicit: Quomodo te conturbauerunt, qui nullum in te gladium strinxerūt? dicit linguam eorum gladiū accipe, quia dentes, id est mordacia uerba eorum fuerunt arma, quantum ad consilium, quod inuenerunt occultē. Et sagittæ, quantum ad uolantia uerba, in accusationē, & fuerunt gladius, quantum ad sententiam, de morte cum dixerunt: Crucifige crucifige eum.

Exaltare super caelos. Illi quidem putauerunt me cōturbasse, tu autē Domine uerbi, in cruce homo, Deus in caelo, exaltare me, hōe exaltato, super caelos nō solū super materiales, sed super oēs ordines angelicos. Et gloria tua, i. gloriosus tuus, scilicet ego glorificatus à te per immortalitatem & per incorruptionem, exaltetur non super Iudæā solū, sed super omnem terram. Quod & factum est, cum per Apostolos in omnem orbem prædicatus est.

Laqueum parauerunt pedibus meis. Necessè est ut me exaltes, quia sunt qui deprimunt me. Namq; filij hominū parauerunt laqueum, id est impedimentum pedibus meis. Et accipe pedes, minas uel promissiones, quibus doctrina ueritatis procedit: uel sanctos Apostolos, quibus ipse peccatit ad notitiā gētium. Et nō solū laqueū parauerunt mihi, sed & animā meā & meorū incurua uerūt, id est incuruare & deprimere uoluerunt. Suam quidem, quando dixerunt, Demoniū habes, & Non est hic homo à Deo, & similia. Suorum uerō, quando eos sibi conformare uoluerunt.

Foderunt ante faciem meam. Hoc in quā modo parauerunt mihi laqueū, quia foderunt foueā, id est parauerunt deceptionē & mortem mihi, quasi nescienti reputationē eorum: sed tamē ante faciem meā fuit, id est, manifestum mihi cor eorum cognoscētū fuit. Vel pet foueā possumus accipere manifestā dānationis sententiā, quia in tantum eum neglexerunt, quōd ante faciem eius, id est in presentia dānare eum nō dubitauerunt, dicentes: Reus est mortis. Et incidit in foueā, quia quisquis alij dānationē parat, prius se ipsum damnat, prius enim in se peccat, qm alterū. Et semp felicior est tristitia patientis, q iniqua lēgitia inferentis. Item: Oīs sententia iniquē data, damnat auctore suum, quod at tinet ad posteriorem de foueā sententiam.

*Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo & psal-
mum dicam Domino.*] Ipsi inquam parauerunt foueam,
ego uerò patientiam: ipsi ad deprimendum, ego ue-
rò ad patiendum. Quia paratum est cor meum in me,
& paratum cor meum est in meis, & ideo d Deus pa-
ter cantabo tibi in me & in meis corde & ore, & psal-
mum dicam opere. Et ut psallam & cantem, quasi
dicat: Morere ignominia mea, id est caro mea, in hoc
quod mortalis, quod passibilis: & exurge ut gloria
mea, id est, in immortalitate & impassibilitate glorifi-
cata. Exurge dico caro mea, ens psalterium & cytha-
ra. Res una est, & continet duo musica instrumenta:
quia in una carne Christi sunt nobis exhibita duo di-
uersa factorum genera, designata per duo diuersa mu-
sica instrumenta. Psalterium nanque quòd à supe-
riori sonat, significat miracula diuinitus nobis exhi-
bita: cithara uerò, quòd ab inferiori sonat, tribulatio-
nes & infirmitates nostras in corpore Christi exhibi-
tas significat. Psalterium sonat, cæci uident, claudi
ambulant, & similia: cithara uerò sonat, famem pati-
tur, dormit & tristatur, & similia. Dico exurge. Et
reuera ita erit, quia ego exurgam. Et hoc ideo dicit,
ut per hoc comprobet, uerbum personaliter sibi con-
iunctum, patri coæquale & consubstantiale: quia e-
nim pater & uerbum unum sunt, & pater eum resu-
scitauit, & ipse secundum uerbum se resuscitauit. Di-
luculo ponit ideo, uel ut noter tempus resurrectio-
nis, quæ mane facta est. Vel quia sicut diluculum
post tenebras fugatas dicitur, ita tunc fugatis tene-
bris infidelitatis lucescere cœpit lumen fidei & ue-
ritatis.

Confitebor tibi in populis Domine.] Quia exurgam, i-
deo Domine confitebor tibi in Psalmis iudaicis. Et
Psalmum dicam tibi, laudabo te per opera bona eti-
am in gentibus. Et meritò laudabo te, quia ego non
solum dicendus misericors, sed ipsa tua misericordia.
Qui cum potens essem, miser factus sum, ut reme-
dium conferrem miseris aliorum. Et qui sum dicen-
dus ueritas tua, quia per me mundo omnis ueritas
est ostensa, sum magnificatus, id est, exaltatus usque
ad cœlos constituendus, & usque ad nubes constitu-
endas. Et accipe per cœlum & per nubes, prædicato-
res. Per cœlum uerò maiores, ut Apostolos: per nu-
bes uerò inferiores. Vel aliter. Videtur conueniens
ut ueritas referretur ad cœlos, & misericordia ad
nubes: quia cœli sunt angeli, qui quanto altiores, &
ueritati uiciniore: tanto perfectius sine caligine uis-
ionis spem ueritatis inueniunt & laudant dicentes:
Sanctus, Sanctus, Sanctus. Nubes uerò dicuntur præ-
dicatores propter tenebrosam carnem, qua teguntur,
licet Dominus per eos intonet minis, & conuulset mi-
raculis. Et quia in eis est miseria, ideo indigent mise-
ricordia. Quare ad nubes pertinere uideretur miseri-
cordia, & ad cœlos ueritas. Et tamen ueritas quidem
præpoller in angelis, sed Dominus dedit eam etiã nu-
bibus. Et quia angeli non indigent misericordia, i-
deo Dominus misericors hominum miseriam misera-
tus, dedit eis misericordiam, & per clarificationem re-
surrectionis, & incorruptionis angelis eos cogqua-
uit. Et ideo dictum est rectè, Quoniam misericordia
Dei magnificata est usque ad cœlos constituendus:
quia per misericordiam homines facti sunt cœli, id
est, angeli, & ueritas usque ad nubes constituendas,
quia prædicatoribus ueritatis cognitio suo modo
data est.

*Exaltare super cœlos Deus, & super omnes terram gloria
tua.*] Ut populi & gentes confiteantur. Vel ut miseri-
cordia & ueritas magnificentur, ideo tu Deus uer-
bum, homo in cruce, Deus in cœlo. Exaltare me qui-
dem, exaltato super omnes cœlos, & reliqua.
Repetitio est non ex necessitate narra-
tis, sed affectione orantis.

IN PSALMUM LVII.
ARGUMENTVM.

Crescente indies fama & uictoria Macha-
beorum, quidam se illis inimici fraudulen-
ti admiscebant, à quibus & Ionathas Simon-
'que cum filiis sunt interempti. hos ergo Psal-
mus iste redarguit. Akker Propheta de seniori-
bus Iudæorum dicit.

IN FINEM NE DISPERDAS
DAUID IN TITULI INSCRIPTIONE.

EXPLANATIO.

Nomen finis & Dauid in tituli inscriptione Christum in
cruce designat, commonetur quæ Pilatus ne disperdat scri-
ptum titulum, qui regem Dominum declarabat. In prima nar-
ratione Dominus Iudæorum exprubat nequitiam. In secun-
da retributiones eorum aptissimis comparationibus declarat.
In tertia qualis fiat correptio iustorum de peccatorum ultione
memoratur.

COMMENTARIVS.

*I uerè utique iustitiam loquimini, rectè
iudicate filij hominum.*

Titulus est talis: In finem, ne di-
spendas Dauid in tituli inscri-
ptione. Hæc referuntur uerba in
finem proposita, ne tu quilibet
disperdas Dauid, id est, ne dissi-
pes, quâ tum in te est regnum Da-
uid, subtrahendo te regimini eius, tu dico offensus in
tituli inscriptione. Per titulum enim Dauid, id est Chri-
stus obtinuit sibi regnum in Iudæis, id est, in confi-
tentibus. Verè autem confitentibus sunt, qui uera di-
cunt & faciunt. Quis ego aliter facit quam loquitur,
ille quantum in se est, corrumpit titulum: quia regnū
Dauid, quem non uult imitari, à se repellit. Quisquis
enim manere in Christo se dicit, ambulare debet, sicut
& ipse ambulauit, id est debet eum imitari. Potest au-
tem in hoc psalmo esse uox capitis uel ecclesiæ, aut
quod commodius est prophetæ, propheta inter ma-
ledicentium & adularum peccata uel pericula ui-
uens, nec timens conuiciatorem, nec amans adula-
rem: audiens uocem omnium, attendens labia om-
nium, attendens labia & dissona corda: quia aliud
perstrepat in labijs, aliud in præcordijs celatur. Hor-
tatur eos ne loquantur fallam iustitiam, sed ueram
iustitiam, & ipsam uti est loquenda, id est ut quod di-
cunt ore, probent & opere. Et dicit ita: Si loquimini,
id est si uultis loqui iustitiam uerè, & uti uera iustitia
loquenda est, uos dico qui filij hominum estis, id est,
qui rationè habetis, & ideo quod bonum est, uelle de-
betis, iudicate rectè, id est quod iudicandum est iudi-
cate, id est placeat uobis non tantum iustitia labiorū,
sed etiam factorum: quia si aliter agis quam loque-
ris, iustitiam quidem loqueris, sed iustitiam non iudi-
cas. Nullus enim ad eò peruersus & deuius, cui non sit
facile loqui de iustitia: quia ueritas naturaliter hoc ho-
minibus inseruit. Quod tibi non uis, alijs ne feceris.
Nec permissus est hoc aliquis ignorare etiam ante le-
gem datam, ut esset unde iudicarentur, & quibus lex
non esset data. Sed ne homines aliqui sibi deesse
conquererentur, scriptum est & in tabulis quod no-
luerunt legere in cordibus suis, ut per forinsecus ob-
iecta, cogerentur ire ad interiora sua, dicente scri-
ptura: Redite præuicariatores ad cor. Quis enim
se docuit ut nolles aliquem ad uxorem tuam acce-
dere, aut

dere, aut aliquid ui uel furto tibi rapere, nonne cor-
tuum? Si ergo non solus uiuis inter homines, sed po-
tius est in humano genere, qui tecum natus est: Quic-
quid mali tibi non uis fieri, uolis facere alteri. Et
quicquid boni tibi uis fieri, uolis impendere alteri.
Sciendum est, quòd aliquis iustitiam uerè loqui po-
test, & non uti debet. ut aliquis interrogatus, an fi-
des, an pecunia dignior est: & quòd iustum est respon-
dere potest & uerè, si fidem præfert, & tantum non
hoc faciet ut decet, quia si loquutus sit citò, fidem pe-
cuniæ postponet. Et ideo non est superfluum utique
sic expositum. Potest & esse illatum, quasi prophe-
ta sic illis quos admonet diceret: Video quod omni-
bus uobis facile loqui de iustitia est, ergo si uultis e-
am loqui uerè, rectè iudicate.

Item in corde nostro.] Ideo dico rectè iudicate, quia
uos aliter facitis. Etenim operamini iniquitates in
corde, id est uultis omne malum, & si non perficitis,
non ideo remanet: qui non uultis, sed quia iam non
potestis. In hoc loco dicit beatus Augustinus: Quic-
quid uis & non potes, pro facto Deus habet. Qui
uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mee-
chatus est eam in corde suo. Operamini inquam ini-
quitates in corde. Et utrum tantum in corde, & non
in frequenti actu esset, sed manus famulantur cor-
di suo, & sequuntur cor suum. Cogitatur enim ma-
lum, & fit malum: aut si non fit, non ideo remanet:
quia nolumus, sed quia non possumus. Et hoc est
quod dicit: Manus uestræ concipiunt, id est conte-
xunt peccata, peccata super addendo iniustitias, id
est mala opera: quia sicut in concinnis fir, ubi simili
simile supponitur, de talibus per Esaiam dicitur: Væ
his qui trahunt peccatum suum sicut longam restem.
Et quòd tales concinnant iniquitates, inde non au-
ctor, sed ipsi sunt accusabiles: quia ipsi uel profus cõ-
remunt in utero matris ecclesiæ regenerari, aut si
ibi concipiuntur, non ortum expectant, sed abortiu-
rum. Vetus ecclesiæ sunt præcepta ueritatis, uulua ue-
rò eius perfecta horum est informatio. Et puer ali-
quis nascitur in matris uisceribus, & de uisceribus.
In uisceribus quidem, cum concipitur: de uisceribus
uerò, cum per uuluum generatur. Sic aliquis concipi-
pitur in utero ecclesiæ, cum incipit strui à ueritate: si
autem perfecte informetur, quasi per uuluum genera-
tur. Si uerò cum adhuc lacte egat, per superbiam ue-
lit esse magister, per abortum inde exit, quod faciunt
hæretici. Sunt autem multi, qui nec uelint tibi concipi-
pi. Et hoc est quod dicit: Peccatores, id est legis tam
scriptæ quam naturalis transgressores, alienati sunt à
uulua, id est à regeneratione perfecta. Alij autem
quia nunquam esse, accesserunt: alij uerò & si accesser-
unt, ideo tamen à perfectione alienati sunt, quia ab
utero auulsi errauerunt, id est, qui antequam per-
fectè informarentur in utero, latera matris eccle-
siæ grauius errore suo concutientes, tanquam
abortiuū exierunt.

Et ideo locuti sunt falsa, id est placent eis falsa: ue-
ra autem nec audire uolunt, quia illis furor est, id est,
ira contra prædicatores ueritatis, secundum similitu-
dinem serpentis: serpentis dico, sicut huius serpen-
tis aspidis, quæ nõ exaudit uocem incantantium: &
non exaudit uocem uenefici incantantis. Sapienter
solent Marci aspidem incantando de tenebris antris
elicere, de ueneno illarum nouunt facere quoddam
antidotum: sed quia scit serpens illa naturaliter se ad
mortem prouocari, unam aurem terræ adiungit, at-
que cum cauda aliam obtrudit, & sic incantatorem
plerumque non audit. Prædicatores sunt incantato-
res, qui ad hoc incantant, id est prædicant, ut homi-
nem de tenebris erroris aut infidelitatis eliciant. Et
sapienter incantant, quia monent eos, ut de terrenis
ad cœlestia tendant. Per aspidem uerò designantur
illi, qui delectatione præsentium, quæ per aurem ter-
ræ applicatam intelliguntur, & recordatione præte-

ritarum delectationum, quæ per caudam notantur,
ita cor suum obdurant, ut præconia ueritatis non au-
diant, & in infidelitatis uel erroris sui tenebris perma-
neant. Per ueneficum quoque prædicatores designa-
tur, quia sicut uenenum ui per uenas currit, ita sermo
eorum ad interiora ui sua irrumpit.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum.] Ipsi quidem
loquuntur falsa, Deus autem conteret dentes, id est,
mordacia uerba eorum, in ore ipsorum, id est per pro-
prium sententiam ipsorum eorum. Vnde dictum
est: Comprehendam sapientes in astutia sua, quod
runc fuit factum, quando quidam causa reprehenden-
di quæserunt à Domino, an liceret censura dare Cæ-
sari, an non. Si enim diceret quia liceret, uocarent e-
um immisericordem, qui plebem suam tributariam
faceret: si uerò negaret, dicerent quia liceret, quia re-
us maiestatis esset, sed in astutia eorum Dominus eos
comprehendit, quia per eorum sententiam confuta-
uit eos dicens: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &
quæ sunt Dei Deo. Sic & mulier comprehensa in
adulterio, & pluribus locis alijs fecit. hic uerò ita
accipiendum hoc est, Conteret dentes eorum in ore
ipsorum, id est per sua uerba propria faciet eos reco-
gnoscere contradictiones eorum falsas esse. Quod ad
minores referendum est, quod uerò sequitur ad ma-
iores, scilicet quia molas leonum, id est, manifestas
contradictiones principum confringet, id est ineffi-
caces faciet Dominus. Molæ enim maiores dentes
sunt, & ideo per molas grauior cõtradictio principū,
quæ factis etiam sic intelligitur.

*Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens, intendit ar-
cum suum donec infirmetur.*

Hoc inquam modo molas leonum confringet Do-
minus, quia leones illi in rugitu suo deuenient ad ni-
hilum, id est deficient, & hoc ita uelociter tanquam
aqua decurrens deuenit ad nihilum. Est quædam a-
qua decurrens, torrens scilicet, quæ pluuiabibus a-
quis crescere solet, sed breui uiaiores impedit, quia ci-
tò deficit: sic & istorum sæuitia præcones ueritatis,
qui sunt uiaiores ad patriam tendentes remoratur,
parum tamen, quia citò euacuatur. Deuenient in
quã ad nihilum, & hoc ideo, quia Dominus intendit
eis arcum suum, id est minas suas de futura damna-
tione per scripturas & per præcones suos: nec cessa-
bit intendere, donec ipsi in le infirmetur, id est reco-
gnoscant infirmitatem suam, & confiteantur eam. Si
cut ille uerè infirmatus est, qui prostratus in uia dixit:
Domine, quid me uis facere? nunc enim infirmum se
cognoscebat, qui se sanum prius putabat.

Sicut cera que fluit, auferentur.] Id est, infirmati qui-
pe saluabuntur: qui uerò nunc sic informabuntur,
damnabuntur: quia auferentur sicut cera, id est, com-
perabiles facti cæræ, quæ adhibita igni fluit. Quia
ignis uidelicet uiciorum uel incentiuorum, & totius
præuæ concupiscentiæ deuastat eos interius. Vnde
nihil aliud est rota uita eorum, quam quædam de-
fluxio à creatore suo. Sciendum quòd ignem gehena-
næ, qui duplex est quia alius est inferorum, qui nunc
est: alius uerò est futurus, in quem scilicet tandem
mitrentur diabolus & ministri eius, præcedit qui-
dam ignis occultus. Ignis scilicet incentiuorum, qui
per traducem peccati nobiscum nascitur. Naturali-
ter enim in nobis est titillatio. Hunc ignem si quis
intrauerit, & futura uitabit, facile autem uitatur, si
semper à nobis caueatur: quia facile est ipsum supe-
rari, si uelimus collustrari. Si quis autem homo ho-
stem negligat, & crescere sinat, postquam præualue-
rit, intellectum eius obscurabit. Et sic solem non ui-
debit illum de quo dictum est: Errauimus à uia ueri-
tatis, & sol nõ ortus est nobis. & hoc est q, dicit: Ideo
dico quia sicut cera auferent, quia sicut ignis supra di-
ctus supercecidit, id est ita in eos cecidit, q, superior
fuit. Et illo igne intellectu ipsorum obscurante, non
uiderunt solem, id est non cognouerunt solem, scili-
cet iusti-

cer iustitiæ. Et hanc cæcitatē prius passi sunt, quā spinæ uestræ intelligerent ramnum. proprius quam ramnus uestræ intelligat spinas, hoc est, Taliter etiam hic occultè puniuntur, antequam ad manifesta tormenta miserarum delectationum & uoluptatum perducantur. Ramnus herba est, quæ cum primo sarris sit mollis & delectabilis, deinde in asperrimas spinas indurefcit. Per hanc uel caro significatur, quæ nunc in peccatis delectat: uel ipsa peccata, quæ modo quidem sunt dulcia & iocunda, tandem uerò produ-
 20 dunt asperrimas spinas, id est, producant in æterna tormenta, sic enim intelligendum est quòd ait: Priusquam ramnus intelligat spinas uestras, non quòd ramnis spina sic intelligat, sed quia causa erit, cur homines eas intelligant. Habet alia translatio competentis hanc litteram, ita scilicet: Priusquam ramnus producat spinas.

Sicut uiuentes. Supercecidit inquam ignis, & ille inquam ignis absorbet eos in præsentī: eos dico non uerè uiuentes, sed sicut uiuentes, quia interius mortui sunt.

Et absorbet eos sicut in ira. Quod ideo dicit, quia hæc ira, id est uindicta Dei de illis est quasi similitudo illius grauis iræ, quam patientur in futuro igne gehennæ. uel quia Deus licet cum tales punit, patientibus iratus uideatur, non tamen ira cadit super eum: quia de eo dictum est, tu Domine sabaoth, omnia cum trā quillitate iudicas.

Latabitur iustus. Quasi dicat: Quòd tales sicut cera auferentur, & ab igne absorbentur, permittit Deus suis non inuoluit hoc fieri: quia cum iustus uiderit, id est intellexerit uindictam de talibus sumi, lætabitur non de illorum damnatione, sed de sua liberatione. Et merito lætabitur, quia lauabit manus suas, id est mundabit opera sua, in sanguine peccatoris, id est in consideratione damnationis peccatoris. Dicit enim Salomon quia flagellato stulto, sapiens astutior erit. Et tunc homo, id est uerè ratione utens, dicit: Vtique, id est reuera si non solum referantur æterna præmia iustis in futuro, sed etiam in præsentī fructus est iusto, scilicet ut iustus iustior fiat tunc. Vtique, id est reuera iniusti non solum damnabuntur in futuro, sed etiam Deus est dijudicans eos, id est damnans eos, scilicet ut iniustus iniustior fiat in terra, id est in præsentī habitatione.

IN PSALMVM LVIII.
 ARGUMENTVM.

Hic etiam Psalmus in personam Machabeorum formatur. Item Arnobius: Quando domus corporis tui à principe huius mundi custodiri præcipitur, ut capiari & interficiaris gladio cuiuscunque peccati, ex totis uiribus exclama: Eripe me de inimicis meis Deus meus.

IN FINEM, NÈ DISPERDAS DAUID IN TITULI INSCRIPTIONE, QUANDO MISIT SAUL, & CUSTODIUIT DOMUM EIUS, UT EUM INTERFICERET.

EXPLANATIO.

Principium tituli sæpius expositum est, ubi passio Christi & regnum eius inuolabile describitur, quando misit Saul, & custodiuit domum eius, ut eum interficeret: quando miserunt principes sacerdotum, & custodierunt monumentum Christi, ut eum quasi in morte seruarent, resurgendi ianua præclusa.

Primo ingressu Psalmi orat Dominus ne ei inimici nocere proualeant. Secundo prosequitur quemadmodum in fine seculi conuertendi sint Iudæi, & pro eis oratio mirabili pietate depro-mitur. Tertio quæ facturi sint post conuersionem, & se in sanctis suis gaudere testatur. quæ partes diapsalmatis termino diuiduntur.

COMMENTARIVS.

Iripe me de inimicis meis, Deus meus. Titulus est talis: In finem ne corrumpas Dauid, in tituli inscriptione, cum misit Saul, & custodiuit domum eius, ut interficeret eum. Psalmus iste habet titulum de titulo, sicut & duo superiores: quia intulatur, Ne corrumpas Dauid in tituli inscriptione. Est quidam titulus in dominica passione scriptus, Iesus Nazarenus rex Iudæorum: Hebraicè, Græcè & Latinè. Hunc Iudæi legentes indignati sunt, & Pilato dixerunt: Noli scribere, quia rex est: sed scribe eum dixisse, non esse. Titulus enim (quasi dicat) confirmat ipsum regem nostrum, & nos regnum eius esse. & hoc modo titulum, quantum in se fuit, corruperunt, & regi contradixerunt. Sed nunquid, quia contradixerunt, dominationem eius euertere potuerunt? non utique, quia titulus uerè corruptus non est. Ipsum nanque occidendo potius regem fecerunt gentium, quem occiderunt: quia resurrexit, & gentibus prædicatus est, & sic factus est rex non solum Iudæorum, immò & gentium. quod autem additum est, Cum misit Saul, & custodiuit domum eius, ut interficeret eum, accipi potest & in Dauid historiali & in spiritali, quia & historialiter Saul misit ad domum Dauid ut interficeret eum. Et regnum Iudæorum, quod per Saulem significatur mortuo Christo, & posito in sepulchro. quod sepulchri quasi domus eius fuit ad custodiendum ipsum, misit cum diceret Pilato: Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit, Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum, ne discipuli eum furerent, & dicant plebi, surrexit à mortuis. Miserunt itaque ut interficeret eum, non quantum ad caput (quod iam mortuum in illa parte, qua poterat) sed quantum ad corpus eius, quod est ecclesia, scilicet ut non resuscitaretur, & in eum non crederetur. Et ut mendacium dormientium custodum præualeret, & mendacius post eum non abiret. Sed sicut Saul efficere non potuit, ut Dauid interficeretur: ita nec regnum mendacium Iudæorum hoc ualuit efficere, ut mendacium dormientium custodum præualeret testimonio uigilantium Apostolorum. Poterat enim custodibus illis dici, Si dormiistis, nesciistis: si autem uigilastis, quare furtum non prohibuistis? Est autem uox capitis à custodibus illis per resurrectionem liberari orantis, & nos ut liberemur suo exemplo orare docentis. Et dicit ita: Deus pater Deus omnium per naturam, meus autè & meorum per gratiam, eripe me & meos de inimicis meis uisibilibus & inuisibilibus. Inimici Christi diabolus & angeli eius & ministri eius fuerunt, & adhuc sunt corporis eius: quod subsequenter notatur cum dicit, Et libera me ab insurgentibus in me, & meos maxime. Semper enim prædicti hostes insurgunt in nos, & illudere quarunt infirmitati nostræ suggestionibus, tentationibus. & uarijs illusionibus: sed si uox nostra uigilet, & ad Deum clamer, sine dubio liberabimur. Eripe dico Deus pater, me & meos de operantibus iniquitatem, id est uel de Iudæis operantibus iniquitatē specialem, i. medici mortē, uel de omnibus quamlibet iniquitatem operantibus eripe meos, ne eis conformemur, & salua me & meos de uiris sanguinum. Viri sanguinum fuerunt, qui sanguinem innocentem fuderunt, & qui clamauerunt, Crucifige, crucifige

crucifige eum, cum Pilatus aligeniena locis manibus dimittere eum uellet: & qui sanguinem damnationis posteris suis propinauerunt dicentes, Sanguis eius super nos, & super filios nostros, & qui etiam in corpus eius seuerunt. Stephanum enim lapidauerunt, & plures alios occiderunt. Tales uiri sanguini etiam in gentibus accipi possunt, quia & gentiles Christi persecutores secundum corpus sunt. Sed Christus ab omnibus eripitur, & à præsentibus & à præteritis & à futuris. Primus quidem à præteritis, futurus à futuris, præsens à præsentibus.

Quia ecce ceperunt animam meam. Ideo rogo Deus pater ut eripias, quia inimici ceperunt animam meam reputatione sua dicentes, Persequimini & comprehendite eum, quia non est qui eripiat. uel ceperunt animam meam simpliciter, id est me interfecerunt. Et ceperunt animam meam, dum meos conformare sibi putauerunt. Ecce (quasi dicat) putauerunt quod ceperunt, & ipsi fortes irruerunt in me & in meos, tantquam debiles & infirmos. Fortes isti possunt accipi diabolus & angeli eius, de quo dictum est: Dum fortis custodit atrium suum & reliqua. Fortes etiam sunt de terrena felicitate timentes, ut quidam de robore suo, quidam de gloria, quidam de diuitijs. De quibus dictum est: Qui sperauit in me, d. f. & reliqua. Est adhuc aliud genus malè fortium maxime cauendum, eorum scilicet qui iustitiam suam ita uere uoluerunt, & iustitiæ Dei subditi esse nolunt. Tales fortes non ueni uocare Dominus, qui dicit: Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad penitentiam. & item: Non est sanis opus medico, sed male habentibus. Hi fortes Apostolis insultabant dicentes: Quare magister uester cum publicanis & peccatoribus manducat? Iustos se namque, & illos iniustos deputabat. Hi quoque cum quidam quos miserant ad comprehendendum eum, dicerent: Nunquam locutus fuit homo sicut hic homo, dixerunt, Nunquid aliquis scribarum uel pharisæorum crediderunt in eum? solus populus iste nesciens legem. Quasi dicat: In eum non nisi stulti credunt, nos uerò sapientes sumus, & in ipsum non credemus. Et hi fortes irruerunt in lapidem offensionis, quia uisus est eis agnus hædus, & quia agnum ut hædum occiderunt, ideo ab agno redimi non meruerunt.

Neque iniquitas mea. Ipsi quidem in me irruerunt, sed tamen nullum peccatum in me inuenerunt, quia neque iniquitas mea in actualibus, neque peccatum meum originale. Vel neque iniquitas mea in opere, neque peccatum meum in cogitatione. Est inde causa, nam ego cucurri, quia nulla carnis illecebra me tenuit, ens sine iniquitate. Ipse enim particeps factus est nostræ infirmitatis, non nostræ iniquitatis, ut ex eo quidem quod nobiscum communicaret, iniquitatem meam deseret. Et ad hoc cucurri, ut distortos in malum dirigeret ad bonum, & direxi uerbo & exemplo, quantum in me fuit. Ipsi uerò me currentem sequi non potuerunt, quia uestigia mea non cognouerunt.

Exurge in occursum meum, & uide: & tu Domine Deus uirtutum Deus Israel. Quali diceret: Quia cucurri, ideo Domine pater exurge mihi in occursum, id est ueni mihi in auxilium, ut me currentem sequatur: & uide, id est fac eos uidere cursum meum, id est fac eos intelligere, quicquid dico uel facio esse iustum. Nec sit eis cursum apud me, quod est rectum: aut distortum, quod ad regulam ueritatis est directum. Vel aliter superius dictum est: A summo caelo egressio eius, & occursum eius usque ad summum eius. Summus caeli pater est, quia superior in spiritalibus omnibus est, in hoc scilicet, quia lux est per se, filius uerò lumen de lumine patre. Spiritus autem sanctus est lumen procedens de lumine. huic summo Christus, qui hic loquitur, erat æqualis secundum uerbum, quod non uidebatur propter carnis infirmitatem, & passionis tribula-

tionem. Et ideo dicit, Domine pater, qui uidebaris iacere in passione & in infirmitate mea, exurge in occursum meum, id est in æqualitatem meam, id est fac manifestum per gloriam resurrectionis & ascensionis, quòd sim tibi æqualis: & uide, i. fac uidere homines, quòd secundum hominem potui teneri, flagellari & occidi, nò solū hominē esse, sed & Deū & hominē. & tu domine pater etiā uirrum, id est supercelestem exercituum nunc reputatus Deus Israel, id est unius gentis tantum Deus, quia alia omnia idola adorant: intende, id est intendum te fac ad uisandum per gratiam tuam non solum Iudæos, sed omnes gentes, ut impleatur quod per prophetam dictum est: Letare sterilis quæ non parit, erumpe & clama quæ non parituris: quia multi filij desertæ magis quam eius quæ habet uirum. Alius item propheta dicit: Extra de palos tuos in dexteram & sinistram, & tabernacula tua. Sequitur: Non miserearis omnibus. Visites inquam omnes gentes. Non autem de omnibus Iudæis siue omnibus gentibus his qui operantur iniquitatem, & in hoc perseverant. Quem planè hæc sententia non terreat? Quis conscientiam suam consideras, non hanc contremiscat? Si enim iniquitas omnis est peccatum, cum nullus nostrum sit sine peccato: si nullus operantis iniquitatem miserebitur, nullius nostrum miserebitur. Sed non frustra hoc dictum est. Nulla enim iniquitas parua uel magna manebit impunita, aut enim punietur ab homine penitente, aut à Deo iudicante. Si autem non uis ut ipse puniatur: præueni faciem eius in psalmis & in confessione, id est, confitendo & bene operando, ut ait Psalmista: Preoccupemus faciem eius, &c. & ita inueniet te operantem iniquitatem, & miserebitur tui ita. Quia quantum ad hoc quod concipiunt, pauci conuertentur, uel aliter: Est quædam iniquitas egregia, quam qui operatur, eorum non miserebitur, scilicet quando homines ita defendunt peccatum suum, ut illud quouis etiam deus & peruersus iudicat nefandum. Vel ut adulteriū summo bono, id est Deo imputant, & quicquid boni habent sibi ascribunt: quicquid uerò mali habent, Deo attribunt dicentes, Nisi uellet nos Deus tales, non essemus. Accusant etiam factum, stellas, & similia, uenientes per dispendium ad Deum accusandum, cum per compendium uenire possent ad Deum placandum. Excusatur quippe peccator, & culpa tur creator.

Conuertentur ad uesperam. Istud tam de Iudæis quam de gentibus potest intelligi. Nunc autem primum prosequamur de Iudæis, deinde ordine de gentibus pertinet prædicta egregia iniquitas præcipue ad Iudæos, adhuc defendentes se de morte medici. Continuabitur autem sic: Dico ne miserearis Iudæis iniquitatem defendentibus, & in ea perseverantibus. Quorundam autem qui nec perseverant, nec defendunt miserearis, ut conuertantur. & ita erit, quia conuertentur ad uesperam, id est serotina conuersione. Deuissent enim in mane conuersi fuisse, id est, medico præsentē: sed quia conuersi non sunt, quia medicum necessarium sibi non putauerunt, quem crucifixerunt, conuertentur ad uesperam, post eius resurrectionem & ascensionem. quod ita factum est. Postquam enim uiros idiotas, id est Apostolos uiderit tanta miracula facientes, tam miraculose, post spiritus sancti missionem, tunc quidam ex crucifixoribus Christi peccatum suum cognoscentes, uenerunt ad Apostolos dicentes: Quid faciemus uiri fratres? Et respondens Petrus dixit: Penitentiam agite, & baptizetur unusquisque ueltrum in nomine Iesu Christi. Quasi dicat eis: Sanguinem quem effuditis scruentes, bibite contentes. Et de his primitus conuersis hoc accipiendum est. Conuertantur inquam, & conuersi patientur famem, id est auiderunt uerbi Dei & gratiæ, entes ut canes, id est cognoscentes se modo dico egere sicut canes, id est gentiles immundi & idolatrarum.

latræ, quia cognoscent se, nec per suam iusticiam nec per legem iustificatos esse: quia illum qui lux est legis & prophetarum, scilicet Christum non intellexerunt in lege. Et hi tales conuersi, ut & ipsi alios conuertat, circuibunt ciuitatem, id est, fidelium correctionem, uel etiam totius humani generis multitudinem, quæ ciuitas dicitur propter circumstantiam Iudæorum, qui ubiq; dispersi sunt. Et ecce (quasi dicat) ad quid circuibunt? Scilicet ad hoc, quia loquentur, id est prædicabunt in ore suo in ore auido, id est ira constanter & impudenter, sicut conuenit illis quorum os uerbi Dei famelicum est, & in labijs eorum erit gladius, de quo dictum est: Er gladius spiritus, quod est uerbum Domini. Eorum dico dicentium ita, quia quantum ad hoc quod cupiunt, pauci conuertentur. Domine frustra laboramus, quoniam non est qui credat auditui nostro. Nam quis nos audiuit, aure scilicet audiendi? Nul lus (quasi dicant) nos audiuit.

Et tu Domine deridebis eos. Ipsi quidem dicent sic, quasi impossibile reputares, quod possunt aliqui conuerti: & tamen tu Domine deridebis eos, id est derisione dignos facias eos: quia facile perficiet, quod impossibile illi reputabant. Nam que deduces omnes gentes, id est aliquos de omnibus gentibus ad nihilum, in hoc quod erant gentes, id est gentiliter uiuentes. Verre enim impios, & non erunt. Et hoc (quasi dicat) facies per fortitudinem meam, id est meorum, id est per hoc quia constantes facies meos in prædicationem: quorum fortitudo, quia ego in eis sum, est mea. Fortitudinem dico, quia ipsi mihi conseruabunt: quia non referent eam ad se, sicut fortes malè supradicti fecerunt, sed referent eam ad te tibi eam ascribentes: quia quicquid boni habent siue in corpore siue in anima, à te habent. Nam & si anima inrelligat & discernat, non tamen à se habet, sed est que dam regio immutabilis ueritatis, ad quam cum accedit, corroboratur, & illuminatur: cum uerò ab ea recedit, obscuratur & obtenebratur & infirmatur. Sequit.

Quia Deus susceptor meus es. I Meritò ad te referam fortitudinem meam, quia tu Deus susceptor meus es, & meorum, id est suscepisti me hominem per uerbum tuum de massa pendendorum, & meos etiam suscepisti de medio malorum. Scio enim ubi eram, & unde me suscepisti, & quanta mihi dimiseris: & ideo meritò es Deus meus & meorum, id est meritò gratis te amo, gratis te colo & laudo. Et conuertit se ad nos, ut & nos ipsam Deum nostrum faciamus. Quasi dicat: Ideo dico quod sis Deus meus, quia misericordia eius præuenit iam & semper præueniet meos. Nihil enim attulimus ego & mei propter quod nostri misereretur, & nos iustificare, sed sola misericordia eius sicut præuenit me ut essem, ita etiam præueniet me ut bonus sim.

Deus ostendit mihi. I Ideo etiam dico Deus meus, quia Deus mihi factus in me & in meis. super inimicos meos, id est, collecto illis reiectis, electo illis repulsis ostendit, id est ostensionem fecit, scilicet ut cognoscerem diuitias gratiæ eius, per uasa iræ in uasis misericordiæ. Quasi dicat: Conferat uas iræ uasis misericordiæ, collectus reiectis, electus reprobatis, & cognoscat diuitias gratiæ eius, quas ostendit per uasa iræ in uasis misericordiæ. Ex persecutione enim malorum cognoscitur perfectio bonorum. Inimicos in hac sententia Iudæos accipit: & quauis (dicit) inimicos eos dixerim, tamen Domine ne occidas, id est ne occidi permittas eos corporaliter, ita scilicet ut transeant in ritum gentium. Quauis enim à Tito & Vespasiano dispersi sint, non tamè amiserunt ritum suum: quia adhuc circuncidantur, & agnum immolant, & multa similia faciunt. ideo dico ne occidas eos corporaliter, ne illi populi, id est Iudæi prius unus populus, modo per dispositionem populi diuersi, quando (pro aliquando) obliuiscantur mei, id est legis meæ: sed semper seruent eam memoriam, & si non in uita, Et sunt (quasi dicat)

capituli meorum, ut apud ipsos habeant, unde alios inimicos suos conuincant, uel aliter. Nō occidas eos corporaliter, ne quando illi qui sunt oleaster infertus, obliuiscantur populi illius prius mei, id est semper attendant, quia naturales rami fracti sunt, & sic non altum sapiant: sed timeant, scientes quia si Deus naturalibus ramis non pepercit, nec parcer oleastro.

Disperge illos. I Ne occidas inquam eos, sed fac eis q, merentur, scilicet disperge illos per omnes gentes in uirtute tua Domine, quia præsumpserit de sua uirtute, & deponere eos de gloria loci & gentis. Tu dico Domine protektor meus, id est meorum in hoc, quia persecutoribus illis auferes potèriam. Et quia protektor es, ideo Domine deponere delictum oris eorum, & deponere sermonem labiorum ipsorum. Delictum accipe quod dixerit, Non habemus regem nisi Cæsarem: sermone uerò labiorum, Reus est mortis, & similia. Quod totum Deus pater deposuit, id est falsificauit, cū Christum resuscitauit, & regem non solum Iudæorum, sed & gentium fecit. Sequitur.

Et comprehendantur in superbia sua. I Ac si dicat: Dico ut dispergas, & deponere eos, & tamen quidam eorum in superbia sua inde in hoc, quod superbe in medicum se exeruerit, & ipsum occiderit: comprehendantur, id est recognoscant nullum effectum inde subsecuturū, nec aliquid sibi relictum præter peccatum, & sic humiliantur, & peccatum suum confiteantur. Et ut comprehendantur de execratione, id est de morte Christi, quem ipsi execrabilem & maledictum habuerunt, & comprehendantur, & de mendacio, id est de hoc quod per mendacium custodum uitam resurgentis destruerent uoluerunt. & uerè comprehendentur, quia in consumatione, id est in perfectione annūciabuntur alijs. sicut enim superbia prius impediuit, ne consummarentur: ita humilitas non ualebit, ut perfectè consummentur. Quia ubi superabundauit iniquitas, superabundauit gratia. Et ideo annūciabitur consumatio eorum alijs, ne quis desperet de peccato suo, cum illis tantum peccatum sit indultum. Annūciabitur inquam in consumatione, & in consumatione, quod in ira consummationis, id est quod per iram, id est per uindictā procedentem ex ira Dei, erit eis consumatio ista, quod attendent dispersionem & cætera quæ patiuntur esse ex peccato, & confitebuntur ipsum peccatum. Annūciabuntur in consumatione, quæ consumatio erit de execratione & mendacio, id est quia attendent quantum peccatum fuerit execratio prædicta & mendacium, & quanto magis fuisse cognoscunt, tanto grauius poenitent. & erit etiam hæc consumatio in ira, id est per iram scilicet, quia attendunt futuram iram. & ut eā uitent, consumabuntur: & consumati iam non erunt, quod prius non fuerunt. Verre enim impios, & non erunt. Et tunc uerè scient, id est cognoscent, quia Deus dominabitur uerè Iacob, id est Iudæorum, sicut & finium terræ, id est gentilium, id est intelligent Iacob non posse saluari per suam iusticiam, & ideo medicum necessarium esse sibi & gentibus. Et quare addiderit de gentibus, causam reddit: scilicet & gentes conuertentur ad uesperam, &c. Nunc ad primum Conuertentur redeamus, & de gentibus quæ de Iudæis legimus, huc usque legamus: iuxta quod erit hæc cōtinuatio, Verè Dominus pater uisitatib gentes, quia gentes ad uesperam, id est serò conuertentur. Sicut enim Christus principaliter ad illos de domo Israel missus est, sic & Apostoli ad illos missi sunt: sed postquam ab illis repulsi sunt, ad gentium conuersionem se contulerunt, & ideo dicit, Ad uesperam conuertentur. Nam si Iudæi statim in prima prædicatione Apostolorum ad uesperam conuersi sunt, multo magis gentes qui longè prius conuersi sunt, ad uesperam conuersi esse possunt dici. Conuertantur inquam, & conuersi famem patientur, id est desiderium alios conuertendi, & sibi incorporandi habebunt in tantum, ut audi canes cibi sunt. Et quia ad eō audi

erunt, ideo & ipsi sicut prius conuersi de Iudæis, circuibunt ciuitatem, & loquentur prædicationis uerbum in ore suo, id est auido & famelico, & in labijs eorum erit gladius, id est uerbum Dei, quo quidam interficiuntur ad fidem, quidam uerò ad mortem. Credentes quidem ad uitam, non credentes uero ad mortem. Et exequitur tantū de his qui interficiuntur ad mortem, quasi dicat: Verè gladius mortificans fuit in labijs eorum, quoniam quis aure audiendi audiuit eos? Nul lus scilicet quantum ad desiderium eorum. Et tu Domine tandem deridebis eos, id est derisibiles facies illos, scilicet: quia aure audiendi non audient, quia deduces omnes gentes, id est gentiliter uiuentes ad nihilum. Verè enim ad nihilum deducuntur, quorum resurrectio non erit ad gloriam, sed ad ignominiam, & qui uero esse carebunt. Et quod ad nihilum deduces omnes gentes, hoc facies per fortitudinem meam & meorum, id est, per comparationem meorum: qui fortes, id est constantes erunt in fide & in uirtutibus. Iudicabunt enim sancti nationes, non uerbis, sed comparatione, ut alibi dictum est. Fortitudinem dico, quā ego in me & in meis custodiam, relatum nō ad te, sed ad me, cætera non mutantur, usque Ne occidas eos. quod in hac eriam lectione similiter cōtinuatur ut in superiori, sic scilicet: Quamuis sint inimici mei, tu Domine ne occidas eos. & quam occisionem accipiat, determinat, scilicet ne permittas, ut illi populi gentiles scilicet, quando (pro aliquando) scilicet cū annūciabor illis, obliuiscantur populi mei, id est legis meæ. Vera enim interfectio animæ est, obliuisci Dei sui: & dicit ideo obliuisci, quia naturaliter omnis homo habet cognitionem Dei.

Disperge illos. I Quasi dicat, Et ut non obliuiscantur mei, ideo Domine prius illos presumentes de sua uirtute disperge, in quo dispergendi sunt, scilicet in malo, in uirtute tua, & deponere eos per humilitatem prius erectos per superbiā: tu dico in hoc protektor meus, id est meorum, ne talibus conformentur. Et quia protektor es, ideo Domine deponere delictum oris eorum, id est, sermonem labiorum ipsorum, hoc est, fac cessare contradictionem eorum aduersus ueritatem, & comprehendantur ipsi gentiles in superbia sua, id est recognoscant se peccasse, quia præsumpserunt de facultate ingenij, & de libertate arbitrij, & cōprehendantur de execratione, scilicet quod Christianum nomen execrabile habuerunt: & de mendacio scilicet, quod creatorem creaturæ postposuerunt, affirmantes creaturam esse Deum, in quo mentiti sunt. Et uerè comprehendentur, quia in consummatione annūciabuntur. Gentiles etiam sicut de Iudæis prius prædictum est, ipsi dico entes in ira consumationis, id est in consumatione futuri iudicij, per quod cōsumabuntur, & non erunt quod prius fuerunt. Et tunc scient, id est intelligent, quia Deus dominabitur etiam Iacob, id est, Iudæorum, tantorum scilicet præuaricatorum, quos prorsus repulisse uidebantur, sicut & finium terræ, id est gentilium. Et uerè dominabitur Iacob, quia reliquiæ ex Iacob saluæ fiunt. nāque conuertentur Iudæi ad uesperam, scilicet in anti christi tempore, & conuersi patientur famem ut canes, id est ita audi erunt conuertendi alios, ut canes audiunt cibum, & ideo circuibunt ciuitatem. Sciendum quod tribus modis uariari possunt Conuertentur istud. & primum scilicet, ut primum conuertentur accipiantur de Iudæis, & conuersi primum, & in fine conuertentur. & istud de gentilibus. Vel illud de Iudæis primo conuersis, & istud de fine conuertendis. Vel accipiantur de gentibus, & istud de Iudæis in fine conuertendis.]

Ipsi dispergentur. I Ostendit ad quid Iudæi in fine conuertendi, uel secundum lectionem priorē gentiles conuersi circuibunt ciuitatem dicens: Quia ipsi dispergentur hac & illac ad manducandum, id est ad alios sibi incorporandum. Si uerò non fuerint saturi Bedæ tom. 8.

rari multitudine credentium, affecti tædio præuaricatorum, & murmurabant isti scilicet Iudæi in fine, sicut patres eorum prius in deserto murmurauerunt. uel murmurabant gentiles, sicut & Iudæi primo conuersi murmurauerunt.

Ego autem cantabo. I Ipsi quidem murmurabant, ego autem saturabo eos: quia cantabo in eis fortitudinem meam, id est laudabilem in eis faciam constantiam à te datam: quia ad eō constantes erunt, quod omnes uidentes laudabunt constantiam eorum, & conformare se eis studebunt, & mane factō scilicet in iudicio futuro, quando ueris sol illucescet, exultabo, id est exultanter annūciabo eis misericordiam suam. Præmia enim declarabunt, quantam contulerim eis misericordiam. Vel etiam in presenti mane factō in eis, qui per ipsos conuertentur, exaltabo misericordiam tuam: quia per hoc apparebit, quod miser corditer cum illo egeris.

Quia factus es inceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. I Ideo meritò tuam fortitudinem cantabo, & misericordiam tuam exaltabo: quia tu es factus susceptor meus & meorum, ut supra dictum est, & es refugium meum & meorum cōtra omnem molestiam in die tribulationis, id est in præsentī uita, ubi scilicet opus est, quia iminent tribulationes & persecutiones, & es adiutor meus in meis in periculis, scilicet quod faciam. Et ideo tibi psallam bene operando, quia tu es Deus susceptor meus. & ideo es Deus meus, id est ideo te facio Deum meum. Et meritò, quia tu es misericordia mea, id est, quicquid boni sum, per te sum.

IN PSALMVM LIX. ARGUMENTVM.

PER occasionem suæ uictoriæ, Machabeorum quoq; triumphans prædicat. Alter uox Apostolorum, quando Christus passus est:

IN FINEM PRO HIS QUI IMMVTABUNTUR, in tituli inscriptione ipsi David in doctrinā, cum succendit Mesopotamiam Syriæ & Sobal, & conuertit Iob, & percussit Idumæam in ualle salinarum duodecim milia.

EXPLANATIO.

IN finem in Christum saluatorem dicit, his qui mutantur: illo utiq; modo quo Apostolus dicit, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. qui qualiter ad hunc finem mutari ualeant, consequenter exponitur. In tituli inscriptione David in doctrinam. Tituli inscriptione Iesum Christum, significat regem. sic ergo mutantur, ut deserentes diabolum, regi Christo colla submittant. in doctrinam addidit, scilicet Christianā: quia non sufficit Christum regem credere, si non eius & doctrinam seruetur. Cum succendit Mesopotamiam Syriæ & Syriam Sobal. Hæc uictoriæ David, triumphum Christi de gentibus insinuant. Quas igne suæ charitatis inflammando regno antiqui hostis, quem Adadexer significat, eripuit: & suæ fidei tributarias fecit, qui enim Syria, quæ Hebræicè Aran dicitur, & interpretatur sublimis, superbiā gentilitatis insinuat. Duas Syriæ gentes succendit, qui gentillum facta pariter & dicta correxit, ut uni uero regi fidei & operis sui tributa persoluerent, & conuertit Iob, & percussit Edom in ualle salinarum duodecim uallis salinarum, quæ Hebræicè gemela uocatur, infirmam terrenamq;

namq; sapientiam designat, quam & gentilium philosophia, & Iudeo: unum pertinacia contra Christum armatur: sed utraque conuerso Iob, qui interpretatus est pater, id est infans, diligens gentium fidei doctore percussit. Potest ergo Gemela, quia Iudæorum regio est, saporem scientiæ & gentilis indicare, sed melius de Iudæis in fine seculi credituris accipitur, uel propter duo decim milia ad numerum triumphum Israel uel propter nomen Edom, qui Iudeos sepe significat. Vnde & sub eius persona de illis dicitur, Et maior seruiet minori. Populus ergo ille qui de prius erroribus mutatus ad fidem est, primo capite supplicat ut post afflictionem quam satis faciendo passus est, beneficii nouitate reparetur. Secundo interposito diapsalmate rogat ut post tribulationes quas pertulit, deducatur à Domino in munitionem ciuitatem, petens auxilium sibi de tribulatione concedi, quod solo Domino probatur esse possibile.

COMMENTARIUS.

Deus repulisti & destruxisti nos, iratus es & miseratus es nobis.

Titulus est, in finem his qui commutabuntur in tituli inscriptione, ipsi Dauid in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syria Sobal, & conuertit Iacob, & percussit Edom in ualle Salinarum duodecim milia in hoc psalmo. Vel in titulo huius psalmi referuntur quedam uictoriosa Dauid, quæ ueniens in regnum post mortem Saulis persecutoris sui fecit, inimicos suos debellando, & eos tributarios faciendo. Nam & ante persecutionem rex erat, quia in domo patris unctus fuerat, sed soli Deo cognitus erat. Postea uerò manifesto regno, & uide ter accepto, has gentes, de quibus titulus ait, debellauit. Sed quemadmodum propheticus spiritus in titulis psalmorum solet ab expressione gestarum rerum aliquantum deuiare, & aliud quam historia inueniatur addere, ut per hoc doceat figuram magis insistentiam esse, quam allegoriam, ut superius in quodam titulo dictum est, Dauid immutasse uultum suum coram Abimelech: cum historia dicat potius eum immutatum coram Achis rege Geth: ita & in hoc titulo aliquid additur, quo ad aliud moneamur, quia ubi fortia facta Dauid referuntur, nihil successisse legitur, quod tantum in hoc titulo maxime proponitur. Allegoriam ergo potius hic quam historiam insistantur. Hæc uerba referuntur in finem, id est ad Christum per quem omnis labor noster finitur, attributa his quia uox eorum est, qui partim commutari sunt, & commutantur, & de die in diem commutabuntur non iam culpanda mutatione, sed laudanda. Duæ enim commutationes sunt: altera laudanda, altera culpanda. Commutatio Adæ fuit culpanda, quæ fuit de uita ad mortem, de iustitia ad iniustitiam, de delicijs paradisi ad laborem exilij. Hæc autem commutatio, de qua hic agitur, est commutatio laudanda: quam & Apostolus commendat dicens, Fuisit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Commutantur inquam in tituli inscriptionem, id est per hoc quia conscribitur eis titulus confirmans, & ipsos regnum eius & ipsum regem eis: quia iam transferunt de regno diaboli in regnum Christi, de potestate tenebrarum in regnum lucis, & commutantur ipsi Dauid in doctrinam, id est ut doceantur nouam uitam, scilicet non iam sibi uiuere, sed illi qui pro omnibus mortuus est. Quæ commutatio facta est, cum ipse Dauid succendit Mesopotamiam Syriæ, & cætera. Hæc commutatio facta est per ignem & per gladium ab illo Dauid, qui ut Euangelium testatur, in mundum attrulit ignem & gladium, per ignem quidem non uisibilem, sed per charitatis amorem, hic est

ignis ille, de quo ipse dicit: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo, nisi ut ardeat? hoc igne succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal. Mesopotamia est pars Syriæ, & interpretatur eleuata uocatio: Syria uerò sublimis, per quod significantur uocati de Iudæis, qui prius eleuati erant à Deo per culturam uerbi Dei, & per leges, & per prophetas: sed quia in his de se præsumebant, sublimes etiam erant. Sobal quoque uana uetustas interpretatur, per quod idola træ de gentibus designantur, quia nihil magis uanum est in uetustate, quam creaturam creatori præponere, & creaturam creatoris loco adorare, sed tamen quia inreritos quidam maxime de nobilitate ingenij & libertate arbitrij, ut Plato & alij philosophi, superbiebant, ideo hi etiam Syria, id est, sublimes erant. Sed Dominus hos utrosque utiliter succendit igne dilectionis Dei & proximi, & sic commutatuit. Dicitur autem à quibusdam, quod per Mesopotamiam Syriæ intelligantur uocati tam de gentibus quam de Iudæis, & per uocationem eleuati, & ita eleuati, quod sublimes facti sunt per spem: per Syriam uerò Sobal, uanæ uetustati maxime dediti, & tantum per uocationem sublimes in spe facti. Sequitur.

Et conuertit Iob. I Iob interpretatur pater, uel inimicus. Et in hac commutatione conuersus est ille, de quo dictum est: Vos ex diabolo patre estis. Qui idem antiquus hostis humani generis est, quia princeps mundi foras eiectus est. Vel inimicus conuersus est, quando quiuis ex inimico amicus, ex impio pius, ex infideli fidelis factus est.

Et percussit Edom. I Hæc uerba de commutatione per ignem facta, nunc agitur de commutatione facta per gladium, non per ferrum, sed per prædicationem uerbum. Interpretatur autem Edom terrenus, & ex hoc magnas Deo gratias debemus agere, quod percute re in nobis uerbum prædicationis ueterem hominem dignatus est, ut nouum indueremus. Et sicut portauimus imaginem terrestris, ita portemus imaginem celestis.

In ualle Salinarum. I Salinæ sunt lacunæ, in quibus aqua marina cum mare refluxit, in uisum salis retinetur. Et potest dupliciter hoc dici, scilicet uel percussit Edom, prius positum in ualle Salinarum, id est in depressione amaritudinum. Vallis enim depressus locus est, & in sale quædam amaritudo intelligitur inesse. Et intelligitur per hoc utrumque peregrinatio à patria uera, quæ obnoxia est uarijs amaritudinibus uiciorum. Vel percussit Edom, ut esset in ualle salinarum, id est in humilitate sapida. Vallis enim humilitatem significat, & sal habet saporem. Est uerò humilitas alia sapida, alia insipida. Si quis enim pro terrenis humiliatur, id est, tribulatur & angustiatur, ut mercatores solent facere, illa humilitas insipida est: si quis uerò pro æternis laborat & tribulatur, ipse sapienter humiliatur. Percussit inquam Edom, & percussorum fuerunt duodecim milia. Millenarius numerus perfectus est, & significat perfectionem in commutatis per hanc percussione. Duodecim uerò, quod constat ex quatuor & ter in se multiplicatis, significat milites illos, id est duodecim Apostolos & successores eorum, per quos hæc percussio facta est. Quia uerò tria & quatuor simpliciter coniuicta septem constituunt, per hoc significatur septiformis gratia spiritus sancti, per quam gladius, id est uerbum prædicationis in hac percussione est administratus, per quatuor quidem, quod in quatuor mundi partibus sit facta demonstratur. Per tria uerò, quod maxime per cognitionem sanctæ trinitatis. Nunc ad psalmum ueniamus. Vox est salubriter percussorum, & utiliter successorum à Dauid orantium, ut quicquid sit de temporali saluatione æternam consequantur saluationem, & ad idem orandum nos exhortantium atque dicentium: Deus pater, uel Deus uerbum, uel

uel Deus trinitatis, nos ab amœnitate paradisi per prauaricationem tuam legis eiectos, & in ualle erroris male locatos repulisti quadam ui ab errore nostro, & nos male constructos in uereri animo sitare destruxisti bona destructione, ut educares in nouitate uitæ, hoc est in noua charitate & humilitate. Iratus es uetustati nostræ, & miserando, nobis conferendo nouitatem.

Commouisti terram, & conturbasti eam: sua contritiones eius, quia commota est.

Hoc inquam modo destruxisti nos, quia scilicet commouisti terram, id est terrenitatem nostram auditio prædicationis uerbo. Interius per peccatorum conscientiam, & conturbasti eam exterius, etiam usque ad corporalem afflictionem per penitentiam. Ergo sana in re, sicut iam sanasti in spe contritiones eius, id est miserias & tribulationes, quibus assidue ipsa terrenitas nostra conteritur intus, & exterius. Vnde Apostolus: Et si exterior noster homo corrumpitur, interior tamen de die in diem renouatur. Et debes sanare, quia commouisti, hoc est quod dicit, quia commota est. Sonat Euangelium, sonat prædicationis uerbum, quicquid non commouetur, id est, non compungitur stimulis conscientiæ, & stimulis penitentiae. Quisquis peccatus non tundit, non lacrimas, non orationes fundit, indignus est sanari: quia primum est ut peccata nostra purgemus per conscientiam compunctionem & condignam satisfactionem, deinde ut patientiam habeamus contra tentationes. Quia dicit Salomon: Fili accedens ad disciplinam, sta in timore & tremore, & prepara cor tuum ad tentationes. Et Petrus ait: Operetur ut iudicium incipiat à domo Dei. Si autem à nobis incipiam, quis finis erit illorum qui Euangelio non crediderunt? Si iustus uix saluabitur, peccator & impius ubi parebunt? Et hoc est quod dicit.

Ostendisti populo tuo dura, potasti nos uino compunctionis. I Quod sic continuatur, Ideo dico sana contritiones, quia sic opus est. nam tu ostendisti per te ipsum populo iam tuo scilicet, salubriter igne & gladio deuastato dura hic esse paranda. Magnas Deo agere debemus gratias, qui uult nos in presenti pari dura & aspera, ut in futuro sint mollia & iocunda. Ostendisti inquam dura, & hoc ita fecisti, quod potasti nos uino compunctionis, id est quod fecisti ipsam tribulationem compunctionum nobis esse tanquam delectabilem potum, & ita dedisti mentibus te casto timore populo tuo significationem, id est, documentum: per hoc quia corrigis omnem filium quem recipis, ut per has tribulationes fugiant à facie arcus, id est à præsentia futuri iudicij. Et ita fugiant, ut perfecte ab illo liberetur dilecti tui, quos tu scilicet hic compunctis exempli iusti iudicij. Quisquis enim hic tribulationibus gaudet, & cum Apostolo dicente, Non solum patimur, sed & gloriamur in tribulationibus illis, arcum illum effugiet. Si quis uerò mauult hic delectari quam tribulari, arcum non effugiet: quia quibus illum Deus nunc differt, in futuro non differet, & è cõuerso. Et sicut in arcu quanto magis neruus retro trahitur, tanto grauius anteriora feriuntur: ita quanto magis Deus iudicium malis differt, tanto grauius eis tandem superueniet. Quod autem dicit, A facie, id est à præsentia arcus: ideo dicit, quia tempus breue est, nec aliquid longum est putandum, quod habet exitum, & per hoc moner magis cauendum.

Dedisti inquam metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus, ut liberentur dilecti tui, saluum fac dextera tua.

Et ideo Domine seca, ure, flagella, fac quicquid in præsentia tibi uidetur de me, & fac me saluum in dextera tua. Quasi dicat: Non peto à te corporalem aliquam, uel temporalem saluationem, de illa sit quod tibi placeat: sed peto ut in futuro non inueniar inter hæodos ad sinistram, sed inter agnos ad dexteram. Et in hoc exaudi me, Ideo tantum fiducialiter dicit, Ex-

audi; quia plerumque sancti uiri pro corporali liberatione rogant, sed non exaudiuntur. quod non est ad insipientiam eis, quia non exaudiuntur ad uoluntatem: sed ad utilitatem quotienscunq; uerò pro æterna rogant saluatione, non potest eos Deus non exaudire.

Deus locutus est in sancto suo: lætabor & partibor Sichimã, & conuallem tabernaculorum metibor.

Verè saluus sum in dextera. Nam Deus pater locutus est, id est, iam promisit illam saluationem mihi sancto suo, id est in illo in quo fallere non potuit. Deus enim erat in Christo mundum sibi reconcilians, promisit inquam, & si non uerbis, effectu tamen, scilicet quia illum resuscitauit, & nos in eo resurgere fecit, & nos confedere ad dexteram maiestatis in excelsis. Et quod sequitur potest esse, uel uox Christi, in quo Deus pater loquutus est dicens: Lætabor & partibor, & cætera. Vel uox ecclesiæ, quasi diceret (quia Deus pater sic locutus) Ergo lætabor, & partibor, id est lætante partiar Sichimã. Sichimã proprie locus est, ubi Iacob redeunte in patriam Rachel uxor eius idola abscondit, quæ furata est patri suo Laban. & per Sichimã designantur gentiles, apud quos erant idola quasi abscondita. quia ipsi ea seruabant & adorabant. sed quia non omnium illorum est fides, ideo uel ecclesia uel Christus partitur eos: quia partem assumit, partem relinquit. Vel aliter: Sichimã interpretatur humerus, quem humerum partitur ecclesiæ: quia illos qui sponte subeunt iugum Christi, quod non deprimat, sed erigit, assumit. Illos uerò qui malunt se onerare terrenis, quæ pondus non subdium sunt, ut beatus Gregorius ait, relinquet. Et metibor, id est diuidam conuallem tabernaculorum. Iacob reuertens à focero suo Laban, posuit tabernacula sua in conualla Syriæ, ubi quiescerunt oues sue. Vnde locus nomen accepit, ut conualis, scilicet tabernaculorum Iacob diceretur. Designantur autem per tabernacula legalia instituta, quæ ad tempus posita fuerunt: per oues uerò Iudæi, qui in ipsis delectabantur, & quiescebant. Quos partit ecclesia, quia quosdam assumit, quosdam autem relinquit, uel aliter. Per conuallem humiles designantur, per tabernacula uerò ecclesiastica præcepta, in quibus quidam humiliter militant, quidam uerò non humiliter: quia explent quidem præcepta, sed inde præsumunt & superbiunt. Iuxta quod litera sic exponitur: Partibor, id est in partem accipiam conuallem tabernaculorum, id est humiliter in ecclesiasticis præceptis militantes, non humiliter uerò militantes repellam.

Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim fortitudo capitis mei.

Verè partibor Sichimã & conuallem tabernaculorum, quia quosdam accipiam. Nam Galaad est meus, & Manasses. Galaad interpretatur aceruus testimonij. Aceruus autem de imis crescit ad unum. Et per hoc designantur crescentes de uirtute in uirtutem, quousque perueniant ad unum, id est, donec uideant Deum deorum in Syon. Et quia ad eum in se coaceruant testimonium Christi, ut certent usque ad effusio nem sanguinis, id est martyres sicut. Martyr enim interpretatur testis. Manasses uerò obliuio interpretatur. Per quod intelliguntur illi, qui cum Apostolo eorum quæ retro sunt obliuiscuntur: in ea uerò quæ ante sunt, id est in futura & æterna extenduntur, uel per Manassen intelliguntur illi, quicquid probrosum & ignominiosum pro Christo passi sunt, uilipendunt & obliuiscuntur. Vnde per Esaiam dicitur ecclesiæ: Obliuiscere ignominiam uiduitatis tuæ. Quasi enim uidua fuit ecclesia, dum Christianum nomen in decore mansit. Sequitur.

Effraim fortitudo capitis sue mei. I Effraim fructificatio interpretatur, per quod intelliguntur in bonis operibus fructificantes, quos ecclesia uocat fortitudinem capitis sui, id est Christi ad similitudinem. Sicut enim

enim bonum reclinatorium infirmi capitis quædam fortitudo, id est, recreatio est, sic bene operantes sunt fortitudo Christi, quia alij uidentes eorum opera bona, glorificant Deum. Illi uerò in quibus uulpes foueas habent, & uolucres cœli nidus, non sunt fortitudo eius, sed debilitas: quia non habet in his ubi recumbat. Vel aliter per Effraim intelligitur fructificatio illa, quæ processit de grano illo in cruce mortuo, & in resurrectione iustificato, id est, seges ubique terrarum credentium, de quo dictum: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Quæ seges est fortitudo capitis, id est, augmentum & exaltatio Christi, qui caput est ecclesiæ. Ipsa enim infirmitas, id est, mors Christi, summa fuit fortitudo: quia quod infirmum est Dei, fortius est omnibus hominibus. Et sciendum quodd secundum quod uox Christi est, dicitur Effraim est fortitudo capitis mei, qui sum caput.

Ula rex meus: Moab olla spei meæ. Effraim quidem est fortitudo mea, & Iuda, id est, ille qui descendit de tribu Iuda, cui in figura Christi dictum est: Iuda benedixit te fratres tui. Ille inquam est rex meus, id est, regit me: quia prior passus est, & uerè obediens fuit. Et quia talem regem habeo, ideo Moab est olla spei meæ, id est, ideo etiam spero refici de abutentibus lege. Moab enim ex auo & sorore contra legem natus est: & ideo Moab interpretatur abutens lege. Vel aliter: Quia mihi talis est rex, ideo seruentem iniquitatem non timebo, sed potius Moab ens olla iniquitatis, est mihi olla spei: quia per ipsum potius spero proficere, quam deficere. Sicut enim bene lege utentium, bona sunt opera, sic male utentium lege, opera sunt mala. Et hi persequuntur ecclesiam Dei. Unde per Ezechielem dictum est: Vidi ollam seruentem ab aquilone. Olla seruens ab aquilone, iniquitas seruens, succensa ab aquilone, qui dixit: Pōnam sedem meam ad aquilonem, & ero similis altissimo. Quasi dicat: Si seruet illa iniquitatis olla, e contra flammescat ardor charitatis. Ille non tantum poterit persequendo, quantum ego potero diligendo & patiēdo.

Et præterea extendam calciamentum meum, id est, Euangelium meum, quod calciat & munit pedes interiores, id est, affectiones, sicut calciamentum munit pedes exteriores: usque in Idumeam, id est, usque in desperatissimos.

Idumea quippe interpretatur terrena uoluptas: & per hoc significantur terrena appetentes, & eis maxime inhærentes. Et adeo extendo, quod etiam alienigenæ, id est, allophyli mihi subditi sunt, scilicet ut reuereantur saltem me, qui nolunt proficere de me. Sæpè enim malis subiacent bonis non amore, sed timore. Et sciendum quodd si caput hæc loquitur, pauca de prædictis mutabimus. Quasi dicat: Iuda est rex meus, id est, uerè confitentes, & se ipsos bene regentes sunt reges mei, id est, reges meorum, regentes eos uerbo & exemplo, ut Petrus, Paulus & alij tales. Et ideo Moab est olla spei meæ, id est, spero etiam refici de abutentibus lege, id est, de præuicatoribus conuersis. & hoc ideo, quia ego extendam calciamentum meum: id est, notificabo incarnationis meæ secretum usque in Idumeam, id est, usque ad maximè terrenis deditos: & hoc in tantum, quod etiam alienigenæ, id est, allophyli mihi subditi, scilicet non amore, sed timore.

Quis deducet me in ciuitatem munitam: quis deducet me usque in Idumeam?

Volunt quidam quod in utraque lectione istud tantum uox corporis sit, sed nihil impedit, quin etiam uox capitis sit usque in finem respectu corporis: & sic continuatur, Extendam inquam calciamentum meum, etiam in Idumeam, Quis autem deducet me,

uel caput, uel ecclesiam, in ciuitatem munitam, id est, in gentem adeo diffusam & magnam? Multitudo enim populi, munimentum est ciuitatis. Quis deducet me dico usque ad Idumeos, terrenis deditos & desperatissimos? uel aliter: Quis deducet me in futuro in ciuitatem munitam, id est, in cœlestem Hierusalem, quæ est ciuitas munita, ad quam nullus hostis accedit, & a qua nullus ciuis recedit? Quis & in præsentem deducet me usque in Idumeam.

Nonne tu Deus qui repulisti nos, & non egredieris Deus in uirtutibus nostris. Da nobis auxilium de tribulatione: & uana salus hominis. In Deo faciemus uirtutem: & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos?

Id est, repulisse exterius & contempnisse uideris. Et ideo dico repulisti, quia tu Deus, qui cum patribus egredieris: quia tu manifestis signis eis aderas, ut præsens esse intelligeris, non egredieris in uirtutibus, id est, in exercitiis nostris exterius, ut corporaliter uincamus: sed interius nos consolaris & confirmas, & facis cœlestem patriam amabilem, terrenam uerò despiciabilem.

Et quia nobiscum es interius, licet repuleris exterius, ideo Domine da nobis auxilium interius, quod sit de tribulatione, id est, causam habeat tribulationem, id est, fac ut tribulatio, quam patimur exterius, sit ad profectum, non ad defectum interius. Quod ideo dico, quia uana & inutilis est salus hominis exterius, & uerè dabit quod rogo, quia nos facimus uirtutem interius, id est, constantes & uictores erimus in te Deo. Verè enim Laurentius uicit, qui dixit: Asatus sum, iam uersa & manduca. Et conuertit se ad nos ad nostram exhortationem, quasi dicat: Et huius rei certitudinem per hoc habeo, quia ipse Deus deducet ad nihilum, & hic & in futuro, tribulantes nos. Ecce Dei gratia ad nihilum redacti sunt, nec apparèt usquam inimici ecclesiæ, nisi forte ebriosi calicibus persequantur, sicut olim furiosi lapidibus eam persequantur. Ebriosos accipe uel hac dulci uita, uel etiam uino inebriatos, quasi calicibus ecclesiam persequuntur, quia sæpè sanctis uiris inferunt & contradicunt.

IN PSALMVM LX.
ARGUMENTVM.

EX persona populū in Babylone positi, & pro sua libertate deprecantis Psalmus iste componitur, cui tamen spem nutrierat reuersionis in patriam.

IN FINEM IN HYMNIS DAUID.

EXPLANATIO.

In hymnis Græcum est, & interpretatur in laudibus, quod totus Psalmus Christi præconia personabit. In prima parte à finibus terræ deprecatur populus fidelis, ut eius audiat oratio, quatenus in sancta ecclesia perseverans alarum eius uelamentum protegatur. In secunda gratias agit, quod iustis hereditatem suam dedit, & nomen suum in eternam gloriam consecrauit, ex qua re laudes se redditurum iugiter Domino pollicetur.

COMMENTARIUS.

COMMENTARIUS.

Exaudi Deus deprecationem meam: intende orationi mee.

Titulus est in finem, in hymnis, Psalmus ipsi Dauid. Quid sit in finem sæpè dictum est. In hymnis uerò ideo appositum est, ut siue exultemus & lætemur, siue tribulemur & angustiamur, ille laudandus sit, qui & in tribulationibus erudit, & in prosperis consolatur homines. Et unus loquitur hic non per se, sed per membra sua: quia loquitur hic quasi unus, non autem unus est, sed tanquā unus, unitas hic loquitur. Omnes enim in Christo unus homo sumus, huius autem hominis caput in cœlo est, membra uerò in terra laborant. Et qui laborat uidere quid dicant. Vox est ecclesiæ orantis pro constantia in tribulatione & persecutione, ut per hæc ad eundem finem, ad quem caput eius peruenit, possit peruenire. & dicitur: Deus pater exaudi deprecationem meam pro peccatis meis factam, & intende, id est, intensum te fac orationi meæ pro perseuerantia finibus terræ.

A finibus terræ ad te clamauit dum anxietur cor meum: in petra exaltasti me.

Ideo dico ut exaudias, quia ego clamauit ad te à finibus terræ. Quod potest accipi uel simpliciter, quasi diceret, Ab omni parte terræ. Vel ut causa sit, ac si dicat: Clamauit non ad aurum, non ad argentum, sed ad te primum à finibus terræ, id est, per illos qui sunt fines terræ, quia omnem terrenitatem finiuerunt in se. Quis unus hic clamat à finibus terræ? nisi quia Christus est unus, cuius possessio & hæreditas est illa, de qua dictum est: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam termi nos terræ, hoc est corpus Christi, hæc est hæreditas Christi à finibus terræ clamat. Quare autem clamat dicit, scilicet dum anxietur cor meum. Necessè est dum in peregrinatione sumus, tentationes & tribulationes patiamur, sed tentatio nostra profectum habet. Nemo enim sibi innotescit, nisi tentatus: nec coronabitur aliquis, nisi uicerit. Vincere non poterit, nisi certauerit: certare uerò non poterit, si qui eum tentet hostem non habuerit. Clamauit inquam ad te, dum cor meum anxietur, tantummodo non uinceretur, ideo quia tu exaltasti mane uinceret in petra. Petra autem, ut ait Apostolus, erat Christus, qui nos exaltauit: quia prior pro nobis & de nostro uoluit capi, teneri, flagellari & cædi, ut exemplum nobis daret uiuendi. de me enim sibi infirmitas, de illo mihi fortitudo: de me sibi ignominia, de illo mihi gloria: de me sibi mors, de illo mihi uita: de me sibi humiliatio, de illo mihi exaltatio.

Deduxisti me, quia factus es spes mea: turris fortitudinis à facie inimici.

Exaltasti me inquam, & deduxisti me de uirtute in uirtutem. Deduxisti inquam, quia dux meus: & per te, quia uia ad te, quia tu es patria mihi. Et uerè deduxisti, quia factus es spes mea in Christo. Christus enim est in hoc spes nostra, quia passus est, mortuus, sepultus est & resurrexit. Quare in ipso uidemus & laborem nostrum & mercedem nostram. Laborem quidem in passione, mercedem in resurrectione: quia duas uitas habemus. Alteram, in qua sumus: alteram quam speramus. Et si patienter toleramus illam in qua sumus, perueniemus ad illam quam speramus. Non noueram, nisi hominem nasci & mori: resurgere autem, & in æternum uiuere non noueram. Accipit ipse quod ego noueram, & demonstrauit mihi quod ego non noueram, id est, resurrectionem, & sic factus est spes mea, & est mihi turris fortitudinis à facie inimici, id est, à præsentia inimici, scilicet ne tela Bedæ tom. 8.

eius ad me perueniant. Insidiantur mihi hæretici, insulant mihi pagani & omnes mali, quasi non sit mihi locus refugij. sed Christus est mihi turris fortitudinis. Hæc turris exterius non apparet, sed semper interius præsens est. Considera quicquid pateris, ille prior passus sit, & quo sine. Ipse enim passus est ut resurgeret, quia tu quoque eundem spera finem, & sic turrim intraui. Nec iam consenties inimico, & tela inimici non peruenient ad te, imò tu iaculaberis in inimicū tela tua, id est, uerba bona quibus cor eius sigas, & tibi eum coniungas.

In habitabo in tabernaculo tuo in secula, protegar in uelamento alarum tuarum.

Quia factus es mihi spes & turris fortitudinis, ideo ego non perfuga uilis ero, sed in habitabo, id est, statorius habitator ero in tabernaculo tuo, id est, in militari domo tua, id est, in ecclesiasticis institutis in secula, id est, per multa secula. quod ideo dicit, quia tandiu manebit ecclesia hæc, quouique omnes filios colligat, & tantus sit numerus filiorum, qui possit resistere numerum damnatorum angelorum. Unde dictum est: Sustinere modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum uestrorum. In habitabo inquam, & hoc nō ope mea, non uiribus meis: sed quia protegar in uelamento alarum tuarum. Magnus est æstus huius seculi, quia multæ tribulationes iustorum: sed tam magna est umbra alarum Dei (quasi dicat) quod ab illo me protegit. has autē alas possumus accipere uel dilectionem Dei & proximi, uel ueritatem. Misericordiam quidem, in remittendo peccata: ueritatem uerò, in complendo promissa. uel etiam increpationem & promissionem.

Quoniam tu Deus meus exaudisti orationum meam: dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

Verè proteges me, quoniam iam exaudisti orationem meam factam pro perseuerantia. tu dico in hoc Deus meus, id est, quæ ideo merito gratis amo, colo & laudo. Et in hoc apparet, quod uerè me exaudisti, quia dedisti iam ipse, daturus tempore suo in re hæreditatem sempiternam & ueram, & timentibus casto timore nomen tuum, id est, hoc nomen Deus uel Dominus. Merito autem hoc nomen Deus omnibus timentum est, ut sicut ad creatorem creatura, ita ad ipsum se habeant. Item hoc nomen Dominus iuste timentum est omnibus, ut habeant se erga eum, sicut seruus erga dominum, subditus erga prælatum.

Dies super dies regis adijcies: annos eius usque in diem generationis & generationis.

Dabis inquam hæreditatem, & hoc modo dabis eam: quia adijcies dies regis, id est, dies iam datos regi nostro Christo, dies scilicet immortales & æternos super iustos dies nostros mortales & transitorios: & annos eius adijcies super annos nostros, usque dum perducas in diem, id est, in æternitatem. quæ dies est sine fine, quia est dies sine nocte, in diem dico generationis & generationis, id est, ubi erit indeficiens generatio, in qua scilicet neque nubent neque nubentur. Et quæ non per lunam, sed quæ per solem significatur, quia tunc iusti fulgebunt sicut sol. hæc autem præsens generatio per lunam significatur, quia recipit augmentum & detrimentum. Annos autem regis ideo post dies posuit, ut per hoc plus significaret: sed quia quicquid de eternitate dicas, parum est quantum ad ipsam ad hoc notandum, quod prius per dies & annos significauerat, per diem unam sine nocte, & sine fine significauit.

Permanet in æternum in conspectu Dei, misericordiam & ueritatem eius quis requirit?

Nobis inquam adijcies dies regis. Rex autē quid? Permanet scilicet in conspectu Dei patris in æternū. Et quando quidem in æternum cum patre permanet, quis ergo requirit ei misericordiam & ueritatem, ut ubi

ut ubi ipse est, illic & minister eius sit? Quasi dicat: Difficile est ut quis hoc faciat. Vel aliter. Verè dabis hæreditatem timentibus te. Nam adjicies super dies regis præsentis, alios dies regis, æternos scilicet. Et super hos annos regis alios annos eius, eo usq; dum perducas regem illum & regnum eius in diem generationis & generationis. hoc est in æternitatem, ubi erit generatio & generatio, id est indeficiens generatio. Quod est dicere: Facies nos tales, ut Christus noster rex non solum in præsentis, sed & æternaliter in nobis regnet.

Permanet in æternum.] Determinat quæ sit generatio & generatio, illa scilicet quæ permanet in conspectu Dei in æternum. Et quibus permanet? requirentibus scilicet misericordiam & veritatem ei, id est ad honorem eius. Quis est aut qui requiret? perfectus utiq; est. Misericordia Dei est, quod nõ attendit merita nostra, sed bonitatem suam, scilicet ut & peccata nobis dimitteret, & uitam æternam nobis promitteret. Veritas uerò eius est, quia non fallit reddere illud quod promisit. Et sic misericordia eius est in remittendo peccata: ueritas uerò in exhibendo promissa. Attendamus itaque hanc misericordiam & ueritatem, & nos eam faciamus. Misericordiam quidem faciamus in egentes & in infirmos, & etiam in inimicos: ueritatem uerò faciamus, implentes quod in baptisinate promissimus, scilicet ut præcepta seruemus, & sic peccatum peccato nõ superaddamus. Quod faceremus, si præcepta non seruaremus, quia peccato mendacij peccatum transgressionis adderetur. Quod autem dicit, Quis requiret ei, non sine causa dicitur: quia multi requirunt misericordiã & ueritatem in libris, ut sciant in quo misericorditer nobiscum egit, & in quibus promissis non sefellit. Et ut etiam alios non castè, sed pro terreno lucro doceant. quidam enim ut Apostolus ait, Christum non castè prædicant. Et hi tales misericordiam & ueritatem ei non requirunt: illi uerò misericordiam & ueritatem ei, id est ad honore eius requirunt, qui ad hoc eam inuestigant, ut & faciant eam, & doceant non pro terrena lucro, sed ad proximorum utilitatem.

Sic psalmum dicam nomini tuo, in seculum seculi, & reddam uota mea de die in diem.

Quasi dicat: Quicquid alij faciant, ego misericordiam & ueritatem tibi Domine requiram: quia dicam psalmum, id est bene operabor misericordiam & ueritatem & faciendo & docendo non mihi, sed nomini tuo, id est ad honorem nominis tui, tendens in seculum consecutiuum huius seculi, id est perseverando. Et sic dico, psalmum dicam nomini tuo, id est ad honorem nominis tui in seculum, ut reddam tibi uota mea: uota sola interiora, id est, me ipsum eundo de hoc die præsentis in diem futurum. Calsiodorus in præcedenti uersum planius, aliquantulum insinuat & dicit: Quando quidem generatio prædicta æterna liter permanet in conspectu Dei, ergo quis requiret ei misericordiam eius & ueritatem eius? nullus scilicet: quia ubi nulla est miseria, ibi non est querenda misericordia. Item ubi nulla unquam incurrit falsitas, non est requirenda, quæ semper adest ueritas. Et quia nullus requiret ubi ueritatem & misericordiam, ergo hic psalmum dicam & cætera, id est, misericordiam & ueritatem requiram, ut illic necesse requirere non habeam.

IN PSALMVM LXI. ARGUMENTVM.

Verba Machabeorum, quando ab Antiocho sacrificare, & profanari cogebant. Ali ter uox Christi de passione.

IN FINEM PRO IDITHVN, Psalmus Dauid.

EXPLANATIO.

Idithun interpretatur transiliens, id est amatores seculi. Introducit enim persona militis Christi, qui mundi desideria reliquerit, & in Domino spe firmissima permanserit. Transilitor iste, quem diximus uitiorum, uidens mundum erroribus miserisq; plenissimum, in primo membro psalmi animam suam Deo proficitur esse subiectam: quia per filium unigenitum uisus salutare suscepit, arguens eos qui solo nomine se dici desiderant Christianos. Secunda parte iterum animam suam dicit subditam Domino patri, quoniam per eius uerbum salutarem patientiam conquisiuit, confirmans plebem confessione fidei, ut toto cordis affectu sperare debeat semper in Dominum. Tertio membro errantes populos monet, ut in Domino magis quam in caduca mundi istius felicitate confidant.

COMMENTARIVS.

Omne Deo subiecta erit anima mea.] In fine pro Idithun psalmus ipsi Dauid. Quid sit in finem, notum est. Idithun autem iuxta Hebraicam interpretationem, transiliens eos interpretatur. Quos eos? In imis scilicet remanentes, & hæc terrena appetentes. Psalmus uerò, id est, laus ista attribuitur ipsi Dauid, id est, capiti uel alicui membro digniori. Quod sit dignum ita insistere, ita transilire, sicut ostenditur in hoc psalmo. Transiliens enim iste qui hic loquitur, iam quosdam transiliuit, quos desuper despicit. Videamus ergo quo usque & quos transilierit, & in quo loco positus sit, id est sub quo adhuc sit quosdam quauis transiliuerit. De spirituali enim quodã & securo loco intuetur, hæc ima respiciens eam non ut cadat, sed ut pigros quo sequantur commoneant: & loci quo iam transiliendo peruenit commendat. Ita enim super aliquos est, ut sit etiam sub aliquo. Vnde primum uoluit nobis insinuare sub quo sit tutus, ne quod transiliuit superbiæ sit, sed profectus. In quodã ergo securo loco positus sic dicit: Nonne Deo subiecta est anima mea? Transiliens iste fortasse in Euangelio audiuerat, Qui se exaltat, humiliabitur, & econuerso. Et ideo timidus ne transiliendo superbiat, alloquitur ciues quosdam quos patitur. duæ enim sunt ciuitates, sicut & duo principes: Babylonia scilicet, & Hierosolyma. harum ciues configunt semper inter se: illi de uanitate, isti de ueritate: illi de iniustitia, isti de iustitia. Et prior fuit Babylonia tempore & si non dignitate, quia ut ait Apostolus: Nõ prius q. spirituale est, sed quod animi male. Et incepit Achan, qui ciuitatem eo in loco ubi ciuitas prius non fuit, ædificauit. Hierosolyma uerò Iebuz. Iebuz eorũ ciuitas destructa fuit, & reædificata est: quia nemo pius nisi ex impio, nemo iustus nisi ex iniusto. Sunt autem duæ ciuitates contrariæ in præsentis permixtæ, dum grana premuntur à paleis. Quod transiliens iste qui loquitur hic attendens, Babyloniæ ciues quos patitur, alloquitur, quasi dicat: Vos insultando impedimenta paratis, uos persequendo deijcere uultis, uos decipiendo seducere queritis, uos adulando laqueos neccitis: sed nunquam ita memini super quos sim, ut oblitus sim sub quo sim. Nonne anima mea est subiecta Deo? Certè quantumcunque transcendam, quantumcunque transiliam, nunquam contra Deum ero, sed sub Deo: nihil mihi, sed sibi totum attribuendo. Securus

curus enim transiliam cætera, si sub illo me contineo, qui est super omnia. Et meritò anima mea subiacet Deo, quia ab ipso est salutare meum: id est iustificatio mea. Nam & ipse Deus meus, uere ab ipso est salutare mihi: quia ipse est creans me & recreans me. Nam ipse Deus meus quia fecit cum non essem ut essem: & est salutaris meus, quia fecit ut iustus essem. susceptor, id est defensor meus contra irruentes & persequentes. & ideo non mouebo amplius. Motus enim fui in Adam, motus fui in meipso: sed iam iam quasi dicat, ab ipso ita confirmatus sum, quod amplius non mouebo. Quod de graui motu, ut de criminalibus intelligendũ est. Et hoc est idem, quod alibi dictum est: Non ueniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Vbi enim dixit, Nonne anima mea Deo subiecta est, superbiæ remouit à se: hic uero cum dicit, Non mouebo amplius, idem est ac si dicat, Manus peccatoris nõ moueat me. Quousque irruitis in hominem, quandoquidem ipse est salutaris meus, & susceptor meus. Quousque ergo uos ciues Babyloniæ irruitis insultando, persequendo, adulando in me hominem, id est in me infirmum & fragilem? certè usque quo potestis irruere in hominem, quia uos uniuersi interficitis. hic alloquitur uniuersaliter ciues Babyloniæ dispersos, diffusos, permixtos: & tam eos qui foris secus sunt, sicut spinæ in sepibus, quàm eos qui intus sunt, sicut zizania inter grana. Quasi dicat, Quotquot estis separati uel permixti omnes, nunc estis tolerandi, quandoque uero separandi: quia uos uniuersi interficitis tantum corpus quod est exterius, non quod est interius. Irruitis inquam, instatis mihi enti tanquam parieti inclinato, id est facile uincibili uestra reputatione, sicut facilis est ad subruendum paries inclinator: & enti tanquam maceriæ depulsæ, id est non bene fundato in fide, & firmiter radicato in charitate. Vel aliter: Vos uniuersi interficitis uos ipsos in me hominem irruendo, uos dico comparabiles quia in innocentem irruitis parieti tanquam inclinato, & maceriæ tanquam depulsæ: quia sicut parieti inclinato & maceriæ depulsæ, uicinus est lapsus, ita uos quia innocentem opprimitis, uicinus uos facitis lapsui. Veruntamen precium meum cogitauerunt.] Ego quidem sic eos admonui, sed tamen ipsi & si non dixerunt, quidam saltem cogitauerunt à me repellere precium meum, id est ad impatientiam me incitare uoluerunt: quæ ut ait Apostolus, necessaria est, ut reportemus promissionem: & sic priuare me precio meo & remuneratione patientiæ uoluerunt. Et tamen ego cucurri per diuina præcepta si non aliquo impedimento implens ea, & hoc feci in fide, id est sitiendo ut exemplo meo illos dirigerem, & in corpus meum traicerem. Dicit beatus Augustinus, quia nos quando sitimus, liquorem qui extra est per spiritum in corpus suum traiciunt. Quod Moyses significauit, qui iratus caput uituli conflatis in ignem misit, & deinde comminuit, & aqua conserpsit, & populo ad bibendum dedit. Per Moysin namque Deus pater intelligitur, qui quasi iratus populum malorum, qui caput uituli significatur, per ignem tribulationis plerumque, & per timorem futuri ignis admonet, & uerba prædicationis comminuit. Et per aquam baptismatis populo bibendum tribuit, id est in corpus fidelium traicit, & sic sitim eius restinguit. hanc quoque sitim mulier illa Samaritana, quæ prior Dominum sentit sitientem, & Dominus bibit eam credentem. Nunc ad literam redeamus. Ego quidem sitiebam illorum saluationem, ipsi uero ore suo mihi benedicebant, & corde maledicebant. Non solum enim hi qui gerunt fidei sacramenta, & oderunt diuina præcepta, sed etiã Iudæi uel pagani fidelibus ore benediceunt, quibus tamen corde contradicunt. Veruntamen Deo subiecta esto anima mea: quoniam ab ipso

patientia mea.] Ipsi quidem instant mihi tanquam parieti inclinato, id est facile uincibili, & interficere me uolunt, & precium meum repellere cogitant, & cum ore benedicunt, corde maledicunt: sed tamen tu anima mea esto subdita Deo, ut à uera obedientia & patientia non recedas. Et meritò debes ei esse subiecta, quoniam patientia mea ab ipso. si inter tribulationes & persequentes patientes esse queo, hoc nõ est ex me, sed ab eo. Et uere ab ipso, quia ipse Deus meus, creans me, & saluator meus recreans me: adiutor meus contra impugnantes & persequentes, perducens me illic, id est in cœlestem Hierusalem, unde amplius non emigrabo. Et uere est saluator meus, quia in Deo est salutare meum, id est omnis iustificatio & saluatio mea nunc, & ipse tandem erit gloria: quia ab ipso glorificabor resurrectione, immortalitate & impassibilitate. Interim autem quid? Certè interim est Deus auxiliij, id est præbet mihi auxilium contra manifestas oppugnationes eorum, qui foris sunt, & contra subdolas locutiones fallorum fratrum. Et ideo meritò omnis mea spes est in ipso qui est Deus.

Sperate in eo.] Ecce transiliens iste qui hic loquitur, exequitur quod in titulo dictum est, scilicet alios ut eum sequantur, & exemplo eius transiliant, admonet dicens: Quia ego Idithun spiritus in Deo, ideo omnis congregatio populi, id est omnes uos qui uero populo uultis aggregari, sperate in eo, id est imitemini me, ut exemplo meo speretis in Deo. & effundite corda uestra coram illo, id est euacuate corda uestra unde sunt plena, id est nequitia, ut impleantur unde sunt uacua, id est iustitia. Vel effundite coram illo, scilicet confitendo peccata, quæ in cordibus uestris erant absconsa deprecando & sperando. & meritò debetis in eo sperare, & coram illo effundere cor: quia ipse cum sit Deus, est adiutor noster contra impugnantes & tribulantes, perducens nos in æternum, id est in æternam gloriam.

Veruntamen uani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de uanitate in idipsum.

Ego quidem omnes de salute sua sic admonui, sed tanquam ad quosdam nihil profeci, quia sunt uani, id est terrenis quæ uanitas sunt dediti, & sunt mendaces, scilicet beatitudinem ueram promittentes sibi in uanitate, ubi nulla beatitudo est. & hoc ideo, quia filij hominum sunt, id est imitatores ueterum parentum sunt. Et ponit unã fraudem eorum pro cæteris, dicens: In stateris, subauditur agentes ut alios decipiant: sed nihil eis hoc prodest, immodò obest, quia ipsi decipiuntur, de hac uanitate tendentes in idipsum, id est in illam uanitatem, quæ semper est ipsa, id est manens, id est deducuntur per hanc uanitatem in æternas pœnas: quæ non ideo dicuntur uanitas, quia uerè malos puniant, sed quantum ad remunerationem bonorum. Et quia quicquid à uero esse separatum est, illud meritò quasi nihil est. Vel aliter: Filij hominum sunt uani, quia inhærentes uanis, & sunt mendaces in stateris, scilicet quia in trutina se cũ alijs ponunt & compensant, & mendaciter alijs se præferunt, uolentes statuere iustitiam suã, uel ut ille Pharisæus fecit, qui dixit: Gratias tibi agit Domine, quia non sum sicut cæteri hominum, & cætera. & hoc ideo faciunt, ut per hoc decipiant alios, & per hoc auergeant iniquitatem suam. Simulata enim æquitas, duplex est iniquitas. Ipsi dico qui quantum de uarietate opinionum sunt in diuerso, tamen de uanitate omnes tendunt in idipsum. Quasi dicat: Quanquã multiplices sunt errores, tamen in hoc conueniunt, quod omnes ad uanitates intendunt.

Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.] Vos inquam filij hominum hæcenus uani fuistis, & mendaces, amodo autem nolite sperare in iniquitate. Potest quoque hoc referri ad bonos, quos prius admonuit dicens: Sperate

Sperate in eo, & reliqua. Quasi dicat: Filij quidem hominum sunt uani & mendaces, uos autem qui uerus uultis esse populus, nolite sperare in iniquitate. Possimus autem iniquitatem uel hic uniuersaliter accipere pro omni iniquitate, uel tantummodo in ambitione pecuniæ. Quia alibi dictum est: Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui. Et diuidit illos quos in simul hic accipit, in duas partes, scilicet in pauperes & diuites. Et prius ponit de pauperibus, dicens ita: Vos pauperes nolite concupiscere rapinas, id est iniustas alienarum rerum subreptiones. Damnosum enim lucrum est, ut acquiras pecuniam, & perdas innocentiam. Namque quid rapias uides, à quo uero rapiaris non uides. Noli ergo rapere propter paupertatem tuam: quia qui fecit te, pascet te. Si enim pascit te latronem, pascit te innocentem. Si pascit te damnandum, multo magis pascit te liberandum. Nolite ergo uos pauperes concupiscere rapinas, & si diuitiæ affluant, id est si diuites estis, nolite diuitijs cor apponere. Quia illi faciunt, qui malunt eas recondere, quam pauperibus erogare: & dum eas custodiunt, ipsi interius à uera ratione & intellectu distant. Et quicquid præter solam necessitatem retinuerunt, totum pauperibus rapuerunt. Vnde Apostolus ad Timotheum: Præcipe diuitibus huius seculi non sublimè sapere, nec sapere in incerto diuitiarum, & reliqua.

Semel locutus est Deus. Ideo dico ut nec pauperes rapiant, nec diuites diuitijs cor apponant: quia tu Domine & damnabis malos, & remunerabis bonos. Quod est ubi dicit: Quia tu reddes unicuique secundum opera sua: his quidem præmia, illis supplicia. Et præcedit utriusque probatio. Quasi dicat: Verè damnabis malos, quia tibi Domine est potestas puniendi tam maiores quam minores. Et uere remunerabis bonos, quia tibi est misericordia. Potestatem ira que timeamus, misericordiam amemus: nec sic de misericordia præsumamus, ut potestatem contemnamus: neque sic potestatem timeamus, ut de misericordia desperemus, quia utrumque est in Deo & misericordia & potestas. Potestate quidem humiliat superbos, misericordia exultat humiles. Quod autem utrumque in Deo sit, Apostolus in sinuat dicens: Quod si Deus uolens ostendere iram suam, & demonstrare potentiam suam, tulit in multa patientia uasa iræ, quæ destinata sunt in perditionem. Ecce potestas. Sequitur misericordia, scilicet ut diuitias gratiæ suæ manifestaret in uasis misericordiæ. Nunc ad litteram redeamus. Tibi inquam Domine est potestas & misericordia. Et hæc duo audiui, id est intellexi: quia Deus semel locutus est. Hic mouet Augustinus quæstionem dicens: Mirum uidetur quod dicit Deum locutum esse semel, & istum duo audiuisse. Non autem adeò mirum esse, si diceret & eum semel locutum, & se unum audiuisse. Sed tamen adhuc bene non esset, quia Deus & multotiens & multis modis locutus est. Locutus est enim Adæ, dicens ei: Adam ubi es? Caim quoque dixit, Vbi est Abel frater tuus? Loquutus quoque est Abraham, Isaac & Jacob & omnibus prophetis: nouissimè autem locutus est in filio suo. Sed quam multipliciter per subiectam creaturam sit locutus, tamen apud se tantum semel locutus est: id est, unum uerbum tantum genuit de se, per quod facta sunt omnia, & in quo simul sunt omnia, in quo præseuiuit quid facturus erat in creatura. Non enim nesciuit quod fecit, & in quo semel omnia disposuit, quæ diuersis temporibus diuersa distribuit. Usque ad hoc uerbum intelligendum dicit hic se transcendisse, & ibi multa audiuit, de quibus duo hæc quidem, mali scilicet damnabuntur, boni uerò remunerabuntur: quæ maximè necessaria præquidit, nobis proponit. Post quoque psalmus iste legi in uoce capitis persecutores tuos Iudæos, ita alloquentis (quasi dicat) Quid me queritis, interficere hominem? qui uera locutus

sum uobis, non enim anima mea potius erit subiecta Deo in obedientia persistendo quam uobis? Erit utique. Et merito, quia salutare meum, id est resurrectio mea est ab ipso. Er uere ab ipso est, quia ipse est & Deus meus creans me, & salutaris meus: quia me hominè per uerbum suum assumpsit, & immunem à peccato fecit. & est susceptor meus uel de sepulchro, uel contra irruentes & impugnantes. & ideo semel motus per mortem, & suscitatus, non mouebor amplius. Semel enim resurrexit Christus, in æternum uicturus. Vel aliter. Motus quidem fuit in Adam quatum ad massam, sed non amplius mouebor, id est non etiam mouebor, quantum ad personam. Naturaliter enim, id est quantum ad communem naturam, motus est Christus in Adam: sed non est motus personaliter, quia peccatum non fecit, nec inuenit est dolus in ore eius. Quousque irruitis in hominem? quando quidem Deus salutaris meus est, & susceptor meus, quare ergo queritis me interficere? Nam irruitis in me, quem reputatis solum esse hominem, & quousque irruitis? Certè quousque potestis, quia uos uniuersi interficistis me exterius non interius: uos dico irruentes mihi enti, tanquam parieti inclinato & maceriatè depulsæ: quia sicut aliquis qui in parietem iam inclinatam maceriatè depulsam irruerit, opprimeretur: ita quod uos in me qui in ruinam multorum positus sum in Israel irruitis, ad uestram est oppressio & damnationem. Vel aliter: Vos uniuersi interficistis uos ipsos, irruendo in me pro loco & genere, quia estis in hoc mihi comparabiles parieti tanquam inclinato: quia sicut parietem inclinato propinquus imminet lapsus, ita per mortem meam, per quam putatis locum & gentem retinere, uicinus uobis imminet casus de eodem loco & genere, & etiam comparabiles estis maceriatè depulsæ, id est fragili muro, qui sine cemento est: quia gluten charitatis & affectionis non habetis.

Veruntamen precium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti: ore me benedicebant, & corde suo maledicebant.

Ego quidem eos de salute sua sic admonui, sed tamen ipsi & si non dixerunt, saltem cogitauerunt repellere præciū meum, id est ad inobedientiam me se scitare, & sic præcium ipsius obedientiæ, id est gloriam resurrectiōis mihi auferre: ego uerò cucurri, quia nulla secularis illecebra me detinuit. & hoc in siti, id est sitiendo illorum salutem, ut prius, cætera nō mutantur, nisi ubi dicit: Quoniam ab ipso est patientia mea. Quod tale est quasi dicat: Ideo merito anima mea Deo debes esse subiecta, quoniam patientia mea, id est tribulatio, quam patior, est ab ipso, id est ab ipsius dispositione, non ab istorum infestatione: præterea quod inferius dicitur, scilicet Sperate in Domino omnis congregatio populi, ad solos Iudæos, in hac lectione referendum est.

IN PSALMUM LXII.
ARGUMENTVM.

EX persona eorum canitur, qui meritis eminentiores in Babylone debebant.

PSALMVS DAVID
cum esset in deserto
Idumææ.

EXPLANATIO.

Psalmus & David frequenter indicant Dominum Christum, frequenter ecclesiam: quia Christus in membris suis est, & membra in suo capite continentur: quapropter ecclesie quæ in hoc psalmo locutura est, merito præposita sunt uerba, quæ significant Dominum saluatorem. Hæc igitur in deserto Idumææ, hoc est in huius seculi ariditate habitat, ubi sitit & desiderat Christum. Vnde & Idumæa, in qua David exulabat, terrena interpretatur. In prima parte psalmi ecclesia desiderat Domini uirtutem, optans omnium bonorum pinguedine repleti, ut eius digna possit laudibus inueniri. In secunda gratias agit, quia sub uelamine alarum Domini mundi procellas euasit, inimicisq; suis in inferiora terræ damnandis, regem Christum in Deo patre cum sanctis predicat esse lataturum.

COMMENTARIVS.

Deus Deus ad te de luce uigilo.] Psalmus ipsi David, cum esset in deserto Idumææ. Legitur in historia, quod David cum persequeretur eum Saul, uenit ad Idumæos, & ibi aliquantulum latuit. Idumæi autem populi sunt, quorum regio est Idumæa, quæ interpretatur terrena, uel sanguinea. Et significat præsentem uitam, quæ per se desertum est: quia quantum in se est, nullum locum habitationis habet: & inuia est, quia si non ueritatis uia per se est. & inaquosa est, quia in se uera caret refectio. In qua necesse est ut patiamur multas tētationes, tribulationes & persecutiones. Et ideo dum in ea sumus, semper sitire & esurire debemus: quia si senseris te hic sitientem, tandem senties te bibentem. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam uerè tandem saturabuntur. In hoc autem deserto Dominus noster Iesus Christus positus, quicquid per se erat desertum & inuium, habitabile fecit & peruium, & imbre spirituali resperxit quod erat inaquosum. docet & admonet nos quanta intentione, quanto ardore & desiderio in præsentis deserti suspirare debeamus illuc peruenire, ubi nulla miseria erit, nec ullus defectus, & dicit ita: Deus pater qui cū sis Deus omnium per naturam, Deus meus & meorum specialiter es per gratiam: ego uigilo non propter aliquod terrenum commodum, sed ut perueniam ad te, ubi nullus est defectus. Et hoc nō ex me habeo, sed de luce, id est de tua illuminatione. Nota quod dicit Vigilo. Vigilare enim nihil aliud est, quam nō dormire. Duce autem sunt dormitiones, somnus scilicet corporis: & somnus animæ. Quarum altera salubris est, altera mortalis. Somnus enim corporis salubris est & necessarius, quia nisi membra corporis somno corporis reficiantur, nequaquam diu possent sustinere animam uigilantem, & actionibus suis intēdentem. Somnus uerò animæ mortalis est, quia somnus animæ obliuio Dei est. Ab hoc somno excitat nos Apostolus dicens: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Ipse quoque Dominus noster Christus exemplo suo nos admonet hic, ut moris nostri & uitæ nostræ ad Deum uigilent, ut alij dormientes per uigilias nostras excitentur, & nobiscum uigilent & dicant: Deus Deus meus ad te de luce uigilo. Quod autem ponit de luce, ad instructionem nostram facit, scilicet ut per hoc doceat, quod nihil debeamus nobis attribuere, cū ipse Dominicus homo quod uigilat, non sibi, sed Domino attribuat.

Sitiuit in te anima mea.] Vere uigilo ad te, tam anima quam & corpore. Nam anima mea attendens defectum quem patitur, sitiuit, id est sitiit & magnū de-

sideriū habuit, ut per te quia es, ad te esset in te: quia patria es, in qua nullus defectus est. & etiam caro mea quàm multipliciter sitiuit, id est propter multiplicem defectum suum, multiplex desiderium habuit. Plures enim defectus sunt carnis quam animæ. & ideo, Quàm multipliciter, quantum ad carnē appoluit, nec ideo dicit carnē sitiuisse, quia caro sitiret uel anima per se, sed quia hoc quod ipse defectum utriusq; attendit, causa fuit quare sitiuit. Sitiuit inquam caro mea, & non cuilibet, sed tibi. Quasi dicat: Sitiunt alij hæreditatem, possessionem uel uxorem, pecuniam & similia: caro uerò mea uel anima non sitiuit nisi te, in qua uera refectio est. Promissa enim æterna beatitudo animæ est, in qua nullum sentit esse defectum, & ideo semper suspirat ad illam: carni uerò resurrectio, immortalitas & impassibilitas sunt promissa, & ideo merito quoq; caro sitiit ad ista.

In terra deserta, in uia in aquosa sitio & in sancto apparui, ut uiderem uirtutem tuam.] Quasi dicat, ubi positus sitiui tan copere? Ibi scilicet, ubi necessariò sitiendum est: quia in terra, id est in hac terrena uita quæ per se erat deserta, id est sine omni uera habitatione, quousq; Deus pater misit in eam ueros habitatores, & confortes id est sanctos uiros, qui eam excoleret. & inuia erat, quo usq; uia, id est Christus desuper ei missa est. & in aquosa erat, id est omni uera refectio carebat, sed per ministrum spiritu sancto repletus aqua refectiōis ueræ, id est spirituali doctrina perfusa est. In hac inquam terra positus sitiui, & in hoc sancto desiderio meo, id est in hac siti mea apparui tibi, sic ut uiderem uirtutem tuam, id est ita me præparauit, quod sui dignus apparere tibi per hoc, quia uidi, id est cognoui tuam uirtutem, hanc scilicet, quod sic sitiorem esse tuam non meam, & in hoc gloriam esse tuam non meam, id est te glorificandum esse non me.

Quoniam melior est misericordia tua super uitas: labia mea laudabunt te.] Ideo merito ad te sitiui, quoniam cū multa sint genera uiuendi, quæ diuersi diuersa sibi eligit, ut hic mercandi, ille militandi, hic agrum colendi & similia: tamen misericordia tua illud institutum uiuendi, quod tu nobis dedisti non per merita nostra, sed per solam misericordiam tuam: quia nulla merita inuenisti in nobis quæ coronares, sed delicta quæ condonares. Quæ delicta si punires, uictus esses: sed hoc pertinuit ad tuam misericordiam, & maluit peccatores iustificare, quam punire, & de impio pium facere. Illud inquam institutum uiuendi melius, & non parum, sed ita ut sit super uitas, id est longè excedat omnia alia genera uiuendi. & ideo labia mea, id est meorum in futuro laudabunt te uera laudatione. Quasi dicat: Quod laudabo te habeo ex te, non enim laudarent te labia mea, nisi præcederet misericordia tua.

Sic benedicam te in uita mea: & in nomine tuo leuabo manus meas.] Laudabo inquam te in futuro, & etiam in præsentem benedicam te in uita mea, scilicet quam tu dedi mihi. Nunquam ego elegi sic, i. ut misericordiam meam semper attendam, non merita mea. Et leuabo, id est exaltabo manus meas in oratione & bona operatione, non propter gloriam meam, sed in nomine tuo glorificando, scilicet ut alij uidentes bona opera glorificent nomen tuum. Quid autem oraturus, aut quid accepturus? Hoc scilicet, ut anima mea, id est meorum repleatur, sicut adipe & pinguedine. Adeps proprie est pinguedo illa, quæ circumdat intestina, per quam quia interior est, designatur bona conscientia: pinguedo uerò quæ in mēbris exterius est, & ideo per pinguedinē significatur uirtutes & bona opera. Nō enim orat iste pro corporali pinguedine, sed pro interiori scilicet, pro spirituali gratiæ abundantia, sine qua citò in bonis operibus, deficit anima, uel fortè rogar pro futura pinguedine illa, i. pro futura gloria in qua ois nostra peribit indigētia, quia præsens habebimus quicquid

quicquid boni desiderabimus. Rogo inquam ut repleatur anima mea pinguedine, & sic os meum, id est os meorum in futuro laudabit te labijs exultationis, id est labijs exultatiuis. Nunc enim uera non est exultatio, quia labimur in peccatis, & ex casu tristamur. Gemimus & orationes fundimus, postquam autem omnis nostra peribit miseria, nec erit oratio, tunc demum sola manebit uere laudis exultatio.

Sic memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditationibus in te: quia fuisti. Ideo tadem uere laudabo te, quia nunc meditor in te, id est omnis intentio mea erit in te in matutinis, id est bonis operibus, per matutinum enim opera designantur, quia qui seduli sunt ad operandum, in matutino ad opus surgunt. Item quia in matutino lux incipit apparere, per matutinum opera lucis, id est bona opera intelliguntur. Qui enim male agit, odit lucem: qui uero ambulat in luce, non offendit, qui non male agit, & est promissa probatio. Quasi dicat: Si semper memor fui tui, etiam super stratum meum, id est in tempore destinato quieti, quando minus uidebaris mihi necessarius: tunc uere in matutinis, id est in labore, quo maxime tui indigeo, meditor in te, id est tui memor ero, quod est a minori. Potest etiam per matutinum, quod tempus est laboris, aduersitas designari: per stratum uero, in quo quiescit prosperitas. & bene necessarium est quod si memor fuit eius in prosperitate, memor etiam sit in aduersitate. Potest & aliter dici, ut sit offensio a pari. Quasi dicat: Verè tandem os meum laudabit te, quia in matutinis, id est in resurrectione quandocumque erit suum matutinum: quia resurrectio mortuorum differt, sicut stella à stella differt. Et ideo dicit, in matutinis pluraliter. Tunc inquam meditor in te, id est omnis intentio mea erit in tua laude. Et hoc ideo, quia prius fui memor tui, ita ut essem super stratum meum, id est carni & sanguini non acquiescerem, sed infirmitatem carnis meae ad seruitutem tuam compellerem. Et merito tunc meditor ego, id est meditantur mei in te, quia sine te nihil possumus facere. Namque tu prius ad id promerendum fuisti adiutor meus, id est meorum, & semper eris mihi adiutor, quia exultabo, id est exultabunt mei in uelamento alarum tuarum, id est in tua protectione, ut ad solam dicatur similitudinem. Vel etiam per alas eius dilectionem Dei & proximi possumus accipere, uel utrumque testamentum, uel misericordiam & ueritatem, uel minas & promissiones: & quia exultabo in te, ideo merito anima mea & meorum adhæsit tibi, id est agglutinata est tibi uinculo charitatis, ita tamē ut sit post te, id est uelut te sequi, non præcedere. In qua adhesionem necesse est ut multa patiar mala. Sed quæ cura? nulla scilicet, quia dextera tua suscepit me, & meos ad defendendum contra inimicos. Ipsi uero non cessauerunt, sed quæsierunt animam meam & meorum non ad imitandum, sed ad perdendum. & hoc in unum, quia potius in hoc sibi nocuerunt quàm profecerunt. Quod maxime tamen ad caput referendum est, cuius animam Iudæi uere in unum perdere quæsierunt: quia per mortem eius, per quæ se regnum retinere putabant, potius perdidit. Et ideo (quasi dicat) animam meam quæsierunt, quia introibunt in inferiora terræ, id est locum & gentem sibi præculerunt, & cupiditate terram introierunt, sed longè melius est super terram ambulare, & ipsam concucare, id est terrena despiciere, quàm cupiditate super terram ire: quia quisquis perniciose & contra salutem suam terrenam appetit, terram sibi superponit, & interiore interiora quasi in cryptam quandam tenebrosam subit. Introibunt inquam cupiditate loci & gentis terram, sed quid prodest eis? Nihil scilicet, quia tradentur in manus gladii, id est in potestatem Romanorum gladiatorum, Titi scilicet & Vespasiani, qui eos de loco & gente depellerent, & hoc ideo, quia erunt

partes, quasi species quædam uulpium, quia associabantur dolose agentibus. Per uulpem enim, quæ astutissimum animal est, dolositas designatur. Vnde in euangelio de quibusdam dictum est, Vulpes foveas habent, uolucres cæli nidum: filius autem hominis, id est dæmones nidos habent in uobis, & ideo filius hominis non habet ubi caput suum reclinet. Vel aliter: Tradentur in manus gladii, id est occidentur: & qui non occidentur, erunt partes uulpium, id est in partem & possessionem uulpibus, id est principibus, à quibus in captiuitatem ducantur, dabuntur, quod ita factum est. Vndecies enim centena milia in captiuitatem ducti sunt, totidem quoque fame perierunt, totidemque interfecit est. Et designantur per uulpes terreni principes, qui maxime dolis respublicas augere solent. Vnde & Dominus de Herode dicit in euangelio: Dicite uulpibus, quia non apprehendet prophetiam extra Hierusalem.

Rex uero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes qui iurant in eo: quia obstruunt os locutionum iniqua. Inimici quidem Iudæi damnabuntur, rex uero lætabitur, id est ego absolute rex, quem ipsi contempserunt, & regem uulpem, id est Cæsarem elegerunt: lætabor in Domino per resurrectionem. Et non solum rex lætabitur, sed & omnes qui iurant, id est qui confirmant se in eo esse, & uiuere, laudabuntur tandem & lætabuntur. uel è conuerso. Magna enim laudatio cum dicitur eis: Venite benedixi patris mei. Et item: Euge serue bone & fidelis. Et qui laudabuntur pauci, non erunt, quia os omnium loquentium iniqua, id est, contra diuinitatem ueritati tan dè obstruunt, & iam obstruunt, quia pauci nunc sunt contradicentes. Nam & Iudæi qui dum agnus occidebatur, clamauerunt: postquam leo fortis surrexit, obtruncuerunt. Sciendum quia potest etiã psalmus iste totus legi in uoce uniuscuiusque perfectioris membri in corpore. Parua tamen differentia est, quia quæ de capite diximus, eadem & eodem ferè modo cuique perfectiori conueniunt, alijs in exemplo se ponenti, & sic dicenti: Deus pater, Deus omnium per naturam, meus & meorum, cõsortium specialiter per gratiam: ego uigilo ad te de luce, id est sedulo. De luce enim prima surgent, qui seduli sunt in operibus. Vel aliter, Vigilo quidem ad te, & hoc non ex me est, sed de luce, id est de tua illuminatione: & est quasi dicat, Sicut multi orto iam sole dormiunt corporaliter, & nesciunt adesse solem, quia non illuminantur à sole: ita etiam multi Christo uero sole iam orto, & ubique prædicato adhuc dormiunt, nec ipsum adesse sentiunt, quia lumen interioris nondum perceperunt. Ego uero o Deus uigilo ad te de luce, id est quia interioris percepi tuam lucem. Et ostendit quo modo uigilo, sicut & prius dicens: Sitiuit in te anima mea, & cætera, nec aliquid mutatur usque dum dicit, Sic in sancto apparui tibi, quod est dicere: Sitiui quidem ad te, & in hoc in sancto desiderio meo sic apparui tibi, id est innotui, ut & tu innotesceres mihi, scilicet ut in sancto tuo, id est Christo uiderer, id est intelligerem non solum hominem, sed etiam tuam uirtutem, id est omnipotentiam uerbi tui, & gloriam tuam, id est saluationem humani generis, per eum factam, quæ est gloria tua: quia sicut de impijs pios, de seruis liberos, de damnatis fecisti in regnum assumptos, multi enim parum putant esse filium Dei inter homines apparuisse, quia in eo solum intelligunt hominem, non diuinam uirtutem. Item ubi dicit: Et in nomine tuo, & cætera, hæc tantilla est mutatio. Quasi diceret: Sicut tu leuasti manus tuas in cruce, sic ego leuabo manus meas in oratione & opere pro glorificatione tuo nomine. Rursum qui in uersu penultimo dicit, Introibunt in inferiora terræ, id est in hac quoque locutione quantum ad cupiditatem, & tradentur in manus gladii: non quod exterius, sed interioris occidantur, & hoc ideo, quia partes uulpium, id est dolose agentes erunt.

Rex

Rex uero, id est ille qui ita se reget, ut talibus non conformetur, lætabitur in Deo propter liberationem, & etiam omnes qui iurant se uiuere in eo rege, i. imitatores eius, lætabuntur & laudabuntur. & non paucierunt, sed multi, quia os obstruunt est.

IN PSALMVM LXIII. ARGUMENTVM.

DE seipso Dauid cecinit cum Saulis persecutionibus laboraret. Aliter uox martyrum Christi.

IN FINEM PSALMUS DAUID.

EXPLANATIO.

Tituli huius uerba Christum significant, qui per totum psalmum de sua est passione locutus. Prima positione Dominus orat, ut à populi Iudæici timore liberetur, docens illos desecisse in insidijs, se autem resurrexisset ad gloriam. Secunda sententiam deridet Iudæorum, quia magis ipsi conturbati sunt de seculis, quando resurgente Domino eius est aduocata fortitudo. Tunc enim lætitia Iustorum, & restituta fidei uirtus apparuit.

COMMENTARIVS.

Læudi Deus orationem meam, cum deprecor. In finem ipsi Dauid, hoc est, hæc uerba referuntur non ad historiam, sed in finem attributa ipsi Dauid uel capiti: quia commendatur nobis in hoc psalmo per uocem ipsius capitis, maxime passio eius, & etiam sanctorum martyrum, qui nequam fortes esse possent, nisi imitando eum, id est Christum qui prior fortis apparuit, & prior passus est. Neque talia sustinerent in passione, qualia ipse passus, nisi talia sperarent in resurrectione, qualia ipse demonstrauit in se. Audiamus ergo uocem eius notissimam, quia hic etiam non tantum loquitur de se, sed etiam de membris suis. Et est intentio eius in hoc psalmo commendare nobis passionem suam, ut in eo uideamus & laborem nostrum, quia & mercedem nostram. Laborem quidem in passione, mercedem uero in resurrectione: nec in labore deficiamus, ut ad mercedem perueniamus. & dicit ita: Deus pater exaudi orationem meam pro meis à me factam, ut des eis constantiam & persequentiam in tribulatione cum deprecor, id est quia ualde pro eis precor. Hæc enim fuit ualidissima precatio, quando seipsum Deo patri pro nobis obtrulit, in quo uere mortem nostram excusauit, & uulnera nostra sanauit, & ut pro nobis exaudiret fecit. Et quia deprecor, ideo eripe animam meam, i. animam meam à timore inimici. Non rogat animam suorum eripi ab inimicis, ne occidantur, quia multi occisi sunt: sed rogat eripi à timore inimicorum, scilicet non eos qui corpus occiderunt, animam autem non possunt occidere. Timeat, ne ab eis deuocentur, sed potius timeant eum qui potest & animam & corpus mittere in gehennam, i. suo timori subdantur. Non sunt à timore liberi, sed à timore inimici erepti: quia sancti martyres exaudiebantur & occidebantur, & tamen ab inimicis exasperabantur: multi uero timentes consentiebant & uiuebant, & ab inimicis absorbebant. Multi absorpti & uiui absorpti: multi uero mortui absorpti. Qui enim Christianam religionem putabant uanâ esse, mortui absorpti sunt: qui uero prædicatione euangelij ueram esse, & Christum filium Dei esse credebant, & tamen doloribus cedebant

& sacrificabant, uiui absorbebant. Illi quia mortui absorpti, isti uero absorpti mortui. Neque enim absorpti uiuere potuerunt, quanquam uiui absorbebantur.

Protexisti me. Ecce monet fideles suos ut constanter sint non solum uerbo, id est nomine, sed exemplo proponendo quid passus sit, & quid acceperit, ut & ipsi eadem sustineant, & talia accipiant, quasi dicat: Oro ut eripias me à timore inimici, & uere eripias me, quia iam protexisti dispositione me ipsam à conuentu malignantium. Conuentum malignantium uocat cœtum Iudæorum, qui uere malignantes erant: quia frenetici medicum, qui uenerat infirmos eorum sanare, cæcos illuminare, eorum phrenesin curare, uolebat interficere. Et non solum à conuentu malignantium Iudæorum protexisti me, sed etiam à multitudine omnium operantium iniquitatem illam, hoc addit propter milites Romanos, qui & gentiles fuerunt, & cum Iudæis per cõsensum illam iniquitatem operati sunt. Quam autem iniquitatem? hanc scilicet, quia exacerunt linguas suas ut gladium, i. acutissimam & ueneficam uerba dixerunt & hi & illi, maxime tamen Iudæi ad me interficiendum. Non possunt se excusare Iudæi, quin interfecissent Dominum: quia si non ferro interfecerunt, tamen ore uenenato. Neintendas manus inermes, sed os armatum, quia lingua eorum gladius acutus. Cum enim dicit eis Pilatus: Accipite uos eum, & secundum legem uestram iudicate eum: dixerunt, Nobis non licet quenquam interficere. Et si non licet occidere, licet ad occidendum tradere. Vtque non. Attamen iniquitatem suam in hominē iudicem refundere uoluerunt, sed Deum iudicem fallere non potuerunt. Et factus est innocetior Pilatus comparatione illorum, qui multa fecit ut liberaret eum à manibus eorum. Vnde etiam flagellatum eum perduxit, ut uel sic mitigaret feruitiam eorum. Sed postquam uidit eos in infamia tanta perseuerare, lauit manus suas, & dixit: Innocens ego sum à sanguine huius iusti. Innocentem se dixit, sed tamen quia consensit, reus fuit. Et si iste qui coactus fecit reus fuit, multo magis rei fuerunt qui eum coegerunt, & qui uenenato ore Christum interfecerunt, clamantes super eum: Crucifige crucifige eum. Vnde etiam inter euangelistas dissentio illa est, quod alter dicit hora tertia Dominum crucifixum, alter uero hora sexta. Verè enim hora tertia fuit, quando apud Pilatum eum accusabant, & Barraban elegerunt: ipsum uero sanientes crucifigi postularunt. Quare euangelista respiciens ad eorum uoluntatem, dixit eum hora tertia crucifixum. Alter uero dixit, quia sexta fuit hora, quando Pilatus pro tribunali sedit, & tunc apparitores potestatis illum crucifixerunt, quem præuaricatores legis hora tertia crucifixerunt.

Et tunc illorum manus perfecit, quod prius istorum lingua fecit, magis rei qui sequendo clamauerunt, quamquam parendo administrabant. Exacerunt inquam linguas, & intenderunt arcum, id est occultas insidias parauerunt, uolentes quasi nescientes interficere, quæ nihil latet in humano corde. Qui enim fecit hominē, scit quid sit in homine. Designantur autem per arcum occultæ insidiæ ideo, quia qui cominus gladio pugnat aperte pugnat. Qui arcum percutit ut terat, fallit. Audi rem amaram. Verè enim res amara quod illum uolebat interficere, quæ uidebatur mortuos suscitare, & talia facere. Ad hoc inquam intenderunt arcum, ut sagittent immaculatum, i. ut interficiant illum qui maculam non contraxit, quia peccatum non fecit, & quia adeo expertus à macula fuit, quod etiam maculas nostras deterisit: & hoc in occultis quantum ad se, non quantum ad illum quem nihil poterat latere.

Sagittæ sagittabant eum. Quasi dicat: Perficient uere illum ad eum arcum intenderunt, quæ sagittabunt immaculatum subitò, i. ex improviso, quantum ad suam opinionem, & non timebunt, i. non obstupescunt, quanquam sagittent eum, tamen index, non timuerunt illi qui tradiderunt eum iudici. Contremuit potestas, sed non contremuit eorum

eisdem in Hierusalem: quia qui nunc exultat Iacob in proficendo, lætabitur Israel in perueniendo. Vel si patres sequamur, utrumque scilicet Syon & Hierusalem ad idem referemus. O Deus in Babylone organa suspensa habuimus, nec tibi hymnium: quia hymnus Babylonis non decet te. In Syon uero supercelesti, ubi uera speculatio est, decet tibi hymnium, quia nullum illic impedimentum, in qua quiddam magnū nobis promittitur, scilicet auctor pulcherrimæ ciuitatis illius uidentis. In qua quoque si non corpore sumus, tamen mente sumus: quia ut ait Apostolus, Non sua conuersatio in cælis est. & si hic corpore inter Babylonicos ambulamus, nō tamen secundum carnem militamus: & sicut illic mente sumus, ita etiam illic iā mente hymnium, & in Hierusalem, id est in eadem Syon, ubi peruenimus ad uisionem, uorum quidem nunc sic integrè tibi redderetur: quia perfectum tibi tunc erimus sacrificium, quando ignis flagrantissimæ charitatis nos totos arripierit in uolum suum.

Exaudi orationem meam. Et ut ego ueniam & uos reddam, ideo Deus exaudi orationem meam, dando mihi perseverantiā contra carnales concupiscentias nos distrahentes, contra quas nō cōsentiendo certamus, quamdiu in hac uita sumus. Exaudi dico, ut ueniam, sic ut uotum reddam: quia necessarium quidem est ut ueniam. Nam omnis caro ueniet, Christus enim primitias carnis de utero uirginis assumpsit, & primitiis assumptis necesse est cætera sequantur. Et ideo omnis generis caro, scilicet serui domini, docti indocti, senes pueri ueniet quidem ad iudicium: quia omnes stabimus ante tribunal Christi, sed non omnes uenient ad te, scilicet ut tibi incorporerentur, quia quidam ueniant damnandi. Et ideo exaudi me, ut ueniam & uos reddam, id est ueniam saluandus, non damnandus.

Verba iniquorum. Ideo necesse est ut exaudias, quia uerba iniquorum, id est Babylonicorum præualuerunt super nos, necesse est, ut in qua ciuitate aliquis nascitur, dicitur & linguam & mores gentis: sic & nos cōuersando inter Babylonicos & eorum uanitatē, id est terrena amare didicimus: & quidam etiam eorum mendacium didicerunt, quia creaturā creatori præposuerunt. Et ita uerba eorum, id est praua doctrina Babylonicorum præualuit nobis, quia cōsensimus: & super nos, quia in pluribus, & tamen nō oppresserunt, quia tu Deus pater propitiaberis, id est per propitiatorē tuū propitius eris peccatis nostris, quia etiam impietatis. Hæc uerba satis ostendunt, ad quem pertinet hæc propitiatio. Solent enim talia dici sacerdotibus, quia sacrificiis & orationibus Deum faciunt nobis propitium, scilicet ut inuenias eum cognoscere, & ueniam dantem. Sic & Deus pater misit filium suum, qui pro nobis obtulit quod à nobis accepit. Ipse sacerdos & hostia, ipse oblator & oblatio, & per hunc propitiatorē nostri miseretur.

Beatus quem elegisti. Propitiaberis inquam nobis per propitiatorē tuū, qui electus à uerbo tuo, & assumptus specialiter est beatus. Et omnis etiam quem tu elegisti iam dispositione, per illum & assumpsisti ad incorporandum, est beatus: quia habitabit tandem, id est in atrijs tuis supercelestibus. Atria enim aliquando, p presentē Ecclesia accipiuntur, aliquando etiam atria quia solent ornari pro celesti habitatione, quæ ornatisima est, ut hic ponitur.

Replebimur in bonis. Quasi dicat: Interim autem quid? Scilicet replebimur in bonis domus tuæ, debet dicere: sed quia ille unus de quo loquitur est mulier, inter quos ipse est, ideo dicit, Replebimur in bonis non Babylonicis, quæ sunt aurum, argentum, gemmæ & cætera pertinentia ad uanitatem, sed in bonis domus tuæ. Domum & templum accipit hic uel supercelestem habitationem, quam & atrium uocauit. Cuius bona sunt, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, uel etiam domum uocat ad similitudinē ho-

minem Dominicum. Deus enim erat in Christo mundum sibi reconcilians. Et exponit quæ sint bona illius domus, scilicet sanctitas & æquitas: quia templum tuum uel supernum habitaculum uel illud templum, quod de se dixit: Soluite templum hoc, &c. est sanctum, id est sanctitate plenum, & est mirabile non in auro, non in argento & similibus, sed in æquitate: & pertinet sanctitas ad religionem, æquitas uero ad iustitiam. Exaudi nos, quasi dicat: Et est conuersio ad Christum: Et ut repleamur, ideo tu Deus salutaris noster, id est qui reipsum dedisti ut nos saluares, exaudi nos, tu dico qui es spes omnium finium, id est in quo per fidem sperant positi in omnibus finibus terræ: & si non ubique oēs, & positi in mari, id est in insulis maris quantumcunque longè, uel aliter: Es spes omnium finium terræ, id est omnium illorum maxime, qui se fecerunt fines terræ, & etiam illorum qui sunt in mari, id est qui adhuc hærent mundo, qui designantur per mare, & ideo sunt longè. Nullum enim tam peruersum genus est malorum, de quo aliqui non cōuertantur, & credentes sperant.

Preparans montes. Quasi dicat: Per quod es spes omnium illorum? Per hoc scilicet, quia preparas montes, id est quia paras quosdam montes, quosdam præalij montibus. Mōtes sunt sublimes in terrenis, quos Dominus parat duabus de causis: scilicet ut per eos uel boni exerceantur, uel ut ab eis sustententur. Præalij montibus parauit etiam quosdam digniores mōtes, illos scilicet quos sol oriens prius illustrauit, & per eos in conualles reluxit, id est Apostolos, per hoc factum est ut omnes fines terræ in eo sperarent. Et inde dicit, preparans montes in uirtute tua non in sua infirmitate. Ex te enim fortes, ex se debiles, ad quod faciendum potens fuisti, quia accinctus es potentia. Alius est qui cingitur, alius à quo cingitur. Ita & hic homo accingitur, & à potentia diuina, id est à uerbo personaliter sibi iūcto accingitur: tu dico qui per hos montes conturbas profundū maris: id est adeo grauius, quod etiam ab ipso fundo, commoueat mare.

Mare uocat terrenos & seculares homines amatos uanitate, turbulentos procellis, prauis & peruersis cupiditatibus se inuicem ut pisces deuorantes: profundū uero est cor eorum, & quicquid ab intimo conturbatur, grauius conturbatur. Sic & Dominus præconantibus Apostolis conturbauit terrenos de gentibus, adeo ut cor eorum à quo processit ornis persecutio illa, quam lingua uel manu exerceuerunt in sanctos, ita concuteretur exinaniretur, quo plenum erat, id est iniquitate, & impleteretur quo uacuum erat, id est æquitate. Et hoc est quod dicit, Qui conturbas profundum maris, & conturbando illud, conturbas etiā sonitum fluctuum, id est sonantes fluctus eius maris. hoc est facis cessare ualidas & minantes eorum contradictiones. Quomodo hoc facis? per hoc scilicet, quia gentes præconantibus Apostolis turbabuntur prius per peccatorum conscientiam, & deinde timebunt, id est ualde obstupefcent etiam illi qui habitant terminos, id est fines terræ, uel qui inhabitando se ipsos faciunt fines terræ à signis, id est propter miracula uisus. Signis dico tuis, id est à te factis non ab alijs. Iuxta illud: Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et hoc modo delectabis, id est delectabiles non laboriosos facies eis exitus matutini: & exitus uelperi, id est cōtempus mundanæ prosperitatis & aduersitatis. Ut si forte aliquis potens uolens te ad iniustitiam aliquam impellere, aliquod terrenum lucrum magnum tibi offert, sed tu e contra attende Dominum dicentem tibi: Quam commutationem dabit homo pro anima sua? aut quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ uero detrimentum patiar? Et item: Ego bonum tuum, ego diuitie tue, nō mundus: ego promitto æterna, mundus transitoria. Et attendendo hæc & similia, non erit tibi grane, sed delectabile lucrum illud contemneris.

si uero ille uidens promissa nihil ualere, minis & pœnis aliquibus teneret te uincere, arrende hoc in corde tuo: Dominus meus præcipit mihi, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Et etiam securitatem de corpore promittit mihi dicens, Et capillus de capite nostro non peribit. Quare hunc nō formidabo? Quid enim poterit mihi facere iste, quod Dñs meus prior non passus sit? Atte de etiam multa similia, & sic delectabilis erit tibi aduersitas, quam ille minatur contemnere. Designatur autem per matutinum prosperitas, propter lucis lætitiā: per uesperum uero aduersitas, propter noctis tristitiā.

Uisitasti terram & inebriasti. Hoc inquam, modo delectabilem facies eis matutino cōtempit, & uespero: quia uisitasti iam dispositione per gratiam terram, id est gentiles terræ inhærentes: & inebriasti eam, id est compluisti eam uerbo doctrinæ, adeo quod inebriasti eam præclaro calice tuo. Ebrietas felix, facietas salutaris: quæ quanto copiosius sumitur, tanto magis sobrietatem mentis donare dignatur. Et multiplicasti locupletare eam, id est multipliciter in spiritualibus donis locupletasti eam: quia alij data est scientia linguarum, alij gratia sapientiarum, alij discretio spirituum, &c.

Flumen Dei repletum est aquis. Quasi dicat: Per quod inebriasti, per quod eam locupletasti? per flumen scilicet, id est per priorē populū de Iudæis credulū, à quo uelut à flumine riuus doctrinæ in alios perfluxerunt. Quod flumen repletum est aquis Dei, non de mergentibus, sed rescipientibus, id est doctrinis spiritualibus à Deo patre datis. Sed licet per flumen dicam hoc factum, tamen non flumen, sed tu parasti cibum, id est rescipientem doctrinam illorum qui per terram designantur. Tu dico parasti, quoniam præparatio eius est ita, id est per te solum fit, quia fit per gratiā quam nemo potest dare præter te solum.

Riuos eius inebria. Quasi dicat: Bonis principijs Domine bonos exitus iunge, scilicet inebria riuos eius terræ. Riuus propriè sulci sunt in terra, quibus aqua manat. Hic autem per riuos intellige capaces ualidæ doctrinæ. Et est dicere: Scindatur Domine duritia cordis eorum uomere uerbi tui, ut fiant in eis riuus, per quos aquæ uiræ ad alios defluant: & hoc modo multiplicata genimina, id est generationes eius terræ, scilicet ut per quosdam credentes alij credentes fiant, & per illos alij ut sic numerus fidelium augeatur: & uerè ita facias, scilicet riuos eius inebriabis, quia etiā germinans, id est qui quis credere nunc incipiens lætabitur in stillicijs eius fluminis, scilicet riuos eius inebriantis: per stillicia autem lacteam doctrinam, aptam scilicet prauis accipere: de qua Apostolus: Non potui uobis tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus, & quasi paruulis in Christo lac uobis potum dedi, non escam. Sicut enim aliquis plantaria sua rigans, quibusdam scilicet quæ iam radices fuerunt riuos inducit, alijs tantum stillando humorem infundit: sic Deus minores credentes lacte nutrit, maiores uero quasi pane uel ualida doctrina pascit. Potest etiam ita legi iste uersus, ut eius semper ad flumen referatur, & ut partes eius fluminis riuus & germinas accipiantur, & per riuos intelligantur, ut in alia sententia capaciores: per germinatē uero, minus capaces, in quos doctrina adhuc ab alijs instillatur.

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. Illud quomodo unquam illud uarietur, eodem modo benedices, id est augmentum dabis coronæ, id est gloriæ anni benignitatis, id est fertilitatis tuæ. Cum dicit coronam, intellige uictoriæ gloriā. Coronabantur enim uictores ad gloriā, & ideo corona ponitur pro gloria: benignus uero est annus, fertilis annus. Incipit autem iste fertilis annus, de quo agitur in secunda seminatione. Duæ enim factæ sunt seminationes. Primum seminauerunt prophetae in solis Iudæis, quod

Apostoli messuerunt, quia per doctrinam Prophetarum sancti Apostoli instructi sunt. Unde dictum est, Alij laborauerunt, alij messuerunt. Deinde autem illud idem semen purificatum secundo seminatū est in omnes gentes ab Apostolis, super quod inimicus homo zizania seminauit, quia multos hæreticas doctrinas diabolus superinduxit. Et in hac secunda seminatione cepit annus fertilitatis illius, de qua dictum est: Lætare sterilis quæ non parit, & cætera duratur usque in finem seculi: Benedices inquam, & te benedicente campi tui, id est humiles tui, id est credentes replebuntur uerbo, id est omni uirtutum plenitudine. Et hoc respicit ad humiles de Iudæis. Pinguescēt speciosa deserti, id est corda gentilitatis prius equalida sentibus peccatorum, modo facta speciosa ornamento uirtutum, pinguescēt in bonis operibus: & ideo colles, id est prælati eorum accingentur exultatione, id est plenariam habebunt exultationem. perfectus enim subditorum magnum gaudium est prælatorum. Et non solum colles, id est prælati inferiores, sed etiam arietes duces ouium, & alios in fide generantes, & ideo utroque cornu ferientes, id est supremi principes Ecclesiæ. Ut sancti Apostoli & eorum successores & Euangelistæ induci sunt exultatione, id est plenariam iam habuerunt & habebunt exultationem: & hoc ideo, quia ualles, id est humiliores tandem his de illis abundabunt non hordeo hi-pido, id est carnali doctrina, sed frumento delectabili, id est doctrina spirituali. Quanto enim aliquis humilior, tanto in spiritualibus sublimior: Et clamabit, id est omnem intentionem suam ad Deum dirigent & subditi & prælati. Et uerè clamabunt, quia dicent hymnum scilicet, Te decet hymnus Deus in Syō. Nō enim est clamare, nisi sit hymnum dicere.

IN PSALMV M LXV.
ARGVMENTVM.

ET hic reditum populū designat uerum ex persona illorum loquens, qui inter eos merita celsiores cum superius carmen totius populū preces & uota contineat. Aliter uox Astolorum ad populum.

IN FINEM CANTICVM
Psalmi resurrectionis.

EXPLANATIO.

Apertus est titulus lætitiæ Dominicæ resurrectionis non solum Iudæis, sed et gentibus insinuans. Contra persuasione Iudæorum, qui se dicebant solos ad beatam uitam præ omnibus pertinere, mater Ecclesiæ spem, generalis resurrectionis interpositis tribus diapsalmatibus læta decantat. Primo ordine hortans uniuersitatem ut de Domini resurrectione cōguedat, quæ cunctis erat fidelibus æterna præmia præstatura. Secundo ordine inuitat omnes, ut ueniant ad Dei opera cōsideranda, quatenus una credulitas iungat, quos unum præmium expectant. Tertio iterum monet gentes, ut Dominum benedicant, qui nos licet diuersis probet tribulationibus, tamen ad requiem suæ miserationis adducit. Quarto ordine iterum inuitat uniuersitatem ut cum monita exemplo liberationis suæ amplius cōfidat in Domino, benedicens eum, quoniam niam orationem eius exaudire dignatus est.

COMMENTARIUS.

Iubilare Deo omnis terra.] In fine Psalmus David cantici resurrectionis. Hæc uerba referuntur in finem, quæ sunt Psalmus David, id est Abraham, Moysi, & aliorum de priori populo fidelium, attendentium per Euangelicam gratiam & spem resurrectionis communem gentium & Iudæorum concorporationem futuram: Psalmus dico qui est cantici, id est letitiæ non cuiuslibet, sed resurrectionis indeficientis. Quæ enim maior letitia, quâ cui nulla interuenit tristitia? Agit enim Psalmus iste de resurrectione, facta iam in capite futura in corpore: quia quicquid præcessit in capite, sequitur & in corpore. & hæc est spes nostra. Ad hoc enim credimus, ad hoc duramus, ad hoc perseveramus in tanta malignitate huius seculi, consolante nos spe, antequam spes fiat res. Spes autem erit res, cum & nos resurgemus, & in cœlestem habitum mutari æquales angelis erimus. hanc spem Iudæi sibi promissam tenebant, & de bonis & quasi iustis operibus multum gloriabantur, quod legem acceperant, secundum quâ uiuendo & temporalia bona acciperent, & talia in futuro sperabant, de qualibet hic gaudebant. Ideo etiam Saducæis resurrectionem non credentibus respondere non potuerunt. Si enim talia in resurrectione non sperarent, in quæstione Saducæorum non deficerent. Dominus autem promittens angelorum equalitatem, non carnis humanæ corruptionem, quæstionem soluit, & ait: Erratis nescientes scripturas neque uirtutem Dei, in resurrectione neque nubent neque nubentur, neque incipiet mori, sed æquales erunt angelis Dei. nec queruntur successores, ubi non erunt decessores. Et quia Iudæi hanc spem promissam sibi tenebant, ideo se solos ad beatam uitam resurrecturos putabant, propter opus legis & iustificationem scripturarum, quas ipsi soli habebant, Gentes uero non habebant. Quapropter Psalmus iste agit contra presumptionem & superbiam eorum, pro fide gentium ad eandem spem resurrectionis uocaturum: & quia de immensa & ineffabili lætitia Psalmus iste agit, ideo à iubilatione sic incipit, Omnis terra, id est non solum Iudæi, sed & uos gentes per omnem terram diffusi. Iubilare, id est erumpere in uocem gaudiorum, si non sufficit in uoce uerborum: & hoc Deo, id est ad laudem Dei, qui nos etiam ad spem resurrectionis uocauit. Attende quomodo commendat uniuersitatem Ecclesiæ, cum dicit: Iubilare omnis terra. Qui enim uult in parte esse, ut Aphricani uoluerunt, ille non uult iubilare, sed ululare. Et quasi dicat: Si iubilatis interiori, ut Deus audiat psalmum dicite, id est bene operamini exterius, ut proximus uideat, & exemplum accipiat: & hoc non ad laudem uestram, sed nomini eius glorificando, ne sitis de illis qui uoluerunt suam iusticiam, & iusticiam Dei subditi non esse. Et hoc modo iubilando, scilicet psallendo, date & anima & corpore gloriâ laudi eius, id est gloriosam laudem non nobis, sed ei, id est Deo à quo habetis quicquid boni habetis.

Dicite Deo.] Alia positio est, & est dicere: Dicite ut intelligatis, & in re ostendatis Deo, id est ad laudem Dei: Domine quam terribilia sunt opera tua, id est quanto terrori habenda sunt opera tua. Vnde terribilia? scilicet quia ex parte contigit cæcitas in Israel, scilicet ut plenitudo gentium intraret, Gaudete ergo gentes sic, ut contremiscatis. Attende ramos fractos propter elationem, & oleastrum insertum propter bonitatem, & facti participes pinguedinis oliuæ nolite superbire. Rami fracti sunt propter infidelitatem, tu autem fide illa, noli alium sapere, sed time. Si enim naturalibus ramis non peperit, nec tibi parcat. Potens enim Deus est illos iterum inserere. Quod etiam factum est ita. Resurrexit Dominus, multi crediderunt in eum. Et qui ante non cognouerant dum crucifigerent eum,

crediderunt & cognouerunt. Donatus est sanguis Domini homicidis, ut non dicam Deicidis: & sanguinem quem per sequitiam fuderunt, per gratiam biberunt. Dicite etiam Deo sic, ut intelligatis: Domine inimici tui Iudæi mentiuntur tibi, id est ad tuam gloriam. Nam metientur in multitudine uirtutis tuæ, id est ut multa potentia tua appareat. Aliter enim in hoc mendacio fuit, quam in alijs esse solet. Alia enim mendacia deprimere solent. Mendacium autem Iudæorum contra Dominum non fuit ad depressionem, sed ad magnam uirtutis eius exaltationem. Ad hoc enim metiuntur ut crucifigeretur, crucifixus est, mortuus est & resurrexit, in quo potentia eius potissimum effulsit. Maius enim fuit mortuum resurgere, quam non mori. Et alia signa quæ fecit, operatus est etiam per suos: istud uero specialiter per seipsum tantum, & ideo maximum est aliorum omnium. Quod etiam ipse Dominus ostendit dicens: Generatio mala & adultera signum querit, & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ. Prophecia. Quia sicut Iona fuit in uentre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terre. Et ita cum interrogarent eum, Quod signum dabis nobis, quia hæc facis? Respondit. Soluite templum hoc, & cætera. Et in hoc metiuntur ei, quia imposerunt ei: quia quod dixerat, Soluite templum hoc. Quod & mendacium fuit, quantum ad illos: quia hoc non dixerat, & tamen uerum fuit: quia ipse Christus uerè illud soluit: nam & ipse se tradidit, & Deus pater eum tradidit, & Iudas eum tradidit. Iudas quidem magistrum prodidit auaritia, Christus uero dedit se ex gratia. Iudas accepit præmium nequitiae, Christus uero laudem habet gratiæ. In hoc quoque eodem mentiti sunt ei, quando falsos testes, qui eum resurrexisse negarent, conduxerunt: auctus est numerus mentientium, ut augetur merces credentium. Resurgens Dominus discipulis apparuit, non inimicis: crucifixus autem apparuit omnibus. Resurgens uero Dominus solis fidelibus, ut qui uellent crederent, & spem resurrectionis haberent. Potest & aliter iste uersus exponi, ut dicatur, Dicite Deo ut intelligatis: Domine quam terribilia sunt opera tua, id est quanto terrori debet esse omnibus hominibus, maxime uero ingratissimis operibus tuis. Quæ opera? hæc scilicet, quod rex angelorum factus est unus mortalium. Et qui inuisibilis est in suis, uisibilis factus est in nostris, & incomprehensibilis uoluit comprehendere, & cætera talia. Hæc inquam opera tua uere sunt terribilia. Sed tamè inimici tui Iudæi mentiuntur in multitudine uirtutis tuæ, id est in signis illis, per quæ ostenditur multa potentia tua: quia dixerunt, In Beelzebub principe dæmoniorum eiecit dæmonia & multa similia. quod tamen erit tibi, id est ad gloriam tuam, quia cognoscetur eorum falsitas: quæ quanto magis fuerit intentia, tanto pollentior erit tua gloria.

Omnis terra.] Inimici quidè mentiuntur de te, non uenerantur te, & ideo Domine omnis terra, id est gentium terrenitas conuersa adoret te, id est ueneretur te in mente, & psallat tibi ore, & psalmum dicat in opere. & hoc non ad laudem suam, sed nomini tuo glorificando.

Venite & uidete.] Ostendit quomodo debeant adorare & psallere Domino. Venite uos gentes confitentes, relinquitte illos mentientes, & uidete sicut uidentur opera, scilicet Dei, ut credatis opera Dei, qui est terribilis in consilijs habitis super filios hominum. Filius enim hominis terribilis est in consilijs super filios hominum, quia illi machinati sunt acerba & fraudulenta consilia, scilicet ipsum crucifigendi & interficiendi: ipse uero excecandi & saluandi. Humiles quidem saluandi, superbos excecandi. Et ad hoc excecandi, ut excecati humiliarentur, humiliati confiterentur, cõfiteres saluarentur. Vel aliter, Terribilis est in consilijs super filios hominum: quia consilijs q. illi machinati sunt ad unius mortem, hoc ipse conuertit ad multorum salutem.

Qui-

Qui conuertit mare in aridam: in flumine pertransibit pedes: ubi letabimur in ipso.] Videte inquam opera Dei. Quæ uero sunt opera illa? Hæc scilicet, quod ipse conuertit mare, id est illos qui prius erant amaricantes falsitate, & turbulenti prauis cupiditatibus, & per detractionem facti uelut pisces se inuicem comedentes, conuertit in aridam terram, id est fecit arabilem terram, & sitientem dulcis aquæ, id est sanæ doctrinæ: ut dicant, Anima mea sicut terra sine aqua sitiuit ad te Domine. Et illi qui prius erant mare positi in flumine, pertransibunt pede. Flumen est moralis uita nostra, quæ nulla stabilitate iuget, sed semper in fluxu est. In hoc flumen peruenimus equitando, id est superbiendo & præuaricando in primo parente: pertransire uero hoc flumen non poterimus, nisi penitendo, id est nisi nos humiliando. Est enim nobis data spes cuiusdam resurrectionis, in qua nec in anima erit aliquid culpabile nec in corpore aliquid mutabile. Sed ad hæc peruenire non poterimus, nisi illi animas nostras humiliemus, & illum imitemur qui dixit: Gaudete quia ego uici mundum. Potest autem hunc aliquis fluuium sibi perturbare & linere. Si enim misera anima rapetur cupiditatibus, quanto magis rapatur, tanto magis & flumen perturbat, & se in ipsum præcipitat. Stet ergo misera anima uel in litore, uel saltem in flumine, nec rapetur fluctibus cupiditatis prauæ, & se humiliet ut quandoque ualeat enatare. & hoc est quod dicit: Qui prius erant mare positi in flumine per elationem pertransibunt flumen pede, id est per humilitatem, & ibi, id est in transitu lætabitur non in nobis, sed in ipso. per nos enim contristati sumus, quia per superbiam nostram lapsi sumus: in ipso uero lætabitur, quia per ipsum uero resurgemus. In ipso dicit, Quia & si ad tempus est humiliatus ex infirmitate nostra, tamen dominatur non per aliud, sicut multi dominantur per milites suos, sed in propria uirtute sua dominatur dominatione eunte in æternum: quia Christus resurgens à mortuis, iam non amplius moritur. Ne hanc gratiam scilicet transitum supra dictum, solis Iudæis concessit, qui tantum precium dedit, id est qui se ipsum obtulit: sed etiam oculi eius respiciunt super gentes, id est misericorditer respexit gentes, quia concessit eis eandem gratiam, spem scilicet resurrectionis. Quare qui exasperat, id est Iudæi qui inuidet hanc gratiam gentibus, & in hoc sibi Deum exasperat, id est iratum faciunt dicentes: Quid profuerunt nobis opera legis, aut quid ualuerunt nobis scripta prophetarum? Ecce nobis Euangelium, & gentibus Euangelium. Ecce nobis spes resurrectionis, & similia his inquam tales non exaltentur in semetipsis amplius, id est non præsumant de iustitia sua uel de meritis suis: quia lex non est eis iustificatio, sed præuaricatio. Et ideo in se ipsis humiliantur recognoscentes se pares gentibus, quia oclusit scriptura omnia sub peccato, ut in illo qui in æternum dominantur, exaltentur. Potest etiam ad gentes hoc referri, ut sic dicatur, Ille inquam misericorditer respexit gentes: illi uero de gentibus qui exasperant eum, permanentes in infidelitate sua, & hanc gratiam uocationis non attendentes non exaltentur amplius in semetipsis, id est non præsumant amplius de magnitudine ingenij, & libertate arbitrij: sed in se infirmetur ut in ipso exaltentur.

Benedicite gentes Deum in quibus, & audiam facite uocem laudis eius.] Quia oculi Domini super gentes respiciunt, ergo gentes benedicite Deum, uel etiam ita simpliciter continuari potest, Venite inquam gentes, & benedicite Deum, id est bona opera facite: quæ uidentur alij glorificent Deum patrem uestrum qui in cælis est. Deum dico uestrum, id est qui Deus est non Iudæorum tantum, sed etiam gentium. hoc ideo priores illi perfecti, qui hic loquuntur, dicunt: ut per hoc doceant se uidisse per spiritum sanctum gentes, sicut Iudæos uocandas ad gratiam. Benedicite inquam, & fa-

Bedæ tom. 8.

cite audiam uocem laudis eius, id est facite humiliatam uos in omnibus, ut alij audiant, id est intelligant, qua uoce uos laudetis Deum. Hæc enim uox est, qua uerè laudetur Deus, ut nihil sibi aliquis attribuat nec de se præsumat: sed omnia ad Deum referat dicens, Gratia Dei id sum quod sum.

Qui posuit animam meam ad uitam: & non dedit in commotionem pedes meos.] Benedicite inquam gentes Deum, Deum dico, qui & nos & Iudæos, qui per nos iustificari ex lege non poteramus, sicut & uos iustificauit. Quod equipollenter intelligi datur cum dicit: Deum dico qui animam meam ereptam ad mortem posuit, id est humiliatam ad ueram uitam, & perseverantiam etiam mihi dedit, id est stabilem me fecit: quia non dedit pedes meos interiores, id est affectiones meas in commotionem, id est in aliquid quod uerè morus possit dici, ita ut commoueret, id est ut sic moueret interiori, ut etiam moueret exterius perducendo illi ad actum.

Quoniam probasti nos Deus: igne nos examinasti sicut examinatur argentum.] Quasi dicat: Vnde in te commotio? Ideo scilicet, quoniam multas patimur tribulationes & tribulationes. Quare patieris? Quoniam tu Deus probasti nos, id est in probatione duxisti nos. & quomodo probauerit ostendit, scilicet examinasti nos igne, id est feruentissima tribulatione, & hoc ita sicut examinatur argentum. Quasi dicat: Ignisti nos, sed non incinerasti nos. Ignisti nos non ut absumeres, sed ut purgares. Argentum examinatur, non ut absumatur, sed ut purgetur. Potest & alia similitudo iam alibi dicta, ab argento examinato trahi. Sicut enim argentum examinatum, rursus non dissilit, sed in longum & in latum crescit: ita qui perfectè tribulationis igne, pro fide recocti sunt, rursus ab inimicis non dissiliunt, id est in charitate non deficiunt, sed charitas eorum in latum extenditur: quia etiam usque inimicos porrigitur, in longum etiam per perseverantiam ducitur.

Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro.] Ostendit per partes probationem. Quasi dicat: Verè examinasti nos, quia hoc & hoc modo induxisti inquam nos in laqueum, id est in catenas & in carcere & in similia, quibus caro quidem uinceretur, anima uero absorberetur: & quibus non irretiremur, sed expediremur. & posuisti tribulationes in dorso nostro, id est fecisti nos in eadem omnium tribulationum. Male enim erecti eramus, sed tu nos incuruasti, ut incuruati bene erigeremur. Præterea imposuisti homines super capita nostra, id est tantam potestatem hominibus prauis, id est tyrannis super nos dedisti, ut etiam capitalem de nobis darent sententiam. Tolerauimus enim superiores, quos nouimus nobis peiores. Et hoc modo transiuimus per ignem ad ueritatis & tribulationis illæsi, quia non fregit nos aduersitas: & sic etiam per aquam transiuimus illæsi, id est per prosperitatem, quia non nos extulit prosperitas. non enim est rutum per aquam transire, quia facile soluit prosperitate, nisi prius induruerit integrè in tribulationis fornace. Testa namque nisi prius consolidetur, præ calore in aquam missa diffinit. Transiuimus inquam per ignem & aquam, & tu eduxisti ab igne & aqua illæsos: & eduxisti nos in refrigerium, id est ut refrigeratam habeamus conscientiam. Gloria enim nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ: & ab hoc refrigerio duces nos in feruentissimum ignem, quia ego introibo in domum tuam super cœlestem ens in holocaustis, quia totus accedat igne flagratissimæ charitatis, ut sim Deo holocaustum. Holocaustum enim interpretatur torum incensum: & debet dicere, Introibo in domum tuam in holocausto. Sed quia iste unus q. hic loquitur, est in multis, ideo dicit, Introibo in holocaustis, quia quilibet erit tibi holocaustum, & ibi reddat tibi Deo uota mea, id est quæ æquum ut tibi reddat, scilicet hymnū laudis. iuxta illud: Cuius omni militia cœlestis exercitus hymnū gloriæ tuæ canimus f. f. d. Vota d. quæ labia mea interiora, id est labia cor-

K 3 dis,

dis, quia tibi loquor, distinxerunt ab exterioribus uo-
ris, tibi esse offerenda. Et quæ etiam os meum exte-
rias locorum est in tribulatione, quia nec tribulatio
perit mihi hic nota illa, id est laudem tuam extor-
quere. Ille Deum laudat in tribulatione, quem nõ frã-
git tribulatio, sed semper dicit cõ beato Iob citharæ-
do optimo: Dominus dedit, Dominus abstulit. Sit
nomen Dñi benedictum. Ideo autem dicit, In tribula-
tione mea, quia tribulatio utilis est & necessaria, quia
facit hominem deuotiorum.

Holocaustra medullata offeram tibi cum incenso arietum: offe-
ram tibi boues cum hircis. Reddam tibi inquam uota, &
quæ nota? Scilicet offeram tibi holocausta medulla-
ta, id est placenta. Pingua enim holocausta erant ac-
ceptabiliora, scilicet offeram tibi laudem integram, &
charitatem intimam, quæ pacem tibi, & hoc cum in-
censu arietum, id est per orationem sanctam pro me
ab arietibus, id est à sanctis patribus, qui nos in fide
genuerunt, & per meam orationem non dissentientem
à traditione ipsorum sanctorum patrum: quæ Deo ita
est delectabilis, sicut suavis est alicui odor incensu.
Verè enim Deo est gratum, quod quidem probatur
ab auctoritate sanctorum patrum non esse dissonum.
Offeram inquam holocausta, & offeram tibi boues,
id est magistrum meos triturantes me. Et hircos, id est
in peccatis foetidos offeram tibi, non tantum per se
hircos, sed ita ut boues sint cõ hircis, id est ut illi qui
prius erant hirci à bobus sint triturati, & eis incor-
porati: quia hoc etiam tibi placet sacrificium, si pec-
catores hic conuertantur, & bonis concorporentur.
Nec te turbet quod dicit, Offeram boues & hircos:
quia in illo priori populo qui hic loquitur, quasi unus
fuerunt & boues & hirci conuersi. Potest etiam hoc
totum de presenti legi, ut sic dicatur: Introibo tãdem
in domum tuam super cœlestem, & ut introeam, red-
dam tibi nunc interim uota mea, illa scilicet quæ la-
bia mea interiora distinxerunt, id est discreuerunt,
scilicet ut me accusent, te laudem. Te Dominum di-
co, me seruum. Te me nõ indigere, me sine te esse nõ
posse, & similia. Et quæ os meum exterius maxime
locorum est in tribulatione, ubi oportet me deuotio-
rem esse. Tribulatione dicit mea, id est mihi utili &
necessaria. Holocaustra mea distinxerunt inquam la-
bia mea, uota tibi reddenda, & hæc distinguendo of-
feram tibi holocausta mea, id est intima charitate in-
tus referta, ut non te tantum amem in superficie, sed
in intimo amore, & exterius saginata fide & spe & bo-
na operatione. Pecus enim medullarum & interius
medullis est plenum, & exterius saginatum. Et est
quasi dicar: Non debet esse uacuum & aridum, quod
tuas maiestati est offerendum. Vacuum quidem à cha-
ritate, aridum uero à fide uel à spe. & hoc faciam uel
cum incenso arietum, ut prædiximus: uel quia qui-
dam libri habent, Cum incensu: quod significat incen-
dium. Ita possumus dicere, Offeram tibi holocausta
mea cum incensu arietum, id est incendendo & de-
struendo in melasciuam, quæ per arietem designa-
tur: & offeram tibi boues cum hircis, id est & boues
& hircos item cum incensu, id est incendam in me car-
uicofitatem & superbiam, quæ per bouem designa-
tur: & incendam in me peccatorum foetorem, qui per
hircum designatur. & hæc incensa tibi offeram, quia
hoc erit tibi delectabile sacrificium.

Venite & audite, & narrabo omnes qui timetis Deum: quan-
ta fecit anima mea. Alia item gentium inuocatio, nec
superditi, totiens uocari, cum quidam adhuc sint pi-
gri, multotiens tamen uocari. Quasi dicat: Venite na-
tiones longinquæ, benedicite Deum gentes: uos et-
iam omnes gentes qui timetis Deum casto timore,
uenite passibus fidei, audite aure audiendi, & narra-
bo nobis. Non est narrare, nisi prius sit timere. Quid
narrabo? Scilicet quæ bona fecit Deus animæ meæ.
hoc priores de Iudeis, qui in hoc psalmo loquuntur,
non inuidentes Euangelicam gratiam & concorpo-

ratione gentibus. Ideo eis annuntiat ut attenti ad fidem
ueniant, & eandem quam & ipsi gratiam accipiant.

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Nar-
rabo inquam quæta fecit Deus animæ meæ, quia hæc
duo mihi maxime fecit, scilicet quod qui prius clama-
bam ore non meo, iam clamaui ori meo. Et qui prius
clamabam ad Iouem scilicet, & ad Saturnum, & ad
cætera dæmonia: iam clamo ad ipsum uerum scilicet
Deum. Ille non clamat suo ore, qui & si attentè satis
agat, non tamen hoc agit pia intentione. Clamat ue-
ro ore suo cordi consono aliquis, quando quod exte-
rius agit uel loquitur attentè, ex pia procedit inten-
tione. Et est breuiter dicere: Hæc duo præcipua bo-
na fecit mihi Deus, ut & ad ipsum clamem, & ore meo
clamem, id est intèrissimè clamem. & ideo ad ipsum
clamaui, quia eum exaltaui, id est omnibus præpo-
sui sub lingua mea, id est in corde meo. Vel quia in eo
præcipuè exaltaui, quod propter libros quosdam di-
citur, qui habent Exaltaui. Cor uero ideo sub lingua
esse dicitur, quia quasi quoddam subiectum linguæ
est. Prior enim cogitatio, deinde lingua, id est locu-
tio. uel ideo etiam dicitur sub, quia per se non potest
patere cogitatio, sed per linguam aperitur.

Iniquitatem. Verè cum exaltaui sub lingua mea,
quia non fuit iniquitas in corde meo: talis dico quæ
ego aspicerem, id est quæ mihi placeret. Non enim pe-
nitus iniquitatem denegare possumus, quia si dixerim
mus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimur,
nec ille in cuius corde est iniquitas. Deum exal-
taui uel in Deo exultat, uel ubi proximus deprimitur,
nunquam Deus exaltatur. Nec duobus dominis pos-
sumus seruire, & ideo dicit, Iniquitatem non aspexi
in corde meo. Nam quasi dicat, Si aspexi, non Deum
exaltaui, & ideo non exaudiet me Dominus: quia au-
tem non aspexi, propterea exaudiuit me Dominus
ad ipsum clamantem. Et uerè exaudiuit, quia atten-
dit uoci deprecationis meæ, id est intense depreca-
tioni meæ pro peccatis factæ. Vnde benedictus sit Do-
minus, & repetit unde: quia non amouit orationem
meam pro perseverantia factam à se, & misericordiam suam
circa utrumque, scilicet circa deprecationem, & circa or-
ationem non amouit à me: quia & peccata remisit,
& constantiam dedit.

IN PSALMVM LXVI.
ARGVMENTVM.

Hoc quoque carmine reditus populi ex Baby-
lone prædicitur, in quo quædam uerbis re-
uerforum alacritas indicatur, quibus ut facer-
dotes populo benedicerent, lege scriptum est.

IN FINEM, IN HYMNVM
NIS PSALMVS CANTICI DAUID.

EXPLANATIO.

Hymnus & canticum laudationem significant, quæ ut Do-
mino tantum Christo data monstratur, præmittitur in sta-
nem. Post canticum resurrectionis propheta deprecatur, ut be-
nedicti ad diuinam cognitionem deducamur, ad quam nostra nõ
possunt merita peruenire. Prima ergo parte fidelibus loquens,
supplicat ut benedicti cum ipsis mereatur à Domino, quatenus
illuminati corde in cunctis gentibus Christum Dominum præ-
dicandum esse cognosceant. Deinde conuersos ad Dominum pro-
phetie spiritum consistendum illi dicit à populis, quia gentes in-
dicat in aequitate. Tertio eundem uersum repetit, quem superius
dixit: hoc in mysteriis adiciens, quia fructum suum terra iam pro-
tulit, & ideo frequenter uerbo postulat nos debere benedicti.

COMMENTARIVS.

Eus misereatur nostri, & benedicat nobis. Oratio
Dauid sancti uiri de primiti-
uo populo Patriarche siue Prophete,
siue etiam sancti Apostoli, prouiden-
tes per spiritum sanctum futuram esse
concorporationem Iudeorum & ge-
tium, & utriq; comunicandam Euangelicam gratiam, &
resurrectionis gloria: orant in hoc Psalmo, ut per totum
orbem illæ aliæ oues illuminentur uultu Dei super-
eas, qui in eis propter idolatriam maxime obscuratus
fuerat, in unum quiddam aggregentur, & fiant unum
ouile, quia est unus pastor. Et hortatur nos nõ de his
qui extra sunt, desperemus, sed semper pro ipsis ut in-
troeant, & nobiscum in us sint oremus, & ut se qui sic
orant imitemur: Deus misereatur nostri, & benedicat
nobis. Dñs & pater noster uerè agricola dicitur, iuxta
q; Apostolus testatur dicens: Dei agricultura estis, Dei
ædificatio estis. Ipse colit nos, ut inhabitet nos tanquam
ædificium suum, & sic misereatur nostri. Colit etiã nos
tanquam agrum suum, tanquam uineam suam, ut multum
fructum afferamus, & sic benedicat nobis. Cantemus
ergo hæc ei tanquam agricolæ compluenti nos, dicentes
nos non sterili deuotione, non inani uoce, sed ueraci
corde: Deus misereatur nostri inhabitando nos, & be-
nedicat nobis ut multum fructum afferamus. Cũ Deus
nos benedicit uel nos benedicit? Deũ, nos egemus:
ipse uero nec benedictione nostra augetur, nec ma-
ledictione minuitur. Sed qui ei maledicit, ille minuitur:
sic & qui ei benedicit, augetur. Et est prior eius bene-
dictio in nobis, consequens uero est, ut nos eum be-
nedicamus. Eius benedictio est quasi pluuia, nostra ue-
ro est quasi fluctus. Multis autem modis rogant homi-
nes ab eo se benedicti, multiplicari. Alij enim in pecu-
nia, alij in potentia: alij in gloria, alij in liberis: alij in
agris, alij sic, alij sic. Et hæc benedictio datur etiam inimi-
cis. Est uero alia benedictio, quæ referatur solis ami-
cis. Illa autem benedictio temporalis comoditas est cõ-
munis bonis & malis: quia dat & bonis & malis, &
aufertur bonis & malis. Si enim solis bonis dareretur,
putaretur mali Deum tantum esse colendum propter illa
bona. Si, n. solis malis darentur, dubitaret infirmi crede-
re, & adhuc minus capaces regni Dei, quia timerent
hæc temporalia sibi deesse. Item si solis bonis auferrè-
tur, timor in infirmis esset: si uero solis malis auferrè-
tur, putarentur ea uera esse bona, quorum ablatione ple-
terentur mali: & ideo cõmuniter Deus dat & aufert
ea bonis & malis. Bonis quidè dat, ut cõsolentur ipsos
itinerantes: malis uero dat, ut per eos bonos admo-
neat, alia bona esse eis querenda, quæ non sint cum
malis cõmunia. Cum dat ea bonis, non inde extollan-
tur: & cum aufert, non frangantur, cum dat, habeant
ea non ad damnationem, sed ad consolationem. Iste
autem qui hic loquitur, quæ benedictione ab eo rogat se
benedicti? Nõ utiq; temporali, quæ non pro magno ha-
bet, sed illa alia quæ seruat amicis, & quæ dat solis ius-
tis, scilicet ut illuminetur uultus eius super nos, quia
hunc solem cõmuniter illuminat super bonos & ma-
los: & hanc lucem cõmuniter uident etiã pecora cum
bonis & malis. Sed hoc aliud lumen, quod solis iustis da-
tur, scilicet quia beati mundo corde, quoniam ipsi Deũ
uidebunt, per hoc rogat iste qui hic loquitur, scilicet ut uul-
tum suum illuminet super nos. i. ostendat nobis uultum
suum. i. uoluntatè suam, quid nos facere uelit, scilicet ut
quod latebat, nobis aperiat, id est ueritas præcepto-
rum eius: & q; erat, sed absconditum nobis erat, illu-
minetur super nos. i. reueletur nobis, per quod idè q;
prius expressius dicitur. Vel aliter, Illuminet uultum
suum super nos. i. ostendat nobis imaginem suam. Quasi
dicat: Impresisti nobis Dñe uultum tuum, fecisti nos
ad imaginem tuam, fecisti nos non uultum tuum, sed non de-
bet imago tua in tenebris remanere, & ideo mitte ra-
dios sapientiæ tuæ, ut depellat tenebras nostras, & uul-

tus tuus in nobis eluceat, id est recognoscamus in no-
bis imaginem tuam, iuxta quod in Canticis canticorum,
Si cognoueris temeripsum, ò pulchra inter mulieres,
id est si attendis te ad imaginem Dei factam. Quasi di-
cat: O pulchra, id est ò preciosa anima sanguine agni
immaculati redempta: attende quanti ualeas, cogita
quid pro te datum sit. Dicamus ergo & optemus, ut
illuminet uultum suum super nos. Verè uultus Dei,
quem gestamus, sacra est in imagine sua. Iniqui autè
nõ sunt imaginem Dei in se attendere, ut uultus eius su-
per eos illuminetur, scilicet ut dicant: Illumina Domi-
ne tenebras meas. Ac si dicant: In tenebris peccatorum
sum, radio sapientiæ tuæ discutiantur tenebræ meæ,
ut appareat uultus tuus: & si forte per me appareat,
deformis effectus reformetur à te, quod formatum
est à te. Cantemus ergo Domino Deo nostro, tanquam
agricolæ, ut misereatur nostri & benedicat nobis, &
illuminet uultum suum non quantum ad se, qui nun-
quam fuit sine lumine: sed quia uultus eius obscura-
tus nebulis peccatorum nostrorum, quasi infra nos
erat: ideo illuminet ipsum in nobis, ita ut sit sup nos,
id est ut excellètia eius appareat, & sic misereatur nos-
tri. Quod bene diuersum est à superiori. In superiori
enim misereatur prima accipitur miseratio, quæ est
in initio: in isto uero intelligitur iam maior misera-
tio, quia subditur post benedictionem, id est post fru-
ctum multiplicem. Quanto magis enim Deus dat ali-
cui plura bona uel dona, tanto magis eius misereatur.
Vt cognoscamus in terra. Ad hoc inquam uultus tuus
super nos illuminetur, & miserearis nostri, ut in hac
terra, id est in hac Idumæa terra inuia & iniquosa, in
qua difficile est inuenire uiam, cognoscamus ergo
uiam tuam, id est uiam ad te ducentem: illam scilicet
uiam, quæ dicit: Ego sum uia. Et ne aliquis in hac uia
errare timeret, addit, Et ueritas. Itè ne timeret desce-
re, subdit: Et uita, scilicet in qua requiesces, & nõ desi-
cies. Et quæ sit illa uia, subsequenter exponit, scilicet
cognoscamus salutare tuum, id est saluatorem tuum Chri-
stũ non tantum in Aphrica, sed in omnibus gentibus.
Consciteantur tibi populi Deus. Quia optando dixit,
Illuminet uultum suum super nos, ut uiam cognosca-
mus: ideo ut certos nos faciat se esse exauditum, hor-
tatur nos ut consciteamur, quasi iam cognita uia dicens:
O Deus populi Iudaici consciteantur tibi peccatum
suum, & consciteantur, id est laudent gloriam tuam, &
etiam alij omnes populi, gentiles scilicet conscitean-
tur iniquitatem suam, & misericordiam tuam. Gen-
tes enim super misericordia Deum honorare. Apосто-
lo teste, accusent se, glorificent te: reprehendant se, lau-
dent te. Inueniat te homo punitorem suum, ut exhibeat
se salutare tuum. Quare times confiteri? Noli timere
confiteri, quia confessus saluaberis, tacitus damnaberis.
Et quia hæc talis confessio non est ad pœnam, sed
ad ueniam, ideo subdit: Lætentur gentes quælibet,
sic confitentes interius, & exultent exterius, id est ple-
nariam lætitiã habeant. Quasi dicat: Plangunt ante
hominem iudicem confessi latrones, lætentur uero
ante Deum confessi fideles. Et unde debet lætari, un-
de exultare? Ex ipsa scilicet confessione, quia ad
hoc quæris confessionem, ut libereris humilem, & e-
tiam propter iudicis dignitatem, quoniam tu, scilicet
quæ nullus fallit, nec pecunia corrumpit in iudicio,
iudicas (pro iudicabis) tandem omnes populos in æ-
quitate, scilicet ut qui se punierunt, non punias: qui
uero se non punierunt, illos tu punias. Et quia gentes
distortè & præuè potè ex æquitate illa iudicij possent
habere causam tristitiam, quæ largandi, ideo causam præ-
mitit ad illud. Q. d. Ideo ex rã æquo iudicio tuo gen-
tes debent lætari & exultare, quia tu in terra. i. in hac
uita terrena, quæ plena erroribus est, sic dirigis gētes
ut iudicium quænis æquum, nõ oporteat eas timere.
Et quia gentes directè iam in fide ambulantes, iã bo-
na opera in Christo facientes, per hoc mare nauigat,
& marina aqua per minutissimas rimas atque caver-
nulas

nulas in nauim intrat, & sentinā facit, ne nauim impleat, ne nauim opprimat, quotidie exhaurienda est sentina hæc orando, elemosynas faciendo, ieiunando, & puro etiam corde dicendo: Dimitte nobis debita nostra sicut & nos, &c. Quapropter egregius iste orator & excellentissimus prædicator & hortator, uersum quem superius pro prima & difficili confessione posuit, pro hac confessione secunda, quæ pertinet ad quotidianam abluionem pedum repetit dicens: Consecratur tibi populi Deus Iudaici, consecratur tibi etiam populi omnes. Et debent cõfiteri, quia terra, id est uita nostra, quæ prius plena spinis erat, & tribulus germinabat, dedit iam fructum suum, id est bona opera fecit humiliando se & cõfrendo. Quæ quidem fructum non dedisset, nisi complura à nubibus illis esset, de quibus dictum est: Mandabo nubibus meis, ne pluant super meretricem illam, per quas nubes Dominus & tonat minis, & coruscant miraculis, & conculcunt uerbis. Timeamus ergo eum per illas nubes tonantem siue coruscantem. Excipiamus ergo compluentem, & ut terra semper fructu det, ideo benedicat nos, id est incrementum nobis Deus det pater. *Benedicat nos Deus noster.* Id est filius factus participes infirmitatis nostræ, ut & nos fieremus participes gloriæ suæ. Benedicat nos etiam Deus, id est spiritus sanctus cum patre & filio unus Deus. Solet etiam hoc sic dici. Terra, id est caro nostra, uirgo scilicet Maria dedit fructum suum, quia genuit saluatorem & nostrum & suum. Vnde benedicat nos Deus pater illius fructus. Benedicat nos Deus noster, id est ipse fructus. Benedicat nos Deus, id est spiritus sanctus. Et in hac benedictione metuant eum omnes fines terræ, id est repleantur omnes fines terræ, metuentibus eum castè. Quod ita factum est, impleuit Deus pater totum orbem filiis suis coheredibus unigeniti sui, & in regnum adoptatis. Vnum quidem genuit, sed unum esse noluit: quia multos fratres fecit ei non gignendo, sed adoptando.

IN PSALMVM LXVII.
ARGUMENTVM.

CVm arcam testamenti post crebras migrationes, tandem Dauid ad se grandem exultationis ambitu transferret, carmen hoc cecinit, memorq; itineris illius & transductionis quondam in heremo, quasi ex persona principum illius temporis psalmum composuit. Ipsum uersum in capite ponens, quæ & Moyses tunc, quoties in signum perfectionis arca mouebatur, decantare solebat. Aliter Propheta resurrectionem Christi, & posteriores glorias adnunciat.

IN FINEM PSALMVS
cantici ipsi Dauid.

EXPLANATIO.

Dauid Dominum designat, quæ & fuit pronunciat longus psalmus, & quinque diapsalmatibus prænotatus, per que nos diuisiones impressimus. Totus autem psalmus per mysticas similitudines loquitur, qui sacramentis Euangelicis plenus, & ascensionis Christi descriptione monstratur esse præcipuus. Pri mo ingressu psalmi Propheta dicit, que inimicis Domini accidant, uel que fidelibus in futura iudicatione contingant. Secundo uirtutes significat, quas contulit populo Iudeorum, ac deinde dicit quemadmodum ex his perfecit Ecclesiam. Tertio per montis speciem designat Dominum saluatorem, commemo-

rans que beneficia præstiterit Ecclesie, quando eam resurrectionis suæ munere subleuauit. Quarto inimicorum Domini superbiam conquassandam esse pronunciat, & conuersiones & martyria ab utroque sexu, & ex pessimis dicit esse faciendâ, cum aduentus Domini in uero saluatoris illuxerit. Quinto dicit in ecclesijs Dominum debere benedicere, ubi Apostoli & Christus ipse prædicauit, supplicans ut dona quæ dedit fidelibus suis, conseruare dignetur. monet etiam ut uelociter ad Dominum ueniant, qui in hoc mundo tamquam in Aegypto & Aethiopia commoratur. Sexto ingressu uniuersitatē monet, ut psallat Domino Christo, qui iam resurrectionis suæ miracula patefecit, ac deinde psalmum Dominica laude conclusit.

COMMENTARIVS.

Exurgat Deus, dissipentur. In finem psalmus cantici ipsi Dauid. Hæc uerba referuntur in finem temporum, attributa ipsi Dauid, quæ uera sunt psalmus canticum. Canticum recte beato Augustino proprie laus illa dicitur, quæ ore profertur. Psalmus uero modulatio illa dicitur, quæ in musico instrumento, quod psalterium uocatur per pulsus uerborum & tactum digitorum conficitur. Accipitur autem canticum pro mētis intelligētia, scilicet quoniam bene anima in se agit sanctè meditandō & cogitandō, quia dicitur, Et cogitatio sancta seruabit te. Quod soli Deo notum est, quia ipse solus uidet cogitationes nostras. Psalmus quoque accipitur pro exteriori operatione, quæ proximis etiam innotescit. Quoniam uero hæc duo coniunguntur, ut canticum præcedat intelligenda est talis operatio, & talis laus, quæ pertinet ad internam aggratulationem, uelut hic est. Talem enim hymnum dicere, & ita cum Deo suo insistere, procedit ex intima aggratulatione: quia sancti de priori populo per sanctum propheticum præuidentes Christum futurum in carne, & pro nobis moriturum & resurrecturum, ascensurum & spiritum sanctum missurum: & sic locum sanctum Dei, id est Ecclesiam cõstituendam aggratulantur de tali institutione, & sic hymnizant. Sic agunt cū Domino Deo suo, & hortates nos ut etiam nos inde aggratulemur: quia pertinet ad saluationem nostram, & hymnum dicamus ut tandem ad ueram aggratulationem & laudationem sine fine perueniamus. Vel si ut quidam uolunt, de futura resurrectione hic agatur, dicemus: quia sancti prædicti attendentes illam ueram resurrectionis gloriam, hortantur nos ut nunc canteamus, nunc psallamus, ut ad illam perducamur. Luxta uero priorem intentionem tale est, quasi dicat: Veniat quod futurum est, fiat quod promissum est. Morietur homo, & exurgat Deus & homo, & dissipentur inimici eius: & factum est ita, exurrexit Christus, qui est Deus super omnia benedictus, & inimici eius Iudæi, in quo loco odium contra eum erexerunt, & ubi regem suum crucifixerunt, à Romanis debellati, & in de captiuati per totum orbem dispersi sunt. Et iam non oderunt eum quem non uiderunt, id est Christum, sed tamen timent quæ præsentem habent in suis in quibus ipse apparet. & inde factum est quod sequitur, scilicet ut qui olim oderunt eum, modo fugiant à facie eius. Fuga enim proprie dicitur timor animi. Fugiant eum namq; spiritaliter, non corporaliter. Quomodo enim corporaliter fugere possunt eum, qui ubiq; præsens est, & de quo dicitur: Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Fugit quidem eum non corpore, sed animo: fugiunt eum non latendo, sed timēdo, nec timent facie illam quā non uident, sed timent illā quam præsentem habent, scilicet illam de quo dictum est: A modo uidebitis filium hominis uenientē in nubibus cœli. Qui enim prius per se ipsum locutus est, loquitur per nubes, id est per præcones, Et hanc facie eius, scilicet

scilicet præcones, in quibus apparet & loquitur, & Ecclesiam eius toram timent Iudæi, quia & eis partim subiecti sunt, & quia abhorrent omnem Christianam religionem.

Sicut fuit cæra à facie ignis, ita per cæti peccatores à facie Dei.] Dissipetur inimici Iudæi, & deficient sicut deficit fumus. Fumus ab igne surgens in altum ascendit, & sic deficit: sic Iudæi ab igne odiorum suorum in superbiam elati super Christum clamauerunt, crucifigere crucifigere eum. Et capro insultauerunt, ac pedentem irriserunt. Sed unde uictores timuerūt, mox uicti euauerunt, & sic defecerunt, quia nihil effectum dederunt. Sequitur.

Sicut fuit cæra à facie ignis, ita per cæti peccatores à facie Dei.] Licet istud in bonum de Iudæis post accipi, hoc modo. Sicut pereant peccatores Iudæi, quod peccatores à facie Dei, id est per præcones. hoc est sic diffuatur dicitur cordis eorum in lachrymis penitentiae per igne constantiae sanctorum martyrum, uel quorumlibet illorum de quibus est, spiritu feruentis Domino seruientes, sicut cæra igni adhibita fluit, & hoc sit dictum quantum ad quosdam Iudæos, scilicet qui accedentes ad Apostolos dixerunt: Quid faciemus uiri fratres, & cetera. Luxta quod sequens uersus ita simpliciter continuabitur. Et facti iusti epulentur, & cetera. Liqueat inquam, ita posse dici, tamē maximè uidetur eis minati hinc æternum supplicium, scilicet ut quādo Dominus ueniet in maiestate patris & sanctorum angelorum, uelut ignis ad cremandum malos, & ad illuminandū bonos. In igne enim est & calor & splendor. tunc peccatores Iudæi in peccatis persistentes, remoti à facie Dei, Tollatur enim impius ne uideat gloriam Dei, pereant in æternas tenebras detrusi, sicut fluit cæra adhibita igni. Et tunc iusti ex opposito epulentur, id est de certa refectione gaudeant & exultent in conspectu Dei. id est quia Deum facie ad faciem conspiciēt & delectentur tunc, id est in læticia sine tristitia. Nunc enim iusti lætantur, sed non sine tristitia, quia dicitur eis, Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Et alibi: Cum timore & tremore uestrā ipsorum operantes salutem, & ideo nunc non est uera læticia, sed tunc erit uera læticia, quando nunquam amplius occurrat tristitia. Pore est etiam hic idem uersus dici de præsentem, secundum priorem in bono sententiam sic: Peccatores facti iusti epulentur, id est uerbo Dei tanquam dulci epulo reficiantur, & exultent in conspectu Dei, id est in corde: ubi conspiciet eos Deus, & ab eis conspicietur, & in hac læticia delectantur. Vera enim læticia est cognoscere Deum. Potest quod à principio dictum est, non solum ad Iudæos, sed ad omnes etiā inimicos referri, ut sic dicatur: Morietur homo, resurgat Deus & homo, ascendit & missio spiritus sancto exurgat in noticiam gētium, & quicunq; inimici eius dissipentur bona dissipatione, scilicet ut ex inimicis fiant amici. Et qui oderunt eum, id est odientes Christianum nomen fugiant à facie eius, scilicet fugiant à facie irati ad faciem placati. Et sicut fumus in altum elatus deficit, sic ipsi deficient & comprehendantur in superbia suā. Qui autem id nolunt, scilicet peccatores in peccatis persistentes sic pereant, tandem remoti à facie Dei, sicut fluit cæra à facie ignis. Et contra iusti epulentur, ut supra dictum est. Tertio quoque modo series hæc à principio legitur, ut totum ad nouissimam resurrectionem referatur, & sic dicatur: Morietur quidem homo, & resurgat Deus ad huc ut homo: tandem uero conueniet ad iudicium in maiestate patris & sanctorum angelorum exurgat, id est manifeste surgat & appareat omnibus. uersus Deus, & dissipentur inimici eius tunc, sicut uerè grauitè dissipabuntur, quia damnabuntur: & ita dissipentur, ut à facie eius remoti omnes qui oderunt eum, fugiant, id est si non spe redeundi ab ipso recedant, proprie enim fugere dicitur, quando reditus desperant. Et ideo plus dicit hic quam prius. Possent enim ad tepus dissipari, & item restitui, quare subiecit, Fugiant

& deficient tunc in superbia sua, sicut deficit fumus. Verè enim deficit, qui à uero esse separabitur, & peccatores repulsi à facie Dei. Tollatur enim impius ne uideat gloriam Dei, sic pereant adhibito igne districtæ sententiæ, sicut fluit cæra adhibito igni. Econtra autem iusti epulantur, & cetera.

Cantate Domino.] Istud iuxta prædictas sententias continuatur eodem modo sic scilicet, Vt uos exultetis & delectemini & hic & in futuro, ergo carate Deo, id est ad laudem Dei, & dicite psalmum nomini eius, non uestro glorificando. Ille Deo cantat, cuius cor sanctæ meditationi & cogitationi semper inuigilat: Psalmum uero dicit, qui extrinsecus bona opera facit ad ædificationem proximi. Et quasi dicat: Cantando & psallendo facite ei iter in uobis & in alijs, id est præparate uiam Domino, scilicet ut per speciosos pedes Euangelizantium per uia fiant ei corda credentium. Ei dico qui ascendit super occasum, id est qui deicit mundum, quia morte sua destruxit omnem nostrum occasum, id est mortem nostram. Vel aliter: Oriens dicitur omnes illi, qui fidem acceperunt & bona opera faciūt: occasus uero sunt omnes illi, quibus uerus sol iustitiæ occidit, quorum intellectus & ratio sunt obscurata, & ideo opera eorum mortua. Super hos Dominus ascendit ita, quod occasum in eis superat: quia hos etiam tales gratia sua illuminat, & bona in eis facit opera. Talis enim Mattheus fuit, quem de teloneo Dominus assumpsit, & Paulus, quem ab Ecclesiæ persecutione retraxit, & patronum Ecclesiæ fecit, & meritò ascendit ipse super occasum, quia illi est nomen Dominus specialiter, quia dominator est omnium, & redemptor omnium. Di. iter facite ei. Et quia qui faciūt iter, multa mala patiuntur, quia omnes qui uolunt piè uiuere in Christo, necesse est ut persecutionem patiantur. maximè qui sic piè uiuere insistant, ut & iuste uiuant, piè quidem quantum ad Deum, iuste uero quantum ad proximum. quem uerbo admonet & exemplo, ideo subdit, Exultate in conspectu eius. Quasi dicat: Et si exterius contristamini, tamen exultate in conspectu eius, id est in interiori uestro, ubi ipse conspiciet, spe scilicet gaudentes, & tribulationem patientes. Vos dico tamen exultate, quia turbantes uos non exultabunt, immò turbabuntur, quia portabit iudicium quicunq; est ille, remoti à facie eius, id est Domini, eius dico patris orphanorum, id est qui cõsolatur orphanos, & qui est iudex. i. defensor uiduarum. Orphanos uocat illos quos gladius uerbi Dei diuisit à mundo quasi patre, quasi consolatore, ita ut sint separati à societate secularis spei. Per uiduas uero accipe plus, illos scilicet qui cū prius carnalibus essent dediti, iam penitus sunt ab omni carnali delectatione separati, sicut uidua dicitur mulier illa, quæ prius iuncta uiro, modo est à uiro uidua & diuisa. Et ne hi tales quos uiduas & orphanos uocat, uiderentur desolati, ostendit quod non sunt desolati: quia ipse consolatur eos, faciendo ipsos locum suum sanctum, & inhabitado in eis. quod sic dicit: Deus ens in loco suo, id est in fidelibus suis, qui sunt locus sanctus suus, id est à se cõstitutus. & per q. cõstitutus? per hoc scilicet, quia facit eos unius moris, id est unanimes & sibi consentientes. iuxta illud: Multitudinis credentium erat cor unum & anima una. Deus dico ens in loco sancto suo facit illos quos fecit unius moris, per hoc quia sunt unius moris, in domo habitare, id est firmiter Ecclesiasticis inhaerere.

Qui eduxit uinctos.] Ostendit quomodo facit inhabitare, scilicet quia uinctos, id est sedentes in tenebris & umbra mortis eduxit: quia uinctula peccatorum suorum soluit, & hoc in fortitudine scilicet, ut qui prius ligati impotentes erant, soluti potentes sint ambulare in uia præceptorū Dei. Et similiter eduxit eos, qui exasperant eos, in hoc scilicet, quia habitant in sepulchris, id est, qui præeligunt habitare in corpore, id est in carnalibus delectationibus, & acquiescere carni & sanguini

fanguini & mortuis operibus in quibus putrescunt & ferent sicut cadauera in sepulchris. Ut sint illi de quibus dictum est: Mortuo quasi non sit perit confessio. & Computruerunt iumenta in stercore suo. & Peccator cum ceciderit in profundum iniquitatis, contemner. Illos inquam & hos etiam perditissimos educet Dominus, quia aliud est desiderare iusticiam uel ut uincti faciunt: aliud est impugnare iusticiam, quod eorum est qui habitant in sepulchris. aliud est à malo uelle liberari, aliud est malum defendere & nolle confiteri. Sed tamē Dominus qui mirabiliter hoc operatus est in corporibus, quia & mulierem decem & septem annis languentem à sua infirmitate soluit: & Lazarum iam quadriduanum de sepulchro. Potens est mirabilius hoc operari in moribus, quia faciet & de uinctis & de sepultis idoneos, quibus construatur locus sanctus eius.

Deus cum egredieris.] Conuertit se ad ipsum Dominum. Quasi dicat: Verè educes uinctos & sepultos, quia tunc cum egredieris in conspectu populi tui, id est ut conspicias à populo tuo, id est à te soluto & resuscitato. Egressus Dei est, cum apparet in operibus suis, non quibuslibet, sed illis qui non erunt intueri opera eius nõ uisibilia, sed inuisibilia, id est gratiã illã qua & soluit uinctos, & resuscitat sepultos. Cum inquam egredieris, & cū pertransieris uel in desertum uel iã ens in deserto, id est in gentibus quæ gentes deserunt erant, quia nec legem nec Prophetas acceperant. Cū inquam hoc erit, tunc terra non dico mota est, sed mouebitur, id est terreni ad fidem excitabuntur. Sed ideo præteritum ponit, quia quod futurum est, ita certum spiritui sancto, sicut quod præteritum est. Et ideo mouebitur terra, quia cœli, de quibus dictum est: Cœli enarrant gloriã Dei, distillauerunt (pro distillabunt) Euangelicam gratiam. Et hoc non à te, sed à facie Dei, id est per illum, quia ita præsentia liter in habitabit illos, ut facies eius in ipsas appareat. Et quia illi cœli sunt etiam montes, ideo eorum potest referri, in quibus per fecit hæreditatem illam: sicut in Apostolis & in alijs qui de eis electi sunt. hic dicit beatus Augustinus, propter rationem prædictam non ualere hanc sententiam ad literam: sed quia hæc omnia in figuram illis contingebant, ideo allegoriam tantum hic esse in fuisse dam. Potest tamen in hac eadem sententia de litera uel timus uelut ita legi: Cœli distillauerunt manna à facie Dei Synai. id est Dei qui in monte Syna legē dedit. Quam pluuiam uoluntariam, id est legem quæ pluuiam inquam pluuiam cordis eorum molliuit, & quosdam fructificare fecit: & uoluntaria fuit, quia non ex meritis eorum, sed ex benignitate tua data fuit. Illam inquam pluuiam & segregasti, quantum ad literã, & segregabis, quantum ad spiritualem intellectum hæreditati tuæ. & infirmata est lex illa, quia infirmos fecit mandando penam, non iuuando gratiam. Tu uero perfecisti eam legem, quia quod impossibile erat legi secundum carnē, id est quod non poterat impleri secundum carnalem obseruantiam, fecisti ut facile impleteretur secundum spiritualem intelligentiam. Vel ita infirmata est hæreditas tua per legē, quia ueniente mendacio reuixit peccatū: & quia per legem non fuit eis iustificatio, sed præparatio. Tu uero perfecisti eã hæreditatem, quia abundante peccato & multiplicatis infirmitatibus eorum accelerauerunt, ad medicū ingemuerunt: orauerunt ut eo iuuante impleretur, quod eo iubente non implebatur.

Animalia tua.] Perfecisti inquam hæreditatem, & in ea hæreditate habitabunt animalia, id est minores fideles, qui adhuc alendi sunt. Animalia dico tua, non sua: tibi subdita, nõ sibi libera ad te egentia, non ad te sufficientia. Et ideo ibi habitabunt, quia tu Deus parasti, id est paratū fecisti pauperi, id est cuius interius se pauperant & humiliant in hæreditate illa. Et hoc nõ in meritis eorum, sed in dulcedine, id est bonitate tua. *Dominus dabit.]* Ostendit quem apparatus fecerit, & con-

res in cōspectu populi tui, id est conspectus à populo tuo in columna nubis in die: in columna uero ignis in nocte, per quod præsignabant, quia præcessurus erat suos in nube carnis, & in lumine diuinitatis, scilicet ut uerus Deus & uerus homo intelligeret ab eis. Per hoc uero quod in die in nube, in nocte in igne eos præcessit, designabatur quod terribilis apparebit peccatoribus qui per noctē delignantur: iustis uero qui per diem intelliguntur, nõ apparebit terribilis, sed mitis. terribilior enim res est ignis quã nubes. Cum inquam egredieris sic, & cum pertransieris hac & illac, deducendo populum tuum per desertum gentium, per quod designabatur eum passim per desertum gentiũ prædicandum, tunc inquam terra mota est. Illic quidem mons Syna, hic uero gentium corda. Et nimirum si terra infimum elementum mota, quia etiam cœli illud superius elementum quodam modo moti sunt, quia distillauerunt manna, & hoc à facie Dei, id est per præsentiam & potestatem Dei non cuiuscunq; sed Synai, id est illius Dei qui in monte Synai Moysi locutus est, & legē dedit. A facie dico Dei Israel, id est illius qui uerè præerat Israelitico populo.

Pluuiam uoluntariam.] Distillauerunt inquam cœli manna, & hanc pluuiam uoluntariam, id est ex beneuolentia nõ ex meritis eorum datam, scilicet manna segregasti tu Deus hæreditati tuæ. id est populo tuo: quia non sic fecit omni nationi. Et segregabis eam ad huc quantum ad significatum, id est quantum ad Euãgelicam gratiam, quam soli dabis hæreditati tuæ. & infirmata est ex pluuiã illa hæreditas tua, quia præteritio illi cœlestis cibi murmurauerunt, desiderantes cibos quibus in Aegypto uti cōsueuerant: tu uero perfecisti eam hæreditatem. Videtur potius debere dicere, Tu percussisti eam: quia in rei ueritate de murmurationibus, de omnibus illis qui educti erant de Aegypto non intrauerunt terram promissionis, nisi duo, quia prius omnes perierit. Sed tamen licet non congruè ad ueros eorum potest referri, in quibus per fecit hæreditatem illam: sicut in Apostolis & in alijs qui de eis electi sunt. hic dicit beatus Augustinus, propter rationem prædictam non ualere hanc sententiam ad literam: sed quia hæc omnia in figuram illis contingebant, ideo allegoriam tantum hic esse in fuisse dam. Potest tamen in hac eadem sententia de litera uel timus uelut ita legi: Cœli distillauerunt manna à facie Dei Synai. id est Dei qui in monte Syna legē dedit. Quam pluuiam uoluntariam, id est legem quæ pluuiam inquam pluuiam cordis eorum molliuit, & quosdam fructificare fecit: & uoluntaria fuit, quia non ex meritis eorum, sed ex benignitate tua data fuit. Illam inquam pluuiam & segregasti, quantum ad literã, & segregabis, quantum ad spiritualem intellectum hæreditati tuæ. & infirmata est lex illa, quia infirmos fecit mandando penam, non iuuando gratiam. Tu uero perfecisti eam legem, quia quod impossibile erat legi secundum carnē, id est quod non poterat impleri secundum carnalem obseruantiam, fecisti ut facile impleteretur secundum spiritualem intelligentiam. Vel ita infirmata est hæreditas tua per legē, quia ueniente mendacio reuixit peccatū: & quia per legem non fuit eis iustificatio, sed præparatio. Tu uero perfecisti eã hæreditatem, quia abundante peccato & multiplicatis infirmitatibus eorum accelerauerunt, ad medicū ingemuerunt: orauerunt ut eo iuuante impleretur, quod eo iubente non implebatur.

Animalia tua.] Perfecisti inquam hæreditatem, & in ea hæreditate habitabunt animalia, id est minores fideles, qui adhuc alendi sunt. Animalia dico tua, non sua: tibi subdita, nõ sibi libera ad te egentia, non ad te sufficientia. Et ideo ibi habitabunt, quia tu Deus parasti, id est paratū fecisti pauperi, id est cuius interius se pauperant & humiliant in hæreditate illa. Et hoc nõ in meritis eorum, sed in dulcedine, id est bonitate tua.

Dominus dabit.] Ostendit quem apparatus fecerit, & con-

& conuertit se ad nos. Quasi dicat: Verè Dominus paratum facit animalibus suis, quia cibaria ministrat eis hoc modo: quia Dominus dabit uerbum, id est doctrinam, qua cibentur animalia sua euangelizantibus in uirtute multa. uel in fortitudine illa qua eduxit uinctos, scilicet ut ambulent in uia præceptorum, uel in multa uirtute, id est in magna miraculorum exhibitione. iuxta illud: Domino cooperante & sermone confirmante sequentibus signis. Dominus inquam dabit uerbum, qui est rex uirtutum dilecti, id est qui uirtutes, id est præcones illos dilecti, qui sunt iam uirtutes, id est in præconando fortes, regit ad hoc ut sint tales. Et accipe dilectum illum, de quo dictum est: Hic est filius meus dilectus. Dilecti dico non cuiuscunq; sed specialiter dilecti, & electi diuidere (pro ad diuidendum) spolia speciei domus. Spolia proprie uocantur, quæ ab hoste auferuntur: speciosa uero domus, est Ecclesia ut habetur in Euãgelio. Cū fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possident: si autem fortior illo superueniens uicerit eum, arma eius auferet, & spolia distribuet, sicut factum est. Venit dilectus iste, id est Christus in domū fortis, id est in humanum genus, quod inhabitabatur à forti diabulo per incarnationis mysterium, & deuicit fortem ipsum per incarnationis sacramentum. Et homo humanitatis cepit eum, quia ille credēs eum hominem tantum manum in eum misit, in quo nullum ius suū inuenit, & ideo iure perdidit illos, in quos ius habuit. Et filios diffidentiae, quorum infidelitate prius utebatur fortis ille ad implendam uoluntatem suam, & per quos propinabat alijs poculum mortis. Vasa scilicet illa Dominus ei abstulit, & peccatorum remissionem mūdauit, & donis spiritualibus sanctificauit: & deinde diuisit ea ad speciem domus eius, id est ad ornatum Ecclesie, quia alios quidem dedit Apostolos, alios Euangelistas, alios Prophetas, alios doctores & pastores, & reliqua.

Si dormitis inter.] Verus iste multipliciter manente, tamen eodem intellectu construitur. Vno quidem modo sic, Dominus dabit uerbum euangelizantibus, uobis dico, qui spolia entes diuidimini per manifestationem spiritus, ad utilitatem speciei domus: si uos dormitis inter medios, entes columbæ deargentatæ. O uos spolia qui diuidimini per manifestationem spiritus ad utilitatem speciei domus, si dormitis inter medios cleros, tunc pennæ columbæ deargentatæ dealbabitur in Selmon. Vel ita, O uos qui diuidimini, & cætera. Si uos entes pennæ columbæ deargentatæ dormitis inter medios cleros, dum discernit cœlestis reges super eam, tunc dealbabitur in Selmon illi qui remissionem peccatorum per gratiam acceperunt. Vel ita: O uos qui diuidimini ad ornatum domus, si dormitis inter medios cleros, eritis pennæ columbæ deargentatæ. Inter has autem constructiones hæc ultima & prima meliores sunt, & secundum eos beatus Augustinus, & alij sancti pontificum hunc uersum exponunt. Quod autem dicit, Inter medios cleros, Græca positio est: quia quod Latinus dicit, Inter me & te, hoc Græcus dicit inter medium meum & tuum. Dicunt quidam duos cleros duo esse testamenta, ut per idem quod efficitur, id est efficiat, accipiatur. per testamentum enim datur hæreditas. Et cleronomia Græcè hæreditas dicitur: Cleronomia uero hæres. Cleros autem est fors. Et fors pro hereditatis partes accipit. Vnde præceptum est, ne Leuitis inter fratres daretur fors, id est pars hæreditatis: quia de decimis aliorum debeant sustentari. Columba autē de qua hic dicitur, est Ecclesia, de qua in Canticis canticorum habetur: Vna est amica mea, columba mea, & reliqua. Vocatur autem Ecclesia columba propter innocentiam, & propter frequentem genitum, & propter multa similia. Et hæc columba, id est Ecclesia, est deargentata, id est nitore diuini eloquij erudita. Cuius pennæ sunt sancti prædicato-

res, disti pennæ duabus de causis: scilicet quia & prædicatione eorum gloria Ecclesie sublimatur, & quia ipsi in altiora eleuantur. Vnde unus ex eis dicit, Si ueritate excedimus Deo, & tamen compagini Ecclesie quantumcumq; sublimetur coherent. Vnde subdit: Siue sobrius sumus uobis, dormitionem uero solet diuina scriptura pro morte accipere, ut tibi: Ego dormiui & somnū cepi, dormiui conturbatus. In hac autē sententia dormitio simpliciter pro quiete, ut sit dormire inter medios cleros, id est inter duos cleros autoritatibus duorum testamentorum acquiescere, & sic doctorum eorum concordie dare, scilicet ut quando aliquid ex his profertur aut probatur, omnino contentio pacifica quiete finiatur. Et sic uidentur ad moneri euangelizantes uirtute multa, tunc eis dari uerbum ueritatis, ut perfecte possint euangelizare, si duorum testamentorum autoritas ab eis non relinquatur. & erunt pennæ columbæ deargentatæ, quorum prædicatione gloria Ecclesie sublimetur. Et posteriora dorsi eius columbæ erunt in pallore auri, posteriora dorsi eius intransitiuè accipe illam parrem dorsi, qua onus subigitur inter scapulas: scilicet, ut Græcus habet: ubi quædam aues, ut aquila pullos suos solent portare. Et est ea regio retro, quæ est circa cor: ubi alæ figunt radicem. Vnde per posteriora dorsi hoc solum notatur, quia subit onus. Et per alas præcepta geminæ charitatis, per aurum uero sapientia, id est boni mores significantur. Quæ sapientia ad hoc pertinet, ut sapiens onus subeat, id est subeat illud tantum onus, quod subendum est, scilicet iugum Christi, quod non deprimit, sed erigit. Pallor autem auri uiror est auri, quia aurum natiuum habet ruborem, & ideo si pallor ei accedat, ex rubore & pallore conficitur uiror. Qui uiror designat charitatem, quæ semper uiror: quia de ea dictum est, Charitas nunquam excidit, per quam charitatem hoc efficitur, ut & præcepta geminæ charitatis facile impleatur. Et leue sit onus, quod subditur: quia quod difficile est nolenti, hoc facile est amanti. Et postquam per spiritum sanctum qui datus est nobis, charitas diffusa est in cordibus nostris, amando liberaliter facimus, quod prius timendo seruiliter faciebamus, & facti sumus amici recti. Non enim uerus amicus recti est, qui si posset fieri, quod rectus est, noller iuberi. Est & alia sententia, scilicet ut per duos cleros non duo testamenta, sed duas hæreditates in ipsis promissas accipiamus. Veteris enim testamenti hæreditas est terrena felicitas: Noui uero æternam immortalitatis. & accipietur hic dormire pro mori, ut superius dictum est: ut sit inter duos cleros dormire, sic uitam inter duas hæreditates finire, ut neq; ardentem appetamus terrenã, & patienter expectem eternã. Nã qui propterea Deo seruiuit, imo seruire nolit, dū in hac uita felicitate quærit, ab illis somnus ablatu est, nec dormiuit. Infirmantibus enim cupiditatibus, agitati in flagitia & facinorosa propelluntur, & prorsus nõ quiescunt desiderando ut acquirant, metuendo ne perdant. Qui autem audient me, ait Sapientia, habitabit in spe, & quiescit sine timore. Optima enim mors est, ut in cupiditatum cohibitione à terrenis, & in spe æternæ beatitudinis, homo usque in finem perseuerans, huius uitæ diem claudat extremum. & si dormiuit, id est uitam finire inter duos cleros, & si nondum in te, tamen in spe æternæ beatitudinis habitare, & æternæ felicitatis cupiditate quiescere. Sicut enim morientes sunt pennæ columbæ deargentatæ, quia in resurrectione rapiuntur obuiã Christo in aera, & sic semper cū Domino erunt, aut certe ideo sunt pennæ, quia quanto securus, tanto sublimius per eos Ecclesia difamatur, & quasi quibusdam pennis excessæ laudis attollitur. Et uerè ex quo tempore reuelata est differentia duorum testamentorum, sancti Apostoli, & omnes electi huc usque sic dormierunt, ut & terreni regni cupiditatem contemnerent, & cœlestis regni beatitudinem desiderarent. Et quia tam bene dormierunt, ideo

ideo his pennis uoluit Ecclesia, columba deargenta-
ta, & laudibus extollitur: quia hac eorum fama poste-
ri ad mirandum inuitati, dum sic dormiunt pennæ
adduntur, quibus Ecclesia prædicetur & sublimetur.
Variatur quoque quod sequitur in hac sententia, scilicet
& posteriora dorsi eius in pallore auri. Per dor-
sum enim labor præsentis uitæ designatur, per po-
steriora uero eius uita sequens & merces laboris in-
telligitur. Quæ posteriora erunt in pallore auri, id
est in tanta læticia & gloria, quæ omnem aliam excel-
lit, sicut aurum excellit omne metallum. & sic per pal-
lorem & aurum idem notabitur. Si autem diuersa fa-
cere uelit ita dicens, Quia quâquam prælens uita eo-
rum sit in labore, posteriora tamen eius erunt in auro,
id est in regio decore, aurum enim ad ornamentum re-
gium pertinet, quia coronæ inde fiunt. Et ita erunt in
auro, quæ in pallore, id est in uiuore auri, hoc est in gloria
indeficienti.

Dum discernit celestis reges super eam, niue.] Eritis in-
quam pennæ columbæ deargentatæ hoc tādū, dum
coelestis discernet reges super eam, hoc quantum ad
posteriorem sententiam: quantum uero ad priorem
sic continuatur, Dominus dabit uerbū uobis qui di-
uidimini per manifestationem spiritus ad speciem do-
mus, si dormiatis inter medios choros: dormiatis di-
co tādū, dum coelestis ille scilicet qui ueniens de cœ-
lo est super omnes. Vel qui ascendunt non solum su-
per materiales cœlos, sed & super omnes ordines an-
gelicos, id est dum Christus discernit reges super eam
columbam. Reges accipit præcones ueritatis, ita se &
alios regentes, ut non regnet iam in eis peccatum ad
obediendum concupiscentiis carnis: hos reges discer-
ner Christus super columbam Ecclesiam, id est super
alios dando Apostolos, alios Euangelistas, alios sic,
alios uero sic. Et ne putaretur quod hi reges ex se hoc
haberent, quod sic se regerent, ostendit unde habeat,
scilicet ex hoc quia dealbabitur, id est remissionem
peccatorum accipiet, comparabile niui facti, uel deal-
babitur niue, id est secundum niuem. uel positi in
niue per candorem. iuxta illud: Si fuerint peccata ue-
stra rubra ut coccinum, quasi nix dealbabitur. & hoc
in Selmon, id est per illū qui intelligitur per Selmon.
Selmon est mons Palestinæ regionis, & interpretatur
umbra. Umbra autem ex duabus rebus fit, scilicet ex
luce & interueniente corpore. & ideo per Selmon, id
est per umbram designatur Christus ex duabus natu-
ris unius, scilicet illa quæ in principio apud Deū erat
& in carne humana. Qui Christus obumbraculum, id
est defenfaculum per gratiam spiritus sancti, & prote-
ctionem corporis sui facit omnibus in se credentibus
ab æstu inuentorum & carnalium concupiscentia-
rum. Iuxta quod gloriose uirgini dictum est, Spiritus
sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi ob-
umbrabit tibi, id est obumbraculum contra carnales
concupiscentias faciet tibi. Quod uerissime sic fuit,
quia ipsa non carnaliter concupiscendo, sed fideliter
credendo Dominum concepit. Dixit quia in Selmo
dealbuntur, & quid sit Selmon exponit dicens, quia
est mons Dei. Ille scilicet mons, de quo dictum est: Er-
it in nouissimis diebus præparatus mons domus
Domini. & hic est lapis de monte excisus sine mani-
bus completentium, id est Christus de Iudaico po-
pulo natus sine manibus completentium. Ipse dico
qui est mons pinguis ad corroborandos perfectos, &
est mons coagulatus, ministrans scilicet coagulatum, id
est doctrinæ lac ad nutriendos paruulos. Ipse uerè
mons pinguis, id est plenus omnibus spiritualibus do-
nis. Et quia sicut in Euangelio legitur, alij dixerunt
hic montem, id est Christum Iohannem Baptistam,
alij Iohannem, alij Hieremiam, alij unum ex Prophe-
tis. monet nos Propheticus spiritus ne alios montes
huic monti comparemus, quia & si alij montes coa-
gulati sunt, quia nutrire paruos possunt, hoc non est
ex se, sed ex hoc monte. Et dicit ita, Ut quid suspica-

mini montes coagulatos huic monti comparabiles?
Vt quæ non debetis, quia mons iste talis est, in quo spe-
cialiter bene placitum est Deo, nūquam male placitū.
Quod bene placitum, scilicet habitare ita, ut perfectè
esset in eo. In eo enim ut Apostolus ait, habitabit om-
nis plenitudo diuinitatis corporaliter, id est integrè
& plenariè. Et ideo quæ dicit, dico eū specialiter in hoc
monte habitare, quia per istum habitauit in alijs. Nā
iste Dominus, id est mons iste principaliter habitauit
in alijs montibus, perducendo eos in se finem, & per
istum etiam Deus pater habitauit in illis.

Curru Dei.] Ideo etiam alios montes huic monti
comparare nō debetis, quia alij sunt curru huius qui
est Deus. Illi enim portant ut curru, iste per eos por-
tatur ad noticiam hominum, qui curru multiplex est
in decem milibus, finitum pro infinito. Curru iste ac-
cipitur in omnib. prædicatoribus ueri, à tempore gra-
tiæ usque in finem seculi: & ideo subdit, quod non ta-
mè est in decem milibus, sed etiam mille milia in cur-
ru illo. & si tristantium exterius, quia multæ tribula-
tiones iustorum, tamen lætantium interius. & unde
lætantium? scilicet quia Dominus est in eis. Quomo-
do in eis? scilicet in Synai, id est in mādato non quo-
cunq; sed in sancto mādato. Licet enim tristetur in
portando, tamen lætatur in mandato complendo.
Qui dedit eis uelle, dat & pro bona uoluntate perfice-
re. Mandatum enim sanctum uocat legem, de qua A-
postolus: Lex quidè sancta est, mandatum sanctū &
iustum, bonum.

Ascendisti in altum.] Ideo inquam in curru illo sunt
milia lætantium, qui prius erant milia plorantium:
quia cœpisti captiuitatem, scilicet uel mortem qua ca-
ptiui tenebamur, morte tua captiuaisti. id est destruxi-
sti, uel cœpisti captiuitatem, id est nos homines qui
prius captiui per præuaricationē Adæ sub iugo pecca-
ti & mortis sumus, & ita captiuitas diaboli eramus:
nos in quā cœpisti hæreditatem tuam, quia principis
illo deuicti, felici & libera captiuitate nos captiua-
sti, scilicet ut qui prius serui eramus peccati, & liberi
iustitiæ, serui essemus iustitiæ, liberati à peccato. & sic
ascendisti in altum, scilicet ad dexterā patris, ubi nos
tecum confedere fecisti, & inde dona spiritualia ho-
minibus misisti: in quibus quia tu eras uelut in mem-
bris tuis, eadem dona quæ dediti accepisti. Est quæ-
dam alia sententia, quæ ad hanc sententiam plenius
accedit, scilicet Dedit dona hominibus, quæ tamen
in nulla translatione habetur. sed ut ait beatus Augu-
stinus, posuit eam ex sua auctoritate Apostolus. Po-
test tamen simpliciter sic dici, Accepisti dona in homi-
nibus non alia ab ipsis, sed ipsos homines. Et tunc se-
quens uersus erit ostensio, quos accepit, scilicet nō
credentes. Secundum uero priorem sententiam ita
continuabitur: Verè cœpisti captiuitatem, nam acce-
pisti non credentes Deum uerum, scilicet Deū inha-
bitare mentes hominum, id est curare humana, per quæ
gentes intelliguntur, quæ uerè Deum mortalia cura-
re ignorabant, quia creaturā creatori præponebant.
uel si de Iudæis accipitur, ita dicitur: Accepisti etiā
desperatissimos, scilicet non credentes Dominum
Deum, id est uerbū patris, quod & Deus est, quia crea-
tor & Dominus, quia redemptor: inhabitare, id est in
homine Christo habitare. hoc enim Iudæi potissimū
& negant, qui adhuc sunt & negauerunt. Vel ita acce-
pisti, etiam Iudæos iustificantes se, & superbos qui nō
credebant Deum habitare in gentibus, quas immun-
dissimas deputabant, & ideo omnino conorporatio-
nem non posse fieri confirmabant.

Benedictus Dominus.] Attendens Propheta, quæ Deus
& prædictum curru in se finem perducit, & captiui-
tatem nostram liberam feliciter per suam gratiā sem-
per eduxit, erumpit in laudem, & dicit: Benedictus
Dominus die quotidiè, id est ita in hac die, ut omni
die. habet quædam translatio. De die in diem: sed di-
cit beatus Augustinus, scilicet die quotidiè, quia ma-
gia

gis accedit ad uerbum, quod in Hebræo habet. & ut
aperitius fiat, ponit unde benedictus, scilicet quia faci-
er nobis prosperum iter. i. & curru in finem perducet &
captiuitatē nostrā semper feliciter educet ille, qui est
Deus saluatoriū. i. saluationum nostrarum & interius
& etiam exterius: & si nondū in re, saltem in spe, ipse
dico Deus noster. i. factus mortalitatis nostræ parti-
ceps, ut nos diuinitatis suæ faceret participes. Et quia
Deus noster, ideo Deus facienti nos saluos. nullus
alius enim si ipse non saluaret, saluare nos posset. Et
ne aliquis diceret, Cur ergo patimur? cur morimur?
subdit, Et Dñi Dei exitus mortis. quasi dicat: Quid
misera mortalis conditio indignaris? quid conquire-
ris? non habes indignari, sed consolari. Ut enim pati-
enter sustineas, non solum tribulationes, sed etiā mor-
tem habes conditionem, per hoc quia Domini Dei di-
co specialiter & absolute Domini est exitus mortis:
quia non tantum tribulationes pertulit, sed etiam per
mortem mundum exiuit.

Veruntamen Deus confringet.] Quasi dicat: Licet dicam
Dominum mortuum esse, non tamen humana super-
bia & carnalis arrogantia præsumat de impunitate
peccatorum: quia & si mortalis est, tamen omnipo-
rens est, quia Deus, & ideo confringet non solum mi-
nores inimicorum suorum Iudæorum, sed etiam ca-
pita, scribas scilicet & Phariseos. Vel capita inimico-
rum, aërias potestates possumus accipere, ipsos inimi-
cos insitantes. Vel etiam per capita resupina ceruico-
sitas erigentium se Iudæorū designatur. Et dicit plu-
raliter, capita, quia duo capita contra Dominū se ere-
xerunt. Non enim caput exterius insultantes cōcure-
rent, nisi prius interius caput in eum concussissent. Et
ideo dicit: Dominus confringet capita, id est elationē
& ceruicositatem inimicorum suorum, & in bono &
in malo: quia quorundam ita ut humiliati saluarentur,
quorundam in æternas tenebras præcipitati dānen-
tur. Confringet etiam uerticem capilli, id est nimiam
elationem perambulantium, id est perseverantium &
delectantium se in delictis suis, ubi potius esset gemē-
dum. Accipe autem hic alios & alios inimicos prius
quidem in carne lætuientes, hic uero diuinitatē ipsam
lacerantes, id est hæreticos. quæ notatur per hoc, quia
ibi capita posuit: hic uero uerticem capilli, qui supra
caput est, ponit. Est autem uertex, capillorum subli-
mitas, quam quidem retorquendo capillos parant,
ut erectum caput habeant. Sic & hæretici non igno-
rantia, sed quadam arrogantia magisterium super a-
lios sibi usurpant. Est & alia sententia Casiodori, sci-
licet ut per capillos, qui gentiles sunt, uiles & tenues
sententias: per uerticem uero uersutiam quandam in
eisdem intelligamus. Solent enim hæretici uiles sen-
tentias proponere, & in eisdem uersutē & ualde inge-
nuose agere. Potest quoque uersus iste totus legi de aë-
rijs potestatibus, & sic Confringet in malo tantū acci-
pie hoc modo: Dñs & si mortalis, tamen quia Deus
confringet capita inimicorū suorum. i. damnabit nō
solum minores demones, sed etiam capita, i. maiores.
Sunt enim in malignis angelis sicut & in bonis, alij
minores, alij maiores. Inimicorū dico perambulan-
tium uerticem capilli circueitatum, & summitatem
capilli, qui facile mouetur si non aliquo sensu nostro.
hoc est insensibiliter nos decipiendū. Quare maximè
cauendi sunt, & hoc faciunt in delictis, id est ut per-
suadeant nobis delicta. Quæ delicta quia eis incitan-
tibus fiunt, sunt non tantum nostra, sed & sua.

Dixit Dominus, Ex Basan conuertam.] Iuxta primam sen-
tentiam, in qua homines inimicos accepimus est, hic
ostendit, quomodo confringat inimicos Dominus,
& ait hic de altera confectione, scilicet de bona tan-
tū: in fine uero ager de altera, id est de mala. Secundum
hoc uero quod inimicos tantū aërias potestates acce-
pimus, nō ita uersus ista continuat: sed ad illud quod
supra dictū est, scilicet quia prosperum iter faciet no-
bis. Quasi dicat: Verè Dominus prosperum iter faciet
Bedæ tom. 8.

nobis. i. de captiuitate nos educet, quia Dominus di-
xit, siue in Prophetis siue in dispositione sua hoc: Ego
conuertam uel conuertar ex Basan, & conuertam in
profundo, siue in profundū maris. Basan interpreta-
tur confusio uel siccitas. Et illos qui in peccatis cōfu-
si sunt, uel ualde inde erubescunt ad se conuertit Do-
minus, uel ipse ad eos conuertitur iuxta illud, Con-
uertimini ad me, & ego cōuertar ad uos dicit Domi-
nus. Vere enim publicanus ille de peccatis confusus
erat, qui nec oculos ad cœlū leuare audebat, & ideo
iustificatus in domū suam descenderat. I. em illos qui
siccū. i. qui non se iustificat, nec aliquid sibi ascribit,
sed gratiam semper sicut, conuertit Dominus: Pin-
gues uero. i. superbos & arrogantes non cōuertit, sed
auertit. Et sunt causa confusio, uel ipsa siccitas, quare
cōuertat, unde dicit: Conuertam quosdā ex Basan. i.
propter Basan. Conuertā etiam existentes in profun-
do maris, uel tendens in profundū maris, per noticiā
meam conuertā, quos ibi inueniam. Profundum ma-
ris desperatissimos accipit, illos scilicet de quibus di-
ctum est: Peccator cum uenerit in profundum iniqui-
tatis contemner.

Ut intingat pes tuus.] Singula singulis redde. Ve-
rè Dñs conuertes ex Basan, nam in tantum cōuertes,
ut siant pedes in membris tuis: illi scilicet pedes, de
quibus dictū est, Quam speciosi pedes euangelizan-
tiū pacē. Et euangelizantes certent usque ad sanguinis
effusionem, hoc est quod dicit: Ut pes tuus intingat san-
guine, rursus dicat: Vere Dominus conuertes in pro-
fundum maris, quia in tantum conuertes quot ex il-
lis inimicis tuis erit lingua canū tuorū. i. erunt linguo-
si canes. Non illi de quibus Apostolus ait, Videte can-
es, uidete malos operarios: sed tui canes, canes scilicet
laudabiles, non detestabiles: canes fideles pro do-
mo Domini cōtra inimicos latrantes. Canes loqua-
ces, non mordaces: quia hi canes nō in dentibus, sed
in lingua cōmendantur. Sunt enim & alij canes, can-
es scilicet muti, non ualentes latrare. Et conuertit se
ad nos, quasi dicat, Nemo desperet de Dñi misericor-
dia, quæ hoc scilicet quod inimici desperatissimi siant
tales canes, est ab ipso. i. p. eius gratiā & misericordiā.

Viderunt ingressus tuos.] Quasi dicat, Per quid cōuer-
si ex Basan erunt pes tuus, & conuersus ex conuersi ex
profundo maris lingua canū tuorum? Scilicet quia ui-
derunt ingressus tuos d. Deus. i. attenderunt præcones
.i. alios ingressus, & illis se conformauerunt. uel uide-
runt d. Deus ingressus tui uel tuos. i. cognouerunt i-
nera tua, scilicet cum quanta humilitate in hunc mū-
dum ueneris, & quæ operatus sis, ingressus dico Dei
mei. i. creatoris mei, in hoc quod uerbum: & regis mei, in
hoc quod homo, qui scilicet Deus est in sancto. i. uel in lo-
co illo sancto, quem cōstituit de his quos per gratiam
& misericordiam suam, & de uinculis peccatorū edu-
xit, & de sepulchro suscitauit. uel in sancto sanctorū.
i. in homine dominico, in quo specialiter fuit. Vnde
Apostolus: Deus erat in Christo mundum sibi re-
concilians.

Præuenerunt Principes.] Quomodo uiderūt ingressus
tuos, per principes scilicet. i. per Apostolos qui præue-
nerunt. i. præcesserunt alios. Vel secundum eam sen-
tentiam, ubi per ingressus præcones accepimus, ita di-
cetur, Viderunt in quāgressus tuos. i. præcones tuos,
inter quos principes præuenerunt coniuncti psallen-
tibus. i. cum multis alijs à se conuersis: qui sunt psal-
lentes, id est per bona opera quasi uisibili instrumento
Deū laudantes. Ipsi dico in honorabili officio positi,
scilicet in medio iuuentularū tympanistrarum tan-
quam præcones, omnia præuidentes, omnia dispo-
nentes, iuuentulas nouellas uocat ecclesias noua gra-
tia decoratas, & à sanctis Apostolis constitutas, quas
casidē uocat tympanistras. Tympanū enim ex sicco-
rio fit extento. Et ille Ecclesiæ sunt tympanistræ,
quia carnem siccant. i. macerant, & intentione medi-
tationis bonæ & operationis sanctæ Deū laudant, &
ne aliquis

as aliquis hoc audiens intenderet ad luxuriosos cho-
ros, ut ostendat quid nocet iuenculas, subdit: In Ec-
clesijs benedicite. Quasi dicat, Vos conuertite ex Basan
& conuersi ex profundo maris benedicite per bona
opera Deo creatori & Domino redemptori in Eccle-
sijs. In associata Ecclesiaru uos præcedenti benedi-
ctione hausta de fontibus Israel. i. tali benedictioe.
id est quæ non dissentiat à traditione sanctoru Apo-
stolorum, qui sunt fontes Israel, id est à quibus ueri
Israelitæ doctrinam ueritatis hauserunt.

Ibi Benjamin.] Inuitat eos ad societatem Ecclesiaru,
commendas confortes & duces, quos ibi habebunt.
Quasi dicat: Ideo in ecclesijs benedicere debetis, quia
ibi est Benjamin. i. Paulus de tribu squissima Benjamin
natus, adolefcentulus, id est nouiter assumptus, & in
hoc excessu mentis, id est tunc quando percussus in
uia à Domino mente ita excessit, quod nec uidit ali-
quid, nec audiuit, uel ens in excessu mentis, quia tan-
tæ est perfectionis q. mente Deo excedit. Iuxta quod
ipse dicit: Siue mente excedimus Deo. Vel etiã quia
usq. ad tertiu cælum in extasi tanta raptus fuit, quod
nescierit utrum in corpore an extra corpus factum sit
hoc. De hoc Benjamin dictu est, Lupus rapax mane
comedit prædam, uespere diuidit spolia. quod sic in-
telligendum est: Paulus mane in prima ætate sua præ-
dam comedit, quia persecutor ecclesiæ fuit: uespere
aut. i. post conuersione spolia diuidit, quia quos uerbo
prædicationis diabolo rapuit, in diuersa officia eccle-
siæ dispersiuit. Potest & ita dici, quia cū mane fuit ei,
id est cū lumen fidei recepit, tunc quasi prædam cō-
medit: quia ab illo quæ persequebatur ut hoste, quasi
in gratiam spirituale accepit, iuxta illud: Regnu cœ-
lorum uim patitur, & uiolenti pectore rapiunt illud,
& spolia illa, id est eandem gratiam quasi ui ab hoste
captã diuisit in uespere. id est inter gentes quæ quasi
uesperum erant: quia ueri solis luce carebant. Potest
aut si ad interpretatione nominis aspiciamus, uersus
istellargus accipi, ut sic dicat: Ibi est Benjamin. i. om-
nis potiorẽ partem, id est dexterã perens. Benjamin
enim filius dextræ interpretatur. Benjamin dico ado-
lescentulus. i. gratia inuouatus, & in excessu mentis
positus, scilicet ut se hominem excedat in se Deu, eor-
um quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt ex-
tentus. Præterea duces optimi sunt ibi. nã duces eor-
um in ecclesijs, scilicet existantium, sunt principes
de tribu Iuda, de tribu Zabulon & de tribu Nepthalim,
ut dicamus sanctos Apostolos de his tribub. tan-
tu assumptos. quod auctoritate aliqua nec potest res-
felli nec confirmari. Si uero interpretationes nominu
attendamus, aliter dicemus. Iuda enim interpretatur
confessio. Et principes confessionis sunt sancti mar-
tyres, primatum in ecclesia obtinentes, quoru præci-
pua uirtus est confessio. Sed quia pro hac confessioe
multa eos pati oportet, ideo necesse est ut munitu lo-
cū intrer. i. Zabulon. Zabulon enim interpretat habi-
taculū fortitudinis. & significatur per Zabulon Chri-
stus, qui est eis terris fortitudinis, scilicet si attendant
& qd ipse passus sit, & quid acceperit, scilicet gloriã
immortalitatis & impasibilitatis, & sperent eadem
mercedem. tunc namq. constantes facti sunt alijs, qui
bus exemplo sunt principes Zabulon, id est principes
fortitudinis. Et quia per hoc sequitur laudatio cœle-
stium gaudiorum, ideo sunt & principes Nepthalim.
Nepthalim quippe dilatio mea interpretatur. Pos-
sumus quoq. intelligere per Iudam fidem, per Zabu-
lon spem, per Nepthalim charitatẽ. Merito enim du-
ces aliorum sunt, qui fide in pura principes sunt. &
qui in spe certa, quæ facit hominem forte, ne deficiat
in tribulatioe. & qui in uera charitate, qualis ille prin-
ceps fuit, qui in ipsa passione pro inimicis dixit: Do-
mine ne statuas illis hoc peccatum. Et quia (quasi di-
cat) & tales subditi, & tales prælati in ecclesijs sunt:
ergo uos cõuersi expugnatis & uictis ex Basan, & de
profundo maris benedicite Deo in excelsis. Et ut hoc

à multis fiat, ð Deus bonis principijs bonos exitus iu-
gas, scilicet manda uirtutem tuã. i. notifica hominib.
illu qui est uirtus & sapientia tua. Christus enim Dei
uirtus, & Dei sapientia. Vel ut quidam libri habent,
Manda uirtuti tuæ. i. cõmenda & impone hoc uirtu-
ti tuæ, ut se notificando sic te benedici faciat. Manda
inquam docendo, & confirma uiuendo, subaudis in-
gentibus hoc. i. gratiam illam quam iam in nobis pri-
mitiuis operatus es, tu dico incipiens à templo tuo,
quod est in Hierusalẽ. i. à populo credente in te, qui
pertinet ad Hierusalẽ. A Iudæis enim salus processit,
quia inde & electi Apostoli & ipse Christus secundum
carnem natus fuit. Et uere mandabis & confirmabis,
quia reges offerent tibi munera. Potest & in fine prio-
ris uersus fieri distinctio, et deinde dici ut prius, quod
uere mandabis & confirmabis: quia reges uenientes
à templo tuo in Hierusalem. i. sancti Apostoli electi
de Iudæis offerent tibi munera. Quæ uero munera?
Gratiola quidẽ & acceptabilia, scilicet seiplos & se-
cum alios conuersos.

Increpa feras arundinis.] Offerent inquam reges mu-
nera. Sed quia multi bestialiter his muneribus obstre-
pent, Christianu scilicet nomen habentes, à fide uero
dissentientes. i. hæretici. ideo Domine increpa, per
quos habes in crepare, scilicet per præcones tuos fe-
ras illas. i. bestiales illos, quæ feræ sunt arundinis: quia
feritatem exercent in arundinẽ. i. in scripturam sacrã,
quam prauẽ interpretando dissiipant. Ecce quod effi-
cit (pro eo quod efficitur) scilicet arduo pro scriptura.
Vel si contentum pro continente accipiamus, scilicet
arundinem pro luto: quia arundo loca diligit lutosa,
tunc dicemus, quia illi ferẽ sunt feræ arundinis, in-
mergentes scilicet se, & inuolentes in luto ut fues:
quia ueras & sanas sententias contemnent, in fal-
sum & erroneum intellectum se demergunt. Vel ferẽ
illæ sunt arundinis. i. comparabiles arundinib. quia
sicut arundo facillẽ uento agitur, ita ipsi facile omni
uento doctrinæ circumferuntur. Sequitur.

Congregatio taurorum.] Ideo dico ut increpes feras,
quia multæ erunt feræ. Nam erit congregatio tauror-
u. i. erunt multi tauri ceruicofos, & indomitam cerui-
cem habentes. i. hæretici in uaccis populorum. i. inter
se ducebiles animas de populis cõuersantes, quæ eos
sequantur ut uaccæ tauros. Vel in uaccis bubalorum,
id est inter hæreticas animas, sicut uaccæ bubalorum
. i. syluestres uaccæ sunt conuersantes. Non enim ag-
grediuntur stabiles in fide, & fortes, sed infirmos &
seductibiles. unde Apostolus: Penetrant domos, &
captiuas ducunt mulieres, oneratas peccatis, quæ du-
cuntur uanis desiderijs, semper discentes, & nunquã
ad scientiam ueritatis peruenientes. Et q. tales tauri
erunt, hoc Deus utiliter suis faciet, scilicet ut ij exclu-
dant. i. manifestos faciant eos, scilicet excludores, qui
probatu sunt in argento. i. in diuino eloquio. Vnde
Apostolus: Oportet esse hæreses, ut qui probati sunt,
manifesti fiant. Excludores in argentaria arte dicuntur,
qui de massæ confusione formam alicuius uasis sciunt
reddere. Similiter in diuina scriptura excludores dicuntur
illi, quibus tantum ingenium datum est, ut quod
obscurum & ambiguum est, sub certum intellectum
possint redigere. Potest etiã dici, quod ad hoc permit-
ter tauros illos esse, ut qui probati sunt in argento. i. in
diuino eloquio excludant eos. i. eliminent illos ma-
los. & hoc sit eis ad gloriam. Vel ut illi tauri excludat
eos à uaccis, qui probati sunt in argento.

Disipa gentes quæ bella.] Ita dico increpa feras, ut dis-
sipes gentes illas quæ uolunt bella, id est quæ potius
student contentioni quam correctioni. Gentes uoc-
at illos eosdem, quos feras uocauit, id est hæreticos
non propter nationum diuersitatem, sed propter se-
ctarum uarietatem. alij enim fuerunt Donatistæ, alij
Nicolaistæ, alij Ariani, alij Scabelliani, & plures alij.
Et uere dissipabit gentes tales. nam per legatos reco-
ciliationis & æternæ pacis, id est per præcones san-
ctos

ctos hoc facies. Qui legati ueniẽt ex Aegypto & Aethiopia. Talis legatus apostolus fuit, qui dixit, p Chri-
sto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante
per nos. Obsecramus uos pro Christo, reconciliamini
Deo. Aegyptus interpretatur tenebræ uel afflictio,
Aethiopia uero nigra. Et designantur per hæc duo gẽ-
tiles, qui & tenebræ erant, id est obscuratum intelle-
ctum habebant: & afflicti cæcitate erant, quia creatu-
ram creatori præponebant, & denigrati pelle Aethi-
opum, id est nigredine peccatorum erant, à quibus ue-
re quia gentes prædictas dissiiparent uenerunt legati,
ut Augustinus, Ieronimus, & similes alij. Et quomo-
do ex Aethiopia ueniunt legati exponit, scilicet quia
Aethiopia præuenit Deo, id est ad honorẽ Dei. ma-
nus eius, id est uindictam futuram ipsius Dei. quod
est dicere: Aethiopia præcedet uindictam Dei credẽ-
do, & cum crediderit, uenient ex ea legati. Potest &
aliter hoc intelligi, quia dicit beatus Augustinus, q.
Eius in Hebræo refertur hic ad femininum, id est ad
Aethiopiã. iuxta quod sic dicitur, Aethiopia ad hæ-
rendo Deo per fidem præuenit in hoc manus eius, id
est suas proprias manus. hoc est opera sua, quia ex fi-
de iustificabitur, cum non possit per opera iustificari.
Vnde Apostolus: Arbitramur per opera legis hominẽ
non iustificari, sed per fidem. Abraham enim credidit
Deo, & reputatum est ei ad iusticiam. Et priusquam
iustificaretur, uenient legati ex ea ut prius.

Regna terre.] Præuidens Propheta & Iudæorum &
gentium uocationem, communiter hortatur utrosq.
dicens: O uos Iudæi uel gentes gratis uocari, & de ter-
ra regnum facti, cantate sanctè medicando Deo patri:
psallite bene operando Domino filio. psallite etiam
Deo spiritui sancto, Domino dico psallite. qui ascen-
dit, & cætera. Potest & hoc totum ad filium tantum
referri, ut sic dicamus, Cantate Deo filio, ut Deo, id est
creatori uestro: psallite ei ut Domino, id est redemptori
uestro: psallite ei etiam ut Deo, id est resuscitatori ue-
stro, qui uos conresuscitauit, & sedere fecit ad dexte-
ram patris, quod inuicem cum dicit: Qui ascendit super
cælum cœli. Vel quia materialiter in illud cælum a-
scendit, cuius ipse agnus lumen est, quod est super no-
strum cælum, quod est in medio aquarum, & ex ipsis
aquis conglutinatũ. Vel qui ascendit super seipsum,
qui est cælum aliorum cœlorum. Quomodo? Quia
carnem humanam inquam, etiam est cælum, id est
summum illorum, de quibus dicitur: Cœli enarrant
gloriam Dei. Illam inquam exaltauit super seipsum,
quia cum natura eius esset tendere ad ima, fecit ten-
dere ad summa, ipse dico tendens ad orientem, id
est ad patrem qui ortus eius est. iuxta illud: A summo
cœlo egressio eius, & cætera.

Eccc dabit uoci suæ.] Ideo dico cantate nunc, & psalli-
te, quia si nunc non cantaueritis, tandem plorabitis.
Nam q. ille qui ueniens iudicandus, dedit uoci suæ
uocem infirmitatis: ueniens iudicandus, dabit uoci suæ
uocem uirtutis. Et qui uenit ut agnos humilis, rugiet
ut leo terribilis, cum dicit suis: Venite benedicti pa-
tris mei: alienis uero, Discedite maledicti in ignem
æternum. Et ecce, quasi dicat: Proximum est ut hoc
faciatis. Tempus enim breue est, nec longu est putan-
dum, quod habet exitum. Et quia & futurum hoc est,
& iam imminet, ergo cantate, psallite: & sic date & in
prosperis & in aduersis gloriam uerã & gratiã Deo:
quem merito glorificare debetis, quia magnificentia,
id est magnifica gloria eius erit super Israel, id est su-
per omnes illos qui modo laborant, ad hoc ut sint Is-
rael, id est uiri Deum uidentes: quia hos omnes glori-
ficabit immortalitate & impasibilitate. Et uirtus e-
ius, id est potentia eius apparebit euidenter in nubi-
bus: quia tanta dignitatis nubes illa, id est sancti A-
postoli erunt, quod comparatione sua alios iudica-
bunt. Et ut ostendat quas nubes hic accipiat, subdit:
Mirabilis Deus. Quasi dicat: Verẽ magnificentia eius
erit in Israel, & uirtus eius in nubibus: quia Deus erit
Bedæ tom. 8.

mirabilis in sanctis suis, id est in remuneratione san-
ctorum suorum: Deus dico, Deus Israel, id est uiroru
Deum uidentium. In quo uero mirabilis? In hoc scilicet,
quia ipse plebi suæ modo infirmæ, modo inualida
dabit tandem in corpore uirtutem: quia dabit ei
corpus configuratum corpori claritatis suæ: & dabit
ei fortitudinem, id est constantiam in mente, ut am-
plius non patiat defectum: quia tunc inimica de-
struetur mors, nec ultra locus erit peccato. Et quia
difficilem psalmum ad intelligendum, & prolixu tan-
dẽ Deo adiuuare peregrinus, inde benedictus Deus.

IN PSALMVM LXVIII.
ARGUMENTVM.

Machabeorum personis causisq. conueni-
ens aptatur oratio. Aliter legendus ad
lectionem Ionæ Prophetæ, & ad euangelium
Iohannis. uox Christi cum pateretur.

IN FINEM PRO HIS QUI
COMMUTABUNTUR, DAUID.

EXPLANATIO.

In finem ad Christum respicere nullus ignorat, qui attestante
etiam Euangelio suam in hoc psalmo narra: uerus est passio-
nem, qua commutabuntur credentes, exuentes ueterem hominẽ,
& induentes nouum, per totum psalmum ex forma serui lo-
quitur Christus. Primo capite deprecatur, ut saluus fiat à pa-
tre, quoniam gratis à Iudæis est odio habitus. Secundo postu-
lat à parte membrorum, ne decipiatur spes fidelium, in eius re-
surrectione consista, omnia se dicens equanimiter sustinuisse,
quæ ingerebant iniqui. Tertio precatur ut ipsius oratio exau-
diatur, quatenus de luto istius seculi eius conuersatio immacula-
ta liberetur scire, dicens Dominum quantis inimicorum appe-
tatur insidijs, ut usq. ad passionis exitum machinato discrimine
perueniret. Quarto uirtute præscientiæ suæ, quæ cõtingere po-
terant inimicis uentura pronunciat. Quinto à firma serui lo-
pauperem proficitur, unde & laudes se dicit redditurum pa-
ternæ clementiæ, hortans fideles ut in Domino confidant, qui
ecclesiam suam de mundi istius aduersitate liberauit, & sanctis
suis in ea perenni felicitate prospexit.

COMMENTARIVS.

Aluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aque.]
Præfens psalmus attribuitur ipsi Dauid,
. i. canticu: quia sunt in hoc psalmo uerba
expressa, quæ in passione eius sunt com-
pleta. ut, Dederunt in escam meam fel, & similia.
Et dicantur pro his qui commutabuntur, commuta-
tio alia in deterius, alia in melius. Adam enim & Eua
in deterius mutati sunt: qui uero ex Adã & Eua Chri-
sto cohæserunt, in melius mutati sunt. Et commuta-
tionem in deterius iniquitas fecit, commutationem
uero in melius, Christi misericordia præstitit, huius
commutationis in melius causa est & ipsa passio, id
est transitus Christi: quia nisi ille transisset qui descẽ-
dit, ut nos liberaret uel subleuaret, nullo modo nos
qui decideramus, transire possemus. Fit autem
transitus iste de mundo ad cælum, de terrena uita ad
cælestem, de mortali ad immortalem, de corruptibili
ad incorruptibilem, de labore ad æternam requiem.
Causam ergo cõmutationis nostræ, id est ipsam Chri-
sti passionem, nostramque in tribulationibus uocem
in hoc psalmi contextu audiamus, cognoscamus, in-
gemiscamus: & audiendo, cognoscendo, in gemiscẽ-
do com-
L 2 do com-

do cōmutemur, & cōmutati cum capite nostro dicamus, Saluum me fac Deus. hortatur aut nos caput in hoc psalmo, ut per eius passionē & mercedem attendamus nostrā quoq; passionem & mercedem, & sic compatiatur, ut & glorificemur. Si enim cōpatimur, & conglorificabimur. Et orat sic pro se & pro membris suis: Deus pater saluum me fac, restituendo me immortalitati. Saluos fac & meos, nūc interim interiori resurrectione, quousq; etiam exteriori. Et necesse est ut saluos nos facias, quoniam aquæ intrauerunt usq; ad animam meam. Aquæ dicuntur hic turbæ Iudaici populi, quantū ad ipsum caput: quantū uero ad membra, dicuntur aquæ etiam quicunq; persecutores Ecclesiæ. Quod autem dicit, Intrauerunt aquæ, ad similitudinem dictum est. Sicut enim aqua paulatim intrat, donec nauim sommergat & inuoluat: sic ipsi Iudæi paulatim inuoluentes se latenti odio, dein de cōsilio inueniendo cum discipulo, tandem etiam manifeste oppugnādo, & super eum clamando Crucifige eū, intrauerunt, id est præualuerunt usq; ad animam nō imitandam, sed demergendam & destruendam eorū reputationem. sic & de membris suo modo dices.

Infixus sum in limo. Ideo aquæ præualuerunt mihi, quia ego sum infixus in profundo limo. Homo factus à Deo de limo, per præuocationem uero factus est profundus limus. profundus quidem propter multiplices pœnas peccati. In hoc limo profundo infixus ipse fuit, quia humanam naturam suscepit. Et ideo dicit: Infixus sum in limo profundo, & ideo non est mihi substantia, id est substantia aliqua, ut per me possum dimerfus ab aquis illis subsistere, nisi tu resuscites me.

Veni in altitudinem maris. Infixus sum inquam in profundo limo, & hoc non ex aliqua necessitate, quia ego ueni ex propria uoluntate non ex coactione in altitudinem maris, id est assumpsi humanitatem altè propter pœnas peccati amaricantem. Idem enim in hac est limus profundus, & maris altitudo. Possunt & aliter hi duo uersus non incongruè exponi. Quasi dicat: Infixus sum in limum profundum, id est terra radita est in manus peccatorum. Homo ut prædiximus factus est de limo, sed per præuocationem factus est profundus limus. Quisquis uero præter originalia peccata immergit se in actualia, quanto plura cōmittit, tanto profundior hunc limum reddit. hunc limum protraheret ad aliquam iniquitatem, si quis contemnit, limum suum aurum facit, quia tandem in cœlestem habitum mutatus equaliter fit angelis Dei. In hoc limo profundo infixus est Christus, quia corruptio naturæ non solum per originalia, sed etiam per actualia fuit causa, quare infixus fuit. Et ideo dicit: Infixus sum in limo profundo, id est hęsi ibi, quia captus sum, cęsus, flagellatus, crucifixus. & hoc ideo, quia nō est substantia in me, id est quia nō ostendi eis diuitias diuinitatis meæ, sed formam paupertatis humanæ. substantia enim pro diuitijs poni solet. Diuitiæ enim sunt in hoc, quia non repinam arbitratus est se esse æqualem Deo, cui uere æqualis, cœternus & cōsubstantialis secundum uerbū est. Paupertas uero eius in hoc fuit, quia se ipsum exinanauit, formam serui accipiens, habitu inuentus est ut homo. Qua paupertate diues fuit, quia nos multis diuitijs repleuit. Cū enim diues esset, pro nobis pauper factus est, ut nos paupertate sua diraret. Vel aliter: Substantia dicitur quicquid à Deo creatum est, & homo creatus eo à Deo ut substantia, id est ut digna esset. Et si ea substantia manifestet, quā Deus genuit, infixus non esset. Sed homo lapsus est per iniquitatem, quæ iniquitas non est creatura: quia non est natura, quā Deus creauit, sed corruptio naturæ, quæ ipse homo in se fecit. Ab Adamo iniquitas uenit, & non est substantia, quia non est iniquitas à Deo facta. Nam non est facta, quia omnia per ipsum facta sunt, & omnis creatura à Deo facta. Laudat eū non quod sensum habeat laudandi, sed quia materiā præ-

bet laudandi. Nullum aut uiciū materia est laudandi Deum, quare iniquitas non est creatura, & ideo dicit, Infixus sum in limo profundo: & hoc ideo, quia nō est substantia. i. quia non inueni in homine substantiam quam feceram. Veni in altitudinē maris. Infixus sum inquam, sed non ex aliqua necessitate, quia ego sponte ueni in altitudinem maris. i. in hanc uitā amaricantem pœnas peccati, ita tamen ut in alto mari essem. i. in eo loco qui minus cōmoueretur, scilicet ut & si cōmoueret pœnis peccati, nō tamen usq; huc sumpsi peccatum. Mare enim & oīs etiam aqua, in qua parte altior est, minus cōmouetur. Vel ueni in altitudinem maris. i. inter illos, qui maxime amaricantes erant, scilicet inter Iudæos. Et ideo tempestas. i. contradictio & furor illius populi non solum meruit me, cum super me ut crucifigeret, clamaret: sed etiam demeruit me adeo, ut me sepelirent.

Laborauit clamans rauca. Ipse quidem demerferit me, ego uero monui eos de ipsorum salute, & sic laborauit clamans ad eos, quomodo clamauit ille de qua dictū est quod nō respondit eis uerbum. & de quo Elaias, Sicut ouis ad occisionem ductus est, & dū ita tractaretur, non aperuit os suum. Sed licet in passione nō clamaret, prius tamen clamauit multū dicens: Vē mundo. Et uē uobis scribæ & Pharisæi, qui habetis clauēs sapientiæ, nec uos intratis, nec alios intrare permittis, & multa talia. & ideo dicit: Laborauit clamās. Sed tamē quasi dicat, nihil profeci: quia fauces meæ, i. uoces meæ raucæ factæ sunt, quantū ad effectum: quia sicut nox alicuius rauci confusa est, & non auditur: ita uerba mea ab eis non intelligebantur nec audiebantur. Et nimirū si aduersarijs fauces meæ raucuerunt, quia oculi mei. i. illi qui mihi adhærebant, & in corpore meo oculi eorū tenerentur in uia, ne eū agnosceret, dixerūt: Nos sperabamus quod ipse redempturus erat Israel. & ideo defecerunt, dum spero in te Deū. i. quia nullum miraculum feci, nullam potentiam meam ostēdi: sed tantum spem meam in te Deo fixi, non de cruce descendendo, sed te remuneratorem expectando. Potest etiam Defecerunt oculi mei simpliciter esse descriptio mortis. Q. d. Nō solum fauces raucuerunt, sed etiam oculi mei defecerunt. i. in mortem datus sum. In morte enim oculi deficiunt. Et ideo defecerunt, dum spero in Deo meo, ut prius.

Multiplicati sunt. Quia fauces meæ raucæ factę sunt, ideo illi qui oderunt me gratis. i. sine omni causa, multiplicati sunt & in suis & in meis: quia unus etiam de duodecim accessit eis super capillos capitis mei. i. infiniti facti sunt. Finitum enim accipit pro infinito. Vel quia capilli capiti adhærent, & ipsum ornatum possumus per capillos accipere, amicos ei qui caput est adhærentes: ut sit æquipollenter dicere, Plures longē facti sunt resistentes mihi, quam fauentes. Vnde inimici mei confortati sunt. i. præualuerunt, & audaciā contra me acceperūt: inimici dico, qui persecuti sunt me iniuste. Et uerē iniuste, quia uenit se saluare. & tunc scilicet confortatis inimicis & soluebam quæ nō rapui. i. pro peccato pœnas petuli, qui peccatum nō cōmisi, quæ est dictum ad similitudinem, scilicet: quasi aliquis aliquid rapier, & alius qui sine culpa esset illud soluerunt. Adam enim & Eua inobedientiam commisit, pro qua Christus qui peccatum non fecit, pœnas luit.

Deus tu scis. Q. d. Exolui quidem quæ non rapui, tu autē Dñe nostri quare hæc fecerim: quia tu scis insipientiam meā. Quomodo dicit insipientiā esse suam ille, in quo uera est sapientiā. Christus enim Dei uirtus & Dei sapientiā, & tamen nihil magis simile insipientiæ, quoniam quæ ille qui uno uerbo oēs inimicos suos posset destruere, passus est se capi ab eis, flagellari & occidi. Sed hæc insipientia summa erat sapientiā, quia quod stultū est Dei, sapientiū est hominib. Ad hoc enim permisit ut ille manus in eum mitteret, qui nihil scit in eo

in eo inuenit, ut perderet illos in quibus uerū ius habuit. Et ideo dicit, Insipientiam meam non uerā, sed quæ homines reputant insipientiam: illam tu scis. i. approbas, à quo omnis insipientia abest non cognitionem, sed dignationē: quia scis non esse insipientiam, sed ueram sapientiam. Et delicta mea non uerē, sed reputatioue illorū, quorum ego non cōmissor, sed susceptor sum: ita tamen ut in me delicta nō suscipiam, sed pœnas pro ipsis luam, illa in quibus delicta non sunt abscondita à te, à quo omne delictū est absconsum dignatiōe. Et ideo non erubescant in me non resuscitato, illi qui expectant te resuscitatorem per me resuscitatum, dñe Dñe dico, qui non tantū Dñs es hominum, sed etiam uirtutum supercœlestium. Et ita dico nō erubescant, ut non confundant. i. ut cōfusibiles se non intelligat, attendentes super me hominē. i. intelligentes in me super egenum & pauperem. Vel si supra memorariū uel facere dices, non confundantur super me. i. de me non resuscitato illi qui quærunt te per me dñe Deus Israel. plus est confundi quam erubescere, tamen quia qui confundit, illius conscientia remordetur. Sic & illorum qui intellexerunt super egenum & pauperē conscientia remordent, si Christum non suscitaretur de hoc, quia dixit eis: Creditis in Deum, & in me credite, & crediderunt. Possent enim eis dici: Vbi est ille in quem credebatis? Vbi est ille de quo præsumebatis? & similia.

Quoniam propter te. Ideo dico ne permittas erubescere uel confundi expectantes & quærentes te per me: quoniam ego sustinui obprobriū nō propter me, sed propter te. Obprobriū est quod obicit ab inimico. Ut Christo obiectum fuit, Dæmoniū habes & similia. & omnis qui peccator est, patitur obprobrium propter se: quia causam obprobrij habet in se. nec hoc magnum est. Si quis uero propter Deū patitur obprobriū, magnum quid facit, quia certū hoc est præmiū. Et Christus patienter tulit obprobrium non propter se, quia peccatum non fecit: sed propter Deū, scilicet quia eius præcepta seruauit, ad hoc ut quod ipse in quo nihil fuit, patienter passus est, nos in quibus multa sunt pati doceret. Et ideo dicit, Sustinui Domine obprobrium nō propter me, sed propter te, & etiam cōfusio operui faciem meam, id est plenaria confusio fuit mihi, non secundum rei ueritatem, sed secundum illorum opinionem. Talia enim dixerunt ei, unde merito confundentur, si in eo esset, ut, Alios fecit saluos, se ipsum saluū facere nō potest, & similia. Est autem confusio propriè remordens cōscientiā culpa.

Extraneus factus sum. In tantum confusio cooperuit me, quæ factus sum fratribus meis, id est cognatis meis secundum carnem de eadem tribu uelut extraneus, & filijs matris meæ. i. etiam omnibus de quacunque tribu nutritis lacte matris meæ Synagogæ. i. in eisdē legalibus institutis sum factus ut peregrinus, quia & hi & alij alienauerunt me à se sicut extraneum & peregrinum. Possimus quoque si uolumus per fratres in fide cognatos, id est fideles, prius accipere. Deinde per filios matris generaliter omnes ad Synagogam pertinentes intelligere.

Quoniam zelus domus. Id est, quoniam pia indignatio, quam habui de domo tua, orationi dedicata, quæ fecerant domū negociandi, & speluncam latrocinandi comedit me. i. incitauit me, ut tale quid facerē, in quo maxime eos offendi, sicut in euangelio legitur. Vel aliter: Zelus domus tuæ. i. indignatio de hoc, quod cū deberent se præparare tibi domū ornatam, potius parauerunt in se domū negotiationis. i. auariciæ & domum latronū. i. insidiarum & fraudū. Illa in quā indignatio comedit. i. cōcitauit me, ut eos redarguerem, & iniquitatem eorū non celarem, & ideo obprobria illorū olim in deserto per patres suos exprobratiū, quando dixerunt: Nūquid poterit Deus parare mensam in deserto? Et item ante uirtutum constabilem: Isti sunt diij tui Israel, & cetera. Vel utrunq; etiam de præ-

senti potest dici sic: Obprobria istorū exprobrantiū tibi per me, quia qui me spernit, te spernit. Illa in quā obprobria ceciderunt super me. i. effectum dederunt super me, quia me uiderūt, & me inuenerunt. Vel etiam potest dici, quia obprobria scilicet qui eum blasphemum & dæmoniacum & similia uocauerunt, uenientia super eum ceciderunt, quia eo resurgente falsa apparuerunt.

Et operui ieiunio. Zelus in quā domus tuæ comedit me. Et in ieiunio illo, cū nullum scilicet inuenirē, quo me reficerē, operui animam meā. i. ostendi me eis per aliquam uindictam manifestā. Vel in ieiunio illo operui animam meam, tamen fuit ieiunium illud, quod quasi pallium uelauit & presit undiq; animā meam. Et hoc scilicet, quod talibus nō consensit, & à talibus ieiunauit, factum est mihi obprobriū. Ideo enim mali obprobria inferunt bonis, quia boni nō cōsentiant eis.

Et posui uestimentum meum. Operui inquam animam meā, & insuper uestimentū meum, quo uestitur diuinitas mea, scilicet cilicium. i. humanā carnem posui (pro opposui) eis in quā sequerent. Cilicium uestis hispida est, quæ ex pilis caprarum & hœdorum fit, & significat hic carnem Christi. & per pœnas peccati cōpungebat, & quasi de pilis caprarū erat: quia in similitudinem carnis peccati uenit, & si non in carne peccati. Vel potest simpliciter dici sic: Proposui eis uestimentum. i. carnem meam ut cilicium. i. tanquam aliquem uilem & despectum, quem dissiparet habitū. & ideo factus sum illis in parabolam. i. in similitudinem. i. ut cui maledicerent, & dicerēt: Sic tibi fiat, sicut illi factū est. Vel aliter: Posui cilicium uestimentū meū. i. quosdā de illis qui prius erant in peccatis hispidi, sicut cilicium mihi incorporauit, & sic uestimentum meum eos feci, iuxta illud: Vno ego dicit Dominus, & his omnibus uelut uestimēto uestieris, & ideo etiā factus sum illis in parabolam, ut idem sit parabola, quod obprobriū. hoc enim quæ tales sibi assumeret, impperauerunt ei dicentes, quia cū publicanis & peccatorib. māducaret.

Aduersum me. Factus sum illis inquam in parabolā, & hoc taliter ut maioribus & minoribus. Nam qui se debant in porta. i. maiores qui in porta. i. in publico more antiquo iudicabant, qui maxime deberent iudicare pro me, maxime loquebantur aduersum me, & per maiores etiam intellige de minoribus. uel aliter, Qui sedebant in porta. i. scribæ & pharisæi, qui clauēs scientiæ habebant, & in scientia legis & prophetarū, quæ porta est ad ueritatem sibi acquiescebant, sed tamen nec ipsi intrabant, nec alios intrare permittebant. Tales inquam erant qui loquebantur aduersum me. & præterea omnes qui bibebant uinum, scilicet erroris, uinum impietatis. Vel uinum terrene cupiditatis, scilicet inebriati amore loci & gentis. hi inquam omnes psallebant in me, id est psallunt & cantilenam fecerant sibi de me, uel aliter: Illi inquam loquebantur contra me. Qui uero bibebant uinum calicis mei, i. qui attendebant dulcedinē futurā de passionē meā, sicut sancti Apostoli & sanctæ mulieres, illi psallebant in me. i. gaudebant de potentia mea.

Ego uero orationem meam. Inimici quidē deridebant me, ego Domine pater fudi pro eis orationem meam ad te dicens: O Deus nūc tempus est beneplaciti tui implendi, ut perficias scilicet mundo gratiam uisitatiouis tuæ: & hoc in multitudine misericordiæ tuæ. i. in tua multiplici misericordiā, quæ in nobis multiplex est miseria, & quia tempus est, ideo Domine exaudi me in ueritate salutis tuæ, id est dando ueram saluationem mihi & meis à te promissam. Veritas enim accipienda est in promissione, misericordiā uero in peccatorum remissione.

Eripeme de luto. Ita dico exaudi me, ut eripias me, id est meos deluto, id est de consortio lucosorum, id est peccatorum, ita ut si coherent corpore, non tamen infigantur mente, id est non consentiant eis. Et qualiter roget eos eripi, exponit dicens: Libera me.

id est meos ab his qui oderunt me. & hoc ita, ut liberes eos de profundis aquarum. id est de profunda iniquitate populorum, scilicet ut non conformentur illis in profunditate iniquitatis suae. Et exequitur hanc liberationem. Quasi dicat: Sic rogo liberari meos de profundis aquarum ut tempestas, id est feditio & furor iniqui populi non demergat me, id est non deprimat meos, ut consentiant eis. Aut si demerferit non aborbeat me profundum, id est interim non demergatur mei, ut ueniat in profundum illud, de quo dictum: Peccator cum uenerit in profundum uiciorum, contemnet. Aut si uenerit in profundum, saltem non urgeat super eos puteus ille os suum claudere. quod ad similitudinem dictum est. Super illum enim, quasi puteus os suum claudit, cuius os profunditas uiciorum a confessione claudit, & in illo non est spes redeundi. Si quis uero positus in profundo respicit, & clamat pro peccatis suis dicens, Peccavi, Domine miserere: super illum puteus os suum non claudit, quia est de illis de quibus dictum est, De profundis clamaui & cetera. & ideo Dominus eos educit. Illos uero qui non consentunt peccata sua, defendunt, non educit. Non est enim liberator, ubi tu es defensor: sis ergo tu tuus accusator, ut ille dignetur esse tuus liberator. Exaudi me Domine, ut non urgeat os suum puteus super me, ideo Dominus exaudi me & meos, quoniam tempus est, quia praecessit tribulatio, & ideo iam benigna, id est suavis & dulcis est misericordia tua. Sicut enim pluuia dulcis est in siccitate, ita misericordia in tribulatione. Quasi dicat: Differebas exaudire, ut dulce esset cum lubueneres. sed iam dulcis est misericordia tua, & ideo exaudire non differas. Iam enim tribulatio peruenit ad certum modum calamitatis, & ideo ad sit misericordia tua, ut exhibeat opus bonitatis. Benigna inquam mihi & meis est misericordia tua, & ideo tu qui prius despectisti propter multitudinem iniquitatum, respice nunc & meos secundum multitudinem miserationum tuarum. Et qui prius auertisti te a liberto & superbo, modo non auertas faciem tuam a puero tuo. i. a me & a meis humilibus seruis tuis. Exaudi me & meos uelociter. i. indilate, quoniam tribulor ego, tribulant & mei. Quod est dicere: Ideo ne differas exaudire, quia iam praecessit in me & in meis tribulatio, quae fecit ut grata sit exaudire. Et qualiter exaudiri roget, exequitur dicens: Intende animam meam. i. animam meorum, & libera eam occulta liberatione. Duae sunt tribulationes iustorum: una occulta, & alia manifesta. Occulta fit per inimicorum execrationem, manifesta uero propter conuersionem. Tres enim pueri de camino ignis manifeste sunt liberati. & hoc factum est propter Nabuchodonosor, qui postea credidit & confessus est. Septem uero Machabei occulte sunt erepti, & hoc propter Antiochum tyrannum magis excrucandam, de hac utraque liberatione hic agitur. Et ideo postquam dixit, Intende animam meam, & libera eam, quod pertinet ad occultam liberationem: subdit de manifesta dicens, Eripe me caput manifeste resuscitando, me scilicet & meos, etiam manifeste eripe propter inimicos meos & meos, & manifeste eripe propter inimicos, ut conuertantur: quia tu qui omnia nosti cognitione, sed non dignatione scis per dignationem quantum improprium, & quam confusionem & reuerentiam patiamur ego et mei ab inimicis. Ego enim patior impropria ad magnam meorum utilitatem, mei quoque patiuntur impropria, id est ad proximorum exhortationem. Et ideo tu qui ignoras quid quid maligne sit, non cognitione, sed dignatione, scis hoc per indignationem. Improprium est quod obijcit inimicus. Et fuit improprium in capite, quod dixerunt ei: In Beelzebub principe demoniorum eiecit daemonia, & similia. In membris uero improprium erat quod dixerunt eis, quia crediderunt in crucifixum, & in mortuum & similia. Vnde quidam ex eis sciens potius sibi gloriam esse,

quam ignominiam, dixit: Mihi absit gloriari nisi in Domino nostro Iesu Christo, & cetera. Cofusio uero est culpa remordens conscientiam, quod nullo modo in capite uere accipi potest, nisi per illorum reputationem. In quibusdam uero membris, ut in credentibus de Iudaeis uere fuit: quia eorum uere remordebatur conscientia, cum dicebatur eis: quia crederent in eum quod crucifixum erunt. Reuerentia autem est, quae facit ingenuam frontem etiam de falsi criminis obiectione erubescere. quod in capite non fuit. Nihil enim eum erubuit, quod ut talia patere uenit: sed tamen ipsi talia obiecerunt ei, quod si alij etiam falso obijcerent, essent rubori. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me. Ideo dicit te scire improprium meum, quia omnes qui tribulant me in conspectu tuo. i. omnis tribulatio mea procedit ex dispositione tua, nec ego subterfugi eam: quia cor meum, id est anima mea expectauit improprium, quia & prauidet illud, & praedixit: & ut ueniret, pertulit. Prauidit quippe illud cum discipulis dixit: Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis traderetur, &c. Nollet etiam nasci, si nollet pati. Quia ideo duo quae noueramus accipit, scilicet nasci & mori, ut tertium quod non noueramus, id est resurrectionem & aeternam uitam demonstraret nobis. Expectauit inquam cor meum improprium, & expectauit miseriam, scilicet ut in ferentes improprium recognoscerent in se miseriam, & inueniret in me misericordiam. Et sustinuit etiam qui de hac miseria simul, id est mecum contristaretur, & non fuit qui contristaretur. Tristes enim erant sancti Apostoli, tristes erant & sanctae mulieres eum secutae: sed hoc pro carnali affectione, scilicet quia timebant perdere ipsum & solacium, quod in ipso habebant. Solus autem Dominus quasi de re publica, id est de communi miseria hominum tristabat, de qua uellet ut multi secum contristarentur, & contristando proficerent, & sic eum consolarentur. Profectus enim subditorum & medendorum, solacium magnum est meditorum & praeratorum: sed nullus erat qui haec attenderet, & ideo dicit, Sustinuit qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & non inueni. Et sic dederunt fel in escam meam, quod dederunt non escam, sed porcum eras: sed tamen in escam daturum fuit. Acceperat enim Dominus escam, quia pascha cum discipulis suis comedit, in qua sacramentum corporis sui commendauerat. Super hanc dulcem escam uenit, scilicet corporis Christi & charitatis Christi, quam etiam commendat Apostolus dicens: Vnus panis, unum corpus nos omnes in Christo sumus. Iniecerunt Iudaei fellitum potum. i. seipsos quos ab unitate corporis eius discernerunt. Et adhuc quicumque dissipant unitatem & charitatem, & contradicunt euangelicae ueritati, uel quod male uidentem scandalizant ecclesiam, super illam escam fellitum potum propinant. Sed quod sit eis, idem scilicet tunc Dominus fecit, quando cum gustasset, noluit bibere. In quo sacramentum hoc designauit, quia tales gustandi quidem sunt, & ferendi non bibedo. i. non sunt nobis incorporandi. Dederunt inquam in escam meam fel, et in siti mea potauerunt me acetum: quia cum ego sitire eorum nouitatem, ipsi propinauerunt mihi acerba ueritate. Et haec mensa. i. talis praeparatio mensae eorum fiat eis in laqueo. i. impedimentum, non expeditum coram ipsis. i. ipsis scientibus ea, & non intelligentibus. Quod enim coram eis, uideat & intelligitur. Multi noscunt malitiam suam & nequitiam, sed tamen pertinaciter in ea pseruerant. Et hi pniciose in seipos agunt, quia uiui in infernum descendent. Tales isti erant de quibus hic dicit: Fiat eorum mensa in laqueo ipsis ens coram, & hoc non iniuste, sed in retributione. i. iuste, scilicet quia promeruerunt. Et fiat in scandalum. i. in offensionem, uel ipsis eisdem qui quanto magis scientes in malo pseruerant, tanto magis offendunt. Vel posteris suis quibus hoc petierunt, dices: Sanguis eius super nos, & super filios nostrorum, non dixerunt quod obfuerit eis haec imprecatio, sed imitatio. Vel aliter: Mensa eorum. i. utriusque testamentum, quod principaliter fuit eis propositum, ut ibi

ut ibi uelut in mensa reficerent, fiat eis in laqueo: quoniam irretient coram ipsis, subaudit proposita gentibus. scilicet adducantur in emulationem, uideat gratiam sibi prius oblatam communem gentibus factam. Quod sit ei ad confusionem, & hoc non iniuste, sed in retributione, id est iuste: & fiat etiam eis in scandalum, ut predictum est. Ad hoc quoque obscurantur oculi eorum ne uideant, &c. Potest & praecedens uersus in bono legi hoc modo: Dederunt inquam mihi fel in escam, & potauerunt me acetum. Et talis mensa eorum, id est parara ab eis, fiat in laqueum coram ipsis, id est, in conspectu eorum recognoscant, scilicet quod mensa illa sit eis laqueus confusionis: & fiat eis in retributione, scilicet ut quae patiuntur, se propter illam pati intelligant: & fiat eis in scandalum, scilicet ut per illud Deum scandalizasse recognoscant, & sic conuertantur & poeniteant. quibus uero non fiet hoc, eorum oculi obscurantur ne uideant. Quasi dicat: Quia nimis prius aperuerunt oculos suos, ut uiderent quod uident non erat, scilicet qualiter omnia dicta de Christo in lege & prophetis peruerterent: ideo non obscurantur oculi eorum, ne uideant quod est uidentem, scilicet ne nouam gratiam intelligant. Et ut non uideant, incurua Domine semper dorsum eorum, scilicet nunquam ad superiora erigantur: sed quia ipsi se in terrena curauerunt, quia locum & gentem praeposuerunt inuocant, ideo Domine semper eos plus & plus incurua. Incurua quidem non excrucando, sed non iuuando: non uulnerado, sed non sanando. In incuruare enim Dei non in male faciendo, sed in non subueniendo. Effunde super eos iram. Quasi dicat: Praeter hanc occultam uindictam amplifica super eos iram tuam Domine, per exteriorum etiam uindictam. Quod ergo profuit Caipha, quod dixit: Si dimittimus eum sic, ueniet Romanus, & tollent nostrum locum, & gentem. nihil uitique. Non enim eum dimiserunt, immo in terfecerunt, & tamen Romani uenerunt, & locum & gentem eorum destruxerunt. Et ideo dicit non odio imprecantis, sed praescientia propheterantis: Effunde Domine super eos iram tuam, & furor irae tuae. i. grauis uindicta tua comprehendat eos quantumcumque diuersos, scilicet ut ubique contemptum habeantur. Fiam habitatio. Quasi dicat: Ita dico ut effundas iram tuam super eos, ut habitatio eorum, id est ciuitas illa, quae prius in habitauerunt, & in qua maxime saeuierunt, fiat deserta quantum ad eos: & non sit qui inhabitet. id est qui perleueret in tabernaculis eorum. i. institutus ad repositum eis datus. Quod factum est, quia & ciuitas eorum ab eis euacuata est, nec est inter eos qui instituta legalia seruet. Quoniam quem tu percussisti. Quasi dicat: Merito iram tuam super eos effundes, quia persecuti sunt tribulatione quo ad potuerunt, illi quem tu percussisti. i. me, Percussit Dominus in Adam & Eua omne humanum genus mortalitatis & passibilitatis uulnere, cum dixit: In quacumque die de ligno scientiae boni & mali gustaueris, morte morieris. De hoc percusso Christus carnem accepit, & ideo dicit: Persecuti sunt quem tu percussisti, & super dolorem uulnerum meorum, & super tristitiam quam ego habui de uulneribus, id est de peccatis meorum adiderunt, quia mortem mihi accelerauerunt. Aliter: Super dolorem uulnerum eorum seruorum prophetarum, scilicet prius ad uinea missio ram addiderunt, quia me filium interfecerunt. Aliter: Super dolorem uulnerum meorum in me ipso addiderunt uel mendacium, quo resurrectionem meam negare uoluerunt, uel addiderunt, quia manus etiam in Apostolos & in familiam meam iniecerunt. Appone iniquitatem. Quasi dicat: Ipse & se malum modo addiderunt. Et tu Domine appone, non excrucando, sed non iuuando super iniquitatem eorum aliam iniquitatem. Iniquas specialis eorum est, quod neque attendunt iustitiam hominis, neque quantum peccatum sit iustum hominem interficere. Super hanc iniquitatem aliam apponatur, ut non modo iustum hominem interficiat, sed & Deum. Vel appone iniquitatem super iniquitatem. i. ini-

quis patribus, iniquos filios super adde. Vel super iniquitatem de morte mea appone aliam iniquitatem, scilicet ut in incedulitate pserueret, & sic non intreret, id est, non uiuaret in hac uita, quae introitus est ad supernam: in iustitia tua. i. in operibus iustificatis fidei tuae. Deleantur de libro uiuentium. Non inquam intrent in iusticia, sed potius deleantur de libro uiuentium. Non ideo dicit de libro, ut illic aliquis liber sit, sed ab humana similitudine tractum est. apud homines enim quia labilis memoriae sunt, necessarium est ut libri habeantur, quibus mens humana recordationis ope subleuetur. Hic uero diuina mens liber accipitur, cui nihil praeritum excidit, nec aliquid futurum nouum fit, sed omnia praesentialiter simul aspicit, & est dicere: Deleantur nunc de libro uiuentium, id est manifestum in praesenti eorum infidelitas facit, quod a memoria in qua maxime se positos putant, exciderint non cognitione, sed dignatione. & in futuro non scribantur cum iustis. i. non participant beatitudinem cum iustis. Qui enim non participat hic fide, non participabit illic beatitudine. Ego sum pauper. Illic inquam non scribetur, ego autem & mei scribemur: quia ego in me & in meis sum pauper, id est mihi nihil attribuens, & sum dolens ego quidem pro meis. iuxta quod Esaias de ipso ait: Qui pro nobis dolens uulneratus est propter iniquitates nostras. Mei autem sunt dolentes pro miseria sua mortalitatis & passibilitatis. Et quia sum pauper & dolens, ideo o Deus uera salus tua ueritatis scilicet & impassibilitatis suscepit me & meos iam dispositione, & suscipiet in re. Et tunc laudabo & in me & in meis nomen Dei cum cantico. i. cum laetitia sine tristitia, & magnificabo eum in laude, id est laudabo ipsum Deum in magna laude, id est, in uera & indeficienti laude. Beati enim qui habitant in domo tua Domine in secula, laudabunt te. Potest quoque in his duobus uersibus, simpliciter continuatio & constructio talis fieri. Quod illi non scribantur, ego autem laudabo in me & in meis nomen Dei cum cantico: & hoc id est, quia sum pauper & dolens. Vnde o Deus salus tua suscepit me. Et placebis Deo. Laudabo inquam in futuro uere & aeternaliter in me & in meis. Et illud sacrificium laudis, scilicet nihil illi labiorum placebit Deo, super uitulum nouellum producentem cornu & ungulas, id est, gratius erit Deo quam aliquod praesens sacrificium. In lege enim talis uitulus iubeatur offerri, qui & produceret cornua, id est iam haberet producta cornua, & productas ungulas. Et quisquis perferre instruetus est, & in laude Dei opulentus, debet habere cornua, id est rationem & intellectum, quibus aduersarium quemque, id est haereticum in certamine uentilet, & debet habere uitulum, id est rationes solidas, quibus terram, id est pigros in laude Dei excitet. Nouimus enim uitulos pubescentes, & in tauri nam audaciam grandescens, hoc facere. Aliquis est uitulus nouellus, quia gratia inuouatus, contradicit ei aliquis haereticus. Habeat cornua quibus uentilet eum. Nam contradicit ei aliquis, sed abiectum uiuit, & terrenum sapit. Habet ungulas quibus fodiet eum, & super hunc talem uitulum placebit Deo, id est acceptabilior & placabilior quam iste uitulus erit laus illa Deo, quam offeremus ei ego & mei, postquam uera salus eius suscepit me & meos de paupertate in diuitias, de tristitia in laetitia in angelorum societate, ubi nec aduersarius erit uentilatus, nec piger excitatus. Et hoc (quasi dicat) uideant, id est attendant pauperes nil de se praesumentes, & laetentur, non tristitentur de hac paupertate sua. Et conuertit se ad ipsos pauperes dicens, Querite Deum. Quasi dicat: Video quia quareitis panem, & alia talia propter illud quod indignus est, id est, propter corpus: quare ergo Dominum propter illud quod dignus est, & uere uiuet anima mea. Quoniam exaudiuisti. Ideo dico ut pauperes laetentur, quoniam Dominus & exaudiuit & exaudiet pauperes: diuites autem non exaudiet, & non despexit, neque despiciet

despiciet uinctos suos, id est præceptis suis astrictos. Vel aliter: Serui fugitiui sumus, & Deum offendimus, & ipse compediuit nos compedibus mortalitatis & passibilitatis. Illi autem uincti eius sunt, qui & se uinctos recognoscunt, & compedibus suis non fomenta, sed tantum quibus alleuientur addunt, id est, qui tantum necessaria ad solatium itineris quaerunt, superflua autem quibus opprimerentur negligunt: & hos tales neque despexit neque despiciet Dominus. Et quia Dominus & pauperes exaudit, & uinctos non despexit: ergo laudent illum coeli, id est complures, & terra bene culta de Iudæis, & mare, id est gentiles maximè prius amaricantes. Et laudent eum omnia reptilia non uolatilia, entia in eis, scilicet in terra & in mari, id est omnes uerè humiles & non arrogantes, & superbi de Iudæis siue de gentibus laudent eum. Et ideo meritò debent laudare eum, quoniam Deus Syon saluam faciet, id est quia congregabit in unum quid, scilicet in fide dispersos Israel. Unde dictum est: Restituam principes eius ut prius, & sic faciet Syon, id est ecclesiam de Iudæis saluam, uocando & iustificando. Syon monticulus fuit adiunctus templo Hierosolymitano, & ideo per Syon ecclesia de Iudæis intelligitur. Saluam faciet Deus inquam Syon, & ciuitates Iudæ, id est collectiones ad uerè uiuendū uidere, id est humiliter contentium de gentibus. Iudas enim confessor interpretatur, ædificabitur in fide & in bonis operibus. Et ædificata inhabitabitur ibi, id est in Syon incorporabuntur credentes de Iudæis & gentibus. & ita inhabitabunt quòd acciperent eam, scilicet Syon hæreditati (pro ad hæreditatem) quia erit eis uelut hæreditaria habitatio & hic & in futuro. Et ideo dico, quia erit eis hæditas: quia semen seruorum eius, id est quia imitatores omnes fidei Abraham & Iacob & aliorum priorum seruorum eius, id est Dei qui faciet Syon saluam. Illi inquam possidebunt eam Syon & hic & in futuro. Et ne hic semen eorum filios eorum secundum carnem acciperemus (non enim ut Apostolus ait, qui secundum carnem, filij sunt: sed secundum spiritum, hi in femine reputantur) ideo determinat quòd semè hic accipiat, dicens: Et qui diligunt ad imitationem illorum priorum seruorum nomen eius, id est Dei, scilicet hoc nomen Dominus: quia sponte se ei subijciunt. Illi inquam habitabunt in ea Syon & hic & in futuro. Et si hi tamen qui diligunt nomè inhabitabunt, ergo apparet quia qui non diligunt, quantentur foras, & damnabuntur.

IN PSALMVM LXIX.
ARGUMENTVM.

In discrimen regni salutisq; deductus à filio, Psalmum hunc orationis uice composuit. Alter uox Christi uel ecclesie ad Dominum. Item quod titulus scriptus est, In rememoratio ne quod saluum fecerit eum Dominus, superioris Psalmi mentionem facit, ubi ait: Saluum me fac Deus.

IN FINEM PSALMVS DAVID,
in rememoratione, quòd saluum me fecit Dominus.

EXPLANATIO.

Finis & David, ut sepe dictum est, significant Dominū saluatorem: ad quem diriguntur hæc uerba fidelium: quia totus hic Psalmus ex persona martyrum dicitur in rememoratione uel suæ liberationis uel præmij futuri. Congruum quippe fuit, ut

quomodo in superiore Psalmo passionem resurrectionemq; suam Dominus exposuerat, post caput loquerentur & membra passionem & ipsas suas & posteriores glorias edicentes. Martyrum confessorumq; populus, qui multiplici quidem, sed felici clade laborabat. Prima positione Dominum deprecatur, ut à persequentium periculis liberetur, & irrisiones eorum irritas faciat, quatenus conuersi dicta sua salutariter erubescant. Secunda parte supplicat, ut magnificans Dominum exultet turba fidelium, quoniam ipse pauperes egenosq; suos uiuare & liberare dignatur.

COMMENTARIVS.

Deus in adiutorium meum intende. In finem psalmus David in rememorationem, eo quòd saluum fecit eum Dominus. Vox est in hoc psalmo contribulatorū, id est sanctorum martyrum inter passionem periclitantium, sed de capite suo præsumptum. Audiamus ergo eos, & cū ipse dicamus, & affectu cordis, & si non ex similitudine tribulationis. Illi enim iam coronati lætantur, nos adhuc tribulamur: quia aduersarius noster biformis est. In impetu est leo, in insidijs draco: tentare non cessat, insidiari non cessat. Clamemus ergo, & cum ipse dicamus:

Deus in adiutorium meum intende, etc. Hæc uerba referuntur in finem, quia sunt psalmus attributus David, id est sanctis martyribus: psalmus dico cantatus in rememorationem, id est in recordatione. Et quia recordatio alia est de premio, alia de supplicio: alia de damnatione, alia de saluatione, ideo determinat, unde sit illa recordatio, scilicet eo quòd Dominus iam saluum fecit eum, id est unumquemque talem David in capite suo per spem scilicet: quia iam in ipso per spem non conuersitauerit, & ad dexteram maiestatis confedere fecit. Hortantur autem nos sancti martyres, qui hic loquuntur, ut exemplo eorum in tribulatione non desiciamus, ut ad idem præmiū perueniamus, & dicunt ita: Deus in adiutorium meum intende. Diuinum auxilium nobis semper est necessarium, maximè est autem in tribulatione inuocandum, & ideo admonent nos sancti martyres, ut quisque nostram in tribulatione positus inuocet Deum, & dicat: Deus in adiutorium meum intende, intensum te fac in adiutorium meum. Et quia possit adiuuare, & tamè ad hoc faciendum non accerere, ideo dicit, Festina ad adiuuandum me.

Confundantur & reuerentur. Doler sanctus uir animam suam quæri à malis, non ad imitandum, sed ad opprimendum: & ideo orat & dicit, Confundantur & reuerentur. Vbi ergo præceptum illud Euangelij, Orate pro persequentibus & calumniatibus uos. Et item, Diligite inimicos uestros, benefacite eis qui oderunt uos? Vbi etiam exemplum pij magistrj, qui docuit non solum inimicos diligere, sed & pro ipsis orare, dicens pro persequeribus suis in ipsa passione: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Non utique dissentit iste ab illo, quia hoc orat ut illi qui prius sanctos suos incarcerabant, flagellabant, necabant, unde glorificabantur, confundantur, id est, confusibiles se recognoscant, & sic reuerentur, id est, extimescant, & nobiscum pectora tundant. Talem enim uindictam iam acceperunt sancti ab inimicis suis, quia Paulus ille qui acceperat literas à principibus sacerdotum, ut iret in Damascum, & quoscunque uiros Christianæ religionis inueniret, uinctos perduceret in Hierusalem: uoce diuina uerè audita in uia confessus est de conscientia sua, & reueritus de tanta immodestia.

Et prostratus est ad obediendū, qui prius in animatus fuerat ad persequendū, uertantur retrorsum. Hic distinguit

distinguit tempora tribulationis & persecutionis ecclesie. prius enim fuit impetus persequetium, modo remanuit maleuolentia tantū cogitantū. Et pro istis rogat, ut qui prius præcedere uolebant, & esse magistrj, auertantur ita ut sint retrorsum: sicut ille fuit cui est dictum, Vade retro satanas, scilicet non præcedat ut prauas uias suas doceant, sed retrorsum sint, ut bonas dicant. Illi dico, qui uolunt mihi mala, id est, qui malè uiuunt in mente sua, & in luxuria nutriunt corda sua.

Auertantur statim. Quia duplex est persecutio ecclesie: alia scilicet uiolenta, alia fraudulenta. Fraudulenta uerò duas partes habet, maleuolentiam scilicet, & adulationem, & sæpè plus nocet lingua adulatoris quam manus persecutoris: ideo pro his dicit, Auertantur statim, id est, sine omni mora erubescentes de nequitia sua, illi qui dicunt mihi euge euge, id est qui me laudant ut decipiant. Nam cur me laudat, potius laudent illum, à quo habeo quicquid boni habeo. Dicit sapientia, quia probatio auri & argenti ignis: probatio autem uiri est os laudantium eum. Si enim nō cedit adulationibus, si non acquiescit blandicijs, perfectè excoctus est igne tribulationis. Et sic bonus erit & introitus eius & exitus eius. Iuxta quod Apostolus dicit: Fidelis Deus, qui non patitur uos tentari supra id quod potestis (ecce introitus) sed faciet cū tentatione etiam prouentum, ut possitis sustinere (ecce exitus) Introitus enim est tentari, exitus nō cedere. hoc oleo adulationis uolunt heretici impinguari caput suum, ut Donatus, qui discipulis suis audire uoluit, Dux bone, dux præclare & similia. Ille uerò oleum hoc non appetijt, qui dixit: Nunquid Paulus pro uobis crucifixus est? Aut nūquid in nomine Pauli baptizati estis?

Exultent & lætentur. Auertant inquam illi & illi, & illis aduersis exultent exterius, & lætentur interius, id est, plenariam lætitiā habeant, fundati in te non præsumentes de se, id est omnes qui querunt te prius querentem se. Non enim te querentem, nisi gratia tua præuenti essent. Vel etiam de eisdem potest dici sic: Omnes illi auersi & erubescentes exultent & lætentur in te, qui querunt te: querentem se, & nihil sibi ascribant, sed dicant semper magnificetur Dominus, nunquam seruus. Errantem uocauit magnificetur Dominus, peccatorē iustificauit, magnificetur Dominus. Iustificatum coronauit, magnificetur Dominus. Hoc inquam dicat illi qui diligunt salutare tuū, id est, saluatorē tuum. Et quicunq; uerè diligunt saluatorem, diligunt se sanatos esse, & cognoscent se egenos, & medicum fuisse sibi necessarium.

Ego uerò egenus & pauper sum. Illud inquam dicant de Domino, hoc uerò dicat quisq; de se ipso: Ego sum egenus, id est indigens alieno auxilio, quia uideo etiam legem in membris meis repugnantem legi meæ. Et sum pauper, id est esuriens & sitiens, & mihi adhuc insufficientis: & ideo tu Deus, qui solus potes, adiuua me, & ita dico adiuua me, scilicet esto adiutor meus, contra legem contrariam in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & liberator meus de implicamentis hoc seculi. Et ut sis adiutor & liberator, ideo Domine ne moreris, id est fac mihi nō lōgum uideri expectare promissum tuum præmiū, quia si non habuero tolerantiam, ero similis illis qui in deserto defecerunt, & redierunt mente uidere, quæ iam exiuerant corpore. Et ero immemor tui dicens: Memento uxoris Lot, quæ egressa de Sodomis in uia defecit: sed mutata in statuam salis ut te condat, scilicet ut te doceat, ne & tu in uia deficias, sed semper ad patriam intendas. Et si moram fecerit, expecta eum, quia ueniens ueniet: & non tardabit. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus erit regno Dei.

Si autem psalmus iste in uoce capitis ut quidā uolunt, legatur, tunc hi duo uersus ita exponētur. Quasi

dicat: Exultent inquam & lætentur omnes quærentes te, & dicant: Semper magnificetur Dominus. Vt autem mei talia dicerēt, ego factus sum uerè egenus, & uerè pauper, ut exemplo meis sum: & ideo o Deus adiuua me, & ita adiuua me, esto scilicet adiutor meus in perficiendo obedientiam, & liberator meus ab inimicis. Et ideo Domine ne moreris, id est, ne differas meam resurrectionem in communē omnium resurrectionem.

IN PSALMVM LXX.
ARGUMENTVM.

Prædicat ea quæ erant populus in Babylone passurus, & hæc ad emendationem uentura, simul etiam redemptum promittēs. Aliter uox Christi ad patrem.

PSALMVS DAVID FILIORVM
Ionadab & priorum captiuorum.

EXPLANATIO.

Hieremias propheta refert Ionadab fuisse Dei sacerdotem, qui filijs suis præceperit non bibere uinum, neq; in domibus, sed in tectorijs habitare, eosq; magnam obedientie huius apud Dominum gratiam comperisse, qui nunc pro fidelibus ac deuotis ponuntur. Unde & Ionadab interpretatur Domini spōtaneus, qui dicere potest: Volūtariē sacrificabo tibi. Cum quibus & priores captiui simul lachrymas fundūt, id est, qui prius captiuari, postea redimi meruerunt, qui peccando captiui, sed poenitendo redempti aiunt, Et de abyssō terræ iterum reduxisti me. Introducitur persona generalis, quæ peccatorum captiuitate liberata diuinis mandatis adhærebat, prædicans nobis Christi Domini eximiam charitatem, quæ nullis meritis præcedenti bus gratis semper impenditur. Hæc in prima parte psalmi ab humanis iniquitatibus iugiter se petit debere liberari, ut Domino gratias referre mereatur. Secundo loco supplicat, ne in seruitute eius beneficijs priuetur, cuius auxilio in iuuentute protecta est. Tertio loco dona eius enumerans, iugiter se agere pollicetur.

COMMENTARIVS.

Nte Domine speraui. In omnibus diuinis scripturis commendatur nobis gratuita gratia Dei, quæ gratis nos liberat. hanc commendat Apostolus, & ideo meruit habere inimicos Iudæos, de litera legis & de iustitia sua presumes. Hæc etiam maximè commendatur nobis in hoc psalmo, ideo ut tora spes nostra sit in ipso, nihil quòd de nobis quasi de proprijs uirib; presumamus, ne nostrum facientes, quòd ab ipso est, & quòd accepimus amittamus. Cuius psalmi titulus est: In finem psalmus ipsi David filiorum Ionadab, & eorum qui primi captiui ducti sunt. Commendatur nobis ex propheta Hieremias iste Ionadab, quia sacerdos Dei fuit: qui præcepit filijs suis ne biberent uinū, nec in domibus residerent, sed habitaret in tabernaculis. Quid præceptum illi diligenter seruauerunt, & ideo à Deo benedici meruerunt: non quod Dñs præcepisset ne uinū biberent, sed quia præcepit ut filij patribus in Domino obedirent. Quare illi præcepto patris tanq; si domini essent, obedierūt, & ideo benedici meruerunt. Unde per horum obedientiam redarguit propheta ille Israelitici populi inobedientiam, tanquam à minori dicens: Quia si isti obedierunt præcepto patris, multo

multo magis debet illi obedire præceptis creatoris. Cum enim expedit animæ obedire Deo suo, expedit filio obedire patri, seruo domino, uxori marito: nonne multo magis expedit homini obedire Deo creatori suo? Vtique sic est. Quare quia illi Israeliti scilicet non obtemperauerunt præceptis Domini, ideo meruerunt in Babyloniâ captiuari, quod prædixit eis propheta dicens, ut præparent se ad captiuitatem: quia non posset aliter esse quin captiuarentur, quæ inobedientes Domino Deo suo existerunt. & ideo dicitur in titulo filiorum Ionadab, & eorum qui primi captiui ducti sunt. Et per istorum obedientiam culpata est illorum inobedientia: & non solum illorum inobedientia, sed etiam omnis inobediencia, etiam primorum parentum culpatur per horum obedientiam. Captiuitas enim in Adam & in Eua designata, per istorum primorum captiuitatem facta est per inobedientiam: sub qua captiuitate adhuc tenemur, quia & si iam spe liberati sumus, non tamen in re: quia adhuc expectamus redemptionem corporis nostri. Huius captiuitatis meminit Apostolus dicens: Condesertor legi Dei secundum interiorem hominem, uideo autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me deducentem in legem peccati & mortis. Quomodo autem per quid de hac captiuitate posset aliquis liberari, subsequenter ipse Apostolus determinat dicens: In felix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum data. Et quia sola gratia potest nos de captiuitate liberare, ideo tãto pere cõmendat in hoc psalmo, ut nihil de nobis presumamus, ne & quod accepimus amittamus. Interpretatur autem Ionadab, spontaneus Dei. Ille uerò est spontaneus Dei, de quo dictum est: Voluntarie sacrificabor tibi, & similia, id est Christus. Huius filij sunt imitatores eius, id est quicumque pura & libera mente seruiunt Deo. Quibus præcepit ne biberet uinum, id est ne in ebriarietate delectatione terrenæ felicitatis. Vnde quidam ostendit se non inebriatum dicens, eorum quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt extensus semper intentionem sequor ad palmam supernæ uocationis, & præcepit eis ne in domibus residerent, id est ne putarent se hic habere manentem ciuitatem, sed futuram semper inquirerent. Præcepit quoque, ut in tabernaculis habitent, id est ut intelligant nihil aliud esse hanc uitam nisi miliciam, & semper parati sint dimicare contra hostes periculosissimi mos. Quorum scruentia meminit Apostolus dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est aduersus uisibiles hostes, sed aduersus principes & potestates a. m. r. t. h. contra spiritualia nequitia in celestibus. Titulus sic exponitur: Hæc uerba referuntur in finem temporum, quæ sunt psalmus attributus ipsi Dauid, uel prophetæ, uel cuiuslibet perfectè & uerè obedienci, qui sunt psalmus filiorum Ionadab, & eorum qui primi captiui ducti sunt: quia & cõmendat eorum obedientiam, & uituperat istorum inobedienciam. Per hoc enim quia sanctus uir qui hic loquitur, unus per se sine unum in multis representat in se filiorum Ionadab obedientiam, laudat eam, & sic per contrarium uituperat primorum captiuorum, & omnem inobedienciam. Ponunt uerò quidam auctores simpliciter hunc titulum ita: Psalmus iste est filiorum Ionadab, id est attribuitur omnibus uerè & perfectè obedienciis: & non solum est illorum, sed etiam omnium qui primi captiui ducti sunt, id est omnium se captiuos in Adâ attendentium. & sic per filios Ionadab & per primos captiuos eorundem accipimus. Aliter enim non posset psalmus iste esse captiuorum, ut ipsi in eo agerent. Quomodo cumque, aut uarietur, istud ratum maneat, quod quisquis hic loquitur, gratiam gratis nos liberantem per totum hunc psalmum syllabam ferè cõmendat. Vnde sic incipit. Q. d. Dñe Adâ sperauit in se, & ideo cõfusus est eternaliter: ego autem non spero in me, sed & spero nunc & semper speraui

in te, id est in gratia tua gratis liberante, & ideo etiam cõfundar ad tempus ex captiuitate Adæ, id est ex penis peccati, non cõfundar tamen in æternum confusione eunte. i. non cõfundar eternaliter: & ut in æternum non cõfundar, ideo Dñe libera me nunc, ne deficiam in tribulatione, in tua iusticia. i. quod non sum de illis qui iusticiam suam statuere uolunt, & iusticiæ tuæ non esse subiecti: sed fatago in tua iusticia exequenda, & de illa tantum præsumo, non de mea. Et tandem perfectè eripe, & ut tandem eripias, inclina nunc ut altus ad humilem, medicus ad egrotantem aurem tuam ad me, & salua me, id est iustifica me per gratiam, qui non poteram saluari per meam iusticiam. Et postquam iustificaueris me, esto mihi in Deum protectorem, id est sis mihi Deus protector & clypeus, ne perueniant ad me tela inimici. Et si peruenierit, ut non noceat, sis mihi locus munitus. Si enim excelsus locus in terra facit esse securum, ut ille securus fuit, qui in altissima specula positus, regè prætereunte cum toto exercitu suo contempsit: multo magis in Deo positum, qui fecit cælum & terram, facit esse securum. Ideo inquam sis mihi Deus protector, & locus munitus, ut in fine uerè saluum facias me. *Quoniam firmamentum.* Ideo dico ut tu sis mihi locus munitus, quoniam tu es firmamentum meum, per te enim & ex te est quod contra tentationes aliquas sum firmus: ex me uerò sum infirmus, & tu es refugium meum. Fugi enim ab irato, fugiam ad placidum. Fugiens factus sum infirmus, refugiens ero confirmatus. *Deus meus eripe me.* Hactenus egit pro intestino bello, scilicet quod patimur ab hoste interiori, id est à lege contraria in nostris. Et quia timet ne ille interior hostis cõcitat ab exteriori sequor fiat, ideo etiã pro exteriori orat dicens: Deus meus eripe me de manu peccatorum. i. de potestate peccati, id est hostis exterioris, scilicet ne insidiando iniquitate persuadeat, ne scruentibus ad confessionem perducatur. Et accipit hic peccatorem pro quolibet transgressore tam scripturæ legis quam naturalis. Vnde subdividit illum dicens: Et eripe me de manu agentis contra legem scriptam, & de manu cuiuslibet iniqui. i. sine scripta lege iniqui agentis, pro quod transgressore naturalis legis accipe. *Quoniam tu es patientia.* Ideo dico ut tu me eripias, quoniam tu Domine es patientia mea, id est à te hoc solo habeo, quod aliquo modo patiens sum contra peccatorem uel iniquum. Et ideo per te sum patiens, quia tu Domine es spes mea à iuuentute mea, id est ex quo in nouatus cepi sperare in te: & armasti me contra diabolum, ut in procinctu exercitus fui armatus fide, spe, ceterisq; donis dimicarem contra hostes spirituales & inuisibiles. Et non solum à iuuentute es spes, sed etiam confirmatus sum, id est cõfirmationem, quã potuit haberi habui in te ex utero matris meæ. i. ex quo primum cepi informari in institutis ecclesiæ, & ex quo fui egrediens de uentre matris meæ. i. ex quo perfectam in eis institutis habui regenerationem. & ideo uerè es protector meus, id est clypeus meus contra tela inimici. Vterus accipiuntur hic prima rudimenta fidei ut exorcismus & presignatio, quæ catechumenis fit: egressus uerò de uentre, uera regeneratio per baptismum & fidei instructionem. Iuuetus uerò adhuc plus ipsa, scilicet integra in nouatio, quando iam perfectè armatus fide, spe, charitate & ceteris donis uelut iuuenis ad bellum. *In te cantatio mea.* Quia protector meus es, ideo Domine cantatio mea aliorum sit in mundo, & in his quæ ad ipsum pertinent: cantatio autem mea. i. omnis gloria & exultatio mea erit tamen in te semper, id est & in tempore spei. id est in præsentibus & in futuris, ubi facie ad faciem uidebimus. Et quia in te solo cantatio mea est, ideo sum factus multis, id est dispersis non ad unum tantum debitoribus (hoc est malis) tanquam prodigium. i. uelut monstrum. His enim qui non credunt esse aliena bona nisi præsentia uidentur boni, qui hæc cõtemnunt, &

& ea tamen quæ non apparent, appetunt esse quasi monstrum. Vnde dicit Apostolus: Quia si in hac uita tantum sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Factus sum inquam multis tanquam prodigium, id est uelut monstrum, & tamè ab illis non est mihi timendum: quia tu es mihi adiutor fortis contra illos infirmos, non ualentes scilicet occidere nisi corpus. *Repletur os meum.* Vt semper cantatio mea in te sit, ideo os meum interius, quod fuit plenum laude tua, quam diu in abundantia uirtutum mansit homo: euacuatum uerò est per præuersionem, repletur, id est perfectè impletur laude tua, ad hoc ut in me ipso cantem sancte cogitatio & operando gloriam tuam, id est iustificationem tuam, scilicet quod de impio pius, de damnato feceris in regnum assumptum. & ut cantem magnitudinem tuam, scilicet cum non essem, quia fecisti ut essem: quia salutem dedisti, cum peccarem: quia ignouisti, cum conuersus essem: quia adiuuisti, cum perseuerarem: quia coronasti, & hoc faciam tantum in die sine nocte, sed tota die, & in die & in nocte. Naturalis enim dies continet & diem & noctem. & accipitur hic pro prosperitate & aduersitate. Ille enim quasi in die tantum cantat, qui solummodo in prosperis Deum: in nocte uerò, id est in aduersitate non laudat, sed uituperat. ut ille de quo alibi dictum est: Quod cum bene feceris ei, benedicit tibi. Ille uerò & in die & in nocte cantat, qui & in prosperitate, & in aduersitate laudat Deum, dicens: Dominus dedit, Dñs abstulit, sit nomen Domini benedictum. Designatur autem hic utrumque & dies & nox per portioem partem, id est per diem: quia dies non debet seruire nocti, sed potius nox sequi diem. Tunc enim quasi dies seruit nocti, quando Deus qui adorandus & laudandus est, pro solis æternis bonis colitur & laudatur pro temporalibus bonis, quæ pertinent ad noctem. quod non debet fieri, immò nox debet sequi diem, scilicet ut quicquid de his temporalibus habemus, in laude Dei distribuamus. *Ne proijcias me.* Et ut semper cantem gloriam tuam, ideo ne proijcias me, id est ne facias me uideri proiectum à te in tempore senectutis, id est in hac præsentia uita, quæ est tempus senectutis, id est tempus captiuitatis & tribulationis propter senectutem, id est primi parentis uerustatem. & describit tempus illud dicens: Cum deficiet uirtus mea, id est quia nihil de uirtute mea præsumo, sed solummodo de gratia tua spero. Et ideo Domine ne derelinquas me. Ille uidetur proiectus esse à Deo, & derelictus, qui facile labitur, nec resistere ualeat aliquibus tribulationibus. *Quia dixerunt.* Ideo necesse est ne derelinquas me, quia inimici mei (oēs. n. impij inimici sunt pijs) dixerunt, id est statuerunt non ad suam utilitatem & potestatem, ut putauerunt: sed mihi, id est ad meam utilitatem. & prius quam ponat quid dixerint, determinat quos inimicos accipiat dicens: Et qui custodiebant, id est captione obseruabant animam meam, id est non ad imitandum, sed ad opprimendum fecerunt consilium contra me, conuenientes in unum, scilicet dicentes, Deus dereliquit eum, id est non est Deo cura de talibus. persequimini ergo & comprehendite eum, quia non est aliquis qui eum de manibus nostris eripiat. multi persequuntur, qui non comprehendunt: illi uerò ita persequuntur ut comprehendant, qui eos quos persequuntur deuocant. Videntur hæc uerba & quædam quæ adhuc sequuntur, ad caput pertinere, sed tamen familiaris ad nos referuntur, quia quod tali adixit, hoc fecit ex nostra infirmitate, non ex sua maiestate. & ex eo quod factus est propter nos, non ex eo quod id erat, quo percutit nos. *Deus ne elongeris.* Inimici quidè dicunt quod Deus me dereliquerit, & non sit qui eripiat: tu autem Deus ne elongeris à me, sicut uerè non elongaberis: quia prope est Dominus his qui obtinuerunt cor. Deus

meus dico, qui prius despexisti me propter inobedientiam, respice me nunc tendens in auxilium meum, id est, dando mihi patientiam: illis uerò qui me persequuntur, & comprehendere nolunt dando ueram confessionem. Quod sic dicit, Cõfundantur, id est remordeat praua conscientia mentem eorum, & deficiant in intentione sua, praua detrahentes animæ meæ, id est uolentes animam meam deuocare, & sic detrahere ei pennas, id est uirtutes quibus debet ad alta uolare. tractum enim ab auibus ne auolet, quibus pennæ detrahuntur, cum interim dico confundantur, ut operantur confusione & pudore, id est ut plenaria confusio de prauis operibus eorum, & pudor de modestia amissa sit eis qui quærunt mihi mala, id est qui quærunt me deuocare. Ego autem non dicam quod semper sperem, quasi quod dubium sit optando, sed certificatus per gratiam tuam, non præsumendo de uirtute mea: dicam adfirmando, quia semper sperabo in te, & ideo sperabo, quia adiciam super omnem laudem tuam. Quam laudem adiciat, aut super quam adiciat? Si in uoce capitis, ut quidam de hoc toto psalmo uolunt legatur, tunc ita dicitur: Quia laus Dei erat in discretione elementorum, & in ordinatione temporum, & in compositione omnium creaturarum, & in regimine earum: sed nondum laudabatur in resuscitatione alicuius humanæ carnis, & hanc laudem addidit laudi eius Christus primus inter mortuos suscitatus. Si uerò in uoce corporis, sicut hactenus processimus hoc dicatur, tunc dicemus, quia laus Dei est quod hominem cum non esset, creauit: quod rationalem eum fecit, quod liberum arbitrium ei dedit, quod in delicijs paradisi eum posuit: quod præceptum ei dedit, & certam mortem, si illud transgrederecur, uerturam esse prædixit. Nihil non fecit, id est omnia fecit, quæ faciendæ erant in homine: sed miser homo per uariando lapsus est, & facta est in eo quasi massa perditionis totius generis humani. Hanc massam Deus si totam perderet, nullus diceret quod iniustus esset: quia iuste hoc faceret, & ideo in hoc etiam laudandus esset. Et ecce multiplex laus eius, sed super hanc omnem laudem alia adhuc laus additur, cum de impio sit pius, & de damnato in regnum assumptus. Et hæc est laus illa de qua dicit, Adiciam laudem super omnem laudem tuam. Et assequitur hoc ostendens. Quasi dicat: Hoc modo adiciam tibi laudem super laudem, quia os meum interius & exterius annuntiabit, id est representabit dictis & factis & cogitationibus iusticiam esse tuam non meam, id est hoc quod iustificatus sum, esse ex gratia tua, non ex meritis meis & tota die uel in aduersitate & prosperitate. uel tota die, id est assidue annuntiabit salutare esse enim, id est saluationem gratiæ tuæ: meam uerò esse damnationem. Secundum uerò quod uox capitis est, quod præcedit dicitur hic: Os meum, id est meorum. Sententia autem non mutabitur. *Quoniam non cognoui literaturam.* Id est, ideo os meum annuntiabit iusticiam esse tuam, & non meam: quoniam ego non cognoui literaturam, id est non presumo iustificari de litera legis, sicut illi faciunt, qui soli literæ legis in sistant, & à gratia resiliunt, non attendentes literæ legis gratiam esse ad uitam, & necessariam esse gratiam adiuuantis, ut impleatur præceptum iustitiae: quia si per te præsumendo de uirtute tua incipias & deficias, erit tibi lex litera puniens, non saluans. Lex enim sine gratia est litera occidens, & ualeat tantum ad conuincendam iniquitatem, non ad dandam salutem. Non cognoui inquam literaturam, & ideo non introibo a modo non in potentia legis, sed in potentia Domini, id est in iusticiam a modo uiuere non secundum literam legis impotentem iustificare, sed secundum gratiam Domini potentem iustificare, & sic ò Domine memorabor iusticiæ tuæ solius, id est in memoria semper habebō, quod iusticia iustificatio sit tua, qui non meritis supplicium reddidisti.

sed gratiam impertisti, ut solius tui sit, & nō ferui, qui legem dedit. Si enim ut ait Apostolus, data esset lex quæ posset iustificare, uerè ex lege esset iusticia. Sed hoc non est, quia conclusit omnia sub peccato Scriprura.

Deus docuisti me.] Quasi dicat: hoc ut memorem iustitiæ tuæ soli docuisti me tu Deus ex iuuetute mea, id est ex quo conuersus ad te innouatus sum à te, qui factus sum à te. Et quomodo docuisti? hoc modo scilicet, quia ego attendens priorem uitam meam, uideo quid debeant mihi, & quid acceperim pro eo quod debeatur mihi. Debeatur mihi enim pœna, & data est mihi gratia: debeatur mihi gehenna, & data est mihi spes æternæ uitæ. Docuisti inquam ex iuuetute, & usque nunc etiam doces me: quia adhuc regis me, qui in uia posuisti me. & ideo usque nunc pronuncio mirabilia tua, & semper pronuncio ea sancte meditando, & bene operando usque in senectam & senium benedico mirabilia. Quæ enim maiora mirabilia, quam mortuos suscitare? Si enim mortui non essemus, non diceret nobis Apostolus, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Deus. Omnes enim peccatores & si uiui sunt exterius, mortui tamen interius. Et corpus quando resuscitatur, mundo redditur: anima uerò sibi redditur. Corpus quoque suscitatum potest uiuere sine suscitatore suo, anima autem non potest: quia cum sint duæ uitæ, una corporis, altera animæ, sicut corpus nequit uiuere sine gratia, ita anima nequit uiuere sine gratia per quam resuscitatur. & ideo dicit, Vigila: nunc etiam doces me: quia nullo modo anima sibi reddita sine regimine gratiæ potest uiuere. Et potest referri quod hic dicitur ad unumquemque perfectum, & sic per senectam & senium accipiemus uel simpliciter sinem uitæ, uel secundum græcos possumus accipere per senectam morum grauitatem: per senium uerò integram perfectionem. Apud nos utrunque hoc à se distictum est, & pro eodem accipitur: apud græcos uerò senectæ pro grauitate illa morū, quæ est post uirilem ætate accipitur: & tales graues presbyteros appellat. Senium uerò decrepitam ætatem accipiunt, & decrepitos gerunt dicunt. Si uerò hic loquitur talis unus, qui sit in multis, id est ecclesiæ, tunc aliter oportet nos hæc tempora distinguere, scilicet ut per iuuenturem ecclesiæ accipiamus tantum tempus illud in quo sancti Apostoli fuerunt, & multipliciter sanguis ad letamen ecclesiæ, id est sanctorum martyrum fuit est. Per uirilem uerò ætatem, præsentem statum intelligamus: per senectam uerò & senium, tempus ultimum ante finem seculi, tempus Antichristi. Pronunciabo inquam mirabilia tua usque in senectam & senium, & ut possim o Deus, ne derelinquas me, donec annunciem ego ecclesiæ per præsentem & perfectentes eorum. uel ego perfectus annunciem per me & per successores meos, brachium tuum, illud scilicet de quo dictum est: Brachium Domini cui reuelatum est? id est filium tuum per quem gratuita liberatio nobis data est, annunciem generationi omni, quæ uentura est. Quia præuidit spiritus sanctus quosdam hæreticos futuros, qui affirmarent, & sequentibus suis per suaderent statum ecclesiæ breui duraturū, redarguit illos per prophetam æquipollenter dicendo: Ecclesiā quam diu generatio erit, non defutura. & sic fideles premunt, ne quandoque talibus credant.

Potentiam tuam.] Exponit quod brachium accipiat. Quasi dicat: Non derelinquas me inquam, donec annunciem brachium tuum, scilicet donec annunciem potentiam tuam, id est gratiam tuam facientem nos potentes ad resistendum temptationibus. Et iusticiam tuam, id est eandem gratiam nos iustificatē. & sic idem sunt potentia & iusticia. Si uerò Casiodorum sequamur, diuersificare ea possumus, scilicet ut potētiā accipiamus in modo iustificando: iusticiam uerò tandem in discernendo, Annunciabo inquam po-

tentiam tuam & iusticiam tuam: ego dico tendens usque ad altissima magnalia, id est usque in supercelestes creaturas altissimas, indignitate quātum ad nos, quas tamen tu fecisti hoc quod sunt. De his magnalijs ideo apponit, ne putarem gratiam ad solos homines pertinere, cum etiam pertineat ad supercelestes spiritus: quia & hoc quod sunt, & quod bene uiuunt, id est quod in ueritate persistunt, est ex gratia. Sequitur.

Deus quis similis tibi.] Quasi dicat: Quandoquidē per potentiam tuam non solum terrena, sed etiam supercelestia persistunt, quis ergo similis tui? nullus utiq; . Malo ergo suo peruerso uoluit tibi assimilari primus ille apostata angelus, qui bene noluit tibi assimilari & homo secundus. Quotidie enim Deus nos uocat ad bonam similitudinem suam dicens: Estote misericordes, sicut ego pater uester misericors sum, & inuitat nos ut diligamus inimicos nostros, & eis bene faciamus: quia ipse pluit super iustos & iniustos. Sed in hoc noluit sibi assimilari ille. Sed quia Deus est bonum seipso contentum, & potestas per se sub nulla ens potestate, in hoc uoluit ei peruerso assimilari primus ille qui dixit: Ponam sedem meam ad aquilonē, ut esset potestas contra potestatem illam non sub illa. & ideo euanuit in cogitatione sua, & cecidit de luce in æternas tenebras. Huic malo suo miser ille secūsus consentit, qui sibi Deus esse, & de suo nutu pendere uoluit. Reuersit enim ab imperatore, & diuerit post desertorem. Legem dedit imperator, fraudem suggessit desertor. Credidit miser homo quod suauis diabolus, & inuenit quod minatus est Deus: quia morte multatus est. Et hoc est quod dicit: Quantas ostendisti mihi. Quod ad literā sic cōtinuatur, quasi diceret: Quādoquidē nullus est tibi similis, ergo malo meo in Adā uolui tibi peruerso assimilari: quia tu pro peruersitate illa ostendisti mihi tribulationes, & quantas multas, scilicet & malos. Tribulationes uocat hic omnes penas peccati, quare quedam uidentur dulces non attendentibus eas, ut comedere & bibere, & similia. Hic uerò qui attendit eas, uocat eas malas. & est dicere: Quia peruerso uolui tibi assimilari, ideo multasti me magnis & infinitis tribulationibus, & tamen irruocabiliter: quia tu conuersus de ira ad misericordiam uiuificasti me iam interius in re & exterius etiam in spe. & ideo dico uiuificasti, quia reduxisti iterum animā meam de abyssijs terre, quod dupliciter potest dici. Quando enim homo de terra factus est, tūc terra de uilitate sua in quiddam dignū educta est: cum uerò homo præuicator factus est, tunc terra in uilitatem suam redacta est. Inde cū assummeretur à uerbo illo quod in principio erat apud Deum redacta est. Cecidit item quodam modo, cū caro assumpta mortua est: redacta uerò est eadē carne resurgente, & sicut iterum, id est bis redacta est. In hac autem sententia per abyssum, uilitatem terræ accipere. Vel aliter: ideo dico uiuificasti me, quia in terra, id est bis reduxisti me de abyssijs terræ, id est de profunditate uitiorum. Primo enim eduxit nos, cum natura nostra à uerbo assumpta est. Casus item fuit in ipsa morte. Inde reduxit nos per resuscitationem suam, in quo spes resurgendi nobis data est. Reducet nos etiam, cum hæc spes implebitur, id est cum nos resuscitabimur. Et sicut iterum, id est, geminata redactio.

Multiplicasti magnificentiam tuam.] Quomodo inquam me uiuificasti? ita scilicet, quia multiplicasti magnificentiam tuam, id est magnificam potētiā tuā, quia non tantum indulgentiam cōfers, sed filijs etiā quos ad hæreditatem parat, misericorditer flagella adhibes, & sicut cōuersus ab ira ad misericordiā cōsolator es in mente interius, consolaberis uerò & exterius. Nam ego confitebor tibi.] Ideo dico consolatus es me, quia hoc mihi contulisti iam: quia etiam in præsentia laudabo te in spiritus uiuificatione, & carnis mortificatio-

mortificatione. Quod sic dicit: Nam & ego sicut caput meum confitebor tibi o Deus, id est laudabo ueritatem tuam uel promissione in me cōpletas. Vel ueritatem tuam confitebor, id est laudabo uera præcepta tua implendo ea tibi, i. ad honorem tuum, & hoc in uasis psalmi. Vas psalmi, ut beatus Augustinus ait, est instrumentum psalmi, psalterium scilicet, quod quia desuper sonat, significat uiuificationē spiritus, quæ desuper est. Et est dicere: Confitebor tibi in uasis psalmi, id est in spiritualibus operibus sicut in sancta cogitatione & oratione. Postsumus etiam secundum Casiodorū in uasis psalmi intrinseciue accipere, ut sit idem ac si dicat: Confitebor tibi in uasis, quæ sint uasa, id est in talibus canticis, in quibus ita & pura & incorporea sit laus Dei, sicut in aliquo uase bono manet infusus liquor incorruptus. Quæ tamen laus pertinet ad spiritus uiuificationē. Vel etiā per uasa psalmi possumus accipere spirituales animas, in quibus laus Dei nō accessit, sed bene sapida est sicut liquor in bono uase. Cōfitebor tibi in quā o Deus in uasis psalmi, & psallā tibi in cithara, i. in sanctis operibus ad carnis mortificationē pertinentibus, ut est manum pauperi porrigere, infirmos & incarceratos uisitare, & similia, laudabo te o sanctus, sanctus dico Israel, i. qui sanctificas omnem uirum intendente ad hoc, ut uideat te. Israel, n. uir uidens Deum interpretatur. Et per citharam, quæ ab inferiori sonat, non in congruē carnis mortificatio designatur.

Exultabunt labia mea.] Nunc inquam confitebor tibi in uasis psalmi, & psallam in cithara: tandem uerò exultabunt in integrē labia mea interiora, tunc scilicet dum cantauero tibi, id est, cum uerum & indeficiens canticum soluam tibi. Beati enim qui habitant in domo tua Domine in secula seculorum, laudabunt te. Et quia dicuntur etiam labia interiora, ideo ad exponendum quæ labia acceperit, subdit: & eadem anima mea exultabit tunc in laude tua ideo, quia tu eam redemisti, redimes ab omni tribulatione uel mutabilitate. Nec solum animam redimes, sed & corpus redimes à corruptione per incorruptionem: quia lingua mea, lingua scilicet corporis meditabitur iusticiam tuam, id est in omni intentione consentiet animæ in representando iustificationem tuam, quod erit laus tua, quod est dicere, Tunc non retrahet caro per corruptionem aliquam animam à laude tua, sed consentiet ei: quia totus absumat flagrantissimo igne charitatis in holocaustū, quod erit tota die, id est in futuro, quando erit dies sine nocte, tunc scilicet quando cōtrario illi qui modo querunt mihi mala, uolentes me deuocare, sunt confusi & reueriti, id est grauitermorsam conscientiam habebunt, & ualde erubescentes erunt dicentes: Nos insensati uitam illorum estimabamus infamiam, &c.

IN PSALMVM LXXI. ARGUMENTVM.

Hic Psalmus non simpliciter in Salomone, sed propter communem populū prosperitatem, quæ erat cū regis felicitate cōiuncta, & in Salomonem canitur. Aliter uox ecclesiæ de Christo ad Dominum.

PSALMVS IN SALOMONEM.

EXPLANATIO.

Salomon interpretatur pacificus, significans Dominum Christum, de quo dicitur, Imperij & pacis non erit finis. Per totum psalmū propheta loquens aduentū Christi præcinit. In prima parte uerba facit ad patrem, iudicium filio petes ad populos iudicandos, quod tamen prædestinatum ante secula noscebat.

secunda in iudicio Domini filios pauperum saluandos, & humiliandam diaboli dicit esse superbiam. Nam & ipsum quoque uirginis partum per similitudines exponit. Tertia refert quæ bona contigerint de spiritu sancto, & Maria uirgine nato Dño Christo. Quarta ab omnibus regibus dicit adorandū, quia humanum genus à diaboli potestate redemit. Quinta pronunciat, quoniam humanis oculis uisus firmamentum fuit credentium, & profectus sine dubitate iustorum. Sexta eterno Domino totius mundi consensu laudes perhibet esse soluēdas. Septima hymnum Domino Christo mundissima deuotione persoluit.

COMMENTARIVS.

Deus iudicium tuum regi da.] Hæc uerba referuntur in Salomonem, nō filium David propheta, sed in uerum pacificum, id est in Christū. Salomon enim interpretatur pacificus. Et ille uerè pacificus est, per quem mediatorē accepta remissione peccatorū recōciliati sumus Deo. Dicit enim Apostolus, quia cū adhuc peccatores essemus reconciliati sumus Deo per mortē filij eius. Ille quoque uerè pacificus est, qui fecit utraq; unū, soluens medium parietem, ut duos conderet in se in unū nouum hominē, faciens pacē. Quod uel de duobus parietibus ecclesiæ potest accipi, qui cōiuncti sunt in uno angelari lapide, i. in Christo, soluto medio obstaculo quo separabatur, id est carnali lege, uel etiā de ista & de superna ecclesiā, quā Christus reconciliauit soluto muro, quē inter eas peccata erexerant, & multis alijs modis potest Christus pacificus ostendi, non secūdum eam pacem quam mundus querit & diligit: sed secundum eam pacē de qua propheta dicit, Dabo uobis solatium uerum, pacē super pacem, scilicet sup recōciliationis pacem immortalitatis. Quod autem in hoc psalmo propheta ita apertē exponit occultū eius aduentū & manifestum: hoc facit ad cōuincendam duritiā illius populi, quē per spiritū propheti cū præuenit contradictrū oīa illa quæ de eo in lege & prophetis & psalmis scripta erant, & ut exhortetur eos, ut sic recognoscāt eius occultū aduentū, ne tandem experiantur manifestū. & dicit ita: Deus da iudiciū tuū regi, quod est dicere: Dñe pater, mitte illum quē missurus es, ut assumpta humana natura des illi regi iudicium tuum, id est iudicium certum & prouidum, quod scilicet falli nō potest ut humanum iudicium. Pater enim non iudicat quēquā, sed omne iudicium dedit filio, quia filius hominis est. Ex ipsa enim humanitate habet Christus iudicare, quia nouus homo noua præcepta dedit mundo. Quæ qui seruauerint, in bonum iudicabuntur: qui uerò ex cōtemplent, in malum. Et ualde iustū est ut qui homo factus est propter homines, ipse etiam iudicet homines. Sequitur. Et iusticiam tuam filio regis.] Alijs uerbis idem quod prius dixit, repetit. Idem enim rex est, & filius regis. Rex quidē est secūdū humanitatem, filius uerò regis est secūdum diuinitatem. Et cū dicit, Da iusticiā tuā filio regis: idem est ac si dicat, Da ei iustū iudicium tuum. Nec superuacua sunt huiusmodi repetitiones, quia multū ornatur diuinū eloquiū, & necessariæ sunt in psalmis, & in eo genere sermones, quo concitandus est affectus animi.

Iudicare populum tuū.] Da inquam regi iudiciū tuū, scilicet licet iudicare (pro ad iudicandum) populum tuū, i. ad discernendum oues ab hædis in iusticia. Et quos uocet populū eius, determinat dicens: Et iudicare populos tuos in iudicio. Iudicium simpliciter positum, ut beatus Augustinus dicit, pro iusto iudicio accipitur ut hic. Quod autem dicit, Pauperes tuos, ad differentiam dicit: quia sunt quidam pauperes non sui, illi scilicet qui & si exterius sunt pauperes, per cupiditatem tamen in mente sunt diuites.

Suscipiant montes.] Quasi dicat: Et ut rex ille iudicet populum tuum, ideo montes, id est sancti Apostoli qui sunt montes, sanctitate eminentes, uirtute præpollent: sic loquendo ut per eos alij fideliter instruantur, sic uiuendo ut alij salubriter eos imitentur. Illi in quibus montes suscipiant pacem, illam scilicet pacem de qua Apostolus dicit, Christi legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus uos pro Christo reconciliamini Deo, hoc est, suscipiant prædicationem reconciliationis populo, subaudit annunciandam. Ut qui aure audiendi audierint, iudicentur in bonum: qui uerò non audierint, in malum. Et colles, id est inferiores ita se ad ipsos habentes, sicut colles ad montes, ut Lucas & Timotheus ad Paulum suscipiant iustitiam, sicut et per suam obtemperet auctoritati illorum, sicut iustum est. Ipsam enim obedientiam uocat iustitiam. Vel aliter: Montes, id est prælati & superiores in ecclesia suscipiant pacem & concordiam faciendam in mundo uel in populo. Maxime enim ad prælatos pertinet uigilanti attentione cõsulere paci, id est concordiam, ne schismata fiant. & ideo montes suscipiant pacem & colles suscipiant, id est, inferioribus obediendo sequantur auctoritatem illorum, sicut iustum est.

Iudicabit pauperes populi.] Da in quibus iudicium regi, & uerè dabis: qui rex ille tandem iudicabit, id est discernet ad bonum ueros pauperes de populo primitiuo, & quia etiam iudicabit malos, ideo determinat quomodo istos iudicabit, dicens: quia non tantum saluos faciet illos priores pauperes, sed etiam filios, i. quoscumque ueros imitatores illorum pauperum, faciet saluos æternaliter, & ideo humiliabit calumniatorè. Calumniatorè uocat hic diabolum, qui fraudulenta & nequitia sua nititur semper infringere, unde fratres accusat. Vnde alibi dicitur accusator fratrum, & qui maxime dolet causam nostram esse apud iudicem tam prouidum atque benignum. Qui uerè tunc humiliabitur, quia abiorpra morte, quando amplius peccato non erit locus, tunc peribit potestas eius.

Et permanebit cum sole.] Et humiliabit in quibus calumnia torè, & illo humiliato cum tradiderit regnum Deo & patri, tunc permanebit æternaliter cum sole. i. cum paterna claritate. & permanebit ante lunam, id est in cõspectu ecclesiæ, ut in ecclesia se reficiat illic, unde hic lucebat. Lunam cõparat hic ecclesiæ, quia sicut luna non habet lumen à se, sed recipit illud à sole: ita ecclesia lucem non habet, nisi recipiat eam ab illo qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Ante lunam dico generationis generationum, i. quæ erit generatio composita ex omnibus generationibus, hoc secundum quandam translationem, iuxta aliam uerò dices, quod uerè permanebit ante lunam: quia permanebit generatione in generationem.

Descendet sicut pluuia in uellus.] Quasi dicat: Qui sic ueniet manifeste iudicaturus, prius ueniet occultè iudicandus: quia descendet sicut pluuia in uellus, & est sciendum quod in duobus præcedentibus uerbis de futuro dictum, de præsentis quoque potest dici sic: Dominus tamen iudicabit ueros pauperes populi, & etiam in præsentis faciet saluos iustificando, & ipsos pauperes & filios pauperum, id est imitatores illorum, & humiliabit calumniatorem: quia dabit suis eam gratiam, ut unde calumniator machinabatur criminari eos scilicet, quod non gratis colerent Deum, sicut bearum Iob, quando dixit: Nunquit Iob gratis colit Deum? Vnde potius ipse humilietur uictus in hoc, quia illi contra eius uoluntatem gratis colunt Deum. Vel aliter. Humiliabit calumniatorem per sacramentum incarnationis suæ, scilicet quia ille extendendo manum super illum, ubi nihil suum inuenit, alios in quibus ius habebat amitteret. Et saluos faciendos suos, & calumniatorem humiliando permanebit cum sole, id est quadiu sol oriatur & occidet, id est omni tempore. Et mirum si permanebit cum sole, quia est ante lunam, id est an

te omnia tempora. Similiter posset dicere ante solè, sed gratia uariandi orationem: quia prius solem posuerat, hic lunam posuit. permanebit in uasens in generatione & generatione, id est in præsentis generatione, ubi est generatio decedens, & generatio succedens, & sic multæ generationes.

Descendit sicut pluuia.] Saluos faciet in quibus filios pauperum. Et ut saluos faciat eos, descendet sicut pluuia in uellus, id est nascetur de intemperata uirgine. Sicut enim pluuia penetrat uellus, & cadit inde sine uillorum aliqua scissione: sic & Dominus uterum uirginis intravit & exiuit sine ulla integritatis corruptione.

Et descendet sicut stillantia stillantia super terram.] Idè dicit per aliam similitudinem. Sicut enim lenis pluuia guttæ stillat super terram occultè: ita Dominus natus est de uirgine sine strepitu maritalis copulæ. Aliiter quoque: si ad historiam respiciamus. Eo enim tempore quo Dominus per iudices populum rexit, præcepit Gedeoni, ut contra Madianitas pugnaret, promittens ei uictoriam: ille uerò uellus fieri sibi promissionis certitudinem, in nocte uellus super aream extendit, & petijt hoc signum sibi dari, ut uellus complueretur, & area sicca maneret. & factum est ita. Sequenti etiam nocte idem uellus extendit, & petijt ut siccu uellus maneret, & area complueretur. hoc quoque ei commissum est, & sic de uictoria certus factus est. Per uellus designatur Iudaicus populus, quod sicut uellus ab oue auferitur: ita à lege & gloria loci & gentis erat extirpandus. Et Dominus descendit primo, sicut pluuia in uellus: quia prius populum illum spirituali gratia perfudit. Inde enim matrem sibi elegit, in sanctos Apostolos assumpsit, inde & præconium Euangelicæ ueritatis incepit. Et deinde descendit sicut stillantia stillantia super terram: quia præconantibus sanctis Apostolis, contradixerunt eis Iudæi, prohibentes ne quis in eo nomine loqueretur. Et sic uellus siccum remansit, & terra quæ circa erat, compluta est: quia gratia Iudæis est subtracta, gentibus est proposita. Tunc enim sancti Apostoli in uiam gentium abierunt, & in ciuitate Samaritanorum, quæ prius prohibitum fuerat, introierunt dicentes: Vobis primò oportebat loqui uerbum Dei: sed quoniam repulistis illud, & indignos uos iudicastis, ecce cõuertimur ad gentes.

Orietur in diebus eius.] Descendit inquam Dominus, & in diebus eius iusticia, prius occulta, & in lege non apparens. Orietur, id est manifestabitur. Iustus enim ex fide uiuit, & oriatur abundantia pacis, scilicet ut & inimici diligantur. & hoc tam diu erit, donec luna auferetur, id est donec adscripta morte omnis defectus mortalitatis ab ecclesia auferat. Vel secundum aliam translationem ita dicemus: Donec luna, i. præsens ecclesia quæ nunc cõparat lunæ propter defectum, extollat per gloriam immortalitatis & impassibilitatis. Tunc enim amplius inimicus diligendus non erit, quia nec inimicus erit. Et præterea dominabitur rex iste à mari usque ad mare, id est ab oceano occidentali usque ad oceanum orientalem. Et unde incipiet? scilicet incipiet à flumine, i. à Iordane, quæ fluuius est Iudæe, unde præconium ueritatis incepit. & dominabitur usque ad terminos orbis terrarum, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum. Et per hoc ita etiam simpliciter expositum manifestè ostendit, quæ hæc (ut Iudæi putant) in Salomone historiale referenda sunt. Potest autem mysticè intelligi quod dicit: Et dominabitur à mari orientali usque ad mare occidentale. Per mare enim orientale Iudæi significatur, qui & si amari in moribus erant, unum tamen Deum colebant: per mare uerò occidentale gentiles intellige significari, quibus occiderat omnis cognitio ueritatis. Per flumen quoque terrenos principes accipe, in mundanas amaritudines semper influentes, sicut flumem in mare. & est dicere: Dominabitur à mari orientali usque ad mare occidentale, i. obtinebit dominium & de Iudæis & de gentibus, & dominabitur à flumine usque ad terminos orbis terrarum: quia illos qui prius flumem

erant, faciet terram stabilem & bene cultam. & non solum terram, sed etiam orbem terrarum, i. ad eum perfectos, ut sint etiam termini orbis terrarum, id est in tantum extinxerunt in se omnem terrenitatem, ut iam uix etiam in aliquo angulo eius sint.

Coram illo procedent Aethiopes.] Dominabitur inquam rex iste, & illo dominante Aethiopes, i. denigrati in peccatis, & desperatissimi in gentibus. procedent coram illo, id est, humiliabunt animas suas illi, & tamen inimici eius Iudæi lingent terram, i. terrena magis quam ipsum diliget: quia maluerunt innocentiam perdere, quam locum & gentem amittere. Vel aliter. Inimici eius, i. cõtradiutores eius lingent terram, i. diliget terrena, sapietes, i. hereticos, & magis placebit illis illorum errorem imitari, quam ueritatem cõformari. Ecce duæ sententiæ in malo. sunt alia duæ in bono, ut sic dicas: Procedent inquam Aethiopes coram illo, & qui prius fuerant inimici eius, terram linget, i. non solum se humiliabunt, sed ipsam etiam humilitate ualde tamquam aliquid dulce cupient. Vel aliter. Inimici eius, i. quilibet prius aduersantes eis, lingent terram, id est diliget humanitatem, etiam studebunt imitari humilitatem.

Reges Tharsis.] Ideo Aethiopes procedent coram illo, quia reges Tharsis & insule offerent ei munera, quæ non incongruè de tribus regibus magis potest accipi, quantum ad literam. Mysticè uerò sic intelligit. Tharsis interpretatur exploratio gaudij. Et illi qui prius in terrenis gaudium explorabant, ubi non est gaudendum, immò dolendum: facti reges illicitos scilicet motus in se ipsis bene regentes, offerent munera gratiosa, scilicet se ipsos & alios à se conuersos. Tharsis quoque, ut Hieronymus dicit, cõtemplatio interpretatur, quæ satis irè congruit: quia reges illi qui in uera sunt cõtemplatione, uerè offerent ei munera supra dicta. Et insule etiam offerent ei munera. Insule sunt illi, quæ deo perfecti sunt, ut potest in salo huius seculi, licet undique fluctus tærationum eos assiliant, tamen stabiles manent, uelut in mari insule.

Reges quoque Arabiæ & Saba adducet ei dona.] Arabia interpretatur capellitris, & est regio, in qua omnes aromaticæ species reperiuntur, & intelliguntur per reges Arabum tales regentes se de gentibus, qui de syluestribus & spinosis capellitris & frugiferi facti, Deum omnium uirtutum odoramentis oblectant. Saba uerò interpretatur in censa, & est regio thurifera, per quam intelliguntur ille igne succens, quæ Dominus uenit mittere in terram, & uult ut ardeat. i. spiritu feruētēs. Dño seruētēs, & in bonis moribus, tanquam thure Deum oblectātes. Potest etiam in malo hoc dici sic: Reges Arabum, i. gentium reges, capellitris & inculti: & Saba, id est incensu igne incensiuorum adducet ei dona, sanctos scilicet martyres in terficiendo, qui Domino uelut dulcia sacrificia erunt.

Et adorabunt eum.] Quasi dicat: Non solum reges Tharsis & alij magni reges munera offerent, sed etiam omnes reges, id est quicumque se regentes, cognoscētēs quæ se regunt, ab illo se habere, adorabunt, id est ualde uenerabunt eum. Et uerè adorabunt, quia omnes gentes, id est alij de omnibus gentibus, seruient ei, casto scilicet timore. Ipsum enim seruire, erit adorare.

Quia liberabit pauperem à potentie.] Ideo merito adorabunt eum, & seruiet ei: quia ipse & liberabit eam, & liberabit pauperem, id est populum uerè humilem à potestate, id est à supra dicto calumniatore: qui non ex sua uirtute potens est super nos, sed ex nostra infirmitate, præuaricando enim infirmati, & sub peccato uenundati sumus & prepotentem super nos eum fecimus. Liberabit inquam pauperem, & necesse erat ut liberaret pauperem: cui (pro quia) ei non erat adiutor, quia neque philosophus neque angelus aut archangelus poterat ei subuenire ut liberaretur, præter ipsum solum de quo dictum est: Dum medium silentij tenerent omnia, &c.

Parcet pauperi & inopi.] Q. d. Quomodo liberabit pauperem? an ita ut placeat ei illius peccatum? Non, sed potius destruetur peccatum: quia ipse parcat remittendo peccatum pauperi, i. humilianti se ei sicut pauper soler dicit. & inopi illi qui est sine ope, & reputat gratiam

tiā sibi necessariā esse. Et tandem faciet saluos æternaliter animas pauperum. Et hoc ideo, quia hic redimet animas eorum ex usuris, i. ex supplicijs peccatorum, quæ tandem debentur malis, & per hoc liberabit à supplicijs, quia redimet ab iniquitate, i. quia causam auferet suppliciorum, i. peccatum. Supplicium autem ipsum ideo usura dicitur, quia plus mali contingit inueniri in supplicio, quam delectationis in peccato. Solum enim corpus ab hominibus hic occiditur, ipse uerò qui hoc facit, illic corpore & anima datur, uel quæ generalius est: Cui peccatum alicuius sit momentaneum, supplicium erit æternum. Redimet inquam animas pauperum ex iniquitate. Et nomen eorum, i. redemptorum, s. hoc nomen Christianus quantumcumque sit mundo despiciabile, tamen erit ualde honorabile coram illo, i. in cõspectu illius, cui dicit eis: Venite benedicti patris mei, possidete paratū uobis regnum à constitutione mundi.

Et uiuet & dabitur ei.] Descendet inquam Dñs, & dominabitur à mari usque ad mare. Et occisus ex infirmitate, uiuet ex maiestate: quia reuertetur, & mors illi ultra non dominabitur. Vel uiuet uera uita, quia immunitas à peccato erit in se, etiam in suis, iuxta illud: Sicut me misit uiuere pater, & ego uiuo propter patrem: ita & qui madducat me, uiuit propter me. Quodcumque enim peccatum siue paruū siue magnum, mors animæ est. Et quia uiuet, ideo dabitur ei de auro Arabiæ, i. de præcipuis philosophis gentium quidam cõuertentur ad eam: ut Dionysius Ariopagita, & plures alij. Aurum enim Arabiæ præciosius est, quam aliud aurum. Et per aurum sapientia designatur, per Arabiam uerò gentilitas. Et quæ semper adorabunt, ut istud scilicet, Adueniat regnum tuum, quæ nos quotidie oramus. illud erit de ipso. Quis enim sciret, quid maxime deberet orare, nisi ille uenisset, quæ prior docuit despiciere terrena, & desiderare cœlestia? Nullus utique. Vel aliter: Semper adorabunt de ipso quantum ad corpus perficiedo, hoc enim orant sancti uiri deo uisissime, ut corpus Christi, id est numerus electorum cõpleatur. Vnde etiam in alia translatione habetur, Adorabunt pro ipso, & benedicet ei, i. multiplicabuntur in uirtute sua, & bonis operibus, quod erit benedicere ei. Sæpe enim siue ipse nos benedicat, siue nos benedicamus eum, nos multiplicabimur: ipse uerò non augeat nostra benedictione, nec minuat maledictione. Et hoc faciet tota die, i. in aduersitate & in prosperitate, quæ non solum in prosperitate, sed in aduersitate Deum laudat, illi etiam nox est dies, & sic semper in die Deum laudat.

Erit firmamentum in terra in summis montibus.] Ideo merito benedicet ei, quia ipse in terra cõuersando inter illos, propter quos suscepit terram, erit firmamentum, i. cõfirmatio ueritatis, in summis montibus, i. in prophetis, qui plura de eo promiserunt. Quod quocumque enim promissiones sunt, in ipso sunt, i. perfectæ, & ipse de se dicit: Oportebat impleri quæcumque scripta sunt in lege, & in prophetis & psalmis de me. Summos montium uocat prophetas, non quæ digniores Apostolis sint, sed quia priores tempore fuerunt. Erit inquam firmamentum & fructus eius super extolletur super Libanum. Libanus est mons, ubi cedri arbores altissimæ & odorifere, & imputribile lignum habentes, crescunt. Fructum eius ad similitudinem intelligere possumus. Sicut enim fructus sanctorum Apostolorum sunt ab ipsis cõuersi, quibus ipse dixit: Ego posui uos ut eatis, & fructum afferatis, &c. sic & sancti Apostoli quos ipse uocauit, fructus eius sunt. Et est dicere: Fructus eius super extolletur super Libanum, i. ualde extolletur super omne huius mundi excelsum, iocundum & præciosum. Vel quia Libanus candidatio interpretatur, per Libanum intelligit Iudaicus populus, qui quasi candidatus inter gentes propter cultum unius Dei, & legem erat. In quo etiam populo illi candidiores erant, qui plus alijs æmulatores patrum traditionum, sicut Paulus fuit, exhibebat. Et tamen fructus eius super extolletur super hunc etiam Libanum, quia sancti Apostoli longe digniores istis quantumcumque legis æmulatores sint, erunt.

Et florebut de civitate sicut foenu terra. Quia non dicif de civitate, cuius potest civitas referri siue ad malum siue ad bonum. Si aut ad bonu, tunc sic dicemus: Illi qui sunt de civitate eius, id est ciues illius regis, cuius fructus sic extollitur, quod sunt oes ad pie uiuendu in ecclesiam collecti: illi florebut sicut foenu, non q. liber, sed sicut foenu adhærens terræ, q. nō citō sic- catur, sed diu uiret. i. florebut sicut fructiferum foe- num, quia & ipsi fructificabūt. Vel florebut utiliter sicut foenu terræ, id est sicut triticum. Per foenu nāq; triticum designatur, ut in libro Genesis, ubi dici- tur: Producat terra omne foenu, & omne lignū pom- iferum, &c. Si uerō civitatē in malo accipiamus, tunc ita dicemus: Illi qui sunt de civitate Chaim, qui prius edificauit civitatē, ubi nulla prius fuerat civitas: quia nō prius q. spirituale est, sed q. animale. Illi flore- būt qdē, quia in terrenis prosperabunt. Sed flos illi erit sicut foenu terræ, q. hodie est, & cras in clibanū mitrif.

Et benedicetur in ipso omnes tribus terræ. Dico ut benedi- ctum sit nomen eius, & meritō hoc dico: quia non so- lum Iudæa, sed oēs tribus, id est omnes familiæ terræ benedicentur in ipso, id est augebuntur in uirtutib; per ipsum. Et propter hoc dico in ipso, quia in ipso benedicentur oēs gentes. i. aliqua de omnib; gentib; magnificabunt, id est uirtutib; & bonis operibus eū glorificabunt. In quo enim erit eius magnificatio, in hoc erit eorum benedictio. Benedictus ergo sit Dns creator, Deus creator, Dominus & Deus dico Israel uerit: quia ipse solus per se ipsum facit, quæcunq; mi- rabilia: alij uerō estis faciāt mirabilia, non ex se habēt, sed per ipsum. Et ideo etiam nomē maiestatis. i. maie- statiuū nomen eius, hoc scilicet quod est Dns sit be- nedictum in æternum, id est exaltet æternaliter in feruis suis, scilicet ut ipsi tales se exhibeant, qui sine digni ut talem Dominū habeant. Et uerē benedictū erit, quia omnis terra replebitur maiestate eius, id est maiestariuo dono eius, illo scilicet de quo dictū est: Estudā de spiritu meo super omne carnali populo prophetabunt filij & filia uestræ. Principaliter enim hoc dono, id est spiritali gratia repleti sunt Apostoli, & ip- sos oīs terra illud suscepit: quia in omnē terram in- nus eorum exiuit. Et quia omnis terra maiestate eius replebitur, ergo fiat ei benedictio in primitiuis reple- tis, fiat ei & in secundarijs.

IN PSALMVM LXXII, ARGUMENTVM.

Qua exprobatatione populus in Babylo- ne captiuus aduersus prouidentia usus sit, indicatur: & quod pro exploratioe uirtutis in hac uita plerūq; iusti cruciantur, nec nō inopi- natis aliquoties successibus attollantur. Aliter uox Christi ad patrem de Iudæis.

PSALMVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Dvm in titulis superioribus David tantum uideatur ascri- ptus, hic addidit filij Iesse, scilicet ut illum David patrem Salomonis intelligere debeamus. laudes ergo temporales, quæ Do- mino in lege post sacrificia pecudū, & instrumenta musica red- debantur, defecerunt atq; mutatae sunt: quia nunc ecclesia catho-

lica immolatione corporis & sanguinis Christi sanctam pera- get psalmodiam. Synagoga autem Dnm quidem colebat, sed ui- dendo florere malos in pessimas cogitationes inciderat: ex cuius persona in hoc psalmo ipse Asaph loquitur, qui in suo nomine Synagoga continet significationē. de gentilib; enim populis, & de his qui legem Dni susceperunt multa dicturus est: quæ ad e- mendationē nostrā utiliter dicuntur, ne talib; cogitationib; pol- luamur. Aliter quod defecerūt laudes David filij Iesse ad finem quinquagesimi psalmi pertinet: quod uerō sequitur psalmus, in- itium est sequentis. Asaph ut diximus, ex typo Synagoga per to- tum loquitur psalmum. In prima parte zelasse dicit felicitatem mundi, pacem contuens peccatorum, admirans cur inimicis Dei & paganis prosperitas tanta prouenerit, ut os suum usq; ad cœ- lum extollere uideretur. Secunda parte reuersurum dicit popu- lum suū ad salubre consilium, & pristinae cogitationis erubescere prauitatem, donec ultima impiorū intelligere atq; conspice- re mereatur. Tertia parte propter dolos suos mala impijs pro- uenire testatur, quia sanctos uiros felicitate sua scandalizare ui- debantur, se tamen beneficio Domini de his malis asserit esse li- beratum. Quarta dicit, quomodo ad perfectum intellectum Do- mino miserante perueniret.

COMMENTARIVS.

Quam bonus Deus Israel his qui recto sunt cor- de. Titulus est, Defecerūt hymni Da- uid, filij Iesse, psalmus Asaph. Asaph in- terpretatur congregans, siue congrega- tio, & significat hic Synagoga non in- terfectricē, sed imitricē. Et est dice- re: Iste psalmus est Asaph. i. Synagoga, quia quidā de Synagoga hic loquuntur: psalmus dico, agens de hoc quia defecerunt hymni David filij Iesse. Hymnus est laus Dei cum cantico. Et ualde periculosa & lacrymo- sa res est, q. qui Deū non solū laudauerunt, sed etiam laudem eius cataruerunt. tā citō ab eius laude defece- runt. Qui. n. laudē alicui catar, non solū laudat, sed hi- lariter etiā laudat. & qui laudē alicuius catar, non so- lū cantat, sed & diligit illū quē laudat, nec frustra pre- ter solitū uidetur hoc nomē David p filij Iesse in hoc titulo determinatū. Hoc. n. ideo factum est, ut p hoc intelligatur, quia hymni defecerūt in carnali populo historiali David subiecto, non spiritali populo spiri- tuali David supposito. Quodā. n. tēpore ueteris Testa- mēti, cū adhuc in ipso nouum Testamentū latēret ue- lut fructus in radice, David ipse filius Iesse rex Israeli- tici populi fuit. Eodem tēpore scilicet ueteris Testa- menti factæ sunt promissiones illi populo tanquam carnali, terrenæ & temporales: quia promissum est ei re- gnum, subiectio hostium, successus filiorum, fecundi- tas uxorū, Hierusalem ciuitas, & omnis illa terrena felicitas, quæ ipsi pro magno acceperunt, quasi Deus nihil maius, nihil melius haberet, q. eis dare posset. Et pro his solis laudauerunt Deum, & coluerunt. His au- tē acceptis cum meritō peccatorum suorū oppugna- rent & expugnarentur, & ciuitas eorum euertetur, p- misionis terra eis auferretur, quod necessarium e- rat: quia umbra erat, tunc hymni in eis defecerunt, ideo quia in talibus cordibus Deus nō laudatur, im- mō blasphematur. Quæ uel putat eum iniustum esse, uel mortalia nō curare propterea quia hæc tēporalia bona subtrahit amicis, & cultorib; suis, & dat ea ini- micis, blasphemis scilicet & idolatris. Ex his uerō qui- dā correcti, uel quia etiā nō defuerunt in populo illo qui spiritum sanctum intelligerent, & quid accepis- sent, & quid Deus eis promississet: & quare hæc tēpo- ralia eis subtraxisset, & inimicis dedisset. Hi tales asso- ciates se illis, ut tanto liberius cum eis agere possint, loquunt in hoc psalmo, & redarguunt illos atq; corri- gunt, exhortantes eos ne amplius æmulentur florē ma- lorum

lorum. Et ut intelligant quod ideo Deus subtraxerit eis hæc nō uera temporalia, ut inquirerent alia uera bona & æterna, non quæ in illis nō erāt, sed quæ in illis latebant. Et dicit ita, siue correctorū quilibet, siue perfectorū illis se asforiantium: Deus Israel ueri, quā bonus est. i. quā iocundus est his qui sunt recto corde. Distortis autem corde solis, qui uel putant eū iniustum esse, uel mortalia non curare: est peruersus, nō quod uerē peruersus sit Deus, sed qn tu peruersus, tūc peruersus tibi uideretur. Et non est tibi bonus. i. nō est tibi iocundus, immō iniocundus, sicut neq; melio- cundum est febricitanti palato, neq; clarus sol lippiē- ti oculo: quia lux, quæ negetat sanū oculū, reuerberat in firmum: & quæ homo illultrat, illum excruciat.

Mei aut penē moti sunt pedes. Quasi dicat: Rectis qdē corde bonus est Deus, ego autē prius eram distorto corde, & ideo mihi bonus non erat. Nam pedes mihi penē moti sunt, & gressus mihi penē effusi sunt. Pe- des pertinet ad lapsum: quia pedib; labimur: gressus uerō pertinent ad errandum. Et pedes accipit hic af- fectiones, gressus uerō operationē: quia pedes nō ex toto moti, sed penē moti sunt, & gressus non ex toto effusi, sed penē effusi sunt: quia cogitabat quidē & piā affectionem, quā in Deum, & si pro carnalib; habear mutare, & opera seruicitis eius in dæmoniorū cultu rā trāsferre: sed respuit: & ideo dicit, Pedes mei penē moti sunt, & gressus mei penē effusi sunt. Q. d. Cade- bam, sed nondum cecideram: ibā, sed nondum ierā.

Quia zelauit. Ideo gressus mei penē effusi sunt, quia ego zelauit, id est indignationem habui, faciendo me super iniquos, id est iustificando me, & in hoc præfe- rendo iniquis: & inde zelauit, quia uidi pacem, id est, felicitatem peccatorum, scilicet quod ipsi essent om- nia pro uelle suo.

Quia non est respectus morti eorum. Ideo zelauit uides pacē peccatorum, quia morti, cum sit malū meritum eorum, non est tamen respectus: quia nunquam respi- cit eos. Et in plaga eorum, id est si aliquando plagan- tur, non est tibi firmamentū, id est stabilitas: quia si in- terdum euenit eos aliqua tristitia mori, succedunt læta, uel in plaga eorum est firmamentum. i. non laxat plaga eorum, sed firmatur. i. cōsolidatur. Aliter quoq; hunc totū uersum legere potes, ut sit ostensio, q. feci- citas non datur hic peccatorib; ad saluationē, sed ad dānationem. Q. d. Zelauit in quā, uidens pacem pecca- torum. Quare autem datur eis pax illa? Ad perditio- nem utiq; ipsorum. nā datur eis ideo, quia morti eo- rum non est respectus: quia mors eis debita nunquā uerit: se ab eis, ut aliquando respiciat eos, sed semper respicit eos. i. iam conclamatum est de eis, & in plaga non est firmamentū: quia semper laxatur pla- ga, id est confusio ipsorum.

In labore hominum non sunt. Eadē continuatio est se- cundū utramq; sententiā. q. d. Inde apparet quod nō est respectus morti eorū, quia nulla medicina eis ad- hibetur. Nā non sunt per se ipsos in labore aliquo ue- rorum hominū, scilicet ut uigilent uel ieiunent, uel ali- quid tale faciant. & præterea non flagellantur, neq; unquā flagellabūt cum ueris hominib; ab illo: quia flagellat omnē filium quē recipit. Et quia nec per se la- borant, nec à Deo flagellantur, ideo renuit eos quasi quibusdā manibus suis ne atfugerent. Et propterea operati sunt, id est ex toto inuoluntati sunt quasi quo- dam pallio iniquitate contra proximum, & impietate contra Deū. Iniquitate uel impietate dico sua, i. ex eorū uitio eis innata, neq; n. sobrie in se uiuunt, quia superbiūt, neq; iustē in pximum, neq; piē in Deum.

Prodiit quasi ex adipe iniquitas. Operi sunt in quā ini- quitate, & hoc non ex necessitate aliqua: quia iniqui- tas eorum prodiit non ex siccitate, sed quasi ex adi- pe. Si quis enim pauper egestate coactus furtum uel latrocinium cōmittit, illius iniquitas prodiit quasi ex sic- citate: si quis uerō abundans & potens aliquid rap- plet, huius iniquitas nō pcedit ex siccitate, sed quasi Bedæ tom. 8.

ex adipe, id est ex arrogantia & præsumptione. Trā- sierunt etiā metas humanitatis, uel regulam iusticiæ, tendentes in affectum cordis, id est cupientes imple- re omne desiderium prauū cordis sui. Cogitauerunt nāq; nequitiam, & ipsam etiam locuti sunt, ut alijs p- suaderent eam: & hoc non tantum apud familiares suos, sed etiam locuti sunt iniquitatem in excelsis, id est in publico, ut uniuersaliter persuaderent eam. Et ad hoc apposuerunt os suum in cœlum, id est contra cœlum, quia in Deum blasphemias dixerunt. Vel po- suerunt os suum in cœlo, id est in autoritate, scilicet ut dicta eorum sic authentica tenerentur, quasi cœle- stia essent. Vel posuerunt os suum in cœlo, id est in di- sputatione de futuris, quæ pertinet tantum ad cœli: quia dixerunt, Hoc & hoc faciemus, hoc autem di- mittemus. Et lingua eorum cum esset in terra, id est, in stabili loco posita, transiit terram, id est se ipsam loquendo talia quæ nihil ad eam. Vel transiit alios terrenos ultra communem facultatem præsumēdo.

Ideo conuertetur populus meus hic. Quasi dicat: Ideo tā diligenter eorum damnationem per pacem eis con- cessam notauit, ut hic populus meus qui uult mihi cō- sors esse & mihi conformari, cōuertatur, sicut uerē cō- uertetur, scilicet ut qui prius putabat Deum iniustum esse, aut mortalia non curare: quia hæc tēporalia sub- traheret amicis, & daret inimicis: modo econtrario sentiat, & postquam conuertentur, tunc dies pleni inueniantur in eis, per effectum suum scilicet. Quia il- lud quod ille docuit, qui in plenitudine temporis ue- nit, id est contemptus terrenorum, & amor cœlestiū erit in eis. Vel conuertentur hic in præsentī, & tandē dies pleni, id est æterni inueniantur in eis. Et necesse est ut conuertantur, quia auersi erant. Nāq; dixerunt, q. aut Deus nesciret omnia, aut si sciret, tunc uel in- iustus esset, uel mortalia non curaret, hoc est quod di- cit: Dixerunt, Quomodo potest hoc esse? Verū quidē uulgo dicitur, scilicet q. Deus scit omnia, cum subtra- hat bona amicis, & det ea inimicis? Vtiq; uel illud ue- rum non est. Aut si est sciētia in excelsis, sic dicitur tūc (quasi dicat) aut iniustus est, aut mortalia nō curat.

Ecce ipsi peccatores. Quasi dicat: Ecce cur talia dicat, ideo scilicet, quia illi obtinent reputatione eorū præ- mium iusticiæ suæ. Nam illi qui sunt peccatores, & tamen abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias p- quibus illi Deum coluerunt, & se iustificauerunt. Ec- ce turpis uenditio uendere iusticiam suam pro terre- na pecunia. Et dixi, Illi inquam conuersi illud dix- erunt, & ego etiam dixi: Ergo sine causa, &c. Quod sicut à principio potest dicere, uel aliquis iam corre- ctus respectu prioris status, uel etiam aliquis perfe- ctus & intelligēs, in persona tamen illorum, & est di- cere: Quandoquidem alius obtinet præmium iusti- ciæ meæ, ergo sine causa, id est, sine utilitate iustifi- cationis cor meum, id est cogitationes meas, & sine cau- sa laui manus meas, id est mundani opera mea, ut es- sem inter innocentes. & sine causa fui flagellatus, id est flagella sustinui tota die, id est absidue, & tamen ca- stigatio mea est in matutinis, id est non differretur ca- stigatio mea, sed semper quasi est in forib; ut in uno- quoq; mane me inuadat. Illorum autē castigatio aut fera, aut nulla est.

Si dicebam. Hoc inquam dixi: Et tandem dicebam, Domine si narrabo alijs sic, scilicet te iniustum esse, uel te non curare mortalia: quia temporalia bona au- fers amicis, & das ea inimicis. Ecce magnum incon- ueniens incurram, hoc scilicet, quia reprobo, id est separabo à me nationem, id est, omnem generatio- nem filiorum, id est, electorum tuorum præceden- tium, Abraham scilicet & Iacob, & aliorum talium: quia nullus illorum est qui mecum in hoc cōsentiat. Et in hac difficultate positus cogitabam ut cognosce- rem, id est cogitabam cognoscendum esse: uel ut di- cit beatus Augustinus, Proposui ut cognoscerem. Quid cognoscerem? Scilicet te iustum esse, & mor- talia

ralia curare, & tamē terrena bona amicis subtrahere, & inimicis tribuere. Sed hoc cognoscere labor est, id est, difficultas quædam posita ante me uolentem illud inuestigare, donec me faciam ante re. Vel hoc cognoscere me laborante me, id est maior me, donec intrem uel in sanctuarium Dei, id est, in mentem meam faciendo ipsam sanctuarium Dei, uel in sanctuarium Dei, id est in secretam, dispositionem Dei. uel in sanctuarium Dei, id est in sacras scripturas, scilicet ubi certæ rationes de his omnibus dantur. Et rādiu est mihi labor, donec intrem in nouissima eorū, id est, donec mente percurrā ad futuram damnationem, & pœnas malorum: & in illis nouissimis exiitens, intelligam quod nunc non intelligebam, scilicet Deum iustum esse, & mortalia curare, & tamen hæc bona amicis subtrahere, & inimicis dare. Quia ad hoc dat ea inimicis, ut si quod bonum fecerint, per ea remanerentur, & ut tanto gratius in futuro dampnentur.

Verba tamen propter. Dixit, Et intelligam in nouissimis eorum, per quod innuit, quia in futuro dampnantur. Sed tamen (quasi dicat) hic etiam dampnantur, quia tu Domine posuisti eis dolos. Quos dolos, scilicet ut interius excæcari æterna bona omnibus proposita relinquunt, & temporalia quæ fallunt eos, appetant. Et hoc factum est eis propter dolos eorum, id est malo merito suo, scilicet quia quantum in eis est, dolose agunt. Potest & aliter hic idem uersus aliquantulum superius continuari. Quasi dicat: Peccatores inquam obtinuerunt diuitias, in quo putant bene secum agere: sed tamen in hoc eodem male agitur cum ipsi, quia tu Domine posuisti eis dolos propter eorum dolos, ut prædictum est. Et in hoc posuisti eis dolos, quia deiecisti eos dum alleuaretur, id est quia ipsa eorum eleuatio in terrenis est eorum deiectio, id est, damnatio. prosperitas enim stultorū perdet eos.

Quomodo facti sunt in desolationem. Hoc in quā modo deiecisti eos, quia facti sunt in desolationem, id est quia præcipitari sunt, iam dispositione in æternā damnationem. Et quomodo, id est quā inopinatē hoc eis cōtigit & ideo dico facti sunt in desolationem, quia subito deiecerunt iam dispositione, etiam perierunt: & hoc non ex iusticia tua, sed propter iniquitatem suam. Et ita dico deiecerunt & perierunt, uelut somnium surgentiu perire: quia licet multas diuitias dormiendo somnauerunt, surgentes tamen nihil inueniunt in manibus suis. Sic & isti in hac uita quasi in somno sunt, cū uerō tandem de hoc somno educerentur & euigilabunt, nihil inuenient in manibus suis: quia cū interierit homo, non descendet cum eo gloria eius. Nihil enim, ut ait Apostolus, in hunc mundum attulimus, haud dubium quia nec auferre quid possumus. Et uerē peribūt, quia tu Domine rediges in ciuitate tuā imaginē ipsorum ad nihilum. Sicut enim ipsi in ciuitate sua imaginem tuam, id est rationē tuā & intellectuū redegerunt ad nihilum, cōparabiles facti iumentis insepientibus, sic & tu imaginem ipsorū, id est imaginem superbiā, & totius nequitie, quā in se ipsis fecerunt rediges ad nihilum in ciuitate tua supercœlesti, id est, in societate sanctorum: non quod ipsi ibi sint, sed quia cum ibi esse deberent, inde exclusi uero esse separabuntur, & sic ad nihilum redigentur.

Quia inflummati est cor meum. Ideo merito ad nihilū rediges eos, quia alij etiam occasione peccandi derunt. Nam cor meum inflummatum illorum exemplo desiderio terrenorum, & renes mei, id est delectationes meæ que deberēt esse spirituales, mutatae sunt in carnales: & sic ego qui aliquid deberem esse, redactus sum ad nihilum, id est ad hoc ut terrena tantum appeterem, quæ nihil sunt, & nesciui, id est nesciens factus sum. Et quia nesciens fui, ideo & si apud illos satis prudens uiderer & sapiens, tamē apud te factus sum ut iumentum, id est irrationabilis & inspiens, dum ea quæ nihil sunt appeterē, & quanquā appete-

re, tamen ego semper fui recū: quia non hæc à dæmonijs, sicut idolatræ faciunt, peto, sed à te solo peto. Et ideo tu adiuuisti me, ne penitus caderē: quia tenuisti manum meam faciendo eam dexteram, id est fecisti ut opera mea prius sinistra, id est peruersa fierent dextera, id est bona. & me eductum de tenebris erroris deduxisti. i. de uirtute in uirtutem prouexisti. Et hoc non in meritis meis, sed in uoluntate tua, & suscepisti me iam dispositione, & tandem suscipies me cū gloria. Possunt & aliter duo superiores uersus legi. Quasi dicat: Ipsorum quidē imaginem rediges ad nihilum, meam autem non rediges ad nihilum: quia cor meū desiderio tui est inflummatum: & renes mei, id est, delectationes meæ prius carnales, mutatae sunt in spirituales: & ego redactus sum ad nihilum, id est pro nihilo me reparauit, quantum ad ea quæ prius institui, & tamen uenialiter peccaui, quia nesciui, id est nescius prius fui. Nunc autem factus sum apud te ut iumentum, id est sicut subiugale mansuetum & humile, cui semper scilicet onus tuum suauē & leuē sit. Et ideo ego ammodo semper ero recum, quia nunquam cor me retrahit à uoluntate tua. Et merito tempore erocum, quia tenuisti manum meam faciendo eam dexteram, sicut supra dictum est.

Quid enim mihi est in celo. Verē tandem suscipies me cum gloria. nam quid est mihi paratū in celo? Vtiq; magnum aliquid. Gloria scilicet illa quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, & in cor hominis nō ascendit: & tamen quid ego miser uolui super terram? Vtiq; uile quiddam. hoc autē (quasi dicat) cōtigit ex defectu meo in anima & corpore. Per præuacuationē namq; Adæ multipliciter prius defecit caro mea & cor meum, id est corpus meum & anima mea. Nunc autem es Deus cordis mei, &c. Vel aliter. Qd. Prius quidem utile quiddā uolui super terram, nunc autē iā defecit caro mea & cor meum à se, ut proficerēt in te. Et tu Deus es cordis mei, id est es ille quem cor meū diligit ut Deum. & es pars mea in æternum. Eligant enim alij partem quam uelint in mundo, ego te solū partem hereditariam mihi eligam in celo. Quia ecce, ideo merito te Deum patrem assumo, quia omnes illi peribunt, qui elongant se à te, id est qui non te partem assumunt. Et uerē peribunt, quia tu iam perdidisti dispositione omnem illum, qui fornicatur recedēdo abs te. Illi fornicantur à Deo, qui ipsum non castè colunt: quia non propter seipsum, sed propter aliud eum colunt.

Mihi autem adhaerere Deo bonum est. Fornicantes inquam abs te perdidisti, me autem nō perdidisti: quia ego nō fornicatus sum abs te. Quoniam mihi est bonum, id est mihi uideretur utile & iocundum, tandē tibi Deo adhaerere. Et ut tunc adhaerē, pono nunc interim spem meam, in te Domino redēptore & Deo creatore: ita ut annunciē omnes prædicationes tuas, id est, omnes laudationes, quibus tu es prædicandus annunciem. dico Syon filiæ, id est ecclesie, quia extra ecclesiam non est locus uerę prædicationis, quæ ecclesia propter uirtutum ornamenta, & filiorum fecūditatem filiæ comparatur. & hoc in portis, id est, in publico, uel in uirtutibus.

IN PSALMVM LXXIII.
ARGUMENTVM.

Machabeorum & pericula narrantur, & preces connectuntur.

INTELLECTVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Deo intellectus in titulo prænotatur, quia duplex captiuitas sequitur, corporalis & spiritalis. Vna que templo destructo

destructo in Babyloniam duxit, altera que fide subuersa errorum confusione subiugauit. hunc psalmum Hieronymus contra Chaldeos cantatum putat Castiodorus contra Romanos, Arnobius contra Philistim, quando Ofui & Phinees sacerdotibus interfectis arca Dei capta est. Synagoga per totū loquitur psalmum. In prima sectione deplorat, cur traditi fuerint gentibus, ita sanctuarium Domini inimicorū profanasset audacia, memorans quorundam Iudeorū cor impoenitens, Domini prouocasse censuram, ex quibus tamen in fine seculi conuertendos esse prophetat. Secunda dicit aduentu Christi superstitiones & iniquitates hominum fuisse destructas, enumerans diuersa cum fecisse magnalia, inter quæ petit & Iudeis errantibus subueniri. Tertia rogat ut memor promissionum suarū ab interitu semen eripiat Abrahæ, & ad ipsum ascendat superbia hostium, quise immiter extulerunt.

COMMENTARIVS.

Quid Deus repulisti in finem. Intelligens Alaph loquitur in hoc psalmo: quia ut iam sapē diximus, phrenetici Iudæi non cognoscentes tempus uisitatiois, & timētes perdere illud q, acceperāt, occiderunt illū qui dederat. Sed quid factū est eis? Perdiderunt etiam terrena, & ubi ipsam occiderunt, ibi ipsi occisi sunt. Et quoniam meruētes perdere terram, datorem uitæ occiderunt, ideo eandem terram occisi perdidērūt. Et in eodem tempore quo ipsam occiderunt, ut ex ipso tempore admonerentur cur talia parerentur. Quando enim ciuitas Iudæorum conuersa est, pascha celebrabant, & in multis milibus tota illa gens ad huius uenerant festiuitatis celebrationem. Vbi Deus per non bonos, ipse tamen bonus: per non iustos, ipse tamen iustus, & iuste ita uindicauit in eos, ut multa milia perimerentur, & ciuitas euertetur. Hoc plangit intellectus Alaph in hoc psalmo, & in ipso planctu uelut intellectus, id est intelligens discernit terrena à celestibus, noua à ueteribus, ut scias per que transeas, quid expectes, quid relinuas, quibus inhareas. Loquitur autē propheta in hoc psalmo, ut Alaph, id est ut congregans, scilicet ut alios de populo illo aggreget sibi in hoc intellectu ut discernat terrena à celestibus, & terrena postponant celestibus: & terrena postponant, celestibus in hærent. Et deplorat hic historiam subuersionē illorum à Romanis & Tito & Vespasiano factā: quia tempus uisitatiois non cognouerant ad conuincendam eorum duritiam, scilicet ut qui medicum præsentem recognoscere noluerunt, per tam manifesta mala admoniti, saltem absentem recognoscerent. Sic ergo incipit: O Deus ut quid repulisti nos, id est propter quid fecisti nos à defensionibus tua uideri repullos? Repulisti nos in finem repulsionis, id est omnimodā & irreuerabili repulsionē. Cum enim sic tribulabant, eorum milia occidebantur, tot in captiuitatem ducebant, uere ab eo repulsi uidebātur. Vt quid dico tunc est furor tuus super omnes passiones tuas, id est super illos quos tu elegisti prius, & posuisti legalis, & prophetice scriptis, sicut pius pastor oues suas pascit? certe quasi dicat, ideo repulisti, & ideo iratus es: quia nos terrenis inharebamus, & te pastorem non agnoscebamus.

Memor esto congregationis tue. Quasi dicat: Et ut non repellas in finem, memor esto congregationis tuæ ab initio, id est etsi isti indigni sunt, ut eorum memor sis, memor esto saltem Abraham, quē prius liberaſti educēdo de urbe Chaldeorum, à quo populus iste quem congregasti & elegisti, carnaliter processit, ut per ipsum aliquando liberet. Memor esto dico congregationis tuæ, quam tu possidisti inter alias gentes, dandi ei legem & præcepta. Non enim sic omni nationi fecisti. Per hoc quia dicit, Congregationis tuæ, & quam possidisti: attrahit sibi auditorem populum, scilicet illū cui loquitur, & enumerat hic plura Dei beneficia prius illi populo cōcessa, ut per hoc inducat eum ad alia conferenda.

licet illū cui loquitur, & enumerat hic plura Dei beneficia prius illi populo cōcessa, ut per hoc inducat eum ad alia conferenda.

Redemisti uirgam hereditatis tue. Ideo etiā memor esse debes congregationis tuæ, quia tu redemisti uirgam hereditatis tuæ, id est tu liberaſti de Aegyptiaca seruitute hanc hereditatem tuam per uirgam, id est per multa miracula facta à Moyse in uirga. habet enim historia, quod cum Moyses esset apud Iethro socerum suum, Dominus apparuit ei, & præcepit ei, ut rediret in Aegyptū, & reduceret inde populum suū. Cui dubitanti, an per eum fieri posset, dedit ei Dominus hoc signum, præcepit quē ei ut uirgam, quam manu tenebat, in terra proijceret, proiecit & in colubrū uersa est. Cumq; ille expauisset, præcepit ei Dominus ut serpētem per caudam caperet. Cæpit, & mox uirga in se redijt. Et per hanc uirgā postmodum fecit Moyses illa omnia signa, quibus Iraheliticus populus de Aegyptiaca seruitute est eductus. Designabat autē per uirgā in serpente Christus in morte, q, Apostoli extimuerunt: quia uidentes eū mortuū dubitauerunt, sed Dominus præcepit eis, ut caudā caperent, id est non morte, sed illud quod sequebatur, id est resurrectionē considerarent, & sic liberi à timore essent. Potest etiā per fluxum serpentis designari fluxum nostræ mortalitatis: quē ne nos timeremus, præcepit Dominus Moyſi caudam capere, id est præcepit nobis semper finem illum attendere, quando in caelestem habitum cōmutari, æquales erimus angelis Dei. Vel aliter, Redemisti uirgam hereditatis tuæ. i. liberaſti de seruitute hanc hereditatē tuā uirgæ cōparabilem, scilicet quia multa miracula fecisti per eam, sicut Moyses per uirgam prædictam. Vel redemisti eam ad hoc, ut esset tibi hæreditas mēsurata uirgæ, id est propriē prius hereditas. Vel ut esset tibi uirga hereditatis, id est directa hæreditas. Ponit enim uirga pro directione. Et quia secundum has duas ultimas sententias uidetur uirga hereditatis ad oues de gentibus pertinere, quas prædicantibus Apostolis in hereditatem maxime accepit: determinat subsequētib; de quibus agat, ac si dicat: Quæ autē illa hæreditas? scilicet mons Syon, id est Iudaicus populus, qui habitauit in monte Syon historialiter. Mos Syon dico, in quo habitasti per legalia instituta, tu dico ens in eo: quia tam manifestis signis cū illis egisti, ut præsens in eo esse intelligeretur.

Leua manus tuas. Ecce intelligēs Alaph pro inimicis orat, ac si dicat: Memor esto nostri Dñe, memor esto etiam inimicorū nostrorum, scilicet leua manus tuas, .i. exerce potentia tuā in. i. contra superbias eorū, per quos nos repulisti, & iram tuā super nos ostēdisti. Leua dico non ad malū, sed ad bonū, scilicet perducēdo eos in finē. i. in Christū, q, finis est ad iusticiā omni credenti. Vel leua tendens in finem leuationis. i. tantū leua, quantum opus est ut leues, scilicet ad eō credant & ex persecutorib; & inimicis imitatores fiant & amici. Et in quib; dominabatur superstitio, in eis præualeat religio. Ne autē te turbet quod nullus ex gentibus illis Romanis, per quos uentio illa facta est, nullus cōuersus est, non enim hoc impedit, quia tamen hæc oratio in posteris cōpleta est: & quasi dicat, opus est leuatione, quia populus ille uere inimicus creaturæ, scilicet q, colit creatori præferēs. Malignatus est. i. malignē egit multa in sancto. i. in templo subuertendo, & sacerdotio perimendo, & in cæteris quæ sancta tua fuerant. Et quanta malignatus est: nefandissima scilicet. Et ideo dico quanta, quia penitentia malefacta eorū secuta non est, immō gloriari sunt, id est pro gloria nefas summū habuerunt, qui oderunt te in medio solennitatis tuæ, id est in cōmuni, & summa tibi instituta solennitate. In pascha enim Iudæi undique collecti in Christū sauerunt, in pascha quoq; similiter perierūt.

Posuerunt signa sua. Ostendit in quantum uictores inimici gloriari sunt, scilicet in tantū quod posuerunt signa sua non tua, id est aquilas, dracones, uexilla, quæ

suæ uictoriæ erant signa, posuerunt super summū locū ciuitatis siue templi, sicut solent statuæ poni in exitu uiarū, id est in triuijs uel quadriuijs, ut à pluribus uideant. & hoc ideo, quia non cognouerunt. Quid non cognouerunt? scilicet uictoriam illam non ex sua esse uirtute, sed ex nostra iniquitate: nec attenderunt quia essent instrumenta tui irati, non regnum placati, facit enim Deus sicut homo, homo filii uerberat quolibet sarmento, deinde sarmentum proicit in ignem, filio uero seruat hæreditatem: sic & Deus per malos castigat bonos, & per temporale potestatem damnandorum exercet disciplinam liberandorū. Vel aliter: Posuerunt signa sua, & non cognouerunt hoc esse super summum, id est ex diuina dispositione non ex sua uirtute, sicut in exitu apparuit. Nunquam enim tam pauci tot milia & in tam munito loco possent superare, nisi diuina dispositione.

Quæstio in Sylua lignorum. Exequitur ea quæ inimicus in sancto malignatus est. Nam exciderūt ianuas eius, id est sancti templi securibus suis quasi in sylua lignorū, id est ita sine omni respectu sicut arbor inciditur in sylua sub nulla custodia posita, sed in usum tantū lignorū deputata, & hoc fecerunt tendentes in idipsum .i. unanimiter, uel perseveranter, & deiecerunt ea, id est tempore appēdētia, uel eam .i. sanctam ciuitatē in securi & ascia. Hæc duo ponit pro omni genere instrumentorum. Ad hoc quoque incenderunt igni sanctuarium tuū .i. ipsum templi secretarium, quo arca testamenti & alia sacra sancta continebant. Et polluerunt stabulis equorum suorū, & multis modis alijs tabernaculum exterius nomini tuo dedicatum, quod solū erat in terra. Et dixerunt in corde suo, id est firmiter proposuerunt non solū illi Romani, sed cognatio eorum .i. etiā alij eiusdē cognitionis .i. gentilibus, sicut Nabuchodonosor, qui prius eos captiuauerat, & alij persecutores. His inquam dixerunt simul, id est oēs hoc unum: Faciamus oēs dies festos, quos isti dicunt esse Dei quietes, id est cessare à terra prorsus exclusos. Hic Dei positum est, quantum ad Aphas, non quantum ad illos. Potest etiā uersus iste referri ad ipsos Iudæos. Quasi dicat: Aphas intelligens de eis, quia inimicus tanta malignatus est in eos, ideo excæcati dixerunt in corde suo, non pauci ex eis, sed cognatio eorum simul, id est omnes hoc dixerūt. Faciamus omnes dies festos Dei à terra. Quandoquidem Deus repulit nos & patē nobis dominari inimicos, ergo & nos subrahamus ei cultum suum quantum in nobis est.

Signa nostra non uidemus. Ecce iusta causa reuolūtiōis. Quasi dicat: Ut quid Deus repulisti nos? meritō scilicet, quia terrenis inhærebamus, & te pastorē non agnoscebamus. Nā non uidimus, id est non attendimus signa nostra, id est signa de uisitationis tempore nobis data iam esse cōpleta. Quæ tamen uidere potuimus, quia iam non est prophetia. Ecce unū ex signis, quod ideo maxime ponit, quia in alijs omnibus captiuationibus præter hanc nouissimam fuerunt semper aliqui prophete, qui eis reditum de captiuitate prædicerēt, & liberationem promitterēt, fuerunt autē & alia prædicta signa de tempore uisitationis, scilicet quod nec rex esset nec sacerdos: quia non esset unctio, iuxta illud: Cum uenerit sanctus sanctorum, cessabit unctio. Quæ omnia tunc cessauerūt, quia erant umbra. Et ueniente ueritate, necesse est ut tollat̄ umbra. Non attendimus inquam signa nostram, & omnia malo merito nostro non cognoscer nos amplius, id est non ultra respiciet nos ut defendat ab inimicis. Dicit beatus Augustinus iuxta translationē suam literā sic, Et nos nō cognoscer adhuc: & subiungit, Si autē tu nō cognosceris, nunquid ipse cognoscer te? Vtque; cognosceris, quia uenit.

Vt, quo Domine. Hoc dicit intelligens Aphas de gentibus, præuidens quæ aliæ oues illi adducant: & conuertit se ad Deū. Quasi dicat: Nos quidē dō Deus merito nostro amplius non cognosces, illas autē alias oues quo usque differes: hoc est quod dicit, O Deus ini-

micus .i. gentilis populus usquequo .i. quamdiu persequendo & conculcando nos, & aduersarius scilicet populus quādiu iritabit .i. ad iram te prouocabit. per nomen tuū, id est per laudē tuam & gloriam, cui contra dicit. Erit ne hoc in finem? Vtque; quasi dicat, nō erit in finem: quia uere illæ aliæ oues adducant. Et quando quidē hoc facies de inimicis, ut quid .i. propter quid Dñe auertis manū .i. nos qui prius fuimus manus tuæ nō sinistra, sed dextera: quia per nos multa bona operatus es. Quare inquit auertis nos de medio sinu tuo .i. quare subtrahis nobis protectionem tuā faciēdo nos ita uideri immūdos, sicut manū emissam de sinu? Erit hoc in finem? Hic mittit nos ad historiā. habet enim historia, quando Dñs signum quod prædiximus, Moyfi in uirga ostendit, hoc etiā aliud signum ei dedit. Præcepit ei ut manū de sinu educeret, eduxit, & ecce leprosa apparuit. Itē præcepit ei ut eam in sinu reduceret, reduxit, & ecce similis reliquæ carni fuit. In quo designatum est, quia cū quis quis de sinu Dei, id est de fide, spe, charitate egreditur uelut hæretici & schismatici, statim repletur lepra peccati: si quando uero penitens redierit, mox sanitatem recipit.

Deus autē rex noster. Nos inquam dicimus, quia Deus nos auertit: ipse autē potius iā ad nos uenit, & nos uocauit. Nos quia Deus rex noster factus per humilitatem ante secula, existens per maiestatem in medio terræ, id est in populo nostro Iudaico undique; gentibus, circumdato, est operatus salutem. Quam salutem? cōtemnerent homines terrena, & appetere cælestia.

Tu confirmasti in uirtute tua. Exequit̄ quomodo salutem sit operatus. Quasi dicat: Verē tu Domine salutē es operatus, quia sicut cū populū tuū de Aegypto educeres, mare diuisum utrunque; quasi murū cōfirmasti, & aquas in medio siccasti: ita mare, id est amarū fluxū uitiorum in nobis confirmasti, nō tamen sic ut uitia manerent, sed ne ita ut prius per uitia distiteremus, & hoc fecisti nō in meritis nostris, sed in uirtute tua .i. per potentē gratiā tuam. Et sicut in aquis maris milites Pharonis, qui uenerant ad deuorandū populū tuū, ut dracones submersisti, & capita .i. principes illorū ita hic in aquis baptismatis contribulasti, id est est contriuiisti & debilitasti nō solū dracones, id est in feriore demones distributos singulis ad accusandū, qui spiritaliter uolunt nos deuorare ut dracōes, sed etiam capita illorum .i. illos qui illis inferioribus præfunt. Et plus etiam fecisti, quia congregasti in eisdem aquis capita draconis .i. illos summos demonum, qui principant sub ipso Satan, qui supremum caput est, & ipsum etiam Satan dedisti populis Aethiopum .i. illis qui prius erant denigrati in peccatis, nunc autē sunt per gratiam dealbati sicut sancti Apostoli & alij prædicatores ueritatis. Illis inquit dedisti ipsum Satan in escam, scilicet ut corpus eius .i. malos ei tanquam capiti adherentes comedant .i. uerbo prædicationis sibi conforment, & in se traiciant. Vnde cuidam illorum de hac esca dictum est: Macta & manduca. Macta quidem in eis quod sunt, & trajice eos in corpus tuum.

Tu dirupisti fontes & torrentes. Per hoc inquit dracones in escam populis Aethiopū, quia dirupisti fontes & torrentes. Petra enim in deserto bis uirga percussa rupta est, & inde emanauerūt aque dulces & largisimæ. Petra autē bis uirga percussa, est Christus duplici ligno crucis crucifixus, de quo emanauit aqua abundas & larga doctrina, quæ sola dulcis in huius uitæ deserto. per hanc facti sunt quidā fontes aquæ uiuæ salientis in uitam æternam, & quidā torrentes. Quia autē in fontibus, iugis aqua est, per fontes accipe præcipuos doctores uerbo & exemplo docentes: quia horū doctrina stabilis est. Per torrentes uero accipe illos, qui etsi uerbu ueritatis non implent opere, nō tamen abstinēt se à prædicatione, qui citō desiciunt ut torrentes. Vel econuerso per torrentes possumus accipere illos, in quibus impetus doctrinæ est .i. maiores: per fontes uero minores, scilicet à quibus paulatim doctrina fluere

Quod

Quod autē dicit, Dirupisti fontes & torrentes: dupliciter dici potest, scilicet dirupisti .i. emanare fecisti fontes, uel fontes ipsos & torrentes dirupisti .i. quasi per diuersos riuos sparsisti & siccasti fluuios Ethā. Ethā interpretat̄ fortis siue robustus, per quem intellegitur malē fortis ille, qui ex se fortis esse uoluit, & dixit: Ponam sedē meam ad aquilonē. De hac mala fortitudine poculum mortis primis parentibus propinauit, quando eis persuasit ut ipsi per se fortes & dii sibi esse uellent. Ab hoc quoque; diuersi processerunt fluuij, diuersæ scilicet hereses & errores, quos Deus dicit per fluuios suos & torrentes. Potest etiā totus uersus ad Ethā referri, ut sic dicamus: Verē dedisti draconē populis in escā, quia tu dirupisti .i. destruxisti fontes Ethā, fontes dico aque salientis in damnationē eter-nam: & torrentes & fluuios, quæ similiter in malo accipias, ita ut de minori ad maius ascendas.

Tuus est dies. Quasi dicat: Siccastis fluuij Ethā, facti sunt quidam dies, quidam nox, & similia. & hoc non per se, sed per te: quia dies est tuus, & nox est tua. Dies sunt spirituales, illi qui spiritualia spiritualibus, prædicat. Vt ille qui dixit: In principio erat uerbu, &c. Nox uero sunt illi qui tantum carnalia carnalibus annunciant. Nox fuit Paulus cum dixit, Nihil iudicauit me scire in ter uos, nisi Christum tantum, & hunc crucifixū: dies uero cum dixit, Sapientia loquimur inter perfectos.

Tu fabricatus aurorum es. Id est, unūquemque; in uirtute incipientem lucere. Lux enim prima est aurora. Er tu fabricatus es solem, id est quemlibet ad eō perfectū, ut in alijs diem faciat. Tu etiam fecisti omnes terminos terræ, id est ex dono tuo est quicūque; faciunt se fines terræ. Et tu fecisti ætatem, id est omnes spirituales feruentis, Dño feruentis. & uer uirtutū flore uer-nantes, siue nouellos. Tu dico inquam plasmasti ea, id est omnia prædica. Ex te enim solo habent quæ sunt. Et quia plasmasti ea, ideo Dñe ut cōserues ea, memor esto huius dicti: quia inimicus, id est Iudaicus popul⁹ impropertur. i. multa impropertia intulit tibi Dño. i. etiam tibi uiridi ligno, uocando te filium fabri, uiolatorem legis, & similia. & sic populus ille insipiens, id est non prouidens sibi in posterum, incitauit nomen tuum, id est ad iram te prouocauit per nomē tuum, quod de terra penitus auferre uoluit. Et quando quidē tibi uiridi ligno hoc fecerunt, quid facient in arido? cōstat quia multo minus parcent arido, cū non pepererūt tibi uiridi ligno. Ergo Dñe ne tradas bestijs, id est persecutoribus quibuslibet, bestialē sensum habentibus, animas cōferentes, id est qui se humiliant & contententur peccata sua tibi, animas dico pauperū tuorum ne obliuiscaris. Quasi dicat: & si terra .i. corpora tradunt in manus peccatorū, animas tamen pauperum .i. humilium tuorū ne obliuiscaris, ut deuocetur, aut si obliuisceris, ne obliuiscaris in finem, id est ita ut nō amplius respiciant. Humanum enim est peccare, diaboli cum perseuerare. Et ne obliuiscaris tuorum pauperū, ideo Dñe respice misericordiā exhibendo omnibus intendentibus testamentū tuū, ideo omnibus qui cælestia & æterna promissa appetūt. Et ideo dico illos respicias, quia intendentes in testamentū serui .i. appetentes terrena despicias. Quod innuit cū dicit, quia repleti sunt iniquitatum illi qui obsecrati .i. excæcati interiorius sunt à domibus terræ, id est quia corda eorū terrena sapiūt. & semper terrena sapiunt, & semper terrena appetunt, nec unquā ad cælestia se erigunt: unde quasi uulpes inferiora terræ intrant.

Ne auertatur humilis. Ita inquam dico ut respicias, ne ille qui uerē est humilis auertat, id est deuocetur, cum ei impropertabitur quod in mortuū hominē credant, im-mo serpente per caudam accipiat. id est gloriam re surreptionis attendat, & sic Christū non hominē tantum, sed & Deū uerum intelligat. ille dico factus confusus si auertatur, uel factus confusus ex conscientia peccatorum. Et ideo non debet auerti, quia pauper, id est ille qui sibi est insufficientis, & ideo habet se erga

te humiliter ut pauper erga diuitem, & inops, id est ille qui reputat gratiam sibi necessariam. Hi in quā uerē humiliando se, & bene operando laudabunt nomē tuum. Et quia hi laudabunt te, ergo Deus qui uidebaris iacere, exurge uel hic in notitia hominū, uel exurge tandem ad remunerandum in iudicio, et iudica, id est discerne causam tuam, id est fidem tuam, nūc quidem moraliter dando constantiā his qui in te credūt, tandem uero etiam localiter. Quasi dicat: Ne frustra Domine sit quod in te credidi, nō peream quia credidi, quod non uidi. Nō fallat me spes mea, accipiam quod credidi. Iudica inquam causam tuam, & memor esto impropertiorum tuorum seruorum, scilicet ne eis praeualeant. Impropertiorum dico eorum quæ sunt uenientia tota die, id est assidue ab insipiente populo persecutorum, qui non sibi prospicit in posterum.

Non obliuiscaris. Quasi dicat: Ita dico memor esto impropertiorū, ut non obliuiscaris uoces inimicorum tuorum, id est impropertia illata tuis ab inimicis, quæ sunt uoces, quia manifeste in his tibi contradicunt. Sed sicut superbia eorum qui oderunt te, in tuis semper ascendit, id est magis & magis augetur: ita econtra uindicta tua augeatur.

Est & alia lectio in hoc psalmo à principio, si quis non historiam, sed moralem inspicat destructionem per illam significatam. Et dicat, quia intelligēs Aphas, id est propheta deplorat in hoc psalmo cæcitatē Iudæorum, qui tempore uisitationis non aduerterunt ad cōuincendam duritiā eorū, scilicet ut si præcedere noluerunt, saltem postquā populus prius incognitus seruit, per emulationē adducti sequantur qui præcessit. Et ita dicit, O Deus, ut quid nos repulisti excæcādo nos, ut non aduerteremus tempore uisitationis? Repulisti in finem, scilicet usque; in finem illum, quando reliquæ saluæ erunt. Vel in finē repulsionis, id est omnimoda repulsionē? Vtque; non, quia furor tuus habitus super oues pascuæ tuæ, id est super nos quos prius legalis. & prophetis scriptis pauisti, sicut pius pastor oues suas pascet: est iratus, id est citō uelut ira trāsiert. ira enim breuis furor est. Memor esto congregationis tuæ, ne in finē nos Deus repellas, sed memor esto congregationis in hoc quod tuę .i. si non pascarū, memor esto saltē granorū, congregationis dico, quā tu possedisti ab initio: quia nusquā defuerūt qui repurandi essent in semine. Quare debes memor esse illorū, ideo etiam debes esse memor congregationis: quia tu redemisti sanguine filij tui uirgā hereditatis tuæ .i. hereditatem uirgā mensuratam, id est tibi propriam, uel talem hæreditatē, quæ esset uirgā hereditatis, id est directā hæreditas, quasi dicat: & tantū precii pro solis gentibus dedisti? quæ autē illa hæreditas? scilicet mons Syon, id est uirtutibus sublimes, & futura tantum specularēs, tam de Iudæis quam de gentibus. Mons Syon dico, in quo habitasti, uere ens in eo per fidem & operationē. In illis enim prioribus quasi per umbram habitasti.

Leua manus tuas. Quia possedisti congregationem, quia redemisti hæreditatē: ergo Deus leua manus potentie tuę in superbias eorum, super quos furor tuus iratus est, scilicet qui superbē contra te locuti sunt, dicentes: Non habemus regem nisi Cæsarē. Et hunc neficium unde sit, & similia. Leua dico, in finem eos perducendo. Vel in finē uenientis .i. quāta lenatio opus est ut prius. Et opus est ut leues, nā quāta malignatus est inimicus ille Iudaicus populus in sancto tuo, scilicet in sancto sanctorū. Ceperunt enim, ligauerūt, conspuerunt, spinis coronauerunt, &c. talia in eū fecerūt. Et ideo dico quanta, quia illi qui oderunt te odiendo illum qui dixit: Qui diligit me, diligit & illū qui misit, gloriati sunt, id est gloriationem sibi fecerūt ea quæ in sancta sanctorum malignari sunt in medio solennitatis tuæ, scilicet quando potius intēdere debent solennitati. Et uere gloriati sunt, quia posuerunt signa: signa dico sua .i. suæ uictoriæ signa, scilicet milites, custodes, & ipsum etiam lignū crucis. Et non cog-

nouerunt

nouerunt hoc esse super summo. i. non ex sua uirtute, sed ex tua diuina dispositione. iuxta illud: Non haberes in me potestatem, nisi desuper tibi datum fuisset. sicut in exitu ipso, id est in resurrectione apparuit.

Quasi in sylua lignorum. Nō solū in sancto sanctorū malignati sunt, sed etiam in eius mēbra: quia exciderunt ianuas eius. i. illos per quos ingressus est ad eum, scilicet sanctos Apostolos, securibus. i. grauisimis tribulationibus, & hoc in idipsum, id est unanimiter, quasi incidere aliquid in sylua lignorū, id est aliquem de grege damnatorū & inutilium. Et deiecerūt ea, id est appendentia, hoc est minores ad ipsū sanctū sanctorū pertinentes, in securi & ascia. Per securim intellige molestias, per asciam uero quæ magis cauet blanditias: quia sæpè plus nocet lingua adulatoris quā manus persecutoris. Sanctuarium autē tuum. i. ipsum Christum incenderunt igni. i. ipsum Christum incenderunt igni. i. feruentissima tribulatione. & tabernaculū nominis tui, quod solū erat in terra. i. tabernaculū tantē tibi de priori populo polluerunt reputatione sua, quam corpora eorum deuoranda bestijs & auib. profecerunt. uel polluerunt deiiciendo illud in terrā, quantum ad quosdam quos deuocauerunt. & dixerūt in corde suo: Cognatio nostra simul, id est omnes in hoc conueniunt, ut Christianum nomen prorius destruerent dicentes, Faciamus quiescere omnes dies festos Dei à terra. Dies accipit euangelicæ ueritatis luce claros, festos uero in quibus Deus ita delectatur sicut homines delectari solent in festiuitatibus, uel festos, id est dignē feriantes Deo.

Signa nostra non uidimus. Vt quid inquam Deus repulisti nos? ideo scilicet, quia nos non uidimus signa nostra, ut supra dictum est: quæ tamē uidere potuimus, quia non est propheta: & quia signa completa sunt, ideo Deus non cognosceret nos amplius in disciplina tu Moysi, postquam enim ueritas uenit, non cognosceret nos amplius in umbra.

Vsq̄ quo Deus. Dico quia Deus amplius non cognosces nos in umbra. Vsq̄ quo autē Deus in hac cæcitate manebimus, id est usq̄; quo Deus inimicus iste populus iudaicus impropere tibi, uocādo te mortuū latronē, & similia. Et usq̄; quo, id est aduersarius iritabit te per nomē tuū, quod destruere uult de terra? Erit hoc in finē? Vt quid dico auertis, id est permittis nos uideri auersos nos dexteram manū tuam, de medio sinu, id est de fide tua & præceptis tuis, erit hoc in finem? Deus autem rex noster, nos quidem signa uisitationis non attendimus, Deus autē rex noster operatus est salūtē uerā in medio terræ, id est in corde gentiliū, hoc est, aliæ illæ oues iam gratiā susceperunt. Ergo q. d. Asaph corrige te, & si nolueris præcedere, saltem quod præcessit sequi enitere: & cōuertit se ad ipse, ostendēs quomodo salutē operatus sit cū dicit.

Tu confirmasti in uirtute tua mare. Quod in idem cum & cæteris sequentibus in hac ut in priori lectione dicitur, quia mare hic ad gentes refertur.

Sciendū quoq̄, quia nō defuerūt qui hunc psalmū ad primitiuam ecclesiā referrent, quos imitando Dominus: quia intellectus Asaph. i. propheta deplorat in hoc psalmo perfectionē martyrum de primitiua ecclesia, quæ & ab internis & ab externis hostibus passisunt, non tã pro illorum tribulatione, quam pro persecutionē cæcitate, & dicit ita se illis associando: O Deus ut quid repulisti nos, id est quare permulisti nos uideri à te repulso & abiectos, dū sic ab inimicis tribulamur. Et ut quid iratus est. i. uiderur iratus furor tuus super oues pascuę tuę. i. super nos quos tu in scripturis tuis rescis, sicut pius pastor oues suas pascit? Ne repellas nos inq̄ Deus, neq; irascaris supernos, sed ueniosus esto cōgregationis tuæ aggregādo nobis oēs quos preuidisti nobis aggregandos. Congregādo dico, quam tu possidisti admixto. iuxta illud: In ipso nos elegit ante mundi cōstitutionem. Et quædam tu redemisti precioso sanguine filij tui.

ut esset tibi uirga hereditatis, id est directa hereditas, quæ hereditas est mons Syon, ut supra dictū est. In quo habitasti ens in eo per fidem & operationem.

Leua manus tuas. Hoc in quā modo dico memor esto cōgregationis, ut leuas manus tuas in superbijs eorū per quos uideris nos repulisse. i. in superbijs persecutorū, perducendo eos in finē. Vel leua in finē leuationis, quantum opus est, ut leuas scilicet interim, ut qui prius fuerant præcessores, fiant subsecutores, & persecutores fiant prædicatores. Et ideo dico leua in superbijs, quia quāta. i. quā superba & quā crudelia malignatus est inimicus. i. persecutor populus in sancto populo tuo demolendo. Et gloriati sunt. i. gloriosos se putauerūt, unde potius ignominiosi erāt illi qui oderunt te. i. odiū exercuerūt in te in medio solennitatis tuæ. i. in illis uiris qui erant cōmuniter nota omnib. solennitas tua. Mediū enim accipit pro cōmuni: quia q. mediū est, æqualiter accedunt ad oēs, & recedūt ab omnib. Solennitas autē Dei uere sunt illi, qui nō solū præteritam uirā suam damnant, sed semper se peccatores fuisse recognoscūt, & sic cauti ad futura sunt, & digne Deo feriant. Posuerūt etiam signa sua dico signa scilicet diuersos cruciatus & inaudita genera tormentorū adinuenent contra sanctos martyres, in quibus ita quasi in prophetis gloriabant, & nō cognouerunt hoc esse super summo. i. de diuina dispositione, quæ uoluit ut sanguis sanctorū martyrum effunderet, quo seges ecclesiæ impinguata pullularet, & multiplicata fructum afferret sicut in exitu, id est in cōuersione & incorporatione persecutorum apparuit.

Quasi in sylua lignorum. Exequit quanta malignatus est inimicus, sicut & prius, scilicet quia exciderunt ianuas eius sancti templi. i. illos per quos ingressus erat in illud consortium quasi in sylua lignorū. i. quasi aliquos inuitiles & infructuosos. Et deiecerūt ea, id est appendentia. uel eam ciuitatem in securi & ascia. Quia sanctuarium, id est perfectiores incenderunt igni. Et totum tabernaculum nominis tui polluerunt in terra sicut prius. Sequens quoq; uersus non mutatur.

Signa nostra non uidimus. Q. d. Vt quid Deus repulisti nos? Ideo scilicet ut capiti nostro assimilaremur. Quia non ne uidimus signa nostra & signa tribulationis & persecutionis nostrę in capite nostro? Eius enim tribulatio signum fuit nostrę tribulationis. Nam quæcunq; restant passionū in corpore Christi oportet per fici. Et non solum tribulationē nostram in ipso capite uidemus, sed & mercedem: quia propheta singularis & præcipuus. i. Christus iā nō est ut prius, quia est immortalis & impassibilis factus. Vnde Apostolus: Et si Christū cognouimus iā secundum carnem, non cognouimus. Et quia & quid pati & quid sperare debeamus in ipso uidimus: iam amplius nō cognosceret nos in discipulatu Moysi, non enim terrena insistamus, & in delicijs carnalibus simus.

Vsq̄ quo Deus. Ecce quomodo intelligens Asaph magis condoleret cæcitatē persequentiū, quam tribulationi sanctorū martyrum. Quasi dicit: Dico quia non cognosces nos amplius in delicijs. Vsq̄ quo autē Deus impropere tibi inimicus, id est quamdiu patieris cæcitatē inimicis nos persequentibus, & ut quid auertis manum tuam, id est quamdiu patieris etiā nos uideri immūdos & abiectos, dū ab illis tribulamur, & illi nobis non incorporantur? Erit hoc in finem?

Deus dicit. Nos quidē dicimus q. Deus auertit nos, quia tribulamur: ipse autē per hoc potius recipit nos, quia iam operatus est salutem per sanctos martyres suos in medio terræ, id est in corde gentium. Effuso enim sanguine sanctorum martyrum seges Ecclesiæ impinguata pullulauit, & centiplicatum fructū fecit. Et ostendit quomodo operatus est salutem per illos dicens: Tu confirmasti per illos mare, ita tamen ut cōfirmatio illa non ex eis esset, sed in tua uirtute, qui dixisti: quia sine me nihil potestis facere. Cætera non mutantur.

IN PSALMVM LXXIII. ARGUMENTVM.

Post uictoriā de Senacherib, ex totius populi persona reddūt officia uotaq̄ gratiarū.

IN FINEM, NE CORRUMPAS, Psalmus cantici Asaph.

EXPLANATIO.

Asaph ut sæpè diximus, interpretatur Synagoga, illa utiq̄ quæ credidit, non quæ obstinata permansit. Nam post resurrectionem Domini confessa legimus multa milia iudeorū, quos Asaph iste nunc admonet, ne fidem suam corrumpat in finem, id est in Dominum saluatorem. Primo ingressu fideles iudei dicturos se omnia eius mirabilia profitentur. Secundo rex ipse loquitur. Christus, iustitiam se iudicaturum promittens, cū tempus generalis resurrectionis aduenerit. Commonet etiam ne quis audeat aliquid contra diuina mandata presumere, & cum possit aeterna poena torquere.

COMMENTARIVS.

Constituimus tibi Deus, constituimus. Psalmus iste affert medicinam humilitatis contra tumorem elatiōis, hoc agens ut nec quicquid superbus de se præsumat, nec aliquis humilis de Domino desperet: sed in quocunq; statu rerum homo in hac uita se egerit, non sit ei refugium nisi Deus: nec sit ei gaudiū, nisi in promissis eius. Cuius titulus est, In finem ne corrumpas, Psalmus canticum uel cantici Asaph. Psalmus iste relatus in finem temporū, qui est canticum: quia talē insitit operationē, quæ pertinet ad spirituale gaudiū, scilicet confessionē ueram, in uocationem & narrationē. Canticum dico attributū Asaph, id est uerē cōgreganti, illi scilicet qui dispersos Israel per fidem cōgregauit, hoc intendit & hortatur ne corrumpas. Quid est ne corrumpas? Hoc est, ut tu quicq; quod promissisti soluas. Promissisti enim Deo in baptisate, quod diabolo & omnib. pompis eius abrenunciaris: & hoc ne corrumpas eundo in finem, ut beatus Augustinus uult, id est attendēdo eius promissionē. Illuc enim animus dirigitur, & quicquid in præsentia occurrit, totū transiliat, ut ad finē perueniat. Nec est timendū ne aliquis potentum corrumpat promissa eius, si tu tua non corrumpis. Ipse enim non corrumpit, quia uerax: potentior nō corrumpet, quia nullus potentior est, certi ergo de promissis eius canemus, unde incipit psalmus. Pro nobis enim caput nostrum hæc loquitur: O Deus cōstituimus tibi, hoc est, humiliabimus nos, & peccata nostra tibi perfecti cōstituimus: quia multotiens hoc faciemus, & sic nomen tuū inuocabimus. Q. d. Noli inuocare nisi confitearis, sed prius cōfiteri, & sic inuoca. Cōfessio enim mundat templū, quo ueniat inuocatus. Quod autē irato ponit, Confitebimur: ideo facit, ne te peniteat esse confessum. Sæpius enim cōfiteri iudici homini parat mortē, sæpius uero confiteri Deo iudici parat salutem: securus ergo confiteri, quia bonus est cui cōfiteris, ut psalmista ait: Cōfitemini Dño quoniam bonus est. Bonus est, quia cōfiteri ignoscit. Fac ergo cōfiteri dū ppitiū, quæ tacendo non facis nesciū. Venire uero nō uult uocatus, si tu fueris elatus. Elatus si fueris, confiteri non poteris. Ergo humiliare & confiteri, & sic uere inuocabis nomē eius: quia faciēdo te seruū repræsentabit in te hoc nomen Dñs. Qui uero superbit, hoc nomen Dñs in se non ostendit, imō æqualis uel maior uult uideri.

Narrabimus mirabilia tua. Confitebimur inq̄, & inuocabimus, & deinde narrabimus mirabilia tua. Quæ mirabilia? Scilicet dispositionē antiq̄, reparationē nouam, felicitatem aeternā. Quid mirabilius, quā mortuorum suscitatio? Oēs enim iniqui, etsi uiuunt corpore, exuti tamen sunt mente. Alioquin nō diceret eis Apostolus: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit tibi Christus, & est ordo uidendus. Confitearis namq; euacuauit se à malis, inuocans repleuit se bonis, narrās eructat, quibus se impleuit. Narrabimus inquam mirabilia tua. Et post narrationē ego præcipuus scilicet inter confitentes, inuocantes & narrantes, iniuste iudicatus iudicabo iustitias: gratias misericordiæ eius qui prius noluit narrare, quā iudicare. Si enim prius iudicaret, nullū liberandus inueniret. Audiamus ergo eum narrantem, quia sicut temperatissimus narrantem, experiemur iudicantē. Nunc enim in tempore misericordiæ donat præcepta confitenti, in tempore uero iudicij, nulli parcat cōtemnenti. Quisquis ergo uult non timere tunc punitorem, amet nunc donatorem. Sequitur.

Cum acceperis tempus. Accepit tempus non ille à quo sumus creati, sed ille per quē sumus reparati. Ille non accepit tēpus, à quo homo assumptus cōmutatus est in melius: accepit tempus ut filius hominis: gubernat tempora, ut filius Dei. Et sicut accepit tempus nascendi, moriendi & resurgendi: ita accepit iam dispositionē, & accepturus est tandem tempus iudicandi. Accipiamus ergo & nos nunc tempus iustitias faciendi, ut nō timeamus in tempore iudicandi. Quod autem dicit, iudicabo iustitias: tripliciter dicitur, scilicet uel iudicabo iustitias, id est iuste iudicabo, uel illos qui emphaticè sunt dicendū ipsa iustitia, digne iudicabo, id est seorsum separabo sicut sanctos Apostolos, uel separabo iustitias ab iniustitijs.

Liquefacta est terra. Opus est ut iustitias iudicē, quia tale quod est admixtū, quod necesse sit separare, nam quod terra liquefacta est, id est terreni cōcupiscentijs carnis dedit, dissoluti sunt: quia quid aliud uita talis est, quæ dā diffusio à creatore suo? Sicut enim charitate superiorum animus consolidatur, ita cupiditate terrenorum dissoluitur, & omnes qui habitant in ea. Si terram pro terrenitate accipimus, tūc dicemus: quia illi maxime liquefacti sunt, qui habitant in ea, id est qui magis delectantur in ea. Si uero terram ita accipias, ut sit continens pro contento, tunc simpliciter erit ostensio, quare dicat terram liquefactam, propter homines scilicet qui habitant in ea. Sequitur.

Ego confirmasti columnas eius. Columnas terræ uocat illos, super quos terra in se dissoluta ædificata consolidatur, scilicet sanctos Apostolos, super quos ædificiū illud fundatum est, de quo dictum est: Dei ædificatio estis, Dei agricultura estis. Hæ columnæ quodā terrefactu motu nutauerūt, quia in morte Dñi dubitauerunt & desperauerunt dicētes, Nos putabamus q. redempturus esset Israel: ipse uero resurgens eos confirmauit, quia mortem eis non esse timendam demōstrauit, ostendendo timentib. nec ipsum corpus in morientib.

Dixi iniquis. Confirmasti inq̄ columnas, & per illas columnas dixi iniquis hoc: Nolite agere deinceps iniquitatem. Iniquus ideo dicit, quia nullū æquū inuenit, oēs enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Et delinquentib. post hoc dictum. Derelinquere est, datū præceptū præterire, illis inq̄ dixi: Nolite exaltare cornu. Q. d. Si fecistis iniquitatem p cupiditatem, nolite defendere eā per elationem. Qui enim iniquitatem facit, iniquus est: quæ uero eam defendit, et iniquus est & superbus. & quod cornu dicat, subsequēter determinat, ac si dicat: Nolite dico extollere cornu uestrū in altum, & humiliare cornu Dei in imum. sed potius cornu nostrum frangatur, ut cornu Dei in nobis exaltetur. Cornu nostrum est de præsumptione & de elatione: cornu uero Dei sunt uirtutes, quæ alta petunt ut cornu, & per eas uentilatur inimicus. Et nolite loqui iniquitatem aduersus Deum, quod ille facit, qui Deo subtrahit regnum

num suum dicens : Quomodo putatur Deus regere mortalia, quomodo creditur curare ea que sunt in terra? Vtiq; si curaret ea, non tot mali abundarent felicitatibus, nec tot boni opprimeretur laborib. Ille quoque iniquitatem loquitur aduersus Deum, qui quando aliquid patitur, iniuste se illud pari dicit. Et sic illi cuius iudicio hoc patitur, iniustum asserit, se enim iustificat, & Deum damnat.

Quia neque ab oriente neq; ab.] Quasi dicat : Ideo non debetis facere uel loqui iniquitatem, quoniam iudex est futurus iniquitatis uestræ, sed ille iudex neq; ueniet ab oriente tantum, neq; ab occidente tantum, neq; tantum à desertis montibus: quoniam Deus est, .i. ubiq; præsens est, ubiq; publicus, ubiq; occultus. Neq; enim ueniet de diuersis locis, sed est in cordib. uestris. Et talis erit ibi, qualis & tu fururus. Si bonus, adiutor: si malus, punitor. Nulla ergo fuga restat, nisi fugere ab irato ad placatum. Desertos montes uocat australem & septentrionalē plagam, quare altera propter frigus, altera propter calorem deserta est. Et sunt montes, quia sunt eminentes partes, hoc ad literam. Allegoricè quoq; prædicte partes accipi possunt, ut sic dicatur: Ideo non debetis loqui iniquitatem, quia iudicium de uestra iniquitate futurum est. Non autem humanum quod possit falli, quia iudex uester neque erit ab oriente, id est de illis hominib. qui sunt oriens, neq; de illis qui sunt occidens, neq; à desertis montibus: quoniam Deus iudex tantū uester erit, cuius iudicium falli non poterit. Oriens homines illi uocantur, qui lucem iustitiæ perceperunt: quibus uero sol iustitiæ nondum illuxit, occidens dicuntur. Deserti autem montes sunt hæretici, qui se montes faciunt usurpatione magisterij, sed tantum deserti sunt, quia inuiles & infructuosi sunt.

Hunc humiliat, & hunc exultat.] Deus inquam iudex uester est. Quid autē facit iudex ille? hunc scilicet, iactantem merita sua humiliat, sicut illum qui dicebat: Domine gratias tibi ago, quia non sum sicut ceteri hominum, & reliqua. per quem designatus est populus ille qui iustitiam suam statuere uoluit, & iustitiæ Dei nō esse subiectus. Hunc autem alium, scilicet clamantem uulnerat, & humiliantem se exultat, sicut illi qui nec oculos ad cœlum leuare audebat, per quem gentilis populus de meritis non præsumens est designatus. Et ideo hunc exultat, hunc humiliat: quia quasi dicat, similis est præpotenti pincernæ, qui in domo imperatoris habet potestatem hunc, & hunc potandi. Namque calix est in manu Domini, quo potest quemcumque uelit. Calicem uocat sententiam districti iudicis, qui calix est plenus mixto, quia continet & remunerationem bonorum, & damnationem malorum. Et tamen est uini meri, quia in neutra parte nihil nisi qui merum, id est iustum sit sit. Et hūc calicem inclinauit prius ipse in hoc ius, id est in remunerandos bonos. & ex hoc uase in aliud uas, id est in damnandos malos: uel econuerso prout tibi placuerit. Et quamuis inclinaret, tamen non ita factum est in hoc calice, sicut solet fieri in alijs: quia fex eius quantumcumq; inclinaretur, non est exinanita, id est non est effusa: quia ibi nulla fex erat, sed solum meri, ut prædiximus. Et tamen bibent de calice illo prout conueniens erit, omnes peccatores terræ, id est quicunq; terreni præuicatoris: qui ut ita dicam, fecerit potum tantum digni uiderentur. Vel aliter: Calix est scriptura tota ueteris testamenti, in qua later spiritualis intellectus, uelut in fece carnalium sacramentorum. Et inde eliquatur merum uinum, id est spiritualis ille intellectus. Vnde ille de quo dictum est: Qui se humiliat potetur, immo inebrietur. Iuxta illud: Calix Domini inebrians quam præclarus est. Feces autem resederunt ibi, unde poterit ille de quo dictum est: Qui se exultat. Quod est dicere: Ideo humiliat hunc & hunc exultat, qui potes est. Namque calix prædictus est in manu, id est in potestate Domini. Calix dico uini meri, id est continens

spiritualem intellectum, tanquam uinum merum. Et est tamen plenus mixto, id est carnali intellectu, qui est quasi mixtum, id est turbulenti uinum. Et hunc calicem inclinauit prius ipse in hoc uas, id est in superbum Iudaicum populum, & infudit ibi mixtum. Et ex hoc uase inclinauit in hoc aliud uas, id est in humiles de gentibus, & infudit ibi merum. Sed quāquam etiam hoc inclinasset, tamen fex eius non est exinanita, sed resedit potius fex: quia remanserunt Iudæis & litera & carnales obseruantia, & hoc modo bibet de calice illo omnes peccatores terræ humiles quidē, & peccata sua cōfiteentes merum: elati uero, & qui se iustificat, mixtum. Et sicut bibentes mixtū euanescent, ita bibentes merum proficiunt. Vel aliter: Calix id est scriptura ueteris testamenti est in manu Dñi, in quo calice est uinum merum, id est simplex & litera uel in rellēus, quantum ad Iudæos, qui sola carnalia insistant: plenus uero mixto est, quantum ad nos qui per carnalia ascendimus ad spiritualia. Et hunc calicem inclinauit in hoc uas, id est in primitiuum populum Ecclesiæ, & infudit ibi mixtum. Et ex hoc uase in hoc aliud uas inclinauit: quia per sanctos Apostolos & alios primitiuos mixtum, & in posterioribus de gentibus infudit. Sed quāquam & in hos inclinasset, fex tamen eius non est exinanita: quia adhuc remanserunt quædam uilissima carnalia, ut quod Iudæi pueros circumcidunt, & alia talia faciunt. Quæ uero maiora sunt legis, prætermittunt, & de hac fece bibent omnes peccatores terræ inhærentes: non quod omnibus sint obseruantia carnales, sed sicut illi qui in obseruantia illis delectantur, quasi de fece bibunt: ita quæcumq; in aliquibus carnalibus delectantur, quasi cuiusdam fecis participes sunt. Ego autē & mei (qua si dicat) de fece illa nō bibemus. Vel secundum priorē sententia dices: Ego autem & mei seorsum bibemus, quia ego annuncio & dictis & factis in me & in meis, quod annunciamus est in hoc præsens seculum. Et tandem uere cantabo Deo Iacob, id est Deo posterioris populi. Beati enim qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Et tunc constringam omnia cornua peccatorū, id est conteram & adhibilabo omnem elationem & potentia peccatorū & per me & per meos. Iudicabunt enim sancti nationes, & dominabuntur populis. Et extra cornua iusti, id est uirtutes & dona spiritualia iustorum exaltabuntur, quia æterna gloria coronabuntur.

IN PSALMVM LXXV. ARGUMENTVM.

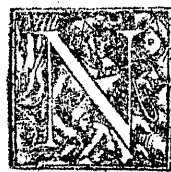
VT supra. Aliter uox Ecclesiæ ad Christū.

IN FINEM IN LAUDIBVS Psalmus Afaph, canticum ad Assyrios.

EXPLANATIO.

Assyrii dirigentes interpretantur, qui iam fidei regulis docti rectis semitis ambulare contendunt: hos alloquitur Afaph laudes Domini mirabili uarietate decantans. quidā codices habent Canticum contra Assyrium, ubi intelligitur contra diabolum psalmum hunc sub persona Sennacherib regis Assyrii cantatum. Contra eum enim notus factus est in Iudæa Deus in Christo, mundum concilians sibi. Afaph in prima parte dirigentes, id est fideles alloquitur Iudæos, designans ubi nomen Domini factum sit uirtutum declaratione notissimum. Secunda dicit admiranda que gesserit. Tertia omnes deuotos ad monet, ut Deo terribili munera offerre non desinant, quæ spirituum principū saluari emendatione purificat, quæ partes Diæ psalmatum sunt interpositione diuise.

COMMENTARIUS.

Titulus est talis, In finem in laudibus, psalmus Afaph, canticum ad Assyrios. Hæc uerba referuntur in finem, & sunt psalmus attributus Afaph, id est prioribus fidelibus uolentibus secum colligere alios de populo suo, quos præuiderunt superbos, & daræ ceruicis fore. Qui psalmus accipiedus est in laudibus, quia magna uerè Dei laus est, quod humiles respicit, & superbos contemnit. Quod notatur in hoc psalmo, & est canticum: quia cum exultatione & iocunditate magna cantat hoc Afaph ad Assyrios. Assyrii dirigentes interpretatur. Et illi se dirigere putant, qui iustitiam suam statuere uolebant, & iustitiæ Dei non esse subiecti, & qui non de re gloriabantur, sed de nomine. Quare hæc cantantur ut sint uiri Assyrii, id est ut uerè non distortè se dirigant, scilicet ut de sua iustitia non præsumant, sed iustitiæ Dei se subijciant: & quid sit uera Iudæa & uerus Israel attendant, & se tales exhibeant, qui nō falso de nomine, sed uerè de re gloriantur. Solent enim inimici Domini omnibus notis Iudæi, maxime in hoc psalmo gloriari, & gentibus insultare, quasi eis solis notus sit Deus, & nullis alijs: quandoquidem Propheta cetero ante tempore dixit, Notus in Iudæa Deus, &c. Sed si attendant quæ sit uera Iudæa, & quis sit uerus Iudæus, concedimus eis q. uerè in sola Iudæa notus sit Deus. Vera enim Iudæa est Christi Ecclesia, credens in eum regem qui uenit de tribu Iuda per Mariam uirginē. De quo Apostolus scribens ad Timotheum ait: Memor esto Domini Iesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine Dauid secundum carnem. De Iuda enim Dauid, & de Dauid Christus, quem isti regem negauerunt, & Cæsarem regem elegerunt. Quare uera Iudæa esse desierunt, & ideo non gloriantur amplius quod in eis notus sit Deus. Item uerus Iudæus est non in manifesto, sed in occulto: nō in circumfusione carnis, sed cordis: nō in litera, sed in spiritu. Quia multi sancti patres habuerunt & circumfusione carnis propter ipsam fidem, à quibus isti degenitates remanserunt in carne Iudæi, in corde uero pagani, ideo quoque non gloriantur quod sibi notus sit Deus. Sequitur.

In Israel magnum nomen eius.] Verè enim in uero Israel nomen Dei per opera bona magnificatur. Quis autē n sit uerus Israel, ipse in Euangelio aperit dicens: Ecce uerus Israelita, in quo dolus non est. Si autem ipsi dolosi sunt & mendaces, quomodo in eis nomen Dei magnum est? Iudæa enim confessio interpretatur, Israel uero uir uidens Deum. Et tu aliquis quādiu peccata tua per humilitatem non confiteris, quodā modo cum Deo rixaris. Quādiu enim quod Deo displicet laudas, non ne cum eo litigas? Ergo humilia te ei & confitere peccata tua, & tunc eris Israel, id est uir uidens Deum. & si nondum ex specie, tamen ex fide. Et sicut prius displicebas ei per dissimilitudinem, ita & nunc placebis ei per similitudinem. Et sic tandem fiet in te quod scriptura testatur, scilicet In pace factus est locus eius: quia relinquatur tibi bellum, non tamè contra te in te ipsum: sed etiam contra spiritualia nequitias, scilicet ut si surgat in te ira uel aliquis illicitus mortus, non sint membra tua instrumenta iniquitatis ad iniquitatem, qui est pax uera. Vera enim pax est, li rigium habere cum uitijs, concordiam cum moribus optimis. Et in hac tali pace est locus eius, quia incolit Deus tales. habitatio autem eius, id est certus locus eius, quod per habitare, quod frequerariū est, nōratur, est in Syon, iuxta illud: Veniemus & mansionem apud eū faciemus. Venit enim Deus ad multos per fidem & confessionem, sed non ibi facit mansionem: quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. In Syon uero, id est in illis qui postponunt præsentia, & contemplantur futura, uerè facit man-

tionem: quia permanet in eis. Fac erga tu aliquis te ipsum in Syon, & eris eius habitatio.

Ibi confregit.] Ecce signa habitationis eius. Quasi dicat: Verè habitat in Syon. Nam ibi confregit, id est humiliavit potentias. Et exequitur illas potentias, scilicet confregit ibi arcum, id est occultam contradictionem, & securum, id est uanæ præsumptionis protectionem, & gladium, id est manifestam impugnationem, & sic omne bellum.

Illuminans tu mirabiliter.] Facit apostrophā ad ipsum Deum. & Tu est magnificè efferendum. Quasi dicat: Tu Deus qui in Iudæa notus es, & magnus in Israel. Tu qui solus per te es, sine quo nullus alius est. deberet dicere: Terribilis futurus es, quod posterius sequitur: sed præmittit prius humilitatē eius dicens: Tu es illuminans à montibus æternis. Montes æternos uocat Apostolos, quos sol iustitiæ prius illustrauit, eleuans eos ad æternitatem. Et per eos cōuales, id est alios inferiores illuminauit, & hoc mirabiliter, id est in mirabilibus signis doctrinam eorum attestando. iuxta illud: Domino cooperante, &c. Vel mirabiliter in hoc, quia satis mirabile fuit quod post tantum lapsum Deus miserus est hominis. Tu inquam illuminasti à montibus æternis, & te illuminante omnes insipientes corde turbati sunt. Prædicata est enim uita æterna futura, & sapientes excecari sunt: quia cōtemperunt uitam præsentem, & dilexerunt sequentem. Insipientes uero turbati corde sunt, quod primo obstupuerunt: sed non sunt excitati, quia in somnum suum reciderunt. Somnus uero eorum est cecitas cordis, & amor terrenorū. & ipsi dormierunt somnum suum, id est quieuerunt & delectati sunt in dilectione terrenorum: quia præposuerunt temporalia æternis. Et quid eis inde? hoc scilicet, quod ipsi qui sunt uiridi uitiarunt: quia quod uirium habent est in terrenis tantum diuitijs acquirendis, nihil inueniunt in manibus suis, id est comparabiles facti sunt uiris a-ceruos diuitiarum somniantibus, qui euigilantes nihil inueniunt in manibus suis: quia ita & ipsi tandem cum à somno, in quo nunc sunt, exurgent, nihil in manibus suis inuenient.

Ab increpatione tua Deus.] Quasi dicat: Vnde hoc ga dormierunt somnum suum? ex iusto scilicet iudicio tuo & Deus Iacob, qui facis ut qui sordidus est, sordescat adhuc. Bene dicit Deus Iacob, quia Iacob dedit præsentia pro futuris, edulium scilicet lenticulæ primogenitis, & ideo meritò à Deo increpatur isti, qui præsentia præponunt, & futura contemunt. Et miro modo uidetur ponere increpationem. Increpatione enim strepitum habet, & strepitus excitat. Sed increpatione Dei tanti ponderis est, quod nō excitat, imò obdormire facit. Nec solum (quasi dicat) dormierunt illi prædicti, sed & omnes qui ascēdunt equos apostasiæ, id est primi parentes, & alij omnes qui per superbiam à Domino apostatauerunt, malè dormitauerunt.

Tu terribilis es.] Facta interpositione ponit illud ad quod orationem spectare prædiximus. Quasi dicat: Tu inquam notus in Iudæa Deus, qui primo humili apparuisti, ad futurum es in iudicio terribilis. & quis tunc resistet tibi? Nullus utiq; quia non magis Imperator quam pastor. Et hoc ideo, quia extunc, id est ex illo tempore apparebit ira tua. Nunc enim dum uindictam nondum exeres, & quasi later ira tua. Et ideo uidetur ut aliquis tibi resistere possit, q. tunc nō erit.

De cœlo auditum fecisti.] Futurus es inquam terribilis, & hoc tuum iudiciū fecisti, id est facies tu ueniens de cœlo in maiestate iudicis auditum, id est notū per Euangelicam tubam dicentem: Surgite qui iacetis in monumētis, uenite ad iudiciū. & tunc terra tremet, id est illi qui malunt nunc esse terra, quam fieri cœlum, tremet tunc: & quiescent tunc nō à pœnis, sed à peccatis, qui nunc quiescere nolunt. tunc dico cum Deus exurgit pro exurget in iudicio, id est ad hoc ut malos diiudicet & dānet, quod est tractum à feueris

& iraris iudicibus, qui quando seuerius & asperius in aliquem iudicare uolunt, ut hoc etiam habitu demonstrent, surgunt. Nec solum contra malos exurgit in iudicio, sed etiam ut saluos faciat omnes mansuetos terræ, id est omnes illos qui frementes equos apostasie non ascendunt, sed mansuetam terram se fecerunt. Præterita pro futuris propheterico more posuit, quia spiritui sancto ita nota sunt futura quasi præterita. Vel aliter: Ex tunc ira tua. Quasi dicat: Quando quidem in iudicio nullus tibi resistere poterit, malo ergo suo uoluerunt resistere tibi Iudæi dicentes: Nō habemus regem nisi Cæsarem. & Nolumus hunc regnare super nos, & similia. Nam ex tunc ex quo hoc præsumpserunt, ira tua apparuit in eis. Ex parte enim cecitas contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret. & hoc tuum iudicium, id est hanc tuam uindictam de illis fecisti audiam, id est notam de unoquoque cælo, id est per unumquemque; Apostolum. Et tunc ira, id est gentiles prius terreni timuerunt & quieuerunt à malis operibus, cum Deus exurgeret in iudicio, id est cum manifestum fieret eis Deum surrecturū tandem ad iudicandum malos, & saluandum bonos. Item aliter, Ex tunc ira tua. Q. d. Quia tu tantus es, cui aliquis nō poterit resistere in iudicio: ergo malo suo restitit tibi primus miser parens, qui de suo nutu uoluit pendere. Nam ex tunc ira tua in eo & in omnibus posteris eius apparuit, quia multasti eos innumerabilibus peccatis peccati. Et hoc tuum iudicium fecisti audiam, id est notificasti maximè de principali cælo, id est per filium tuum, qui est cælum cælorum. deinde etiam per alios cælos. Vnde terra omnis bene culta tam de Iudæis quam de gentibus timuit, & quieuit à malis operibus. Sequens uersus sicut proximè dictum est, non mutabitur.

Quoniam cogitatio hominis.] Ideo inquam mansuetos terræ saluabis, quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, &c. quod dupliciter potest dici. Quando enim homo malè actam uitā suam cogitat, & damnat, tunc Domino laudabilem confessionem facit: quando uero, quæ cogitauit ad actum perducit, scilicet quando se ipsum pro præteritis peccatis punit orando, ieiunando, & similia faciendo, tunc reliquæ cogitationis diæ festum agunt Domino: quia ille attendens asperitatem satisfactionis, feriat ad peccatis. Vel aliter: Cum homo cogitat se peccatorem fuisse, & agit gratias Deo uiuificatori & redemptori suo: tunc confitetur ei, quia hoc est confessio, id est laus eius. Et reliquæ cogitationis, id est recognita perniciēs præteritorum criminum post effusas lachrymas, & assiduam cordis contritionem diem festum agit Domino: quia huiusmodi recordatio reddit hominem ad cætera cautum, & sic à peccatis feriat.

Uouete & reddite Domino.] Quasi dicat: Et ut uos saluos faciat, uouete Dño & Deo nostro, id est redemptori & creatori uestro, quod uouedum est. i. uos ipsos. Quisquis enim cogitat quid bene uoueat, se ipsum uoueat, se ipsum offerat. Hoc enim exigitur, hoc debetur. Uouete inquam, & quæ uoueritis reddite. Malum enim est uouere, & non reddere. Non tamen ideo non est uouendum, sed & uouendum est, & reddendū. Et quodam modo ex nostro est uouere, & ex eius est reddere. & quasi dicat, Uouere debetis & reddere: quia omnes qui in circuitu eius sunt, id est omnes appropinquantes & adhaerentes ei, non uacuis manibus ueniēt, sed afferent munera, id est se ipsos uouebunt & reddent. Afferent dico cui afferenda sunt, scilicet terribilibus, id est ei qui cum nunc sit humilis, futurus est terribilis. & miri scilicet ei qui aufert spiritum principum, id est spiritum elatum, & dat spiritum mansuetum. Terribili dico non tantum apud pauperes, sed etiam apud reges, id est quosque potentissimos terræ.

Vel qui est terribilis & si non apud distortos, tamē apud reges terræ, id est apud illos qui bene regunt suā terrā.

IN PSALMVM LXXVI.
ARGUMENTVM.

PRædicat ea quæ erat populus in Babylone passurus, & qualiter pro his ipsius liberè querimoniā facturus, sicut & in septuagesimo secundo psalmo. Aliter uox Christi ad patrē.

IN FINEM PRO IDITHUN
Psalmus Asaph.

EXPLANATIO.

Asaph congregatio bonorum, Idithun translitor seculorum, finis proficientium Christi intelligitur. Totus ergo psalmus hic à fidei congregatione canitur, quæ uita istius seculi gloriosis passibus transiliens ad illum finem peruenit, cui nihil potest simile reperiri. Sed sciendum est, in Hebræo per Idithun, non pro Idithun haberi: ut significet non pro eo, sed per eum psalmum fuisse cantatū, & quod sequitur, Psalmus Asaph, in ueris exemplaribus non haberi. Asaph iste, quem diximus uitiorum translitorem, in prima narratione psalmi ad Dominū clamare testatur, & tribulationibus suis eruditum esse testatur. In secunda cogitationes enumerat, quæ solent pulsare in hoc mundo corda laborantium. Tertia beneficio diuinitatis in meliorem sensum se asserit permutatum, ut operam potentiamque Dei fixa mente cogitaret, quibus rebus assidua cognoscitur exercitatione profecisse. Quarta prosequitur quemadmodum per Dominum saluatorem facta sint in populis diuina miracula.

COMMENTARIVS.

Oce mea ad Dominum clamaui.] Hæc uerba referuntur in fine, & sunt psalmus Asaph, cātatus ad Idithun. Idithun interpretatur transliliens. Eloquitur in hoc psalmo transliliens cogitationis diæ, quia Asaph cōgregatio interpretatur. pro Idithun, id est exhortas nos ad hoc, ut & nos transliliens simus, id est & hæc ima omnia contēnamus, & ad summā intendamus, quæ autem sint translilienda, quo usque ad finem illi perueniatur, ubi nihil quod transliliamus habebimus, cōtextus psalmi demōstrat. Etenim rādū transliliere debemus quicquid impedit, quicquid irretit, quicquid ligat, quicquid animū onere aggrauat, donec ad id perueniatur quod sufficit, & ultra quod nihil sit, infra quod omnia sunt, & ex quo omnia sunt. Quisquis ergo psalmi huius animā uult sentire, imitari atque tenere, carnalia omnia desideria transliliat, seculiq; huius pompam & illecebrā calcet, nihilq; aliud ubi consistat eligat, nisi illū in quo sunt omnia. In quibus etiam omnibus ipse transliliendo laborat, donec ad uerum finē perueniat. Quia uero intrēdit in hoc psalmo Asaph hortari nos ut transliliamus, mox qualiter transliliendū sit, insinuat: scilicet ut clamemus ad Dominum non propter aliud, sed propter ipsum Dominum. Multi enim clamant ad Dominum pro adipsius cōmodis, & pro uitandis incōmodis, pro sospitate uororum & multis alijs. Postremo etiam pro salute corporis, quæ patrimonij est pauperis. Sed hi tales non transliliunt. Vix autem aliquis est qui clamat ad Dominum propter Dominum. Magnū enim est trāsitus, quare sic nos trāsiliere docet & dicit: Ego clamaui ad Dominum: & quia multi dicunt, Domine Domine, & non faciunt quæ præcipiuntur, ideo addit, Uox mea. Ille enim uox sua clamat ad Dominū, cuius uox consona cordi est, scilicet si & quod desiderandum est, scilicet Deum corde desiderat, & uox rogat. Si uero aliud quodlibet in corde opret & potest,

stuler, nō clamat uox sua: quia uox eius cordi nō est consona, quia huiusmodi nō est cordatus. Potest etiā simpliciter hoc dici, Uox mea clamaui, id est uox trāsiliens. Et ne uideretur quod propter aliud clamaret ad Dominum, quam propter ipsum, repetit, q. d. Clamaui dico uox mea ad Dominū, propter ipsum Deū tantum, nō propter aliud. Et non frustra, quia ipse intendit, id est intēsum se fecit mihi. Quisquis enim ad Dominum clamat propter Dominum, ille se intrēdit: qui uero propter aliud, illi se non intendit.

In die tribulationis meæ.] Ostendit qualiter clamandū sit ad Dñm. Q. d. Hoc in quā modo clamaui ad Dñm, scilicet quia exquisiui Deū manibus meis, id est operibus bonis in die tribulationis, id est in hac uita, quæ est tribulatio: quia nihil est nisi tentatio, & est dies quantum ad uitam bonorū: quæ dies uocatur respectu uitæ malorum, quæ sola nox est. Et tamen quia hæc eadem uita bonorum, quæ dies dicēda est propter bona opera, quæ ipsi faciunt: nox quantum ad uitam futurā, in qua angelis æquales erimus, id est quæ uocatur diem, uocat noctem. Q. d. Dixi quia exquisiui Deum in die, imò dicā quia exquisiui eum in nocte, id est in hac præsentī ignorantia manibus factis uel habitis contra eum, id est operibus factis nō ad aspectum hominum, sed ad eius aspectum, & non sum deceptus, quia in firma spe iam teneo quod quæsiui.

Renuit consolari.] Et quia nō sum deceptus, uel quia Deum exquisiui solum, id est anima mea renuit consolari in his terrenis. & hoc ideo, quia memor fui Dei. i. æternorum, & in illis tantū delectatus sum, & hoc nō ad horam, sed exercitatus sum, id est continuam exercitacionem habui in eis. Exercitatio enim, est suscepti actus continuatio. Et ad eō in eis exercitatus sum, quæ spiritus in hoc q. erat meus. i. uoluntas complacendi mihi in terrenis, defecit in me, & profecit in me spiritus meus tuus. i. uoluntas complacendi mihi in æternis.

Anticipauerunt uigilias oculi mei.] Ideo defecit spiritus meus, quia oculi mei anticipauerunt uigilias, id est cōparabilis factus sum anticipanti uigiliis: quia sicut ille qui anticipat uigilias, studiosus factus est in opere suo, ita ego studiosus effectus sum in exercitacione illa. Et tamen turbatus sum ex humana infirmitate, quia putauit me in sufficientem esse ad illam exercitacionem. Et illam turbationem non sum elocutus, ut culpā in auctorem refererem dicēs, quod me talem tam infirmū fecisset: sed patienter tuli eam tacendo & attendo me pati illam iusto iudicio. Dicitur hoc & aliter in parte, si Defecit spiritus meus, accipitur proprie. Q. d. Delectatus in quā sum & exercitatus in æternis, & in illa exercitacione defecit spiritus meus, quia nō sufficiens fui ad illam. Et hoc ideo, quia oculi mei anticipauerunt uigilias. i. comparabiles facti sunt anticipanti uigiliis: quia sicut ille qui assidue anticipat uigilias, lippus fit: ita oculi mei interiores, ratio scilicet, & intellectus per peccatum primi parentis lippieret & caligantes facti sunt. & ideo turbatus sum. i. turbationē & timorē ex hac infirmitate habui. Ea tamen nō tam locutus illam turbationem sicut prius.

Cogitauit dies antiquos.] Non sum in quā locutus, sed potius attendi & malum meritū meum, & dignitatē quantū in primo parente mihi cōcelsisti. hoc est q. dicit: Cogitauit, id est in memoria habui dies antiquos, id est lapsum primi parentis, per quem tempus antiquum & uetus, id est inutile factū est. Semper enim si Adam non peccaret, dies noua & una esset. & eam habui in mente annos æternos, id est dignitatē illam, in quam primi parentes creati fuerunt: per quā si in præcepto perstitissent, ad ueram æternitatem peruenirēt. Et non solum in memoria eam habui, sed etiam meditatū sum cum corde meo, id est arētissimè, & hoc in nocte, id est etiam interrupta quiete. uel in nocte. i. in hac præsentī ignorantia sum meditatus, ut in uiderē qualiter dignitatē illam amissam possem recuperare: & nō tamē ad horā meditatū sum, sed exercitatus sum illam.

citabar in illa meditatione, & sic scopebam spiritum meū. Quasi enim exasperatus erat spiritus meus amore terrenorum, sed ego suspirando ad dignitatē amissam, & cœlestia desiderādo scopebam, id est planabā spiritum meū. Scobs, scobis ferrum est, quo pistoria uasa purgantur, unde scobere dicitur. Potest etiā satis hic legi, si forte in aliquibus libris inueniatur, Scopebam, uel scrobēbā. Nunquid in æternū Scrobēbam in quam spiritum meum dicens ita: Deus qui iam proiecit, id est porrò à facie sua iecit hominē semel propter transgressionem, nūquid proiecit eum in æternum, id est irrecuperabiliter? Nō utiq;. Aut nunquid Deus iratus non apponet adhuc, ut complacitior sit? Q. d. Posuit se iam placatum quantum ad quosdam, quos & ante legem & sub lege suscepit: & non ne adhuc apponet ut complacitior nobis sit, nos etiam suscipiendos? faciet utiq;. Aut ipse qui iā abscondit misericordiā suam per primā culpam, an abscondet eam in finem. i. æternaliter? scilicet abscondet eam à generatione præsentī, tendendo in generationem sequentem: ut sicut abscondet eam ab hac generatione carnali, ita etiā abscondet eam ab illa generatione spiritali? Non utiq;. Aut Deus cui propriū est misereri, an obliuiscetur misereri, scilicet ut nunquam amplius misereatur? Vtiq; nō sed postquam iratus fuerit, misericordiæ recordabitur. Aut continebit misericordias suas in ira, id est an præcludet ira eius misericordiam? certè non. Imò (quali dicat) misericordia eius præcludet iram.

Et dixi.] Q. d. Tantum quidem meditando de dignitate amissā in Adā, & exercitando me in illa meditatione, iam transliliui ut intelligerem, non præcludi misericordiam ab ira. Et tamē dixi: Nunc cœpi, id est ego miser pro incipiente habendus sum. Cum enim consummauerit homo, tunc incipiet: quia nihil in humanis rebus perfectum. Et q. d. Hoc dixi lapsus primū attendendo. Et hæc mutatio, scilicet quod de perfectione tanta quam in primo parēte in abundantia uirtutum posito habui, in hancim perfectionem cecidi ut consummatus, quantum ad humanam existimationem pro incipiente habendus sum. Dextere ex celsis, id est mihi illata propter peccatum primi parentis, ad dexteram illius qui satis me deiecit & multare potuit, quia absolute est excelsus.

Memor fui operum Domini.] Q. d. Cognoui quidē me nunc primū, cum cōsummatus uidebar incepisse, sed tamen non destiti. & hoc ideo, quia fui memor operum Domini, id est quia attendi quantam dignitatē Deus in primis parentibus operatus sit, ad quam ut aspirarem, desistere nolui. Et ideo memor fui illorum operum, quia memor ero mirabilium tuorum, id est quia semper debeo dō Domine, memor esse mirabilium tuorum factorum ab initio. Mirabilia accipit idē hic quod opera: scilicet dignitatem primorum parentū. Quid erit mirabilius quam quod Deus de tam infima materia, scilicet de terra fecit cælum, id est homines cœlestibus creaturis, id est angelis æquales? Nihil utique.

Et meditabor in omnibus operibus tuis.] Quia memor fui, & semper memor esse debeo mirabilium tuorum, ideo Domine meditabor in omnibus operibus tuis impledis, id est quæ tu fieri iubes: & hoc non tantum ad horam, sed exercebor in adinventionibus non meis, quæ sunt inebriari, scortari, & similia: sed in tuis adinventionibus. Adinventiones eius idem accipe, quod opera de quibus dictū est: quod adinuenit omnem uiam scientiæ, & dedit eam Iacob puero iuo. & Israel electo suo. Sed tamen (q. d.) quantūcumque mediter uel exercear per me, nihil erit: quia nullus per se peruenit ad te. Nam dō Deus uita tua, id est uia ducens ad te, est tantum in sancto sanctorum, id est in Christo. Aliter quoque supradicta partim dici possunt, ut reincipiamus ab Et dixi, Scobebam inquit spiritum meum dicens, Nunquid in æternum proiecit Deus, &c. Et tandem dixi: Nunc cœpi, id est nunc primum inueni

quod quæsi, hoc scilicet quæ hæc mutatio, hoc est quod non præcludetur ab ira misericordia, sed potius ira a misericordia: hæc in qua mutatio erit dextræ excelli, id est fiet per Christum, qui est dextra Dei patris, de quo alibi dicitur: Er brachiū Domini cui reuelatum est? Per ipsum enim solum hoc factum est, ut ira in misericordiam conuerteretur. Et ideo dico, Nunc cœpi: quia modo demū memor fui operū Domini. illorū operū quæ Dñs pater operatus est per illā dextrā suā. Et ideo memor fui operū, quia memor fui ab initio mirabilium tuorū, factorū ab initio quorū memor ero, id est semper memor esse debeo. q. est dicere: Quia attēdi signa ab initio præcedētia, & per signa significata. Mirabilia enim accepit signa, opera uero significata. Et quia (q. d.) sic memor fui operū, quæ per illū es facturus, tamē Dñe ut me illi conformē, meditabor in omnib. operib. implendis nō meis, sed tuis, id est quæ tu iubes impleri. Et exercebor in adinventionib. non meis, sed tuis, ut prius.

Deus in sancto uia tua.] Q. d. Quæ autem illa opera, quæ illæ adinventiones? Scilicet uia tua in sancto sanctorum nobis exhibita. Quicquid enim dicendum, quicquid faciendum, quicquid etiam cogitandum, in illo nobis est propositum, & possumus uiam dicere, uel ipsum qui ut alibi dictum est, fuit nobis liber missus, ad cuius exēplar cōscriberemur. Vel opera & præcepta in ipso nobis exhibita. Visis his omnibus quæ Deus pater in sancto suo est operatus, cum quodam stupore & admiratione subdit: Quis Deus magnus, &c. Q. d. Quandoquidē omnis uia tua in sancto illo erit nobis proposita, quis ergo Deus ita magnus est sicut Deus noster, id est Emanuel nostræ naturæ particeps? Et conuertit se ad eum dicens: Tu es Deus qui facis mirabilia. Quid enim mirabilius quam uiuificare mortuos. hoc est de impijs facere pios, de damnatis in regnum assumptos? Et quæ mirabilia faciat, sub sequenter ostendit dicens: Tu fecisti uirtutem tuā notam in populis, id est notificasti populis quid posses: & hoc modo manifestasti, quia redemisti populū tuū resuscitando eum de morte interiori in brachio tuo, id est per fortitudinem tuam. Et determinat quæ populum, scilicet filios Iacob redemisti, & Ioseph. Per filios Iacob, qui unus de tribus Patriarchis fuit, Iudæos accipit: Ioseph uero positum est hic, quantum ad interpretationem. Interpretatur enim augmentatio, & significat hic gentilem populum, quo Ecclesia augmentata est. De gentibus enim dictū est: Alias oues habeo, quæ nō sunt, &c. Possunt quoq; supradicta ut per sancta non mutetur, ad patrē referri, quasi diceret: Quandoquidē Deus pater uiam suā in sancto suo nobis proponit, quis ergo magnus sicut Deus noster, id est nobis propitius mittendō saluatorem suum? Et conuertit se ad eum dicens: Tu es Deus qui facis mirabilia, ut supra. Et uerē facis mirabilia, quia fecisti uirtutē tuā notam in populis, id est quia notum fecisti salutare tuum. Christus enim Dei uirtus, & Dei sapientia. & in brachio tuo, id est in uirtute illa, quæ est brachium tuum, redemisti populum tuum, scilicet filios Iacob & Ioseph ut prius.

Viderunt te aquæ Deus.] Oslēdit quomodo redemit eos, scilicet notificando se eis. & accipit per aquas eorum quos per filios, Iacob scilicet, Iudaicum populū: Et est dicere: O Deus, aquæ, id est Iudaici populi uiderunt te, id est cognouerunt te. & uidentes te timuerunt, id est quasi iterunt in fluxu suo. Mittit nos ad historiam, quod aquæ diuisæ sunt in mari. Sicut enim quando Moyses uirga mare percussit, aquæ illæ quasi diuinam potentiam præsentē sentientes, diuisæ steterunt: ita aquæ istæ potentiam Dei cognoscentes steterunt, quia à fluxu uitiorum & carnalium concupiscentiarum se compescuerunt. Aquæ inquam uidentes timuerunt, & abyssi etiā turbatæ sunt. Abyssus est profunditas aquarum. Et accipit hic per abyssos gentiles propter profunditatem uitiorum, uel etiā ppter

profundum intellectū, qui fuit in quibusdā eorū. Et ne in parte tantū turbatas accipiemus abyssos, dicit q. in uniuersitate potius sit accipiendus, quia multitudo sonitus aquarū turbata est. Per multitudinē sonitus aquarum accipit multitudinē contradicentium gentilium, qui & factis & dictis acriter ueritati pmo contradixerunt. Et ideo (q. d.) aquæ timuerunt & turbatæ sunt abyssi, quia nubes, id est prædicatores tui uerbis terrā compluēt uocē dederunt. & ideo etiā abyssi turbatæ sunt. Enim (pro quia) sagittæ tuæ, id est Euangelicæ sententiæ tuæ à nubibus dictæ, trāsunt hac & illac per totum mundū. In omnem enim terrā exiuit sonus eorū. Et ideo etiā turbatæ sunt, quia uox tonitruū tui, id est cōminationis tuæ à nubib. data trāsfit in rota, id est per rotam, hoc est per mundū qui uolubilis est ut rota. Non solum enim nubes illæ æternæ præmia promiserunt, sed æterna supplicia cōminatæ sunt dicentes: Væ mundo à scandalis, & similia.

Illuxerunt coruscationes tuæ.] Coruscationes uocis uel idem q. uocem tonitruū dixit, uel miracula per prædicatores exhibita. iuxta illud, Dño cooperante, & reliqua. Quod uero rotā prius uocauit, nūc orbē dicit. Et quia (q. d.) & coruscationes illuxerunt, & quia hoc factum est, ideo cōmota est terra Iudaica & contremuit, id est cum illa etiam alia terra gentilis tremuit, & ea contremiscente uia tua, id est Christus, qui uia est ad re, est cognita in mari, id est in gentib. prius uitijs amaricantibus. Et semitæ tuæ, id est præcepta tua sunt cognita in aquis, id est in populis multis. Nūc per semitas præcepta quælibet accipiuntur. Si uero prius per uia præcepta accipias, tunc per semitas strictiora tantum præcepta accipias. In mari inquam cognita est uia tua, & tamen uestigia tua non cognoscuntur in terra. In terra enim uestigia apparent, in mari uero non apparent. Et per cultā terram Iudæa designatur, quæ legem acceperat: per mare uero gētilitas, cui nullus cultus impensus erat. Et in Iudæa quidem uestigia fuerūt, quia ibi Christus corporaliter apparuit, & prædicauit: sed Iudæi uestigia non cognouerunt, quia Christum qui uerum uestigium Dei patris erat, non adorauerunt.

Deduxisti sicut oues populum tuum.] Non cognoscuntur inquam uestigia tua in terra, sed tamen deberent ibi cognosci, quid deberent esse memores tuorū beneficiorū. Nā tu deduxisti, id est de Aegypto in terrā promissionis duxisti per desertum illum populū tuū in manu, id est in ducatu Moyfi & Aarō, sicut quilibet pius pastor oues suas deducet. Potest etiā uertus iste ad præcedentis uersus principium continuari ita: In mari, in qua cognita est uia tua & semitæ tuæ in aquis, quia tu deduxisti, id est paupsi sicut pius pastor oues suas populum uerē tuū, id est populum gratiæ in manu, id est in potentia Moyfi & Aaron non historialis, sed ueri Moyfi & Aaron. Moyses enim interpretatur aquaticus, Aaron uero moranus. Verus ergo Moyses & uerus Aaron ille est, qui & salutifera aqua doctrinæ nos potauit, & corda nostra ad summa erexit, id est Christus filius Dei.

IN PSALMVM LXXVII. ARGUMENTVM.

Virtutis studia, legisq; custodiam Propheeta populo cōmendans, hunc psalmū cōposuit. In quo monet, ut Deum reuerenter metuāt qui sanctiones legis suæ beneficiorū largitate puenierit, ut hi qui tā erant obnoxij, factius subderentur. Postremò hortatur, ut seruent intenta mente concordiam.

Aliter uox Christi de Iudæis.

INTELLECTVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Asaph diximus synagogam, id est collectionem interpretari: sed quia intellectum præmisti, fidelium hic synagogam loqui posse declarauit. In prima parte Psalmi duo tantum uersusculi personæ Domini mancipantur, ut reuerentia cresceret doctorum, quibus ipse rex posuisset initium. Secūda parte latius loquitur Asaph, imputas Iudæis quod Domini beneficijs ingrati corde prauo eius iussa contēpserunt. Tertia enumerat quædam munerera Deus Israeli præstitit, nec tamē ille murmurare desierit. Quarta dicit qualis in eis undicta, prouenerit qualiterq; sit miseratione Domini mollita sententia. Quinta propter murmurationes eorum uindictam in eis est, sed iterum ad supplicationē Domini, cognoscentes eius magnalia redierunt. Sexta denudō illi dolose loquuti, & errores solitos sunt sequuti, nec tamē eos misericordia Dei ut merrere, disperdidit. Septima dicit quomodo Dominum cōcitarunt in deserto, cū tamen propter ipsos Aegyptus fuerit adflicta. Octaua beneficijs Domini relatis Iudæica obstinationis culpa subiungitur. Nona ultio grauissima subsequitur, ita ut populo captiuato tabernaculum Selom abiecerit, posteaq; montem Syon & David regem, de cuius semine Christus salutaris medicus adueniret, elegerit.

COMMENTARIVS.

Tendite populus meus legem meam.] Psalmus iste cōtinet ea quæ in ueteri populo gesta narrantur. Recentior autē & posterior populus admonetur, ut caueat ne ingratus sit beneficijs Dei, eiusq; in se prouocet iracundiam, cuius obediēter & fideliter debet suscipere misericordiam: ne (inquit) sicut patres eorum generatio praua, &c. Hæc psalmi huius intentio, hæc utilitas, hic fructus uberrimus. Quæ autem in psalmo dicuntur, quamuis perspicua & aperta uideantur: tamē quia ritulus eius est, Intellectus Asaph, quærent fortassis lectorem non superficiei intēdentem, sed interius intelligentem. Præterea ideo etiam talem lectore querere uidentur, cum in psalmo dicatur: Aperiam in parabolis os meū, loquar propositiones. Parabolæ enim sunt similitudines rerum, quæ his rebus de quibus agitur, aliquid comparatur. Vt hic agitur de manna, & manna comparatur ille panis uitæ, qui de cœlo descendit. & sic per cætera. Propositiones uero quæ Græcè problemata dicuntur, sunt quæstiones aliquid in se dignum solutione continentis. Loquitur ergo intelligens Asaph in hoc psalmo, quia nō defuerunt de illo populo qui intelligerent habentes fidem, quæ postea reuelata est non ad legis literam, sed ad spiritus gratiā pertinentem. Non enim sine fide fuerunt, qui eius in Christo reuelationem & præuidere & alijs prænunciare potuerunt. Audiamus ergo psalmū non tanquā Iudæis, sed tanquam nobis cantatū. Nobis enim potius ista cantatur, cū Apostolus dicit q. hæc omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostrā. Quia si pœnæ illæ erāt cauendæ, multo maiori diligentia uitandæ sunt ab illis significatæ. Quæ admodum enim in bonis qua significantur, multa digniora sunt, quam qua significantur: ita & in malis necessarios sunt grauiora significata quā significantia. Quod autem Apostolus uocat figuras, psalmista uocat parabolæ, non habentes fidem in eo quod contingerit: sed in his rebus quib. rationabili cōparatione cōferuntur. Psalmū ergo audiamus, & legem Dei atēdamus non secundū q. in superficiei sonat, sed quod mystica actiōne significat. ad hoc enim intelligens Asaph nos inuitat ita: Populus meus. i. uos omnes qui mihi uultis esse consortes, & esse de populo meo. Cui Bedæ tom. 8.

ius pars ego sum, id est de intelligēte populo. q. d. qui est Christus iungatur mihi. Vos in qua attēdite, id est interius considerate legem, quam ego facio esse meā, spiritualiter eā intelligendo & complendo, ut & uos faciatis eā uestram. Legem accipite scripturā ueteris testamenti. Et qualiter debeat attēdere, dicit: scilicet inclinate. i. humiliare aurem uestrā in uerba oris mei. i. ad intelligendum legis uerba. quæ loquetur uobis os meū. i. os intelligentis. Ille enim uerō attendit legem, qui se humiliat ut eam & intelligat & compleat.

Aperiam in parabolis.] Ideo (quasi dicat) aurē in uerba mea inclinare deberis, quia non sine re loquar uobis. Nam aperiam os meum in parabolis, aliud dicens & aliud interius significando: & loquar uobis propositiones, quæ propositiones & parabolæ sunt ab initio, id est sumuntur à ueteri testamento, quod est initium ipsarum parabolarum & propositionum: finis uero est nouum testamētum. Vetus quidem testamētum initium est, quia ibi sunt signa: nouū uero finis, quia ibi sunt significata. Vel aliter: Loquar parabolæ & propositiones existentes ab initio, non ab illo initio, quo cœlū & terra facta sunt: sed (q. d.) ab initio huius cōgregationis. i. ex quo Abraham de Vr Chaldeorum educus est. Ibi enim incēpit hæc cōgregatio, & ex tunc fuerunt propositiones & parabolæ. Quid autē sint parabolæ & propositiones, iam supra dictum est. Sciendum autē q. idem potest esse parabola & propositio diuerso respectu. Nā scilicet comparatio est parabola, secundū uero quod aliquid in se cōtinet dignum solutione, est propositio. Et dicitur parabola & res, quæ alij rei confertur, per quandam similitudinem, & oratio quæ ipsas res confert.

Quanta audiuius & cognouimus ea.] Ideo loquar parabolæ & propositiones, quia nos multa in parabolis & propositionib. audiuius prophetata priorib. & cognouimus ea cōpleta posterioribus, & quanta in finitā scilicet. Et ideo dico audiuius, quia patres, id est priores nostri annunciauerūt nobis ea factis, dictis & scriptis. Factis, sicut Abraham in filij sui immolatione, Abel in morte sua, & multi alij similitur. Dictis & scriptis, sicut Elia, & alij propheta. quidā etiam annunciauerunt nobis multa per suam damnationem.

Non sunt occultata a facie eius.] Q. d. Quia ipsi narrauerunt nobis, ideo non sunt occulta, sed cognita: quia etiā completa à nobis filijs. i. posterioribus eorum existētib. in generatione altera. Quæ est generatio altera, nisi cui est regeneratio facta? Altera enim de duabus dicitur. Et hæc respectu carnalis, quæ præcessit rectē dicitur altera. Nota q. Asaph intelligens dicit se esse in generatione altera. Quicunq; enim de priori populo legē spiritualiter intellexerunt & impleuerūt in hac generatione altera, quæ nunc est per fidem fuerunt.

Narrantes laudes Domini.] Patres inquam narrauerunt nobis, ipsi dico narrantes laudes Dñi, id est illa in quib. meritō Dñs laudandus est. Et uirtutes eius. i. & in quib. apparet potentia eius, & mirabilia eius, id est & quæ dignæ sunt admiranda. Mirabilia dico quæ fecit. i. quæ ipse operatus est. Eandē rem accipit per hæc tria, scilicet scrutationē testimoniij, & cōsecutionem legis, uel positionem, sicut sequēs uersus inruit. Quæ lex mirabilis est, si non secundū signa, sed secundū significata accipiatur. Et ideo etiam mirabilis, quia illos qui eam implent, mirabiles facit.

Et suscitauit testimonium in Iacob.] Dico quia mirabilia fecit, & hoc dico propter scrutationē testimoniij in Iacob, & positionem legis in Israel. Lex naturalis, quæ data est primo homini, quando dictum est ei, De illo comedas, de isto non comedas. sed lex illa sopita fuit in eo per inobediētiā, suscitata est autem postea, id est confirmata per scripturam. Potest etiam ipsa scripturam quodammodo dici suscitata, quia sicut mors dicitur pallida, eo q. faciat pallidum: ita & scriptura potest dici suscitata, quia suscitauit peccatū. Quod testatur Apostolus dicens: Veniente mādato reuixit peccatum. N 3 catum.

carum. Nesciebam enim concupiscentiam esse peccatū, nisi lex diceret, Non concupisces. Et uideretur exigere relicta, quia dicit: Suscitauit testimonium. Ipsa enim scriptura dicitur testimonium, in quantum aliquid probat. his quippe, quando ea legitime utuntur, est testimonium damnationis. Et quamuis etiam legitime utentibus testimonium sit liberationis, tamen quantum ad malos, dicitur potius testimonium: quia contra malos testimonium maxime est necessarium. Dicitur eadem scriptura lex, in quantum prohibet aliquid, uel iubet. Et potest ita legi uersus iste, ut per Iacob accipiamus minus quam per Israel: scilicet per Iacob intelligamus proficiscentes, & carnaliter intelligentes, & nondum uidentes: per Israel uero, quod interpretatur uir uidentem Deum, intelligamus peruenientes, id est saluti uiciniores, & spiritualiter intelligentes. Item per testimonium minus quam per legem accipiamus, quia eadem scriptura dignior est in eo quod lex est, quam in eo quod testimonium. Per suscitauit quoque minus, quam per posuit. Et dicitur: Suscitauit Dominus testimonium, ut esset testimonium damnationis, scilicet in Iacob, id est in proficiscentibus tantum, non peruenientibus. Et posuit eandem scripturam in legem Israel, id est ut esset lex, id est prohibitoria. At uero quod hic posuit, ibi suscitauit. Posita est, quia in istis firmiter est: ibi uero tantum suscitata, id est parum commota fuit, quia non firmiter eis inhaerit. Et in istis dignè est lex, id est prohibitoria, quia non tantum cessatur à peccatis timore poenae, sed amore iustitiæ. Vterque enim & qui timore poenae, & qui amore iustitiæ à furto se abstinere, habet similem manum, sed non similem animum. Similes enim sunt in opere, sed dissimiles in uoluntate. Potest etiam hic idem uersus simpliciter exponi, ut per Iacob & Israel & per legem & testimonium, idem accipiamus hoc modo: Suscitauit Dominus testimonium, ut esset in Iacob, id est in populo Iudaico. Et quid uocet testimonium, exponit dicens: Et posuit legem in Israel. Israel simpliciter accipere sine interpretatione. Posuit tamen hic etiam notatè, scilicet quia graue iugum, legem uel dicitur peccatoribus imposuit. Lex enim ut ait Apostolus, non est postea iustis, sed iniustis: quia iustus non sub lege est, sed in lege.

Quantum mandauit patribus. Suscitauit in qua testimonium, & posuit legem, & in ea lege quanta infinita, scilicet mandauit patribus nostris, id est prioribus nostris nota facere, ut nota ea facerent, quidam non. Illi enim qui spiritualiter ea intellexerunt & impleuerunt, illi bene nota ea fecerunt, alij uero nec cognouerunt, nec nota ea fecerunt. Nota inquam facerent, ad hoc ut generatio altera, id est spiritualis cognoscat, quod non cognouit prior generatio carnalis. Et ut sciamus quid uocet generationem alteram, dicit: quia illa generatio erant filij illi qui nascentur, non iam corporaliter, sed spiritualiter. & ita quod exurgeret, id est quod corda sursum ad aeterna erigeret, non uero ad terrena ueluti illi priores se deprimerent. Et isti etiam narrabunt ueris filijs suis, id est imitatoribus fidei suae, hoc scilicet, ut ponant isti sicut & illi in Deo spem suam, id est ut nolint stare iustitiam suam, & iustitiæ Dei non esse subiecti: sed tantum sperent in iustitia Dei, quia per iustitiam factorum nullus saluabitur, sed per solam iustitiam fidei. Et narrabunt etiam eis ut non obliuiscantur operum Dei, id est ne sint ingrati beneficijs Dei, & sua opera magnificent, imò obliuiscantur suorum operum, & magnificent opera Dei: ut non prouocent eius iracundiam, sed concilient misericordiam. Et exquirant data eius misericordiam, non tantum ad sciendum, sed ad faciendum. Hec in qua omnia faciunt, ne fiant abominabiles Deo, sicut carnales patres eorum. Qui scilicet patres fuerunt generatio praua & exasperans Deum, & in quo essent generatio praua dicit: scilicet in hoc quia fuerunt distorta generatio, quae non direxit cor

suum. Illè enim non dirigit cor suum, qui quod prauè intelligit, non corrigit: & quod bene intelligit, in actum non perducit. Et in hoc fuit generatio illa exasperans, quia spiritus eius non est creditus cum Deo. id est quia non habuit fidem, quae fides impetrat, quod lex imperat. Cui enim spiritus Dei cooperatur spiritui nostro, tunc quod lex iubet, impletur, quod fieri nequit nisi credendo in eum, qui iustificat impium. Habere autem spiritum creditum cum Deo, est credere ad aliquod bonum opus se non sufficere sine spiritu Dei cooperante. Et hoc est credere in Deum, hoc est fidem habere. id est credendo Deo adherere, bona operanti ad bene cooperandum. Illi autem non habuerunt spiritum suum creditum, id est commissum cum Deo, cum quo quisquis ei adheret, unus spiritus efficitur: quia putauerunt se ad iustitiam sufficere, sine spiritu Dei cooperante.

Filij Ephraim. Quid, non solum minores inter illos fuerunt praua generatio, sed & filij Ephraim, id est à quibus maxime sperabatur bonum, & qui alijs prelati erant, sicut Ephraim prelati sunt fratri suo maiori in benedictione aui sui Iacob. In qua prelatione quid aliud uidebatur de ipso Ephraim promittere Iacob, quam uirtutem & omne bonum? Nihil utique. Et ideo filij Ephraim positum est hic ad designandum illos, de quibus melius sperabatur, qui tamen facti sunt praua generatio, quod tam accipiendum est in hoc posteriori, quam in illo priori populo. Et in quo etiam hi sunt praua generatio, ostendit: quia quasi intendentes arcum, & mirantes non arcum, sed ea quae promittuntur arcu, id est quasi armis ad bellum praedentes, in die belli commiserunt. Quod est dicere: Simulabatur opus legis exterius, quod non amabant interius. dixerunt enim: Quaecumque praeceperit nobis Dominus, faciemus. Et nihil tamen inde fecerunt, & sic quasi tempore certaminis cesserunt. Similiter quisquis nunc dicit Domine Domine, & in tempore tentationis recedit, nec facit quae praecipuntur, quasi in die belli cedit. Promissionem enim obedientiae non probat auditio, sed tentatio.

Non custodierunt testamentum Dei. Causa est quare in die belli conuersi sunt, ideo scilicet, quia non custodierunt testamentum Dei, id est non attenderunt ueras & aeternas promissiones Dei. nec obseruauerunt eas, sed uilius quiddam, id est terrena elegerunt, & quia noluerunt ambulare in lege eius, id est & si quandoque aliquid de lege seruauerunt, non hoc fecerunt ex uoluntate bona, sed timoris coactione. Et praeterea obliuiscuntur benefactorum eius, id est ingrati extiterunt beneficijs Dei sibi collatis. & obliuiscuntur mirabilia eius, quae ostendit eis, id est coram eis fecit. Mirabilia accipit mala, quae hostibus eorum exhibuit. Ideo dico obliuiscuntur mirabilia, quia fecerunt quaedam mirabilia coram patribus eorum. Patres accipit hic non illos qui fuerunt generatio praua & exasperans, ut prius: sed Moysen & Aaron, qui patres dicuntur, & causa honoris, & similitudine curae. Licet enim Dominus in Euangelio dixerit, Nolite uobis uocare patrem super terram: non tamen uoluit auferre hoc nomen à consuetudine humanae locutionis, sed id uoluit ut gratia spiritualis regenerationis non ascriberemus alicui sanctitati uel potestati, sed ei soli per cuius misericordiam fit. Quare non in congruo Moyses & Aaron hic patres dicuntur. Et coram his patribus, id est ipsis astantibus, ipsis etiam facientibus & attestantibus fecit mirabilia, de quibus hic agitur in terra Aegypti, & determinat locum, scilicet in campo Thaneos. Thaneos enim est ciuitas Aegypti, apud quam decem ille plagae factae sunt, quas Dominus Pharaoni per Moysen immisit. Similiter & coram patribus nostris spiritualibus, id est ipsis uidentibus & etiam facientibus, facit Dominus mirabilia spiritualiter in nobis, & in bonum & in malum in Aegypto, id est in hac uita, quae ignorantia est & tentatio. Et ideo per Aegyptum rectè designatur: quia Aegyptus interpretatur tenebrae uel tribulatio,

bulatio, dum adhuc existimus in campo Thaneos, id est in planicie humilis mandati. Campus enim planiciem significat, Thaneos uero interpretatur humile mandatum. & in hac uita datur nobis plane, id est manifestè humile mandatum, scilicet ut discamus hic humiliari, ut tandem mereamur cum illo exaltari, qui pro nobis & per nos in hac Aegypto uoluit humiliari.

Interrupit mare. Sciendum quod mirabilia, de quibus maxime loquutus est, ad praesens differt, & beneficia posterius ei collata prius refert. Quod ideo facit, ut eorum in gratitudinè aggrauet, qui cum pro solis mirabilibus, quae in hostes eorum fecit, satis grati esse deberent: tot insuper beneficia acceperunt, & ingrati tamen fuerunt. Et si haec sunt parabola, ut Psalmus testatur superius, debemus attendere non tantum quid in superficie tonant, sed quid mystica actione significat. Quaecumque enim bona uel mala in eis uel in eorum hostibus contigerint historialiter, eadem in nobis sunt spiritualiter. bona quidem per gratiam, mala uero per iustitiam. Attendamus ergo ea, ne simus ingrati beneficijs Dei, & ponamus spem nostram non in nobis, sed in eo: & timeamus eum casto amore non seruilis, ne fiat in nobis quod factum est in eis, scilicet ut simus generatio praua & exasperans. Literam sic continuabis: Ecce in qua in Aegypto mirabilia, & postea contulit eis haec beneficia, scilicet quod cum uenissent ad mare rubrum, & propter sequentes hostes dubitarent, interrupit, id est diuisit eis mare, & perduxit eos iam ad aliud litus securos ab hostibus. & eis traiecitibus stant, id est stabiles fecit aquas quasi ui collectas, hoc historialiter illis. Fit etiam in nobis spiritualiter nobis. Aqua enim baptismatis rubricata, id est uelut mare rubrum facta sanguine Christi, qui admiscetur ei per signaculum crucis, diuiditur ab alijs simplicibus aquis: quia iam est aqua non tantum lauandis corporibus, sed mentibus apta. Et per hanc aquam in qua latitatio & pompis eius abrenunciamus, & fidem suscipimus, traducit nos in securitatem caelestis patriae Domini sui non re, tamen in spe: atque omnes hostes in sequentes nos, id est omnia uitia tam actualia priora quam originalia ibi extinguuntur. & per eandem renunciationem & fidem aquas concupiscentiarum & uitiorum fluidas & labentes, stabiles facit, scilicet ut non sicut prius, amplius distillant in nobis.

Et deduxit eos. Perduxit eos in qua ad aliud litus, & de illo loco duxit eos per desertum in nube diei, & tunc nocte illuminatione ignis, hoc est praecedendo eos in die in columna nubis, quae eos protegeret à calore: & in nocte in columna ignis, quae iter ostenderet eis. Similiter & nos post transiitum supra dictum deducit in hoc deserto, & in hac uita in protectione nubis, id est humanitatis Christi, per quam quid aliud factum est nobis, quam quoddam umbraculum ab aestu inuenturorum? Ipse enim prior passus est, ut nos pati non haberemus: & resurrexit, ut eandem spem haberemus. & sic factus est nobis obumbraculum & turris fortis, ut alibi dictum. Dicitur autem caro Christi ideo nubes, quia in ea malos diuinitas latuit: bonis uero affulfit, & fuit talis nubes, quae effert diei, id est dies quia clara fuit, & sine nebula peccatorum. Unde dictum est, Ascendit Dominus leuem nubem, & ingreditur Aegyptum, & confringet omnia idola Aegypti. Et tota nocte, id est in tanta hac ignorantia deducit nos in illuminatione ignis, id est illuminando nos spiritualibus donis suis. Per ignem autem in quo & splendor & calor est, hoc notatur: quia illuminabit bonos & hic & in futuro, & tandem cremabit malos.

Interrupit petram. Aliud beneficium, scilicet quia in eremo in aquosa interrupit petram Dominus à Moysen bis uirga percussam, & aquarum tanta copia affluxit (uelut in multa abyssa) ut adaquari possent. Et hoc modo adaquauit eos: quia eduxit aquam de petra, & non paruum aquam: sed eduxit aquas tanquam flumina, id est largissimas aquas. Quod sic ad nos per-

tinet. Petra in eremo bis uirga percussa, est Christus duplici ligno crucis crucifixus: in cuius passione uelut templi scissum est, quia omnia quae prius occulta erant, reuelata sunt. & petrae scissae sunt, quia lapideae corda fidem susceperunt, quam fidem largissime aquae securae sunt. Ille aquae scilicet, de quibus ipse dicit in Euangelio: Qui in me credit, flumina de uenter eius fluent, &c. hoc est secuta sunt ea abundantissima spiritualia dona.

Et apposuerunt adhuc peccare ei: in iram concitauerunt excelsum in iniquo. Tor quidè beneficia à Domino praestita sunt eis, & tamen ipsi adhuc peccare ei apposuerunt. Et ideo (quasi dicat) dico apposuerunt peccare, quia prius posuerant. Nam cum excitauerunt prius excelsum, id est Dominum in iram, dubitandum de eius potentia in iniquo, id est in arido loco, scilicet magis in ariditate mentis quam uentris. Pleni enim erant uentres, sed uacuae mentes. Et in quo apposuerunt, subdit: in hoc, quia cum uenissent ad locum ubi nec feri aliquid potuit, nec satum fuit, tentauerunt Deum in cordibus suis: quia petebant non credendo, sed tentando, aliud scilicet in ore, aliud habentes in corde. Sic inquam tentauerunt dico, ut peterent escas animabus suis, id est utilitati non spiritualitati suae. Et nos similiter apponimus peccare in iniquo, si postquam per misericordiam Dei spiritualia dona accepimus, ita aridi sumus ut bona quae possemus agere, prorsus omittamus, & in hac ariditate ad iram eum prouocamus. Apponimus postea peccare, si tentamus eum, quarentes ab eo non uera, sed falsa bona: quasi ipse quid petendum sit nesciat, cum de solis ueris bonis dicat: Petite & accipietis, &c.

Et male locuti sunt de Deo dixerunt, Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? Exequitur quo modo tentauerunt Deum, scilicet quia male locuti de Deo detraheres ei, quia dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam, id est aliquam refectioem in hoc deserto? & quasi dicat eis, Aliquis poterit, quia quod asserit fuit impossibile, fecit dando aquas de petra: dicunt ad illud destruendum, Quoniam percussit petram, & aquas eduxit. Nunquid etiam poterit dare panem in hoc deserto, aut parare mensam, id est refectioem aliquam populo, quamuis eum dicant suum? Vtique non poterit, quia (quasi dicerent) illud aliquo modo possibile fuit, istud uero est impossibile. Allegoricè pertinet hoc ad illos, qui postquam cognoscunt & intelligunt uerè Christum mortuum esse pro nostra saluatione, & baptismum etiam ualere ad nostram saluationem: dubitant tamen an ipse in hoc deserto, id est in hac uita sanguine & corpore sua nos possit reficere. Quasi dicant ita: Quoniam Deus percussit petram, id est quoniam Dominus pro nobis mortuus est, & inde fluxerunt aquae (ut supra dictum est) nunquid etiam poterit dare panem, id est poterit nos in deserto huius uitae corpore & sanguine suo reficere? Quasi dicant: Hoc est impossibile. Per panem in mysterio accipe alterum tantum sacramentum, scilicet corpus: per mensam uero utrumque. Tales fuerunt illi de quibus legitur, cum diceret Dominus, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis: scandalizati ferè septuaginta duo abierunt retrorsum dicentes, Durus est hic sermo, quis poterit eum audire? Nunquid abiecerunt est particularis de carne sua, & daturus nobis ad comedendum, &c.

Ideo audiuit Dominus. Illi quidem tentantes dubitauerunt, & ideo Dominus audiuit eos: audit etiam nos cum de eo dubitamus, & tamen distulit poenam, ut prius satiaret infidelem eorum concupiscentiam, & ostenderet suam potentiam. Quod & si quis diligenter sequentia consideret, aptissime ad nos potest referri. Et quid distulerit dicit, hoc scilicet quod ignis accensus est, id est mentis excaecatio facta est in Iacob, in minoribus, in dubitantibus, scilicet historiali

ter hoc & in illis fuit, quod ignis in castra eorum uenit. Et ira Dei descendit in Israel, id est in maioribus. Sæpè enim per humanâ compaſſionē maiores adeo minoribus condescendunt, ut condignâ correctionē uitij eorum non adhibeant, deputâtes potius quod peccet, humanâ infirmitati. Et ideo ira Dei, id est mētis excecatio pariter inuoluit eos: quia non sic cōpati deberent teste beato Gregorio, qui dicit: Compāſſionem naturæ debemus, uitij uero diſtinctionē. Historialiter etiā hoc in illis fuit, quia Aaron uerè nimis cōpaſſus est eis, quando satis faciens prauè uoluntati eorum, uictulum conflatilem fieri permisit, & in de irā Dei meruit, scilicet ut non introduceret illum populum suum in terram promissionis.

Quia non credit. Ideo inquam ignis accensus est in Iacob, quia non crediderunt in Deo. i. dubitauerunt de Deo: & ideo nec sperauerunt in salutare eius, id est desperauerunt de saluatione eius.

Et mandauit nubibus. Ecce propter quid distulit penam, scilicet ut prius impleteret infidelem eorum concupiscentiam: quia mandauit nubibus, desuper uenientibus pluere, & aperuit quasi ianuas cœli.

Et pluit illis manna ad manducandum. Quod autē dicit, manna determinat, scilicet dedit eis panem cœli, id est panem missum de cœlo. Nā panem angelorū manducauit homo. hoc uerè habet historia, quod illi populo murmuranti Deus pluerit manna. Manna uero tale, quod fuit quidē omnē cibum eis sapuit. & interpretatur manna, quid est hoc? Non autē ideo manna panē angelorū dicit, q. eo utantur angeli: sed quia quasi de eorum regione. i. de superiorib. descēdit. Vel ideo etiā manna panem angelorum dixit, quia significauit uerum illum panē qui de cœlo descendit, quo reficiuntur angeli. Habet quoq; historia q. manna, quia cōfusi saporis erat, cœpit eis esse rē dīo. & ceperunt desiderare sapidiore cibos, & tunc Deus cibaria alia misit eis præter manna in abundantia. & hoc modo misit eis: Transiit austrum, uetum illum calidum de cœlo ad terras, & induxit etiam Aphricum illum collateralē eius, uentum non in eius, sed in sua uirtute qui facit eum esse. Et in impetu illo uentorū pluit super eos carnem sunt puluerē. i. abundanter. & hoc exponit, scilicet pluit super eos sicut arenam maris. i. copiosissimē uolatilia pennata. Sunt enim etiam quedam uolatilia non pennata, ut papilionēs. & uolatilia illa, scilicet coturnices ceciderunt in medio castrorum eorum, & circa tabernacula usq; ad cubitum, ut historia refert. & inde non sobriè manducauerunt, sed saturati sunt quidā eorum nimis. i. usq; ad uomitum. & hoc modo attulit eis Dñs desiderium eorum, scilicet repleuit in fidelem concupiscentiam eorum. Et uerè attulit, quia non sunt fraudati à desiderio suo. Et quia nimis saturati sunt, ideo cum adhuc escæ essent in ore ipsorum, statim ira Dei ascendit super eos. i. ultio diuina oppressit eos. Similiter & Dominus mandat nubibus. i. prædicatoribus suis, & aperit ianuas cœli. i. aperit corda eorum ad intelligētiā ueritatis: & per illos pluit nobis illud uerum manna, quo reficiuntur angeli. q. descendit de cœlo, ut panem angelorum manducaret homo, scilicet notificando nobis historiam in carnationis Christi sui, & mysteriū ipsius in carnationis, & præterea notificando nobis eum in sacramentis altaris.

Postquam autē hoc totum per misericordiā eius percipimus, si adhuc altiora uelut cibum sapidiore quærimus, ut noticiam de diuinitate eius, & etiam de mysterijs altioribus: tunc Dominus non aquilonem, qui frigidus est, sed Austrum & Aphricum meridionales uentos & calidos. i. lucentes & feruentes spiritus prædicatorum transfert de cœlo, ubi audiuerunt secreta, quæ non licet homini loqui, ad terras: quia facit eos condescendere nobis, ut & nos cum ipsis coascendamus. Et per illos pluit nobis carnes & pennata uolatilia. i. illis, sapidiora & altiora notificat nobis, sicut puluerem, & sicut hoc modo. Per puluerē qui minus

tissimus est, intellige subtilitatem sententiarum: per arenam uero, copiositatem: per mare, quod salsum est, sapiditatem: quia & si non omnibus, quibusdam tamen sunt sapor uitæ ad uitam. Postumus etiā per puluerem uilitatem, & per arenam accipere sterilitatem in eisdem, quantum ad malos. Et uolatilia illa cadunt & in medio tabernaculorum nostrorū, & circa tabernacula. Illa quidem in medio, quæ à proprijs prælati addiscimus: illa uero circa, quæ ab extrinsecis. Si autē nos reficimur eis, non ad sobrietatem, sed ad ebrietatem: scilicet si nimis altè uolumus ea indagare, & sapere plusquam oportet sapere, ut in de superbiamus, & magistri erroris efficiamur. ecce cū adhuc quasi esca in ore sit, statim ira Dei ascendit super nos, quia mentis cœcitate multamur. Beatus Augustinus hanc allegoriā satis urbanè & propriè inſiſtit, ita dicens: Pluit super illos manna, & qui illud dedit tentanti synagoga, non denegabit illud credenti Ecclesiæ. Qui enim sic potuit tentantiū copora reficere, potest & non tentantiū, id est credentium paruulam fidem carne editis uocum signis, & per aerem transcurrentibus, tantquam uolatilibus pennatis pascere: non tamen ab aquilone uenientibus, ubi frigus & caligo præualt, id est eloquentia, quæ huic mundo placet. sed translati Austro & Aphrico, qui calidi uetū sunt, de cœlo. Quod ad terras scilicet, ut paruuli in fide terrena audientes, nutriantur ad capiendā cœlestia. Si enim non credent terrena, non credent & cœlestia. iuxta illud Dominicum: Si terrena dixi uobis, & non creditis, quomodo si cœlestia dixero uobis, crederis? Auſter ille de cœlo, ubi audiuit arca, quæ non licet homini loqui, uerè ad terras translatus fuit, cum dixit: Non potui uobis loqui tanquam spiritalibus, sed tāquam carnalibus. Tanquā paruulis in Christo lac uobis potū dedi, non escam. Per Austrum autē & Aphricū intellige feruentes & lucentes spiritus prædicatorū, qui ultra ueniūt ad nos, & apportant uerba diuinitus missa, uel quicq; colligat ea, & in tabernaculo & circa tabernaculum suum, & adoret Deum in loco suo.

Et occidit pingues eorum. Q. d. Hoc modo ascendit super illos, quia occidit ex eis impinguos, id est nimis saturatos historialiter in corpore. Occidit nimis doctrina eius impinguos in mente, & electos Israel impediuit, ita scilicet ut nō possent illis prodesse, quibus paterno affectu uolebant succurrere. Quid enim prodest humana misericordia, ubi præfens est diuina uindicta? Vel etiam ira eos impediuit, quia nimis compariendo non hoc uertant diſtinctionem uitij, ut & ipsi cum eis paterentur. Velut sæpè propheta cum alijs in captiuitatem ducti sunt, non tantum in exemplum iustitiæ, sed & patientiæ. In exemplum quidē iustitiæ, ut alij scirent: quia si non parcat filijs, nō parcat seruis fugitiuis. In exemplum uero patientiæ, ut illorum exemplo patienter mala tolerare discerent. In omnibus hæc prædicta mala intulit eis Dominus, & in his omnibus à Domino correcti peccauerunt tamen adhuc: & ideo peccauerunt, quia non crediderunt in Deum, attendentes in mirabilibus eius, quoniam admonere deberent. Mirabilia uocat beneficia, & penas eis illatas, quantum ad ea quæ significabant.

Et defecerunt. Quasi dicat: Quia non crediderunt in mirabilibus, ideo uanitati studuerunt, id est terrenis rebus. Et in ea uanitate defecerunt dies eorum & anni eorum cum festinatione: quia prostrati sunt una die uiginti tria milia, & perierunt à serpenticis & alijs uarijs morbis. Quod autem dicit, Cum festinatione, non ideo dicit quod anni ad mortem festinarent: sed quia ipsi non corrigebantur, sed semper in peius detrudebantur, ideo uidebantur quasi festinare ad interitum. Similiter cū dies omnium nostrorū ad æternitatem creati sunt, si nos uanitati studemus, ipsi certè ab æternitate deficiunt: & cum de die in diem peccam⁹, & nō corrigimus, tūc anni nostri ad æternitatem creati

creati festinant quasi ad interitum uel ad nihilum.

Cum occideret eos, quærebant eum. Defecerunt in quâ anni eorum, quia Deus occidebat eos: & cum occideret eos, quasi quærebant eum, non occisi, sed alij timētes occidi. Et hoc modo quærebant, quia reuertebantur non corde, sed ore ad Deū, à quo prius abierant, & diluculo, id est quasi studiose reuertebantur ad eum. & tunc rememorati sunt, nō tamen uerè: quia hoc tantū modo aut propter aliquam cōmoda adipiscenda aut in cōmoda deuitada fecerunt. Rememorati sunt in quâ, quia Deus adiutor est eorū, id est quia sine Deo nihil malens facere possent, & quia redemptor eorum est. i. quia redemit eos de Aegyptiaca seruitute: & ideo dilexerunt eum tantū in ore, nō in corde. Ore enim honorabant, quem corde contemnebant. Et lingua suam mentiri sunt ei, dicentes: Quæcunq; præcepit Dominus, faciemus, citò autem fecerunt, & obliui sunt.

Cor autem eorum. Dilexerunt eum (inquā) tantum in ore, cor autē ipsorum non erat rectum cū eo. Illius autē cor rectū est cum Deo, qui Deū quærit tantū propter Deū. Isti uero nō propter ipsum, sed propter alia quærebant Deum. Et quia cor eorum nō erat rectum cum Deo, ideo nō sunt habiti fideles. imò infideles in testamento, id est in promissionib. eius, quia nō fideliter attēderūt quæ Dñs promittebat, scilicet æterna & cœlestia, sed p. his elegerunt terrena & trāstoria.

Ipse autē est misericors. Illi qdē tales erāt, q. & mēriti sunt ei, & cor rectum cum eo nō habuerunt, unde penitus destrui promerebantur. Ipse autē est eis misericors, quia nō penitus destruxit populum illū, propter prolis successionem: quia quidā posterū eorum credituri & perfecti futuri erāt, sicut sancti Apostoli & multi alij, & quia nasciturus erat de semine eorū Christus. Et propitiū fieri peccatis eorū, nō illorum qdē peccatum & in infidelitate persistentium: sed quorūdā qui ex eis conuertentur, ut prædiximus. & propter hoc nō penitus disperdidit illos. Sciendū q. ex hoc loco peccatores, quidā impunitatem peccatorum præsumpserunt asserere, dicentes q. etiam ipsi tales essent, quales isti fuerunt: tamen Deus miseretur eorum, quia hic dicitur, Ipse autē est misericors & propitiū fieri peccatis eorum, non attendentes, quia patientia Dei ad penitentiam nunc adducit, in futuro uero nullius mali miserebitur.

Et abundauit. In hoc qdē misericors eis fuit, quia nō penitus eos disperdidit. & abundauit in misericordia, id est adhuc abundantiorē misericordiā eis exhibuit, scilicet ut auerteret iram suam, scilicet ut etiā eis unigeniti filij sui sanguinem condonaret: uelut illis qui accedentes ad Apostolos dixerunt, Quid faciemus uiri fratres? Quib. respondens Petrus ait: Penitentia agite, & baptizetur unusquisq; uestrū in nomine Domini. Quo circa nō accendit etiā omnem irā suam, ut omnino deleat populum illum propter prolis successionē, ut supra diximus. Et ideo quoq; non accendit, quoniam recordatus est nunc quia caro sunt: non q. obliuio cadat in Deum, in quē nullum cadit uitium: sed quia prius quādō prostrauit eos, uidebat quasi obliuio infirmitatis eorū. Nūc uero cū parcat eis, uideat quasi recordatus esse, quia caro sunt, id est quia de infirma materia sunt. & ideo q. peccant ex infirmitate est, & recordatus est etiam, quia sunt spiritus uadens, id est pronus ad peccādū & nō rediēs per se scilicet, sed per Dei tantum misericordiā. Perdere enim se homo potest, saluare uero se non potest. Vnde Salomon de uia iniquitatis dicit: Omnis qui ambulat in ea, non reuertetur. Et sciendū, quia sicut ex superiori quidā assumptum occasionē impunitatis, ita etiā ex hoc dicto alij quidā assumpserunt sibi occasionē desperationis.

Quotiens exacerbauit. Reperit eandem infidelitatem eorum, quā supra commemorauit. & hac de causa repetit, quia uult addere plagas illas, quas Dñs Aegyptijs propter eos inſiſxit, ut tanto magis appareant ingrati: quia deberent utriusq; recordari, scilicet & benefi-

ciorum suorum & malorum propter eos hostibus illarorum. Et sic continuatur: Verè sunt caro & spiritus uadens, quia si tales non esset, rotiens Dominum nō exacerbarent. Nam quotiens, usq; in infinitū exacerbauerunt eum in deserto. hoc est concitauerunt eum in iram in inaquoso non tam in uentris siccitate, quā in mentis ariditate. Et hoc modo cōcitauerunt eum, quia conuersi sunt ad eum dicentes: Quæcunq; præcepit nobis Dominus faciemus. & tamē statim tauerunt eum, in quo apparet, quia uerè non sunt conuersi. Milites enim Christi non sunt orarij. Et hoc modo exacerbauerunt, id est exacerbatum sibi reddiderunt sanctum Israel, id est illum qui sanctificat omnē Israhelem, id est omnem uirum uidentem Deum. uel sanctum Israel. i. quē ipsi deberent sanctificare in se, si essent uerè Israel. Similiter & nos cōuertimur dicētes Dñe, & statim Deum tentamus: quia tēpore tentationis recedimus. & sic Deum quē potius placare debemus, exacerbamus. Ideo in quâ, sanctum Israel exacerbauerunt: quia recordati manus, id est potētij eius ostensæ in die, qua redemit eos de manu tribulantis Pharaonis. Dicit Cassiodorus q. tribulatio, & ea quæ dolent, maximè in memoria haberi solēt. Isti uero nec tribulationis recordari sunt, quare multo minus beneficiorum, & ideo nimis ingrati fuerunt.

Sicut posuit in Aegypto. Redemit eos inquam, sicut reuera tunc redemit eos, quando posuit signa sua in Aegypto. Vel manus eius recordati non sunt ostensæ, ita sicut tunc ostensa est, quādō posuit, id est firmiter & euidenter locauit signa sua in Aegypto. Signa uocat plagas Aegyptijs inflictas, p. prærea quia aliud significauerunt: & ideo statim signa illa uocat prodigia, & locū determinat dicens, Et prodigia sua in campo Thaeos. Prodigia enim dicuntur quasi porrò agētia. Et plagæ illæ fuerunt porrò agentes, id est significantes ea quæ spiritualiter in nobis fuerint. Et incipit enumerare signa illa dicens, Et conuertit flumina eorum in sanguinē: & imbres etiam eorum propterea, ne de his uel de illis biberent, historialiter hoc uerè factum est, q. flumina sanguinolenta facta sunt, & pisces mortui. & quod ipsi cisternas foderunt, & ibi etiam sanguinem inuenerunt. Similiter etiam nunc his qui sequuntur populum illum, & in Aegypto, id est in tenebris esse uolunt, conuertit Dñs flumina in sanguinem, id est doctrinam sacræ scripturæ facit eis inspidam & impotabilem, scilicet ut de causis rerum non spiritualiter, sed carnaliter sentiant: & q. spiritualiter factum est, carnaliter intelligant. Et hoc est conuerti q. lapidū erat in insipitate, sicut ecōtra aqua quæ sine sapore est in uinum. i. in sapore mutatur, cum litera legis spiritualiter intelligitur. Per imbrē uero, qui est aqua desuper ueniens, aliora in ipsa doctrina, quæ maximè spiritualiter esset intelligenda, significantur.

Misit in eos cynomiam, & comedite eos. Cynomia est muſca canina, ualde canes inſtans, per quā (ut ita dicā) canini mores designantur, quibus ita consumuntur interiorius uolentes deuorare populum Dei, ut nec parētib. suis aliquem exhibeant honorem. Cum tamen Dominus in Euangelio præcipiat, Honora patrem & matrem ut sis longæuus super terram. Ranam quoque misit Dñs in Aegyptum, & disperdidit eos. Per ranam loquacitas designatur, qua disperdidit Dominus persecutores & malos: quia ipsi intendentes uanissimæ loquacitati, deficiunt auctoritate. Et dedit fructus eorum, scilicet Aegyptiorum ærugini. Aergo est tinea uel rubigo, occultè nocens. quod in spiciatis euidentis est. Et designatur per æruginem occulta superbia in malis scilicet, quando plus superbiunt quam deberent: & existimant se aliquid esse, cū nihil sunt, per quod destruitur fructus eorum, quē ipsi ex intelligētiā & ratione deberent facere. Omnis enim homo naturaliter ex intelligētiā, & ratione hoc habet, ut fructum Deo reddat, id est bona opera faciat.

Et labores eorum dedit locustæ.] Locusta ore lædit, quæ rodit, per quæ nequitia illa in malis designatur, quod ipsi bonis operibus proximorum detrahunt, uel etiã falsum testimonium contra proximũ dicunt. Et huic locustæ dantur labores eorum, quia dum bona opera aliorum destruunt principalis, si quid ipsi boni fecerunt detentur: quia nemo prius peccat in se, quam in alterum. Potest etiam iuxta aliam similitudinem per locustam instabilitas malorum intelligi, scilicet quia ad tempus credunt, & in tẽpore tentationis recedunt.

Et occidit in grandine uineas eorum.] Per uineam compunctio, id est compassio erga proximum designatur, quæ deberet tanquam uinum nobis esse delectabilis: & per quam etiam rerũ nostrarũ debemus obliuisci. Alibi enim dicitur, Potasti nos uino compunctio. Hæc uinea grandinatur in malis tunc, quando ipsi per rapacitatem aut depredationem, aut quolibet alio modo deuantant bona aliorum. Longẽ enim plus se ipsos deuantant interius, quam illos exterius.

Et occidit moros eorum in pruina.] Morus est arbor, quæ facillẽ pruina læditur: pruina uero est frigidus quidam ros nocturnus, & designat latens odiũ, scilicet quando tenebris stultitiæ ueluti nocturno frigore dilectio proximi congelascit in nobis. Per quod morus, id est fructus dilectionis proximi quicunq; esse deberet, in nobis perit. Rectẽ ergo per morũ, cuius fructus rubicundus est, dilectio proximi designatur: quæ in tantũ ualere debet in nobis, ut animã pro fratrib. ponamus, & sanguinem effundamus. Tenebræ stultitiæ quas prædicimus sunt, nolle imitari illum qui animam tuã uoluit pro omnibus ponere: sicut e contra ipsum imitari, est quasi lumen sapientiæ. Vel aliter. Pruina anticipat fructus, etiam priusquã in folia uel in flores producatũ. per quod designatur nequitia illa malorum, quæ ita anticipat omne opus bonorum proximorũ dehortando, deuocãdo, ut nihil in eis boni fiat. Iuxta hanc uero sententiam morum pro quocunq; fructu accipias.

Et tradidit grandini iumenta eorum.] Hoc uero historialiter factum est, quod grandio percussit iumenta Aegyptiorum. Per damnum autem iumentorum, pudicitia damnum intelligitur. Iumenta enim non nisi ad fetum coquantur, & ideo commodẽ per iumenta designatur pudicitia. Vel aliter: Quia iumenta dicuntur ad iuuando, possunt per iumenta uxores designari, quæ sunt adiumentum: est nõ uirginalis castitatis, tamen coniugalis. Hæc autem iumenta quasi grandinantur, cum ipse uxores uideant uiris, sicut e contra uxoribus sepe uiri. Tradidit enim illos Deo, ut Apostolus ait, in reprobum sensum, ut uiri relicto usu femine, & femine relicto naturali usu masculi, faciant quæ nõ conueniant, &c.

Et tradidit possessionem eorum igni.] Possessio nostra est interior homo: iuxta illud. In patientia uestra possidebitis animas uestras. Hæc possessio traditur igni, quãdo mens nostra immanissimã iracundiã furore uastatur. sicut enim per patientiam conseruatur, ita per impatientiam deuantatur. Sciendũ quod sicut in Exodo decem plagæ Aegypti enumerantur, ita & hic. Tres tantum ibi enumerantur, quæ hic non sunt: sed pro illis alia tres hic ponuntur, nõ ad historiam, sed ad allegoriam. Quarum una hæc est, scilicet quod possessio tradita sit igni. Alia uero est, Occidit moros eorum in pruina. tertia, Et dedit erugini fructus eorum. Et hoc est usitatum in hac scriptura, alterum pro altero propter allegoriã sæpẽ ponere. taliter enim superius pro Achis posuit Abimelech.

Misit in eos.] Qd. Hæc omnia prædicta intulit Dominus Aegyptijs, & hoc taliter fecit, scilicet, quod prius misit in eos indignationem, deinde iram, demum tribulationem. hoc est quod dicit: Misit in eos iram indignationis suæ consecuturam, & determinat quo ordine scilicet, prius indignationem, & post iram, & sic tribulationem. Et hanc immisionẽ fecit per angelos

malos, iræ suæ ministros. Indignationem quippe misit statim, quando non conseruauerunt, primo admonitu, ut dimitterent populum suũ: quando uero superbiore magis ceperunt, tunc cõtumacia promeruit irã. Secuta deinde induratio, secuta & tribulatio. Accipe autem in primo flagello indignationem, in secundo quod grauius fuit, iram: tribulationem uero in alijs omnibus. Similiter & nos cũ peccamus, mittit Dominus indignationem, id est mentis excogitationem, deinde iram, id est grauiorem excogitationẽ, nouissimẽ uero tribulationem, quando in profundum iniquitatis præcipitatur. Angelos malos non dubium esse uocari illos, quibus æternus ignis paratur: per quos Deus non solum dãnatur malos, sed etiã probat pios, ut beatũ Iob. Verũtamen illam potestatem habent in malos, aliam in bonos. In bonis enim nihil operari possunt nisi permissi: in malis uero, quia iam in ius & arbitrium eorũ uenerunt, quidlibet agere possunt, etiã non permissi: sicut aliquis rusticus alienum bouem nõ exerceat, nisi quando ab illo cuius est, permittitur: sicut uero exerceat secundum quod sibi placet. Boni quoq; angeli potestatem habent corporaliter, etiã nocendi malis hominibus. Tres enim angeli, quos Loth in hospitio recepit, boni fuerunt, per quos tamen Sodomæ subuersio facta est. Quod autem boni angeli bonis hominibus corporalẽ aliquã læsionem intulerint, nõ legitur.

Viam fecit semitã iræ suæ.] Ostendit quomodo in immisionem prædictam per angelos malos fecerit, scilicet quia fecit semitã iræ suæ. rãdiu enim quasi semita iræ Dei fuit, dum iniquitatem illorum occulta eius æquitas puniuit. Postquam uero per angelos malos in manifesta secreta duci eos permisit, ut in euidentissimos peccatores euidentissimẽ uindicaret, tunc semita strãta facta est lata uia. Et uerẽ uiam fecit, quia non perperit a morte animarũ eorum reorũ. Vel aliter: Quasi semita iræ Dei fuit, quam dixi illos in exteriorib. bonis percussit: quãdo uero ipsos eosdem percussit, de mergendo eos in mare. Ecce semitam uiam fecit. Et secundum hoc quod sequitur, est determinatio, quo modo fecit semitam uiam, per hoc scilicet: quia cum prius percussisset eos in exterioribus, tandem non perperit a morte animarum eorũ, id est grauissima morte eos interfecit. Minus enim dicendo plus significat. Et iumenta eorum concludit in morte, quia ipsos cum equis & curribus demersit in mare. Similiter in nobis quasi semita iræ suæ uiam fecit, quando de grauib. peccatis in grauiora semper permittit præcipitari. Et non parcat nobis a morte animarum, dando nos tandem in profundum iniquitatis, & in æternas tenebras mentis: & nobiscum iumenta nostra in morte concludit, quia pudicitiam nobis omnẽ in nobis perire permittet.

Et percussit omne primogenitum ab homine usq; ad pecus.] Ut historia refert in terra Aegypti. Et præterea percussit primitias omnis laboris eorũ, id est omnia primitiua in agresti labore. Velut fenuũ, hordeum, linum, & similia, non in terra Iersen, ubi erant filij Israel, sed in tabernaculis Cham, id est in terra hostium. Tabernacula Cham idem accipe, quod terram Aegypti. Dicit enim Augustinus & Cassiodorus, quod etiam fuit pater Chanaan, cuius posteritatem terram illam possedisse cõstat. Potest autem per animalium primogenita intelligi uel fides, sine qua omne bonum opus in utile & incassum est. uel dilectio Dei & proximi, in quibus pender uniuersa lex & Propheta. uel etiã iustitia, quæ principalis & socialis uirtus est: quia per eam totum genus humanum in naturali saltem societate. Per primitias uero laboris, significantur præcipua in nostris actibus, sicut quæ prædicta sunt, præcipua sunt in uirtutibus. Quæ omnia percussit Dñs. id est nihil deducit non in terrã Israel, sed in terra Aegypti. id est in his q. & populũ eius persequitur, & magis tenebras q. lucẽ diligit. & qui sunt tabernacula Chã. id est in quibus regnat diabolus. Cham. n. callidus interpretat. Quis autem

autem callidior quã uersipellis ille serpens antiquus? utique nullus.

Et abstulit sicut oues.] Quasi dicat: Ita percussis & destructis ouibus abstulit de medio illorum Dominus populum suum, quem scilicet inter omnes geres specialiter sibi elegerat. Sicut bonus pastor oues suas educit de periculis, & in deserto, id est per desertum perduxit, id est ad securitatem eos, sicut pastor, gregẽ deduxit. Aufert. & nos Dñs, si sumus populus suus, id est obediens præceptis suis de potestate, & spiritalium & corporalium hostium nostrorum, pacendo nos spiritalibus sacramentis, sicut pius pastor oues suas pascit, & in deserto, id est in hac uita, quæ desertum est respectu futurẽ uitã, ad securitatem per speciem nos ducit. tanquam gregem factos, id est in unum cor & animam unã, congregatos. Et deduxit eos in spe terræ promissionis: deducit & nos in spe. spe enim salui facti sumus. Et non timuerunt illis inimicos suos: non timemus & nos inimicos nostros, quia si Deus pro nobis, quis cõtra nos. Et ideo illi hostes à latere incurrentes uel occurrentes non timuerunt, quia mare operuit omnes subsequentes. Eodẽ modo postquam in mari, id est in baptismo omnes subsequentes hostes nostri, id est omnia originalia & actualia destruantur, si cauti esse uolumus, inimicos amplius non timebimus. Et induxit eos de Aegypto, eductos in montem sanctificationis suæ, id est in Hierusalem positam in montanis, ubi ipsi sanctificati sunt per sacrificia, & per alia instrumenta eis data. historialiter enim Aegyptus in ualle est, Hierusalem in montanis. Et ideo dicit, Induxit eos in montem: montem dico quem non gladius eorum, sed dextera, id est potentia eius adquisiuit eis: quia tam manifestis signis cum eis agebat, ut præsens esse intelligeretur. Similiter & nos eductos de conuale erroris & tenebrarum per fidem & gratiam baptismatis induxit iam spe, & si nondum re in montem sanctificationis suæ, id est in cõlestem Hierusalem, ubi uerẽ sanctificamur per ueram confessionem, id est laudem Dei, quia tunc nouissima mors destruetur. Quem montem non merita nostra adquisiuerunt, sed eius dextera, id est filius eius sanguine suo nobis illum adquisiuit.

Et eiecit.] Induxit eos inquam, & eiecit à facie eorũ gentes, quæ terrã illam occupauerant, scilicet Ethios, Eueos, Pherezeos, Iebuseos, & alios. Et deinde diuisit terrã tribubus in funiculo distributionis, id est in mensurata & æquali distributione. Solet enim funiculo distribui hæreditas, & hoc sorte, id est per sortẽ. Similiter postquam induxit nos per spem in cõlestẽ Hierusalem, eiecit gentes, id est gẽtilium errores, hoc est spiritus immundos, qui præerant nobis à facie nostra interiori, id est ab anima. Et diuidit nobis quasi in funiculo distributionis, id est ad mensurã pariter nobis terram, id est cõlestem patriam. Quia in domo patris mei mansiones multæ sunt. uel terram illam de qua paciscimur, id est spiritalia dona diuidit in nobis: quia unusquisq; proprium donũ habet à Deo ad mensuram suam.

Et habitare fecit tribus Israel.] Historialiter in tabernaculis eorum, id est gentium eieciarum à facie eorum. Eodem modo tribus Israel, id est illos omnes qui ad hoc tendunt, ut Deum quẽ non uident fide uideant, & spem fecit iam habitare per spem in tabernaculis eorum, id est in locis coeli, unde eieci sunt præuaticatores angeli, quæ quodammodo tabernacula dici possunt, quantum ad ipsos quod ad tempus ibi fuerunt.

Et tentauerunt ex exacerbauerunt.] Induxit eos in quã in montem, & eiecit gentes à facie eorum: & tamen adhuc tentauerunt petendo non credendo: sed tentauerunt Deum, quamuis excelsum. Et hoc ideo, quia non custodierunt testimonia, id est præcepta eius. Et auerterunt se ab eo, & non seruauerunt pactum, id est promissiones quas fecerunt ei dicentes: Quæcunq; præceperit nobis Dominus, faciemus, quemadmo-

dum etiam fecerunt patres eorum, non quod Moyses & Aaron, & alij boni: sed de quibus prædictum est, Generatio praua & exasperans. Et ideo dico non seruauerunt pactum, quia cõuersi sunt in arcum prauũ. Arcus enim prauus est, qui cum intenditur, ut per eum aliquid mittatur in hostẽ remittitur, q. nihil per eum mittitur: tales & isti sunt, qui quasi intensi fuerunt, promittendo se omnia facturos, quæ præceperuntur: & mox remissi facti sunt, quia nihil fecerunt. Vel ita: Si aliquis ita prauus arcus esse posset, quod eũ (pro aliquo) deberet agere mittendo telum in hostem, potius contra ipsum ageret retorquendo telum in eum. Illi arcui essent ipsi comparabiles, qui cũ pro Deo deberent agere, pactum eius implendo: potius contra ipsum egerunt, aliud pactum contra eum recipiendo. Et concitauerunt eum in ira, sacrificando singuli in collibus suis, & prouocauerunt eum ad iram in sculptilibus suis. Quisque enim eorum idolum sibi sculpsit, & aliquem umbrosum & delectabile collem elegit, ubi ipsum adoraret, & ei sacrificaret. Eodẽ modo & nos, postquam etiam iam spe in terra promissionis, id est in cõlestem patriam peruenimus, adhuc Deum tentamus, petentes ab eo quæ non essent petenda. Et exacerbamus eum, quia testimonia, id est præcepta eius non custodimus. Et auertemur ab eo, conuertentes nos ad alium. Et non seruamus pactũ, id est promissionem, quam in baptismo ei fecimus, ubi quasi pactum cum eo institutum, promittentes nos in eum credituros, & mudo cum omnibus pompis eius abrenunciuros. Et ideo dico quod pactũ non seruamus, quia conuertimur in arcum prauum. Nam cũ pro Deo agere debemus, potius cõtra ipsum agimus. Vel quamuis intendimur ut arcus multa promittendo, ita tamen remittimur ut nihil faciamus. Et in collibus, id est in timore & elatione mentis eum in ira concitamus, quia inobedientes sumus. Et deinde quisq; nostrum sibi sculpsit, quasi idolum quod adoret: quia alius eligit Veneri in seruire, alius auaritiæ: alius hoc, alius illud. Et in hoc potissimum ad iracundiam eum prouocamus.

Audiuit Deus, & spernit.] Illi quidẽ Deum in collibus & in sculptilibus ad iram concitauerunt, & hoc & illud fecerunt. Et Deus audiuit, id est cognouit illud, & spernit Israel non qui nunc esset, sed qui debuit esse: quia dedit eum in hostium potestate, & ualde, id est nimis rediguit eum ad nihilum, scilicet ut nulli hosti resistere posset. Similiter quando nos Deum in collibus, id est in mentis elatione concitamus: quia anima Deo loquitur, audit illud Deus, & spernit nos qui deberemus esse Israel, dando nos in potestatem hostiũ interiorum, & ualde rediguit nos ad nihilum, scilicet ut nullis uitijs resistere ualeamus.

Et repulit tabernaculum.] Quod erat in Sylo, permitiendo illud ab allophylis capi, & arcam, &c. quæ in ipso erant abduci. Tabernaculum suum dico, ubi ipse habitauit non uerẽ, quia non in templis manufactis habitat Deus: sed quod per quandam figuram ibi habitauit, hoc fecit ut esset in hominibus, id est propter homines. hoc fecit scilicet ut ipsi atrederent ad quid tabernaculum factum esset: & quid ea quæ in ipso erant spiritaliter significarent, & tales se prepararet, qui sanctũ Dei tabernaculum essent. In sanctis enim hominibus dignẽ habitat Deus, unde Apostolus: Templum Dei sanctum est, quod estis uos. Quia autem homines illud non attenderunt, nec se tabernaculũ Deo fecerunt: ideo Dominus meritõ repulit, & tabernaculum Deo fecerunt, & ipsos. Per tabernaculum illud Ecclesiastici instituta significantur, Sylo autem interpretatur conuulsiõ uel abreptio. Et in Sylo, id est in illis qui ab ipso se auellunt & abrumpunt, repellit illud tabernaculum, id est Ecclesiastica instituta, quantum ad hoc quod dicit eis inutilia. Tabernaculum suum dico, ubi ipse non uerẽ habitat, sed propter homines sicut & in priori sententia.

Et tradidit.] Exequitur repulsionem tabernaculi, dicens: Quia Dominus tradidit uirtutem eorum, id est illud in quo ipsi confidebant, & uictores erant, arcam scilicet testamenti tradidit in captiuitatem, ut captiua duceretur à Philistæis. Et pulchritudinem eorum, id est eandem arcam, in qua sibi complacere, tradidit in manus, id est in potestatem inimici populi. Et ideo mox concludit, id est undiq; claudi & affligi permittit Dominus populum suum in gladio inimicorum, & hæreditatem quæ debuit esse sua, quasi spreto quando conculcari à cunctis permittit. Nāq; ignis, id est furor hostilis comeditiuuenes, id est contumposit & abstulit bellatores eorum. & uirgines eorum in captiuitatem ductæ, non sunt lamentatæ pro hostili timore. metuebant enim sibi quisq; Sacerdotes quoque illorum Ophni & Phinees filij Heli ceciderunt in gladio Philistinorū; quia ab eis occisi sunt. Quod audiens pater illorum, de sella sua super limen cecidit, & fractis ceruicibus mortuus fuit. Et tanta clades oppressit eos, quod uiduæ eorum non plorabuntur funerali more, propter metū hostium. Similiter quoq; si nos Ecclesiastica non attendimus sacramenta, ut dignum tabernaculum Deo præparemus: sed potius ab eo nos abrumpimus, concirando eum ad iram in colibus & insculptilibus, ipse tradit uirtutem nostram in captiuitatem, id est fidem & cetera Ecclesiastica instituta, per que nos fortes & uictores hostium esse debemus, permittit captiuari, id est auferri à nobis, à diabolo & à ministris eius, per quos sæpè quidā de uocantur. & pulchritudinem nostram, id est illa eadē in quibus nobis complacere deberemus, tradit in manus, id est in potestate inimici diaboli. Et postquam sic gratia eius nos deserit, tūc undiq; claudit nos: quia undiq; confurgunt tentationes, undiq; uariæ illusiones, & hoc per gladium, id est per uictorem deuastationem factam ab inimico. & spernit nos, qui debuit esse hæreditas sua: quia patitur nos à quibuslibet uitij superari. Iuuenes enim, id est lasciuos, & irreligiose se habentes consumit ignis incenruorum, uel furor iræ Dei. Tales enim erāt de quibus Apostolus dicit: Video quosdam inordinate ire inter uos. Et uirgines, id est steriles in bonis operibus non lamentantur. Nam sacerdotes, id est prælati, qui deberent eis compati, & eas lamentari, lapsi sunt per gladium interiore, scilicet quia interiori desituti sunt omni uirtute. Er uiduæ, id est Ecclesiæ ab eis uiduæ non plorabuntur, quia non relictus est aliquis bonus qui plorer eas. Omne nāq; caput languidū, & omne cor merens à planā pedis usq; ad uerticem. & non est sanitas in eo.

Et excitatus est.] Nullus hoc de Domino nostro auderet dicere, nisi spiritus sanctus talia de eo annūciaret, potest tamen per quandam similitudinem de eo dici. Quasi enim dormire uideretur, quando non tam cito subuenit, quam cito necessariū uideretur ei qui patitur: sicut tunc quando populo illi cum sic captiuaretur, cum sic concluderetur, ut supra dictum est, non subueniebat. Quasi uero cum quodam furore & imperu excitatus est, quando cū tanta potentia & maiestate illos liberauit, & hostes eorum tam grauiter percussit. Et ideo dicit: Dñs prius tanquam dormiens, excitatus est à uino, tanquam potens crapulatus, id est quasi cum furore est excitatus: sicut ille qui à somno uini excitatur, non qualiscunq; sed potens aliquis crapulatus, id est bene cibatus, de quo constat quia multum bibit, & ideo cum maiori furore exurgit. Similiter quasi dormire quantū ad nos uideretur Dominus, cum permittit de uitio in uitium nos præcipitari. Quando uerò cum iam penè in profundum iniquitatis cecidimus, nos reuocat, quasi uideretur excitari.

Et percussit.] Verè Dominus excitatus est cum furore, quia inimicos populi sui, & per hoc suos, scilicet Philistinim percussit in posterioribus plaga turpi: quia miles corroserunt anos eorum. Et in hoc opprobriū

sempiternum dedit illis, quia in nullam se amplius gerem uindicauit ita. Eodem modo persecutores & de uocatores ueri populi sui, id est populi gratiæ percussit in posterioribus, quia dat eos in reprobū sensum, ut posteriora quæ potius repuranda sunt ut sterora, præponant anterioribus, contra Apostolum dicentē: Eorū quæ retro sunt oblitus, in ea quæ ante sunt exrentus. Et inde dat illos in sempiternum opprobriū, id est in æternas poenas inferni, quæ eis erunt sempiterno dedecori. Sciendum quod cum Philistei captiuam abduxissent arcam Domini de Silo, posuerunt eā in templo suo iuxta idolum eorum Dagon: mane autem inuentus est Dagon ceruicibus fractis, & manibus & pedibus truncatis super limen templi. Quibus comparantur illi qui accepta nouitate retinent ueritatem adhuc, nec integrè uolunt eam deponere: sed tamē nihil eis prodest, quia destruetur ueritas. Omnia autem transiunt, uerbum autem Domini manet in æternum.

Et repulit.] Id est inimicos quidē percussit, & ad liberationem populi repulit tabernaculum, id est non elegit tribum Ioseph, & non elegit tribum Ephraim, quæ aliquid uidebantur esse secundum humanum iudicium, & propter generis nobilitatē, & propter nomen interpretationem. Ioseph enim augmentatio interpretatur, Ephraim uerò fructificatio. Quāquam tamen in illis non esset augmentum uerum, uel fructificatio uera, sed potius elegit tribum Iuda, quæ tamen ad eius aspectū aliquid uidebatur, quia humilis erat, & in ignem: quia Iuda Zelphæ ancillæ Lia filius fuit, & in nomine, quia Iuda interpretatur, confessio uero pertinet ad humilitatem. Mysterium autem tale est, quia infirma & stulta mundi elegit Deus, ut confundat fortia, & perdat sapientia. Et sciendum, quia tribum Iuda elegit Deus propter Dauid, per quem populum suum ab hostibus liberauit: Dauid uero elegit propter uerum Dauid. Elegit inquam Deus tribum Iuda, id est humiliter cōstitentem, & determinat quid per tribū Iuda accipiat, scilicet elegit montē Sion, id est elegit illos qui sunt mons, id est firmi in fide, & sublimis in uirtutibus, & sunt Sion, id est contemnētes præsentia, & speculantes futura, quos singulariter diligit. Videtur ad allegoriam hic tatum se transferre, ut per hoc innuat supradicta etiam allegoricè accipiēda esse. Possimus tamen historialiter etiam dicere, quia elegit montem Sion, id est Hierusalem, in qua erat monticulus Sion.

Et in illo monte Sion edificauit sacrificium suum, sicut unicor nium.] Historicè dices, quia edificauit templum suū ita mundum, sicut est habitaculum unicor nium. Vnicornis enim est animal castissimum. Vnde etiam nō capitur nisi per ueras uirgines, quia ad eas uenit, & caput in gremium earum ponit & obdormit. & dicitur habere mundissimum habitaculum. Allegoricè autē dices, quia edificauit sacrificium, id est sanctam Ecclesiam suam, sicut sacrificium unicor nium, id est in quo non sunt nisi unicor nes, id est illi qui in præsentia singulariter uolunt esse in spe, non multipliciter in re. Vnicornis enim unum cornu habet, & per illud unū quid aliud significat, quam illud unum de quo supradictum est: Vnam perijā Domino, spes scilicet una? Aedificauit sacrificiū dico in terra, quam fundauit in secula, id est in his tantum qui bene culti sunt doctrina præceptorū, & fundati in fide ipsius æternaliter. hoc historialiter de terra illa non potest dici, nisi quantum ad significatū, aut nisi secula, ut sæpè solet, accipiamus temporaliter.

Et elegit Dauid.] Elegit inquam tribum Iuda, & de illa tribu elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium, quia de pastoralis cura ouium translatus est ad regnum hominum. Et dicit idem alijs uerbis, scilicet accepit eum de loco, qui est post scætan-tes, id est assumpsit eum de pastoralis officio. Elegit etiam uerum Dauid seruum suum, quantum ad humanitatem,

manitatem, non quantum ad diuinitatis equalitatē. De eo enim uerè dictū est: Inueni Dauid filium Iesæ uirum secundum cor meum. Et sustulit, id est exaltauit eum transferendo de ouibus ad alias oues, id est de Iudæis ad gentes. Iuxta illud: Vobis primū oportebat loqui uerbū Dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos uos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes. Accepit eum dico de loco illo qui erat post scætan-tes. Quasi dicat: Non prius translatus est de ouibus ad oues, quam in illis priorib. ouibus multas fetas fecerit: alios scilicet in fide generantes, & lacte nutriendos, quas ante se sicut pastor minabat. Prius enim duodecim Apostolos & alios septuaginta duos, & multos alios & perse & per illos ibi elegerat. De his factis in Canticis canticorum dictum est: Dentes tui sicut greges detonsarum, ascendentium de lauacro. que omnes pariunt gemellos, & nō est sterilis in eis, quod iā alibi exposuimus. Pascere Iacob. Ad hoc inquam elegit Dominus Dauid historialiter, ut pascere Iacob, id est nouum populum uerè seruum suum. Sicut enim per Esau prior & uetus populus intelligitur, ita per Iacob posterior & nouus. Et quia de Iacob fit Israel, scilicet ut sicut nunc fide, ita tunc uideat specie. Et tūc uerè erit hæreditas Dei, ideo subdit: Et pascere Israel hereditatem suam. Tunc enim uerè pascet eos, quādo erit oia in omnibus. Et ipse pauit eos in innocentia cordis sui. Pastus ille nihil aliud fuit, nisi dulcis & saluberrima illa doctrina, quæ eos innocentiam ueram docuit. Vera autem innocentia est, quæ nec sibi nec alteri nocet. Potest enim esse quod aliquis nulli extra noceat alteri, & tamē innocens in corde non sit: quia cogitat sæpè malum, quamuis nō perficit. Et deduxit eos de uirtute in uirtute in intellectibus manuum suarum reparandis, id est, ut restitueret in eis intellectu illum, quem manus, id est potentia sua in primo parente fecit, quando in abundantia uirtutum eum posuit. Vel deduxit eos de uirtute in uirtute in intellectibus manū suarum, id est in intelligibilibus operibus suis. Illa enim operata sunt uerè intelligibilia, quæ non tantum uerbis docentur, sed & factis. hoc ipse fecit, quia de eo dictum est: Primum quidem sermonem feci de omnibus que capiunt lesum facere & docere. primum enim fecit quam docuit, & ideo uerè intelligibilis doctrina fuit.

IN PSALMVM LXXVIII. ARGUMENTVM.

IN persona Machabeorum canitur, qui sub Antiocho Epiphane patrias leges mœniacq; patre Mathatia auctore, ultimis coacti malis defendere aggressi sunt. Aliter uox Apostolorum, passionē Christi. Aliter anima pœnitens contra pefsimos uicinos, id est demones Deo supplicat.

PSALMVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Psalmus iste sicut septuagesimus tertius lamentatione ple-nus est, qui futura tempora uelut præterita deplorat, & propter duritiam cordis sue genti grauiter adfingenda pietatis studio precatur Christum Dominum subuenire. Asaph sub figura fidelium populorum per totum loquitur psalmum. In prima parte numerans quanta temporib. Antiochi pertulerit Hierusalem populus Iudæorum, ut Machabeorum liber insinuat. Secunda Dominum rogat, ut supra potentes inimicos iram suā effundat, & peccatis seruorum suorum dignetur esse propitiis. Bedæ tom. 8.

Tertia prophetie spiritu populo postulat uindicari non peremptionis uoto, sed correptionis studio. Arnobius hunc psalmi tale argumentum fecit, septuagesimus & octauus psalmus apicem antecessoris sui secutus, lamentum simul Dauid cum oratione effundit. Cuius historia dum præteritam Philistinorum eadem explanat, prophetia futuram Nabuchodonosoris commemorat.

COMMENTARIVS.

DEus uenerunt gentes in hæreditatem.] Psalmus Asaph. Deplorat in hoc psalmo Asaph siue propheta siue quilibet perfectus de priori populo destructionem ciuitatis, & templi factam à gentibus, transferendo illos in se qui tunc futuri erant, quando hæc eueniebant. Solent autem in orationibus Deo dici, quæ uindicans facit. Et deinde petitio adiungi, ut iam misereatur & parcat. Eodem modo & hic dicuntur, à quo prædicuntur tanquā ab eis prædicerentur, quibus contigerunt. Et ipsa deprecatio est prophetatio. Dicitur autem tanquam prædicitum, quod in spiritu uidebatur futurum. Et incipit ita: O Deus gentes uenerunt, id est uenient in hæreditatem tuam. Si in hac prophetia populus ille prior accipiat, mirum uideretur, quo modo hæreditas Dei dicatur, cum & lapidem angularem interficiendo eū reprobaerunt in eum resurgentem, ascendētem, & ad dexteram Dei patris consedentem, uisus tot signis & tot miraculis credere in eum nolunt. Sed tamen non est mirū, quia ut ait Apostolus, non repulit Deus plebem suā. Si paleas repulit, grana non repulit. hinc enim uirgo Maria fuit, hinc beatus Ioseph pædagogus eius, & Ioseph ab Arimachia, & sancti Apostoli & plures alij. Et quantum ad hæc grana dicit: Uenerūt in hæreditatem tuam, hanc hæreditatem non mories pater sibi reliquit, sed ipse filius mirabiliter mortisua eam acquisiuit. In hanc hæreditatē gentes perueniunt non credendo, sed persequendo: uoluntatem eam delendi, & omnino nomen eius de terra disperdendi. Sequitur.

Polluerunt templum sanctum tuum.] Scilicet templū nō marmoribus constructum, nō lignis ædificatum: sed illud sanctum templum tuum, de quo dicitur, Templum sanctum Dei, quod estis uos. hoc templū polluerunt, quando tormentis uel blanditijs aliquos de uocare potuerunt. Attende quia ideo semper Tuum & ad hæreditatem & ad templum apponit, ut comparet & infestationem inimicis, & beneuolentiā auditoris his pro quibus loquitur. Et posuerunt Hierusalem non terretrem, sed illam quæ sursum est, id est Ecclesiam, quæ est mater nostra, in custodiam pomorum, id est fecerunt eam similem custodiæ pomorū. Custodiam enim pomorum tugurium illud dicitur in horro, ubi rusticus nocte iacet, uel iacēs poma sua seruat, donec maturecant, collectis autem pomis relinquit desertum: similiter collectis spiritibus sanctorum Apostolorum & aliorum sanctorum martyrum de Dominico horto in caelestem Hierusalem, mēsam tanquam multū suauibus & dulcibus pomis remansit ipse Dominicus hortus, id est Ecclesia quasi desertus & desolatus.

Posuerunt morticina.] Quasi dicat: Collectis sursum spiritibus quid fecerunt de corporibus? Scilicet posuerunt morticina, id est cæsa corpora seruorū tuorum extra, ut essent in escam uolatilibus cæli. Et dicit idē alijs uerbis, scilicet posuerunt carnes sanctorū tuorū escam bestijs terræ hoc ad literam. Potest & allegoricè dici sic: Posuerunt morticina, id est corpora sanctorum tuorū multis cruciatibus escas uolatilibus cæli, non quod ipsi hoc intenderent, sed ita factum est, ex diuina dispositio, quod uolatilia cæli, q. illi quorum mens in cælis est, reficiantur in illis, attendentes eorū

patientiam & fortitudinem, ut iam per poenam eorū non tantum terreantur, quantum per gloriam ad imitandum excitentur. Carnes uero sanctorum tuorum simpliciter posuerunt escas bestijs terræ, quia & ipsi & alij bestiales terræ non aliud quam simpliciter sola corpora cæsa attendentes, refectionem quandam quasi in sordibus absteris meis habebant.

Effuderunt sanguinem ipsorum.] Posuerunt in quā sanctorum carnes bestijs terræ, & hoc non in uno loco tantum fecerunt, sed in pluribus: quia effuderunt sanguinem ipsorum tanquam aquam abundantem & sine respectu incircuito Hierusalem, id est per totam gentilitatem, quæ undiq; circumuallauit eos.

Et non erat qui sepeliret.] Quia tantus erat timor persecutorum, quod nullus nisi furtim faceret, audebat sepelire corpora sanctorum. Vel non erat qui tantam patientiam sanctorum sepeliret, id est in corde reconderet. Vel aliter: Effuderunt sanguinem sanctorū tanquam aquam, id est ad lauationem multorum, sicut aqua solet effundi ad lauationem: non quod ipsi hoc intenderent, sed ex diuina dispositione hoc factū est, ut ipsa effusio sanguinis sanctorum ualeret ad emundationem multorum, scilicet qui eos imitati sunt. Et tamen non erat aliquis de ipsis effundētib; qui sepeliret, id est qui tantam sanctorum patientiam in suo corde reconderet. Et ideo, (quasi dicat) facti sumus opprobrium, id est ad eū uiles, ut iam alijs pro opprobrio obijcerent hos uicinis nostris. Nos autem uicinos accipe, uel alios de eodem populo, uel quoslibet persecutores de propinquis gentibus, in hoc licet uicinos malos, quia cruciabant eos. Satis enim alicui uicinus est, qui oculum ei aufert.

Et sumus facti subfannatio & illisio his qui in circuitu nostris sunt.] Vel remotis gentibus, si per uicinos prius propinquos gentes accepisti, uel si uicinos tantum in eodem populo notasti, tunc hic per circuitum qualicumq; gentes intelligas. Subfannationem autem refert tantum ad illum contemptum, qui exprimitur per nasi corrugationem: illusionem uero ad irritoria uerba.

Vsq; quo Domino.] Quasi dicat: Videris quidem o Domine iratus nobis, quia sic cruciamur, quia sic conremimur: usq; quo autem irasceris, id est quam diu hanc iram in nobis exercebis? an in finem? Et zelus, id est indignatio, quam nunc ostendis in nos, accendatur uelut ignis solitius, scilicet ut ignis incinerans, an uelut ignis purgans? Vtique (quasi dicat) ut purgans, non ut incinerans. Et tam diu ira tua & zelus tuus manebit, quam diu necessariū nobis erit ad uindictam iniquitatis, & ad exactiōnem castitatis. hoc est, tam diu pateris a persecutoribus nos cruciari & derideri, donec & perfecte uindictetur, quas fecimus iniquitates, & perficiatur in nobis castitas, scilicet ut amplius anima nostra legem Dei sui non contemnat, & fornicando ab eo dispereat.

Effunde iram tuam in gentes.] Hoc potest legi uel in bono uel in malo. Si autem in malo legamus, dicemus quia dicitur non oprando, sed propherando: sicut sæpe etiam dicitur non imperando, sed enunciando. ut, Accingere gladio tuo, & similia. Et est quasi dicat: Nobis Domine ne irasceris in finem: effunde autem iram tuam, id est plenariam iram tuam mitte, & hic & in futuro: in præteritis quæ meruerunt, id est quæ nomen tuum noscere noluerunt. Et non solum in minores, sed etiam in regna, id est in principes illarum gentium, qui nomen tuum non inuocauerunt. Videtur hoc esse contrarium euangelicæ illi sententiæ: Seruus qui scit uoluntatem Domini sui, & non facit, digna plagis uapulabit multis: seruus uero qui nescit uoluntatem Domini sui, & facit digna plagis, uapulabit paucis, quia hic dicitur quod super gentes nescientes maior erit Dei, sed non est contrarium, quia euangelium agit tantum de seruis. Et multum distat inter seruos uoluntatem Domini sui nescientes, & tamen

in familia eius, & domo uiuentes: & inter inimicos uoluntatem eius scire nolentes, nec eum inuocantes, & insuper in seruis eius eum oppugnantes.

Quia comederunt Iacob.] Ideo debes iram tuam in gentes effundere, quia comederunt Iacob, id est delectationem magnam habuerunt deuocando & persequendo illum, quem tu tanti facis, scilicet Iacob, id est nouum populum primitiuum. Et desolauerunt locum eius, uel Hierusalem: quia omnes qui ibi fuerunt, occiderunt. uel locum eius, id est stabilitatem fidei desolauerunt. Tunc enim uerè locus ille fuit desolatus, quando aliqui sunt deuocati. Nota quod cum multa nomina ponere possit, in quibus forsitan uel auditorem offenderet, aut cum ad eū placeret, quod nomen tanti patriarchæ a Deo dilecti & a Deo Domino augmentati satis rhetoricè posuit, scilicet ut per hoc maiorem inuidiam in persecutores, & beneuolentiam pararet in auditore.

Ne memineris iniquitatum nostrarum.] Quasi dicat: In inimicos effunde iram, nobis autem impende misericordiam, ne memineris scilicet iniquitatum nostrarum, &c. Potest ut supra diximus, superior ille uersus scilicet Effunde iram tuam, accipi in bono, ut sic dicatur: Effunde Domine iram tuam in gentes, id est notifica futuri iudicii plenariam iram gentibus, quæ te non cognouerunt: & in regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt, ut saltem timore illius iræ conuertantur. Et opus est eis ut hoc facias, quia comederunt Iacob &c. Et hoc modo ne memineris iniquitatum nostrarum. Si enim illos non conuerteres, ostendendo eis iram tuam, uidentes persecutionem & deuocationem illorum, quod iniquitatum nostrarum memo res. Iniquitatum dico antiquarum, id est iam ex longo præteritarum, cum etiam nec per unam horam cessamus ab his, uel iniquitatum nostrarum, id est quas a patribus contraximus, quibus scilicet iam non debetur correctio, sed damnatio, nisi adsit gratiæ tuæ miseriatio. Scriptum est enim, quia anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et uisitabo peccata patrum in filios, usque in tertiam & quartam generationem. Unde constat quod si filius quilibet imitator fuerit paternæ iniquitatis, ipsa etiam peccata patrum super eum redundabunt. quod quidam etiā de originalibus post baptismum quoque dicunt. Aiunt enim quod & originalia & actualia præcedentia taliter in baptisate remunerantur, si quæ ibi promittuntur, seruentur: si autem aliquis ibi sola tantum uerba dedit, & ad uerbum relabatur, reus erit eorum quæ remissa fuerant. Ne memineris inquam iniquitatum nostrarum, sed misericordiæ tuæ antiquæ anticipent nos cito, id est antelapsam, hoc est, antequam deuocemur, uel ante futurum iudicium. Et ideo dico ut misericordiæ tuæ nobis subueniant, quia diffidimus de meritis. Nam facti sumus pauperes, id est insufficientes nobis ipsis nimis & in anima & in corpore: quia caro sumus, & spiritus uadens & non rediens, ut supra dictum est. Et ideo o Deus adiuua nos ad bonum perficiendum, tu dico qui es salutaris noster, id est per cuius solius gratiam saluamur, non per merita nostra. Cum dicit Adiuua, non est ingratis gratiæ, neque tollit arbitrii libertatem. habet enim accipere ex libertate arbitrii, & ideo rogat adiuuari. Adiuua inquam, & libera nos o Domine a præteritis peccatis nostris, propter gloriam nominis tui, & propitius esto peccatis nostris futuris, non propter merita nostra, sed propter nomen tuum glorificandum.

Ne forte dicant in gentibus.] Ideo rogo ut propitius sis peccatis, ne forte hoc cōtingat, ut aliqui in gentibus, id est inter persecutores nostros, dicant insultando nobis, Vbi est Deus eorum? Si enim tu non propitius peccatis nostris, & nos propter peccata ipsa deuocemur, tunc certe persecutores dicent, quod aut Deus noster in quo speramus, non esset, aut de nobis non curaret. Hoc autem ne cōtingat, ultio sanguinis,

ne forte dicant in gentibus.] Ideo rogo ut propitius sis peccatis, ne forte hoc cōtingat, ut aliqui in gentibus, id est inter persecutores nostros, dicant insultando nobis, Vbi est Deus eorum? Si enim tu non propitius peccatis nostris, & nos propter peccata ipsa deuocemur, tunc certe persecutores dicent, quod aut Deus noster in quo speramus, non esset, aut de nobis non curaret. Hoc autem ne cōtingat, ultio sanguinis,

IN PSALMVM LXXIX. ARGUMENTVM.

Et hic Machabeorum preces resonant, ut Dominus consueta beneficia non subtrahat. Aliter uox Apostolorum de Ecclesia ad Dominum.

IN FINEM PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR, TESTIMONIUM ASAPH, PSALMUS.

EXPLANATIO.

Cum prima tituli uerba iam nota sint, restat ut testimonium Asaph quid significet, inquiramus. Iste Asaph ante trepidus, ante sollicitus, qui pro synagoga peccatis psalmis prioribus exorauit, tanta nunc presumptione completur, ut iam commutatus in melius testimonium conuersationis reddat. dicit enim de primo Saluatoris aduentu, qui hominem uiciatum ad salutis dona perduxit, translatamq; de Aegypto uineam potentia suæ radice solidauit. hoc est, qui dicit testimonium pro his qui immutabuntur. Asaph iste, quem titulus præcinit, commutatum. In prima sectione Domini deprecatur aduentum. Secunda testatur, quemadmodum uinea, quæ est ecclesia, tota sit orbe dilatata. Tertia incarnationis eius beneficio, per similitudinem uineæ uisitari deprecatur ecclesiam, seq; Domino postulat adherere.

COMMENTARIVS.

Vi regis Israel intende.] Psalmus iste cantatur de aduentu Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi, & de uinea eius: cantat autem eum Asaph illuminatus atque correctus. Et est titulus eius, in finem pro his qui commutabuntur. Quo modo commutabuntur? Vtique in melius. Et ait: Testimonium ipsi Asaph, subaudit attributū. Testimonium utiq; ueritatis, testimonium bonum. hoc deniq; testimonium consistetur Christum & uineam, id est caput & corpus, regem & plebem, pastorem & gregem: & totum omnium scripturarum mysterium, id est Christum & ecclesiam, & cōcludit pro Assyrijs. Assyrij interpretantur dirigentes. Et enim Asaph hunc psalmum, id est hoc testimonium Iesu cantat pro omnib; his qui commutabuntur in melius, maxime tamen pro illis malè se dirigentibus, qui iustitiam suam statuere uolunt, & iustitiæ Dei non esse subiecti, scilicet ut amplius non sint generatio praua & exasperans: quia non direxerunt se, sed dirigant se in uiam salutis æternæ. Audiamus ergo quid in hoc prophetiæ spiritus insinuet, ita dicens Asaph.

Qui regis Israel intende.] Quasi dicat: Tu cuius arbitrio omnia creantur & gubernantur, maxime tamè regis Israel, id est illos qui sunt uiri uidentes te Deum nunc fide, tandè uisuri specie: tu inquam (quasi dicat) prius remissus eras, quādo sub nube carnis latebas, intende id est fac te nobis intentum, reuelando nobis diuinā potentiam tuam, & lumen gratiæ tuæ. Tu dico qui deducis per desertum huius uitæ Ioseph, id est populum designatum per Ioseph, pascendo eum spiritualibus institutis atq; mysterijs tanquam oues, intende. Inuocatur ut ueniat, expectatur ut ueniat, desideratur ut ueniat, ergo dirigentes inueniat. Ipse autem Ioseph est oues. Et intellige per Ioseph fideles de gentibus iuxta nominis interpretationem: per Israel uero fideles de Iudæis audito Ioseph tanquam nominis interpretatio multum iuuat. significat enim augmentum. Et illud utique granum cecidit in terram mortificatum, ut resurgeret multiplicatum, id est ut augetur.

nis, id est sumpta de sanguine seruatorum tuorum, qui effusus est, facta in nationibus, id est in gentibus persecutoribus, uel etiam in re, quantum ad interiorē excæcationem. uel facta tantum dispositione, quantum ad futuram damnationem: illa inquam ultio quæ non apparet oculis eorum, iuxta illud: Ceterum nescit se puniri impius, nisi cum apertè luit nolens, qui perperrauit uolens. Innotescat coram oculis nostris interioribus, id est manifestetur nobis, ut tanto fortiores simus, & constantiores. Et nunc quidem non optando, sed propherando dictum est. Potest & oprando in bono sic dici: Ultio sanguinis seruatorum tuorum, qui effusus est, facta in nationibus innotescat nobis, ita ut sit coram oculis nostris, hoc est, ut citò uideamus sic iudicatum esse in persecutores nostros, ut qui erant inimici, sint amici: & blasphematores, sint laudatores. Et hoc modo introeat, id est appareat in troiſſa & receptus esse in conspectu tuo, gemitus compeditorum, id est gemitus illorum qui attendunt se in compedibus mortalitatis positos esse. Vel gemitus compeditorum, id est illorum qui irretiti sunt, & inhærent in compedibus præceptorum tuorum. Præcepta enim Dei compedes dicuntur. Unde Salomon dicit, Inijce pedem tuum in compedem. hoc est applica affectionem tuam ad Dei præcepta, scilicet ut non ex coactione, sed ex cordis affectione ea completes.

Secundum magnitudinem brachij tui.] Quasi dicat: Ita dico introeat ad te gemitus compeditorum, ut hoc etiam facias, scilicet possideas, non tantum mortificatos, sed etiam filios, id est imitatores eorū: hoc est sanctorum martyrum, qui uere mortificati dicuntur, quia non tantū seipſos interius mortificabant, sed etiā exterius ab hostibus mortificabantur. Et tu Domine posside illos filios, secundum magnitudinem brachij tui, id est secundum quod magna est potentia tua, scilicet ut non tam deterreant eos poenæ illorum, quantum incitent eos ad imitandum coronæ ipsorum. Et uicinis nostris, id est persecutoribus nostris redde o Domine improprium, quod exprobrauerunt tibi Domine per nos, scilicet ut sicut ipsi nomen tuum in nobis destruere uoluerunt, ita ipsi destruantur & hic & in futuro. Redde eis (dico) improprium in sinu uel occultè, quia ipsi ignorant utrumque, scilicet & se hic excæcari, & tandem in æternum damnari. uel in sinu, id est firmiter, sicut illud quod habetur, firmiter habetur. Et hoc septuplum, id est & in corpore & in anima. Septenarius enim numerus constat ex ternario & quaternario. Et ternarius quidem pertinet ad animam, propter tres principales uirtutes ipsius animæ, scilicet irascibilitatem, concupiscibilitatē & rationabilitatem. Quaternarius pertinet ad corpus, propter quatuor elementa, ex quibus constat. potest etiam in bono dici sic: Redde uicinis nostris improprium ipsorum, quod exprobrauerunt tibi: id est hoc quod nomen tuum in nobis delere uoluerunt, redde persecutoribus nostris in sinu eorum, id est in anima, & hoc septuplum, id est per septiformē gratiam spiritus sancti, scilicet ita redde eis ut illuminatis cordibus eorum septiformi gratia spiritus sancti idem opprobrium, quod exprobrauerunt tibi in nobis, ipsi patiantur ab alijs.

Nos autem populus tuus.] Illis quidem improprium redde, nos autem quibus ipsi improperebāt, & quos deuocabant, qui sumus populus tuus, tibi subditus, & qui sumus oues pascuæ tuæ, id est quos tu pauisti spiritualibus doctrinis & sacris institutis. Nos inquam non dico cōfiteamur tanq; dubium sit, sed pro certo dico: quia confitebimur tibi, quia à laude tua non desitemus. Per hoc præsens seculum, & tandem uerè & æternaliter annuntiabimus laudē tuam in generatione & generationem, id est in futura generatione, quæ erit generatio, id est indeficiens generatio.

retur populus Dei: tamen attendendum est nobis, q̄ in ipso Ioseph contigit. A fratribus quippe est uenditus, & suis inhonoratus, apud alienigenas exaltatus: & intelligamus in cuius grege esse debeamus, cū his qui iam dirigunt se, ut lapis ab ædificantibus reprobatus, fiat in caput anguli, tenens duos parietes è diuerso uenientes, in angulo tamen conuenientes. Sequitur.

Qui sedes super Cherubin. Cherubin plenitudo scientiæ interpretatur. habet autem ille scientiæ plenitudinem, qui habet charitatem: quia plenitudo legis est charitas. Ne ergo per multa distrahamur, ne per multa uagemur, si uolumus habere scientiæ plenitudinē, habeamus charitatem. Quid enim nescit, qui charitatem scit? Vtiq̄, omnia scit, quia Deum scit. Sciptum est enim, quia Deus est charitas. Et est dicere: Tu qui sedes super Cherubin, id est qui sedes in illis qui sunt Cherubin, ut superius. anima enim iusti sedes est sapientiæ. Manifestare. Quasi dicat, Errauimus quia te pastorem nō agnouimus: & ideo manifesta te nobis, ut amplius non erremus. Manifestare dico, ut sis coram, id est ut appareas Effraim, Bēiamin, & Manasse. Videntur maius quiddam hæc nomina alterum altero notare, sed tamen eisdem significant, uel scilicet illuminatos & correctos, interpretantur autem sic: Effraim fructificatio, Bēiamin fili⁹ dextre, Manasses obliuio. Et reuera his qui fructificantes sunt in bonis operib, & qui filij dextræ sunt, id est qui potiora insistant, & qui eorum quæ retro sunt obliuiscuntur: in ea uero quæ ante extenduntur, manifestatur Dominus, quia magis & magis ab eis cognoscitur.

Excita Domine potentiam tuam, & ueni. Quasi dicat: Et ut manifeste, ideo Domine excita potentiam tuam, quæ prius sopita erat cum à discipulo tradereris, cum flagellareris, crucifigereris, & pendenti in cruce diceretur: Si filius Dei es, descende de cruce. Tunc enim nihil ualere uidebaris, quia præualuit tibi persecutor, quod præfiguraueras in luctante Iacob & angelo. Angelus enim à Iacob uictus est, sed quia uoluit: sic et tu à Iudaico populo uictus es, quia interfectus, sed quia uoluit, unde & dixisti, Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper. Et sic Iacob angelum uictum tenuit, & ab eo benedicti rogauit, qui & benedixit ei: & quodam modo maledixit, quia latitudinem femoris eius tetigit, & claudicare eū fecit: sic & populus Iudaicus te uictum in parte tenuit, & benedictionem in genere fidelium accepit, claudicationem uero in genere infidelium. Nunc ad literam redæamus.

Excita potentiam tuam. Quasi dicat: Mortuus es ex infirmitate, resurge in uirtute. Quod quantum ad cognitionem referendum est, & hoc modo ueni in notitiam nostram, ad hoc ut facias nos credentes in te saluos. Omnis enim qui credit in ipsum, non confundetur.

Deus uirtutum conuerte nos. Quasi dicat: Et ut nos saluos facias, ideo ð Deus non solum hominum, sed etiam uirtutum supercælestium, tu conuersus ad nos, qui prius aueris eramus, conuerte nos ad te. Et ut conuertas, ostēde nobis faciem tuam, quam nube carnis obtexisti: quia non uidebaris ipse, quando præcedebas in cruce, quod iam factum est. Quia nō cognouit Asaph Dominum in terra præsentē, miracula facientem, morientem: postquam uero surrexit à mortuis Dominus, & ascendit, tunc uero agnouit, & compunctum corde hoc testimoniu de eo dixit. Illi uero quibus hoc testimonium dicit, id est Assyrij quomodo agnoscent? Quia ostendet eis faciem suam, & salui erunt. Et est (quasi dicat) Obtexisti faciem tuam, & ægrotauimus: ostēde faciem tuam, & salui erimus.

Domine Deus uirtutum. Ostēde inquam faciem tuā. Nam uideris quasi iratus, quamdiu differs ostēdere: sed ð Dñe Deus etiam supercælestium uirtutū, quousque irasceris super orationem, id est quamdiu hæc

ira tua erit, super orationem: quia facit ut effectum non habeat oratio serui tui? Quasi dicat: Si irascebaris inimicis, irasceris adhuc seruis tuis. Conuertisti nos, & agnouimus, & adhuc irasceris? Planē utique irasceris, sed non ut iudex dominando, sed potius ut pater corrigendo. Planē irasceris, quia scriptum est: Fili accedens ad seruitutem patris tui, sta in timore & tremore, & præpara animum tuum ad tentationē. Ne putemus irā Dei transisse, quia conuersus est: transijt, sed ne in æternum puniat. flagellat autem, & nō parcat: quia corrigit omnem filium quem recipit. Si ergo flagella detrectas, quomodo recipi desideras? flagellat enim omnem quem recipit, qui nec proprio filio suo pepercit, & in hoc est ira eius. Orationem autem de qua dicit, accipe illam, quæ proxime præcedit, scilicet ostēde faciem tuam, & similes in psalmo. Cui orationi uidetur præualere ira, quam diu ab inimicis flagellamur & affligimur. Et cum dicit, Quo usque irasceris super orationem serui tui, ira accipe. Quasi dicat: Quam diu certē necessarium erit nobis.

Cibabis nos pane lachrymarum. Quasi dicat: Verē irasceris nobis. Nam cibabis nos pane lachrymarum, id est reficientibus lachrymis. Ponit idē per aliam similitudinem, Et dabis nobis potum in lachrymis. Panē lachrymarum & potum lachrymosum uocat tribulationes & flagella, quæ sancti in hac uita doloribus plena patiuntur. In quibus dat eis Dominus panem & potum, id est integram refedtionem, scilicet ut nō solum tribulentur, sed etiam glorientur in tribulationibus: sciētes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, &c. & dat eis in mensura, id est prout ferre potest eorum fragilitas, scilicet ut erudiantur, non opprimantur. Et ut non deficiant, sed proficiant, quia ut ait Apostolus, Fidelis Deus qui nō patietur uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cū tentatione etiā prouentum, ut possitis sustinere.

Posuisti nos in contradictionem. Hoc inquam modo cibabis & potabis nos in lachrymis, quia posuisti nos in contradictionem uicinis nostris, id est tales nos fecisti, quibus contradiceretur à uicinis nostris de eodem populo. Et inimici nostri, id est persecutores de gentibus subsannauerūt nos, dicentes: Qui sunt isti colentes mortuum, credentes in crucifixum? hoc uerē factū est. Postquam enim surrexit & ascendit Dominus, prædicabatur noua uita, resurrectio uera, res quidē incredibilis, si rei incredibili miracula fidem faciebant. Contradicebatur à multis, sed contradictor uincebatur, & ex contradictore fidelis efficiebatur. ramentum flamma erat multa, id est tribulatio erat multa. Et sancti martyres pane lachrymarū cibati, & lachrymis potati: sed in mensura, hoc est quantum quibusque ferre posset, scilicet ut per mensuram tribulationum sequeretur corona gaudiorum.

Deus uirtutum conuerte nos. Posuisti nos inquam contradictionem & subsannationem, ne autem per hoc auertamur à te ð Deus uirtutum, conuersus ad nos conuerte nos, &c. Repetitio non ex necessitate narrantis, sed affectione orantis.

Vineam de Aegypto transfulisti. Hæc tenus de aduentu saluatoris egit, scilicet quo cotidie uenit in notitiā: nunc autem agit de uinea eius. Et incipit à principio, prima enim gens, ut Augustinus dicit, Iudæa est principium huius uineæ. Et est quasi dicat: Conuerte nos inquam Deus, & bonis principijs iunge meliores exitus. Namq; bene cepisti, quia uineam tuam transfulisti, per carnales patres & etiam per quosdam spirituales, de Aegypto ubi opprimebant seruitute transfulisti. Et eiecisti à facie eius gentes, quæ promissio nis terram occupauerant, & plantasti ibi eam.

Dux itineris iustit. Præcedens uersus tantum ad literam accipit, iste uero ad utrūq; scilicet etiam ad mysterium. Nam sicut præbuit illi plebi carnaliter ductū in lumine nocturno & umbraculo diurno: ita etiā huic uineæ spiritualiter præber ducatur, illuminando eum

eum spiritualibus donis suis, id est in ignorantia huius uite, & obumbrado eam ab incentiuis uirtutum in nubis protectione, id est per mysterium incarnationis suæ. Et factus est ipse uia, qui de se dixit, Ego sum uia & ueritas & uita: quia nisi ipse uia eius esset, aliter quod sequitur esse nō posset, scilicet quod ipse totam terram impleuisset. Et transit hic ad mysteriū tantum, cum dicit.

Et plantasti radices eius. Radices huius uineæ uocat Patriarchas, quos plantauit per fidem in posteris eorum spiritualibus, & in quibusdā etiam carnalibus. Et hoc modo impleuit terram, non per carnalem prolem, sed per spiritualem. Et umbra eius, id est umbratica dicta de uinea hac operuerunt montes. Montes uocat hic prophetas uirtutibus eminentes, qui montes operi sunt, id est obscuri & nebulosi facti sunt: quia umbraticē, id est mysticē multa de hac uinea dixerunt.

Et arbuta eius operuerunt cedros. Arbuta uocat minores prophetas: cedros uero sublimes & potentes in seculo, & est dicere, Quia non solum maiores Prophetæ præfuerūt huic uineæ, sed etiam arbuta, id est minores Prophetæ operuerunt cedros, id est in tantum supercreuerūt umbris cedri, id est sublimibus mūdī, ut operirent, id est humiliarent & inuoluerent illas cedros, & facerent cedros mundi cedros Dei, sicut & in Paulo & Dionysio factum est. Præterea hæc eadē uinea extendit palmites suos usq; ad mare. Palmites uocat illos quibus ipse Dominus dixit, Ego sum uirtus, uos autem palmites. hoc est sanctos Apostolos, qui principaliter ab ipsa uite processerūt: quia à Domino electi fuerunt. Hi palmites extēsi sunt usque ad mare, id est usq; ad gentium amaritudinem: quia in omnem terram exiuit sonus eorum.

Et propagines eius sunt extēse, usq; ad flumen. Pro pagines uocat regeneratos in fide per palmites. Ex palmitē enim fit propago, quæ propagines extēse sunt usq; ad flumen: quia per illorū exemplum & admonitionem, etiam illi qui flumen erant, & qui maxime in amaricantes fluctus huius seculi insuebat, facti sunt propagines. Et hoc modo, scilicet per Prophetas, tū per palmites, tum per propagines factum est hoc, quod hæc uinea totā terram impleuit.

Vt quid destruxisti maceriam. Deslet hic Asaph corporalem destructionem eius populi, quem prædiximus principium esse uineæ, sed non sine spe: quia loquitur in titulo prædictum est, de directiōe. Et si sic in paleis, non sic agendum erat in granis. Et est, q. d. Quandoquidem ð Dñe eduxisti uineam illam de Aegypto, & ea plantasti, ut quid ergo destruxisti maceriam eius? Non hoc dicit illuminatus atq; correctus Asaph tanq̄ nesciens. Sciebat enim eam necessario destrudendam, quia interminatus erat ei Dñs per Esaiam dicens: Destruā maceriam eius. Et adijcit quare. Expectaui enim ut faceret uiam, & fecit labruscam. Expectaui ut faceret iudiciū, & fecit iniquitatē. Sed pro Assyrijs hoc dicit, ut & destructionem hanc & causam attendant: & sic ne quid simile incurrant, caueāt. Causa enim destructionis hæc est, quia cōtra cultorem suum, superba exiit: quia seruos millos ad se ad exigendā mercedem coloni occidit, quia ipsam hæredem eiecit & interfecit. Qui tamen eiectus plura possedit: quia ex parte contigit cæcitas in Israel, ut plenitudo gentiū intraret. Et accipe maceriam eius uineæ, munitionem eius, scilicet regnum & sacerdotiū, & maxime protectionē Dominicā, qua magis q̄ per aliud aliquid tuti erāt, ut quid inq̄ destruxisti maceriam eius, & cur uindemiant eam oēs qui prætergrediunt uiam? hoc dictū est ad similitudinē. Sicut enim si qua uinea secus uia sit, & maceria eius diruta sit, à quibuslibet pertranseuntibus uindemiā: ita uineam illā munitione eius destructa uindemiauerunt, hoc est, in diuersa partes distaxerunt Antiochus & multi alij, tandē uero principes Romani. Prætergredientes aut uia dupliciter

potest accipi, scilicet uel uersam uiam, i. Christum nō agnoscentes: uel à uia uerè regnandi deorbitantes, hoc est temporaliter regnantes.

Exterminauit eam aper de sylua. Quasi dicat: Nō à quibuslibet prætergredientibus uia uindemiata est, sed ab illis quos ipsi maxime immundos putabant: quia aper exterminauit eā. Nihil enim Iudæis magis immū dum uel contrariū quā porcus: aper autē est porcus. Et intellige per apum Vespasianū gentilem: quia nulla maior immunditia quam gentiliū, qui creaturā creatori præposuerunt. Et est dicere: Aper ueniens de sylua, i. de gentilitate, quæ inculta erat: quia nec legē nec Prophetas acceperat, exterminauit, i. extra terminos suos posuit uineam illā: quia qui non occisi sunt, aut fame perierunt, aut captiui ducti sunt. Et singularis, i. Titus filius Vespasiani, ferus, i. crudelis & superbus depastus est, i. depastam habuit eam uineā: quia iste maxime depoliuit & uastauit eam. Patre enim Vespasiano Romam regresso, iste in obidione remansit, & tandem ciuitatem cepit, & funditus euertit.

Deus uirtutum. Quasi dicat: Si sic agendū erat in paleis, non sic Dñe agatur in granis: sed ð Deus uirtutū conuerte ad nos, ut sic conuertas nos. Et qui prius uidebaris despectisse uineam istā in illis carnalibus patribus, respice eam misericordi affectu de cælo cælorum, i. per hominē Dominicū, scilicet mittendo ei quē missurus es. Et uide, i. præ oculis illā habe, ut plenarie eius miserearis. Et ita uisita per gratiam tuā uineam istam, tanq̄ languidam & impotentē, per se surgere. Et perisce ea merito & numero, nō in iustitiā: quia ibi (q. d.) uerū semē Abraham est. Ibi semē illud, in quo benedicent oēs gētes, i. radix illa in qua inferus oleaster ponat: perisce eam dico, quæ non habet ex se esse, sed ex te: quia eam plantauit dextera tua. Et ita dico perisce, ut sit fundata super filiū hominis, id est Christum. Dicit enim Apostolus: Fundamentū aliud nemo ponere potest, præter id quod positū est, i. Christus. Filium hominis dico, quē tu specialiter confirmasti inter oēs tibi, i. ad tuū honorem. Adam quidē in abundantia uirtutū posuisti, sed nō confirmasti, quia labi potuit.

Incesa igni. Vere periscies eam, quia incensa igni & suffossa peribunt in ea ab increpatione uultus tui. Uultus Dei patris est ipse Christus, splendor & figura substantiæ eius, ut ait Apostolus. Vel etiā sancti prædicatores, in quib. apparet uultus eius: hic autē uultus Dei, quid aliud increpat nisi peccata? Per eius utiq; increpationem peccata nostra peribunt. Fiunt autē peccata omnia quæ sponte committimus, aut malo amore, aut timore malo: sicut contra omne opus bonum aut fit bono amore, aut bono timore. Ut si aliquis uelit nos inducere ad hoc, ut falsum testimonium contra proximū dicamus, aut aliquid tale, promittit nobis multa: quibus si delectamur & cōsentimus, ecce malo amore, id est cupiditate praua accensi peccamus. Si autem gratia Dei tunc nos inspiramus, & cogitamus illud quod ipse proposuit nobis, exemplificandum scilicet: Quid prodest homini si totū mundū lucret, animæ uero suæ detrimentū patiarur? Ecce per hanc Dominicam increpationem effectus mali amoris, id est peccatum in nobis perit. Tunc ille uidens promissā suā contemni, forsitan ad minas se cōuertit, & minatur nobis non tantum expulsiōnem, sed ipsam etiā mortem. Quod si tunc territi ei cōsentiamus, ecce timore malo humiliati peccamus. Si autē tunc gratia diuina interi⁹ roboramur, & quod ipse exemplandū proposuit in mente habeamus: scilicet Nolite timere qui corpus occidunt, animam autē non possunt occidere, & resistimus, & non peccamus. Melius est enim ut aliena iniquitas perimat carnē nostram, q̄ iniustitia perimat animam nostram. Et quantumcunq; mūdus promittit nobis iniustis, multo plus dabit Deus iustis, cum dicit: Venite benedicti patris mei, &c. Et quantumcunq; mundus minatur nobis iustis, multo plus minatur Deus nobis iniustis: quia diciturus est,

Ite maledicti in ignem æternū. Et hoc est q. dicit: Incensa igni, id est peccata ardore prauæ cupiditatis cōmissa & suffossa, id est illa etiam peccata, quæ per humilitationem mali timoris cōmittuntur. Et ideo suffossa dicitur, quia murus qui suffoditur, humiliatur. utraq; inquam hæc genera peccatorū peribit ab increpatione per uultum tuum facta, o Deus, hæc quidem sententia beati est Augustini & aliorum cōplurium. Calsidorus uero incēta igni eodem modo accipit, scilicet peccata illa qua ardore mali amoris sunt: suffossa uero ea peccata uocat, quæcunque per insidias aut per dolum quasi infossa sunt.

[Fiat manus tua.] Quandoquidem tam utilis est increpatione tua, fiat ergo manus tua o Domine, id est semper adhareat correctio tua super uirum constituendum, id est ut constitutur unus uir perfectus, id est Christus, caput scilicet & corpus. Super uirum dico dexteræ tuæ, id est in quo apparebit dexteræ, id est potentia tua. Et quem uirum accipiat, determinat dicens: Et super filiū hominis. Omnes enim portantes imaginem filij hominis, quasi unus filius hominis cū ipso sunt. Quem filium hominis confirmasti quædam principaliter in capite: secundario uero etiam in membris tibi, id est ad tuum honorem. Vel aliter, (quasi dicat) Et ut perficiatur uinea plantata à dextera tua, & ut pereant in ea incensa igni & suffossa: ergo Domine fiat manus tua, id est protectio tua super uirum dexteræ tuæ, id est super omnē illum qui hoc uirum quod habet exercet in dextera, nō in sinistra. Et specialiter, fiat manus tua super filiū hominis, qui est caput eorum. Non enim dedit ei Dominus spiritū ad mensuram. Super filium hominis dico, quæ tu cōfirmasti tibi, ut supra dictum est.

[Et non discedemus à te.] Fiat manus tua inquam super uirum dexteræ tuæ, & super filiū hominis. Et ita nos qui prius discessimus à te, cum te propter aliud coluimus, nō amplius discedemus à te, colentes propter te: quia tu nos mortificas interiorius in peccatis, uinificabis nos, in spiritualibus, domis. Et ideo deinceps nō men tuum tantū, & non aliud inuocabimus. Ut autem hoc fiat, Domine Deus uirtutum conuersus ad nos, conuertere ad nos, &c.

IN PSALMVM LXXX.
ARGUMENTVM.

Reditum populū de Babylone prædicens, omnes ad gratiarū prouocat actionē. Torcularia autē titulo prænotauit, quibus uel ipsi afflicti, uel eorū sunt hostes attriti. Aliter uox Apostolorū ad Pentecosten. Itē Arnobius in septuagesimo nono psalmo uinea reparatur, & in octuagesimo pro torcularibus agitur: Exultate Deo, quia resurrexit uinea eius. surrexit enim, quæ exterminauit incredulus populus. Ipsum utiq; exterminauit, qui dixit: Ego sum uitis uera.

IN FINEM PRO TORCVLA/
rib. Psalmus ipsi Asaph quinta Sabathi.

EXPLANATIO.

Quinta sabbathi, est quinta dies à sabbatho, quæ à gentilibus dies Iouis, à nobis quinta feria uocatur, in qua dixit Deus, Producant aque reptilia animarū uinarum, & uolatilia uolantia sub firmamento cœli: mysticè significans diuersæ uirtutis uiros ex aquis baptismatis esse nascituros. Tituli ergo huius intentio talis est, ut in finem designet Dominū Christū: pro torcularibus, ecclesiam persecutionibus examinatum: Asaph, congregationē: quinta sabbathi, baptismū. Unde colligitur psalmum in ecclesia Domini de regenerata cōgregatione esse locutum. Hic enim Asaph ad historiam quidē loquitur Iudæis, sed melius spi-

ritualiter intelligitur à populo Christiano. In prima parte psalmi loquitur Asaph fidelibus, ut per organa diuersa musicorum personent laudes Domino pro perceptis sepe beneficijs. In secūda uerba sunt Domini, comminantis ne idola colant, sed ipse solus adoretur, qui remunerare soleat. In tertia Asaph reloquitur, arguens infideles cur fallaces extiterint, quibus dona Domini sint copiose collata.

COMMENTARIVS.

Exultate Deo adiutori nostro. Titulus est talis, in finem pro torcularibus quinta sabbathi, psalmus ipsi Asaph: qui sic exponit. Hæc uerba referuntur in finē, quæ sunt psalmus cantatus ipsi Asaph. i. Dominicæ congregationi pro torcularibus, in quinta sabbathi. In torculari sunt duo, pondus scilicet, & pressura: & de pressura duo procedunt, oleum scilicet & amurca. Oleum scilicet in apotheca recondendū, & amurca in plateis cōculcanda. In quinta uero sabbathi creauit Deus omnia reptilia aquarū: quia quinta die dixit, Producant aquæ omne reptile animarū uiuentiū. Per reptilia autē creata de aqua significant oēs aqua baptismatis regenerari. Quorū quidam alij dignè uiuunt sacramento baptismatis, & hi designant per oleum. Alij uerò in dignè uiuunt sacramento baptismatis, qui per amurcam intelliguntur. Et hi cōmuniter sunt Dominica congregatio, cui propheta psalmū istum cantat pro torcularibus, quinta sabbathi. i. p. pressura intendenda & apperenda: quia necesse est oēs qui p̄ se uolunt uiuere in Christo, pati persecutionem. Pressura dico separante res significatas per res creatas in quinta sabbathi, hoc est eos ipsos, quibus ista cantantur. Qui enim dignè uiuunt sacramento baptismatis, non subterfugunt hic tribulati, quia non solū affliguntur interiorius, seipsos abnegantes: sed etiam apud aquā contradictionis, ut psalmus dicit, probantur. i. exteriorius affliguntur. Qui uero indignè uiuunt sacramento baptismatis, illi quidem malit̄ hic delectari q̄ tribulati. Et hoc modo per pressuram in præsentem separantur: in futuro uero penitus separabuntur, quando oleum in apothecam Domini cum aliquabitur, amurca uero æternaliter conculcanda eijcietur. Ecce lumen psalmi audiuimus, intremus, audiamus, gaudeamus, timeamus, fugiamus, appetamus. Quia hæc in psalmo inueniuntur. Alloquitur autem propheta prius oleum, dicens ira:

Exultate Deo. Q. d. Circa uos sunt qui exultant mūdo deceptorū & desertorū suo, quidā etiam uetri Deo suo: uos autē o uerē Dominica congregatio exultate Deo. i. cū omni læticia aggratulamini Deo, nō mūdo, Deo dico adiutori nostro. Cum dicit Adiutori nostro, nec ingratus est gratiæ, nec tollit arbitrij libertatem. Iubilate etiam Deo, qui uerē Deus est Iacob, posterius nati. i. populigratiæ. Q. d. Quod poteritis explicare, clamate: quod uerò non ualeatis explicare, iubilate. Iubilis enim tanta mentis læticia est, quantum non sufficit explicare uerbis. Ecce quam manifeste ad pressuram, de qua titulus agit, inuitat cū dicit: Exultate Deo, iubilate Deo. Qui enim uerē Deo exultat, tribulati non detrectat, immo desiderat, ut ad eum cui exultat, perueniat.

Sumite psalmū. Q. d. Et ut uerē exultetis, & iubiletis Deo, sumite psalmū, & date tympanum. Apostolus quasi reprehendens & dolens dicit in quodam loco: quod nemo cōmunicauerit ei in ratione dati & accepti. Quid autē sic cōmunicare in ratione dati & accepti, alibi aperte exponit dicens: Si nos uobis spiritus uinea seminauimus, nunquid magnū est si uestra carnalia metamus? Vtiq; nō similiter. & hic dicitur: Sumite psalmum, & date tympanū, hoc est, accipite spiritualia, & date carnalia. Psalmus enim q̄ de superioribus est, pertinet ad spiritualia: tympanum uero quia de sicco corio fit, significat carnalia. Et est dicere: Si uidi estis in spiritualibus suscipiendis, deuoti sitis in carnalibus erogantium. Quasi dicat: Accipite uocem nostram, exhortationem nostram: suscipite doctrinam nostram sanctam, & date manus uestras, hoc est, facite bona opera. Quod ideo facere debetis, quia psalterium iocundum est cū cithara. hæc sunt duo diuersa instrumenta, quia psalterium sonat de superiori, cithara uerò de inferiori. Et doctrina uerbi Dei desuper est, quia cœlestis est. Quare tale est, ac si dicat: Si expectatis à nobis talia, non sitis pigri ad faciendam nostram carnalia, hoc est operibus uestris uerbo Dei respondete. Quia psalterium iunctum cum cithara, est iocundum, id est suauis melos reddidit Deo.

Buccinate in neomenia tuba. Solitus fuit Israeliticus populus festiuitatem facere, & tubis buccinare in neomenia, id est in noua luna. Neon enim interpretatur nouum, mene autem luna. Designatur autem per lunam in nouatam, nostra mortalis & defectiua uita, p. gratiam renouata. Et est dicere: Et ut dignè Deo exulteris, buccinate ergo tuba in neomenia, hoc est aperitus & clarius & fiducialius nouam uitam prædicare, non timentes strepitum ueteris uitæ. Et determinat quam neomeniam accipiat dicens: Buccinate in signis die solennitatis uestre. Insignis dies est totum tempus gratiæ, quod & solennitas est summæ læticiæ, scilicet dispositionis antiquæ, reparationis nouæ, felicitatis æternæ.

Quia præceptum in Israel est. Ideo debetis buccinare tuba in neomenia, quia hoc est præceptum Israel. Sicut enim præceptum fuit carnali Israel carnaliter, ita spirituali spiritualiter: & si illi, multo magis isti. Et illud præceptum non est negligendum, quia neglectum est, & iudicium Deo Iacob attributum. Nam si negligit ab aliquo, inde sequitur, ut Deus Iacob iudicet, id est damnet eum. Cū enim carnalis Iacob propter carnale præceptum neglectum damnabatur, multo magis spiritualis si spirituale præceptum negligat, damnabitur. Et ideo hoc præceptum est iudicij Deo Iacob, sicut etiam omnia alia: quia quicūq; per legem peccauerunt, per legem iudicabuntur. Et uerē ei est iudicij, quia ipse de se dicit: Ego in iudicij ueni in mūdū.

Testimonium in Ioseph posuit illud. Hoc ideo addit, ut determinet: quia hic non agit de carnali præcepto, quod illi populo factum est, & dicere: Illud idem præceptum quod factum est Israel, posuit Dominus ut esset testimonium in Ioseph. Testimonium quidem damnationis neglectum, testimonium uerò liberationis custoditum. Per Ioseph uerò qui augmentum interpretatur, intellige priores omnes per fidem ad auctos, de quibuscumq; uel quicūq; siue de Iudæis siue de gentibus. Qui Ioseph cum exiret de terra Aegypti, adiuuit linguam quam non nouerat. Sicut enim Apostolus ille de Ioseph & alijs fratrib. propagatus, postquam de terra Aegypti exiuit, & per mare rubrū transiit, linguam quam non nouerat audiuit, quia legem accepit: ita & iste spiritualis Ioseph postquam de terra Aegypti, id est de tenebris peccatorum transiit, per aquam baptismatis rubricatam sanguine Christi exiuit, linguam quam nō nouerat, id est nouitatis præcepta audiuit, ut sciret ubi iam cor habere deberet, scilicet non in terrenis, sed in cœlestibus. Et per illā linguam diuertit ille qui testimonium posuit dorsum eius ab oneribus, hoc est ipsum quasi multis oneribus sarcina peccatorum incuruatum erexit. Et à quibus oneribus cum diuertisset, ostendit dicens: Quia manus eius seruierunt in cophino. cophinus est uas stercorarium, & ideo per cophinum concupiscentiæ carnales intelliguntur. Et est dicere: Manus eius seruierunt in cophino, id est opera eius fuerunt in expletione carnalium concupiscentiarum & carnalium desideriorum, quod uerē seruitus erat: quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Et ab his oneribus, id est ab his mortuis operibus liberauit ille eum qui dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Ipse dico dicens ei ita.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te. Recognoſcat se quisq; conscientia, si deuotè per mare rubrum transierit, si cum fide linguam quam non nouerat audiuerit: attendat tribulationem suam, quia uerē tribulatio magna premi peccatorum sarcina, quia conscientia releuata lætatur. Ecce baptizatus es, & conscientia tua quæ heri premebatur, hodie gratulatur, & liberatus es in tribulatione. Memento enim tribulationis tuæ antequam ad baptismū accederes, quid solitudinū in corde gerebas, quid iuniorum promittebas, quid lachrymarum & orationum internarum, piarum, deuotarum exhibebas. Ecce omnes hostes tui occisi sunt, id est, omnia peccata tua delata sunt. Et hoc modo, quia in tribulatione inuocasti me, liberaui te. Et te liberato, exaudiui te in abscondito tempestatis, scilicet nō in tempestate maris, sed cordis. Necessè est autem, ut postquam aliquis exauditur in abscondito tempestatis, probetur apud aquā cōtradictionis. Et ideo subdit, Probaui te apud aquā contradictionis, postquā enim credideris, & per mare rubrum transieris, & exauditus fueris in abscondito tempestatis, & uiam Dei carpeſe cœperis: ecce restat adhuc aqua contradictionis, quia tunc insurgunt multi exagitantis te: multi denocātes te, tunc minis, tunc blanditijs, sed tu nō erubescas prædicare, quod potes defendere. Non erubescas etiam inter blasphemos prædicare, quod credidisti. Si enim exauditus es in abscondito tempestatis, corde creditur ad iusticiā. Si autem probaris apud aquam contradictionis, ore confessio fit ad salutem. Hæc autem aqua serē exicata est in hoc tempore. Tempore uerò sanctorum Apostolorum & aliorum institutorum ecclesiæ fluxit abundantiſſime. Quando enim Samson petebat sibi uxore ab Allophilis, hoc est Christus sol eorum (quod Samson interpretatur) per prædicatores suos petiit sibi sponſam ecclesiam de gentibus: tunc leo fren dens occurrat ei, sed factus est in rer manus eius uelut hædas caprarum, id est tanquā languidus peccator, & in ore ipsius mortui postea mel est inuētum, quia princeps gentium prius contradicentes & frementes, postquā conuersi sunt, leges & instituta pro Christiano nomine, quod prius impugnabant, protulerunt.

Audi Israel. Quæ a principio psalmi huc usque dicta sunt, ad oleum pertinuerunt: quæ autem sequuntur, magis timenda sunt & cauenda: quia ad amurcā pertinent, audienda tamen sunt. Ut qui uideatur se esse oleum, gaudeat: qui autem adhuc periclitatur, ne amurca fiat caueat. Et sic continuatur. Oleo quidē dixit: In tribulatione inuocasti me, &c. amurcæ uerò dicit hæc quæ sequuntur: Populus meus audi. Populum suum uocat, non quod obtemperaret iussionibus suis, sed quia iniciatus sibi erat sacramento baptismatis, & alijs sacramentis: & quem populum suum accipiat, determinat dicens, Israel uidens Deum fide & si non spe, audi me, & contestabor te, id est, cum alijs testem adduco, uel habeo huius rei, scilicet quod si audieris me, id est, si obtemperaueris meis præceptis, & ea intenderis diligenter, Deus recens, id est, fabricatus ex tempore Deus. Non erit in te, id est, in corde tuo: quia cognosces me uerbum patri cōæternum & consubstantiale, homo enim recens, uerbum autem erit in principio apud Deum ipsi cōæternum. & ideo non cogitabis fallam Deum. Si enim fallam Deum cogitaueris, nunquam sictum Deum adorabis. Et hoc est quod sequitur, Neque adorabis Deum alienum.

Referendum est tam ad idola interiora quā ad exteriora, diuersi enim diuersos fabricauerunt sibi deos & exterius & interiorius. Sed quanquam uarietas esset in errore, identitas tamen erat in uanitate: quod Samson significauit, quando uulpeculas multas per catus colligauit, & faces ardentes ipsis caudis religauit, ut comburerent segetes Philistinorum. Vulpes sunt hæretici quasi in cauernis, & insidiantes ut uulpes.

De his uulpihus in Canticis canticorum dicitur: Capite nobis uulpeculas paruas. tunc enim uulpecula, id est hæreticus capitur, quando de errore conuincitur. has uulpeculas Sâson, qui interpretatur sol eorû, id est Christus in cauda colligauit: quia in opinione dissentiant, in fine tamen consentiunt, id est in uanitate. Et quamquã sit in errore uarietas, in uanitate est identitas. Et ignem adhibuit, id est errorem, quo alios decipere possit, adiecit. Ut comburerent segetes, id est opera destruerentur nõ amicorum, sed Philistinorum, id est inimicorum, quos eis concessit ut eos deuocarent, & sibi consociarent.

Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Ideo si me audieris, non erit in te Deus reces: quia ego sum, id est quia mihi propriè conuenit, non fiet uel erit: sed sum propter æternum & incommutabilem statum. Cur ergo (quasi dicat) uis adorare quod non est? De omni enim recedente Deo potest dici, quia non est: quia fuit, quando non fuit: & erit, quando non erit. Et ideo Deum alienum non adorabis: quia ego qui sum Dominus Deus tuus redèptione, Deus tuus creatione. Et (quasi dicat) Et quia sum, ergo super omnia. Sed tamen quid tibi temporaliter præstiti? multum quidem. Quia eduxi te de terra Aegypti. omnes quotquot credimus, de terra Aegypti, id est de tenebris ignorantie educti sumus, & per mare rubrum transiimus, & linguam quam non noueramus audiimus. Non ergo Deo simus ingrati, nec obliuiscamur Deum manentem, ut fabricemus recedentem. Sequitur.

Dilata os tuum, & adimplebo illud. Quasi dicat: Angusti as paritur cor tuum propter falsum Deum, sed quia ego Dominus tuus & Deus sum; dilata ergo os tuum, credendo, amando, prædicando, confitendo: & ego adimplebo illud. Interius os quidè adimplebo fide & dilectione, exterius uerò cõfessione & prædicatione.

Et non exaudivit populus. Quasi dicat: Ego quidè sic eos uocaui, sic admonui, & tamè populus meus qui debuit esse meus, nõ audiuit uocem meam, id est nõ obtemporauit sanctis iussuibus meis. Ecce quomodo fluit amurca. Et ideo dico nõ audiuit, quia nõ intèdit. Quis cui? Israel mihi. ò infelix anima, cur nõ intèdis illi à quo es creata, reuocata, à peccatis abluta, & in specie deducta.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum. Ecce congrua, ecce ultio diuina. Ipsi inquam nõ audierunt me, & ego rependi eis quod iustū fuit, scilicet dimisi eos secundum desideria cordis eorum, hoc est tradidi sunt in reprobū sensum, ut faciãt quæ nõ conueniunt, quapropter ibunt, id est cadent & fluant in suis adiuuationibus, non stabunt in meis.

Si populus meus audisset me. Nunc quidè quia me non audierunt, dimisi eos. Si autem populus meus qui debuit esse, audisset me. Et quid sit audire eum, exponit dicens: Si Israel ambulasset in uijs meis, hoc est, si delectare in præceptis meis, ego humiliasset inimicos eorū & intrinsecus & extrinsecus, pro nihilo reputados forsitan. Istud forsitan nõ dubitatiuè ponit, sed cõminatiuè, quantū ad illos qui ostenderunt se dubitare de eius potentia, per hoc effectum: quia non audierunt uocem eius, sicut & nos seruo feruore comminãdo dicimus, Forsitan adhuc apparebit, quod ego sim Dominus tuus. Et quod dixit, Humiliafsem inimicos eorum: ut euidentius sit, equipollenter repetit dicens: Et super tribulantes eos misisset manum meam. Tribulantes enim uocat eosdem, quos prius inimicos. Misisset autem manum meam super illos, idem est quod humiliasset.

Inimici Domini. Ecce regreditur prophetãdo (quasi dicat) Dominus quidè ita & ita illi populo loquutus est, sermo autem eius non cepit in eis, quia cum deberent esse amici, facti sunt inimici, peiores exitierunt omnibus alijs inimicis: quia cum ab inimicis nihil per miserunt, ipsi mēiti sunt, quia promiserunt, & in cū-

ais sefellerunt. Melius enim est nõ promittere, & fallere. Et quia hoc fecerunt, ideo meritò tempus eorū erit in secula. Eclypsis est cum dicit, Tempus eorum. Vult enim intelligi, quod tempus dånationis & perditionis eorum erit in secula, id est æternaliter damnabuntur. Habet quidam iibrorum, in seculo. iuxta quæ sic dicitur: Quia inimici Domini mēiti sunt ei, ideo tempus eorum, quod ipsi appetunt, id est delectatio eorum erit mihi in hoc presenti seculo. unde sequitur: quia citò in æternum damnabuntur. Et meritò, quia ille quem sefellerunt, omnem humanitatem & misericordiam eis impendit.

Quia cibauit illos ex adipe frumenti. Id est, ex intima medulla frumeti, quia refecit eos mysterio suæ incarnationis, & alijs interioribus doctrinæ sanctæ mysterijs. Et etiam saturauit eos melle manante de petra, petra autem erat Christus. Per mel uerò quod pontificatum obtinet dulcedinis, intellige cognitione æterni uerbi. Et est dicere: Quia usq; ad saturitatem, id est plenariè imbuit eos cognitione etiam uerbi, quæ excellit omnem scientiam.

IN PSALMUM LXXXI. ARGUMENTVM.

CVipantur hi qui declinant in malitiam, & inter iurgantes æqui iudices esse dissimulant. Aliter uox ecclesiæ de Iudæis.

PSALMVS ASAPH.

EXPLANATIO.

Asaph indicat Synagogam, qui Dominum saluatorem corporeã quoq; presentia meruit intueri, Asaph contra Iudeos de Christi aduentu per totum loquitur psalmus. In prima parte commonens eos, Deum in eorū medio constituisse, ideo nõ debere illos consortium suscipere peccatorum. In secunda admonet ut intelligant ipsum esse Christum, qui in assumptione carnis pauper & egenus esse uidebatur. In tertia dicit eos honoratos, ut filij Dei fierent, sed ipsos in mortis laqueos suo uitio corruisse.

COMMENTARIVS.

Eus stetit in Synagoga. Psalmus Asaph. Fideles de priori populo præuidetes per spiritum tempus uisitacionis & Dominicæ incarnationis: exhortantur posteros suos in hoc psalmo, ne ita iniuste iudicent, & deprauent causam hæredis, sicut fecerunt seruis ad uineam premiffis. Et manifestè ostendit eis in hoc psalmo, in primo uersu tempus uisitacionis & Dominicæ incarnationis: quia stare, sedere, ire, & huiusmodi, situs corporaliū rerū tantum sunt, non incorporaliū. Et est dicere: Deus deorum, id est per quem omnes illi qui nõ per naturam, sed per gratiã Dei fiunt, deificantur. Ipse quidè inuisibilis in suis, factus uisibilis in nostris. Stetit (pro stabit) in Synagoga. Synagogam ideo ponit, quia de gente illa natus fuit. Inde David, de David Maria, de Maria uerò Christus. Et bene dicit Stabit, quia peccatum non fecit, nec inuētus est dolus in ore eius. Non autem (quasi dicat) ociose stabit: quia ipse stans in medio, id est in aperto. Iuxta illud: Post hæc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Vel in medio, id est in communi: quia uenit non tantum propter salutē Iudæorū (quãuis ipsi soli de gratia præsumerent) sed etiã ppter omnium saluationem. Deus inquam ens in medio diiudicat Deos, id est discernit illos qui se faciebant deos, alios assumendo, alios repellendo. Ipse dico ita dicens eis: Viq; quo iudicatis iniqui-

tis iniquitatem? Quasi dicat: Si iudicatis iniquitatem usq; sub aduentum illius, qui lux est cordis, an adhuc etiam iudicabitis? Et irem: Dedi legem, uos acriter restitistis. Seruos ad uineam misi, alios contumelijs affecistis, alios eiecistis & occidistis. Nunquid etiam hæreditatē occidetis? hoc dixit maioribus. Vos subdici usque quo tacendo, non resistendo facies peccatorum lumitis? id est, uultis imitari prælatos illos peccatores uelut innocentes? Qui enim uult alicui simulari, quasi faciem illi induere quærit: ideo hoc dicit plebi, quia in Euangelio dicitur, quod maiores tenebãt plebem. Unde constat quia plebs mortem Christi posset prohibere. Et quisquis quod prohibere potest non prohibet, uerè concessum præbet.

Iudicate egeno & pupillo. Vos maiores non debetis iniquitatem contra Christum iudicare, neque uos minores consentire: quia nõ ipse pro nobis eluruit, pro nobis sicut uelut egenus? & qui in celo erat sine matre, nõne pro nobis in terra uoluit esse sine patre ut pupillus? Et nõne ad uos clamauit & clamabit: Discite à me quia mitis sum & humilis corde? & nõne qui diues erat, in se pauper factus est, ut nos paupertate sua ditaret? Iudicate ergo uos maiores egeno & pupillo, id est ad honorem illius propter uos egeni & pupilli, & illum propter humilem & pauperem iustificare, id est iustum credite, iustum prædicare. Non uos ipsos propter uos tantum diuites & superbos, hoc inquam facite maiores: uos autem minores eripite quædam in illum propter uos pauperem, & liberate illum propter uos egenum de manu peccatoris principis. Timebant enim plebem, ut dictum est. Et sic adeò reprehendendi, qui tacendo & non resistendo consenserunt. quod fiet illis qui ipsum nefas perpetraverunt.

Nescierunt neq; intellexerunt. Vox est Asaph. Quasi dicat: Dominus quidè illis & maioribus & minoribus locutus est, nõ autem cepit sermo eius in eis, quia ipsi nescierunt, id est nescientes fuerunt. Si enim cognouissent, nunquã Dominum gloriæ crucifixissent. Neq; intellexerunt. id est non intelligerent in opera eius iuerunt: quia si intelligerent, non Barrabã liberari peterent, Christum uerò crucifigi. Et ideo non intellexerunt, quia ambulant in tenebris, id est quia delectantur in loco & in gēte & in alijs terrenis, quæ sunt causa quare tenebrosi, id est nescientes sint. Non inquam intellexerunt, sed tamè intelligere potuerunt: quia tam manifesta signa in eius passione data sunt, per quæ satis patuit ipsum esse Deum. Quod quia cum hæc diceretur, futurum erat, futurū quoq; enunciat dicens: Omnia fundamenta terræ mouebuntur. Quãdo enim tota terra per terræ motum concussa est, tunc etiam fundamenta eius mora sunt. Vel aliter: Ipsi quidè non intelligent, sed tamen possent: quia alij remotiores hoc intelligent. Nam omnia fundamenta terræ, id est omnia ea in quibus terreni fundantur, ut dignitates, diuitiæ, potestates & similia, mouebuntur, id est à multo contemnentur. prædicata enim noua uita & resurrectio etiam cõtēpta est felicitas terrena. Vel aliter. Ipsi ambulant in tenebris: quia malūt perdere in nocentiam quã gentem & patriam. Sed tamen nihil eis proderit, quia omnia fundamenta terræ illius mouebuntur, id est aufertur ab eis à Roman. principibus.

Ego dixi. Item uox Domini illos alloquentis. Et sic continuatur: Deus inquam in medio diiudicat deos, dicens eis ita: Ego solus ad hoc potens & idoneus dixi uobis, quia dii estis, id est dii potestis esse, si feceritis quæ ego præcipiã uobis. Et omnes, ut nul lum excipiam, potestis esse filij excelli: filij quidè per adoptionem, & dii per gratiam.

Vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis. Quasi dicat: Ego quidè cœlestia uobis promisi, & ad summa uos uocaui, uos autem in infima descenditis: quia in uos minores moriemini in anima per deceptionem maiorum sicut homines, id

est, primi parentes per deceptionem diaboli mortui sunt, & uos maiores cadetis per primam elatione, sic ut unus de principibus. id est de angelis, qui principes hominum sunt, quos regunt: per propria elationem cecidit, cum dixit, Ponam sedem meam ad aquilonē, & ero similis altissimo.

Surge Deus. Ecce loquitur Asaph in persona sua. (Quasi dicat) Ipsi quidè malunt deprimi ad ima, quã nocari ad summam autem Deus fac quod tuum est. Morere, scilicet inter manus iniuste iudicantium: & exurge ut Deus ad iudicandum. Morere quidè ex infirmitate, & surge in uirtute, & iudica terram, id est damna illos terrenos, non tantum exterius dissipando, sed interius excepcando. Et uerè ita facies, quãdo tu illis repulsis hæreditabis, id est hæreditatem obtinebis in omnibus gentibus. Ex parte enim cæcitas in Israel contigit, ut plenitudo gentium intraret. Vel aliter: Surge Deus, & terram illam quæ tumuit contra te, cum te damnaret, cum te crucifigeret, iudica, id est humilia in parte, ut qui prius uoluit præcedere, sequatur. Et uerè ita erit, quoniã tu per illos humiliatos per totum mundum ad prædicandum sparsos hæreditabis in omnibus gentibus. In omnem enim terrã exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorū.

IN PSALMUM LXXXII. ARGUMENTVM.

Contra gentium perfidiam deprecatur, quæ Machabeorum gloriam inuidentes, religiose cepta destruere cum totius populi interitu conabantur. Aliter uox ecclesiæ ad Dominum de Iudæis & de uitijs hominum.

CANTICVM PSALMI ASAPH.

EXPLANATIO.

Canticum psalmi est, cum organo præcimente subsequentes emula organo uox oris auditur, canentis modos psalterij modulis imitata uociferis. Quia uerò canticum mysticæ diuina sapientie contemplationem, psalmus autem qui manibus fit, operis perfectionem demonstrat: canticum psalmi merito uocatur, cum bonorum operum efficientia, scientia & doctrina coniungitur. Iuxta id quod dictum est, Desiderasti sapientiam, serua mandata, & Deus præbet illam tibi. Cuius rei exemplum in Centurione Cornelio mirificè claruit. Quid uerò psalmus cantici sit, quid uerè significet, in undetricesimo psalmo iam dictum est. Asaph qui multa iam superius de Domini incarnatione prædixerat, nunc in primo membro de aduentu eius secundo dicturus est, expetens, ut quomodo in fine seculi inimici eius per Antichristum nimis erigendi sunt, ipsius citò debeat ueniri iudicium, ne grauisimi hostis diuturna licentia cõtētam uastare possit ecclesiam. Secundo membro in eos per similitudines quasdam nominum supplicat, uindicari correptionis uoto, non maledictionis instimtu.

COMMENTARIVS.

Eus quis similis erit tibi: ne taceas, neque contempseris Deus. Canticum, id est, hæc aggratulatory est psalmi, id est, laudis Asaph: quia Asaph in hoc psalmo, id est, in hac laude, quæ uerè laus Dei est, quia destructio

destructio maligni exercitus per ipsum facta hic commemoratur. Cantat, id est, aggraturatur, non enim defuerunt de populo illo qui intelligerent habentes fidem, quæ postea reuelata est. hi ergo per spiritum præuidentes, quod ille qui prius per infirmitatem ueniens occultus: quia iudicandus multis assimilari uoluit, in tantum quod etiam cum iniquis reputatus fuerit. Et quia multa obprobria tulit, & nobis patientiam reliquit, sic tandem sic manifeste uenturus, quod nullus etiam piorum ei assimilabitur. Et tunc sit nos iudicaturus, & ab obprobrijs cunctis liberaturus. hæc inquam præuidentes aggraturantur, & ad idem nos exhorrantur, & cantant, ita dicentes: O Deus ueniens occultus, etiam cum iniquis reputatus fuisti: cum autem ueneris manifestus, quis etiam piorum erit tibi similis? utique nullus, quia tunc etiam angeli tremunt. Ne ergo tunc taceas, neque compescaris, tu qui uere apparebis Deus, sicut prius fecisti, cum uidebaris infirmus. Quamdiu enim in infirmitate positus fuit, præcepta quidem dedit, sed à uindicta tacuit. Potentiam quoque suæ diuinitatis compescuit, quando carnem in quam se uideret, inimicis opposuit. Nisi enim se compescat, quando caperetur, teneretur, crucifigeretur. Illo. n. respondente, Ego sum: illi qui eum quærebant, retrorsum abierunt & ceciderunt. Cum autem uenerit in manifesto, tunc unquam tacebit à uindicta, nec reprimetur eius potentia.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te extulerunt caput. Super populum tuum malignauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Quia duo præmisit, duo etiam reddit. Quasi dicat: Ideo ne taceas tunc, quoniam inimici tui prius non tacerunt, sed sonuerunt contra te & tuos. Ideo potius ponit sonuerunt, quam Tacuerunt: quia tacere non dicitur nisi post locutionem. quod autem irrationabiliter dicitur, non est dicendum locutio, sed sonus. Et ideo ne compescaris tunc, quia qui oderunt te, extulerunt caput, id est, nimis superbe exererunt se contra te & tuos. Nunc caput pro mente accipitur. Si autem ad nouissima tempora hoc referre uelimus, per caput Antichristum accipere possumus. De quo dicit Apostolus: Quod extollitur super omne, quod dicitur, aut quod colitur Deus. Et ecce (quasi dicat) quomodo sonuerunt, quomodo caput extulerunt: scilicet quia consilium malignauerunt, id est, malignum consilium inuenerunt super populum tuum, & ideo consiliati sunt, quia prius cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Quid autem ualuerunt aduersus illos qui dicere nouerunt: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Nihil utique.

Dixerunt uenite. Malignauerunt inquam consiliū, & post consilium dixerunt alter ad alterum, Venite & disperdamus de gente nostra eos despectione. Quasi dicat: Viles, abominabiles, & ita disperdamus quod non memoretur, id est quod nec in memoria ultra habeatur, hoc nomen Israel secundum fidem, non secundum carnem, id est Christianum nomen.

Quoniam cogitauerunt unanimiter. Ideo hoc dixerunt oēs, quoniam prius unanimiter, id est, oēs hoc cogitauerunt. Et quia omnes cogitauerunt, ideo simul, id est omnes disposuerunt testamentum, id est pactū prædictum scilicet: Venite disperdamus eum, & c. Testamentum enim non solum uocatur illud quod ualeat mortuis cōtestatoribus, sed etiam quodcumque pactum quod homines paciscuntur inter se. Disposuerunt inquam testamentum, & hoc aduersus te & tuos. Qui autem hoc fecerunt: tabernaculum scilicet, id est militiæ Idumeorū, & Ismaelitæ cū ceteris sequentibus. Ecce collectio maligni exercitus, qui populum Dei persequitur. Per interpretationes ergo nominū, quæra malicia sit singulorum uideamus. Idumea interpretatur sanguinei, sive terreni. Per Idumeos itaque intelliguntur illi, qui non ex Deo, sed ex sanguinibus & ex uoluntate carnis, hoc est qui non spiritualiter, sed carnali-

ter nati sunt, & concupiscentijs carnis, & terreno desiderio dati sunt. Ismaelitæ uerò ob edientes sibi interpretantur. Ob edientes autem sibi qui rectius dici possunt, quam qui quicquid carnalis animus suggerit, implere satagunt. Sequitur.

Moab & Agareni, Gebal & Amon & Amalech & alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Moab interpretatur ex parte: quia per abusionem legis ex auto & sorore natus est. Dicitur etiam abutens lege, & ideo per eum abutentes lege tam naturali quam scripta intelliguntur, de quibus pater, quod uere utentibus lege sunt contrarij. Agareni interpretatur profelyti, uel aduenæ. Profelyti autem dicebantur, qui de gentilitate in ritum Iudeorum conuertebantur: & intelliguntur per istos illi, qui occasione nocendi alieno & aduenicio animo in populo Dei conuertantur.

Gebal uana uallis interpretatur. Vallis est humilitas superba, quidam enim humilitatem exterius simulant, & superbiam in corde gestant, in quibus multiplex est iniquitas: quia simulata iniquitas, duplex est iniquitas. Amon populus mæroris, uel populus turbidus interpretatur: & ideo per Amon illi intelliguntur, qui de amissione temperalium nimis contristantur, aut de adeptione nimis instantur. Amalech lingens terram interpretatur: quare per Amalech terrena appetentes & amantes designantur. Alienigenas pro Philisteis uel allophilis posuit, qui interpretantur potione cadentes: per hos ergo intelliguntur illi, quos ebrietas carnalis delectationis penitus infatuauit, & excedere se fecit.

Tyrus Hebraicè dicitur Sor, & Sor interpretatur tribulatio uel angustia. Possunt ergo per Tyrum accipi illi, de quibus Apostolus dicit: Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malū. habitantes uerò Tyrum illi dicuntur, qui studiosi & perseverantes in operibus tribulationis & angustia sunt.

Etenim Assur uenit cum illis. Ideo hi omnes aduersus te Domine testamentum disposuerunt, quia principē malum habuerunt. Nam Assur uenit cum illis ut dux eorum. Per Assur populū illum intelligere possumus, qui persecutor Israelitici populi fuit. iuxta illud: Virga furoris mei Assur. Ipse uerò non intellexit. Intelligitur diabolus, qui operatur in filijs diffidentia, tanquam in uasis suis ad oppugnandum populum Dei. Dicitur autem à quibusdam, quod Assur affliges uel elatus interpretatur. Auctoritatem uerò huius interpretationis non audiuius. Sequitur. Et facti sunt omnes quos Assur adduxit, filijs Loth in adiutorij: quia sunt instrumenta filiorum Loth, id est filiorum declinationis. Loth enim declinans interpretatur. Et declinatio à ueritate angelos apostatas quasi genuerunt, qui malis hominibus utuntur, uelut armis ad infestandum populum Dei corporaliter, quem & ipsi persequuntur spiritualiter.

Facillis sicut Madian. Hoc dicit non oprando Asaph, sed prophetando: non orando, sed prædicando. Quid prædicti omnes aduersum te & populum tuū uenerunt: tu autem Domine facillis sicut fecisti Madian, scilicet ut sicut Madian à carnali Israel destructus est, ita & ipsi à spirituali Israel, id est à populo tuo destruantur & pereant, sicut Iabin & Sisara perierunt.

Madian interpretatur declinans iudicium. Declinantes autem iudicium sunt, uim rationis non attendentes: & ideo irrationabiliter agentes, ut qui creaturam creatori, terrena æternis proponunt, & hi tales meritò destrunt. Sisara quidam princeps Madianitarū fuit, qui cum fugiens in rugurio cuiusdam mulierculæ lateret, & obdormiuisset, illa clam eum clauo & malleo accessit, & terræ affigens interfecit. Interpretatur autem Sisara exclusio gaudij: & intelliguntur per eum tantum hi qui gaudium in terrenis quærunt, uerum autem gaudium à se excludunt.

Iabin quoque princeps Madianitarum in torrente Cison

Cison interfectus fuit: & interpretatur Iabin sapiens. Qui uerò sapiens? scilicet ille de quo Apostolus: Vbi sapiens, ubi scriba? hoc est sapiens in generatione sua, qui potius dicendus est insapiens: quia prudentia carnis mors est. Per torrentem uerò siccitas intelligitur: quia torrens proprie dicitur locus, ubi aqua prius fluxit, modo est siccus. Cison autem duritia eorum interpretatur. siccitatem autem sequitur duritia. Et hi qui carnaliter sapiunt, id est, sicci sunt, quia doctrina Dei non irrigantur: & ideo duri, id est, immiseriores desunt, in hac siccitate & duritia sua pereunt. Sequitur.

Disperierunt qui prædicti sunt in Endor. Endor historice quidam fons est, ubi plures de Madian perierunt: & interpretatur fons generationis. per Endor itaque significantur illi, qui in fonte generationis, id est in carnali genitura sua permanent, & ad gratiam regenerationis non accedunt, qui omnes meritò disperierunt. Sequitur.

Facti sunt scilicet disperientes in Endor, & alij prædicti ut stercus terræ, id est, sicut stercus quod putrefcit in terra. Quia computruerunt uelut iumenta in stercore suo, uel facti sunt ut stercus, id est, uelut putredo terræ: quia nihil nisi carnalis fecunditas profecit ab eis. Aedificia enim exererunt, opes multas collegerunt, & similia quæ carnis tantum sunt, studuerunt facere. Vel aliter, Facti sunt ut stercus bonæ terræ, id est bonam terram fecundam fecerunt, quia pro eorum damnatione boni studiosiores & cautiore effecti sunt. Iuxta illud: Lætabitur iustus cum uiderit uindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.

Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebeë & Salmana. Quia facti sunt stercus terræ, ideo Domine pone (pro deponere) principes eorum sicut deposuisti Oreb & Zeb & Zebeë & Salmana. Oreb interpretatur siccitas: & ideo per Oreb intelliguntur sicci, id est, steriles in operibus bonis, qui sunt sine alperione affectionis & charitatis. Zeb lupus interpretatur: per lupum uerò rapaces intelliguntur, qui ut ait Apostolus, regnum Dei non possidebunt. Zebeë interpretatur uictima lupi, hoc sunt illi in quibus maxime delectatur diabolus, & qui cibis sunt serpentis. Serpenti enim dictum est, Terram comedes. Salmana umbra commotionis interpretatur. Hoc sunt illi qui aliquando sub umbraculo quodam esse, & à uicijs cessare uidentur, sed statim relabuntur in ea: quia ira instabiles sunt uelut umbra à uento commota. Ad tempus enim credunt, & in tempore tentationis recedunt.

Omnes principes eorum qui dixerunt: Hæreditate possideamus sanctuarium Dei. Ita dico ut deponas principes illorum, ut & omnes & sicut rotam eos ponas. hoc est quod dicit: Omnes principes illorum scilicet superiorum, qui dixerunt, id est qui hoc dicere præsumperunt: Possideamus sanctuarium Dei, id est populum Dei qui se sanctum facit pro hæreditate. hoc ipsum deuocemus, & nobis consociemus, ut doctrinis nostris tanquam eum excolumus: illos inquam omnes Deus meus, pone ut rotam & sicut stipulam ante faciem uenti. Rota à posterioribus surgit, & in anteriora deprimitur. sic & hic dicitur: Pone illos in rotam, id est, ita crescant in terrenis, quæ posteriora dicuntur, ut ipsum incrementum sit eis ad deiectionem, & ad defectum in anterioribus, id est in æternis: prosperitas enim stultorum perdet eos.

Stipula quoque quæ leuis est & arida, facile tollitur à uento: sic & hic dicitur non oprando, sed prophetando: ut illi sicut stipula ante faciem uenti, id est facile omni uento doctrine circumferantur, & ad omnes tentationes sint inconstantes.

Sicut ignis qui comburit syluam, & sicut flamma, comburent montes: ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos.

Quasi dicat: Hæc inquam facias illis in præsentibus in futuro autem persequeris illos in tempestate tua, & turbabis eos in ira tua. Tempestate dicit uim magnam illam discretionis, quæ in illa magna tritura se parabit grana à paleis, agnos ab hædis. Ira uerò est ista ratio uindictæ, quæ quanquam patientibus ira uideatur, ipse tamen non irascetur. quia de eo dictum est: Tu Domine Sabaoth omnia cum tranquillitate iudicas. Persequeris inquam & turbabis ita, id est, cum tam ualida uis, sicut ignis ille ualidus est, qui comburit syluam, & sicut flamma illa quæ comburit montes. Vbi enim ignis maiorem materiam habet quam in sylua, ibi ualidior est. Item flama in edioribus locis, ubi uentus præualet, maiores uires habet. Vel aliter: Persequeris illos, & turbabis ita fortiter, sicut meritò eos debet turbare ignis, id est furor tuus, quæ comburit, id est punit in eis syluam, i. sterilitatē. Loca enim syluestria sunt sterilia. Er sicut flama, i. ira tua comburens in eis mōres elationis. Quod est dicere: Ita grauitèr punies eos, sicut meritò puniendi sunt illi, qui ab omni iusticia sunt uacui, quod per syluam notatur: & qui omni superbia sunt repleti, quod per mōtes intelligitur.

Imple facies eorum ignominia: & quærent nomen tuum Domine. Dico quia persequeris & turbabis eos in futuro. Quorundam autem qui respicere uolunt, imple facies eorum ignominia, hoc est in famia, hoc est, fac eos recognoscere quam infames fecerint eos apud te peccata, ut poeniteant. Et uerè facies, quia & Domine conuersi ad te, qui prius quærebant nomen suum, quærent nomen tuum propter se tantum, non propter aliquid. Qui autem (quasi dicat) id nolunt, erubescant tandem uerè dicentes: Nos inensati æstimabamus uitam illorum insaniam, &c. Et conturbentur per districtam sententiam conturbatione eunte in seculum seculi, id est æternaliter, & in illa turbatione confundantur, id est confusibiles se recognoscant, & tamen in eadem confusione pereant. Poenitebunt enim, sed infructuose: & ideo (quasi dicat) hæc eis contingant, ut qui nunc cognoscere nolunt, saltem tunc cognoscant, quia hoc nomen Dominus tibi soli proprie conuenit. In te enim solo uerum est dominium, quia tu non indiges seruo, ut psalmista testatur dicens: Bonorum meorum non indiges. Et cognoscant etiam, quia tu solus es altissimus, id est potētissimus in omni terra tam damnando quam saluando. Non enim impotentior es in damnatione malorum, quam in remuneratione bonorum.

IN PSALMVM LXXXIIII. ARGUMENTVM.

Reuerfos de Babylone prædicat quasi loca omnia circuire, ac recordari præcæ solennitatis, desideranturque per multos annos locorum, uix aliquando posse consideratione satisfari. Aliter uox Christi de ecclesia.

IN FINEM PRO TORCVLARI- bus filijs Choræ, Psalmus.

EXPLANATIO.

Tres pro torcularibus, id est, sanctæ ecclesiæ passio- nibus Psalmi titulantur, octauus, octagesimus, & octogesima tertius, ubi octonarius & octogenarius numerus spem futuræ resurrectionis cum denario uitæ æternæ significant, quæ ecclesiam post pressuram quasi cellam uinaria post

post torcular exceptura est. & hic est finis ille beatissimus, qui cunctis quæ pro torcularibus sunt, præscriptionibus inseritur. quod autem octogesimus tertius extremus est psalmus, qui pro torcularibus prenotatur: hoc ostendit in uisione sanctæ trinitatis resurrectionem ecclesiæ consecrari, quando uidebatur Deus deorum in Syon. Filij Choræ filij crucis sunt, ut supra dictum est: uel sicut Arnobius exponit, cum in priore psalmo confusi fuerint, & experierint qui occupare uolentes sanctuarium Dei, dabant fastidium charitatis cæterarumq; uirtutum impedimenta gignebant: regnante in nobis Domino, qui eramus filij Choræ præuicatoris. hoc malo patre à terra deuorato Dei filij efficiamur: & qui ante ignem alienum à Deo libidinis & auaritia ferre cogitauimus, nunc igne amoris diuini succenssi dicimus: Quam amabilia sunt tabernacula tua Domine uirtutum? hunc Arnobij sensum uidetur inuare, quod primo, secundo & tertio loco, ubi filij Choræ præscribuntur, intellectus simul adnectitur. sed & ipso tertio loco quasi diligentiori examinatione correptis Choræ filijs, ita scribitur, Pro his qui commutabuntur filijs Choræ ad intellectum. Filij Choræ in prima fronte psalmit inestimabile sibi desiderium demonstrat ecclesiæ. Secundo modo beatum esse profitentur, cui Dominus præstat auxilium, cumq; ad confessionis facit gratiam peruenire. Tertio multo præstantius dicunt esse, in domo Domini abiectum habitare, quam peccatorum tabernacula, cum quibuslibet mundi honoribus introire.

COMMENTARIUS.

Quam dilecta tabernacula tua.] Pro torcularibus filijs Choræ psalmus. Intitulatur psalmus iste pro torcularibus: sed quia nihil sequitur in psalmo de torculari uel de lacu, aut de cæteris instrumentis uisibilibus torcularium: uult nos spiritus Dei quærere & intelligere alia torcularia. Quid ergo in uisibilibus torcularibus fiat recordemur, ut quomodo idem fiat in spiritualibus, id est in ecclesijs Dei recognoscamus. Uua pendet in uite, & oliua in arbore, pro quibus duobus fructibus solent torcularia parari. Et dum uua pendet in uite, & oliua in arbore, fruuntur libero aere. Nec ante expressionem est uua uinum, aut oliua oleum. Sic sunt homines, quos Deus prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, qui præcipue in passione magnus horrus est expressus. Isti ergo homines antequam accedant ad feruitutem Dei, fruuntur in hoc seculo deliciofa libertate, tanquam uua libero aere dum pendet in uite. Sed quia scriptum est, Fili accedens ad feruitutem Dei, sta in iusticia & tremore & timore: & præpara animam tuam ad tentationem. Quisquis ad feruitutem Dei accesserit, recognoscat se ad torcularia uenisse. Conteritur enim, conteritur, comprimitur, exiur carnalium desideriorum integumentis tanquam uinum à uinacis. Sed quia hoc non fit nisi depressura, ideo ecclesia presentis temporis dicuntur torcularia, additur in titulo, Filij Choræ: quia qui sunt in torcularibus, filij sunt Choræ. Choræ enim interpretatur, caluys. Caluus enim dicitur Christus, in loco caluarie crucifixus: & filij Christi dicuntur imitatores passionis, ergo torcularia sunt Christianorum. In torcularibus autem, id est in pressuris constituti, ad hoc tribulamur & ad hoc conterimur, ut obliuiscamur amorem mundanorum, & deponamus amorem rerum terrenarum: & attendamus peregrinationem, tribulationem, tentationem & multiplicem laborem: & incipiamus querere requiem quæ non est huius uitæ, id est, requie sine fine & sine labore. In pressuris ergo conficiti hanc uocem edamus, & deside-

rium nostrum præmittamus dicentes:
Quam dilecta tabernacula tua Domine uirtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum uiuum.
 Tabernaculum aliquando dicitur presens ecclesia, & proprie: quia in ea ad tempus militatur, aliquando etiam ponitur pro cœlesti aula, ubi sine fine militatur & habitatur, uelut hic. Et est dicere: Domine etiam uirtutum supercœlestium, aut uirtutum, id est exercituum per uim agentium. Tabernacula tua superna quam dilecta, id est quam dulcia sunt, & quam iocunda? Ille qui hic loquitur, iam erat in quibusdam tabernaculis Domini, ubi erat tribulatio, angustia & pressura: & desiderabat, suspirabat, & quodam modo per carnale desiderium distulabat in illa tabernacula, ubi nulla est pressura. Et ideo sequitur: Anima mea concupiscit, & concupiscendo deficit à se, ut proficiat in te ita, quod pertingat in illa atria Domini: atria, ubi nulla est pressura. Nam & uua deficit à se in torculari in uinum, de torculari in lacum: de lacu in cellarium, ubi in magna quiete feruatur. Et hic desideratur, ibi capitur: hic suspiratur, ibi lætatur: hic gemitur, illic gaudetur.
 Et sicut metuendum est, dum uua est in torculari, ne à feris uel ab auibus commedatur: sic iste qui hic loquitur, in tristitia erat & magno timore, dicens: Concupiscit & deficit anima mea. Nondum enim habebat, quod desiderabat, sed tamen non sine gaudio erat. Gaudēbat enim in spe, & si nondum in re. Sicut ait Apostolus: Spe gaudentes, in tribulatione patientes, cum omni patientia expectantes. Toleretur namq; quod differtur: quia cum tenerit, non aufertur.
 In quo autem gaudio esset, subsequenter ostendit dicens: Cor meū, id est anima mea, quia in uanitate eam non accipio, & caro iam mea: quia non concupiscit aduersus Christum, attendentes multiplicem defectum suum, exultauerunt, id est, exultando per spem iuerunt in Deum uiuum, id est, in illum diuinum habitum immortalitatis & impassibilitatis, ibi nulla miseria, nullus defectus, & ubi uerè uiuit. hic enim non uerè uiuit, ubi una tantū hora nascendi, cæteræ moriendi.
 Etenim passer inuenit sibi domum: & turtur nidum, ubi ponat pullos suos.
 Duobus præmissis, duo alia reddit in similitudinibus auium. Et animam dicit passerem, propterea quia passer querula auis est, & cauta à laqueis, & exercet se in pennis. Et anima quæ hic in gemiscit, attendit tristitiam & laborem peregrinationis, & cauet sibi à deceptionibus diaboli, non acquiescendo concupiscentijs carnis. Et quæ exercet se in pennis, quibus ad alta tollatur, id est in uirtutibus huius uitæ, scilicet in fide, spe, charitate. huiusmodi inquam anima auolando de terra, & in cœlestibus conuersando, inuenit sibi ibi domum, in qua semper maneat, & omnem miseriam suam finiat.
 Turtur uerò comparat carni, quia sicut turtur pro cætu gemitum habet: ita ad carnem propter multiplicem, & infinitum defectum suum pertinet femper in gemiscere. Cui turtur dat pullos, quia carnis est opera misericordiae facere: ut nudum uestire, esurientem pascere, infirmum uisitare, & cætera talia facere. Isti autem pulli non usquequaque sunt pondendi, ne conculcentur & pereant: sed in nido, id est, in fide & societate catholice ecclesiæ. Extra quam ueri sacrificij locus non est, quia & pagauis sæpè faciunt opera misericordiae: sed quia non habent nidum, ideo conculcantur & pereunt opera eorum. In huius carnis operatrici persona ponit Apostolus mulierem quandam, cum dicit: Adam non est seductus, mulier autem est à serpente seducta est. postea uerò confensit ei Adā, & seductus est. Sic & mulier nostra, i. caro nostra decipitur à serpente, quādo per incantorē diaboli commota uisitatione, quæ in nobis est, carnalia desideria

desideria & illiciti motus insurgunt. Quibus si mens & ratio consenserit, ecce uir etiam seductus: si autem ratio carnalia desideria refrenauerit, & illicitos motus bene rexerit, & uxorem suam sub iure suo habuit: quia caput mulieris uiri, uiri uero caput Christus, ut ait Apostolus. Ecce mulier, id est caro incipit pullos habere, id est opera misericordiae facere, & sic saluatur. Quod Apostolus subsecutus ostendit, cum dicit: Saluabitur autem per filiorum generationem. Quod autem pulli illi non usquequaque, sed in fide & societate catholice ecclesiæ sint ponendi, ostendit cum dicit: Si perseverauerit in fide & dilectione cum sobrietate. Vt autem habebimus, unde pullis nostris nidum colligeremus, Dominus noster sceno carnis indutus ad nos descendere dignatus est: quia hæc est fides uera, scilicet uerbum incarnatum, passum, mortuum & resuscitatum, & cætera talia. In qua fide pulli nostri non pereunt, sed proficiunt. Et notandum quod animæ propter manentem mansionem in cælo domum dat, carni uero dat nidum, qui ad tempus tamen inhabitat, deinde deserit: quia & fides & opera misericordiae quam caro facit, temporalia sunt. Cum enim uenerit species, peribit fides, nec opus erit misericordia, ubi nulla erit miseria. Litera autem sic legitur. Quasi dicit: Verè anima mea & caro exultauerunt in Deum uiuum, quia anima mea ens passer, inuenit sibi domum: & caro mea ens turtur inuenit sibi nidum, ubi reponat pullos suos. Et (quasi dicit) quæcūq; & carotalis est, exultanter transt in Deum uiuum. Qui sit autem nidus ille, de quo dicit, prosequitur dicens:
Altaria tua Domine.] Altare locus est, ubi superponitur uota nostra, ut Deo sint acceptabilia. Et ideo altaria ponuntur pro fide, quæ in nobis debet præcedere, & postea superedificari bona opera, alioquin ingrata & inutilia. Litera sic legitur: Turtur inquam inuenit nidum, scilicet inuenit altaria tua, id est fidem tuā & cætera ecclesiastica instituta. O Domine etiam uirtutū, rex meus & Deus meus, id est qui me regis ad hæc altaria inuenienda, sicut & creas me.
 Beati qui habitant in domo tua.] Ille qui hic loquitur positus in pressuris, & suspiras in illa tabernacula, ubi nulla erit pressura, cum quodam stupore & admiratione dicit: Beati uerè & ineffabiliter beati sō Domine sunt, pertingentes in atria tua, ubi nulla pressura, nulla miseria. Et uocat duplicem beatitudinem illorum, scilicet & in habendo & in agendo. In habendo quidem, cum dicit: Qui habitant in domo tua supercœlesti, in qua scilicet & mansio æterna & lætitia sine tristitia. Quia nullus ibi pauper, nullus miser, nullus infirmus, nullus egenus. Deniq; nullus nisi summa felicitate repletus. Agendi uero beatitudinē notat, cum dicit: Laudabūt te in secula seculorum, id est æternaliter. Ne dubites ne possis illum laudare, quem non poteris non amare. Infatiabilis est pulchritudo, & ideo amor sine tædio.
 Beatus uir.] Quasi dicit: Non solum beati in patria, sed etiam beati in uia & in militia. Nā omnis ille est beatus, & tantum uir, id est uiriliter agens nisi femina, cuius auxilium est abs te, id est quem tu adiuuas. Nam per auxilium tuum disposuit ascensiones, id est gradus non corporales, sed in corde suo, id est spiritualis. & hoc in ualle lachrymarum, id est in presenti uita, quæ lachrymosa est & misera. Ibi enim lachryma tur, ubi feminatur: ibi lætatur, ubi colligitur. Ascensiones dico in illum locum perducentes, quem ipse Deus posuit, proposuit omnibus petendum. Quæ scilicet locum oculis non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Vel aliter: Disposuit ascensiones in ualle lachrymarum in loco scilicet illo, quæ ipse miser homo præuicando sibi posuit, id est fecit. Vel etiam quem Deus posuit quasi ad stadium omnibus, scilicet ut in eo cū uitij & spiritualibus inimicis cōfigeremus. Militia enim uita hominis super terram. Ascensionis uocat uirtutes agendæ uitæ necessarias, Bedæ tom. 8.

scilicet fidem, spem, charitatem. Et has etiā quatuor principales uirtutes, scilicet prudentiam, iustitiam, temperantiam, fortitudinem, & quæ sub illis sunt. prudentia est, qua discernimus inter bonum & malum. iustitia est, qua cuiq; tribuimus, quod debemus. Vt sicut ait Apostolus: Nemini quicquam debeatis nisi uos in uicem diligatis. Temperantia est, qua libidinē & omnes carnales concupiscentias refrenamus. fortitudo uero est, qua aduersa tollerantur. Et hæc uirtutes presentis tantū sunt uitæ, non futuræ. Non indigebimus prudentia, ubi nulla incurrerit mala: neq; iustitia, ubi nihil sit iniuste: nec temperantia uel fortitudo, ubi concupiscentia nulla, aduersitas nulla.
 Etenim benedictionem.] Ostendit quomodo ille cuius est auxilium à Domino disponere potuerit, ascensiones scilicet, quia adiutus est à subleuante gratia. Namq; dator legis dabit benedictionē. hoc est Dominus qui dedit legem deprimentem, dabit & gratiā subleuantem. Lex ideo dicitur deprimens, quia nō potuit saluare, sed peccata tantum ostendere. Vnde ait Apostolus: Si n. data esset lex, quæ posset uiuificare, uerè ex lege esset iustitia. Potuit etiam lex peccatum demonstrare, sed non potuit auferre, quod idem Apostolus ostendit dicens: Occasione enim accepta peccatum per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam, & reliqua. Et ita lex quidem producebat infirmos, sed non sanabat eos. Sicut & quinq; porticus ille circa probaticam piscinam infirmos quidem producebant, sed nullum sanabant. Aqua quinq; porticibus cincta, est gens Iudæa quinq; legalibus libris cōclusa. In hanc aquam descendebat angelus Domini de cælo, & turbabat eam. Et quisquis unus prior descendebat in turbatā aquam, sanabatur. Similiter angelo magni consilij descendente de cælo, aqua, id est gens turbata est in tantum, quod etiā phrenetici medicum occiderunt. Intelligitur autem per aquam illam turbatā passio Christi, quæ facta est ex turbatione illa. In cuius passionis humilitatem, si quis credendo descēderit, & unus fuerit nō diuisus: quia ecclesia nō habet schisma. Ille uerè per fidem, id est per gratiā sanabitur: quia non poterit sanari per porticum, id est per legem. Et ideo dicitur gratia subleuans, quam gratiam uocat benedictionem, quia conuulit multas uirtutes. Alij enim datus est sermo scientiæ, alij prophetiæ, alij linguarū genera, &c. Et quasi dicit: Quid autem eis per illam benedictionem? Respondet. Multum quidem, quia per eam ibunt de uirtute actionis, quæ non est una, sed multiplex, ut supra dictum est, in uirtutem contemplationis, id est usq; ad contemplandum Christum, qui est Dei uirtus & Dei sapientia: per quam unam uirtutem, alias etiam uirtutes contemplationis habebunt, scilicet charitatem perfectissimam, ut æternaliter Deum laudent, & immortalitatem, & impassibilitatem & similia. Et in quam uirtutem ibunt, determinat dicens: quia uidebitur in Syon supercœlesti Deus Deorum, id est Christus Christianorum. Qui dedit filios Dei his qui credunt in nomine eius.
 Domine Deus uirtutum.] Ille qui hic loquitur ex recordatione gaudiorum rediens ad sua superiora, scilicet ad torcularia: quia uidit quod iam præcesserit spe, & ubi adhuc sit in re. Et quia adhuc est tempus orandi, nondum laudandi: & tempus gemendi, nondum gaudendi, ideo orat & dicit: Domine Deus etiam uirtutum, exaudi orationem meam, percipe dico etiam auribus, id est ita eam audias, ut per effectum te eam percepisse attētilissime ostēdas: tu qui es Deus Iacob, faciens de proficiscētibz peruenientes. Quasi dicit: Tu Domine qui fecisti de Iacob Israel, fac de me proficiscētem ut uideam Deum Deorum in Syon.
 Protector noster.] Exaudi in quā orationē meā Deus Iacob, tu dico Deus protector noster, id est qui nos in uia protegis non tam lumine nocturno, quam etiam obumbraculo diurno. Aspice nos per misericordiam, P & qui

& qui prius despexisti nos in facie nostra, respice in faciem Christi tui, id est respice in nos, in quibus iam apparet facies Christi tui, ut facias nos de Iacob Israel, id est ut simus uidentes Deum Deorum in Syo.

Quia melior est dies unus. Ideo oro ut facias de Iacob Israel, quia dies quæ semper est una in atrijs tuis supercoelestibus, dies scilicet sine fine: quia sine ortu & occasu, quæ nec præceditur hesternâ, urgetur crastina, est melior super milia, id est longè plus quam multa milia dierum nostrorum. Appetunt miseri homines milia dierum, contemnunt milia dierum, & appetunt unam diem: quia una dies melior est multis milibus dierum.

Elegi abiectus esse. Et quia una dies melior est, ideo ut pertingerem ad illam unam diem, elegi abiectus, id est humilis & despectus esse in domo Dei mei, id est in præsentia Ecclesiæ, quæ dicitur etiam per simile sicut & tabernaculum, magis quam habitare, id est quam diuinijs abundare, & regnare in tabernaculis, id est in satietate peccatorum: etiam si ibi possem habitare, id est perpetuo manere. Intellexit iste qui hic loquitur istud quod in Euangelio legitur, quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat exaltabitur. Et uidit humilitatem præcipuum & altissimi gradum ascendendi ad summa diuina, quia aliter in diuinis est quàm in humanis. In humanis quippe quisquis uult ad alta ascendere, oportet ut non deprimat, sed extollat se quantum potest: in diuinis uerò quantum quisque humiliorem se facit, tanto magis ad alta proficit. Et quia hoc iste uidit, ideo humiliari & abiecti elegit potius quam aliquid mundanum. humilia enim tu te, & dicit tibi ille qui te inuitauit: Amice ascende superius.

Quia misericordiam & ueritatem. Ideo elegi ego esse abiectus, quia Deus diligit dare abiectis & humilibus misericordiam & ueritatem. Et primo quidè misericordiam dat peccata remittendo, ueritatem uerò dabit in remuneratione, quando scilicet credentibus, quæ promissæ reddet. Quod autem hoc ordine misericordiam & ueritas accipienda sit, Apostolus in se ipso ostendit dicens: Ego qui prius fui blasphemus & persecutor, iniuriosus, misericordiam cõsecutus sum: ut in me primo ostenderet Dominus Iesus Christus omnem longanimitatem in eos qui credituri sunt ei in uitam æternam. Quis ergo dubitet quæcunque peccata sibi posse remitti, cum tanta scelera Apostolo uideat esse remissa? postea uero iam propinquus passioni dixit, Bonum certamen certauimus, cursum consummaui, fidem seruauimus. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Quasi dicat: Dedit iam misericordiam, reddet & coronam, quia dator est indulgentiæ, debitor uero coronæ. Nò quod aliquid debeat, sed quia ipse promittendo debitor se fecit. Et uerè (quasi dicat) diligit Deus ueritatem dare tandè, quia post datam misericordiam dabit gratiam, id est perseverantiam: & sic tandem dabit gloriam, id est coronam, in mortalitatem & impassibilitatem.

Non priuabit bonis eos. Verè dabit gloriam, quia nò priuabit à ueris bonis, imò multipliciter ditabit eos Deus, qui ambulat, id est qui in præsentia delectant, & spõre sua sunt in innocentiâ. Vera, n. innocentiâ est, quæ nec sibi nocet, nec alteri. Et quia bona illa inexplicabilia sunt & inenarrabilia, ideo cum stupore & admiratione exclamat, Domine uirtutum, beatus uerè & inexplicabiliter est homo ille, qui sperat in te, id est qui abiicit & humiliat se, totam spem suam & omnem laborem suum ponendo in te.

IN PSALMVM LXXXIII. ARGUMENTVM.

ET hic quoque reditus quasi ex persona ipsius populi, rogans ut edicta regalia de re uersione captiuorum diuinæ gratiæ accensione firmentur. Aliter uox Apostolica ad nouellum populum.

IN FINEM FILIIS Choræ, Psalmus David.

EXPLANATIO.

Hic psalmus de primo Saluatoris aduentu loquitur, illorè persone congruit, qui sincera ei mente crediderunt. In prima parte psalmi Propheta Domino breuiter gratias agit, quoniam de illa antiquitate Iudicæ nationis peruenit populus ad culturam Domini saluatoris. Secunda refert, quemadmodum iram suam Dominus in populo Iudæorum mitigare dignatus est, expectans aduentum Christi, in quo humana cecitas fidei lumen accepit. Tertia parte ad seipsum uerba conuertit, & prophetia spiritu incarnati uerbi prædicat aduentum.

COMMENTARIVS.

Benedixisti Domine terram tuam. In fine filijs Choræ: hæc uerba referuntur in finem, id est in Christum, ad quem si tendimus, nò aberrabimus: quia ipse ueritas est, ad quam festinamus: ipse uia est, per quam currimus. Proponunt autem filijs Choræ, id est filijs Caim, nò ut eum irrideamus: sed ut ante eum ploremus. In senati quidam pueri caluum irriserunt, & à bestijs deuorati sunt: irriserunt & phrenetici Iudæi illum caluum, qui in loco Caluarie crucifixus est. Nos autem si in ipsum credimus, filij eius sumus. Nobis autem psalmus iste cantatur, qui inseritur filijs Choræ. Filij enim sponsi, id est calui sumus. Ille quippe sponsus iam dedit sponsæ suæ arram, scilicet sanguinem suum, quo nos redemit: & spiritum sanctum, quo nos locupletauit, interrim in hac peregrinatione adhuc reseruans nobis occultas diuitias suas. Cantat autem propheta tanquàm præteritum, quod per spiritum sanctum præuidebat futurum: quia & quod futurum est, in Dei dispositione iam factum est. Et cantat de primo aduentu Domini nostri Iesu Christi, commendando nobis illum, ut attendamus quam innumera beneficia & dona, & quantam gloriam Deus pater nobis contulerit, illum mitendo, & pro nobis uictimando: ut non simus ingrati, & idoneos nos præparemus tantis beneficijs. & dicit ita: Domine, maledixisti terram, id est humanam naturam in primo: benedixisti autem eam in secundo, factam tuam, id est à uerbo tuo assumptam. Et benedicens auertisti captiuitatem à Iacob. Quamquam per Iacob significetur populus ille, qui in terrâ promissionis inductus est, & qui sæpè prius propter peccata sua captiuatus est & liberatus: tandem uero quia phrenetici medicum suum occiderunt, captiuati, & per totum mundum dispersi sunt. plerumque tamen & uerus posterior populus, id est populus gratiæ per Iacob designatur, quia Iacob dedit præsentia pro futuris. Et quia dictum est, quod maior seruiet minori, & item: Non enim qui secundum carnem, sed qui filij promissionis sunt, reputantur in semine. Quæ omnia propriè pertinent ad posteriorem populum. In huius ergo designatione Iacob hic ponitur, & accipitur hic captiuitas. Nulla inquam ille tantum populus

pulus captiuus tenebatur, sed illa inquam totum humanum genus per præuicationem primi parentis sub principe diabolo captiuum tenebatur, uenudatum sub peccato: à qua captiuitate liberauit iã Dominus quodammodo Iacob, remittendo peccata, & tandem uerè liberabit. Quod autem adhuc in captiuitate simus, Apostolus ostendit dicens: Condelector legi Dei secundum interiore hominem, uideo autè aliam legem in membris meis repugnantem legi mèris meæ, & captiuum me ducentem, in legem peccati & mortis. Quis autem sit liberator ab hac captiuitate, exclamans ostendit: Infelix ego homo, quis meliorabit de corpore mortis huius? Gratia Dei, & hoc per Iesum Christum. Per hunc enim mediatorem auertio ista captiuitatis, de qua hic dicitur, facta est. Agnoscamus ergo captiuitatem nostram, confiteamur captiuitatem nostram, & liberabimur. Qui enim non intelligit hostem, non inuocat libertatem, & sic non liberabitur. Remisisti iniquitatem, auertisti inquam captiuitatem hoc modo, scilicet quia iniquitatem, id est peccatum plebis tuæ, quod causa fuit captiuitatis, remisisti. Quasi enim intensum erat peccatum, cum & ipso peccato & poenis peccati opprimebamur: remissum uero est, quando ipsum peccatum per fidem & donatum fuit, & sola poena peccati remansit. Et ita dico remisisti, quia operuisti per fidem omnia peccata eorum, & actualia & originalia. Non ut non uideres ea, qui uides omnia: sed ut non punires ea. Et ideo dico operuisti peccata, quia omnem iram tuam, scilicet & iram in actualia, & iram in originalia mitigasti, per hoc scilicet, quia non in æternum punies. Manet autem ira, quia flagellas omnè filium, quem recipis: & ita dico mitigasti, quod conuertisti te ab ira consecutua indignationis tuæ. Quasi indignatio Dei fuit, quando Adam manum ad illicita extendit. Quam in dignationem secuta est ira, id est multatio poenæ. Et sicut uita prior Adæ æterna fuit conditione, scilicet si non peccaret: ita postquam peccauit, ira Dei fuit super eum æterna conditione, scilicet si non respiceret, ab hac ergo ira auertit se Dominus, scilicet in æternum, si poeniteret.

Conuertere nos Deus. Quo modo qui prius dixit Auertisti, dicit nunc Conuertere nos Deus, & auerte iram tuam? Sed nulli hoc inconueniens uidetur, quia enim per spiritum uidit futurum, ideo præuocauit futurum: quia uero adhuc factum nò erat, ideo nunc orat ut fiat dicens ita: O Deus tu conuersus ad nos conuertere nos, quia es salutaris noster, cui sola saluamur gratia, non per merita nostra: & conuertendo nos auerte iram tuam à nobis.

Nunquid in æternum. Verè auertes iram tuam. Nam in æternum non irasceris nobis, & nunquid irasceris? Vtique non. Ex ira Dei mortales sumus, & ex ira Dei in terra in egestate & labore panem nostrum manducamus. hoc enim morientur. Ille Adam nos eramus, & quod ille audiuit, securus est & nos. nò enim eramus adhuc nos, sed in illo eramus. Et ideo quicquid illi euenit, hoc secutum est nos ut moreremur, in illo quippe omnes fuimus. Ea enim peccata parentum non pertinent ad filios, quæ faciunt iam natis filijs. Iam enim filij ad se pertinent, & parentes ad se: ideo que si nati filij tenuerint malas uias parentum suorum, necesse est ut portent & merita eorum. Si autè se mutauerint, & parentes malos imitati nò fuerint, incipiunt iã habere suum meritum, & non meritum parentum. Vsq; ad eadè autem si te muraueris, non obest tibi iniquitas patris, ut nec ei obfit, sic immutaueris. Et quia omnes in Adam fuimus, & quicquid illi euenit, securum est & nos ut moreremur. Ideo quicquid caro nostra ad hanc mortalitatem accepit, ab illo deduxit: fragilitatem scilicet carnis, tormentum laboris, uinculum mortis, laqueos tentationis. hæc enim omnia in carne nostra portamus. Et hæc est ira Dei, quia est uindicta

Dei. Quoniam autem futurum erat ut noui officemur credendo, & immortalitas nostra in resurrectione absumeretur, & nouitas totius hominis per Christum reformaretur: ideo propheta qui per spiritum hoc præuidit dicit, Nunquid in æternum irasceris nobis? Vtique non. Aut extendes iram tuam, scilicet ut non æternaliter punias, à generatione carnali in spiritualem generationem? Vtique non. Carnalis enim generatio mortalis fuit propter iram. Ista uerò, id est spiritualis, immortalis est in spem per misericordiam. Et quia nos nihil habebamus per quod nobis possemus conferre conuersionem, ubi ipse reuocaret nos auersos, nos fugiuos: ideo propheta ostendens non solum uiuificationem nostram, sed etiam beneficium conuersionis attribuendum ei esse dicit: Deus tu conuersus. Quod sic continuatur: Verè non extendes iram tuam in hanc generationem, quia tu Deus conuersus ad nos, non nos ad te, conuerteres nos, & sic uiuificabis nos interius & etiam exterius per spem. Et ideo plebs iam non tua, sed sua meritò lætabitur in te, & bono suo lætabitur in te, quæ prius malo suo lætatur in se. Quærendo enim gaudia in se, omnem luctum inuenit de se. Quisquis ergo secure uis lætari non læteris in auro uel argento, uel in prædijs aut etiã in claritate huius lucis: sed in illa luce lætare quæ de se dicit, Ego sum lux mundi. hoc enim dicens uocat te, uocatum conuertit, conuersum sanat, tibi sanato liberatorem tuum ostendit.

Ostende nobis Domine. Et ut lætentur in te, ideo ostende, id est notifica nobis Domine in præsentia illum, qui non solum misericors, sed ipsa misericordia emphaticè est dicendus: quia multa per eum exhibita est mundo misericordia. Felix ille cui Dominus ostendit misericordiam suam. Non enim potest amplius superbiere, quia dum ostenditur ei misericordia, docetur intelligere nihil se boni habere, nisi ab illo quod est omnè bonum, nostrum: illud utiq; bonum, quod nemo auferre potest, si tu tibi non auferas. Quicquid enim corpore possides, potest tibi aliquis auferre: Deu aut, quem corpore possides, nemo potest tibi auferre. Ostende nunc (inquam) nobis misericordiam tuam, & tandem da nobis uidentium salutare, id est saluatoris tuum. Q. d. Nouimus Christum tuum, uidemus Christum tuum, non sicut illi uiderunt qui eum crucifixum: sed sicut angeli uident & gaudent. Da ergo nobis salutare tuum. Dediti iam hominè hominibus, da Deum dijs. Arroganter uiderunt dictum de nobis quod simus dii. Si propheta non dixisset, Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes. Filij quippe Dei sumus, & si non dū te, tamen spe. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ uidetur, non est spes. Quod enim uider quis, qui sperat? Si autem quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus. Quid expectamus? ut permanendo in fide uideamus quod credimus. Iuxta quod Ioannes Euangelista dicens: Charissimi mihi, filij Dei sumus, sed nondū apparet quod erimus. Cum autem apparuerit, similes ei erimus, & uidebimus eum sicuti est. Et ipse Dominus in Euangelio: Si quis me diligit, sermonem meum seruabit, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. Manifestauit iam quidè carnem carnem, sed non diuinitatem. Et ideo carnem carnem manifestauit, ut cor fide mundaretur, & illud impleretur: Beati mudo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt.

Audiam quid loquatur. Ostende inquam, misericordiam tuam, & ego in quantum potero, idoneum me exhibebo, id est cohibendo me ab omni strepitu seculari, ut audiã, id est ut intelligã quid Dominus loquatur in me per ueritatem, id est per rationem in me mihi præsentem. Et ideo dico, ut audiam quid in me loquatur, quoniam uerè loquatur mihi per ipsam rationem, hoc scilicet, pacem hic, & pacem tandem super pacem uenturam per misericordiam suam super plebem suam. Ad hoc uenit misericordiam ille, ut credè-

res in eum, & hic pacem in conscientia sua haberent, scilicet litigium cum uitijis, cōcordiam cum moribus optimis, & tandem haberent pacem super pacem, id est perfectam pacem, in qua non ualebit oppositum. De qua per Elaiam dicitur: Dabo uobis solatium uerum, pacem super pacem. Quod Propheta per rationem à spiritu sancto illuminatam, uidit futurum, & ideo dicit ad nostram exhortationem: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, ut & nos cohibeamus nos à strepitu seculari, ut idem audiamus.

Et super sanctos suos. Hic diuidit plebem prædictam, scilicet & in Iudæos & in gētes: & uocat Iudæos sanctos, id est iustificatos, quasi propter legem & prophetica scripta, & culturam ueri Dei. Et est dicere: Dixi pacem uenturam in plebem suam. Venier autem hæc pax, & super sanctos suos, id est Iudæos si conuertantur ad eor: & præterea in omnes eos qui conuertuntur ad cor, hoc est in gentiles. Quamuis enim Iudæi auerſi essent à corde, quia Dominum non propter se, sed propter terrena colebant: gentes tamen magis auerſæ à corde erant, quia etiam creaturam pro creatore colebant, & ideo quasi magis necessarium erat gentibus quam Iudæis conuerti ad cor. Et est in Iudæis cōuerti cor, cognoscere Deum propter se colendum, non propter aliud: in gentibus uero est conuerti ad cor, ut resculpendo quasi cor suū recognoscant creaturam inferiorem creatore, nec adoradam loco eius. Et ut per hæc uisibilia ascendant ad contemplandam inuisibilia ipsius, sicut ait Apostolus.

Verumtamen prope timentes eum. Quasi dicat: Pax quidem communis erat Iudæis & gentibus, sed tamen illi per quem dabitur, propinquior erit Iudæis: non quod gratia eis uiciniore sit, sed quia carnem ex eis accepit. Et hoc est quod dicit: Verumtamen salutare, id est saluator ipsius, scilicet Domini, per quem saluatorem pax dabitur, erit prope timentes eum. Timentes Dominū uocat Iudæos, quia & si timerent eum non propter se, sed propter terrena: tamen hæc non à dæmonijs ut gentes, sed ab ipso solo petebant. Prope autem eos ideo fuit, quia inde patriarchæ & prophetae: inde sanctum uerum, in quo benedicendæ sunt omnes gētes: inde uirgo Maria, ibi natus est Christus, & nutritus: ibi prædicauit, & miracula fecit. Et de hac etiam gente dixit: Nō sum missus nisi ad oues quæ perierunt, domus Israel. Exponit autem propheta qualiter prope accipiat. Quasi dicat: Dico esse prope ut gloria, id est ut gloriosus ille per quem omnis gloriosus glorificabitur, inhabitet in terra nostra, id est carnem accipiat de gente nostra, & ibi inhabitet. Iuxta illud: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

Misericordia eius ueritas. Habitabit inquam in gloria, in nobis: & in hac gloria, id est in hoc capite glorioso obuiauerunt (pro obuiabunt) sibi misericordia & ueritas, id est in ipso tanquam in angulari lapide conuenient duo parietes Ecclesiæ: ediuerso uenientes, in uno tamen angulo conuenientes. Per ueritatem accipit illos quibus credita sunt eloquia Dei, scilicet Iudæos, & quibus promissiones per carnalia factæ fuerant, hoc est Iudæos: per misericordiam uero illos, in quibus operata est gratia sola misericordia, non aliqua merita, id est gentes. Non tamē quod aliquibus ex meritis gratia sit data, sed quia uidebatur in Iudæis propter legis obseruationē, quasi aliqua præcelsisse merita. Gentibus uero nihil saluatione dignum inesse uidebatur. De quibus Apostolus: Gentes autem super misericordiam honorate Deum. Obuiauerunt sibi tamen hi duo parietes in illo angulari lapide, quasi dicente capite: Illos auersos, illos reuocare mihi fugitiuos. Inueniant me quærentem se, qui noluerunt me quærere. Per quod autem hoc factum est? Per hoc scilicet, quia iustitia & pax hæc duæ uirtutes osculatæ sunt se, id est conuenerunt in eis Iudæis & gentibus. Multi oderunt iustitiam, & uolunt pacem habere: sed neces-

se est ut si quis iustitiam impugnat, pacem nō habeat. Sunt enim hæc duæ uirtutes quasi duæ sorores, quia altera non uult uenire sine altera. Si quos ergo iustitiam offenderit, pacem non habebit: quia non ueniet pax, si non præcedat iustitia.

Veritas de terra. Ideo inquam iustitia & pax in eis conuenerunt, quia de terra de qua prius orta est falsitas, hoc est de ipsis hominibus, de ipsis nunc orta est ueritas, id est confessio peccatorum uera. Quod autē ueritas ad confessionem pertineat, Ioannes Apostolus ostendit dicens: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis nō est. Si autē confiteamur, ipse fidelis & iustus est, & dimittet nobis peccata, & emundabit nos ab omni iniquitate nostra. Et quia (quasi dicat) ueritas de terra orta est, ideo iustitia prospexit nos de celo, id est de Deo, hoc est, iustificatio cœlestis data est nobis, tanquā si diceret Dominus: Parcamus huic homini, quia ipse non parcat sibi. Ignoscamus ei, quia ipse non ignoscit sibi. Conuersus est ipse ad se puniendum, conuertar ego ad eum liberandum.

Etenim Dominus dabit. Ideo dico iustitiam prospexisse de celo, quia à nobis est omne malum. Inde uero nobis est omne bonum, etenim (pro quia) Dominus dabit benignitatem. Cum tu enim aliquibus peccata tua confiteris & punis, quodam modo similis ei efficeris: quia incipis odire quod ipse odit, & diligere quod ipse diligit, & mox ipse benignitatem, id est hanc suauitatem & lenitatem dabit tibi, ut tu qui prius delectabar in iustitia, delecteris iustitia: & qui prius gaudebas in furtis, modo gaudebis in elemosynis: qui prius in rapinis faciendis, modo in tua dando: qui prius in ludis, modo in hymnis, & sic per cetera. Dabit inquam Dominus benignitatem, & ita terra, id est caro nostra dabit fructum suum, id est faciet bona opera, scilicet opera misericordiæ, & propterea dico dabit, quia iustitia, id est hoc q, nos confitemur & punimus peccata nostra, quæ prima est hominis iustitia, ambulabit ante eum, id est ante Dominum præparando uiam ei. & in uia, id est postquam talis uia ei præparabitur, tunc ponet in nobis gressus suos, id est conformabit nos uestigijs suis. Quantum enim ad hanc perfectionem, præcedit eum iustitia prædicta. Nam ipse præcedit alio modo, quia principium est omnis bonæ actionis & cogitationis nostre. Possunt quæ prædicta sunt ab Ostēde nobis misericordiam tuam, partim alio modo legi, tanquam si sic dicat propheta: Et ut plebs tua letetur in te, ideo Domine ostēde nobis misericordiam tuam, & da nobis salutare tuum, id est mitte saluatorem nobis quem missurus es, & ego in quantum poterō, idoneum me tantis beneficijs exhibebo ab omni strepitu exteriori, ut audiam quid loquatur in me per ueritatem intrus mihi possidentem Dominus Deus, id est quid exigit à me pro tantis beneficijs. Et ideo dico quid loquatur, quoniam uerē loquitur, id est exigit à me uerā pacem, scilicet litigium habere cum uitijis, & concordiam cum moribus optimis: pacem dico uenturam super plebem, id est quantum exigit etiā ab omni plebe sua. Et quæ sic illa plebs dicit, ueniet per auxilia super sanctos suos, ab ipsis sanctificatos, & maxime in eos q cōuertuntur ad cor.

Verumtamen prope timentes eum. Hic dico quia in omnes qui cōuertuntur ad cor, erit pax: sed tamē salutare, id est saluatio ipsius uera erit prope perfectē timentes eum timore casto. Perfectē autē timentes eum sunt, quibus etsi ipse creator diceret, Ecce possidete æternaliter hæc uestra bona: tamen nō illa ei præferunt, quia potius propter se ipsum eum timerent, quam propter illa: tales uero non sunt omnes ad cor conuersi. Et ideo bene separatim dixit: Salutare ipsius est prope timentes eum. Et ad hoc est tibi, ut gloria immortalitatis & impassibilitatis: quæ in Adam non inhabitauit, quia non perseverauit, tandem inhabitet etiam in terra, id est in carne nostra. In qua gloria, misericordia & ueritas

tas obuiauerunt sibi, id est obuiabunt sibi: quia tunc Deus ueraciter implebit, quod prius misericorditer promisit. & hoc ideo, quia iustitia & pax hic ante osculatæ sunt se, id est osculabuntur se in hominibus. Et propterea osculabuntur se, quia ueritas, id est ille qui non solum uerus, sed emphaticè ipsa ueritas est dicens, ortus est de terra, id est de uirgine Maria. & per illum dabitur hominibus, iustificatio cœlestis, quam comitabitur pax uera. Et uerē per illum dabitur iustitia, quia Dñs pater per eum dabit benignitatē, id est peccatorum remissionem, & spiritualis gratiæ ubertatē. & sic de terra nostra dabit fructum suum. Possunt & hi duo uersus in hac lectione legi, sicut & in priori. Et uerē terra nostra dabit fructum, quia iustitia. Ille qui nō solum iustus, sed ipsa iustitia est dicendus, ambulabit ante eum, id est ante Deum patrem, conformādo nos sibi, & sic faciēdo uiam ei in nobis. Et per hæc uiam accedēdo ad nos ponet gressus suos, id est perfectē cōformabit nos affectionibus suis, & uoluntati suæ.

IN PSALMVM LXXXV.
ARGUMENTVM.

Ipse Dauid in angustia positus orat. Potest & Ezechiae conuenire, ab Assyrijs obfesso. Ali ter uox Christi ad patrem.

ORATIO IPSI DAVID.
EXPLANATIO.

Dauid significat Dominum saluatorem, siue quia interpretatio eius mansuetus ac desiderabilis habetur, siue quia ex eius stirpe carnem sumpsit, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Per totum psalmum orat Dominus Iesus Christus, in prima sectione dicens: quæ ipsi tantum probantur aptari. Secunda pro membris suis, quorum ipse caput est, humiliter deprecatur. Tertia ex suauiterum persona reloquitur, quod ad eum specialiter pertinet.

COMMENTARIVS.

Inclina Domine aurem tuam. Oratio Dauid. Dauid filius Dauid secundum humanitatem, Dominus autem & creator Dauid secundum diuinitatē orat in hoc psalmo in persona Dauid serui, & ex persona serui. Cum enim unus Christus sit caput & corpus, quisquis in corpore Christi orat, quia unum q, cum ipso est, in persona eius orat. Orat autē præfatus Dauid pro resurrectione sua exteriori, & pro suorum nunc interim interiori, tandē uero exteriori: nō q, ipse necesse habeat orare, sed ut nobis det formam orandi, sicut & exemplū uiuendi. Et dicit ita: O Dñe inclina aurem tuā ad me, tanquā ad humilem, tanquā ad misericordiam indigentē. Q. d. Nō erigo ego ceruicem, inclina tu aurē. Intelligo enim te surium, me deorsum: te in altitudine, me in humilitate. Inclina in quā aurē, & exaudi me, id est per effectum ostende q, exaudieris me. Et debes exaudire, quoniam ego sum inops in me & in meis. i. reputo in insufficientē, & misericordia indigentē: & sum pauper. i. humilis. Diuinitē n. & superbū Deus nō exaudit. Ne tamen putet aliquis q, illos qui habent aurē & argentum, non exaudiat Deus. Abraham enim & Iacob & Dauid multa possederunt, quos tamen Deus exaudivit, quia pauperes eius erant. Omnis enim ille qui abijcit illud, unde potest superbire, & qui illud contemnit in se q, potest eū inflare, uerē est pauper. De talibus enim pauperibus dicit Apostolus, scribēs ad Timotheū: Præcipe diuitibus huius seculi nō sublimē sapere, nec sperare in incerto diuitiarū: sed in Deo uiuo & uero, qui præstat nobis sufficienter omnia ad fruendum.

Custodi animam meam. Q. d. Ita dico exaudi me, ut custodias animam meā, ne ab obedientia recedat. Animā n. Bedæ tom. 8.

Adæ non custodisti, & ideo in obedientia nō permāsit. Et ideo dico ut custodias animā meā, quoniam sanctus sum. Forsitan uidetur alicui hoc illi soli conuenire, qui peccatum non fecit, & qui solus omnium peccatorū est non cōmissor, sed dimissor: sed certē cōuenit etiam membris suis. Indignū enim esset tā digne capiti, membra nisi sancta coaptari. Aliter autē ipse sanctus est, aliter nos. Ipse n. sanctus sanctificās, nos autē sancti sanctificati. sicut ait Apostolus: Sed hæc fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, & si quis mēbro-rū de se dicat, quoniam sanctus sum, nō hoc erit superbia elati, sed confessio nō ingrati. Custodi in quā animā meā, & ut custodias, saluum fac propter perseverantiā me seruū tuū, sperantem in te, non præsumētē de se, q, facere debes, quia es Deus meus: nō ego sum mihi Deus, id est ex tuo nutu pendere uolo, nō ex meo, sicut uoluit miser Adā. Miserere ergo mei, id est meorū Dñe resuscitando eos nunc interius, tandem uero exterius. Et debes misereri, quoniam ego clamaui. i. irremisibile operatus sum in eis, tendens ad te non ad aliud præmiū. & hoc tota die. i. assidue. Et ut misereris, legitima animā serui tui, quæ uideretur conuersata ab inimicis, resuscitando me exterius. Et ideo dico legitima, quoniam d. Domine, ego non depreſsi ad terrena, sed leuauī animam meā non contra te, sicut Adam, sed ad te eam leuauī: quia omnē intentionē meā ad te direxi. Et merito ad te, quoniam tu Dñe suauis es: quia apud te lætitia sine tristitia, & omnis suauitas: in terra uero omnis acerbitas. Et es mitis, quia portas nos, dum perſicias nos, scilicet donec cor nostrū inueniamus ut oremus. Inſurgunt enim nobis uariæ illusiones & phantasmata, quæ cor nostrum impediunt, ne digne de te cogitet uel oret: sed patientia tua tandiu nos iustinet, quo usq; nos respiciamus, & ad cor redeamus, & sic te oremus. Et es multæ misericordiæ, quia ubi nostra abundat iniquitas, superabundat gratia tua. Et quia etiam tua dona in nobis remuneras, quia das nobis uelle, & pro bona uoluntate perficere, & sic æternaliter gaudere. & hoc facis omnibus inuocantibus te, id est qui te, non aliud uocant in se.

Auribus percipe. Et quia multæ misericordiæ es, ergo Dñe percipe aurib. id est ostende in effectu te percipisse aurib. orationē meā factam pro perseverantia meorū, & intende uoci deprecationis meæ, factę pro peccatis meorum. hic affectus magnus orantis notatur. Tale enim est cum dicit, Percipe auribus. Ac si dicat: Inſige aurib. tuis, ut inde non recedat, orationem meā. Et reuera inſigit ipse in auribus suis orationē nostrā, si nos in cordibus nostris inſigamus legem suā.

In die tribulationis. Et ideo debes percipere orationē meā, & intēdere deprecationi meæ pro meis: quia ego clamaui in eis ad te in die tribulationis, id est toto tēpore peregrinationis. Quandiu enim in hoc corpore sumus, à Dño peregrinamur. Nullus ergo Christianus putet se sine tribulatione esse, quia & si circumfluat ei omnia temporalia bona, tamē acriter tribulatur, quia ipsa peregrinatio est magna tribulatio. Et cuiusq; tribulatio non est grauis, illi patria non est dulcis. Si autē attendamus quā sit misera peregrinatio, tota die erit tribulatio: quod tandiu erit, donec in patriā sit exultatio. Clamaui inquam ad te Dñe in tēpore tribulatiōis: & hoc inde apparet, quia tu exaudisti me. hic enim effectus manifeste declarat me clamasse ad te.

Non est similis tui. Et merito ad te clamaui, quia nō solum in simulachris dæmoniorū, quæ homines stulti faciunt & uenerantur pro dijs, sed nec etiam in dijs (gratia tua deificatis) est aliquis similis tibi in potestate: & non aliquis angelorum uel hominum, qui sit secundum opera tua, quia tu solus nullo adiutus facis quicquid facis: alij uero omnes quicquid agunt, per te agunt. Et quia tu talis es, ideo oēs gentes quascunq; fecisti, id est creasti in operibus bonis, uenient ad te passib. fidei. Et qui prius ueniebant Ierusalē ad orandum, modo adorabunt coram te, uniusquisq; in

conficiantia sua, ubi te præsentem habet. Omni enim conscientia bonæ præsens est Deus. Et qui prius glorificaverunt nomen suum, modo glorificabunt per bona opera nomen tuum. Et merito, quoniam tu solus es magnus, implens scilicet omnem locum, quia ubique præsens es: alij uero omnes parui sunt. Et tu solus es factus mirabilia, id est resurrectione interius mortuorum, & humani generis reparatione. Et ideo tu solus hæc facere potes, quia tu solus uerè es Deus.

Deduc me Domine. Et quia tu solus es uerus Deus, qui facis mirabilia, ergo Dñe deduc, id est de uirtute in uirtute duc me. i. meos positos in uia tua. i. positos in corpore meo, qui sum uia tua. i. ad te perducens. Et ingrediar ego in meis. i. uiuant mei in hac uita, quæ in gressu est ad futuram, in ueritate tua. i. in ueritate præceptorum tuorum. Postumus etiã per uiam accipere præcepta, ut quod sequitur (scilicet ingrediar in ueritate tua) sit determinatio uia. Ingreddiar in quã in ueritate tua, & letetur per spem cor meum, ita tamen ut timeat nomen tuum. Nondum enim est lætitia sine tristitia, cum autem hoc mortale induet immortalitatem, & mors nouissima destruetur, tunc demum erit lætitia. Nondum est plena securitas, quia nondum est perfecta iocunditas. Si autem nulla iocunditas esset, deficeremus: aut si plena securitas esset, malè exultaremus. Et ideo cū dicit, Læterur cor meum, ut timeat: rogat ut & lætiam Dñs tribuat, & etiam timorem incutiat. Quoniam & alibi dicitur: Seruite Domino in timore, & exultate eum tremore. Et Apostolus ait, Cū timore & tremore uestram ipsorum salutem operantes.

Confitebor. Et uerè deduces meos, quia etiã in presenti confitebor tibi in meis, in toto corde meo, id est ita ut nullum angulum cordis excipiam. & in æternum, id est in æterna uita, quæ futura est, glorificabo nomen tuum. Beati enim qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.

Quia misericordia tua magna est super me. Et ideo merito confitebor tibi nunc, & glorificabo nomen tuum in æternum in futuro: quia misericordia tua magna futura est super me, & super meos. Et ostendit quæ sit illa misericordia, scilicet, quia tu iam eripisti dispositione & eripies in re animam meam ex inferno inferiori. Est quidam cœlestis regio angelorum, in qua est uita ineffabilium angelorum gaudium, ubi immortalitas & incorruptio uigent. & ubi omnia per donum & per gratiam Dei immutabiliter permanent: & hæc dicitur in perna regio. Et est alia regio, ubi caro & sanguis, & omnis mortalitas uiget, spes fragilis & omnia caduca & fluxa. Et hæc comparatione illius dicitur inferior regio, uel infernus. Et merito, quia locus mortuorum plenus. Corpus enim mortuum est propter peccatum, ut Apostolus ait. Non mortuum quod sit, uel ab anima separatum: sed & si corpus nostrum sit animatum, tamen tot plenis peccati est affectu, quod est quasi mortuum ad cõparationem illius corporis, quod futurum est in nobis, quando in cœlestem habitum cõmutabitur. Huius inferni comparatione infernus inferior potest dici, cõmuniter locus ille quo post hanc uitã descendunt animæ siue æternaliter damnandæ, siue temporaliter puniendæ. Ad hunc utrumque infernum misit Dominus pater filium suum, undique nos liberans: ad superiorem quidem nascendo, ad inferiorem moriendo. Sanctissima enim illa anima à diuinitate separata illuc descendit, ut suos inde deduceret, qui detinebantur in tenebris: & qui ibi non remanserunt, sed inde cum triumpho rediit, iuxta illud: Quia non derelinques animam meam in inferno, &c. Et ideo dicit: Erripisti animam meam ex inferno inferiori. Potest etiam quantum ad membra accipi hoc modo, ut in locis penalis in inferno & inferiorem locum tanquam superiorum & inferiorem infernum intelligamus: & accipimus superiorem locum, ubi sancti uiri Abraham, Isaac, & Lazarus in sinu eius, & alij ante aduentum Domini in quiete quadam reuoluuntur: inferiorem

uero locum intelligamus, ubi superbia diuitis erat damnata, cum alijs æternaliter puniendis. Et quod ille locus superior esset, iste inferior, hoc Euangelista testatur dicens: Eleuans autem oculos diues cum esset in tormentis, uidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu eius. Non enim oculos eleuare, nisi quod sursum erat aspiceret. Et est dicere secundam hanc sententiam: Erripisti animam meam, id est meorum. & si quidem in inferiorem infernum ad tempus purgandi uacatis illis liberasti. A quibus nisi liberarentur, uerè illuc perciperentur, tunc etiam eos inde eripisti. Sicut aliquis diceret medico, Liberasti me de morte, nõ quod mortuus essem, & ille eum resuscitasset: sed quia dedit ei portionem aliquã, quam nisi dedisset, mortuus essem. Solent & alia sententia hic dici, scilicet ut utrumque infernum in hac uita accipiamus. Superiorem quidem infernum in actualibus, inferiorem uero in criminalibus. Sed non oportet ut separatim dicatur, quia in superiori quodam comprehenduntur. Et dicit in hoc loco beatus Augustinus: quia quicumque horum prædictorum siue sit siue non sit, credat, nemo tamen poterit eum temerarium affirmatorem, sed uerbi Dei fidelem persecutorem.

Deus iniqui insurrexerunt super me. Ideo dico quia tu eripies animam meam & meorum ex inferno inferiori, quia cogar ego & cogentur & mei illuc descendere. Nam ideo Deus iniqui Iudæi insurrexerunt, id est insurgent super me, ut deprimant me. Insurgunt etiã iniqui, id est quicumque persecutores prauum in suos, quia quæ restant passionum Christi, necesse est ut compleat in corpore suo. Et non solum (quasi dicat) iniqui de minoribus Iudæis intulerunt super me, sed etiam Synagoga potentium, id est cõgregatio superbiorum principum, quæserunt animam meam non admittendum, sed ad perdendum. Et non proposuerunt te in conspectu suo, id est non considerauerunt te in me, sed me tantum hominem, uel non proposuerunt te in conspectu suo, scilicet ut mihi innocenti parcerent. Tunc enim Deum ante oculos cordis haberent, si attendissent ipsum esse innocentem hominem, aut nõ solum hominem, sed & Deum. & sic ei parcerent.

Et tu Domine. Ipsi inquam insurrexerunt super me, & ideo tu Domine Deus miserator in exhibitione, & misericors in affectione. Patiens, quia patientia tua nos ducit ad penitentiam. Et multæ misericordiae, quia non solum remisit peccata, sed etiam remuneras in nobis tua dona, & uerax in promissionibus tuis. Tu inquam talis & talis respice in me, quem putant despexisse me. & miserere mei resuscitandus, da imperium tuum, id est iudicium potestatem tuam mihi puero tuo, id est uero tuo. Pater enim non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, quia filius hominis est. Et est dicere: Qui prius apparui contemptibilis, appaream renibilis: qui ueni iudicandus, ueniã iudicaturus: qui ostendi in passione patientiam, ostendam in iudicio potentiam. Da inquam imperium puero tuo, & ut des saluum fac me per seuerantiam me filium nõ serui tui, sed ancillæ tuæ solius, scilicet illius quæ angelo respondit: Ecce ancilla Domini, fac mihi secundum uerbum tuum. Et postquam me feceris per seuerantiam, fac mecum, id est fac in me signum in Iona ostensum. iuxta illud: Generatio praua & ad ultra signum quærit, sed non dabitur ei signum, nisi Iona prophetæ. Sicut enim fuit Iona, &c. hoc est dicere, Resuscita me. Quod signum est in bono, uel futurum est multum in bonum, id est ad saluationem. Mecum ideo ponit, quia & Deus pater eum resuscitauit, quod restatus est dicens: Soluite templum hoc, & post triduum reedificabo illud. facinquam mecum signum, ut qui oderunt me, uideant, & confundantur nunc salubriter & utiliter, qui cõfundendi erant perniciosè & inutiliter. Quid inquam uideant? hoc scilicet, Quoniam tu Dñe adiurasti me ne deficerem in tribulatione, & consolatus es me resurrectione.

IN PSALMVM LXXXVI ARGUMENTVM.

PRæcaptis decẽ tribubus Assyrj, quamuis obsiderent Hierusalem, non tamen debellare poterunt. Aliter uox Apostolica de Ecclesia.

FILIIS CHORAE PSALMUS CANTICI.

EXPLANATIO.

Filij Chora fidelibus significat Christianis, quibus propheta ciuitatem Dei prædicat, ut eis tantæ gloriæ maior audiat effectus. Aliter omnes penè psalmi, qui filij Chora titulatur, lætitia pleni sunt. non enim secuti iniquitatem patris, alienum à Deo ignem libidinosum adsumunt, sed hoc amantes quod diligit Dominus, de ciuitate Dei gloriosè loquuntur. In prima parte propheta loquitur ad fideles, cœlestem prædicans ciuitatem. Secunda Dominus Saluator eam diuersorum nominum allusione credituram esse pronunciat, increpans Synagoga, quare ipsa non cognouerit Deum, cui fides gentium deuota crediderit. Tertia parte propheta uno uersu futuri seculi beatitudinem tangit, quæ partes diapsalmatum quoque sunt interpositione discretæ.

COMMENTARIVS.

Fundamenta eius in montibus. Psalmis, id est hæc operatio, constitutio scilicet ciuitatis, de qua hic agitur. Quæ operatio est cantici, id est pertinet ad spirituale gaudium: quia omnibus qui ad hoc intendunt, ut in illo ædificio sint, spiritualiter est inde gaudendum: proponitur filij Chora, id est Christi. Ut si uari sunt filij, faciant in contextu illius ædificij poni. Cantatur enim & commendatur nobis quedam ciuitas in hoc psalmo, cuius ciues sumus in quantum Christiani sumus. Et à qua peregrinamur, quandiu mortales sumus, & ad quam per uiam eius tendimus: quæ quasi dumetis & sentibus interclusa, non inueniebatur, donec rex ipse ciuitatis se nobis fecit uiam, ut perueniremus ad eam. In Christo ergo ambulantes, & adhuc peregrinantes, & desiderio suspirantes, cuiusdam ineffabilis lætitiæ illius ciuitatis, sic cantemus ut desideremus: & uideamus quam ardentibus amatoribus illius ciuitatis illi erant, à quibus nobis sunt hæc prædicta atque cantata, & quanto affectu ab illis nobis sunt cõmendata. quem affectum fecit eis timor ciuitatis, amorem autem spiritus sanctus infundit eis. hoc ergo spiritu repletus & feruens quidam ciuis, qui de desiderio & amore illius ciuitatis multa fecum uoluebat, & interior medicabatur, in hanc uocem erumpit, quasi de ea aliquid ad quod eius posset referri, prædixit. Quando autem de ea non dixit, qui de ea ex quo cognouit, corde non tacuit. Vtique semper de ea dixit. Et est, quasi dicat: Mira quidem & ineffabilia de ciuitate illa sunt dicenda: ego autem hoc solum de ea dico, quod fundamenta eius sunt in montibus sanctis. hoc est, sancti montes, in quibus hæc ciuitas ædificatur, sunt etiam fundamenta eius. Et quasi diceretur: Cuius eius? Dicit Syõ, id est Hierusalem est quedam ciuitas, cuius portas diligit Dominus super tabernacula Iacob. Sanctos montes uocat Patriarchas, Prophetas, Apostolos, & alios do-

ctores summos, qui propter fidei constantiam, & uirtutum eminentiam montes dicuntur, & hi sunt fundamenta huius ciuitatis, quia infirmitas nostra in eis nititur, quia per eorum auctoritatem corroboratur. Et est aliter in hoc ædificio uino, quam in quolibet mortuo & terreno ædificio. In terrenis enim ædificijs aliud sunt fundamenta, aliud lapides, unde constructur ædificium: aliud portæ, aliud habitatores. In hoc uero spirituali ædificio sancti montes, quos fundamenta esse diximus, sunt ciues, qui ideo de ipso loquebantur, ut alios ciues exhorrentur: & lapides uiui & quadrati, de quibus cõrexitur ædificium, sunt & portæ. Quadrati uero lapides ideo dicuntur, quia sicut quod uerè quadratum est, in quamcunque partem cadat, stabile est, uelut tali in aleis: quicumque in hoc ædificio sunt, tales sunt quod quæcunque tribulationes uel pressuræ immineant, per quas quasi cadere uiderentur, tamen non cadent ullis tentationibus. Portæ quoque sunt prædicti montes, quia per eorum doctrinam ad cognitionem ueritatis accessum habemus. Sciendum autem, quia licet dixerimus plura in hoc ædificio esse fundamenta, unum tamen principale est eius fundamentum, fundamentum scilicet fundamentorum. De quo ait Apostolus: Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter quod positum est, id est Christus. Et hic idem est lapis in hoc ædificio angularis, tenens duos populos tanquam duos parietes, ediuerso uenientes, & in uno angulo conuenientes. Quilapis angularis & in summo est & in imo: quia & in his qui iam sursum sunt, & in his qui adhuc in terra deorsum (quod non potest esse quantum ad humanitatem, sed quantum ad diuinitatem) quæ ubique præsens est, quia totum est in similitudinibus, nihil in proprietatibus. Et hoc maxime considerandum est in hoc ædificio, quia non de imis ascendit ad summa, sicut alia ædificia: sed de summo tendit ad imã. Christus enim qui est fundamentum, est uerè summum. Qui superædificantur, inferiores sunt. Dicuntur autem duodecim portæ huius ædificij, & una porta. Vna quidè propter Christum, qui se ipsum portam uocat dicens: Ego sum ostium, per me si quis, & reliqua. Duodecim uero propterea dicuntur, quia duodenarius numerus constat ex quatuor & tribus, & ad huius constructionem uocantur non de una parte ædificij tantum, sed de omnibus quatuor partibus mundi, & hoc per cognitionem sanctæ trinitatis: has itaque portas Syon diligit Dominus super omnia tabernacula Iacob, id est plus quam omnia legalia in stitura ueteris populi, quæ fuerunt significatiua prædictorum, & aliorum quæ nunc sunt in Ecclesia. Per Iacob enim carnalis populus hic accipitur, per tabernacula uero legalia instituta, quæ ad tempus fuerunt adposita.

Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Quasi dicat: Merito diligit Dominus portas tuas, quia o ciuitas Dei, gloriola dicta sunt de te, à prophetis scilicet, etiam ab ipso Domino, cum diceret ad Iudæos: Amen dico uobis, quia publicani & meretrices præcedent uos in regnum Dei. Ciuitatem Dei dicit cœlestem Hierusalem, ad differentiam terrestri propter dignitatem.

Memor ero Raab. Verè gloriosa dicta sunt de te. Nam etiã Dominus hoc gloriosum dixit æte, & Syõ scientibus me, id est cognoscentibus potentiam meam & uoluntatem meam, & ideo ædificantibus te. Illis ero memor, id est memoriam faciam Raab & Babylonis, scilicet ut tali etiã qualis fuit Raab & Babylonis, conuersos in ædificio tuo ponant. Raab meretrix fuit in Iericho, quæ legatos Israelitici populi ad explorandum millos hospicio suscepit, & illos abire permisit, atque eos sub iuramento promittere sibi fecit, ut sicut ipsa conseruauerat, ita ipsi cum ciuitatem illam caperent, eam & domum suam custodirent. Illi autem acquiescentes præceperunt ei ut in euerfione ciuitatis cocineum funem de fenestra sua suspenderet.

quod ita fecit, & liberata est. Interpretatur autē Raab superba, Iericho uero luna: & per lunā defectio moralitatis designatur. Intelligitur uero per Raab generalis fornicaria, id est gentilitas, quæ in Iericho erat, quia solo terrenitatis defectu inhærebat: & superba erat, quia creaturam creatori præponebat. Quisquis autē de gente illa legatos Israelitici populi, id est prædicatores ueritatis accipit, & passionem Christi, quæ per coccineum, id est rubicundum funem designatur, de fenestra rationis suspendit, id est si rationabiliter eam credit: iste saluabitur, cum Iericho in æternæ destructionis ignem traderetur. Babylon quoque confusio interpretatur, per quam maximè terrenam cupiditate confusi designantur, qui etiam conuersi & mûdati ponuntur in ciuitate Dei, & hoc gloriosum Dominus de ea dixit. Idem est enim cum dicit, Hæc ciuitas mundat omnia immûda, & dirigit omnia cõfusa.

Ecce alienigenæ.] Dicit quasi præteritum, quod per spiritum præuidit futurum. Quasi dicit: Ecce completa sunt gloriofa dicta de ciuitate Dei, non iam ipsi, sed immurati. Per alienigenas accipe omnes mente alienos à populo Dei, id est persecutores. Per Tyrum, quæ Hebraicè dicitur Sor, quod tribulatio uel angustia interpretatur: illi designantur, in quorum animam malo merito suo omnis tribulatio & angustia erat futura, si non respicant. Per populum autem Aethiopum maximi in peccatis denigrati, & desperatissimi.

Nunquid Syon dicit homo.] Non solum illud gloriosum, quod prædiximus, sed etiã hoc aliud gloriosum de ciuitate Dei dictum est, scilicet quoddã & natus est in ea, ut homo propter nos & ipse alifsimus, id est ens ante nos, quia Deus fundauit eam. Nec mirum si ille qui creauit matrem, de qua nasceretur, fundauit etiam ciuitatem in qua nasceretur. Et ò Syon, nunquid homo tantum dicit, id est præsumit hoc exponere aut intelligere? Quasi dicit: Certè nunquam homo per se, id est sine spiritus sancti illuminatione poterit ad hoc aspirare. Syon eandem accipit, quam prius. Nec te turbet quoddã in ciuitate Dei, quam cœlestem Hierusalem esse prædiximus, homo nasci dicitur: quia non solum Ecclesia suprema, sed etiam præfens cœlestis Hierusalem uocatur, quia eadem est & illa & ista. Et ut ait Apostolus: Nostra conuersatio est in cœlestibus, in qua scilicet in præsentī Ecclesia natus est Christus, quamuis de Iudeis nasceretur: quia beata uirgo Maria propter fidem, quam habuit, reuelandæ adhuc Ecclesiæ membrum fuit.

Dominus narrabit in scripturis.] Quasi dicit: Licet nõ sit hominis dicere aut intelligere illud, scilicet quod & homo natus est in ea, & fundauit eam: tamen certum & uerum est, quia Dominus qui nec fallit nec fallitur, & narrauit & narrabit illud in scripturis non Aristotelicis aut Platonicis, sed populorũ, id est in scripturis directis ad populos corrigendos & docendos. Et in scripturis principum, id est quas principes & scripserunt & docuerunt: principum dico non quorumlibet, sed horum, id est magnorum principũ, qui scilicet fuerunt in ea ciuitate construenda. principes accipit hic sanctos Apostolos & alios constitutores Ecclesiæ, qui etsi pauperes & piscatores fuissent, primatum tamen super omnes principes seculi obtinēt, quod res ipsa docet.

Quisquis enim Romam Christianorum tendit, magis gaudet habere memoriam Petri piscatoris, quam curet uisere palatium Neronis Imperatoris. Sciendũ quod beatus Augustinus superius hanc litteram ponit: Mater Syon dicit homo. Et est alia continuatio, quasi sic diceretur: Quomodo hoc erit, ut alienigenæ, & Tyrus & populus Aethiopum in illa sunt ciuitate? hoc modo scilicet, quia quidam ralis nasceretur, qui & potens erit, & idoneus ad illos introducendum. Nam quidam dicit ò mater Syon, ut quilibet alius homo. Et hic est ralis qui & natus est in ea, homo propter nos, & ipse ante nos fundauit eam, Sententia non muta-

tur. Et est, quasi dicat: Per hoc scitur & ratum habetur, quia Dominus & narrauit & narrabit hoc in scripturis populorum, &c.

Sicut lætantium.] Quandoquidem ò ciuitas Dei tot & rã gloriofa dicta sunt de te, & mōtes sancti sunt fũdamenta tua, & Dominus diligit portas tuas: ergo habitatio omnium habitantium in te est, sicut lætantium. Quasi dicat: Habitatio quidem terrenæ ciuitatis est, sicut plorantium & tristitium: tua autē habitatio est lætantium, id est lætitia perfruētium. Pereunte enim necessitate peribunt omnia opera necessitatis, & sola lætitia sequetur. Et ideo dicit: Quia erit lætantium habitatio. Et ne corramus ad terrenam aliquam lætitiã, putantes hæc esse illam: ideo Sicut apposuit, ut sciremus quod nihil hæc ad illam, nisi per similitudinem solam.

IN PSALMVM LXXXVII. ARGUMENTVM.

Alter uox Christi de passione sua ad patrem.

CANTICVM PSALMI FILIIIS Chore in finem pro Maheleth ad respondendum, intellectus Eman Ezrahite.

EXPLANATIO.

Melech interpretatur Chorus, diuina uerba decantans, quod additur, ad respondendum: significat organa musica præuocasse, & chorum respondisse solemniter: mysticè inuens Domini passionem, que hoc psalmo cantatur, Ecclesiam concorditer imitari debere. Nam & Eman Israelitam, qui frater eius, & uir uidens Deum interpretatur, eundẽ fidelium populum denunciat, de quibus dicitur: Ite nunciate fratribus meis. Est autem Eman filius Iohel, filij Samuel, de familia Cabat, filij Leui, unus de cantoribus, quos Dauid in collocaione arce præfecit reliquis ad canendum. Hieronymus hunc titulum ita exponit: Psalmus iste refertur ad fidem, & filij Chore præcipientibus omnis in eandem uocem respondit, Chorus Eman Israelite sensu prudentiãq; compositus. Arnobius ita in huius psalmi titulo: Nominantur quidem filij Chore, sed psalmus canticum suum pro Melech dirigit, & dat intellectum Eman Israelite. Melech Hebræi destitutum uocant, Eman inopem. Ergo ad destitutum & pauperem sermo est, illum credo, quem relinquētes solum discipuli fugerunt: qui cum diues esset, pauper pro nobis factus est. Per totum psalmum Dominus loquitur. In prima deprecatur auxilium per similitudines uarias, contemptum suum referens, quem à Iudeis erat perpeffurus. Secunda quæ sit passurus enumerat, asserens mortuos à medicis non esse suscitandos, ut possint Domino confiteri. Tertia negat misericordiã Domini sepultos edicere, aut perditos laudes Domini per sonare, propterea resurrectionem sibi celerrimam uenire deprecatur. In qua oratione perseverans loquitur, à parte membrorum diuersas commemorans passiones, quas tam ipse quàm eius plebs sustinuit deuota.

COM-

COMMENTARIVS.

Domine Deus salutis meæ.] Canticum psalmi filij Chore pro Melech ad respondendum, in finem. Intellectus Eman Israelite, uel Hiezrahite, uel tamen Hiezraitæ. Agit in hoc psalmo caput nostrum de passione & resurrectione sua, accumulãdo tribulationes & miseras, quas pro nobis passus est, ut tãto magis nos reddat attentiores & propiores ad condignè sibi respondendum. Et quoniam hæc actio ad lætitiã & gaudium nostrum spirituale pertinet, quia eius mors nostra uita, eius damnatio nostra iustificatio: ideo psalmus iste dicitur canticum psalmi, & proponitur hoc canticum filij Chore, id est Christi pro Melech ad respondendum. Melech Hebraicè, Chorus dicitur Græcè: & Chorus est multitudo concorditer canentium, & ponitur pro concordia. & est dicere: Proponitur hoc tantum filij Chore pro Chore ad respondendum, ut sit Chorus concorditer respondens illi præcentori suo. Qualiter autem sit ei respondendũ, Petrus Apostolus insinuat dicēs: Christus pro nobis passus est, uobis relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius. Idem quoq; Ioãnes ostendit dicens, Sicut ipse animam posuit pro nobis, ita & nos pro fratribus debemus ponere animas. & hoc tãtum in charitate, quia dicit Apostolus: Et si trãdidero corpus meum ita ut ardeam, charitatè autem non habuero, nihil mihi prodest. Huic quippe præcentori sancti martyres principaliter & dignè respondent, quia & si persecutorem non patiuntur exterius, tamen se ipsos mortificant interius: & in ea semper sunt uoluntate, ut si necesse sit non dubitent pro fratribus animas ponere, proponitur inquam filij Chore ad respondendum, ipsis dico tendentibus per responsionem istam in finem æternarum coronarum, id est ad gloriam immortalitatis & impassibilitatis. Et est hoc canticum intellectus Eman Israelite. Eman interpretatur frater eius. Illi autem sunt fratres eius, qui ita intelligunt sacramentum crucis eius, ut nõ solum non erubescant, sed ut in ea gloriantur: uelut ille qui dixit, Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Unde hoc canticum merito intellectus Eman dicitur, Eman dico Israelite. Omnis enim qui sicut intelligit, talis est, de quo potest dici: Ecce uerus Israelita, in quo dolus non est. Hiezrahite autè uel Hiezraitæ, orientalis aduenã interpretatur. In oriente enim nos Dominus posuit, quando Adam in abundantia uirtutum constituit: sed per præuarcationem de oriente cecidimus in occidentem, id est in hæc ignorantiam, & in hanc mortalitatem. Si autem repatriare uolumus, necesse est ut exilium nostrum attendamus, & præcentori nostro respondere concorditer satagamus, quod omnis qui uerè frater est facit. Sciendũ autem quod beatus Augustinus dicit istum psalmum inter ceteros de passione conscriptum, nec minus pro Melech ad respondendum necessarium, non ob aliud sic specialiter inticulauit, nisi propter uariationem & fastidij releuationem. Aut si alia causa est cur ritulus alterius psalmi alteri non possit conuenire, cum multum laborauerit, dicit se non potuisse inuenire, dicit etiam: Quia si aliqui ante eum dixerunt inde, uel scripserunt, aut non profuerit rarditati suæ, quia nõ potuit intelligere: aut non satis fecerunt expectationi suæ, quia infirmũ fuit, quod dixerunt. Audiamus ergo in hoc psalmo Dominum præcentorem nostrum, & audiamus quo modo Chorus suis ei respondeat imitatione, uel gratiarum actione. Ei dico sic dicēti: Domine Deus auctor salutis meæ & meorum. Et merito, quia ego clamaui, id est irremissè egi coram te, non ad aspectum hominum. & hoc in die & in nocte, id est & in prosperitate & in aduersitate. Ille enim uerè & die & nocte clamat, quem nec

extollit prosperitas, nec frangit aduersitas. Dominus Deus inquam, intrat ad te oratio mea facta non in laijs exterius, sed in tuo conspectu, id est in corde, ubi tu conspicias. Vel si in conspectu tuo habeatur, tunc simpliciter ita dicitur: Intrat oratio mea in conspectum tuum, id est acceptabilis sit tibi oratio mea. Trãstum enim est ex eo, quod legari illi qui aliquam legationem acceptabilem principi afferunt, mox ante eũ intromittuntur.

Inclina dico aurem tuam ad precem meam.] Idem uideatur per alias uoces dicere. Nihil enim aliud est auris inclinatio, quam misericors exauditiõ. Et utique tunc inclinatur nobis aurem, si nos non erigamus uocem.

Quia repleta est malis anima mea & uita mea in inferno appropinquauit.] Et ideo rogo ut inclines mihi aurem, quia patior necessitatem. Anima enim mea repleta est malis. Quibus malis? Non utique uitij, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: sed humanis malis, scilicet tristitia, tribulatione, dolore. Compatimur enim anima carni suæ, quando in euitabiliter imminet dolor ipsi carnis. De his malis quippe dixit: Tristis est anima mea. Hæc autem, id est hos affectus humanæ infirmitatis non conditione necessitatis, sed uoluntate miserationis suscepit, sicut & carnem & ipsam etiam mortem. Trãtulit enim in se membra sua, ut si fortè aliquod membrum suum inter corporales tribulationes atque molestias contristaretur, aut dolore contingeretur, non ideo putaret se alienũ à misericordia eius, & ut ostēderet hæc nõ esse uitia, sed humanæ infirmitatis indicia. Et ideo (quasi dicat) dico, quia anima mea repleta est malis: quia uita mea appropinquauit inferno, id est morti. Possumus etiam per mala hic accipere tristitiã & dolorem compansionis, quam ipse habuit: quia uidit illos quos uenerat reficere, potius à ueritate deficere, & in tanto scelere se polluere. Iuxta quod Apostolus ait: Magna tristitia, & continuus dolor menti meæ pro fratribus meis secundum carnem, qui sunt Israelitæ.

Aestimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.] Ideo anima mea repleta est malis, & appropinquauit inferno: quia aestimatus sum ab illis, quorum mortuos ueneram suscitare, infirmos curare, ipsos eosdem à peccatis liberare: esse cum descendentibus in lacum, id est par esse illis qui descendunt in lacum, id est in profundam miseriam uitiorum huius uitæ, uel in lacum, id est in inferiorem infernum. Et factus sum etiam reputatione illorum, sicut homo sine adiutorio, id est uelut destitutus ab omni auxilio: quia dixerunt, Persequimini & comprehendite, quia non est qui liberet eum. Talis inquam ab eis reputatus sum, cum tamen essefem solus liber inter mortuos. Verè enim mors illius libera fuit non coacta, quia potestatem habuit animã ponendi, & iterum sumendi. Per hoc etiam liber inter mortuos fuit, quia nec præcedentem causam mortis, id est peccatum habuit, nec sequentem pœnam timuit.

Sicut uulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius.] Hoc est dicere: Ego uulneratus lancea, estimatus sum ita mortuus ex coactiõne, sicut alij uulnerati non quilibet, sed qui mortui sunt, & dormiunt in sepulchris expectantes resurrectionem. Et ita dormierunt, quod tu non es amplius memor eorũ: quantum ad commutationem in melius.

Vel aliter: Aestimatus sum ab eis sicut uulnerati, id est transfixi sagittis diuinæ aduersationis. hoc est, sicut profusus intus excæcati, dormientes in sepulchris, id est acquiescentes sibi in operibus mortuis, quorum tu non es amplius memor per reparationem.

Et ipsi de manu reuulsi sunt.
Quasi dicat: Putauerunt me inquam ò Dñe, destitutum

tuo

tuo auxilio, & ideo ipsi potius repulsi sunt, & interius & exterius de manu tua, id est de protectione misericordie tue.

Posuerunt me.] Merito repulsi sunt de manu tua, quia ipsi posuerunt me prava reputatione sua in inferiori lacu. Superius per lacum accepimus profundam misericordiam huius uitæ, & inferiorem infernum: hic autem plus accipimus, scilicet profundissimam damnationem sceleratorum, & hic tandem. Et ideo (quasi dicat) posuerunt in lacu inferiori, quia acceperunt me in tenebris, id est inter datos tenebris & carentes lumine ueritatis. & etiam in umbra mortis, id est inter illos quia adeo sunt perdit, quod iam umbram, id est similitudinem mortis in se ostendunt.

Super me confirmatus est.] Quasi dicat: Hoc etiam male reputantes de me dixerunt, quia non tantum ira tua Domine ad tempus esset super me, sed furor tuus est confirmatus, ut maneat super me & hic & in futuro. & hoc etiam dixerunt, quod tu induxisti in dispositione tua super me omnes fluctus tuos, id est & presentem tribulationem & æternam damnationem.

Longè fecisti notos meos à me.] Quasi dicat: Ad maiorem cumulum miserie meae hoc etiam additum est, quia tu fecisti, id est fieri permisisti longè à me si non loco, tamen affectione notos meos, id est illos qui & uiderant miracula à me facta, & intellexerant opera mea. Et uerè longè facti sunt, quia posuerunt me sibi tanquam abominationem. Satis enim ille æstimauit eum abominationem, qui cepit detestari & iurare, quia non nouisset hominem. Traditus sum ab uno illorum, & tamen non egrediebar, id est diuinitatis potentiam non ostendebam. & ideo oculi mei languerunt, id est in mortem datus sum, ut simpliciter sit descriptio mortis. uel oculi, id est etiam perfectiores in corpore meo, per quos ego alijs prospiciebam, languerunt, id est à me defecerunt præ inopia, id est quia solam paupertatis formam, non diuinitatis diuitias exhibebam.

Clamaui ad te Domine.] Quasi dicat: Quanquam tot molestijs circumuentus essem, tamen non ideo defecisti à meo proposito: quia ò Domine clamaui, id est irramille egi ad te promerendum: & hoc non ad horã, sed tota die, id est toto tempore militie meae. expandi manus meas, id est ostendi bona opera mea, ut alijs exemplum darem, respiciens non ad os hominum, sed ad te.

Nunquid mortuus facies mirabilia.] Quasi dicat: Quia Domine ad te clamaui, quia tota die manus meas expandi: ergo recompensa mihi, & resuscita me ut per me resuscitatum facias mirabilia, id est reparationem uiuis: quia per me mortuum, id est non resuscitatum non facies mirabilia mortuis. hinc talis per distinctionem syllogismus uidetur posse fieri: Cum constet quod facturus sis reparationem per mortem meam, aut per me mortuum tantum, id est non resuscitatum facies mirabilia mortuis, aut per me resuscitatum & uiuum uiuis: Sed per me mortuum non facies mirabilia mortuis? Q. d. Impossibile est hoc fieri. Mortuos accipit hic interius & exterius mortuos, qui iam ad sibi condignas penas descendunt, & ideo impossibile est eos amplius reparari, quia in inferno nulla est redemptio: uiuos uero accipe illos qui & sic mortui sunt interius, uiuunt tamen exterius, & ideo in eis est spes reparationis. Inde autem constat, quod per eum reparationem debet fieri: quia ipse in Euangelio dicit, Ego ad hoc ueni ut testimonium perhibeam ueritati. Nunc ad literam redeamus. Nunquid per me mortuum facies mirabilia mortuis? Vtique non, aut medici futuri, medici scilicet animarum, medici terti, hoc est doctorum sancti suscitabunt, id est suscitare per reparationem poterunt mortuos illos? Vtique non. Et con-

strebuntur tibi amplius salubriter mortui illi? Vtique non. Quia infernus non confitebitur Domino. Nunc quid narrabit? Verè medici mortuos non suscitabunt, quia narrare misericordiam tuam eis non poterunt, nec aliquis alius. Quod sic dicit sub interrogatione: Nunquid aliquis iam narrabit mortuis, & positus in sepulchro misericordiam, id est reparationem tuam. Et positus in perditione, id est in æterna damnatione narrabit aliquis ueritatem tuam. hoc est uel uera precepta tua, uel impletionem promissorum tuorum. Nullus utique.

Nunquid cognoscuntur in tenebris mirabilia tua.] Plus dicit quam prius. Quia dicit, quod & si ab aliquo eis narrari posset, ipsi tamen non intelligerent: interrogando sic, Nunquid mirabilia tua, id est reparatione tua poterit cognosci ab his qui sunt in tenebris, id est in tenebrosis locis inferni. & iustitia, id est gratia tua iustificans poterit cognosci in terra obliuionis, id est in terra illa, cuius tu penitus per uisitationem misericordie es oblitus? Quasi dicat: Vtique, & si esset qui hæc illi posset narrare, non esset qui posset cognoscere.

Et ego ad te Domine clamaui.] Quasi dicat: Quandoquidem per me mortuum mirabilia non facis mortuis, ergo ò Domine resuscita me, ut per me uiuum mirabilia facias mortuis. Vel recompensa mihi uicè, quia ego clamaui ad te. Et uerè facies, quia oratio mea praueniet te, id est apparebit te prauenisse, & effectum apud te obtinuisse per resurrectionem meam factam in mane.

Vt quid Domine repellis orationem meam, a uertis faciem tuam à me.] Quasi dicat: Quandoquid exauditurus es me, ut quid ergo Domine repellis, id est facis à te uideri repulsi orationem meam? Et ut quid quasi a uertis faciem tuam à me, dum permittis me sic contemni, sic tribulari ab inimicis meis. Quasi dicat: Tu ergo certe scis, & ego scio quare hoc sit.

Pauper sum ego in laboribus diuinitate mea.] Ideo inquam a uertis à me (ut uideretur) faciem tuam, quia ego solus sum idoneus, per quem ira tua transeat, & sic reparatione fiat. Nam ego sum uerè pauper. Nihil prorsus mihi alcribendo. Et sum in laboribus pondus præceptorum tuorum portando à iuuentute mea, id est ab illa etate quæ prouocauit ad lapsum. Quod autem sum pauper & laboro, non est ex impotentia mea, quia exaltatus sum per immunitatem peccatorum, & plenitudinè uirtutum. Et tamen sum humiliatus à persecutoribus, & hoc non æternaliter, sed tantum ad horam, quia conturbatus. Quare autem humiliatus, quare conturbatus? Ideo scilicet, ut iræ tue uentures in me transierint, sicut reuera transierunt. Et ut transierint terrores tui, à te dispositi: iuxta illud. Non haberes in me potestatem, nisi desuper data tibi fuisset, in qua terrores conturbauerunt me. Et ideo dico conturbauerunt, quia torrentes illi circumdederunt me, sicut aqua, id est ut me inuoluerent & demergerent tota die, id est passionis toto tempore: cum dederunt me dico similiter, scilicet & Iudæi & milites Romani. Et ad cumulum miserie meae augendum elongasti, id est elongari permisisti à me, si non loco, tamen affectione, amicum mihi corde, & proximum carne, ut Iacobum. & etiam elongasti omnes notos meos, scilicet quibus innotuerant signa & opera tua. à me non misero, sed tanquam ipsa miseria, id est lepra reputato.

Nunquid mortuus facies mirabilia: aut medici suscitabunt & confitebuntur tibi.] Taliter quoque continuatur. & legitur. Q. d. Ego quidè ò Dñe, clamaui ad te, & tota die manus meas expandi: quare ergo sciant in me inimici? Ideo scilicet, quia mortui sunt interius, i. excecati sunt, & opera mea non attendunt. Et ideo nulla erit reparatione, quod sub interrogatione sic dicit: Nunquid mortuis, quos inter? scilicet non illuminat gratia tua, ut commoneant eos ueritatis opera à me exhibita, facies per me mirabilia, id est reparationem? Vtique non.

aut medici futuri suscitabunt tales à morte interiori, ut confiteantur tibi? Vtique non, quia nec etiam eis mirabilia tua narrabunt. iuxta illud, Vobis primum oportebat loqui uerbum Dei: sed quoniam repulsi estis illud, & indignos uos esse iudicatis, ecce conuerti mur ad gentes. Et hoc est quod dicit: Nunquid narrabit aliquis medicorum misericordiam reparationis tuæ positus in sepulchro, id est persistentibus & delectantibus in operibus mortuis: & ueritatem tuam positus in perditione, id est in æterna damnatione? Nullus utique. Et merito, quia & si eis narraretur, ab eis non cognoscereur. Nunquid enim cognoscuntur mirabilia tua in tenebris, id est inter illos, quorum ratio est obtenebrata, quia à ueritatis lumine priuata? Et iustitia tua cognoscetur in terra obliuionis, id est irrecuperabiliter damnatis? Vtique non.

Et ego.] Quasi dicat: Dico quia non cognoscuntur mirabilia tua in tenebris, & quod non facies mirabilia mortuis: & ego tamen pro quibusdam ex illis clamaui ad te Damine, ut cum dicitur: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. profuit enim hæc oratio multis, ut Centurioni illi qui dixit in passione: Verè filius Dei erat iste: & illis qui accedentes ad Apostolos dixerunt, Quid faciemus uiri fratres? & multis alijs. Et hoc est quod sequitur, Et mane oratio mea praueniet te. Quasi dicat: Clamaui inquam pro illis ad te. Et hoc non frustra, quia oratio mea praueniet te, id est apparebit quod rogauit obtinuisse apud te, sicut prauenientes solent obtinere facto mane, id est facta in quibusdam illorum illuminatione, uelut in his quos prædiximus. Et quia crebrescebant flagella, quia flagellat Deus omnem filium quem recipit. iuxta illud: Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in timore & tremore, & præpara animam tuam ad tentationes: ideo subdit, Ut quid Domine repellis, id est facis uideri quod repellas tot malis crebrescentibus super eos orationem meorum, quam meam præ nimia affectione dico. Et quare a uertis, ut uideris, faciem tuam à me, id est à meis? Quasi dicat: Vtique ideo facis, quia scis eos esse idoneos, quibus per talia flagella æternam pares hereditatem. Namque ego sum pauper in illis, quia nihil ipsi de se præsumunt, nihil sibi attribuant, & sum in laboribus in eis: quia sustinent pondus præceptorum tuorum à iuuentute non sua, sed mea, id est ab inuocatione, quam non ipsi, sed ego in eis per gratiam feci. Aliquando autem exaltatus sum in eis, scilicet quando subrahitur flagellum, & parcitur eis. Quia ut iam prædictum est, si nulla iocunditas esset, deficeremus. Et iterum humiliatus sum in eis, reuertentibus, & in crebrentibus flagellis: quia si plena securitas esset, malè exultarem. Et iratamen humiliatus sum, quod conturbatus, id est ad horam tantum humiliatus. Quod ponit ad consolationem nostram, ne deficiamus in tribulatione: quia ad tempus tantum erit tribulatio, in æternum uero exultatio. Et ideo (quasi dicat) humiliatus sum in illis, ut iræ tue transierint in me, id est in illis meis, sicut reuera transierunt. Et tamen hoc non per eos, sed per me factum est. Nam ut transierint iræ tue in eis, terrores tui, id est à te dispositi conturbauerunt me. Quæ sequuntur, non mutantur.

de tempore illo quò numeratus est populus historie canitur.

INTELLECTVS ETHAN EZRAHITÆ.

EXPLANATIO.

Ethan interpretatur robustus: & quia psalmus iste laudes erat & promissiones Domini narraturus, incommutabilis fidelium uerborum firmitas robusti nomine præmonstratur. ubi & intellectus necessariò præscribitur, ut pote quia thronus Dauid promittitur æternus, qui interim iuxta historiã olim certum esse destructus. Ethan autem iste, sicut & Ema, uel de cantu uibus Dauid regis est, quos uerba dierum narrant, filius uidelicet Chusi, filij Abai, de cognatione Merari, filij Leui: uel de illis sapientibus, quibus in libro Regum Salomonis sapientia præferatur. Sapientior inquit, Ethan Ezraita, & Heman. Tanta ergo scientie hoc carmen est, ut sapientissimi illius nomine mereatur ascribi. Ethan iste robustus, qui tanta mentis illuminatione completus est, ut Israelita uerissime nuncupetur. Primo ingressu psalmi dicit se misericordias Domini caturum, quoniam multa promissit fideli populo profutura. Secunda parte diuersis modis laudes Domini, potentiamq; describit. Tertia paternis in Christum pollicitationes enumerat. Quarta ipse Dominus ob passionem, quam pertulit, inimicis traditus asseritur. Quinta fragilitati humane postulat subueniri, quoniam in uanum filios hominum plasmauerit. Sexta rogat Dominum suas promissiones implere, quas Dauid seruo suo fecisse declarat, & memorari qualia serui eius ab impijs opprobria sustinebant.

COMMENTARIVS.

Misericordias Domini in æternum cantabo.] Intellectus Ethan Israelitæ. Psalmus iste agit de spe promissionis Dei, quam habemus in Domino nostro Iesu Christo: quia qui promissit, ita cetera quoque complebit, ut iam multa compleuit.

Dat autem nobis fiduciam ad eum non nostrum meritum, sed eius misericordia. Et hic est intellectus Ethan, unde psalmus titulum accepit. Ethan dico Israelitæ, quia nullus ad hunc intellectum potest attingere, nisi talis sit de quo dicitur: Ecce uerè Israelita, in quo dolus non est. Dicit enim Salomon, quia spiritus sanctus disciplina effugiet signum, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Interpretatur autem Ethan robustus, & nemo in hoc seculo robustus est, nisi in spe promissionis Dei. Quantum enim ad meritum nostrum attinet, infirmi sumus: quantum uero ad misericordiam eius attinet, robusti sumus. Ideoq; iste in firmus in se, & robustus in spe diuinæ misericordie, sic incipit: Cantabo, id est frequenter laudabo, & in me & in alijs misericordias Domini, id est in reparationem factam non meritis nostris, sed per solam misericordiam Domini. In me quidem laudabo bene operando, in alijs uero laudabo, ostendendo quicquid sunt, per misericordiam solam esse. Vel cantabo in me, & cantabiles alijs faciam misericordias Domini, misericordias dico in æternum mansuras. Misericordias ideo pluraliter ponit, quia quod sunt misericordie, id est per misericordiam reparati, totidem sunt & misericordie. In æternum ideo ponit, ut per hoc ostendat, quod ira per Adam fuit temporalis: misericordia uero per Christum concessa, est æternalis.

In generatione & generationem.] Cantabo inquam misericordias, & annuntiabo ueritatem tuam non falsitatem meam, in ore ià meo, id est corde consono: quia quod

IN PSALMVM LXXXVII. ARGUMENTVM.

Prædicat captiuos in Babylone, nihil quidè de meritis proprijs, sed de promissionibus ad Dauid Domini cõuenire, ut qui genus omne Iudæorum uel reges illius se custodire promiserat, sponsonis fidem rebus implere dignetur, in honorem regum populos protegendo. uel uox Christi ad patrem de Iudæis. Aliter

quod tuum est, annuncio. Quasi dicat: Obsequantur membra mea Domino meo, loquar, sed tua loquar: quia ueritatem tuam annuncio in ore meo. Si enim non obsequor, seruus non sum: & si mea loquar, mendax sum. Ideo: ut & ego loquar & tua loquar, duo quædam sunt: unum meum, alterum tuum. Veritas quidem tua, os meum. Et ideo annuncio ueritatem tuam in ore meo, ueritatem dico persequentem in generationem & generationem, id est in æternum, sicut & misericordia. Vel secundum aliam litteram dicemus, ueritatem existentem in generatione & generatione, id est in omni generatione. Dicit enim beatus Augustinus, quod non possit totiens similis repeti generatio, quoties & decedit & succedit generatio. Et ideo geminatio sit dictum in generatione & generatione, ad illud totum intelligendum. Et accipe misericordiam in toto psalmo in remissione peccatorum, ueritatem uero in completionem promissionum. Licet etiam aliquando ueritas accipiatur pro completionem præceptorum. Quas ergo misericordias cæcet, quam ueritatem annunciet audiamus.

Quoniam dixisti. Et ideo securè cantabo misericordias tuas, & ideo annuncio ueritatem tuam: quoniam tu qui nec fallis nec falleris, dixisti, id est promissisti misericordiam & ueritatem, dicens ita in dispositione tua: Misericordiam, id est reparatio futura ædificabitur per gratiam, id est perficietur pertingens in æternum, hoc est, sic ædifico ut non destrua. Et uerè ita erit, quia in illis per misericordiam reparatis factis cælis reparabitur, id est exhibebitur alijs, ut non desperent, sed sperent, ueritas tua, id est completio promissionum tuorum: & ita ut per constantiam eorum euidenter appareat in eis, quia in alio erit scientia linguarum, in alio gratia sanitarum: in alio discretio spirituum, & cætera spiritualia dona, sicut tu promissisti dicens: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, quod uidentes alij non desperabunt de completionem promissionum. Vel aliter: Tu inquam dixisti, quia misericordia ædificabitur in æternum. Et uerè ita erit, quia ueritas, id est uera præcepta tua præparabuntur, id est dignius quam in alijs præparabuntur in quibusdam cælis. De quibus dictum est: Cæli enarrant gloriam Dei, &c. Et ita ut in eis sint, id est manifestè appareant: quia quod dicit faciet. Per quos? q. d. Misericordia autem illa in alijs ædificabitur.

Dispositio testamentum. Quasi dicat: Illud quid dixisti, & hoc etiam dixisti: abiectionis meis quoddam testamentum uetus dedi, electis autem meis disposui testamentum meum, id est nouum testamentum, quo scilicet ad æternam gloriam repararentur. Et non solum disposui, sed etiam iuravi, id est firmiter promisi David seruo meo. Quid promissum? Hoc scilicet, semen tuum parabo mansurum usque in æternum. Iuratio Dei non est aliud quam promissionis confirmatio. Et securè potest ille iurare, ne per iurium incurrat iurandi consuetudine. Et si superius fecit istum securum ad annunciandum misericordiam & ueritatem, quia dixit, Dixi disposui: longè securiorem eum modo reddit, quia dicit, iuravi. Tale est ac si dicat: Dixi disposui, si non satis est hoc iuravi. Licet autem hæc oratio historiali David sit facta, ita tamen hoc factum est, ut non in ipso, sed in semine eius promissio sit implenda. Semen David idem est quod & semen Abraham: semen autem Abraham illud est, de quo dictum est, Et semini tuo qui est Christus. Christum autem accipe non solum illum qui secundum carnem natus est de Maria uirgine, sed & omnes in eum credentes. Totus enim Christus est caput & corpus: quia non potest aliquis hoc corpus decollare, nec hoc caput esse sine corpore. Semen ergo David est Christus, & corpus eius. Et de hoc semine dictum est, Præparabo semen tuum in æternum.

Et ædificabo. Iuravi inquam David, præparabo semen tuum: & hoc etiam ei iuravi, ædificabo sedem

tuam, id est illos in quibus tu sedes non per te, sed per semé tuum in generatione & generatione. Duæ sunt generationes: altera qua hic generamur, altera qua re generabimur in resurrectione. Et in utraque prædicatur Christus: in hac quidem ut credatur, in altera uero ut uideamur. Et in hac sedes ei præparatur, quia si in nobis non sederet, non non regeret. Si ab ipso non regeremur, à nobis præcipitaremur. Et ideo in hac generatione sederet in nobis regnans: sedebit etiam in nobis in regeneratione, quia in æternum regnabit in sanctis suis.

Confitebuntur cæli. Prædicta dixit Ethan in uoce Domini, hic autem in uoce sua dicit. Et sic continuatur: Quia per misericordiam tuam fierent cæli, & ueritas tua non sua præparabitur in eis: ergo Domine, cæli confitebuntur, id est laudabunt mirabilia tua non sua. Quæ mirabilia? scilicet quod redempti sunt perditis, quod resurrexerunt mortui. Magna quippe mirabilia sunt, quod heri uidimus uoraginem ebrietatis, hodie cernimus ornamentum sobrietatis: & qui prius orant cænum luxuriæ, nunc sunt decus temperantiæ: & qui prius blasphematores, hodie sunt creatorem adorantes. Et uerè confitebuntur mirabilia tua, etenim (pro quia) confitebuntur ueritatem tuam, id est completionem promissionum tuorum, uel uera præcepta tua: non ita tamen ut spargant margaritas ante porcos, sed præcipue hoc in Ecclesia sanctorum, ubi uero agendum est facient.

Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino. Ideo meritò cæli mirabilia tua non sua confitebuntur, quoniam nullus eorum tibi potest comparari. Nam quis in nubibus æquabitur Domino nubium? Nullus utriusque. Apostoli & alij prædicatores sancti, cæli dicuntur propter ueritatis coruscationem: dicuntur & nubes, cum multis alijs modis propter occultam carnem, id est propter occultas cogitationes. Quid enim de nube exeat uidemus, quid uero in nube lateat non uidemus. Similiter quæ homo dicit uel facit, iudicare possumus: quæ autem cogitat, solus ille uidet qui scrutator cordis est & renum. Vnde dicit Apostolus: Nolite ante tempus iudicare, &c. Ipse quoque Christus nubem habuit, quia diuinitatis manifestatem nube carnis contexit. Sed differt in hac nube, & illas nubes. hic, n. est de intemerata uirgine, ille uero sunt de corrupta matre, hæc sine peccato, ille per istam mundatam à peccato. & ideo dicit: Quis inter nubes æquabitur Domino nubium? Aut quis filius Dei erit similis Domino filio Dei? Nullus utriusque. Ille enim unus est per naturam, isti uero multi per gratiam. Ille ex æternitate, isti ex tempore, & multa alia.

Deus qui glorificatur. Verè nullus est ei similis. Nam hic est Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum, id est cuius gloria crescit per consilium, quod sancti habent de se ipso, scilicet ut credant in ipsum: & non amplius quærant quæ sua sunt, sed quæ Dei. Ut qui gloriatur, in Domino gloriatur. Dicit enim Salomon, quia in latitudine gentis est gloria regis: in diminutione uero populi, contritio principis. Et meritò (q. d.) glorificatur in consilio sanctorum: quia ipse solus est magnus, alij omnes parui. Magnus enim est qui omnem locum secundum dignitatem implet, & est terribilis non tantum in una gente, sed similiter omnes qui sunt in circuitu eius. In una enim gente tantum pro nobis nasci, crucifigi, mori, resurgere uoluit & ascendere, quæ ab alijs gentibus tanquam terra à mari un dique circumdabatur. sola enim gens illa culta erat propter legem, & propter prophetica scripta: alij omnes erant mare, id est in amaritudine suæ sterilitatis permanentes, non autem in illa sola gente ueritatem suam innotuit, sed tamen ibi specialiter de nube suæ carnis intonuit apud illas gentes per alias nubes, sicut ipse promissit dicens: A modo uidebitis filium hominis uenientem in nubibus cæli. & sic factum est quod hic dicitur. Exiuit enim in omnem terram sonus sanctorum

Aposto-

Apostolorum comminantium tribulationem & angustiam futuram super omnem animam operantem malum. Et sic factus est terribilis super omnes in circuitu suo. Accipe autem ipsum cum credentibus in eum, de populo illo corpus Iesu: quia hoc respectu dicit propheta, quod sint in circuitu eius gentes.

Domine Deus uirtutum, quis similis tibi. Quasi dicat: Er go nullus similis tibi. Et uerè nullus, quia tu Domine solus es potens. Magna enim potentia qui fecit cæli & terram, & omnia quæ in eis sunt.

Et ueritas tua in circuitu tuo. Quasi dicat: Magna quidem est Domine potentia tua, sed longe maior misericordia, per quæ ueritas tua, id est uera præcepta sunt diffusa in circuitu tuo. Si enim in sola illa gente in qua nasci, crucifigi & mori pro nobis uoluit, ueritas eius diffunderetur, impleteretur illud tantum quod Apostolus ait: Dico Christum Iesum ministrum fuisse crucifixionis propter ueritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum. Non autem impleteretur quod sequitur, scilicet: Gentes autem similiter misericordia honorare Deum, &c. Hæc autem diffusio non potuit fieri sine contradictione magna & persecutione. Tunc enim frendens leo occurreret Samson, ab allophillis uoxorem ducenti uel perenti, & factus est inter manus eius uelut hœdus caprarum, hoc est furens gentilitas firmiter contradixit, & restitit primo prædicatoribus sanctis: quæ postquam peccata sua recognouit, inter eorum manus uelut languidus peccator fuit: quia humiliauit se, & poenituit. Et hoc est quod subdit.

Tu dominaris potestati maris, motum. Quasi dicat: Cui diffunderetur Domine ueritas tua in circuitu tuo, mare gentilitatis turbatum est. Sed quid fecit mare? Martyres utique occidit, semen sanguinis fudit, quo leges Ecclesiæ pullulauit. Scilicet ergo mare, turbetur quantum uelit mare, nihil tamen facere poterit, nisi tantum quantum permittitur ei, quod inde apparet, quia tu dominaris potestati maris, id est iam in tuum dominium transferunt illi, qui cum essent mare, ita potentes erant in contradicendo & in persequendo. Moru quidem est mare, tu autem motum fluctu eius mitigas, tantum non aufers. Manet enim adhuc contradictio & persecutio etiam in falsis fratribus.

Tu humiliasti. Verè tu dominaris potestati maris, quia princeps scilicet mundi eiectionis est foras, nam tu humiliatus humiliasti illum superbum. Superbus enim ille superbos possidebat. Sed dato tantæ humilitatis exemplo in Christo didicerunt homines superbiam damnare, & humilitatem appetere, & sic superbus ille humiliatus est: quia fortior illo in domo eius intravit, & spolia eius diripuit, & in ornamento Ecclesiæ transtulit. Tu inquam humiliatus humiliasti superbum, & tu uulneratus uulnerasti illum, sicut uulnerato scilicet carne non trāsfixa, sed corde traiectione quasi spiritu & potetia eius imminuta. Et hoc modo disperdisti inimicos tuos, ut qui prius erant inimici, essent amici, & hoc fecisti in brachio uirtutis tuæ, per illum qui est brachium tuum & uirtus tua. Christus enim Dei uirtus, & Dei sapientia.

Tui sunt cæli. Et quia tu eos de iugo superbi humiliasti eripuisti, ergo Domine cæli, id est complutores sunt tui, tuum enim est quod sunt, & quod cõpluunt, & terra compluta prius alienata est tua. Et meritò tua, quia tu fundasti, id est firmasti in ueritate cognitionis tuæ orbem terræ, id est terram illam faciendam eam orbem, id est perfectam. Et hoc non parè, sed in multitudine: quia fundasti plenitudinem eius, & uerè tu fundasti, quia tu creasti in bonis operibus aquilonem, id est illos in quibus ex iniquitate refrixerat charitas, quia membra illius aquilonis erant qui dixit: Ponam sedem meam in aquilonem, & ero similis altissimo. Et creasti etiam in operibus bonis mare, id est illos in quibus erant amaricantes in sterilitate sua. Vel aliter (quasi dicat): Quando quidem tu fundasti orbem terræ, & plenitudinem eius: ergo non amplius

Bedæ tom. 8.

aquilo est eis timendus. Vel mare est, quod aquilo hostis antiquus, & mare, id est illi in quibus ipse operatur tanquam in uasis suis ad oppugnandum populum Dei, sed non sunt timendi: quia tu creasti aquilonem, & creasti mare. Et quia creatura tua sunt, ideo nihil possunt cõtra te, nisi permisi. Quasi dicat: Plus uerè in eis quod tu fecisti ad damnationem tuam, quæ uoluntas eorum ad nequitiam suam.

Thabor et Hermon. Fundasti inquam terram, & hoc incipiendo ab Hierusalem, quod notatur ex ipso ordine uerborum, cum dicit: Thabor & Hermon exultabunt non amplius in suo, sed in tuo nomine glorificando. Thabor interpretatur lumen adueniens. Lumen uero adueniens est Iudaicus populus, qui principi paliter illuminatus est, & aduenit quasi lumen alijs: quia per illuminatos de populo illo alij de gentibus sunt illuminati. Vnde uero hoc lumen aduenit ab illo scilicet, qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, quod est lumen quod nec ab alio accendetur, nec unquam extinguetur. Hermon autem interpretatur anathema eius, per quod gentes intelliguntur, nunc illum, id est diabolium anathematizantes & abominantes, quæ prius erant amantes & colentes. Et meritò (quasi dicat): isti exultabunt in nomine tuo, quia brachium tuum quod fecit illos alios illuminantes, & istos anathematizantes: ille quem prius erant amantes, est cum potentia, id est, est uerè potens, alij uero omnes impotentes.

Firmetur manus tua. Quasi dicat: Et ut semper exultent in nomine tuo, ideo Dñe manus tua, id est propter actio tua firmetur, id est firma & statua sit in eis, ut deficiant, si proficiant: & ita nunc firmetur manus tua, ut tandem exaltet dextera tua, id est exultentur illi ad dexteram tuam statuendi. Et uerè ita erit, scilicet exultabit dextera tua, quæ erit præparatio sedis tuæ, id est quia præparabit tibi iudiciam sedem in eis iustitia & iudicium, id est actio & discretio. Iudicium enim propriè est discernere inter bona & mala: iustitia uero est bona insistere, mala uero repellere. Ut aliter: Firmetur manus tua in eis, sicut prius. In quibus autè manus tua nunc non firmabitur, in his exaltet tandem dextera tua, id est potetia tua. Tale est illud: Dextera tua inueniat omnes, qui te oderunt. Et uerè ita erit, quia præparatio sedis tuæ erit, id est quam tu iudicabis. Et quæ res iudicabitur à te? Iustitia scilicet, & iudicium. Iustitia refer ad bonos, iudicium uero quod pro damnatione ponitur, ad malos. Tunc enim erit iustitia, quando boni gaudebunt, cum uiderint illud quod non uidentes crediderunt. Iudicium uero erit, quando mali cõremiscunt, cum uiderint illud quod irridentes credere noluerunt.

Misericordia et ueritas. Quasi dicat: Tandem exultabit dextera tua, interim autem præcedent faciem tuam, id est illum manifestum aduentum tuum misericordia & ueritas. Misericordia quidem in peccatorum delectatione, ueritas uero in promissionum completionem. uel misericordia in misericorditer promittendo, ueritas uero in fideliter promissa cõplendo. Quod qui attenderet, in illis tandem erit iniustitia: qui uero non attenderet, in illis erit in iudicio. In priori uero lectione sic continuabitur: Iustitia quidem & iudicium præparabunt tibi sedem in eis, hoc autem ex se non habebunt, sed à te: quia misericordia & ueritas præcedent faciem tuam, id est præsentiam tuam in eis, quæ illud operabuntur. Et quando quidem per misericordiam & ueritatem præparatio sedis tuæ fiet & hic & tandem, ergo populus ille uerè est beatus, qui dignè scit iubilationem, id est qui intelligit causam illam unde sic debeat te gratiare, ut non possit uerbis explicare, & ideo inchoet iubilare.

Domine in lumine uultus tui ambulabunt. Ideo beatum populum illum qui dignè scit unde iubilandum, quia certè intelligit totum, quod sunt ex misericordia tua Domine esse, sicut reuera est. Nā ambulabunt in opibus

Q tibus

ribus bonis in lumine uultus tui non sui, id est in illuminatione uoluntatis tuæ, non meritorum suorum. Et exultabunt in tuo nomine glorificando non suo, & quia in tuo tota die, id est assidue & hic & in futuro exultabunt. Si enim in tuo nomine exultaret, citò ab exultatione deficerent. Et exultabunt in tua iustitia, quia prius deprimebantur in sua.

Quia gloria uirtutis eorum. Vel ideo meriti in tuo nomine exultabunt, quia tu es gloria uirtutis eorum, ipsi ignominia infirmitatis sue. Quod enim uirtus aliqua in eis est de qua possunt gloriari, hoc ex te est non ex se. Et ideo cornu nostrum, id est spiritualis sublimitas nostra exaltabit in beneplacito tuo, non in merito nostro. Et uere in beneplacito tuo, quia Domini, id est tui est assumptio nostra. hoc est ex sola misericordia tua est, quod assumpsisti propter nos redimendos humanam naturam, uel quod nos assumpsisti de massa perdendorum. Et determinat cuius Domini sit assumptio, scilicet sancti Israel, id est illius qui sanctificat omnem illum qui est uerus Israel. Et qui est rex noster, id est qui regit nos in uirtutibus, ut ad ueram uisionem perueniamus, ubi scilicet facie ad faciem uidebimus.

Tunc locutus es. Quasi dicat: Et de hac assumptione prædicta tunc locutus es sanctis tuis, id est prophetis in uisione, id est per reuelationem in dictis & factis. Visiones ad prophetas proprie pertinent, unde etiam ipsi prophetæ olim uidentes dicebantur. Et tunc dico locutus es sanctis tuis, quando scilicet dixisti illud prædictum: Misericordia ædificabitur in æternum. Et loquens promissisti, id est dixisti hæc: Ego qui prius posui adiutorium in quodam impotente, qui non perstitit, qui exemplum obedientiæ non fuit, ponam nunc adiutorium meum in quodam uere potente. Et quia deiecti illi illum abiecerunt, exaltabo hunc electum de plebe mea. Et merito exaltabo eum, quia inueni in isto Dauid uere seruum meum, qui nec cogitatione apostatabit, iuxta illud: Inueni Dauid filium Iesse, uirum secundum cor meum. Et ideo ungam eum meo oleo sancto, illo scilicet oleo, de quo alibi: Vniuit te Deus Deus tuus oleo lactitiæ præ participibus tuis. hoc est, replebo eum spiritalibus donis.

Manus enim mea. Verè ungam eum, quia sic agam eum, scilicet manus mea, id est misericordia & protectio mea auxiliabitur ei quantum ad susceptam humanitatem. & brachium meum, id est uerbum meum personaliter illi unicum, confirmabit eum contra omnem lapsum. Et ideo inimicus diabolus nihil proficiet in eo. Quasi dicat: In Adam quidem inimicus fecit & perfecit: in isto quidem faciet quod suum est, id est terribit eum, sed nihil proficiet nec in ipso nec in suis. Exercebit eum, sed non nocebit. proderit ille seruando, in quo coronabuntur isti uincendo: & filius iniquitatis, id est angelus apostata, que genuit iniquitas, non apponet nocere ei. Poner quidem ut noceat ei, quando eum crucifigi faciet & occidi: sed postquam uiderit eum resurgentem & ascendentem, non amplius apponet nocere ei, imò etiam æternaliter gaudebit, & prius nocere conatus sit.

Et concidam. Inimicus inquam in eo nihil proficiet: & ideo sicut Moyses caput uituli cõflacilis cõtrixit, & populo bibendum dedit: ita concidam, id est paulatim cõteram inimicos eius, & in corpus eius trãferam: & hoc à facie, id est à præsentia eius. Ipsa enim præsentia & cognitio eius, erit causa huius. Et ita dico concidam, quod cõuertam odientes eum prius in fugam, scilicet ut ab irato fugiant ad placatum. Vel aliter: Inimicos eius in futuro concidam à facie eius, id est repellam à præsentia eius in æternas tenebras. Quia dicitur: Tollatur impius ne uideat gloriam Dei. Et nunc interim odientes conuertam eos in fugam, scilicet ut ab irato fugiant ad placatum.

Et ueritas mea & misericordia cum ipso. Videtur hoc quantum ad ipsum caput non posse dici. Non enim misericordia indigni, qui nihil quod remitteret habuit:

sed tamen & in ipso misericordiam uocare possumus, ipsam humanitatis assumptionem, & ueritatem implementationem illius promissionis: quia dedit ei nomen, quod est super omne nomen. Et quia non dedit ei spiritum ad mensuram, uel si hoc non placeat, dicat dictum esse quantum ad membra, in quibus reuera sunt & ueritas in implementatione promissionum, & misericordia in remissione delictorum. Proponuntur autem à tota diuina scriptura hæc duo præcipue, scilicet misericordia & ueritas, ut & nos ea faciamus: misericordiam quidem miserando miserorum, ueritatem uero quod iustum est iudicando, ut nec præcludat in nobis uel ueritate misericordiam, uel ueritas misericordiam: quia multi pietate peruersa sæpè iustæ causæ diuicia præferunt iniustam causam pauperis. Veritas inquam, & misericordia mea erit cum ipso, & in nomine meo, id est per hoc quia ipse & sui sunt in nomine meo glorificando, non in suo exaltabitur cornu eius, id est spiritualis sublimitas sua & suorum. Ipsa enim mea glorificatio, eorum erit exaltatio. Et ponam manus in eis, id est potentiam eius in mari, id est in gentibus in sterilitate sua amaricantibus, & dexteram eius ponam etiam in fluminibus, id est in his qui per cupiditatem magis & magis in fluit in amaricantes fluitus huius seculi, sicut flumina in mare. hoc est desperatissimos etiam ei subijciamus.

Ipsè inuocabit me. Ideo que dixi faciam ei, quia ipse solus digne inuocabit me, dicens: Tu pater Deus meus secundum diuinitatem, & Deus meus secundum humanitatem, & susceptor salutis meae: quia suscepisti me quantum ad assumptionem humanitatem, quantum ad salutem.

Et ego primogenitum. Ipse quidem digne inuocabit me, & ego uicem ei reddam: quia ponam illum primogenitum, hoc est uel præ omnibus honoratum, sicut primogeniti in domo præ omnibus honorabuntur. Vel primogenitum, id est inter mortuos liberum. Et ponam excelsum illum non solum præ tyrannibus, sed etiam præ regibus terræ, id est ultra illos omnes qui regunt illicitos motus in se. Et seruabo illi in suis, misericordiam meam in æternum, quia semper eis misericordia ero. Et hoc ideo, quia testamentum meum, id est testamentum nouum est fidele, non infidele, id est firmum & certum est ipsi & suis. Ipse quidem ideo, quia & in ipso meditatum est hoc testamentum, & ipse mediator est testamenti & signator & testis, & fidei iussor testamenti, & hæreditas testamenti, & coheres testamenti.

Et ponam in seculum seculi semen. Quia testamentum meum fidele erit ipsi, ideo ponam semen eius spirituale, scilicet non carnale, duraturum in seculum seculi, id est in æternum: & thronum eius, id est illos in quibus esse ipse sedebit, tanquam in iudiciaria potestate sua. anima enim iusti sedes est Dei. Illos inquam ponam, sicut dies celi, id est ita erunt illuminati, ut sicut dies celi, quos nulla nox interpollat, sunt sine tenebris: ita caueant sibi ab omnibus, uere dicendis peccatis. Nullus enim ita perfectus est, quin interdum in aliquibus labatur uenialibus. hos dies celi nondum habemus, sed in futuro cum immortalitate & impassibilitate coronabimur, ipsos habebimus. Quia non plures dies, sed una tantum dies erunt sine fine, quia sine nocte: sed propter tantam longum spacium uocant illam unam diem plurales dies.

Si autem dereliquerint. Quasi dicat: Si promittis quidem semen eius in æternum mansurum, quid autem si filij eius peccauerint? Ostendit quod propter hoc etiam promissio eius non tollatur, dicens ita: Si filij eius dereliquerint legem meam. Et ideo dereliquerint, quia non ambulauerunt in iudicijs meis, id est non fecerunt quod lex mea iudicat esse faciendum, sed potius econtra: quia profanabunt, id est polluent iusticias meas, loco earum inducendo iniusticias. Et si non custodierint, imò neglexerint mea mandata: si inquam hoc & hoc fecerint, non ideo contemnã eos, non ideo in perditione relinquam eos, sed ut medicus uisitabo iniquitates eorum in uirga, id est in paterno flagello, ut corrigam, non ut destruiam. Et determinat quod

per

per uirgam, quid per iniquitates accipiat dicens: Et uisitabo peccata eorum in uerberibus. Ecce misericordia Dei non tantum uocantis, sed etiam flagellantis. Melius n. est corripi & erudiri in flagello patris, quam perire in blandimento prædonis.

Misericordia autem. Visitabo quidem eos in uirga, hoc autem faciens non dispergam ab eo Dauid. i. ab eo semine, imò cõseruabo in eo misericordiam meam. Det ergo disciplinam, ut non auferat ab eo misericordiam. Cedat contumacem, ut reddat hæreditatem. hic inquam non dispergam ab eo misericordiam, neque tandem nocebo ei in ueritate mea. i. in iudicio meo, quantum ad ueritas mea manifestabitur. Ad hoc enim non dispergitur misericordia liberantis.

Nec profanabo testamentum meum. Q. d. Non dispergam (inquam) misericordiam meam ab eo, & hoc modo non profanabo testamentum meum. i. pactum meum cum ipso factum. Testamentum uero dicere possumus uel illud: Conuertimini ad me, & ego cõuertar ad uos, dicit Dominus, quod alibi dicitur. Vel quod hic dictum est scilicet, Si peccauerint filij eius, non eos perire sinam, sed uisitabo eos in uirga: non profanabo inquam testamentum, & quæ procedunt de labijs meis, scilicet quod semen eius manebit in æternum, non faciam irrita. i. uana, sed firma & stabilia: quia & si filij eius incorrigibiles peccauerint, & non correpti per paternum flagellum peribunt, non tamè propter paleas grana: nec propter quosdam etiam malos homines pisces eiuentur, quia prospexi iam alios filios, in quibus quæ procedunt de labijs meis complebuntur.

Semel iurauit in sancto. Verè procedentia de labijs meis non faciam irrita, quia iurauit, id est firmiter promissum Dauid in sancto meo, id est in sanctitate mea, & semen eius manebit in æternum. Et semel iurauit ei, nec expectes ut secundo iuret, si primo decipier. Si ergo (q. d.) Dauid mentiar, nulli amplius uerum dicam.

Ethronus eius. Verè semen eius in æternum manebit, quia & secundum interiorem & exteriorem reparabit ad æternitatem. Quod sic dicitur equi polleret: Thronus eius, id est illi qui sunt sedes eius, tandem positi in conspectu meo. i. reparati ad æternitatem, erunt in anima sicut sol. i. ita indeficientes, sicut solis lux est in deficienti, & in corpore erunt sicut luna. Et quia solet sacra scriptura per lunam mortalitatis defectum significare, ideo addit Perfecta in æternum. Q. d. Si qua luna esset, quæ perfecta esset in æternum, respectu illius hoc dictum putes: quia erunt sicut luna. Et committitur nobis utilis reparatio in utroque, scilicet & in anima & in corpore. De hac autem reparatione à multis dubitabatur, non quantum ad animam, de cuius æternitate philosophi multa dixerant, sed quantum ad corpus. In quo etiam omnes Iudei præter solos phariseos errabunt. Unde cum Paulus, quia resurrectionem prædicabat, ab alijs Iudeis uerberaretur, clamauit: Ego pharisæus de resurrectione iudicor, ut ab ipsis pharisæis liberaretur. Et quia multiplex dubitatio de prædicta reparatione futura erat, ideo propheta ad comprobandum quod dixit, ueritatis testimonium subiungit. Q. d. Dixi reparationem futuram animæ & corporis, & huius rei est fidelis in celo testis, ille scilicet qui de morte resurrexit, ascendit & sedet ad dexteram maiestatis. Et qui resurgens cicatrices etiam retinuit in sua carne, ut uulnus dubitationis sanaret in nostro corde.

Tu uero repulisti. Dicit beatus Augustinus, quod quæ de euerfione promissionum hic dici uidentur, de historiali Dauid accipienda sunt, cui quantum ad literam, uidebatur ab ignariis hominibus ita promissio facta, ut in carnali semine eius esset implenda. Et talem accessum ad literam in uoce prophetæ facit. Hoc seruo tuo Dauid Domine promissisti. Econtrario uero fecisti. Vbi ergo promissiones tuæ, de quibus paulo ante gaudebamus, de quibus alacriter plaudēbamus, de quibus tanquam securi aggratulabamur, quasi alius promississet, alius euerterit? Tu ipse uere promissisti, etiam

propter humanam dubitationem iurasti, hoc uero fecisti: ubi ergo promissum tuum? Exhibe quod iurasti, redde quod promissisti. Sublatum est in isto Dauid, ne expectetur in isto Dauid, quod ipse per spiritum uidit quando dixit: Tu uero repulisti, &c. Post hoc autem ad explanationem sententiæ dicit: Verè promissio facta est, ut esset certa. Et positus erat Dauid cui promitteretur hæc omnia in semine eius, quod est Christus implenda. Sed quia homines ignari putabant ea propter promissum in Dauid impleri, ideo destruxit ea Deus in Dauid, quæ tamen necesse erat impleri: ut cum uiderentur in illo non impleri, quæeretur alius, in quo completa cognosceretur. Sicut de duobus illis fratribus. Esau & Iacob prophetatum fuit, quia maior seruiet minori: sed quia in illis hoc completum non fuit, expectandi erant populi duo, per illos duos significati, in quibus cõpleretur, quod non mendax Deus polliceri dignabatur. Ita & Dauid promissum est, quod semen eius in æternum maneret. Et natus est ei filius tantæ prudentiæ, tantæ potentiæ, in quo promissa Dei completa putaretur: sed cecidit Salomon, & dedit locum sperando Christo. Ut quia Deus falli non posset, & in illo non poneret promissum suum, quem sciebat casurum, post casum quæreremus alium, ad quem pertinere promissum. In hac uero sententia litera sic exponitur: Tu Deus qui promissisti Dauid, quod semen eius in æternum maneret, & cetera prædicta. Econtrario fecisti, quia repulisti eum de regno per persecutionem filij eius Absalonis, Christum tuum. i. illum unctum: & repellendo despexisti, id est despectabilem eum fecisti. Et ideo dico repulisti & despexisti, quia tu distulisti eum ab integritate regni per illam persecutionem. Dicitur n. q. ante mortem Absalonis rex similiter Israel, & similiter in Adã fuerit unctus.

Aueristi. Hæc sequentia dicuntur de ipso Dauid, quantum ad corpus eius. Sicut enim multitudo credentium corpus Christi accipitur: ita carnalis ille populus quasi corpus Dauid intelligitur. Et est dicere: Repulisti eum in se, & etiam eueristi testamentum. i. pactum factum cum illo seruo tuo in suis. Vbi enim (quasi dicat) regnum, ubi sedes eius, ubi sacrificium, ubi legale institutum? Vriq; perierunt. Et sanctuarium eius, id est locum illum ubi sancta custodiebantur. i. templum, quod solum erat in terra, profanasti, id est profanum & pollutum fieri permisisti. Destruisti omnes sepes eius, id est prophetas & reges qui erant ad circumdationem & defensionem illi in suis. Et posuisti firmamentum formidinem. i. tanta fuit tribulatio illorum defensorum, ut quibus formidaret firmare. i. defendere eum. Et ideo diruperunt eum in suis omnes trãseuntes uiam, hoc uel reuoluntate regnantes, uel ueritatem non cognoscentes, ut iam alibi dictum est. Et factus est opprobrium uicinis suis. i. omnibus gentibus in circuitu suo. Et ideo factus est opprobrium, quia tu exaltasti dexteram, id est potentiam deprimetium eum in tantum, quod lætificasti omnes inimicos eius per uictoriam de ipso datam. Et ut exaltaret dexteram deprimetium, aueristi adiutorium gladij eius, id est te ipsum ei subtraxisti, quo adiuuante prius duo fugabant decem milia. Et qui prius egrediebatur cum eo ad bellum, quia tam manifestis signis cum ipso agebas, ut præsens esse intelligeretur, modo non es auxiliarius ei in bello. Destruisti eum ab emundatione & exteriori, quia fecisti eum omnibus imitandum uideri, & de mundatione interiori, de qua dictum est: Fide mundans corda. & sedem eius, id est ciuitatem illam, in qua prius quiescebat, & multum delectabatur, collidisti, ita ut redigeretur in terram. i. penitus destrueretur. Et merito uictus est atq; destructus, merito terra illam perdidit, pro qua Dominum suum occidit.

Minorasti dies temporis. Quia cum ipsi promitterent sibi diuinum & æternum statum in legalibus institutis, tu citò eis finem imposuisti: & perdidisti eum cõfusione, id est dedisti ei omnimodam confusionem, intus scilicet mentis cõfusione, foris carnis tribulationem.

Vsquequo Domine.] Hæc omnia prædicta euenerunt in Dauid, in quo stulti homines & ignari putabant Deum suum præcepta cõpleturum, ut promissa Dei firmius in Christo & in regno eius cõpleantur, & ideo subdit: *Vsquequo Domine auertis.* Q. d. Si sic agendum erat cum paleis, non sic agendum est cum granis. *Vsquequo ergo Domine auertis te à populo illo permit- tendo illum esse auersum? Fortè non in finem, quia & si cæcitas ex parte contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret, inde reliquæ saluabuntur. Interim autem (ac si dicat) exardescit ira tua sicut ignis, id est ita ut quosdam purget, illos scilicet qui cõuertuntur: quosdam incineret, qui non conuertentur, sicut materialis ignis quædam incinerat, quædam purgat.*

Memorare quæ mea substantia.] Quasi dicat: Noli Domine prorsus auerti à populo illo, sed memorare quæ sic mea substantia, id est quis sit ille per quæ ego & alij qui in te credunt, subsistunt, ut parcas illi populo. Non enim ex toto radix interijt, sed ueniet semen cui promissum est: quia de populo illo uirgo Maria, de Maria Christus, qui substantia est omnibus credentibus. Huius ergo substantiæ memorare, quia nisi memoreris, tunc uanè cõstituisi, ut uidebatur, filios hominum. Nunquid autem tu uanè cõstituisi eos? *Vtq; non, sed ipsi per se in uanitate abierunt, à qua necesse est ut reuocentur. Quem ergo mundatorem, quem reuocatore habebunt, nisi tu reseruaueris eis aliquem, per quem reuocentur? Quis autem est ille? Homo ille, scilicet qui mortuus uiuet, & amplius nõ uidebit mortem. Christus enim resurgens à mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Et quia etiam cuique sancto uiro hoc conuenire potest, quia mortuus uiuet in resurrectione, & deinde nõ uidebit mortem: ideo addit, Et quia ipse eruet propria potentia sua animam de manu inferi, id est de potentia mortis: hoc enim nulli alij conuenit, nisi soli Domino Iesu Christo. & hæc est fides nostra catholica. Quia autem huic fidei diu repugnatum est, & contradicendum sanctis predicatoribus multis molestijs & tribulationibus, propheta orans pro contradicentiu concorporatione, & pro persecutionis cessatione dicit: Domine ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, id est ab antiquo promissæ: sicut iurasti, id est quas iurasti Dauid in ueritate tua? Quasi dicat: Iam Christum mundatorem agnouimus, iam tenemus in quo compleremur promissæ: quia ipse est ille qui uiuet, & non uidebit mortem, & qui ipse eruet animam suam de manu inferi: & tamen adhuc tribulamur, & persecutiones patimur, quia propter te mortificamur tota die.*

Memor esto Domine.] Quasi dicat: Iam Christo ueniente, & in caelis confedente, opprobrium tamen adhuc in ipso patimur: quia obijcitur nobis quod mortuum adoramus, quod in crucifixum latronem credimus, & similia: & ideo Domine memor esto opprobrii seruorum tuorum, opprobrii scilicet multarum gentium. Gentium quidem ut inferentium, seruorum uero ut tolerantium. Quod opprobrium ego continui in sinu meo, & iam occultum præuidi futurum in his qui de sinu meo nascituri sunt. Vel quod continui (pro conrenturus) id est passurus sum in illis qui non exiibunt de sinu meo, ut sint immunda manus egesta de sinu: sed erunt munda manus in sinu redacta, id est in eadem fide mecum permanebunt. Vel quod continui (pro continebo) in posteris meis per fidem in sinu meo, id est apud me, quia non ausus ero repellere opprobrium illud contradicendo, sed tacendo ipsum apud me occultabo. Quandiu enim Ecclesia in persecutione & tribulatione mansit, & crimen fuit esse Christianum, sicut & nunc est esse paganum: tandiu fidelibus liberè mali insultabant & exprobra- bant, quia quod contradicerent nõ inueniebant. Gratias autem Deo, quod iam nullus Ecclesiæ insultat, aut si aliquis insultat, non publicè insultat: & mala quæ loquitur, magis timet audiri, quam uelit credi.

Memor esto dupliciter accipitur, scilicet ut uel ira sit memor, ut ipsi exprobrantes conuersi idem opprobrium patiantur ab alijs, quod modo inferunt seruis Dei. Vel ita sit memor, ut propter hoc temporale opprobrium dentur in opprobrium æternarum penarum.

Quod exprobrauerunt.] Ostendit quo modo dixerint illud opprobrium esse multarum gentium, scilicet exprobrantium non exprobratarum. Quia inimici tui de gentibus Domine, hoc opprobrium exprobrauerunt, ipsi dico exprobrantes commutationem seruis tuis, commutationem Christi tui. Quod, id est quam rem maximè exprobrauerunt. Mortem Christi honesto nomine uocat cõmutationem: & meritò, quia ibi uerè fuit commutatio, id est in melius mutatio de mortalitate ad æternitatem, & de corruptione ad incorruptionem, de ignominia ad gloriam, de morte ad uitam. Pro qua commutatione inquam spes tanta data est nobis, benedictus sit in æternum Dominus, qui scilicet sanguine suo gratis nos fecit saluos: errantes quæsiuit, inuenit, redemit: à dominatu & potestate diaboli nos liberauit, & de regno tenebrarum in regnum lucis nos transtulit. Fiat ei benedictio in illis, fiat & in istis. Possunt ab eo loco ubi digressionem ad historiam Dauid fecimus, ferè quæcunq; sequuntur aliter legi, ut sicut superioribus in uero tantum Dauid perstitimus, iuxta quod prior proluxa continuatio sic abbreviabitur: Hæc quidè Domine promissisti, aliter uero fecisti: quia tu repulisti, id est repulsum à te uideri permisisti, cum flagellaretur & crucifigeretur, Christum tuum. Et de pexisti, id est de pectabilè eum uideri fecisti, cum conspueretur, cum spinis coronaretur. Et distulisti, id est dilatum eum esse, quantum ad corpus, diu permisisti. Quasi enim sterilis & uidua sponsa Christi Ecclesia de gentibus in morte eius remansit, ad quam postea fratres eius, Apostoli scilicet accedentes suscitauerunt semen fratri mortuo: & sic tandem Christus qui prius, quantum ad mēbra dilatus, est perfectus.

Auertisti testamentum.] Distulisti inquam Christum, & hoc modo uisus es euerisse testamentum serui tui, id est promissionem quam feceras illi seruo tuo, scilicet quod semè eius in æternum maneret. Profanasti, id est pollutos uideri permisisti illos qui erant sacrariū eius, id est secundum habitaculum eius in terra, sicut sanctos Apostolos & alios superiores, qui per ipsam omnium facti sunt, & spectaculum angelis & hominibus. Destruisti etiam, id est destrui permisisti omnes sepes eius. Per sepes minores accipe, tales tamen qui protectioni alijs minoribus essent. Et tanta fuit tribulatio, quod posuisti firmamentum eius formidinem, ut prius. Diripuerunt, id est dilacerauerunt eum exterius omnes transeuntes uiam, ut prius. Et factus est obprobriū uicinis suis, id est persecutoribus, quia tu exaltasti dexteram deprimentium eum, permittèdo eum superari exterius in suis, in tantum quod lætificasti omnes inimicos eius. Auertisti adiutorium prædicationis eius, scilicet ut unde debuit habere adiutorium, potius esset ei nocuentum. Et non est auxiliatus ei in bello, id est in præconando. Destruisti eum à mundaione exteriori, ut omnibus immundis in suis uideretur. & sedè eius, id est quosdam in quibus ipse sedebat, per fidem collisisti, id est frangi & deuocari permisisti, ita quod humiliauerunt in terram, id est in terrena penitus relaberentur. Minorasti etiam dies temporis eius in quibusdam, nõ quod uerè dies minorarentur: quia dictum est, Constituisi terminos eius, quos præterire non poterunt: sed quia cum per tribulationes auferebantur, uidebantur subditis eorum, quibus necessarij erant ad instructionem: uel etiã ad necessitatem, quod ante tempus tollerentur. Et sic perfudisti eum confusione interius quidem dolore fraternæ deuotionis, exterius uero labore tribulationis.

Vsquequo Domine.] Distulisti in quâ Christum tuum. *Vsquequo autem Domine auertis te ab eo differendo eum, quod non facis aliarum ouium concorporatione? Auertis in finem? Fortè non in finem. Et hæc ira tua, quod destruis eum & perfundis confusione, exardescet sicut ignis incinerans, an sicut ignis purgans? Vtq; sicut purgans. Attende aurè, quod usq; quo tã in hoc loco, quã in omnibus alijs locis similib. est uerbū non indignantis impatientiæ, sed orantis iustitiæ.*

Memorare quæ mea substantia.] Ne auertaris Domine, sed memorare quam sit mea substantia, id est quàm condignum sit illi, per quem ego subsisto. Non enim decet, tantum caput paruorum corpus habere. Memorare dico, quia si non memoreris, uanè cõstituisi omnes filios hominum, ut prius. Ut autem uanè non cõstituas filios hominum, memorare quis sit homo, id est quid sit condignū illi homini, qui mortuus uiuet, & non uidebit mortem, ut supradictum est. Vbi, id est in quo homine sunt cõplendæ misericordiæ tuæ Domine, sicut iurasti Dauid in ueritate tua. Quæ sequuntur non mutantur.

IN PSALMVM LXXXIX. ARGUMENTVM.

Solutio captiuitatis à Domino postulat, ubi tã efficax supplicatio funditur, ut Moyse esse uideatur. uox Apostolorum ad patrem.

ORATIO MOYSI HOMINIS DEI.

EXPLANATIO.

Non est dubitandum talia nomina titulis adhiberi, quæ textum psalmorum interpretatione sua dilucidant. Vnde merito ut ostendant, huius supplicationis efficaciam Moysi nomen adponitur, qui frequenter orando Dominum placauit iratum, qui etiam minister testamenti ueteris & noui propheta extitit. Et quia utraq; psalmus iste coniunxit, eius nomine titulatur. Quod & ipsum duplici sacramento presulget. Moyses quippe interpretatur adsumptus, eo quod de aquis à filia Pharaonis fuerit elatus, quod propter mare rubrum: israelitas propter baptisma, significat Christianos. Aliter quia psalmista æternum ante secula Deum mundi factorem & gubernatorem, humaniq; genus propter peccata mortis obnoxium erat, dicitur: quæ utiq; omnia Moysè narrante diceret: non immeritò quæ ab ipso cognouerat, ipsius nomini consecrauit. Moyses in prima sectione inchoat à laude iudicis, beneficia eius breuiter, potestatemq; commemorans. Deinde infirmitati nostræ, quam & ipse multis modis ostendit, postulat subueniri. Tertio rogat aduentum Saluatoris ocyus apparere, quem sciebat humano genere profuturum prestare.

COMMENTARIVS.

Domine refugium.] Psalmus iste intitulatur. Oratio Moysi hominis Dei: non quia à Moysè sit conscriptus, sed alicuius significatiõis gratia tanti meriti serui Dei nomen appositum est, quo dirigatur lægentis uel audientis intentio. Per hunc hominem suum dedit Dominus legem populo suo, per hunc hominem populum suum de Aegypto liberauit, & per desertum traduxit, & sic factus est minister ueteris testamenti, & propheta noui. Secundū hæc ergo dispensationem, quæ per Moysen facta est, psalmus iste inspicendus est, qui de eius oratione titulum accepit. Et quia continetur in hoc psalmo uita uetus Bedæ tom. 8.

& noua uita mortalis, uita uitalis anni qui pro nihilo habendi sunt, anni pleni misericordiæ, uerq; lætitiæ, peccatum & pœna primi, regnum & gratia secundi: ideo adhibuit nomē hominis Dei, quia per illud uetus testamentum, quod ipse ministravit, cuius præmia erant terrene promissiones sub uelamine & sub regu mentis & figuris quibusdam summa & æterna bona nouæ uitæ promittebantur. & ideo cum ad Christum ueniret, uelamē quod habebat Moyses in facie, auferretur: quia necesse est ut recedente umbra ueritas appareat. Oratio autem Moysi ideo intitulatur, quia illi homini ualde familiare fuit orare, & oratione sua populo illi placatū Deum facere: & per hoc nos admonet, ut & nos assiduis deprecationibus & orationibus Deū nobis placatum faciamus, & hoc non timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Quod per hoc notatur, quia non dixit serui Dei, sed hominis Dei. Et potest esse uox uel prophætæ uel ipsius Moysi exhortantis nos, ut eorum quæ retro sunt obliuiscamur, & in ea quæ ante sunt extendamur, & ita dicit: Domine cum tu sis factot omnium, factus es pro nobis. Verbum enim caro factum est, & habitauit in nobis, & factus es nobis refugium, id est turris fortitudinis, ut iam supradictū est. Et hoc à generatione priori in generationem istam, hoc ideo adponit, quia nõ defuerunt etiã in illa generatione habentes fidem, quæ postea reuelata est.

Prius quam montes.] Q. d. Dico quia factus es, sed tamen ante omnem facturam es: quia priusquam fierent montes, aut formaretur terra, id est es ante omnē rationabilem creaturam: & si ante rationabilem, cõstat multo magis ante irrationabilem. Per montes designatur celsitudo super coelestis rationabilis creaturæ, per orbem uero terræ inferior rationabilis creatura. Et est dicere: Tu es priusquam montes, id est superne rationabiles creaturæ fierent, & priusquam formaretur, id est in quiddam dignum proueheretur terra: & ita dico formaretur, ut esset orbis, id est perfecta, hoc est ante quam fieret ex terra homo decus terræ, ut esset in terra qui te agnosceret & te laudaret. Et nerè tu es ante ista, quia es à seculo & usq; in seculū, id est ab æterno usq; in æternum, quia ab ante mundū & post mundum. Seculum quoq; propter græcum uerbum ambiguum quidam interpretum, ut beatus Augustinus dicit, pro æterno posuerunt. Tu es dicit ad nostram incommutabilitatem diuinæ essentiæ, non conuenit, neq; fuit neq; erit, sed solum est. & reddit causam quare dicitur es, ideo scilicet quia Deus.

Ne auertas hominem in humilitatem.] Sanctus uir iste timens ne inter tot tribulationes, tentationes & molestias corporales huius seculi, quas experimento cognouerat, miser homo deficeret ab illo suo refugio, sic orat & dicit: Domine refugium nostrum ne auertas, id est ne auerti sinas à summis & æternis bonis hominem in humilitatem, id est ut hæc infima & ima & carnalia appetat & concupiscat. & ideo dico ne auertas, quia tu hoc dixisti, id est præcepisti dicens: Cõuertimini filij hominum ad me. Quasi dicat: Da Domine quod insisti, perentis precem exaudiendo, uolentia fidem adiuuado: quia sine tuo auxilio per arbitrii uoluntatē huius uitæ tentationes nõ possumus superare.

Quoniam mille anni.] Meritò ab his labentibus & transitorijs debemus auerti, & ad æterna & stabilia, sicut tu Domine insisti, conuerti: quia hæc præsentia quantumcunq; sint proluxa, nec unius momenti sunt ad illa collata, hoc equipollenter ponit cum dicit, Quoniam mille anni, id est prolixitas nostræ uitæ quantacunq; sit, est reputanda ad eam quæ erit nobis entibus ante tuos oculos, tanquam dies nõ præsens uel futura, sed tanquam dies hesternæ, quæ præterijt, id est quæ non est. Quæcunq; enim sine temporis clauduntur, inter illa quæ non sunt, reputanda sunt.

Et tanquam custodia in nocte.] Custodia in nocte longe breuior est die, quæ quatuor sunt custodia noctis, quantum quæq; constat tribus horis tantum. Nec sine causa hoc

hoc apponit. Custodia. n. nō dīs in ignorantia est & ti...

Que pro nihilo habetur. Exponit ærumnam nostræ mortalitatis...

Mane sicut herba. mane. Exposita nostræ mortalitatis ærumna...

Posuisti iniquitates nostras. Quia tā grauiter nos multasti...

Quoniam omnes dies nostri. Verè posuisti iniquitates nostras...

Anni nostri. Verè defecimus in ira, quia anni nostri meditantur...

In ipsis uero dies nostri septuaginta anni. Videtur exponere breuitatem huius uitæ...

gesimo anno robustior fit homo, & maximas uires habear. Ille uero dicit apertè, quod in sexagesimo anno...

Et amplius eorum labor & dolor. Quasi dicit: Siquis supra hoc studium addere uelit aliud...

baptismate terrenis abrenunciare, & de reparanda eternitate...

Quoniam superuenit. Ostendit quomodo dolor erit, ita scilicet, quoniā māfuetudo, id est ille qui prius intantum...

Quis nouit potestatem. Ad utrumq; sententiā hoc uno modo cōtinuatur: Verè corripierim siue mali ad malum...

Dexteram tuam. Q. d. Pauci quidē Dñe noscunt potestare uel ire tuæ, uel dinumerare iram tuā...

ruam, ut sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus æterna...

Et eruditus corde in sapientia tua. Hoc est, non tantū facias nobis notā dexterā, sed etiā ut imitemur eos...

Conuertere Domine. Dixit dexterā tuam notā fac, & eruditus corde. Necessè. n. est ut quisquis uerè noscit Christi imitatores...

Repleti sumus mane. Verè conuerteris & deprecaberis, quia ita certū est replebimur, ut possimus dicere...

Letati sumus. Verè replebimur tua misericordia, quia letati sumus, id est letabimur in futuro...

bus diebus nos humiliasti, id est humiliari & flagellari permittisti: & pro annis quibus uidimus, id est passi sumus mala. Lætabimur in æternum, ac si dicat: Pro hac temporali tristitia recompenfabitur nobis sempiterna læticia. Et ut lætemur in diebus nostris, tu Domine qui prius despexisti nos libertos nostros, respice in nos nunc factos seruos tuos. uel sic, Respice in seruos, ut sint conformes filij tui. Et ut maiorem beneuolentiam compares, dicit: Respice in opera tua, non sua, id est in illos qui hoc quod sunt, opus tuum sunt: quia tu creasti eos, & recreasti. Et ita dico respice, dirige filios, id est opera eorum. Illius enim opera diriguntur, quia complanat uoluntatem suam uoluntati Dei, qui de se non præsumit, & cuius spiritus est creditus cum Deo: quia nihil boni putat se facere sine cooperante spiritu Dei, uel dirige filios, id est imitatores eorum dirige semper in melius, ut non sint distorti corde.

Et sit splendor. J. Et ut dirigatur filij, id est nostra opera, sit splendor Domini super nos, id est uultus Domini, qui prius fuit nobis obscuratus, illuminetur in superioribus nostris, id est appareat in nobis imago Dei, uel splendor Dei, id est multiformis gratia spiritus sancti, illuminet mentem nostram. Et ut splendor sit super nos ò Domine, dirige opera manuum nostrarum, & nostra bona opera, scilicet ut infra nos distortaqueantur, sed ut super nos dirigantur. Illorum opera infra ipsos distortaqueantur, sed ut super nos dirigantur, qui quod boni faciunt, agunt pro mercede terrenorum: uelut carnalis populus ille cui factæ sunt promissiones terrenæ. Tunc autem super nos opera nostra diriguntur, quando bene operamur pro mercede cœlestium.

Et opus manuum. J. Dicit beatus Augustinus & Hieronymus, quod istud in quibusdam translationibus non inuenitur. Et quod asterisco uel obelo signetur, si inueniatur. Sed tamen potest ita continuari. Q. d. Ita dico dirigas opera, ut illa omnia sint unum opus, id est cum charitate fiant, & ad unum finem charitatis tendant. Opera enim quæ sine charitate sunt, nihil profunt, ut Apostolus ait: Si tradidero corpus meum ira ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Si autem fiant in charitate & si multa sint in opere, unum tamen sunt in fine. Finis enim præcepti charitas est ex corde puro & conscientia bona & fide non ficta, sed uera.

IN PSALMUM XC.
ARGUMENTVM.

PRO uictoria Ezechie de Assyrijs cantatur. Aliter legendum ad Euangelium Marci, ubi tentatur Christus. Vox Ecclesie ad Dominum.

LAUS CANTICI DAVID.

EXPLANATIO.

Laus cantici diuina laudatio, David ipse propheta debet intelligi, hunc hymnum demonibus pia confidentia semper opponimus, ut à nobis potius inde uincantur, unde contra creatorem suum dolose aliqua tentarunt. In prima parte psalmista proficitur omnem fidelissimum diuina protectione uallari. Secunda laudem Christo decantat. Tertia uerba sunt patris ad omnem fidelem, quem in se deuotissime sperare cognoscit, & in modo isto defensionem, & in futuro illi premia compromittens.

COMMENTARIVS.

Vi habitat in adiutorio. J. Laus cantici David, id est Christus diabolus ausus est tentare. Audeamus ergo ut instructi possimus resistere tentatori non in nobis præsumentes, sed in eo

qui prior tetratus est, ne nos in tetratatione uinceremur. Et attendamus quod ipse uoluit nos se imitari in sua humilitate, non in maiestate. quia dixit: Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Et si aliquando tentator ipse uel per se occulte, uel per filios diffidentiam, in quibus operatur tanquam in uasis suis, ingerit nobis aliquas tentationes, tribulationes, molestias corporales: patienter sustineamus, & cum omni mansuetudine & humilitate toleremus, sicut ipse pro nobis uoluit tentari, flagellari, &c. Quia quisquis sic imitatur Christum ut patienter toleret huius uitæ tetratationes, tribulationes & molestias corporales & ipse omnem in eo ponit, ita ut nec illecebra capiatur, nec timore frangatur: hic est qui exemplo Domini sui habitat in adiutorio altissimi, & in protectione Dei cœli commorabitur. Præuidens propheta per spiritum sanctum quendam in humano genere futurum, qui nobis esset adiutorium & exemplum, ne nos in tetratationibus uinceremur, ne tentatori cederemus, nec molestijs uel illatis nobis iniurijs frangeremur, sicut ille prius fuit exemplum cadendi & uincendi, id est ut uinceremur: hoc præuidens inquam propheta, laudat illum, & deuotione. & non tantum pertinet ad deuotionem, id est ad piam & attentam affectionem erga Deum: canticum uero ad exultationem. & ideo merito dicitur iste psalmus laus cantici, id est laus exultatiua uel laudatiua exultatio, quia in eo laudat eum, unde nobis adiutorium & exemplum, & eum laudando exultat dicens ita: Qui habitat in adiutorio, &c. Quasi dicat: Postquam quidam fuit in adiutorio altissimi, sed non habitauit ibi: quia non perseverauit, imò ab obedientia recessit, quando manum suam ad illicita extendit: & in suo adiutorio esse uoluit, quando de se præsumpsit, & Deus esse, & de nutu suo pedere uoluit. Quando suggestionem à serpente audiuit, credidit quod promissit diabolus, & inuenit quod minatus est Deus. Quidam autem in humano genere est affuturus, scilicet Christo adiutorium & exemplum omnibus qui de suo non præsumunt adiutorio, sed præsumunt in adiutorio altissimi, id est Dei patris. A quo quod altissimus est, bene poterat adiuuari & in se & in suis, & ab illo adiutorio non recedet, sed ibi habitabit, id est permanebit, & etiam commorabitur, id est ex toto morabitur: quia nec opere nec etiam cogitatione apostatabit. Morabitur dico in protectione non sua secundum hominem, sed in protectione Dei, & non qualiscumque Dei, sed Dei cœli, id est illius qui facit homines cœlos. Quauis enim tentatori diabolo resistere possit & in se & in suis, potius patienter sustinuit: nec de se præsumpsit, sed omnia cum patientia tolerauit, ut nobis esset exemplum, non de nobis, sed de Deo præsumendi, & omnia cum patientia tolerandi: quia patienter sustinendo tribulationes & tetratationes nec de uiribus nostris præsumendo, sed in protectione & in adiutorio Dei spem nostram ponendo, poterimus tentatori resistere & suis.

Dicit Dominus. J. Verè in protectione Dei non in sua commorabitur, quia Domino dicit, id est Deo patri cui se uerè faciet seruū. Domine tu es susceptor meus, non ego, id est per te, tamen non per me causa mea existit: quia tu uelut pius susceptor eam suscipis & defendis, & non ego mihi, sed tu es refugium meum. Et merito, quia apud te solum est refugium, quia tu es Deus, id est es super omnia Deo dico meus, id est què ego Deum mihi facio non me ipsum, sicut Adà uoluit se ipsum ponere sibi Deum: hæc inquam prædicta dicit Dominus, id est ad honorem Domini. Quæ autem sequuntur dicit ad exhortationem proximi dicens ita: Sperabo non de me præsumente, sed ponam spem in eo. Et merito meo, quoniam non ego me, sed ipse me liberauit, id est liberauit de laqueo uenantium, & à uerbo aspero. Ita & uos (quasi dicat:) Ponite spem uestram non in uiribus uestris, sed in Domino. & merito, quoniam ipse liberabit, & non alius de laqueo uenantium,

riū, & ab insidijs & deceptionibus diaboli & suorū. Venantes uel uenatores sunt diaboli, quia mille artes habent nocendi, quibus seducunt miseris animas illorum qui de se præsumunt, nec in Domino spem suam ponunt: qui citò & illecebra capiuntur, & timore franguntur. Hi uenatores, id est diaboli laqueos & pedicas suas tendunt non in uia, sed iuxta uiam, ut si quis à uia exorbitauerit, illaqueetur. Tu autem aliquis ut sis securus, esto in uia, & ambula in uia, id est in Christo, & in præceptis eius, qui de se dicit: Ego sum uia, ueritas & uita. Ille tibi sit uia, qui propter te factus est uia, ut perducatur te per se ad se. Ipse, n. est uia, per quam uisus: & est finis, ad què redimus. Qui autem in Christo ambulat, & in præceptis eius, liberabit de laqueo uenantiū, id est de deceptionibus diaboli, & à uerbo aspero. Verbum asperum dicitur malæ persuasionis uerbū, cui persuasioni malæ quicūque acquiescit & consentit, in laqueos diaboli se iniicit, uel uerbum asperum dicitur detractionis uerbum, scilicet quādo quis detrahit proximo dicens: Tu uis solus uideri iustus inter nos, tu taliter agis, talem te facis quasi nemo sit bonus nisi tu solus. Sed quisquis huic detractioni acquiescit uel à bono opere cessando, uel inde quod taliter illi obijciatur superbiendo, ille se iniicit in laqueos uenantium.

Scapulis suis. J. Q. d. Non tantū liberabis te de laqueo uenantium & à uerbo aspero, quia sperabis in eo, liberabis dico te & tuos: sed etiā tibi, id est tuis si sperant in eo obumbrabit, id est obumbrationem faciet ab estu incertiorū, id est in scapulis suis, id est per scapulas suas. Scapulis innuntantur alas, & in alijs sunt pennæ, & ideo per scapulas alas & pennæ intelliguntur. Alas autem hic accipimus dilectionem Dei & proximi, quibus uelut alis quibusdam ad regnū cœlorum uolamus, & de his infimis ad summa subleuamur. Distum est ad similitudinem Obumbrabit tibi, id est obumbraculum faciet tuis, ne noceat illis estus incertiorum: & hoc in alijs, id est in inimicis dilectione Dei & proximi, sicut gallina obumbraculū pulis suis sub alis. Et si pulli gallinæ tui sunt sub alis eius, à miluo & accipitre, multo magis nos sub alis Dei tu erimus ab aerijs potestatibus, circumuolantibus, uelut miluis & accipitribus. Et bene Dei sapientia gallinæ cōparatur, quia nulla auis est quæ tantū infirmitati pulorum suorū cōparatur. Ex nimia, n. pulorum cōpassione & rauescit in uoce, & hispida apparet in pennis, & profus infirma uideretur esse: ita & Dei sapientia, id est filius Dei cōpatiens nostræ infirmitati, semetipsum exinanit ut accipiens formā serui, in qua se tantū humiliat pro nobis usque ad mortem obediens patri, quod nec species nec decor in eo apparuit. Nunc ad litteram redeamus. Dicitur est superius, illa dicitur Dominus, illa dicitur proximo, hæc autem dicit sibi aggrauando. Dicitur autem obumbrabit tibi, id est obumbraculū faciet tibi interius ab incertioribus uiriorum, protegendo te cum scapulis, id est cum alis suis, hoc est per dilectionem Dei & proximi. Et tu postus sub pennis eius, id est in protectione alarū eius, merito sperabis in te & in tuis, in eo nihil de uiribus tuis, sed de eius protectione præsumens: & quicquid in te boni est, gratia eius ascribens.

Scuto circumdabit te. J. Meritū sub pennis eius sperabis, id est sperabunt tui: quia si sub pennis eius fueris, id est dilectione Dei & proximi habueris, ueritas eius, id est cōpletio præceptorum eius erit in te. In his, n. duob. mā datis lex uniuersa pendet & prophete. Et hæc ueritas circumdabit, id est muniet te in tuis ut scutum. Potest & alia ueritas hic accipi, illa scilicet de qua alibi dictum est: Veritas de terra orta est, id est uera peccatorum cōfessio & discretio, quisquis, n. uerè Deum diligit, discernit se quauis peccator: sic enim publicanus ille qui clamabat in templo, uulnera discreuit se à pharisæo iactante merita. Littera eodē modo continuabitur, ut prius. Meritū sperabis, quia si sub pennis eius speraueris, id est

uera dilectione Dei & proximi habueris, uerus eris, id est cōfiteus peccata non defendens, & sic discernens te ab alijs non cōfiteantibus, se defendentibus. Et hæc ueritas circumdabit te, id est tuos sicut scutum. Et sic non timebis, id est non timebunt tui à timore nocturno. Quatuor hic ponit, scilicet timorē nocturnum, sagittā uolantē in die, & negotium perambulans in tenebris, & incursum & dæmonium meridianū. Et sciendum quod, quisquis ignoranter peccat, quasi in nocte peccat: qui uero sciēter peccat, quasi in die peccat. Per timorē itaque nocturnum leuis tentatio intelligitur, quæ fit in ignorantia: quia per nocturnum ignorantia intelligitur, per timorem uero leuis: quia quādiu malum aliquid timetur, non tantum patitur aliquis, sicut quādo inferitur. Per sagittā uolantem in die, leuis tentatio, quæ in scientibus fit designatur, per diem quidē scientes, per sagittā uero leuis tetratio: quia sagitta uolanti non tantum quis læditur, quantum si cominus gladio feratur. Leuis autem tetratio quæ non tantū urget, & citò declinat, sed aggrauetur tribulatio, & duobus præmissis reddantur duo quæ sequuntur. Ut ad timorē nocturnum reddatur negotium, perambulans in tenebris, & ad sagittā uolantem in die incursum & dæmonium meridianum. Ecce aggrauata est tetratio tā ignorantibus, quā in scientibus: quia illa grauis tetratio, quæ tam acriter urget ignorantem, dicitur bene negotium, id est negatōrium, quia oēm quietē aufert, & est perambulans, id est permanens in tenebris, id est in tenebris, scilicet in ignorantibus. Grauis autem tribulatio, quæ ingruit scientibus, dicitur incursum: quia acriter urget, & dæmonium meridianū. Dæmonium ideo, quia fit per suggestores diaboli instigationē. Et meridianum, quia in meridie magis feruet sol, & splendet, & intelligitur per feruorē, qui est in meridie feruentissimus, persecutio: per splendorem uero, quia fit in scientibus. Sunt enim quidam nescientes rationem Christianismi sui, id est qui nondum tantæ perfectionis sunt, ut attrendant: quia necesse est, ut omnes qui pie uolunt uiuere in Christo, persecutionem patiantur. Et illud aliud: Fili ad seruitutē Dei accedens, ita in iustitia & timore & tremore & præpara animā tuam ad tetratationē. In his talibus facta grauius urgens & perseverans tribulatio inuenit eos, & capit eos, & ita uincitur. Sunt alij bene scientes rationem Christianismi sui, quia intelligunt promissiones Dei non esse de hac terra, non esse de hac uita, & omnia terrena esse cōtempnenda, & cœlestia appetēda: sed instat tortor, quia grauius urget, urit, torquet. Instat incursum & dæmonium meridianum, & ita uincitur. Quæ autem sit leuis & quæ grauis tribulatio, ex illo tēpore potest cognosci, quo nomen Christianū crescere cœpit. Tunc, n. inimici Christiani nominis, reges scilicet & Imperatores uolentes illud nomen delere, tale edictum fecerunt: Quisquis Christum cōfitebitur, gladio feriat. Et multi occisi sunt, quæ gladio feriri pro nomine Christi, leue esse putauerunt. Illi autem uidentes sic homines ad mortē accelerare, & totum mundū post ipsum abire, dixerunt: Nunquid nos soli remanebimus? nūquid totum humanū genus interficiemus? Ergo hoc aliud edictū fecerunt: Quisquis Christum cōfitebitur, tādū torqueatur donec Christus negetur. Ecce si quis cōferat feriri gladio ad tādū torqueari, poterit illud uideri sagittā uolans: illud uero incursum & dæmonium meridianū. Instat uero tanta & tā grauius urgente persecutione, multi tā scientes quā nescientes rationem Christianismi, ceciderunt. Et hoc ideo, quia de uiribus suis sumptērunt, non de Deo. Nec habitauerunt in adiutorio altissimi, nec dixerunt, Susceptor meus es tu Domine, & refugium meū. Quos Dominus ideo cadere permisit, ut ostenderet fidelibus suis, quia ipse solus est qui protegit, & qui tetratationes temperat, & tantum uenire permittit, quantum possit ferri cum uenerit. Nunc ad litteram redeamus. dixit, Circūdabit te ueritas eius, & ita circumdabit, quod non timebis, id est tui non timebunt

timebunt à timore nocturno, &c. id est nec ab illa leui uel graui tribulatione timebunt, quæ fit in ignorantibus: nec ab illa leui uel graui, quæ fit in scientibus.

Cadent à latere. J Quamuis dicat q non timebunt tui, tamen multi de illis qui uidebantur esse tui, cadent à latere & à dextris. Per à latere intelliguntur illi, qui se collaterales Dño fore, & cum eo iudicatos putabant: quia secuti sunt illud quod Dñs discipulis dixit, Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, sedebitis sup sedes duodecim tribus Israel. Sed multi ex his urge te graui persecutione & tribulatione uicti sunt, & ita ceciderunt à latere, i. à spe remunerationis tribunariæ sedis. per à dextris uero designatur illi à se statuendos ad dextrâ, & audituros: Venite benedicti patris mei in iudicio putabant propter opera misericordiæ quæ fecerât: & quia uelut deuoti prouinciales in re publica Dñi cibaria & stipeda militib. eius. i. sanctis monachis & heremitis & alijs defensorib. patriæ præbuerant. Sed quia etiã ex his multi urgente graui necessitate uel tribulatione uicti sunt, ideo ceciderunt à dextris. i. à spe ponendi ad dextrâ, & remunerationis obsequiorû suorû. Et quia multo plures sunt qui iudicabuntur quã qui iudicabunt, ideo minorè numerû propheta collateralib. dedit, maiorè dijudicandis dicens: Mille cadent à latere tuo & decè milia à dextris tuis. Sed quæ cura? Nulla scilicet, quia quodcunq; uideant cadere à latere uel à dextris, tamè demoniũ illud meridianum. i. feruens & urgens tribulatio nõ appropinquit ad te. i. ad illos qui uere sunt tui. i. qui nihil de se præsumunt, sed habitant in adiutorio altissimi, & in protectiõe Dei celi comorabitur: & dicunt Dño, Susceptor me es tu, &c. Ad hos in quã nõ appropinquit carnî, nõ appropinquit meriti. Longe. n. error torquentium à fide credentium, quia fides est in anima ad quam tortores non attendunt, quia & si corpus occidit, animam autem occidere non possunt.

Veruntamen. J Dico quia tribulatio nõ appropinquit ad te. i. non cadent tui per tribulatione, sed tamen nõ sine causa tribulatur: quia & ad suã eruditione, & ad malorum damnationem, q tu considerabis oculis tuis. hoc est tui tantum oculi & tuorum à te illuminati hoc attendent, & nõ alij. Non. n. leue est considerare florentè impium in tempore, & oculos ad eum habere, ut uideas quid passurus sit in fine. Tu in quã considerabis & intelliges tribulatione tuorum, esse retributione peccatorû. i. malorû: quia retribuetur eis nõ bonum, q ignorates fecerunt. i. perfectus tuorum: sed malum q, scientes fecerunt, scilicet ut uel tuos deuocarent, uel penitus destruerent. Vel si peccatores non homines accipiamus, sed peccata: possumus hæc retributione referre ad utrosq; scilicet & ad bonos tolerantes, & ad malos inferentes. Eadè. n. tribulatio est & leuibus peccatis bonorû, quæ per eã purgatur, & grauius peccatis malorum: nõ ut per hoc purgetur, sed ut grauius dāentur. Vel aliter dico, quia multi cadent à latere tuo & à dextris tuis: sed tamen tu considerabis oculis tuis, q nullus cadet de his qui sunt tui, & uidebis retributione peccatorum. i. casum illum esse iustū in his qui cadunt, quia promeruerant peccata eorû. Sciendum quia nõ defuerunt qui alias tentationes superius, quã diximus accipiant, & dicunt ira: Quia ueritas circumdabit te ut securi. i. nõ timebis. i. nõ timebunt tui à timore nocturno. i. à timore illo quem inferunt nocturni. i. hæretici in nocte ambulantes, & alios in nocte pertrahere laborantes. Et nõ timebunt à sagitta uolante in die. i. ab arrogantia & uana gloria, quæ procedunt de die. i. de prosperitate. Nec timebunt à negotio. i. ab errore hæreticorû quorundã perambulante. i. perseverante in tenebris. I. in carne Christi, quæ dicitur tenebræ respectu diuinitatis. fuerunt. n. hæretici, qui dicerent Dñm nostrum Iesum Christũ phantasticum corpus habere, alij qui diceret eum nõ factũ de uirgine, sed de muliere, & multæ aliæ hæreses huiusmodi fuerunt de eius humanitate. Neq; timebunt tui

ab incurfu & demonio meridiano, id est à dæmoniaco & uehementi studio, qui ad hoc laborat ut decipiat in meridie. i. in re ita clara & lucida, sicut clarus est sol in meridie. i. in diuinitate, dicentes filium minorè patre: cum manifestum sit eum equalem esse patri, & cõ substantialem. Tum ex tot dictis eius, quia dixit, Qui uider me, uider & patrè meũ. & Ego & pater unũ sumus, & multa talia. Tum etiã ex operib. eius, de quibus dictum est, Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi Deus fuerit sunt cum illo.

Cadent à latere. J Ideo tui nõ timebunt à timore nocturno & à cunctis prædictis, quia mille huius tentationis cadent. A sinistra autè tua deberet dicere, quia in altera parte ponit à dextris: sed quia nihil in Deo si nistrum est, ideo simpliciter ponit à latere, & notat illos qui laterales eius erunt. i. qui eum circumdabunt, ponentes uero à dextris accipit perfectissimos. Et ideo dicit, quia etiã decem milia huiusmodi tentationum hæreticarum cadent sine omni affectu à dextris tuis, id est ab illis qui pertinent ad dextrâ tuã, id est ad posteriora bona tua. Sed ac si dicat: Quamuis cadat à latere & à dextris, tamen sine omni læsione illorû, quia nõ appropinquit incurfus & dæmonium meridianũ, uel aliquid supra dictorum ad te, ut prius.

Veruntamen. J Non appropinquit quidem huiusmodi tentatio ad tuos, sed tamen non sine causa est q tentantur, quia hoc fit ad eorum probationem, & tentationum damnationem.

Quoniam tu es. J Eodem modo cõtinat in utraq; sententia, ita scilicet: Et ideo nõ appropinquit ad te. i. ad tuos, quoniã tu Dñe pater es spes mea. i. spes meorum. Et in hoc dico es spes meorum, quia me refugium, id est quem illis fecistis refugium, posuisti altissimi. i. munitissimũ, scilicet ad quẽ nullus hostis, nec cœlum aliquod nocuum pertingere possit. Attende quomodo Dñs noster. i. Christus sit spes & resurrectio suorû, humanũ genus hominè mori nouerat, resurgere aut nõ nouerat: q timeret habebat, sed unde speraret nõ habebat. Ut ergo qui ppter timorẽ fecit mortẽ, propter premiũ futurẽ uitẽ daret spem resurrectionis, prior mortuus est Dñs Iesus Christus, & resurrexit. Mortuus quidẽ est post multos, resurrexit uero ante oēs. Moriẽdo fecit quod multi ante eũ, resurgendo uero q, nullus ante eũ, ut ego spẽ resurrectionis habere quam non habebã. Q. d. Resurrexisti, ascendisti, ut ego sperarem me secuturum, quo tu præcessisti.

Non accedet ad te malum. J Meritò dixi tuum refugium altissimũ, quia nõ accedet amplius tabernaculo tuo. Tabernaculum Christi uocat carnem, de qua dictum est: Verbu caro factum est, & habitauit in nobis, &c. Hæc eadẽ caro Christi, est sponsa illa, quã ipsi sibi adduxit: huius thalamus est uirginis uterus. Vnde dicit Apostolus: Erunt duo in carne una. Sacramentũ hoc magnum est, ego autè dico in Christo & in Ecclesia. In hoc ergo tabernaculo Imperator noster pro nobis militauit, & ne nos uinceremur, tentari se permisit. Nec prætereundum q, ad instructionem nostram hoc dicit: Non accedat ad te malum, & flagellum non appropinquit tabernaculo tuo, scilicet ut & nos quæ ipse passus est, & quo sine passu patiamur, & ad eandem securitatem perueniamus.

Quoniam angelis suis. J Istud fuit prophetatum de ascensione Dñi nostri, id est Christi, sed diabolus est abusus ueritate in eius tentatione, & hinc etiã maximè habuit occasione tentandi eum, putauit enim necessa esse fieri, cum prophetatum esset. Dñs autè uerè in cœlum ascendit portatus ab angelis, nõ q, esset ruiturus, si ab ipsis non portaretur: sed ut honorificentia & obsequium ei exhiberetur, & ut dignitas humanę naturę assumpta per hoc demonstraretur. Et sicut prius quinquagesimo die ab agni paschalis immolatione lex data, quæ incuteret timorem: ita postquam Dominus ascendit quinquagesimo die à ueri agni, id est à sua resurrectione spiritum sanctum Apostolis dedit,

IN PSALMVM XCI. ARGUMENTVM.

Assyrijs sub Ezechia uictis multi gratias agunt. Aliter uox Ecclesia.

PSALMVS CANTICI IN die Sabbathi.

EXPLANATIO.

Psalmus significat opera spiritualia, quæ sursum tendunt ad Dominũ: in his cantare semper, id est, Deo adiutori gratias agere debemus. Dies autem sabbathi, requies interpretatur, per quam commouemur ab omni praua actione cessare, & futuram pariter requiem certissima deuotione sperare. Arnobius ita dicit: Die sabbathi imitici Domini pereunt, ut die Dominica amici Domini gratulentur. Sabbatho enim iacet Dominus in sepulchro mortuus, & die Dominica adoratur inter angelos uiuus. In hac re nimis profunde facte sunt cogitationes eius, quas uix inspiens non cognoscit. Primo ingressu Ecclesia loquitur, bonũ esse commemorans, laudes Domini dicere, quod insipientem & irreligiosum proficitur ignorare. Secundo peccatores sicut fecerunt uelociter asserit esse perituros. Tertio iustos dicit florere ut palmam: crescere autem ut cedros Libani, ut & pertimacis metus corrigat, & deuotos felix promissio sustollat.

COMMENTARIVS.

Psalmus cantici in die sabbathi. Sabbathum celebrant Iudæi in quodam ocio languido & luxurioso. Vacant ab opere bono, sed non ab opere nugatorio. Nobis autè indicit Dominus noster sabbathum. Quale? Vacare scilicet ab operibus malis: ipsi autem uacant ab operibus bonis. Sabbathum nostrum, id est sabbathum delicatum intus est in corde. Multi enim uacant exterius in tenebris, sed tumultuantur in conscientijs suis, ideo quia nullus malus sabbathum custodit. Nusquam enim cõscientia eius conuiescit, sed semper in perturbationib. uiuit. Cui aut cõscientia pura est, tranquillus est & ipsa tranquillitas. Sabbathũ est cordis, quãuis. n. in præsentia laborat, extenditur tamen spe futura, & serenatur oẽ nubium tristitiã. Ipsum autè spei nostræ, est sabbathũ nostrũ, hoc ergo cantat, hoc docetur in hoc psalmo, quomodo quisq; Christianus debeat esse in Sabbatho cordis sui. i. imitatione & tranquillitate & puritate conscientie nõ perturbatus. hoc est, psalmus iste docet qualiter quisq; debeat in corde suo sabbathizare. Primo si tu aliquid profecisti, confitearis ei à quo profecisti. Ipsius. n. sunt dona, nõ tua merita. secundo nõ te excusando ab eo q, male fecisti, sed potiù accusando. Quia quicquid mali habes, ex te est: quicquid boni habes, ex Deo habes. peruersi autè, & qui sabbathũ non habent, q, boni faciunt, sibi attribunt: q, uero mali faciunt, quẽ inde accusent quarunt. Quidã. n. dicunt, Sathanas hoc persuasit mihi, quasi habere potestare cogens di. Ipse qdẽ uersutiã habet nocedi, potestare uero nõ habet cogedi. Non cessat sathanas mala persuadere, nõ cessat Christũ bona admonere. Tu ergo positus inter hunc monentẽ, & inter illum suadetẽ: quare potiù applicas aurẽ satanę persuadeti & fallenti, quã Christo monenti & non fallenti? Nihil enim sathanas te cõtra uoluntatem tuam cogere potest, & ideo noli accusare illum qui non habet ueniam, sed accuses te ipsum qui habebis indulgentiam. Alij autè ut se excusent, accusant farum, stellas & cetera talia: & hi uolunt uenire per dispendium ad Deum accusandum, quia nolunt uenire per compendium ad Deum placandum. Sunt

dedit, qui conuerteret timorẽ in amorem, ut quod nõ poruit timor, efficeret amor. Et ita suos à reatu legis liberauit, ut iam scilicet seruaret & bene ageret nõ timore poenę, sed amore iustitię. Litera sic cõtinuatur: Ideo dico flagellum non appropinquit tabernaculo tuo, quia illuc portabunt te angeli, quo in eternum mali aliquid non accedit. hæc est summa sententię, quam intendit cum dicit: Quoniam Dominus pater mandauit. i. hoc præceptum angelis suis de te fecit, ut custodiant te & tuos in omnib. uijs, id est in omnib. operib. tuis & tuorum. Scire debemus angelicam custodiam Christo nõ defuisse, unde etiam dictum est: Apparuit ei angelus Domini confortans eum. & ites: Accesserunt angeli, & ministrabant ei. Non tamen q, custodiri aliquo modo esset ei necessarium, sed tamè propter honorificentiam & ministerium.

In manibus portabunt. J Q. d. Quia præcepit Dominus angelis suis ut te custodirent, ideo ipsi portabunt te manib. suis in cœlum, nõ q, ruiturus esses si nõ portarent, sed quia honorificentia exhibent. Portabunt te inquam in cœlum, ut inde mittas spiritũ sanctum, qui corda tuorum de timore conuertat in amorẽ. Ad hoc ne fortè amplius offendas pedẽ tuũ, qui adhuc in terra es, ad lapidẽ, hoc est ne illi qui pes tuus sunt, offendantur ad duritiam legis potius bene operando timore poenę, quã amore iustitię. Pedes Christi dicuntur illi, per quos ipse totum mundum peragravit: quia in oẽm terrã exiit sonus eorũ. Qui pedes à capite suo, iã sursum est distinguuntur locis quidẽ, sed nõ pijs affectionibus. Quod autè affectio simul sint, ipse Dñs ostendit, cũ persecutori Paulo dixit: Saule Saule quid me persequeris?

Super aspidem & basiliscum. J Et quia pes tuus ad lapidẽ nõ offenderetur, ideo ambulabis, id est ambulabũt tui super aspidẽ & basiliscum. i. simpliciter omnia nocua contineat & conculcabunt. Per basiliscum qui rex serpentum est, intellige ipsum caput dæmoniorum: per aspidem uero subditos illi capiti.

Et conculcabis leonem & draconem. J Idem est leo qui & draco. i. ipse diabolus, qui quãdo in nos aperit læuiter, est leo: quoniã uero insidiat, est draco. Sed non uincet te leo, nõ decipiet te draco: uincas ergo leonem, & nõ timebis draconẽ. Potest etiam per duo priora idẽ intelligi, q, per hæc duo posteriora. Si. n. hoc attendamus, q, basiliscus solo statu etiã cum nõ uideretur, nocet: per basiliscũ persecutor fraudulenta designatur, per aspidẽ uero quæ solo ueneno nocet, manifesta.

Quoniam tu me. J Sic cõtinuabis: Dñs quidẽ mandauit angelis suis ut te custodiret, ipse dico sic te eis cõmedans, quoniã iste in te & in tuis nõ præsumpsit de se, sed sperauit in me Deo, liberabo eum in suis ipsis uocando, & peccata remittendo, & post liberatione protegam etiã in suis ab incentiuis uitiorum. Et meritò, quoniam ipse & in se & in suis cognouit nomen meũ, scilicet hoc nomẽ Deus. Quod omnis ille uerè cognoscit, qui & se creatoris & ipsum creatorẽ esse discernerit. Et ideo non sibi Deus esse, nec de suo nutu pendere uult, sicut miser Adam fecit.

Clamabit ad me. J Quia nomen meũ cognouit ipse & sui, ideo ad me tantũ, nõ ad aliud clamauit clamauerunt & sui, & ideo exaudiã eum & in se & in suis. Eo cum ipso & cum suis in tribulatione, ne desiciat. Si. n. fides est tecum, & ipse erit tecum. Eripia eum in præsentia à tribulatione, eripiam etiam suos. Et uerè eum glorificabo, quia cum plenus fuit breuitate dierum in suis & etiam in se, quantum ad humanitatẽ: replebo eum longitudine dierum. i. dabo ei æternitatẽ. Et tũ ostendam salutare meum, id est saluatorem meũ uerbum meũ. Illi in suis, quia tunc uidebitur eum sicuti est, & etiã in se ipso. Quia quãuis Deus esset in Christo, mundum sibi reconcilians, credendum tamẽ est, quod sanctissima eius anima longe puriorem intellectũ de diuinitate post resurrectione habuit, quam prius.

Sunt etiam alij qui recta fronte ad Dominum ipsum ueniunt dicentes: Si Deus nolet, ego talis non essem. Quid autem dicit psalmus? Hoc utiq; docet, hoc admonet: non tantum audiatur ne pecces, sed si pecces ut te accuses. Et est uox prophete ita dicentis: Bonum, id est ualde iocundum & utile est confiteri Domino, id est ut nos laudemus Dominum, confitentes ei in ueroq; bono, scilicet quia ipse fecit: in malo uero, quia nos facimus. & ideo altissimo bonum est psallere, id est bene operari nomini tuo, id est ad nomen tuum glorificandum & conseruandum, ne pereat nomen nostrum. Si enim nomen nostrum glorificaremus, tunc nomen nostrum destrueretur: si autem quantum in nobis est, nomen eius conseruamus, tunc nomen nostrum, id est gloria nostra ab ipso conseruatur. Sicuti cum di scipulos misisset Dominus ad predicandum, & illi reuertentes dixerunt: Domine etiam demonia subijciuntur nobis in nomine tuo, ipse uidens quia ad nomen suum tenderent, seruauit nomen eorum: quia & ipsi prius seruauerant suum, corrigens eos & dicens, Nolite gaudere in hoc, sed potius gaudete quia nomina uestra scripta sunt in libro uitae. Psalterium est opus bonum nostrum: psallit qui bene operatur: Cantat uero, qui Deum uoce laudat. Cantemus ergo uoce, psallamus opere.

Ad annuncian dum manet misericordiam tuam. Bonum inquam est psallere tibi altissime, psallere dico, ad annuncian dum ad hoc, id est ut annuncietur alijs per nos misericordiam tuam esse in mane, & ueritatem tuam esse per noctem. Mane est, quando bene exterius nobis est: nox uero est, quando male. Et quando bene est, lauda Deum, quia ex eius misericordia est: quando autem male, iere lauda eum, quia ex eius ueritate, id est ex eius iustitia est. Iustus enim est, quia flagellat te propter peccata tua, & ideo cum tu aliquid pateris, nec reputa Deum iniustum, sed ascribas hoc peccatis tuis, & eius correctioni. Vel aliter: Dico bonum esse psallere ad hoc, scilicet ut annunciemus per bona opera nostra proximis: mane, id est illuminationem nostram esse misericordiam tuam, id est quod depulsis tenebris in fidelitatis illuminatione per fidem & ueritatis cognitionem in nobis est esse ex tua misericordia prius uocante, & peccata dimittente. Et annunciemus per noctem, id est per tribulationem, quam patienter iustinemus ueritate, id est remunerationem tuam, non quod nox ipsa sit remuneratio, sed quia quodammodo principium est remunerationis, scilicet quia facit nos idoneos ad remunerationem. Vel aliter: Bonum est psallere, psallere dico ad annuncian dum proximo mane, id est perfectum uirtutum in nobis, scilicet quod nos de uirtute in uirtutem ascendimus, hoc esse ex tua misericordia. Et annuncian dum per noctem, id est per lapsum esse ueritatem tuam, id est si aliquando labimur, hoc esse ex ueritate, id est ex iustitia tua: scilicet quia si quis idoneus esset saluari, illum permittis labi, ut fortior surgat, sicut Petrus per lapsum fortior surrexit. Si quis uero dignus est damnari, illum ideo permittis labi, ut qui fordidus est, sordescat magis.

In decacordo. Dixit quia bonum est psallere, nunc ostendit quomodo debeamus psallere, scilicet in psalterio decacordo, id est implerem decem praeceptorum legis. Per psalterium quod desuper sonat, spirituale opus intelligitur: per decem uero cordas decem legis praecepta. Et sunt multi portantes psalterium, qui nec unam cordam tangunt: sicut ludaei psalterium quidem portant, quia decem praecepta habent, sed nec unam cordam tangunt, quia nullum ex illis implent. Ille autem uere cordas tangit, quia ipsa praecepta in actum perducit. & quidam unam cordam tantum tangit, quidam plures. Perfectorum uero est omnes decem cordas tangere, & ad hoc notandum apposuit Decacordum, quauis omne psalterium decacordum sit. Sequitur,

Cum cantico in cithara. Quia non tantum in spiritu alia, quae per psalterium intelliguntur, debemus insiste

re: sed etiam cum cithara psallere, hoc est opera misericordiae facere. Cithara enim est carnis mortificatio. Carnem autem mortificare est, ut tu carni tuae subtrahas, unde carnem pauperis reficias: & hoc debet fieri cum cantico, id est cum laetitia non ex tristitia. hilaris enim datorum diligit Deus. Vel cum cantico, id est cum admonitionis uerbo, quia non tantum debemus necessaria pauperibus ministrare, sed etiam doctrinae sanae uerbum & salutis consilium superimpendere.

Quia delectasti me. Dixi quia bonum est psallere nomini tuo, & hoc ideo (quasi dicat) quia ego contristauit me in factura mea: tu autem delectasti me, id est magnam iocunditatem contulisti mihi in factura tua, id est quia me recreasti & fecisti in operibus bonis. unde Apostolus: Ipsius enim figmentum sumus, creati in operibus bonis. Et quia tu me delectasti in tua factura, ideo merito exultabo in operibus bonis manuum tuarum, id est in recreatione, quam tu operatus es in me. Et merito in operibus manuum tuarum exultabo, quia opera tua Domine, quae operatus es in me & in alijs, id est per gratiam tuam reparatis, quam magnificata sunt, id est quam splendida sunt, quam iocunda sunt? Fecisti enim de seruis filios, de damnatis in regnum assumptos. Et uere magnificata sunt opera tua, quia cogitationes tuae, id est a te nobis inspiratae, factae sunt nimis profundae, scilicet quia nos cogitamus quod haec terrena quantumcumque sunt sublimia, citò tamen sunt desitura. Quasi dicat: Cogitationes uir in sapiens & stultus non percipit, quod per effectum satis ostendit scilicet, quia haec terrena appetit, sed non intelligit citò ea desitura esse. Vel aliter: Dixit superius quia bonum est psallere in psalterio decem cordarum, & multi sunt qui nec psalterium habent, nec unam cordam tangunt: sed contra has cordas omnia faciunt, quia mechantur, alij bona furantur. Deprehenduntur prorsus in omni opere malo delectari, & tamen in omni mundana prosperitate uersantur. Et inde surrexit praua cogitatio infirmis quibusdam in psalterio, prius in cithara psallentibus, quia apud se cogitant, Nos laboramus, nos tristamur, esurimus & omnes miseriae patimur: illis uero est laetitia, & omnis abundantia. Et in tantum ascendit haec cogitatio praua, quod dicunt Deum uere malos diligere, & bonos odisse, & sic a se sabbatum cordis excludunt, & imitantur florem illorum. hoc ergo propheta attendens cum quadam admiratione in hac uocem erumpit: Domine haec opera tua, scilicet quod malos permittendo prosperari damnas, & quosdam etiam psallentes tibi, quia florem illorum imitantur in damnationem, eis associas, tuos uero permittendo tribulari saluas: haec inquam opera tua Domine quam magnificata sunt, id est quam admiranda, quam stupenda, quam incomprehensibilia sunt? Quasi dicat: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiae eius. Et merito dico quam magnificata sunt, quia cogitationes, id est dispositiones tuae, de quibus haec opera procedunt, factae sunt minus profundae. Verè nimis profundae, quia nullum mare altius, nullum mare profundius. In hoc profundius naufragantur omnes impij. Tu autem si uis enatare, tene te ad lignum Dei, id est ad uocem Christi, & ad eius passionem: quia ipse prior laborauit, nec te seruum pigeat laborare: & tertia die carnem resuscitauit, ne tu haberes desperare. Non ergo aemuleris florem malorum, nec moueat te felicitas impiorum. Respice ad eius aeternitatem, quia ipse prospicit ex aeternitate quid parcat impijs, & quid reteruet pijs. Noli respicere ad paucitatem dierum tuorum. in qua non possunt omnia compleari, scilicet ut & boni remunerentur, & mali dampnentur. Sed dic Domino Deo tuo: Domine quam magnificata sunt opera tua? Tu reseruas omnia iudicia tua. Flagellantur pijs, quia corriguntur ut filij: prosperantur impijs, quia damnabuntur ut serui fugitiui. Hoc

autem

autem (quasi dicat) insipiens & stultus, qui aemulatur florem illorum non attendit. Et hoc est, quod dicit, Vir insipiens non cognoscat hoc, & stultus non intelligit. Insipientem & stultum uocat aemulatorem floris malorum. Insipientem quidem, quia non prospicit sibi in futurum: stultum uero, quia non attendit quam fragilia & quam labilia sunt, quae appetit. Et qui dicant eum non intelligere, subdit dicens: Cum exorti fuerint peccatores ut fenem, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur. Quasi dicat: Non delecter te flos eorum, immò derereat te uelox ariditas eorum: quia sunt sicut fenem. Et mox cum apparuerint omnes non dico qui operati sunt, sed qui perseueranter operantur iniquitatem, cum inquam hoc erit, quid statim sequatur non intelligit insipiens & stultus, scilicet non intelligit. Ut, id est qualiter ipsi peccatores & operarij iniquitatis intereant in seculum seculi, id est detur in interitum poenarum suarum aeternarum. Pro hac enim temporali laetitia recompensabitur eis aeterna tristitia. Et cum isti sic dantur, constat quia uere floris eorum aemulatores damnabuntur. Sequitur.

Tu autem altissimus. Illi autem damnabuntur, tui autem saluabuntur: quia tu Domine saluator eorum eris in aeternum. Tu dico qui es altissimus, id est qui iam prospicias ab altitudine tua & tempus prosperitatis malorum citò desitura, & tempus remunerationis bonorum citò affuturum.

Quoniae ecce inimici tui. Verè peccatores interibunt, quia peribunt: ideo autem peribunt, quia inimici tui sunt. Ecce inimici tui. Tempus enim breue est. Repetio facit confirmationem. Inimici Domini dicuntur non tantum qui blasphemias in eum iaciunt, sed etiam illi de quibus Iacob dicit: Quisquis amicus est mundi, inimicus constituitur Dei. Tales inimicos hic accipit. Sequitur.

Et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. Dico quia inimici tui Domine peribunt, & uerum est hoc, quia omnes qui operantur iniquitatem, id est qui perseuerant in opere iniquitatis, dispergentur, id est a bonis in futuro iudicio separabuntur, uel in se ipsis dispergentur, quia contra ipsos ualde irascuntur, & sibi displicebunt dicentes: Nos insensati aestimabamus uiam eorum in saniam, &c. Vel etiam dispergentur ab hac praesenti felicitate, in quam confidebant. Quia de eis dictum est: Quoniae cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.

Et exaltabitur. Iniqui quidem dispergentur, & iusti saluabuntur, hoc deberet dicere: sed quia ipse propheta de illis unus erat, ideo pro omnibus ponit se dicens, Et tunc cornu meum, id est sublimitas mea exaltabitur, id est ita coronabitur, sicut merito exaltandus est ipse qui est unicornis, id est qui mauult in praesenti esse singulariter in spe quam multipliciter in re. Solum etiam unicornis, quia unum tantum habet cornu, pro unitate ecclesiae accipi. Iuxta quod hic etiam potest accipi sic: Cornu meum exaltabitur, sicut illius cornu merito exaltandum, qui non separatus est: sed unicornis, id est manens in unitate. Tunc enim unitas tantum coronabitur, schisma uero damnabitur. Et senectus mea, id est posteriora mea erunt in ubere misericordiae, non quod ibi sit misericordia, ubi sola erit ueritas: sed tamè quia quod hic misericorditer promittitur, ibi implebitur, ideo dicit ibi esse misericordiam. Et quia quae nunc est in spe, tunc erit in re, ideo uberi apponit. Senectutem uero statim illum uocat ad similitudinem, scilicet quia quantumcumque hic uberi despectus, ibi tanquam senex erit reuerendus & honorandus. Et accipe totum praesentem laborem post fidem susceptam, quasi in iuuentutem, quia est quaedam inuatio ad illam beatitudinem.

Et despexit. Quasi dicat: Et quia certus sum illius beatitudinis futurae, ideo oculus meus, id est ratio mea despexit inimicos meos, id est florenses impios, quia

Bedæ tom. 8.

non mouit me persecutio, uel flos eorum. Et semper eos despiciam, quia malignantibus insurgentibus in me, id est quando mala persuadentes insurrexerunt contra me, ut me deuocent: tunc auris mea, auris cordis audierit a ueritate sibi intus praesidente hoc, Noli istis acquiescere ut appetas florem eorum. non enim tuum est florere ex tempore, quia iustus florebit ut palma, id est tarde ueniet flos iusti sicut flos palmae, quae non ante trigessimū annū fructū facit. Vel ideo sicut palma, quia sicut palma in trunco est hispida, in summitate uero pulcherrima: ita bonorum uita in principio est quasi foeda & hispida, in fine uero erit iocundissima. Et ideo iustus multiplicabitur sicut cedrus libani, quia & replebitur omni odore uirtutum: & sicut cedrus ramos distendit solummodo in summitate, sic & merita iusti distenduntur. i. apparebunt in fine. Et sicuti haec arbores non siccantur sole ascendente in aestate, sicut herbae potius flores emittunt: ita uero sole ascendente in aestate, id est ueniente ad iudicium, iusti non arebunt, sed florebit. Impij uero qui comparantur herbis in hyeme uidentibus, in aestate arefcentibus, arebunt.

Plantati in domo Domini. Verè iustus tandem florebit, quia plantatus est in domo Domini, id est in praesenti ecclesia, quae dicitur domus Domini, firmiter est positus, plantatus in fide, etiam radicans in charitate. Et oes qui sic in hac domo Domini plantati sunt, illi uere florebit in atrijs domus Dei nostri, id est, in supercelesti Hierusalem, quae & domus Dei dicitur propter manentem in ea habitationem: & atrium est propter ornamentum & delectationem. Pluraliter autem atria ponit, quia in domo patris mei mansiones multae sunt.

Adhuc multiplicabuntur in senectute. Verè plantati in domo Domini florebit tandem in atrio, quia multiplicabuntur, id est multipliciter glorificabitur: quia gemina stola uestiuntur in senectate uberi, ut supradictum est. Quod adhuc (quasi dicat) expectandum. Iuxta illud: Sustinete modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum uestrorum. Et interim erunt bene patientes, id est sine murmure, & cum omni patientia expectantes, ad hoc ut per ipsam patientiam suam annuncient alijs hoc. Quoniae (pro quod) Dominus Deus noster rectus est, id est iustus est in remuneratione iustorum, qui tanta pro nomine eius patiuntur: & per contrarium annuncient, quia non est iniquitas in eo. i. Deo in datione malorum, quia patientiam eius quam in ipsos exhibuit, non attenderunt, & ideo corrigi neglexerunt.

IN PSALMVM XCII ARGUMENTVM.

Reditum de Babylone predicans, solito narrationis schemate carmen exornat, quo diuina latius commendatur, & plicetur auxilia. Quod ait in titulo, Quoniae inhabitata est terra: significat captiuitate laxata. Verum notandum, quia & iste & praecedens psalmus apud Hebraeos anepigraphus est, id est in inscriptione carens.

LAVS CANTICI IPSI DAVID IN DIE ante sabbatum, quando fundata est terra.

EXPLANATIO.

Canticum ad laudem diuinitatis ipsi David, ad Christum conuenienter aptatur. queritur autem, quomodo die ante sabbatum, id est sexta feria terram dicat fundatam, cum legatur in Genesi, tertio die aridam apparuisse. Sed hic terram hominibus debemus accipere, cui dicitur: Terra es, & in terram ibis, qui sicut a creatore

à creatore Deo sexta die factus est, ita et sexta ætate seculi ab eodem Deo et semine David creator effectus est. Tunc enim terra fundata est, quando in eum humani generis est firmata credulitas. Et ideo laus sanctæ incarnationis eius psalmi istius cõtextione cantatur. Primus locus est à pulcritudine ipsius. Deinde à fortitudine. Tertius ab operib. Quartus à potestate. Quintus à laudibus uniuersitatis. Sextus à ueritate doctorum. Postremus à laude domus ipsius, quam decet eterna exultatione gaudere. Quidam codices habent, In die ante sabbatum, quando inhabitata est terra. Quod historia magis cõgruere uidetur, quia prius quidem terra fundata, sed sexta sabbati est animalium gregibus, atq; ipsius hominis inhabitatio perfecta. Quo etiã die Dominus hominem in paradiso, quæ à principio constituerat, per crucis lignũ restituit. Hodie, inquit, mecum eris in paradiso.

COMMENTARIVS.

Dominus regnauit. Laudat in hoc psalmo propheta exultanter & deuorẽ quendam regẽ uictorẽ, de cuius laude omnib. est exultandum, quia omnibus de uictoria eius est aggratulandum: & ideo intitulatur Laus ipsius caudici David. Ad laudẽ enim pertinet deuotio, ad cãticum uerò exultatio. Laus dico cantata in die, id est, in consideratione diei ante sabbatũ. Quoniam fundata est terra quinta feria, ut in libro Genesis legitur: Fecit Deus omnia irrationabilia animalia. Die uerò ante sabbatũ, id est sexta feria fecit hominẽ: in septima uerò uidit, quia cuncta quæ fecerat, erant ualde bona, & requieuit ab omni opere suo q; parauit. Nec sine causa illi dies dispositi fuerunt, sed quia taliter & secunda cursura erãt, antequam nos requiesceremus in Deo. Si autem bona opera facimus, uerè in ipso requiescemus. ad hoc enim exemplũ dictũ est, quia uidit bona cuncta quæ fecerat, & requieuit die septima. Non autem illud requieuit, quod fatigaretur uel lassaretur. iuxta illud, Pater meus usq; modo operã, & ego operor: & tamen nunq; fatigatur, quia omnia cum tranquillitate facit. Iuxta quod Salomon dicit: Tu Domine Sabaoth cuncta cum tranquillitate iudicas. Nos autem bona opera, quæ facimus, non sine labore facimus, q; diu in requie promissa nondum in re, sed tamen in spe sumus. Si autẽ non erimus in spe, de ficeremus in labore. Quãdo autem erimus in requie, gaudebimus sine fine. Vnde etiam dies sabbati nõ dicitur uel perire habere, quia requies nostra nullũ habebit terminum. Secũda autem iuxta dies sicut sunt disposita. Primũ seculũ est ab Adã usq; ad Noe, quasi dies prima. Secũdũ à Noe usq; ad Abrahã quasi dies secũda. Tertiu seculũ ab Abrahã usq; ad David quasi dies tertia. Quartum seculũ ad David usq; ad transmigracionem Babylonis, quasi dies quarta. Quintũ seculum à transmigracione Babylonica usq; ad prædicationem Iohannis baptistæ usq; in finẽ seculi, quasi dies sextas. In hac uerò sexta ætate ueniens Dominus in carnem, hominem, quẽ sexta die prius fecit, reformauit. Et eiusdem sexte ætatis sexta die & sexta hora, ueri diei fundendo sanguinẽ suum in cruce, ipsum de potestate diaboli redemit. Et hoc est quod titulus dicit: In die ante sabbatum, quoniam Dñs fundauit terram. Fundauit autem eã super illud fundamentum, de quo dicit Apostolus: Fundamentum aliud nemo ponere potest præter hoc quod positum est, id est Christus. Intendit autem propheta in hoc psalmo, ut nos exhortetur, ne ingrati Domino regi nostro ppter nos uictori existamus, & tunc dignam sedere in nobis ei præparemus. Et dicit ita: Dominus regnauit, id est regnũ sibi obtinuit, uel quoniam ueniens in carnem, principẽ mundi assigauit, & foras eiecit, uel quando resurgens à mortuis mortem deuicit. Et uerè regnauit, quia indutus est decore, id est induit & cõcorporauit sibi pri-

us scõdos factos decoros: & quia qui prius erant uora go ebrietatis, facti sunt ornamentũ sobrietatis: etiam qui erant cõnum luxuriæ, facti sunt decus temperantiæ. Et sic facti sunt indumentum eius. Iuxta illud, Vno ego dicit Dominus, quia omnibus his uelut uestimẽto uestieris. Et Dominus indutus est fortitudinẽ, id est, induit illos fortes & patientes, qui prius erant infirmi & impatientes.

Et præcinxit se fortitudine. Aliud est accingere, aliud est præcingere. Præcingere enim est aliud ad se cingere, uelut in Accingere gladio tuo dictũ est: præcingere uerò est ante aliqui cingere. Et est dicere: Ita induit Dominus fortes illos, ut præcingeret se eis, id est, ut illi præcinctorium eius essent, id est omnem fortitudinem suam in humilitate esse cognoscerent: at tẽdentes, quia Dñs quãdo humilitatem eam exhibuit, ut ante pedes discipulorũ se inclinaret, in theolo præcinctus fuit. In quo eos docuit, ut humilitatẽ semper præferret, quia per eam contra omnẽ superbiam & hostilem potentiam fortes essent. Vel aliter. Præcinxit se fortitudine, id est ante se cinxit fortitudinẽ, id est patientiã. Quia nos detractores patimur & post dorsum & ante faciem. Et ideo patientiã debemus habere præcinctam, id est ante oculos maximè positam, ad illos qui insultant nobis in faciem, ne malum pro malo reddamus, sed e contrario benedicamus. Patientia enim necessaria est, ut reportemus promissionẽ. Potest & aliter dici, Indutus est decorem & fortitudinẽ. Decorem enim induit, quoniam assumptis tribus discipulis ascendit in montem, & transfiguratus est ante eos. Fortitudinẽ uerò induit, quando inimicis quærentibus se respondit, Ego sum, & hoc solo uerbo eos prostrauit. Item fortitudinẽ induit, quando flagello factõ de fuculis uidentibus & ementes de templo eiecit. Vel aliter habetur in Euangelio, quod qdam de eo dicebant, quia bonus est: alij autẽ nõ, sed seducit turbas. Et inter hos induit decorem & fortitudinẽ, quia talem habitum propter nostram instructionem sibi assumpsit, ut nec delectaretur lingua iaudantium, nec frangeretur lingua uituperantiũ. Quod uerè & decorum fuit, & ad magnã fortitudinẽ pertinuit. Et huic utriq; sententiã præcinxit se fortitudinẽ, ut posterius dictum est, planè potes adaptare.

Et enim firmauit orbẽ terræ. Verè Dominus indutus est decorem & fortitudinẽ, id est decoros & fortes, quia firmauit orbem terrę, id est qui prius in terrenis uolubiles erant & instabiles, ut orbis in fide stabiles & immobiles fecit. Vel firmauit orbem terrę, id est tales fecit, qui nec mollescerent lingua adulantium, nec frangerentur lingua detrahentium. Quia terræ dico, qui non cõmouebitur. Est enim quidã orbis terrę qui non cõmouebitur, scilicet hæreni, quorum motus exponit nobis Apostolus in parte dicens: De quibus sunt Hymeneus & Philetus, qui circa ueritatem oberrant dicẽtes, resurrectionem iam esse factam, & quorundam fidem subuertunt. Quis autem sit orbis qui non cõmouebitur, subsequenter aperit dicens: Firmum stat fundamentum. Nouit enim Dominus qui sunt eius, & Recedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen eius.

Parata sedes tua. Apostropha ad Dominũ. Q. d. Firmasti quidẽ orbẽ terræ, & hoc modo parata est sedes tua, extunc scilicet, uel ex quo Dñs regnauit: uel ex quo terra fundata est. Et quãuis, q. d. ex tẽpore parata sedes tibi est, ruc sedes est æterna, quia tu es à seculo, & tu es æternus. nãm apud Græcos ambignũ est, quia ponitur & pro seculo & pro æterno: & ideo Latini interpretes sæpẽ inueniuntur posuisse pro æterno. Sedes Dei sunt illi, in quibus Deus inhabitat. De quibus per prophetam dicitur: Super quẽ requiescet spiritus meus, nisi super quietem & humilem, & trementem uerba mea? Esto ergo tu quietus, non rixosus: humilis, non superbus, & sic eris sedes Dei. neq; timeat mentem in te sedem, quia ipse firmauit eam.

Eleuauerunt

Eleuauerunt flumina fluctus. Quasi dicat: ad hanc sedẽ tuam parandam flumina quæ prius timuerunt, eleuauerunt uocẽ suã. flumina accipit illos de uentre, id est de memoria, quorũ fluxerunt in gentes abundanter spiritualia dona, id est sanctos Apostolos. horum autem fluminum caput, id est fons est ille, qui dixit: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. De his fluminib. unũ quod ualde prius timidum fuit, quando ad uocem ancillę ter negauit, id est Petrus tunc uocem suã audacter leuauit, quando ipsis dimissis à principib. & sacerdotibus postquã eos in carcerauerunt & flagellauerunt, & ne amplius in Christi nomine loqueretur edixerunt, audacter respondit: Vos iudicatẽ, si iustum est Deo magis obedire quã uobis. Nos enim quæ audiuius & uidimus, nõ loqui nõ possumus. Tunc etiã uerè uocẽ eleuauit, quando sicut in Actib. Apostolorum legitur: Strans in medio aperuit os suũ, & dixit: Viri fratres, &c. Similiter & alij audacissime quiq; pro se fecerunt. Et hoc est quod dicit: Flumina quæ prius timuerũt, dũ quasi in morte & passione Domini desperauerũt, post spiritus sancti cõfirmationem, qui timorẽ eorum uertit in amorem, uocem suã eleuauerunt. uocẽ suã, id est Christũ fiducialiter prædicauerunt: eleuauerunt uerè dico flumina uocem suã. iteratio est ad cõfirmationem, & non solum eleuauerunt uocẽ in leni admonitione, sed etiã eleuauerunt fluctus suos. i. cõminationes suas dicentes: Vẽ mundo à scandalis. Et uẽ uobis nisi pœnitentiã egeritis. fluctus dico adauctos à uocibus aquarum multarum, id est multorum populorũ, prædicantib. enim sanctis Apostolis statim multi crediderunt, & etiã spiritum sanctum acceperunt, & sic multi ex eis uocẽ eleuauerunt, id est Christum prædicare cõperũt. & ideo rãto fiducialius sancti Apostoli uocẽ suã eleuare potuerunt. uel aliter: Quando sancti Apostoli dimissi sunt à sacerdotib. & principib. ut supra diximus, ad suos uenerunt & narrauerunt eis, quæcunq; dixerant, uel fecerãt eis principes & sacerdotes. at illi hoc eleuauerunt unanimitẽ leuauerunt uocẽ dicentes: Tu Domine fecisti cœlum & terrã, &c. Et ex tali aggratulatione istorum Apostoli confortati sunt, ut non solũ uocem admonitionis, sed etiã fluctus cõminationis eleuarent. & ecce factum est q, sequitur, scilicet quod mirabiles elationes maris, id est gentiliũ in sterilitate sua amaricantium contra eos insurrexerunt. Tunc enim frendens leo occurrit Samsoni, uxorem ab allophiliis ducẽti, ut supra dictũ est. Sed quæ cura? Nulla scilicet, quia Dñs mirabilis fuit in altis illis elationib. deprimẽdis. Qui enim prius pedibus mare conculcauerat, ipse superbiam gentiliũ subiu gauit.

Testimonia tua credibilia. Et quia mare tantas elationes cõcitauit, ideo nimis. i. ualde credibilia facta sunt ab Apostolis testimonia tua, id est quæ tu Dñe testatus fueras eis dicens: In mundo pressurã habebitis, in me autẽ pacẽ. Experimentũ uerò unius, id est pressuræ quã in mundo patiebãtur, erat eis certitudo alterius, scilicet quod in te uerè pacẽ æternam habituri essent. Et hæc sanctitudo. i. talis eruditio per flagella, quæ uerè sanctitudo, id est sanctificatio & probatio est, decet domũ tuã, id est illos qui sunt sanctũ tẽplũ tuum, in quo tu habitas: domũ dico duraturam in longitudine dierũ, id est æternaliter. Vel aliter: Eleuauerunt flumina fluctus suos. Q. d. Et ut sedem quæ tibi parabat impediret, ideo Dñe flumina, id est mūdani, philosophi eleuauerunt uocẽ suã. i. rationes suas & argumentaciones contra ueritatẽ tuã. Et non solum flumina eleuauerunt uocẽ, sed etiã flumina, id est principes in amaricantes huius seculi fluctus in fluentes, eleuauerunt fluctus suos, id est minaces cõtradictiones suas, fluctus dico concitatos à uocibus aquarũ multarum. i. multorum populorũ, quia ut alius psalmus dixit: Et populi meditati sunt inania, & c. aduersus De-

Bedæ tom. 8.

minum & aduersus Christum eius. Et hoc modo elationes maris mirabiles factæ sunt, ut prius, sed Dominus mirabilis fuit in illis altis deprimẽdis. Et hoc modo mirabilis, quia testimonia tua, id est ea quæ ipsi de te testati sunt, quamquam uiderentur incredibilia, tamen per miraculorum exhibitionem facta sunt nimis, id est ualde credibilia. Quod enim dixerunt, factis cõprobauerũt Dño cooperante & sermonẽ cõfirmante sequentibus signis. Et quia dicit hæc sanctitudo et sanctificatio, scilicet dicta factis cõfirmare de cet domum tuam Dñe, duraturam in seculũ seculi, ut prius. Potest & aliter iuxta priorẽ sententiã legi: Mirabiles elationes maris. Q. d. quia flumina. i. Apostoli eleuauerunt uocẽ suã, uel fluctus cõminãdo æternas pœnas hominib. si non conuertentur: ideo mare. i. amaritudo gentilitatis, quæ prius jacebat in cupiditatib. terrenorum, mirabiles elationes fecit, id est mirabiliter intumuit: quia quot in imo erat, factũ est in summo. hoc est, amorẽ terrenorum cõuertit in amorẽ cœlestium. Et hoc inde factũ est, quia Dñs mirabilis fuit in altis, id est in profundis aquis illius maris. Quia sicut olim per Moysen seruum suũ aquas in mari immisso ligno dulcorauit, ita immisso ligno crucis suæ in mare gentilitatis. i. notificata gentib. fide passionis & resurrectionis suæ, amaritudinẽ earum conuertit in dulcedinẽ: quia qui prius mundi fuerãt amatores, facti sunt cœli amatores, & mūdũ contẽptores. Et hoc modo Dñe testimonia tua. i. quæ tu testatus fueras de concorporatione Iudæorũ & gentiliũ dicta sunt. Alias oues habeo, quæ nõ sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, &c. Talia facta sunt nimis credibilia. Et hæc sanctitudo q, etiã aliæ oues cõuertentur & cõcorporabuntur, decet domum tuam, id est ecclesiã tuam, quæ non decet angustis spacijs claudi, domum dico duraturam in longitudine dierum, id est in æternum.

IN PSALMVM XCIII. ARGUMENTVM.

Numeratis malis quæ uictor Chaldeus ingessit, adiungitur oratio uicti, capti & transmigrati populi. Aliter uox ecclesiæ de Iudæis ad Dominum.

PSALMVS IPSI DAVID quarta sabbati.

EXPLANATIO.

Quarta sabbati, est à sabbato quarta feria, qua die Dñs luminaria cœli creauit. Hoc aptandũ est sanctis uiris cœlesti in terra conuersatione lucentib. de quibus est psalmus iste dicturus. Respicens propheta in spicium corda turbati, quasi Deo mortalia non curante, quando impios prosperari, & iustos cernebant adfligi. In prima parte Dominũ rogat, ut retribuat superbis, per quos mundum tali æstimatione cognouerat esse uitiatũ. Secunda ipsos increpat, qui stulta blasphemia Deũ putant humana nõ uidere, dum ipse creaturis suis intelligentiã prestet & sensum: beatũ deputans illũ, qui mundi felicitate cõtẽpta in diuina reuerẽtia perseuerat. Tertia ad eorũ animos inuitãdos, Dñm sibi dicit fuisse refugium, & uindicẽ fore peccatũ.

COMMENTARIVS.

Deus ultionum Dominus. Solent multi murmurare aduersus patientiã Dei, & dolere impios uiuere, plurimum posse, & quot grauius est, bonos opprimere: & sic peruertuntur impatiẽtes & infirmi animi, quasi frustra sint boni, quia Deus oculos ab eis auertit, & malos in his quæ diligunt adauxerit. Putantes ergo sine causa bene uiuere, inuitantur ad imitandam eorum maliciã,

R 2 quos

quos florere perspexerint. Si autem propter infirmitatem personæ uel animi mala facere formidant, ne & ipsi mala suscipiant, abstinent quidem se à malis factis, sed non abstinent à cogitationibus prauis. Et inter cogitationes eorum iniquas hæc est summa impietas, quod putant Deum negligere & non curare res humanas, aut æqualiter habere bonos & malos: aut quod perniciosius est, malis fauere, bonos odisse. Tales cogitationes hominum tacitas uel etiam erumpentes in dicta uel facta curat psalmus iste, si curare uelint: quia docet patientiam in labore bonorum, & contra felicitatem malorum, cuius titulus est: Psalmus ipsi David in quarta sabbati. Quarta sabbati, ut in Genesi legitur, fecit Deus luminaria, id est sol & luna & stellæ omnes, & posuit eas in firmamento cæli. Quid ergo uult sibi quod de quarta sabbati titulum accepit psalmus. In quo patientiam docemur in labore bonorum, & contra felicitatem malorum habes Apostolum dicentem fidelibus, in Christo roboretis: Omnia facite sine murmuratione & disceptatione, ut sitis irreprehensibiles, sinceri & immaculati filii Dei, in medio nationis distortuosi & peruersi, in quibus lucetis tanquam luminaria in mundo, uerbum uitæ continentis. Luminaria in firmamento fixa quarumcunq; de eis merentur homines, quæ tuncq; obprobria in ea dicant, uocantes hæc stellæ Veneris, illæ Iouis, & quantacunq; intemperie hæc ima perturbetur: illa tam cito in sua non relinquunt, sed seruant cursus per cælestes tractus, ut disposuit eis creator eorum. Sic & homines quorum cor infixum est firmamento cæli, & in libro legis Dei, & qui non frustra audiunt, sursum corda, quorum thesaurus & conuersatio est in cælestibus. Quantacunq; mali & persuasores & detractores de eis mentientes maledicant, quantacunq; detrahant, ipsi tamen iter suum peragunt, à bono proposito non recedunt. Et horum talium uox est in hoc psalmo, exhortantium infirmos & murmurantes ad patientiam in labore bonorum, & contra felicitatem malorum & reprehendentium impios florentes, & ueritatem non cognoscetes. Titulus sic exponitur: Psalmus, id est, laus ista attribuitur ipsi David, non cuiusq; sed significato per res creatas quarta sabbati. hoc est attribuitur solis fidelibus, sanctis in Christo roboratis, quos uocat Apostolus luminaria mundi. horum enim uox, ut supra diximus, est in hoc psalmo, quælibet contra patientiam Dei murmurantem, sic corrigentem. Quasi dicat: Tu quidem murmuras, quia Deus statim non punnit iniquos: non debes murmurare, sed potius tibi cauendum est ne tu sis inter illos, quia uere puniet eos. Nam Deus est, & si Deus est, iniustus non est: ergo nihil quod tu non punies, impunitum relinquet. Et quia Deus est, ergo erit Dominus ultionum: Deus dico uere erit Dominus ultionum, id est potestatem & dominium tandem in ulciscendo exercebit. Nam (quod dicitur) liberè ager. Et uere tunc liberè ager, quia prius liberè egit, quæ nulli in uerbo pepercit. Dominus erat in carnis humilitate, sed nullius personam respexit in sermone ueritatis. Nulli pepercit in uerbo, ut essent quibus parceret in iudicio. De eo enim dictum est: Et erat loquens tanquam potestatem habes, non sicut scribæ eorum, & pharisæi. Et qui nulli pepercit in uerbo, ueniens iudicandus: parceret alicui in sententia, ueniens iudicatus. Et qui nullum timuit in humilitate, timebit aliquem in maiestate? Nullum utiq; ergo qui prius liberè egit, & tandem liberè ager.

Exaltare qui iudicas terram. Dixit quia liberè egit, hæc autem libertatem eius impij homines, id est Iudæi non tulerunt: quia ceterarij erant operibus eorum. Sed eum renuerunt, flagellauerunt, spinea corona circumdederunt: in crucem leuauerunt, & tandem occiderunt. Et ideo propheticus spiritus hoc præuidens dixit: Exaltare qui iudicas terram. Quasi dicat: Morere Domine ut exalteris, & exaltare ut iudicatus à terra, iudices terram, tu dico qui uere iudicas, id est iudicabis omnem terram, tam cultam quam incultam: & ideo

redde retributionem superbis. Superbi sunt illi quibus parum est peccare, sed audent etiam peccata defendere. Et his reddet Dominus retributionem: quæ retributionem? Vtrique æternam damnationem, humilibus autem non retribuet. Verbi gratia. Quidam de ipsis crucifixoribus Domini uisis tot miraculis & tantis Apostolorum præconijs auditis, se humiliauerunt: quia peccatum suum cognouerunt, & precium redemptionis suæ, qui scientes fuderunt credentes biberunt, quædo accedentes ad Apostolos dixerunt: Quid faciemus uiri fratres? &c. Et his talibus non retribuetur. Superbis autem quibus parum est fecisse, sed nituntur etiam defendere, illis retribuetur. Dicitur autem ad eorum correctionem, ut uel timore pænæ conuertantur. Et sciendum quod dicitur: Exaltare & redde, prophetia est præscientis, non audacia iubentis. Non enim ideo Dominus fecit, quia prædixit propheta: sed ideo, propheta prædixerat, quia Dominus facturus erat.

Vsq; quo peccatores. Ecce propheticus spiritus habitum assumit alicuius dilecti consolatoris. associat enim se illis murmurantibus, quos solatur in ignorantia: non quia nesciret quod quasi ignoras querit, sed ut quibus comparitur, acceptabilior sit eius consolatio. Et est quasi dicat: Ideo dico ut reddas retributionem superbis, quia usq; quo Domine peccatores gloriabuntur. Certè, quasi dicat, peccatores gloriabuntur, quousq; id est, quamdiu tibi placuerit, & quomodo gloriantur ostendit, quia effabuntur, id est extra fabuntur. hoc est persuadebunt alijs iniquitatem. Et ideo effabuntur, quia loquentur eâ prius in corde suo. Cogitant enim sic apud se: Certè si ea quæ ego facio displicerent Deo, non me sineret uiuere, sed iam dudum me interfecisset. Et quia hoc cogitat apud se, ideo potest eloquentur, ut alijs idem persuadeant. Et hoc est quod dicit, effabuntur, & prius loquentur in se iniquitatem. Loquentur autem ideo: Securus dico, quia operantur etiam iniusticiam, id est ad effectum perducunt iniquitatem quæ cogitantur, hoc est quod dicitur: Loquentur omnes qui operantur iniusticiam. Et quia tu Domine non corrigis eos, ideo iniquitatem suam super alios etiam extendent. quia humiliauerunt populum tuum. Potest & ira simpliciter continuari. Quæ iniusticiam operantur hanc scilicet, quia humiliauerunt Domino deuocando, & sibi incorporando populum tuum, quem autem populum, & quæ humiliatio nem accipiat, determinat dicens: Et hereditatem tuam uexauerunt. Et uere, quasi dicat uexauerunt, quia uel interius deuocando: ut si non interius, saltem exterioris uiduam, id est aliquam carentem tanquam consolatore mundo tanquam uiro. Et aduenâ, qui non se manentem ciuitatem hic habere credit, sed futuram inquiri: & etiam occiderunt quosdam corporaliter, quosdam spiritualiter pupillos, id est illos qui orbati erant patre mundo. Et hæc agentes dixerunt: Dominus non uidebit ista, quia nec etiam intelliget ea Deus Iacob, id est, Deus supplantator, & presentia cõtempnentium, quæ isti Deum faciunt si. quod dicitur: Quia tu Domine prologas nimietatem, ideo & ipsi superaddunt iniquitatem. prius enim statuerunt te iniustum, quando iniquitatem suam placere tibi dixerunt. Huic iniquitati aliam nunc superaddunt: quia quod res humanas non curas, asserunt dicentes, Non uidebit Dominus, &c.

Intelligite insipientes. Facit apostropham ad murmurantes & infirmos, docens eos ne flore malorum seducti ipsos imitentur, quasi dicat: Illi quidem persuadent iniquitatem, & etiam minuant potentiam suam Domino dicentes, quod non uidebit mala quæ faciunt: uos autem infirmi in populo Dei, insipientes, id est, non providentes uobis in futuro, æmulado florem malorum, ne talibus adhareatis, sed intelligite quod intelligendum est: id est uos stulti non attenditis quam uanum & fragile sit quod appetitis, si prius ab errauistis, uel aliquando sapite, quia mentiuntur illi qui dicunt, Non uidebit nec intelliget. Nam uere intelliget

telligit Dominus, & uidet. Qui enim plantauit aurum, id est, fecit hanc materiam audiendi, quæ est auris, nunquid non audiet? Et qui finxit oculum materiam uidentem in nobis, nunquid non considerat? Et ille qui ubiq; corripit gentes præcones suos, circūquaq; mittendo, qui & prædicarent ueritatem, & corripere falsitatem, nunquid tandem non arguet in uanum gratiam accipientes? Et quasi aliquis dicat: Argueret utique, si sciret. subdit stulte: Ille qui docet hominem scientiam, non nescit utiq;. Quia Dominus absolute est, id est omnia in potestate sua habet. Et si omnia, ergo scientiam. Et quia scientiam possidet, ergo manifestum est quia scit non solum facta, sed etiam cogitationes hominum: non autem ut eas probet, immo ut improbet, quia scit quoniam uanæ sunt, homines autem (quasi dicat) nasciunt cogitationes Dei iustas & ueras. scilicet nesciunt quare parceret malis. Relinquamus ergo cogitationes hominum uanas, ut sciamus cogitationes Dei ueras. Quis autem est sciens cogitationes Domini ueras? nullus scilicet, nisi quæ Dominus erudit, id est qui cor habet affixum in firmamento cæli, id est, in libro legis Dei: & ideo omnis ille uere beatus est, quæ tu erudieris. Et ideo dico beatus, quia tu docueris eum de lege tua, id est faciens ei documentum legem tuam, id est paternam flagella tua. Qui ideo per legem intelligunt, quia lex pœnas irrogat, facies ei documentum ad hoc ut mitiges ei, id est, ut mitigatum & temperatum facias eum, ne seducatur à diebus malis. Dies mali sunt, in quibus mali florent, boni laborant: sed labor bonorum, est paternum flagellum: flos autem malorum, fouea eorum. Et ideo dicit Mitiges ei à diebus malis, quia dies mali duraturi sunt, donec fodiatur fouea, id est ut quasi ad plenum æterna damnatio præparetur peccatori. Et est quasi dicat murmuranti cuiuslibet contra patientiam Dei: Tu quidem uis impium iam sepelire, sed nondum tempus est, quod nondum fouea parata est. Expecta ergo, donec peccatori fodiatur fouea. Peccatorem accipit hic illum qui in confessione peccatorum penitentiam agere non uult, ut per humilitatem saluetur. Necessè est enim in quocunq; siue uir siue femina sit, præcedat humilis confessio, sequatur salubris penitentia, quæ ualeat ad hominem corrigendum, non ad Deum irrendendum. Et si bona opera facit, inde Deo gratias agat, nec alium contemnat, quasi misericordia Dei, quæ larga est in omnes, in eo sit præclusa. Pharisæus uero non inde datus est, qui de bonis operibus suis gratias agit, quia dixit, Gratias ago tibi Domine: sed quia publicanum contempnit dicens, Quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, uel ut etiam hic publicanus. Superbis ille erat in bonis operibus suis, quia inquit: Descendit hic iustificatus in domum suam, ab illa uia non repellit. Dixit diebus malis duraturis, donec fodiatur peccatori fouea. Et quasi dicat, Donec plebs eius præparetur exercitium, quia exercebit quidem Dominus plebem suam per æterna flagella, non autem repellent eam. Et exercitandum non derelinquet, immo potius attrahet sibi hæreditatem suam. hoc est plebem suam, quæ est ei hæreditas. Et tamdiu non derelinquet, quo ad usq; id est usque ad tempus illud in quo tempore iusticia, id est iustus ille qui emphaticè dicitur iusticia, conuertetur ab humilitate in iudicium, scilicet ut qui prius uenit humilis iudicandus, terribilis ueniat iudicatus. Et qui erunt tunc iuxta illam iusticiam? hoc est, qui erunt tunc collaterales istius iusti uenientis ad iudicium, ut cum eo iudicent? Scilicet omnes qui sunt recto corde. Vel aliter: Quousque iusticia nostra conuertatur in iudicium scilicet, ut in quibus prius præcesserit iudices fiant. Quasi dicat: Nunc iusticia habet, nunc iusticiam tene, dum nondum potes iudicium habere. Sancti enim Apostoli prius iusticiam habuerunt, id est impios homines tolerauerunt, postea iudicabunt. Et ipse Dominus noster Iesus Christus prius uoluit iudicari quam iudicare. Prius enim

tempus passionis, deinde de tempore iudicationis: prius tempus humiliationis, deinde tempus exaltationis. ergo nunc iusticiam tene, si tandem iudicium uis habere. Et qui (quasi dicat) sunt iuxta illam iusticiam, hoc est qui sunt illi etiam nunc eam habeant integrè, tamen quantum possibile est homini, ad eam accedunt. Hoc enim per iuxta notatur, quod accedere quidem ad iusticiam possumus, ipsam autem integrè habere non possumus. Quis in quâ iuxta illam? scilicet omnes qui sunt recto corde. Recto corde sunt illi, quibus placet quod Deo placet, & qui rectum cor Dei ad suum cor non distorquent: sed si aliquando aliqua uoluntas in eis surgit, quæ Deo displiceat, statim eam uoluntati eius quasi regulæ directæ colliniant. Quod autem duæ uoluntates in nobis sint, Dominus Iesus Christus dignatus est in se præfigurare. Per guttas enim sanguinis, quæ de corpore eius ut sudor exierat, signata est illa bona & constans uoluntas, quæ statim uoluntati Dei colliniantur. Per uerba Dei quibus nostram in se transtulit infirmitatem, dicens, Parer si possibile est, transeat à me calix iste: præsignauit in nobis leuem uoluntatem. Quod autem talis uoluntas statim ad uoluntatem sit dirigenda & complananda, ostendit eum subiunxit: Veruntamen non sicut ego uolo pater, sed sicut tu.

Quis conserget. Item perfectus ille qui hic loquitur, scilicet siue sol siue luna, uel quodlibet de luminariis docet insipientibus in populo Dei, ut per diuinum auxilium inuocare, ut iusticiam quæ tandem conuerteretur in iudicium, possint habere. quasi dicat: Quia nemo iudicium poterit habere, nisi iusticia præcedat: iusticiam uero nemo habere poterit, nisi recto corde, ergo uos murmurantes in populo Dei, & insipientes ut per diuinum auxilium possitis ad hæc attingere, inuocate diuinum auxilium, & dicitur: Quis conserget mihi, id est ad me adiuuandum aduersus malignantes, id est maligna persuadentes. Malignantes uocat diabolum & angelos eius, & filios etiam diffidentiam, in quibus tanquam in uasis suis operatur. Aut quis stabit mecum, ferens mihi adiutorium aduersus operantes iniquitatem, id est contra illos eodem malignantes, qui mala quæ persuadent, etiam in nobis operantur. Quis inquit conserget, aut quis stabit? Dominus scilicet, qui & prius, & uere prius mecum stetit, quia anima mea habitauit in inferno, hoc est dicere: Volui deceptus imitari malitiam eorum, deceptus flore eorum, & sic ferè perij ad hoc ut anima mea habitaret, id est firmiter hæreret in inferno illo, de quo supra dictum est, Donec fodiatur peccatori fouea. Minus tamē fuit, quod non habitauit ibi, & hoc in paulo, id est paruissimum quiddam minus fuit, scilicet quia etiam uoluntate, nondum tamen in re in ueram imitationem illorum, quam uis (quasi dicat) tam propinquus fuit, tamen non habitauit ibi: quia Dominus adiuuit me ne prorsus ruerem. Quod nisi esset, tunc uere habitassem. Et quasi dicat: Quia tunc adiuuit me, adiuuabit & nunc.

Si dicebam, motus est pes meus. Hoc perfectus hinc agens in persona sua dicit, adhuc docens illos murmurantes & insipientes. Quasi dicat: Dixi quia adiuuit me Dominus prius, & certè adhuc adiuuabit te, si dicas ei, Motus est pes meus: quia si ego aliquando ei dixi, adiuuit me. hic commendatur humilitas confessionis, quæ ad eum Deo grata est, quod etiam postquam pes. i. affectio nostra mouetur, si statim post motum confitemur, ruinam non plangemus. Et hoc est quod dicit: Si ego non dico dixi, sed dicebam, id est etiam si dicere incipiebam, Domine motus est interior pes meus: statim misericordia tua adiuuabat me, ut ruinam non plangerem. Quasi dicat: Si ego sum motus ut homo, tu aderas mihi ut Deus.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo. Bene dico misericordia tua adiuuabat me. Nam consolationes tuæ lætificauerunt animam meam, & præ-

cupiè in hoc lætificauerunt me, quia scio me per has consolationes tan dè tibi adhæsurum. Illi uerò, id est malignantes & operantes iniquitatem, non

IN PSALMVM XCIII ARGVMENTVM.

PRædicens ea que uel de Babylone exeunt, uel in Babylone posito contigerunt. In principio psalmi omnes ad gratiarum uocat actio nem. deinde exemplo rerum prateritarum utilitatè exorationis inducit. Aliter uox ecclesie pœnitentiam suadentis.

LAVS CANTICI IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Laus deuotionem uocis, caticum hilaritatem mentis, ipsi Dauid Christo saluari nostro designat, ut uidelicet conueniens non in delectationibus uanis, sed in Domino exultemus. Præuidens propheta iudeos Christo posse resistere, primo ingressu populos eorum ad psalmodiam inuitat, laudes Domini dulcissimi uarietate describens. Secundo ipse Dominus loquitur, ne cor suum idem populus induret, ne eis contingat quod patribus eorum, qui non meruerunt terram repromissionis intrare.

IN PSALMVM XCV. ARGVMENTVM.

OB reditum de Babylone gratiarum actio celebratur. Aliter uox ecclesie uocantis. Item qui in præcedente psalmo destructam domum nostram fleuimus, id est regulam disciplinæ, hic de reparata gratulemur.

CANTICVM IPSI DAVID, QUANDO domus ædificabatur post captiuitatè.

EXPLANATIO.

Quantum ad litteram, tempus significat illud, cum Babylonia captiuitate laxata tēplum Hierosolymis restauratum est. sed spiritualiter destructa domus ædificatur, quando post captiuitatem peccati anima uia heritatis receperit. Domus enim ista, id est uniuersalis ecclesia, in qua Christus inhabitat, uicibus semper extruitur, donec ad finem seculi prædestinatum numerum impleatur. In prima parte psalmi commonet propheta generalitatem cantare Domino, & in toto orbe prædicare. Dominice incarnationis aduentum, quoniam super omnes deos uerus est Dominus. Secunda diuersas admonet gētes, ut primo semetipsas offerant, postea munera prædicationis exoluant, Domini aduentum utrunq; commemorans, uel quo iudicatus à mundo, uel quo iudicaturus est mundum.

IN PSALMVM XCVI. ARGVMENTVM.

TRiumphus de Babylonis, & de reditu populi gratiarum actio geritur, ubi solito schemate regnantis Dei pompa describitur. Aliter uox ecclesie ad aduentum Domini.

IPSI DAVID, QUANDO TERRA eius restituta est ei.

EXPLANATIO.

Ipsi David ad Christum refert, terram eius restitutam, uel resurrectionem carnis, quam ex uirgine sumpsit, intellige: uel peccatores quoslibet ad eum post peccata reuersos. sicut factum est in Iudeis, qui Dominice crucifixionis piaculum pœnitendo diluerunt. In primo membro psalmi propheta post resurrectionem Domini uirtutes eius diuersa prædicatione describens, idolorum cultores digna increpatione redarguit. Secundo ad Dominum uerba conuertit, gaudens ecclesia auctori suo credidisse, monensq; fideles in Domino letari, quod solet eos à peccatorum liberare presursus.

IN PSALMVM XCVII. ARGVMENTVM.

Soluta captiuitate iungitur exhortatio deuoræ in Domino obseruantie, solito sane schemate paratè de Babylonis uictoria pompa describitur. Aliter uox ecclesie ad Dominum & Apostolos.

PSALMVS IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Titulus iste refertur ad Dominum Christum, de cuius utroq; aduentu psalmus, quem præcedit, dicitur est. Per totum psalmum propheta loquitur. In prima parte comonet populum Christianum, cantici noui exultatione letari, quando mirabilis est Christi cœffusus aduentus. Secunda diuersis modis uerbius dicit esse gaudendum, quia desideratus iustus sit iudex in fine uerturus.

IN PSALMVM XCVIII. ARGVMENTVM.

VT supra. Aliter uox Apostolorum ad populum.

PSALMVS IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Dauid Christum accipe, cuius honor in hoc psalmo, potest, & cantatur. In prima sectione commonet propheta uniuersos populos Christo Domino cõfiteri, quia iudicium & iusticiam fecerit in Iacob. Secunda commonet plebem adorare Dominum saluatorem, qui Moyses & Aaron & Samuel propitius extiterit, utpote præcepta eius seruantibus. Unde exaltandum & adorandum esse Dominum, qui fideles suos exaudire dignatus est.

IN PSALMVM XCIX. ARGVMENTVM.

TAnquam reductos iam de Babylone, & in proprio habitantes solo relatuos gratias Dei templum hortatur intrare. Curat autem frequenti prædicatione atq; exhortamento, ut illis & desperationè reuertendi, & incuriã gratias agendi sedulus monetur, & propheta certus eripiat. Aliter uox Apostolorum ad populum.

PSALMVS IN CONFESIONE.

EXPLANATIO.

Dum frequenter in psalmis posita sit pro rerum opportunitate confessio, hic tamè in titulo singulariter ascribitur, quia totus hic psalmus ad utraq; pertinet, confessiones & pœnitentiæ uidelicet & laudis. In prima parte psalmi propheta com

monet

monet uniuersitatem Dominum exultando laudare, & ne semper hoc genere cõfessionis utendū crederes. Secunda nos promittit delictorū pœnitentes indulgētia ipsius posse portas intrare.

IN PSALMVM C. ARGVMENTVM.

EX persona iustorum in Babylone canitur, prædicanturq; ea quæ singulis pro conscientia suâ tribulationis tēpore cõuenient. Aliter uox Christi ad patrē dereliquis sanctorū.

PSALMVS IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Titulus notus est, & ipse psalmus in formam perfectæ sanctitatis inclusus, qui centenarium fructum debeat expectare præmiorum. In prima parte psalmi ecclesia cantare se dicit Domino misericordiam & iudiciū, consortiaq; refugere peccatorum. Secunda se asserit diligere fideles & eorum cõhabitatione gaudere, Demonas autem cum suis immisionib. de suo corde repellere, quos nouit eū Dei famulis nō habere portionē.

IN PSALMVM CI. ARGVMENTVM.

BAbylonice captiuitatis prædictis grumnis tristibus etiam læta, id est spem reuerſionis adiungit. Aliter uox Christi & ecclesie, cum ascendisset Christus ad patrem.

ORATIO PAUPERIS CVM ANXIUS fuerit, & coram Domino effuderit preces suas.

EXPLANATIO.

Quamuis aliqui præsentem psalmum Domino saluatori aduocandum esse putauerint, conueniens uidetur afflictis magis & gementis pauperis, sicut & titulus ipse continet, introductam esse personam. Nam cum dicit coram Domino intentionem orantis, ostendit qua depulsis ab animo cogitationum turbis, nihil præter se & eū cui supplicat meminerit. Et nota, quia dū ubiq; in titulis nomina sunt posita, hic pauper sine nomine loquens introducit, scilicet ut eū uni datur, oēs sibi pauperes Christi cognoscerent attributū. Pauper iste reb. egens, sed uirtutib. diues in exordio psalmi multipliciter Dñm rogat eius intendere precib. quoniam iugi afflictione contritus, ossa ueluti confrixta gestauerit: sequitur flebilis manifestatio necessitatum, & ne post tot calamitates de castigatione sua uideretur ingratus. In tertia parte Dñi laudes prosequitur, cuius aduentu cõstruendā dicit ecclesiam: & cū sint omnia permutanda, ipse tamen permaneat in æternū. Infertur etiam nimis uotiuua conclusio, sanctorum semen ibi esse dirigendum, ubi habitat Dominus in gloria sempiterna. Iste oratio pauperis, quæ inchoauit à laudibus, perficitur in gaudium.

COMMENTARIVS.

Omne exaudi orationem meam, & clamor ad te ueniat. Oratio pauperis cum anxietus fuerit & effuderit coram Domino preces suas. Pauper ille loquitur in hoc psalmo, qui cū diues esset, pro nobis pauper factus est, ut & nos paupertate eius ditaremur, à quo sunt omnes diuitiæ tam ueræ quam non ueræ, diuitiæ eius sunt. In principio erat uerbum, & Deus erat uerbum: paupertas uero illius est. Semetipsum exinanuit formam serui accipiens, ibi se pauperauit, ubi nos ditauit. Audiamus ergo pauperem uoluntate, orantem pro nobis pauperibus necessitate, scilicet Christum in nobis pauperē, nobiscum pauperem, & propter nos pauperem ora-

tionem eius audiamus, & personam cognoscamus. & quicquid uidebimus eius maiestati non conuenire, hoc attribuamus infirmitati nostræ. Anxiatur autem & orat non propter se, sed propter nos, docendo nos ut nos anxij simus propter nos, ad hoc ut & uocem & gemitus euadamus, & æternos dies quos amibimus, recuperemus: & non tantū propter nos, sed etiam pro fratribus. Et dicit ita: Domine pater exaudi orationē meam factā pro perseverantia meorū, & clamor meus ueniat. i. inmittatur ad te. Repetitio est, ut ait beatus Augustinus, ut ostendatur orantis affectus. Potest aut accipi ut maius, scilicet pro intensa illa oratione, quæ exaudita ostēdit Apostolus dicens: Qui in diebus carnis suæ cum ualido clamore preces ad Deū fudit, & exauditus est, pœneretia sua.

Non auertas faciem tuam. Ideo dico exaudi orationē meam, nō auertas faciem tuam à me. i. à meis faciem tuam. Hoc non dicit quantum ad se. Quando enim Deus auertit se ab illo, de quo dicitur: Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. Aut quando patet à filio? Hoc autem dicit quantum ad suos, à quibus tūc Deus uerè faciem suam auerteret, si eos deuocari permitteret. Non auertas inquam faciem tuam, sed potius aduertas eam ad me in quacunq; die tribulor. i. in quocunq; tempore tribulantur mei. Semper enim Christus tribulatur, & tribulabitur in suis deudentibus & succedentibus usque in finem seculi. Et ideo bene dicit, In quocunq; die tribulor. i. in quocunq; die tribulantur mei, id est attendunt peregrinationem istam esse tribulationem, quod facere non possunt nisi humiliando se: tunc tu qui ab erectis aurem auertis, inclina ad me in meis aurem, sicut altus ad humilem, medicus ad ægrotantem. Vel aliter.

In quocunq; die. In quocunq; illuminato, id est quā docunq; mei illuminati per gratiam tuā recognoscēt presentē uitam esse tribulationē, & se humiliant, tūc tu inclina ad eos aurem tuam: quia tunc (q. d.) inuocabant te. Et in quocunq; die, id est in quocunq; tempore, uel quādo cunq; mei illuminati inuocauerint te in se non aliud, non iam ut terreni, sed ut redēprimon iam portantes imaginem terrestris, sed celestis: tūc audi me, in meos, & hoc uelociter. Non enim nisi tali desiderio dixisti, adhuc te loquente. Ecce adsum. Et quāsi diceretur ei: Unde inuocas? pro qua paupertate clamas, pro qua inopia pulsas? Responso. Meritò clamo, meritò inuoco, quia dies qui deberet esse mei & meorum, & essent nisi Adam præuaricasset, id est dies æterni defecerūt, id est euauerunt sicut fumus. O dies, si dies. Vbi dies auditur, lux intelligitur. Sed defecerunt dies mei sicut fumus. Quare sicut fumus? propter elationem. Videte fumum limilis superbiæ tumescētem, ascendētem & euascentē. Vtiq; deficientem & non permanentem. Tales dies dignus fuit accipere ille superbus Adam, ex quo Christus carnē accepit, & liberabit nos à dieb. fumi. Qui propter nos dignatus est uti uoce dierum fumi, & subdit causam. quare dies defecerunt, ideo scilicet quia illa que deberent esse omnia ossa mea, id est firmamēta animæ in meis, scilicet ratio & intelligentia aruerunt. i. in illa & in ualida propter contumacitatem ueritatis, quem amiserunt, sunt sicut cremium. Cremium dicitur illud unde sagimen eliquatur, postquam in tantum crematur, quod sine omni humore efficitur, quod satis uile est & inualidum.

Percussus. Nō solū in exteriori ita infirmatus sum, sed etiā percussus sum in exteriori & in me & in meis factus sum fœnū, quia de priori uirote in hāc miserā cecidi. Hic est percussus ille, de quo per Esaiam dicit, Non in æternum irascar. Spiritus enim à me procedit. Oēm statū ego feci, propter peccatū aut modicū quid contristauit eum, & percussus eū. Et auerti faciem meā ab eo, & tristis abiit in uis suis. Hęc percussio in exteriori conuenit etiā ipsi capiti, propter pœnas peccati, quas cõmunes nobiscū habuit. Et repetit q. præ-

dixit, ut causam huius esse ostendat. Q. d. quod percussus sum in exteriori, ideo factus est, quia cor meum .i. anima meorum aruit. i. uiluit amissis uirib. intelligētiæ & ratiōis. Et merito aruit, quia oblitus sum in meis comedere panē meū. i. obseruare Dominicū præceptū. Suggestente enim serpente & Eua præuaricante, miser Adam oblitus Dominicū præceptum, quod deberet ei esse ad delectatiōem, sicut panis edulium. Manum extendit ad ueritū, & non inuenit quod promissit diabolus, sed quod minatus est Deus.

Uoce gemitus mei. Dixit aruit cor meum: nunc ostendit quomodo dicat os meū adhæsit carni meæ. i. firmius meum in meis adhæsit infirmiori meo, scilicet Adam mens Eua suæ consensit. i. ratio sensualitati. Quod processit à uoce gemitus mei. i. à uoce serpentis, qui dixit: Eritis sicut dii. Quæ uox est gemitus mei uox, quia pro illa semper mihi in meis dolendū, semper mihi ingemiscendū. Et pro hac uoce in meis dolenda, sum ego factus similis pellicano solitudinis nascendo, & sicut nycticorax moriendo, & sicut pastor solitarius in recto resurgendo. Pellicanis auis quædam est, deserta quærens, maximè tamē habitans in desertis ripis Nili fluminis. hæc auis pullos suos inter sicit, postea super eos plangit, & iterum uerberat se alis, & rostro q. in tertia die sanguinē effundit, quo mox ut irrorantur, reuiuiscunt pulli. Hoc à Dño nostro Iesu Christo non disconuenit, qui auis est solitudinis. Qui solus de uirgine natus, solus sine delectatione conceptus, & sine dolore natus: qui pullos suos. i. homines à se factos, iusto iudicio suo interfecit. Et super eos plangit, quia pro eis infirmari uoluit. Vnde ut alibi diximus, Sapientia Dei etiam gallinæ cōparatur. Post legē autē. i. in rēpore gratiæ, q. quasi dies tertia est, quantum quod ante legē & sub lege sanguine suo fuso in cruce ipsos uiuificauit. Potest etiā illa occisio. i. impiorū conuersio hic accipi, de qua ipse dicit: Ego occidam, & uiuere faciā, percuriā & sanabo. Nūq. enim occiderunt Saulus impius persecutor, & uiuificauit Paulus optimus prædicator, nisi redemptus sanguine suo, tertia die. i. post legē fuso. Sic & in ceteris sic occisus tam ante legē & sub lege, q. post legē. Et hoc est q. dicit: Factus sum similis pellicano solitudinis. Factus sum sicut nycticorax habitans in domicilio. Nycticorax auis est uolans in tenebris. Cui Christus cōparatur, quia in tenebras. i. in ignorantiam Iudeorum uenit. Si enim cognouissent, nunq. Dñm glorię crucifixissent. Domiciliū uero est destructū ædificiū, ubi scilicet soli parietes sunt. Vnde alia translatio habet, in parietibus. Destructū autē ædificiū Iudaicus populus erat propter præuaricationē: & quia præuaricatores fuerunt, ideo hominem regem elegerunt, omnem uero legem contempserunt: & latronem dimitti sibi petierunt, Christum uero crucifixerunt.

Vigilauit & cetera. Q. d. dormiui & euigilauit, quia à morte resurrexi. Et factus sum sicut passer. i. auolans, ens solitarius in recto. i. in cælo: quia solus pontifex ille adhuc introiit in secretiora tabernaculi, ubi sedens ad dexterā patris assidue interpellat pro nobis. Et q. (q. d.) in tantū me humiliat, quod factus sum similis pellicano, & sicut nycticorax, ideo inimici tota die. i. assidue exprobrat mihi, & cetera. Potest hæc auimū similitudo corpori attribui. Sed quædā supra dicta scilicet, Ossa mea sicut cremium aruerunt, & à uoce gemitus mei, oportet mutari. Ossa tamen Dñe in corpore Christi robustiora, horū frictorium per similitudinē sunt infirma, qui sæpē periclitantur labedo, & interdum periculationi cedendo. Figurā enim firmiores ab his infirmis, propter cōpationem & dilectionem, quam in eos habebunt. Et unumquodq. os tanto magis frigit, quāto plus amat. Si enim amor deficiat, nullū os frigitur. Et ideo dicit, Ossa mea. i. firmiores de meis aruerunt per cōpationē infirmorum sicut cremium. Sequens uersus non mutatur.

Uoce gemitus. Dixit percussus sum ut fœnū. Et in-

de (q. d.) est hoc quod os meū adhæsit carni meæ. i. quod fortiores in corpore meo cōiuncti sunt inualidis per cōpationem. Et hoc à uoce gemitus mei in ipsis infirmis, scilicet qui gemūt, unde nō esset gemendum, uel non gemunt unde esset gemendum. Gemit enim aliquis qui perdidit pecuniā, sed non gemit qui amittit innocentia. Et in hoc se gemēdos faciunt, nec possunt firmiores hos tales deserere: quia ut ait Apostolus, Debent firmiores infirmorum infirmitatē portare, quia debent eos corrigere & instruere. Et inde fit illud quod subdit dicens: Similis factus sum in meis pellicano solitudinis, & cetera. Tria genera auium ponit, & tria loca: & per hoc designat tria hominum genera. Quidam enim de his qui ossa sunt in corpore Christi, timentes Dominicā illam sententiā: Serue piger & neq. quare nō dedisti pecuniā meā ad me fam, & ego ueniens cū usuris exegissem illā, uolentes lucra Christi quærere, & thesaurū sibi cōmissum fideliter erogare, sūt similes pellicano, aut illi deserta quærenti: quia uadunt ad desertū. i. ad illos qui nondum fidē perceperunt, & ibi prædicando & docendo siue proficiant siue non, tamen quod eorū est peragunt. Alij quoq. de ossib. Christi, uel etiā eidē alio tempore sunt sicut nycticorax in domicilijs: quia ueniūt ad illos, qui sunt domiciliū. i. destructū ædificiū, quod à fide apostatauerunt. De quib. sic ait Apostolus: Hy mineus & Philiteus qui circa ueritatē aberrātes multorum fidē peruertunt. Et in hoc sunt nycticorax, quia sicut auis illa diligit tenebras, ita ipsi frequentant & amant tenebras erroris illorū, non ut permaneāt, sed ut de tenebris splendere lucē faciant. Sunt itē alij de ossib. Christi, qui ueniunt ad illos, q. licet in fide stent, tamen sub recto sunt, quia carnaliter uiuunt. Et inter hos quasi dormientes uigilant. i. inquietudini dati sunt. Iuxta illud: Iustus tradidit cor suum ad uigilandum diluculo. Et sunt sicut passer. i. cauti & queruli, quia cōdolēt illis: passer dico solitarius in recto, quia non sunt cum illo sub recto, sed soli sunt in recto: quia & si in carne ambulānt, nō secundū carnē uiuunt, uel militāt ad hoc, ut illos etiam qui in recto secū sunt atrahant. Vel aliter, ut per hoc tria genera auium, quæ ponit, notes etiā tria hominū genera, & tria loca, sed alio modo. Et accedit cōtinuatio ad primā lectionē, de capite, propter enim uocē gemitus delendā, alij in corpore Christi sunt similes pellicano solitudinis, quia eremita uita appetunt. Alij uero sunt sicut nycticorax, quia fugiūt cōspēctum hominū cōmunem, sicut auis illa lucē, uel ut sancti monachi faciunt, & non sunt in ædificio, sed in domicilio. i. in destructo ædificio: quia destructus est eis mundus. Et hi dormiūt à cura seculari. sunt autē alij qui uigilant, quia habent filios, uxore, & multa possident, sicut Iob & Abraham fecerunt, & tamē sunt sicut passer. i. cauti. Et ideo dico sunt sicut passer, quia sunt solitarij in recto. i. in humana cōuersione, per hoc quia ita sunt omnia habentes tanq. non habeant: & quia ut in mundo tanq. non utantur. Et hoc est q. dicit, Similis factus sum in quibuldā meorum pellicano solitudinis hoc uel illo modo. In quibuldā factus sum sicut nycticorax habitans in deserto. Et in quibuldā uigilauit, & factus sum sicut passer, solitarius in recto. Vnde scilicet, quæ talis ego & tales mei erant. Inimici mei exprobrabant mihi ipsi dicentes: Quare magister uester cū peccatorib. & publicanis manducat, & multa talia. Et exprobrabant etiā meis, quia uerē primis temporib. exprobatū fuit ab impijs sanctis prædicatorib. quod humanas leges & mores corrūperent, & quod homines pmissione ueniæ latenter peccare faceret. Sed dicit beatus Augustinus, quia desperatione ueniæ magis peccarent. Si enim tu aliquis sperares, non restare tibi nisi tormenta, uel les hic implere omnia carnalia desideria, & bene te corrigere, qui indulgentiam premitur, & dicit: Redite præuaricatores ad cor. Neq. Deum contempnatis, quasi pmissione ueniæ peccatores securos faciat.

Etenim

Etenim ne desperatione ueniæ peius uiueremus, permisit indulgentiæ portū. Item ne spe ueniæ peius uiueremus, diē mortis fecit incertissimū, prouidentissimū utrumq. constituens, scilicet ut esset reuertentes quo recipere, & esset unde differentes terroreretur. Nunc ad literā redeamus. Exprobrābat mihi inimici mei, & qui laudabāt me & meos, iurabant aduersum me. Ore enim laudabant, corde uero insidias parant. Et hoc ideo, quia manducabam cinerē. i. quia recipiebam & incorporabā mihi steriles & desperatissimos, sicut Paulum persecutorē pelsimū, & Mathæum telonariū tanquā panem. i. sicut Petrum simplicē hominē & piscatore. Et alios simpliciter uiuētes, quæ erant quasi panis idonei, quos ego & mei manducaremus, & nobis concorporaremus, & potum meū cum fetu miscebamus. hoc est: Si quādo fuit mihi uel meis aliqua temporalis iucunditas, illi admiscebam fetum. i. tristitiā amaritudinem. Vel aliter, ut sit hypallage. Q. d. Manducabam panē & in me & in meis tanquā cinerem, & miscebā poculum meū cū fetu, magna tristitia mihi fuit quod necessarius mihi cibus & potus.

A facie iræ. Dico quia manducabam cinerē tanquā panē. Et hoc erat à facie iræ & indignationis tuæ. i. ab ira quæ secuta est indignationē tuā, cuius facies, id est præsentia adhuc in nobis est per penas peccati. Iræ dictio huius, quia tu eleuans allibisti me. Ipsa enim eleuatio fuit allisio, quia in quantum hominem præ ceteris animalibus exaltauit, in tantum præuaricantem grauiore pœna multauit.

Dies mei sicut umbra. Dico allibisti me, & ecce quomodo scilicet, quia dies mei declinauerunt. i. declines & instabiles facti sunt, sicut umbra instabilis est. Interferit beatus Augustinus & dicit: Cerrē dies tui non declinarent, si tu à uera uia nō declinasses. Quid enim mirū si dies tui similis facti sunt tibi. Vel aliter: Dies mei declinauerunt, facti per hoc sicut umbra: quia nō sunt dies, sed umbra tantū uerorū dierum. Et ideo dies declinauerunt, quia ego arui sicut fœnū. i. de uirore prioris in hanc miseriam cecidi. Reuereat ergo fœnum sanguine saluatoris sui irriguum.

Tu autē Domine. Ego quidē iusto iudicio tuo arui, cecidi, insenui: tu autē Dñe non cecidisti, nec insenuisti, quia permanes in æternū. Ergo tu æternus uera me temporalem. Viget ad me liberandum, sicut uigisti ad me damnandū. Tu inq. permanes in æternum, & memorialis tuum. i. factū tuum dignū memoria permanebit usq. in generationē decedentem, & generatio nem succedentē. Quid autē illud memorialē? hoc scilicet, quia tu qui iactasti in seruis misis ad uineā, exurgens in me hærede tuo resuscitando, me & per me faciendo alios exurgere, misereberis Syon, misericors eris Iudaici populi, uocando, iustificando, & peccata remittendo. Et uerē misereberis, quia uenit tempus miserendi eius, tempus scilicet plenitudinis, de quo Apostolus: Cum uenit plenitudo tēporis, misit Deus filium suū natū ex muliere, factū sub lege, ut eos qui sub lege erant. i. Syon redimeret. Venit dico tempus, quia uerē uenit tempus, sicut testatur quidam inter ædificatores præcipuus dicens: Ecce tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, & cetera.

Quoniam placuerunt. Dico misereberis Syon hoc scilicet modo, quoniam seruis tuis maxime tibi familiarib. i. Apostolis tuis placuerunt. i. placebunt lapides eius Syon. i. prophetæ, ad hoc ut portet eos. i. exponant quæ illi prædixerunt de ædificatione uerē Syon. Et faciatis eos fundamentum, super quod Syon ædificetur, & sic miserebuntur terræ eius. i. illorū qui terra eratis in carnali Syon, recipiēdo eos ut uini lapides sint in nouum ædificiū. Terra autē erant illi in lapidē offensionis, & petram scādali, scilicet in lapidē qui factus est in caput anguli, quæ ipsi ædificantes reprobauerunt. Et ideo in terrā, de qua prius facti sunt, ceciderunt. Sed non potuit inefficax esse uox illa petitionis, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant.

Et ideo. i. tria milia & quinque milia. i. & oēs illi fuerunt qui precium uenditarū rerum suarum ante pedes Apostolorum posuerunt. Et hoc fecit de hac terra, qui Adam primū fecit de terra. Vel aliter, Hoc in quā modo misereberis Syon, quia seruis suis. i. Apostolis placebunt lapides eius Syon. i. quicunq. credentes de populo illo & facti uini lapides in primitiua ecclesia, & sic miserebuntur eius terræ. i. illius populi. Et sub inde gentes timebunt nomen tuū Dñe, quia serui tui inde expulsi prædicabūt omnib. gentib. Iuxta illud, Vobis oportebat primum loqui uerbū Dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos uos esse iudicastis, ecce conuertimur ad gentes. Et non solum minores, sed & omnes reges totius terræ, uel omnes bene regentes terram tuam de gentib. timebunt, id est reuertuntur gloriam tuam. Nomē & gloriam pro eodem hic accipit, scilicet pro laude eius.

Quia edificabit. Ideo serui inuidentes ab Hierusalē ad gentes se conuertunt, quia taliter edificabit Dñs Syon, scilicet de duobus illis populis tanquā de duobus parietibus ediuerso uenientib. sed diuersa nō sentietib. Et in hac Syon uidebitur. i. recognosceat & hic & tandē in gloria sua, scilicet resurrectionis, ascensionis, confessionis: prius uidebatur in ignominia sua.

Respexit in orationem humilium. Dico quia edificabit Dominus Syon, qui in illa carnali Syō hoc modo, scilicet quia respexit, id est respiciet in orationem humilium, id est credentium & de hoc populo & de illo hoc orantium. Et non spernit. i. non spernat precem illorum, id est recipiet propter confirmationem.

Scribantur hæc. Hæc scilicet quod Dñs prius miserebitur Syon, & deinde gentium. Et de his non per merita, sed per solam misericordiā suam edificabit Syon. hæc inquam scribantur. i. tanquā scripta & firma annuncientur à prioribus in alteram generationē. i. in spiritualem generationem succedentem, & ab illa in alterā: ut recognoscant se nō meritis, sed sola gloria liberatos, & sic semper populus succedens qui creabitur, in operibus bonis laudabit Dominum.

Quia prospexit de excelso. Et merito laudabit Dominum, quia ipsi de infirmitate sua non sursum aspexerunt ad Dominum, sed Dominus prospexit. i. à longe inspexit de excelso sancto suo. i. per me sanctū sanctorū excelsū tuū, ad hoc ut ad humiles descenderet, & humiles exaltaret. Dñs dico aspexit in terrā de cælo. i. per me cælū suum, ut faceret terram & cælum.

Vt audiret gemitus compeditorum. Ecce cur prospexit Dominus, ideo scilicet ut audiret gemitus compeditorū. cōpeditos uocat apostolos & sanctos martyres, qui compedes illas habuerunt, de quib. dictū est: Inijce pedem tuum in cōpedes eius. i. in disciplinam Dñi, qui corripit omnem filiū quem recipit, & timorem eius & præcepta eius. Hæc cōpedes hoc fecerunt, ut non timerent illos qui corpus occidunt, animam autē non possunt occidere, sed potius illū qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Et nō sunt hæc cōpedes cuiq. euitandę, ne fortē appetatur pericu losa securitas & temporalis uitæ huius dulcedo, quæ sequit perpetua amaritudo. Audit Dñs gemitus sanctorum martyrum in pressuris & in humilitate ad hoc ut in tanta gloria nostris temporib. esset ecclesia, quā tam hodie uidemus, scilicet ut regna quæ prius eam persequebantur, modo Dño seruiat. Et hoc est quod dicit: Vt audiret gemitus cōpeditorum. & sic solueret à metu mortis filios interemptorū. i. imitatores sanctorum martyrum, qui interempti sunt: ita dico solueret, ut isti iam liberē annuncient nomē Dñi in Syon, i. in ecclesia. Tunc enim ecclesia in pressura erat, quādo impediti interficiebantur. Post mortē autē illorum facta est ecclesia in tanta pace, ut quisque liberē in eam nomen Domini auderet annunciare. Et hoc modo à metu mortis solutio interemptorum filijs facta est. Fuit etiam in eis solutio, ipsa peccatorum remissio. Ideo enim si quando mori compulsi sunt, mortem non

non timuerunt: quia per peccatorum remissionem securi de eo quod sequitur mortem, fuerunt. Sequitur. Et laudem eius in Hierusalem. Repetitio est propter confirmationem. Idem enim accipit Syon & Hierusalem, ecclesiam scilicet. Nomen quoque Domini, & laudem eius accipit pro eadem.

In conueniendo. Dico ut annuncient. Et hoc taliter, scilicet in conueniendo. i. in alloquendo populos & etiam reges prius persequentes, hortando eos in unum quiddam, id est in fidem catholicam, ad hoc ut iam non seruiant mundo, sed Domino. Vnde autem hoc factum est, nisi quia ut supra diximus, exauditi sunt in pressuris, & in humilitate gemitus compeditorum.

Respondit ei. Quærit beatus Augustinus ad quid referatur respondit, q. est singulare, cum præcedat tantum pluralis numerus, populus scilicet & reges: sed dicit, quia referat ad ea que prædicta sunt, ad laudem uel ad Hierusalem. Et est dicere: In annunciatione illa respondit ei. i. Dño laus eius. i. Hierusalem. Laus eius ei respondet, quando gratias ei agunt, qui ab eo uocati sunt. Ipse uocat, nos respondemus. Si autem ira bene uiuimus, ut ipse per nos laudeat, tunc laus eius in nobis ei responderet. Et secundum hoc dicit, quia laus eius respondit ei. Hierusalem quoque respondit ei, non illa quæ uocata non audiuit, de qua dictum est, Ecce relinquet uobis domus uestra deserta: sed illa de qua dictum est, Letare sterilibus quæ non parit, quia multi filii desertæ, magis quæ eius quæ habent uirum. hæc namque uocata non contempserit. Ipse pluit, ipsa fructum facit. Vbi autem ei respondit, non in se, quia nullum habebat in se responsum, nisi responsum mortis uel iniquitatis. Sed respondit ei in uia uirtutis suæ. Via uirtutis est Christus, qui ante resurrectionem non agnoscebat, sed potius crucifixus ex infirmitate latuit, ut in resurrectione fortis appareret. In hac uia uirtutis respondit ei, quia post resurrectionem ecclesiam de toto orbe uocabit non infirmus in cruce, sed iam fortis in cælo. Et hæc præcipua uirtus fidei nostræ, ut credamus eum non tantum mortuum esse, sed etiam resuscitatum: & ut speremus nos quoque resuscitandos per illum. Vnde dicit Apostolus: Si credideris in corde tuo, quia Christus est Dñs, & confessus fueris in ore tuo, quia Deus resuscitauit illum, saluus eris. Quia corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad Deum uel ad salutem. Nunc ad literam redeamus. Respondit ei Hierusalem in uia uirtutis suæ dicens: ita: Dñe nuncia mihi paucitatem dierum meorum. i. fac me attendere quantum paucitatem dierum cōstringar. Ne pauci dies mei retrahant me à diebus tuis multis, hoc est quod subdit dicit: Ne reuoces me. i. ne permittas me Dñe reuocari ab æternis diebus tuis in dimidio. i. per imperfectionem dierum meorum. Omne enim quod dimidium est, imperfectum est: & ideo (q. d.) dico quia dies mei imperfecti, quia anni tui perfecti & æterni sunt tantum in generatione generationum. i. annos tuos participat non hæc mea generatio, sed illa sola generatio, que erit generatio generationum. i. cōstans ex omnibus generationibus. Sciendum quia anni Dei sunt æternitatis. Aeternitas autem est incommutabilis eius substantia, cui non accedit, fuit uel erit, sed solus est. Sicut ipse dixit ad Moysen: Ego sum quod sum. & Qui est, misit me ad uos. tamen ne desperes, quasi dicat humana infirmitas: Ego enim sum Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob. audi uisti quod sum apud me, audi uisti etiam quod sum propter te. hoc maximum quiddam est. Tamē hæc æternitas uocauit nos, & ex æternitate eripuit uerbum. Iam æternitas, iam uerbum, sed nondum tempus, quia factum etiam est tempus. Omnia enim per ipsum facta sunt. Ecce uerbum ante tempus, quia fecit tempus: sed tamen nati est ex tempore, cum sit uita æterna. Et uocauit nos temporales, ut faceret æternos. Et hæc est illa generatio, quæ ut supra dictum est, participat annis Dei. Vel aliter: Respondit ei Hierusalem in conueniendo populos in unum. i. in unitate respondit ei. qui enim non est in unitate, non respondet ei, sed sola unitas re-

spondet uni: quia ipse est unus, & ecclesia unitas. Fuerunt autem quidam qui hanc unitatem discerpere uellent dicentes, Ecclesiam non usque in finem seculi duraturam, sed cito destruetur. Quod præuidens per spiritum propheta futurum introducit ecclesiam sic dicentem: Dñe nuncia mihi paucitatem dierum meorum. Q. d. futuri sunt quidam perditissimi dicentes me cito perendum, nec usque in finem seculi duraturam: ergo Dñe nuncia mihi in testimonium contra tales paucitatem dierum meorum, id est non tifica mihi quod diu sint duraturi temporales dies mei, quia pauci sunt, quantum ad dies tuos æternos. hoc autem testimonium nunciauit ei Dñs cum dixit: Ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi. Sed quia fuerunt quidam sicut Donatistæ, qui per ignorantiam affirmaret hoc de se dictum esse, dicentes catholicam ecclesiam iam destruetam esse: dicit beatus Augustinus, ut contra hos det testimonium. Et prædicabit inquit hoc euangelium in toto orbe in testimonium omnibus gentibus. & tunc finis. i. postquam credet aliqui de omnibus gentibus. tunc erit finis seculi. Non ergo blandiant sibi contra me hæretici, quasi cito sint destrueti, & non permanentes usque in finem seculi. Et ut non possint sibi blandiri, ne reuocet me Dñe in dimidio. i. in imperfectione horum dierum. Quod est dicere: Perduc me Dñe usque in finem seculi. Perfice dies meos exiguos, ut tandem des mihi dies tuos æternos. Et reuera dabis, quia anni tui erunt in generatione generationum, sicut prius.

Initio tu Domine. Quasi diceret, Quod generatio generationum participabit annis tuis, hoc non à se erit, sed à te: quia tu Dñe fundasti in fide operibus bonis terram illam cultam, in initio. i. per me, quem uoluisti omnium creaturum esse initium. Et non solum terram fundasti, sed etiam cultores: quia cæli sunt opera manuum tuarum. Sciendum quod quamuis alibi dicatur, Ipse dixit & facta sunt: non tamen intelligendum est quod aliud faciat uerbo, aliud manu, quia sola potestate facit omnia. Sed propter excellentiam sanctorum Apostolorum & aliorum sanctorum prædicatorum dicit, quia cæli sunt opera manuum eius.

Ipse peribit. Q. d. Quantum ualde dignum opus sint cæli, tamen non possunt tibi comparari: quia ipsi mutabiles facti sunt, tu es immutabilis. Nam ipsi peribunt quantum ad corpus: tu autem permanes immutabilis. Et uerè peribunt, quia ueterascunt in hoc, quod sunt sicut uestimentum. i. in corpore, quod est uestimentum animæ. Et tu mutabis eos. i. inuocabis eos sicut operitorium aliquod mutatur, quod postquam exterius est attritum, inuertitur ut nouum uideat. Et tunc ipsi mutabuntur digna mutatio, quia seminatur corpus animale, surget spiritus rituale: seminatur corruptibile, surget incorruptibile, & cætera. Tu autem ipse in substantia idem es etiam in uoluntate, hoc est per omnia manes immutabilis. Et ideo anni tui non deficient, quia nec accedent nec decedent. Et ne desperem ad illos annos posse pertingere subdit, Filii seruatorum tuorum Dñe semper habitabunt in his annis: & mittit nos ad illud quod nullus eorum qui de Aegypto educti sunt, terram promissionis intrauit, nisi Chaleb & Iosue. i. nisi unitas & unitas. sed sicuti soli filii terram illam introierunt, & patres per illos: ita soli filii. i. fide regenerati ad æternitatem Dei peruenerunt: sed hoc per filios. i. per bona opera præmissa. Et ideo non dixit simpliciter, Serui tui: sed filii seruatorum tuorum. i. serui tui, entes filii per filios suos habitabunt in annis tuis. Et non solum illi, sed & omne semen, id est omnes sequentes eorum dirigentur in illud seculum, id est in illam æternitatem.

IN PSALMVM CII. ARGUMENTVM.

Felicitas reuersionis prædicatur, & agi Deo gratias imperatur captiuitate laxata. Aliter uox Ecclesie ad populum suum.

IPSI DAVID. EXPLANATIO.

Postillas beati pauperis humillimas preces, & poenitentiam gemitus explicatos, totus hic psalmus Domini laude redundat, & præcedentes lachrymas præconiorum gaudia sequitur. Namque ipse David, ut semper Christus, cui laus datur, insinuat. Per totum quidem psalmum propheta loquitur. In prima parte præcipit animæ suæ benedicere Dominum, & beneficiorum eius recordari. Secunda dicit, qualia Moysi præstitit, & reliquis fidelibus suis, ut ipse intelligatur à seculis semper fuisse misericors. Tertia ad angelos uerba conuertit, uirtutesque supernas ac reliquas rationales creaturas inuitat, ut Domini iugiter laudibus occupentur.

COMMENTARIVS.

Benedic anima mea Dominum. Ipsi David. Hortatur propheta in hoc psalmo, ut in omnibus operibus Dei misericordiam erga nos attendentes, non simus ingrati beneficijs eius, sed semper cōdignas ei gratias reddamus. Et est (quali dicit) in omni munere Dei, in omni correctione, in omni consolatione & in gratia eius, qua dignatus est donare indulgentiam, & non reddidit quod debuit, benedic anima mea Dño. Exciter quoque quisque nostrum, & exhortetur animam suam, & dicat, Benedic anima mea Dñm. Anima audiatur & consideret omnia uisus excitatur, & uideat si quem debeat benedicere nisi Dominum. Sequitur.

Et omnia que intra me sunt benedicant nomini sancto eius. I Animam accipit animalitatem. i. sensualitatem, que autem intra te, sunt ratio & intellectus. & est, quasi dicat: Alterneret pro tempore sonus uocis exteriorum, perperua autem sit uox interiorum. Semper interiora tua benedicant Dominum, agis aliquid negotium, iuste agas & benedicas Dominum. Dormis si non excitar te cogitatio furti aut alicuius flagitij, benedicas Dominum. Innocentia enim etiam in dormiente est, uox laudis animæ tuæ. Comedis, bibis, fac hoc ad refectionem, non ad ebrietatem, & benedicas Dominum. & sic semper benedicas Dominum. Ut autem breuiter dicatur, interiora nostra. i. oratio & mens semper laudant Dominum, si semper in discernendo hoc attendimus, ut que bona sunt tibi faciamus: & si adhuc sublimia intelligimus, ut ad illa inardescamus, & hæc terrena contemnamus.

Benedic. Repetitio est ex affectu orantis, tanquam dicitur: Benedic indefinenter anima mea Dñm. Et ut semper benedicas, noli obliuisci omnes retributiones eius. Si enim obliuisceris, non benedicas. Non autem possumus ante oculos habere omnes retributiones eius, nisi & peccata nostra ante oculos habeamus. Sed sit ante oculos tuos præteriti peccati, non delectatio, sed dñatio: quia si à te damnatio, & eo erit saluatio. Tribuit tibi, quoniam in abundantia uirtutum te posuit in Adam, & ad imaginem & similitudinem suam te fecit. Tu autem pro gratijs agendis, pro subiectione, pro obsequio, pro religioso cultu retribuisti ei superbiam, inobedientiam & omnem nequitiam. Ipse cum malis omnia mala posset tibi reddere, & iuste retribuisti tibi bona pro malis. Vocauit te, iustificauit te, peccata donauit, æterna præmia promisit. Noli ergo obliuisci retributiones eius, cōfiteri, & ipse ignoscit, & noli obliuisci: quia tali sacrificio placatur Deus. Vult enim à te laudari, ut tu proficias, non ut ipse subleuetur.

Qui propiciatur. Noli inquam obliuisci eius, qui tot bona tibi confert, scilicet qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis tam actualibus quam originalibus, & c. Quasi dicat: Ecce retributiones Dei. Quid enim debeat tibi peccatori nisi supplicij, & tibi blasphemanti gehenna? Noli ergo obliuisci retributiones eius, sed imitare ne experiaris retributiones eius, non dico

malos: quia si iustas, non malas tibi tamen patienti hæc mala. Sequitur, Qui sanat. i. sanabit tandem omnes infirmitates tuas. Necessè est post remissionem peccatorum, ut anima perturbationibus quatiatur, & in periculis tentationum uersetur, & sæpè capiatur, quia nondum absorpta est mors in uictoria sua, nec hoc corruptibile induit incorruptionem: hos languores, has infirmitates omnes sanabit Dñs in te, qui fecit te talem, ut nunquam ægrotares, si præcepta eius seruares. Non audisti tunc ad salutem retinendam, uel nunc audi ad salutem recuperandam. Recuperanda dico, quia nunc cotidiana medicamentis fulciunt nostræ indulgentiæ, & unicuique fatigato succurrit, inde mox alia fatigatio indicatur.

Qui redimit. Hoc modo sanabis infirmitates tuas, quia redimet uitam tuam. i. animam tuam de interitu, i. de necessitate corruptionis: quia corpus quoque corruptum, aggrauat animam. Iam enim ostendit in exemplo, quod promissum in præmio: quia sicut mortuus est propter delicta nostra, ita etiam resurrexit propter iustificationem nostram. Sequitur.

Qui coronat te. Nullus hoc audiens sibi applaudit, nemo quod coronetur sibi attribuat: quia non coronabitur, nisi qui legitime certauerit: & qui adiuuante certantem, coronabit in te non tua merita, sed sua dona. & ideo subdit, in misericordia & in miserationibus. Misericordiam accipe in pia affectione, miserationem uero in exhibitione.

Qui replet in bonis. Dixit coronabit te, & hoc modo coronabit te, quia replebit desiderium tuum in bonis, perducendo te ad illud bonum, quod est summum omnium bonorum: non in his bonis, ubi quocumque te uertas, uilescit habitum, quod accendit desideratum. Quando, non habeo, cupio: postquam uero habeo, contemno, & per illa bona renouabitur uentus tua, ut iuuenus aquilæ. Præ senectute supercrescit aquilæ superius nostrum inferiori in tantum, ut nec os aperire, nec se reficere possit, & sic penuria cibi deficit. In tali angustia acutum lapidem querit, & tam diu nostri incrementum contundit, donec se reficere possit, & tunc recipit & nitorem pennarum & uigorem uirum. Sic anima nostra non erat idonea ut pane illo quo uescuntur angeli, reficeretur: quia os nostrum ueritate clausum tenebatur, sed data est nobis petra, id est Christus ad quam uertit state attrita os nostrum nouitate apertum, idoneum factum est ad uescendum pane illo angelorum, qui de se dixit: Ego sum panis uiuus, qui de cælo descendit: hic panis ab anima cuiusque renouari, hic etiam comeditur: tunc uero plenarie illo reficiemur, quando in euangelicum habitum commutabimur, & ipse erit omnia in omnibus. & quasi dicitur: Interim autem in hac peregrinatione quid? Vtique non de relinquimur, quia Dñs faciens est misericordias, ueruntamen non nisi facientibus misericordias. Beati enim misericordes, quoniam misericordiam consequuntur. Quem autem modum misericordie exigunt? hunc scilicet, Dilige inimicum tuum. & Omni peccati te tribue. Videtur autem repugnare quod dicitur, scilicet iniquum non suscipias. Et illud: Tam diu desudet elemosyna in manu tua, donec iustum inuenies, cui des eam. Sed uult Dñs ut misericordiam facias etiam iniquo, non tantum iniquo. Occurrit tibi homo iniquus, iniquus homo est opus Dei, iniquus uero opus est hominis. Da operi Dei, ita ut non attendas opus hominis, id est ut quod iniquus est non placeat tibi: quia si recipis iniquum in nomine iniqui, mercedem iniqui recipies: sicut qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem uidi accipiet. Sed aliquis peruersus & nimis largus misericordiam accipiens dicit: Nunquid non corrigam filium luxuriosum, nec seruum sceleratum? Is sciat quia regula Domini non reprehendit hæc si fiant, imò respondet si non fiant. Debes, non corrigere omnes ad correctionem tuam pertinentes, si autem qui ad te non attendunt, tibi peccatori nisi supplicij, & tibi blasphemanti gehenna? Noli ergo obliuisci retributiones eius, sed imitare ne experiaris retributiones eius, non dico

quicquid p iustitia pateris. Et ideo subdit, Quia erit faciens iudiciū omnibus pro iustitia patientibus iniuriam. Præpostera duos sequentes uersus, & dic: Verè Dñs est faciens misericordias, quia est miserator & misericors. Misericors quidem affectione, miserator exhibitione, quia undiq, nos uocat ad cōuersionem, undiq; ad pœnitentiā. Sic ut ait Apostolus, An igno- ras diuitias gratiæ Dei? An nescis quia patientia Dei ad pœnitentiā te adducit? Vocat nos creaturæ bene- ficijs, uocat nos spiritualibus donis, & ideo est mi- serator & misericors: sed ita intelligatur misericors, ut & uideatur iustus. Sicut enim nunc est misericors, ita tandem erit uerax: & ideo timendum est, ne tan- dem experiamur iustum, quem nunc contemnimus benignum. Sequitur.

Longanimis est, & multum misericors. Longanimis est, qui non statim punit peccata nostra, sed longanimitate quærit bona opera. Si enim puniret peccatorem, quem haberet laudatorem? Nec tamen uult in coru na uoce dilationem, sed in columbino gemitu con- fessionem. Multum autem misericors est, quia remu- nerat in nobis non nostra merita, sed sua dona. Refu- me totum uersum, & dic: Dominus miserator & mi- sericors, longanimis & multum misericors, ipse fecit notas uias suas prædictas, scilicet misericordiæ & iudi- cium, per quas ipse ad nos uenit, & nos ad eum.

Moyfi. Per Moysen intelligendi sunt omnes pœ- fecti, sed ideo eum potius ponit, quia per eum legem dedit. In qua lege data magnum mysterium est. Ad hoc enim lex data est, ut crescente peccato superbi hu- miliarentur, humiliati confiterentur, confessi sanare- tur. has occultas uias suas notas fecit Moysi, per que lex data est, qua superabundauit delictum, ut supera- bundaret & gratia. Ne hoc crudeliter ad eod factum est, sed salubriter. Multi enim ægrotant, & non senti- unt, nec medicum quærunt: augetur morbus, crescit molestia, quærunt medicus, & sanatur egroratus. Ecce quomodo pertinet ad legē misericordia. Iudiciū quo que per contrariū, scilicet quantum ad non attenden- tes hoc pertinere intelligas. Et non solum Moysi & alijs fecit uias suas notas, sed & filijs Israel, id est qui- busque minoribus non uidentibus Deum fide, tandem uisuris specie. Fecit notas uoluntates suas, hæc autem est uoluntas sua, ut nos attendamus mul- tiplicem nostram miseriam, & quæramus medicinā: & sic in perpetuum non irascetur, hoc infert ad con- solationem nostram. Non enim satagere debemus ut futuram iram euadamus, sed ut præsentem depona- mus. De qua Apostolus ait: Fuimus enim aliquando & nos natura filij iræ, & ideo consolando nos dicit, Quia non irascetur in perpetuum. Iam enim spe iram in qua adhuc sumus, id est pœnas peccati euasimus, tandem penitus euademus: & sicut non in perpetuū irascetur, ita nec in æternum cōminabitur: hæc enim præsens ira, cōminatio est æternæ.

Non secundum peccata nostra. Quasi dicat: Dico quia non in perpetuum irascetur neq; comminabitur: & huius saluationis iam arram habemus, quia cum no- bis peccatoribus nihil nisi supplicium deberetur, nō fecit nobis secundum peccata nostra, neq; retribuit nobis secundum iniquitates nostras. Pro eodem acci- pit iniquitates & peccata. Vel potest referre peccata ad originalia, iniquitates ad actualia.

Quoniam secundum. Vere secundū peccata non fecit nobis, quia misericorditer nobiscū egit. nā corrobora- uit. i. confirmauit misericordiam suam super timen- tes se, secundum altitudinem cœli à terra. Cœlum, id est firmamentum undiq; æqualiter altum est à terra, & undiq; protegit terram. Et omnis gratia, id est tē- peries terræ à cœlo est. Et est dicere: ita confirmauit Dñs misericordiam suam super timentes se, ut sicut cœlū à protectione terræ se non potest disjungere, ita nec misericordia eius à protectione timentiū eū, non disjungit se. Vel aliter, Cōfirmauit misericordiā suā su-

per timentes se secundum altitudinem cœli à terra. id est in tantum in quantum illi qui de terra cœlum fa- cti sunt, distant nunc ab alia terra, uel à se ipsis qui pri- us erant terra. Et ostendit idem per aliam similitudi- nem dicens: Quia fecit iniquitates nostras longe à no- bis in tantum, quantum ortus est occidens. hæc con- traria naturalia distāt inter se. Vel aliter: Orta est gra- tia, occidit peccata: & ideo per ortū intelligitur gra- tia, p occidētē uero peccatorū, quæ adempta est per adempta peccata. Et est dicere: Quantum distat ortus ab occidente. i. gratia à pœna, tā longe fecit ini- quitates nostras. Et qualiter hoc fecit, ostendit dicens: Dominus miserus est timentiū se taliter, quomodo miseretur pater aliquis filiorum. Sub patre ergo uerberante ploremus, sub emendatione eius gema- nus: quia flagellum eius medicina est, non pœna, & castigatio non damnatio. Et ideo miserus est, quo- niam ipse cognouit figmentum nostrum. Scit enim quid fecit, & quo modo lapsum sit, & quo modo re- sciendum sit.

Recordatus est. Ideo quoq; miserus est nostri, quia recordatus est quoniā puluis sumus. Et uerè puluis, quoniam homo, id est ab humo sumus. Attendat ergo miser homo quid sit homo, ut non superbiat ho- mo. Nā quid superbiat homo? Frustra utiq; quia dies eius sicut fœnum, modo scilicet florentes, & statim arefcentes. & effloret homo sic, tanquam flos agri. Nullus enim flos agri perennat. Sic omnis dignitas hominis tam in se, quam in exterioribus ante durat, sed cito dilabitur.

Quoniam spiritus. Vere homo non permanet, quo- niam illud quod stabilis uidetur in eo, mutabile est. nam spiritus qui est in illo, non permanebit, sed per- transibit. Separatur à corpore in morte, & etiam dum in eo est non subsistet, quia incōstans est. Sapit enim, desipit, gaudet, tristatur, & c. & siue pertranseat siue labatur, non cognoscat amplius per se locum suum: quia neque post mortem ad corpus resuscitandū per se redit, neque post lapsum per se respicit. quia de- uia iniquitatis dictum est: Omnis qui ambulat in ea, non reuertetur.

Misericordiam aut. Per se quidē non cognoscat, p mi- sericordiā Dei recognoscat. Ecce largissima Dei mise- ricordia quidem, uerbum illud q; in æternum manet transitorio fœno nostro fecit fratrem, scilicet unicū filium de corde patris genitum, nobis adoptiuū fecit germanum, ut participando fœnum nostrum, faceret nos participare aurū suum. Factus est enim particeps nostræ mortalitatis, ut nos faceret participes suæ diu- nitatis. hanc misericordiā, id est hanc piā affectiōem Dei patris erga nos hic accipit & dicit: Misericordia Domini ab æterno est, quia elegit nos in ipsa ante mundi constitutionem: & duratura est in æternum, quia faciet nos participare aurum suum, erit dico nō super quoslibet, sed tantum super timentes eū. Gau- deant ergo timentes eū, quia super eos misericordia Dñi erit in æternum: qui autem non timent eum, potius quam gaudeant tristentur, quia fœnum erūt, & cum fœno erunt in tormenta: quia caro eorum re- suscitabitur ad pœnam, non ad gloriam.

Et iustitia illius. Filij nostri, sunt bona opera nostra: filij autem horū filiorum, est retributio bonorū ope- rum. Et est dicere: Misericordia quidem Dñi ab æter- no & usq; in æternū, & p hanc misericordiam iustitia illius, id est iustum iudiciū Domini erit in filios fili- orum, id est in remunerationem bonorum operum. Et hoc non quibuscunq; sed his qui seruant sibi bene- agendo testamentū eius, id est hæreditatem ab ipso promissam. Et qui sint illi, exponit dicens: Et memo- res sunt mandatorum eius, quæ uia sunt ad testamen- tum, non tantum ad sciendum, sed ad faciendum, in remuneratione bonorum operum. Nā Dominus qui descendit, & ascendit de cœlo, qui mortuus est & re- surrexit, qui hominem assumptum sursum eleuauit, qui

COMMENTARIUS.

Benedic anima mea Domino. Psalmus ipsi Dauid. Auditori sumus in hoc psal- mo magna, læta & pulchra, desidera- bilia, & plena lætitiæ gaudiorum q; munera eius, quæ iam ille qui conce- perat istum psalmū, uidebat animo, & ipse uisionis exultatione eruſtabat. Q. d. Pro tan- tis beneficijs & tā magnis & multis muneribus gra- tiarum eius benedic anima mea Dño iustē. Q. d. Hor- tor animam meam ut te benedicat, quia tu Domine Deus meus magnificatus es uehemēter. Semper in se Dñs magnus est & magnificus etiam oculus, sed tā- tum mihi magnificatus: quia quāto magis opera eius à nobis intelliguntur, tantō magis nobis magnifica- tur. Et uidete magnifica opera illa, quibus solus laudā- dus est autor omniū magnificorū, hoc scilicet, Indui- sti confessionem & decorem. Siquis uult uestimentū esse Dei, displiceat ei fœditas sua, & confiteatur eam, & sic factus erit decorum indumentum eius. Prior. n. est confessio, deinde decor. Confessio est peccatorū, decor uero rectē factorū. & hoc est quod dicit: Indui- sti confessionē & decore. i. indumentum tibi fecisti, confitentes fœditatē suā, & factos decoros. Vnde per Esaiam dicitur: Vinit Dñs, quia his omnibus uelut uō- stimento uestieris. Tu dico amictus lumine, id est lu- minosis sicut uestimento. Lumen uocat illos de qui- bus Apostolus dicit: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et per amictus quod ad caput ponitur, notat maiores esse istos prioribus. Eorum enim qui uestimentum Christi sunt, alij in ora uesti- menti, alij circa caput sunt propter excellentiā: alij ut- sibi dependentes, alij hac uel illa parte secundum diuersas dignitates sunt.

Extendens cœlum sicut pellem. Si ad literā hoc tibi legē- re placet, at tēde quia tale est ac si dicat, Nec mirū si tu Domine de fœditate decorem, & de tenebris spēde- scere fecisti: quia quod nobis est incredibile, tibi est facile. Nam tu extendis cœlum, id est firmamentū (quod tanta res est) ita facile, sicut aliquis extendit pellem. Et hoc dictum est ad remouēdam stultorum opinionem, qui putabāt laborem esse in operibus di- uinis, quemadmodum in humanis. Tu dico extendis cœlum, qui tegis aquis superiora eius cœli. Sunt enim aquæ super cœlum, id est firmamentum, quia dicitur Deus posuisse firmamētum in medio aquarū, & ipse- aquis compaginatum. tu inquam illud facis qui tāte- potentiā es, scilicet qui ponis nubem ascensum tuū. Suscepit enim nubes eum ab oculis eorum.

Et qui ambulat super pennas uentorum. Venti dicitur habere pennas propter uelocitatem. Sed ipse ambu- lat super pennas illas, qui simul fecit omnia: quia ser- mo eius superat omnem uelocitatem uentorum, qui simul penetrat omnia. Et qui facis spiritus cœlestes corpora accipere, & esse angelos, id est nuncios tuos. Et non solum minores, sed etiam ignem urentem, id est seraphin illos superiores facis ministros tuos. Seraphin enim ardentes uel incendentes interpretan- tur. Et qui fundasti terram super stabilitatē, id est qui fecisti stabilem terram. Quæ autem sit stabilitas cui innitatur, nos nescimus. Et quia fundasti terrā, ideo non inclinabitur in seculum seculi, id est in æternum manebit: licet enim dicatur, Cœlū & terra transibunt: tamen non terra transibit ut non sit, sed in quantum nostræ seruit infirmitati.

Abyssus. Dico terra non inclinabitur, sed tamen uidetur inclinari, quia undiq; concutitur. Nam abyf- sus, id est profunditas aquarum, est amictus eius, id est undiq; circumdat eam sicut uestimentum. Quia oceanus diuidit eā in quatuor partes: duas inferius, duas superius, ut in Macrobio legitur.

Super montes stabunt aque. Hic literalis sensus deficit. Non enim futurum pro præterito potest accipi, ut ad

qui irrisus ante iudicem stetit: parauit iam sibi sedem suam, id est sedem iudicariam in cœlo, id est in sanctis uiris, quos inhabitat, & per quos alios diuidit. Faciāt ergo (q. d.) homines in terra quod uolunt, quia nulla erit irremunerata iustitia, nec impunita nequitia. Nā Dominus in cœlo parauit sedem suam iudicariā. Et uerè (q. d.) potens est adhuc Dñs, quia regnum ipsius, id est illi in quibus ipse regnat, dominabuntur omni- bus quidem comparatione sua statuendo ad dexterā, illos uero ad sinistram. & in his qui ad dexteram non erit irremunerata iustitia, nec in his qui ad sinistram impunita nequitia.

Benedicite. Angelos hic accipit prædicatores san- ctos. Et est dicere: Quandoquidē nulla erit irremune- rata iustitia, ergo omnes angeli eius benedicite Domi- no, id est sublimate & in uobis & in alijs Dñm: uos di- co qui meritū debetis, quia per eum ad eod sublimes estis, quod estis potentes in uirtute. i. in miraculis. & estis non solum annunciantes uerbo, sed etiam faciē- tes in opere uerbum illius ad audiendam uocem ser- monum eius, id est ad hoc ut à uobis audiantur sermo- nes eius in uoce, id est manifestē. Verè enim apertē Dei sermones annunciat, qui quod clamāt uoce, mō- strant in opere. Contra autē in tenebris annunciant, qui ore laudant, factis negant.

Benedicite Domino omnes uirtutes eius. Virtutes sunt talentum sibi creditum, bene dispensantes quæ sunt eius, id est Domini. quia ut ipse ait: Sine me nihil poteris facere. & determinat quas uirtutes accipiat. Qua si dicat: Vos minores uoco uirtutes, qui estis ministri eius. Et in hoc ministri, qui factis uoluntatē eius, scilicet erogantes prout ipse uult, cibaria seruis suis. Vos etiā omnia opera eius benedicite Domino hic, quos- que inferiores colligit: & propter ea dicit opera eius, quia quod nos eum benedicimus, hoc ipse in no- bis operatur. Ipsi enim creatura sumus in operibus bonis. uel potest largē accipi pro omni creatura. Q. d. Omnia opa benedicite, id est præbere uos materiā benedicendi Domini. Omnia enim ab ipso facta be- nedicent eum, nō quod sensum benedicendi habeat, sed quia sunt materia benedicendi eum. Et hoc non tantum in uno loco, sed in omni loco dominationis eius. Omnis locus dominationis sunt & boni & mali. Et ipse benedicet non tantum in remuneratione iu- storum, sed etiam in iusta damnatione malorum. Quicquid autem de alijs sit, tu anima mea pro omni- bus beneficijs eius, condignas ei gratias reddendo be- nedic semper Domino.

IN PSALMVM CIII ARGUMENTVM.

Præfens psalmus & centesimus quadragesi- mus octauus cōsideratione creaturarū Dei in eius canantur laudem. Aliter uox Ecclesiæ laudantis Deum.

IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

Dauid personam loquentis indicat, & cetera omnia Dō- mino Christo canuntur, qui creator, gubernator & redē- ptor est mundi. Propheta uolens ostendere conditionem rerum diuina significare mysteria, primo modo per fabricam cœli & terræ, Christi & ecclesiæ sacramenta decantat. Secundo operas Domini diuersis figuris testas enumerat. Tertio proficitur in il- lo æterno seculo præconia Domini iugiter se esse dicturū, quæ etiam in hac uite suæ breuitate cantauerat.

tempus diluuij hoc referretur. Nec frustra tamen pos-
 fitum est, quia solet propheticus spiritus ubi uult nos
 inuoluntate, literam non allegoriam tale quid apponere,
 per quod moneat nos ad mysterium recurrere. Qua-
 propter quæ ad literam hæc dixerimus, ad my-
 sterium cōuertamus & dicamus: Quomodo factum
 est hoc ut facti decori fierent, & de tenebris lux spen-
 desceret? per hoc scilicet, quia tu Domine extendis
 cœlum sicut pellem. Cœlum uocat immortale uerbum
 & alia etiam cœlestia secreta: per pellem uero morta-
 litas designatur, quia pelles proprie non dicitur, nisi
 postquam ab animali abstrahitur. Et Dominus eligit
 quosdam mortales, & adhibita mortali lingua morta-
 li sono, & cæteris mortalibus instrumentis per illas
 fecit nobis cœlū, id est aperuit nobis immortale uer-
 bum suum. Et quantum auctoritas & fama illorum
 extenditur, in tantum cœlestia secreta ab eis exposita
 diffunduntur. Et hoc est quod dicit: Extendens cœlū
 sicut pellem. Tu dico qui regis, id est munis superiora
 eius cœli, aquis, id est spiritualibus, donis. Superiora in
 illo immortali uerbo sunt dicta de eius diuinitate. ut,
 In principio erat uerbum, &c. quantum ad dicta de eius
 humanitate. Et illa superiora munia sunt ab ignoran-
 tia & incertitudine per spiritualia dona, quia nisi illi
 pleni spiritualibus donis essent, uel non se uel nos in
 illis ita certificare possent. Quod autem aquæ pro spi-
 rituali gratia accipiantur, Dñs in Euangelio testifi-
 cat dicens: Qui credit in me, flumina de uentre eius
 fluent aquæ uiuæ. Vel aliter: Cœlum sunt sacræ scri-
 pturæ, quia celant, id est continent in se secreta myste-
 ria. Et sicut pelles mortuo pellito extenditur, in quan-
 dam durabilitatem sui: ita mortuis scriptoribus scri-
 pturæ sanctæ in auctoritatem durabilem sunt exten-
 sæ. Dñ enim Paulus superfuit, Epistolæ eius à paucis cu-
 rabantur: tunc autem cum ipse nō superfuit, per totū
 orbem pro sacrosanctis habebantur, & adhuc habentur.
 Et hoc est quod dicit: Extendens cœlum sicut pel-
 lem. Tu dico qui regis, id est obscuras superiora præ-
 cepta eius cœli, id est scripturarum, sicut, Honora pa-
 trem & matrem. Quod præceptum dignius, quam quod
 iubet ut manum pauperi porrigas, & multa similia.
 Illa inquam regis, id est obumbras aquis, id est duob.
 excellentissimis mandatis, scilicet dilectione Dei &
 proximi. Sicut enim aurum argento adpositū obscu-
 rar ipsū argentum: ita hæc excellentissima duo mā-
 data, quibus cunctis alijs superioribus comparata, quasi
 nilescere faciunt illa. Attendite etiam quia dictum est:
 Caritas Dei diffusa in cordibus nostris. Et diffusio bene
 ad aquam pertinet. Quare dilectio Dei & proximi
 rectè per aquas designatur, quia nihil est quod cor homi-
 nis magis molliat, aut à peccatis molliat. Vel aliter:
 Cœlū sunt sancti patres, qui exēplo suo & per dicta &
 per facta sua sunt nobis obumbraculū contra incenti-
 ua uiciorū, & intemperiem uiciorum, sicut pelles dū
 tabernacula prius inde fierent, erant protectio contra
 aeris intemperiem. & hoc est quod dicit: Extendens
 cœlum sicut pellem, qui regis, id est munis superiora
 eius cœli aquis gratiæ spiritualis. Superiora illorum
 sanctorum patrū uocat ea, quæ ipsi maiori uel rationis
 instituerūt, ut ea de quibus Apostolus ait: Siue mente
 excēditimus Deo. hæc superiora munuit in illis p̄ spiri-
 tualia dona dupliciter, scilicet & cōtra errorem ne er-
 rant, & contra elationem ne tamen superbirent.
 Qui ponit nubem.] Diuersæ positiones sunt & istud
 & similia quæ sequuntur. Et est dicere: Tu ponis nu-
 bem ascensum tuum, id est prædicatores sanctos, qui
 nubes dicuntur, & cōpluunt uerbis, intonant minis,
 coruscant miraculis: facis nobis gradus esse ad te i.
 ad cernitionē tuam. Habet alia translatio eius, & re-
 fertur ad cœlum, ut ita dicatur: Tu ponis nubem eius
 ascensum cœli. i. facis prædicatores gradū nobis ad cœ-
 lū. i. ad scripturas intelligēdas. uel etiā ad alios factos
 patres, quorū dicta & facta nobis notificāt. Sequitur,
 Qui ambulat super pennas uentorum.] Anima dicitur ue-

tus. Quia sicut res illa incorporea, quæcūq; dicitur,
 mouet res corporeas: ita anima cum sit incorporea,
 mouet tamen corpora. pennæ autem, animæ sunt uir-
 tutes. Et quamuis anima prædita sit uirtutibus, & etiā
 illis duabus egregijs pennis, id est dilectione Dei &
 proximi, tamen Dñs ambulat super hos omnes pen-
 nas: quia multo maior eius dilectio in nos est, quam
 nostra in eū, quia ipse prior dilexit nos: & quod nos
 diligimus, ab eo processit.
 Qui facit angelos.] Angelos uocat prædicatores, quos
 Dñs facit de carnalibus. spirituales, scilicet ut si spiritus
 in carne teneatur, non tamen carni seruiat. De quali-
 bus dixit Apostolus: Spirituales omnia iudicat, ipse
 autem à nemine iudicatur. Et facis ministros tuos, id
 est minores prædicatores tuos ignem urentem, id est
 spiritu feruentes, Domino seruientes. Qui enim præ-
 dicat, tanto facilius alios incendit, si ipse prior ardeat.
 Qui fundasti.] Terram uocat Ecclesiam propter cul-
 turam. Et est dicere: Tu fundasti terram super stabili-
 tatem suam, id est super illum qui est fundamentum,
 de quo dicit Apostolus: Fundamentum aliud nemo
 potest ponere præter id quod positum est, id est Chri-
 stus. Et ideo non inclinabitur, id est non mouebitur
 in seculum seculi. Sed tamen (quasi dicat) multi uo-
 lunt eam mouere, quia abyssus est amicitus eius sicut
 uestimentum. Abyssus est profunditas aquarum ma-
 rinarum. Per hanc designatur amaritudo persecutio-
 num, quæ quodam tempore tantum in Ecclesia crea-
 uit, quod etiam montes, id est uirtutibus eminentes
 oppresit: quosdā uero interfecit, quosdam fugauit,
 quosdam latere coegit. quod præuidens propheta
 per spiritum dixit, quod abyssus in tantum præuale-
 bit terræ, id est Ecclesiæ, quod etiam aquæ stabunt su-
 per montem. Sed quæ cura? Nulla utiq; quia fugient
 aquæ, id est cessabunt persecutiones ab increpatione
 tua, id est per increpationē, quam tu facies per tuos.
 Et uerè fugient, quia formidabūt à uoce tonitruū tui,
 id est propter manifestam cōminationem tuorum di-
 centium: Væ mundo à scandalis. Rursus nisi peni-
 tentiam egeritis peribitis, & similia. Et cessante perse-
 cutione, quibus oppressi erant montes ascendent, id
 est tunc apparebit sanctorum Apostolorum & aliorū
 prælatorum eminentia. Et campi humiles subditi de-
 scendent. Quantum enim illi plus ascendent in præ-
 latione, tātō magis illi proficient in subiectione. Sed
 tamen neque illi ascendent, neque illi descendunt,
 nisi in locum quem tu fundasti, id est firmiter dispo-
 sisti. Vnusquisque enim propriam domum habet
 à spiritu sancto.
 Terminum posuisti.] Ideo dico te locum eis posuisse,
 quia tu posuisti terminum, id est certam metam om-
 nibus scilicet montibus & campis & aquis, quem nō
 transgredientur. Et ideo aquæ postquam iam iuben-
 te te fugerunt, nunquam amplius conuertentur ope-
 riri terram. Quod si dicat: Mare quod mouebitur, & flu-
 tus tudent litus: quia non omnino persecutio extir-
 pabitur, sed tamen nunquam amplius aquæ reuertē-
 tur in statum illum, ut operiant terram, opprimant
 Ecclesiam, ut prius. Quia & si tempore Antichristi
 grauis persecutio futura sit, leuior tamen erit, quia u-
 bique non erit.
 Qui emittis.] Posuisti inquam eis terminum, tu di-
 co qui emittis fontes in conuallibus. Conualles sunt
 depressa & stricta loca inter montes, per quæ designā-
 tur humiles, de quibus per prophetam dictum est: Su-
 per quem requiescit et spiritus meus, nisi super quierū
 & humilem & timērem uerba mea? Quanto enim hu-
 miliores, tātō in spirituali gratia feruiliores. Et ideo
 dicit, Qui emittis fontes, id est qui preparas inexhau-
 stā & reficientē doctrinā in conuallibus pertransibunt
 in intermediū montium, id est nō dissentient à cōmuni
 doctrina montiū. i. Apostolorū. Hæc enim cōcordia
 uerè obseruanda est in Ecclesia. Vnde & Apostolus
 Paulus, quæ neque didicit ab homine neque per hominē: tū

ne dissentire uideretur ab alijs, contulit quod accepe-
 rat cum eis, & sic omnem suspicionē prauam de se re-
 pulit. Vel aliter: Aquæ de conuallibus procedentes
 pertransibunt in medium montium, id est per uallem
 transfluent, quia ad solos homines peruenient: mon-
 tes uero, id est superbos non attingent. Et nota quod
 ideo ponit pertransibunt, quia ut Apostolus ait: Siue
 prophetiæ siue scientia euacuabuntur, quoniam cum
 uenerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est.
 Potabunt.] Quasi dicat: De aquis conuallium pota-
 bunt omnes bestię agri, id est aliqui de omnibus be-
 stijs agri. Bestias agri uocat Iudæos: bestias ideo, quia
 & si Deum uerum colerent, tamen propter solā carna-
 lia hoc faciebant. Per agrum autem designatur cultu-
 ra legis & prophetarum eis impensa. Et nō solum be-
 stiæ agri, sed etiā onagri, id est gentiles qui erant quasi
 syluestres asini, id est stolidi & indomiti expectabūt
 potari ab aqs illis. Et hoc in siti sua, id est in siti à Deo
 sibi data. Alij enim plus, alij minus: quia hæc contem-
 peratę sunt, quod de his potantur magni & parui, do-
 cti & indocti, fenes & pueri, quisque pro sua capacitate.
 Hic enim elephas natat, agnus ambulat: hic onager re-
 ficitur, & lepus non terretur.
 Super ea.] Dicitur est, Quoniam montes ascendunt
 & descendunt, campi & fontes orientur in conualli-
 bus. Et super ea scilicet montes, campos & conualles
 uolucres cœli, id est spirituales uiri, quorum conuer-
 satio in cœlis est, erunt: quia innitētur auctoritati eor-
 um. & habitabunt, id est corde eis adhærebunt, sci-
 licet ut nihil seorsum sentiant, quod perfectum osten-
 dit dicens: Quia dabit uocem de medio petrarum, id
 est de communi doctrina montium. Vel aliter: Volu-
 cres cœli, qui prius erant instabiles, habitabunt super
 ea, id est fundati in fide montium & conuallium sta-
 biles erunt: & dabunt uocem de medio petrarum,
 ut prius.
 Rigans montes.] Dicitur est, Tu emittis fontes in cō-
 uallibus: tu dico etiam rigans montes de superiorib.
 suis, id est imbuens mōtes spiritualibus, donis, quæ te,
 qui uerè superior es, quia creator, procedunt. Omne
 enim datum & omne donum optimum desursum
 est, descendens à patre luminum. Et quia habent à te
 non à se, ideo terra sociata per eos sociabitur de fru-
 ctu operum non ipsorum, sed tuorum. Neque enim
 qui plantat uel qui rigat, est aliquid: sed qui incre-
 mentum dat, Deus.
 Producent fœnum.] Satiabitur inquam terra, terra di-
 co producens fœnum iumentis. Vel potest referri ad
 Dominum, ut sic dicatur: Emitris fontes rigans mon-
 tes, & satiando terram producens fœnum, id est neces-
 saria carnalia iumentis, id est prædicatores sanctis
 tricurantibus, ut grana à paleis, id est bonos à malis se-
 parent. De quibus dictum est: Non alligabis os boni
 tricuranti. Debent enim deuoti provinciales erogare
 cibaria militibus Christi, sicut Apostolus præcipit di-
 cēs: Communicet autem his qui catechizat uerbo ei,
 qui se catechizat in omnibus bonis. & alibi: Si nos se-
 minauimus uobis spiritualia, quid magnum si mete-
 mus uobis carnalia? Dant enim sancti prædicatores
 aurum, accipiunt fœnum, id est dant æterna, accipiūt
 caduca. Et ideo ad maiorem expressionem quæ accipi-
 unt subdit: Et producens herbam seruituri homi-
 num. Seruitutem hominum uocat, quos & iumenta,
 quia dicit Apostolus: Nos autem seruos uestros per
 Iesum Christum. & alibi: Cū essem liber ab omnibus,
 me seruum feci omnium.
 Ut educas panem.] Ad hoc inquam producis fœnum
 de terra inferiori iumentis, ut educas de superiori ter-
 ra, id est de prædicatores panem, id est refectiōnem
 spiritualem illis inferioribus: & uinum, id est præcla-
 rum calicem Domini, qui non demant corpus, sed
 lætificat cor hominis. Quasi dicat: Nemo pareat os ad
 ebrietatem, sed cor: quia hoc uinum non corpus de-
 mentat, sed cor. Verè enim cor dementauerat illius,
 Bedæ tom. 8.

id est abalienauerat, qui semiustus tormenta non ti-
 mebat, sed tyranno iniultabat dicens: Assatus sum, iā
 uersa & manduca.
 Ut exhilaret.] Habent quidam libri, Ut educat pa-
 nem, quod bene cum isto cōuenit, ut sic dicatur: Ideo
 producit Dominus fœnum iumentis, ut panem educat
 & uinum. Et ut post ista exhilaret, lætificet faciem in-
 teriorem in oleo, id est in spirituali gratia. Postquam
 enim aliquis est panem illo cibatus, & uino illo potatus,
 sequitur ut spirituali gratia repleatur. Et ideo (quasi
 dicat) exhilaret faciem in oleo, quoniam panis præ-
 celsit, qui cōfirmet cor hominis. hoc ideo addit, quia
 simpliciter panem posuit. Et est quasi dicat: Intus esu-
 ri, intus siti: quia intus reficieris.
 Saturabuntur.] Quasi dicat: De hoc pane saturabun-
 tur ligna non iam syluestria, sed campi, id est iam pla-
 nata, & ut ponantur in ædificio apta. Et accipe per li-
 gna minores plebes populorum. Et non solum ligna,
 sed etiam cedri, id est potentes & nobiles panem illo sa-
 turabuntur, cedri dico, si sunt libani, id est candidatæ,
 & non à se candidatæ, si quas ipse plantauit. Omnis e-
 nim plantatio, quam non plantauit pater meus, eradi-
 cabitur. Et illic in cedris, illic passeris nidificabūt. Pas-
 seres uocat humiles, qui huic seculo abrenūtiauerūt,
 & ad communem uitam se transferentes, habitant in
 cœnobijs, quæ cedri construxerunt, cauti, & de pecca-
 tis suis semper queruli. Et quamuis spem habeant in
 cedris illis propter necessitatem temporalem, tamē
 in domo herodij est principalis spes eorum. Nam do-
 mus herodij est dux eorum. Herodius est auis, quæ
 nidificat in humilibus petris maris, quæ undiq; tun-
 duntur fluctibus, & non franguntur, sed frangunt flu-
 ctus. Sic & Christus unius fuit in se, & tūditur in suis
 fluctibus rētionum & tribulationum, quos omnes
 frangit, & non frangitur. Et hæc domus herodij est
 Christus, est passeribus dux. Excelsi etiam montes, id
 est Apostoli sunt duces ceruis. Cerui dicuntur illi qui
 iam habent agiles pedes, id est affectiones ad transiliē-
 dum. Hæc etiam uepribus & sentibus plena, & ad cō-
 scendendum ardua, id est cœlestia. Et his talibus mon-
 tes excelsi, id est Apostoli sunt duces doctrina sua &
 exemplo. Sed tamen petra, id est Christus est eis prin-
 cipalis dux & principale refugium. Et hoc probat à
 maiori dicens: Quia etiā erinaceus, id est spinis pec-
 catorum inuolutis & desperatissimis est refugium, per
 quod solum sperant se posse liberari. Vel aliter: Montes,
 id est altiora præcepta sunt dux ceruis, quod non sibi
 attribuuntur, sed Domino: quia petra est eis refugium.
 Nam etiam erinaceus est refugium, ut prius.
 Fecit lunam.] Q. d. Ligna campi saturado & alia præ-
 dicta faciendo fecit lunam, id est præsentem Ecclesiā,
 quæ propter augmentum & decrementum lunæ cō-
 paratur. Lunam dico existentem in tempore, id est
 tantum temporaliter duraturam. Et fecit etiam solē,
 quo luna illuminaretur: quia uerbum suum fecit in-
 carnari. Et ad differentiam nostri solis dicit, Qui sol
 cognouit, id est præsciuit occalum suum. Sicut enim
 uoluntate humanam carnem accepit, ita uoluntate de
 posuit: potestate uero accepit, sicut ipse ait, Potestatem
 habeo ponendi animam meam, & iterū surrendi eā.
 Posuisti tenebras.] Q. d. Quare occiditur? Ideo si, quia
 tu posuisti tenebras. i. quæ cecitas contingit in Israel. Si
 enim cognouissent, nūquā Deū gloriæ crucifixissent.
 Et positæ sunt tenebræ, quando quæ de eo in scripu-
 ris dicta erant, non intellexerunt: nox uero. i. densis
 tenebræ factæ sunt in eis, quando per doctrinā &
 miracula, quæ corā eis fecit, ipsum nō intellexerūt nec
 cognouerūt, cū tamē quæ corū uisib. miraculis dixerit:
 Nemo potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi Deus
 fuerit cū illo. Et in illa nocte oēs bestię sylue, id est Iu-
 dei nō iā bestię agri, sed bestię sylue, id est immāueri
 & in corrigibiles quasi iugo & pphetarū & legis peni-
 tus expertes pertransibūt. i. de cognitiōe in persuasio-
 nem, de persuasionē in operationē, & sic in perseverā-
 tiam

tiam transibunt. Et quos per bestias syluæ accipiat, ostendit dicens: Catuli leonū, id est non solum maiores, sed etiam minores de Iudæis pertransibunt rugientes pariter: Crucifige crucifige eum. Ad hoc ut rapiant & quærant escā sibi, id est ut satis faciant carnali cordi super eum. Quod facere non potuerunt, nisi à Deo permissum sit. unde cum corruptus iudex diceret, Nescis quoniam habeo potestatem dimittere te & crucifigere te: Dominus tumēte uescam pupugit, & omnem flatum emisit dicens, Non haberes in me potestatem, &c. Arcus est sol. Illi quidem rugient, ut rapiant & quærant escam. Sed quæ cura? Sol ortus est, id est resurgēdo, ascendendo oriatur, & illi timentes congregabuntur, ut præcipiat, nequis in eo nomine loquatur. Et collocabuntur in cubilib. suis, id est in cōscientijs suis prauis. Ille autē qui erit homo, i. ratione urens, exhibet de cōsciētia praua ad opus suū. i. ad opus sibi uile, id est confitebuntur peccata sua, ut hi qui uenientes ad Apostolos dixerunt: Quid faciemus uiri fratres? Et deinde exhibent ad operationem suam, id est operabuntur in uinea usq; ad uesperā, id est usq; ad finem uitæ suæ. Vel aliter: Dixit quia sol occidit, & in illo casu posuisti, id est pones tenebras, id est dubitationem in cordibus Apostolorum & aliorum credērium. Et fiet etiam nox, id est desperatio in quibusdā illorū, quia dicent: Nos putabamus quōd redempturus esset Israel. De hac nocte dixit Dominus Petro, Simon Simon expetiuit uos satanas, ut cribraret uos sicut triticum, ego autem orauī pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Fiet inquam nox, & in ipsa nocte omnes bestię syluæ, id est caput dæmonū & omne satellitium eius, qui ideo syluestres bestię dicuntur, quia sine spe amplius domum redeundi damnati sunt. Hi inquam pertransibunt, id est de uno ad alium transibunt. Et non solum maiores dæmones, sed & catuli leonum pertransibunt rugientes sicut maiores, ad hoc ut rapiant & quærant sibi escam, id est ut aliquem inueniant de quo possint se reficere. Non autem illam escam habent nisi à Deo sibi datam. habent enim uoluntatem nocendi, sed non habent potestatem nisi quantum permissi fuerint. Citō autem (quasi dicat) finietur pertransitus ille, quoniam sol oriatur, & tunc bestię illæ à cordibus fidelium expellē congregabuntur quasi in angulum, & collocabuntur quasi in cubilib. suis, id est in cordibus infidelium. Et sic homo, id est uera uerens ratione exhibet in pace ad opus suū. Et quid uocet opus exponit, scilicet exhibet in pace ad operationem suam in uinea Domini, usq; ad uesperā, id est usq; ad tempus Antichristi, qui ueniet in uespere mundi. tunc enim rursus nox fiet, quia ut Apostolus ait: Tale tempus erit, quale non fuit ex eo, ex quo gentes esse ceperunt.

Quam magnificata sunt. Videns propheta hæc pulchra à Deo ordinata & disposita currere suis temporibus, & attendens artificem gloriosum in suis artificiosis, erumpit in hanc admirationem dicens: Domine opera tua quam sunt magnificata. Nec mirum, si opera sunt magnifica, quia per magnificum sunt. Nā fecisti omnia illa in sapientia, id est per filium tuum. de quo Apostolus: Nos prædicamus Iesum Christum crucifixum, Iudæis scandalum, Gentibus sulticiam: uocatis uero gentibus Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiam. Et repetit breuiter opera illa dicens: Terra Iudaica impleta est possessione tua, id est possessione noua, id est multi de Iudæis crediderunt in te, & facti sunt possessio tua. iuxta illud: Ecce uetera facta sunt noua. & Apostolus ait: Si qua noua in Christo creatura. Nec solum terra, sed etiam hoc magnū mare, id est gentilitas in amaritudine uitiorum posita, impleta est possessione tua. Et mare istud spaciosum est manibus, id est operibus. mensis enim multa est, operari uero pauci. Illic, id est in mari sunt reptilia, quorū non est numerus, id est sunt multa milia suggestionū,

tentionum: quæ ideo reptilia dicuntur, quia leniter subrepunt. Vel quia nos repere faciunt, id est in terrā deiciunt. Ibi sunt animalia pusilla cum magnis, id est hæretici cōcitantēs hæresin in maioribus, & in minoribus. In maioribus, ut in uerbi diuinitate: in minoribus uero, ut in humanitate. Sed quæuis (quasi dicat) sint animalia & reptilia, tamen naues, id est Ecclesiæ crucis adherentes non naufragabuntur ibi, id est in mari illo, sed securē pertransibunt.

Draco iste. Non solum reptilia & animalia parua & magna, sed etiam draco iste notabilis est ibi, scilicet caput totius mali. Quem tu in dignitate formasti, ipse autē se deformauit, & sic formatus est ad illud dū eis, id est taliter ut illudatur ei à fidelibus. Multos enim quos per gurgur perforatum amittit, quia armilla maxillam eius perforasti. Per armillam, quæ rotunda & solida est, designatur gratia, quia sicut armilla collum uel brachium circumdat: ita gratia quosdam sic amittit, ut respiciendo faciat eos elabi faucibus diaboli, in quibus iam per lapsum tenebantur clausi. Et hæc omnia, scilicet & draco & animalia expectant hoc à te, ut des escam in tempore illis à te disposito. Et ideo dico expectant à te, quia colligent escam te dante illis, id est non quam uoluerunt, sed quam tu dabis. Draco enim omnes deuorare uult, sed non deuorat quos uult. Siquis enim bonus erit, cibis Christi erit, & cibū Christum habebit: si quis uerō malus est, cibis serpentis erit, quia serpenti dictum est: Terram comedes. Si uis ergo nō esse cibis serpentis, esto bonus, & cum Apostolo, quæ sursum sunt sapias, non quæ super terram. Sequitur.

Aperiente te manū tuā omnia implebuntur bonitate. Quod est dicere: Illi quidem ubique permiseris, colligent escam: sed tamen omnia quæ dignè uocantur omnia, id est omnes illi qui in esse rerum sunt numerandi implebuntur bonitate, id est gratia gratis data, te aperiente manū tuam, id est te reuelante uerbum tuum, per quod operatus es omnia.

Auertente autem te. Dico bonitate implebuntur, & tamen turbabuntur. i. turbationem lapsus interdum pariuntur te auertente faciem ab eis propter aliquam præsumptionem. sicut Petrus quando non attenabat, quæ iuxta se habebat, sed præsumptuose de se dixit: Domine paratus sum tecum in mortem & in carcerem ire. Ideo turbatus est, quoniam ad uocem ancillæ negauit. Sed tamen (quasi dicat) scimus, quoniam diligentib. Deum omnia cooperantur in bonum. Et ideo proderit eis turbatio, quia sic aufers superbunt spiritum eorum, & deficient à spiritu suo, & proficiēt in tuo, & reuertentur in puluere suum, id est recognoscant infirmitatem suā. Et ita emittes eis sanctum spiritum tuū, & creabuntur in operibus bonis, & spiritum eorū auferendo, & tuum immittēdo, renouabis faciē terræ. i. illorum terrenorum interiorum scilicet faciē. his omnib. uisus dicit aggrauando diuinæ misericordię: Sit gloria Dñi in seculū. i. taliter sit gloriosus Dñs in æternū, scilicet ut permittendo suos turbari, auferat spiritum eorū, & mittat eis spiritum suū. Et uerē sic erit, quia Dñs lætabitur in operib. suis. Illi enim ab eo renouati bene operabuntur, & inde Dñs lætabitur. Dominus dico qui tales facit eos, de quib. iure possit lætari. Nam respicit misericorditer terram, & facit eā tremere, sicut ait Apostolus: Cum timore & tremore uestram ipsorū operantes salutem. Ipse dico respicit, qui tūc agit exteriori flagello, & occulta inspiratione montes, id est elatos: & tumigant, id est lachrimosas preces fundunt ad Dominum.

Cantabo Domino. Quia Dñs respicit terram & alia prædicta facit, ergo cantabo Dño in uita mea, id est taliter uiuam q. uita mea erit canticum Dño: & ut hoc sit, psallam Deo meo id est bene operabor ad honorē Dei mei, quādū (ut psallendū est) fuero, hoc semper optabo ut eloquiū meum, i. disputatio mea, scilicet q. me ipsum accuso, illum laudo, sit ei iocundum.

Et

Et uerē erit ei iocundum, quia ego delectabor non in mundo, sed in Domino. Et hoc in uero, id est in uera delectatione, nunc quidem in spe, tandem uero in re. Ergo ut & ipsi delectentur, deficient meo exemplo à terra, id est ab appetitu terreno peccatores, id est Iudæi susceptæ legis præuaricatores: & etiam alij omnes iniqui meo exemplo, ita ut non sint qui prius fuerunt. Verte enim impios, & non erunt. Et ut isti & illi me imitentur, ergo anima mea pro tantis beneficijs & tam magnis & tam multis muneribus gratiarum eius, benedic anima mea Domino. Benedictio à capite, benedictio in fine: à benedictione incēpimus, ad benedictionē redeamus, ut in benedictione regnemus.

IN PSALMVM CIIII.
ARGUMENTVM.

Hic psalmus ueterum tam sanctorum quam temporum recordatione in presentium utilitatē decenter omnino, & artificiose format. Aliter uox Christi ad Apostolos de Iudæis.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Alleluia Hebræum nomen est, neutro genere declinandum, ut Hieronymus ostendit, quod interpretatur, laudate Dominum: & ubique positum est in titulis, docet potentiam creatoris semper debere laudari. Quod autem semel dicimus, hoc in omnibus obseruandum est. In quocunq; psalmo primum Alleluia fuerit prenotatum, eum & tam in fine habere alleluia subiectū: quod pleriq; nescientes, sequentis psalmi arbitrantur esse principium. Deniq; sepe reperies in uno psalmo duo alleluia præposita, quod significat unum ad finem prioris, alterum ad sequētis pertinere principium. sciens propheta populos Israel semper in temporalibus beneficijs ponere solitos, prima parte monet ut eum spiritualiter semper exquirant. Secunda per patriarcharum eos exempla confirmat, quia Domino non fuerint derelicti, eo quod eius imperio seruierint. Tertia dinumerat, quanta patribus eorum præstitit, pericula Ioseph & honores, ingressūq; in Aegyptum commemorans Hebræorum. Quarta refert quomodo Israel ab inimicis diuersis Aegyptiorum plagis fuerit uindicatus. Quinta describit, quanta eis in deserto præstitit, ut non in temporalibus bonis gauderent: sed beneficijs delimiti iustificationes eius, legemq; seruarent.

COMMENTARIVS.

Onstemini Domino, & inuocate nomē eius. Non defuerunt in illo priori populo, qui reputandi essent in semine, sicut Apostolus ostendit dicens: Quia non in omnibus beneplacitum est Deo: ubi dicit, Non in omnib. intelligitur quod in aliquibus, & de illis agit psalmus. Admonetur enim hic semen Abrahæ, ibi filij promissionis pertinentes ad hæreditatem testamenti æterni, ut tanquam hæreditatem ipsam Deum eligant, & cum gratia, id est propter se ipsum colant, nō propter aliquod emolumentum mercedis exant ipsam. Et hoc faciunt laudantes, inuocantes, annunciantes: nec in suam, sed in eius gloriam, per fidem bene operantes, spe gaudentes, & charitate seruientes. Et quia psalmus commendat tales, ideo non agitur hic de iniquitatibus, de irritationibus, & de amaricatione illorum in quibus non est beneplacitum Deo: de quibus sequens psalmus agit, quamuis esset de eodem populo. Intitulatur autem psalmus iste Alleluia, quod est Hebræum, & interpretatur Latine, laudare Dominum: & ideo à confessione laudantis incipit & dicit, Confitemini Domino, & sic inuocare nomen eius, hic accipienda est confessio non gementis, sed laudantis, quia sequitur inuocatio. Inuocare enim non possemus, nisi tales essemus in uita nostra qui laudaremus Deū. Exaudit autem Dominus inuocantem, quem uidet laudantem: uidet autem laudantem, quem probat amantem. Et ideo sequitur, Annunciate opera eius, id est reprobationem factam per ipsum inter gentes, scilicet ut qui diligit Deum, diligat & proximū. Qualiter autem annunciandum sit, exequitur dicens: Canitate ei ore, & psallite ei opere, & sic narrate ei omnia mirabilia eius, scilicet & quæ uisibiliter operatur exterius, & quæ inuisibiliter interius. Et ut enarretis, laudamini, id est laudabiles estote bene uiuendo: & hoc in nomine sancto eius, scilicet ut non quæritis gloriam uestram, sed qui gloriatur, in Domino gloriatur, ad hoc ut cor quærentium Dominū lætetur exemplo in uestra imitatione.

Quærite Dominum. Ut alij exemplo uestro quærant Dominum, & in quærendo confirmamini, id est accedite ad eum, & illuminamini, ita ut nec cæcitate impediamini, quin quod uidendum est uideatis. Nec infirmate, quin quod faciendum est faciatis: & non ad horam quæritis, sed semper quærite faciem eius, hic enim semper quærendus, & tandem inueniendus. Sed fortasse hic inuentus est, etiam quærendus. Inuenit eum fides nostra, quærit eum spes nostra. Charitas inuenit eum per fidem, & quærit eum per spem. postquam autem eum inuenit, non ultra est quærendus. fortasse autem & illic sine fine est quærendus, quia sine fine amandus. Illi enim inquisitioni qua significatur amor, non facit finem inuentio, sed semper crescit amor, semper & inquisitio.

Memento mei. Ac si dicat: Dixi quærite Dominū. Et si magnū est ad uos, quōd ipse est uidere aut quærere, saltē in operibus suis eū uidere, hoc est, si solem in terra sua non potuistis uidere, saltem in terra eum conspiciate: & ad nutrienda paruulorum corda, ut in fide corroboretur. Proponitur hic de Patriarchis exemplum, & illorum fidei & promissionis, ut imitādo & prosperando non desperemus de semine. Quicunq; enim in omni terra hanc gratiam suscipiunt, in semine reputandi sunt. Vos semen uerum Abraham serui eius, & uos non carnales, sed spirituales filij Iacob electi eius: quia inquit, Maior seruiet minori. Vos in quā omnes si non potestis uidere ipsum quod est, saltem memento mirabilium eius quæ fecit. Et quæ sunt illa mirabilia exponit, scilicet memoretur prodigia eius quæ fecit in exitu Aegypti, nō quantum ad signa, sed quantum ad signata. & memento iudicia non oris serui, id est ueteris legis: sed iudicia oris eius, scilicet & quæ ipse in nouitate præcepit obseruari, & quid pro his recipiendum indicauerit.

Ipse Dominus Deus. Ideo dico iudicia oris eius, quia ipse noster, id est omnium Dominus & Deus nō solum Iudæorū est. Et uerē omnium, quia iudicia eius sunt in uniuersa terra, scilicet ut quicunq; præceptum seruauerit, promissionem accipiat. Ipse inquam, memor fuit testamenti sui protendendi in seculum, & memor fuit uerbi quod mandauit in mille generationes. Testamentum quamuis in ferius dictum est, Dabo tibi terram Chanaan, non est hic pro ueteri accipiendum. Quomodo enim promissiones illę cum essent temporales, essent in seculum, id est in æternū? Verū quoq; ideo dicitur, quia per nouum ideo aboletur ad hoc. Quomō possent esse mille generationes, ex quo datum est uetus est testamentū, usq; ad nouum, cum non possint esse ab Abrahā, nec etiā ab Adam usq; in finē seculi? Dicit. n. beat⁹ Augustinus, quia si mille seculum

dum eos qui inde tractant, computantur, quindecim milia annorum faciunt quod lege excedit mundi spacium. Nō ergo uetus testamētum est hic accipiendū, sed testamentum iustificationis & æternæ hereditatis. Verbum quoque quod mandauit, id est fides, quia mandatum, nō pertinet ad testamētum, sed ad fidem. Mandatum est, quod facere debemus: promissio est, quod accipere debemus. Mandatum ergo est fides, ut iustus ex fide uiuat. Huic fidei promittitur æterna hereditas. Mille autem generationes propter perfectionem numeri pro omnibus generationibus ponitur, hoc est quandiu generatio succedit generationi sequendo, tandiu enim præceptum est ex fide uiuendū. Quod bene seruat populus Dei, id est filij promissionis uenientes nascendo, & recedentes moriendo, donec finiatu communis generatio, quæ per mille designatur propter denarij solidum quadratum, quod ad mille peruenit. Ideo autem dicit memorem eum fuisse, quia quasi oblitus huius testamenti fuit, quādo terrenas permissiones fecit: & quasi immemor uerbi exiit, quando carnalia præcepta dedit. Tunc uero memorem fuit utriusque, quando & præcepta de fide dedit, & æternam promisit.

Quod disposuit. Dicitur est quia memor fuit uerbi, quod disposuit ad Abrahamā, id est ordinauit & promisit Abrahamæ, dicens ad eum: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et memor fuit iuramenti sui facti ad Isaac, id est eiusdem uerbi, quod firmiter promisit Isaac. Isaac enim filius promissionis fuit, & significat illum in quo completa est promissio, & ideo iuramentū Isaac attribuit. Et illuc, id est uerbum statuit Jacob in præceptū, & Israel in testamētum. In præcepto est labor, merces uero in promisso. Et ideo dicit statuit, ut illud uerbum esset Jacob, id est proficiscens in præceptum, & Israel, id est perueniens in testamētum æternum: quia præcepto obleruato & impleto, tandem dabit aliquid æternum, id est uitam æternam.

Dicens, tibi dabo. Disposuit inquam uerbum suum ad Abraham dicens ita: Tibi Abraham & uero semini tuo dabo terram Chanaan. Post quā enim deductus est de Vr Chaldeorum Abraham, cum peregrinaretur in terra promissionis, quā possedit Chanaan primogenitus Cham, dixit Dominus ei: Terram in qua stas, dabo tibi & semini tuo post te. Si autem terram Chanaan, quomodo aliquid æternum, nisi quantum ad figuratum? Terra quippe Chanaan, est terra fluens lacte & melle: per quam designatur gratia, in qua gustatur quā dulcis est Dominus. Sed quia nō omnium est gratia (non enim omnium est fides) ideo subdit, Funiculum hereditatis uestre, id est hereditatem uobis Abraham, Isaac & Jacob, & imitatoribus uestre fidei specialiter diuisa. Unde alibi: Funes ceciderunt mihi in præclaris. Sciendum autem quia Chanaan interpretatur humilis, & significat seruilem timorem propter sententiam à Noe datam, qui dixit: Chanaan seruus erit fratrum suorum. Sed quia seruus non manet in domo in æternum, ideo expulso Cananeo terra illa data est semini Abraham in possessionem: quia perfecta charitas foras mittit timorem.

Dum essent numero breui. Hoc inducit ad consolationem infirmorum animorum, scilicet ut ostendat quod quāuis Deus gratis colendus sit, cultores tamen suos temporalis necessitate non deserit. Et secundum beatum Augustinum sic continuatur. Quasi dicat: Quomodo Abraham & posterij sui terram illam inhabitare potuerunt, Bene utique, quia cum essent breui numero & incolæ eius, id est cum illi rustici Domini essent paucissimi, tamen & securi in terra illa habitauerunt, & securi pertransierunt multotiens de gente una ad aliam gentem, & de regno illo ad populum alterum. Regnū uocat terram illam, nō quia tunc erat, sed futura erat regnum. Quidā uero simpliciter ita continuat: Dominus dixit Abraham, Tibi dabo terram Chanaan. In illa autem terra cum essent breui numero, tamē se-

curi ibi habitabant, & de gente in gentem pertransierunt prius. Et hoc ideo, quia non reliquit hominē nocere eis nec in terra illa nec extra. Et sapē etiam corripuit pro eis reges, sicut Pharaonem regē Aegypti pro Abraham: Abimelech uero regem Geraris pro Isaac, ut historia refert. Ipse dico, dicens in illis regibus: Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Quod propheta essent non dubitatur, quia in dictis & in factis eorum erat propheta. Quomodo autem Christi, id est uncti essent quæritur, cum unctio in populo illo à Saule ratur inciperet, cui Dauid successit, sed uncti erant si nō corporaliter, tamen spiritualiter, quia præuidebant illum futurum, & credebant in eū: qui Hebraicè Messias, Græcè Christus, Latine unctus dicitur. Et dicit beatus Augustinus in hoc loco: Nemo enim potest eā fidem, quæ est in Christo Iesu siue ante eius incarnationem, siue postea recōciliatus est Deo patri. sicut Apostolus ait: Unus Dominus, unus mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus.

Et uocauit famē. Dixit superius, quia pertransierunt de gente, quod multotiens descendit in Aegyptum: & primò causam eius ponit dicens, Quia Dominus uocauit famem super terram. Quæritur autem quomodo uocauerit famem super terram quasi personam aliquam, cum famem non sit nisi ex inedia contracta perniciosa, quæ ita per alimentum repellitur, sicut morbus per medicamentum sanatur. Sed intelligendū est singulos diabolos singulis pestibus administratis prefectos, unde alibi dicit: Immisisonem fecit per angelos malos. & ideo dicit: Uocauit famē, id est præfectum famis super terrā, id est famē quæ in eius dispositione erat ante mundi constitutionem, iussit esse super terram. Et contrarium omne firmamentum panis, id est abstulit panem illi terræ, quo confirmantur homines. Ante autem quam hoc faceret, ut essent eis quo confugerent, ipse qui etiam non recte factis uiruit ad bonum. Misit ante eos in Aegyptum uirum quendam, nam uenundatus est, id est permisit uenundari Ioseph à fratribus, Aegyptijs in seruitium, uel in seruum. Et si Ioseph à fratribus uenundatus, humiliatus & exaltatus, locum fecit populo Dei ad tempora bona, ut cōfirmaretur super inimicos suos: multo magis mysticus Ioseph à fratribus uenditus, secundū carnem humiliatus, & in cœlis exaltatus locum fecit ad æterna bona populo Dei triumphanti de diabolo & angelis eius.

Humiliauerunt eum. Venditus quidē est Ioseph Aegyptijs, & ipsi Aegyptij humiliauerunt pedes eius in compeidibus. Poluit enim eū Putifar, princeps Pharaonis in carcerem, propter mādatur uxoris suæ, cui noluit cōsentire, sicut refert historia. & tunc ferrū, id est dura tribulatio necessitatis pertrāsijt animā eius, quod tandiu fuit, donec ueniret uerbum eius, id est dum somnia magistro pincernarum & pistorum, qui secum erant in carcere interpretaretur, quod ex se nō habuit, sed quia eloquium Domini, id est spiritus sanctus quo locutus est ei Dominus, interius inflammauit, id est illuminauit & incendit eum ad interpretandum. Postea uero cum rex somnium uidisset, nec idoneum interpretē inueniret, monitus à principe pincernarum de Ioseph misit ad carcerē, & soluit eū princeps populorum, id est Pharaon, & dimisit eum. Et cōstituit eum dominum domus suæ, &c.

Et intrauit Israel in Aegyptum. Ecce transitus prædictus, Terram Cham uocat Aegyptum, quia posteritas Cham possedit eam.

Et auxit populum. Intrauit inquam Israel in Aegyptū, & ibi Dominus uehemēter auxit populum suum, & firmavit eum super inimicos suos. quod quidem tūc non erat, quando masculi eorum interficiebantur, & ipsi latericio opere remebantur: sed tūc erat hæc cōfirmatio, quando omnes inimici eorū secus litus mortui inuenti sunt.

Conuer-

Conuertit. Quasi dicat: Digni erant inimici super quos Dominus ita firmaret populum suum: quia conuertit cor eorum, & occidit pisces eorum. Non intelligendū est, quod Deus auctor sit alicuius mali, sed cor quod per se prauum est, iusto iudicio suo permittit in peius declinari, scilicet ut qui fordidos est, fordescat adhuc. ita & hic. Cor enim Aegyptiorum prauū erat, quia inuidebant eorum felicitati. Et Dominus conuertit, id est ex toto uertit illud cor eorum, non illos quidem ad malum incitando, sed suis bene faciendo. In odium suorum, id est in inuidiam. Inuidia enim est odium felicitatis alienæ. Et ut dolum facerent in seruos eius, quod illi quidem fecerunt qui se amicos exterius simulabant, & tamē Pharaoni ut eos opprimeret, occulte suggerebant. pro hoc autem odio & dolore misit Dominus in Aegyptum Moysen seruum suum de Madian, ubi erat apud Iethro locerum suū, dicens ei: Reuerte in Aegyptum ut liberae populum meum. Videns enim afflictionem eius uidi, & gemitum eius audiui. Sed quia Moyses respondit: Domine ab heri & ab nudius tertius ex quo locutus es mihi, in circūcisus sum labijs & corde. dixit ei Dominus, Assume tecum Aaron, fratrem tuum. Et ideo propheta adiungit: Misit etiā Aaron, quē elegit ad hoc ipsum ad quod Moyses. Et in eis duobus poluit, id est firmiter statuit, ita scilicet quod non fallerent uerba signorum suorum, & prodigiorum suorum, id est signa sua minora & prodigia maiora, quæ quasi uerba erant: quia sicut uerba aliud significabant, ita & ipsa aliud significabant. signorum suorum & prodigiorum dico, factorum in terra Cham, id est in Aegypto. Et exequitur signa, id est prodigia illa dicens: Misit tenebras, & obscurauit Aegyptum. & ita exacerbauit Aegyptijs sermones suos: quia illi contumacibus suis responsis & contradictionibus suis oppugnauerunt sermones Domini, ideo sermones isti sunt eis exacerbati. hoc modo literā beatus Augustinus ponit & dicit se perpauos libros inuenisse unquā, ubi esset non exacerbauit. potest tamen illud dici ita: Nō exacerbauit sermones suos Moysi & Aaron, quia uō eis dixit, hoc in opere exhibit. Si enim aliquid promitteret quod nō impleteret, tunc sermones eius acerbi eis uiderentur. Quæ autem de plagis sequuntur, historice tantum accipienda sunt, & ideo non est in eis morandum. Dixit uel Moyses uel Dominus, qui quod repositaliter fit, an te omnia tempora in uerbo suo semel disposuit.

Et uenit cynomia & omphes. Non ut quidam opinantur, hæc una plaga sunt, sed duæ. Locusta aurē & bruchus, ut beatus Augustinus testatur, una plaga sunt. Et est alterum parens, alterum uetus.

Et comedit omne fœnum in terra eorum. Fœnum Noæ triticum etiam designatur. Et comedit omne fructū arborum in terra eorū. & percussit sic Dominus omne primogenitum in terra eorū. Et primitias omnis laboris eorum, primogenita accipe in hominibus, primitias uero laboris in cæteris animalibus.

Et eduxit eos. Illa quidem fecit Dominus inimicis, hæc fecit uero populo suo, scilicet eduxit eos cum auro & argento, mutuo ab Aegyptijs accepto. Dicit beatus Augustinus, propterea hoc Dominus fecisse, quia carnales erant, neque tales erant quicunq; possent, uel lent contemnere laborem suum & si temporalem, tamen debitum, iustaque mercedem. Neque ideo quia illi Aegyptios per dolos deceperunt, putandus est Dominus dolus illos in populo illo, qui sursum cor haberet, iubere: aut si fecerit, approbare. Magis, n. per illa uerba Dei, qui carnale cor eorum uidebat, & cupiditatem examinabat, permisi sunt illa facere quam iusti. Nec tamen sine profectu carnalis animæ eorum fuit, quod illis fecerunt qui talia iure passi sunt. Et quomāuis per dolos ab iniq; hominibus, tamen quod iuste eis reddi debuit, abstulerunt. Sicut autem iniquitate Aegyptiorum, ita infirmitate istorum usus est Dominus ad reuelandum ea quæ in illis factis si-

gnificabantur, scilicet ut nōs ab Aegyptijs aurum & argentum sumamus, id est in libris infidelium rhetoricos ornatus sententiarum, & in ornamentum sanctorum scripturarum transferamus.

Letata est Aegyptus. Non primo, sed postquam audiuerit suos in mari extrinsecos esse, illos illæsos abijisse. timuerunt enim nimis ne redirent, & Aegyptum totum occuparent. In illa profectioe expandit Dominus nubē, & hoc est protexit eos in columna nubis in die, & in columna ignis in nocte.

Petierunt in deserto. Et pane cœli, id est manna quod propter significatū dicitur panis cœli. Vel quia de superiori regione descenderet, saturauit eos. Non solum in sterili loco saturauit eos, sed etiam in arido potauit eos: quia dirupit petrā, & fluxerūt aquæ non paræ, sed flumina etiā abierunt in sicco, id est ubi prius fuit siccitas. Et ideo carnali populo hoc exhibuit, quoniam memor fuit uerbi sancti sui, id est æternæ promissionis, quæ per illa bona temporalia significabatur. Quod uerbum habuit ad Abraham puerum suum, id est in simplicitate colentem eum. Et sic eduxit populum suum in exultatione: quosdam quidem in exteriori tantum, quosdam uero etiā interiori, scilicet in quibus est beneplacitum Deo. de quibus agit psalmus: Et electos suos in læticia. Repetitio est ad cōfirmationem. Et beatus Augustinus dicit in hoc loco: Intelligendū est seruos Dei in hoc loco, & electos filios promissionis semen Abraham imitans fidē, hæc temporalia bona nō ideo à Deo accipere, ut in eis luxu diffuant, aut perueria securitate tepescant: sed ad esse hæc omnia parata diuina misericordia, ut facerent ad illud æternum bonum.

Et dedit. Post quā eduxit eos de deserto, regiones gentium dedit eis. Et labores multorum populorum possederunt, non ut propterea eum colant, sed ut hæc quoque ad naturā bonam referat. Quæcunq; enim alia bona dat Deus, referenda sunt ad gratuitum cultum eius, ipse autem gratuitus cultus ad alia non est referendus. & hoc est quod dicit. Ideo eis illa dedit, ut custodiant iustificationes eius. Et quidem sic iustificationes custodire, exponit dicens: Et legē eius exquirant. hic etiam beatus Augustinus talia uerba subiungit: Audi ergo semen Abraham nō de carne glorians, sed fidem imitans: audite serui & electi Dei, habentes gloriam uitæ, quæ nunc est, & futura: & si duræ sunt uobis tentationes in hoc seculo, Ioseph in carcere, Christum in cruce cogitate. Si autem temporalium rerum adiacet prosperitas, non propter ipsam Deo, sed propter Deum ipsa utimini: nec existimetis Deum necessarium esse cultoribus suis propter ista. Sed primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiciuntur uobis.

IN PSALMVM CV.
ARGUMENTVM.

Psalmus hic ex persona populi quasi iam in Babylone positi canitur, confitentis peccata sua, ac desistentis quod beneficij Dei semper ingratus extiterit. Aliter uox Ecclesiæ ad Apostolos. legendus ad Exodum.

ALLELUIA, ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Reuiter in titulo præmonetur, ut Domino totius psalmi in bilatione cantetur. Introducitur confitens populus Hebræorum, qui relicta patrum perfidia, ad pietatem Domini ipso miserante perductus est: ut intelligamus cum fuerint conuersi, ipsos alleluia merito pro sua redemptione cātare. In prima igitur

tur narratione deprecatur, ut societur populo beneplacito, quia erat Domini saluatoris aduentu de gentibus congregandus. Secunda patrum suorum peccata dinumerat, quæ fecerunt in Aegypto mirabilia Domini minime contuentes, piùm tamen Dominum ab inimicis eos liberasse. Tertia refert ad peccandi studia reuerfos, sed Dominum Moysi precibus fuisse delimitum. Quarta iniquitates eorum asserit iteratas, impendentemq; Domini iram, Phinees supplicatione placatam. Quinta ad quam contradictionis eos Moyses exacerbasse, suosq; post hæc filios idolis immolasse commemorat. Unde Dominus uehementer iratus, tradidit eos gentium seruituti. Ac deinde miseratus in conspectu inimicorum, eos reddidit gloriosos. Sexta precatur, quod nouerat esse uenturum, ut de uniuersis nationibus Ecclesia catholica congregetur, et laudes Domino æterna exultatione celebret.

COMMENTARIVS.

Onsitemini Domino, quoniam.] Psalmus iste de alleluia psalmis secundus est, qui inscribitur bis Alleluia. Et dicitur quidam quod unus sit de prioribus psalmis. Sed dicit beatus Augustinus, quia si hoc esset, tunc illud quod notatur psalmus, quod sit inter utrumq; alleluia poneretur. Dicit etiam non necessarium esse his, apponi, quia semel tantum sufficit. Coniungitur autem per hoc psalmus iste superiori, quia sicut ille tractat de his, in quibus beneplacitum est Deo in priori populo: ita tractat iste de his qui amaricauerunt sibi Dominum, quibus tantum non defuit diuina misericordia. Dicuntur autem hoc in persona illorum, quicunq; si ueniam precantur, & illorum exemplum commemorant, in quos etiam peccatores diues apparuit misericordia Dei, & incipit a confessione iste sicut prior. Accipienda autem est confessio gentis, quia dicitur in Psalmo. Peccauimus cum patribus nostris. Subintelligenda tamen est confessio laudantis, quia subdit, Quonia bonus, quonia in seculum misericordia eius. Nulla enim confessio peccatorum uilis est, in qua Deus non laudatur corde & ore. Et quia in utraq; confessione laudatur Dominus, ideo psalmus bis alleluia intitular, & incipit ita: Consitemini, id est confessionem facite Domino, primum uos accusando, deinde ipsum laudando. Et debetis ei confiteri, quoniam est bonus, id est suauis & dulcis omnibus, se dignè gustantibus, & quoniam misericordia eius est in seculum. Secundum seculum *græcum* accipitur æquiuocè, & pro æterno & pro tempore. Si pro tempore accipiat, tunc intelligemus misericordiam, quia & in hac miseria nos consolatur, & ab hac miseria nos liberat: si uero pro æterno, tunc illam misericordiam intelligemus, sine qua nemo potest in illa uita esse beatus, scilicet quam laborem nostrum temporalem æterna quiete remunerat. **Quis loquetur potentias.]** Repletus consideratione diuinorum operum, iste qui exposcit misericordiam subdit: Quis loquetur potentias Domini, &c. Considerans præcepta Dei, quorum præceptorum opera laudes sunt eius, qui operatur in suis dicit: Quis confessus loquetur potentias Domini, id est quis poterit alicui explicare præcepta Domini, quibus potenter nos sanat & iustificat? Et quia Deus inuisibiliter quaedam operatur, & illa sunt ineffabilia: ideo addit, Aut quis auditas, id est si audierit etiam faciet, id est poterit facere omnes laudes eius? Laudes sunt eius, opera preceptorum eius: sed ideo potius posuit laudes, quonia opera, uel præcepta, quia in quantum hoc fuerit, laus eius sunt, qui operatur in nobis uelle, & pro bona uoluntate perficere, uel aliter: Quis confessus loquetur, id est dignè representabit in se potentias Domini? scilicet quam potenter hominem formauerit, & quam potenter reformauerit. Quis inquam ita loquetur, ut faciat auditas has omnes laudes eius, scilicet ut non solum dicat uoce, sed etiam ostendat opere? nullus utiq; poterit. **Beati qui custodiunt.]** Continuatio eadem, sed utraq; sententia. Quasi dicat: Nullus utique omnes laudes eius facere poterit: sed tamen quidam sunt qui non faciendo beati sunt, illi scilicet qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam, id est, & qui rectè iudicant, & rectè faciunt, & non ad horam, sed in omni tempore. **Quicunq; enim perseverauerint usq; in finem, hi salui erunt, hoc est qui custodiunt iudicium in fide, & faciunt iustitiam in operatione, & in hoc beati sunt: quia ueniet tempus quando iudicium quod nunc custoditur, fide exercetur in operatione, scilicet quando iustitia conuertetur in iudicium, id est quando iusti accipiunt potestatem iudicandi eos rectè, a quibus nunc iudicantur non rectè. Et quia custodire iudicium, & facere iustitiam nemo potest, nisi sanatus ab iniquitate per illum qui iustificat impium, ideo ratione subdit. Quasi dicat: Ut nos custodiamus iudicium, & faciamus iustitiam, ideo Domine memeto nostri, qui fuimus immemores tui in beneplacito populi tui, id est associando nos illis quibus beneplacitum est tibi. Et uisita nos in salutari tuo, id est notifica nobis saluatorem tuum. In quo non solum peccata dimittuntur, sed etiam anima sanatur, ut iudicium custodiat, & iustitiam faciat. **Ad uidentium in bonitate.]** Memento inquam nostri, & uisita nos ad uidentium, id est ut cæci non remaneamus, sed uideamus quod uidentium est: & hoc non in merito nostro, sed in bonitate electorum tuorum, id est gratia illa quæ tu præstas electis tuis, uel aliter: Memento nostri in beneplacito populi tui ad uidentium in bonitate electorum tuorum, id est ad hoc, ut tandem te uideamus in ea suauitate, in qua uisuri sunt te electi tui. Et ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ad hoc ut nos lætemur in ea lætitia, in qua lætabitur gens tua, id est in te, quando tu eris omnia. Et non dico uideamus, lætemur, ut lauderis cū hæreditate tuâ, id est ut hæreditas tua sit laudabilis, & tu in ea sis laudabilis. **Peccauimus cum patribus nostris.]** Quasi dicat: Necessè est Domine ut memineris, quia peccauimus cum patribus nostris, id est cum adhuc essemus in lumbis patrum nostrorum: sicut alibi dicitur, quod Leui decimatus est, id est decimas dedit in lumbis Abraham. Vel peccauimus cum patribus nostris: id est ita nos peccauimus, sicut & patres nostri. Nā iniuste egimus in proximum, & iniquitatem, id est impietatem in Deum, prosequitur autem quomodo patres peccauerint dicens, Patres nostri non intellexerunt mirabilia tua Domine, facta in Aegypto, scilicet non attenderunt quid uolueris eis præstare per illa mirabilia, hoc est uitam æternam non temporalem, sed incommutabile bonum, quod patienter expectandum. Quasi autem impatienter murmurauerunt, & temporalibus bonis beatorum se fieri se putauerunt, quæ ueram beatitudinem non conferunt: quia insatiabilem cupiditatem non extinguunt. Sequitur. **Nō fuerunt memores multitudinis misericordiarum tuarum.]** Vtrūq; redarguit hic memores & intellectionem. Intellectum nāq; opus erat ut intelligerent, ad quid Deus per illa inducere uellet: memoria uero, ut saltem mirabiliter facta temporaliter non obliuiscerentur, sed fideliter præsumerent quod eadem potestate qua eos de potestate Aegypti liberauerat, de persecutorum hostium persecutione eos liberaret. Specialiter enim respicit quod dicit eos non fuisse memores mirabilium ad illud, quando ab una parte montibus clausi, alia parte rubro mari à tertra parte insequentibus Aegyptiis desperauerunt se à Domino posse liberari. Et hoc est quod dicit: Et quia nō fuerunt memores, ideo irritauerunt, id est Deum ad iram prouocauerunt desperando de eius potentia, cum essent ascendentes. hoc dicit quantum ad situm loci. Descensus enim est à Iudæa in Aegyptum, ascensus uero ab Aegypto in Iudæam.**

dæam. Irritauerunt dico entes in mari rubro, scilicet a deo eis formidato. Vel potest & simpliciter dici propter situm loci, ascendentes in mare rubrum. Et quamquam irritauerunt, tamen Dominus saluauit eos, non propter meritum eorum, sed propter nomen suum, scilicet ut notificaret alijs potentiam suam. Et mirifice saluauit eos, quia increpuit, id est admonuit mare rubrum quasi dominus seruus, & exiccatum est. Et deduxit eos in abyssis, id est per locum ubi prius erant abyssis, cū tanta securitate sicut postea in deserto. Et in ipso mari saluauit eos de manu, id est de potestate Aegyptiorum: & ita saluauit eos, quod omnino redemit eos de manu summi inimici, id est Pharaonis. Non ideo dicit redemit, quod aliquod precium ibi dederit, sed præcurrit propheta iam ad præsignatum, id est ad sanguinem Domini nostri Iesu Christi, quem pro redemptione nostra fundi uidit. Et uerè saluauit eos de manu odientium in mari, quia aqua operuit eos, ita quod nec unus remansit ex eis reliquus. Et tunc crediderunt patres nostri uerbo eius, id est promissionibus Domini de sua liberatione per Moysen factis. Et in laude eius, id est laudanter cantauerunt hymnum eius dicentes: Cantemus Domini glorioso. Sed cito fecerunt, id est cito laudes illæ finem habuerunt, quia obliui sunt operum eius: & non sustinuerunt, id est non sursum in consideratione consilium eius, scilicet ut attenderent beneficia illa erga se non esse inania: sed quod per ea Dominus ad aliquod magnum, id est ad uitam æternam perducere uellet. Et quia non sustinuerunt consilium Domini, ideo concupierunt concupiscentias in deserto, & tentauerunt Dominum in iniquo. Et tamen non defuit eis diuina misericordia, quia dedit eis petitionem ipsorum, id est carnalem petitionem quantum ad potum. Et misit satietatem pluedo manna in intellectum & rationes in anima, id est in animalitatem eorum. **Et irritauerunt.]** Quasi dicat: Præter supradicta hæc etiam quidam fecerunt ex illis, quod irritauerunt Moysen in castris & non tantum Moysen, sed etiam Aarō sanctum Domini, id est quem Dominus sanctificari præcepit. Consecrauit enim Moyses Aaron in sacerdotem ex præcepto Domini. Et dissenterunt ab eoduo de populo Dathā & Abiron dicentes: quia nimis studeret prouehere eos de sua progenie, & contempnentes præceptum Domini, se ipsos sacerdotes facere uoluerunt: & assumptis quinque uiris ad thurificationem processerunt. Sed quid factum est eis? Vtrūq; terra aperta est, & deglutiuit Dathan & Abiron: & etiam operuit, id est clausit se super congregationem eorum, id est super quinque uiros illos imitantes: reliquos uero complices eorum ignis de celo combussit, hoc est quod dicit, Et exarsit ignis in synagoga eorum. Et flamma combussit peccatores. Et tamē post hanc diuinam correctionem fecerunt uitulum in more Oreb, & non saltem aliquid quod esset creatum, sed sculptile. Et mutauerunt gloriam suam, id est Deum in quo ipsi gloriari debent, non in uitulum, qui saltem animata res est, sed in similitudinem, id est in simulachrum uituli comedentis fœnum, sicut & ipsos: quia fœnum, id est terreni erant, diabolus comedit. Et ideo hoc fecerunt, quia obliui sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, qui fecit magna mirabilia in terra Cham, id est in Aegypto: & non solum magna, sed etiam terribilia, id est talia mirabilia, quæ ualde expauescenda sunt, fecit in mari rubro. Et quia obliui sunt Deum, ideo dixit, id est disposuit Deus, ut disperderet eos, nō tamen quod disposuisset, quia si disposuisset, sed tanta fuit iniquitas eorum, quod potuit disperdere eos, sed disposuisset ut prorsus disperderet eos. Et uerè disperdidisset, si Moyses electus eius non steterit pro illis in contradictione, id est in humilitate spiritus in conspectu eius, id est in corde eius, ubi conspicitur dicēs ita: Domine si dimiseris populo, huic dimittite. Sin autem, dele me de libro quem scripsisti, hoc au-

tem dixit: securus de iustitia sua, ad hoc ut auerteret iram eius ne desperderet eos. Et tamen ipsi digni fuerunt qui disperderentur, quia cum exploratores eorum missi in terram promissionis, ad magnam terræ commendationem botrum talem, quem uix duo portare possent, inde retulissent, ipsi pro nihilo habuerunt terram illam desiderabilem. Ne tamen intelligas quod damnari sint propter illius terræ contemptum, sed quia neglexerunt significatum. Botrus autem ille qui de terra promissionis à legatis allatus est, significauit Christum: qui autem prior portabat, & botrum post se habebat, significat Iudaicum populum, non agnoscentem Christum: qui autem sequebatur, & botrum ante se intuebatur, significat gætilem populum, qui Christum agnoscit, & non post se, sed ante oculos mentis semper eum ponit. **Non crediderunt.]** Ideo inquam pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, quia nō crediderunt uerbo eius, id est promissioni Domini. Et ideo murmurauerunt in tabernaculis suis, sed non exaudierunt uocem Dñi. & ideo Dominus eleuauit manum suam super eos, id est distulit pœnam, quā tunc meruerant, ut tanto grauius deinde puniret eos. Vel eleuauit manū suam super eos ad grauius percutiendum, scilicet ut tunc maxime prosterneret eos in deserto, & ut post ipsos deiceret etiam semen, id est filios eorum in nationibus, id est per nationes, sicut Philistinis fecit, & per Assur, & per complures alios. Et ut dispergeret eos in regionibus, sicut hodie dispersi sunt. Et merito hoc, quia iniuriati sunt se, id est consecrauerunt se, uel iniuriati sunt, id est sacrificauerunt Beel, qui colebatur in Phegor. Belus enim fuit pater Nini, ad cuius honorem filius idolum fecit, quod uocabatur Beel, & colebatur in regione Phegor, cui illi in deserto sacrificauerunt. Potest etiam dici, quod sic gentibus permixti sint, quod quidam illorum & in Phegor Beel adorauerunt, & comederunt sacrificia mortuorum, id est sacrificia, Belo qui iam mortuus erat, oblata. Et sic irritauerunt Deum in aduentionibus suis, non quod ipsi ritus illos tunc, quos gentes prius innenerant, adinuenissent: sed quia ita studebāt ibi, ac si ipsi nouiter adinuenissent. Et ideo multiplicata est in eis ruina, quia perierunt & à serpentibus & multis alijs modis. Et alijs Deum irritantibus. Phinees sacerdos ille stetit, quia non est lapsus cū illis. Et placauit Deum Hebræorum quendam cum Madianitida uirgine concubentē transendo, & quia hoc non fecit animo uitionis, sed animo dilectionis, correcti sunt alij, & sic cessauit quassatio, quia nō immisit Deus tribulationē amplius illi populo pro hac offensa, sicut prius solitus fuit facere. Et irritauerunt præterea quæ prædicta sunt, irritauerunt etiam Dominum ad aquas contradictionis, scilicet ut rixati sunt contra Moysen dicentes: Date nobis aquam ut bibamus. Et tunc uexatus est, id est commotus est Moyses propter eos idcirco, quia exacerbauerunt, id est ad iram prouocauerunt spiritum eius. Et ideo distinxit, id est distinctionem fecit in labijs, quia cum in alijs omnibus miraculis certus fuerit, & securè locutus sit: hic dubiè locutus est dicens, Nunquid poterimus de petra hac aquam uobis elicere? Et ideo populum in terram promissionis non perduxit. Nec solum ad aquam contradictionis Dominum irritauerunt, sed etiam in hoc, quia postquam introducti sunt in terram promissionis, non disperdiderunt omnes illas gentes quas Dominus dixit, id est præcepit illis disperdere. Quasdam enim gentes non disperdiderunt, sed sibi tributarias fecerunt. Et ita commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum. Et exponit, quæ operam est illis in scandalum, id est in ruinam. Et merito, quia non solum ones & boues, sed etiam immolauerunt filios suos & filias suas demonijs. hoc quidē nō habet historia, sed tamen non ideo minus credendum est prophetico spiritui, qui hoc dicit, & alijs propheta-

tis qui sæpè idem impropert eis. Et qualiter immo- lauerunt, profequitur dicens: Et effuderunt sanguinè innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculpribilibus Chanaan. Et hoc modo interfecta est terra in sanguinibus, cõtinens pro contento, hoc est terreni illi interfecti sunt interius propter innocentem sanguinem, dæmonijs effusum.

Et contumacitati sunt in operibus eorum. Exponit quomodo, scilicet quia fornicati sunt in adinuentionibus suis, id est in studijs suis, quia proprio Deo relicto ad hæserunt falsis dijs. Et ideo iratus est Dominus illi populo, uel in illum populum, in furore, i. in ira graui. & ideo abominatus est illum, id est uilem fecit hæreditatem suam. Per hoc autem quod dicit hæreditatem, ostendit abominacionem illam omnino non esse ad destructionem, sed ad correctionem. Et uerè, quia dicit abominatus est hæreditatem suam: quia tradidit eos in manus gentiũ. Et hoc ita, quod dominati sunt eis, qui oderunt eos. quod grauissima seruitus est, ut patiaris dominum, quem habes inimicum. Et quia eis dominati sunt, ideo tribulauerunt eos inimici, & sic grauius humiliati sunt sub manibus eorũ, sed Dominus liberauit eos sæpè. Ipsi autem non illud attenderunt, sed exacerbauerunt eũ in consilio suo, id est quia consilium eius non attenderunt, sed suum. Consilium enim Dei erat, ut per temporalia bona induceret eos ad æterna. Ipsi autem non illud attenderunt, sed suum consilium sequi maluerunt, scilicet ut quærent, quæ sua erant, non quæ Dei erant. Et ideo merito humiliati sunt iniquitatibus suis, id est ita quod iniquitates eorum causa essent humiliacionis ipsorũ. Et rursus non defuit eis diuina misericordia: quia uidit Dominus cum tribularentur. Non ideo hoc dicit, quod aliquando non uideat: sed tunc tamen maxime uidere tribulationem nostram dicitur, quando miseretur. Et propterea subdit, Exaudiuit oratione eorũ. & hoc totum fecit non propter umbram, sed propter figuram, scilicet quia memor fuit testamenti, non ueteris quod aboleretur: sed noui, quod per illud significatur. Et ideo poenituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ, non quod poenitentia unquam in eo fuit, in quo malum factum non præcessit: sed quia tam misericorditer cum illis egit, quod potuit uideri poenitere eum prioris afflictionis. Et uerè multã misericordiam eis impendit, quia dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperunt eos, id est, hoc fecit quod etiam hostes, qui captiuos eos tenebant, misericorditer egerunt cum illis. Vel aliter: Dedit eos in misericordias, id est ita misericorditer cum illis egit mittendo filium suum, & liberando eos ab interioribus hostibus, ut non solũ miserati, sed propter excellentiam ipsę etiam misericordiæ possent dici. Et hoc fecit in conspectu omnium, qui ceperant eos, id est uidentibus illis & accedentibus, qui captiuos adhuc eos tenebant per captiuitatem in præuaricatione primi hominis factam, quod æquipollenter dicere est: Eijcit dæmonia ab eis. Et quia in Euangelio dicitur: Ecce eijcio dæmonia. Et hodie & cras sanitates perficio, & tertia consumor: ideo cum dixisset, Quia eijcit dæmonia, subiungit orationem ut sanitatem perficeret, dicens: Domine Deus noster, fac nos saluos perficiendo in nobis sanitatem. Potest autem per hodie accipi tempus sub lege, per cras uero tempus gratiæ, in quo utroque sanitatem operatus est, uel per hodie accipi tempus præsentis eius in carne: per cras uero tempus Apostolicæ missionis, & usq; ad finem seculi, in quo etiam per prædicatores suos sanitates perficit. Tertia uero qua consumatur, est quando omnes occurremus ei in unum uirum per se factum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Et ut saluos faciamus, cõgrega nos uerum semen Abraham per fidei unitatem de nationibus omnibus, ad hoc ut constreamur sancto nomini tuo, & tandem gloriamur

in laude tua, id est in laude perfectè & laudantium, quia perfectè amantium. Et ideo perfectè amantium, quia facie ad faciem contemplantium. nos dico dicentes ita: Benedictus sit Dominus à seculo & usq; in seculum, id est æternaliter Deus Israel, id est qui facit ut uidentes eum per fidem, sint uidentes eum per speciẽ. & hoc dicit omnis populus. Ut autè tunc dicere possit, fiat ei nunc benedictio in populo Iudaico, fiat & in præputio.

IN PSALMVM CVI. ARGUMENTVM.

Reditus populũ de Babylone prædicatur. Primumq; imperatur ut collata beneficiã deuotĩs extollant uocibus gratiarum: ac dein de quæ mala in captiuitate pertulerunt, uaria narratione describuntur. Aliter uox Christi de Iudæis, legendus ad lectiõnem Numeri & Iudicũ.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

In primo alleluia commendatus est populus Iudeorum, de quo nulla querela est: secundo eos commemorat, qui in eadem gente creberrimis offensionibus errauerunt, & ad Domini gratiã ipsius miseratione reuersi sunt. Hic autem commonetur populus Christianus, ut pro collatis sibi beneficijs laudes Domino reddat. Aliter alleluia primum egit, ut baptizentur credentes: secundum ut conciliet poenitentes, ibi suscepit plebem suam in exultatione, & electos suos in letitia. Hic poenitentes exaudit, & dat eos in misericordiam in conspectu omnium, qui ceperunt. In tertio usus noster quotidianus retexitur, & hereses No uatiana damatur. Post Hebraici populi confessionem, de quo præcedentes psalmi loquuti sunt, Propheta uenit ad populum Christianum, qui per spacia totius orbis superstitionum solitudine uagabundus errabat. In prima sectione conuocans eum laudes Domini cõfiteri, cuius sanguine redemptus Ecclesijs accipit, qui per aras demonum, lucosq; stulto rapiebatur errore. Secunda gratias dicit Domino per agendas, qui gentiliũ animas ueritatis pabulo ieiunas religionis suæ uertate satiavit, & eorum uincula peccatorum in exuperabili uirtute dirupit. Tertia patri gratias præcepit esse referendas, quia Christus adueniẽs diaboli portas uelutq; confregit. Quarta Domino sacrificium laudis à sacerdotibus commonet offerendum, qui inter seculi stultus ecclesiarum gubernatione præsidet, describens quemadmodum & ipsorum tentationibus Deus subuenire dignetur. Quinta iterum dicit à sacerdotibus & senioribus Dominũ esse laudandum, qui squalentem mundum ariditate peccati in amœnissimam iocunditatem celesti munere commutauit. Quod uidentes recti corde gaudebant, quæ partes à similibus uersibus, quos intercalares uocant, incipiunt.

COMMENTARIVS.

Infirmi Domini, quoniam bonus. Psal mus iste cõmendat miserationes Dei sæpè probatas in nobis, ideoq; dulcis est expertis. Cantatur autem manifestè de uniuersa Ecclesia, ubiq; terrarũ diffusa, hoc est de duobus partibus in uno angulari lapide conuenientibus, & alibi abba pater clamantibus, unde bis Alleluia intulatur. Et quia miserationes Dei cõmendat, uideamus ergo quid admo-

admoneamur, unde aggratulemur, unde gemamus, unde auxiliũ postulemus, unde deseramus, unde nobis subueniatur, quid per nos simus. Quasi dicat: Per eiũ misericordiam simus, quomodo superbia nostra cõteratur, qualiter gratia eius glorificetur, ut unicuique occurat in se, quod psalmus commendat: & experti approbent, in experti uero desiderant. Et incipit ita: Qui redempti sunt à Domino, non redempti de manu Aegyptiacæ seruitutis, nõ de inutilibus laboribus & luteis operibus, non redempti ab illa arcta Aegypto, quia omnes simul redempti sunt, & quorum hostes simul perierunt: sed redempti de lata Aegypto huius mundi, quotidie redimentur & in multis & in singulis, & quorum hostes quotidie submerguntur in mari, quos scilicet Dominus non redemit de manu Pharaonis, sed de manu hostis antiqui: & ita eos redemit, quod non tantũ de uno loco, sed de pluribus regionibus eos cõgregauit. Et uerè de regionibus, quia à solis ortu & occasu. In ortu solis Iudei erant, qui per legẽ & prophetas inde solis lumen susceperant: Gentiles uero in occasu erant, quæ postposito creatore creaturã adorabant. & exponit occasum dicens, Ab aquilone & mari. Per aquilonem intellige, quod charitas in eis refrixerat: per mare uero, quod etiã amaritudo persecutionis in eis erat. Tales inquam redempti dicant alter ad alterum, Si gustastis, confitemini Domino: si enim non gustastis, confiteri non potestis. Si gustastis aueritate, eruẽtate confessione. Et merito debetis confiteri Domino, quoniam omnibus dignè se gustantibus est bonus, & quoniam misericordia eius est in seculum, sicut in priori psalmo diximus. Dixit qui redempti sunt, quia autem hæc redemptio non simplex est, sed multiplex, ideo psalmus proponit nobis quatuor tentaciones, quatuor clamaciones, quatuor liberationes, quatuor misericordiarum Dei confessiones. Et prima redemptio est ignorantia & erroris & inedia uerbi Dei. Sicut ponamus aliq; nihil boni quærentem, sed ueterem uitam seductoria securitate uiuentem, nihil ille putantem post hanc uitam, quandoq; finiendam, deditum illecebris & mortificationis huius seculi: hunc talem gratia Dei aliquando quasi à somno interius erigit, & in errore se inuenit, & multum sollicitus de salute sua fit. Et hæc est tribulatio prima, tentatio. Deinde autè quã potest, pulsã, clamat ad Dominum: & Dominus liberauit eum de tenebris erroris. Et in uia ducente ad ciuitatẽ habitacionis, id est in fide, & sui cogitatione, uel cognitione eum ponit, & doctrina uerbi Dei reficit, & Domino iure debet confiteri. postquam autem in uia, scit quid faciendum sit & quid cauendũ sit, incipit pugnare contra ueteres consuetudines. Sed quia non atredidit unde debeat arma sumere, quæ cooperatorem debeat habere. Si enim præsumit de se, diuino auxilio deferente, multum potest laborare, sed nihil efficere. Et hæc est secunda tentatio, quæ dicitur difficultas bene operandi. Sequitur damnatio, liberatio, confessio: quia atredens ille inefficaciam suã, clamat ad Dominum, & Dominus liberat eum: quia dirupit uincula difficultatis, & ponit eum in operatione æquitatis: & sic ei facile, quod erat ei difficile, & inde Domino confiteri debet. Postea autem Dominus sine difficultate hoc nobis præstare, sed si non difficultatem haberemus, auctore tanti boni non agnosceremus. Item cum iam positus est in facilitate bene operandi, difficultatibus ueterum consuetudinũ superatis, nõ ex ocio illo reducitur ad aliquam prauam consuetudinem, sed incurrit tertia tentatio, tædium scilicet diuini uerbi, id est tædium orandi, legendi, ieiunandi, uigilandi, & aliorum quibus ad melius possit prouehi, & sic periclitatur. Nec faciat eũ de prioritate securum, sed pro tædio timeat eum moriturum: quia sicut corpus fastidio corporali cibo periclitatur, ita anima fastidio spirituali cibo periclitatur. Sed rursus clamat ad Dominum, & liberatur, & tamẽ se-

quitur ut confiteatur. Ecce splendidificatis tenebris & difficultatibus ueterum consuetudinum superatis, & repulso tædio uerbi Dei, tales iam apri sunt, qui ad regimen ecclesiarum prouehantur, & prouehuntur. Sed quanto magis exaltantur, tanto magis periclitantur: quia tunc insurgit tempestas maris Ecclesiam quatit, & gubernatorem turbantis: & sic periclitatur modo ascendendo usq; ad celos sperando, modo descendendo usq; ad abyssos desperando. Sed tamẽ clamat ad Dominum, & liberatur: & ideo quoq; merito cõfiteatur. Et hæc est quarta tentatio, quæ uocatur periculum in regimine rerum pub. Nemo autem putet hanc tentationem pertinere ad solos prelatos, quia omnes in nauĩ portantur, & qui operantur & qui gubernantur: & simul in mari periclitantur, & simul in portu saluabuntur. Has quatuor tentaciones ut prædiximus, proponit psalmus, & prima est ubi dicit: Errauerunt in solitudine, quod sic continuatur, Necessarium fuit ut de regionibus congregarentur, quia errauerunt prius in solitudine non in quauncq; sed in inaquoso. Solitudinem uocat desertum ignorantie & erroris: per inaquosum uero notat incultum, scilicet quia sine aqua, id est sine refectione doctrinæ erant. Et non inuenerunt per se uiam ciuitatem habitacionis, id est ducentem ad ciuitatem, in qua uerè est inhabitandum. Est enim quædam ciuitas ubi non est habitandũ, sed quæ potius destruenda est, scilicet Babylonia. Errauerunt dico, esurientes & sitientes naturaliter, quia omnis anima naturaliter esurit bonũ. Ecce grauis tribulatio, quod cum essent in solitudine, & uiam quã ad habitacionem uenirent, ignoraret, in super esuriebat & sitiebat: & ideo anima eorum ens tantum in ipsis defecit. Extendens autem se ad Dominum, profecit, hoc est quod dicit: Et clamauerunt ad Dominum cũ tribularentur, id est cum iam attenderet tribulatione peregrinationis, quã nemo attendit nisi cui patria est dulcis. Et quia clamauerunt, ideo Dominus eripuit eos de necessitatibus eorum, id est de tenebris erroris, & fame uerbi Dei. Et hoc taliter fecit, eduxit scilicet eos de necessitatibus, perducens eos in uiam rectam, id est in cognitionem suam, & fidem catholicã, ad hoc ut irent in ciuitatem habitacionis. Unde consecretantur dignè Domino misericordie eius, non mēdicantur ei. Et mirabilia eius exhibita filijs hominũ, id est filijs uetustatis, hoc est, illi cõfiteantur Domino, qui cum essent mortui in ueritate, uiuificati sunt ab eo per nouitatem. Quod magnũ est mirabile. Et quia prius non posuerat, alteram partem tantum liberationis, ad dicit: Ideo dico ut cõfiteantur Domino, quia satiavit animam inanẽ, quantum ad sitim: & satiavit animã esurientem bonis æternis, hoc est inedia uerbi Dei ab eis exclusit. Et (quasi dicat) necesse erat ut educerentur & satiarentur, quia erant sedentes in tenebris: & non in qualibuscunq; sed in umbra mortis, id est in talibus tenebris, quæ obumbraret eos ad mortẽ, & erant uincti in mendicitate & ferro, id est in dura mendicitate. Grauis enim mendicitas est in solitudine esurire & sitire.

Quia exacerbauerunt. Non culpa auctoris erat, quod in tenebris & mendicitate erant, sed eorum: quia ipsi exacerbauerunt, id est acerba & hispida fecerunt sibi eloquia Dei, tunc scilicet quando dictum est illis: De omni ligno paradisi comedite, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Et in hoc irruerunt, id est irritum fecerunt consilium altissimi. Eius enim consiliũ erat ut per obedientiã, atq; præceptum ad aliquod dignius eos proueheret: ipsi uero præuaricando, & inobediendo illud irritum fecerunt.

Et humiliatum est. Hic secundam tentationem incipit. Quasi dicat: Dominus eduxit eos de tenebris erroris, & posuit in uia ueritatis, ut scirent quid esset faciendum & quid cauendum: ipsi autem de se presumpserunt, & ideo cum ex uiribus suis ueteres consuetudines oppugnare uellent, humiliatum est cor eorum in

in laboribus, quia multum laborauerunt. & infirmati sunt, id est inefficaces in laboribus suis extiterunt: quia non fuit qui adiuuaret eos, quando de se persumpserunt.

Et interim clamauerunt ad Dominum cum tribularentur. Et ponit simul utramque liberationem, quia repetit priorē dicens: Et eduxit eos de tenebris umbræ mortis, ut prius. Et modo dirupit uincula eorum, scilicet dirupit uincula difficultatis, & posuit eos in operatione æquitatis, ut supra dictum est. Vnde confiteantur Domino misericordiam eius, & mirabilia eius filii hominum, ut prius. Et debent ei confiteri, quia cum ipsi ita detinerentur, ne possent exire ad bene operandum, sicut aliqui clauis portis æreas & uerbis ferreis, ne exeant ad aliquod agendum derinerentur. Dominus contriuit portas æreas & uerbis ferreis confregit, id est ab omni difficultate eos expediuit. Et hoc taliter fecit, scilicet suscepit eos de uia iniquitatis eorum, id est liberauit eos de præsumptione, quæ faciebat eos iniquos, id est irreligiosos. Quæ iniquitas eorum non erat auctoris, quia humiliati sunt propter iniquitates suas: quia iniuste egerunt uiribus suis, quod Dei erat, ascribendo.

Omnes escam abominata. Ecce tertia tentatio. Quasi dicat: Splendefatis iam tenebris, & difficultatibus ueterum consuetudinum superatis, adhuc restat aliud periculum, hoc scilicet, quod anima eorum abominata est omnem escam non corporalem, sed spirituales, id est tædium uerbi Domini, ut supra dictum est, habuerunt. Et ideo usque ad portas mortis. id est ad interitum appropinquauerunt: quia sicut periculosum est corpori fastidire corpoream escam, ita mortiferum est animæ spirituales escam fastidire. Et iterum clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, id est, Nam hoc modo misit uerbum, si idem præcepit & uoluit ut sanaretur, & sic sanauit eos. Tale & illud est quod in Euangelio habetur: Domine dic tædium uerbo, & sanabitur puer meus. Et uerè saluauit eos, quia eripuit eos de interitionibus eorum. Vnde etiam confiteantur Domino misericordiam eius, & mirabilia eius filii hominum. Et ita debent confiteri, ut sacrificet sacrificium laudis, id est ut nihil sibi, sed totum Deo attribuant. Et annuncient opera eius, id est multiplices labores eius non in memoria, sed in exultatione.

Qui descendunt mare in nauibus. Ecce quarta tentatio. Quasi dicat: Non solum illi quorum anima tædium uerbi incidit, & alij prædicti misericordiam Dei expectant, sed etiam illi qui positi in nauibus, id est qui perfecti ad regimen ecclesiarum descendunt per mare, id est humiliantur propter amarā tribulationem extrinsecam, & contradictionem in trinitate, & dolendo subditis suis: descendentes dico facientes operationem, id est gubernationem in aquis multis, id est in populis multis. Ipsi uiderunt opera Domini, & mirabilia eius, id est mirabiliter misericordiam eius erga se cognouerunt in profundo, hoc est in maris periculo, uel in profundum, id est in occultis cordium subditorum suorum. Alius enim in occulto suo habet adulterium, alius homicidium, alius hoc, alius illud. Et hæc omnia illis prælati referuntur, & si tunc possint gubernare, & singulis consulere ne periclitentur, in hoc maxima misericordiam Dei recognoscunt.

Dixit & stetit. Verè opera Domini & mirabilia uiderunt. Nam hoc modo uiderunt, quia dixit, id est præcepit Dominus aliquando, & spiritus procellæ stetit, id est in horruit, id est intempestas magna facta est, & fluctus eius nimium exaltati sunt. prius autem quam hoc fiat, ascendunt prælati illi usque ad cælos bene sperando de subditis suis: & stante procella descendunt usque ad abyssos desperando. Et ideo descendunt, quia anima eorum, id est prælatorum rabecebat, id est deficiebat in malis suis, id est in pressuris subditorum, uel aliter: Dixit Dominus, id est præcepit Dominus, & stetit, id est quæuit procella, & deinde iterum exaltati sunt

fluctus eius. Et stante procella ascendunt prælati ipsi bene sperando usque ad cælos, cum uero fluctus exaltantur, descendunt usque ad abyssos desperando. Et hoc ideo, quia anima eorum in malis rabecebat, ut prius. Et ostendit quomodo dicat, Turbati sunt in se ipsis interius, & moti sunt ut se expedirent, sed tamen sicut ebrius, id est inutiliter moti sunt, dum de se præsumpserunt: quia mouebantur quidem, sed non promouebantur. Et hoc ideo, quia omnis sapientia eorum, scilicet & præconandi & orandi & legedi deuorata est, id est ad nihil redacta est. Vnde dicit Apostolus: Nolumus uos fratres ignorare de pressura, quæ facta est nobis in Asia, quia supra uires nostras & supra modum grauati sumus, & responsum mortis in nobis habuimus: ut non sumus confidentes in nobis, sed in illo qui suscitatur mortuos. Vbi dicit, Responsum mortis in nobis habuimus, ostendit sapientiam suam fuisse deuoratam. Et rursus hi clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos. Et uerè eduxit. Nam hoc modo statuit, scilicet procellam eius, uel profundum maris in auram, id est in tranquillitatem placidam. Et hoc iterum, quod siluerunt oēs fluctus eius, tunc prælati sunt lærati, quia fluctus siluerunt. Et merito quia deduxit eos in portum uoluntatis eorum, id est in omnem illam quietem & securitatem, quam ipsi optabant. Vnde confiteantur Domino misericordiam eius, & mirabilia eius filii hominum: & ita confiteantur, ut exaltent eum tantum in Ecclesia plebis, id est in Ecclesia bene gubernatorum. Et laudent eum in cathedra seniorum bene regentium, quod est dicere: Et subditi quod bene gubernantur, & prælati quod bene gubernant, non sibi, sed soli Domino attribuant, & ei soli laudes agant.

Posuit flumina in desertum. Quasi dicat: Merito debet illum laudare, quia superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et ostendit in primis, quomodo superbis resistat, dicens: Quia flumina, id est illos apud quos erant fluentia doctrinæ per prophetica scripta & legalia instituta, id est, iudæos posuit in desertum: quia & si scripta seruauerint, intelligentiam tamen ueræ amiserunt. probat. Et exitus aquarum, id est illos eosdem a quibus doctrina ad alios exiit per propheticas scripturas, & per primitiuam Ecclesiam inde assumptam in sibi posuit, hoc est in naturali sibi dereliquit.

Terram fructiferam. Idem repetit per aliam similitudinem, & est dicere: Illos qui prius erant terra fructifera, quantum ad quosdam: quia non defuerunt in populo illo prior, qui reputandi essent in semine. Illos inquam redegit in falsuginem, id est in amaritudinem & sterilitatem, quia tempus uisitacionis non cognouerunt, & iustitiam Dei non attenderunt, sed iustitiam suam statuere uoluerunt. Et cum aliquid de eis prius crediderint, modo nulli inde credunt. Salsugo enim proprie dicitur amarus succus terræ, quem sterilitas comitatur. Et hoc quidem dicit non ab iniustitia sua processit, sed a malitia habitatum in ea terra, hoc est dicere: Iusto iudicio suo Dominus terram illam in falsuginem uertit, quia nequitia eorum terrenitati nimis adherentium hoc promittit.

Posuit desertum in stagna. Ostendit quomodo superbis resistit, & qualiter humilibus dat gratiam, dicens: Quia illos qui prius erant desertum a lege & prophetis destitutum, id est gentiles posuit in stagna aquarum, quia inde per quosdam, sicut per Augustinum, Gregorium, Hieronymum, & multos alios documenta ueritatis emanauerunt alijs. Et illic, id est in terra illa locauit esurientes & audios agricolas. Et illi constituerunt ciuitatem, habitationis, id est construxerunt ecclesiam catholicam, quæ ciuitas est uerè habitacionis. Et feminauerunt semine uerbi Dei agros, id est fecerunt multos fructificantes in bonis operibus. Et plantauerunt uineas, id est instituerunt diuersas ecclesias, & fecerunt fructum natiuitatis. Et in futuro res & instituti fructu natiuitatis, id est opera & doctrina

eterna eorum, non dissenserunt ab Apostolis, qui fuerunt natiuitas eorum: quia per eorum doctrinam nati sunt in operibus bonis. Et Dominus eis benedixit, & incrementum dedit, & ipsi multiplicati sunt in tantum, quæ etiam quidam nimis multiplicati sunt, scilicet illi qui per superbiam hæretici facti a nobis exierunt. De quibus dicit Apostolus: A nobis exierunt, qui a nobis non fuerunt. Si enim a nobis essent, a nobis non exissent. Et quamuis quidam nimis sint multiplicati, tamen iumenta eorum non minorauit: quia de his qui erant iumenta, non multum docta, sed tamen fide plena, id est de simplicibus nulli exierunt.

Et pauci facti sunt. Multiplicati sunt inquam nimis quidam, & ideo facti sunt pauci, siue remanentes, quantum ad priorem numerum: siue ipsi exeuntes, & non tot exierunt, quot remanserunt. Et quia nihil magis donorum paucitati, quam quod est debitum perditioni. Et uexati sunt alij, id est remanentes tribulatione malorum, id est tribulationes illarum sunt a malis exeuntibus per malignas quæstiones suas. Et a dolore, id est propter compulsionem, quam habebant in alios qui contribulabantur.

Effusa est contentio. Ostendit quomodo uexati sunt dolore, ideo scilicet, quia per prauā doctrinam exeuntem effusa est contentio super principes eorum, quæ remanserunt. hoc est, quia etiam ueridici doctores eorum contemptibiles erant, uel habiti sunt propter illos falsificos qui exierunt. Et ideo fecit Dominus eos, id est exeuntes errare in inuio. Illi quidem de quibus superius audiuius, in uiam sunt deducti, & ad ciuitatem habitationis directi: isti uero non sunt deducti, sed seducti, id est sibi ipsis derelicti: quia tradidit eos Deus in concupiscentias cordis sui, ut faciant quæ non conueniunt, & sic errauerunt in inuio. & hoc ita, quod nunquam amplius quidam eorum redierunt in uiam. Et Dominus adiuit pauperem, id est humilem populum suum intus manentem de inopia, id est de paucitate illa, quæ quidam exeuntes fecerunt, scilicet quia facti sunt eis illi exeuntes per suas prauas quæstiones & contradictiones etiam ad exercitiū inquisitionis, & ad exemplum timoris. Quanto magis enim responderunt hæreticis, tanto maior correctio fit catholicis. Vnde etiam Apostolus dicit: Quia oportet esse hereses, ut qui probati sunt, manifesti fiant. Vel aliter: Effusa est contentio. Quod hoc modo pauci facti sunt, quia fuerunt quidam qui se uoluerunt facere principes, id est magistros erroris, inter eos effusa est contentio illa, de qua dicit Apostolus: Si quis euangelizauerit uobis aliud quam quod accepistis, etiam angelus de celo, anathema sit, hoc est dicere: Intus ideo remanentes pauci facti sunt, quia superbi exclusi sunt. Et eos, id est superbos fecit errare in inuio, & non in uia, ut prius. Pauperem autem, id est humilem populum suum adiuit de inopia, id est de simplicitate intellectus, hoc enim quod non multipliciter, sed simpliciter intellexerunt, fuit eis in auxilium ne exirent, sed intus manerent. Et posuit famulias suas alteram de circumsione, alterā de præputio ita subditas sibi, sicut oues pastori. Iuxta quod ipse ait: Oves meæ uocem meam audiunt, & ego cognosco eas.

Uidebunt redit. Dico quia posuit familias sicut oues. Et hoc modo posuit & ponet eas in tanta subiectione, id est omnes illi qui iam exierunt oppilabunt, id est obstruent os suum. Quia ille uerè sapiens est, quia nihil amplius contradicere audebit. & hæc omnia prædicta debet quisque sapiens attendere. Quis est autem uerè sapiens? Et ideo dico quis est, quia ille qui uerè sapiens est, custodiet, id est obseruabit hæc omnia prædicta per humilitatem. Et intelligit misericordias Domini esse in his omnibus, scilicet quod errantem & esurientem in uiam deduxit & pauit. Quod pugnantem contra difficultatem peccatorum suorum, & ligatum uinculis consuetudinis soluit & liberauit, quod fastidietem uerbi Dei, & præteritio quodam penè mortietem Bedæ tom. 8.

missa medicina uerbi sui recreauit, quod periclitantem inter naufraga & periculosa discrimina pacato mari ad portum deduxit. Et quod in populo illo ubi superbis resistit, sed ubi humilibus dat gratiam esse fecit. Et quod uoluit, ut unus manens multiplicaretur, non ut foras exiens diminueretur.

IN PSALMVM CVII. ARGUMENTVM.

SVB Machabeorum persona cantatur. confinet autem preces de hostibus uictorie gratulatione. potest & de ipso Dauid accipi, quod plurimis gentibus imperauerit. Aliter uox Ecclesiæ ad superpositionem.

CANTICVM, PSALMVS Dauid.

EXPLANATIO.

Canticum ad diuinarum rerum contemplationem refertur, psalmus ad operas actuales, quæ tamen diuinis conueniant mandatis. Quod in primo uersu ipse testatur: Cantabo & psalmum dicam Domino. Dauid autem significat regem Christum, qui in hoc psalmo loquutus est. Per totum psalmum loquitur Dominus. Primo ordine patri gratias agit, quod post passionis triumphum perpetuam resurrexit in gloriam. Secundo humiliat se per humanitatem suam, ubi tamen & potentiam propriam maiestatis ostendit, ut duas naturas ueraciter in una Domini Christi cognoscere esse persona. Notandum autem quod centesimus septimus psalmus ex terminalibus duorum psalmorum partibus est compactus, in quo Dominus per passionem resurrectionemque suam duos sibi populos una fide coniunxit, una spiritus gratia fecit dauid, eodem uita æternæ munere sublimauit. Centenarius numerus uitam quæ in dextris est, septenarius spiritum sanctum designat: qui bene in hoc psalmo de duobus uno facto copulatur, quia spirituales tantum uitam percipere promerentur æternam.

COMMENTARIVS.

Aratum cor meum Deus. Canticum psalmi, id est hæc exultatio operationis, siue hæc exultatio operatio attribuitur Dauid, id est capiti, quia agit caput nostrum in hoc psalmo de gloria suæ resurrectionis & ascensionis. Vnde merito omnes debent lætari, qui ad spem eiusdem gloriæ sunt uocati. Et proponit se nobis exemplum obedientiæ, exhortans nos ut eadem obedientia, quam & ipse inuestigamus, & sic ad eandem gloriam perueniamus. Et est quasi dicat: O Deus pater, stulti homines putant me inuicem & quasi coactum tibi sacrificare: sed ego uoluntarie sacrificabo tibi, quia paratum est in me ipso cor meum, & paratum est in meis cor meum obedientiam implere. Vel si quod melius est, utrumque tamen ad ipsum referamus, ita dicitur, paratum est cor meum obedientiam implere in opere. Paratum est etiam cor meum omni intentione: & hoc ideo quia ego qui quasi prius plorauim infirmitate mea, positus in gloria mea, in gloria resurrectionis & ascensionis cantabo ore & psallam opere: quia dabo spem alijs in me eiusdem gloriæ, & sic faciam eos cātare ore, & psallere opere. Sciendum quia psalmus iste totus fere colligitur ex quibusdam psalmis superioribus. Et dicit

cit beatus Augustinus se non aliam causam inuenire, cur repetitus sit, nisi quia spiritui sancto sic complacuit. Nemo ergo miretur si non tā diligenter hic perquirantur singula, quoniam superius suis in locis plenarie sunt exposita.

Exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo.] Caro Christi propter infirmitatis & mortis experientiam, dicitur cithara: psalterium uero dicitur, propter celestia opera. Et est quasi dicat: Et ut ego cantē & psallam in gloria, id est caro mea morere: & exurge ut sis psalterium. Et ideo dico exurge, quia es cithara. Licet enim caro Christi prius etiam fuerit psalterium, maximè ramentum per gloriam resurrectionis & ascensionis psalterium extitit. Et uerè (quasi dicat) exurges, quia ego exurgam diluculo facta resurrectione. & sic Domine pater confitebor tibi in populis Iudæis, & psallam tibi in nationibus gentium. Et ideo confitebor tibi in illis, & psallam in istis: quia ego qui non solum misericors tuus dicendus sum, magnus ero super cælos, id est magnificatus ero super omnes illos qui sunt cæli: quia nullus eorum potestatem habuit animam suam ponendi, & iterum sumendi. Et ueritas præceptorum tuorum per me data magnificabitur, usque ad nubes constituendas. Et quia sic magnificabor, ergo Deus uerbum mihi personaliter uniuersū, exaltare me homine exaltato super cælos. Et gloria tua, id est caro à te sumpta, quæ prius fuit ignominia tua, facta per resurrectionem & ascensionem gloria tua. Exaltetur super omnem terram, id est glorificetur in omni terra adhuc, ut dilecti tui liberentur, per spem resurrectionis à timore mortis. Et ut hoc fiat, saluum me fac Domine pater de terra tua, id est per confessionem tuam: & in hoc exaudi me. Et conuertit se ad nos. Quasi dicat: Verè saluas in dextera tua: quia Deus pater locutus est in sancto suo, id est promisit hoc in sanctitate sua. Et ideo uerè exultabo resurrectione & ascensione.

Et diuidam Sicimam, & cætera.] Vel aliter: Deus qui prius locutus est in seruis suis, apparuit mundo, & locutus est in me sancto suo: & ideo uerè exultabo, ut prius. Vel aliter: Deus pater locutus est in sanctis suis, id est promisit per me sanctum suum, istud scilicet, quod ego exultabo gloria resurrectionis & ascensionis, & diuidam Sicimam, & cætera. Quæ sequuntur, inde Deus repulisti nos, plenarie inuenies exposita.

IN PSALMVM CVIII. ARGUMENTVM.

Svb Machabeorum persona canitur, deplorantur quæ ab exteris, & domesticis aduersa pertulerunt, postulanturque ultionem in eos, qui Antiochum uel Demetrium reges in eorum odia falsa criminatione succenderat, quique uenalem fecerant sacerdotij dignitatem: quod non tantum excludit Onia factum est, sed per omne tempus deinceps quo Iudæa Machabeis est præliantibus liberata. Aliter uox Christi ad patrem de Iudæis.

IN FINEM PSALMVS David.

EXPLANATIO.

Titulus iste notissimus psalmum refert ad Dominum Christum. Prima parte Dominus Iudæos increpat, qui mala

pro bonis creatori suo reddere maluerunt. Secunda Iudæa traditoris & perfidi populi narratur iniquitas, & quæ illis erant pro tanto scelere uentura. Tertia precatur ut liberatus à periculo passionis, citò resurrectionis gloriam consequatur.

COMMENTARIVS.

Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est.] Hæc uerba referuntur in finem, id est in Christum, quæ sunt psalmus attributus ipsi Dauid. Comendat enim nobis in hoc psalmo caput nostrum suam passionem, ut commendat & resurrectionem, id est remunerationem & gloriam passionis: quasi compatimur, & conglorificabimur. Et est, quasi dicat: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Et ideo Deus pater ne tacueris laudē meam, immò gloriosum & laudabilem me facias per resurrectionem & ascensionem. Tu inquam ne taceas laudem, quia (quasi dicat) inimici non racent uituperationem. Nam apertum est super me, id est ad me damnandum & deuorandum os peccatoris, per uaricator ille populus erat, unde Dominus in Euangelio: Si enim crederent Moysi, utique crederent & mihi, quia de me ipse scripsit. & os dolosi populi, quia non tantum Iudæi, sed milites Romani, qui gentiles erant, in eius mortē consenserunt. Cur autem dicat dolosi, causam subdit dicens:

Locuti sunt aduersum me lingua dolosa.] Id est, ad meā damnationem lingua dolosa, uocantes me magistri, & similia. Et uerè lingua dolosa, quia postea circumdederunt me sermonibus odij, clamantes Crucifige crucifige eum. Et impugnantes me expugnauerunt me reputatione sua, uel quantum ad exterius meum: sed tamen odio habuerunt me gratis. Et uerè gratis, quia detrahebant mihi pro eo quod commueram, ut me diligenter. Mortuos enim eorum suscitaueram, infirmos sanaueram, cæcos illuminaueram. Pro quibus cum me diligere deberent, potius detrahebant mihi, dicentes: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit, & similia. Contra autem ego pro eis orabam dicens: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant. Et quod potissimum genus retributionis est, ipsi posuerunt, id est firmiter statuerunt mala pro bonis aduersum me, id est actione, & odium pro dilectione mea in affectione. Tu autem Domine redde eis quod merentur. Hoc equi pollenter nō maledicendo, sed prophetando, & diuinæ sententiæ aggratulo, dicens ita: Quandoquidem populariter ille subijci mihi noluit, ergo Domine constitue peccatorem, id est patrem totius peccati diabolus super eū. Et hoc adeo, quod diabolus stet à dextris eius, id est potiora habeat opera diaboli, quam tua, ut sic iudicetur & hic & tandem. hoc est quod dicit: Cum iudicatur hic per interiorē excecationem, exeat etiā tandem condemnatus, id est exitum habeat æternam condemnationem, & oratio eius fiat in peccatum. Omnis enim oratio, quæ non fit per mediatorē Dominum nostrum Iesum Christum, non purgat peccatum, sed auget. Et ideo dicit, Oratio eius fiat in peccatum, & dies eius, id est dies regni & sacerdotij, quos per mortem meam promittit sibi longiores fieri, per ipsam mortem meam fiant pauci. Sicut re uera factum est, quia quadragesimo secundo anno destructi sunt penitus à Romanis principibus. Et episcopatam eius, id est sacerdotium scilicet ordinem Melchisedech, quod promissum ei fuit per sacerdotium Aaron, accipiat potius alter, id est gentilis. Et filij, i. successores eius fiant orphani. Verè enim est orphanus, qui à Deo patre orbatus patri diabolo subijcitur. Et uxor eius fiat uidua. Uxor est illius populi potes accipere, uel plebs subditā, uel ciuitatē ipsam, in qua uelut

uelut in uxore delectabantur. Et plebs quidem uiduata est, quia sine omni regimine facta est: & etiam ciuitas, quia ab ipsis est desolata. Et ideo dicit, Uxor eius uidua. Et filij eius transferantur à loco ad locum, per totum mundum nutantes, id est nullā certam sedem habentes. Et ubique mendicent, id est aliena opē indigeant. Et eijciantur de habitationibus suis, id est de proprijs locis suis, uel de stabilitate cordis sui eijciantur per fimum malæ conscientiæ. Et fenerator, id est diabolus, qui ideo labi hominem in aliquo gradu peccatum facit, ut postea in aliud præcipiet, & iterum in aliud, & propterea dicitur fenerator. Ille inquam seruetur omnem substantiam eius, id est omnem peccatum illius populi, per quod ipse se sustinere credit, seruetur ut nullum relinquat impunitum. Cū enim dicerent: Si dimittimus eum sic, uenient Romani, & tollent nostrum locum & gentem. & ideo peccatum eorum substantia dicitur, & alieni diripiant labores eius. adhuc enim circumciduntur, & alia legalia custodiunt. Sed hoc maligni spiritus diripiunt, quia inefficacia & inutilia reddunt: quia qui hostes sunt, merito alieni dicuntur. Vel potest dici totus hic uersus ad solam similitudinem, sic fenerator, id est Titus uel Vespasianus comparabilis feneratori, qui omnem suppellectilem debitoris non ualentis creditum reddere, perscrutat & aufert, seruetur omnem substantiam eius populi. & alieni, id est milites eorum diripiant labores eius, ut nihil fiat ei reliquum. Et quia me adiutorum habere noluerunt, non fit ei aliquis adiutor, nec rex nec sacerdos. nec fit qui misereatur pupillis eius, id est posteris à te Deo uero orbatis. Sed fiant nati eius in interitum, id est tales sint omnes posterius, qui uideantur esse nati, non ut uiuant, sed ut æternaliter intereant. & nomen, id est memoria eius deleatur in generatione una, id est in generatione carnali tantum, & nunquam ueniat ad spiritualem. Et iniquitas, id est murmur. & ceruicofitas patrum eius redeat in memoriam, id est non tradatur obliuioni, sed sit in conspectu Domini. & peccatum matris eius, id est synagoga non deleatur à memoria Domini. Quod est dicere: Non solum peccata propria eorum, sed etiam merita patrum suorum mala, quorum nequitiam imitantur, eis reddantur. Verè enim per prophetam dictum est, Visitabo peccata patrum in filios usque in tertiam & quartam generationem. Et ut hoc sit, fiat iniquitas patrum & matris contra Dominum, ut non obliuioni tradatur, sed semper ab eo conspiciatur, & memoria eorum disperat penitus de terra uiuentium. Quod merito dico, scilicet pro eo quod non est recordatus facere misericordiam sibi ipsi, iuxta illud Salomonis: Miserere animæ tuæ, & bene placens eris Deo. In quo autem non sit recordatus, ostendit dicens: Et persecutus est me hominem propter eum factum inopem & mendicum, & nō solum me, sed etiam meos: qui persecutus est uolens mortificare quem; hominem compunxum corde, sicut sanctos Apostolos, & etiam omnes illos qui uenientes ad Apostolos, dixerunt: Quid faciemus uiri fratres, & cætera. Et in hoc etiam non recordatus est facere sibi misericordiam, qui dilexit maledictionē dicens: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Et quia eam dilexit, ideo ueniet ei. & noluit benedictionem: quia contempsit in illo benedicti, in quo benedicentur omnes gentes. Et ideo elongabitur ab eo benedictio, & merito: quia induit maledictionem super uētrum extrinsecus cum diceret, Sanguis eius super nos, & cætera: & etiam intrinsecus, quia intrauit in interiora eius, sicut aqua, & fuit sicut oleum in ossibus eius. Aqua enim quæ perfundit, & oleum exhilaratam faciem reddit. Sic & maledictio illa quodam modo eos molliuit, quia eis complacuit, & quasi exhilaratum cor eorum reddidit. & bene dicit, Et benedicit in ossibus: quia quanto plus aliquis peccato delectatur, tanto fortior in peccando fit.

Fiat ei sicut uestimentum.] Quasi dicat: Quandoquidem tantopere in maledictione studeo, ideo fiat ei maledictio sicut uestimentum, quo totus operatur & extrinsecus & intrinsecus. Quoddam autem uestimentum est quod non totum, sed partem operit: & ideo non superfluit quod addit, scilicet quo operitur. & fiat ei sicut zona, qua semper præcingitur, id est sit ei quasi expeditum hoc peccatum ad alia peccata perpetranda, scilicet ut qui fordidos est, sordescat adhuc. Nec hoc (quasi dicat) est maleuolentiæ uotum, sed iusta retributio eorum: quia hoc est opus eorum, id est hoc promeretur iniqua operatio eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum, id est qui mendacijs suis quantum in se est, spoliant me diuinitate, qua coæqualis sum Domino patri, dicentes, Non est hic homo à Deo, & similia. Et qui præterea multa loquuntur mala aduersus animam meā dicentes: Hic dixit, possum destruere templum Dei, & in triduo hoc reedificare. & Hunc inuenimus subuertere gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & multa talia. Et quia ipsi intendunt ad damnationem meam, ideo Domine pater, tu dico Domine (quasi dicat) qui solus uerè Dominus es, fac mecum, id est cooperare mihi in resurrectione mea non propter meritum meum, sed propter nomen tuū per me glorificandum. & ipse secundum uerbum se resuscitauit, & pater eum resuscitauit: & ideo (quasi dicat) rogo ut mecum facias, quia misericordia tua, id est resurrectio facta per misericordiam tuam, est mihi sua uis secundum hominem, uel aliter: Tu Domine fac mecum, id est adiuua me in perficienda obedientia propter nomen tuū, non propter meritum meum: & hoc ideo, quia misericordia tua, id est auxilium tuum est mihi sua uis. Quocirca libera me resuscitando, uel constantiam dando, quia ego sum in me ipso egenus & pauper, id est reputo me egenum & pauperem. Et quod cor meum conturbatum est per tristitiam passionis, hoc intra me est, id est sponte mea, non ex coactione. Vnde alibi, Voluntariè sacrificabo tibi, & cætera. uel aliter, Cor meum conturbatum est non propter me, sed quia transfero in me infirmitatem illorum qui intra me sunt, id est qui tantū corpore meo sunt. Potest etiam ad membra hoc ferri sic: Libera me, id est meos à deuocantibus. quod debes, quia ego sum egenus & pauper in meis: & quia si quando conturbatum est cor meum in meis, uel timore mortis, uel per naturalem motum iræ. Illa conturbatio est tantum intra me, id est in corde meorum, non etiā erumpit in aliquem actum. Vnde alibi, Irascimini, & nolite peccare.

Sicut umbra cum declinat, ablatus sum.] Dico libera me. & opus est ut libereris, quia ablatus sum iam de hac uita, quantum ad uoluntatem inimicorū, & in me ipso & in meis ita, sicut fit cum umbra declinat. Umbra enim propter occasum solis declinante fit nox, & declinante uita fit mors: & ideo dicit, Ablatus sum sicut dies aufertur, cum umbra declinat. Et excussus sum uel de hac uita uel de cordibus meorum, factus sicut locusta, id est instabilis.

Genus mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum.] Verè excussus sum de cordibus meorum, quia genus mea, id est illi qui erāt sicut nodus & iunctura, id est firma sustentatio in corpore meo. hoc est Apostoli infirmati sunt à ieiunio, id est propter absentiam meā, in qua prius resiciebant se, qui per mortem eis ablatus sum. Vel illi infirmati sunt qui dixerūt, Nos putabamus quod redempturus esset Israel. Sed quæ cura? Genus quippe illa immutabitur de tristitia in gaudium propter oleum, id est propter resurrectionis exhilarationē. Et uerè genus immutabitur, quia etiam caro, id est infirmiores in corpore meo propter illud oleum immutabuntur. Potest etiam per oleum accipi exhilaratio spiritus sancti, quinquagesimo die à resurrectione super Apostolos missi, & cæ-

ra de sententia non mutantur. Vel aliter, ut ad similitudinem dicatur sic: Genua mea infirmata sunt à ieiunio, id est ego & mei comparabiles facti sumus illis quorum genua deficiunt propter ieiunium, quia inuenire non potuimus, in quibus nos reficeremus. Vix enim latronem iuxta se pendentem, in quo se reficeret inuenit. Et Centurionem illum, qui uidens terræ motū & signa quæ faciebant, exclamauit, Verè filius Dei erat iste. Genua in quâ mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est, id est morti data propter subtractionem olei, id est quia non reperi aliquos qui me exhilararēt.

Et ego factus sum. Sic in quacunque sententia continua: Et quia genua mea infirmata sunt, ideo ego sum illis factus opprobrium. Viderunt enim me tantum extrinsecus, id est considerauerunt in me solum infirmitatem, non diuinitatem. Et ideo mouerunt ad contemptum meum capita sua dicentes, Vah qui destruis templum Dei, & similia. Quapropter Domine Deus pater, id est quem facio mihi Deum, & non sum ego mihi Deus, sicut Adam uoluit sibi esse Deus, adiuua me in perficienda obedientia, & saluum me fac resuscitando non propter meritum, sed secundum tuam misericordiam. Et ideo dico saluum me fac, ut sciant inimici, quia hæc res, scilicet passio mea, est tua manus, non ipsorum manus, id est prouenit ex tua potentia & dispositione, non ex ipsorum potestate. Et uerè est manus tua, quia tu Domine fecisti, id est fieri permisisti eam, scilicet passionem & tribulationem meam. Vnde alibi: Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Vel aliter, Sciāt, id est experiantur tandem inimici, qui nunc cognoscere nolunt, quia hæc manus, id est ego sum manus tua, per quem tu omnia operatus es ab initio & ante secula. Et tamen tu Domine, fecisti eam manum, id est me secundum humanitatem. Vel aliter: Sciāt, id est cognoscant inimici, quia hæc res, id est passio mea est manus tua, id est magna potentia tua, quia tu Domine fecisti eam permissione tua ad meam magnam clarificationem.

Maledicent illi. Verè tu fecisti, non ipsi: quia ipsi maledicent mihi deprimendo, & tu econtra benedices exaltando. Et quia maledicent, confundantur ideo bona uel mala confusione, qui insurgunt in me. Seruus autem tuus, id est ego, non dico læretur, sed præ nimia certitudine dico quæ letabitur per resurrectionem.

Induatur. Quasi dicat: Ita confundantur, ut induatur confusione, id est maximum pudorē inde habeant in bonum uel in malum: illi qui detraherunt mihi, & non tamen exterius, sed etiam interius. Vel non tantum apud homines, sed apud Deum. hoc est quod dicit: Operiantur confusione sua sicut diploide. Diplois est duplex uestimentum, & ideo per diploidem uterque pudor recte designatur. Ego autem non dico confitear, sed certum est quia confitebor Domino in ore meo uirtulos, scilicet labiorum ei offerendo. Et nimis, id est ualde confitebor ei, scilicet non tantum uoce, sed etiam opere. Et laudabo eum in medio multorum, id est inter multos, in ecclesia scilicet catholica, uel in medio, id est in corde multorum. Et merito (quasi diceret) confitebor ei, quia assistit à dextris pauperis, id est mei, hoc est, quia fecit me eligere portiora, uidelicet seipsum, ad hoc ut saluam faceret animam meam & meorum à persequentibus liberando, ne uel ego uel mei ab ipsis uinceremur.

IN PSALMVM CIX. ARGUMENTVM.

DE Domino Christo canitur, sicut & ipse Phariseis exponit. Itē uox Ecclesiæ de patre & filio.

PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Psalmus hic de incarnatione Domini, & de eius diuinitate plenissime breuiterque decantat. In primo uersu propheta refert, quæ pater filio dixerit, naturam simul deitatis & humanitatis ostendens. In secunda diuisione pater naturam eius diuinitatis pro modulo nostræ capacitatis aliquatenus indicat. In tertia propheta reloquitur, usque ad finem, formam uerum eius humanitatis ostendens.

COMMENTARIVS.

Exiit Dominus Domino meo, sedē à dextris meis. Psalmus ipsi Dauid, id est propheta tribuēdus. Propheta plenius spiritu sancto, in quodam lecerario mysteriorum Dei præuidet à spiritu intus præsentente, & interius eum illuminante occultam dispositionem Dei patris de incarnatione uerbi sui, & de regno eius, & de sacerdotio eius. Et quod in occulto præuidet, hoc manifestè prædixit: & quod secretum erat, cum magna fiducia prophetauit, hoc autem fecit ad correctionem & instructionem illius populi, quæ tam duri cordis & tantæ ceruicofitatis præuidit futurum, ut & regno eius obuiaret, & sacerdotio contradiceret. Et incipit ita: Dominus pater dixit Domino filio suo secundum diuinitatem, filio autem & Domino meo secundum humanitatem. ei namque datum est nomen, quod est super omne nomen. Et ideo uerè Dominus omnium secundum etiam humanitatem, huic inquam Domino sic agenti, paratum est cor meum, & laudem meam ne tacueris, dixit Dominus pater hoc: Ego sum principium totum, id est ego & tu sumus principium, non tamen inde quoddam duo sint principia, sicut nec duo dii: quia quorum eadem est potentia, eorum eadem est essentia. Quasi dicat: Principium sum tecum, non in obsecratione tuæ infirmitatis, sed in die, id est in claritate tuæ uirtutis, id est diuinitatis. secundum enim diuinitatem idem est cum patre. Quasi dicat ipse ad statum dicens, Qui me misit, mecum est. & non reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Et item: Ego in patre & pater in me, & multa talia, & etiam sum principium in splendoribus sanctorum, id est in spiritu sancto, qui ideo dicitur splendor sanctorum, quia sanctos: splendidos facit. Deberet autem dicere, In splendore sanctorum: sed propter diuisa dona spiritus sancti pluraliter ponit splendoribus. Vnde & alibi dicitur, Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus. Et quia de qualitate non erat dubium in spiritu sancto, sed propter humanitatem assumptam, dubium posset esse in filio, ideo de illo tantum probat. Quasi dicat: Verè principium sum tecum. Nam genui te ex utero, id est ex intima substantia mea, qua occultus sum quicquid sum: non quod Deus habeat uterum, sed ad solam similitudinem dictū est. Et genui te ante luciferū, id est ita ut dignior esses omni creatura, quia etiam dignior illo angelo principe: quem cum ego fecissem luciferum, ipse superbiendo fecit se mortiferum. uel genui te ante luciferum, id est ante omne tempus, ut per digniorem partem, id est luciferum omnes stellas accipiamus: & per stellas tempus, quæ ut auctores ethnici & catholici dicunt, creatæ sunt, ut essent in signa & tempora, & dies & annos. Et si ante tempus eum genui, necessarium est ergo æternaliter eum gigni.

Vnde merito genitura illa est ineffabilis. Iuxta quæ ait Apostolus, Generationē eius quis enarrabit? Quid. Et quia genui te ex utero, ergo pro experta militia, pro humiliter

humiliter expleta obedientia sedē à dextris meis, id est recipe te de labore ad æqualitatem meam. Nota autem quod & sedere imperando dicit. Non enim imperamus nisi minori, & sedere & stare & huiusmodi positiones tantum sunt rerum corporaliū, quapropter respectu solius humanitatis dicit, Sedē à dextris meis. Sedet enim & in excelso & in occulto. Excelsum quidem est, ut dominetur: occultus uero est, ut ei credatur, & iustitia illa perficiatur, de qua dictum est: Iustus ex fide uiuit. Et de qua alibi dicitur: Cum uenerit spiritus ueritatis, ille arguet mundum de peccato & de iustitia & de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt in me: de iustitia uero, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me. hæc enim est uera iustitia, ut modo in illum quem non uidemus, credamus. Merces autem huius iustitiæ est, ut mundati corda fide, tandem illum uideamus, in quem modo non uisum credimus.

Donec ponam. Sede inquam à dextris meis, occultus & indemonstrandus, donec uenias manifestè, non iudicandus, sed iudicaturus: & donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, id est donec subijciam tibi inimicos tuos. Inimicos uocat quoscumque peccatores inuenit, siue postea facti sunt ex inimicis amicis, siue ex inimicis permanserint: quia omnes & si occultè, semper tamen ei sunt subiecti, cum autem uenierit iudicaturus, tunc manifestè pedibus eius subijciētur. Et alij quidem habebunt ibi locum pœnæ, alij uero locum misericordiæ, qui humiliter ad eius imitationem obedientia implebunt locum pœnæ, qui obuiabūt eius regno, & contradicent eius sacerdotio.

Virgam uirtutis tuæ. Conuerit se ad ipsum filium, ac si dicat: Hoc in quâ promisit tibi Deus pater, & reuera implebit: quia Dominus emittet in omnes gentes uirgam uirtutis tuæ, id est regimen potentiæ tuæ, scilicet ut regas eos in uirga ferrea, id est in iure flexibili iustitiæ. hinc Petrus Apostolus ait: Quem oportet repetere cælum, donec impleantur tempora getium. Dictum est ad similitudinem, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Vt alibi dictum est, Incipiendo ex Syon, id est ex Iudaico populo, sicut Apostolus ait: Oportet enim prædicare in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipiendo ab Hierusalem. ad hoc inquam emittet pater uirgam uirtutis tuæ, ut dominetur in medio inimicorum tuorum. Et ita fiat, domina re scilicet, id est dominum fiat tibi, uel dominū obtine in medio inimicorum tuorum, id est inter inimicos tuos, uel in corde eorum.

Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum. Quasi dicat: Hæc supra dicta, dixit Dominus pater de regno tuo. Quid autem de sacerdotio? Iurauit utique: & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, &c. Potest etiam prædicta series ordine legi sic: Dominus pater dixit Domino filio suo secundum diuinitatem. Filio autem meo & Domino secundum humanitatem istud pro experta militia, pro humiliter completa obedientia, Sedē à dextris meis occultus & indemonstrandus, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, ut prius. Et uerè quod dixit, implebit: quia Dominus emittet uirgam uirtutis tuæ, incipiendo ex Syon, sicut prius.

Tecum principium. Sic continuatur: Meritò tibi dico, Sedē à dextris meis: quia ego tecum principium, sicut prius. & hoc quasi dicat: Et si non apparuit in nocte infirmitatis tuæ, scilicet quando pro nobis traditus est, passus & sepultus, apparebit in die illa, quando declarabitur uirtus tua, scilicet quando ueniet in maiestate patris & sanctorum angelorum & in splendoribus sanctorum, id est quando sancti splendentur ut sol. Vnde alibi, Fulgebunt iusti sicut sol, &c. Sequitur uox prophetæ. Ego autem Dauid genui te, sed ex solo uirginis utero sine aliqua maritali complexione, quod nulli alij conuenit. Gignunt enim alij ex Bedæ tom. 8.

utero, sed non sine coniugali complexione. Et genui te ante luciferū, id est ante oem creaturam, sicut prius. uel ante luciferū, id est ante diem. Natus enim est Christus in nocte, qui uenit tollere noctem. Et bene dixit, Genui te. Si enim Dauid genuit Iesse, Iesse autem Mariam, & Maria Christum: genuit & Dauid Christum.

Iurauit Dominus. Quasi dicat: Genui te inquam ad hoc ut esses sacerdos in æternum, sicut reuera eris: quia Dominus pater iurauit, id est firmiter constituit, & ita quod non pœnitebit eum, id est quod hoc non immutabit. Solent enim homines unde pœnitent immutare. Quid inquam iurauit? hoc scilicet, Tu es sacerdos non secundum ordinem Aaron, quod sacerdotium fuit ad tempus: sed secundum ordinem Melchisedech, quod est in æternum. Melchisedech primus panem & uinum obtulit Domino, hoc sacerdotio functus est Christus, quando semetipsum in ara crucis obtulit Deo patri pro nobis, ipse uerus & hostia factus. Vita enim eius est panis, quo reficimur. Vnde alibi: Caro enim mea uerè est cibus. Passio est eius calix ille, de quo dictum est, Calix Domini inebrians quam præclarus est. hinc panem & hoc uinum quotidie ecclesia offert, imitando uita eius humilitatem & passionem. & ideo sacerdos est in æternum. Sciendum autem, quia quod dicitur pœnitentia, non dicitur nisi ad similitudinem. Non enim pœnitentia est in Deo, quia malè factum non cadit in eum, cuius cōsequens est pœnitentia. Sed quando nos grauitur peccamus, uidetur quasi Deus disposuisse, ut æternaliter moriamur. quod reuera faceremus, si permaneremus. Sed si nos pœnitent culpæ, pœnitent & Deum pœnæ: non quod nos mori disposuisset, quia si disposuisset & ita esset, sed quia uidebatur propter nostrum peccatum.

Dominus à dextris tuis. Conuerit se ad Dominum patrem propheta. Quasi dicat: Verè Domine quod disposuisti, perficies: quia Dominus filius tuus secundum diuinitatem, filius autem meus & Deus secundum humanitatem, cui dixisti, Sedē à dextris meis, &c. Tecum principium in die uirtutis tuæ. & de huius sacerdotio iurasti. Ille in quâ Dominus ens à dextris tuis cōfregit reges, id est cōfringet omnes superbos si non in nocte iræ suæ, scilicet dum excæcat interius occultè, saltem conteret eos in die iræ suæ, id est tandem cum manifestata erit eius ira. unde alibi: Super quem uero ceciderit collidetur. Interim autem quid? Iudicabit scilicet, id est occultum iudicium exercebit in omnibus nationibus: quia ruinas. illos qui ruinam suam attulerunt, & humilitatē implebunt. unde alibi, Omnis uallis exaltabitur, uel aliter, Implebit ruinas peccatorum, faciendo scilicet ut qui sordidus est, sordescat adhuc. Et conuassabit, id est conteret capita, id est ceruicofrantes multorum in hac terra: quorundam quidem in malum, quorundam uerò in bonum. Et ideo quasi dicat: Et tandem iudicabunt, & nunc quidem exaltabit caput suum, id est omne iudicium dedit pater filio, quia filius hominis est. Et propterea exaltauit caput, quia factus est obediens patri. hoc est quod dicit, Quia bibit de torrente in uia. Torrentis est fluxus nostræ mortalitatis. De hoc torrente uerbum Dei patris bibit, ueniens in hanc uitam nascendo, moriendo, patiendo. Sed in uia tantum, id est in transcurso inde bibit, quia immunis ab omni peccato fuit: nos autē in mora statotia inde bibimus, quia carnis concupiscentia delectamur.

IN PSALMVM CX. ARGUMENTVM.

GRatias agit Dauid pro beneficijs populo collatis, præcipue pro soluta captiuitate Babylonica. Aliter uox Ecclesiæ de Christo cum laude.

ALLELVIA.

EXPLANATIO.

Laudat Dominum populus suus, qui à mudi clade liberatus...

COMMENTARIUS.

Onfitebor tibi Domine in toto corde meo. Alleluia. Dies illi quos denario...

atoris iustificatio. Quid enim magnificentius quam de peccatore facere iustum, de damnato electum? Et hic (quasi dicat) magnificentia nō est horaria, sed sempiterna: quia iustitia, id est iustificatio eius manet in seculum seculi. quod ipsa iustitia sit æterna, quia finitur cum homine, sed remuneratio iustitiæ. Quia iustitiam (ac si dicat) per hoc operatur in me, quia ipse est qui est Dominus misericors in effectione, miserator in exhibitione, fecit memoriam mirabilium suorum, id est signorum in deserto factorum. In deserto enim manna pluit de cælo, & aqua de petra produxit, pluraq; talia fecit. & horum signorum memoriam per significata fecit: quia omne significatum memoria est sui signi. Et ostendit quomodo dicit, Dedit escam timentibus se. Misit enim panem uiuum de cælo, qui est uera refectio omnium timentium eum casto timore, quem panem manna signauit. Aliter quoq; uersus ille prædictus legitur: Magna opera Domini. Quasi dicat: Meritò confitebor Domino, quia opera Domini sunt magna, scilicet quia nullum confidentem misericordia deseruit: quia nullius iniquitas impunita remanebit, cum non parcat etiam filijs quos recipit. eligat ergo homo quod uelit. Quia non sic sunt constituta opera Domini ut creatura in libro arbitrio creatoris constituta superet uoluntate, si contra eius faciat uoluntatem. Non enim uult Deus ut pecces. nā prohibet. Si autem homo peccauerit, non putes hominē fecisse quod uoluit, & Deo accidisse quod noluit. Sic enim uult Deus ut non pecces, ita uult confidenti parcere, ut cōuertatur & uiuat. Ita postremo uult perseuerantem in peccatis punire, ne iustitiæ potentiam contumax euadat. Quicquid ergo elegeris, omnipotenti non deerit unde suam de te compleat uoluntatem. Et ideo dicit, Opera Domini sunt magna. Quæ si sint exquisita, id est diligenter considerata, uidebuntur tendere in omnes uoluntates eius complendas, siue parcendi siue puniendi. Confessio & magnificentia. Quasi dicat: Ideo uerè magna sunt opera Domini, quia confessio & magnificentia, id est peccati improbatio, & peccatoris iustificatio est opus eius in remunerandis. Et iustitia eius quæ scilicet sit iustus, est in damnandis, ut nullum nunc confidentem deserat pœna. hæc inquam iustitia manet in seculum seculi, quia nunquam parcat iniquitati, nisi tu non parcas ei. Quod enim tu punis, hoc solum ipse non punit. Memor fuit. Secundum hanc sententiam ad primam uersum continuabitur hoc sic: Ideo meritò confitebor Dño, quia Dñs misericors & miserator memoriam fecit mirabilium suorum, ut supradictum est. Memor erit. Dedit inquam escam timentibus se, & per hanc memoriam memor erit testamenti sui, id est confirmauit promissiones suas, non quæ ad tempus fuerunt: sed quæ sunt in seculum, id est non carnales, sed spirituales. Seculū pro æterno ponit propter aīny grecum, ut supradictum est. Et uerè memor erit, id est quia annuntiabit, id est manifestabit populo suo, id est populum gratiæ primitiuum, sicut sanctos Apostolos intelligere fecit uirtutem operum suorum, id est uim & significatum sacramentorum suorum. Sacramentum enim est sacræ rei signum. Et manna fuit sacramentum, quia fuit signum ueri panis qui de cælo descendit. Talium sacramentorum uim Dominus notificabit Apostolis & alijs confortibus eorum, ad hoc ut det illis hæreditatem gentium, id est det illis geres in hæreditatem. Sicut ille qui dixit, Præcipe diuitibus huius seculi non sublimē sapere, &c. hæc & similia geres tanquam hæreditatem excoluit. Sequitur. Opera manuum eius. Quasi dicat: Quamuis dico q; illi excolant gentes tanquam hæreditatem, ipe tamē Dominus principatiter hoc operatur: quia opera manuum, id est potentia eius sunt ueritas & iudiciū. hæc est potentia eius, operatur in eis ueritate, id est in præceptorum completionem, & iudiciū, id est discreti-

tionem inter bonū & malum, & sic eas excolit. Quæ duo, scilicet ueritas & iudiciū (quasi dicat) sunt madata eius. Et ideo fidelia, quia omnia madata eius fidelia, id est nō fallentia, sed certa: quapropter seruanda. Et non sunt horaria, sed confirmata in seculum seculi: & hoc ideo, quia sunt facta non in umbra, sed ueritate: & sunt facta in æquitate, non in iniquitate. sicut oculum pro oculo, dentem pro dente, & similia, erant inquam non rectè intellecta. Redemptionem misit populo suo. Quasi dicat: Ideo hæc madata confirmata sunt in æternū confirmata, quia non sunt facta per seruum sicut illa priora, sed per Dominum. Namq; Dominus pater populo suo, id est populo nouo constituendo misit illum.

IN PSALMVM CXI. ARGUMENTVM.

Omnes in cōmune ad studium uirtutis instituit, qui etiam fructus bona opera consequatur, adnectens diuitias inter alia: despectusq; hostium commemorans, quod reueris à Babylone collatum est. Aliter uox Ecclesiæ de Christo.

ALLELVIA REVERSIO nis Aggei & Zachariæ.

EXPLANATIO.

Aggeus & Zacharias propheta, qui post transmigratōē Babylonis sub Dario rege multo post tempore fuere, quam ista cantata sunt: reuerst in Hierusalem, cum reparari templum uiderent, laudes Domino magna exultatione profuderunt. Ad quam similitudinem & hic psalmus integerrimi alphabeti literis est contextus, quem post absolutionem peccatorū perfectissima debet Christianus alacritate cantare. Per totum psalmum propheta loquitur. Prima admonitio quid faciat beatus uir, & quæ bona mereatur ostendit. Secunda aduentum Domini significat, per quem homines ex peccatoribus & impijs in æternum beati esse promerentur. Tertia impijs contraria prouenire testatur. Prima diuisio continet literas sex, secunda tredecim, tertia tres. Longitudinem autem uersus qui in centesimo decimo octauo psalmo textitur, in his duo explet uersusculi, ut quod ibi efficit una litera, hic duæ diuersæ efficiant secundum ordinem se sequentes.

COMMENTARIUS.

sibi ipsi. Iuxta quod Salomon dicit: Misere animæ meæ, & eris bene placēs Deo. Et hoc in se cōmendat, id est proponit se exemplum alijs. Et meritò, quasi dicat: Hic talis est iocundus iustus, quia disponet sermones suos, quib. defendatur in iudicio. Sermones suos bona opera, & est tractum hoc à similitudine causidicorum: quia sicut illi antequā ueniant in iudiciū, apud se disponūt qualiter in rei defensione cuiq; personæ sit loquendum, & per hoc tunc contra aduersarios sunt: sic bona opera in futuro iudicio cuiq; iusto erunt tutum refugium. Et uerè disponet sermones, quia nō cōmouebitur ab illis, donec perduceret eū in gratiā. Vel aliter: Meritò disponet, quia per illam dispositionem hoc habebit, quod in æternū, id est in æternitate non cōmouebitur de dextera ad sinistram. Et sic erit in æterna memoria ideo, quia iustus. Et uerè iustus, quia non timebit in hac uita ab audicione mala, id est à detractione, uel à mala persuasione. uel aliter:

Per hoc meritò nō commouebitur hic à sermonibus, quia sic factus iustus in æterna erit memoria. Et ideo non timebit tandem ab audicione mala, scilicet cum dicetur reprobis: Ite maledicti, &c. Et meritò non timebit, quia cor eius paratum est, &c. Vel aliter: Non timebit inquam in presenti ab audicione mala, sed potius cor eius paratum est sperare non in mundo, sed in Domino: & cor eius cōfirmatum est in spe illa. Nec commouebitur unquam inde, donec despiciat, id est donec despectabiles esse recognoscat inimicos suos. Qui enim amant ea quæ uidentur, inimici eorum sunt qui ea quæ nō uidentur, præferūt his quæ uidentur. Dispersit, dedit pauperibus. Quia cor eius confirmatum est in spe æternorum, ideo dispersit quicquid de terrenis habuit: non autem meretricibus, sed dedit ea pauperibus, & ideo iustitia, id est merces iustitiæ eius manet, id est manebit in seculum seculi. Et uerè manebit, quia cuius humilitas à superbis contemnebatur in terra, cornu, id est humilitas eius, uirtus scilicet exaltabitur in gloria. hæc autem exaltationem uidebit peccator, scilicet qui præposuit ea quæ uidentur, & tunc irascetur cui iustus quam sibi, dicens: Quid ergo profuit nobis superbia, quid diuitiarū iactantia. hæc enim omnia abierunt. Et fremet dentibus suis: quia ibi erit fletus & stridor dentium. Et rabsces, id est ex toto præ dolore deficiet, sed infructuose: quia tūc penitentia erit infructuosa. & ideo rabsces, quia tūc peribit desiderium peccatorum.

IN PSALMVM CXII. ARGUMENTVM.

Ad psallendi officia instituit auditores, dōcēs eos maiori cura laudare oportere Deū, quia sit natura magnus, & uolūtate beneficus. Aliter uox Ecclesiæ de fidelibus suis.

ALLELVIA.

EXPLANATIO.

Verba tituli subsequens psalmus exponit. Nam cum sit alleluia laudate Dominū, ita & ipse fecit initium. Propbeta Dauid in prima parte commonet deuotos, ut laudes Domino iugiter exoluant, & in toto orbe prædicent. Secunda ipse facit, quod alios monet.

COMMENTARIUS.

Audate pueri Dominum. Alleluia. Psalmum istum superiori quidam ita continuant: Quandoquidē cuius cor paratum & cōfirmatū est sperare in Domino: illius cornu exaltabitur in gloria. Ergo malicia pueri est ore, ut lenibus perfecti sitis, & sic laudate Dominum. Qualiter autē laudaturus sit dicit, Laudate nomen Domini. Quisquis idoneum seruum se facit, ille laudat nomen Domini. & sit semper benedictū, id est aduētū in uobis nomen Domini. Quanto enim seruitus in nobis multiplicabitur, tanto nomen eius in nobis augetur. Et hæc benedictio nominis eius incipiat ex hoc tempore, ita ut nunc, id est indilate: quia qui promissit ueniam penitenti, non promissit diem crastinum dissimulanti. Et perseueret usq; in seculum, id est in æternū. Et fiat non in altero populo tantū, sed in utroq; hoc est quod dicit: Nomen eius sit laudabile à solis ortu usq; ad occasum, id est in Iudaico & gentili populo. Per ortum enim solis Iudæi designantur, quibus per legis præcepta cognitio ueritatis, & sol iustitiæ illuxerat: per occasum uero gentiles intelliguntur, qui

qui in occasu ueri solis erant, quia creaturæ creatorē post ponebant.

excelsus super omnes gentes Dominus.] Ideo meritò non men Domini laudatur & in iudæis & in gētibus, quia Dominus est excelsus non tantum super Iudæos, sed super omnes gentes. Et quia parum esset tantum supra gentes, ideo addit, Et gloria eius est super cœlos, id est ipse est gloriosus non tantum super gentes, sed etiam super cœlestem creaturam, id est super angelicos spiritus. Et meritò (quasi dicat) & super gentes, & super cœlos est gloria eius: quia ipse solus uerè est Dominus. Quis enim aliter Dominus sic dominatur sicut Deus noster? Et ostendit quomodo Deus noster dominetur dicēs: Qui habitat in altis, id est qui inhabitando facit altos. Quod enim cœlestes spiritus persisterunt in ueritate, hoc non habuerunt ex se, sed ex eius inhabitatione. Et non solum habitat in altis, sed etiam respicit humilia, id est respectus eius facit humiles. Quia respectus eius est in cœlo & in terra, id est in inferiori rationabili creatura, & in prælatis alios cōpluentibus, id est in cœlo & in subditis, qui designantur per terram compluram. Et hoc & in Iudæis & in gentibus, hoc est quod dicit: Suscitans inopē, id est Iudæicum populum, qui nec per liberum arbitrium nec per carnalia instituta saluari poterat, & ideo inops erat. illum inopē suscitauit Dominus à terra, id est à terrenis desiderijs, quibus inhærebat, faciendo eum bonum inopem, id est humilem, nihil de libero arbitrio & de legalibus institutis præsumens. Et pauperē, id est gentilem populum in uirtutibus pauperatum, erigit per fidem de heretico, id est de infidelitate idolatriæ, in qua feceratus iacebat. Erigit dico ad tantam dignitatem, ut collocet eum cum principibus, id est ut incorporaret eum principibus, non quibuscunq; sed principibus populi, id est illis etiam principibus, qui summi sunt in populo gratiæ, qui specialiter suus est, id est sanctis Apostolis. Augustinum enim & Hieronymum, Petro & Paulo incorporauit. Ipse dico, qui per hanc incorporationem, sterilem, id est ecclesiam de gentibus, de qua prius dictum est: Lætare sterilis quæ nō parit. Erumpe & clama, quæ nō parturit, hanc in quâ sterilem facit lætantem habitare in domo, id est in ecclesia factam matrem multorum filiorum, quia ut Apostolus ait, Multi filij desertæ magis, quam eius quæ habet uirum. Dictum autem hoc est ad eam similitudinem, quia uxores illæ quæ non pariunt filios, non totam dotem obtinent: illæ autem, quæ pariunt, & totam dotem possident, & in domo manent.

IN P S A L M V M CXIII; ARGUMENTVM.

Recordatione priscorum gestorum ad notitiam deitatis auditors instituit, & suffragio diuinorum beneficiorum executionē conciliar idolorum. Loquitur autē ex persona populi, ipsosq; inducit mutuo sibi cōferētes, quibus quasi principijs diuina apud eos agnitio culturaq; adoleuerit.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Sicut ex diuersis actibus laus diuina colligitur, ita & alleluia uarijs narrationibus & negotijs competētibus applicatur. Est enim intentio psalmi istius, ut initio Hebræici populi per magna miracula plenitudinem legis, qui est Dominus Christus mūdo præstitum nunciaret, per quas similitudines rerum & hodie unumquemq; liberari approbat Christianum. Per totum psal-

mum propheta loquitur. Primo modo commemorat, quia miracula Dominus Hebræis præstitit & populo Christiano. Secundo sub interrogatione dicit, cur fugerit mare, quare cursum suum Iordanem abstinerit? Responsonem gratissimam iungens, à facie Domini terram fuisse commotam. Tertio simulacra gentium inutilia demonstrat adoratoribus suis, & religio Domini quam sit uitalis & saluberrima proprijs cultoribus, consequenter exponit.

COMMENTARIVS.

Nexitu Israel de Aegypto.] Alleluia. Legimus Israeliticum populū de Aegypciaca seruitute liberatū, per mare rubrum & per Iordanem exiccatum traditum. Quod propheta uidetur hic repetere, nō ut historiam narrans, sed ad allegoricum sensum inuitans. Non enim legitur in historia illa Iordanem retro fluxisse, sed stetit: neq; legitur ibi montes ut arietes, uel colles sicut agnos ouium exultasse. Attēdamus ergo quid admoneamur, quæ & facta illa nostræ figuræ sunt, & hæc dicta, ut nos ipsos recognoscā, exhortatur. Quia si firmo corde retinebimus gratiā Dei, quæ erga nos facta est, & misericordiā quæ nobis exhibita est, Israel sumus: quia uestigia fidei patris nostri Abraham imitamur, & sumus Iacob. Ille autē populus meritò perfidiæ reprobatus pertinet ad Esau. Aegyptus uero, quæ tenebræ uel afflictio interpretatur, in figura huius mundi ponitur: de quo specialiter recedendū est, ne sumus iugum ducentes cum infidelibus. Sic autem quisq; idoneus ciuis in Hierusalem efficitur, si huic seculo abrenunciauerit. Sicut populus ille in terram promissionis non potuit introduci, quo usq; de Aegypto educeretur: & sicut populus ille de Aegypto exire non potuit, nisi diuino auxilio liberatus: ita nemo huic mundo abrenunciare poterit, nisi diuina misericordia adiutus. Et quod ibi semel figurabatur, hoc quotidianis ecclesiæ fœtibus in hac nouissima mundi hora completur: quia omnia fiebant illis in figuram. Et quæ tunc futura præfigurabantur, nunc præterita leguntur, & præsentia cognoscuntur. Incipit autem quis de Aegypto exire, cum incipit cor suum Deo applicare, & suauitudo eius deuotum animum subdere, recedens à pristinis ignorantia suæ desiderijs, quasi ab operibus luteis, in quibus frustra laborabat, quia ut alibi dictum est, Manus eius in cophino seruiert. Exiuit de populo barbaro, quando separat se à societate blasphemorum, & à cōformatione malignorum, & sic Iudæa sit sanctificatio eius. Interrogat enim se quisq; si fides cor eius circumcidat, si cōfessio cor eius purget: quia non qui in manifesto, Iudæus est, sed qui in occulto. Neq; in carne circumcisio est, sed quæ in spiritu. Et si hoc in se inuenierit, sanctificatus est, & facta est Iudæa sanctificatio eius, & Israel, id est uisio & cognitio Dei sit potestas eius. Quia qui prius in Aegypto erant impotentes, fiunt potētes, datur enim eis potestas filios Dei fieri. Dum autem hæc fiunt, multa impedimenta secularia occurrunt: obstreper mare, id est multæ linguæ amicorum carnalium dissuadētium, & aliorū terrenorum. Sed postquam cognoscitur exeuntis de Aegypto cor paratū esse sperare in Domino, & in specie illa confirmatum fugit mare: quia subtrahit se ab impedimentis, & sic panditur uia ad spiritualem libertatem exeunti, uel fugit mare salubriter, quia sæpè multum ex amaricantibus exemplo illius exeuntis, ab amaritudine in dulcedinem conuertuntur. Iordanis etiā conuertitur retrorsum. Per Iordanem qui descensus uel descēssio interpretatur, illi figurantur, qui iam gratiam fidei susceperunt, sed in amaricantes fluctus huius seculi relapsi sunt, ita ut fontem, id est creatorem suum haberent retrorsum: mare uero, id est mundum qui

qui uerè præcipitabantur habent ante uultum. Tales quoq; uidentes illum tam constantem exitum cōcutiuntur, & fluunt retrorsum, ita ut creatorem habeant ante uultum. Mare uero retrorsum, id est mundū post dorsum habuerunt, eorum scilicet quæ retro sunt oblitū, in ea uero quæ ante sunt extēsi. Intendit autem, ut breuiter dicatur, propheta docere & exhortari nos in hoc psalmo, ut posthabitis impedimentis omnibus, exire de hac Aegypto festinemus: ne ut prædictum est, sumus ducentes iugum cū infidelibus, & dicit ita: In exitu Israel de Aegypto, hoc est cum aliquis uolens fieri Israel, id est uolens uenire ad Dei cognitionem, exeat de Aegypto. Et in exitu domus Iacob de populo barbaro, id est cum ille idem iam spiritualiter pertinens ad Iacob, exiret de populo barbaro, ut supra dictum est. Ecce facta est Iudæa sanctificatio eius. Quia fides cor eius circumcidit, & cōfessio purgauit. Et Israel, id est Israelitica terra facta est potestas eius, quia cum prius in Aegypto esset impotens, per cognitionem Dei factus est potens, ut supra dictum est. Hunc exitum uidet mare, id est alij in peccatis amaricantes cognouerunt exeuntem illum habere cor sperare in Domino paratum & confirmatum: & ideo fugerunt duobus illis modis, quos prædiximus. & etiā Iordanis uidens exitum illū, cōuersus est retrorsum, ut supra diximus. Et pro hac fuga maris in bonum, & ex conuersione Iordanis, montes, id est prælati in ecclesia in uirtutibus alijs eminentes, & in fide constantes exultauerunt, ut meritò illi dulcitate debuerunt, qui erant arietes, id est ouium duces, quorum scilicet imitatione & doctrina hoc factum est. Et colles etiā, id est minores exultauerunt de fuga & de conuersione illa, sicut meritò illi qui erant agni ouium, id est subditiorum prælatorum.

Quid est tibi mare.] Hanc interrogationem facit, nō ut quod querit, nesciat aut dubium faciat: sed ut in maiori certitudine nos ponat. Quasi dicat: O mare quæ hætenus oblatrabas, quid est tibi quod modo ab amaritudine in dulcedinem fugisti? Et tu Iordanis, qui prius fontem ad dorsum habebas, & in mare influebas, quid est tibi nunc quod conuersus es retrorsum. Et o montes & colles, quid est uobis quod uos montes exultatis sicut arietes, & uos colles sicut agni ouium? Ille utiq; hoc fecit, qui uerè est potens & Dominus. Namq; terra, id est terrenitas commota est à facie Domini, id est quia quidam qui prius erant in Aegypto & in populo barbaro, receperunt cognitionem Domini, quorum exemplo tu mare fugisti, & tu Iordanis retro fluxisti, & ideo uos montes & colles exultatis. A facie dico Dei mota est terra non cuiuslibet, sed Dei Iacob, id est uir tui populi. Quamuis enim Deus omnium sit per naturam, huius tamen est per gratiam. Et ideo dicit Deo Iacob, Dei dico, qui petra cōuertit in stagna aquarum, hoc est, qui seipsum qui quando cognitus fuerat, quasi petra fuit importabilis: sic notificando se mollicauit, ut esset in cordibus credētium fons aquæ salientis in uitam æternam. Et qui rupem, id est Paulum, qui uerè prius fuit aspera rupes, & intractabilis, & alios sanctos prædicatores conuertit per noticiam suam in fontes aquarum, scilicet ut ipsi monstrarent alijs aquas uiuas, id est doctrinam cœlestem & spiritualia dona.

Non nobis Domine.] Quasi dicat: Ita Domine fac, da hanc gloriam, scilicet ut conuertas petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum, nō nobis maioribus, non nobis minoribus, id est nō meritis nostris, sed soli nomini tuo glorificando, quasi dicat: Nemo potest merita nostra hoc effecisse. Non enim nos hoc comerimus, sed sola gratia illius hoc præstitit, quæ peccatores facit iustos, seruos filios, & danatos electos.

Super misericordiam tuam.] Da inquam gloriam nomini tuo, & hoc taliter, misericordia scilicet tua & ueritate, quæ desuper est ostensa. Misericordia quidē, quæ uocatas, quæ peccata condonas: ueritatem uerò, quæ uoca-

tos & uenientes remuneras. Vocatos uerò, & uenire nolentes, damnas. Et ideo (quasi dicat) rogo ut per hæc ostensa des gloriam nomini tuo, ne gentes (quādo pro aliquando) dicant, id est uniuersaliter dicere possint ad imperiū populi tui: Vbi est Deus eorum? Solet enim tale quid accidere, cum alicuius bene nutriti domini seruum innutritē se habentem uidemus. Quia dicitur: Vbi est dominus istius? De illo autem qui bene & nutritē se habent, hoc non dicitur: immò laudatur seruus, laudatur & dominus.

Dominus autem.] Quasi dicat: Ideo dico ne quando uniuersaliter impropertiū illud dicatur uel dicat: quia etsi dicitur in paleis, nondum in granis: etsi in terra, nondum autē in cœlo: quia Dominus noster fecit omnia quæcunq; uoluit, in his qui sunt cœlum, id est sedes eius, anima enim iusti, sedes est sapientiæ.

Simulacra gentium.] Quasi dicat: Deus in quâ noster fecit quæcunq; uoluit, dii autem gentium nihil faciunt, quia non sunt dii, nam nec homines sunt. Et uerè homines non sunt, quia sunt opera hominū ex auro & argento. Nec ideo hoc dicit, quod omnes de gentibus deos aureos & argenteos habent (habēt enim quidā & ligneos & terreos) sed si erubescunt in preciosioribus dijs, ut tanto magis erubescant in uilioribus. Et quasi dicat: Non qualiæcunq; opera sunt, sed simulacra, id est simulata & ficta opera. Et hoc probat, quod uerè tantum simulacra hominum sunt, & non homines: quia cum habēt linimenta humani corporis, non exercent aliquid eorum quæ sunt humani corporis, hoc est quod dicit: Os habent, & non loquuntur: oculos habent, & non uidebunt: nares habent, & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt, &c. Ergo quasi dicat, homines nō sunt. Etiam nō soium homines, sed nec etiam corpora sunt: quia non clamabunt in gutture suo, id est nec rugiūt, nec uilius generis animalis sonum ex se edunt.

Similes illis fiant.] Quasi dicat: Manifestum est per hæc supra dicta, simulacra gentium pro dijs non esse colenda, quod tamen quidam faciunt & uenerantur. Omnes autem qui faciunt ea, & non soium faciētes, sed etiam consentientes, id est omnes qui aliquo modo confidunt in eis, similes fiant illis, scilicet ut oculos habentes, ueritatem non uideant: & aures habentes, quod audiendum est non audiant, &c. Dicit autē hoc nō uero maledicētis, sed præscītia prophetātis.

Domus Israel.] Quasi dicat: Qui confidunt in simulacris, talia ut diximus, recipiant. Domus autē Israel, id est collectio numerorum fidelium talia non timebit: quia non sperabit in illis, sed in Domino tantum, in quo iā sperauit. Et meritò in eo sperauit, quia ipse est adiutor eorū in bono, & protector eorum est à malo. Domus etiam Aaron, id est maiores non timebūt: quia sperabunt in Domino tantum, ut prius. Et quia maiores & minores, ergo omnes qui timent Dominum, sperabunt: quia etiam sperauerunt in Domino. Et meritò, quia adiutor & protector eorū est, ut prius. Sciendū, quia quotienscunq; Israel & Aaron sic inueniuntur, per Aaron qui sacerdos & prælatus fuit, intelligitur maiores: per Israel uero minores. Et quod hic dicitur, de priori populo tantum est accipiendū, quia inferius addet de alijs etiam ouibus.

Dominus memor fuit nostri.] Dixit adiutor est eorum. Et quasi dicat: Quod adiutor noster est, hoc non ex meritis nostris, sed ex sola eius gratia: quia non nos memores fuimus eius, sed ipse memor fuit nostri: quia saluatorem nobis misit, & benedixit, id est incrementum uirtutum nobis dedit. Benedixit dico domui Israel, & domui Aaron, id est & maioribus & minoribus. Et sic benedixit omnibus, qui timent timore casto Dominum in primitiuo populo. Et probat repetito, quia omnibus, quia pusillis cum maioribus.

Adijciat Dominus.] Hic inducit de illis alijs ouibus, quasi dicat: Dñs qui nobis primitiuis benedixit, adijciat alias super uos, illas alias oues adducendo: & ita

adijciat,

adijciat, ut super uos maiores, alios maiores: & super filios ueſtros, id eſt ſuper ſubditos ueſtros, alios minores. Et uos utriq; id eſt maiores & minores, ſive de primitiua populo, ſive de ſecundario, benediſti ſitis, id eſt ſemper augmentum recipiatis à Domino, qui uos maiores fecit cœlum, adhuc ut ſeminaretis ſpiritualia: & uos minores terrâ adhuc, ut redderetis carnalia. Et nō ſolum uos prælatos fecit cœlum, ſed etiâ fecit cœli cœlum, id eſt hominem dominicum, ut eſſet cœlum aliorum cœlorum. Cœlum cœli dico, ſibi Domino colendum. In eo enim habitauit omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Terram autem, id eſt minores dedit colendis filijs hominum, id eſt uobis prælatiſ imitatoribus patriarcharum & prophetarum, qui eſtis non cœli, ſed terræ cœlum. Poſteſt etiam cœlum cœli ad mēbra referri, uelut ad Paulum, qui meritorè dicitur cœlū cœli: quia non didicit ab homine neq; per hominem, ſed proſtratus in uia ſimul omnia à ſpiritu ſancto audiuit & didicit.

Non mortui laudabunt te.] Quasi dicat: Pro his omnibus prædiſtis, ô Domine non laudabunt te mortui, id eſt condignas gratias agere, quæ in prima morte adhuc permanent: quia non poteſt mortuus laudare uiuum, neq; etiam laudabunt te omnes illi qui uiuificati per gratiam in mortem reciderunt, quia deſcendunt in infernum, id eſt in profundum uitiorum. Sed nos ſoli qui per gratiam tuam ſuſcitati uiuimus, benedicemus, id eſt ſemper gratias agemus de miſericordia nobis impenſa tibi Domino, incipiētes & hoc tempore & nunc, id eſt in dilata & perfeuerantes uſq; dum perducas nos in ſeculum, id eſt in æternitatem.

IN PSALMVM CXIII
ARGUMENTVM.

GRatulatio populi de Babylonia reducti. Alter uox Chriſti uel cuiuslibet fidelis de tentationibus erepti.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Excitat nos de ſomno huius ſeculi ſolemnis ac uera commoſio liberatus propheta de profunda fouea peccatorum, etiâ in illa petra miſericordiæ conſtitutus. Primo membro gratias agit, quoniam ſe exauditum eſſe cognouit, & contra omnia pericula mortis efficaciter ſe proſtitetur inuocaffe Dominū, ut liberatus perueniat ad illam requiem ſempiternam, quam ſidelibus promittit Domini munere concedendam.

COMMENTARIVS.

Dilexi quoniam exaudiet Dominus.] Alleluia. hoc carmen, id eſt hanc laudem cantat fidelis anima, quæ adhuc peregrinatur à Domino. Quis illa quæ aberrauit, filius ille qui mortuus fuerat & reuixit: perierat, & inuentus eſt. Canter ergo hoc anima noſtra cum omnibus ſanctis deſiderantibus illam requiem, & dicat: Dilexi quoniâ, &c. Triâ hic proponit, ſcilicet fidem, ſpem, charitatem: ſed ordine præpoſtero. Maior enim ex his, ut Apoſtolus ait, eſt charitas: quam iſte præmittit dicens, Dilexi. Deinde ſpem per effectum notat, cū dicit, Quoniâ exaudiet Dominus uocem orationis meæ. Ideo enim ſperat, quia Dominus exauditurus eſt eum. Fides uerò colligitur cum dicit, Quia inclinauit mihi aurem ſuâ: hoc eſt, quia prior nos dilexit. Nec unico filio ſuo perierat, & ſic in nobis charitatem ſuam uoluit cōmen-

dare, ut Chriſtum pro nobis impijs uſq; in diuinitatem mitteret. Et eſt dicere: Inclinauit aurem ſuam mihi, id eſt illum miſit, per quem me credere fecit. Et quia credidi, ideo ſperauit: ideo dilexi, quia dilexi. ideo ô Domine inuoco te in diebus meis, id eſt in diebus tribulationis & carceris, in diebus nebulæ & totius miſerię: quos ego meos feci à te patre meo recedendo in longinquam regionem diſſimilitudinis, ubi porcos paſui, & demones colui. Et ſubdit cauſam quare diebus inuocandum neceſſario ſibi, ſic dicens: Circumdederunt me in diebus illis dolores mortis, id eſt dolores ducentes ad mortem. Per quod qualiacunq; peccata ſimplicia accipit. Et inuenerunt me pericula inferni, id eſt pericula ducentia ad infernum, id eſt in profundum uitiorū. Quæ (quasi dicat) me non inueniſſent, ſi ego non aberrauiſſem. Ego enim prius in loco diuinitati poſitus fui, ſed apoſtando in locum ſerpētum ueni. Et ideo meritorè ſerpentes præualuerunt mihi, & omnia mala atq; pericula mihi ſuperuenerūt. In quibus periculis conſtitutus, ignarus putauit in his proſperitatibus exultandum eſſe, & in terrena ſollicitate gaudendum. Sed demum inueni, quia uana ſalus hominis: & ideo dixi, Da nobis Domine auxilium de tribulatione. Inueni tribulationē, non quæ non erat, ſed quæ me latebat. Inueni non hic ex cruciari ad uerſitatibus, ſed obligari proſperitatibus. Inueni nō delectationem, ſed tribulationem: non gaudium, ſed do-
lorem: non patriam, ſed peregrinationem miſerâ. hoc eſt quod dicit: Tribulationem & dolorem inueni, & ideo dixi, Surgam & ibo ad patrē meum. &c. hoc eſt, Inuocaui nomen Domini dicens: O Domine libera animam meam. Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Domini per Ieſum Chriſtum. Audiant ergo qui nondū audierunt, & nōdum cognouerunt, & querant miſeriam, & inuocent nomen Domini, & ſalu ſiant. Non dico ut querant miſeriam, quam non habet, ſed ut inueniant, quæ neſcientes habent. Nec dico ut deſerant terrena neceſſaria, quibus egent dum moraliter uiuunt: ſed ut lugeāt & doleant, quod a miſerunt cœleſtem ſacrietatem, & terrenis neceſſarijs indigere meruerunt ad ſuſtentationem. hanc miſeriam cognofcant & lugeant, & ſic faciet lugentes eſſe beatos, qui noluit ſemper eſſe miſericors. Beati enim qui lugent, quoniam conſolabuntur. Sequitur.

Miſericors Dominus.] Quasi dicat: Ego inuocans dixi, ô Domine libera animam meam. Dominus autē me liberabit, Dominus dico, qui eſt miſericors: quia uocat, quia peccata condonat. Et iuſtus, quia poſt uocationem peccantes flagellat. & eſt Deus noſter, quia poſt flagella miſeretur, quos flagellauit recipiendo. Nec tam amarum debet uideri, quod humiles flagellat: quam dulce, quod poſt flagella recipit.

Cuſtodians paruulos Dominus.] Verè Dominus miſeretur, quia cuſtodit paterno more paruulos, id eſt humiles, ut faciant hæredes magnos. Et ego (quasi dicat) humiliatus ſum, id eſt feci me paruulum: & ideo Dominus liberauit me iam ſpecie ab omnib. malis.

Couertere.] Quia tantæ bonitatis Dominus eſt, ut cuſtodiat paruulos: ergo anima mea conuertere in requiem tuam, id eſt cōuertere ad Dominum tuum, & habebis requiem, quæ prius auerſa omnem inueniſti in quietudinem. Et uerè ſi cōuerteris, habebis requiē, id eſt bene faciet tibi Dominus, quia iam bene fecit tibi in hoc ſcilicet, quia iam eripuit te animam meam de morte, tam actualium quam originalium: & ideo certus ſum, quia tandem eripiet oculos meos à lachrimis omnibus. Quia abſterget Deus omnē lachrimā ab oculis eorū. Nullus enim tibi ſletus, ubi nullus lapſus. Ibi nullus erit lapſus, ubi erit incorruptibile corpus. Et eripiet pedes meos, id eſt omnes affectiones meas ab omni lapſu. Nullus enim erit tibi lapſus pedum, ubi inſirmæ carni nullum erit lubricum.

Placebo.] Et quia pedes mei à lapſu eripietur, ergo placebo

placebo Domino, poſitus in regione uiuorū, qui nūc ei diſpliceo in regione mortuorum. Si enim dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Et quiſquis labitur uel cogitatione, neceſſariò Domino diſplicet.

IN PSALMVM CXV.
ARGUMENTVM.

EX persona ægrotatis Ezechie canitur. Alter uox Pauli Apoſtoli, hūc psalmū quinta & ſexta editio cum ſuperioribus copulant. Symmachus uerò & ſeptuaginta interpretes diuidunt.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Per totum psalmum inuidiorum martyrum uerba referuntur. Prima poſitione beneficia Domini commemorat, quibus cū heſtarent, quid eis dignum potuiſſet reddi, occurrit utiq; glorioſus calix martyrum, qui tamen Domini largitate præſtatur, ſecunda chorus ipſe ſeruum ſe Domini & filium eccleſie catholice proſtitetur, ne Domino placitum etiam hæreticorum putares eſſe martyrium.

COMMENTARIVS.

Redidi propter quod locutus ſum.] Alleluia. dicit Apoſtolus quod quidā ſunt qui Chriſtum nō caſte prædicant, hoc eſt nō ſimplici & puro corde, nec ſincera fide, quæ per dilectionem operatur. Terrenis enim cupiditatibus conſulentes cœleſte regnum adnunciant, habentes in peſtore falſitatem, in lingua ueritatem. hi tales quod loquuntur non credunt, & ideo reprobatī ſunt. De his Dominus in Euangelio: Quęcūq; dixerint uobis facite, ſecundum opera uero illorum nolite facere. Dicite enim, & non faciunt. Sunt irē alij qui bene credūt, ſed non loquuntur uel pigritia uel timore. Pigritia, ut ſeruus ille qui acceptum talentum non erogauit, ſed abſcōdit. Vnde à Domino iudice audiuit, Serue nequā & piger. Timore, uelut illi de quibus dicitur in Euangelio: Quia multi ex principib. ſacerdotū crediderūt in eū, ſed propter timorē non loquebantur. Timorē enim fieri extra ſynagogā. Et quia magis gloriam hominum quam gloria Dei dilexerūt, ideo illi quoq; reprobatī ſunt. Et quia & hi & illi ſunt reprobatī, ideo ſeruus ille ſolus meritorè fidelis eſt. & probatur qui nō loquitur, ante quā credat: & cum credit, nō tacet: hoc eſt, qui non erogat quæ non habet, nec non erogat quæ habet, ſed ſtatim cū habet erogat. Talis ſeruus loquitur in hoc psalmo, auditurus à Domino ſuo: Intra in gaudium Domini tui. & dicit ita: Credidi propter quod locutus ſum, hoc eſt, per ſe eſſe credidi. Nō enim perfectè credunt, qui quod credunt, loqui nolunt: quia nō laudatur fidelis ſeruus, quia accepit, ſed quia fideliter erogauit. Et ideo dicit, Credidi propter quod locutus ſum. Simul enim credidit, & quod præmium deberet ſperare loquendo, & quam pœnam timeret tacendo. Sequitur.

Ego autem humiliatus ſum nimis.] Quod eſt dicere, Locutus ſum quod credidi, locutus autem nimis, id eſt ualde humiliatus ſum ego. Paſſus eſt enim multas tribulationes, multas perſecutiones, propter uerbum ueritatis, quod & fideliter tenebat, & fideliter erogabat. Poſteſt autem hoc fieri ut qui ueritatem annuntiat, hu-

miliatur ab illis qui contradicunt ueritati: ipſa uero ueritas non humiliatur. Vnde Apoſtolus cum de ſuis uinculis loqueretur, inquit: Me quidem alligare poterunt, uerbum autem Domini non eſt alligatum. Et ideo ſeruus iſte dicit, Ego non ueritas, ipſe ſum humiliatus, perſequere, & dic: Humiliatus dixi in excelsu meo. Ego, in iſte pronomiui. Per Ego enim notat, quod attendit infirmitatem humanam: quia prius de ſe quodam modo præſumpſit loquendo quod credidit, ſed imminentibus minis atq; preſſuris timens, ſere tacuit quod credidit. Et ideo dicit, Ego ſcilicet intelligens infirmitatem meam, in excelsu, qui in timore meo dixi: Omnis homo mendax. hoc eſt, Non eſt ſibi homini de ſe præſumendum, nec de ſe confidendum: quia omnis homo in quantum homo eſt, ſi de ſe aliquid promittit, mendax eſt, Deus autem uerax eſt. Cuius gratia facit illum qui per ſe mendax eſt, ueracem in quantum ſe ſubijcit ueritati illius: qui ſuſcitauit mortuos, qui linguas infantium facit diſertas: & qui humiles conſolatur, implens eos nō tantum fide credere ueritatis, ſed etiam fiducia adnunciantæ ueritatis. uel quia excelsus accipitur interdū etiam pro diuina reuelatione, poteſt hoc quoq; ſic dici: Ego in excelsu meo, id eſt ulterioſando à me homine in me Deum, iuxta quod Dominus promiſit dicens: Ego dixi diſiſtis, & filij excelsi omnes: intellexi in ea claritate, & dixi quod omnis homo per ſe eſt mendax.

Quid retribuam Domino.] Conſiderans iſte quia per ſe eſt tantum mendax, per gratiam autem Domini uerax, dicit: Quid condignum retribuam Domino non tantum pro hac ueritate, ſed pro omnibus quæ retribuit mihi. Tribuit enim prius mihi bona, ego retribuui mala: ipſe autem pro malis retribuit mihi bona. Quas ergo laudes, quas gratiarum actiones retribuā ei? Vriq; accipiam calicem ſalutaris, id eſt paſſionem eius imitabor. Poſteſt huic obijci, O homo in peccato tuo mendax, dono Dei uerax, & ideo non iam ſimplex homo: quod à te habes, quod Domino retribuas? Quid enim habes quod non acceperis? Nonne ut calicem ſalutaris accipias? Ab illo habes qui dixit, Poteritis bibere calicem quem ego bibiturus ſum. Nonne ut paſſionem eius imiteris? Ab illo habes qui prior paſſus eſt. Contra talem obiectionem ſubdit, Et nomen Domini inuocabo. Quod eſt dicere: Dico me calicem accepturum, & ut accipiam, non per me habeo, ſed inuocabo nomen Domini, id eſt in me uocabo, id eſt idoneum ſeruum ex hoc do. Qualiter autem calicem accipiat, oſtendit dicens: Reddam Domino uota, non exteriora, ſed mea quæ in me ſunt. hoc eſt, me ipſum offeram Domino. Quiſquis enim cogitat quod dignè uoueat Deo, ſe ipſum uoueat Deo, ſe ipſum offerat. hoc enim exigitur, hoc debetur. Et offerā me coram omni populo eius, id eſt in ea fide, qua communitur teneretur omnis populus eius, hoc eſt, in catholica communionem, extra quam non eſt ueri ſacrificij locus. Sequitur.

Precioſa in conſpectu Domini.] Quasi dicat: Meritorè calicem ſalutaris accipiā, quia Dominus emit à me hūc calicem. Namq; mors mea & aliorum ſanctorū eius facta, non in aſpectu hominū, ſed ad Domini conſpectum eſt precioſa, i. magno precio empta ab ipſo Domino. Prior enim ipſe ſanguinem ſuum fudit pro ſalute ſeruorum, ut ſerui non dubitarent effundere ſanguinem ſuū pro nomine eius. Et quia (quasi dicat) morte tua emiſti meam mortem, ideo ô Domine ſacrificabo tibi hoſtiam laudis, id eſt offerā tibi me ipſum laudabilem hoſtiam. Et meritorè uoco te Dominum, quia ſum ſeruus tuus emptitius. Ego etiam ſeruus tuus naturalis, quia ſum filius ancillæ tuæ. hoc ideo addit, quia multi ſunt eius ſerui, qui non ſunt ancillæ, id eſt Eccleſiæ filij, ſicut omnes ſchiſmatici & omnes hæretici.

Dirupisti uincula.] Verè ſum ſeruus tuus emptitius, quia tu dirupisti uincula mea, quib. detinebar liga-

rus sub iugo alienæ, id est diabolicę potestatis. Domini enim, ut ait Apostolus, uenundati sub peccato fuimus. Et quia (quasi dicat) de uinculis me eduxisti, ideo merito sacrificabo tibi hostiam laudis, ut supra dictum est. Et ut dignè sacrificem, inuocabo in me nomē Domini, id est in me seruum faciēdo. Et sicut superius exposuit, qualiter acciperet calicem salutaris: ita & nunc exponit, quomodo sacrificaturus sit hostiā laudis dicēs, Reddam uota mea Domino, ut supra dictum est, in cōspectu omnis populi eius, id est in ea fide quę communis est omni populo eius. Et quem per populum eius accipiat, determinat dicens: In atrijs domus Domini, id est in præsenti Ecclesia, quę quasi atrium est ante supercœlestem Ecclesiam, quę propter magnētem habitationem dignè dicitur domus Domini. Et itē determinat quę atria intelligat, dicens: O Hierusalem reddam uota mea in medio tui, id est in ea cōmuniōne, quę in te est, hoc est in catholica fide. Hierusalem uocat præsente[m] ecclesiam, & ne Hierusalem in priori tantum populo accipiat, qualiter sit accipienda, subsequenter determinat. Quasi dicat: Hierusalem est nō solum de Iudaico populo, sed & omnes gentes & omnes populi, id est quicunq; de qualibet gente uel populo per fidem electi.

IN PSALMVM CXVI.
ARGUMENTVM.

Conualecens de infirmitate Ezechias, non solum Iudæos, sed etiam omnes gentes ad laudandum conuocat Dominum, ut quę nouum de recurſu solis stupuerant portentū, Dominum uerum tantū miraculū uenerentur auctorem. Aliter uox Apostolorum.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Dvobis quidem uerbis, sed plenarius tituli honor apponitur, ut intelligamus, quamuis pauca in Domini laudibus, semper esse plenissima. Et istum quoq; psalmum ad personam martyrum debemus aptare, qui quasi iam gloriosa passione perfuncti omnes gentes ad Domini laudes excitant: qui talia præsenti seruis suis, ut ipsius potius imbuerentur exemplis.

COMMENTARIVS.

Audate Dominum.] Per bona opera omnes gentes, & omnes populi. Et iustum (quasi dicat) est ut eū laudetis, quoniam misericordia eius infirmata est in illo priori populo per superbiam eius, confirmata super nos per gratiā uocando, iustificando, peccata dimittendo. Vel misericordia eius infirmata per hominem primum, confirmata est super nos per secundum. Et ideo laudandus est Dominus, quoniam ueritas Domini, & in remunerandis iustis, & in damnandis malis manet in æternū.

IN PSALMVM CXVII.
ARGUMENTVM.

Reductum de Babylone populum à finitimis gentibus opprimi nō potuisse testatur, atq; ad laudandum Deum se mutuo cohortantium schema componitur. Aliter uox Christi de se dicentis.

ALLELUIA.

EXPLANATIO.

Hic psalmus primus quatuor uersus pari sine conclusit, ut Euangelico numero totum mundum uni Domino laudes debere reddere adhortatione quadrisaria cōmoneret fidelis populus peccatorum nexibus absolutus. In prima sectione generaliter hortatur omnes Domino confiteri, quia in tribulationibus exauditus comperit hominem non esse timendum. Secunda in solo dicit Domino confidendum, per quem gentium inimicitias probatus euasisset, & ad ueracissimam uitā peruenisse reuerentia. Tertia aperitendas sibi portas dicit iustitię, de angulari etiam lapide, hoc est Domino saluatore subiungens. Quarta reliquis Christianis frequentanda Domino atria persuadet, de aduentu sanctę incarnationis suauis delectatione congaudens.

COMMENTARIVS.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum.] Alleluia. Confessio alia laudis, alia peccatorum. Hic autē non est accipienda confessio, uulnera medico ostendens, sed pro percepta sanitate gratias agens. hoc non peccatorum, sed laudis. Quia uox est primitiuę ecclesię, respectu tamen quorundam digniorum, exhortantis maiores & minores in illo priori populo, ut cōfiteantur in uoce laudis Domino, causas ostendendo multiplicēs: & postremo illas alias oues admonentis, ut & ipse exemplo suo easdem causas attendendo cōfiteantur Domino. Et est, quasi dicat: Vos inquam, & confortes de populo meo, confitemini laudabili confessione Domino, cui meritō confiteri debetis: quoniam est bonus, id est quia est Deus. Nemo enim bonus, ut Euangelium testatur, nisi Deus. Vel quoniam est bonus, id est omnibus se dignè gustantibus suauis & iocundus. Vel ideo debetis ei confiteri, quoniam misericordia eius non tantum est in præsenti, sed perdurat in seculum, id est in æternitatem. Et quia talis est, dicat nunc, id est in dilate Israel, id est minores alter ad alterum, inuicem se exhortando. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam, &c. Dicat etiam domus Aaron, id est maiores alter ad alterum: Confitemini Domino, &c. Et sic scilicet per maiores & minores dicant illud idem omnes, qui timent Dominum de populo.

De tribulatione inuocauit.] Dixi quoniam Dominus est bonus, & hoc mihi experto credite, diceret aliquis de sanctis Apostolis, qui præcipuè in primitiua ecclesia tribulationes & persecutiones passi sunt. Nā ego in tribulatione positus inuocauit Dominū, & hoc de tribulatione, id est ut non esset mihi infructuosa tribulatio, & Dominus exaudiuit me ponendo me in laetudine: uel ita scilicet, ut nō solum tribularer, sed & gloriarer in tribulationibus, uel ita, ut & diligerē persequentes inimicos.

Dominus mihi adiutor.] Verē Dominus exaudiuit me. Nam Dominus fuit mihi adiutor, ut non deficerem, immō proficerem in tribulatione. Et ideo non timebo quid homo, id est carni & sanguini adhærens, faciat mihi. Et quia nō solum tales nobis aduersantur, sed & principes illi quidē quibus dicit Apostolus: Nō est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores reueharū harum, contra spiritualia nequitię in cœlestibus. ideo secundo dicit, Dñs mihi adiutor, & ideo despiciā inimicos meos de quocunq; genere surgant scilicet, siue de genere iniquorum hominum, siue de nequissimo genere malignorum spirituum.

Bonum

Bonum est confidere.] Quasi dicat: Inimicos despiciā, in Dominum autem prospiciam, & meritō: quia bonum est confidere in Dño, & ita bonum, q. melius est quam confidere in homine aliquo. Hoc ideo, quia in quibusdā etiam hominibus, sicut in sanctis uiris pro modulo suo cōfidendum est. Et non tantū confidere, sed etiam sperare, id est in longo spem suā in Dño ponere bonum meum, & ad eodē bonum est, q. melius est quam sperare non dico etiā in hominibus, sed etiā in principibus supercœlestibus, id est in angelis. Principes ideo uocantur angeli, quia legitur in Daniele, q. singulę religiones habeant ad sui defensionē sibi cœlestium angelum aliquem uel archangelum. Unde illud: Veruntamen Michael archangelus piinceps uester erit adiutor meus.

Omnes gentes.] Verē bonū est in Domino confidere. Nam me confidentem & sperantē in eo circuerūt oēs gentes tribulando & persequendo, & tamen hæc circūdatio facta est in nomine Dñi glorificando: quia non uicerunt, sed uictę sunt. hoc est quod dicit: Quia ultus sum in eos ultione bona, scilicet quia ego quorūdam ex ipsis nequitiā gladio spiritus interfeci, nō autem ipsi me interfecerunt. Et nō solum gentes alię, sed etiā circūdederunt me circūdantes, id est simul habitantes, scilicet de populo meo, uel circūdantes, id est falsi fratres. Et rursus circūdatio hæc in nomine Domini glorificando facta est, quia ego ultus sum in eos quosdā ipsorum in malo mortificando, & in bono uiuificando. Circūdederunt me dico utriq; scilicet & gētes. i. circūdantes entes sicut apes. i. nō me, sed se ipsos, dum me uulnererūt & tribularēt mortificantes. Dicuntur. n. apes ex natura hoc habere, ut uitā ponant in uulnere. Vel aliter: Circūdederunt me entes sicut apes. i. facile reuincibiles sicut apes, si quādo facti exercitu egrediuntur facile. i. actu exigui pulueris reprimuntur, & in castra reuocantur. Vel aliter: Circūdederunt me entes sicut apes. Quia sicut apes magno studio & diligentia fauum artificiose componunt, ita quāto maiorē diligentia in tormentando & ex circūdando me ipsi in sumperunt, tātō quasi artificiosiores, id est exemplabiliores & uenerabiliores me fecerunt. Quanto. n. plurib. pœnis Laurentius est excruciatas, tanto magis bonis uenerandus & imitandus factus est. Et exarserūt in me sicut ignis in spinis, id est comparabiles igni illi qui exardet in spinis: quia sicut ille ignis aculeos spinarum, qui graciles sunt cōburit, truncum uero qui tegitur herba, non lædit: ita ipsi aculeos iniquitatis in carne peccatrici in me cruciatibus suis excusserunt, robur uero animę non læserūt. & hæc omnis circūdatio facta est in nomine Domini glorificando, quia ultus sum in eos, ut supra. Po rest etiā in bonum uersus iste accipi sic: Circūdederunt me quidā ex gentib; & ex circūdantibus sicut apes: quia sicut apes quodam tempore ualde confertim stipant fauum, ut quod dulce est inde colligant: ita ipsi multū me stipantes dulcedinē uerbi Dei de me quasi de fauo mel excusserunt. & exarserāt sicut ignis in spinis, id est tam uehemens dilectio accensa est in eis, quanta ardoris uis in igne illo est, qui exardet in spinis. Et ita circūdatio illa facta est in nomine Domini, ut prius.

Impulsus euerſus sum.] Sic cōtinuatur: Verē gentes circūdederunt me. Nā impulsus sum ab eis ad hoc ut caderē, & in tantū impulsus q. euerſus sum. i. quasi signa quædā casus dedi. Non enim potest fieri in tanta tribulatione, quin caro infirma aliquo modo mutetur. Et tamen non cecidi, quia Dominus ne caderē, suscepit me. Et ppter eā hæc fiducia Deus suscepit me, quia nō ego sum mihi fortis. i. mihi laudabilis: sed Dñs est fortitudo mea & laus mea, quia in eo tantū me reputaui fortem & laudabilem, & ideo factus est mihi in salutem, quia mihi factus eram in mortem.

Vox exultationis & salutis.] Verē factus est mihi in salutem. Nā hoc modo, scilicet quia Dominus est in tabernaculis. i. in cordibus iustorum non uox doloris, & responsum mortis, ut uos exterius in me sauietes putatis: sed potius est ibi uox exultationis, id est manifesta exultatio, id est responsum uerę salutis.

Dextera Domini.] Sic cōtinuatur: Verē Dominus suscepit. Nam dextera, id est potētia Domini fecit uirtutē. i. operata est in me de passione uictoriā. & uerē uirtutem. Nā dextera Domini exaltauit me. Magna uirtus exaltare humilem, deificare mortalem: de infirmitate exhibere perfectionem, de subiectione gloriam. Dextera dico Domini fecit uirtutē. i. auxiliū de tribulatione, scilicet ut afflicti uera Dei salus pateret, affligentibus uero infirma salus hominis remaneret. Ergo (q. d.) non moriar, sicut uos mortificantes corpus putatis, sed exterius in carne adhuc tamē uiuā per uenerationem & æternam memoriā, & sic narrabo opera Domini. Adhuc. n. quorūdie opera Domini narrat primitiua ecclesia, scilicet quia uicit uapulando feriētes, patiēdo facientes, diligendo sequentes.

Castigans castigauit.] Ideo dico nō moriar, quia quod patior, non mortificatio est, sed Domini castigatio. Ergo uos persecutores nihil uobis arrogetis, quia non uos facitis hoc, sed Dominus qui castigat me. Et quia castigat, ideo non tradet me morti, id est non permittet me, etsi mortificet exterius, mortificari interius.

Aperite.] Q. d. Ergo uos persecutores facite quod incepistis, scilicet in carcerate omnibus me modis, excruciate: quia non mihi oberit, sed proderit. Nāq; hoc modo aperieris mihi portas iustitię, id est ingressus sum ad æternitatem & beatitudinem, quę est porta iustitię: quia soli iusti illuc intrabunt. Ergo aperite mihi has portas, id est nolite ab incepto uelutro desistere. Et ideo (q. d.) rogo ut aperiantur: quia ingressus in eas tunc demū dignè confitebor Domino, ea scilicet confessione, de qua dictum est: Beati qui habitant in domo tua Domine, &c. Et propter hoc quoq; dico aperite, quia hæc est porta Domini, hoc est, quia post huiusmodi tribulationes ad æternitatem Dominus intrauit. Oportebat enim patri Christū, & sic intrare in gloriam suam. Et in eam portam, id est ad æternitatem soli iusti, id est imitatores Domini intrabunt.

Confitebor tibi.] Conuertit se ad Dominū, quasi dicat: Dico q. ingressus portas iustitię confitebor Dño, quod uerē facia: quia tunc d. Domine confitebor tibi. & meritō tibi, quoniam tu exaudisti me prius hinc in tribulatione, ne deficerem: & ita factus es mihi in salutem, cum ego factus essem mihi in mortem.

Lapidem quem reprobauerunt.] Verē factus es mihi in salutem. Nam hoc modo scilicet, quia lapis, quem lapidem ædificantes, id est Iudæi suā iustitiā statuere uolentes, & iustitię Dei non esse subiecti, reprobauerunt, & hominē regem elegerunt: hic inquam lapis factus est mihi in caput, id est regimini me subiecti, sicut mēbrum capiti. Et non solum mihi factus est caput, sed & multis alijs: quia factus est in caput anguli, id est factus lapis angularis, continens duos parietes ex diuerso uenientes, sed non diuersa sentientes. Et istud, scilicet q. factus est ante caput anguli: quanquā inimici Iudæi quodāmodo fecerint, quia eum crucifixerunt: tamen non ad hoc intenderunt, sed potius nomen destruerē eius uoluerunt: ideo non ab ipsis quidem, sed à Domino factū est. q. ideo permisit, ut Christus moreretur, ut resurgeret & ascenderet, & promissum spiritū apostolis mitteret, quorū prædicatiōe totus mundus post eum abiret, & sic in caput anguli fieret. Et quia factū est à Domino, ideo in oculis nostris, id est in interiorib; oculis credentium, sperantiū & diligentū mirabile, id est desiderabile, scilicet quia desiderare debemus ualde sub tali esse capite. uel aliter: Dixit quod lapidem reprobauerunt ædificantes, & istud scilicet reprobatio illa facta est à Domino, id est per dispositionem Domini patris, qui uoluit ut cæcitas ex parte fieret in Israel, ut plenitudo gentium intraret, & sic oīs Israel saluus fieret. Et ideo hoc est mirabile.

V

bile, id est formidabile in oculis nostris, scilicet ut aliquis altum non sapiat, sed timeat: quia si Deus naturalibus ramis non peperit usque huc, nec sibi inter- ro oleastro parceret.

Hæc est dies.] Meritò hoc mirari debemus, quia hæc dies, id est hoc tempus dispositionis antiquæ, reparatio- nis nouæ, felicitatis æternæ, de quo dicit Apolto- lus: Ecce nunc tempus acceptabile, &c. in quo scilicet tempore factus est lapis ab ædificantibus reproba- tus, in caput anguli. Hæc inquam dies est illa, quam solam Dñs per excellentiã fecit: & ideo in ea est exul- tandum corpore, & lætandũ mente. Quapropter uos ò consortes de populo meo in hac die exultemus, bo- num uel bene operãtes exterius, & lætemur bene co- gitantes interius. Nos dico dicentes, ò Dñe saluũ fac, id est salutẽ quam incepisti operari, in nobis perfice. O Dñe bene prosperare. i. prosperũ iter faciat nobis de longinqua regione te reuerentibus. Vel aliter: Be- ne prosperare. i. prosperam, & bene proficentem fac salutem illam, quã in nobis operaris, & in illis alijs o- uibus, scilicet ut & illas adducas, & fiat ouile unum, sicut pastor est unus. Et ideo (q. d.) debes bene pro- sperare, quia ille qui uenturus est, non in nomine suo, sed in nomine Domini. Quod est dicere: Futurus est quidã in nomine suo, filius scilicet perditionis, & ma- ledictus erit. Venturus est autem quidam in nomine tuo, scilicet qui dicit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris. & hic erit benedictus, id est magno incremento membrorum dignus. Oportebit enim tantum caput grossum habere corpus.

Benediximus uobis.] Exultemus in quã, & lætemur, il- lud dicentes, & hoc etiam dicentes illis alijs ouibus: Nos de domo Domini, id est nos qui sumus familia- res Domini per legalia & prophetica scripta, benedi- ximus uobis alijs ouibus in patribus nostris, qui hoc prophetauerunt: & benedicimus, id est bonum nuntium apportamus uobis in nobis ipsis, hoc est scilicet, Dñs est Deus, i. redemptor noster, est uerus Deus. Vt econuerto scilicet, Deus est factus Dñs noster. i. redẽ- ptor noster, & hoc nobis de domo Dñi iam illuxit. i. innotuit. Et ut uobis etiã illicear, constituite in uobis diem solennem, i. mentis sinceritatem. & hoc in condẽ- sis non populorum, sed in frequentatione uirtutum procedentes usq; ad cornu altaris. i. usq; ad solennitatẽ diuinitatis. Altare uocat ad similitudinẽ cœlestẽ illud secretariũ, ubi Christus uerus sacerdos & hostia quo- tidie se offert Deo patri pro nobis. Non enim uult ut tantum subsistant in eius humanitate, sed ut contem- plentur ipsam etiam diuinitatem.

Deus meus.] Constituite inquam, diem solennem, procedentes usq; ad cornu altaris: uos dico dicentes, Domine tu es Deus meus, quod est dicere: Domine uerẽ mendacium coluerunt patres nostri uanitatem, quẽ nihil profuit eis, dicentes lapidi, Tu me creasti: & ligno, Tu me genuisti, ego autẽ tibi dico: Tu es Deus meus, quia me creasti, qui me genuisti, & ideo confite- bor tibi, id est meritò laudabo te corde. Dico Deus meus uerẽ es tu, & ideo exaltabo te ut Deum meum ore, & confitebor tibi opere, & meritò, quoniã exau- disti me de umbra mortis & infidelitatis tenebris red- ducendo: & factus es mihi in salutem, cui illa prius erant ad mortem.

Confitemini Domino.] Quasi dicat: Hoc etiam dica- tis alter ad alterum exhortantes uos inuicem, Confi- temini Domino, quoniam bonus, &c.

IN PSALMUM CXVIII. ARGUMENTVM.

Totus iste psalmus, qui exhortationibus & institutionibus plenus est, sub persona ca- nitur iustorũ in Babylonica captiuitate degẽ-

tium, qui misceant interdum uoces populo cõ- uenientes, ut & humiliter exæquent se reis in confessione culparum, & doceant ista ob meri- tum populo contigisse. Aliter uox Christi ad patrem de ludæis, & de passione sua.

AL L E L U I A. A L E P H, doctrina.

EXPLANATIO.

Festiuo psalmo & diuinarum rerum uirtute plenissimo desti- derabile Alleluia premititur, ut meritũ diuini carminis ho- nore tituli possit agnosci. Est autem Hebræis elementis ad rudes & docibiles in schola Christi populos instruẽdos tali ordine de- pictus, ut ab unaquaq; litera octoni uersus incipiant, ubi myste- rium puto resurrectionis, & ueræ circumcissionis ostendit. Io- sephus autẽ refert in libris ægyptiologias hunc psalmũ ex cen- tesimum quadragesimum quartum, & Deuteromij canticũ ele- giaco metro esse compositos, quod scilicet prior uersus sex pedi- bus constet, & inferior uno minus in pentametrum finiatur. Per totum psalmum uniuersalis sanctorum chorus loquitur, qui ab initio mudi sue fuerunt siue sunt, siue futuri esse creduntur. In- ter quos reperiuntur Apostoli, prophete, martyres, cõfessores, ecclesiastici ordines, qui sancta Domino integritate samulatur. Quia ergo in singulis quibusque elementis secundum interpreta- tionẽ eorum debent intelligi, quæ sequuntur: bene prima lica- ra Aleph doctrina interpretatur, in qua immaculatis in uia Do- mini beatitudo æterna promittitur.

COMENTARIVS.

Beati immaculati.] Alleluia. Aleph, id est hæc laus est de doctrina. Aleph enim interpretatur doctrina, & ideo de do- ctina: quia psalmus iste exhortat ad beatitudinẽ, quam nemo nõ appetit. Omnes. n. beati esse uolunt. Quid autẽ opus est exhortatione in re quã sponte sua humanus animus appetit, nisi forte quia oēs quidẽ beatitudinẽ cupiunt: sed quo ordine ad illã perueniant, plurimi nesciunt. Ideoq; hoc docet iste qui dicit: Beati imma- culati, &c. Q. d. Scio quid uelis, beatitudinem quæ- ris. Ergo si uis esse beatus, esto immaculatus, hoc qui dẽ omnes. i. beatitudinẽ: illud uero pauci uolunt, sine quo nõ peruenitur ad illud q. omnes uolunt. i. pauci uolunt immaculationem, sine qua nõ peruenitur ad beatitudinẽ. Hæc autem exhortatio necessaria est mẽ- tibus nostris. Quid. n. boni sit illud, ad q. multi pigri sunt, ostẽditur cum beatos esse, qui faciunt indicatur. Vt propter illud q. oēs uolũt, illud etiã fiat q. plurimi nolunt. i. ut propter premiũ beatitudinis nõ subterfu- giatur opus immaculationis. Beatum quippe esse tã magnum quidẽ est, q. omnes uolunt & boni & mali. Nec mirũ est bonos propterea esse bonos, ut sint bea- titudine uero mirum est malos etiam propterea esse malos, ut sint beati. Quisquis enim mœbatur, aut fur- tum uel homicidium uel quolibet similia admittit, ob hoc talibus intrẽdit, quia beatitudinẽ per hoc quærit. Sed hæc sunt de uia quædã ad beatitudinẽ, hos rã- les reuocat psalmus. Quasi dicat: Quid facitis? quo tẽ- ditis? quam uiam insilitis? Non hac recte itur, sed de- uia quædam sunt ad beatitudinẽ. Non per hoc per- uenietis quo tenditis. Beatitudinem quæritis, sed his uijs in miseriam incidetis. Relinquit ergo maligni- tatem, qui non potestis relinquere beatitudinis uo- luntatem. Frustra tendendo fatigamini, quo per- ueniendo inquinamini. Non enim beati inquinati, sed beati immaculati. Et qui nam immaculati sint, ostendit

ostendit cum dicit: Qui sunt in uia non qui peccan- do, sed faciunt extra uiam. Via autem (quasi dicat) est lex Domini, in qua lege qui ambulant, id est dele- ctantur tanquam in ambulatore bono. hoc est, qui non timore penæ, sed amore iustitiæ legem Domini complent, sunt immaculati iam per spem: & quia im- maculati, ideo beati.

Beati qui scrutantur.] Non aliud genus beatorum ui- detur hic accipere, quam prius. Idẽ enim sunt qui am- bulant in lege Domini, & qui testimonia eius scrutan- tur, & c. nisi quia forte plus intelligitur, cũ dicit: Qui scrutantur testimonia eius. hoc est, qui satagunt in præceptis Dñi complendis usq; ad sanguinis effusio- nem. Et est dicere: Beati sunt inquam, immaculati in uia, & beati sunt qui scrutantur testimonia eius, id est Domini, ita quod exquirunt eum in toto corde suo. Nõ frustra est hoc additũ. Vidit enim spiritus sanctus multos testimonia scrutari, non ut iusti sint: sed ut do- sci: non ut faciant, sed ut quod faciendum sit, sciant ad hoc ut uel laudẽ hominum, uel aliquid secularẽ pre- miũ inde acquirant. Et ideo addit, In toto corde, &c. Quod sic est intelligendum, Beati sunt qui scrutantur testimonia Domini, propter id quod ipsa sunt data, scilicet ut in toto corde, id est tota intentione eum rã- tum in eis exquirant, & exquisitum inueniant. Non enim qui eum exquirunt, beati sunt: sed qui inueniũt nondum tamen, sed tantum in spe.

Non enim qui operantur iniquitatem.] Sic continuatur ad proximi: Verẽ qui scrutantur testimonia eius, ut scrutanda sunt, sunt beati. Nam illi qui non scrutãtur ea ut scrutanda sunt, quod æquipollenter accipitur, ubi dicit: Qui operantur iniquitatem, non sunt beati. Quod item æquipollenter ponit, cũ dicit, In uijs eius non ambulauerunt. Ad primum quoq; uersum sic cõ- tinuatur: Verẽ immaculati ambulant in lege, id est in uijs Domini. Nam qui immaculati sunt, hoc est æqui- pollenter, qui iniquitatem, id est peccatum operãtur, illi non ambulant in uijs eius. Et est in hac utraq; cõ- tinuatione uis à contrario. Cur autem omnis iniqui- tas sit peccatum, sicut Iohannes testatur dicens, Qui facit iniquitatem, facit peccatũ: uidetur ex hac litera, q. nullus faciens peccatũ, ambulet in uijs eius. Quare uidentum est, ne quod rectẽ dictũ est, non rectẽ intel- lectum leãtorẽ perturbet. Quia dicit idẽ Iohannes: Si dixerimus q. peccatũ nõ habemus, nos ipsos sedu- cimus, & ueritas in nobis nõ est. Et coapostolus eius Paulus, cõfiteatur etiã peccatum se facere, cum dicit: Non quod uolo bonum facio, sed quod nolo malum, illud ago. Ergo oportet aut tales operantur non ambu- lare in uijs eius, aut esse sine peccato. Quod autẽ sine peccato sint, eorum lentitiã repugnant. Repugnãt quoq; est, ut in uijs eius non ambulent: quia si talis scilicet ille est ut uirgo speciosa, & ille qui plus omni- bus laborauit, non ambulant in uia, qui alij ambulãt in uia? Interrogetur itaq; ipse Paulus apostolus, & di- cat quomodo & peccatum faciant, & in uia Dñi am- bulent. De peccato enim dicit: Non autem ego illud operor, sed habitans in me peccatum. In uia quoq; se ambulare ostẽdit, ubi ait: Vnũ autẽ eorum quæ rerro sunt obliuiscẽs, in ea uero quæ ante sunt extẽrẽ semp- sequare ad palmã supernæ uocationis, quæ est in Chri- sto Iesu. Ecce soluta est quæstio. Sed rursus alia exori- tur quæstio. Quæritur enim quomodo idẽ faciat, & idẽ non faciat peccatum. ad q. sic est respondẽ- dum, quando cunq; illiciti motus nobis insurgunt, si tantum surgat affectus, & nullus relaxetur effectus. hoc est, si uoluntatem non prebemus eorũ desiderijs: & si sic nos refrenamus, ut non exhibeamus membra nostra arma iniquitati ad iniquitatem, ecce peccatum non operamur. Sicut Apostolus quoq; præcipit: Ecce peccatũ in mortali corpore uestro non regnet, & No- lite exhibere membra uestra seruire iniquitati ad ini- quitatẽ. Sed tamen quoniã non est uigor alienæ natu- ræ, sed languor infirmitatis nostræ, illud unde deside-

ria illicita surgũt in nobis? Vnde Apostolus: Sed q. ha- bitet in me peccatum. ideo nos quoq; facimus pecca- tum, & sic idẽ & facimus & non facimus peccatũ. Et ideo rursus queritur, an nos quotidie in Dñica o- ratione dicamus: Dimitte nobis debita nostra, uel pro his quæ cõsentientes facimus, uel pro desiderijs, quæ non nos, sed peccatum quod habitat in nobis, facit.

Quod beatus Augustinus soluens inquit: Prout ad præfens sapere possum, dico uniuersus reatus nostri languoris, & nostræ infirmitatis cum omnibus quæ consentientes diximus, fecimus aut cogitauimus, sa- cramẽto baprisimatis est deletus. Et ideo etsi languor nobis inest, non tamen obest, si non consentiamus ei faciendo, dicendo, aut tacitẽ assentiendo. Sed tamen, quoniam uita hominis militia est super terram, ideo uigilamus quidem contra maiora crimina, & sepẽ no- bis incautus subrepunt quædam: quæ etsi singula sua mole non conerunt, tamen multa contra nos colla- ta aceruo nos obruunt. Et ideo pro his quotidie est orandum, ieiunandum & eleemosynãdum. Nunc ad literam redeamus, quæ sic exponitur: Qui operantur iniquitatem, id est illi qui consentiendo fomiti pecca- ti, dicendo, faciendo aut cogitãdo, operantur iniqui- tatem, id est quodcunq; peccatum, non ambulant in uijs eius: quia non immaculati sunt, sed maculati. Po- test etiam egregia illa iniquitas, quæ à fide recedit, & ad fidem non accedit, quam Dominus in Euangelio singulariter uocat peccatum, dicens: De peccato quidẽ, quia non credunt in me. & alibi: Si non uenissẽm, & locurus eis non fuissẽm, peccatum non haberent, id est infidelitas, ut hic accipit. Vt sic dicere: Qui ope- rantur iniquitatem, id est infidelitatem, illi non ambu- lant in uijs Domini, quia nõ credunt in eum. & ideo non experiuntur uias eius, illas scilicet uias, de quib. dictum est: Vniuersæ uiaẽ Domini misericordia & ue- ritas. & est misericordia quidem in remittendo pec- cata, ueritas uero in implendo promissã.

Tu mandasti.] Sic continuatur: Verẽ qui scrutantur testimonia, sunt beati. Namq; tu Domine, qui nihil mandas nisi quod conducit ad beatitudinẽ, man- dasti custodire mandata, id est præcepta tua, & hoc ni- mis istud nimis potest referri uel ad Mandasti custo- dire, nec aliter est accipiendum. sicut illud: Vt ne quid nimis, sed nimis pro ualde, ut ibi: Beatus uir qui timet Dominum, in mandatis eius uolet nimis. Ecce lex po- sita, quia dictũ est: Tu mandasti mãdata tua. Sed quo- niã multi dixerẽ solam cognitionem legis sufficere ad auxilium liberi arbitrij, ideo subsequenter optat iste auxilium gratiæ, ut per hoc doceatur quam sit neces- saria gratia. Et ponit uerbum optationis, ut tollat su- perbiam præsumptionis dicens:

Viam dirigantur.] Quasi dicat: Video Domine me neq; per præcepta, neq; per liberum arbitrium posse dirigere uias meas, quia nõ est hominis dirigere uias suas. Et ideo opto ut per gratiam tuam, quæ sola hoc præstare potest, dirigantur uiaẽ meæ, id est opera meæ ad custodiendas iustificaciones tuas: id est ad imple- da præcepta tua uerẽ iustificanda.

Tunc non confundar.] Ideo opto dirigi uias meas, sic ut custodiam mandata tua. Quia cũ perspexero. i. cũ pfectẽ me quasi in speculo cognouero, in omnib. man- datis tuis exercitatus, tũc amplius nõ confundar uel ea confusione, ut tantum sciam, & non faciam, uel ut dicatur, Hic homo cepit ædificare, & non potuit con- summare. bene dicit Perspexero, quia diuina præce- pta siue cum leguntur, siue cũ in memoria reuoluuntur, inuenta sunt ut speculum. hoc est, ut se aliquis ibi cognoscat quemadmodum in speculo, arresstan- te Iacobo apostolo, qui ait: Siquis tantum est auditor uerbi, & non factor, hic comparabitur uiro confide- ranti uultum natiuitatis suæ in speculo. Considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Si- quis autem prospexerit in lege perfectæ liberatis, & permanserit non auditor obliuiscus factus, sed factor

operis, hic beatus in facto suo erit. Talis spiritus quærit hic dicens, Cum perspexero, &c. scilicet qui non sit obliuioſus auditor, sed operis factor.

Confitebor tibi. Cum inquam prospexero, tunc non confundar, sed confitebor tibi per bona opera in directione cordis, id est in directo corde. directo dico in eo, id est per id quod iudicia iustitiæ tuæ, id est ea quæ tu, non quæ homines iuste iudicas esse faciendâ, didici non ad sciendum, sed ad faciendum. Nam quasi dicat, si tantum sciam, & non faciam, non unde lætabor habebis, sed unde damnabor. & notandum, quod hoc uerbum Didici, habet hoc in se. Non enim aliter uerè diceret, nisi & faceret. Vnde Dominus in Euangelio: Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, uenit ad me.

Iustificationes tuas custodiam. Confitebor in quâ tibi, & custodiam iustificationes tuas, id est præcepta tua iustificationis non tam memoria quam uita. Nihil enim ualet, si tantum memoria custodiantur, & non exerceantur. Et ut custodiam, ergo Domine non derelinquas me per præsentiam auxiliij tui, usque dum sim derelictus quæque, id est omnimoda derelictione. quis est autem qui derelinquitur omnimoda derelictione? Ille scilicet, qui quis tantum gloriatur in se, non in Domino, uel qui cadens non resurgit, sed in æternum perit.

BETH, DOMVS.

EXPLANATIO.

Exponit fidelis populus in sermonibus Domini, quibus delectationibus perfruatur, ostendens se esse domum Domini, & receptaculum mandatorum eius, cuius mysterium secundali terra continet.

COMMENTARIVS.

In quo corrigi. Quasi dicat: Merito custodia iustificationes tuas. Quia per has custoditas, hoc est quod æquipollenter dicitur, in custodiendo sermones tuos. quia idem sunt sermones, quod iustificationes. per has inquam corrigi uitam, id est uitam suâ adolescentior, id est omnis pertinet ad iuniorum populum, per iuniorum illum filium designatur, qui reuersus in se dixit: Surga & ibo ad patrem meum, &c. Adolescentior enim dicitur, qui portat imaginem noui hominis: sicut & senior, qui portat imaginem ueteris. Et uerè quasi dicat, in his corrigi. Nâ in quo alio corrigitur? necesse itaque est si non in alio, quod uerè in his corrigi. Et ideo, quasi dicat: O Domine merito exquisiui te in his iustificationibus in toto corde meo, id est tota intentione & anima mea. Et quia exquisiui, ergo Domine ne repellas me à mandatis tuis, id est adiuuet me gratia tua ad perficiendum mandata tua. Ille enim merito repulsus putatur, qui à gratia non adiuuatur.

In corde meo. Quod uerè te exquisiui. Nâ abscondi in corde meo eloquia tua. Nota quod præcepta Dñica & in corde sunt abscondenda, & non sunt abscondenda. Abscondenda enim, & firmiter in corde nostro retinenda sunt ad nostram ædificationem. Vnde hic dicitur, Abscondi ea ad hoc ut non peccet tibi, id est ut obliuionem non transgrediar mandata tua. Non autem sunt abscondenda, sed enuntianda, ne conseruis de negemus cibaria, quia precipit hoc utriusque; Apostolus dicit: Cor de creditur ad iustitiâ, ore autem confessio fit ad salutem.

Benedictus es Domine. Quod quia adeo chara eloquia tua habui, ergo Dñe doce me ulterius & ulterius infistere iustificationes tuas, id est præcepta tua iustificationis. Et ideo te rogo ut tu doceas, quia es benedictus, id est quia à te procedit multiplex benedictio, id est misericordia multiplex. facis enim de peccatore iustum, de seruo filium, de damnato in regnum assumptum.

In labijs meis. Quod ideo debes me docere, quia ego non solum abscondi ad meâ ædificationem, sed etiam pronunciaui in labijs meis, ne cibaria conseruis dene-

garem omnia iudicia oris tui. Quomodo dicit, se adnunciaturum omnia iudicia eius, cum Apostolus dicat: O altitudo diuiciarum sapientiæ & scientiæ Dei, quâ incomprehensibilia sunt iudicia eius. Et cum alibi dicatur: Multa habeo uobis dicere, sed non potestis modo portare. Sed quomodo hoc esse possit, idem spiritus propheticus determinat quia addit, Oris tui. Quod illa omnia iudicia tua non occultauit, sed alijs annunciaui, quæ os tuum, id est gratia tua reuelauit mihi. Gratia, n. Dei, os eius ideo uocatur: quia sicut aliquis ore secreta cordis sui aperit, sic Deus per gratiâ secreta sua nobis aperuit.

In uia testimoniorum. Quasi dicat: Ideo & abscondi & adnunciaui, quia delectatus sum in uia testimoniorum tuorum. id est delectationem in gloria mundi habui, sed omnis mea delectatio fuit in Christo, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt absconditi. qui ideo dicitur uia testimoniorum, quia testatur est, quantam dilectionem Deus pater commendauit in nobis, scilicet ut proprio suo filio non parceret, & Christus moreretur pro impijs. delectatus sum inquam in Christo, & hoc in tantum, sicut auarus delectatur in omnibus diuitijs. Quia scilicet propter nimium diuitiarum desiderium profus excedit seipsum. Est autem hæc uox Pauli & aliorum perfectorum in corpore Christi cum ipso dicentium: Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, &c.

In mandatis tuis exercebor. Quasi diceret: Quia ad eum in Christo delectatus sum, ideo in mandatis tuis per ipsum datis exercebor. id est garriam non tantum dicitis, sed & factis. Garriam, habet alia translatio. Et ideo confidit rabo uias tuas, id est semper ante oculos habebis opera tua. Postponam autem uias meas, id est opera mea: & non tantum exterioribus exercebor, sed etiam interioribus meditabor in tuis uijs. id est omnis cogitatio mea erit in tuis præceptis, iustificationibus. & ideo meos quidem sermones obliuiscar, tuos autem sermones, id est tuas iustificationes non obliuiscar.

GIMEL TRIBVTIO, uel plenitudo.

EXPLANATIO.

Postulet sanctis, qui in terra incolæ sunt, retribuui gratia, quâ in primo parate amiserant: sed & persecutionibus eorum restitendum dicit esse quod agunt. Hæc ergo retributio meritorum, ista examinis iusti plenitudo tertie literæ nomine præmonstrantur.

COMMENTARIVS.

Retribuere seruo tuo. Sic continuatur: Quoniã quidam & exercebor & meditabor in iustificationibus tuis, nullis meis, & uias tuas atque sermones præponam, meos postponam. Ergo retribue mihi seruo tuo, & quod petat ut retribuatur, ostendit cum subdit: Viuifica me, & sic custodiâ sermones tuos. Quod d. Retribue mihi seruo tuo mortem. Mortuus autem non possum custodire sermones tuos, & ideo retribue mihi iam facto seruo tuo uiuificationem, & sic custodiam sermones tuos non tam memoria, quam uita. Rogat autem retributionem, quæ fit ex indebita gratia. Quatuor enim sunt retributiones. Alia bonum pro bono, alia malum pro malo: alia bonum pro malo, alia malum pro bono. Et primæ quidem duæ sunt iustitiæ, tertia indebitæ gratiæ: quarta quam non nouit Deus, malignorum tantum est, tertia autem nouit Deus: quia si non bona pro malis retribuere, non esset cui bona pro bonis recompensaret. Et notandum, quia non omnino mortuus iste erat. Iam enim initium bonæ concupiscentiæ habebat, qui uitam obedientiæ rogabat. Ad uitam quippe obedientiæ peruenit, quod dicit, Viuifica me, & custodiâ sermones tuos. Qui a uideret

der autem non posse impleri sermones per obedientiam, nisi uideantur per intelligentiam, orat & dicit: Reuela Dñe oculos meos, id est illumina mihi per illuminationem gratiæ interiores oculos, & reuelatis oculis considerabo mirabilia procedentia de lege tua impleta, scilicet quod de peccatoribus sunt iusti, de seruis filij, &c. Vel mirabilia procedentia de lege tua, hoc est mirabilia quæ iubet lex tua, sicut inimicos diligere, & bona pro malis repensare, & similia.

Incola ego. Quasi dicat: Merito debes mihi oculos reuelare, quia cocius tuus sum. Nam ego sum in hac terra non natiuus, sed incolâ, id est aduentus. Omnes enim quia ad populum Dei pertinent, & si corpore incolant terram, mente in cœlestibus habitant: quia nostra conuersatio in cœlis est, ut ait Apostolus, Et ideo non ciues sunt hic, sed inquilini: quia non hic manentem ciuitatem se habere deputant, sed inquirunt futuram. Et quia (quasi dicat) non ciuis, sed incolam in terra sum: ergo Domine non abscondas à me mandata tua. Quomodo autem rogat mandata sibi non abscondi, quæ nota sunt omnibus, quia etiam infidelibus. Quid enim inter fideles notius quam diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum: sicut te ipsum? Quod æquipollent illi, Quod tibi uis alij ne feceris. Et ita ideo, quod apud infideles etiam notum sit, & utinam tam multis mandata sint chara, quam multis sunt clara. quia fortasse ideo rogat non abscondi, quia difficile est Deum cognoscere, quem consequens est in ipsis mandatis diligere & inuenire longe cognitione proximi manifestiorem. Cum autem difficile sit quenquã seipsum ut debet cognoscere, quomodo qui non cognoscit seipsum, diligit proximum tanquã seipsum? quapropter rogat mandata, quæ aliquatenus sciuntur non abscondi, ut magis magisque sciatur, ut se ipsum cognoscat, & sic proximum tanquã seipsum diligat, per dilectionem proximi ad dilectionem Dei ascendat.

Concupiuit anima mea. Quasi dicat: Ideo non debes abscondere à me mandata tua, quia anima mea concupiuit desiderare, id est desideranter, id est plus quã aliquod aliud cupiuit iustificationes tuas, id est præcepta tua uerè iustificationis. & hoc in omni tempore, id est in aduersitate & in prosperitate.

Increpasti. Quasi dicat: Propter hoc merito anima mea desideranter cupiuit iustificationes tuas: quia id est non desideranter concupiscentes, sed per superbiam negligentius duriter increpasti. Superbos uocat parentes primos, qui non per infirmitatem uel ignorantiam, sed per superbiam mandata Dei neglexerunt. De hoc enim præsumpserunt, quia à serpente dictum, Eritis sicut dii, & dum supra se concupierunt, id est quod acceperant iuste amiserunt, quia morte multati sunt. & hoc est quod dicit: Increpasti superbos, & non solum superbos illos primos increpasti, sed etiam male dicti sunt exemplo illorum, id est morte damnati sunt omnes illi qui per superbiam declinant à mandatis tuis.

Aufer à me opprobrium. Quasi dicat: Ut ego non declinem, ideo Domine aufer à me opprobrium & contempium, id est remoue à me omne factum dignum opprobrium & contempium. Quod debes facere, quia ego exquisiui testimonia tua, id est ex toto corde infisti præcepta tua, etiam usque ad effusionem sanguinis: & hoc de me non presumpsit, sed extra quæsiui, id est auxiliium à gratia postulauit, uel aliter: Solent declinantes à mandatis seruis Dei exprobrare, quod credant in crucifixum, & adoret mortuum, & similia. Et ideo rogat iste opprobrium auferri, non quod deputet penam unde habiturus est coronam, sed commiserescendo talium, sed exprobrantium operat ut conuertatur, & idem opprobrium ab alijs patiantur, dicens ita: Aufer à me opprobrium & contempium illum, quæ patior, propterea quia exquisiui testimonia tua, hoc est, quia dilexi martyria tua & præcepta tua, quibus testatus es quantam dilectionem Deus pater commendat in nobis.

Etenim federunt. Verè testimonia tua exquisiui, quia nec animo propter reges uel principes ea negaui, à quibus multa mala pertuli. Nam principes federunt, id est in tribunicia sede, ex mora & luna contra me egerunt, & loquebantur aduersum me non tantum dicitis, sed grauissimis tormentorum. Seruus autem tuus, id est ego non ideo defeci, sed exercebar semper in iustificationibus tuis faciendis & adnunciandis. Et uerè (quasi dicat) exercebor in his, Nam & meditando & consulendo, hoc est quod dicit, Nam & meditatio mea, testimonia tua, & iustificationes tuæ sunt consilium meum. Consilium scilicet patientiam contra consilium persequentium. Consilium enim persequentium erat sanctos martyres conuentos perdere: consilium uero patientium erat martyrum pro ipsis ut conuenterentur orare, & ipsos diligere.

DALEH, PAUPER, VEL tabulæ uel ianua.

EXPLANATIO.

Corporali quidem se dicit necessitate constructum, sed sola Domini pietate saluandum: petens ut ab eo uias iniquitatis amoueat, quia uiam ueritatis elegerit. Et ideo paupertate mundana ianua seueris diuitijs aperit, & frequenti meditatione quasi tabulas sua præcordia Dei mandatis exhibet, quæ uelut molli cera complanata promptissime iubentis imperium, quasi graphium scribentis acciperent: Adhæsi in quibus testimonijs tuis Domine.

COMMENTARIVS.

Dhæsi pauimento. Quasi dicat: Dico quia testimonia sunt meditatio mea, & consilium meum. Sed tamen adhuc timeo deficere, propterea quia anima mea pauimento adhæret. Totus mundus quædam magna domus accipitur, cuius quasi camera est cœli: terra uero quæ conculcatur, pauimentum & corpus nostrum de terra est. Vnde ipsum pauimentum potest dici quoque. Quia ergo caro nostra terra est, ideo dum sumus in hac peregrinatione, sæpè subrepunt nobis terrenæ cogitationes: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena cogitatio deprimit animam multa cogitantem. unde semper in hac uita nobis timendum est, ne deficiamus. Quod attendens iste qui hic loquitur, dicit: Timeo d. Domine deficere, quantumcumque exerceat in iustificationibus tuis: quia anima mea adhuc adhæret pauimento, id est carnalibus desiderijs, ex quibus (quasi dicat) mors ei impendet. Et ideo Domine uiuifica me, faciendo me spiritualibus affectionibus inhærere, & hoc non propter meritum meum, sed propter uerbum tuum: id est secundum promissionem tuam, scilicet ne sim filius elationis, sed filius promissionis.

Vias meas. Quasi dicat: Ideo debes me uiuificare, quia ego enunciaui tibi uias meas, scilicet, & non pulchras: & tu exaudisti me ponendo in uijs tuis pulchris. Ergo Domine doce me ulterius & ulterius infistere iustificationibus tuis, id est præceptis tuis iustificationibus. Et qualiter roget de cetero, exponit dicit: Instrue me magis & magis frequenter uiam iustificationis tuarum, id est iustificationis tuæ quæ sunt uia, & sic exercebor in mirabilibus tuis, id est in præceptis tuis, quæ scrutantes se mirabiles faciunt scilicet de terra cœlum, de lupo agnum, de seruo liberum, & similia.

Dormitauit anima mea. Quasi dicat: Opus est Domine ut me instruas, quia anima mea dormitauit, id est remissius & negligentius quã deberet egit, & hoc præteritio, id est quia tædium patior uerbi Dei. Vnde

alibi. Omnem escam abominata est anima eorū, & c. uel aliter: Anima mea dormitauit, id est passa est quādam inquietudinem & motum: sicut qui dormitat inquietus est, quia nec ex toto dormit, nec ex toto uigilat. & hoc præteritio, id est quia tēdio sunt mihi malis, inter quos cōuertor, qui me tot malis exemplis deuocant: & ideo Domine confirma me in uerbis tuis, id est in præceptis tuis: & ut confirmet, amoue à me meam inquietatē, & pone me in uiam equitatis. hoc est q. dicit, equipollenter subdit, Et miserere mei in lege tua, subauditur pōdo. & (q. d.) ideo debes miserere mei quia ego quātū in me fuit, per liberum arbitriū uiam elegi ueritatis, id est præcepta tua uera elegi mihi uiam, in quam currerem, & non sum oblitus iudicia tua ut currerem. Et adhæsi testimonijs tuis ut currerem, scilicet nihil de me præsumendo, sed totū gratiæ tuæ attribundo. Et ideo Domine noli me cōfundere, id est fac me talem, ut non possit dici ad meam confusionem: Hic homo cōcepit ædificare, & non potuit cōsummare.

Viam mandatorum.] Quasi dicatur: Propter hoc non debes me confundere, quia ego cucurri, id est omni conamine & uoluntate inuisti uiam mandatorū tuorum, & hoc non est ex me, sed quia tu dilatasti cor meum, id est dedisti mihi in corde dilationem, hoc agens ut cum charitate per eam currerem.

HE, IPSA VEL SV
scipiens.

EXPLANATIO.

*M*ultis modis beata plebs expetit, ut in lege Domini eius debeat munere custodiri, & pulcherrima ratione suscipiens appellatur, quæ dicit, Da mihi intellectum. Ipsaq; non immerito uocatur, quæ in eadem semper intentione persistens, a uanitate seculi oculos auertit.

COMMENTARIVS.

Egem pone mihi.] Idem quod prius dicit, Cucurri uiam mandatorū tuorum. Modò rogat legem poni sibi, quod uideretur contrariū Apostolo, qui dicit: Lex non est posita in uero, et in iusto. Non enim iniustus potest accipi ille, qui prius dixit cucurrisse: sed dilataro corde in uia mandatorum, quod tantū est iustum, sed nō rogat iste legē sibi poni secundū ueterē populū, cui lex data est in tabulis lapideis, sed rogat sibi dari legē in tabulis cordis quia scriptū est, Auferā à uobis cor lapideū, & ponā in uobis cor carneū. dabo legē in mētib. uestris, & scribā eam in cordib. uestris. Rogat scilicet legē sibi, nō q. tantū intelligendo sciat: sed quā amando faciat nō in angustiatiōnis, sed in latitudine charitatis. Ille autē populū qui legē accepit in tabulis lapideis, lapides literas illos depictos habuit, non ut onoraretur, sed ut premeretur: nō titulū honoris, sed pōdus oneris. Qui enim coactus legē facit, non legis est amicus, sed inimicus. Litera sic cōtinuatur & exponitur. Q. q. Vt curā corde dilataro in uiam mandatorū tuorum, ergo Dñe uia iustificationum tuarū. i. iustificationes tuas, quæ uia sunt, pone mihi legē. i. fac mihi stabilem legē, scilicet ut q. prius per literā intelligebā, spiritaliter perficiā. & ideo debes mihi ponere legē, quia ego exquirā eam, ut plus & plus in ea proficiā, & hoc semper. i. dū in hac uita sum. hic. n. semper queri, ut reueatur: & cōtinebitur, ne deseratur. Cū autē nec lex illa, de qua dictum est, Lex subintrauit ut abundaret delictum, cōprehēdatur, nisi intellectus ab ipso peratur, ideo iste pro hac lege spiritali, quæ longe dignior est rogat intellectum, cū dicit: Dñe da mihi intellectum, id est fac me habere illuminatū intellectū, & dato in-

telle & uerē scrutabor legē tuam, nō ad sciendū, sed ad faciendū. & uerē scrutabor, quia custodiā illam in toto corde meo. hoc est ita eā custodiā, ut Deum ex toto corde & rota anima diligā, & proximū sicut meipsum. Irē q. custo diri non potest, nisi ille adiuuet qui iubet, subdit: Deduc me Dñe, quia per me nō possum in semitā mandatorū tuorū. i. fac me perficere in mādatis tuis, quæ sunt semita. & bene dicit semitā, quia arcta uia est, quæ ducit ad atria uite. Sed tamen per eā non curritur, nisi Dei auxilio, ideo subdit: Quia ipsam uolui. Et quoniam nō est uolentis neq; currentis, sed miserentis Dei, qui dat nobis uelle, & pro bona uoluntate posse perficere, ideo subiungit.

Inclina cor meum in testimonia tua.] Id est, da mihi prouidētiam & deuotum animū in tua præcepta: quia testatus es q. d. Deus exigit à nobis, scilicet certare usq; ad sanguinis effusionē: & ita inclina, ut non in auaritia. i. ut gratis re colā, nō propter aliquod emolumentū extra te ipsum. Tūc enim omnis auaritia præscinditur, si gratis Deus colatur. Et quia auaritia non est tantū de pecunia, sed etiā de laude humana, ideo subdit: Auerte oculos meos interiores, scilicet de quibus dictum est, Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. hos inquam oculos auerte ne in obseruatione legis suæ uideant, id est proponant sibi uanitatē. nō enim actus nostri cōsiderantur ex officio, sed ex intentione & fine, scilicet quando aliquid bonum agimus, an illud faciamus pro humana laude, uel propter aliquid tale. Vnde Dñs in Euangelio: Attendite ne iustitiā uestrā faciatis coram hominibus, alioquin nō habetis mercedē apud patrē uestrum. Dixit ne uideā uanitatē, quia uanitatē sequitur mors: ideo subdit, Uiuifica me Dñe in uia tua mortuum in uanitate mea. uia uocat Christū, qui dixit: Ego sum uia, ueritas & uita. & bene rogat in ueritate uiuificari. ueritas enim contraria est uanitati. Quapropter sicut mortem intulit ea uanitas, ita uitam præstabit ueritas.

Statue seruo tuo.] Quasi dicat: Vt uiuifices me, ergo Domine qui eloquium tuum fecisti instabile libero tuo, fac eloquium tuum stabile seruo tuo, id est fac ut q. tu eloqueris, non tantum sciam, sed faciam. & hoc in timore tuo, id est non in timore seruili, sed filiali. scilicet quem perfecta charitas foras non mittit.

Amputa opprobrium.] Q. d. Vt stabile mihi sit eloquiū tuum, amputa opprobrium meum: hoc scilicet quod ego suspicatus sum in alijs, quod gratis te nō coheret. Sicut accusator fratrum de beato Iob dixit: Nunquid Iob gratis colit Deum? multi enim propter maleuolē tiam aut æmulationē alios ex sola suspitione sic accusant, quia quod in se ipso homine uiderunt, hoc facile de alio suspiciantur. Iste autē attendens quid præcipiatur, scilicet Nolite ante tempus iudicare, & similia: optat sibi dari dilectionem, quæ omnē auferat prauā de proximo suspitionem. Et ideo (quasi dicat) debes amputare opprobrium meum, quia meum iudiciū, q. est ex suspitione, est mihi amarum & insipidum: tua autem iudicia, qui præcipis de proximo nihil iudicare, nisi quod bonum sit & uerum, illa sunt mihi iocūda, id est suauia & dulcia. Potest etiam hic accipi iudicia illa uera & certa, quæ tandem erūt, quando ueniet Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.

Ecce concupiui mandata.] Q. d. Ecce cur petam ut auferas opprobrium meū, ideo scilicet concupiui mandata tua, id est dilectionem, scilicet ut diligam proximum tanquam meipsum, & ulterius de ipso per maleuolentiam aut inuidentiam non suspicer aliquid malum: sed iudicem omne bonum, quod tu mandasti, dicens: Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem. Nouus enim homo noua præcepta dedit mundo. Et quia concupiui mandata tua, ergo Dñe uiuifica me in æquitate tua, id est in Christo, qui est nobis factus sapiētia, iustitia, sanctificatio & redemptio.

V A V, ET IPSE.

EXPLANATIO.

Postulat congregatio sancta salutem sibi Domini debere concedi, ut inimicos de æterna remuneratione cōfundat, & in lege Domini assidua meditatione proficiat. Ipse ergo Dominus atq; saluator Vau literæ uocabulo designatur, notatq; quam pulchre quinta litera, ipsa sexta nuncupetur, & ipse uidelicet cui dicitur: Tu autem idem ipse es, id est æternus, in cuius fide & in ecclesia ipsa esse, id est, una eademq; deuotione semper hic & in futuro cum eo regnare promeruit.

COMMENTARIVS.

T ueniat super me.] Quasi dicat: Dico ut me uiuifices in æquitate, & ut ego uiuificarus concupiscam mandata tua: ergo o Domine, ille qui non solum misericors, sed ipsa misericordia tua es dicendus, quia per eum omnē misericordiam mundo es ostensus & exhibiturus: ueniat super me ad me sibi conformandum, & hoc non per meritum meum, sed eloquium tuum, id est secundum promissionem tuam, scilicet ut secundum fidem firma sit promissio omni semini.

Et respondebo.] Q. d. Et illo super me ueniente: scire respondebo, id est exponam uerbum fidei exprobrantibus mihi ipsum uerbum fidei, hoc est autē uerbum fidei, Si credideris in corde tuo, quia Dñs est Iesus, & confessus fueris in ore tuo, quia Deus pater suscitauit illum à mortuis, saluus eris. Quia corde creditur ad iustitiam, ore autē fit confessio ad salutē. Respondendo in quā non de me præsumendo, sed quia speraui in sermonibus tuis, hoc est in hoc solo spem meam ponam, quia tu dixisti: Non uos estis qui loquimini, ego enim dabo uobis os & sapientiam, &c. Quia autem multi non sustinentes exprobrationes, negando ceciderūt, sed postea penitendo reuixerūt. Sicut Petrus ad horam non peccauit timore territus, postea uero fiendo est reparatus, & cōfitendo etiā coronatus. Multi autem ex toto negando ceciderunt, quia postea fiendo non exprobrato, ideo iste timens infirmitatē humanā, diuinam implorat misericordiā, ne unquā terrore aliquo sic negando cadat, quin salte reuiliat penitēdo. Itaq; dicit: Et ne auferas, quod sic contiuat: dixit, Speraui in sermonib. tuis, & quia speraui in te, ergo Dñe ne auferas uerbum ueritatis, i. ne permittas uerbum fidei alicuius terrore exprobrationis auferri de meo ore, sicut usq; quæque auferatur, hoc est ne auferatur in tantum, usq; dum possit dici quaq; ratione, id est omnimode ablatam. Ab illis enim omnimode auferatur, qui sic negant, ut amplius penitendo non proficiant. Sequitur.

Quia in iudicijs tuis super speraui.] Quod est dicere: Ideo rogo ne auferas usq; quaq; non absolute: quia si quando cecidero, hoc nō erit mihi ad desperationē, sed ad salutem: quia diligentib. Deum omnia cooperantur in bonum. Q. d. Sancti & electi præsumentes de te, non ceciderunt: alij uero de se præsumentes, de te ceciderunt, sed ad tuū corpus pertinuerunt, quia agnoscedo se fleuerunt, & multo solidius gratiā inuenierunt, quia superbiam amiserunt. & ideo nō despero, sed potius spero in iudicijs tuis, id est si tu me iudicas talem, qui aliquando cadam, ut fortior surgam. & non parū spero, sed super quam petimus aut intelligimus.

Et custodiā legem tuam.] Dico ne auferas uerbu de ore meo, & si non auferas, tunc ego custodiā legem tuā, id est dilectionē: quæ ideo dicitur lex, quia in duobus mandatis dilectionis uniuersa lex pendet & propter. Et ita custodiā eam, q. semper & uerē semper, quia & in hoc seculum & in seculum futurū post hoc seculū, unde dicit Apostolus: Siue prophetū euacua-

buntur, sine scientia destruantur, charitas uero nunquā excidet. hic enim præcepta eius custodiuntur, sed nō sine timore: tūc uero sine omni timore casus obseruabuntur, quia tanto ardentius Deum amamus, quanto uicinius eum uidemus, & tunc proximus sine omni suspitione diligit, quonia ipse erit omnia in omnibus.

Et ambulabam in latitudine.] Superiores uersus huius psalmi continent orationē & deprecationem: qui uero sequuntur, continent quasi narrationem effectus ipsius deprecationis. Et sic cōtinuatur. Q. d. Hæc quidem quæ prædicta sunt, orabam, & tu me exaudisti, ponendo me in latitudinem, in qua latitudine ambulabam, id est delectabar. Latitudinem uocat spiritum, de quo dictum est: Charitas Dei diffusa est in cordib. uestris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, qui fecit nos petere, quod desideramus accipere: quare, quod uolumus inuenire: pulsare, ad quod nitimur pertingere. Et uerē, quia dicit, Ambulabā in latitudine: quia exquisiui petendo, quæredō, pulsando mandata tua non ad sciendum, sed faciendum.

Et loquebar in testimonijs.] Verē exquisiui mandata. Nam & loquendo & meditando & exercendo. Hæc tria ordine ponit, primum de locutione, sic loquebar in testimonijs tuis uel in præceptis tuis annuncians, & suadētia etiam in conspectu regum: & non cōfundebat raciturnitate, uel non deuocabar. Et uerē non confundebat, quia meditabar in mandatis tuis, semper de eis cogitando ideo, quia ea dilexi. Et non solum loquebar & meditabar, sed etiam leuauit eas ad me, ideo quia dilexi ea. Manus sunt opera. & ille leuare manus ad mandatam dicitur, qui facit ea non propter remunerationem terrenam, sed propter æternam. Qui uero propter humanam laudem, uel propter aliquid terrenum ea facit, manus non leuat, sed deprimit: & (quasi dicat) his tribus modis, scilicet loquendo, meditando, manus leuando exercebar semper in iustificationibus tuis, id est in præceptis tuis, id est uerē iustificationibus.

ZAIN, OLIVA, VEL
fornicatio.

EXPLANATIO.

Chorus ille sanctorum spem promissionum Domini sensibus nostris omnino commendat, ut firmum in mente nostra permaneat, quod gloriosa ueritas pollicetur: asserens propterea fideles aduersa mundi libentissime sustinere. quis enim mortem temporalem metuat, cui æterna uita promittitur? Ipsa ergo uita, quæ hic in spe, illic in re percipitur, oliuæ nomine, quam Zain litera designat, exprimitur. Nam & in hac peregrinatione sanctorum facies exhibetur in oleo, & in illa patria perfectius sancti spiritus æterna uisione atq; in habitatione pingue scit. Et quia septiformis est eiusdem spiritus gratia, recte septima litera uocatur oliua. Nomen autem fornicationis congruit peccatoribus dereliquentibus legem Domini.

COMMENTARIVS.

Memor esto.] Q. d. Quia exercebar in iustificationibus tuis, ergo Domine qui immemor fuisti liberti tui, esto memor uerbi tui, i. promissionis factæ seruo tuo, hoc est cōple seruo tuo promissionē tuā, quā fecisti ei dicens: In patientia uestra possidebitis animas uestras. Capillus de capite uestro nō peribit. Et fidelis Deus est, qui nō parietur nos retari supra id q. poteritis, &c. Memor esto uerbi, in quo uerbo dedisti mihi spem, id est sperare fecisti. & hæc spes consolata est me in humilitate mea. i. in grauissima tribulatione, persequitōe & deiectione, quæ persecutores me humiliare, id est deuocare

putauerunt. Et ideo consolata est me, quia eloquium tuum, id est promissionis uerbum praedictum me uiuificauit, id est uita uerq certitudinem mihi dedit: ut illud, In patientia uestra possidebitis animas uestras.

Superbi inique. Quasi dicat: Quare dicis te humiliatum & uniuersum tibi humiliatum? Respons. Ideo scilicet sum humilior, quia superbi, id est persecutores legi Dei non obediens esse facere uellent: ego autem (quasi dicat) illis inique agentibus, & deuocantibus, peristi: quia a lege tua transgrediendo non declinaui. Et ideo non declinaui, quia Dominus meus iudiciorum tuorum a seculo factum, id est in memoria habui iustam damnationem & dejectionem ab initio, id est in primis parentibus factam, quia declinauerunt a lege tua: & consolatus sum in illis per contrarium, attendendo scilicet, quia si praecipua tua ab illis neglecta dederunt mortificationem, e contrario obseruata a me daret uiuificationem.

Defectio tua. Refer hunc uersum ad praecedentis uersus primam partem ita: Quia memor fui iudiciorum tuorum, ideo tenuit me defectio, id est tedium timens ne deficeret. Et hoc pro peccatoribus, delinquentibus, legem tuam, hoc est propter persecutores transgredientes, qui me deuocabant, & sibi associare uolebant. Sequente quoque uersum refer ad eiuſdem ultimam partem sic: Quia consolatus sum in praecipuis tuis, ideo iustificationes tuae erant mihi cantabiles, id est dulces & delectabiles etiam in loco peregrinationum, id est in hac praesenti uita, ubi omnis miseria est, & uix aliquid delectabile. Potest etiam uersus superior, ubi dixit, Memor esto uerbi: aliter accipi, & secundum hoc quae inde huc usque dicta sunt, partim mutari, & erit continuatio quae & prius. Quasi dicat: Quia exercebor iustificationibus tuis, ergo Domine memor esto uerbi incarnandi, quod tu promissisti seruo tuo, hoc est, mitte quem missurus es, ut per eum discam qualiter debeam exerceri in iustificationibus tuis: uerbi in qua memor esto, in quo mihi dedisti scilicet spem, quod per ipsum benedictio futura sit omnibus gentibus. Et haec spes consolata est me in humilitate mea, id est in humiliatione mortalitatis & passibilitatis, quae a primis parentibus contraxi. Et ideo (quasi dicat) consolata est me spes data mihi in illo: quia eloquium tuum ab illo ministratum uiuificauit me, id est doctrina tua per illum mundo exhibita, uitam animae in me reparauit.

Superbi inique. Quasi aliquis diceret, Nunquid es humiliatus? Si uero utique per traduces peccati primos. Namque superbi, id est patres primi, qui non per infirmitatem uel ignorantiam, sed per superbiam transgressi sunt mandatum Dei: illi in qua superbi agebant inique, & non parum inique, sed usque, quia, id est omnimode: quia non tantum ipsi per peccatum suum mortem meruerunt, sed etiam alij poculum mortis posteritatis suae propinauerunt.

Ego autem. Quasi dicat: Illos non secutus sum, quia in quantum potui a lege tua non declinaui. Et ideo non declinaui, quia memor fui iudiciorum tuorum a seculo factorum, & sicut supra dictum est. Et quia memor fui iudiciorum tuorum a seculo, ideo defectio tenuit me, id est ideo timui lapsum & defectum pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam, hoc est propter mortalem & passibilem infirmitatem, quam contraxi ab illis primis transgressoribus. Sequens uersus in hac sententia uelut in priori dicitur.

Memor fui nocte. Quasi dicat: Verum in loco peregrinationis meae cantabiles mihi erant iustificationes tuae: quia Dominus memor fui nominis tui. hoc est non usurpauit mihi, nec rapina arbitratus sum nomen tuum, ut uellem mihi Deus esse, & de uirtute meo pendere: sed potius in memoria semper habui hoc nomen, quod est Dominus, attendendo te Dominum, me seruum: te omnipotentem, me impotentem & lapidem, & hoc in nocte, id est in aduersitate: etiam non tantum in prosperitate, uel in nocte mortalitatis & passibilitatis, id est in hac praesenti uita, in qua est nox obscura, ipsa

ueritatis ignorantia. Et quia memor fui nominis tui, ideo legem tuam custodiui, id est non apostataui, sicut superbi primi. Memor fui inquam nominis tui in nocte, id est in tribulatione. Et haec nox est, id est tribulatio & persecutio facta est mihi a persecutoribus, derelinquentibus legem tuam, ideo quia ego iustificationes (praecipua tua iustificantia) quae illi negligebant, exquisiui non ad sciendum, sed ad faciendum. Vel aliter, scilicet iuxta aliam sententiam de nocte, haec nox, id est nebula mortalitatis & passibilitatis facta est mihi uti lis per hoc, quia ego attendens quod per negligentiam praecipuorum tuorum in hac miseria incidere, eo studiose exquisiui iustificationes tuas, id est praecipua tua iustificantia, ut quae neglecta fuerunt ad mortem, obseruata essent mihi ad salutem. uel aliter, Memor fui inquam nominis tui: & haec memoria ideo facta est mihi, quia ego exquisiui iustificationes praedictas, id est ex toto corde dilexi iustificationes tuas.

H E T H, V I T A.

E X P L A N A T I O.

Amen beatum ad octauam literam uenit, in qua desiderat uidere faciem Domini mandatis noscitur obsecutum. Et quia hoc desiderium in resurrectionis gloria perficietur, octaua litera uita uocabulo gaudet.

C O M M E N T A R I V S.

Particeps ego. Respicere quod in fine huius orationis est, quia illud continuatio respicit. Quasi dicat: Quia exquisiui iustificationes tuas, ergo Domine doce me ipsas iustificationes tuas, ut magis proficiam in eis, quod per ipsum benedictio futura sit omnibus gentibus. Et haec spes consolata est me in humilitate mea, id est in humiliatione mortalitatis & passibilitatis, quae a primis parentibus contraxi. Et ideo (quasi dicat) consolata est me spes data mihi in illo: quia eloquium tuum ab illo ministratum uiuificauit me, id est doctrina tua per illum mundo exhibita, uitam animae in me reparauit.

Particeps ego. Respicere quod in fine huius orationis est, quia illud continuatio respicit. Quasi dicat: Quia exquisiui iustificationes tuas, ergo Domine doce me ipsas iustificationes tuas, ut magis proficiam in eis, quod per ipsum benedictio futura sit omnibus gentibus. Et haec spes consolata est me in humilitate mea, id est in humiliatione mortalitatis & passibilitatis, quae a primis parentibus contraxi. Et ideo (quasi dicat) consolata est me spes data mihi in illo: quia eloquium tuum ab illo ministratum uiuificauit me, id est doctrina tua per illum mundo exhibita, uitam animae in me reparauit.

Particeps ego. Respicere quod in fine huius orationis est, quia illud continuatio respicit. Quasi dicat: Quia exquisiui iustificationes tuas, ergo Domine doce me ipsas iustificationes tuas, ut magis proficiam in eis, quod per ipsum benedictio futura sit omnibus gentibus. Et haec spes consolata est me in humilitate mea, id est in humiliatione mortalitatis & passibilitatis, quae a primis parentibus contraxi. Et ideo (quasi dicat) consolata est me spes data mihi in illo: quia eloquium tuum ab illo ministratum uiuificauit me, id est doctrina tua per illum mundo exhibita, uitam animae in me reparauit.

peccatorum, id est multae irretitiones & impedimenta illorum peccatorum, de quibus dictum est: Vae his qui trahunt peccata sua sicut restem longam. circumplexi sunt, id est undique circumuenerunt me, nunc mihi & tormentis, nunc blanditijs: & tamen me non de uocauerunt, quia ego non sum oblitus legem tuam.

Media nocte. Verum non sum conturbatus in custodia mandatorum tuorum: quia in media nocte, id est in feruentissima tribulatione surgebam. Non enim sic tribulatio urgebat eum ut deiceret, sed exercebat eum ut surgeret. Surgebam inquam ad confitendum tibi, id est ad laudandum te corde, & etiam ore: & hoc ideo, quia eram super iudicia, id est era non inferior, sed superior factus propter iudicia iustificationis tuae, id est propter iustam correctionem tuam non deprimente, sed iustificante. Iudicia uocat tribulationes & paterna flagella, quibus flagellabat omnem filium quem recipit. de quibus Petrus apostolus dicit: Oportet ut iudicium incipiat a domo Dei: si autem a nobis initium, quis finis erit illorum qui non crediderunt: Euangelio? Si iustus uix saluabitur, peccator & impius ubi parebunt?

Particeps ego. Surgebam inquam ad confitendum tibi, & sic confitendo tibi factus sum particeps omnium timentium te casto timore. Quare positum est hic humiliter, non exaltati. timentium te, & custodientium mandata tua. Quasi dicat: In hoc sum factus particeps timentium te, ut custodiam mandata tua, quae ipsi custodiunt. Quorum (quasi dicat) numerus non est paruus: quia terra ubique est plena misericordia Domini, id est ipsa misericordia Domini: quia per eum Dominus omnem misericordiam ostendit mundo, & exhibuit. Et quia particeps factus sum timentium te, ergo Domine doce me iustificationes tuas.

T E T H, B O N U M.

E X P L A N A T I O.

Populus beatus nonam literam caturus ingreditur, in qua gratias agit, humiliatum se fuisse, ut ad iustificationes Domini deuotissimus perueniret, testimonia eius afferens sibi supra omnes esse diuitias, nomenque praesentis literae pariter exponens, bonum suum dicit uerbum Dei humiliter meditari.

C O M M E N T A R I V S.

Bonitatem fecisti. Ad proximum continuatur hic: Ideo peto ut doceas me iustificationes tuas, quo magis in eis proficiam: quia sunt mihi dulces & delectabiles. & hoc non ex me, sed quia tu fecisti bonitatem cum seruo tuo, id est fecisti ut delectaret me bonum. & hoc est magnus Dei donum, quod aliquem delectet bonum. Cum autem opus legis, quod est bonum, sit timore poenae, non amore iustitiae: cum Deus metuitur, non diligitur, non liberaliter. Seruus autem non manet in domo in aeternum, filius autem manet. Itaque bonitatem fecisti cum seruo tuo, faciendo illum qui prius erat seruus filium: ut quod prius faciebat seruuliter, faciat liberaliter. & hoc fecisti non propter meum meritum, sed secundum uerbum, id est promissum tuum, scilicet ut sim non filius elatiouis, sed filius misericordiae, uel seruo dico, id est agere secundum uerbum tuum.

Bonitatem ex disciplina. Quod. Quia fecisti mihi seruum tuo bonitatem, ergo doce me bonitatem & disciplinam & scientiam. Petit hoc sibi augeri & perfici. Quomodo. non qui prius dixit, Bonitatem fecisti cum seruo tuo: dicit nunc, Doce me Domine bonitatem, nisi ut magis innotescat diuina gratia dulcedine bonitatis? Nam & illi fide habebant, qui dicebant, Auge in nobis Domine fide.

Et haec est oratio uel cantatio proficientium, quando hic uiuif. Semper, n. in hac uita pro quolibet bono ut augeatur, est orandum ad Dominum: Doce me disciplinam. Disciplina autem uocat paternam correctionem Domini, de qua Salomon dicit: Quem enim diligit Dominus, corrumpit: flagellat autem omnem filium, quem recipit. De qua Petrus apostolus ait: Omnis disciplina in praesenti uidetur esse non gaudij, sed tristitiae, postea autem reddit pacatissimum fructum iustitiae, his qui per eam certauerunt. Cum quo ergo Dominus facit bonitatem, id est inspirat bonum delectationem, instanter debet orare, quo in tantum augeatur in eo illud bonum, ut non solum pro illo contemnat carnales delectationes, sed etiam pro illo patienter quaslibet perferat passiones. Sic enim salubris disciplina adiungitur bonitati non quantulacumque, sed tam magnae bonitati, id est sanctae charitati, quae sub eius pressura non possit extinguere, sed magis magisque accendi. Ideoque quae parum fuisse dixit bonitatem, utique tantum quae possit iustitiam disciplinam: addit tertia sententia, Quia cum in bonitatem tanta erit charitas, quae non possit extinguere tribulationibus & tentationibus, quas adhibet disciplina: tunc necessaria erit sententia, scilicet ut homo se ipsum cognoscat & sciat quid meruerit, & quid a Domino accipit: ne ingratus sit, & dicat, Doce me Domine bonitatem inspirando charitatem: doce disciplinam, dando patientiam: doce scientiam, illuminando intelligentiam. Sequitur: Quia credidi mandatis tuis. Competentius uideatur si diceret, Quia obtemperavi mandatis tuis. Promissis ergo creditur, mandatis obtemperatur, sed mandatis aliter accipit hic. Et est dicere, Ideo debes me docere bonitatem, &c. quia ego credidi mandatis tuis, hoc est credidi mandata tua esse iustificationes praedictas. Ergo (quasi dicat) fides tua, id est credidi in partem gratiam, quae quod mandata perficiam.

Priusquam humiliarer ego. Dominus dixit: Doce me disciplinam: & quasi aliquis diceret, Quare es flagellandus? Ideo scilicet, quia delinquo sicut flagellandus, sicut prius, quia delinxi, sum flagellandus. Nam (quod) ego sum humiliatus in primo parte mortis multatione. Sed priusquam humiliarer ego, delinxi, hoc est delictum transgressionis, quod praecessit, causa fuit humilitationis. haec humilitatio recte referenda est ad Adam, in quo omnis humana natura tanquam in radice est uitata: & quia noluit subiecta esse ueritati. Et prodest uasis misericordiae experiri hanc humilitationem, ut damnati superbia diligant obedientiam. Sequitur.

Propterea custodiui eloquium tuum. Quod est dicere: Quia propter transgressionem primam tam grauitate humiliasti, propterea ne sic amplius humiliarer, custodiui quantum potui, eloquium, id est praecipua tua.

Bonus es tu. Quod. Quia custodiui eloquium tuum: ergo Domine doce me magis & magis insistere iustificationes tuas, & hoc in bonitatem, id est non in tristitia, sed in iocunditate & hilaritate. Hilararem enim datorem diligit Deus. bonitate dico tua, & ideo tua: quia naturaliter es bonus, id est sanctus & iocundus. Et nihil equius quam ut illius quod uere bonus est, seruetur bonitas.

Multiplicata est. Superiori continuatur ubi dixit, Doce me disciplinam. Quod. Opus est ut doceas me disciplinam dando scientiam: quia timere deficere. Nam iniquitas superborum, id est iniqua tribulatio & deuocatio persecutorum est multiplicata super me: id est (quod) quantum uis ferueat iniquitas, non refrigescet in me charitas, quia ego in toto corde meo, id est ex toto meo, & ex omnibus uiribus, scrutabor mandata tua. Mandatum inquit nouum do uobis ut diligatis inuicem. Vel aliter, Iniquitas superborum, id est peccatum primorum parentum, qui per superbiam non per infirmitatem, uel ignorantiam mandata Dei neglexerunt, est multiplicata super me, quantum ad poenam: quia per illud infirmus multimode factus sum interior & exterior. Vt autem (quod) possum euadere, ego quicquid agat alij, non imitabor superbiam eorum, sed in toto corde scrutabor non ad sciendum, sed

sed ad faciendum mandata tua. Mandata generaliter hic accipiuntur præcepta diuina in priori uerbo sententia determinate tantum dilectionis mandata.

Coagulatum est.] Sic continuatur, quasi dicat: Nimirum iniquitas superbiorum siue persecutorum siue parentum priorum, quia cor eorum quod naturaliter molitum fuit per gratiam, sicut naturaliter lac molle est, per propriam eorum nequitiam est coagularum, id est induratum: meum uero (quasi dicat) cor est mollium, quia Deus humilibus dat gratiam, scilicet ut nunc diligant obedientiam, tandem recipiant excellentiam.

Bonum mihi quia.] Dixit superius, Multiplicata super me iniquitas est superbiorum, i. persecutorum. Et hoc (quasi dicat) bonum est, id est mihi utile est: quia est mihi ad correctionem. Nam per tribulationes illas humiliasti me, ad hoc ut discam iustificationes tuas, id est ut magis insistam & diligam præcepta tua. Quia ut Salomon ait, Prosperitas stultorum perdit illos, uel aliter: Multiplicata est super me iniquitas superbiorum primorum parentum, & hoc est mihi bonum, id est utile, quia ideo sic humiliasti me, ut iustificationes tuas, à quibus prius recessi per superbiam, discam insistere & obseruare per obedientiam. Quia uero hæc iustificationes non possunt addisci, nisi ab illo cui dulces & delectabiles sunt: ideo subdit, Bonum mihi lex oris tui. Quasi dicat: Dico ut discam iustificationes tuas: quas ideo debes me docere, quia lex oris tui est mihi bonum, id est quia præcepta tua sunt mihi iocunda & suauia: & non parum, sed super milia auri & argenti. Plus enim diligit charitas legem Domini, quam cupiditas auari multa milia auri & argenti.

IOTH, SCIENTIA VEL principium.

EXPLANATIO.

Ad decimam literam cohors gloriosa progreditur, in qua petit intellectum mandatorum sibi nec debere concedi, ut uere uite muenere perfruatur: & petens ut per Domini misericordiam fiat immaculata, ne possit in illa iudicatione confundi. Recte igitur scientia uel principium nuncupatur litera, in qua populus fidelis ab illo capiendi querit intellectum, à quo uiuendi sumpsit exordium. Manus tuæ, inquiens, fecerunt me, & plasmauerunt: id est intellectum, &c. Potest etiam scientia, uel principium ad hoc interpretari, quod dicitur: Cognoui Domine quia equitas iudicia tua, quod in Hebraica ueritate ita legitur: Scio Domine quia iustum iudicium tuum, & hoc scientia perfectioris, quæ in futuro reuelanda est, esse principium: quia nunc ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.

COMMENTARIUS.

Manus tuæ fecerunt.] Quandoquidē ad eod iocū da est mihi lex oris tui, ergo Dne da mihi intellectum, id est recrea in me rationalitatis & intellectualitatis, quā posuisti in me ante præuaricationē, cū in abundantia uirtutum existerē. Et meritō (quasi dicat) peto à te recreari, quia tu me creasti. Manus tuæ enim interius in anima fecerunt me, & plasmauerunt me exterius in corpore: & quasi diceretur, & à spiritu interius præsentente. Quo frustrato petis te recreari, ideo scilicet ut alij conformentur mihi, hoc est quod dicit: Qui timēt Christum nō hoc est omnes timētes te casto timore studebunt conformari mihi, & me imitari: & lætabuntur in te non propter me: sed quia ego speraui in uerbo, id est in promissione tua super quam petimus aut intelligimus. Plus enim nobis futurum est boni, quam uel petat ratio nostra, uel intelligat mensura. Tale est illud quod Apo-

stolus dicit, Imitatores mei estote filij charissimi, hoc est non in quantum ex me sum, sed in quantum imitator Christum.

Cognoui Domine quia.] Quasi dicat: Ideo speraui nō in me, sed in uerbo tuo: quia uerē cognoui quod tua iudicia, id est præcepta tua, quæ tu iudicas seruanda, sunt non solum æqua, sed ipsa æquitas: quia seruantes se faciunt æquos & iustos, quare tenenda & diligenda sunt. Ego uero neglexi eam, & ideo humiliasti me per humilitatem mortalem in radice, & hoc in ueritate tua, id est in uero iudicio tuo.

Fiat misericordia.] Quandoquidē recedenti prius à mādatis tuis facta est ira tua, ergo Domine seruo tuo reduenti præsta misericordiam tuam. Nam agēti secundum eloquium tuum, id est secundū mandata tua fiat misericordia tua, id est adhibeatur misericors affectio tua, ad hoc ut in hac procellosa tērationis uita consoletur me. Nunc enim sunt consolationes miserorum, tandem erunt gaudia beatorum.

Veniant mihi.] Quasi dicat: Non solum peto ut misericordia tua mihi fiat, sed etiam miserationes tuæ, id est exhibitiones ipsius misericordie ueniant mihi, scilicet uoces me, peccata condones & iustifices, & sic uitam uita uera: uiuā dico, id est quia lex tua est meditatio mea, id est quia assidue meditor legē tuam, hæc meditatio conantis est cogitatio. Qui enim sic meditatatur legem Dei, ut diligit eum, hæc est uita uera. Unde Dominus in Euangelio: Obserua mādata, si uis ad uitam peruenire.

Confundantur superbi.] Quasi dicat: Mihi inquam ueniant miserationes, e contrario autem superbi, id est persecutores confundantur, id est confusibiles se recognoscant bona uel mala confusione. Et ideo dico confundantur, quia fecerunt iniustitiam, & uerē iniustitiam, quia iniquitatem operati sunt in me. Quid enim iniquius quam & hominē in se malum esse, & ut ad malum alios pertrahat, operam dare? Ipsi inquam uoluerunt me deuocare, ego autē potius quam eis acquiescam, exercebor in mandatis tuis non ad sciendum, sed faciendum.

Conuertantur mihi.] Quasi dicat: Quandoquidē exercebor in mandatis tuis, ergo conuertantur mihi (pro ad me) id est conformentur mihi, timentes te casto timore. & quasi dicat: Timentes te dico illos qui nouerūt interius testimonia tua, id est præcepta tua, scilicet non ad sciendum, sed ad faciendum.

Fiat cor meum.] Quasi dicat: Ut alij exemplo meo conuertantur, & me imitentur, ergo Domine cor meū fiat immaculatum, id est fiat sine macula, & irreprehensibile in iustificationibus tuis, ad hoc ut non confundar, i. ut à sequentibus me non possit dici, Hic homo cepit ædificare, & non potuit consummare.

CAPH, MANVS.

EXPLANATIO.

Undecimam literam peregrinus in hac terra populus decat, in qua nimium desiderium suum in aduentu Domini feliciter consistetur. Enumerat quoque quanta superbiorum insultatione pertulerit. Ad postremum petit, ut in mandatis Domini ipsius munere perseveret. Hæc ergo mentis deuotio per Caph literam designatur, quæ ita manus interpretatur, ut eiusdem manus palmam siue uolam significet. Id est, non contractam, sed apertam, expansisq; digitis insinuet. Manus ergo significat operam uel cordis uel corporis uel ipsius amoris interni. Apertio uerō eius est, quam psalmista commendans ait: Reuela ad Dominum uiam tuam, & spera in eum, &c.

COM-

COMMENTARIUS.

Efecit in salutari tuo.] Quasi dicat: Ideo Domine debes facere cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, & anima defecit in se ut proficeret in me. Sciendum quia nō omnis defectus est pœnæ uel culpæ, sed & est laudabilis & operabilis defectus. Cū enim profectus & defectus sint contraria, bene profectus accipitur in bono, & defectus in malo. Et ut in nobis aliquid proficiatur uel deficiatur, additur per determinationem, tamen & profectus in malo & defectus in bono accipitur. Quod autem profectus accipitur in malo, testatur Apostolus Timotheo præcipiens. Profanas uanitates uerborum deuita, multum enim proficiet ad impietatem. & alibi, Proficient in peius, defectus uero à bono in malum malus est, à malo autē in bonum bonus est. Talis defectus hic accipitur. Et significat iste defectus, quoddam desiderium, quod furgit ex dilectione. Quod desiderium à condito mundo in corpore Christi usque ad uirginis partum non desit. Semper enim prius aliqui fuerunt, qui expectarent quoniam desideratus cunctis gentibus manifestaretur, sicut Simeon qui dixit, Putas durabo, puras uidebo, &c. A partu uero uirginis quodam modo quieuit hoc desiderium usque ad ascensionem Domini: ab ascensione autem non defuerunt adhuc neque usque in finem seculi deerunt expectantes, ut desideratus ille seculo manifestetur. Quod ostendit Apostolus dicens: De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die: non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt manifestationem eius, id est qui desiderant aduentum eius, & regnum eius. Et de hoc affectu, scilicet quod tale desiderium significat, auriste qui dicit: Anima mea defecit in se, tendens in salutarem tuam, & nihil præsumens de se, sed de sola saluatione tua. Et ideo defecit anima mea, quia speraui nō in meritis, sed in uerbo, id est in promissione tua, ut sim scilicet filius promissionis, non filius elationis. Et non parum speraui, sed supra quam petimus aut intelligimus. Futura enim est maior merces, quam sit in uinea labor. hæc spes facit ut per patientiam expectetur, quod à credentibus non uideretur.

Defecerunt oculi mei.] Idem uidetur dicere per similitudinem aliam aëreus tractam. Serui enim à suo contuitu deficiunt, etiam in contuitum dominorum prospiciunt, scilicet ut semper parati sint facere quod illi inuunt. Similiter iste dicit, Oculi mei & oculi interiores, ratio & intellectus, defecerunt à suo contuitu, tendentes in eloquium tuum, id est in promissionem tuam. hoc est, quod nullo meo præsumentes, sed de sola promissione tua oculi mei dico dicentes, Quando consolaberis me? quia oris tantum est dicere, oculorum uerō uidere. Sed bene dicit, quia non exteriores, sed interiores oculos accipit, quorum dicere est ipsum desiderium orationis. Cum autem dicit, Quando consolaberis me? se moram perpeti ostendit. Quod autem ideo sit, ut dulcior ueniat dilatio: ostenditur: aut quia sensus desiderantium exprimitur, cum in spacio temporis quod subuenienti breue est, illud amant tardum est. Et est dicere: Quando consolaberis me, id est ut quequo differes ueram consolationem à me. Hic enim est consolatio tantum miserorum, non dum consolatio beatorum, quam iste desiderat: ardescunt enim spiritibus desideria desiderij sine dubitatione torpescunt carnalia desideria. Et hoc est quod dicit, Quia factus sum sicut uer in pruinā. Per uerem enim accipitur caro mortalis: per pruinam uero quæ duri ros cæli est, intelligitur celestis beneficium, quo tanquam cohibente frigore carnalia desideria torpescant. & est dicere: Ideo debes me consolari, quia idoneum adhuc me fecisti. Namque factus sum sicut uterus impositus pruinæ. Uter per se mollis, si in pruinā ponatur, induratur: sic caro nostra,

quæ naturaliter propter concupiscentias mollis est, per celestis beneficium dura fit & rigida, ne diffluat per fluida carnis desideria. Et hinc fit ut iustificationes Dei à memoria non dilabantur, quia aliunde non cogitatur. Quapropter subsequenter dicit, Iustificationes tuas non sum oblitus. obstreperat enim feruor cupiditatis, ut ferueret amor charitatis. uel aliter, quasi dicat: Meritō opto consolari, quia sicut uerter mollis, si ponitur in pruinā, inutilis fit ad suscipiendos liquores, nisi prius soluat à calore: sic quia superabundante iniquitate refrigit in me charitas, inutilis factus sum ad suscipiendos liquores, id est ad perficiendum præcepta tua atque doctrinā, nisi prius soluar per spiritus tui furorem, id est charitatem. & est quasi dicat: Quantumcunque sum inutilis, tamen non sum oblitus in quantum potui iustificationes tuas.

Quot sunt dies serui tui, quando facies de persequentibus me iudicium.] Dixit quando consolaberis me. Et meritō, (quasi dicat) opto consolari, quia in diebus meis sum. hoc est in diebus calamitatis & totius miseriæ, quos ego præuaricando feci meos. Quos enim tu mihi dederas dies, pleni gaudiorum erant, & æterni: ego uero mihi dies ærumnae plenos & miserabiles feci. Et quot sunt tales dies serui tui, hoc est, quandiu differes educere me de diebus carceris & tribulationis? Et quando facies iudicium, id est discretionem, ut educas me de persequentibus me? hoc est, quamdiu differes separare localiter, quos iam diuisisti moraliter.

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.] Quasi dicat: Non frustra dixi persequentibus me, quia iniqui narrauerunt mihi fabulationes, id est nugæ suas, ut me deciperent & deuocarent: sed illæ fabulationes non sunt audiendæ ut lex tua. Et meritō dico ut lex tua, & omnia mandata tua sunt ueritas, illorum autē sunt fabulationes, id est talis est lex tua in qua non tam delectorum ornatu uerborum, quarum de uirtute sententiarum, pro qua ueritate iniqui persecuti sunt: & ideo Domine adiuua me, ne in malo deficiam, & ut in bono proficiam.

Paulinus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.] Quasi dicat: Opus est ut adiuues, quia iniqui consummauerunt me, id est conturbauerunt & mortificauerunt me, quod est mihi consummatio, id est perfectio: ipsi dico scientes in terra, id est in carne mea. Et paulo minus fuit, id est ualde parum fuit, quod omnem uoluntatem suam in me non compleuerunt. Quasi enim responsum mortis in me habui, ego autem quantumcunque scirent in me, non dereliqui mandata tua, uel aliter: Consummauerunt me pertrahendo in terram, id est in terrenā & carnalia desideria: non quod uera consummatio sit in hæere terrenis, sed reputatione illorum. Sicut enim spirituales uiri celestibus in hæere desiderijs, consummationem prædicant: sic carnales homines in hæere terrenis, consummationem ueram annunciant. Et ideo dicit, Consummauerunt me reputatione sua, declinantes me in terram. Sed tamen ego non dereliqui mandata tua. Et ideo Domine uiuifica me intus, & si mortificer exterius secundum misericordiam tuam, scilicet non amando uitam negem uitam, ne negando uitam perdam uitam, & sic qui pro uita ueritatem nolo deserere, uitam moriendo pro ueritate. Et ideo (quasi dicat) peto ut uiuifices me, ut custodiam non sciendum, sed faciendo testimonia omnia tua, id est præcepta tua, quæ tu testatus es non solum re, sed & uoce.

L A M E D

LAMED, DISCIPLINA.

EXPLANATIO.

Ad duodecimam literam plebs cœlestis aduenit, in qua uirtutem Domini, factaq; describens dicit: Omnia temporalia finem posse suscipere, mandata uero eius nequaquam terminum reperire. quorum disciplina libentissimè subdita proclamat, in æternum non obliuiscar iustificationes tuas. & ideo lamed disciplina sonat.

COMMENTARIUS.

In æternum Domine. Iste qui hic loquitur quasi rēdio affectus instabilitatis, cuius plena hæc uita est rērationis, & in tribulatione sua inflammatus desiderio cœlestis patriæ, id est Hierusalem superne, quasi sursum aspiciens dicit: In æternum Domine, &c. Quasi dicat: Dico Domine ut uiuifices me, illos autem qui in cœlis sunt, id est angelicos spiritus uiuificari non oportet: quia in illis permanet uerbum tuum, id est præceptum ueritatis in æternum.

In generatione. Quasi dicat: Non solum in cœlo, sed etiam in terra permanet uerbum tuum, quia ueritas tua est in generatione & generationem, id est in omni generatione succedenti & decedenti in generatione ne pertineat ad legem & ad prophetas: quia non de fecerunt tunc etiam, qui fidem haberent, quæ postea reuelata est in Christo, & in generatione pertinet ad Euangelicam gratiam. Et hoc (q. d.) quod uel in hac uel in illa generatione permanet ueritas tua, nō ex se est, sed quia tu fundasti terram cultam, id est ecclesiā stabiliter fixisti super illud fundamentum, de quo ait Apostolus: Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, id est Christus. Et quia tu fundasti, ideo manet ueritas mea.

Ordinatione tua. Quasi dicat: Non solum ex fundatione tua ueritas in terra, sed etiam in cœlo permanet: quia dies, id est super cœlestis spiritus ad uerum diem, id est ad ueram claritatem pertinentes, quod apostata angelis non adhererunt, sed perseverarunt in ueritate, hoc non habent ex se, sed ex tua ordinatione, id est ex tua dispositione & uoluntate. Et uerè ex te habent, quoniam seruiunt, id est subiacent & parent tibi per omnia nō solum terrena, sed & cœlestia. Aliter autē (quasi dicat) peto ut me uiuifices: illi autē quos gratia tua fecit cœlum, id est complutores aliorum, non indigent uiuificatione: quia in cœlo, id est in illis talibus permanet uerbum tuum in æternum. Et non solum in cœlo, id est in prædicatoribus alios doctrinæ uerbis compluētibus, sed etiam in complutis tam in priori generatione pertinet ad patriarchas & prophetas, quàm in posteriori generatione pertinet ad Euangelicam gratiam. & hoc nō ex se, sed quia tu fundasti terram, & permanet sicut supra dictum est. Et non tantum excultā terram fundasti, sed etiam cultores: quia dies, id est omnes pertinentes ad lucem fidei etiam cognitionem præceptorum tuorum, & cultores & culti perseverant in ueritate non per se, sed ex tua ordinatione: quoniam omnia seruiunt tibi, ut supra dictum est.

Nisi quod lex. Quasi dicat: Quoniam quidem omnia seruiunt tibi, ergo Domine uiuifica me secundum misericordiam tuam ob hoc, ne peream in humilitate mea, id est in humilitate mortali. hoc ex fine uersus accipitur, ubi dicit, Perissem in humilitate mea, ita dico ne pereā sicut tunc forsitan perissem, quando iniqui paulo minus consumauerunt in terra, nisi hoc me iuuisset, quod lex tua est meditatio mea: lex utiq; fidei non inanis, sed quæ per dilectionem operatur, & per quam gratiam quæ fortes facit in passione temporalis, ne pereant in humilitate mortali.

In æternum non obliuiscar. Quasi dicat: Quandoquidem lex tua, ne perirem adiuuit, ergo non obliuiscar iustificationes tuas, id est præcepta legis tuæ iustificatoria, & repetit æquipollenter causam dicens: Quia iustificasti me in ipsis, ne scilicet perirem in humilitate mortali.

Tuus sum. Quasi dicat: Quia quantum in me est, non obliuiscar iustificationes tuas, ergo Domine saluum me fac, id est fac me perseverare in ipsis. quod facere debes, quia tuus sum. Meus enim esse uolui, & perdidisti me: nunc autem factus sum tuus, id est uoluntatem tuam in sistens, meā postponens, quapropter debes me saluare. Et uerè tuus sum, quia exquisiui non ad sciendum, sed ad faciendum iustificationes tuas postponendo meas.

Me expectauerunt. Verè iustificationes tuas exquisiui, quia cum peccatores, id est persecutores me expectarent, id est ex mora & luna mecum agerent, unde alibi, Sederunt principes, & aduersus me loquebantur. Cum me inquam expectarent, sicut uerè expectauerunt, ad hoc ut perderent me, id est ut me deuocarent, & sibi conformarent. q. si faceret, uerè me perderent: tamen non me deuocauerunt, quia intellexi testimonia tua, id est uerum intellectū habui de præceptis tuis, scilicet quod non tantum essent scienda, sed facienda: & quod esset moriendum prius, quam à mandatis tuis recedendum.

Omnis. Quasi dicat: Propter hoc inquam intellexi testimonia tua, quia uidi, id est proposui mihi finem omnis cōsummationis. Omnis autē cōsummatio est, certare pro ueritate usq; ad sanguinis effusionem, & pro summo bono omnia dura tolerare. huius finis, id est præmiū est in uita, & per mortē huius uitæ tribulationibus & opprobrijs multis acquisita. Sed quoniam neutra prædicta cōsummatio prodest, nisi in patiente & continente sit charitas, sicut testatur Apostolus dicens: Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil prodest mihi: ideo subdit, Vidi, id est proposui mihi non tantum finē cōsummationis, sed etiam mandatum tuū. Mandatum inquit, nouū do uobis, ut diligatis uos, id est charitatis præceptum, quod est nimis latum. Quid enim latius quā in quo pender omnis lex & prophetæ? Vel aliter, Verè testimonia tua intellexi, quia in charitate ea compleri considerauit. hoc est quod æquipollenter dicit, Vidi, id est attendi mandatum tuū nimis latum, id est charitatem esse finem omnis cōsummationis, sicut Apostolus ait: Finis totius præcepti est charitas, &c.

MEM. EX QVO VEL EXIPLIS.

EXPLANATIO.

Populus beatus, qui prophetarū atq; Euangelij plurimam meditatione profecerat, alloquendum superdocent esse, ac seniores afferens diuina intellexisse madata, & ideo super mel & fauum ori suo scripturarum diuinarum testatur prouenisse dulcedinem. Quod ergo Mem interpretatur, ex quo hoc est, qui dicitur, Quomodo dilexi legem tuam Domine. & iterum: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, id est, ex quo affectu dulcedinis & amoris, ut significet ex intimo. qui uero dicitur ex ipsi Domini mandatis eorūdem concipiendum amorem, unde dicit: A mandatis tuis intellexi, &c.

COMMENTARIUS.

Quomodo dilexi. Quasi dicat: Verè intellexi testimonia tua. nā intellexi legem tuā, id est legem fidei: quomodo, id est eo modo quo diligēda est, & quis sit modus ille, exponit

exponit dicens: Tota die est meditatio mea, id est sine intermissione, ex toto corde & ex omnibus uiribus. meditor in ea non ad sciendum, sed ad faciendum. sic diligenda est lex Domini. Vnde alibi: In lege inquit uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

Super inimicos meos. Quasi dicat: Meritō Domine dilexi legem tuam, quia tu fecisti mandato tuo, id est per legem tuā me prudentē super inimicos tuos. Omnes carnaliter legem intelligentes, inimici sunt eorū qui spiritualiter eam intelligunt: quia uolentes iustitiam suam statuere, & iustitiæ Dei non esse subditi, putant ex iustitia factorum se saluari, & ideo inimicantur illis qui nullis meritis, sed soli gratiæ saluationem attribuunt, id est spiritualiter legem intelligentibus. Quocirca spiritualiter iste legem intelligens dicit, Fecisti me per mandatum tuum prudentem super inimicos meos: quia ego intellexi quod non potuerunt intelligere, scilicet nomine factorum per legem posse iustificari, sed per solam legem fidei. hoc est quod Apostolus ait: Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt eam: Israel uero sectando legem, non inuenit legem fidei, quia non ex fide, sed quasi ex operibus offenderunt in lapidem offensionis. Sequitur.

Quia in æternum mihi est. Quasi dicat: Ideo dico quod prudentem me feceris super inimicos, quia mandatum tuum quod est illis quasi in tempus, est mihi æternum. quasi dicat, Quia ego inde expecto æterna, ipsi uero temporalia.

Super omnes docentes. Dixit, Fecisti me prudentem super inimicos, & quasi dicat: non super quoscunque inimicos, sed etiam super præcipuos: quia ego intellexi super omnes docentes me, id est melius intellexi, quam omnes scribæ & pharisei, qui me uolebant docere, & se solos perfectē legem scire reputabant. Quibus in Euangelio dicitur: Væ uobis qui habetis clauēs sapiētiae, nec uos intratis, nec alios intrare permittitis. Et uerè super eos intellexi, quia tum cogitatio eorū sic terrena uanitas, testimonia tua, id est præcepta tua usq; ad sanguinis effusionem testando, sunt meditatio mea.

Super senes intellexi. Dixit super omnes docentes me intellexi, & repetit illud æquipollenter propter aliam causam, quam subdit dicens: Intellexi super senes, id est super illos morosos, uolentes esse doctores, qui tantummodo philacteria sua dilarabant, & simbrias magnificabant, legem scriptam in fronte ferentes, qui in corde erant præuaricatores. & uerè super illos intellexi, quia ego quæsiui mandata tua non ad sciendum, sed ad faciendum, quod illi nō fecerunt.

Ab omni uia mala. Verè quæsiui mandata, quia prohibui non solum manus, sed etiam pedes, id est affectiones meas ab omni uia mala, id est ab omni opere malo. Et ideo non solum prohibui manum, sed animam: ut custodiā uerba, id est præcepta tua, quæ sunt sanctè custodienda.

A iudicijs tuis. Dixit, Prohibui pedes meos: & hoc modo (quasi dicat) prohibui, quia non declinaui à iudicijs tuis, id est ab operibus illis, quæ iudicas esse faciēda. Et meritō hoc, quia tu qui nihil inutile præcipis, nihil quod tibi conducat ad uitam statuis: posuisti mihi legem, non quam timebam ut seruus, sed quam diligebam ut filius.

Quam dulcia faucibus meis. Quasi dicat: Quandoquidem tu posuisti mihi legem, ergo eloquia, id est præcepta tua sunt dulcia: quia sunt ori meo super mel & fauum, id est dulciora sunt mihi omni dulcedine terrena. uel aliter: Per mel eliquatum patens doctrina sapientiæ intelligitur, per fauum uerò occulta sapientia doctrinæ, quæ in abstrusioribus sacramentis sicut mel in fauo clauditur. Et quasi de terreis cellis ore differentis tanquam ore mandentis exprimitur: & hoc dicere eloquia tua, id est præcepta quæ tu specialiter per te ipsum dedisti, sunt ori meo super mel & fauum, id est sunt mihi dulciora omni doctrina sapientia. Bedæ tom. 8.

tia, per doctores edocta, siue sit patens siue occultant mihi dulcia.

A mandatis tuis. Quasi dicat: Meritō eloquia tua intellectum habui, quia ego intellexi à mandatis tuis: hoc est uerum de mandatis tuis, quia didici ea nō aut diendo tantum, sicut scribæ & pharisei, sed faciendo. perfectus enim scit ille rem, qui discit faciendo. Et quia ad eā dulcia sunt mihi eloquia tua, quod æquipollenter dicere est: quia uiam æquitatis dilexi propterea omnē uia iniquitatis odiui. Nemo enim perfectè diligit æquitatem, qui non perfectè odit iniquitatem.

NVN, SEMPITERNVM, siue piscis.

EXPLANATIO.

Ad quartam decimam literā cohors beata peruenit, in quâ pedibus suis Domini uerbi lumen radiare congaudet, animam suam humillimā satisfactione commendans, expetens retributiones Domini perpetuas, & ob quas litera hæc sempiterni nomen accepit. Porro quod & piscis interpretatur, ostendit eū qui seculi fluctibus oblitus, lumen uerbi requirit dicens: Humiliatus sum usquequaq; Domine, &c.

COMMENTARIUS.

Lucerna pedibus meis. Quasi dicat: Meritō eloquia tua sunt lucerna pedibus meis, id est operibus meis. Et sunt lumen semitis meis, id est illuminatio sunt ad illa ardua, quæ sunt mihi insistentia. Nota uero quod dicit, Lucerna sunt & lumen. lucerna enim à lumine habet lumen, sicut montes illi de quibus dictum est, Leuaui oculos meos in montes, unde ueniat auxilium mihi. Hoc sunt Apostoli, à lumine sunt illuminati, quia soli iustitiæ exories prius illos illuminauit, & per ipsos in conualles reduxit, quapropter in his & in alijs doctoribus lucerna est diuinum uerbum in Christo uero, qui à se ipso illuminationē habuit, quia Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians: non lucerna, sed lumen est illud, id est uerbum diuinum.

Iurauit & statuit. Quasi dicat: Quia uerbum tuum est mihi & lucerna & lumen, ergo iurauit & statuit, &c. Quod quæq; fidelis anima statuit, hoc ex ipsa fide debet esse iuramentū. Et ideo dicit Iurauit. i. firmiter cōfirmat, & ideo me dico iurasse, quia statui custodire iudicia iustitiæ tuæ, id est præcepta tua, quæ tu iudicas esse iusta. Pro quibus custoditis humiliatus sum, usq; quaque omnimodam tribulationem passus sum. Necessè est enim quicunq; uolunt piè uiuere in Christo, persecutionē patiantur. Et quia mortificor exterius, ideo uiuifica me Domine interius. Oratio est proficientis, quandiu hic uiuitur. Iam enim uiuificatus erat, sed adhuc magis magisq; uiuificari rogat. Viuifica me inquam, & hoc non secundum meritum meum, sed secundum uerbum tuum, id est secundum promissionem tuam, scilicet ut non sim filius elationis, sed filius promissionis.

Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine, & iudicia tua doce me. Quasi dicat: Ut uiuifices, ideo Domine fac me talem, ut sint tibi beneplacita uoluntaria oris mei. hoc est sacrificia laudis confessione charitatis, non necessitate timoris oblata, & doce me ulterius in sistere iudicia tua, id est iusta præcepta tua. Vox item proficientis quandiu hic uiuitur.

Anima mea in manibus meis semper. Quasi dicat: Ideo peto ut doceas me iudicia tua, ut anima mea semper sit in manibus, id est ut semper tibi offeram animam. X meam

meam uiuificandam & sanctificandam. & secundum hoc ad similitudinem solum dicitur. uel si per manus opera accipiantur, ita dicemus: Anima mea semper sit in manibus meis. hoc est fac me talem, ut in omnibus meis fructum animæ meæ intendam. & debes facere: quia in quantum potui, idoneum me feci. Non enim sum oblitus legem tuam, id est legem fidei quæ per dilectionem operatur. Multi autem (quasi dicat) ut obliuiscerent laborauerunt, quia peccatores, id est ipsius legis præuicatores laqueum mihi posuerunt, id est multa impedimenta mihi parauerunt. Et tamen ego non erravi à mandatis tuis.

Hereditate acquisiisti. Verè non erravi, sed potius acquisiui testimonia, id est martyria & præcepta tua pro hereditate possidenda. uel acquisiui ea hereditate, id est, ad hereditatem, scilicet ut testis tuus & martyr tuus essem. Testimonia tua dico, in æternum proficiencia. Ideo dicit in æternum, quia non est in illis temporalis gloria hominum uana quærentium: sed æterna gloria hominum breui patientium, & sine fine regnantium. Et ideo subdit, Quia exultatio cordis mei sunt. Quasi dicat: Meritò feci ea hereditaria, quia et si afflictio corporis sunt, tamen propter æternam gloriam, quam per ipsa spero, exultatio cordis mei sunt.

Inclina cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. Quasi dicat: Quia testimonia tua legitima cordis mei sunt, ideo inclinaui cor meum. hoc est deuotum animum habui ad faciendas iustificationes tuas in æternum: quia superius dixit, Inclina Domine cor meum. Modo dixit, Inclinaui cor meum, ut ostendat & diuini muneris esse, id est uoluntatis propriæ, quod rectè facimus. Cur autem dicit iustificationes esse in æternum, cum ipsæ iustificationes, id est opera misericordiæ, quæ erga necessitates sunt æternæ, fortasse ideo dicit: quia opera illa si sine dilectione fiant, non sunt iustificationes. Si autem per dilectionem fiant, ipsa dilectio est æterna, & ei sperant merces æterna. quocirca inquit: In æternum propter retributionem, id est ut in æternum diligens in æternitatem inueniat, quod diligit.

SAMECH, ADIVTORIUM.

EXPLANATIO.

Ad quintamdecimam litteram catholicum uenit examen, in qua dicit iniquos, id est aduersarios legis odio sibi fuisse, legem uerò Domini se dilexisse: petens ut ab eo susceptus mala seculi euadant, carnemq; suam timori Domini subijci, ne de eius præuicatione iudicetur, exoptat: nomen quoq; litteræ pariter exponens, ubi ait: Adiuua me, & saluus ero.

COMMENTARIUS.

Iniquos odio habui. Ad idè ad quod & præcedens uersus cõtinuatur. Quasi dicat: Quia testimonia tua sunt cordis mei exultatio, ideo iniquos uolentes me deuocare ab illis, odio habui, & legem tuam dilexi. Videretur competentiùs esse, si diceret, Iniquos odio, & æquos dilexit: aut iniquitatem odit, & equitatem dilexit. Quia contraria sunt æquus & iniquus, æquitas & iniquitas: sed ideo post iniquos legem posuit, ut ostenderet se homines iniquos non odisse natura, qua homines facti sunt, sed iniquitatem: quia inimici legi Dei facti sunt. Quia autem nemo perfectè potest odisse iniquitatem, & æquitatem diligere, nisi diuinitus adiutus, ideo subdit: Adiuutor & susceptor. Quasi dicat: Dico quia legem tuam dilexi, hoc autem non

ex me, sed quia tu es adiutor meus Domine, ad bonum perficiendum, & susceptor meus ad malum euitandum. Et propterea meritò speraui in uerba tua, id est promissionem tuam super quam petimus aut intelligimus, sicut sæpè iam prædiximus.

Declinate à me maligni. Dixit quia legem dilexit, & ideo conuertit se ad iniquos uolentes deuocare eum, & dixit: Declinate à me, id est desistite à deuocatione & uexatione uestra uos maligni, & sic scrutabor mandata Dei mei. Non dixit faciam, sed scrutabor. Ut enim diligenter perfectèq; legem nouerit, malignos à se declinari etiam impellit: quia mali exercent quidem ad faciendum mandata, sed à scrutando auocant. nec solum cum rixantur & persequuntur, sed etiam cum honorant & obsequuntur, auocant suis prauis consilijs & dolosis negotijs.

Suscipe me secundum eloquium tuum, & uiuam, & non confundas me ab expectatione mea. Deteris malignis quasi multas ab oculis cordis, cõtinuat precem suam ad illum, de quo superius dixit. Quasi dicat: Vos maligni ab oculis. Tu autem Domine suscipe me ad protegendum à malo, & confortandum in bono, secundum eloquium tuum, id est secundum promissum tuum, non secundum meritum, & sic uiuam in corpore quæuis, mortuo propter peccatum. Et quia uiuam, ideo non confundes me ab expectatione mea. Expectatio enim eius erat uita, ex hac expectatione si uitam non adipiscerentur, confunduntur: quia dicerent, Hic homo cepit ædificare, sed non potuit consummare.

Adiuua me & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper. Tale est quasi aliquis diceret, Vis non cõfundi ab expectatione tua, & meditare semper in legendi uia. Ille autem timens ne hæc meditatio assidua languore animi interrumpere, orat & dicit: Adiuua me. Quod est dicere, Ut non confundar ab expectatione mea, ergo Domine adiuua me, ut quod ex arbitrij libertate incepi, bonũ perficiam: & te adiuuante saluus ero, id est consequar salutem peram: & ideo ero saluus, quia meditabor semper in tuis iustificationibus.

Spreuisti omnes discedentes à iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum est. Verè me semper meditante in iustificationibus tuis saluabis. Nam non semper meditates damnabis. hoc est quod dicit: Tu spreuisti, id est damnaisti iam per interiores tenebras omnes discedetes à iusticijs tuis, id est omnes illos qui orarij sunt, & non semper meditantur in præceptis tuis: quæ nõ solum iusta, sed ipsa etiam iusticia sunt, quia obseruata iustos faciunt. Et meritò spreuisti eos, quia cogitatio est eorum. Videretur plus esse, si diceret, Quia opera eorum sunt iniusta: sed ideo dicit de cogitatione, quia omnia opera siue bona siue mala procedunt de cogitatione. Et prius est innocens uel reus in cogitatione. dictum est: Et cogitatio sancta saluabit re. De mala quoq; dicitur: In cogitatione impij erit interrogatio. & Apostolus ait: Cogitationibus inuicem se accusantibus uel defendentibus.

Præuicantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua. Quasi dicat: Verè cogitatio eorum est iniusta, quia præuicatores sunt: sed quia dicit Apostolus, Quod ubi non est lex, nec præuicatio, nec gentiles qui nullam scriptam legem acceperunt, hinc sibi applauderent, uniuersalem sententiam ponit & dicit: Omnes peccatores terræ, id est omnes terrenis inhererent, qui in hoc ipso quod terrenis inhererent, sunt peccatores, id est transgressores legis, & si non scriptæ, tamen naturaliter. Hos inquam omnes reputo præuicantes, & horum omnium cogitatio est iniusta, quocirca damnabuntur. Ego autem (quasi dicat) ut de illis non sim, ideo dilexi testimonia tua, id est præcepta tua, non solum ad sciendum, sed ad faciendum.

Confige timore. Quasi dicat: Quia dilexi testimonia tua, ergo Domine cõfige carnes meas, id est cõpri me carnalia desideria mea, timore tuo & timore casto, non

non in seruili, sed filiali, quem perfecta charitas foras non mittit. hinc Apostolus ait, Christi confixus sum cruci. Et alibi: Carnem suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs. Non enim sine causa Dominus, cū in simplici ligno pati posset, & mori, sic extensus est in triplici ligno, ut & pedes eius & manus sint immobilis: sed per hoc præfiguratum est, quod sic passionis eius imitari, & ei conformari debemus, ut omnia membra nostra quasi clauis confixa sint immobilia ab iniquitatis operibus. Quod autem addit de timore, tale est, quasi dicat: Tuo inquam timore, id est casto timore, comprime carnes meas: quia lex illa, quæ minatur pœnam, & non dat iusticiam, non cõfigit carnes meas. Prohibet enim manum, sed non prohibet animum: quia manet peccandi uoluntas. quod tunc apparet in opere, si speratur impunitas: si autem timor tuus castus cõfigit carnes meas, non peccabo, & si speretur impunitas. Ex amore enim iusticiæ ipsum peccatum est mihi grauis pœna. Sequitur.

Audiens enim tuus timui. Quasi dicat: Ideo peto ut cõfigas carnes meas, quia metuo à iudicijs. Non autem à iudicijs hominum, sed à iudicijs tuis futuris tãdem timeo, quocirca illa uitare satago.

AIN, FON S IVE OCLUS.

EXPLANATIO.

Ad sextamdecimam litteram in æternum membra Domini aduentum, tempus esse dicentia ut ad destruendos superbos potentia diuina monstratur. Ille est ergo fons uiuus, qui queritur: iste oculus mundus, qui querit: oculi inquit, mei defecerunt in salutari tuo.

COMMENTARIUS.

Ecce iudicium. Dixit superius, Dilexi testimonia tua. & uerè quasi dicat, dilexi ea, quia feci iudicium probata ab improbandis discernendo, & feci iustitiam quæ probanda erat in actum producendo, & ideo Domine non tradas me calumniantibus me. Calumniantes sunt persecutores, calumniæ, id est falsa crimina obijcientes & deuocantes. Quibus tunc aliquis traditur, quando iusto Dei iudicio eis consentire, & conformari permittitur.

Suscipe seruum tuum. Non tradas me inquam calumniatibus, sed illis impellentibus ad malum suscipe me seruum tuum, ut confirmet in bono. Et ut superbi, id est persecutores illi non calumniarent me, id est non calumniando decipiant me: Græca positio est. Compertentius enim apud nos diceretur, Nõ calumniatur mihi. Calumniam uocat falsa crimina: ut, credere in larronem crucifixum, mortuum adorare, & similia. Et est dicere: Nõ ob sint mihi Dne uenenatæ caloniæ superborũ, quia oculi mei defecerunt in salutari tuo. hoc est, quia ego seruum in serpentem aeneum. Notum est omnibus, quod filij Israel in deserto, quia præuicauerunt, & à serpentibus perierunt. Postquam autem multi perierunt, præcepit Dominus Moysi, ut serpentem aeneum faceret, & in medio castrorum altè suspenderet: & quisquis à serpentibus percussus, in illum serpentem respexit, illi uenenam non obfuit. Serpens aeneus est Christus, qui uenit in similitudinem carnis, sed non in carne peccati: sicut serpens ille formam quidem serpentis habuit, sed non uerus serpens fuit. Et bene aeneus, quia est solidum & firmum. Et Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. Quisquis ergo diligentissima & intentissima Bedæ tom. 8.

pietate in Christũ respicit, attendendo quod innocens pro peccatoribus, pius pro impijs mortuus est, illi nõ oberunt uenenatæ obiectiones prædictæ. Et ideo subsequenter dicit: Oculi mei, interiores scilicet, defecerunt à se, euntes in salutari tuo, id est respicientes in Christum, à quo omnis saluatio. Et intendentes in eloquium iusticiæ tuæ, hoc est uel in præcepta tua iustificantia, uel in promissionem tuam iustam. Et ideo Domine fac cum me seruo tuo non secundum meritum meum, sed secundum misericordiam tuam. Et in hoc peto tuam misericordiam, scilicet doce me ulterius insistere iustificationes tuas. Cantatio est proficientis quando hic uiuitur.

Seruus tuus sum. Meritò dico seruo tuo, quia ego uerè seruus tuus sum, & ideo dà mihi intellectũ ut sciam testimonia tua. item cãtatio est proficientis. Et debes (quasi dicat) cum seruo facere misericordiam, quia õ Domine tempus est faciendi misericordiam, id est tempus est reuelandæ gratiæ, & mittendi quem missurus es. Et uerè tempus est faciendi misericordiam cum seruo tuo, quia non serui dissipauerunt legem tuam præuicando. Et ideo reuelanda est gratia, ut ubi superabundauit delictũ, superabundet & gratia. unde Apostolus, Lex subintrauit ut abũdaret delictum: & ubi superabundat delictum, superabundauit & gratia, per quam gratiam & peccata dimittuntur, & opera legis implentur. Et ideo dilexi mandata tua super aurum & topazium. hoc est, magis quam omne preciosum huius seculi. Et uerè mandata dilexi, quia odio habui omnem uiam iniquitatis. Necessè est enim, ut qui perfectè diligit æquitatè, perfectè odio habeat omnem iniquitatem. Et ipsum odium iniquitatis, est ei quædam directio ad æquitatem. Quod innuit cum dicit, Propterea ad omnia mandata tua dirigebar.

PHE, OS AB ORE, non ab offe.

EXPLANATIO.

Septimamdecimam litteram sancti populi intrat oratio, afferens se aperuisse os suum, & attraxisse spiritum, ut eius audiatur oratio, exitusq; aquarum transisse lacrimas piæ: quia non sit à iudeis custodita lex Domini. & rectè littera uocabulum oris accipit, in qua paruulus quis & humilis introitũ cordis aperit, & spiritum diuine charitatis imbibit.

COMMENTARIUS.

Mirabilia testimonia tua. Quasi dicat: Meritò dilexi mandata tua: quia testimonia tua, hoc est mandata, sunt mirabilia: quia obseruata mirabile quid faciunt, scilicet quod de terra cœlum, de lupo agnum & similia. Vel in hoc etiã mirabilia, quia faciunt ut inimici diligantur, & ut bona pro malis reddantur. Et ideo anima mea scrutata est eam non ad sciendum. Et meritò, quia declaratio sermonis tui, hoc est testimoniorũ, illuminat paruulos. Et uerè illuminat, quia dat intellectum uerũ, scilicet quid sit cauendum paruulis, id est humilibus. Superbis enim Deus resistit, humilibus dat gratiam. Quapropter ego me paruulum feci, quia aperui os meum in humilitatem & confessionem. Quid magis stupendum, quam quod Deus bonus cum bona præceperit, eis tamen legem dederit, quos eadè lex uiuificare non posset, & quibus ex ipsa lege nulla iustitia esset. Vnde Apostolus: Si enim (inquit) data esset lex, quæ posset uiuificare, uerè ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Cur ergo data est lex, quæ uiuificare non posset, & ex qua nulla iustitia

S A D E, I V S T I T I A.

E X P L A N A T I O.

Triumphatrix carnis suæ cohors sanctorum ad octauam decimam literam uenit, in qua secundum ipsius literæ nomē iustitiam Domini constituitur, et eloquia eius ignita continua se dicit dilectione uenerari. Ad postremum petens intellectum testimoniorum, unde uiuificare debeat in æternum.

C O M M E N T A R I V S.

Vltus es Domine. Quasi dicat: Meritò pro nō custo dita lege oculi mei fleuerunt: quia tu Domine auctor illius es iustus, & ideo quicquid præcipis, est. Et quia iudicium tuum rectum est futurum, in quo nihil relinquitur impunitum. Pro quo iudicio uitando, mandasti nimis subauditur, obseruare testimonia tua entia iustitiam & ueritatem. præcepta Domini iustitia sunt, quia nihil permittunt uel prohibent, nisi quod est permittendum uel prohibendum. Veritas etiam sunt, quia quicquid minantur impijs, uel promittunt pijs, uerum est. Et sunt testimonia saluationis quidem impleta, damnationis uero neglecta.

Tabescere me fecit. Quasi dicat: Quia tu Domine iustus es, & rectum iudicium tuum, ideo zelus, id est pia indignatio fecit me tabescere ex compassione, quam habui non tantum erga amicos, sed etiam erga inimicos. Ideo quia obliti sunt uerba tua, unde incurrit iudicium tuum. & hoc non ex me, in quem igniuit uehementer eloquium tuum ignitum: id est, igne ueritatis accensum. De quo igne dicitur: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut ardeat? Illo igne iste uerius ignitus fuit, quia ad hoc proximos ducere saragebat, quod ipse flagrantissimè diligebat, qui dicit: Ignitum eloquium tuum uehementer: & seruus tuus dilexit illud. Pro qua dilectione ego iunior filius habitus sum à fratre meo seniore, id est à Iudaico populo adolescentulus, id est insipidus & paruus: & etiam contemptus, id est contemptibilis omnibus. Vel ita: Per quam dilectionem sum ego adolescentulus, id est in fide renouatus, id est contemptus ab omnibus. Et tamen ego non feci, quod frater meus senior fecit: quia ille uolens iustitiam suam statuere, & iustitiæ Dei nō esse subiectus, iustificationes tuas est oblitus. Ego autem non sum oblitus iustificationes tuas. Et meritò, quia iustitia tua est iustitia producens in æternum: illorum autem iustitia est in lauandis urceolis & cæteris talibus. Et lex tua non umbra, sicut lex illorum, sed ueritas. Pro qua lege custodia tribulatio exterius & angustia interius inuenerunt me, id est oppresserunt me: & tamen mandata tua meditatio mea est, scilicet ut illos à quibus opprimebar, diligere. Sæuiant ergo quantum uelint, & persequantur, dum tamen mandata non deserantur: sed propter ipsa mandata illi qui sæuiant, diliguntur. Mandata tua in qua meditatio mea est. Et meritò, quia testimonia tua in æternum mandata sunt, non solum æqua, sed etiam æquitas: & æquos faciunt ipsa dico ducentia in æternum. Et ideo da mihi in ipsis uerum intellectum, scilicet ut intelligam quam sit cōremendum, quod ab inimicis potest auferri: & quod etiam pro ipsis sit moriendum, & sic moriendo uiuam in regione uiuorum. Vel uiuam uitam in tribulationibus finiendo, ut sic semper uiuam. Ab illo enim semper uiuitur, à quo in tribulationibus uiuata finitur.

C O P H.

iustitia esset? nempe mirandum, nempe studendum. Et hæc mirabilia scrutatur anima istius. Quid autem scrutando inuenit? hoc scilicet q. declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dar paruulis. Quibus paruulis? humilibus scilicet, & infirmis. Noli ergo superbire, nec de te presumere, & intelliges cur bona lex à bono Deo data est, cum tamen uiuificare nō posset, & ex qua nulla iustitia esset. Ideo enim data est, ut te magnum faceret paruus, & ut te ad perficienda mandata de tuo uires non habere demonstraret: & sic indigus opis confugeret ad gratiam, & clamaret, Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum. Quis enim potest mandata Domini ita facere sicut sunt facienda, nisi per fidē quæ operatur per dilectionem, & nisi in cuius corde charitas per spiritum sanctum diffundatur? hoc est, quod iste paruulus intelligens ait: Os meum aperui in humilitate & cōfessione, id est petiui uel suscepi & attraxi spiritum, per quē operatur, per me non potui. Vnde in Euangelio dicitur: Si enim uos cum sitis mali, nostis bona dare filijs uestris, quanto magis pater uester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se. Attraxi inquit spiritum ideo, quia desiderabam mandata tua, scilicet implere. Quomodo autem infirmus faceret fortia, paruus magna, nisi per spiritum per quem charitas diffusa est in cordibus nostris. Aspice in me. Dixit attraxi spiritum, & quanto suauius bibit, tanto ardentius sitit: unde subsequenter dicit, Aspice in me humilitatem, qui desexisti me superbientem, & miserere mei, in fundendo cordi meo charitatem per spiritum, miserere dico, secundum iudicium diligentium nomen tuum. hoc est secundum illud iudicium, quod fecisti de omnibus diligentibus nomen tuum, scilicet quia prior eos dilexisti, ut ipsi te diligerent. Sicut Iohannes apostolus ait: Nos diligimus eum, sed hoc ideo, quia ipse prior dilexit nos. Vel secundum iudicium diligentium nomē tuum, hoc est secundum quod iudicas de omnibus diligentibus nomen tuum dicens: Ego diligentes me diligam. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum. Quod aliud erat quam ut donante Deo diligit Deum, & diligendo Deum diligit se ipsum, & sic salubriter diligit proximum suum sicut seipsum. Et item: Quod aliud petit quam ut præcepta, quæ ille imponit iubendo, faciat ab eo impleri iuuando. Dirige inquam gressus meos, ut nō dominetur mei omnis iniustitia, hoc est, nulla. Quanto magis enim dominatur charitas, tanto minus in nobis regnat iniquitas. Vt non dominetur omnis iniustitia, ut ueniente illicito motu nō perducatur ad cōsentum uel ad actum iniustitia: sed potius sancto spiritu redime me à calumnijs hominis. id est fac ut non extimescam calumnias hominū, ne me uincant, & ad mala opera traducant. Calumnia est crimē falsum: & non facit reum hominē, nisi apud iudicem hominem. Vbi autem Deus iudex est, nullus falso crimine damnatur. Cur autem à calumnijs roget redimi, subdit dicens: Vt custodiam mandata tua. Vt autē ea possim custodire, faciem tuam illumina super seruum tuum, uel fac ut facies, id est uoluntas tua appareat per effectum in me. Qui enim audiunt diuina præcepta, & non faciunt, & si teneant ea memoriter, non tamen dicendi sunt didicisse: quia ipse Dominus ait, Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, uenit ad me. Qui exitus aquarum deduxerunt oculi mei. Recolens iste tempus doloris penitentia præteritæ præuaticationis, timēs iterum uidere dicit: Doce me Dñe iustificationes tuas, ne amplius præuaticationem incurram. Quia oculi mei interiores deduxerunt exitus, qui fuerunt largos ritus aquarum, quod exaggeratiue dictum est. Et quare oculi deduxerint exitus aquarum, subiungit: Quia non custodierunt legem tuam. Cur ergo nō custodita lege fletur, nisi ut gratia implet, quæ debet petentibus iniquitatem, & adiuuat credentis uoluntatem.

C O P H, V O C A T I O.

E X P L A N A T I O.

Nonam decimam literam ingreditur reuerendissimus chorus, in qua iuxta nomen eius in toto corde suo clamat ad Dominum iustificationes eius sedulus exquirens, et in uerbo illius anticipata confessione gauisus, adiciensque se cognouisse testimonia Domini in æternum esse fundata.

C O M M E N T A R I V S.

Lamaui in toto. Quasi dicat: Meritò debes mihi dare intellectum, quia ego quæsiui sicut tu quærédus es, quia clamaui in toto corde. Multi enim clamant ore & non corde, & inanis est clamor eorum. Multi etiā tacent ore, & clamant corde, & horum clamor homines quidem latere potest, Deum autem latere non potest. Est autem clamor cordis, ualida intentio cogitationis: qui est in oratione, exprimitur magis desiderantis affectus, ut non desperetur effectus. Tunc uere toto corde clamant, quoniam aliunde non cogitat. Et hæc cogitationes meæ sunt multis: crebræ sunt paucis, quia à solis fidelibus sic clamant, ut aliunde non cogitent. Quod iste profiteretur dicens, Clamaui in toto corde: & ideo Domine exaudi me, ut ego exauditus requirā iustificationes tuas magis & magis, nō ad sciendum, sed ad faciendum. Clamaui dico ad te, & ideo saluum me fac dando perseverantiam, ne per infirmitatem te negem. Non est enim salus, ubi succumbit infirmitas, & deseritur ueritas. Saluum me fac inquam, ut custodiam mandata tua. Et debes saluum facere, quia præueni faciem tuam in confessionem in maturitate, id est in confedulitate. Quod tractum est à uicinis, habetibus poma communia, quod quæritur, sedulus est anticipare alios in collectione pomorum. Vel si in accipitur non appositum, potest esse uox illorum fidelium, qui sub lege erant, & tamen Dominum in carne uenturum per spiritum præuidebant, & illi se conformabāt. Immaturum tempus erat, quoniam adhuc lege premebantur: & nondum gratia iuuabantur, quia sancti patriarchæ & prophetae adhuc Dominum quasi in tenebris expectabant, per quem gratia ut saluarentur, ministratur. In hoc immaturo tempore plurimi præuenerunt faciem eius in confessione, non credentes per legē iustificari, sed per gratiā Dñi, & sic clamauerunt ad eum, quia in uerbis & in promissionibus eius super se tribulationis & laboris, & totius miseriæ quatum ad illud tempus, in quo Deus absterget omnē lachrimā ab oculis sanctorum: quia hic in spe tantum gaudendum, ibi in re recipiendum. Ideo q. hic est donandum, in uerbis Domini super sperandum. Potest & aliter adhuc dici, ut in sit appositio non compositio, sicut in prima sententia est dictum. Præfens enim tempus immaturum est, maturum etiam alio respectu dici potest, uidelicet quia nunc fletus prodest, & penitentia fructuosa est: immaturum uero tempus erit tempus extremi iudicij, quoniam etiā tūc erit penitentia, sed in fructuosa: quam dicent impij, Nos insensati æstimabamus ut ram illorum infaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt quomodo inter filios Dei, &c. Et ideo est in hac maturitate temporis confitendum & clamandum ad Dominum, & in uerbis eius super sperandum. Vnde qui in hac maturitate temporis uenerit, & pulsauerit, confessum aperietur ei. Præuenerunt oculi mei. Ideo manifestioribus uerbis dicit, Oculi ad te, subauditur in tempore præuenerunt te in diluculo, id est in sedulitate. Vnde alibi, Anticipauerunt uigilias oculi mei uel oculi mei intēdētes ad te, præuenerunt per lachrimas cordis compunctione diluculo illud futurum, quoniam reuelabuntur abscondita cordis tenebrarum, & manifestata consilia cordium. Vel si pars illa fidelium loquitur, quæ sub lege fuit, possumus accipere diluculum diē incarnationis Domini, quoniam ipse unigenitus Dei filius, quasi sol uerus radio sui omnem depulit ueritatis errorem: hunc diem præuenerunt plurimi sperando, & in fide bene operando. Et illi tales dicere possunt: Oculi mei ad te intēti præuenerunt diluculum, adhuc ut mediter eloquia tua non ad sciendum, sed ad faciendum, ergo Domine uocem meam, id est uocem cordis audi non secundum meritum, sed secundum misericordiam tuam, id est ita ut impendas mihi misericordiam, & deinde uiuifica me per iudicium, prius rogata est misericordia, ne grauemur iudicio, quia prius immisericorditer auferret Deus à peccatoribus, quibus prius iudicium dabit uitam. Quod iste attendens dicit: Secundum iudicium tuum uiuifica me. Et opus est ut uiuifices me interius, quia sunt qui mortificent me exterius. Nā persequentibus appropinquaerunt mihi. Satis enim appropinquaerunt, qui carnem tuam dilaniant. Et appropinquantes mihi, appropinquaerunt mihi iniquitatis. Quanto magis enim aliquis iustos prosequitur, tanto iniquior deputatur. Et sic longe facti sunt à lege tua, quæ præcipit etiam inimicos diligere, uel à me seruante tuam legem longè facti sunt, licet appropinquare uiderentur. Prope es. Quasi dicat: Persequentibus quidē appropinquant exterius, tu autem Domine prope esto interius. Et omnes uia tuæ, id est omnia flagella tua, quæ sunt ueritas, quia nullum sine causa flagellas. Dicitur alibi: Vniuersæ uia Domini misericordia & ueritas. Et hic quod omnes uia tuæ sint ueritas, quod uidetur esse contrarium, sed non est: quia in bonis uerumque in uijs Domini est, scilicet misericordia & ueritas, quia & iudicando subuenit, & miserando exhibet quod promisit. In malis uero & in omnibus flagellandis uia Domini sunt tantum ueritas, quia ut supra diximus, nullum sine causa flagellat. Et hoc, quasi dicat: Quod omnes uia tuæ sint ueritas, cognoui de testimonijs tuis, uel per præcepta tua in initio, id est in primis iustis. alioquin enim Abel & Iob & alios iustos primitiuos non flagellas, nisi flagella tua ueritas essent. Nec putet aliquis iniuste factum esse, quod Abel martyrizatus est. Sic enim si quid peccatum luis temporaliter, sit ne puniretur æternaliter.

R E S, C A P V T.

E X P L A N A T I O.

Ecce iam uicesimam literam populus uitiorum uictor ingreditur, in qua se petit uiuificari, quoniam mandata Domini summo studio requisit: longe à peccatoribus salutem commemorans, quia similia non fecerunt. Principium quoque uerborum Domini testatur esse ueritatem. Et hoc est caput, quod litera præfens ostendit.

C O M M E N T A R I V S.

De humilitatem meam, et eripe me. Humilitas tribus modis hic accipi potest, scilicet uel pro humilitate illa quæ quisque fidelis debet exhibere, infirmitatem suam agnoscendo, & tamē de se præsumēdo: uel pro tribulatione & deiectione illata à persecutoribus: uel pro humiliactione facta in primo parente. Et hoc est dicere: Prope inquam esto Domine, & uide humilitatē meam, hoc præ oculis habe, quod ego me humilio, & eripe me ab elatione: ut possim humiliari: quia ego non sum oblitus legem tuam. Illam scilicet, quæ immutabiliter fixa est apud te, quod omnis qui se exaltat, humiliatur: & qui

X 3

qui se humiliat, exaltatur. Et ideo Domine, iudicium hoc, secundum quod iudico me esse humiliandū, iudica faciendo esse meum, id est mihi utile & statorū, & redime me ab elatione, & demum uiuifica me propter eloquium tuum. hoc eloquium pertinet ad legē illam quam oblitus non est, ut se exaltandus humiliaret: ipsa autem iustificatio, est exaltatio. Quid enim aliud est iustorum exaltatio, quam uita eterna? Ad quā quia peccatores non perueniunt, ideo iudicium Longē à peccatoribus salus. Er merito, quia iustificationes tuas nō sum oblitus. Et quasi ab eo quæreretur, Quis te discretus sic, ut tibi propriē sit salus, quę longē est à peccatoribus? Nōne hoc, quia iustificationes Dei exquisiui, quas illi neglexerunt? Iste uero attendens hęc exquisitionem ex sola Dei misericordia esse, subdit: Misericordię tuę multę Domine. Quasi dicat: A peccatoribus quidē longē est salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Multę autem misericordię tuę Domine sunt erga exquirentes, quia uocas, peccata condonas, & iustificas. Et ideo Domine uiuifica me secundum iudicium tuum, quod tu facis: scilicet quod non sit sine misericordia, qui exhibet misericordiam, uel qui dixisti, Ego diligentes me, diligo. Et opus est (quasi dicat) ut iustifices me, quia non defuit urgentes me in mortem. Multi enim sunt qui persequuntur me exterius, & tribulant me interius. Ego tamen nō declinaui à testimonijs tuis. Nec mihi iussit in me ipso esse bonū, sed potius uolui alijs esse bonos: quia uidi prauaricantes, & tabescebam zelo bono, non ex liuore, sed ex amore proueniente: quia eloquia tua nō custodierant, ergo Domine uide in me, id est misericordiam mihi exhibe: quoniam mandata tua Domine, hoc est non timore pœnę, sed amore iustitię, quantum potui impleui. Et ideo Domine iustifica me uita uerā, non in merito meo, sed in misericordia tua: Cantatio est proficientis cum hic uiuitur, Et merito dilexi tua mandata, quia ueritas est principium uerborum tuorum, id est uerba tua à ueritate: quia à te qui ueritas es, procedunt. Et ideo sunt uerba, id est neminem fallentia, prænunciantia uitam p̄o, & pœnam reo. Et hoc immutabiliter: quia omnia iudicia iustitię tuę sunt in æternum. Vnde alibi: Verbum Domini manet in æternum. Aliter. Vide Domine humilitatem meam, id est attende tribulationem & deiectionem, quo modo patior à persecutoribus, & eripe me ab humilitate hac non ut tribulatione caream, sed ut in ipsa non deficiam: quia ego non sum oblitus legem tuam, scilicet quę iubeat etiam inimicos diligere, & animam pro fratribus ponere. Et quia legem oblitus non sum, ergo Domine iudica hoc iudicium meum, id est hoc flagellum meum, ut sit mihi ad profectū. Et redime me ne presuris urgentibus deficiam, & me mortificatum exterius, uiuifica interius propter eloquium tuum custoditum. Nam mortificantur alij propter nō custoditū. hoc æquipollenter ponit dicens, Longē à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Circa autem exquirentes misericordię tuę multę sunt, ut prius. Aliter. Vide Domine humilitatē meā, id est attende mortalitatem & passibilitatem meam, in quam per primum partem humiliatus sum: & eripe me, ne in hac humilitate deficiam, quod facere debes, quia ego non sum oblitus legem tuam, id est præcepta tua sicut illi primi fecerunt. Et tu Domine, qui iudicium illorum superbiorum iudicasti in morte, iudica iudicium mei humilis in saluatione. Et redime me à mortalitate & passibilitate, uiuificando me uita uera non propter meritum, sed propter eloquium, id est promissum tuum, uel propter præcepta tua custodita. Et opus est ut me uiuifices, quia in primis parentibus mortificatus sum. Nam salus, id est uita uera facta est longē à peccatoribus, & ab eorū imitatoribus. Quia iustificationes tuas non exquisierunt. Ne autem omnes in Adā perirēt, misisti misericordem tuam, & per ipsum multę misericordię tuę sunt exhibite: scilicet

uocatio, iustificatio, & peccatorū remissio. & ideo uiuifica me. Vidi prauaricantes, id est attēdi qua pœna multati sunt prauaricatores primi, & tabescebā pœna timore. Quia eloquia tua non custodierunt. Et tu Domine qui ab illis te auertisti, uide me per respectum misericordię. Quoniam ego mandata tua dilexi. Et sicut illos mortificasti in ira, ita uiuifica me in tua misericordia. Versus sequens non mutatur.

SIN, DENTES.

EXPLANATIO.

Vicesima primā literam sanctorū cœtus ingreditur, in qua persecutiones saeuientū charitate Dñi sibi dicit esse gratias: septies quoq; in die laudes Dño dixisse, cui etiam suas uias notas esse profitetur. Dētes autē, quos huius literę nomē ex primit, uel sanctorū intellige, qui Dñm laudēt, uel persecutorū. De quibus dicitur, Filij hominum, dentes corū arma er sagitte.

COMMENTARIVS.

Rincipes persecuti sunt. Quasi dicat: Viuifica me in tua misericordia, quia principes persecuti sunt me in sua nequitia, uel ita, Mandata tua dilexi. Propterea me persecuti sunt principes, ut traderent in mortem, & hoc gratias. Nusquam enim sancti debita reddere principibus prohibuerunt: quia etiam Dominus totius humilitatis & iustitię exemplum, & pro Petro regium soluit tributum, drachmam scilicet acceptam de ore piscis. & in Euāgelio præcipit: Reddite quę sunt Cęsaris Cęsari, & quę sunt Dei Deo. Iohannes etiā præco eius interrogatus à militibus, quid pro æterna uita facere deberent, non dixit eis, Soluite cingulū, deponite arma, & deserite dominum: sed dixit, Neminem conuulseritis, nemini calumniam feceritis, sed sit pendijs uestris contenti sitis. Paulus etiam miles egregius dixit, Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit. Et itē: Omnibus reddite debita, cui tributū, tributū: cui uectigal, uectigal: cui timorē, timorē: cui honorē, honorē. Nemini quicquā debeatis, nisi ut inciesm diligatis. Ecce manifestum est, quia gratis, id est sine causa principes mali doctores sanctos persecuti sunt. Quod hic dicit: Principes persecuti sunt me gratis. Et ramen cor meum non formidauit à uerbis illorum, sed à uerbis tuis. Verba illorum erant, Occidendo, proscribo, membra dilatio, & similia: uerba autē eius sunt, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animā occidere non possunt: sed potius timete eum qui potest & animā & corpus perdere in gehennā, & similia. Ad huiusmodi uerba tantum cor istius formidauit, uel ideo quod persecutorem saeuientem contempsit, & diabolum leductorem deuicit.

Letabor ego super. Q. d. Ad uerba tua formidauit, unde letabor ego super eloquia tua, i. factus superior per eloquia tua, quia perficiā ea ex dilectione. Quia enim timore pœnę, non amore iustitię mandata perficiuntur, non super est, sed infra. Letabor in quam incantū sicut cupidus aliquis qui spolia multa inuenit, letatur. iniquitatē odio habui. Dixit, Persecuti sunt me gratis, & uerē gratis, quia nihil in eos peccaui.

THAV, SIGNVM VEL consummatio.

EXPLANATIO.

Ad uicesimum secundam literam Domino iuuante peruentum est, in qua sanctorum chorus, quantum ad finem psalmit, uicinus est, tantum se Christo desiderat proximari. Totum enim

enim ad aduentum Domini saluatoris, quem fidelium deuotio ineffabili desiderio sustinebat, ut ouem perditam reuocare pietatis suę munere dignaretur. Ipse ergo est nobis cunctarum consummatio uirtutum: quia quicumq; eū uidere meruerimus, nil ultra querere opus habemus. restans est signum, quem redempti canimus: Signatum est super nos lumen uultus tui Domine.

IN PSALMVM CXIX. ARGVMENTVM.

SVb persona Dauid canitur, quando Saulis persecutionib; exultabat. Aliter uox Christi ad patrem de Iudæis.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Cantica graduum, cantica ascensionum sunt, unde in Græco significantius dicitur: ὁ δὲ τῶν ἐναβαθύνων, quod tantum ad superna tendunt: ueluti si aliquis in foueam ceciderit, & ponatur scala unde ascendendi capiat facultatem. In foueam itaq; captiuitatis cū populus israeliticus deuenisset, cum tribu laretur, clamauit ad Dominū, & exauditus est, in patriamq; reductus est, ita ut urbe templiq; restaurato diceret: Ecce nūc benedicite Dominū omnes serui Domini, qui statis in domo Domini. Quo exemplo qui in peccata foueam cecidit, gradibus humilitatis, quibus superna repetat, opus habet, qui bene gradus quindecim uel in psalterio descripti, uel in templo Salomonis compositi esse perhibentur: ut significant nos per hebdomadam legis & ogo adē Dominicę resurrectionis ad superna posse resurgere: nec aliū mundi principem euadi, nisi requies anime post carnē quasi in septima ætate, & resurrectione carnis, in finem quasi in octauo creatur. Propter hos quindecim gradus, id est utriusq; testamenti scientiam, aqua diluuij, qua concata uallū er planiciem camporū in immensum excesserat, altissimos montes quindecim cubitis transcendisse narratur: quia fides ecclesię, quę baptisimi unda sacrat, cum gentiles mores facile superet, uim philosophorum summa ingenia uirtutes culmine deuicit: quia er in hoc seculo recte uidere, & in futuro uitam animę perpetuam cum corporis resurrectione credere, sperare & diligere nouit. Per totum psalmum propheta loquitur. In primā parte clamat ad Dominum, ut liberetur à labijs iniquis, & à lingua dolosa. Secunda uehementer affligitur, qui in hac uita diuinius commouans, aliena uitia suscipienda, malorum permixtione prægrauatur.

COMMENTARIVS.

Ad Dominum cum tribulauer. Canticum graduum. Legitur quod ad templum illud quod Salomon ad honorē Domini ædificauerat, quindecim gradibus ascendebatur, quod non uacat à mysterio. Templum enim illud præfigurabat templum illud quod in cœlesti Hierusalem ædificat Dominus ex uitijs lapidibus, ad quod quasi quindecim gradibus ascenditur. Quindecim enim numerus est, & cōstat ex septenario & octonario. Septenarius uero, ut sæpe iam diximus, hæc terrena significat, quæ uoluntur septenario numero, quibus spreitis & contemptis ascenditur ad templum Domini per octonarium numerum, id est per cœlestia, quæ per octo beatitudines acquiruntur. Vel quia sunt septem criminalia uicia, possunt intelligi per septenarium numerum, quæ quisque debet contemnere,

qui ad templum Domini uult ascendere. Quomodo ergo debet ascendere per octo beatitudines, quæ intelliguntur per octonarium numerū. Et quia si quindecim psalmi, qui sequuntur, ad ascensionem nos inuitant, ideo omnes sub eodem titulo prænotati sunt, Canticum uidelicet graduum. quod Græci dicitur ἐναβαθύνων, quod interpretatur ascēsus, sicut uerba uel de ascēsus. Gradus sunt descendentiū & ascendentiū. gradus isti qui in istis psalmis norantur, ascendentes significant. Intelligamus ergo psalmum istum tanquā ascensum: & non quæramus ascendere corporalibus passibus, sed spiritalibus affectionibus. Vnde in alio Psalmo: Ascensiones in corde suo disposuit in ualle plorationis, in locum quem posuit. Dixit ascensiones in corde posuit, & unde esset ascendendum norauit. A ualle plorationis. & quia ascendendum ad aliud ineffabile, ad aliud intelligibile bonum, quod nec oculis uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: & ideo cum explicare non possit propheta, indeterminate dimisit, & dixit, In locū quem posuit. Vallis autem plorationis humilitatē significat, sicut mons celsitudinem. Est enim mons, quo ascendamus, quæpam spiritalis celsitudo: & quis est iste mons celsitudinis, nisi Dominus noster Iesus Christus, qui patiēdo fecit se conuallē plorationis, & in se manendo montem celsitudinis. Et quomodo uallis sit plorationis, audiamus: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Er quomodo uallis plorationis? Saturatus est opprobrijs, captus, ligatus, colaphizatus, conspuitus, spinis coronatus, crucifixus, aceto potatus, lancea perforatus, sic factus est uallis plorationis. Est autem mons celsitudinis: quia in principio erat uerbum, & Deus erat uerbum. Sic enim descendit ad te, ut nateret in se: descendit ad nos, ut esset uallis plorationis. Mansit in se, ut esset mons celsitudinis. hinc ergo est ascendendum, illuc eius exemplo ad ipsius diuinitatem, exemplum enim sese fecit nobis humiliando se. Nam qui nolēbant à conualle plorationis ascendere, depressi sunt ab ipso, prepostere enim ualebant habere ascensum. Altos honores cogitabant, humilitatis uiam non adtendebant. Vnde matri duorum discipulorum petenti, ut unus ex filijs suis federet ad dextram, & alius ad sinistram: responsum est, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Ipsi querebāt sublimitatem, & noluerunt in ualle plorationis imitari humilitatem: & ideo responsum est de humilitate, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Sic enim ab errore reuocabatur, ut attenderet prius esse humiliandum, & postea exaltandum. Cantemus ergo psalmum ascensuri in corde, quia ut nos ascendamus, descēsum ad nos est. Nā quia Adam cecidit, ideo Christus descendit. Ille cecidit in superbia, Christus descendit in misericordia. Non autem ipse solus descendit, equidem solus de cœlo descendit: sed multi imitando eum descenderunt sancti ad nos. Descendit enim Paulus ad nos à secreta habitudine & spiritali intelligentia: ubi arcana audiuit, quæ non licet homini loqui, cōdescendēdo humane fragilitati dixit, Lac potum uobis dedi, non escam. Sed cum homo Christianus incipit uelle proficere, patitur linguas aduersantium & detrahentium. Nāq; dum nondum passus est, non proficit: & qui nondum patitur, nondū proficere conatur. Incipit ergo proficere & ascendere uelle, terrena contemnere, fragilia, temporalia, felicitatem seculi pro nihilo habere, Deum suum cogitare: lucris non gaudere, damnis non contabescere: omnia sua uelle uendere, & pauperibus distribuere, & Christum sequi. Taliter uero qui uult proficere, incipit patilinguas detrahentium, & multa contradicentium, & quam grauis est quasi confidentium, & consulendo à salute retrahentiū. Nam qui cōsulit, ad salutē cōfidit. Quia ergo talis habet palliū cōsulētis, & uenenū perimentis, eius lingua dicitur dolosa, contra quā linguā deprecatū iste Dominus: dicens: Ad Dominum cum

cum tribularet. Tribulatur quisq; quādo ad celestia suspirat, & terrenas cogitationes uel delectationes uiles deputat. Nā qui in istis delectatur, non tribulatur: quod dicit, Cum tribularer, id est dum miseras meas accēdi, clamaui ad Dominum, & ipse exaudiebat me, ponendo in gradibus, ut iam uoluntatem haberem proficiendi. Et quoniam uolens proficere multas patitur linguas dissuadentium, rogat iste talibus liberari, dicens: Domine libera animam meam à labijs iniquis & à lingua dolosa. Labia iniqua, sunt labia hominum, fideles ab optima uita reuocantiu: quia sunt plurimi qui cum uiderint alios uelle proficere, dehortantur eos ne hoc faciāt, dicunt enim illam uitam esse arduā, in qua uix aliquis potest perseverare: proponunt sibi etiam multos qui hanc uitam inceperunt, & non perseverauerunt, quibus talibus cum non acquiesceret anima, quia iam non auderet aperte blasphemare uitam illam, quia ubiq; subuenit & recipitur Euangelica auctoritas: dolo aggrediuntur eum dicentes, non opus esse aliam uitam ducere, quia tutum est sibi sic uiuere: & sic lingua quæ prius fuit iniqua, facta est dolosa, habens sub se palliū consulendi, uenenū nocēdi: habens imaginem consulenti, & perniciē nocenti. A tali lingua rogat iste liberari, quasi se ipsum interrogans: O anima, quid detur tibi, id est quid necesse est ut tibi uideat, aut opponatur tibi ad linguā dolosam? subdit, euincēdā & euadēdā. Ecce quid detur tibi? datur tibi sagittæ potētis acutæ, & apponantur tibi carbones desolatorij. Acutæ sagittæ sunt uerba euangelica, corda hominum transigentia, ueritate perimentia, amorem inuouationis generantia. hæc sagittæ sunt potentis sagittarij, Domini scilicet longē mirtentis sagittas suas: quia in omnem terram exiit sonus eorū. his sagittis scilicet Dominus pulchre sagittare, quia interficit quod male fuit ædificatum, & reparat nouum templum. Sed quia dura sunt quæ præcipiunt uerba euangelica, dicunt enim, Vade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, necesse est ut sagittæ dentur cū carbonibus desolatorijs, id est cum exemplis sanctorum patrum, qui ea compleuerunt, qui prius etiam fuerunt carbonibus desolatorij, in ueritate extincti uiuentes, sed reuixerunt nouitate induentes. Hoc modo quisq; cōmode attrahitur ad bonam uitam, si post præcepta euangelica ad corruptionem uita sanctorum inducitur. Nā facilius quisq; studet imitari, quod ab alio uider fieri. Vel aliter: Sagittæ potētis acutæ cum carbonibus desolatorijs, id est desolatibus nos, ne in terrenis istis delectemur. Vnde alia translatio: Cum carbonibus deuastatorijs, id est quia sancti patres deuastant in nobis cupiditatem terrenorum, id est excitant in nobis amorem celestium.

Heu mihi quia incolatus meus. Ecce iam data consolatione ad linguam dolosam reuincendam, ingemiscendū est adhuc: quia quādiu in corpore ingemiscimus, peregrinamur à Domino, quia inter filios Babylonie uersamur, quod dicit, Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, id est peregrinatio mea nimis prolongata est. Incola enim qui alienā terram incolit, quasi peregrinatur, uelut omnes qui hic non habent manentem ciuitatem, sed futuram inquirunt, heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, & hoc ideo: quia habitauit cum habitantibus Cedar, id est cum his qui in tenebris habent obscuratum intellectum. Cedar est locus, ubi Agar eiecit cum filio suo Ismahele fixit tentorium, & interpretatur Cedar tenebræ: quia omnes imitatores Ismaelis, mundi uidelicet amatores in tenebris conuersantur, quod dicit iste, Habitauit cū habitantibus Cedar. Et ne hanc peregrinationem intelligeremus tantum esse corporis, sed etiam animæ, subiungit: Multum incola fuit anima mea, quia cum his qui oderunt pacem, erā pacificus, id est pacem ferens: quia cum illi loquebantur de bello, ego de pace uera. Et impugnabāt me gratis: quia cū ego eos amarem, illi me odio habebant. Vel aliter legi potest sus-

perius, ubi rogauit liberari de labijs iniquis, & à lingua dolosa. & quasi responderet Dominus sic: Quid uis ut detur tibi? aut quid uis ut apponatur tibi ad linguam dolosam? Ecce quid dabitur: Sagittæ potentis acutæ cū carbonibus desolatorijs cetera nō mutantur.

IN PSALMVM CXX. ARGUMENTVM.

PRædicatio uel institutio supplicationis, quæ populo in Babylone posito cōueniat. Aliter psalmi graduum dicuntur, quia in ascensu templi canebantur singuli psalmi per singulos gradus. Aliter uox ecclesie ad apostolos.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

PRimo in tribulatione positus propheta ad exemplum publicani illius, qui iunxit pectore oculos eleuare non audebat ad cœlum, liberare se petit à labijs iniquis, & à lingua dolosa. Nunc autem respirans ad secundum gradum, oculos leuauit ad mōtes, ad intercessores utiq; sanctos, quorum suffragio munereretur. Hoc. n. ex persona sua loquitur propheta, qui tamē ipse mōs erat, & patriarcha mirabilis: sed ideo per istos gradus competenter ascendisse se retulit, ut nobis ignorantibus celestium uirtutum genera distincta narratione monstraret. Propheta ut diximus, ad celestem Hierusalem ascendens, primo membro ad sanctorum merita eleuasse se dicit oculos, ut eorum precibus iuuaretur, ne mens illius hostili impugnatione succumberet. Secundo ordine indubitanter sibi promittit, quod se intergre nouerat postulasse, docens ut quoties bona fixa corde petimus, concedi nobis sine dubietate credamus.

COMMENTARIVS.

Leuauit oculos meos.] Canticum graduū. Iterum spiritus iste admonet nos, ut ascendamus (quia intitularur canticū graduum) quia qui incipit uelle ascendendo proficere, eius opus est ut proponat sibi exemplum sanctorum patrum, ut eorum exemplo magis proficiat ascendendo. Vel ut illē qui dicit, Leuauit oculos meos in montes: id est sanctos prophetas & patriarchas, attēdo excellentiā uitæ eorum. Vnde, id est à quibus ueniat auxiliū mihi: quia eorum exemplo commouebor ascendere. Sed licet auxiliū sumendum mihi sit ab eis, tamen principaliter auxiliū capiēdum est mihi à Domino, qui fecit cœlum in maioribus, & alios terram. Vnde illud: Neq; qui plantat neq; qui rigat, aliquid est: sed qui incrementum dat Deus.

Non det in commotionem.] Quasi dicat: Quandoquidē principale mihi est auxiliū à Domino postulādum, ergo non det pedes tuos, id est affectiones tuas à anima, in cōmotionem illam, uidelicet qua cōmotus primus cecidit homo in paradiso positus, & qua cōmotus de cœlo cecidit angelus, & factus est diabolus.

Non det in commotionem pedem tuum, neq; dormiet qui custodit te.] Ad similitudinem negligentis custodis, qui dormiendo negligit illos quos custodire debet. Et quasi anima quæreret, ubi talem custodē inueniam, qui non dormiet, subiungit.

Ecce nō dormitabit neq; dormiet, qui custodit Israel.] Quasi dicat: Quare custodem Israel. Ipse non dormitabit neq; dormiet. Dormitat quisq; quoniam cardine mortale portat, dormit, quando moritur, sed iustus Israel neq; dormitabit neq; dormiet: quia Christus resurgēs iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur.

Nota

Nota quia Israel est uir uidens Dominum nūc in spe, quandoque in re uisurus. Sis ergo tu Israel, & Dominus custodiet te. & Dominus protectio tua super manum dexteram tuam, quia protegit fidem tuam, per quam uenturus es ad dexteram Domini: quæ tua est, quia tibi promissa est. Per manū intelligitur fides, quia fides est potentia. iuxta illud, Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. q. iste dicit, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam: quia ab eo protectus, sol nō uret per diē. Sol diuinitatem notat, cuius radio quasi sole illuminatur mens diuisque. Et quia dies sapiētiam notat, per quam ad diuinitatem ascenditur, unde illud, Dies diei eructat uerbū: maximē opus est unicuiq; ut protegatur, ne eum urat sol per diem, id est ne permittat eum diuinitas hæc scandalizare in sapientia. Scandalizatur quisq; in sapientia, quādo filium quem per sapientiam æqualem patri intelligere deberet, minorem esse dubitat, quod dicit: Sol per diem nō uret te. Neq; luna per noctem.] Per lunā uel Christi caro propter defectum mortalitatis & passibilitatis: uel ecclesia, quæ est corpus suum, denotatur. Per noctem uero scientia intelligitur, per quam intelligitur ea quæ de carne Christi, uel de corpore quæ est ecclesia, intelliguntur. Vt luna quæq; per noctem, quādo per scientiam quisq; de carne Christi, uel de corpore eius intelligit ea, quæ non essent intelligenda. Et ideo opus est ut Dominus protegat quemq;: quia si ipse est protector, per diem sol non uret te, neq; luna per noctem. Quod ut fiat, Dominus custodiat te ab omni malo, custodiat animam tuam Dominus, id est animalitate tuam, ne ratio uicta animalitate succumbat. Quod ut fiat, Dominus custodiat introitum tuum, ne deficias uidelicet in tribulationibus, quæ sunt introitus cuiusq; fidelis: & exitum tuum, ne superbas deuitis tribulationibus, quod faciet ex hoc, nunc & usq; in seculū.

IN PSALMVM CXXI. ARGUMENTVM.

QVia in priore psalmo audierat, Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuū: nunc propterea lætatum se esse dicit, quod sibi in domo Dei introitus sit repromissus. Aliter uox ecclesie ad Apostolos.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Audimus gradum, intelligamus ad altiora conscensum. Sed iste ascensus firmus est, qui Domino custodiente seruatur: Ecce iam subleuatur propheta tertio gradu secundis altior factus, & de ipsa letitia principium psalmi sumpsisse declarat. In prima parte gaudet se propheta communitum ad supernam Hierusalem esse uenturum, ubi iam sancti secunda prosperitate cōsistunt, & cum Domino misericordia ipsius largiente iudicabūt. Secunda loquitur ad ciues Hierusalem, optans eis abundantiam pacis, quam se dicit charitate fratruū & Dñi amore prædicasse.

COMMENTARIVS.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi.] Sicuti amor animam ad hæc terrena cōcupiscenda inflamat, & quasi in ima præcipitat: sic amor sanctus ad superna leuat, & ad æterna desideranda inflamat, ad ea uidelicet quæ non trahuntur, sed semper permanent: ad quorum amorē horretur nos spiritus iste, qui intitularur Canticum graduum. Gradus uero sunt ascendentium, non descen-

dentium. Ascendat ergo quisq; qui hunc psalmū cantat, & quod ascendat, nisi in cœlum? Vbi angeli sunt ciues nostri, à quibus ciuibus peregrinatur in terra. In peregrinationibus autem suspiramus, in ciuitate gaudebimus. Inuenimus autem & socios in hac peregrinatione, qui iam cognouerunt ipsam ciuitatem, & inuitant ut curramus ad illam, ad hos gaudet iste uenire, qui dicit: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi ab ipsis montibus. Dixerunt nobis sancti patriarchæ, apostoli & prophætæ: Curramus. Curramus, quia in domum Dei ibimus, Curramus, & non fatigabimur: quia illuc ueniemus, ubi uon lassabimur, quod dicit: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi ab ipsis montibus. Curramus curramus, &c. quæ domus Domini non est manu facta, sed æterna in cœlis. Et quasi quæreret, quæ est illa domus: dicit Hierusalem, ubi Dominus qui condidit ipsam ciuitatem, est delicia omnium in ea habitantium, hic spes, ibi res, ad quam tanta affectione suspirare debemus, ut dum ad eam tendimus, ex nimia affectione nō ibi esse putemus. Et non mirum si se habeant currentes ad hanc ciuitatem in uia, quasi ibi sint, dum illi qui tendunt ad temporale festum: sic in uia loqui soleant, quasi iam illuc peruenissent, quod iste attendit, qui hic dicit, In domum Domini ibimus. Et non tantū certus sum, quod ibimus, sed illis auditis in Hierusalem in arrijs tuis, id est in contemplatione tui ornatus, qui per atrium intelligitur: quia atrium est locus ante domum, quod solet ornari ut uisus illuc uenientis quadā delectatione gaudeat. In qua delectatione

AD LECTOREM.

Beda cum historiā quam Ecclesiasticā uocat, scripserat, iam tū annum agebat L X. à discipulis deinde licet sæpius rogatus, mysteriorum sacrarumq; in Psalmis diuinationum recessus cogitans, explicationem illius libri aggredi uolebat: tamen ut quoquo modo suis satisfaceret, Argumēta in singulos Psalmos breui confecit. Auditores uero ipsius, cū importuni iterum instarent, tandem eis Titulos psalorum, breuissimis explicationibus illustrauit, quibus absolutis desiderijs proprijs plus indulgentes, quàm præceptoris senium reuerentes, eo Venerabilem uirū adegerunt, ut etiam integros Cōmentarios in Psalmos scriberet. Quos quidem omnes morte præuētus, cum iam c X X. explicasset, absoluere non potuit. Opus tamen inimitabile hoc relinquens, desiderantur præterea hinc inde quædā in hoc nostro exemplari, ubi asterisci positi sunt, ea an senis scriptoris intermissione, aut discipulorū collectione neglecta, aut amanuensium incuria deperierint, incertum nobis est.

IN PSALMVM CXXII. ARGUMENTVM.

EX communi omnium persona, qui in captiuitatem ducti sunt, canitur, libertatem reuerſionis à Domino postulādū. Aliter uox Christi ad patrem.

CAN-

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Qui prius ad montes oculos leuauit, nunc ad ipsum Dominum lumina sui cordis erexit. Propheta metuens admittere quod tenebat, & cautus ex ipsa parte qua creuerat, prima parte perseverantiam precum deuotus exequitur, ut suscepta munera diuino premio contineret. Secundo Dominum precatur, ut donet ei misericordiam, quia instigatione diaboli ab insulantibus multa patebatur aduersa, ut quem consortio non poterant, saltem superbis despectionibus macularent.

IN PSALMVM CXXIII.
ARGUMENTVM.

Etiam sub persona populi iam liberati canitur, agentis gratias cum enumeratione maiorum, quæ à Babylone pertulerant. Aliter uox apostolorum.

CANTICVM GRADVVM.
Dauid.

EXPLANATIO.

Via gradus istos & una tantum ecclesia, & innumera bilia eius membra uirum ascendunt, modo in eis psalmita singulari, modo numero loquitur plurali. Memores sancti confessores, quot pericula Domino miserante uelut impetu torrentis euaserint: primo capite fatentur se de tot ærumnis sola Dei misericordia liberatos. Secundo gratias agunt, quia non sunt decepti à persecutoribus, sed uersa uice contritis ipsorum insidijs erepti.

IN PSALMVM CXXIII.
ARGUMENTVM.

Ex persona eorum canitur, qui de captiuitate redeuntes, impugnatores suos, hoc est finitimas gentes Deo adiuuante prefferunt. Aliter uox ecclesiæ.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Sexto grado clamat propheta nobis in Domino confidendum, ne laboremus in cassum. Prima commotione propter populum fidelem confirmat, dicens: Nullatenus commoueri posses, qui in Domino sint confisi, reddens causam, quare peccatores supra sortem iustorum non permittat excrescere. Secundo precatur, ut rectis prosperitas, prauis uindicta proueniat.

IN PSALMVM CXXV.
ARGUMENTVM.

In captiuorum personam canitur, supplicantium pro libertate, atque dicentium quanta bona & quanta clara laudatio absolutiolem fecutura sit. Aliter conuertente Domino captiuitatem Sion, hoc est Hierosolymorum, quæ prima domum redierat, facti fumus sicut desolati, non dicit consolati, Nondum est

enim plena lætitia cæteris in captiuitate positus. Aliter uox apostolorum de impijs iudæis.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Post captiuitatem omnium peccatorum uoces beatorum ascendentium ad supernam Hierusalem, quam suauiter offeruntur, ut itinere arduo positi sancto se carmine consolentur. Sanctissimi uiri diuina miseratione liberati, prima parte psalmi gratias agunt, quod de obnoxietate seuissima peccatorum, in tantam gratiam sunt recepti, ut inter gentes probarentur esse laudabiles. Secunda deprecantur, ut captiuitas eorum commutetur in gaudium, subiungentes mirabilem ueracem sententiam: quia qui seminant in lachrymis, in gaudio metent.

IN PSALMVM CXXVI.
ARGUMENTVM.

Carmin hoc licet Salomonis personæ constituentis domum Domini congruat, prophetæ tamen & secundæ ædificationi aptandum est, quam adnitebantur reueri de Babylone: quia utraq; cassa esse, nisi Deo custode & præside niteretur. Aliter uox Christi ad futuram ecclesiam.

CANTICVM GRADVVM.
Salomonis.

EXPLANATIO.

Deo psalmus iste Salomonis titulo prenotatur, ut ipse fabricator templi doceat se nihil ualere ad ædificationem eius sine Domini auxilio. Mystice autem Salomon, qui pacificus interpretatur, Christum significat. De quo Apostolus ait: ipse est enim pax nostra, qui fecit utraq; unum, id est, circumcissionem & preputium una fide coniunxit. Unde rectissime propter distinctionem testamentorum, Salomonis nomen & hic post septem gradus in capite octo reliquorum, & supra post septuaginta psalmos in capite octuaginta sequentium constat adnotatum. Exultans propheta quod noui testamenti gratiam præuidisset in spiritu, nec inde tanto munere presumptio perniciosa subriperet, primo ingressu docet, ne proprijs uiribus aliquid boni applicet, cum omnia in diuina potestate sint posita, nec precurrere uelit tempus Domini ordinatione dispositum. Secundo modo de ipso Domino, de quo eius Apostolus loquitur, uel quicumque ipsius mandata perficiunt.

IN PSALMVM CXXVII.
ARGUMENTVM.

Reuerfos de Babylone docet studere debere uirtutibus, quando irremunerata talis non possit esse deuotio. Aliter propheta de Christo ad ecclesiam dicit.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Quam sit magnificus nouus gradus, numerus ipse declarat, qui trina triplicatione protentus sanctum nobis trinitatis culmen

culmen ostendit. Merito ergo & in tali gradu & ubiq; timor Domini nobis commendatur, quibus custos necessarius approbatur. Primo membro propheta sub quibusdã allusionibus enumerat bona timetium, ut animas deuotorum celestis premij calore succendat. Secundo benedicit eos, ut gaudia æterna recipiant, ne quis hunc timorem suauissimum peritimescat.

IN PSALMVM CXXVIII.
ARGUMENTVM.

Docet reuersuros de Babylone & meminisse ueterum bonorum, & pro felicitate precepti gratias referri: ex persona ergo reuertentium formatur oratio. Aliter uox ecclesiæ.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Qui laborantes in uinea Domini denario regni remunerantur æterni, in decimo gradu toleratia passionum suadet, cum crebra ecclesiæ commemoratur afflictio. In prima positione populum monet Israel, ut dicat quod certamina uel insidias à suis pertulerit hostibus, ne quis fidelium de proprijs possit desperare pressuris. Secunda inimicis ecclesiæ per parabolas imprecatur, quod eis in iudicio futuro nouerit esse uenturum.

IN PSALMVM CXXIX.
ARGUMENTVM.

Sub persona de Babylone canitur, illorum uidelicet qui ibi meritis eminebant. Aliter legendus ad lectionem Ionæ propheta.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

In gradu undecimo collocatus propheta penitentiam se satisfactione prosternit: quia nec sanctus quisque in carne constitutus, peccata ad integrum cauere potest. sed & hoc dicendum, quia omne peccatum quasi uidentarium est, quia decalogi perfectionem transgreditur. Clamat propheta ad Dominum, ut peccatorum profundo liberaretur beneuolentia boni iudicis de calamitatibus indicatis. Nec mora ad gratulationis gaudia uenit, ut agnoscerent penitentes quanta gratia suscipiuntur, quibus tamen uelox medicina præstatur.

IN PSALMVM CXXX.
ARGUMENTVM.

Hic quoque psalmus sub sanctorum in captiuitate degentium persona canitur. Aliter uox ecclesiæ regnantis.

CANTICVM GRADVVM.
Dauid.

EXPLANATIO.

Post labores penitentiam propheta suauia canticorum nobis alimenta transmittit, totum uidelicet hunc psalmum de mansuetudine atque humilitate decantans, ut quos labor præmissæ cõ-

fessionis affligerat, gloriosæ deuotionis dulcedo reficiat. Primo ordine propheta exemplo suo humilitatem & mansuetudinem docens, populum utiq; Christianum poenam sibi grauissimam ponit, si mandata Domini non cum summa humilitate susciperet. Secundo conuersus hortatur Israel iugiter sperare in Domino, quatenus tali spe roboratus cunctas seculi aduersitates tolerare præualeat.

IN PSALMVM CXXXI.
ARGUMENTVM.

Idem argumentum est præsentis & octuagesimi octauis psalmi, prædicens quippe propheta quæ circa populum in Babylone gesta sunt, inducit ipsum populum uelut commonentem Deum, quantam beatus Dauid curam religionis & diuini cultus habuerit, quantumq; studiū pro templi ædificatione suscepit, qualiterq; illum uicissim Deus remuneraturum se dixerit, promissionibus ad gentem eius directis, uel ad eos qui erant ex eius genere regnaturi. Et quia promissionum talium illo tendebant intentione, ut esset in illa imperij populis communis utilitatis, idcirco huiusmodi propheta psalmos instituit, quibus spem populis nutriat, & credant manere promissionem, saltem propter fidem captiuitatem esse laxandam, ut & populus solo patrio, & Dauid posteris à uictio instituantur imperio. Aliter propheta ad patrem de Christo dicit.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Hic gradus incarnationis Dominice sacramenta describit. Dignum enim fuerat, ut post duodenarium apostolorum numerum, quasi caput omnium ipse tertiusdecimus adueniret. Neque enim ille humilis, quia hæcenus clamauerat de profundis, subito se in tantam laudem potuisset erigere, sed Dauid hoc loco Christus intelligendus est. Prima parte propheta Christi uerba refert, quibus patri promiserit requiem se non alias sumere, nisi ueræ religionis affectu humanis cordibus infudisset. Secunda dicit esse cognitum, quod ueraciter fuerat à Christo pollicitum, preces suas adiiciens, ut quototies mundum saluaturus adueniret. Tertia promissionem à patre illi factam perhibet esse complendam, ut fructus ueræ uirginalis throni regni sedeat æternus: quatenus ecclesiæ eius benedicat, pauperes pascat, sacerdotes glorificet, & potestate eius producat: inimicos induat confusione, super eum floreat sanctificatio æterna iustitiæ.

IN PSALMVM CXXXII.
ARGUMENTVM.

Prædicat propheta duas & decem tribus, quæ prius semper dissidebant, post captiuitatem in unam fœderandas esse concordiam. Aliter uox ecclesiæ.

CANTICVM GRADVVM.

EXPLANATIO.

Post illam præcedentis psalmi sanctissimam prædicationem, in decimo quarto gradu iam postus propheta populis be-

tam prædicat unitatem, ut qui se Christiana religione consbrin-
gunt, in una charitatis conuenientia perseuerent. Hic psalmus
sicut centesimus decimus sextus diuisionem nõ recipit. & recte,
quia & ille omnes gentes populuscq; ad unius Domini laudes, &
iste ad unitatem fraternæ dilectionis hortatur.

IN PSALMVM CXXXIII.
ARGVMENTVM.

QVasi post reditum ædificata iam domum
studium libertatis. Aliter uox ecclesiæ in
futuro.

CANTICVM GRADVVM.
EXPLANATIO.

Post monita mutæ dilectionis, nunc consequenter suadet, ut
felix adunatio in laudes Domini flagrantissimo charitatis stu-
dio concitetur. Prima parte inuitat propheta ad benedicendum
Dominum, unde plurali numero prædictâ plebem alloquitur.
Deinde populû singulariter benedicit, quia sancta unitas decus
est ac uirtus ecclesiæ. Libet referre quemadmodum usq; ad su-
pernam Hierusalem gradus isti peruenerint. Primo siquidẽ gra-
du seculi designat horrorem, postquam ad uirtutum omnium stua-
dia sestinat. Secundo uirtus diuina defensionis exponitur, cui
nihil obuiare posse monstratur. Tertio magnum gaudium esse
dicitur in ecclesiâ Domini pura mente uersari. Quarto inter
quaslibet angustias docet constanter de Domino præsumendû,
donec miseratus exaudiat. Quinto monet ut liberati periculis
non nobis aliquid, sed omnia Domini uirtutibus applicemus.
Sexto montibus solidissimis comparatur confidentia fidelissimi
Christiani. Septimo dicitur quâ copiosos fructus metant in la-
chrymis seminantes. Octauo nil permanere dicitur, quod uolun-
tate propria uniusquisq; fuerit operatus: sed illa tantû esse firmissi-
ma, quæ auctore Dño construuntur. Nono timore Domini pro-
nunciatur homo beatus fieri, & uniuersa illi profutura cõcedi.
Decimo insundit patientiam deuotis, quâ per ecclesiæ uerba cõ-
mendat ad Dñm, ut in liberandis hominib. quanta sit diuinitatis
potentia sentiantur. Duodecimo uirtus mansuetudinis & humi-
litas ostenditur. Tertio decimo sanctæ incarnationis promissio,
& dictorum ueritas approbatur. Quartodecimo fratribus spi-
ritualib. adunatio prædicatur, supra quos benedictio Domini
& æterna uita provenire monstratur. Quinto decimo in laudib.
Dñi perfecta illa charitas excitatur, supra quâ nihil maius di-
ci, nec gloriosius potest inueniri: sicut Apostolus testatur, Quia
Deus charitas est. Continet hic numerus & hoc sacramentû, ut
cum quinq; sensus corporei, per quos fragilis humanitas contra
hit omne peccatum, beatæ & indiuiduæ trinitatis fuerint uir-
tute superati, ad quintumdecimû gradalium psalmorum nos cul-
men educat.

IN PSALMVM CXXXIII.
ARGVMENTVM.

REuersis de Babylone præcipitur ut tam pro-
ultione hostium, quam pro defensione sui
gratias referant redemptori, qui illos multipli-
ci solationum genere semper confouerit. Al-
liter uox ecclesiæ operantibus, quia increpat
idola.

ALLELVIA.

EXPLANATIO.

Post gradalium pulcherrimam cõstructionem, quæ ad cul-
men usq; perpetuæ felicitatis euexit, congruo nimis ponitur
alleluia, ut laudibus Domini sancta perseverat ecclesiâ, cui tale
munus noscitur esse præparatû. Per totum psalmum propheta
loquitur. Primo ingressu propter nominis eius potentiam lau-
des Domino dicit esse soluendas, quia fecit quæ uoluit magna
ipsius diuersa commemorans. Secundo quoniam ueritatis perse-
cra laus est destrueret falsitatem, idolorum cultores sub irriso-
ne redarguit. Tertio diuersos ordines admonet, ut Dominum
laudare non desinant.

IN PSALMVM CXXXV.
ARGVMENTVM.

VT supra. uox Apostolorû ad synagogas.

ALLELVIA.
EXPLANATIO.

Iterum nobis alleluia dicendum est, gratia quidem semper no-
uum, sed assidua expositione nouissimum. Hinc psalmus sub-
iectus est, qui peruersus unius fines misericordiam Domini nobis
sepius inculcat, nec in merito. Nam clementia est eius, quod
uimus, misericordia quod ualemus. Per uniuersum psalmum
propheta loquitur. Prima parte magnificentiam Domini ex to-
tius orbis conditionem declarat. Secunda miracula refert, quæ
fecerit in Aegypto & in gente Iudeorum. Tertia descendit ad
Christianos, beneficia Domini consequenter enumerans.

IN PSALMVM CXXXVI.
ARGVMENTVM.

Captiuitas Babylonica prophetatur. Ali-
ter uox ecclesiæ.

PSALMVS DAVID PROPTER
Hieremiam.
EXPLANATIO.

Tripliter hic psalmus intelligi potest, & de captiuitate,
quæ populo accidit Iudeorum, quando in Babylone trans-
lati sunt, & ibi uarijs modis ludificati. & de peccatoribus qui
de ecclesiâ iacti, tradantur diaboli potestati, & de superiore ca-
ptiuitate, qua in primis nostri generis parentibus de paradisi
gaudijs in cõuallem lachrymarum deuoluti sumus. Populus He-
breorum prima sectione calamitates suas, quas erat in Babylone
passurus, enumerat: subiungens inter quaslibet seculi huius
angustias, nunquam se Hierusalem ullatenus obliuisci, quam-
uis euertendam esse constaret. Secunda ad Dominum uerba con-
uertit, ut memor sit insulantium ecclesiæ, beatos asserens qui de
corde suo incipientes, malas cogitationes obijciunt.

IN PSALMVM CXXXVII.
ARGVMENTVM.

PRæcedens psalmus querelas captiuitati in
Babylone, hic uotum redeuntis populû cõ-
tinet: quãtasq; gratulationes in terra propria
Deo reddere uoluerit, exponit. Aliter uox
Christi ad patrem.

IPSI DAVID.

EXPLANATIO.

IPsi Dauid, ipsi Domino Christo significat, ad quâ psalmi istius
refertur uniuersa confessio. Per totum psalmum uniuersalis
ecclesiâ loquitur. Prima narratione beneficia sibi Domini attri-
buit collaudat, postulans in futuris patientiam, ut aduersa mun-
di eius possint munere sustineri. Secunda deprecatur ut reges ter-
ræ Dominum confiteantur excelsum, quoniam in omnib. maie-
statis suæ miracula dignatur ostendere: orans ne peccatores cõ-
uersos desiciat, quos creare dignatus est.

IN PSALMVM CXXXVIII.
ARGVMENTVM.

EX persona populi fidelis intelligentis Do-
mini potentiam, & quod nulla etiam secre-
ta maiestati eius fallere possunt, psalmus iste cõ-
ponitur. Aliter uox Petri apostoli pœnitentis.

IN FINEM PSALMVS
Dauid.

EXPLANATIO.

IN finem in Christum dicit, ex cuius persona totus est psalmus
iste cantatus. In prima parte Dominus de pausatione & resur-
rectione sua loquitur, patri omnes cogitationes suas illi dicens
esse notissimas. Secunda potentiam paternæ diuinitatis exponit,
quia in id quod homo est, nullo loco, nulla longitudine ab eius se-
posit abscondere notitia: addens, quoniam ab utero matris suæ
ipso protegente reseruatus est, qui mundi uitia gloriosa sancti-
tate superauit. Tertia se laudaturum à parte, qua subiectus est
patri, Dominum proficitur, cuius opera potentia & mirabi-
lia esse iam cognita sunt. Quarta cõfirmatum asserit beatorum
omnium principatum, iubens à se impios obstinatosq; discedere,
qui tamen nulla erant pœnitudinibus humilitate saluandi.

IN PSALMVM CXXXIX.
ARGVMENTVM.

Ezechias contra Assyrios orat, ne uidelicet
exterorum ui uel fraude superetur. Aliter
uox Christi est.

IN FINEM PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Antis legis est Christus ad iustitiam omni credenti, qui nobis
in hoc psalmo quasi præconis uoce iuxta iter terribilis, om-
nipotens, pius & nimium desiderabilis adueniri prædicetur. Per
totum psalmum sancta ecclesiâ loquitur. Primo membro Domi-
num deprecatur, ut ab iniquo diabolo eam liberare dignetur,
qui multis fraudibus deuotionem populû fidelis conatur euertere.
Secundo postulat ne tentatori nequissimo tradatur, quam iam
constat acerbis periculis ipso protegente liberatam. Tertio in
iudicio futuro uindictam supra eos dicit esse uenturam, qui pau-
peres eius insanis motibus persequantur.

IN PSALMVM CXL. AR-
GVMENTVM.

Bedæ tom. 8.

SVb persona Ezechia canitur, pœnitentiam
exercentis, ne contra iram Assyriorum ra-
peretur in iram. Aliter uox ecclesiæ contra he-
reticos, sicut & supra.

PSALMVS DAVID.

EXPLANATIO.

Svpplicat propheta ut inter actus istos mundanos à diuer-
sis liberetur erroribus. Prima sectione propheta Domini
rogat, ut eius audiat oratio, subiungens à quibus se maxime
berari uelit errorib. Secunda eligit se à iusto argui, quâ à pecc-
atore laudari, supplicans ut custodiatur à laqueis peccatoris
quia nullam se communionem cum eis habere testatur.

IN PSALMVM CXLI.
ARGVMENTVM.

Titulus manifestus est de Dauid. potest &
ab Ezechia obfesso dictus accipi.

INTELLECTVS DAVID, CVM ESSET
in spelunca, oratio.

EXPLANATIO.

DAuid ob Saulis insidias profugus cû in spelunca lateret, ora-
uit, quoniam Dominum Christû in corpore ante passio-
nem suam significabat esse facturum. Nã cum huic orationi in-
tellectus præmittitur, significatur intellexiss. Dauid inter an-
gustias, & fugæ suæ latebras, quid esset Dñs à Iudeis passurus,
& quomodo patrem rogaturus. Prima parte Dñs clamat ad pa-
trem, nefandos dolos iudice perfectionis exponens. Secunda libe-
rari se de carcere inferni deprecatur, quoniam omnium sancto-
rum fides in eius resurrectione pendeat.

IN PSALMVM CXLII.
ARGVMENTVM.

Titulus apertus est à Dauid contra Absalõ
agi. potest & ab Ezechia cõtra Sennache-
rib dictum intelligi.

PSALMVS DAVID, QUANDO
persequabatur eum Absa-
lon filius eius.

EXPLANATIO.

Historia quidem hæc regum lectioe notissima est, Dauid
à filio persecutum, quæ similitudo, ut quidam uolunt, ad
omnem porrigitur Christianum, qui peccatis seuientibus tana-
quam à filiis proprijs in mundi istius acerbitate uexatur: sed cõ-
tra hæc pœnitudo remedialis, quæ hic psalmus cõtinet, apponi-
tur. Quãuis ppheta multos pœnitentiæ psalmos scripserit, ta-
men quantum compunctione cordis afficitur, ut salubriter exa-
minatus diuinis mundior appareret aspectibus. Prima itaq; de
precatione rogat Dominum Christum, ne cum seruo suo uelit
70 inire iudicium, sed perturbationi suæ misericordiam ipsius sup-
plicat subuenire. Secunda uelociter peruenire se petit
ad ueniam, ut deductus in uiam ueritatis, ab ini-
micorum liberetur insidijs.

IN PSALMVM CXLIII. ARGUMENTVM.

Hinc quoque psalmi ipse titulus exponit, nec minus etiam Ezechie gratiarum actio præteritur, de obsidione & de infirmitate saluati. Aliter uox ecclesie aduersus diabolū & satellites eius.

PSALMVS DAVID, ADVERSUS GOLIATH. EXPLANATIO.

Bellum istud Davidicum ad designandum certamen est Domini Christi permissum, ut sicut iste gloriam Goliath, qui reuelatus siue transfiguratus interpretatur saxei teli dimicatione prostravit: ita per petrā, quod est Dñs Christus, fortitudo diabolica uinceretur. Post interfectionē Goliath, in prima parte propheta Dño gratias agit peracti belli discrimine se liberatū, deprecans ut citō Dñi declararetur aduentus, per quem diabolus uictus est, & spiritus uisus Israel liberatus. Secūda in nouo & ueteri testamēti propheta se Dño psallere promittit, liberatus a pestis inimicis, qui beatitudine suā in seculi istius felicitate posuerunt, illos solum beatos esse definiēs, quorū est Dñs Deus eorū. Notandū autē, quōd interfectione Goliath memorata quasi quidam terminos mūdānis est rebus appositus. Neq; enim post hūc aliquid aut de ecclesie laborib; aut de amaritudine seculi, aut de tribulatione poenitentū, aut de Antichristi abominatiōe narratur: sed reliqui septem in magnum mysterium diuini præconijs aptati, celestis gaudiū uideatur esse plenissimi.

IN PSALMVM CXLIII. ARGUMENTVM.

EX persona canitur populi de captiuitate liberati, admirans Dei potentiam, & agētis gratias beneficis eius, qui omnibus in tribulatione positis subuenire solet. Aliter uox ecclesie ad Christum.

LAUDATIO IPSI DAVID. EXPLANATIO.

Quæri potest, quare titulus hic singulariter continet, laudatio ipsi David, cū in omnib; psalmis ipse David, hoc est Dñi Christi gloria prædicetur: sed hic ideo distinctior duriorq; posita est, qui cōpletis omnib; quibus humana ignorantia fuerat instruēda, nūc ad sola præcipitur Dñi uacare præconia, quæ laudes propter futuri seculi sabbatum (ut reor) septenario psalmorum numero sunt comprehensæ. Beati enim ait, qui habitant in domo tua Dñe, in seculū seculi laudabunt te. Et hic autē psalmus Hebræi alphabeti ordinē peruersū capita custodit, in quo tñ notandū, quā Num litera in Hebræis uoluminib; non habetur: sed à septuaginta interpretib; addita cōtinet hunc uersum, Fidelis Dñs in omnibus sermonib; suis, & sanctus in uniuersis operibus suis. Laudatio Christi, quæ à propheta proposita est, tribus narrationib; explicatur. Prima est laudis eius infinita pmissio. Secūda dicit laudē Dñi nouē modis esse peragendā. Tertia parte q̄ in secūda de præconio Christi breuiter proposuit, paulo latius atq; euidentius explanat, in finē cōmonens ab omni carne Dñm debere laudari. Prima ergo diuisio cōtinet prædicti alphabeti literas tres, secūda quatuor, tertia quatuordecim.

IN PSALMVM CXLV. ARGUMENTVM.

Populus de Babylone saluatus, beneficia in se Dei ab initio commemorat. Aliter uox Christi ad populum.

ALLELVIA AGGEI ET ZACHARIAE.

EXPLANATIO.

Memoria Dominice laudis, quā præcedente titulo latine posuerat, nūc ad cumulum eiusdē laudis Hebræi alleluia uoluit augmentare uocabulo, cupiens propheta laudes Dñi ex toto corde decantari. Primo ingressu dicit in hominib; minime confidendum, ne aliquid ab eo peteretur tepide, si & alius crederetur posse prestare. Secundo pronunciat totam spem in omnipotente Domino reponendā, & cū sit iste Dñs, ex factis suis pulcherrimē definitur, ut gentilitas tā frequenti ratione commissa errores suos fideli deuotione relinquat.

IN PSALMVM CXLVI. ARGUMENTVM.

Populus liberatus ad laudandū Deū hortatur. Aliter uox ecclesie & Apostolorum ad nouellum populum.

ALLELVIA. EXPLANATIO.

Verba tituli sui subsequens textus exponit, Alleluia siquidem significat laudate Dñm. Deniq; quinta editio psalmi huius initium ita posuit, Laudate iam, id est Dominū: quia ia unum ex decem nominib; Dei intelligitur, quæ Hieronymus ad Marcellam scribens, ita cōmemorat. Primum nomē est heli, id est fortis. Deinde heloim & heloe, quod utrunq; dicitur Deus, unde geminatū frequēter inuenitur, ut est: Deus Deus meus quare me de reliq;si. & Deus Deus ad te de luce uigilo, & his similia. Quartum sabaoth, quod est exercitū. Quintum ielon, quæ nos excelsum dicimus. sextum eser eia, quod in Exodo legitur, Qui est mist me, septimū adonai, quem nos Dñm generaliter appellamus. Octauum ia, quod Deo tantum applicatur, & in alleluia extrema syllaba sonat. Nonum tetragramum, quod ineffabile nuncupatur. Decimum sadai: id est robustum & sufficientem ad omnia perpetranda. Primo modo hortatur propheta populum deuotū laudare Dñm, qui humiles erigit, & superbiorum colla concidit. Secundo alacriter Domino dicit esse psallendum, qui supplicantibus beneficia profutura concedit: quoniam qui de suis uiribus præsumunt, ei placere non possent.

IN PSALMVM CXLVII. ARGUMENTVM.

Speciali gratiarum actione pro reditu ad generalem Dei laudem cōuertitur. Aliter Christi uox ad ecclesiam.

ALLELVIA. EXPLANATIO.

Ad consuetum quidem Alleluia reuertimur, sed hoc nullatenus repetere fastidimus, cuius uerbi tantus honor est, ut cum sit in Hebræa lingua reconditum, nullo tamen constat alio sermone translatum: sed quicquid deditum diuinitati, dignitatem huius nominis pia deuotione ueneratur. Primo capite propheta Hierusalē, id est supernā alloquitur ciuitatē, ut secūda iā reddita in ciuib; suis, Dominū iugi debeat exultatione laudare. Secundo mysticis allocutionib; latius enumerat, quanta populo

pulo suo pius miserator indulserit. Psalmi isti laudationis Dauid ita dispositi sunt, ut prius de præceptis diuini præconij, post de mundi peruersitate fugienda, tertio de cōgregatione ecclesie diceretur. Quarto qui nunc finitus est, collecta Hierusalē præcepit laudes Domini celebrare, quæ de mundi istius diuersis periculis liberata, in æterna requie noscitur constituta. Quapropter choro illi sanctissimo & de mundi partibus aggregato tria subnectit exultatione gaudendū, ut in opere sanctissimo trinitatis gratia ubiq; fulgeret.

IN PSALMVM CXLVIII. ARGUMENTVM.

Omnis mūdi creatura ad laudandū Deum conuocatur. Aliter uox Apostolorum ad populum.

ALLELVIA. EXPLANATIO.

Propheta per paucarum cōmemorationem omnes creaturas ad Domini laudes hortatur rationales & intellectuales per se intellectu autē uel sensu carentes per illas utiq; quæ opera Domini sapientissima consideratione collaudant. Prima parte celestia hortatur ad laudes. Secūda allegoricis allusionibus terrena comonnet, ut Dominum deuota mente concelebrent, unam causam probabilem utriq; subiungens, quia dignum est ut creatura suum laudet auctorem.

IN PSALMVM CXLIX. ARGUMENTVM.

Reuersi de Babylone gratias agere iubentur, quia oblitentes sibi finitimas gentes Deo adiuuante deuicerint. Aliter uox Christi ad fideles de futuro & de resurrectione.

ALLELVIA. EXPLANATIO.

Hoc nomen in usu habere in omnimodis cōmemoratur, quādo & nouū ueteri testamento decenter aptatur, & uetus nouo, ubi Aegypti miracula, & maris rubri beneficia describuntur: nouo in presenti psalmo, quo canticū nouum Dño cātare iubemur. Prima positione propter canticum nouum Christo

Domino diuersis modis dicit esse cantandum, qui de toto orbe terrarum uniuersalem sua pietate construxit. Secūda gaudia sanctorum, uirtutesq; describens uindictam peccantiū gloriam dicit esse iustorum, in præcedēte psalmo ad præconia Domini omnes hortatus est creaturas. Hic autē distinctius propriasq; significauit Israel, nouum canticum debere cantare, & de proprio Domino letum fieri, qui eum fecit de gentium multitudine congregari. cōmemoratur & potestas, quæ sanctis est in illa iudicatione tribuenda, ut uirtus Domini in eorū gloria possit agnosci.

IN PSALMVM CL. ARGUMENTVM.

Hortatur propheta tam posteros quā præfentes, ut psallendi insistant officijs. Aliter Christi uox post seculum deuictū in regno suo lætantis. Amen.

ALLELVIA. EXPLANATIO.

Admonetur ciuitas Dei, ut de mundi ambitu congregatā Domino laudes, & ore cantet & animo. Psalmus iste leuatus ad illam concordē sanctorum omnium unitatē, diuisione habere non debuit: quia totius operis perduxit ad uirtutem inseparabilis trinitatis: finem intētio uerō eius ipsa est, ut Dominus de sanctorum congregatio laudetur. Amen. Deo laudes.

ARGUMENTVM PSALMI.

Hic Psalmus proprie scriptus David extra numerum, quando pugnauit cū Goliath. Quinquagesimus est de poenitētia, ceterimus de misericordia & iudicio, ceterimus quinquagesimus de Dei laude in sanctis eius. sic enim ad æternam beatamq; tendimus uitam: primitus nostra peccata damando, deinde bene uiuendo, ut post uitā condemnatā malā, & gestā bonam mereamur æternā. uocati enim, renunciamus diabolo per poenitētiā, ne sub iugo eius remaneamus: iustificati sanamur per misericordiam, ne iudicium timeamus, glorificati transimus in uitam æternam, ubi Dominum sine fine laudemus.

FINIS COMMENTARIO- rum in Psalmos.

Bedæ presbyteri in Psalterium, & eiusdem uocabula expositio, & de diapalmis collectio.

CATALOGVS DIAPALMATVM. De Psalmo secundo diapalma.

- I. II. III. IIII. V. VI. VII. VIII. IX.

Aduersus Christum eius. Non est salus illi in Deo eius. Et exaudiuit me de monte sancto suo. Et quærītis mendacium. Et in cubilib; uestris conpingimini. Et gloriam meam in puluerem deducat.

CANTICVM DIAPALMATIS.

Comprehensus est peccator. Ut sciant gentes, quoniam homines sunt. Et holocaustum tuum pingue fiat. Bedæ tom. 8.

Diapalma de psalmo iij. Diapalma irem aliud. Diapalma psal. iij. Diapal. aliud. Diapal. vij.

IX. Diapalma aliud. Diapal. xix.

Y 2 Nen

in conuulsas. Aethiopia, tenebræ uel ignis. Ammon, populus mœroris. Abaron, pater suscitans dolorem. Abarona, terra fertilitatis. Ammoror, amarorum. Abaron, uel filius dextere. Ba...

FINIS.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI SERMO DE EO quod legitur in Psalmis, Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut uideat, si est intelligens aut requirens Deum.

PROLOGVS SEQUENTIS opusculi.

VM plures clericos in schola constitutos agnoscerem, ad hoc quam maxime uacare, ut literarum secularium notitia caperent, quæ auditores suos studiosissime docet carnalia appetere, pro obtinenda mundi gloria contendere, syllogismorum & argumentorum subtilitates discere, ut quolibet simplices cum uerbo sitate huiusmodi circumuentos possint irridere: tractaui & ego literas illas legere, quibus aliquos ad sacræ fidei normam, ad timoris dei mortisque diuini curâ, ad spiritualis uitæ puritatem, ad humilitatem...

tis & charitatis deuotionem, ad poenitentiam malefactorum, emendationemque morum incitare. Intellexi namque uerum esse quod scriptum est, Diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum: quia tam malum quam bonum proficere potest, his qui diligunt Deum in ueritate. Et bonum quidem, quia satis patet quomodo proficit, prætereo. De malo hoc dicere uolo, quia tribus modis parit profectum his duntaxat qui timent Dominum. Vnus quippe modus est, cum Deus aliquos dissolutos, & ad cuncta boni operis studia negligentes uidens, permiserit eos cadere in aliquod crimen, uel periculum grande, ut ex hoc humiliati & afflicti cogantur illum pro necessitatibus suis inuocare. Hoc igitur modo talique, malo plures compulsi, ad Dominum sunt conuersi. De qua compulsionem in Euangelio legitur: quia cum homo quidam fecisset cenam magnam, & uocasset multos, qui nolebant uenire: postremo iussit seruo dicens, Exi in uias & sepes & compelle intrare. Quæ compulsio talis est. Cum enim Dominus noster qui per illum hominem significatur, plurimos tam ex Iudeis quam ex gentibus & cunctis huius seculi sapientibus uocasset: sed illi suam uolentes iustitiam consistuere, iustitiæ Dei non subiecti, conuertit se ad infirmos & ignobiles. i. sceleratos quoslibet uocandos, qui pro eo quod peccatis nimis presidi fiduciam nullam in suis meritis habebant, quasi compulsi ad Dei gratiam festinabant. Seruus autem qui tales uocauit ad cenam, prædicator quilibet intelligitur, dicens ad eos: Nisi conuersi fueritis, non intrabitis in regnum cœlorum. Alter modus est, cum in tribulatione uel tæratione aliqui tanquam aurum in fornace probati, exinde præmium cœlestis adipisci meruerint. iuxta illud: Beatus uir qui suffert tentionem, &c. In hoc persecutor omnis nolit uelut bonorum profectibus seruit, quod nimium in beato Iob satis declaratur. Nam quanto cum nequissimi hostis tentando supplantare studuit, tanto melior licet inuitus fecit. Tertius, cum peruersorum studia in contrarium uertentes ea contentione & emulatione fecerimus bona, qua illi facere student mala. Quo uidelicet argumento Dominum in Euangelio legimus uti, cum parabolam protulit de homine uillicum habente, qui agnoscens se à uillicatione dei sciendum, prouidit per fraudem quæ sibi profutura forent post deiectionem. Hanc itaque parabolam non ideo Dominus retulit, ut quenquam incitaret ad fraudem faciendam: sed ut nos doceret, ita prouidentes esse in bonis, sicut ille uillicus fuit in malis: bene uidelicet dispensando omnia quæ nobis à Deo conceduntur in hoc mundo. Constat autem tam magna huius argumenti causa, ut non solum ex hominibus prauis, sed etiam ex ipso paruitatis autore queat assumi, si scilicet hoc quod de eo scriptum est, Diabolus circuit, quærens quem deuoret: in contrarium uertentes dixerimus, Sicut diabolus circuit quærens quem deuoret: ita & nos debemus circuire, quærentes quem eripere de ipsius malitia possimus. Cuius etiam argumenti genus in hoc sermonis opusculo imitatus, studui ut sicut multi scholares in literis secularibus se exercent ad secularis uitæ amorem: ita & me exercebam in sacris literis, in elementis & in cunctis rebus moralibus, quæ animo occurrerent, eligens inde atque scribens quæ legentibus proficuisa, & ad edificationem animarum congrua uidebantur.

IN PSALMVM LII. Commentarius.

Mnipotentis Dei gratia cupiens omnes homines saluare, inuocat nobis fratres charissimi per psalmistam qualiter nos iugiter inspiciat dicens: Dominus de cœlo prospexit in-

per filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirens Deum. Hæc igitur uerba quamuis sint pauca, præcitantiam tuam & salubrem doctrinam omnibus exquirunt. Deum in ueritate præbent. Docent namque, quia Deus iugiter respiciat super nos, ut hoc inuestiget si sit inter nos aliquis intelligens aut requirens Deum. In quibus uerbis hoc in primis est notandum, quod Deus qui omnia antequam fierent nouit, non ideo nos inspicere dicitur, ut ex habitu uel motu nostro quid in nobis sit, quasi nescius discat: sed ut nos discamus & admoneamur attendere, quæ clementer atque subtiliter hoc Deus iugiter in nobis exploret, quid circa salutem nostram nos tractemus, quantumque sollicitudinē non solum pro presentis uitæ subiectis imperandis, sed etiam pro æterna uita obtinenda habeamus. Huiusmodi quippe intentio primitus ut dixi, in Psalmistæ uerbis iam prolatis constat retinenda. Deinde altius considerandum, quomodo id pro quo Deus nos respicit, aliquatenus implere possimus, id est ut intelligamus & requiramus Deum. Quicquid enim intelligendum & requirendum est de Deo, interioris hominis studio constat agendum: quia cum uterque sit inuisibilis, & Deus scilicet & noster interior homo, utpote qui ad Dei similitudinē factus est, uterque etiam inuisibiliter sentit quæ de altero sentiendæ, & requirendæ sunt, quamuis Deus incomparabiliter excedat. Ille namque per se ipsum omnia nouit, homo autem nec à semetipso, nec sine additamento aliquo quicquid scire ualeat. Additamentum uero dico, oia inuisibilia per quæ instruimur ad inuisibilia intelligenda, sicut scriptum est: Inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Itē additamentum esse dico, illa intelligentiæ dona, quæ in nobismetipsis ex Dei gratia iugiter retinemus, sicut est illud: Quod tibi non uis fieri, alij ne feceris. Nā si alij nihil horum quæ nobis fieri uolumus, agere debemus, mala autem nulla nobis agi omnimodo uolumus: mala etiā nulla alij agenda esse aperitissimè scimus. Quia nimirum sententia scire conuincimur, omnia quæ alijs exhibere debemus, de quibus postmodum aliqua exempla proferemus. Nunc uero quod instat agamus, dicentes uidelicet tertium additamenti genus, per quod instruiamur, intelligere ac requirere Deum. Hoc autem genus in omnibus sacre scripture libris habet. In his igitur tribus, additamentis omne genus humanum, quod ad intelligibilem duntaxat ætatem peruenit, probat quid de Deo intelligat, & quomodo illum requirat. Sed per duo superiora dicta oēs qui librorum sunt signari, libros uero scientes per omnia probantur. Nunc ergo quæ notissimè est, quomodo in libris inuisibiliter legatur, qualisque scientia ex his acquiratur, dicendum est tantummodo, qualiter in illis duobus ad diuinitatem quasi in libris spiritualiter legere possimus. Liber quippe tam spiritualis quam corporalis dici potest, sicut in sacra scriptura, maximeque in Apocalypsi inuenitur. Vnde est illud: Vidi in dextera sedentis super thronum librum. Qui profecto liber spiritualis credendus est, & quotiescumque spiritualia tractamus, toties in spirituali libro legimus. In quo etiam tanto facilius legere possumus, quanto plus eum in præceptum habemus, & nec noctis nec tenebris ullis impediri possumus ab huiusmodi lectione. Cum ergo sciamus qualitatem libri illius, in quo tam laici quam clerici legere possunt, quæramus etiam ubi in eo legere debeamus, & ubi Deus qui super nos iugiter respicit, ut uideat quis nostrum sit intelligens aut requirens Deum, requirendus sit. Hæc igitur utraq; in corde nostro agenda sunt, quæ & Deus illic solet aduenire, & cuiuslibet legentis intentionē curat; subtiliter pensans, prout uiderit se amari, per inspirationē alloquitur. Vnde psalmista dicit: Audiat quod loquatur in me Dominus Deus. Audistis itaque qualis sit spiritualis liber, & ubi in eo debeat legi: audite etiam quomodo in eo legendum sit. Sed priusquam aliquid legamus, exemplum unde talem legendi modum sumpsimus, dicamus. Dominus namque & saluator noster, cum aliqua regni cœlestis secreta referare uellet, similitudi-

nes protulit tales, quæ omnium intelligentiæ conuenirent. Paulus quoque cœlestia per similitudinē contemplari posse testatur, dicens: Videmus nunc per speculum, & in enigmate. Ideoque sicut Dominus noster per similitudines secreta plurima fidelibus cunctis aperuit: ita & ego prout gratia diuina concessit, in hoc sermone cupiens facere, tale locutionis genus quod facillimum est ad intelligendum, & in omnium reperitur conscientia sapientium, decreui appellare librum, in quo quilibet spiritualis quasi leges, secreta cordis sui possit agnoscere. Cum igitur teneamus librum, legamus illud primum, unde hoc ipsum ualeat agnoscere, quod omnis uitæ cœlestis contemplatio non nisi per alicuius similitudinis instrumentum patefaciat. Scimus enim omnes, quia cum quælibet excellens structura erit ædificanda, non prius in alium potuerit consistruari, quam palis & sudibus in opus idem undique inferri gradus efficiantur, in quibus & operantes stare possint, & per quos inferius ac superius iter habeatur. Per hæc itaque uisibilia, quæ omnibus nota sunt, instrumenta instruiamur, ut in inuisibilibus idem faciamus, colligentes scilicet uarias similitudines, quibus opus arduum cœlestis regni, quod per fidem accipimus, ad altiora construere ualeamus. In his quippe edocti stabilem gradum ponere possumus, ut pro operis incepti perfectione descendamus uel ascendamus. Descendere autem ab huiusmodi opere, est carnis curam & quæcumque actiua uita exigit, interdum prouidere: ascendere uero, est iterum contemplatiuæ uitæ studium uiribus totis exercere. Non enim contemplatiuæ uitæ perfectio sine actiue supplemento obtinetur, quia quæ in superioribus sunt habenda, ex inferioribus sunt colligenda. Ecce una similitudo satis aperta, in qua quasi legendo potest agnoscere, qualiter in edificatione spirituali debeamus operari. His igitur dictis de ædificandi modo atque qualitate, iam ponamus fundamentum tale, quod nec flumina nec uenti possint mouere, quodque ædificium omne superponendum possit firmiter continere. Fundamentum autem huiusmodi fidem summam trinitatis & unitatis esse credentes, in primis exinde uolumus dicere similitudinem talem, de cuius noticia nemo se excusare poterit, & per quam omnis qui uelit requirere Deum, non erit. Scimus quippe tres personas esse in uno aquæ elemento, in unam substantiam: cum dicimus, ille fons, ille ritus, illud stagnum. Scimus etiam hæc tria tantam æqualitatem continere, ut si de quolibet eorum in aliud infundamus, nullam diuisibilitatem in eis inuenias, dummodo impuritas nulla extrinsecus accidar. Quis ergo sciens hæc in creatura uisibili, inuisibilis creatoris trinitatem & unitatem credere nequit? Quis rogo sciens fontis & riuus & stagni unam eandemque esse substantiam, id est aquam: intelligere non potest illud quod Dominus noster in Euangelio dicit, Qui me uiderit, uideat & patrem: & quia ego in patre, & pater in me est. Numquid aliquis aliquid rationis habens ignorat, quia fons in riuo est, & riuus in fonte? Vnde frustra laborat, qui conscientiam propriam fugere posse existimat. Nisi enim Deus à nobis requiri & intelligi aliquantulum posse sciret, nec illa uerba quæ iam protuli permitteret dici. hoc est, Dominus de cœlo prospicit, & cætera. nec ea quæ alibi Psalmista dicit ex Domini persona: Vacate & uidete, quoniam ego sum Deus. In quibus profecto uerbis demonstratur, quia nisi à tumultu seculari uacemus, nec hoc quod Deus sit, pura mentis acie cernere ualeamus. Dicamus & aliam de aqua similitudinem, in qua pietatis diuinæ immensitas, & negligentiam nostram quantitas pensari ualeat. Aqua nempe omnis absque ea quæ aliqua immunditia uel sordiditate corrumpitur, cunctis ad se lauandi causa accedentibus est apta, nec quenquam uel multum uel parum sordidum à se repellit. Hac igitur similitudine oēs pariter admonemur, ne

quis nostrū desperet de peccatorum suorū purificati
one obtinenda, si tantummodo eorundē peccatorū
sordes abluerē uolens, ad fontē aquæ uiuæ, id est ad
Deū currat, ibi q; se cū penitentiæ lacrymis lauet. Nī
hil enim ut scriptū est, in terris fit sine causa. sed om-
nis creatura omneq; instrumentū utile: sed & ipsa ra-
tio data ad nos per aliquā similitudinē clamat, ut De-
um requiramus. Sed ut de inchoata lauandi similitu-
dine plus loquamur, nisi esset spiritualis sicut corpo-
ralis lauatio, nequaquā psalmista diceret: Amplius la-
ua me Dñe ab iniquitate mea. & Lauabis me, & sup-
niū dealbabor. Hinc etiam propheta admonet nos
ex persona Dñi dicēs: Lauamini, mundi estote. Et ut
aperius insinuaret, quia per hæc uerba spirituale ma-
gis quā corporale lauacrum designaret, cōtinuo sub-
iunxit dicens: Auferte malū cogitationum uestrarū
ab oculis meis, quiescite agere per uerba, &c.

Inter hæc & illud omnimodo pensandū existimo,
quòd deo baptizandorū corpora uisibiliter abluī à
Dño præcipiantur, ut per hoc admoneamur credere
animas ibi pariter inuisibili baptismo purificari. Ergo
dum tempus habemus, in gratiæ diuinæ lauacro, quod
undiq; circumfluit nos lauemus. Tertia quoq; simili-
tudo uidetur mihi in aqua posse reperiri. Scimus nā-
que, quia dum immissa manu uel alia materia diuidi-
tur, nulla diuisionis uestigia post retractam manū in
suo reditu habere cognoscitur. Quod scilicet nō sine
causa fore arbitror, sed hoc significare q; diuinæ potē-
tiæ omnis creatura sit ita penetrabilis, ut nulla acce-
dens uel recedens gerat signa corruptionis: sicut acci-
dit quādo ianuis clausis Dominus noster ad discipu-
los ingressus est. Ibi quippe caro uera erat, sed deitate
quæ eandem carnē possidebat, efficiēte ita penetra-
bat claustra, ut sui nulla relinqueret uestigia. His igitur
tribus de aquæ sacramentis dictis, dicamus dein-
de quæ similitudo consideranda sit in sole.

Sicut enim eius splendor immensus undiq; per or-
bē terrarū diffunditur, ita potentia & præsentia diui-
næ immensitas super omnia cōtinetur. Cuius simili-
tudinis ueritas ex hoc quā maximè poterit agnosci,
quòd in quamlibet terræ partē perrexeris, unus idē-
que solis splendor in eadem uicinitate uel à primæua æta-
te usq; in finē in castimonia & in omni perfectionis
claritate lucent. Huiusmodi itaq; metallo fabricā suę
ecclesię Dñs noster adornare solet. Qui satis cōuenit,
q; in Canticis canticorum legitur, quia ferculū fecit
sibi rex Salomon de lignis Libani: colūnas eius fecit
argenteas, reclinatorium aureū, ascensum purpureū,
media charitate cōstruit propter filias Hierusalem.

Quæ scilicet uerba parum discrepant à nostris dictis.
Quod enim nos diximus fabricā, ibi dicitur ferculū.
Illud aut ferculū ideo de lignis libani factū esse cre-
ditur, quia ecclesia sancta ad epulas æternas inuitata
de lignis impubilibus, id est electis est cōstructa. Cu-
ius colūnæ argenteę significant doctores eloquij san-
cti nitore fulgentes. Reclinatoriū uero aureū, signifi-
cat spē perpetuę quietis, in qua electorū animę in hu-
ius mundi ergastulo adhuc laborantes, recubunt quasi
requiescentes. Ascensus quoq; purpureus, qui in præ-
dicto ferculo factus est, significat omnium sanctorū
martyrū passionē: quia per eandē passionē purpurei
sanguinis colore rubentem ad gaudia superna ascen-
dere meruerunt. Sed quod sequitur, in ferculo descri-
pto media charitate cōstruit, propter filias Hierusa-
lem: designat cæterā fidelium plebē, quæ nec prædi-
cationis sanctæ uerbo congruit, nec sanguinē suū of-
ferre p̄ Christo præsumit, sola perfectę charitatis uir-
tute posse saluari. Ideoq; nos q neutro sufficit? Deū
& proximū tota mente diligamus. Hæc de sanctæ ec-
clesiæ fabrica ferculoq; Salomonis prolata, nulli quę
so sint in grata. Vnumquodq; enim opus tāto præcla-
rius efficitur, quanto dissimilior ornatu cōponitur.
Inseramus ergo adhuc palos & fides similitudinum,
per quos ædificando ascendere possimus in altum.

Sicut

rū uiliori quā decet uestitu incedat, hoc est, ne in ope-
rib, bonis negligens existat, sed & illud omnimodo
custodire, ne quis castitatis continentiaq; iura profes-
sus, huiusmodi nota transgrediat. Ibi monachi &
sanctimoniales castē uirgines, sunt in pedissequarum
persona. Cæteri uero qui intima quæq; & spiritualia
officia nequeunt obseruare, sunt uelut agricolæ, uel cu-
ris secularib, prælati. Sed isti oēs tam agricolę quā pe-
dissequæ, si cōmissa sibi, & ad suam curā pertinentia
fideliter gerunt, ad regna cœlestia perueniunt. Hoc
enim uidetur exprimi per illa uerba, quæ Dominus in
Euangelio dicit: In domo patris mei mansiones mul-
tæ sunt. Quasi diceret: Sicut in terra magna meritorū
diuersitas est, ita & in cœlesti regno multæ mansiōes
habentur. Progrediamur & ultra dicentes aliquā si-
militudinē, quæ ad diuini operis excellentiam con-
siderandam ascendere ualeamus.

Sicut peritus & diues aurifex uolēs aliqd mirum
opus facere, undecūq; potest colligit insignes & pre-
ciosos lapides, inter aurū uel argentū ponendos, tam
ad peritiæ suæ ostensionē q; ad operis miri nitore: sic
& Deus omnipotens ostendere cupiens diuinitis sapi-
entiæ suæ, tantā peritiā tantamq; excellentiā artis in
humanæ & mūdāne fabricę tabula expressit, ut oēs
sapientes artifices semp habeant q, mirent & uenerē-
tur. Vnde psalmista dicit: Quā magnificata sunt ope-
ra tua Dñe, oīa in sapientia fecisti. Sed qā mentionem
fecimus auri & argenti, preciosorumq; lapidū, quib,
omne opus fabricę præcipuē adornatur, decet ut uel
paucis uerbis exponamus, qualiter hæc tria ad spiri-
tuale sanctæ ecclesię ornātū conueniant. Argenti igitur
nomine prædicatorū sanctorū ordo figuratur, attestā-
te psalmista qui dicit: Eloquia Dñi eloquia casta, ar-
gentū igne examinātū. Salomon quoq; ait: Argētum
electū lingua iusti. Per aurū uero significantur hi, q; ua-
rijs diuturnisq; laborib, in monastica uita seu in alio
loco opportuno probati, tanta sanctitate utillant, ut
omnibus sanctam cōuersationem desiderantib, sint
pro miraculo & pro exemplo.

Lapidū aut nomine preciosorū, q maxime aut ru-
bicundi aut aerij coloris sunt, significantur hi qui uel
purpureo martyrij sanguine rubet, uel à primæua æta-
te usq; in finē in castimonia & in omni perfectionis
claritate lucent. Huiusmodi itaq; metallo fabricā suę
ecclesię Dñs noster adornare solet. Qui satis cōuenit,
q; in Canticis canticorum legitur, quia ferculū fecit
sibi rex Salomon de lignis Libani: colūnas eius fecit
argenteas, reclinatorium aureū, ascensum purpureū,
media charitate cōstruit propter filias Hierusalem.
Quæ scilicet uerba parum discrepant à nostris dictis.
Quod enim nos diximus fabricā, ibi dicitur ferculū.
Illud aut ferculū ideo de lignis libani factū esse cre-
ditur, quia ecclesia sancta ad epulas æternas inuitata
de lignis impubilibus, id est electis est cōstructa. Cu-
ius colūnæ argenteę significant doctores eloquij san-
cti nitore fulgentes. Reclinatoriū uero aureū, signifi-
cat spē perpetuę quietis, in qua electorū animę in hu-
ius mundi ergastulo adhuc laborantes, recubunt quasi
requiescentes. Ascensus quoq; purpureus, qui in præ-
dicto ferculo factus est, significat omnium sanctorū
martyrū passionē: quia per eandē passionē purpurei
sanguinis colore rubentem ad gaudia superna ascen-
dere meruerunt. Sed quod sequitur, in ferculo descri-
pto media charitate cōstruit, propter filias Hierusa-
lem: designat cæterā fidelium plebē, quæ nec prædi-
cationis sanctæ uerbo congruit, nec sanguinē suū of-
ferre p̄ Christo præsumit, sola perfectę charitatis uir-
tute posse saluari. Ideoq; nos q neutro sufficit? Deū
& proximū tota mente diligamus. Hæc de sanctæ ec-
clesiæ fabrica ferculoq; Salomonis prolata, nulli quę
so sint in grata. Vnumquodq; enim opus tāto præcla-
rius efficitur, quanto dissimilior ornatu cōponitur.
Inseramus ergo adhuc palos & fides similitudinum,
per quos ædificando ascendere possimus in altum.

Sicut ædificiū quodlibet magnū non nisi magnis
sumptib, cōstrui potest, ita & uirtutes præcipuę nō
nisi magno labore obtineri possunt. Vnde Dñs noster
eandem similitudinē proponit in Euangelio per in-
terrogationē dicens: Quis ex uobis uolens turrim æ-
dificare, nō prius sedens cōputat sumptus, qui neces-
sarij sunt, si habeat ad perficiendū? ut quia oēs audien-
tes similitudinē hanc, & facile intelligere poterant &
responderem nullū profecto esse qui turrim uelit ædifi-
care, nisi prius cōputet sumptus necessarios ad perfici-
endū, tunc ille mox subiungeret dicens: Sic q uirtu-
tē quālibet obtineri cupit, debet prius diligenter tra-
ctare, quia nō sine magni laboris sumptu obtinenda
est. Potest & aliter intelligi huiusmodi interrogatio.
Cū enim à Deo ita creata sint uisibilia, ut oēs intelligē-
tes & requirentes Deū in his facile possint instrui ad
inuisibilia agnoscēda: Dei interrogare est quemlibet
subtiliter probare per eadē uisibilia, utrum eum diligit
& timeat obediendo præceptis eius, an propriē uolu-
prati deseruiat consentiendo diabolicis illusionibus.
Vnde psalmista dicit, Dñs interrogat iustū & impiū:
qui aut diligit iniquitatē, odit animam suā. Quasi di-
ceret: Dñs tentari permittit iustū & impiū, sed iustus
resistit tentatori suisq; suasionibus: impius autem in
credulus permanet, aut ad tempus credens, sed in tē-
pore tentationis recedēs plus appetit carnalia & trā-
sitoria, quam cœlestia æternaq; gaudia adipisci. Qui
ergo tantam iniquitatem diligit, odit animam suā, pro
nihil uidelicet deputans eam perenniter cruciari,
dummodo sibi liceat ad horam temporib, bonis uti.

Sicut filij Israel quondā contra Dñm murmurātes
permisi sunt ab ignitis serpentib, cruciari, ita & coti-
die agē contra eos qui diuinæ pietatis detrahunt, aut
femetipfos multimodis scelerib, tradūt. Permittunt
enim à nequissimis spiritib, qui meritō igniti serpen-
tes dici possunt, nō solū corporaliter, sed etiā spiritua-
liter cruciari, traditi scilicet in reprobū sensum, ut fa-
ciant ea quę nō cōueniunt. Vnde psalmista dicit: Mul-
ta flagella peccatoris. Itē, sicut filij Israel ab ignitis ser-
pentib, cruciati cū serpente æneum aspexissent, sana-
bant: ita oēs qui in Dñm nostrū in similitudine pecca-
trici carnis mortale factum aspiciunt, credendo scili-
cet quòd ipse sit saluator omnium in se credentiū (nam
aliter in eū aspicerē nequeunt) à cunctis mortiferi ser-
pentis tentationib, eripiunt. Vnde sapiens in Euange-
lio legitur: quia hi qui credēdo in Dñm aspexerunt,
ut mulier fluxū sanguinis passa, ut mulier Chananæa
& Maria Magdalena, ut Zachæus & Centurio atq; la-
tro, quacunq; infirmitate sui uel suorū seu peccatorū
pondere deprimebant, oēs sanari meruerūt. Inter hæc
& illud nobis summopere pensandū est, quia sicut
prædictus serpens æneus non ut cæteri serpentes in
natura uenenoosa fuit, sed tantummodo exterius ser-
pentis similitudinē habuit: ita & Dñs noster in ho-
minis exterioris habitu similis erat cæteris hominib,
sed in interiori longē distabat. Cæteri namq; tam ex
natura q; actu peccatis quasi ueneno pleni existunt:
hic aut ab omni peccato immunis erat, sicut de eo scri-
ptū est: Qui peccatum nō fecit, nec inuētus est dolus
in ore eius. Hæc ergo fratres charissimi attendentes
tota mēte in Dñm credēdo aspiciate, ut & uos ab igni-
torū serpentib, id est demōnū morib, eripere dignes.

Sicut ignis facillimè extinguitur, si omnia fomēta
quibus efficitur, penitus abijciant: sic carnis incenti-
ua facilius extinguitur, si materia & occasiones unde
oriunt, omnimodo subtrahantur. Sed ut hæc ritē per-
fici possint, tota mēte inuocandus est Deus, sine quo
nihil est ualidū, ut ipse gratia sua uelut aqua desuper
emissa, oīa in nobis uitiofa incendia extinguat. Tale
ergo uitū sicut duob, id est mente & carne perpetratur,
nā delectatio ad mentē, ipse uerò effectus ad car-
nē pertinet: ita etiā non nisi eorūdem labore superat.
Et hoc tanto facilius, quanto prius quā idē uitū per
consuetudinē regnare incipiat, agitur. Quis enim ne-

sciat, quòd ignis qui interdū extinguitur, postea uerò
tantopere accendit, ut omnia adiacētia flammis exu-
rere uideat, multo maiori labore tandē uincat, quā q
in exordio mox ita extinguit, ut nec scintilla eius re-
linquatur? Vnde psalmista dicit: Beat⁹ qui tenebit &
allidet paruulos suos ad petrā. Quasi diceret: Beatus
qui cogitationes malas mox cū oriri cœperint, & ad
huc paruę sunt, cōstitetur Christo, qui petra est dictus:
rogans eū ut ipse eas à se prius expellat, quā ad maio-
ris nequitia effectum perueniant.

Sicut peritus citharæda chordas plures tendens in
cithara, tēperat eas acumine & grauitate tali, ut supe-
riores inferiorib, cōueniant in melodia, quædā semi-
tonij, quædā unius toni, quædam duorū tonorū diffe-
rentiā gerēs, aliq; uero diatessaron, aliæ aut diapente
uel etiā diapasōn consonantiā reddentes: ita & De-
us omnipotens oēs homines ad cœlestis uirg harmo-
niam prædestinatos in manu sua, quasi citharā quan-
dā chordis cōueniētib, ordinatā habens, quosdā qui-
dē ad acutū contemplatiuæ uitæ sonū intendit, alios
uero ad actiuæ uitæ grauitatē temperando remittit.
Cumq; eos in utraq; uita sic disposuerit, apponens di-
gitū, id est spiritū sanctum, pulsat illos modis quibus
libet, eligens uidelicet ex eis, quos repleat tantarum
uirtutū copia, ut ad alios cōparati quasi diapasōn cō-
sonantiam, quæ octo chordis constat, reddant: reti-
nētes illas octo beatitudines, quas Dñs in Euangelio
enumerat, dicens, Beati pauperes, &c. Quos aut ad
diapente cōsonantiam quinq; chordis constantē eli-
git, illi possunt intelligi, qui tantæ iā perfectiōis sunt,
ut se contineant, ne citō in quinq; sensib, corporalib,
id est uisu, auditu, gustu, odoratu & tactu offendant.
Item qui ad diatessaron quatuor chordis cōstant, di-
gito Dei eliguntur: hi possunt intelligi, qui præ cæte-
ris amare student prudentiā, temperantiā, sobrieta-
tē & iustitiam. Per minorā uero uocū interuallā quæ
duos tonos aut unū, uel semitonium sonant: possu-
mus intelligere hos q in spiritalis diuinæ pulsū præ-
cæteris eliguntur ad geminā dilectionem Dei & pro-
ximi, seu ad aliquā singularem uirtutē, siue etiam ad
conjugalis uitæ gradū. Qui licet in cōparatione alio-
rum uideatur quasi semitonij, pro eo q, plus alijs se-
culo adherere solet: necessarius est tamē cunctis supe-
riorib, gradib, sicut & semitonium consonantijs. Sed
quia tā in altisonis quā in grandisonis chordis habe-
tur semitonij, ponamus in altisonis, id est in cōtem-
platiua uita pro semitonio talis cōiugij homines, qui
specie quidē sint cōiuges, sed re spiritualis uitæ lecta-
tores, implentes illud Apostoli: Qui habent uxores,
tanquā non habentes sint. Hi nimirū meritō in altiso-
narū chordarū constant numero. Tali ergo melodia
Deus delectatur, & in huiusmodi instrumentū collo-
cat quos ad se trahere dignatur.

Sicut sapientes medici per quosdā uiles medicinæ
species ægrotos corpore ad sanitatis gratiam perdu-
cere solent: ita & Deus omnipotens humanū genus,
q; in parentis primi transgressione in maximā uitrius-
que hominis infirmitatem decidit, per plurimas uilis
antidoti cōfectiones ad sanitatē reparat. Quid enim
excogitari potest uilius, quā hoc q, & in peccatis na-
scimur, & deinde quasi irrationale animal uilissimis
quibusdam admniculis parentum uel nutrimum pro-
uidemur atq; pascimur? Quid rogo uilius quā quod
nec in die una sine peccato esse possumus, quodq; ali-
quan do aliter ad bonū flecti nequimus, nisi in pessi-
ma quæq; cadere permittamur, ut uel sic cōpulsū ad
medicū uerū confugiamus, faciēq; eius in cōfessione
præueniamus. Cum aut nec per tantam diuinę pietatis
medicinā curari uoluerimus, pietas enim est mag-
na & peccantem sustinere, & ei quis sit, quoue tendat
nimio peccandi usu ostendere, ut agnita sui qualitate
horrescat, & reuertatur ad Dñm: nō tamen idcirco de-
sinit nos curare, sed adhuc alterius generis medica-
mentū uelut adustionem, quam oēs amarā quidē
esse,

esse, sed corporeæ sanitati utilem tradit, ille spiritua-
liter nobis imponit, permittens uidelicet nos uarijs
modis corporaliter affligi, ut spiritus saluus fiat in die
Dñi. Huiusmodi igitur aduersionem quibusdam pro-
fuisse psalmista testatur dicens: Cui occideret eos Do-
minus, quærebant eum & reuertebantur. Quibusdã
uerò obduratis, & in profundo peccatorum demer-
sis, non profuisse legimus in propheta qui dicit: Per-
cussisti eos Dñe, & nõ doluerunt. & Castigatiõe cru-
deli percussisti te filia Syon, sed insanabilis est fractura
tua. Sunt & alia plurima uilitatis genera, quibus tam
spiritualiter quam corporaliter cotidie implicamur,
ut hoc modo humiliati ueræ sospitatis gratiam ex-
quirere cõgaur.

Sicut pauper uel quilibet reb. proprijs iniuste spo-
liatus apud iudices & rectores seculi querimoniam fa-
ciens, rapto rem accusat, sibiq; sua restituere postulat:
ita oēs sancti pro suorum destructione cœnobiorum
ad Deũ iugiter clamant, obsecrantes ut aut suis tradi-
ta cœnobijs iusteq; acquisita bona restituant, aut in eos
qui rapere præsumperunt, iustum iudicium faciat. Si
quis uero dubitet peccatũ esse cœnobijs uel cuiquã
sua rapere, diligenter attendat quæ de diuine in Euã-
gelio leguntur. Ille namq; non pro eo quod alicui sua
auferret, sed quod propria alijs nõ erogaret, ad infer-
na dũ eius esse legitur. Scimus aut oēs minus peccatũ
esse propria non dare, q̄ aliena rapere. Vnde si pro mi-
nori peccato ipse diues punitus est, multo magis pu-
niendi sunt qui peccata maiora faciunt, id est qui alie-
na rapiunt. Aliena quippe dicimus, quæ non nostro,
sed aliorum usui data sunt: sicut cœnobiorum prædia
cœnobitis, ut & ipsi & seruitores sui, nec non paupe-
res ac peregrini superuenientes exinde alantur. Hu-
iusmodi enim cura ad oēs pertinet Christianos. Sed
quia tam à clericis quibusdam quam laicis pro dolor
nihil difficius creditur, q̄ peccatum esse cœnobiorũ
prædia rapere & abalienare, libet aliud exemplũ pro-
ferre, quod assumptæ rationi specialiter congruit. Nã
quod de diuine diximus, referri ualeat ad omnes qui
quiddam uel cuiquam iniuste rapiunt. Legitur itaq;
in sancti Gregorij libro, quia monachus quidam præ-
positus cœnobij quod ipse construxit in urbe Roma-
na, multis deditus fuerit uitijs. Inter quæ etiam char-
tulas pro confirmatiõe cuiusdã prædij in monasterio
repositas abstulit, extraneisq; tradidit. Cumq; eiusdẽ
monachi obitus appropinquaret, raptus est in spiri-
tu ante Deũ, ubiq; oia eius delicta accusante diabolo
sunt prolata: sed opitulante sancto Andrea apostolo
sancti obitus Gregorio dimissa, excepto uno quod in
chartularum traditione commisit. Si igitur ille pro
monasterij chartulis incautẽ tradidit ueniam adipti-
sci non meruit, nimis formidandum est his qui cœno-
biorum prædia eatenus iure retenta tradendo uel ra-
piendo dissiptant, ne in idem iudicium incidant.

Hæc precor õ rectores attendite, & reminiscetes
q, scriptũ est, iudiciũ durissimũ in his q, præsumunt fieri:
exhortamini iniquicẽ pro institutione cœnobiorũ de-
structorũ, primo quidẽ ut prædia exinde ablata cœno-
bitis reddant, deinde ut hi qui timet Dñm, & qui am-
bulant in uijs eius, ceteris præponantur. Nam in hoc
q̄ maximẽ offensus est Deus, q, ea loca quæ sibi suisq;
sanctis mancipata arg; cõsecrata erant, destructa sunt
ex rectorũ incuria. Si enim Deo famulantes in mona-
sterijs necessaria quæq; haberent, possent utiq; alacri
us obsequium diuinũ agere, possent deuotius pro re-
gis, pro præsulum ac principũ suorum salute, necnon
pro totius ecclesiæ statu intercedere, possent etiam si
quid professionis suæ regulã excederent à pastorib.
suis licentius corripi. Sed hæc omnia in tanta pro do-
lor negligentia à plurimis episcopis habent, ut si uel
oratio pura uel correptio & admonitio cõgrua cuiq;
sit necessaria, tractare dedignant: hoc solummodo tra-
ctantes ut sibi placita assiduãq; agatur obsequia. Est
hoc nimis dolendũ, quia cũ prædia quæ olim à prin-

cipib. religiosis tradita sunt monasterijs, nõc à regib.
seu à præsulib. ablata sint, nulla ibi elemosyna debi-
ta potest agi, nullus hospes ac peregrinus recreari, sit
ita, quasi ad Christianos non pertineat cura huiusmo-
di, & quasi minimẽ credi oporteat, q, in canonib. ma-
ximẽ præcipi episcopis, ut xenodochia ad pauperũ
curã plura constituant. Quanta aut præmia mereant
hi qui pauperes modò recreare studet, ex hoc colligi
potest, q, Dñs in Euãgelio prædicat, se in iudicio dictu-
rũ: Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.
Ideoq; præsulẽs admoneo, ut cũ legentes quæsierint
in canonib. unde decimas exigere debeant, quærãt
simul & illud, quid statutu sit super pauperum & ho-
spitum recreatione, necnon super cœnobiorum pro-
uisione, ne illa terribilis sententia Dñi nostri dicat ad
eos: Væ qui decimatis mentã & anetum, & quæ ma-
iora sunt reliquistis, id est, misericordiam & iudiciũ.

Libet adhuc similitudinẽ aliã pferre p episcoporu
admonitione. Sicut multi agros & prædia sua, si quã
negligentiã antiq; in eis reppererint, nõ dubitant sibi
licere in usum meliorẽ conuertere: ita absq; dubio sci-
re possunt, si q̄ in cœnobijs cõmissis destructionẽ in-
uenerint, magis sibi licere ad usum spirituales uiteq;
corrĩgat, q̄ destructionẽ inuentã sequant uel augeãt.
Hanc similitudinẽ attendant hi q, ad regimen animarũ
& cœnobiorũ utunt; cõstituti, si qua inuenerint mo-
nasteria rã spiritualiũ q̄ corporaliũ subsidiarum in cu-
ria destructa, non solũ minimẽ curant meliorare, sed
magis quoq; destruunt dicentes: Conseruatiõe quã
antecessores nostros hic habuisse agnouimus, in ob-
sequijs quolibet modo exquisitis, p omnia retinere
uolumus, quia nos & dignitate & genere nequaquã illis
impares sumus. Quib. respondemus, quia si sup prædio-
rum suoru incõmodis nesciunt aliquid procurare, sed
in ea quã inuenerunt negligentia pariuẽ perdurare,
ueniale est illis super animabus uel cœnobijs cõmissis
idẽ facere. Si aut substantiã terrenã utilitati cõsu-
lere sciũt, & quæ diuina sunt negligunt, simulare qui-
dẽ possunt coram hominib. ignorantiã, sed Deo sint
nota cũ cõta cordis secreta: qui illos ideo alijs permisit
præponi, ut nequitia p̄pria sibi met manifestata tãto
studiosius se emendarent, quãto plus experti fuissent
se esse tales rectores, quales debuissent, & quales forsi-
tan ante acceptum regimen in corde suo decreuerint.

Dicamus & aliquã similitudinẽ de eo q, scriptũ est,
Quod tibi nõ uis fieri, alij ne feceris. Cũ enim pateat
hoc q, oēs homines uelut sibi met ab alijs impendi
bona, & quod illi etiã alijs impedere debeant similia,
quodq; huiusmodi uicissitudo inter homines quos-
dã impleatur. nã pleriq; amicis suis hanc impendere
solent, dicamus quomodo impedienda sit Deo. Sicut
igitur nos uolumus ut fraus uel inobediencia seu ma-
licia nulla à subditis & famulis nostris nobis agatur:
ita & nos qui scimus Deũ esse Dñm dominoru omni-
um, & super omnia potentissimũ, ei nullã fraudẽ, nul-
lam inobedienciã, nullamq; maliciã in cõmissis qui-
buslibet agere debemus. Cõmissa quippe nobis sunt
à Deo tanta tã in nobis metipsis, quã in alijs, ut ratioẽ
breui nequeat ullo modo dici. Sed uel pauca dicam⁹,
ut cætera possint intelligi facilius. In primis quidem
cõmissa est nobis anima nostra ad imaginẽ & simili-
tudinẽ Dei facta, ut eã ad eandẽ similitudinẽ Dei nu-
trientes, omne q, Deo placitum esse scimus, in nobis
summopere impleam⁹. Deinde cõmissum est nobis,
ut oēs dictis & factis ad meliora trahamus. Si ergo in
huiusmodi cõmissis Deo fideles sumus, implemus
q, scriptum est: Quod tibi non uis fieri, alij ne feceris.
Nolumus nãq; nobis in fidelitatẽ ullã agi. Dicam⁹ &
amplius. Sicut itaq; uolum⁹ ut famuli uel subditi no-
stri, si qd nos offenderint, omnimoda humilitate pla-
cationẽ nostrã exquirant: ita & nos facere debemus,
quotiescunq; Dñm peccatis nostris offenderimus. Itẽ
sicut uolumus ut amici & fideles nostri si q̄ forte de-
tractionem uel iniuriam contra nos factã audierint,

mox

mox hanc ratione fideli compescant, aut si hoc nequi-
uerint, fugiant, ne iniuriam nostram libenter audire
uideantur: sic & Domino nostro facere debemus, si
aliquem illum dehonestantem dictis uel factis ui-
dentes, inhonestatem tantam prohibere non uale-
mus. Fideles namq; ei esse debemus, & ad collaborã-
dum & ad condolendum, quia ille nobis fidelis est:
sicut de eo psalmista dicit, Fidelis Dominus in omni-
bus uerbis suis. Hac igitur similitudine in omnium
sapientium corde scripta requiritur & intelligitur
Deus, nec quisquam sanæ mentis ab hac intelligentia
poterit se excusare. Hęc deniq; de illo q, intra nos
ex gratia diuina collatũ habemus, intelligentiã addi-
tamento sint dicta. Nunc uero ad ea quæ extra nos
sunt, similitudinum additamenta reuertamur.

Sicut igitur uentorum substantia nullatenus cerni-
tur, sed tamen eisdem uentis aliquo modo existere
per immensos flatus & cõmouiones eorũ intelligit:
sic & diuina substantia licet inuisibilis sit, tamẽ ex im-
mensa uirtute & potestate, quam in oẽm creaturam
exercet, maximeq; in eos qui sibi resistere conantur,
constantissima fide ualeat agnosci. Quanto enim quis
in huiusmodi fide turbauerit, tanto plus cunctis ini-
mici tentationib. subiacebit. Quod nimirum ita esse
ex gentilib. probari potest, qui nullam diuinã poten-
tiã cognitionẽ habentes dicentesq; in corde suo, Nõ
est Deus: omnimodis scelerib. dediti esse leguntur.
Vnde etiam illoru quidam summũ bonum decreue-
rũt esse uoluptati prorsus deferuire. Similiter q, Deũ
quidem esse constanter fatentur, sed factis negant,
hæresi aliqua inuoluci seu uitijs capitalib. dediti, nul-
lis tentationibus resistere possunt. In sola ergo fideli
inuoacatione diuini nominis eripiemur à tentationũ
periculis. Vnde psalmista dicit: In te Domine eripiar
à tentatione. Et iterum: Tu es refugium meum à tri-
bulatione, quæ circumdedit me. Sicut legatus uel
seruus quilibet fidelis, cum ei à domino suo bona ali-
qua dispensanda cõmittuntur, nil fauoris aut præmij
in eorũ dispensatione sibi met uendicare solet: ita om-
nis cui ex pietate diuina alicuius præcipuẽ uirtutis
dona collata sunt, nullũ fauorẽ quasi talia meruisset,
inde sibi acquirere debet. Quod scilicet ita agendum
esse sancti patres in multis experti, nihil eorũ quæ uel
in miraculis seu in alijs præcipuis operib. perpetrã-
bant, suis meritis deputare præsumebant: attenden-
tes iugiter quod Apostolus dicit, Quid enim habes q,
non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi
nõ acciperis? Hęc itaq; beatus Petrus satis attendit,
quod ad Iudeis mirantib. super miraculo quod factũ
est in claudo dixit: Quid nos intuemini, quasi nostra
uirtute aut pietate fecerimus hunc ambulare? Deus
glorificauit filiũ suũ, &c. Psalmista etiam firmiter cre-
dens Deum in nobis bona operari, deprecatur illum
eadem confirmare dicens: Confirma hoc Deus quod
operatus est in nobis.

Sicut in urbis munitione, si relinquat uel paruus in-
trandũ locus, ibi hostes possunt intrare, urbemq; totã
deuastare: sic & his contingit, quib. uidetur sufficere
uirtutes quasdam sine ceteris exercere. Vbi enim de-
est uirtutis cuiuslibet cura, illic spiritualis nequitia
intrat turba, dissipans interdum uirtutum munitione-
nes multarũ, sicut & de Pharisæo legitur in Euangeli-
o, qui cum uirtutibus multis arcem cordis præmu-
niens, humilitatis custodiam habere neglexisset, di-
cens: Quia non sum sicut ceteri hominum, raptores
iniusti, & cætera. per hanc profectõ negligentia spiri-
tuales hostes intrare permittit in se, qui etiam eas uir-
tutes quas habuit auferentes, ipsam reliquerunt nu-
dũ. Cui simile est & illud, quod Iacobus Apostolus di-
cit: Quicunq; obseruauerit totam legẽ, offenderit aut in
uno, factus est omninõ reus. Vnde scriptura sacra unũ-
quẽq; admones dicit: Omni custodia serua tuũ cor.

Sicut rusticum uel pauperẽ quemlibet uili uestitu
circumdatũ nullus diues preciosus uestib. nitens, me

ritõ culpate potest, cur ita uestitus incedat, cum indu-
menta meliora non habeat, aut forsitan pro Dei amo-
re preciosiorib. minimẽ uti libeat: ita nullus eorum
qui pomposaliterarum secularium scientia affluit, &
uarias culti sermonis subtilitates nouit, simplicia uer-
ba, quæ in scriptura sacra aliter quam Dialectica &
Grammatica doceat, interdum reperiuntur, reprehẽ-
dere debet, si tamen in ueterib. emendatisq; libris æ-
qualiter habeantur. Quod si dissonant libri, tam Grã-
matica regula quã lectionis sententia sunt corrigẽ-
di. Huiusmodi enim dissonantia sicut imperitia uel
incuria scriptorũ contingit, ita peritia magistrorũ cor-
rigenda erit. Sed nec illi sunt reprehendendi, qui hu-
militatis causa magis scripturæ sacræ simplicitatem
quam eximiam secularis literaturæ eloquentiam eli-
gunt sequi, cupientes inter illos paruulos connume-
rari, de quibus Dominus in euangelio dicit: Cõstetor
tibi pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapien-
tibus & reuelasti ea paruulis. pariterq; formidantes
quod Apostolus dicit: Prudentia carnis, mors est. Nã
prudentia carnalis, dum nil studet nisi superbire, ho-
minib. placere, gloriam mudi omnimodo amplecti,
tendit ad illum in mortem quæ nullum habet finem.

Sicut mulier grauida sollicitudine indiget nimia,
ut in locis omnib. caute se agens, prolem conceptam
seruet: sic omnes ecclesiastici regiminis iura retinen-
tes esse debent solliciti, ne quo exemplo prauo corrũ-
pant subditos, quos ad erudiendũ quasi ad procrean-
dos Dei filios in suam curam susceperunt. Vnde Pau-
lus Apostolus dicit: Filioli mei, quos iterũ parturio,
donec formetur Christus in uobis. Quomodo aut
eos parturiret, ut in illis Christus formaret, alibi pro-
fert dicens: Castigo corpus meum, & in seruitutẽ re-
digo, ne fortẽ cum alijs prædicauerim, ipse reprobus
emiciar. Si enim alijs prædicans de obseruantiã præ-
ceptorum diuinorum ipse eadem nõ obseruaret, cor-
rumpere utiq; eos quos suscepit spiritualiter generã-
dos. Ex qua profectõ similitudine hi qui iam positi
sunt in regimine admonentur attendere, cur alijs sint
prælati. Per hanc uero quam subiungimus, illi qui si-
ne electione & contra canonum instituta alijs præpo-
ni cupiunt, admoneri possunt. Igitur sicut in congruũ
& inhonestũ est, ut mulier pro appetendo uiro ulquã
uadat, magisq; decet ut uir mulierem sibi sociandã
exquirat: ita etiã minimẽ conuenit, ut Doctor quili-
bet pastorem curam exquirat, sed ipse exquirat ad
illam suscipiendam. Ibi enim Christus unumquemq;
eligens ad ecclesiasticum regimen quasi ad matrimo-
nium suscipiendum in persona uiri est: is autem qui
regimẽ suscipit, pro eo quod Dei filios factis & dictis
procreare debet, in mulieris persona accipit. Sed ne
quis hanc sententiam, reprobare possit, qua diximus
pastorem spiritualement in persona mulieris accipien-
dum, testimonio ipsius Domini nostri roboremus il-
lam. Dicit namq; in Euangelio: Quicunq; fecerit uo-
luntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater
& soror & mater est. Quibus uerbis colligitur, quia si
fidelis quis uoluntatem patris cœlestis faciens, soror
& mater spiritualis dicitur: soror autem & mater mu-
lieris personæ sunt, mulier quoq; dici ualeat, quisquis
ad spirituales filios generandos eligitur.

Sicut Dominus noster uidens ciuitatem Hierusa-
lem fleuit super illam, quod habitatores sui innume-
rabiles penas tam in hoc seculo, quam in futuro pas-
suri essent pro perfidia sua: ita cotidie dolet super om-
nes qui nulla correptione uel admonitione ab impie-
tate sua flecti uolunt ad penitentiam. Vnde per pro-
phetas sæpẽ clamat dicens: Conuertimini ad me, &
salui eritis. Per psalmistã quoq; admoner nos dicens:
Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in
seculum misericordia eius. Et iterũ: Accedite ad eũ,
& illuminamini. Hęc quippe diuinæ pietatis moni-
ta quicunq; aut credere uel sequi in hac uita contem-
nit: licet corpore uiuat, in anima est mortuus, eternæ
que

que damnationi deputatus. Sicut mater super molestijs uarijs & immundicijs infantuli & sugentis, quas iugiter sustinet, nō irascitur, sed pro debito patitur: ita & Dominus noster omnes fragilitatis nostræ negligentias, quibus iugiter sordidi efficiamur, & clemēter sustinet, etsi dignos penitentiae fructus gesserimus, quasi pro debito dimittens, eas misericordiae suae lauacro nos purgat. Vnde ipse per prophetam dicit: Audite me domus Iacob, qui portamini à meo utero usque ad senectam. Ego uos feci, & ego seram, ego portabo & saluabo. Et alibi: Nūquid obliuisci potest mulier, ut non misereatur filio utero sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Quibus uerbis colligitur, quia pietas uirtutem omnem excedit affectum pietatis humanæ. Potest & aliud colligi in eo quod dicit: Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Quamuis enim in humana pietate nulla sit deuotio maior ea quæ circa filios nutritiōs exhibetur, deficit tamē in his matribus. Quæ filios suos aut negligenter nutriūt, aut mox post partum necant. Hanc impietatem Deus in mulieribus prouidens, post præmissa uerba statim subiunxit dicens: Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.

Sicut dominus quilibet ad iram incitatur, si seruus suus cui aqua est ad lauandum proxima, & omnis uestitum præcipuarum copia ante eum sordido inhonesto, habitu accesserit: ita & Deus omnipotens exacerbatur, cum aliquis pro peccatis & negligentijs suis nullam penitentiam agens, ab eo qui semper paratus est ad ignoscendum, ueniam querere negligit. A qua enim uicinitas certitudinem diuinæ gratiæ, copia uero uestitum bene operadi facultatem significat. Anima quippe operibus induitur bonis, sicut corpus uestibus. præcipuis. Vnde Apostolus admonet dicens: Induite uos sicut electi Dei uiscera misericordiae, benignitatem, modestiam, patientiam. Psalmista etiam pro huiusmodi indumento exorans Dominum dicit: Sacerdotes tui Domine induantur iustitia.

Sicut regulæ in unius domus recto ritè compacte, quantæcunq; multitudinis uel uarietatis sint, in unum conueniunt, ibiq; tam minor quam maior regula constat necessaria: sic omnes uirtutes, quæ per sancti spiritus gratiam unicuique distribuantur, in spirituali edificij perfectione unum efficiuntur. Quamuis enim martyrium & uirginitas multæq; uirtutes aliæ illic præcipuè sint, nihilominus tamen illæ quæ minores sunt necessariæ existunt. Ideoq; qui quemlibet spirituali uel corporali cibo reficit, aliq; ad actionem uirtutis pertinentia gerit, in eodem recto ponitur, quo & ille qui omnia sua pro nomine Christi relinquens, se iuxta contemplatiuæ uitæ perfectionem arctissima regula constrinxit. Quis autem regularum talium artifex & moderator sit, Apostolus demonstrat, qui enumeratis celestibus donis ait: Hæc aut omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidēs singulis prout uult.

Sicut hi qui singulare certamen agunt, nunc quidem iste, nunc uero ille aliu certando uincit, sed mox idem qui ad horam uictus erat, respirans reparansq; uires uictorem suum deijcit, sicq; alternantes certat, quo usq; alteruter alium profusus superando finē certaminis faciat: ita cotidie agitur inter nos & inuisibiles hostes nobiscum certantes. Ipsi enim interdū nos in aliquo peccatum illicite uincunt, sed si nosmet mox certaminis ritum, ubi qui nunc uincit, sæpè de hinc uincitur, attendentes auxilium diuinum inuocamus, uires nobis reparantur ad superandos eosdem hostes. Nam Deus sciens & nostram fragilitatem, & hostium fortitudinem, nequaquā nos uictos citò despicit, dum modo curemus ut nos iterū reparemus. Huiusmodi bellum se agere nouerat psalmista, cum sapius inuocaret Dominum, ut, Iudica Domine nocentes me, expugna impugnantes me, & Eripe me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgētibus in me

libera me. & Deus in adiutoriu meum intēde, Deus ad adiuuandum me festina, confundantur & reuerentur qui querūt animam meam. De eodem quoq; bel Io Apostolus dicit: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes tenebrarum. Si igitur certaminis tanti memores, dum bene possumus, uitæ nostræ finem cum penitentia & confessione peccatorum anticipemus, tunc hostes maligni licet sæpissimè nos antea uicerint, postremò tamen ipsi deiciuntur à nobis uicti.

Sicut filij Israel quondā ex Aegypto profecti Aegyptios in auro & argento uestibusque preciosis despoliauerunt, eaq; secum deferentes ad honorem Dei posuerunt: ita unusquisq; à seculi uanitate ad spiritualis uitæ puritatem conuersus agere debet. Si quam in secularibus literis noticiam habuit, eligat ex eis præciosa queq; id est honesta & spirituali uitæ congrua dicta, illaq; secum tollat tam ad laudem Dei, quā ad ædificationem fidelium. Sic enim multi uenerabiles sanctiq; patres fecisse leguntur, ponentes in suis scriptis plurimas sententias, quæ uelut aurum in luto possum in libris gentiliū reperiuntur. Eadem faciat in ceteris artificijs, quibus utitur prudentia secularis, eligēs ex eis quæ ad spiritualis uitæ usum aliquo modo exerceri conueniunt. Qui uero conuersus nullam facit distantiam inter preciosā & uiliā, sed lutum uelut aurum pensat, ille uidetur magis adhuc cum Aegyptijs uelle habitare, quam exinde proficiscens eos despoliare. Vnde Dominus per prophetam dicit: Si separaueris preciosum à uili, quali os meū eris. Quasi diceret: Si quis conuersus à secularibus ea quæ post conuersionem minimè licent proflus deuitat, quæ autem congrua & necessaria sunt diligenter agere tractat, præceptis meis testimonium præbet, separans licita ab illicitis. Huiusmodi præcepta secuti sunt Apostoli, cum unus eorum qui ante conuersionem teloneo præfuit, ad hoc negocium post conuersionem minimè redijt: alij uero qui piscatores erāt, post conuersionem quoq; piscationem exercebant. Item sicut quondam Israhelitis nationes plurimæ sunt à Deo subactæ, pauce uero ideo non subiiciebantur, ut cum eis habentes consuetudinem præliandi nequaquam torpescerent pacinutili: ita etiam Dominus noster cum electis suis cotidie agit, subiiciens uidelicet eis maximam spiritualium nequiarum multitudinem, sed aliquos non subiiciens, ut per eas spirituali bello exercitati & humiliati discant nunquā in se, sed in Domino debere fiducia habere. Vnde Apostolus dicit: Fidelis Deus qui nō patietur uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Illud uidelicet prouentum uocans, quod uarijs tentationibus fatigati, sed ad Deum clamantes liberati, per hoc discimus quāta nequitia sit diaboli, nos impugnantis, quantaq; Dei gratia nos exinde liberatis. Cumq; hoc modo gratiæ diuinæ certiores facti fuerimus, facilius omnes diaboli fraudis tentationes sustinebimus. Magnus quoque pronentus dici potest, quod quotiescunq; tentati resistimus, tot coronas in regno celesti obtinere merebimur. Iuxta illud: Beatus uir qui suffert tentationem, & cetera.

Sicut incōgruum est, ut numerantes prius duo uel tria seu quemlibet numerum dicamus, quam primū uel unum: ita inconueniens est, ut ordo ullius rei confundatur, hoc uidelicet præposito, quod postponendum est: uel hoc postposito, quod præponendum est. Nam sicut unitas omni numero præponenda est, ut ab ea numerare incipientes, sic perueniamus ad eum numerum, quē designamus: ita & diuina omnia præponenda sunt humanis rebus, ut deinde consequenter peruenire possimus ad tractanda uel diligēda humana. Vnde Dominus noster in Euāgelio dicit: Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Non dixit absolute, Qui amat filium aut filiam: sed ad didit,

didit, Super me, ut discamus, quia Deus diligendus est præ cunctis, & deinde homines amandi.

Sicut principes plurimi seruis suis beneficia quælibet parua concedunt conditione tali, ut si in eis fideles extiterint, obsequiūq; promptū exhibuerint, maiora quandoq; beneficia sibi tribuantur: si uero aliter fecerint, nec ipsa parua retinere permittantur, ita & Deus omnipotens facit his quibus temporalia cōcedit bona. Si enim in eisdem temporalibus bonis quæ uel in possessionibus, uel in potentia seculari uel sciētia spirituali, seu etiam sanitate corporali tribuunt, fideles fuerint, pauperes cibo potuq; reficientes, oppressos à persecutoribus, siue à iudicibus iniuris eruentes, errantes ad uiam iustitiæ retrahentes, operibus uarijs & necessarijs semet occupantes, si ergo huiusmodi studia fideliter exercuerint, æterna bona quæ sunt maxima recipient. Multi etiam tam pueri q̄ seniores religiose uiuentes, in hac uita præstant diuinæ retributionis præmia. Nam cū se ab illicitis cōtinentes Deū timere & amare studuerint, miraculis & uirtutibus, tantis ab eo sublimantur, ut cœlo, terræ, sed & omni creaturæ imperare uideantur. De quibus Dñs dicit: Omni habenti dabitur, habenti scilicet timore amoremq; Dei, dabitur in nomine eius cūcta sibi subdantur. Moxq; de reprobis subiungit dicens: Ab eo qui non habet, & uidetur habere, aufertur ab eo. Quasi diceret, qui Deo soli renunciat subdit, nec ea quæ ueræ sunt, id est gaudia æterna consequetur: nec illa quæ uidentur aliquid esse, id est temporalia bona habere permittitur.

Sicut paruuli à cullellorū & gladiatorum tactu prohibentur, ne eos incautè tangentes uulnerentur: ita lasciuu puerilesq; sensu prohibendi sunt tam à spiritualibus quam secularibus curis, ne eas inspicierit tractantes, & se & cōmissos spiritualiter uulneratos perpetuæ morti tradant. Vnde scriptum est: Væ ciuitati cuius rex iuuenis est. Quasi diceretur: Væ illis hominibus, quorum rector lasciuus uel negligens & irreligiōsus est: quia attestante sacra scriptura regnantibus impijs ruina erit hominum. Ruina quippe magna dicenda est, cum subiectorum multitudo in eadem uirtia corruit, quæ rectorem agere cernit.

Sicut sapientes discipuli aurificum uel aliorum artificum opus suū, licet sit præcipuū, coram magistris laudare non appetunt, sed eorum magisterio quæ laudanda sunt relinquunt: sic etiam omnes Christi discipuli laudē nullius præter eius exquirere debent. Vnde Dominus noster discipulis suis referens, qualiter scribæ & pharisei bona quæque palam agerent, ut ab omnibus laudarentur: adiecit dicens, Amen dico uobis, receperunt mercedem suam. Quibus uerbis intimatur, quia si ab hominibus pro benefactis laudari appetimus, nihil mercedis à Deo accipiemus.

Sicut pictor coloribus uarijs utitur, quādo picturam elegantem pingere nititur: ita & Deus omnipotens speciem mundanam & humanā innumerabili ornatur, optimæq; qualitatis coloribus pinxit. Vnde scriptū est: Vidit Deus cuncta quæ fecit, & erāt ualde bona. Non enim ferrum ideo est malum, quia multo preciosius constat aurū: sed quia utrumq; erit necessarium, ideo utriq; bonū. Omnia quippe pariter necessaria, pariter existunt & bona. Sicut color albus nō nisi per colorem sibi contrariū declaratur, sic omne bonū nō nisi per mali oppositionē satis agnoscitur. Quantum enim bonū sit lumen, ostendit tenebræ: similiter quātū bonum sit sanitas, ostēdit infirmitas. Nam si nulla esset infirmitas, pro nihilo cōputaretur sanitas. Similiter si nulla esset malitia, nec Deus à quo bona cūcta procedūt, haberet unde à creatura discerneret, nec homo unde proficeret aut probaretur.

Sicut in omni schola uirgulæ solent haberi non ad perditionem cuiusquā, sed ad timorem saluiferum: ita & Deus omnipotens in præsentī seculo omnia se ueritatis suę iudicia, quæ uel leguntur, uel ullo modo sentiuntur: ideo hominibus demonstrat, ut eos à uitijs

compescens in futuro saluos faciat. Vnde ipse Dominus dicit: Ego quos amo, arguo & castigo. Hinc & Salomon dicit: Disciplinam Dñi ne abicias, nec desicias cum ab eo argueris. Quæ enim diligit Dñs, corrumpit, & quasi pater in filio cōplacet sibi.

Sicut non est in potestate uirgularum, quādo uel quātū cū eis unusquisque flagellatur, sed in eius qui eadē uirgulas in manu tenet: ita nō est in potestate diaboli uel quorūcunq; prauorū alios persequentiū, ut eos iuxta uoluptatē suā castigēt, sed in Dei permissione, qui omnia in manu continens, quos uult castigari permittit: quosdam quidē ad probationē, quosdam uero ad correptionē, quosdam autē ad damnationem. Diabolus namq; & omnes prauī, per quos alij flagellantur, flagellum uel uirga Dei uocantur. Vnde ipse dicit per Elaiam prophetam: Væ Assur, uirga furoris mei. Quibus uerbis & illud colligit, quia cum nō ad eos qui flagellantur, sed qui flagellant, uē dicatur, maioribus quandoq; pœnis subiiciuntur quæ flagellāt, quam qui flagellantur, ut Nabuchodonosor, Antiochus, Herodes, pluresq; alij, qui postq̄ alios plagis uarijs contriuerim, ipsi duplici cōtentione contriti sunt.

Sicut in ætate opera plurima agi possunt, quæ in hyeme nequeunt: ita & in iuuentute, quæ non in senectute: & in hac uita, quæ non in futura. Vnde Dominus dicit in Euāgelio: Videte ne fuga uestra sit hyeme uel sabbato, per hyemem uidelicet significans illud futuri iudicij tempus, in quo nulla fructuosæ penitentię fuga inuenietur. Huiusmodi hyemem euadere Salomon quoq; admonet dicens: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, & cetera.

Sicut pauper concisus & uarij coloris atq; qualitatis panniculis indutus incedit: ita & humanum genus per primi hominis culpam à paradysi patria expulsum, & in huius mundi exilio proiectum, miseriam uaria quasi panniculis diuersæ qualitatis induitur, sicq; quasi mendicus pro præsentis uitæ sustentatione in uaria diuertitur. Hanc paupertatē psalmista cōspexerat, cum dixit: Citò anticipet nos misericordiae tuæ Domine, quia pauperes facti sumus nimis.

Sicut seruus pro aliqua transgressionē præcipua à Domino suo in uno pede trūcatus, nil operis postea gressu sano agere ualet: ita omne genus humanū per primi hominis præuaricationem à suæ cōditionis dignitate deiectum, & instar truncari corporis debilitatum, in omni opere suo claudicat, nec quicquam boni sine gratiæ diuinæ ductu agere potest.

Sicut in uia publica & frequentata quæ plures intulentes & periculosas habet foveas, transeuntes facile efficiuntur sordidi: ita & qui in seculariū curarum communi uia gradiuntur, criminibus uarijs sordant. Vnde sanctus Gregorius dicit: Sunt pleraq; negocia quæ sine peccatis exhiberi aut uix aut nullatenus possunt. Hæc itaque plurimi ita esse tractantes atque probantes, negocia secularia relinquēbant, & ad monasteria, ubi animo liberiori Deo seruirent, confugiebant.

Sicut quilibet infirmi corpore medicinam carnalem querunt & expetunt undiq; ita & infirmi mentis spiritualem medicum, id est omnipotentem Deum debent omnimodo querere, petētes ab eo sancti spiritus gratiam, per q̄ mentis acies illuminatur, per quā totius boni operis facultas simul & uoluntas administratur. In qua nimirum petitione tanto frequentiores & constantiores esse debent, quanto maiori spiritus infirmitate se grauatos sentiunt, attendentes mulieris Chananeæ, aliorumque multorum, de quibus in sacra scriptura legitur fidem: sed & iugiter animo replicantes illud maximū importunæ precis argumentum, quod Dominus discipulis suis referens dixit: Quis uestrum habebit amicum, & cetera usq;. Si ergo uos cum sitis mali, nostris bona dare filijs uestris, quanto magis pater uester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?

Sicut in mari uel in quolibet equore procelloso nauigantes nullam sibi securitatem promittunt, priusquam ad litus perueniant: ita omnes in huius mundi tempestate periculosisima pro Christi amore decertantes, nullam securitatis fiduciam habere debent, antequam corporeo ergo stulo exuri æternæ quietis litus attingant. Vnde Salomon dicit: Beatus homo qui semper est paratus. Hinc iterum scriptura dicit: In omnibus operibus tuis memorare nouissima, & in æternum non peccabis.

Sicut fidelis quilibet sedens ad mensam non prius de escis appositis quicquam gustare solet, quâ benedicantur: ita & Dñs noster, cuius est cibus omnium fideliu salutis, de nullo aliquid gustare decernit, priusquam baptismatis sanctificatione benedictus fuerit.

Item sicut mos est, ut carnes non nisi coctæ uel assæ comedantur: ita & Deus omnipotens nisi omnia cruda hoc est uitiosa in nobis fuerint igne sancti spiritus excocta, nequaquam nos in escam suam eligit.

Sicut dñs uel magister quilibet cum sibi mer subditi deliquerint, prout uult aut districte uel clementer in eos emendat, seu proflus dimittit: ita & Deus omnipotens in peccatores qualemcumque uult uindictam exercet. Veruntamen in hoc dissimiliter flagellat, quâ uoluntas eius semper est iusta: nostra uero læpissimè aut in iram seu gratiam iniustam declinat.

Sicut is qui iugiter ueretur se ab hostibus circumdari, in omni loco gladiu habens secum, cautè se obseruauit & ille qui iugiter à desiderijs carnalibus per insidias diaboli fatigatur, semper debet se premunire armis spiritualibus: id est, uigilijs, orationibus, ieiunijs, sacra lectione, cæterisque uirtutibus. Vnde apostolus admonet nos dicens, In dute uos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli.

Sicut granum seminis in terra proiectum nullum profert fructum nisi prius moriatur, ita & homo nullus spirituales fructus proferre ualet nisi prius uitijs & concupiscentijs carnalibus moriatur. Vnde Apostolus admonet nos dicens: Mortificate membra uestra quæ sunt super terram, id est fornicationem, immunditiam, libidinem. Quibusdã uero dixit: Mortui estis, & uita uestra a se condita est cum Christo in Deo.

Sicut nauis cum remigantes laborat, manus cum remis prius sursum leuant, & deinde in aquam mittunt: ita omnes fideles priusquam terrenum aliquod opus faciant, gratiæ supernæ debent se committere. Remos enim in altum leuare, & deinde in aqua mittere, significat spiritualia & superna prius esse querenda, & post hæc curæ terrenæ opus prouidendum. Vnde Dominus in Euangelio dicit: Querite primu regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc oia adiuuent uobis.

Sicut frigus immensum omnes terræ fructus corrumpit, ita malicia & infidelitas humana omnem diuinæ pietatis agnitionem, de qua spiritualis fructus oriuntur, claudit. Vnde de Domino nostro legitur in Euangelio, quia non poterat ulla uirtutes facere propter incredulitatem quorundam. Hinc alibi scriptum est: In maleuolã animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.

Sicut bestia capta in reti implicata ne effugere possit, ita & homo diuitijs & uoluptatibus uitæ præsentis captus, aut uix aut nullatenus exinde effugit. Ideo autem uix fugit, quia non nisi cum magno labore uoluptates solitas uincit. Vnde Dominus dicit: Regnum celorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Maxime namque uiolenti sunt, qui innumerabiles diaboli insidias tam in aduersis quam prosperis rebus positas pertempere & euadere possunt.

Sicut animal quoddam in lacum uel lutum ex incuria cadens, nullatenus exinde progredi nititur: ita & ille homo agit qui per diaboli suggestionem in aliquo capitale crimen seu in quamlibet negligentiã incidens, nil ulterius curat qualiter ex huiusmodi casu per penitentiam emendationeq; resurgat. Vnde

psalmista precatur, dicens: Eripe me de luto, ut non infigar. quiteru preces suas super hæc re factus à Domino exauditas esse referens, & quasi alios lapsos ad eandem preces faciendas prouocans dicit: Exaudi uic preces meas, & eduxit me de lacu miseræ, & de luto fecis.

Sicut agricola sterco spurcissimum deferens in agrum, eo utitur ad multiplicandeq; segetis bonu: ita & Deus omnipotens non dedignatur de sordidis & malis actibus nostris quælibet bona operari, quæ tanto minus nobis deputanda sunt, quanto minor erit intentio nostra ad illa pro timore uel amore Dei pertranda. Hoc autem credendum est ideo dispositione diuina agi, ne quis ex meritis proprijs præsumens, studeat in se gloriari, sed in Domino: sicut scriptu est, Qui gloriatur, in Domino gloriatur.

Sicut sculpturæ in fictæ qualitas in sigillo, non nisi per ceræ impressione satis agnosci ualet: ita & inuisibilium cœlestiumq; rerum secreta conspici nequeunt, nisi per impressa uisibilium exempla. Vnde Dñs noster de cœlestis regni mysterijs loquens, læpius addidit aliquam præsentis uitæ similitudinẽ, per hæc scilicet incognita faciẽs nota: ut. Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, multaq; his similia.

Sicut tenera paruusq; uirgula ad quælibet necessaria magis flecti queunt, quam magna & antiquæ arbores: ita & homines in puertia uel iuuentute politij, facilius conuerti possunt ad debitam Christianæ religionis disciplinam, quam in senectute: quia senectus impatiens est ad quæuis inuitata flecti. Vnde scriptum est: Quæ non congregas in iuuentute, quomodo ea habere poteris in senectute?

Sicut in mari nauigantes tam procul à litore possumt meare, ut illud non uideant: ita hi qui secularibus uel carnalibus desiderijs deseruierint, in tantam negligentiam profunditatem uenire possunt, ut nec iudicij diuini recolant, nec aliquã perpetuæ penæ uindictam credant. Vnde scriptum est: Impius cum uenerit in profundum peccatorum, contemnit.

Sicut leo & lupus uisibiliter insidiantur animalium gregibus, ita & diabolus quærens iugiter, quæ deuoret, & ad perditione trahat, inuisibiliter insidiat cunctis fidelibus. Vnde scriptum est, Sobrijs estote, & uigilate: quia aduersarius uester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.

Sicut regina Saba audiens ex fama sapientiam Salomonis, uenit ad eum, & aliquandiu apud illum manens, multo maioris sapientiæ gloriam ibi uisit, quã auditu famæ antea percipisset: sic & anima quæque fidelis, cum erroneos affectus corrigere incipiens, tota uirtute cofugerit ad uerum Salomonem, id est Christum: multo maiorem sapientiã & gratiam ibi sentiet, quam ullis scriptorum uel doctorum indicijs de eo audierit.

Sicut nemo construere sibi potest habitaculu, nisi prius habeat locum aliquem ad costruendum: ita nemo aliquid boni facere ualet, nisi prius uoluntatem bonam obtinuerit. Vnde iugiter orandum est, & dicendum: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in uisceribus meis. Et, O Dñe da mihi uelle bonum, uires ad perficiendum.

Sicut pisces nunquam spõte sua, sed piscatoris solummodo arte aliqua capti, ab aquis captis trahunt: ita etiam oes ad uitam æternam prædestinati, à mundanis fluctibus, sola Dei gratia quasi quodã rete capti liberantur. In huiusmodi enim rete nullus sponte sua ingreditur, sed aliqua diuinæ pietatis dispensatione nunc quidem per prospera, interdum uero per aduersa uocatus, illuc trahitur. Vnde Dominus noster in Euangelio dicit: Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus qui misit me, traxerit eum.

Sicut immensitas & profunditas maris nequit explorari ac perscrutari, ita iudicia diuina nequeunt explorari inuestigari. Vnde psalmista dicit: Iudicia tua Dñe abyssus

abyssus multa. Hinc & Paulus apostolus dicit: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, &c.

Sicut in tempore belli multo maiori militu numero, quam in pace opus est ad resistendum hostibus, ita amplioribus uirtutum studijs certandum est, quãdo uel generaliter ecclesia sancta nequitijs spiritualibus plus fatigatur, uel specialiter quilibet acrioribus uitiorum incencijs impugnatur.

Sicut per stillicidia tectorum paruissima tecta nisi reficiantur, paulatim prorfus dilabuntur, ita animæ negligentia euenit. In primis enim uelut minuta quædam stillicidia negligentia ea corrumpunt, deinde magis ac magis moribus, per incuriam dilapsis imbres largissimi uitioru influunt. Vnde scriptu est: Qui modica spernit, paulatim decidet.

Sicut granu quodlibet uaria tritura excutitur à paleis, ita & fidelis anima, quæ intra corpus uelut granu intra paleas contegit, uarijs tribulationibus, à paleis uitiorum est excutienda. Vnde scriptum est: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Sicut lutum in manu figuli est, ut faciat inde quale uas uoluerit: sic & oes homines in manu Dei sunt. Quemcumque uult, eligit ad gratiam: quem uult dimittit ad iram. Vnde ipse dicit ad Moysen: Miserebor cui uolueris, & in quem mihi placuerit.

Sicut in capite constant oculi omnium, ita etiam in Christo qui est caput corporis ecclesiæ, consistere debet omnis intentio fidelium. Vnde Salomon dicit: Sapientis oculi in capite eius, quasi diceret: Fidelis cuiuslibet intentio debet esse in capite suo, id est in Christo. Talibus igitur similitudinibus, unufcuique intelligens ac requirens Deum, ita potest instrui, ut cum in terris sit corpore, cœlestia contempletur spiritu & mète: ut aut ad hoc facilius instruat, liber adhuc aliquas similitudines sententiæ breuioris, quã superius breuiatas addere, quia & hoc ipse ædificandi ordo exigit, ut in altitudine minores quam in imo lapides ponantur.

Sicut in muro ædificando & parui & magni lapides ponuntur, ita in sanctæ ecclesiæ ædificio tam minoris quã maioris meriti homines à Dño colliguntur.

Sicut scala duobus quidem lignis in longum, pluribus uero in transversum compacta scanditur in altum: ita & gemina dilectione Dei & proximi, in quã ceteræ uirtutes inferendæ sunt, ascendere possumus in cœlum.

Sicut splendor solis omnem ad lucis sue radios uenientem non repellit, sed illustrat: ita & Saluator noster omnes ad se uenientes, clementer suscipit dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos.

Sicut equi absque rectore currentes, in præcipitia ruunt: ita & corporales sensus sine ratione & imperio animæ in suu feruntur interitum. Vnde psalmista admonet nos dicens: Nolite fieri sicut equus & mulus.

Item sicut equi freno confringunt, ne iuxta uoluntatis suæ impetu præcipites discurrant: ita homines plurimi flagello Dei refrenant, ne stultitia & malicia suæ uota implere possint. Vnde psalmista Deu inuocat dicens: In chamo & freno maxillas eorũ cofringe.

Sicut lunaris splendor in cõparatione solaris nihil erit, sic omnis ecclesiæ sanctitas diuinæ sanctitati cõparata, euanescit. Vnde Dñs dicit: Nemo bonus nisi solus Deus. Quasi diceret: Conuertimini ad Deum in toto corde uestro, ut probare possitis quã pius sit omnibus ad se conuersis.

Sicut melli plurimo parum absinthij iniectu uelocem amaritudinẽ tradit, melli uero etiam si dupli inijciatur absinthio, non poterit obtineri eius dulcedo: ita parua malicia scintilla multu polluit bonu. Vnde scriptum est: Qui in uno offendit, multa bona perdit.

Sicut rector quilibet sapiens, per hoc quod manifesta sua iudicia sapienter & iuste disponit, eandem quoque iusticiam in secretis iudicijs exercere creditur: ita & Deus omnipotens per manifestam iudiciorum

suorum æquitatem cuncta quæ occultè iudicat, iustissimè iudicare credendus est.

Sicut mellis dulcedo nescit, nisi aliq; gustet, ita in æstimabilis diuinæ pietatis suauitas sciri uel credi nequit, nisi per experimentu aliquod gustet. Vnde psalmista dicit: Gustate & uidete, quoniã suauis est Dñs.

Sicut uas quodlibet plenum nequaquã aliud quid capere ualet, nisi prius emittatur quod in se habebat: ita anima uitijs plena, nisi per confessionem & penitentiam eadem eiecerit uitia, nullatenus in eam intrabit sancti spiritus gratia.

Sicut in solis radio per fenestram immisso innumerabiles atomi uidentur, qui aliter uideri nequeunt: ita & homo Dei gratia illustratus innumerabilia in se peccata agnoscit, quæ antea latebant. Nam licet à capitalibus se abstineat, quod etiam fidelibus cunctis annitendum est, minutis tamen innumerabilibus, carere nequit. Vnde scriptu est: In multis offendimus oes.

Sicut esca iuxta qualitatem infirmorum præparanda est, ita & consuetudines fidelium tanta discretione statuedæ sunt, ut nullatenus hi qui inter eos infirmitate spiritali detinentur uel propter lenitatem torpescant, uel propter austeritatem deficiant. Superbis enim & negligentibus, opus est austeritate, pusillanimitis uero & simplicibus lenitate.

Sicut plurimi cibi nihil profunt absque sale, ita omnes uirtutes absque charitate. Vnde Apostolus dicit: Si tradidero in cibos pauperu omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ut ardeat, charitatẽ autem non habuero, nihil mihi prodest.

Sicut corpus corporali cibo, ita spiritus spiritali reficiendus est: id est, ieiunijs, uigilijs uirtutibusq; ceteris. Vnde Dominus noster in Euangelio dicit: Non in solo pane uiuet homo, sed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei.

Sicut mulier cum parit, tristitiam habet, postea uero de prole nata gaudet: ita omnes pro æterna felicitate obtinenda laborantes in hac uita contristantur & gemunt, postmodum uero semper gaudebunt. Vnde Dñs dicit: Beati qui lugent, quoniã ipsi consolabuntur.

Sicut gallina cõgregat pullos suos sub alas, ut eos protegat: ita Dei gratia omnes ad se confugientes operit & protegit. Vnde psalmista Deo supplicans dicit: Sub umbra alarum tuarum Domine protege nos à facie impiorum.

Sicut palme non potest ferre fructum, nisi manserit in uice: sic & nos nullum boni operis fructum ferre possumus, nisi maneamus in Christo.

Sicut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, dabit fructum in tempore suo: sic beatus uir qui in lege Domini meditatatur die ac nocte, uarios profert fructus animæ.

Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderare debet anima fidelis peruenire ad Deum.

Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereunt peccatores à facie Dei.

Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita & nos unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

Sicut abscondere non potest homo ignem in sinu suo, ut uestimenta eius non ardeant, aut ambulare super prunas ut non comburantur plantæ eius: sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non est mundus, cum tetigerit eam.

Sicut igne probatur argentum & aurum in camino: ita corda hominum probat Deus.

Sicut fauus dulcissimus est gutturi, sic doctrina sapientiæ his qui amant eam.

Sicut aqua extinguunt ignem, ita elemosyna extinguit peccatum.

Sicut canis reuertitur ad uomitu suum, sic imprudens iterat stulticiã suam.

Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum: sic

fic qui scrutator est maiestatis, opprimitur gloria.

Sicut urbs patens, & absq; murorū ambitu: ita uir qui non potest in loquēdo cohibere spiritum suum.

Sicut opus est flagellum equo, sic uirga dorso imprudentium.

Sicut deficientib. lignis extinguitur ignis, ita susurronē subtracto iurgia conuiescunt.

Sicut in aquis resplendent uultus respicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.

Sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues comprehenduntur laqueo: sic capiuntur homines peruersi malicia sua.

Sicut ignoras quæ sit uia spiritibus, & qua ratione compingantur membra in uentre prægnantium: sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

Sicut fumus à uento dispergitur, ita spes impij euanescit.

Sicut iumenta domestica possessorib. suis omnimodo sunt subiecta: ita & nos Deo subiecti esse debemus. unde psalmista dicit: Vt iumentum factus sum apud te.

Sicut terra arida nullum reddit fructum: ita cor hominis in malicia obduratum, nil boni capere ualet.

Sicut grauius periculum est in multis diffidentem, quam unum pestilentia consumi: ita grauius peccati est multos subditos pastoris unius uitio corrumpi, quam ipsum solum in iniusticia sua mori.

Sicut uipera à filiis suis in utero positis lacerata perimitur: ita cogitationes malæ si intra nos enutritæ uel que ad effectum peccati perueniunt, animam nostrâ lacerantes occidunt.

Sicut stultum est, si cæcus alicui ducatum promittatur: ita irrationabile est, si indoctus alicuius ignoratæ regionis curam suscipiat. Vnde Dñs dicit: Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt.

Sicut cæcus gradiens facili offendit: ita imperitus facili in erroris foueam incidit.

Sicut per procellosas equoris undas non nisi multo labore remigantes transire possunt: ita secularium dissimulata curarum nemò potest euadere, nisi cū maxima circumspicione.

Sicut fumus nunq; nisi ex ignis uapore fit, ita nulla tempestas uel pestilentia seu fames, aut alia plaga contingit, nisi ex meritis aliquibus humanæ prauitatis.

Item sicut igne extinguitur fumus deficit, ita fomite uitiorum, id est desiderio peccandi per penitentia la chrymas, emendationisq; studium sedato, plagæ cessant. Vnde scriptum est: Cum plauerint Dño uia hominis, inimici quoq; eius conuertentur ad pacem.

Sicut nudatus publice in hoc seculo confunditur, ita & qui nullo uirtutū uelamine in futuro tegit, coram angelis omnibusq; electis cõsolationem patietur.

Sicut ædificij cuiuslibet fundamentum in imo ponitur, & postea ædificium omne in altum erigitur: ita omnis homo ex infima materia procreatus, & quasi in fundamento iureo formatus, cum ad intelligibilem ætatem uenerit, mox debet erigi in altum, id est, ad spiritualis uitæ studium.

Sicut ex uarijs floribus colliguntur mella, ita ex uarijs hominibus uirtus quælibet est colligenda. De huiusmodi collectione scriptum est: Sapientiam omnium antiquorum exquirat sapiens.

Sicut equi cuiuslibet cursus probatur in loco spaciofo, sic hominis uoluntas in arbitrio dato, & in rebus concessis. Ibi enim quilibet tanto longius ante alium currit, quanto melius facit. Vnde Apostolus admonet nos, dicens: Sic currite ut comprehendatis. subintelligit præmia uitæ cœlestis.

Sicut fistula absq; inspirante nullum reddit sonu: ita & cor hominis absq; inspiratione diuina nullum recipit bonum. Vnde Dominus noster in Euangelio dicit: Sine me nihil potestis facere.

Sicut equus inutilis ad onera quælibet portanda, cito lassescit in itinere: ita & impatiens in congrega-

tione positus infirmus est ad omnia quæ pro Chrsto nomine, uel pro fratrum amore debet sufferre, cõtemnens q; Apostolus dicit: Alter alterius onera portare.

Sicut in tempore tempestatis horrendæ, quærunt umbracula arborum uel domorum: ita in tẽpore tribulationis & tentationis quærenda sunt præsidia diuinæ gratiæ, & spiritualium uiuorum.

Sicut uenena mortifera non manifestè, sed clã sub aliqua specie bona datur: sic uicia plurima sub specie uirtutum se occultant, ut aliquos decipiant.

Sicut sus in uolubro cœnulentio iacens fœdatur: ita & ille qui adulterij alijsq; fornicationum immundicijs implicatur.

Sicut corpus mortuum est sine anima, ita anima mortua est sine Deo.

Vt aut ad unam similitudinẽ plurima colligã, sicut is qui literarum noticiam habet, cū eas uiderit aut audierit, mox quid significent intelligit: ita unusquisq; intelligens aut requirens Deum, cū creaturam quam

liber cernit, aut eius ritẽ tractando meminit, statim in ea quasi legens aliquam spiritualis uitæ intelligentiã capit. sicut uerbi gratia, cum immensum solis splendor in speculato uel eius meminerit, mox exinde diuinæ immensitatem præsentia conijcit: sciens pro certo, quia si creatura uim tantam splendoris habet, creator merito credendus est multo maiorem licet inuisibilem habere. Eodem modo cum reficitur pane corporali & defectiuo, mox conijciens, quia maiorem refectionem præbere queat spiritualis & æternus panis: id est Christus, qui dixit, Ego sum panis uiuus: discit in eum credere, scq; illi committere. Eodem modo cum attendit simplicitatem uel puritatem pueri, qui pro eo q; cæteris purior est, puer dicitur: statim tractas quomodo exinde ædificetur, iuxta illud: Nisi conuerfi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, nõ intrabitis in regnum cœloru: optat sibi met in Deo præstari aliq; huiusmodi uirtutẽ. Similiter cum reru plurimarum quæ in hoc mundo possidentur, pulchritudinẽ aspexerit uel meminerit, statim tractat: quia si transitoria ram pulchra à Deo sunt cõdita, longe pulchriora sunt æterna, quæ in cœlesti regno electis suis præparauit gaudia. Ideoq; ex his incitatus omnimodo conatur, ut ad ea pertingere mereatur. Similiter cū dulce cordarum seu organorū cantilena audierit seu meminerit, statim exinde conijcit: quia si momentanea præsentis uitæ cantilena tantæ dulcedinis consistit, multo maior credenda est perpetua cœlestis harmoniæ dulcedo, iuxta illud: Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, &c. Ideoq; cõpunctus exinde sepius optat illuc peruenire. Cū uero debiles, egenos & in utroq; homine pauperes aspexerit seu meminerit, statim quasi electione sacra cõpunctus tractat quantas grates Deo agere debeat, pro eo quod se plurimis forsitan scelerib. deditu, à miserijs tantis cruciari non permisit. Potest & aliter ædificari, qui aliquo modo miseros in hac uita intuetur seu recordatur. Tractas namq; quia si illi qui in hac uita debiles uel inopes sunt, tantã patiuntur miseriam: multo maiori miseria cruciabitur, qui in futura miseri pauperesq; id est uirtutib. uacui inueniuntur: omnimodo conatur ne ad æternæ miseriæ cruciatum rapiatur. Cū aut tractauerit iustum esse ut parentib. dominis & magistris terrenis à filijs, seruis & discipulis exhibenda sit obedientia seruitusq; deuota: mox quasi legens in his discit, quia Dño dominorū, patri omnium, magistroq; cœlesti multo magis obtemperandũ est & seruiendũ. Hoc igitur modo legere nouit ois intelligens & requirens Deu: quia quanto amplius illu intelligit & requirit, tanto ardentius in eius agnitione fruit. Vnde fit, ut in quælibet elementa uisus uel auditus, seu etiam memoria eius rapitur, ibi continuò quasi legens aliquid de spiritualib. medietur. Nam turtures seu columbas aut serpentes atq; dens, mox tractat qualiter per eos ædificetur, eorum uidelicet naturam imitando in castitate, simplicitate

hoc non

nec non prudentia. Turtur enim castitatẽ, colũba simplicitatẽ, serpentes prudentiam naturaliter obseruat. Attendens etiã uigilem canum quorundã custodiã, mox in his studet legere, q; pastores & rectores ecclesiæ eandẽ custodiã debent spiritualiter agere, uigilando & latrando cõtra diabolicas atq; humanas prauitates, ne quẽ de cõmisis rapiant uel dispergant. Itẽ cum gradus in quolibet ædificio factos, seu cerã aut lapides inspexerit uel meminerit, mox tractat qualiter in eis ædificetur: in gradib. quidem, ut discat, quia sicut ad superiores non nisi ab inferiorib. peruenitur: ita ad uirtutes maiores non peruenire possit, nisi in minorib. obseruandis studiosus extiterit. iuxta illam Dñi nostri sententiam, Qui infidelis est in minimo, & in maiori infidelis est. In cerã aut, ut iuxta ipsius mortalitatem ex calore parrandã ad bona quæq; discenda sancti spiritus igne molliuit, mobilis fiat & humilis: secundum q; scriptum est, Discite benefacere, quare iudiciũ, & humilia mini sub potenti manu Dei. In lapidib. uero, ut cõtra quælibet mala sit durus & stabilis, nec nõ catus: iuxta Apostoli sententiã, Stabiles estote & immobiles, & nolite omni spiritui credere.

In his ergo quæ iam diximus & alijs innumerabilib. unusquisq; intelligens aut requirẽs Deu, quasi legens discit quid credere uel cogitare de Deo debeat, quodq; omniu natura elementorum, ut est illud q; de sole, aqua, lapide, cerã, turture, colũba, serpentic, ceterisq; creaturis: & q; instrumentũ rationabile, ut est illud q; de ædificandi modis, gradib. & cõsona chordarũ organorũq; cantilena. Institutio quoq; moralis, ut est illud q; de obediẽtia paritib. dominis ac magistris exhibenda diximus: tum etiã flagella quæq; hominem ad creatoris sui subiectionẽ atq; uenerationem admovent. Vnde illi tres pueri in camino ignis quõdam inclusi, omnia ad laudẽ Dei exhortantes dicunt: Benedicite omnia opera dñi dño, laudate & superexaltate eum in secula. Ex quacunq; enim creatura homo ad laudem Dei incitatur, hæc quodam loquendi genere Deum benedicat: quia laudantes efficit. Cum igitur satis dictum sit qualiter in reb. uisibilib. legere possitis, legite precor in eis tanta cura coram dño nostro magistro omniu, quanta & uos uelletis in præsentia uestri legere illos, quos in omni sapientia sciretis à uobis instructos. Nisi enim sapienter corã uobis legerent, dura flagella caperent. Eadem quoq; credite uobis futura, nisi legeritis coram eo intentione pura, qui uobis & uitam dedit, & omnimodo instruxit.

Quia uero ad ædificij per similitudines construendi finem iam tendimus, libet ut iuxta morẽ quorundã qui sibi speculandi fornicis in ædib. altis construunt, ut exinde longẽ lateq; speculari possint, nos quoq; aliquid simile hic studeamus, dicentes scilicet qualiter Deus prospiciat super filios hominu. Si ergo ædificij huius specula contemplationis diuinæ similitudo, ex qua & liberum arbitrium à Deo datum, & quod idem arbitrium sine Dei gratia nihil boni capiat aliquatenus speculari potest. Sicut enim aliquis prepotens, in excelso manens ædificio, omnia quæ in eiusdem ædificij circuitu geruntur, desuper aspicit, nulli intuitu suo necessitatem agendi quælibet inferens, sed tantummodo aciem ad cuncta ibi gesta diligenter apponens: ita & Deus omnipotens omnia quæ in hoc mundo geruntur inuisibiliter, cõsiderans neminem inspiciẽdo ad opus aliquod compellit, sed omnes in arbitrio proprio relinquit, membraq; tam ad malum quam ad bonum faciendum apta tribuit, ut per hoc omnium affectus proberur, & cuius quisq; meriti sit denudetur. Veruntamen ne omnis homo ex arbitrij tanti libertate resolutus uelut pecus lasciuum in perditionis foueam cadat, quos uult & inspiratione sua & doctrinis uarijs, nec non aliqua infirmitatis seu flagelli causa conuertens ad se trahit.

Ecce fratres charissimi prout potui auxiliãte Deo ædificium spirituale construxi in altum per instrumentũ Bedæ tom. 8.

ea similitudinum, ut per eas aliquo modo explanare qualiter Deus à nobis requirendus & intelligendus sit. Nunc uero cum tempus esse uideretur, ut rectum super ædificetur, libet ex eiusdem generis lapide, quem in fundamento posui, & rectum condere. Genus aut lapidis in fundamento collocati, quædam fuit similitudo aptissima sanctæ trinitati. Quamobrem ut in eodẽ, in quo cœpi, ædificare possim, ædificium cõsummare, cupio proferre similitudines aliquas sanctæ trinitati cõgruas, quib. illud explanare nitor, quod oes sanctæ trinitatis personæ sint à nobis inuocandæ, sed specialiter sancti spiritus: non quod hanc quæ tertia in sancta trinitate persona est, maiorẽ uel priorem credere debeamus, sed quod efficiẽtia eius non solũ ad sui, sed ad patris & filij agnitionẽ instruamur. q; uide licet hoc modo colligimus. Quia igit aliud est solummodo subsistere, aliud uero uiuificari in animal rationale, q; intelligere possit totius substantiæ creatorẽ, nos qui iam substitimus per patris & filij efficiẽtiam (omnia enim per ipsum facta sunt) maximẽ de hinc indigemus, ut agnoscamus unde subsistamus, quantumq; cæteris creaturis excellentiores simus, & quas diuine pietati pro hoc gratias agere debeamus. Hoc aut ad spiritus sancti efficiẽtiam pertinet, quia per ipsum ad totius bonitatis agnitionem amoremq; accendimur, licet & patris & filij & spiritus sancti operatio indiuidua sit in omnib. Sed quia hæc sunt obscura, opus est ut similitudine explanemus aliqua. Sicut ergo in accensa candela triũ elementorum, id est stuppæ, ceræ & lucis indiuidua operatio est, omniaq; simul operantur, sed tamen ad lucis flammam aliquid specialius pertinet illuminatio eorũ, qui prope cõmorantur, nam in tenebris cõstituti nec eã unde ipsa lux procedit, cernere ualent sine luce, effectu uero lucis omnia uident: sic & sanctæ trinitatis operatio licet sit indiuidua, tamen ad spiritus sancti personã, quæ per lucẽ significatur, aliquid specialiter pertinet in inspiratio diuina, per q; instrumur non solũ ad agnoscenda eiusdem spiritus sancti dona, sed etiam ad totius trinitatis mysteria, sicut & Dñs noster promisit dicens: Paraclitus spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia. Cũ dicit omnia, excepte nulla, quib. edocendi sumus bona. Nec tamen credẽdũ, quod sine patris & filij cooperatione eadẽ fiat doctrina, sicut nec lux candelę sine stuppæ & ceræ agit cooperatione. Potest & in candela, quæ nõ semp, sed statutis horis lucere solet, significari quoddã spiritũ sancti lux non semper in cordib. fidelium permanet, sed iuxta profectũ uel qualitatẽ singulorum omnia disponens, nunc eos quasi incensens illuminat, nunc uero quasi idẽ lumen extinguẽs ad tempus deserit: ut per hoc probati discat, quia nihil in se, omnia aut in Deo ualeant. Vnde est quod legitur sanctis prophetis interdũ defuisse spiritus prophetia. Sed quanta differẽtia est inter accensã & nõ accensã candelę utilitatẽ, tanta etiã est inter eius q; à spiritu sancto iã illuminatus est, & eius q; non dũ illuminatus est, qualitatẽ. Et sicut candela accensa non solũ sibi, sed etiam omnib. accendentib. lucẽ præstat: sic & ille q; à spiritu sancti gratia illuminatus est, non solũ sibi met, sed & omnib. ad se uenientib. sapientiã data prodesse desiderat. Ille uero q; non dũ illuminatus est, nec sibi nec cuiq; spiritualiter prodesse cupit, sed uelut irrationale animal tantũ subsistens, nil quærunt unde subsistat, & qd Deo pro humana substantiã excellẽtia debeat. Hinc plurima sacra scripturæ in ueniri possunt testimonia, quæ indicant omnia diuinæ pietatis dona per sancti spiritus gratiã fidelib. præstari: ut est illud quod ipse Dñs per prophetã dicit, Sup quẽ requiescit spiritus meus, &c. designans scilicet p efficiẽtẽ & donantẽ, efficiẽtiam donorũ spiritualiu. Cui simile in Euangelio legitur à Dño dictũ ad discipulos: Si ergo uos cum sitis mali, nostis bona dare, usque spiritũ bonum petentib. se. Per hoc namq; quod dixit, spiritũ bonũ petentib. se datu

rum:

Z 3

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rum:

rū: significauit dona uirtutū, quæ per infusionē sancti spiritus tribuunt. Heliseus quoq; ad Helīā, Obsecro inq; ut fiat spiritus tuus duplex in me. per Spiritus uel dicitur personā significans omnīū uirtutū dona, quæ idē Helias à Deo accepit. Nō enim à semetipso quicq; habuit, q; appetendū foret. Illud etiā q; legit, quia spiritus sanctus super Apostolos ueniens, omnīū lingua rū noticiā & fiducia loquendi contra oēs aduersarios eis contulit: cunctis fidelib. satis indicat, quid idē spiritus ualeat, & quāra tribuant dona ex eius gratia. De quib. omnib. Apostolus euidentissimū ponit testimoniu dicens: Oīa operat unus, &c. Hæc igitur reor, sufficit ad hoc q; dixi, spiritus S. gratiā à nobis specialiter inuocandā. Nunc etiā cupio explanare, quomodo nobis proxima esse uideat nō loco, sed nos cōsolando, unde & paraclesis, id est cōsolatio dicitur: sicut & ille Samaritanus euangelicus dicit proximus fuisse ei, q; incidit in latrones, misericordiā exhibēdo. Omnis enim misericors miseris proximus esse pbat. Qui nimirū sensus, quāuis sufficit ad promissā explanari onis testimoniū, liber tamē similitudine alia declarare eundē sensum. Notū quippe est omnib. numerare aliquis dicitur, quia trib. unitatib. pro trib. personis patris & filij & spiritus sancti dicitur, tertia unitas proxima est pluritati, id est quaternario cæterisq; numeris sequentib. & communi per eosdē numeros numerādo uenire cupienti ad sanctę trinitatis personas, occurrit primo persona tertia. Vnde intelligi dat, quia sicut unitas & persona tertia proxima est pluralitati, quā homines significantur, nec ab eadē pluralitate perueniri potest ad secundā unitatē nisi per tertiā: ita in primis semper inuocanda est, nec nō à patre & filio exorāda ea quæ nobis proxima constat gratia spiritus sancti, quæ per tertiā unitatē significatur, ut nos inspiratioe sua dirigat in uiam iustitiæ. Nam ut Apostolus dicit, Nemo dicere potest Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Si ergo tantę uirtutis nomen nemo potest dicere nisi in spiritu sancto, pater profectō, quia nulla bona actio fieri ualet sine illo, & per ipsum introducēdi sumus ad totius salutis uia, id est ad Christū filium Dei. Cūq; hac fide ad illū ducti fuerimus, ille uelut ostiari⁹ perducet nos ad primā unitatē, id est ad patrē: sicq; eundē dñi nostri implet promissio dicentis, Ego sum ostiū, &c. & Si qd petieritis patrē, &c. Qui. n. credit se nō posse saluari nisi in nomine filij Dei, huic ipse ostiū salutis efficitur. Qui autē aliter credit, attendat q; ipse alibi dicit: Nemo uenit ad patrē, &c. Ideoq; oratioes missales, in quib. persona dñi nostri Iesu Christi nō habet, ita terminādę sunt: Per Christū Dñm nostrū uel p Dñm nostrū Iesum Christū filiū tuū, &c. si totius trinitatis memoriā agere uelis. Si uero in distinctione orationis ultima filij persona cōmemorat, nō opus est eādē personā iterari in fine, sed tantūmodo dicēdū: Qui tecum uiuit, uel, Qui cum patre & spiritu sancto, &c. Sicq; sit, ut aut in nomine dñi seu totius trinitatis oīa petamus. Hæc igitur sint dicta cōtra eos, q; credunt sibi sufficere solā patris omnipotentis inuocationē sine persona filij & spirit⁹ sancti. Quib. iterū dico q; supra dixi, quia sicut à pluralitate, quā oēs hoīes significant, anteq; ad eā unitatis diuinę gratiā perueniant, p qua & dñs noster Iesus Christus rogar, dicēs ad patrē: Rogo ut sint unū, sicut & nos, nullus numerando per tingere potest ad unitatē primā, nisi per ordinē congruū tertię & secundę unitatis: ita nemo ad patrē peruenire potest, nisi utriusq; filij Dei scilicet, & spiritus sancti gratiā pariter inuocandā crediderit. Ergo hæc oīa quæ uobis fratres charissimi, de sancta trinitate dixi, sint pro ædificiis nostris, q; per instrumenta similitudinū cōstruxi testō, & pro eiusdē ædificij munimēto. Et ut delectabilis stare possit, liber super te cōponere sanctę crucis protēq; similitudine congrua expressum. Sicut. n. potens quilibet multa cōprehendere, & ad se trahere studens, extendit brachia sua ad trahendū: sic dñs noster Christus per palmas in cru-

ce tensus, omnia quæ uoluit, ad semet mysticē traxit. Vnde ipse dixit: Si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad me ipsum. Inter quæ omnia & nos quoq; ad se trahere dignetur, qui cum patre & spiritu sancto uiuit & regnat Deus, per omnia secula seculorum, Amen.

B E D A E P R E S B Y T E
R I N L I B R U M B O E T H I I D E
 Trinitate, Commentarius.
A N I T I I M A N L I S E V E R I N I
 Boethij exconsulū ordinari patricij Romani, ad Symmachum focerum de trinitate, liber.

IN titulo solent duo proponi, materia & nomen auctoris. In hoc autē titulo quatuor proponi uidentur: materia & modus operis, & nomē auctoris, & nomen iudicis, & Symmachi, ad quē scribit, & cuius iudicio hoc opus examinandū comittit. Materiam insinuat, ubi trinitatē nominat: de modo breuiter mentionē facit, cum se dicturum promittit quomodo eadē trinitas sit unus Deus, & nō tres. Nec unū tantum nomen suum ponit, uel unū tantum nomen Symmachi, sed diuersa utrorūq; nomina, diuersas uirtutes in utrisque significantia, ut ex diuersitate nominum uarietatem in telligas dignitatum.

Cremera est uicus Apulig, apud quē Veientes inter fecerūt trecetos Fabios, nullusq; ex eis remansit. præter unū paruū, q; postea maximus factus est Romanorū, remq; publicam contra Hannibalē uiriliter dimicans honestē tutatus est. Qui Fabij Anicij dicti sunt, eo quod nullus eos unq; uicerit, nec de eis adeptus est uictoriā. Vnde hoc loco Anicius priuationē significat. Nice uerō græcū est, & sonat in latino uictoriā. ab his ergo Boetius originē ducēs, Anicius dicitur est. hoc nomen sortitus & à dignitate prosapia, & secundū proprias uirtutes. Nunq; enim flecti potuit à iure ad iniustitiam, uel de uirtutib. ad uitia: uel quia nō extulit eum prosperitas, nec demerit aduersitas. Non enim superbiuit in prosperis, nec fract⁹ est in aduersis.

Manlij. Manlius Torquatus fuit quidam Romanę reipublicę fidelis, qui singulari certamine Gallū deuicit, & eius torquē abstulit. Vnde quæ hūc uicis, & alios hostes Romanorū, in hac dignitate ascendit, ut sibi & suo generi feret aurea torques. De cuius genere ortus est Boetius. hinc dicitur Mālius, quasi fortis & fidelis in omnib. & de insigni & de fideli prosapia ortus. Senexini. Senexinus dicitur est, quia ut erat seueri uultus, ita seuerū habuit animū cōtra uitia, & tenax fuit in ueritate. Nequaq; enim donis uel minis abstrahi potuit à iure ad iniustitiam: uel quā nō leuiter & ioculato riē loquutus est ut poetę, sed de uirtutib. & uitijs plerūq; disputauit, ut est in libro de Cōsolatioe, aut de aliqua re seria: uel de ipsa diuinitate, ut in hoc opere.

Boetij. Boetius græcū est, & latine dicitur adiutor. Boetius ergo dicit, eo quod plerumq; adiuuauerit miseros & innocentes, & se obiecerit periculis, cū eos uellet opprimere Theodericus tyrannus, & alij Romani principes. Multos etiam hæsitantes in fide adiuuauit, & confirmauit, ut in libro contra Enrychum & Nestorium, & in hoc opere.

Illustris. Claruit etiā, & insignis habitus est in omnī mundana gloria, honorib. prosapia, liberis, amicis, sapientia, copia terrenorū bonorū: & q; his amplius est, splendore uirtutū. Merito ergo appellatus est illustris.

Ex consuli ordine. Dicitur etiam fuisse ex consulari ordine, quia maturitate morum uel plenitudine sapientiæ, consularum promeruit: uel quia frequenter in magnis periculis patrię consuluit.

Patricij. Patricius dicitur est, quia erat de genere patriciorum: qui ideo dicebantur patricij, quia paterno affectu

paterno affectu

effectu urbis honestati & utilitati prouidebant. Hic quoq; paterno affectu ecclesię filijs prouidit, dū eos in fide sanctę trinitatis erudiuit. Vel dicitur est patricius propter dignitatem patricij, quam habuit: quæ dignitas magna est in urbe Roma.

Hæc omnia ualent ad commendationem sequentis operis. præcellens materia scribendi, modus tam subtilis quam sublimis & insolitus, dignitas authoris, & persona iudicis. Fuit enim idem Symmachus (ut aiunt) sapiens, religiosus, amator uirtutum, qui pro iustitia occisus est cum Iohanne papa à Theoderico rege Gothorum, à quibus idem tyrannus post obitum suum ductus est ad loca pœnalit. Quintus dicitur idem Symmachus, uel à Calēdario, quo natus est quinto: uel ab ordine quintus. Aurelius dicitur est, ab aura, id est à fauore uel splendore: Memmius, à familia Eriichonij Troiani, quæ dicta est familia Memmiorum. Sic ergo intrinsecus liber iste. Anicij, Manlij S. & cætera. Quasi dicat: huius authoris quem insuperabilis animi constantia, maiorum nobilitas & probitas exornat, uerborum & morum seueritas, miserorum protectio, sapientiæ plenitudo, uirtutum illuminatio clarificat, proximorum pia cura, & paternam dilectio commendat.

Iste Boetius consul fuit Romanorum, Theoderico duce Gothorum, quo tempore inuaserunt Gothi Romam, & abstulerunt omnem libertatem eorum. Postea dum iste noluit fauere eis, missus est in exilium. Dum esset in ergastulo, adhibuit sibi consolationem, uidelicet philosophiam, ne nimio dolore aut tristitia uel ira quandoque laboretur in desperationē. Perniciosum erat apud ueteres, si quis sapientiū irasceret. Duo tamē filij eius in cōsulatu permanserūt sub regia potestate: Boetius uerō præfectus in prætorio amicis eius circumstantib. gladijs interceptus est.

P R A E F A T I O I N E V N
D E M L I B R U M.

INuestigatam diuinitatis quæstionem quantum nostræ mentis igniculum illustrare lux diuina dignata est, formatam rationibus literisq; mandatim, offerendam uobis communcandamq; curauī, tam uestri cupidus iudicij, quam nostris studiosus inuenti. Quia in re quid mihi sit animi, quotiens stylo cogitata commendo, tum ex ipsa materia difficultate, tum ex eo quod rarit: id est, uobis tantum cum loquor, intelligi potest. Neque enim famę iactantia, & inanibus uulgi clamoribus excitamur. Sed si quis est fructus exterior, hic nō potest aliam nisi materia similem sperare sententiam. Quocunq; igitur à uobis deieci oculos, partim ignaua segnicies, partim pallidus liuor occurrit, ut contumeliā uideat diuinis tractatibus irrogare, qui talibus hominum motis non agnoscenda hæc potius quam promulcanda proiecerim. Idcirco stylum breuitate contraho, & ex intimis sumpta philosophię disciplinis, nouorum uerborum significatōnibus uelo, ut hæc mihi tantum uobisq; si quando ad ea conuertitis oculos, colloquantur. Cæteros uerō ita submouimus, ut qui capere intellectu nequiverint, ad ea etiam legenda uideantur indigni. Sed ne tantum à nobis quæritio portet, quantum humanæ rationis intuitus ad diuinitatis ualet celsa conscendat. Nā cæteris quoque artibus idem quasi quidam finis est constitutus, quousque potest uia ratio-

nis accedere. neque enim medicina semper ægris affert salutem. Sed nulla erit culpa mendicis, si nihil eorū quæ fieri oportebat, omiserit. idē quoq; sit in cæteris. At quia tū hæc quæ inuestigat, difficilior quæstio est, tã facilius debet esse ad ueniā. Vobis tamen etiā illud inspicendum est, an ex beati Augustini scriptis, semina rationum, aliquos in nos ueniētia fructus extulerint: ac de proposita quæstioe hinc sumamus exordium.

E X P O S I T I O P R O L O G I.

INuestigatam, &c. Circa hoc opusculum Boetij ista sunt præconsideranda, scilicet quæ authoris sit intentio, uel propositum, quæ libri utilitas, & ad quem scribat, & qua de causa. Est igitur propositum Boethij in hoc opere ostendere distinctionem trium personarū in eadem essentia ad simplicitatē essentię, ne confundatur impiē trium personarum distinctio, sicut fecit Sabellius: nec ad trium personarum distinctionem nefariē distrahatur substantiæ unitas, ut fecit Arrius, qui gradus posuit in trinitate. Sabellius propter unitatem essentię impiē confundit distinctionem personarum. ita enim suam constituit hæresim, scilicet ut unus & idem Deus, quando uult, sit pater: quando uult, sit filius: quando uult, sit spiritus sanctus. Hunc adhuc sequuntur, qui dicunt unum & eundem Deū quodammodo esse patrem, quodammodo esse filiū, quodammodo spiritum sanctum. Dicunt enim, quia sicut unus & idē homo dicitur prima persona, dum loquitur: secunda, quando quis ad eum loquitur: at tertia, quando quis de eo loquitur, ita unus & idem Deus. Gignens pater est, genitus filius, procedens spiritus sanctus. Et ita modificant trinitatem. Arrius autem propter distinctionem trium personarum nefariē distrahit essentię simplicitatem, gradum ponendo in trinitate, id est patrem maiorem filio asseredo, filium quoq; maiorem spiritu sancto: & ita tres Deos necessariō confitebatur. Intendit igitur author iste distinguere tres personas in eadem essentia, ut ad trium personarum distinctionē non distrahatur nefariē essentię unitas, nec ad unitatem essentię impiē cōfundatur personarum trinitas. Intendit etiam ad hoc de istis loqui, ut dignē de Deo possimus sentire.

Quæ sit libri utilitas, ex intentione patet. Est etenim huius libri utilitas, fidei catholice institutio. Per hoc enim opusculum scimus quid credendum sit, & quomodo debeamus loqui de fide catholica. Ad Iohannem Romanę ecclesię diaconum scribit secundum quosdam, quod uniuersale est, quia ad eundem scripsit librum de bono: secundū alios scribit ad Symmachum focerum suum. Et hæc de causa, quoniam poterat confusio personarum irrepere ex quadā regula logicorum, quæ est huiusmodi. Vt si aliqua prædicentur de aliquo singulari necessario, & illa inuicem de se prædicentur: & quia album & musicum de Socrate, necessario album de musico prædicetur, & e conuerso. Sic ergo cum una sit & simplex substantia trium personarum, & de eadem dicatur tres personæ: quia diuina substantia, & est pater de filio, & filius de patre, & spiritus sanctus quoquo modo pati possit: & ita confunderentur tres personæ. Quoniam igitur hæc regula plures in errorem traxerat, ideo Boetius hoc opus composuit, ut Symmachum dubitantem certificaret, super hoc ostendendo scilicet, quomodo tres personæ sint una essentia, sic tamen quod nulla persona de alia dici possit. Sunt & aliæ causæ quare hoc scripserit, ut argumentum Vigilantij & pluralia, sed hæc sunt potior. Præmittit autem & proemium, in quo reddit lectorem beneuolum, attentū & docilem. Beneuolum, tum ex modo tractandi, tū ex persona illius, ad quem scribit dicēs: illum solum esse

esse dignum cui committatur iudicium, utrum sufficienter soluta sit quæstio: in sequenti litera patebit. Attenrum reddit tum in difficultate materiæ, tum in utilitate. Docilem ostendendo se solutionem apposuisse prædictæ quæstioni, scilicet quomodo in eadem essentia sint tres personæ. Nunc illis exequutis, quæ extra literam erant consideranda, descendamus ad literam, primitus constructionem ordinando, deinde singula exponendo. Dicit ergo, curavi ostendere uobis, ô Symmache, & continuare quæstionem diuissimè inuestigatam, quantum lux diuina dignata illustrare. Illa dico formata rationibus & in ea litera nota quæ in quibusdã libris nõ inueniuntur accendere, sed nunc constructione ordinata exponemus singula. Quæstionem igitur dicit illam, scilicet quomodo in eadem essentia sint tres personæ. non enim hic accipit quæstionem, pro qualibet interrogatione, sed illam quæ proprie dicitur quæstio, quæ scilicet utrinque habet rationes. Est enim quædam quæstio, quæ ex nulla parte habet rationes. utrum astra sint paria nec ne. nullum enim argumentum potest adduci ad probandum, quæ sint paria uel imparia. Est alia quæ ex altera parte habet argumenta ueritatis, ex altera non: utrum homo sit animal, nec ne, sed huiusmodi improprie quæstiones dicuntur. Est alia quæ utrinque habet argumenta, licet ex altera parte sint sophistica: sicut hæc quam dissoluit auctor iste, an scilicet in essentia sint tres personæ sicut fides catholica consistit, nec ne: sicut Sabellius & Arius, diuiso quidem modo, sed tamen sophisticè probare conantur. Inuestigatam, id est diu exquisitam. Et in hoc reddit beneuolam. Diuissimè: hic notat se plurimum temporis consumpsisse in persoluenda quæstione, & in hoc notat difficultatem operis: & ita redit ad tectum, & etiam beneuolum, ex eo quod ita fuit studiosus in dissoluenda quæstione. Ignis alius ignitus, alius ignis. Ignis ignis, est elementum: ignis ignitus, & elementatum. Sed ignis tribus modis accipitur, tum pro carbone, tum pro calore, tum pro splendore. Hic autem pro splendore, pro luce scilicet accipitur: sed lux duplex est: alia illuminans, alia illuminata. Lux illuminans, sapientia diuina, id est filius Dei, de quo Ioannes: Erat lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. nõ quod omnis illuminetur, sed nullus illuminatur nõ per ipsum, uel omnis, id est de omni genere illuminatur per ipsum aliquis. Et alibi: Erat lux uera, quæ in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Sicut enim cæcus in sole præsentem habet solē, sed absens est ipse sol: sic Deus corda impiorum hominum manifestè cognoscit, licet ipse ab illis ignoretur. Lux illuminata est sapientia nostra, uel ratio quæ dicitur lux: quia sicut lux fugat tenebras exteriores, id est ignorantias mentis. Illuminata autem dicitur, quia nisi diuina luce accedatur, nõ potest lucere, sed potius tenebris obfuscat. Vnde sicut diximus, quæ lux alia illuminans, alia illuminata: ita dicimus quod charitas alia accendens, alia accensa. accendens ipse Deus, qui est omnis uirtus. Vnde Deus charitas est, &c. Charitas accensa, est applicatio ad diligendum Deum & proximum, quæ in homine est. Perigniculum igitur suam designauit sapientiam, & idcirco usus est diminutiuo respectu lucis diuinæ. Dignata est. In hoc ostendit omnem id quod habemus esse ex gratia, nec tamen euacuamus meritum, sicut quidam in modo dicimus, quod meritum saluat, id est, gratia quæ se in nobis facit meritum. Opera quidem non saluat, sed merita. Quod autem ipsa merita gratia sint, testatur Augustinus in Enchiridio, ubi ait: Intelligendum est igitur, ipsa hominis bona merita Dei munera, quibus cum uita æterna redditur, quid nisi gratia pro gratia reddatur? Et in Iohanne: Gratiam per gratiam accipimus. Et Augustinus super hunc locum, non solum inquit gratiam, quæ planè sine merito gratis datur, ut fidem quæ per dilectionem operatur, ex qua

iustus uiuit: sed & per ipsam gratiam, id est beatitudinem æternam. Sic ergo quædam gratia datur simpliciter, ut fides: quædam datur & redditur, ut perseverantia & beatitudo æterna, quæ per fidem meretur. Quidam autem dicitur tantum detruncantes, non attendentes præcedentia & sequentia, præsumunt dicere merita nihil esse, imponentes Augustinum, quod ipse dixerit gratiam non esse gratiam, si merita præcedat. sed hoc dixit de prima gratia, scilicet fide, quæ absque præcedenti merito datur: illam enim non potest præcedere meritum, sine quo nec meritum esse potest: postea uerò ostendit, quomodo per ipsam mereamur alias gratias, quæ dantur, & sint gratiæ. Quia id quo ipsas mereamur, gratis nobis datur, & iterum redduntur, quia has per fidem habere meruimus. sed de hoc aliam. Item non cõsentimus his qui dicunt, quod Deus se subtrahit homini: ut hoc modo se intelligatur. subtrahit, id est non impertit gratiam. Deus enim omnibus se offert. In nobis autem est ut accedamus ad Deum, uel ut nos ipsi subtrahamus. Sicut enim splendor solis omnibus se offert, & in homine est ut se subtrahat splendori solis, & ita sit in tenebris, uel ut accedat ad solem, & ita illuminetur: non tamen ex ipso est quod d illuminatur, sed ex splendore solis, si sic liceat minima maximis comparare. Deus omnibus se offert, & in nobis est ut subtrahamus nos Deo, & in nobis est quod illuminamur, nec accedere possumus nisi gratia præueniat. item: Sicut in luto quolibet est, ut accedat ad calorem solis, ut deficiatur eius lutum, immò ex calore solis, uel ut se subtrahat soli, & ita permaneat in luto: sic in peccatore est ut accedat ad Deum, lutum conscientiam propalando per confessionem, & ita emendetur: non tamen ex illo est quod emendatur, sed ex gratia Dei, uel in ipso est ut non accedat ad Deum, celando peccare, & ita permaneat in luto. Si enim tu tegis, Deus detegit: si detegis, Deus tegit. sic ergo Deus nulli se subtrahit, sed homo se abijcit à gratia Dei. Sicut habetur super misericordias Domini super illum uersum: Misericordiam autem meam nõ dispergam ab eo, &c. Sicut enim ibi est, Ipse nõ tollit misericordiam ei qui Christianus quidem est. quod si homo ita iniquus est, ut fugiat accedentem, ipse se alienat non pater abijcit. rationibus formatam, id est pluribus rationibus dissolutam. ostendi enim unde processit obnubilatio quæstionis, an scilicet ex sophistica fallacia, an ex figurata loquutione, an ex rationis transumptione. hæc enim tria uirtutem obnubilant, sed sophistica fallacia, ut notum est logicis, & figura loquutionis quæ fit causa ornatus, ut, Dies est lætus, mors est pallida. Hic enim quod est effectus, attribuitur causæ. Eriterum rationum transumptio: quod fit, quando rationes naturalium ad theologiam transferuntur, quod facere conatus est Vigilantius, ut postea liquebit. Putant enim quidam, quod uerborum transumptionem sequatur & comitetur rationis transumptio, quod falsum est. Omnia enim uerba quæ de Deo dicunt, transferunt: quia talia sunt prædicata, qualia substantia permiserint, ut sequentia declarabunt. Sed tñ naturalium rationes in theologiam attendi non possunt: & hæc transumptio præsentem obnubilat quæstionem, ut Boethius declarabit. Vel quia rationibus dissoluere quæstionem, potius est quæstionem deformare, quam formare: idcirco aliter legendum est, ut dicamus rationibus formatam, quantum ad Iohannem uel Symmachum, qui eandem quæstionem ei in literis mandauerat, rationes utriusque partis conscribendo: uel formatam, quantum ad ipsum Boethium, qui rationes utriusque partis & postea dissoluerat, ut quod subdit Offerendam, ad formam quæstionis referatur: quod uerò Communicandam, ad solutionem. Communicandam dico: id est, ut sicut ego fui studiosus in soluendo, ita & uos sitis in iudicando. Vnde subdit, Tam uestri: & hoc

hoc retulit ad id quod dixerat, Offerendam & communicandam, quam nostri: & hoc retulit ad hoc quod dixerat, Quæstionem inuestigatam, &c. Quasi dicat: Studiosè quidem inueni solutionem, sed studiosus uel equè studiosè uestrum expecto iudicium. Quia in re, &c. In superiori uersu reddidit docilem, ostendendo se persoluisse quæstionem: in hoc autem reddit attentum, cum in difficultate materiæ, tum in operis utilitate. Dicit ergo, Quia in re. id est in persoluenda quæstione potest intelligi quid mihi sit animi, id est, propositi, i. quare tale propositum aggressus sim, quotiens ista excogito. i. quotiens ea quæ diu excogitauit scribo. Cum ex, &c. q. d. Quia materia difficilis est, ut tractare de prædicta quæstione, pater quod non scribo causa famæ popularis, uel theatrialis applausus. non enim tantum laborem suscipere pro tam uili cõmodo, sed potius conscientie puritas ad hoc me propellit. Item pater quod non scribo causa theatrialis applausus, quia omnibus scribere, si famam ab omnibus peterem. Nunc autem raris, id est uobis. i. sapientibus tantum colloquor: & bene denotat cum dicit, Neque enim, &c. Verè ex prædictis patet, quid animi sit, id est quare scripserim. Non enim expectatur, &c. Clamoribus populi dicit: quia magis est clamor in populo, quam conscientie. Sed si quis est, hoc duobus modis legitur. fructum exteriorum appellat famam: quæ si contingat, non est ad salutem catholicæ, an sentire quomodo sit distinctio trium personarum in eadem essentia. Hic fructus est interior, id est ad salutem. Si igitur aliqua laus contingat, hæc non potest separare sententiam, nisi similem materiæ. i. cum materia sit theologica, non potest haberi laus, nisi à studentibus. id est, à simili materia, id est à theologis, uel aliter: Si qua laus cõtingat, non potest separare sententiam, nisi similem materiæ, id est si qua laus contingat, Deo est reddenda, ad quem pertinet materia. Vel similem materiæ, quia sicut materia excellit: ita ab excellentioribus laude exopto, non à quibuslibet. Quocumque ergo. Reddidit superius attentum, docile, beneuolum etiam in quibusdã: hic aut principaliter tractat personam illius ad quem scribit, dicens illum solum dignum iudicio solutionis. cõtinuatio. Dixi, quod si qua laus inde cõtingat sapientum, tantum spectat sententiam non populari: ergo quæcumque de uobis. i. inclinauit oculos, scilicet mentis aures uobis & uestri similibus. quotiens considero cui attribui iudicium solutionis extra uos & uestri similes, id est sapientes, partim, &c. quasi diceret, Non inuenio nisi legnes, qui potius detrahant quàm iudicent, & sua negligentia torpeant quàm in iudicanda quæstionis solutione inuigilent. Vel inuidos, qui potius quod dicit legnities, expressum est. Sicut Dauus est scelus, inagnauam dicit legnities: quia est ei epitheron, ut faciat ignauum, id est igne animi uacuum. Leuior hic non accipitur pro infestatione, sed pro inuidia, quæ bonis alterius dolet. Calliditatem uerò attribuit leuiori, quia inuidus semper aliud bonum cõcedit, cui uult malus auferre, ut contumeliam, &c. Id est ut contumeliose uideat tractare de diuinis, qui proiecerim, & cetera. Hic legendum est conditionaliter, id est non quod proijciam: sed si proiecerim. Hæc potius non agnoscenda, &c. Quasi dicat: nõ est bonum iacere margaritas inter porcos. Alia litera habet, Videatur qui proiecerit. & hoc planum est. Monstra hominum appellat inuidos, quia licet exterius prætendant humanum habitum, interius tñ in humani deni grantur liquoris rubigine. idcirco stilis, &c. i. breuiter & summatim scribo, ut scilicet breuitas gignat obscuritatem: iuxta illud Horatii, Breuis esse laboro, obscurus fio. Et uelo, &c. id est nõ usitatis uerbis utor, sed trãfero me ad iucima philosophiæ, ut ex eis sumpta, uel ex significationibus non uerborum nõ prophanorum, phibemur enim prophana inuenire uerba, non tñ inuenire. hæc aut facit ipse, quando tractat ex numero numerate, & numero numerato, uel quã-

do utitur extraneo genere loquendi. Ut cum dicit, ensis & gladius & mucro sunt idem: & ipse pater uerò & filius & spiritus. S. idem quidè sunt, sed non ipse. Sed ad aliud uelo, ad hoc scilicet, ut hæc Deum colloquatur, &c. ut dicit Colloquantur, uocat & sui participatione, & illius sui solutione: illius in iudicio, si quando hic captat beneuolentiam. Ceteros uerò, &c. Ita breuiter scripsi, ut uobis tantum colloquatur: sed alios ita summouimus, id est, seorsum intellectum posuimus. Vnde indigni ad ea legenda qui nequit, &c. Hic est duplex litera, sed prius hanc exponamus. Cõtinuatio. Proposui quæstionem soluere, sed tamen nemo debet à nobis expectare, ut quantum humanæ rationis intuitus se potest extendere ad cognitionem diuinorum, tantum de eis dicamus: sed illa tantum expetit, quæ sufficiat ad soluendam quæstionem. Est enim finis in theologia, ultra quæ non licet accedere, & hoc probat per inductionem, progrediendo à particularibus ad particulare, uel potius utitur exemplo. Nam ceteris quidem. Verè in theologia est finis, quem non licet transgredi, quia est ita in ceteris artibus, & uere in ceteris, quia in Physica. Neque enim, &c. i. finis medicinæ est id est ad hoc tedit officium medicinæ, ut quæ necessaria sunt, ad sanandum semper apponatur: non tantum ad hoc tendit, ut semper salutem offerat, nec ideo tamen minus suum complebit officium, si nihil omisit de necessariis ad sanandum. idè quod in ceteris, ut in rhetorica. non enim ad hunc finem tedit orator, ut semper persuadeat: sic & finis logicæ est, quæ quibus substantialia sunt considerare: non autem quare sint substantialia, hoc enim ad physicam pertinet. alia litera solet esse inferior uersu, hæc scilicet, sed sanè tantum, uel nunc tantum, &c. hæc enim plus ualet, quam sic exponimus, &c. Proposui soluere quæstionem, sed oportet sanè uel nunc cerni, &c. Quasi dicat: Nemo debet expectare à nobis hæc ut plenariè demus cognitionem de distinctiõne trium personarum in una essentia, cū in hoc seculo plena non possit haberi cognitio, sed sanè quærat tantum, &c. Sunt enim quædam quæ humana ratione non comprehenduntur, sicut ea quæ credere iubemur, discutere prohibemur. Alia litera habet, Sed ne. & est ne affirmatiuum, pro etiam si bene dixit, ad cellam conscendere, quia est descendens ad infima: & ita est ascensus ad alta, cetera nõ mutantur. Ad quantum, &c. Hic petit ueniam, non quod aliquid hæreticè senserit, sed si quæstionem non satis sufficienter soluerit. non enim negligentia illius est imputanda, sed difficultati materiæ. Vobis tñ est pecciterim ueniam, tamen uobis, &c. Summã rationem appellat initia solutionis, quod habuit ex beato Augustino, qui summatim implicite ponderat argumentis. Semina. hæc autem initia dicuntur semina: quia semen sicut excrescit & explicatur in segetem, ita quod Augustinus dixit implicite, per Boetium explicatur. In hoc ergo auctorizat suum opus, quod postponit Augustinum auctorem. Fructus extulerint, id est utrum in dissoluenda quæstione proficimus nos dico summes initia solutionum ex scriptis beati Augustini, id est illud explicantes, quod ille summatim & implicite tetigit. Ac de proposita, &c. Hinc scilicet, ex dictis Augustini: uel, id est ab hoc loco.

BOETHII LIBER DE
Trinitate.

Christianæ religionis reuerentiã plures usurpant, sed ea fides pollet maximè ac solitariè, quæ tum propter uniuersalium præcepta regularum, quibus eiusdem religionis intelligitur autoritas, tum propterea quod cultus eius per omnes penè mundi terminos emanauit, catholica uel uniuersalis uocatur. Cuius hæc de trinitatis unitate sententia est. Pater inquit,

inquiunt, Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus. Igitur pater, filius, spiritus sanctus, unus Deus, non tres dii. Cuius coniunctionis ratio est in differentia. Eos enim differentia comitatur, qui uel augent uel minuunt, ut Arriani, qui gradibus meritorum trinitatem uariantes distrahunt, atque in pluralitatem deducunt. principium enim pluralitatis alteritas est. Præter alteritatem enim, nec pluralitas quid sit, intelligi potest. Trium namque rerum in quolibet tum genere, tum specie, tum numero diuersitas constat. Quotiens enim idem dicitur, totiens etiam diuersum prædicatur. Idem uero dicitur tribus modis: aut genere, ut idem homo, quod equus: quia idem genus, ut animal. Vel specie, ut idem Cato, quod Cicero: quia eadem species ut homo. Vel numero, ut Tullius & Cicero: quia unum est numero. Quare diuersum etiam uel genere, uel specie, uel numero dicitur: sed numero differentiam accidentium uarietas facit. Nam tres homines neque genere neque specie, sed suis accidentibus distant. Nam uel si animo cuncta ab his accidentia separemus, tamen locus cunctis diuersus est, quem unum fingere nullo modo possumus. Duo enim corpora unum locum non obtinebunt, qui est locus accidentis: atque ideo sunt numero plures, quoniam accidentibus plures sunt. Age igitur ingrediamur, quod unum quodque ut intelligi atque capi potest, discutiamus. Nam sicut optime dictum uidetur, eruditi est hominis, unum quodque ut ipsum est, ita de eo fidem capere atque tentare. Nam cum tres sint speculatiue partes, naturalis in motu in abstracta. Considerat enim corporum formas cum materia, quæ a corporibus actu separari non possunt. Quæ corpora in motu sunt, ut cum terra deorsum, ignis sursum fertur, habetque motum forma materię coniunctæ. Mathematica sine motu in abstracta. Hæc enim formas corporum speculatur sine materia, ac per hoc sine motu. Quæ forma cum in materia sint, ab his separari non possunt. Theologia sine motu, abstracta atque separabilis. Nam Dei substantia, & materia & motu caret. In naturalibus igitur rationaliter, in mathematicis disciplinaliter, in diuinis intellectualiter uersari oportebit: neque deduci ad imaginationes, sed potius ipsam inspicere formam. Quæ uerè forma neque imago est, & quæ esse ipsum est, & ex qua esse est. Omne namque esse ex forma est. Statua enim non secundum esse, quod est materia: sed secundum formam, quæ est insignita in eo, effigies animalis dicitur: ipsumque non secundum terram, quod est eius materia, sed dicitur secundum terris figuram. Terra quoque ipsa non secundum materiam dicitur, sed secundum siccitatem grauitatemque quæ sunt formæ. Nihil igitur secundum materiam esse dicitur, sed secundum propriam formam. Sed diuina substantia sine materia, forma est. Atque ideo unum est quod est. Reliqui enim non sunt id

quod sunt. Vnum quodque enim habet esse suum, ex his ex quibus est, id est ex partibus suis. & est hoc atque hoc, id est, partes suæ coniunctæ, sed non hoc uel hoc singulariter: ut ceteri homo terrenus constet ex anima corporeque, corpus & anima est, non uel corpus uel anima. In parte igitur non est id quod est. Quod uerò non est hoc atque hoc, sed tantum est hoc, illud uerè est id quod est. Et est pulcherrimum fortissimumque, quia nullo nititur. Quocirca hoc uerè unum, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud præter id quod est: neque enim subiectum fieri potest. forma enim est. Formæ uerò subiectæ esse non possunt. Nam quod cæteræ formæ subiectæ accidentibus sunt, ut humanitas: non ita accidentia suscipit, in eo quod ipsa est, sed eo quod materia ei subiecta est. Dū enim materia subiecta humanitati, suscipit quodlibet accidens, ipsa hoc suscipere uidetur humanitas. Forma uerò quæ est sine materia, non poterit esse subiectum, nec uero inesse materia. Neque enim esset forma, sed imago. Ex his enim formis, quæ præter materiam sunt istæ formæ uenerunt, quæ sunt in materia, & corpus efficiunt. Nam cæteris quæ in corporibus sunt abutimur, formas uocantes, dum imaginæ sunt. Assimilantur enim formis his, quæ non sunt in materia constitutæ. Nulla igitur in eo diuersitas, nulla ex diuersitate pluralitas, nulla ex accidentibus multitudo: atque idcirco nec numerus. Deus uerò à Deo nullo differt, ne uel accidentibus uel substantialibus differentiis in subiecto positis distet. Vbi uerò nulla est differentia, nulla est omnino pluralitas. quare nec numerus. Igitur unitas tantum. Nam quod tertio repetitur Deus, cum pater & filius & spiritus sanctus nuncupatur: tres unitates non faciunt pluralitatem numeri, in eo quod ipse sunt, si aduertamus ad res numerabiles, ac non ad ipsum numerum. Illic enim unitatum repetitio, numerum facit. Tres enim unitates ternarium faciunt, quia ipse numerus ex unitatibus collectus est. in eo autem numero qui in rebus numerabilibus constat, repetitio unitatum atque pluralitas, minime facit numerabilium rerum numerosam diuersitatem. Numerus enim duplex est. Vnus quidem quo numeramus, alter uerò qui in rebus numerabilibus constat. Etenim unum, res est: unitas, quod unum dicimus. Duo rursus in rebus sunt, ut homines uel lapides. Dualia mihi, sed tum dualitas, qua duo homines uel lapides duo sunt. & in cæteris eodem modo. Ergo in numero quod numeramus, repetitio unitatum facit pluralitatem rerum uerò numero non facit pluralitatem unitatum repetitio. uelut si de eodem dicam: Gladius unus, mucro unus, ensis unus. Potest enim tot uocabulis gladius agnosci. Hæc enim unitatum repetitio, iteratio potius est quam non numeratio. Velut si ita dicamus, Ensis, mucro, gladius: repetitio quedam est eiusdem, non numeratio diuersorum, Velut si dicam; Sol,

sol, sol, non tres soles effecerim, sed de uno totiens prædicauerim. Non igitur sic de patre ac filio & spiritu sancto tertio prædicatur Deus: idcirco trina prædicatio numerum facit. Hoc enim illis, ut dictum est, imminet, qui inter eos distantiam faciunt meritorum. Catholicis uerò nihil in differentia constituētibus, ipsamque formam ut est esse ponentibus, neque aliud esse quam est ipsum, quod est opinantibus: recte repetitio de eodem, quam enumeratio diuersi uidetur esse, cum dicitur: Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus. atque hæc trinitas est unus Deus, uelut ensis atque mucro, unus gladius: uelut sol, sol, sol, unus sol. Sed hic interim ad eam dictum sit significationem, demonstrationemque, qua ostenditur, non omnem unitatum repetitionem, numerum pluralitatemque perficere. Non uerò ita dicitur pater & filius, & spiritus sanctus, quasi multiuocum quiddam. Nam mucro & ensis, & ipse est & idem. Pater uerò ac filius ac spiritus sanctus, idem equidè est, non uerò ipse. In qua re paulisper considerandum est. Requirentibus enim, ipse est pater qui filius, minime inquitur. Rursus idem alter qui alter: Negatur. Non est igitur inter eos in re omni indifferētia. Quare subintrat numerus, quem ex subiectorum diuersitate conficit, superius explanatum est. De qua re breuiter considerabimus, si prius illud quemadmodum de Deo unum quodque prædicatur, præmiserimus. Decem omnino prædicamenta traduntur, quæ de rebus omnibus uniuersaliter prædicantur, id est substantia, qualitas, quantitas, ad aliquid, ubi, quando, habere, situm esse, face re, pati. hæc igitur talia sunt, qualia subiecta permiserint. Nam pars eorum in reliquarum rerum prædicatione substantia est, pars in accidentium numero est. At hæc cum quis in diuinam uerterit prædicationem, cuncta mutantur, quæ prædicari possunt. Ad aliquid uerò in Deo non potest prædicari. Nam substantia in illo non est uerè substantia, sed ultra substantiam. Item qualitas, & cætera, quæ euenire possunt. Quorum ut amplior fiat intellectus, exempla subdenda sunt. Nam cum dicimus Deus, substantiam quidè significare uidemur, sed eam quæ sit ultra substantiam: cum uerò iustus, qualitatem quidem, sed non accidentem, sed eam quæ substantia, sed & ultra substantiam. Neque enim aliud quod est, aliud est quod iustus est: sed idem est esse Deo, quod iusto. Item cum dicitur Magnus, uel maximus: quantitatem quidem significare uidemur, sed eam quæ sit ipsa substantia talis, qualè esse diximus ultra substantiam, idem enim est esse Deo quod magno. De forma enim eius superius demonstratum est, quoniam is sit forma, & unum uerè nec ulla pluralitas. Sed hæc prædicamenta talia sunt, ut in quo sint ipsum esse faciāt, quod dicitur diuise quidem in cæteris, in Deo uerò coniunctè atque copulatè hoc modo. Nam cum dicimus substantia ut homo, uel Deus: ita dicitur, quasi illud de quo prædicatur, ipsum sit sub

stantia, ut substantia homo uel Deus. Sed distat, quoniam homo non integrè ipsum homo est: ac per hoc nec substantia. Quod enim est, alijs debet, quæ non sunt homo. Deus uerò hoc ipsum Deus est. Nihil enim aliud est, nisi quod est, ac per hoc ipsum Deus est. Rursus iustus quod est, qualitas ita dicitur: quasi ipse hoc sit, de quo prædicatur. Id est, si dicamus homo iustus, uel Deus iustus: ipsum hominem uel Deum iustum esse proponimus. Sed differunt, quod homo alter, alter est iustus: Deus uerò idè ipsum est, quod est iustus. Magnus etiam homo, uel Deus dicitur, atque ita quasi ipse sit homo magnus, uel Deus magnus: sed homo tantum magnus, Deus uerò ipsum magnum existit. Reliqua uerò neque de Deo, neque de cæteris prædicantur. Nam ubi uel de homine, uel de Deo prædicari potest, de homine, ut in foro: de Deo, ut ubique. Sed ita ut non quasi ipsa sit res, id de quo prædicatur, de qua dicitur. Non enim ita homo dicitur esse in foro, quemadmodum esse albus uel longus: nec quasi circumfusus, & determinatus proprietate aliqua, qua designari secundum se possit, sed tantum quod sit illud alijs informatum rebus, per hanc prædicationem ostenditur: de Deo uerò non ita. Nam quod ubique est, ita dici uidetur, non quod in omni sit loco. Omnino enim in loco esse non potest, sed quod ei omnis locus ad sit ad eum capiendum, cum ipse non suscipiatur in loco. Atque ideo nusquam esse in loco dicitur, quoniam ubique est, sed non in loco: quando uerò eodem prædicatur modo, ut de homine, heri uenit: de Deo uerò semper est. Hic quoque non quasi aliquid esse dicitur illud ipsum, de quo hesternus dicitur aduentus: sed quid ei secundum tempus accesserit, prædicatur. Quod uerò de Deo dicitur, semper est, unum quidem significat, quasi omni præterito fuerit, omni quoque modo sit presentis est, omni futuro erit. Quod de cælo & de cæteris immortalibus corporibus secundum philosophos dici potest: at de Deo non ita, semper enim est, quoniam semper præsens est in eo temporis. Tantumque inter nostrarum rerum præsens, quod est nunc, interest ac diuinarum: quod nostrum nunc, quasi currens tempus, facit sempiternitatem: diuinum uerò nunc permanens, neque mouens sese atque consistens aternitatem facit. Cui nomini si adijcias semper, facies eis quod est nunc iugem indefessumque, ac per hoc perpetuum cursum, quod est sempiternitas. Rursus habere uel facere, eodem modo. Dicimus enim uestitus currit, de homine: de Deo, cuncta possidens regit. Rursus nihil de eo quod est esse de utrisque dictum est, sed hæc omnis prædicatio exterioribus datur, omniaque hæc quodammodo referuntur ad aliud. Cuius prædicationis differentiam sic facilius internoscimus, qui homo est uel Deus, refertur ad substantiam, qua est aliquid, id est homo uel Deus. Qui iustus est refertur ad qualitatem, qua est aliquid id est, iustus. Qui magnus ad quantitatem, qua unitatum repetitio. Velut si de eodem dicam,

est aliquid, id est magnus. Nam in cæteris prædicationibus nihil tale est. Qui enim dicit aliquid quem esse in foro uel ubique, refert quidem ad prædicamentum, quod est ubi: sed non in quo aliquid est, uelut iustitia iustus. Item cum dico currit uel regit, uel nunc est, uel semper est, referuntur quidem uel ad facere, uel ad tempus: si tamen interim diuinum illud semper, tempus dici potest: sed non quo aliquo aliquid est, uelut magnitudine magnum. Nam situm passionem requiri non oportet in Deo. neque enim sunt. Iam ne patet, quæ sit differentia prædicationum, quod alia quasi rem monstrant, alia uero quasi circumstantias rei. Quod illa quidem ita prædicantur, ut esse aliquid rem ostendant: illa uero ut non esse, sed potius extrinsecus aliquid quodammodo attingant. Illa igitur quæ aliquid esse designant, secundum rem prædicationes uocentur: quæ cum de rebus subiectis dicuntur, uocantur accidentia secundum rem: cum uero de Deo, qui subiectus non est secundum substantiam, rei prædicationis nuncupatur. Age nunc de re latius speculemur. pro quibus, omne quod dictum est sumptimus ad disputationem. Maxime enim hæc non uidentur secundum se facere prædicationem, quæ respiciunt ex alieno aduentu, consistere per spicuntur. Age enim quoniam Dominus ac seruus re latia sunt, uideamus utrum ita sit, ut secundum se sit prædicationis, an minime. Atqui si auferas seruum, abstergeris quoque dominum: at non etiam si auferas albedinem, abstergeris quoque album. Sed interest quod albedo accidit albo, quæ sublata, perit nimirum album. At in Domino si seruus auferas, perit uocabulum quoque Dominus uocabatur. Sed non accidit seruus domino, ut albedo albo, sed potestas quædam qua seruus cohercet. Quæ quoniam sublata deperit seruo, constat non eam per se domino accidere, sed per seruorum quodammodo extrinsecus accessum. Non igitur dici potest prædicationem re latiam, quicquam rei de qua dicitur secundum se, uel addere, uel minuere, uel mutare: quæ tota non in eo quod est esse consistit, sed in eo quod est in cõparatione aliquo modo se habere: nec semper ad aliud, sed aliquotiens ad idem. Age enim, stet quisquam, ei igitur si accedam dexter, erit ille sinister ad me comparatus: non quod ille ipse sinister sit, sed quod ego dexter accesserim. Rursus ego sinister accedo, idem sit ille dexter: non quod ille sit per se dexter, uelut albus ac longus, sed quod me accedente sit dexter. Atque id quod est à me & ex me est, minime uero ex sese. Quare quæ secundum rei alicuius, in eo quod ipsa est proprietatem non faciunt prædicationem, nihil alternare uel mutare queunt, nullamque omnino essentiam uariare. Quocirca si pater ac filius ad aliquid dicuntur, nihilque aliud ut dicitur est differunt, nisi sola re latio: re latio uero non prædicatur ad id de quo prædicatur, quasi ipsa sit, & secundum rem de qua dicitur, non faciet alteritatem rei de qua dicitur. Sed si dici po-

test, quo quid modo id quod uix intelligi potuit, interpretatum est personarum. Omnino enim magna regulæ est ueritas in rebus in corporalibus distantias effici, differentiis non locis: neque accessisse dici potest aliquid Deo, ut pater fieret. Non enim coepit esse unquam pater, eo quod substantialis quidem ei est productio filij: re latia uero prædicationis patris. Ac si meminimus omnium in prioribus de Deo sententiarum, ita cogitemus processisse quidem ex Deo patre filium Deum, & ex utroque spiritum sanctum, hos quoniam incorporales sunt minime locis distare. Quonia uero pater Deus, & filius Deus, Deus & spiritus sanctus, Deus uero nullas habet differentias, quibus differat à Deo, quia à nullo eorum differt. Differentia uero ubi absunt, abest pluralitas. Vbi abest pluralitas, adest unitas. Nihil autem aliud generi potuit ex Deo, nisi Deus. Et in rebus numerabilibus repetitio unitatum, non facit modis omnibus pluralitatem. Trium igitur idonee constituta est unitas. Sed quoniam nulla re latio ad se ipsum referri potest, quod ea secundum se ipsum est prædicationis, quæ re latio caret: facta quidem est trinitatis numerositas, in eo quod est prædicationis re latio: Seruata uero unitas, in eo quod est in differentia, uel substantia uel operationis, uel omnino eius quæ secundum se dicitur prædicationis. Ita igitur substantia continet unitatem, re latio multiplicat trinitatem. Atque ideo sola singillatim profertur, atque separatim, quæ re latio sunt. Nam idem pater qui filius non est, nec idem uterque qui spiritus sanctus. Idem tamē Deus est, pater & filius & spiritus sanctus, idem iustus, idem bonus, idem magnus, idem omnia quæ secundum se potuerunt prædicari. Sanè sciendum est, non semper talem esse re latiam prædicationem, ut semper ad differēs prædicetur, ut est seruus ad dominum, differt enim. Nam omne eguale, æquali æquale est: & simile, simili simile est. Et idem ei quod est idem, id est est: & similis est re latio in trinitate patris ad filium, & utriusque ad spiritum sanctum: ut eius quod est idem, ad id quod est idem. Quod si in cunctis alijs rebus non potest inueniri, facit hoc cognata caducis rebus alteritas: nos uero nulla imaginatione deduci, sed simplici intellectu erigi: & ut quod intelligi potest, ita aggredi etiam intellectu oportet. Sed de propolita questione satis dictum est. Nunc uestri normam iudicij expectat subtilitas questionis, quæ utrum recte decursa sit, an minime, uestre statuet pronuntiationis auctoritas. Quod si sententiæ fidei fundamentis, spote firmissimè opitulante gratia diuina, idonea argumentorum adiuuenta præstitimus, illic perfecti operis lætitia remeabit, unde uenit affectus. Quod si ultra se humanitas nequiuit ascendere, quantum imbecillitas subtrahit, uota sup-

plebunt.

COMMENTA/

COMMENTARIUS.

Hristianæ religionis, &c. Volens philosophus descendere ad tractandum de propolita questione, præmittit commendationem fidei catholicæ, eo scilicet quod in illa instruire intendit. in qua commendatione confutat Arriū Sabellium, ac Vigilantium, eosque qui in solis nominibus attendunt distinctionem personarum, sicut sequens littera declarabit. Hanc ergo fidem commendat ab auctore, ubi dicit Christianæ, cuius scilicet Christus auctor est: etiam ab usu, ubi dicit, Religionis, cum eius usus sit exercere religionem: & à dignitate, ubi dicit, Reuerentiam, sola enim digna reuerenda sunt: & ab effectu, ubi dicit, Salutariè, hoc enim efficit in credente, quod confert ei salutem: & ab aptitudine ubi dicit, Vniuersalium præcepta: quæ scilicet uniuersaliter dicuntur, quia nullum respiciunt. Euangelium enim nec sexum nec ætatem respicit, nec uni genti datum est, sicut lex, sed omnibus oblarum. Ibi quidem dicitur, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob: hic autem gratia se offert omnibus. Commendat iterum fidem à cultu, ubi dicit, q, cultus eius per oēs cardines mundi emanauit, colit ab austro, ab oriente, ab occidente, & septentrione. Christianam religionem appellat fidem catholicam, qua Christiani sunt religiosi, plures uel, re Christi: id est, plures sunt qui uolunt haberi religiosi per fidem catholicam, tamen male de illa sentientes. sed licet quantum in se est, eam deturpare conantur, tamen suum non amittit nitorem. Vnde subdit: Sed ea fides, &c. Sed cum pluribus modis accipiatur fides, uidentur de qua fide hic dicitur, fides enim quædoque accipitur pro credulitate, ut quod credimus Christum natum ex uirgine, mortuum, crucifixum fuisse, tertia die resurrexisse, ac uiuos & mortuos iudicaturum: sed hæc fides non discernit inter fideles & infideles, hanc enim habent & demones. Vnde Iacobus: Demones credunt, & cõtemiscunt. Item dicitur fides uirtus, quod ita diffinitur ab Apostolo: Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Sed hæc diffinitio magis est data secundum effectum fidei, quam secundum eius naturam, dicitur enim substantia rerum sperandarum, quia per fidem subsistunt in nobis speranda. ea enim nos facit sperare ea quæ non uidentur: non autem dicitur substantia rerum sperandarum, eo quod tantummodo de illis de quibus est spes, quoniam spes solummodo est de futuris & de bonis. Fides autem & de futuris, & presentibus, & præteritis, & etiam tam de bonis quam de malis. Per fidem enim credimus Deum in principio omnia creasse, & Christum carnem suscepisse de uirgine, &c. huiusmodi quæ iam præterierunt. Credimus etiam uerum corpus Christi esse super altare, dum missa celebratur: & iterum credimus futura, ut resurrectionem mortuorum, & consimilia: & credimus quod boni accipient præmia, mali uero supplicia, & sic est fides & de bonis & de malis. Largior ergo est fides quam spes, sed tamen ideo dicitur esse fides substantia sperandarum, ut per hoc notetur, quod sicut spes non est nisi de illis quæ non uidentur, sic nec fides. Sequitur. Argumentum non apparentium: sic quod credimus filium de patre genitum, spiritum sanctum ab utroque procedere, & resurrectionem mortuorum. Hæc enim non possumus probare aliquibus argumentis, sed sola fides stat pro argumento: ut si quis quæreret, Vnde scis partum uirginis: uel futurum statum electorum? non habeo aliud argumentum, nisi quod indubitanter credo illud quod propheta & alij qui per spiritum sanctum sunt loquuti, inde dixerunt quod Deus nullo modo falleret, cum in eis loqueretur, & miracula faceret, &c. Ex maxima parte quæ dixerunt uideo completa, & cætera complenda non ambigo. In his ergo sola fides est pro argumento, quia fides

Bedæ tom. 8.

non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. uel argumentum non apparentium, quia fides est tantummodo non ex apparentibus. Sed constat quod fides est, ergo constat non apparentia esse: & ita est fides argumentum non apparentium, id est quod non apparentia sunt. Sine ista fide nulla uirtus est, nullum meritum. Quid hæc est prima gratia, quæ quamlibet uirtutem sine actu saltem natura: & hæc est fides, qua creditur q, dicitur catholica. Vnde in Symbolo: Hæc est fides catholica, quæ nisi quisque crediderit, &c. hæc est una apud omnes. Vnde Apostolus: Vna fides, unum baptisma. Si autem hoc dicatur de fide qua credimus, tunc non dicitur una numero, sed genere, ut haberetur super Epistolas. Fides enim uirtus, quæ in me est, in nullo alio esse potest: sed tamen uidetur esse eadem cum illa quæ in alio est, quia est illi consimilis. Hic ergo agit de fidei uirtute, uel potius de fide, qua credimus, dicit igitur, q, illa pollet maxime, & nulla alia & salutariè, id est quæ sola confert salutem. uel solitariè, quia ista tantum pollet, non sectæ hæreticorum: illa dico quæ uocatur catholica, uel uniuersalis, & est uel subdistinguitur. Eadē. n. est catholica uel uniuersalis. Catholica. n. est conueniens uel uniens. Inde fides catholica, quia uniens: uel uniuersalis, quia sicut omne uniuersale plura cõtinet, quæ unit in eadē natura, sic fides catholica omnes unit in eis sacramentis, in eadē spe & in eadē charitate. Quid plura? Omnes unit indifferenter in uno nouo homine. Vnde in Actibus. Apostolorum multitudinis credentiū cor unum & anima una. Et Apostolus: In Christo non est Iudæus uel gentilis, uel uir uel femina, nulla enim est personarum acceptio apud Deum. q. d. nec q, est Iudæus uel uir, aliquid affert ad salutem: nec quod est gentilis uel femina aliquid affert ad salutem. Et alibi: Fides est prima unio mētis ad Deū. ipse etiā duas hic ponit causas, quare dicatur catholica uel uniuersalis: sed altera uidetur etymologia esse esse huius quæ dicitur uniuersalis, hæc scilicet per uniuersos terminos emanauit. Regulæ dicuntur à re gendo: eo q, nos regant docendo, quid uitare, quid facere debeamus. Vniuersalis, quia oēs cõplectitur, intelligitur auctoritas, dicit, quæ magna est, ipsa enim confert salutem. emanauit, id est defluxit pedetentim in climare ad aliud clima, quia est forsitā aliquis locus in quo ipsa non incolitur. Cur hæc? Posita cõmendatione fidei catholicæ subiungit, quid sentiat de distinctione trium personarum in eadē essentia. Aliud enim ipse, aliud sectæ hæreticorum sentiunt, qui hæretici dicuntur. i. diuisi, hæresis enim, diuisio. Ipsi autem ab unitate ecclesiæ sunt diuisi, & est in hoc loco fundamentum fidei nostræ ponendum. Est igitur fundamentum fidei nostræ ut credamus unam esse diuinam essentiam, & tres personas distinctas: distinctas quidem, sed non diuisas: indiuisas, sed non coniunctas. Item quod pater genuit sibi filium consubstantialem, & q, spiritus sanctus procedit ab utroque. Item q, tres personæ subiectæ, quam ex parte. Parti huic aut fidei attestatur nouum ac uetus testamentum. Vnitatem namque essentia, inuocat uetus testamentum, ubi dicit: Israel Deus tuus Deus unus est. et, Non erit in te Deus reces, neque adorabis Deos alienos. Item ueritas in Euangelio: Ego & pater unum sumus. Qui uidet me, uiderit & patrem, per hæc uerba aperte declarans, & essentia simpliciter, & personarum distinctionem, unum referens ad substantiam: ego & pater, ad personas. Hanc iterum personarum distinctionem ueteris testamenti pandit auctoritas, ubi scilicet: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Cum enim dicendo non sit loquutus ad angelum uel ad aliquam creaturam Deus, aperte personarum pluralitatem demonstrauit, quæ etiā philosophi ex creaturis cognouerunt, ut Plato & alij, intellexerunt enim cogitationem & sensum, sed in tertio signo defecerunt magi Pharaonis, quia licet cogitationem & sensum philosophica indagatio intellexerint, tamen personam spiritus sancti nullatenus cõprehenderunt.

A a dere

dere potuerunt. Quod pater ab æterno filium genuerit, ex his uerbis manifestum est: Ego hodie genui te. Per hodie enim quod presentia temporis designat, notatur æternitas, quæ nescit præteritum uel futurum. per Genui, perfectio ut nō sit filius imperfectus Deus, sed cœternus patri & consubstantialis. Græci dicunt spiritum à patre procedere, non autē à filio. eo scilicet q̄ in Symbolo, quod in Nicena Synodo fuit publicatum, non reperitur: ubi etiā promulgatum est, ut qui aliud dixerit, anathema sit. Ideoq; dicunt nos esse sub anathemate, q̄ falsum est: quia nō dicimus aliud. i. cōtrarium, imō potius ipsi apertè contra Apostolum dicunt. dicit enim, Quia mittit spiritum filij sui clamantē in cordib; nostris, abba pater: & aliæ plures auctoritates id cōsonant. Fuerunt. n. quidam ignominiosi, quorum nomina iā aures catholicorū offendunt, qui ex parte subiecti nō concederent unū Deum tres esse personas, hoc argumento seipsos confundentes ut illudentes: Nihil est id cuius est, sed diuina essentia est trium personarū. quare nō sunt tres personæ. Sed cōtra hos apertè Augustinus in libro de Trinitate tres personas inquit eiusdē substantiæ dicimus. Sed ne propter hoc uideret negare tres personas esse unā & eandē essentia, subdit quasi corrigendo: Vel tres personas eandē essentia dicimus, non autē ex eadē essentia. quasi aliud sit natura, & aliud persona. Ecce quomodo profiteretur idē esse naturam & personā, & ideo unā naturā esse tres personas, & tres personas unā naturā. Item pertinet ad nostrā fidei fundamentum uerbi incarnationis, ut scilicet credamus Dei filium assumptisse carnē ex uirgine & in uirgine, quam carnē & creando assumptit, & assumendo creauit non de nihilo carnē sibi in utero uirginis creādo uel formādo, sicut quā heretici senserunt: sed potius de substantia uirginis carnē assumptit, quā assumendo creauit. i. purificauit, nō conceptus libidinosa lege concipiendi: & ideo immunitis ab omni peccato, nō tamen à pena peccati. Hanc enim sustinuit non necessitate sicut cæteri homines, sed sola uoluntate. Vnus & idē Deus & homo, homo & Deus & eadē persona, dūq; n. in ipsa nature; diuina scilicet & humana: tres substantiæ, caro & anima & diuinitas. Sic ergo hæc, &c. quæ ad incarnationē pertinent, credere debemus, sic & resurrectionē mortuorū. & hæc ad fundamentum fidei nostræ pertinent. In hoc q̄ dicit de trinitate, cōfutat Sabellium, qui propter simplicitatē substantiæ impie confudit personarū trinitatē, eosq; simul qui modificant Deum, uel in nominib; attendunt trinitatē. In hoc q̄ dicit unitate, cōfutat Arrium, qui propter personarum distinctionē nefariē distrahit substantiæ simplicitatē, ut superius monstrauimus. Pater, inquit catholici, est Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus. Hinc emerit Vigilantia heresis. Vigilantius. n. transferens naturalium rationes ad theologā, tres Deos assererat. dicebat. n. hoc argumentū necessarium: Socrates est homo, Plato est homo, Cicero est homo: ergo sunt tres homines, & nō unus homo. Item Socrates est albus, Plato est albus, Cicero est albus: ergo sunt tres albi, & nō unus albus. Ergo si pater est Deus, filius est Deus, spiritus sanctus est Deus, erunt tres dii, & non unus Deus. deceptus fuit, putās, q̄ sicut in naturalib; ad pluralitatē personarum subintrat pluralitas, nomen naturæ, & ipsa natura, ut possit dici tres homines: ita in Deo ad pluralitatē personarum subintrat pluralitas, nomen naturæ, & ipsa natura nō possit dici tres dii. Hinc fertur beatus Ambrosius miræ simplicitatis uir, respondisse, q̄ Deus non saluat mundum in Dialectica. Fertur etiā præcepisse, q̄ in lærania diceretur à Dialecticis, Libera nos Dñe. Augustinus tamen, quē Deus reseruauerat contra hæreses, argumentū Vigilantij hoc modo falsificauit: Non ualeat inquit Vigilantius, tua cōplexio. Nā ab alia humanitate est Socrates homo, ab alia Plato, ab alia Cicero: & ideo sequitur, ergo sunt tres homines. Sed ab una & eadē Deitate est pater Deus, & filius Deus, & spiri-

ritus sanctus Deus, & ideo nō sequitur, ergo sunt tres dii. Vbi autē dicit Augustinus, q̄ ab alia humanitate est Socrates homo, ab alia Plato: uideat signare his uerbis uniuersūq; hominis esse unā naturam, unā dico singularitatē essentia, ut quidā male interpretantes hunc locū putāt. Nulla. n. natura una est singularitate essentia, nisi tantum natura trium personarū. Humanitas. n. non dicitur una singularitate essentia, sed potius dicitur una unione: nec unitas Socratis est una singularitate, sed potius unione, eo scilicet q̄ unie spiritū cum alio. Eadē enim est natura omnium hominum, q̄ bene ostendit Augustinus super Genesim, ubi dicit, q̄ Deus in sex dieb; creauit oēs naturas omnium rerū. Nūc igitur causas diuersas in ipsis naturis, nō naturas diuersorum. Nō est igitur alia natura Socratis, alia Platonis, sicq; in cæteris rebus. Quid est ergo q̄ dicit Augustinus? Non dixit alia singularitate essentia, sed alia aternitate. Ex eo. n. q̄ natura humanā subintrat aternitas, quā facit accidentium multitudo, ex hoc inquit nomen naturæ, & ipsam naturā subintrat pluralitas, ut possint dici: iste est unus homo, & iste alius homo, & etiā isti sunt duo uel tres, uel plures homines. Sed quia natura diuina una & eadē singularitate essentia, nec ipsam potest subintrare aternitas (nulla enim ibi est accidentiū uarietas) ideo nec natura nec nomen naturæ diuinæ, pluralitatem potest recipere. Quare non potest dici duo uel tres dii, & ideo intelligēda est prædicta beati Augustini auctoritas, quæ distoluit Vigilantij cōplexionem, postquā fertur etiā fecisse inuentionē hoc modo: Non amplius, inquit, uocaberis Vigilantius, sed Dormitātius. & hæc sunt initia rationum, quæ habet Boetius ad dissoluendā questionē. Dicunt tamen quidā Augustinum fecisse prædictum hæretici argumentum, ante quā esset conuersus. Vbi pater. Continuatio. Hoc habet fides catholica, quod pater est Deus, filius est Deus, & spiritus sanctus est Deus. hoc etiam constat quod non est nisi unus Deus: igitur pater & filius & spiritus sanctus sunt unus Deus, non tres dii. In hoc quod dicit, Pater & filius, & spiritus sanctus: distinguēdo tres personas cōfutat Sabellium, cuius fuit hæresis, ut eadem persona esset pater & filius & spiritus sanctus. Dicebat enim, quod pater processus in uirginē filius est. Hinc etiam dictus est Patripassianus: quē uolentes deuitare, uix libertini semiariani facti sunt, à prædicato consentientes catholicis, sed à subiecto non dissentientes ab Arrio, ut loco suo parebit. In hoc quod dicit Vnus, cōfutat Arrium, Vigilantiū, eorumq; sequaces, quos omnes apertè redarguit Hieronymus, dicens in Epistola de explanatione fidei ad Damasum papam: Confundentes Arrium unā eandēq; trinitatis essentia dicimus, proprietatē Sabellij declinantēs, tres personas expressas sub proprietate distinguimus. Item: Non. n. nomina tantū modo, sed etiam nominum proprietates, id est personas, uel ut Græci expriment hypostasēs, id est substantias cōstituentur. Ecce contra eos Hieronymus. Cuius cōiunctionis, id est quod ita inde referit ex prædictis: cuius pater & filius & spiritus sanctus sunt unus Deus, non tres dii. est ratio, id est argumentum in differentia, & est una pars composita. Sed hic ad intelligendā indifferentiam præremittendæ sunt auctoritates Augustini & Hilarij, quibus ipsi uoluerunt distinguere personarum trinitatem in eadē substantia, quātum in hoc seculo potest cognosci. Ad hanc enim pro modulo capacitatis nostræ declarandam, dicit Augustinus: In patre unitas, in filio æqualitas, in spiritu sancto unitatis æqualitatisq; cōnexio, uel concordia. Sed sicut ex formula uerborum haberi potest, uolens Augustinus quoquo modo insinuare quod ineffabile erat, & incomprehensibile, confugit ad mathematicā. Arithmetici unitatem principium numerorum constituunt, ex ipsa enim omnes numeri procreantur: illa autem simplex est, & ex nullo procreata. Generantur equidem numeri alij ex alijs, sed generatio

generatio in numeris nihil aliud quā multiplicatio eorum, per eundē numerum, uel per alium facta, per eundē sicut binarius multiplicatus p se, generat quaternarium. bis bini nāq; quatuor sunt. per alij, sicut binarius multiplicatus per ternariū generat senariū. bis. n. terni uel ter bini, senariū reddunt. Cum igitur unitas sit principium numerorū, generatio in numeris nihil sit aliud quā multiplicatio, prima generatio in numeris sit multiplicatio unitatis. Multiplicatur & unitas per se, unitas hoc modo: Vnus unus. si hæc distinctio scilicet unus sit in usu, sed quia nō est in usu, loco illius dicimus. iccirco semel unum generat ex se unitatē, non se tamen, nec aliā, sed sibi æqualem. Se nō generat, quia nō ad hoc multiplicatur, ut sit unitas, cum iā constet unitatē esse: aliā uerò non generat, quia in ipsa multiplicatione nō sit distinctio simplicitatis essentia unitatis, imō per multiplicatiōē sui generat unitatē in eadē singularitate essentia. Vnde apparet illud argumentum esse falsum hæretici, Deus genuit Deum: ergo aut se aut alium Deū. hunc mentitū esse cōprobamus per prædicta. Vnitas. n. per se multiplicatur generat unitatē, nec se, nec aliā. Sed quoniam tantum est dicere semel unum, quantū unum cātandū, aut nōra est æqualitas: ideo dicimus, quia dum unitas multiplicatur, generat æqualitatem in eadē essentia. sed quæ dicitur æquale semper respectu illius cui est æquale, & illud cui est æquale respectu illius q̄, est ei æquale, ideo ex unitate & æqualitate procedit cōnexio unitatis & æqualitatis in eadē singularitate essentia: uerū tamen unitas generat cōnexionē, quia non multiplicatur ad hoc ut sit cōnexio, sed ex unitate & æqualitate procedit cōnexio trib; attributa personis. Sicut enim unitas ex se generat æqualitatem in eadē essentia, nec generat cōnexionē, sed procedit cōnexio ex unitate & æqualitate: ita si liceat minima maximis cōparare, pater ex se filium sibi consubstantialem, non aliū Deum: nec genuit spiritū sanctum, sed procedit spiritus sanctus à patre & filio in eius essentia simplicitate. Inde etiā quod filio attribuitur æqualitas, dicitur Deus creare omnia in filio, & nō in spiritu sancto, cū tamen opera trinitatis sint indiuisa. In æqualitate. n. creat Deus omnia, quia quantū substantialis forma unicuiq; attribuit, tantū creat Deus in illo. Quantum enim attribuit humanitas homini, tantū nec plus nec minus creat Deus in homine. Homo. n. q̄ aliquando nascitur strumofus uel monoculus, uel habes aliquid huiusmodi, habet ex cōiugenti, non ex creatione: & sic est in cæteris rebus. Itē quia filius dicitur æqualitas, dicitur Deus formas creare in filio, quod factis potest exponi: sed his qui sese profundius intelligunt, exponendū est. Sicut. n. unitas principium est numeri, ita ut dicit Boetius in musica, æqualitas principium est multiplicatis. Vbi autem multiplicitas, ibi maioritas: quia minoritas, quare & inæqualitas. Est igitur æqualitas principium æqualitatis: inæqualitas autem omnium in formis consistit. folijs enim formis à se separatur res, & discernuntur. In materia. n. omnia creauit. Cum filius dicatur æqualitas, ut præmonstratum est, æqualitas autē principium sit inæqualitatis, quæ in formis consistit, merito dicitur filius uel pater in filio formas creare. Eadē iterum personarū distinctionē uolens declarare Hilarius, cōfugit ad similitudines. Ait enim, Accendatur lucerna, & sumatur alia eiusdē longitudinis, & eiusdē magnitudinis & in cæra & in ligno, & accendatur ad alia, totū lumen necesseario sumit ab illa. Si. n. partiretur suum totū nō remaneret, sed totum remaneret lumē. Ergo non pars, sed totum lumen sumptum est. eiusdē igitur prorsus substantia est lumen sumptum, & lumen à quo sumitur. Sed & à lumine à quo lumitur, & à lumine sumptum, procedit splendor, qui totus est in lumine sumpto: & totus in lumine à quo sumitur, id est eiusdē prorsus substantia est cum illis. Et nota quod cum fiat hic mentio de igne, non agitur de carbone uel flāma, sed de splendore.

re, cū his trib; modis dicatur ignis, sicut aperit Chalcidius super Timæum Platonis. Cum ergo splendor sit accidens, quomodo dicitur eius aliqua esse substantia? sed substantia luminis dicitur: uerum esse illius sicut aliqua dicitur esse substantia albedinis, imō formæ. Verè dicuntur esse, sed de hoc aliās: licet ergo eadem prorsus sit substantia prædictorū, ita tamen sunt mirabili lege naturæ distincta, ut non possit dici ueraciter lumen à quo lumitur, est lumen sumptum, uel lumen procedens, uel econuerso. Imō splendor à quo lumitur, alius à splendore sumpto: & splendor sumptus, est alius à splendore procedente. Sic igitur si liceat minima maximis cōparare, pater qui genuit, & filius generatus, & spiritus sanctus procedens, unius & eiusdem prorsus substantiæ sunt: & tota diuinitas in patre, tota in filio, tota in spiritu sancto: nec tamen pater est filius, uel spiritus sanctus, imō alius pater à filio, alius filius à spiritu sancto, sed hoc tamen deest ad perfectiōne similitudinis, quod similitudo ista circa corporea cōstitit, & iccirco interuenit localis remotio, quæ nullo modo esse potest in trib; personis. Abstrahatur igitur splendor flamma, ita tamen quod nulla fiat, id est confusio uel cōglobatio luminū. In anima pater, anima enim ex se generat sapientiā suā, & intra se, & ex sapientiā & ex anima procedit dilectio, qua anima suā diligit sapientiā, & sapientiā animā: nullaq; est ibi localis distinctio, nec substantiæ confusio, sic pater genuit filium ex se nec extra se, sed in eadem essentia: & ab utraq; procedit spiritus sanctus, in eadem prorsus substantia, nec est ibi localis distinctio, uel substantiæ confusio, siue cōglobatio. Sic igitur fugit ad similitudines beatus Hilarius insinuare trium personarum distinctionē in eadem essentia, & quod Deus genuit Deum, nec se nec alium Deum: ex secunda uerò habeatur idem modus essentia in tribus personis: ex tertia habeatur nullā ideo esse localem distinctionē, uel substantiæ cōglobationem siue confusionē. Et sciendum est has similitudines ualere ad exponendū illud Apostoli: Figura & splendor. quod enim dixit Figura, retulit ad hoc quod filius dicitur unitatis æqualitas, id est primus tetragonus. Est nāq; semel unum primus tetragonus, qui rationibus prædictis filio Dei attribuitur. Vnde Sybilla Hispana: Cum perueneris, inquit, ad costas primi tetragoni sedetis ad costas tetragonorum stantium æternorum, &c. sic primū tetragonum filium Dei designans, per tetragonos angelos. Ideoq; hunc sedentem, illos uerò stantes asseuerans: quasi huius regnare, illorum uerò utilium famulantium astare est proprium. Quod autem dixit splendorem, tulit ad hoc quod filius dicitur lumen de lumine. Iterum Hilarius altius descendens distinguit trinitatem personarum, in eadem essentia theologice dicens: In æterno infinitas, species in imagine, usus in munere. Quidā tamen aut hæc uerba nō intelligens, aut noua de more suo uolens inuenire transmūtavit. In æterno infinitas sic dicens, in patre æternitas, species in imagine, &c. sed de hoc non curo. Quod igitur Hilarius dicit in æterno infinitas: theologice dictum esse nemo debet ambigere. Infinitum enim nomē est abnegationis, æternū uerò nomen positionis. Theologia autē alia est affirmationis, alia negationis, sicut beatus Dionysius utando utraq; bene declarat. theologia affirmationis est per quam affirmamus de Deo quæ dignè possunt dici de Deo. Vt cū dicitur, Deus est uita, Deus est ueritas, & cætera huiusmodi. Et secundū theologiam affirmationis data est illa descriptio de Deo à Parmenide philosopho, quam utrum dedisset aliquis sanctorū: Deus inquit est, cui quodlibet esse quod est, est esse omne id quod est. Quid sibi uoluit philosophus? Nunquid per omne & quilibet pluralitatem in Deo constituit? Absit. Imō tantū pluralitatem uocabulorum complexus est. Intellexit igitur

tur quod Deum esse iustum, non est aliud quam Deū esse, uel Deum esse magnum, fortem, pium, & cætera huiusmodi, quàm Deū esse Deum, nullam enim pluralitatem ponunt in Deo omnia prædicta. Hoc enim dicit Augustinus: Quicquid est in Deo, est Deus, id est fortitudo in Deo Deus est, sapientia in Deo Deus est, ueritas in Deo Deus est: quod in nullis creaturis uerū esse potest. Theologia negationis est, quod per omnia rerum uocabula de Deo negamus, sicut facit beatus Dionysius in Hierarchia sua dicens: Deus non est ueritas, non est sapientia, non est uirtus, non multo post uerò omnia uocabula quæ negauerat, affirmat de Deo per theologia affirmacionis dicens: Deus est uita, Deus est ueritas, sapientia, uirtus: non quod fuit sibi cōtrarius, non quod modo affirmat, antè autè negauerat. Absit. Cum enim affirmat Deum esse uitam, affirmat Deum esse Deum: cum uerò negat Deum esse uitam, uel alia huiusmodi, non negat Deum esse Deum, imò negat à Deo uocabulorum proprietatem, ac statuum discretionem. Omnia enim uocabula formas sequuntur, quoniã à formis rebus sunt data. Vt hoc nomen homo, ab humanitate datur: sic hoc nomen lapis à lapiditate. & quia uocabula formas sequuntur, formis autem habent quæq; distingui, iccirco sunt statuum discretiua. Auditio enim hoc nomine homo, eam rē quæ esse homo intellectu discernimus à lapide & ab alijs rebus, nullum tamen hominem discretè comprehendētes. Sic etiam quod hoc nomen iustus, datum est à iustitia: hoc nomen uerò fortis datum est ab alia qualitate, scilicet à fortitudine, dum de homine diuersos statuum discernunt. Aliud est enim hominem esse iustum, esse fortem: aliud etiam esse hominem, quàm esse iustum, quàm fortem. Sed non est ita in Deo. Dū enim ad Deum transferuntur uocabula, nullo modo statuum discretiua esse possunt. Si enim status ad Deum translata discernent, nullo modo si Deus esset iustus, fortis dici potuisset. Cum Deus quiddam simplex sit, alium enim statum poneret iustus, fortis alium. Dum igitur negauit Dionysius à Deo prædictam uocabulorum proprietatem, statuumq; discretionem attendens: ergo cum dicitur, Deus est iustus, uel iustus, uel ueritas, &c. quæ de Deo dignè dici possunt, nulla sit statuum discretio, nec prædicatur qualitas, uel quantitas: sed substantia supra substantiam, id est hyperuasia, ut idem Boetius est dicitur, nulli enim status in Deo sunt, quibus discerni possit ab alijs rebus, si alijs dicere possim, neq; intelligi potest. Vnde Basilus super Hierarchia ubi dicit, Deus non est uita: dum Deū inquit, intelligo, intellectus potius accedit ad nihilū, quàm ad aliquid. Ad remotionē omnium, q. d. Contēderans Deum, potius intelligo quid non sit, quàm quid sit: nec tamè dixit ad nihilum, sed potius ad nihil. Dū enim cuncta remouentur, intelligitur Deus quoquo modo, ut cū dicimus, Deus est, quod neq; est sol, neq; luna, neq; cælum, neq; mundus. Quid nō sit quidem, scimus: quid sit uerò, non ad plenum intelligimus. & ita quoquo modo datur subintelligi, unde Augustinus: Quid Deus sit intelligere nequeo, quid mēte circundare, ut dum audito hoc nomine homo, rē huiusmodi intelligimus, id est mente circundamus: audito hoc nomine Deus, nihil mente circundamus. Non est enim hoc nomē datum ex aliqua forma, quæ Deū informet, & à cæteris rebus distinguat. Sed ne nimis immoremur, reuertamur ad propositum. Infinitas igitur nomen est theologiæ negationis, dum enim omnes res à Deo remouemus, & Deū in obscuritate suę infinitatis intelligimus. Cum igitur infinitum nomen sit negationis, nihil habet ponere, imò si attendatur uis uocabuli, secundum hoc quod Deus dicitur infinitus, non potest in Deo considerari generatio, uel emissio, uel procreatio, sed tantum omnium rerum à Deo remotio datur intelligi. Aeternus autem nomē est theologiæ affirmacionis, habetq; aliquid ponere. Cum enim æternus sit, quod cum sit omnium terminus, nullus eius

dem est terminus: non coæternus complicat principium, sed simpliciter. Licet igitur pater & filius & spiritus sanctus sit idem æternus, & ita æternum substantiæ nomen sit: tamen quia filius est principium de principio, æternum autem simpliciter complicat principium, attingit hoc nomen æternus personam patris, additur infinitas. nā licet pater & filius & spiritus sanctus sint idem infinitum, tamen cum pater sit principium non de principio, filius uerò sit principium de principio, & spiritus sanctus sit de patre & filio: in patre inquam, est auctoritas, ei enim soli conuenit ab aliquo non esse, redundat infinitas. Sic igitur quoniã æternitas notat principium, infinitas uerò sine principio, quæ duo simul coniuncta personam patris expriment: sic inquam pater hoc quod dixit, in æterno infinitas, personam patris insinuauit. Bene ad distinguendam personam filij, dixit Species in imagine. Est enim filij similitudo patris, usquequaq; expressa. Bene etiã per hoc quod dixit Vnus in munere, personam spiritus sancti insinuauit. Cum enim necesse sit personas ad se referri, ut pater dicitur filij pater, & filius patris filius: necessario ut dicit beatus Augustinus, spiritus sancti nomen attribui debuit, sub quo referretur ad patrem & ad filium, à quo similis procedit. Nō enim poterat dici spiritus patris spiritus, iam etenim essent duo filij. Nec poterat dici, pater spiritus pater, uel filius spiritus filius, iam enim essent duo patres. Datum est igitur hoc nomen donum spiritui sancto, ut possimus dicere, donum datoris donum: & dator, doni dator. Si igitur per hoc quod dixit in Munere, personam insinuauit spiritus sancti: bene autem addit Vnus, per dona enim spiritus sancti utimur Deo. Sic igitur distinguens personas, dixit Hilarius, in æterno infinitas, species in imagine, usus in munere. His itaq; declaratis, antequam ad sequentia transeamus, cauendum est ab Arriana hæresi. Arrius enim nefariè substantiæ diuinæ ueritatem distrahens, tres personas non esse homouision, sed homouision cōstituit; id est non esse unius substantiæ, sed consimilis. homo enim unum, uis substantiæ: homo cōsimile interpretatur. & ad hoc probandū his argumentis usus est, Christus, inquit, uerus Deus est, sed ante secula uoluntate patris factus & constitutus. & hoc conabatur probare isto argumento: Pater genuit filium, aut igitur uolens aut nolens, sed nolens non genuit: quia nemo eum cogere potuit. Igitur uolens genuit, ergo ante fuit uoluntas patris, quàm filius: & ita inquit, non sunt eiuſdē substantiæ. Si, n. eiuſdē substantiæ & eiuſdē uoluntatis, ergo si non eiuſdē uoluntatis, nec eiuſdē substantiæ. Huic argumento respōdet Augustinus. Queritur, inquit, ab hæretico utrum Deus sit nolens aut uolens, ut eadem culpa in eundē redundet. Si enim uolens, igitur non erit eiuſdē substantiæ cum seipſo, secundum illum: nolens autē non est Deus, quia nemo eum cogit, ergo mentitur ille dicens, filium non eiuſdē substantiæ cum patre. Item Augustinus contra Arrium. Nō constat, inquit, quod hæreticus fecit, dum dicit Christum esse uerum Deū. In lege enim quā ipse accipit, scriptū est: Israel, Deus tuus, Deus unus est, sed aut hoc dictum est de patre, aut de filio, aut de spiritu sancto, aut de duobus, aut de tribus. Si de patre tantum, ergo filius nō est Deus: quod ipse concedit. Si de filio tantum, ergo pater nō est Deus: quod ipse non negat. Si de spiritu sancto tantum, ergo nec pater est Deus, nec filius, quod tamen ipse concedit. Si de patre & de filio tantum, spiritus sanctus non est Deus, quod ipse affirmat: ergo necesse est ut tres personas unum Deum concedat, cum legē teneat, quæ dicit non esse nisi unum solum Deum, & ipsum esse uerum Deum dicat. Item Augustinus contra Arrium, contra hoc scilicet quod dicit Christū factum ante tempora, & ita non esse coæternum patri. Queratur inquit, an ex nihilo sit factus, an ex aliquo. Si ex aliquo, igitur ex patre, cum nihil esset nisi pater: ergo eiuſdē naturæ est cū patre. Sicut enim gignit

res rem eiuſdē naturæ, id est homo hominem, leonem, bos bouem: sic Deus necessario Deū genuit, eiuſdē prorsus naturæ. Ecce quàm recta fronte contradicit eis Augustinus, qui dicunt aliam humanitatem esse Socratis, aliam Platonis, & inuolucruſq; hominis esse humanitatem singularitate essentiæ, dū non inueniunt, eandem sic exponunt, id est consimilem. Non enim facit Augustinus contra Arrium, sed sicut intelligeret, cum esset hæreticus, sententiam, patrem & filium esse homouision, id est consimilem substantiæ: quod idem in Deo est, quod natura. Sed si ex nihilo concedit esse factum, quæro inquit Augustinus, per quē factus. Ipse enim dicit, hunc Christum dicto præcepto & uoluntate patris tam inuisibilia quàm uisibilia ex nullis extantibus fecisse: ergo cum omnia per filium esse facta dicat, & filium factum concedat, necessario filium per se factum dicit, qui non erat antequam factus esset. Item si ante tempus concedat Christum esse factum, ergo Christus æternus, cum nihil ante tempus nisi æternum. Si autē aliquod tempus dicit creatum ante secula, in quo sit factus Christus, quod uerò per quem sit creatum, cū nondum Christus esset, per quem omnia esse facta concedit. Adhuc Arrius uult probare hoc argumento patrem esse alterius substantiæ quàm filium. Pater, inquit, misit filium, & filius fuit missus: sed alius est missus, alius mittens. ergo pater & filius non sunt eiuſdē substantiæ. Falsum est inquit Augustinus, quia homo mittit hominem, cum sit eiuſdē nature mittens & missus: sed quia ibi potest fieri separatio, transferamus ad ignem. Ignis enim mittit splendorem, & est tamen eadem substantia splendore & ignis, nec tamen attendenda est ad omnia similitudo. Splendor enim, qui est in pariete, si possit loqui, nō ueraciter dicit: Vbi ego sum, & pater meus est mecum. Et notandum quod cum dicit, hominem mittentem & missum esse eiuſdē nature, ut supra: similiter est contra eos qui dicunt aliam esse humanitatem Socratis, & aliam Platonis: non est sic intelligendum ab alia singularitate essentiæ, sed potius ab alia, id est ab alterata, ut superius diligenter exposuimus. Item incarnationio filij ad hoc compulit Arrium, maxime ut aliam diceret esse substantiam patris, aliam filij. Putauit enim hæreticus, quod si una & simplex esset substantia trium personarum, constat filium esse incarnationem: quia nō sine substantia diuina necesse esset substantiam patris & filij & spiritus sancti incarnationi. & propter hoc substantiam, quæ pater est, & sic tres personas esse incarnatas, deceptus fuit hæreticus. Alter sentit fides catholica, confitetur enim unam & indiuisam esse substantiam trium personarum, & tamē filium sic incarnationem, quod non patrem uel spiritum sanctum, cum tamen indiuisæ sint personæ: & ubi filius, ibi & pater & spiritus sanctus. quod quomodo sit, sciri non potest, sed aliquantum per quādam similitudinem potest dari subintelligi per tria pronomina, scilicet hoc, & id & idem. Cum enim dico hoc, demonstro de quo uelim loqui simpliciter, sic scilicet quod nō noto per hoc præcessisse loquutionem cum aliquo: ut autem profero id, per id loquor de eadem substantia, qua & ante, sic tamen pendet loquutio ex præcedentibus. Cum enim id dicatur in respectu, semper trahit secum id ad quod refertur: dum autem postea profero idem, de eadem substantia noto fieri loquutionem. sic quod æqualiter refertur idem ad id, & ad hoc. Hoc ergo exprimit personam patris, quia sicut hoc non ostendit pendere loquutionem ex præcedenti, cum faciat primam cognitionem: sic pater à se ipſo est, non ab alio. Id autem filio cōuenit, quia sic de eadem substantia sit loquutio, per id de qua & per hoc, non tamen simpliciter. Id enim trahit hoc, cum ad ipsum referatur: sic filius eiuſdē substantiæ est cū patre, & ad eum habet referri, à quo & habet esse. Idē uerò ad minus retinet proprietatem spiritus sancti, quia sicut per idem eiuſdē substantiæ prorsus sit lo-

quutio, de qua per id & per hoc: tamen non simpliciter trahit id ad hoc, cum ad ea referatur æqualiter: sic spiritus sanctus eiuſdē prorsus substantiæ est, & eadem substantia cum patre & filio, nec habet esse à se: sed æqualiter procedit à patre & filio, & æqualiter refertur ad utrumq; Nunc igitur omnino enitentes inuestigamus, si fieri possit, qualicūq; similitudine uerbi incarnationem. Proloquo igitur hoc, mens concipit hoc, sed nihil aliud nisi tantummodo hoc. sed postea prolato id, mens concipit id: sed non sine hoc. id enim trahit hoc secum, cum ad illud refertur. nec tamē concipit hoc & hoc, sic quod cum eadem substantia sit loquutio per utrumq; pronomen. Sic si liceat minima maximis comparare, Virgo concepit filium, sed non sine patre, uel spiritu sancto: nec tamen concepit patrem, uel spiritum sanctum, sed manente una & indiuisibili substantia trium. Et nota quod cum dixi, Virgo concepit filium, sed non sine patre: non retuli Sine ad Concipit, sic enim concipit filium, quod non patrem uel spiritum sanctum, sed potius retuli Sine ad filium, qui ab æterno in patre, & pater in ipſo est. Item aliam constituit hæresim Arrius. Dicit enim filium tantummodo assumpsisse spiritum, non animā, & hoc putat Euāgelistam sonuisse cum dixit: Verbum caro factum est, non enim dixit, factum est anima. Illudq; ita exponit: Pater, in manus tuas cōmendo spiritum meum, id est diuinitatem. Sed cōtra hoc Augustinus: Quæro, inquit, quod exponat, quod idem Christus dicit, Tristis est anima mea usq; ad mortem. Et illud: Potestatem habeo ponēdi animam meam, & iterum sumendi eam. Et illud: Non derelinques animam meam in inferno. Quomodo enim diuinitas potest cōrritari? Aut quomodo seipsum potuit Deus ponere? Aut quomodo in inferno derelinquere, nisi sicut est in omnibus personis? Nullomodo. Auctoritas autē illa Euāgelistæ intelligenda est sic. Patrem etenim pro toto posuit per synecdochen. id est, carnē pro homine. Mentitus est igitur Arrius, qui Christum tantum carnē assumpsisse, & Christum nō esse coæternum Deo patri, nec eiuſdē substantiæ cū patre asseruit: & quia nefariè trium personarum simpliciter essentia distrahit, iccirco dum ad Constantinū iret, uolens more solito suam intimare hæresim, diuertit ad consueta naturæ, ibiq; diruta sunt eius uiscera uitæ damnatione. Constantinus quoq; in hanc lapsus hæresim, uitam terminasse dicitur. Nunc uerò salua unitate diuinæ substantiæ ad inquisitiones, ubi posset latere uenenū, nos transferamus. Quare ergo à persona ponat aliquid cōmune in tribus personis esse, quod unaquæq; est persona. Ad hoc dicimus, quod nihil ponit cōmune, hoc nomen persona, in tribus persona, eo quod datum est à personali distinctione, non à subiecta uisione. Ex hoc enim quod dicitur persona, magis distinguitur à filio, quàm ostendatur habere aliquid cōmune cum filio: sed hic ab altiori ordiendum est. Uocabulorum enim quæ de bono dicuntur, alia dicuntur secundum relationem, alia denotant relationem inter personas, alia Dei ad creaturas. Inter personas, ut pater, filius, donum, consilia ad creaturas: ut Dominus, creator, principium. Vt autem ait Augustinus in libro de Trinitate, non ante fuit Dominus, quàm eius esset seruus. Itaq; temporaliter cœpit esse Dominus, quàm creatura in tempore facta cœpit ei subsistere. Similiter cœpit Deus creator ex tempore esse, ex quo fecit creaturas, non enim creauit eas, nec creatori sunt coæternæ. Quod autem aliqua temporaliter dicantur de Deo, & sine murmuratione, ostendit Augustinus per similitudinem rei, qua incipit esse precium sine sui mutatione, in quarto de Trinitate. Nummus inquit, cum dicitur precium, relatiuè dicitur, nec tamen mutatus est: cum cœperit esse precium, neq; cū dicitur pignus, & si qua similia. Si ergo nummus nulla sui mutatione potest relatiuè dici, quanto facilius de incōmutabili substantia Dei accipiendū est, ut quam-

uis temporaliter incipiat dici, nō tamen substantiæ Dei aliquid accidisse dicitur, uel intelligatur, sed illi creaturæ ad quā dicitur. Quod autē incipit temporaliter dici, q, ante nō dicebatur, manifestum est relativè dici, secundū non accidens, q, ei aliquid acciderit: sed secū dū accidēs eius ad q, dicitur. Pater igitur q, ex tēpore Deus est, Dñs & creator, & tamē uerū est, Dñs omnīū est ab æterno, creator est ab æterno: sed nō ab æterno Dñs uel creator. Non debet mirū uideri, q, aliquid ei cōpetere ex tēpore dicitur. Nāq; assumpsisse carnē, ex tēpore conuenit filio Dei, & etiā hoc nomē Christus: Christus tamē ab æterno. Sic igitur hæc nomina quæ ex tēpore conueniunt Deo, ad creaturās pernotat relationē: q, dico generaliter, q, nomē denotans relationē ad creaturās, per se prolatum nō facit personalem distinctionē, sed potius unitatē essentiaē designat. Vn de nō potest subintrare ipsum nomen pluralitas, sed in singulari numero dicitur de trib. personis, ut pater & filius & spiritus sanctus: nō tres dñi, uel tres creatores, sed hi tres unus Dñs, unus creator, unū principiū. Dicunt tamē quidā, q, prædicta tria nomina modo relationē notant, modo substantiā. Quod autē Dñs nomen sit essentiaē, uolunt habere ex illo loco: Qui ascendit super occasum, Dñs nomen illi & expositores, nomen scilicet essentiaē, sic etiā q, principium sit nomē datū ex unione substantiæ, uolunt habere, ex illo loco Iohānis: Principiū qui & loquor uobis, ibi. n. expositior dicit, q, ipsum esse principiū est idē q, ipsum esse: dicunt itē q, creator dicit actū, & creator natura. Creator actū, habet esse ex tēpore, & notat relationem ad creaturās. Creator natura, i. habens potentia creandi habet esse ab æterno, & sic est nomen substantiæ. Alioquin si res nō essent, nec spiritus sanctus esset principiū. Pater quidē filij, & spiritus sancti, filius spiritus, scilicet ab æterno est principiū, sed spiritus sanctus nullus esset principiū. Sed nota q, licet principiū absolute positum designat relationē ad creaturās, tamen ex adiuncto facit distinctionē personalem: ut cū dico principii non de principio, personā patris ex primo: dum principiū de principio, personā filij: dum principiū de patre & filio, personā spiritus sanctus, propter hoc ergo nō ualeat illud argumētū: Pater est principiū nō de principio, filius est principiū de primo: sed primū nō de primo, non est principiū de primo. Igitur pater & filius nō sunt idē principiū, uel igitur sunt duo principia, primū. n. quod ex adiuncto facit personalem distinctionē, prolatū, licet dicitur in respectu ad creaturās, tamen substantiā unitatē declarat: per simile autē potest falsificari. Pater est Deus nō de Deo, filius est Deus de Deo: sed Deus nō de Deo, nō est Deus de Deo. Igitur pater & filius nō sunt idē Deus, uel ergo sunt duo dii, & hoc quoq; eadē ratione falsum, quā & præmissum. Deus. n. licet sit nomen substantiæ, tamē ex adiuncto, scilicet nō de Deo personā patris notat. Cū scilicet de Deo personā filij. Sequitur. Cum tres personæ sint unū principiū, an sint principiū sine principio: & de patre constat, quod ipse est & principiū, nō de principio. Quærendū est igitur, an filius & spiritus sanctus sint principium sine principio. & dico, quoniā duplex est quæstio. Si. n. hic sit sensus, Filius est principii sine principio. i. ita est & principium, quod nunquā incipit, uerum est. Si ergo talis sit sensus, & principii sine principio. i. principii nō de principio. est uerum tunc esset pater. hoc idē dico de spiritu sancto, de quo etiā queritur, an sit principii de principio. sed hoc nec affirmamus nec negamus. Non affirmamus, ne uideamur personarum cōfundere: quia iā usus retrahit prædictā, ut horum cōplurationē ad designandā filij personā. Nō negamus, ne uideamur sonare spiritum sanctū à nullo procedere, & maxime quia neutrum in auctoritate inuenimus. Sic ergo habeatur de nominib. significantib. relationē ad creaturās. Nomina autē designantia relationē unius personæ ad aliā, semper faciunt personalem distinctionē: ut pater, & huiusmodi. Nomi-

num uerò quæ dicuntur secundū substantiā. i. secundum se: id est, nō in respectu, alia sunt data, ex substantiæ unione: alia ex distinctione personali. Ex identitate, ut Deus iustus, omnipotēs: & hoc nō subintrat pluralitas. Ex distinctione, ut persona. Ex hoc. n. q, pater distinctus est quadā proprietate à filio, & filius à patre, habet dici pater & esse persona, & filius alia persona. Quod autē Augustinus dicit, Persona dicitur à se: sic intelligendū est. i. non dicitur in respectu. non. n. ideo dicitur dici à se, q, sit datum ex idēitate essentiaē. Sed dicit aliquis: Esti nunquā pater esset pater, nec filius esset filius quod tamen impossibile est: nec tamē minus esset pater persona, uel filius, quod in naturalibus patet. Sicut Adā in Paradiso nec pater erat nec filius, nisi dicitur filius Dei creatione, & tamē tunc erat persona: non uidetur ergo hoc nomen Persona ex aliqua distinctione patri uel filio conuenire. Ad hoc dico, quæ licet nec pater nec filius esset Adā, habebat tamen esse persona ex distinctione. Inde nāq; dicitur persona, quasi per se una, cū sit rationalis, cū distincta & discreta ab omni alia re. Sic ergo hoc nomē persona datū ex personali distinctione, & sonat hoc, scilicet habens personalem distinctionē. Quidā tamen dicunt, q, in singulari numero nomē est essentiaē, & ponit aliquod commune in trib. personis sicut Deus. Cū. n. pater est persona, & filius est persona, nō aliud dixi de patre, aliud de filio: sed si addatur alia, ut si dicitur, Pater est alia persona à filio: uel spiritu sancto, est tertia persona: uel in plurali dicitur, Pater & filius & spiritus sanctus sunt tres personæ, iā faciet pluralem distinctionē. Itē ut dicit Augustinus, Hoc solum nomē est, q, cum secundū se dicitur, de singulis personis, nō singulariter accipitur in summa, sed pluraliter: & est inuentū, ut dicit Augustinus, hoc nomē persona, ut cū quæretur quid tres, uel quid tria? uno nomine respōdeat, scilicet tres personæ, præter prædicta est unū solum nomē, scilicet trinitas, q, de nulla persona singillatim dicit: sed similiter de omnib. nunc est substantiale, sed pluralitatem designat, & nota q, cū dixi hoc nomen Deus, & cōsimilia ponere aliquid cōmune in trib. personis: abusus sum hoc nomine cōmune, nō tamē sine auctoritate. Dicit. n. Fulgētius ad ferre diaconū q, plura sunt trib. personis cōmunia, quædā uerò propria. cōmunia, ut Deum esse sapientē, iustum, piū: sed & ipse Fulgētius abusus est hoc nomine, q, est cōmune. Quod. n. hoc nomē cōmune dicitur trib. personis, sic est intelligendū. i. nō est datū ex personali distinctione, sed ex substantiæ unitate. Aliter. n. est falsum. Si. n. attendatur propria uis uocabuli, nihil profus trib. personis cōmune est. Si. n. aliquid cōmune est eis, aut igitur substantiale, aut accidentale, q, in Deo nullatenus cōsiderari potest. Itē si Deum esse trib. personis est cōmune, ergo illo participat, sed nec pater, nec filius, nec spiritus sanctus Deus est participatione deitatis, imò tantū natura: nihil igitur trib. personis est cōmune, si uis uocabuli attendatur. At dicit aliquis: Nunquid Deus est à deitate Deus? Nunquid Deus est à bonitate bonus? Cōcedo. Ergo bonitas est aliquid. unde Deus est bonus, q, nō est Deus: falsum est. Ab hoc loco emerit eorū hæresis, qui negant bonitatem, sapientiam, deitatem esse Deū: ita quod illa ponatur ex parte, scilicet nisi ita intelligat, deitas est Deus, id est ille q, est deitas est Deus, ut semper redundant illa uocabula ex parte parti: decepti sunt in hoc Arrio consentientes, illud quod est in creaturis, in creatore attendentes. Dū enim dicitur, Deus est bonus à bonitate, uel est homo ab humanitate, tūc appositio sub qua latet uenenum, cōsignificat causam & participationem. Dum uerò dicitur Deus est à deitate, Deus uel bonus à bonitate: tunc propositio nō significat causam, uel participationē, ut ipsi Semiarriani senserunt, imò significat essentiaē. & est talis sensus: Deus est Deus à deitate. i. ita est Deus, q, est ipsa deitas. Sicut unitas, est unitas una, & bonitas est bona: & sic per singula attendendum est, quæ hoc modo

de Deo dicuntur. Omnes. n. hæc constructiones, Deus est à deitate, & tres personæ sunt unius essentiaē, unius naturaē & cæteræ huiusmodi, sunt intransitiue: sicut in Remensi concilio sanctum est, ut hoc quæsiuit archiepiscopus ab illo qui dux est illorū, qui huiusmodi constructiones fortassis esse transitiuas sentiebat: & quærendū est adhuc ab illa secta, quid sibi uelit cū dicit, Nihil q, sit Christi, est adorandū: quia si uelint dicere possessio uel pars Christi, uerum dicunt, si autē uelint dicere diuinitas, quæ est natura Christi, nō est adoranda, damnabile est. Tunc. n. intransitiua est constructio, & est sensus, Natura triū personarū. i. natura quæ est tres personæ, natura filij, uel Christi natura, quæ est filius uel Christus. Itē dicit aliquis, Pater, filius, spiritus sanctus, sunt una deitas, unus Deus, sunt neidem? Quia si idē, ergo aut genere, aut specie, aut numero. Sicut. p. quæcunq; sunt, differunt genere, uel specie, uel numero, habet differre: sic quæcunq; sunt idē genere, aut specie, aut numero, sunt idē. Ad hoc dicim⁹, q, tres personæ non sunt idē genere, nō specie, nihil. n. eis est substantiale, nō concedimus idē esse numero, ne incidamus in Sabellianā hæresim. Si. n. idē sunt numero, necessarii ille idē Deus q, est pater est filius: sicut ille idē qui est Tullius est Cicero, & ita erit personarū cōfusiō. Dicimus igitur illā dictionem essentiaē idē, esse datā in naturalibus, nunc esse transferendā ad diuina: sic etiā dicim⁹ tres personas nō differre, si proprie differre accipiantur. non. n. differunt genere uel specie, quoniā non participant contrarijs qualitatib. Iterum numero non differunt, si proprietates uocabuli attendatur. differre. n. numero, est in logica differre pluralitate accidentiū, quæ in Deo nullatenus excogitare possunt. Nulla igitur differentia est in trib. personis, & hoc est q, dicit Boetius, Cuius cōiunctionis ratio est indifferetia. Sed dicit aliquis: Alia est persona patris à persona filij, & alia persona spiritus sancti: ergo tres personæ differunt. Falsum est, alia nāq; non est ibi nomen differentiaē, imò negationis. & est talis sensus: Alia est persona patris, alia persona filij, & alia persona spiritus sancti. i. persona patris, nō est persona filij, uel spiritus sancti: & ut omnino possim⁹ nobis cauere loquutionib. interrogantib. utrum tres personæ differant, sic distinguendum est, ut sit hic sensus. Differunt. i. distinguuntur uel distant uerum est: si uerò sit sensus, Differunt. i. contrarijs qualitatib. participant, falsum est. Itē si interroget quis, distant numero. i. pluralitate accidentiū (sic. n. dicitur in Logica) falsum est: si uerò dicas, Distant numero. i. numerositate: sic scilicet q, potest dici de patre, est una persona, de filio q, sit alia, de spiritu sancto q, sit tertia persona, uerū est. Vnus Deus igitur pater & filius & spiritus sanctus, & pater & filius & spiritus sanctus, unus Deus. sed hic cauendū est. Dicit. n. Pater est Deus, cōcedimus. idē Deus est filius, hoc est distinguendū. Si. n. hoc totum supponatur, idē Deus, nō est concedendū, ne incidamus in Sabellianā hæresim. idē. n. ad patrē refertur. Sicut. n. cum dicimus, Homo currit, idē disputat: idē refertur ad hominē, ut de eo præcessit loquutio. & est talis sensus: Idem homo currit disputat, sicut cū dicitur, Pater est Deus, idem Deus est filius necessario: si hoc totū supponatur, idē Deus, idē refertur ad Deū, ut de eo præcessit loquutio. Et est talis sensus: Deus pater est Deus filius, q, Sabelliani dicunt. Sic igitur distinguendū est, Pater est Deus, idē Deus est filius: si hoc totū, scilicet idē Deus supponatur, falsum est. Si uerò idē nō supponatur: sed predicetur de Deo, & filius de Deo. ut sit talis sensus, Pater est Deus, Deus est idē filius. i. Deus filius est, idē Deus cum patre, uerū est. Aliter est falsum. Deus. n. pater nō est idē Deus, q, filius, licet idē Deus cum filio, q, bene restatur illa glossula super Iohannē, quæ dicitur? Deit? Ac si diceret Dei patris, ac Dei filij, ac Dei spiritus sancti, & ut profus distinguantur tres personæ, in eadē essentia. ita dicendum est, Pater est Deus. alius idē Deus est filius, ut personalis proprietates per idem

Deus essentiaē simplicitas insinuetur. Quæritur iterū, utrum natura triū personarū sit adoranda, & utrum cū personæ sint eiusdē naturaē, liceat dicere tres personæ sunt una natura. Semiarriani dicunt tres personas esse una natura, uteres ablatiuo, uel per unā naturā: & ita dicunt patrē non esse naturā, & Deum non esse naturā. Natura. n. nomē est abstractionis, & sic in natura lib. tria sunt: scilicet nomē personæ, quæ quodāmodo habet subesse, & nomen unionis, & nomen naturaē, quæ quodāmodo habet superesse, ut Socrates, homo, humanitas: sicut in Deo persona, De⁹ & natura. & sicut nomen unionis, pater de nomine personæ: nomen uero naturaē, nō de nomine personæ, dicimus. n. Socrates est homo, nō tamen dicimus Socrates est humanitas: sic Deus de persona pater, nō tamē natura de persona, ut dicamus pater est Deus, nō tamē pater est natura, uel Deus est natura, uteres nominatiuo. Sic etiā dicitur naturā diuinā non esse adorandā, sed Deum esse adorandū, & personā. Sic igitur dicunt q, nihil Christi est adorandū. i. nulla natura nec diuina scilicet nec humana: & hoc uolūt habere ex auctoritate beati Augustini, ubi dicit, Natura nō assumpsit naturā, sed persona, adorandū est igitur, in quoniam, qui assumpsit, scilicet persona: nō qui nō assumpsit. i. natura. Sed aut tres personæ, sint una natura nec ne, hoc explicabimus prius, ostendendo an sit concedendū, Natura est adoranda. Dicimus igitur q, natura nomē est abstractionis, q, licet translātū ad Deum nullā significet abstractionē: tamen semper hoc nomen natura prolātū, abstractionē dar intelligere ex prima inuentione, sed abstractio natura trib. personis nulla est. Igitur simplici quærenti, est natura diuina adoranda? Dicā ita: Et qui negat, hæreticus est, eo quod hoc nomē natura ad Deū translātū nō significet abstractionē. Sapienti uerò hoc idem quærenti, post quā peruentū est ad colloquutionē, dico ut sola dictionis proprietates negetur, nō est adoranda, eo quod semp dar intelligere abstractionē hoc nomen natura: ut uerò sensus & rei ueritas attendatur, afirmo esse adorandā. Sicut. n. de eo qui aquā biberit, negamus q, biberit substantiā, nō rei ueritatē negantes, sed ita dictionis proprietates: sic sapienti quærenti natura diuina sit adoranda, ut sola dictionis proprietates, nō rei ueritas negetur, dicimus nō: ut sola rei ueritas, nō dictionis proprietates affirmet, dicimus, ita. Et quare hoc? Vt scilicet obseruetur dictionis proprietates, nec fiat nature à trib. personis abstractio. duo. n. in disputatione attendunt, scilicet & dictionis proprietates, & rei ueritas: ad hoc aut ut sub sit ueritas loquutionis, tria sunt necessaria: scilicet res & loquutio, & opinio. & si loquutio & opinio affuerint, ueritas inest loquutioni, etiā si tertiu desit, scilicet res. & si. n. nō ita sit in re ut dicit, tamen si opinetur proferens, utrū dicitur nō mētur, sed est uerax. Mentiri. n. est contra conscientia loqui. Quare si desit opinio, & si alia duo affuerint, scilicet res & loquutio, tamē mētur proferens dicēdo. Nāq; & c. Vera propositio mētur aliquis quādoq; quia cōtra conscientia loquitur, sic extra falsam propositionē proferēdo nō mentitur, cū sic sentiat esse, ut affirmat. Dum. n. Iudæus dicebat de Christo, Tu es rex Iudæorū: licet uerū diceret, tamē mentiebatur, eo q, aberat opinio: nec tamē mendaciū dicebat, quia ad hoc effect necesse ut falsum diceret, cū mendaciū sit falsa significatio uocis, cū intentione fallendi. Quare omnis qui dicit mendaciū, mētur: sed nō omnis qui mētur, dicit mendaciū, sicut patet in præmissis exemplis. Sicut ergo cū Iudæus dicit Christo, Tu es rex Iudæorū: adest quidē dictionis proprietates, & uerū est q, dicit, deest tamen intentionis ueritas, sic extra cum dicitur natura est adoranda, abest distinctionis proprietates, & tamē sub est rei ueritas & intentionis. Attendens igitur Augustinus dictionis proprietates solam, & nō rei ueritatē, dixit: Natura non assumpsit naturā, non negans ueritatem rei, sed dictionis proprietatem, licet aliæ causæ inueniantur quare dixit, scilicet propter quosdā hæreticos;

pretatur, inde hypostasis substans usia, à subsistendo dicitur. sic uocatur à græcis usiosis, à nobis uerò propriè subsistentia: & sic conuenit formæ, quæ est uerè subsistentia, eo quòd se subsistit fluxu materiæ. Ea quæ determinat, ut ab utroq; dicitur, id est à substãdo, uel à subsistendo: ita dicitur à græcis usia, ab alijs uerò essentia, & in hac acceptione conuenit cõpositio ex utroq; id est ex materia & forma, uel retinèti proprietatem cõpositi ex utroq; & quia cõpositum cõstat essentia & subsistentia, ideo dicitur substans & subsistens, non à substantia uel subsistentia. Substans dicitur, quia retinet proprietatem materiæ, à qua habet essentiam perfectionem. est enim quoddam distinctum uel discretum, anima aut dicitur substantia, nõ quòd sit materia uel forma uel cõpositum ab utroq; sed quia retinet proprietatē cõpositi ex utroq;. Substans enim accidentibus, ut uitijs & uirtutibus, & est subsistens, uel quoddam distinctum & determinatum, & hoc bene distinguit Boetius in libro qui est de duabus naturis, & una persona Christi, hoc etiam retigit in com. super cath. R. dicens, Cũ significat tres substantias materia, forma & cõpositum: hic agit de cõposito, &c. In Deo aut utuntur græci prædictis uocabulis. dicunt tres personas esse eiusdem usiæ, eiusdem usiosis: sed tres hypostasas, tres personas. Vñ tamen nõ dicit simpliciter, sed hyperusia, scilicet super substantia, ut idem Boetius docet in sequentibus. Cuiusmodi hæc distinctio fiat in his nominibus, apud Græcos, assignanda est ratio unde id proneniat, Vnius ergo usiæ uel una usia dicuntur à Græcis tres personæ, eo scilicet ut dicit Boetius alibi, quia sunt. hoc enim usia translatum est ab his reb. ad Deum. In his aut reb. dicitur usia essentia. Illud enim quod cõstat ex materia & forma, & hoc est hoc quod est huius, retinet proprietatem, tatum habet esse his reb. materia enim uel forma per se non dicitur esse secundum Augustinum, hocigitur modo translatum est ad Deum, qui uerè est, & tamen secundum theologiam negationis possumus dicere: Deus non est, scilicet non participat æternitate. Sed secundum Theologiam affirmatiõis dicimus Deus est, id est est ipsa entitas. Sed quia usia in reb. ponit susceptibile contrariõrum, eo quòd significat cõpositum ex utroq; ideo ne translatur ad Deum idem ponat, dicuntur græci hyperusia, id est super substantiam. Non tamen negamus Deum esse usiam. Quoniam ergo trib. personis unum esse, ideo & ipse unius usiæ esse dicuntur, cum hoc nomen usia eis conueniat, eo scilicet quod sunt. Vnius aut usiosis dicitur esse tres personæ, eo scilicet ut idem Boetius dicit alibi: quia nullo indigent ad hoc ut sint, & hæc est quodammodo translationis proprietates obseruata. In his enim tribus usiosis dicitur forma, quæ materiam ducit ad esse, non tamen indiget aliquo, ad hoc ut ipsa sit secundum Platonem. sicigitur dicitur una usiosis triu personarum, quia Deus simplex forma est, dicitur omnium reru omnibus conferens esse, nullo tamen indigens ad suum esse: & quia in his reb. hypostasis propriè dicitur substans. ut aut substant quæq; res accidentibus, ita distinguuntur: ideo translatur ad Deum personalem innuit distinctionem, non tamen aliquam accidentium susceptionem. Ideoq; dicuntur tres hypostasas, id est tres personæ. Profopa enim sumptu est ab histrio nib. profopa enim & profopœia eiusdem nature sunt uocabula. profopœia namq; dicitur trãformatio. In de profopæ dicebantur tres personæ, personas repræsentabant histriones, qui se transformabant, tum in puerum, tum in iuuenem, tum in senem, & secundum uniuscuiusq; ætatem diuersam uocem proferebant, ad quantitatē foraminum larynarum. sicigitur dicitur profopæ, id est tres personæ. Sed nunc paulisper considerandum est quid sit persona, utrum scilicet illa discretio, quam dedit Boetius possit conuenire tribus personis, quæ est huiusmodi: Rationalis naturæ indiuidua substantia. quidam enim obintelligentes

Boetium, dixerunt hanc non esse datã catholicè, hoc modo personantes: Si persona est indiuidua substantia rationalis naturæ, ergo tres personæ sunt indiuiduæ substantiæ, quod falsum est. Vna enim & indiuidua substantia trium personarum est. Contra eos dicitur hanc diffinitionem non esse datam, secundum hoc quod substantia dicitur usia uel usiosis, immò secundum hoc quo substantia dicitur hypostasis. Secundum quam acceptionem etiam bene posset dici, tres personas tres substantias esse, nisi sancta ecclesia hunc modum loquendi refutaret: ubi dicit Boetius in libro de Duabus naturis & una persona, ne scilicet uideretur essentia diuinæ fieri distractio. Ve igitur ului loquendi satisfaciamus, ita sanè possumus personam describere. Persona est indiuidua hypostasis rationalis naturæ. Sed nonne hypostasis idem sonat q, persona? Immo cum dicitur, persona est rationalis naturæ indiuidua hypostasis, idem est ac si diceretur: Persona est rationalis naturæ indiuidua persona. Sed sic idem per idem describitur. Dico igitur quod substantia habet determinationem, scilicet rationalis nature indiuidua: restringitur circa personam, & ita cũ substantia pluribus modis accipiatur, cum hac determinatione sonat quantum hypostasis: & ita hypostasis non est apponendum cum prædicatis, ad hoc ut descripiõem personæ perficiat. Sed sufficit descriptio Boetij secundum quod illam exposuimus, ut scilicet hoc nomen substantia, per illa quæ illi in descriptioe omnium generum restringatur circa hypostatum, non tamen potest dici descriptio illa de tribus personis, prohibente usu ecclesiæ, qui iam contraxit hoc nomen substantiam. Quidam tamen dicunt hanc descriptio nem datam esse de naturalibus. Et nota hanc personam, uel illam non esse partes Dei. Extirpanda est enim hæresis uetularu, quæ iurant per tres partes Dei, immò ut dicit Augustinus, non est minus quid una persona, quam duæ, uel duæ quam tres: nec minus quid tres quam duæ, uel duæ quam una. Sed forsitan dum uetulae iurant per tres partes Dei, uolunt dicere hoc de corpore Christi, alioquin hæresim sonat iuramentum. Item quæreret aliquis, sunt ne tres personæ coæternæ? Est ne patri filius coæqualis? Item est ne pater coæternus filio? hoc non affirmo, non nego. Non affirmo ne uidear ponere auctoritatem in filio, uel in spiritu sancto. Item negare nõ audeo, ne uidear dicere patrem nõ esse eiusdem æternitatis cum filio: quia pater & filius & spiritus sanctus, sunt unus æternus. Si autem inueniatur in aliqua auctoritate tribus æternis, exponendum est, nõ promulgandum: quia hic usus hodie aboleuit. Sicigitur exponere: Sunt tres, quorum unusquisque est æternus, & tres unus æternus inueniuntur.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI DE SEPTEM UERBIS CHRISTI IN CRUCE.

ORATIO.

Benedictum sit dulce nomen Domini Dei nostri Iesu Christi, & dulcissimæ uirginis Mariæ matris eius in æternu & ultra, Amen. Domine Iesu Christe fili Dei uiui, qui septem uerba ultimo uitæ tuæ in cruce pendens dixisti, ut semp illa sanctissima uerba in memoria habeamus, rogo te per uirtutem illoru septem uerboru, ut mihi parcas & indulgeas, quicquid peccauit & commisi per septem peccata mortalia, uel ex eis procedetia, scilicet de superbia, auaritia, luxuria, inuidia, ira, gula & acidia. Dñe Iesu Christe fili Dei uiui, sicut tu dixisti, Pater ignosce crucifigentibus me: fac ut ego amoru tuo parcam

parcam cunctis mihi mala facientibus: & sicut tu dixisti matri tuæ, Mulier ecce filius tuus, deinde dixisti discipulo tuo, Ecce mater tua: fac ut matri tuæ me faceret amor tuus, & charitas uera: & sicut tu dixisti latroni, Hodie mecum eris in paradiso: fac me ita uiuũ, ut in hora mortis dicas mihi, Hodie mecum eris in paradiso: Et sicut tu dixisti, Heli Heli, Lama Sabathani, hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me, fac me dicere in omni tempore angustie & tribulationis meæ, Pater mi Domine, Miserere mihi peccatori, rege me rex meus, & Deus meus, qui tuo proprio sanguine me redemisti. Et sicut tu dixisti, scilicet salutem animarum sanctoru, quæ in limbo erant, aduentum tuum expectantium, fac ut ego semper sic te diligere fontem aquæ uiuentis, fontem æternæ lucis, & ut toto corde desiderem te. Et sicut tu dixisti, Pater in manus tuas commendo spiritum meum: fac ut in hora mortis meæ perfectè & liberè possim dicere tibi, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Recipe me uenientem ad te, quia non constituisti certum tempus uitæ meæ: & sicut tu dixisti, Cõsummatum est, quod significat labores & dolores, quos pro nobis miseris peccatoribus susceperas, iam finiri: fac ut in egressu animæ meæ audire ualeam illã dulcissimam uocem tuam, Veni anima mea dilecta, quia iã disposui penurias tuas consummare: Veni ut mecum confendas cum sanctis & electis meis in regno meo epulari, iocundari, & commorari per infinita secula seculorum, Amen.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI DE MEDITATIONE PASSIONIS CHRISTI PER SEPTEM DIEI HORAS LIBELLUS.

PRAEFATIO.

SEPTIES in die laudẽ dixi tibi, Rogasti me, ut aliquemcumq; modũ meditationũ in passione Dei monstrarẽ tibi secundum septem horas diei, quia super omnia hæc dicebas desiderare te ut posses frequentem habere memoriã eius, qui pro te uoluit multa pati, idcirco eius amore & adiutorio substiti prout breuius & melius potui, scripsi quæ deuotissimè postulasti, non omnia exponendo, sed multas tangendo rationes, quas tibi exponendas & perficiendas reliqui. Anima enim contẽplatiua & spiritualis de paucis extrahit multa, & anima rudis & carnalis de multis significat pauca. Quapropter quocq; scias, quod si hac scientia, quæ super omnes sciẽtias est nobilissima uolueris proficere, cũ magno studio oportet te abstinere à cibo delicato & potu immoderato, & ad necessitatem parentis sumere de utroq; oportet etiã, ut à multiloquio caueas & leuitia uana & inepta. Non enim de cet. qui uult Christi dolorẽ sentire, uerbis & rebus lusorijs & in gaudio uano se inutiliter occupare, ut breuiter dicam, à solitudine temporali & delectatione carnali seu consolatione: etiam oportet cum multa diligentia cogitare, quòd non conuenit consolatio carnalis & contẽplatio Dominicæ passionis. Necessarium etiam esse, ut aliquando ista cogites in contẽplatione tua, ac si presens tum temporis fuisses, quando passus fuit. Et ita te habes in dolẽdo, ac si Dñm tuum corã oculis tuis haberes patientẽ, & ita ipse Dñs presens erit, & accipiet tua uota.

MEDITATIO COMPLETORII.

Rimò dicitur à completorio est incipiendum. Cõpletorium dici potest, quia in ipso cursus diei cõpletur. Similiter Dominus noster Iesus Christus Bedæ tom. 8.

completo cursu prædicationis, & cœna facta cũ discipulis suis, de qua cœna & de sacratissimo dono sui corporis & sanguine ibi tradito debes frequenter & deuotissimè cogitare. Cœna in qua illa tam singulariter & gloriosissimè celebrata, & lotis discipulorum pedibus & facto sermone exiuit cum discipulis suis in montem Oliuerti, ubi capiendus erat, & ab amicis suis separandus, quando complendum erat, quod dixerat propheta: Percutiam pastorem, & dispergetur oues gregis. Secundò hic cogitabis qualiter dixit Dominus discipulis suis, Surgite eamus hinc: & respondetis ei in spiritu, Domine quò ibimus? & ipse tibi in spiritu respõdebit: Ibimus ad passionem meã, ibimus ad angustiam meã, & ad separationem à uobis, corporaliter in hoc mundo. Et quicunq; uoluerit uenire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Et tu respondetis, Ibo Domine, & ego tecum, & sequar te sicut ad mortem, sic etiã ad uitam. Domine Iesu non sinas me à tuo latere separari. Postea cogita, quod dixit discipulis suis: Dormitis, uigilate & orate, ut non intretis in tentationem: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma: & tu respondetis iterum Domino, Domine qui mandasti quòd uigilemus & oremus, tu da nobis gratiã ad hæc faciendã, quia licet spiritu prompti sumus, caro autem infirma & tota pigra & tota somno, cibo & potu plena, nec potest sustinere quòd uix per unam horam perfectè tecum uigilet, tecum oret ne cadat in tentationem, ita potes ipsum Dominum exorare. Respice etiam, qualiter iacebant discipuli dormientes, & qualiter ostendit modum orandi in gestu corporis & uerbo pio, & per angelum ibi apparentem. Dicitur enim quod procidit in faciem suam super terrã, & orauit ibidem dicens: Pater si fieri potest, transfer calicem hunc à me. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Et ecce apparuit illi angelus de celo confortas eum, & in agone prolixius orabat, & factus est sudor eius tanquã guttæ sanguinis decedentes in fra. Nota ergo hic omnia uerba & modum, ita & tu debes facere scilicet cadens in faciem tuam: non retrò uideas, sed ea quæ rogas coram te habeas & teneas in mente non retrò, uti in dicendo & cor alibi tenendo: & quod uoluntas præsens sit, & quòd nõ tepidè, sed cum magno labore ores & dolore, sicut Deus fecit, & quod non parum, sed prolixè, & tunc statim uidebis, quomodo angelus adert, qui te adiuuet & confortet, & orationem tuã Deo præsentet. Propter exẽplum omnium nostrum ille angelus apparuit, cõfortans Dominum: & non semel, sed frequenter est orandum, sicut ipse ostendit per trinam suam orationem, & tu ora pro uiuis, pro peccatoribus, pro te & amicis tuis & commissis. Cõsidera ergo, quis fuit dolor ille, quando discipuli sui deuotissimi abierunt, quando oportuit, quod à magistro suo dilecto separarentur. ò quam inuiti, ò quam deuoti, ò qualiter plorantes, ò quales uoces & clamores & suspiria dantes, sicut orphani recedebant: perpende quòd recedentes dicebant, ò magis ter bone & dulcis pater, ò benigne Domine, quomodo ita separamur à te, quomodo pater sancte, filij tui fugiunt à te, quo ibimus Domine? Hæc & multa similia dicere poterant, ò quoties respiciebant, uidentes qualiter Dominus suus ligatus & sine honore trahebatur. ò quoties se in terram proieciebant, & ad cœlum clamabant. Cogitare potes, si Domina mater sua ibi fuisset, quid fecisset, dicere cor de tuo. ò Domina mea, quomodo non cogitas, qualiter filius tuus dilectissimus uadit. ò Domina quam mala, quam amara dies crastina erit tibi, quando audies & uidebis tam crudele spectaculum. ò Domine Iesu, qui omnia potes sustinere, quòd non rumpatur præ dolore cum cogitat te. ò magister bone, agnus innocens, quomodo ibas inter lupos & te mordebant canes pelsimi, & non clamabas, sed tanquam agnus innocens ad mortem ibas. Dicitur enim, quòd

Imposuerunt catenam collo tuo, & quod ligauerunt sanctissimas manus tuas, & cum impetu tanquam contra latronem secedentes, & te percutientes duxerunt ad Annam, & postea ad Caipham, ubi erant congregati principes Iudæorum, & te expectabant. Bene etiam potes cogitare quam male eum receperunt, & eum sine honore sedere fecerunt fortè in terra uili ter coram ipsis. Et tu hæc omnia in spiritu cogitabis & uidebis. Hucusq; de completorio, circa quod multa cogitabis.

MEDITATIO HORAE
matutinalis.

Hora matutinali excitaberis à somno tuo plenè lachrymis & dolore confectus, propter ea que post completorium cogitasti, & tunc meditareris & in spiritu uidebis, qualiter Dominus tuus se derit inter inimicos, quia derelictus à suis discipulis & amicis. Ecce credo quod dices, ò Domine Iesu quomodo sedes ita & tam despectus, & tam inhonoratus, ubi sunt discipuli tui & amici, ò unicum bonum meum, ò gaudium singulare meum & consilium meum, quid faciam, cum te uideam ita stare. Dices etiam Ioanni, qui etiam præfens erat, ò Ioannes, quomodo stat ita Dominus & magister noster. Cogita qualiter dolebat Petrus & Ioannes hæc uidentes, cogita quado dixit Dominus Iesus Iudæis, Amen dico uobis, uidebitis filium hominis sedentem ad dextrâ Dei, qualiter tunc princeps sacerdotum scidit uestimenta sua dicens, Blaphemauit, & qualiter tunc omnes ferè in simul irruerunt qui circumstabant super Dominum tuum Iesum. Alij dabant palmas in serenissimam faciem eius, alij manu uersa percutiebant dulcissimum & mellissimum os eius, alij in collum eius sanctissimū, alij speuebant in faciem eius benignissimam, alij uel lebant sanctissimam barbam eius, alij per suos capillos uenerabiles ipsum trahebant, & sicut existimo in ter pedes calcabant Dominum tuum & Dominum angelorum malè tractabant sine reuerentia & sine aliqua pietate. Et sic Iesus exhibuit seipsum unicuique pro nobis. Cum enim essent crudelissimi & sine misericordia, omnia mala & uituperia quæ poterant, faciebant ei: alij ut placerent maioribus, qui erant immanissimi. Quid ergo tu facies, si hæc uideris, nunquid projiceres te super Dominum tuum, & diceres: Nolite iam nolite facere tantum malum Domino meo. Ecce me, facite mihi, & Domino meo tantas iniurias non irrogetis. Et tunc amplexareris flexis genibus Dominum tuum, & magistrum tuum, & sulciperes libenter super te percussiones. Cogita qualiter Iudei uadunt ad dormiendum, & Dominus tuus dilectus relinquitur ligatus. Postea fatigati principes Iudæorum, & miseri iniquitatis & cæteri uadunt ad dormiendum, & Dominus tuus relinquitur ligatus cum custodibus, & fortassis penitus in uno angulo domus separatus, afflictus nimio frigore & labore, quia hyems erat, & maxime noctes longæ nimis. Tu ergo ibis ad eum, & sedebis ad pedes, dolens & lugens, & tunc deuotissimè osculaberis manus & pedes eius uenerabiles, & uincula illa diuersissima, & dices: ò Domine saltem reliquiescat caput tuum sanctissimū super humerum meum, ex quo te non possum liberare. Et tunc recommendabis te ei deuotissimè, & omnes amicos tuos, & torum absque dubio concedit tibi, quicquid rogaueris & petieris ab eo, & dices ei q; in crastinum nunciabis matri ei dignissimæ, & sic ad pedes eius sanctissimos & beatissimos uel iuxta pedes eius gloriosissimos aliquantulum dormitabis & quiesces, & tum dormire potes in tali statu uides Dominum tuum.

MEDITATIO HORAE PRIMAE.

Hora prima corde doloroso & mœsto meditareris qualiter mane factò conuenerint Iudei ad co-

filium suum, & ducitur ibi afflictus nimis Dominus tuus dilectus Iesus: cum autem uoluit eum de domo ducere, dicentes, ut æstimo, Surge surge Iesu, quid facis, dormis an non? quia principes & sacerdotes mandant, quod ducaris ad consilium, ubi te expectant cū populo, uolentes te dare Pilato, tu autem cogites ad hæc te esse cum ipso & dices, Heu Domine mi, heu magister bone, quia iam te uolunt tradere morti. ò Domine quam crudeles, quam dolorosi rumores. ò Domine, quam lugubrem uisionem uidebit mater tua dulcissima, quam amarus rumores audiet, tam ipsa quam omnes qui te diligunt. ò Domine, quid miser ego faciam, ibo tecum Domine, uel ibo nunciare Domine meæ dignissimæ matri tuæ, ut ueniat ad te, postea uidebis quomodo intrat afflictus & ligatus. Omnes respiciunt in eum resolutates ei, ò Iesu hices, quomodo si propheta eras non prouidebas ista? Talia & multa similia poterat ei dicere illi maledicti. Si autem aliam uiam uolueris tenere, cogitabis sic, audies sic dici quod Iesus captus tenebatur à Iudæis, & tunc ueniens uidebis eum ligatū cadens ante ipsum & plorans, & formans uerba tui doloris. Postea audies ibi falsa testimonia contra eum & principem sacerdotum dicentem & querentem, Si es Christus filius Dei benedicti: & audies Dominum manuerit si me respondentem, Tu dixisti. Et illud uerbum quod supradictum est, Amòdò uidebitis filium hominis, &c. quam responsonem ipsi reputantes blasphemiam, fecerunt ut æstimo sicut prius fecerant. Considera etiam quomodo postea duxerint eum ad Pilatum, manib; post tergum ligatis uel ante, & ut dicitur catenam in collo eius, quæ postea ostendebatur in Hierusalem peregrinis pro magna deuotione, quæ submittebatur in ea colla, & propterea in hac hora conuenit populus ad confitendum & laudandum Dominū, quia ipse est iudex uiuorum & mortuorum, quam damnā di Iudæi in hac hora perire concesserunt.

MEDITATIO AD TERTIAM.

Hora tertia cogitabis mœstus & tristis, qualiter audis iam per omnes plateas Hierusalem, quod Dominus tuus tenebatur captus, & quomodo uolunt eum crucifigere. Et quomodo audies hæc dolorosa mater ducta cum inæstimabili lamento & fletu & planctu à senioribus suis quasi mortua, & uenit ad uidentem filium suum sic afflictum, sic ligatum, sic cõspicuum, & omni solatio & auxilio destitutum, à discipulis atq; omnib; derelictum, nec se in aliquo excusantem: & ipse Iesus uidet eam in terra prostratam & exanimem, & sorores & alios qui secum uenerant. Quis putas dolor fuit obsecro? utique cogitantam si potes, amaritudinem, si piam habes animā. ò bone Iesu, ò bone Domine, ubique & semper tibi dolor multiplicabatur. Dolorem enim matris tuæ tibi reputabas tuum. Postremò mittitur ad Herodem, & sic concursus populorum magnus sequentium ipsum. ò Domina, qualiter ibas, uel quis te iuuabat ire? certè exemplum eras doloris omnibus amanti-bus Christum. Tu autem charissime cogita quam libenter iuuares & associares eam sic tristem & mœstā, & postea uide qualiter interrogabat eum Herodes, & non uult ei Dominus loqui, sed stat sicut agnus mansuetus coram eo ligatus, & quomodo illustr eū Herodes cum exercitu suo, & remisit eum ad Pilatū. Postea cogita quomodo habebat illos suos pedes sanctissimos confractos, quia cum maxima festinatione duxerant eū, & reduxerant: nec credas quod esset calceatus, quia nec ipse nec discipuli eius calceamentis utebatur. Postea cogita qualiter reductus ad Pilatum denudatur & ligatur ad columnam, & quā immanissimè flagellatur, & eius latus candidissimū sanguine eius oleo rubricatur, & qualiter imponit corona spinea super reuerendissimum caput eius, & sanguis

sanguis eius fuit per genas eius, postea circumdatur pallio rubeo, & ponitur arundo in manu eius ad derisionem & confusionem, & sic paratū facit eum Pilatus exire ad Iudeos, qui non clamant intus propter festum. & tunc clamauerunt illi Diaboli filij, Tolle, tolle crucifige eum. Hęc omnia possunt te excitare ad dolorem, si attente & spaciose & frequenter cogitaueris, & tunc exclamabis, ò bone Domine quomodo tu denudaris, qui nudos uestire soles: quomodo tu ligaris, qui ligatos à demonibus ab infirmitatibus derentos liberas, & sic per singula cogita, quomodo flebant genua coram eo, & percutiebant caput eius arundine, & dixerunt, Aue rex Iudæorum. ò Deus pater qualiter sustines tantum opprobrium, tantum uituperiū filio tuo dilecto fieri. ò si omnib; qui ad te clamant deuote, misericors es, cur Domino meo dilectissimo filio tuo tam crudelis uideris. Quare non sustines angelos tuos iuuare Dominum tuum, quare sic tuus es ab hominibus impijs parti tormentum. ò Domina quid tu faciebas cum hoc uidebas, quid dicebas obsecro, Domina indica animæ meæ uel potius fac sentire, quia non possum sicut desidero sentire, fac me sentire propter amorē dilectissimi filij tui dilectæ domina mea. Tandem Pilatus dedit sententiam crudelissimam ut crucifigeretur. Cogita quantum clamauerunt amici eius, quando illam sententia audiuerunt. Deinde ponunt crucem super humeros eius, ut portet ipsam. Certè charissime bene faceres si iuuares Dominum tuū, & diceres: Dare obsecro crucem Domini mei, & portabo eam. ò Domina mea, & credo quod tu libenter portares eam, si posses, ò quam tristis, quam dolentes, quam clamantes, quam plorantes ibant sanctæ mulieres, sustinentes Dominam meam matrem eius, non ualentem se sustinere. Ad quas conuersus Dominus Iesus ait: Filij Hierusalem nolite flere super me, sed super uos & filios uestros, quoniam ecce uenient dies in quibus dicent: Beatae steriles & uentres qui non germinant, & ubera quæ non lactauerunt. Tunc incipiet montibus dicere, Caudite super nos: & collibus, Operite nos, quia si uiridi ligno hæc faciunt, arido quid fiet? Certè Domine Iesu uerum est, quia si tu arbor sancta lignum fructuosum & benedictum tantum pateris, & ramis tuis spoliaris, quid erit de nobis miseris, qui sumus lignū siccum & aptum pro igne.

MEDITATIO HORAE SEXTAE.

Hora sexta cogitabis dolens & tristis hæc omnia que dicam tibi, cogita quod usq; ad locum Caluarie populus clamans uenit, & tunc tibi uidentibus omnibus expoliatur suis uestibus, & cum maximo dolore, quia uestis interior adhærebat ei fortiter propter sanguinem flagellationis, & tunc apparuit corpus eius tam eleganter figuratum totum crucentatum. ò quantus dolor tibi erat mater sanctissima, cum aspiceres ista. Deinde parata cruce dicunt ei, Ascende Iesu, ascende. ò quam libenter ascendit, ò quanto amore ista omnia pro nobis sustinuit, ò quanta patientia, ò quanta mansuetudo. ò Domine sancte pater, quantum in ipsis obedientia delectaberis, sic totus nudus in cruce eleuatur & extenditur. Sed mater eius amantissima uelum suum, quod habebat in capite suo, posuit circa eum plena anxietate, & inuoluit locum uerecundum. ò quantæ uoces & ululatus tristes audiuntur ibi ab amicis suis, & præcipue à matre ipsius mœstissima, quando sic crudeliter eleuatur, extenditur, & toto sacro corpore distenditur & dissipatur. Et statim cum clauis grossissimi immittuntur, sanguis incipit manare, & per crucē fluere usque ad terram. Considera qualiter ipse est exaltatus, sicut prædixerat: Oportet exaltari filium hominis, &c. Et sicut Moyses, &c. Et qualiter mordebatur à serpente inspiciente sanabantur. Sic contra mor Bedæ tom. 8.

sum & tentationem Diaboli non est medicina tā bona, sicut in cruce pro nobis passum aspiciere. Videbis etiam Dominum Deum tuum statim super solium excelsum & paratum ad iudicandum, & ideo duos homines posuit hinc inde: unus saluatur, alter dānatur. Videbis etiam Christum, qui est pontifex futurorum bonorum qualiter extensis manibus confert hostiam puram, scilicet carnem suam preciosam pro nobis super altare, &c. Videbis etiam magistrum tuum qualiter stat in alto, & prædicat tibi septem uerba in cruce pendens, quæ breuiter tibi notifico, & ea deuotè pertracta.

1 Primò dixit pro crucifigentibus, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, scilicet bonum mihi & malū sibi. reuera ita est, quia qui mala facit, nescit quantam incurrat sibi, & quantam coronam alteri.

2 Secundò dixit latroni, Hodie mecum eris in paradiso: & uere hodie & quotidie ita accidit, quia qui deuotè confiterur peccata sua, & bene statim cū Domino est in paradiso per gratiam, & postea erit per gloriam. uel est in paradiso, id est in quadam requie & securitate conscientie suæ.

3 Tertio commendauit matrem solatio destitutā, mœstam & quasi morientem discipulo, & discipulū matri dicens, Mulier ecce filius tuus: deinde dixit discipulo, Ecce mater tua. In hac recommendatione nō solum intelligimus Iohannem, sed totam Christi ecclesiam, & quamlibet fidelem animam commendatā beatæ Virgini, ut ipsa nos habeat in filios diligendos & bonum nostrum procurando materno affectu, & nos habeamus in matrem dulcissimam semper amādo, & post Deum honorando. Vnde sicut fuit necessaria passio Domini ad saluandum, ita necessaria fuit hæc recommendatio ad adiutorium nostrum, & propterea securè credendum est ad eam pro quacūq; necessitate & utilitate.

4 Quarto loco dixit, Deus meus Deus meus, ut quid dereliquisti me ut ostenderet magnitudinem suæ poenæ. Sic enim grauiter dolebat, ac si non Dei filius, sed inimicus Dei esset. Caro Christi ad eum derelicta esse uidebatur, nullum refrigeriū recipiens uel iuamen, & tamen pro bono nostro ipsa se uoluit transire, & sic sustinebat ut nos aliquando suo exemplo taliter patiamur, ac derelicti uideamur à Deo: siue quando Dominus nos uult probare, uel nos met uelimus nobis etiam aliquas poenas inferri, ut sic Domino nostro conformemur in poena, ut eidem possimus conformari in gloria.

5 Quintò dixit, Sitio: & dederūt ei porum, acetum cum felle mixtum, sicut prædixerat propheta dicendo: Et dederunt in escam meam fel, potauerunt me aceto. Ecce qualis cœna dabatur Domino nostro, hora erat iam cœnandi: sed præ labore & dolore non petijt aliud pro cœna nec poru, & ad literam æstima re potes, quod multum sitiebat, & filij Diaboli dederunt ei fel pro cibo, & acetum pro potu. ò miseri nos quid faciemus, quod aliter cœnare & potare aliter uelimus, & delicias quarimus. Certè si mille annis uiueret homo, & quotidie ruminaret in pane & aqua, non posset sufficienter compensare cœnam illā ueraciter, qui potest capere, capiat: quia durus est hic sermo pro carnalibus. & ideo non sapiunt, id est non sequuntur cum sapore quæ Dei sunt, & amittunt cõsolationes internas.

6 Sextò dixit, Consummatum est: id est, omane opus meum quod in mundo debui facere, & etiam omnis poena & omnis pugna consummata & perfecta est, re pus quoq; quo inter homines esse debui ad honorē Dei patris & ad utilitatem fidelium completum est.

MEDITATIO HORAE NONAE.

Hora nona cogitabis mente lugubri & deuota, si piam habes animā, qualiter Dominus tuus amā

risimus & omnigratiofite acceptissimus appropinquaverit morti, & incipit deprimere oculos & pallescere, & incipit inclinare caput uersus matrem suam, quasi dans ei ultimum aue. Aue doloris & omnino desolationis, quod non poterat ore & uerbo exprimere præ nimia passione & inæstimabili dolore, & quasi commendans corpus suum tam crudeliter folum & dissipatum quo facto conclusit dicens ultimum uerbum & septimum, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, & hoc dicens expirauit. Nota quod Christus post mortem etiam sanguinem effudit, idcirco ut pro pœna quam homo post mortem meruit satisfacere, & etiam per suum sanguinem ipsam pœnam breuiaret. Certè satis potes intelligere quando uerbum dicendo uidit eum mater sua morientem, & se derelinqui in mundo in tanto dolore & anxietate, clamat tandem, si loqui potuisset & dicit: ð Fili dulcissime, quid facit hæc misera & mœstissima, cui me miseram commendatam relinquis fili mi dulcissime. Memento mei, & omnis familie tuæ, quam sic desolatam dimittis, memento omnium qui tibi seruiunt fili mi, in manus tuas & patris tui commendo me ipsam & totam familiam tuam. ð pater sancte Deus, ð pater in manus tuas commendo filium meum, imò & Dominum meum, in quantum possum, & nõ in quantum debeo: quia non possum, quia deficio & hoc desidero ante filium in conspectu tuo mori. Talia dicens, & sustinere non ualens, æstimo corruit in faciem suam super terram, ð considera quanto dolore plorabant omnes amici eius, quia & hi, qui cum ipso nihil habere uidebantur, tantum dolebant, sicut Centurio & alij qui uenerant ad uidendum, percuriebant pectora sua, reuertebantur, dicentes: Verè hic homo iustus erat, & uerè filius Dei erat iste. Post hæc septem uerba possumus facere exclamaciones nostras modò tenendo partem Domini nostri contra Iudeos, modò compatiedo Domino nostro, modò matri eius, modò nobis miseris, & in fine cuiuslibet uerbi prædictorum, quæ dixit in cruce, facere oratione.

MEDITATIO HORAE
uesperinae.

H Ora uesperina ueniens deuotis gressibus & spiritualibus incessibus ad deponendum Dominum de cruce, ad plangendum illum cum matre sua benedicta, & ad lauandum lachrymis corpus eius sanctissimum, sanguine aspersum & ad unguendum eum unguentis orationis, & ad portandum brachijs charitatis & humilis operationis, & ad sepeliendum cum bonis aromaticis, & bona conuersatione & bonis doctrinis & exemplis & lamentis & planctibus, & cooperies sub pauimento conscientie tue amoris & deuotionis, & ledabis ibi iuxta eum ad monumentum eiusdem Domini nostri Iesu Christi, qui uiuit & regnat in secula seculorum, Amen.

VENERABILIS BEDÆ

PRESBYTERI DE REMEDIIS PECCATORUM.

P R A E F A T I O .

DE REMEDIIS peccatorum paucissima hæc que sequuntur, ex priorum monumentis excerptissimus: in quibus tamen omnibus non auctoritate cętoris, sed consilio potius cõpatentis ususum, solerter admonentes doctum quemq; sacerdotẽ Christi, ut in uniuersis quæ hic adnotata reperit, sexu, ætatẽ, conditionem, statum, personam, cuiusque pœnitentiam agere uolentis, ipsum quoq; cor pœnitentis cu-

riose discernat, & secundũ hæc ut sibi uisum fuerit, singula quæq; iudicet. Quibusdam namq; a cibis abstinendo, nonnullis genua sæpius flectendo, siue in cruce stando, aut aliud aliquid huiusmodi, quod ad purgatione peccatorum pertinet, faciendo: plurimis uniuersa hæc agendo, sua necesse est errata corrigere: quæ uniuersa in examine discreti debet pendere iudicis.

EXCERPTUM DE CANONIBVS CA-
tholicorum patrum, uel pœnitentia ad remediũ ani-
marum Domini Agberti archiepiscopi.

I Nstitutio illa sancta, quæ sebat in diebus patrum nostrorum, rectas uias nunquã deseruit, qui instituerunt pœnitentib. atq; lugentib. suas passiones ad uera medicamenta salutis: quia diuersitas culpæ diuersitatem facit pœnitentibus medicamentum. uel sicut medici corporum diuersa medicamina uel potiones solent facere contra diuersitatem infirmitatũ, uel iudices secularium causarũ. Diuersa igitur iudicia, quæ boni sunt & recti, pensant & tractant quomodo recte iudicent inter miseros & diuites, inter causam & causam. Quanto magis igitur ð sacerdotes Dei, diuersa medicamenta animarum inuisibiliũ hominibus pensare & tractare oporteat, ne per stultum medicũ uulnera animarum fiant peiora, propheta dicente: Comptuerunt & deteriorauerunt cicatrices meæ: a facie insipienti meę. O stulte medice, noli decipere animã tuam, & illius ne duplicem pœnam accipies uel septuaginta uel millena. Audi Christum dicentem, Si cęcus cęcum duxerit, ambo cadent in foueam. Si tu non cogitas iudicium meum, alter homo non audit neq; uidet, qui me iudicet. ð non intelligis, quia Deus iudex iustus & fortis uidet & audit, & in palam abscondita deducit & reddit secundum opera: & item uerè sunt nonnulli cęcorum, canum similitudine currentium ad cadauera mortuorum uel coruorum uolantium, qui ad sacerdotium uehuntur, qui nõ propter Dominum, sed plus propter honorem terrenum inhiantes cęci diuina sapientia. De talibus dixit Gregorius Nazianzenus: Timeo hoc quod canes adfectatur officium pastorale, maximè cum in semetipsis nihil pastoralis pręparauerint disciplinæ. Ezechiel namq; ait, Vespatoribus Israel, qui pascerebat semetipsos, & nõ gregem: lac bibebant, & lanis eorum operiebantur, & quod crassum fuit manducabant, quod fractũ fuit non alligabant, &c. Item Ezechiel ait: Væ sacerdotibus, qui comedunt populi mei peccata, hoc est, sibi eorum sumeres uictimas, & non orantes pro eis. Comedentes hostias, & nõ corripientes: qui ubi morituros homines audiunt, inde gaudentes, & præparant se ad prædam quasi corui ad cadauera mortuorum. Nunc ergo ð fratres, qui uoluerit sacerdotale auctoritatem accipere, in primis cogitet propter Deum, & præparet arma eius ante quã manus episcopi tãgat caput, id est, psalterium, lectionarium, antiphonarium, missale, baptisterium, martyrologium, in anno circuli ad prædicationem cum bonis operibus. & cõpcurum cum cyclo, hoc est ius sacerdotum. Postea autem suum pœnitentialem, qui hoc ordine secũdum auctoritatem canonum ordinatur, ut discretionones omnium causarum inuestiges. Primus sine quibus rectum iudiciũ non potest stare, quia scriptum est: In nulla re appareas indiscretus, sed distingue quid, ubi, quamdiu, quando, qualiter debeas facere. Non omnibus ergo in una eadẽque libra pendandum est, licet in uno constringantur uitio: sed discretio sit unoquoq; eorum, hoc est inter diuitem & pauperem, liberum seruum, infantẽ puerũ, iuuenem adolenscentem, ætate senẽ, heberẽ gnarum, laicum clericum, monachũ episcopũ, presbyterũ diaconũ, subdiaconũ lectorẽ: in gradu uel sine, in cõiugio uel sine, peregrinum, uirginẽ feminã, canonicã uel sanctimonialẽ, debilem infirmũ sanũ. De qualitate pecudũ uel hominũ, continens uel incontinens, uoluntate uel in-

casu, in publico uel in abscondito, quali cõpunctione emendat necessitate uel in uoluntate, loca & tẽpora collationũ constituerunt sancti apostoli. Deinde sancti patres, & sanctus Penulus. Deinde canones sanctorum patrũ, deinde alij atq; alij: ut Hieronymus & Augustinus & Gregorius & Theodorus. Ex quorũ omnium ista descripsi sumus dictis & sententijs ueraciter, ut salui sint oēs & nõ puillanimes, quia potentes potenter tormenta patiuntur. Item in Iesu filij Sirach, In iudicando esto misericordis, pusillus ut pater, & pro uiro mattiilorum. Item sanctus Iacobus dixit: Iudicium sine misericordia erit illi qui non facit misericordiam, super exaltat autẽ misericordia iudicium, ut idem ipse cõsequatur: ut sanctus Benedictus. hoc est, qui ueram pœnitentiam faciunt in ieiunio & fetu, in elemosinis, in orationib. & perpetrata iterum non faciunt: & si faciunt, tamen non perseuerant in eis. quia Deus dixit: Malum cogitasti, ignoui: malũ dixisti, ignoui: malum fecisti, ignoui. perseuerare in malo, non ignosco. Ergo qui perseuerant in malo, nõ ignosce, sed iudica iudicium distictam secundum canones, ut alij timorem habeant.

DE FORNICATIONE.

A Dolecẽs si cum uirgine peccauerit, annũ unũ pœniteat. Si semel & fortuito, leuietur, & tamen usq; ad annũ plenũ. Si intra xxx. ann. puella adolecẽs, iij. quadragesimas & ferias legitimas. Si propter hoc peccatum seruicio humano addictus fuit, xl. dies. si nitens tantũ, & non coinquinatus, xx. dies pœniteat. Si uidua constuprata annũ totum, & dies ieiuniorum in altero: si usq; ad generatum filij, annos duos integros, & duos alios leuius. Si & occiderit, annos iij. & alios iij. leuius. Si Monachus laicum, iij. annos pœniteat. Illa iij. & legitimas ferias. Si Monacham laicum, iij. annos pœniteat, & legit. ferias. Illa iij. Si usq; ad generatum filij, annos iij, si & occiderit, vij. annos pœniteat. Si quis uacans uxorem alterius polluit, iij. annos pœniteat. Si uxoratus uirginẽ, simili ter, ita ut primo horũ a sua contineat. Si ei cõsenserit, alioquin addatur modus pœnitentia. Si uxoratus uxorem alterius, iij. annos pœniteat. Primo horũ a propria consentiente abstineat. Si uxoratus ancillam suã annũ j. pœniteat, & iij. quadragesimas, & legit. fer. tribus mensib. primis, & a sua se contineat. Illa si inuita passa est, xl. dies pœniteat: si consentiens, iij. quadragesimas, & legit. fer. Si adolecens sororem, vij. ann. pœniteat. Si matrem, vij. annos, & quamdiu uixerit, nõ quã sine continentia. Si Sodomita, annos vij. si in cõsuetudine, annos vij. uel si Monachus ann. vij. si inter femora, iij. quadragesimas. Si paruulus uel oppressus talia patitur, xl. dies pœniteat. uel psalmis uel continentia castigetur. Mulier qualicumq; molimine, aut ipsam, aut cum altera fornicans, annos iij. si sanctimonialis femina cũ sanctimoniali per machinam, annos vij. pœniteat. Qui cum pecude peccat, annum j. Si Monachus est, ij. ann. qui sæpè fornicatur laicus cũ laica, iij. ann. pœniteat, & quanto sæpius aut negligetius, tato magis & tẽpus addat, & modũ. Qui diuini fornicationi, periurio, latrocinij, ceterisq; flagitijs seruauit, annos vij. pœniteat. Si mater cum filio suo paruulo fornicatione imitatur, annos ij. & iij. quadragesimas cum legit. fer. Pueri si in uicem manib. in quinquãtes, dies xl. maiores uerò c. pueri se se inter femora fordidat, dies c. pœniteat. Maiores iij. quadragesimas ac legit. fer. Paruulus a maiore puero oppressus, septimanam: si cõsenserit, dies xx. qui cõplexu fœminæ illecebroso, uel osculo polluitur, dies xxx. pœniteat. Qui contactu eius inuerecundo ad carnẽ, iij. menses pœniteat. Puer se ipsum uoluntate polluens, xxx. dies pœniteat. Iuuenis xl. qui inturpquo polluitur negligens, vij. dies pœniteat. Qui impugnatione cogitationis & naturæ inquinatur nolens, per iij. dies, quinquagenos psalmos canat, & quarta & sexta fer. ieiun-

net ad nonã uel ad uesperam. Qui in ecclesia consecrata nubunt, qui in ecclesia per somnium polluitur, iij. dies pœniteat, uxoratus contineat se xl. dies ante pascha uel natale Dñi, & omni die Dominico, & quarta & sexta feria a conceptione manifestata, usq; post natam sobole. Vir contineat se ab uxore iij. menses, uxor post natã sobolem abstineat se ab ecclesia, si filius est dies xxx. si filia xl. Sed in tẽpore menstrui sanguinis, nam qui tunc sumpserit, xxx. dies pœniteat, qui septẽ dies. Si quis cum uxore sua retro nupsit, xl. dies pœniteat, quia Sodomiticum scelus est. Parens cuius filius per negligentiam non baptizatus obijt, unũ annum pœniteat, & nunq; sine aliqua pœnitentia. Si sacerdos, ad quem pertinebat, uocatus uenire neglexerit, ipse damnatione animæ iudicio episcopi sui castigetur. Sed in omnib. licet fidelib. ubi fortè morituros inuenerint, nõ baptizatos, imò præceptũ est, animas eripere a diabolo per baptisma. Id est, benedictã simpliciter aquã in nomine Dñi, baptizare illos in nomine patris & filij & spiritus sancti. In cõiuncto autẽ supfus aqua, unde oportet eos qui pollunt fideles Monachos maximè, & scientiã habere baptizandi, & si longius alicubi exierint, euarilitiã semper secũ habere.

DE OCCISIONE.

Qui occiderit Monachum aut Clericũ, arma relinquat, & Deo seruiat, uel vij. ann. pœniteat. Qui laicum, o dñi meditatione, uel polidendẽ hereditatis eius, annos iij. Qui pro uindicta fratris, unum annum. Et in sequentib. ij. annos, tres quadragesimas ac legitimas ferias. Qui per iram subitã, & rixam iij. annos pœniteat. Qui casu j. annũ. Qui in bello publico, dies xl. Qui iubente domino suo seruus, dies xl. Qui liber iubente maiore suo innocentem, annũ unũ & sequẽtes ij. tres quadragesimas & legit. fer. Qui super rixam icũ debilem uel deformẽ hominẽ reddidit, impensas in medicos, & maculã precii & opus eius donec sanet, restituat, & dimidiũ annũ. Si uerò nõ haber unde restituat hæc, annũ integrum. Qui ad feriendũ hominẽ surrexerit, uolens eum occidere, ij. septimanas pœniteat. Si Clericus fuit, vij. menses. Quod & si uulnerauerit, dies xl. si Clericus annum totũ. Sed & pecuniã pro modo uulneris, licet lex non cõmenda, cui in fluxit, tribuat ne Iesus scandalizet. Mulier partũ suum ante dies xl. sponte perdens, unũ annum pœniteat. Si uero post xl. dies, iij. annos pœniteat. Si uerò postq; natus fuit, quasi homicida. Sed distat multũ, utrum paupercula per difficultatẽ nutriti, an fornicaria, causa sceleris celandi faciat. Qui periurat sciens, cõpulsus a dño suo, tres quadragesimas pœniteat, ac legit. fer. Qui sciens uirtutem iuramenti uel periurij, periurat in manu episcopi aut Presbyteri, uel altari uel cruce cõsecrata, iij. ann. pœniteat. Si uerò in cruce non consecrata, unum annum pœniteat. Si aut in manu hominis, apud Græcos nihil est. Qui seducit nescium periurare, pernicio, qui & postea periurium suum cognouit, unum annum pœniteat.

DE IMMUNDA CARNE.

Qui manducat carnem immundam aut delaceratã a bestijs, xl. dies pœniteat. Si necessitate famis cogente multo leuius. Mus si ceciderit in liquorem, tollatur inde, & aspergatur liquor ille aqua benedicta: si uero mortua sit, abijciatur rotus liquor, nec ab hominib. sumat, siue lac sit, siue ceruisia uel aliquid huiusmodi, quod si mortuus sit, liquor ille in quo mus uel mustela incidens moritur, purgetur, & aspergatã aqua sancta, & sumatur si necessitas sit. Si quis stercoreauerit in quemcũq; liquorem, huiusmodi tollatur stercore, & mundetur cibus aqua benedicta, & sumatur. Qui sanguinem nescius cũ salua fortet, non ei nocet. qui manducas proprio polluitur incius, non ei nocet. Si autem scit, pœnitentiam agat iuxta modum pollutionis.

DE CAPITALIBVS CRIMINIBVS.

Nunc iugur capitalia crimina secundum canones explicabo. Prima superbia, inuidia, fornicatio, inanis gloria, ira longo tempore, tristitia seculi, auaricia, uentris ingluuies, Augustinus adiecit sacrilegium, id est sacrarum rerum furtum, & hoc est maximum furtum, uel idolatrijs seruienrem. Id est, auspicijs, & reliqua. Deinde adulterium, falsum testimonium, furtum, rapina, ebrietas assidua, idolatria. Molles, sodomita, maledici, periuri. Ista sunt ergo capitalia crimina. Sanctus Paulus & Augustinus & alij sancti computauerunt, pro istis fieri oportere eleemosynas largas, & longum tempus ieiunium teneatur. Id est, ut alij iudicant, pro capitalibus, id est adulteris, homicidis, periuris, fornicarijs & similibus. Laicus quatuor annos poeniteat: Clericus uero Subdiaconus uero. Diaconus uero. Presbyter x. episcopus xij. si consuetudo erat.

DE MINORIBVS PECCATIS.

Id est, furtum, falsum testimonium & similibus. Laici annu unum, Clerici ij. Subdiaconus tres. Diaconus iij. Presbyter v. episcopus vij. annos poeniteant. Item Sodomitis si consuetudo erat, Episcopus xiiij. annos poeniteat. Presbyter xij. Diaconus x. Subdiaconi viij Clerici viij. Laici v. Monachus si fornicationem facit cum ancilla Dei, iij. annos poeniteat. Si cum puella, vj. annos poeniteat. De parricidis uel fratricidis: quidam vij. quidam xiiij. & septem.

DE CVPIDITATE, CAETERISQUE FLAGITIJS.

Item cupidus, uel auarus, uel ebrius, uel superbus uel inuidus, uel rapax, uel iracundia longa, uel male dicitur, uel his similia, quae enumerare longum est, iij. ann. poeniteat. Item si Clericus cum quadrupede fornicauerit, ij. annos poeniteat. Subdiaconus iij. Diaconus v. Presbyter vij. Episcopus x. ann. poeniteat. Qui cum matre fornicauerit, xv. annos poeniteat. Si cum filia uel sorore, xij. annos poeniteat. Qui cum fratre naturali fornicauerit per commixtionem carnis, ab omni carne se abstineat, xv. annos poeniteat. Si Clericus uenationes exercuerit, annum unum poeniteat. Diaconus ij. Presbyter tres. Si mater cum filio suo paruulo fornicauerit, iij. annos abstineat se a carne, & diem unum in hebdomada ad uesperam ieiunet. Si Presbyter uel Diaconus uel Monachus uxorem duxerit, in conscientia populi deponatur. Si adulterium perpetrauerit cum ea, & in conscientia populi deuenit, proijciatur extra ecclesiam, & inter laicos poeniteat quam diu uixerit. Qui dimiserit uxorem suam alteri coniugi, vij. annos poeniteat. Si Clericus homicidium fecerit, & proximum suum occiderit, x. annos poeniteat. exul vij. poeniteat, si odij meditato fuit. Si laicus homicidium fecerit per furorrem, & meditatione iij. annos poeniteat. uel v. uel vij. annos poeniteat. Si per rixam iij. annos poeniteat. Item, qui immolant daemonibus, in magnis, si consuetudo est, x. annos poeniteat. In minimis annum unum, augurijs & diuinationibus, v. annos poeniteat. Emissiofes tepestatu, vij. annos poeniteat, ut poenitentia semper isto ordine seruata sit ab uno anno, & deinceps de qualicunq; peccato. Id est, in unaquaq; hebdomada tres dies uino, & sine medone, carne: & ieiunet usq; ad uesperam, & manducet de sicco cibo & iij. quadragesimas semper de sicco cibo, & ieiunet iij. dies ad nonam, & iij. ad uesperam, & in dieb. Dominicis, & in natale Dni quatuor dies, & in Epiphaniam & in pascha, usq; in albas. & ascensionem Dni, & petecostem & sancti Michael, & sancte Marie, & sancti Iohannis baptiste, & xij. apostolorum, & sancti Martini & illius sancti festiuitatem, q in illa prouincia est, in his praedictis dieb. faciat charitate, sicut sui copares, Clerici siue laici. Ebrietate, & uentris distensionem in omnibus caueat. Faciant q. Apostolus dicit, Sine manducatis, siue bibatis, uel quicquid facitis, omnia ad

gloriam Dei facite. Tunc ergo digna poenitentia est, si hoc impleatur.

DE CLERICORVM POENITENTIA.

Item in canone Apostolorum indicat, ut Episcopus, presbyter, Diaconus, q in fornicatione aut periurio aut furto captus est, deponat: non tamen comunione priuetur, quia non iudicat Deus bis in idipsum. Si q pontifex fornicationem faciens, naturalē iudicabit, xij. annos poeniteat. per multas lacrymas & elemosynas, ueniam a Dño petat. post ann. iij. uel iij. leuius. Presbyter cum puella non prelato, Monachi uero ann. iij. uel iij. poeniteat, iij. quadragesimas & quartas & sextas ferias semper de sicco cibo. Si cum ancilla Dei, aut cum masculo, plus addetur. Id est, septē annos poeniteat, si consuetudo est. Similiter Diaconi, si Monachi non sunt, ij. uel iij. annos poeniteat. Sic & Monachus sine gradu, si cum puella, annos iij. Si Diaconus uel Monachus sunt, v. uel vij. annos poeniteat. Monachi cum gradu, vij. annos poeniteat. si sine uoto, Monachi cum puella, ix. annos uel x. poeniteat: Clericus sine uoto Monachi fornicatans unum annum poeniteat. Si frequenter, ij. annos poeniteat. Si cum canonica, ij. annos: frequenter, iij. Si genuerit filium, plus poeniteat. Id est, iij. uel v. annos. alij dicunt, vij. exul fiat. Sic & uirgo sancti monialis cum laicis sine gradu, si Clericus, qui canonici sunt, unum annum frequenter ij. In gradu aut sicut Monachus, id est, iij. annos. Theodorus dixit: Monachus faciens fornicationem, & non inuenit, unum annum poeniteat, & dimidium. Item Monachus faciens cum puella, vj. annos poeniteat. Si cum sanctimoniali, vij. annos poeniteat. Laicus maculans se cum ancilla Dei, ann. ij. poeniteat. Si genuerit ex ea, iij. ann. poeniteat. Si sine coniugio sunt, tres quadragesimas. quidam xl dies iudicant, id est consuetum. Item Sodomitis quidam, x. id est, qui saepe fecerit uel in gradu quidam vij. annos, quidam ann. ut mollis quidam c. dies, ut pueri, uiri inter annos, si pueri duos annos. Qui cum pecude peccauerit, uel iumento, x. annos poeniteat. Quidam vij. quidam iij. quidam unum, quidam centum dies, ut pueri. Oportebat discretionem esse inter qualitatem pecudum, uel hominum, sicut supra diximus. Item episcopus si cum quadrupede fornicauerit, vij. ann. poeniteat. Si consuetudo, x. Presbyter v. Diaconus iij. Clericus ij.

DE IVRAMENTO.

Qui iuramentum fecerit in ecclesia, aut in Euangelio, siue in reliquijs sanctorum, vij. ann. poeniteat. Alij xij. ann. iudicant. Siue in manu Episcopi aut Presbyteri uel Diaconi, siue in cruce consecrata, unum annum poeniteat. Alij tres uel iij. iudicant. Et in cruce non consecrata, unum annum, uel vij. menses, ut alij, qui aut seductus ignorans, & postea cognoscit, ann. poeniteat. uel iij. quadragesimas uel xl. dies poeniteat. Si quis coactus pro qualibet causa necessitatis, iij. quadragesimas, alij iij. annu unum, & ex eis in pane & aqua ut alij iudicant. Item periuri iij. ann. qui suspicatur priusquam iumentum ducatur, & tamen iurat per consensum, ij. annos poeniteat. Si quis in manu laici iurauerit, apud Graecos nihil est.

DE ABSTINENTIA MULIERVM.

Mulier abstineat se a uiro suo, quando conceperit, antequam pepererit: & post partum xl. dies. Qui aut nupserit his dieb. x. dies poeniteat, uel xxx. uel xx. Qui in matrimonio sunt, abstineant se iij. quadragesimas, & in Dominica nocte, & in sabbato & feria iij. & iij. qui legitime sunt, & iij. noctes abstineant se, antequam comunent. Qui in quadragesima ante pascha cognoscit uxorem suam, & noluit abstineri, unum annum poeniteat, uel suum precium reddat ad ecclesiam, uel pauperibus diuidat, uel xxvj. solidos reddat. Si per ebrietatem uel aliqua causa accesserit sine consuetudine xl. dies poeniteat. Mulier si diuina-

si diuinationes fecerit, uel in cantationes diabolicas, unum annum poeniteat, uel tres quadragesimas uel xl. dies, iuxta qualitatem culpae. Mulier si aliquem in terfecerit, imitante maleficia sua: id est per poculum, aut per artem aliquam, quatuor annos poeniteat. Si pauperula, quatuor annos. Mulier si occiderit filium suum per homicidium, xj. annos poeniteat. Si uir cum muliere sua retro nupserit, poeniteat, quomodo cum animalibus. Id est, si consuetudo erit, tres annos poeniteat. Si uero interea nupserit, & consuetudo erit, septem annos poeniteat.

DE AVGVRIIS VEL DIUINATIONIBVS.

Avгурia uel sortes, quae dicuntur falsa sanctorum, uel diuinationibus obseruare, uel quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt, uel uotum uouerit in arbore uel in qualibet rem, excepta ecclesia, si clericus laici, ex comunentur ab ecclesia. uel iij. annos Clericus poeniteat. Laici ij. uel j. & dimidium. Mulier si filium suum supra restum ponit, uel in fornacem pro sanitate febrium, v. annos poeniteat. Nolite exercere, quando luna obscuratur, ut clamoribus ac maleficijs sacrilego usu, se defendere posse confidunt. Caragios & diuinos precantatores, laici iij. dies sine ceruisia uel uino & carne: alij xij. dies. Si fidelis laicus sit, qui pro nequitia inebriat alterum, xl. dies poeniteat. Si uomitum facit infirmitatis causa, sine culpa est.

DE EBRIETATE.

Si per ebrietatem uel uoracitate euomerit eucharistiam, xl. dies poeniteat. Clericus, Monachus, Diaconus, lx. presbyter lxx. episcopus, centum decē. Si infirmitatis causa septē dies unumquisq; sine infirmitatis causa sacrificij die iij. dies. quidam psalterium, quidam bis psalterium suum sacrificij die in igne proiecit, uel in flumine, c. psalmos cantet. Si canes comedunt uel uomitum, c. diebus, si scit: si non scit, xl. Qui uerò inebriatur contra praecipium Dni, si uotum sanctitatis habent: hoc est ebrietas, quando statum mentis mutat, & linguę balbutiunt, & oculi turbantur, & uerrigo erit, & uentris distensio, ac dolor sequitur. Si Clericus sit, iij. dies poeniteat. Monachus, xiiij. Diaconus, iij. hebdomades. Presbyter iij. episcopus, v. praelati, tres sine uino & carne.

DE EVCHARISTIA.

Si quis eucharistiam negligentie causa perdidit, unum annum poeniteat iij. quadragesimas seu xl. dies poeniteat. Si sacrificium in terra ceciderit causa negligentiae, l. psalmos ceter. Qui neglexerit sacrificium, ut uermes in eo sint, ut colorem non habeant, saporēq; xx. dies poeniteat, uel xxx. uel xl. & in igne accendet. Cinis eius sub altare abscondatur: si usq; ad terram ceciderit, unum diem poeniteat, si stella arserit, altare ceciderit, iij. dies poeniteat. Qui in ecclesia modicam partem perdidit, & non inuenit, xx. dies poeniteat unoquoque die psalmos xl. cantet. Qui aut in plebem suam christi malem perdidit, & non inuenit, xl. dies poeniteat uel iij. quadragesimas. Qui perfuderit calcem in sinem solennitatis, xxx. dies poeniteat.

DE DIVERSIS CAVSIS.

Qui creaturam perdidit, thus, tabulas aut schedulam suam, sal benedictum, panem nouum consecratum, uel aliquid huic simile, iij. dies poeniteat. Qui morticinum inscius comederit, xl. dies poeniteat. Si aut sciens, c. dies poeniteat. Qui fraudatum comedit, & est inops uel hebes, iij. dies poeniteat. Sani

aut, & infirmi si sciunt, xl. dies poeniteat. Qui saepe facit, iij. quadragesimas uel annum. Qui comedit uel bibit incinctum a familiari bestia, id est cane uel catto, & scit, c. psalmos cantet, uel unum diem ieiunet. Si quis dederit alicui liquorē, in qua mus uel mustela mortua inueniuntur: si secularis, iij. dies poeniteat in cenobijs ccc. psalmos ceter. Qui postea nouerit, q. talem potum biberit, psalterium cantet. Si quis semicoctum comederit incinctus, iij. dies poeniteat: uel psalterium ceter. Scies aut, iij. dies poeniteat. p. modico furto, xxx. dies poeniteat in xx. ann. Pueri x. annorum, aliquod furtum facientes, iij. dies poeniteat. Si quis intinxit manum in aliquo cibo, & non idonea manu, c. palmadas emendat. Si in farina aut in aliquo cibo sicco, aut in pulvere aut lacte coagulato mus uel mustela mortua inueniunt, q. in circuitu eius remanserit, proijciatur foras: & q. reliquum est, manducetur. Item qui aut, q. impoenitentiale scriptum est, implere poterit, bonum est: qui aut non potest, consilium damus per misericordiam Dei, in primis pro uno die in pane & aqua, l. psalmos, genu flexendo: aut sine flexu, lxx. psalmos, infra ecclesia, uel in uno loco per ordinem psallat, & p. uno die ualent cc. genuflexiones, uel unus denarius, p. die ualeat, & tres eleemosynas iij. pauperes ualent: quidam dicunt l. percussiones, l. psalm. pro uno die ualeat. Id est, in hyeme, in autumno & in uerno, c. percussiones uel psalm. & in aestate, cl. psalmos uel percussiones. Item pro uno mēse, q. in pane & aqua poenitere debet psalmos in genu flexu, uel sine flexu, j. dc. lxxx. & postea oēs dies reficiant ad sextā, nisi quarta & sexta feria ieiunet ad nonā. A carne & uino abstineat se, alium cibum post q. psallat, sumat. In ij. ann. remissior poenitentia erit, de natali Dni usq; in Epiphania, & illos praedictos dies, qui superscribunt, qui impoenitentiae non copulant. Item qui non potest sic agere poenitentiam, sicut superius diximus, in primo anno eroget in eleemosyna solidos xxij. p. uno anno in pane & aqua, donec in eleemosyna solidos xxij. & in una quaq; hebdomada unum diem ieiunet ad nonā, & alij ad uesperum, & iij. quad. in ij. annos xx. solidos, pro iij. annos xvij. solidos, q. sunt, lx iij. solidi. Potentes hoies pro culpis criminalibus faciunt, ut Zachaeus ait: Dne omnium bonorum meorum dimidium do pauperibus. & si aliquid iniusti abstuli, in quadruplum reddam. & de macipijs dimittam liberos, & captiuos redimat, & a quo die desinat peccare, non desinat comunicare, sicut Apostolus ait: Qui per corpus peccat, per corpus emendat. hoc est, ieiunijs & uigilijs & orationibus ad Dnm, qui conuersus fuerit, & omne malum fecit, in effundendum sanguinem in furto, in fornicatione, in mendacio & iuramento, & omnibus malis: & postea Deo seruire uult usq; in fine, iij. & ij. annos poeniteat, uel quomodo sacerdos iudicet. Ipse tamen cogitet de medicamento animarum, quomodo sua uel eorum animas saluare ualeat in erudiendo, in docendo, sanum sermonem, quod qui bene ministrat, bonum gradum sibi adquiret apud eum, qui est super oia, Deus benedictus in secula seculorum, amen.

ITEM DE PRECIO ANNI UEL DIE.

Primo anno quidam promiserunt quatuor triduanas, interueniente una nocte. Alij aiunt, duodecim triduanas: hoc est, semel in uno mense triduanas quidam dixerunt. Quidam uerberibus aut in uigilijs insistendo quatuordecim: alij sic, alij uero sic. Precium autem diei, hoc est, agapem, duobus uel tribus pauperibus. Alij totum psalterium: id est, in aestate, in hyeme uero, & in uerno uel autumno quinquaginta psalmos: quidam duodecim plagas uel percussiones, uel plus minus uel discernat tempora. Quidam in labore alieno, uel in flectendo quadraginta bis desinat, quadraginta ter desinat, c. xx. sexies desinat, & addatur x. secundo xx. superiori xxx. si labor non sit.

FINIS.

VITA VENERABILIS

BEDÆ PRESBYTERI.

BEDÆ Presbyter, Christi famulus, natione Anglicus apud ecclesiam siue monasterium Apostolorum Petri & Pauli, quæ in ciuitate Cantuæ in Anglia cõstructa est, claruit tempore Iustiniani secundihic à septennio sub Benedicto ipsius monasterij abbate, & post sub Ceolfrido in diuinis eloquijs apprimè eruditus, diuino studio operam præbens sacris literis, plenius imbutus sapientia & uitæ sanctitate admiranda profecit. Anno aut ætatis suæ xxiiij. Diaconatum, & xxx. Presbyteratum à Ioanne episcopo suscepit, inde usq; ad annos lxx. uitæ suæ scripturis, & diuinæ sapientiæ opusculis intendens, multa peccatoris sui uiris scholasticis contulit monumenta. Nam xxxvj. uolumina edidit, quæ in lxxvij. libros diuisit. Diem autem obitus sui per septem præcedentes hebdomadas diuina reuelatione præcuiuit. Die autem ascensionis Domini, quæ tunc illo anno vj. Calend. Iunij euenit, dum uesperas cum cæteris clericis in ecclesia celebraret, nulla alia infirmitate detentus, sed corporis compos ac mentis, cum antiphonam illam, O rex gloriæ decantaret, ipsa finita in suo appodiatu stallo spiritum emisit: statimq; mirus odor de eius corpore fragrare cepit. sepultus est in monasterio suo. Hic cum sanctissimus ab ecclesia reputetur, & in confessorij catalogo numeretur, solus inter sanctos non sanctus, sed Venerabilis appellatur, & hoc propter duas rationes siue miracula, quæ de ipso conrigerunt. Primò, quia cum ex nimia senectute oculis caligasset, & discipulo duce ad lapidum congeriem peruenisset, discipulus ei suadere cepit, q. magnus esset ibi populis congregatus: qui summa affectione & silentio ipsius prædicatione expectabant. Cumq; sanctus feruenti spiritu elegantissimū sermonem fecisset, & conclusisset, Per omnia secula seculorū lapides responderunt, Amen, Venerabilis Presbyter. Secundò, quia dum alius discipulus eius ipso defuncto titulum sepulchro facere disposuisset, unico carmine leonino sic incipiens: Hac sunt in fossa, & uellet finire Bedæ sancti uel Presbyteri ossa, nec metru stare posset, & nullum aliud uocabulū eidem occurreret: attædiatus tandè iuit dormitū. Et ecce mane in tumulto manib. angelicis reperit sculptū: Hac sunt in fossa Bedæ Venerabilis ossa. Quienit aut in Christo vj. Cal. Iunij circa annos Dñi Dcc. Corpus autem eius lanuam translatum digna ueneratione colitur. Scripsit uir Domini inter alia super Gen. lib. j. De tabernaculo Moyfi lib. iij. Super Samuellem, libros quatuor. De templo Salomonis lib. unū. Super Esdras & Neemiam lib. duos. Super Tobiam lib. unū. Super Parabolas Salomonis lib. duos. Super Cantica canticorū lib. quinq;. Super epist. Canon. lib. vij. Super Marcum lib. iij. Super Lucam lib. iij. Super Actus Aposto. lib. unum. Super Apocalypsim lib. unū. De quest. lib. Regū ad Notitium lib. unum. De schismatib. lib. unum. De gestis Anglorum insigne & egregium uolumen, in quo & chronica de temporibus continetur.

DE OBITU VENERABILIS BEDÆ.

MVNSCVLVM quod misisti, multū libenter accepi, multūq; grante literas tuæ deuotæ eruditiõis legi, in quib. q. maximè desiderabam, missas uidelicet, & orationes sacrosanctas,

pro Deo dilecto patre ac magistro Beda, à uobis diligenter celebrari reperi. Vnde delectar magis, pro eius charitate, quàm fretus ingenio, paucis sermonibus dicere, quo ordine migrarit à seculo, cum hoc etiam te desiderasse, & poposcisse intellexi. Grauatius est quidem infirmitate, & maximè creberrimi anhelitus, sed tamen penè sine aliquo dolore, ante diem resurrectionis Dominicæ, id est ferè duab. hebdomadib. Et sic postea lætus & gaudens, gratiasq; agens Deo omnipotenti omni die & nocte, imò horis omnibus, usq; ad diem ascensionis Dominicæ, id est, VII. Idus Maij uitā ducebat, & nobis discipulis suis quotidie lectiões dabat. Quicquid aut reliquū diei fuit, in psalmorū cantu, prout potuit, se occupabat. Totam uerò noctē lætus in orationib. & gratiarū actione Deo ducere studebat, nisi tantum modicus somnus impediret: itemq; euigilans statim consueta scripturarū modulamina ruminabat, extensisq; manib. Deo gratias agere nō est oblitus. Verè fateor, quia neminè alium unq; oculis meis uidi, nec aurib. audiui, tam diligēter gratias Deo uiuo referre. O uerè beatus uir. Canebat aut sententiam S. Pauli dicentis, Horrendū est incidere in manus Dei uiuētis, & multa alia de sacra scriptura, in quib. nos à somno animę exurgere præcogitando horam ultimā admonebat. Et in nostra quoq; lingua, ut erat doctus in nostris carminib. dicens erat de terribili exitu animarū à corpore. Cantabat etiam Antiphonas ob nostrā consolationē & suam, quarū una est: O rex gloriæ, Domine uirtutū. Cū uenisset aut ad illud uerbū, Ne derelinquas nos orphanos: prorupit in lachrymas, & multū flebat. Et post horā cepit repetere quę inchoauerat, & sic per totū diem faciebat. Et nos quidē audientes, luximus cum ipso, & fleuimus, Altera uice legimus, altera uice plorauimus, imò cum fieri legimus. In tali lætitia quadragesimales dies usque ad diē præfatam deduximus. Et ille multū gauisus est, & Deo gratias referebat, quia sic meruisset infirmari. Et sæpè dicebat: Flagellat Deus omnē filium, quē recipit. Et sententiam Ambrosij: Non sic uixi, ut me pudeat inter uos uiuere: sed nec mori timeo, quia bonū dñm habemus. In istis aut dieb. duo opuscula memorię digna, exceptis lectiõib. quas quotidie accipimus ab eo, & cātu Psalmorū facere studuit: id est à capite Euangelij sancti Ioannis, usq; ad eum locum in quo dicitur, Sed hæc quid sunt inter tantos? in nostram linguam ad utilitatem Ecclesiæ Dei conuertit. Et de libris Isidori episcopi excerptiones quasdam, dicens: Nolo ut pueri mei mendacium legant, & in hoc post meum obitū sine fructu laborent. Cum uenisset aut tertia feria ante ascensionem Domini, cepit uehementius ægrotare in anhelitu, & modicus tumor in pedib. eius apparuit. Totum tamen illum diem docebat, & hilariter dictabat, & nonnunq; inter alia dixit: Discite cum festinatione, quia nescio quā diu subsistā, & si post modicum tollat me factor meus. Vnde nobis uidebatur, ne fortè exitū suum bene sciret, & sic noctem in gratiarū actione peruigil duxit. Et mane illucescente, id est quarta feria, præcepit diligēter scribi, quæ cooperamus, & hoc fecimus usq; ad horā tertiam. A tertia uerò hora, ambulauimus cū reliquis sanctorum, ut cõsuetudo illius diei poscebat, & unus ex nobis erat cum illo, qui dixit ei: Adhuc capitulum unum de libro quem distasti, deest, & uidetur mihi difficile tibi esse, plus te interrogare. At ille inquit: Facile est, accipe calamum tuū, & tempera, festinanterq; scribe, & ille fecit ita. At nona hora dixit mihi: Quædam preciosa in mea capella habeo, id est, piper, oraria & incensa: sed curre uelociter, & adduc presbyteros monasterij nostri ad me, ut & ego munuscula qualia mihi Deus donauit, illis distribuā. Quod & cū tremore feci. Et præsentib. illis locutus est ad eos, unūquenq; monens & obsecrans, Missas & orationes pro se diligenter facere.

Quod

Quod illi libenter se facturos responderunt, iugabant autem & flebāt, maximè à uerbo quod dixerat, quia æstimaret, quodd faciem eius nō multò amplius in hoc seculo uisuri essent. Gaudebant autem de eo quod dixit, Tempus est, si sic factori meo uideretur, ut ad eum modò absolutus ex carne ueniā, qui me quando non eram, ex nihilo formauit. Multum tempus uixi, beneq; mihi pius iudex uitam meam præuidit, tempus absolutionis meæ prope est. Etenim anima mea desiderat regem meum Christum in decore suo uidere. Sic & alia multa utilitatis causa ad nostram edificationem locutus, diem ultimum in lætitia usque ad uesperum duxit. Et præfatus puer nomine Wilberch adhuc dixit, Magister dilecte, restat adhuc una non descripta. At ille: Bene inquit, consummatū est, ueritate dixisti. Accipe caput meum in manus tuas, quia multum me delectat federe ex aduerso loco sancto meo, in quo erare solebam, ut & ego sedens patrem meum inuocare possim. Et sic in pauimen-

to suæ casulæ decantans, Gloria patri & filio & spiritui sancto, & cætera, ultimum ex corpore exhalauit spiritum. Atque sine dubio credendum est, quia pro eo quodd hic semper deuotissimus in Dei laudibus laborauerat, ad gaudia desideriorum cœlestium anima eius ab angelis portaretur. Omnes autem qui audierunt & uiderunt obitum Bedani patris nostri, nunquam se uidisse alium in tam magna deuotione, atq; tranquillitate uitam finisse testabantur: quia ut audisti, quousque anima eius in corpore fuit, Gloria patri, & alia quædam ad gloriam Dei cecinit, & manibus expansis Deo gratias agere non cessabat. Scire autem debes, quia adhuc multa narrari & scribi possent de eo, sed nunc breuitatem sermonis in eruditione linguæ meæ facit. Attamen cogito Deo adiuuante, ex tempore plenius de eo scribere, quæ oculis uidi, & auribus audiui.

FINIS.

T O M I O C T A U I E T V L T I M I F I N I S .

